De Gids. Jaargang 6

bron
De Gids. P.N. van Kampen, Amsterdam 1842.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_gid001184201_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. DE GIDS

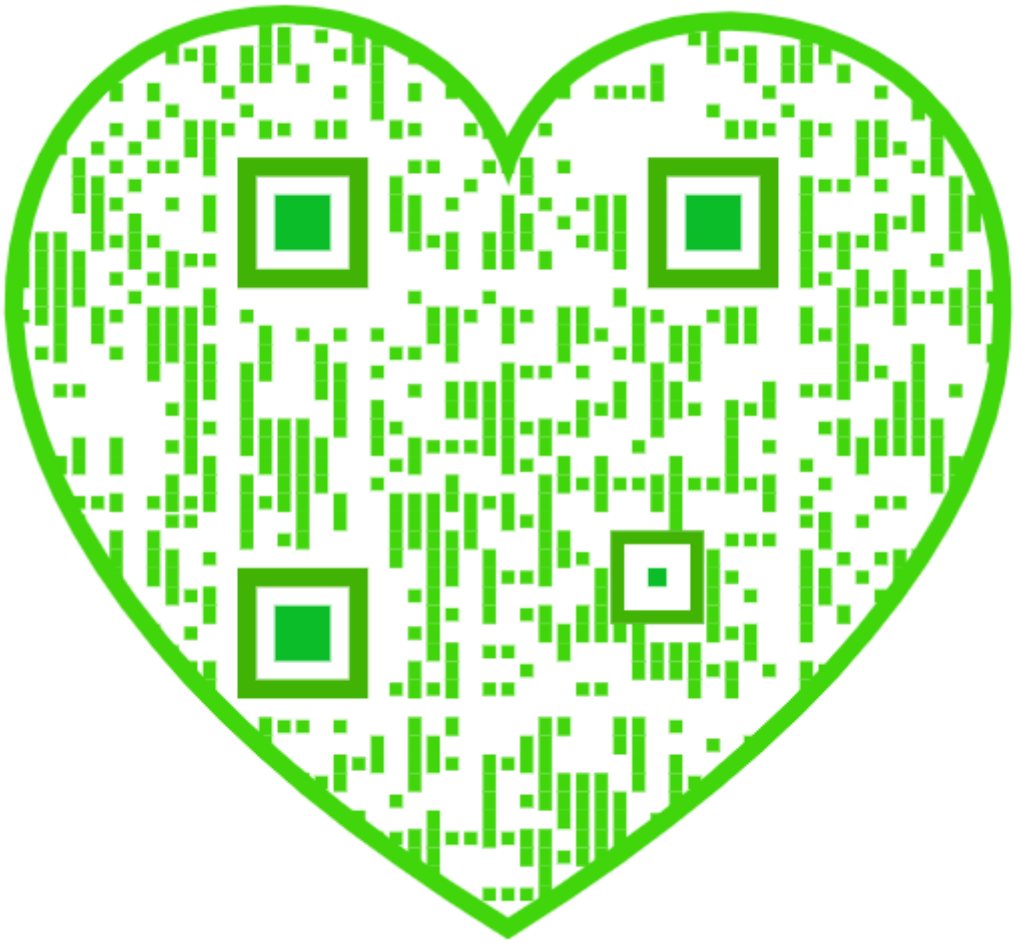

Boekbeoordeelingen.

Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau Receuil publié, avec autorisation de S.M. le Roi, par Mr. *G. Groen van Prinsterer*, Chevalier de l'ordre du Lion Belgique, Secrétaire du Cabinet de S.M. Première Série. Tom. I, Leide, 1835.

Onder de meest belangrijke Werken, welke de Vaderlandsche persen gedurende de laatste jaren in het licht hebben gezonden, komt zonder bedenking aan dat, welks titel aan het hoofd dezes staat uitgedrukt, eene zeer onderscheidene plaats toe, ofschoon het slechts door een klein getal Lezers in *Nederland* naar waarde *kan* worden geschat en op de regte wijze *zal* worden gebruikt. Het is toch niet genoeg, dat men Fransch en Hoogduitsch versta, men moet ook met die talen, zoo als zij in de 16de eeuw gebezigd werden, meer bekend zijn, en zich tevens verheffen kunnen boven de onaangename gewaarwordingen, welke het bijna volslagen gemis van juistheid in stijl en in spelling (waardoor die oude brieven, enz. somwijlen vrij onverstaanbaar worden) onwillekeurig bij eene oppervlakkige lezing veroorzaakt; - het is niet genoeg, dat men eene algemeene kennis van de Geschiedenis bezitte, men moet reeds dieper in haar zijn ingedrongen; men moet, uit liefde voor de waarheid, de gebeurtenissen tot in de kleinste bijzonderheden met belangstelling kunnen blijven naspeuren. Zonder dit zal men zich al spoedig vergenoegen met het Werk, na de lezing der uitmuntend gestelde Voorredenen (welke met de oorspronkelijke Stukken een treffend contrast van stijl leveren), vlugtig te doorbladeren, en voorts eene eervolle plaats in zijne Boekerij aan te wijzen, om dáár voor langen tijd rust te genieten. De eigenlijke beoefenaar der Ge-

schiedenis daarentegen zal het, na de eerste kennismaking met den inhoud, gedurig wederom in handen nemen, en, meestal, ook wel voldaan over het meerdere licht, hetgeen de inhoud over de eene of andere bijzonderheid van die gewigtige dagen verspreid heeft, op nieuws ter zijde leggen. Wij vinden trouwens in deze *Archives* eene rijke verzameling van bouwstoffen voor een allergewigtigst tijdperk der Vaderlandsche Geschiedenis, welker geheele waarde voor alsnog niet te berekenen is, en eerst door den tijd geheel geschat zal kunnen worden. Terwijl zelfs de eerste *Série* nog niet geheel het licht ziet, hebben wij reeds aangename proeven ontvangen van het gebruik, hetwelk rustige Geschiedvorschers er van *kunnen* maken, en wij twijfelen er niet aan, of het voorbeeld van wijlen den voortreffelijken N.G. VAN KAMPEN, in zijne *Levens van beroemde Nederlanders*, bepaaldelijk in dat van den edelen LODEWIJK VAN NASSAU, en van den eerbiedwaardigen, nog steeds werkzamen grijsaard W. BROES, in zijnen F. VAN MARNIX *aan de hand van* WILLEM I, zal meerdere navolgers vinden. Wij wenschen het daarenboven vurig; want eerst door zoodanige, met gebruikmaking ook van deze en dergelijke vroeger onbekende bouwstoffen, vervaardigde monographiën, kunnen wij hopen, eindelijk eens eene *Geschiedenis des Vaderlands* te zullen ontvangen, welke beantwoordt aan den stand der Wetenschap in deze eeuw. Tot dusverre hebben wij er nog *geene*. Hoe meer men terugkeert tot de bronnen, uit welke de Geschiedschrijvers *zeggen* geput te hebben, hoe meer men de leemten leert kennen, welke in hunne Werken gevonden worden, hoe sterker men het gemis van een geheel gevoelt, waarop men over het algemeen vertrouwen kan.

Om evenwel van die bronnen gebruik te kunnen maken, moeten zij toegankelijk zijn; dat waren vele vroeger niet. Wel waren er *Kronijken, Mémoires, Charters, Brievenverzamelingen*, enz. enz. uitgegeven; doch niet weinige ook waren, en zijn nog, in donkere schuilhoeken verborgen. Het is voor onzen tijd bewaard gebleven, ze daaruit in het licht te brengen. Met prijzenswaardigen ijver is men dan ook daarmede bezig; doch wien wij ook dank schuldig zijn voor het medegedeelde, den meesten dank zullen wij toch wel aan den Heer GROEN VAN PRINSTERER moeten brengen, als die, partij trekkende van de gunstigste omstandigheden, onder welke hij arbeiden kon, zijnen tijd en zijne onmisbare talenten blijft aanwenden, om het belangrijkste tijdperk der Vaderlandsche Geschiedenis, ofschoon door bloed en

tranen gekenmerkt, in helderder licht te plaatsen, dan het tot hier toe gesteld was.

De thans rustende Koning heeft geene zwarigheid gemaakt om zijn huisselijk *Archief* voor de Wetenschap open te zetten, en alzoo de beoefenaren der Geschiedenis in de gelegenheid te stellen, de hoofdpersonaadjes op het bedrijvige tooneel der 16de eeuw meer in haar ware karakter te leeren kennen, door hun hare vertrouwelijke briefwisseling mede te deelen, en daardoor zelfs met de geheime drijfvêren harer daden bekend te maken. Hoe weinige Vorsten zullen dat doen, omdat zij het niet doen kunnen, zonder den stam, waaruit zij gesproten zijn, te onteeren! Maar, om de woorden des Heeren GR.V.P. te gebruiken: *La maison d' Orange-Nassau peut librement ouvrir ses Archives et justifier par là même le haut rang qu'elle a depuis longtems occupé*; want, zij er ook al met kieschheid het een en ander ter zijde gelegd, waarmede het publiek niets te maken had, uit het geleverde blijkt voldingend, dat WILLEM en zijne broeders uit waarlijk zuivere en edele beginselen gehandeld hebben, ten nutte van *Neêrlands* ingezetenen, aan wier lot zij het hunne hadden vastgehecht. En moge er in de handelingen van dezen of genen soms al iets voorkomen, hetgeen den strengsten toets eens Censors niet ten volle kan doorstaan, het zijn slechts vlekken, waaruit wij zien, dat ook de beste Vorsten menschen blijven, en als zoodanige voor dwaling, misvatting, enz. blootstaan.

Onderscheidt zich 's Koning Familie-Archief hierdoor, het is daarenboven bijzonder rijk. Door het sneuvelen van de broeders van Prins WILLEM I, kwamen hunne papieren in handen van hem, den oudsten. Na het uitsterven van zijnen tak, geraakte dit geheel in handen van den Frieschen tak, en werd met diens Archief vereenigd. Hierdoor zijn brieven en antwoorden bij elkander, en verkrijgt hij, wien het gegund wordt deze schatten te gebruiken, een duidelijker overzigt over het geheel, ja, wordt veel van hetgeen anders nog in nevelen gehuld zou blijven, in helderen dag geplaatst. De Heer G.V.PR., eenmaal het Werk aangevat hebbende, was evenwel hiermede nog niet tevreden. Hij wist, dat er te *Parijs*, te *Besançon* en te *Kassel* Oorkonden moesten zijn, welker kennis van hoog belang kon wezen bij de beoordeeling der groote karakters en gebeurtenissen, met welke hij zich bezig hield. Hij reisde dus derwaarts, werd overal welwillend ontvangen, en vond, naar zijne eigene verklaring, ‘zijne verwachting, hoewel vrij hoog gespannen, zeer ver over-

troffen.' Van dat alles heeft hij gebruik gemaakt op eene wijze, die te zeer boven onzen lof verheven is, dan dat wij er veel over zeggen mogen; want niet alleen geeft hij met de meeste juistheid de brieven en documenten zelve, maar hij maakt ze ook meer verstaanbaar door de opheldering van verouderde woorden en aanhalingen uit gelijktijdige Schrijvers; ja, hij snoert alles, door meerdere *ontwikkeling van enkele gebeurtenissen* en het geven van belangrijke *overzigten*, zóó aan elkander, dat de losse en doorgaans op zich zelve staande Stukken als ware het een doorloopend geheel vormen, hetwelk zich, dien ten gevolge, gemakkelijker beoordeelen laat. Neemt men nu daarbij in aanmerking, dat het aantal der tot dusverre in het licht gegevene het getal van duizend reeds veel te boven gaat, dan zal men zich van zelf eenig denkbeeld kunnen vormen van den rijkdom dezer Schatkamer, welke van nu af voor de beoefenaren der Geschiedenis geopend zal zijn, en dus ook van de verpligting, welke zij te dezen aan den Heer GROEN V. PRINSTERER hebben.

Wij willen intusschen met het gezegde geenszins te kennen geven, dat wij al het medegedeelde voor even belangrijk houden. Wij houden het er veeleer voor, dat verscheidene der medegedeelde brieven zoo weinig gewigtigs bevatten, dat zij zonder schade teruggehouden hadden kunnen worden. - Doch hetgeen voor den eenen van weinig beduidenis schijnt, is soms in het oog van eenen anderen belangrijk. Het oordeel zal wel steeds afhangen van het standpunt, waarop men zich ter beschouwing plaatst, en van het doel, hetwelk men met zijne onderzoekingen heeft. Een schijnbaar nietig biljet kan, in verband met andere brieven van dezelfde hand, eene voortreffelijke bijdrage tot karakterbepaling bevatten, en een paar woorden, welke door velen voorbijgezien worden, de beslissing geven omtrent betwijfelde of betwiste punten. Één enkel voorbeeld moge daarvoor ten bewijze strekken. De Heeren TE WATER hadden beweerd, dat de Zeeuwen aan het verbond der Edelen *geen* deel hadden gehad. Die verzekering werd door anderen betwijfeld en op gronden van waarschijnlijkheid tegengesproken; maar een beslissend bewijs ontbrak. Hier wordt het gegeven, T. II, p. 59, in eenen enkelen regel van een *Mémoire d'envoyer en extrême diligence par tous les pays avertir* NOS ALLIÉS, *pour se trouver le* 3 *du mois d'Avril prochain à Brusselles - pour le* 4me *présenter à Madame la remonstrance conçeue* -, want wij lezen er:

'Pour Hollande Monsieur le Conte LODWICK escrira à Monsr.

de BRÉDERODE, qu'il y députe quelques gentilhommes à cest effect aves ses lettres de crédence. Pour *Zélande* Monsr. le Conte LODWICK s'en est chargé. Pour *Frise* Monsr. le Conte LODWICK s'en est chargé. Pour *Namur*,' etc.

Wij ontveinzen ook niet, dat wij over sommige jaren gaarne iets meer zouden ontvangen hebben dan er gegeven is. Over het jaar 1566 alleen heeft men 128 brieven; doch van 8 Junij, 1570, tot 1 April, 1527, slechts 8, waarvan de helft nog betrekking heeft op de huwelijksontrouw van ANNA VAN SAXEN. Wij erkennen het groote belang der gebeurtenissen van 1566; maar toch ook zoo veel werd ontworpen en voorbereid gedurende die 20 maanden, welke de inneming van den *Briel* voorafgingen! Die inneming van den *Briel* moge trouwens al niet zelve, gelijk VAN DER VIJNCKT wil, eene wélgekozene en gelukkig ten uitvoer gebragte onderneming zijn geweest, naar den raad, door den Admiraal DE COLIGNY aan *Oranje* gegeven; hetgeen kort daarna te *Vlissingen* gebeurde, kan nogtans even weinig als een gewrocht *van het oogenblik* worden beschouwd. Er loopt te veel zamen, om niet aan te nemen, dat men hier naar *vooraf gemaakte ontwerpen* handelde. VAN METEREN geeft eene vrij lange naamlijst van personen, met welke de Groote *Zwijger* gedurende *dien* tijd vertrouwelijk correspondeerde; hij zegt, dat deze intelligentie had 'op die Steden van Zeelandt, also wy selve *by de eijghen Brieven* van denselven Prince - geschreven en onderteeckent gesien hebben.' Konden wij die brieven, voor zooveel zij gerigt waren aan hoofdpersonaadjes op den 6^{den} April, 1572, en verv., welker namen op die lijst voorkomen, lezen, hoeveel duisters zou er welligt worden opgehelderd! - Wij mogen evenwel den Heer GR.V.PR. niet vragen, waarom hij ze ons *niet* heeft medegedeeld; want hier geldt gewisselijk almede het antwoord, door SCHLOSSER op gelijksoortige vraag ontvangen, T. IV, p. LXV: 'Voici ma simple réponse: "Weil wir *die* Briefe bis jetzt nicht gefunden haben."' Het viel ook niet in WILLEMS karakter, zich al te zeer bloot te geven, wèl om van achter het scherm de draden te besturen. De ridderlijk voortvarende LODEWIJK was minder terughoudend; doch ook van het door hem destijds geschrevene schijnen geene afschriften overig te zijn gebleven.

Wij zouden eenen nutteloozen arbeid ter hand nemen, wanneer wij ons zetteden, om den inhoud van het, thans reeds zoo uitgebreide, Werk op te geven. Het moet genoeg zijn voor het publiek, wanneer wij verklaren, dat het *onmisbaar* is voor den

Geschiedvorscher, die het aangewende tijdvak der Vaderlandsche Historie tot het onderwerp zijner studiën heeft gekozen. Hij moge dan niet te allen tijde aan de zijde des Uitgevers blijven, bij zal hem evenwel nimmer ongewone bekwaamheden in het vak der diplomatie kunnen ontzeggen, ja meermalen hem dank moeten betuigen voor het licht, hetwelk zijne hand ontstoken heeft.

Men neme intusschen dit gezegde niet in den gewonen zin, en als ware het blootelijk een kompliment aan den rijkbegaafden Heer G.V.PR. - De steller dezer regelen meent de beoordeelingen van 's mans *voor*- en *tegen*standers eenigermate te kennen, en wordt, door zijne individualiteit, meer getrokken tot de laatste dan tot de eerste. Hij meent daarom ook, dat lof, door hem gegeven, nog iets meer geldt, dan wanneer het tegenovergestelde het geval ware. Of dit zelfde van zijne bedenkingen zal kunnen gezegd worden, is eene andere vraag.

De Uitgever begint zijn Werk, met redenen te geven, waarom men aan het hoofd der Verzameling niet aantreft die *Gedenkschriften van* WILLEM I, van welke de Graaf D' ESTRADES, in het eerste Deel van zijne *Lettres, Mémoires et Négociations*, p. 46, gesproken heeft. Hij heeft geen zoodanig Stuk in het Vorstelijke Archief gevonden, en hij betwijfelt daarenboven het bestaan er van, op gronden, welke niet kunnen nalaten den onbevoordeelde aan zijne zijde te brengen. Steller dezes kan ten minste niet nalaten, geheel met hem in te stemmen, wanneer hij van D' ESTRADES zegt: 'Vraisemblablement il aura eu en main les minutes des apperçus, des discours, des Mémoires, dans lesquels, avant que les troubles eussent éclaté, le Prince d'Orange et le Comte LOUIS de Nassau exposèrent sans doute plus d'une fois leurs idées sur la marche des affaires et la situation critique du pays. On en trouve un exemple chez Bor, I, 131.' - Hetzelfde Stuk wordt ook aangetroffen in deze *Archives*, II, 429, - en bedriegt ons gevoel ons niet, dan zal het juist dat belangrijke Stuk zijn geweest, waarop D' ESTRADES het oog had; want hetgeen deze van de 'Mémoires du feu Prince' zegt, is geheel en al hierop van toepassing.

VAN PR. en zijne vrienden maken evenwel van deze Memorie weder een gebruik, waartegen wij meenen onze stem te moeten verheffen. In hetzelve wordt van Z.M. PHILIPPUS II een paar malen gezegd: 'Qu'elle a eu toute sa vie la bonne renommée *d'estre Prince bening*,' en hieruit wil men nu opmaken, dat deze, naar het oordeel van WILLEM I zelven, van aard zachtmoe-

dig en goedertieren is geweest! Op die wijze zal men elken dwingeland tot eenen edelmoedigen Vorst kunnen maken, wanneer men de van den hofstijl onafscheidbare vleijerijen naar de letter wil opvatten. Des Prinsen oogmerk was den harden Vorst tot zachte maatregelen te bewegen; als drangreden voert hij aan, dat alzoo de goede naam van een goedertieren Vorst te zijn, dien hij tot hier toe altijd gehad had, ongeloofelijk zou toenemen. Zou WILLEM I verstandiger gehandeld hebben, wanneer hij geschreven had, dat hierdoor de kwade naam, waarin hij geraakt was, van een dwingeland te zijn, zou worden uitgewischt? Immers neen, ofschoon dit ook meer naar waarheid zou zijn geweest. De groote man wist te goed, hoe men de harten der menschen kan winnen; daarom lezen wij ook reeds in het begin van dit opstel: ‘J'ay différé jusques à maintenant de mectre mon advis en avant, pour n'estre point tenu trop présumptueulx, que en ung affaire de telle importance je vouldrois estre plus saige et prétendre plus avant que mon aage et expérience ne comporte,’ of moeten wij ook dit naar de letter nemen?

Wij zouden op deze schijnbare kleinigheid juist niet gehecht hebben, ware het niet, dat de Heer GR.V.PR., gelijk andere leerlingen van wijlen BILDERDIJK, zich ook op andere plaatsen in dit Werk deed kennen als een' voorstander van den Spaanschen Monarch, een' voorspreker van zijnen onverzettelijken geloofsdwang, en wij dit, om de gevolgen, welke het kan hebben, gevaarlijk achten. Wij lezen, I, 291: ‘Philippe étoit inexorable en quelque sorte par charité. Persuadé que hors de l'Église Catholique-romaine, hors de l'Église visible, il n'y a pas de salut, il vouloit maintenir et étendre cette Église à tout prix et par tout moyen, désirant sauver les âmes par le supplice du corps.’ Daarom bestond dan ook in Septemb., 1559, zijn dankoffer aan God voor zijne gelukkig volbragte reis naar *Spanje* in een paar heerlijke *auto-da-fé's*, waarbij hij den 24sten September binnen Sevilië ‘een ontallyke menigte gevangenen om de Religien, soo mans als vrouwen, opentlyk deed verbranden; - en in October daarnaar van gelyken eene groote menigte te Valladolyt, in zijn eigen en 't geheele Hofgesins tegenwoordigheit’ (BOR., I, 22, 23)? - o die goedertieren Prince! hoe liefderijk hij zorgt voor het eeuwige welzijn zijner onderdanen! - Kunnen evenwel dergelijke bedrijven van eenen PHILIPS, op zoodanige wijze, vergoêlijkt worden, dan kan men ook alle andere bedrijven van Godsdienstige dweeperij effen praten. En zijn er niet nog R.-

Kath. Vorsten; wordt niet nog het voorschrift: ‘Dwingt ze om in te gaan!’ door dat Kerkgenootschap even letterlijk genomen als in de 16de eeuw? Wanneer dan nu eens één dier Vorsten in de overtuiging van PHILIPPUS deelt, dat hij de magt, hem van God gegeven, *kan* en *moet* aanwenden tot onderdrukking dergenen, die van de Moederkerk zijn afgevallen, vermits het voor hem onverdragelijk is, Ketters onder zijne onderdanen te tellen, zal de Heer GR.V.PR. durven zeggen, dat het zoodanigen Vorst vrijstaat, de tooneelen van *Sevilië* en *Valladolid* te doen herhalen? Wij leven, volgens hem, in eenen tijd van beginselloosheid, en men moet tot vaste beginselen terugkeeren. Zijn eigen beginsel is, I, 218: ‘Rien de plus affreux que l'intolérance (en wij zeggen hierop: AMEN!); *excepté* toutefois cette indifférence en matière de religion, qui, à force de tolérer les erreurs, devient intolérante envers la vérité,’ waarop wij het AMEN! niet zoo gaaf herhalen durven. Want, wat moet, in het Stuk van Godsdienst, tot *la vérité* worden gebragt? De Leeraren denken hierover niet eenstemmig, en de Conciliën of Kerkvergaderingen even weinig. PHILIPPUS II handelde overeenkomstig de bepalingen van die te *Trente* gemaakt; onze Staatsraad zou de *Dortsche* voorschriften willen doen zegevieren. Er zijn nogtans zeer velen, die noch bij *Trente*, noch bij *Dort* zweren willen; zij vallen dus in de termen der exceptie, bij het beginsel aangenomen. Is het nu voor deze niet zeer onverschillig, of *de Christelijke liefde* van hunne partijen hen doe omkomen op den brandstapel, dan wel den hongerdood doe smaken, omzwervende in vreemde Landen? Om zoodaniger broederen wille kunnen wij ons derhalve niet aan hem aansluiten. Zijne stelling heeft, vooral ook uit hoofde van zijne verdediging van PHILIPPUS II, onzes inziens behoefte aan nadere bepaling. - Haast is er evenwel nog niet bij, want, ‘un Prince d'Orange, tolérant par caractère et par principes, ne peut devenir exécuteur des volontés fanatiques.’ Vg. I, 292(*).

(*Het vervolg in een volg. N°.*)

(*) De geëerde Steller dezer aankondiging heeft ons verzocht te melden, dat hij de 2de uitgave der *Archives* nog niet gezien had, toen hij het bovenstaande op het papier bragt, en ons tevens de hoop gegeven op eene nieuwe aankondiging, of ten minste de mededeeling der wijzigingen, welke deze Recensie ten gevolge der tweede druk zal moeten ondergaan, in ons eerstvolgend Nommer.
Red.

Aanteekening op de grondwet, door Mr. *J.R. Thorbecke*, Hoogleeraar te Leiden. Tweede Uitgave. Eerste Deel. Amsterdam, bij Johannes Müller. 1841. XIV en 355 blz.

Bijna twee jaren zijn er verloopen, sedert wij in dit Tijdschrift den voortreffelijken arbeid des Leidschen Hoogleeraars aankondigden. Een tijdvak, rijk in merkwaardige gebeurtenissen - en rijk tevens in merkwaardige teleurstellingen! De eerste uitgave verscheen op een hoopvol tijdstip. De langdurige volharding moede, scheen de natie eensklaps tot een ongekend leven ontwaakt. Het bleek later, dat ook hier de schijn bedroog - dat Holland voor een ontwikkeld politisch leven óf *nog niet*, óf *niet meer* vatbaar was. De Grondwetherziening vond plaats - de uitslag is bekend. De verwachting, dat de Grondwet eene nationale kracht zou worden, ging droevig onder. De kleingeestigheid der Dubbele Kamer scheen iedere flikkering van ontwaakte behoefte aan betere instellingen, als den laaijen brand der revolutie, te schromen, en de meerderheid nam alle middelen - zelfs het kanon in de *Middellandsche Zee* - te baat, om voor verandering van het bestaande - als eene omkeering onzer staatsinrigting - te waarschuwen. Treurig verschijnsel, alsof het verouderde gebouw, hier en daar ten halve hersteld, betere verdediging tegen den gevreesden vijand verschaffen zou, dan hechte en nieuw opgetrokkene muren. De Koning, onder wien het werk was tot stand gebragt, verliet den troon. Er kwam veel aan het licht. Eene halve openbaarheid verving de vroegere geheimhouding. Doch welke lessen putte men uit het verledene? Men smaadde en beleedigde den grijsaard, wien men vroeger afgodisch had vereerd, en van wien velen onverdiende gunsten hadden genoten; maar het stelsel van toegeven en vertrouwen, waardoor men den Vorst bedorven had, en aan de rampen van het Vaderland medepligtig was geworden (al zocht men die medepligtigheid van zich te keeren, door deel te nemen in de algemeene verguizing), dat rampzalige stelsel bleef bestaan - en de aanneming der beruchte Wet op de Rekenkamer, met al wat daarbij voorviel, is een nieuw bewijs, wat men van de toekomst te verwachten heeft. De geschiedenis van het laatste jaar strekte slechts, om overtuigend te doen zien, hoe laag het Hollandsche volkskarakter was gezonken.

De Heer T. zelf had aan het gebeurde in de Dubbele Kamer een werkzaam aandeel. Vergeefs bestreed hij den ongelukkigen geest, die dáár heerschte, - vergeefs toonde hij, wat de herziening was en wat zij wezen moest. IJdele poging! *Eene* enkele stem, die, bij de laatste verkiezing van een Lid der Tweede Kamer in de Staten van Zuid-Holland, den Heer THORBECKE benoemde - was een treurig bewijs, op welke waarde onafhankelijkheid, talent en vastheid van beginselen bij ons door de meerderheid worden geschat.

Maar wij keeren ons van den Schrijver tot het Werk. Even als de eerste uitgave met eene *Voorrede* geopend werd, waarin de Hoogleeraar zijn doel in korte en juiste bewoordingen te kennen gaf - evenzoo wordt ook deze tweede uitgave voorafgegaan door eene opgave, zoo van hetgeen hij zich bij die nadere bewerking voorstelde, als van den indruk, dien het voorgevallene in den laatsten tijd ten opzigte der Grondwet had te weeg gebragt. *De geschiedenis dier, men mag wel zeggen nationale, te leurstelling ware een leerrijk werk. De herziening moest niet enkel toets zijn van 't geen de Grondwet was, maar van 't geen wij politisch waren en, in zelfregeling, vermogten. De proef kwam hier schitterend uit. Men zag de gebreken en wat men behoefde. Doch de moed ontbrak*. Voorrede p. IX.

Intusschen erkent de Heer T. de verandering, die in den laatstverloopenen tijd omtrent de beschouwing der *Grondwet* heeft plaats gegrepen, en waartoe zijne voortreffelijke *Aanteekening* zoo veel heeft bijgedragen. Men begon te gevoelen, dat de *Grondwet* de grond aller andere Wetten zijn moest. De algemeen veranderde opinie ten opzigte van ons openbaar Bestuur, en eene oogenblikkelijke ontevredenheid (het noodzakelijke gevolg der voorgaande, slechts uit onkunde voortgesprotene, tevredenheid) bragten veel toe tot deze veranderde wijze van zien, - meer welligt dan wezenlijk begrip van het Constitutionele Staatsregt. Inmiddels kwam men ook hier niet verder dan tot een begin. Zal dit begin de aanvang van een beter tijdperk zijn? Het is te wenschen - doch hij den tot rust en stilstand overhellenden geest der natie naauwelijks te verwachten. Eene eerste poging is echter reeds veel gewonnen. Zij vestigt de aandacht, - zij doet de zwakke punten naauwlettender gadeslaan. Voor ontwikkeling van de Grondwet in Nederlandschen zin, is het een eerste pligt, om het onkruid uit te roeijen en de verkeerde rigting tegen te gaan, - met andere woorden: om aan verorderingen, met haar strijdig, regtskracht te

ontzeggen (Zie *Voorrede*, p. X.). Intusschen is het, alsof ook hier een zekere schroom, eene onbestemde angstvalligheid, doorslaande verbetering belet. Het getal Besluiten en andere Algemeene, Provinciale of Plaatselijke Verordeningen, óf met de letter, óf met den geest der Grondwet in strijd, is talloos. Bij het Hoog Gezag bestaat eene heillooze zucht, om van het bestaande *zoo veel* en *zoo lang* te behouden, als mogelijk is. Van het heirleger ongrondwettige Besluiten worden er slechts enkele, als bij nooddwang, herroepen. De Hooge Raad zelf schijnt op sommige punten niet geheel van den geest der Grondwet doordrongen - en terwijl sommige Besluiten, zoo als dat op het privilegie der Landsdrukkerij, als onwettig beschouwd worden, kent dat Hooge Ligchaam voortdurend gezag toe aan andere, welker verbindende kracht op even goede gronden - hoewel dan ook niet met zoo veel talent - is tegengesproken. Bij de Vertegenwoordiging vooral schijnt men zich weinig over ongrondwettigheden te bekommeren. Het aannemen of verwerpen van voordragten is daar het eenige, waarmede men zich inlaat. Is het bij dit alles wonder, dat nu eens vreemdelingen worden uitgeleverd, - dan weder conflicten opgeworpen, - heden Traktaten gesloten, waarbij de nadruk van vreemde Werken belet wordt, - morgen andere gehandhaafd, waarbij Nederlanders aan hunnen natuurlijken Regter worden onttrokken? Is het wonder, dat hier ongrondwettige Polderreglementen ingevoerd - dáár stedelijke monopoliën erkend worden? Is dit alles wonder, wanneer men de Grondwet (zoo als *nog* te dikwijls geschiedt) slechts beschouwt als *een' zamenstel van* staatkundige *regelen, niet altoos zoo streng te nemen, maar de geliefde spreekwijs 'voor velerhande beschouwing vatbaar*?' (Zie Voorrede, p. IX).

Men heeft op den arbeid van den Heer T. de aanmerking gemaakt, dat hij zich bijna uitsluitend met de grammatikale uitlegging der Grondwet zelve bezig hield - zonder veel acht te slaan op hetgeen tot hare uitbreiding en ontwikkeling is geschied. Die aanmerking komt ons niet geheel juist voor. Immers dáár, waar latere Wetten of Verordeningen eenige grondwettige bepaling ten uitvoer gelegd hebben, vindt men dit vermeld. Men zie b.v. op Art. 6, Art. 8, Art. 59, Art. 67 en vele andere plaatsen. En indien er minder van dien aard voorkomt, dan men wenschen zou - het is meer eene grieve tegen de zoo weinig ontwikkelde Grondwet, dan tegen haren geleerden *Commentator*.

Een ander punt, door den Hoogleeraar in de *Voorrede* ter

sprake gebragt, betreft het gezag, dat men aan de historie der vervaardiging eener Wet kan toekennen. De aanleiding hiertoe gaf het *Journal* van RAEPSAET, juist in het licht verschenen, toen de druk dezer tweede uitgave eenen aanvang nam. Dat *Journal vergunt* (om de uitdrukking van onzen Schrijver te bezigen) *eenen blik in de werkplaats, waaruit de beschrijving der Grondwet van* 1815 *voortkwam*. Schoon RAEPSAET's arbeid getrouw gebruikt, en op de belangrijkste plaatsen uitvoerig wordt aangehaald (zie b.v. op Art. 59, Art. 75 en elders), heeft onze Schrijver met dergelijke opgaven van de individuële redenen des makers weinig op. Hij beschouwt de Wet, zoo als zij daar ligt, onderworpen aan de gewone regelen der uitlegkunde. Hij gaat verder, en kent aan den Wetmaker geen meer gezag toe, wanneer hij buiten de Wet verklaringen geeft, dan aan iederen anderen Uitlegger. En deze wijze van beschouwing is in vele opzigten juist. De beweegredenen toch der verschillende individuën maken geen deel der Wet zelve uit. Zij behoeven niet gekend te worden; - zij kunnen dit in vele opzigten niet. Na de afkondiging moet de Wet worden toegepast, zoo als hare bewoordingen luiden *vóór*, en naar regelen van uitlegkunde verstaan dienen te worden *dóór* hen, op wie zij haar gezag zal moeten uitoefenen. De verklaring van den Maker heeft dus geene authenticiteit - zij heeft het gezag van den gewonen Uitlegger, zonder dezen te kunnen *binden*, en verdient *welligt* slechts dan (echter altijd als Uitlegging) meerder vertrouwen, dan anderen, wanneer het daaruit duidelijk wordt, dat de *Wetgever* eene bepaalde gedachte in bepaalde bewoordingen heeft *willen* uitdrukken. Doch hieruit volgt tevens het geringe belang, dat men aan het *persoonlijke* gevoelen van eenig individu kan hechten. Nemen wij tot voorbeeld onze gewone Wetgeving. Daar vindt men opeengestapelde bedenkingen der sectiën - en antwoorden der Regering, waarbij die bedenkingen worden toegegeven of wederlegd. Het voorstel wordt aangenomen. Volgt nu uit die, door de Regering beantwoorde en al dan niet opgeloste, bedenking van *ééne* sectie, of van *één* Lid, dat de geheele Vergadering dit gevoelen deelt? of wanneer men de *uitdrukking* der Wet goedkeurt, moet men dan ook gerekend worden de ligt verkeerde motieven van anderen toe te geven, hoewel die geen deel der Wet uitmaken? Neen! zoolang het niet gewoonte wordt, om ook over motieven van Wetten te stemmen, of men de Leden eener Wetgevende Vergadering kan dwingen de gronden voor hun *votum* op te geven (waarmede vele kwalijk zouden gediend zijn). Om dus

tot de Grondwet terug te keeren: een Advijs van VAN HOGENDORP en RAEPSAET moge belangrijk zijn, als de opinie van uitstekende Staatsmannen - het zou dan eerst voor de verklaring der *Grondwet* van *dadelijk* belang zijn - als men bewijzen kon, dat de Dubbele Kamer van 1815 in de Noordelijke, en de Notabelen in de Zuidelijke Provinciën, die opinie niet slechts gekend, maar ook gedeeld en tot de hunne gemaakt hadden. Met andere woorden: de *individuële* opinie van hen, die de Wet hebben *helpen* maken, zou dan slechts een grooter gezag bezitten, wanneer die opinie tevens die van *geheel het Wetgevend Ligchaam* was. Het is welligt aan de straks voorgedragene denkbeelden des Hoogleeraars te wijten, dat hij van den arbeid, door anderen vroeger en later aan de Grondwet besteed, en zelfs van het Achtste Deel van VAN HOGENDORP's *Bijdragen* minder gebruik maakt, dan men zou verwachten(1).

Ook de vergelijking met vreemde Staatsregelingen, zegt de Schrijver, *is uitgebreid*. En inderdaad, wij erkennen gaarne, dat men ook in dit opzigt over de universele geleerdheid van den Heer T. verbaasd staat. Keurig ontwikkelt hij in de Voorrede het gezag, door hem aan dit zoogenaamde *constitutionele jus gentium in Romeinschen zin* (dat is, het in alle Constitutionele Staten geldende Staatsregt) toegekend, en het gebruik daarvan, én als middel van uitlegging, én als middel van kritiek te maken. Het is waar, nevens dat algemeene Regt bestaat bij ieder volk een nationaal element, van grooten invloed op de ontwikkeling van de Staatsregeling van elke natie. Is dit door den Heer THORBECKE voorbijgezien? Heeft hij te veel waarde aan die vergelijking van vreemde Staatsregelingen toegekend? Wij gelooven het niet. Nergens is ons eene proef voorgekomen, dat de Schrijver denkbeelden uit vreemde Grondwetten in de onze overbrengt, die met dat nationale element zouden strijden. In tegendeel, nu eens komt dat eigenaardige bijzonder uit, zoo als op Art. 81, p. 210, over de verkiezingen - dan weder wordt op het verschil opmerkzaam gemaakt, zoo als, p. 105, over den omvang der Vorstelijke Magt. En indien wij erkennen, dat

(1) Ook van KEMPER's Staatkundige Schriften wordt weinig melding gemaakt. Evenzoo vonden wij de Dissertatie van den Heer DE FREMERY nergens aangehaald, schoon die Schrijver getracht heeft den Hoogleeraar op onderscheidene plaatsen te wederleggen. Wij hebben dit Stuk aangekondigd in *de Gids*, 1840, p. 547, en daarbij hulde doende aan des Schrijvers geleerdheid, tevens op zijne niet zeer constitutionele begrippen de aandacht gevestigd.

Prof. THORBECKE slechts zeldzaam tot de tijden vóór de revolutie opklimt, zoo vinden wij daarin geene grieve tegen het aangekondigde Werk, maar slechts een gevolg van de bekende zienswijze onzes Schrijvers. Hoe ongunstig hij over onzen vroegeren toestand (ten minste als Staatsregeling) denkt, is van elders, vooral uit zijne Oratie over SLINGELANDT, bekend. En dat hij het einde der vorige eeuw als het tijdperk beschouwt, waarop onze tegenwoordige vormen *van*, en denkbeelden *over* Staatsregt en Staatsinrigting zich *begonnen* te ontwikkelen, geeft ook nu weder de *Voorrede* niet onduidelijk te kennen.

Het is ons altijd voorgekomen, dat de tijd, *waarop* - en de omstandigheden, *waarin* onze tegenwoordige Grondwet is tot stand gebragt, van dien aard zijn, dat daaraan geen te groot gezag bij de verklaring harer bepalingen kan worden toegekend. De Grondwet toch was op dat tijdstip, ten minste in vele punten, niet de bestendiging en bevestiging van het politieke aanwezen onzer natie, - hare bepalingen hadden zich niet langzamerhand ontwikkeld, - haar inhoud was gedeeltelijk met vroegere herinneringen in strijd. En gaarne erkennen wij ook hierin eene verontschuldiging voor de antinationale rigting, die hare uitvoering van lieverlede bekwam. Gedeeltelijk toch berustte zij op oude instellingen, waarop vooral VAN HOGENDORP wenschte voort te bouwen - doch die óf onbekend, óf vergeten, óf niet in harmonij waren met de behoeften van den tijd. Eene ontwikkeling in *dien* nationalen geest was welligt niet meer mogelijk. Zij was het te minder, nu de Grondwet zelve eene constitutionele monarchij invoerde. Het Koningschap toch is niet nationaal in *Nederland*. Al onze volksherinneringen zijn republikeinsch. Men versta ons wèl. Het Koningschap is bij de tegenwoordige Staatsinrigting van *Europa* noodzakelijk geworden; het is ook voor ons onmisbaar; republikeinsche vormen in het leven te willen terugroepen, zou eene dwaasheid zijn. Doch dit neemt niet weg, dat het niet op nationale herinneringen berustte - en dus niet, in overeenstemming met vroegere instellingen, zich ontwikkelen kon. Wat was het gevolg? Dat het Koningschap langzamerhand den geest der laatst voorgegane Staatsregelingen - vooral dien van het Keizerrijk - aannam, waartoe het in stand houden der Keizerlijke Wetten veel bijdroeg, en daardoor weldra eene *absolutistische* rigting ontving, welker noodlottige invloed nu slechts met moeite zal kunnen worden tegengegaan.

Wij keeren van dezen uitstap tot de *Aanteekening* terug. Uit onze opmerkingen zal reeds blijken, in hoevele opzigten deze

uitgave van de eerste verschilt - dat zij in één woord als een geheel nieuw Werk moet worden beschouwd. Dit springt vooral in het oog, wanneer men nagaat, dat dit eerste Deel, waarin Art. 1 126 wordt behandeld, grooteren omvang heeft dan de vorige uitgave, waarin de geheele Grondwet gecommentariëerd werd. Die grootere omvang is dan ook niet slechts toe te schrijven aan de behandeling der in 1840 gewijzigde Artikelen, maar aan de geheele wijze van bewerking, waarbij, wat vroeger slechts aangestipt was, thans volledig uiteengezet wordt.

Vooral valt dit in het oog, wanneer wij des Hoogleeraars beschouwingen over de belangrijkste punten onzer Grondwet met de vorige *Aanteekening* vergelijken, zoo als Art. 1, over de betrekking van *Limburg* tot het Duitsche Verbond; - Art. 4, over de uitlevering van ingezetenen; - Art. 6, vooral belangrijk bij de op handen zijnde Wetgeving op het *Stem*- en *Kiesregt*, enz.; - Art. 59, in verband met de aanteekeningen van RAEPSAET; - Art. 72, over den Raad van State; - Art. 75, over de Ministeriële Verantwoordelijkheid; - Art. 101, over de niet-ontbindbaarheid der Tweede Kamer, waar echter de Heer T. de vraag alleen behandelt met het oog op de Tweede Kamer, zoo als zij bij ons bestaat - terwijl het regt van ontbinding meestal slechts verlangd wordt *in verband* met direkte verkiezingen en eene andere zamenstelling der Vertegenwoordiging; - Art. 108, over de Afdeelingen der Kamer en het algemeen Rapport; - Art. 126, over de *Rekenwet*, enz.

Wij kunnen de aankondiging van dezen voortreffelijken arbeid - die het Handboek van iederen Staatsman en Regtsgeleerde behoort te zijn - niet beter eindigen, dan met de merkwaardige woorden, waarmede de Schrijver zijne *Voorrede* besluit: *In de wetgeving, en regeerkunst over 't algemeen, mag ook nu nog, meen ik*, individualiseren, *inrigten naar den bijzonderen landaard en stand, als eene voorwaarde van wél slagen worden beschouwd. Mits het geschiede in harmonie met die algemeene beginselen, welke eene wereldkracht zijn geworden, en die geen Rijk straffeloos verzaakt. De kring is nog ruim, de vrijheid groot genoeg. Doch het is eene vrijheid om te doen om te formeren, niet om te rusten. Het is niet eene oude orde, die behoud, het is eene nieuwe maatschappij, die voltooijing vraagt*.

Notice sur les manuscrits trouvés à Herculanum. Par *J.C.G. Boot*, Docteur en droit et ès-lettres. Amsterdam, chez J. Müller. 1841. II en 62 blz. 8°.

In de tweede helft der vorige eeuw werd, bij het ontblooten van een groot Romeinsch landhuis bij *Herculanum*, eene kleine kamer ontdekt, welke, van het hoofdgebouw afgescheiden, tot bewaarplaats diende van eene menigte rollen, eene palm lang en 2 à 3 duimen in doorsnede, welke in verschillende, langs de wanden geplaatste, kasten opgestapeld waren. De borstbeelden van DEMOSTHENES, EPICURUS, ZENO en HERMARCHUS, die eene midden in het vertrek staande kast versierden, schenen wel voor de wetenschappelijke bestemming van het gebouw te pleiten, doch men bleef den voornamen inhoud voor houtskoolstukken aanzien, totdat het breken van eene der rollen eenige letters leesbaar schrift deed ontdekken, en men weldra de onverwachte zekerheid erlangde, dat de aarde, na een tijdsverloop van ruim 16 eeuwen, uit haren schoot eene verzameling van Grieksche en Romeinsche handschriften had wedergegeven, welke, in het 79ste jaar onzer jaartelling, tegelijk met *Herculanum* en *Pompeji*, onder de lava van den *Vesuvius* bedolven was geraakt. Zoo immer eenige ontdekking, moest deze wel de belangstelling van alle Geleerden tot zich trekken. Hoevele nieuwe bronnen moest men hier niet voor de kennis der Grieksche en Romeinsche Letterkunde geopend achten! Hoe gegrond scheen de hoop, dat geheel of gedeeltelijk verlorene Schriften hier wedergevonden, en allerbelangrijkste gapingen in de Geschiedenis aangevuld zouden zijn! Hoevele nuttige uitvindingen, den Ouden bekend, doch in de duisternis der opvolgende eeuwen verloren gegaan, konden hier wederom aan den dag gebragt worden!

Met den meesten ijver zetteden zich bekwame Geleerden aan het ontwikkelen, afteekenen en afschrijven der gevondene handschriften; beroemde mannen begaven zich zelfs opzettelijk daartoe naar *Italië*; alles wat het menschelijke vernuft had uitgedacht, wat de latere vorderingen in de beoefening der Scheikunde had doen kennen, werd beproefd, en men had het geluk, eenige der rollen, welker aantal thans meer dan 1750 bedraagt, te ontwikkelen en geheel of gedeeltelijk te lezen. Eene afdeeling van de *Academia Ercolanense* te *Napels* heeft in 6 Deelen in folio, van het jaar 1793 af aan, en sedert tot in 1839, acht

verschillende Werken, met hunne vertaling en aanteekeningen voorzien, uitgegeven, en een nog grooter aantal, voor de uitgave, geheel of grootendeels, in gereedheid gebragt; vele dier Stukken zijn later afzonderlijk door andere Geleerden bewerkt, en voor alle, ook min gegoede beoefenaars der Wetenschappen, toegankelijk gemaakt. De Hoogeschool te *Oxford* heeft in 1824 en 1825, in 2 Deelen, zeven der best bewaarde rollen, waarvan zij de afschriften aan Koning GEORGE IV te danken had, door den druk bekend gemaakt. Eindelijk is eene nieuwe Verzameling der Handschriften van *Herculanum* door den beroemden Dr. L. SPRENGEL te *München* ontworpen, en reeds sedert eenigen tijd aan de geleerde wereld toegezegd.

Zijn op deze wijze eenige vruchten der ontdekking algemeen bekend geworden; zijn en worden die sedert door de beoefenaars der oude Letterkunde ten nutte hunner onderzoekingen aangewend; hebben vele der uitgegevene Handschriften de belangstelling ook in de nog niet ontwikkelde of bekend gemaakte Stukken levendig doen worden; - dan kan het niet anders, of een beknopt, doch tevens naauwkeurig overzigt van alles, wat op de ontdekking der Herculanensische Papyrusrollen betrekking heeft, moet eene even nuttige als gewenschte bijdrage tot de kennis van de geschiedenis der Letteren wezen; terwijl de behandeling van dit onderwerp den Schrijver tevens eene ongezochte gelegenheid aanbiedt, om de vruchten van oudheidkundig onderzoek op te zamelen en zijnen Lezers mede te deelen.

Het bovenstaande Werk, welks beoordeelende aankondiging wij gaarne op ons nemen, levert zulk eene bijdrage, en strekt tevens ten bewijze, dat de oude Letterkunde althans niet door allen in ons Vaderland eenzijdig beoefend wordt.

Wij willen den inhoud van het Werk doorloopen, en daarbij die weinige aanmerkingen voegen, welke ons bij het lezen voor den geest kwamen.

In het eerste Hoofdstuk: '*Over de ontdekking der Handschriften*,' van bl. 1-8, geeft de Heer B. eene beschrijving van de meer dan honderd voeten dikke laag, onder welke *Herculanum* bedolven ligt; een geschiedkundig overzigt van de aldaar, sedert het begin der 18de eeuw, ondernomene opdelvingen; een berigt omtrent het vinden der Handschriften verzameling, en ontvouwt hij de redenen, waarom tot op den tijd vau dien vond weinig of geene Handschriften in *Herculanum* ontdekt waren, en uit *Pompeji* er geene in hun geheel tot ons gekomen zijn.

Die laatste schrijft de Hr.B., bl. 7, in overeenstemming met

DAVY, toe aan de werking der lucht, welke door de ligte asch boven *Pompeji* kon doordringen, maar door de harde korst, die *Herculanum* bedekt, teruggehouden werd. Tot staving van dit gevoelen, worden de HSS. aangehaald, die in de graven bij *Cumae* voorkomen, en schier onkenbaar zijn geworden, terwijl de papyrusrollen, welke de Aegyptische graven opleveren, volkomen goed bewaard zijn gebleven door het met asphalt bedekte linnen, waarin zij gewikkeld zijn, en dat de buitenlucht geheel en al afsluit.

Dat dit laatste veel heeft toegebragt tot de ongeschondene bewaring der papyrussen, is niet te ontkennen; doch wanneer TYCHSEN en HAMILTON, die hier door den Hr.B. gevolgd worden, dit als eenige reden opgeven, zijn zij in tegenspraak met de latere ondervinding. Het Museum van Oudheden te *Leyden* bezit eenen papyrus, die, zoowel om zijnen hoogen ouderdom (ongeveer 18 eeuwen vóór onze jaartelling), als om den uitmuntenden staat, waarin hij bewaard is gebleven, boven vele belangwekkend is, en die in 13 bladen van 4 voeten lengte, om en om toegevouwen, op de kist of sarcophaag eener mumie gevonden werd; alleen de bovenste toevouwing was met asphalt bedekt, doch niet zóó, dat de binnengedeelten van den papyrus van de werking der lucht geheel en al afgesloten waren[1]; die afsluiting is dus voor de goede bewaring niet volstrekt noodzakelijk, en de bedorvene staat der Pompejaansche en andere HSS. zal dan ook nog aan andere oorzaken toegeschreven moeten worden.

In het II^{de} Hoofdstuk: *Over den Papyrus der Ouden*, spreekt de Hr.B. over den ouderdom van het gebruik van het papier; over de plant, waaruit, en de wijze, waarop het papier vervaardigd werd; de verschillende soorten; den handel in papier; de nieuwe bewerking, die het in *Rome* onderging, en de verschillende plaatsen, waar de papyrusplant, naar de getuigenis der Ouden, voorkwam.

Onder de bronnen, welke hier vooral in aanmerking kwamen, zijn er twee den geachten Schrijver, naar het schijnt, onbekend gebleven. De eene, meer algemeen toegankelijk, is de Verhandeling van den Amsterdamschen Hoogleeraar W.H. DE VRIESE, Over den *Papyrus antiquorum*, uitgegeven in de *Bijdragen tot de Geschied. der Botan. Wetensch.*, door F.A.W. MIQUEL en W.H. DE VRIESE, Dl. II, St. 1. Zij levert een meer volledig overzigt,

(1) Zie *Description raisonnée des monumens égyptiens du Mus. d'antiquités des Pays Bas à Leide*. Leide, HAZENBERG ET C^{o}., 1840, I, 2, pag. 232.

dan ergens anders gevonden wordt, van de geschiedenis der plant, van hetgeen de Ouden over haar geboekt hebben, en latere en hedendaagsche Natuuronderzoekers ons mededeelen. Het andere Werk, waarin meer bepaald, en, naar ons voorkomt, op eene zeer gelukkige wijze, over de bereiding van het papier, en de beschrijving daarvan door PLINIUS, *Hist. Nat.*, XIII, 11, gegeven, gehandeld wordt, doch dat om zijnen hoogen prijs, althans hier te Lande, niet zoo gemakkelijk kon geraadpleegd worden, is dat van den beroemden Hoogleeraar te *Pisa*, IPPOLITO ROSELLINI, *I Monumenti dell' Egitto e della Nubia*, Parte II, *Monum. Civili*, Tom. II, pag. 207-227.

Over het algemeen zijn, met betrekking tot de Aegyptische papyrusrollen, de vruchten der latere oudheidkundige onderzoekingen niet genoeg in het oog gehouden. Kon HEEREN, en konden andere Geleerden, 16 à 18 jaren geleden, stellen, dat het gebruik van den papyrus ouder was dan de 7de eeuw vóór onze jaartelling, thans weten wij met zekerheid, dat meer dan twaalf eeuwen vroeger in *Aegypte* papier uit de papyrusplant bereid werd, welks bewerking toen reeds zoo volmaakt was, dat die in lateren tijd niet meer kon overtroffen worden.

Op blz. 13 vat de Hr.B. de woorden van PLINIUS: ‘Texuntur omnes madente tabula Nili aqua; turbidus liquor glutinis praebet vicem,’ op, als diende de Nijlslib, om de uit het merg van de plant gesnedene reepjes aan elkander te plakken: ‘Les eaux troubles et bourbeuses du Nil tenaient lieu de colle.’ Wij meenen, in navolging van ROSELLINI, in het aangeh. Werk, pag. 222 en 223, van die vrij algemeen aangenomene verklaring te moeten afwijken, en houden het *turbidus liquor* voor het sap, dat uit de versche mergreepjes werd uitgedrukt, en dat bij het droogen helder en wit kon worden, terwijl de Nijlslib zeker aan het papier eene bruinere kleur zoude medegedeeld hebben, en daardoor een der voornaamste vereischten zou zijn verloren gegaan.

Op bl. 18, waar de vraag behandeld wordt: Of het naar CLAUDIUS genoemde papier in *Rome* dan wel in *Aegypte* vervaardigd werd? hebben wij de redenen, die den Hr.B. het laatste gevoelen meer aannemelijk maakten, niet wel begrepen. Reeds was op bl. 15 genoegzaam aangetoond, dat het overbrengen der papyrusstengels op zulk eenen afstand, en het bewerken daarvan, nadat zij niet meer versch waren, eenen nadeeligen invloed op de deugdzaamheid van het papier zoude gehad hebben. Doch het wordt daardoor niet onwaarschijnlijk, dat het in *Aegypte*

vervaardigde papier, naar de nieuwe wijze, zoowel in dat Land zelf, als in *Rome*, de tweede bereiding onderging, die het de voortreffelijkheid der twee beste papiersoorten in zich deed vereenigen. Bij de geheele beschrijving van PLINIUS, door latere Geleerden met den naam van ‘sedes doctrinae de Papyro’ bestempeld, moeten wij in het oog houden, dat zij ons wel in het algemeen leert, op welke wijze het papier in *Aegypte* vervaardigd werd, doch dat hetgeen hij over de verschillende papiersoorten zelve zegt, alleen, of althans hoofdzakelijk, op de voortbrengsels der Romeinsche fabrijken toepasselijk is. Het zoogenaamde hiëratische papier, naderhand (zie blz. 14) naar AUGUSTUS genoemd, en op hetwelk in *Aegypte* Godsdienstige teksten geschreven werden, ook zelfs dat van de fijnste en beste bewerking, kon immer aan beide zijden beschreven worden, zonder dat daardoor eenige onduidelijkheid of verwarring, door het doorschijnen der letters, veroorzaakt werd, eene hoedanigheid, die het door PLINIUS beschrevene papier van AUGUSTUS miste (zie blz. 17). - De aanmerking, bl. 19, omtrent de dubbele laag van het papier der Herculanensische HSS. is daarentegen ook op alle ons bekende Aegyptische papyrusrollen toepasselijk.

Op die zelfde blz. verwerpt de Hr.B. te regt de door WINCKELMANN voorgestelde lezing: ‘Auxit et longitudinem,’ voor: ‘Auxit et latitudinem,’ zoo als wij bij PLINIUS lezen, en verstaat hij dit van de hoogte van het papier, en niet van de strooken of reepen, waaruit het werd zamengesteld; deze laatste toch konden in grootte slechts zeer weinig van elkander verschillen, maar werden, zoo als van zelf spreekt, bepaald door de meerdere of mindere breedte, die de dríehoekige stengel aanbood. Wanneer PLINIUS verder, als verschillende hoogten of breedten van het papier, van 6 tot 13 duimen opgeeft, en de Heer B., bl. 20, die voor de bekende HSS. op 7 tot 9 duimen bepaalt, zoo mogen deze bepalingen wederom alleen voor het Romeinsche, althans niet voor het oorspronkelijke *Aegyptische* papier, aangenomen worden, dat, zoo als verscheidene papyrusrollen van het Leydsche Museum bewijzen, 0.40 tot 0.43 (15, 16 duimen) hoog is.

De heldere witte kleur, welke de Ouden aan het papier wisten te geven, en waarvan zoowel hunne berigten, als eenige Aegyptische papyrusrollen, voldoende getuigen (zie blz. 21), werd waarschijnlijk door de werking der zonnestralen te weeg gebragt. Een allerbelangrijkste papyrusrol met hiëratischen tekst in het Aegyptische Museum op de Louvre te *Parijs* is vooral ook in

dit opzigt beroemd[1]. Toen wij in 1829 die Verzameling bezigtigden, was het duidelijk, dat het ontrolde en aan de werking van den dag blootgestelde gedeelte veel meer van de oorspronkelijke witte kleur had behouden, dan het opgerolde, hetwelk, mede ook ten gevolge van het vochtiger luchtgestel, sedert het HS. in *Livorno* was aangebragt, eene bruinachtige kleur had aangenomen. De papyrusrol daarentegen van het Leydsche Museum, welke wij boven vermeldden, heeft over het geheel, maar vooral op ééne plaats, waar zij het meeste licht ontvangt, eene veel grootere helderheid verkregen, dan zij had, toen zij vóór 6 jaren in *Engeland* aangekocht werd.

Op het einde van het Hoofdstuk gewaagt de Hr.B. van het papier, dat door den Ridder LANDOLINA in *Syracuse* op het einde der vorige eeuw voor het eerst uit de daar groeijende papyrusplant vervaardigd werd, en thans nog door anderen bereid wordt. Eene naauwkeurige beschrijving van de wijze, waarop dit geschiedt, met zeer belangrijke berigten nopens de ontdekking van den Heer LANDOLINA, heeft ROSELLINI in eene aanteekening in het aangehaalde Werk, blz. 215 - 217, medegedeeld.

In het derde Hoofdstuk vinden wij beknopt bij elkander verzameld, wat wij omtrent: *Inkt en Pennen der Ouden*, zoowel uit hunne Schriften als uit hunne gedenkteekens, kunnen leeren.

De inkt werd bereid uit roet (blz. 26), volgens de scheikundige onderzoekingen van DAVY, uit houtskool, met gom gemengd (blz. 27). - Wij meenen met het vermelden van eenige latere navorschingen den Lezers van dit Tijdschrift geene ondienst te doen. Een Duitsch Scheikundige, LANDERER, geeft in de Ἐφήμερις ἀρχαιολογική van Junij en Julij, 1838, blz. 99 - 102, in een artikel περὶ ζωγραφικῆς, een overzigt van de kleuren, die de Grieken voor schrijf- en teekenwerk gebruikten. Volgens dien Geleerde, waren twee soorten van zwarte verw bekend, de eene van ijzeroxyde, de andere uit dierlijke of plantenkool vervaardigd. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de *Aegyptische* papyrusrollen met denzelfden of eenen gelijksoortigen inkt als de Herculanensische Handschriften beschreven zijn. In het Leydsche Museum werd, met eene menigte andere verwen, door den Hr. HAAXMAN, Apotheker te *Leyden*, ook eene zwarte kleurstof scheikundig onderzocht, welke nog in vrij groote hoeveelheid tegen een schrijftafeltje

(1) Zie CHAMPOLLION, *Notice descript. des monumens Égyptiens du Musée Charles X*, p. 153, T. 13.

(*Descript. Raisonnée*, I, 289) aangeplakt was, en door verbranding van harstachtige zelfstandigheden bleek verkregen te wezen, (zie het Verslag van den Hr. HAAXMAN in den *Konst- en Letterb.*, N°. 39 en 40, 1839). Ook de Hr. MERIMÉE herkende het Aegyptische zwart in de Verzameling van PASSALACQUA voor koolzwart (*Catal. des antiq. de* M. PASSALACQUA, blz. 261). Daarentegen is de zwarte verw, die door ANGELELLI in 1829 uit *Aegypte* is medegebragt, en thans in het Museum te *Florence* bewaard wordt, een ijzeroxyde (zie ROSELLINI, in het boven aangehaalde Werk, blz. 198).

Met betrekking tot, en ter bevestiging van hetgeen de Hr.B., blz. 28 en 29, zegt aangaande het gebruik van rietjes, in plaats van pennen, kunnen wij nog aanmerken, dat in het Aegyptische Museum op de Louvre te *Parijs* (*Catal.*, M, 63), zulk een rietje bewaard wordt, dat even als onze tegenwoordige pennen vermaakt is; ook het Leydsche Museum bezit een groot aantal zulke schrijfrietjes, maar van eene veel dunnere soort (zie *Descript. Raisonnée*, I, 279-283, 290-298, 300, 301, en 303-307). De pennen, welker gebruik als schrijfgereedschap, althans op de hedendaagsche wijze, door den Hr.B. (blz. 29) te regt, tegen het gevoelen van DE CAYLUS, ontkend wordt, dienden, naar alle waarschijnlijkheid, alleen tot het mengen der kleuren. Twee, die zich in het Leydsche Museum bevinden (*Descript. Raisonnée*, I, 284, 285), dragen aan de veêren nog bewijzen van zulk een gebruik. Indien wij ons wel herinneren, zagen wij ook dergelijke in het Museum van de Louvre, schoon zij in den Catalogus niet beschreven worden.

Vierde Hoofdstuk: *Over de Schriftrollen der Ouden*. Perkamentbladen werden gewoonlijk toegevouwen, en droegen eigenlijk den naam van *Codices*; de HSS. op papier werden opgerold en *volumina* genoemd (blz. 30). Wij merken hier aan, dat ook Boeken van in elkander gevouwene papyrusbladen, met Grieksche en Coptische teksten in het Leydsche Museum voorhanden zijn (*Descript. Raisonn.*, I, 385, 395 en 397).

Verder handelt dit Hoofdstuk over de Bladen of kolommen (*schedae, plagulae*) (blz. 31); derzelver aantal; vereeniging van verschillende Werken op één HS. (aldaar); breedte der kolommen en aantal regels (blz. 32); palimpsesten (blz. 34); over den *umbilicus*, of het stokje, waarom de papyrus opgerold werd, en de, dikwerf vergulde, uiteinden of *cornua* (blz. 35); den *index*, of het aan de rol gehechte kaartje, met den titel van het Werk (*titulus*) (blz. 36-38), welke meestal aan het einde van het

HS., waarschijnlijk ook aan het begin (doch dit laatste heeft men bij de Herculanensische schriftrollen nog nimmer kunnen ontwikkelen), bijgeschreven werden (bl. 38); den perkamenten omslag (bl. 40), en de kistjes of kastjes, waarin de HSS. werden weggesloten (*scrinia, capsulae*) (blz. 40, 41). - Voor de beschrijving van dit laatste huisraad levert wederom het Leydsche Museum eene zeer belangrijke bijdrage in een levensgroot marmeren beeld, dat waarschijnlijk bij *Sidi Raïs*, in het gebied van *Tunis*, gevonden, in 1822 door den thans overledenen Lt.-Kolonel HUMBERT aan de Nederlandsche Regering ten geschenke is gegeven. Nevens dit beeld staat ter regterzijde zulk een open boekenkistje, met de overeind daarin geplaatste papyrusrollen, waarop de ronde titelkaartjes, even als het slot op het kistje, schoon vrij ruw, echter duidelijk genoeg zijn uitgehouwen.

Vijfde Hoofdstuk: *Over den tegenwoordigen staat der Handschriften, en de pogingen ter ontcijfering.* In den eersten tijd na de ontdekking werden de HSS. in het Koninklijke Museum van *Portici* bewaard; later zijn zij naar het *Museo Borbonico* te *Napels* overgeplaatst, waar zij eene afzonderlijke afdeeling, de *Officina dei Papiri*, uitmaken, en in vier kamers verdeeld, ontwikkeld, op linnen geplakt, afgeteekend en gegraveerd worden (blz. 42, 43). De ontwikkeling werd in 1754 het eerst beproefd door CAMILLE PADERNI en ANTONIO PIAGGIO; daar de eerste evenwel eene te ruwe handelwijze volgde, waarbij in korten tijd 337 Grieksche en 18 Latijnsche rollen schier geheel en al verloren gingen, werd het bestuur der even belangrijke als uiterst moeijelijke bewerking aan den laatsten opgedragen, en is sedert, met slechts weinig verandering, diens handelwijze gevolgd (blz. 43-45). Met hoevele en schier onoverkomelijke zwarigheden men bij deze taak te kampen heeft, blijkt daaruit, dat, zonder buitengewone voorvallen, men 4 tot 5 uren noodig heeft, om eenen enkelen duim breedte te ontwikkelen. De Hr.B. beschrijft het werktuig, door PIAGGIO te dien einde uitgedacht (blz. 45, 46), en geeft ten slotte een overzigt van onderscheidene andere middelen, door MAZOCCHI, LAPIRA, HAYTER, SICKLER en DAVY met minder of meer goeden uitslag beproefd, doch die geen van alle boven dat van PIAGGIO de voorkeur hebben kunnen erlangen (blz. 50-54).

In een aanhangsel (blz. 55-60) vinden wij eene opgave van HSS., die, door de Italiaansche Geleerden reeds met vertalingen en aanmerkingen voorzien, zijn uitgegeven; van andere, op het

punt om te verschijnen, en van eenige, die reeds gedeeltelijk bewerkt zijn.

Van harte stemmen wij in met den lof, dien de Hr.B. aan den onvermoeiden ijver en de naauwkeurigheid der Leden van de Herculanensische Akademie toekent; maar ook evenzeer keuren wij het met hem af, dat, in plaats van den zoo grooten en rijken voorraad van ontwikkelde en gedeeltelijk reeds ontcijferde schriftrollen, onmiddellijk en op eene min kostbare wijze, voor Geleerden verkrijgbaar te stellen, zij elk Stuk, met uitgebreide aanmerkingen bewerkt, slechts voor bemiddelde Geleerden toegankelijk maken, en de schatten, aan hunne bewaring toevertrouwd, te lang onder zich verborgen houden; waardoor een zeer groot gedeelte van het wetenschappelijke voordeel, dat men zich van de ontdekking der Herculanensische HSS. voorgesteld had, verloren gaat.

Reeds nadat de Hr.B. zijn Geschrift ten afdruk had overgegeven, kwam hem het Werk van eenen Parijschen Geleerde, den Hr. GERAUD, in handen, waarin vele vraagpunten, die de Hr.B. behandelde, nog meer uitvoerig onderzocht worden. Beide stemmen op vele twijfelachtige punten met elkander overeen, en zijn slechts zelden van verschillende meeningen, eene omstandigheid, die, na het lezen van den arbeid van onzen Vaderlandschen Schrijver, op zich zelve reeds als eene aanbeveling van het Werk van den Hr. GERAUD geldt.

Dat de Hr.B. zijn Werk in de Fransche taal schreef, zal wel niemand hem met billijkheid ten kwade kunnen duiden. - Hij schreef, om den Italiaanschen Geleerde, den Hr. DE JORIO, wiens Werken hem voor de Herculanensische HSS. vooral tot leidraad strekten[(1)], en wiens voorkomende vriendelijkheid hem het verblijf in *Napels* zoo aangenaam en nuttig maakte, met dit Geschrift openlijk zijnen dank te betuigen; hij wilde zijn Geschrift ook bruikbaar maken voor buitenlanders, die elders tot nog toe te vergeefs naar zulk een beknopt en toch alles omvattend Werk over dit onderwerp zullen hebben omgezien; daartoe had ja ook het Latijn kunnen dienen; doch, behalve dat het vrij wat inheeft, om thans nog oudheidkundige onderwerpen in die taal te behandelen, zou zijn arbeid onbruikbaar zijn geworden voor zoo velen, die, al is het dan slechts oppervlakkig en uit liefhebberij, zich met oudheidkundige onderzoekingen bezig hou-

(1) '*R. Museo Borbonico. Officina de' Papiri, deser. dal. Can.* A. DE JORIO; en A. DE JORIO, *Indicaz. del piu rimarcabile in Napoli e Contorni.*'

den, of daarin belang stellen, zonder zich genoegzaam op de beoefening der doode talen toegelegd te hebben.

Taal en stijl zijn over het algemeen duidelijk, en, voor zooverre wij hierover een oordeel durven vellen, zuiver. Onduidelijkheid vonden wij alleen in de redenering op blz. 18; op blz. 40 twijfelden wij, of het goed gezegd is: ‘Cette enveloppe doit avoir été autour des rouleaux lisses.’ De druk is uitmuntend, het papier redelijk. Drukfouten zijn ons niet voorgekomen, dan in de 2de aanteekening onder aan blz. 2, welke, bij het verbeteren der proef, welligt over het hoofd is gezien, en waar voor ‘effervescenc*c*, effervescenc*e*,’ voor ζὲσεις, ζέσεις, en voor p. 398, c, p. 398, E moet gelezen worden.

Ons verslag breidde zich verder uit, dan ons eerste plan medebragt; men houde ons dit ten goede, en wijte het zoowel aan de belangstelling, die ons het Werk van den geachten Schr., wiens vriendschap wij op hoogen prijs stellen, inboezemde, als aan ons verlangen, om, waar zich daartoe eene geschikte gelegenheid aanbiedt, de opmerkzaamheid onzer landgenooten te vestigen op de gewigtige hulpmiddelen, die ook voor Geschied- en Letterkundige onderzoekingen in het aan ons bestuur toevertrouwde Museum van Oudheden aanwezig zijn; en daardoor tevens Vaderlandsche Geleerden aan te sporen, om van die hulpmiddelen niet slechts voor zich zelve gebruik te maken, maar mede te werken, om, door uitgave en beschrijving, de schatten, die de rijke Verzameling bevat, algemeen bekend en nuttig te doen worden.

Wij eindigen ons verslag met den hartelijken wensch, dat vele van onze geleerde en achtingwaardige mannen, aan welke, even als aan den Hr.B., de leiding van, of het onderrigt bij Gymnasiën toevertrouwd is, met hem en anderen, welke wij hier niet met name behoeven aan te wijzen, door het uitgeven van afzonderlijke Werken, zullen bijdragen, om buiten 's Lands eene betere en gunstiger meening te doen geboren worden over den staat der letterkundige studiën in ons Vaderland; eene meening, die in vele opzigten wel onbillijk en onjuist is, maar die ongelukkigerwijze door de vruchten eener veelbelovende letterkundige onderneming van de Leeraars onzer Gymnasiën nog niet in het belang van onzen Vaderlandschen roem is kunnen gewijzigd worden. Dan moge de Verzameling der fragmenten van DURIS van *Samos*[(1)], dan mogen zoo vele andere geleerde na-

(1) Wij bedoelden de allerbelangrijkste Verzameling, door D^{r}. V. GENT, Prorector bij het Gymnasium te *Delft*, bijeengebragt, en met geleerde aanmerkingen voorzien, een Werk, waaraan door meer bevoegde beoordeelaars, dan wij zijn kunnen, de meeste lof wordt toegekend. Sedert is ons de Verzameling van de fragmenten van dienzelfden Schrijver, door Dr. HULLEMAN bijeengebragt en in *Utrecht* uitgegeven, in handen gekomen. Wij wenschen den Heer H. geluk met zijnen arbeid, en blijven hopen, dat ook nu nog de Heer v.G. de vruchten zijner onderzoekingen, naar een gewijzigd plan, door den druk bekend zal maken. (Dec. 15.)

vorschingen, die welligt hier en daar voor den druk in gereedheid zijn gebragt, spoedig Uitgevers vinden, en bewijzen, dat ook hier te Lande in een veelzijdige beoefening der Oude Letterkunde een algemeene vooruitgang bestaat[1].

Leyden, 23 Oct., 1841.

C. LEEMANS.

Het noorden en het oosten. Reisherinneringen van Mr. *J. van 's Gravenweert*, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Staatsraad, Lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, enz. enz. 1ste Deel, 334 bladz. IIde Deel, 328 bladz. IIIde Deel, 302 bladz. Te Amsterdam, bij Joh. van der Hey en Zoon. 1840 en 1841.

Onze Voorvaders wisten beter dan wij, watreizen is! Zoowel hunne veroveringstogten in de beide Indiën en hunne ontdekkingsreizen rondom de Wereld, als de uitstapjes, die jongelieden van aanzienlijken huize in den vreemde pleegden te maken, ter voltooijing hunner studie, dragen er blijken van. - Hoe naauwkeurig werden de eersten voor volgende geslachten geboekt in Journalen zonder tal, - de *Spiegels der Navigatie*, de *Voyagiën om den Aardkloot* zijn voorbeelden van naïviteit. Hoe zelden zag men het verslag der laatsten in druk uitgaan, schoon hun invloed, in de zeventiende eeuw vooral, dat tijdperk onzer glorie, onloochenbaar is in den vooruitgang der beschaving, in de toenemende liefde voor alle Wetenschap en Kunst.

Een voorbeeld, wanneer ge mij op mijn woord niet gelooft!

GEERAARDT BRANDT getuigt van den Oud-Burgemeester CORNE-

(1) Terwijl wij de proef nazien, komt ons het berigt ter hand, dat de Regering van *Napels* weldra nieuwe opdelvingen te *Herculanum* zal doen bewerkstelligen, en de noodige fondsen voor den aankoop van den grond reeds zijn aangewezen.

LIS PIETERSZOON HOOFT, dat de weleerlijke grijsaard, ‘weetende, wat burgerlyke wysheid en heusche zeeden men uit het zien van landen en luiden leeren’ kan, zijnen zoon PIETER buiten's lands zond, ‘om zich in dat deel van *Euroope*, 't welk van de geesthigste en gesleepenste volken des aardtboodems wordt bewoont, voor een tijdt t' onthouden.’ Een opmerkelijk woord, wanneer gij de harmonij tusschen middel en doel gadeslaat; wanneer gij den invloed waardeert, dien de uitvoering van het besluit op onzen eersten Minnedichter, op onzen grootsten Geschiedschrijver, had. Immers, hetzij gij den aanleg van den jongeling, zijne tegelijk beschaafde en geletterde opvoeding, den stand, hem in de maatschappij dier dagen na zijne tehuiskomst beschoren, hetzij gij die in verband brengt met het oord, waartoe zich de keuze zijns Vaders bepaalde, met het oordeel over de bewoners dier streken, door zijnen Lofredenaar geveld, of dat gij hem zelven in lateren leeftijd tot voorwerp uwer studie kiest, het dubbel onderzoek leidt tot ééne uitkomst. Heusche zeden, wien onderscheidden zij meer in iederen zin des woords, dan den Gastheer van het Huijs te Muyden; burgerlijke wijsheid, wien kent gij ze gereeder toe, dan het brein, dat de Nederlandsche Historiën ontwierp, dan den Schrijver, wiens oordeel over zaken en menschen nog bij het zelfstandigste gedeelte zijns volks sympathie vindt? Wij gunnen den scherpziende de vrijheid, op te merken, dat ook hier het goede niet zonder inmengsel was van het kwade; dat de jonge HOOFT, zich, blijkens menige plaats uit zijne latere Werken, in *Italië* niet wist te vrijwaren van alle overhelling tot Machiavellismus; wij gunnen hem die, zeggen wij, mits hij tevens billijk genoeg zij te erkennen, dat onze PIETER CORNELISZOON meer medebragt, dan men bij zijne afreize eischen, neen, verwachten mogt. Of hebben wij aan die zelfde ontvankelijkheid van geest niet ons eenig Herdersdicht, niet de geboorte onzer Erotische Poëzij, niet drie vierde der beschaving onzer Taal dank te weten? Twee jaren in den vreemde droegen een geheel leven lang vruchten, droegen die voor geheel een volk!

Onze Voorvaders wisten beter dan wij, wat reizen is! De Hr. Mr. J. VAN 'S GRAVENWEERT, s.t.h., want het titelblad van het tweede Deel is weidscher dan dat van het eerste, door het toegevoegde: ‘Kommandeur der Grieksche Orde van den Verlosser,’ want als het derde een weinig later het licht had gezien, wij zouden er: ‘Ridder der Zweedsche Orde van de Noordstar’ op vinden; de Hr. Mr. J. VAN 'S GRAVENWEERT houde het ons ten goede, dat het

zijne *Reisherinneringen* waren, welke ons tot dien uitroep verlokten. Hoeveel liep er zamen, om ons hooge verwachting van zijn Werk te doen opvatten! Gedienstige Dagbladen hadden de onderneming van zijnen togt met ophef aangekondigd, en gaven ons, gedurende zijn verwijl buiten'slands, tal van berigten, waar hij zich bevond, en werwaarts hij zich nog begeven zou. Was het wonder? De reize gold *Denemarken, Noorwegen* en *Zweden, Finland* en *Rusland*; maar daar zijn velen onzer geweest: zij gold ook *Turkije, Klein-Azië* en *Troje! - Syrië* en *Palestina* - waar een Hollander zeldzamer is dan hier eene witte raaf; - de tehuistogt liep over *Griekenland* en *Italië*; welk een veld! En de man, die deze reize ondernam en volbragt, was geen onervaren jongeling, was iemand in de kracht des mannelijken leeftijds, door veelzijdige ondervinding, meenden wij, veelzijdig beschaafd, door aanzienlijke betrekkingen in de gelegenheid zich den weg te banen, waar geleerdheid ter nood op den voet van gelijkheid zou worden ontvangen, waar verdienste alleen geenen toegang vinden zou! En echter maakte die reiziger, boven deze voordeelen, hem door de fortuin geschonken, aanspraak op andere, op hoogere onderscheiding; in de school der Ouden gevormd, vertolker (*naganger*!) van HOMERUS voor zijne natie, Lid van onze aanzienlijkste geleerde Instelling, oorspronkelijk Dichter in meer dan één, in het hoogste genre zelfs! Hoe steeg onze verwachting van het Boek, bij eenen vlugtigen blik op de onderwerpen: de wieg der beschaving, de wieg der kunsten, de wieg des geloofs, - een' grond, in driedubbelen zin heilig; - alles wat den mensch in dit leven de onsterfelijkheid waardig maakt, alles wat hem die in een volgend waarborgt! Wij duizelden van de taak; wij wenschten onze eischen te matigen, wij lazen het Boek, - hoe onze verwachting volslagen werd teleurgesteld, hoe wij huiveren bij het denkbeeld, dat dit Werk ons in den vreemde zal vertegenwoordigen, helaas! dat wij het u zeggen moeten!

De reisbeschrijving wordt voorafgegaan door eene Inleiding van acht bladzijden, in welke men te regt vertrouwt, dat de Auteur ons zijne gedachten over reizen in het algemeen, over de redenen, welke hem in het bijzonder tot deze aanspoorden, zal ontwikkelen en mededeelen. Gij vindt er echter in dat stuk geen woord van. Eerst het begin van den togt zelf heeft iets, dat er naar zweemt; wij achten ons tot die uitdrukking geregtigd, om het onbepaalde der verklaring zelve, om het nuttelooze van zulk eene hadden wij schier geschreven. ‘Van de

vroegste jeugd af was, onder meer andere geliefkoosde denkbeelden, reizen eene mijner aangenaamste hersenschimmen,' zegt de Heer VAN 'S GRAVENWEERT. Wat prikkelde dit verlangen? (vraagt gij in ietwat beter Hollandsch - verbeelde ik mij ten minste -) ijdele nieuwsgierigheid of lofwaardige kenniszucht? De Schrijver blijft u het antwoord schuldig, maar geeft daarentegen met eenen rhetorischen omzwaai zonder voorbeeld te verstaan, dat hij vroeger geen geld genoeg had, om dien wensch te bevredigen. 'De noodlottige omstandigheden, waarin de geheele beschaafde wereld, en ik zelf, ten gevolge daarvan' (*toen* moet er worden ingevoegd, anders heeft de phrase geen' *zin*) 'verkeerde, noopten mij echter tot het vervullen van andere pligten, en betrekkelijk zeer laat, ging ik vreemde gewesten bezoeken.' In allen gevalle dus in eenen leeftijd, waarin men tot de bewustheid pleegt te zijn gekomen, wat men wil, hoe men dat wil, en waarom men dat wil? - waarin iemand, die Diplomaat, Geleerde, Dichter heet, geene twee jaren van zijn leven meer veil heeft, om te kunnen zeggen:

- quondam et meminisse iuvabit.

Een' leeftijd eindelijk, waarin men begrijpt, dat men als burger jegens zijn Vaderland, als geletterde jegens de Wetenschappen, als poëet jegens de Kunst verpligtingen heeft, waarvan men zich, wanneer men eene reize in drie Deelen uitgeeft, kwijten moet door het gehalte van het Werk; vooral wanneer men geen profeet behoeft te zijn, om te voorzien, dat *Holland* in den vreemde aan zijnen vertegenwoordiger zal worden getoetst, - getoetst met al den eerbied der bewondering, zoo het blijken mogt, dat er in dien donkeren schuilhoek, onder dat zoo vaak miskende volk, een man van genie opstond; - maar ook getoetst met al de gestrengheid eener grondige kritiek, waartoe de hoogte, welke de Letterkunde onzer naburen in het vak van reisbeschrijvingen bereikte, hun regt, hun onwedersprekelijk regt geeft!

Laat ons tot de *Inleiding* terugkeeren, de Schrijver heeft haar een wigtig voorkomen gegeven, schoon hij er naar streefde, dat zij er zedig zou uitzien, - zij behelst eene opsomming der zwarigheden, aan zijne taak verknocht, eene geschiedenis van zijn aarzelen. 'Zal ik mijne reis schrijven; - (lees: *be*schrijven) - of mijne aanteekeningen terughouden? - *That is the question*,' luidt de aanhef. 'Even zoo vele redenen pleiten voor het opvatten van de pen, als voor het houden van een bescheiden stilzwijgen.' En nu volgt de reeks, die *neen* schudt,

neen, niet uitgeven. Het is ten eerste de menigte der Boeken van dien aard over de gewesten, welke hij bezocht, met een' *Seitenhieb* voor die Schrijvers, welke zich vleiden, dat hunne individualiteit iets piquants zou kunnen geven aan de voorstelling van reeds meermalen beschrevene hoofdsteden of landschappen; die zich verbeeldden het talent te hebben over wat ouds iets nieuws te zeggen! Het is ten tweede de aard der Volken zelve, van welke men eene schets zijner hand verlangde, het stationaire der Oosterlingen, - eene bedenking, welke slechts dan gegrond zou zijn, wanneer ons die Landen en Volken zoo overbekend waren, als hadden wij er in gewoond, als hadden wij er onder verkeerd. Waartoe toch dit kwalijk bewimpeld, maar volstrekt ongepast verwijt tegen CHATEAUBRIAND, BURCKHARDT, MICHAUD, POUJOULAT, LAMARTINE, V. PROKESCH, HEBERT, en wie niet al, die hunne meesterstukken aan dezelfde tooneelen en toestanden ontleenden? - het is eene verloochening der geschiedenis van het Oosten, uit gebrek aan zin voor hare verschijnselen. Het is ten derde de vraag: Hoe uitgebreid het Werk worden zal; welk Land al, welk Land niet zal worden beschreven; of het een getrouw dagboek zal worden, of dat het uit eenige tafereelen zal bestaan, besloten met eenen ongemotiveerden uitval tegen allerlei gebreken van reizigers en reisbeschrijvingen? Ongemotiveerd herhalen wij, dewijl hier niet de vraag te pas kwam: Zal ik zus, of zal ik zoo schrijven? maar de betuiging: Ik heb dus geschreven, dewijl ik dus voelde, dewijl ik zoo dacht. - Hoe kan er sprake zijn van moeijelijkheid in de keuze van eenen vorm, wanneer men vervuld is van zijn onderwerp? Ontvankelijkheid voor indrukken van allerlei aard, gepaard aan onverzaadbaren lust in de ontwikkeling onzer oordeelsgave, studie, smaak, open' zin, zijn het niet zoovele vereischten, zonder welke niemand in de negentiende eeuw reizen moest, immers geene reisbeschrijving over het Land der Zon en het Land der Kunst uitgeven; vereischten, welke de zedigheid des Heeren VAN 'S GRAVENWEERT naauwelijks duldt, dat men hem ontzegt. Wij komen tot de beide stemmen vóór de uitgave, tot de *ja*knikkers, die: '*Schrijf! schrijf*!' riepen; zullen wij er ook verslag van doen? De Auteur stond, in ons oog, op de grenzen van het naïve en niaise, toen hij schreef: 'In alles wat wij voornemen en verrigten, speelt gewis de eigenliefde eene allereerste ro ik beken, dat het de mijne streelen zoude, indien namelijk mijne beschrijving aan de vereischten voldeed, mijnen laatsten togt voor de vergetelheid te bewaren, en mijn' naam op

het titelblad vermeld te zien als op dat van vroegere letterkundige Werken.' Foei, dat hij een oogenblik, nadat hij betuigd heeft, dat ook zijn Werk welligt niet aan de eischen van het publiek zal voldoen, zoo onheusch wordt jegens zijne broeders van den gilde, waar hij voortgaat: 'Bovendien, - doch juist dit maakt mij huiverig, en ik verzoek den Lezer nederig, het niet voor gewone kwakzalverij te houden, - word ik van alle zijden en uit alle rangen der Maatschappij, door geletterden en ongeletterden, sedert maanden rusteloos en onafgebroken bestormd met de pijnigende vraag: Wanneer verschijnt uwe reis? of ieder verwacht uw verhaal, en wat dies meer zij.' Het had een wijs man angstvalliger gemaakt, het had hem niet tot verontschuldiging gestrekt! Laat ons billijk zijn: de tweede en *beslissende* aanleiding school in onze armoede aan oorspronkelijke berigten over de dichterlijke landstreken van *Klein-Azië, Syrië* en *Palestina*, eene leemte, welke kundige mannen hem verzekerden, dat hij moest aanvullen; helaas! waarom voegden zij er bij, 'dat het lezende Vaderlandsche publiek hem uit dien hoofde al het gebrekkige van zijn verhaal zoude vergeven?' Hoe, Mijneheeren! de vaderlandsliefde andermaal de bondgenoote van de middelmatigheid - de ingenomenheid met het inheemsche alweder een blinddoek! Waarom hebt gij den Heer VAN 'S GRAVENWEERT dus misleid? Wanneer gij den Auteur hadt gezegd, dat zijne vermaardheid aan dit Werk hing; dat het aan hem stond, ons in den vreemde door zijn Boek te doen bewonderen of bespotten; dat het zijn pligt was, zich na een paar jaren reizens nog een paar jaren studie te getroosten, ter vergelijking van zijn oordeel met dat van andere scherpziende mannen, ter beschaving van den stijl, dat levensbeginsel eens Boeks, om ons ten minste ééne voortreffelijke reize in het Oosten te bezorgen, uw gewaand patriotismus zou dien eernaam waardig zijn geweest, de Schrijver zou zich tot in den avond zijns levens aan u verpligt hebben gevoeld, wij hadden bewonderd!

U hebben wij het te wijten, dat er thans iets anders van ons wordt gevergd; dat wij de eigenliefde des Auteurs hard moeten vallen; dat onze pligt ons tot een protest dwingt. Wij leveren het niet in tegen die Recensenten, welke zoomin den moed hadden het Boek scherp af te keuren, als het warm aan te prijzen; wij weten, helaas! dat er overeenstemming heerscht tusschen zekere litteratuur en zekere kritiek; het zou ons verbaasd hebben, wanneer die beoordeelingen anders waren uitgevallen. Wij doen het nog minder tegen den muffen wierook,

den Auteur door onze Dagbladschrijvers zoo kwistig toegezwaaid; hij walmt voorbij, ‘al kondt gij dien doorstaan,’ dat *soit dit en passant* eene razende eigenliefde verraadt, voor wie weet door welken wind ons Journalismus gedreven wordt. Wij rigten het allerminst tegen de Koningen of Keizers, die den Heer VAN 'S GRAVENWEERT Staatsraad scheppen of Ridder slaan, het zijn diplomatische eerbewijzen, soms voor minder veil. Wij protesteren tegen het Werk zelf, als vertegenwoordiger van Hollandsche Letterkunde, Hollandsche Wetenschap, Hollandsche Kunst, omstreeks den jare 1841. Wij loochenen bij voorraad het besluit, dat men er in den vreemde uit trekken zal, als bevredigde dit Boek de eischen, welke wij in onze dagen regt hebben aan eene reisbeschrijving te doen, als hadden wij geene helderder begrippen over zulk een Werk, dan waarvan deze drie Deelen getuigen. Het is een protest, in één woord, tegen den waan, alsof alle vroegere degelijkheid zoo zeer uit ons midden zou zijn verdwenen, dat wij in den Heer Mr. J. VAN 'S GRAVENWEERT den type-reiziger onzes Volks erkennen; - het is eene regtvaardiging, eene hulde, welke wij aan menige verdienstelijke reisbeschrijving, in de laatste tien of twintig jaren ten onzent in het lich verschenen, verschuldigd zijn!

Hamburg en *Denemarken*, in negen en twintig bladzijden beschreven (?), maken de eerste afdeeling der reize uit; de oppervlakkigheid, waarmede in deze alles is behandeld, wordt, helaas! door geene der volgende gelogenstraft. Drie zijdjes over *Hamburg*, naauwelijks goed genoeg voor eenen wegwijzer, beginnen met een pluimpje voor Dr. M. DASSEN's *Herinneringen aan Noordelijk Duitschland en Scandinavië*; hoeveel goeds in dat eenvoudig geschreven reisverhaal steke, eene aanbeveling van het *Reistogtje* van Prof. LULOFS, eene erkenning der veelzijdige verdiensten van dat Boek, ware hier slechts billijk geweest. *Denemarken* beslaat van bl. 15 tot bl. 28. Het onbeduidende verslag van den togt wordt, bl. 17, afgebroken door ‘een wijle stilstaans bij de staatsinrigtingen van *Denemarken*.’ Gij rekent, bij de behandeling van zulk een onderwerp, op eenige trekken, waarin gij den scherpen of diepen blik des Staatsmans zult huldigen; - helaas! al wat de Heer VAN 'S GRAVENWEERT er u van vertelt, is, dat het Land onder eene ‘Charta of Grondwet, volgens welke de Vorst oppermagtig en eigendunkelijk regeert, een gelukkig Land is gebleven, ten blijke, dat niet de letter der instellingen, maar de milde toepassing derzelve, de wezenlijke belangen van een regtschapen volk bevordert en daarstelt. Eerst

onlangs heeft men in *Denemarken*, hier en daar (?) eene soort van' (wat wordt die gedachte nevelig!) 'Provinciale Staten ter bevordering van plaatselijke belangen ingesteld, en de tijd alleen zal de doelmatigheid dezer inrigting aanprijzen of afkeuren.' Arme politici, die over de stemming eener Natie wilt oordeelen, zonder hare taal te verstaan! Zoowel de toenemende vrijheidszucht in de Hertogdommen, sedert jaren dáár ontwaakt, als de scherpere toon, door de Dagbladenlitteratuur in de Hoofdstad aangeslagen, zijn onzen Heer VAN 'S GRAVENWEERT ontgaan. Hoeverre staat hij hier onder MEERMAN, die ten minste ooren en oogen had voor iedere beweging! of veroorloofde diplomatische welvoegelijkheid onzen Schrijver niet te getuigen, dat het volk in het persoonlijke karakter des vorigen Konings waarborgen waardeerde, waarom het in die dagen minder op eene Constitutie aandrong, dan onder de tegenwoordige regering, schoon het ook toen reeds met zijnen tijd vooruitging? Wij weten het niet; maar dit weten wij, dat de vier volgende bladzijden eerder in een Penningmagazijn voegen, - de boeken, waarin van alles wat, en niets volledigs staat, - dan in de Reisherinneringen van eenen man, wien studie en smaak om strijd van zulke bladvullingen moesten doen walgen. *Koppenhagen*, - de paleizen dier stad, - hare omstreken, - en de reize naar *Helsingör* voltooijen het verwarde tafereel. Immers dien naam verdient het, want wat in MEERMAN's tijd bestond, beschreef deze beter; want DASSEN verzuimde niet eene teekening te leveren van hetgeen sedert werd gesticht; want POTGIETER, die in zijne *Omtrekken en Tafereelen* 'er naar streefde iets te leveren, dat het vergefelijk kon maken over onderwerpen te schrijven, die voor jaren door eene verdienstelijke pen werden behandeld,' laschte de hoofdbijzonderheden in de schetsen of verhalen, waardoor hij ons het Noorden aanschouwelijk trachtte te maken. Welligt zal de Heer VAN 'S GRAVENWEERT beweren, dat zijn kort verblijf te *Koppenhagen* en in het Deensche Rijk hem geen' tijd gunde ter studie des volks in zijne zeden, in wat het meest eigenaardig heeft; wij zouden die verontschuldiging laten gelden, zoo hij er niets overalledaags van had geboekt, zoo hij ten minste warm ware geworden voor twee wereldvermaarde Deensche talenten, THORWALDSEN en OEHLENSCHLAEGER. Helaas! zijne *ikheid* komt bij de flaauwe lofspraken, welke hij dezen bedeelt, telkens aan het licht. Wanneer hij van den eerste vrij onhollandsch getuigt, dat zijne 'kunstgewrochten hem naast de beroemdste Meesters der Oudheid plaats geven,' wordt de optelling der Stukken in THOR-

WALDSEN's Museum besloten met ‘de *Leeuw van Lucern*, door mij zelven na mijne eerste reize in *Zwitserland* bezongen.’ Veel eers voor den eenigen beeldhouwer van het Noorden, voor den man, die, met CANOVA wedijverende, het bijwijlen van dezen won! Welk een' stijl, welk eene hulde, bl. 25 b.v.: ‘En nimmer zal ik twee kinderen, met de eenvoudigheid op het gelaat, een liggend jongeling, die de woorden des predikers vol geloof en gevoel schijnt in te drinken, noch een ouden Farizeeuwer, in wiens trekken sluwheid en scherpzinnigheid wedijveren, uit mijn geheugen *verbannen* (!)’ OEHLENSCHLAEGER komt er nog schraler af. Hij wordt vermeld na de Grooten der aarde, aan wie de Schrijver zich ‘erkentelijk moet bewijzen voor het gastvrij onthaal, door hem genoten;’ bij den Bankier MELCHIOR, bij den Gezant BANGEMAN HUYGENS, bij Zijne Excellentie KRABBE en bij ettelijke Geleerden (‘*Sie haben solche liebe Augen. - Und Sie auch, Madam*!’). - ‘Ik maakte nog de kennis,’ vaart hij voort, ‘van den beroemden Deenschen Dichter OEHLENSCHLAEGER, een welsprekend, levendig en diepdenkend man, die echter even zoo veel in het Duitsch als in het Deensch schrijft, en geheel in den geest der Romantische Duitsche school is.’ - Zoo spreekt men niet over OEHLENSCHLAEGER, al heeft men de Iliade en de Odyssea vertaald, en een treurspel en verspreide gedichten bovendien geschreven. Zoo spreekt men niet van den man, die *Palnatoke* schiep en *Correggio* dichtte, van den man, voor wien zelfs de trotsche, de te regt trotsche Britsche Muze der dagen van SCOTT, BYRON en MOORE, zich boog, die bewonderd wordt in de oude en in de nieuwe wereld. Zoo spreekt men niet van eenen man, die ons zijne Meesters schilderde in EVALD, SHAKESPEAR, CERVANTES, HOMERUS, SOPHOCLES, SCHILLER, en, na allen lof te hebben toegebragt, bekent, dat hij het meeste aan GOETHE verschuldigd is. ‘Romantische Duitsche school,’ o pedante Klassiek! - Het oordeel over OEHLENSCHLAEGER is er echter nog niet mede voltooid. ‘Hij kwam mij voor met zich zelven vrij sterk ingenomen te zijn.’ Wie denkt hier niet aan:

> When Greek meets Greek then comes the tug of war!

Doch de Heer VAN 'S GRAVENWEERT zal de bekrompene nationaliteit op zijne zijde hebben, want hij voegt er bij: ‘en zonder die te kennen, onze Nederlandsche Taal- en Letterkunde zeer geringe achting toe te dragen. Geheel anders was dit met den jeugdigen Franschman MARMIER, die zich te *Koppenhagen* en in *Scandinavië* ophield, ter aanleering, vergelijking en beoefening der

Noordsche Talen. Deze vernuftige jongeling, die ons Vlaamsch en Hollandsch op hoogen prijs stelde, en zoo door eigen onderzoek en lezing, als uit mijn Fransch opstel over onze Letterkunde, onze Schrijvers en Dichters had leeren waardeeren, beoordeelde ons op veel gunstiger wijze.'

Wij hebben er de bewijzen van gezien in de *Revue de Paris*!

Wij wenschten te mogen getuigen, dat het opstel over *Noorwegen* en *Zweden*, bl. 38 tot 122, iets uitvoeriger, men ziet het, dan het vorige, ook zooveel belangrijker ware. En echter hoe zou dit het geval kunnen zijn? De Heer VAN 'S GRAVENWEERT gaat van het beginsel uit, dat een verslag zijner reize genoegzaam is, om de belangstelling gaande te houden, hij wordt allengs weder het middelpunt, waarom zich alles groept. Het is eene klip, waarop ieder Reisbeschrijver bijwijlen stoot, maar waarop men te gronde gaat, indien onze eigenliefde grooter is dan onze studie! *Gothenburg*, - de wijze van reizen, bij de Zweden in zwang, - *Trolhättan* worden beschreven: de drie reeds genoemde Schrijvers deden het aanschouwelijker en levendiger dan hij. DASSEN wint het van hem in *Noorwegen*, door zijnen open' zin voor het schoone eener Natuur, welke aan dat Land den naam van *La Suisse du Nord* verzekert. Onze reiziger loopt er denzelfden cirkel, dien hij in *Denemarken* beschreef, rond; een woord over den regeringsvorm, weder zonder diepte, over de vrijheidszucht, of liever den naijver der Nooren op de Zweden, - eene hulde aan Graaf WEDEL, den Gouverneur-Generaal van dat Rijk, die hem gastvrij ontving, - en wij keeren naar *Gothenburg* terug, om in eene stoomboot op het *Götha*-kanaal naar *Stockholm* te stevenen. De Schrijver heeft eene halve bladzijde over voor de beschrijving, hoe hij het op de stoomboot had, - drie regelen slechts voor FREDERIKA BREMER en H.C. ANDERSEN! Er is een ruw Engelschman op de boot, die in *Zweden* op de beerenjagt gaat, en bij ongeluk menschen doodschiet; de Schrijver amuseert zich, met hem en zijn gezelschap voor te zingen:

> Ne vendez pas la peau de l'ours.

Hoe belangrijk!

Stockholm's ligging, door POTGIETER uitvoerig beschreven, wordt met een: 'verrukkelijk schoon, en wedijverende met die der fraaiste Zeehavens van *Europa*, zelfs met (die van) *Napels* en *Constantinopel*' afgescheept; - vergeeft gij het den Schrijver, die ook de beide laatste zag, dat hij geene vergelijking beproefde, dat hij niet door tegenstelling er u een denkbeeld van gaf? 'De stad, waaruit groote paleizen en gebouwen oprijzen, ligt in een halven cir-

kel, tegen de groene gebergten en de rotsen op!' o Poëzij! - Er volgt een overzigt 'der Regering en der inrigtingen des Lands,' door DASSEN juister en uitvoeriger gegeven, waaraan men echter, sedert de jongste staatkundige veranderingen in het Staatsbestuur van het oude *Svea*, weinig meer heeft. Daarop gewaagt de Schrijver met een enkel woord van 'de Zweedsche Geschiedenis en de verheffing van den Maarschalk BERNADOTTE op den troon' der WASA's.

De geschiedenis eens volks in twee bladzijden om te trekken, is eene vermetelheid, die meestal in halsbrekerij haar loon vindt. Wat toch heeft men aan die korte begrippen, welke aanspraak maken, ons in te lichten, en die echter slechts oppervlakkigheid bevorderen? Eene stads-, neen, eene paleis- en kerkenbeschrijving van *Stockholm* voltooit die vlugtige schets. Eenige bladzijden over de koninklijke lustsloten in *Stockholm's* omstreken, waaraan de lotgevallen van ERIK XIV, - reeds vroeger ten onzent behandeld, - eenen zweem van gloed geven, leiden ons tot de merkwaardigste plaats in het gansche opstel: de Heer VAN 'S GRAVENWEERT bij Koning KAREL JAN.

'Na den maaltijd voerde de Koning mij dien dag in een kabinet, en dwong mij bijkans om naast hem op eene sopha plaats te nemen. De toen reeds drieënzeventigjarige grijsaard, die nog al het vuur der jeugd, even als zijnen zuidelijk-Franschen tongval behouden heeft, en wien men geen zestig jaren geven zoude, liet zich daar met mij in tot een vertrouwelijk gesprek, dat zeker een half uur duurde; ik weet niet wat ik het meest in den grooten man bewonderen moest, zijne vlugheid van geest, kennis van zaken, scherpheid van oordeel of zijne eenvoudige nederigheid; onbescheiden zou het wezen, al de bijzonderheden van een vertrouwelijk gesprek mede te deelen, doch ik vermeen niet te mogen verzwijgen, hoe de eerwaardige man mij van zijne gansche loopbaan, van den 18 Brumaire (toen hij te *Parijs* Minister van Oorlog was), van NAPOLEON, van zijne herhaalde weigering der Zweedsche adoptie, van zijn gedrag, in en omtrent *Zweden* en jegens *Frankrijk*, van -'

Maar genoeg, - het zou misschien onbescheiden zijn geweest, die bijzonderheden te laten drukken, hoezeer de Geschiedenis, in hare regtvaardigheid, het *audi et alteram partem* ook jegens gekroonde Hoofden getrouw, er partij van zou hebben getrokken; het is niet bescheiden, den Lezer met het geheim van zoo hooge gunsten te tantaliseren, al drukt ook de later den Heere VAN 'S GRAVENWEERT bedeelde Noordstar-Orde het zegel op al die lof-

spraken. Of de Zweden veel bij de ‘op hoog bevel’ (zoo als onze Dagbladen zeggen) ondernomene vertaling van dit Boek zullen winnen, - wat hun land, hunne zeden, hunne deugden en hunne gebreken, hunne betrekking tot andere volken, de hoogte of laagte, waarop zij in vergelijking met ons staan, betreft, - wij twijfelen er aan, schoon nog een veertiental bladzijden aan de bergwerken, aan LODEWIJK DE GEER (in het Boekje van dien naam reeds vroeger voortreffelijk gehuldigd), aan *Dalecarlië* worden gewijd. Wij ten minste zouden er niet bij verloren hebben, zoo de Heer VAN 'S GRAVENWEERT de beschrijving van zijnen togt door het Scandinavische Schiereiland *en portefeuille* had gehouden, - zijne vermaardheid zou er bij hebben gewonnen! -

Mogt de schildering van *Zweden* geenszins op volledigheid, mogt zij niet eens op belangrijkheid aanspraak maken, zoo belooft het vrij kleine getal van 122 bladzijden over *Rusland* weinig meer bevrediging. En toch had men regt hier veel te mogen verwachten, daar de Schrijver dit Rijk, *Petersburg* althans, voor de tweede maal bezocht, en dus eenen dubbelen oogst had kunnen geven. Helaas! hoe springt de schraalheid van het hier geleverde ieder in de oogen, daar juist over dit gedeelte der reis het doorwrochte en uit het gekozene standpunt volledige Werk des Heeren Prof. ACKERSDYCK onwillekeurig tot eene vergelijking dwingt! In de eerste plaats mag men vragen: Waarom ignoreert de Heer VAN 'S GRAVENWEERT dezen zijnen medereiziger, die bijna te zelfder tijd *Rusland* doortrok? Wanneer men bij *Zweden* naar den arbeid des Heeren DASSEN verwijst, mogt men, al ware het alleen tot verontschuldiging, dit Werk niet stilzwijgend voorbijgaan. Alle punten, welke de Heer VAN 'S GRAVENWEERT aanroert, vinden in het Boek van ACKERSDYCK hunne behoorlijke en juiste ontwikkeling. Karakteristiek voor beide Werken is de beschrijving van hetzelfde feest, in *Peterhoff* gevierd, en door beide als ooggetuigen bijgewoond; de Heer VAN 'S GRAVENWEERT, in den drom der hovelingen, op eenen der keizerlijke wagens gezeten, figureert als een der aanzienlijke gasten, tot wien de Keizer zelf (welk eene genade!) met zekere ‘genoegdoening’ (?) zegt: *Êtes-vous content*? waarop onze Schrijver het verhevene antwoord geeft: *Sire, je suis stupéfait*! Daarentegen is Prof. ACKERSDYCK in de menigte der toeschouwers van lageren rang verloren; geen aanzienlijke, veelmin de Keizer zelf, merkt hem op; maar uit zijne beschrijving erlangt men eene juiste voorstelling der plegtigheid. De balletglans, waarin de Heer VAN 'S GRAVENWEERT schijnt te zweven, wordt bespottelijk naast de nuchtere, maar verstandige beschouwing van ACKERS-

DYCK. Eene doorgaande vergelijking zou echter voor dezen beleedigend worden. Zeker had de Heer VAN 'S GRAVENWEERT zijnen voorganger in losheid van verhalen, in poëzij kunnen overtreffen, maar de Dichter, die ons anders telkens verzekert, dat hij tot het koor van APOLLO's dienaren behoort, volhardt bij voortduring in het volgen van dezelfde koude, krachtelooze manier, welke niets uitdrukt en tot niets leidt. De Heer VAN 'S GRAVENWEERT bezocht *Kiew* en *Odessa*, welke steden ACKERSDYCK niet aandeed, doch zegt er niets meer van, dan een onbeduidend Museum of Magazijn u zou vertellen, ja, doet dit in den trant van deze, natuurlijk uitgezonderd de glans van den schitterenden kring, waarin de Heer VAN 'S GRAVENWEERT zich steeds blijft bewegen. Zonderling is het, dat een man van smaak en studie, zoo als onze Schrijver zich voordoet, zoo weinig sympathie voor Russische Taal en Letterkunde aan den dag legt. Een diep stilzwijgen omtrent alles, wat daarop betrekking heeft! Mogten wij het aan nederigheid kunnen toeschrijven! Intusschen raden wij elk, wien het om wezenlijke kennis van *Rusland* te doen is, het geschrijf van onzen reiziger ter zijde te leggen, en het Werk van ACKERSDYCK in te zien, ofschoon hem de vorm van die reis minder aangenaam moge wezen. Nog eene enkele aanmerking. De zonderlinge lofrede op het lijfeigenschap bij den Heer VAN 'S GRAVENWEERT steekt allervreemdst af bij de later vermelde oorzaken van het groot aantal vondelingen, waarvan eene der voornaamste is, dat vele ouders liever hunne kinderen willen verliezen, door die te vondeling te leggen, dan ze in de hardheden van het lijfeigenschap op te voeden; de vondelingen toch hebben naderhand als kroonboeren een beter lot. Vergelijk vooral den historischen oorsprong van dit lijfeigenschap, volgens den Heer V. 'S GRAVENWEERT en volgens ACKERSDYCK; hetgeen de eerste met alle mogelijke fiducie vertelt, staat bij den laatste met het voorzigtige: *men beweert*.

Vervolgens trekt onze Schrijver over de *Zwarte Zee* en door den *Bosporus* naar *Konstantinopel*. Tot nu mogt hij zich over de kortheid zijner beschrijvingen verontschuldigen, want *Zweden* en *Rusland* waren door Hollanders beschreven, wier Werken, bij eene vertolking, ook door vreemdelingen met nut, ja zelfs met genot, konden geraadpleegd worden; maar van nu af betreedt de Schrijver een' grond, sedert lang door geenen Hollandschen reiziger bezocht, of althans geschilderd. Reeds anderhalve eeuw geleden, waren die merkwaardige streken door den vaderlandschen Schilder CORNELIS DE BRUYN bezocht, en zijne reisbeschrijving bleef langen tijd het geliefkoosde lees- en prentenboek onzer voor-

ouders. Het Boek verdiende die eer. Weetlust in den eenvoudigsten vorm was de drijfveêr eens mans, die onder de ongunstigste omstandigheden, welke toen meer dan nu de reizigers moesten afschrikken, gedurende negentien jaren, met onbezweken geduld, met vaak roekeloozen moed, de gewesten, thans door den Heer VAN 'S GRAVENWEERT bereisd, doorkruiste. In zijn verhaal trachtte hij alles, wat hij zag, terug te geven, zoo als hij het gezien had, en het was zijn streven zooveel te zien, als weinige reizigers vóór hem hadden aanschouwd. Geene zucht, om de voorwerpen van zijn onderzoek te vergrooten, of in een door hem zelven geschapen licht te plaatsen; geene jagt op de bewondering zijner tijd- of landgenooten bezoedelde zijn eenvoudig verhaal; zelfs geene uitweiding van geleerd onderzoek leidde hem af van zijn doel, om alles aan zijne landgenooten mede te deelen, wat verschillend van hunne zeden, vreemd aan hunne kennis was, wat hij merkwaardig vond, of wat hem als merkwaardig werd aangeprezen. Waar zijne taal te kort schoot, vulde zijne teekenpen het ontbrekende aan. Eigene subjectiviteit trad voor de menigte voorwerpen, die zijnen nieuwsgierigen blik overstelpten, op den achtergrond. Het mag merkwaardig heeten, dat, zoo de Heer VAN 'S GRAVENWEERT herhaaldelijk in den vreemde voor zoo hoog aangezien is, dat het suffisantste zelfbehagen er van blozen moest, onze oude reiziger slechts eenmaal noodig achtte uitvoerig van zich zelven te spreken, toen hij voor minder dan hij was, en voor éénen der onbesuisde sluipmoordenaars van JOHAN DE WITT werd gehouden. Wat was het gevolg dezer weetgierigheid, dezer eenvoudigheid, dezer goede trouw? Dat, volgens de getuigenis des Heeren VAN 'S GRAVENWEERT, geene reisbeschrijving met de zijne in naauwkeurigheid kan worden gelijkgesteld. Wij bedoelen geene lofrede te houden op het oude Boek des ouden reizigers. In het Oosten is thans meer te zien dan in zijnen tijd; de Wetenschap heeft op meer voorwerpen dan toen de aandacht gevestigd; de eischen, door wijsbegeerte en kunstsmaak aan iederen reiziger gedaan, zijn veelvuldiger, dan dat zij door onzen DE BRUYN konden worden bevredigd. Maar voor den Hollander, die zijne voetstappen volgde, had zijn Boek eenen belangrijken grondslag gelegd, om er overeenkomstig met de vorderingen onzes tijds op voort te bouwen; voor den Hollander moest zijn Boek een voorbeeld en een prikkel zijn, zich door dezelfde naauwkeurigheid bij leergierige tijdgenooten verdienstelijk te maken, of anders tegen hem, of tegen zijn publiek getuigen.

De vorige hoofdstukken mogten als eene inleiding gelden, nu vangt de reis eerst eigenlijk aan; het verwijzen naar andere bronnen, uitheemsche uitgezonderd, wordt zeldzaam, en men kan hopen, dat de Schrijver nu al den rijkdom zijner kennis, al den gloed zijner dichterlijke verbeelding, al de fijnheid van zijnen smaak, op eene wijze zou ten toon spreiden, die zijner verdienste de kroon opzette. En echter, wat geschiedt er? Dezelfde manier blijft voortduren. Eerst ontvangen wij eene zeer korte geschiedenis van *Turkije*, geesteloos en flaauw, dan eene beschrijving van het Land, met herhaalde uitvallen tegen LAMARTINE, te onverschoonlijker, omdat de Heer VAN 'S GRAVENWEERT het niet beter maakte, eindelijk enkele opmerkingen over de Turken, eeuwen oud, enz. Het spreekt van zelf, dat *the fashionable people* zich weder rondom onzen Schrijver schaart. Gelijk de Zweedsche Koning den Hollander vertrouwelijk naast zich doet zitten, en hem in een half uur vele geheimen openbaart; gelijk de Russische Autokraat eenen blik van welgevallen op den gelukkigen sterveling laat dalen, zoo slaakt hier Sultan MAHMUD, zaliger gedachtenis! eenen kreet van verwondering op het hooren van het antwoord, dat de Heer VAN 'S GRAVENWEERT op de vragen des Padischahs geeft. Het is een inderdaad onvergeeflijk verzuim van den reiziger, dat hij zijne Lezers niet op zijn bescheid vergast, wanneer de Sultan en alle Turksche omstanders (de Europeërs dus niet?) herhaalde malen *peki, peki*, d.i. voortreffelijk, mompelden. Karakteristiek voor den Heer VAN 'S GRAVENWEERT is mede de fraaije zinsnede: ‘Men heeft gedurende de jongste zestien jaren veel onzin uitgekraamd over de gelijkheid des menschen, de nietigheid van geboorte en adel en wat dies meer zij, welnu, bij de Turken bestaat die gelijkheid in wezenlijkheid.’ -

Het II^{de} Deel opent met eene beschrijving van den uitstap naar *Klein-Azië* en *Troje*. Met welk doel de Heer VAN 'S GRAVENWEERT den togt deed, is uit zijne wijze van behandeling niet zeer duidelijk. Het bezoeken van vreemde gewesten schijnt zelfs op hem den indruk niet te maken, dien een minder dichterlijke geest van het reizen verwacht: uitbreiding van den kring zijner voorstellingen, en verheffing des gemoeds, door het aanschouwen eener ongekende en vreemde Natuur. De beeldenschat der fantasie wordt door het zien dier tafereelen verrijkt; wat vormeloos in het brein omwoelt, erlangt zijne omtrekken en schakeringen; de vergelijkingen der herinnering worden veelzijdiger; de gedachte vindt eene levendiger uitdrukking bij de Natuur, dat groote Woordenboek der Godheid, en waar de menigte of

de verhevenheid der voorwerpen de grenzen der taal overschrijden, daar herkent men nog in de worsteling van woord en gevoel, hoe verheven het streven van den menschelijken geest, hoe Goddelijk het beginsel is, dat in 's menschen ziel evenzeer als in de Natuur leeft. Zoo de Schilder vreemde hemelstreken bezoekt, om zijne kunst uit te breiden, zal dan in den beoefenaar eener zusterlijke kunst, in den Dichter, niets van denzelfden invloed zigtbaar worden? Neen, zouden wij tot onze verbazing antwoorden, indien de Heer VAN 'S GRAVENWEERT als typereiziger gelden kon. De teekening der *Prinseneilanden*, der landschappen, telkens opgenoemd, maar niet afgemaald, bevat niets treffends; slechts alledaagsche bewoordingen, alledaagsche constructiën, soms zeer verwaarloosde zinnen, verlammen de verbeelding des Lezers, en scherpen zijnen wrevel tegen den gevoelloozen verhaler. Maar de ceders van den Libanon, het voorwerp der Zangen van de gewijde Dichters, die ze zagen, het veelgebruikte en misbruikte beeld der Westerlingen, welke ze nimmer aanschouwden, de ceders van den Libanon wekken misschien het sluimerende dichtvuur van den vertolker der *Iliade*? De Heer VAN 'S GRAVENWEERT geeft ons eenige Fransche quatrains ten beste, waarin niets verhevens, waarin de uitdrukking naauwelijks begrijpelijk is. En die heiligschennis aan hetgeen de Natuur treffendst heeft, wordt gepleegd, nadat CHATEAUBRIAND, nadat SCHUBERT den Heer VAN 'S GRAVENWEERT waren voorgegaan, nadat LAMARTINE het geheele beschaafde *Europa* aan zijn dichterlijk verhaal had geboeid. Wij willen gelooven, dat LAMARTINE nu en dan den zuiveren omtrek der waarheid aan het koloriet zijner teekening heeft opgeofferd; wij willen gelooven, dat hij ongelijk heeft, waar de Heer VAN 'S GRAVENWEERT hem teregtwijst; maar de ontvankelijkheid van zijnen geest heeft ons eerbied ingeboezemd; iets van de warmte, die zijnen boezem vervulde, heeft hij aan zijne Lezers medegedeeld; en die warmte was weldadig. Moest een Hollander het Oosten bezoeken, opdat zijn koel verhaal zijne Lezers koud, ijskoud zoude laten?

Doch de streken, door den Heer VAN 'S GRAVENWEERT bezocht, waren, zoo al niet de wieg des menschelijken geslachts, ten minste de wieg onzer beschaving, onzer Poëzij, onzer Geschiedenis. Het was het tooneel der Zangen van DAVID en JESAIAS, van HOMERUS, van TASSO. Over de puinhoopen van *Klein-Azië* zweefde de schim van den in de geschiedenis misschien eenigen ALEXANDER; als in Gods geheiligden tempel, werd daar het Christendom geboren en gekweekt: in jeugdige kracht, maar

ook bezoedeld met al de gebreken der jongelingschap, vertoonde het zich daar nogmaals in de tijden der kruistogten. Zoo de stem der Natuur niet poëtisch genoeg klonk, dan moest de Poëzij der Geschiedenis de borst van ieder verheffen, die op wetenschappelijke vorming aanspraak durft maken. Maar wat zal men van eenen Schrijver denken, die zich, 'naganger van' HOMERUS durft noemen, en wien eigene subjectiviteit zoo zeer in den weg staat, dat hij zich letterlijk in het licht plaatst der Helden, wier herinnering hem benaauwen en verpletteren moest? Door stortregens is de vlakte van *Troje* ontoegankelijk geworden, en de Heer VAN 'S GRAVENWEERT denkt aan den vertoornden Stroomgod, die ACHILLES van het betreden des gewijden bodems wil terughouden. Men kan de verzoeking niet wederstaan te vragen, wat gewijd is voor den Heer VAN 'S GRAVENWEERT, indien die vergelijking geen *ontwijden* is? Men wordt tot die vraag gedwongen, indien men den indruk verneemt, dien het bezoek des Heiligen Lands op onzen Reiziger maakte. Van tijd tot tijd acht de Heer VAN 'S GRAVENWEERT eene *confession de foi* noodig; maar ondanks die verklaring, bengelt zijne Godsdienstigheid heen en weder tusschen de koelheid van eenen Deïst en het bijgeloof van eenen Pelgrim. Men vergelijke hetgeen de Schrijver over de plaats van JEZUS geboorte met hetgeen hij over Zijne hemelvaart zegt. De Bijbelbestrijder VOLNEY had nog meer zin voor hetgeen waarlijk verheven was. - De uitval tegen POUJOULAT zal zeker menigen Protestant, die voor zijne Kerk ijvert, genoegen doen; maar diens reisgenoot MICHAUD had ten minste reeds te *Anthene* eerst en meest PAULUS gezien, den *onbekenden God*, op den *Areopaag* predikende, en zijne *Briefwisseling uit het Oosten* had er eene heerlijke bladzijde aan te danken. Eere hebbe diens vroomheid! Lees echter eens, op pag. 314, den uitval tegen de Profeten der Israëlieten, tegen ELIA inzonderheid, over wien de Heer VAN 'S GRAVENWEERT, volgens de begrippen onzer eeuw, het vonnis spreekt, en vraag met mij, hoe het mogelijk is, te midden van het tooneel der geduchte oordeelen Gods over de dienst der valsche Goden, der puinhoopen, waarboven het woord der Wet geschreven staat: *Ick, de* HEERE, *ben een ijverigh God*, zoo koud en zoo flaauw te oordeelen? Dikwijls kwam ons de gedachte in het hoofd, wat de vurige Zanger van ISRAËL's *Togt uit Babel* moet gevoeld hebben, toen hij den erfgrond zijner vaderen zoo beschreven zag. Wij erkennen gaarne in het Godsdienstige tot de meer liberale partij te behooren; wij gelooven gaarne, dat er te veel Joodsch in de begrippen der Chris-

tenen overgebleven is; maar bij het zien der oppervlakkigheid des Heeren VAN 'S GRAVENWEERT, kunnen wij ieder, die zich over dergelijke teedere onderwerpen eene uitspraak vermeet, niet luide genoeg de les toeroepen: *Drink deep or taste not*!

Maar de Schrijver bezit misschien de gave van den Afgestorvene, die, bij alle oppervlakkigheid en onkunde, in zijne brieven het talent aan den dag legt, om ons belangstelling voor de menschen, welke hij onthaalt, de gastheeren, welke hem ontvangen, in te boezemen, kortom ons, aangenaam koutend, deelgenoot te maken van die aandoeningen des gezelligen levens, welke de aankomst en het afscheid, het verkeer onder menschen, vroeger nimmer gezien, later waarschijnlijk nimmer te ontmoeten, vergezellen. Wij hadden zeker de *malice*, de ironische trotschheid, die den Duitschen Prins kenmerkt, van de *bonhomie* des Heeren VAN 'S GRAVENWEERT niet kunnen verwachten, maar zijne mededeelingen omtrent belangrijke personen hadden des te ernstiger en te getrouwer kunnen zijn. Het bezoek des Heeren VAN 'S GRAVENWEERT bij IBRAHIM Pacha zal ons in dit opzigt wel alle begoocheling ontnemen, *but speaks volumes* voor de kennis van den Schrijver, meer dan voor de karakterteekening des Mans, die zijnen naam in het Oosten zoo beroemd en zoo geducht heeft gemaakt. De Egyptische Prins is tot laagheid toe begeerig, den Hollandschen Reiziger te leeren kennen; maar deze handhaaft tegenover de *avances* van den Effendi met bijna wreede gestrengheid zijn beginsel als Diplomaat: de legitimiteit! Te *Athene* ziet de Heer VAN 'S GRAVENWEERT de dochter van den grooten MARCO BOZZARIS, die tranen stort bij het vernemen, 'dat de Heer VAN 'S GRAVENWEERT de *eerste* Dichter van Europa was, die den roem van haren vader bezong.' - Kortom, al wat groot is in rang en aanzien, groepeert zich om den Heer VAN 'S GRAVENWEERT, niet als wist hij ze door bevallige tooverkunst tot zich te lokken, maar als dwong de etiquette de Grooten der aarde voor onzen Reiziger eene buiging te komen maken. De Grieksche Koningin doet, wat belangstelling in onzen Schrijver betreft, voor geenen anderen Potentaat onder. Intusschen veel meer dan buigingen en onbeduidende pligtplegingen leeren wij niet van die hooge personaadjes. En toch moet het Oosten, toen de Heer VAN 'S GRAVENWEERT het bezocht, in eenen tamelijken toestand van gisting hebben verkeerd. Al had hij niet iedere beweging gadegeslagen met hetgeen de Duitschers eenen '*Welthistorischen Blick*' durven noemen, dan zou het der diplomatieke schranderheid van onzen Ex-Referendaris geene oneer heb-

ben gedaan, indien hij ons iets had laten vermoeden van de beginselen der groote gebeurtenissen, die wij bedoelen: de veranderde Staatkunde van het Turksche Hof, den opstand in *Syrië*, de verwijdering tusschen *Frankrijk* en *Engeland*, den afval van *Candia*, enz. Was het kortzigtigheid, of was de Heer VAN 'S GRAVENWEERT in gemoede verpligt, even als de legitimiteit, zoo ook het andere *principe* der oude Regering, door onze Kamer nog onlangs zoo treffend voorgestaan: de geheimhouding, ook hier te handhaven? De raad, den jongen Grieken door den Heer VAN 'S GRAVENWEERT gegeven, is goed en goedkoop. Wij hopen, dat zij, door dien op te volgen, de zelfvoldoening zullen regtvaardigen, waarmede de Schrijver dien zijnen Lezers openbaarde.

Er schiet niet anders over, dan te verwachten, dat de Schrijver, die noch als Dichter, noch als Wijsgeer, noch als Staatsman reisde, als Geleerde ons nieuwe mededeelingen zal doen, of verkeerde voorstellingen zuiveren. Als Letterkundige, als Geschiedkenner, als Antiquarius, had hij ten minste onze verwachting moeten bevredigen. Hier kwam het op het aantal en de naauwkeurigheid zijner berigten aan. Wilt gij eens weten, hoe CORNELIS DE BRUYN daarmede te werk ging, sla dan zijne Voorrede op: ‘Zo verscheyden als de Reizigers zijn in haare neigingen, zo verscheyden zijn ze in haare aanmerkingen, en indien 't haar lust, dezelve aan 't gemeen mede te deelen, in haare beschrijvingen. Uit welk verschil van zinnelijkheden dan zo veele onderscheidene verhaalen gesproten zijn, dat men bijna zoude denken, dat de Beschrijvers dezelve Landen niet zouden gezien hebben. 't Welk, hoewel het den geenen, die op de Plaatsen niet geweest zijn, vreemd voorkomt, zoo is 't echter niet zeer te verwonderen. Want de geest, zich hier of daar mede bezig houdende, vind men naauwlijks tijd om op 't overige te letten. Hoewel nu de Reizen door de *Levant*, zo gemeen zijn, en door zo veele Braave Lieden ondernomen, die haare gedenkschriften mildelijk aan de wereld, tot luister van haar naam, medegedeeld hebben, zo is nochtans deze verscheydenheid van groote nuttigheid, vooral voor de laatere Reizigers, die niet kwaalijk doen van zich te bedienen van den arbeid van anderen, die voor haar de plaatsen bezien en beschreeven hebben. Immers, ik heb my daarby zeer wel bevonden; hebbende de reisen van de Heeren DE LA VALLE en THEVENOT, altijd by my medegevoerd, en my op de plaatsen daar ik my bevond, van dezelve bediend; gelijk ik my, daar ik dezelve konde bekomen ook vooral bediend heb van de

beschrijving, die Dr. OLPHERT DAPPER uit verscheydene beschrijvingen t' zaamen gesteld heeft. Dit was niet alleen een groot behulp, om te weten, wat op elke Plaats merkwaardig was; maar het was my ook ten grooten dienst in 't opmaaken en bekorten van mijne aanteekeningen, in welke ik my konde tot dezelve gedraagen, wanneer ik vond, dat de Schrijvers niet te verbeteren waaren. Maar, gelijk my dat veel tijd bespaarde in 't schrijven, terwijl ik dezelve wel van nooden had om mijne teekeningen te maaken, zoo heeft dat veroorzaakt, dat ik in mijne beschrijving niet wel heb konnen vermijden, veelmaals zodaanig te spreken en te schrijven, als het by anderen gevonden werd. Maar, is daar ook yts aan gelegen? of is het niet beter gebleven by 't geene dat wel gezegd is, als door een gesochte verandering het verhaal te verbloemen, om het een schijn te geven van eygene vinding? Immers, ik meine het zo, en zal my nooit schaamen te belijden, dat in verscheydene Plaatsen de uitdrukkingen van de genoemde Schrijvers ontleend zijn, en dat ik in de beschrijving van *Constantinopolen* de Hr. GRELOT en in de aanmerkingen over de zaaken der Heedendaagsche Grieken, de Heer SMITH in datgeene, *dat my bekend was alzo te zijn, als zy het beschrijven*, nagevolgd heb, oordeelende, dat den Leezer die dingen in mijne Reis-beschrijving niet te vergeefs moest zoeken, die zoo wezentlijk waaren tot de kennis van de wijzen en zeeden dier volkeren.' -

Waarlijk, onze Voorvaders wisten beter dan wij, wat reizen is.

Wij weten niet, welke handelwijze de Heer VAN 'S GRAVENWEERT hebbe gevolgd; en hem uit enkele uitdrukkingen, zoo als op bl. 15 (over de munten, te *Nicea* aanwezig): 'Een *liefhebber* zoude hier misschien nog belangrijke zaken kunnen vinden,' of uit de verklaring, dat eene reis door den Thracischen *Chersonnesus* onbelangrijk en onbeduidend is, bl. 51, te beoordeelen, zou misschien eenzijdig en partijdig kunnen schijnen. Wij willen zelfs toegeven, dat het ligt gebeuren kan, dat zich iemand, bij het eerste gezigt van merkwaardige plaatsen, in zijne herinneringen bedriegt, en wij willen hem niet berispen, zoo hij het noodig keurt, bij eene opzettelijke uitgave, zijne historische aanteekeningen aan eene strenge recensie te onderwerpen. Althans zoo geleerd schijnt de Heer VAN 'S GRAVENWEERT niet geweest te zijn, of de zedigheid van onzen DE BRUYN had hem ten voorbeelde kunnen verstrekken. Het best is, den Heer VAN 'S GRAVENWEERT een weinig op zijne reize te vergezellen.

Deel II, pag. 3: ‘*Nicomedië* door den *zoon* van PRUSIAS gesticht.’ Mis! door den *grootvader* van PRUSIAS.

Pag. 13: ‘De oude stad (*Nicea*) vóór *Nicomedië* de hoofdstad van *Bithynië*.’ - Mis! *Nicea* was niet *vóór*, maar na *Nicomedië*, de hoofdstad van *Bithynië*, totdat de laatstgenoemde stad onder de Romeinsche heerschappij haren rang hernam. Vanwaar ontleent de Heer VAN 'S GRAVENWEERT toch zulke zonderlinge spellingen, als *Cyzycus, Dyndymus*, POLYTES, EUTYCHUS, EPICHARMES, ALEXIS COMMENES, PORFYROGENETES, enz.? Spellingen, die ons doen vermoeden, dat het niet alleen aan de accentuatie haperde, zoo ‘enkele woorden oud Grieksch’ van den Heer VAN 'S GRAVENWEERT door eenen geletterden kloosterling ‘zeer weinig’ werden verstaan (bl. 5)? Wat zullen wij van de redeneringen zeggen, over de eenheid van HOMERUS en de authenticiteit der *Ilias en Odyssea*? Men spreekt niet van de ‘betweterij, vooringenomenheid, pedanterie en onkunde van onze aan alles twijfelende eeuw;’ men bluft niet van zijn gevoel als ‘Dichter,’ en zijn ‘eenig begrip van dichterlijke zamenstelling,’ wanneer men mannen tegenspreken wil, die HOMERUS zoo doorkeken hadden als F.H. WOLFF, die, van hetgeen dichterlijk is, zoo veel begrip hadden als HERMANN en vosz, om van den oppervlakkigen, maar toch genialen WILH. MÜLLER, of den schranderen en levendigen KREUSER te zwijgen.

Vervolgens gaat het weinig beter. Te *Constantinopel* hebben, zoo het heet, de Latijnen onder BOUDEWIJN, en ‘*later*’ onder DANDOLO veel vernield. *Smirna* werd niet door ALEXANDER *den Grooten* gesticht (bl. 143). Immers die stad was veel ouder, en reeds door den Lydischen Koning SADYATTES verwoest. Na vier eeuwen in puin te hebben gelegen, werd zij door ANTIGONUS en LYSIMACHUS *herbouwd*; althans is deze opgave waarschijnlijker, dan die van PAUSANIAS en PLINIUS, welke daarvan ALEXANDER de eer geven. Over *Tarsus* wel vele woorden, maar zeer weinig zaken! Het belangrijke overblijfsel aldaar wekt onzen reiziger niet eens op uit zijne touristische apathie. Op bladz. 177 lezen wij, dat *Syrië* oudtijds *Assyrië* heette. Voorts, dat *Syrië* door ALEXANDER aan SELEUCUS werd *nagelaten*, wiens afstammelingen ‘*ruim eene eeuw*’ regeerden. Het eene is zoo valsch als het andere. Van het jaar vóór J.C. 312 beheerschten SELEUCUS en zijne nakomelingen *Syrië*; eerst de dertiende ANTIOCHUS, nog door LUCULLUS in zijne regten gehandhaafd, werd door POMPEJUS, j. 64 v.J.C., onttroond, ofschoon toen de Armenische Koning, TIGRANES, de eigenlijke beheerscher was. De Schrijver zelf noemt

zijn verslag der lotgevallen van *Antiochië* ‘ruw.’ Wij zijn geheel met hem eens, dat het *ruw* is, maar vragen: Waarom het ruw zijn moest? *Tortosa* werd, volgens den Heer VAN 'S GRAVENWEERT, in 1366 door LUSIGNAN verwoest. Is dit eene drukfout voor 1166, of bedoelde de Schrijver Koning PETER I, die in 1365 eenen togt naar *Egypte* ondernam? Volgens het berigt van den Heer VAN 'S GRAVENWEERT, bl. 297, had de eilandstad *Tyrus* haar ontstaan aan de verwoesting van het oude *Tyrus* onder NEBUKADNEZAR te danken. Intusschen bestond de eilandstad reeds toen; meer dan eene eeuw vroeger had SALMANASSER vergeefs gepoogd haar te bedwingen. Te gelooven, dat PYTHAGORAS in de holen van den *Karmel* peinsde, bl. 343, is bij den tegenwoordigen stand der letterkundige kritiek wat antediluviaansch.

Wij moeten erkennen, dat de beschrijving van *Jeruzalem*, waarmede het derde Deel aanvangt, eenige meerdere warmte verraadt; de Heer VAN 'S GRAVENWEERT toonde dit zelf te weten, daar hij juist dit fragment koos ter voorlezing in eene onzer Letterkundige Maatschappijën; geleerde juistheid ontbreekt er echter evenzeer aan, als aan al het vorige. Wij weten niet, hoe de Schrijver aan het berigt komt, dat MELCHISEDEK weinig tijds na de offerande van ABRAHAM *Salem* stichtte, en dat de *Jebusiten* ongeveer eene halve eeuw later de stad veroverden. Voorts begrijpen wij geenszins de berisping van DAVID, die, zoo als de Schrijver zegt, ‘uit een staatkundig oogpunt onbegrijpelijk genoeg,’ aldaar zijnen zetel vestigde. Ons dacht, de schrandere Vorst kon geene betere hoofdplaats gekozen hebben, dan het bijna onveroverbare *Jeruzalem*, dewijl hij tevensallen naijver van andere steden op den zetel des Konings voorkwam, en bijna in het midden des Lands woonde. Wanneer de Heer VAN 'S GRAVENWEERT verder meldt, dat de Assyriërs *Jeruzalem* hebben ingenomen, heeft de meermalen voorkomende verwarring van deze met de *Babyloniërs* plaats. Het Rijk bestond niet 477, maar 469 jaren, en niet ‘zeventien,’ maar twintig Koningen hadden geregeerd. Stuitend is het HYRCANUS HIRKAN genoemd te vinden. Wat bedoelt de Schrijver, wanneer hij zegt, dat POMPEJUS en CRASSUS zich te *Jeruzalem ‘vestigden*?’ Hoe weet de Schrijver, dat *Jeruzalem* ‘vijf eeuwen lang’ *Aelia Capitolina* heette? - ‘In 1291 verbleef het,’ zegt de Schrijver, ‘geheel aan BIBARS en KELAOUN, *daarna* aan de Mammelukken.’ Maar juist deze gebieders waren Mammelukken. Inderdaad, de Heer VAN 'S GRAVENWEERT koos een verschoonend adjectief, toen hij dergelijke omtrekken ‘ruw’ noemde.

De verdere reis des Schrijvers over *Bethlehem, Samaria* of *Sebaste, Nazareth, Tiberias, Safad*, en zoo voorts, laat zich wel lezen, maar is van alle bijzonderheden van belang ontbloot. Zelfs *Damaskus* levert niets interessants op; de Schrijver bevond er zich tegelijk met PUCKLER MUSKAU. Wat van *Baalbek* gezegd wordt, is mede overbekend. Zeker verdient AURELIANUS den naam niet van die tempels gebouwd te hebben; die Keizer wist slechts van verwoesten of muren bouwen.

Van daar keert de reiziger eindelijk naar *Europa* terug. Even wordt *Cyprus* aangedaan. De namen der steden zijn jammerlijk verknoeid. *Venetië* kwam door eenen afstand en koop, en niet door geweld, in het bezit des eilands. In de Grieksche zeeën teruggekeerd, bezoekt de Schrijver eerst *Rhodus*, vervolgens *Cos*; kleine onnaauwkeurigheden, zoo als vroeger, vinden wij ook hier. Wij wenschten, dat wij meer grond zagen voor den zonnewijzer, die de Heer VAN 'S GRAVENWEERT op *Syra* laat ‘pralen;’ de uitdrukking: τϱοπαί ἠελίοιο, laat alles toe, behalve eene dusdanige vertolking. Van *pest* spreekt HOMERUS ook niet, zoodat de aardigheid tegen het Grieksche Gouvernement vervalt. Poëtisch is ‘het rotsgraf der reuzen, door ALCIDES op *Mycónus* (sic) verslagen;’ de *menigvuldige* wandelingen van PLATO naar *Sunium* willen wij ons laten welgevallen: het is anders een fiksche kuijer van *Athene* naar *Sunium*. Maar een eiland *Cea* bestond er nooit; men zegge *Ceos* of *Zia*.

De Schrijver komt te *Athene*. Wij stemmen hem toe, dat deze stad niet weder opgebouwd, of liever overgebouwd moest zijn. Van alle ontdekkingen en opgravingen, in onze dagen met zoo veel ijver voortgezet, vernemen wij niets. Alleen aan het Hof is de Schrijver op zijne plaats. (?)

Wij zouden vervelend worden, indien wij op deze wijze voortgingen de inderdaad schrale reis door *Griekenland* te volgen. De kennis der Oudheid gaat bij den Schrijver nog niet verder dan de reize van den jongen ANACHARSIS, voorzeker een overheerlijk Werk voor dien tijd, maar thans verre beneden de hoogte der Wetenschap. Nergens geeft de Schrijver zelfs met een woord te kennen, dat hij iets weet van de onderzoekingen der laatste jaren, en de plaats, Deel II, blz. 210: ‘Ik dacht aan SOCRATES: offer een haan aan VULCANUS,’ bewijst, hoe hij weleens noodig had de herinneringen zijner jeugd te herzien en te emenderen. Op *Sicilië* verkeert hij weder in de groote wereld; van *Agrigentum* en *Syracuse* wordt even naauwkeurig als van *Antiochië* en *Jeruzalem* gesproken; slechts lazen wij de ons

onbekende bijzonderheid, dat de Romeinsche Veldheer PAULUS EMILIUS (sic) *Agrigentum* voor de laatste maal heeft verwoest. De bekende held, hij *Cannae* gesneuveld, moet dus na zijnen dood nog een feit verrigten, dat den Consul M. VALERIUS LAEVINUS, naar ons beste weten, toekomt.

Wij lazen onlangs in een Dagblad, dat het Werk des Heeren VAN 'S GRAVENWEERT in verscheidene talen zal overgezet worden en huiverden er van. Wanneer mannen, als SCHUBERT, LEAKE en LAMARTINE, het Boek in handen zullen krijgen, wat zal hun oordeel zijn? LAMARTINE, die beweerde: *Voyager c'est résumer une longue vie en peu d'années, c'est un des plus forts exercices que l'homme puisse donner à son coeur comme à sa pensée. Le philosophe, l'homme politique, le poëte, doivent avoir beaucoup voyagé - Changer d'horizon moral - c'est changer de pensée*, - het zal hem te moede zijn, of dit Boek geschreven werd, om eene wederlegging van dat gevoelen te leveren, een Boek, voor welks vorm geene zorg is gedragen, vol van oppervlakkigheid, die nergens te verschoonen is, in eenen stijl zonder kracht of oorspronkelijkheid, zonder iets dichterlijks, ofschoon van eenen *would be poët*, om kort te gaan, riekend van hoflucht, walgelijk van subjectiviteit, arm van geest, flaauw van uitdrukking, te onbeduidend voor eenen geleerde, te laf voor eenen man van smaak, te arm voor eene ondervinding van twee jaren.

Op de eerste bladzijde des Werks staan de titels des Heeren VAN 'S GRAVENWEERT vermeld; de laatste eindigt met eene verklaring, waarbij de Heer VAN 'S GRAVENWEERT, als een tweede SCIPIO, ons bedreigt met zijn: *Ingrata patria, ne ossa quidem mea habebis*! Zoo het vonnis zich moet rigten naar het Boek, dat tusschen die twee bladzijden inligt, zal dan de uitspraak niet zijn: *Dat beide ongelijk hebben*? - Wanneer de Schrijver, wien wij bij den aanhef dezer beoordeeling op onze Voorvaders wezen, van deze ook in andere opzigten dan in het reizen wijsheid had geleerd, hij zou zich, al ware zijne klagte gegrond geweest, eer hij die drukken liet, herinnerd hebben, hoe een onzer grootste Vernuften, welke reiziger, staatsman, geleerde en dichter tevens was, hoe HUYGENS, in den bloei der jongelingsjaren, echt humaan zong:

> Verdien ick oock mijn loon, en word het my onthouwen,
> Ontloopen of ontnijdt; noch sal 't my niet berouwen
> Mijn' Mannen jaeren kracht, mijn' Kindertijd, mijn' Jeughd,
> Te hebben afgerent in d'oorlogh van de Deughd.

- - - - - - - -
- - - *Ick* sal noyt spijtige gebeden,
Noyt wraecke-Vloeken doen op 's Vaderlands bestier
Daer ick misdeelt in ben: noyt een suer ooge schier
Besteden op den rugh van die ick sal bekennen
Voor kruyschers van mijn' wegh, voor stuyters van mijn rennen.

Nederlandsche Muzen-Almanak. Vier en twintigste Jaar. 1842. Amsterdam, J.H. Laarman.

Il y a du progrès! - Het verheugt ons, met deze aanbeveling den Muzenalmanak voor dit jaar onzen Lezers te mogen voorstellen.

Zijn de verzen talrijker dan vroeger? Neen: Een derde gedeelte van den Muzenalmanak is ditmaal voor het Proza ingeruimd. Zijn de verzen voortreffelijker? Wij tellen er *vier*, die ieder in hunne soort uitmuntend mogen heeten, en die de kritiek tarten, omdat zij der kritiek waardig zijn. Een en ander vereischt nadere ontwikkeling, opdat het de gunstige uitspraak, waarmede wij aanvingen, bevestige.

Het opnemen van Proza door den beroemden Redacteur is eene nieuwigheid, die wij wenschten, waarvan wij reeds vroeger eenen wenk gaven, en die al dadelijk in de rigting onzer kunst, in den geest onzes tijds, hare regtvaardiging vindt. *Tesselschade, Aurora*, die beurtelings het gevestigde Jaarboekje naar de kroon staken, en eng genoeg in de klem bragten, maakten het openbaar, dat aan eene dergelijke vereeniging van Proza en Poëzij behoefte bestond. Niet omdat de menigte den smaak voor Poëzij verloren heeft, maar omdat de oververzadiging van *zekere* Poëzij haar het hart heeft doen omkeeren; dat zij iets anders verlangt dan den opgekookten kost, die haar reeds vóór jaren versch en voedzaam was voorgezet. ‘Wie het weet, zegge het mij!’ schreef een onzer geachte medearbeiders in het laatste Nommer van onzen vorigen Jaargang, toen hij de Byroniaansche school ‘eenen trant van zien, eene soort van toon’ genoemd had, ‘die gelukkig reeds verouderd waren, maar in welker plaats wij nu, ja wat eigenlijk?’ hadden. Wij willen de vraag niet beantwoorden, maar wij weten het: Bij de beste onder onze jongere Dichters is leven en streven zigtbaar; met edelmoedige geestdrift voor de kunst, hunne vroegere proeven verzakende,

jagen zij naar iets hoogers, dat hun zelven gaandeweg duidelijk wordt; hunne *succès* mogen hun navolgers en nazangers hebben gegeven, zij walgen er van, hunne verdraaide wezenstrekken te zien in den bogtigen spiegel, hun door hunne apen voorgehouden; mogten zij er tevens het gevaar van misvorming, hetgeen in hen berispelijk is, te eerder uit leeren kennen! Wat de uitkomst worde van deze pogingen, loffelijk is het doel: De Poëzij met het leven onzer dagen te verbinden, haar tot de uitdrukking te vormen van hetgeen wij denken en willen en gevoelen. De scheidsmuur is daarmede gevallen, die de taal der Poëzij van het Proza scheidde; het laatste is erkend geworden als de gepaste uitdrukking voor het leven, voor de Wetenschap, voor de Kunst zelve. VAN LENNEP, BEETS, POTGIETER hebben ook als Prozaschrijvers welverdiende lauweren geplukt. Ook voor het Proza hebben zij de taal getracht te veredelen, te verrijken, tot de uitdrukking en voorstelling hunner gedachten te buigen. Eene lossere, vrijere schrijfwijze heeft den gecadanceerden toon onzer Verhandelaars en Smaakkunstenaars vervangen, en dat genre van Proza, hetwelk der Poëzij het digtst nadert, hetwelk haar bijna dreigt te verdringen, of liever zich zachtelijk met haar vermengt en zamendommelt, de Roman, heeft den smaak onzer Natie gewonnen en den smaak onzer Natie door oorspronkelijke meesterstukken bevredigd. Die toenadering van Proza en Poëzij, waarvan de grootste geniën buiten'slands het voorbeeld gaven (wie denkt niet aan SCOTT, aan GOETHE, aan TEGNÈR, aan OEHLENSCHLAEGER, aan MANZONI, aan LAMARTINE, aan VICTOR HUGO?), waarmede reeds vóór twee eeuwen de onsterfelijke HOOFT zijne meestertaak, de veredeling en verrijking onzer taal, begon, die toenadering behoort zeker onder die gewigtige verschijnselen, waarom GEEL eene geschiedenis onzer Letterkunde in de laatste tien jaren zoo belangrijk en tevens zoo moeijelijk achtte. Eere derhalve den Redacteur, welke de behoefte van zijnen tijd heeft begrepen, welke dien toestand van overgang, waarin zich de Poëzij in de armen van het Proza ter ruste heeft gelegd, opdat beide met nieuwe kracht zouden verrijzen, ook in zijnen Muzenalmanak vertegenwoordigd wenschte; die, ondanks het geschreeuw der Conservatieven, wie zelfs het opnemen van het Proza van Mejufvrouw TOUSSAINT, met de afwijking van het plan, door wijlen IMMERZEEL twee en twintig jaren lang gehandhaafd, niet verzoenen kon, gemeend heeft de Muzen meer te huldigen, door haar gebied uit te breiden, dan door geur- en kleurlooze vruchten op haar altaar te offeren!

Het gevolg van de nieuwe inrigting van den M.-Almanak, waarbij

de vorige omvang behouden bleef, was natuurlijk dit, dat het getal Dichters, die hunne bijdragen leverden, schaarscher was dan immer. Het getal der namen op te tellen, die, gewoon zich jaarlijks aan het publiek voor te stellen, thans ontbreken, ware een onbegonnen werk, en zoo wij enkele noode misten, moeten wij toch vragen: Waarom anderen voortgaan zich met hardnekkigheid aan ons op te dringen? VONDEL's huis werd in het afgeloopene jaar gesloopt; op het erf werd eene loods of een pakhuis opgetrokken, en - - Ik ben niet zoo'n overdreven industriëel, dat ik met welgevallen onder den laatsten mokerslag een ridderkasteel zie vallen, beroemd in de geschiedenis, gedenkteeken van belangrijke gebeurtenissen, of erfdeel eener familie, welker genius de streek beheerschte, en op het lot des Vaderlands niet zonder invloed bleef; maar vul dat: *en* eens aan, zonder tot de algemeene moraliteit te vervallen: dat een groot man in een voor zijnen tijd klein huis kon wonen. - 'Het scheelt aan uw prozaïsme!' - Goed; maar hier ware het de taak des Dichters geweest, mij nieuwe gedachten te geven, mijner fantasie eene slagpen aan te binden. In plaats van de geharnaste schimmen, die wij om ridderkasteelen zien waren, hier de meest bekende beelden uit VONDEL's Poëzij te doen optreden, had ook *ik* kunnen doen. Van WARNSINCK, die VONDEL's *huis gesloopt* bezong, had ik meer gewacht, dan de verzekering:

> VAN VONDEL's naam blijft op Parnassus kruin
> In zangen leven.

Ik geloof het, schoon geen steen in den gevel de plaats aanwijst, waar onze grootste Dichter zijne meesterstukken schiep; en zoo mij iets in dat geloof aan het wankelen konde brengen, het zouden Hollandsche verzen zijn, waarin de geest der Agrippijners niet meer leefde; Sapphische dichtregelen uit de negentiende eeuw, waarin alle herinnering verloren was van de wijze, waarop hij *de koninghlijcke harpe* bezong.

Liefde, door Mr. A.F. SIFFLE. - Ik weet niet, of ik Liefde versta; maar ik weet, dat die hartstogt, volgens de gewone beteekenis, iets exclusiefs en individuëels heeft, waardoor het onaardig wordt, wanneer het wereldrond, en al wat er om en boven is, tot getuige van onzen heilstaat wordt opgeroepen, om u eindelijk met het spartelende vischje en

> De walvisch, die daar drijft als eiland op de baren,

te zien gelijkgesteld. - 'Maar Mijnheer SIFFLÉ vat het denkbeeld wijsgeerig op, en generaliseert het denkbeeld als Wijs-

geer!' - Het spijt ons te moeten antwoorden, dat, zoo er genoeg wijsgeerige uitgebreidheid in het vers is, wijsgeerige diepte er echter ontbreekt; dat, zoo Poëzij beeld, voorstelling geven moet, nadat van de liefde der visschen tot die der menschen onderling, van die der menschen onderling tot Kunstzin, Vaderlandsmin, Godsvrucht eindelijk opgeklommen is, wij kwalijk tevreden kunnen zijn met de les:

> Maar, in wat dos verkleed, hoe zinlijk in *vermomming*,
> Of ook hoe engelrein,
> Uw wezen wisselt nooit; wij zien het *met verstomming*
> Hoe duizelt ons het brein!

Het geheel behoort tot die leer-lierdichten van vroegeren datum, die noch Poëzij, noch Wijsbegeerte ooit als haren eigendom hebben gemijnd.

Het is pijnlijk voor het Vaderlandsche gevoel, DE RUITER, ondanks het feest van den 5^{den} Augustus, slechts door eenen *Belg* bezongen te vinden. Eere echter der liberaliteit des Redacteurs, die voor onze gewezene broeders, mits zij het hunne bijdroegen tot opbouw der gemeene moedertaal, zijn Jaarboekje niet afsloot; eere den Belgischen Dichter, die genoeg gevoel bezat voor menschelijke grootheid, dat hij die waardig bezingen kon, ook waar hij haar toonbeeld bij eene weinig bevriende natie aantrof. Maar de zang van Mr. PRUDENTIUS VAN DUYSE verdient die onderscheiding niet. Het is een winderig geklinkklank van woorden, ten eenemale in strijd met de eenvoudige, rustige grootheid van den held; geklinkklank van woorden, zonder kracht van gedachte, die ze schragen kan, om niet in platheid onder te gaan. Oordeel zelf, Lezer!

> Oorspronkelijk als die Bat, teel' dan de kunstenaer wonderen
> Gij beitel, zwier! gij, citers, klinkt!
> Verheff' de Held zich wêer om vreemden toe te donderen:
> Of Nederland is vrij, of Nederland verzinkt.
> Zijn graf, zijn beeld strekk' tot bezielend eerestander,
> En maek', gelijk hij was, elk echten Vaderlander.

Of:

> o Noordstar op de zee, zoolang gij daer zult pralen,
> Blijft Holland Holland waerd, en als de lucht zoo vrij.
> Uw naem, ziedaer ons schild, verheven roemvrijbuiter,
> De lijnbaenknaep wordt held bij 't denkbeeld aen de Ruiter.

Doch wij gelooven aan de moeijelijkheid, om den held te bezingen, wiens daden zoo eenvoudig welsprekend waren, wiens

geheele leven de verhevenste eenheid van Godsvrucht, pligtsbetrachting en roem vertoonde, sedert de beroemdste onzer Redenaars zelf op het gedenkwaardige feest slechts ten deele aan de hooggespannen verwachting van allen kon voldoen.

Schoon onze aanhef eene lofspraak op den Muzenalmanak beloofde en beoogde, zijn wij aan het afkeuren geraakt. Wij deden het te vrijer, omdat wij overtuigd zijn, dat de Redacteur te zeer Dichter is, om niet dergelijke Poëzij even sterk af te keuren als wij. Zoo andere bedenkingen hem voor dergelijke Stukken toegeeflijk maakten, dan moge de stem, daartegen in het openbaar verheven, de nijvere bijdragers nopen, hem voortaan het pijnlijke eener weigering te besparen, en hem steun geven, om voortaan geene andere regten te laten gelden, dan die der Kunst.

De uitmuntende verzen, die wij hierboven roemden, zijn van de Heeren POTGIETER, BEELOO, TER HAAR en BEETS. De eerste leverde in zijn gedicht: *Aan New-York*, eene lyrische invective, die wij bijna een volkomen meesterstuk mogen noemen. Men kent het onderwerp, dat dien Dichter het meest inspireert: de burgerlijke grootheid onzer voorvaderen uit het begin der zeventiende eeuw. Hen door de nazaten hunner eigene volkplantelingen, door het volk, werwaarts zij hunne Godsdienst, hunne zeden, hunne maatschappelijke inrigtingen overbragten, vergeten, neen, verguisd te zien, is het motief zijner verontwaardiging. Terwijl HUDSON's naam in hunne herinnering leeft, schijnt niemand hunner meer te weten, dat zijn togt voor rekening der Amsterdamsche Kooplieden, met Amsterdamsch scheepsvolk, op Amsterdamsche schepen geschiedde. De naam hunner stichting *Nieuw-Amsterdam* heeft voor dien van *New-York* moeten zwichten. Een scherp woord tegen de St. Nicolaasfeesten van *Albany*, als onvoldoende om de grieven te verzoenen, door verachting en vergetelheid onzen voorouderen aangedaan, is te meer gepast, bij onze nationale ijdelheid, die in dergelijke vleijerijen vergoeding zoekt voor den tanenden glans van vroegere glorie. Eene profeetsij van den ondergang van *New-York*, op de voorbeelden van magtiger steden, van ons *Amsterdam* zelf, gegrond, en daaruit de gewigtige les, dat regtvaardigheid slechts, en de zin voor verhevener dan stoffelijke belangen, op den duur den naam eener natie, eener stad, bij de geschiedenis in eere kan houden, bekroont waardiglijk het geheel. Moest de satire niet scherp vlijmen, waar de Dichter den vromen en kloeken geest onzer voorouders, die zoo veel beloofde, maar waar ook zoo veel bloesems, helaas! zonder vrucht te zetten, afvielen, tegenover den eigenbatigen, jaloer-

schen, vormelijken, materiëlen zin der Yankees had over te stellen? Het slot verheft ironisch de deugden, de verhevene bedoelingen der New-Yorksche handelaren, en is door de welgekozene punten van lofspraak slechts te snijdender voor hen, die ze niet verdienen. Waarom moest de kracht der laatste strophe ondergaan in eenen regel, zoo als POTGIETER ze weleens meer schrijft, meer raadselachtig dan kernachtig:

> Oneedle wraak waar schimp voor spot?

Maar onze Lezers verlangen eene betere aanhaling. Het zij zoo:

> Nieuw-Amsterdam! New-York voortaan,
> Wij heerschten ook op d' Oceaan,
> De staf is toch van ons geweken:
> Uw zon zij naauwlijks opgegaan,
> En rijze nog - zij zal verbleeken!
> Al schudt gij ongeloovig 't hoofd,
> Wat glans, die niet werd uitgedoofd
> Wat licht, dat niet werd overschenen!
> Carthago viel en Tyrus zonk,
> Venetie zag Lisbon weenen,
> Toen 't zegelied aan d' Aemstel klonk!
> De Theems ontwaakte van 't weerschallen,
> Hij rees - wij streden, voor zijn stem,
> Zweeg de onze, worstel nu met hem,
> Neen, overwin, toch zult gij vallen!
> Wat borgen ge in uw wetten koost,
> Het wisslend lot zal 't anders duiden;
> Uw mededingster rijst in 't zuiden,
> Of 't West buigt weer het hoofd voor 't Oost!
> Een wijle nog - van jaren - eeuwen,
> Dan hoort, waar 't fort Oranje was,
> Weer 't woud het hert om water schreeuwen,
> En niets, niets scheert uw stillen plas,
> Niets, dan *te met* de wiek der meeuwen.
>
> Het plegtig zwijgen der woestijn,
> Slechts zonnebrand, slechts maneschijn,
> Daar gij de volken zaagt verzamen!
> Het zou u dragelijker zijn,
> Dan of er vreemdelingen kwamen,
> En hun Geschiednis streng, maar koel,
> Uw bouwval koos ten regterstoel.

Eene aanmerking! de laatste uitdrukking is schitterend, door het treffende van het beeld; maar zij belooft meer dan zij geeft. Het is *over* den bouwval, dat het regt moet gesproken worden;

de stoel, *waarop* het gesproken wordt, doet minder ter zake, ja, is misschien de ongeschiktste plaats, wanneer de stoel zelf het *corpus delicti* is. POTGIETER ziet te scherp, om zich aan eene dergelijke onjuistheid niet te stooten.

De Ridderzaal, door A. BEELOO, is een fragment uit een gedicht, waarvan het tot dusverre medegedeelde de verwachting ten hoogste gespannen heeft, en alleen die hooggespannen verwachting kan bij den zedigen Auteur de vertraging der uitgave verontschuldigen. Het denkbeeld: de 's Gravenhaagsche Ridderzaal draagt in hare telkens veranderde bestemming het kenmerk van den geest der verschillende tijden, kon niet gelukkiger in beelden gebragt worden, dan hier geschiedt. De zaal, ingerigt met alle ridderlijke pracht voor de instelling der Orde van St. JACOB door Grave FLORIS; de zaal, omhangen met de tropeën, op de Spaansche geweldenaars bevochten, nadat het Gemeenebest vrij en gevestigd is, bij het einde dier Groote Vergadering, door CATS met een gebed tot den Allerhoogste gesloten; die zaal, thans ontbloot van hare oude sieradiën, trekzaal der Loterij!

> Nog kroont de tijd den bouwval met een krans
> Van klimop, schittrend in den zonneglans.
> Maar wreeder mij de heiligschennis, die
> Aan wat ons rest, ik de Eeuwgeest plegen zie!
> Die geest, voor al wat groot en goed is, koud,
> Het slijk doorwroetend om een handvol goud,
> Misbruikte ook u, o vorstelijke zaal,
> Ter offerdienst aan dat gevloekt metaal!
> De winzucht in haar laagst, afschuwlijkst kleed,
> Die, goud beloovend, 't brood des armen eet,
> De moeder van het misdrijf, sluipt hier rond
> Met valkenblik en zaamgetrokken mond;
> De dorre hand krampachtig uitgestrekt -
> Naar 't wisslend lot de hoop op schatten wekt!
> o Tuimelgeest! o schriklijke ommekeer,
> Voor ridderslag, gelofte aan pligt en eer,
> Voor 't vroom gebed van Cats, welks nagalm ruischt,
> In d' avondwind, die door de welven suist -
> Het went'len van 't geluks- of onheilsrad,
> En 't joelen van het kroost van Abram, dat
> Als hommels gonst en dommelt door 't gebouw,
> Waar ook onze Eeuw haar merk aan hechten zou!

De verzen zijn over het geheel prachtig van uitdrukking en bouw; zoo wij iets zouden berispen, het zou de overdaad van uitdrukking, en de jagt naar vergelijkingen zijn, waardoor nu eens de

hoofdgedachte in haren gang vertraagd wordt, of waar dan weder het beeld de voorgestelde zaak ontadelt, b.v. in dezen regel:

> Door uw gewelf en lang vergrijsden muur
> Omgeven, waar langs 't maanlicht nedergleed,
> Dat d' omtrek juist van 't duister kennen deed
> *Als een gordijn gespannen voor 't tooneel*. -

Met hoogen lof verdient TER HAAR's vers: *Aan een Apostel des Ongeloofs, bij het portret van Dr.* DAVID FRIEDRICH STRAUSZ, vermeld te worden. Het standpunt, waaruit het vers geschreven is, is dat eens geloovigen, geworteld in de overtuiging der waarheid en goddelijkheid des Christendoms, en die daarin bevrediging voor de eischen zijns verstands, bevrediging voor de behoeften zijns harten gevonden heeft. Waarom zou TER HAAR dit standpunt niet mogen kiezen; als kunstenaar, indien het hem de stof voor dichterlijke gedachten aanbood; als mensch, indien die overtuiging voor hem de waarheid zijns levens was? Wij zeggen dit, omdat wij de aanmerking hoorden maken, dat STRAUSZ niet door verzen te confuteren viel, en een dergelijke aanval eenzijdig was. Wij ontkennen het laatste, indien het Gedicht, zoo als hier, het resultaat is eener overtuiging, op onderzoek gegrond en zamengeschakeld met eene alles omvattende levensbeschouwing. Van die beide getuigt de gematigde, verstandige, eerlijke toon, die den aanvaller niet veracht, niet beschimpt, zelfs niet uit de hoogte beklaagt, maar in het bewustzijn eener heilige overtuiging, den weemoedigen indruk, dien het Werk van STRAUSZ op den Dichter maakte, in de borst van genen verplaatst. Wij hebben het reeds vroeger bij des Dichters JOHANNES *en* THEAGENES opgemerkt; de Godsdienstige Poëzij van TER HAAR, hoezeer overvloeijende van innig, teeder gevoel, waart zich vrij van alle neiging tot mysticismus; om zijnen zedelijk praktischen zin mag hij hier anderen ten voorbeeld strekken. Gaarne halen wij de volgende regels aan:

> Ach, peinst gij, wie u ligt in 't uur van sterven vloeken,
> Om 't aan hun ziel gepleegd verraad?
> Als zij voor 't brekend hart vergeefs den CHRISTUS zoeken,
> En gij als *Daemon* voor hen staat,
> Die 't laatst gebed hun van de lippen weg zal stooten,
> En in hun zielsoog voor de waarheid half ontsloten,
> De vonk, die opgloort, weer verdooft;
> Als zij u vragen, of ze in d' eeuwgen doodsnacht zinken,
> Of welk een licht ge in 't graf doet blinken,
> Die hun een' Hemel hebt ontroofd?

Dat droomde uw Moeder niet, toen ge in uw kindsche dagen
Zoetsluimrend in haar armen hingt;
Toen ge, als onnoozel wicht, den Heer werdt opgedragen
En 't Sacrament des Doops ontvingt.
Toen ze u voor 't eerst gebed, de handen zaam deed vouwen,
Voor 't eerst het Godlijk beeld des Heilands gaf te aanschouwen,
Met lijdenskelk en doornen kroon,
Dat gij den wapenkreet des afvals niet zoudt spreken,
En dreigend de armen op zoudt steken,
Om Hem te *bonzen* van zijn troon!

Zoo wij hierboven het vers van TER HAAR, uit aanmerking van de overtuiging des Dichters, in haren zamenhang met het geheel zijner denkwijze, tegen den schijn trachten te verdedigen, dat zijn vers eene eenzijdige verdediging des Christendoms *ab utili* behelsde, wij moeten terugkomen op eene meermalen gemaakte bedenking tegen TER HAAR's Poëzij. Wij gelooven, dat de door ons afgekeerde beschuldiging niet eens zou gehoord zijn, indien de aanvang van het voor het overige treffelijke Gedicht niet in dien didactisch lyrischen toon gesteld was, dien wij ouderwetsch mogen noemen. Hoe fraai ook voor het overige de uitdrukking zij, met zijn: '*Is dat die Twijfelaar*?' zijn: '*Is dat zijn beeldtnis? - 'k Wil dat fier gelaat betrachten, 'k wil staren in dat vorschend oog*, enz.,' vergunt ons de Dichter eenen blik in de werkplaats van zijn brein, waaraan op zich zelve niets poëtisch is, zoolang er het beeld niet geheel gevormd in harmonischen luister uit te voorschijn treedt. 'Hoe!' zegt gij, 'zijn dan dergelijke vragen niet: *In medias res, Auditorem rapere*?' Wij moeten helaas! erkennen, dat het met dien regel als met andere gegaan is: zij zijn zulke algemeene formules voor verzenmaken geworden, dat niemand er meer dupe van is, sedert al de lierzangen eener vorige periode met vragen begonnen, die de Dichter van plan was met alle uitvoerigheid te beantwoorden. - Het slot is treffend, maar zou nog treffender zijn, indien de kortheid van het einde van LAMARTINE'S BONAPARTE, waaraan de gedachte herinnert, ware betracht geworden. Het is, of dergelijke treffende uitspraken steeds verliezen bij meerdere uitbreiding. En zoo dit reeds van LAMARTINE's: *Dieu l'a jugé, Silence*! gelden mag, nog veel meer is die voorzigtigheid aan te prijzen met betrekking tot bekende bijbelplaatsen. Of daalt TER HAAR's:

'Gij, moordenaar van 't zieleleven!
Waarom, waarom vervolgt gij mij?'

niet in kracht verre beneden het: 'SAUL! SAUL! waarom ver-

volgt gij mij?' - Het zij in het voorbijgaan gezegd; maar zoo ik met iets mijne stelling wilde bevestigen, het zou zijn met de dichterlijk-muzikale uitbreiding, door HEIJE in zijne *Gewijde Liederen* aan het onnavolgbare: 'Vrouw! wat weent gij? wien zoekt gij?' gegeven.

Het vierde Dichtstuk, dat wij bedoelden, zijn de *Bruidstranen* van den talentvollen Redacteur. Bevalligheid van uitdrukking, zoetvloeijendheid van versificatie, en eindelijk die naauwkeurigheid van teekening, waarin BEETS meer dan iemand meester heeten mag, geven het korte Dichtstukje regt op onze onderscheiding. Naauwkeurigheid van teekening, zeggen wij, omdat wij de mijmerijen van het bruidje, dat haar ouderlijk huis verlaat, het hoofddenkbeeld van het Stukje achten, en dat mijmerij uit haren aard, als tusschen denken en klare voorstelling in het midden, onzeker daarhenen zweeft, en slechts even over de meest in het oogvallende beelden der herinnering, zoo als het voor ons liggende Dichtstukje dat voorstelt, henenscheert. De Dichter wilde vroeger in zijne *Jongens-mijmerij* hetzelfde afteekenen; maar zijn Gedicht had het gebrek, dat zijn subject niet poëtisch genoeg was, of dat hij er ten minste niet in slaagde de poëtische eenheid dier vlugtige gedachten te grijpen en in het licht te stellen. Hier is van zelf zijn onderwerp dichterlijker; en zacht en behagelijk slepen ons de gepeizen van het bruidje mede, zoodat wij ongaarne uit den droom opschrikken door den bruidegom, die er met een 'wijs overleg' tusschenbeide komt, dat toch zoo heel *wijs* niet blijkt.

> Immers met zijn vele kussen
> Vaagt hij al haar traantjes weg.

Doch de vroegere coupletten munten door bevalligheid en liefelijkheid uit. Zoo echter *bruidstranen* het gevolg zijn eener mengeling van weemoed en vreugde, dan zal het Dichtstukje van BEETS niet geheel de aanmerking kunnen ontgaan, dat het laatste element door enkele regels, als:

> Dat ik 't afscheid uit moet spreken
> Valt mij bij mijn vreugde zwaar.

niet genoeg op den voorgrond gesteld wordt. Doch dankbaar voor den liefelijken indruk, dien het geheel op ons maakte, willen wij niet al te scherp op een Dichtstukje zien, dat zeker bij onze Schoonen (en voor wie, dan voor haar gelden onze Jaarboekjes het eerst?) zijne ijverige verdedigsters zal vinden.

De Dichters, wier bijdragen wij boven alle prezen, hebben, met uitzondering van TER HAAR, meer dan ééne bijdrage tot dit Jaarboekje geleverd. Daarvan beantwoordt POTGIETER's *Reislust* nog het meest aan de verwachting, welke hij had opgewekt. De gedachte is even oorspronkelijk als de uitwerking; maar die oorspronkelijkheid zelve vereischte welligt meer uitvoerigheid van voorstelling, zoo de Lezer den Dichter zou kunnen volgen. In het derde en vierde couplet anticipeert de voorstelling der verbeelding op de voorstelling der ondervinding, zoo als zij in de vier volgende is uitgedrukt, en daar die ondervinding zelve niet meer dan *verbeelding* is, gevoelt men, dat eene dergelijke distributie de duidelijkheid van het vers benadeelt. Het zevende couplet is misschien duister, ten gevolge eener drukfout, maar nog duisterder door het *epenthetische*, 'wie toch natuur beperkte,' waarvan de eigenlijke *apodosis* eerst eenige regels later in het

> Hem verkondigt die pagode, enz.

geleverd wordt. Intusschen mist het versje, bij oorspronkelijkheid van vinding, geene bevalligheid, iets, wat wij aan BEETS insgelijks oorspronkelijk gedachten JEREMIA niet kunnen toekennen. Bij allen eerbied voor Oostersche Poëzij, wenschen wij haar echter anders overgehaald, anders gekruid, zal zij den Westerschen smaak bevredigen. De zamenschakeling der treffendste beelden des Profeten, meestal in zijne eigene bewoordingen, is kunstig; maar zoo het den Lezer als ōns gegaan is, dan schepte hij adem, toen wij achter den Profeet den Dichter ontwaarden, die den draad des geheels in handen hield. Het *Euge, poëta*! hadden wij hem toegeroepen, toen hij het lijden van den achtergelaten' JEREMIA overstelde tegen den troost, dien de in gevangenschap weggevoerde EZECHIËL onder zijne land- en lotgenooten mogt genieten. Waarom werd aan onze verwachting zoo karig beantwoord? Fraai is de hoofdinhoud der klaagliederen des Profeets in het Dichtstuk gevlochten, dat, wij herhalen het, door kunst (in den zin van artificiële vaardigheid) uitmunt. Jammer, dat de Jamben niet altoos even gelukkig zijn. De *Spondaeus* b.v. *in prima et tertia sede* is uitermate hard in:

> Nēērlāāg ŏp nēērlāāg, klachte op klachte, vlucht op vlucht.

en te hinderlijker, omdat het woord: neerlaag, gewoonlijk als *trochaeus* wordt uitgesproken. Stoplappen, als:

> Ja, in uw moeders schoot, reeds eer gij waart geboren,

zijn eenen Dichter als BEETS onwaardig, en ontsieren een Gedicht,

dat door kernige kortheid moest uitmunten. - Het diepst echter daalt BEELOO door zijn: *Weder eens een Wijnlied*, beneden zich zelven. De gedachte is noch nieuw, noch geestig voorgedragen, en van den vorm kunnen wij niets meer zeggen, dan dat het versje vloeijend is, en zich misschien bij een dessert laat zingen; schrale lof voor eenen Dichter, die door zijne *Ridderzaal* toonde naar hoogeren te streven.

Maar welligt vraagt iemand, die bemerkt, dat wij van het voortreffelijke tot het middelmatige afdalen, of geen enkele beroemde naam ons in die hellende rigting tegenhoudt? Inderdaad vinden wij den naam van TOLLENS onder een versje, dat zijnen maker waardig is, en dat echter ons gevoel pijnlijk aandoet. De edele Dichter kon zeker niet voorzien, dat de dood van VAN DER HOOP eenen zoo bitteren smaak zou mengen aan eene satire, waarvan deze blijkbaar het voorwerp was. De *Gids* heeft dien Dichter, welke zich zelven al te zeer vleide, nimmer gevleid; hij heeft hem tegen de buitensporigheden zijner kunst, zijner fantasie gewaarschuwd; hij is met ondank beloond geworden. En echter, nu de grafsteen zich over V.D. HOOP gesloten heeft, - misschien voor zijnen roem niet ontijdig, omdat 's mans laatste dichtvruchten geene blijken van vooruitgang droegen, - nu denken wij met weemoed aan de rijke bloesems, de geurige eerstelingen zijner Poëzij. Vrede zij zijner assche! en daarom geen woord over den inhoud van het versje van TOLLENS. De vorm is zijner waardig. Niemand is gelukkiger dan hij in het vinden eener eenvoudige juiste Hollandsche uitdrukking. Zoek een gemeener woord, en de eenvoudigheid wordt platheid; kies een verhevener, en de gezwollenheid misstaat bij het zedige des geheels. Te wenschen, dat alle Dichters hem die kunstgreep afzagen, ware ijdel, waar zelfs de zoon het voorbeeld des vaders niet begrijpt, en de Heer L.J.A. TOLLENS de *Hoop* aanroept met dergelijken omslag van uitdrukking en dergelijke verwarring van beelden, als:

> Oasis in de woestenij
> Van 't zorgvol leven, blijf ons bij,
> Versterk ons onder 't wigt der smarte.

Maar wij zeggen dit niet, om af te schrikken; wij weten te zeer, hoe bij TOLLENS zelven de gemakkelijkheid van uitdrukking uit eene langdurige worsteling van taal en gedachte is ontstaan.

Minder gelukkig dan onze geliefde Volksdichter, handhaafde BOXMAN zijnen regtmatigen roem, door een gelegenheidsvers, dat zijne verschooning in het apropos vindt, maar om vele prozaï-

sche regels geen regt had buiten de muren der feestzaal te dringen, schoon wij den moed huldigen, die uitkwam voor de waarheid, dat 1813 geene V r i j h e i d schonk. SPANDAW leverde een Albumvers; en zoo Albumverzen niet slechter of beter zijn dan dit, is het hard, ze te kritiseren en gewetenloos, ze te prijzen. VAN LENNEP wilde ons door woorden en metrum afbeelden: *Hoe de Dusse loopt langs het hol van* NEANDER, en bezigde daartoe weleens woorden, die niet Hollandsch zijn, of herhaalde hetzelfde woord volgens verschillende dialecten. Het is verbazend sterk, en leert ons, wat de Dichter zou kunnen, wanneer de gedachte zoo vlot voortwilde als het rijm. De datum, 10 Aug., 1840, doet ons echter hopen, dat de Dichter die periode zijner poëtische ontwikkeling eens vooral met zijne *E. Legende* zal besloten hebben.

Onder de jongere Dichters van verdiende vermaardheid, komt aan HEIJE eene voorname plaats toe. Hij gaf in dit Jaarboekje een twaalftal *gewijde Liederen*. Het woord *Lied* maakt ons de taak der kritiek moeijelijk; want wij vreezen de aanmatigendste aller Kunsten, de Toonkunst, te krenken door onze aanmerkingen. En toch, wanneer wij BEETS prijzen om de juistheid, waarmede hij tooneel en toestand pleegt te teekenen, zouden wij ons zelve verloochenen, indien wij bevrediging vonden bij eene schildering als deze, waarvoor geen palet verwen heeft, die flaauw genoeg zijn.

Waakt op.

Bij het eerste morgengloren,
Klinkt bazuingeschal
Van des torens steile transen,
Galmend langs de hooge wal
Door het dal
Zweeft het over veld en stroomen:
Wachter! is de dag gekomen!

Eilieve! neem uwe teekenpen eens op! en zoo gij mij onbillijk noemt in mijnen eisch, wensch dan met mij, dat, gelijk LESSING eens zijn' *Laocoon* schreef: *oder über die Gränze der Malerei und Poesie*, er eindelijk iemand opsta als hij, om te schrijven: *Thebe* b.v., of *over de grenzen van Muzijk en Poëzij*! En nu *Gewijde* Liederen! Godsdienstigheid is óf iets zeer individuëels, óf iets zeer genootschappelijks; eene uitdrukking óf van de betrekking van het individu, óf der gemeente tot den Allerhoogste; maar wat van beide vinden wij in de liederen van HEIJE terug? Eene poging misschien, om de vroomheid der blaasin-

strumenten in woorden te brengen! Ons streng oordeel deert ons zelve; wij hebben veel op met de sierlijkheid en gemakkelijkheid, waarmede zich HEIJE uitdrukt; in zangerigheid heeft hij onder onze Hollandsche Dichters zijne weêrga niet; wij twijfelen geenszins aan de diepte van zijn gevoel, maar ongaarne zien wij hem door het najagen eener gedachte, die waarschijnlijk voor alsnog onbereikbaar is, van het spoor geleid, waarop hij de beelden zijner *Mathilde* en *Clorinde* vond, die hij weleer met plastische naauwkeurigheid wist voor te stellen. Immers hoe schemert, hoe zweeft, hoe *verhallet* (om een Duitsch woord te bezigen) alles in zijn Gedicht: *Aan een jong Meisje*, dat anders aanprijzing zou verdienen, als eene nieuwe proeve van de bevalligheid der vormen zijner Poëzij!

Zullen wij na de *Gewijde Poëzij* van HEIJE het Godsdienstige Gedicht van MUNNICH: *Moed en berusten* getiteld, vermelden. De val is wat hard; het zou alleen moeten zijn, om te toonen, hoe moeijelijk en hoe teeder een onderwerp *Godsdienstige* Poëzij is, waar geen rijm regels verontschuldigen mag, als deze:

> Zóó zal ook geen der hemelingen,
> Op 't feest der toekomst, hem bezingen,
> Die hier het hoofd mismoedig boog.

Doch zoo wij dit vers vermelden, dan dringen zich HOFDIJK's *Bakenesser Verkenshoeder*, ontaarding eener manier tot karikatuurwordens toe; *Adelheides ontslapen*, van THOUARS, een vers, zoo ijl, als de bloemengeur, die er ons uit tegenwasemt; WEISSMAN DE VILLEZ, *'s Grijsaards laatste zang*, een Stukje, dat volstrekt niets is, aan ons op, met de aanspraak, om in denzelfden rang geplaatst te worden. Gaarne zochten wij verschooning voor LEDEGANCK's '*Vaarwel, begoochelende Jeugd*!' omdat hij in den vorigen jaargang eene Elegie leverde, zoo vol van echt gevoel. Maar het prijzen van het een en het ander kan niet zamengaan; dáár was het gevoel kunstig uitgedrukt; hier is gekunsteldheid zonder gevoel. Gaarne zochten wij verschooning voor S.J. VAN DEN BERGH, wiens Gedicht: *Aan de moeder van een blind kind*, op nieuw toont, dat hij in het vormelijke der Poëzij weinig te kort schiet; maar de gedachte! - dat men eene moeder trooste over de blindheid van haren zuigeling; dat er onder duizende omstandigheden twee kunnen gedacht worden, waarin het beter is niet, dan al te *kunnen* zien, - het zij zoo; maar eene moeder om het leed van haren zuigeling, den zuigeling om zijn gemis gelukkig te prijzen, be-

hoort tot die poëtische Sophistiek, die ook nu nog, maar vroeger nog meer, bij onze jongere Dichters met de uitspraak der natuur en des gezonden verstands in strijd was. Ook voor dergelijke onderwerpen geldt het woord van MAURY tot MIRABEAU: *Être laid, être excessivement laid, peut être quelque fois un grand avantage; mais on a tort de s'en vanter*. Het spijt ons dubbel, LEDEGANCK en VAN DEN BERGH te moeten prijs geven, omdat beider kortere bijdragen nog onbeduidender zijn, nog minder onderscheiding verdienen.

Het Proza is het *Rustuur van den Kardinaal* XIMÈNES, door Mejufvrouw A.L.G. TOUSSAINT. - - - -

Onze Recensie zeide in den aanvang, wat zij bedoelde: den Muzenalmanak, in vergelijking met den vorigen jaargang, te prijzen en aan te prijzen. Na de strenge analyse zijner bestanddeelen, is het misschien noodig, die verzekering te herhalen. Want de reeks onzer klagten is nog niet ten einde. De vorm van het Jaarboekje is dezelfde als in den vorigen Jaargang; - wij noemden dien vorm toen, zoo wij meenen, behagelijk en gemakkelijk, maar het plaatwerk is dit jaar ongelukkig geslaagd. SCHELFHOUT's *Winter* is de beste gravure; maar het schijnt al erg te moeten loopen, zoo wintergezigtjes ons geen denkbeeld geven van sneeuw en koude. Wij kennen de oorspronkelijke schilderij niet, maar naauwelijks kunnen wij gelooven, dat de Heer PIENEMAN JR. eene zoo grove teekening kon leveren als het beeldje van MADZY DEKAMA doet vooronderstellen; daarbij is de gravure even graauw, als waarvan wij in de Duitsche Jaarboekjes walgen. Wij willen geene kritiek leveren van de misschien in eenige opzigten berispelijke schilderij van J.A. KRUSEMAN, *Jochebet*; maar de fraaije Jodinnenkop, die ons bij de beschouwing met alles verzoende, is kwalijk in de gravure van LANGE teruggegeven. Het portret van HEIJE is welgelijkend; dat van Mejufvrouw TOUSSAINT verdient noch om gelijkenis, noch om uitvoering eenigen den minsten lof. Zoo een volgend jaar, gelijk wij wenschen en verwachten, ons weder Proza zal aanbieden, hopen wij niet, dat de Poëzij daarvan, aristocratisch, door eene veel fijnere en bevalliger letter zal worden onderscheiden.

Boekbeoordeelingen.

Algemeene natuurkunde van den mensch, door *A.A. Sebastian*, Doctor in de Genees-, Heel- en Verloskunde, gewoon Hoogleeraar in de Geneeskunde aan de Hooge School te Groningen; ten dienste van de Clinische Scholen, enz., uit het Latijn vertaald door *J.B. Dompeling*, Med. Doct. Met een Voorberigt van Dr. *F.S. Alexander*, Hoogleeraar in de Geneeskunde, enz. te Utrecht. Te Groningen, bij J. Oomkens. 1840. XX en 392 bl. 8°.

De titel ontslaat ons van de moeite, om den Lezer te verhalen, dat dit Werk oorspronkelijk in het Latijn geschreven is, enz. De Hollandsche vertaling is getrouw naar het Latijnsche Handboek gevolgd. De Heer DOMPELING zegt dan ook, bl. 117, dat de Hollandsche uitgave niet meer dan eene vertaling mogt zijn, en de Hoogleeraar ALEXANDER verzekert daarenboven in het Voorberigt, dat ‘de Vertaler zich wel hier en daar eene meer vrije vertaling veroorloofd heeft, doch dat hij zulks niet ten opzigte van den inhoud gedaan heeft. Integendeel, eene enkele stelling, die, moest de Schrijver haar thans opgeven, anders zoude wezen, is onveranderd gebleven; slechts eene enkele aanmerking is hier en daar bijgekomen, zonder dat men noodig geoordeeld heeft, hiervan bijzondere melding te moeten maken.’.

Het moge zijn, dat de Heer DOMPELING dezen arbeid ondernomen heeft ter verpoozing van de gewigtige studiën, die hem bezig hielden bij het schrijven zijner Dissertatie (Bl. VII, Voorberigt); wenschelijk ware het geweest, zoo al eene vertaling van dit Werk noodig ware, dat een ander die taak ondernomen had, wien het noch aan tijd, noch aan krachten ontbrak, om de vorderingen, die de Wetenschap gedurende een tijdvak van vijf jaren gemaakt heeft, aan zijn Werk toe te voegen. Welligt

zoude hij dan tot de overtuiging gekomen zijn, dat het beter ware de *physiologia generalis* onvertaald te laten, of onder eenen meer nederigen titel aan het publiek aan te bieden. Hij zoude waarschijnlijk gezien hebben, dat men in het genoemde tijdvak zulke groote schreden voorwaarts gedaan heeft, dat de meening van den Hoogleeraar ALEXANDER, in het Voorberigt, half ironisch, half ernstig uitgedrukt, maar al te zeer bevestigd werd in het voorbeeld van dit Handboek(1). Dat men toch eenmaal ophield, bij ons, uit enkel liefhebberij en uitspanning, zich aan het werktuigelijk vertalen te zetten!

Zullen wij dan den Lezer bezig houden met de waarde en de verdiensten van het vertalingswerk? Deze taak lacht ons weinig toe. Van meer belang komt het ons voor, den inhoud van het Werk zelf na te gaan, en te zien, in hoeverre men deze Hollandsche overzetting, die in 1840 uitkwam, als eene gewenschte bijdrage tot onze Litteratuur mag beschouwen. Wij willen daarvoor niet treden in het onderzoek, of deze vertaling voor eene klasse van Lezers bestemd is, verschillende van die, welke het oorspronkelijke Werk kunnen lezen. Want toch voor beide mag men met gelijk regt een Werk verlangen, waardoor zij bekend gemaakt worden met de Wetenschap op hare tegenwoordige hoogte.

Wij zullen, daar eene geregelde ontleding van dit Handboek niet in ons plan ligt, en ook verre de grenzen eener beoordeeling zou overschrijden, den Lezer eerst, door eene beknopte inhouds-opgave, met het Werk bekend maken.

Na eene korte inleiding en uitvoerige opgave der Litteratuur, spreekt de Schrijver in de 1ste AFDEELING (pag. 15-34) over het leven in het algemeen. Wij vinden hier in het 1ste Hoofdstuk, §. 1, de onderscheidingskenmerken tusschen bewerktuigde en onbewerktuigde ligchamen; §. 2, de bepaling van levende ligchamen; §. 3, de verdediging van de theorie der *Generatio aequivoca*; §. 4, de onderscheidingskenmerken tusschen planten en dieren; §. 5, de definitie van hetgeen men door dieren te verstaan heeft. In het 2de Hoofdstuk bepaalt zich de Schrijver tot de ontleding der krachten, waarvan het leven der dieren afhangt.

De 2de AFDEELING voert het opschrift: ‘Over den mensch in het algemeen.’ Het 1ste Hoofdstuk (§. 13-34, bl. 35-132) bevat

(1) Bij den voortgang der Wetenschappen, die thans, zoo als men hoort, en zoo als gezegd wordt, met reuzenschreden vorderen (eene streelende uitdrukking), moeten Handboeken van zelve spoedig verouden (Bladz. v).

hoofdzakelijk hetgeen men gewoonlijk onder den naam van Anthropologie verstaat. Hier wordt achtervolgens gehandeld over de plaats, die de mensch in de rij der dieren inneemt; over het verschil tusschen mensch en dier; over de oudheid van het menschelijk geslacht; het getal der op aarde levende menschen; het voedsel voor den mensch geschikt; over de verschillende hoofdsoorten, van den mensch; zijne kleur, gestalte en zwaarte; het geslachtsverschil; den duur van het leven; over de leeftijden; over den invloed der jaargetijden; over dien der omwenteling van de aarde; over den invloed van de maan; de kracht der zon; den invloed van de warmte; van de lucht; van het klimaat; over de menschelijke zamenleving; over het temperament; de constitutie; de idiosyncrasie; de gewoonte; eindelijk over het begrip van ziekte en gezondheid.

Het 2de Hoofdstuk, §. 35-61, bevat in 113 bladzijden een algemeen overzigt van algemeene anatomie der weefsels van het menschelijk ligchaam. De twee eerste paragrafen zijn bestemd, om een kort begrip te geven van de algemeene structuur der weefsels. Daarna vindt men in de volgende paragrafen de beschrijving van het weefsel der epidermis en het epitelium; van de haren; de nagels; de tanden; het celachtig weefsel; den inwendigen vaatrok; de zenuwen; het kraakbeen; de beenderen; het vezelig-kraakbeenweefsel; de spieren; de huid; het slijmvlies; de klieren; het sponsachtig weefsel; de weivliezen; het doorschijnend hoornvlies; de kristallens; het veerkrachtig weefsel; de baarmoeder. Verder spreekt de Schrijver, §. 58, over de verdeeling der vochten in het menschelijk ligchaam, in drie klassen namelijk: 1°. de chymus en chylus; 2°. het bloed; 3°. al de overige vochten, welke van het bloed oorspronkelijk zijn; §. 59, over de symmetrie der deelen van het menschelijk ligchaam; §. 60, wordt de ontwikkeling der menschelijke vrucht ter loops aangestipt, terwijl een paar woorden over het ontstaan van misgeboorten (§. 61) dit Hoofdstuk besluiten.

Het 3de Hoofdstuk is aan de organische Chemie van het menschelijk ligchaam gewijd. De verschillende weefsels en deelen, waarvan in het vorige Hoofdstuk de fijnere anatomische structuur aangewezen is, worden hier in hunne scheikundige zamenstelling behandeld. Daarna komt de beschrijving der verschillende deelen van het bloed, namelijk een verslag van hetgeen wij daarvan door mikroskopische, chemische en andere waarnemingen geleerd hebben, terwijl verder, in de volgende paragrafen, in het bijzonder gehandeld wordt over de kleur van deze vloeistof; over de oorzaken van deszelfs stremming buiten het

ligchaam; de uitzetting daarvan in sommige ziekten, en het onderscheid tusschen het slagaderlijke en aderlijke bloed. In de 88ste en 89ste paragraaf wordt de scheikundige zamenstelling der lymphe en der wei beschreven. Ten slotte spreekt de Schr. over de dierlijke warmte en haren oorsprong; over de electriciteit van het menschelijk ligchaam en de ontbinding der lijken.

In het 4de Hoofdstuk (bl. 357-392) vindt men in zes paragrafen eene algemeene beschouwing van de verrigtingen des menschelijken ligchaams. Voorloopig moeten wij doen opmerken, dat men hier te vergeefs de toepassing van het vorige zoude zoeken. In §. 93 worden de verrigtingen volgens het Bichatsche systeem geklassificeerd, terwijl in §. 94 over den slaap gesproken wordt; in §. 95 over den periodieken aard van sommige verschijnselen; in §. 96 over het antagonisma; in §. 97 over de sympathie; terwijl eindelijk §. 98 eene vermelding van de *vis naturae medicatrix* bevat.

Wij zijn aan het einde van ons verslag gekomen. De Lezer, wien het te doen is om eene juiste waardering van het onderhavige Werk, zal, hopen wij, niet afgeschrikt worden door het dorre van zoodanig verslag. Wij moeten hem tot eene gezette lezing nogmaals uitnoodigen, opdat hij ons verder in onze beschouwingen volge. Het eerste, wat wij van hem zouden wenschen te vernemen, is dit: Welke voorstelling hij zich uit dit verslag aangaande de algemeene Natuurkunde van den mensch gemaakt heeft? Want wij mogen vooronderstellen, dat hij zich nog geen bepaald denkbeeld van dit onderwerp heeft gevormd, en dat hij in het onzekere was, wat men wel onder dien titel zoude te verstaan hebben. Wat men onder algemeene Ontleedkunde begrijpt, is bekend; het begrip van deze Wetenschap is gemakkelijk daaruit af te leiden, dat zij de weefsels, waaruit de organen zamengesteld zijn, welke de bijzondere Anatomie beschrijft, doet kennen in hunne physische en chemische eigenschappen, en daartoe de hulpmiddelen te baat neemt, die het mikroskoop, de organische Chemie, de vergelijkende Ontleedkunde, en de kennis der ontwikkeling van de organische ligchamen ons aanbieden. Wilde men naar hetgeen de Schrijver gegeven heeft, de algemeene Natuurkunde van den mensch bepalen, de omschrijving zoude ongeveer deze zijn: De algemeene Physiologie handelt over het begrip van leven in het algemeen; zij doet te dien einde de onderscheidingskenmerken, vooreerst tusschen bewerktuigde en onbewerktuigde ligchamen, en daarna tusschen planten en dieren kennen; zij tracht daartoe de wording der bewerktuigde

ligchamen te verklaren, en de krachten, waarvan het leven afhankelijk is, op te sporen. Zij geeft de natuurkundige beschrijving van het menschelijk geslacht; zij verhaalt den invloed, dien uitwendige omstandigheden op den mensch hebben; zij ontleedt de fijnere zamenstelling der weefsels, waaruit de zoo verschillende werktuigen van het ligchaam bestaan; zij leert de scheikundige zamenstelling der vaste en vloeibare deelen kennen; zij geeft eindelijk een algemeen overzigt van de verrigtingen van het menschelijk ligchaam. Wie zal evenwel in deze omschrijving niet dadelijk het gebrek aan orde, aan eenheid erkennen? Men zoude daaruit geneigd zijn de algemeene Natuurkunde te beschouwen als eene opeenstapeling van vele bijzondere Wetenschappen, waaraan het begrip van algemeenheid - van eenheid - ontbreekt. Maar de Schrijver heeft zelf zich verklaard over hetgeen men onder den naam van algemeene Physiologie te verstaan hebbe; het is dus billijk, dat wij zijne omschrijving aan den Lezer doen kennen. ‘Zij handelt,’ dus lezen wij, Inleiding, bl. 1, ‘over de verschijnselen van het leven in het algemeen, of over de eigenschappen, waardoor de bewerktuigde ligchamen van de onbewerktuigde worden onderscheiden; vervolgens zoowel over de in- als uitwendige oorzaken van het leven, eindelijk over de betrekking, waarin de mensch tot de buitenwereld staat, en over zijne Natuur in het algemeen.’ Wij willen onze beschouwingen niet vooruitloopen, en laten dus de waardering van deze bepaling rusten; zij is alleen door ons aangevoerd, om te doen zien, hoe weinig de aanleg van het Werk aan deze omschrijving beantwoordt.

Voor hen, die met de hedendaagsche speciale Physiologie vertrouwd zijn, behoeft het wel geen betoog, hoe zij als ervaringswetenschap gegrond is op de fijnere waarnemingen, en wel voornamelijk aan de mikroskopische Ontleedkunde haren hechtsten steun ontleent. Men ziet uit de toenadering van de organische Chemie tot de fijnere Anatomie duidelijk, dat de Physiologie meer en meer tot het standpunt van exacte Wetenschap nadert, dat daaruit de ijdele bespiegelingen zoo veel mogelijk verdreven worden. Doch tot het verkrijgen van algemeene resultaten en waarheden zal nog veel arbeid vereischt worden; eer wij eene algemeene Physiologie kunnen zamenstellen uit hetgeen ons de speciale Physiologie verschaft, zal nog veel tot zekerheid moeten komen, waarover men tot hier toe slechts gissingen kan opgeven, waarover de verschillende meeningen nog regtstreeks in strijd zijn. Wat men daarvoor verlangt, is evenwel

duidelijk, en wanneer men de ontdekkingen aandachtig volgt, die in de laatste tijden omtrent de structuur der elementaire cellen en derzelver kern, door SCHWANN, SCHLEIDEN, R. WAGNER, HENLE en anderen aan het licht gebragt is, dan zal men zeker daarin den grondslag voor eene algemeene Physiologie erkennen. Zij zal ons de algemeene wetten der organisatie doen kennen, zoodat wij uit de structuur van de verschillende deelen der bewerktuigde ligchamen tot hunne eigenschappen en verrigtingen opklimmen. ‘Wanneer men ziet hoe, zoo niet alle, dan toch een groot aantal van organische weefsels uit gelijksoortige deelen, de elementair-cellen, deels zamengesteld zijn, deels zich daaruit ontwikkelen, zoo mag men de hoop koesteren, dat de raadsels aangaande de levensverschijnselen van zamengestelde organismen door de studie van deze enkelvoudige bestanddeelen opgelost zullen worden. Want even als het organisme in zijn geheel behouden wordt en werkzaam is door de krachten van zijne organen, even als de werking der organen afhangt van de wederkeerige werking der weefsels, evenzeer moet op het laatst de eigene kracht der weefsels slechts de som zijn der eigene krachten van ieder deeltje in het bijzonder. Een physiologisch feit te verklaren, is, met één woord gezegd, niets anders dan zijne noodwendigheid uit de physische en chemische natuurwetten af te leiden. Zeker geven deze geene verklaring over de laatste termen van de vraag, maar zij geven ons de middelen, om eene menigte bijzonderheden onder één gezigtspunt te vereenigen, uit één grondbeginsel af te leiden. Zoo is het eene zegepraal voor de navorschingen in de Physica, als twee schijnbaar verschillende krachten, zoo als magnetismus en electriciteit, bewezen worden wijzigingen te zijn van ééne en dezelfde kracht. Waar wij tot de erkentenis gedrongen worden, dat eene verrigting van het leven niet verklaard kan worden uit de eigenschappen der stof, daar nemen wij, behalve de krachten, die wij uit de onbewerktuigde ligchamen kennen, eene kracht aan, die bijzonder daarin werkzaam is, en noemen die levenskracht, of hoe dan ook.’

Wij hebben met deze woorden van HENLE[1] de betrekking, die er tusschen de leer der fijnere structuur van de weefsels en de levensverschijnselen bestaat, willen aanduiden. Zij zullen genoegzaam zijn, om te doen begrijpen, hoe wij die leer dienstbaar willen doen zijn aan de algemeene Physiologie. Alvorens wij tot

(1) Algemeine Anatomie, 1841, pag. 202.

het onderzoek overgaan van hetgeen de Hoogl. SEBASTIAN in zijn Werk daaromtrent gegeven heeft, moeten wij doen opmerken, dat wij ons hier op een veld bevinden, hetwelk eerst sedert weinige jaren aan de Physiologen ontsloten is; dat, tijdens de uitgave van de *Physiologia generalis*, in vergelijking van hetgeen wij tegenwoordig bezitten, nog weinig daarvan bekend was; dat men dus ten onregte aan dit Werk den maatstaf zoude leggen van onze hedendaagsche kennis. Doch te meer zal men het betreuren, dat de Heer DOMPELING zich verpoosd heeft met deze vertaling.

Zoo men zich voorstelde, dat, hetgeen door den Schrijver aangaande de anatomische en chemische zamenstelling der weefsels gegeven wordt, tot physiologische resultaten voert, dat dus het begrip van organisme uit de ontleding der organen, het begrip van leven uit de kennis van het organisme geconstruëerd is, zal men zich ten eenemale teleurgesteld vinden. Men leest, bl. 132, dat het menschelijk ligchaam uit werktuigen bestaat, welke tot de uitoefening van eene bepaalde verrigting bestemd zijn, en welke, overeenkomstig dit doel ingerigt, *organen* genoemd worden; - dat de organen geene eenvoudige, maar zamengestelde deelen zijn; dat zij bestaan uit deelen, welke de organen zamenstellen, en weefsels genoemd worden; - dat de weefsels op hunne beurt wederom in twee deelen kunnen verdeeld worden. ‘Want alle deelen van het ligchaam kunnen ten laatste tot eene vormlooze, reeds gestremde, of ten minste strembare stof teruggebragt worden, of in die stof en in bolletjes. Wanneer deze vormlooze stof gestremd is, zoo heeft men het vaste gedeelte; is zij niet gestremd, dan het vloeibare deel. De bolletjes, waarvan ik spreek, zijn kleine ronde ligchaampjes, welke aanwezig zijn in het vet, het bloed.... enz. Nimmer komen de bolletjes op zich zelve voor, maar altijd in de ongevormde stof bevat; zij zelve verschillen in gedaante, grootte, getal en kleur. De bolletjes en de niet gevormde stof, of ook deze stof alleen, stellen voornamelijk twee soorten van deelen daar, waaronder de geheele zamenstelling van ons ligchaam kan gebragt worden; want alle deelen vertoonen de gedaante van platen of die van vezels. De platen bestaan alleen uit de vormlooze en gestremde stof; de vezels daarentegen uit deze stof alleen, of uit dezelve met de bolletjes. Meestal evenwel worden de vezels te zamengesteld uit de vormlooze stof en uit de bolletjes, in lijnen gerangschikt.’

Wij hebben de geheele §. hier afgeschreven. De onduidelijkheid in de voorstelling mag misschien voor een gedeelte op rekening gebragt worden van den Vertaler; wij willen daarbij

evenwel niet stilstaan, en ons alleen bepalen tot den inhoud zelven. Voor een Handboek van Ontleedkunde zouden de geringe en dorre mededeelingen, die hier gegeven worden, onvoldoende zijn. Maar wanneer men in aanmerking neemt, dat dit alles is, wat de Schrijver zegt van de organische zamenstelling der weefsels in het algemeen, dat hij daarna terstond in de volgende §. §. tot de bijzondere beschrijving overgaat, dan zal men toch volmondig moeten bekennen, dat een Werk als het onderhavige het allerminst aanspraak kan maken op den titel van Algemeene Natuurkunde des menschen. Vraagt men verder, hoe deze algemeene begrippen naar het standpunt der Wetenschap geschat zullen worden, dan verwijzen wij den Lezer slechts naar BÉCLARD's *Élémens d'Anatomie générale*, die reeds in 1823 dit alles beter en helderder uiteengezet heeft. Is dus reeds, hetgeen tot grondslag van het overige dienen moet, zoo gebrekkig, dan kan men natuurlijk ook van de volgende §. §. niet veel verwachten, waardoor men tot de algemeene physiologische kennis van het menschelijk ligchaam geleid zal worden. Het zoude ons te ver voeren, indien wij in bijzonderheden omtrent de verschillende paragrafen wilden treden. Wij zouden meer dan de ruimte, die ons voor deze beoordeeling ter dienste staat, behoeven, om b.v. aan te toonen, hoeverre de Schrijver in de uiteenzetting van de structuur van het weefsel der kraakbeenderen, vezelige kraakbeenderen, het veêrkrachtige weefsel en de beenderen, ten achteren is bij onze tegenwoordige kennis; hoe bijna alles, wat daarvan gezegd is, door voorbijzien der elementaire cellen, als basis van die weefsels, verouderd is.

Wij nemen dus kortheidshalve slechts hetgeen de Schrijver van de opperhuid mededeelt. De opperhuid is dat dunne vlies, hetwelk de uitwendige oppervlakte der huid bekleedt; een daarmede overeenkomend overtreksel bedekt sommige slijmvliezen (*epitelium*). De opperhuid bestaat uit vele op elkander liggende platen, welke echter overal niet even duidelijk zijn. Hare inwendige en weeke plaat, welke nog niet verhard is, bestaat nog niet uit platen, maar uit bolletjes (*rete Malpighii*). Hiervan is de zwarte kleur der huid bij de Ethiopiërs afhankelijk. Uit de gemakkelijke doorlating van het zweet blijkt, dat de opperhuid van poriën voorzien is. Uit het verschijnsel, dat zich eene groote hoeveelheid weiachtig vocht onder de huid kan verzamelen, leidt de Schrijver de gevolgtrekking af, dat deze poriën naauwe en bogtige buisjes zijn. Dit gevoelen, zegt hij verder, wordt door de waarnemin-

gen van PURKINJE en WENDT gestaafd, die de poriën in gewondene spiraalvormige dunne draden zagen overgaan, welke, het net van MALPIGHIUS doorborende, niet meer bogtig zijn, en in de huid zelve met een langwerpig blaasje eindigen, hetgeen zonder twijfel tot de enkelvoudige klieren behoort, en als werktuig voor de afscheiding van het zweet te beschouwen is. De opperhuid, ofschoon ongevoelig, zonder vaten of zenuwen, is toch niet als geheel levenloos te beschouwen; dit blijkt uit hare herstelling. Deze geschiedt door de vaten, welke zeer klein en in grooten getale in de lederhuid aanwezig zijn. (Een zonderlinge bewijstrant! Is dan de slijm, die afgescheiden wordt, niet levenloos?) Haar nut schijnt voornamelijk daarin te bestaan, dat zij de hevigheid van het gevoel matigt, de oppervlakte tegen den invloed van vreemde prikkels ongeschonden bewaart, en belet, dat er geene te groote hoeveelheid van vocht naar de inwendige deelen doordringe, of naar buiten uitzweette.

Ziedaar bijna letterlijk den inhoud der paragraaf over de opperhuid; over het epitelium spreekt de Schrijver elders, doch wij zullen ons tot het aangevoerde bepalen. Wanneer men daaruit wegneemt, wat niet tot de beschrijving der epidermis behoort, dan is alles, wat men omtrent de structuur der opperhuid leert, dat zij uit op elkander liggende platen bestaat, die overal niet even duidelijk zijn, dat de inwendige of weeke plaat uit bolletjes bestaat, en dat zij poriën bevat, welke de openingen zijn van de zweetkliertjes.

Leest men hetgeen over de slijmvliezen uiteengezet wordt, dan zal men daar op verschillende onduidelijkheden en onjuistheden stuiten. Zoo zoude men, volgens bl. 197 en 200, de slijmkliertjes voor blaasachtige voortzettingen van het slijmvlies moeten houden, terwijl van de meer zamengestelde structuur dezer klieren, die zeker als de bestendigste aan te merken is, niet gesproken wordt. De afscheiding der slijm zoude ook zonder klieren geschieden kunnen (!) (bl. 197). De Schrijver had hierbij moeten doen opmerken, dat de eigenlijke slijmafscheiding slechts door klieren geschiedt, en dat de verwarring van verschillende stoffen, die op de oppervlakte der slijmvliezen gevonden worden, tot deze schijnbare tegenstrijdigheid aanleiding gegeven heeft. Maar dat de afscheiding van slijm en epitelium beide gelijkgesteld worden, even als de vorming der epidermis op de huid en de afscheiding van zweet, dit is te zeer in strijd met de physiologische begrippen, en met hetgeen de Schrijver zelf elders gezegd heeft aangaande de klieren, die tot de secretie van het zweet bestemd

zijn. Men ziet, hoe in dit alles de elementaire cellenvorming geheel voorbijgezien is, en hoe zeer de Schrijver de hedendaagsche kennis der organische weefsels verwaarloosd heeft.

Wilde men nu verder in het algemeen de orde en het plan in de behandeling der verschillende paragrafen beoordeelen, dan zoude daaromtrent menige bedenking aan te voeren zijn. Zoo zal het dadelijk in het oog vallen, dat, al wil men de verdeeling, welke de Schrijver aangenomen heeft, namelijk in eenvoudige weefsels, zamenstellende weefsels en zamengestelde weefsels, laten gelden, dan toch de toepassing daarvan zeer gebrekkig is. Zoo worden de verschillende deelen der huid eerst beschreven onder de Afdeeling: eenvoudige weefsels; daarna vindt men hierover nog eene afzonderlijke paragraaf in de derde Afdeeling. Het celachtig weefsel wordt bepaaldelijk onder de rubriek van zamenstellende weefsels beschreven; terwijl toch het vezelachtige weefsel (waartoe zoowel de pezen en banden, als de vezelachtige vliezen gebragt worden), de weivliezen en de lederhuid, tot het celweefsel behooren, en toch door den Schr. tot de zamengestelde weefsels gerekend worden. Evenzeer worden de haren en tanden ten onregte onder de eenvoudige weefsels behandeld. En wat de Afdeeling betreft van zamenstellende weefsels, moet men niet geweld doen aan de systematische orde, om daarin alles te plaatsen, wat de latere Anatomie over de structuur van het peripherische en centrale zenuwstelsel geleerd heeft? Dat het vetweefsel slechts ter loops in de paragraaf over het celachtige weefsel behandeld wordt, is onjuist; het is onjuist, wanneer dit zoodanig voorgesteld wordt, alsof het celachtige weefsel slechts met vet gevuld ware. Wil men verder nog bewijzen voor de ondoelmatigheid van des Schrijvers systematische verdeeling, men behoeft dan slechts na te gaan, wat hij van het vaatstelsel medegedeeld heeft. Dit bepaalt zich tot de beschrijving van den inwendigen vaatrok en het capillair systeem; noch van de zamenstelling der overige rokken, noch van het hart vindt men melding gemaakt; van de longen wordt niet eens gesproken. De twee paragrafen eindelijk over het sponsachtige weefsel, en dat der baarmoeder, konden gerust weggelaten worden, indien de Schrijver zich tot de beschrijving had willen bepalen van geheel eigendommelijke weefsels.

Doch het wordt tijd, dat wij op het volgende Hoofdstuk, waarin de algemeene Scheikunde van den mensch behandeld wordt, onze aandacht vestigen. Waartoe deze strenge scheiding tusschen twee Hoofdstukken, die zoo naauw met elkander ver-

bonden zijn, moest dienen, is ons niet gebleken. Daarentegen komt het ons voor, dat het gebruik van het Werk er veel lastiger door wordt, dewijl men zich telkens genoodzaakt ziet de paragrafen bijeen te zoeken, die over de structuur en de chemische zamenstelling der bijzondere deelen van het menschelijk ligchaam handelen. De reden, waardoor die scheiding ontstaan is, zal evenwel niet ver te zoeken zijn. Zij is kortweg deze: dat de Schrijver niet getracht heeft de verschillende bouwstoffen, welke tot de zamenstelling van zijn Werk dienden, zoodanig te verarbeiden, dat zij tot een geheel zamensmolten. Wanneer wij hem in den aanvang van dit Hoofdstuk hooren zeggen, dat men in de Physiologie veel aan de Scheikunde verpligt is; dat men zich daarbij wel is waar voor de verregaande eenzijdigheid te wachten hebbe, om te meenen, dat deze ontledingen alleen voldoende zijn, ten einde het wezen der dingen te leeren kennen; - wanneer hij dan vervolgt: ‘Hoewel de Scheikunde nog haar hoogste toppunt niet bereikt heeft: hoewel de scheikundige zamenstelling van alle organen nog niet zoodanig is opgehelderd, dat wij derzelver algemeene en scheikundige wijzen van werking zouden kunnen bevatten, zoo zien wij toch daardoor reeds de eigenschappen der verschillende deelen in een helderder licht geplaatst;’ - wanneer men den Schrijver dit tot inleiding hoort zeggen, zal men dan niet met regt verwachten, dat hij ons de algemeene chemische beginselen zal doen kennen, waarop de Physiologie heden ten dage berust; dat hij ons de zamenstelling der algemeene bestanddeelen van het dierlijke ligchaam zal mededeelen, en uit die zamenstelling doen zien, welke verwantschap zij onderling hebben, hoe de eene in de andere overgaan; dat hij de wetten van isomerie, van chemische aequivalenten, enz. zal aanwijzen, dat hij de zamenstelling van organische verbindingen door de leer van organische radicalen, enz. zal trachten op te helderen? Van dit alles vindt men evenwel niets. De grondstoffen, welke in het menschelijk ligchaam gevonden worden, zoo als zuurstof, stikstof, enz. vindt men eerst opgeteld, en daarna de zamenstellende naaste bestanddeelen, zoo als eiwit, vezelstof, enz. beschreven. Van deze worden slechts de eigenschappen opgegeven, en vermeld, in welke deelen zij voornamelijk gevonden worden. Hare elementaire zamenstelling wordt niet eens aangeroerd. Wij zouden het overtollig rekenen enkele punten nog bijzonder na te gaan, daar men gemakkelijk begrijpt, dat onze kennis omtrent eiwit, vezelstof en kaasstof, als proteïnverbindingen, sedert het tijdstip, dat de Schr. zijn oor-

spronkelijk Werk in het licht gaf, ten eenemale veranderd is; dat men omtrent het vet thans niet zoude kunnen volstaan met eene opgave slechts ter lengte van eene halve bladzijde, waarin slechts gezegd wordt: De naaste bestanddeelen zijn talk en olie; - dat wel niemand eenig gewigt zal hechten aan het bloote beweren, dat slijm en eiwit als wijzigingen van dezelfde stof aan te merken zijn (eene meening, die wel door den Schr. wederlegd wordt, doch waartegen men thans geheel andere bedenkingen zoude te maken hebben); - dat het osmazome uit de rij der organische bestanddeelen vervallen is; - dat het pepsine tegenwoordig onder de bestanddeelen van het menschelijk ligchaam niet onvermeld mag blijven. Dit en nog zoo vele andere zaken bewijzen op zich zelve voldoende, dat de vertaling zonder aanmerkelijke verandering niet te wenschen was.

En nu, wat de behandeling der volgende paragrafen betreft, de Lezer kent ons oordeel reeds. Wij voegen er alleen bij, dat eene loutere opgave van de chemische eigenschappen en zamenstelling der verschillende weefsels en bestanddeelen van het menschelijk ligchaam, zoo als zij hier gegeven wordt, niet ligt iets zal bijdragen tot eene juiste kennis daarvan. Wat baat het b.v., dat men wete, hoeveel verhard eiwit, speekselstof, vet, melkzuur, phosphorzure potasch, zwavelzure kalk, ammoniakzout en ijzeroxyde in honderd deelen vereelde opperhuid gevonden zijn; of wat men al in de kleine schubbetjes, welke zich op het behaarde gedeelte van het hoofd bevinden, ontdekt heeft? Wat vorderen wij in de kennis van het klierweefsel, door de opgave van hetgeen FROMHERZ en GUGERT in 100 deelen gedroogde lever gevonden vonden hebben? Met regt kan men hierop toepassen, wat VALENTIN, in zijn *Repertorium*, B. VI, pag. 8, zegt: ‘Ueberhaupt, dürfte es jetzt, wo neben und nach der mikroscopischen Formenrichtung eine chemische beginnt, um wahrscheinlicher Weise, wenn jene erschöpft sein wird, die vorherrschende zu werden, an der Zeit seyn, auf eine nothwendige Collision zwischen Chemie und Mikroscopie aufmerksam zu machen. Viele Stoffe, die besonders durch ihre Löslichkeit oder ihre Unlöslichkeit in Menstruis isolirbar sind, wie z.B. der Zucker in ersterer, die Cellulosa in letzterer Beziehung, können allerdings zur Elementaranalyse rein dargestellt werden..... Untersuchen wir von thierischen Stoffen z.B. den in seiner Elementaranalyse mit dem Faserstoff des Blutes nahe übereinstimmenden Faserstoff der Muskeln, so können wir diesen unmöglich von den Bestandtheilen der feinsten

Gefässe und Nerven und der nicht löslichen Residua des Blutes trennen, u. dergl. mehr. Mit einem Worte, wo der Chemiker mit reinen Theilen zu experimentiren glaubt, kann oft das Mikroskop noch differente Dinge nachweisen.' Men mag het er dan ook voor houden, dat eene cursorische vermelding van de proeven, die de chemische zamenstelling der verschillende weefsels zouden doen kennen, in een Handboek voor de algemeene Natuurkunde des menschen zeer onvruchtbaar is, en dat de chemische kennis dan alleen met vrucht zal aangewend worden, wanneer men haar ten naauwste met de fijnere Anatomie verbindt, en met een bepaald oogmerk haar tracht toe te passen. Wij spreken niet eens over de vaste deelen; doch zelfs voor de vloeibare deelen, waar de genoemde bezwaren niet zoo sterk in den weg zijn, is hetgeen door den Schrijver gegeven wordt even ondoelmatig. Zoo vindt men, bl. 332 en volg., eerst eene analyse van serum bij eenen lijder aan *hydrocephalus*; verder eene ontleding van het vocht uit het hartezakje. Men zal van het eerste opmerken, dat het bijna 99 pCt. water bevatte; van het laatste, dat de verhouding van het water tot de vaste deelen staat als 92 : 8; dat het eerste 1, 66 pCt. eiwit, het laatste 5, 5 pCt. bevat; dat het eerste bijna 10 pCt. zoutzure potasch en soda, zoutzure soda en osmazom, benevens potasch bevatte; terwijl in het laatste slechts 0, 5 pCt. gevonden wordt. Zeker, zonder nadere physiologische aanwending hebben deze resultaten weinig belangrijks voor den Lezer.

Wanneer wij dus over het algemeen den inhoud van dit Hoofdstuk weinig goedkeuren, zij dit evenwel niet gezegd van de zes paragrafen, die over het bloed en de lymphe handelen. Wij erkennen daarin den vlijtigen en grondigen Geleerde, die met eenen schat van kennis en Litteratuur dit gedeelte behandeld heeft. Het belangrijke vraagpunt omtrent de oorzaken van de stremming van het bloed wordt hier met eene groote uitvoerigheid en scherpzinnigheid behandeld.

Nadat wij dus de twee Hoofdstukken, die den voornamen inhoud van het Werk uitmaken, beschouwd hebben, zullen wij verder gaan in ons onderzoek omtrent de wijze, waarop de Schrijver de Natuurkunde van den mensch behandeld heeft. Wij hebben in het tot hier toe ontlede eenheid in doel en bewerking gemist; men zal dus te regt vragen: Of dit niet in dat gedeelte gevonden wordt, waar over het leven in het algemeen gesproken wordt? Men zal te regt verwachten, dat daarin de beginselen gevonden worden, waarop de algemeene

Physiologie zich moet vestigen, en de middelen aangetoond, waardoor de toepassing der bijzonderheden mogelijk wordt.

'De uitwerking der kracht leert men slechts uit de stof kennen,' zegt. de Schrijver, bl. 27. Toegestemd, zoo men er slechts wil bijvoegen, dat men het bestaan van eene kracht evenmin *a priori* kan aantoonen; maar dat het juist door de uitwerkselen der kracht is, waardoor men tot haar bestaan moet besluiten. Bij den aanvang van een Werk, waarin de mensch beschreven zal worden als levend ligchaam, is het billijk, dat men aanvange met het begrip en de nadere bepaling van het leven. Daar men evenwel het leven alleen uit de verschijnselen kan leeren kennen, is het volkomen juist, dat de Schrijver begint met de beschrijving van datgene, waardoor zich de levende ligchamen van de doode onderscheiden, en waardoor de twee verschillende klassen van levende ligchamen, namelijk planten en dieren, onderling verschillen. Zonderling genoeg maakt de Schrijver eenen aanvang met den vorm van de levende ligchamen als onderscheidingskenmerk op te geven. Het is, als ware het, zijne basis; maar hij heeft daarbij uit het oog verloren, dat hij zijn onderwerp eerst bepalen moest; dat hij vóór alles het beginsel had moeten stellen, dat leven eene werkzaamheid is, en niet eene enkele bloote wijze van zijn; dat bewerktuigde ligchamen, gestorven zijnde, wel den vorm van levende ligchamen hebben, maar daarom geene levende ligchamen zijn. Het grenst dus bijna aan het ongerijmde, wanneer hij, Hoofdstuk I, §. 1, dus aanvangt: 'De ligchamen worden in twee soorten onderscheiden, de eene soort bevat de levende, de andere de doode ligchamen; daar de eerste uit verschillende deelen, werktuigen genaamd, bestaan, zoo dragen zij den naam van bewerktuigde (*organica*); de laatste, daar zij deze werktuigen missen, dien van onbewerktuigde ligchamen (*anorganica*).' Het is alsof de Schrijver er niet aan gedacht heeft, dat levende ligchamen kunnen sterven. Doch daarenboven, is dan eene stoommachine een levend ligchaam? De Schrijver zal toch niet ontkennen, dat zonder voorafgaande kennis van het leven, de beteekenis van werktuig(orgaan) geene waarde ter onderscheiding heeft, en dat men, om den zin van het woord Werktuig hier ter plaatse te begrijpen, vooraf noodig heeft het begrip van leven.

Dat evenwel de geheele ontwikkeling van denkbeelden in deze eerste afdeeling gebrekkig is, zal uit hetgeen wij daarvan verder willen uiteenzetten, gemakkelijk blijken. De Schrijver wil dan vooreerst door de beschrijving en nadere bepaling van

organische ligchamen de algemeene leer van het leven geschiedkundig doen kennen, om daardoor tot het onderzoek der oorzaken te komen. Hij begint dus, zoo als wij gezegd hebben, het onderscheid tusschen bewerktuigde en onbewerktuigde ligchamen te ontwikkelen. De vorm, het maaksel, de scheikundige zamenstelling, do werking, dit alles verschilt in de bewerktuigde en onbewerktuigde ligchamen. Hij stelt hier weder de werking achteraan, doch heeft bij de behandeling die orde niet in acht genomen.

Wij zullen de punten afzonderlijk nagaan: 1°. Wat den vorm betreft, ‘zoo worden de eerste van de laatste onderscheiden door eene ronde of bijna ronde, takkige of gelede gedaante, terwijl zij door kromme lijnen omschreven worden.’ Eene onderscheiding, die, zoo zij al niet door de groote onbepaaldheid verzwakt werd, slechts dan van waarde konde zijn, indien er onder de onbewerktuigde ligchamen geene voortbrengselen van kunst gevonden werden, en de vorm van volmaakte kristallen de eenige gedaante was, waaronder onbewerktuigde ligchamen in de Natuur voorkomen. Men behoeft de afbeeldingen, welke HARTING gegeven heeft van den mikroskopischen vorm, die verschillende bezinksels van anorganische verbindingen vertoonen, slechts in te zien, om zich te overtuigen, dot noch de ronde, noch de takkige, noch de straalswijze vormen als onderscheidingskenmerken tusschen de organische en anorganische ligchamen aan te merken zijn (zie *Bullet. des Sciences phys. et natur. en Neerlande*. 1841, N°. 4).

2°. De bewerktuigde ligchamen bestaan ‘uit verschillende deelen, waarvan sommige vast, andere vloeibaar zijn; alle deeltjes van de onbewerktuigde ligchamen zijn in zamenstelling aan elkander gelijk.’ Zoude men, met de beide bepalingen in de hand, eenen berg, b.v. niet voor een bewerktuigd ligchaam moeten verklaren? Dat ‘door de vochten de bewerktuigde ligchamen weeker worden gemaakt,’ is eene eigenschap, welke zij wel met vele onbewerktuigde zullen deelen, en wanneer de Schrijver nog niet bepaald heeft wat het leven is, baat het weinig, of hij hier al zegt, dat de vochten voor het leven noodzakelijk zijn; de vochten zijn evenzeer voor den vorm van kristallen onmisbaar.

3°. De zamenstelling der bewerktuigde ligchamen uit zeer kleine bolletjes is als onderscheidingskenmerk vervallen, na hetgeen latere ontdekkingen, waarvan wij bij 1°. spraken, geleerd hebben.

Hierna komt de Schr. in punt 4-10 eerst tot de verrigtingen, waardoor zich de levende ligchamen in stand houden; wij zullen, om de orde, in het hoofd aangegeven, niet te storen, daarover straks spreken.

Uit den vorm de organische ligchamen te karakteriseren, is dus mislukt. Beter evenwel is hier de grondslag, aan de Scheikunde ontleend; en geen wonder! Zoo is het beginsel, in punt 11 vervat, volkomen waar, doch de wijze van ontwikkeling slecht. ‘De bewerktuigde,’ lezen wij daar, ‘en de onbewerktuigde ligchamen kunnen wel in hunne grondbeginselen worden ontleed; maar de zamenstelling der grondstoffen is anders in de bewerktuigde, anders in de onbewerktuigde, want de onbewerktuigde bestaan slechts uit twee grondstoffen, of uit twee zelfstandigheden, waarvan óf elk, óf het ééne wederom slechts uit twee grondstoffen is zamengesteld.’ Hiertegenover had de Schrijver toch de zamenstelling der organische verbindingen moeten stellen, waarop het eigenlijk aankomt. De meer zamengestelde vereenigingen, waaraan BERZELIUS den naam van atomes der derde en vierde orde gegeven heeft, zijn in deze bepaling vergeten.

12°. De onbewerktuigde verbindingen kunnen door kunst zoowel zamengesteld als in hare beginselen ontbonden worden; de bewerktuigde kunnen alleen ontbonden worden. Dit beginsel is mede essentiëel, en het is zelfs overbodig, dat de Schrijver dit verzwakt door enkele voorbeelden van zelfstandigheden, die door scheikundige kunstbewerkingen, uit anorganische ligchamen verkregen, volkomen gelijk zijn aan stoffen, die door het levend ligchaam gevormd zijn.

Bepalen wij ons thans tot de onderscheidingskenmerken, aan de verrigtingen van de levende ligchamen ontleend. In 4 leest men, dat de bewerktuigde ligchamen, althans de zamengestelde, een omhulsel met poriën hebben, waardoor zij met de buitenwereld gemeenschap uitoefenen. Eene zaak, die, bij de erkende. porositeit van zoo vele anorganische ligchamen, niets beduidt, zoo men daarbij niet voegt hetgeen in 5 gezegd wordt, dat deze gemeenschap voor alle bewerktuigde ligchamen zoo noodzakelijk is, dat zij zonder dezelve niet kunnen blijven bestaan. Hetgeen wel hetzelfde is, alsof de Schrijver gezegd had, dat zij zonder dat niet kunnen blijven leven. Ja, met regt zoude men den zin aldus willen verbeteren. Er is dus weder iets als bekend voorondersteld, wat juist gezocht wordt; en dewijl van den anderen kant dit criterium niet op alle levende ligchamen toepasselijk is, kan men er weinig waarde aan hechten.

In punt 6 vindt men de verklaring van SNIADECKI omtrent de oorzaak der onophoudelijke stofverwisseling gedurende het leven. Eene theoretische beschouwing, die beter aan het einde van het Werk geplaatst ware.

Eindelijk eerst wordt in 7 gesproken: ‘over de overeenstemming, welke er tusschen alle deelen van de bewerktuigde ligchamen bestaat, en hunne zamenwerking tot één doel, in dier voege, dat ieder deel zoowel de oorzaak (!) als het doel (!) van het andere wordt.’ Eene duistere voorstelling, die voornamelijk te wijten is aan de kortheid, welke de Schrijver er in wilde brengen. Hieruit wordt dan (punt 8) afgeleid, dat deze ligchamen noch doorgesneden, noch verdeeld kunnen worden: eene stelling, waarbij wij ons verbeelden, dat de leerling den Professor in de Anatomie en Chirurgie met verbaasde oogen zal aanstaren. Het was naauwelijks mogelijk het denkbeeld van het bestaan der levende ligchamen als individu's ongelukkiger uiteen te zetten. Daarenboven is de Schrijver zelf genoodzaakt, zijne stelling als algemeene waarheid te weêrspreken, dewijl zij, in den gegeven' worm, op dieren van lagere klasse en op planten niet toepasselijk is.

Het 9de punt is, ‘dat het leven van planten en dieren binnen een zeker niet te overschrijden tijdperk bepaald is.’ Het 10de vermeldt de eigenschap der bewerktuigde ligchamen, ‘om nieuwe en soortgelijke ligchamen voort te brengen, terwijl zij als zoodanig onveranderd blijven bestaan.’

Na eene zoo dorre opsomming van de onderscheidingskenmerken tusschen levende en onbewerktuigde ligchamen, zal men zich voorstellen, dat de Schrijver nu tot de aanwending zoude komen; ten einde het leven als verschijnsel te doen kennen, en het verband tusschen de los daarhenen geworpene stellingen op te sporen. Niets van dit alles. Slechts kortweg wordt gezegd, dat ‘uit deze kenmerken de eigenlijke kracht en de aard van het leven *nog niet geheel* blijken, doch dat zij toch een meer helder denkbeeld van het leven geven.’ Wij wenschten wel den term van vergelijking, die hier voorondersteld wordt, te kennen. Zoude het kunnen zijn, dat iemand, die blootelijk het verschijnsel van leven kent, zonder zich ooit rekenschap van den aard van dit verschijnsel afgevraagd te hebben, een *helderder* denkbeeld daarvan zou gekregen hebben door het lezen van de 12 punten, waarin het onderscheid tusschen *levende* en *doode* bewerktuigde ligchamen zoo geheel verwaarloosd is?

Wat de bepaling betreft, die dan door den Schrijver gegeven wordt, en die uit de punten 1, 2, 7, 8 zamengesteld is, wij zullen het aan den Lezer overlaten, haar te toetsen. Zij is deze: ‘Door levende ligchamen verstaat men de zoodanige, die, met eene ronde, bijna ronde of takkige gedaante voorzien, en door

kromme lijnen omschreven, uit vaste en vloeibare deelen bestaan; tusschen alle welke deelen eene overeenstemming en zamenspanning bestaat, en welke ligchamen nieuwe soortgelijke kunnen voortbrengen, terwijl zij in derzelver geheel blijven bestaan.'

Lieten ons de beide vorige paragrafen onbevredigd, misschien zal ons dit door de volgende vergoed worden. Immers de Schr. zegt daar: 'De eigenschappen en vermogens der bewerktuigde ligchamen te zullen onderzoeken, *opdat nu de inwendige kracht en aard van het leven duidelijk blijke*, daar de oorzaken van hun leven uit de beschouwing der onbewerktuigde ligchamen niet kunnen opgehelderd worden.' Wij vragen hier niet eens, of het zijne bedoeling konde zijn, te beweren, dat de Chemie en Physica niet wezenlijk dienen, om de oorzaken van het leven op te helderen? Wij komen hier slechts op den inhoud van de paragraaf, waar ons niets anders gegeven wordt dan eene vrij breedvoerige verdediging der theorie van de *generatio aequivoca*. Waarlijk door deze speciale quaestie, die bij iedere wisseling in de heerschende natuurkundige meeningen gewijzigd wordt, zal het begrip van den inwendigen aard en de kracht van het leven weinig opgehelderd worden! Men had hier geheel wat anders mogen verwachten.

Vele der aanmerkingen, die wij op de drie eerste paragrafen gemaakt hebben, zijn evenzeer toepasselijk op de beide volgende, waar eerst in 11 punten de onderscheidingskenmerken tusschen planten en dieren uiteengezet worden, om daarna tot eene bepaling van de klasse der bewerktuigde ligchamen, die men dieren noemt, te komen.

Slechts een paar aanmerkingen mogen wij hier niet stilzwijgend voorbijgaan. In punt 7 leest men: 'Wat nu de grondstoffen in dieren en planten aangaat, het aluinmetaal en het koper zijn tot heden toe slechts in planten, het vloeispath is echter alleen in dieren gevonden.' Zal dit tot eenige physiologische gevolgtrekking leiden? of zou het den aanvanger iets dienen, om een begrip van het onderscheid tusschen planten en dieren te erlangen? Immers neen! Daarentegen wordt de grootere hoeveelheid koolstof in de planten en de bestendige aanwezigheid van eene meerdere hoeveelheid stikstof slechts in de tweede plaats vermeld, zonder in het bijzonder dit grondbeginsel aan te dringen. De tegenstelling tusschen de ademhaling van planten en die der dieren is in punt 10 vermeld. Daarbij zij slechts opgemerkt, dat deze stelling door latere chemische en physiologische ontdekkingen, vooral door den arbeid van LIEBIG, ge-

wijzigd, en met de leer van de voeding der planten in het naauwste verband gebragt is.

Na dit Hoofdstuk gaat de Schrijver over tot het onderzoek der oorzaken. Daaraan zegt hij het 2de Hoofdstuk te zullen wijden. Gaan wij na, hoe hij den Lezer tot dit onderzoek geleidt. ‘Het is eene eigenschap van onzen geest,’ zegt de Schr., ‘dat hij, de verschijnselen waargenomen hebbende, steeds derzelver oorzaken naspoort. Zulk eene oorzaak nu is van de oudste tijden her eene kracht genoemd, en men schreef aan haar het vermogen toe van deze verschijnselen voort te brengen.’ Men ziet, er is hier eene gaping, daar er niet van het ontleden der verschijnselen gesproken, en het denkbeeld van wetten geheel vergeten wordt. Vandaar de onvruchtbaarheid in deze bespiegeling, die zich reeds dadelijk doet gevoelen. Wanneer men den Schr. namelijk hoort zeggen, ‘dat men aan dingen, bij welke wij dezelfde verschijnselen waarnemen, dezelfde kracht toeschrijft, en dat men zoovele verschillende krachten mag aannemen als men er vindt, en die tot de reeds aangenomene niet kunnen gebragt worden,’ dan ziet men, bij de reeks van verschijnselen in het levend ligchaam, een aantal krachten te gemoet; iedere verscheidenheid wordt dan slechts aan eene nieuwe kracht, of ten minste aan eene wijziging der kracht toegeschreven. Zonder zich hier in het zoo noodwendig onderzoek in te laten, wat men in het levend ligchaam aan de zoogenaamde algemeene natuurkrachten toe te schrijven hebbe, wat men uit het beginsel van levenskracht moet verklaren, wordt de zaak kortweg daardoor beslist, dat alle verschijnselen, die in het levend ligchaam waargenomen worden, van de levenskracht afgeleid moeten worden, even alsof de levende ligchamen tot eene andere schepping dan die der aarde behoorden. Trouwens de Schr. had reeds vroeger verklaard, dat de oorzaken van het leven der bewerktuigde ligchamen niet konden opgehelderd worden uit de beschouwing van de onbewerktuigde ligchamen.

Het is naauwelijks noodig, aan te toonen, dat de Schr. zich zelven met deze beginselen niet gelijk konde blijven. Zoo worden dan ook op het laatst slechts drie voorname (!) krachten aangenomen (de vormkracht, de zamentrekbaarheid en het gevoelvermogen). In deze krachten, zegt de Schr., mag men zich als *voorwaarden* het leven voorstellen. Doch verder gaande, ziet men, dat hij ze als uitvloeisels van de levenskracht wil aangemerkt hebben, terwijl hij natuurlijk het denkbeeld verwerpt, dat het leven uit de menging en vorming der stof zoude ontstaan.

Wij huldigen gaarne de gevoelens van andersdenkenden dan wij, mits zij met grondigheid uiteengezet zijn, en met goed gevolg aangewend worden. Doch het uitsluitend vitalisme, hetwelk op dergelijke gronden rust, kunnen wij nimmer toelaten. De aanwending daarvan leidt tot ijdele hypothesen, en is met de experimentele strekking der Physiologie in strijd. De Schrijver geeft in zijn Werk hiervan genoeg voorbeelden. Een enkel zal voldoende zijn. ‘Het leven,’ zegt hij, §. 34, ‘uit zich op tweederlei wijzen, door gezondheid of door ziekte. De ziekte is eene eigenaardige wijziging van het leven.’ Welk een onvruchtbare grondslag voor de Pathologie! - De oorzaak der vloeibaarheid van het bloed moet, volgens §. 85, in deszelfs leven gezocht worden: de stremming is het sterven van het bloed. De Schrijver komt, na vele argumentatiën, niet verder dan het weinig voldoende resultaat, dat dit verschijnsel aan de veranderde eigenschappen van het bloed en deszelfs vezelstof toe te schrijven is! Doch hij vermeldt ook de waarneming, dat het bloed soms niet stremt, zoo als bij plotselingen en geweldigen dood, bij zwakte, bij lijders aan kwaadaardige koortsen, enz. Voor de beide laatste gevallen geeft hij de verklaring, dat een deel, naar mate het meer levenskracht heeft geuit, des te heviger door den dood getroffen wordt. Doch hoe komt het dan, dat bij plotselingen dood het bloed niet stremt? - Men kent de vele gronden voor de verklaring der dierlijke warmte als gevolg van de oxydatie of langzame verbranding, terwijl de verkoeling mede uit physische en chemische gronden zoo voortreffelijk kan afgeleid worden. Wel vindt men bij den S. de bronnen aangetoond, waaruit de warmte zoude kunnen ontstaan; doch ten slotte komt het daarop neder, dat de warmteontwikkeling onder den invloed der levenskracht staat, zonder dat eigenlijk onderzocht wordt, wat ons de wetten der Natuurkunde aan de hand geven, om dit verschijnsel te verklaren.

Overziet men nu hetgeen de Schrijver in dit algemeene gedeelte tot grondslag van zijn Werk ter nedergesteld heeft, dan zal men erkennen, dat hier niet alleen eene tegenstrijdigheid gevonden wordt tusschen het zoogenaamde geschiedkundige gedeelte (Hoofdstuk I) en de philosophie over de oorzaken (Hoofdstuk II); maar dat dit in geen verband met het overige Werk staat; dat alle eenheid daardoor gemist wordt; dat men in het onzekere blijft, of de Schrijver uit de kennis van het stoffelijke tot het abstracte denkbeeld van kracht wil opklimmen; of hij het leven uit de verschijnselen, of de verschijnselen uit de organisatie wil

verklaren. Tot het laatstgenoemde zouden zeker de beide Hoofdstukken moeten dienen, die aan de leer der weefsels en de organische Scheikunde gewijd zijn, en die meer dan de helft van het Werk innemen. Had de Heer S. zich dit tot doel voorgesteld, hij had de kennis der organische structuur uit de allereerste beginselen moeten afleiden, de wetten van organisatie bij planten en dieren moeten doorloopen, en, dus de rij vervolgende, tot de kennis van den mensch moeten opklimmen. Hij had de ontwikkeling van het ligchaam en de verschillende organen moeten vervolgen van de vrucht af, en niet terloops eene enkele bladzijde daaraan moeten schenken. Hij had dan eene algemeene Natuurkunde gegeven, zoo als men die thans mag verwachten. - Of had hij zijne aandacht bijzonder gevestigd op de leer der krachten, hij had dan in een grondig onderzoek over het begrip van kracht en stof moeten treden; de verschijnselen van het levend ligchaam met scherpzinnigheid moeten ontleden, om aan te toonen, wat uit algemeene physische wetten verklaard kan worden, waar het gebied van de levenskracht begint, en tot hoever zich dit uitstrekt. Hij had de krachten en hunne wetten, die bijzonder bij de verklaring der verschijnselen in levende ligchamen te pas komen, moeten doen kennen; zoo als de electriciteit, de endosmose, de katalytische kracht, enz. Dat hij geenen dezer beide wegen gevolgd heeft, is, na alles wat wij aangevoerd hebben, duidelijk. Ja, wat meer is, men mist in het Werk ten eenemale een systematisch plan, hetwelk in een Handboek voor Onderwijs het allerminst mag ontbreken. Immers nadat (Afdeel. I) algemeene beschouwingen over het onderscheid tusschen bewerktuigde en onbewerktuigde ligchamen, en redeneringen over levenskracht zijn voorafgegaan, vindt men (Afdeel. II):

1°. Een Hoofdstuk over de natuurlijke geschiedenis van den mensch: waar zelfs over zijne hoogere aanleg gesproken wordt; waar (§. 30) de theorie aangaande de vraag: Op welke wijze het uitgeademde koolstofzuur wordt gevormd? breedvoerig wordt toegelicht.

2°. Algemeene Anatomie en organische Chemie (Hoofdst. II en III).

3°. Een kort overzigt en verdeeling der verrigtingen, eenige beschouwingen omtrent den periodieken aard van sommige verschijnselen, de slaap, de sympathie, enz.

Doch genoeg, om ons oordeel aangaande dit Werk te doen kennen. Er zoude ons nog overblijven het 1ste en 4de Hoofd-

stuk bepaald te doorloopen. Daartoe ontbreekt ons de ruimte; wij bepalen ons tot de aanmerking, dat het 1ste Hoofdstuk grootendeels naar het voorbeeld van RUDOLPHI (*Physiol*, Th. I) geschreven is, hetgeen evenwel, wegens eene meer volledige en zaakrijke bewerking, verre den voorrang heeft boven hetgeen ons door den Hoogleeraar SEBASTIAN wordt geschonken.

L. Annaei Senecae philosophi consolatio ad Marciam, quam notis illustratam edidit *H.C. Michaëlis*, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Harlemi, apud Vincentium Loosjes. MDCCCXL.

Het uitgeven van een' Schrijver, hetzij geheel of gedeeltelijk, is eene zeer moeijelijke taak. Niet alleen vereischt het eene naauwkeurige kennis der taal, waarin hij schrijft; der eeuw, waarin de Schrijver optrad, met hare geschiedenis, gewoonten en zeden; niet slechts moet de Uitgever alle Schrijvers, die tot hetzelfde tijdvak behooren, opzettelijk bearbeid hebben; niet slechts kennis gemaakt hebben met allen, die hetzelfde onderwerp vroeger of later behandeld hebben; niet slechts moet hij de resultaten van dien ganschen arbeid in zijne Adversaria gereed hebben; maar nog daarenboven is eene intime kennis noodig van den Auteur, dien men behandelt; men moet zijn' persoon, zijne omstandigheden, zijne studie, zijne inzigten kennen, en al de verscheidenheden en fijne nuances van de taal, welke hij bezigt, en den stijl, waarin hij zijne gedachten uitdrukt, levendig gevoelen. Voeg daarbij nu het vergelijken van handschriften, het beoordeelen hunner respectieve waarde, waardoor het opsporen van ware, en het ontdekken van valsche lezingen tot eenige zekerheid kan worden gebragt, dan zult gij langzamerhand tot de overtuiging komen, dat het uitgeven van eenen Schrijver, zonder eene studie van jaren, hoogstmoeijelijk is, en dat, zoo iemand dien arbeid op zich neemt aan het einde zijner akademiejaren, men niet wel kan rekenen, dat aan al die eischen eener goede uitgave voldaan zijn.

Het komt mij voor, dat op dien tijd eene uitgave *in usum tironum* vrij wat geschikter zou zijn. Deze toch maakt geene aanspraak op kritische waarde; zij behoeft geene nieuwe denkbeelden te bevatten, maar zij bewijst studie en oordeel, wanneer

het goede uit de bestaande uitgaven overgenomen, het min geschikte is wederlegd, en de plaatsen, die nog eenige verklaring behoeven, zooveel mogelijk zijn opgehelderd.

Ook nog een andere vorm is er, om de vruchten van den arbeid, dien men aan eenen Auteur besteed heeft, uit te geven; deze is vrijer, en legt mindere verpligtingen op. Ik bedoel den vorm van *Observationes*, waarin alleen die plaatsen behandeld worden, waarin men bijzonder gelukkig meent geslaagd te zijn.

De Heer MICHAËLIS geeft de *Consolatio ad Marciam, notis illustrata*. Vooraf gaan:

1. De opgave van den inhoud, een weinig uitvoeriger dan gewoonlijk, p. 8-16. Voor wie dient deze? Voor hen, die met het Stuk bekend zijn, of die er de lezing niet van ondernemen?

2. Narigten omtrent MARCIA, CORDUS en AREUS, p. 16-21. In deze oppert de Schr. een gevoelen over het stilzwijgen, hetwelk SENECA in acht neemt nopens den echtgenoot van MARCIA. Daarvan meent hij de reden te vinden in het door TAC., *Ann.*, l. 5, verhaalde, welke MARCIA hij dus, met anderen, voor dezelfde houdt als die, aan welke SENECA schreef. Dit gevoelen is niet geheel onwaarschijnlijk. Wel wordt MARCIA wat oud (vooral indien men de plaats van PLUT., περὶ Ἀδολ., p. 508 B., ὅτι μοι τοσοῦτον συνοιχῶν χρόνον woordelijk opvat); terwijl daarenboven de vraag blijft bestaan: Of het van SENECA kiesch zou geweest zijn, om aan MARCIA het voorbeeld van LIVIA AUGUSTA voor te stellen? want ook deze was in die noodlottige gebeurtenis te veel betrokken, dan dat niet de vermelding van haar, even zoo goed als die van MAXIMUS, eenen pijnlijken indruk moest achterlaten.

3. Een onderzoek aangaande den tijd, waarin dit Stuk geschreven is. M. tracht het gewone gevoelen, volgens hetwelk SENECA deze troostrede na zijne ballingschap geschreven heeft, te verdedigen tegen de meening van HEIDBREEDE, die dacht, dat zij gedurende dien tijd geschreven was. De zwakke bewijzen, welke daarvoor in het midden zijn gebragt, worden wederlegd, en nieuwe worden aangevoerd. Ik twijfel, of de woorden in XX, §. 2, bewijzen, wat de Schr. wil. Kunnen zij niet zeer goed eene opwekking bevatten van den Wijsgeer, die ook voor zich troost zoekt? En is het noodig aan te nemen, dat de Schr. zegt wat hij gevoelt, niet wat zijne Rede hem leert, dat hij gevoelen moet?

De Heer M. had bij het bewerken dezer uitgave weinige hulpmiddelen; geene handschriften, twee oude uitgaven, ziedaar alles. Hij geeft dus niet overal de verschillende lezingen, ook niet zoover die in andere uitgaven vermeld staan, hoewel dit

eenen grondslag geeft, waarop men verder kan bouwen; maar volgt de lezing der stereotype uitgave. Aan diplomatische naauwkeurigheid valt dus niet te denken. De inhoud der Aanteekeningen is bijna geheel kritisch. Zij bestaan in het opgeven en beoordeelen van verbeteringen in sommige lezingen. Het valt in het oog, hoe zeer daarbij eene naauwkeurige collatie zou zijn te stade gekomen. Dit zou aan dit Boek eene wezenlijke waarde hebben bijgezet, en zou des te aangenamer geweest zijn, daar de laatste jaren aan SENECA juist niet zeer vele bewerkers hebben anngebragt, terwijl, zonder dezen steun, het gissen op verscheidene plaatsen bijna raden wordt.

Voor het overige worden, in deze Aanteekeningen, uitdrukkingen, min gewone beteekenissen der woorden, meestal uit de Schriften van SENECA zelven opgehelderd. Nu en dan worden ook grammatische punten aangeraakt; dit laatste echter beslaat niet veel ruimte. En onder deze rubriek bevinden zich aanmerkingen, die wij liever weggelaten hadden gezien, b.v. de aanmerking over *haud scio an*, I, 2; *tantum non*, XVI, I; terwijl er andere plaatsen waren, die eenige opmerking konden toelaten, b.v. I, 4, *coeperat-eruisses*; II, 2, *reposuit in sedem*; II, 5, *carmina celebrandae memoriae composita*; XX, 4, *istius imperii*.

Terwijl wij het aan den eenen kant den Schr. als eene wezenlijke verdienste toerekenen, dat hij dien schijn van geleerdheid, welke door het ontleenen en zamenrapen van aanhalingen zoo gemakkelijk te verkrijgen is, niet heeft gezocht, moet het aan den anderen kant ons verwonderen, dat wij de laatste Commentatoren zoo uiterst zelden gebruikt zagen. Deze zouden, dunkt mij, gunstig op dezen Commentarius hebben gewerkt, wiens lezing èn nuttiger, èn aangenamer zou geworden zijn. SANCTII *Minerva* wordt meermalen aangehaald, maar nimmer eene der nieuwere Latijnsche Grammatica's.

Ik verzoek nog eenige ruimte, om over sommige plaatsen, die onder het lezen mijne aandacht tot zich trokken, eene enkele aanmerking neder te schrijven. Het zal kunnen strekken, om den inhoud der noten te doen kennen.

I, §. 2: *Non optabam*. Wegens het verband, schijnt slechts de eerste verklaring goed te keuren te zijn. - *Permittit enim*. De uitlegging van LIPSIUS maakte elke andere overbodig; deze wordt door XI, §. 2, volkomen bevestigd. Kort daarop neemt de Schr. eene schijnbare zwarigheid zeer goed weg: *Fudisti lacrymas palam*. Mij dunkt, dat men hier denken moet aan den dood van CORDUS, die verder niet genoemd, maar wel bedoeld wordt, zoodat

SENECA zegt, dat zij bij den dood haars vaders hare - wel eenigzins gematigde - droefheid liet blijken, ook schoon dit kwalijk kon worden opgenomen. Een weinig later keurt Schr. de lezing *nihil impie* goed. In §. 3 wordt eene verklaring gegeven van *monumenta* en *arserat*, die zeker ieder boven de gewrongene explicatie van anderen zal verkiezen. Bekend was, wat van *eruisses* wordt medegedeeld. §. 4. Zoude de lezing *artes* niet boven *partes* te verkiezen zijn? *Artes* toch beteekent *omnes res, quae hominem bonum decent*; cf. SALL., *Jug.* 82, 2. - §. 5. Bij oplettende inzage zal het, geloof ik, blijken, dat de verandering van *fucum facere* in *furtum facere*, zoo als LIPSIUS wilde, niet kan worden goedgekeurd. *Furtum facere alicui* bet. *iemand bestelen*. SENECA zegt, dat hij hare rampen aan haar niet anders wil doen voorkomen, dan zij werkelijk zijn. Want deze beteekenis schijnt *affectus* te verlangen; ook wordt deze door M. toegestaan. §. 8: *Vulnerum quoque sanitas*. De Schr. poogt den zin door verplaatsing te herstellen. Schuilt er nog niet meer kwaad in deze woorden? De beteekenis van *sanitas, genezing*, is zeker niet gewoon. Het komt nog voor bij SEN., *Hipp.*, 249. *Pars sanitatis velle sanari fuit*. Deze beteekenis had toch eene bevestiging verlangd, zoo als het volgende *in altum revocantur* eene betere verklaring dan die van RUHKOPF. De lezing *assequi* wordt met regt door RUHKOPF en M. boven de verbeteringen verkozen; cf. DÖDERL., Syn. III, 147 seq. Maar wat bewijst VIRG., *Aen.*, XII, 320?

II, §. 3: *Bene legerat*. Het subject zal wel MARCELLUS, niet AUGUSTUS zijn. Is dit waar, dan zullen welligt deze woorden van den ban, door den Schr. uitgesproken, kunnen bevrijd worden.

III, §. 2: *Quam aut honestum erat uxori Caesaris, aut Drusi matri*. Deze verandering past in den zin zeer goed, maar zij is gewaagd; - en is ze volstrekt noodig? Het laat zich betwijfelen, of SENECA zóó geschreven heeft. §. 4: *Dignissime quietum*. Zoo de conjectuur van GRONOVIUS, die wel niet van zwarigheden is vrij te pleiten, aangenomen wordt, behoefde men deze lange aanteekening niet. De verandering der interpunctie geeft geen verschil. De explicatie, die op p. 48 wordt gegeven, is ten minste zeer vreemd. Ik zou vermoeden, dat er eene andere genezing der fout noodig ware.

IV, §. 2: De aanteek. op *inclinandus* en *opinionis* kwamen mij voor weinig nieuws te behelzen. §. 3: *Fastigium*. De beteekenissen van dit woord worden opgegeven volgens PITISCUS (!) op CURTIUS, en tevens gezegd, dat het, in de beteekenis van *regnum*,

slechts *bij* lateren voorkomt. Van de bewijsplaatsen zouden TAC. *III*, 73 en VELL. PAT. II, 131, nog aan discussie onderhevig zijn, en die van PLIN., *Ep.* II, 1, 2, behoort hiertoe niet. Voor het overige worden er, zoo als bekend is, genoeg plaatsen aangetroffen, waar het gebruikt wordt ‘de dignitate et alto fortunae statu.’ FACCIOLATI haalt er verscheidene aan uit LIVIUS en NEPOS.

VII, §. 3: M. neemt met LIPSIUS *abitionem* aan, maar vat het op in de beteek. van ‘ballingschap.’ Het woord wordt bij PLAUTUS en TERENTIUS gevonden, in de beteekenis van *het heengaan, vertrek*. Zonder fiksche argumenten, zal de toegang aan dit woord nog moeten worden ontzegd. Het bevreemdt mij, dat de meeste Interpretes de laatste woorden van dit Hoofdstuk zonder aanmerkingen hebben gelaten.

IX, f. De eerste verklaring van *pati non posse* is zeer natuurlijk, maar de tweede des te gezochter. De *salutatio* en de beteekenis van *suspicere*, §. 2, zijn zoo bekend, dat deze aanmerking overtollig te rekenen is.

X, 3: *Tanquam extemplo abiturum*. Hoe komt men aan deze lezing? De verbetering, door GRONOVIUS voorgeslagen, geeft eenen gewrongen' zin, zoo als RUHNKENIUS te regt aanmerkt. De lezing der Codd., *exemptum*, zou, dunkt mij, de voorkeur verdienen. Was het geoorloofd te raden, dan zou misschien *erepta auctori*, want dit woord wordt met *exempta* dikwerf verwisseld (zie BURM. ad OVID. *Fast*. I, 626), geen' slechten zin opleveren. §. 5: Het komt mij voor, dat *moderandum est* weinig zwarigheden heeft, en waarom het ‘*absurdum*’ zou zijn, dat *quae* op, *vohis* ziet, begrijp ik niet. Ook zal de voorgeslagene verbetering van LIPS., *in multos dolores*, niet noodig zijn. Uit het volgende: ‘*Urgebunt nova incommoda*’ blijkt, dat *vrees* hier niet misplaatst is.

XI, §. 3: *Miramur* seqq. Hadden deze woorden niet eenige verklaring gevorderd?

XIII, §. 3: *Ecquem - tanta mutatio*. Op eene dubbele wijze wordt de herstelling dezer plaats door M. beproefd, óf door *ecquid - tanta mutatione* te veranderen, daar hij de gewone lezing voor strijdig met den zin hield, wat echter het geval niet is. (Deze vraag toch sluit niet in zich, dat PAULLUS werkelijk eene zóó groote smart gevoelde.) Of anders slaat M. voor, deze geheele zinsnede weg te laten. Zeker eene gemakkelijke geneeswijze!

XVI, §. 4: *Sustuleras* wordt door *parere* verklaard. Het is de vraag, of dit noodig is. De voorbeelden, die gewoonlijk daarvoor worden aangevoerd, zouden aan eenig onderzoek kunnen

worden onderworpen. SENECA gebruikt het XVIII f. in de gewone beteekenis.

XIX, §. 3: De tweede explicatie van *mori* is zeker onwaar. §. 5: *In deteriora dependenti*. Deze plaats is niet van alle zwarigheden bevrijd. De conjectuur van LIPSIUS geeft geen' goeden zin, want wat zegt '*eventus rependet incertiora*,' en de bet. van *pendere* voor '*incertum esse*,' zoo als de Schr. hier aanvoert, wat doet er die toe?

XX, §. 6: In deze moeijelijke plaats slaat M. voor, om in plaats van *sicas devitavit, derivavit* te lezen. De zin vordert deze verbetering niet; de uitdrukking is gezocht en niet juist. Waarom de Sch. het woord '*occidisset*' wil verplaatsen, moge een ander uitvinden. De verandering van *concid*. in *occid*. is zeker onnoodig. De Schr. keurt de uitdrukking *funus sequi*, voor: kort na een sterfgeval sterven, af. Zou dat zeker zijn? §. 11: Ook over deze plaats wordt eene dubbele gissing medegedeeld: De eerste is bijna zoo onbegrijpelijk als de gewone lezing. Waaruit toch blijkt, dat hij 'gaarne' en 'met opzet' gestorven is? Ook heeft de tweede weinig, waardoor zij zich aanbeveelt. De Schr. zegt zelf: 'Locus difficillimus, in quo explicando et corrigendo sine melioribus MSS. *frustra sudamus*.'

XXII, §. 4: Zoo men, de lezing der Codd. volgende, *et quo plus virium poneret* leest, zal *et* moeten weggelaten worden. §. 5: *An morte rei prohiberentur*. Ook deze plaats geeft tot vele gissingen aanleiding. M. schijnt *perderentur* te verkiezen. Mij dunkt het verband schijnt iets anders te vorderen: eene poging van den kant der aanklagers, waarop de woorden '*dum deliberatur, ille se absolverat*' zien. De woorden, die voorafgaan, '*publica voluptas erat*,' enz., zouden tot het vermoeden kunnen leiden, of er welligt te lezen ware: *An mortem rei prohiberent*.

XXIV, §. 3: *Filium gere*. M. zegt, dat dit *latine* beteekent, '*sic te gere, quasi ipsa esses filius, sume animum filii*.' Er zijn, ja, voor deze constructie voorbeelden te vinden, b.v. SEN., *Troad.*, 714, *gere captivum*. CLAUD., *Cons. Hon.*, IV, 293: *Tu civem patremque geras*; maar gewoonlijk drukt men zich anders uit. Zoude *gerere* zich niet laten verklaren door SALL., *Jug.*, 85, §. 47?

Dit zijn eenige der opmerkingen, die ik maakte onder de aangename lezing dezer troostrede; enkele andere punten vereischten te veel plaats, dan dat ik er de Redactie mede durfde bezwaren. Deze echter wilde ik niet terughouden, omdat ik over-

tuigd was, dat de Heer MICHAËLIS geenen lof verlangt, maar zeer gaarne verschil van meening zal hooren. Hierdoor toch, niet door toestemmen en opvijzelen, gaat de Wetenschap voorwaarts; daaraan wenschte de Schrijver door deze uitgave mede te werken. Hij zal dus deze aanmerkingen niet aan betweterij toeschrijven, maar aan belangstelling in de studie. En wanneer ik van hem afscheid neem, is het in de hoop, dat deze proeve, die reeds tot het verstaan van SENECA nuttig was, niet zijne laatste moge zijn, en met den wensch, dat zijne intrede in den praktischen werkkring hem niet van de streng wetenschappelijke beoefening der Philologie moge afbrengen.

Rotterdam, 4 Octob., 1841.

MOLL.

Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau. Recueil publié, avec autorisation de S.M. le Roi, par Mr. *G. Groen van Prinsterer*, Chevalier de l'ordre du Lion Belgique, Secrétaire du Cabinet de S.M. Première Série. Tom. I, deuxième Édition. Leide, 1835.

(*Vervolg van blz.* 8.)

Toen ik de vorige aankondiging schreef, was de tweede uitgave van het 1ste Deel der *Archives* nog niet in mijne handen. Ik wist dus niet, welke groote veranderingen er reeds in dat Deel gemaakt waren, noch dat het, ten gevolge van deze, reeds een nieuw Werk was geworden. Vandaar het latere verzoek in de aant., op bladz. 8 uitgedrukt; vandaar ook deze nieuwe aankondiging.

Ik noemde deze, na zes jaren in het licht gegevene, heruitgave van het 1ste Deel een nieuw Werk, en, zoo ik vermeen, met regt. De 20 vellen druks zijn tot 47 uitgedegen, en er komt derhalve zeer veel voor, hetgeen in de eerste niet stond. Het *avantpropos*, vroeger 14 bladz. groot, beslaat er thans 51. De *Prolégomènes*, in de eerste niet voorhanden, vullen 208 bladz., en het getal der brieven is van 123 tot 201 gestegen. Of alle bezitters der eerste editie tevreden zullen zijn met deze zoo geheele omwerking, ten gevolge van welke zij genoemde 123 brieven, de fac similé's, enz. nog eens betalen moeten, of zich

het genot van al de genoemde uitbreidingen ontzeggen, - dit willen wij liefst niet bepalen. Er zullen er vermoedelijk wel zijn, die liever de thans toegevoegde brieven bij wijze van *aanhangsel* zouden hebben ontvangen, en de *Prolégomènes* onder eenen afzonderlijken titel. Referent is nogtans niet van die meening: hij verheugt zich over de heruitgave van dit Deel en over den arbeid, door den talentvollen man er aan te koste gelegd, ofschoon hij niet ontveinzen mag, dat er wel het een en ander in voorkomt, hetgeen er minder op zijne plaats staat, b.v. de aant. *Prolég.*, p. 14*, 15* en m.d.

Had ik van de tweede uitgave eene maand vroeger inzage kunnen nemen, de vroegere aankondiging zou er gewis eenigzins anders hebben uitgezien. Wie alleen deze laatste editie bezigt, zal, volgens de gegevene aanwijzing, vruchteloos naar de uitdrukkingen zoeken, op welke er aanmerking is gemaakt. Zij zijn, voor zooveel het 1ste Deel betreft, in de *Prolégomènes* verzwolgen, die in drie Hoofdstukken verdeeld zijn, welker inhoud wij uit het *Contenu* (p. LI-LXVI beslaande) kortelijk overnemen, met te zeggen, dat Chap. I ten opschrifte heeft: *Sources historiques*; Chap. II: *Origines de la Maison d Orange-Nassau*, en Chap. III: *Situation religieuse et politique*.

Deze *Prolégomènes* zijn wel de merkwaardigste vermeerdering tot dit Werk, en verdienen in de eerste plaats de aandacht, vermits zij den Lezer moeten plaatsen op het standpunt, waar hij, volgens den Heer G.v.PR., behoort te staan, om de gebeurtenissen der 16de eeuw wèl te onderscheiden en naar waarheid te beoordeelen. Van de meerdere of mindere instemming met den inhoud er van zal de meerdere of mindere instemming met den verderen inhoud van G. VAN PR.'s aanteekeningen, enz. afhangen. Zij zijn geschreven, opdat men ze gestrengelijk toetsen zou. ‘Dans un ouvrage’ (zegt de Schr., *avant-propos*, p. XVII) ‘consacré à la publication de documents et à l'examen des faits, nous avons cru devoir éviter toute apparence de polémique. Il nous suffit d'avoir exposé, une fois pour toutes, notre opinion sur *la manière de considérer l'histoire des Provinces-Unies*; sur *la nature des Gouvernements Modernes* et sur *le principe et les conséquences de la Réforme*.’ De beoordeelaar dient zich hiernaar te voegen, en, niet minder rondborstig dan de Heer V.PR., ook eens voor altijd de punten op te geven, in welke hij van den Schr. meent te moeten afwijken. Men kan trouwens aan het Evangelie gelooven en deszelfs uitspraken beschouwen als een rigtsnoer voor Vorsten en Volken,

zonder evenwel nog den Staatsraad in alles bij te vallen, of de waarachtige en groote verdiensten der Vorsten uit het Huis van Oranje-Nassau te miskennen; men kan eene andere meening hebben, en toch aan het karakter, het doel en de bedrijven dier Doorluchtige Personen regt laten wedervaren. Steller dezes heeft het reeds gezegd, en herhaalt het, de zienswijze des Heeren VAN PR. is niet volkomen de zijne. Aan eene van beide zijden, of nog liever aan beide, openbaart zich de invloed van vroeger verkregene indrukken, van welke men zich niet weet los te maken. Hij brengt opregtelijk hulde aan het talent des Heeren VAN PR., doch kan zich niet overal met hem vereenigen, en acht het pligt, daar, waar hij van den geëerden Schrijver verschilt, rondborstig voor *zijne* zienswijze uit te komen. Wie de Waarheid liefheeft, kan toch ten koste der Waarheid tot geen bestand komen. Hij neemt daarom van het vroeger gestelde niets terug, vermits er hem geene aanleiding toe is gegeven. VAN PR. moge trouwens alweder op andere wijze zijn gunstiger oordeel over PHILIPS II trachten te staven, het door hem aangevoerde heeft voor Steller dezes geene overtuigende kracht; het schijnt hem veeleer gezocht en eenzijdig. Want wat doet het af, dat DE GERLACHE (aang., p. 156*) hier met hem instemme? Heeft hij van dezen, p. 52*, niet zelf gezegd en bewezen: ‘M. DE G. se fait l'écho de tous les préjugés et de toutes les calomnies contre le Protestantisme.’ Kan het strekken tot verschooning van PHILIPS dat men van hem zegt, p. 156*: ‘Il etoit religieux par conviction sincère et avec un dévouement qui ne connoissoit ni exception, ni limite. Hors de l'Église de Rome il n'admettoit pas la possibilité de salut; done il falloit contraindre à y entrer; il falloit sauver les âmes par le supplice du corps, il falloit être, en quelque sorte par charité, inexorable et cruel.’ Waarom dan zijne Gemalin, MARIA TUDOR, niet op gelijke wijze verontschuldigd, maar genoemd: ‘Dévote et sanguinaire -?’ p. 157*. - De Heer V.PR. wil de eens geuite meening doen veld winnen. Daarom herhaalt hij ze in zijn *Handb. voor de Gesch. des Vad.*, I, bl. 182, en in zijn *Kort Overzigt*, bl. 28, opdat alzoo de jeugd reeds leere de zaken van uit *zijn* oogpunt te beschouwen! Hij houde het ons ten goede, dat wij daartegen opkomen. Hier zullen wij er echter niet verder bij stilstaan, maar het oog vestigen op den gewigtigen inhoud der *Prolégomènes*, en wel bepaaldelijk op die gedeelten, omtrent welke onze Schrijver ‘une fois pour toutes’ zijne meening heeft willen uiten.

De eerste § der *Sources Historiques*, handelende over de *pièces inédites*, kunnen wij dus met stilzwijgen voorbijgaan; alleen moeten wij opmerken, dat de *Observations sur un témoignage du Comte d'Estrades*, waarmede de vorige uitgave geopend werd, thans *hier* worden aangetroffen, pag. 9*-14*. Des te langer evenwel zal ons de tweede §., getiteld: *Ouvrages Historiques*, moeten bezig houden. VAN PR. begint dezelve met een vlugtig overzigt van de wijze, op welke de Geschiedenis van ons Land, van den oorsprong der Republiek af tot aan onzen tijd toe, behandeld is geworden, d.i. volgens hem, partijdigheid van beide zijden, doch verreweg het meest van de anti-stadhouderlijke partij. De redenen, welke hij hiervoor geeft, behelzen veel waarheid; doch de zaak is ook voor eene andere wijze van voorstellen vatbaar, en het is hier reeds dadelijk blijkbaar, dat de Heer V.PR., ondanks de goede trouw, welke wij hem gaarne toekennen, zich niet van alle vooringenomenheid en partijdigheid heeft kunnen losmaken. Wij geven *zijne* bewering van partijdigheid toe; maar wij meenen, dat de schalen wel zoo ten naastebij in evenwigt zullen zijn. Het is: *Iliacos intra muros peccatur et extra*.

In het laatste gedeelte der vorige eeuw ligtte de beroemde KLUIT den sluijer op, waaronder eene menigte van dwalingen verborgen lagen, doch bragt weinig te weeg. Eerst in het nieuwe tijdperk, hetwelk met 1813 aanving, kwam er verandering. BILDERDIJK gaf den schok: ‘Saisissant avec ses forces gigantesques les armes préparées par KLUIT, rattachant l'étude de notre histoire aux grands principes de la légitimité et du Christianisme, il fondit tout-à-coup sur ceux qui se traînoient paisiblement dans le sentier battu, etc. -; il exalta ce qu'on avoit coutume de traiter avec mépris; il traîna par la boue ce qui avoit été l'objet d'une constante adoration.’ De strijd werd onvermijdelijk, en werd ook van weêrskanten met bitterheid gevoerd. Dit was evenwel nuttig voor de Wetenschap, die sedert lang stationair was geworden, en waarin nu op nieuw leven en beweging kwam. De Schrijver komt eindelijk tot het besluit, hetwelk wij, bl. 2, ook reeds als het onze hebben opgegeven: ‘Une Histoire des Pays-Bas, ou même des Provinces Unies, n'existe pas encore et ne sauroit encore exister,’ p. 28*.

Na deze algemeene opmerkingen worden eenige bijzondere Schrijvers beoordeeld, en wel, 1, degene, die de Geschiedenis des Lands in het algemeen hebben behandeld. Ook bij deze beoor-

deelingen komt de individualiteit des Schrijvers duidelijk uit. Met de uitspraken over WAGENAAR en BILDERDIJK zal men over het algemeen nog vrede kunnen hebben, ofschoon Steller dezes, ten opzigte des eersten, toch meer instemt met het gunstiger oordeel van Mr. DE WIND over hem in zijne *Verhandeling over den invloed van* WAGENAAR's *Vaderlandsche Historie op de beschouwing en beoefening onzer Geschiedenis*, - onlangs door het Instituut uitgegeven. De Heer V.PR. erkent toch WAG's. goede trouw, en is in het geheel niet blind voor de gebreken van BILD. Hij noemt de *Vad. Historie* des eersten: ‘Un ouvrage lequel, encore de nos jours, malgré tant de critiques, n'a pas été remplacé de manière à ce qu'on puisse entièrement s'en passer,’ - en zegt van de *Gesch. d. Vad.* van den laatsten: ‘Que cet écrit, en lui-même, déja ressemble à une armure antique, objet curieux mais inutile dans nos luttes et qu'on transporte de l'arsenal au musée.’ - BOSSCHA, *Neêrlands Heldend. te land*, en DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen*, worden eenvoudig vermeld; van MEIJER daarentegen wordt gezegd, dat hij: ‘En décrivant nos *Institutions Judiciaires*, a raconté d'une manière fort intéressante la marche et l'exès de l'Aristocratie Communale.’ De *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, door YPEY en DERMOUT, wordt met afkeuring vermeld; van VAN DER KEMP's hevig tegenschrift wordt in tegendeel gezegd, dat het onwederlegbaar groote verdiensten heeft. Wij kunnen, zonder in het eerste Werk alles goed te keuren, het niet zóó laag stellen, en loopen ook met het Werk van den Advokaat zóó hoog niet. Wij deelen derhalve niet in de ergernis des Heeren VAN PR., omdat het zoo weinig gebruikt wordt, eene ergernis, die den anders bezadigden man tot eenen onaardigen uitval verleidt, over: ‘Une tactique, qui, pour être assez commune, n'en est moins digne de mépris. Un livre, ébranle-t-il les opinions reçues, on a garde de le réfuter; on feint de ne pas le connoître; on évite d'attirer sur lui l'attention publique, on tache de le tuer par le silence et l'oubli.’ - Van V.D.K. Werk is in der tijd wel degelijk kennis genomen; maar hetgeen V.PR. van de *Gesch. d. Vad.* heeft gezegd, is ook op dit geschrift van toepassing.

In de 2de plaats wordt gesproken over de Schrijvers, die het tijdperk van WILLEM I behandeld hebben, en wel bepaaldelijk verdiende loffelijke melding gemaakt van BOR, VAN METEREN en VAN REYD, als tijdgenooten der gebeurtenissen. HOOFT wordt alleen genoemd, om hem als Geschiedschrijver te wraken. ‘Quel-

que grand que puisse être son mérite sous le rapport littéraire, nous ne voyons pas que l'histoire ait beaucoup profité de son travail;' waarmede wij niet instemmen. Doch LE PETIT en H. DE GROOT worden zelfs in het geheel niet genoemd, en toch was ook de eerste een' tijdlang *in den domesticken dienst* des Prinsen, in het bezit van vele oorspronkelijke Stukken, en een ooggetuige, die veertig jaren lang den krijg in deze Landen volgde; toch is het 2de Deel van zijn Werk, dat met 1556 begint, met zorg bearbeid, in het Fransch uitgegeven, bij herhaling in *Frankrijk* gedrukt, in het Engelsch vertaald, en dus bij den buitenlander bekend; toch loopen DE GROOT's *Annales* over hetzelfde tijdvak, en is hij in *Frankrijk* en *Duitschland* (door MABLY, WACHLER en LUDEN) als Geschiedschrijver hoog geprezen. Maar PAQUOT heeft LE PETIT beschuldigd van zaakverdraaijing, om aan de Staten te behagen, en DE GROOT was Remonstrant. Zij hadden daarom, dunkt ons, te eerder vermelding verdiend, ten einde alle vermoeden van het hier in praktijk brengen der straks genoemde taktiek af te weren.

Billijker dan omtrent deze drie Landgenooten is V.PR. omtrent den Franschen Hervormde LANGUET en den Italiaanschen Jezuïet STRADA. Wij vereenigen ons geheel met het te dezen gezegde, en volgden den Schrijver desgelijks met veel genoegen, waar hij handelt over de belangrijke Stukken, door HOYNCK VAN PAPENDRECHT medegedeeld; over den wel niet onverdienstelijken, maar toch in meerdere opzigten ook weder niet lofwaardigen arbeid van DE BEAUFORT, en over hetgeen buitenlanders van naam, een VAN ROMMEL, RANKE, VON RAUMER, DE CHATEAUBRIAND, CAPEFIGUE en DE GERLACHE, in de laatste tijden over de groote gebeurtenissen der 16de eeuw schreven.

(*Het Vervolg in een volgend Nommer.*)

Beknopte geschiedenis der stad Hoorn, en verhaal van de stichting, voltooijing en verfraaijing van de Groote Kerk, tot op den brand, die haar vernielde op den 3den Augustus 1838, door *C.A. Abbing, Ph. Th. Mag. Litt. Hum. Doct. en Rector der Latijnsche Scholen* (met Platen). VI, 118, en 26 blz. in 8°. Te Hoorn, bij Gebr. Vermande. 1839.

Geschiedenis der stad Hoorn, Hoofdstad van Westvriesland, gedurende het grootste gedeelte der XVIIde en XVIIIde Eeuw, of vervolg op *Velius* Cronijk, beginnende met het jaar 1630. Met Aanteekeningen en Bijlagen uitgegeven door *C.A. Abbing, Philos. Th. Mag. Lit. Hum. Doct. Rector der Lat. Scholen* (Iste Stuk), 144 en 214 blz. in 8°. (ook in 4°.) Te Hoorn, bij Gebr. Vermande. 1841.

De XVIIde en XVIIIde eeuwen waren rijk in plaats-, vooral in stedebeschrijvingen; neem het IVde, Vde en VIIIste Deel van den *Vriend des Vaderlands* eens in handen, en gij zult aldaar, door de zorg des Heeren BODEL NYENHUIS, breede lijsten vinden van Werken, uitsluitend aan de geschiedenis of aan de beschrijving van eene enkele plaats of stad gewijd, en weinig zou het kosten, die lijsten met nog eene lange te vermeerderen. Uit de XVIde en vroegere eeuwen bijna geene. En geen wonder: vóór de afzwering van *Spanje* hadden de steden hier te Lande geenen merkelijken, vooral geenen voortdurenden en overwegenden, invloed op de Regering des Lands. De zoogenaamde Grooten mogten met de Edelen van tijd tot tijd ter dagvaart verschijnen, maar het was niet veel anders dan om in de grafelijke beden te stemmen. - Na 1572, maar vooral na den dood van Prins WILLEM I, klom de magt der steden, of liever der stedelijke Regeringen, tot eene ontzettende hoogte, en weldra was de Souvereiniteit dezer Landen, immers in eenige der gewesten, in hare handen, of wilt gij, veelal in handen van eenige bevoorregte familiën. - Elke eenigzins aanzienlijke stad, vooral de zoogenaamde stemhebbende, beschouwde zich als een' afzonderlijken Staat, als eene afzonderlijke Republiek, wel is waar, door den band der Unie aan elkander gebonden, en te zamen

de Republiek der Vereenigde *Nederlanden* uitmakende, doch in zich zelve vrijmagtig. Elke stad verbeeldde zich een *Rome* te zijn, en had hare *Consules, Praetores, Senatores, AEdiles*. En wat VONDEL zich zeer naïf omtrent *Amsterdam* liet ontvallen:

> ‘Wy bootsen 't groot Romen naar in 't kleen.’

laat zich op de meeste der voormalige stemhebbende steden, vooral van *Holland* en *Zeeland*, toepassen. Wij kennen verscheidene telgen dier oude Hollandsche en Zeeuwsche Consules en Senatores, welke nog zoo gaarne dat oude spel zouden spelen.

Het was die oude Regeringen niet genoeg de Wet in de stad harer inwoning te stellen; men kocht, voor der steden geld, hooge, lage en ambachtsheerlijkheden, en *ut decet*, de Leden der Regering oefenden, elk op hunne beurt, de regten dier heerlijkheden uit. Was het wonder, dat weldra elke stad, als ware het een Staat op zich zelven, hare eigene geschiedenis, haren eigenen Geschiedschrijver bekwam? Behalve van *Schiedam* en *Purmerend*, bestaat er uit de twee voorgaande eeuwen van al de steden van *Holland* eene afzonderlijke gedrukte historie of kronijk. Van vele meer dan ééne. De meeste prijken met lange lijsten der namen van de Leden der Regeringen. De ziekte was besmettelijk, en ging tot menig dorp en gehucht over. Laat ons dankbaar zijn; wij zijn aan die oude kronijken, aan die oude stedenbeschrijvingen veel verschuldigd. Men vindt in sommige derzelve veel, zeer veel voor de geschiedenis der Letterkunde en van het Vaderland, hetwelk wij anders zouden missen. Menige belangrijke biographie hebben wij aan die plaatsbeschrijvingen te danken. De zucht voor stedebeschrijvingen schijnt in onzen leeftijd bij sommigen op nieuw te zijn ontstoken. Maar welligt met een ander doel dan bevorens. Wij juichen dit toe, want zoowel voor de Statistiek als voor de Algemeene Historie zijn zoodanige plaatsbeschrijvingen, zoodanige geschiedenissen van enkele steden, belangrijke bijdragen.

Onder de plaatsbeschrijvingen, die in vorige eeuwen uitkwamen, was de *Cronijk van Hoorn*, beschreven door THEODORUS VELIUS, steeds in groote achting, zoo om de waarheidsliefde des Schrijvers, als om den rijkdom der door hem in dit Werk behandelde zaken en personen. *Hoorn*, de hoofdstad van het voormalig *Westfriesland*, en de tweede der steden van het Noorder-Kwartier, de dertiende der stemmende steden van *Holland*, was niet eene der minstbelangrijke. Reeds in de zes-

tiende eeuw in het bezit van een der vijf Collegiën ter Admiraliteit, had die stad veel invloed op de zeezaken van ons Land.

De Kronijk van VELIUS verscheen het eerst in 1604 in 8°, en werd later, in 1617 en 1648, in 4° herdrukt. Daarna gaf de Predikant S. CENTEN in 1740 eenen vierden druk, dien hij met zeer vele aanteekeningen verrijkte.

VELIUS bragt de geschiedenis der lotgevallen van *Hoorn* tot het jaar 1630, welk jaar dat van zijn overlijden is geweest. Na hem gaf FEYKEN RYP, in 1706, een kleine *Cronijk* van *Hoorn* in het licht, welke echter voor de geschiedenis dier stad weinig, van elders niet bekend, opleverde, evenmin als *Hoorn's vermaakelijke Buiten-Singels in dichtmaat, beschreven door* R. WESTEROP (Amst., 1762, in 4°).

Beide aan het hoofd dezer vermelde Werken hebben de geschiedenis van *Hoorn* tot onderwerp, en daar zij beide door denzelfden Schrijver zijn bezorgd, zal het niemand bevreemden, dat wij ze tegelijk aankondigen.

De hevige brand, welke *Hoorn* op den 30sten Augustus, 1838, van haar schoonste sieraad, de Groote Kerk, beroofde, gaf aanleiding tot het schrijven en uitgeven van het eerste. De Heer ABBING poogde, door de uitgave van hetzelve, iets bij te dragen, om het verlies eenigzins te vergoeden. Die poging vond eene meer dan gewone ondersteuning: voor meer dan 2300 exemplaren werd ingeteekend. In vele opzigten verdient het Werkje deze onderscheiding.

In hetzelve geeft de Schrijver, van blz. 1-74, eene beknopte geschiedenis van de stad, en laat hierop, bl. 75-118, eene geschiedenis van de nu niet meer bestaande Groote Kerk volgen, terwijl hij met eenige aanteekeningen besluit. In het eerste gedeelte heeft de Heer ABBING zich bepaald bij de voornaamste lotgevallen van de stad zijner inwoning, en spreekt, waar het pas geeft, van de beroemde mannen, die aldaar óf geboren werden, óf een gedeelte van hun leven doorbragten. Gij weet, dat HADRIANUS JUNIUS en ROMBOUT HOGERBEETS aldaar geboren werden, en dat GERARD BRANDT aldaar eenige jaren woonde. Vooral maakt hij melding van hen, die door heldendaden ter zee of door beroemde zeetogten eenen welverdienden naam hebben verworven; JAN FLOOR, JAN PIETERSZ. KOEN, WOUTER SCHOUTEN, WILLEM IJSBRANTSZ. BONTEKOE, ABEL JANSZ. TASMAN, PIETER FLORISZOON, enz. waren van *Hoorn*.

In eene aanteekening, op bl. 9 en 10, verhaalt de Heer ABBING, dat het zwaard van BOSSU thans nog te *Hoorn* wordt bewaard.

Hier had de Schrijver melding moeten maken, dat het bezit van dit zwaard aan *Hoorn* door eene andere stad van *Westfriesland* wordt betwist, en over welken twist vóór eenige jaren in twee zeer veel gelezen wordende Tijdschriften nog al het een en ander is geschreven.

In het tweede gedeelte wordt de geschiedenis van de Groote Kerk vermeld, van hare stichting tot op den dag van hare vernieling, en eene uitvoerige beschrijving van de merkwaardigheden, die zich in dezelve bevonden, gegeven.

De brand zelf wordt in zeer weinige regels vermeld. Wij hadden de beschrijving van denzelven en van de gevolgen wel een weinig uitvoeriger verlangd. Dit ware in een Werk, hetgeen toch ten gevolge van dien brand is geschreven, niet ongepast geweest.

Onder de aanteekeningen achter het Werk vinden wij eenen inventaris der nalatenschap van JAN PSZ. KOEN, welke in 1823 aan de, nu ontbondene, Permanente Commissie van het Amortisatie-Syndicaat is overgegaan. Wij vinden hier onder N°. 24 vermeld: *Correspondentie of briefwisseling van Koen in XII Deelen, met al de hooge Authoriteiten, tot welke hij in betrekking stond*.

In die aanteekeningen treffen wij ook aan eene vermelding der vier oude drukken van den *Spieghel onzer Behoudenisse* en van de plaats, waar de bekende exemplaren van dit, voor de geschiedenis van de uitvinding der Boekdrukkunst, zoo belangrijke Werk zich bevinden. Wij hadden wel gewenscht, dat de Schrijver ons hier eene opgave had gegeven van den staat van het overgeblevene fragment van het exemplaar, hetwelk in de Bibliotheek der Kerk van *Hoorn* werd bewaard, doch mede grootendeels is verbrand. - Wij hadden daarvoor de aanteekening *over den oorsprong van den oudvaderlandschen kreet: hoezee*! woordelijk uit de geschiedenis van het N. Zeewezen van den Heer DE JONGE overgenomen, wel willen missen. Thans verwijzen wij den Lezer, die iets meer van het exemplaar van den *Spieghel onzer Behoudenisse*, eens in de boekerij te *Hoorn* voorhanden, wil weten, naar den *Konst- en Letterbode* voor het jaar 1838, Deel II, bl. 158 en 226, op welke laatste plaats hij een berigt van den Hr. Mr. D. VAN AKERLAKEN wegens de gedeeltelijke bewaring van dit exemplaar zal vinden.

Op bl. 23 zegt de Heer ABBING, dat in het *Jaarboekje voor de Regterlijke Magt* vele namen van polders, landerijen of buurten, in het Arrondissement *Hoorn* gelegen, voorkomen, die op zijne lijst der gemeenten, tot dat Arrondissement volgens de laatste

Regterlijke Organisatie behoorende, niet worden gevonden. Maar hij neme eens even het achttiende Deel der hedendaagsche historie (zijnde het achtste van den tegenwoordigen Staat van *Holland*) in handen, en hij zal aldaar al die polders, landerijen en buurten, in het Jaarboekje vermeld, en die ook door den Heer VAN DEN HONERT, in zijn *Alphabetisch Register of Naamlijst der Steden, enz.*, kennelijk uit den *tegenwoordigen Staat* zijn opgenomen, wedervinden.

Onder het bewerken van het eerst aangekondigde Werk raakte de Schrijver bekend met twee Handschriften, tot vervolg van VELIUS: het eene, loopende van het jaar 1630, waar VELIUS eindigt, tot 1773; het andere, dat insgelijks met den jare 1630 begint, loopende tot 1826. Hij besloot het eerste in druk uit te geven; doch weldra kwamen hem nog andere Handschriften in handen, uit welke hij eene menigte van aanteekeningen zamenstelde, en alzoo een *vervolg op* VELIUS vervaardigde, waarvan het eerste Stuk, loopende tot 1719, thans het licht ziet, en door nog een tweede zal gevolgd worden. Behalve die Handschriften, stonden den Schrijver nog zeer vele familie-aanteekeningen ter dienste, tot welker inzage en gebruik hem zijne inwoning binnen *Hoorn*, en zijn huwelijk met eene afstammelinge van zeer vele aanzienlijke geslachten dier stad, ruime gelegenheid verschaften. - Het verwondert ons, dat de Heer ABBING niet verkozen heeft, om uit al die bronnen, in plaats van eene Kronijk, of een Jaarregister, eene zamenhangende geschiedenis en beschrijving van *Hoorn* te leveren. De tijd van Kronijken toch is voorbij. Evenzoo verwonderde het ons, dat de Schrijver tot het besluit is gekomen, om deze Kronijk met het jaar 1773 te eindigen, en wel, zoo als het ons toeschijnt, omdat hij vreest nog levenden personen, of nog in aanzien zijnde familiën te mishagen. Maar hij, wien de waarheid niet liever is dan personen en familiën, moet de pen der Historie niet in handen nemen. En is dan de geschiedenis der voormalige Republiek niet, zoo als KEMPER zeide, een gesloten tijdvak? - Hetgeen de Heer ABBING hier levert, is echter zeer bruikbaar; zijn geschrijf moge het kernachtige van den stijl van VELIUS missen, het is echter niet te ontkennen, dat men in dit Werk veel, zeer veel aantreft, hetgeen wetenswaardig en ook voor de algemeene geschiedenis van ons Land belangrijk is. Vooral zijn belangrijk de inleiding en de daartoe behoorende aanteekeningen, te zamen 144 bladzijden groot. In de laatste vindt men onder anderen bijzonderheden omtrent Geleerden, te *Hoorn*

geboren, welke door VELIUS niet, of slechts in het voorbijgaan zijn vermeld. Het bevreemdde ons noch hier, noch in het eerste Werk melding te zien gemaakt van Mr. JOHANNES BEETS, Advokaat der Admiraliteit van *West-Friesland* en het *Noorderkwartier*, bloedverwant en vriend van HOGERBEETS, wiens lotgenoot hij vijf jaren op *Loevenstein* was. Zijne Gedichten zijn, na zijn overlijden, in 1669 te *Hoorn* in 4° uitgegeven. Deze was waarschijnlijk te *Hoorn* geboren, immers woonde aldaar verscheidene jaren. 's Mans vreemdsoortig grafschrift wordt gevonden op bl. 98 van het eerste Werk. - Het artikel *Zeevaart* bevat veel wetenswaardigs.

Wij zien met verlangen het tweede Stuk te gemoet, waarin ons Bijlagen ook op het eerste Stuk worden beloofd, en zullen alsdan op het geheel terugkomen, en welligt eenige ons voorgekomene onnaauwkeurigheden aanwijzen.

Druk en uitvoering der beide Werken zijn zeer verdienstelijk. De afbeeldingen van de Groote Kerk in het eerste Werk zijn misteekend. De Kerk was groot, maar toch, in evenredigheid der voorwerpen op den grond, niet zoo groot als zij ons hier wordt voorgesteld. De steendrukjes in het tweede Werk zijn niet zonder lof; vooral is niet zonder verdienste de afbeelding van de ruïne van het epitaphium ter eere van A. SONCK. Jammer, dat de Heer ABBING geene kennis schijnt te hebben gedragen aan, of zoo ja, geen gebruik heeft gemaakt van de afbeeldingen der monumenten, in die Kerk voorhanden, door den ijverigen en verdienstvollen G. LAMBERTS kort vóór den brand op de plaats zelve vervaardigd. Wat het plaatwerk aangaat, staan echter de door ons aangekondigde Werken verre ten achteren bij dat in de vierde uitgave van de Kronijk van VELIUS. Zie eens b.v. aldaar het krachtige portret van R. HOGERBEETS.

A., Nov., 1841.

Aurora. Jaarboekje voor 1842. Uitgegeven door Mr. *J.I.D. Nepveu*. Te 's Gravenhage, bij K. Fuhri. 1841.

Wat brengt ons *Aurora*, nu zij ten derdemale aan het licht treedt? Weinig meer dan de troostelooze verzekering, dat de morgen gekomen is, en het nog nacht blijft.

Redacteur en Uitgever (die hulde zij hun billijk gebragt!) ontzien moeite noch kosten, om door hun Jaarboekje de strengste eischen van ons beschaafd publiek te bevredigen. In een bijgevoegd berigt geeft de laatste verslag van de moeijelijk heden waarmede hij te kampen had, om aan het algemeene verlangen naar oorspronkelijke gravures te voldoen, en van de wijze, waarop hij acht geslaagd te zijn. Zijn ijver verdient onze erkentelijkheid. De plaatjes, door VINCENT en COUWENBERG, TEN KATE en LANGE geleverd, zijn inderdaad lof en onderscheiding waardig; zij wedijveren met hetgeen wij van vreemde Graveurs hier aantreffen. Van deze laatste mogen wij de gravure naar WAPPERS, VAN BREE's voortreffelijken leerling, ten minste gedeeltelijk, zoo al niet Vaderlandsch, ten minste Nederlandsch noemen, om de verwantschap, die de Vlaamsche Schilderschool met onze nationale herinneringen bewaart. De uitvoering van het Jaarboekje is voorts prachtig en onbekrompen. Zoo het lot van *Aurora* alleen van den Uitgever afhing, zou het onerkentelijk zijn, de oproeping, door hem aan het publiek gedaan, niet welwillend te beantwoorden.

De Redacteur? - Wij gelooven, dat ook hij alles doet, wat hij meent te kunnen en te moeten doen; maar of hij genoeg overwogen hebbe: *Quid valeant, quid ferre recusent, Humeri*? meenen wij, na de derde proef, door hem geleverd, te mogen betwijfelen. Boven de prozabijdragen treffen wij de namen van Mr. J. VAN LENNEP, van KLIKSPAAN, van Mejufvr. TOUSSAINT aan; maar de laatste leverde een fragment van eenen ontworpen' en misschien gedeeltelijk aangevangen' meer uitvoerigen Roman; de tweede gaf iets, dat van zijne vaardigheid in het schrijven, maar niet van zijne studie getuigt; de eerste schreef eenen brief aan den Redacteur, om zich te verontschuldigen, dat hij van zijnen togt naar *Parijs* zoo weinig belangrijks mededeelde, en de Redacteur liet dien brief drukken. Geen der drie schreef slecht, omdat alle drie talent bezitten. Maar het publiek deelt niet altoos de ingenomenheid, welke de Redacteur met de welwillendheid dier voortreffelijke Auteurs aan den dag legde. Het is een vloek voor een Mengelwerk, wanneer erkende vernuften van los heengeworpene studiën of schetsen zeggen, ‘dat het er *goed* genoeg voor is;’ het is de scherpste kritiek, die een Redacteur van zijne Verzameling maken kan, wanneer hij met het hem geschonkene *quand même* tevreden is, en hij zou zelf den Recensent moeten verachten, die in zijne toegeeflijkheid durfde berusten.

Iets, dat naar en waarheid is, zoo als BERESTRAT in het Amsterdamsche Handelsblad zou zeggen; maar het moet gezegd worden in een Land als het onze, door enge grenzen beperkt, doch binnen welke enge grenzen alles gist, wat vreemd is, en de nationale geest van tijd tot tijd zijne kracht vertoont, om zoo al niet iets oorspronkelijks te werken, ten minste veel oorspronkelijks te willen; het moet gezegd worden: zoowel in haar voor- als nadeel, beheerscht de autoriteit van den Redacteur de Verzameling. Sommige Jaarboekjes behouden hunnen rang, omdat de schim eens verdienstelijken naams voortdurend hun bestaan beschermt; de Muzenalmanak vond er baat bij, de opgaande zon voor de ondergaande te kiezen; met welke wapens waagt zich *Aurora* in den kamp der Jaarboekjes, die de Belgische spreuk ter leus voert: *Le concours vivifie*? Er is geene personaliteit hoegenaamd bedoeld, zoo onze kritiek hier eerst en meest den Redacteur aan boord klampt, om zijne vlag van de steng te halen.

Wij willen billijk zijn. In zijn Prozastuk: *Een bidders oproer*, ontbreekt het niet aan incidenten: een misdadige, een geschavotteerde vader, die zijne dochter aan de zorgende hoede eens edelen tweelingbroeders tracht te ontscheuren, is romantiek in den zin, waarin de menigte dat verstaat. Ligt bij zijn verhaal eene echte anekdote ten grondslag, wij zullen bescheiden den vinger op den mond leggen; is dat niet het geval - en de toon van het verhaal doet ons het laatste vermoeden - waarom dan de zuiverste der menschelijkste gewaarwordingen te midden der brutaliteit van ons, zoo niet meest zedelooze, ten minste meest krachtelooze tijdvak, in eene kroeg bij de Jonkerstraat verplaatst? Nog zouden wij niet zeggen, dat in deze keuze alle smaak ontbrak, dien wij van onze Letterkundigen eischen, zoo de Schrijver de objectiviteit toonde, om de tooneelen des lageren levens te bestuderen, en, ten gevolge zijner studie, in een poëtisch licht te plaatsen. Maar juist hier struikelt hij. Zijne boeven moeten het dieven-*argot* spreken. Waarom niet? BULWER, die in de mode is, ging er mede voor. - In het Belgisch Museum leverden ons de laatste Jaargangen proeven van Vlaamsche dialekten. Hier is de Heer NEPVEU ter preke geweest, en hij deelt ons de toepassing mede. Jammer, hoe die toepassing mislukt! *Vyle* (*stad*) is geene dieventaal, maar het Fransche *ville* verbasterd: *kasse, huis*, het Italiaansche *casa*, van welke taal zoo veel in het Luikerwaalsch is overgebleven; *schrijlinks - courage* (*kinderenmoed*), een zamenmengsel van een Fransch woord, met eene Vlaamsche zamenstelling, waarin *schrijlink*

(schreijend kind) geheel parallel is met ons gewone *zuigeling*, voor *zuigend kind*. Dergelijke trekken verraden gebrek aan studie, en zonder studie wordt het gemeene leven nooit behagelijk, maar blijft het afzigtelijk. Wij (ik bedoel hiermede mijne medearbeiders aan dit Tijdschrift), wij, zoo wij aandrongen op vereeniging onzer verdichting met ons leven, met onze herinneringen, bedoelden hiermede geene valsche toegevendheid aan eene dusgenaamde populariteit; onze *Typen*, te regt door den Heer NEPVEU in zijne Voorrede gegispt, hadden ons tot walgens toe van getrouwe kopijen verzadigd; wij bedoelden evenmin navolging van Fransche horreurs, die groote misdaden in de enge riolen des maatschappelijken levens lieten rotten en stinken; wij meenden, dat uit het schijnbaar lage zich zedelijke grootheid had ontwikkeld, en de beginselen daarvan in de geschiedenis onzer Vaderen te waarderen, op te merken, op te luisteren, dát was het, waartoe wij onze Roman- en Novellenschrijvers opriepen, met volle vrijheid, om de doode stof zich zelve te laten verteren, zoo vaak zij niet in staat waren er eene vonk van leven in op te wekken.

Wij weten niet, of wij onbescheiden zijn; maar op dat gevaar af, wagen wij het den Heer TEN KATE te noemen als dengenen, wiens invloed op het Poëtische gedeelte van den Almanak even zigtbaar is, als het negatieve vermogen des Heeren NEPVEU op het Proza. TEN KATE is de *jeune premier*, neen, de *Harlekijn* onzer Poëzij. Vaardigheid en plooibaarheid van vormen zijn dien Dichter nimmer te ontzeggen; naauwkeurige kennis daarenboven van den rijkdom en de handgrepen onzer taal. En toch - misschien hebben anderen dan ik Parijsche modeprenten met een benijdend oog aanschouwd. Iedere rok past aan het lange slanke beeld; iedere pantalon sluit om de welgevormde beenen, en toch kijkt uit elke afbeelding dezelfde *fade* gestalte te voorschijn. Al ware het alleen om den *Recensent der Recensenten* te ergeren, die onzen *Gids* beschuldigde van onze Jaarboekjes in Modeboekjes te herscheppen, ik zou de vergelijking van TEN KATE niet willen loslaten. Ieder dichterlijk pak kleedt hem; ruim of eng, hij vertoont er eene behagelijke gestalte mede, en slechts enkele keeren zondigt hij: *par excès de l'incroyable*. Verre zij het van ons vroegere zonden op te halen; maar wilt gij eene proeve, hoe zeer de vorm het fonds beheerscht: *Agnes van der Sluys* schrijft aan *Floris den V* uit het standpunt onzer latere historische beschouwingen niet alleen, maar in den trant dier zich valschelijk noemende Klassiek, welke

zelfs stervenden *Heldinnenbrieven* liet schrijven, terwijl de natuurlijkste uitdrukking van liefde en teederheid door den voorzeker begaafden Dichter in oude Liedekens wordt gekleed, welker minderjarigheid door het karnavalspak henenkijkt.

‘Zoo 'k niet en wist, dat ze u nufneusjen hieten,
Engeltjen zou ick uw noemen,
Want by uw ooghjens de starren verschieten,
En by uw kaakjens de bloemen.’

- En toch, Mijnheer TEN KATE! ziet ieder, dat gij ROEMER VISSCHER niet zijt. Het is: *Numeros memini si verba tenerem*, en wij zouden ons luider tegen die manier uiten, zoo wij niet overtuigd waren, dat het succes van uw *Lief Elsjen* u tot het verder drijven dier liefhebberij verleid had, maar dat gij van toon veranderen zult, en (wij voegen er van harte bij) veranderen kunt, zoodra gij zelf voelt, dat het maskeradepak mist, hetgeen oorspronkelijk verrassend was.

Wij treffen in de *Aurora* onderscheidene vertalingen aan. Die van TEN KATE naar DE LA VIGNE's *Louis XI* beantwoordt weinig aan het gelukkige talent, dat wij in dien Dichter als overbrenger van vreemde meesterstukken opmerkten. Reeds de aanvang verraadt iets pijnlijks en gewrongens, dat hem doorgaans vreemd is.

LODEWIJK.
Hoe stekend is de zon; de hette is niet te dragen.
- -
OLIVIER, *hem op de boeren wijzende*.
- Meng in hun spelen u.

En vervolgens:

Wat ook de wereld bied', geen is van klagen vrij.
- -
LODEWIJK, *tot Olivier*:
Die dwazen vinden hun geluk in alles!
OLIVIER, *tot den Koning*:
Frons
Toch niet: het riekt naar 't volk!
MARTHA.
Het is genoeg voor ons,
Wie waarborgt ons, dat ons een grooter zou behagen?

Gelukkiger slaagde TER HAAR in zijne vertaling van VICTOR HUGO's *Pour les Pauvres*, doch reeds vroeger was onze Letterkunde met eene dichterlijke overzetting dezer fraaije Ode verrijkt. KISSELIUS vertolkte een fragment uit MILTON's *Paradise lost*, dat, aldus als fragment medegedeeld, meer te beschouwen is als eene proeve

van des Schrijvers dichterlijke oefening, dan als eene aanwinst onzer Letterkunde. Nog minder nieuw is *Napoleon* van LUBLINK WEDDIK, dat vroeger, ter juister tijde in een veel gelezen Dagblad geplaatst, om de strekking, door sommigen gelaakt, door anderen verdedigd, en om een paar goede coupletten door velen geprezen werd. De onuitgegevene Dichtstukjes van VAN ALPHEN en BELLAMY, hier opgenomen, zijn hoogstonbeduidend, en leveren misschien eene proeve, hoe het den Redacteur te doen is, om, door het gezag van namen, aan zijn Jaarboekje belangrijk heid bij te zetten. Doch dit, evenmin als de doorgaans vloeijende en vaak van uitdrukking schitterende verzen, kunnen aan zijne Verzameling duurzame waarde verzekeren, zoolang er geest en leven ontbreken, zoolang er geene eenheid in het plan der Redactie doorschemert, zoolang er geene behoefte gevoeld en geene behoefte bevredigd wordt. Wij ontkennen niet, dat er in de Dichtstukjes van LESTURGEON en CALISCH onderscheidene goede regels en blijken van kunstvaardigheid worden aangetroffen; maar zoo wij die tot de beste oorspronkelijke bijdragen in den bundel rekenen, dan is daarmede gezegd, hoe weinig zich de andere door nieuwheid van gedachten of diepte van studie aanbevelen. VAN LEEUWEN schijnt zich geheel aan TEN KATE te hebben gemancipeerd, en hem zelfs dáár na te volgen, waar hij het minst navolgenswaardig is, wanneer hij Duitsche gezwollenheid in Hollandsche uitdrukkingen kleedt.

Bij de eentoonigheid, die vele bijdragen niet beneden, maar ook niet boven de middelmatigheid verheven, aan den Almanak mededeelen, onderscheidt echter DORBECK's *Elia* zich voordeelig. De gedachte moge bij dien Dichter door het voorbeeld van BEETS zijn opgewekt, het vers verraadt studie, studie om den Godsman waardig te bezingen, en diens krachtig beeld door kracht van uitdrukking te karakteriseren. De Dichter worstelde met zijne taal, en de woorden schrijnen onder zijne greep. Er is iets hards, iets afgebrokens in zijne uitdrukking, die bewijst, dat de kalmte, die het bewustzijn der overwinning vergezelt, hem nog vreemd is. Maar de poging is loffelijk, en gaarne sporen wij hem aan, den ingeslagen' weg te vervolgen, waarop hij reeds zoo gelukkig slaagde. Of is het lijden van ISRAËL bij de driejarige droogte niet fiksch geteekend? (Het is ons aangenaam, onze over het geheel afkeurende beoordeeling prijzende te kunnen eindigen.)

Jehovaas toorn werd zwaar op Jacobs zaad:
Het outer van zijn eerdienst lag verbroken,

En Isrel (Isrel!) durft den Geest van 't kwaad
Op vreemd altaar in vreemden tempel rooken!
ô *Loten* van een onbevlekten stam,
Dus *afgedwaald*, merkt niet uw *oog* de vlam
Des vuurs, dat door uw velden waart, wat bloeiend
En drachtig is, wat vruchten biedt verschroeiend!
De hemel smacht van onverduurbre dorst.
De jokos stort in 't ploeggareel ter aarde;
En wat de hand der spaarzaamheid vergaarde
Is luttel voor een drooggeschroeide borst.
Het Oosten, van een heeten wolk omgeven,
- Woestijnzand, dat uw dorre huid versteent! -
Blijft *onvermoeid* op uw landouwen *zweven* - -
Geen vochtdrup, dan de tranen, die gij weent.
Ach! weinig daauws voor rimpelende kaken!
Gaat nu, en bidt uw machteloozen Bâal!
Gaat! gilt hem toe in luide jammertaal!
Gilt luid: hij slaapt, misschien zal hij ontwaken!

Vergeefs de knie in 't laauwe stof gebogen,
Vergeefs u 't lijf tot bloedens toe gewond -
Geen droppel weekt den opgespleten grond,
Geen enkle wolk, die opzweeft aan den hoogen!
Wat staart ge dus met roodgekreten oog
Naar 't wolkloos West? o afgunst in uw blikken,
Dat dus de zon in 't meir zich zal verkwikken,
En niet uw voet tot daar u voeren moog'!

Of deze beschrijving van Jehova's hoede voor zijnen dienstman:

Zoekt Jezabel de ziele des Profeets -
Wie zal de hand naar den gezalfden strekken,
Wiens macht het vuur den Hemel af kon trekken,
En op wiens bede een wolkheir opwaart rees?
Zal God het hooft van zijnen knecht niet dekken,
Wanneer hij trekt en omgaat door het land,
Naast wandelstaf de zalfkruik in de hand
Om Vorsten, om Profeten te verwekken!
Ook zal zijn oog het dal des doods niet zien,
De bitterheid des doods zijn ziel niet smaken:
Het graf zal hem geen overwonling maken.

- De gedachte wint niet in kracht bij de veranderde uitdrukking -:

En de adem aan de lippen niet ontvlien,
Die eens de Heer op Horeb aan wou raken.

Album. Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Wat is regtens, wanneer hij, dien een geregtelijke eed ambtshalve is opgelegd, vóór de aflegging daarvan overlijdt? Pleitrede door Mr. A.F. Jongstra, *Advocaat te Heerenveen. Te Heerenveen, bij* F. Hessel. 1841. III en 93 blz.

Wij kondigden vroeger met welverdienden lof (*Gids*, 1839, bl. 107) eene Pleitrede van den Heer JONGSTRA aan. Het daarin behandelde onderwerp was, even als de sedert in hooger beroep bevestigde uitspraak des Regters, hoogstbelangrijk wegens het verband, waarin die zaak tot de zoogenaamde Administratieve Jurisdictie stond. De regtsvraag, aan het hoofd dezer Pleitrede gesteld, heeft voor het algemeen zeker niet dat belang, vooral niet, omdat zij - ook naar des Schrijvers overtuiging - veelal in ieder geval volgens bestaande omstandigheden moet worden beoordeeld, en dus voor geene abstracte beantwoording vatbaar is. Dit alles neemt echter niet weg, dat wij dezen arbeid uitmuntend noemen, zoo wegens de wijze van behandeling in het algemeen, als wegens de uiteenzetting van enkele punten (b.v. over de schorsende en devolutieve kracht van het appèl, bl. 38 sqq.) in het bijzonder. Als Pleitrede geven wij zelfs aan dit Stuk de voorkeur boven die, welke wij vroeger hebben beoordeeld. Groote regtskennis zonder praal van geleerdheid - helderheid van uitdrukking zonder gezochte, en in burgerlijke zaken meestal weinig passende, rhetorische vormen; - zietdaar, wat dit Stuk des Heeren JONGSTRA vooral onderscheidt.

De redenering des Schrijvers is ons - wij erkennen het gaarne - in de meeste punten overtuigend toegeschenen, en heeft ook bij ons de begeerte doen ontstaan, om de argumenten der tegenpartij meer van nabij te kennen. In het algemeen is de opinie der Regtsgeleerden vrij eenstemmig, ten minste wat den gedefereerden en geaccepteerden eed betreft. Uitmuntend is het betoog van den Heer J., bl. 55 sqq., dat de opdragt van den suppletoiren eed door den Reg-

ter met de aanneming van den gedefereerden eed gelijkstaat. Welligt is dit betoog echter aan menige bedenking onderhevig. De aanneming toch van eenen eed is eene *stellige* verklaring, dat men dien eed in de bewoordingen, waarin hij is opgedragen, wil doen. Bij den suppletoiren eed is het, bij de meest denkbare goede trouw, niet onmogelijk, dat hij, aan wien die eed wordt opgelegd, bezwaar vinde, om dien te praesteren op zoodanige wijze, als de Regter dit ordonneert. De voorbeelden daarvan zijn gemakkelijk te vinden. Zoo kan, onzes inziens, hij, aan wien de suppletoire eed is opgelegd, tegen dat vonnis in hooger beroep komen, hetwelk bij den gedefereerden en daarop aangenomen' eed niet denkbaar is. Deze onderscheiding volgt uit den geheel verschillenden aard van den beslissenden en den suppletoiren eed, door TOULLIER reeds te regt in het oog gehouden, en onlangs door den geleerden President der Nijmeegsche Regtbank, Mr. J.J.L. VAN DER BRUGGHEN, zoo voortreffelijk ontwikkeld (*Ned. Jaarb. voor R. en W.*, II, bl. 369 sqq.). Wij erkennen, in de zaak, door den Heer J. behandeld, was hierin minder bezwaar, en gaarne vereenigen wij ons, om de bijzondere hier bestaande omstandigheden, met des Schrijvers gevoelen. Bijna gelijktijdig met deze Pleitrede kwam ons het tweede gedeelte der reeds vermelde Verhandeling van den Heer Mr. J.J.L. VAN DER BRUGGHEN in handen. Het zal den Heer JONGSTRA zeker aangenaam geweest zijn daaruit te zien, dat ook die uitstekende Regtsgeleerde (*Ned. Jaarb.*, III, bl. 213), ten minste omtrent den decisoiren eed, zijn gevoelen deelt. Ook ZACHARIAE, in zijn onschatbaar *Handbuch des Fr. Civilrechts*, IV, §. 768, nota 17, schijnt van dezelfde meening, wanneer hij met zijne gewone kortheid de hier behandelde vraag voorstelt, en, met eene enkele verwijzing naar TOULLIER, beantwoordt, die, zoo als bekend is (T.X, N°. 385), geheel het gevoelen des Pleiters deelt.

Behalve de eigenlijke *Pleitrede*, vindt men hier ook de overige, tot regt verstand der zaak benoodigde, Stukken. Deze liggen niet zoozeer in den kring eener beoordeeling. Alleen verwonderde ons de inhoud der conclusie C. Onzes inziens behooren dergelijke Stukken eene zeer naauwkeurige opgave van feiten te behelzen (vooral thans, nu het regelen der kwaliteiten op den voormaligen voet is afgeschaft) - en verder eene zeer korte (*summiere*) opgave van regtsgronden - doch geenszins een uitgewerkt betoog, veelmin eene aanhaling van Autoriteiten, zoo als hier, waar geheele plaatsen uit TOULLIER wor-

den afgeschreven. Daardoor verwart men de vereischten der mondelinge voordragt met den inhoud der dingtalen, en maakt de kosten der expeditie van het vonnis, waarvan de conclusiën een gedeelte uitmaken, noodeloos grooter.

Ten slotte noodigen wij den Schrijver uit, ons op meerdere Proeven zijner grondige regtskennis te onthalen.

Amsterdam, Nov., 1841.

C.

***Ontmoetingen en opmerkingen, op het gebied van Godsdienst en Christendom, medegedeeld door* Georg van den Velde. *Te Groningen, bij* J.B. Wolters. 1841 (IV en 84 pag. 8°.).**

Ontmoetingen hebben wij in dit Boeksken niet gevonden. *Opmerkingen* - nu ja, een paar van de twintig hier voorkomende Stukjes zouden dien naam kunnen dragen. - De Heer V.D.V. behandelt eenige belangrijke onderwerpen van de Christelijke Godsdienst, nu eens meer, dan weder minder ontwikkeld; in den vorm van brieven, gesprekken, ontboezemingen, enz. - Hij wil hierdoor ‘sommige gewigtige zaken toelichten; over andere het nadenken opwekken, of een nader gemeenschappelijk onderzoeken of waarheid minnende tegenspraak uitlokken.’ - Wij gelooven niet, dat dit doel bereikt zal worden; zij toch, die *deze* toelichting nog noodig hebben, zullen waarschijnlijk deze bladen niet lezen, en, om - althans interessante - tegenspraak uit te lokken, is het Boekje zelf niet interessant genoeg.

De voorstelling van JEZUS, als de *openbaring des Vaders*, in de laatste jaren vooral ontwikkeld, en de invloed van die voorstelling op onderscheidene onderwerpen der Christelijke belijdenis, hebben, naar het schijnt, den Heer V.D. VELDE tot onderzoek, maar ook tot schrijven geleid. Het eerste Stukje handelt al dadelijk ‘over openbaring in CHRISTUS.’ V.D. VELDE gevoelt de belangrijkheid, de waarheid dier voorstelling; maar hoewel derzelver invloed op de meeste hier voorkomende Stukjes merkbaar is, is zij hem nog niet duidelijk. Het schemert hem nog - de zon is nog niet boven de kimmen. Zoo wil de Schrijver anderen licht schenken, en heeft zelf nog veel licht noodig. - Hij gevoelt dit, en het is daarom, dat hij zijne vrees te kennen geeft, ‘dat hij met zich zelven in tegenspraak is.’ Het Haagsche Genootschap heeft eene Prijsvraag over dit zelfde onderwerp uitgeschreven. De beantwoording, die wij daarvan verwachten, zal wel meer licht daarover verspreiden, dan de Heer V.D. VELDE in staat is te schenken. - De Wetenschap heeft bij dit Geschrift niets gewonnen. Nieuws zal niemand hier vinden. De Schrijver zelf

betuigt het ook, ‘dat hij de denkbeelden veelal aan anderen verschuldigd is,’ dat slechts ‘vorm en inkleeding *meestal* van hem zelven zijn.’ Het denkbeeld in N°. 11: ‘*De onzondigheid van* CHRISTUS,’ zal toch wel van hem zelven zijn. Zulke denkbeelden, zulke vragen! Hoe is het mogelijk, dat men ze in het openbaar durft voorstellen? Is dan het gulden Geschrift van ULLMANN: ‘*Ueber die Sündlosigkeit* JESU,’ te vergeefs in onze taal overgebragt?

De uitvoering is het beste van dit Boek.

***Bijdragen ter bevordering eener grondige kennis van het wezen der Schoone Kunsten, door* Mr. P.G. van Ghert. *Eerste Stuk. 's Gravenhage, bij* W. Messchert. 1841. 80 bl. 8°.**

Door eene droevige ervaring schijnt het maar al te zeer bewaarheid, dat er in ons Vaderland weinig of in het geheel geen lust en smaak bestaat voor echt wijsgeerige studie. Het klinkt hard; maar heeft niet bijna ieder als uit de natuur eene soort van afschrik tegen meer dan gewone inspanning van geest? Geeft niet al zeer gaarne ieder oningewijde eenen medelijdenden glimlach ten beste aan dengenen, die met gemoedelijken ernst en vaste overtuiging zijnen geest voeden kan uit het genot van afgetrokkene bespiegelingen, welke geene berekenbare waarde in de maatschappelijke wereld bezitten? Wij bedoelen hier op verre na geene zelfdenkers, die, met buitengewone gaven des verstands toegerust, nieuwe omwentelingen in het Rijk der gedachten bewerkstelligen, en den menschelijken geest in al zijne goddelijk-oorspronkelijke verhevenheid doen schitteren; nog veel minder bedoelen wij dezulken, die hunne opgewondene verbeeldingskracht met hersenschimmige droomen, of met even gevaarlijke als gedrogtelijke denkbeelden en stelsels laten spelen, zich in onen bovennatuurkundige beschouwingen verliezende. Voorzeker niet, en wij willen ons over het gemis van de eene en andere soort niet al te zeer beklagen. Wij spreken over niets dan wat in onze dagen van elk beschaafd mensch met regt gevorderd mag worden. En in dat opzigt is de beoefening der Wijsbegeerte noodzakelijk. Althans is hare geschiedenis, die ons den eeuwig rusteloozen geest in al zijne ontwikkelingen of gedaanteverwisselingen voor oogen stelt, ongetwijfeld van eene te groote waarde, om ons met eene ter naauwer nood oppervlakkige kennis daarvan te mogen vergenoegen. Hebben derhalve de laatste vijftig jaren, in *Duitschland* vooral, eenen rijken oogst van wijsgeerige geestvoortbrengselen opgeleverd; hebben alle Kunsten en Weten-

schappen bij dat diepe onderzoek gewonnen, dan mogen *wij* ons aan dien heilzamen invloed niet onttrekken, aan de verschijnselen van dien aard onze belangstelling niet ontzeggen. Of kan het wel anders dan bekrompene vooringenomenheid heeten, om zich opzettelijk als buiten den kring der letterkundige en wetenschappelijke beschaafdheid te sluiten? En vanwaar dan toch dat ongelukkige vooroordeel? Het is hier de plaats niet, om over dit punt uit te weiden. De Schrijver van het onderhavige Werkje zal zeker onze klagelijke klagt niet zoo geheel ongegrond vinden. Vroeger, als grondig kenner en ijverig voorstander der Hegeliaansche Wijsbegeerte optredende, had hij te worstelen met de onverwrikbare onverschilligheid des publieks voor wijsgeerige nasporingen, en leed schipbreuk.... 'En waagt nu nogmaals?'... Lieve Lezer! schrik niet, bid ik u, enkel op het hooren van den verdachten naam eens grooten mans; kunt gij misschien den reuk van HEGEL's zoogenaamd Pantheïsmus nog niet verdragen, wij willen het u ten goede houden. Maar stel u gerust; thans behandelt de Schrijver dezer *Bijdragen* geene opzettelijk, eigenlijk gezegd wijsgeerige onderwerpen; zijne beschouwingen gaan over de leer der Schoone Kunsten; tot zoodanige zal hij zich bepalen, 'die voor de vatbaarheid van elk beschaafd mensch geschikt, en toch niet minder dienstig zijn, om de kennis derzelve te helpen bevorderen.' Bij de Aesthetica loopt uw God, uwe Godsdienst, uwe ziel ook minder gevaar. Neen, leg dit voor de veredeling van smaak belangrijke Geschrift niet uit de hand, Lezer! gij zult er u wel bij bevinden. Veroorloof mij slechts, om u met den hoofdzakelijken inhoud er van in het kort bekend te maken.

Het Werkje wordt geopend door eene *Proeve eener Kunstgeschiedenis der* 18de *eeuw*, waarvan in dit eerste Stuk slechts de inleiding voorkomt, die den toestand der Schilderkunst in de 16de en 17de eeuw behandelt; de rest zal, naar de belofte des Schrijvers, in de verder uit te gevene Stukken volgen.

Het tweede Stuk, getiteld: *Over het Klassieke en Romantische der Kunst*, behelst eene vertaling van Mevr. DE STAËL HOLSTEIN's bekende plaats over dat onderwerp, getrokken uit haar Werk: *De l'Allemagne*, door eene korte, maar oordeelkundige voorafspraak begeleid. Bij eene andere gelegenheid behoudt de Schr. zich voor, dit punt meer opzettelijk te behandelen.

Na eenige wenken over het *Nut van welingerigte galerijen en schilderstukken*, komen hier nieuwe en diep doordachte beschouwingen *over het vermogen der Toonkunst* voor, die, even als

de laatste Verhandeling: *Het kunstwerk in betrekking tot het publiek beschouwd*, grootendeels ontleend zijn aan HEGEL's *Vorlesungen über die Aesthetik* (verg. Dl. III, bl. 129, 151, en Dl. I, bl. 339 verv., van de door Prof. HOTHO bezorgde uitgave). Bij den eersten oogopslag schijnt het verwonderlijk, dat een VAN GHERT zelfs niet eenmaal noch van zijnen voormaligen vriend HEGEL, noch van dit zijn hoogstvoortreffelijk Werk gewag maakt. Langzamerhand kwam bij ons het vermoeden op, dat dit allerwaarschijnlijkst niet zonder opzet gedaan is, en in dat geval zullen wij des Schrijvers voorzigtigheid eerbiedigen.

In eene *beoordeeling der Fransche School en der Parijsche Kunstenaren*, naar aanleiding van het met veel vernuft geschrevene Engelsch, van MICHAËL ANGELO TITMARSCH bewerkt, wordt de Fransche Schilderkunst, naar verdienste, niet al te malsch bejegend. Vervolgens vinden wij hier eene breedvoerige aankondiging van een door J.D. PASSAVANT vervaardigd Werk over RAFAËL VAN URBINO en diens vader GIOVANNI SANTI, in 1839 te *Leipzig* in het licht verschenen in twee Deelen, met 14 afbeeldingen. Het is overbodig, een verslag van een verslag te geven. VAN GHERT prijst deze levensgeschiedenis aan, als ‘een onontbeerlijk hulpmiddel voor hen, die de Schilderkunst, naar eisch, willen beoefenen.’ Overigens is de uiteenzetting van het onderlinge verband van RAFAËL's kunstgewrochten der *Stanza della Signatura* opmerkenswaardig en nieuw.

Hiermede is ons verslag van dit eerste Stuk ten einde. Wij maken het ons tot eenen aangenamen pligt, om deze bladeren, die ‘de vruchten eener langjarige studie’ bevatten, aan de bijzondere aandacht van het meer beschaafde deel onzes publieks aan te bevelen. In de mededeeling zijner wijsgeerige nasporingen over de leer der Schoone Kunsten heeft de Schrijver niet alleen ‘eene grondige, maar tevens bevattelijke, aangename en onderhoudende lectuur’ geleverd. Onze ‘aanmerkingen en bedenkingen’ zijn van te geringe waarde, om er deze aankondiging mede te rekken; en al hadden wij ook wel meer oorspronkelijks gewenscht, toch beviel ons de behagelijke ingenomenheid zeer, waarmede de van elders ontleende gevoelens en grondbeginselen voorgedragen zijn. De Schrijver zelf bezit te veel liefde voor de Kunst, om aanmoediging te behoeven. Een woord nog ten slotte over den stijl. Deze draagt hier en daar eene meer of min onaangename Hoogduitsche tint, die soms de gemakkelijkheid van uitdrukking in den weg staat. Wij zwijgen van kleinere onnaauwkeurigheden en taalfouten, als het staag verkeerde ge-

bruik van *hedendaags* voor bijwoord, en zullen niet vragen, of men ook een *oog onthalen* kan, zoodat het langzamerhand de uitwerkselen gevoelt eener *zoete bedwelming*; wij sparen liefst BILDERDIJK's niet zeer malschen uitval over het onzijdige gebruik van *genie*, enz., en eindigen met den wensch, dat de Schrijver der onderhavige *Bijdragen* in zijne moeijelijke taak door de welwillende medewerking van bekwame mannen naar eisch ondersteund worde, opdat, door de zamenspanning van veler krachten tot één gemeenschappelijk doel, ook bij ons het schoonheidsgevoel meer en meer ontwikkeld en in zijne verhevenheid op prijs gesteld moge worden.

Een nieuw Boek, door C.H. Clemens. *Te Nijmegen, bij* J.F. Thieme. 1841.

Wij hebben in dit 'Nieuwe Boek' van CLEMENS, volgens zijne eigene voorspelling in de Voorrede, tevens 'het laatste Boek' van den Schrijver aan te kondigen. Hij is sedert deszelfs verschijning overleden.

Deze beoordeeling zal dus niet onder de oogen van den Auteur komen. Zij zal hem niet behoeven gerust te stellen, dat hij geene reden had, om op het blad, tegenover den titel, uit te roepen:

> *La Critique.* Pauvre lecteur!
> *Moi.* Pauvre Auteur!

En inderdaad, tot zulk eenen uitroep had, zoover wij weten, wat hem betreft, noch de kritiek, noch de Auteur, immer reden. Van zijne optreding af heeft CLEMENS de gunst van ons publiek bezeten, en, wat meer zegt, verdiend. Wij vereenigen ons gaarne met hetgeen vroeger in dit Tijdschrift van hem gezegd werd. 'Wij vleijen niet, wanneer wij hem den lof toekennen, in den goeden zin des woords, een populair Schrijver te zijn geweest. Het scheen ons, dat de oorzaak van zijnen opgang in het talent school, waarmede hij van zijne individualiteit partij trok; hij verdiende dien te maken, daar hij het goede, naar zijne ontwikkeling en licht, wilde en zocht. Het is een waarborg, dat zijn Werk hem overleven zal!' In deze regelen is hij, onzes inziens, goed gekarakteriseerd. Wij herinneren ons nog den opgang, dien zijne eerste verschijning in het Leeskabinet, zoo wij meenen, maakte. Ieder was bekoord door de natuurlijke losheid en frischheid, over de kleine schetsen, die daarin voorkomen, verspreid. De ongemaakte, bijkans naïve opregtheid, waarmede hij zich zelven in deze Stukjes in-

voerde, was onder ons nieuw, en maakte te meer indruk door het beminnelijke karakter, dat zij aan zijne individualiteit wist te geven. Daarbij bezat zijn stijl, zonder poëtische verheffing of plastische elasticiteit, eene aangename lenigheid en gemakkelijkheid, die gelukkig strookte met den trant, waarin hij schreef.

Deze verdiensten, die hem terstond eene eigene en eervolle plaats in onze Letterkunde verwierven, werden ook in zijne volgende Werken teruggevonden. Het moet echter gezegd worden, dat zijne latere voortbrengselen zijne eerstelingen niet overtroffen, misschien niet geëvenaard hebben. Door het gunstig onthaal van zijn Werk verleid, vertrouwde hij al te veel op het gemak, waarmede hij schreef, en maakte weleens misbruik van het genoegen, waarmede men zijn gekout scheen aan te hooren. Het is dus misschien voor den roem van den Auteur niet ongelukkig, dat de dood *Einde* onder zijn Werk gezet heeft. Wij twijfelen, of het talent van CLEMENS tot dezulken behoorde, die door studie en onderzoek zich zelve voeden en voor uitputting weten te hoeden. Van het tegendeel meenen wij in dit nieuwe Boek sporen te vinden. Daarin toch betreedt de Schrijver in zooverre een nieuw grondgebied, dat hij meer als Romanschrijver optreedt, schoon hij zorg draagt, om van tijd tot tijd nog eens zelf op het tooneel te verschijnen, en mede te spelen. Hierdoor ontstaat echter eenige verwarring in de lijnen van waarheid en verdichting, die aan het beeld van zijne individualiteit dat heldere, sprekende en ronde ontneemt, waarin het groote geheim van zijn talent lag. Wij dachten er bij aan eenen onderhoudenden verteller, die, in zijne eigene geschiedenis geen fonds meer vindende, om aan den gang te blijven, er met luchtige hand wat verdichting onder mengt. Dit neemt echter niet weg, dat ook dit nieuwe Boek nieuwe proeven in overvloed bevat van dat losse en aangename talent, hetwelk ons zoo menig genoegelijk oogenblik schonk, en den naam van CLEMENS in eervolle gedachtenis zal doen blijven. Wij hebben ons dus van ganscher harte verheugd in de deftige uitvaart, waarmede zijne vrienden den nederigen man vereerd hebben, en dragen gaarne onzen steen bij tot het gedenkteeken, dat hij zich in het hart van velen heeft opgerigt.

Gedichten van J.M. Dutillieux. *Rotterdam*, Wed. Iocke en zoon. 1841.

‘Ofschoon het gewaagd is, op twintigjarigen ouderdom, met eenen bundel Gedichten op te treden, te meer, wanneer men

nimmer eene proeve van dichttrant in eenig Tijdschrift of Jaarboekje geleverd heeft, moet ik echter, om mij zelven te bevredigen, tot die optrede overgaan. Hoe weinig men toch zelf over zijne dichtvoortbrengselen kan oordeelen, ondervond ik meermalen; dat dan de openbare kritiek zulks doe.'

Het is eene moeijelijke taak, welke in dezen aanhef van het Voorberigt door den jeugdigen Schijver dezer Gedichten aan de openbare kritiek wordt opgelegd. Hij vraagt 'gegronde en minzame aanmerkingen eener onbevooroordeelde kritiek.' Met de hand op het hart kunnen wij verklaren, dat, zoo wij bij het openen van dezen Dichtbundel eenig *vooroordeel* koesterden, het alleen de vooringenomenheid was, welke wij voor iederen jongen Letterkundige gevoelen, die ons de eerstelingen zijner kunst aanbiedt. Doch zullen deze aanmerkingen niet alleen *minzaam*, maar ook *gegrond* zijn, dan moeten wij even openhartig bekennen, dat onze uitspraak over de waarde zijner dichtvoortbrengselen niet gunstig wezen kan.

Hadden wij den Schrijver naast ons, dan zou ons niets gemakkelijker zijn, dan, met het Boek in de hand, hem de redenen daarvan uiteen te zetten. Dan gelooven wij, dat, indien *hij* slechts onbevooroordeeld zijn wilde, wij hem welhaast van de billijkheid onzer afkeuring overtuigen zouden. In het tegenwoordige geval echter blijft het voor ons althans moeijelijk, onze veroordeelende uitspraak aldus te motiveren, dat aan de eigenliefde des Schrijvers geene mogelijkheid van twijfel aan hare gegrondheid overblijft. Doch wij willen, op de opregtheid en welmeenendheid van het gedane verzoek vertrouwende, den Dichter enkele aanmerkingen voorleggen.

Beginnen wij met de keuze der onderwerpen, die in *oorspronkelijke* en *ontleende Gedichten* gesplitst zijn. Zij hebben het dubbele nadeel, van op zich zelve weinig sympathie op te wekken, en daarenboven aanleiding te geven tot herinneringen en vergelijkingen, welke niet gunstig werken kunnen. Enkele proeven. 5 *Februarij*, 1831, een honderd en éénde Speykiade. Wij weten niet, wat dit Stuk meer tegen zich heeft, de verzadiging, en bijna walging, van het afgezaagde onderwerp, de politische reactie, of het aandenken aan de schoone verzen van LOOTS, WITHUIJS en andere Meester-Zangers. Wie wil b.v. in onze dagen nog uitvallen als deze:

> Dan, ach! de vreugd is kort! - Bij Panters is men veilig,
> Doch in der Belgen magt, is vriend noch broeder heilig.
> Eer jaagt het teeder lam het blinde strijdros dood,

Eer daalt het starrenheir in *Tetys* koelen schoot,
Eer zal des menschen hand den loop der aarde stuiten,
Eer zal voor 's armen nood de deugd haar boezem sluiten,
Eer zag zich 's menschen ziel *de sterfelijkheid bereid*,
Eer men de Belgen roemt om trouw en menschelijkheid.

Willem Tell, eene uitvoerige Romance. De *Willem Tell* van VAN DER HOOP is van te jonge dagteekening voor de gunstige opname van eene zooveel minder gelukkige behandeling van het hier verhaalde feit. *David en Goliath*. De Liedjes van CLAUDIUS, door TOLLENS, zijn in aller handen. *Moses*, naar VICTOR HUGO, buiten alle vergelijking met den *Moses* uit de *Jochebed* van BOGAERTS, enz. Wij zwijgen nog van een Lied aan *de Zon, de Maan* en dergelijke, die te algemeen zijn, om zonder eene oorspronkelijke greep of nieuwe behandeling te bevallen.

Maar misschien vergoeden de verdiensten van vorm en stijl, wat aan de keuze der onderwerpen ontbreekt? Wij durven geen ja zeggen. Reeds de bovenaangehaalde proeve riekt sterk naar maniervolging. Wij kunnen haar met vele andere vermeerderen; bl. 1:

Dat vrij een ander, hoog van toon,
Der vreemden lof bezing!
Ook ik vlecht bloem- en lauwerkrans
Om hunner helden kling.

Maar wee hem, die den heldenmoed
Op eigen grond niet *ziet*,
Of de eer van 't dierbaar Vaderland
Niet meldt in 't hartig lied.

Of bl. 11:

Nog drukte vreemde heerschappij
Der Zwitsren vrijen grond.
Nog zwaaide er dwang en plonderzucht,
Den *bloeden* standaard rond.

en vele dergelijke. Zoo vinden wij hier, onder andere leemten, ook de Goden en Godinnen EOOL, ESCULAAP, NEPTUNUS, FLORA, POMONA en AURORA terug, die wij hoopten, dat eens voor goed gevallen waren. Ten gevolge daarvan hoort dan ook de Egyptische Vorstendochter aan den oever des *Nyls* den ‘Zephirus’ ruischen (het Fransch heeft wel *Zéphyre*, maar bij hen is de beteekenis van dit woord als eigennaam niet zoo streng behouden als bij ons, hetgeen reeds door de verschillende initialen *zephyre* en *Zephirus* wordt aangeduid). Maar erger dan navolging, schoon misschien mede niet geheel zonder herinnering

van de *Rijmen* van GOEVERNEUR, is een trant en stijl als deze, bl. 62:

> Sinds lang kwam mijn Muze mij vreesselijk kwellen,
> Zij wilde, dat ik iets *ter neder zou stellen*;
> Ik deed het, ik zong van de Zon en de Maan,
> En dacht toen, o Muze, aan uw wensch is voldaan.
>
> Maar neen, niet voldaan, ging zij voort mij te plagen,
> Toen dorst ik, o jammer! stoutmoedig het wagen,
> Om haar, die zoo dikwijls haar bijstand mij bood,
> Te ontvliên, te verjagen, ondankbaar en snood.
>
> ‘Ga, plaaggeest! begeef mij,’ dus sprak ik verbolgen,
> ‘Ben ik reeds ten deele in de Dichtzee verzwolgen,
> Gij lokt mij toch verder den maalstroom niet in,
> Al streelt mij de toekomt met eeregewin,’ enz.

Eindelijk de taal. Buiten vele gebrekkige of lamme constructiën, vinden wij *bloeden*, voor *bebloeden; bloot* (verbaliter), voor *ontbloot; voogd*, voor *Landvoogd; 't huichlen wars*, voor *wars van 't huichlen; hield staan*, voor *staande; schittrend koning*, voor *schittrende; van af der bergen top*, voor *van - af; aanbeden*, voor *aangebeden; reuzen zeeschelp*, voor *reuzige; lucht zich*, voor *geeft zich lucht*, en soortgelijke, die gebrek aan taalkennis, zoowel als aan kunstvaardigheid, verraden.

Wij laten het oordeel aan den Lezer. Zeker behoort het hier gegispte tot de minst gelukkige plaatsen. Doch wij vragen, of dergelijke gebreken niet in het algemeen een leerlingschap in de Kunst aanduiden, dat beter deed, zijne oefeningen voor alsnog buiten de oogen des publieks te houden? Wij zijn schroomvallig deswege den Heer DUTILLIEUX allen dichterlijken aanleg te ontzeggen. Wij hebben jonge Dichters gekend, wier aanvang geen honderdste gedeelte beloofde van hetgeen zij later geworden zijn. Poëzij is half gave, half Kunst; de Kunst moet aangeleerd worden. Maar zoo veel kunnen wij verantwoorden, dat wij den jongen Dichter *minzaam* raden, om niet weder in het openbaar als Schrijver op te treden, eer zijn geest oorspronkelijker ingevingen ontvangt, die dichterlijker taal spreken!

Boekbeoordeelingen.

Leesboek over de beginselen der sterrekunde, in verband met de Wis- en Natuurkundige Aardrijksbeschrijving. In den vorm van Gesprekken. Met Afbeeldingen. Te Delft, bij J. de Rooy. 1839-1841. 655 blz. kl. 8°.

Onze goede Voorouders zullen zeker niet gedroomd hebben, dat de kennis der Natuur, die hun, in weêrwil van zoo veel inspanning en ernstigen arbeid, niet te beurt mogt vallen, in de tegenwoordige eeuw de eigendom van oningewijden, en zelfs van de jeugd, zoude worden. De reuzenschreden, met welke de Natuurlijke Wetenschappen, gedurende de laatste eeuw, vooruitgegaan zijn, verdienen onze hoogste bewondering; maar in geene mindere mate verdient de ijver, met welken zij thans voor elk toegankelijk en aan de zedelijke belangen van het algemeen worden dienstbaar gemaakt, opmerking en toejuiching. Er is inderdaad iets groots en edels in veler welgelukte pogingen, om de vrucht der Wetenschappen te bereiden tot een verkwikkend voedsel, ter versterking van hart en geest; en toch, wanneer wij bij ons eenige ingenomenheid met die pogingen verraden, dan worden wij niet alleen somtijds met koele onverschilligheid beantwoord, maar niet zelden wekken wij daardoor een hevig misnoegen tegen ons op. Menig wezen, dat in den uitwendigen vorm van een' mensch op deze aarde wandelt, en zich daarom ook verbeeldt een mensch te zijn, hooren wij, met eene wijsbegeerte, ook aan het redelooze gedierte eigen, de Wetenschappen in het algemeen verachten, en wij misgunnen zulken geenszins het zinnelijke genot, waarin alleen zij hunne zaligheid kunnen vinden. Maar het is eene zaak van meer gewigt, dat anderen regtstreeks tegen ons

opstaan, aan wie, misschien niet zoo geheel ten onregte, zelfs eenen eersten rang onder de Geleerden wordt toegekend, en die ons van heiligschennis beschuldigen, indien wij Wetenschappen onder het volk uitstrooijen, als wierpen wij paarlen voor het vee. Mogten de laatsten, aan wier gevoelen dikwijls eene maar al te groote waarde gehecht wordt, hun eigen hart, even naauwgezet als de Wetenschap, beoefenen, ach! zij zouden op zijnen bodem niet die hooge liefde voor de Wetenschap, welke zij gewoonlijk voorwenden, maar eene neiging vinden liggen, die meer tot het eigenbelang, dan tot het algemeene welzijn overhelt. Hij noeme zich gelukkig, wien het voorregt beschoren is, van zich geheel onbelemmerd aan de beoefening van Wetenschappen te kunnen toewijden; maar hij is dat voorregt onwaardig, indien hij haar voornaamste doel uit het oog verliest. De Wetenschap bestaat om den wil des menschen in het algemeen, en het menschdom strekt zich verder uit, dan de kleine kring van hen, die haar bevorderen en voortplanten moeten. De Wetenschap, en vooral de Natuurlijke Wetenschap, kan niet met het enkele doel geschapen zijn, opdat eenige weinigen met de stralen zouden schitteren, welke zij van haar licht ontleenen; niet, opdat eenige weinigen zich het regt zouden aanmatigen, om door hunne natuurgenooten geëerbiedigd te worden, maar boven alles, opdat zij beschaving, verlichting en veredeling zouden aankweeken, en alzoo den redelijken bewoner dezer aarde nader zouden brengen tot zijnen Formeerder. Zij mag daarom niet moedwillig aan de groote meerderheid onttrokken worden. De Natuur, zoo rijk in schoonheden en wonderen, die de liefderijke zorg verraden, met welke zij allen omvat, kan niet de uitsluitende eigendom zijn van hem, wiens taak het is hare schatten op te delven, evenmin als de lichten des hemels uitsluitend voor hem geschapen zijn, die pligtshalve hunnen loop bespiedt. De kennis, welke de mensch van de groote schepping bezit, is een onwaardeerbaar geschenk van zijnen Schepper, dat aan allen toekomt; een algemeene eigendom, die zooveel mogelijk onder allen verdeeld en voor allen bereikbaar gesteld moet worden.

De algemeene verspreiding van geene Wetenschap kan gewigtiger wezen dan die der Sterrekunde, want zij beschouwt die groote Werken der Schepping, in welke de almagt des Scheppers, voor ons menschenverstand, met den grootsten luister doorblinkt; die voor niemand onopgemerkt kunnen blijven; welker invloed op ons welzijn zelfs den eenvoudigste niet kan

ontgaan; welker kennis, gelijk de Geschiedenis leert, een onfeilbaar middel is tegen bijgeloof en talrijke vooroordeelen, die des menschen rust verstoren, en hem zoo vaak deden sidderen voor hetgeen tot zijn welzijn geschapen is. Die algemeene verspreiding is niet, gelijk sommigen willen, eene ongerijmdheid of eene hersenschim; want hoeveel arbeids de streng wetenschappelijke beoefening der Sterrekunde vorderen mogt, hoeveel scherpzinnigheids en verhevene kundigheden men aanwenden moest, om haar tot de tegenwoordige hoogte te verheffen, de uitkomst der onderzoekingen, tot welke zij aanleiding gaf, datgene, wat voor het algemeen bijna uitsluitend belangrijk kan wezen, gedoogt eene eenvoudige voordragt, tot welker begrip noch voorbereidende kundigheden van eenig aanbelang, noch eene bijzondere inspanning van gedachten gevorderd worden. Mogen sommige Wetenschappen zich tot geene zoogenaamde populaire voordragt leenen, aan de Sterrekunde heeft men steeds eene bijzondere geschiktheid voor zulk eene voordragt toegekend, gelijk de talrijke Werken over populaire Sterrekunde, die van THEON SMYRNAEUS af tot op HARTMAN toe geschreven zijn, voldingend bewijzen; en wil men zich overtuigen, dat die geschiktheid inderdaad tot hare kenmerken behoort, men doorleze slechts de populaire Schriften, welke uit de pen van de grootste Sterrekundigen dezer eeuw zijn voortgevloeid, die ons tevens aantoonen, welken prijs deze op de algemeene verspreiding hunner Wetenschap stellen. HERSCHEL, AIRY, LITTROW en MÄDLER hebben in hunne schoone Verhandelingen aangetoond, dat de populaire voordragt der Sterrekunde niet behoeft te bestaan in eene dorre, en voor den grooten hoop onverstaanbare, opsomming der gewigtigste waarheden, welke zij omtrent den bouw des hemels en de natuur van zijne lichten ontdekken deed; maar elk hunner wist, door eene eigenaardige wijze van voorstellen, de meest zamengestelde denkbeelden in den oningewijde als over te gieten, en hem daarenboven zelfs zoo diep in den loop der onderzoekingen te leiden, dat hij althans aan de waarheid der hem medegedeelde, en volkomen opgehelderde, ontdekkingen en uitkomsten niet meer twijfelen kon. Zelfs BESSEL, dat onovertroffen toonbeeld van vernuft, van ijver en vaardigheid, heeft de uitkomsten van sommige zijner onderzoekingen, die zijnen naam met roem en bewondering tot het late nageslacht zullen overbrengen, opzettelijk ook voor het algemeen beschreven, en bewees, misschien nog duidelijker dan zijne voorgangers, de dwaasheid

van den stelregel, dat de populaire voordragt eener Wetenschap slechts voedsel aan eene oppervlakkige veelweterij kan geven.

Ofschoon reeds een aanzienlijk aantal uitheemsche Werken over populaire Sterrekunde voorhanden is, en het bij ons ook aan geene Vertalingen ontbreekt, kan men toch niet beweren, dat daarmede onze behoeften geheel zijn vervuld geworden. Niet al die Werken verdienen eenen onbepaalden lof; want sommige hebben eene verkeerde strekking, andere staan niet op de tegenwoordige hoogte der Wetenschap, en nog andere verraden, dat het hunnen Schrijvers aan talent van mededeelen ontbrak, hetwelk hier gebiedend gevorderd wordt. Zelfs die Werken, aan welke men noch het een, noch het ander te laste leggen kan, kunnen niet gerekend worden voor de groote menigte bij ons eene volkomene geschiktheid te bezitten. Zoo vooronderstellen de Werken van AIRY, LITTROW en MÄDLER bij den Lezer eenige wiskundige kennis; dat van HERSCHEL eene vatbaarheid voor afgetrokkene redeneringen, die, hoe gering zij wezen moge, toch, gelijk de ondervinding leert, bij ons inderdaad niet zoo algemeen wordt aangetroffen. Aan taalkennis mangelt het in onze beschaafde kringen niet, en de vreemdheid der taal is wel de minste reden, waarom uitheemsche sterrekundige Geschriften bij ons zoo weinig ingang vinden, zoodat men met Vertalingen te leveren ook weinig vordert. Het ontbreekt bij ons niet aan menschen, die gaarne iets, van de zon en de maan, en bijzonder van de kometen met hare lange staarten vernemen, en gaarne toeluisteren, wanneer zij daarover iets zonderlings hooren vertellen, dat, zonder eenige inspanning van gedachten, kan opgevangen worden; maar bedrieg ik mij niet, dan ontbreekt het aan lust tot nadenken en ernstige overweging. Geven wij hun, die ons raadplegen, een der genoemde uitmuntende Werken in handen, dan zullen zij het meestal weldra, met eenigen wrevel, van zich afwerpen. Zelfs zij, die zich bij uitsluiting aan Wetenschappen hebben toegewijd; die aan nadenken gewoon zijn, en zich daardoor niet laten belemmeren; die toch ook eenmaal den Mathesisberg overtrekken moesten schrikken meestal voor een wiskundig teeken, als had er zich slangenvenijn aan gehecht; en de andere klasse van Lezers, zich bij voorkeur aan Romans en Verhalen overgevende, schuwt gewoonlijk elk Werk, dat niet dan met eenige inspanning gevolgd en begrepen kan worden. Ik weet niet, of het elders beter gesteld is; maar dit weet ik, dat

de populaire sterrekundige Werken elders als verslonden worden, terwijl zij onzen Nederlandschen Uitgevers gewoonlijk tot medelijden wekkende jammerklagten aanleiding geven. Zal men zich nu halsstarrig tegen dezen geest verzetten, en onzen landgenooten opzettelijk onthouden, wat met hunne neiging het meest overeenkomt; of zal men, aan de algemeene zwakte te gemoet komende, eenen lust tot ernstiger onderzoek voorbereiden? Zal men dwaze pogingen aanwenden, om het koude ijzer met handen te buigen, of het eerst allengs warm maken, totdat het gloeijend wordt, en zich niet meer tegen behandeling verzet? Wie nuttig wil zijn, zal ongetwijfeld het laatste kiezen: Wil men bij ons der Sterrekunde een grooter, een genegener gehoor verzekeren, dan ontneme men haar het stroeve aanzien, dat zij voor velen heeft; men steke haar aanvankelijk in een ongewoon kleed, omhulle haar met eenen tooi, aan bevallige verhalen ontleend, en vermijde, zooveel mogelijk, elke afgetrokkene zuiver wiskundige bespiegeling en berekening. Bij voorkeur keere men zich tot het opkomende geslacht, beijvere zich, om, ook door de Sterrekunde, zijnen geest voor het schoone en goede te vormen, stelle het jeugdige verstand de wonderen des hemels voor, in eenen bevattelijken en behagelijken stijl, en wekke alzoo eenen lust en eene liefde voor de kennis der schepping op, van welke niet meer te vreezen is, dat zij, in lateren tijd, onder eene overdrevene zucht tot modelektuur zal verstikken.

Uit dit oogpunt beschouwd, is het Werkje, tot welks aankondiging en beoordeeling ik, zoowel door de Redactie van dit Tijdschrift, als door den Uitgever, geroepen ben, van wezenlijk belang, en ik zal geene verontschuldiging daarvoor behoeven, dat ik mijnen kostbaren tijd en mijne aandacht wijde aan een Boek, dat meer opzettelijk voor de jeugd geschreven is. Had ik mij over iets te verontschuldigen, het zoude daarover wezen, dat ik nog niet aan veler verlangen voldeed, en aan het zamenstellen van een volledig Werk over populaire Sterrekunde, geheel voor onze behoeften geschikt, mijne krachten beproefde. De vervulling van andere en zwaardere pligten alleen kon de vervulling van deze vertragen, en wettige redenen konden alleen de oorzaak wezen, waarom ik mij tot heden, in dit opzigt, bij de aankondiging van het Werk eens anderen bepalen moest.

Het Werk, dat wij te beschouwen hebben, is, volgens de Voorrede, een sterrekundig Leesboek, ‘waarin de zamensteller ge-

tracht heeft alles op de eenvoudigste en duidelijkste manier voor te stellen, eene Volkssterrekunde, gelijk die nog in onze taal ontbrak.' De Schrijver schijnt het alzoo met mij, omtrent onze behoeften, eens te wezen, en heeft in die behoeften willen voorzien. Het was eene zware taak, die hij op zich nam, tot welker vervulling ik niet zoude kunnen arbeiden, zonder groote vrees voor eenn ongunstigen uitslag; want, wanneer men het schrijven niet met afschrijven wil verwisselen, ligt er in het zamenstellen van eene goede Volkssterrekunde inderdaad eene grootere moeijelijkheid, dan in het zamenstellen van een streng wetenschappelijk Leerboek. Het is niet genoeg, dat men de Sterrekunde oppervlakkig beoefend, en iets over de onderwerpen gelezen hebbe, die men in zijne Volkssterrekunde behandelen wil. In tegendeel wordt er boven alles vereischt, dat men, hetgeen voorgedragen moet worden, tot in de kleinste bijzonderheden, volkomen meester zij, en van alle zijden beschouwd hebbe. Zonder dit kan men die heldere denkbeelden niet bezitten, welke noodwendig gevorderd worden, om zijne gedachten op de eenvoudigst en duidelijkst mogelijke wijze te kunnen uitdrukken; en de verschillende deelen der Sterrekunde zijn zoo naauw aan elkander verbonden, dat men geen enkel volkomen doorgronden kan, zonder de Wetenschap in haren geheelen omvang strengelijk beoefend te hebben. Het schrijven van een populair Leesboek over Sterrekunde is dus niet het werk van eenen liefhebber, die zelf zijne kennis slechts uit populaire Geschriften geput heeft, maar alleen van hem, die, door langdurige studie, Sterrekundige, in den strengsten zin des woords, geworden is, en deze moet dan nog aan talrijke vereischten kunnen beantwoorden. Hij moet zich geheel in den geest van Lezers weten te verplaatsen, die van de onderwerpen, welke men behandelen zal, niet het minste denkbeeld hebben, of zich, wat nog erger is, niet zelden valsche en geheel verkeerde denkbeelden hebben in het hoofd geprent; en rigt hij zijne uitleggingen en ophelderingen zoodanig in, dat daarbij eene, hoe ook geringe, voorloopige kennis stilzwijgend voorondersteld wordt, dan zal hij ook zeker niet verstaan worden. Bij de populaire voordragt der Sterrekunde moet men, nog meer dan bij eene streng wetenschappelijke, eene buitengewone juistheid in zijne uitdrukkingen in acht nemen; want leeken, vooral indien zij nog geheel onkundig zijn, hangen meer aan klanken en woorden, dan dat zij den zin of de gedachte opsporen, die door deze woorden moet uitgedrukt worden. Zijn die klanken of woorden verkeerd gekozen, dan wordt men niet alleen niet verstaan, maar zijne

meening wordt in eenen verkeerden zin opgevat. Men moet wijders niet alleen volkomen begrijpen en in acht nemen, wat eigenlijk onderwijzen is, en hoe men in het algemeen zijne kennis op een' ander' moet overbrengen, maar bovendien het eigenaardige talent bezitten, om afgetrokkene denkbeelden, door gepaste hulpmiddelen, van hunne afgetrokkenheid te bevrijden, en vooral ook om der zwakke verbeelding door zinnelijke voorstellingen te hulp te komen, en hetgeen men anders gewoon is door wiskundige teekens of op eene wiskundige wijze uit te drukken, in het gewone spraakgebruik over te brengen, of, door vergelijking met voorwerpen uit het dagelijksche leven, verstaanbaar te maken. In welke mate dit alles geschieden kan, is reeds door vroegere Schrijvers aangetoond; maar de gelukkige vonden en grepen, die zij dikwijls aanwenden moesten, om hun doel te bereiken, bewijzen, dat ook het vernuft hier een dringend vereischte is. Wie al die vereischten bezit, zal met regt mogen hopen een Volks-Leesboek over Sterrekunde te schrijven, dat door het verwijt niet getroffen kan worden, van eene oppervlakkige veelweterij aan te kweeken; en wie die niet bezit, heeft hooge waarschijnlijkheid, klanken zonder denkbeelden aan zijne Lezers mede te deelen, hun niet de dingen zelve, maar hunne namen te leeren kennen, en voor hen alzoo, gelijk men zegt, de klok te luiden, zonder aan te wijzen, waar de klepel hangt.

De ongenoemde Schrijver van ons Leesboek, wien het evenmin aan zedigheid als aan liefde voor de Wetenschap ontbreekt, heeft zich door zijn Werk als een zeer kundig beminnaar der Sterrekunde doen kennen, die zijne kunde tot nut van anderen wilde doen strekken, en ook deswege op de algemeene achting en erkentenis billijke aanspraak maken kan. Hij bezit vele der genoemde hoedanigheden, die hem zijn doel, althans voor een goed gedeelte, deden bereiken; maar met leedwezen moet ik getuigen, dat het gebrek aan sommige vereischten eene onvolkomenheid in zijnen arbeid heeft doen overblijven, waardoor mij die niet ten volle kon bevredigen. Ik heb veel goeds in het Werk gevonden, maar ook veel, dat ik anders zoude wenschen, en zelfs komt de wijze, waarop het Werk is aangelegd, zijn vorm en zijne uitgebreidheid, mij voor met zijn doel niet geheel overeen te komen. Ofschoon de Schrijver nergens uitdrukkelijk zegt, voor welke soort van Lezers hij zijn Werkje meer bijzonder bestemde, kan daaromtrent geen twijfel bestaan, daar hij zijn onderwijs in den vorm van gesprekken gegeven heeft tusschen eenen Meester en drie kinderen van 12, 13 en 14 jarigen leeftijd.

Ik laat het voor het oogenblik op zijne plaats, welke leeftijd, naar de regelen der Opvoedkunde, de geschiktste zoude wezen, om met de populaire beoefening der Sterrekunde te beginnen; maar ik meen in twijfel te moeten trekken, of een Werk van zulken omvang, en op zulk eene leest geschoeid, voor jonge lieden tusschen de 12 en 14 jaren geschikt kan wezen. Het Werkje bevat met zijn register 655 blz. klein octavo, en had, zonder iets in waarde te verliezen, aanmerkelijk bekort kunnen worden. Ofschoon er voor het overige geen in het oog loopend gebrek aan overeenstemming tusschen de uitgebreidheid der verschillende hoofdstukken bestaat, is er eene veel te groote ruimte aan de sterrebeelden verkwist, die meer dan een vijfde deel van het geheele Werk innemen. Het Werk bevat eene langwijlige, eentoonige, en voor jonge lieden waarlijk niet uitlokkende beschrijving van de sterrebeelden, die niet minder dan honderd bladzijden beslaat. Daarin wordt elk der 108 sterrebeelden afzonderlijk behandeld, waarbij 1°. met naauwgezetheid wordt vermeld, hoe het sterrebeeld er uitziet, en hoe het met betrekking tot andere sterrebeelden gelegen is, hetgeen men met eenen opslag van het oog ontdekken kan, wanneer men de sterrebeelden heeft leeren kennen, en ook, wanneer men dit niet geleerd heeft, nergens toe dient, zelfs niet om zich met de sterrebeelden gemeenzaam te maken; 2°. wordt daarbij het aantal sterren opgegeven, dat het sterrebeeld bevat, hetgeen, hoe men het nemen wil, nooit met eenige zekerheid kan geschieden, en tot de eigenlijke kennis des hemels niets afdoet. De Schrijver moest zich daarbij ook gestadig op de onbepaaldste wijze uitdrukken, b.v. blz. 484, waar wij lezen: ‘Eenige rekenen tot den Walvisch slechts 45, doch andere Sterrekundigen wel 102 sterren.’ In die beschrijving wordt 3°. over den oorsprong der namen gehandeld, die men aan de sterrebeelden gegeven heeft, en de geschiedenis van het, meestal mythologische, voorwerp gegeven, van hetwelk die naam ontleend is, hetgeen veel meer tot de Mythologie dan tot de Sterrekunde behoort. Ik voor mij zoude de beschouwing der sterrebeelden als een bijwerk van weinig waarde behandeld hebben, en die uitvoerige beschrijving had, naar mijn inzien, zonder nadeel aanmerkelijk bekort kunnen worden, of geheel kunnen wegblijven, te meer daar de Schrijver, nog buiten haar, ruim vijftig bladzijden aan het leeren kennen van sterrebeelden door rigtingslijnen, en de beschrijving van den stand des hemels, in de onderscheidene maanden des jaars, toewijdt. De Schrijver heeft opzettelijk den vorm gekozen van gesprekken tusschen eenen Mees-

ter en zijne leerlingen, JAN, WILLEM en EMMA. Ik zoude zulk eenen vorm misschien nog opzettelijker verworpen hebben, daar die volstrekt geene voordeelen, maar wel nadeelen oplevert. De logische volgorde der gedachten wordt door dien vorm, dikwijls op eene onaangename wijze, afgebroken, en de gedachte zeer dikwijls van de eigenlijke onderwerpen des Boeks, door beuzelingen, daaraan geheel vreemd, afgeleid. Voor volwassenen, die ongaarne gelijk met kinderen van twaalf jaren ter schole gaan, is het Boek, door zijnen vorm alleen, ongeschikt geworden, terwijl het, in eenen anderen vorm, voor elken leeftijd zoude kunnen dienen. Voor zulk een Werk is niets verkieslijker dan een eenvoudige, onderhoudende en verhalende schrijftrant, bij welken men zijne redeneringen geregeld laat doorloopen, de eene gedachte uit de andere laat voortvloeijen, en het volgende op het onmiddellijk voorgaande grondvest. Dan verkrijgt men die geleidende orde, welke evenzeer aan het denkvermogen als aan het geheugen te hulp komt. - Het blijkt verder, dat de Schrijver, niet zonder vrucht, de Sterrekunde beoefend, en zeer veel, ook de nieuwere onderzoekingen, deze Wetenschap betreffende, gelezen en overwogen heeft, maar toch niet alles, wat hem in het opstellen van zijn Stuk had kunnen te stade komen. De juistheid en duidelijkheid laten, daar de Schrijver niet diep genoeg in het wezen der zaak is doorgedrongen, hier en daar veel te wenschen over. Wie de Sterrekunde reeds beoefend heeft, zal wel overal de bedoeling des Schrijvers vatten, maar ook voor hem is het Werkje niet bestemd. Jonge lieden, die van deze Wetenschap nog volstrekt geene kennis dragen, zullen niet zelden op gezegden stuiten, die zij niet verstaan, of verkeerd verklaren, en die toch, met eenige verandering, de noodige juistheid zouden verkregen hebben. Ook komt het mij onraadzaam voor, de jeugd met eene zoo groote vracht van getallen te belasten, die haar geheugen niet omvatten, veel minder nog bewaren kan. De zoete kinderen, welker namen ik reeds genoemd heb, schijnen eene uitzondering op den algemeenen regel te wezen (JAN vroeg zelfs aan den meester, om eene lijst der dubbele sterren, die door BESSEL en mij gemeten zijn, en ontvangt die, met de opgave der afstanden in seconden en hare tiendedeelen uitgedrukt); maar voor zooverre ik kinderen heb leeren kennen, waren zij doodvijanden van graden, minuten en seconden, en schepten zij volstrekt geen behagen in soortgelijke Tabellen, met cijfers opgevuld, als wij in dit Werkje in menigte aantreffen, b.v. op bladz. 89, 90, 99, 100, 101, 197 tot 205, 344, 345, 380, 590. De Schr.

verklaart bij den aanvang van zijn Werk de eenvoudige wiskundige termen, wier gebruik bij de voordragt der Sterrekunde onvermijdelijk is, en laat onmiddellijk daarop een overzigt over de geschiedenis der Sterrekunde volgen, hetgeen natuurlijk alleen goedgekeurd kan worden, indien men vooronderstelt, dat de leerling reeds kennis draagt van hetgeen hij eerst uit het Werkje leeren moet. Om dat overzigt niet geheel onverstaanbaar te maken, moest de meester zich ook gestadig door de kinderen in de rede laten vallen, en hun talrijke bijzonderheden ophelderen, die naderhand opzettelijk beschouwd worden. Ook om die nuttelooze herhaling te vermijden, had dit overzigt het Werkje moeten besluiten. Men zal wel doen, indien men den leerling met het vijfde gesprek laat aanvangen, en hem tot de vier eerste laat overgaan, wanneer hij het overige gedeelte des Werks doorgelezen zal hebben.

(*Vervolg en slot in het volgende Nommer.*)

Disputatio juridica inauguralis de cura leg. civ. Neerl., ut salva sit res familiaris minorum, auctore *Gualth. Petr. Adr. Struyk*. Dordraci, apud Blussé et van Braam. 1840. 164 pagg.

Geen onderwerp is zoo gewigtig, zoo overwaardig om de aandacht van eenen Wetgever te boeijen, als het welzijn van minderjarigen. Het moet tot lof van het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek gezegd worden, dat daarin de belangen dier hulpbehoevende personen met zorg en naauwkeurigheid zijn behandeld, en vele verbodsbepalingen van het Fransche Regt, welke eerder nadeelig en belemmerend, dan voordeelig waren, zijn uit den weg geruimd. Zoo bestaat nu niet meer de volstrekte noodzakelijkheid, om het onroerende goed van den pupil niet anders dan in *openbare veiling* te verkoopen, en wordt het den minderjarige vergund, om gebruik te maken van de kennelijk voordeelige gelegenheid, welke voorkomen mogt, om het goed uit de hand te plaatsen; zoo wordt onder zekere voorwaarden veroorloofd, dat de voogd kooper of huurder van de goederen des minderjarigen worde; zoo mag de gemeenschap met den langstlevende der ouders, waar zulks het belang der kinderen medebrengt, worden voortgezet, enz.

Dat de belangen der minderjarigen met die hunner voogden

zooveel mogelijk in overeenstemming gebragt zijn, bewijzen zoowel de reeds bovengemelde verordeningen, als ook voornamelijk de aan de voogden gegevene bevoegdheid, om den last, die hunne vaste goederen tot waarborg der pupillen drukken moet, zooveel mogelijk door andere equivalente middelen, als de consignatie der fondsen van den minderjarige, het verpanden van inschrijvingen op het Grootboek enz., te verligten; de gelegenheid, hun gegeven, om, door het verkrijgen van eene regterlijke magtiging, hunne verantwoordelijkheid bij het voeren van gedingen te dekken, enz.

Ook voor derden is gezorgd, daar de schromelijke nadeelen, welke hypothekaire crediteuren, door de werking van de zoogenaamde legale, onder het gebied van het Fransche Regt niet ingeschrevene verbanden, konden lijden, hen thans niet meer bedreigen, nu de hypotheken, welke aan minderjarigen toegekend worden, even goed als alle andere, moeten worden ingeschreven, en slechts van den dag der inschrijving rang bekomen.

Al dit goede wordt schaars erkend; maar met veel ophef wordt geklaagd over de bezwaren, die de Wetgeving omtrent minderjarigen op één punt, te weten dat der *boedelscheiding*, oplevert. Het is zeker niet te ontkennen, dat de *verpligting*, om de loting aan te wenden, zoo dikwijls er minderjarige medeerfgenamen zijn, geenszins zonder moeijelijkheid is, en in menig geval eerder tot nadeel dan tot voordeel van de minderjarigen zelven strekken kan; maar zijn de ongelegenheden van het tegenovergestelde systema zoo onbeduidend? Kan men in gemoede volhouden, dat nimmer de minderjarige erfgenaam het slagtoffer van baatzuchtige nabestaanden zal worden, wanneer men de toebedeeling der erfgoederen aan de beslissing van den eenigen, *altijd* onbevooroordeelden en onpartijdigen Regter, het Lot, onttrekt? Is het onmogelijk, dat een Voogd, een Notaris, een Kantonregter, zoo al niet uit kwade trouw, toch door onkunde of zwakheid, te kort schieten tegen bedrog en kuiperij?

Hoe het zij, ik ben geen onvoorwaardelijk voorstander van het stelsel van loting; maar ik zoude het niet gaarne geheel uitgewischt, en door het zoo weinig waarborg verschaffende stelsel der bekende Wet van 1816 vervangen zien. Misschien ware het wenschelijk, dat de regel behouden bleef, maar eene mogelijkheid van uitzondering voor die gevallen, waarin de belangen der minderjarigen klaarblijkelijk door eene loting gekwetst zouden worden, vastgesteld werd.

Doch hier is de plaats niet, om in beschouwingen van Wet-

geving te treden. Mijne taak is, om het voor mij liggende Boekje te beoordeelen: hiertoe ga ik over.

Dit oordeel is over het geheel niet ongunstig. De Heer STRUYK heeft in dit Akademische Proefschrift het blijk gegeven, dat hij met theoretische kennis reeds een voorsmaak van praktische ervaring, door tweejarige oefeningen op een Notariskantoor, blijkens de Voorrede, opgedaan, vereenigt.

Wat de orde der Dissertatie aangaat, deze bestaat uit drie Hoofddeelen, waarvan het eerste de minderjarigen, welke zich nog onder de vaderlijke magt bevinden, en het tweede de pupillen, die onder voogdij staan, beschouwt, terwijl een derde Hoofddeel onderzoekt, in hoeverre handelingen, door minderjarigen zelven gedaan, geldig zijn of niet. Achteraan vindt men een aanhangsel, hetwelk van *verjaring* handelt.

Het is jammer, dat de Schrijver, in plaats van elk Hoofddeel in paragrafen te verdeelen, de voorkeur heeft gegeven aan eene verdeeling in afzonderlijke punten, wel met opschriften, doch zonder genommerde volgorde, welke bij de aanhaling veel gemakkelijker zoude geweest zijn. Het tweede Hoofddeel is onderverdeeld in Hoofdstukken, zonder opschrift noch stelsel.

Het Werk bevat zeer vele regtsvragen, deels bekende en reeds elders behandelde, deels nieuwe. Nu eens wordt op die vragen eene juiste oplossing gegeven, dan weder vervalt de Schrijver in dwaling. Hetgeen wij hem echter minder vergeven dan dwaling (*nam errare humanum est*), is de oppervlakkigheid, waarmede hij hier en daar de belangrijkste quaestiën slechts *levi digito* aanroert, of den stelligen, magtspreukigen toon, waarmede hij die soms zonder degelijk onderzoek beslist.

De Schrijver vangt zijn eerste Hoofddeel aan met de beschouwing van het beheer van dengenen, aan wien zulks door eenen schenker of erflater, met uitsluiting van den vader der bevoordeelden, is opgedragen. Zeer kort is hij op dit punt; het zoude echter wel der moeite waard geweest zijn, om den waren aard van dit beheer, over welks geoorloofdheid eertijds zoo veel getwist is, en hetwelk eerst door Art. 362, §. 2, van het *Burg. Wetb.*, een wettig bestaan verkregen heeft, eens regt goed van nabij te beschouwen, en naauwkeurig te onderzoeken, in welke opzigten dit bijzondere beheer met de voogdij of de vaderlijke magt al of niet overeenkomt. De bewindvoerder moet aan den vader rekening en verantwoording doen, en kan, zoo hij zich slecht van zijne taak kwijt, van zijn bewind ontzet worden. Ziedaar al wat de Schrijver ons omtrent dit zoo gewigtige onderwerp zegt.

Bij de behandeling van het vaderlijk beheer, is de Schrijver, onzes inziens, in de tegenovergestelde fout vervallen; hij heeft namelijk aldaar onderscheidene quaestiën noodeloos behandeld, en zich verdiept in een onderzoek naar de grenzen van het vaderlijk beheer, terwijl de Schrijver, op grond van Art. 364, met één enkel woord had kunnen beslissen, dat het beheer van den vader, wat den omvang betreft, in allen deele met dat van den voogd gelijkstaat. De Schrijver vindt dat Artikel onbestemd en onzeker; ik kan het niet inzien, en vind niet onduidelijk uitgedrukt, dat *al* de voorschriften van den titel der *voogdij* toepasselijk zijn op het beheer van den vader, behalve in die gevallen, waarin uitdrukkelijke uitzondering ten behoeve van den vader bestaat.

In het tweede Hoofddeel vinden wij hoofdzakelijk de navolgende quaestiën: Hoever strekt de aansprakelijkheid van den echtgenoot eener vrouw, die, tot een tweede huwelijk overgegaan zijnde, het voorschrift van Art. 405, *Burg. Wetb.*, niet heeft in acht genomen? De Schrijver is van oordeel, dat die aansprakelijkheid zich uitstrekt, niet alleen over hetgeen na het aangaan des tweeden huwelijks is geschied, maar zelfs over de vóór dat tijdstip door de vrouw gevoerde voogdij. Deze meening berust daarop, dat hetgeen door de vrouw verrigt is, na het aangaan van haar tweede huwelijk, onwettig is geweest, en dus niet als voogdij kan worden beschouwd, waaruit zoude volgen, dat de Wetgever, van *voogdij* sprekende, alleen bedoeld kan hebben die, welke vóór het huwelijk gevoerd is. Bij naauwkeurige lezing van het tweede lid van Art. 405, zal men zien, dat ook het beheer, *na* het huwelijk, wordt genoemd voogdij; doch eene zoodanige, welke de vrouw *onbevoegdelijk behouden heeft*[1]. Ik zoude juist van een tegenovergesteld gevoelen zijn, dan de Schrijver. De echtgenoot kan

(1) Indien het argument van den Schrijver doorging, zoude de echtgenoot niet aansprakelijk zijn voor hetgeen na het huwelijk plaats heeft, en *alleen* voor het tijdvak, toen er wettiglijk nog voogdij bij de vrouw bestond, en dit beweert toch zelfs de Schrijver niet. - Ook de redenering, uit het Fransche Regt geput, heeft mij niet overtuigd; immers de verandering, welke de oorspronkelijke redactie van Art. 395, *Cod. Nap.*, ondergaan heeft, heeft geene andere reden gehad, dan om duidelijk uit te maken, dat de aansprakelijkheid des echtgenoots zoowel het *werkelijke* beheer, als verzuimen en omissiën (welk alles door het algemeene woord *tutelle* beter werd uitgedrukt dan door *gestion*) omvatte.

niet aansprakelijk zijn voor het hem geheel onbekende beheer, misschien jaren achtereen door de vrouw, vóór het tweede huwelijk, gevoerd; maar verzuimt de vrouw, bij haar hertrouwen, aan de voorschriften der Wet te voldoen, de echtgenoot is dan bewust van haar verzuim; hij is daaraan medepligtig, en niets is billijker, dan dat hij mede voor de gevolgen daarvan boete!

Het heeft mij verwonderd, dat, na de juiste beslissing van het Bestuur der Registratie, aan den Schrijver bekend, blijkens de noot 2, op bl. 33, deze nog heeft kunnen beweren, dat de authentieke akte, bij Art. 396, *Burg. Wetb.*, bedoeld, eene andere kan wezen, dan eene *notariële*; dit Artikel moet ongetwijfeld in verband gebragt worden met het voorschrift van Art. 1217, *Burg. Wetb.* Mogt men *authentieke* akte hier in den ruimsten zin opvatten, de hypotheek zoude dan ten overstaan van *elken* openbaren Ambtenaar, ook van eenen Deurwaarder, mogen gesteld worden. Die te veel bewijst, bewijst voorwaar niets!

Op blz. 51 wordt de vraag onderzocht, van welk tijdstip af de Voogd rente schuldig is over het kapitaal, hetwelk hij niet overeenkomstig het voorschrift van Art. 449, *Burg. Wetb.*, heeft belegd. Indien de belegging niet binnen het jaar heeft plaats gehad, moet de Voogd, volgens den Schr., interessen vergoeden, reeds van den dag af, dat het zuivere overschot van des minderjarigen inkomsten het vierde gedeelte van de gewone inkomsten te boven gaat. Het komt mij echter juister voor, dat de Voogd, die tot den laatsten dag van het jaar met de belegging wachten kan, en dus eerst na den afloop van dat jaar in gebreke is, dan ook eerst van dat tijdstip af de vergoeding der rente, welke de minderjarige door de niet-belegging des kapitaals *vóór het einde van het jaar* zoude hebben moeten verbeuren, geven moet.

Evenmin kan ik mij vereenigen met hetgeen de Schrijver beweert op blz. 61, noot 3. Het zoude het gevolg van het voortduren eener gemeenschap ten voordeele van minderjarigen, doch nimmer te hunnen nadeele kunnen zijn, dat, wanneer aan den langstlevenden echtgenoot eene erfenis te beurt valt, de minderjarigen daarin hun deel bekomen, terwijl daarentegen van hetgeen aan de minderjarigen opkwam, de meerderjarige geheel uitgesloten werd! Dit ware eene schreeuwende hardheid. De bepaling van Art. 182 kan dus geene andere strekking hebben, dan dat in *slotsom* de toestand

der minderjarigen, ten gevolge der gemeenschap, in geen geval *nadeeliger* kan worden, dan indien de gemeenschap niet voortduurde.

Het onderwerp der boedelscheiding is breedvoerig behandeld, en al de perioden van de vereffening, scheiding en verdeeling eener nalatenschap zijn zeer goed en ordelijk uiteengezet. Ook de bekende quaestiën over de al dan niet noodzakelijkheid der regterlijke tusschenkomst, bij den verkoop van roerende, en vooral van onroerende goederen, in boedels, waarbij minderjarigen belang hebben, zijn niet vergeten. De door den Schrijver met veel naauwkeurigheid opgegevene lijst van al de auteuren en regterlijke uitspraken, waarbij deze quaestiën behandeld zijn, geeft stof tot verbazing, of liever tot droefheid, dat menigwerf zoo eenvoudige zaken tot problemata gemaakt worden, en juist door het vele geschrijf, hetwelk tot verduidelijking dienen moet, moeijelijk en duister worden. Des Schrijvers oplossing is, mijns inziens, eenvoudig en goed, in die gevallen, waarin de regterlijke tusschenkomst tot den verkoop van goederen vereischt wordt; wanneer de minderjarige *alleen* eigenaar is, bestaat er geene reden, waarom die niet ook noodzakelijk zoude zijn, wanneer de minderjarige met andere minderjarigen, of met meerderjarigen, te zamen eigenaar *pro indiviso* is.

Voordat ik deze recensie besluit, moet ik een enkel woord over de latiniteit zeggen. Deze laat wel iets te wenschen over, en levert een nieuw bewijs op, hoe moeijelijk het is onderwerpen van hedendaagsch Regt in de taal van *Rome* te behandelen.

De mutandae academicae disciplinae in patria nostra necessitate. Dordraci, excud. Van Houtrijve et Bredius, 1840.

Bondigheid van redenering, bepaalde uitdrukking zijner bedoeling, behooren niet tot het kenmerkende des Schr. dezer brochure. Het komt mij voor, dat hij echter voor onvoldoende en schadelijk houdt de bestaande Wet op het Hooger Onderwijs, pag. 7, dat hij den toestand onzer Akademiën vrij ongustig acht, dat hij het houden van de vele Kollegiën, waarin geen

examen, maar slechts een getuigschrift wordt gevorderd, afkeurt, dat hij het groote getal van studerenden nadeelig houdt voor de Wetenschap, en dat hij strengere examens verlangt.

Elke poging, die bedaard en bezadigd gebreken aanwijst, moest aan iedereen aangenaam zijn. Men zou verwachten, dat ieder Bestuur deze zou aanmoedigen; niets is er immers volmaakt, en wat is er, dat niet slijt en veroudert? Stel u den bewoner voor van een groot pand, die zich op zijnen buurman vertoornt, omdat hij hem een gebrek in zijne goot aanwijst, hetwelk hij zelf niet zou bemerkt hebben, voordat de regen hem in zijne woning een bezoek kwam brengen. Zoo iemand schijnt u immers bijna gek, zeker vrij onverstandig. Maar gij en ik kennen er vele, die eigenlijk juist zoo handelen, al is het dan niet met hun huis, en al is het geen lek in de goot, dat hun wordt aangewezen.

Daarom moet men den Schrijver de verdienste toekennen van niet, gelijk zoo vele anderen, bij het bemerken van gebreken te hebben gezwegen, maar zijne meening rondborstig en bescheiden te hebben geuit.

En zeker had hij gelijk, toen hij den toestand onzer Akademiën voor ongunstig hield. Er is zeer veel eigenliefde toe noodig, om met deze van oudsher beroemde inrigtingen ingenomen te blijven. Zeker moet men nimmer naar eene buitenlandsche Akademie gaan. - De bezuinigingen, die onze teringachtige staatskas vordert, doen zich pijnlijk aan onze verschillende Akademiën gevoelen. Daaruit ontstaan die kleine Bibliotheken, die veelvuldige Kabinetten met menige hiaat, dat kleine aantal Professoren.

Elk der opgenoemde kwalen verhindert de vrije beoefening der Wetenschap, de krachtige ontwikkeling van den geest. - In de dagen van onzen grootsten bloei werden er vreemden uitgenoodigd, om hier vrij en geëerd voor de Wetenschap te leven. RUHNKENIUS en WYTTENBACH waren vreemdelingen! - Ook dit is thans hoogst zeldzaam. Vroeger werden onder de studenten vele vreemdelingen gevonden; waar zijn zij thans? - Het zou nuttig zijn een uitvoerig berigt te geven van de lessen en inrigtingen te *Berlijn, Leipzig, Bonn*, waaruit welligt blijken zou, waaraan gedeeltelijk de groote voorrang van onze Oostelijke naburen boven ons toe te schrijven is. En wat men zegge moge, wij zijn niet *au niveau* van andere natiën. Mag men van gevolgen tot oorzaken besluiten? Dan zou ik die zoeken in het, bij uitnemendheid, ongeloofelijk slechte middelbare onderwijs; in den ver-

ouderden, verachterden, kwijnenden staat onzer Gymnasiën; in het gemis aan behoorlijke handelsscholen, en ik zou het niet durven wagen onze Hoogescholen geheel en al daarbuiten te laten.

Wat ik hier heb aangestipt, zou ik nog op eene andere wijze kunnen bewijzen; maar ik zal niet onbescheiden zijn. - Een gevoel van achting en dankbaarheid weêrhoudt mij; daarenboven valt het ieder, bij eenig nadenken, spoedig in, wat in zijn vak ontbreekt. - En terwijl er aan de eene zijde eene onbegrijpelijke eigenliefde en ingenomenheid met zich zelven en het zijne heerscht, ontstaat aan den anderen kant eene zóó sterke verachting, dat ook door deze onze voortgang wordt teruggehouden. Als een krachtig middel tot verbetering onzer Akademiën zoude, dunkt mij, strekken het aanstellen van privaatdocenten, uit welke naderhand de Hoogleeraren konden worden gekozen, opdat het getal van deze niet zou behoeven te worden aangevuld met menschen, die, gedurende eenige jaren in eenen praktischen werkkring overgeplaatst, niet dan met moeite, en slechts ten deele, hunne studie konden bijhouden, en zeker weinig voortgingen. Want de eischen der Wetenschap en des publieks zijn verschillend, en menigeen weet, welk een strijd het is, om aan die der eerste uitsluitend te voldoen, zich door die des laatsten niet van het spoor te laten afbrengen; menigeen ondervindt, hoe zich die beide niet laten vereenigen.

Ik kan mij begrijpen, dat er renegaten zijn. Het is een vraagstuk: Of de studie der Letteren den grondslag moet uitmaken voor elke andere? Ook de Schrijver deelt hevig, pag. 10 en meermalen, het gevoelen, dat hier te Lande heerscht. Ik wil de Letteren niet van haren troon trachten af te brengen, maar moet vragen: Of men dit dan slechts als methode wil, dan of men het doen wil om de Wetenschap zelve? Dat de toekomstige Natuurkundige en Chemist Grieksch en Latijn verstaat, komt hem dagelijks te pas; dat hij eene grondige opvoeding heeft genoten, is hem onontbeerlijk; maar ik vat niet, welk nut het hem geven zal, dat hij SOPHOCLES of JUVENALIS leest; en waarom hem niet even goed SHAKESPEARE, GOETHE, LESSING oogenblikken zouden kunnen aanvullen, die hij van zijn hoofdvak wil afzonderen. - Het is althans bekend genoeg, dat verscheidene der beroemde Franschen, die de *sciences exactes* het meest bevorderen, volslagen onbekend waren met de Oude Letteren; daarom ontzegt men hun immers niet den naam van Geleerden?

Hier houdt ieder Student in de medicijnen het kollegie in het

Latijn en Grieksch, juist zoolang als hij er zijn tentamen in kan doorstaan. Gewoonlijk dus twee maanden. Dit baat immers niets?

Omgekeerd, worden de Studenten in de Theologie en Letteren gedrongen, om Astronomie en Physica te houden. Waarom ook geene Chemie? Is dit minder nuttig, minder schoon? Waarom zijn er de Juristen vrij van? Trouwens, zij zouden er weinig bij winnen, en na verloop van den cursus wischt het ontvangene testimonium al, wat er nog van was bijgebleven, volmaakt zuiver af. - De Letteren en Regten zijn na aan elkander verbonden. Daarom houden de Philologen *Historia juris* - ik heb er vrede mede - en de Instituten; - tot eene aanhoudende oefening in het niet begrijpen en vergeten. - En dan nog het *despotisme*, dat de Mathesis heeft uitgeoefend en nog uitoefent. Vraag het den Doctoren bij hunne promotie, wat zij er zich van herinneren? Er zal niet veel verschil zijn in de antwoorden, en ik twijfel, of de som hunner kennis gelijkstaat aan de som van de uren, die zij er aan hebben besteed, of aan de som gelds, die zij daarvoor hebben uitgegeven. In de meeste der bijvakken *moet* kollegie gehouden worden; dit gebeurde ook nu en dan, zoo weinig mogelijk; maar men behoeft een *testimonium*, men moet worden getenteerd. - En aldus hangt men af van de willekeur ééns mans, die u, óf omdat gij geen voldoend aantal keeren op zijn kollegie geweest zijt, óf om eenige andere reden, u het getuigschrift weigeren kan. De graad van bekwaamheid komt slechts hier en daar in aanmerking, en wordt ook door niets bepaald, dan door de vorderingen van den Hoogleeraar.

Dat de Schr. zoo ongunstigen invloed toeschrijft aan het groote getal studerenden, bevreemdt mij. Welk kwaad ontstaat daardoor? Wie uit zucht naar kennis naar de Akademie gaat, zal hen, die om den broode studeren en haasten en jagen, niet opzoeken, noch zich door hen van zijn plan laten afbrengen. Studie, arbeid, streven, bevat zoo veel genoegen, geeft zoo veel zelfstandigheid, dat een dergelijk afbrengen van de studie wel behoort tot de vrees, die overbodig is. Er zal zeker altijd een groot getal aan de Akademie zijn dergenen, die daar leven en niet studeren; dat wij deze hinderen zouden, geloof ik zeker niet.

Eindelijk, pag. 3, vindt de Schr. het zonderling, dat er zoo weinige aankomelingen worden afgewezen, en bijna allen de brug des examens overgaan. Hij verlangt strenger onderzoek. - Dit is zonder twijfel eene behoefte. Eén onderzoek, voordat men den toegang tot de Akademische lessen verkrijgt; een tweede onderzoek

voor den rang van Kandidaat, en een derde voor dien van Doctor. - Elk dezer zoude oneindig gestrenger moeten worden afgenomen, dan nu gebeurt. - Er komen nu en dan Studenten, die NEPOS niet kunnen vertalen, de Grieksche letters noch bij naam, noch van aanzien kennen; er promoveren enkele, die slechts gered worden door het *onafgebroken* spreken der opponenten; er zijn er, die.... doch ik wilde ook nu de grenzen der bescheidenheid niet overschrijden.

Maar door wie moeten deze examina worden afgenomen? - Zeker het best door hen, die met de examinandi in geene de minste betrekking staan; die hen zelve niet kennen; die *alleen* hunne bekwaamheden beoordeelen, zonder de personen, zonder inachtneming van hunnen ijver, hunnen lust, hunne verdiensten in andere vakken, zonder gevoel van verpligting voor hunne ouders of vrienden. Er zijn zekerlijk moeijelijk heden verbonden aan het daarstellen eener Commissie voor dit uitgebreide onderzoek. Het zou wederom bestaan moeten uit een corps menschen, die, bij veel onafhankelijkheid en buitengewone bekwaamheden, ijver hadden betoond in dat gedeelte hunner studie, waarover zij examineren moesten; het zoude onvermijdelijke onkosten met zich brengen; het zoude eene ondankbare taak zijn. Want er zouden er velen worden afgewezen.

Wie zou zich daarover niet verheugen? Zoo velen, die zeer goede kruideniers of makelaars zouden geweest zijn, worden nu in betrekkingen gezien, waar verstand, beschaving, geleerdheid, studie een vereischte is; die soms invloed uitoefenen op wat hen omringt; die zich achter deftigheid, dat vreesselijke masker, verbergen, en niet zelden voor zeer geleerd doorgaan.

Hieraan is de minachting toe te schrijven voor den geleerden stand, die in het oog loopend is. Hij vindt geene ondersteuning, geene opwekking bij de Regering. Dit bewaart zijne onafhankelijkheid en behoedt hem voor ondankbaarheid. Hij vindt even weinig aanmoediging bij het volk. Ons publiek erkent de behoefte niet, die aan Wetenschap en aan Kunst bestaat; hoe zou zij hen op prijs stellen, die trachten deze behoefte te voldoen, die het geluk huns levens niet zoeken in het aaneenvlechten van allerlei genietingen, die geld verdienen of verteren niet voor het doel des levens houden. Daarom kunnen zoo velen zich niet te huis vinden in datgene, wat hen omringt; daarom gaan er zoo velen af van het pad der Wetenschap; daardoor lijdt soms de Wetenschap een gevoelig verlies.

Ik schreef dit, omdat ik de uitnoodiging der Redactie niet wilde af-

slaan, maar anders met het geloof, dat het gezegde weinig baten zal. In de eerste tien jaren zal men aanmerkingen maken over de Akademiën; het tweede tiental zal de zekerheid hebben aangebragt, dat veranderingen noodig waren, en zal worden besteed met ontwerpen, enz., en over vijf en twintig jaren zal er misschien eene inrigting bestaan, zoo als nu in *Pruissen*. Want wát hier ook zetelt, zeker geene kloekberadenheid en vlugheid.

Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau. Recueil publié, avec autorisation de S.M. le Roi, par Mr. *G. Groen van Prinsterer*, Chevalier de l'ordre du Lion Belgique, Secrétaire du Cabinet de S.M. Première Série. Tom. I, deuxième Édition. Leide, 1835.

(*Vervolg van blz.* 97.)

Het 2de Hoofdstuk: *Origines de la maison d'Orange Nassau*, pag. 54*-75*, bevat veel wetenswaardigs in een kort bestek. Wij hebben daarop geene aanmerkingen. Hetzelfde kunnen wij evenwel niet zeggen van het 3de, getiteld: *Situation religieuse et politique*. De §. 1: *Nature des Gouvernements*, strekt ten betooge van de onjuistheid der in latere tijden vrij algemeene meening, dat het Koningschap in de Middeleeuwen eene verkiesbare en niet erfelijke waardigheid was, en de Monarchijen niet anders dan verbasterde Gemeenebesten. Ref. erkent gaarne, dat het getuigenis geeft van des Schrijvers uitgebreide zaakkennis, en ook den lof van bondigheid verdient, wanneer men het oog alleen op *Frankrijk* vestigt. Hij had hier evenwel, daar het onze *Nederlanden* geldt, iets meer verwacht, dan de eenvoudige verklaring: ‘Que ces linéaments de l'histoire constitutionnelle et monarchique de la France se retrouvent dans d'autres contrées avec des différences secondaires.’ Hij erkent wel, dat de Vergaderingen der *Stenden*, om te beslissen omtrent de *beden* der Vorsten, het handelsverkeer van het in Gemeenebesten versnipperde *Italië*, de studie der Oudheid, de beoefening van het Romeinsche Regt en de bewondering voor *Griekenland* en *Rome*, ook hier te Lande grooten invloed hebben uitgeoefend, en eene republikeinsche rigting

bevorderd; maar hij meent tevens, dat de oorzaak dier rigting dieper ligt, en dat ook dit door den Heer GR. VAN PR. niet voorbijgegaan had moeten worden. Deze weet toch zoo goed als wij, dat de *Friesche* Staatsregeling veel van de *Frankische* verschilde, en dat de *Friesche* vrijheidszin, ook nadat het Volk voor der Franken overmagt had moeten bukken, eenen niet geringen invloed bleef uitoefenen op de inrigting van het geheel, op de stemming der menigte en op de gebeurtenissen der volgende eeuwen. Van dat de *Franken* op het einde der 5de eeuw zich in *Gallië* hadden gevestigd, en in dien toestand van gezeten Volk hun bewind trachtten uit te breiden, ontstond er verwijdering tusschen hen en de verbondene Stammen der Friezen, die op *Neêrlands* grond, tusschen *de Maas* en *de Wezer*, de Germaansche instellingen meer zuiver handhaafden. Die verwijdering gaf een tachtigtal jaren later (575) aanleiding tot eenen bloedigen strijd tusschen volksvrijheid en toenemend monarchaal gezag, welke later tevens strijd werd tusschen Heidendom en Christendom, en *gedurende twee eeuwen* met afwisselend geluk bleef voortduren. Toen (775) werd hij, ja, door KAREL *den Gr.*, beslist ten voordeele van de *Monarchij*; toen werden ook de Friesche Vorsten slechts Vassalen van den Frank, en werd de voortduring der Friesche volksregten een gunstbewijs des Overheerschers, zoodat men van hem zeggen kan, gelijk van NAPOLEON: 'Non seulement on n'ordonnoit point sans lui, on n'ordonnoit point même avec lui: il commandoit seul,' mits men er bijvoege: 'Charlemagne écoutoit, examinoit, consultoit.' Hij was trouwens geen man, die wilde verwoesten zonder op te bouwen; maar hij deed het krijgsregt gelden met behoud van het bestaande, voor zooverre dit mogelijk was. Wat vroeger *regtens* bestond, bleef later, als blijk van de gunstige gezindheden des overwinnaars, voortduren, maar was tevens afhankelijk van die gunstige gezindheden. Naar waarheid heeft dus, onzes inziens, de *Tijdgenoot* gezegd: 'De Wetten en Regten, die door de Grafelijke Privilegiën bevestigd werden, waren dikwijls *ouder* dan het landsheerlijk regt; maar de steden verlangden die regten door Privilegiën bevestigd te zien, omdat zij vreesden, dat op hare nationale gewoonten inbreuk zoude worden gemaakt' (I, 83). Minder naar waarheid beweert, meenen wij, de Heer GR.V.PR. in zijn *Handboek*, enz., dat de Landsheer ze gaf *uit vrye gunst, volgens zyn regt*. Het was het regt van den sterkste, en de gunst bestond *hierin*, dat *dit* regt niet tot het uiterste toe werd ge-

handhaafd. De Keizers bekleedden hunne gunstelingen met hooge waardigheden, en schonken hun een ruim aandeel in de veroverde Landen, die door de aldus begiftigden aan hunne mannen gedeeltelijk weder werden uitgegeven als achterleen. Zoo ontstond er een Frankische adelstand tegenover eene Friesche bevolking. De vrije *grondbezitters* onder deze droegen later veiligheidshalve hun erf almede aan de Vorsten op, om het als leen terug te ontvangen, en werden hierdoor ook in dien stand opgenomen. De overige vrije en welgeborene mannen vereenigden zich in steden, waar zij, onder de meer onmiddellijke bescherming des Vorsten, tegen de verdrukkingen des Adels veiliger waren, door handel en nijverheid een ruim bestaan vonden, en met Frieschen vrijheidszin kampten tegen de aanmatigingen van den Frankischen Adel. Vanhier die vijandschap der Edelen tegen de steden, welke naderhand in andere omstandigheden voedsel vond, en, schoon door den tijd gewijzigd, eene worsteling veroorzaakte, die eigenlijk niets anders was, dan de voortzetting van der Friezen eeuwen oude strijd om volksvrijheid en onafhankelijkheid tegen het Frankische beginsel van adelheerschappij, hetwelk nog door BILDERDIJK en zijne vereerders wordt voorgestaan, terwijl zij het tegengestelde met den naam van ‘Aristocratie communale’ bestempelen.

§. 2, *Principe et conséquences de la Réforme* getiteld, bevat desgelijks nog al het een en ander, waarop, naar Ref. wijze van zien, met grond aanmerking is te maken. GR.V.PR. wil hier kortelijk zamentrekken: ‘Ce qu'il y a de constaté touchant les *motifs*, la *nature*, le *point de départ*, la *marche*, et les *résultats* de la Réforme;’ maar hij schijnt ons daarbij eenigzins in strijd te komen met de gevoelens, welke hij anders voorstaat. Bestonden de *beweegredenen* der Hervorming in de geheele afwijking van het Evangelie, die in de Roomsche Kerk heerschende was geworden, zij zelve kon dan ook niet wel iets anders zijn dan eene terugkeering tot dat Evangelie. Tot zooverre zijn wij het eens. Maar van waar ging zij uit; welk was het *point de départ*? - VAN PR. zegt, pag. 97*: ‘Ce point essentiel, cette vérité première, fut la justification par la foi, le salut accompli, le pardon gratuit, au nom des mérites de notre Seigneur; pardon dont l'obéissance est le fruit, au lieu d'en être la condition et le moyen.’ Dit is Luthersch en niet Gereformeerd, en moet derhalve in eenen ijverigen voorstander van Dordsche regtzinnigheid eenigzins bevreemden. Ref. betwijfelt daarenboven, of het wel volkomen waar zij. Hij

vindt de aanleiding tot de Hervorming in de zedelijke behoeften der menschen, welke in de Roomsche Kerk, zoo als zij was na hare afwijking van het Evangelie, geene bevrediging vonden, en die hen aandreven, om terug te keeren tot dat verlatene Evangelie en het oorspronkelijke Christendom. Dáár vond men den gewenschten vrede voor het hart, en het beginsel, dat allen aannamen, doch naar hunne individualiteit wijzigden, was: DE BIJBEL, DE EENIGE KENBRON DER CHRISTELIJKE WAARHEID. Hiervoor kwamen de Zwitsersche Hervormers bepaaldelijk uit; het werd door ZWINGLI en CALVIJN op den voorgrond gesteld; het is in alle geloofsbelijdenissen der Hervormde Kerken opgenomen, en behoort tot hare *kenmerkende* Leerstukken. Ook de Lutherschen erkennen trouwens wel de H. Schriften; maar hetgeen bij de Hervormden *positief* is, is bij hen meer *negatief*, naar den regel van LUTHER: *Quidquid non est contra scripturam pro scriptura est, et scriptura pro eo*. - Wij ontkennen niet, dat de groote man praktisch *uitging* van de regtvaardiging door het Geloof; doch dit was een gevolg der omstandigheden. De schandelijke aflaatprediking dwong hem *de Hoofdleer des Evangelies* op den voorgrond te stellen; en hiermede, en met het nemen van die Leer tot het middelpunt van zijne geloofsbegrippen, hield hij zijne taak voor volbragt. Bij de eigenlijke Hervormden was het anders. Vermits zij *uitgingen* van het *vrije onderzoek der Schriften*, bragt dit onderzoek hen natuurlijk ook tot de erkentenis van de Hoofdleer van het Evangelie, maar toch tevens ook tot eene meer radicale hervorming, eene geheel nieuwe inrigting der Kerk, bij welke alles, wat behouden werd, den toets moest kunnen doorstaan van het Evangelie, dat beschouwd werd als de eenige bronwel van geloof en van geestelijk leven. Hetgeen de Heer V.PR. zegt van den gang der Hervorming, als: ‘Successive et scripturaire,’ komt hiermede best overeen; doch hetgeen hij vervolgens zegt over de *uitwerkselen* der Hervorming, was minder dan wij hadden verwacht, en is over het algemeen vrij schraal uitgevallen. Hier hadden wij eene aanwijzing verlangd ook van den invloed, dien zij heeft uitgeoefend op het Katholicisme, dat toch door haar eerst geworden is, hetgeen het thans is en verder worden kan, door deszelfs leerbegrip te vestigen, zijne zeden te hervormen en onder hetzelve het licht der Wetenschappen te doen herrijzen. - Des te uitvoeriger daarentegen wordt er weder gesproken over hetgeen door Katholijken, - en door Protestanten, die van de Hervorming slechts de ontkennende zijde heb-

ben, - aangaande de Hervorming in de 16de eeuw gezegd is, te weten: ‘Que cette Réforme a eu pour principe *une liberté d'examen illimitée*,’ pag. 102. Er hangt hier veel af van het denkbeeld, dat men aan het laatste woord verbindt. Brengt men het, met Ref., in verband met het bovengenoemde formele beginsel der Hervorming, dan kan men zich aan *die* zijde plaatsen. Onbeperkte vrijheid van *Bijbelonderzoek* en van *uiting der meening*, welke men op *den Bijbel* gegrond acht - is nog de leuze van het Protestantisme, dat voor deze vrijheid in den beginne alles heeft opgeofferd. Wij wenschen ze voor ons zelve in ruime mate, en geven haar even gaarne aan anderen. Verstand en gevoel zijn toch bij allen niet evenzeer ontwikkeld; niet aller zedelijke behoeften zijn ook dezelfde. De eene wordt getroffen door dit Leerstuk; een ander wederom door een ander. Men kan het *hoofdbeginsel* van harte omhelzen, en te zelfder tijd door het een of ander, aan het Evangelie eigenaardig, *leerbegrip* bijzonder worden getroffen. Hierbij oefenen de omstandigheden alwederom eenen niet geringen invloed uit. Men denke slechts aan LUTHER en de aflaatprediking. Hetzelfde had bij anderen plaats. *Fanatieken* en *Mystieken* laten zich het meest door het *Gevoel; Rationalisten* daarentegen het meest door het *Verstand* leiden. Vooroordeelen beletten almede, dat de kracht der waarheid zich voor alsnog in hare geheele volheid openbare. - Moet men deze allen beperken in de vrijheid, om van het Evangelie gebruik te maken naar hunne inzigten? - Ref. meent, dat men hun die vrijheid behoort te laten, *voor zooverre* er de maatschappij niet door bedreigd wordt. Want dat het *materiële* beginsel der Hervorming, ook bij behoud van het formele, verschillend gewijzigd kan zijn, is uit de, in ons kleine Rijk gevestigde, Kerkgenootschappen ligtelijk te bewijzen. ‘Vrij onderzoek der H. Schriften’ stelt de Remonstrant op den voorgrond, en is bij hem hoofdleuze; maar hij omhelst toch juist daarom ook de hoofdleering van het Evangelie, welke zijn Luthersche buurman vooropstelt: ‘De regtvaardiging door het Geloof,’ terwijl deze, juist omdat zij Evangelieleering is, ook weder met hem het gezag der H.S. eerbiedigt. En de Hervormde moge meer aan ‘Geestelijke Godsvereering’ hechten; de Doopsgezinde allereerst aandringen op ‘de beoefening van het Christendom,’ zij sluiten daarom elkanders beginselen niet uit, of dingen iets af van de noodzakelijkheid des geloofs in CHRISTUS; maar zij eerbiedigen, niet minder dan de eerstgenoemde, ‘het Woord van

God' als de kenbron van alle Godsdienstige waarheid. - Ref. meent alzoo, dat de Heer V.PR. zich bedriegt, wanneer hij, pag. 103*, zegt: 'On se trompe grossièrement, dès qu'on suppose que la Réforme ait exigé la tolérance pour la manifestation publique des croyances les plus diverses; en d'autres termes, qu'elle ait pour ainsi dire inauguré la Souveraineté de la raison.' Onze rede kan wel geen rigtsnoer zijn voor anderen; maar onze Godsdienst moet, naar de Leer der Apostelen, toch eene redelijke blijven. Bekrompenheid van inzigt doet den mensch zijne eigene meening voor onfeilbaar houden en aan anderen opdringen; doch men wijkt af van het beginsel der Hervorming, wanneer men dit doet, en alzoo zijnen buurman weigert, hetgeen men voor zich zelven eischt. Naar waarheid zegt V.PR.: 'Les confessions ne sont pas la *règle*, mais *l'expression* et le *témoignage* de la foi' (pag. 104*). Men heeft uit dien hoofde vrijheid, om tusschen de bestaande Confessiën eene keuze te doen. Maar wanneer nu eens geene derzelve iemands meening uitdrukte, welke hij toch op de H. Schrift gegrond achtte, zouden wij hem dan billijkerwijze kunnen weigeren, om zijne overtuiging, volgens zijne inzigten, naar buiten te openbaren, zoolang dit slechts geene hindernis of geen nadeel aan anderen veroorzaakte? Immers neen!

De *Katholiek*[1] moge het Protestantisme, omdat het die vrijheid schenkt, vergelijken bij 'puinen, die over puinen storten; - bouwvallen eener stad, bij welker aanleg men reeds de strijdigste plannen vormde, minder stichten wilde dan vernietigen, en onophoudelijk elkanders arbeid zocht te ondermijnen of uiteen te werpen,' wij houden het er voor, dat hetgeen bij het Protestantisme door den tijd vervalt, even als de ruïnen, welke de Roomsche Kerk zelve in zoo ruime mate bezit, slechts menschelijk omkleedsel is van die Goddelijke waarheid, welke in beide afdeelingen der Christenheid hare krachten openbaart en zal blijven openbaren, ofschoon de eene op de *overlevering* steunt en uit deze haar begrip ontwikkelt, terwijl de andere *het geschreven woord* (*den Bijbel*) *alleen* ten grondslage voor hare leerstellingen wil gelegd hebben. Het Goddelijke in beide zal zich meer en meer ontwikkelen. De *Evangelische* Kerk zal de *Katholijke* niet geheel vernietigen, zoo als sommige Protestanten verwachten; maar het *Pausdom* zal even weinig zijn oppermagtig ge-

(1) Wij bedoelen het Tijdschrift van dien naam, dat sedert primo Februarij j.l. wordt uitgegeven.

bied vestigen op de puinhoopen van het Protestantismus, ofschoon *de Katholiek* dat, alsof hij met den geest der voorzegging begaafd ware, begint aan te kondigen, als niet ver meer afzijnde.

De Hervorming wil vrijheid, geene losbandigheid, en dit even zoo weinig in het burgerlijke als in het Godsdienstige. Met kracht van redenen wordt de beschuldiging van het tegenovergestelde, van de zijde der R. Katholijken ingebragt, door den Heer GR. VAN PR. wederlegd. DE CHATEAUBRIAND, VON HALLER en DE LAMENNAIS worden op eene waardige wijze tegengesproken. Doch met eenige verwondering zagen wij, dat ook GUIZOT geplaatst wordt onder 'nos prétendus alliés Protestants,' omdat hij in zijn' *Cours d'Histoire moderne*, pag. 18, heeft gezegd: 'La Réforme a été un grand élan de liberté de l'esprit humain, un besoin nouveau de penser,.... une grande tentative d'affranchissement de la pensée humaine, et, pour appeler les choses par leur nom, une *insurrection* de l'esprit humain contre le pouvoir absolu dans l'ordre spirituel,' en pag. 22: 'La crise du 16de siècle n'était pas simplement réformatrice, elle était essentiellement *révolutionnaire*.' De Heer V.PR. drukt, onzes inziens, te zeer op de door ons onderhaalde woorden. Of kan en moet men, wanneer men de Hervorming der 17de eeuw beoordeelt naar hare uitwerkselen in het westen van *Europa*, niet erkennen, dat zij dáár niet slechts herstellende of veranderende, maar inderdaad omverwerpende heeft gehandeld? Dat zij in die Landen, ten gevolge van den maatschappelijken toestand en de vrijheidszucht der Volken, zich heeft gekenmerkt zelfs als *radicaal, offensief* en *democratisch*? Men leze hare geschiedenis in *Zwitserland, Frankrijk, Engeland, Schotland* en de *Nederlanden*, en men zegge ons, of zij niet tevens eene geschiedenis is van oproerige bewegingen en in het oog vallende veranderingen in het Staatsbestuur? En hoe kon het anders? Men hield zich dáár aan het formele beginsel, en moest dus wel aanvallenderwijze te werk gaan tegen de, in de dienst der Hierarchie staande, aardsche magten, totdat geest- en zieleleven gezegepraald hadden over aanmatiging en gewelde. In het oosten van *Europa* ging het anders. LUTHER en zijne volgelingen, dat beginsel meer negatief toepassende, konden ten opzigte van *Rome* meer verdedigenderwijze handelen, gelijk zij ook gedaan hebben. Vanhier intusschen óok dat mindere leven, in hunne geschiedenis, bij dat leven, hetwelk de geschiedenis der meer eigenlijke Hervormden aanbiedt, door verdrukking en tegenstand, ook bij afwijkingen ten gevolge van ongeloof en dwaling.

(*Het vervolg in een volg. N^{o}.*)

Geschiedenis der Watergeuzen, door *A.P. van Groningen*, Predikant te Ridderkerk. Te Leyden, bij S. en J. Luchtmans. 1840. 487 bl.

Het moge waar zijn, dat de beoefening der Geschiedenis van ons Vaderland nog veel te wenschen overlaat, wij mogen ons nogtans verheugen, dat er in de laatste jaren zoo ongemeen veel voor haar gewerkt is. De Heeren Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, Mr. J.C. DE JONGE, Mr. J. SCHELTEMA, Mr. H.W. TYDEMAN, IS. AN. NIJHOFF en anderen hebben voor den toekomstigen Geschiedschrijver ruime bouwstoffen opgedolven, en het Werk van onzen grooten BILDERDIJK, hoezeer aan vele bedenkingen onderhevig, zal steeds tot opheldering van die Geschiedenis uitnemend dienstbaar zijn. Bij den algemeen ontwaakten lust, om uit Provinciale Archieven nieuwe bescheiden te putten, kan de Geschiedenis des Vaderlands mede zeer veel winnen, en daar wij eenmaal het tijdperk eener onpartijdige beoordeeling van het verledene schijnen te zijn ingetreden, laat zich in de toekomst van die beoefening der Geschiedenis veel verwachten.

Geen tijdperk is echter in de bijzondere deelen met meer naauwkeurigheid toegelicht, dan het tijdperk van den tachtigjarigen oorlog, en onze Geleerden schijnen bij voortduring te wedijveren, om de rijke hulpbronnen van dit tijdperk nog aanhoudend te vermeerderen. Is het wel te verwonderen, dat wij, bij de treurige gebeurtenissen der laatste jaren, bij het ondergaan van zoo veel grootheid en luister, in onze staatkundige vernedering, troost en opbeuring, afleiding en zielsverheffing zoeken in het schoonste tijdperk van onze Geschiedenis? Is het wel te verwonderen, wanneer wij zelfs onze Duitsche naburen met geestvervoering bij die dagen zien verwijlen, en een' VON ROTTECK hooren uitroepen: ‘Wahrlich, dieser Kampf ist einzig in der Weltgeschichte!’? Wij mogen ons aleens bedroeven, dat Prof. LEO[1] het karakter van WILLEM VAN ORANJE zoo schandelijk miskent, en met vele zijner Landgenooten al te oppervlakkig den grooten worstelstrijd behandelt; het doet ons goed, dat OTTO VON CORVIN WIERSBITSKY[2] dien onvergelijkbaren verdediger der

(1) *Zwölf Bücher Niederl. Geschichte*.

(2) *Der Niederl. Freiheitskrieg*, Band I. Leipzig, 1841. Het is te bejammeren, dat deze Schrijver geen gebruik schijnt te hebben gemaakt van de *Archives de la maison d'Orange-Nassau*. Mogt de Schrijver zich dit uitmuntend Werk, wat zeg ik, deze onmisbare bron, in de volgende Deelen ten nutte maken!

vrijheid regt laat wedervaren, wanneer hij hem dezen lof toezwaait: ‘In jeder Stellung würde WILHELM von Oranien sich Ruhm erworben haben; aber einzig und unerreicht steht er da als Anführer eines Aufstandes; die ganze Geschichte, weder alte noch neue, hat keinen so volkommenen Demagogen auszuweisen. Es ist leichter ein NAPOLEON sein, als ein WILHELM von Oranien.’

Wat J.W. TE WATER met betrekking tot het verbond der Edelen geleverd heeft, heeft de Schrijver van het onderhavige Werk met betrekking tot de Watergeuzen gepoogd te leveren. Wij moeten het plan des Schrijvers allezins toejuichen. De Watergeuzen hebben in den vrijheidskamp eene voorname rol gespeeld; zij hebben den weg der overwinning gebaand, en nogtans was hunne geschiedenis tot dusverre ten eenemale verwaarloosd. Zij verdienden eene opzettelijke behandeling, en men konde zich daarbij den arbeid van TE WATER en anderen wel grootendeels ten nutte maken, maar er bleef toch een ruim veld tot eene naauwkeurige nasporing over. De bestanddeelen dezer geschiedenis moesten uit verschillende schuilhoeken worden opgezameld; uit bekende en min bekende Schrijvers, zoowel als uit onderscheidene Archieven, moesten vele wetenswaardige bijzonderheden worden bijeengebragt, en hieraan was natuurlijk eene niet geringe moeite verknocht. Prof. LEO moge dit opzamelen van kleine gebeurtenissen *Holländerei* noemen, wij rekenen dit een hoofdvereischte tot eene grondige beoefening der Geschiedenis, en rekenen hierin ook op de goedkeuring van echte Duitsche Geleerden, die een *Quellen-Studium* steeds op den voorgrond stellen, in spijt van vele broodschrijvers, die zich liever bepalen, om over hetgeen door anderen is bijeenverzameld wat te keuvelen en te philosopheren.

Onze Schrijver verdient in het naauwkeurig bestuderen der bronnen allen lof. De aanteekeningen op zijn Werk leveren de doorslaande blijken op, dat hij genoegzaam alle voor hem toegankelijke bronnen met vlijt geraadpleegd, en zonder geleerde pralerij zijne uitkomsten wel gestaafd heeft. Wij hebben hem hierin met groote naauwkeurigheid nagegaan, en het getal der hulpbronnen, welke wij den Schrijver nog zouden kunnen aanwijzen, is zeer gering.

Wij hadden gaarne gezien, dat hij van het Rijksarchief meer partij had getrokken. Ongetwijfeld zoude hij daardoor zijn Werk

verrijkt hebben. Zoo herinneren wij ons, daar den brief gevonden te hebben, door Koningin ELISABETH ten behoeve van TRESLONG geschreven, welke bij de behandeling van het proces van dien miskenden held had kunnen gebruikt worden. De Werken van RICH. DINOTHUS, *De bello civ. Belgico*, en WIARDA, *Ostfries. Ges.*, schijnt de Schrijver niet gebruikt te hebben.

De inleiding brengt ons in korte levendige trekken op het standpunt der Geschiedenis van de Watergeuzen. Wij hadden daarin echter eene beschouwing van het Zeewezen in die dagen verwacht, en de Schrijver had hier, gelijk elders, het Werk van den Rijksarchivarius DE JONGE met vrucht kunnen raadplegen. De vraag, hoe de Watergeuzen zich met zulke geringe hulpmiddelen hebben kunnen staande houden, kan uit hetgeen in het Werk: *Het Nederlandsche Zeewezen*, Deel I, bl. 160 en volg., wordt aangevoerd, uitnemend worden opgelost. Het verband en het verschil tusschen de Boschgeuzen en Watergeuzen had in die inleiding ook naauwkeuriger kunnen worden uiteengezet. De algemeene aanmerkingen, bl. 15 en volg., hadden met de inleiding een geheel moeten uitmaken.

Het gezegde evenwel op bl. 16 komt ons voor aan vrij wat bedenking onderhevig te zijn:

‘De Watergeuzen zoowel als de Wilde- of Boschgeuzen (de eersten bestonden meer uit inwoners der Noordelijke, de laatsten uit die der Zuidelijke gewesten) namen de wapens op, niet om het Vaderland vrij te vechten; eigenlijke denkbeelden van volksvrijheid of oppermagt waren hun geheel vreemd; zij spraken altijd van hunne trouw aan den Koning tot den bedelzak toe.’

Wanneer wij nagaan, wie het waren, die het eerst ter zee voeren tegen *Spanje*, en op wiens last, dan kan men bezwaarlijk zeggen, dat deze lieden de wapenen niet opgevat hebben, om het Vaderland vrij te vechten.

WILLEM VAN ORANJE had zich de zaak der vertrapte vrijheid aangetrokken. Zijne eerste poging, om met geweld van wapenen den woesten Spanjaard te keer te gaan, was, niettegenstaande de voordeelen, door LODEWIJK behaald, wel vruchteloos afgeloopen; maar men had daarbij de schoonste blijken van geestdrift en heldenmoed mogen aanschouwen. Had men LODEWIJK, die zonder magt en zonder geld in *Groningerland* was gevallen, zoo volvaardig bijstand geboden, was er in weinige dagen eene aanzienlijke legermagt bijeengebragt, men mogt, bij eene wapening ter zee, op nieuwen toevloed van dappere mannen hopen. Hierin werd men niet beschaamd. Edele helden, die hun leven voor

de vrijheid veil hadden, staken in zee, getroostten zich ontberingen en vermoeijenissen, trotseerden alle gevaren, en waren onverzwakt in de hoop, dat uit hunne geringe pogingen eenmaal het licht der vrijheid zoude kunnen verrijzen.

De VAN BREDERODE'S, VAN DUIVENVOORDE'S, VAN DORPEN, TRESLONG'S DE RIJK'S, ENTENSEN en EGMOND's hadden wel degelijk eigenlijke denkbeelden van volksvrijheid; zij begrepen volkomen de bedoelingen van Oranje; zij maakten de kern der Watergeuzen uit. Hoezeer nu een hoop gelukzoekers zich daarbij gevoegd mag hebben, hoezeer woestheid met heldenmoed maar al te dikwerf gepaard ging, moet men niet beweren, dat de Watergeuzen de wapenen niet voor 's Lands vrijheid hadden opgevat.

Wat de leus betreft: '*Getrouw aan den Koning, tot den bedelzak toe*,' deze behoort bij de Watergeuzen niet te huis. Het was de leus der Edelen, die op hunne penningen het randschrift voerden: '*En tout fidelles au Roy - - jusques a porter la besace*.' Deze leus was in de dagen der Watergeuzen reeds versleten, en het is ons nergens gebleken, dat zij er altijd den mond vol van hadden.

Twee zaken konde men in die hopelooze dagen met eenigen grond van de zee verwachten: vooreerst het erlangen van eenige gelden, door het maken van aanzienlijken buit; ten andere eene meer voordeelige kampplaats tegen *Spanje's* overmagt.

De rappe Friesche en Zeeuwsche matrozen, die als meeuwen over de wateren zweefden, die moed en kracht aan vlugheid paarden, konden bij eenen oorlog ter zee veel winnen en weinig verliezen. Was het dus wonder, dat vele Edelen, van warmen vrijheidszin brandende en ALBA's wraakzwaard ontvlugtende, den zeeöorlog met geestdrift tot redding van het dierbaar Vaderland te baat namen? Konde men ook al dadelijk geene beslissende stappen doen, er viel op den duur van de wapenen ter zee altijd iets beters te hopen. Al spoedig waren zij er op bedacht, om vasten voet aan wal te krijgen; maar de kans stond lang te hagchelijk, om eene landing te beproeven, en de Prins van Oranje vorderde niet genoeg met zijne krijgsbewegingen te land, om van daar spoedig eene krachtdadige medewerking te kunnen verwachten.

Vraagt men, of zij ook voor de privilegiën des Lands streden, wij antwoorden gerust van ja, in zooverre alle privilegiën door de heerschzucht van ALBA vertrapt werden, in zooverre de algemeene *landsvrijheid* geheel te niete gedaan was. Niet voor de privilegiën van enkele steden, niet voor de aanmatigingen

van enkele Grooten, die vroeg en laat weleens tweedragt hadden gezaaid, en nu hier, dan daar, het twistvuur hadden doen ontbranden; maar voor de vrijheid van geweten, voor de aloude regten van het Nederlandsche Volk, voor de dierbare instellingen, voor de Wetten, werd wel degelijk gestreden. Alle onderlinge verdeeldheden moesten achterstaan voor den strijd tegen den gemeenschappelijken vijand. Hoe woest en ongeregeld deze zeeöorlog in den beginne ook moge geweest zijn; hoe verschillend de geest van bijzondere Watergeuzen zich kenteekende, men moet de meer edele bedoelingen van de Watergeuzen in het algemeen niet miskennen. WILLEM VAN ORANJE zond hen ter zee, en er waren mannen genoeg onder de Watergeuzen, die de bedoelingen van WILLEM volkomen beseften.

Bl. 39: ‘Over het regt van *Oranje*, om den Koning van *Spanje* den oorlog te verklaren (want dat deed hij reeds bij zijnen intogt in de *Nederlanden*, en zijn lastgeven aan de zeevarenden bewijst het insgelijks) is veel getwist,’ enz.

Het is er verre af, dat *Oranje* terstond den Koning van *Spanje* den oorlog zou hebben aangedaan. De officiële Stukken, ons door BOR en anderen medegedeeld, leeren het tegendeel. *Oranje* verklaarde in zijne lastgeving aan Graaf LODEWIJK[1]:

‘Condt ende kennelyk zy alle den ghenen, die deze tegenwoordighe sullen sien oft hooren lesen, dat door de groote affectie die wy dragende zyn tot den Coninc van Spangien, onzen ghenadichsten Heere ende syne Majesteyts Erf Nederlanden, ende om te verhoeden de verderffenisse ende desolatie derselver, die men ziet ende merckt heur over 't hooft te hanghen deur de wreetheyt van de Spangiaerden,’ enz.

Uitdrukkelijk zegt hij voorts in verschillende Geschriften, dat hij den oorlog aanvaardde, *ten einde de Albaanische gretige bloeddorstichheyt te temmen*[2].

Dezelfde gevoelens vinden wij geuit in eene Supplicatie, door ORANJE en anderen ten jare 1537 aan den Koning gerigt[3].

Men zal kunnen zeggen, dat ORANJE, door tegen ALBA te oorlogen, inderdaad tegen den Koning oorloogde, omdat ALBA op bevel des Konings handelde; maar dit verschilt altijd veel van eene openbare oorlogsverklaring, onmiddellijk tegen PHILIPS gerigt. De politiek van ORANJE verbood hem in openbaren oorlog met zijnen Heer te treden; hij wilde aan dezen nog altijd gele-

(1) BOR, IV, fol. 165.
(2) BOR, IV, 182.
(3) BOR, VI, 342.

genheid geven, om de mishandeling der Nederlanders voor rekening van ALBA te laten, om zich als een getrouw Koning te betoonen, en de liefde van zijn Volk te herwinnen. ORANJE wilde het regt tusschen Heer en onderdaan zooveel mogelijk ongekrenkt laten, en zich niet roekeloos blootstellen aan de afkeuring en tegenwerking van andere Vorsten. De brieven van ORANJE uit dit tijdvak dragen van deze zijne gezindheid de onmiskenbare blijken. Te regt zegt de Heer GROEN VAN PRINSTERER(1), met betrekking tot het Werk van den Heer LEO: 'Ainsi par exemple nous avions espéré, qu'il auroit adouci ses jugements, en lisant dans notre second Tome les nombreux passages où l'on voit les combats intérieurs du Prince désirant concilier ses devoirs envers le Roi avec ceux envers le pays,' etc.

De Schrijver verdient overigens allen lof voor de uitmuntende behandeling van de *Geschiedenis der Watergeuzen*, bl. 25-122. Hij heeft, voor zooverre wij hebben kunnen nagaan, de bronnen zeer naauwkeurig onderzocht, en zonder zich door den roem zijner helden te laten wegslepen, heeft hij hunne daden met levendige kleuren geschilderd. Waarheidsliefde, onpartijdigheid en grondigheid stralen overal door. De stijl is vloeijend en krachtvol.

De *bijzondere levensberigten* hebben den Schrijver veel moeite gekost. Uit den aard der zaak zijn deze biographiën, wat de meeste personen betreft, schraal, hoezeer de Schrijver blijkbaar overal zijne navorschingen heeft in het werk gesteld. Het formeren van de lijst der Watergeuzen was op zich zelf reeds moeijelijk, en nogtans heeft de Schrijver weinig namen vergeten.

Misschien hadden daar nog moeten worden opgebragt:

SIVEKE ECHESMA.
HERMAN ULGER.
TIMEN GRUYS(2).
BEREND COENDERS.
DERK COENDERS(3).
JAN VAN VERVOU.
FREDERIK VAN VERVOU.

Het blijkt wel niet, dat deze personen bij de inneming van *den Briel* zijn tegenwoordig geweest, en van den laatste is het tegendeel zeker; maar de Schrijver heeft onder zijne Watergeuzen

(1) *Archives*, III, LXXXV.
(2) WIARDA, *Ostfr. Ges.*, III, 111, waar hij echter verkeerdelijk TANE GRUYS genoemd wordt.
(3) N. WESTENDORP, *Bijzonderheden uit de Ges. der Herv. in de Prov. Groningen*, 440 en 61.

meer voorvechters der vrijheid opgenomen, die niet onmiddellijk gezegd kunnen worden onder de oorspronkelijke Watergeuzen te behooren.

De levensbeschrijvingen van LUMEY, TRESLONG, DE RIJK, RUYCHAVER, en vooral van SONOY, zijn zeer lezenswaardig.

Wij zullen, betreffende eenige bijzonderheden in de levensbeschrijvingen, ons nog de volgende aanmerkingen veroorloven:

Bl. 168: JAN BONGA, lees: JOANNES BONGA. Immers zoo komt zijn naam bij WINSEMIUS, SCHOTANUS, CAROLUS en andere Friesche Schrijvers voor. F. VAN VERVOU noemt hem in zijne *Gedenkw. Gesch.*, bl. 13 en 14: HANS BONGA.

Bl. 170: Het verhaal van de opeisching van *Bolsward* is door den Schrijver zeer verward voorgesteld. Hij heeft grootendeels SCHOTANUS gevolgd, maar er enkele volzinnen uit andere Schrijvers ingelascht, die de zaak uit het verband rukken. De hoofdzaak komt hierop neder: BONGA eischte de stad den 20sten Aug., 1672, op, en ontving van den Spaanschgezinden Burgemeester een weigerend antwoord, even als DIRK VAN BRONKHORST, ORANJE's Stadhouder, die de stad den 21sten, zonder iets van BONGA te weten, mede opeischte, een ontwijkend antwoord ontving. BONGA herhaalde den 22sten zijne opeisching, en vernam nu natuurlijk het verrigte door VAN BRONKHORST. De burgerij, welke hem genegen was, ontving hem in persoon met een aanzienlijk gevolg binnen hare muren, om met hem te onderhandelen, in spijt van den Magistraat, die eenen bode naar ROBLES had afgezonden. De uitslag der onderhandeling was, dat zoowel de troepen van BONGA, als die van DIRK VAN BRONKHORST, in de stad gelaten werden.

Bl. 175: *Onder de voornaamsten van de bevrijders*. De Schr. stelt, onzes bedunkens, BONGA onder de Watergeuzen te hoog. Vooreerst toch blijkt het nergens, dat hij aan de inneming van *den Briel* heeft deel genomen. Ten andere worden geene groote wapenfeiten van hem vermeld, en hetgeen hij in *Friesland* gedaan heeft, wordt ontluisterd door den groven misslag bij zijnen togt tot het ontzet van *Dokkum*.

Bl. 215: ALBRECHT VAN EGMOND. De Schrijver zegt, dat hij gehuwd was met SARA VAN BREDERODE, natuurlijke dochter van REINOUT. Hij had dit anders kunnen leeren uit de *Gedenkw. Ges.* van ALBRECHT's halfbroeder, FREDERIK VAN VERVOU, welk Werk, hoezeer eerst later door het Friesch Genootschap uitgegeven, blijkens eene aanhaling op bl. 466, den Schrijver niet onbekend was. Deze verhaalt, bl. 12, dat SARA eene natuurlijke dochter van HENDRIK VAN BREDERODE was. Dezelfde FREDERIK VAN VERVOU

logenstraft het berigt, dat ALBRECHT, op den togt onder LUMEY naar *Haarlem*, door de Spanjaarden zoude zijn gevangen genomen. Wij lezen, bl. 5: ‘Ende, wandt ons crygsvolck weinich geoeffent was, heeft de viandt ons in de vlucht geslagen, soodat enen yegelyken, met groot gevaer van syn levent, sochte 't ontkomen; ende deurdien het in de winter was, ende die Haerlemmer meer met ys beleyt waere, konden wij ons deur dat middel salveren. Ende doe ick tot Leyden quam, heb ick myn halff broeder, AELBRECHT VAN EGMUNDT, ende myn broeder, JAN VAN VERVOU, aldaer gevonden, dewelcke alle beyde met mij op deze tocht geweest syn.’

Bl. 224: De Schrijver heeft hier niet vermeld, dat ENTENS, na het verlaten van de schans te *Oostmahorn*, zich weder met de kaperijen ter zee heeft bezig gehouden, enz. BUEREN, *Jahrbüchlein. Emden*, 1837, bl. 104.

Bl. 225: ENTENS is niet in 1578, maar 1579 ontslagen; den 8sten Januarij, 1579, diende hij nog een protest in. A.J. DE SITTER, *Voorl. Reg.*, bl. 256.

Bl. 226: Hier had de overwinning moeten vermeld worden, die ENTENS op de Drenthen aan *De Groeve* behaalde. *Gron. Volksalm.*, 1838, bl. 20.

Bl. 227: ‘Dat hij door RENNENBERG voor vijand verklaard werd, verbitterde hem nog sterker.’ RENNENBERG behoefde ENTENS niet voor vijand te verklaren, en ENTENS konde daardoor althans niet verbitterd worden; want nadat RENNENBERG de stad aan de Spaansche zijde had teruggebragt, en ENTENS dezelve belegerde en voor de Staten zocht te heroveren, waren zij van zelve vijanden geworden.

Bl. 266: Om den twist tusschen de Staten en LUMEY uit het ware oogpunt te beschouwen, dient men eenigzins dieper in den toestand der tijden door te dringen. Belangrijk is te dien aanzien de opmerking van FREDERIK VAN VERVOU, als een waarheidlievend tijdgenoot, bl. 6:

‘Hier staet 't aenmercken, datter sommige van de Staten van Hollandt noch wanckel stonden, geen recht fundament in die waere religie hebbende, geerne hadden gezien, dat die Spaenschen d'overhandt in Hollandt gecregen hadden, tot voortplantinge van de Roomsche Pausselycke Ketterye, ende wisten, dat hy ene stercke pilaer was, om hun sulcker te verhinderen, waerom men achtede, dat se den Graeff gevangen hielden. Ende hoewel die Prince van Orangien hem geliete, off hy de Graef synen goeden vriendt was, soo verstonden nochtans vele

menschen de saeken in dier gestalte, dat de Prince, niet wetende die graat van de quaade gesinde Staten, nochtans vreesde, dat die Graeff, wel bewust synde van alle het crychsvolk, tot het opperste gebiet soude ingedrongen worden.'

Bl. 283: RENGERS. Het valt moeijelijk te bepalen, wie van de RENGERSEN onder de Watergeuzen behoord hebbe. Er waren in die dagen in *Groningerland* EDSERD, FRANS en DUTMAR RENGERS[1], ofschoon deze hoogstwaarschijnlijk aan den strijd geen deel genomen hebben. TJAART en WILOKO RENGERS, zonen van EDSARD, komen hier meer in aanmerking. Zij toch waren niet alleen uitlandig, toen de vervolging van ALBA begon, maar zij hadden ook de beelden te *Garrelsweer* in de kerk verbroken, en hadden onder Graaf LODEWIJK gediend[2]. EDSARD RENGERS *van ten Post* liet in 1579 de hervormde Predikanten op zijn kasteel prediken[3]. Eindelijk komen nog voor, als ijverige voorstanders van de zaak der vrijheid, JOHAN RENGERS van *ten Post*, JOHAN RENGERS te *Hellum*[4].

Onze Schrijver spreekt nog van eenen JOHAN RENGERS van *Helpen*; doch men zal hier moeten lezen: JOHAN RENGERS te *Hellum*. Het geslacht COENDERS behoorde te *Helpman* of *Helpen* te huis; de RENGERSEN te *ten Post, Hellum, Scharmer*, en later te *Farmsum*.

Bl. 352: De Schrijver dwaalt hier onzes inziens, wanneer hij RENNENBERG voorstelt als niet bijzonder gehecht aan het Katholicismus. Het tegendeel is waar. Uit alles, wat wij nopens RENNENBERG geboekt vinden, blijkt, dat hij geen zoo slecht hart had, maar dat zijn sterke ijver voor het Katholicismus hem tot het rampzalige verraad, zijns ondanks, vervoerd heeft, waarvoor hij, door zwaar berouw, eene geknakte gezondheid en verhaasten dood, spoedig heeft geboet.

Bl. 449: Hetgeen de Schrijver over de twisten tusschen *Groningen* en de *Ommelanden* aanvoert, is zeer oppervlakkig. Hij had, in plaats van FOKKE SJOERDS en SCHOTANUS daarover te raadplegen, liever de toevlugt moeten nemen tot *Tegenw. Staat van Stad en Lande*; H.L. WICHERS, *Tractaat van Reductie*, en anderen. Wij kunnen hier niet in eene ontwikkeling treden van den oorsprong dier eindelooze twisten, welke meer dan twee eeuwen hebben voortgeduurd, en die hunnen oorsprong uit vorige

(1) WESTENDORP, t.a.p., 14 en 16.
(2) t.a.p., 23. BRUCHERUS, *Geschichte*, 276.
(3) BRUCHERUS, t.a.p., bl. 210.
(4) WESTENDORP, t.a.p., 53 en 63.

eeuwen ontleenden. De hoofdgrond was te zoeken in aloude verbonden, door volgende eeuwen bekrachtigd, waarbij de stad, onder anderen, ter bevordering van orde en veiligheid, eenen sterken arm in het regtsgebied over de *Ommelanden* had weten te verkrijgen, eerst in de zoogenaamde Warven-, later in de Hoofdmannenkamer. Aan deze regtsmagt waren andere voorregten van lieverlede aangeknoopt. De stad nam meer en meer in magt en overwigt toe. Hiertegen begonnen de *Ommelanden* zich eindelijk te verzetten, en de langdurige worsteling, dikwerf gestaakt, maar weldra weder hervat, nam eenen aanvang. De vraag was: In hoeverre de oude verbonden van kracht waren gebleven? De stad hield dezelve met hand en tand vast; de *Ommelanden* wilden er zich van losrukken[1].

Bl. 453: EVERT. De zoon van BARTHOLD ENTENS droeg ook den naam van BARTHOLD, en was gehuwd met de dochter van DUCO MARTENA[2].

Wij zullen met eene algemeene aanmerking onze beoordeeling besluiten. Slechts nu en dan vinden wij terloops den Graaf van *Oostfriesland* genoemd, en van *Emden* gewag gemaakt; maar nergens is duidelijk uiteengezet, in welke verhouding *Oostfriesland* tot de Watergeuzen stond.

Intusschen verdient de betrekking van *Oostfriesland* tot de *Nederlanden* in die dagen, in meer dan één opzigt, onze belangstelling. Vooral *Emden* kwam gedurig met de Watergeuzen in aanraking.

Reeds in 1520, toen nog in geenen Europeschen Staat de Hervorming openlijk geduld werd, was de gezuiverde Godsdienstleer in *Emden* toegelaten, en verbreidde zich van daar met ongemeene snelheid door geheel *Oostfriesland*. *Emden* werd de Moederkerk van de Nederlandsche Gemeenten. Predikanten werden van daar uitgenoodigd, in andere gewesten het Evangelie te verkondigen, en de kerkenorde te regelen. *Emden* nam duizenden van ballingen in haren schoot op. Hoezeer ook de Staatkunde somtijds den Graaf noodzaakte, de neutraliteit te verkondigen; hoezeer ook de woestheid der Watergeuzen hem drong nu en dan krachtige maatregelen tegen hunne roofzucht te nemen, de geest der Oostfriezen was den verdrukten Nederlanders

(1) Mr. T.P. TRESLING, *De Warven- en de Hoofdmannenkamer*. Gron., 1839, bl. 79 en volgg.
(2) FERWERDA, *Geslachtsregister*.

toch steeds genegen; ORANJE was in het geheim met den Graaf op eenen vriendschappelijken voet, en *Emden* leverde den Watergeuzen meermalen, hetgeen zij behoefden. Het opschrift van eenen gedenkpenning van 1689 luidde met regt:

> Teder was op Frieslands zoom
> Embdens wiege by den stroom,
> Maar als Godt haar heeft bestraald
> Met zijn Licht dat nimmer daalt,
> Klom sy als Godts Stadt omhoogh
> Selfs haar Viandin in 't oogh,
> Als een Moeder in haar Schoot
> Borgh sy Ballingen in Noodt,
> Hollants toevlught, Brabants Schuil
> Afgodts Onderganck en Kuil,
> Neêrlants Sleutel, Duitschlandts Schlot
> Embden blyf getrou an Godt[1].

Reeds in den herfst van 1569 zwierven de Watergeuzen gedurig op *de Eems*. DOLHAIN kwam met 18 schepen voor *Delfzijl*, en brandschatte *Groningerland*. In het volgende jaar bragten de Watergeuzen eenige rijk beladene Bourgondische koopvaardijschepen te *Norden* op, en kort daarop twee rijke en aanzienlijke vrouwen, als gijzelaressen uit *Groningerland* geligt, en toen de burgerij de regtmatigheid dezer handelwijze aan regterlijk oordeel wilde onderwerpen en de vrouwen verlossen, ontstond er een hevig gevecht tusschen de Norders en de Geuzen, waarvan het gevolg was, dat de Geuzen ter stad uitgedreven werden. Zoo kwamen de Geuzen gedurig in *Oostfriesland*, of zwierven om de kusten, en moesten dikwerf wegens hunne woestheid en rooverij getuchtigd worden. De Graaf liet eens eenige schepen in beslag nemen, totdat ORANJE door zijne tusschenkomst het ontslag wist te bewerken. Ook werden er wel enkele Watergeuzen, die zich te buiten gegaan hadden, opgebragt en gevonnisd. Een merkwaardig voorbeeld vinden wij daarvan medegedeeld[2]. In de middeleeuwen vond men in verschillende Landen de zonderlinge bepaling in de regtspleging opgenomen, dat een ouderloos meisje eenen ter dood veroordeelden dief het leven redden konde, zoo zij openlijk verklaarde hem te willen huwen. In de Friesche Wetten kwam te dien aanzien de volgende bepaling voor: ‘Dit is recht: Waerso dat

(1) WIARDA, *Oostfr. Geschichte*, 104.
(2) WIARDA, t.a. pl., 113.

men enen Dief vanget end men hem dan brenget toe rechte - soe verordeelt men hem. - Daerna so mach den Dief voerantworden een mundeloos Magedeken, dat is die Vader noch Moeder en hevet, die mach den Dief nemen toe enen echten Man wyll syt anders doen, ende dat mach men haer nyet weygeren, ende soe is die Dief vry daermede ende quit.'

Den 1sten Aug., 1571, werd van deze wetsbepaling nog te *Emden* gebruik gemaakt door een jong meisje, dat eenen zeeroover, of misschien wel eenen der Watergeuzen, hierdoor het leven redde.

Voor het overige dient nog opgemerkt te worden, dat *Emden* wel eene menigte arme ballingen gastvrij opnam, maar tevens, dat de betrekking met de Watergeuzen, en in het algemeen met de Nederlanders, haar aanzienlijke voordeelen aanbragt. De welvaart der stad nam weldra zoo toe, dat twee naburige dorpen, bij eene uitlegging der stad, daarbij ingetrokken werden. De schatten, door de Watergeuzen op zee geroofd, vloeiden ook voor een groot gedeelte *Emden's* muren binnen, en hierdoor dreef het eigenbelang de stedelingen niet weinig, om de Watergeuzen te begunstigen.

Wij eindigen onze beoordeeling, met den Schrijver onze hulde toe te brengen voor de uitnemende bewerking zijner stof. Door hem op verschillende punten in zijn onderzoek na te gaan, hebben wij ons levendig kunnen overtuigen, dat hij geene moeite gespaard heeft, om de noodige bijzonderheden op te sporen, en dat hij de bronnen met veel oordeel en scherpzinnigheid heeft gebruikt. Wij houden dit Werk voor eene belangrijke en grondige bijdrage tot de Geschiedenis onzer Voorouders, en eenen schoonen lauwerkrans voor de eerste bevrijders van ons verdrukte Vaderland.

Mogt dit Boek in veler handen komen, en niet in het lot van andere dergelijke. Werken deelen, die, helaas! maar al te vaak voor nietsbeduidende Romanlectuur moeten achterstaan.

Cluys-werck, Dichtstuk van *Constantyn Huygens*, voor het eerst uitgegeven door Dr. *W.J.A. Jonckbloet*, Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden. 's Gravenhage, bij J.L.C. Jacob. 1841. VIII en 22 bladz.

Een schilderijtje van NETSCHER op het R i j k s - M u s e u m te *Amsterdam*, in de zaal, die met de meesterstukken van REMBRANDT en VAN DER HELST prijkt; een schilderijtje, er naauwelijks te bezien, dewijl het op eenen smallen wand, tusschen twee vensters, tegen den dag hangt, trok dikwijls onze opmerkzaamheid tot zich. Maar wanneer wij ons al starende beklaagden, dat aan ons lievelingsstukje geene betere plaats, geen licht ten deele viel, wij deden het minder om den wille van het verdienstelijk penseel, dat er nu schaars in wordt gewaardeerd, dan om dien des degelijken grijsaards, welke ons uit de duisternis zoo rustig aanblikt, en toch zoo zelden wordt opgemerkt. Velen hebben hem niet eens gezien. En die het deden, hoe zagen zij hem? 'Het schijnt een deftig man uit de zeventiende eeuw,' meenden wij soms op het gelaat van eenen achteloos voorbijgaanden rondkijker te lezen, die onwillekeurig door den vrijen opslag der groote oogen geboeid werd, - maar al spoedig verder ging, om den geschonden' S c h u t t e r s m a a l t i j d te beschouwen. - Eene andere ontmoeting. 'Het is maar een oudemannenkop,' hoorden wij eenen bezoeker getuigen, die de middaghoogte des levens had bereikt, en zich, in spijt zijner onverschilligheid, niet wederhouden kon te wenschen, dat hij er over twintig jaren niet erger mogt uitzien, - en de man trad naar het R e g e n t e n s t u k van REMBRANDT toe, om zich blind te staren op - vernis! - Een derde kijker, een vreempje. '*Le portrait du célèbre Constantin Huygens, père*,' zeide de liefhebber, die, met de *Notice des Tableaux* in de hand, N°. 229 had opgezocht; - hij vroeg: 'Waarom de C a t a l o g u s op die, op menige andere bladzijde niet een weinig uitvoeriger, niet een weinig juister was?' Wèl mogt hij het vragen; want ieder beschaafd Europeër kent CHRISTIAEN HUYGENS ten minste bij naam; want wanneer de man iets aan onze Historie of onze Poëzij deed, dan schemert hem een beroemde CONSTANTYN voor den geest; - maar twee vermaardheden van dien voornaam; maar

vader en zoon; - wie begrijpt in eenen Catalogus, in onze eeuw gedrukt, den zin van dat *père*?

De dubbele aanmerking, op de plaats, het Stukje daar aangewezen, op de vermelding, den grijsaard ten deele gevallen, moest ons van het hart; wij zouden anders niet naar het T r i p p e n h u i s zijn gewandeld, om den Lezer te zeggen, dat CONSTANTYN HUYGENS tot onze Lievelingsschrijvers behoort. Thans echter de trappen met ons opgeklommen, houde hij het ons ten goede, dat wij uitkomen voor een paar wenschen, door iedere bezigtiging bij ons verlevendigd. Het is het verlangen eindelijk, door eene andere Inrigting des Gebouws in staat te worden gesteld de meesterstukken onzer oude School volkomen te genieten. Het is de bede het beschaafde publiek, door eenen Beredeneerden Catalogus, opmerkzaam te zien maken op hetgeen deze eigenaardig schoons heeft. Al zullen het vooreerst *pia vota* blijven, - ondanks dat ook wij Akademiën en Instituten hebben! - het is geene reden, om de overtuiging te verhelen, dat wij er verre af zijn van met onze naburen gelijken tred te houden in verspreiding van zin voor Kunst; dat wij de hand aan het werk moeten slaan, wanneer wij haar invloed willen zien uitoefenen op de maatschappij onzer dagen. Wij gewaagden straks van het Buitenland, men vergunne ons de opmerking, hoe wij het liefst dien prikkel in de lendenen onzer traagheid zagen drijven. Wedijver met den vreemde, - geene navolging van deze - moet ons doel zijn! Waardering, ontwikkeling, volmaking van hetgeen er oorspronkelijks in ons schuilt, och of zij de plaats verving van gehuichelde geestdrift, die slechts tot naäperij leidt! Hoeverre wij als kunstenaars en liefhebbers nog van zulk een besef onzer pligten, hoe zeer wij der laatste ter prooi zijn, getuigen, helaas! onze Maatschappijen en Kunstkronijken, getuigt het standbeeld, dat men voor REMBRANDT wil oprigten. Wat anders toch gaf aanleiding tot dit plan, dan het voorbeeld van *Antwerpen*, dat den beheerscher van het godsdienstige gevoel zijner menigte, dat RUBBENS op het voetstuk hief? Hulde aan het fraaije beeldje, door ROYER voor REMBRANDT geboetseerd; maar zoo ons magt gegeven ware het te bezielen, het zou onze Tentoonstellingen rondwandelen, en de Stukken uitmonsteren, die bewijzen, hoe weinig de nakomelingschap den Meester, die op het doek licht schiep, heeft begrepen! Ook wij buigen ons voor het genie van REMBRANDT, een genie van die grootte, dat de bekrooning eener half geslaagde Lofrede ons eene ergernis blijft; doch liever dan hem in

metaal, of, bij wijze van afdinging op de hulde, in ijzer te zien oprijzen, liever ware het ons geweest, dat Haagsche en Amsterdamsche Genootschappen zich hadden beijverd het voorwerp der liefde van den Meester, de Inheemsche Etskunst, uit haren doodslaap op te wekken. Zeven achtste van het publiek zou niet gevraagd hebben: - 'Waartoe een standbeeld voor eenen Schilder?' - wanneer zij ons in dezen een dichterlijke genie hadden leeren waarderen, dat VONDEL op zijde streefde: breng u REMBRANDT's verkondiging der blijde boodschap aan de herders voor den geest; - dat er in slaagde den indruk van de verschijning des Heeren in beelden te brengen; aanschouw en bestudeer zijne verbaasde Emmausgangers! Wij haalden daar het hoogste aan, dat de Kunst vermag: maar welk eenen rijkdom van gedachten en gevoel hebben wij in zijne overige schetsen voorbijgezien! *Arti et Amicitiae*! en hoe gij verder heeten moogt, kunstlievende Genootschappen! gelooft gij niet, dat gij verdienstelijker arbeid zoudt doen, door hoog en laag opmerkzaam te maken op die schoonheden, en beide door de ontwikkeling van dien zin te veredelen, dan door de veraanschouwelijking van de houding, waarin den Meester iets verhevens verrukte, en hij naar de teekenstift greep? Of vreezen wij ten onregte, dat de Schilderkunst even weinig zal winnen bij een standbeeld van REMBRANDT, als ons politieke leven meer algemeene degelijkheid hebben dank te weten aan een standbeeld voor VAN HOGENDORP? Of zou een scherpzinnig vernuft in beide geene aanleiding vinden, al onze Letterkundige Maatschappijen te verzoeken, de Prijsvraag uit te schrijven: 'Wie der twee het meeste regt heeft verbaasd op ons af te zien?'

De Lezer vergeve ons den zijsprong, die welligt minder buiten den geest des mans was, over wien wij beloofden te spreken, dan het hem toeschijnt, en keere met ons naar de kleine schilderij terug. Om hem de lange uitweiding te vergoeden, acht hij niets billijker, dan dat wij nu beproeven met NETSCHER te wedijveren in aanschouwelijkheid van voorstelling; dan dat wij er naar streven door woorden een denkbeeld te geven, hoe die gelukkige ouderdom door zijn penseel werd vereeuwigd: wijsheid en waardigheid, zonder iets wigtigs; - levenslust ondanks het leed, dat meer dan zeventig jaren plegen mede te brengen, spijt al het lief, door den storm aan den ouden stam ontroofd. 'Elke Kunst heeft hare roeping, hare middelen, hare grenzen,' antwoorden wij ter verontschuldiging, dat wij het niet doen; 'schilderijen moeten worden gezien; - er is

geene Kunst, die alles kan, geene zelfs, die het waant, uitgezonderd de Muzijk!' Laat deze ons niet andermaal afleiden, al beweert zij, dat toon alles overtreft, en vorm en kleur en woord ontbeerlijk maakt, - getuige hare zegepraal, de Opera! - Alles, wat onze pen zou vermogen: eene schets te geven van HUYGENS naar den inwendigen mensch, zoo als NETSCHER den uitwendigen schilderde; het leven der ziel te raden uit het leven des lijfs; het berustende, het opgeruimde, het verbeidende te verklaren, dat ons tot het meesterstukje aantrekt; een volkomen begrip te geven dier benijdenswaardige grijsheid, wij kunnen het geen honderdste zoo waar of zoo fraai doen, als de Heer *van Zuylichem* het zelf deed in het Boekske, aan het hoofd dezer aankondiging vermeld; eene nalatenschap, waarop wij te hoogeren prijs stellen, naar mate de tijd ons die langer onthield, naar mate zij ons aangenamer verraste.

Cluys-werck van CONSTANTYN HUYGENS; het Handschrift, dat Dr. W.J.A. JONKCKBLOET het licht doet zien, werd door den Boekhandelaar J.L.C. JACOB op eene Veiling in het Huis met de Hoofden te *Amsterdam* gekocht. Hetzij de Heer JACOB den verdienstelijken Uitgever der *Beatrys* verzocht, ook deze taak op zich te nemen; hetzij Dr. JONCKBLOET den eigenaar hebbe overgehaald het algemeen, door dit bewijs zijner belangstelling in de degelijke Letterkunde onzer gulden eeuw, te verpligten, wij zijn beiden dank schuldig. Het is iets zeldzaams ten onzent Handschriften van verscheidenen te zien uitgeven. Liefhebbers afgoderen hunne schatten gaarne, zoo als de gierigaard het zijn goud doet, liefst in het verborgen; met dit onderscheid echter, dat zij zich even gestreeld voelen door den roep, welke er van hun Kabinet uitgaat, als deze dien van zijn vermogen verafschuwt. Erfgenamen plegen van den duivel der verscheurzucht te worden bezeten, en meenen zich en de hunnen om vrienden en voorspoed te brengen, wanneer men hun voorslaat Gedenkschriften het licht te doen zien. Gezwegen nog, dat het onzen vaders en grootvaders slechts bij wijze van uitzondering inviel een Dagboek van hun wisselvol leven te houden. Is het wonder, dat zoo menige bladzijde onzer Geschiedenis nog onverklaarbaar blijft; dat onze nakomelingen van de Patriotten b.v. een ongeveer even helder denkbeeld zullen hebben, als wij van de Caninefaten? Doch wij verliezen *het Cluys-werck* uit het oog; wij zijn aan de ruimere begrippen, door Eigenaar en Uitgever van dat Handschrift gehuldigd, de kennis van een meesterstukje verpligt, dat niet al-

leen een waardig tegenhanger is, beide van H o f w i j c k en Z e e s t r a e t, maar tevens ‘hoogstbelangrijke en nog onbekende bijzonderheden omtrent het leven des Dichters, vooral in zijnen hoogen ouderdom, aan het licht brengt.’ Het zijn de woorden van Dr. W.J.A. JONCKBLOET (Voorrede, bl. VI); hij begreep te regt ‘er geene taalkundige aanteekeningen of verklaringen bij te moeten voegen. Voor hen, die HUYGENS kennen, waren zij overbodig; voor ongeoefenden zou eene zee van zoodanige ophelderingen, waarin het Gedicht zelf dan misschien ware verdronken, niet toereikend zijn geweest. Bovendien, er steekt noch verdienste, noch nut in KILIAAN te excerpeeren: “*minimum est hoc laudis*.”’ Alles, waartoe hij zich verpligt achtte, is het geven der verzekering, dat het Stuk werkelijk van HUYGENS is; dat hij het Handschrift heeft geverifiëerd ‘naar een aantal Stukken, stellig door HUYGENS geschreven, welke berusten in de belangrijke Verzameling van Autographen van den Heer A.D. SCHINKEL.’ Ten gevolge van dat onderzoek, is hem de echtheid van het Manuscript gebleken, schoon er in ‘*de Opgave der Handschriften van* CONSTANTYN *en* CHRISTIAEN HUYGENS,’ door den Heer SCHINKEL ‘den letterminnaren ten geschenke aangeboden,’ niet van *het Cluys-werck* wordt gewaagd. Het schijnt ons toe, dat dit bewijs naauwelijks werd vereischt, daar het Dichtstuk zelf het pleit voldingt. Of heeft iemand heugenis van eenig inheemsch vernuft, dat HUYGENS zoo zeer op zijde streefde, om meer dan zes honderd verzen, niet alleen in zijnen trant - dat is dikwijls gewaagd, maar zelden gelukt - neen, in zijnen geest te schrijven? Wij zullen, ter aankondiging van dit Werkje, er eenige proeven uit mededeelen, en eene vergelijking van sommige dier plaatsen met andere uit *de Korenbloemen* aan het oordeel onzer Lezers onderwerpen. Mogten wij, den grijsaard het oor leenende, lessen van levenswijsheid uit zijnen mond opvangen!

‘Wees kuisch als ijs en rein als sneeuw, en ge zult toch den laster niet ontgaan,’ zegt HAMLET, - in het voorbijgaan d e H a m l e t van SHAKESPEARE en niet d e H a m l e t van DUCIS, al achten de Aansprekers van ons Treurspel het stuk van den laatste even klassiek als 's mans O t h e l l o, *avec le dénouement heureux comme* TALMA *le jouait à Bruxelles*, zoo als de heiligschennis luidde, onlangs in de hoofdstad aangeplakt, - ‘doe wat ge wilt, ge zult toch den laster niet ontgaan,’ hebben wij dikwijls in onze gedachten der Redactie van *de Gids* toegeroepen, wanneer wij haar in *het afbreken* en in *het opbouwen* evenzeer hoorden verketteren. Het beginsel,

waarvan zij bij beide uitging, was hetzelfde, waaraan wij ons volksbestaan, onzen volksrijkdom, onzen volksroem, onze volksdeugden verpligt zijn; het is het streven naar degelijkheid, het woord, dat de lofspraak onzer voorvaderen in zich sluit. Aangespoord door de overtuiging, dat er geen kwaad in het Land is, hetwelk niet aan de verdooving van dat levenwekkend beginsel te wijten valt, - opgebeurd door het vertrouwen, dat er bij ons Volk nog kracht genoeg schuilt, om zich op de hoogte zijns tijds te handhaven, mits die sluimerende vonken worden opgerakeld en aangeblazen, spiegelde zij ons, beurtelings ter beschaming en ter opwekking, de glorierijkste dagen van ons Gemeenebest af. Vreemd aan de vergoding onzer voorouders, ten onzent verschoonlijk in de dagen der Fransche heerschappij - want wie staart uit den nacht der schande niet gaarne den zweem van luister aan, die nog aan de kimmen van het verleden wijlt, schoon er meer verwachting is van het berouw, dat in zijne ellende aan zijn zonden gedenkt? - vreemd aan dien vergodingsgeest, maar zelfbewust door het besef, van waar wij zijn uitgevallen, wees zij ons, waar het ijver voor kennis of liefde voor Kunst gold, waar sprake was van omvang van Studie of kracht van Stijl, waar Schrijvers en Dichters naar stoffe en beelden omzagen, op de gulden eeuw van FREDRIK HENDRIK. Dank zij ons volk, dat zij sympathie vond voor haar doel, - schoon zij den laster niet ontging! Zoo dikwijls zij afbrak - en haar beginsel dwong er haar herhaalde malen toe, en wij zouden der waarheid geweld aandoen, wanneer wij ontkenden, dat de moker harer kritiek bijwijlen hard op het middelmatige is nedergevallen; dat hij menig bolwerk heeft omgehaald, waarachter zich aanmatiging en verwaandheid vrij waanden - zoo dikwijls hoorden wij den kreet opgaan: ‘De man is toch zoo braaf!’ - of: ‘Hij geeft zoo veel aan de armen!’ - of: ‘Wanneer gij wist hoe wèl hij het meende!’ Even of het zijne meening, zijne menschlievendheid, zijn burgerlijk karakter had gegolden, en niet zijn Werk; ondegelijke, onverstandige, onware beschouwing van de pligt der kritiek! Zoo vaak zij opbouwde - en wijs mij een Letterkundig Tijdschrift ten onzent, dat met hare warmte prijst, wat het bewondert, dat als zij de waarde van dien lof verhoogt, door den Schrijver of Dichter de gave toe te kennen iets nog beters te kunnen leveren, dan hij aanvankelijk schonk - zoo vaak hoorden wij de opmerking maken: ‘Och die zeventiende Eeuw!’ - of: ‘Het was ook niet alles goud, wat toen blonk!’ - of: ‘Wanneer die modellen nu leefden, het zou

wel anders luiden!' Wij verheugen ons, door de uitnoodiging een woord over het *Cluys-werck* van HUYGENS bij te dragen, in staat te zijn het laatste te logenstraffen.

CONSTANTYN, de opmerking mag niet nieuw zijn, zij behoudt hare verdienste, dewijl zij waar is, CONSTANTYN levert een der treffendste voorbeelden op, dat ware oorspronkelijkheid ook onder de veelzijdigste beschaving niet te loor gaat; dat getrouwheid aan edele beginselen ons in alle betrekkingen de achting en liefde der voortreffelijkste tijdgenooten, der billijke nakomelingschap waarborgt. Allerlei uitspanningen, allerlei Kunsten, allerlei Wetenschappen waren hem lief en waard, - zin voor vreugde, zin voor het schoone, zin voor kennis, vereenigden zich in hem: een der beminnelijkste menschen, die ooit hebben geleefd. Velerlei Landen en Volken, velerlei talen en zeden, leerde hij, zoowel in de stilte des studeervertreks, als door Gezantschappen in den vreemde, kennen en schatten, - zijne humaniteit won er bij, schoon zijne vaderlandsliefde er niet onder leed: een der beste burgers van onzen Staat. Open oog en oor voor allerlei toestanden - die eigenaardige trek van eenen waren Dichter, voor wien niets te laag is, om het tot zich op te beuren, niets te hoog, om het als zijne stof te beheerschen - vertaalde hij bloemlezingswijze, en onderwierp eigene voortbrengsels aan den strengen toetssteen, dien hem uitheemsche vernuften in handen gaven: een der veelzijdigste Letterkundigen zijns tijds. Burger in de stad, Hoveling in de Vorstelijke zaal, buitenman op het veld, schijnt hij overal te huis; in het heir als op de beurs, - in de werkplaats, als op het tooneel, - in het vooronder van een beurtschip, als in het Kabinet onzer Prinsen; want de natuur, de maatschappij, de wereld, om strijd zijn zij zijner studie waardig; de Voorzienigheid gaat over alles; welke harer beschikkingen verdient niet, dat hij ze gadesla, verstandelijk vroom Christen als hij is? Wij hebben van zijne beminnelijkheid als mensch; wij hebben van zijne vaderlandsliefde als burger gewaagd; wij noemen hem den geestigste onzer sneldichters, schoon ook hij aan het valsch vernuft zijns tijds offerde, - wij achten hem den aardigste onzer zedengispers, al ergert bekrompene kieschheid zich aan de waarheid zijner voorstelling, - lofs genoeg voorwaar, en echter is het beeld nog niet volkomen. Opregtste en daarom leerzaamste onzer Autobiographen, ziedaar den titel, die hem nog boven zijne overige toekomt; als Dichter, als Wijsgeer, als Christen inheemsch, geheel zeventiendeëeuwsch, zoo ge mij het

woord vergunt, heeft zijne individualiteit niets, dat hij voor u behoeft te verbergen. Altijd Hollander, Hagenaar, Hervormde, drie voorregten, voor welke hij God dankt, is zijn huisselijk leven in harmonij met zijn maatschappelijk verkeer, met zijn burgerlijk gedrag: een d e g e l i j k , een g e h e e l , een w a a r MAN. Ziedaar HUYGENS, ziedaar het geheim zijner verdiensten!

Vooral in het laatste opzigt, als schilder van zijn eigen hoofd en hart, zijn wij hoog ingenomen met het geschenk, dat ons in dit *Cluys-werck* ter hand kwam; het is eene schets van HUYGENS zelven, hoe hij zijne dagen sleet in vierentachtigjarigen ouderdom, - moge het leven hem tot over de negentig, tot in zijne doodsure toe, even zoet zijn geweest! Het vers is dus ongeveer twee jaren jonger, dan zijn Latijnsch Gedicht *de Vita Propria*, door den Heer (thans Professor) HOFMAN PEERLKAMP in 1807 uitgegeven, en door wijlen A. LOOSJES PZN. vertaald, - twee beroemde namen, waardig met dien van HUYGENS in éénen adem te worden genoemd, hoe onderscheiden ook de vakken hunner studie waren. A. LOOSJES PZN., die de biographie had verdiend, hem met al de liefde eens leerlings door A. DROST toegedacht, waarvoor 's mans zoon bouwstoffen verzamelde, maar wier beider ontwerpen door den dood werden verijdeld! HOFMAN PEERLKAMP, die, vol van den geest der Ouden, HUYGENS in hunnen stijl schetste, doch eenen meer harmonischen indruk zou hebben te weeg gebragt, indien hij den avond van zijn leven door den zachten glans dier vroomheid, welke den tijd en den man onderscheidde, had opgeluisterd. Eigenaardig besluit dus *het Cluys-werck* het vier- of vijftal verzen, waarin HUYGENS de belangrijkste bijzonderheden van zijn openbaar en huisselijk, van zijn dichterlijk en gezellig, van zijn in ieder opzigt verdienstelijk leven, deels aan het publiek, deels aan zijn gezin, vertrouwelijk mededeelde. Het Dichtstuk schijnt uitgelokt door de vraag eens vriends: Wat HUYGENS op zoo vergevorderden leeftijd bewogen had, zich van kinds- en kindskinderen te scheiden en alleen te gaan wonen? een vroeger onbekend feit. Een aardig tafereel, hoe hij zich als grootvader in den kring der zijnen met het geklap van een mooi kleindochtertje plagt te vermaken - eene groep, eenen genialen genieschilder waardig! - opent het vers, dat, minder rijk aan namen en feiten, dan de uitvoerige *Vita Propria*, bestemd is, om ons te doen zien, welk *werck* hem in zijne *cluys* bezig hield; *kluysenaer* en *stelleman*, zoo als hij zich reeds in vroegere Dichtstukken noemde, van Zeeuwsche afkomst als hij was.

Het tafereel leidt HUYGENS, - die in het geheele Stuk vertrouwelijk

kout, als een man, die de hoofdbijzonderheden zijns levens reeds vroeger heeft geboekt, en nu eenen laatsten en langen blik op den avond van zijnen dag werpt, en zich onwillekeurig verheugt dien dus te hebben doorgebragt, en zich echter verwijt hem nog niet beter te hebben besteed; - het leidt HUYGENS ongezocht, zeggen wij, tot den wensch, dat de omgang tusschen oude en jeugd vertrouwelijker ware:

> Dit wenscht' ick jonge lien wat meer ter herten namen
> Dan ick 't behertight heb. Men vind niet all by namen,
> In alle schryveren 't omstandighste bericht
> Van all dat ouderen haer ooren, haer gesicht,
> Van haer' onmondighe tot haer beiaerde jaeren,
> Hier opentlyck, daer in 't geheim, is wedervaeren.
> Veel oude brengen daer een kennis in haer graf
> Daer voor een nasaet wel een dusend dancken gaf;
> Als 's achterhaelbaer was: wat heb ick wel vergeten
> Met vragen t'onderstaen, wat heeft hij wel geweten,
> Die dertigh jaeren schier mijn wyse vader was,
> En om de zeventigh en vier, mij noch te ras
> Ter tyd uyt wierd geruckt! wat heb ick sien geschieden,
> Dat ick mijn' kinderen verr beter kost bedieden,
> Dan 't haer uyt yemands mond of pen gebeuren kan,
> En, sochten sy 't, hoe geern queet icker my niet van.
> *Cluys-Werck*, V. 29-44.

Eene dubbele les. Eerst de kloeke levensbeschouwing, die het voor gegeven houdt, dat het vorige geslacht aan het volgende rekenschap verschuldigd is, waartoe het leefde en wat het leed! Hoe ongelijk aan het duister, waarmede de groote mannen onzes tijds hun verleden omsluijerden! De gedachte werd onlangs bij ons verlevendigd door eene plaats uit het Werk van BEETS over VAN DER PALM: ‘Hij sprak ongaarne van dien tijd, hij gewaagde er slechts van als: “in de dagen toen ik keesde.”’ Wij hebben een doorluchtig voorbeeld aangehaald, dewijl dit kwaad kan stichten. Of rust op ons allen als menschen, als burgers, als Christenen, niet de verpligting de som van levenservaring, staatkundige verlichting, christelijke liefde te vergrooten, al ware het door de bekentenis onzer dwalingen? ‘Vergetelheid der politieke twisten!’ roept men, als zouden zij, zoo men de asschen oprakelde, weder in lichtelaaije vlam uitslaan; maar de Vaderen werden onder het bestuur der Voorzienigheid niet geblaakt, dan opdat de kinderen mogten worden gelouterd! Helaas! wat is zedelijke moed eene zeldzame gave, ook bij de rijkstbedeelden onzer natuurgenooten! - Wij noemden de opmerking van HUYGENS eene dubbele les, en waarderen de tweede in de humani-

teit, waarmede hij zich zelven eerst bestraft, om het regt te hebben het fluks de jonkheid te mogen doen. Hoe geheel in den geest des mans, die zijn *Kostelick Mal* aan CATS met de zelfveroordeeling besloot: ‘dat hij te veel van 's werelds droom had verteld,’ hij, ‘die zelf nog zoo diep in het droombed lag en maelde!’ Hoe volkomen in harmonij met het vers, dat hij - waarschijnlijk twintig jaren vroeger dan het *Cluys-werck* gedicht - aan *Sommige Predickers* rigtte, een behartigenswaardig woord ook nog in onze dagen, bij zoo talrijke proeven van wanbegrippen over uiterlijke welsprekendheid. Hij begon met de heusche opmerking, dat de Leeraars zich zelve niet zagen, dat spiegels in de kerk buiten eigenschap waren. En de gebreken zelve, die hij in hen gispte, hij achtte ze h e e l b a e r , dewijl zij klein en ligt waren; opregt gesproken, dreef hij hier de beleefdheid wat verre. Wij kunnen der verzoeking geen' wederstand bieden, de plaats hier uit te schrijven, ten einde u te doen beslissen, of de wenk indruk heeft gemaakt:

Wat meent ghy met uw' stemm? wat doet ghy met uw handen?
Wouwt ghy niet dat die stem myn feilen overmanden?
  Hoe breeckt ghy dan haer kracht? hoe staet ghy dan en singht?
  En singht een valsch geluyd, dat myn hert niet en dwinght?
Die 't huys sijn kindren tucht met straffen of verthoonen,
Met ernst of soetigheit, soeckt hy na andre toonen,
  Als die de tucht vereischt in ernst of soetigheit?
  En Soeckt ghy in uw spraeck een krachtiger beleid
Dan dat het hert u geeft? Of zijn 't geleerde boeken
Daer ghy de konst uit suyght; waer mogen 't vrouwen soecken?
  (Want spreken is haer lot) de Vrouwen op de Merckt,
  In heet en in koel bloed, daer niemand op en merckt?
Is 't konstigh, haer gehaer? zijn 't cierlijke geluyden?
o Ja, de cierlijkste; want 's allersterckst beduyden.
  Beduyden is de saeck en al die daer na tracht,
  [Ghy hebt geen ander witt] en hoeft geen ander' kracht,
Als die natuer van selfs kan will, sal en moet geven.
Laet kinderen begaen; hier hebt ghy 't naeckte leven,
  En schaemt u geen' copy te nemen van die hand;
  't Is Gods hand, die all' licht heeft in die jeughd geplant,
Dat door de kindsheit blinckt en lett eens op het spreken
Van die onnooselheit; sy weten van geen preken,
  Maer 't spreken is haer ernst, soo wel als u 't sermoon
  Hoort, valt haer wel een woord ten mond uyt van syn toon?
En treuren 's in haer vreughd, en schreyen 's haer krackeelen,
Soo dat men niet en voel waer in die twee verscheelen?
  NATUER' e n l i j d t h e t n i e t ! en houdt dat voor gewiss,
  Hoe die min afgerecht, hoe die geleerder is!

Of doen wij HUYGENS misschien onregt, en werd er in zijnen tijd meer onversaagdheid vereischt, eene aanmerking op den geestelijken stand te wagen, dan in den onzen? Wij vermoeden het te eerder, dewijl hem van jongs af de moed eigen was voor zijn gevoelen uit te komen, en aanmerkingen te maken, waar het pas gaf, zonder zich aan het gewawel aller eeuwen van baardeloosheid, betweterij, enz. te bekreunen.

Geeft menighte van jaeren
Goe woorden wat gesaghs (ick heb er sonder baerd
De Wereld voorgestelt, daer vruchten van gebaert,
En noch in wesen syn,) laet u van my geseggen, -

dus zingt hij in zijne Z e e s t r a e t ; - of men na twee eeuwen vergrijzens zijnen raad gezags genoeg toekende, om van velerlei onnatuurlijke voordragt af te zien, om ook in dit opzigt onze godsdienstoefening Hem ter eere te doen strekken, dien wij trachten te aanbidden in geest en in waarheid!

HUYGENS vaart voort, ons in het *Cluys-werck* mede te deelen, hoe hij in den schoot der zijnen leefde; - hij beschrijft ons de uitspanningen, waarmede hij zich in den gezelligen kring vermaakte; boeken en prenten hielden hem om strijd bezig; de natuur en de wereld leverden beurtelings stof tot onderhoud:

Soo wel gepaerde lien en kosten geen van beiden,
Met reden, soo het scheen, wel zijn gesint te scheiden.
Den jongeren nochtans quam die gesintheyt aen.
Men zeide, wild' ick haer van mijn bewind ontslaen,
Men soude my op 't minst gelijcken danck voor geven,
Als voor het lang en soet met my vergunde leven.
Wat vader was ick om mijn' kindren af te slaen?
Soud ick se niet soo geern in vrede laten gaen,
Als ick se geern behiel, die altoos heb betrachten
Altoos daer op gestaen, geen vrienden te verkrachten,
Geen' gasten gaens gesint: doch willigh in 't gelach,
Te houden in mijn cier al wat ick houden mach?
En kan ick 't soo wel doen en laten by de vremden,
En niet by kinderen, my naarder als mijn' hemden.
Sy sochten vryheit en gesagh aen eigen diss,
Lang meerderjaerighe: dat kan haer mijn gewiss
Ten goede duyden, en wie en waerom ten quade?
Die 't best begrijpen will, gae met sijn hert te rade.

Cluys-Werck, V. 69-86.

Hoevel gezond verstand er in zulk een oordeel over het zamenwonen van eenen grijsaard met zijne reeds overlang ouders gewordene kinderen steke, - hoe zeer de goedrondheid van den

omgang het gezin in een beminnelijk licht plaatst - zonen, die niet aarzelen het eenen vroeden vader voor te stellen, - een bedaagde, die het billijke van het verzoek erkent, of hij zelf nog jong was, - de *Haegh* van 1680 blijkt niet zoo ongelijk te zijn geweest aan *'s Gravenhage* van 1840, of de leeghe praters verbaasden er zich over, of de dwaze tongen relden er van. Het doet HUYGENS eer aan, dat de onverdiende gisping, aan welke zijne kinderen, door hunne scheiding, ten doel stonden, hem ergerde. Had hij dan vroeger vergeefs van zijn kroost gezongen:

Verr van mijn kinderen zy 't roeckeloos verquisten,
'k Had beter niet geweest, dan dat sy 't van my wisten;
Maer nuttelick gespilt naer Borsen grond en macht
En heeft noyt wijze Mann verwesen noch veracht.
Vier sonen heeft my God, en 't Vaderland geschonken,
En soo 't een Vader voeght, ick derv' er wat meê proncken;
Mijn sorgen hebben haer door wetenschap en deughd
Voorspoedelick geleidt tot door de tweede jeughd,
En 't sullen Mannen zijn als ick 'er niet sal wesen;
Daer zijn mijn plighten uyt: God, Vader van de Weesen,
Beveel ick haer bestier, met eene suss daer toe;
Daer bid ick allen voor, als ick voor allen doe:
Besteden sy het klein, dat ick haer naer kan laten,
In soeten teer naer neer, en vrolickheit met maeten,
Sy hebben 't lijdelick; en die 't ons gonde leeft,
Die niet te leur en stelt dan die hem eerst begeeft.

'Hoe,' roept hij uit in het Dichtstuk, dat voor ons ligt, 'het luidt of wij elkander nu nooit meer zien, en echter scheidt ons maar ééne straat, - als wij in *Parijs* woonden, heetten wij naaste buren!'

Maar als ware ook hij van gevoelen geweest, dat men der kwaadsprekendheid, ja den laster zelfs, te veel eers aandoet, door dien te wederleggen, wendt hij zich eensklaps op nieuw tot den vriend, die hem vroeg, hoe hem zijne eenzaamheid geviel? Wat anders kon het antwoord zijn, dan dat de plooibaarheid van zijnen geest hem uitmuntend te stade kwam? Of had ik zonder deze, vraagt hij op zijne beurt met eene aardige woordspeling:

my soo licht gewendt, soo veel gewent?
Best sal hy my verstaen die hof en leger kent.
Cluys-Werck, V. 111, 112.

En nu geeft de vierentachtigjarige grijsaard eene schets van zijnen ochtend:

Mijn eerste bezigheit is bidwerck, vroegh en spade,
Altoos met lof en danck en altoos om genade,

De daghen die ick soo toesluit en open doe,
Vertrouw ick dat my Godts altoos verdiende roe,
Te lichter vallen sal, of dat ick hare slaghen
Ootmoedigher en soo *standvastigher* sal draghen,
En hoe draeghsamen last sien ick my te gemoet,
Soo maer de Heer met my na syn gewoonte doet!
Cluys-Werck, V. 117, 124.

Er is iets in den toon dier Godsvrucht, dat haar onderscheidt van de eindelijke opheffing der handen, wanneer het hoofd onder den last der jaren nederbuigt, van de bekeering, uit het dagelijks drukkender gevoel van afhankelijkheid geboren; maar het zou ongepast zijn bij HUYGENS, al verkeerde hij aan het Hof, een oogenblik aan die beklagenswaardigen te denken, welke den hemel hun harte niet eerder toewijden, voordat de wereld het geweigerd heeft. Al zijne vorige werken, geheel zijn vroeger leven, biedt de schoone vereeniging aan van een degelijk hoofd met een gemoedelijk hart. CONSTANTYN was opgevoed in den geest van dien WILLEM van *Oranje*, wien BROES zoo treffend teekende, toen hij zeide, dat hij niet slechts een vroom, dat hij ook een wijs man was geweest. Eene godvreezende moeder had bij den jeugdigen HUYGENS het gevoel aangekweekt, dat van onzen Goddelijken oorsprong getuigt, en het gemoed voor alle indrukken van verhevenen aard vatbaar maakt; - een vader, die verdiende de vriend van den Grondlegger onzes Staats te zijn, had hem geleerd: ‘Al wat uwe hand vindt om te doen, doe het met al uwe magt!’ De zestiende eeuw was voor hem de eeuw van WILLEM I, en - misschien door den invloed der boven zijnen tijd verhevene begrippen van dat genie - die van ERASMUS. Aan de vorming in eene school, als die zijner ouders heeten mogt, valt welligt het onderscheid tusschen CONSTANTYN en CATS toe te schrijven. HUYGENS was nooit te onpas vroom, zoo als de Raadpensionaris het ons toeschijnt in de Groote Vergadering van 's Lands Staten. HUYGENS was geschikter dan deze voor het openbare leven; hij keerde van geen zijner talrijke Gezantschappen zoo onverrigterzake terug, als deze van zijn laatste naar *Engeland*. HUYGENS was, toen de hitte der partijschappen beider Kerk blaakte, verdraagzamer, wijzer dan CATS. In zijne rigting als Dichter vertoont zich een oorspronkelijke geest; maar, laat ons niet afdwalen, wij spraken over den toon der Godsvrucht van HUYGENS, wij zijn u het bewijs schuldig, dat deze geheel zijn leven kenschetste. Sla zijn *Daghwerck* op, dat gedenkstuk zijner huwelijksliefde, en hoor hoe hij, de dertigjarige echtgenoot, zijner SUZANNE, zijner s t e r r e , zoo als hij haar noemde, den dag beschrijft, dien zij zamen zullen doorbrengen.

In die stilte van twee menschen
Vind ick 't uyterst mijner wenschen,
Mijner tochten leste wit,
U, en eenigheits besit!

Vijftig jaren vroeger bespeelde hij zijne lier reeds in dezelfde stemming, welke ons in de boven aangehaalde regelen boeide: het is die der vroomheid, welke een lang leven louterde en zaligde. Luister:

God allom, altijd, alleen,
Sal de Vader-Meester wesen!
Die wy vriendlick sullen vreesen:
En ons eerste onderwint,
Daer de wijsheit af begint.

's Morghens, eer wy 't licht ontmoeten,
Sullen wy die Godheit groeten,
's Morghens eer de dagh ontwaeckt
En de son de sterren staeckt.
- - - - -
- - - - -
Een van beider nuchtre monden,
Sal de schuld van beider sonden
Voeren voor 't genadigh recht,
Daer geen boerentongh te slecht,
Daer geen dubbel hert te dicht is
Daer het saligh tegenwight is,
Onser schael die altijd helt,
God met God te vreên gesteld!

Wij mogen het gansche gebed hier niet afschrijven; maar wie den geest dier dagen in zijne waardigste uitdrukking wil leeren kennen; wie weten wil, welke de strekking der Hervorming was bij mannen zoo als HUYGENS, hij leze en herleze het. Het beginsel is dankbaarheid voor de genade in CHRISTUS, het beginsel, dat het Protestantisme

Naer Waerheit en niet meer, der zielen eigen Balsem,
Door soete wegen spoort, en houdt geen ondersoeck,
Haer moeite waerder dan Gods een en ander boeck.

Wat kan de bede van zulk een' Christen anders zijn dan: ‘Leer ons tot Uwe eere leven,’ onder rampen, als in voorspoed, het Hemelsch Vaderland gedachtig! En fluks wordt de opregtheid van geloof en gebed getoetst aan de toepassing op hunne eigene omstandigheden; fluks blijkt het, hoe Kerk en Staat eenen Hollander dier dagen evenzeer ter harte gingen; hoe mensch, burger,

Christen volkomen één waren. Vadervreugde, moederweelde, zij lachten den jeugdigen echtelingen aan; - alvorens hunne kinderen nog geboren waren, baden zij, in den aandoenlijken eenvoud van HUYGENS' Godsdienstige Poëzij: ‘Laat ze dyn zijn, Heere!’ Het woord is naauwelijks over hunne lippen, of de toestand der gemeente staat hun voor den geest, de in die dagen door geloofsgeschillen onzalig verdeelde gemeente; wie herkent niet den man, die van kindsbeen af geleerd had, dat er harmonij moest zijn tusschen woord en daad, geloof en leven, wanneer hij bidt om Leeraars, die hunnen heiligsten Herder mogen gelijken in ijver voor de Godsdienst, en hij er, van de leerstellingen gewagende, bijvoegt:

‘Maer voor 't best verdedighen,
Leert se leven soo sy leeren,
En met weldoen wel bekeeren,
  Seggen heeft geen seggensmacht,
  Daer 't de segger eerst veracht.
Voordoen is geweld van reden,
Die het keijen hert kan kneden
  En dyn vleeschgeworden WOORD,
  Werd g e z i e n , gelyck gehoord!’

De bede voor den verdraagzaamste, voor den meest beminde onzer Vorsten, voor HUYGEN's liefsten Meester, volgt haar op: wie FREDRIK HENDRIK een lang leven toebad, wenschte het heil des Vaderlands! Maar voor menschen als HUYGENS is de aarde slechts een oefenperk voor den hemel, en eene bede om uitbreiding van Gods Kerk moest hem van het harte; het zij tot zijnen lof aangemerkt, dat zij niets bekrompens, niets uitsluitends had. Verre van als Wijsgeer HOOFT te evenaren; ijveriger dan deze welligt in het voorstaan zijner Kerkleer, droeg hij echter geenen volgeling van *Rome* een kwaad hart toe; of zong hij niet:

God roep ick tot zyn hulp; God die my heeft bevolen
Mijn vyand wel te doen: want selver soud ick dolen,
  En in den doncker gaen, gund ick myn naesten quaed
  En sultte syn ellend met Christeloosen haet.

Maar genoeg, maar te over misschien ten bewijze, hoe hij in alles van God begon; - welk eene harmonij er zijn leven aan had dank te weten; hoe zeer zijn voorbeeld ook nog in onze dagen navolging verdient: wij zullen het zien, wanneer deze eerste proeve u den lust niet heeft benomen, ons bij eene verdere beschouwing van het *Cluys-werck* te volgen.

(*Het Vervolg en Slot in een volgend Nommer.*)

Album. Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Christophilus. Christelijk Jaarboekje voor 1842. *Proza en Poëzij; bijeengebragt door onderscheidene Godsdienstvrienden. Met* 3 *Staalplaten. Tweede Jaar. Te Nijmegen, bij* J.F. Thieme. 1841.

Wij verblijdden ons te vorigen jare in de verschijning van den *Christophilus*, zoo zelfs, dat wij, ondanks de teleurstelling, die de inhoud van het Boekje ons baarde, den verderen bloei der jeugdige plant, maar in andere aarde, wenschten[(1)].

Thans zeggen wij met het Voorberigt: ‘Toetst men den tegenwoordigen Jaargang aan den vorigen, dan zal men erkennen, dat de *Christophilus* aan innerlijke waarde gewonnen heeft.’ Maar is deze aanwinst van dien aard, dat zij ons verlangen bevredigt? Het smart ons, dat zij het nog niet is.

Wij hadden vernomen, dat de Redactie van het poëtische gedeelte in andere handen was gesteld. Misschien was het eene schrijffout, *poëtisch* voor *prozaïsch*. De Naamlijst noemt ons, achter het woord *Proza*, vele nieuwe namen; achter het woord *Poëzij* slechts enkele. En wij gelooven liefst aan die schrijffout. Zoo kunnen wij de keus van den Uitgever prijzen, want het prozaïsche gedeelte heeft, naar ons oordeel, gewonnen. *De eerste Sterflijst*, van J.E. D. V.; *Wat leeren ons de Zinnebeelden, die de oude Christenen op hunne graven plaatsen, omtrent de wijze, waarop zij den dood beschouwden*, door W. MOLL. *Een Landschap bij maneschijn*, door J.P. HASEBROEK, zijn, elk in zijne soort, uitmuntende Stukjes. Jammer, dat het laatste vooral in den aanvang overladen is met beelden, die niet altijd evenvele gedachten zijn; met vergelijkingen, welke men niet altijd ongezocht en natuurlijk kan noemen. Die van A. VERWIJS: *De Chr. gedenkdagen en feesten*; van A. RADYS: *In Jezus het ware leven*; van D. PIJZEL: *Over den invloed van de Godsdienst op het huisselijk geluk*, zijn mede hunner plaats naast het eerste drietal waardig. Wij willen aan dezelve nog wel *Het Avondbezoek in*

(1) *Gids*, 1841, N°. 5.

een Sterfhuis, door B., toevoegen, ofschoon niet vrij van groote gebreken. Aan de overige heeft men minder. Zij laten weinig na in hoofd of hart, nog minder voor het leven; enkele, als: *Smart en Vreugd*, door VAN SCHAICK, zijn mislukt. En in het algemeen blijven wij in de Prozastukjes van den *Christophilus* meer studie en stijl verlangen, benevens eene rijkere toepassing van het Evangelie op het leven, bij welke men ook meer bepaald de behoeften en de gesteldheid van die standen op het oog houde, voor welke zulke Jaarboekjes uitsluitend bestemd zijn. Wij herhalen echter, dat het Prozaïsche gedeelte van dezen Jaargang, in vergelijking met dat van den vorigen, gewonnen heeft, en hopen daarom, dat onze Christelijke Landgenooten, met de aanvankelijke verbetering aanvankelijk tevreden, de uitgave zullen ondersteunen, om hare voortgezette volmaking mogelijk te maken.

Van het Poëtische gedeelte zeggen wij hierom liever niet veel. Een waarlijk Poëtisch Stukje vonden wij niet, ook niet in die, welke met de namen van TOLLENS en TER HAAR prijken. Wij zouden ze, zonder hunne naamteekening, aan hen niet hebben toegeschreven. Wel zijn er, die door velen met genoegen zullen gelezen worden. Maar in dit opzigt blijft de *Christophilus* eene hervorming behoeven. Wij bedenken bij deze uitspraak, dat de Godsdienstige, vooral de Evangeliesche Poëzij, eene dichtsoort is, in welke onder ons veel, maar weinig voortreffelijks, is geleverd, dat zelfs onze meestbegaafde jonge Dichters hiervan hunne gebrekkigste proeven gaven. Maar toch liggen er zuivere paarlen in de Gedichten van TOLLENS; toch gaf BOGAERS zijn *Jochebed*, TER HAAR zijn Gedicht op STRAUSZ, deed BEETS enkele welgelukte pogingen. En heeft dit bezwaar niet van de uitgave van het Jaarboekje afgeschrikt, zoo heeft men de verpligting op zich genomen, door telkens vernieuwde proeven, dit bezwaar te verwinnen. De *Christophilus* heeft in dit opzigt op het gebied onzer Letterkunde eene schoone, ofschoon moeijelijke, roeping. Maar ook hierom, wij herhalen het, stelle ons publiek den welgezinden Uitgever in staat tot eene nieuwe proeve. Ondanks al het gebrekkige, dat wij in den *Christophilus* nog opmerken, zou het ons, om de onderneming zelve, om het goede in de uitvoering, om onze Letterkunde, smarten, zoo hij geene genoegzame belangstelling vinden kon, om de voortgezette uitgave te verzekeren. De Redactie bedenke, dat de onderwerpen, die in een Christelijk *Jaarboekje* behandeld worden, niet voor het grootste gedeelte op het bepaalde gebied van Bijbelsche Geschiedenis, geloof of zedeleer behoeven gezocht te worden. De inhoud mag

en moet bij voorkeur aan het leven, vooral het leven der hoogere standen, ontleend worden, en de echt Evangelische voorstelling daaraan het Christelijke geven.

De Redactie verlange van hare medewerkers, dat de preekvorm en preektoon zorgvuldig vermeden worde, die tot hier toe aan vele Stukjes maar al te veel eigen waren. Zij wissele de langere opstellen en vertoogen met korte gedachten en opmerkingen af. Zij make vooral gebruik van den rijken schat van boeijend onderwijs, die de Geschiedenis, nevens de Bijbelsche, de kerkelijke en wereldlijke, bijzonder die van het Vaderland, haar aanbiedt; van den rijken schat van innemend onderwijs, dat het Christelijk geloof in de Natuur weet te vinden. De Redactie zorge, dat hare medearbeiders zich, evenzeer als zij zelve, helder bewust zijn van de bepaalde bedoeling, die zij met de uitgave van haar Jaarboekje beöogt. Want moet deze bedoeling in het algemeen dezelfde zijn, als die van alle stichtelijke lektuur: de bevordering van echten Christenzin tot vermeerdering van echt Christelijk leven, de wijze, de middelen, om dit oogmerk te bereiken, zijn geheel andere, dan die men bij de uitgave van eenen bundel Leerredenen, stichtelijke Vertoogen of Traktaten zich voorstelt.

Wij hebben genoeg gezegd. Aan ons publiek prijzen wij nog eens den *Christophilus* van 1842 aan, opdat de *Christophilus* van 1843 nog meer ons verlangen bevredige. De prijs is verminderd, mede een bewijs, dat de Uitgever doen wil, wat hij vermag, om zijne goede onderneming staande te houden. Waarom niet een Werkje van minderen omvang geleverd, opdat het, bij meer aanmerkelijke prijsvermindering, in veel meerdere handen kome? De plaatjes zijn beter dan die van het vorige jaar; zij kunnen reeds eene vergelijking met die van vele Almanakken van smaak doorstaan. Maar ook in dit opzigt blijft nog vooruitgang noodig. Geene teekening meer, als die der ontmoeting van JEZUS en NAHOR! Zou een zes- of achttal vignetten, in de plaats van een drie- of viertal plaatjes, in zulk een Jaarboekje niet meer voldoen? Maar het mogen dan wezenlijke vignetten zijn!

R.T.

Boekbeoordeelingen.

Leesboek over de beginselen der sterrekunde, in verband met de Wis- en Natuurkundige Aardrijksbeschrijving. In den vorm van Gesprekken. Met Afbeeldingen. Te Delft, bij J. de Rooy. 1839-1841. 655 blz. kl. 8°.

(*Vervolg en slot van blz.* 130.)

Na deze algemeene aanmerkingen, die wel voor een gedeelte slechts op mijn persoonlijk gevoelen, maar voor een ander gedeelte toch ook op wezenlijke en onmiskenbare gebreken berusten, wil ik eenige der bijzondere aanmerkingen mededeelen, die ik onder het lezen opteekende. Deze mogen dienen, om mijn reeds uitgesproken gevoelen, over het Werk in zijn geheel, te staven, maar worden veelmeer medegedeeld, om het nut, dat dit Werkje stichten kan, te vergrooten, en vooral om den Schrijver eenige wenken te geven, die hem misschien te stade kunnen komen bij de omwerking, welke het Boek behoeft, indien zijn vertier, gelijk ik hartelijk wensch, eenen herdruk noodzakelijk zal maken.

Bl. 39. Wij lezen hier, dat de oudere HERSCHEL de planeet Uranus met zijnen veertigvoets teleskoop ontdekte. Dit is eene belangrijke vergissing. Het is bekend genoeg, dat HERSCHEL zijnen veertigvoets teleskoop lang na de ontdekking van Uranus heeft opgerigt, ten koste van zijnen grootmoedigen begunstiger, Koning GEORGE IV, en dat hij het grootste deel van zijne ontdekkingen en onderzoekingen met teleskopen van minderen omvang volbragt heeft.

Bl. 51. Bij de verklaring van de wijze, waarop de grootte der aarde bepaald kan worden, lezen wij ook de volgende zinsnede: ‘Daar nu het geheele luchtgewelf, dat als een cirkel de

Aarde omringt, mede in 360 graden verdeeld wordt, en de omtrek van den hemel, zoowel als die van de Aarde, twee evenwijdig loopende cirkels zijn, welke beide het middelpunt der Aarde tot een gemeenschappelijk middelpunt hebben, zoo volgt daaruit, dat beide tot elkander in evenredigheid staan, en dat men aan de grenzen van den eenen den anderen kan kennen.' Wij vinden hier reeds dadelijk eene proeve van onduidelijkheid en onjuistheid, die in het Werkje, en vooral in het eerste Stuk, niet zelden worden aangetroffen. Het is volstrekte onzin, een mengelmoes van ongerijmdheden, die zoo ligt ontgaan hadden kunnen worden. Het zoude veel beter geweest zijn, eerst te verklaren, wat Breedte en Poolshoogte zijn, en hoe die uit de waarneming der hemellichten afgeleid kunnen worden; dan zoude er geene zwarigheid bestaan hebben, om volkomen op te helderen, hoe men, wanneer de lengte van den boog eens meridiaans door regtstrecksche meting bepaald is, de grootte van dien boog, met betrekking tot den geheelen omtrek, uit de waarneming der hemellichten kan afleiden.

Bl. 52. Hier lezen wij: 'Oppervlakte of volumen,' en verder: 'Ligchamelijke inhoud of massa.' Die fout komt op meer plaatsen in het Werkje voor. *Volumen* is grootte, omvang; wanneer men van een ligchaam spreekt, de ruimte, die het inneemt. *Massa* is de hoeveelheid stofs, welke het ligchaam bevat. Ligchamen van hetzelfde volumen kunnen in massa zeer onderscheiden zijn, b.v. een houten en een looden kogel van dezelfde grootte.

Bl. 54: 'Eene beweging om de as noemt men zoodanig eene, wanneer een ligchaam om zijn middelpunt ronddraait, zoo als, bij voorbeeld, het rad van eenen wagen.' Dan zoude eene as een punt wezen. Deze onjuiste voorstelling is te meer te betreuren, daar zij een gewigtig onderwerp betreft. Bij de bepaling van as en polen maakt de Schrijver verder eenen logischen cirkel.

Bl. 58 en 59. De bepalingen, die hier van Breedte en Meridiaan gegeven worden, zijn niet juist, en daardoor ook niet duidelijk. De bepaling van Meridiaan had moeten voorafgaan, dan had het eerst duidelijk kunnen worden, wat Breedte is, want de Breedte eener plaats wordt gemeten door den boog van haren Meridiaan, tusschen de plaats zelve en den Aequator begrepen.

Bl. 63: 'Hieruit ziet gij nu reeds, dat, om de lengte eener plaats te vinden, het er alleen op aankomt, om de bepaling

van het verschil te weten, in welk eene evenredigheid de middag van de eene plaats staat tot den middag van eene andere, wier lengte reeds bekend is.' Indien JANTJE ook hierop, gelijk op bl. 34 en elders, gezegd had: 'Dat is alles heel duidelijk, Meester!' dan zoude het kind zeker gejokt hebben. Ik durf wedden, dat zelfs geen *Matheseos Magister* eene definitie van eene evenredigheid tusschen twee middagen zal weten te geven. De Schrijver heeft waarschijnlijk willen zeggen: 'Gij ziet, dat het verschil in Lengte tusschen twee plaatsen geheel overeenkomt met den tijd, die verloopen moet, van het oogenblik, waarop de eene plaats middag heeft, tot het oogenblik, waarop de andere middag heeft.'

Bl. 65 wordt de Ecliptica aan den hemel op eene zonderlinge wijze verward met de Ecliptica, zoo geheel oneigenaardig op de aarde overgebragt.

Bl. 70 lezen wij, dat de beweging der aarde om de zon aan de zon eene schijnbare beweging mededeelt, in de tegenovergestelde rigting van die, waarin de aarde zich beweegt. Wanneer de aarde dus in den zin der hemelteekenen voortgaat, zoude de zon zich tegen de orde der hemelteekenen schijnen voort te bewegen. De Schrijver weet dit immers beter.

Bl. 80: 'De gezigteinder heeft twee punten, waarvan het eene het zenith, het andere het nadir genoemd wordt.' Zenith en nadir zijn alzoo punten van, d.i. in, den horizon. Onmiddellijk daarop laat de Schrijver volgen: 'De ware horizon is altijd 90° van het zenith en nadir verwijderd.' Welk leerling zal deze twee gezegden met elkander weten overeen te brengen?

Bl. 81: 'Het zuidelijk punt van den horizon is alzoo een boog van den middag- of zuidelijken stand der zon, in onze verbeelding naar den horizon getrokken.' In alles onjuist en onduidelijk. De Meester weet immers wel, dat een punt geen boog kan zijn. Waarom wil hij dat zijne leerlingen wijs maken?

Bl. 82: 'De vier voornaamste bijstreken zijn die, welke juist tusschen de hoofdstreken doorgaan.' De Schrijver zal meenen: 'Welke juist het midden aanwijzen tusschen twee op elkander volgende hoofdstreken,' of iets dergelijks.

Bl. 121: 'Of de as der aarde toenmaals eene andere rigting gehad hebbe, als (dan) zij nu heeft, is met geene zekerheid te bepalen, en de Geleerden hebben zich daaromtrent in velerlei gissingen verdiept.' Hier verkeert de Schrijver in eene belang-

rijke dwaling. Over dit onderwerp behoeft althans tegenwoordig niet meer gegist te worden, want de veranderingen, die de stand van de omwentelingsas der aarde ondergaan kan, zijn zoowel theoretisch als praktisch bepaald. De Schrijver zegt in zijne Voorrede, dat hij bijzonder het Werk van LAPLACE geraadpleegd heeft, ten titel voerende: *Exposition du système du monde*; heeft hij daar dan niet de uitkomsten der onderzoekingen van LAPLACE, omtrent de stabiliteit van de as der aarde aangetroffen? Hij herleze nog eens het tweede Hoofdstuk van het vierde Boek, en zal er ook deze zinsnede vinden: ‘L'écliptique ne coïncidera jamais avec l'équateur, et l'étendue entière des variations de son inclinaison ne peut pas excéder trois degrés.’ De punten, in welke de omwentelingsas der aarde door hare oppervlakte gaat, kunnen in het geheel niet van plaats veranderen. Ook dit is in het aangehaalde Werk van LAPLACE te vinden, waar hij, in het veertiende Hoofdstuk van het vierde Boek, zegt: ‘Toutes les recherches que j'ai faites sur le déplacement des pôles de rotation, à la surface de la terre, m'ont prouvé qu'il est insensible.’ Eene schoone populaire beschouwing van dit onderwerp had de Schrijver ook kunnen vinden in LITTROW's *Wunder des Himmels*, bl. 616 en vervolg., en in andere Werken over Populaire Sterrekunde. De ongerijmdheid van het vermoeden, dat de dieren, die in de Poollanden opgedolven zijn, tot de gezengde luchtstreek behoord zouden hebben, is duidelijk genoeg, ook in de populaire Geschriften van LITTROW, bijzonder in dat over de Kometen, aangetoond.

Bl. 127. De Schrijver zegt hier onvoorwaardelijk, dat de zoogenaamde vallende sterren in den dampkring ontstaan. Hij zoude, door deze stelling vol te houden, een geheel leger van Sterrekundigen tegen zich kunnen krijgen, die hun uiterste best gedaan hebben, om het tegendeel te bewijzen. Ik zoude inderdaad medelijden hebben met OLBERT, BENZENBERG, BRANDES, BOGUSLAWSKI, BESSEL, ERMAN, enz., indien hunne Geschriften: *Ueber Sternschnuppe*, zoo maar met eene enkele pennestreek weggeveegd konden worden.

Bl. 129. De Meester vertelt aan EMMA, dat de dampkring met een vermogen van 15,000 Ned. ponden op haar ligchaam drukt. Het kind schrikt, en vraagt: Waarom zij dan niet ineenzakt? De Meester blijft het antwoord schuldig, en verwijst haar alleen naar het Natuurkundig Schoolboek van BUYS. Wanneer hij iets zoo wonderspreukigs aanvoert, behoort hij het ook te verklaren.

Bl. 129 wordt het breekbaar vermogen der lucht als de eenige oorzaak van de schemering aangewezen. Bestond er geene terugkaatsing van licht op de luchtdeeltjes, dan zoude, in weêrwil van dat breekbaar vermogen, geene eigenlijke schemering bestaan.

Bl. 136: ‘De meening, dat de beweging des hemels en der planeten cirkelvormig moest zijn, ontstond uit het denkbeeld der Ouden, dat alles in de Natuur op de volkomenste wijze is ingerigt.’ Hoe zulk een denkbeeld door den Schrijver als eene dwaling kan voorgesteld worden, begrijp ik niet. Ware dit het denkbeeld der Ouden geweest, dan zouden zij niet zoo vele dwaze hypothesen opgeworpen hebben. Zij hielden den cirkel voor de eenige volmaakte figuur, en meenden, dat de Natuur zich met geene kromme lijnen van minderen rang zoude ophouden, en dit was de zonderlinge dwaling, waarop hunne verkeerde meening, ten minste gedeeltelijk, berustte.

Bl. 141: ‘Massa of stoffelijke inhoud van eenig ligchaam noemt men eene zekere hoeveelheid stofs, welke hetzelve onder eene bepaalde meetkunstige uitgebreidheid bevat.’ Op eene zonderlinge wijze worden hier de denkbeelden van massa en digtheid dooreengemengd.

Bl. 152 wordt de ongerijmde verklaring der zonnevlakken, van LALANDE afkomstig, aan HERSCHEL toegeschreven, en als de meest waarschijnlijke voorgesteld. Dit is te vreemder, daar de Schrijver, op bl. 157 en 158, op dit onderwerp terugkomt, en nu aan HERSCHEL de hem werkelijk toebehoorende verklaring teruggeeft. De Schrijver had het ligtelijk kunnen aanvoeren en ophelderen, dat die verklaring niet uit de lucht gegrepen is, maar op werkelijke waarnemingen berust.

Bl. 153. De beweging der zon in de ruimte des heelals wordt hier als een louter vermoeden voorgesteld. Men zoude daaruit afleiden, dat de Schrijver met de heerlijke onderzoekingen, door ARGELANDER en LUNDAHL in het werk gesteld, en met de stellige uitkomsten, door hen verkregen, geheel onbekend gebleven is, en toch is dit zoo niet, want op bl. 412 wordt dit onderwerp nog eens op dezelfde wijze behandeld, en daarbij worden ARGELANDER en zijne onderzoekingen met name genoemd. Eene der schoonste ontdekkingen van den tegenwoordigen tijd wordt hier alzoo als een vermoeden van weinig beteekenis voorgedragen.

Bl. 155: ‘Een ligchaam, hetwelk bij ons 100 pond weegt, zoude daar 2900 pond wegen.’ Meer wordt er over de zwaarte op het oppervlak van de zon niet gezegd. Het gezegde is, zon-

der nadere verklaring, voor eenen oningewijde onverstaanbaar, en behelst, in den zin, dien wij in het gemeene leven aan het woord *wegen* hechten, eene onwaarheid. De kinderen zouden hieruit opmaken, dat 100 ponden suiker, op de zon overgebragt, in 2900 ponden zouden veranderen, en moesten er uit kunnen afleiden, dat een mensch, die op de zon van de trappen valt, met eenen 29 malen harderen slag op den grond zal nederkomen, dan wanneer hij op de aarde van eenen even hoogen trap nederviel. Wegens de grootere massa der zon oefent zij, op hare oppervlakte, eene 29 malen grootere zwaartekracht uit dan de aarde. Hetzelfde ligchaam zal op de oppervlakte der zon 29 malen sterker drukken, dan op de oppervlakte der aarde. De kracht, die men op de oppervlakte der zon zoude moeten aanwenden, om een ligchaam op te ligten, is 29 malen grooter dan de kracht, die vereischt wordt, om hetzelfde ligchaam op te ligten, wanneer het zich op de oppervlakte der aarde bevindt. - Het vermogen van de zwaartekracht op de oppervlakte der hemellichten, het eenige, wat wij van hunne natuurlijke gesteldheid met zekerheid weten, en waaruit wij met zekerheid besluiten kunnen, dat op sommige hemellichten geen dierlijk organismus als het onze bestaan kan, is in dit Werkje overal over het hoofd gezien.

Bl. 162 leeren wij, dat EMMA de verandering, welke de schijnbare middellijn der maan, ten gevolge van haren veranderlijken afstand tot de aarde, ondergaat, op het oog kan bespeuren. Het kind heeft dan wel een meetkundig oog en een goed geheugen.

Bl. 179. De Schrijver heeft hier vele denkbeelden met elkander verward. Voor hetgeen hij hier de helling van eene lijn op een vlak noemt, meent hij het complement van die helling. Helde de as der maan onder eenen hoek van $1^{o}\ 29'$ op hare baan, gelijk hij zegt, dan zoude zij met de vlakte van die baan omtrent zamenvallen. Behalve dit, verwart de Schrijver hier de loopbaan der maan met de Ecliptica. De hoek, dien de as der maan met hare loopbaan maakt, is niet het complement van $1^{o}\ 29'$, maar van $6^{o}\ 38'$.

Bl. 186. Hier wordt den goeden ouderen HERSCHEL, gelijk dit meer geschied is, de verklaring toegeschreven, dat hij de uitbarsting van vuurspuwende bergen op de maan heeft waargenomen, en toch is HERSCHEL altoos te verstandig geweest, om dit te beweren. De lichtpunten, die HERSCHEL op de nachtzijde der maan gezien heeft, kan men door eenen goeden kijker zeer dikwijls waarnemen, en gelijken minder op de uitbarsting van

eenen vuurspuwenden berg, dan op een' witten doek in den maneschijn. Hoe de Schrijver er aan komt, dat zij toch door bijna alle Geleerden daarvoor gehouden worden, begrijp ik niet; want GRUITHUISEN, die in betrekking tot de booze geesten op de maan schijnt te staan, welke hem daar tot spionnen dienen, kan toch bezwaarlijk alleen voor *bijna alle Geleerden* doorgaan. Omtrent veranderingen op de maan, waarover verder gehandeld wordt, is eigenlijk niets met zekerheid bekend. Aan de sprookjes van GRUITHUISEN heeft men nimmer eenige wetenschappelijke waarde gehecht.

Bl. 191-192. Omtrent den dampkring der maan behoeft men zijne toevlugt niet meer zoo tot gevoelens en gissingen te nemen, als dit hier geschied is. Hetgeen BESSEL in zijne schoone Verhandeling over dit onderwerp aanvoert (zie *Astronomische Nachrichten* van SCHUMACHER, N°. 263), berust op waarneming en berekening, en is boven allen twijfel verheven.

Bl. 209. Hier vinden wij eene even duistere als onvolledige verklaring van zonsverduisteringen, zonder slot of zin.

Bl. 223, van onder, leze men *minuten*, in plaats van *secunden*.

Bl. 236. Bij de verklaring van de ongelijke lengte der zonnedagen, wordt hier de voornaamste reden van die ongelijkheid, namelijk de beweging der zon in een vlak, dat niet met de vlakte van den Aequator zamenvalt, geheel vergeten. Hetzelfde wordt over het hoofd gezien bij de verklaring van het onderscheid tusschen waren en middelbaren tijd, welke verklaring verkeerd en gebrekkig is. In het algemeen worden, op deze en de volgende bladzijden, de verschillende wijzen, om den tijd te tellen, met onduidelijkheid en onjuistheid behandeld. Het is intusschen een gewigtig onderwerp, dat zich zeer goed op eene populaire wijze ontwikkelen laat.

Bl. 244. Hier wordt de kunstterm *vlak der nachteveningen* ingevoerd, die nergens verklaard is geworden.

Bl. 250. Bij de verklaring van de watergetijden is de omstandigheid, dat de aantrekking van zon of maan het water zich gelijktijdig op twee tegenovergestelde punten der aarde verheffen doet, geheel ter zijde gelaten, en toch is zij het eerste, wat bij de verklaring der watergetijden in aanmerking komt.

Bl. 258. Hier worden aan de planeten zonder onderscheid afwisselende schijngestalten (phasen) toegekend, gelijk wij die aan de maan waarnemen. De Schrijver weet immers wel, dat zij als zoodanig alleen voor de twee binnenplaneten mogelijk zijn. Voor de verklaring van deze phases vinden wij slechts de volgende zin-

snede: ‘De eene helft der oppervlakte van deze bolronde ligchamen, welke naar de zon gekeerd is, kaatst het licht naar onze aarde terug, terwijl de tegenovergestelde helft nacht heeft, en dus donker is.’ Dit kan bezwaarlijk voor eene verklaring der phasen doorgaan. De Schrijver heeft waarschijnlijk willen zeggen: ‘De zon verlicht de helft van het kogelvormig oppervlak eener planeet, namelijk de helft, die naar haar is toegekeerd, terwijl de andere, van haar afgekeerde, helft in de schaduw ligt, en alzoo nacht heeft. De helft, die door de zon verlicht wordt, is niet altoos in haar geheel naar de aarde toegekeerd, en in haar geheel uit de aarde zigtbaar. Dit zal alleen gebeuren, wanneer de aarde tusschen de zon en de planeet, of wanneer de zon tusschen de planeet en de aarde geplaatst is. In elken anderen betrekkelijken stand van zon, aarde en planeet, zal een gedeelte van het verlichte, en een gedeelte van het duistere halfrond der planeet, in het halfrond vallen, dat naar de aarde is toegekeerd. Het deel van het verlichte halfrond der planeet, dat uit de aarde gezien kan worden, verandert dus in grootte, wanneer die betrekkelijke stand verandert, en daaruit ontstaan de schijngestalten der planeten.’

Bl. 260. Hier worden de elementen van de loopbaan eener planeet bij name genoemd, maar niet verklaard. Dit schijnt vergeten te zijn.

Bl. 261. Bij de zinnelijke voorstelling van het planetenstelsel, aan HERSCHEL ontleend, die wij hier aantreffen, is geheel vergeten, de aarde in grootte en rang voor te stellen.

Bl. 277. Hier zijn de onderzoekingen omtrent den omwentelingstijd van *Venus*, door BEER, MÄDLER en VICO in het werk gesteld, de gewigtigste, die wij bezitten, geheel vergeten. Men zie, over die onderzoekingen, *Astron. Nachr.*, N°. 325, en *Beiträge zur physischen Kenntniss der himmlischen Körper im Sonnensysteme*, von W. BEER und Dr. J.H. MÄDLER. Weimar, 1841, bl. 127 en verv.

Bl. 278. De Schrijver noemt eerst de ‘oudere bepalingen of liever gissingen van SCHRÖTER aangaande de natuurlijke gesteldheid der planeten, *Venus* en *Mercurius*,’ op, en zegt, dat zij: ‘door veel betere en strengere onderzoekingen vervangen zijn, die vele van zijne vermoedens hebben gelogenstraft;’ maar hij zegt niet waarin die latere onderzoekingen bestaan, en wat zij van die planeten geleerd hebben.

Bl. 296 zegt de Schrijver, dat de getallen 4, 7, 15, 52, 95 en 192 eene meetkundige reeks uitmaken.

Bl. 312. Omtrent de gedaante van de planeet *Jupiter* wor-

den hier de bepalingen van CASSINI, SCHRÖTER en ARAGO aangehaald, maar de nieuwere en onvergelijkbaar naauwkeuriger bepalingen van STRUVE, BESSEL, ENCKE, enz., zijn geheel vergeten.

Bl. 321. De Schrijver vraagt, of de planeet *Saturnus* zich ook door eene inwendige holle ruimte onderscheiden kan? Wij durven hem daarop gerustelijk *neen* antwoorden. Voor zooverre wij de omlooptijden en de afplattingen der planeten kennen, is het, theoretisch bewezen, zeker, dat zij inwendig niet hol kunnen zijn, maar dat in tegendeel hare digtheid, naar het middelpunt toe, toeneemt.

Bl. 323. LAMONT en MÄDLER hebben het waarschijnlijk gemaakt, dat de band of de banden, die men om *Saturnus* ontwaart, niet, gelijk dit hier geschiedt, uit eenen dampkring dezer planeet verklaard moeten worden.

Bl. 333-334 wordt van de massa van *Saturnus* en van zijnen ring gesproken, alsof die nog geheel onbekend waren. BESSEL heeft ons echter daaromtrent bepalingen van zeer hooge juistheid geleverd.

Bl. 355 wordt in allen ernst gesproken over eene komeet, welker staart twee vademen lang was.

Van bl. 360 tot 369 wordt uitvoerig gehandeld over de vroegere verschijningen der komeet van HALLEY, waartoe verschillende rijke bronnen voorhanden waren. De laatste verschijning van dit hemellicht, namelijk die van het jaar 1835, welke zoo buitengewoon rijk in gewigtige gevolgen geweest is, wordt daarentegen geheel met stilzwijgen voorbijgegaan.

Bl. 372: ‘Wanneer te eeniger tijd de komeet van ENCKE de planeet *Mercurius* eens zeer nabij komt (dat door de ligging van hare loopbaan mogelijk is), zoo kan het niet anders, of de planeet moet eene aanzienlijke storing ondergaan, uit welke men dan met naauwkeurigheid hare massa en digtheid zal kunnen berekenen.’ Is het den Schrijver dan geheel onbekend, dat die groote toenadering van de komeet tot *Mercurius* inderdaad reeds, en wel op den 23sten Aug. van het jaar 1835, heeft plaats gehad? Het was niet de planeet, die eene zoo groote storing ondervond: dan zoude het er ongelukkig voor ons planeetstelsel uitzien, maar de komeet zelve, welker loopbaan door de aantrekking der planeet *Mercurius* aanmerkelijk gewijzigd werd, en die, bij hare verschijning in het jaar 1838, de sporen van die werking in haren loop met zich voerende, gelegenheid gaf tot de bepaling der massa van *Mercurius*, zoo als de Schrijver zelf die vroeger opgegeven heeft.

Bl. 375. Hier lezen wij, dat men reeds in 1805 overeenstemming ontdekte tusschen de kometen van de jaren 1772 en 1826. Die dit deed, moet wel eenen profetischen geest gehad hebben.

Bl. 384 lezen wij, dat de elementen van de loopbaan eener planeet wijzigingen ondergaan, welke *eerst na verloop van eene eeuw* merkbaar worden. Indien dit zoo was, zouden wij redenen hebben, om de grofheid der tegenwoordige waarnemingen en werktuigen zeer te betreuren.

Bl. 409. Voor ‘eens zoo langzaam,’ eene bastaarduitdrukking van het gemeene leven, zal ‘twee malen zoo langzaam’ gelezen moeten worden.

Bl. 414. De verklaring, die hier van *aberratie* gegeven wordt, geldt alleen voor het geval, wanneer het lichtgevend ligchaam in beweging is. Dit belangrijk onderwerp is hier niet behoorlijk toegelicht.

De uitvoerige beschrijving der sterrebeelden, die hier volgt, laat ik op hare plaats, in de meening, dat zij in zulk een Werkje niet te huis behoort. Alleenlijk wil ik op eene zonderlinge misstelling opmerkzaam maken, die wij op bl. 481 aantreffen. Wij lezen daar, dat men het punt der lentesnede vindt, ‘door *van* ons toppunt *door* het hoofd van Andromeda *naar* de ster Algenib, *op* Deneb keitos, eene regte lijn te trekken.’ Vooreerst meende ik, dat men geene vier punten behoeft, om eene regte lijn te bepalen, en ten tweede, dat de plaats van ons toppunt aan den sterrenhemel verandert, en hier dus bezwaarlijk tot *point de mire* dienen kon.

Bl. 583. De Schrijver spreekt hier van de ontdekking van HERSCHEL, dat de dubbele sterren, ‘stelsels vormen, zamengesteld uit twee sterren, welke in regelmatige loopkringen rondom elkander wentelen,’ en laat onmiddellijk daarop volgen: ‘Tot deze ontdekking geraakte hij door de waarneming, dat de dubbele sterren ten aanzien van elkander opmerkelijk van plaats veranderen.’ Niemand zal begrijpen, hoe uit de onderlinge plaatsverandering dier stelsels kon worden afgeleid, dat de sterren, uit welke elk derzelve bestaat, om elkander wentelen. De Schrijver meende, dat HERSCHEL eene verandering ontdekte in de betrekkelijke ligging van de sterren, uit welke elk stelsel op zich zelf bestaat.

Bl. 592. Wij vinden hier de omloopstijden van sommige dubbele sterren vermeld, zoodanig als die vroeger door STRUVE geschat werden, die zich nimmer met de eigenlijke berekening

dier omloopstijden onledig gehouden heeft. De uitkomsten der naauwgezette berekeningen van MÄDLER worden daarentegen geheel verzwegen. Zoo wordt ook op bl. 596 de gissing, die STRUVE uit zijne eerste metingen afleidde, dat de omloopstijd bij de ster ζ Herculis niet meer dan 14 jaren bedraagt, en welke naderhand bleek eene misgissing te zijn, als eene bepaling voorgesteld, terwijl van de naauwkeurige berekeningen door MÄDLER, omtrent die dubbele ster ondernomen, volstrekt niet gesproken wordt. Dat de Schrijver met de berekeningen van MÄDLER niet geheel onbekend was, blijkt daaruit, dat hij die omtrent de ster γ Virginis, op bl. 593, aanhaalt. Op bl. 592 kunnen wij nu lezen, dat de omloopstijd bij γ Virginis 513, en op bl. 593, dat die 157 jaren bedraagt. Zulke afwijkingen zullen den leerling geen hoog denkbeeld van de naauwkeurigheid der Sterrekunde inboezemen.

Ik zal in deze aanmerkingen berusten, ofschoon ik haar getal ligtelijk zoude kunnen vermeerderen. Hetgeen ik medegedeeld heb, is toereikende, om te doen inzien, dat men, als beminnaar, aanmerkelijke vorderingen in de Sterrekunde gemaakt kan hebben, zonder voor eene goede populaire voordragt dezer Wetenschap geheel berekend te zijn. Ongetwijfeld zoude het Werk de handen van zijnen zamensteller in eenen beteren toestand verlaten hebben, indien deze het *nonum premere in annum* meer betracht had; want er zijn vele gebreken in, welke den Schrijver zelven, bij eene aandachtige herlezing, in het oog moeten loopen, en die hij zelf ongetwijfeld verbeteren kan. Het doet mij leed, dat ik het Werkje niet onvoorwaardelijk kon prijzen, want ik acht des Schrijvers goede pogingen en bedoelingen hoog; maar hij zelf zoude het afkeuren, indien ik, te zijnen gevalle, tegen mijne overtuiging handelde. Hij beschouwe mijne aanmerkingen niet uit een verkeerd oogpunt, en meene niet, dat zucht tot berispen mijne pen bestuurde, of dat ik het goede, hetwelk het Werkje bevat, op eene onredelijke wijze zoude over het hoofd zien. Gaf het Werkje mij aanleiding, om aan te toonen, hoeveel het schrijven van een goed Volksleesboek over Sterrekunde eischt, zoo laat het mij toch het genoegen, van te kunnen verklaren, dat het, in weêrwil van zijne gebreken, nog veel goeds kan stichten, vooral wanneer een kundig onderwijzer den leerling met zinnelijke voorstellingen te hulp komt. Ik hoop, dat het Werkje een goed vertier zal vinden. De Schrijver verdient, wegens zijnen ijver voor de Wetenschap, en vooral ook voor de wijze, waarop hij zijne liefde en zijnen eerbied

voor den Schepper des heelals op zijne Lezers tracht over te brengen, hoogen lof. Hij ga voort met liefde voor de edelste Wetenschap, waar hij kan, aan te kweeken, en blijve op den voorgrond stellen, dat algemeene verlichting en beschaving haar hoogste doeleinde is.

Alvorens dit opstel te besluiten, moet ik op eene omstandigheid opmerkzaam maken, die bij de beoordeeling van het beschouwde Werkje ongetwijfeld in aanmerking komt. De meeste nieuwere onderzoekingen in de Sterrekunde vindt men slechts in verschillende Tijdschriften en Jaarboeken vermeld, tot welke niet alle beminnaren dezer Wetenschap toegang hebben. Dit was bijzonder het geval met de gewigtige onderzoekingen van BEER en MÄDLER, de natuurlijke gesteldheid der hemellichten betreffende, en die, ongelukkig voor onzen Schrijver, voor het grootste gedeelte vereenigd, in een afzonderlijk Werk verschenen zijn (*Beiträge zur physischen Kenntniss der himmlischen Körper im Sonnensysteme*, von W. BEER und Dr. J.H. MÄDLER. Weimar, 1841), eerst toen het te laat was, om daarvan bij de zamenstelling van zijn Werk gebruik te maken. Omstreeks te zelfden tijde, en ook voor onzen Schrijver te laat, verscheen de uitmuntende *Populäre Astronomie* van MÄDLER. Het meest is nog te betreuren, dat eerst zeer korteling het Werkje van HARTMAN verscheen, ten titel voerende: *Urania. Das Wissenswürdigsten aus der Himmelskunde und mathematischen Geographie*. Von Dr. JULIUS HARTMAN. Leipzig, 1841. Dit Werk is even als dat, hetwelk wij beschouwden, meer bijzonder voor jonge lieden geschreven, die nog volstrekt geene kennis van Wiskunde bezitten, en het had onzen Schrijver tot model kunnen dienen. Hij vergelijke de behandeling der verschillende onderwerpen, door HARTMAN, bij de zijne, en hij zal moeten toestemmen, dat HARTMAN onvergelijkbaar dieper in het wezen der zaken indringt, en toch veel ligter verstaan kan worden, en het zal hem moeijelijk vallen, HARTMAN op eene dier onnaauwkeurigheden te betrappen, van welke ik onderscheidene in zijn Werk heb aangewezen. Een doelmatig gebruik van het Stuk van HARTMAN zal, zoo ik hoop, eene bijdrage zijn ter vervulling van mijnen wensch, dat ik eerlang eene tweede uitgave van het beschouwde Werkje zal mogen aankondigen, die het goede van de eerste uitgave behouden heeft, maar boven hare gebreken verheven is.

Leiden, Januarij, 1842.

F. KAISER.

Algemeene geschiedenis van de Volken en Staten der Oudheid, hunne Zeden, Staatsleven, Beschaving, Kunsten en Literatuur, door Dr. *H. Riedel*. I. Deel, XVI en 546 bl. II. Deel, 428 bl. gr. 8°. (Ook onder den afzonderlijken titel van: Algemeene Geschiedenis der Oostersche Volken en Grieken, hunne zeden, enz. I. Deel, tot op den tijd van Philippus van Macedonië; II. Deel, Macedonische tijd tot op de Romeinen). Te Groningen, bij W. van Boekeren. 1841.

Terwijl historische Werken van allerlei aard een aanzienlijk gedeelte der Letterkunde van elk Volk uitmaken, behooren de Boeken, waarin de Algemeene Geschiedenis naar eisch behandeld wordt, steeds tot de zeldzaamheden. Het ontbreekt, wel is waar, geenszins aan Handboeken, Kortbegrippen en dergelijke Geschriften, voor onderwijs bestemd; maar meesterstukken van historische kunst, zoo als er over bijzondere afdeelingen der Geschiedenis, over de lotgevallen van ééne natie of van éénen persoon, enz. in het licht verschenen zijn, komen er over de Algemeene Geschiedenis, in haren geheelen omvang, bijna in het geheel niet voor. Of heeft niet de Algemeene Geschiedenis hare HOOFT'S, ROBERTSON's en GIBBON's tot heden vergeefs gewacht? Misschien ligt het ook buiten het bereik van de krachten van éénen persoon, het gansche geheel zoo voortreffelijk te bewerken, als dit met de beschrijving van een gedeelte meermalen gelukt is. Genoeg, de redenen van de opgemerkte waarheid na te gaan, ligt thans buiten ons bestek, ofschoon het niet moeijelijk behoefde te vallen, de vele en veelsoortige zwarigheden aan te toonen, welke aan het volvoeren eener taak, als die van het schrijven eener Algemeene Geschiedenis, verbonden zijn.

Eerst sedert de laatste halve eeuw is het meer, dan ooit vroeger, mogelijk geworden, de Algemeene Geschiedenis naar behooren te behandelen. De diepste onderzoekingen omtrent tallooze punten, die weleer ter naauwer nood bekend, of slechts flaauwelijk in het licht gesteld waren, hebben de opgehoopte historische stof gezuiverd en in betere orde gebragt. De lust ter beoefening van deze Wetenschap is meer dan ooit opgewekt, en de bewonderenswaardige arbeid van vele Geleerden heeft eene baan op het gebied der Historie gebroken, op welke men steeds

verder kan doordringen, hoeverre het er ook moge af zijn, dat men reeds het einde zou kunnen zien, en hoeveel er nog te doen moge wezen, alvorens men eene Algemeene Geschiedenis zal kunnen schrijven, welke met regt dien veelbeteekenenden naam verdient te dragen, en in een tafereel vol geest en leven het handelen en lijden der Volken, in het staalkundige zoowel als in het wetenschappelijke, in opkomst en verval, in vorige tijden en in latere dagen, afschildert, tot een κτῆμα ἐς ἀεὶ.

Ons Vaderland, ofschoon rijk in voortreffelijke historische Werken en Bijdragen, bezat tot heden zeer weinige, misschien geene enkele goede, bewerkingen van de Algemeene Geschiedenis; zelfs eene Algemeene Geschiedenis van ons eigen Volk ontbrak; vertalingen moesten in de behoefte voorzien, wanneer men iets meer begeerde te vinden, dan binnen de grenzen van het Hooger of Lager Onderwijs lag. Het kan niet anders dan bemoedigen, wanneer men den ijver opmerkt, waarmede men thans tracht het verzuim te herstellen, om ook hier door zelfstandigen arbeid de hulp van vreemden overbodig te maken. Het aangekondigde Werk levert hiervan een verblijdend bewijs.

Wel is waar, de Heer Dr. RIEDEL geeft ons in deze twee Deelen nog slechts de eerste helft van eene Algemeene Geschiedenis der Oudheid, maar hij laat evenwel in de Voorrede niet onduidelijk merken, dat eene voortzetting van dezen arbeid tot op onzen tijd niet geheel buiten zijn plan ligt, zoo lust, kracht en tijd zulks veroorloven. Ref. wenscht hartelijk, dat het den geëerden Schrijver moge gelukken, het groote Werk alzoo langzamerhand te voltooijen, opdat wij eindelijk eene Algemeene Geschiedenis ontvangen, welke op de tegenwoordige hoogte der Wetenschap mag gezegd worden te staan.

Ref. stelt het zich tot eene aangename taak, van dit Werk verslag te geven; eene bloote lofrede te houden op de geleerdheid en vlijt, welke dezen arbeid kenmerken, zoude echter evenmin aan den aard eener beoordeeling voldoen, als den geachten Schrijver welkom wezen. De aanmerkingen, welke Ref. meent te moeten maken, zijn het gevolg eener oplettende lezing en vergelijking van het hier gevondene met zijne eigene historische overtuiging, en hij verzekert gaarne met SOCRATES: ἐγὼ εἰμὶ τῶν ἡδέως μέν ἂν ἐλεγχθέντων, εἴ τι μὴ ἀληθὲς λέγοιμι, ἡδέως δ᾽ ἂν ἐλεγξάντων, εἴ τίς τι μὴ ἀληθὲς λέγοι, οὐκ ἀηδέστερον μέντ᾽ ἄν ἐλεγχθέντων ἢ ἐλεγξάντων.

De Schrijver verklaart zijn doel in de Voorrede: ‘Het is om bij den heerschenden lust voor historische studiën in de behoefte

te voorzien, welke er in onze taal aan geschikte hulpmiddelen bestaat, voor diegenen van allerlei ouderdom, stand en bestemming, die, zonder eigenlijke Geleerden te zijn of te willen wezen, of zonder eene groote historische bibliotheek zich te kunnen aanschaffen, toch eenige kennis van Geschiedenis wenschen te verkrijgen. Zelfs zoude het Werk misschien ook tot een gewenscht Handboek kunnen strekken voor hen, die meer opzettelijk de Geschiedenis moeten beoefenen, ofschoon in dit Werk alle vertoon van geleerdheid vermeden is.' Vooreerst blijft de Schrijver zich bij de Oudheid bepalen. Het plan van den Heer RIEDEL was alzoo een Leesboek te schrijven, dat op eene onderhoudende en tevens wetenschappelijke wijze de resultaten der Algemeene Geschiedenis in al haren omvang vereenigt. De titel van het Werk zelf toont zeer juist, wat de Schrijver onder dezen *omvang* verstaat. Voor het eigenlijke onderwijs bewerkt de Heer R. een kort begrip van dezen grooteren arbeid.

In het belang der tweede soort van Lezers, welke de Schr. zich voorstelt, had Ref. wel gewenscht, dat het beginsel, om nergens plaatsen aan te halen (alleen in het tweede Deel worden enkele zinsneden uit oude Schrijvers vertaald ingelascht), minder streng ware toegepast. Want ofschoon ook iedere bladzijde van dit Werk de verzekering van den Schr. moge bevestigen, dat hij zoowel de bronnen als de nieuwste Werken heeft geraadpleegd, zoo zoude toch eene nadere opgave van de bron niet onwelkom, noch overbodig geweest zijn. Wilde men deze noten niet in het Werk zelf opnemen, zoo kon men ze immers gevoegelijk op het einde van elk Deel plaatsen? De Lezers, voor welke de Schr. hoofdzakelijk schreef, zouden er niet bij verloren hebben, en het Werk zelf, vooral voor het vervolg, moest er in houding, om dit woord te gebruiken, veel door winnen. In de Voorrede noemt de Schr., onder al de nieuwere, slechts twee als zijne grootste schuldeischers, CLINTON en SCHLOSSER. Het is wel jammer, dat de Schrijver geen gebruik heeft kunnen maken van de grondig bewerkte *Griechische und Römische Zeittafeln*, door Dr. FISCHER en A. SOETBEER, 1840, welke nog niet geheel zijn uitgekomen en vele teregtwijzigingen van CLINTON behelzen. Doch voorzeker zal de Schr. het bij het vervolg van zijn Werk bezigen.

De inrigting van dit Werk schijnt zeer eenvoudig en geleidelijk. Zestien Hoofdstukken, van welke de vier laatste in een aantal afdeelingen zijn gesplitst, bevatten achtervolgens het voor-

historische tijdvak, de Geschiedenis der Oostersche Volken, met *China*, het verstafgelegene, begonnen, en de Grieksche historie tot op de regering van PHILIPPUS IV van *Macedonië*. In de afdeelingen inzonderheid worden Staatsinrigting, Letterkunde, Kunsten en Wetenschappen, Godsdienst en Zeden bij de Grieken behandeld, hetwelk bij elk der Oostersche Volken terstond is gevoegd. Eene algemeene en eene meer bijzondere Inleiding openen het Werk. Referent kan niet ontveinzen, dat deze verdeeling, hoe eenvoudig ook, hem voor de Lezers niet zeer verkieslijk toeschijnt, en op het onderwijs zelfs niet zonder wezenlijke nadeelen toegepast kan worden. Immers deze behandeling is niet zeer historisch, of, om liever te zeggen, *grammatisch* naauwkeurig; zij scheidt niet scherp genoeg af, en doet de tegenstelling tusschen het Oosten en Westen niet uitkomen. Maar Ref. wil hier geenszins de manier verdedigen, welke hij zelf gemeend heeft te moeten kiezen; het bevoegde publiek moge hierover oordeel vellen. Ook kon de geachte Schrijver van zijn standpunt vrijer handelen, dan zulks Ref. vrijstond.

De scheiding van Hoofdstuk IV en VII, die gevoegelijk konden zamensmelten, brengt, naar ons oordeel, in de zoo verwarde Geschiedenis der Assyriërs, Babyloniërs en die van Oud-Perzië voor den Lezer niet genoeg duidelijkheid aan, om noodig te wezen, vooral dewijl men bij den eersten opslag ligtelijk zou kunnen denken, dat de oudste ontwikkeling van *Perzië* (de naam *Bactrië*, ofschoon in eenige opzigten af te keuren, ware, dunkt ons, hier duidelijker gekozen) iets met die van *Assyrië* en *Babylonië* gemeen had, hoewel de Volken zoowel als hunne ontwikkeling hemelsbreed verschillen, gelijk de Schr. mede aantoont. Maar het is billijk, dat men in de hopelooze verwarring in de Geschiedenis dier Volken een' ieder vrijheid late; want het is toch een *locus conclamatus* in de Historie. Later komen wij op de zaken zelve terug.

De Algemeene Inleiding bevat eene zeer juiste opgave van hetgeen men door Geschiedenis heeft te verstaan, van hare bronnen en hulpwetenschappen. Het gezegde over de Chronologie is zeer naauwkeurig en toereikend; slechts zoude het misschien niet overtollig geweest zijn, indien de Schr. er nog een paar bij de Ouden gebruikelijke Aerae had bijgevoegd. Wat de Aardrijkskunde betreft, zoo voegt de Schr. zeer te regt bij elk Volk tevens de korte beschrijving van het Land, waarin het zich had gevestigd. Onder de verdeelingen, welke de Geschiedenis toe-

laat, noemt men gewoonlijk ook een afzonderlijk vak, Geschiedenis der Menschheid; de Schr. telt deze mede op, maar zegt tevens zeer te regt, dat zij eigenlijk geene geschiedenis is. Ref. zou nog een' stap verder gaan, en beweren, dat Geschiedenis der Menschheid, afgescheiden van staatkundige en morele Geschiedenis, moeijelijk denkbaar is, en als afzonderlijk vak volstrekt niet behoeft te bestaan. De uitdrukking vervalt. Ref. had mede gewenscht, dat de Schr. het onverstaanbare woord *historiomathie* aan de Duitschers had overgelaten; in goed Grieksch kan het toch nooit iets anders beteekenen dan *historiegeleerdheid*, nooit *historieleer*, in welken zin men het toch bezigen wil. Maar gesteld, de uitdrukking ware juist, wat beteekent zij dan nog? In de verdeeling der Geschiedenis sluit de Schr. de Oude Historie reeds met THEODOSIUS, 395 j. na J.C., in plaats van, zoo als gewoonlijk, met den val van het Romeinsche Westersche Keizerrijk, 476. De redenen, welke de Schr. bijbrengt, hebben Ref. niet overtuigd. Moest er eene verandering gemaakt worden, hetgeen Ref. onnoodig acht, dan zou CONSTANTINUS *de Groote* eigenlijk de persoon zijn, met welken de Oude Geschiedenis eindigen kan. Want de geest der Oudheid week toen voor het Christendom. *Rome* zag zich door *Constantinopel* vervangen; Oostersche vormen, reeds sedert DIOCLETIANUS niet vreemd, kwamen in zwang, en de aloude Romeinsche instellingen in vrede en oorlog hielden op. Doch Ref. herhaalt, dat eene verandering hem onnoodig en zelfs verkeerd voorkomt. Immers de geest der regeringen van HONORIUS en VALENTINIANUS III is volstrekt geen andere, dan die van GRATIANUS en de overige voorgangers van THEODOSIUS, en zoolang er nog een Caesar, al was het ook eene schaduw, te *Rome* zetelde, bleef ook de politieke invloed van *Rome* in het geheele Westen voortduren. Eerst na ODOACER beschouwden *Gallië, Spanje*, enz. zich als afzonderlijke Landen, en durfden de vreemde veroveraars, als hun eigendom, over deze beschikken.

Eene tweede Inleiding, meer bepaald voor de Oude Historie, volgt op deze algemeene beschouwing, waarin over de belangrijkheid der Volken, over stof en bronnen der Oude Geschiedenis, kortelijk gesproken wordt. Daarop vangt met het eerste Hoofdstuk de eigenlijke Geschiedenis aan, en het voorhistorische tijdvak wordt het eerst beschouwd. Aanmerkingen over de aarde, over den mensch, diens eerste woonplaatsen en oorspronkelijken toestand; over den akkerbouw (zeer uitvoerige opgave van de graansoorten en de luchtstreek, waarin deze groeijen), eerste

Kunsten, vroegste ontwikkeling, verspreiding der drie hoofdstammen, eerste geregelde maatschappijen door heerschende Casten van Priesters en Krijgslieden, maken den inhoud van dit eerste Hoofdstuk uit. Ref. zoude hier in eenige punten van den Schrijver verschillen; doch daar het oordeel over deze στοιχεῖα der Geschiedenis wel bij niemand hetzelfde zal wezen, en de onzekerheid steeds blijft, acht hij het niet noodig hierover uit te weiden. Eene tegenstelling van Oostersche en Westersche Volken zou hier onmisbaar zijn; veel van hetgeen door den Schr. hier in het algemeen wordt gezegd, is slechts van toepassing op het Oosten. Waarom gaat de Schr. de Mozaïsche historische berigten geheel voorbij? Het is waar, zij zijn schraal, en daarenboven algemeen bekend; doch leert men niet tevens uit deze weinige trekken, dat Priesters en Krijgslieden niet in alle opzigten de eer, van de eerste ontwikkeling aan de menschen gegeven te hebben, als hunn' eigendom kunnen eischen? Hoe gering ook de fragmenten zijn, welke ons in *Genesis* bewaard zijn, verdienen zij toch geenszins geheel verwaarloosd te worden; de wenken omtrent de eerste ontwikkeling van den mensch, aldaar gegeven, waarschuwen ons, om aan de toevallige overgangen en trapswijze opklimmingen van den allerruwsten staat, tot veehoederij, jagt en eindelijk landbouw, niet te sterk te hechten. De Schr. spreekt niet zeer bepaald, en schijnt wel een weinig te transigeren.

De tweede en derde Hoofdstukken behelzen. *China* en *Indië*. De Schr. heeft, naar ons inzien, zeer wel gedaan, met de zoo onzekere Geschiedenis dezer Landen, welke voorzeker eerst na jaren beter gekend zal worden, gelijk zij nu reeds allengs meer in het licht treedt, minder uitvoerig te behandelen, dan de levenswijze, staatsinrigting, Godsdienst en Letterkunde, benevens de landbeschrijving dezer Rijken. *China* gaat misschien thans een tijdperk te gemoet, dat het eerst regt zal doen kennen. Hetgeen de Schr. over dit Land en Volk mededeelt, is goed en toereikend, voor zooverre het bestek van zijn Werk zulks gedoogde. Waarom den meer vreemden vorm CHUBILAÏ voor KUBLAI gekozen? Ook nam niet deze Vorst, maar reeds GENGIS zelf, het Lamaïsme aan. Over *Indië's* Geschiedenis zou de Schr. misschien anders gehandeld hebben, bijaldien het zeer uitvoerige en geleerde artikel *Indië* door BENFEY in de *Allg. Encycl.* van ERSCH en GRUBE geplaatst, reeds was uitgegeven, voordat deze vellen van dit Werk afgedrukt waren. Althans de berigten over de *Rakschaja's*, over *Magadha*, SANDROCOTTUS, enz. zouden naauwkeuriger en

volledíger kunnen wezen, indien de Schr. dezen arbeid had kunnen raadplegen. Misschien behoeft, na verloop van een tiental jaren, ook het gestelde van BENFEY vele wijzigingen; maar zijn Werk bevat dan toch voor dit oogenblik de beste en volledigste berigten, naar de tegenwoordige mate van kennis, welke men thans van *Indië* heeft. En deze is veel grooter, dan men, uit hetgeen de Schr. hier geeft, zou vermoeden. Omtrent hetgeen de Schr. over het Sanskrit zegt, meent Ref. het volgende te moeten aanmerken. Het eigenlijke alphabet heeft geene 50, maar 48 letters (dit getal ontstaat hoofdzakelijk daaruit, dat bijna elke letter twee vormen heeft, eenen geadspireerden en eenen gewonen, b.v. k en kh, g en gh, enz.). Dit betreft namelijk het eigenlijke *Devanagari*; andere Letterschriften kan men zelfs nog meer dan drie gebruiken. Of het Sanskrit, zoo als het thans bekend is, wel onveranderd van de Oudheid afstamt, wordt thans betwijfeld. De Godsdienstleer van Buddha en van de Braminen, benevens de kampstrijd tusschen de aanhangers van beide, is ook hier niet zoo uiteengezet, als de tegenwoordige staat der Wetenschap kon verlangen. Ref. beroept zich weder op BENFEY. Reeds hier, dunkt ons, komt een bewijs voor, hoe noodwendig het aanhalen van zijne bronnen is, wanneer men eene onpartijdige en juiste beoordeeling verlangt. Vooral in het tweede Deel, bij de behandeling der Indo-Bactrische Rijken, valt het in het oog, dat de Schr., hetzij met opzet, hetzij om andere redenen, geenszins de laatste berigten gebruikt heeft.

Het vierde en zevende Hoofdstuk, *Oud-Perzië, Assyrië, Babylonië, Medië*, in de fabelachtige eeuw, en later in de meer historische tijden, zouden Referent, zoo als hij reeds zeide, liever niet gescheiden hebben. Vooreerst toch is de landbeschrijving (welke bij den Schr. meestal voortreffelijk is) voor beide hetzelfde; ZOROASTER en zijne Leer hadden ook dáár hunne plaats gevonden, en het weinige historische, dat er van de vroegste beheerschers gezegd dient te worden, vorderde geene afzonderlijke behandeling. De naam *Oud-Perzië* komt ons vrij ongelukkig gekozen voor, en de Schr. zelf bezigt ook meermalen *Bactrië*. Het Land, waar het *Zendvolk* of de *Zendvolken* woonden, mag later grootendeels tot *Perzië* behoord hebben; doch het eigenlijke *Perzië* en het Perzische Volk schijnen in het minst geene aanspraak op die hoofdzakelijke Bactrische kultuur te maken. Het bijeenvoegen van *Assyrië* en *Babylonië* bij *Perzië* laat zich door niets regtvaardigen; de bewoners van het stroomgebied

van den *Eufraat* en *Tigris* hebben niets met de Volken van *Iran* gemeen, noch in afkomst, noch in levenswijze, noch in ontwikkeling. Ref. gelooft met den Schr., dat het oude Assyrische Rijk van NINUS, zoo het historisch is (HERODOTUS spreekt echter vrij stellig), zich oostwaarts uitgebreid heeft; doch dit alleen uit het medegedeelde berigt omtrent het Rijk van *Zoba* of *Nisibis*, door DAVID bestreden, te verzekeren, komt hem eenigzins sterk voor. De zeer los zamenhangende Oostersche Monarchijen lieten aan de Satrapen gelegenheid genoeg over, om zich als Koningen te doen gelden, en de Bijbel is zeer onvolledig, zoo men uit diens berigten iets omtrent den inwendigen toestand der Volken, welke Israël begrensden, wil opmaken. Referent zoude SARDANAPALUS nog altoos houden voor den laatsten der vroegere Assyrische vorstenreeks; het is echter eene zeer zware taak in den warklomp dier Oostersche Rijken eenige orde te brengen. De titel, aan PHOTIUS gegeven, - *een Grieksch uittrekselmaker uit de negende eeuw na Christ.*, is zeker een weinig te laag voor de verdiensten van dien geleerden Patriarch.

Voor het overige behandelt de Schr. de Geschiedenis der Oostersche Volken, zoowel de genoemde als die der Aethiopiërs, Egyptenaren, Israëlieten, Phoeniciërs, Arabieren, Klein-Aziaten, Perzen, met de meeste naauwkeurigheid. De keuze der gebeurtenissen, de orde, waarin deze voorgedragen worden, de beschrijving der Landen, het uiteenzetten der verdiensten van elk Volk in Letterkunde en Kunsten, het aantoonen van den trap, welken zij in Godsdienst, zedelijkheid en staatkundige ontwikkeling beklommen hebben, dit alles laat zeer weinig te wenschen over. Om alle uitvoerigheid te vermijden, gaat Referent de kleine en min belangrijke aanmerkingen voorbij, die misschien zouden te maken zijn, en bepaalt zich slechts bij de vraag: Waarom de Schr., bij het behandelen van de Geschiedenis der Israëlieten, het theocratische standpunt zoo geheel voorbijziet? Zoude echter de vergelijking van de zoo merkwaardige Wetgeving en lotgevallen van dit Volk met die der overige Oostersche Volken te zelfder tijd niet juist kunnen strekken tot meerdere waardering van de zoo hoogstgewigtige Bijbelboeken? De Goddelijke Wijsheid toch verwaardigde zich aan het Oostersche Volk die vormen te laten behouden, welke in het algemeen elk Oostersch Volk kenmerken, maar wijzigde ze overeenkomstig hare bedoelingen, en bezielde ze met eenen geest, dien MOZES in *Egypte* of *Indië*, of waar ook, vergeefs gezocht zou hebben! Na hetgeen de Schr. zelf op bl. 16 der Inleiding zoo juist aanmerkt over het

gadeslaan van het bestuur der Goddelijke Voorzienigheid in de lotgevallen der Volken, verwondert het Ref. grootelijks, dat er op de meest geschikte plaats volstrekt geene toepassing van dit beginsel aanwezig is. Eene tweede aanmerking betreft de voorstelling, welke de Schr. geeft van den toestand der Kunsten en Wetenschappen bij de Perzen; zoude hier de regel niet kunnen gelden: Die te veel bewijst, bewijst niets? De tijdmeter, aan de Ioniërs door DARIUS gegeven, zou ook tegen de Grieken kunnen getuigen, als een bewijs van onkunde; want waarom gaven zij geenen beteren? Ref. houdt het voor niets meer dan eene plegtige zinnebeeldige handeling, welke regt in den Oosterschen geest was. De Perzen hebben voorts nooit op zee gevaren; maar de voortdurende bloei van *Babylon*, de voltooijing van het Egyptische kanaal, de groote wegen, bewijzen echter, dat de belangen van den handel hun geenszins zoo onverschillig waren. De puinhoopen der aloude hoofdsteden van *Perzië* geven ons regt eenigzins gunstiger over hen te oordeelen, dan de Schr. hier meent te moeten doen.

Doch Ref. haast zich liever, om tot het gewigtigste en grootste gedeelte van dit Werk over te gaan, waar minder onzekerheid heerscht, en de geschilpunten van meer belang zijn, namelijk tot de Grieksche Geschiedenis, welke de Schr. met het tiende Hoofdstuk begint, om ze niet weder af te breken. Eene zeer uitvoerige aardrijkskundige beschrijving gaat hier de Geschiedenis vooraf; de bergketens worden zeer naauwkeurig opgegeven, en de Pindus als het hoofdgebergte van noordelijk Griekenland beschouwd. De *Geographen* zijn het in vele punten met elkander nog niet eens, doch voor de Geschiedenis zijn hunne geschillen van geen belang. Op de beschrijving van *Peloponnesus* is niets aan te merken; *Hellas* laat mede niets te wenschen over (dat *Eleusis* 14 mijlen van *Athene* verwijderd zou zijn, is waarschijnlijk eene drukfout; mijl is ook eene zeer onbepaalde uitdrukking, en het ware beter geweest, zoo de Schr. uren gaans of stadiën gerekend had. Later echter gebruikt de Schr. de uitdrukking geographische mijl). Bij *Phocis* had kunnen aangemerkt worden, dat *Delphi* eigenlijk niet tot *Phocis* behoorde, maar een afzonderlijk gebied vormde. *Doris* werd later *Hexapolis*; de Schr. geeft alleen de oude tetrapolis op. Misschien ware het goed geweest, den naam *Dryopië*, welke ook voor Doris gebezigd werd, hierbij te voegen. De beschrijving van *Macedonië*, zelfs die van *Illyrië* en *Thracië* is zeer juist, en vult iets aan, wat in de meeste Handboeken ontbreekt, ofschoon dan ook geen

dezer Landen tot *Griekenland* behoort, en *Illyrië* bijna geen historisch gewigt heeft. Zoowel elk der Grieksche landschappen, als eilanden, niet alleen de kusten van *Klein-Azië*, maar ook *Cyrene*, de Italiaansche kusten, *Sicilië* en de omstreken van den *Pontus Euxinus*, worden zeer uitvoerig en naauwkeurig beschreven. Bij het eiland *Siphnos* is, waarschijnlijk door vergissing, *aardewerk* in plaats van *mijnwerken* gezet, waardoor dit kleine eiland vroeger rijk en vermaard was, zoodat het zelfs tot spreekwoord werd. De statistieke opgave der bevolking van eigenlijk *Griekenland* is naar de nieuwste onderzoekingen medegedeeld. Jammer, dat men echter nooit het getal inwoners van de volkplantingen en eilanden zal kunnen vinden, en zoo het geheele getal der Grieksche Natie berekenen. De pasverschenen Verhandeling van Dr. ZUMPFT over dit onderwerp kon natuurlijk den Schr. niet ter dienste staan. Over de oudste stammen, welke *Griekenland* bevolkten, over de vermeende volkplantingen van Egyptenaars en Phoeniciërs, spreekt de Schr. zeer juist en overeenkomstig het thans algemeen aangenomen gevoelen. De Achaeïsche tijd, of de heldeneeuw der Grieken, de staatsinrigting, levenswijze, Godsdienst, Taal en Letterkunde van dien tijd zijn voortreffelijk voorgesteld, en Ref. vereenigt zich volkomen met alles, wat de Schr. daaromtrent vermeldt. Ten opzigte van IDOMENEUS gelooft hij echter, dat de Schr. zich vergist. HOMERUS stelt hem niet alleen als eenen der magtigste Vorsten onder de Grieken, maar ook als Koning van geheel *Creta* voor.

In het elfde en twaalfde hoofdstuk behandelt de Schr. het zoogenaamde Dorische tijdvak (de volkplantingen en *Athene* zelf eischen, dat men dezen naam niet in te uitgebreiden zin neme; eigenlijk bepaalde zich het strenge Dorismus binnen de grenzen van *Peloponnesus*). Met hoogen lof moet Ref. deze beide Afdeelingen vermelden; de hegemonie van *Sparta*, de staatsinrigtingen der verschillende Gemeenebesten, de toestand van zeden en Godsdienst, de Letterkunde en Kunsten zijn in alle opzigten juist geschetst. Zeer te regt wijst de Schr., bij het spreken over HOMERUS, op de stilzwijgende getuigenis van ARISTOTELES. - Het denkbeeld van Caste, waartoe de Schr. meermalen overhelt, op het voetspoor van menigen Geleerde (althans de Schr. bedient zich dikwerf van dit woord), zou zeer ligt verkeerdelijk toegepast kunnen worden. Ref. zou althans niet gaarne deze benaming gebruiken bij het spreken over Grieksche instellingen.

Het dertiende Hoofdstuk brengt ons van de Perzische oorlo-

gen tot op het einde van den Peloponnesischen krijg, en bevat in vijf Afdeelingen de geschiedenis, de staatsinrigting en levenswijze (van *Athene, Sparta, Argos*), Letterkunde, Kunst en Godsdienst. In het eerste gedeelte zijn de Perzische oorlog, tot op CIMON's dood, en over het algemeen de lotgevallen van *Athene*, tot op het einde van den Peloponnesischen krijg, zeer juist en naauwkeurig bewerkt; maar het verslag van *Sparta's* lotgevallen, de oorlog van *Argos* tegen *Mycene*, het deel, dat *Boeotië*, of liever *Thebe*, in het eerste gedeelte van den genoemden oorlog nam, is, onzes bedunkens, minder duidelijk voorgesteld. Eene bijzondere Afdeeling ware, tot beter overzigt, noodig geweest. De resultaten des Schr. omtrent het gebeurde te *Athene*, het bestuur van PERICLES, diens oorlogsplan, de ontaarding der democratie, de handelwijze van ALCIBIADES, LYSANDER, eindelijk van THERAMENES, in het kort van al de personen, welke in dit woelige tijdvak optreden, zijn dezelfde, als die van Referent, welke met blijdschap de overeenstemming opmerkte, die tusschen hem en den Schr. in vele opzigten plaats heeft. In de tweede Afdeeling bepaalt de Schr. zich bij *Athene, Sparta* en *Argos*. Liever zouden wij er nog eene vierde bijgevoegd zien, voor het overige *Griekenland*; de ontaarding der democratie, vooral op *Corcyra*, de toestand der eilanden, waaronder vooral *Melos* zoo veel belang wekt, de gebeurtenissen op *Sicilië*, enz. zouden zoowel het geheele Grieksche Volk meer naauwkeurig hebben doen kennen, als ook de oorzaken en gevolgen van den Peloponnesischen oorlog, naar ons gevoelen, duidelijker in het licht stellen. De Schr. bepaalt zich hier te veel bij *Athene* en *Sparta*. Misschien echter eischen wij te veel voor een Werk, dat een Handboek blijven zal, en de juistheid van hetgeen de Schr. geeft lijdt er op zich zelve niet door.

De derde Afdeeling behelst de Letterkunde. Bij PINDARUS mag men opmerken, dat hij van alle Grieksche Dichters de meest Grieksche is, d.i., dat men aan hem niet bespeurt, hoe zeer de eene Staat boven den anderen te verheffen is; hij prijst zoowel *Athene* als *Aegina*, evenzeer de Sicilische Vorsten als de republikeinsche Besturen van *Opus* en *Tenedos*; niet minder den Tiran van *Cyrene*, als den burger van *Sparta*. Allen, wier lof hij bezingt, verschijnen bij hem als Grieken, behoorende tot één Volk en deelgenooten van denzelfden lof. Deze voortreffelijkheid van PINDARUS verdient opmerking, hoewel zij zelden gewaardeerd wordt. Ook de Schr. liet hierop zijne aandacht niet vallen. - Ten opzigte van PHRYNICHUS, den Treurspeldichter,

komt ons, bij de onzekerheid, welke omtrent die stof heerscht, de toon een weinig stellig voor, waarop de Schr. spreekt. De Phoenicische vrouwen (eigenlijk eene trilogie, Φοίνιχες, Σύνθωχοι, Πέρσαι) mogten overeenkomen met de Perzen, hetzelfde stuk als dat van AESCHYLUS schijnt het niet geweest te zijn. Doch hieromtrent bestaat veel duisters. Juist schetst de Schr. de verdiensten van AESCHYLUS, SOPHOCLES en EURIPIDES, en drukt het karakter, dat de Poëzij van deze drie groote Meesters kenmerkt, kort en naar waarheid uit. Van elk Stuk, dat behouden gebleven is, wordt het hoofddenkbeeld goed medegedeeld. Bij het Satyrdrama komt het Ref. voor, dat het behoud van de tragische taal en rythmus een hoofdvereischte schijnt geweest te zijn, waardoor het contrast met den koddigen inhoud nog sterker uitkwam. Het Blijspel, en inzonderheid de onschatbare ARISTOPHANES, worden door den Schr. voortreffelijk beoordeeld; het verslag der Stukken van dit genie, en de beoordeeling van diens verdiensten, acht Ref. voor een der beste Stukken uit dit geheele Werk. De Schr. spreekt nog van twee *Comici*, die PLATO heetten; doch MEINEKE maakt waarschijnlijk, dat er slechts één van dezen naam bestaan heeft, *Hist. Crit. Com. Gr.*, Vol. I, pag. 161. Over de overige *Comici* had de Schr. wel iets uitvoeriger kunnen zijn, hetwelk thans, na de uitgave van het Werk van MEINEKE, doenlijk is. Het gezegde over de Mimen is zeer voldoende.

In de beoordeeling der Historiographen kan Ref. zich met het gevoelen van den Schr. over HERODOTUS niet vereenigen. De vergelijking van AESCHYLUS met HERODOTUS is voorzeker meer vreemd, dan waar, bij nadere toetsing. Zou toch in de Perzen van den Dichter niet een geheel ander doel ten grondslag liggen, dan de Heer RIEDEL er in ziet? Eene bloote voorstelling van den geheel verschillenden volksaard van Grieken en Barbaren, bij overdreven' eerbied voor den ouderdom en de Godsdienstige begrippen van het Oosten, welk zelfde beginsel de Schr. ook bij HERODOTUS wil erkennen? Neen, AESCHYLUS, getroffen door den ommekeer van de magt der Perzen, is mensch genoeg, om ook voor het leed der vijanden gevoel te hebben; hij eerbiedigt het ongeluk ook daar, en spoort de oorzaak van het onheil op. Hij vindt het in den overmoed der Perzen, die de Goden gehoond en de tempels verbrand hebben, en waarschuwt zijne landgenooten, dat ook hen hetzelfde lot dreigt, wanneer zij zich aan dezelfde fout in het gevoel hunner magt schuldig maken. Ref. heeft bij AESCHYLUS geene sympathie voor Oostersche begrippen gevonden; hij is door en door Ho-

merisch-Grieksch; alleen zijne stoute beelden en taal hebben iets, dat met de Oostersche Dichters overeenkomt. En dan de naïve kinderlijke HERODOTUS, die alleen vertelt, omdat het hem behoefte was te vertellen; die er overal op uit is, om Grieksche instellingen en Grieksch verstand bij dat van de Egyptenaren in de schaduw te stellen; die, even als AESCHYLUS, diep van de waarheid doordrongen is, dat de Goden alles besturen en overmoed straffen: deze HERODOTUS zou met zoo veel kunst zijn Werk hebben opgesteld, als de Schr. hier wil doen voorkomen? Dit komt ons van den trouwhartigen reiziger onwaarschijnlijk voor, die zelf in het begin van zijn Werk zijne ἀπόδεξις in dezer voege opgeeft: Het doel van mijn schrijven is, dat noch de daden, door de menschen verrigt, noch de werken, door hen gedaan, door het tijdsverloop zullen uitgewischt worden; dat de groote feiten, zoowel door de Grieken als door de Barbaren bedreven, niet in vergetelheid zullen geraken, en eindelijk, waarom zij met elkander geoorloogd hebben. Waar vindt men hier een spoor van verheffing der Grieken tegenover de Barbaren? Neen, HERODOTUS had geen ander doel, dan eene ἱστορία, de vruchten en resultaten van zijn onderzoek, te geven; hij is niet alleen Geschiedschrijver; aardrijkskunde, volken- en landenkennis, oudheden, kunstwerken, kortom, alles trekt zijne aandacht, en alles deelt hij mede. Men zou hem bijna eenen Encyclopaedist kunnen noemen. Voor het overige loochent Ref. geenszins, dat HERODOTUS, wanneer het pas geeft, zijne bewondering voor de democratie niet ontveinst; maar in zijn Werk ligt, dunkt ons, geenszins het plan, om haar te doen uitkomen tegen eene Aziatische Monarchij of Grieksche tirannij. De Schr. beschouwt hem voorts alleen als Historicus, en dat is slechts ééne zijde van den grooten HERODOTUS. Wij moeten ons, om uitvoerigheid te vermijden, bij dit weinige bepalen, ofschoon de stof uitlokkend en uitgebreid is.

Het beeld, dat de Schr. ons van THUCYDIDES ontwerpt, wordt een weinig in de schaduw gesteld, door de vergelijking met HERODOTUS en XENOPHON, die de Schr. bezigt, om te doen zien, wat THUCYDIDES is. Liever zoude Ref. eene schets van dezen grooten Schrijver uit zijn eigen Werk gezien hebben, om niet in verwarring te komen door het telkens bijhalen der beide andere Schrijvers. Voor het overige stemmen wij met den Schr. geheel in met het oordeel over THUCYDIDES. Waarom prijst hij het onovertrefbare talent van TH., in het schetsen van toestanden, niet evenzeer als zijne Redevoeringen? Is er ooit een Geschiedschrijver geweest, die beter eene belegering en eenen

schildert, dan THUCYDIDES, wanneer hij den nood van *Plataea* beschrijft; *Pylos* en de Spartanen op *Sphacteria* voorstelt? Want de pest te *Athene* en de togt naar *Sicilië* zijn alom vermaard. THUCYDIDES overtreft in zulke schilderingen verre HERODOTUS en wien ook, en zoude in het schrikkelijk verhevene met AESCHYLUS vergeleken kunnen worden.

Het verslag van den toestand der Wijsbegeerte volgt hierop, en de namen der oudste Wijsgeeren, die eigenlijk tot het vorige tijdvak behooren, vinden hier hunne plaats. Liever zouden wij deze in hunnen eigenlijken tijd genoemd hebben, om dat dan de gang der ontwikkeling bij de Grieken duidelijker was voorgesteld. Nu moet men de hier genoemde in gedachte bij de vorige mannen brengen, en het tafereel der beschaving van het vorige tijdvak is alzoo minder volledig. Om THALES te beoordeelen, zouden wij eigenlijk HIPPO beter moeten kennen, dan tot heden het geval is. Voor het overige hebben wij op het medegedeelde omtrent de Wijsgeeren en Sophisten geene de minste aanmerking.

De Kunsten, de Godsdienst en feesten zijn, naar ons oordeel, voortreffelijk behandeld; slechts over de mysteriën had iets meer gezegd kunnen worden, ofschoon het zeker zeer moeijelijk is zich daarvan een bepaald denkbeeld te vormen.

(*Vervolg en slot in het volgende Nommer.*)

I. J.H. van der Palm, als Bijbeluitlegger, Redenaar en Schrijver geschetst, door *H.F.T. Fockens*, Predikant te Twijzel en Koten. Leyden, bij D. du Mortier en Zn. 1841. XII, 220 bl.
II. Leven en karakter van J.H. van der Palm, geschetst door *Nicolaas Beets*. Leyden, bij D. du Mortier en Zn. 1842. 184 bl.

Twee Geschriften, die te zamen één geheel moeten uitmaken, liggen ter beoordeeling vóór ons. Beide strekken ter verheerlijking der nagedachtenis van VAN DER PALM. Maar terwijl ons het eene den Onsterfelijke uit zijne Schriften zal schetsen, zal het andere ons het beeld des Vereeuwigden voor oogen stellen, zoo als geheel zijn leven hem als *mensch*, in de hoedanigheden van zijn' persoon en karakter, heeft doen kennen. Hoe gaarne had-

den wij die rijke en schoone stoffe door ééne meesterhand bewerkt gezien! Hoe zeer bejammeren wij het, dat alzoo verbrokkeld of doorgeknipt is geworden, wat één ongeschonden geheel had moeten blijven, wat, voor ons gevoel, niet *mogt* of *kon* gescheiden worden. Wij willen ons nogtans geheel op het standpunt zoeken te verplaatsen, dat ieder Schrijver zich gekozen heeft. Wij doen hulde aan elke poging, om eene gedenkzuil op het graf des Onvergetelijken op te rigten, al zijn wij innig overtuigd, dat hij zich zelven de schoonste en duurzaamste gedenkzuil door zijne Schriften gesticht heeft. Maar met gestrengheid mag de kritiek, mag het Vaderland zelf - dat op weinige namen zóó trotsch is - eischen, dat zulk eene poging der nagedachtenis van VAN DER PALM waardig zij. Wij beginnen dan met het Geschrift van den Heer FOCKENS, daar hetzelve het eerst in het licht is verschenen, en zullen in een volgend Nommer op het Werk van den Heer BEETS terugkomen.

Een enkel woord over het Voorberigt. De Heer FOCKENS deelt ons daarin mede, dat alles, wat in eene Voorrede gewoonlijk gezegd wordt, in de *vooropgaande* Inleiding te vinden is. Uit vrees echter van door het volslagen gemis van zulk eenen *voorgevel* (*luifel* wilde hij zeggen) menigen Lezer, bij de intrede van het huis, terstond te mishagen, wil hij toch eene Voorrede leveren, en daarin op een paar leemten in zijn Geschrift opmerkzaam maken, die, door de inlassching eener belangrijke plaats uit den *Prologus* van CLARISSE over V.D. PALM, gedeeltelijk aangevuld en vergoed moeten worden. Zonderling inderdaad! Het is alsof een Predikant, op den Kansel verschijnende, zijne gemeente in dier voege aansprak: ‘Waarde T.H.! Het ontbreekt mij ditmaal geheel aan de stof tot eene voorafspraak; maar, daar gij nu eenmaal gewend zijt geene preek zonder voorafspraak te hooren, zal ik hier het een en ander laten *vooropgaan*, wat beter midden in de preek gezegd was, maar dáár ter plaatse door mij is vergeten geworden.’

In de Inleiding geeft de Schrijver ons rekenschap, wat hem bewogen hebbe zijne krachten aan eene taak te wijden, welker hooge belangrijkheid hij, blijkens den aanhef, ten volle gevoelde. Eene klagt, in het *Algem. Handelsblad* aangeheven, dat er op eenen man als VAN DER PALM nog in het geheel geene Lofrede in het licht was verschenen, ‘gaf aan zijn gemoed zulk eenen schok, dat hij eensklaps de pen opnam, om - zich door deze uitboezeming zijns gevoels van zwaarderen letterarbeid een weinig te verpoozen (bl. 2). Het reeds aangekondigde voornemen

van den begaafden BEETS, om eene levensschets des grooten mans in het licht te geven, behoefde hem, wegens het groot verschil in stof en bewerking, geenszins af te schrikken (bl. 3), en altijd meende hij, dat het publiek liever eene schets, die veel te wenschen overlaat, dan geheel geene zoude ontvangen.' Wij nemen de vrijheid dit laatste om te keeren. De steller van het artikel in het *Handelsblad* moge hierin met den Heer FOCKENS van hetzelfde gevoelen zijn; maar alle voorstanders van de eer onzer Vaderlandsche Letterkunde, die naar vooruitgang wenschen en trachten, zullen liever geheel geene, dan eene zeer onvolmaakte schets van VAN DER PALM's verdiensten begeeren te ontvangen. Voor de vrees, door den Schrijver geuit, dat de nakomelingschap den tijdgenoot van onverschilligheid zou verdenken, bestond, na hetgeen alreede door de Hoogleeraren CLARISSE, VAN HENGEL en SIEGENBEEK was geleverd geworden, weinig grond; en nog erger blaam zou op den tijdgenoot rusten, indien de nakomelingschap uit het geschrevene kon opmaken, hoe weinig men de ware verdiensten van VAN DER PALM, en de hoogte, waarop hij als Redenaar en Schrijver stond, had begrepen.

Vraagt men, wat den Opsteller van dit Gedenkschrift de hope gaf van in zijn Werk wel en gelukkig te zullen slagen? - Het was bovenal de geestdrift, die hem, als hartelijk bewonderaar van VAN DER PALM, voor zijn onderwerp bezielde. Met uw verlof, Heer Lofredenaar! VAN DER PALM telt zijne vurige bewonderaars en vereerders niet bij honderden, maar bij duizenden in ons Vaderland; doch hoe weinigen onder die velen zullen zich zelve bevoegd of geregtigd rekenen, om als zijne Lofredenaars op te treden? 'Maar' (zegt de Schrijver) 'onder die duizende vereerders van VAN DER PALM zullen er toch zijn, welke den vervaardiger van dit Geschrift althans eenige bevoegdheid willen toekennen, om over des Hoogleeraars hoofdwerken met kennis van zaken zijn gevoelen uit te brengen, daar de meesterstukken, door onzen grooten Landgenoot gewrocht, alle tot die vakken van letterkundige Wetenschap behooren, welke sinds jaren het voorwerp zijner bestendige oefening geweest zijn' (bl. 4). 'Daarenboven kan zijn geest - en van hoeveel belang is dit in eenen beoordeelaar! - met onbevangenheid de kritiek over die Schriften oefenen, en mag hij zich zelven zekere zelfstandigheid en onafhankelijkheid van anderer gevoelen toekennen' (bl. 19). Wie onzer Lezers zou thans nog aan de bevoegdheid des Heeren FOCKENS durven twijfelen? Voor zulke

titels en aanspraken nemen wij eerbiedig den hoed af, hoewel wij het fraaijer zouden hebben gevonden, indien niet de Auteur zelf in zijne Inleiding, maar een Recensent, na de lezing van dit Werk, dit aangaande den Heer FOCKENS verklaard had.

De *eerste* Afdeeling moet ons VAN DER PALM als Bijbeluitlegger kenschetsen. Na een overzigt zijner uitlegkundige Werken, wordt het reuzenwerk van zijnen geest - dat alleen zijnen naam onsterfelijk zoude maken, omdat het de zamenwerking van veler krachten, of meerdere menschenlevens scheen te vereischen - zijne *Bijbelvertaling*, beschouwd, waarvan *eerst de inhoud, daarna de geest, eindelijk de vorm* uitvoerig beoordeeld worden. Hier stond de Heer FOCKENS geheel op eigen terrein; hier kenden wij hem, boven vele anderen, de bevoegdheid toe, om over VAN DER PALM's arbeid en verdiensten uitspraak te doen; maar bitter zijn wij teleurgesteld, daar juist deze Afdeeling het minst aan onze verwachting beantwoord heeft. Bij den schijn eener grondige bewerking, hinderde ons hier vooral zekere oppervlakkigheid, welke het gemis van geldende proeven of belangrijke opmerkingen door *exclamatiën* van bewondering tracht te vergoeden. Wij mogen dit ongunstige oordeel niet nederschrijven, zonder het door eene naauwkeuriger kritiek te staven.

Na dan de hooge voortreffelijkheid dezer Bijbelvertaling geroemd te hebben, welke, volgens hem, uit eene *zeldzame aangeborene begaafdheid* en *onmetelijke verworvene kundigheden* (een zeer waar, maar zeer onbepaald gezegde) verklaard moet worden, ziet de Schrijver zich genoopt, tot regtvaardiging dier hoog opgevoerde lofspraak, in bijzonderheden te treden; maar hier neemt zijn betoog voor eene Lofrede eene zeer zonderlinge wending. In plaats van fiksch en duidelijk aan te toonen, waarin deze Bijbelvertaling het van onze gewone overzetting wint, en zijne Lezers op zulke gedeelten des Bijbels opmerkzaam te maken, waarover VAN DER PALM's Exegese een nieuw of helder licht verspreid heeft, deelt hij hun eene, reeds vroeger gemaakte, ontdekking mede: ‘Dat er ook hier menige van die spranken des vernufts voorkomen, welke meer schitteren dan licht verspreiden; doch waaraan men den lof niet weigert, dat zij, zoo zij dan al geene waarheid behelzen, voor het minst gelukkig gevonden zijn’ (bl. 23). Hierop volgen twee proeven van Schriftverklaring. De eerste is de beroemde plaats, Job XIX, vs. 23-29; de andere het *zevende* Hoofdstuk van PAULUS *Brief aan de Romeinen*, waarvan de geheele gedachtenleiding, naar VAN DER PALM's opgave, van vers tot vers wordt

medegedeeld. Maar hoe veel de Schrijver ook hier te prijzen en te bewonderen vindt, de verklaring zelve van beide plaatsen wordt niet onduidelijk voor onjuist verklaard en als zoodanig verworpen.

Vreemde keuze - niet waar, geëerde Lezers! - in een Boek, dat zich zelf eene Lofrede noemt, van eenen Schrijver, ‘wien eene lange reeks van schriftuurplaatsen voor den geest zweefde, waarin hij nu eens de vernuftige vinding, dan weder de gelukkige keuze van onzen VAN DER PALM, bij zijne verklaringen, tot meerdere opluistering zijner verdiensten zou kunnen doen uitkomen’ (bl. 31)? Maar dit vreemde en raadselachtige wordt u eenigzins opgehelderd, wanneer gij verneemt, dat de Heer FOCKENS eene andere opvatting van de plaats van JOB in het brein heeft, welke hij ons eerlang in een uit te geven Latijnsch Werk (*Pulcra Jobeïdis loca*) zal mededeelen, en wanneer u door den Schrijver herinnerd wordt, dat zijne Verhandeling over Rom. VII door het *Haagsch Genootschap* is bekroond geworden, met aanwijzing der bladzijden, waar gij de wederlegging van VAN DER PALM's gevoelen kunt vinden. Voegen wij hierbij nog, dat wij hier en elders, zoowel in den tekst als in de aanteekeningen - niet eene *serie* van plaatsen, die door VAN DER PALM zijn *geïllustreerd* geworden - maar een getrouw verslag vinden van hetgeen de Heer FOCKENS in het vak der Uitlegkunde vroeger geleverd heeft, of nog denkt te leveren, dan kunnen wij zeker gevoel van onwil en ergernis en het vermoeden naauwelijks van ons weren, dat de Schrijver eene gunstige gelegenheid gezocht heeft, om, terwijl hij eene eerezuil voor VAN DER PALM stichtte, tevens een gedenkteeken voor zijne eigene ‘meer dan gewone begaafdheid en bekwaamheden’ (verg. bl. 10) op te rigten. Dit was een hard woord. Wij nemen het gaarne terug, indien de Heer FOCKENS edelmoedig genoeg is van te belijden, dat de schijn tegen hem getuigt, en dat hij dwaas en onvoorzigtig gehandeld heeft, van nevens het beeld des mans, dat hij waagde te schetsen, zijne eigene persoonlijkheid zoo zeer op den voorgrond te plaatsen.

Wij gaan verder. De Schrijver wilde de heerlijke natuurgaven, die VAN DER PALM tot Uitlegger gevormd hadden, wat nader *in het oog vatten*, en roemt als de uitnemende eigenschappen zijner schriftverklaring, welke daaruit voortvloeijen: *eenvoudigheid, gemakkelijkheid, gepastheid, fraaiheid* en *uitgezochte keurigheid*, eigenschappen, die even goed of nog beter voor *attributen* van den *Palmiaanschen* stijl konden doorgaan.

Als kenmerken eener gezonde Exegese zouden wij hier veeleer *grondigheid* in het navorschen der zinsbedoeling, *duidelijkheid* in het voorstellen, *getrouwheid* en *naauwkeurigheid* in het overbrengen der woorden en gedachten, verwacht hebben. Het laatste mogt hier het allerminst verzwegen worden, daar juist op dit punt VAN DER PALM's uitlegkundige verdiensten het meest twijfelachtig kunnen schijnen, en zijne Exegese hierin ontegenzeggelijk beneden die van eenen WINER en VAN HENGEL staat. Maar hiervan vinden wij zoomin gewag gemaakt, als van het verschil in waarde en gehalte tusschen de bearbeiding des O. en des N. Verbonds; of van de beginselen, welke VAN DER PALM in zijne Schriftverklaring in het algemeen, en de aanwending der *kritiek* in het bijzonder, gevolgd heeft. Het is waar, de Schrijver heeft, door zijne confessie in de Voorrede, ons hier het wapen uit de hand gewrongen, en - wij willen ons laten ontwapenen; maar kunnen ons toch niet wederhouden te vragen: Hoe het mogelijk zij, dat hij eerst door het Stukje van den Hoogl. CLARISSE tot de opmerking kwam, dat VAN DER PALM ook als *oordeelkundig* Uitlegger had kunnen beschouwd worden? - Geen woord vinden wij alverder over de eigenlijke hoogte, waarop de man, wiens lof hij vermeldt, als *Oostersch Taalgeleerde*, in verhouding tot zijnen tijd en de vorderingen der Wetenschap, hebbe gestaan. Alleenlijk wordt onder de meest verschoonende bewoordingen te kennen gegeven, dat hij wat veel in de resultaten van vroegere Schrift*vorschers* en het gezag van groote voorgangers hebbe berust; maar voor het overige vergenoegt de Schrijver zich met den uitroep, die zeer veel, maar, zonder nadere opheldering, tot kenschetsing en waardering van VAN DER PALM's verdiensten, zeer weinig beteekent: ‘Wie weet niet, in het Gemeenebest der Letteren, dat VAN DER PALM een Geleerde was in den echten zin des woords, een Oosterling bij uitnemendheid, een man, klassiek en wetenschappelijk gevormd, zoo als er weinigen gevonden worden? en wie, die in dit Gemeenebest niet is ingewijd, gelooft het niet?’ (bl. 40). Eindelijk wordt een ieder, die nog één oogenblik mogt twijfelen, of VAN DER PALM waarlijk als *geleerde* Uitlegger groot geweest is, door den Heer FOCKENS, welke hier uit naam van alle Vaderlandsche Geleerden spreekt, volkomen gerustgesteld, en ten overvloede naar den Catalogus der Bibliotheca *Schultensiana* et *Palmiana* verwezen. Wij willen de waarde van eenen Exegeet geenszins naar den schat zijner boeken beoordeelen, allerminst in eene stad, waar de toegang tot zoo vele en rijke boekverza-

melingen geopend is; maar indien dit voor ons een maatstaf ter beoordeeling zijn moest, dan zouden wij liefst hiervan gezwegen hebben. Ook wij hebben den Catalogus der Bibliotheca *Palmiana* doorloopen, maar op het veld der latere Bijbelsche Uitlegkunde, voornamelijk weder van die des N.T., schraalheid en armoede, in plaats van rijkdom gevonden. Wij zagen hierin bevestigd, wat VAN DER PALM zelf meermalen aan zijne vrienden of voormalige leerlingen te kennen gaf, dat hij in de laatste jaren zijns levens weinig of geene Boeken meer heeft aangekocht. Dit zij geenszins tot verkleining zijner uitlegkundige verdiensten gezegd. Wij herkennen hierin veeleer den man, die boven vele anderen groot was, omdat hij van alle hulpmiddelen, welke hem ter dienste stonden, het meest zijn eigen gezond verstand en zijne rijke verworvene taalkennis raadpleegde; die, uitgezonderd voor het groote Werk zijner Bijbelvertaling, zich slechts zelden achter zijne Boeken ging verschansen; die, op zijnen koepel op *Oosterhof*, alleen met eenen *Hebreeuwschen* Bijbel of een *Grieksch* Testamentje, zich aan den arbeid begaf, en uit de onuitputtelijke schatkamer van zijnen geest zoo veel en zoo veel voortreffelijks en onvergankelijks te voorschijn bragt.

Wat de Schrijver over den *geest*, welke in VAN DER PALM's Exegese doorstraalt, heeft aangemerkt, is door ons met genoegen gelezen. Men moge al, bij vele plaatsen van betwistbare uitlegging, zijne uitspraak wat weifelend, soms ook, wanneer de Dogmatiek in het spel komt, wat stellig vinden, de Heer FOCKENS heeft hem deswege waardiglijk verdedigd, en geen gematigd en onpartijdig beoordeelaar zal aan hetgeen hij tot lof van 's mans bescheidenheid, liberaliteit en gemoedelijkheid (regtzinnigheid) gezegd heeft, zijne onverdeelde toestemming weigeren. Gaarne hadden wij echter, nevens de proeven van vasthoudendheid, aan hetgeen in zijn oog de ware Evangelische regtzinnigheid uitmaakte, ook eenige sterksprekende proeven van zijne onbekrompene en vrijzinnige beschouwingswijze gesteld, en zoowel het een als het ander meer uitgewerkt gezien. Hier vooral ware het de plaats geweest, het beeld van VAN DER PALM als eigenlijk *Godgeleerde* met fiksche trekken te malen. Zekerlijk zou dit eenige *studie* hebben vereischt, maar ook de waarde van dit Geschrift niet weinig hebben verhoogd; en zoo hoogstmoeijelijk ware dit toch niet geweest, daar VAN DER PALM, in weêrwil van de achterhoudendheid, welke hem meermalen te laste gelegd is, over de gewigtigste en teederste punten der Christelijke Geloofsleer op vele plaatsen vrij duidelijk zijn ge-

voelen heeft uitgesproken, zoodat er (gelijk de Heer FOCKENS zelf beweert) uit zijne Schriften een vrij volledig systeem van Geloofs- en Zedeleer zou kunnen zamengesteld worden. Hierdoor zoude ook de bedenking, welke nu, bl. 132, geopperd en wederlegd wordt, alsof VAN DER PALM naauwelijks onder de *Godsdienstige* Schrijvers zou kunnen geteld worden, omdat hij nimmer een Compendium over de Christelijke *Dogmatiek* of *Ascetiek* geschreven heeft, van zelve in al hare nietigheid opgelost en geheel vervallen zijn.

Bij de behandeling van den *vorm*, zat den Schrijver de *vorm* in den weg, dien hij zelf voor zijn opstel gekozen had. Verre het meeste toch, wat hier over aesthetische schoonheid, over juistheid en fraaiheid van *dictie*, viel aan te merken, smolt geheel te zamen met hetgeen later over de kenmerkende eigenschappen van den *Palmiaanschen* stijl gezegd moest worden. FOCKENS heeft dit zelf gevoeld, daar hij de schoone inhoudsopgave van den 104^{den} Psalm niet hier, maar eerst bl. 147 heeft ingelascht. Alles, wat wij in dit breedsprakige vertoog vinden, komt dan ook op de beknoptheid en juist bewaarde evenredigheid der aanteekeningen neder, hetwelk even goed in 10 regels als in 10 bladzijden had kunnen gezegd worden. Wij hadden wel gewenscht, dat de Schrijver zijne aanmerking over ‘alle niet volstrekt noodige uitvoerigheid’ (bl. 52) op zijn eigen Geschrift had toegepast, en twijfelen zeer, of al zijne Lezers *Ja* en *Amen* zullen zeggen op de verklaring, waarmede deze Afdeeling eindigt: ‘Niemand zal er, vertrouw ik, zijn, die niet naar de volgende voorwerpen onzer bepeinzing reikhalzend uitziet.’ Wij althans moesten, tot dusverre gekomen zijnde, het Boek uit de handen leggen, om eens adem te scheppen, en het kostte ons eenige moeite het weder op te nemen.

Het verheugt ons, dat ons beoordeelend verslag van de beide andere Afdeelingen iets gunstiger, en daarom ook iets korter kan zijn. Wij ontkennen niet, dat de Heer FOCKENS aan dat gedeelte van zijn Geschrift, waarin hij VAN DER PALM's redenaarstalent moest doen uitkomen, veel zorg besteed heeft. Maar het is eene andere vraag: Of hij geleverd heeft, wat hij heeft *willen*, en beloofd had te *zullen* leveren? Of hij genoegzaam verklaard heeft, waarin VAN DER PALM's hooggeroemde welsprekendheid bestaat? Hoe hij zulk eene algemeene en buitengewone vermaardheid als Redenaar heeft verworven? Het algemeene gezegde: ‘Door de vereeniging van onuitputbare geestkracht met even bewonderenswaardige aanwending of terughouding van *dezelve*’ (bl. 112)

verklaart dit evenmin, als de schets, die ons van de Redevoering over *de Zelfkennis* en van de Leerrede *over het bezoek der Oostersche Wijzen* gegeven wordt. Wij willen regtvaardig zijn. Wij gelooven, dat het uiterst moeijelijk is, van VAN DER PALM's welsprekendheid eene uitgewerkte *studie* te leveren, daar zoo vele eigenschappen, die aan zijne voortbrengselen eene duurzame kunstwaarde bijzetten, *negatieve* deugden zijn, gelijk het moeijelijk is voor eenen Schilder, van een bijkans volmaakt schoon en regelmatig gelaat een treffend gelijkend portret te malen. Doch wij achten toch zoowel het eene als het andere, bij meerdere *studie*, dan aan dit Geschrift is te koste gelegd, en bij eenen fijnen tact van opmerking, bereikbaar en mogelijk. Den regten weg, om daartoe te geraken, had FOCKENS ingeslagen, door hem met andere uitmuntende Kanselredenaars, bij name met BORGER, te vergelijken; ware slechts de teekening van beider portret uitvoeriger, of liever getrouwer en naauwkeuriger, geweest! Men legge eens naast deze *Parallelen* de vergelijking van VAN DER PALM en BILDERDIJK, welke BEETS in zijne *Levensschets* heeft ingevlochten. Hoeveel beter heeft deze, in korte en puntige bewoordingen, in eene opeenstapeling van stoute en krachtige antithesen, als met zoovele toetsen en tinten, beider afgerond en welgelijkend beeld, trek voor trek, doen uitkomen! Ook kunnen wij ons geenszins ten volle met des Schrijvers uitspraak over de beide Vaderlandsche Redenaars vereenigen. VAN DER PALM heeft zekerlijk de gebreken, die hij zelf in BORGER's kanselarbeid aanwijst, gelukkig vermeden; maar is dit alleen het werk van Kunst en Oefening, van die wijze *matiging* en *terughouding* geweest, welke wij in zijne Schriften bewonderen? Of is hij hiervoor van zelven, door mindere weelderigheid van vernuft, door minderen rijkdom van *genie*, behoed gebleven? Wij gelooven het laatste. BORGER's gebreken als Kanselredenaar zijn, even als die van SHAKESPEARE in de *Dramatiek*, de schitterende gebreken van een *genie*, dat zich ook in zijne feilen en zwakheden niet verloochent. En zullen wij rondborstig ons gevoelen zeggen? - Zonder hier met het woord *genie*, dat wij door den Heer FOCKENS zoo dikwerf gebruikt vinden, te spelen, betwijfelen wij toch, of VAN DER PALM (*wil, achtbre schim! niet dit mijn woord misduiden*!) in dien zin, waarin dit van BORGER gezegd kan worden, een *genie* geweest zij.

Onze Auteur (dit willen wij hier nog ter loops aanmerken) schijnt zeer ingenomen met de nieuwe rangschikking der Leerredenen, niet naar de tijdsorde, waarin zij zijn uitgesproken,

maar naar de gelijksoortigheid der behandelde onderwerpen. Wij deelen geenszins in die ingenomenheid. Het is waar, dat de Redenaar dit zelf alzoo gewild heeft, en hierdoor is deze volgorde, van de zijde des Uitgevers, voor het publiek genoegzaam geregtvaardigd; maar de eerwaardige en bescheidene grijsaard vermoedde niet, toen hij met eene bevende hand dit zijn laatste werk verrigtte, hoe veel er der nakomelingschap aan zou gelegen zijn, om de voortgaande ontwikkeling van zijn redenaarstalent in de vruchten van zijnen geest zelve na te gaan, en het keerpunt van toeneming of vermindering zijner welsprekendheid in zijne Schriften te kunnen aanwijzen. Nu zullen wij dan de gewrochten van 's mans krachtvollen, rijpen en afgaanden leeftijd nevens elkander, de laatste zelfs vóóraan, gevoegd vinden, waardoor eene eigenlijke *studie* zijner welsprekendheid nog moeijelijker wordt voor ieder, die hierin iets verder en dieper wil gaan, dan in deze Lofrede geschiedt.

Thans blijft ons de kritiek van het laatste gedeelte nog overig, waarin VAN DER PALM als *Godsdienstig, Zedekundig, Wijsgeerig, Aesthetisch* en *Geschiedkundig* Schrijver geschetst wordt. Men ziet, dat de Auteur wel heeft getracht zijne stof met naauwkeurigheid te bewerken. Zelfs de *Brieven, Opdragten* en *Voorredenen* zijn niet vergeten, en bij alles, hoewel het moeijelijk werd eene hooggestemde lofspraak telkens te variëren, wordt iets tot lof van den Vervaardiger gezegd. Maar ook hier geldt dezelfde aanmerking, die wij vroeger maakten: dat er betrekkelijk weinig in voorkomt, wat VAN DER PALM, in onderscheiding van andere Schrijvers, *karakteriseert*. In een Geschrift, dat zijne onsterfelijke verdiensten als Schrijver in een helder licht moet stellen, had wel allermeest dienen aangewezen te worden, waarin de echte *populariteit* bestaat, welke de ontslapene, voor zooverre zij eene wezenlijke verdienste is, zich ten volle mogt toeeigenen; eene populariteit, welke van de valschelijk dusgenoemde, die het *genie* onteert, het middelmatige in hare bescherming neemt, en tot platheid en laagheid zich nederbuigt, ten eenemale onderscheiden is; eene populariteit, welke geene schrede rugwaarts doet, om den verkeerden volkssmaak te streelen, maar dien vooruitbrengt, verheft en veredelt. Van den *Salomo*, volgens zijne eigene getuigenis het *chef-d'oeuvre* onder zijne Schriften, had veel meer kunnen gezegd worden, en gelukkig bijgebragte proeven zouden hier vooral de lectuur dezer Lofrede voor den Lezer hebben veraangenaamd. Dat VAN DER PALM zijn vernuft en zijne schranderheid bewezen heeft, door voor dit Werk

den vorm van korte *vertoogen* te kiezen, is eene schrale lofspraak; maar dat de rijke verscheidenheid van schriftsoorten, die hij met dezelfde meesterhand beoefende - Verhandelingen, Parabelen, gemeenzame Gesprekken en Brieven - alle onder dien vorm in hetzelfde Werk zijn weder te vinden, en allergelukkigst zijn afgewisseld, dit is het, wat te regt onze hoogste bewondering opwekt. - Tot staving der voortreffelijkheid van den *Bijbel voor de Jeugd*, wordt een beroep op het oordeel der buitenlanders gedaan. Maar waaruit moet nu die ingenomenheid der vreemdelingen blijken? Dat een *klein* gedeelte (de *Schepping* en *Paradijs*-geschiedenis) in het *Hoogduitsch* is vertaald geworden, en wel een gedeelte, ‘waarin’ (het zijn de eigene woorden van den Heer FOCKENS) ‘des Schrijvers gedachten aan de meeste tegenspraak onderworpen zijn, en (N.B.) althans mijne toestemming niet volledig verworven hebben’ (bl. 154). Aan het *Geschiedkundig Gedenkschrift van Nederlands Herstelling* wordt eene uitvoerige beschouwing toegewijd, en eene waardige, geenszins overdrevene, hulde toegebragt aan den man, die door deze enkele proeve getoond heeft, hoe groot hij ook als Geschiedschrijver des Vaderlands zijn kon; maar te schraalder en oppervlakkiger is de beschouwing van VAN DER PALM als *Aesthetisch* Schrijver uitgevallen. Over het geheel wordt het tegen het einde van dit Geschrift blijkbaar, dat de Schrijver zelf eenigermate in het gevoel van afmatting en verflaauwing deelde, dat hij, door zijne telkens herhaalde uitboezemingen van bewondering, bij zijne Lezers had te weeg gebragt; of liever, dat zijne paarden, nu zij den stal beginnen te ruiken, zich in den draf zetten, om het einde van den togt te bereiken. Dit is vooral van toepassing op de kenschetsing van den *Palmiaanschen* stijl. Aan de lange reeks van *Epitheta* (*los* en *gemakkelijk, rijk* en *prachtig, eenvoudig* en *onopgesmukt - klaarheid, netheid, kracht, juistheid*), hieraan toegekend, zouden wij nog vijf en twintig andere kunnen toevoegen, zonder dat het begrip bij den Lezer tot volkomene klaarheid kwam, waarin die schoonheid van stijl eigenlijk gelegen zij. Zekerlijk zouden wij hierbij ook aan het *numereuze* en *muzykale*, aan de evenredige verhouding tusschen *Protasis* en *Apodosis*, aan de aangename rust in zijne anders lange volzinnen, gedacht hebben; doch daar de Schrijver zelf het onvolledige dezer Schets in de *Voorrede* beleden heeft, zou het onedelmoedig kunnen schijnen, een wapen tegen hem te wenden, dat hij zelf ons in handen heeft gegeven. Gaarne laten wij eindelijk aan VAN DER

PALM's verdiensten omtrent onze taal regt wedervaren; maar dat hij ‘altijd onder de grootste Nederlandsche *Taalgeleerden* zal uitblinken’ (bl. 192), achten wij even onnaauwkeurig gezegd, als dat de *Palmiaansche* stijl even gemakkelijk, als die van den beroemden Kerkredenaar BROES, zou te onderkennen zijn; en ware dit laatste gezegde juist, wij zouden het den Heer FOCKENS te minder kunnen vergeven, dat hij ons geen beter *signalement* van dien stijl gegeven heeft.

Wij besluiten met enkele algemeene aanmerkingen, die den *vorm* en *stijl* van dit Geschrift betreffen. Uit de inhoudsopgave, waarin al de deelen en onderdeelen, even als in het geraamte van eenen visch alle graten, blootliggen, ziet men, welk eene zucht tot *logische* naauwkeurigheid den Schrijver bezield heeft. Hieruit is echter eene onbehagelijke droogheid en stijfheid geboren, welke, bij al de bondigheid van betoog, die men mogt verwachten, in een *aesthetisch* Geschrift, gelijk eene Lofrede zijn moet, had kunnen en moeten vermeden worden. Hierdoor zijn de Schriften, die hij beschouwen wilde, niet als één schoon en uitmuntend geheel, niet als een eerbiedwekkend of bevallig standbeeld der Ouden, ons voor oogen gesteld, maar te veel versnipperd en versplinterd geworden, gelijk b.v. *de Salomo*, waarvan wij schier in ieder Hoofdstuk en elke Afdeeling de *disjecta corporis membra* wedervinden. De Schrijver deelt ons daarenboven allerwegen overleggingen en bedenkingen mede aangaande het plan, dat hij te volgen hebbe, even alsof het de *intrigue* en ontknooping van een Treurspel of Heldendicht betrof; overleggingen en bedenkingen, waarvan hij zich zelven alleen rekenschap had te geven, en die gerustelijk op zijne studeerkamer hadden kunnen blijven. Het is, alsof hij ons overal wil toeroepen: ‘Lieve Lezer! merk het toch op, welk eene stipte orde ik volge, en hoe alles, zelfs het geringste, op zijne plaats staat!’ Alzoo vertoont hij geheel het tegenbeeld van den Redenaar en Schrijver, dien hij verheerlijken wilde, die nimmer, door eene lastige opgave der gevolgde orde, zijne Lezers vermoeide, maar daarvoor zorgde, dat zij ook dan, wanneer hij haar kunstig scheen te willen verbergen, als van zelve in het oog sprong.

Het geheele Werkje is *gelardeerd* met Latijnsche *Phrasen* en gemeenplaatsen (of deze eene deftige Hollandsche rede opluisteren of ontsieren, blijve thans buiten beoordeeling), als: *pectus est, quod disertos facit; Herculeus labor; ex ungue leonem; in*

magnis voluisse sat est; varietas delectat, en dergelijke, die zelfs meer dan ééns terugkomen, en altijd getrouwelijk voor een' iegelijk, die niet in de taal der Geleerden is ingewijd, aan den voet der bladzijde vertaald worden. Dit kan er nog even door; maar welke Lezers heeft toch de Heer FOCKENS zich voorgesteld, voor welke hij het noodig achtte algemeen bekende Fransche woorden, die in het gewone leven schier het burgerregt verkregen hebben, als *chef-d'oeuvre* en *beautés de détail*, in eene aanteekening te vertolken?

De Auteur is evenmin spaarzaam in het gebruik van beelden en leenspreuken. Wij twijfelen nogtans, of in de kiesche en gelukkige aanwending van deze wel zijn voornaamste talent ligt. Men oordeele uit enkele proeven. Bl. 27, past hij op Rom. VII het bekende gezegde van BORGER toe, dat het eene klip is, berucht door de schipbreuk van vroegere en latere Uitleggers, en nu vergelijkt hij VAN DER PALM, als Exegeet, met eenen zwemmende, ‘die onder den drom van schipbreukelingen met eere het hoofd verheft, en er zich verwonderlijk uit gered heeft.’ Bl. 17, wordt BORGER eene *brandende kaars* geheeten. Dit kan gaan; maar waar moet het heen, wanneer van die kaars gezegd wordt: ‘Dat zij eens nevens VAN DER PALM binnen *Leydens* veste lichtte’ (twee *vieren* op eenen kandelaar, tot verlichting van *Leydens* straten!), en ‘dat *slechts* zes en dertig zonnen daarover zijn verrezen?’ - Bl. 97, noemt hij de toepassing den *staart* der Leerrede, gelijk de Inleiding het hoofd, en het betoog het ligchaam is. Welk een onedel woord, wanneer er sprake is van *Palmiaansche* Leerredenen! - Bl. 83, wordt als eene uitnoodiging tot de beschouwing van een paar Redevoeringen, in weinige regels, van *schoone bloemen, smakelijke vruchten, rijke lustwarande, een' welbereiden disch*, van *proeven* en *zich vergasten*, van *droogheid* en *spijs zonder saus*, gesproken, zoodat ons eene etenslucht begint tegen te walmen, waarvan ons de honger vergaat. Bl. 127, doet ons de Schrijver, *uit dien geestelijken kweekhof van schoone bloemen* en *geurige vruchten*, ter plaatse, waar hij ons gebragt heeft, *aanlanden*. Tot hier toe hadden wij gemeend, dat men alleen aan eenen oever of in eene haven kon *aanlanden*, wanneer men van een watertogtje of eene zeereis kwam. Doch waartoe meer? - *Ex ungue leonem*!

Over het geheel laat de stijl van den Heer FOCKENS (die toch met zijne vereischten in de *theorie* genoegzaam bekend toont te zijn) veel te wenschen over. Ééne hoedanigheid heeft hij nogtans met zijn uitmuntend voorbeeld gemeen - de lengte der

volzinnen, die soms nog bij hem op de zonderlingste wijze worden afgebroken, of liever als een voetzoeker afspringen. Voorbeelden vindt men, bl. 10, 18, 72, 120 en elders. Wij willen hier slechts een paar volzinnen afschrijven, voorkomende op bl. 16: ‘Dat ik in deze eerste Afdeeling, die aan de herinnering van VAN DER PALM's *uitlegkundige* verdiensten is toegewijd, ook dit *historische* Geschrift mede heb opgeteld, zal niemand bevreemden, die met *deszelfs* inhoud meer dan oppervlakkig bekend is; evenmin als dat ik nu insgelijks onmiddellijk hier laat volgen de vermelding der Leerredenen, die, wel is waar, als gewrochten der Redekunst, voor verre het grootste gedeelte tot het onderwerp onzer tweede Afdeeling behooren, even gelijk de SALOMO en de Bijbel voor de Jeugd, niet minder dan het Gedenkschrift van Nederlands herstelling, waarvan wij later gewagen moeten, eigenlijk tot de laatste, die den *Schrijver* over allerlei onderwerpen van Godsdienst, Wetenschap en Smaak zal kenschetsen. Deskundigen, zeg ik, zullen zich over dit een en ander niet verwonderen, daar de genoemde Schriften zoo veel uitlegkundige bestanddeelen bevatten, dat men het den verslaggever van VAN DER PALM's gezamenlijke Werken, die, als vurig beoefenaar der Bijbelsche Uitlegkunde, hoogelijk met den arbeid van dezen Schriftverklaarder ingenomen is, vergunnen, ja, om het belang der zaak en wegens den aard des onderwerps, het van hem verwachten zal, dat hij in de kritiek van VAN DER PALM's Bijbel-exegese ook die Werken mede opneme, om, als bij voorraad, over *dezelve*, met betrekking tot hun uitlegkundig gedeelte en de gronden van Philologie en Oordeelkunde, waarop zij steunen, zijn gevoelen mede te deelen.’ - Waarlijk, zulke zinnen - het zij ons vergund hier ook eens een min edel beeld te bezigen - zijn lintwormen, waarvan men moeite heeft, na al de vlechten ontkronkeld te hebben, den kop weder te vinden. En wanneer men nu hiermede den 21regeligen, maar heerlijken volzin vergelijkt, dien FOCKENS zelf uit VAN DER PALM's Redevoering over CICERO heeft afgeschreven, dan moge hij het ons niet ten kwade duiden, dat wij ons onwillekeurig hierbij herinneren, wat hij zelf (bl. 36) zediglijk aangaande zijn Geschrijf, in vergelijking van dat van Nederlands SALLUSTIUS, gezegd heeft.

De correctie is met veel zorgvuldigheid geschied. De spelling is zuiver. Het ontbreekt echter niet aan enkele *Germanismen* (*Duitschheden* noemt ze de Schrijver) en kleine overtredingen, als: Eene zaak *in het oog vatten*; zich *kort vatten*, voor zich te *bekorten*; herinnering *aan*, voor herinnering *van*, enz.

En hiermede willen wij onze beoordeeling eindigen. Wij zouden den Heer FOCKENS onregt aandoen, indien wij hem niet ten slotte de getuigenis gaven, dat hij in dit Geschrift vernieuwde blijken van veelzijdige kundigheden gegeven heeft; kundigheden, waarmede hij in veel uitgebreideren kring, dan eene eenvoudige Landgemeente, nut zou kunnen stichten. Maar wij bejammeren het, dat hij zich niet meer beijverd heeft, om ons een *Gedenkschrift* te schenken, dat - degelijker en keuriger bewerkt, en minder *schoolsch* en stijf - aan Geletterden en Ongeletterden gelijkelijk kon voldoen; hetwelk in het *geacheveerde* hetzelfde kenmerk droeg, dat op al de Schriften van VAN DER PALM gestempeld staat. Wij begrijpen volstrektelijk de overhaasting niet, waarmede hij gewerkt heeft, of waarom dit Geschrift de aangekondigde *Levensschets* van den Heer BEETS niet even goed had kunnen volgen als voorafgaan. Wij begrijpen nog veel minder, hoe de Schrijver, door eerbied voor zijne Lezers (bl. 125), heeft kunnen wederhouden worden van de laatste hand aan zijn Werk te leggen, maar kennen den Heer FOCKENS te veel degelijke bekwaamheid toe, dan dat hij niet bij zich zelven bewust zou zijn: Ik had iets beters en degelijkers kunnen en moeten leveren.

(*Het tweede verslag in een volgend Nommer*.)

Cluys-werck, Dichtstuk van *Constantyn Huygens*, voor het eerst uitgegeven door Dr. *W.J.A. Jonckbloet*, Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden. 's Gravenhage, bij J.L.C. Jacob. 1841. VIII en 22 bladz.

(*Vervolg en slot van blz.* 173.)

Schalk als hij was, heeft CONSTANTYN HUYGENS van het ontwaken uit eenen zoeten droom gezegd:

> 't Is seker, dat er wel een traentjen uyt het oogh moet,
> In 't heugen waer men was, in 't voelen waer men is!

Echter zoudt gij vruchteloos het *Cluys-werck* doorloopen, Lezer! om die waarlijk fraaije regels, om die echt menschelijke gedachte te vinden, - des grijsaards oordeel over dezen slechts halfbewusten toestand is natuurlijk door den veranderden aard zijner droomen gewijzigd. Wij zouden de plaats, waarin hij die in dit vers i j d e l h e i d noemt, voor u afschrijven, indien

het in ons plan lag u eene reeks van uittreksels uit het Dichtstuk te geven, - indien wij er niet naar streefden den lust bij u op te wekken zelve HUYGENS te bestuderen. Of zij, wier beroep hen verpligt, wat zeggen wij? wier betrekking hun vergunt hun leven aan de studie onzer Taal en onzer Letteren te wijden, of zij zich, ter opwekking van dien zin voor de Dichters onzer gulden eeuw, niet bloot bepaalden tot eene uitweiding over hetgene zij zouden kunnen, *indien zij wilden*! Opregt gesproken, hoe gaarne zouden wij onze zwakke pogingen beschaamd zien door hun uitvoeriger schetsen, hunne grondiger opmerking, hunne veelzijdiger kennis. LULOFS heeft in zijne studie van V o n d e l , heeft in vele zijner overige Werken, doorslaande blijken gegeven, dat voor hem ten minste de leerstoel geen leuningstoel is!

Het is vooral als Autobiographist, dat HUYGENS stoffe te over ter beschouwing aanbiedt; zij zal vruchtbaar wezen in evenredigheid der moeite, der liefde er aan besteed; aan CONSTANTYN is niets, wat menschelijk heeten mag, vreemd. Uit zijne *Vita propria*, uit zijne vroegere Schriften, weten wij reeds, dat hij ons geene bekentenissen heeft te doen, zoo als CELLINI of ROUSSEAU er deden. De eeuw, waarin hij leefde; het volk, waaronder hij geboren werd; zijne opvoeding, zijn stand, zijn roem, waarborgen ons, dat hij geene sluipmoorden te vertellen, geene verstooting van kinderen goed heeft te praten. Hij is onlangs ten onzent met MONTAIGNE vergeleken; maar de vlugtigste inzage van beider Werken volstaat, om HUYGENS onder de menigte van Auteurs te rangschikken, in welke wij den Schrijver zien, terwijl MONTAIGNE (volgens de hier door ons overgenomene uitspraak van MONTESQUIEU) ‘Denker blijkt.’ Inderdaad, noch de eeuw, welke beide groote mannen scheidt, - noch het verschil tusschen de luchtstreek van het zuidelijke *Frankrijk* en die van ons nevelig Vaderland, - noch het hemelsbreed onderscheid tusschen de zeden van een Volk, dat onder de regering der laatste VALOIS gebukt ging, en die eener kleine Natie, welker opkomst dagteekent van de bescherming van het Huis van Oranje, van haren overgang tot het Hervormde Geloof; - noch het eene, noch het andere is genoegzaam, om die zoo volslagen anders gewijzigde rigting van beide Vernuften te verklaren. Wij hebben er den grootsten afkeer van iemand te verketteren; maar het is ons onmogelijk in MONTAIGNE niet het gemis van dat Godsdienstige beginsel op te merken, waarvan bij HUYGENS alles uitgaat; eene nog karakteristieker onderscheiding dan die, welke de wijsgeerige zin

van *Que sais-je*? tegenover den dichterlijken geest van C o n s t a n t e r oplevert. Waartoe eene vergelijking beproefd van mannen, die, om billijk te worden beoordeeld, van onderscheidene standpunten moeten worden gezien? Toen *Madame* DE STAËL de waarheid populariseerde: *Qu'il faut juger les esprits d'après leur siècle*, meende zij waarschijnlijk eene streep te halen door al die vergelijkingen, al die doodengesprekken, enz.; - en als Professor GEEL droomt, dat hij het Elysium ziet, dan doet hij het met zoo veel oordeel, zoo veel smaak, zoo veel tact, in één woord, dat hij slechts tijdgenooten met elkander laat spreken, - een ander had BILDERDIJK, door Joost weet wie, laten beschamen: hij koos SCHILLER!

Te vergeefs hebben wij straks het woord van MONTESQUIEU aangehaald, wanneer de Lezer zich verbeeldt, dat wij HUYGENS, al noemden wij hem den opregtsten onzer Autobiographen, een volkomen voorbeeld dier schrijfsoort achten; ook hij verbergt bij wijlen iets; ook hij zegt niet alles, wat wij, welligt onbescheiden, gaarne van hem hadden gehoord. En echter, hoe weinig studie eischen zijne verzen, om de opmerking bevestigd te zien, onlangs door eenen genialen Brit gemaakt, dat het tot de eigenaardige schoonheden van dien schrijfstijl behoort, dat alle verberging eene soort van bekentenis wordt, dat de toon der uitdrukking soms meer verraadt, dan de woorden beduiden. - Wij bedoelen hier niet het eenige zwak, dat wij in HUYGENS opmerkten, zijne tevredenheid over zich zelven, het genoegen, waarmede hij gewaagt van hetgene hij deed, - het is naauwelijks te vermijden, ten zij men, als GÖTHE, *Wahrheit u. Dichtung* schrijve, en echter, hoe is ook deze doorgaans over zich zelven voldaan; - hoe wordt men dit, wanneer genie en geluk beide ons tot hunnen gunsteling kiezen! - De gedachte trof ons door eene vergelijking, op hoe onderscheidene wijze HUYGENS van de drie Vorsten gewaagt, welke hij beurtelings diende. Hoor hem, in de *Zeestraet*, van FREDERIK HENDRIK, van WILLEM II en van WILLEM III gewagen:

> Doe 't myn beurt is geweest den Mann te roer myn' handen
> Te leenen, daer hy quam te scheepen of te landen
> Ded' ick het yverigh, en met deselve trouw
> Die 'ck noch het Vaderland, als 't zijn moest, leisten souw.
> Syn Kind hebb ick gedient soo langh het God liet leven,
> Het Kinds-Kind blijv' ick by, soo lang het God will geven,
> En 't Kind gedoogen sal: -

Wanneer wij over dit onderwerp geene andere verzen van de hand des Dichters bezaten, wat anders zou er uit zijn op te

merken, dan dat hij van zijne dienst in den bloei des mannelijken leeftijds met het meeste vuur gewaagde; immers, wien zou het invallen in het *gedoogen des Kinds* de toekomstige strafheid van WILLEM III te zien? Voeg nu echter bij de bede voor FREDERIK HENDRIK - die wij u in het *Daghwerck* ter lezing aanbevalen - de lofspraak, hem elders bedeeld:

> Hy, Frederick in 't kort, 's Landts zorgh en ziel en zegen.

Voeg bij deze de bekende *Scheepspraet* - welke HUYGENS eene plaats verzekert naast MARNIX, zeldzame Hovelingen, welke den volkstoon wisten te treffen! - vergelijk, hadden wij liever moeten zeggen, vergelijk daarmede de plaatsen in de *Vita propria*, op welke hij van WILLEM II gewaagt en WILLEM III schetst, en lees dan de volgende regelen in het *Cluys-werck*. HUYGENS heeft verteld, dat hij zich des morgens ten Hove begeeft, om rijk en arm, om al wie iets van den Prins te verzoeken heeft, te woord te staan; - hoe hij dit deed, heugt ons uit het *Daghwerck*:

> Grooten sal ick eere bieden
> Even oft sy my gebiedden,
> Mindere even oft ick haer
> Broederlick verbonden waer,
> Armen, onderdruckten, weesen
> Met noch vriendelicker wesen
> Uyt de wanhoop op doen staen.

HUYGENS verhaalt verder, dat hij in den Raad plagt te zitten, om de have des Prinsen te besturen, en in zijnen naam te straffen; om hem toe te cijferen, wat regt en redelijkheid oorbaar maken:

> Twee uren draeijt dat rad voor noen, en na, twee andre;
> Tenzy de bykomst van hem selver yet verand're;
> Want, als 't hem dienstigh dunckt dat hyder by verschijn,
> En will sijn eigen raed en rekenmeester zyn,
> Soo doet hy 't meesterlyck, en met soo scherpe sinnen,
> Dat niemand dencken derv' om tweemael te beginnen
> Daer hy 't gelaten heeft.
> *Cluys-Werck*, V. 157-163.

Het is lof, maar een lof, dien HUYGENS zijnen beminden Meester niet zou hebben bedeeld, zonder dien te verhoogen, door er een bewijs zijner heuschheid, zijner genade bij te voegen; het is een lof, waarop de toekomstige Troonbeklimmer van *Albion* regt heeft, maar dien geene beminnelijkheid benijdenswaardig maakt.

Zoo teekent een Autobiographist scherp, ook waar hij zich onthoudt!

Wij zijn genaderd tot eene bijzonderheid van het huisselijke leven des Dichters, liever tot eene uitstorting van zijn gemoed, die ons voor hem inneemt; het is de wijze, waarop hij met zijne dienstbaren omgaat. Hij keert van het Hof, zegt hij, zijne woning omstreeks twee uren na den noen weder in, en vindt er, zoo als hij het kernig uitdrukt: ‘Spraecke noch spreker;’ - het zedig zwijgen zijner dienstboden van beiderlei kunne behoort tot de gaven, die hem in deze het liefst zijn. Daarop wordt ons het gezag van het hoofd des huizes aanschouwelijk gemaakt door ééne enkele veêr, die in het uurwerk alle andere drijft, door de schikking Gods, die slechts één hoofd op ieder lijf heeft gesteld. ‘Als dat ééne niet alles stiert en regelt,’ zegt hij, ‘dan worden lijf en leden, dan worden huis en stad en kerk ontroerd:’

Tot mijnent weet ick die wanorder te vermijden
Door niet gemeensaems van mijn' dienstige te lyden,
  Geen' weerspraeck, geen bedill: maer soo sacht en gedwee
  Houd ick dien teugel op, als of ick 't niet en de'e.
Ock, siende my ontsien, ontsien ick my te minder
Het nieuwe van de straet, of staten hier en ginder
  Te hooren opperen, door een bedientes mond,
  Dien 't sonder mijn gedoogh niet voeghelijck en stond:
Want (segg ick tegens my) wat heeftse toch bedreven,
Die minder menschlickheit daer om sy slaevigh leven,
  En my bedienen moet? en waerom ick niet haer?
  Heeft haer voorouderen van over menigh jaer,
Gemeen' of eigen ramp soo heftigh overloopen,
Dat het kindskinderen als met den hals bekoopen,
  En slaven onder mijn' bevelen moeten zijn,
  Dier bloed ontwyffelick soo goed is als het mijn,
Kan ick daermede min als medelijden hebben,
En denckende rond om aen 's werelds vloed en ebben,
  Beduchten dat de kans kan keeren alle dagh,
  En sij haest dat ick ben, ick dat sy werden magh?
    Cluys-Werck, V. 189-208.

Aan dien trek herkent men HUYGENS!

Het is een blijk der humaniteit, welke wij wèl zouden doen van hem te leeren, - het was de wijze van zien, die onze Vaderen tot de stichting van zoo menig hofje aanspoorde. ‘In onze dagen,’ schreef onlangs een uitheemsch vernuft, ‘is er schier geen andere band meer tusschen heer en knecht, dan dat de eerste bezoldigt en beveelt, en de andere zijn loon naar zich strijkt en gehoorzaamt; het zedelijke gezag is vernietigd, - het vertrouwen zoowel verdwenen als het toezigt.’

En ofschoon de donkere trekken - waarmede hij voortgaat de maatschappij te zijnent in dit opzigt af te schaduwen - bij ons niet van overdrijving zouden zijn vrij te pleiten, want de dienstbare stand levert in ons Vaderland der lijfstraffelijke regtspleging nog niet, zoo als zij het in *Frankrijk* doet, de langste lijst van misdadigers op; - de onbescheidenheid - het gebrek aan allen zin voor het welvoegelijke - het toenemende zedenbederf, dat hij bij de afhankelijken opmerkt, vielen zij u ten onzent nooit in het oog? Gij zult slechts toestemmend kunnen antwoorden, maar ons ook eene andere vraag vergunnen. Zou de schuld dier ontaarding, zou het volslagen verbreken van den band, die weleer het gansche burgerlijke gezin plagt te omstrengelen, zou die heillooze vervreemding louter aan knecht en meid, niet ook ten deele aan vrouw en heer te wijten zijn? Wie herschiep de maatschappij - het graauw of de gemeente? Sinds de zeden in dit opzigt alles, wat naar het aartsvaderlijke der hooge Oudheid zweemde, volslagen hebben verloren; - sinds zelfs de band van gemeenschappelijk belang, onder het Leenstelsel tot trouwhartige genegenheid veredeld, gewelddadig is verscheurd; - sinds de edele zelfopoffering, die de namen van zoo vele knapen en leerlingen, in de historie van de opkomst der Burgerijen, der onsterfelijkheid waardig maakte, in het vergeetboek geraakte, door de onverschilligheid, waarmede men allengs zijne minderen als werktuigen leerde beschouwen - moet het u dikwijls geërgerd hebben, hoe zeer onze eeuw die des g e l d s is! Een weinig nadenkens, in plaats van het verwaten nederzien uit de hoogte, en de sprekende overeenkomst tusschen alle standen, het menschelijke, dat allen gemeen is, springt van zelf in het oog! Wie durft aanspraak maken op den eernaam van Christen, zoo hem iedere beschouwing van dien aard niet tot werkdadige liefde spoort, liefde, verstandig genoeg, om de wereld niet te willen omkeeren, door naar eene onmogelijke gelijkheid aller standen te streven; liefde, verlicht genoeg, om mede te werken tot het welzijn dier ‘minder menschelijkheid,’ hier en hier namaals!

Wat er al in onze oude Dichters schuilt!

Inderdaad, wanneer gij er u in verlustigen wilt, hoe beminnelijk liefde voor alles, wat menschelijk is, eenen man van talent maakt; welk eenen weldadigen invloed zijne gaven, door dat beginsel geprikkeld, op tijdgenoot en nakomelingen uitoefenen, lees HUYGENS! Wij mogen niet onbescheiden ruimte vergen voor aanhaling bij aanhaling; maar wie onzer Lezers herinnert zich

niet menig fragment uit H o f w i j c k en de Z e e s t r a e t? Hoe vloeit het eerste Dichtstuk over van liefde voor de Natuur:

> Allom sal ick my uyt asen,
> Allom suygen mijns gemoeds
> Lessen, beteringh en toets.

Welk een open zin voor allerlei levens- en wereldbeschouwing in de praatjes met boeren en schippers! - hoe zeer is de Geleerde, de Staatsman, de Hoveling, mensch in den volsten zin des woords, waar hij met opregte sympathie de liefde van KEES en TRYN bezingt! Opregte sympathie, zeggen wij; of getuigt hij niet van zijn eigen huwelijk:

> God liet my sulc'ken ziel en sulcken lijf gebeuren
> En doe was Keesjes hert van Trijntjes niet te scheuren.

Het andere vers.... maar menige plaats, die zijn hoofd en zijn hart om strijd eere aandoet; maar het hartelijk: *Zeeburen, arm geslacht*! is nog niet vergeten, en geen onzer is ooit van onder *de Linden* (in zijn *Voorhout* vereeuwigd, met al de liefde voor inheemsche zeden, welke hem kenschetste), is ooit uit het *Noordeinde* in de koele lommer naar *Scheveningen* gewandeld, zonder de nagedachtenis des mans te zegenen, die zijn weldadig ontwerp jaren lang zag dwarsboomen door saaije sammelaars, van alle nieuwe nuttigheden afkeerig, al bedoelde hij slechts:

> 's Lands eere, 's Lands profyt, en alle mans gemack.

Sla zijn *de Vita propria* op, zoo gij weten wilt, hoe iemand, die zoo in het algemeene belang stelde, zich in het bijzondere van zijne pligten kweet, - welk een echtgenoot, welk een vader hij was, even trouw als kuisch, even wijs als mild, degelijk in één woord, al wist hij zich zoo wèl naar vreemdelingen te plooijen, dat D'ESTRADES hem een' Franschman prees; - maar wij keeren nogmaals tot het *Cluys-werck* terug; een eigenaardige trek lacht ons aan. Het is een briefje aan eenen vriend:

> Myn' maeltyd is, twee sneden brood,
> Meer naer de middelmaet als groot,
> Met soo veel spys daer toe als maghen,
> Onsiecke magen, licht verdragen.
> Spys uytter zee, spys uyt de wey,
> Spys uyt den hof, spys uyt de hey,
> Spys na mijn' eigen tong gekoren,
> Spys toegespyst met haer behooren.
> Dry togen bier, twee droncken wyn,
> Daer kan ick mé verzadight zyn.
> Sommeer ick al dit natt en drooghe,

Het is soo kleinen hoop in 't ooghe
Dat, als 't my yemand schenken wouw,
Mij dunckt ick lang bedenken souw,
Eer icker danck voor wilde seggen.
  Laet ons nu t' samen overleggen,
Gastvrye vriend, diens ick beken
Dat ick de gunst niet waerdigh ben,
Wat al dancks ick u heb te weten
Van dat ick niet t' huys heb gegeten:
Dat is, bij u versaedt mijn' maegh,
Als aen mijn' tafel alle daegh.
Noch gaet die danck maer halver weghe,
Quyt ick my alles dings ter deghe,
Ick moet u hondert streken doen
Met hoed en hand, en been en schoen.
  De somm nochtans daer van wy seijden
Is soo gering voor een van beiden,
En, 't zy van d' uw, of van de mijn',
Het sou soo slecht 'en schotel zyn,
Dat ick de danck-moeyt houw verlooren,
Soo nyt mijn mond, als in uw' ooren,
En dat wy beter onsen lust
Voldeden yder in zyn' rust.
Ick weet niet hoe 't by u gestelt is,
Maer, naer 't hier boven op getelt is,
'k Maek t' uwent, en t' huys oock goed cier:
Dan t' uwent valt het my te dier.
  Wilt ghy dan gast-vry wesen, zyt het,
En als ick 't oock wil wesen, lydt het;
Soo blyven wij van gastery
Ick vry als ick, ghij vry als ghij.
  Cluys-Werck, V. 263 - 304.

Laast gij ooit geestiger verontschuldiging, waarom iemand weinig uitgaat? HUYGENS schreef haar, dewijl hij luttel behagen schiep in de gasterijen zijner dagen, welker overdadig gebruik van wijn hij - even als hij het reeds in H o f w i j c k deed - ook in deze bladen scherp gispt. Wie een weinig in het VIII^{ste} Boek der *Korenbloemen*, in de *Mengelingh, aen zijne Vrienden in Zeeland met van als*, heeft gesnuffeld, hij weet, hoe HUYGENS jaren lang op den Huize te *Muyden* als een der gevierdste gasten werd ontvangen; hoe hij in de gulden eeuw onzer Letterkunde de eerste vernuften zijns tijds te zijnent plagt te zien, en spreekt hem dus vrij van een ongezellig stoïcisme, dat zich zelf genoeg is. De vierentachtigjarige grijsaard had echter schier dien ganschen kring overleefd; de rampzalige invloed, welken de Fransche Letterkunde op de onze zou uitoefenen, deed zich reeds in den ver-

flaauwenden gezelschapstoon voorgevoelen; het degelijke verdween allengs uit beide. Hoe moest hem de ruwheid der drinkgelagen, waarin de overgeblevene ligchaamskracht zich bot vierde; hoe moest de onwaarheid der conversatie, waarin men eene valsche beschaving huldigde, hoe moesten zij hem om strijd doen walgen! o Gesprekken, welke HOOFT plagt te kruiden, die VONDEL's geestdrift levendig hield, waaraan TESSELSCHADE, door hare bevalligheid en hare talenten, iets ideaals gaf! wat waart gij anders dan de droom van eene blijdere levensvaag? En toch, al schemerde er een traan in de oogen des grijsaards, bij de verlevendiging hunner heugenis, was hij geheel van oude vrienden verlaten, was hij volslagen alleen? Hoor hem over zijne Boeken spreken, niet met den ophef eens Verzamelaars, die van verre zijne fraai ingebondene exemplaren gadeslaat, allemaal maroquin! - niet met de gezwollenheid van eenen Antithesen-jager, die u de meest ordelooze bibliotheek ter wereld schildert, *pourvu que ça brille*; - neen, met al de warmte eens Vriends, die zijne nachtrust opoffert, om naar die stemmen uit het grijze verledene te luisteren, met al het zelfverwijt eens veellezers, die er zoo weinig van leerde; wij mogen alleen het laatste aanhalen:

Ontrent die dooden dan (ghij weet, ick meen myn boecken)
Ben ick gedurigh of te vinden, of te soecken.
En voelder my nu eerst soo yverigh aen vast,
Als hadd icker mijn lang, lang leven na gevast,
Nu is 't waer, tyds genoegh heb icker by versleten,
Waer ick niet bott geweest, ick hoorde wat te weten;
Maer vinde dat ick pas een dingh te deghe weet,
Dat 's dat ick my te deegh een' ouden weet-niet heet.
Vraegt niet hoe ick het weet: 'k hoeft maer my selfs te vragen:
Goed' eters hongeren; maer niet met volle maghen.
Voeld' ick my wel vervult, ick hongerde niet meer:
Maer als ick my door all het wetelycke keer,
En tast wat icker van tot mynent vind in lading,
Oh armen! 't is een niets, en alles werdt mijn' gading.
En even als m' eertyds te Roomen heeft geseght,
De werelt is my recht een twyfellick gerecht;
'k Waer geeren allom aen, en weet niet waer beginnen,
Denckt of ick hals-werck heb en oeffening van sinnen.
En of my snippering van uren overschiet,
En of my volck gebreeckt, dat mij als in 't verdriet
Van ydel' eenigheit kom' troosten, met der wijven,
Onverandwoordelijck bejagh van *tydverdryven*.

Cluys-Werck, V. 385 - 406.

Wanneer wij niet reeds verre de grenzen eener aankondiging, zelfs in dit Tijdschrift, hadden overschreden, wij zouden, ter proeve der overeenstemming tusschen den toon van het gemoed van HUYGENS in zijne jonkheid en in zijnen ouderdom, de plaats over een gebrek zijner oogen in het vers: *Gedwongen Onschuld, mijnen Vijand Vrede*, vergelijken met *Cluys-werck*, v. 416 - 432, in welke laatste zulk een aandoenlijk besef zijner afhankelijkheid van God spreekt; wij kiezen, ten bewijze, dat geen gebrek aan zin voor andere geneugten hem zoo veel met zijne boeken deed ophebben, eene bijdrage tot de geschiedenis zijner opvoeding. Het is zijne liefhebberij in zang en muzijk, een zin, in die dagen bij de jeugd reeds vroeg ontwikkeld, door de wiegedeuntjes, welke men den kleinen voorzong:

> Soet' ouders, die verstont hoe goed voor alle dingen
> Den Heere lofsang is aendachtelijck te singen,
> En geen onorden self te brengen in sijn' kerck,
> Allom d' onkundigen haer onbeschaemde werck.
> Ick hebber boven u geen' meester toe versleten,
> 't Geen icker eerst af wist heb ick door u geweten,
> En u vermaeckte 't welgeluckte kinds-gesangh
> Met meerder moeijte niet als van sess weken lang.
> Tot d' Engelsche viool noch andere sess weken;
> Doe quam de luyt: daer viel wat langer mé te spreken
> Voor korte vingeren op sterck en stracker snaer.
> Van seven duerde dat tot aen myn negenst' jaer,
> Uyt was de leerery, en ick swom sonder biesen
> Op eigen hontje, schip en goed, winst en verliesen.
> Waer toe 't gekomen is, en hoe die ball van snee
> In 't rollen is gegroeit, brengt d' ondervinding mé.
> Een boogh, een vinger-werck en kost my niet versaden,
> Mijn' heete toon-lust most in wijder weelde baden,
> Clavier op yser en op coperdraed', op tinn
> Tot pypen uijtgesmeedt, dat wonderlick versin,
> Theorbes lang gedarmt, en uijt der Mooren landen
> Guitarre, bastard luijt, vermanden ick met handen
> Die 'k alles machtigh vond, na dat het jong gewricht
> Luijt-machtigh was gemaeckt, daer 't altemael voor swicht.
> Noch bleef ick niet voldaen: 't verveelde my copye
> Van mijns gelijck te zijn: en, als ick 't recht belije
> Ick hiel mijn' hand te goed, ja voelde my te sterck
> Om niet als aep te zijn van ander luijden werck.
>
> *Cluys-Werck*, V. 437 - 464.

Wenscht gij niet, dat de Hollandsche Musici onzer dagen een weinig van die zucht voor het oorspronkelijke aan den dag legden, zoo in de wijsjes als in de liedjes, welke onze Maatschap-

pijen bekroonen? Of zal ooit de Toonkunst eenigen invloed op ons Volk uitoefenen, wanneer de *fallacious theory* opgang maakt, dat inheemsche toestanden geene bruikbare stoffe opleveren? Wij zouden zoo gaarne in den Zang eene Priesteresse der Volksbeschaving huldigen, wanneer wij slechts overeenstemming zagen tusschen het doel en de middelen!

HUYGENS klimt van de Muzijk tot de Poëzij op, en, koutende bestevaar als hij in dit gansche Dichtstuk blijft, somt hij aardig op, hoe velerlei hij geschreven heeft. Verbazend mag het aantal zijner Schriften heeten, wanneer men er bij in aanmerking neemt, dat hij zich, onder het opstellen van deze, zestig jaren lang van zijne hofdienst kweet, eene taak, die hij met naauwgezetheid waarnam. Of wij allen, die het zoo druk hebben, en toch zoo weinig leveren, er ons aan spiegelden!

Maar wij hebben HUYGENS nog in een ander, nog in een alleropmerkelijkst licht te zien, in zijne verhouding tot de kritiek. Zoo wij uit de Z e e s t r a e t reeds vermoedden, dat hij deze een luisterend oor leende, hoe worden wij er in bevestigd door de volgende plaats:

> Daer zijnder die ick self somwijlen by my roep,
> En noodese te gast, te weten beid' haer' ooren,
> Om wat ick by geval gebaert hebb t' overhooren,
> En na haer wetenschap doorkeuren met geduld,
> En geven my hier eens wat eer, en daer wat schuld.
> Hoe soet is my die slagh van med' en tegenspreken,
> En hoe veel vind ick my van soo soet volck gebreken!
> Daer tegen wat zijns' ons tot quelling, leed en pijn
> Die by geboorte van ons gilde niet en zijn;
> En hoe klein is 't getal van die men met twee ooren,
> 'k Segg ooren van begrip, begaeft vind en gebooren!
> Ey lieve belght u niet dien 't schijnt ick by gevall
> Met sulcken toenaem tot uw oneer overvall.
> De kloeckste van verstand, lett wel, de meeste kloecken,
> Ja de staet-kundigste, door eigen aerd, of boecken,
> Heb ick in 't ongevoel, gelijck als blinde lien
> Van verwen, tusschen goed en quaed geluyd gesien.
> Ick heet het een geheim, dewijl my wyser monden
> Bekennen dat sy 't niet en weten te doorgronden.
> Soud ick mijn moeite dan aen luyden van dien slagh
> Op dringen, dien ick doof en ongevoeligh sagh
> Van stemm en snaeren toon? te weten soud ick preken
> Voor menschen die my maer en sien en hooren spreken
> En hebben van de tael geen' kennis die ick spreeck?
> Ick haet het, als sy my, die 'ck maer het hoofd en breeck
> Als ick mijnselven doe. Best laeten w' ons met vreeden.
> En ghy, oor-kundighe, weest welkom, dien ick reden

Van doen en laten geef; als die alleen kont sien
Waer ick der meesteren of prijs of straf verdien.

Cluys-Werck, V. 504 - 532.

Men ziet het - de duisterste onzer Dichters (HUYGENS is er niet zelden voor uitgekreten) behoorde tot die Zangers, welke hunne uitdrukking zorgvuldig wogen en lang overpeinsden, welke begaafde vrienden het eerst de juistheid hunner aanmerkingen op zijnen arbeid toestemden. Maar waartoe toch, vraagt men welligt - en de school van CATS vroeg het in de dagen van CONSTANTYN, en de middelmatigheid baauwt het haar in de onze na - waartoe dat streven naar het kernige en korte? Waarom van den Lezer zoo veel moeite geëischt, als de oplettendheid, waarop HUYGENS aanspraak maakt, het nadenken, waartoe HUYGENS verpligt, de studie, welke HUYGENS vergt, in zich sluit? Eer wij antwoorden, vergunne men ons de opmerking, dat alle stijl ter wereld bijwijlen aan overdrijving lijdt; dat ieders trant soms in manier ontaardt; dat elke overdrijving, iedere manier afkeuring verdient. Niemand zal dus verwachten, dat wij HUYGENS in onze bescherming zullen nemen, waar hij aan deze euvelen hinkt. Alles, wat wij ter vergoelijking zijner gebreken hebben in te brengen, nadat wij van zijne duisterheid hebben afgeschreven, wat op rekening der verouderde taal, wat vooral op die van den gewijzigden kunstsmaak moet worden gebragt, wat is het anders, dan dat zij ons minder dan die der populaire lamzaligheid stuiten, dewijl het beginsel, uit welks verkeerde toepassing zij geboren werden, ook nog in de verbastering eerbied eischt? Het was liefde tot Studie; het was een hoog begrip van Kunst! Beter dan wij het kunnen doen, heeft hij het onbeduidende, het nuttelooze, het walgelijke van alledaagsch gerijmel gegispt; beter dan wij het kunnen, zijn streven verdedigd in de uitlegging van zijn *Daghwerck*; wij schrijven de plaats hier volgaarne af:

‘Soo daer geen onderscheit en waere tusschen Dicht en on-Dicht, mocht men altoos in Dicht, of altoos, in on-Dicht schrijven. Maer het langh gebruyck seght jae, en vele redenen bewyzen 't; alle te kennelick om op nieuws te melden. Nochtans siet men soo ongelijcke dingen hier vermenghen, daer verwisselen. Daer zijn Dichters, die selden Dicht baeren: meest on-Dicht in Rijm, ende het wordt gangbaer; *pro captu lectoris*. Haer lof is; sy spreken klaer, en behoeven geen' tolck. Soo en doen zy: Maer wie soude haer de duysterheit vergeven? haer Dicht is on-Dicht. Soo en gingh 't met de

Oude niet. Haer Dicht was dicht; verre van ondicht; en behoefde wat vertolcks. Wel den genen die sich in de moeyte gesteken hebben.'

En wèl dengene, die zich de moeite getroost u te bestuderen, CONSTANTYN! want de gedachten, welke er in uwe verzen schuilen, beloonen die moeite honderdvoud, even als eene voortreffelijke schilderij, even als fraai muzijkstuk het doet; - wij winnen er bij, door dus doende allengs tot de hoogte op te klimmen, welke de meester reeds bereikte!

Een' enkelen trek nog, en wij besluiten onze te lange aankondiging:

> Volght endelick het werck van geen werck, leeghe treden
> Van stille wandelingh, gevoet-rept, of gereden.
> Die my waer henen? vraeght, bericht ick, waer niet heen?
> Soo voll waer-heenen is den Haegh in all' sijn' leen,
> In all' sijn' verr en by beroemd' omstandigheden;
> Soo swaer om kiesen ist waer 't schoon we'er te besteden:
> Ten Westen Westland in, ten Oosten na 't geboomt,
> Daer alle vremdeling sich inbeeldt dat hij droomt,
> En wandelt soo verheugt in 't heerlijcke vermaken
> Dat hijder in verwert en wenschte niet t' ontwaecken;
> Ten Noorden zeewaert aen, langs heen mijn' steene straet,
> Mijn' straet; gedenckt het Haegh, en wie daer over gaet,
> Hoe 'ck tegen wind en stroom dien toegang heb gedreven,
> Die nu met reden heet de schoonste van uw' dreven,
> Wat ick lang tegenspraecks en jock heb uijtgestaen,
> Eer men mijn seggen of mijn schrijven wouw verstaen.
> Ten Zuijden noch een straet, die uit de mijn' geboren
> In plaets van al te droogh en al te natte sporen,
> De Delfsche reiseren sijn' steenen rugge leent.
> By my is 't alle daegh soo verre niet gemeent:
> Een' soeter wandeling, een' eigener, een' liever,
> Lacht my van naby toe en kittelt mijnen yever;
> Hofwijcker heerlickheit, het prachtige casteel,
> De woeste wildernis van eicken, hoogh en veel,
> De masten steil en recht, om schepen uyt te rusten,
> De levende rivier langs mijn' bevaren kusten,
> Mijn' dobble wederzyds gestichte water-cluys,
> Mijn' vischmarckt sonder geld, mijn nachtegael-gedruys
> Die locken my slincks om, die helpen my lang leven,
> En van soo grooten gunst alleen Hem d' eere geven
> Die mij beleven laet in desen avondstond
> 't Geen ick all over noen mijns ouderdoms bestond.
>
> *Cluys-Werck*, V. 561-592.

Die zucht voor veldgeneugte behoorde tot de karakteristieke trekken van het leven van aanzienlijken dier dagen; - hof en

veld waren toen naauwer verwant dan in onzen tijd. Een enkel bewijs, den vreemde ontleend, en wel aan eenen man, die met HUYGENS vertrouwelijk omging, vinde hier zijne plaats. Wij bedoelen Sir WILLIAM TEMPLE, den held der *Triple-Alliantie*, den meesten onzer Lezeren door zijn Boekske over ons Land en onze Landgenooten bekend. Hij sleet den avond zijns levens op *Moor-Park* in *Surrey*, zoo als HUYGENS den zijnen op *Hofwijck* had doorgebragt. ‘De luchtstreek strookte met zijn gestel,’ zegt een zijner Levensbeschrijvers; ‘de vruchtbare grond lokte hem, wiens liefhebberij pooten en planten was, tot allerlei nieuwen aanleg uit. Sir WILLIAM TEMPLE hield er zich onvermoeid mede bezig; - weldra was het gansche landschap herschapen in de hoekige regelmatigheid, welke hij in de bloembedden zijner Haarlemsche en Haagsche vrienden had bewonderd. Eene beek, die den heuvelen van *Surrey* afstroomde, omkronkelde zijn eigendom; maar een loodregte, stokstijve vaart, die, van een terras omzoomd, den hof in tweeën deelde, werd waarschijnlijk door de liefhebbers van het schilderachtige dier dagen hooger geprezen dan de wilde onbesuisde spring in 't veld.’ Is het u niet, of gij HUYGENS *Hofwijck* hoort roemen, dewijl alles er dubbel is, de hoven, de perken, de lanen, alles aan gene zijde volmaakt zoo als aan deze? Zoo dikwijls ons de beide liefhebbers van zoele lommer voor den geest kwamen, wisten wij naauwelijks, wat ons het meeste trof: de gelijkenis, die zij aanbieden, of de tegenstelling, welke zij opleveren? Beide hadden wereld en menschen in allerlei licht gezien, onder allerlei omstandigheden leeren kennen, in den schoot huns gezins, als in den verren vreemde, op buitenlandsche Gezantschappen en aan inheemsche Hoven; beide waren beschaafde, geletterde, talentvolle mannen; beide keerden in den avond huns levens tot den schoot der algemeene moeder, tot de Natuur terug! HUYGENS dweepte met boomen; TEMPLE deed het met vruchten; maar de eigenaar van *Moor-Park* zou den Heer van *Hofwijck* welgevallig hebben toegeknikt bij een genot als het volgende:

> Siet ghy die peersche Pruym,
> Die ongefoolde Maeghd van vingher en van duym,
> Dien Appel goud op groen, die wonderlicke Bessen,
> Die Kerssen, uiterlick als roode wijn in flesschen
> Noch beter in haer lijf, die Peer met haer geslacht
> Door menigh overspel tot soo veel keurs gebracht?

Beide waren vrienden en raden van den jongen Vorst, wiens talenten zij vroeg onderscheidden, maar dien HUYGENS slechts

met het Stadhouderschap zag bekleeden, ten einde hij in staat mogt zijn ons Vaderland te redden; dien TEMPLE op den Koningszetel van *Albion* zag verheffen, opdat hij de aanmatiging van *Frankrijk* mogt beschamen, opdat hij een ander schild der Hervorming worden mogt! Wij spraken straks van de tegenstelling, welke zij aanbieden; inderdaad, hoe ongelijk was beider grijsheid! TEMPLE had zich onzijdig gehouden in de korte worsteling tusschen den laatsten der Koningen uit het Huis van STUART en den laatsten, en zeker niet minst grooten der groote mannen uit den ouden stam van ORANJE; en ofschoon Sir WILLIAM zich op galadagen in het gehoorvertrek van *Windsor* vinden liet, en WILLEM III bijwijlen op *Sheen* het middagmaal te zijnent gebruikte, de oude Afgezant van JACOBUS aarzelde, en weigerde onder den nieuwen Meester Secretaris van Staat te worden. ‘Het was echter gehechtheid aan, noch naauwgezetheid jegens den vervallen' Monarch, die er hem van wederhield; het was,’ vaart de straks aangehaalde Schrijver voort, ‘het was weerzin en afkeer van alle gevaar, alle last; TEMPLE stemde er in toe, dat de hoop zijns huizes, dat zijn eenige zoon met het ambt werd bekleed. Een week na de benoeming eindigde deze zijn leven door zelfmoord; hij had den Koning ten gevolge van onvolkomene inlichtingen tot eenen onberaden stap jegens *Ierland* verleid! Toen vertrok Sir WILLIAM, verslagen van rouw, van het buitengoed *Sheen*, in de omstreken van *Londen*, naar het afgelegener *Moor-Park*, en sleet er het overschot zijner dagen!’ Vergelijk met dien verbitterden ouderdom den vrolijken levensavond van HUYGENS, welke zijnen naam, zijne begaafdheden, zijne deugden, in drie verdienstelijke zonen, in lieve kleinkinderen, herleven zag, - dien zoetsten troost der grijsheid, die hoogste weelde na een wel doorgebragt leven! HUYGENS, tot zijne laatste ure toe verlustigd door het schouwspel van zijnen lieven *Haegh*; TEMPLE, twintig of dertig mijlen verre van de hoofdstad verwijderd, en ter nood, van tijd tot tijd, door eenige weinige vrienden, slechts bijwijlen door dezen of genen vreemdeling bezocht, ‘om eens een kijkje te nemen van den stichter der *Triple-Alliantie*.’

Wij hebben nog van de treffendste tegenstelling niet gewaagd, den toestand, waarin ieder hunner de Letterkunde zijns Lands achterliet, de bestemming, aan ieder van deze beschoren. ‘TEMPLE,’ in de zijne slechts een vernuft van den tweeden rang, ‘TEMPLE,’ lazen wij onlangs, ‘had op *Moor-Park* een eccentrische, grillige, onaangename jonge Ier, die een volks-

loop te *Dublin* ter naauwer nood ontkomen was, tot amanuensis, voor twintig *pounds* jaarlijksch inkomen en den kost. Die jonkman zat ten disch aan met de ondergeschikten des huizes; die jonkman schreef slechte verzen tot lof zijns meesters; die jonkman maakte een aardig, donkeroogig, jong kamermeisje van een van Sir WILLIAM's verwanten zijn hof. Welligt zag ook TEMPLE niet meer in dien jonkman, zeker vermoedde hij weinig, dat er onder het ruwe, het terugstootend uiterlijk van dien afhangeling een genie school, even geschikt om aan den staatkundigen, als aan den letterkundigen hemel te schitteren, een genie, bestemd om groote rijken te schokken, om millioenen te doen schateren en millioenen te doen knarsetanden, om het nageslacht gedenkstukken na te laten, die gewaardeerd zullen worden, zoo lang de Engelsche tongslag leven zal. Weinig vermoedde hij, dat die vrijerij in de hal zijner dienstboden, welke hem misschien naauwelijks waardig scheen tot voorwerp zijner scherts te strekken, het begin was eener lange, onzalige liefde, die even wereldvermaard zoude worden als de hartstogt van PETRARCHA of van ABELARD: Sir WILLIAM's Secretaris was niemand anders dan JONATHAN SWIFT, en het kamermeisje de arme STELLA!'

HUYGENS, die zich handhaafde in de rij onzer eerste Dichters, in eenen tijd, welke - maar voor wien onzer Lezers wordt een tafereel vereischt van Hollands gulden eeuw in Wetenschappen en Kunsten? Aandoenlijk schouwspel, hem, den laatstovergeblevene te zien der vernuften, welker glorie ons uit de dagen van FREDRIK HENDRIK tegenstraalt, de laatste star aan onzen allengs verbleekenden hemel! Of gaat er, bij het verflaauwen van zijnen luister, eenig licht op, dat verdiend had naast het zijne te blinken? Of speelt er om de knieën des grijsaards een jongske, of is er ten onzent een wicht geboren, dat een andere HUIG DE GROOT in de Regtsgeleerdheid, een andere HOOFT voor de Geschiedenis, een andere VONDEL voor de Poëzij, een andere REMBRANDT in de Schilderkunst, een andere JOHAN DE WIT voor de Staatkunde, een andere LEEUWENHOEK in de Natuurkennis, een andere VAN CAMPEN voor de Bouwkunst (want waar zouden wij eindigen), beloofde te worden? De achttiende eeuw werpt reeds hare schaduw over het Land, dat in die harer voorgangster *Europa* het eenige schouwspel aanbood der ontwikkeling aller gaven van den menschelijken geest, onder den invloed der beide geniussen, die hem wieken bedeelen: V r i j h e i d en V r o o m h e i d !

Wij zijn onzes ondanks algemeen geworden; doch de indruk

der tegenstelling wint er niet bij, al bepalen wij ons tot de Literatuur. Of wat hebben wij, om het Proza op te wegen der Engelsche Essayisten en Romandichters, aan wier hoofd ADDISON en FIELDING schitterden? Of werden onze zoetvloeijende en zanglustige Vaderen door een' Dichter verrukt, waardig hem naast POPE te stellen? Of heeft *Albion's* Muze, sedert die opvolgers van SWIFT door anderen werden vervangen, heeft zij niet nog onlangs weder in het Rijk der Poëzij de Wet gegeven?

o Die Achttiende Eeuw, waarin al onze naburen vooruitgingen en ons op zijde streefden, terwijl slechts wij stilstonden, stilstonden zelfs, wanneer het scheen, dat wij ons bewogen! Eischt gij een bewijs, zoo meet de laagte onzer politieke volksbegrippen, zoo zie de scharen naar *Abällino* en *Julius van Sassen* stroomen, als waren wij, trots onze omwenteling, nog de gedrogtelijke voorstellingen van vorstendwingelandij en bandietenvrijheid niet te boven! H o e is dat tijdvak dan toch doorleefd?

Het zij verre van ons met eene zoo sombere beschouwing te eindigen, en geen ander blijk onzer dankbaarheid voor dit Handschrift te geven, dan eene ontmoedigende vergelijking, hoe diep wij onder onze vroegere Vernuften daalden. De uitgave van nalatenschappen als deze, - welke in geene bibliotheek ontbreken mag, - moet meer doen, dan onzen eigenwaan bezadigen; zij moet ons aansporen ter navolging der deugden, die ons uit de Gedenkschriften van het voorgeslacht toeblinken. Het was daarom, dat wij beproefden HUYGENS af te schilderen, zoo als wij hem uit zijne Geschriften en Werken bewonderen: een menschelijk en een degelijk man; - doch eene herhaling is na al het gezegde overbodig. Het was daarom, dat wij zijnen open' zin voor alle Kunst en alle Wetenschap roemden; wij hadden er zijnen lust in alle uitvindingen, inheemsche en uitheemsche, moeten bijvoegen; Sir DAVID BREWSTER heeft nog onlangs CONSTANTYN's ijverig pogen gehuldigd, om van de ontdekkingen van GALILEI voor onze zeevaart partij te trekken. Het was daarom, dat wij zijne liefde voor kritiek, studie, natuur in het licht stelden; - bij deze zou andermaal eene uitweiding beleedigend zijn. Het was daarom, dat wij zijne Godsvrucht prezen, eene Godsvrucht, die al zijne krachten, al zijne gaven dienstbaar maakte aan het verheven doel, dat het leven in zijne oogen had:

Is doch 't Vaderlant te minnen
Boven al dat min-verleidt,
Stijght dan hemelwaert, mijn sinnen
Daer uw Vader-erve leit.

Album. Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

***Geldersche Volks-Almanak voor het jaar* 1842 (*Achtste Jaargang*). *Arnhem*, (*bij*) G. van Eldik Thieme. 1842. Behalve het Voorwerk, 210 blz. in 12°. *Zeeuwsche Volks-Almanak voor het jaar* 1842 (*Zevende Jaargang*). *Te Zierikzee, bij* J. van de Velde Olivier, *Boekdrukker en Boekverkooper*. c en 156 blz. in 12°. *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1842 (*Zevende Jaargang*). *Deventer*, (*bij*) J. de Lange. 1841. Behalve den Kalender, 199 blz. in 8°. *Drentsche Volks-Almanak*, 1842 (*Zesde Jaar.*). *Te Koevorden, bij* D. Hemsing van der Scheer. Behalve den Kalender, 260 bl. in 12°.**

Wat mag toch den Uitgever van N°. 1 bewegen, dat Boeksken, immers de exemplaren, die wij in de laatste jaren ontvingen, in een zoo onbehagelijk gewaad te steken? het is u groen en geel voor de oogen, indien het op uwe tafel ligt. Het kleed der eerste Jaargangen was zediger, maar ook passender. Met het prentwerk is men ook niet vooruitgegaan, want, behalve eene gravure naar de schilderij van REMBRAND, *Adolf van Gelder zijn' vader bedreigende*, van hetwelk er veel betere bestaan - in deze toch ziet ADOLF zijnen vader, dien hij bedreigt, niet aan - vindt men hier nog drie plaatjes, behoorende bij de geschiedenis van FAUST op *Waardenburg*, welke geene de minste verdienste bezitten.

Maar nu de inhoud? Op drie, vier Stukjes na had, naar ons inzien, de rest wel ongedrukt kunnen blijven. De Dichtstukken hebben niets om het lijf, zijn veelal flaauw, week en ziekelijk. Regels, als waaruit *een lonk* is zamengesteld, moesten in onzen leeftijd niet meer gedrukt worden; en de vrome SLUITER heeft zeker wel nooit kunnen denken, dat men, 70 jaren later, in eenen Volksalmanak de klagten, die hij aan zijne *eerbare, godtvruchtige nicht* BARTA VERDUN zond, openlijk zou bekend maken, waardoor thans iedereen weet, dat de goede man zoo had

> Zijn bijsonder leet,
> Dat alle man juist niet en weet.

en dat hij

- daar de werelt zoo na jankt
  reeds lang had afgedankt.

maar dat hij echter zoo ingenomen was met zijne *vreugt en liefde Sangen*, dat hij aan zijne Nicht, bij de toezending van deze, schrijft:

Maar siet alhier, waarmeè dat ik
Mij selfs somtijds, soo soet verquik,
Ja 't hert mij in mijn lijf opspring
En ik van *vreugt en liefde sing*.

o Die domme bewonderaars zijn voor de afgestorvenen, wat domme vrienden voor de levenden zijn!

'Ezels! laat de dooden rusten!'

Onder de Prozastukjes onderscheiden zich gunstig *Heumen, Malden en Groesbeek*, door J. VAN SCHEVICHAVEN, en *Herinnering aan Monferland*, door L.J.F. JANSSEN. Meent de Schrijver van *Eenige oudheden en volksgebruiken, uit de omstreken van Elburg*, in ernst, dat het tot de bijzonderheden aldaar behoort, dat de jeugd bij zang en dans het: *Daar ging een Patertje langs den kant*, zingt? Zou er wel ééne plaats in ons Land zijn, waar dit gezang, eens tot smaad der Geestelijkheid (waarschijnlijk in de zestiende eeuw) vervaardigd, niet in eere is gebleven? Voor het overige komt in dit Stukje, hoezeer wat vreemdsoortig dooreengehaspeld, en in kleinigheden vervallende, het een en ander voor, hetgeen als bijdrage tot de kennis van het bijgeloof en de gebruiken onzer voorouders kan strekken. Het Stukje over *De huishouding der bijen*, schoon wat lang (van bl. 3-60), en niet veel nieuws behelzende, is hier op zijne plaats. Het doet ons leed over den oudste der Volksalmanakken niet veel meer te kunnen zeggen! - maar *vooruit* gaat hij niet.

In het Voorwerk, waarin de Zeeuwsche Almanak blijft uitmunten, geeft een der Heeren Redacteurs, H.M.C. VAN OOSTERZEE, een uitvoerig Stukje over de *Planeten en den maandelijkschen stand der voornaamste van dezelve, gedurende het jaar* 1842, hetgeen de verdienste heeft van zeer bevattelijk en duidelijk te zijn.

Onder de Prozastukjes, in het Mengelwerk voorkomende, is dat van de Heeren H.A. CALLENFELS en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, over het voormalig *Kasteel van Sluis*, in *Vlaanderen*, zeer lezenswaardig. - Ook lazen wij met genoegen dat van den Heer E.B. SWALUE, *Iets over het Provincialisme, en meer bijzonder over het Zeeuwsche*. - Wij wenschen, dat de *onderlinge Waarborgvereeniging van Arbeiders en Werklieden, te Zierikzee*,

van welke de Heer A. MOENS VAN BLOOIS hier een verslag geeft, gewenschte vruchten zal opleveren. Die inrigting is te jong, om er nu reeds een oordeel over uit te brengen.

De Poëzij maakt ook in *Zeeland*, evenmin als elders, vorderingen.

Wat is de Overijsselsche broeder dit jaar mager (bijna 100 bladzijden minder dan elke voorgaande Jaargang)! De inhoud beantwoordt echter aan den titel. Men vindt hier bijdragen voor de Taal, Oudheid, Geschiedenis en Letterkunde van *Overijssel*, alle wel niet even belangrijk, doch echter harer plaatsing niet onwaardig.

Het eerste Stukje, van den Heer E. MOULIN, over *den vroegeren Koophandel en Scheepvaart der Stad Kampen*, eene bijdrage tot hetgeen de Heer Mr. J. VAN DOORNINCK in den Jaargang van 1838 leverde, is niet het minste. Dat van den Heer P.C. MOLHUYSEN, over *de eerste Overijsselsche Drukkerijen en de Donatus*, leert ons, hoe in de vijftiende eeuw, zoowel te *Deventer* als te *Zwol* en te *Hasselt*, de Boekdrukkunst met vrucht werd beoefend, en geeft ons ten slotte eene beschrijving van een zoogenaamd Blokboek (met houten vaste letteren gedrukt), te *Deventer* voorhanden. Die zelfde Geleerde gaf o.a. nog eene bijdrage tot de geschiedenis van het Strafregt uit de zestiende eeuw. Met belangstelling lazen wij: *Deventer door den Keurvorst van Keulen en den Bisschop van Munster ingenomen en bezet*, van den Heer (Mr.) W.H. C(OST) J. (ORDENS), en het *voormalige Kasteel Schuilenburg*, van den Graaf F. VAN BYLANDT; de andere Stukjes, die echter ook hunne verdienste hebben, gaan wij stilzwijgend voorbij. Wij moeten echter nog met een woord spreken over de mededeeling van den Heer Mr. P. BOSSCHA omtrent de Handschriften, nagelaten door GIJSBERT CUPER. Wij vernemen er uit, dat van dezen Deventerschen Burgemeester, die met WILLEM III, den Hertog VAN MARLBOROUGH, den Graaf VAN NESSELRODE en andere voorname Staatsmannen briefwisseling hield, eene Verzameling van meer dan 200 Boekdeelen bestaat, en dat die Verzameling vele wetenswaardige bijzonderheden bevat omtrent de groote gebeurtenissen van dien tijd. De Heer BOSSCHA zegt, dat hij zich onledig houdt, om van dezen schat, welke in het bezit is van den Heer Mr. C.A. VAN MUNSTER JORDENS, eenen Beredeneerden Catalogus te vervaardigen. Wanneer wij den Schrijver wel begrijpen, zal zijn Werk aan het publiek niet worden onthouden.

Een tiental plaatwerken, de afbeeldingen bevattende van beschrevene voorwerpen, moet - zoo als wij op blz. 199 lezen - dit

jaar het gemis van meerder drukwerk vergoeden. Maar wij vragen, of het niet wat heel weelderig en overbodig is, om aan de afbeeldingen der wapens van 17 kleinere Steden van *Overijssel* vijf platen in te ruimen, vooral daar de beschrijving dier wapens zeer naauwkeurig in den tekst wordt gegeven, en de meeste nog eens in het klein, maar duidelijk genoeg, op de afbeelding van eenen Overijsselschen Gedenkpenning voorkomen? Men had kunnen volstaan met alleen de afwijkingen aan te wijzen.

En nu de *Drenthsche*? De omslag prijkt voorop met het wapen van het geslacht VAN HEIDEN TOT REINESTEIN, en achterop met de afbeelding van het huis *Laarwoud*, een' eigendom van dat geslacht. In den Jaargang van 1837 werden ons reeds eene korte Levensschets van den te *Zuidlaren* in *Drenthe* geboren' Graaf L.S.V.G. Graaf VAN HEIDEN, en in dien van 1839 het Portret van dien Admiraal in Russische dienst, met eenige dichtregelen op die afbeelding, geschonken. Nu ontvangen wij hier weder eene aanteekening betrekkelijk het bovengenoemde Huis *Laarwoud*, en eene andere *betreffende het geslacht van Heiden en deszelfs wapen*, beide zonder veel belang. Men kan niet ontkennen, dat die Heidensche vereering wat taai wordt, en de heide, welke men hier bewandelt, wat dor. Het Huis *Laarwoud* heeft, volgens de afbeelding, niets bijzonders: eene deur gelijk vloers, met drie ramen aan weêrskanten, zeven ramen op de eerste verdieping, en den zolder met een gewoon kapdak op de tweede. - Waarom niet liever, in plaats van het wapen van een bijzonder geslacht, voortgegaan met op den omslag eerst de wapens der Gemeenten van *Drenthe* te geven, zoo als op dien van 1837 dat van *Drenthe* zelf, van 1838 van *Assen*, van 1839 van *Meppel*, van 1840 van *Koevorden*, van 1841 van *Hoogeveen* voorkomen?

Maar de plaatjes in dezen Jaargang, alle steendrukjes van den Heer H.J. BACKER, zijn niet onverdienstelijk; vooral verdient de *Hanenmaaltijd*, naar eene verdienstvolle teekening van J. VAN RAVENSWAAY, lof. De houding van IDA is wat theatraal.

Het Mengelwerk van dezen Almanak wordt geopend door een zeer goed gesteld Stukje over den Drentschen Historieschrijver JOHAN PICARDT en diens Werken. Maar lezenswaardig is vooral *Het Jaar* 1672 (een vervolg van hetgeen in de Jaargangen van 1839, 1840 en 1841 voorkomt); het thans geleverde gedeelte munt vooral uit door eenen goeden stijl en eene fiksche beschouwing der gebeurtenissen. Het oordeel over JAN DE WIT, in de aanteekening (45), op bl. 74 en volgg., komt ons zeer juist voor. Het woord:

een vergis, voor *eene vergissing*, in de aanteekening (50), op bl. 79, kunnen wij niet aanbevelen. - Men zegt wel: iets *bij gis opmaken*, en dus zou men welligt ook kunnen zeggen: iets *bij vergis verhalen*; maar *een vergis hebben*, voor *eene vergissing hebben, zich vergissen*, is, dunkt ons, minder juist.

Het Stukje over *de eigene zelfstandige regtsspraak in Drenthe* is voor de Historie van het Regt niet onbelangrijk. Wij kunnen het echter den bekwamen mededeeler niet toestemmen, dat, vermits *Drenthe* als landschap eenmaal eene eigene zelfstandige regtsspraak heeft gehad, het in onze dagen ook, even als alle andere Provinciën, een eigen Provinciaal Hof moet bezitten. Is dan de Steller van meening, dat in onze eeuw weder alle oude instellingen en gebruiken moeten worden hersteld, en verouderde regten weder worden gehandhaafd? Hij voere dan ook de regten der Heemraadschappen, der Dijkstoelen, wat zeg ik, de regten der Heeren van Heerlijkheden, met geeselpaal, galg en paleijen weder in. - Neen, het is thans de vraag niet meer: Welk regt had deze of gene Provincie onder de voormalige Republiek of wel vroeger? maar: Wat is, in verband met de Grondwet, nuttig en noodig?

Onder de overige Stukjes verdienen melding die over *de Zeden en Gewoonten*. - Onder de aardrijkskundige bijzonderheden trof ons, bl. 229: 'In het *Jaarboekje over* 1841, *uitgegeven op last van Z.M. den Koning*, vindt men eene alphabetische tafel der voornaamste steden en plaatsen in *Nederland*, met aanwijzing van derzelver breedte en lengte, enz. Aldaar (zie bl. 53 en 55) wordt *Coevorden* in de provincie *Groningen* geplaatst, en *Meppel* in *Overijssel*.'

De Volksalmanakken voor *Noord-Braband, Utrecht, Groningen* en *Friesland* ontvingen wij niet. Of *Zuid-Holland* er nog eenen heeft weten wij niet. De *Noord-Hollandsche* is *feliciter* dood.

Studenten-Almanak. Leyden, bij L. Herdingh en Zoon. 1842.

De Leydsche Almanak is *zoo* beleefd voor de kritiek, dat de kritiek ook niet onbeleefd mag zijn jegens den Almanak. Hij steekt in dit opzigt gunstig af bij den Amsterdammer, wiens Redactie ons dit jaar geen exemplaar ter aankondiging toezond, en dus schijnt te vreezen, dat men over hem spreekt.

Maar onze beleefdheid mag ons niet toegevend doen zijn. De Leydsche Studenten-Almanak is ook nu weder niet, wat hij vroeger was, - wat hij behoort te zijn. Wij bedoelen juist niet het *Vervolg der Korte Geschiedenis*, omdat wij tevreden zijn, indien een dergelijk verhaal te lezen is. Van de onmogelijkheid, om er iets doorgaand piquants van te maken, zijn wij

sedert lang overtuigd. En het hier geleverde is meer dan leesbaar: het bevat trekken van geest en luim. Maar het *Mengelwerk*!

De eenige Prozabijdrage: *Liefde*, moge eenen niet ongunstigen aanleg, vooral in de *Inleiding*, doen ontdekken, en met eere eene plaats in den Almanak bekleeden - zij mist door overdrijving het ware, dat in dergelijke schetsen behoort te heerschen, - dat *ware*, waarin KLIKSPAAN, meer dan iemand anders, den Schrijver tot model kan verstrekken.

De Poëzij bevat, behalve één Engelsch vers, onderscheidene navolgingen. Sommige zijn niet geheel mislukt - doch de meeste verdienen afkeuring. Het laagst staat *Afscheid*, naar GÖTHE. Men hoore:

> Vaak toonde 't maanlicht aan het zwerk zich, -
> Zoo droevig 't door de neevlen scheen, -
> De nachtwind wiegde op schuwen vlerk zich,
> Als schimmen suisde het om mij heen.

Onder de oorspronkelijke Stukken onderscheiden wij den *Lierzang aan Neêrlands Taalkunstenaars* - aardig, maar nog te beleefd voor zulke dwaasheden; - des *Leydenaars Loflied op zijne Vaderstad*; - en een bevallig *Meiliedje*, dat wij, schoon niet nieuw van vinding, echter het beste uit den Almanak noemen[(1)].

Eene soort van parodie der tweede Elegie van VIRGILIUS, door BILDERDIJK, ontvangt de Lezer als toegift. Schoon ook hier het talent des Dichters niet te miskennen is, vallen dergelijke aardigheden niet zeer in onzen smaak. Of bedoelde B. welligt eene *persifflage* van zekere soort van annotatiën?

Wij willen prijzende eindigen. Daarom voegen wij hier nog bij, dat er onder de *Bladvullingen* sommige niet onaardig zijn, b.v.:

> *Professoren*.
> Zij zijn aannemers in het vak, waarin zij werkzaam zijn.
> *Burg. Wetb.* Art. 1651.

Druk, papier, in één woord, de geheele uitvoering is uitmuntend. Het bewijst, dat de Redactie vooruitgaan *wil*, waar zij *kan*.

(1) KLIKSPAAN maakt aanmerking op de uitdrukking *Minne*LUS*jes* om op *kusjes* te rijmen; de onbekende Dichter kan zich echter met het gezag van BILDERDIJK verdedigen, - en het voorbeeld van HOOFT aanvoeren, die, zelfs door het rijm niet gedwongen, *lusjes* schrijft.

Boekbeoordeelingen.

Algemeene geschiedenis van de Volken en Staten der Oudheid, hunne Zeden, Staatsleven, Beschaving, Kunsten en Literatuur, door Dr. *H. Riedel*. I. Deel, XVI en 546 bl. II. Deel, 428 bl. gr. 8°. (Ook onder den afzonderlijken titel van: Algemeene Geschiedenis der Oostersche Volken en Grieken, hunne zeden, enz. I. Deel, tot op den tijd van Philippus van Macedonië; II. Deel, Macedonische tijd tot op de Romeinen). Te Groningen, bij W. van Boekeren. 1841.

(*Vervolg en slot van blz.* 202.)

Het veertiende Hoofdstuk draagt tot opschrift: Het Thebaansche tijdvak, en is, gelijk het vorige, weder in Afdeelingen gesplitst. Het historische gedeelte, AGESILAUS, CONON (TELEUTIAS had wel eenige meerdere onderscheiding verdiend); vervolgens de beide groote Thebanen, de Atheensche Veldheeren; daarop de geschiedenis van *Thessalië* (zeer uitvoerig), en eindelijk *Sicilië*, onder de DIONYSIUSSEN, DION en TIMOLEON, laat niets te wenschen over. Ref. stemt, in het beoordeelen dezer mannen, in de hoofdpunten met den Schr. overeen, doch zou ten opzigte van DION minder gunstig denken. De zoogenaamde heilige oorlog der Phoceërs is mede zeer juist voorgesteld. De tweede Afdeeling, over het staatsleven, de zeden, levenswijze te *Athene, Sparta*, op *Sicilië*, de gevolgen van den Phocischen oorlog, doen het oordeel en de kunde van den Schr. eer aan; zeer gepast wordt van ISOCRATES gebruik gemaakt.

De Letterkunde van dit tijdvak wordt met SOCRATES geopend. De Schr. spreekt onpartijdig over dezen beroemden man, en stelt zijne betrekking tot ARISTOPHANES in een zeer juist licht. Maar juist omdat SOCRATES tusschen de Sophisten, tusschen de

Blijspeldichters, tusschen de omwentelingen van den Peloponnesischen oorlog optreedt, en volstrekt onmisbaar is bij het schetsen van *Athene's* toestand in die dagen, moest de Schr. SOCRATES niet hier, maar in het vorige tijdvak geplaatst hebben. Hij behoort niet meer tot de eeuw, welker geschiedenis nu is behandeld. Dat wij den Wijsgeer hoofdzakelijk uit XENOPHON en PLATO kennen, is juist eene reden, naar ons oordeel, om SOCRATES, in zijn eigen tijdperk, op zich zelven en naar aanleiding van alle berigten, ook van andere min gunstige Schrijvers, voor te stellen, en niet zoo als hij door beide mannen geschilderd wordt.

XENOPHON wordt door den Schr. hoogstongunstig beoordeeld, en Ref. acht zich verpligt, een weinig tot verdediging van dezen in vele opzigten voortreffelijken man te zeggen. De Schr. zegt: 'XENOPHON gaat in de Memorabilia van SOCRATES daarvan uit, dat de mensch dan eerst aan wijsgeerige bespiegelingen moet denken, wanneer hij zijne wereldsche betrekkingen naar eisch tot stand gebragt heeft.' Dat is te sterk gezegd, en de vertaling van τὰ ἀνθρώπεια door wereldsch zeer modern. Zijn dan die uitdrukkingen: τὶ δίκαιον, τὶ ἄδικον, τὶ αἰσχρόν, τὶ καλόν, enz., zoo geheel van alle zedelijke beteekenis ontbloot en alleen in den praktischen zin te nemen? De Schr. vergeet geheel, dat XENOPHON juist van de Godheid begint, overal den hoogsten eerbied voor der Goden Bestuur aan den dag legt, en juist omdat het den menschen niet gegeven is vermetel in datgene te dringen, wat de Goden (Godheid) hebben verborgen, de stoute bespiegelingen afkeurt, waarmede de Sophisten en Atheïsten van dien tijd onbeschaamd voor den dag kwamen. Zedig en bescheiden, is XENOPHON geheel van de waarheid doordrongen, dat de Godheid ons leven bestuurt, al is de wijze, waarop zij dit doet, soms minder duidelijk; maar tevens gelooft hij, dat men alle middelen moet aanwenden, om zelf partij te trekken van hetgeen de Goden ons geven. XENOPHON is een geloovige, die, bij eerbiedig erkennen van zijne afhankelijkheid van een Hooger Bestuur, tevens van zijne eigene kracht en van zijnen pligt, om die kracht te gebruiken ten nutte van zich zelven en van zijne medemenschen, overtuigd is. Het is juist de εὐσέβεια, welke bij den SOCRATES van XENOPHON de grondslag van alle deugd is, terwijl PLATO dit woord ter naauwer nood gebruikt en het nergens als beginsel doet gelden. Nergens twijfelt XENOPHON, zoo als EURIPIDES; nergens verliest hij zich in verhevene, maar nuttelooze bespiegelingen; altijd komt hij als een werkzaam, schrander, bescheiden persoon voor, die, zich zelven van zijne goede bedoelingen be-

wust, dus vertrouwend zijn lot aan het Albestuur opdraagt, wanneer hij zelf alles heeft verrigt, wat zijn vermogen en zijne krachten hem toelieten. Zoo was hij in staat Veldheer te zijn bij alle miskenning en moeijelijkheid; zoo gedroeg hij zich in zijne ballingschap; zoo schroomde hij niet met gevoelens openlijk voor den dag te komen, die voorzeker te *Athene* en zelfs in *Sparta* ongehoord waren. De Schr. miskent den geest der *Memorabilia*, wanneer hij hier dorre voorschriften, weinig afdoende betoogen, bloot praktikale strekking ziet. Het betoog over het bestaan der Goden getuigt van diepen eerbied voor den Schepper van den mensch; dat het bewijs weinig afdoet, zoo als de Schr. zegt, moge waar zijn, maar dezelfde tegenwerping kan men ook tegen de bewijzen inbrengen, welke PLATO in den *Phaedon* voordraagt. Zijn de gesprekken met LAMPROCLES, met CHAERECRATES, met ARISTARCHUS, met PERICLES, met ARISTIPPUS, met EUTHYDEMUS, zoo dor, en ontbloot van allen eerbied voor al, wat heilig en eerbiedwekkend voor den mensch is? Het begrip van moeder- en broederliefde, vaderlandsliefde, menschenmin, welke SOCRATES overal ten toon spreidt, zijne begeerte, om zooveel mogelijk allen aan te sporen tot werken voor hun eigen geluk, mits onder opzien tot de Godheid; de zachtaardige toon (ver verwijderd van het spottend grievende van PLATO), de zielrust, welke in alle woorden en handelingen, niet alleen van SOCRATES, maar ook van XENOPHON zelven, doorstraalt, hoe is het mogelijk, dat de Schr. dit alles kon miskennen? Waarlijk, Ref. begrijpt het niet. Bij het beoordeelen van SOCRATES, volgens XENOPHON, vergete men niet, dat XENOPHON, als ware hij voor tegenspraak beducht, zoo dikwerf getuigt, zelf als toehoorder het vermelde van zijnen Leermeester verstaan te hebben; deze uitdrukkelijke verzekering wordt weleens uit het oog verloren.

De Cyropaedie wordt sentimenteel en flaauw genoemd. In welken zin het eerste woord hier genomen moet worden, vat Ref. niet. Flaauw? XENOPHON, wars van de verschrikkelijke ontaarding, welke in de Grieksche Republieken, zelfs *Sparta* niet uitgezonderd, heerscht (de Schr. heeft hetzelfde gezegd), ziet in, dat republikeinsche vormen niet geschikt zijn het geluk te geven. Den vroegeren geest terug te roepen (XENOPHON heeft allen eerbied voor ARISTIDES, MILTIADES, enz.), dat kon niet meer (zietdaar de redenen, waarom het aan HERODOTUS niet kon invallen, een Werk als de *Cyropaedie* te schrijven, in antwoord op de aanmerking, die de Schr. hier maakt). Er moest iets anders zijn; maar wat? XENOPHON komt in *Perzië*; de gebreken van dien

Staat ontglippen hem geenszins; maar het denkbeeld komt bij hem op, of het niet mogelijk ware eenen Staat te vormen, die, onder één Hoofd, de gebreken van despotismus zoowel in een éénhoofdig, als in een veelhoofdig Staatsbestuur vermeed? De Schr. ziet voorbij, dat juist de eerbied voor de Goden hier de grondslag is, waarop de geheele *Cyropaedie* rust; dezelfde beginselen, welke XENOPHON zelven in staat stelden, om eene *Anabasis* te besturen en te schrijven, die SOCRATES met vrede des gemoeds vervulden, worden hier op CYRUS overgebragt. Of XENOPHON eenen zoodanigen Staat voor mogelijk hield, is zeer te betwijfelen; maar wanneer het PLATO vrijstaat eenen denkbeeldigen Staat te ontwerpen, en daardoor den lof van alle tijden (slechts niet van ARISTOTELES) in te oogsten, waarom mag dan XENOPHON dezelfde vrijheid niet hebben, en wanneer hij zich van die taak voortreffelijk kwijt, denzelfden lof ontvangen? De vergelijking met FÉNÉLON's *Télémaque* is niet zeer gepast, want XENOPHON schrijft *zijn* geloof, *zijne* overtuiging ter neder, FÉNÉLON ignoreert het Christendom, en daalt vrijwillig van zijn veel hooger standpunt af, om den hoftoon te vleijen; XENOPHON kon niet hooger en niet anders spreken.

En juist de lofspraak, welke de Schr. aan de *Anabasis* toezwaait, bewijst, naar Ref. meening, de verkeerdheid van zijn oordeel over de *Cyropaedie* en de *Memorabilia*. Welke toch zijn de beginselen, waaruit XENOPHON zich in zijne *Anabasis* zoo groot toont? Vanwaar ontleent hij de kracht, welke hem tot het verrigten van die groote daden in staat stelt? De *Cyropaedie* en de *Memorabilia* lossen deze vragen op; want beide bevatten, als ware het, de theorie, terwijl de *Anabasis* de praktijk is van hetgeen XENOPHON geloofde, dacht, wist en handelde. De *Hellenica*, het is waar, verdienen op verre na den lof niet, welke aan de drie genoemde Werken toekomt; en ofschoon men ook al moge denken, dat het meer stof voor eene Historie, dan een geheel afgewerkt Stuk is, zoo verschoont dit de groote gebreken geenszins, welke dit Stuk ontsieren. De bittere lotgevallen van XENOPHON, na zijnen terugkeer uit *Perzië*, zijne ballingschap, de gerezene twisten der Grieksche Republieken, de vergetelheid, waarmede men zijne verdiensten, vooral in het terugvoeren der 10,000, schandelijk beloonde, schijnen op XENOPHON grooten invloed gehad te hebben. Hij mistrouwde waarschijnlijk EPAMINONDAS evenzeer als zoo vele Atheensche volksleiders. en was te diep afkeerig van alle Republieken geworden, om zelfs in EPAMINONDAS een ander wezen te zien, dan er reeds zoo vele

Griekenland geschandvlekt hadden. AGESILAUS was de eenige sterveling, welke zich zijner aantrok, en het kan ons dus niet verwonderen, dat hij jegens dezen dankbaar was. Zelfs zijne litterarische verdienste werd eerst door het nageslacht erkend; de groote PLATO, die zoo vele onbeduidende wezens onsterfelijk maakt, verwaardigt zich niet XENOPHON te noemen. Waarlijk, wanneer men alles nagaat, laat er zich veel van zeggen, om XENOPHON te verontschuldigen. Maar Ref. meent reeds uitvoeriger geweest te zijn, dan de grenzen der recensie hem toelieten. Slechts dit nog. Van de kleinere Werken van XENOPHON stemmen de *Oeconomicus*, de *Hiero, Symposion* volkomen overeen met den geest, welke in de *Memorabilia* en *Cyropaedie* heerscht. De andere Stukjes zijn van minder belang.

Beter kan Ref. zich vereenigen met het gezegde over PLATO's leer, leven en Schriften. Ook Ref. loopt hoog, zeer hoog met dezen voortreffelijken Wijsgeer, en kent hem gaarne als Schrijver en denker eene hoogere plaats toe, dan aan XENOPHON. Maar waarom ook niet het kwade van PLATO gezegd? Zijn bespiegelend leven maakte hem traag, en hij zat stil in eenen tijd, toen een DEMOSTHENES zoo veel deed, en toen misschien meer medewerking van mannen als PLATO veel goeds had kunnen bewerken. Hij verliest zich zeer dikwerf in ἀπεραντολογίαις, die, hoewel dichterlijk schoon en wegslepend voorgedragen (want wie beheerschte ooit zoo vorm en taal als PLATO!), tot niets leiden. ARISTOPHANES zou het met regt genoemd hebben λεπτολόγειν καὶ περί κάπνου στενολέσχειν. De boosaardige spot, die zoo Attisch fijn in PLATO's Werken verborgen ligt, wondt diep, en strekt zijn hart niet altijd tot eer. Waar is het kalme vertrouwen op de Godheid, dat XENOPHON kenmerkt? Verscholen in de lommer der Akademie, leeft PLATO voor zich en de zijnen, en draagt wel zorg zich niet aan schokken van buiten bloot te stellen. Naar *Sicilië* geroepen, mist hij alle diplomatische bekwaamheid, en doet niets dan zich zelven in gevaar brengen, en *Syracuse* in het onheil storten. De Wijsbegeerte, zoo schoon onder de schaduw van eenen plataan; de zoo wegslepende welsprekendheid onder de zijnen; de in zijne Schriften zoo groote menschenkennis, alles is vruchteloos op het tooneel van het dagelijksche leven: waarlijk eene schaduwzijde van PLATO! Hoe geheel anders is XENOPHON na het gebeurde bij *Cunaxa*!

De billijkheid eischte, dat Ref. eenigzins uitvoeriger hier te werk ging; maar wilde hij de geheele stof naar behooren uiteenzetten, waarlijk een Boekdeel kon er mede gevuld worden. Hij keert tot zijne taak terug.

Met uitstekend genoegen las Ref. het verslag van den inhoud der *Politia* van PLATO, dat voortreffelijke gewrocht van eenen rijk begaafden, dichterlijken geest; maar in het belang dergenen, die dat Boek lezen, mogt de kleine recensie van ARISTOTELES van dit Werk wel hier in eene noot of eenen tusschenzin vermeld, en niet tot in het tweede Deel uitgesteld geweest zijn.

Over ARISTIPPUS, ARISTISTHENES, AESCHINES, enz. laat het gestelde van den Schr. zich zeer goed lezen, hoewel ook hier aanmerkingen te maken waren.

Het oordeel over de Redenaars, tot op DEMOSTHENES uitgebragt, is, naar ons oordeel, zeer juist, en Ref. kan zich zeer goed met het gezegde omtrent LYSIAS, en ISOCRATES inzonderheid, vereenigen.

HIPPOCRATES, CTESIAS en PHILISTUS sluiten op eene eenigzins vreemde wijze dit Deel. Waarom de beide laatsten niet bij de Historici gevoegd? Zij pasten daar beter, dan achter HIPPOCRATES. Ook deze staat vrij eenzaam. De Schr. had beter gedaan eene kleine §. over de Grieksche Geneeskunst tot op hem te geven, en hem daarin te roemen als den grondlegger zijner Kunst. De drie mannen staan, als ware het, bij wijze van aanhangsel, aan het einde.

Over het algemeen komt het ons in een Werk van dezen aard zeer goed voor, om zich bij de Schrijvers te bepalen, van welke nog Werken over zijn, omdat men van hen een beeld kan ontwerpen en den Lezer aanbieden. Doch dan dient er eenig onderrigt vooraf gegeven te zijn, opdat de Lezer wete, welke andere mannen, behalve deze, aan het gebouw van Wetenschap en Kunst hebben gewerkt. Eene bijzondere §., waarin de namen der meest beroemde, doch verloren gegane Schrijvers genoemd, en hun invloed, voor zooverre die na te gaan is, geschetst werden, ware voorzeker niet overbodig geweest.

Het tweede Deel behelst de voortgezette Algemeene Geschiedenis van de Grieken in het Macedonische tijdvak, van de nieuw gestichte Rijken van ALEXANDER's Veldheeren tot op PHILIPPUS IV van *Macedonië*, ANTIOCHUS III van *Syrië* en PTOLEMAEUS IV van *Egypte*, alzoo tot op de botsing met *Rome*. Waarom wordt PHILIPPUS IV genoemd? Immers hij is eigenlijk eerst III, want PHILIPPUS ARRHIDAEUS behoeft evenmin geteld te worden, als men thans LODEWIJK PHILIPS, der Franschen Koning, LODEWIJK XIX mag heeten. Bij de Grieksche Schrijvers is deze moderne telling niet in zwang, en wie spreekt ook ooit van PHILIPPUS II, wanneer men van den beroemden Macedoniër gewag maakt? De eerste PHILIPPUS is een zoo weinig bekend persoon, dat men hem slechts op de lijst der Koningen vermeld ziet. De Schr.

zwijgt met regt geheel van hem. Waarom dan niet liever den bekenden PHILIPPUS blootelijk alzoo genoemd, en PHILIPPUS, den vader van PERSEUS, PHILIPPUS II geheeten? Naar ons inzien is dit duidelijker, dewijl men nu te vergeefs in dit Werk PHILIPPUS I en PHILIPPUS III zoekt.

Het vijftiende Hoofdstuk, zoowel als het volgende zestiende, zijn elk in vier Afdeelingen gesplitst, waarvan de eerste de politieke Geschiedenis behandelen. De daden van PHILIPPUS, de togten van ALEXANDER zijn met de gewone naauwkeurigheid te boek gesteld, en Ref. deelt in alle opzigten het gevoelen van den Schr., wanneer hij ALEXANDER, volkomen regt laat wedervaren, de grootheid van zijn karakter in het licht stelt, de oorzaak zijner fouten aanwijst, en het juiste standpunt aantoont, uit hetwelk men die zoo verschillend beoordeelde heldenfeiten en misdrijven moet beoordeelen. Op het historische is niets aan te merken. De staatsinrigting, zeden en levenswijze worden in de tweede §. beschouwd. Een paar plaatsen van DEMOSTHENES, aangehaald en vertaald, dienen om den toestand van *Athene* te schetsen. De Schr. gaat echter, gelooven wij, te ver, wanneer hij den hoogen rang, welken deze stad nog bekleedde, alleen aan den invloed van Wetenschap en Literatuur toeschrijft, terwijl magt en rijkdom ontbraken. Maar rijkdom was, volgens den Schr. zelven, te *Athene* nog geenszins zeldzaam; in tegendeel, vele burgers bezaten Vorstelijke schatten. En de magt van *Athene* was waarlijk zoo gering niet, mits zij goed gebruikt werd, en daarin ligt de fout, zoo als DEMOSTHENES zelf herhaaldelijk betuigt. PHILIPPUS noch ALEXANDER bezaten vloten, en konden *Athene* zelfs niet eens, in den oorlog der bondgenooten, van de heerschappij ter zee en van den handel berooven. Dit wisten beide ook zeer goed, en daarom vleiden zij *Athene*, en bragten door omkooping te weeg, wat geweld hun niet kon verschaffen. Tot op den slag bij *Chaeronea*, gebruikte *Athene* zijne magt niet, en daardoor viel het, maar niet uit eigenlijke zwakheid van den Staat zelven. Over *Sparta* is de Schr. hier kort, en te regt, want de hoofdoorzaak was reeds in het vorige tijdvak aanwezig. De opkomst en toestand van *Rhodus* worden zeer juist geschetst. Daarentegen is het Ref. niet duidelijk geworden, wat de Schr. ten opzigte van *Thessalië* en *Macedonië* zegt. De vergelijking met middeleeuwsche toestanden, die schijnbare overeenkomst met de hier voorgestelde inrigtingen hebben, verdonkeren, in plaats van te verhelderen. Immers hoe volgt dit op elkander? Daar ARISTOTELES de

‘Thessalische Penesten of boeren met de Spartaansche Heloten vergelijkt, zal er eene soort van leenstelsel met lijfeigenen’ (wat is dat?) ‘in *Thessalië* hebben bestaan, en hunne inwendige inrigting moet eene in het oog vallende gelijkheid met die der ridderschap in de Middeleeuwen gehad hebben.’ - Het is waar, ruiters, en wel ruiterlijken Adel met lijfeigenen, vond men in *Thessalië*; maar hoe kan hieruit gezegd worden, dat er een *leenstelsel* bestond, waarvan geen spoor is te vinden? En wat maakte de Ridders der Middeleeuwen eigenlijk tot Ridders? Hunne paarden, wapenrusting, hun rang, of de geest, die hen bezielde, de *courtoisie*? Dan van dien geest bespeurt men noch bij de Thessaliërs, noch bij eenig Volk der Oudheid iets. In *Macedonië* bestond wel Adel, maar geene lijfeigenschap, dewijl de boeren grondbezitters waren, zegt de Schr. op pag. 98. Op pag. 110 echter leest men: ‘Weinigen waren in *Macedonië* gedwongen, dewijl *de leenmanschap* de oproeping des *Leenheers* volgde.’ - Hoe kan dat zamengaan? De Schr. voegt er wel bij, ‘om mij van de uitdrukking der Middeleeuwen te bedienen.’ Maar dat is juist de fout: de voorstelling verliest er hare juistheid door. Niet gelukkiger is de vergelijking der Grieksche hulpbenden en hare aanvoerders met de Condottieri der vijftiende eeuw; en het klinkt al zeer zonderling, wanneer de Schr. IPHICRATES als den voornaamste onder hen noemt, en dezen met SFORZA en CARMAGNOLA vergelijkt. Ref. gelooft, dat men zeer voorzigtig moet wezen bij het overbrengen van latere toestanden op vroegere; dikwijls geraakt men daardoor op een verkeerd pad, en geeft altoos aanleiding tot verwarde begrippen bij den Lezer, die zijne kennis op deze wijze wil vermeerderen. Uit dien hoofde zoude Ref. ook niet goedkeuren, dat de Schr. steeds van de nieuwere benamingen in het krijgswezen gebruik maakt, en van Generaals, Admiraals, Adjudants, Serjants, zelfs Kadets, Generalen Staf, en wat dies meer zij, spreekt, wanneer hij de Grieksche Bevelhebbers noemt. De Macedonische Adellijken heeten zelfs de Pairs van den Koning! Bij nadere toetsing, moet het onderscheid van zelf in het oog vallen tusschen dezen Adel en de Pairs van *Engeland* en *Frankrijk*, zoowel van den hedendaagschen tijd, als van de Middeleeuwen, toen de onafhankelijke Leenmannen met regt zoo mogten heeten.

Niet zeer gelukkig is de Schr. in het uiteenzetten van de onderlinge betrekking tusschen het Macedonische Volk, het leger, den Koning en den Adel. Terwijl op pag. 98 de Koning gezegd wordt tegenover den Adel niet meer te zijn, dan de *pri-*

mus inter pares, en aan het Volk dezelfde rang als in den Homerischen tijd wordt toegekend; terwijl nationaliteit, nationale trots, constitutionele vormen, den Macedoniërs toegeschreven worden, en hunne beschaving niet zoo laag geschat wordt, als weleens pleegt te gebeuren, zoo leest men echter kort daarop: ‘De Koning is niets, zoo hij geen militair Despoot kan worden, en PHILIPPUS en ALEXANDER begrepen zulks zeer goed; zij maakten zich het leger te vriend, hetwelk eigenlijk de *Natie* uitmaakt, terwijl de woeste Adel bij ijzingwekkende barbaarschheid en overbeschaving spoedig ontaardde en zelfs verdween.’ Ref. kan zich van hetgeen de Schr. hier omtrent het Volk, den Adel en den Koning zegt, geen geregeld denkbeeld vormen; hetgeen de Schr. op de eene plaats zegt, vervalt weder door latere aanmerkingen. Zoude dit ook hier van daan komen, dat men tegenwoordig vrij algemeen den Macedoniërs ook als *Volk* eene plaats in de Geschiedenis wil geven, en het *leger* daarmede verwart of vereenzelvigt? Immers, waar treedt het Macedonische Volk, d.i. de stedebewoners en vrije boeren (zoo als de Schr. hen noemt), ooit handelend op? Noch vóór, noch na PHILIPPUS vindt men een spoor van Macedonisch volksleven, zoo als in de Grieksche Staten en te *Rome*. Vandaar doen PHILIPPUS, evenmin als ARCHELAUS, en zelfs ALEXANDER, niets voor de burgerijen: zij denken er niet eens aan. De Macedoniër beteekent eerst dan iets, wanneer hij tot den Adel behoort, of in het leger is ingelijfd. Maar de Adel hangt van den Koning af, zoo deze een bekwaam man is, en het leger bezit wel eenige zelfstandigheid; doch na ALEXANDER's dood ziet men duidelijk, waarin die zelfstandigheid, dat nationale gevoel, eigenlijk bestond. Slechts één ALEXANDER vermogt aan deze doode massa een leven te geven, dat noch vóór, noch na hem terugkeert. Zijne Veldoversten mogten Macedoniërs zijn: hunne Hovelingen en Staatsdienaren bij het stichten der Rijken waren meest Grieken. Ref. gelooft niet, dat de Macedoniërs als *Volk* (zoo men althans het woord Volk in den zin neemt, waarin men het gewoonlijk gebruikt) niet in de Geschiedenis optreden, en dat hunne Monarchie ook geene plaats mag beslaan onder de heerschende Wereldrijken; ALEXANDER, eenige zijner Veldheeren, die alle echter Grieken waren geworden, in welke weinig Macedonisch meer stak, en hun leger, zoolang zij leefden, zietdaar de verrigters van alles; het Macedonische *Volk* is vergeten.

De inrigtingen van ALEXANDER, zijne plannen, enz. worden juist geschilderd en beoordeeld.

Wat in de derde Afdeeling over de Kunsten gezegd wordt, is voortreffelijk; slechts het oordeel over DINOCRATES als Bouwmeester is eenigzins hard; hij, die een plan van *Alexandrië* kon ontwerpen, verdient bewondering, al mogt het plan, om den Athos tot een standbeeld te maken, bespottelijk zijn. Waarom legt de Schr. niet meer gewigt op de talrijke steden, door ALEXANDER gebouwd, om diens belangstelling in en verdiensten omtrent de Bouwkunst te beoordeelen, dan op den brandstapel van HEPHAESTION, en de tent, ten plegtigen gehoore geschikt?

Met verwondering zag Ref. de epische Dichters, die eigenlijk tot het vorige tijdvak, ja reeds vroeger, behooren, eerst hier vermeld, en de redenen dezer rangschikking worden niet verklaard. Het geeft, naar zijn oordeel, eenen misstand. Voor het overige is de Letterkunde van dit tijdvak zeer juist geschetst; vooral wijdt de Schr. veel ruimte aan DEMOSTHENES, van wiens beroemde Redevoering over den Krans vele brokken vertaald worden ingelascht, omdat deze krachtige Rede, benevens hare tegenhangster van AESCHINES, een helder licht over den toenmaligen toestand van *Athene* werpen. De overbrenging is meer om de zaken, dan om den stijl goed te keuren. Met uitstekend genoegen las Ref. de bladzijden, welke over ARISTOTELES handelen. De verdiensten van dezen onvergelijkelijken Wijsgeer, de hoofdinhoud zijner Werken (vooral de *Politica*, waarbij tevens op PLATO gewezen wordt), zijn invloed op de Grieken, worden met de vereischte uitvoerigheid opgegeven. Bij de Cynici komt de Schr. op de vergelijking met de Bedelmonniken der Middeleeuwen, doch Ref. moet weder dezelfde aanmerking maken, als boven bij de Ridders en het Leenstelsel: uitwendige overeenkomst is niet voldoende, en waar is bij de Cynici het Godsdienstige beginsel, dat bij de Bedelmonniken ten grondslag strekte?

Het historische gedeelte van het zestiende Hoofdstuk, de Diadochen en Epigonen, met de Rijken, door hen gesticht, is in denzelfden geest als de vorige Geschiedenis bewerkt; de Veldheeren (Maarschalken noemt de Schr. hen) zelve, daarop ARATUS, AGIS en CLEOMENES van *Sparta*, om van de andere te zwijgen, hebben zich niet te beklagen over de maat, waarmede de Schr. hun lof of berisping toedeelt, en over het algemeen stemt Ref. in des Schr. gevoelen in. De Afdeeling over de Krijgskunst, die gedurende dat tijdvak zoo geheel veranderde, bevat veel goeds; of echter de vergelijking van de machinen van DEMETRIUS

bij het beleg van *Rhodus* duidelijker worde, door de vergelijking met de bestorming van *Gibraltar* in 1782, mogt te betwijfelen zijn. In het schilderen van de nijverheid, levenswijze en zeden in Europeesch *Griekenland*, in dit zoo hoogstbedorven tijdvak, is de Schrijver veel uitvoeriger, dan vroeger in de dagen, waarvan de Regtvaardigheid bij ARISTOPHANES zeggen mogt: ὅτ᾽ ἐγώ τά δικαία λέγων ἠνθοῦν καὶ σωφροσύνη νενόμιστο! Waarom zich zoo lang bij deze afzigtelijke tafereelen opgehouden? Waarom niet van de goede evenzeer gesproken, zoo als b.v. van den Comicus PHILIPPIDES, welke zich in die dagen zeer gunstig onderscheidt, en meer gewigt gelegd op het bestaan van personen als DAMOCLES? De Schr. volgt in het algemeen weleens te veel het voorbeeld van den anders zoo grooten SCHLOSSER, die bij voorkeur het slechte der menschen opneemt en zelfs groote karakters smetten aanwrijft. Waarlijk, indien men van onze hedendaagsche hoofdsteden alles kwaads wilde zeggen, dan zou misschien het tafereel even hard van kleur zijn, als deze schildering van *Athene* en *Alexandrië*. Ref. moet straks hierop nog terugkomen. De Schr. geeft, gelijk vroeger, ook hier eene opgave van het vermogen, dat de Atheensche burgers bezaten; maar indien deze som juist is, hoe kon dan DEMETRIUS PHALEREUS later 1200 talenten, en DEMETRIUS POLIORCETES 250 talenten in dat zoo arme Land bekomen? Over het algemeen dienen dergelijke onzekere berekeningen tot niets; al waren de getallen meer zeker, dan zou toch de levenswijze, zoo als zij hier juist wordt geteekend, de valschheid dier opgave bewijzen, want bij zulk eene armoede was zulk eene pracht en overdaad onmogelijk. Het kwam mij voor, dat de Schr. niet genoeg let op het woord τίμημα, op welks beteekenis hier alles aankomt, en dat men het daarover nog niet geheel eens is, kan den Schr. niet onbekend zijn. Welk gevolg is uit zulke onzekere bepalingen af te leiden?

Doch om niet al te uitvoerig te worden, gaan wij het overige, wat van *Syrië, Egypte, Pergamus*, enz. gezegd wordt, voorbij, met betuiging, dat er zeer veel wetenswaardigs in deze opmerkingen voorkomt, welke des Schr. geleerdheid overvloedig staven. Ook bij de Kunsten behoeft Ref. niet stil te staan; slechts de Afdeeling over de Grieksche Muzijk is allerschraalst, en op verre na niet in evenredigheid met andere behandelde onderwerpen. En toch had dit punt wel eenige meerdere toelichting verdiend. In de vorige tijdperken gaat de Schr. deze Kunst geheel voorbij, en laat het hier bij een twintigtal regels berus-

ten. Dat is te weinig, en daar er in den laatsten tijd zoo veel over dit vak in *Duitschland* is geschreven, kon de Schr., dunkt mij, hier meer gegeven hebben.

Over de Letterkunde kan Ref. kort zijn. Nog heden zijn de eigenlijke aard en de inrigting van het Alexandrijnsche Museum, na alle vlijt der laatste onderzoekers, duister; hetgeen men er van vermeldt, heeft de Schr. zeer goed gebruikt, en zoowel het gebouw als de stichting en haren invloed naar de laatste onderzoekingen beschreven en voorgesteld. Het gezegde over THEOCRITUS en diens navolgers, zoowel van de oudere als van de nieuwere tijden, is zeer juist. Bij CALLIMACHUS verwondert het ons geen gewag gemaakt te zien van zijne wezenlijk fraaije Elegie, het *Bad van Pallas*, zeker het beste, wat ons van CALLIMACHUS gespaard is gebleven. APOLLONIUS, die goudmijn voor VIRGILIUS, LYCOPHRON, de onverstaanbare, ontvangen hunne behoorlijke waardering. De aanhalingen der plaatsen van DANTE en MILTON passen evenwel niet regt hier; immers dergelijke uitdrukkingen zijn zelfs bij de Tragici niet vreemd; wie denkt niet aan het σχότον δέδορχώς? LYCOPHRON maakt DANTE en al de overige der πυργοῦντων ῥʿήματα σεμνὰ tot dood eenvoudige en nuchtere Sprekers. Met bevreemding las Ref. in de §., waarin over de Grammatici gesproken wordt, deze zinsnede: ‘Het Rijk der Pedanterie begon eerst onder de Romeinsche Keizers, en ook dan eerst langzamerhand, toen de tijd daar rijp voor was en de toestand van het Romeinsche Rijk aan den toestand der Grieksche Staten van dezen tijd gelijk werd.’ Niet minder zonderling klinkt het, wanneer van ZENO, den Wijsgeer, vermeld wordt: ‘Door ZENO werd de Stoïsche Leer gegrondvest, die het Cynische stelsel van gemeenheid zuiverde en voor de behoeften van edele zielen passend maakte.’ Ref. betuigt, dat deze beide volzinnen hem geen' verstaanbaren zin schijnen op te leveren. De beide Geschiedschrijvers, EPHORUS en THEOPOMPUS, hadden vroeger hunne plaats moeten hebben. Het strenge vonnis over MEGASTHENES moet door de latere ontdekkingen en navorschingen in *Indië* wat verzachting krijgen.

Bijzonder uitvoerig is het verslag over de wiskundige Wetenschappen, welker beoefenaars, EUCLIDES, ERATOSTHENES, ARCHIMEDES, HIPPARCHUS, enz., eene zeer wijdloopige vermelding, zeker naar verdienste, erlangen. Met hen eindigt het tweede Deel.

Ref. meent nu genoeg te hebben aangemerkt, om thans het algemeene oordeel te mogen opgeven, dat hij, na eene opmerkzame lezing over het Werk des geachten Schrijvers, zich gereg-

tigd acht te vellen, ofschoon hij zich geenszins aanmatigt *ex tripode* te spreken, en zijne overtuiging aan anderen op te dringen, wanneer hij in eenige punten met den Schr. niet kon instemmen. De Heer R. stelt zelf te veel prijs op wetenschappelijkheid, om de bedenkingen, welke Ref. hier en daar oppert, ook waar deze des Schrijvers goedkeuring niet mogten wegdragen, aan iets anders toe te schrijven, dan aan de groote belangstelling en hoogschatting, op welke zijn Werk in zoo vele opzigten aanspraak maakt.

Drie groote deugden kenmerken vooral het historische gedeelte van dezen arbeid: grondigheid, onpartijdigheid, duidelijkheid. De Schr. toont overal zoowel de bronnen als de nieuwste navorschingen volledig te kennen; misslagen in feiten, die zoo ligt begaan worden, zijn Ref. nergens voorgekomen. In het tweede Deel vooral staaft de Schr. dikwerf zijn gevoelen, door plaatsen uit de bronnen aan te halen. Stelselzucht is nergens te bespeuren; geene vooraf opgevatte meeningen verleidden den Schr., om zaken en personen anders voor te stellen, dan deze hem na een naauwkeurig onderzoek toeschenen te zijn; hij heeft eerst onderzocht en toen geoordeeld. Voorts is het Werk geheel vrij van alle *would be philosophy* en hoogdravenden onzin, die zoo vele Duitsche Boeken van dezen aard misvormen en zelfs het goede bederven. Onmiskenbaar zweefde den Schr. het voorbeeld van den beroemden SCHLOSSER voor den geest bij de bewerking dezer stof; doch bij al het goede, dat de Heer RIEDEL bij dezen Historicus opmerkte en zelfstandig navolgde, is hij echter niet geheel vrijgebleven van de zwartgallige manier, waarop SCHLOSSER de lotgevallen der menschen schildert. Wel gaat onze Schr. zoo verre niet, als de Duitsche Geleerde, die bij voorkeur de schaduwzijde van het tafereel schetst; maar een eenigzins sombere, zwaarmoedige toon ligt toch ook over dit Werk, welke, zelfs bij het behandelen van groote karakters, als PERICLES, EPAMINONDAS, niet geheel ophoudt, en alleen bij ALEXANDER *den Grooten* minder merkbaar is; de Macedonische Held behoort tot de weinigen, die de Schr. van eenen gunstigen kant beschouwt. - Bij de Letterkunde en Kunsten wordt voor het overige zeer goed aangetoond, welken invloed de verschillende tijdsomstandigheden, de verandering van zeden, enz. op elken der beoefenaars van deze Wetenschappen of Kunsten oefenden. Dit is ook zeer goed, mits men slechts niet zoo verre ga, dat men het individu tot eene bloote machine vernedert, alleen door den zoogenaamden *Zeitgeist* bezield, maar zonder

zelfstandige kracht, tot welke verkeerde beschouwing de Duitschers dikwijls vervallen. Over het algemeen gaat de Schr. echter de perken geenszins te buiten, en, met weinige uitzonderingen, kan Ref. zich met de zienswijze van den Heer R. vereenigen. Bij eene afdaling tot kleine bijzonderheden, zou Ref. meer kunnen aanmerken, doch dat behoefde, zijns achtens, niet.

De zorg, welke de Schr. aan den stijl besteed heeft, staat in geene evenredigheid met de vlijt, aan de zaken te koste gelegd. Wel kan men geene kortheid en duidelijkheid aan den stijl ontzeggen, maar alle levendigheid, alle warmte ontbreekt. Bedaard en als onverschillig stelt de Schr. de gebeurtenissen voor, zonder eenigen gloed van beschrijving of verheffing, bij het vermelden van edele daden. Het schijnt zelfs, dat de lotgevallen van *Hellas* weinig meer invloed op den stijl des S. hebben, dan de eentoonige Historie der Oostersche Monarchiën. Daardoor is de verhaaltrant droog, de karakterteekening levenloos; de lof, aan PERICLES en EPAMINONDAS toegezwaaid, kleurt den stijl, evenmin als de berisping van DEMETRIUS POLIORCETES, met andere verwen. Slechts bij het spreken over Literatuur, of bij het schilderen der zeden, verheft de stijl zich hier en daar, maar blijft toch verre beneden het onderwerp. THUCYDIDES kon toch tot een voorbeeld verstrekken, hoe naauwkeurigheid met levendigheid van stijl kan gepaard gaan. Het is zeer te bejammeren, dat de Schr. hierin niet vrijer de pen voerde, want de droogheid, en het gemis van leven, zal velen, tot hun eigen nadeel, van de lezing afschrikken. De periodenbouw en de woordenkeus laten mede veel te wenschen over; nominat. abs. en particip. constructiën hinderen dikwijls, en minder geschikte woorden blijven weleens beneden de waardigheid van het historische verhaal, b.v. *foppen, oudewijvenvertelsels, praten* en dergelijke, door welke aan te halen, Ref. echter geenszins de beschuldiging van vitzucht wil op zich laden. Germanismen, zoo als *verrukte voet*, een Land, onder Perzische *hoogheid*; eene bergketen, die de streek *doortrekt*, en dergelijke, zijn niet zeldzaam. Doch Ref. wil over germanismen niet verder spreken; zij zijn moeijelijk te vermijden, zoo als hij bij ondervinding weet; daarenboven zou men weleens kunnen vragen, wat eigenlijk Germanismen, of andere ismen, naar den aard en de geschiedenis onzer taal, zijn. Want vergelijkt men vele der uitdrukkingen, die als Germanismen gebrandmerkt staan, met de taal van HOOFT, dan is deze Schrijver wel een der voornaamste

zondaars. En toch, toen de Drossaard schreef, bestond er nog geen Duitsch, dat den smaakvollen, geleerden Historicus kon verleiden.

Drukfouten ontsieren dit Werk bijna in het geheel niet; spellingen van Atheensche namen, als Myronid*as*, Tolmid*as*, bevreemden eenigzins; Plataea, voor Plateae; Pireeeus, voor Piraeeus; Larymna, voor Larymnae, enz. worden dikwerf verwisseld.

Doch de uitvoering van het Werk beviel ons minder; de eivolle pagina's, de smakelooze letter en het zeer middelmatige papier zijn beneden de waarde van dit zoo degelijke Werk, dat veel meer dan een Schoolboek is, en ook in het voorkomen zijn moest.

De Schr. zegt in zijne Voorrede, dat hij geenszins op den lof aanspraak maakt van de Wetenschap zelve verrijkt te hebben; dat moge waar zijn, maar de Heer R. heeft de grootste verdienste voor bevordering en verbetering van het zoo onvolmaakte onderwijs in de Geschiedenis; hij heeft de oppervlakkigheid verbannen, en aan de Onderwijzers een Boek geschonken, dat de hoogte der tegenwoordige Wetenschap waardig is.

Amst.

H. POL.

Natuurkundige verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem. Tweede Verzameling. I. Deel. Te Haarlem, bij de Wed. A. Loosjes, Pz. 1841. 4°. Met gekleurde Platen.

Met dit Deel begint eene nieuwe reeks der in de geleerde wereld met roem bekende Verh. d. Holl. Maatschappij der Wetenschappen te *Haarlem*. Al dadelijk onderscheidt zich deze tweede Verzameling door een ander formaat en meer sierlijke uitvoering. De eere echter, welke men aan den Drukker verschuldigd is, verdient de Corrector niet, want een schromelijk aantal drukfeilen ontsiert de twee in het Hoogduitsch geschrevene Verhandelingen, welke dit Deel bevat.

Het schijnt, dat de Maatschappij, welke zich nu over het bezit van eenen regt ijverigen en als Natuurkundige met roem bekenden Secretaris verheugen mag, hare werkzaamheden niet alleen met ijver zal voortzetten, maar ook verder uitbreiden. ‘Directeuren (bl. IV) vertrouwen met grond, dat zooweel de

binnen- als buitenlandsche Leden der Maatschappij, en alle Natuurkundigen, die belang stellen in den bloei der Wetenschappen, welke zij beoefenen, door bijdragen hen in staat zullen stellen, om te zorgen, dat deze tweede Verzameling voor de eerste in geen opzigt zal behoeven te wijken.'

Het Stuk bevat:

I. *Naamlijst van Directeuren en Leden der Maatschappij*.

II. *Eene Prijsverhandeling van den gunstig bekenden Duitschen Algologe* F.T. KÜTZING, tot beantwoording van de vraag: 'Volgens sommige Plantkundigen zouden eenige Algen van een zeer eenvoudig zamenstel zich, onder gegevene omstandigheden, tot eene veel meer zamengestelde plantensoort ontwikkelen; hoezeer zij, zonder deze omstandigheden, in hare gewone gedaante ook vruchtbaar zijn en gelijksoortige planten voortbrengen.' - Daar deze waarnemingen, indien zij buiten allen twijfel konden gesteld worden, voor de geheele organische ontwikkelingsleer van het grootste gewigt zouden zijn, terwijl men hier de eene soort van organismus in de andere zoude zien overgaan, zoo verlangt de Maatschappij: Dat men dezelve met de grootste zorg herhale, en dat men de gewigtige zaak van den overgang van het eene in het andere organische ligchaam, ook bij andere eenvoudige planten, waarbij zulks nog niet gedaan werd, onderzoeke, en dat men, door eene duidelijke beschrijving en afbeelding, het gegronde of onware van dezen overgang buiten allen twijfel stelle[(1)].

III. C. F.PH. DE (waarom niet VON?) MARTIUS, Hoogleeraar te *Munchen, Bijdragen tot de kennis der wijze van bevruchting in de phanerogamische planten*.

Elk, die slechts eenigzins met het uitgebreide en hoogstmoeijelijke onderwerp van de Verh. van KÜTZING bekend is, zal niet betwisten, dat de Maatschappij wat veel vraagt, en zal zich daarom ook wel niet verwonderen, dat de Heer K. de vraag niet in haren geheelen omvang heeft opgelost. Het ware daarom belangrijk, bij de Verh. ook de beoordeelingen der H.H. Adviseurs te kunnen raadplegen. - Naar ons inzien ware ook eene historische inleiding een noodzakelijk complement voor de Verh. geweest, en de Lezer, die er welligt minder mede

(1) De vóór de Verh. geplaatste Hoogd. vertaling der vraag is hier en daar onjuist: 'vruchtbaar zijn,' door 'befruchtet würden.'

bekend mogt zijn, zou dan zien, hoe het in de vraag uitgedrukte denkbeeld, door meer dan één' Plantenkundige, in verschillende tijdvakken, opgeworpen, van vele zijden is bestreden, en men zou verder opmerken, dat de Heer K. aan *eene herhaling* der *vroegere* waarnemingen niet gedacht, en niet eens de beruchte geschiedenis van *Sphaerococcus* en *Conferva mirabilis* aangestipt heeft. - Dan ter zake.

In het *eerste Hoofdstuk* handelt de Schr.: '*Von den Urformen der vegetabilischen Bildungen*.'

De Schr. spreekt hier over *Protococcus*, en vereenigt, naar ons inzien, ten onregte alle beginselen van plantaardige ligchamen, welke kogelvormig zijn, onder dezen naam. Daar men nu echter uit de *Protococci* verschillendsoortige gewassen zich ziet ontwikkelen, zoo vraagt hij: 1°. Of deze *Protococcus* het beginsel zij van alle uit zijn substraat zich ontwikkelende lagere vegetabiliën? en zoo dit zoo is: Zouden dan: 2°. die Protococcusbolletjes, waaruit Conferven ontstaan, niet verschillen van die, waaruit mossen of waaruit korstmossen ontstaan? - of 3°.: Zijn de Protococci, welke verschillende standplaatsen hebben, verschillend van elkander?

Wanneer men deze vragen overweegt, ziet men dadelijk, dat *Protococcus* hier in eene ruime, om niet te zeggen zeer vague, bepaling genomen wordt, en dat de Schr. over het *omne vivum ex ovo* gemakkelijk henenstapt. - Slechts ter loops onderzoekt hij het verschil tusschen de *sporae* der mossen en de Protococcusbolletjes: de *sporae* zijn van gelijke grootte en gedaante en gelijke inwendige zamenstelling, terwijl dit bij *Protococcus* niet plaats heeft; deze zijn nu kleiner, dan grooter, en hebben nooit eene gedaante, om ze met de *sporae* der mossen te kunnen verwarren.

De Schr. bestrijdt dadelijk de meening, dat de celplanten meestal of altijd uit hare sporen zouden ontstaan; de eenvoudige waarneming der Natuur, zegt de Schr., kan het ongerijmde dier meening wegnemen! Moet het niet te regt verbazen, wanneer men zoo een der cardinaalste punten van de organische ontwikkelingsleer met eene pennestreek beslist ziet? - De vraag, of des Schrijvers *Protococci* ook welligt zich ontwikkelende *sporae* van lagere *Cryptogamen* zijn zouden, wordt met neen beantwoord, en de vraag: Hoe de *Protococcus* ontstaat? *durch Urbildung*!

Zoo doorredenerende, moet de Schr. tot stellingen geraken, welke van de algemeen aangenomene denkbeelden nog al afwij-

ken. Al deze vraagstukken in een Tijdschrift te discuteren, is natuurlijk onmogelijk, en zoude ook zonder *nieuwe mikroskopische* waarnemingen, met taai geduld gedane onderzoekingen, voor de Wetenschap zonder nut zijn.

De Heer K., hoezeer voor het overige een goed waarnemer der mikroskopische Natuur, generaliseert te spoedig uit enkele waarnemingen; in §. 8, b.v., wordt de ontwikkeling der *Protococcus*-bolletjes zoo voorgedragen, dat, indien men de stelling aanneemt, het geheele geheim der plantenontwikkeling als opgelost kan beschouwd worden. De 'Urkraft' schept kleine kleurlooze bolletjes; - deze worden grooter en groen gekleurd; - zij vereenigen zich tot een viergetal; - ten laatste ziet men de bolletjes zich draadswijze verbinden, de eerste Confervenvorming beproeven, enz. - Wie niet geheel vreemd in de Algologie is, en eens met een goed mikroskoop eene *Frustulia*, een *Diatoma*, eene *Fragilaria*, heeft waargenomen, de meer eenvoudige *Nostochinae* heeft bestudeerd, en van de kieming van mossporen en de daarbij plaats hebbende schijnbare Confervenvorming niet onkundig bleef, zal deze den Heer K. dank weten, dat hij al deze verschillend gevormde, verschillend zich ontwikkelende en standvastig in de Natuur zich herhalende schepselen in den chaos van *Protococcus* K. op nieuw deed ondergaan? - Geeft men dit toe, dan zal men ook geene zwarigheid maken toe te stemmen (§. 11): 'Dass alle zelligen Cryptogamen aus einem und demselben organischen Stoffe durch Urbildung (*generatio originaria*), Fortbildung (*morphosis*) und Umbildung (*methamorphosis*) sich erzeugen können.' - Is dit niet nog minder dan TURPIN's *Globuline-manie* en RASPAIL's *Phantasiën*?

De Heer K. heeft der Wetenschap geene dienst gedaan, om, in plaats van waarnemingen, eene menigte Grieksche benamingen voor de verschillende graden zijner *Protococcus*-vorming te geven, die ook niet altijd de proef der Grieksche *Grammatica* zouden kunnen doorstaan: '*Leptodermatinischsynaptische*.'

Verbazend is inderdaad, hetgeen omtrent de kleursverandering van *Protococcus nivalis* in §. 22 gezegd wordt, enkel 'auf die mündliche Versicherung eines Freundes,' in strijd met de klassieke waarnemingen van BAUER, WRANGEL, GREVILLE, en laatstelijk van SHUTTLEWORTH, in de *Bibl. Univ.* van *Genève*.

Nuttig voor de Wetenschap zijn de *waarnemingen* b.v. over de ontwikkeling van *Ulva granulata*, in §. 49. Doch ook

hier heeft hij de *Uranfänge* of *Protococcus* opgespoord; en, merkwaardig genoeg, zag hij hier uit de *Protococcus*-massa's zich niet enkel dit plantje, maar ook andere Algae ontwikkelen, *onder dezelfde omstandigheden*.

Het *zevende Hoofdstuk* handelt over de ontwikkeling der *Lichenen*. Overal, zegt de Schr., kan men zich aan boomen en op andere plaatsen, waar *Lichenes* groeijen, overtuigen, dat het eerste begin derzelve afhankelijk is van groene *Protococcus*-bolletjes, enz. - Ook hier is dat gedeelte van des Schr. Verhandeling, hetwelk *waarnemingen* bevat, belangrijk, doch de conclusiën daaruit zouden wij niet gaaf toestemmen. - Wat de Schr. zegt over het ontstaan van *Collema corniculatum* uit *Nostoc commune*, willen wij niet betwijfelen; maar wij zouden dan besluiten, dat het *Nostoc* in dit geval niet als zelfstandig gewas, maar als een jong *Collema* moet beschouwd worden.

Het *achtste Hoofdstuk* bevat de ontwikkeling der loofmossen. De Schrijver heldert deze dadelijk door eenige waarnemingen en zorgvuldige afbeeldingen op, welke de vroegere waarnemingen, hieromtrent gedaan, bevestigen en uitbreiden. De plaat F., fig. 1, 2, moet, volgens den Schr., de ontwikkeling van *Bryum caespiticium* uit den *Protococcus* voorstellen; maar ik zie daarin niet anders dan *kiemende sporen* dezer mossoort, welke hare kiemdraden en jonge blaadjes ontwikkelen. - In de nieuwere bryologische Werken zou de Heer K. nog wel het een en ander vinden, dat tot andere overtuiging over de beteekenis dier draden kon leiden.

Het *negende Hoofdstuk* houdt de ‘Schlussfolgerung’ in, waarvan dan ook de laatste, dat het begrip van soort, geslacht, familie en klasse bij de kryptogamische celplanten wankelend zijn moet, niet bevreemden zal.

De afbeeldingen, welke bij de Verh. gegeven zijn, zullen een blijvend nut voor de mikroskopische Botanie hebben. Zij zijn met zorg geteekend, en door de bekwame hand van den Heer A.S. MULDER voortreffelijk gelithographeerd. Maar of de ontwikkelingsleer van K. in de Wetenschap ingang zal vinden, zoude ik zeer betwijfelen.

De II^{de} *Verhandeling*, van Prof. MARTIUS te *München*, bevat: *Bemerkungen über den dermaligen Stand der Untersuchung von dem Befruchtungs-Werke der phanerogamische* (*n*) *Pflanzen*. Dit met kritiek geschreven Stuk bevat, behalve een overzigt over den tegenwoordigen stand dier belangrijke zaak, vele

nuttige aanwijzingen voor diegenen, welke verdere navorschingen op dit veld der Plantenphysiologie in het werk willen stellen. Ook de Heer MARTIUS schijnt de nieuwere theorie van SCHLEIDEN niet genegen, en Ref. had onlangs gelegenheid, vele waarnemingen tegen SCHLEIDEN's theorie mondeling van B. BROWN te vernemen, die dezelve zeker spoedig publiek maken en alweder een nieuw veld van onderzoek openen zal.

Rott., Maart, 1842.

F.A.W. MIQUEL.

Reize om de aarde, gedaan op het Koninklijk Pruissische Koopvaardij-Schip Prinses Louiza, onder de bevelen van Kapitein *W. Wendt*, in de jaren 1830, 1831 en 1832, door Dr. *E.J.F. Meijen*; met eenige verkortingen uit het Hoogduitsch vertaald door Dr. *G. Acker Stratingh*. Groningen, bij J. Oomkens. 1ste D. 1837, 2de D. 1840. 444 en 452 blz. Met twee Platen en eene Kaart.

'Hoe komt een Pruissisch Schip de wereld om te varen?' vragen welligt onze Landgenooten. '*Pruissen* is geene Zeemogendheid, en heeft zeer weinig handel met de andere werelddeelen.' Inderdaad is het eenigzins bevreemdend, en echter was deze niet de eerste reis van die soort, maar de derde, welke volbragt werd; doch het was de eerste, waarvan een omstandig verhaal in het licht verscheen.

De verklaring is deze. Er bestaat in *Pruissen* eene zoogenaamde Zeehandelmaatschappij, welke in 1772 door FREDERIK *den Grooten* werd opgerigt. Haar kapitaal werd door actiën bijeengebragt; zij bekwam eenige privilegiën, en dreef handel, of beproefde veelmeer dien te drijven, onder toevoorzigt van de Regering. Dat hierbij geene groote voordeelen behaald werden, zal niemand verwonderen. Zij behield hare privilegiën tot 1808, en veranderde daarna geheel in eene Regeringsinrigting. De Staat kocht de actiën in, nam in 1810 al hare schulden over, en betaalde sedert vier ten honderd renten. In 1820 werd zij, als Koninklijke Zeehandel, onder een bijzonder Bestuur geplaatst, onafhankelijk van den Minister der schatkist, en in 1834 heeft men het geheele kapitaal, dat zij schuldig was, afgelost aan elk, die zich niet met 3 ⅓ ten 100 rente wilde

vergenoegen. Zoo is dan nu de Koninklijke Zeehandelmaatschappij niets anders dan een handel voor rekening van de Regering, welke alleen in schijn eenige winsten aanbrengt, omdat er de alleenhandel in zout mede verbonden is. Doch zoo deze Inrigting voor den werkelijken handel als weinig beduidend moet beschouwd worden, heeft men in het hoogbeschaafde *Pruissen* van eene andere zijde groot nut daarvan weten te trekken, en hiervan leveren de vier kwarto-Boekdeelen, door den Heer MEIJEN in het licht gegeven, schitterende bewijzen. Hij is een ijverig Natuurvorscher, en hem werd vergund, om op het schip, dat de Regering voor handelsbetrekkingen uitzond, de reis om de wereld te doen. Alle middelen en gemakken, om zijne nasporingen met vrucht in het werk te stellen, werden hem op de ruimste wijze verschaft, en Kapitein WENDT, zelf een zeer wetenschappelijk man, die reeds eenmaal de wereld omgevaren had, sloot zich gaarne aan hem aan, en was den Hr. MEIJEN veelvuldig behulpzaam.

Deze heeft over zijne reis twee Werken uitgegeven, een Historisch en een Systematisch, het laatste opzettelijk voor de Natuurwetenschappen bestemd. Elk bestaat uit twee Deelen. Het is de Historische Afdeeling, of het verhaal van de reis, welker vertaling wij voor ons hebben. Daar deze Werken reeds vóór eenige jaren in het Hoogduitsch verschenen zijn, is in de Tijdschriften van *Duitschland* en andere Landen sedert lang bekend gemaakt, hoevele en belangrijke bijdragen deze Reiziger voor de Natuurwetenschappen geleverd heeft. Het zoude geheel overbodig zijn, in deze recensie hierop terug te komen, iets, dat ook buiten onze bevoegdheid zoude liggen. Trouwens, het is ook niet voor wetenschappelijke mannen *ex professo*, dat de vertaling bestemd is; doch voor elk beschaafd man, die aan de Wetenschappen niet vreemd is, en zich veelzijdig tracht te onderrigten, kan het lezen van de reis van MEIJEN aangenaam en nuttig zijn. Wij bepalen ons dus met in het algemeen aan te duiden, wat men er in kan vinden, en met onze meening over de vertaling mede te deelen.

Van *Hamburg* gaat de reis naar *Rio de Janeiro*, waar een kort verblijf en eenige uitstappen gelegenheid verschaffen tot eenige belangrijke mededeelingen over *Brazilië*. Op volledigheid maakt de Schrijver geene aanspraak. Men vindt hier de bevestiging van hetgeen door BOELEN en anderen omtrent *Brazilië* gezegd is. Hun, welke bij ons nog zoo koel zijn omtrent het onderwerp van slavernij en slavenhandel, bevelen wij aan

te lezen, wat deze geheel onpartijdige Reiziger daarvan zegt, D. I, bl. 76, 85. Omtrent den nadeeligen invloed der slavernij op de meesters was ons bijzonder merkwaardig, hetgeen voorkomt op bl. 81. Nadat hij de onmeêdoogende behandeling, den Negers aangedaan, beschreven heeft, zegt hij: ‘Met deernis (*mit tiefem Bedauern*) moesten wij opmerken, dat zich onze jonge landslieden (*Pruisen*), reeds na een kort verblijf aldaar, zeer dikwijls aan zulke ruwheden schuldig maken.’

En bl. 85: ‘Door de hoogte begunstigd, hadden wij gelegenheid, in de binnenste ruimten van verscheidene woningen te zien, die aan den voet van den berg liggen; wij werden door luid schreijen opmerkzaam gemaakt, en moesten zien, hoe te gelijker tijd, en op twee verschillende plaatsen, arme Negermeisjes alleronbarmhartigst geslagen werden. Het waren nog wel vrouwen, die deze strafoefening uitvoerden. De eene sloeg met eenen langen boonenstaak, zonder te zien, waar zij treffen mogt. Ook in andere Landen, waar slavernij heerscht, heeft men de bedroevende opmerking gemaakt, dat zich juist de vrouwen door eene slechte behandeling der slaven zoo zeer kenmerken. In den korten tijd, dien wij te *Rio de Janeiro* doorbragten, hebben wij nog veelmalen gelegenheid gehad, dit treurig schouwspel aan te zien.’

Veel omstandiger zijn de berigten omtrent *Chili*, waar de *Prinses Louiza*, na eene stormachtige omvaart van Kaap *Hoorn*, eerst in de haven van *Valparaiso* en daarna in die van *Copiapò* een' geruimen tijd verwijlt, en den Hr. M. gelegenheid verschaft tot belangrijke uitstappen naar *Santiago* en in de bergstreken der *Cordilleras*. Omtrent de vruchtbare Provincie *Copiapò*, en de rijke kopermijn van *Checo*, vindt men hier zeer belangrijke bijzonderheden.

In de streek van *Copiapò* heerscht eeuwige lente, bl. 336. Men is getroffen over de mildheid der Natuur en de nalatigheid der bewoners, om er nut van te trekken. Inderdaad is hier rijkdom en armoede (men zie onder andere bl. 362 en 364), overvloed van goud en zilver, doch gebrek aan de meest gewone voorwerpen tot veraangenaming van het leven. Men is vooral belemmerd door gebrek aan gelegenheden tot vervoer; nergens zijn bruikbare wegen. Op den rug van lastdieren moet het hout uit de bergen naar de smeltovens, het metaal naar de havens, de goederen van daar naar de mijnen worden overgebragt. En toch is *Chili* nog in den gunstigsten toestand onder de nieuwe Amerikaansche Staten. Hierin komen de berigten van den Schr.

met die der andere Reizigers overeen. Bijzonder is dit opgemerkt door PÖPPIG, welke bijna gelijktijdig met MEIJEN zich in dit Land bevonden heeft, en nog volledige berigten, en vooral schoonere beschrijvingen, heeft medegedeeld.

Omtrent de schoonheid der Chileensche vrouwen, hare wellevendheid, zucht voor fraaije kleederen, stemt de Schr. overeen met BOELEN, PÖPPIG en alle andere Reizigers. Voor den staat der beschaving is zeer karakteristiek, hoe hij *Don* LUIDERO A RAMON BRUDECO in zijnen tuin vindt ingeslapen onder het lezen van ROUSSEAU's Werk over den oorsprong van de ongelijkheid der menschen, en deze Don LUIDERO hem vervolgens vraagt, of *Pruissen* in *Engeland* of in *Noord-Amerika* ligt, bl. 223.

Van *Peru* heeft de Schr. het meest in het zuiden gereisd. Te *Arica* aangekomen, begaf hij zich in het hooge Bergland, naar *Tacna*, het meer van *Titicaca, Puno, Arequipa*, en vond in de nieuwe haven *Islay* het schip weder. Deze streken zijn door Reizigers weinig bezocht, en daarom is, hetgeen MEIJEN er van beschrijft, dubbel belangrijk. Zij leveren, behalve andere merkwaardigheden, vele herinneringen op aan de tijden der Incas. De Schr. ontmoet ook meermalen de zoogenaamde Indianen, afstammelingen der oorspronkelijke bewoners, welke, niet zonder grond, een' erfelijken haat tegen de Spanjaarden koesteren.

Het is bekend, hoeveel invloed de Geestelijken op deze Indianen verkregen hebben, en hoe zij dikwijls landbouw en zekere beschaving verspreiden onder deze anders zoo woeste stammen. In de reis van PÖPPIG vindt men zeer eerwaardige voorbeelden daarvan. Van de andere zijde zijn ook de berigten menigvuldig omtrent het misbruik, dat vele dezer Geestelijken van hunnen invloed maken, om zich een weelderig leven ten koste der Indianen te verschaffen. Een zeer merkwaardig voorbeeld van deze soort treft men bij onzen Schr. aan, D. I, bl. 414, waar hij, zijne reis door zuidelijk *Peru* verhalende, beschrijft, hoe hij ontvangen werd bij Don HERMONEJILDO VISCANDO, Geestelijke in het dorp *Pisacoma*, 14,800 voet hoog in het *Andes*-gebergte: ‘De weelde in het huis van dezen Geestelijke was zoo groot, dat bij iederen maaltijd 10 tot 12 schotels, alle van massief zilver gewerkt, op de tafel kwamen. Men denke aan de zwarigheden, om al deze zaken naar eene streek te verzenden, die zoo afgesloten in het hooge gebergte ligt. Hier aten wij het brood van *La Paz*, de vruchten van *Tacna*, het dulce van *Cuzco*, en dronken de wijnen van *Fisco* en van *Concepcion de Chile*, alsmede de theesoorten van *China* en den maté van *Paraguay*.

In *Peru* hebben wij misschien nergens betere chocolade gedronken, dan hier bij den Pastoor van *Pisacoma*. Maar hier waren ook steeds meer dan twintig Indianen en de aardigste Indiaansche meisjes in beweging, om de keuken van hunnen Biechtvader te voorzien. In zijde gekleed en in eenen grooten fluweelen mantel gehuld, ging de Heer Priester met statige schreden, onder het gelui der klokken, en gevolgd door zijne bedienden, alle morgen naar de kerk en las aldaar de mis. Binnen een half uur was de Godsdienst verrigt, en dan had de Heer den geheelen dag niets meer te doen. In het onderwijs van de Indianen voorzag een Geestelijke der Orde, FREILE DE CAYLLOME, een Indiaan van geboorte.

De arme Indiaan dezer streek leeft daarentegen in eenen waarlijk bedroevenswaardigen (*bedauernswerthen*) toestand;' enz.

Eigenaardig is ook het antwoord van dezen Geestelijke op de vraag naar het getal der menschen (*hombres*) van zijn kerkdorp: *Dos, Senor, No mas, otros todos son Indios*. Deze twee waren hij zelf en zijn neef. De onchristelijke gewoonte, om de Indianen niet tot de menschen te rekenen, schijnt in *Amerika* algemeen te zijn.

De Peruaansche troepen, welke M. ontmoet op hunnen marsch, om tegen *Bolivia* den oorlog te voeren, vergelijkt hij met de Franschen, toen zij op hunnen terugtogt uit *Rusland* door *Tilsit*, de vaderstad van den Schr., trokken, II, bl. 38.

Van *Peru* stevent de *Prinses Louiza* naar de *Sandwich*-eilanden, waarover de Schr. vrij omstandig handelt. Belangrijk is hier zijn oordeel over de Amerikaansche Zendelingen, wier invloed op de bevolking van deze eilanden door velen hoog geroemd en door anderen zeer berispt is. MEIJEN voegt zich stellig bij de laatsten, en hij treedt in vele bijzonderheden, om zijn oordeel te staven; doch hij zelf waarschuwt tegen de toepassing van de beschuldigingen, die hier gegrond zijn, op andere Zendelingen, welke die in geenen deele verdienen. De heerschzucht, de willekeur in hunne voorschriften, de verkeerde rigting, die zij aan de Regering geven, de onverdraagzaamheid jegens de Katholieke Zendelingen: dit alles maakt hen de blaam waardig, welke de meeste Reizigers op hen werpen.

Deze sombere, dweepachtige tirannij, welke alle levensgenot poogt te verbannen, geen vermaak als geoorloofd beschouwt, en b.v. niet gedoogt, dat men des Zondags warme spijzen gebruikt, steekt te meer af bij de mildheid en vrolijkheid der Na-

tuur, waardoor, volgens den Schrijver, deze heerlijke eilanden bijna alle andere Landen overtreffen, D. II, bl. 142.

Een vrij lang verblijf stelt hem in staat, van het eiland *Luçon*, en van de Philippijnsche eilanden in het algemeen, veel mede te deelen. Deze uitstekende Koloniën, welke *Spanje* nog behouden heeft, verdienen zeer de belangstelling. Eene bevolking van 2,000,000 zielen vindt er ruime levensmiddelen, en bij eenigzins beter bestuur, zoude de bloei zeer toenemen. De berigten van den Schrijver zijn niet ongunstig; in weinige Landen zijn de Indianen, hier *Tagalers* genoemd, zoo beschaafd en zoo vlijtig; er is ook meer toenadering tusschen hen en de Europeërs dan elders; de Ambtenaren en Geestelijken in de dorpen zijn bijna alle *Tagalers*, D. II, bl. 234, 238, 242, 311, enz.

Het is bekend, hoe onbegrijpelijk weinig nut deze schoone bezittingen vroeger aan *Spanje* aanbragten. Men kan zich dit verklaren, wanneer men zich herinnert, dat alle handel beperkt was tot de haven van *Acapulco* op de westkust van *Mexico*, en dat alle voorregten in het Land aan de Priesters waren afgestaan. De eerste bepaling is nu vervallen; sedert den opstand der Amerikaansche Koloniën, is *Manilla* vrijhaven, en de welvaart is blijkbaar zeer toenemend. Dat de tweede omstandigheid nog steeds dezelfde blijft, valt den reiziger bij elke schrede in het oog. Zoo zegt hij b.v., D. II, bl. 231: ‘Allerwegen zijn hier de dorpen ter eere van Heiligen benoemd geworden; maar zij behooren ook, althans voor het grootste deel, aan de Geestelijkheid, of zijn ten minste aan deze cijnsbaar. Alom, waar hier de bodem het beste is, waar de gewassen het schoonste staan en het vee het vetst is, daar is ook zekerlijk kerkelijk eigendom te vinden.’

En bl. 235: ‘Wij troffen den Geestelijke (te *Mariquina*) in zijne groote en heerlijke Pastorij aan, die, in de dorpen van *Luçon*, of met de kerk verbonden is, of althans nabij dezelve staat. Men noemt deze groote en uiterst prachtige gebouwen *Conventen*; zij zijn in ieder dorp aanwezig en getuigen van den rijkdom en de heerschappij der R.-Katholijke Kerk. Hoe prachtig ook deze gebouwen reeds van verre, te midden van de ellendige cana-huizen, zich vertoonen, zoo maakten zij toch steeds eenen zeer onaangenamen indruk op ons. Hier in deze groote, ruime verblijven, welke de Indianen van steen hebben moeten bouwen, zouden verscheidene honderd menschen kunnen wonen, terwijl zij thans door enkele Geestelijken en hunne talrijke vrouwelijke bedienden bewoond worden, die in

de grootste werkeloosheid aldaar hunne dagen slijten. Hoe welgezeten ook de Cura van *Mariquina* is - want zijn pastoraat is een der rijkste van geheel *Luçon* - zoo ontving hij ons toch zeer slecht,' enz.

Het laatste gedeelte dezer reis bevat berigten omtrent *China*, op welks kust de Hr. MEIJEN twee malen, in den zomer en in den winter, zich bevonden heeft, te weten van 15 Augustus tot 2 September, en van 11 November tot 12 December, 1831.

Hetgeen hij van *Macao* en *Canton* zegt, komt overeen met de berigten van andere reizigers, en kan ze zelfs op eenige punten aanvullen. Hij bezocht meermalen het inwendige der laatstgenoemde stad, ook dorpen in haren omtrek, hetgeen, zoo als men weet, voor Europeërs altijd eenig bezwaar heeft. Voor het eerste vindt men in zijn Werk (ook in de vertaling) een volledig plan van *Canton*, hetwelk, bij gelegenheid der laatste gebeurtenissen in de nabijheid dezer stad, te meer belangrijk is. De opiumhandel was in zijne grootste uitbreiding, toen de reiziger zich hier bevond, en daarvan bevat zijn Werk naauwkeurige opgaven, welke hem door de Engelschen werden verschaft. Men kan zich uit dien toestand verklaren, dat de Chinesche Regering dit misbruik, hetwelk steeds toenam, en de welvaart met de zedelijke en ligchamelijke kracht van het Volk ondermijnde, niet langer dulden konde. De stoutheid der Engelsche smokkelhandelaars, de lafheid der Chinesche beambten en krijgslieden, worden door den Schr. tegenover elkander gesteld. Het misverstand der Regeringen was reeds begonnen, en eene uitbarsting liet zich verwachten. De getuigenis van MEIJEN in deze zaak is zeer gewigtig; hij had blijkbaar niet de minste partijdigheid tegen de Engelschen, die hem met groote beleefdheid behandelden, en jegens wie hij ook zijne dankbaarheid uitdrukt. Evenwel kan men zijne berigten niet lezen, zonder de overtuiging te erlangen, dat, welke grieven *Engeland* ook voor het overige tegen *China* mogt hebben, de handel in opium, zoo als die gedreven werd, een schreeuwend onregt aan de zijde van *Engeland* opleverde. En eeuwig jammer zal het voor deze Natie blijven, hoedanig ook de uitslag van den strijd met dat oude Aziatische Volk zij, dat een zoo onwaardig, laaghartig onderwerp, zoo al niet de grond, dan toch de aanleiding tot den oorlog geweest is.

Omtrent den handel van *Canton* in het algemeen vindt men hier opgaven en tafels, welke door naauwkeurigheid en volledigheid

zeer belangrijk, en ook als zoodanig reeds erkend zijn en ten nutte gemaakt.

Op de reis van *China* naar *Europa* heeft hij alleen nog *Sint-Helena* bezocht.

Behalve het hier aangeduide, bevat deze reis zeer veel over meteorologie, moussons, passaatwinden, stroomingen in den oceaan, waarvan het belang sedert lang door de mannen van het vak op prijs gesteld is, doch waarvan slechts een klein gedeelte voor Lezers, welke de Natuurwetenschappen niet opzettelijk beoefenen, bruikbaar is.

Uit deze vlugtige opgaaf zal men reeds kunnen besluiten, dat deze reis van den Hr. MEIJEN geen alledaagsch Werk is, maar een Boek, dat veel wetenswaardigs bevat, door eenen man geschreven, welke met Wetenschap toegerust was, en die het vertrouwen van den Lezer verdient. De stijl is niet uitmuntend, en kan niet vergeleken worden met dien van de hierboven reeds aangevoerde '*Reise von* EDUARD PÖPPIG *in Chili, Peru und auf dem Amazonenstrome, während den Jahren* 1827-1828.' Leipz., 1835, in twee Deelen, in 4°, waarin vele voortreffelijke Natuurtafereelen voorkomen. Alleen nu en dan verheft zich MEIJEN eenigzins in den stijl, zoo als, wanneer hij van den aangenamen indruk spreekt, dien de overgang van het noorden tot het zuiden maakt, D. I, bl. 36 en 37, en wanneer hij de Keerkringslanden met die van *Europa* vergelijkt, D. I, bl. 109.

Wat zullen wij nu van de vertaling zeggen? Wij zouden zoo gaarne een goedkeurend oordeel daarover uitspreken; doch het is niet mogelijk. De Vertaler heeft blijkbaar niet bedacht, dat het zoo moeijelijk is, een Werk als dit uit het Hoogduitsch in onze taal over te brengen. Hij heeft veel weggelaten, en inderdaad was het onnoodig het geheel over te zetten, want wetenschappelijke Lezers behoeven geene vertaling; doch zoo als zij nu is, kan ook deze vertaling het oorspronkelijke voor hen niet vervangen. Indien bij de afkorting nog werd aangeduid, waar en wat weggelaten is, zoo kon elk voor zijn vak oordeelen, of hij het oorspronkelijke moest naslaan; doch nu weet men niet, wat ontbreekt; en wie deze vertaling gelezen heeft, kan naderhand ontdekken, dat MEIJEN's reis veel bevat, hetwelk hem nuttig zoude geweest zijn, maar waarvan hij in de vertaling niets heeft aangetroffen. Veelal zijn de aanteekeningen en verwijzingen weggelaten, of zij zijn willekeurig bekort.

Eene aanteekening b.v. over de thee, D. II, bl. 428, is tot weinige woorden bekort, terwijl zij juist voor onze Landge-

nooten merkwaardig was. Zij betreft namelijk de verschillende bereiding van de groene en de zwarte thee, waaromtrent de opgave van den Schr. geheel anders was, dan die van onzen beroemden reiziger SIEBOLD. Wij zouden veeleer van den Vertaler verwacht hebben, dat hij den Lezer zoude medegedeeld hebben, dat MEIJEN zich vergist heeft, dat de zwarte thee, zoowel als de groene, theïne bevat, en dat, door hetgeen wij van de thee-kultuur op *Java* te weten zijn gekomen, de opgave van SIEBOLD bevestigd is geworden.

Eenmaal de volledigheid der vertaling opgevende, had het besnoeijen naar een vast plan dienen ingerigt te worden; zoo zouden zeer vele bladzijden, welke inderdaad alleen voor de Natuurwetenschappen, waar die grondig behandeld worden, belang hebben, kunnen weggelaten zijn. Zij zijn uitsluitend geschikt voor hen, die niet de vertaling, maar het oorspronkelijke dienen te gebruiken. Voor de andere Lezers zoude het Werk voegzaam tot één Deel hebben kunnen worden gebragt. Dit ware dan minder kostbaar en daardoor meer algemeen verkrijgbaar geworden. In dit laatste geval had men evenwel niet behoeven weg te laten, hetgeen nu ontbreekt, zonder eenige goede reden, zoo als het bezoek op *Sint-Helena*, dat voor den Nederlandschen Lezer gewis niet onbelangrijk, en ten opzigte van de soort van wraak, die daar nog in 1832 tegen de nagedachtenis van NAPOLEON plaats vond, zeer opmerkelijk is, vooral uit den mond van eenen onpartijdigen Pruis vernomen. Het schijnt wel, dat die weglating geene andere oorzaak heeft, dan dat de Uitgever van oordeel was, dat het Deel nu eenmaal dik genoeg was, en er een vel of een half vel konde worden uitgespaard; doch onder zulke berekeningen behooren Werken van belang niet in het licht te verschijnen. Waar wij in den loop des verhaals de vertaling met het oorspronkelijke vergeleken hebben, zijn ons van tijd tot tijd kleine uitlatingen voorgekomen, die wij bijna niet aan eenig overleg kunnen toeschrijven, maar veeleer aan eene overgroote vlugtigheid, en waardoor de inhoud toch werkelijk verminkt wordt. Één voorbeeld (want wij vreezen den Lezer te vermoeijen). Op bl. 57, van het I^{ste} D., verhaalt de Schr., dat men een' haai gevangen heeft, en zegt vervolgens: ‘Het was een jong dier, en zijn vleesch scheen nog zeer malsch te zijn; er werden groote stukken daarvan gebraden, en de matrozen lieten het zich goed smaken, doch de gedachte, dat dit dier tot de menscheneters behoort, benam ons allen eetlust.’ Hieruit moet nu de Lezer besluiten, dat de Schr. en de Kapitein

van den haai niet gegeten hebben. Juist het tegendeel is waar. In het Hoogduitsch staat: *'Auch wir haben etwas davon gegessen, das recht gut schmeckte, doch der Gedanke,' u.s.w.*

Doch afgezien van plaatsen of zinnen, die uitgelaten of overgesprongen zijn, wemelt de vertaling van onjuiste uitdrukkingen, van woorden, in verkeerden zin gebruikt, van taalfouten.

Dicht *aan* ons, D. I, bl. 232.

Zonder *omstel* (voor omslag), D. I, bl. 233.

*Op*bewaren, D. I, bl. 34, 256; D. II, bl. 225, 413.

*Aard*deel, voor werelddeel, D. I, bl. 286.

Uitvondig maken, voor uitvinden of ontdekken, D. I, bl. 297; D. II, bl. 134.

Schijn, voor bewijs, D. II, bl. 329.

Ingezette (voor ingemaakte) vruchten, D. II, bl. 352.

Wantzen, D. I, bl. 101, en elders.

Met wagens *varen*, D. I, bl. 310; D. II, bl. 421.

Vaarbare wegen, D. I, bl. 338.

Het woord *varen* wordt wel in sommige Provinciën nog in den zin van rijden gebruikt, maar niet in de geschrevene taal.

De Hoogduitsche woorden zijn dikwijls behouden, hoewel zij in het Nederduitsch eene geheel andere beteekenis hebben, b.v. D. I, bl. 88: 'De Natuur is mild en de menschen zijn te *gemakkelijk* om te plukken, dan dat daardoor de pracht van dezen tuin benadeeld zoude kunnen worden.' D. II, bl. 182, zegt hij: 'Meermalen namen wij in dit Land voor, dergelijke aardige huisdieren te koopen, *doch de vrouwen gaven ze niet over*,' (wilden ze niet afstaan).

D. II, bl. 251, waar in het Hoogduitsch staat: *'Während der zeit, dass meine Leute sich ruheten,' u.s.w.*, leest men in de vertaling: 'Onderwijl mijn volk *zich uitrustte*.' Dit beteekent in onze taal geheel iets anders. Doch wij willen niet meer van die fouten aanvoeren. Het is zoo erg, dat dikwijls de Hoogduitsche uitgangen of buigingen onveranderd behouden zijn, zoo als: *lammer, kinder, eijer*, voor lammeren, kinderen, eijeren; *gekloven* voor gekloofd; telkens vindt men het woord *slagen*, in plaats van *slaan*, ook met voorzetsels, hetgeen den zin geheel stoort, zoo als b.v. D. II, bl. 396, waar hij spreekt van de factorijen te *Canton*: 'Thans *beslagen* zij eene ruimte van 16 roeden,' in plaats van *beslaan*.

Bijna op alle plaatsen, waar in het Hoogduitsch *soll, sollen* voorkomt, is de zin verkeerd overgebragt, namelijk met *zal* of *zoude* hetgeen dat woord zeer zeldzaam beteekent. Zelfs de on-

geoefende Lezer zal er, zoo wij vreezen, telkens op stuiten, b.v. D. I, bl. 309, sprekende van de baden van *Colina*, zegt de Schr.: '*Zur Zeit der Weihnachten sollen diese Bäder am besuchtesten sein*;' - hetgeen in de vertaling luidt: 'Ten tijde van het kersfeest *zouden* deze baden het sterkste bezocht worden.'

D. II, bl. 275, waar gesproken wordt van de plaag der sprinkhanen, waarvan men op *Luçon* veel geleden had, zegt de Schrijver: '*Der grosse Orkan.... hat endlich jene grosse Landplage verscheucht, doch leider auf eine Art und Weise, welche dem Lande einen Schaden von ungefähr einer Million Piaster verursacht haben soll*.' Dit is vertaald: 'De groote orkaan..... heeft eindelijk deze groote landplaag verjaagd, doch ongelukkig op eene wijze, welke het Land eene schade van ongeveer een Millioen Piasters aangebragt *zoude* hebben.'

Men ziet, dat op die wijze de zin niet alleen veranderd wordt, maar dikwijls bijna tot onzin wordt gemaakt; *soll* kan veelal door *moet* vertaald worden; somtijds is het beter het geheel weg te laten; nu en dan kan men er: zoo men zegt, of: zoo als beweerd wordt, voor in de plaats stellen. Wie een Werk uit het Hoogduitsch in onze taal overbrengt, behoort met beide talen genoegzaam vertrouwd te zijn, om dit wel te onderscheiden.

Wij zouden bij de gebreken dezer vertaling niet zoo lang stil staan, indien zij niet zoo algemeen waren. Bijna alle Werken, die wij uit andere talen bekomen, verliezen daardoor alle waarde, en de taal wordt er aanhoudend door bedorven. Van onze dagbladen willen wij niet eens gewagen. Zoude de oorzaak niet zijn, dat men zich het vertalen te gemakkelijk voorstelt, en velen zelfs het beneden zich rekenen. Het is in tegendeel een moeijelijk werk, doch ook ver van bloot werktuigelijk te zijn, en voor hem, die lust in studie heeft, is het vertalen van een belangrijk Werk eene zeer vruchtbare oefening, waardoor hij zich den inhoud zeer eigen kan maken, en door de aanhoudende poging, om de denkbeelden in goed Nederduitsch over te brengen, gewis in zijne eigene taal en stijl groote vorderingen zoude maken. Doch dan moet men ook het vertalen als eene wetenschappelijke werkzaamheid behandelen, waardoor men tevens het publiek groote dienst zoude bewijzen; want vele vreemde Werken zijn, om de kostbaarheid en uitgebreidheid, zeer moeijelijk verkrijgbaar, en zouden, verkort, in goede en duidelijke taal, eene aanwinst voor onze Letteren zijn.

Er behoorde echter nog iets anders plaats te vinden, om de vertalingen beter te doen uitvallen, namelijk verdeeling van den

arbeid. Hij, die vertaalt, moest niet tevens de proeven verbeteren, althans niet alleen. Dit werk is voor hem, die het niet veel doet, uiterst lastig en moeijelijk. Alleen door oefening wordt men gewoon de drukfouten, ook de kleine gebreken en duisterheden van den stijl, op te merken. In andere Landen maakt dit dan ook een afzonderlijk beroep uit, zoo als men weet, en heeft de Auteur daarvoor niet te zorgen. Dit nu is bij vertalingen dubbel noodig, dewijl men anders zoo ligt door de vreemde taal, welke men zich herinnert, misleid wordt, en germanismen of andere vreemde uitdrukkingen geheel niet herkent. Wanneer de verbeteraar der proeven het oorspronkelijke niet kent, welligt de taal, waaruit het Boek overgezet is, niet verstaat, zal hij het Werk veel naauwkeuriger van al die kleine gebreken kunnen zuiveren, en zorgen, dat het Nederduitsch zij.

Mogt onze raad door Vertalers en Uitgevers worden ter harte genomen, zoo zouden wij gelooven iets bijgedragen te hebben, om aan de voortbrengselen van onze Vaderlandsche drukpers meer waarde te verschaffen.

J. ACKERSDIJCK.

Utrecht, Januarij, 1842.

I. J.H. van der Palm, als Bijbeluitlegger, Redenaar en Schrijver geschetst, door *H.F.T. Fockens*, Predikant te Twijzel en Koten. Leyden, bij D. du Mortier en Zn. 1841. XII, 220 bl. II. Leven en karakter van J.H. van der Palm, geschetst door *Nicolaas Beets*. Leyden, bij D. du Mortier en Zn. 1842. 184 bl.

(*Tweede Verslag. Vervolg van bl.* 216).

Wij achten het volstrekt geene gemakkelijke taak eene goede Levensbeschrijving te leveren. Hoeveel meer zegt het nog het leven en karakter van VAN DER PALM te schetsen! Wij kunnen ons daarom zeer wel den schroom en het opzien verklaren, welke de Schrijver van het tweede hierboven aangekondigde Geschrift gewaar wierd, toen hij zich tot dit Werk aangordde; en iets van datzelfde gevoel ontwaart ook de Steller dezer Recensie, nu hij, na vroeger het Geschrift van den Eerw. FOCKENS beoordeeld te hebben, de pen op het papier heeft gezet, om een beoordeelend verslag van het Werk des Eerw. BEETS aan de Lezers van dit Tijdschrift mede te deelen. Het Boek, dat, weinige dagen na den

dood des Ontslapenen, in de Nieuwsbladen werd aangekondigd, dat, reeds vóór zijne geboorte, wegens den naam des jeugdigen, maar talentvollen Schrijvers, bij sommigen eene scherpe aanmerking uitlokte, bij velen eene gunstige verwachting opwekte, is niet slechts in het licht verschenen, maar met graagte ontvangen en gelezen geworden. Het heeft, ongetwijfeld ook wegens den godsdienstigen toon, welke daarin heerscht, alreede opgang gemaakt, en mag gerekend worden, nog voordat het openlijk beoordeeld is, eenigermate met de goedkeuring van het Publiek te zijn gestempeld. Lastige en moeijelijke taak derhalve voor eenen Recensent, zoo hij meenen mogt van dit gunstige gevoelen eenigzins te moeten verschillen; zoo hij het eenen pligt van zijne roeping rekende, hier en daar gebreken en leemten aan te wijzen, waar anderen slechts schoonheden vinden te roemen en te bewonderen. Velen hebben dit Werk en zijnen Schrijver hooge lofspraak waardig gekeurd. Velen zelfs (wat ongetwijfeld eene niet geringe voldoening voor den Auteur mag genoemd worden), die in deze onderneming zekere vermetelheid hadden gevonden, verklaarden zich door de lectuur van dit Boek ontwapend en overwonnen. Daarentegen heeft zich ook in den kring der Geletterden eene afkeurende en berispende stem doen hooren. Men heeft bedenkingen en aanmerkingen tegen de waarde en het gehalte van dit Geschrift in het midden gebragt, die te gegrond en gewigtig zijn, om verzwegen te worden, hoewel het eenigzins twijfelachtig kan schijnen, in hoeverre die bedenkingen den Auteur en zijn Werk, of alleen het standpunt veroordeelen, waarop hij gemeend heeft, bij deze levensbeschrijving zich zelven te moeten plaatsen. Lastige en moeijelijke taak dan alweder voor eenen Recensent, die met onbevangenheid, maar billijkheid tevens, de kritiek wil oefenen! Wij zullen evenwel met bescheidenheid en onbeschroomdheid ons gevoelen uiten, in de overtuiging, dat geenerlei gunstige of ongunstige vooringenomenheid onze pen bestuurd heeft, en dat het onze toeleg geweest is, aan de kritiek te geven, wat der kritiek behoort, maar tevens aan de verdiensten des Schrijvers ten volle regt te laten wedervaren.

Om zulk eene onbevangene en billijke uitspraak te kunnen doen, achten wij het noodzakelijk, eerst naauwkeurig het standpunt te doen kennen, dat de Heer BEETS zich gekozen heeft, en die keuze aan de vereischten eener Levensbeschrijving te toetsen; om vervolgens den Schrijver en zijn Werk van uit *zijn* standpunt te beoordeelen.

In eene met veel warmte en gloed geschrevene opdragt aan

den Heer HENRICUS VAN ROIJEN - VAN DER PALM's oudsten en getrouwsten boezemvriend, den meer dan tachtigjarigen grijsaard, wiens frissche en krachtvolle ouderdom (een schoone en heldere winterdag!) nog in staat was, om aan den Schrijver de naauwkeurigste en belangrijkste mededeelingen te doen - in deze opdragt heeft B. zelf dit standpunt aangewezen, en voor zijne Lezers opengelegd, wat zij *niet* en wat zij *wel* in deze bladeren hadden te verwachten. Hij verklaart daarin, ‘dat hij er nimmer aan gedacht zou hebben, om als Levensbeschrijver van VAN DER PALM op te treden, indien er vraag geweest ware van een opstel, waarbij van hem gevergd had kunnen worden, in eene waardering te treden van de verdiensten des Ontslapenen, als Geleerde, als Redenaar, als Schrijver; indien men eenigzins iets begeerd had, dat naar eene Lofrede had moeten gelijken.’ ‘Maar’ (vervolgt hij) ‘een eenvoudig en ongetooid verhaal te schrijven der gebeurtenissen en afwisselingen van zijn lang en belangrijk leven; uit den nagelaten' schat zijner papieren een getrouw verslag van het door hem in deszelfs onderscheidene tijdperken verrigte en bedoelde zamen te stellen, en aan zulk een opstel leven bij te zetten door eene zoo aanschouwelijk mogelijke teekening van zijn beeld, zoo als het mij voor den geest stond - ziedaar wat ik niet zóó ten eenemale boven en buiten het bereik mijner jeugdige krachten rekende.’

Het blijkt hieruit genoegzaam, wat de Heer BEETS met deze Levensschets zich voorgesteld en bedoeld heeft, en alleen daarnaar mag zijn Werk, wanneer wij het *en détail* zullen beschouwen, door ons beoordeeld worden. Maar eene andere vraag is het: Of hij zulk een standpunt had moeten kiezen; of hij zich zelven zulke kluisters had moeten aanleggen? - Wij hebben reeds, bij den aanvang van ons voorgaand Verslag, ons leedwezen betuigd, dat men eene stof, der eerste meesterhand in *Nederland* waardig, zoo verbrokkeld en verkruimeld heeft, en wij aarzelen niet dit hier nogmaals te herhalen, en de keuze van dit standpunt ongelukkig te noemen. Hoe? VAN DER PALM, die als *Nederlands* eerste Redenaar heeft uitgeblonken; wiens grootste verdienste daarin bestaan heeft, dat hij de Wetenschap en den uitgebreiden schat zijner kennis in zijne talrijke Werken voor zijne tijdgenooten *gepopulariseerd* heeft; wiens geest en karakter, wiens inwendig leven zich zoo geheel in hetgeen hij schreef, heeft afgespiegeld, gelijk hij nog na zijnen dood blijft leven in en door zijne Schriften - VAN DER PALM niet als Geleerde, als Redenaar of als Schrijver, enkel als mensch en als burger te willen schetsen: hoe gebrekkig en onvolledig, hoe

weinig bevredigend moet zulk eene beschrijving aan een' iegelijk voorkomen, die VAN DER PALM niet oppervlakkig, maar in zijne ware grootheid wil kennen en verheerlijkt zien! Hoe is dit denkbaar en mogelijk, zal eene Levensbeschrijving zijn, wat zij zijn moet; ‘zal zij ons’ (het zijn de woorden van den Hoogl. MULLER, welke wij hier aanhalen, die, door zijne Levensschets van Prof. VAN KAMPEN, getoond heeft, hierin een allezins bevoegd Regter te zijn) ‘het beeld van merkwaardige afgestorvenen geheel vertegenwoordigen; zal zij ons den gang der ontwikkeling van het inwendige leven, van het voortreffelijke, dat zij hebben ten toon gespreid, doen gadeslaan; zal zij ons verklaren, langs welken weg zij tot de hoogte des roems gekomen zijn, waarop zij hebben gestaan, en ons alzoo rijke stof voor onze kennis van anderen en de volmaking van ons zelve doen opzamelen!’

Wij kennen den Heer BEETS te veel smaak en oordeel toe, om niet te gelooven, dat hij, in den grond der zaak, dit ons gevoelen deelt. Hij zal ons echter antwoorden, dat hij onwillekeurig tot deze keuze is geleid en gedrongen geworden; dat het de eenparige begeerte van de nagelatene betrekkingen des Overledenen geweest is, dat hij zich deze taak mogt laten welgevallen, eer welligt eene onwaardige of ongeoefende hand ongeroepen zich hieraan vergreep, en, door eene scheeve voorstelling van VAN DER PALM's daden en lotgevallen, den roem zijner nagedachtenis bezwalkte. Hij zal er bijvoegen, dat hij, voor dien aandrang zwichtende, maar al het zwaarwigtige en eenigzins gewaagde dier taak gevoelende, om alle meesterachtige oordeelvellingen te ontgaan, zich op een terrein heeft teruggetrokken, waar hij zich alleen veilig kon rekenen; dat de waardering van VAN DER PALM's letterkundige verdiensten aan den eigenlijken Geleerde moest worden overgelaten, en daarenboven door het Geschrift van den Heer FOCKENS hem geheel was uit de hand genomen.

Wij willen deze verdediging laten gelden; doch wanneer de Schrijver nog verder gaat, en zich half over deze taak als eenen niet af te wijzen' pligt schijnt te beklagen; wanneer hij, bl. 89, in eene echt pathetische zinsnede vraagt: ‘Maar waarom ook berust op mij de moeijelijke taak deze Levensschets op te stellen? - Waarom behaagde het der Voorzienigheid niet den edelen VAN DER PALM van vier zonen eenen enkelen na te laten, die, van nature op hem gelijkende, van kindsbeen af door hem gevormd, haar waardiger en geheel in zijnen geest had kunnen vervullen?’ dan veroorlove hij ons op onze beurt te vragen: Zijn dan de naasten in den bloede, in het oog des Schrijvers, de meest geschikte en bevoegde *Biographen* van eenen

gestorvene? Beschouwt hij de taak der Levensbeschrijving als een zeker erfregt, dat, bij ontstentenis der zonen, noodwendig op hem, als aangehuwden kleinzoon, moest overgaan? - Gevoelt hij niet, hoe hij zelf hierdoor de aanmerking heeft uitgelokt, dat de zamenstelling van dit Geschrift even goed aan een' ander' had kunnen toevertrouwd worden, die VAN DER PALM niet slechts in de dagen zijner grijsheid, maar in zijne volle krachtsontwikkeling had gekend; die rijk genoeg was in menschenkennis en ondervinding, om ook in de edelsten en voortreffelijksten van ons geslacht dwalingen en zwakheden te dulden, maar tevens hoog genoeg door talenten en betrekkingen geplaatst was, om vrijuit zijn gevoelen te uiten; in één woord, die in staat en geschikt was, om ons zulk eene gestreng onpartijdige karakterbeschouwing te leveren, als ons MULLER in zijne Levens- en Karakterschets van VAN KAMPEN geleverd heeft?

Al gaven wij voorts den Schrijver gewonnen, dat men in zijne plaats geen ander of beter standpunt had kunnen kiezen, dan nog zou de bedenking al hare kracht behouden, dat zijn Werk hierdoor verre beneden de waarde is gebleven, die hij, zich zelven op een ander terrein verplaatsende, daaraan had kunnen bijzetten. Het is niet de geheele, zelfs niet de halve, het is de uitwendige VAN DER PALM, die ons meest overal voor oogen staat. Het zijn meestal uitwendige levenstoestanden, welke ons geteekend worden. Overal is het in dit Geschrift ten duidelijkste zigtbaar, hoe zeer de Schrijver zelf zich belemmerd gevoelde, en zich geweld heeft moeten aandoen, om niets meer dan een ongetooid verhaal van verrigtingen of gebeurtenissen te geven. Overal, waar hij zijnen voet op een wetenschappelijk grondgebied zet, trekt hij dien aanstonds met schroom terug, uit vrees van de sikkel te slaan in den oogst, die door een' ander' moest worden afgemaaid; uit vrees van eenen strooptogt te doen op een veld, dat door een' ander' als privatieve jagt was afgepaald. Het is waar, niet altijd is hij aan zijn aangekondigd voornemen even getrouw gebleven. Hij geeft soms meer dan hij in de Opdragt belooft. Hier en daar vinden wij over het eigenaardige van VAN DER PALM's Geleerdheid, Welsprekendheid of Taalstudie enkele losse aanmerkingen uitgestrooid, die ons doen zien, hoeveel meer men van hem had mogen verwachten, indien hij zich op een ruimer en vrijer veld had willen of durven wagen. Men bespeurt het nu en dan, dat hij zich niet heeft kunnen wederhouden, het geschrevene van zijnen voorganger aan te vullen; en welverre van hem deswege te berispen, hadden wij wel gewenscht, dat hij op vele plaatsen

nog eene schrede verder was gegaan, de eens gebakende grenzen nog stouter had overschreden, en vooral zich had toegelegd, om dieper en wijsgeeriger beschouwing van VAN DER PALM's karakter, van den tijd, waarin hij leefde, en het Volk, waarop hij werkte, in zijn Geschrift te brengen.

Wij hebben genoeg gezegd, om te doen zien, *dat* en *waarom* wij ons met het plan van bewerking, hetwelk de Heer BEETS gemeend heeft te moeten volgen, geenszins kunnen vereenigen. Wij meenen hieraan grootendeels de gebreken te moeten toeschrijven, waardoor dit Werk, in ons oog, ontsierd wordt, terwijl wij daarentegen de verdiensten gaarne als den vollen eigendom van den Auteur willen beschouwen. En wanneer wij nu den Schrijver en zijn Werk geheel van uit zijn standpunt gaan beoordeelen; wanneer wij vrede hebben met het denkbeeld, dat deze Levensbeschrijving van VAN DER PALM bestaan zal in een getrouw verslag van zijne voornaamste daden en lotgevallen, en de aanschouwelijke voorstelling van zijn beeld, zoo als BEETS hem in de laatste jaren zijns levens gezien had; dan erkennen wij even gaarne, dat de Schrijver zich van zijne taak over het geheel gelukkig en in vele opzigten voortreffelijk gekweten heeft. Allen, die het voorregt genoten hebben VAN DER PALM van nabij en in persoon te kennen, zullen met de getuigenis van den achtbaren VAN ROIJEN instemmen, dat de afgestorvene, wat de welgelijkende afschaduwing van zijn beeld betreft, gezegd mag worden in dit Geschrift te leven. Ja, zóó als BEETS hem schilderde, zóó was VAN DER PALM in den omgang met zijne vrienden; zóó werd het, vooral in de laatste jaren zijns levens, zigtbaar voor allen, die hem naderden en zich rondom hem bewogen, dat *Liefde* de grondtrek van zijn karakter was; zóó Godvruchtig en Christelijk gezind bleef hij onder het lijden; zulk eene nederige en kinderlijke vroomheid openbaarde hij op zijn ziek- en sterfbed. Bij de teekening van zijne uitwendige houding, gestalte en voorkomen - zijn binnentreden van een vertrek - het aanknoopen der conversatie - het afsnijden van een discours, en een aantal andere kleinigheden, riepen wij onwillekeurig uit: Dit is naar het leven gemaald! dit is sprekend getrroffen! Wij bewonderden hierin dien fijnen tact van opmerking, welke welligt de sterkste zijde van het talent des Schrijvers is, dien wij ook in zijne Gedichten en in HILDERBRAND's *Camera Obscura* wedervinden. Het kan ons nogtans niet bevreemden, dat dergelijke bijzonderheden aan velen, wien de herinnering en verbeelding hierbij niet te hulpe kan komen, of die VAN DER PALM nog niet in zijne ware grootheid, uit zijne

Schriften, hebben leeren kennen, al zeer onbeduidend en weinig beteekenend moeten voorkomen; ja zelfs, dat zij hierdoor tot eene verkeerde voorstelling verleid worden, en zich den grooten man als zeer oppervlakkig denken. Wij willen dit door een voorbeeld ophelderen. De toespeling, die VAN DER PALM zich somtijds op zijne politieke bemoeijingen in *Zeeland* veroorloofde: 'Toen Keesde ik zoo wat,' heeft in een artikel van *de Tijdgenoot* aanstoot geleden (en de Auteur had welligt beter gedaan die aanhaling achter te laten); maar dit aanstootelijke verdwijnt grootendeels, wanneer men den Spreker zelven, de uitdrukking van zijn gelaat en zijne stem, de *geste* met zijne handen, die hem zoo geheel eigen was, hierbij voor oogen heeft. Ook hier geldt het vooral: '*C'est le ton qui fait la musique*,' en dezen heeft de Schrijver, bij al de aanschouwelijkheid zijner teekening, niet *kunnen* wedergeven. Wij nemen daarom onze lofspraak geenszins terug, en zijn blijde hiermede de *algemeene* beschouwing van dit Boek te kunnen eindigen.

De Schrijver heeft zijne *Biographie* in twee groote tijdperken afgedeeld. Het eerste, hetwelk in eene chronologische orde behandeld is, loopt tot het einde van VAN DER PALM's staatkundige loopbaan, toen hij voor goed het Professoraat te *Leiden* weder aanvaardde; het tweede omvat de lange reeks van jaren, waarin hij dit gewigtige ambt met eer voor zich zelven en geheel het Vaderland bekleed heeft, en den liefelijken avond zijns levens. Aangaande 's mans geboorte, familiebetrekkingen, kindschheid en opvoeding ontvangen wij de noodigste en wetenswaardigste opgaven. Eigenlijke karakterschildering vindt men in dit gedeelte slechts weinig, en evenmin zulke *piquante* anecdoten, als MULLER ons uit de jeugd van VAN KAMPEN heeft medegedeeld; doch wij moeten vooronderstellen, dat BEETS er geene gekend heeft, daar hij anders genoeg de gaaf bezit, om ze te regter plaatse aan te voeren en smakelijk op te disschen. Aangaande des jongelings akademische loopbaan hadden wij gaarne veel meer vernomen, bepaaldelijk aangaande zijne Godgeleerde studiën, in verband met den staat der Godgeleerde Wetenschappen in die dagen, en de *stationaire* rigting, hierdoor, en welligt niet het minst door zijnen omgang met EWALDUS KIST, aan zijne Godsdienstige denkwijze gegeven. Ook gelooven wij, dat de Auteur ons nog wel iets meer had kunnen verhalen aangaande de eerste ontmoetingen met SCHULTENS, en de pogingen, door dezen aangewend, om den jeugdigen VAN DER PALM (die, volgens zijne eigene belijdenis, in zijn eerste studiejaar, hoe vroeg hij mogt opstaan, nog meer van kolven dan van werken hield) tot een degelijk Student te vormen. Het meest interesseerde ons, wat ons van de aan-

geknoopte en zoo veelbelovende, maar later weder afgebrokene vriendschapsbetrekking tusschen VAN DER PALM en BILDERDIJK wordt medegedeeld. BEETS heeft het *Albumvers* van BILDERDIJK op zijnen jeugdigen vriend in zijne *Bijlagen* opgenomen. Hij heeft verzwegen, dat (indien wij wel onderrigt zijn) VAN DER PALM dit vers, nadat alle *sympathie* tusschen beide had opgehouden te bestaan, niet in zijne gewone vriendenrol, maar afzonderlijk bewaarde. Van de vergelijking van beider zielshoedanigheden, gaven en karakter, waarin BEETS niet onduidelijk de meerderheid van BILDERDIJK's genie erkent, hebben wij reeds vroeger met hoogen lof gesproken. Wij kunnen ons niet weêrhouden haar gedeeltelijk hier af te schrijven, omdat wij in de ontleding van beider karakter eene *diepte* van beschouwing vinden, gelijk men bezwaarlijk elders in dit Boek zal kunnen aanwijzen; en omdat deze plaats, meer dan eenige andere, het bewijst, welk eene heerschappij de nog jeugdige Schrijver over onze taal verworven heeft. Ziethier de twee portretten! (bl. 18): 'VAN DER PALM, bedaard, gematigd, zacht, gelijkmoedig, voorzigtig, bijna tot achterhoudendheid toe; BILDERDIJK hartstogtelijk in uitersten, krachtig, grillig, moedig en meestal overmoedig. VAN DER PALM bescheiden, de menschen liefhebbende en ontziende, niet zonder het vermoeden van menschenvrees; BILDERDIJK trotsch, stellig en met een' somberen menschenhaat worstelende. VAN DER PALM plooizaam, somtijds aan zwakheid grenzende; BILDERDIJK standvastig, niet zonder hoofdigheid. In het wetenschappelijke, VAN DER PALM onderzoekende, BILDERDIJK ontdekkende; VAN DER PALM toepassende, BILDERDIJK bespiegelende; VAN DER PALM naauwgezet en geregeld, BILDERDIJK ongedurig, alles tegelijk aanvattende en wonderspreukig; VAN DER PALM het oude vernieuwende, BILDERDIJK hier het nieuwe bejagende, dáár het oude ongewijzigd opdringende; VAN DER PALM voor zijne meening pleitende, BILDERDIJK strijdende voor de zijne.' Onze Lezers vinden ongetwijfeld deze plaats met ons te schoon, dan dat zij ons zouden toelaten op de naauwkeurigheid van sommige woorden te vitten.

Alvorens de Schrijver van VAN DER PALM's akademische loopbaan afscheid neemt, wijdt hij hem nog eene vlugtige beschouwing als *Dichter* toe; niet omdat hij als zoodanig eene duurzame vermaardheid zou verworven hebben, maar omdat het opmerking verdient, dat de Welsprekendheid hij hem als ware het geënt is geweest op den afgehouwen' tronk der Poëzij; omdat zijn voorbeeld het ons bevestigt, dat Dichtkunst en Welsprekendheid veel nader, dan men oppervlakkig vermoedt, bij elkander liggen, en hoe eene zekere mate van dichterlijken aanleg en dich-

terlijk gevoel voor den echten Redenaar volstrekt onontbeerlijk zij. Wij zijn echter den Auteur dank schuldig, dat hij de portefeuille, waarin VAN DER PALM's jeugdige dichtproeven bewaard worden, niet voor het Publiek ontsloten heeft. BEETS heeft alzoo bewezen boven de kleingeestige meening zich te verheffen, alsof het Publiek verpligt zoude wezen, alles fraai en uitstekend te vinden, wat ooit door groote mannen is gedacht en geschreven geworden; eene meening, welke nogtans velen in onze dagen schijnt aan te kleven; of zouden ons anders bij herhaling nietsbeduidende rijmen van BELLAMY, VAN ALPHEN, BORGER, ja zelfs van BILDERDIJK, schoon zij nimmer voor de drukpers zijn bestemd geweest, alsof het nieuw gevondene paarlen waren, ter bewondering worden voorgesteld? - Uit VAN DER PALM's *Ode aan de deugd* had bij enkele voortreffelijke strophen kunnen aanhalen, die voor de aangehaalde coupletten uit *Christus verheerlijking op den berg* niet behoeven onder te doen.

Thans was de Auteur tot het moeijelijkste tijdperk zijner Levensbeschrijving, het lastigste gedeelte van zijnen arbeid, genaderd - VAN DER PALM's kortstondige Evangeliebediening en staatkundige loopbaan - een tijdperk, dat de Overledene zelf ongetwijfeld op het oog had, wanneer hij betuigde, ‘dat zijn leven wat *bont* geweest was.’ Zijne vlugt van den *Maartensdijk*, zoowel als zijn werkzaam aandeel aan de revolutie op *Walcheren*, na den dood van zijnen begunstiger, den Heer VAN DE PERRE, die geheel tegenovergestelde gevoelens was toegedaan, wordt met de uiterste omzigtigheid en kieschheid behandeld. Wel zoekt de Schrijver het geenszins te bewimpelen, dat hij dien eersten stap, zoomin als de veronachtzaming van het Herderwerk op zijne standplaats, geenszins kan goedkeuren; wel schroomt hij niet te verklaren, dat VAN DER PALM zich zelven eenigzins ‘ongeroepen’ op het kussen der Regenten had geplaatst; maar voor het overige vergenoegt hij zich te doen opmerken, hoe die dwalingen zelve, in de hand der Voorzienigheid, hebben moeten dienen, om hem tot dien veelzijdig beschaafden en geletterden man te vormen, die eens aan het hoofd onzer Vaderlandsche Letterkundigen zou uitblinken, en aan te wijzen, dat hij, gedurende zijne staatkundige loopbaan, niet het minst zijne schitterende bekwaamheden en begaafdheden heeft ten toon gespreid, en steeds aan de beginselen van deugd en regtschapenheid heeft vastgehouden. Ook wij, die op zoo verren afstand van het gebeurde geplaatst zijn, achten ons geenszins bevoegd of geregtigd, om VAN DER PALM wegens staatkundige gevoelens en handelingen, die hij zelf naderhand voor dwalingen erkende, en die hij met de achtingswaardigste mannen

deelde, te veroordeelen. Of nogtans allen, in wier oog VAN DER PALM eene *Apologie* voor dit tijdperk zijns levens blijft behoeven, zich door het hier gestelde zullen laten bevredigen - dit meenen wij eenigzins te mogen betwijfelen. Natuurlijk is het ten minste, dat bij dezulken - hoewel wij den mood huldigen, waarmede BEETS hier en daar ook de schaduwzijde van het karakter, dat hij wilde schilderen, heeft doen uitkomen - zijne voorstelling en beschouwing altijd de verdenking van zekere eenzijdigheid tegen zich hebben.

Van hetgeen door den Agent der Nationale Opvoeding verrigt is geworden, wordt door den Schrijver vrij uitvoerig verslag gedaan. Dit gedeelte zal welligt, wegens het min behagelijke des onderwerps, door velen met minder genoegen dan het overige gelezen worden, en toch is het in ons oog met de meeste degelijkheid bewerkt. Het is welligt de eenige partij in het Boek, waar wij VAN DER PALM in den werkkring, waarin hij zich bewoog, *geheel* zien handelen. Geen wonder! Hier stond de Schrijver op een terrein, dat niet door anderen was ingenomen; dat door hem alleen betreden werd. Hier gevoelde hij zich onbelemmerd en vrij. Hier had hij in eenen schat van nagelatene papieren de rijkste bronnen vóór zich, die hij kon raadplegen. Hier vinden wij dan ook niet enkel VAN DER PALM's uitwendige verrigtingen geschetst, maar ook zijne inzigten, begrippen en verdiensten omtrent de verbetering van het Lager Onderwijs, de beginselen, waardoor hij zich liet leiden, de bedoelingen, welke hij zich had voorgesteld, nader toegelicht en ontvouwd.

Na bij het grootste keerpunt in VAN DER PALM's Levensgeschiedenis - zijne terugkomst aan de Leidsche Hoogeschool - te hebben stilgestaan, slaat de Auteur eenen eenigzins anderen weg in, dan hij tot hier toe gevolgd had. Hij beschouwt den beroemden man in verschillende betrekkingen of toestanden; als Redenaar op den kansel en in de gehoorzaal; als Hoogleeraar in en buiten zijne Kollegiekamer; als Schrijver in zijn studeervertrek; als Huisvader in zijnen familiekring; als den man des gezelligen levens in den schoot zijner vrienden en aan den feestelijken disch; als den rustenden Geleerde op zijn buitenverblijf; als den Christelijken lijder in het ziekvertrek en op de stervenssponde. De lectuur van dit gedeelte heeft ons geen minder genot en genoegen dan het voorgaande verschaft, hoewel wij onze aanmerking, dat de Auteur zich doorgaans tot eene uitwendige teekening bepaalt en daardoor oppervlakkig wordt, hier niet het minst hebben bevestigd gevonden. Nergens is dit meer in het oog vallend, dan waar hij ons den Redenaar op den kansel voorstelt, en diens uitwendige voordragt beschrijft. Hij heeft dit zeer gelukkig gedaan

(alleenlijk hinderde ons daarin die liefelijke uitspraak van de *r*, welke toch de ware zuivere uitspraak niet was, en ‘dat zacht braauwen, dat aan het geluid (gekir) der tortelduiven denken deed’). Maar wanneer nu het verlangen van den Lezer door deze beschrijving natuurlijk is opgewekt, om door dezelfde fiksche hand, met dezelfde fiksche trekken, den inwendigen aard en de wegslepende kracht van VAN DER PALM's Welsprekendheid beschreven te zien, dan wordt hij hierin geheel teleurgesteld; hij verneemt niets, niets dan de aanteekening uit een Zakboekje, door BEETS als Student, na onder VAN DER PALM's gehoor te zijn geweest, opgeschreven: ‘Een waar meesterstuk van VAN DER PALM gehoord!’ en hierbij eene aanmerking ‘over de kwakzalverij van jongelieden in het vak der Welsprekendheid,’ welke, hoe waar en gegrond ook, door zijne Medestudenten razend *pedant* zou zijn gevonden. - Behalve deze meer algemeene aanmerkingen, zijn ons bij de lezing enkele kleinere aanmerkingen en bedenkingen voorgekomen, die wij aan het oordeel van den Auteur zelven willen onderwerpen.

Bl. 78: ‘RAU was hem als Hoogleraar in de Oostersche talen opgevolgd, en had met deze taak zijn Professoraat in de gewijde Dichtkunst en Welsprekendheid *overhoopt*.’ Wij hebben bespeurd, dat deze laatste uitdrukking, die ook voor ons gehoor niet zeer malsch en liefelijk luidt, aan de vrienden en vereerders van RAU weinig smaakt. De Schrijver had haar kunnen vermijden, en - om elke herinnering van den naijver, die, naar men zegt, tusschen de beide Hoogleeraars en hunne vrienden heeft bestaan, te verwijderen - een ander woord moeten kiezen. Bij de vermelding van den Cursus over *Dichtkunst* en *Welsprekendheid*, verwonderde het ons, dat de Auteur geenerlei gewag gemaakt heeft van het Kollegie over de *Ars Poëtica* van HORATIUS, dat VAN DER PALM meermalen onder de grootste toejuiching van een zeer talrijk auditorium gehouden heeft. Van dit Kollegie geldt toch bij uitnemendheid, wat de Schrijver iets verder (bl 84) van het *Philologisch-Critisch* getuigt: dat het voor zijne toehoorders een wezenlijk feest was deze lessen bij te wonen, en dat men zich in de Kollegiekamer op de banken verdrong.

Op bl. 83 wordt van eene geheel nieuwe jaartelling in het vak der Oostersche Letterkunde gesproken, ‘waarbij de Schultensiaansche beginselen door hoogere vervangen werden.’ Hier heeft de Schrijver niet juist uitgedrukt, wat hij bedoelde, of wij zouden hem van eene misvatting moeten beschuldigen. Ongetwijfeld hebben de Oostersche Taalstudie, zoowel als de Kritiek en Uitlegkunde des O.T., in de laatste jaren belangrijke vor-

deringen gemaakt; maar de beginselen, reeds door ALBERT SCHULTENS gevolgd, en aan zijne Leerlingen voorgeschreven, zijn daarom zoomin veranderd als die van GROTIUS en ERNESTI, omdat men in de Exegese des N.T. is vooruitgegaan. Wij twijfelen zelfs, of de Hoogl. WEIJERS en ROORDA, en andere Leerlingen van HAMAKER, schoon zij in de Uitlegkunde op een eenigzins ander standpunt als VAN DER PALM mogen staan, zulk eene afwijking van de Schultensiaansche beginselen zich zelven als eene lofspraak zouden willen toeëigenen.

Bl. 108: ‘Van de in het laatst zijns levens vooral in de “mode geraakte Philosophisch-Aesthetische beschouwingen had hij den grootsten afkeer.” “Het gaat mij te hoog,” zeide hij dikwijls met knorrigheid, “ik kan al dat moois niet begrijpen.”’ Met al den eerbied, dien wij bezitten voor de geloofwaardigheid van den Auteur, valt het ons zwaar te gelooven, dat VAN DER PALM zich in dier voege zal hebben uitgedrukt, of de Philosophisch-Aesthetische beschouwingen onzer dagen zoo onbepaald zal hebben veroordeeld. Hij moge zich al gestooten hebben aan zekere *terminologie* of duisterheid, daarin heerschende; hij moge al dit ongunstige oordeel op enkele bepaalde beschouwingen, die hem niet konden bevallen, hebben toegepast; maar de man, die met zulk een helder hoofd over het gezond verstand heeft gesproken; die zoo welsprekend heeft geijverd tegen het veronachtzamen van de regelen der Kunst; die in de hooggeroemde eenvoudigheid van stijl zoo veel verborgene Kunst heeft aangewezen; die zoo hoog met eenen HERDER liep, en LESSING en BOUTERWECK ongetwijfeld voor fiksche Aesthetici hield, welke ons Vaderland aan *Duitschland* moet benijden: hij had zelf eenen te wijsgeerig aesthetischen blik, om het onbepaald te kunnen afkeuren, dat men, vooral in onze dagen, dieper de grondbeginselen van het schoone zoekt op te sporen, en van de Aesthetiek eene wijsgeerige studie gemaakt heeft.

Wij hoorden de aanmerking maken, dat het in dit Geschrift niet aan sporen van *eigen' lof* ontbreekt, en wij zouden, uit kieschheid, van die beschuldiging gezwegen hebben, indien wij niet meenden den Auteur daartegen te moeten verdedigen. Het moge al bij de vermelding der vriendschapsblijken, waarmede VAN DER PALM zijne uitverkorenen overlaadde, van zijnen trots op hunne talenten (bl. 87), niet twijfelachtig zijn, wien de Auteur bedoelde; er schemere al hier en op enkele andere plaatsen zekere (welk woord wilt gij kiezen?) ijdelheid of trotschheid door op de eer en het voorregt, VAN DER PALM's gunsteling bij uitnemendheid te zijn geweest: dit alles moge zóó zijn; doch wij

vragen met gerustheid: Kent gij vergeeflijker trots in het hart eens jongelings, dan die uit zulk een bewustzijn wordt geboren? - Zou het tegendeel niet zeer onnatuurlijk zijn? - Wij merken zelfs in dit Geschrift zekere matiging en terughouding op, welke men, indien die beschuldiging gegrond ware, zelfverloochening zou kunnen noemen, om veel minder van zich zelven te spreken, dan hij, uit hoofde van zijne betrekking tot den Overledene, had kunnen doen, en houden ons overtuigd, dat hij een aantal bijzonderheden heeft verzwegen, waarvan hij zeker zou gewaagd hebben, indien het zijn toeleg ware geweest, niet slechts VAN DER PALM's nagedachtenis te verheerlijken, maar zich zelven wierook te branden, en een offer te brengen aan de belangrijkheid van zijn' eigen' persoon.

Wat uitwendigen vorm en stijl betreft, bezit dit Geschrift meer dan gewone verdiensten. BEETS heeft weder in dit Werk, even als in de *Camera obscura*, getoond, wat de *oratio pedestris* in onze taal zijn kan en zijn moet, en dat wij zoowel veel voor het Nederduitsche *Proza* als voor de *Poëzij* van hem mogen blijven verwachten. Hij heeft het *praecept*, door VAN DER PALM zelven (bl. 103) gegeven, goed begrepen. Zijn stijl, die, naar den aard des onderwerps, zich afwisselt, en even gemakkelijk rijst als daalt, is als een welgedresseerd paard, dat eenen geanimeerden (eenigzins *korten*) draf houdt, dikwerf gereed is, om even in den galop te schieten, maar altijd naar den teugel luistert; als een kleed, dat zich zonder eenigen dwang om de leden plooit, en, bij elke veranderde houding en beweging, de leest voordeelig doet uitkomen. Men weet, dat de Auteur zijne eigene spelling volgt. Hij heeft hieromtrent in dit Tijdschrift zijn gevoelen blootgelegd, waarnaar hij op bl. 68 zijne Lezers henenwijst. Wij willen hem dat regt niet betwisten, en evenmin hier onderzoeken, of B. in spelling en interpunctie altijd met de vereischte naauwkeurigheid zij te werk gegaan, en aan zijn eigen stelsel zij getrouw gebleven. - Maar wij blijven toch hartelijk wenschen, dat niet ieder jeugdig Schrijver of Dichter zich geregtigd rekene, dit voorbeeld te volgen, daar anders weder spoedig de tijd zou terugkeeren, waarvan BEETS zelf (bl. 67) naar waarheid schrijft: ‘Dat er op het stuk der *orthographie* in onze Vaderlandsche Letterkunde eene onregelmatigheid heerschte, waarvan men zich naauwelijks een denkbeeld kan maken, en die de grootste verwarring te weeg bragt.’

Ééne historische onnaauwkeurigheid is den Auteur bij de correctie ontsnapt. Bl. 104 staat het *derde*, in plaats van het *vierde* Eeuwfeest der Boekdrukkunst. Een weinig lager wordt verkeer-

delijk het jaar 1825, in plaats van 1828, opgegeven. In de toespraak van VAN DER PALM aan zijne Discipelen, na den dood van zijnen zoon, zijn mede twee zinstorende taalfouten ingeslopen: *paterna doloris*, voor *paterni*, en *fraterni amore*, voor *fraterno*.

Het Boek is met een aantal Bijlagen verrijkt, die wel niet alle even belangrijk zijn, doch waaronder enkele Stukken voorkomen, gelijk de *Copij figuratief* van het Manuscript der Bijbelvertaling, welke eene blijvende waarde hebben. De toespraken, door den Hoogl. VAN HENGEL en de Eerw. Heeren DERMOUT en VAN DER BOON MESCH aan het graf of in het sterfhuis gehouden, zullen vooral door hen, die VAN DER PALM's aandoenlijke uitvaart mede mogten bijwonen, met een weemoedig genoegen gelezen worden. Eindelijk vindt men nog een lezenswaardig verslag aangaande VAN DER PALM's gestel, ziekte en dood, in eenen fraai gestelden Brief, door Dr. C.W.H. VAN KAATHOVEN aan den Auteur geschreven, dien wij niet met den blik eens Geneeskundigen kunnen beoordeelen, maar die, wegens de daarin uitgedrukte gevoelens, het verstand en het hart van den Schrijver gelijkelijk tot eere verstrekt.

De Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen heeft eene *Lofrede op* VAN DER PALM uitgeschreven, terwijl de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te *Leiden* zich bezig houdt met een ontwerp, om zijnen naam en zijn beeld in marmer te vereeuwigen. Hoewel wij niet hoog met Lofredenen zijn ingenomen, zoo zouden wij ons toch innig verblijden, indien hierop een antwoord inkwam, dat als redekunstig Gedenkschrift eene even duurzame waarde bezat, als de eerezuil, die (gelijk wij thans grond hebben te hopen) door het Vaderland voor den Onsterfelijke zal worden opgerigt. - Zal die wensch ligtelijk vervuld worden? - De twee Geschriften van de Heeren FOCKENS en BEETS hebben wel hiertoe belangrijke bouwstoffen, of niet verwerpelijke bijdragen geleverd, maar zulk een Gedenkschrift geenszins overtollig gemaakt. Doch zal iemand nog den moed en de opgewektheid bezitten, nadat ook de Hoogll. SIEGENBEEK, CLARISSE, VAN HENGEL en DES AMORIE VAN DER HOEVEN, ieder op zijne wijze en van zijn standpunt, VAN DER PALM geschetst, of over den Ontslapene gesproken hebben, om zich aan zulk eenen arbeid te wagen? - VAN DER PALM had eenmaal den wensch geuit, dat, indien hij vroeger mogt sterven, BORGER zijn Lijkredenaar zijn mogt, en waarlijk, weinig minder dan het talent van eenen BORGER wordt er vereischt, om den veelzijdigen man zóó te schetsen, dat tijdgenoot en nakomelingschap zich in de uitspraak vereenigen: Dit is VAN DER PALM *getrouw*; dit is VAN DER PALM *geheel*!

Album.
Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Friedrich von Schiller's *Geschichte des Abfalls der vereinigten Niederlanden. Fortgesetzt von* Eduard Duller. *Köln*, 1841. Drie Deelen in duodec. Otto von Corvin-Wiersbitzky, *Der Niederländische Freiheitskrieg, nach den besten Quellen bearbeitet. Leipz.*, 1841, Erster und Zweiter Th. in duodec. (*De oude Republiek der Vereenigde Nederlanden en hare Geschiedenis, bij onze naburen.*)

‘In alles heerscht de fortuin; zij verbreidt den roem eens volks, of zet zijne daden in de schaduw, meer door luim geleid, dan door regtvaardigheid bestuurd,’ was de uitspraak van SALLUSTIUS, toen hij oud-*Rome's* daden en roem onderling en met die van *Athene* vergeleek; toen hij zag, hoe, bij geenen minderen rijkdom van daden, zijne vaderstad, in bekendheid en naam, moest onderdoen voor *Athene*.

Ongezocht laat zich die uitspraak van *Rome* op *Nederland*, van *Athene* op de grootere Mogendheden van het nieuwe *Europa* overbrengen.

Ga de Algemeene Geschiedenissen en historische beschouwingen na, door buitenlanders geschreven; genoegzaam nergens wordt der Republiek regt gedaan; nergens die plaats in de Wereldgeschiedenis haar toegekend, welke zij er met der daad in bekleedde; overal is de veelzijdige invloed verdonkerd, dien zij op het latere *Europa* uitoefende. VOLTAIRE, HEEREN, enkele anderen, zijn als uitzonderingen te beschouwen. De eerste, zwak in zijne nasporingen en zijn onderzoek, als Historieschrijver niet zelden ongetrouw, was echter ruim en helder genoeg van inzigt, om de Republiek te beschouwen als *le plus singulier et le plus beau monument de l'industrie humaine*(1). HEEREN sleet zijne jeugd te *Bremen*, toen in vollen bloei van handel en scheepvaart ten tijde van den Noord-Amerikaanschen oorlog. Zijne historische Werken zijn de afspiegeling geworden van de indrukken zijner jonge jaren; hoe had hij het oude Gemeenebest kunnen miskennen? Hij gevoelde het: *Einen solchen Handelsstaat, eine solche Seemacht hatte Europa noch nicht gesehen. Es war ein Gewicht ganz neuer Art, welches dieser Staat in die politische Wagschale warf; und jene Gegenstände erhielten daher einen ganz andern Werth in der practischen Politik, als sie bis daher ge-*

(1) *Siècle de Louis XIV*, Tom. I, Chap. 10.

habt hatten[1]. Maar beider beschouwing is eene afwijking van het gewone.

Reeds eene der vroegste Algemeene Geschiedenissen: *Modern part of an universal History*, begonnen in 1737, bij ons onder den naam van *Hedendaagsche Historie* vertaald[2], miskent Land en Volk, ademt wrevel tegen de Republiek. De latere Duitschers, VON ROTTECK, VON RAUMER, SCHLOSSER, MENZEL, zijn misschien vrij van volkshaat; maar niemand hunner heeft zich de moeite getroost, hoe groot van verdiensten voor het overige, om zich, wat het Gemeenebest betreft, tot de hoogte van het onderwerp te verheffen. Voor zooverre zij in *Pruissen* schreven, staan hunne Wereldgeschiedenissen onder den invloed der Staatkunde huns Lands; tot in de fijnste aderen is hunne Wetenschap, ten minste hunne voorstelling, *verpruisd*[3]. Wilden zij het, zij konden de Republiek in hare grootheid niet schilderen; ons haar niet voor oogen stellen in die achtbare rol, welke zij op het wereldtooneel tot aan het einde van den Spaanschen Successieöorlog vervulde.

Bij de moedwillige verwaarloozing komt eene onwilllekeurige, die het gevolg is van den nieuwen trant van historieschrijven. In de Geschiedenis der Volken en Staten worden thans kleine bijzonderheden uit het leven der Vorsten hoog, te hoog aangeslagen; in vollen ernst, zonder het gezigt te ontplooijen, verhaalt ons de Geschiedenis der Wereld, de leermeesteresse des levens, de bodinne der eeuwen, b.v., hoevele borden soep LODEWIJK XIV bij zijnen maaltijd nuttigde, buiten de overige geregten. Op de geheime zondengeschiedenis der Hoven aast vooral de nieuwe Historieschool, als op een kostelijk iets. En wanneer zij uit *Archives, Mémoires, Correspondances secrètes*, allen draf heeft zamengewroet, dan boetseert en vormt zij er een beeld uit van de verloopene eeuwen, houdt het den Volken voor, en zegt: ‘Zie de Geschiedenis van het voorgeslacht!’ En toch, de weelde en zeden, deugden en gebreken der Hoven en die der Volken zijn nooit of nergens naar elkander af te meten geweest, dan voor een klein deel. Genoeg is het, dat in die Wereldgeschiedenissen, hoofdzakelijk uit Hofanecdoten geweven, weinig plaats gevonden wordt voor een Volk zonder eigenlijke hofhouding, zonder eigenlijke Grooten; een Volk, welks roem het is, dat het

(1) *Europäisch Statensystem*.

(2) Tegen dit Werk, zoo als bekend is, schreef ENGELBERTS zijne *Verdediging van de eer der Hollandsche Natie*. Amst., 1776, 2de druk. Bepaald is dit Stuk gerigt tegen de karakterschets onzer Natie, in het XXXIste Deel.

(3) Tot proeve b.v. V. RAUMER, *Gesch. Europa's*, VI, 67; vergel. DEPPING, *Oorlog der Munsterschen*, 101; BECKER, *Alg. Geschied.*, XVII, 38.

Europa een nieuw, een burgerlijk leven leerde kennen; door maatschappelijke orde en tucht, vlijt, handel en zeevaart, den middeleeuwschen Ridder dwong zijn roofslot te verlaten, den onvrijen knecht de striemen van het lijfeigenschap te vergeten.

Die miskenning bepaalt zich niet binnen de grenzen der Algemeene Geschiedenis; de geheele Duitsche Letterkunde schijnt er mede besmet. Toen SCHILLER, in zijne *unüberwindliche Flotte, Engeland* toezong:

> Der Segel stolze Obermacht
> Hast du Sie nicht, von Millionen Würgern,
> Erstritten in der Wasserschlacht?

Vergat hij, dat *toen*, onder de regering van ELISABETH, vooral kort daarna, bij *Holland der Segel stolze Obermacht* werd gevonden; dat toen de GROOT zijnen tijdgenooten toezong:

> Trouwhartig Hollands Volk.....
> Dat nu al overlang de vlagge van den leeuw
> Doen vliegen hebt, zoo ver de wind heeft kunnen dragen,
> En uwen naam verbreid, zoo daar 't begint te dagen,
> Als daar de avond rijst.....
>
> Dat God geboden heeft, dat voor u zouden wijken
> In 't ploegen van de zee de *gansche* wereldrijken[1].

En dat Engeland zelf betuigde: *The Low-countries have as many ships and vessels as eleven Kingdoms of Christendom have, let England be one*[2]?

SCHILLER bedacht niet, dat het eigenlijke tijdperk der zeeslagen het tijdperk is van DE RUIJTER's leven en Hollands zeeroem. *Die Millionen Würger*? Wie waren zij? Wij weten het niet. *Engelands* kolossale grootheid rust op den achteruitgang van *Nederland* en de overweldiging van *Indië* door Lord CLIVE.

Op het slot van het Stuk zingt hij:

> Gott, der Almächt'ge, blies,
> Und die Armada flog nach allen Winden.

Waarbij hij deze noot voegt:

Die zween letztern Versen sind eine Anspielung auf die Medaille, welche ELISABETH *zum Andenken ihres Sieges schlagen liess. Es wird auf derselben eine Flotte vorgestellt, welche im Sturm untergeht, mit der bescheidenen Inschrift: A f f l a v i t D e u s e t d i s s i p a t i s u n t*. Maar ELISABETH liet dien penning niet slaan. VAN LOON, hem afbeeldende, blz. 392, I, zegt: 'De Zeelanders, aanmerkende de schrikkelijke schipbreuk der Spaansche Oorlogsvlote, hebben ter gedachtenis daarvan, en in dankbare

(1) *Waarheid van de Christelijke Godsdienst*.

(2) De *Nederlanden* hebben zoovele schepen, als elf Koningrijken met elkander, *Engeland* er bijgerekend. Sir WALTER RALEIGH's *Observations concerning the trade and commerce of Engeland with the Dutch, etc. etc.*, onder JACOB I, bij DE JONGE, *Verh. en onuitgegevene Stukken*.

erkentenis voor Gods betoonden bijstand, dezen gedenkpenning te *Middelburg* doen slaan.' - Niet *Deus afflavit et dissipati sunt* was het omschrift, hetgeen, meer eigenaardig, zou beteekenen: God *begunstigde*, niet *blies*; maar *flavit Jehova* (de naam in het Hebreeuwsch) *et dissipati sunt*. De Engelsche medailles waren minder gelukkig van vinding. De eene vertoont op de voorzijde het beeld van ELISABETH, op de keerzijde eene vlugtende vloot, met het omschrift: *Venit, vidit, fugit* (zij kwam, zag, vlugtte). De andere, op de voorzijde dezelfde beeldtenis, op de keerzijde brandende schepen, met de woorden uit VIRGILIUS: *Dux foemina facti* (door het beleid eener vrouw)[1]. Een voorbeeld uit de honderden, overal te vinden. En toch was SCHILLER, uit eigene keus, Historieschrijver der Republiek.

In Algemeene Geschiedenissen verwaarloosd, over het geheel miskend, is echter 's Lands Historie buiten'slands in afzonderlijke Werken van tijd tot tijd behandeld, vooral in *Duitschland*. Eene tegenstrijdigheid, die zich door de Geschiedenis laat oplossen. De Historie des Duitschen Rijks na de hervorming leverde, voor de nationaliteit der jonge Duitsche Letterkunde, geen plekje in haren geheelen omvang, waar zij wortel kon vatten en tieren. Overal in den religieöorlog, in den dertigjarigen, kampt Duitscher tegen Duitscher; zelfs de lauweren van FREDERIK II waren met het bloed bespat des gemeenen Duitschen Vaderlands, hoezeer evenwel nog de invloed van zijnen roem op de verheffing van den Duitschen geest niet kan miskend worden. Overal elders trilden later de Amerikaansche oorlog en onafhankelijkheid als een elektrieke schok door *Europa's* kwijnend leven; maar in de meeste van de honderd, twee honderd Staten, Vorstendommen, Rijkssteden van *Duitschland* drong de trilling niet door; die groote gebeurtenis was er eene onzekere mare uit verre Landen. Voor enkele dier Staten vloek en smaad: *Hessen* verkocht zijne landskinderen aan *Engeland*, en bezorgde zich voor het bloedgeld weelde en bijzitten[2]. Zóó, nergens steun vindende in de werkelijke wereld, geene bezigheid in het eentoonige doodsche leven der kleine Hoven en Staten, weken *Duitschlands* Letterkunde, Studie en Wetenschap, het streven, de geheele rigting van den geest, meer dan eenige andere, naar het rijk der bespiegeling en der idealen. In het tijdperk 1770-1790, toen *Nederland* het tweede eeuwfeest zijner onafhankelijkheid vierde, zijne eigene Ge-

(1) SCHELTEMA, *De onoverwinnelijke Vloot*, blz. 234, en aldaar, ATKIN, II, 135.

(2) Hessen's schatkist, met het bloed
Van mensch'lijk slagtvee aangevoed.
BILDERDIJK.

schiedenis naspoorde, en de oude Privilegiën afschreef; toen hoog en laag het oog op de wereldgebeurtenissen vestigde, werkelijk aandeel nam aan de staatspartijen, het rijzen en dalen der fondsen angstvallig waarnam, of met bekommering het verval van zijne Oostindische Bezittingen naspoorde, in dat tijdperk *theoretiseerde Duitschland* over alle menschelijke Wetenschap, schiep zich eene phantasiewereld, en deed reuzenschreden in Geleerdheid; hetgeen voor *Oud-Nederland* het stichten van *Batavia* was geweest, de togt naar *Chatham*, de slag op *Doggersbank*, dit was voor dien landaard een nieuwgebouwd *hoftheater*, eene nieuwe lezing, een nieuw philosophisch stelsel.

Boven gewoonte, drang en mode verheffen zich meermalen vernuften van hoogeren aanleg. Voor HERDER, SCHILLER, GÖTHE, de eersten van hun Land naar de eigenaardige rigting des tijds, bleven de Republiek en hare Geschiedenis niet onopgemerkt; '*denn*,' zegt HEEREN, '*grosze Geister fühlen es, wo sie einheimisch sind*.' Gelijk jaar op jaar honderden hunner nijvere landgenooten naar *Nederland* afzakten, en er brood en welvaart vonden; hunne onbemiddelde Vorstenzonen soldij en bevordering - '*qu'on fasse venir Holstein; qu'on dise à Hesse de nous venir parler*!' zeiden de Gedeputeerden te velde in den Successieoorlog, en *Europa's* hoogheid was verontwaardigd over dien vrijen toon[(1)]; - zoo wendden die vernuften zich naar de Republiek en hare Geschiedenis; dáár kon ten minste hun oog rusten op grootsche, nationale tooneelen uit het werkelijke leven; dáár idealen van vrijheid, regt, verdraagzaamheid vinden, der verwezenlijking nader dan elders. GÖTHE schreef zijn' *Egmond*; HERDER verhief *Nederland* en WILLEM III; SCHILLER, opgewonden door de beginselen der Fransche Omwenteling, die eenen meer zonnigen dag schenen te beloven, begon *den Abfall der Niederlande* te boek te stellen.

Beide aangekondigde Werken schijnen aan SCHILLER's Geschrift hunnen oorsprong verschuldigd; op het tweede eene vergelijking van tijden, *toen* in *Nederland* en *nu* in *Duitschland*, invloed te hebben geoefend. Regtstreeks kondigt zich het eerste als voortzetting aan. Beide zijn geschreven in eenen goeden geest; getuigen van achting voor *Nederlands* naam en Volk; DULLER nadert zelfs hier en daar de Lofrede meer, dan het hooge standpunt en vrije uitzigt van den Geschiedschrijver toelaten. Hoe dit zij, die blijken van verdiende achting moeten ieder verheugen, wien *Duitschlands* roem ter harte gaat. Immers, indien men op den toon let, welke dáár vrij algemeen tegen

(1) *Siècle de Louis XIV*, Ch. 21.

Holland, en al wat Hollandsch is, wordt gevoerd, wat zou men anders kunnen doen, indien hij volstrekt algemeen ware, dan het Land beklagen, hetwelk, in weêrwil van zoo vele stelsels en scholen van Philosophie, zich geheel slaaf betoonde van bekrompenheid, vooroordeel en volkswaan, en onbekend bleef met de beoefening der eerste beginselen van de Wijsbegeerte des levens?

DULLER begint, waar SCHILLER eindigt, met de komst van ALVA, en sluit zijn Werk met het twaalfjarige bestand. Eerst schildert VON CORVIN PHILIPS magt, karakter, eerste schreden in de *Nederlanden*; nog slechts met *Naarden* in naam sluit het tweede Deel. DULLER geeft in zijn Voorberigt eene rijke lijst zijner bronnen, meest uit de Boekerij van *Darmstadt*: Italiaansche, Spaansche, Fransche, Duitsche, Vlaamsche Werken; onder de laatste vele uit den jongsten tijd, bij ons minder bekend. Vele volksliederen, straatzangen, worden medegedeeld, zoo geheel de afdruk en spiegel des tijds. De Nederlandsche hoofdwerken komen grootendeels op de lijst voor: BOR, VAN METEREN, REID, HOOFT, WAGENAAR, KLUIT, enz. *Les archives de la maison d'Orange* en BILDERDIJK ontbreken; - alle monographiën op te geven, was te breedvoerig (*Vorbemerkung* I). VON CORVIN was oneindig minder rijk in hulpmiddelen; woonplaats en ongenoegzame kennis der taal maakten hem alle bijzondere Stukken en onvertaalde Nederlandsche en Vlaamsche hoofdwerken ontoegankelijk (L. XIII). DULLER wil SCHILLER in zijnen dramatischen stijl vervolgen; VON CORVIN daarentegen *was ihm an Schmuck der Rede abgeht, durch grössere historische Treue ersetzen*, d.i. grooter dan die van SCHILLER.

Eerst zeer onlangs kwamen ons beide Werken ter hand; de aanmatiging is ons vreemd, om voortbrengsels van zoo veel studie, als *geheelen* en in derzelver *geheelen omvang*, bij eene eerste kennismaking te willen beoordeelen. Hier alleen een paar aanmerkingen over hetgeen ons bij de eerste doorbladering in het oog viel, en waarbij wij stilstonden, DULLER betreffende; voor VON CORVIN wachten wij op de volgende Deelen. Nopens een buitenlandsch Werk zijn enkele aanmerkingen misschien ook genoeg; eene doorloopende beoordeeling zou eerst bij de vertaling meer eigenaardig zijn, zelfs hoogstnoodig, vooral, zoo die voetstoots werd ondernomen, iets, dat wij niet hopen.

SCHILLER meende: *Dass eine Geschichte historisch treu geschrieben sein kann, ohne darum eine Geduldprobe für die Leser zu sein; und dass die Geschichte von einer verwandten Kunst etwas borgen kann, ohne nothwendig zum Roman zu werden*. Te regt. HERODOTUS, LIVIUS, HOOFT, zelfs de wijsgeerige THUCYDIDES, toonen voor *Historie* genomen te hebben: een

levendig en welgeordend tafereel van den verledenen tijd. Eene ongeordende Verzameling, een *molus indigesta* van bouwstoffen, eene naakte optelling van feiten, of eene bloot wijsgeerige beschouwing van oorzaak en gevolg, koud en afgetrokken, zonder schildering en eigenaardige stoffering, beroofd van gloed en leven, dit heeft men eerst later, te dikwijls ook bij ons, *Historie* genoemd.

Wanneer wij met dit denkbeeld van Geschiedenis, hetgeen ook uitdrukkelijk (I, 1) dat van DULLER was, zijne *Verovering van den Briel* lezen, blz. 79, I, vinden wij ons teleurgesteld. Wel treedt het verhaal in bijzonderheden, maar het *verplaatst* ons niet in den verloopenen tijd; wij zien het niet, wij lezen slechts, wat er gebeurde. Van een vervolg op SCHILLER verwacht men, dat het, naar den trant der oude Meesters uit de Hollandsche Schilderschool, eene gewigtige gebeurtenis, gelijk deze, in een krachtig licht plaatse en beziele; dat de hoofdgroep vooruitspringe, en, met den middel- en achtergrond, één geheel vol harmonij oplevere. Na de verovering van *den Briel* vernemen wij alleen, in die Afdeeling van het Boek: ALBA's maatregelen er tegen. Voor eene aanschouwelijke groepering der gebeurtenissen, naar eene wijze ordonnantie, had, onzes inziens, *Vlissingens* bevrijding, door eigenen wil en kracht, vier dagen later die van *Veere*, met het waagstuk der Geuzen, tot één geheel moeten vereenigd worden. De Lezer zou tevens wenschen den indruk te zien geschilderd, dien deze gebeurtenissen op het algemeen der burgers maakten; willen weten, waarom de Westvriesche en beide genoemde Zeeuwsche steden met zoo veel geestvervoering zich om de baniere der onafhankelijkheid schaarden, *Amsterdam, Groningen*, andere groote steden, terugbleven. Ook de schildering van den moord te *Naarden* (blz. 108, I) moet, met die van HOOFT vergeleken, in teekening en coloriet onderdoen.

Is kracht en leven in de voorstelling eene wijze *groepering*, en schakeling der gebeurtenissen een hoofdvereischte bij de kunst van historieschrijven: een helder inzigt, eene juiste beoordeeling der handelingen en gebeurtenissen, is dit niet minder. Niet overal vindt men hier blijken van dit tweede voorschrift. Er wordt lof, onbepaalde lof aan de Unie van *Utrecht* toegekend (II, blz. 25). Als *voorloopige* verbindtenis, was zij de grondslag der Republiek; doch te zeggen: '*Wie rein ist das Wesen einer Republiek hier aufgefasst*!' vooral: '*Wie weise das Foederativsystem organisirt*!' zoo iets kon DULLER alleen, door eene al te groote vooringenomenheid met zijn onderwerp, uit de pen vloeijen. Groot is de Republiek geweest, maar *in weêrwil* van de gebreken der Unie. Wie vermag te

berekenen, wat zij zou geweest zijn, zoo de foederatie waarachtig *wijs* ware geweest, het wezen eener Republiek waarlijk *helder* hadde ingezien? Nog verder laat de Schrijver zich van het spoor voeren bij het vermelden van het beruchte: *Kort vertooch van 't Recht van de Ridderschap, Edelen en Steden van Hollandt en West-Vriesland*, van 16 Oct., 1587; hij noemt het de vrucht *von einer achtungwerthen Energie der Staaten*. En toch was dit energieke Stuk en andere van dien tijd eene grootere inbreuk op de regten der burgers, dan men zelfs PHILIPS II kon te laste leggen, indien men de Godsdienst buiten het geschil laat[1]. Dan een juist inzigt in de oude staatsgesteldheid der Republiek en in het wezen der staatspartijen, zonder welke hare Geschiedenis onverstaanbaar blijft, is zelfs hier te Lande schaarsch, in *Duitschland* onbekend. Ook een der laatste voorgangers onder de Duitsche Geschiedschrijvers van ons Land, LEO, gaat getroost op hoogen toon naar de oude traditie voort; de statenpartij is die der vrijheid, de stadhouderlijke die der slavernij. Intusschen verliest, door het gemis dier kennis, DULLER's Werk een groot deel van zijne waarde, dewijl het beeld der Republiek hierdoor in de hoofdtrekken is misteekend, de sleutel der gebeurtenissen verloren.

Den Schrijver wenschen wij lust, om moedig de hand te slaan aan de verbetering en volmaking van een Werk, dat, in weêrwil van het aangeteekende, vele verdiensten heeft; - onzer Letterkunde, dat er zijn mogen, die, naar zijn voorbeeld, zich opgewekt gevoelen, om tijdvakken of hoofdgebeurtenissen uit de Geschiedenis der Republiek te *bewerken*, niet enkel te *verzamelen*, maar ook *zamen te stellen*, wel met de meeste historische naauwkeurigheid, maar tevens met een wijsgeerig inzigt en eene levendige schildering. DULLER's en VON CORVIN's Werken toonen op nieuw, welk eene goudmijn van levenswijsheid, geestverheffing, volksopvoeding, die Geschiedenis zou kunnen opleveren.

Dr. H.J. NASSAU.

(1) Voor eene meer grondige kennis onzer Geschiedenis, vooral der oude staatsgesteldheid, worden, zoo het schijnt, te weinig gelezen en onderling vergeleken: *De Staatkundige Schriften van den Raadpensionaris* Mr. S. VAN SLINGELANDT, overleden 1736; - KLUIT, *Historie der Hollandsche Statenregering*, V. Deelen; - Mr. S. IPZ. WISELIUS, *De staatkundige verlichting der Nederlanders*. Brussel, 1828; - DE JONGE, *Verhandelingen en onuitgegevene Stukken; over den derden stand ter Staatsvergadering*, enz. enz.; - VAN HEES VAN BERKEL, *Proeve eener beschouwing over Geschiedenis en Staatsregt*. Utrecht, 1836; - Mr. G.W. VREEDE, *Geschied- en Letterkundige Herinneringen*. Gor., 1836, enz. enz. Ook BILDERDIJK's Werk, hoe veel er met grond is tegen gezegd, heeft, met de gave des onderscheids gebruikt, hooge waarde, en geeft vele belangrijke gezigtspunten.

***Proeve over de zamenstelling en de competentie der Regtbanken voor de Landmagt, en de wijze van Regtspleging bij dezelve, in verschillende Staten van Europa, bijzonder in Nederland*, door Mr. H. Reiger, Rijks-Advokaat in de Provincie Groningen. Te *Groningen*, bij J.B. Wolters. 1842, 194 bl. 8°.**

Wij haasten ons dit hoogstbelangrijke Werkje kortelijk aan te kondigen, eer de tijd voorbij is, welke aan het door den Schr. behandelde onderwerp bijzonder belang inboezemt. Mogt die tijd spoedig verstreken zijn, dat wil zeggen, mogt het uitzigt der weldenkenden op eene betere Militaire Strafregtspleging eerlang vervuld worden! Dit is waarlijk tegenwoordig niet alleen de eisch der oppositie, maar ook de wensch van allen, die het met het Vaderland wèl meenen. - De Heer REIGER begint zijn Geschrift, met eene beknopte Litteratuur op te geven der Militaire Regtspleging (bl. 1-14), en zet daarna de zamenstelling en de competentie uiteen der Militaire Vierscharen in *Hannover* (bl. 14-26), *Pruissen* (bl. 26-35), *Oostenrijk* (bl. 35-41), *Wurtemberg* (bl. 41-46), *Hessen-Darmstadt* (bl. 46-54), *Coburg-Gotha-Lichtenberg* (bl. 54-55), *Zwitserland* (bl. 55-61), *Frankrijk* (bl. 61-77), *Engeland* (bl. 77-90), de Noordsche Staten (bl. 91-94), *Italië* (bl. 94-106). Over de *Nederlanden* wordt in een volgend Hoofdstuk (bl. 107-136) gehandeld, terwijl de Schr. daarna over eenige gebreken uitweidt in de Nederlandsche Wetgeving op de Strafregtspleging bij de Landmagt (bl. 137-164), en eindelijk (bl. 164-194) eenige middelen aan de hand geeft, ter verbetering dier gewigtige Instelling. Wij kunnen in geene uitvoerige beschouwing van het uitmuntende Geschrift treden; men behoeft slechts de opgegevene Litteratuur na te gaan, om de overtuiging te erlangen, dat de Heer REIGER, die vroeger dit vak praktisch beoefende, ook in het verzamelen van tot de theorie betrekkelijke bouwstoffen niet achterlijk is gebleven. Alles is natuurlijk niet even uitvoerig en naauwkeurig bearbeid, en zoo laat het historische gedeelte omtrent de Nederlandsche Strafregtspleging onze opgewekte nieuwsgierigheid geheel onbevredigd; doch dat, wat meer bepaaldelijk in de bedoeling des Schr. lag, is met zorg uiteengezet. Sommige onderwerpen kunnen, onzes inziens, in een Boekje, als het onderhavige, niet volledig toegelicht worden, en zoo zal men b.v. de leer nopens mondelinge Regtspleging naauwkeuriger in een groot Werk over algemeene Strafvordering toegelicht vinden. Ook had welligt van sommige Werken meer partij kunnen zijn getrokken; de Schr. kent onder andere (bl. 2) V. RADLOF's *Handbuch des Preuss. Militärrechts*, dat bijzonder is aangeprezen in het *Week-*

blad van het Regt, N°. 255, en echter is hij, bij de behandeling des Pruissischen Regts, bij uitsluiting FRICCIUS en FLECK gevolgd. Somwijlen is hij ook in herhalingen gevallen; zoo behelzen de aanteekeningen N°. 1, op bl. 2, en N°. 47, op bl. 33, volmaakt hetzelfde. Doch verre van op kleinigheden te vitten, kennen wij liever den Schr. eenen welverdienden lof toe, of liever (wat hem ongetwijfeld meer ter harte gaat) wenschen wij zijn Geschrift eene verspreiding toe, die tot geene gewaande en ijdele, maar tot wezenlijke verbetering onzer Staatsinstellingen dienstbaar zij.

W.

D.W.

Groninger Studenten-Almanak voor het Jaar 1842. *Te Groningen, bij* P. van Zweeden.

Met schroomvalligheid kondigen wij den Groninger Studenten-Almanak aan, ofschoon de billijkheid van ons de erkentenis eischt, dat deze Jaargang de jongstvoorgaande overtreft. Een woord tot verklaring, waarom wij, des ondanks, schroomvallig zijn ons gevoelen te zeggen.

De Prozastukken der twee vorige Jaargangen, vol van nuttige raadgevingen aan jonge Studenten, hadden echter in hunnen toon iets pedants, waardoor het merkbaar was, dat zij niet uit het hart der Studentenwereld voortkwamen, en bij gevolg minder krachtig in de wezenlijkheid konden ingrijpen. Druk ik mij duidelijk genoeg uit, wanneer ik, met de gedachte aan zekere type van KLIKSPAAN, dien toon *Koormbergachtig* noem? Thans is die geest merkelijk veranderd. Het Prozastuk, *Te Huis* getiteld; de versjes: *Viri Doctissimi Justi Gosuini Plasii, Afscheid, De Losse Bladen uit Jans Levensboek*, bewijzen, dat de Redactie de behoefte gevoeld heeft, dat het Studentenleven, zoo als het was, zich in de Studentenlitteratuur moest afspiegelen. Wat hiervan het gevolg is, valt gemakkelijk te gissen. Het Boekje bevat vrij wat ruwheden en raauwheden, die zeker onzen CATO's weêrbarstig in het oor zullen krassen.

Wat zullen wij zeggen? Wij zijn er verre af die ruw- en raauwheden op zich zelve te prijzen; maar waar de zaak bestaat, moeten er ook natuurlijk de woorden voor aanwezig zijn, en het verzwijgen, het vertolken, het verstempelen der woorden, verandert de zaak niet in het minste. Die gelaakte *gemeenheid* van sommige produkten onzer jongste Litteratuur is welligt een noodzakelijk gevolg van die meerdere elasticiteit van vormen, dien meerderen rijkdom van uitdrukkingen, die naauwere verwantschap met het leven, welke haar beginsel en te-

vens hare verdienste is. Zullen wij haar nu verloochenen, nu hare in alle rigtingen zich verbreidende werkzaamheid hier en daar voor ons gevoel pijnlijk, voor onze gemoedelijkheid ergerlijk is? Of zal zich ons verwijt tot de maatschappij zelve rigten, die zoo veel onbeschaafds en zooveel aanstootelijks oplevert, die zelve den zin van sommige der voortreffelijksten uit haar midden (wij mogen immers vergelijkenderwijze daartoe onze Schrijvers rekenen?) verpest, en hun *sympathie* inboezemt voor hetgeen in haar berispelijk blijkt?

De vroegere Leidsche Almanakken hielden zich over het geheel getrouw aan den toon, dien onze Recensenten gewoon zijn van Studenten-Almanakken te vergen. Des ondanks had het akademische leven daar eene hervorming noodig, welke, onder toejuiching van allen, die op orde en beschaving prijs stellen, tot stand kwam. En te midden dier nieuwe orde van zaken, werd die letterkundige rigting heerschende, welke zich in KLIKSPAAN's *Typen* openbaart, en die in den laatsten Almanak hoog werd gelaakt. De partij, welke zich tegen de geprezene hervorming verzette, daarentegen, hield zich in den beginne aan de oude vormen van den Studenten-Almanak, d.i. binnen de grenzen der recensentenkieschheid. - Ook *Groningen* heeft in het laatste jaar het Studentencorps in tweespalt gezien. Over het geheel strooit eene dergelijke tweespalt de zaden voor eene wezenlijke hervorming. Is het niet opmerkelijk, dat juist dit jaar, meer dan vroeger, de Groninger Heeren in hunnen Almanak de vijgebladen hebben weggeworpen, waarachter zich het Studentenleven verborg?

Zeker is het, dat sommige Schrijvers onzer dagen zich vrijheden hebben veroorloofd, die zelfs de Kunst als ongeoorloofd wraken moet. Wanneer, wat volgens eigene bekentenis *slordig* nedergeschreven werd, letterlijk wordt medegedeeld, dan vraagt men met regt: Welke letterkundige theorie *slordigheid* kan verontschuldigen? Een ander voorbeeld: Wij kregen onlangs een aesthetisch gesprek in handen, waarbij de hoofdspreker, onder het gebruik van eenen zweetdrank, uit zijn bed declameerde. De goede Auteur wist waarschijnlijk niet, hoe de Ouden zouden gelagchen hebben om eene redenering: *Cum pituita molesta est*. Ja, zelfs tegen KLIKSPAAN's beschouwingen hoorden wij de gegronde aanmerking maken, dat zijn stijl eene opgewondenheid verraadt, die noodzakelijk de voorwerpen zijner beschouwing moet overdrijven en verkleuren. Doch al deze afwijkingen van de natuurlijke consequente rigting der Kunst brengen hare veroordeeling met zich; en de vraag is er niet

mede opgelost: Hoe ver de vrijheid der Kunst mag gaan, wanneer de *Waarheid* hare bondgenoote is?

Ook uit onzen boezem rees onwillekeurig, bij het lezen van KLIKSPAAN's *Promotie*, de gedachte: *Sunt certi denique fines*! maar waar die grenzen te stellen zijn, moge een ander beantwoorden. De opgave is moeijelijk. Lees het gesprek van *Tasso* en *Antonio* bij GOETHE, om te zien, hoe er bij den grooten Dichter en Kunstkenner zelven gesold wordt met de gedachte:

- erlaubt ist, was sich ziemt.

Ons riep onze pligt als beoordeelaar bij deze gelegenheid opmerkzaam te maken op een gevaar, dat aan het karakter der nieuwere letterkundige School verwant is, en *de Gids* zal nut gesticht hebben, indien hij aanleiding gaf tot eene gelukkiger oplossing der vraag, dan deze bedenkingen vermogten te leveren.

Doch keeren wij terug tot den Groninger Almanak!

Van de verzen zijn diegene het beste, welke het karakteristiekst studentikoos zijn. De *losse Bladen uit Jans Levensboek* b.v. bevatten eene wel aangelegde teekening van die soort van wezens, welke men in de Studentenwereld *uilen* pleegt te noemen. Ook *Plasii Afscheid* en *Vindicat atque Polit* zijn niet zonder verdiensten. De liefhebberij, om verzen in vreemde talen te maken, is, helaas! hier gehuldigd; maar de Latijnsche, evenmin als de Fransche Dichters, hebben ons kunnen behagen. Onderscheiding verdienen vooral de parodiën eener bekende manier in de *Westerlingen, Dichters Minneklagt* en *Luilaks Mijmering*, die van den geest en de kunstvaardigheid des Dichters eene schitterende getuigenis geven. Voor Romances, als *Het Doodenschip*, had de Redactie haar Jaarboekje moeten afsluiten.

Van het Proza beviel *Te Huis* ons, ondanks de bovengemaakte aanmerkingen, het best. Ongepast echter achten wij in een Studenten-Jaarboekje een Stuk als BERTRAND, dat naar alle waarschijnlijkheid niet oorspronkelijk is, en zeker toestanden schildert, ten eenemale aan den vreemde ontleend. Waarom moest voorts de Almanak tot het vehikel gemaakt worden der twisten, die de studerende jeugd te *Groningen* verdeelen? De Leidsche Almanak der hervormingsgezinde partij had in dit opzigt een zoo navolgenswaardig voorbeeld van gematigdheid gegeven, en het Jaarboekje der andere veroorloofde zich niets, dan scherpe, maar onschuldige, en in latere jaren gemakkelijk te vergeven, scherts.

Boekbeoordeelingen.

Het wezen des waren Christendoms, of Johannes *eerste Brief* verklaard en ontwikkeld, met een kort uitlegkundig Aanhangsel. Een Huisboek voor beschaafde Bijbelvrienden. Vrij naar het Hoogduitsch van *K. Rickli*, door *L.C. Meijer*, Predikant bij de Hervormden te Houtenisse. Met een Voorberigt van *D.T. Huët*, Predikant bij de Waalsche Gemeente te Rotterdam. Te Rotterdam, bij T.J. Wijnhoven Hendriksen. 1838. 533 bl. gr. 8°.
De gelijkenissen van onzen Heer en Zaligmaker opgehelderd, en *derzelver* rijke inhoud ontwikkeld, door *Friedrich Gustav Lisco*, Evangeliedienaar te Berlijn. Een Leesboek voor beschaafde Bijbellezers, en tevens een Handboek voor Predikanten, bij het behandelen der gelijkenissen. Uit het Hoogduitsch vertaald door *P.H. Vriesema*, Evangeliedienaar te Herbaijum. Te 's Gravenhage, bij K. Fuhri. 1838. 602 bl. gr. 8°.

Rec. voegt deze twee Werken bijeen, niet omdat zij, wat inhoud en vorm betreft, bij elkander behooren, want dit is volstrekt het geval niet; ook niet, omdat zij beide oorspronkelijk door Duitsche Godgeleerden geschreven en door Nederlandsche Predikanten vertaald zijn, want dan zou men gemakkelijk de helft onzer Godgeleerde Litteratuur kunnen bijeenvoegen; ook eindelijk niet, omdat beide Geschriften, blijkens titel en inhoud, voor Godgeleerden zoowel, als voor beschaafde Bijbellezers bestemd zijn, want ook deze vereeniging van het wetenschappelijke met het populaire is te gewoon, om eene geldige

reden voor het bijeenvoegen van zulke anders geheel ongelijksoortige Werken te kunnen zijn. De reden daarvoor is van eenen meer *subjectieven* aard. Rec. doet het alleen, om zich de moeite te besparen, van herhaaldelijk den Lezers van *de Gids* verschooning te moeten vragen voor eene, in dezen zoo snellen tijd, waarlijk al te late aankondiging. Waarom zij zoo laat komt, acht hij niet noodig te zeggen. Slechts betuigt hij openlijk, dat de reden daarvan alleen bij hem zelven, en niet in het minst bij de Redactie te zoeken is.

Het eerstgenoemde Werk is oorspronkelijk van den Heer RICKLI, Predikant bij de nieuw gestichte Evangelisch-hervormde Gemeente te *Lucern*. Het werd in onze taal overgebragt door den Heer MEIJER, die nederig genoeg was, om eenen man van naam in onze theologische wereld, den Heer HUËT, te verzoeken, het patronaat over zijn Werk te aanvaarden, en het met een Voorberigt van zijne hand te voorzien. Gelijk het Werk dus door drie verschillende handen is gegaan, voordat het aan het Nederlandsche publiek werd aangeboden, zoo heeft het ook eenen drievoudigen titel ontvangen, en wel, zoo wij niet mis zien, van elke hand éénen, naar het verschillende doel, dat men er mede beoogde. *Johannes eerste Brief verklaard en ontwikkeld*, enz., is zeker de oorspronkelijke titel, dien RICKLI als populair Exegeet er aan gaf. De Vertaler werkte het om met een meer ascetisch doel, en voegde er den tweeden titel bij: *Een Huisboek voor beschaafde Bijbelvrienden*; terwijl eindelijk de man, die het in de geleerde wereld inleidde, er nog bovendien eene geheel nieuwe strekking aan wenschte te geven, namelijk eene polemisch-dogmatische, en dus nog eenen derden titel vóór de twee andere plaatste: *Het wezen des waren Christendoms*. Dit laatste is slechts eene gissing, doch zulk eene, dat niemand, die de theologische rigting van den Heer HUËT eenigzins kent, en het Voorberigt met aandacht leest, die gewaagd zal noemen. Wij voor ons houden niet van zulke omslagtige titels. Zij doen ons altijd denken aan winkels, waar vele waren voor de glazen uitgestald zijn, zonder dat zij van binnen vaak veel degelijks bevatten. De meeste Boeken, die na eene halve eeuw nog gelezen werden, hadden korte titels. In allen gevalle, ware de titel van het onderhavige Werk korter geweest, dan had de Drukker niet in verzoeking kunnen komen, om dien zoo smakeloos bont te maken, als nu, helaas! het geval is.

De vorm, waarin RICKLI zijne verklaring van JOHANNES Brief heeft in het licht gegeven, is homiletisch. Behalve het Voor-

werk, hetwelk deels, als voor den Nederlandschen Lezer van geen belang, door den Vertaler is weggelaten, deels in de Inleiding van zijne hand is opgenomen, bestond het oorspronkelijke Werk uit 25 Leerredenen of Bijbeloefeningen. En deze homiletische vorm, hoezeer ook met oordeel gewijzigd, is toch, over het geheel genomen, in de vertaling behouden.

Ofschoon het dus geen eigenlijk wetenschappelijk Werk is, bevat het echter de resultaten van grondige exegetische studie, en is ook met een uitlegkundig Aanhangsel voorzien, waarin de wetenschappelijke gronden, waarop de verklaring rust, nader worden aangewezen. Het mag met het volste regt heeten, wat anders met Bijbeloefeningen zoo hoogstzelden het geval is, eene belangrijke bijdrage tot verklaring van JOHANNES eersten Brief. Belangrijk is het voor de Wetenschap vooral, wegens de met veel vernuft in het werk gestelde poging, om in den Brief van JOHANNES eenen juisten zamenhang van denkbeelden aan te wijzen, aan welks bestaan, gelijk bekend is, de Uitlegkundigen meer en meer begonnen te twijfelen. En dat RICKLI, naar het oordeel van bevoegde Regters, daarin niet ongelukkig geslaagd is, zou men onder andere mogen opmaken uit de getuigenis van LÜCKE, die in de tweede uitgave van zijnen *Comment.*, III. 1836, van het Werk van RICKLI zegt: ‘Het valt mij niet zwaar te bekennen, dat hetzelve er wezenlijk toe bijgedragen heeft, zoo misschien in deze nieuwe uitgave het exegetische problema, vooral wat den zamenhang des Briefs betreft, juister begrepen en beter opgelost is.’

Ten einde den Lezer eenigzins in staat te stellen, om zelf te oordeelen, zullen wij den hoofdinhoud van des Apostels Brief, volgens de verdeeling van RICKLI, kortelijk opgeven. *Inleiding*, I: 1-4, de zekerheid en reinheid en het doel der apostolische verkondiging. I^{ste} Deel, I: 5-II: 11, de grondwaarheden des Christendoms: 1°. het *wezen* der ware gemeenschap met God (I: 5-7); 2°. de *mogelijkheid* dier gemeenschap met den Vader in zijnen Zoon, in weêrwil van onze zondigheid (I: 8-II: 2); 3°. de *werkelijkheid* van deze door het bewaren van Gods geboden (II: 3-11). II^{de} Deel, II: 12-III: 22, Vermaningen, op de voorgestelde waarheden gegrond: 1°. om den Vader van harte lief te hebben (II: 15, 17); 2°. om het geloof in den Zoon getrouw te blijven (II: 18-27); 3°. om de regtvaardigheid te betrachten en alle zonde te vlieden (II: 28-III: 22). III^{de} Deel, III: 23-V: 12, over het geloof in J.C. en de broederlijke liefde, als de beide grondzuilen des Christendoms:

1°. deze beschouwd als de grondslagen der gemeenschap met God (IV: 1-13); 2°. deze beschouwd als op de zekerste Goddelijke getuigenissen berustende (IV: 14-V: 12). *Besluit*, V: 13-21, de vrijmoedigheid van den Christen voor God en haren vasten grond.

De Lezer ziet, dat, volgens RICKLI, de Brief van den Apostel veel heeft van eene moderne preek. Zij bestaat, behalve de Inleiding en het Slot, uit *drie* deelen, waarvan de twee eerste elk weder in *drie*, en de laatste in *twee* onderdeelen gesplitst zijn. Voorts bevat het eerste Deel drie *waarheden*, waaruit in het tweede Deel evenveel *vermaningen* worden afgeleid, terwijl het derde Deel dient, om de *gegrondheid* van het een en ander nader aan te toonen. Doch hierbij blijft het niet. Gelijk een hedendaagsch Prediker, veelal tot gemak zijner hoorders, naauwkeurig zijne verdeeling en de onderverdeeling van deze opgeeft, zoo doet, volgens RICKLI, JOHANNES dit ook. Aan het slot van het eerste Deel, bij den overgang tot het tweede, Hoofdst. II: 12-14, vinden wij de onderverdeeling van het eerste en tweede Deel opgegeven in het driemaal herhaalde γράφω en ἔγραψα. Het driemaal herhaalde ἔγραψα (RICKLI volgt, vs. 13, de door de nieuwere Critici algemeen aangenomene lezing ἔ γ ρ α ψ α ὑμῖν παιδία, voor γ ρ ά φ ω) ziet terug op de drie grondwaarheden, in het eerste Deel ontwikkeld, terwijl het driemaal herhaalde γράφω op de drie vermaningen ziet, in het tweede Deel daaruit afgeleid. ‘Zoo geven ons deze aanspraken (het zijn de woorden van RICKLI, bl. 119) een verrassend en duidelijk overzigt over de beide eerste Deelen van dezen Brief; zij doen ons inzien, dat die *onderwijzingen* op zich zelve een geheel vormen, en dat elke der nu volgende *vermaningen* met juistheid op de vooraf vastgestelde grondwaarheden slaat. Die grondwaarheden zijn geene andere, dan die ook in de drie veelbeteekenende woorden liggen, waarmede wij, bij onzen Doop, in de Christelijke gemeenschap worden opgenomen; waar de Apostel ook later op henen wijst. Het zijn de leerstukken van de gemeenschap met den *Vader* door de verlossing in den *Zoon* en de heiliging in den *Geest*.... Hierop bouwt hij nu de vermaningen: om standvastig te blijven in de liefde tot den Vader, en in de belijdenis van den Zoon, en Dezen gelijkvormig te worden in heiligheid en liefde.’ Wat verder den inhoud en de onderverdeeling van het derde Deel betreft, ook deze vindt RICKLI duidelijk door JOHANNES opgegeven bij den overgang tot dat Deel, Hoofdst. III: 23, 24,

echter zoo, dat de Apostel het eerste punt: *geloof en liefde, de grondslagen onzer gemeenschap met God*, het laatst, en het tweede punt: *geloof en liefde, op de zekerste getuigenissen rustende*, het eerst noemt.

Wat zegt gij, Lezer? Hadt gij wel gedacht, dat die eenvoudige, gemoedelijke JOHANNES zulk een fijne logische kop was, zulk een voortreffelijk homileet, dat hij in juistheid van plan en dispositie zich met den besten onzer hedendaagsche Predikers zou kunnen meten? Wij willen gaarne bekennen, dat wij er nooit aan gedacht hadden, voordat wij het Werk van RICKLI in handen kregen; en wie had zoo iets ooit kunnen denken? Waarlijk, indien de vinding van RICKLI even waar bevonden wordt, als zij vernuftig is, dan verdient hij, dat er in deze eeuw van monumenten door de hoogachters van JOHANNES Geschriften een standbeeld voor hem worde opgerigt. Op onze bijdrage daartoe kan men in dat geval rekenen. Maar wij vreezen, helaas! dat, hoezeer ook RICKLI's voorstelling van de inrigting en den zamenhang des Briefs, oppervlakkig beschouwd, elkeen' aanlacht; hoezeer ook mannen, als LÜCKE, daaraan hunnen vollen bijval schenken, er maar al te veel nuchtere Exegeten, zullen zijn, die met ons zullen moeten betuigen, dat, zoodra zij RICKLI's Geschrift weêr uit de hand leggen, en den Brief van JOHANNES *uno tenore* lezen, zij aanstonds weder den zoo fijn gesponnen' draad verliezen, en beginnen te twijfelen, of die door RICKLI in den Brief gevondene orde en zamenhang niet louter schijn is, met andere woorden, of hij ze er wel inderdaad in gevonden, en niet veeleer er in gebragt heeft? Waarlijk, het bijbeloefenen is voor den Exegeet zulk een gevaarlijk werk! Men vindt ligt zoo veel in het Geschrift, waaraan de Schrijver nooit gedacht heeft, juist omdat men gaarne veel wil vinden ten behoeve zijner hoorders. Wij vreezen, dat ook in dit geval de Bijbeloefenaar den Exegeet verleid heeft, en dat een vriend, wiens oordeel over RICKLI's Werk wij vroegen, wel gelijk hebben kon, toen hij zeide: ‘RICKLI heeft zoo lang over den Brief van JOHANNES gepreêkt, totdat die onder zijne handen eindelijk zelf eene preek geworden is.’ Het zij ons vergund, zoo beknopt mogelijk onze bedenkingen tegen RICKLI's voorstelling mede te deelen. Eene naauwkeurige wederlegging zou de grenzen dezer beoordeeling ver te buiten gaan.

Wat RICKLI waarschinlijk het eerst op het denkbeeld gebragt heeft van die orde, welke hij in den Brief vindt, is dat zoogenaamde overzigt van den Apostel over het eerste en tweede

Deel, Hoofdst. II: 12-14. Welaan! bezien wij dit van wat naderbij. Wat behelst het eigenlijk? De Apostel zegt driemaal: *Ik schrijf u*, en driemaal: *Ik heb u geschreven*, doch *wat* hij schrijft en *wat* hij geschreven heeft, dit zegt hij niet; maar alleen *waarom* hij schrijft en *waarom* hij geschreven heeft. En dit zegt hij driemaal, niet omdat hij drie verschillende dingen geschreven heeft, of nog schrijven wil, maar omdat hij zich drie verschillende klassen van Lezers voorstelt, die hij bij name noemt: *Kinderen, Vaders en Jongelingen*. Hij geeft elk afzonderlijk de reden op, waarom hij aan hen schrijft, namelijk omdat zij reeds aanvankelijk Christenen waren, en dus voor verdere opbouwing vatbaar. Maar gelijk hij te regt het Christendom van drie verschillende zijden beschouwde (overeenkomstig de drie namen, in welke men gedoopt was), als *een kennen van den Vader*, of *een deelen in de vergeving van zonden*; als *een kennen van den Zoon*, en als *een overwinnen van den booze door den H.G.*, zoo drukt hij het algemeene denkbeeld, *omdat gij Christenen zijt*, in zijne toespraak tot de drie verschillende klassen van Lezers, op drie verschillende wijzen uit, en wel, zoo als het hem voorkwam voor elken leeftijd het best te voegen: *Ik schrijf u, kinderen! omdat uwe zonden u vergeven zijn; ik schrijf u, vaders! omdat gij Christus kent; ik schrijf u, jongelingen! omdat gij den boozen hebt overwonnen; ik heb u geschreven, kinderen! omdat gij den Vader kent, enz.* Het is dus eene uit de lucht gegrepene vooronderstelling, dat JOH. hier een overzigt geven wil van hetgeen hij geschreven had en verder schrijven wilde. Was dit werkelijk het geval, dan zou een zoo naauwkeurige disponent dat overzigt ook duidelijk en voor elken Lezer verstaanbaar hebben opgegeven, en niet zoo duister en ingewikkeld, dat men het eerst na 18 eeuwen studie in zijne woorden vindt. Trouwens, hoe duister en ingewikkeld iemand anders ook schrijven moge, eene dispositie van zijn onderwerp geeft men altijd in duidelijke bewoordingen op.

Het was natuurlijk, dat, toen RICKLI hier (H. II: 12-14) den sleutel van des Apostels schrijven meende gevonden te hebben, hij die drie onderdeelen ook gemakkelijk in het voorgaande, dat nu het eerste, en in het volgende (tot aan het tweede zoogenaamde overzigt van Joh., H. III: 23, 24, toe), dat nu het tweede Deel werd, vond. Immers, wat vindt een Bijbelbeoefenaar niet al, wanneer hij het maar zoekt. Doch eene andere vraag is het: Of een onpartijdig Lezer van des Apostels Brief, het ook zoo gemakkelijk vinden kan? Wat het eerste Deel be-

treft, wij kunnen er slechts één hoofddenkbeeld in vinden, dit namelijk, dat, om gemeenschap met den Vader en den Zoon te hebben (waarin, volgens I: 4, het wezen des Christendoms bestaat), men ook in het licht wandelen moet, gelijk God een licht is, d.i. *heilig*; men ook wandelen moet, gelijk CHRISTUS gewandeld heeft, d.i. *in de liefde*. Dit ééne hoofddenkbeeld splitst zich, bij de ontwikkeling, van zelf in twee deelen, welke de Apostel ook afzonderlijk ontvouwt (het eerste, I: 5-II: 1, en het tweede, II: 2 en volg.), hoewel hij ze, naar ons oordeel, aan het slot (II: 8-11) weder meer of min te zamenvat. Twee punten kan men dus in dit eerste Deel onderscheiden, al bevatten zij dan ook niet juist datgene, wat RICKLI er in vindt; maar het derde punt, dat hij er nog in onderscheidt (I: 8-II: 3), behoort blijkbaar tot het eerste, als bevattende slechts de oplossing van eene tegenwerping tegen het eerste lid der stelling, dat de Christenen heilig moesten wandelen, omdat God heilig is.

Wij hadden grooten lust, om op die wijze voort te gaan, en ook omtrent het zoogenaamde tweede en derde Deel aan te wijzen, hoe de orde, die RICKLI, volgens de eens ontworpene schets, daarin vindt, in ons oog slechts schijnbaar is. Maar onze Beoordeeling zou op die wijze tot eene Verhandeling uitdijen, en de Lezer zou ons die moeite weinig dank weten. Wij meenen genoeg gezegd te hebben, om te doen zien, dat wij niet geheel op losse gronden in ons oordeel over RICKLI's Werk van het gevoelen van LÜCKE verschillen, en deze nieuwe poging, om orde en zamenhang in den Brief van JOHANNES te vinden, voor even mislukt houden als al de vorige. Hoe men ook over de uitlegkundige verdiensten van onzen VAN DER PALM oordeelen moge, een menschkundig en fijn opmerker is hij gewis in het oog van allen, en wat hij in de inhoudsopgave vóór zijne vertaling van JOHANNES I^{sten} Brief, omtrent de orde en den zamenhang, daarvan zegt (eene plaats, ook door den Vertaler van RICKLI's Werk in eene noot aangehaald), daarmede meenen wij, ook na het lezen van dat Werk, ten volle te kunnen instemmen. ‘Deze bijzonderheden nu,’ zegt hij, na eerst kortelijk de hoofdzaken, in den Brief vervat, te hebben opgegeven, ‘worden niet, de eene na de andere, in geregelde orde afgehandeld, maar met elkander verbonden, onderling afgewisseld, van onderscheidene zijden beschouwd, en telkens in een verschillend licht geplaatst; zoodat het, bij de gedurige herhalingen en terugkeeringen, die echter aan het Geschrift niets van deszelfs waarde ontnemen, naauwelijks mogelijk en ook

onnoodig is, van deszelfs inhoud eene geleidelijke opgave te doen.'

En waarlijk geen wonder! Immers JOHANNES was geen geleerde, maar een handwerksman; hij had niet, gelijk PAULUS, eene beschaafde opvoeding genoten. Deze viel eenen visscher van *Galilea* niet ten deele. Wat hij van beschaving bezat, dat had hij door het Christendom ontvangen, en dit moge, nevens de vorming van het hart, ook het verstand oefenen en verrijken met eenen schat van de verhevenste en reinste begrippen: het leert den mensch niet, die begrippen in eene geleidelijke orde en eenen juisten zamenhang voor te stellen. Een goed, helderdenkend Christen en een geoefend Schrijver zijn twee geheel verschillende zaken. Het eerste was JOHANNES zeker, misschien meer dan iemand anders, maar het laatste kon hij wel bezwaarlijk zijn. Wat doet nu een geoefend Schrijver? Voordat hij de pen op het papier zet, maakt hij eerst een plan, ordent zijne gedachten, en ontvouwt ze dan geleidelijk. Maar zoo handelt de ongeoefende Schrijver niet. Hij schrijft, zoo als hij spreekt. Hij valt, om zoo te zeggen, met de deur in het huis. De voornaamste gedachten, die hem het zwaarst op het hart wegen, ontboezemt hij aanstonds en kort. De eene gedachte drijft de andere. Heeft hij dit echter gedaan, dan gevoelt hij, dat hij nog niet genoeg gezegd heeft, het nog niet zóó gezegd heeft, als hij wel wilde. Wat doet hij nu? Hij schrapt niet door, begint niet van voren af aan op nieuw. Hij laat staan, wat hij geschreven heeft, maar gaat voort, hetzelfde nog eens weder te schrijven, op eene andere wijze, met vele nevendenkbeelden en verdere ontwikkelingen, naar mate hem onder het schrijven zijne gedachten al gaandeweg helderder worden. Vandaar gedurige herhalingen, doorspekt met uitdrukkingen, als deze: *Ik wilde zeggen, ik zeide zoo even, om kort te gaan, ik schrijf u, ik heb u geschreven*, enz. enz. Dat de eenvoudige ongeoefende Briefschrijver zoo schrijft, leert de dagelijksche ondervinding. Al wie, gelijk steller dezes, in de gelegenheid geweest is (en daartoe was in den tijd der uitgetrokkene schutters gelegenheid genoeg), om vele brieven van ongeletterden te lezen, zal dit toestemmen; en wanneer hij nu zonder vooringenomenheid den Brief van onzen Apostel leest, zal hij ook daarin die zelfde schrijfwijze opmerken. De Apostel komt, na eene korte, vrij verwarde inleiding (I: 1-4), aanstonds ter zake, en heeft, Hoofdst. II: 25, reeds alles afgehandeld, wat hij te schrijven had. Hij heeft aangespoord tot eenen heiligen wandel; hij heeft het gebod der

broederliefde aangeprezen en voor de dwaalleeraars gewaarschuwd. Doch hij gevoelt, dat hij het nog niet goed gezegd heeft. Hij begint op nieuw, ontwikkelt dezelfde denkbeelden weder en nog eens weder, telkens nieuwe drangredenen voor zijne vermaningen, nieuwe gronden voor zijne stellingen bijbrengende. Maar altijd komt hij, na eene korte uitweiding, weder op zijn hoofdthema terug: het aandringen op heiligheid en liefde wisselt telkens met het waarschuwen voor de dwaalleeraars af, en zoo gaat het voort tot het einde toe, natuurlijk niet zonder vele gedwongene overgangen en zegswijzen, als: *Dit schrijf ik u. Dit heb ik u geschreven*, enz. enz.

Zóó beschouwen wij den Brief van JOHANNES, als het werk van iemand, voor wien het Brieven schrijven geen dagelijksch werk was, en van wien wij dus geene juiste orde en zamenhang van denkbeelden, veel minder eene zoo kunstige dispositie, kunnen verwachten. Dit neemt echter niet weg, dat wij den diepsten eerbied hebben voor de denkbeelden zelve, in den Brief vervat. Het zijn inderdaad *gouden* appelen, maar niet in *zilveren* schalen. De vorm is gebrekkig, maar het gehalte is goed, eene frissche gezonde spijze voor het vrome gemoed, gelijk ik trouwens meermalen in zulke slecht geschrevene Brieven van eenvoudige, maar vrome menschen, de zuivere, gezonde, echt Christelijke denkwijze bewonderd heb. Alles is in dezen Apostolischen Zendbrief echt Christelijk, van het begin tot het einde. Er heerscht een regt Evangelische toon in, en daarop, als op de hoofdzaak lettende, noemen wij dezen Brief eenen Apostel van J.C., en wel den Apostel der liefde, ten volle waardig. Eere RICKLI, die dit gevoelde, en daarom juist dezen Brief tot de stof voor zijne Bijbeloefeningen uitkoos, welker hooge waarde dan ook, naar ons inzien, vooral daarin bestaat, dat er die regt Christelijke geest des werkzamen Geloofs en der ongeveinsde liefde, dat hangen aan JEZUS CHRISTUS, als het middelpunt des Christelijken levens, zoo heerlijk uitkomt! Eere den Vertaler, die dit opmerkte, en daarom het Werk van RICKLI tot een Huisboek voor beschaafde Christenen in ons Vaderland wenschte te maken! Eere eindelijk den bekwamen, helderdenkenden HUËT, die door zijn Voorberigt hiertoe wel heeft willen medewerken, en daarin de voortreffelijkheid en nuttigheid van zulke Lectuur, vooral ook in onzen tijd, zoo treffend heeft in het licht gesteld! Wij kunnen niet voorbij, den begaafden man hier zelven te laten spreken. ‘Ik denk,’ zoo schrijft hij, bl. XIV, ‘dat een Apostolisch Geschrift van zulken inhoud voor alle volgende tijden

van blijvende waarde geacht mag worden, en allermeest in onze dagen opmerking verdient. Laat het zijn, dat de dwalingen der oude Gnostieken thans geene voorstanders vinden, kennen wij niet zekere wijsbegeerte, die voorgeeeft meer van God te weten, en ons nader tot Hem te brengen, dan het Evangelie leert en doet? die, wat haar in het Christendom mishaagt, willekeurig verdraait en misvormt, of als fabelachtig verwerpt? Zoeken wij te vergeefs, in de Christenheid, die hoogmoedige aanmatiging, welke geene leer als Christelijk erkent, wanneer zij haren stempel niet vertoont? Heeft het Evangelie opgehouden de speelbal te zijn van kranke hersenen en eene ongeregelde verbeelding? Droomt men niet van eene gemeenschap met God, welke geenen anderen grond heeft dan eene verstandelooze geestdrijverij? Roemen niet velen op een geloof, waarbij het bestrijden van zondige neigingen en het streven naar heiligmaking op den achtergrond verschijnen? Ja, wordt het eigenlijke wezen van het Christendom niet vaak uit het oog verloren, om plaats te maken, hier voor diepzinnige bespiegelingen, tot welke het gewone menschenverstand zich niet verheffen kan; dáár voor duistere en verwarde leerstelsels, even onvruchtbaar voor de zedelijkheid, als regtsstreeks geschikt, om de eenigheid des geestes te verwoesten, en de broederlijke liefde uit te blusschen?’

Wat verder nog de verklaring in de bijzonderheden betreft, behalve hetgeen met de in den Brief gevondene orde en zamenhang in een dadelijk verband staat, hebben wij niet veel nieuws gevonden, maar toch vele blijken van grondige exegetische kennis en een zelfstandig oordeel. Meest stemt RICKLI met LÜCKE overeen; en waar hij van deze grooten Uitlegger verschilt, b.v. in de opvatting der moeijelijke plaatsen: Hoofdst. II: 8 en III: 20, in het opvatten der broederliefde als liefde tot allen, Hoofdst. II: 9-11, en elders, kunnen wij zijne verklaring zelden goedkeuren. Ook in deze bijzonderheden merken wij weder hetzelfde op, wat wij reeds omtrent de geheele beschouwing van des Apostels Geschrift aanmerkten, dat het Bijbeloefenen aan eene juiste onpartijdige exegese niet bevorderlijk is. De echt liberale geest van den Bijbeloefenaar verloochent zich ook in zijne verklaring niet, en heeft hem niet zelden verleid, om de woorden van den Apostel geweld aan te doen. Van de veel besprokene plaats, Hoofdst. V: 7 (welker onechtheid RICKLI breedvoerig aanwijst), wordt in het Aanhangsel eene uitvoerige geschiedenis medegedeeld, welke de ijverige Vertaler nog door een uittreksel uit

LÜCKE's *Commentar* heeft vermeerderd. Over het geheel hebben én Schrijver én Vertaler geene moeite gespaard, om aan het Werk, dat als homiletisch produkt reeds groote verdienste had, ook wetenschappelijke waarde bij te zetten, en wij eindigen onze Beoordeeling met de verklaring, dat indien het Werk van RICKLI eener goede vertaling waardig was, het in den Heer MEIJER eenen uitmuntenden Vertaler heeft gevonden.

De vertaling van het tweede Werk, tot welks beoordeeling wij nu overgaan, is in even goede handen gevallen. De Heer VRIESEMA toont voor de door velen, helaas! zoo ligt geachte, doch inderdaad zoo moeijelijke taak, van Hoogduitsche Geschriften, vooral van eenen Godgeleerden inhoud, in onze taal over te brengen, volkomen berekend te zijn. Ook was het Werk van LISCO eene goede vertaling inderdaad waardig, en wanneer wij in de beoordeeling daarvan misschien minder uitvoerig zullen zijn, dan doen wij dit niet, omdat wij aan het Werk op zich zelf mindere waarde hechten, maar omdat het voor de Wetenschap van minder belang is. Het bevat geene eigenlijk geleerde, maar slechts eene populaire en praktikale verklaring der gelijkenissen onzes Heeren, gelijk ook de titel zulks aanduidt. Wel is waar, het heet aldaar, behalve *een Leesboek voor beschaafde Bijbellezers, tevens een Handboek voor Predikanten, bij het behandelen der gelijkenissen*; doch men zou het, naar ons inzien, beter eene *handleiding* hebben kunnen noemen, omdat het niet, gelijk een *Handboek*, door eene beknopte opgave van de resultaten der exegese, den Predikant op het standpunt plaatst, om zelfstandig de gelijkenissen voor zijne Gemeente te verklaren en te ontwikkelen, maar, als eene *handleiding*, hem den weg aanwijst, en als ware het de hand stuurt bij derzelver behandeling (*Pontes asinorum* werden dergelijke handleidingen vroeger, meen ik, weleens genoemd). Na eene Inleiding over de gelijkenissen in het algemeen (waarover straks nader), gaat de Schrijver over tot eene verklaring der afzonderlijke gelijkenissen, volgende daarbij de orde, waarin zij in de Evangeliën voorkomen. Hij begint doorgaans met de gelijkenis te beschouwen in het verband, waarin zij voorkomt, ten einde daaruit eenigzins den inhoud en de bedoeling op te maken. Vervolgens geeft hij een *schema* van de denkbeelden, die in de gelijkenis liggen opgesloten; zoodat, om de woorden van den Vertaler in de Voorrede te bezigen, ‘men de verschillende deelen, waaruit de gelijkenis bestaat, in derzelver innigen zamenhang

kan overzien, en daardoor die kostbare waar als uitgestald wordt.' Daarop volgen dan eindelijk ophelderende en toepasselijke aanmerkingen, waarbij LISCO zich beijvert, om door plaatsen uit verschillende Schrijvers, met name de Hervormers LUTHER, MELANCHTON en CALVYN, de 'lezing te veraangenamen' (gelijk de Vertaler zegt).

Beschouwen wij het Werk van LISCO dus uit het oogpunt, waaruit het moet beschouwd worden, als eene praktikale verklaring der gelijkenissen, dan kunnen wij het den lof niet weigeren, dien de Vertaler er aan toekent. Het munt uit door eene eenvoudige, heldere, duidelijke voorstelling, eenen gemakkelijken, vloeijenden stijl, zoo als niet alle Duitsche Godgeleerden dien bezitten, eenen milden en toch ernstigen, over het geheel Evangelischen geest. In de verklaring der gelijkenissen heerscht veelal een diepe praktische blik. Men kan zien, dat de Schrijver bij de oudere Uitleggers, met name de Hervormers, heeft ter schole gegaan. Niet alleen beschaafde Christenen, maar ook Predikanten, zullen het derhalve met genoegen en met nut lezen, en de laatsten zullen er menigen belangrijken wenk tot een juist praktikaal gebruik der gelijkenissen in vinden, waarop zij vroeger zoo niet hadden gelet. Ook zal al wie daarom verlegen is, er menig plan tot eene preek over de eene of andere gelijkenis in kunnen vinden, en overvloedige stof tot de uitwerking daarvan.

Het spreekt echter van zelf, dat niet alle gelijkenissen even goed behandeld zijn. Van de meeste zijn de bedoeling en de hoofdinhoud goed opgegeven, van andere evenwel komt ons zulks minder juist voor. Ook zijn de ophelderende en toepasselijke aanmerkingen van verschillende waarde en gehalte. Doch behalve deze aanmerkingen op de bijzonderheden, waarbij wij ons niet zullen ophouden, hebben wij twee meer algemeene aanmerkingen op LISCO's behandeling der gelijkenissen, welke wij ons verpligt achten den Lezer mede te deelen.

De eerste is, dat de Schrijver, naar ons inzien, te veel gewigt hecht aan het verband, waarin de verschillende gelijkenissen voorkomen. Men behoeft slechts weinig bekend te zijn met de nieuwste kritische nasporingen omtrent de zamenstelling onzer Evangeliën, om te weten, dat men vooral in de drie Synoptische Evangeliën geene naauwkeurige en juiste volgorde van gebeurtenissen en gezegden des Heeren zoeken moet. Hoogstwaarschijnlijk werden de meeste gebeurtenissen, gezegden, gelijkenissen, enz., in de eerste Christenkerk eenen tijd lang af-

zonderlijk naverteld, en eerst later, toen men ze in grootere of kleinere verzamelingen bijeenvoegde, allengs eenigzins gerangschikt en onderling verbonden. Dat men daarbij niet zelden vrij willekeurig te werk ging, valt ieder, bij eene oppervlakkige vergelijking der Evangeliën, van zelven in het oog, daar het verband, waarin dezelfde daadzaak of hetzelfde gezegde in het ééne Evangelie voorkomen, vaak geheel anders is dan in het andere. Dit zelfde nu geldt vooral ook ten aanzien der gelijkenissen. Men handelt dus het veiligst, wanneer men, bij de verklaring eener gelijkenis, haar eerst op zich zelve beschouwt, zonder acht te geven op het verband, waarin zij voorkomt, en uit haren inhoud de bedoeling tracht op te maken, waarmede JEZUS haar heeft voorgedragen. Komt het verband, waarin zij voorkomt, daarmede nu overeen, dan kan men dit tot opheldering gebruiken; maar om het verband op den voorgrond te stellen, en daaruit de strekking en het doel der gelijkenis op te maken, is altijd hoogstgevaarlijk, en moet wel nu en dan tot eene geheele verkeerde of minder juiste beschouwing der gelijkenis leiden. Een bewijs hiervan vinden wij onder anderen in LISCO's verklaring der gelijkenis van de *arbeiders in den wijngaard*, Matth. XX: 1-16. Omdat het door JEZUS in het voorgaande Hoofdstuk gezegde eindigt met de spreuk: *Want vele eersten zullen de laatsten zijn, en vele laatsten de eersten*, en deze spreuk aan het slot der gelijkenis nog eens wordt herhaald, beschouwt LISCO de gelijkenis in het naauwste verband met het voorgaande, en als eene nadere ontwikkeling van de waarheid, in die spreuk vervat. Langs dien weg komt hij (niet zonder eene gedwongene verklaring) er toe, om in de gelijkenis dit denkbeeld te vinden, ‘dat in het Godsrijk niet het werk, dat men verrigt, maar slechts nederigheid de maatstaf is van de uitdeeling des loons.’ De *kortere* of *langere tijd*, gedurende welken men werkzaam is, maakt, volgens zijne verklaring, slechts een ondergeschikt punt in de gelijkenis uit, terwijl ieder, die zonder vooringenomenheid de gelijkenis leest, daarin toch juist het *punctum saliens* der gelijkenis erkennen zal. Dat voorts de gelijkenis niet in het door MATTHAEUS opgegevene verband te huis behoort, hieromtrent zijn de oordeelkundigste onder de nieuwere Uitleggers het tamelijk eens. Men zie b.v. NEANDER, *Leben Jesu*, 3te Aufl., p. 191.

Een tweede gebrek in de verklaring van LISCO vinden wij daarin, dat hij al te veel in de gelijkenissen zoekt, op al de bijzondere trekken derzelve te veel drukt, en meent, *dat elke*

trek van het beeld aan iets in het onderwerp, waarover de parabel handelt, beantwoordt. Hij verdedigt deze zijne handelwijze in de Inleiding (bl. 35 en volg.) tegen het gevoelen derzulken, die *beweren, dat in de parabel veel voorkomt, hetwelk slechts tot dichterlijk sieraad dient, en dus bij de eigenlijke verklaring niet in aanmerking komt*. Hij beroept zich met OLSHAUSEN (*Bibl. Commentar*, bl. 429) op het voorbeeld der gelijkenis van den *Zaadzaaijer*, waarvan JEZUS zelf eene verklaring gegeven heeft, en leidt daaruit af, dat, gelijk daar al de bijzondere trekken eene bepaalde beteekenis hebben, zulks ook overal elders het geval zijn moet. Deze gevolgtrekking gaat echter, naar ons inzien, niet door. In de gelijkenis van den Zaadzaaijer is juist dit de waarheid, die wordt op het hart gedrukt, welke geheel uiteenloopende uitwerkselen de prediking bij de verschillende hoorders te weeg brengt. Hier moeten dus, uit den aard der zaak, de verschillende trekken der gelijkenis wel eene bepaalde beteekenis hebben. Maar dat dit zelfde daarom ook bij alle andere gelijkenissen, waar het *tertium comparationis* minder zamengesteld is, het geval moet zijn, volgt daaruit in het geheel niet. Wij stemmen gaarne toe, dat men ook daarin te ver gaan kan, om, behalve het eigenlijke *tertium*, alles voor bijwerk en opsiering te houden; maar toch gelooven wij, dat er van de andere zijde oneindig veel meer gezondigd wordt. De regte middelweg is hier zeker moeijelijk te houden, gelijk ook LISCO zelf erkent; maar dat hij daarvan wat al te ver is afgeweken, zal, dunkt ons, de Lezer zelf toestemmen, wanneer wij van een paar gelijkenissen voor de hand weg de volgorde der denkbeelden opgeven, zoo als die bij LISCO voorkomen. Gelijkenis van den *schat in den akker*: ‘De inwendige heerlijkheid des Hemelrijks: 1°. zij is voor ons verborgen; *een schat in den akker*; 2°. wordt ons door de genade ontdekt; *welke een mensch gevonden hebbende*; 3°. oefent verbazenden invloed uit op hem, die haar gevonden heeft; *hij verbergt haar, enz.*’ - *Het vischnet*: ‘De eindelijke scheiding van boozen en goeden in de Christelijke Kerk: I. Zij zal zich als eene zoodanige doen kennen, welke alle deelgenooten der Kerk omvat: 1°. Wie zijn deze deelgenooten der Kerk? - Allen, die door het woord (*het net*) uit de geheele wereld (*de zee*) tot CHRISTUS zijn toegebragt. 2°. Waarom omvat zij allen? - Omdat er tusschen hen eene groote verscheidenheid heerscht (*dat allerlei soorten* (*van visschen*) *te zamen brengt*). II. Wanneer heeft zij plaats? 1°. Als allen, die het moeten zijn,

deelgenooten der Kerk zijn geworden (*wanneer het vol geworden is*). 2°. Ten dage, waarop alles aan het licht zal worden gebragt (*hetwelk de visschers aan den oever optrekken*). III. Hoedanig zal zij zijn? 1°. Naauwkeurig; *alle* boozen en *alle* goeden zullen van elkander worden gescheiden; 2°. beslissend, vs. 50.'

De Lezer ziet tevens bij de eerstgenoemde gelijkenis, hoe LISCO hier, gelijk meermalen, juist door dat drukken op de *déetails*, het hoofddenkbeeld, het punt, waarop alles aankomt, *het verkoopen van alles, om den schat deelachtig te worden*, heeft over het hoofd gezien, of althans op den achtergrond geplaatst. Dit is juist de gevaarlijke zijde van dien toeleg, om in alle bijzonderheden eenen diepen zin te willen vinden, dat men den waren zin van het geheel zoo ligt voorbijziet. Men vergete toch niet, dat de gelijkenissen niet vervaardigd werden, om opgeschreven en bestudeerd, maar om voor de scharen gesproken te worden. Dan zal men van zelven gevoelen, dat het den Heer minder om de *détails* te doen was, dan wel om het hoofddenkbeeld, dat Hij alleen dáárom met nevendenkbeelden omgaf, ten einde het daardoor eenen dieperen en meer blijvenden indruk in de harten zijner hoorderen te doen maken. Hoe hoog wij ook met des Heeren gelijkenissen loopen, vooral wegens de gewigtige waarheden, daarin zoo indrukwekkend voorgesteld, in de verklaring der bijzonderheden kunnen wij meestal niets anders zien dan willekeurige speling des vernufts, en bezwaarlijk kunnen wij met LISCO instemmen, wanneer hij in de Inleiding, bl. 28, zegt: 'De zin der gelijkenissen is rijker dan de zee, en niemand is er ooit geweest, welke denzelven geheel heeft doorgrond;' een beeld, dat in dwaasheid nog door het volgende overtroffen wordt: 'Zij zijn,' zegt hij verder van de gelijkenissen, 'zoo als de gansche H.S., gelijk aan eenen stroom, welken het lam doorwaden, en de olijfant overzwemmen kan.'

Voor het overige is ons de Inleiding zeer goed bevallen. Duidelijk wordt daarin ontwikkeld, wat eene *parabel* is, in onderscheiding van *fabel* en *allegorie*. Alleen zouden wij aanmerken, dat, bl. 5, het gebied der parabel wat al te naauw beperkt wordt, door dezelve slechts tot Godsdienstige waarheden te bepalen. Dit moge waar zijn van de gelijkenissen van JEZUS, maar in het algemeen is dit niet waar. Verder handelt de Schr. over de redenen, waarom JEZUS zich zoo veel van gelijkenissen bediende, over derzelver voortreffelijkheid en algemeenen inhoud, en eindelijk over de beste wijze van ze te verklaren, en in klassen

te rangschikken. Bij dit laatste verwonderde het ons eene geheel nieuwe uitvoerige klassificatie der gelijkenissen van den Schrijver te vinden opgegeven, welke hij echter bij de behandeling niet volgt. Achter het Werk vindt men verder nog eene lijst van Geschriften, die over de gelijkenissen handelen, welke door den Vertaler nog met iets uit onze theologische Litteratuur vermeerderd is. Op de vertaling zelve hebben wij geene aanmerkingen, dan dat wij ook hier, gelijk bij meer andere hedendaagsche Schrijvers, niet zelden *even gelijk* voor *even als* gebezigd vinden. Het getal drukfouten zou niet groot zijn, indien er ongelukkig niet hier en daar een enkel woord Grieksch in de verklaring ware ingevoegd, hetwelk bijna altijd verkeerd gedrukt is. De Heer FUHRI zie toch om naar eenen Corrector, die de talen verstaat, welke in de gedrukte Werken voorkomen! -

Verhandeling over het wezen, de verschijnselen, de oorzaken en de behandeling der Krankzinnigheid, benevens opmerkingen over Krankzinnigengestichten en eene beschrijving van het Armen-Krankzinnigengesticht voor het Graafschap Middlesex te Hanwell, met een verslag van deszelfs wijze van bestuur, door *W.C. Ellis*, M.D., inwonend geneeskundig Superintendent, voorheen Directeur van het Krankzinnigengesticht te Wakefield. Uit het Engelsch vertaald door Dr. *B.B. de Boer*. Te Groningen, bij R.J. Schierbeek, Jr. 1841. 327 blz. 8°.

De klagten over den verwaarloosden toestand der Psychiatrie in ons Land zijn algemeen en volkomen gegrond. Te vergeefs zoekt men aan onze Akademiën de bijzondere opleiding in dezen tak der Geneeskunde. De Wet op het Hooger Onderwijs gebiedt haar niet, en kan dus ook bij de Examina van den aanstaanden Geneesheer geene bijzondere kunde daarin eischen. Van den anderen kant zijn onze Krankzinnigengestichten, met zeer geringe uitzonderingen, tot nog toe van dien aard, dat zij ter naauwer nood de speciale behandeling van Krankzinnigheid gedoogen, en in allen gevalle niet tot speciale psychiatrische studie kunnen verlokken. Onze Litteratuur biedt ons dan ook

in dezen niets, of althans zeer weinig oorspronkelijks. Zoo doende bleven bij ons zelfs de meeste Geneeskundigen in eene verregaande onwetendheid omtrent de oorzaken, het wezen, de verschijnselen en de behandeling van Krankzinnigheid verkeeren. Vandaar bleven wederkeerig de meeste onzer Krankzinnigeninrigtingen slecht, terwijl de Krankzinnigen zelve de droevige gevolgen van dezen achterlijken toestand, van deze onverschilligheid voor hunne belangen, moesten ondervinden.

De laatste tijden hebben intusschen blijdere vooruitzigten geopend. De onlangs zamengestelde Commissie tot Herziening onzer Geneeskundige Wetgeving zal, wij mogen het vertrouwen, ook dit gebrekkige van ons Hooger Onderwijs trachten te verhelpen. De nieuwe Wet voor de Krankzinnigen voorziet meer in de behartiging hunner belangen; zij laat verbetering van den toestand der voor hen bestemde Gestichten hopen; zij heeft er ten minste den eersten aanstoot toe gegeven, en het hangt nu slechts van den meer of minder liberalen geest af, waarmede zij opgenomen wordt, om voor hen eenen fondamentelen reform te bewerkstelligen. De in lateren tijd verschenen Geschriften, al zijn het dan ook grootendeels vertalingen, leggen ten minste eenige belangstelling der Deskundigen aan den dag.

Onder die vertalingen behoort in de eerste plaats het bovenstaande Werk genoemd te worden, daar het de slotsom der ervaring van eenen der beroemdste Engelsche Psychiaters bevat, welke hij, gedurende 20 jaren, uit de waarneming van meer dan 2700 gevallen, in twee der grootste Krankzinnigengestichten verworven heeft. Een praktische geest bezielt het geheele Werk, dat bijna alleen bestaat uit praktische beschouwingen en raadgevingen, door een aantal waarnemingen gestaafd. Vandaar geene overtollige vertooning van geleerdheid, geene zucht om theoriën te bouwen, maar ook weinig nieuwe daadzaken of scherpzinnige afleidingen. Het is soms bijna, alsof de Schrijver een grooter publiek, dan alleen het Geneeskundige, op het oog gehad heeft, zoo ongelijkmatig, soms zoo ter loops en oppervlakkig, zijn sommige punten door hem aangeroerd en ontwikkeld. Men had toch van eene twintigjarige ondervinding, bij eenen zoo uitgebreiden werkkring, meer licht voor de kennis van zijn onderwerp in het algemeen, en eenigzins breedvoeriger beschouwingen en scherpzinniger opvattingen omtrent eenige harer belangrijkste problemen, zoo als over Apoplexie, Epilepsie, Idiotismus, het onderscheid tusschen zedelijk kwaad en Krankzinnigheid, enz. kunnen verwachten. Ten einde dit

nader te staven, willen wij eerst de door den Schr. aangenomene verdeeling opgeven.

Hoofdstuk I (pag. 1-12) bevat slechts de aanduiding van het plan des geheelen Werks, met eenige algemeene aanmerkingen over de belangrijkheid en moeijelijkheid van het behandelde onderwerp. Wij zullen dus niet noodig hebben hierop nader terug te komen.

Hoofdstuk II (pag. 12-40): Over het wezen van Krankzinnigheid.
Hoofdstuk III (pag. 40-98): Over de oorzaken der Krankzinnigheid.
Hoofdstuk IV (pag. 98-130): Over de verschijnselen der Krankzinnigheid.
Hoofdstuk V (pag. 130-138): Over onnoozelheid (Idiotia) en stompzinnigheid (Fatuitas).
Hoofdstuk VI (pag. 138-246): Over de behandeling van Krankzinnigheid.
Hoofdstuk VII (pag. 246-250): Over Apoplexie, Epilepsie en de ziekten der Krankzinnigen.
Hoofdstuk VIII (pag. 250-299): Over de Inrigting van Krankzinnigengestichten en de wijze van hun bestuur.
Hoofdstuk IX. (pag. 299-306): Over het onderscheid tusschen het gedrag, hetwelk uit zedelijk kwaad voortspruit, en het gedrag, hetwelk uit Krankzinnigheid ontstaat.
Hoofdstuk X (pag. 306-314): Besluit (dit Hoofdstuk behelst weinig, hetgeen niet reeds vroeger gezegd is, of had behooren gezegd te worden).

Eindelijk vindt men nog een aanhangsel met eenige aanmerkingen over masturbatie; eene diëet-tabel van het Gesticht te Hanwell, alsmede de instructiën voor de mannelijke en vrouwelijke oppassers en bedienden van voornoemd Gesticht, welke wezenlijk al te onvolledig zijn, dan dat zij de vermelding verdienden.

Men ziet nu uit bovenstaande inhoudsopgave, welke ongelijke ruimte de verschillende onderwerpen beslaan, en hoe zij bijna zonder orde op elkander volgen. Aan de belangrijke punten, in Hoofdstuk V, VII en IX behandeld, worden slechts 19 bladzijden van het geheele Werk gewijd. Omtrent de Idiotie vinden wij hier niets anders opgeteekend, dan dat zij van Fatuitas te onderscheiden is, doordien de eerste in aangeboren, de andere in verworven verstandsgebrek bestaat; dat zij óf door

gebrekkig ontwikkelde hersenen, óf door dezulken ontstaat, die met eene organische ziekte of misvorming behebt zijn. Wijders, dat de Idioten dikwerf aan Epilepsie onderworpen, soms boosaardig, woedend en onkuisch zijn, niet lang leven, en, alhoewel nooit volkomen geneeslijk zijnde, echter voor verdierlijking bewaard kunnen worden. Dit is inderdaad te weinig voor een zoo belangrijk pathologisch verschijnsel als de Idiotie is, en voor de ruime gelegenheid, die de Schr. zal gehad hebben, om Idioten nader te observeren en hunne hersenen na den dood te onderzoeken.

Even onbelangrijk, als dit Hoofdstuk, is het zevende, hetwelk over Apoplexie, Epilepsie, enz. handelt. Beide beschouwt de Schr. hier als gevolgen van dezelfde hersenziekte, waardoor soms deze verschijnselen, soms Krankzinnigheid kunnen ontstaan. Aan de overige toevallige ziekten, welke buiten die van hersenen of zenuwen omgaan, zouden de Krankzinnigen zelden onderhevig zijn.

Hier wordt alleen gewag gemaakt van chronische ontsteking van het slijmvlies der ingewanden, van diarrhae en dysenterie, die intusschen veel van den plaatselijken grond des Gestichts zouden afhangen, zoo als het voorbeeld van het op eenen droogen zandgrond gebouwde Hanwellsche, en op eenen natten kleigrond staande Wakefieldsche Gesticht zoude bewijzen. In het eerste namelijk komen zij betrekkelijk zelden voor; in het laatste veroorzaken zij dikwijls den dood. Zeer kort wordt eindelijk nog gewag gemaakt van tering, als bijkomende oorzaak voor den dood der Krankzinnigen, en daarmede houdt de Schr. ook dit onderwerp voor afgehandeld. Wij vinden hier met geen woord melding gemaakt van de betrekking, die er tusschen deze ziektetoestanden en de Krankzinnigheid bestaat, noch van hunne vicariërende afwisseling; geen enkel ziektegeval of ophelderende Autopsie verspreidt hier eenig meerder licht. Nog meer betreurt men die onvolledigheid in het negende Hoofdstuk, over het onderscheid tusschen daden, voortspruitende uit immoraliteit, en die, welke door Krankzinnigheid ontstaan zijn. Die *cardo quaestionis*, dit zoo hoogstnetelige, maar belangrijke vraagstuk, wordt afgehandeld met de verklaring, dat daden van Krankzinnigheid, uit eene ziekte der hersenen ontstaan, onvrijwillig zijn, hetgeen met immorele daden niet het geval is. Dit is genoegzaam hetzelfde, en heldert even weinig op als hetgeen wij, *à propos* van dit onderwerp, reeds op pag. 39 lazen: ‘Indien de aanvallen, hoe geweldig ook, ontspringen

uit oorzaken binnen de onmiddellijke magt van den persoon, moet hij verantwoordelijk zijn voor zijne handelingen naar de wetten, indien zij in tegendeel hun oorsprong hebben uit bronnen, geheel of ver buiten ons bereik, zullen geregtigheid zoowel als menschelijkheid de handeling aan Krankzinnigheid toeschrijven, en de toepassing der Strafwet verhoeden.' Wij betwijfelen zeer, of door deze onderscheiding alle moeijelijkheid met betrekking tot dit gedeelte weggenomen zij. Wij althans voelden ons daardoor *ex Scilla in Charybdin* gevoerd. Vroeger zochten wij naar het onderscheid tusschen Krankzinnigheid en zedelijk kwaad; nu vragen wij: Welke oorzaken liggen binnen, welke geheel of ver buiten onze onmiddellijke magt? Wat is onze wil? Is hetgeen men daaronder verstaat vrij te noemen? Hoever strekt zich die vrijheid uit? Aangenomen, dat onze wil, bij bestaande ziekte der hersenen, niet meer vrij zij, waaraan erkennen wij dan die ziekte der hersenen? Is bij elke ziekte der hersenen, of hetgeen voor ELLIS genoegzaam hetzelfde is, is bij elke Krankzinnigheid de wil in zijn geheel, of slechts gedeeltelijk geaboleerd? Zoo dit laatste het geval is, voor welke daden moet dan de Krankzinnige verantwoordelijk zijn, en voor welke niet? Doch het is genoeg, om ook hier wederom aan te toonen, dat langdurige, ja zelfs grijze ervaring, al kan zij zelve ook blindelings den weg vinden, toch niet altijd in staat is denzelven juist te erkennen, te beschrijven of aan minder ervarenen aan te toonen. Deze opmerking trof ons herhaalde malen bij de lezing van het Werk van ELLIS. Zoo bewonderden wij de eenvoudige, meestal rationele geneeswijze, die de Schrijver tegen Krankzinnigheid aanwendt, terwijl wij ons intusschen met de voorstelling, welke hij zich van het wezen der Krankzinnigheid vormt, niet geheel konden vereenigen. Wij zullen bij het eene (Hoofdst. VI), zoowel als bij het andere (Hoofdst. II), eenige oogenblikken langer stilstaan.

Bij zijne behandeling, verdeelt hij de Krankzinnigheid in twee soorten, de beginnende namelijk en de chronische. De eerste zoude, volgens zijne meening, meestal, de laatste slechts zelden geneeslijk zijn. Zonder ook hier wederom de kenmerken juist te kunnen opgeven, waardoor het eene tijdperk zich van het andere onderscheidt, schijnt de Schrijver zich door zijnen verworvenen tact te laten leiden bij zijne behandeling. Deze vervalt wederom in eene somatische en eene psychische. De somatische verschilt, naar mate de hersenen door mechanische, of dijnamische oorzaken aangedaan zijn, en in dit laatste geval wederom, of deze aan-

doening primair of secondair is. Het een en ander wordt door verscheidene ziektegevallen opgehelderd, en in aanmerking genomen, dat de behandeling der ziekten van een Volk naar deszelfs klimaat, gewoonten, aanleg, enz. gewijzigd moet worden, kan men zijne voorgestelde behandeling doorgaans rationeel noemen. Het verwonderde ons alleen te zien, dat de Schr. in die gevallen, welke door bloedverlies of andere verzwakkende oorzaken ontstaan zijn, toch nog plaatselijke bloedontlastingen aanraadt. - Van de psychische kuur maakt de Schr. veel werk, misschien, van zijn standpunt de zaak beschouwende, te veel, eensdeels omdat hij bij alle Krankzinnigheid eene ziekte der hersenen, en wel meestal vermeerderde circulatie aanneemt, anderdeels, omdat hij zelf bekent, dat de morele, zonder bijgevoegde physieke, behandeling zonder gevolg zou blijven. Zij kon toch, bij den aangenomen' somatischen grond van het wezen der Krankzinnigheid, slechts als hulpmiddel beschouwd worden.

Doch het wordt tijd, dat wij de theorie van ELLIS over het wezen der Krankzinnigheid (Hoofdstuk II) nader gaan beschouwen; wij zullen derhalve de stelling, dat Manie en Melancholie niet te onderscheiden is, dat beide toestanden verschijnselen en gevolgen zijn van overspanning van verschillende verstandsvermogens, die beide met eene vermeerderde circulatie in de hersenen gepaard gaan, niet nader onderzoeken, te minder daar ELLIS er geene bijzondere argumenten voor heeft opgegeven.

Bij den aanvang van het tweede Hoofdstuk, *over het wezen der Krankzinnigheid*, stelt de Schr. zich de vragen voor: ‘Wat is Krankzinnigheid? Is zij eene ziels- of ligchaamsziekte? of zijn ziel en ligchaam beide gelijktijdig aangetast?’ Ten einde langs eenen indirecten weg tot de beantwoording der eerste vraag te komen, verklaart hij dengenen voor wèl bij zijn verstand, ‘wiens openbaringen en uitingen, wiens gevoelens, neigingen, gemoedsbewegingen en algemeen gedrag zich verder volmaken, of in overeenstemming blijven met hetgeen zijne vroegere vermogens en gewoonten openbaarden.’ Hij derhalve, ‘bij wien men eene zekere nadeelige verandering of omstemming *of* in de wijze, waarop de verstandelijke vermogens zich openbaren, *of* in de gedragingen, *of* in beide aantreft, is krankzinnig.’ Het gedwongene, stootende en onjuiste van den zin, dat wel voornamelijk op rekening van den Vertaler komt, daargelaten, lijdt de omschrijving der Krankzinnigheid aan groote leemten. De Schr. gevoelt dit zelf, en wil derhalve

zijne definitie niet toegepast hebben op Idiotismus, Imbecillitas, Excentriciteit en Immoraliteit. Maar wat moet men van de definitie van eenen toestand in het algemeen denken, die reeds twee der voornaamste nuances daarvan uitsluit? Daarenboven hechtte onze Schrijver het hoogste gewigt aan de alteratie van gewaarwordingen, gevoelens, enz., en gebruikt deze als hoofdmoment bij de beslissing omtrent Krankzinnigheid. Dit gewigt is, naar ons oordeel, hier te hoog gerekend en soms noodlottig in de gevolgen, al bepaalt hij zelfs nader de grenzen en de uitgebreidheid dezer verandering, voor en aleer de lijder als krankzinnig zou moeten worden behandeld. ‘Dit toch zoude dan eerst mogen geschieden, wanneer zijn gedrag hem schadelijk deed zijn óf voor zich zelf, óf voor anderen, alswanneer hij onmiddellijk in verzekerde bewaring behoort gebragt te worden; terwijl daarentegen diegene geheel ten onregte in een Krankzinnigengesticht zoude opgesloten worden, welke zich verbeeldt geesten te zien en met hen om te gaan, maar niet door hen bezeten wordt.’ Alhoewel dit, uit een maatschappelijk oogpunt beschouwd, regtvaardig moge zijn, zoo kan de Geneeskundige zich toch onmogelijk met deze uitspraak vereenigen, ‘daar het meestal van het hoogste belang is, dat onmiddellijk gepaste wegen worden ingeslagen, alvorens dergelijke verkeerde indrukken te zeer door den tijd worden bevestigd, zoodat zij niet weder kunnen worden uitgewischt.’ Die gepaste wegen zijn echter juist en voornamelijk daarin gelegen, dat men den lijder zoo spoedig mogelijk in een goed Krankzinnigengesticht plaatse. Doch, om nog eens op die alteratie terug te komen, welke bij elke Krankzinnigheid gevonden moet worden; - neemt men haar als *conditio sine qua non* hierbij aan, dan wordt de definitie daardoor aan den eenen kant te algemeen. De staat van dronkenschap, van koortsig délire, van excentrische opgewondenheid, vele hartstogtelijke daden, vooral wandaden, zijn daarvan niet uitgesloten, te minder, daar op deze de overige termen der definitie tevens volkomen toepasselijk zijn. Van den anderen kant wordt de definitie te exceptioneel. Zij sluit namelijk die veelvuldig voorkomende gevallen uit, waarbij een bepaald vermogen, een zekere trek in het karakter, langzamerhand en bijna ongemerkt eenen vorm aanneemt, eene hoogte bereikt, die met de integriteit van onze verstandelijke vermogens niet langer te rijmen zijn. Zoo zoude hij niet krankzinnig genoemd mogen worden, die, van zijne jeugd af aan doordrongen van de goedheid Gods, maar tevens

bezield door liefde tot het geld, langzamerhand en door eene ligt verklaarbare, maar moeijelijk na te volgene reeks van gedachten, tot de overtuiging komt, dat de goede God aan zijn vurig verlangen naar rijkdommen voldoen zal, ja eindelijk voldaan heeft, ten gevolge van welke overtuiging hij nu in den waan leeft, dat hij in het bezit van alle schatten der aarde is? Of hij, die, ijdel en trotsch van zijne jeugd af, langzamerhand zich tot alles in staat, boven alle menschen verheven waant? Of eindelijk hij, die, van jongs af vreesachtig en kleinmoedig, die vrees zoodanig heeft zien toenemen, dat hij nu voor allerhande vervolging van gewaande vijanden, van vreemde magten, enz. beducht is, of te vergeefs nacht en dag over het behoud zijner ziele, over de bange toekomst, enz. kermt? En waar is hier die voor Krankzinnigheid zoo noodzakelijke alteratie (pag. 31), die omstemming, die verandering gelegen? Immers nergens. - Is zij nogtans het hoofdmoment voor de beslissing omtrent Krankzinnigheid, wien zouden wij dan met stelligheid voor krankzinnig kunnen verklaren, ten zij wij zijne vroegere vermogens en gewoonten volkomen kenden, om daarnaar te beoordeelen, in hoeverre zij eene zekere nadeelige omstemming of verandering ondergaan hebben? Wordt op deze wijze de notie van verstandigheid niet al te individuëel, te relatief, en de beoordeeling van Krankzinnigheid niet in vele gevallen onmogelijk?

Wij moeten het dus, helaas! verklaren, dat de definitie gebrekkig is, ja niet veel beter dan die, welke ons, bij onze nieuwe Wetgeving voor de Krankzinnigen, als leidraad bij de beoordeeling van Krankzinnigheid, is opgegeven, en naar welke onder Krankzinnigen ‘allen verstaan worden, die van het geheel of gedeeltelijk vrije gebruik hunner verstandelijke vermogens beroofd zijn.’

Doch is nu Krankzinnigheid eene ziels- of eene ligchaamsziekte? ELLIS houdt deze vraag van weinig praktisch belang, bestrijdt intusschen eenige argumenten van hen, die haar voor eene zuivere zielsziekte houden, en stelt eindelijk, dat bij elke Krankzinnigheid een organisch of dynamisch (functioneel) lijden der hersenen aanwezig is; dat het eerste bijna altijd bij oude, zeldzaam daarentegen bij nieuwe gevallen gevonden wordt. Hoeveel waars deze stelling ook moge behelzen, zoo duldt toch de tegenwoordige hoogte der Wetenschap, zoo duldt de ondervinding, langs den nog gewonen gebrekkigen weg van onderzoek verkregen, deze algemeene uitspraak niet. Zij leert veeleer, dat,

even goed als bij oude gevallen, ook bij nieuwe, desorganisatie der hersenen kan bestaan; dat, even als bij nieuwe, zoo ook bij oude gevallen, Krankzinnigheid op een bloot sympathisch hersenlijden kan berusten; dat dus noch lengte of kortheid van duur der Krankzinnigheid voldoenden grond geven, om tot idiopathische of sympathische hersenaandoening te besluiten, daar wij nog niet in staat zijn met zekerheid te bepalen, waarom en waardoor, bij bestaande ziekte van eenig ander orgaan, de sympathie der hersenen veelal niet, soms wel opgewekt wordt.

Hoe het zij, ELLIS houdt zich slechts met een oppervlakkig onderzoek van dit moeijelijke vraagpunt op, treedt ook niet verder in beschouwingen van de verschillende deelen der hersenen en derzelver betrekking tot de verschillende verstandsuitingen, alhoewel men dit, bij het groote gewigt, dat hij in dezen aan de phrenologie toekent, wel zou verwacht hebben. Uit zijne geheele redenering en de 10 uitdrukkelijk vermelde lijkopeningen te oordeelen, wil hij in irritatie, congestie of inflammatie der hersenvliezen de laatste oorzaak der Krankzinnigheid zoeken.

En dit leidt ons van zelf tot de beschouwing van het 3de Hoofdstuk: *Over de oorzaken der Krankzinnigheid*. Ofschoon ELLIS hierbij dik werf primaire en secondaire, praedisponerende en occasionele oorzaken met elkander verwart, zoo blijft hij weder zijner oorspronkelijke verdeeling van Krankzinnigheid getrouw, en neemt dus ook zulke oorzaken aan, die de hersenen primair aandoen, en dezulke, waardoor zij secondair aangedaan worden. De eerste verdeelt hij weder in *somatische*, als erfelijkheid, drukking en schudding der hersenen, *coup de soleil*, vergevorderden ouderdom (is deze laatste oorzaak primair? Is de hoeveelheid serum, die ELLIS zegt in de ventriculi van krankzinnige oude lieden gevonden te hebben, en die soms zelfs 8 oncen bedroeg, niet ongeloofelijk groot?), vervolgens in *psychische*, zoo als overspanning, benaauwende omstandigheden, vreugde, schrik, vernederden hoogmoed, teleurgestelde liefde, ja zelfs elke andere aandoening.

Tot de sympathisch werkende oorzaken behooren ziekten der organa chylopoëtica en respiratoria, plotseling werkende koude (die intusschen pag. 83 niet zelden *onmiddellijke* oorzaak van Krankzinnigheid genoemd wordt bij dezulken, die eene groote dispositie tot ziekten der hersenen hebben), vervolgens onderdrukking van allerlei huidziekten, of van secretiën, waaraan het organisme zich gewend had, zoo als van menstruatie, epistaxis, haemorrhoidaalbloeding, enz.; vervolgens kraambed, ver-

schillende koortsen, ondeugd in al hare vormen, waarbij vooral dronkenschap in aanmerking komt; eindelijk uitputting en jicht.

Bij de waardering van den invloed, dien verschillende koortsen op het ontstaan van Krankzinnigheid kunnen uitoefenen, dringt ELLIS zeer op het onderscheid en verschil aan tusschen deze en *delirium febrile*. Dit verwonderde ons, daar er voor hem, die voor elke Krankzinnigheid eenen somatischen grondslag aanneemt, bijna geen beter opheldernd en bevestigend bewijs voor de waarheid van zijn gevoelen zijn kan, dan de analogie, die er tusschen beide toestanden bestaat, of liever derzelver genoegzame identiteit; eene identiteit namelijk, wat het wezen, de oorzaken en de verschijnselen betreft, die intusschen het verschil in duurzaamheid niet uitsluit. De definitie, die ELLIS (pag. 29) van Krankzinnigheid geeft, is ook volkomen op het *delirium febrile* toepasselijk. Hier, even goed als daar, is eene nadeelig werkende verandering in de wijze, waarop, en de werkingen, waardoor de verstandsvermogens zich openbaren, óf in de gedragingen van den lijder, óf in beide aanwezig, die, zoo al niet met eene ziekelijke organisatie der hersenen, althans met eene ziekelijke werking derzelve gepaard gaat.

Nog meer dan bovengenoemde onderscheiding, verwonderden ons de onjuiste argumenten, waarmede hij haar tracht te staven. In *delirium febrile* zoude er namelijk eene *geheele* verwarring van *alle* verstandelijke vermogens bestaan, hetgeen in Krankzinnigheid *nimmer* het geval zou zijn (pag. 90 en 91). Tegen deze uitspraak, die trouwens reeds vroeger door GEORGET, BURROWS en anderen gedaan was, hebben zich reeds vele groote Geleerden, onder welke REIL zeker eene eerste plaats bekleedt, verzet, en pleit de ervaring met onwederlegbare argumenten. Zoo is het onwaar, dat er in *delirium febrile* altijd eene geheele verwarring van alle verstandelijke vermogens bestaat. De *deliria* bij sommige acute epidemische ziekten, zoo als sommige pestëpidemiën, enz., hebben dit bij meer voorwerpen tegelijk bewezen, en de typhomanie bevestigt ons dit bij zoovele enkele voorwerpen nog dagelijks. Bij hoevele delirerenden werken niet de verstandelijke vermogens geregeld, zoolang men hunne aandacht boeit? Bij hoevele bestaat er niet immuniteit van herinnering, van oordeel, in één woord, van een of meer hunner verstandelijke vermogens? Hoevele delirerenden worden niet, even als monomaniaci, gedurende het geheele beloop hunner ziekte, door één, of slechts weinige schrikbeelden en valsche voorstellingen gekweld? Bij hoevele Krankzinnigen bestaat er

daarentegen niet eene volkomene verwarring van meer dan één, ja zelfs van genoegzaam alle verstandelijke vermogens? Doch het zij genoeg, en wij willen hier niet eens van de overige argumenten voor de identiteit van Krankzinnigheid en *delirium febrile* gewagen. Beide hebben dezelfde, door ELLIS aangenomene, oorzaak gemeen, organische of functionele stoornis der hersenen; beide komen in de door ELLIS erkende gevolgen daarvan overeen, die in gewijzigde verstandsuitingen en gedragingen van den lijder bestaan.

De verschijnselen van Krankzinnigheid, die in het IV^{de} Hoofdstuk behandeld worden, zijn zoo veelvuldig gewijzigd, dat wij hier slechts op de beschouwing der voornaamste vormen mogen rekenen. ELLIS heeft getracht, uit den aard dier verschijnselen de primaire aandoening, hetzij die in de hersenen of in eenig ander orgaan zetele, aan te toonen, en de oorzaak van Krankzinnigheid, hetzij ligchamelijk of moreel, uit die verschijnselen af te leiden. Hij gaat derhalve hun verschil na bij Krankzinnigheid, ontstaan door organische beleediging der hersenen; door langzame, van zelve onstane inflammatie van hare vliezen; door morele oorzaken, welker uitwerkselen zouden verschillen, naar mate zij deprimerend of exciterend zijn; door sympathie met de *organa chylopoëtica*, waaruit hij meestal de *monomania suicida* verklaren wil, enz. -

Deze wijze van beschouwing der verschijnselen is hoogstbelangrijk, doch veel blijft hier nog te wenschen overig, waaraan eerst een latere tijd zal kunnen voldoen. Welke ook de oorzaak van Krankzinnigheid zij, zoo houdt ELLIS hitte van het hoofd, meestal gepaard met koude ledematen, voor het verschijnsel, dat zelden ontbreekt, en dat het onmiddellijke uitwerksel zou zijn van overmaat van bloed in eenig gedeelte of in de geheele hersenen of derzelver vliezen. Men ziet, dat de Schr. zich zelven en zijner eens aangenomene theorie over het wezen der Krankzinnigheid, ook in de behandeling der overige Hoofdstukken, steeds gelijk gebleven is. Overal tracht hij deze, even als zijne overige aanmerkingen, door eene reeks van meer of minder belangrijke, en meestal te kort geschetste, ziektegevallen te staven of op te helderen. De overdrevene kortheid, de onvolledigheid, die daaruit voortvloeit, maken intusschen, dat hij er weleens zijn doel mede mist.

In het VIII^{ste} Hoofdstuk vinden wij eenige zeer interessante wenken voor de inrigting van Armen-Krankzinnigengestichten en de wijze van hun bestuur, en daarbij eene, helaas! slechts korte

en onvolledige beschrijving van het groote Gesticht te Hanwell, aan hetwelk ELLIS vroeger Geneeskundig Superintendent was. De inrigting van dit laatste, de eischen, die hij voor de eersten doet, verdienen ook in ons Land, en vooral in den tegenwoordigen tijd, alle behartiging, terwijl diegene daarentegen, welke wij in het VI^{de} Hoofdstuk voor eene speciale inrigting voor meergegoeden en rijken vinden, voor ons Land in allen gevalle als te hoog gesteld, te exorbitant beschouwd moeten worden.

En hiermede zouden wij onze beoordeeling van het Werk van ELLIS kunnen eindigen, dat zeker, wilde men het als Handboek beschouwen, onvolledig en ontoereikend genoemd zou moeten worden, doch als Verhandeling, die de slotsom eener rijke ervaring in den vorm van wenken, aanteekeningen en opmerkingen bevat, voor de Wetenschap van groot belang is.

Een enkel woord nog over de vertaling. Zij is slecht. Wij betreuren het, haar als het Werk van eenen deskundige te moeten aannemen. Want de vele druk- en taalfouten, de verwisseling van het geslacht, enz., daargelaten, draagt zij bewijzen van bedroevende onhandigheid en onbedrevenheid, en geeft ons soms letterlijken onzin voor ELLIS woorden, b.v. pag. 146: ‘Het is zeer wel bekend, dat sommige personen onderhevig zijn, en soms *ziekelijk zijn aan aandoeningen* van bijzondere deelen,’ enz. Pag. 150: ‘Hij *ademhaalde, had eene pols* en bezat eenige beweging in de vingeren.’ Pag. 226: ‘De irritatie door den prikkel, die lang genoeg onderhouden is, om na den absoluten stimulus zelf voort te duren, heeft opgehouden aangevuld te worden.’ Pag. 242: ‘Een enkele oogopslag - zal ons in staat stellen om iemand, die buitengewoon met verstandelijke en edele vermogens begiftigd en bijgevolg naar die evenredigheid voor derzelver werkelijke en voortdurende bezigheid verantwoordelijk is, met eene regtstreeksche verwijzing naar den roem van God, van zijn buurman, te onderscheiden, die minder ruim begiftigd is, die te worstelen heeft tegen eene neiging van zijn gestel naar zuiver dierlijke genoegens, - een strijd van een geheel anderen aard, maar die niet moeijelijker te overwinnen is, dan de natuurlijke neiging, om de hoogere vermogens des geestes van hun waar doel af te trekken en dezelve te wijden aan de beschouwing en dienst van het schepsel in plaats van den Schepper.’

Ten slotte nog eene proeve, zie pag. 210:

> ‘o Rede, wie vermeldt, wat wonder tooverspel
> Uw afgebroken draad, gansch ongedacht, herstell’!

Door welk een enge reet, de dag weêr binnenstraalt
In 't duister-warrend brein, waarin de zielstred dwaalt;
En hoe, gelijk 't gebeurt, dat de belegeraar
In de verschansing komt door enklen binnen haar,
Een eenig klaar idee, dat in de borst opstaat
Door de herinneringskracht, al de andere binnenlaat.

Wiens brein wordt niet bij de lezing van zulk een' onzin *duister-warrend*; wiens *zielstred* gaat er niet door aan het dwalen? - Van den Hoogleeraar, die, wel is waar, geene Voorrede voor het Werk schreef, maar zich toch de eer der Opdragt daarvan liet welgevallen, hadden wij zeker de verandering van deze en dergelijke plaatsen van het Boek mogen verwachten, daar het publiek in eene zoodanige Opdragt eenen zekeren waarborg meent te mogen vinden, dat het geene dwaasheden of geen' onzin zal moeten lezen.

Bijdragen voor Vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, verzameld en uitgegeven door *Is. An. Nijhoff*, Korrespondent der Tweede Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Kunsten en Wetenschappen, Opzigter van het Provinciaal Archief van Gelderland. II^{de} Deel, 3de en 4de Stuk, 1839, en III^{de} Deel, 1ste Stuk, 1840, 2de, 1841, en 3de, 1842. Te Arnhem, bij Is. An. Nijhoff.

Trager dan bevorens verschijnen thans deze Bijdragen; in 1836, 1837, 1838 en 1839 verschenen er jaarlijks twee Stukjes; in 1840 en 1841 te zamen slechts twee. Zou die traagheid aan gebrek aan deelneming, of aan de veelvuldige bezigheden van den kundigen Verzamelaar te wijten zijn? Wij hopen het laatste; het eerste zou te bejammeren wezen, want de onderneming, wij zeiden het meermalen, verdient belangstelling, aanmoediging en ondersteuning. In de vijf thans voor ons liggende Stukjes - het stond ons fraai van traagheid te spreken - vindt men veel, dat aan den beoefenaar der Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheden welkom is.

Het derde Stukje van het tweede Deel wordt geopend door eene mededeeling van Mr. L.A.J.W. Baron SLOET, over *Zutphen voor het Veemgerigt*. Wij zien hier, hoe die stad in de vijftiende

eeuw voor het vrijgerigt, eerst te *Velgeste* en vervolgens te *Wezel*, werd gedagvaard, en later door den vrijen stoel in het eikenwoud, bij den *Luttikenhove*, waar vele Ridders, Dingpligtigen en meer dan 200 Vrijschepenen vergaderd waren, werd vrijgesproken bij een zeer uitvoerig vonnis, nog in het Archief der stad *Zutphen* voorhanden, en hetwelk hier in zijn geheel wordt medegedeeld. Hoe belangrijk deze bijdrage ook zij voor de Geschiedenis der Regtspleging in die tijden, is echter bij ons onder het lezen meermalen de bedenking ontstaan, of de vrijstoelen of vrijgerigten, waarvoor *Zutphen* ter verantwoording werd geroepen, wel tot de eigenlijke Veemgerigten, of *heimelijke Westphaalsche Gerigten*, zoo als de Schrijver ze in den aanvang noemt, behoorden. De geschiedenis van den invloed en van de magt der Veemgerigten in *Nederland* ligt nog in het duister, en zou eene opzettelijke behandeling overwaardig wezen.

De Verzamelaar geeft in gezegd Stukje eene zeer uitvoerige briefwisseling tusschen JAN, Graaf van *Nassau*, en de Leden van het Hof van *Gelderland*, van de jaren 1579, 1580 en 1581, welke een nieuw licht verspreidt over het gedrag van dien edelen broeder van WILLEM I, gedurende het opgenoemde tijdvak.

Aan velen zal de *Naamlijst der Verhandelingen* (*Dissertatiën*, zestien in getal) *omtrent de Geschiedenis en het Staatsregt van ons Vaderland, voortgekomen uit de school van den Hoogleeraar* A. KLUIT, welkom zijn. Refer. kan aan jeugdige beoefenaren der Vaderlandsche Geschiedenis en van ons voormalig Staatsregt niet genoeg aanraden, zich de Werken van den voortreffelijken KLUIT en de Dissertatiën uit diens School eigen te maken.

De kleinere bijdragen van de Heeren P.C. MOLHUYSEN, L.J.F. JANSSEN, O.G. HELDRING en P.O. VAN DER CHYS zijn de plaatsing waardig.

Het vierde Stuk van het tweede Deel wordt geopend met eene *Proeve van een kritisch onderzoek der zoogenaamde Kronijk van Andreas Cornelius*, door Mr. J. VAN LENNEP. Men weet, welk een ongunstig oordeel de Heer Mr. S. DE WIND in zijne *Bibliotheek der Nederl. Geschiedschrijvers* (Inleiding, bl. 9-16, en eerste Deel, bl. 223 en volg.), op het voetspoor van U. EMMIUS, over deze Kronijk, meer bekend onder den naam van OCCO SCARLENSIS, heeft geveld, en dat hij het eerste Boek en de helft van het tweede een' zamenstel van de *lompste verdichtselen* heeft genoemd; geheel anders is de uitspraak des Heeren VAN LENNEP, die aan het slot dezer proeve zegt, dat er, op eenige vergrooting

en versiering na, *niets* in het Werk wordt gevonden, dat tegen het gezond verstand, of tegen de berigten van zaakkundigen strijdt. Wij hebben echter het bewijs hiervoor over het algemeen zeer zwak gevonden. Niet zoo vooringenomen tegen ANDREAS CORNELISZ. als de Heer DE WIND, zouden wij eene nieuwe kritische uitgave van zijn Werk hoogstwenschelijk achten. Het verwonderde ons hier geheel geene melding te zien gemaakt van het oordeel der Heeren N. WESTENDORP en Mr. DAAM FOCKEMA over deze Kronijk, door den eersten in het eerste Deel van de *Jaarboeken der Provincie Groningen*, door den laatsten in zijne *Proeven van Taal- en Geschiedkunde, met eene bijdrage over de Friesche Kronijk van* OCKE VAN SCHARL *en anderen* (reeds in 1836 uitgekomen), bl. VII-X en bl. 35 en volg., medegedeeld. De laatste heeft in zijne Voorrede, even als de Heer VAN LENNEP, getracht het Werk van OCCO SCARLENSIS tegen het geschrijf des Heeren DE WIND te verdedigen. Hij had derhalve niet onvermeld mogen blijven.

Dit stilzwijgen verwonderde ons te meer, omdat wij meenen, dat deze *Proeve* in het jaar 1839 tot eene voorlezing heeft gestrekt in eene gewone Vergadering van de tweede Klasse van het Kon. Ned. Inst., waar het Werkje van den Heer FOCKEMA toch wel bekend zal zijn. Maar nog meer bevreemdde het ons, dat de kundige Schrijver geene kennis schijnt te hebben gedragen aan hetgeen over den OCCO SCARLENSIS is medegedeeld in het *Driemaandelijksch Tijdschrift* voor Augustus, 1837. De Heer VAN LENNEP zegt aanleiding tot het schrijven dezer proeve te hebben gekregen, naardien hem een *Handschrift van deze Kronijk van den jare* 1591, in handen is gekomen, hetwelk veel volledíger en naauwkeuriger is, dan de gedrukte uitgaven; uit gezegd Tijdschrift leeren wij, dat op de Koninklijke Bibliotheek te *'s Gravenhage* wel zes Handschriften[1] er van berusten, uit welker vergelijking met de uitgave schijnt te blijken, dat het oorspronkelijke Werk van SOLCO is vernietigd geworden, doch dat uit de door hem nagelatene Stukken (Fragmenten), door OCCO aangevuld, een nieuw Werk in het Latijn is zamengesteld, welks inhoud in de Nederduitsche Kronijk van VLYTARP is overgenomen, en dat ANDREAS CORNELISZ. dit Werk niet

(1) De Handschriften van de Kronijk van OCKE VAN SCARL schijnen geheel niet zeldzaam te zijn. In de maand April, 1839, werd er een te *'s Gravenhage* op de verkooping der Boeken van wijlen den Heer Mr. J.J. CAU (N°. 649, in folio) voor ƒ 31,25 verkocht.

heeft overgeschreven, maar als bouwstof heeft gebezigd voor de door hem opgestelde Kronijk. Uit die vergelijking is tevens duidelijk geworden, dat de uitgave der Kronijk zeer gebrekkig is, zoo door grove misstellingen als door het uitlaten van feiten, welke de meeste dier Handschriften bevatten, doorgaans met aanhaling der bronnen, waaruit die genomen zijn. Wij twijfelen niet, of de Heer VAN LENNEP zou, indien hij het bestaan dier Handschriften had gekend, het zijne daarmede hebben vergeleken; welke vergelijking zich mede zou hebben kunnen uitstrekken tot het Handschrift, van hetwelk in de jaarlijksche Verslagen van het *Provinciaal Friesche Genootschap ter beoefening der Friesche Geschied-, Oudheid- en Taalkunde*, volgens den Heer FOCKEMA, een merkwaardig berigt wordt gegeven. Ook dit berigt had moeten worden geraadpleegd in eene proeve van *kritisch onderzoek*, welke proeve wij thans liever met den naam van *hernieuwde verdediging van de zoogenaamde Kronijk van Ocko Scarlensis* zouden bestempelen. Een nieuw kritisch onderzoek schijnt ons nog altijd wenschelijk toe.

De Heer G.H.M. DELPRAT geeft vervolgens in het aangekondigde Stukje iets *over den voorgenomen' doop van den Frieschen Koning* RADBOD *door* WULFRAM, hetwelk, ook na de Verhandeling van den Heer N. WESTENDORP, over hetzelfde onderwerp, geplaatst in het tweede Stuk van het zesde Deel der Verhandelingen van het Kon. Ned. Instit., nog zeer belangrijk is.

De Verzamelaar deelt hierop uit echte bronnen eenige bedenkingen *van het Hof van Gelderland, tegen de uitvoering der Plakkaten van Keizer* KAREL V, mede, als ook eenige bijdragen over *verboden wapenen onder dien Vorst en zijnen Zoon; bijzonderheden betrekkelijk het leven en karakter van Don* EMANUEL *van Portugal en* EMILIA *van Nassau*, en *ontwerp van overeenkomst tusschen Keizer* MAXIMILIAAN *en* KAREL, *Hertog van Gelre*.

De geachte Schrijver geeft ons hier eenen Brief van gezegden Keizer aan zijne dochter MARGARETHA, Landvoogdesse der *Nederlanden*, gedagteekend 16 Maart, 1509/10, *in originali* in het Archief te *Rijssel* berustende, in welken Brief wordt gesproken over twee huwelijksontwerpen, namelijk van YSABEAU met Hertog KAREL, en van ELEONORA met den Hertog van LOTHARINGEN, welke YSABEAU en ELEONORA door den Keizer zijne dochters (*notre filles*) worden genoemd. Daar noch in de bekende Geslachtregisters van het Huis van *Oostenrijk*, noch in de *Esquisses biographiques sur Maximilien et Marguérite sa fille, par* LE GRAY, dochters van dien naam van MAXIMILIAAN, voorko-

men, houdt de Schrijver (in de eerste aanteekening, op bl. 282) het voor niet onmogelijk, dat zij *natuurlijke* dochters waren. Wij vermeenen, dat de Keizer hier spreekt van zijne kleindochters ELEONORA, later in 1519 gemalin van EMANUEL van *Portugal* en vervolgens van Koning FRANS I van *Frankrijk*, en van YSABEAU (ISABELLA), die in 1515 huwde aan CHRISTIAAN II, Koning van *Denemarken*, beide dochters van PHILIPS *den Schoonen* en JOHANNA *van Spanje*. In dien zelfden brief toch maakt hij melding van *zijnen zoon* den Aartshertog (*nostre filz l'archiduc*), met wien niemand anders kan worden bedoeld dan zijn kleinzoon KAREL (later KAREL V), want zijn zoon stierf reeds in 1506.

In het eerste en derde Stukje van het derde Deel treft men eene zeer uitvoerige beschouwing aan der *Anglen in Nederland*, van den Heer P.C. MOLHUYSEN. Dit Stukje verdient alle belangstelling, en getuigt van 's mans geleerdheid en geschiktheid voor het door hem hier behandelde onderwerp. Men staat verbaasd over de menigte namen van plaatsen in ons Vaderland, vooral op de Veluwe, in *Overijssel* en in het Graafschap *Zutphen*, welke eene Anglo-Saksische afkomst verraden. Bekend zijn de buurtschappen *Engeland* bij *Beekbergen; Engeland*, niet verre van *Hardenberg*, en *Engeland*, een weinig noordwaarts van *Dalfsen*. Bekend is het *Engelander-holt*[1], in de nabijheid van eerstgemelde buurtschap, waar de vierschaar werd gespannen, en het Hof van appèl, de *klaring*, werd gehouden[2]. En hoezeer wij in het algemeen juist geene groote voorstanders van etymologische afleidingen, met betrekking tot namen van plaatsen en personen, zijn, daar men met een geloovig hart een woord vaak, van welke taal men slechts wil, kan afleiden, is de gelijkheid echter hier meermalen in het oog vallend, en de afleiding ongedwongen. De Heer MOLHUYSEN geeft (blz. 222-227) eene alphabetische lijst van namen van plaatsen in *Engeland*, welke met die van plaatsen in ons Land overeenkomst hebben. Wij zeggen met den geleerden Schrijver: ‘Het is opmerkelijk, dat

(1) De Heer MOLHUYSEN zegt, dat *Engelander-holt*, het *holt*, het *bosch*, bij uitnemendheid der *Engelen*, der *Anglen* was, hun *sacrum nemus*. Zou men niet eerder moeten veronderstellen, dat het was het *holt*, het *bosch* van *Engeland*, de naastbijgelegene plaats, even als de *Haarlemmerhout*, het *Haarlemmerholt*, het bosch van *Haarlem* aanduidt? Moest het anders niet zijn *Anglen-holt, Engelen-holt*?

(2) Refer. meent zich te herinneren in de nabijheid van den *Briellaert* (op de Veluwe, niet verre van *Barneveld*) eene hoeve, steeg of stede te hebben aangetroffen, die de *Engelsche* wordt genoemd.

al die namen naar den streek wijzen, gelegen in de Veluwe, het oude *Teisterbant*, de Betuwe en *Kleefsland*, langs de boorden van den *IJssel*, de *Eem*, de *Waal*, de *Maas* en den *Rijn*. Als wij buiten dezen streek gaan, vinden wij geheel andere vormen.'

Het verblijf der *Anglen* hier te Lande is onbetwistbaar. Zoude van hier dit Volk naar het Rijk der *Britten* zijn overgestoken, om hetzelve te veroveren? Waren zij hier eenmaal in zulken grooten getale aanwezig, dat zij als het ware de bewoners dezer landstreken kunnen genoemd worden? Waren zij het, die gedeeltelijk de *Batavieren* vervingen, en met *Friezen* en andere *Saksers* dit Land bewoonden, voordat de *Franken* zich van deze gewesten, immers van een groot gedeelte van dezelve, meester maakten? Belangrijke vragen voor onze Geschiedenis! Bewoonden de *Anglen* eens in groote getale deze Lande, dan waren zij onze voorouders, en hebben wij op hen meer betrekking dan op de min beschaafde *Batavieren*, met wier naam sommige personen in ons Land nog zoo gaarne dweepen, wanneer zij ons *Bataven* noemen; ja, wij zeggen met den Heer MOLHUYSEN, dat aan de beantwoording dier vragen gevolgen van belang vast zijn: 'Uit het tijdvak tusschen den aftogt der Romeinen en de komst der Engelsche Zendelingen in onze streken ontbreken ons bijna alle berigten, en geene Kronijk klimt zoo hoog op. Maar wordt aangenomen, dat de veroveraars van Brittanje voor het grootste gedeelte onze landgenooten geweest zijn, dan wordt er eenigzins eene gaping in de Geschiedenis aangevuld, en de zeden der *Anglo-Saxen* op het eiland zijn de zeden onzer voorvaderen. Het wordt dan aanbevelenswaardig, de berigten van hetgeen zij daar geweest zijn en gedaan hebben, zoo veel mogelijk uit de bronnen zelve te halen en hunne taal te beoefenen. Deze taal geeft ons licht omtrent een aantal provincialismen, die in de vroeger door hen bewoonde streken nog in dagelijksch gebruik zijn, omtrent vele verouderde, somtijds onduidelijke woorden en uitdrukkingen, in Charters voorkomende, omtrent eene menigte plaatselijke namen, niet enkel van dorpen en gehuchten, maar ook van landgoederen, boerderijen en bijzondere plekken.'

Wij wenschen den Schrijver tijd en lust toe, om deze nasporingen, die gansch niet gemakkelijk zijn, maar waartoe hij zoo bijzonder geschikt is, voort te zetten.

In de drie gezegde Stukjes van dit Deel - wij moeten ons verslag bekorten - zijn ons zeer belangrijk voorgekomen: *De vrijheid van Haringvaart en Visscherij* en *De laatste ziekte van*

Prins MAURITS, beide door den Heer Mr. G.W. VREEDE. Het laatste, meerendeels getrokken uit de brieven van den Ambassadeur D'ESPESSES aan LODEWIJK XIII, in Handschrift in de Koninklijke Boekerij voorhanden, leert ons menige onbekende bijzonderheid uit de laatste dagen van MAURITS kennen.

Op blz. 105, in de aanteekeningen, zegt de Heer VREEDE, dat de *derde* druk van BRANDT's *Historie van de Regtspleging* van OLDENBARNEVELT, enz., groote waarde heeft, uit hoofde der daarin, op bl. 10-24 en 91-102, voorkomende *Gedenkschriften* en *Deductie* van H. DE GROOT. Maar ook in den *tweeden druk* (te *Rotterdam*, bij BARENT BOS, 1710) zijn die Stukken op dezelfde bladzijden te vinden. Ja, wij beweren, dat er nimmer een derde druk is vervaardigd, en dat de exemplaren, bij PHILIPPUS LOSEL, 1721, en ook in 1723 te *Rotterdam* als derde druk uitgegeven, niet anders zijn dan de overgeschotene van den tweeden, voorzien van eenen nieuwen titel, en waarin alleen het *aan den Lezer*, als aan den titel vastzittende, is herdrukt. Zij, die dus den *tweeden druk* bezitten, behoeven niet angstig naar eenen *derden* te zoeken, of het moest zijn om het achter dezen, gevoegde extract uit de Notulen der Edelen en der Gedeputeerden van de Steden van *Holland* en *Westvriesland*, van 20 Januarij 1592, waaruit blijkt, dat VAN OLDENBARNEVELT, van 1586 tot dat jaar, verscheidene malen zijn ontslag als Advocaat heeft gevraagd.

Niet minder belangrijk zijn echter in het derde Stukje de medegedeelde *uittreksels* uit eene briefwisseling van *Noord-Amerikaansche Zaakgelastigden, betrekkelijk den oorlog tusschen den Staat der Vereenigde Nederlanden en Engeland, gevoerd in de jaren 1777 tot 1783*; zij spreiden een nieuw licht over dit tijdvak en over de in hetzelve handelende personen.

Wij moeten nog met een enkel woord melding maken van de *onuitgegeven Stukken betrekkelijk de Geschiedenis der Spaansche Heerschappij en die van den opstand tegen Spanje, bijzonder in Gelderland*, van welke ons door den Verzamelaar een vervolg wordt beloofd, en welke aantoonen, dat dit onderwerp nog niet is uitgeput.

Ook de overige, in deze Bijdragen voorkomende, Stukjes lazen wij met genoegen en met meerdere of mindere belangstelling. Als vroeger, worden daarin verschillende Werken over de Geschiedenis en Oudheid van ons Vaderland meer of minder breedvoerig aangekondigd.

Wij wenschen steeds het voortdurend bestaan van deze nuttige onderneming.

I. Huisselijk geluk en huisselijk leed; door *Frederika Bremer*. In twee Deelen. Haarlem, Erven F. Bohn. 1841. I^ste^ Deel, VI en 296 blz. II^de^ Deel, IV en 315 blz.
II. De buren. Door *Frederike Bremer*. In twee Deelen. Te Groningen, bij W. van Boekeren. 1842. I^ste^ Deel, x en 304 blz. II^de^ Deel, 333 blz.

III. Oorlog en vrede, door *Frederika Bremer*, Schrijfster van Huisselijk Geluk en Huisselijk Leed. Haarlem, Erven F. Bohn. 1842. II en 226 blz.

> *Sannast* är dock dygdens snille. *Skönast* är dock bröders väl.
> TEGNÈR.

'Waarheid, deugd, schoonheid, ze zijn één,' zong TEGNÈR, - een naam, dien we niet nederschrijven, zonder diepen weemoed, dewijl wij huiveren bij de gedachte, dat erger nacht op de oogen des Zieners is gedaald, dan die des grafs, de nacht van den waanzin, welken hij zelf ons schilderde met eenen krans van maankop om de lokken! 'Waarheid, deugd, schoonheid, ze zijn één,' dus uitte hij zijne overtuiging, toen *Zweden* zich op hem verhoovaardigde, toen *Europa* hem hulde bragt; 'wat is zoo waar, als het genie der deugd, - wat is zoo schoon, als het streven naar het welzijn onzer broeders?'

Vergun ons de aanhaling, om u den indruk te verklaren, door de bovenstaande Werken zijner gevierde landgenoote op ons gemaakt, een' indruk, dien wij gaarne zouden wedergeven in de schijnbare paradox: 'Kunst is deugd!' Het is het antwoord op de onwillekeurig bij ons opgerezene vraag: Waarom schildert FREDERIKE BREMER het liefst en het best tooneelen uit het dagelijksche leven?

'Een huisselijk voorval, een klein genre,' zegt de Theorist, die met den historischen roman dweept, en bij het hoogere belang, dat de stoffe van dezen pleegt in te boezemen, bij den omvang der beschouwingen, waartoe hij verpligt, zich naauwelijks verwaardigt te onderzoeken, of de verdiensten des kunstenaars grooter worden, naar mate zijne vlugt hooger steigert, niet door de kracht zijner wieken, maar door den wind, die hem schoort? 'Een huisselijk voorval, een zwaar genre,'

zucht de Practicus, die bij ondervinding weet, hoe in dit schier elk in staat is vonnis te vellen over de juistheid zijner opmerkingen, over het ware zijner schets, alsof de onverbiddelijkheid van den toetssteen, dien het algemeen voor deze voortbrengselen der Kunst in handen heeft, hem niet moest prikkelen, in plaats van hem neder te slaan; alsof het niet schooner was de goedkeuring weg te dragen van hen, die het geschilderde zelve ondervonden, dan van hen, wier verbeelding alleen toestemmend knikt. - Doch wij zijn onwillekeurig op weg partij te kiezen, schoon wij beide stemmen met geen ander doel beluisterden, dan om tot onpartijdigheid aan te raden; - wij wierpen reeds eenig gewigt in de schaal van het genre, dat ons toescheen dikwijls te worden miskend, schoon onze vraag tot iets anders leiden moest, dan tot eene verlevendiging van den nutteloozen twist, welke schrijfsoort de hoogste, welke de laagste zij.

Het valt noch aan de kunne, noch aan den stand van FREDERIKE BREMER toe te schrijven, dat zij zich binnen de grenzen van het gezellig verkeer, van den huisselijken omgang, beperkt. Wij zouden ons op het woord van onzen Dichter beroepen, op het bekende:

‘De zielen hebben één geslacht!’

wanneer ons Vaderland niet trotsch was op de kleine, blanke hand, die het speeltuig, dat voor het zwaarste pleegt door te gaan, zoo meesterlijk beheerscht, alsof het de beschaming van alle forschere vingeren gold. Of zweeft u de naam der Schrijfster niet op de lippen, die - ik bedoel geene alledaagsche pligtpleging - dezen winter ondervond, hoe kwetsbaar de ijdelheid onzer rijmelaars, hoe bekrompen ons volksbegrip van Poëzij is -: in plaats van hare verschijning in den Muzen-Almanak, als die eener tiende Muze, te begroeten, twijfelde men, of zij er op hare plaats was! o Mijneheeren Mederecensenten! welk denkbeeld hebt gij toch van Dichtkunst, wanneer gij haar slechts onder eenen vorm, in dien des rijms, huldigt of begrijpt? Aan u den volgenden Jaargang, nu de verdienstelijke Redacteur, welligt ontmoedigd door uw geschreeuw, het pas aangenomene pleegkind weder laat varen! - Het woord moest ons van het hart, en thans terug tot FREDERIKE BREMER, welker stand haar, evenmin als haar geslacht, tot de schildering van burgerlijke toestanden bepaalt. Wij wenschten hier het belangrijke fragment harer autobiographie te kunnen inlasschen, ons door den talentvollen Vertaler van *de Buren* medege-

deeld. Het zou u dan duidelijk worden, hoeveel er in de schijnbare paradox: ‘Kunst is deugd!’ schuilt, met andere woorden, hoe zeer de uitstorting van denkbeelden over maatschappelijk verkeer, huisselijk leven, liefde voor de natuur, behoefte is voor een gemoed, als het hare. De roem, dien zij zich te regt verwierf, moge haar de deuren der salons van rijken handel en ouden adel in het, om den wille der gezelligheid, toch reeds zoo weinig casteziek *Zweden* alom en om strijd hebben geopend, zij vergeet in deze de vroegere scholen harer ontwikkeling niet. De Letterkunde haars Lands biede geen talent aan, - weg met de aalmoes! zoo als OEHLENSCHLAEGER van de karige lofspraak zegt, - levere in het historiële genre geen genie op, dat in diepte van karakterstudie, in veelzijdigheid van zin, bij het hare haalt, aan het bewustzijn harer krachten paart zich de overtuiging van haren pligt. Grootere ijdelheid dan de hare zou *willen* schitteren - en vallen; thans komt haar de lof toe, door eenen Duitschen Criticus aan hare Werken gewijd: ‘Wij worden niet alleen verlustigd, opgebeurd, beschaafd - wij worden b e t e r door het lezen harer Geschriften.’ En

‘Sweetest praise, a rival's praise;’

een bekend-onbekend Auteur van vijf of zes Zweedsche Romans, welker verdienste twijfelachtig wordt door de scheeve levensbeschouwing, waarvan de Schrijfster (Gravin KNORRING) uitgaat, zij zelve is verpligt FREDERIKE BREMER, ‘de verdienstelijke en toch bescheidene Teekenares’ des dagelijkschen levens, de hulde te brengen, ‘dat zij door haar eigen voorbeeld bewijst, hoe nuttig het eener vrouw is *geniaal* en *geleerd* te zijn.’

Wilt gij ons bij eene beschouwing harer Werken, bij eene allengsche verduidelijking onzer wonderspreuk: ‘Kunst is deugd,’ volgen? - Het zal u eenen blik in het gemoed der Schrijfster vergunnen; het zal u enkele zwakheden doen zien; er is geen genre, dat het goede en het kwade in ons binnenste meer aan het licht brengt, dan de *roman intime*. Wij vleijen ons, dat ook wij in de Kunst met objectiviteit ophebben; maar waarom zouden wij aarzelen te verklaren, dat wij haar niet begrijpen, tot verloochening der individualiteit des Kunstenaars toe? Schilderen is geen afspiegelen; - want al neemt schier alles in de Natuur de tint of den toon aan van het voorwerp, waarin of waardoor het wordt herkaatst, - ik zie u met eenen kristalhelderen spiegel voor den dag komen, om de wijziging, welke bij

wedergeven niet te vermijden valt, te ontkennen. Gij zoudt mij echter slechts ten halve wederleggen, al had ik vooruit geenen waarborg gezocht in de keuze van het woord schilderen, want zie, uw vlekkeloos glas keert het beeld, het vertrek, de gansche voorstelling, om. Doch ik koos mijne uitdrukking, dewijl ik niet enkel regts en links, niet enkel licht en bruin, niet enkel de groepering, aan den meester wilde overlaten, maar hem ook de verpligting opleggen, over het geheel dien wasem van idealisering te ademen, het eenige, dat de Kunst op de Natuur vooruitheeft, het eenige, dat den indruk harer scheppingen op ons gemoed verzekert.

Welligt is het vermetel van mij, en echter heb ik zelden zoo zeer gewenscht in eene beoordeeling te slagen, als in deze. Het is jaren geleden, dat ons Vaderland verrast werd door de eerste proeve eener Schrijfster, waarin wij eene jongere zuster van FREDERIKE BREMER huldigden. Wij hadden haar gaarne het volgende jaar in den Ned. Muzen-Almanak zien optreden; maar wat ik nog vuriger wensche, is, dat zij, wanneer dit opstel onder hare oogen mogt komen, onze beschouwingswijze billijke; - onze maatschappij, ons Volk, zouden er bij winnen, wanneer zij de Finsche Schrijfster verder waardig op zijde streefde.

Niemand leze hierin eene ingewikkelde bede om navolging. ‘Kunst is deugd,’ zijn wij begonnen; en wie heeft zulk een bekrompen denkbeeld der laatste, dat zij niet tot de vrije ontwikkeling der gaven, ons bedeeld, zoude opsporen? ‘Ieder woekere met de zijne!’ ziedaar de les, waarmede wij elk verschil over genres zoo gaarne zouden beslechten; ‘ieder streve naar een duidelijk begrip van zijne krachten en zijn doel!’ ziedaar den raad, bij welks opvolging wij ons verbeelden, dat onze Letterkunde winnen zoude. Bewustzijn, overtuiging, geweten, wat zijn het anders dan drie woorden voor ééne zaak, maar onder welker invloed de zinnelijkheid tot zedelijkheid wordt veredeld? of, wilt gij, de priesters van het schoone, op het altaar van het goede offeren; - FREDERIKE BREMER leere ons, hoe *kunst deugd* wordt.

I. ‘*Huisselijk Lief en Leed*,’ zoo hadden wij in ons geheugen het Werk omgedoopt, ‘*Huisselijk Lief en Leed* maakt opgang, - gij moest het lezen,’ zeiden wij tot eene onzer kennissen. - ‘Huisselijk lief en leed! wel, dat zie ik alle dagen te huis,’ hernam de man, - het was eene woordspeling, waarin eene kritiek school. ‘*Où peut-on être mieux qu'au sein de sa famille*?’ plagt de Franschman te neuriën, en hoorde in zijne

verbeelding de vedel gaan onder de lommer van olmen, die jong en oud, die het gansche dorp zagen rondspringen; had de man een te huis? - '*Home, sweet home*,' zingen de Engelschen, en denken aan de knutterige gemakken, waardoor zij te hunnent alles genieten, wat de beschaving ter veraangenaming des levens heeft uitgedacht; de beschrijving van deze kan een fraai opstel geven, maar een boek? - '*Oost West, t' Huis Best*,' zeggen wij; het is, of het woord de levenservaring in zich sluit van eenen reiziger, die lang in den vreemde zwierf; een avond, in het hoekje van den haard, met den paai al koutende doorgebragt, kan ons eenige jaren wijzer maken - maar twee deelen vergelijkingen en tegenstellingen, hm!

'*T' Huis*, of *het Lief en Leed eens gezins*,' noemde FREDERIKE BREMER haar Boek; de Vertaler, die al te veel innigheid in *Hemmet* zocht, heeft haar, dunkt ons, ondienst gedaan door de wijziging des titels.

Om tot de quasi-kritiek van onzen bekende terug te keeren, het Werk maakt inderdaad geene hoogere aanspraak, dan de schildering te zijn van het huisselijke verkeer eens gezins uit den beschaafden middelstand in *Zweden*. En het levert dus in de hoofdbijzonderheden slechts hetzelfde op - (de brand uitgezonderd) - wat onzen beoordeelaar dagelijks te zijnent wedervaart, maar wat hij, vrees ik, ziet noch voelt, lijdt noch smaakt, als ieder, die de Schrijfster volgen wil, het doen kan. Het is waar, het Noorden is in de negentiende Eeuw niet meer zoo achterlijk, dat het Zweedsch - eigenaardige beslissend de overhand heeft op het Europeesch - beschaafde; ondanks dat er bij elke feestviering in het Boek luider gevivat, kloeker gedronken, flinker gedanst wordt, dan bij u of bij mij, gelijken de zeden voor het overige op de onze, beheerscht ééne zelfde Godsdienst er het gemoed. Doch hoe verdwijnt de vrees, dat het lief en leed eens gezins, dat het wel en wee van een gehuwd paar, met talrijk kroost gezegend, de belangstelling ter nood zou kunnen gaande houden, wanneer zij, die het ons verhaalt, tot motto van haar Boek de volgende schoone plaats uit het Tweede Deel met regt had mogen kiezen:

'Een man, wiens Werken alle Zweedsche harten dierbaar zijn, heeft opgemerkt, dat "de grondtrek van het Noordsche leven - - een zegevierende strijd tegen den winter is," en die uitspraak blijkt evenzeer toepasselijk op het bijzondere, het huisselijke, het menschelijke, als op dat der Natuur door hem bedoeld. Ook ons binnenste loopt gevaar te verstijven en te

bevriezen, ook ons hart schijnt bij wijle onder sneeuw bedolven, de winter zoude zoo gaarne zoowel binnen- als buiten- 'shuis heerschen. Opdat het daarin warm blijve, opdat het leven kieme en bloeije, moet men het heilige vuur onophoudelijk voeden. De liefde mag niet uitdooven, mag niet sterven.'

Het is deze stelling, in treffende beelden gebragt, welke ons voor het Boek inneemt; wij zullen trachten u van de laatste een denkbeeld te geven.

Het Werk is, in het oorspronkelijke, in vier Afdeelingen gesplitst. Wij begrijpen niet, waarom de Vertaler die scheidspalen uit den grond rukte. Welligt om aan de twee Deelen ongeveer gelijke dikte te geven, alsof er niet eene hoogere eenheid was dan die van het aantal bladzijden. Hunne plaatsing gaf een helder begrip van het kleine terrein , waarop de Schrijfster zich voorstelde te blijven, en dat zij echter - hoezeer slechts onwillig - enkele malen overschreed. *Te Huis* heet het Boek, dat aanvangt met wat een Roman pleegt te besluiten: 'Zij huwden en zij hadden kinderen in grooten getale.' I. Schildert ons een gevaarlijk, tijdvak in den echt, wanneer, het paar, ouders geworden, lang genoeg zamen heeft geleefd, om elkanders gebreken te leeren kennen, en nog poëzij genoeg in het harte draagt, om in verzoeking te vallen, en deugd genoeg bezit, haast ik mij er bij te voegen, om het gevaar te zien en terug te deinzen! II. Behelst de laatste bladzijde der ontwikkeling van het kroost, wanneer het zoo verre is opgewassen, dat de toekomst der jonge lieden begint door te schemeren: een stand, een echt, een vrolijk of een droevig leven, naar den aard der karakters, naar de wijziging, welke de opvoeding er aan gaf. III. Is somber gekleurd, want eer het huwelijk der oudste dochter, na allerlei hinderpalen, eindelijk voltrokken wordt, zien wij het ouderhart op de wreedste proeven gesteld: de dood eens eenigen zoons, de onvoorzigtige liefde van de schoonste der dochteren, - het is de strijd der moeder in hare kinderen met lot en leven. IV. Schijnt ter verzoening bestemd, als de schoone avond van eenen onrustigen dag; het vergunt eenen diepen blik in het gemoed der Schrijfster, welke wij slechts regt hebben gedaan, door haar van de blaam te vrijwaren, als hadde zij in dit Boek eenen Roman willen schrijven, en dan de onderscheidene feiten zoo ongeregeld verdeeld, de beelden zoo kris en kras door elkander gejaagd, als zij, zonder deze aan het leven zelf ontleende rustpunten of afscheidingspalen, moeten voorkomen.

Het strookt niet met ons plan een geraamte van het Boek te leveren, al de incidenten op te noemen, die het zijne wêergalooze verscheidenheid bijzetten; maar een vlugtig overzigt van I. zal er eenig begrip van geven, en wij leveren het gaarne. *Lagman* FRANK, zijne vrouw en zes kinderen, zietdaar de hoofdpersonen, met welke wij dadelijk bij den aanvang kennis maken. De laatste zijn vijf dochters en één zoon, eene minder gelukkige schikking, ten zij gij het doel des Werks streng in het oog houdt: huisselijk leven, het leven der vrouw. Of sluit de Schrijfster, door de geslachten zoo onevenredig te vertegenwoordigen, niet zeven achtste der buitenwereld af; of is alles, wat op het lot van meisjes invloed uitoefent, niet eigenaardig aan het bestuur der moeder onderworpen, alles, tot de liefde, tot de keuze eens echtgenoots toe? Wij zijn gruwelijk voorbarig, wij springen uit I. in III en IV over. De expositie is alleraardigst; *Ochtendkrakeel en Avondgekijf* leert ons de ouders en de kinderen kennen, of wij er jaren mede hadden omgegaan. ERNST is al zoo zeer huisvader geworden, dat een half uur later ontbijts hem ergert; ELISE is nog zoo weinig huisvrouw, dat zij 's avonds laat blijft opzitten, om aan eenen Roman te werken. Doch ons verslag zou geen einde nemen, wanneer wij zoo uitvoerig bleven voortvaren, en daarom slechts met een woord het optreden van den Kandidaat JACOBI als onderwijzer der kinderen vermeld, en een paar humoristische figuren met eenen enkelen trek aangeduid. Neen, dat gaat niet; de Redactie van *de Gids* moet ons ten minste veroorloven te getuigen, hoe allergelukkigst FREDERIKA BREMER zich in de teekening van deze onderscheidt; moet ons vergunnen de woorden van eenen Duitschen Beoordeelaar tot de onze te maken: ‘Het is een echte, zachte, wezenlijk weldoende humor, die bij haar schijnt voort te vloeijen uit de overtuiging, dat het leven oneindig rijk is aan kleine bronnen van vreugde, en dat, bij godsdienstigen moed en onbenevelden blik, zelfs betrekkingen en omstandigheden, die zwaar en drukkend schijnen, oases moeten opleveren, rijk aan bloemen, oogenblikken, rijk aan zelfverheffing en genot’ (V o o r b e r i g t v a n *de Buren*). De hemel der echtelingen, - wij mogen slechts in het voorbijgaan eene wandeling van ELISE en JACOBI met de kinderen aanstippen, waarin de onderscheiden zin voor natuurschoon met al de liefde eener priesteres is geteekend, - de hemel der echtelingen, die tot nog toe slechts spoedig optrekkende nevelen had gekend, bewolkt echter allengs; bij ERNST dreigt de oude hartstogt voor de liefste zijner jeugd weder te ont-

vlammen, en ELISE durft er hem in haar geweten niet hard over vallen, want heeft zij zelve alles gedaan, om zijne genegenhied te behouden? De schijn is in een ander opzigt tevens tegen haar. JACOBI, wien zij onvoorzigtig als vriend voet heeft gegeven, JACOBI bemint ELISE! o! *Kunst* worde *deugd*! vergelijkt den bevredigenden indruk, welken deze ontwaakte, maar gesmoorde driften achterlaten; vergelijkt dien met de somberheid, waarmede gij de *Wahlverwandtschaften* na de lezing ter zijde legt, en vraag u zelven dan af, waarom de Meester zich vermeidde een paar te schilderen, dat onder het zedelijke bewustzijn des Christendoms gebukt ging, maar geene vonk van zijn bezielend geloof gevoelde, terwijl hier de gaven zijner leerlinge volstaan, om, door Godsdienst geschoord, stof en geest in harmonij te brengen!

Het is zoo hooge lof, dat wij geene verdere ontleding noodig achten, dan om een paar aanmerkingen mede te deelen. Zij betreffen HENRIK's dood, voor de honderd en eende maal eene uitvoerig geschilderde tering; doch het is de tering, door de oogen eener moeder gezien, en dat ontwapent u misschien als ons. EVA, *onze roos*, EVA daarentegen blijft eene figuur, bij welke ons gezond verstand zich tegen het gevoel der Schrijfster verheft. Haar verblijf te *Stockholm* was eene misgreep, het plan in aanmerking genomen; - hare liefde voor den Majoor R***, een' lichtmis, is slechts een alledaagsch zwak van mooije meisjes, en de teekening daarvan dus beneden de gaven der Schrijfster. Maar als zij dezen, wanneer hij jaren later nogmaals om hare hand aanhoudt, weigert, om die van eenen zeventigjarigen humorist te nemen, dan moge die gruwel, - wij hebben voor het onnatuurlijke geen ander woord! - dan moge dit gemotiveerd worden uit de overspanning, waarin EVA, sedert hare eerste verblinding verkeerde, hare ziel is nog niet tot kalmte, tot licht gekomen, als zij zich dus vrijwillig en noodeloos opoffert! Iets dweepends - het bezwaar moet van de lippen, - iets dweepends is in de landgenoote van SWEDENBORG, is in de zoo zonderling gevormde Schrijfster, niet vreemds; maar het is onze pligt er tegen te waarschuwen, dewijl wij voor het overige weinig Boeken kennen, waarin, om met de woorden van den Duitschen Criticus te besluiten, ‘al het fraaije van den stijl, al het voortreffelijke der inkleeding, zoo zeer slechts bijwerk is, terwijl haar hoofddoel hooger ligt en bestaat in v o l m a a k t e l i e f d e!’

Vrouwelijke opvoeding! wat anders moest uw streven zijn? Vrouwelijk leven! wat anders is uwe kroon en uwe zaligheid?

Tot proeve kiezen wij de laatste bladzijden van het Boek; het is een brief van ELISE; zij is het gewoel van een huisselijk feest ontslopen, om dien te schrijven:

‘Ik heb thans voor eenige oogenblikken den kring der mijnen verlaten, om een weinig uit te rusten en een beetje met u te praten, lieve CECILIA! Het is hier zoo wel en zoo rustig, en vrolijke stemmen, stemmen, waaruit men de vreugde van het feest hoort, dringen tot mij door. Het hart van mijnen ERNST vloeit over van de hoogste blijdschap; want hij ziet al zijne kinderen gelukkig rondom zich. En de kinderen, CECILIA! - hij heeft regt, verheugd, trotsch op hen te zijn; zij staan allen als goede geschikte menschen om hem heen; zij danken hem niet alleen omdat zij het leven aan hem verschuldigd zijn, maar ook dewijl hij hun de waarde daarvan heeft leeren kennen. Zij zijn met hun lot tevreden. De verlorene, maar wedergevondene, rust in de ouderlijke woning uit, om een nieuw leven aan te vangen, en haar aanvallig kind voelt zich reeds thuis op de knieën van den grootvader. - - Ha, daar laat GABRIELLE's guitar zich hooren, en een lied wordt aangeheven! - Nu geloof ik zelfs, dat zij dansen! Ja, LOUIZE's achttal doet den vloer trillen. JACOBI's stem klinkt boven allen uit. De goede, altijd jeugdige mensch! Ook ik behoorde vrolijk te zijn; want alles in mijn huis is vrede en welbehagen. Ik ben het ook - mijn hart is vervuld van dankbaarheid; maar mijn ligchaam is moede, zeer moede.

De dennen om het gindsche graf geplant wuiven en wenken, - het is alsof hunne toppen mij in den helderen maneschijn groeten - het is of zij opwaarts wijzen. Wenkt gij mij, mijn zoon? roept gij mij om bij u thuis te komen? Mijn eerstgeborene! Mijn zomerkind! ik mag u wel toefluisteren, dat het mijn heimelijke wensch is. Zoet was voor mij de aarde, zoet deze woning; maar toen gij henengingt, mijn lieveling! toen trok mijn hart met u. Het is mij, als of ik voel, dat ik zacht zal insluimeren. En wordt mij voor dien jongsten stond nog een regt helder en schoon oogenblik gegund, dan wil ik nog eenmaal de hand mijns echtgenoots aan mijne lippen drukken, zegevierend om mij heenzien, en den blik dankbaar ten hemel slaan, om, gelijk thans, uit den grond mijns harten te zeggen: “God zij geprezen voor de woonstede hier beneden, en voor het huis daarboven.”’

Ons oordeel over de vertaling besluite deze aankondiging;

‘een woordje van den Vertaler aan den Lezer,’ waarmede het Boek begint, achten wij ook tot ons gerigt. Wij bederven niet gaarne iemands spel, maar wij moeten er voor uitkomen, dat hij, om het aardig te maken, wel de manier van eenen beroemden Schrijver heeft afgezien, maar zijnen geest gemist. Wij zouden hem minder streng narekenen, wanneer de koutende trant van dezen niet in dezelfde verhouding tot de diepe strekking zijner schriften plagt te staan, als de aanlokkende, loofrijke schil tot de voedende kern; - dewijl hier het tegenovergestelde plaats heeft, gispen wij. ‘Ik heb hooge woorden met mijnen vriend A. gehad,’ zegt de Vertaler; het voorwerp van dien twist was de vertaling, was de uitgave van dit Boek. En wie is vriend A.? De man - vertelt hij - is een regtgeaard (?) Vaderlander, die, tot bespottelijk worden toe, met het inheemsche is ingenomen. Zoo ver gaat alles wel, en wij zouden ons zeer bedriegen, zoo de ontwikkeling dezer gedachte, de vergelijking der verdiensten van FREDERIKE BREMER met die der Schrijfsters - *honneur aux dames*! - en Schrijvers ten onzent aan de orde van den dag, geene gelegenheid te over had aangeboden tot menigen aardigen zet. *Malice à part*; de Vertaler had ons, in de mededeeling van dat gesprek, het bewijs kunnen leveren, hoe onbekrompen zijn schoonheidszin het voortreffelijke huldigt, waar hij het ook aantreft; hoe hij in de Letterkunde iets hoogers kent dan patriotismus: universaliteit. Verre van daar, doet hij zijnen vriend A. onregt, of - het spijt ons, dat wij het van den man zeggen moeten - heeft hij eenen vriend, die eene karikatuur is. Men kan met zulke ongelukken opgescheept zijn, het is waar; doch het is verduiveld moeijelijk, er geestig partij van te trekken; iets, waarvoor men dan toch ook eigenlijk geene vrienden heeft. Verbeeld u, A. is een man, die geene china'sappelen eet, omdat zij in ons Land niet groeijen, en, *non lo credo*, die geenen wijn drinkt, dewijl hij er *Frankrijk, Duitschland* of andere vreemde Staten mede zou bevoordeelen. - Drinkt hij dan Luxemburger? - Wij weten het niet, maar wel, dat de Vertaler voortgaat, ons te verzekeren: ‘Dat vriend A., even als Prins WILLEM IV, loffelijker memorie, onze fabrijken in stand wil houden, door niets dan inlandsch goed te dragen, en, moet het zoo zijn, de deugdelijkheid der stoffen en eenen billijken prijs daaraan opoffert.’ Wij vreezen, dat hij hier onregt doet aan de nagedachtenis van WILLEM *met den Bult*, die voor zijnen tijd een knap Staatshuishoudkundige was, en, zoo wij ons juist herinneren, een *Porto-*

Franco voor den handel wilde inrigten. De kwestie van ‘de beste waar tegen eenen redelijken prijs,’ welke de Vertaler verder ophaalt, is bij dit onderwerp niet toepasselijk; of wij zouden op onze beurt vragen: Waarom een Boek, dat in het oorspronkelijke naauwelijks ƒ 3. - kost, in de vertaling ƒ 5.80 moet gelden?

Wij hebben te vrijer met het woordje des Vertalers omgesprongen, dewijl zijne vertolking zelve lof verdient, al gelooven wij, dat hij niet uit de oorspronkelijke flesch overgoot, dat hij slechts eene Duitsche Vertaling voor zich had. Naar de Hollandsche uitgave te oordeelen, moet die echter zeer getrouw zijn geweest; want de eerste kan op de meeste plaatsen, welke wij opsloegen, eene vergelijking met het oorspronkelijke Zweedsch doorstaan, enkele uitdrukkingen, namen, en vooral de verzen uitgezonderd. *Purperkoorts*, in plaats van r o o d v o n k ; *vertoonbaar* voor - het gallicisme van FREDERIKE BREMER - p r é s e n t a b e l ; *voorzaal*, in stede van voorvertrek (*tamburen*, eene kleine kamer, waarin de dames hoeden en mantels afleggen, en eenen spiegel vinden, om der lokken een duwtje te geven): zietdaar eenige der eersten. SAUR, in plaats van SUUR, en ABENDSTERN en SOLSTRAHL, voor AFTONSTIERNA en SOLENSTRALE, verraden het Germaansche inmengsel; - vreemd is het, dat zoowel de Schrijfster als de beide Vertalers opzettelijk schrijven: ‘*C'est le ton qui fait la chanson*,’ in plaats van: ‘*C'est le ton qui fait la musique’*. Wij klimmen van de muzijk tot de verzen op - wij kennen er, die beweren zullen, dat wij dalen; - telkens viel het ons bij deze in: ‘Of de Vertaler, die zoo veel van zijnen vriend A vertelt, voor de Poëzij de hulp van zijnen vriend B. had ingeroepen!’ Een aardig kinderliedje (*Hemmet* I, 1, 160-162) is onbarmhartig weggelaten; de overige van maat, en daardoor van karakter veranderd, vooral het wel mystieke, maar, des ondanks, schoone lied van HENRIK, dat zijne moeder voor hem zingt, als hij sterft. Doch het is, of wij bij deze aanmerkingen onvoorwaardelijk geloof aan onze uitspraken eischen; eene enkele proeve zal overtuigen. Het zijn twee Alexandrijnen van eenen der Zweedsche Akademisten uit den tijd van GUSTAF III, van GYLLENBORG, CREUTZ, OXENSTJERNA misschien; twee regels, waarschijnlijk na lang nagelbijten rollend en klinkend geworden, die onze Vertaler dus wedergeeft:

o Dat ik zoo hoog stijgen kon,
Dat om mijn hoofd de lauwren zwierden,
Die eenmaal Held en Dichter sierden,
Die eens omkransten Xenophon!

Wat zullen zij hem niet doen, wanneer wij u verzekeren, dat wij de wraak hunner schimmen duchten, terwijl wij hier eene vertaling nederschrijven, die, noch zoo vloeijend, noch zoo zangerig als het oorspronkelijke, ten minste de gedachte van dit bewaarde:

> 't Is zeldzaam Xenophon in 't klimmen te evenaren,
> En aan der helden faam der wijzen roem te paren.

Hiermede nemen echter onze bezwaren tegen het werk des Vertalers een einde. Het zijn vlekjes, die een geheel ontsieren, dat in vele opzigten boven het alledaagsche uitmunt. Hij is doorgaans gelukkig in de keuze zijner uitdrukking: streven naar eenvoud, waarheid, natuur, onderscheiden haar. Niemand wijze ons, ter logenstraffing van dien lof, op deze of gene plaats, welke eenen zweem van onduitschheid heeft; wij zouden er schier borg voor willen zijn, dat het die bladzijden zullen wezen, welke in het oorspronkelijke zelf door Zweedsch Mysticisme nevelig zijn; eer men den Vertaler er hard over valle, ervare men zelf, hoe Hollandsche Wakkerheid bij deze te kort schiet. Al wat wij hem aanraden, is, bij eene volgende vertolking, het snoeimes te bezigen, waar de loten te ijl uitschieten; - hij springe over, waar het hem dwarelt.

De uitvoering van het Boek, ofschoon goed, is beneden het keurige vignet, dat wij aan den verdienstelijken KAISER verschuldigd zijn.

(*Het Vervolg en Slot in een volgend Nommer.*)

Zangen des tijds. Poëzij voor mijn Vaderland, door *J.J.L. ten Kate*. Te Utrecht, bij J.G. Andriessen. 1841.

Onwillekeurig kwam ons de uitval van HORATIUS tegen de navolgers zijns tijds voor den geest, toen wij in den aangekondigden bundel een bewijs vonden, dat ook een talent, als dat van den Heer TEN KATE, met die kwaal was besmet. Of is er niet iets onwaardigs in dat nadoen van anderen, wanneer men kracht genoeg bezit, op eigene wieken te drijven? Indien *de Gids* reeds meermalen op de gebreken des jeugdigen Dichters

opmerkzaam maakte - ook thans rust op ons de onaangename pligt, om hem te waarschuwen tegen eene dwaze navolging van BILDERDIJK - navolging, waarvan deze *Zangen* overal de kenmerken dragen - navolging, die bij eene versificatie, zoo uitmuntend als de zijne, den Dichter ligt verleiden zou, om woordenpraal en opgewondenheid voor inspiratie te houden.

De navolgingsziekte des grooten Zangers heeft hare verschillende nuancen: de *symptômes* zijn niet altijd dezelfde. Oud en jong, Jan en alleman der Dichterenbent, al konden zij geen Hollandsch schrijven, schreven Bilderdijksch. Als de Schilders, die zich Rembrandts droomen, zoodra het fluweelen mutsje hun hoofd bedekt, meenden zij BILDERDIJKEN te zijn, wanneer zij *plicht* en *recht* durfden spellen, en *wareld* op *bepareld* lieten rijmen. Het was eene doodonschuldige liefhebberij! - Eene andere nuance! BILDERDIJK, ongelukkig en miskend, klaagde onophoudelijk over de wereld, en in vele opzigten had hij er reden toe. Zijne navolgers, al waren zij met aardsche schatten en genoegens overladen, overschreeuwden den meester met hunne klagten - de *Lazareth-Poëzij* heeft men ze ergens genoemd - of droomden van ramp en miskenning door hun ondankbaar Vaderland: *Ingrata patria, ne ossa quidem habebis*! - en niet ieder hunner had het talent, om na weinige jaren den draak te steken met zijne eigene manier. Thans geven deze *Zangen des Tijds* ons een voorbeeld eener andere soort van imitatie - die der Bilderdijksche politiek! Wat wij in B. vergeven, - neen! wat wij in hem, als het gevolg eener strenge consequentie, somtijds vereeren, is hem eigen, - is één *met*, - is onafscheidelijk *van* zijne individualiteit. De *Balling 's Lands* - als hij zich gaarne noemde -

> De balling, wien 't geweld uit have en erf verstiet,

mogt en moest de politieke inzigten koesteren, die wij overal bij hem aantreffen. Zijn streng vasthouden aan het absolutistische beginsel, - zijne denkbeelden over revolutie, - zijne beschouwing van de gebeurtenissen zijns tijds, - zijne gehechtheid aan het Huis van Oranje, - zijn doldriftig uitvaren tegen al, wat Fransch is, - het is alles *waar* in den man, die het slagtoffer geweest was der begrippen, waarvoor hij streed. Maar verbeeld u den ijverigen Oranjeman, met zijne herinneringen aan den Stadhouder, - verbeeld u den teruggekeerden balling in zijn stijf en ouderwetsch gewaad, - verbeeld u dat overblijfsel eener vroegere periode te aanschouwen in eenen jon-

geling dezes tijds, - in eenen Student aan de Utrechtsche Akademie, in den jare 1841!

Men heeft den indruk kunnen gissen, dien de aangekondigde Bundel op ons maakte. Eene onberispelijke versificatie, - eene onloochenbare heerschappij over het werktuigelijke der Poëzij, zijn de goede zijden van den Heer TEN KATE: men vindt ze ook hier. Maar men vindt, meer dan vroeger, een volslagen gebrek aan oorspronkelijkheid, - eene zinledigheid van uitdrukking, die door geene schoone klanken wordt bedekt, - eene opeenstapeling van beelden, - in één woord, schoone en schitterende vormen - geene kern.

BILDERDIJK's denkbeelden, BILDERDIJK's vormen, maar zonder BILDERDIJK's genie! De Heer TEN KATE zal met de hand op het hart die karakteristiek zijner verzen niet kunnen wraken. Wilt gij voorbeelden? Bijna geene bladzijde in het Boek, waar de gewone *invectives* tegen tijdgeest en omwenteling ontbreken - geen gedicht, waarin geen *afgrond* u tegengrimt, geene *helkrocht* u schrik aanjaagt, geen *pestwalm* u toewaait. Even als bij BILDERDIJK, is razen op *Frankrijk* en *Parijs* aan de orde; of brengt

> 't Gevloekt *Parijs*, 't *Gomorra* dezer tijden,

u het *Godtergend helsch Parijs* des grooten Zangers niet te binnen, met den niet zeer Christelijken wensch, dien hij er bijvoegde? - Of doet het u niet denken aan het *Babel dezer dagen* van DA COSTA? DA COSTA is ook een volgeling van BILDERDIJK, maar die den meester in oorspronkelijkheid evenaardt: de Heer TEN KATE houde ons de aanmerking ten goede. Zelfs het uitvaren tegen Fransche taal - gij herinnert u BILDERDIJK's uitval tegen hun *neusgeluid* - vindt gij in dezen Bundel gekopijeerd, bl. 69:

> En GY?... het walglijk Fransch moet in uw ooren glippen:
> Hoon, wie de donderstem van 't Noorden zich niet schaam'!
> De zuigling fluistre reeds, met stamelende lippen,
> Een leègen bastertklank voor d' achtbren vadernaam.
> Die Roomsche Beedlaress'[1] lisp vleiende om u henen! enz.

Het gedicht, waaraan wij dit ontleenen, is voor het overige een der krachtigste van den Bundel. Zelfs den geest van profetie, waarvan gij voorbeelden in de *Vaderlandsche Oranjezucht* aantreft - zelfs den vorm van sommige Stukken in die Verzameling, vindt gij bij den Heer TEN KATE terug.

(1) Het Fransch.

Het kan niet anders, of bij het doorgaande gemis aan nieuwe of oorspronkelijke denkbeelden, moet de Dichter weleens tot platheid, - tot gerektheid, - tot bombast vervallen.

Platheid: of hoe anders zal men regels betitelen, als deze, bl. 15:

> Hoopt dat gij Jesus vinde en Hij u *plaats moog geven*,
> Op die *genaderol*, waar Hij de zijnen *boekt*.

Of, bl. 18:

> Bemint en troost en redt, *ter aller plaats en tijde*.

Gerektheid: Lees b.v. bl. 33-35, waar het denkbeeld, dat DA COSTA in éénen regel uitdrukt:

> Het heil des Heeren, dat ons toestraalt uit de wolk!

tot een geheel Gedicht: *De morgen van den* 8sten *October* 1840, wordt uitgesponnen.

Bombast: want zijn den Dichter deze regels duidelijk? (bl. 47):

> En ras zal 't licht geheel regeeren,
> Door onzen God, den Heer der Heeren,
> Die licht uit licht en duister is.

Of is het niet louter onzin, wanneer hij zingt? bl. 35:

> Stort nu throonen! scheurt nu, rijken!
> ja, gy, Wareld-zelf, verdwijn!
> GOD zal HOLLANDS bark behoeden:
> 't zal een Arke NOACHS zijn!

Poëzij voor mijn Vaderland. Ziedaar den naam, dien de Dichter toekent aan deze *Zangen des Tijds*. Is het *Vaderlandsche Poëzij*? Zeker, de meeste Gedichten staan met de gebeurtenissen der laatste jaren in eenig verband: - maar is het daarom een nationaal beginsel, dat hem bezielde, dat de Zangen van dezen Bundel karakteriseert? Kinderachtig geschreeuw tegen den tijd, - onophoudelijk wierook zwaaijen, - is dat het kenmerk van Vaderlandsche Zangen? VONDEL! wie was meer Hollander dan hij? Maar hij was Vaderlandsch Dichter bij uitnemendheid, niet slechts, wanneer hij de loftrompet voor FREDERIK HENDRIK stak, maar evenzeer als hij de Vorsten en Regeerders zijns tijds met den geessel der Poëzij vervolgde. Intusschen gaarne gunnen wij in dit opzigt den Schrijver zijne denkbeelden - denkbeelden, welke in een naauw verband staan met individuële inzigten en subjectieve overtuiging - die de onze niet is.

ALBERT! ALBERT! gij, die uwe klagten niet wederhouden kondt, omdat geen Dichter regt deed aan de gebeurtenissen dezer da-

gen - hoe zou het u te moede geweest zijn, wanneer gij deze *Zangen des Tijds* hadt gekend?

Nog een woord aan den Dichter. De Heer T. K. vestigde als kind reeds de aandacht op zijnen dichterlijken aanleg. Op die jaren kon men hem het gebrek aan denkbeelden vergeven. Hij is thans in de kracht van den jongelingsleeftijd. Zijne schitterende vormen heeft hij behouden - zonder daarbij in diepte te winnen. Zijn onmiskenbaar talent deed groote verwachtingen van hem koesteren. Is het noodig hem te verwijzen naar eenen man, wiens optreding in de dichterlijke wereld niet minder schitterend was: VAN DER HOOP? Thans rust hij in het graf; - maar hoe koel werd zijne nagedachtenis gevierd! - hoe had de veelschrijverij der laatste jaren de herinnering aan zijne schoone lente verdrongen! Nog eenige jaren op den weg, dien hij thans bewandelt - en de Heer TEN KATE zou ondergaan in een genre - zoo gij het dien naam wilt geven - als waarin de Marquis DE THOUARS (ook hem ontbrak het eens niet aan aanleg) in zijne *Inhuldigings*- en *Welkomstpoëzij* zulke droevige proeven heeft geleverd!

Wij wenschen voor de eer en het talent des Dichters, dat onze voorspelling moge falen. Het hangt grootendeels van hem zelven af.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal over de Herziening der Grondwet. VIII^ste^ tot XII^de^ Aflevering. (D. II, bl. 181 ad finem en D. III). *'s Gravenhage*, J. BeLinfante. 1840, 1841.

Reeds twee malen vestigden wij in *de Gids* (1840, bl. 371, en 1841, bl. 56) de aandacht op deze belangrijke uitgave. De geschiedenis der Grondwetherziening toch is in een dubbel opzigt eener naauwlettende beschouwing en voortdurende behartiging waardig. Vooreerst heeft zij, even als iedere geschiedenis der Wetgeving, een niet geheel te miskennen gezag bij de interpretatie der Grondwet zelve. Doch behalve dit, is zij eene belangrijke bijdrage tot de politieke geschiedenis van ons Vaderland in den jongstverloopen' tijd.

Uit dit laatste oogpunt beschouwd, behoort het voorgevallene in de Dubbele Kamer niet tot de schoonste bladzijden van ons volksbestaan - en de herlezing van hetgeen in deze *Handelingen* voorkomt, zal bij menigeen' op nieuws de smartelijke herinnering opwekken, hoe, door kleingeestige angstvalligheid en onbegrijpelijke flaauwheid, de ontwikkeling onzer nationale instellingen voor langen tijd is tegengehouden en tegengewerkt.

Met de 12de *Aflevering*, die wij thans aankondigen, is het III^de^ Deel voleindigd. De meeste Redevoeringen over de 13 Ontwerpen in het algemeen worden hier medegedeeld. Om der volledigheidswille was het ons aangenaam hier *alles* te vinden, schoon wij voor den roem van menig Lid der Tweede Kamer zouden wenschen, dat hunne aanspraken in de *Bijvoegsels der Staatscourant* der vergetelheid waren toegewijd. Naast veel voortreffelijks is er *veel*, is er *meer*, dat aan het nageslacht een droevig denkbeeld geven zal der parlementaire welsprekendheid hier te Lande in den jare 1840.

Doch wij beoordeelen alleen de uitgave, en hiervan hebben wij niets dan goeds te zeggen.

Herinneringen van mijn verblijf op Sumatra's Westkust gedurende de jaren 1831-34, *door den* 1sten *Lt. der Infanterie* J.C. Boelhouwer, *Ridder der Militaire Willems-Orde* 4de *Kl. Te 's Gravenhage, bij de Erven* Doorman. 1841.

Dat vrienden niet steeds de beste raadslieden zijn, wordt door

de uitgave van bovengenoemd Werk op nieuw bewezen; want volgens de Voorrede van den Schr., is het vooral op hun aanraden, dat hij besloten heeft zijne herinneringen voor het algemeen verkrijgbaar te stellen.

Het deert ons, dat wij tevens voor de honderd en eende maal moeten herhalen, dat, mag men toegevendheid van vrienden en betrekkingen verwachten, dit niet alzoo is het met het publiek, aan welks onpartijdig oordeel men zijne Werken door den druk onderwerpt.

Dit Werk toch moge als Dagboek, of liever als het Verhaal der lotgevallen van den Schrijver op de Westkust van *Sumatra*, voor die vrienden, welke den persoon steeds op het oog houden, eene onderhoudende, aangename lectuur opleveren: het algemeen, hetwelk meer op den inhoud dan op den persoon let, zal er niet zoo gunstig over oordeelen; immers daarin ontbreekt alles, wat persoonlijke lotgevallen en herinneringen voor het algemeen belangwekkend kunnen doen zijn, dat is, met het eerste vereischte van taalkennis, een levendige stijl, eigenaardige beschouwingen en nieuwe opmerkingen, en vooral de kunst om goed te beschrijven, zonder langdradig te worden.

Aan geen dier noodzakelijke vereischten beantwoordt dit Werk. De taal is veronachtzaamd, vol fouten, en opgestopt met verfranschte woorden, als: *puur, secuur, aparte, rejoigneren, munitie*, enz. enz., en de stijl vermoeijend en onzamenhangend, als op bl. 9: *De eerste maand die zoo passabel ging, en door vele bezigheden weinig tijds tot bittere gedachten gaf, maar toen, helaas! begon reeds het arme leven*. Even onbegrijpelijk is deze op iedere bladzijde, en op bl. 52 heeft men eenen volzin van 23 regels druks. De opmerkingen en beschouwingen zijn zeer weinig en zeer alledaagsch; de beschrijvingen triviaal, en de inlichtingen omtrent den aard, de zeden en gewoonten van het Volk reeds bekend. Het verhaal van sommige expeditiën, waaraan de Schrijver zelf deel nam, zoude onderhoudend genoeg zijn, ware het niet, dat de onbehagelijke voordragt alles bedierf.

Mogten er in het vervolg meerdere zulke Handschriften komen, zoo is het te wenschen, dat die óf in den vriendenkring blijven, óf wel, moet het publiek er op vergast worden, dan eerst behoorlijk worden nagezien, gezuiverd van fouten en verbeterd van stijl; anders bewijzen de vrienden eene zeer slechte dienst aan de Auteurs.

***Feestrede bij de viering van het dertienjarig bestaan van het Muzijkgezelschap te Gorinchem, door* j.w. elink sterk. *Gorinchem, bij* j. noorduijn en zoon. 1841.**

Een klein Geschriftje, dat, in 16 blz. dichterlijk proza, den lof der Toonkunst bezingt. - Er behoorde eenige moed toe, het ter aankondiging in te zenden. Of was het onbekend, hoe stiefmoederlijk de Muzijk in *de Gids* veelal behandeld wordt, terwijl er zelden eene gelegenheid, om haar iets onaangenaams te zeggen, ongebruikt blijft? Neen, de inzender wist dit; maar hij rekende zich veilig in het vertrouwen op de onpartijdigheid der Redactie, die te wel hare roeping verstaat, om voor kinderachtige sympathie's of antipathie's toegankelijk te zijn. - Dat vereerend vertrouwen te leur te stellen, mogt met reden onedelmoedig heeten[(1)].

Uiterst bescheiden noemt de Heer STERK zijn Stukje: 'Variatiën op een oud en bekend thema'. Het is zoo: het thema is oud, en ook de Variatiën dragen het merk der nieuwheid niet. In *Duitschland* en elders, waar eenige muzikale beschaving bestaat, zou men ze zelfs afgespeeld noemen. In ons Land echter schonk men daaraan slechts zelden een willig oor. En deed men het al - het geluid raakte ter naauwer nood de trommelvliezen.

Het was derhalve geen ongelukkig denkbeeld, om bij zulk eene gepaste aanleiding, als hier bestond, een woord te spreken ten voordeele eener Kunst, waarvan het wezen en de strekking, meer welligt dan van eenige andere, miskend worden. De Spreker had regt de Toonkunst te veroordeelen, wanneer zij hare diensten eeniglijk tot wellustige zinnenprikkeling leent, of zich tot het voertuig der ijdelheid verlaagt. Ook wij zouden haar, in

(1) Een vergulde pil is toch maar - een pil, en onze geachte Medeärbeider vergunne ons te twijfelen, of wij wel zouden doen, de zijne te slikken, zonder een weinig zuur te zien. Het is ruim vier jaren geleden, dat wij van eene verdienstelijke hand eene geestige Pleitrede voor de Muzijk ontvingen, en haar dankbaar opnamen, Jaargang 1838, N°. 3, M e n g e l i n g e n : *Droevig Verhaal van het Lijden van Polyhymnia*, bl. 108-115. Waarom was, waarom bleef die stem de eenige, welke zich ter verdediging der Toonkunst verhief, nadat zij als middel ter volksbeschaving zoo hoog werd opgevijzeld, en scherts, - spotternij misschien - uitlokte? Trots deze verzekeren wij, - en gelooven het veilig ook in naam der Inzenders van de laatst bedoelde bijdragen te mogen doen, - dat wij niets liever verlangen, dan overtuigd te worden, dat de pogingen, welke men tot dat doel aanwendt, in overeenstemming zijn met *onzen* aard, *onze* behoeften, *ons* huisselijk en openbaar leven. Of wij door deze bekentenis de harmonische sluimering mogten storen, waarin zelfs de begaafdste voorvechters der Muzijk schijnen weg te dommelen, zoodra men onderzoek op het gebied hunner fantasie brengt. *De Red. v. de Gids*.

dat geval, uit den Staat gebannen willen zien. Ja, wij zouden niet aarzelen, den anders niet zeer voluptueusen Contra-Bas, die zich aanmatigt het nederige drietal zijner snaren nu reeds tot vijf te vermeerderen, even als TERPANDER's Citer weleer, van Staatswege verbeurd te verklaren.

Met nadruk wijst intusschen de Redenaar op de meer verhevene roeping der Toonkunst; op den invloed, dien zij te allen tijde op de zamenleving uitoefende; op het gelukkige gebruik, dat de Ouden er van wisten te maken.

Aan eene Feestrede, als deze, mag de kritiek geene hoogere eischen doen, dan uit het gegeven standpunt konden bevredigd worden. Wat de Redenaar betoogen wilde, is slechts als met den vinger aangestipt; plaats en gelegenheid gedoogden vermoedelijk geene ruimere ontwikkeling. Hiervoor achten wij nogtans den Heer S. niet geheel onberekend. Hij is meester van zijne pen, en schijnt met het onderwerp hoog ingenomen. Mogt hij er derhalve eenmaal toe komen, de zaak op nieuws aan eene gezette beschouwing te onderwerpen, hetwelk zij allezins verdient, wij zouden alleen dit met bescheidenheid hem in bedenking geven, om toch niet te hard met PLATO en de overige Grieksche Heeren te schermen. Te zijner tijd en gelegenheid deed VAN HEUSDE dit ook; maar, met eerbied zij het gezegd, ten onregte. Wat PLATO onder Muzijk begreep, verschilt te zeer van de denkbeelden, die men tegenwoordig daaraan hecht, om niet tot verwarring van begrippen aanleiding te geven. Hoe ruim en veelomvattend was niet het veld, waarop de Grieksche Wijsgeer zich bewoog! hoeveel enger de grenzen, binnen welke de Toonkunst onzer dagen is beperkt! Maar daarenboven, te harer verdediging behoeft de Toonkunst het gezag der Klassieken niet. Hetzij men haar als doel, hetzij als middel beschouwe, er ontbreken geene wapenen, om hare regten op het gebied der beschaving te doen gelden. Wilt gij haar evenwel billijk leeren waarderen? Wilt gij, dat men voortreffelijke kunstgewrochten op verdienden prijs stelle, dat men ze geniete, en dat gevoel en smaak er door veredeld en verfijnd worden? Verwacht dit minder van een wijsgeerig betoog; het allerminst van eenen lofzang, waarvoor men de ooren sluit; - maar hoop dit alleen in de toekomst van doeltreffend ingerigt en algemeen verspreid onderwijs. De geringschatting der Toonkunst in ons Land is meestal de vrucht van onkunde. Velen trachten die te verbergen onder het kleed van schampere ironie; anderen pralen er zelfs mede, alsof onkunde, op het gebied van Kunsten en We-

tenschappen, ooit een sieraad kon zijnde. De Toonkunst heeft hare taal en eigene vormen; blijven die ongekend, het oordeel zal nimmer billijk, de weg tot miskennen steeds geopend zijn.

Wij herhalen echter ‘een *doeltreffend* ingerigt onderwijs.’ Want naast het ‘te weinig’ in ons Vaderland staat elders welligt overdrijving. De ontwikkeling per stoom geeft eve□zeer vooze, als verzuimde opleiding onrijpe of liever geene vruchten. Zeer lezenswaardig is in dit opzigt het Opstel van Dr. KEFERSTEIN (zie *Allg. Mus. Zeitung*, 1 Dec., 1841, N°. 48), *Ueber dass Verhältniss der Musik zur Pädagogik*. Wij bevelen het den Heer STERK bijzonder aan, voor het geval, dat hij zijne aandacht andermaal bij het onderwerp bepalen mogt.

De druk en uitvoering dezer Feestrede zijn niet onbehagelijk; de stijl hier en daar wat gezwollen en beeldrijk, misschien ter liefde van de opgewondene stemming der feestgenooten.

***Musée littéraire* (*Politique, Histoire, Géographie, Littérature, Sciences, Commerce, Industrie, Beaux-Arts, etc*). *Édition de* R. van Wijk, Anths. Zoon, *libraire-éditeur à Zwartsluis*. 1841. Livraison 1-20.**

Het was een gelukkig denkbeeld van den Heer VAN WIJK, om in wekelijksche Afleveringen uittreksels te geven uit de nieuwste Werken van Wetenschap, Kunst en Smaak, die in *Frankrijk* de pers verlaten. De twintig eerste vellen liggen voor ons, en wij kunnen niet ontkennen, dat de beloften, in het eerste nommer gedaan, vervuld zijn. Vooraf gaat een *résumé de l'histoire de la Littérature Française*, dat hier zeer wel geplaatst is en tot inleiding strekken kan. Waarom het zich echter enkel bepaalt tot de 16de eeuw, is duister. Verdient de eeuw van LODEWIJK XIV geene vermelding? In volgende Nommers hopen wij de Geschiedenis tot op onzen tijd vervolgd te zien, om den Lezer bekend te maken met het tegenwoordige standpunt der Fransche Letterkunde. Hiertoe zou kunnen dienen het *Précis de l'histoire, de la littérature française, depuis son origine jusqu'à nos jours*, par LOËVE WEIMAR. - De overige Stukken, hier medegedeeld, laten zich alle met genoegen lezen, en boezemen ons vertrouwen in op den goeden en keurigen smaak des Redacteurs. Hierop komt het vooral aan bij een Werk als het onderhavige, dat, zoo als in het Voorwoord aan den Lezer gezegd wordt: *N'aura d'autre système que celui d'un éclectisme éclairé*. Wij kunnen het Redacteur en Uitgever niet genoeg op het hart drukken, dit stelsel te blijven aankleven; men geraakt anders

zoo ligt in verzoeking, om eene wijde deur te openen voor onzin en wansmaak. Het goede *initiatief*, door het aangekondigde *Musée* genomen, doet ons hopen, dat het niet ontaarden zal in een dergelijk Journaal, als het *Nederlandsch Museum*, dat, - in wekelijksche *livraisons* ons naar de ooren gesmeten, - den treinsoldaten onzer letterkundige *armée* in zijne breede kolommen even zoovele victoriezuilen oprigt.

Intusschen hadden wij niet verwacht MARMIER's opstel, *La Hollande*, hier herdrukt te vinden. De eenige verdienste, die het heeft, is welligt die van eenen tamelijk vloeijenden stijl; de inhoud beveelt zich door niets aan. Het is eene compilatie van onwaarschijnlijkheden en onjuistheden, te regt reeds door een ander Vaderlandsch Dagblad of Tijdschrift gegispt. Wij behoeven thans, vooral bij onze hedendaagsche *typomanie*, geene Fransche oppervlakkigheden, om eigene Vaderlandsche zeden te leeren kennen. Wat den Redacteur bewogen hebbe, om reeds lang bekende Gedichten van BÉRANGER, Mad. TASTU en FLORIAN, eene fabel van LA FONTAINE, en vooral een weinig beduidend gelegenheidsvers van AUG. CLAVAREAU, op te nemen, begrijpen wij niet. Zóó wijkt hij af van zijne belofte, om aan de beste Stukken *des Auteurs en vogue* in *la poésie moderne*, d.i. *la poésie du jour*, eene plaats in te ruimen. Hij verlage zijn *Musée* vooral niet tot eenen vergaderbak van gelegenheidsstukken, of het mogten zoodanige zijn, die de algemeene belangstelling verdienen. Immers, de voorraad, waaruit hij kan kiezen, is te groot, om tot deze zijne toevlugt te nemen. Ook moeten wij in bedenking geven, of de *Parisiana*, het *Carillon*, de *Questions académiques, Charades* en *Logogryphes* niet eene te ruime plaats beslaan, in verhouding tot den overigen inhoud, en niet weleens eenen *commentaire* behoeven, om er het aardige van te vatten?

Wij kunnen, indien de Redactie zich deze wenken ten nutte wil maken, niet eindigen, dan met aanprijzing van het *Musée littéraire*. Vooral wenschen wij het *en vogue* te zien gebragt op kostscholen en bij privaat onderwijs in de Fransche taal; daartoe is deze Bloemlezing zeer dienstig.

De wekelijksche uitgave, waartoe de Uitgever besloot, maakt het dikwijls onvermijdelijk een belangrijk artikel plotseling af te breken, en het vervolg en slot in eene andere Aflevering op te nemen. Dit is eene onaangename stoornis, die voorgekomen kon worden, bijaldien de Heer VAN WIJK zijn *Musée* besloot uit te geven in maandelijksche Nommers, zoo als onze Vaderlandsche Tijdschriften en de Fransche en Engelsche *Revues* en *Reviews*.

Boekbeoordeelingen.

Proeve eener geschiedkundige vergelijking van de godsdienstige eigenaardigheid der Luthersche en der Hervormde kerk; door *Max. Goebel*. Naar het Hoogduitsch; met Aanteekeningen. Met eene Voorrede van *C.H. van Herwerden, CHz.*, Theol. Doct. en Pred. te Groningen. Te Groningen, bij M. Smit. 1841.

De Vertaler dezer Verhandeling deelt in zijne Voorrede met de woorden des Schrijvers de aanleiding tot derzelver vervaardiging mede. GOEBEL, Lid zijnde van een Godgeleerd Gezelschap te *Wittenberg*, was verpligt op zijne beurt een schriftelijk opstel te leveren. Hij schreef daartoe eene *Proeve over de godsdienstige eigenaardigheid der Hervormde Kerk, in vergelijking met de Luthersche*. In zijn Vaderland, het *Bergsland*, teruggekeerd, werd hij tot de uitgave daarvan aangemoedigd. Hij oordeelde echter daartoe zijne Verhandeling geheel te moeten omwerken. Zij was geschreven voor Lutherschen, en de kennis van het eigenaardige der Luthersche Kerk was daarin voorondersteld. Zij moest thans ook voor Hervormden, uit welke het grootste deel der Protestanten zijns Vaderlands oorspronkelijk bestaat, worden dienstbaar gemaakt, en alzoo het eigenaardige der Lutherschen worden ontwikkeld op gelijke wijze, als met dat der Hervormden geschied was. Het is deze omgewerkte Verhandeling, waarvan bij ons eene Vertaling verschenen is.

De Schrijver begint met eene Inleiding, welker aanvang het doel des Werks vermeldt. Hij merkt aan, dat de meeste Leden, zoowel van het eene, als van het andere Kerkgenootschap, het eigenaardige, dat hen van elkander onderscheidt, weinig kennen. Een Geschrift, bijzonder gewijd aan de voorstelling van datgene, waarin de beide Protestantsche Kerkgenootschappen, bij

overeenstemming in het voornaamste, van elkander afwijken, kon dus niet overbodig gerekend worden. Daarbij, gelijk men vroeger ‘onder elkander altijd te veel over de enkele (bijzondere) verscheidenheden en derzelver gewigt over het geloof gestreden heeft, zoo geschiedt dit ook nog in onze dagen, waar de wrijvingen tusschen de beide Kerkgenootschappen op nieuw begonnen zijn, waar men wederom gewigt hecht aan min gewigtige bijzonderheden, of der andere Kerk eene haar vreemde en onware eigenaardigheid toeschrijft, en daarnaar haar geheel karakter verdraait.’ Tegen beide soorten van eenzijdigheid wenschte hij, door eenvoudige ontdekking en staving der waarheid, op te treden.

De Schrijver heeft dus niet enkel een theoretisch, maar ook een praktisch doel. Hij tracht het wantrouwen, dat sommige Hervormden tegen de Lutherschen, en vele van deze tegen de Hervormden koesteren, weg te nemen, en daardoor aan de sinds 1817 begonnen vereeniging der beide Kerkgenootschappen dienstbaar te zijn. Die vereeniging steunde op de overtuiging, dat men in het wezenlijke overeenkwam, en het overige voor min gewigtig te houden was. Zij kon slechts aangekweekt en bewaard worden bij wederkeerige achting, en door het bijzondere, aan beide partijen eigen, niet als afwijking van het ware Christendom, maar enkel als bijzondere wijziging daarvan aan te merken. Zoo beschouwt GOEBEL de verschillen, die tusschen de beide Kerken bestaan. Hij is van oordeel, dat de Lutherschen, zoowel als de Hervormden, wanneer zij elkander regt kennen, in elkander broeders moeten zien, die datgene, waarop het vooral aankomt, gemeenschappelijk bezitten, maar tevens moeten erkennen, dat beide zich kunnen volmaken, door het goede, dat aan het andere Genootschap eigen is, maar aan het hunne ontbreekt, in zich op te nemen.

Daartoe wenscht hij de Lutherschen aan de Hervormden, en deze aan gene te doen kennen. Hij bewandelt echter niet den gewonen weg van hen, die tusschen onderscheidene Godsdienstige gezindten vrede willen stichten. Deze plegen de in het oog loopende verschillen te verkleinen, het gewigt van deze zoo gering mogelijk te stellen, en, waar het eenigzins kan geschieden, door niet altijd ongedwongene uitlegging, het van elkander afwijkende te doen zamenstemmen. Verschillen, die werkelijk bestaan, maar door de strijdende partijen niet opgemerkt worden, roeren zij natuurlijk volstrekt niet aan. Anders gaat G. te werk. Hij zoekt het eigenaardige van beide Kerken ten scherpste te-

genover elkander te stellen. Hij is echter niet bevreesd, dat zulk eene voorstelling verwijdering zal veroorzaken: hij vertrouwt in tegendeel, dat die tot eenen meer hechten vrede leiden moet.

Het eerste, wat tot een onderzoek, als G. op zich genomen heeft, gevorderd wordt, is waarheidsliefde. Het Boek levert genoegzame blijken op, dat de Schr. die bezit. Vooroordeelen, die hem partijdig konden maken, hinderden hem ook niet. Hij is Protestantsch Christen, maar niet uitsluitend Luthersch of Gereformeerd. Tot de vereenigde Gemeente behoort hij met geheel zijn hart. Hij bezit daarbij de gave der opmerking. Daardoor heeft de gelegenheid, die hij genoot, om beide Kerken te vergelijken, goede vruchten gedragen. Hij blijft niet staan bij de in het oog loopende verscheidenheden van beider leerbegrip, eeredienst en kerkbestuur, maar dringt door tot het beginsel, waaruit die hunnen oorsprong ontleenen. Daardoor blijken sommige schijnbaar toevallige verscheidenheden noodzakelijke uitvloeisels te zijn van beider, wel niet strijdigen, maar toch verschillenden geest. Zijn Geschrift bevat alzoo eene niet onbelangrijke bijdrage tot de kennis der Hervorming. Het doet ons deze in hare eenheid en verscheidenheid tevens beschouwen.

Eene vergelijking van het eigenaardige der Lutherschen en Hervormden kan bij ons niet dezelfde belangstelling, als in sommige streken van Duitschland, opwekken. Geene gedwongene vereeniging vindt bij ons plaats; maar sedert geruimen tijd staan de onderscheidene Protestantsche Kerkgenootschappen vreedzaam nevens elkander, en beschouwen elkander als broeders en bondgenooten. Met regt evenwel oordeelt de Vertaler, dat GOEBEL's Geschrift ook voor ons belangrijk is, en dat daardoor eenheid in geest en liefde, alsmede hoogachting voor de Hervormde, wij mogen er bijvoegen insgelijks voor de Luthersche en de geheele Protestantsche Kerk, zal opgewekt worden. G. verzwijgt de gebreken niet, die aan beide Kerken eigen zijn geweest of nog zijn; in tegendeel, hij stelt die in helder licht. Daardoor kan echter die hoogachting niet weggenomen worden, hoewel daardoor wordt aangewezen, wat beide te vlieden of van zich te verwijderen hebben.

Op deze en andere voordeelen, die de beschouwing van G. kan opleveren, maakt ook de Heer Dr. C.H. VAN HERWERDEN, C.H.Z. opmerkzaam in de aanprijzende Voorrede, door Z.W.E. vóór dit Werk geplaatst. Hij begint met er van te zeggen: ‘GOEBEL doet een eigendommelijk (eigenaardig) leven in beide Kerkgenootschappen kennen, zoo als dit vóór hem, mij althans bewust,

nog niet gekend en in het licht gesteld, - veel minder met zulk eene omvattende naauwkeurigheid geschiedkundig aangewezen en ontwikkeld was.' Ook Ref. kent geen Werk, waarin de verscheidenheden zoo naauwkeurig en in bijzonderheden zijn uiteengezet, en die alzoo in verband beschouwd worden tot de geheele rigting der beide Protestantsche Afdeelingen. En met den Heer v.H. verklaart hij dit Werk met groot genoegen en nut gelezen te hebben. Het is niet enkel voor Godgeleerden, maar voor beschaafde Christenen uit elken stand geschreven. Doch ook Godgeleerden zullen hier veel aantreffen, wat zij voorheen niet opmerkten, en een meer omvattend overzigt der overeenkomst en verscheidenheid verkrijgen.

Wij gelooven niet, dat G. eenige bijzonderheid van belang, waarin het eigenaardige van beide bestaat, of zich openbaart, is voorbijgegaan. Maar de zucht, om het verschillende op te merken, vervoert ligt, om het ook dáár te zien, waar het niet bestaat. Zij kan verleiden, om, wat bij beide gevonden wordt, doch slechts bij eene der partijen opgemerkt is, als haren bijzonderen eigendom te beschouwen. En de zucht, om het bijzondere met het algemeene in verband te brengen, kan veroorzaken, dat men, wat slechts toevallig in eenige partij zich vertoont, uit het inwendig wezen van deze tracht af te leiden. Over het algemeen heeft zich G. gewacht voor het dwaalspoor, waartoe zulk onderzoek zoo gemakkelijk brengen kan. Zijn vernuft wordt door oordeel bestuurd. Geheel heeft hij zich echter van de genoemde feilen niet vrijgehouden, gelijk ons vervolgens blijken zal.

Behalve de Inleiding, bestaat het Werk uit eene doorloopende Verhandeling. De orde van behandeling des geheels wordt in het begin niet opgegeven, maar de hoofdpunten, onder Welke het onderscheid der beide Prot. Afdeelingen wordt te zamengevat, worden door den Schr., bl. 142, opgenoemd. 'Vergelijken wij,' zegt hij, 'nu de beide Protestantsche Kerken, die op onderscheiden' *bodem* ontsproten zijn, naar onderscheiden *grondbeginselen* handelden, en eene verschillende *handelwijze bij de Hervorming* in acht namen, nu ook verder naar derzelver *uitwendige verschijning*, zoowel als naar het *inwendige levenssap*, naar derzelver *geschiedkundige ontwikkeling*, zoowel als naar derzelver *onderlinge betrekking tot elkander*.' (Driemalen *derzelver*!) Zijne Verhandeling begint hij, bl. 22, met te zeggen: 'De verscheidenheid der beide Kerkgenootschappen is niet toevallig en allengs ontstaan, maar oorspronkelijk, noodzakelijk: 1. door

de verscheidenheid van grond, waar zij ontsproten; 2. door het beginsel, dat hen leidde; 3. door middel van de handelwijze, die zij opvolgden.' Deze drie bijzonderheden komen dus gelijkelijk als oorzaken der verscheidenheid voor. Dit is echter minder juist. De oorspronkelijke verscheidenheid werd bepaald: 1. door den verschillenden aard der Volken, die de Hervorming aannamen; 2. door het verschillend beginsel, waarvan de beide Reformatiën uitgingen. Maar Wat in de derde plaats wordt opgenoemd, dit is geen grond der verscheidenheid, maar daarin vertoonde zich die verscheidenheid zelve. Doordien de Volken, welke de Luthersche of de Hervormde Reformatie aannamen, zoowel als de Hervormers zelve, niet in dezelfde omstandigheden verkeerden, en een verschillend hoofdbeginsel hen leidde, *daarom* gingen de beide Hervormingen eenen verschillenden gang.

G. doet dan eerst de aandacht vestigen op de verscheidenheid van *bodem*, waarop de beide Hervormingen ontsproten. Het Noordelijke en Noord-Oostelijke *Duitschland*, is de bakermat der Luthersche; het Zuidelijke en Westelijke *Duitschland*, waaronder *Zwitserland* en de *Nederlanden* kunnen gerekend worden, die der Hervormde Reformatie. N.-O. *Duitschland* was nog achterlijk in Kunst en Wetenschap. Het had geene burgerlijke vrijheid: het monarchale en aristokratische beginsel was er heerschend. Het was streng Kerkelijk en Roomschgezind. LUTHER, een echte Noord-Duitscher in vrome gezindheid, was gehoorzaam aan zijnen Vorst en den Keizer, en ook aan de Kerkelijke Overheid, zooveel en zoolang mogelijk was. De Hervorming, van hem uitgegaan, bleef binnen de palen der Monarchie. Zij werd overal door de Vorsten ingevoerd, terwijl het Volk zich die geven liet (namelijk de veranderde eeredienst, want de Hervormde gezindheid was door LUTHER en zijne medebelijders, niet door de Vorsten, verwekt). In Z.- en W. -*Duitschland* bestond daarentegen, nevens Godsdienstigheid, veel minder eerbied voor *Rome*. Kettersche denkbeelden hadden daar ingang gevonden. ERASMUS Schriften versterkten daar den tegenzin tegen de Roomsche Kerk. 'De Gereformeerde Hervorming was volstrekt demokratisch en aanvankelijk met zeer vele staatkundige beginselen en drijfveêren gemengd.' (Zij ging echter uit Godsdienstige behoefte uit, evenzeer als de Luthersche. Maar de Volken, onder welke zij zich ingang verschafte, waren niet zoo gedwee als de Noord-Duitschers. Zij waren voor een deel Republikeinen, of, zoover zij tot monarchale Staten behoorden, bezaten zij de overtuiging, of verkregen die ligt, dat in zaken, het geweten

rakende, niemand over den mensch te gebieden heeft dan God. Zij konden zich dus niet aan de Overheid onderwerpen, wanneer deze beval te doen, wat met hunne overtuiging streed. Gebeurde dit, dan stierven zij als martelaren, of zij verzetteden zich tegen haar met geweld. Vooral in *Frankrijk* maakten eerzuchtige Grooten van de Godsdienstige partijschappen gebruik, om daardoor bijzondere oogmerken te bereiken. Maar de Staatkunde was ook niet geheel vreemd aan de handelingen der Lutherschgezinde Vorsten, schoon zij ook zelve uit wezenlijke overtuiging zich aan de Hervorming hadden aangesloten. De burgeroorlogen in *Engeland* waren óf het gevolg der onderdrukking, die de echt- of ultra-Gereformeerden ondervonden, óf kunnen niet meer voor het noodzakelijke uitvloeisel der Hervormde gezindheid geacht worden, dan de boerenkrijg in *Duitschland* voor dat van de Luthersche. Maar waar is het: de Hervormde Reformatie zetelde op eenen grond, die niet vruchtbaar was in het voortbrengen van enkel lijdelijke gehoorzaamheid.)

G. spreekt vervolgens van de zucht tot kerkelijke vrijheid, die de Gereformeerden aan den dag legden. Zij kenden aan de Geestelijken niet hetzelfde gezag toe als de Lutherschen, en verdroegen ook niet, gelijk deze, de inmenging der Overheid in de kerkelijke belangen. G. zelf echter maakt eene uitzondering omtrent *Zwitserland*, waar de Raden , zich aan het bischoppelijke regtsgebied onttrekkende, zich zelven het regt van toezigt over de Kerk toeëigenden. (Dit toezigt gaat zoo verre, dat B.V. in *Bern* de Kerk geheel aan den Staat onderworpen is). Ook in de Vereenigde *Nederlanden* oefende de Staat niet alleen een *jus circa sacra*, maar gedeeltelijk ook een *jus in sacra* uit. De enkele lezing van het Besluit der Staten-Generaal, vóór de naar deze genoemde Nederduitsche overzetting des Bijbels geplaatst, kan dit leeren. De Staat oefent thans hetzelfde regt over de Kerk niet uit. Maar de Hervormde Kerk heeft evenwel hare tegenwoordige organisatie zich zelve niet gegeven, doch die bij Koninklijk Besluit ontvangen. Zij heeft daarin eene soort van geoctroijeerde Charte. G. doet vervolgens letten op hetgeen LUTHER en ZWINGLI van elkander onderscheidde. Maar te regt verklaart hij zich tegen hen, die daaruit alleen of voornamelijk het eigenaardige der beide Hervormingen afleiden, in plaats van hen als Vertegenwoordigers van hun Volk en van de onder dit heerschende rigting aan te zien.

Hierop gaat de Schrijver tot het verschillende beginsel der beide Hervormingen over. Hij brengt getuigenissen van LUTHER

zelven bij aangaande zijne voormalige gehechtheid aan de Roomsche Kerk. Geen twijfel aan haar gezag deed hem met haar in strijd geraken. Maar de onthoudingen en oefeningen van het kloosterleven konden aan zijne ziel de rust niet schenken, welke hij behoefde. Hij vond die in het geloof aan Gods genade in CHRISTUS. Dat hem dit reeds, voordat hij als Hervormer optrad, eigen was, toont zijn schrijven aan G. SPENLEIN, waaruit GOEBEL iets mededeelt, hoewel hij, bl. 46, verkeerdelijk zegt, dat deze Brief anderhalf jaar *na* zijn optreden als Hervormer is geschreven. Zij is van den 7^{den} April, 1516. De leer van het volslagen onvermogen des natuurlijken menschen, hiermede in verband staande, wordt reeds aangetroffen in de Thesen, onder LUTHER's *Praesidium*, in 1516 verdedigd: *De viribus et voluntate hominis sine gratia contra doctrinam Sophistarum* (bij GIESELER, Th. 3, S. 15). G. geeft op, hoe LUTHER slechts allengskens door den tegenstand, dien hij ondervond, tot het verwerpen van het gezag der Pausen en Conciliën gekomen is, maar hoe, door zijn geloofsbeginsel, zijne geheele denk wijze is gevormd geworden, zoodat hij alles, ook het gezag of de waarde der Bijbelboeken, daaraan toetste. Maar die hoofdleer, waaraan alles bij hem ondergeschikt was, vond hij in den Bijbel klaar uitgesproken. Door den Bijbel verdedigde hij haar, en dien beschouwde hij als den eenigen objectieven regel, waaraan alle leeringen moesten worden beproefd.

GOEBEL zegt, bl. 54, dat LUTHER de Schrift echter altijd slechts op ontkennende wijze als regel aanwendde, en vervolgens, dat er tusschen hem en de Pausgezinden over het gezag van dit bijbelbeginsel zelf nooit twisten bestaan hebben. Het eerste vloeide voort uit den aard van den strijd met de Roomschgezinden, welke niet beweerden, dat wat duidelijk in den Bijbel stond, niet te gelooven of te leeren is, maar wel, dat de overlevering de leer des Bijbels moest aanvullen. Omtrent het positieve kwamen de Lutherschen met de Roomschen, zoowel als met de Gereformeerden, overeen. Maar daarin verschilden alle Protestanten van de Roomschen, dat deze de uitlegging des Bijbels van de leer der Vaders en der Kerk afhankelijk maakten.

G. komt, bl. 56, op het Hervormingsbeginsel der Gereformeerden. ZWINGLI en de Hervormden plaatsten geen geloofsartikel bovenaan, zelfs niet de leer van de regtvaardiging door het geloof. Zij hebben deze leer ook niet in den Lutherschen *vorm* aangenomen (maar de zaak zelve namen zij toch aan, en die was ook hun eene hoofdleer). Hun beginsel was (bl. 58)

‘het *positieve bijbelbeginsel*, de erkenning van Gods Woord als het onvoorwaardelijk, *positief rigtsnoer* en de *bron* van Christelijk geloof en *leven*, of, wat eigenlijk hetzelfde is: het streven naar *verheerlijking van God door onvoorwaardelijke onderwerping aan Zijn Woord, tegenover alle andere geboden der menschen*.’ Het beginsel in dezen laatsten vorm is evenwel niet geheel hetzelfde als het eerste. Want daarin komt, wat in het eerste hoofdzaak is, in ondergeschikten rang voor: het is hier middel tot het doel. Maar men gaat te ver, wanneer men uit de gezegden der Gereformeerde Hervormers, door G., bl. 69, bijgebragt, waarin zij herstelling der eere Gods als het doel hunner pogingen opgeven, een Hervormingsbeginsel, aan het Luthersche tegenovergesteld, wil afleiden. Ook LUTHER merkte de werkheiligheid in de Roomsche Kerk als eene *krenking der eere Gods en van Christus* aan, en ook de Gereformeerde Hervormers hadden ten doel de menschen terug te leiden tot hetgeen *zalig maakt*.

Na, bl. 65 en verv., verklaringen van ZWINGLI, JONER en SEB. MEIJER te hebben medegedeeld, maakt G., bl. 70, op de onderscheidene opvatting van het Christendom door LUTHER en de Gereformeerden opmerkzaam. Bij de eersten is het Christendom Evangelie, verkondiging van genade en heil; bij de Gereformeerden, leer van CHRISTUS, die men gelooven en opvolgen moet. De voorstellingswijze van LUTHER is die van PAULUS; maar minder juist voegt G. er bij, dat die van ZWINGLI met die van JAKOBUS overeenstemt. En geheel onwaar zou het wezen, wanneer men de Gereformeerden in het algemeen daarin van de Lutherschen onderscheiden wilde, dat zij de leer van PAULUS, nopens de regtvaardiging, ter zijde zouden hebben gesteld, maar daarvoor die van JAKOBUS hebben aangenomen.

Om de verscheidenheid der beide Reformatiën regt aanschouwelijk te maken, deelt G., bl. 71-83, eenige bijzonderheden der Zwitsersche Hervorming en eenige plaatsen uit de Schriften van hare voornaamste Hoofden mede, te zamen aanwijzende, hoe overeenkomst met de Schrift het gemeenschappelijke doel der Gereformeerden was. Die verscheidenheid gaat hij nu verder aantoonen in den ‘*twist der beide partijen* onder elkander.’ Hij spreekt echter alleen van den eersten twist van LUTHER met CARLSTADT, die hier altijd KARELSTAD genoemd wordt, en met de Zwickauers. Beter ware dit bij de later volgende beschouwing van de *verschillende handelwijze* der beide partijen gevoegd geworden. Want de twist betrof de toepassing van de beginselen

der Hervorming. LUTHER wilde het geloof eerst meer heerschappij doen winnen, waaruit eene Hervorming van eeredienst van zelve zou geboren worden, of waardoor die althans, zonder vrees voor ergere gevolgen, naderhand zou kunnen worden ingevoerd. CARLSTADT begon eigenmagtig de eeredienst naar de bijbelsche eenvoudigheid te veranderen. LUTHER wilde de uiterlijke veranderingen met den voortgang der innerlijke Hervorming gelijken tred doen houden. CARLSTADT wilde ineens eene radikale Hervorming te weeg brengen. Het was, moeten wij hier bijvoegen, 'het bijbelbeginsel' evenwel niet alleen, door hetwelk CARLSTADT in dezen strijd bezield werd. Want hoewel hij ook zelf geene ingevingen had, hij geloofde aan die der Zwickauers, tegenover welke LUTHER het gezag des Bijbels stelde. *Monuit Lutherus*, zegt MELANCHTHON (in *Vita Lutheri*, bij GIESELER, S. 100), *nihil eorum quae commemorassent sacris literis niti, commentaque esse cogitationum curiosarum, aut etiam fallacis et fraudulenti spiritus deliras et perniciosas subjectiones*.

Daarna wordt, bl. 93, uit de *geloofsbelijdenissen* het verschil van beginsel aangewezen. De Gereformeerde *Confessies* spreken meestal eerst over de Schrift en haar eenig gezag. Dit geschiedt niet in de *Augsburgsche Confessie*. Moeijelijk kan echter toegestemd worden, wat G., bl. 96, zegt, dat het bijkans als een bewijs van bewuste tegenkanting tegen de Gereformeerde leer gelden kan, dat de Luthersche *Formula Concordiae* driemaal, bijna met dezelfde woorden, alleen gewag maakt van het ontkennend bijbelbeginsel, en den regel der H. Schrift beperkt op geloofsleeringen. De woorden der *Form. Conc.*, die hij mede aanvoert: 'Naar haar moet elke leering, die de Godsdienst betreft, ingerigt worden,' zijn positief. Voor het overige geven de beide gezindten aan den Bijbel den naam van *geloofsbron* en van *toetssteen der leer* (hoewel de laatste naam meer voor de Lutherschen, de eerste meer voor de Gereformeerden voegt).

G. maakt vervolgens opmerkzaam op de lijsten der Bijbelboeken, welke men in de Gereformeerde Confessies, niet in de Symbolische Schriften der Lutherschen vindt; op de plaats, die de *Apocryphen* in de Luthersche Bijbels innemen, en op den dwang der *pericopen* in de Luthersche Kerk. Wij kunnen echter met hem niet instemmen, wanneer hij vervolgens zegt, dat 'dit onwrikbaar vasthouden aan Gods Woord (zoo als zij de H. Schrift, inhoud en vorm met elkander verwisselende, steeds noemen) de Gereformeerden ten hoogste wantrouwend moest

maken tegen alle kritiek omtrent den Bijbel gebezigd.' Juist het vasthouden aan den Bijbel, als Gods Woord, moest de kritiek als volstrekt *onmisbaar* doen beschouwen. Naar mate men zich strenger aan de Schrift bond, moest men meer de noodzakelijkheid gevoelen, om het menschenwoord, dat bij Gods Woord kon ingeslopen zijn, en blijkens de verschillende lezingen ingeslopen was, daarvan af te zonderen. Die afschuw van de kritiek was dan ook aan de Hervormden niet meer eigen dan aan de Lutherschen. Die ontstond bij hen, welke er door gedreven werden, eerder uit vasthoudendheid aan het overgeleverde, en uit de vrees, die men ook tegenwoordig nog dikwijls hoort uiten, dat daardoor het bestaande *op losse schroeven* zou worden gesteld.

Naar waarheid zegt G., bl. 98, dat de belijdenissen der Gereformeerden niet hetzelfde gezag hebben verkregen als de Symbolische Boeken der Luthersche Kerk. Het is zoo, de afgoderij met deze eerwaardige Schriften is in de Luthersche Kerk buitensporiger geweest dan in de Gereformeerde. Maar de bewering van G., dat de Gereformeerde Confessies enkel Confessies, geene *normae fidei* waren, is op de Dordsche *Canones* niet toepasselijk. Deze moesten zoowel als geloofsregel dienen, als de Luthersche Symbolische Schriften, waarvan de oudste ook oorspronkelijk belijdenissen waren. Hij zegt verder, dat eene onderteekening der formulieren met *quatenus* in de Geref. Kerk ongehoord is, en bij haar slechts eene loutere en onware formaliteit zoude zijn. De uitdrukkelijke restrictie mag iets ongehoords wezen, maar de stilzwijgende is zeer oud. De meest regtzinnige Godgeleerden vonden reeds voorlang eenige punten, die, naar hunne meening, met den Bijbel niet overeenkwamen. Die mogten onbeduidend zijn, maar daardoor werd toch eene geheel volledige aanneming der formulieren van eenigheid belet. Het woord *onware* is hier minder juist bijgevoegd. Bij *quia* moet natuurlijk het gevaar van onwaarheid veel grooter zijn. Dat bij de Gereformeerden die onderteekening alleen van de Leeraren der Kerk geëischt wordt, is waar. Vroeger werd die bij ons echter ook wel van anderen geëischt, welke tot de Kerk in bijzondere betrekking stonden, en in het *Reglement der Christelijke afgescheidene gemeente te Utrecht* wordt, Art. 23, bepaald, dat ieder, die tot eenige dienst in de gemeente bevestigd wordt, dus ook Ouderlingen en Diakenen, de formulieren van eenigheid moeten onderteekenen, en hier wel, *omdat* deze in alles overeenkomen met Gods H. Woord, d.i. de H.

Schrift. Wij wenschen, in het voorbijgaan, dezer gemeente geluk met Ouderlingen en Diakenen, zoo zeer in den Bijbel en de formulieren van eenigheid bedreven.

Thans volgt de beschouwing van de *verschillende handelwijze*, in de beide Hervormingen opgevolgd (het derde Stuk van het eerste Deel, bl. 102 verv.). G. vat het verschil eerst alzoo te zamen, dat 'LUTHER volstrekt (?) *conservatief, regressief, defensief, allengskens* handelde; de Gereformeerden daarentegen *radikaal, progressief, offensief, doortastende*.' Daarna wijst hij aan, dat de Hervorming van LUTHER was eene geloofs-hervorming, die der Gereformeerden insgelijks eene Hervorming der zeden. Wat het eerste aangaat, het valt in het oog, hoe zeer beider handelwijze verschillende zijn moest, daar LUTHER eene verbetering der bestaande Kerk beoogde, en alleen het met den Bijbel strijdige wilde hebben weggedaan, de Hervormden daarentegen eene nieuwe Kerk op geheel bijbelschen grondslag wilden hebben opgebouwd. Wij hebben echter niet te vergeten, dat de gematigdheid der Lutherschen in het afschaffen van het bestaande mede zijnen grond had in hunnen volksaard, terwijl de Reformatie door Vorsten, die over hen geboden, bevorderd, maar ook geleid werd; de meerdere onstuimigheid der Hervormden, óf uit hun volkskarakter, óf uit de omstandigheden, den heftigen tegenstand, vooral der Regeringen, mede voortvloeide. Naar waarheid evenwel en aanschouwelijk stelt de Schrijver het eigenaardige van beide Hervormingen te dezen opzigte in het licht. Maar hetgeen G. aangaande het gezag der overlevering in de Luthersche Kerk zegt, is niet boven bedenking verheven. 'Deze,' schrijft hij, 'heeft zich nooit vijandig tegen de uit de Roomsche Kerk afkomstige overlevering gedragen: zij heeft alles, wat uit *dezelve* afkomstig en niet strijdig met haar grondbeginsel was, behouden en overgenomen; ja zij heeft zich zelfs gesteund op de overlevering, zoolang *dezelve* nog echt Christelijk was.' De Luthersche Kerk hield zich in zooverre aan de Overlevering, dat zij het zich bewust was, dat zij was ontstaan uit de Katholijke Kerk, door welke het Christendom van den aanvang af voortgeplant was, en welke het middel was om zijne zegeningen te doen genieten. Van deze Katholijke Kerk wilden zij zich niet scheiden; zij verwierpen slechts de dwalingen, die daarin waren binnengeslopen, en het gezag van hen, die deze verdedigden. Zij kantten zich ook niet tegen gebruiken en plegtigheden aan, in de Kerk heerschende, ofschoon zij geenen grond hadden in de Schrift. Zij verwierpen die, welke zij onchristelijk en met de Schrift strijden-

de achtten. Omtrent de overige rekenden zij vrijheid te hebben, die óf te behouden, óf te wijzigen, óf af te schaffen, naar mate de behoeften der Christenen het eischten. Zij onderscheidden zich daarin van de Hervormden, die het niet in den Bijbel voorkomende veelal reeds daarom als onchristelijk veroordeelden. Hieruit blijkt, in welken zin zij zich tegen de overlevering niet vijandig gedroegen. Maar wat G. zegt, is veel te algemeen. Want het *gezag* der Overlevering wordt door hen evenzeer verworpen als door de Hervormden. Dit moge niet uitdrukkelijk geschieden in de *Augsb. Confessie*, maar er wordt ook niet op gebouwd. In de *Smalkaldische Artikelen* zegt LUTHER (p. 308): *Ex patrum verbis et factis non sunt exstruendi Articuli fidei - verbum Dei condat Articulos fidei, et praeterea nemo, ne angelus quidem*. De *Form. Conc.* begint dadelijk, met het éénige gezag der Schrift vast te stellen. Wat G., in de tweede plaats, van de Overlevering zegt, doelt op kerkelijke gebruiken, die de Lutherschen behouden hebben, van welke wij zoo even met een woord spraken. En wat het derde, het *steunen* op de Overlevering, aanbelangt, G. brengt, tot bewijs daarvan, iets uit eenen bekenden brief van LUTHER aan Hertog ALBRECHT van *Pruissen* bij. Doch gelijk LUTHER hier een bewijs ontleent uit de overeenstemming der gansche Christelijke Kerk van den beginne af aan, zoo de Gereformeerde JURIEU. *Quand*, zegt hij, *le consentement de l'Église universelle est général dans tous les siècles, aussi bien que dans toutes les communions, alors je soutiens, que ce consentement unanime fait une démonstration*. Beide bouwen hier op denzelfden grond. Het is gewis, dat de Lutherschen meer gewigt hechtten dan de Gereformeerden aan de overeenstemming met de oude Kerkvaders. Dikwijls zijn die dan ook bijgebragt in de *Form. Conc.*, maar nooit tot eigenlijk bewijs, zoo als b.v. in den *Roomschen Catechismus*. Maar ook in de *Rejectio errorum*, gevoegd bij de *Canones Dordraceni*, komt onder N°. 4, bij het 2de *Doctrinae Caput*, voor: *Cum impio Socino novam et peregrinam hominis justificationem contra totius Ecclesiae consensum inducunt*, en bij het 3de en 4de Caput, N°. 9: *Hoc enim dogma Ecclesia prisca in Pelagianis jam olim condemnavit*. Wij zien hieruit, dat ook den Gereformeerden de *Consensus Ecclesiae* niet onverschillig was. Een eigenlijk gezag der Overlevering hebben daarentegen verscheidene Anglikaansche Godgeleerden aangenomen. Zij hebben thans eenen navolger gevonden in J.H. NEWMAN, blijkens hetgeen LECHLER in de *Stud. u. Krit.* 1841, S. 1027 ff.,

uit zijne *Lectures on the prophetical office of the Church*, etc., 2^{e} Ed., 1838, mededeelt. Daarin onderscheidt hij zich van de Roomschgezinden, dat hij slechts de oudere traditie aanneemt en de latere verwerpt. Om deze inconsequentie te verdedigen, beroept hij zich op de voorwaarde, onder welke JEZUS aan zijne Discipelen zijnen voortdurenden bijstand beloofd heeft, namelijk dat zij liefde zouden hebben onder elkander. Daar nu de Kerk sinds lang niet meer volstrekt één, maar door partijschappen, met de liefde onbestaanbaar, verdeeld is, zoo heeft zij ook geen vol genot meer van de beloften aan haar gedaan, en men moet tot de tijden van de eenheid der Kerk opklimmen. Tot hoelang echter de Traditie nu gezag hebben zal, bepaalt hij niet naauwkeurig. Hij laat vrij, om daarvoor óf de eerste eeuwen, óf den tijd van GREGORIUS M., óf dien der scheiding tusschen het Oosten en het Westen, óf een daarvoor gelegen tijdpunt te kiezen. Wij kunnen er bijvoegen, dat, wanneer slechts dat tijdperk, hetwelk van verdeeldheid vrij was, gezaghebbend zijn zal, ons geene keuze meer overblijft, daar verdeeldheden altijd bestaan hebben, zelfs reeds in het allereerste, het Apostolische tijdvak. Het blijkt intusschen uit de *Standard of Catholicity*, etc., *by the Rev.* G.E. BIBER, waaruit LECHLER insgelijks uittreksels mededeelt, dat zijne voorstelling slechts bij sommigen ingang vindt. BIBER zelf verwerpt de Traditie, maar dringt op de Apostolische Successie. De Kerk, die deze mist, is volgens hem geene ware Kerk. Volgens hem, is er voor de Protestanten slechts heil door verbinding met de Anglikaansche Kerk, en door van hare Bisschoppen, de opvolgers der Apostelen, de wijding te ontleenen, waaraan de genadegaven verbonden zijn. Deze meening is zeker echt Anglikaansch, en men ziet daaruit, dat G. wel doet, met de Engelsche Kerk, in weêrwil van hare Gereformeerde geloofsbelijdenis, niet onder de eigenlijke Hervormden te tellen. Hij rangschikt haar, naar hare gezindheid, onder de Lutherschen, en van zekere zijde met regt. Wij zouden echter der Luthersche Kerk onregt aandoen, met haar eene dergelijke meening omtrent de Apostolische Successie toe te schrijven.

Aangaande het tweede punt, waarin de verschillende handelwijze der beide Hervormingen uitkomt, zegt G. naar waarheid, dat LUTHER eene Geloofshervorming, ZWINGLI en CALVIJN ook voornamelijk eene Hervorming der zeden wenschten in te voeren. G. beschuldigt LUTHER niet, dat hem de zedelijkheid onverschillig zou zijn geweest; maar hij hechtte het meeste gewigt aan de prediking des Geloofs, terwijl hij vertrouwde, dat, waar

dat gevonden werd, een beter leven zich van zelf ontwikkelen zou. De Hervormden voerden eene strenge tucht in; LUTHER en de zijnen niet. - G. leidt het mindere gewigt, dat de Lutherschen aan de zedeleer hechtten, uit het oogpunt af, waaruit zij de Wet beschouwden. Zijne voorstelling is echter niet juist. ‘De Lutherschen,’ zegt hij, ‘spreken wel is waar veel van de Wet, en zij kennen zelfs een *drievoudig* gebruik van *dezelve*,’ ‘namelijk tot bewaring der burgerlijke orde, tot prediking der boete, en tot rigtsnoer van het leven des geloovigen.’ Doch dit is aan de Lutherschen alleen niet eigen. Ook CALVIJN (*Inst.* II, 7, 6) gaat op dezelfde wijze te werk, hoewel hij in de tweede plaats stelt, wat bij de Lutherschen het eerst genoemd wordt. ‘Maar zij,’ zegt hij, ‘denken hierbij alleen aan de Wet van MOZES of van het O.T., welker bindend gezag, als Goddelijk gebod voor den geloovigen Christen, zij met regt ontkennen.’ De tien geboden werden als de Hoofdwet beschouwd, op welke de overige geboden, zoowel des Ouden als des N. Testaments, als ware het den *Commentarius* uitmaakten. Deze voorstelling wordt bij beide partijen aangetroffen. De Lutherschen ontkennen het bindende gezag der ceremoniële Wetten van MOZES, niet dat der Wet, aan welke zij dat drievoudige gebruik toeschreven. G. vervolgt: ‘Zij konden echter nu *derzelver* derde gebruik als rigtsnoer des levens alleen toepassen op het nog onbekeerde in den geloovige, op den ouden ADAM.’ Dat zij niet anders konden, volgt uit het vorige niet, en door het opgenoemde verschillen de Lutherschen niet bijzonder van de Gereformeerden. Ook deze rekenden de uitdrukkelijke voorschriften der Wet niet wegens den nieuwen mensch, die als zoodanig Gods Wet kent en liefheeft, maar wegens de overblijfselen van den ouden mensch, noodig. Dat zij, zoowel als de Hervormden, van de Wet gebruik maakten, om het leven des geloovigen te regelen, blijkt, b.v., uit de *Form. Conc.*, p. 722: *Quin etiam legis doctrina hoc nomine credentibus necessaria est, ne propria quadam sanctimonia, religiosum vitae genus de suo ingenio excogitent et sub praetextu Spiritus Dei electitios cultus sine verbo et mandato Dei instituant*, cet. Meer positief is, wat op p. 720 voorkomt: *Spiritus S. ministerio legis utitur, ut per eam renatos doceat, atque in Decalogo ipsis monstret, quae sit voluntas Dei bona et ipsi placens, ut noverint, quibus bonis operibus opera danda sit, quae Deus praeparavit, ut in illis ambulemus*. Wanneer wij in gedachten houden, wat zoo aanstonds gezegd is over den *Decalogus*, als

de hoofdsom der geboden, dan blijkt ons daaruit de onjuistheid van hetgeen G., bl. 96 en elders, zegt, dat de regel der H.S. bij de Lutherschen tot geloofsleeringen beperkt wordt. Daartegen strijdt ook o.a., wat bij een' der Opstellers van de *Formula Conc.*, namelijk CHEMNITZ, *Exam. Conc. Trid.*, p. 178 b, voorkomt: *Verbum suum Deus proposuit normam bonorum operum - affirmat verbum suum normam esse perfectissimam*. De *Decalogus* is ook hier niet alléén bedoeld: die Wet, die *norma bonorum operum, a Prophetis, Christo et Apostolis in scriptura tradita et explicata est*.

Wat nu G. iets later van de Gereformeerden bij uitsluiting zegt, dat zij oordeelen, ‘dat het onderscheid van Wet en Evangelie door het O. en N. Verbond henengaat,’ is ook op de Lutherschen toepasselijk. Zij volgen het spraakgebruik van het N.T. daarin, dat zij het O.T. *Wet* noemen; maar evenzeer vinden zij in het O.T. ook Evangelie. Zij zouden anders ook zonderling met zich zelve in strijd geraakt zijn, daar zij aan gezaligden onder het O.T. gelooven, en toch vaststelden, dat door de Wet niemand geregtvaardigd is. - Onnaauwkeurig is mede, wat meteen volgt: ‘De voorschriften des N.T. moeten geenszins tot prediking der boete gebezigd worden, maar als stelligen Goddelijken levensregel, enz.’ G. doet dit als Gereformeerd en als waar voorkomen. Maar zoo oordeelden de Hervormden niet, en indien zij het gedaan hadden, zouden zij verkeerd hebben geoordeeld. Wat tot levensregel dienen kan, kan tot prediking der boete dienen, en omgekeerd. Dit begrepen de Gereformeerden, gelijk blijkt uit den *Heidelbergschen Catechismus*, die op de vraag: Waaruit kent gij uwe ellendigheid? antwoordt: Uit de Wet Gods, - en naderhand die zelfde Wet als regel des gedrags, dat eene vrucht der dankbaarheid zijn moet, voorstelt. Het ‘kort begrip’ komt hierin nog meer met den *Cat.* van LUTHER overeen.

Wij moeten nu op het tweede Deel van GOEBEL'S Verhandeling, welke in vier onderafdeelingen verdeeld is, de aandacht vestigen. In de eerste wordt de Godsdienstige eigenaardigheid in de *uitwendige verschijning* van beide aangetoond, bl. 143-170.

De Luthersche Kerk, leert G., is eene verbeterde Katholijke Kerk. De Lutherschen kennen geen Christendom buiten de Kerk. Zij vormen eene in zich zelve afgeslotene Kerk, terwijl zij, in het veroordeelen van ketters, de Katholijken op zijde gestreefd hebben. - Dit laatste is evenwel niet ongereformeerd. De Ge-

reformeerden hebben insgelijks hunne kerkelijke leer, gedeeltelijk met die der Kath. Kerk overeenkomende. Daardoor waren de ketters, op de Occumenische Conciliën veroordeeld, en bijzonder PELAGIUS, ook ketters bij hen. De Dordsche Synode veroordeelde niet minder de van de leerstellingen van CALVIJN afwijkende meeningen der Remonstranten, dan de Lutherschen het onluthersche uit hunne Kerk uitsloten.

De Schr. kent aan de Geref. Kerk eene zuiver Bijbelsche, maar onkerkelijke strekking toe. Dit laatste is min juist gezegd. Veel meer sekten zijn uit de Hervormde Kerk uitgegaan, dan uit de Luthersche, en eene der oorzaken van dat verschil ligt in de meerdere achting, die de Lutherschen aan de Kerk gewoonlijk toedragen. Maar moet CALVIJN vooral erkend worden als den man, wiens geest over de Hervormde Kerk heerschappij verkregen heeft; hem kan men geene onkerkelijke strekking te last leggen. Hij veroordeelt alle separatisme ten strengste. Het zich afscheiden van de ware Kerk, en dat was toch de hunne vóór de Gereformeerden, wordt in onderscheidene hunner Geloofsbelijdenissen uitdrukkelijk veroordeeld.

De sekten nu, die uit de Geref. Kerk ontstaan zijn, of met deze overeenkomst hebben, en welke door hem tot de Geref. Kerk gerekend worden, leidt G. alleen af uit het ‘vasthouden van het Bijbelbeginsel.’ Dit is niet geheel waar. Zoowel Wederdoopers en Kwakers, als Socinianen en Remonstranten, vonden hunne leer in den Bijbel. Maar zijn zij enkel door onderzoek der Schrift daartoe gekomen? of moet veeleer aangenomen worden, dat zij voor hunne mede langs anderen weg verkregene overtuiging in den Bijbel grond zochten en ook meenden te vinden? De Socinianen b.v. zouden, indien zij die Schriften des N.T., welke men in zekeren zin Joodsch-Christelijk noemen kan, alleen gekend hadden, hebben kunnen oordeelen, dat aan JEZUS geen voorbestaan moest toegekend worden. Maar hebben de Schriften van PAULUS en JOHANNES tot hunne meening daaromtrent aanleiding gegeven? Neen; maar om die te verdedigen, hebben zij de woorden van deze geweld aangedaan. Weinigen zullen dan wel met G. zeggen, dat men hen ten onregte van verdraaijing der H.S. beschuldigd heeft, hoewel zij hen dan van geen boos opzet daarbij verdenken. Zijn zachtmoedig oordeel, waarvan hij hier niet het eenige bewijs geeft, en dat hij hier uitoefent omtrent eene sekte, welker gevoelens hij als voorstander eener zoogenoemd geloovige Theologie moet afkeuren, verdient echter lof. Iets dergelijks is te zeggen van hetgeen hij nopens eene geheel andere sekte schrijft: ‘Wan-

neer men voorts de gruweldaden, te *Munster* door dweepende Wederdoopers bedreven, verklaart uit het tot het uiterste toppunt gedreven grondbeginsel van de volmaaktste overeenstemming met den Bijbel, dan zal men met deze verblinden veel eerder medelijden hebben, dan hen onmeêdoogend veroordeelen.' Wij kunnen met de opregten onder deze dweepers medelijden hebben, en geen' hunner veroordeelen, *wanneer* de vooronderstelling van G. waar is. Maar hoe die aan te nemen? Toen JAN BEUKELSZ. 'de in het N.T. niet uitdrukkelijk verbodene veelwijverij' wederom invoerde, vond hij toen in het niet *ver*bodene een *gebod*, en was het uit onderworpene gehoorzaamheid aan Gods heilige Wet, dat hij eerst drie vrouwen, en naderhand nog tien daarboven nam?

G. spreekt vervolgens over het verschillend oogpunt, waaruit de Lutherschen en Hervormden hunne Leeraars beschouwen, en over de onderlinge gelijkheid der Herv. Leeraars; over het gebruik, dat bovenal de Hervormden gemaakt hebben van het regt, aan iederen Christen toekomende, om zijne gaven ten nutte van anderen te besteden; over het deel, dat Geref. leeken aan het Kerkbestuur nemen, en eindelijk over de kerkelijke emancipatie der vrouwen.

In de tweede plaats (bl. 171-209) vergelijkt hij de beide Kerken naar haar *inwendig levenssap*. Dit klinkt zonderling in eene opgave van een te behandelen Stuk. De Schr. zal tot dezen titel gekomen zijn, doordien de vergelijking met boomen, die hij, bl. 2 en 143, op de beide Kerken aanwendde, hem nog voor den geest was. Door dat inwendige levenssap bedoelt hij de Christelijke vroomheid der beide Kerken. Deze maakt zich mede openbaar door bijzondere, huisselijke en algemeene Godsdienstoefeningen, en gelijk door woord, zoo ook door Geschriften. Dit is het dan ook voornamelijk, waarop G. hier de aandacht vestigt. Maar dit is 'uiterlijke verschijning' van inwendige vroomheid, en de inhoud van dit Stuk is dus niet zoo verschillende van die van het vorige, als de inhoudsopgave verwachten doet. G. noemt de Luthersche vroomheid, naar haar heerschend karakter, eene kerkelijke, de Gereformeerde eene Bijbelsche. De eerste is 'meer *objectief, gemeenschappelijk, inwendig*,' de andere 'meer *subjectief, individuëel, uitwendig* of *praktikaal*.' De Luthersche heeft zijne Kerk lief. Hij heeft achting voor het gemeenschappelijke in deze. Hij is geneigd zijne meening aan het gezag der Kerk te onderwerpen. Hij vreest zich van haar af te scheiden, ook dan, wanneer hij mede in conventikels stichting zoekt. 'Zulke Vergaderingen,' zegt G., 'zijn een echt Lu-

thersch (Spenersch) verschijnsel.' Maar het zoeken van stichting in conventikelen, zonder formele afscheiding, heeft ook dikwijls bij Hervormden bestaan. En door het bijgevoegde (Spenersch), ten zij dit van den Vertaler mogt afkomstig zijn, spreekt hij zich zelven tegen. Want SPENER had, zoo als G. elders doet opmerken, Gereformeerde bestanddeelen in zich. Wat nu volgt: 'of hij trekt zich geheel terug van de uitwendige Kerk en wordt in stilte Separatist, en verwerpt ook wel de ontaarde Kerk geheel en al, zonder echter pogingen tot verandering derzelve te doen,' dit strekt ten bewijze van het enkel 'inwendige,' niet 'praktikale' der Luth. vroomheid, maar is tegen hetgeen de Schr. van den afkeer der Lutherschen van het Separatismus zegt. Het is zoo, door de uitzondering wordt de regel, die waar is, niet weggenomen. Maar G. had dit dan ook als eene uitzondering moeten voorstellen. - Dat inwendige der Luth. vroomheid blijkt vervolgens uit de mystieken, uit de Luth. Kerk voortgekomen, en bij haar in achting. De stichtelijke Boeken der Lutherschen hebben een *kerkelijk dogmatisch* karakter, terwijl die der Hervormden Bijbelsch praktikaal zijn. Zij hebben een kerkelijk jaar, de Hervormden niet. Daarbij wordt aangemerkt: 'De Hervormden hebben de burgerlijke zijde der Christelijke feesten boven de kerkelijke verheven.' Dank- en bededagen, door de Overheid uitgeschreven, worden statelijker gevierd, dan de Christelijke feesten, en kunnen gezegd worden daarboven te zijn verheven geworden. Maar wat is de 'burgerlijke zijde der Christelijke feesten?' - De Kerkelijke Poëzij heeft bij de Lutherschen gebloeid, niet bij de Hervormden. Deze laatsten daarentegen zijn aan hunne Psalmen als Bijbelsche liederen verkleefd. In de Leerredenen, enz., der Lutherschen vindt men minder Bijbeltaal dan bij de Hervormden.

De Luth. vroomheid is, volgens G. in hare ontaarding bijgeloovig en piëtistisch. Hij zegt, dat men oppervlakkig het piëtisme, 'het angstvallige wettische wezen in het Christendom,' den Hervormden zou toekennen, maar dat het bij hen nooit heeft te huis behoord. Dit laatste zal door dengenen, die met den toestand der Herv. Kerk in ons Vaderland bekend is, niet gaaf worden toegestemd. Maar G. schijnt zelf meer door redenering, dan door opmerking, tot deze verzekering gekomen te zijn. Volgens hem, ziet de Luthersche in de Wet een' tuchtmeester, en staart hij gestadig op de zonden, die de Wet hem verwijt: de Hervormde daarentegen, vergetende hetgeen achter is, verblijdt zich in de genade, en dat hij Gods gebod nu kan vervullen. Indien dit zoo ware, dan was noodzakelijk het piëtisme in de Lu-

thersche Kerk alleen te zoeken. Doch niet zoo uitsluitend wordt het eene of het andere in de geloofsbelijdenissen gehuldigd, als G. het doet voorkomen, en in lateren tijd is nog minder ééne der beide voorstellingen alleen in ééne der beide Kerken heerschend.

Hierna wordt aangewezen, in welken zin de vroomheid der Hervormden Bijbelsch heeten moet. Na aangemerkt te hebben, dat de Gereformeerden er op gesteld zijn, dat in de Leerredenen alles op den Bijbel gegrond worde, en Bijbelsche voornamen bij hen menigvuldiger zijn, dan bij de Lutherschen, spreekt hij van eenen als Dichter uitstekenden Nederlandschen Hervormde, die de emancipatie der slaven afkeurde, om de Bijbelsche reden, dat op de nakomelingen van Cham de vloek van Noach lag. Hij maakt vervolgens melding van de ‘onbijbelsche koepokinenting, het onbijbelsche gebruiken van eenen geneesheer (Exod. XV, 26) en het onbijbelsche aanleggen van straat- en spoorwegen.’ Het laatste is eenigzins geschikt, om ons te troosten. Hebben wij den dwazen strijd over de zedelijkheid der koepokinenting onder ons beleefd, de bestrijders der andere opgenoemde ‘onbijbelsche’ dingen behooren, zoover ik weet, niet onder ons te huis. Ref. gelooft niet, dat een eenige dergenen, die het hebben aangeraden, om onze dijken te slechten, zijn gevoelen heeft gezocht te staven door de aanmerking, dat dijken onbijbelsch zijn.

Onder hetgeen G. verder aanvoert, om te doen zien, welke wijziging, door het vasthouden aan den Bijbel, de Godsdienstigheid der Hervormden gekregen heeft, behoort ook, dat zij in handelen vastberaden, maar zonder hartelijkheid zouden zijn; alleen vragen, wat in den Bijbel staat, en wat daarin niet geboden is, afkeuren. Dit is overdreven. Zoo mogen sommigen oordeelen; sommigen mogen ook ‘hunne door den Bijbel aangekweekte subjectieve vroomheid tot alleen geldend rigtsnoer’ willen maken, dit is niet het eigenaardige der Godsdienstige Hervormden in het algemeen. Aan juiste en heldere begrippen aangaande den aard van het gezag der Schrift ontbreekt het wel bij velen; maar worden die bij de Lutherschen over het algemeen gevonden?

Naar waarheid wordt door G. aangewezen, dat de vroomheid der Hervormden zich meer naar buiten heeft geopenbaard. Bij hen vooral is ijver voor Zendeling- en Bijbelgenootschappen en dergelijke vereenigingen. Maar verklaart G. dien uit de strekking der vroomheid van de Hervormden, daarbij moet nog iets anders in rekening gebragt worden, namelijk de zucht tot uitgebreide werkzaamheid, in het gemeen aan die Hervormde Natiën eigen, welke tevens, door hunne betrekkingen op niet-Christelijke

Volken, uitgelokt werden, om pogingen aan te wenden, ten einde het Christendom tot hen over te planten.

De vroomheid der Hervormden in hare ontaarding is, volgens G., aan de eene zijde dweepachtig, aan de tegenovergestelde zijde ongeloovig. Dat ongeloof echter aan de Hervormde Kerk eigen is, wordt door G. niet bewezen. In tegendeel, wat wij daartoe aantreffen, 199-208, dient veel meer om aan te toonen, dat ongeloof zijne voornaamste heerschappij in de Luthersche Kerk zal bezitten. De Schr. begint met ZWINGLI en CALVIJN van ongeloovigheid (waarvan sommige Luthersche ijveraars hen hebben beschuldigd) vrij te pleiten. Dan volgt, dat het Deïsmus en Naturalismus in de Anglikaansche Kerk ontstaan zijn. Maar hier schijnt G. te vergeten, dat hij de Engelsche Kerk niet tot de eigenlijk Hervormde gerekend had; evenwel zegt hij ook hier uitdrukkelijk, dat de Engelsche Staatskerk het minst op het Gereformeerde beginsel van het uitsluitende gezag des Bijbels gegrondvest was, en het is juist dat beginsel, waarmede hij het ontstaan des ongeloofs in verband brengt. *Zwitserland* en *Frankrijk* worden nu opgenoemd als de Landen, waar het Engelsche Deïsmus ingang gevonden heeft. Doch de Protestanten dier Landen zijn wel echte Hervormden; maar het eerstgenoemde Land heeft slechts ROUSSEAU opgeleverd, en de Fransche Deïsten behoorden niet tot de *Hervormde* Kerk. Merkwaardig, zegt G., is de vergelijking met de Luthersche Kerk. De ongeloovigen in *Engeland* en ROUSSEAU waren leeken; in *Duitschland* verbreidde zich het ongeloof onder de Godgeleerden, waar het den naam van Rationalismus verkreeg. Dat ging, volgens hem, zoo ver, dat ‘*alle* (?) Luthersche Godgeleerden, tot vóór twintig of dertig jaren, eene halve eeuw lang den geest des ongeloofs gehuldigd hebben. En,’ vervolgt hij, ‘hoe is het nu met hen gesteld? Zijn misschien de weinige Hervormde Godgeleerden, die *Duitschland* heeft, ABEGG, HENGSTENBERG, KRAFFT, SACK, (SCHLEIERMACHER) SCHWARTZ, THOLUCK, ongeloovige Godgeleerden?’ Zoowel wat van de Luthersche Theologanten beweerd wordt, als de zonderlinge wending der rede op de Hervormde Godgeleerden, zeggen zij niet juist het tegengestelde van hetgeen G. beweert? Als om dit nog duidelijker in het oog te doen vallen, eindigt dit Stuk met het berigt, dat het ten deele getemperde Rationalisme van eenen v. AMMONN, BRETSCHNEIDER en RHÖR. (RÖHR), bij de Geestelijkheid van *Genève*, waarheen, gelijk naar *Zwitserland* in het geheel en *Nederland*, het Duitsche ongeloof doorgedrongen was, ‘verwondering en bevreemding verwekt heeft, want *van den Bijbel als*

onbedriegelijke Goddelijke waarheid heeft zich ook de geestelijkheid van Genève niet losgemaakt.' Omdat de Socinianen zich ook van dat gezag niet hadden losgemaakt, wil G. hen geene Rationalisten genoemd hebben. Maar dan kunnen ook de Geneefsche Godgeleerden niet alzoo, of ongeloovigen, heeten.

De aanmerking, die wij ten slotte lezen, dat de omvang der Kerk tot den omvang des geloofs in zekere evenredigheid schijnt te staan, daar de grootere Roomsche Kerk ongetwijfeld het meest, en de kleinere sekten het minst gelooven, had zeer wel kunnen gemist worden. Die evenredigheid vloeit uit den aard der zaak niet voort, en wordt ook door de Geschiedenis niet bevestigd. De sekten, die zich van de grootere Kerk, omdat zij, naar hare meening, ongeloovig geworden was, afscheidden, moeten toch wel eenen *grooteren omvang van geloof* gehad hebben.

In de derde plaats wordt de *geschiedkundige ontwikkeling* der beide Kerken met elkander vergeleken, bl. 209-237. G. spreekt over den onderscheidenen gang der Godgeleerde Wetenschap in de beide Kerken. Hij wijst aan, hoe, in overeenstemming met haar geloofsbeginsel, de Luthersche Kerk de Dogmatiek, de Hervormde daarentegen de uitlegging des Bijbels tot hare taak gesteld heeft. Ofschoon hij de Luthersche Godgeleerdheid en de twisten in de Luthersche Kerk slechts in het kort, en alleen de werkzaamheid van SPENER met eenige uitvoerigheid beschrijft, zoo is hij nog korter in de voorstelling der Godgeleerde Wetenschap bij de Gereformeerden. Maar hoewel hij wel iets meer in het bijzonder ook over deze laatste had mogen spreken, zoo is het evenwel waar, wat hij zegt, dat eene Geschiedenis der Hervormde Wetenschap niet in dien zin te geven is, als die der Luthersche. Deze was te zamenhangend (gelijk de oude Scholastiek), de eerste niet. Ook dit is waar, dat de geroemde Duitsche Theologische Wetenschap van de Lutherschen afkomstig is. Men moet toestemmen (bl. 227), dat de Herv. Godgeleerdheid, in vergelijking der Luthersche, 'sinds geruimen tijd zonder beteekenis is.' De Vertaler zegt in eene noot, dat '*Nederland* hier eene eervolle uitzondering maakt.' Het is zoo, hoezeer wij bij *Duitschland* achterstaan, wij zijn de Hervormden in *Frankrijk, Engeland* en *Schotland* vooruit (*Zwitserland* heeft mede Duitsche en onder deze ook uit de Luthersche Kerk afkomstige Hoogleeraars). Maar, met de hoogste achting voor 'mannen als MUNTINGHE, HERINGA en VAN VOORST,' welke is 'de geheel nieuwe rigting,' die zij aan de Dogmatiek gegeven hebben? Nieuw mogt die te dien tijde bij ons zijn; maar was zij het ook in *Duitschland*?

Ten laatste plaatst G. de beide Kerkgenootschappen nevens elkander, d.i. hij wijst aan, *hoe zij zich sinds drie eeuwen wederkeerig jegens elkander gedragen hebben*, bl. 237-256. Geene volledige Geschiedenis van het gedrag van beide partijen jegens elkander wordt hier geleverd, maar zooverre tot het oogmerk des Schr. dient, namelijk om ook daarin de Godsdienstige eigenaardigheid van beide aan te toonen. De vereeniging, die de Lutherschen zochten, was eene *unio absorptiva*, dezelfde, die de Roomschen met de van hen gescheidene gezindheden begeeren. De Lutherschen eischten steeds als voorwaarde de aanneming der *Augsburgsche Confessie* als rigtsnoer des geloofs; de Hervormden wilden slechts het eenige gezag des Bijbels erkend hebben. De Hervormden zagen in de Lutherschen, die het Bijbelbeginsel met hen gemeen hadden, broeders; de Lutherschen weigerden de Hervormden, omdat zij van de Luthersche Leer afweken, daarvoor te erkennen (Dit is in het algemeen waar; evenwel niet zonder uitzonderingen. De Dordsche Synode stelde ook eene Hervormde Leer vast, die regtstreeks tegen de Remonstranten, maar zijdelings tevens tegen de Lutherschen gerigt was. Eerst na het jaar 1816 is door onze Herv. Synode een besluit genomen, in den zin van de verklaring der Synode van *Charenton* van 1629, omtrent het toelaten van Lutherschen tot het H. Avondmaal der Hervormden). De Schr. beoordeelt de twisten tusschen LUTHER en de Zwitsers, gelijk men het in den laatsten tijd gewoon is, zacht en verschoonend. Hij doet opmerken, dat het in dien tijd, en nog veel later, *onmogelijk* was, de strijdenden te vereenigen, hoezeer zij slechts in Godgeleerde punten verschilden, en eensgezind waren in het Christelijke geloof. Toen in volgenden tijd de verschilpunten van weêrszijde hun gewigt verloren hadden, ja, men omtrent vele geloofsstukken onverschillig geworden was, waren de beletselen der vereeniging weggenomen, die echter niet uit onverschilligheid, maar uit Christelijke liefde en belangstelling in het Protestantismus, is ontsproten.

Wij hebben nog al aanmerkingen op GOEBEL's Geschrift gemaakt, en hadden er meer kunnen mededeelen, indien wij niet gevreesd hadden, al te lang te zullen worden. Het is, zoo als wij zeiden, een zeer leerzaam Boek, over welks overbrenging in onze taal wij ons verheugen, maar het is op verre na niet boven berisping verheven. De Schr. heeft de beide Kerken met onpartijdigheid en opmerkzaamheid gadegeslagen; maar hij zou eene nog naauwkeuriger vergelijking kunnen maken, indien hij met de

bijzondere Protestantsche Kerken eene meer speciale kennis gemaakt had. Wij zijn echter blijde, dat het gevoel van hetgeen hem nog ontbrak, hem niet van de uitgave van zijn Werk teruggehouden heeft. Maar wij hadden wel gewenscht, dat hij in het rangschikken zijner stof en in het voordragen zijner denkbeelden met meer orde ware te werk gegaan. Dikwijls wordt de Lezer verrast, maar op geene aangename wijze, doordien de Schr. op iets anders uitkomt, dan hetgeen, waarmede hij aanving, moest doen verwachten. Aangenamer zou ook de lezing van het Boek zijn, wanneer men minder stiet op niet zeer duidelijke of onnaauwkeurige plaatsen. G. klaagt zelf over de stroefheid van zijnen stijl, en de Vertaler zegt, dat hij wel het een en ander ten opzigte daarvan heeft getracht te verbeteren, maar dat het schier onmogelijk was, om al het stroeve en stootende van het oorspronkelijke weg te nemen. Dit is hem dan ook niet overal gelukt. Maar wij gelooven gaarne, dat zijn taak moeijelijk was, en het stootende, dat men hier en daar aantreft, mede veroorzaakt is, doordien hij vreesde, door omschrijving, den zin van zijnen Schrijver niet terug te geven. Eenige fouten zijn door den Recensent in de Godgeleerde Bijdragen aangewezen geworden, en meer waren er op te noemen. Zoo lezen wij, bl. 114: ‘Hier (nam. door het Augsburgsche Interim) hadden alle eigenaardig Luthersche leerstellingen eenen Roomschen bijsmaak ontvangen, want de zeven Sacramenten, de Leer van de Transsubstantiatie, en de Geschiedenis, met alle overige Roomsche plegtigheden, werden wederom ingevoerd.’ Dat ‘Geschiedenis’ had hier wel kunnen weggelaten worden; of men had het moeten omschrijven, door daarvoor b.v. te zetten ‘wat in den loop der tijden was vastgesteld en ingevoerd geworden;’ maar dan is hetgeen volgt, overbodig. Wat op bl. 36 gelezen wordt, dat KAREL II en JAKOB II door het Engelsche Volk, 40 jaren na de teregtstelling van KAREL I, teruggeroepen werden, had de Vertaler stilzwijgend, of in eene aanteekening, behooren te verbeteren. Maar hoewel op den titel staat: ‘met aanteekeningen,’ zijn die echter in geringen getale en onbeduidend. Het lijstje van drukfeilen, waarop er slechts drie staan aangeteekend, zou aanmerkelijk kunnen verrijkt worden. Druk en papier zijn goed.

Wij hopen, dat dit Boek reeds vele Lezers gevonden heeft en verder vinden zal, niet alleen onder Godgeleerden, maar ook onder beschaafde Christenen van anderen stand.

Hippocratis liber de victus ratione in morbis acutis. Edidit *F.Z. Ermerins* (Med. Doct.). Accedunt eiusdem observationes criticae in Soranum Ephesium de arte obstetricia morbisque mulierum. Lugd. Batav., apud S. et J. Luchtmans 1841.

Wanneer men een oogenblik zijne aandacht vestigt op de schier onafzienbare menigte Aanteekeningen, Commentariën, Verhandelingen of grootere Werken, die, al was het maar alleen sedert de op nieuw verlevendigde beoefening der Wetenschappen in het algemeen en der Klassische Literatuur in het bijzonder, in de 15de en 16de eeuw, tot opheldering der Hippocratische Boeken, het licht zagen, zal men zich welligt gemakkelijk kunnen verklaren, hoe zoo vele Geneeskundigen van onzen tijd zoo hardnekkig blijven volharden in de meening, alsof het lezen en overpeinzen der overblijfselen van onzen oudsten Griekschen voorganger eene doode studie ware, welke weinig nieuwe of nuttige vruchten zoude kunnen voortbrengen, daar er toch door al die talrijke uitleggers wel weinige zullen overgelaten zijn. Zoolang deze Geneesheeren intusschen, wegens gebrek aan onderzoek of aan vertrouwen op beter met dezen Schrijver bekende lieden, niet van deze hunne dwaling, hoe vergeeflijk anders ook, teruggekomen waren, zullen zij zich zeker ten hoogste verwonderd hebben, toen zij, tegelijk met de nieuwe uitgave der Hippocratische Verzameling, welke LITTRÉ in 1839 begonnen heeft, en waarvan thans reeds drie Deelen uitgekomen zijn, één der Boeken, welke men reeds in het tweede Deel van LITTRÉ vindt, op nieuw door den Heer E. zagen uitgeven. Welligt betreurden zij de verblinding hunner kunstgenooten, die hunnen tijd verspilden, en de edele gaven van hunnen geest verbeuzelden aan eenen zoo ijdelen en kleingeestigen arbeid.

Zoodanig is echter geenszins het oogpunt, waaruit Rec. het Werk van den Heer E. beschouwt; daartoe weet hij te goed, hoe zeer de meeste dier latere Commentatoren meestal dadelijk alles op de Geneeskunde van hunnen tijd zochten toe te passen, en het zuiveren van den tekst verzuimden, zoodat b.v., gelijk de Heer E. (Praef. pag. XIII) te regt aanmerkt, niet eens uit den *Apparatus Criticus* van FOËSIUS al het nut getrokken is,

hetwelk men daaruit had kunnen trekken; het is hem te bekend, dat de vorderingen, welke men in lateren tijd gemaakt heeft in de kennis der burgerlijke en huisselijke zeden en gebruiken der Grieken, en vooral in de kennis der oudere Grieksche Wijsbegeerte vóór PLATO, op vele plaatsen een meer helder inzigt in de denk- en spreekwijze van HIPPOCRATES geven. Toen hij dus de beoordeeling van het Werk van den Heer E. op zich nam, stelde hij zich vooral de volgende vragen ter beantwoording voor: Heeft de kritiek en de uitlegging van den tekst van HIPPOCRATES door dit Boek iets gewonnen? Verstaan wij door deszelfs hulp HIPPOCRATES beter, en kunnen wij nu beter zijnen geest en den loop zijner gedachten volgen en doorgronden? Het strekt Rec. tot een groot genoegen, dat hij beide vragen met ja kan beantwoorden, er evenwel bijvoegende, dat de kritiek in deze uitgave een ruimer deel gekregen heeft, dan de uitlegging; doch hieromtrent is het zeker het beste, dat elk zijnen smaak volge, en Rec. wil hierin dus ook geenszins een verzuim van den Heer E. zien. Wat dan vooreerst de kritiek betreft, zoo vindt men in den brief aan den Heer COBET, welke tot Voorrede dient, eene vrij oordeelkundige beschouwing der voornaamste uitgaven van HIPPOCRATES, waarin Rec. echter al dadelijk de verdediging van VAN DER LINDEN (pag. XVI en XVII) bevreemdde, omdat deze hem deed vreezen, dat de Heer E. te spoedig geneigd zoude wezen, om groote veranderingen in den tekst te maken, waar kleinere genoegzaam, of in het geheel geene noodig waren, en deze vrees vond hij later, bij het lezen van den tekst bij den Heer E., en nog meer in de aanteekeningen op SORANUS, hier en daar bewaarheid. Desniettemin zal men al spoedig bemerken, dat de Schr. van de rijke *Varr. lecct* van LITTRÉ (buiten eenen *Cod. Voss.* van weinig beteekenis (zie Praef. p. XXX), - had de Heer E. geenen anderen *Apparatus criticus* dan LITTRÉ), en vooral van die van den ouden Codex van de tiende eeuw, N°. 2253 of A., een veel beter en oordeelkundiger gebruik gemaakt heeft, dan deze Uitgever zelf, hoewel het Rec. verwonderde, dezen Cod. niet tot basis der uitgave te zien aannemen, vooral daar de Heer E. zulks reeds in zijne Recensie van het eerste Deel van LITTRÉ (*Jenaïsche Literat.-Zeit.*, Oct. 1839, N°. 180, p. 223) had aangeraden, en hij zelf weder in het onderhavige Werk (pag. 203) zegt: *Quam maxime possum Cod. illum sequor*; dat dit echter geenszins het geval is, ziet men uit vele plaatsen, waarvan Rec. de voornaamste zal aantoonen, alwaar de lezing van dit Handschrift even goed voldoet, als die der

overige Codd. en Edd., of zelfs sierlijker is, of eenen beteren zin oplevert. Ook schijnt de Heer E. er zich ijverig op toegelegd te hebben, om het Ionische dialect grondig te leeren kennen, en deze kennis heeft dan ook hier en daar zeer goede vruchten gedragen, ja zelfs tot beter verstand van den tekst gediend, hoewel het ons op enkele plaatsen toescheen, dat de Schr., door te veel op de woorden te letten, somtijds den draad der redenering verloor, die door het geheele door hem uitgegevene Boek (wel te verstaan het echte gedeelte) door loopt. Er zijn daarentegen ook zeer vele plaatsen, waar de Heer E. HIPPOCRATES veel beter begrepen heeft dan zijne voorgangers; was echter de tekst reeds vóór hem goed geconstateerd, dan wordt de Heer E. in zijne vertaling dikwijls door de vroegere Uitgevers overtroffen, indien ten minste de vertaling als eene doorloopende *exegesis* moet beschouwd worden, welke zooveel mogelijk den zin van ieder woord in het bijzonder doet uitkomen, en zich niet slechts ten doel gesteld heeft, om den Lezers, die de taal van den oorspronkelijken Schrijver niet verstaan, eenig denkbeeld van het door hem gezegde te geven. Omtrent dit punt, als ook omtrent de verklaring van vele zaken, welke tot het dagelijksche leven of tot de algemeen verspreide en bekende theoriën der Ouden behooren, zoude Rec. veel kunnen herhalen, wat hij reeds in het vorige jaar in de Recensie der vroeger door den Hr. E. uitgegevene *Anecdota medica Graeca* gezegd heeft (*Gids* van Jan. en Febr., 1841); doch hij zoude zich dan gedrongen gevoelen er bij te voegen, dat er zelfs in dit opzigt, hoevele aanmerkingen er ook nog te maken mogen zijn, eene aanzienlijke verbetering bemerkt wordt; men ziet duidelijk, dat het Boek: *De victus ratione in morbis acutis*, met veel meer zorg en minder haast bewerkt is dan de *Anecdota*. Doch laat ons liever trachten, al het tot nu toe gezegde door onze voornaamste aanmerkingen op elke bijzondere plaats aan te toonen.

§. 1: Τὰ πουλλὰ. Hoewel de vorm πουλλὸς op enkele plaatsen op het gezag der Handschriften schijnt te steunen (LITTRÉ, Tom. I, pag. 495), kan Rec. zich moeijelijk daarmede vereenigen; hem schijnen de eenige echte Ionische vormen van ϱολὺς te zijn: πουλὺς en πολλὸς (zie GREGORIUS CORINTHIUS ed. SCHAEFER, pag. 395).

§. 3: μὴ γὰϱ οὐϰ εὐαϱίϑμητον εἴη. Rec. gelooft, dat LITTRÉ den zin dezer woorden beter gevat heeft, wanneer hij vertaalt: *Le dénombrement ne serait pas facile*, dan de Hr. E., bij wien wij lezen: *Neque enim recte quis numeraverit*. Hetgeen onmiddellijk daarop volgt, heeft daarentegen de Hr. E. veel beter

begrepen dan LITTRÉ, ofschoon de wijze, waarop hij zulks te kennen geeft (pag. 111), niet zeer beleefd en geenszins vrij van aanmatiging is, evenmin als hetgeen hij in de Voorrede (pag. XXIV) over LITTRÉ zegt, zonder hem te noemen; het is waarlijk niet te verwonderen, dat LITTRÉ zich, na zulk eene minachtende behandeling, eenigzins geraakt betoont (Tom. III, Addenda et Corrigenda, pag. XLV).

§. 6: ἑτεροίων. Rec. meent, dat LITTRÉ hier weder de ware beteekenis van dit woord gevat heeft, door te vertalen *extraordinaires*. Verder gelooft hij met den Hr. E., dat ἐπεί τοι hier boven ἔπειτα moet verkozen worden, hoewel anders deze §. op eene geheel andere wijze uitleggende: σημεῖον doelt hier op het voorafgegane ἑτεροίων τε μᾶλλον..... ψέχται εἰσί, en er moet dus een comma, geene punt, achter εἰσί staan, terwijl ἐπεὶ niet door *nam*, maar door *cum* vertaald moet worden; γὰρ in οἱ γὰρμὴ ἰητροὶ, staat dus hier ook niet *in adpositione* (zie pag. 120), maar heeft de gewone beteekenis van *enim*. Uit de onbepaalde vertaling der woorden: ἀξυνετώτατοι αὐτοὶ ἑωυτῶν (*plane coecutire*) kan men niet opmaken, of de Hr. E. dezelve goed verstaan heeft; zoo Rec. meent, beteekenen zij: *De δημόται, die anders reeds in medische zaken zoo dom zijn, zijn hierin het alleronwetendst*. Διὰ, in διὰ ταύτας τὰς νούσο υς, vertaalt FOËSIUS hier beter door *per*, dan de Hr. E. door *propter*.

§. 9: μέγα τι δύναται. Rec. zoude hier met LITTRÉ de lezing δύνασθαι verkiezen, en dezen *infinitivus* dan van φημὶ doen afhangen.

§. 11: κενεαγγητέον. Rec. gelooft, dat de Hr. E. hier, en in het vervolg nog op eenige andere plaatsen (b.v. §. 25 en 49), duidelijker zoude geweest zijn, zoo hij eenvoudig vertaald had: *a cibo abstinendum*; dit is toch veelal de beteekenis van dit woord bij HIPPOCRATES. Zie FOËSIUS, *Oecon. Hippocr.* in voce κενεαγγείη. Ook gelooft hij met FOËSIUS, dat ἤν τι δοκέη προσδεῖν beteekent: *si quid adjiciendum videatur*, niet: *si forte facto opus esse videatur*, zoo als de Hr. E. vertaalt.

§. 12: ἐπὶ πλέον διδόναι. Rec. kan den Hr. E. niet toestemmen, dat deze woorden hier staan voor πλέον ἐπιδιδόναι; zulk eene *tmesis* schijnt hem, niettegenstaande de in de aanteekeningen (pag. 131) aangehaalde plaats van GREGORIUS CORINTHIUS (pag. 449), meer poëtisch, dan Ionisch; de voorbeelden, welke GREGORIUS zelf en SCHAEFER, in zijne noot, van deze schrijfwijze aanhalen, zijn ontleend aan HOMERUS, EURIPIDES, HERODOTUS, EUNAPIUS en LUCIANUS. De beide laatstgenoemden kan men als

geene bevoegde Regters omtrent het Ionisch beschouwen, daar zij leefden, toen er geen Ionisch meer gesproken werd, en van HERODOTUS lezen wij bij MOSCHOPULUS (ad calcem GREG. COR. ed. SCHAEFER, pag. 679): ‘Ιπποκράτης ἀκράτῳτῇ Ἰάδι Χρῆται ὁ γάρ Ηρόδοτος συσμίγει αὐτὴν τῇ ποιητικῇ, waarbij BAST (Addenda et Corrigenda, pag. 910) nog eene dergelijke plaats voegt van den *Grammat. Anon. Cod. Darmstad.* Rec. leest dus met verscheidene Codd. (zie LITTRÉ, pag. 249 (22)), en den tekst van GALENUS, ἐπιπλέον, in één woord, en vertaalt met VASSAEUS: *copiosius dare*; dit geeft hier ook eenen veel beteren zin dan πλέον ἐπιδιδόναι, hetwelk eigenlijk zoude beteekenen: *magis adaugere*.

§. 13: κρίσιος ὑπερβολῆς δυο ημερέων. Uit de aanteekening op deze plaats (pag. 135), alwaar men vele voorbeelden aangehaald vindt van het gebruik van het woord ὑπερβολὴ, in den zin van *uitstel*, en waar de Hr. E. zelf uitvoeriger vertaalt: *cum judicium in tertium diem differtur*, meent Rec. te mogen opmaken, dat de Hr. E. voor derzelver beteekenis houdt: *twee dagen vóór de crisis*, want de vertaling van CORNARIUS en FOËSIUS (*duobus a judicatione diebus*), die de Hr. E. (pag. 136) sierlijk noemt, en daarom waarschijnlijk gevolgd heeft, kan even goed *twee dagen vóór* als *na de crisis* beteekenen; het laatste is intusschen de eenige ware zin dezer plaats; anders ware zij in tegenspraak met *Aphor.*, I, 8, en ried eene handelwijze aan, die onmogelijk eenig verstandig Geneesheer kan goedkeuren; wanneer Rec. zeer woordelijk wilde vertalen, en de kracht van ὑπερβολὴ doen gevoelen, zoude hij zeggen: *wanneer er twee dagen over de crisis heengegaan zijn*.

§. 14: αὐτίκα, voor Χρεομένοισι, schijnt Rec. toe hier niet verworpen te moeten worden, dewijl GALENUS het reeds (*Comment.*, pag. 479) door ἐξ ἀρΧῆς nader uitlegt; Rec. zoude ook wel geneigd zijn, om ἄλλως voor ἀλλοίως te lezen, ofschoon deze lezing slechts in één Handschrift, den *Cod. Med.* van FOËSIUS, gevonden wordt; waarom de Hr. E. voor het overige αἵ τε καθάρσιες vertaalt door *Purgationes enim*, ziet Rec. niet in, ten zij men de voorkeur gave aan den tekst van GALENUS: αἵ τε γὰρ καθ., dien onze Uitgever echter in het Grieksch niet opgenomen heeft.

§. 22: ἀμιροτεροῖα. Het verwonderde ons, dat de Hr. E. ἀμφοτεροῖα boven ἀμφότερα verkoos; indien ἀμφοτεροῖος een goed Grieksch woord is, waaraan de Hr. E. zelf schijnt te twijfelen (zie zijne aanteekening op deze plaats, pag. 151, die waarschijnlijk bij vergissing achter aan de noten op §. 21, in plaats van achter aan die op de volgende, geraakt is), zal het zeker be-

teekenen: *van beiderlei soort*, en zoude men ἀμφοτεροῖα γὰρ γιγνεται moeten vertalen: *want er plegen verschijnselen van beiderlei soort voor te komen*, en indien ἀμφότερα hier niet te pas komt, omdat niet beide tegelijk kunnen voorkomen (het bloed niet tegelijk rood en zwart kan zijn), dan deugt ἀμφοτεροῖα dus evenmin; Rec. houdt echter de beteekenis van ἀμφότερα niet voor zoo beperkt, en gelooft, dat het evenzeer *beide tegelijk*, als *nu eens het ééne, dan weder het andere* kan beteekenen, even als in onze taal *beide*; de laatste beteekenis voegt hier intusschen alléén.

§. 23: ὑπὸ τὰς φρένας. Dit vertaalt de Hr. E. door *sub septo transverso*, even alsof er stond: ὑπὸ τῶν φρενῶν; dit kan echter, zoo Rec. meent, nooit de beteekenis zijn van ὑπὸ met eenen *accusativus*; hij zoude liever vertaald hebben: *versus septum transversum*; FOËSIUS schijnt dit onderscheid reeds eenigzins gevoeld te hebben, toen hij vertaalde: *si vero eas, quae sunt sub septo transverso, partes dolor affligat*.

§. 27: ἐκ γε τῆς μεταβολῆς. Dit vertaalt de Hr. E. door *post mutationem*; Rec. voelt zich echter gedrongen te verklaren, dat dit, indien men de zaak wel beschouwt, een belangrijke, ja bijna onvergeeflijke misslag is, daar deze §. als ware het de spil is, waarop de geheele met vele en lange tusschenredenen doorvlochtene redenering van de woorden οιδα δὲ τοὺς ἰητροὺς in §. 26 tot aan het einde van §. 49 draait; de ware beteekenis is hier: *e mutatione*, d.i. *onder de verschillende veranderingen of de verschillende gedeelten der verandering*. In de vorige §. had HIPPOCRATES de Geneesheeren van zijnen tijd berispt, omdat zij hunne zieken eerst twee, drie of meerdere dagen geheel lieten vasten, en hun dan ineens (zonder op de crisis acht te geven) *ρυφηματα* of ποτὰ gaven. Hij zegt verder, dat zij dit hun gedrag vrij geschikt verdedigden door de stelling, dat, *wanneer er eene groote verandering in het ligchaam gebeurd was, men ook eene groote verandering daartegen moest zetten*. Doch hiertegen zegt nu HIPPOCRATES in §. 27 het volgende: *Veel te veranderen is zeker wel goed, maar de verandering moet op eene geschikte (ὀρθῶς) en veilige wijze bewerkstelligd worden*, en nu is het, naar onze meening, duidelijk, dat μεταβἀλλειν en μεταβολὴ hier zoowel doelen op den overgang van den gewonen leefregel der zieken tot het vasten, als op dien van het vasten tot het gebruik der ρυφηματα of ποτὰ; dit moet dus ook met het volgende μεταβολῆς het geval zijn, maar dan kan ἐκ hier onmogelijk *post* beteekenen. Het kan dus wel niet anders, of vol-

gens den Hr. E. moeten μεταβάλλειν, μεταβολὴ, μεταβολῆς en het daarop nog volgende μεταβὰλλοιεν in deze §. alleen doelen op den overgang van den gewonen leefregel tot het vasten, en dit zoude ook, indien men alleen op deze §. het oog had, vrij goed gaan, vooral indien men met twee Codd. (zie LITTRÉ, pag. 280 (12)) μεταβαλοιεν leest; maar dit strookt niet met hetgeen in de volgende § § te lezen staat, want dan zoude er een bewijs moeten volgen, waarom deze μεταβολὴ niet ὀρθῶρ καὶ βεβαίωρ geschiedde, en dit punt wordt naderhand slechts even in het voorbijgaan (§. 38) aangeroerd, terwijl de Schrijver daarentegen in een breedvoerig betoog treedt van het gevaar, dat den anderen overgang vergezelt, dien namelijk van het vasten tot de ρυφήματα of ποτὰ, welke, naar de opvatting van den Hr. E., zoo wij dezelve wel begrepen hebben, in deze §. niet μεταβολὴ, maar ἡ πρόσαρσις genoemd wordt. In het voorbijgaan zij het ons geoorloofd aan te merken, dat γεύματα hier zeer verkeerdelijk door *cibus* vertaald wordt, daar het uit den zamenhang blijkt, dat er in elk geval de ρυφήματα en ποτὰ mede bedoeld worden; voor het overige kan men bij FOËSIUS, *Oecon. Hippocr.* (in voce), lezen, dat dit woord *zoowel eten als drinken* beteekent. Beter vertaalde dus CORNARIUS: *ea quae per os sumuntur*.

§. 32. Het verwonderde Rec. ten hoogste, bij nadere beschouwing te bemerken, dat noch GALENUS, noch LITTRÉ, noch de Hr. E. deze §. begrepen hebben, daar de beteekenis toch zoo eenvoudig is; het ligt alleen aan de woorden ὅριστον; daar elke dag voor den δὶς σιτέεσθαι μεμαθηκότα twee maaltijden opleverde, zoo konde hij dan eerst ὅλην τὴν ἡμέρην κενεαγγήσας genoemd worden, wanneer hij een δεῖπνον en een ὂριστον overgeslagen had; wij zouden dus wel geneigd zijn, om τὴν weg te laten, doch daar de beste Codd. het behouden, kan men het ook laten staan, en het zelfs met den Hr. E. er voor houden, dat het hier *Ionice* voor ταύτην gebruikt wordt, indien men dan slechts bedenkt, dat bij de Grieken, even als bij alle oude Volkeren, die zich in hunne tijdrekening naar de maan rigtten, de dag dikwijls gerekend werd met het vallen van den avond te beginnen, juist den tijd, waarop zij het δεῖπνον gebruikten. Zoo schijnt GALENUS het later ook begrepen te hebben, wanneer hij (*Comm.*, pag. 568) zegt: μᾶλλον μὲν εἰκὸς βλάπτεσθαι τοὺς ὅλην τὴν ἡμέραν ασιτησαντας παρὰ τὸ ἔθος, ἧττον δὲ τοὺς ἐκλείποντας το ἄριστον, terwijl hij in zijnen *Comment.* op deze plaats zelve (pag. 562) dezelfde flaauwe onderscheiding schijnt te maken,

als de Hr. E., tusschen hen, die geen ἄριστον gebruikt hebben, en dan even veel als gewoonlijk bij het δεῖπνον eten, over welke dan in deze §. zoude gesproken worden, en hen, die evenmin een ἄριστον nuttigden, en daarna bij het δεῖπνον minder aten dan gewoonlijk, welke dan het onderwerp zouden uitmaken van §. 30, waar intusschen alleen gezegd wordt, dat de meeste dergenen, die tegen hunne gewoonte het ἄριστον oversloegen, οὐ δύνανται κατεσθίειν τὸ δεῖπνον; LITTRÉ dwaalt nog verder af, doch zijne meening wordt metéén door het bovenstaande wederlegd.

§. 38: καὶ τοῦ ἔθεος καὶ τῆς διαίτης. Rec. zoude hier aan de lezing der vulg.: καὶ τοῦ ἔθεος καὶ τῆς διαίτης, de voorkeur geven; ὸ τρόος τοῦ ἔθεος της διαίτης wil hem niet bevallen, en buitendien is het zeer overeenkomstig de grondbeginselen van HIPPOCRATES, om op de ἔθος τοῦ κάμνοντος naauwkeurig te letten.

§. 39: κρέσσον vertaalt de Hr. E. door *gravissimum*; wat een weinig later de woorden αὐτὸ τὸ πρῆγμα betreffen, zoo gelooven wij, dat LITTRÉ dezelve beter uitdrukt door *ce sujet même*, dan de Hr. E. door *ipsa experientia*; in zijne aanteekening (pag. 176) zoude men eerst meenen, dat hij op den regten weg was, maar door het woord *experientiam* begint men er weder aan te twijfelen; wij zouden hier verwacht hebben: *rem ipsam*, i.e. *mutationem victus in aegrotis*; achter τὸ πρῆγμα moet men natuurlijk ἐὸν denken, en dit schijnt de Hr. E. niet gevat te hebben, hoewel LITTRÉ het weder zeer goed in zijne vertaling uitdrukt; l. 8, gelooven wij, dat men Cod. 2253 had moeten volgen, en ἔπιον voor ἐρὸφεον lezen; ten minste op al de plaatsen, die Rec. op dit woord bij FOËSIUS, *Oecon. Hippocr.*, aangehaald vindt, wordt de κυκεὼν een πὸμα genoemd, of men vindt nevens κυκεων steeds het werkwoord πίνειν. Μέντοι (l. 13) beduidt *tamen*, niet *etiam*[1].

§. 41: ὡς ἐπιτοπολὺ. Dit beteekent *plerumque*, niet *in universum*.

§. 42: τοῦ περὶ τὸν θωρηκα τόπο. RUFUS (*de appell. part. corp. hum.*, pag. 23 en 47) zegt: θώρακα οὐ μόνον τὰ ἀπὸ τῶν κλειδῶν μέχρι τῶν ὑποχονδρίων καλοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τὸ σύμπαν ἀπὸ κλειδῶν μέχρ τῶν αἰδοίων. In die beteekenis vindt men dit woord ook bij SORANUS, cap. 71, pag. 165: τριῶν δὲ καὶ τεσσάρων δακτύλων (εἰναι δεῖ τους τελαμῶνας, οἷσι τὰ βρέφη σπαργανοῦται), ἵνα οἱ μὲν ἐπὶ τῶν κώλων αρμόσωσιν, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ θώρακος. Meer dergelijke plaatsen

(1) Op het laatst van §. 56 vinden wij μέντοι weder door *autem* overgezet.

vindt men verzameld bij BERNARD ad HYPATUM, *de corp. part. et mens.*, pag. 148 (ad calc. ANONYMI, Introd. anat.), waaruit duidelijk blijkt, dat de laatste beteekenis vooral bij de oudste Schrijvers gebruikt wordt; daarom gelooven wij, dat men door θώρηξ hier ook den geheelen romp moet verstaan, te meer daar het nog al vreemd zoude wezen, indien HIPPOCRATES τὰ χολώδεα van de borst liet afvloeijen; wij zouden dus in het Latijn voor *thoracem* liever *truncum* lezen. Pag. 30, l. 3, vertaalt de Hr. E. σμικρὰ door *parca*, even als de meeste zijner voorgangers; LITTRÉ vat het op als een *adverbium*, behoorende bij κεχρωσμένα; Rec. vermoedt echter, dat het hier eenvoudig *parva* beteekent, en dat hier dezelfde *sputa* bedoeld worden, waarvan wij, Epid. VI, tweemaal (III, 27 en VI, 21) lezen: τὰ στρογγυλωμένα πτύαλα παραχρουστιρά.

§. 44, l. 2. Bij LITTRÉ lezen wij, dat Cod. 2253 voor προσφέρῃ, προσαίρη heeft; dit laatste zal toch wel de ware lezing, en προσφέρῃ eene glosse zijn; dezelfde voortreffelijke Cod. heeft, l. 12, ἐπεισελθὼν (ἀπεσελθὼν) voor ἀσελθὼν; het eerste staat hier echter juist op zijne plaats.

§. 46: κνήμῃ. Op het gezag van CELSUS, Lib. VIII, cap. 1, gelooft Rec., dat men hier *crure*, en niet *tibia* moet vertalen; uit genoemde plaats blijkt immers duidelijk, dat *crus* dat gedeelte van de onderste ledematen beduidt, hetwelk tusschen het knie- en het voetgewricht in is, en *tibia* het zwaarste der beide beenderen, die in deze ruimte aanwezig zijn; de eerste beteekenis wordt hier intusschen vereischt.

§. 48. De verplaatsing, die de Hr. E. deze §. doet ondergaan, schijnt ons ook zeer juist; wij kunnen echter zijne interpunctie hier niet goedkeuren, want, zoo als men deze plaats bij zijne voorgangers leest, ziet men dadelijk, dat de volledige constructie der woorden: καὶ σκληρὴ παρὰ τὸ ἔθος, is: καὶ σκληρὴ κοίτη παρὰ τὸ ἔθος πόνον ἐμποιέει, terwijl die, volgens zijne interpunctie, zoude zijn: καὶ σκληρὴ εὐνὴ παρὰ τὸ ἔθος σκληρύνει τὸ σῶμα, hetwelk Rec. minder bevalt.

§. 50. Wij bemerken in de uitgave van LITTRÉ, dat Cod. 2253 hier ἐστι weglaat; hetzelfde heeft kort daarna nog driemaal plaats (pag. 36, l. 4, §. 51, pag. 37, l. 1 en 53, l. 4), en het komt ons voor, dat deze wijze van zich uit te drukken zeer wel met den overigen stijl van HIPPOCRATES overeenkomt, zoodat men deze lezing zeer goed had kunnen volgen, want wij zijn niet geneigd, om zulk eene uitlating met GREGORIUS CORINTHIUS (*De Dial. Att.*, pag. 152) uitsluitend voor een Atti-

cisme te houden; trouwens de ongegrondheid van dit gevoelen blijkt reeds uit de plaatsen, die KOEN en SCHAEFER hier in hunne aanteekening op GREGORIUS aanhalen. Op het einde dezer §. vertaalt de Hr. E. μᾶλλον door *melius*, waarvoor men bij CORNARIUS reeds *magis* leest; dezelfde fout begaat de Hr. E. in het begin van §. 54.

§. 51, l. 6. Hier vertaalt de Hr. E., waarschijnlijk door onachtzaamheid, ἄλλα door *cetera*(1); wat kort daarna de woorden ἢν προτρέπηται ὅκοια δεῖ betreft, zoo schijnt Rec. de vertaling van FOËSIUS (*si, uti debet, impellatur*) beter dan die van den Hr. E. (*quando qualia oportet, educit*). Het gebruik van het *medium προτρέπομαι*, in den zin van *impellere, hortari*, is toch veel algemeener dan dat van het *passivum*, in den zin van *promoveri, educi*.

§. 52. In zijne aanteekeningen op deze §. (pag. 194 en 195) spreekt de Hr. E. over οἶνος Κῶος, en wil in twee aldaar aangehaalde plaatsen uit het Boek, *De intern. affect.*, eenig bewijs vinden voor eene stelling, die hij in zijne aanteekeningen op §. 2 (pag. 104-106) reeds zoo voortreffelijk ontwikkeld had, en van welke wij op die plaats alleen daarom geene melding maakten, omdat wij naderhand, wanneer wij over zijne aanteekeningen op SORANUS zouden spreken, hiertoe eene nog betere gelegenheid hoopten te vinden, de stelling namelijk, volgens welke sommige Boeken uit de Hippocratische Verzameling door Geneesheeren uit de Cnidische School zouden geschreven zijn. Het is intusschen gelukkig, dat er voor deze stelling betere gronden zijn, dan de hier gezochte, want uit het hier vermelde blijkt, onzes inziens, niets anders, dan dat de Schrijver van het Boek: *De intern. affect.*, nog eenige bijzondere kracht aan den Coïschen wijn schijnt toe te schrijven boven allen anderen μέλαν καὶ αὐστηρὸν, terwijl HIPPOCRATES in deze §. in het algemeen den μέλαν καὶ αὐστηρὸν voorschrijft, zonder dat hij welligt in het bijzonder aan Coïschen wijn dacht.

(1) §. 62 (l. 4) vinden wij de tegenovergestelde fout, dat namelijk τὰ ἄλλα door *alia* vertaald wordt, als ook §. 51 (νόϑ), l. 11.
(*Het Vervolg in het volgende Nommer.*)

Handboek voor notarissen, naar de Nederlandsche Wetgeving, door Mr. *J.J. Loke*,Lid der Arrondissements-Regtbank te Breda. In één Deel compleet, 1ste en 2de Stuk. Breda, Broese en Comp. 1838 en 1840.

Nadat de zwanenzang onzer oude Vaderlandsche Regtsgeleerden was uitgezongen, is weinig meer voor de Regtswetenschap gedaan.

Behalve het groote aantal van *gedwongene* akademische Proefschriften, waaronder ook werkelijk goede worden gevonden, en de in sommige Tijdschriften opgenomene korte Stukken, is schier geen degelijk Werk, ja bijna geene Verhandeling, over stellig Regt in het licht verschenen. Het moge waar zijn, dat de invoering van een vreemd, aan ons Land met kracht van wapenen opgedrongen Regt, en de verwachting eener nationale Wetgeving, tot dezen ongelukkigen staat van zaken iets hebben bijgedragen; maar hoe dikwerf heeft zulks ook niet aan traagheid en lusteloosheid tot een ellendig voorwendsel verstrekt! Waarom zoude men niet de gehoorzaamheid aan de Fransche Wet, zoolang deze vigeerde, en de toepassing daarvan in het werkelijke leven hebben kunnen vereenigen met wetenschappelijke studiën in het studeervertrek, voor welks drempel én de ijzeren schepter van NAPOLEON, én het hatelijke juk der Fransche overheersching, en wat niet al meer, magteloos moesten nedervallen, waar de Geleerde met volle vrijheid zich aan Wetenschap en bespiegeling mogt wijden? Wat heeft de Regtsgeleerden belet, om de bearbeiding der nieuwe Wetgeving met belangstelling gade te slaan en de vorderingen daarvan te volgen? Waartoe niet, in stede van de enkele weinige stukken, welke gedurende de bewerking der Wetboeken uitgekomen zijn, stukken, die, hoezeer geenszins van verdiensten ontbloot, echter meerendeels te onvolledig en partiëel waren, om wezenlijk nut te stichten, eenen voortgezetten, doorwrochten arbeid geleverd? Gelukkig was het inderdaad, dat de vorige Regering, die niet altijd even gelukkig geweest is, in de keuze der personen, welke tot gewigtige ambten geroepen werden, evenwel de taak der Wetgeving aan uitstekende Regtsgeleerden heeft toevertrouwd. Aan deze keuze alleen heeft men te danken, dat, ondanks het gemis van alle medewerking van de zijde der laauwe, onverschillige Natie; ondanks het heillooze stelsel van bieden en lo-

ven, een gevolg van de noodzakelijkheid, om Wetboeken te maken in gemeen overleg met de Kamers, van welke elk Lid zijn woordje heeft in te brengen, al ware het slechts om een bewijs van bekwaamheid te geven, en van het al dan niet toegeven aan eene enkele soms onjuiste aanmerking de goed- of afkeuring van een geheel stelsel doet afhangen; dat, ondanks dit alles, de nieuwe Wetgeving, in weêrwil van de gebreken, welke haar, even als elken menschelijken arbeid, aankleven, zoo veel goeds, zoo veel schoons, zoo veel voortreffelijks bevat; men noeme slechts de stelsels van gemeenschap en huwelijksvoorwaarden, van afwezigheid, van de zakelijke regten, bijzonder het hypothekaire stelsel, het wisselregt, onderscheidene gedeelten van het zeeregt, enz., en men zal even zoovele meesterstukken hebben vermeld; maar worden er nevens de voortreffelijkste beginselen somwijlen bepalingen gevonden, die óf niet geheel consequent, óf min gepast, óf niet naauwkeurig geredigeerd zijn, zulks is grootendeels aan het regtsgeleerde publiek te wijten, welks taak het zoude geweest zijn, om, voordat het gebouw der Wetgeving voltooid was, de Wetgevers, van welke men toch niet konde vergen, dat bij het gewigtige werk, 't welk op hen rustte, *niets* hunner aandacht zoude ontgaan, op de verbeteringen, die het Werk, op welke voortreffelijke grondslagen ook gevestigd, hier en daar behoefde, aandachtig te maken.

Maar mijn voornemen is geenszins geweest, om eene lofrede op de Nederlandsche Wetboeken te schrijven; ik wenschte slechts de werkeloosheid van onze Regtsgeleerden, gedurende een zoo groot tijdvak, te schetsen, om een ander uiterste, waarin men sedert de invoering der nieuwe Wetboeken vervallen is, aan te klagen. De akker, vroeger woest en onbebouwd, is na dien tijd op eenmaal met eenen stortvloed van gewassen van allerlei aard overdekt geworden; eene menigte, zonder tal, van Handboeken, Aanteekeningen, Vergelijkingen, enz. werd ons geschonken; tallooze Regtsgeleerden, vroeger ongekend en ongehoord, rezen, even als de krijgslieden van OVIDIUS, van alle zijden op, om, hetzij in Werken met weidsche titels, hetzij in Tijdschriften of Dagbladen, proeven hunner geleerdheid te geven. Men geloove niet, dat ik aan iemand de eer misgun, om zijn lettervruchtje tot den algemeenen oogst bij te dragen, of dat ik voorstander van eenig prohibitief stelsel in de Regtsgeleerdheid zoude zijn. Neen, ik prijs veeleer dien loffelijken wedstrijd, en ik erken zelfs volmondig, dat, onder de groote massa van Werken over het Nederlandsche Regt, reeds

veel, zeer veel goeds verschenen is; maar mijn doel is te waarschuwen, om toch het kaf van het gezonde koren, en het onkruid van de bloeijende gewassen te onderscheiden. Het is dus de taak, ja de dure pligt, van alle recenserende Tijdschriften, die de zaak der Wetenschap voorstaan, en die evenmin prijzen om te prijzen, als laken om te laken, maar die slechts het goede, het nuttige, het wezenlijke verlangen, om met scherpe, maar ernstige kritiek elk nieuw uitkomend Werk over de Nederlandsche Wetgeving te beoordeelen, en de vruchten dier ernstige beoordeeling als eenen leidraad aan het publiek aan te bieden.

Deze voorafspraak heeft misschien bij sommige Lezers het denkbeeld doen ontstaan, dat zij ten voorbode eener afkeurende beoordeeling van bovengemeld Werk moest strekken; doch zij zouden zich bedriegen, want ik had geen ander doel, dan om, bij gelegenheid der aankondiging van een Geschrift over de Nederlandsche Wetgeving, de voorzigtigheid bij het gebruik van dergelijke voortbrengselen aan te bevelen.

Het Werk, dat ik thans beoordeel, is werkelijk goed; even onpartijdig en onbevooroordeeld, als ik meermalen Werken afkeurde, of slechts gedeeltelijk konde prijzen, meen ik thans aan het Handboek van den Heer LOKE mijnen onvoorwaardelijken bijval te mogen schenken. Men wachte zich wel, het gelijk te stellen met eene dier heillooze wetenschapbedervende prullen, waarbij, even als de geneesmiddelen van den kwakzalver, schoone raadgevingen aan het publiek worden toegediend! Neen, slechts de deskundigen vinden hier hunne gading. De Notaris vindt hier niet alleen beknopt en duidelijk zamengevat, al wat tot den aard, de inrigting en den omvang van zijn gewigtig ambt behoort; maar ook wordt hij in staat gesteld zich te oefenen in die gedeelten van de algemeene Wetgeving, waarvan de kennis voor hem nuttig en oorbaar is, terwijl al datgene, hetwelk geheel buiten zijnen meer beperkten werkkring ligt, en hem nutteloos de weinige uren, die zijne kantoorbezigheden hem veroorloven aan studie te wijden, zoude doen verspillen, zorgvuldig weggelaten wordt. Doch niet alleen voor den Notaris, maar ook voor elk ander praktisch Regtsgeleerde, voor den Regter, den Advokaat en den Procureur, is het Werkje zeer nuttig; ik althans, die geen Notaris ben, heb in het Handboek eene aangename, duidelijke en onderhoudende lectuur gevonden, en beken en veel omtrent het Notariaat uit geleerd te hebben, hetwelk ik niet wist.

Wat den inhoud van het Werk aangaat, zijn van de drie Stukken (echter in één Boekdeel), waaruit het zal bestaan, tot dusverre slechts twee, het eerste in 1838, het andere in 1840 uitgekomen, en wordt het derde nog te gemoet gezien.

De Schrijver heeft eene verdeeling in Boeken aangenomen. Het eerste handelt van de Notarissen en hunne werkzaamheden in het algemeen. De grondslag van dit eerste Boek is, zoo als van zelf spreekt, de nog bestaande Wet op het Notariaat van 25 Ventôse, jaar XI; de inhoud dezer Wet is door den Heer L. op eene systematische wijze, onder een aantal rubrieken, geparaphraseerd, verklaard, en hier en daar door aanhalingen uit andere hiertoe betrekkelijke Fransche Wetten of bepalingen uit de Wetboeken aangevuld. Zoo worden alhier achtervolgens behandeld de oorsprong en de tegenwoordige toestand van het Notariaat; het getal, de residentie en het ressort der Notarissen; de wijze, hoe zij hun ambt bekomen en verliezen; hunne discipline, en voorts alle hunne regten en verpligtingen, bepaaldelijk ook ten aanzien van het gewigtige, doch moeijelijke werk van de regten van zegel en registratie; in één woord, hier wordt het eigenlijke notarisambt in zijnen geheelen omvang beschreven.

Na de beschouwing van het eigenaardige karakter van den Notaris, en zijne bijzondere ambtsbetrekking, volgt in een tweede Boek de beschouwing van het onderwerp der notariële akten. De uiterlijke vereischten dezer akten reeds in het eerste gedeelte van dit Werk beschreven zijnde, zoo moest thans de inhoud derzelve ontwikkeld worden. Ik moet mij hier de aanmerking veroorloven, dat het opschrift van dit tweede Boek eene behandeling zoude hebben doen verwachten der grondtrekken van alle notariële *akten*, terwijl alleenlijk de *overeenkomsten* daarin eene plaats vinden, en dus de andere niet min gewigtige onderwerpen van notariële akten, welke niet onder de overeenkomsten kunnen worden gerekend, als de *testamenten* hoofdzakelijk, en wijders ook zoo vele andere akten van onderscheiden' aard, als *wisselprotesten, houden van openbare veilingen, de opbiedingen en afmijning bij executorialen verkoop van onroerende goederen*, enz. niet behandeld worden. Deze aanmerking geldt echter meer den vorm en de al te groote algemeenheid van het opschrift, dan de zaak zelve, mits slechts de Schrijver, in het derde Stuk, de bovengemelde onderwerpen volledig en afzonderlijk behandele. Het tweede Boek is dan gewijd, zoo als ik gezegd heb, aan de *overeen-*

komsten. Hierbij heeft de Heer L. dezelfde orde, als bij het Fransche Code is aangenomen, gevolgd; doch waarom? De reden, welke de Schrijver in de Voorrede opgeeft, is, dat hij, schrijvende voor eenen stand, die alles uit een praktisch oogpunt beschouwt, de stelselmatige orde aan dien der gewone denkbeelden heeft moeten opofferen. Bezwaarlijk echter kan ik mij met deze beschouwing vereenigen, en zie niet in, waarom niet ook Notarissen in het voordeel, hetwelk de meerdere stelselmatigheid van deze stoffe in het Nederlandsche, dan in het Fransche Regt aanbiedt, vooral waar men *beginselen* op eene beknopte wijze wenscht aan te leeren, zouden mogen deelen. Maar ook dit heeft op de waarde van het behandelde zelf geenen ongunstigen invloed. Ter volledige bearbeiding van het hoofddenkbeeld van dit Boek, *de overeenkomsten*, wordt niet alleen al datgene behandeld, hetwelk tot de leer der overeenkomsten en verbindtenissen, voor zooverre die uit contract ontstaan, behoort, maar wordt zelfs uit het geheele veld der Wetgeving al datgene aangevoerd, waarvan de kennis vereischt wordt, om dit onderwerp grondig te verstaan. Zoo wordt, bij de behandeling van de bekwaamheid en onbekwaamheid, om overeenkomsten aan te gaan, het noodige omtrent minderjarigheid, curatele, enz. uit het Personenregt geput; zoo worden de zakelijke regten beschreven, omdat deze, als vruchtgebruik, erfpachtsregt, hypotheek, enz., den inhoud van overeenkomsten kunnen uitmaken.

In het derde Boek worden de overeenkomsten, waarvan de algemeene beginselen in het voorafgaande Boek beschreven zijn, in hare bijzondere soorten beschouwd. Men vindt hier alle de overeenkomsten van het Burgerlijke Wetboek, doch men mist de belangrijke onderwerpen van schenking en dading; hoezeer laatstgemelde meestal in onderhandschen vorm wordt opgemaakt, en de schenkingen tot de zeldzaamheden behooren, had echter de behandeling van twee zoo gewigtige contracten niet mogen achterwege blijven. Ook voor de boedelscheiding had eene plaats moeten worden ingeruimd, ten zij de Schrijver het voornemen hebbe, om dit punt in het derde Stuk, na de testamenten, te behandelen. Behalve de overeenkomsten van het Burgerlijke Wetboek, bevat het Handboek het contract van plaatsvervanging en de vennootschap van Koophandel. Doch waarom niet meerdere uit het Wetboek van Koophandel, als b.v. het wisselcontract, voor de Notarissen, om hunne bevoegdheid tot het opmaken van protesten, van zoo veel gewigt?

Het derde Boek wordt besloten met een aantal zeer naauwkeurige en bruikbare formulieren, op de onderscheidene vooraf behandelde contracten toepasselijk.

De Schrijver geeft niet op, welke de inhoud van het nog verwachte vierde Boek zal zijn. Vermoedelijk zal hetzelve al datgene bevatten, hetwelk ik boven zeide niet onder de *overeenkomsten* te kunnen worden gebragt, en evenwel tot de functiën der Notarissen te behooren, en onder de notariële akten te moeten worden gerangschikt.

Ten slotte van deze recensie, moet ik den wensch uiten, dat de Schrijver, die, blijkens de Voorrede, niet met overhaasting wil werken, en de wijze leus voert: *Sat cito, si sat bene*, de uitgave van het derde Stuk zal verschuiven, totdat wij in het bezit zijn der nieuwe Wet op het Notariaat, welke thans in beraadslaging is, en deze, geheel op dezelfde wijze bewerkt, als de Schr. met de Fransche organieke Wet gedaan heeft, als een aanhangsel of bijlage achteraan te plaatsen. Of misschien ware het doenlijk, om dit punt in een gelijk aantal bladzijden, als thans door het eerste Boek beslagen worden, te bewerken. De bezitters van het Werk, welke ongetwijfeld alle de verschijning van het derde Stuk afwachten, om het geheel te zamen te doen inbinden, zouden zich alzoo kunnen verheugen, om het tegenwoordige eerste Boek, hetwelk dan alle nut zal verloren hebben, door een ander, overeenkomstig de aanstaande nieuwe Wet bewerkt, Boek te mogen ontvangen. Het spreekt van zelf, dat alsdan ook een nieuwe algemeene titel, houdende het merk van het jaar, waarin het derde Stuk zal uitkomen, alsmede eene veranderde Inhoudstafel en Voorrede, zullen dienen geleverd te worden.

Hiermede stap ik voor het tegenwoordige van de beoordeeling van het voor mij liggende Handboek af, na hetzelve nogmaals aan hen, die zich op het Notariaat toeleggen, of reeds dat ambt uitoefenen, als eene nuttige handleiding ter oefening of herinnering, en aan alle praktische Regtsgeleerden, als een ook voor hen zeer leerzaam Werkje, ten uiterste te hebben aanbevolen.

Ik behoud mij voor, om, zoodra het derde Stuk zal zijn in het licht gekomen, ook dit te beoordeelen.

I. Huisselijk geluk en huisselijk leed; door *Frederika Bremer*. In twee Deelen. Haarlem, Erven F. Bohn. 1841. I^ste^ Deel, VI en 296 blz. II^de^ Deel, IV en 315 blz.
II. De buren. Door *Frederike Bremer*. In twee Deelen. Te Groningen, bij W. van Boekeren. 1842. I^ste^ Deel, x en 304 blz. II^de^ Deel, 333 blz.

III. Oorlog en vrede, door *Frederika Bremer*, Schrijfster van Huisselijk Geluk en Huisselijk Leed. Haarlem, Erven F. Bohn. 1842. II en 226 blz.

(*Vervolg en slot van blz.* 340.)

Sannast är dock dygdens snille, *Skönast* är dock bröders väl. TEGNÈR.

Er zijn vele onder onze Lezers, vertrouwen wij, die in het voorlaatste Nommer van het *Maandschrift voor Christenen van den Beschaafden Stand* (Amsterdam, bij VAN DER HEY EN ZN.) eene OVERDENKING hebben gevolgd van eenen der begaafdste Kerkredenaars onzer dagen; hun, die het niet deden, bevelen wij haar dringend aan. CHRISTUS, het heerschende beginsel van het leven des Christens, getuigt, hoe populair de voordragt zij, evenzeer van een wijsgeerig hoofd als van een gemoedelijk hart; het is eene welkome stem in eenen tijd, die zich voor het overige in het Godsdienstige meer door ijver dan door liefde onderscheidt, en vaardiger is tot redetwisten dan tot beoefenen! Mogt de voortreffelijke Schrijver ons de aanmatiging, welke er in dat oordeel steekt, ten goede houden, wij zijn hem dank schuldig voor de overtuiging, die hij bij ons versterkte.

Christelijke Kunst! - hoe zeldzaam is zij nog, schoon de beschaafde wereld, sedert de herleving der Letteren, den naam des Verlossers beleed; - Christelijke Poëzij! - hoe weinig heeft onze eeuw er opgeleverd, schoon zij bijna reeds de helft harer baan aflegde! Er is een stoute sprong in den voorgaanden volzin; maar de ontwikkeling dezer gedachte in meer dan vlugtige omtrekken zou te groote ruimte eischen, zelfs voor dit op ruimte zoo weinig karige Tijdschrift. Wie echter stemt niet met ons in, dat men het zoowel der Europesche Kunst, als

het maatschappelijk, burgerlijk, huisselijk leven in ons Werelddeel, hier meer en daar minder, doch alom slechts te duidelijk, kan aanzien, dat CHRISTUS nog niet het heerschende beginsel is geworden? Onze beeldende Kunsten, onze Muzijk, onze Poëzij klagen ons om strijd aan; overal schemert nog het Heidendom door, - of het louter dat Heidendom ware, hetwelk, in de verheerlijking van zinnelijke schoonheid, zedelijken zin openbaarde! Vergelijk er de Dichtkunst onzer dagen mede. *Engeland*, ons Werelddeel, luisterde in het eerste vierde dezer eeuw met verrukking naar de zangen van een harte, door lijden gebroken, ja, maar niet door lijden gelouterd. BYRON's wereld, levens- en menschenbeschouwing vond van West tot Oost en van Noord tot Zuid sympathie, dewijl zijn genie te groot was, om niet met adelaarsblik de krankten van zijnen tijd te onderscheiden, al faalde hem de deugd, die te heelen of te verzachten, door aan te sporen tot opzien, - hoe zou hij het hebben durven wagen, gevallene morgenster als hij was? Of hem, bij het negatieve zijner strekking, niet de gave der vergoding van het kwade bedeeld ware geweest, - wij zouden nu niet zuchten onder eene *littérature de sang et de boue*, onder de *idealisering van booswichten en boeven*, onder de *verfijnde liederlijkheid* eener naburige School! Vergeefs erkende hij, in eene vlaag van edelmoedige opregtheid, het zedelijk overwigt van SCOTT, door dezen bij A r i s t i d e s te vergelijken, die slechts gebannen werd, dewijl men het moede was hem ‘den regtvaardige’ te hooren noemen; - het onkruid was uitgestrooid, en het wies honderdvoudig op! Zie de velden in *Duitschland* en *Frankrijk*; in plaats van wit te zijn, om te oogsten, golven er tusschen allerlei wilde aren eene menigte weedoende distelen, staan er om deze slechts smartende doorns! *The Heart of Midlothian* - dat meesterstuk van een voortreffelijk gemoed - was eene ijdele pleitrede tegen de bewondering, tegen de aanbidding der hartstogten, gepredikt in de *Tales* van het Vernuft, dat van de duistere hoogte van *C h i l d e* - H A R O L D tot de vieze laagte van *D o n* - J U A N afdaalde. Ziehier het recipé in zijn Vaderland, onlangs door eenen Auteur - wien het niet aan geest ontbreekt - voor een boek naar de mode, voor een *fashionable novel*, gegeven: ‘De groote kunst zulk eenen roman te schrijven, bestaat in eene verheerlijking der ondeugden, door deze in onafscheidelijk verband te brengen met vergoelijkende hoedanigheden. Wees er zeker van, er schuilt eene inniger en hartelijker voldoening, dan louter uitspanning in het lezen van zulk een

verhaal, eene voldoening, welke er niet minder streelend om is, al willen wij haar ons zelven noode bekennen, de voldoening, al onze lievelingszonden, al onze zelfzucht, zoo fraai uitgedost te zien, dat wij ons in stilte overreden, dat onze gruwelijke hoogmoed - een betamelijk gevoel van eigenwaarde is; onze wreedheid - moed; onze lafheid - voorzigtigheid; ons gebrek aan godsdienstig gevoel - liberaliteit; - en eindelijk, dat onze laagste lusten - doodonschuldige galanterie zijn.'

Christelijke Kunst! - Christelijke Poëzij! - welk eenen heilzamen invloed had GÖTHE in dit opzigt niet op zijnen tijd kunnen uitoefenen, bij eene andere vorming van zijn hart, bij eene andere wending van zijn lot! - En echter, hoe verre hij zijn mogt van de stemming, in het opstel aan het hoofd dezer beoordeeling, als de eenige den Christen waardige, aangeprezen, zijne School is niet die, waarin men de hartstogten vieren leert! Men vergunne ons hier het woord te herhalen, dat wij straks over het doorschemeren van het Grieksche Heidendom in de Kunst in het midden bragten: aan den Duitschen Meester faalde niets dan de ootmoed, die van S o c r a t e s tot CHRISTUS brengt! Uit eigene kracht streven zijne helden naar de heerschappij over hunne omstandigheden en hunne driften, en zegepralen eindelijk over het leven en het lot, - maar om weder te vallen, ten minste op nieuw pijnlijk te strijden, wanneer nieuwe verzoeking hunne deugd andermaal in gevaar brengt! Onvoldoende, maar opregte voorstelling! Ondanks den zin voor het edele, door GÖTHE in de menschelijke natuur gehuldigd, verloochent hij nergens, hoe dikwijls deze te kort schiet in de ure des toets. Het is eene oude opmerking, dat dezelfde bloem, waaruit de bij honig puurt, de slang van venijn voorziet, en zoo op iets, dan is zij op de Schriften van dien Jupiter des Verstands toepasselijk. Tegenover de menigte, welke in zijne waardering van het zinnelijke eene verontschuldiging harer uitspattingen in daden en in werken zoekt, staan enkele volgelingen, die, ondanks al hunnen eerbied voor zijn genie, beklagen, dat hij het hoofd niet boog voor het Licht, uit den Hemel gedaald! FREDERIKE BREMER, tot welke wij eindelijk terugkeeren, schijnt ons toe tot de laatste te behooren; - gemoed, geloof, godsdienstig gevoel heeft zij boven den meester vooruit, hoe diep zij voor het overige in gaven beneden hem sta! - Er is iets dweepzieks in de volgende plaats uit hare autobiographie, en echter weigeren wij het harte, dat dus voelt, geene sympathie; - zij

spreekt van zich zelve in den derden persoon: ‘En evenwel is zij thans andermaal jong; want in de diepte harer ziel is de vrijheid opgestaan; over den donkeren chaos is een: Het zij licht! uitgesproken. En het licht is tot den nacht doorgedrongen, en heeft ook dezen verlicht; met daarop vast gerigten blik heeft zij onder vreugdetranen uitgeroepen: Dood! waar is uw prikkel? Graf! waar is uwe overwinning?’ - R u s t is haar deel geworden, - rust in het ligchamelijke, het groote geheim, waardoor de oude, wij hadden schier geschreven de eenige, Beeldhouwkunst er in slaagde de menschelijke natuur te idealiseren, te vergoden, - zoo verheven is kalmte geboren uit kracht; - rust naar de ziel, de stemming, waarin de nieuwere Poëzij alle verschijnselen des openbaren en huisselijken levens slechts als zoovele bewijzen van de zedelijke orde der dingen aanschouwen en waarderen moest, - de aarde eene oefenschool, de hemel Vaderland! - Rust, die zich naar de oneindige wijzigingen, voor welke het Christendom vatbaar is, ten behoeve van onderscheidene luchtstreek, volksaard, individualiteit, welligt nergens bij twee menschen op dezelfde wijze in handel en wandel afspiegelt, maar alom te herkennen valt aan beschouwing en betrachting in vrede met God en vol liefde tot den naaste.

II. *De Buren*. - Het is een eigenaardige trek der Byroniaansche voorstelling van karakters, aan hevige hartstogten ter prooi, en ten gevolge van deze, met lot, menschen en wereld in strijd, dat zij de jeugd harer afgoden opzettelijk in nevelen hult. Als vreesde die School, dat gij geene sympathie voor deze soort van wezens zoudt hebben, wanneer zich reeds in kinderlijken leeftijd de kiem van al het booze in hen had ontwikkeld, verdicht zij voor hare helden eenen staat van onschuld, die echter, bij eenig onderzoek, allertwijfelachtigst blijkt. Tuur wat gij wilt, - het keerpunt, waarop die mild begaafde scheppingen harer fantasie verkeeren, - van de engelen, tot welke zij gevormd schenen, in de duivelen, die zij zijn, - dat keerpunt blijft u duister. Eene verdorvene maatschappij, die hun, bij hun optreden, walging inboezemde, - een onverdiend hard lot, waarop zij wrake nemen door onbuigzamen trots - onregt met wrevel betaald - zietdaar wat de opregtsten der bent er u van zeggen - en er tevens door verklappen, hoe zielkundig onwaar hunne verdichtselen zijn: - er was geen keerpunt! - De lichtkrans, welken zij eener jeugd om den schedel werpen, die ondergaat, zoodra zij door leven en lot op den toets wordt gesteld, is aanmati-

ging, is goochelarij; het dage in de schemering, waaruit hij u toeglanst, en hij verbleekt, verdooft, verdwijnt; - BYRON zelf wist wel beter! Hij maakte aanspraak op verschooning, in plaats van zich te goed te doen op verdienste, toen hij eenen blik op de aanleiding tot vele zijner onheilen vergunde in den regel:

'Lord of himself, that heritage of woe!'

'Waarheid, deugd, schoonheid, ze zijn één,' begonnen wij bij deze aankondiging der Werken van FREDERIKE BREMER; onwillekeurig herhaalden wij het, bij de schildering van eenen gemoedsaard, door hevige driften geblaakt, welke zij in *De Buren* beproefde. Luister eens naar deze plaats:

'*Ma chère mère* had bij Generaal MANSFELT eenen eenigen zoon, die naar zijnen vader BRUNO gedoopt werd. Zijne geboorte had aan de moeder bijna het leven gekost, en de zoo duur gekochte werd haar dierbaarder dan het leven zelf. Meer dan eenmaal zag men de moeder voor het wiegje van haar kind op de knieën, als in aanbidding verzonken, liggen. Menig nacht, dat een ligte ongesteldheid zijn slaap onrustig maakte, zat zij met zijne hand in de hare, en wachtte zoo stil den morgen af. Zij gaf zelve aan het kind de borst; niemand anders dan zij mogt den kleine oppassen, ja, hem aanraken bijna; haar boezem was zijne wieg, haar knie zijn stoel, haar arm zijne wereld, en zij koesterde met onuitsprekelijke liefde den reeds vroeg wilden en ontembaren knaap, die toch vaak weêrkeerig met onstuimige teederheid aan haren hals hing en nergens, dan aan moeders borst, rust scheen te hebben. Het was vreemd, die beiden zamen te zien. Het was de leeuwin en haar welp, die in eene mengeling van woeste kracht en innige teêrheid elkaêr te gelijken tijde bestrijden en streelen. Desniettemin werd de betrekking tusschen moeder en kind reeds van de wieg af zonderling en tusschenbeide vijandig. Eens op een dag legde zij het kind, toen negen maanden oud, aan hare borst; de jongen, hongerig of boos, beet heftig toe met zijne tanden. Door de pijn verbijsterd, gaf de moeder hem een slag. Het kind liet oogenblikkelijk de borst los, en wilde ze nooit weêr aanvatten. Men moest den jongen spenen, want de moeder leed de gedachte niet, dat een vreemde meid hem haar melk zou geven. Later, toen de moeder den achtjarigen knaap eens eene welverdiende kastijding wou geven, keerde hij zich als een jonge leeuw tegen haar zelve en - sloeg haar.'

De Buren, bl. 134 en 135.

Leg die schets, welker huiveringwekkende waarheid ons schier op de grenzen van het dierlijke brengt, eens naast de vergoding van het hartstogtelijke, waarvan de bewijzen ook ten onzent overvloeijen. Het is geene alledaagsche moeder, die weduwe van den Generaal MANSFELT, welke u het gansche Boek door dwingt tot haar op te zien, kolossale figuur als zij is; - het is geen alledaagsche knaap, die BRUNO, ons later geschilderd als de schoonste uit de streek, welke door zijne stiefbroeders, door iedereen in huis ontzien werd en gevreesd; - maar trekken zij u aan, nemen zij u in, bemint gij die moeder en dien knaap? De Schrijfster zou haar doel hebben gemist, zoo gij het deedt, al heft zij *ma chère mère* in uwe schatting op, door haar te doordringen van een besef van regt, dat zich zelfs in geene voorliefde voor haar bloed, in geene onbillijkheid jegens hare stiefkinderen, verloochent; al oefent de beminnelijke verschijning der jeugdige SERENA eenen alleropmerkelijksten invloed uit op den woesten, schier ontembaren jongen. Het is of FREDERIKE BREMER gevoelde, dat het haar pligt was u aanschouwelijk voor te stellen, hoeverre kracht nog van deugd, nog van schoonheid verschilt, - verstandelijke kracht, in den strengen zin van *ma chère mère*, zedelijke grootheid naderende; - ligchamelijke kracht, in de bloeijende jonkheid van BRUNO, open voor den indruk van vroege liefde.

Ma chère mère - wij mogen slechts met enkele omtrekken aanduiden - was eene degelijke moeder voor hare jongens; maar ook haar opvoedingsstelsel had hare schaduwzijde; zij was te straf; zij hield hen, ‘vooral, waar het geld betrof, wat al te strak.’ BRUNO, die zich tegen strengheid verzette, waar hij aan zachtheid zou hebben toegegeven, had weldra betrekkingen aangeknoopt, die meer geld eischten dan zijne moeder hem toestond; hij verschafte het zich op ongeoorloofde wijze. - Fraai is in het Boek zelf de overdrijving eener voor het overige loffelijke eigenschap van het karakter der moeder, in het licht gesteld als de oorzaak der mislukte ontwikkeling van BRUNO, schoon de oorspronkelijke vlekken in den aard van dezen niet zijn verheeld. - Des daags vóór dien, waarop BRUNO van het landgoed zijner moeder naar de Akademie zou vertrekken, is er eene aanzienlijke som gelds van het kantoor haars Boekhouders ontvreemd. Slechts een huisgenoot kan den diefstal hebben gepleegd; *ma chère mère* onderzoekt alle koffers en kisten harer dienstbaren, tot die der oude getrouwen toe. Maar deze visitatie leidt tot geene ontdekking des misdadi-

gers, en zij verdenkt den Boekhouder zelven; zij onderzoekt zijne have. -

‘Dat jong mensch was BRUNO's persoonlijke vijand, en 't zij nu, dat hij werkelijk eenig kwaad vermoeden tegen dezen had, of enkel aan de verbittering, die *ma chère mère's* doen bij hem verwekte, lucht wou geven; genoeg, hij zei met verkropte woede: “Uwe genade zult misschien digter bij vinden wat bij ons wordt gezocht.” - “Wat meent gij?” vroeg *ma mère*, en stoof op hem los. - “Ja,” ging hij in zijne verbittering voort, “dat uwe genade misschien bij haar eigen vleesch en bloed vinden kunt, waarvan men ons, onschuldige menschen, onregtvaardig verdacht houdt.” - “Mensch, gij liegt!” riep *ma chère mère*, bleek van toorn, terwijl zij hem bij den arm vatte en razend schudde. Nog heftiger opgewonden en met woestheid schreeuwde hij: “Ik wil een leugenaar zijn, als niet een uwer zonen de dief is.”’

De Buren, bl. 142.

De moeder deinst zelfs van geene doorsnuffeling der kamers harer stiefzonen terug, en de eer van het huis staat die proef ongedeerd door.

‘“Nu is daar alleen de koffer van den jongen heer baron nog,” zeî eerbiedig een van de oude getrouwen; “maar die zit op slot, en bovendien weet ieder toch wel....”

“Dat BRUNO geen dief is,” riep *ma chère mère*. “Maar hij staat met de overigen gelijk. De koffer moet open!”

“Maar de jonge heer baron.... is niet thuis,” zei de oude dienaar met de hand in het haar; “wij durven bij hem....”

“Ik ben zijne moeder en zeg, dat het gebeuren zal,” riep *ma chère mère* gebiedend.

Het gebeurde ook. Met eigen hand nam *ma mère* de boeken en kleedingstukken op, die in groote wanorde door elkaêr lagen gesmeten. Op eens trok zij de hand terug, als had zij een gloeijend ijzer aangeraakt: zij had op een bundel bankbriefjes getast. Het was de vermiste geldsom. Zij nam het pak op, keerde het in de hand om, bezag het van meer nabij, als of zij hare eigen oogen niet kon vertrouwen, en werd al bleeker en bleeker. Ten laatste stiet zij een kreet van onuitsprekelijken zielsangst uit.

“Mijn bloed!” gilde zij, “mijn eigen vleesch en bloed!” en zeeg zonder een zucht als dood achterover. Wij droegen haar weg naar hare kamer, en bragten haar eindelijk tot het leven terug. Haar ontwaken was vreesselijk. Echter schreide zij niet,

liet geen woord van toorn of van klagt hooren; zij scheen sterk en vastberaden te zijn.’

De Buren, bl. 144.

Het oude Treurspel, - hoe grootsch, hoe geweldig zijne vormen ook mogten zijn, daar zij de voorstelling gedoogden der schrikkelijkste hartstogten - ontwikkeling, strijd, zegepraal, - binnen den kring van betrekkelijk weinige uren en op eene eng beperkte plaats, - het oude Treurspel is versleten, *requiescat in pace*. Verre van ons zoo weinig eerbied voor de gevallene grootheid aan den dag te leggen; verre van ons zoo vervreemd te zijn van allen gezuiverden smaak, dat wij zouden wenschen, dat men andermaal beproeven mogt onze wereld, onze zeden, onze menschen in het statelijke gewaad uit te dossen, dat alleen der Grieksche Helden- en Godenwereld paste! Maar zoo schrik en medelijden thans nog, als toen, de magtigste heftoonen van het menschelijke gemoed zijn, waarom zouden wij aarzelen het tooneel, dat in den roman op deze ontdekking volgt, tragisch te noemen; waarom zouden wij schroomen te bekennen, dat het ons verheugt in den vorm onzer dagen hier den vloek, dien BRUNO's moeder over hem uitspreekt, te zien opheffen door eene Christelijke verzoening? De verzoeking, de val, de voortgang in het kwaad, - het berouw, de boete, de bekeering, - zij worden ons hier geschilderd met al de veelzijdigheid, die de maatschappij onzes tijds eischt, en met al de tinten en toonen, welke de driften, onder eene reeks van afwisselende omstandigheden, aannemen en wijzigen. De jongeling, die zich naar de Hoogeschool zoude begeven, ontvlugt de ouderlijke woning den eigen' nacht, en jaren gaan voorbij, zoo vele zelfs, dat de moeder hem dood waant! In dien tijd wint hij schatten en vermaardheid, baadt hij zich in allerlei genot, en keert, des ondanks onbevredigd en ongelukkig, onder eenen vreemden naam naar zijn Vaderland, naar de streek, waarin zijne moeder woont, terug; - hij wil hare vergiffenis verwerven: zonder deze heeft het leven voor hem geene waarde meer! Verbeeld u niet, dat die moeder gereed is hem deze te verleenen, - wanneer bij hem, te midden zijner uitspattingen van velerlei aard, de stem van het geweten is ontwaakt, ontwaakt, ondanks dat hij dikwijls dreigt weder in den poel zijner vorige gruwelen af te storten, bij haar heeft de gedachte, dat zij handelde ‘zoo als regt was,’ onverbiddelijk, maar pligtmatig, het anders edele gemoed verstokt! Het is in die dubbele karakterstudie, dat wij de hoofdverdienste van dit Boek waarderen; het is de aanschouwelijke prediking,

dat er geen geluk is zonder vrede met God en menschen, welke ons tot den uitroep verlokte: Kunst is deugd! welke ons toeschijnt ons regt te geven tot den wensch: ‘Dat zij het ten minste algemeener worden mogt!’

FREDERIKE BREMER zoude volmaakt moeten zijn, wanneer haar Werk in ieder opzigt ons verlangen volkomen bevredigde, wanneer wij niet tegen een paar harer figuren bedenkingen hadden in te brengen. Maar eer wij het wagen SERENA's liefde voor BRUNO onverklaarbaar te noemen, vooral om de zware proeven, waarop zij in het laatste gedeelte van het tweede Deel wordt gesteld, zoude het ons meer helder moeten zijn, dan het ons is, of het louter aan ijdelheid valt toe te schrijven, dat de beminnelijksten van de betere helft des menschelijken geslachts zoo veel ophebben met gevallene engelen, zoo gaarne eenen afgedwaalden broeder teregtbrengen! Tegen het lot van HAGAR verheft zich ons gevoel; maar sla de maatschappij gade, en zie, of de *femmes sans nom* er onder ons, Christenen, niet erger aan toe zijn, dan de Paria's in *Indië*; de Romanschrijfster heeft al gedaan, wat zij vermogt, door over het uiteinde der Israëliete het licht des vredes te doen stralen. Het zijn weinige aanmerkingen, welke wij schier geneigd zouden zijn terug te nemen, wanneer wij opmerken, hoe zeer de Schrijfster ons onder de heerschappij harer fantasie heeft gebragt; even als de Generaalsweduwe MANSFELDT en BRUNO het Boek beheerschen, - twee dreigende gestalten, die hare breede schaduwen over het anders zonnige tafereel werpen, welker botsing men huiverend te gemoet ziet, en echter zijns ondanks wenscht, - evenzoo beheerscht de hoofdgedachte onze beoordeeling of aanprijzing; ik bid u, kies het laatste woord, en geef haar gehoor. Gij zult u verlustigen in eenen weêrgaloozen rijkdom van humor; met uitzondering van luttel bladzijden - eenige brieven aan ANTONIO, en enkele tusschenvoegsels der Schrijfster - waartoe de vorm verpligtte, wordt het geheel verteld door eene jonge Doctorsvrouw, eene figuur, die oorspronkelijk genoeg is, om een Boek opgang te verzekeren. Inderdaad, wij zouden het Werk het grootste onregt hebben gedaan, wanneer wij u door den ernstigen indruk, welken het op ons maakte, in den waan hadden gebragt, dat *ma chère mère* altoos straf ziet; dat BRUNO niets dan gruwelen heeft te biechten; dat andere vrolijker figuren in de stoffaadje ontbreken. In tegendeel, er zijn ongezochte tegenstellingen in menigte in - het is, voor zooverre ons de Werken der Schrijfster bekend zijn, eene der weelderigste vruch-

ten harer fantasie. Aan het frissche van het landschap, dat haar penseel voor u op het doek brengt, huwt zich het bont-gezellige, dat het leven der hoogere kringen in *Zweden* onderscheidt; - ik zou er borg voor willen blijven, dat gij mij dank zult weten u den Roman op mijnen raad te hebben aangeschaft.

Wij zijn den Heer I.J.A. GOEVERNEUR verpligt voor de uitmuntende Vertaling, voor het belangrijke fragment van FREDERIKE BREMER's autobiographie, waarmede hij dit Werk verrijkte (Voorrede, bl. IV tot VIII). Uit het onderscheid in stijl tusschen dit en het Boek zelf vertrouwen wij, dat hij, bij de vertolking van het laatste, het oorspronkelijk Zweedsch heeft geraadpleegd; - voor eenen geest, zoo vlug als den zijnen, levert de studie van dien verwanten taaltak geene ernstige zwarigheden op. Immers zelden werd eenen Auteur in eene vertaling van een boek, doorgaande in gemeenzamen stijl geschreven, meer regt gedaan, dan der Finsche Schrijfster door hem; - hoe frisch van luim b.v. is de vertelling van het duël tusschen twee meisjes, ORESTES en BRITA KAJSA, I^{ste} Deel, bl. 59-72, gebleven; - hoe getrouw het bedaarde in de bekentenis van *Lagman* HÖK, hoe hij zijne vorming tot degelijk mensch daaraan had dank te weten, dat hij werd uitgefloten als treurspeldichter, II^{de} Deel, bl. 147-153, bewaard! - Wij brengen onwillekeurig op nieuw een bewijs bij van het veelzijdige en belangrijke des Boeks. - De vertaling van het Liedje: *De Waterlelie*, is allergelukkigst; wij zouden haar mededeelen, zoo wij niet reeds te veel plaats eischten, zoo wij den Heer GOEVERNEUR niet liever vroegen: Waarom hij ons, sedert zijne *Gedichten en Rijmen*, niet weder met een oorspronkelijk blijk der hem zoo mild bedeelde gave verraste?

Het Vignet heeft iets stijfs, of liever de voorstelling wekt het vermoeden op, dat den verdienstelijken Teekenaar en Graveur, den Heer J.W. KAISER, de toestand, welken hij aanschouwelijk moest maken, niet geheel helder is geweest. Wij weten dit aan niets anders toe te schrijven, dan aan den afstand tusschen de plaats van zijn verblijf en dien der pers, waarop het Boek werd gedrukt; want wij zijn uit ondervinding zeker, dat de Heer KAISER tot die weinige onder onze Teekenaars behoort, welke zich de moeite der lezing van het Boek, waarvoor zij een Vignet zullen leveren, gaarne getroosten! - Mogt de volgende Tentoonstelling van Schilderijen in de Hoofdstad niet weder bewijzen, hoeveel regt wij hebben tot deze klagte, niet weder honderd blijken voor één opleveren - en dat in ieder genre! - hoe weinig onze Schilders zich het hoofd breken met

de opvatting der philosophie of poëzij, welke er in hun onderwerp schuilt. - Doch wij dwalen af, - nog één tikje op BEER, die lamlendig op het plaatje staat toe te kijken, BEER, eenen vreemd-klinkenden naam voor onze ooren, maar welke toch in *Zweden* bij den doop wordt gegeven, al beduidt het woord in die taal zoo goed Bruintje als bij ons[(1)]; - en nu de uitvoering, het papier en den druk geprezen, en den Heer VAN BOEKEREN in een ruim debiet, voor de zorg aan dit Werk gewijd, de welverdiende belooning toegewenscht.

III. *Oorlog en Vrede*. - De tijdsorde der uitgave ten onzent verpligt ons van dit Boek het laatst te spreken, schoon wij het anders liever het eerst hadden aangekondigd; er had dan climax in onze beoordeeling kunnen heerschen. Immers, wanneer het reeds voor menig Werk lofspraak genoeg zou zijn op ééne rij te worden geplaatst met *De Buren*, wie zou er aanspraak op durven maken voor een Boekje, dat de Schrijfster zelve niet anders wil beschouwd hebben dan - laat ons hare woorden uit het Naschrift van dit Werkje overnemen:

‘Vriendelijke Lezer en Lezeres! Wanneer gij met de bovenstaande twisten tot een gelukkig einde gekomen zijt, vermoedt gij misschien niet, dat er nog een strijd kan ontstaan tusschen - u en - mij. Doch dit is onvermijdelijk, wanneer gij *Roman* wilt noemen, 't geen ik als *Schetsen* of *Tafereelen* wensch beschouwd te hebben, welke niets minder dan aanspraak maken op den strengen zamenhang en de geregelde ontwikkeling van den Roman, ofschoon zij evenwel nog kunnen te zamen hangen. Wilt gij ze daarentegen beschouwen - b.v. als grashalmen of bloemen op eene weide, die in den wind op verschillende stelen heen en weder golven, maar hunne wortels in denzelfden bodem hebben, en zich in het licht van één en dezelfde zon ontwikkelen, zie! dan sluiten wij vrede, en ik hoop slechts, dat zij uw hart hier en daar een vriendelijk woord zullen toefluisteren over het lichtpunt, 't welk in iederen toestand, en in iederen druppel des aanwezens kan gevonden worden, over de lente, die voor edele zielen vroeger of later uit het omkleedsel van den winter te voorschijn komt.’

Oorlog en Vrede, bl. 225.

(1) Wie het geluk hebben ten onzent KEES te heeten, dragen nog dubbelzinniger naam, die dan ook bijwijlen de vraag uitlokt:
‘Hoe is 't, dat gij dus heeten zoudt?’

Wanneer de Schrijfster tegenover ons zat, zouden wij een beleefd woordje in het midden brengen over het onbeduidende en onwaarschijnlijke der intrigue van dit Boek; maar de aanmerking - en dat niet enkel uit hoffelijkheid - verzoeten, door onze hulde te brengen aan den open' zin voor het natuurschoon van *Noorwegen*, waarvan deze Schetsen getuigen, - aan de belangstelling in de oude Sagen van dat Land, waarvan zij overvloedige blijken opleveren. Het is uit dat oogpunt, dat wij dit Werkje aanbevelen; de teekening van het eindeloos getwist tusschen HARALD en SUZANNA, - den O o r l o g , - dat in een huwelijk - den V r e d e - eindigt, verraadt het talent eener Meesteres in de voorstelling van den hartstogt, welke onder alle hemelstreken dezelfde en toch altoos verscheiden is.

De vertaling schijnt van geene andere hand dan die van *Huisselijk Lief en Leed*[+]; dewijl die Vertolker, zoomin als wij, met de Liefde het vermogen gemeen heeft, schoon altijd de oude toch altoos nieuw te zijn, wachten wij ons voor herhalingen.

Het Steendrukplaatje bewijst, zoowel door teekening als door uitvoering, dat de meesterstukjes, welke de Franschen in dit genre leveren, voor de inrigting van den Heer BACKER te *Dordrecht* nog immer onbereikbare modellen blijven.

'Kunst is deugd!' zijn wij begonnen; zal men ons vergunnen, ter bevestiging dier uitspraak, op de betrekkelijk mindere waarde van *Oorlog en Vrede* dan *De Buren* opmerkzaam te maken? Het eerste is het gevolg van een uitstapje in *Noorwegen*, en ontleent zijne verdienste aan de daarin beproefde poging Noren en Zweden te verbroederen. Het laatste heeft een algemeen menschelijk belang; welligt zou het ons gelukt zijn in onze schijnbare paradox eene heilzame waarheid te doen huldigen, wanneer wij uitvoeriger hadden mogen ontwikkelen, hoe het genie der Schrijfster juist daar de hoogste bewondering verwerft en verdient, waar al hare gaven in de schoonste harmonij zamensmelten, waar haar verstand billijkt, wat haar gemoed vervult! Sta ons toe het nog eenmaal in groote trekken te beproeven. Op *Carlsfors*, het landgoed der generaalsweduwe, genieten wij met haar het leven en de natuur, in de wittebroodsweken van een jonggehuwd paar; maar van het naburige *Ramm* draagt het windje de toonen over van het orgel, door BRUNO bespeeld; muzijk, de eigenaardige streelster en stilster van een gemoed als het zijne. Het zijn klanken, die den luisterende beurtelings medeslepen en hem huivering aanjagen; symbolen van de driften, die eerst aanlokken en fluks doen terugdeinzen. Echter heeft de gevreesde kennismaking

+ [Errata] 'De vertaling schijnt van geene andere hand dan die van Huiselijk Lief en Leed.' Volgens heusche inlichting 'hebben de werken tweederlei vertalers gehad. Een van die Heeren, vernemende, dat er eerlang een derde werk van Jufvrouw Bremer bij de Erven F. Bohn staat te volgen, wordt bang, dat hem misschien alle drie de vertalingen zullen aangedikt worden. Daarom berigt hij, dat men, ingevolge bekomene inlichting der Heeren Uitgevers, de drie vertalingen aan drie verschillende personen te wijten heeft.' -
Niemand *dikke* dus ten onregte aan!

plaats; de daemon treedt het gewaande Paradijs binnen, het verledene wreekt zich; - hoe zal er licht opgaan uit den nacht, die zich over het landschap verzwaart? Prijs de studie, het talent, het genie der Schrijfster, zoo hoog gij wilt, - er wordt meer dan dit alles vereischt, om den vrede te stichten, dien gij haar dank weet; er spreekt bewustzijn, overtuiging, geweten uit hare stem, en zij verheft zich op de wieken des Geloofs! Luttel maakt het uit, of dat geloof in al zijne artikelen eensluidend is met het onze; 'de godsdienstige kennis, haar bedeeld,' is, - om de woorden toe te passen van den voortreffelijken Kerkredenaar, met wiens opstel wij de beoordeeling van dit Werk aanvingen, 'die godsdienstige kennis is tot het wezen van haren geest overgegaan, is het heerschende beginsel van al haar denken en gelooven geworden,' daarom draagt zij vruchten! Wij huldigen deze in haren zin voor velerlei karakters, in hare liefde voor de natuur, in haar opzien; - is het zoo vreemd, dat wij in hare Werken de bevestiging der woorden van TEGNÈR eerbiedigen: 'Waarheid, deugd, schoonheid, ze zijn één?'

Wij zijn tot nog toe ten onzent bewaard gebleven voor den lagen standaard van zedelijkheid, hier en ginds in het Buitenland voor het Letterkundige aan de orde van den dag; wij zijn nog niet bezocht met edelaardige roovers, onschuldige overspelers, belangwekkende misdadigers (?); maar durft gij daarom onzer Letterkunde, onzer Dichtkunst den lof toekennen, dat het doel, waarnaar zij streven moet, zal zij hare roeping vervullen, haar duidelijk voor den geest staat: vermeerdering van volksgeluk, door verheldering van begrippen, door verbreiding van zin voor de natuur, door verfijning van zedelijk gevoel, door verhooging van godsdienstig leven? Onderscheidt gij alom eerbied voor het gezond-menschelijke, ijver voor alles, wat de liefde voedt en vermeerdert, strekking om aarde en hemel, dit en het volgende leven in verband te brengen? Wij mogen slechts aanstippen, wat bereikt zoude worden, wanneer in u en mij, wanneer in ons allen, hoedanig voor het overige ook de bijzondere aanleg van onzen geest, hoe verscheiden ook de aard onzer gaven moge zijn, wanneer in ons allen het beginsel blaakte: 'CHRISTUS leeft in mij!'

Het is slechts eene vraag; - den wensch, dat het meer dus mogte zijn, zult gij mij niet euvel duiden.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Verhaal eener reis naar Algiers en van een driejarig verblijf op de Noordkust van Afrika, gedurende de jaren 1831-1834, *door* Albert Erath, *Med. Dr. te Rottenburg aan den Neckar. Uit het Hoogduitsch. Te Groningen, bij* A.L. Scholtens. 1841. V en 193 bl.

Den 12^{den} April, 1831, reed een nieuwe reiswagen, met twee snelle paarden bespannen, uit de stad *Rottenburg* aan den *Neckar*. Deze reiswagen hield in: den Med. Doctor A. ERATH, benevens zijne vrouw en vier kinderen, en daarenboven al het goed en den eigendom van gezegden Med. Doctor.

Den (den datum vindt men niet juist opgegeven) van het jaar 1834 reed een voermanswagen, beladen met onzen Doctor en zijne kinderen, benevens eenen niet al te grooten koffer, die het onbeduidende vermogen van de reizigers bevattede, in de stad *Rottenburg* aan den *Neckar*; de vrouw had hare laatste rustplaats in *Algiers* gevonden.

Tusschen dezen uit- en intogt ligt het verhaal op den titel genoemd. De Doctor werd door het verhuizen van zoo vele zijner landslieden naar de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*, in de jaren 1828-30, alleen ten gevolge van berigten van daar reeds gevestigden, aangespoord, ook de reize aan te nemen; ‘geene ontevredenheid met de inrigtingen en Wetten van zijn Vaderland, of andere staatkundige redenen bragten hem tot dit besluit. Zijne *voor*liefde voor republikeinsche regeringsvormen, in de scholen aangekweekt, was reeds lang door de ondervinding gezuiverd en verkoeld. Hem lokten alleen de stoffelijke voordeelen dier Landen.’ Hoe hij, in plaats van in *Noord-Amerika*, in *Algiers* is aangeland, staat in het Boek te lezen, hetwelk daarom vooral geschreven is, ‘om hen, die lust tot verhuizen hebben, te waarschuwen, en de schitterende beloften, welke sommige wervers van de nieuwe volkplanting *Algiers* gegeven hebben, door de getrouwe schildering der dingen, in het ware licht te plaatsen.’ Dit is zekerlijk de beste zijde van

het Boek, en wij hopen, dat deze waarschuwing op prijs zal gesteld worden door de inwoners van *Rottenburg* aan den *Neckar* en omstreken. Wij, Nederlanders, gelooven die niet noodig te hebben, en daarom had het Boek wel onvertaald kunnen blijven, te meer, daar hetgeen hier omtrent *Algiers*, enz. gezegd wordt, elders overvloedig en beter te vinden is.

Deze korte aankondiging zij genoeg: Wij hebben medelijden met den Doctor, vooral bij het lezen der laatste periode van het Boek; daar heet het: ‘Velen betreurden mijn lot, en meenden mij te troosten met de verzekering, dat de mensch tevreden zijn konde, wanneer hij maar gezond was.’ Voorwaar een droevige troost voor eenen Medicinae Doctor.

Het vignetje op den titel, met de namen van Teekenaar en Graveur, alsmede de hier en daar tusschengevoegde rijmelarijen, zijn ellendig.

Allen Prescott. Tooneelen uit dorp en stad in Nieuw-Engeland. Uit het Engelsch.

De rang is slechts de stempel, vriend!
De man is 't goud der guinje.
BURNS.

In twee Deelen. Deventer, m. ballot. 1840.

De Vertaler bereidt er ons in zijne Voorrede op voor, dat wij in dit Boek geene ‘kokende hartstogten,’ of ‘schrikkelijke feiten’ zullen aantreffen. Hij gaat nog verder, en verklaart, dat wij niets meer verwachten moeten dan ‘een eenvoudig verhaal, dat naauwelijks op iets anders aanspraak maakt, dan op getrouwheid van teekening en juistheid van opmerking.’ Laat u echter door dien al te zedigen aanhef niet misleiden, Lezer! Naderhand kan hij zelf niet ontveinzen, dat de aardige schetsen van het dorpsleven; het ware, het verstandige, het goede, dat de bewoners

der liefelijke dreven

onderscheidt; het menschelijke, in den mensch gehuldigd, tot de hoofdverdiensten van dit Werk behooren; dat het deze waren, die hem tot de vertaling uitlokten. Indien hij er dit niet had bijgevoegd, en daardoor verraden, dat hij het *eenvoudig verhaal* toch niet zoo heel eenvoudig vond, en het *naauwelijks iets anders* niet al te naauw wilde genomen hebben, zoudt gij het zonderlinge schouwspel gezien hebben van eenen Recensent, die het voor den oorspronkelijken Auteur tegen zijnen Vertaler opneemt. Want inderdaad, *Allen Prescott* is, ondanks

zijn eenvoudig en boersch voorkomen, eene allergelukkigste proeve in die soort van beschrijvenden karakterroman, waarin de Engelschen zulke groote Meesters zijn. Ik zou mijner lieve Lezeressen de intrigue niet durven verhalen, zoo bang ben ik, dat zij, door hare eenvoudigheid, van de lezing van het Boek zouden worden afgeschrikt. Mij dunkt, ik hoor haar gesprek:

'Heb je *Allen Prescott* gelezen, LIZE?'

'Ja, ANNE!'

'Is het mooi?'

'Heel aardig.'

'Wat is het voor eene soort van Boek?'

'o Heel simpel. Verbeeld u, het is niet anders dan de geschiedenis van eenen jongen borst, enz.'

'Lieve Hemel! is het anders niet? Dan begin ik er niet aan.'

Lieve Dame! wilt gij mij, of liever u zelve, eene kleine dienst en een groot genoegen doen, ik bid u, lees dan, lees *Allen Prescott*.

'Maar waarin steekt dan het mooije van het Boek?'

Dat is niet zoo gemakkelijk te zeggen; het is eene eenvoudige veldbloem, welker schoon zich moeijelijk beschrijven laat. Ik kan hier wel nederschrijven, dat de tafereelen, die het bevat, met de pen gepenseeld schijnen te zijn, zoo natuurlijk en levendig zijn zij voorgesteld; dat de adem dezer frissche Natuur de beelden, die ze stofferen, bezielt, waardoor zij den blos eener innerlijke gezondheid op de wangen dragen; dat eenvoudige lippen levenswijsheid leeren, en alledaagsche personen uitmuntende spiegels van stille, maar zeldzame deugden zijn; eindelijk, dat de onopgesmukte en toch schilderende stijl over het geheel eene zachte en levendige tint verspreidt, waardoor het geheel te harmonischer werkt. Maar met dat alles geef ik u nog geen denkbeeld van de zoete gewaarwording, die men onder de lezing van dit Boek gevoelt; niet anders, dan alsof men waarlijk in 'de liefelijke dreven' en onder de beminnelijke menschen leefde, welke men hier geteekend vindt. Lees dus, lieve Dame! en ook gij, Mijneheeren, die, onder de overprikkeling van de getruffeerde en gepeperde lectuur van de mode, nog niet allen zin voor het eenvoudige hebt verloren! leest *Allen Prescott*.

De Vertaler noemt zich niet. Het is echter voor hem moeijelijker zijne talentvolle hand te verbergen, dan zijnen beroemden naam. Wie die hand herkent, zal zich niet verwonderen,

dat het Boek een voorbeeld van goede vertolking is, waaraan wij onze Heeren Vertalers uitnoodigen een lesje te nemen.

Groninger Volks-Almanak voor 1842 (*Zesde Jaargang*). *Te Groningen, bij* j. oomkens. 40 en 190 bl. in 12°.

Deze Almanak, ons wat laat geworden, ziet er, uit- en inwendig, zeer fatsoenlijk uit. De inktvermorsing op den omslag mogt wel wat minder zijn; maar de Heer OOMKENS schijnt voor die zwarte vlekken eene bijzondere praedilectie te hebben. Onder de steendrukjes verdienen het portret van JOHANNES WESSEL GANSEVOORT en TRYNTJE, vooral TRYNTJE, allen lof. De inhoud is, zoo als naar ons inzien ook behoort, bijna uitsluitend provinciaal, dat is, de hier voorkomende onderwerpen hebben meestal betrekking op de Provincie. Wij vinden hier eene korte Levensschets van voorn. GANSEVOORT; iets *Over het gebouw voor het Geregtshof te Groningen; Over den ouden loop der A* aldaar; eenige berigten omtrent DOEDE *van Amsweer*; iets *Over het Klooster ter Apel*; over *Groningen* in 1747 en 1748, enz., alle in *proza*.

Aan de voorstanders van Bewaarscholen, - Referent behoort er ook toe, mits zij goed zijn, en onder een goed toevoorzigt staan, en niet slechts opgerigt zijn om de ijdelheid van eenige oude en jonge, gehuwde en ongehuwde dames, te streelen, - aan de voorstanders van Bewaarscholen bevelen wij de lezing van het Stukje over de school voor de armen te *Groningen*; zij kan tot model dienen. - Dat de kinderen, onder het voorlezen van een Bijbelsch verhaal, aldaar altijd met gevouwene handen moeten zitten, vinden wij wat al te *piëtistisch*.

Onder de Dichtstukjes treft men er eenige in het Groninger dialect aan, waaronder *De Hauwlijks-brijf* voor de kennis der dialecten, als geschreven in de taal der Stad en van het Hoogeland, opmerking verdient. Van de overige Dichtstukjes beviel ons *Het Concert* wel het meest.

De Groninger Volks-Almanak is weder dit jaar niet de minste onder de broederen.

Boekbeoordeelingen.

Maleisch leesboek voor Eerstbeginnenden en Meergevorderden, door *A. Meursinge*, Cand. tot den Heil. Dienst, Litt. Hum. Doct., Adjutor Interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te Leyden. Leyden, bij S. en J. Luchtmans, 1842. VIII en 59 blz. 8°.

De Maleische taal wordt door verschillende personen met verschillende oogmerken beoefend. De meesten stellen zich slechts voor, zich haren meest gebruikelijken woordenschat en haar Schrift eigen te maken, om zich in *Indië* in kerkelijke of handelszaken of in den dagelijkschen omgang daarvan te kunnen bedienen. Betrekkelijk weinigen stellen zich ten doel hunne taalkennis aan te wenden tot eene grondige studie der Maleische Geschriften, en aldus zoo diep mogelijk in den geest des Volks in te dringen. Allergeringst is het aantal van hen, die de taal zelve tot het voorwerp hunner beschouwing kiezen, en met wijsgeerigen blik hare ontwikkeling en hare wetten gadeslaan, om de uitkomsten van hun onderzoek als een schakel in de keten hunner algemeene taalstudie in te voegen, en in deze taal, gelijk in andere, den spiegel der verstandelijke ontwikkeling te zien van het Volk, dat haar gevormd heeft en zich van haar als het voertuig zijner denkbeelden bedient.

Zulk een hoog wetenschappelijk standpunt, als de laatstgemelde beoefeningswijze vereischt, is in ons Vaderland zeldzaam, en de Maleische taal met alle hare zusters is in dit opzigt bijzonder ongelukkig geweest. Hoezeer hare beoefening in ons Land, meer dan in eenig ander, inheemsch is, is zij aan onze beste taalkenners onbekend gebleven, en haar belang voor de wijsgeerige taalstudie is misschien door weinigen vermoed, voordat WILHELM VON HUMBOLDT in zijn uitgebreid en diepdoordacht Werk: *Ueber die Kawi-Sprache auf der Insel Java*, haar in den kring zijner

onderzoekingen opnam. Wij kunnen niet nalaten hier in he voorbijgaan dit Werk aan onze Landgenooten aan te bevelen, welks belangrijke uitkomsten wij welligt elders gelegenheid zullen vinden hun kortelijk voor te stellen.

Onze rigting is praktisch, en maar al te dikwijls zeer oppervlakkig praktisch. Omdat wij een handeldrijvend Volk zijn, leeren wij het noodzakelijke om onze betrekkingen met vreemde Volken gaande te houden; maar wij verzuimen om ze grondig te bestuderen, al ware het slechts met het doel om er beter partij van te trekken. Anders hebben de Engelschen in *Indië* gedaan. En toch is bij hen ook de praktische rigting heerschende; zuivere liefde voor de Wetenschap heeft slechts zelden hunne studiën bestuurd. Maar de grondigheid en veelomvattendheid hunner nasporingen heeft niet te min belangrijke resultaten aan de Wetenschap opgeleverd. Zelfs op *Java* hebben zij ons den weg gebaand tot naauwkeurige studie. Wil men een voorbeeld van het onderscheid? Na een tweehonderdjarig handelsverkeer met *Java*, hadden wij noch Spraakkunst noch Woordenboek van de Javaansche taal. Niemand had haar regelmatig beoefend. Wij waren evenzeer onbekend met de wetten en instellingen, als met de Letterkunde der Javanen. De kennis der Maleische taal was ons genoeg, omdat men daar overal mede te regt kon, omdat zij de *lingua franca* van den Archipel is. RAFFLES, gedurende zijn kortstondig bewind, verzamelt met ongeloofelijke moeite en vlijt de belangrijkste berigten over der Javanen instellingen, voormalige beschaving, Geschiedenis en Letterkunde. De Nederlandsche Vertaler zijner *History of Java* laat weinig meer staan, dan wat tot handel en cultures in onmiddelijk verband staat, en schrapt het overige weg als *curiositeiten*.

Het is mijn doel niet, hier thans te wijzen op de ongenoegzaamheid der uitsluitende beoefening van het Maleisch. De Hoogleeraar ROORDA heeft zulks in het Koninklijk Instituut, ten aanhoore van het hoofd des Staats gedaan, en heeft met warmte gesproken, omdat hij met overtuiging sprak. De betere inzigten omtrent dit onderwerp winnen meer en meer veld; den beoefenaar van het Javaansch ontbreekt het niet meer, althans aan de noodzakelijkste hulpmiddelen; en er bestaat eenige reden om binnen weinige jaren een glansrijk tijdperk voor dezen tak der taalstudie te verwachten. Wij hopen slechts, dat ook het Boegineesch en andere taaltakken van den Archipel eerlang mede eene plaats in ons onderzoek zullen bekleeden.

Wanneer ik mij eenstemmig verklaar met hen, die de beoefening van het Maleisch alléén ongenoegzaam keuren, neemt dit echter niet weg, dat ik de kennis van het Maleisch nog altijd als de eerste en noodzakelijkste behoefte beschouw. Alles wat dus strekken kan om deze algemeener, vruchtbaarder, grondiger te maken, juich ik van ganscher harte toe. En men wane niet, dat hier weinig te doen is overig gebleven. Ik zeide reeds, dat wij de taal nog niet wijsgeerig beoefend hebben. Maar ook de Letterkunde is ons nog zeer onvolkomen bekend. WERNDLY gaf er ons een overzigt van in de *Maleische Boekzaal*, aan zijne *Maleische Spraakkunst* toegevoegd; de Heer ANGELBEEK vond het niet noodig dit aanhangsel in den herdruk van WERNDLY's Werk te bewaren. In *Frankrijk* werd het gemis daarvan opgemerkt en betreurd door ABEL RÉMUSAT en JACQUET, en de laatste gaf in het *Nouveau Journal Asiatique* van 1832 eene vertaling der Boekzaal van WERNDLY, met vele belangrijke aanteekeningen verrijkt, en een aanzienlijk Supplement van Werken, die aan WERNDLY onbekend waren gebleven, onder den titel van *Bibliothèque Malaye*. In het *Journal Asiatique* van 1840 gaf DULAURIER een' beredeneerden Catalogus van de Maleische Handschriften der Koninklijke Asiatische Maatschappij te *Londen*. In deze beide Stukken is schier alles zamengevat wat van de Maleische Letterkunde bekend is.

Onze openbare Bibliotheken bezitten ongeloofelijk weinig Maleische Handschriften. De Bibliotheek der Leydsche Hoogeschool, die door de kostbare Verzameling harer Oostersche Handschriften zulk eenen grooten naam heeft verworven, telt slechts vier of vijf Maleische. Er zijn echter bijzondere personen, die op het bezit van aanzienlijker collectiën mogen bogen; de Hoogl. ROORDA VAN EYSINGA, te *Breda*, bezit in Maleische en Javaansche Geschriften waarschijnlijk eene der rijkste Verzamelingen van *Europa*. Het zou een nuttige arbeid zijn, indien iemand de Catalogen van JACQUET en DULAURIER tot een geheel voor onze Landgenooten wilde omwerken, verrijkt met berigten omtrent het zeker niet onaanzienlijk getal van hun onbekend gebleven Geschriften, waarvan in ons Vaderland exemplaren te vinden zijn.

Met deze opmerkingen heb ik den Lezer op het standpunt pogen te brengen, vanwaar ik het *Maleisch Leesboek* van den Heer MEURSINGE wilde beschouwen. Na zijne zoo naauwkeurig bewerkte uitgave van SOJUTI's Werk over de Uitleggers van den Koran, liet zich niets dan goeds van hem verwachten. Laat ons zien, hoe hij aan die verwachting heeft beantwoord.

Omtrent het doel van zijn Werk, zegt de Schrijver in de Voorrede het navolgende: ‘Ons verlicht Bestuur, de beoefening der talen onzer koloniën op prijs stellende, heeft het niet aan pogingen laten ontbreken om dezelve ook hier te lande te bevorderen, en toen ik voor omstreeks drie jaren mijne aanstelling bij de Oostersche Handschriften der Academische Bibliotheek te *Leyden* ontving, werd mij tevens een wenk gegeven om de studie der Maleische taal met die der Persische en Semitische te verbinden; want het is de Maleische taal die, als de zoetvloeijendste, beschaafdste en meest verspreide in den Indischen Archipel, het eerst in aanmerking komt. Nadat ik het nu tot zekere hoogte in de beoefening dier taal gebragt had, wenschte ik ook mijne verkregene kennis nuttig aan te wenden, zoowel door eene bijdrage tot de literatuur van het Maleisch te leveren, als door mij onledig te houden met het onderwijs dezer taal aan allen die, eenige betrekking in de Oostindische bezittingen zullende bekleeden, behoefte gevoelen om zich de hoofdtaal dezer gewesten eenigermate eigen te maken. Daartoe heb ik dit Boekje bestemd.’ Wijsgeerige navorsching der taal kon in het plan van zulk een Werkje niet vallen, maar de Schrijver heeft er zich echter niet slechts mede voorgesteld een Leerboek voor het onderwijs te leveren, maar ook eene Bijdrage tot de Literatuur. Tegen dit plan is niets aan te merken. Dit tweeledig doel laat zich zeer wel vereenigen, en door nog iets meer te willen geven dan een eenvoudig Leerboek, heeft de Schrijver een getuigenis afgelegd van het wetenschappelijk standpunt, waarop hij zich bevindt, zoo als wij dat van hem verwachtten.

Wij mogen uit het gezegde opmaken, dat de Schrijver ons niet slechts eene Bloemlezing uit reeds uitgegevene Geschriften wilde geven, maar ook ons met nog onbekende Geschriften wilde bekend maken. Wij vertrouwen zelfs, dat hij zich tot het laatste zou bepaald hebben, indien hij een genoegzaam aantal Handschriften ter zijner beschikking had gehad, om tevens ‘den overgang van het gemakkelijke en eenvoudige tot het meer moeijelijke en ingewikkelde, zoowel als de noodige afwisseling van stijl, en zuiverheid van taal,’ alles noodzakelijke vereischten in een Leerboek, te kunnen in het oog houden. Men zal het niet dan kunnen goedkeuren, dat de Heer M. de bruikbaarheid van zijn Boek niet aan de zucht om iets nieuws te leveren heeft willen opofferen. Wij vinden hier dus gedeeltelijk uittreksels uit de wegens hunne schaarschheid en duurte voor de meesten schier ontoegankelijke Maleische Geschriften, door den Heer

ROORDA VAN EYSINGA uitgegeven, waarvan het gebruik door dien Geleerde op heusche wijze aan den Schrijver is toegestaan; terwijl de helft van het Boekje wordt ingenomen door uittreksels uit eenen tot dusver geheel onbekenden Maleischen Roman.

Van bl. 3-16 lezen wij uittreksels uit het meest bekende en misschien ook beste van alle Maleische Geschriften: *De Kroon der Koningen*. Te regt noemt JACQUET de uitgave van dit Werk: '*La couronne des impressions de Batavia*.' Naar mijn inzien ware het wenschelijk geweest, dat de Heer M. zoowel bij dit Werk als bij de overige, waaruit hij uittreksels geplaatst heeft, eene korte letterkundige *notice* gevoegd had. Inzonderheid had ik gaarne des Schrijvers gevoelen aangaande den Schrijver en den oorsprong van de *Kroon der Koningen* vernomen, daar er eenige vragen hieromtrent bij mij zijn opgerezen, die ik wil mededeelen om nader onderzoek uit te lokken.

Op bl. 7 (der uitgave van den Hr. R.v.E.) doet de Schrijver verslag van de wijze, waarop hij zijn Boek heeft zamengesteld, en noemt de navolgende Werken op, waaruit het getrokken is: منهاج السلاطين, [l. الحساسن] اخلاق . Deze titels zijn alle Arabisch. Of echter de Arabische tekst of slechts Maleische overzettingen daarvan door den Schrijver gebruikt zijn, ja zelfs, of al deze Boeken werkelijk van Arabischen oorsprong zijn, is moeijelijk te bepalen, daar de Maleische Geschriften doorgaans ook Arabische titels dragen. De اخلاق الحاسن is echter een bekend Perzisch Geschrift (ook de Perzen maken van Arabische titels gebruik), en het verdient opmerking, dat de voorbeelden uit de Geschiedenis, die schier op elke bladzijde van de *Kroon der Koningen* voorkomen, meest alle uit de Perzische en Arabische, nimmer uit de eigene Geschiedenis of Overleveringen der Maleijers, getrokken zijn. Ik meen dus met regt te kunnen beweren, dat schier het geheele Werk uit Arabische en Perzische bronnen gevloeid is, en slechts weinig oorspronkelijks bevat, hetgeen deszelfs belangrijkheid voor hem, die er de Maleijers uit wil leeren kennen, zeker niet vermeerdert.

Op bl. 5 en meermalen noemt de Schrijver zich بخاری (Bochârie), en op den titel noemt de Heer R.v.E. hem بخاری ث جوهر, gelijk hij ook op bl. 2 der aanteekeningen vooronderstelt, dat dit Boek te *Djohor* op *Malacca* vervaardigd

is. Op welken grond dit steunt, is mij onbekend. Op bl. 6 zegt de Schrijver:

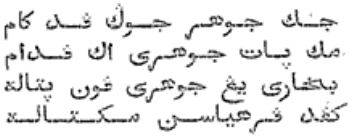

Hier heeft جوهري de beteekenis van *Juwelier*, en is als zoodanig een zeer bekend Arabisch woord. Doch met eene kleine wijziging in de uitspraak zou het een *nomen gentilitium* kunnen zijn van den naam der Stad *Djohor*, op Arabische wijze afgeleid. Indien het nu van elders zeker is, dat de Schrijver te *Djohor* geboren of woonachtig was, dan ligt in de gemelde regels zonder twijfel eene toespeling op den naam dier Stad. Doch is dit van elders niet blijkbaar, dan houd ik het voor zeer waarschijnlijk, dat de meening, dat de Schrijver te *Djohor* te huis behoorde, op deze vermeende toespeling gebouwd is.

Dit laatste nu wordt mij ook door den naam بخاري waarschijnlijk gemaakt, dien het natuurlijk is op te vatten als het gentilitium van بخارَى (Bucharest) in *Tartarije*. Want de verklaring van dezen naam, op bl. 3 der Voorrede door den Hr. R.v.E. gegeven, komt mij zeer twijfelachtig voor. Ten minste wordt بخار in de daar vermelde beteekenis in de Arabische Lexica niet gevonden.

De Arabieren voegen gewoonlijk bij hunne eigennamen, namen, van hunne geboorteplaats en beroep ontleend, en de kinderen erven deze als familienamen van hunne ouders. De namen بخاري en جوهري , beide zijn door uitstekende personen gedragen, die in de Geschiedenis der Arabische Letterkunde bekend zijn. De Schrijver van de *Kroon der Koningen* is dus, naar mijn vermoeden, een Arabier geweest, en door deze meening laat zich ook zijne vrij uitgebreide kennis der Arabische en Perzische Letterkunde gemakkelijker verklaren.

Of echter deze Arabier zelf voor de Maleijers geschreven en zich van hunne taal bediend hebbe, dan of het geheele Werk, gelijk verreweg het grootste deel der Maleische Geschriften, slechts voor eene eenigzins omgewerkte vertaling te houden zij, zou ik niet durven beslissen. De geheimzinnige wijze, waarop op bl. 7 de tijd, waarin dit Boek geschreven werd, is aange-

duid, is geheel in den smaak van westelijk *Azië*. Men zie b.v., wat D'HERBELOT in het artikel *Akhlak Al Mohaseni* van het boven vermelde Perzische Werk zegt. Daarentegen schijnt de wijze, waarop de Schrijver op bl. 223 tegen het lezen der verdichte Verhalen uitvaart, die bij de Maleijers in omloop zijn, eenen Schrijver aan te duiden, die bepaaldelijk voor dit Volk geschreven heeft. Doch zelfs dit argument is verre van beslissend. Want gelijk de Javanen, de groote Heldendichten van *Hindostan* in hunne taal overbrengende, daaraan geheel de lokale kleur van hun eigen Land medegedeeld en ze alzoo tot nationale gedenkstukken hebben omgevormd, geven ook de Maleische Schrijvers, schoon hunne stof meestal van vreemde talen ontleenende, daaraan door toespelingen op Maleische zeden en gewoonten, en door tusschengevoegde, soms zeer langwijlige zedelessen, een' zweem van oorspronkelijkheid. Hiervan heb ik vooral gelegenheid gehad mij te overtuigen door eene gedeeltelijke vergelijking van den Maleischen en Arabischen tekst der fabelen van BIDPAI. D'HERBELOT spreekt van een Arabisch Werk (art. *Tag' al Salathin*), dat denzelfden titel voert als het Maleische Geschrift, waarvan wij hier spreken. ‘C'est un traité des bons et des mauvais Princes,’ zegt hij, ‘sans nom d'auteur.’ Ik geloof niet, dat ons Geschrift, welks inhoud veel omvattender is, daar iets mede gemeen heeft.

De Heer M. heeft uit de *Kroon der Koningen* eene reeks van merkwaardige gezegden of historische anekdoten gekozen, en met regt zijn Leesboek daarmede geopend. Want daar dit Werk boven bijna alle andere mij bekende Maleische Geschriften door zuiverheid van taal en netheid van stijl uitmunt, heeft men hier zelden met die eigenaardige moeijelijkheden te kampen, welke uit den gebrekkigen periodebouw der Maleijers voortvloeijen, en eenige meerdere oefening vorderen, om den draad niet te verliezen. Van de opgenomene Stukjes is er mij één (beginnende bl. 4, r. 1 v.o.) onbeduidend, en één (bl. 9, r. 9), bij gemis van het verband, minder duidelijk voorgekomen. De overgang van het gemakkelijkere tot het moeijelijkere is zeer wel in het oog gehouden.

Van bl. 17-45 volgt het belangrijkste gedeelte van dit Werkje: uittreksels van eenen Roman, vervat in den Leydschen Codex, N°. 1401. Waarschijnlijk heeft deze Roman geenen eigenlijken titel, gelijk meermalen met Maleische Geschriften het geval is. Men zou denzelven حكاية بسطو راج kunnen noemen. Hoe de naam بسطو moet worden uitgesproken, heeft de Hr. M.

in het midden gelaten, en waag ik niet te beslissen. Deze Roman komt niet voor op de Catalogen van JACQUET en DULAURIER. Ook heeft de Hr. M. vergeefsche pogingen aangewend, om er een tweede afschrift van te bekomen. De reden, waarom deze Roman hier niet in zijn geheel is medegedeeld, ligt in den bedorven staat van het Leydsche HS. De Hr. M. heeft slechts die Stukken medegedeeld, waarin de tekst het zuiverste was, en door tusschengevoegde overgangen gezorgd, dat de zamenhang des verhaals niet voor den Lezer verloren ging. Uit de Voorrede vernemen wij, dat deze Roman uit het Siameesch vertaald is. De stijl is minder goed dan die van de *Kroon der Koningen*; echter zal men slechts weinige wezenlijke zwarigheden aantreffen. De aanvang van het Stuk, beginnende bl. 30, r. 5 v.o., is mij duister gebleven; vooral begrijp ik niet, hoe de woorden دارة برلمورن لاك hier in het verband voegen, en bijna zou ik vermoeden, dat er iets in den Codex was uitgevallen.

Van bl. 46-54 volgen uittreksels uit den bekenden Roman *Ismâ Jatiem*. De Heer ROORDA VAN EYSINGA heeft dezen Roman in 1821 te *Batavia*, alleen in het Maleisch, uitgegeven, en in het X^{de} Deel der *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap* eene uitvoerige inhoudsopgave met vertaalde uittreksels daarvan geplaatst. De Schrijver van dit Werk wordt اسماعيل (ISMAËL) genaamd; doch in hoeverre zijn Werk aanspraak op oorspronkelijkheid mag maken, durf ik niet beslissen. De taal is zuiver, maar de stijl gerekt, en hier en daar ingewikkeld en duister. Het geheele Werk is doormengd met vele verzen en spreuken in de Kirendam-taal, een dialekt van het Sanskrit, welks Vaderland het zuiden van *Indië* is. Het hoofddoel van dit Geschrift is het beeld te ontwerpen van eenen volmaakten Staatsdienaar. Het staat bij de Maleijers in hooge achting. De fragmenten, door den Heer M. opgenomen, bevatten slechts zuiver Maleisch, geven eenig denkbeeld van het karakter des Werks, en zullen dengenen, die het voorafgaande naauwkeurig bestudeerd heeft, geene belangrijke zwarigheden aanbieden.

Het laatste Stuk in dit Bundeltje (bl. 55-59) is eene belangrijke Volksoverlevering aangaande de verschrikkelijke uitbarsting van den Vulkaan *Tambora* op het eiland *Sumbawa* in 1815, overgenomen uit het tweede Stuk van het *Handboek der Landen Volkenkunde van Neerlandsch Indië*, door den Heer ROORDA VAN EYSINGA. Dit Stuk, zoo volkomen geschikt om de denkwijze

der Maleijers over de oorzaak van groote volksrampen te kenschetsen, verdient volkomen zijne plaats in dit Werkje, en de moeijelijkheden, die het laatste gedeelte er van bevat, regtvaardigen deszelfs plaatsing aan het einde.

Men zal uit deze inhoudsopgave bespeuren, dat dit Werkje eene onderhoudende en uitlokkende lektuur oplevert. De keuze en rangschikking der Stukken komt ons voor bijna onbepaalde goedkeuring te verdienen. Laat ons thans nagaan, hoe de Hr. M. zich, in andere opzigten, van zijne taak als Uitgever gekweten heeft.

Wat de spelling betreft, mogen wij niet voorbijzien, dat het den Hr. M. aan vaste grondregels ontbroken heeft. Er heerscht in dit opzigt veel onregelmatigheid, zoowel in de HSS. als in de uitgegevene Stukken, en zelfs in de Woordenboeken van MARSDEN en ROORDA VAN EYSINGA. Met volkomene, doch misschien te strenge consequentie, en daardoor niet zonder willekeur, is dit onderwerp behandeld in *An attempt to elucidate the principles of Malayan Orthography, by* W. ROBERTSON; Fort Marlborough (Benkoelen), 1823. Dit Werkje is in *Europa* zeer zeldzaam; doch de beginselen, daarin voorgesteld, zijn aangenomen en uiteengezet in de uitvoerige *Grammaire Malaie*, gevoegd achter de bekroonde Prijsverhandeling van A.A.E. SCHLEIERMACHER, *De l'influence de l'Ecriture sur le langage*; Darmstadt, 1835. Dit Werk is vermoedelijk aan den Hr. M. onbekend gebleven. Wij durven hem de lezing daarvan gerustelijk aanbevelen, en twijfelen niet, of hij zal, met betrekking tot de Orthographie, daardoor een vaster terrein winnen, schoon hij ook aan sommige regelen zijn zegel niet mogt hechten.

Wij zouden verre de grenzen overschrijden, die wij ons voor deze aankondiging hebben voorgesteld, indien wij hier onze meening over de Maleische spelling wilden uiteenzetten, en de schrijfwijze van den Heer M. daaraan toetsen. Wij bepalen ons tot eene enkele opmerking.

De ق wordt door de Maleijers alleen als sluitletter gebezigd, maar haar gebruik kan niet naar willekeur met dat der ك worden verwisseld, dewijl het op een verschil in uitspraak gegrond is. Het Javaansch kent dit zelfde onderscheid (zie CORNETS DE GROOT; *Javaansche Spraakkunst*, in het XV^{de} Deel der *Verhand. v.h. Bat. Gen.*, p. 13); doch kan het verschil niet door een afzonderlijk letterteeken uitdrukken. De Maleijers hebben daartoe eene letter van het Arabisch alphabet te baat genomen, die met geen klank in de Polynesische alphabets over-

eenstemt, en ook in zuiver Maleische woorden nimmer anders door hen gebezigd wordt. Spellingen dus, als بايك , p. 5 en meermalen, تيتك , p. 6, نايك , p. 22, enz. schijnen te moeten worden afgekeurd.

De Suffix له behoort altoos aan het voorafgaande woord te worden vastgeschreven, en brengt, als alle Suffixen, verschuiving van den toon mede. De betoonde lettergreep, wanneer zij eenvoudig of open is, ontvangt altoos een der حروف مد , en daarentegen moet de lettergreep, die vroeger den toon had, tegelijk daarmede, ook van de حروف مد beroofd worden. Men leze dus b.v., p. 20, كمبليله , voor كمبال له ; p. 17, ككندالة , voor ككندله ; p. 25, هريله , voor هاريله ; p. 35, اتوله , voor ايتوله , en zoo ook p. 10, تلفاك , voor تلفاك ; p. 28, برتن , voor بورتن , enz.

Inzonderheid heeft het mij verwonderd zoo vele fautieve spellingen van Arabische woorden bewaard te vinden, die den aan zich zelven overgelaten' beoefenaar der Maleische taal groote zwarigheden kunnen veroorzaken, zoo als عاليم , p. 7, voor عالم; القيصة , p. 29, voor القصة , p. 36, voor مقصود ; vooral زينة , p. 31, voor زنا , en مسلحة , p. 36, voor مصلحة . Ook zouden wij liever in Arabische woorden het gebruik der ة zien vastgehouden, en حكمة, أخرة, نعمة, رعية schrijven, terwijl wij het aan den anderen kant zeer goedkeuren, dat de Hr. M. dit schrijfteeken uit zuiver Maleische woorden verbannen heeft, ook daar, waar de gedrukte tekst, door hem gevolgd, het aanbood.

Op p. 21 is مراتب , voor مراتف , waarschijnlijk een drukfout. Voor het overige verdient de correctie grooten lof, en hebben wij slechts de volgende misstellingen opgemerkt: p. 18, برقارغ , l. برفارغ ; p. 33, هيك , l. هيڤ ; p. 58, ماسع۲ , l. ماسغ۲ .

Wij gaan over tot een belangrijker onderwerp, de vaststelling van den tekst. In de uit gedrukte Werken overgenomen stukken heeft de Schrijver zich alleen tot eenige verbeteringen in de spelling bepaald, en vinden wij slechts eenmaal (p. 50) den tekst door conjectuur hersteld. Anders is het gelegen met de uittreksels uit den Leydschen Codex, N°. 1401. De afschrijver toch was, volgens den Hr. M. (Voorrede, p. VI), de taal

waarschijnlijk niet volkomen magtig, weshalve hij onduidelijk geschreven woorden verkeerd las. Het aantal plaatsen, die in dit gedeelte des Werks door conjectuur hersteld zijn, is vrij aanzienlijk; de verbeteringen zijn meest altijd gelukkig, en somtijds ook vernuftig. Met de lezing خراون [beter بين] بيني , bl. 39, kan ik mij niet vereenigen, dewijl بين , zooveel ik weet, nimmer anders dan van *gehuwde vrouwen*, en خراون alleen van *maagden* gebezigd wordt. Men zou, wel is waar, *vrouwen en maagden* kunnen vertalen, daar een *asyndeton* in dergelijke uitdrukkingen in de Maleische taal niet ongewoon is, zoo als in het dikwijls voorkomende منتري هلبالغ ; doch dit heeft slechts plaats, waar personen of zaken genoemd worden, die als onafscheidelijk bij elkander behooren. Zonder meerdere voorbeelden der hier voorkomende verbinding zou ik deze van de lezing des HS. zoo zeer afwijkende gissing niet durven aannemen. Ik weet hier echter niets beters voor in de plaats te geven. Op bl. 40 kan ik mijn zegel niet hechten aan de door den Hr. M. aangenomen lezing: منجنجوغ [beter منجنجغ] كاك . Het woord جنجغ beteekent eigenlijk *dragen, ligten, opheffen*. De Maleijers, iets uit de hand eens Vorsten ontvangende, heffen het ten teeken van eerbied op naar het hoofd, en vandaar heeft dit woord de beteekenis gekregen van *hulde bewijzen*, die echter bezwaarlijk met كاك verbonden kan worden. Ik zou منجنجغ دلى lezen, dat nog nader bij de lezing van den Codex komt, en ook elders dikwijls (zie b.v. bl. 45) wordt aangetroffen.

Zoowel in de vroeger reeds gedrukte, als in de hier voor het eerst uitgegevene Stukken, zijn eenige minder duidelijke plaatsen overig, waarvan het moeijelijk is te bepalen, of zij hunne duisterheid aan corruptie, of aan de minder gelukkige conceptie van den oorspronkelijken Schrijver verschuldigd zijn. De Maleische taal legt aan de kritiek bijzondere zwarigheden in den weg. Want ofschoon zij zich doorgaans binnen bepaalde uitdrukkingsvormen beweegt, wijkt zij nu en dan daarvan af, en wordt alsdan wegens het gemis van alle buigingen, die de betrekkingen der woorden onderling bepalen, ligtelijk duister. Bovendien is het gebruik der Prae- en Suffixen zoo vlottend, dat het naauwelijks mogelijk is er de juiste kracht van te bepalen; terwijl wij eindelijk ligt gevaar zouden loopen door de miskenning van de aan deze taal eigene, in onze oogen dik-

wijls onlijdelijke, pleonasmen op het dwaalspoor gebragt te worden. Het is dus niet te verwonderen, dat er ook in dit Werkje eenige plaatsen voorkomen, welker zuiverheid wel aan verdenking is blootgesteld, maar waarvan het vermetel zijn zou, zonder het gezag van Codices, de verbetering te beproeven. Eenige weinige gissingen, die met geringe verandering den zin verduidelijken, of meer aan den gewonen uitdrukkingstypus doen beantwoorden, waag ik het aan het oordeel des Schrijvers en des publieks te onderwerpen. Ik zal mij echter, om niet te uitvoerig te worden, van de opgave der motieven onthouden, die den kundigen Lezer doorgaans van zelf in de oogen zullen springen.

Bl. 7, r. 11, zou ik voor اداپ liever فداپ lezen. Drie regels verder is mij در فد bij ماسق verdacht; het is misschien door afdwaling der oogen van den copijist naar het straks volgende در فد bij کلور ontstaan, waar het op zijne plaats is. Ik zou de eerste maal کفد verwacht hebben.

Bl. 15, r. 13, zou ik voor فد اك liever فداك lezen. Ik geloof, dat, bij het zamenkomen dezer woorden, de hiatus altoos vermeden wordt door ze ineen te doen vloeijen. Het kan toevallig zijn, wanneer in de Codd. tusschen de د en ا soms eenige meerdere tusschenruimte gelaten is.

Bl. 25, r. 11: سلاكنله. Misschien سلكوله, zoodat de zin is: ‘Het is alsof het de Heer Scheepskapitein was.’

Bl. 27, r. 16, schijnt achter تيك راتس , óf اورغ , óf liever nog wegens het vervolg ساكى te zijn uitgevallen. De zin zal wel zijn: ‘Brengt spoedig, elk voor uw deel, drie honderd knechten bijeen, om het schip te bewaken.’

Bl. 29, r. 12: تياد خبركن دريپ . De gewone uitdrukking is: تياد خبر اكن دريپ. Het woordje اكن is niet zelden in Maleische HSS., door verwarring met de Suffix كن , met het voorafgaande woord zamengevloeid.

Bl. 32, r. 4: منچاريكن راج , liever منچارى اكن راج . Het kan eenigzins tot bevestiging dezer verbetering dienen, dat met de Suffix كن de zuivere spelling منچرپكن zou wezen.

Bl. 40, r. 1: ترڭبن , misschien ترتتهكن .

Bl. 42, r. 6: دلى kan hier, onzes inziens, niet verdragen

worden. De verschrijving voor دولت is bovendien zeer ligt mogelijk. Vgl. bl. 45, r. 1.

Bl. 43, r. 1, zou ik كيت liever wegschrappen.

Bl. 47, r. 4, is achter اداله waarschijnlijk بايق uitgevallen.

Bl. 48, r. 12, moet voor بياپ ongetwijfeld بييياپ worden gelezen.

Eindelijk, bl. 50, r. 3, schijnt mij سك اكن , voor سكاكن , eene tevens eenvoudige en noodzakelijke verbetering.

Wij willen thans nog in de laatste plaats onderzoeken, in hoeverre de Schrijver, door bijgevoegde aanteekeningen, voor den leerling den weg gebaand heeft ter oplossing der in den tekst voorkomende zwarigheden. Hij heeft daarin groote, misschien te groote, spaarzaamheid in acht genomen. Hoofdzakelijk verklaart hij slechts alle in den tekst voorkomende Arabische woorden, die niet in het *Maleisch-Nederduitsch Woordenboek* van den Hr. ROORDA VAN EYSINGA worden gevonden. Slechts eene enkele maal wordt eene minder duidelijke uitdrukking opgehelderd. Op bl. 3 en 4 wordt met één woord gezegd, wie OTHMÂN en ALÎ waren. Daar dit Werkje toch niet voor geleerde Oriëntalisten bestemd is, en de Schrijver, blijkens de Voorrede, hetzelve ook heeft trachten in te rigten naar de behoefte dergenen, die in de beoefening der Maleische taal aan zich zelven zijn overgelaten, zou ik het doelmatig gekeurd hebben, indien hij deze korte historische aanteekeningen ook tot andere eigennamen had uitgestrekt.

Zoo zal men, zonder bekend te zijn met de overleveringen der Oosterlingen omtrent de oude Perzische Geschiedenis, zoowel op bl. 4 als op bl. 10 zwarigheden vinden. Volgens hen is DARÂB (دراب , bl. 4) de onmiddellijke voorganger van DARIUS CODOMANNUS (welke bl. 4 داريوس en bl. 10 دارا genoemd wordt). DARÂB was gehuwd met eene dochter van PHILIPPUS van *Macedonië*, welke hij echter weldra, schoon reeds zwanger, naar het hof haars vaders terugzond. Dáár baarde zij ALEXANDER (اسكندر bl. 7, اسكندر ذو القرنين bl. 10), die dus wettige aanspraak had op den Perzischen troon. DARIUS, een zoon uit een later huwelijk van DARÂB, volgde zijnen vader op in het Perzische Rijk; maar zijne slechte regering was oorzaak, dat zijne eigene onderdanen de hulp van ALEXANDER inriepen, welke zich dien ten gevolge van het Rijk zijns vaders meester maakte. Men kan hierover nazien D'HERBELOT, in de artikelen *Dara*,

Darab en *Escander*, waaruit men zal kunnen nagaan, dat er in de overleveringen bij verschillende Schrijvers nog al eenig verschil heerscht. De Maleijers bezitten eene afzonderlijke Geschiedenis van ALEXANDER, onder den titel van اسکندر ; ook wordt er gewag van hem gemaakt in de Maleische Geschiedenis سلالة السلاطين , of *Keten der Vorsten* genaamd, waarvan eene Engelsche vertaling, onder den titel van *Malay Annals*, door Dr. JOHN LEYDEN, in 1821 te *Londen* is uitgegeven. Aldaar wordt hij, bl. 4, 'Rajah Secander, the Son of Raja Darab of Rum, of the race of Makaduniah' genoemd, en wordt uit zijn huwelijk met eene Indische Prinses de afkomst van verschillende Maleische vorstenfamiliën afgeleid.

Ook bij de namen جالينوس (GALENUS), bl. 7, عمر (OMAR, de tweede Chalîf), p. 8, en شهريار (Sjahriâr, een der Sassanidische Koningen van *Perzië*) waren dergelijke korte aanteekeningen niet misplaatst geweest.

Tot regt verstand van het verhaal op bl. 32 ware het dienstig geweest aan te merken, dat bij de Maleijers eene *goudgele* ligchaamskleur als eene groote schoonheid geldt. Men zie CRAWFURD's *Indische Archipel*, Dl. I, bl. 203 der Nederduitsche vertaling.

Ten slotte willen wij nog op enkele woorden opmerkzaam maken, die in de Woordenboeken óf niet, óf gebrekkig verklaard worden, en waarbij wij dus gaarne eene ophelderende aanteekening zouden hebben aangetroffen.

Op bl. 14 lezen wij de uitdrukking بى ادب . Deze wordt in het Woordenb. van MARSDEN in het geheel niet gevonden; in het grootere van den Hr. ROORDA VAN EYSINGA is daarvoor verkeerdelijk بيادف geschreven; in het kleinere, gevoegd bij zijne *Beknopte Maleische Spraakkunst en Chrestomathie*, is zij goed gespeld en verklaard, maar bij vergissing als Arabisch opgegeven. Het woord ادب is Arabisch, en beteekent *wellevendheid, beschaafde manieren*; maar is ook in de Perzische taal overgegaan. Het voorzetsel ادب is Perzisch, en wordt veelvuldig in zamenstelling gebezigd. Het wordt soms op zich zelven geschreven, maar ook dikwijls met het volgende woord verbonden, en heeft de kracht van *zonder*, of ons onscheidbaar voorzetsel *on*.

Bl. 25, 38 en 40 komt de uitdrukking رأى ديوانت ملى voor. Het woord رأى wordt in de Woordenboeken door *fees*-

telijk verklaard, en als Arabisch opgegeven. In de gemelde formule kan het niet anders dan *groot, heerlijk* beteekenen, gelijk dan ook جالن راى in de Woordenb. *groote weg* vertaald wordt. Ik vermoed, dat de beteekenis *feestelijk* alleen uit de uitdrukking راى هارى , *feestdag*, is opgemaakt; maar niets verhindert ons aan te nemen, dat deze oorspronkelijk *groote dag* beteekent. Welk Arabisch woord in راى schuilen zou, kan ik niet begrijpen; maar de verbinding met de woorden ديوات en ملى zou mij veeleer eenen Indischen oorsprong doen vermoeden.

Het woord فاوه , bl. 32, wordt in de hier gevorderde beteekenis in geen der Woordenboeken van den Heer ROORDA VAN EYSINGA aangetroffen, welker gebruik onze Schrijver bij zijne Lezers vooronderstelt. MARSDEN leert ons, dat het eene soort van vrucht, *de mango van Amboina*, is. CRAWFURD zegt (*Ind. Archipel*, Dl. I, bl. 123): 'De Balinezen noemen de wilde Mango *poh*; op *Macasser* heet zij *taipa*; op *Ternate koawe*; op *Tidor kwale*; op *Amboina we-we*.' Het eerste woord is zonder twijfel hetzelfde met فاوه (*pauh*). Eene beschrijving dezer vrucht geeft CRAWFURD, t.a.p., en MARSDEN, *History of Sumatra*, p. 99 der 3de uitgave.

Het woord غالوء كن , bl. 53, komt in dien vorm in de Woordenboeken niet voor. Het is door afkorting der praefix مغ uit مغ ontstaan. Het grondwoord is مغالو of هالو , hetwelk echter, althans in de beteekenis, die het afgeleide مغالو vooronderstelt, niet gebruikelijk is. Deze afkorting der praefixen is zeer gebruikelijk in het Javaansch; maar ook het Maleisch, schoon ik dit nergens heb opgemerkt gevonden, biedt er verscheidene voorbeelden van aan, b.v. شاف , voor مغاف , van het grondwoord غالو; اف , voor مغالو , van het grondwoord هالو; منت , voor ممنت , van het grondwoord مات ; waarschijnlijk ook مات , voor مبات , van فات , dat nog in het Javaansch gebruikelijk is, enz.

Doch het is tijd, dat wij aan onze opmerkingen een einde maken, en ons algemeen oordeel in weinige woorden te zamenvatten. De Heer MEURSINGE heeft aanspraak op onze dankbaarheid voor de loffelijke wijze, waarop hij zich van zijne taak gekweten heeft. Een Werkje, als het onderhavige, was voor het onderwijs in het Maleisch eene behoefte, want wat

wij tot dusverre bezaten, is meestal van vertalingen verzeld, die eenig voordeel mogen bezitten voor hem, die verpligt is zich zonder leermeester in het aanleeren eener taal te behelpen, maar waarvan ik den nadeeligen invloed bij vele leerlingen door eigene ondervinding heb leeren kennen. De keuze en rangschikking der geplaatste Stukken laat weinig te wenschen over; de correctie is naauwkeurig, en de uitvoering net. Dit alles maakt dit Werkje als Leerboek zeer aanbevelenswaardig, terwijl het bovendien eene belangrijke bijdrage levert tot de Maleische Literatuur. Wij hebben onze opmerkingen niet willen achterhouden, omdat wij op eene zorgvuldige en wetenschappelijke behandeling der Maleische taal hoogen prijs stellen; doch zij benemen weinig aan de waarde van dit Werkje, en betreffen minder het hier geleverde, dan hetgeen de Schrijver nog bovendien had kunnen leveren. Hartelijk wenschen wij, dat de Schrijver door een ruim debiet zijne moeite moge beloond vinden, te meer, omdat hij ons in dit geval eene voortzetting van dezen arbeid heeft toegezegd, waarvan wij nog belangrijker uitbreiding onzer kennis der Maleische Literatuur mogen verwachten. Want, om met de woorden van DULAURIER te besluiten, ‘il est temps que les langues polynésiennes prennent dans les études philologiques le rang qui leur appartient; qu'elles entrent dans le cercle aujourd'hui agrandi de l'érudition orientale, et qu'elles soient rattachées aux études asiatiques, dont elles forment le complément obligé et naturel.’

Franeker, 1 Maart, 1842. P.J. VETH.

Hippocratis liber de victus ratione in morbis acutis. Edidit *F.Z. Ermerins* (Med. Doct.). Accedunt eiusdem observationes criticae in Soranum Ephesium de arte obstetricia morbisque mulierum. Lugd. Batav., apud S. et J. Luchtmans 1841.

(*Vervolg van blz.* 383.)

§. 53, pag. 38, l. 3, zoude Rec. weder de lezing van Cod. 2253, χιρροῖ, voor χαιροῦ, verkiezen, en χαταγλισχραίνει dan met den Hr. E. (pag. 297) even zoo uitleggen als GALENUS (*Comment.*, pag. 654).

§. 56: διὰ τοὺς ἀποκαρτερέοντας. Hier vertaalt de Hr. E. *abillis, qui inedia se ipsi conficiunt*, even alsof er stond: διὰ τῶν ἀποκαρτερεόντων; de oude Overzetters begrepen beter de kracht van διὰ *cum accusativo*, daar VASSAEUS vertaalde *ob*, FOËSIUS en CORNARIUS *propter*.

§. 57: λαμπρὸν γὰρ καὶ λεπτὸν. Rec. zoude wel geneigd zijn, om hier met Cod. 2253 τε achter λαμπρόν in te lasschen.

§. 58. Niettegenstaande het door den Hr. E. (pag. 203 en 204) aangevoerde, kan Rec. zich niet met hem vereenigen aangaande de lezing μέσον of μέζον, en meent zich hier met GALENUS aan μέσον te moeten houden; zoo het hem voorkomt, heeft de Hr. E. dan ook in zijne vertaling den zin der woorden naar zijne meening verwrongen. De *optativus* met ἄν heeft hier de beteekenis van het Latijnsche *futurum*; παρηγορήσειε ἄν (l. 4) en μεγάλη ἄν ὠφελείην ποιήσειε (l. 9) moet men dus vertalen: *lenibit* en *magnam adferet utilitatem*, niet *leniret* en *adferret*; dan blijkt het dadelijk, dat het ὀξύμελι κάρτα ὀξύ somtijds eigenschappen had, die het ὀξύμελι (eenvoudig weg) in eenen minderen graad bezat; want hoewel van het laatste (l. 3) gezegd wordt, dat het πτυάλου ἀναγωγὸν καὶ εὔπνοον is, zoo zijn deze uitdrukkingen toch veel minder sterk dan ἀνάγειν τὰ ἐγκέρχνοντα, ὄλισθον ἐμποιέειν, διαπτεροῦν τὸν βρόγχον, παρηγορέειν τὸν πνεύμονα (hier voegt de Hr. E. er in het Latijn weder *omnino* bij, dat in het Grieksch niet te lezen staat. Het *subjectum* van het volgende μαλθακτικὸν γὰρ αὐτέου is voor het overige τὸ ὀξύμελι κάρτα ὀξύ, niet τὸ ἀνάγειν, τὸ ἐμποιέειν en τὸ διαπτεροῦν, gelijk de Hr. E., hierin de vroegere Vertalers volgende, door het in het Latijn bijgevoegde *hoc* schijnt aan te duiden) συγκυρέειν (het spreekt nu wel van zelf, dat dit *verbum*, even als de voorafgaande ἀνάγοι, ἐμποήσειε en διαπτερώσειε, in het Latijn in het *praesens subjunctivi* moet staan) en μεγάλην ὠφελείην ποιέιν (hier lascht de Hr. E. weder in het Latijn *utique* in, waarvoor in het Grieksch geen woord te vinden is; en al deze bijvoegsels doen den zin der Latijnsche vertaling naar zijne uitlegging overhellen), en uit de *constructie* met εἰ blijkt toch, dat de ὀξύμελι κάρτα ὀξύ somtijds deze eigenschappen had. Nu (van ἔστι δ᾽ ὅτε tot τὰ ἐνεχόμενα) gaat HIPPOCRATES over tot het aantoonen van de wijze, hoe, en de gevallen, wanneer zulk een ὀξύμελι schadelijk konde zijn, en trekt daaruit (pag. 42, l. 4) het gevolg, dat men op de krachten der zieken moet letten (wanneer men weten wil, of men zulk ὀξύμελι zal geven of niet), καὶ, ἢν ἐλπίδα ἔχῃ, διδόναι (*nempe τὸ ὀξύμελι κάρτα ὀξύ*, gelijk blijkt uit het in den volgenden vol-

zin voorkomende τὸ τοιόνδε, dat de Hr. E. weder in zijne vertaling overslaat, en dit zoude HIPPOCRATES zeker geenszins voorgeschreven hebben, indien, zoo als de Hr. E. (pag. 204) zegt, zijne meening was: *acerrimum oxymel minime praestat prae minus acido*). De slotsom van deze §. is dus, dat het ὀξύμελι κάρτα ὀξύ is, hetgeen de hedendaagsche Medici veelal, in navolging van CELSUS, een *remedium anceps* noemen, hetwelk, zoo het niet helpt, stellig schade doet, en dit drukt HIPPOCRATES, onzes inziens, zeer eigenaardig uit door οὐδὲν ἄν μέσον ποιήσειε, zoodat de Hr. E. de schoone woorden *vapulare* en *futilis* λαλία, waarmede hij (pag. 204) GALENUS naar de ooren gooit, gerust voor eene betere gelegenheid had kunnen besparen.

§. 60, l. 3, heeft de Hr. E. den zin van πουλὺ niet gevat; dit duidt hier niet op den tijd, maar op de hoeveelheid van het ὀξύμελι; anders begrijpt Rec. niet, waartoe καὶ voor ὁκόταν dient. Ook schijnt de Hr. E. niet begrepen te hebben, dat διὰ τόδε hier beteekent *om de volgende redenen*; anders hadde hij zeker in de vertaling μάλιστα niet zoo ver naar voren gebragt; μάλιστα μέν dient hier tot inleiding van de eerste reden, waarom het aanhoudende gebruik van ὀξύμελι τοῖσι ποτῷ μοῦνον διαιτωμένοισι ἄνευ ρυφημάτων af te raden is, en ἔπειτα δέ (l. 8) tot inleiding van de tweede; FOËSIUS en VASSAEUS hadden hier reeds beter vertaald. De verandering van ἀκόπρῳ γὰρ ἐόντι in ἄκοπρον γὰρ ἐόν τι, die de Hr. E., pag. 202, voorstelt, en hier in den tekst invoert, schijnt Rec. onnoodig, wanneer men slechts voor het *substantivum*, bij ἀκόπρῳ behoorende, houdt τῷ ἐντέρῳ, en hierdoor verliezen dan de gronden, waarop de Hr. E. eene andere beteekenis, dan GALENUS, aan het woord ἄκοπρος, in §. 57 en 62, hecht, veel van hunne kracht, hoewel wij het desniettemin voor §. 62 met den Hr. E. eens zijn; indien men aldaar ἄκοπρον niet in zijnen zin opvat, vormt het een *pleonasmus* met het voorafgaande οὔτε διαχωρητικόν.

§. 61. Over het algemeen commenteert de Hr. E. voortreffelijk deze §. (pag. 208-211), en wederlegt voldoende de meening van SPRENGEL, alsof dezelve, om de daarin uitgedrukte leer, niet van HIPPOCRATES konde zijn; enkele aanmerkingen vindt Rec. zich echter nog verpligt te maken; hij zoude eerder denken, dat χολὴ πικρή alleen de *pars ὑδατώδης* beteekende, dan de vereeniging van deze met de *pars spissa*. Zeer ter snede wordt ook eene plaats uit het Boek: *de Aëre, aquis et locis* aangehaald, welke begint: ἤν τε βορήρόν τε ᾖ (τὸ ϑἐρος) καὶ ἄνυδρον;

maar het verwonderde Rec. zeer in de nadere verklaring dezer plaats te vinden: *aestatis calore altera parte ὑδατώδει evanida*, want βορήρον καὶ ἄνυδρον beduidt *droog en koud*, en in zulk eenen zomer konde men ook het eerst μελαγχολίας verwachten, omdat deze eigenlijk tot de lente- en herfstziekten behoorden (*Aphor.* III, 20 en 22), en dus zeker niet door de hitte van den zomer te weeg gebragt werden.

§. 62. Ἐπιπικραίνει vertaalt de Hr. E. door *os amarum reddit*, zoo het Rec. voorkomt, in strijd met GALENUS, wiens woorden (*Comment.*, pag. 699): ἐχχολώθη μεῖναν ἐπὶ πλέον ἐν τοῖς ὑποχονδρίοις, hem tot uitlegging van gemeld woord schijnen te moeten dienen, en, om hunne overeenstemming met het onmiddellijk daarop volgende χολῶδες γὰρ φύσει χολώδει καὶ ὑποχονδρίῳ κακόν, zeer goed de meening van HIPPOCRATES schijnen uit te drukken; men schijnt dus bij ἐπιπικραίνει ἑαυτὸν te moeten denken. Op het woord ἐγκλυδαστικὸν verandert de Hr. E. zeer ten onregte de overzetting der oude Vertalers (*fluctuat*) in *fluitat; fluito* beteekent *drijven*, en zoude dus met ἐπιπολαστικὸν bijna een *pleonasmus* vormen; *fluctuo* daarentegen gebruikt men van den *golfslag*, en dit is de eenige ware beteekenis van het Grieksche verbum κλυδάξομαι.

§. 65. De verandering der woorden βλάπτοιτ᾽ ἄν οὐ σμικρά (pag. 47, l. 1) in βλάπτοι γ᾽ ἄν οὐ σμικρά (pag. 216), schijnt ons overbodig; zelfs vinden wij de eerste lezing beter (dan is ὁ λουόμενος het *subjectum* van βλάπτοιτο); want γε komt hier, onzes inziens, niet te pas, waarom de Hr. E. het dan ook zeker niet in de vertaling opneemt.

§. 67. Rec. zoude liever met Cod. 2253 en VASSAEUS τὴν voor βλάβην (pag. 49, l. 4) weglaten; wijders vertalen FOËSIUS, CORNARIUS en VASSAEUS (l. 10) καιρός beter *occasio*, dan de Hr. E. *symptomata*; dit klinkt weder zoo nieuwerwetsch.

§. 1 (νόθα). Rec. begrijpt niet, waarom hier νηδὺς *ventriculus*, vertaald wordt; dit woord heeft dezelfde uitgestrekte beteekenis, als γαστὴρ en κοιλίγ, gelijk ten duidelijkste blijkt uit het Boek *De arte*, pag. 6 (ed. FOËS.): Δεῖ γε μὴν αὐτὴν (τὴν τέχνην) μηδὲ πρὸς τὰ ἧσσον φανερὰ ἀπορέειν· ἔστι δὲ ταῦτα, ἅ πρός τε τὰ ὀστέα τέτραπται καὶ τὴν νηδὺν· ἔχει δὲ τὸ σῶμα οὐ μίαν, ἀλλὰ πλείους. δὺο μὲν γὰρ αἱ τὸν σῖτον δεχόμεναί τε καὶ ἀφιεῖσαι, ἄλλαι δὲ τουτέων πλ είονς, ἅς ἴσασιν, οἷσι τουτέων ἐμέλησεν· ὅσα γὰρ τῶν μελέων ἔχει σάρκα περιφερέα, ἥν μῦν καλέουσι, πάντα νηδὺν ἔχει. Het wordt dus zeker het best *venter* vertaald, zoo als FOËSIUS, CORNARIUS en VASSAEUS reeds gedaan hebben. Pag. 52, l. 5, zouden wij met Cod. A. en VAS-

SAEUS liever χρίεων lezen, en l. 8 liever de gewone lezing ἀπόστημά πον volgen.

§. 2, l. 1, heeft Cod. A. δίψουςης voor δίψης; pag. 53, l. 1, had Rec. de *parenthesis* niet verder uitgestrekt dan tot γίγνεται, even als FOËSIUS en VASSAEUS; dan wordt de verbetering, die op pag. 224 voorgesteld wordt, geheel overbodig.

§. 4. Περδυνίαι (pag. 54, l. 2 en 3) beduidt niet eenvoudig *dolores*, maar *vehementes dolores*, zoo als de Hr. E. in de oude Overzetters kan vinden; ξυστροφαὶ (l. 3) νοσημάτων vertaalt de Hr. E. zeer omslagtig door *morborumque ibi loci sedem habentium continua praesentia*; Rec. kan er echter deze beteekenis niet in vinden; FOËSIUS, CORNARIUS en VASSAEUS: *morborum collectiones*, waarschijnlijk het oog hebbende op GALENUS, *Comment.*, pag. 773: εἰκὸς δ᾽ ἐστὶ συστροφὰς εἰρῆσθαι νοσημάτων ὑπ᾽ αὐτοῦ τὰς ὑπὸ τοῖς ὀγκουμένοις μορίοις γινομενας· ἀκούω γὰρ καὶ νῦν πολλῶν ὀνμαζόντων οὕτως ἐπὶ τῆς ἡμετέρας Ἀσίας πάντας τοὺς παρὰ φ ύσιν ὄγκους; doch ook dit wil Rec. niet bevallen, en hij kan het vermoeden niet van zich afweren, dat νοσημάτων ξυστροφαί hier hetzelfde beteekent, wat men bij de nieuwere Geneesheeren noemt *complicatiën van ziekten*. Deze §. wordt voor het overige voortreffelijk opgehelderd (pag. 226) door de vergelijking met den *Timaeus* van PLATO; maar wanneer de Hr. E. (*Praef.*, pag. XXVIII, als ook *Addenda et Corrigenda*, pag. 382) uit dergelijke overeenkomsten afleidt, dat dit aanhangsel later dan die zamenspraak geschreven is, gaat hij, onzes inziens, te ver; wij weten immers niet genoegzaam, hoeveel van de leerstelsels, die PLATO in den *Timaeus* verkondigt, aan vroegere Wijsgeeren ontleend is; wij voor ons gelooven een groot gedeelte.

§. 6, l. 3, zouden wij het wel met den Hr. E. eens kunnen zijn, wanneer hij de woorden ἤ ἄλλης αἰτίης ίσχυρῆς voor een glossema houdt (pag. 227), en daarom uit den tekst weglaat; maar met verwondering zagen wij hem daarbij te kennen geven, dat hij geen onderscheid kende tusschen πρόφασις en αἰτία. Hij leze slechts de *Comment*. van GALENUS op deze plaats (pag. 775 en 776), of nog liever die zelfde *Comment.*, pag. 902 en 903, welke plaats nog duidelijker is, als ook FOËSIUS, *Oecon. Hippocr.*, in voce πρόφασις, dan zal hij zien, dat de Grieksche Geneeskundigen bijna hetzelfde onderscheid tusschen πρόφασις en αἰτία maakten, als de nieuwere tusschen *causa occasionalis* en *praedisponens*; wij willen intusschen niet beslissen, of dergelijke onderscheidingen onzen Schrijver reeds bekend waren.

§. 7, l. 7, wordt αὐτῷ in αὐτῇσι veranderd, om redenen

(pag. 229), welke voor Rec. niets anders bewijzen, dan dat de Hr. E. het Boek *De morbo Sacro* nooit gelezen, of den inhoud vergeten heeft; echter wordt dit Boek door DIETZ (in zijne uitgave van hetzelve, Lips., 1827, pag. 92) aan denzelfden Schrijver toegeschreven, als het Boek *De natura hominis*, en door PETERSEN (HIPPOCR. *quae circumfer. scripta ad temp. rat. dispos.* Hamb., 1839, pag. 25) voor echt gehouden. In dit Boek nu leest men (ap. DIETZ, pag. 24, ap. FOËS., pag. 304): διατέταται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ σπληνὸς φλὲψ ἐς τὰ ἀριστερὰ καὶ κάτω καὶ ἄνω, ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ ἥπατος, λεπτοτέρη δὲ καὶ ἀσθενεστέρη· κατὰ ταύτας δὲ τὰς φλέβας καὶ ἐσαγόμεθα τὸ πουλὺ τοῦ πνεύματος· αὗται γὰρ ἡμέων εἰ σὶ ἀναπνοαὶ τοῦ σώματος, τὸν ἤερα ἐς σφέας ἕλκουσαι καὶ ἐς τὸ σῶμα τὸ λοιπὸν ὀχετεύουσαι, καὶ κατὰ τὰ φλέβια ἀναψύχουσι καὶ πάλιν ἀπιᾶσι. Hier zien wij, dat de φλέβες, en zelfs de φλέβια, ook in den gezonden toestand lucht bevatteden, welke er doorhenen liep. Verder zegt de Schrijver, na alle verschijnselen der *epilepsie* breedvoerig ontwikkeld, en op zijne wijze derzelver oorzaak aangetoond te hebben (D., pag. 37, F., pag. 305 en 306): ταῦτα δὲ πάσχει πάντα, ὁκόταν τὸ φλέγμα ψυχρὸν παραρυῇ ἐς τὸ αἷμα θερμὸν ἐόν· ἀποψύχει πάντα, ὁκότ αν τὸ φλέγμα ψυχρὸν παραρυῇ ἐς τὸ αἷμα θερμὸν ἐόν· ἀποψύχει γὰρ καὶ ἵστησι τὸ αἷμα· κἤν μὲν τὸ ρεῦμα πουλὺ ἔῃ καὶ παχὺ, αὐτίκα ἀποκτείνει· ἤν δὲ ἔλασσον ἔῃ, τὸ μὲν παραυτίκα κρατέει ἀποφράξαν τὴν ἀναπνοήν· ἔπειτα τῷ χρόνῳ ὁκόταν σκεδασθῇ κατὰ τὰς φλέβας καὶ μιγῇ τῷ αἵματι πολλῷ ἐόντι καὶ θερμῷ, ἤν κρατηθῇ οὕτως, ἐδέξαντο τὸν ἤερα αἱ φλέβες καὶ ἐφρόνησαν. Hier ontstaat dus de ziekte, omdat het φλέγμα, onder het bloed komende, de lucht belet er in door te dringen (ἀποφράξαν τὴν ἀναπνοήν, waarmede hier niet de ademhaling door de longen, maar, zoo als wij uit de vorige aangehaalde plaats zien, die door de twee aldaar aangeduide groote φλέβας bedoeld wordt), en zoodra de lucht in de φλέβας terugkomt, keert ook de φρόνησις terug. Niet minder duidelijk is de volgende plaats (D., pag. 62, F., pag. 309): γίγνεται γὰρ παντὶ τῷ σώμτι τῆς φρονήσιος, ὡς ἄν μετέχῃ τοῦ ἠέρος· ἐς δε τὴν ξύνεσιν ὁ ἐγκέφαλός ἐστι ὁ διαγγέλλων· ὁ κόταν γὰρ σπάσῃ τὸ πνεῦμα ὁ ἄνθρωπος ἐς ἑωντὸν, ἐς τὸν ἐγκέφαλον πρῶτον ἀπικνέεται καὶ οὕτως ἐς τὸ λοιπὸν σῶμα σκίδναται ὁ ἠὴρ καταλιπὼν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἑωυτοῦ τὴν ἀκμὴν καὶ ὅ, τι ἄν ἔῃ φρόνιμόν τε καὶ γνώμην ἔχον· εἰ γὰρ ἐς τὸ σῶμα πρῶτον ἀπικνέεται καὶ ὕστερον ἐς τὸν ἐγκέφαλον, ἐν τῇσι σαρξὶ καὶ ἐν τ ῇσι φλεψὶ καταλελοιπὼς τὴν διάγνωσιν, ἐς τὸν ἐγκέφαλον ἄν ἴοι θερμὸς ἔτι ἐὼν καὶ οὐχὶ ἀκραιφνὴς, ἀλλὰ ἐπιμεμιγμένος τῇ ἰκμάδι τῇ ἀπὸ τῶν σαρκῶν καὶ τοῦ αἵματος ὥστε μηκέτι εἶναι ἀκριβής. Verder zien wij uit de verklaring, welke DIOGENES APOLLONIATES (PLUTARCHUS, *Plac. philos.*, V, 24) van den slaap geeft, duidelijk, dat volgens hem, ten minste

gedurende het waken, bloed en lucht tegelijk in de φλεψί aanwezig waren; zij luidt volgenderwijze: εἰ ἐπὶ πᾶν τὸ αἷμα διαχεόμενον πληρώσει μὲν τὰς φλέβας, τὸν δὲ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενον ἀέρα ὥσει εἰς τὰ στέρνα καὶ τὴν ὑποχειμνην γαστέρα, en hierop volgt dan ἐὰν δὲ ἅπαν τὸ ἀερῶδες ἐκ τῶν φλεβῶν ἐκλίπῃ, θάνατον τυγχάνειν; het aanwezen van lucht en bloed door elkander in de φλεψὶ was dus op den duur een vereischte, om te kunnen blijven leven. En hiermede acht Rec. de vraag van den Hr.E. (pag. 229): *quaenam scilicet spirituum per sanguinem viae secundum naturam*? genoegzaam beantwoord. GALENUS vindt dan ook niets vreemds in de πνευμάτων ἐ ν τῷ αἵματι κατὰ φύσιν ὁδοῖς, wanneer hij zegt (*Comment.*, pag. 781): πληρωθέντος γὰρ τοῦ πάσχοντος μέρους ὑπὸ τῶν τοιούτων ρευμάτων, διαφθείρεται μὲν αὐτὸ τὸ αἷμα πρῶτον, ἐπιπληροῦνται δὲ τὰ ἀγγεῖα καὶ τοῦτό πάσας ἐν αὐτῷ τὰς τῶν πνευμάτων διξόδους κωλύει. σαφῶς γὰς τοῦτό γε αὐτὸς ἐδήωσεν εἰπὼν, τῶν πνευμάτων οὐ δυναμένων ἐν αὐτῷ τὰς κατὰ φίσιν ὁδοὺς βαδίζειν. Hier stemt dus zijne verklaring geheel overeen met de tweede door ons aangehaalde plaats uit het Boek: *De morbo sacro*, hoewel GALENUS zeker anders dacht over den weg, waarop deze lucht in het bloed kwam, dan de Schrijver van dat Boek. Hetgeen de Hr. E. op bovengenoemde vraag laat volgen: *Spiritus viae secundum antiquorum doctrinam sunt arteriae*, vindt Rec. onduidelijk, daar hij niet weet, of men hier het woord *arteriae* in den zin der hedendaagsche Geneeskunde, of in dien der oudste Grieksche moet opnemen; in het eerste geval moet hij het gezegde voor onwaar verklaren, en in het tweede beduidt het niet veel meer dan: *luchtvaten zijn luchtvaten*. Om dit wel te begrijpen, worden de Lezers verzocht nog eens na te zien, hetgeen men bij LITTRE (Tom. I, pag. 201-214) over de kennis der vaten bij de oudste Grieksche Geneesheeren en Wijsgeeren leest; vooraf moet Rec. echter aanmerken, dat deze bladzijden door hem gehouden worden voor eene vlijtig bijeengezochte verzameling van hoogstmerkwaardige plaatsen omtrent dit duistere punt; dat deze plaatsen echter zonder orde voorgedragen worden[1], en

(1) Het zij Rec. geoorloofd hier op te geven, wat hem tot leidraad in dezen doolhof gediend heeft, hoewel hij daarom zijne gissing niet boven alle tegenspraak verheven houdt; ἀρτηρία en ἀορτὴ, of ἄορτρον, beteekende, volgens hem, oudtijds geheel en al hetzelfde; ἀρτηρία komt van ἀρτάω, en ἀορτ ὰ of ἄορτρον van ἀείρω, welke *verba* beide *ophangen* beteekenen; beide *nomina* beteekenen dus ook oorspronkelijk *eene lus, eene koorde, of eenen strik, waaraan men iets ophangt*; van ἀορτά vermoedde FOËSIUS reeds eenigzins hetzelfde (*Occon. Hippoer.* in voce), en haalt, ten bewijze daarvan, twee plaatsen aan (*Praenot. Coac.*, No. 400, en *De morb.*, Lib. II, pag. 480, alwaar men verkeerdelijk leest ἄγθρα voor ἄορτρα), waar dit woord, volgens de verklaring van GALENUS (Exeg.), beteekent: τὸ ἀπηρτημένον τοῦ πνεύμονος μέρος ἑκατέρωθεν, doch waar Rec., wegens de overeenkomst met de beteekenis van ἀορτὴρ, *den draagband voor het zwaard*, er liever *de groote takken der luchtpijp*, onder verstaat, waarvan men, bij eene oppervlakkige beschouwing, wel zoude kunnen zeggen, dat de longen er aan hingen, en wat de etymologie van ἀρτηρία betreft, zoo is de door Rec. opgegevene zeker niet onwaarschijnlijker dan die van BACCHIUS: βέλτιον δέ ἐστιν ἀρτηρίας ἀκούειν, οἷον ἀερο τῆρας τινὰς οὔσας κατὰ ἐθνικὴν στοιχείων ἐναλλαγὴν (EROTIANUS voc. ἀρτίων, of liever ἀορτέων). Men zal nu wel spoedig bemerkt hebben, dat deze *draagbanden van de longen* eigenlijk luchtvaten waren, en zoo stelt Rec. zich voor, dat de namen van ἀρτηρίαι en ἀορταὶ langzamerhand op alle andere ware of vermeende luchtvaten overgegaan zijn. Door deze vooronderstelling geleid, is het Rec. gelukt, zich alle door LITTRÉ aangehaalde plaatsen duidelijk te maken, en alle tegenstrijdigheid, die hem op het eerste gezigt in deze scheen te liggen, geheel uit den weg te ruimen.

dat LITTRÉ er gevolgen uit afleidt, die er niet in opgesloten liggen; zijns inziens volgt er niets meer uit, dan het volgende: φλὲψ beduidde in dien tijd niet veel meer dan *kanaal* of *buis*; ἀρτηρία was een naam, dien men aan elk vat gaf, waarvan men meende te weten, dat het lucht bevatte; het blijkt echter niet, dat eenig Geneesheer vóór PRAXAGORAS met dien naam juist dezelfde vaten bestempelde, welke na hem algemeen daardoor aangeduid werden, want hij was, zoover men weet, de eerste, die den polsslag als een onderscheidingsteeken of eene werkzaamheid der ἀρτηρίαι opgaf (zie GALENUS, *Differ. puls.* IV, 2, Tom. VIII, pag. 702; HECKER, *Geschichte der Heilk.*, Th. I, pag. 219).

§. 9, pag. 58, l. 1, gelooven wij met LITTRÉ (pag. 413), dat de Schrijver door de woorden φαρμακεύων τοῖσι ἐκλεικτοῖσι niet geneesmiddelen in het algemeen, maar *purgantia* (welligt ook *emetica*) bedoelt.

§. 10. Wanneer de Hr. E. hier ἡ ἀντίσπασις τοῦ πνεύματος vertaalt met *ejusque* (*spirationis*) *retractio mutua in inspirando et exspirando*, gelooft Rec., dat zulks niet juist is; het komt hem ten minste waarschijnlijker voor, dat τό πνεῦμα σμικρόν op de *uitademing*, en ἡ ἀντίσπασις τοῦ πνεύατος op de *inademing* betrekking heeft, en VASSAEUS en LITTRÉ (pag. 415) schijnen, naar hunne vertaling te oordeelen, beide van dezelfde meening te zijn; GALENUS, door welke de Hr. E. zich hier waarschijnlijk liet leiden (*Comment.*, pag. 794), verdraait hier klaarblijkelijk den zin

der woorden van onzen Schrijver naar zijne leerstelsels uit de Boeken περὶ δυσπνοίας. Rec. kan zich voor het overige zeer goed vereenigen met hetgeen men in de aanteekeningen op deze §. (pag. 233) leest over het weglaten van καί voor διὰ τὴν ὥρην, en ὅτι in den laatsten volzin; maar het verwonderde hem in de Latijnsche vertaling het tweede καὶ wederom te vinden, dat de Hr. E. reeds op die plaats verworpen had; één ding schijnt Rec. zeker, men moet óf met LITTRÉ beide καὶ aannemen, óf met onzen Uitgever beide weglaten.

§. 11. De redenen, waarom de Hr. E. in het begin dezer §., in strijd met alle MSS., μὴ ὑπιούσης leest voor ὑπεούσης (pag. 233), schijnen Rec. niet overtuigende genoeg; hem schijnt de overeenkomst met §. 19 van het echte gedeelte sterk genoeg, wanneer men met LITTRÉ de Handschriften volgt.

§. 13, l. 6. Hier voegt de Hr. E. τι in den tekst in, hetwelk, zooverre men kan nagaan, in geen enkel Handschrift voorkomt; in de aanteekeningen op deze §. geeft hij er ook geene reden voor; het komt dan ook voor den zin geheel op hetzelfde neder, of men τι weglaat of niet.

§. 15. In de vertaling der woorden τοὺς πόδας θερμαίνων καὶ περιστέλλων κηρώμασι, καὶ ταινιδίοισι περιελίσσων ontmoet men hier iets, wat in de uitgave van FOËSIUS dikwijls voorkomt, en dat haar zeker niet tot lof verstrekt, dat er namelijk in de vertaling eene andere lezing gevolgd wordt, dan die in den tekst opgenomen is (zie Praef. pag. XIII), en hetgeen het zonderlingste is, op deze plaats komt de Grieksche tekst van den Hr. E. overeen met de vertaling van FOËSIUS, en de vertaling van den Hr. E. weder met den tekst van FOËSIUS.

§. 16. Wanneer de Hr. E. over de beteekenis van het woord συντήκῃ in twijfel stond, gelijk men uit zijn zeggen in de aanteekening op deze plaats (pag. 237: *Verbi significatio haud ita aperta*) welhaast zoude opmaken, hadde hij beter gedaan de oude Vertalers te raadplegen, welke ἡ κοιλίη (dat men hier met hen dus beter door *alvus* dan door *venter* vertaalt) voor deszelfs *subjectum* houden, dan LITTRÉ, die hier verkeerdelijk vertaalt *le corps se fond*, even als de Hr. E. *habitus colliquescat*.

§. 17. In den laatsten volzin zoude Rec. Cod. A. in zooverre gevolgd zijn, dat hij κοιλίη en ἐκταράσσεται numero singulari las.

§. 18. Rec. meent met VASSAEUS en LITTRÉ, dat οἰκήματα hier *kamers* of *vertrekken*, niet *huizen* beteekent; de gewone naam voor *een huis* is οἰκία.

§. 19. Voor τεκμαίρεσθαι leest men in het Latijn *conficien-*

dum; waarom niet liever FOËSIUS gevolgd, die *conjiciendum* heeft?

§. 21. Εὐλαβέεσϑαι (pag. 66, l. 4) beteekent *vereri*, zoo als men bij de oude Vertalers vindt; verkeerdelijk zet de Hr. E. dus εὐλαβ. δεῖ door *animi attentione dignus* (*est*) over.

§. 22. Het bevreemdde Rec. ten hoogste, hier twee veranderingen in den tekst te zien invoeren, die den tekst geheel en al bederven; de eerste is de verandering van ἑωυτῇ in ωὐτῇ (l. 5), waarvan de reden is, dat, volgens den Hr. E., het *subjectum* van het tweede ἔχει en ἐστί, hetwelk men bij ἀνάλγητος moet denken, is ὁ κάμνων, en niet ἡ κεφαλή (pag. 242); de Schrijver zoude dus, wanneer men dit toegaf, hier als regels voor het ziekenonderzoek opgeven, dat men eerst aan den zieke vroeg, of hij nergens pijn had (εἰ ἀνάλγητος), en dan naderhand nog eens, of hij geene pijn in de zijde had of onder de korte ribben (l. 6); de Schrijver heeft zeker zijne voorschriften niet geschreven voor hen, die ze zoo verdraaiden. De gang van zijn onderzoek is ten minste zeer regelmatig; hij begint van boven bij het hoofd, en onderzoekt, welke verschijnselen dit aanbiedt, en eerst hierna gaat hij over tot het onderzoek der πλευρὰ καὶ ὑποχόνδρια. De kleine onregelmatigheid, die er in de *constructie* ontstaat, wanneer men met ons ἡ κεφαλή voor het *subjectum* van ἀνάλγητος (ἐστί) en het tweede ἔχει houdt, terwijl dat van het eerste ἔχει klaarblijkelijk is ὁ κάμνων, *subauditum*, kan hier niets bewijzen, want deze is waarlijk hoogstgering, in vergelijking van de onregelmatigheid in de constructie van deze geheele §.; immers ontbreekt in den geheelen volzin, beginnende met ὁκόταν δὲ ἔρῃ αὐτὸν καὶ διασκέψῃ ταῦτα πάντα, het tweede lid; want al hetgeen hierop volgt, tot aan ἀνάλγητα toe (l. 6), zijn slechts nadere verklaringen van ταῦτα πάντα. Dan komt een tusschenzin, beginnende met ὑποχόνδριον, welken de Schrijver intusschen zoo lang maakt, dat hij waarschijnlijk duidelijkheidshalve, l. 9, bij ὅταν τι het begin meent te moeten herhalen; en toen hij nu eindelijk, l. 11, bij het woord κλυσμοῖσι aan het einde gekomen is, voegt hij er nog eenen nieuwen tusschenzin bij (πινέτω..... ἀφηψημένον), maar nu heeft hij ook geheel en al vergeten, dat hij met ὁκόταν begonnen was, en laat dus den volzin onvoltooid, gelijk blijkt uit δὲ, in het begin van den volgenden; laat men dit δὲ weg, dan wordt de *constructie* regelmatig, maar tevens zoo stijf en gewrongen, als men haar nooit bij zulke oude Schrijvers aantreft. De tweede ongepaste verandering is die van μὲν μάλιστα in μάλιστα μέν (pag. 243); men

moet hier LITTRÉ volgen, en lezen μὲν μάλιστα, met het comma achter μάλιστα; de Schrijver noemt eerst verscheidene verschijnselen op (van ὑποχόνδριον tot χοιλίης, l. 6-9), welke op de ὑποχόνδρια of de πλευρά betrekking hebben, en voegt er dan bij, wanneer één derzelve plaats heeft, vooral in het ὑποχονδρίῳ, moet men λύειν τὴν χοιλίην χλυσμοῖσι, dat beteekent, om eens de taal der hedendaagsche Geneeskundigen te bezigen: *elk der opgenoemde verschijnselen* (zoowel die van de ὑποχόνδρια als die van de πλευρά) *levert op zich zelf eene genoegzame indicatie op voor een clysma, maar die van het ὑποχόνδριον bovenal* (dat is, meer dan de andere, of meer dan die van de πλευρά); LITTRÉ drukt dit dan ook zeer goed uit in zijne vertaling: *Il faut, quand un de ces symptômes se montre, dans l'hypochondre particulièrement*. Neemt men daarentegen de lezing van den Hr. E. aan, dan laat men den Schrijver zeggen: *Indien één dezer verschijnselen in het hypochondrium aanwezig is*, en dat van verschijnselen, waarvan πλευροῦ ἀλγηδών één is. Μάλιστα wordt dan ook geheel doelloos. De Hr. E. heeft waarschijnlijk μάλιστα μὲν λύειν τὴν χοιλίην in verbinding willen brengen met πινέτω δὲ μελίχρητον cet.; dit gaat echter moeijelijk, want πινέτω staat in eenen geheel anderen *modus* dan λύειν, en er is bij πινέτω geen enkel woord, dat men met μάλιστα in tegenstelling kan brengen. In het begin dezer §. vertaalt VASSAEUS de woorden ἡγέεται γὰρ τοῦτο πρῶτον εἰδῆσαι veel beter door: *id enim nosse praecipuum existimatur*, dan de Hr. E: *id enim inprimis novisse oportet*.

(*Het Vervolg in het volgende Nommer*)

De nichten. Blijspel in vijf Bedrijven, door den Schrijver van de Neven. Haarlem, A.C. Kruseman. 1841. VVI en 206 bl. Gesprek over de nichten, medegedeeld door den Schrijver van de Nichten. Haarlem, bij A.C. Kruseman. 1842. 30 bl.

‘Nu eerst de beoordeeling van een blijspel, dat het publiek veroordeeld heeft;’ - het zou als een verwijt kunnen gelden, zoo het onzen *Gids* slechts te doen ware, de gedienstige handlangster uwer leesgezelschappen te zijn, of de stemme des Volks

door eene bogtiger trompet te laten klinken. Zoo wij meermalen verklaard hebben, dat het doel onzer kritiek hooger en heiliger was, wij zouden dat niet beter door de toepassing kunnen begrijpelijk maken, dan hier het geval is. Een Auteur, die door vroegeren arbeid zich niet alleen goedkeuring, maar algemeenen roem verworven heeft; die, als veelzijdig en geoefend kunstkenner, door zijn oordeel op anderen invloed oefent, heeft na de afkeuring, die het aangekondigde blijspel van het publiek ondervond, zelf dat publiek opgeëischt, om rekenschap van zijn oordeel te geven; hij heeft, om zoo te spreken, de fluiters bij het scheiden bij den kraag gegrepen, en gevraagd, wat zij eigenlijk op hem of zijn Stuk te zeggen hadden, en toen de goede stumpers óf verbaasd opkeken, óf onlogisch antwoordden, of stamelden, triomf gekraaid over zijne gewonnen zaak.

Is alles hiermede afgedaan? Wij gelooven het niet; de Schrijver, de Tooneelschrijver althans, die met zijn publiek twist, welke andere gedachte kan hem bezielen, dan dat er de mogelijkheid van een hooger beroep besta, om over hem en zijne partij het vonnis te strijken; welke andere overtuiging moet hij hebben, dan, dat er op het oogenblik in onze Literatuur een geest leeft, die de meeningen der menigte kan wijzigen? - en om zóó voor zijne onafhankelijkheid te pleiten, moet de Auteur zich met dien geest verwant gevoelen, en daardoor geleid zich voor zijn idée schrap durven stellen.

Of wij geregtigd zijn uitspraak te doen, kunnen eerst ons oordeel en de gronden, waarop het rust, bewijzen: maar zeker is het, dat zoowel publiek als Auteur dat van ons verwacht. Zullen wij hunne verwachting bedriegen, indien wij geen van beide onbepaald gelijk geven; maar de gelegenheid te baat nemen, om onze leus van vooruitgang te handhaven, en een terrein aanwijzen, waarop de zoen van beide niet alleen zou kunnen, maar zou behooren te worden getroffen? - Waarlijk, de teekenen der tijden zijn ook voor het tooneel niet te miskennen! - Het ‘heilig koor,’ dat op zijne grondvesten waggelde, heeft gedaverd van de toejuichingen, aan oude gruwelen, als *Aballino*, als *Robert of de Struikroovers*, als *Julius van Sassen*, toegedeeld; de *votaries* hebben zich, in schraler getal en met minder gedruisch, verzameld, om met welgevallen Duitsche drama's te genieten, zonder die forsche kleur, maar even vreemd aan onzen toestand en onze denkwijze. Misschien is een enkel flaauw nastuk van onze ijverige tooneelmieren onder de vleugels van het breede voorstuk doorgekropen; twee Auteurs, door vlijtige studie

en vooral door conscientieuse bewerking en omwerking van hunnen arbeid, zich onderscheidende, hebben, hoe zeer ook door vroegere lauweren aanbevolen, de ongenade der menigte op hunne oorspronkelijke blijspelen ondervonden. Het zijn de Heeren C.K. VAN HEMERT en P.T.L. HELVETIUS VAN DEN BERGH.

Recensent was getuige van beider nederlaag, en die nederlaag deerde hem dubbel, omdat het verval onzer tooneelspelkunst er gedeeltelijk de schuld van droeg. Vooral was *de ontmaskerde booswicht* daarvan het slagtoffer. Het herhaald opvoeren van stukken van uitheemschen oorsprong, waar het zondigen tegen costuum en convenances meer vrijstaat, althans den aanschouwer minder in de oogen springt, heeft den zin onzer Acteurs verstompt voor de eigenaardigheden van het Hollandsche leven, en doen hen feilen begaan, die, ik zeg niet in de groote wereld, maar zelfs in onze fatsoenlijke burgerkringen, geene verschooning mogen vinden. Van denzelfden oorsprong is eene tooneeltaal, die tusschen onze tooneelspelers en schouwburgbezoekers conventioneel geworden is, maar even onwaar blijft, als de rhetoriek onzer Verhandelaars; die tooneeltaal hebben zich onze Acteurs aangewend, ten koste van de natuurlijke uitdrukking der waarheid, en niets is belagchelijker dan de aanvulsels, waarmede zij de eenvoudige dialoog lasschen, zoo vaak hun geheugen te kort schiet; die tooneeltaal eischt eene opgewondenheid van declamatie, eene affectatie van uitspraak, vreemd aan al wat in *Holland* van den echten stempel is, en wij wenschten de begaafdste onzer Actrices uit te noodigen, ons de meesterlijke zamenspraak van ELS KALS en TRYN JANSZ, de spinsters uit BREEROO's *Spaanschen Brabander*, voor te dragen, opdat bij haar de Natuur de regten hernemen mogt, die aan valsche kunst werden opgeofferd. Waarlijk, de Auteur kan zich op onze Acteurs niet verlaten, of het aan hunnen tact opdragen, wáár het Hollandsch deftig en juist moet worden uitgesproken, wáár los en zonder boei daarhenen vloeijen. Verzen laten als van zelve eene mindere natuurlijkheid van uitdrukking, eene strengere onderwerping aan grammatikale regels toe; bij hunne voordragt hindert de stroefheid der taal minder. Daarom behoorde er moed toe, zoo als de Schrijver der *Neven* deed, de Poëzij voor het Proza vaarwel te zeggen, en het was een noodzakelijk gevolg daarvan, dat hij ons de taal van het dagelijksche leven gaf, zoo als die is, met zijn *gejij* en *gejou*, met *je bint*, en al die soloecismen, waartegen LAMMERT PLAT in een verachtelijk pamphlet zoo onregtvaardig te velde trok. Wat de Schrijver der *Nichten* daar-

over in zijn *gesprek*, bl. 25-28, gezegd heeft, is even waar als behartigenswaardig.

Het is dan ook de minste grieve, waarom men den Auteur bij het publiek heeft aangeklaagd; de grieve, welke het gemakkelijkst te wederleggen en op te lossen viel. De overige beschuldigingen, wij moeten het erkennen, zijn door den Auteur in zijn gesprek eenigzins verdraaid, en daardoor met te ligter moeite overwonnen. Intusschen vergunt ons dat gesprek eenen blik te werpen in de bedoeling des verdienstelijken Schrijvers. Het geeft ons de overtuiging, dat de *Nichten* een Werk is, waaraan vlijt en tijd en studie is besteed; een Werk, dat de Schr. zelf als eenen vooruitgang beschouwde, in vergelijking met zijne *Neven*. - 'Er zijn,' schreef Prof. GEEL, in zijne voorrede voor den tweeden druk van het Proza, (in onze letteren) 'enkele goede grepen gedaan, veel halve en misgrepen in menigte; *ernstige* pogingen en treurige mislukkingen.' Misschien behooren de *Nichten* tot beide. Dit na te gaan en aan te wijzen, kan nuttiger voor het publiek, bevredigender voor den Schrijver zijn, dan het opnoemen der détails, waarover men zich al ergeren kon, eene liefhebberij, waaraan vroegere Recensenten te zeer hebben toegegeven, maar die, onzes inziens, niet strookt met de hooge roeping der kritiek.

Op bl. 16 van het *Gesprek* ontvangen wij van den Auteur eenige inlichting omtrent hetgeen hij het doel van het Blijspel acht. Met driftige verontwaardiging beklaagt hij zich, dat 'men het tooneel niet als *eene School der Zeden*, niet als een' spiegel der menschen beschouwt, maar als een tijdverdrijvend amusement, als een middel tegen melancholie en verstoppingen, als een poppenspel voor groote kinderen.' *Nihil est, quod male narrando non potest depravarier*, is een regel uit de oude Comedie. Willen wij de meening, die de Schrijver berispt, eens van hare lompen, die hij haar voorbedachtelijk omwierp, ontdoen, en fatsoenlijk aankleeden? - Er zijn oogenblikken voor den menschelijken geest, waarin deze zich onwillekeurig onttrekt aan de overspanning, waarin gestadige arbeid hem bragt; dan wordt het denkbeeld van tijd voor hem merkbaar, de oogenblikken voelbaar; dat gevoel is onaangenaam, want in den aard des geestes ligt de wet geschreven, dat hij voortdurend werkzaam zij; om dat gevoel te verdrijven, om dien wanklank op te lossen, heeft de Kunst voor hem vermaken weten te scheppen, en onder die vermaken behoort het tooneel. - Ziel en ligchaam staan niet altoos in die wederkeerige werking tot elkander, welke voor

de ontwikkeling van de eene, voor de onderhouding van het andere noodzakelijk is. Een smartelijk gevoel verzelt die stoornis der hoofdbestanddeelen onzer natuur. Dat smartelijke gevoel is óf meer geestelijk, óf meer ligchamelijk. In het eerste geval voelt de geest zijne vrije werking beperkt; de moed tot handelen gaat in sombere gedruktheid onder; de zinnen moeten geprikkeld, opdat het hoogere vermogen tot nieuwe werkzaamheid ontwake; in het andere houdt de zinnelijke gewaarwording den mensch te zeer bezig, dan dat hem tijd of lust tot het voldoen aan de pligten zijner bestemming bijblijven; dan moet het gemoed nieuwe kracht zoeken, of door andere inspanning worden afgeleid, opdat het over de kwalen des ligchaams zegeviere. Daarvoor zijn de Schoone Kunsten uitgevonden, en onder die Kunsten het tooneel. - Eindelijk: de vermaken zijn naar de krachten des ligchaams, naar de ontwikkeling van den geest geregeld; beider eenstemmige vermeerdering moet het doel der vermaken zijn. Daarom vindt het kind wellust in zijn poppenspel, omdat het met zijnen toestand strookt, en, terwijl het zijn ligchaam ontspant, tevens de werkzaamheid zijner geestvermogens niet belemmert, maar verbeelding, herinnering, fantasie voedt en aankweekt. Voor andere leeftijden, andere vermaken; voor andere behoeften, andere bevrediging, en voor die van het grootgeworden kind, van den mensch, het tooneel!

Wij weten niet, of wij er in geslaagd zijn, der gegispte meening een beter uiterlijk te geven; maar zeker weten wij, dat de Dames, met welke de Heer VAN DEN BERGH zijn gesprek voerde, op zijne voorstelling van het tooneel als ‘eene *School der Zeden*’ eene ongenadige represaille hadden kunnen nemen. Inderdaad, van eenen Schrijver en Kunstregter, die zoo zeer onze inzigten omtrent den aard der Kunst deelt, hadden wij eene andere, eene minder (het hooge woord moet er uit) pruikige bepaling gewacht. Hier had men behooren te vragen, niet slechts of het woord School op zich zelf voor de groote kinderen, die wij menschen heeten, alle denkbeeld van vermaak of uitspanning niet buitensluit, maar of School der Zeden zeggen wil, dat in het Blijspel de menschen tot maatschappelijke gebruiken en gevoelens worden opgeleid, die in onze zamenleving heerschende zijn? - Maar die heerschappij zelve maakt, dat zij gemakkelijk geleerd worden, en dat eene school althans overbodig is. Zoo gij het bewijs verlangt, keer dan den stelregel om, en vraag: Of niet veeleer het Blijspel bij de maatschappij ter schole moet gaan? - Of zal ‘School der Zeden’ heeten:

opleiding tot deugd en pligt; welke bijdragen zal het tooneel leveren bij eene zamenleving, waar wet, maatschappelijke tucht en de allerkrachtigste drijfveêr, de Godsdienst, niet baten? Zal de Blijspeldichter in den eigenlijken zin moralist zijn, waar anders zal hij zijne waarschuwingen en aanprijzingen ontleenen, dan bij de zedelijke overtuiging dier menigte zelve, aan welke hij zijne zedelessen zal prediken? De algemeene beschouwing van het tooneel als een vermaak is geene willekeurige opvatting van eenen bedorven' tijd; het is het resultaat der tooneelgeschiedenis, zoo oud als zij is, en zoo als zij van vroegeren tot lateren tijd werd overgeleverd. Met den dekmantel van zedelijkheid en Godsdienst is het tooneel eerst toen omhangen, toen bekrompenheid van begrippen er in slaagde de wieken der Kunst te korten; maar de ijverigste verdedigers van het tooneel hebben zeker inwendig getwijfeld aan de waarheid der uitspraak, die zij overluid verkondigden, en hunne geloovigste hoorders hebben zich, gewis meer door zinnelijken lust verlokt, dan door zedelijke overtuiging gedreven, naast hen op de banken geschaard.

Verre zij het intusschen van ons, zedelijke waarde en zedelijken invloed aan het tooneel te ontzeggen, evenzeer als wij het zouden verafschuwen, wanneer men het tot een middel van louter zingenot vernederde. Aan het eene zoowel als aan het andere is het begrip van Kunst vreemd. De ware Kunst vat beide zamen, zoo vaak zij door hare scheppingen en voorstellingen bij den mensch die harmonij van zinnelijke en zedelijke gewaarwordingen, die aangename zamenstemming van de vermogens zijner ziel te weeg brengt, welke het kenmerk, welke de kracht is van iedere voorstelling, die wij *Schoon* noemen. Zoo als van alle Kunst, is ook dat het doel der Tooneelkunst. In de Voorrede zijner *Neven*, bl. VIII, berispte de Heer VAN DEN BERGH, LANGENDIJK, ‘want,’ zegt hij, ‘het geestige was bij hem *doel*, niet *middel*. Hij doet ons *lagchen*, niet *denken*.’ LANGENDIJK willen wij niet verdedigen; maar de geachte Schrijver vergunne ons de aanmerking: wij ontdekken hier hetzelfde misverstand omtrent den waren aard der Kunst. Ons te laten *denken*, kan wel het allerminst het *doel* des Blijspels zijn; waarom zou het de uitwerking niet mogen hebben, dat wij lachten, mits dat lagchen zelf schoon zij, d.i., dat aan de voorstelling van het vrolijke geene betere aandoening des gemoeds worde opgeofferd, dat onze lach niet *gedachteloos* zij, maar in overeenstemming met de ontwikkeling onzer natuur? LANGENDIJK's

Blijspelen ‘zijn veeleer Klucht- dan Blijspelen,’ zegt de Heer V.D. B. - Maar een Kluchtspel is op zich zelf niet verwerpelijk, de Kluchtspeldichter op zich zelven niet berispelijk. Aan een specifiek onderscheid tusschen Klucht- en Blijspel gelooven wij niet; maar het zal het een of ander zijn naar den graad van de geestelijke ontwikkeling des Dichters zelven; naar den trap der beschaving der menigte, voor welke hij zijnen arbeid ten tooneele zendt. De beschuldiging, zal zij op LANGENDIJK vat hebben, moet in dezen vorm worden voorgedragen; groote voorbeelden van rijpen smaak en geoefenden kunstzin bestonden er voor LANGENDIJK in het Blijspel: die voorbeelden hadden op de menigte indruk gemaakt en de behoefte van verdere ontwikkeling doen ontwaken; LANGENDIJK deed kwalijk, door aan die behoefte niet te voldoen, en bij zijnen arbeid eenen lageren trap van beschaving te vooronderstellen, dan waarop zijn publiek werkelijk stond.

Thans mogen wij eenen stap verder gaan. Reeds in de Voorrede der *Neven* scheen de Schrijver aan de oude onderscheiding eener *Comédie de caractère, de moeurs* en *d'intrigue* te hechten. Van alle drie soorten hebben wij achtervolgens voortreffelijke voorbeelden gezien. Wat is er het gevolg van? dat wij thans niet de eene of andere, maar in het Blijspel alle drie die eigenschappen harmonisch vereenigd wenschen. MOLIÈRE, de onsterfelijke MOLIÈRE, moge zoo geschat worden, als hij verdient, wij kunnen er niet blind voor zijn, dat zijne intrigues, als zwak, gebrekkig, weinig gevarieerd, bij die van latere Tooneeldichters, ongunstig afsteken. Menigvuldiger nog zijn de voorbeelden van karakters, tot ledepoppen verdraaid, opdat zij gewillig der intrigue mogen dienen, en zeker niet minder talrijk de intrigues, waarbij het toeval schijnt te hebben voorgezeten, om eene wereld, zoo als zij niet is, op het tooneel te smijten. Wij mogen dus aan den Auteur onzer dagen strengere eischen doen, en van den Schrijver der *Nichten*, zoowel ten opzigte van zijne karakters, als van de ware voorstelling der zeden, als van de fabel, rekenschap vergen, zonder zijne verontschuldiging te laten gelden, dat hij met zijne *Nichten* hoofdzakelijk eene *comédie de caractère* had bedoeld.

Welke moeijelijkheden eene Hollandsche *comédie de caractère* aanbood, heeft de schrandere Schrijver doorzien en juist aangewezen in zijne Voorrede van *De Neven*, bl. VIII: ‘Het ernstig, afgetrokken karakter, de stille huisselijke leefwijze onzer landgenooten, geven den comischen Dichter te weinig vat op zijne gebreken en belagchelijkheden. Wij vertoonen ons niet,

zelfs bij openbare vreugdefeesten leggen wij dien deftigen ernst niet geheel af, welke onzen landaard zoo bijzonder kenmerkt. En wanneer wij nu onze Dichters tot het schrijven van Blijspelen aansporen, is dit dan niet hetzelfde, alsof wij den Schilder vergden ons afbeeldsel te maken, zonder voor hem te willen zitten?' Die moeijelijkheid springt te meer in het oog, bij die beschouwing des Schrijvers, zoo als die vooral in het *Gesprek over de Nichten* heerschende is. Bl. 8: 'Het tooneel moet een spiegel der waarheid zijn, die het edele en onedele, het verhevene en gemeene, het achtenswaardige en bespottelijke, het loffelijke en verachtelijke in de menschelijke zamenleving, behoudens zekere' (NB. het woord *zeker* wordt in dergelijke constructie altoos gebruikt, wanneer de gedachte zeer *onzeker* is) 'vormen terugkaatst. Het is de taak des Tooneelschrijvers zijne figuren zóó voor dien spiegel te plaatsen en te groeperen, dat zij op den aanschouwer effect doen.' - Zoo met de laatste zinsnede de intrigue van het Stuk bedoeld wordt, dan gevoelt ieder duidelijk, dat ons Hollandsche leven even weinig stof voor intrigue als voor karakter zal opleveren. Immers de intrigue moet uit de karakters ontstaan, evenzeer als zij op hare beurt de karakters *en relief* zal brengen, en groot is het gevaar, dat beider zamenwerking eenen toestand op het tooneel zal brengen, waarin men onze zamenleving niet herkennen zal, onze zamenleving, die alles op zijn Procrustesbed tot gelijke middelmatigheid verminkt.

Wat is er in dit geval te doen? Eer wij de oplossing des Heeren VAN DEN BERGH mededeelen, vergunne men ons de vraag op te vatten, als ware zij niet beantwoord. Uit het door ons gestelde omtrent de noodzakelijkheid eener naauwe ineenvlechting van karakter, zeden en intrigue, volgt, als eerste regel, van zelf: De Blijspeldichter neme zijne karakters niet te veel *in abstracto*, maar verbinde ze met omstandigheden, welke in het oog vallen en buiten den kreits van het dagelijksche liggen, zonder echter door haren strijd daarmede onwaarschijnlijk te zijn. Een voorbeeld in *de Neven* gaf de Schrijver zelf door zijne voorstelling van den toestand van armen adel bij ons in zijn' *Baron* VAN ZEVENVAN. Het is er verre van, dat al dergelijke toestanden en de onderscheidene karakters, daarnaar gewijzigd, zoo als zij zich bij ons voordoen, zouden geëxploiteerd zijn. Waarom niet onze Letterkundigen, onze Critici, onze Industriëlen, onze Kunstenaars, onze Dweepers, en Sektenhoofden, onze Staatslieden, op het tooneel gebragt? Omdat er moed toe behoort? maar geen

waar Kunstenaar zonder moed. Omdat het wèlslagen zelfs dan nog moeijelijk blijft? maar moeijelijkheid moet een prikkel tot studie, tot ernstige poging zijn. - Toch staat mij nog eene andere oplossing voor den geest. Ik deel haar aarzelend mede, omdat zij schijnt af te wijken van den stelregel der *waarheid*, die men zoo gaarne aan alle Kunst voorschrijft; ik deel haar echter mede, omdat het middel proefondervindelijk goed schijnt gebleken. In een enkel karakter, in een' enkelen persoon veroorlove men zich eene stoute afwijking van hetgeen wij uit ondervinding kennen; men geve hier vrij spel aan zijne fantasie; men scheppe kortom eenen zonderling, en groepere omstandigheden en karakters om hem henen, zoo als zij natuurlijk zijn. Is het daaraan welligt toe te schrijven, dat de *Misanthrope*, hoezeer hoofdzakelijk *comédie de caractère*, echter gelukkiger door intrigue is, dan bijna eenig ander Stuk van MOLIÈRE? Ik wensch de *Mascarilles* of *Sganarelles* niet terug; maar BEAUMARCHAIS heeft ook hen niet nagevolgd, toen hij zijnen diepgedachten *Figaro* ontwierp. Welk een rijkdom van intrigue, welk eene afwisseling van toestand, ontspint zich als van zelve uit dat fantasiebeeld! Alles schijnt van kunstgrepen door de stoutste en verrassendste verbinding aaneengeschakeld, en wie bij dat alles aan de hooge morele beteekenis en den invloed dier Comedie mogt twijfelen, wij verwijzen hem naar het fraaiste en welsprekendste Hoofdstuk uit JULES JANIN's monsterachtigen en misvormden *Barnave*.

Eene andere oplossing heeft intusschen de Schrijver der *Nichten* gegeven, en door die oplossing onderscheidt zich het kenmerkendst de gang zijner tooneelstudie, sedert hij *De Neven* schreef. Met zekere bezorgdheid schreef hij in de Voorrede aldaar, bl. VI: ‘De Blijspeldichter loopt, bij het in caricatuur brengen van karakters uit het tegenwoordige dagelijksche leven, waartoe hij genoodzaakt is die karakters veel meer te overdrijven, gevaar, om, zoo al niet werkelijk, dan toch in schijn, van de waarheid af te wijken, en waarheid en geest zijn de allereerste vereischten van het Blijspel.’ Hier schijnt de Schr. dien schroom te hebben opgegeven, schoon de uitdrukking niet zeer duidelijk is, *Gesprek* bl. 8: ‘Voor het overige mag de Blijspeldichter zijne karakters idealiseren en karikatureren, zoo veel hij voor zijn doel dienstig acht, mits hij der waarheid getrouw, blijve.’ Passender voorzeker is de andere bepaling, bl. 20: ‘Karikaturen en *charges* zijn niet te verwerpen, mits zij regtstandig uit de waarheid opschieten.’ Ondanks hare

figuurlijkheid, noemen wij die uitdrukking passender, omdat wij van de eerste, welke weder alles op de leest der waarheid schoeit, niet weten wat te maken. Zoo wij het denkbeeld van karikatuur het eenvoudigst en bevattelijkst definiëren, zal het in eene overdrijving van het belagchelijke bestaan; maar waarover wordt in zulk geval het belagchelijke heengedreven, anders dan over de waarheid? Voelde de Auteur derhalve zelf, dat het Blijspel iets meer moest zijn dan ‘een *spiegel* der menschen,’ iets meer het vereischte van het Blijspel was dan ‘waarheid?’ Dat meerdere zal de karikatuur geven, als zijnde de ‘regtstandige opschieting uit de waarheid.’ Van wat? Immers van het belagchelijke. Het bespottelijke gebrek mag daarom overdreven, mag in zulk eene verhouding tot het geheel des karakters, tot de omstandigheden, waarin de persoon verplaatst wordt, gebragt worden, dat het te meer in het oog valle, en de lippen des aanschouwers te bewegelijker ploojie; maar de Blijspeldichter wachte zich, dat hij zijn voorwerp geene *nieuwe* gebreken toevoege, van het hoofdgebrek onafhankelijk, of hij zal gevaar loopene geene *karikatuur*, geene *charge*, maar een afzigtelijk monster te teekenen. Behoudens deze opvatting, zijn wij geneigd den Heer VAN DEN BERGH zijne theorie toe te geven; maar wij erkennen tevens, dat *hij* althans er de proef niet van heeft geleverd, dewijl hij tot de fout verviel, waarvoor wij den Blijspeldichter waarschuwden.

Deze aanmerking betreft hoofdzakelijk het karakter van MARTHA. Zij zal de schijnvrome voorstellen, maar in die voorstelling heeft de Auteur misgetast, omdat hij - de kalmte des Kunstenaars verloor. Verneemt en overweegt zijne woorden, Gespr., bl. 14: ‘Mijne bevoegdheid om een karakter, als dat van MARTHA, te schetsen, ontleen ik uit het regt, dat ieder onafhankelijk Schrijver bezit, om zulke onderwerpen en karakters te behandelen, als waarvoor hij *de meeste sympathie* of *antipathie* gevoelt. *Nu bestaat er bijna geen wezen, dat mijne antipathie in eene hoogere mate verwekt, dan de schijnvrome*. Hij, die alle andere maatschappelijke deugden veinst, bedriegt slechts (?) zijn' evenmensch en zijn geweten; maar hij, die Godsvrucht huichelt, lastert (?) God, en spot inwendig met het allerheiligste, waarvoor hij uiterlijk in het stof knielt. Ik weet niet, of er, *in den volsten zin des woords, Atheïsten* bestaan; maar zoo er die bestonden, zou ik ze onder de schijnvromen zoeken.’ Te regt mag men vragen, of hier niet de antipathie des Schrijvers in te hooge mate opgewekt is, dan dat hij het

belagchelijke der schijnvroomheid zou kunnen zien en gevoelen? En toch, wanneer de schijnvroomheid werkelijk uit eene Godsdienstige behoefte, uit eerbied voor echte vroomheid ontstaat, schoon zwakheid van karakter gestadig de beginselen van ware Godsvrucht verzaakt, kan zij met het beste gevolg in een komisch licht gesteld worden, zoo vaak zij voor verzoekingen bezwijkt, naauwelijks gevaarlijk voor hem, die niet gewoon is God en zijn gebod op de lippen te dragen. Wij durven niet verzekeren, dat onze Auteur het zoo bedoeld hebbe, maar iets van dat komische effect ontdekken wij in het tweede tooneel des vijfden bedrijfs, waar MARTHA zwicht voor den cavalièren aanval van PIMPING op haar hart. Doorgaans intusschen heeft MARTHA's vroomheid geenerlei grond, noch in hare opvoeding, noch in diep verborgene, betere beginsels. De vroomheid is slechts voor haar een middel, om een snood doel te bereiken, om haren evenmensch te bedriegen en te kwellen. Zij is volslagene huichelarij. Evenwel ook hier ware der zaak eene komische zijde af te winnen geweest, juist omdat door hare overdrijving zulke schijnvroomheid zich zelve verraadt; zij parodiëert den zuiveren Godsdienstigen ijver, door zich aan kleinigheden te hechten, door voor onwezenlijke dogmen het harnas aan te schieten, door eene bespottelijke bekrompenheid op hetgeen regtzinnig heet. Daarentegen is bij MARTHA de schijnvroomheid zoo onbepaald, zoo vaag, dat wij zelfs niets vernemen van hare gehechtheid aan de gezindheid, waartoe zij behoort; dat wij de Katholijke of de Protestante in haar niet eens kunnen onderscheiden. Neen, door zijne antipathie voortgesleept, heeft de Dichter alle gruwelen op haar arm hoofd zamengetast; als verslaafd aan den drank, vinden wij haar in het eerste bedrijf, en in het laatste zet hij al hare slechtheid de kroon op, door haar als woekeraarster, als onderdrukster van eerlijke armoede te vertoonen. Hadden wij regt te zeggen, dat zij geene belagchelijke *charge*, maar een afzigtelijk monster was geworden?

Met den naam van karikatuur heeft de Schrijver zelf zijne voorstelling van AMARANTHE bestempeld. Regt overdreven is dan ook hare taal en haar gedrag. De Dichter heeft ten minste niet gezocht, haar door bijvoeging van andere heterogene ondeugden afschuwelijk te maken; maar dat de karikatuur karakteristiek genoeg zou zijn, is, dunkt ons, moeijelijker te beamen. Want even weinig, als wij de Godsdienstige gezindheid van MARTHA kunnen onderscheiden, weten wij, welke letterkundige rigting AMARANTHE voorstaat. - Maar zij moest, zal ons de Schrijver zeggen, geene an-

dere dan oppervlakkige kennis hebben; de armoede van wezenlijk talent, van hoogere aesthetische inzigten, moest uit het zinledige harer opgewondene uitdrukkingen zigtbaar worden. - Waarlijk, er bestond genoeg gelegenheid hier hare bespottelijke zijde in het daglicht te stellen, hetzij zij met dolzinnigen ijver de nieuwste School had aangekleefd, hetzij zij voor Duitsche tegen Fransche Letterkunde partij hadde gekozen. Alles, wat wij van haar vernemen, is, dat zij eene Lezeres van FEITH en LAMARTINE is. Zonderling inderdaad: MARTHA, de schijnvrome, laat voor zich *nieuwe* Leerredenen opensnijden; AMARANTHE, de *Savante*, leest Boeken, die de kleur der nieuwheid ten eenemale hebben verloren. Den Schrijver der *Nichten* heb ik nooit op schroomvalligheid betrapt: waar hij zich vertoonde, deed hij zich als voorstander kennen van vooruitgang en leven in de Letterkunde, maar tevens als zulk een' voorstander, die met schrander oordeel het goede van het kwade schiftte, en aan het verloop der populariteit het hoofd durfde bieden. Daarom is het mij te onbegrijpelijker, dat hij niet inzag, hoeveel gelegenheid hij tot scherpe zetten, vrolijke luim, nuttige wenken misschien, liet verloren gaan, door AMARANTHE tot eene sentimentele *du temps jadis* te maken. Zelfs zijne intrigue had, bij eene omgekeerde voorstelling, gewonnen; of zou de tegenstelling tegen de vrome MARTHA niet scherper, niet ingewikkelder zijn geweest, indien AMARANTHE het bedorven kind der nieuwe romantiek, of het slagtoffer van philosophische dweeperij ware geworden?

Vergeeft het mij, wakkere en kostbare verdedigers des Vaderlands! helden van *Hasselt* en *Leuven*! maar Luitenant OSBROEK is alles, wat hij wezen moest - neen, wezen kon, voor zooverre de fabel des Schrijvers het toeliet. Zoo gij den Auteur *militairement* bij den kraag grijpt, zou ik gaarne aan zijne zijde mij scharen, om u door redenen te overtuigen, dat uw stand, zoowel als andere maatschappelijke betrekkingen, zijne eigenaardige gebreken en ondeugden heeft; dat Geneesheeren, Staatslieden, Schoolmeesters, over onregtvaardigheid zouden kunnen klagen, zoo gij niet, ondanks het goud uwer epauletten en den degen aan uwe zijde, zoo scherp en krachtig werdt gepersiffleerd, als onze Auteur het in zijne *Nichten* deed. Voor zijne figuur ben ik gewonnen, sedert ik hem op het tooneel zag, en ik zou niet weten, hoe den bekwamen tooneelspeler genoegzaam te prijzen, indien ik niet vreesde, dat de Schrijver zou vermoeden, dat mijne beschouwing van zijne karakters door den invloed der voorstelling ware bedorven.

En daarom hoore men den Schrijver zelven over VAN HEUL, eer ik tot zijne beoordeeling overga, die, ik voorspel het, niet gunstig zal kunnen zijn. *Gesprek*, bl. 6: 'VAN HEUL heb ik geenszins als tot den hoogeren stand behoorende voorgesteld, maar als iemand, die door den handel rijk geworden is. In mijne Voorrede schrijf ik hem immers burgerlijke manieren toe? Voorts is het mijn oogmerk niet geweest, hem als *type* van eenen Hollandschen Koopman of rentenier te schetsen, *schoon ik nog niet inzie, dat hij, als zoodanig, geheel mislukt zou zijn*. Zijn gedurig klagen over de spilzucht zijner nichten bewijst, dat hij waarde aan het geld hecht, en wanneer men, op mijne gunstige voorspraak, de vriendelijkheid gelieft te hebben, den *braven* man een inkomen van vijf en twintig à dertig duizend gulden toe te leggen, dan zal men die spilzucht ook zoo overdreven onredelijk niet vinden.' - De arme koophandel had den onbarmhartigen uitval des Schrijvers niet verdiend, en zal hem dien alleen kunnen vergeven, omdat hij den door den handel rijk rentenier geworden' burgerman niet grondig kent. Het toegeven aan de spilzucht zijner nichten kan ik nog met zijn karakter overeenbrengen; maar de Schrijver dient wel den stelregel: *Hans komt door zijne domheid voort*, tot grondslag zijner voorstelling genomen te hebben, wanneer hij van BOMBA's Herderszangen tien exemplaren à ƒ 25 koopt, en GRIJPMAAR voor eene doodonnoozele kwaadsprekerij met honderd rijksdaalders de hand vult en den mond stopt. De rentenier, die zich door zulke ellendige bedelpartijen laat verschalken, kan het niet tot een inkomen van dertig duizend gulden gebragt hebben, ten zij de fortuin den domoor onder hare bijzondere voorzienigheid hebbe genomen. En een' domoor wil toch de Heer VAN DEN BERGH niet gemaakt hebben van zijnen VAN HEUL?

VAN HEUL.
- Indien je een genie waart, zou ik misschien den hoed voor u afnemen, maar u ook stellig mijne CAROLINE weigeren.

PIMPING.
Dat is echt Hollandsch.

VAN HEUL.
Het kan zijn. Ik hou van het *positive*, vriendlief! Mijne nicht AMARANTHE bezit ook genie, en wij weten, waar dat heen leidt.

Laat ons even een woordje medespreken. De eerste trek van VAN HEUL is echt Hollandsch niet alleen, maar ook echt burgerlijk. Daardoor heeft de Auteur ons laten zien, dat het VAN HEUL

niet aan *bon-sens* mangelt. De gedachte zou te treffender zijn, indien zij uit zijne eigene breinkas ware voortgesproten; maar de goede man geraakt met zijne voorstelling van *genie* in de war, zoodra hij dat woord op AMARANTHE toepast. Ik moet dus aannemen, dat hij met zeker *bon-sens* aan de gevestigde inzigten van gewone burgerlieden getrouw blijft. Ik zeide hierboven, dat zijn toegeven aan de spilzucht zijner nichten te vergeven was, omdat deze toegeeflijkheid zich beter met de meening van rijk gewordene burgerlieden verdraagt, dan zich aan het gevaar bloot te stellen, door een huwelijk der hunnen met eene behoeftige partij, eenen zwaren last van onderhoud op hunne schouders te laden. Officieren vooral zijn voor zulke personen als VAN HEUL steenen des aanstoots. Heeft de Schrijver nooit opgemerkt, welke kluchtige tooneelen zij in dergelijke huisgezinnen aanrigten, wanneer de vader met een hard woord bestempelt, wat de oogen der dochters verblindt, ten zij vader of voogd zelf de ijdelheid hebben eenen Weledel Gestrengen in de familie op te willen nemen? maar van *ijdelheid*, en dat is een bewijs, dat de Schrijver geen' domoor in VAN HEUL wenschte te schetsen, is in zijn gansche karakter geen enkel spoor. En wanneer in zijnen mond (II^{de} Bedrijf, 15de Tooneel) OSBROEK ‘een *rodomont*, een *sacrapand*, een *fier à bras*’ wordt, waar blijft dan de burgerman van zoo even, vooral zoo de Acteur niet oppast, die woorden zoo kalm en zedig uit te spreken, als slechts mogelijk is? - Het is inderdaad eene beleefdheid van JACQUELINE (*Gesprek*, bl. 7) jegens den Schrijver, dat zij harer moeder aanraadt VAN HEUL maar aan zijn lot over te laten, en er een' ander' voor in de plaats te schuiven. Willen wij het ook doen?

Maar dan komt LOFFERS te voorschijn, de Geneesheer, die man van de wereld, man van studie had kunnen zijn, en door zelfstandiger, hooger, fijner beschouwing, over het geheel een nieuw, een aangenaam licht had kunnen verspreiden, welke ons uit den bedompten dampkring der burgerlijkheid vrijer had kunnen doen ademen. Waarom moest zijn optreden zoo kwakzalverig, zijn karakter zoo zwak, zijne handelwijze zoo onedel zijn? Dan komt PIMPING te voorschijn, een sterk gekarakteriseerde booswicht, die in het eerste Bedrijf wat al te lomp met VAN HEUL zijn spel spelen wil, maar daarentegen op het laatst, in zijn tooneel met MARTHA, zeer goed en geestig is geteekend; dan komen eindelijk de *goede* personen, CAROLINE en WILMAN, aan de beurt. Op het tooneel ging de coquetterie van de eerste, door de weinig gesoigneerde kleeding der Actrice, die haar voor-

stelde, geheel te loor. Ik vraag u, of er van het karakter zelf veel kon overblijven? Romanhelden zijn doorgaans flaauwerds; maar wanneer in het Blijspel de goede karakters niet met levendige kleuren zijn geteekend, boeten zij meestal onder den vloek hunner braafheid. Men doet best dergelijke bloeden buiten de koude te houden, en zelfs de Schrijver der *Nichten* heeft in het III^{de} Bedrijf, 3de Tooneel, zijne CAROLINE niet aan al te ruwe windvlagen gewaagd. Het gewone loopje van Tooneeldichters is de braafheid onder het leed te doen schitteren; figuren als CAROLINE worden gewoonlijk door ooms of ouders miskend en verdrukt, en AMARANTHE had eenig begrip van die tooneelnoodzakelijkheid, toen zij hare zuster de *cendrillon* der familie wilde maken. Zeker was de Heer VAN DEN BERGH geen navolger, toen hij de zaak anders voorstelde. Want Oom *wil* het huwelijk van CAROLINE en WILMAN; *wil* het; CAROLINE *wil* het: alle drie *willen* het van den aanvang af, en de zaak krijgt zonder veel moeite haar beslag. Dat alles is goed; maar er behoort veel, er behoort zeldzame kunst toe, om, bij eene dergelijke schikking der omstandigheden, het goede karakter *en relief* te brengen. Wat wij van CAROLINE zeiden, geldt ook van WILMAN, die in allen gevalle best zou gedaan hebben, zoo niet zijne gansche alleenspraak in het vierde Bedrijf, ten minste de woorden: *weelde van geluk*, aan AMARANTHE over te laten.

Vele waren onze aanmerkingen op de karakters, door den Schrijver ten tooneele gevoerd; velerlei kunnen zij niet heeten. Dat de verdienstelijke Auteur ons karikaturen leverde, berispen wij niet; maar het hoofdgebrek is, dat zijne karakters niet genoeg geïndividualiseerd zijn. Het is hem te zeer te doen, om hunne slechtheid, hunne dwaasheid, hunne zwakheid *in abstracto* te doen uitkomen; hij verloor te veel uit het oog, hoe die gebreken zich naar tijd, omstandigheden, maatschappelijke betrekkingen nuanceren. Vooral door eene naauwkeurig gedetailleerde teekening dezer laatste ontstaat als ware het ongezocht die comédie *de moeurs*, welke eigenlijk niet anders dan de toepassing is van karakterstudie op de individuële betrekkingen van plaats, van tijd, van stand. OSBROEK is daarom, ondanks zijne overdrevenheid, welligt het best gelukt, omdat wij weten, dat hij een Eerste Luitenant, zonder veel opvoeding en beschaving, is. Zijne herinneringen zijn van den laatsten tijd: wij gevoelen, dat er buiten hem een leven is, waarin hij past en zich beweegt[(1)].

(1) Er schieten zelfs aardigheden over, die OSBROEK kon zeggen en niet zegt.

Na hunne verloving, wil AMARANTHE volstrekt met OSBROEK gaan wandelen, IV^{de} Bedrijf, 19de Tooneel:

VAN HEUL.

Waarom niet? Maar zie eens naar buiten: het stortregent.

AMARANTHE.

O dat zegt niets. We zullen een parapluie medenemen.

Ieder gevoelt, dat OSBROEK hetzelfde zeer *militairement* kon gezegd hebben, sedert de Koninklijke Besluiten voor en tegen de parapluies.

Met de andere figuren is het geenszins hetzelfde geval: zij staan te afgezonderd van het leven, en die afzondering wreekt zich op de intrigue van het Stuk.

Aan de intrigue namelijk is, volgens onze beschouwing, een dubbele eisch te doen.

De eerste is deze: Strookt zij met ons volksleven, met onze volksbegrippen; spiegelen zich onze zeden (*collective*) daarin af? In dat geval toch worden de karakters begrijpelijk, treffend, ja zelfs, indien de Schrijver, zoo als de Heer VAN DEN BERGH, een zedelijk doel beoogt, leerzaam voor de menigte, die de omstandigheden kent, waaronder zij werkzaam zijn. Wij verzoeken nog eens te lezen, wat de geachte Auteur in zijne Voorrede voor *de Neven* over de ongeschiktheid van ons burgerlijk leven voor het Blijspel schreef. Voeg bij den deftigen ernst de traagheid van onzen landaard in het besluiten, de gehechtheid aan overgeleverde vormen, zelfs in de belangrijkste handelingen des levens, en mag dan de verloving van drie nichten op éénen dag niet geforceerd heeten? Strookt VAN HEUL, die daaraan zijne toestemming geeft; strooken de nichten, die binnen weinige uren tweemaal van minnaars veranderen; strookt de gansche huwelijks-parforcejagt met hetgeen ons het dagelijksche leven oplevert? Maar dat dagelijksche leven moet geweld worden aangedaan; het moet, zal de Schrijver zeggen, geslagen worden, opdat het spreke. Ook wij hebben geenerlei deernis met onze teruggetrokkenheid, doch wij wenschen tevens, dat geen Auteur hier arbitrair handele, maar, door het verdichten eener buitengewone omstandigheid, de mogelijkheid van het op zich zelf onwaarschijnlijke motivere.

De tweede vraag, die er overblijft te doen, is deze: Is de fabel, de intrigue, van dien aard, dat hare ontwikkeling den geoefenden schoonheidszin bevredige? Wij kunnen daarop geen voldoend antwoord geven: Waren de karakters scherper in hunne individualiteit geteekend; ware het vreemde in de voorstel-

ling der nationale zeden door het invlechten van krachtiger incidenten opgelost, eerst dan zouden wij veilig in ons oordeel kunnen gaan. Thans stemt het overeen met het oordeel des publieks. Liefdesverklaringen, tot zesmaal toe door drie verschillende personen herhaald, hoeveel fijnheid van teekening, hoeveel kracht van verw behoort er niet toe, opdat de aanschouwer door die herhaling gevrijwaard worde van zich te vervelen! Welligt had eene gelukkiger opvoering het gebrek kunnen bemantelen; maar vooral bij de laatste bedrijven rekte het afwisselend optreden van PIMPING en OSBROEK het geduld der toeschouwers, omdat deze, zoodra zij hen zagen, reeds raden konden, wat ieder te zeggen had, en hoe zeker ieder kon zijn van bij de twee zusters wèl te slagen. De oeconomie van het geheel is daarom verre van onberispelijk, hoe fraai ook de enkele tooneelen zijn, door handeling en dispositie.

Hier mogen wij te vrijer prijzen. De dialoog is levendig, echt Hollandsch, gemakkelijk, rijk aan afwisselingen en overgangen. Aan *vis comica* ontbreekt het den Schrijver niet. Het tooneel tusschen MARTHA en AMARANTHE, waarmede het derde Bedrijf opent, is levendig en verrassend; de ontmoeting tusschen OSBROEK en MARTHA en de mislukte liefdesverklaring verraadt de meesterhand. Jammer, dat het eerste vervangen wordt door het tooneel van ROSINE met hare meesteressen, eene *soubretten-scène*, die tot de ongelukkigste reminiscentiën van het Fransche voorbeeld kan gerekend worden.

Bij zoo veel onmiskenbaar talent, als de Schrijver ook hier weder aan den dag gelegd heeft; bij al de studie, die hij besteedde, om een slechts wat al te eenzijdig opgevat idée te verwezenlijken, kunnen wij niet anders dan zijn besluit bejammeren, dat hij zorgen zal, ‘dat er geen enkel Blijspel van hem meer zal gedrukt of gespeeld worden.’ Waarom niet? Heeft de aangewende studie hem zelven geene resultaten geleverd voor een dieper inzigt van hetgeen het tooneel eischt en zijn moet? Heeft de ondervondene afkeuring zelve hem geene wenken gegeven, wat hij nog bereiken moet, opdat hij den smaak des publieks, waar die verkeerd of verwend is, moge beheerschen? Heeft het fluitje, ofschoon het zich op hetgeen onschuldig was wreekte, niet gefluisterd, dat er iets aan zijn Stuk ontbrak; dat het publiek, schoon het zich van het *wat* en *waarom* niet altoos rekenschap wist te geven, ten minste niet onverschillig was voor hetgeen het goed of kwaad achtte? Onze beoordeeling had geen ander doel, dan den Schrijver bij verderen ar-

beid te ondersteunen, door met hem het doel en de noodzakelijke vereischten van het Blijspel in onze dagen te bespreken, en, door wrijving van gedachten, der ware Kunst bevorderlijk te zijn. Billijkt hij hier of daar ons oordeel, zijn helder verstand zal hem zeggen, dat ééne mislukte poging van het streven naar een hooger doel niet mag terughouden. Meent hij van ons in meening te moeten verschillen, geene wederlegging zal ons aangenamer zijn, dan wanneer hij ons van de juistheid zijner inzigten door een welgeslaagd nieuw Blijspel overtuigt. De strengheid, waarmede wij *de Nichten* onderzochten; de uitvoerigheid, waarmede wij van ons oordeel, zoo vaak wij moesten afkeuren, rekenschap gaven, moge hem het bewijs zijn, dat deze beoordeeling het werk van de hand eens vriends is; - van eenen vriend niet alleen, maar van eenen bondgenoot, die vooruitgang van beschaving, vordering van Kunst, krachtige ontwikkeling van nationaliteit wenscht, en den Heer VAN DEN BERGH toejuicht, zoo dikwijls hij voor die leuze strijdt met al de krachten van zijnen geest, met al de vaardigheid van zijn talent.

Album

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Verdediging der Nederlandsche Evangelisch-Luthersche Kerk, tegen de beschuldiging van Dr. G.C.A. Harless, *Hoogleeraar te Erlangen. Door Dr.* F.J. Domela Nieuwenhuis, *Predikant te Utrecht*.

In het *Zeitschrift für Protestantismus und Kirche, neue Folge*, werd (volgens de vertaling van Dr. DOMELA NIEUWENHUIS) gelezen: 'De oorzaak van den ontzettend dooden toestand der Luthersche Kerk in *Holland* is inderdaad mede daaraan toe te schrijven, dat zij van de Lutherschen in andere Landen, b.v. *Duitschland*, is afgescheiden, zoodat het vernieuwde leven van daar moeijelijker naar *Holland* kan komen.' Dr. D.N. gevoelde zich opgewekt, om aan Dr. HARLESS eenen brief toe te zenden, tot wederlegging daarvan, die echter door dezen niet geplaatst werd in het *Zeitschrift*, maar opname vond in de *Allgem. Kirchenzeitung*. Dr. H. werd door dien brief niet genoopt, om zijne beschuldiging in te trekken, maar gaf eenige vereischten op van het *leven* eener Luthersche Kerk. Hierdoor vond zich Dr. D.N. verpligt, om aan de *Allgem. Kirchenz.* eene *Toelichting* te zenden. Overeenkomstig den wensch van zijnen vader, gaf hij de beide opstellen onder den bovengenoemden titel afzonderlijk uit. Maar daar hij voor Nederlanders anders zou geschreven hebben, scheen hem hier en daar eene aanteekening noodzakelijk.

Deze *verdediging* heeft tot eenen pennestrijd aanleiding gegeven. Een Hervormd Predikant te *Utrecht* ergerde zich aan sommige gezegden, waardoor de eer der Hervormde Kerk eenigzins werd aangetast. *Eenige Leden* (zoo als ten minste op den titel staat) *van het Luthersche Kerkgenootschap* voelden zich nog meer beleedigd. Eindelijk, iemand, die zich *eenen vriend van waarheid en vrede* noemt, gaf *vrijmoedige gedachten over het geschrevene door en tegen* Dr. D.N. in het licht, insgelijks tegen hem gerigt. Op den *Brief* van den Herv. Predikant heeft D.N. een antwoord gegeven, waarin hij iets toestemt, iets door uitlegging verzacht, en iets verdedigt. Door zijnen tegenschrij-

ver was gevraagd: Of de eer van zijn Kerkgenootschap niet vorderde, door middel van de *Allgem. Kirchenz.*, het te zuiveren van de oneer, door D.N. aan hetzelve ook in *Duitschland* aangedaan? Wij zien uit het antwoord van den laatste met genoegen, dat hij dat zelf heeft gedaan, door een *bijvoegsel* tot zijne *Toelichting* naar de *Allgem. Kirchenz.* te zenden, hetwelk van dien inhoud is, dat de Herv. Predikant zich waarschijnlijk daarmede zal voldaan rekenen.

D.N. spreekt, in zijn *Antwoord*, van het grievend aantasten van zijnen persoon. Heeft hij hier den Brief van den Herv. Predikant op het oog, die in waardigen toon is gesteld, dan moet hij zich wel zeer gegriefd gevoeld hebben door de twee Stukjes, van welke wij melding maakten, die op satirieke wijze zijn Geschrift doorhalen, en hem, als aan ijdele aanmatiging schuldig, zoeken ten toon te stellen. Wij gelooven, dat het den Heer D.N. spijten zal, de pen tegen den uitval van Dr. H. te hebben opgevat, of althans die *Verdediging* afzonderlijk voor het Nederlandsche publiek te hebben uitgegeven. Hij heeft evenwel kunnen voorzien, dat die aanstoot geven moest. Hoe kort zijn Geschrift is, worden er echter vele zaken in aangeroerd, en komt er menige oordeelvelling in voor, die velen niet beamen kunnen, en waardoor zich sommigen moeten gekrenkt gevoelen. Het schijnt werkelijk, dat Dr. D.N., bij de verdediging van zijn Kerkgenootschap, de gelegenheid heeft willen aangrijpen, om zijne meening aangaande sommige zaken openbaar te maken. Hij had daartoe vrijheid. Wij verdenken ook zijn goede bedoeling niet. Het was gewis, om zijn Kerkgenootschap meer te doen kennen, en hetgeen hij voor zijn Kerkgenootschap en de zaak van het Christendom en het Protestantisme heilzaam rekende, te bevorderen. Evenmin betwisten wij den Heer D.N. het regt, om zijne *aangeborene zucht tot kortheid* in te volgen, en hij maakt op volledigheid geene aanspraak. Had hij echter eene meer uitvoerige en meer in bijzonderheden afdalende beschrijving van zijn Kerkgenootschap willen geven, en van het gedurende de laatste jaren in en door hetzelve verrigte, hij zou hen aan zich verpligt hebben, die eene meer dan oppervlakkige kennis van het door hem behandelde wenschten te verkrijgen. In plaats van die ingestrooide oordeelvellingen, welke zonder veel bewijs, hoewel zonder eenige bitterheid, bijgebragt worden, had hij dan niet alleen kunnen zeggen, wat, naar zijn oordeel, verbetering behoefde, maar dit behoorlijk kunnen staven. Moest hij vreezen daardoor sommigen te kwetsen, hij heeft dit ook nu niet kun-

nen vermijden, en door zijne kortheid, waardoor soms duisterheid ontstaan is, aanleiding gegeven tot misverstand.

Dr. H. had den toestand der Nederl. Luth. Kerk *ontzettend dood* (fraaije uitdrukking!) genoemd. D.N. toont aan, dat zijn Kerkgenootschap *niet* dood is, door te verwijzen: 1°. op hetgeen door deszelfs Bestuur sedert 1818 gedaan is; 2°. op het Kerkelijk leven der Gemeenteleden; 3°. op de rigting der Predikanten. Dr. H. schreef den vermeenden dooden toestand der Nederl. Luth. Kerk mede toe aan de afzondering, waarin zij zich van de Lutherschen in andere Landen, b.v. in *Duitschland*, bevindt. Dr. D.N., haar geenszins dood achtende, kon dat dus hebben laten liggen. Hij herinnert evenwel, dat zij van *Duitschland* niet geheel is afgescheiden, dat zij, door het gebruik van Duitsche Schriften, er gemeenschap mede blijft houden, en dat de afzondering, voor zooverre die door het oprigten van het Luthersche Seminarium te *Amsterdam* bewerkt is, eerder voor- dan nadeelig voor haar geweest is. Het een en ander wordt, daar *een brief geene Verhandeling is*, vlugtig behandeld.

Doordien Dr. H. nog andere vereischten van het *leven* eener Luthersche Kerk opgaf, dan door Dr. D.N. waren opgenoemd, tracht de laatste in de *Toelichting* aan te wijzen, dat zij ook deze bezit, en tevens naar buiten vertoont, zoover de omstandigheden dit toelaten. Het is vooral dit gedeelte, waarop de aanmerkingen van den Hervormden Predikant gevallen zijn, hetwelk dan ook de Schrijver zelf in zijn *Antwoord* zeer gewijzigd heeft. De Hervormden mogen hunne grieven tegen dit Boekje daardoor weggenomen achten. D.N. heeft zelfs meer toegegeven, dan alle Hervormden zouden verlangen. Sommigen noemen toch nog wel iets anders *Bibliolatrie*, dan de meening, dat alles, wat in den Bijbel voorkomt, tot gezegden van vijanden van JEZUS, en van den Duivel toe, voor geïnspireerd zou zijn te houden. En die het Geschrift van MAX. GOEBEL kent, zal niet loochenen, dat de Hervormden met dat euvel meer zijn besmet geweest dan de Lutherschen. Onze ultra-Gereformeerden lijden nog aan deze kwaal.

Hier wordt iets, wat de Luthersche Kerk van eene andere kenmerkend onderscheidt, ter sprake gebragt. Verder geschiedt dit niet, daar Dr. H. als vereischten van eene Luthersche Kerk had opgegeven, wat niets eigenaardig Luthersch in zich bevat. Het bevreemdt ons eenigzins, dat D.N. hierop niet heeft opmerkzaam gemaakt. En er zullen er zijn, die het belangrijker zouden geacht hebben, dat hij, in plaats van aan te toonen, dat

de van Dr. H. gevorderde vereischten in zijn Kerkgenootschap niet ontbreken, had aangewezen, in hoever het hier, afgezonderd van groote Luthersche Kerkgenootschappen, en omringd van veel talrijker Gereformeerden, zijne oorspronkelijke eigenaardigheid verloren of behouden hebbe.

Op niet weinige plaatsen van dit kleine Boekje zijn door de Schrijvers der beide aangeduide Geschriften aanmerkingen gemaakt, die voor een deel niet ongegrond zijn. Maar men zal wel niet verlangen, dat wij die hier afzonderlijk gaan toetsen. De verdienstelijke D.N. had wel niet verdiend, dat men zijn schrijven met zulk eenen spot aanviel, en zoo vinnig hekelde, als men gedaan heeft. Wij hopen, dat hij dit onbeantwoord zal laten, en een strijd, waarvan het hervatten zoo weinig goede vruchten voor de Kerk of voor de Wetenschap belooft, hiermede moge geëindigd zijn.

***Redevoering over de gepastheid en noodzakelijkheid van een Patronaat over de armen, en de wijze, waarop hetzelve behoort te worden uitgeoefend, door* W.H. Suringar, *uitgesproken in de eerste Algemeene Vergadering der Vereeniging: 'Hulpbetoon aan eerlijke en vlijtige armoede,' te Amsterdam, den* 22sten *Januarij*, 1842. *Leeuwarden*, G.T.N. Suringar. 1842. 61 bl.**

Eene Redevoering, in fikschen, krachtigen stijl geschreven, waarvan het oogmerk is, het doel en den geest der instelling: 'Hulpbetoon aan eerlijke en vlijtige armoede,' te doen kennen, en vooral om de gepastheid en noodzakelijkheid aan te wijzen van een Patronaat over de Armen, en de wijze, waarop dat behoort te worden uitgeoefend.

Wij zien daaruit, dat een aantal behoeftigen, voorloopig op drie honderd bepaald, door middel der Inrigting, van Werk voorzien werden, onder toezigt eener Patrones.

De Inrigting gaat uit van het denkbeeld *loon voor werk* te geven, niet om behoeftige gezinnen van al het noodige te voorzien, maar hun eene tegemoetkoming te verschaffen; vandaar, dat vrouwen of meisjes, voor welke jaarlijks ƒ 10 betaald wordt, dooréén 60 cents per week, of ƒ 31,20 's jaars, kunnen verdienen, welke belooning echter eenigzins kan vermeerderd worden.

De gemaakte goederen worden gedeeltelijk den armen uitgereikt, gedeeltelijk op de gewone wijze verkocht, maar vooral, en het liefst, tot het doen van uitdeelingen.

De Schr. wijdt vervolgens eenige bladzijden (van bl. 7-21) aan de oplossing der bedenking, dat daardoor bazen en winke-

liers worden benadeeld, welke oplossing, naar ons oordeel, niet geheel de ware is, maar welke hier, als van te grooten omvang, niet kan gegeven worden.

De Inrigting behartigt aldus de stoffelijke belangen, maar blijft daarbij niet stilstaan; de zedelijke belangen vooral gaan haar ter harte; zij houdt toezigt over de behoeftigen.

Vóór de aanneming doet men onderzoek, of de kinderen wel School- en Godsdienstig Onderwijs genieten, of de Godsdienstpligten vervuld worden, of er ook misbruik wordt gemaakt van sterken drank, en of het er in huis wel ordelijk en zindelijk uitziet.

Wordt er iets gevonden, dat verbetering vereischt, men tracht het door goeden raad en welwillende hulp te verbeteren, terwijl de wekelijksche zamenkomst bij de Patrones, of hare bezoeken aan de woningen, ten goede op de behoeftigen werken.

Zoodanig zedelijk Patronaat beschouwt de Schr. als eene hoogstwenschelijke zaak, voor geheel het Vaderland als hoofdzaak; de geldelijke toelage als middel, om dat hoofdoogmerk te treffen. Met behoud van het oppertoezigt van Diakonij- of Armbesturen, wenscht de Schr. eene indeeling van arme huisgezinnen bij tientallen, over welke een Patroon of Patronen zouden moeten gesteld zijn.

Het tweede gedeelte (bl. 28) wijdt de Schr. aan een onderzoek, op welk eene wijze, in welken geest, dat Patronaat behoort gevoerd te worden, en hoe men het in de Inrigting tracht te voeren.

Het moet geschieden:

a. Met *eenvoud, waardigheid* en *zachtmoedigheid*, om den arme niet te kwetsen, hem vertrouwen in te boezemen, en naar de raadgevingen te doen luisteren.

b. Met *gematigdheid* in eischen en verwachtingen, om niet tot verkeerde en al te gestrenge oordeelvellingen over de behoeftigen, en daardoor tot mismoedigheid, te vervallen.

c. Met *vertrouwen* en *moed*. Met vertrouwen op *God* bovenal, en ook op zich zelven, om het goede te doen, en daarop zegen te verwachten; met moed om te doen, wat het beste toeschijnt, zonder te veel aan het oordeel van medemenschen te hechten.

d. Met een geoorloofd *eigenbelang* en eene edele *baatzucht*, om te leeren en te onderwijzen, om lessen te ontvangen, om het goede te doen, om te beminnen en bemind te worden.

De Spreker moedigt vervolgens zijne verschillende toehoorders tot opwekking en volharding aan, en besluit met eene herin-

nering aan den Eerwaarden D^{s}. J.C. RIEHM, honorair Bestuurder der Vereeniging.

Wij bevelen de lezing van dit Stuk allen ten hoogste aan, die in dergelijke onderwerpen eenig belang stellen; want wij hebben daarin gevonden groote menschenkennis, groote kennis van zaken, vele belangrijke wenken, en dat alles zoo kort, zoo gespierd, zoo eenvoudig voorgedragen, dat het boeit en aanlokt tot het einde, en een duidelijk bewijs oplevert, dat het harte den Schr. bij zijne voorbereiding en lezing, zoo als hij zich uitdrukt, hoog en warm sloeg.

***Celebes, of Veldtogt der Nederlanders op het eiland Celebes, in de jaren* 1824 *en* 1825, *onder aanvoering van Zijne Excellentie den Heere Luitenant-Generaal* (*destijds Generaal-Majoor*) *Baron* J.J. van Geen.**

> Aussi le sentiment, qui dominera ce livre, serat-il celui, qui me l'a fait commencer, le désir de détourner de la tête du soldat cette malédiction. que le citoyen est souvent prêt à lui donner, et d'appeler sur l'Armée le pardon de la Nation.

Uit officiële Rapporten, door J.C. VAN RIJNEVELD, *Math. Mag. Phil. Nat. Doctor, Ridder der Milit. Willemsorde* 4de *Klasse, etc. etc.* (*Met eene Kaart en twee Platen*). *Breda*, BROESE en Comp. 1840. 333 en III bladz. 8°.

Het Werk van den Heer J.C. VAN RIJNEVELD is een aanwinst voor de letterkundige wereld.

Sierlijke voordragt, strikte waarheid en onpartijdigheid, krachtvolle stijl, - zietdaar de eigenschappen, waardoor het zich onderscheidt.

Strikte waarheid vooral straalt door in de beschrijvingen van dien Veldtogt, hoezeer wij met den Schrijver grootendeels verschillen in de gevoelens nopens het regtmatige en voordeelige dezer gouvernementshandelingen; doch zijne redeneringen te dezen zijn accessoir tot de vermelding der wapenfeiten, waarin gewis het genie van den Opperbevelhebber en de moed en volharding der ondergeschikten hebben uitgeblonken.

Wij kunnen derhalve niet instemmen met het denkbeeld van den geachten Schrijver, alsof de Celebesche expeditie den grondslag gelegd zoude hebben tot den bloei onzer Oostindische bezittingen, maar beschouwen dezen Veldtogt veeleer als een politiek nadeel, waarvan het Indische Bestuur de gevolgen nog ondervindt.

Jammer ook, dat de Heer v.R. in dit Werk, dat zoo zeer van zijne talenten getuigt, zich dermate door zijne hartstogten laat vervoeren, dat hij den Nederlandschen handelsstand op eene bitse en duchtige wijze aanvalt en krenkt! In geen Land ter wereld is dusdanige aanval minder gepast dan in *Nederland*. Geen tijdstip kon voor dergelijken aanval ongunstiger zijn, dan het tegenwoordige, na de ondervindingen van de jaren 1830 en 1831. Waarom vooronderstelt de Heer v.R. miskend te zijn? Behoort hij niet tot het wapen der artillerij, en is *Nederland* niet trotsch op het korps Artillerijöfficieren? Waarom dan valt hij zoo scherp aan op dien stand, welke toch immers te allen tijde een groot deel van ons volksbestaan heeft uitgemaakt? Wij durven zeggen, dat zulks in *Nederland* niet gepast is; wij durven zeggen, dat het tegenwoordige tijdstip daartoe niet gunstig is; want het ligt ons nog te versch in het geheugen, dat de Nederlanders vijftien jaren lang een talrijk leger hadden onderhouden voor garnizoensdiensten, kampen en parades, maar met de verwachting, dat het in tijd van nood de regten en eigendommen zoude beschermen van hen, die tot de instandhouding van dat leger hadden opgebragt. En wat gebeurde in 1830? Het leger was ontbonden, de grenzen ontbloot, en waren de Belgen te *Antwerpen* niet geïmposeerd. geworden, dan had een dergelijke volkshoop, als die van PONTECOULANT, geheel *Noord - Braband* in bezit kunnen nemen. Toen hebben dezelfde Nederlanders, die door den Heer v.R. werden aangevallen, de Koopcontracten, Wissels op tijd, Cargalijsten, Koffijlezingen, Handelsgeest, Protesten, Handelsegoïsmus (en wat op pag. 328 van het onderhavige Werk al meer opgenoemd wordt) op zijde gesteld. Zij hebben de wapens opgevat, en met bataljons Schutterij en Vrijwilligers zijn zij naar de grenzen geijld, om die te beschermen. Heeft toen het restant leger zich aan de Schutters en Vrijwilligers, of hebben de laatsten zich aan de eersten aangesloten? Deze vraag is nog niet beslist, omdat zij moreel en materiëel kan worden opgevat. Ook het motto van den Heer v.R. op het titelblad is niet gelukkig gekozen; want gevoelde de Schrijver toen de noodzakelijkheid *d'appeler sur l'armée le pardon de la nation*, dan mist hij later geheel en al het doel door zijne hevige uitvallen, en dan kon het weggelaten zijn; of moest het slechts het titelblad vullen? Zeker is het, dat het tegenwoordige tijdstip niet gunstig is gekozen, om van de zijde van het leger bitse aanvallen op rustige burgers van den Staat te doen.

Evenmin is de stof, die daartoe aanleiding gaf, gelukkig gekozen geweest; want ieder, die kennis van Oostindische zaken heeft, weet, dat de voorvallen op *Celebes* in 1824 en 1825 niet voordeelig waren voor onze financiële en politieke belangen. Doch dit zij zoo! en het is te bejammeren, dat de talentvolle en verdienstelijke Heer VAN R. zijne opstellen niet heeft kunnen matigen, vermits deze hem van het spoor hebben doen afwijken, en eenigermate den arbeid ontsieren, welke hem in alle andere opzigten tot zoo veel eer verstrekt.

Apokryphen. Uit het Hoogduitsch van J.G. Seume, *naar de vierde uitgave in het Nederlandsch overgebragt, en met aanmerkingen op Nederland toegepast, door* R. Posthumus. *Met eene Opdragt aan het Vaderland vooraf. Dockum*, D. Mundersma, wz., 1840. xx en 136 bll.

Heeft de Heer POSTHUMUS SEUME willen vertalen, of heeft hij SEUME'S *Apokryphen* tot vehikel voor zijne politieke redeneringen willen gebruiken? De korte, geestige spreuken des oorspronkelijken Schrijvers gaan onder in eene zee van langgesponnen aanmerkingen, dikwijls bijna evenveel bladzijden groot, als de spreuk regels beslaat. Die aanmerkingen zijn meestal politieke declamatiën, in den bekenden opgewonden' stijl des Schrijvers. - Somtijds flaauwe omzettingen en commentariën van het krachtig origineel, b.v., bl. 24:

5.

‘Hij, die de uitdrukking: *vrijheid van denken*, uitvond, was zeker een domkop, die verder niets zal uitvinden.’

(Aanteekening.) ‘Reeds in de uitdrukking zelve ligt de uiterste ongerijmdheid. Gedachten zijn tolvrij, zegt met alle regt het spreekwoord.’

Of bl. 49: 177.

‘De Natie, die alleen door een eenig man kan en moet geregeerd worden, verdient zweepslagen.’

(Aanteekening.) ‘Zij is toch rijp voor haren nationalen ondergang, en dat zeker altijd door eigene schuld; want met zich moedwillig weg te werpen, vindt zij eindelijk eenen redder, die haar, naar verdienste, onder de voet trapt.’

Schoon wij in enkele opzigten des Vertalers beschouwingen kunnen deelen, bevalt ons echter de inrigting niet. Wie SEUME wil lezen, leze en bestudere hem alleen, zonder vreemde bijvoegsels of inmengselen.

***Jaarboekje van de Regterlijke Magt in het Koningrijk der Nederlanden voor* 1842 (*Vierde Jaargang*). *Te Gorinchem, bij* j. noorduyn en zoon. 190 bl. in 8°.**

Dit Boeksken verschijnt dit jaar zeer laat, omdat de Redactie heeft gewacht op de organisatie der Geregtshoven in *Noord-Holland* en *Limburg*. Het getal onzer Provinciale Hoven is dan eindelijk tot elf geklommen, de Hooge Raad niet medegerekend. Nederlanders! gij bezit thans meer dan 100 Raadsheeren! Beseft uw geluk! Het cijfer op uw Budget, artikel *Justitie*, moge u jaarlijks wat hoog voorkomen; maar troost u met het denkbeeld, dat elk uwer in zijne Provincie thans een hoop steen bezit, dat den naam van Provinciaal Geregtshof draagt, en dat niemand uwer verre behoeft te reizen, om zich met eigene oogen te kunnen overtuigen, hoe er dan toch wel een Raadsheer uitziet, die toch meestal bij nadere beschouwing tegenvalt. Wat men dus aan het eene uitgeeft, bespaart men aan het andere. Roemt dus luide onze voortreffelijke Wetgeving op de organisatie der Regterlijke Magt!

De vertraging der uitgave van het aangekondigde Werkje heeft daarenboven nog te weeg gebragt, dat wij er het personeel van het nieuwe Ministerie van Justitie in aantreffen.

De Redactie heeft alles aangewend, om dit Jaarboekje zoo naauwkeurig mogelijk te maken; wij vinden hier onderscheidene Wetten en Besluiten, tot de Justitie betrekking hebbende. Van jaar tot jaar treffen wij minder misstellingen in de namen der personen aan. De Griffier van het Kantongeregt te *Heusden* is H.A.C. TIERENS, niet THIERENS; met eene *h* spelt de familie van dien naam te *Naarden*; die uit het Land van *Heusden* heeft die letter niet; op blz. 159 wordt de Heer Mr. E.AE. HOOGLANDT tweemaal als Notaris opgegeven, eerst te *Barneveld*, en vervolgens te *Dieren*; dit laatste is hij thans niet meer. Op de lijst der Advocaten te *Amsterdam* zijn eenige namen vergeten, b.v. van de Heeren Mrs. J. SCHOUTEN, A.D. MEIJER, enz.

Wij hadden in dezen Jaargang het vervolg der Verhandeling over den Hoogen Raad van *Holland, Zeeland* en *West-Friesland* verwacht; de Heer VREEDE zegt ze ons in den volgenden toe; wij hopen, dat hij woord zal houden.

Het Werkje vinde genoegzame deelneming, opdat het bij voortduring verschijne.

Boekbeoordeelingen.

Hippocratis liber de victus ratione in morbis acutis. Edidit *F.Z. Ermerins* (Med. Doct.). Accedunt eiusdem observationes criticae in Soranum Ephesium de arte obstetricia morbisque mulierum. Lugd. Batav., apud S. et J. Luchtmans 1841.

(*Vervolg en slot van blz.* 432.)

Ons bestek vergunt ons nog slechts bij eenige der moeijelijkste plaatsen uit het Boek stil te staan.

§. 29. Rec. had de woorden ἐx πὸσιος (l. 6) liever *a potu* vertaald, dan *post potum*; het eerste geeft duidelijker een aanhoudend gebruik te kennen, en hieraan gelooft Rec., even als LITTRÉ (pag. 382), dat men hier moet denken; VASSAEUS en FOËSIUS schijnen wel van dezelfde meening te zijn, daar zij vertalen *ex potatione*.

§. 35. Rec. geeft hier de voorkeur aan de lezing van VASSAEUS boven die van den Hr. E., welke hier zonder noodzaak groote veranderingen in den tekst maakt (pag. 252); terwijl VASSAEUS in niets van de Codd. afwijkt, dan in het weglaten van een ι *subscriptum* in ἐπιφανῆ; FOËSIUS had deze lezing dan ook reeds voorgesteld (pag. 438 (42)). De aanmerking, die de Hr. E. er op maakt (pag. 252), dat het namelijk ongerijmd is, om te zeggen: ἤν ἐς ἱδρῶτας ἢ οὖρα στηρίξῃ ἡ ὀδύνη, doet, onzes inziens, niet veel af; deze ongerijmdheid verandert in eene bloote onachtzaamheid van den Schrijver, wanneer men slechts begrijpt, dat hij, toen hij aan het einde van zijnen volzin gekomen was, het begin alweder vergeten had, even als in §. 22 en 55.

§. 36. Ἔξω τῶν χαιρῶν wordt hier vertaald: *extra judicii tempora*, even als bij LITTRÉ, *hors des temps critiques*; Rec. gelooft

intusschen niet, dat dit de bedoeling des Schrijvers geweest is; zijns inziens staat ἔξω τῶν καιρῶν hier tegenover πρὸ τῆς ἑβδόμης, en beteekent dus niets meer of minder dan *post septimum diem*; hij zoude het dus met de vertaling van FOËSIUS en VASSAEUS (*intempestive*) houden.

§. 41. Van deze §. zegt de Hr. E.: *Locum ita corruptum et mancum, ut, quid auctor voluerit, nemo perspiciat, Latine interpretari nolo*. Verward en onzamenhangend is zij dan ook zeker; maar of zij wel *corrupt* is, meent Rec. met grond te kunnen betwijfelen; hij vindt hier, hoezeer in eenen veel hoogeren graad, dezelfde onregelmatigheid van constructie en onachtzaamheid van den Schrijver weder, op welke hij reeds bij §. 22 en 35 opmerkzaam maakte, en waarover onze Uitgever bij §. 55 spreekt (pag. 271). Tot aan πρόφασιν ἔχοντες gaat het goed; maar dan begint de Schrijver eenen tusschenzin, op welken hij weder eenen tweeden (l. 5: οἷσι δ᾽ ἄν tot δυσουρέεται) laat volgen, aan welks einde hij ook reeds weder vergeten had, waarmede hij begonnen was; daardoor voegt hij er (l. 6) bij: τουτέων δὲ πορείη cet., zonder er om te denken, dat deze woorden een *pleonasmus* vormen met τὰ δὲ ἐκ πορείης ἀλγήματα (l. 1), en eene tegenstrijdigheid met ὁκόσα ἀναπνέοντες ἀλγέουσι aan καὶ ἐς ἰσχία (l. 2-5); zulke plaatsen geven intusschen veel grond aan het gevoelen van GALENUS, dat deze νόθα door den Schrijver of de Schrijvers, wie die dan ook zijn mogen, zijn: ὡς ἐν τύπῳ γεγραμμένα ὑπ᾽ αὐτοῦ (τοῦ συγγράψαντος) παρασκευάσαντος εἰς ἀνάμνησιν ἑαυτῷ (zie Praef., pag. XXIX). Men zoude dus ook deze §. wel kunnen vertalen, maar zij zoude ook in het Latijn altijd even onzamenhangend wezen, als in het Grieksch; wij zien echter niet in, waarom men dit niet zoude mogen beproeven, en indien het verwijt, dat de Hr. E. (Praef., pag. XIV) aan FOËSIUS en CORNARIUS doet wegens *morem illum omnia interpretandi, ita ut sive verba Graeca intelligi possint, sive non possint, sire lacunae adsint, adeo ut vel integra subinde sententiae apodosis deficiat, sive non adsint, tamen Latina quaedam adponant*, op deze plaats doelt, houdt Rec. het voor geheel onverdiend.

§. 42. Wat de Hr. E. betreffende de verandering van ἐκλουσαμένοισι in λουσαμένοισι zegt (pag. 256), is niet geheel onmogelijk; Rec. is echter deze verandering te gewaagd, omdat ἐκ hier welligt eene versterkende kracht zoude kunnen hebben, en ἐκλουσαμένοισι dus welligt *een zeer warm of zeer langdurig bad* zoude kunnen aanduiden; οἶνον γλυκὺν ἢ λευκὸν (l. 6) wordt hier

vertaald door *vinum dulce et album*, hetwelk daarom te vreemder is, dewijl de Ouden geenen wijn kenden, die tegelijk zoet en wit was, gelijk blijkt uit GALENUS, *Comment.*, pag. 645: ὁ μὲν γλυκὺς οἶνος εὐθὺς καὶ μέλας ἐστὶν, οὐ μὴν ὁ μέλας εὐθέως ἅπας καὶ γλυκύς.

§. 51, l. 8, zoude Rec. liever ὑπίη and ὑπάγῃ lezen (zie LITTRÉ, pag. 496 (3)); uit de vertaling der woorden (pag. 85, l. 2): τούτοισι κράτιστον ἀτρεμίζειν (*optimum facies nihil agendo*), blijkt, dat de Hr. E. ἀτρεμίζειν toepast op den Geneesheer, terwijl het op de zieken toegepast moet worden, zoo als LITTRÉ zeer duidelijk, maar omslagtig uitdrukt door: *ce qu'il y a de mieux dans ce cas, c'est de prescrire le repos*.

§. 53, pag. 86, l. 4, had men met Cod. A. (zie LITTRÉ, pag. 500 (32)) ἐόντι wel kunnen weglaten; ἀντισπάσαι beteekent eenvoudig *revellere*, zoo als de vroegere Vertalers, niet *sursum revellere*, zoo als de Hr. E. overzet; οἰνάνθη ἀμπελικὴ (l. 7) wordt, onzes inziens, het best door LITTRÉ vertaald *fleurs de vignes*; uit de (pag. 268) aangehaalde plaats van DIOSCORIDES (V, 5) ziet men wel, dat οἰνάνθη zonder bijvoegsel gewoonlijk de bloem van den wilden wijnstok beteekende, want het woord ἀμπελικὴ, dat de Hr. E. er bijvoegt, staat bij DIOSCORIDES niet te lezen; maar uit eene andere plaats van denzelfden Schrijver (I, 56), waar wij lezen: οἰνάνθην τὴν ἐκ σταφυλῆς, blijkt, dat men de bloem van den gewonen wijnstok ook οἰνάνθη noemde, en op deze zal hier door het bijgevoegde ἀμπελικὴ ook wel gedoeld worden. Voor het overige haalt de Hr. E. hier, onzes inziens, ten onregte eene plaats van CELSUS (V, 5) bij, daar deze hoogstwaarschijnlijk op het kruid οἰνάνθη doelt, waarover DIOSCORIDES, III, 125, spreekt, en dat SPRENGEL (*ad hunc locum*) voor de *Pedicularis tuberosa* L. houdt.

§. 61. Niettegenstaande alle moeite, welke onze Uitgever (pag. 279-281) en LITTRÉ, bijgestaan door VELPEAU (Tom. II, pag. 516 (5)), en MALGAIGNE (Tom. III, Avertiss., pag. XLIV en XLV) zich gegeven hebben, om den zin van deze §. te verklaren, gelooft Rec., dat zij slechts ten halve in hunne pogingen geslaagd zijn; te zeggen, dat ἡ ἄνω τάσις τοῦ βλεφάρου niets meer beteekent dan τὸ ἄνω βλέφαρον, schijnt Rec. den knoop doorhakken, niet losmaken; het beteekent, volgens hem, *het naar boven loopende gedeelte van het ooglid*; de Schrijver stelt, zijns inziens, het ooglid hier voor als een *bolvorming segment*, waarvan dan τὸ ὀξὺ het *toppunt* beteekent; zoo komt het hem voor, dat FOËSIUS deze plaats ook begreep, toen hij vertaalde: *in superiore* cet. tot

palpebrae parte acuminata et tensa; de uitlegging, die de Hr. E. van ὑποκάτω τούτου geeft, alsof de Schrijver hiermede *het onderste ooglid* bedoelde, vindt Rec. met LITTRÉ geheel verwerpelijk; daar deze echter τὸ ὀξὺ ook als *margo* vertaalt, weet hij zich hier niet anders te redden, dan met de uitvlugt, dat men dien rand wat ruim moet nemen; deze uitvlugt was intusschen niet noodig, indien men met Rec. wil aannemen, dat het werkwoord, hetwelk men hier bij ὑποκάτω τούτου denken moet, niet is δίες, maar ὑποθες. Dan kan men deze woorden nog op tweeërlei wijs verklaren: 1°. Dat de Schrijver het dwaze voorschrift geeft, om eerst de naald, met éénen draad er in, zoo ver door te halen, dat de punt aan den éénen kant reeds weder buiten is, terwijl het oog nog voor de andere opening ligt, en om dan nog eenen tweeden draad in het oog van de naald te leggen, de naald verder geheel door te halen, en de draden vast te hechten; 2°. of dat de Schrijver door de woorden καὶ ἄλλο ὑποκάτω τούτου zijne eigene onnaauwkeurigheid zocht te verbeteren, en dat hij, denkende, dat het toch beter was eenen dubbelen draad te gebruiken, deze woorden er bijvoegde, terwijl hij in het begin slechts voorgeschreven had eenen enkelen te gebruiken; dan verwachtte hij zeker van zijne Lezers, dat zij van zelve wel zouden begrijpen, dat zij de beide draden door het oog van de naald moesten halen, eer zij deze in het ooglid staken, hoewel dit er eigenlijk niet staat. Doch wil men ook volstrekt bij ὑποκάτω τούτου δίες denken, dan brengt men het nog met onze uitlegging van τὸ ὀξὺ veel verder, en dan is de verklaring van MALGAIGNE vrij juist, uitgezonderd, dat men achter *repassez l'aiguille* er nog zoude moeten bijvoegen: *armée d'un autre*, of *d'un nouveau fil*. Voor κατάδει zouden wij met Cod. A. liever lezen κατάδησον; zulks past beter bij *ράψον*.

§. 63. Hier geeft Cod. A. ons weder voortreffelijke lezingen, die de Hr. E., onzes inziens, had moeten opnemen; voor νέας (l. 5) vinden wij aldaar λείας, en krijgen dus de zeer gebruikelijke uitdrukking λεῖον τρίβειν, dat is *fijn wrijven*, die in de volgende §. nog dikwijls voorkomt; voor μέλιτι, ὕδατι; en de Hr. E. zal ons toch wel willen toegeven, dat *water* geschikter is, om amandelen fijn te wrijven, dan *honig*.

§. 69. Het verwonderde ons, dat de Hr. E. de verklaring, die GALENUS van de woorden μήλης τῷ πλάτει (l. 1) geeft, aanhaalde, en dan ook niet vertaalde *tria specilli cochlearcula*, even als LITTRÉ; κατάποτα (l. 3) vertaalt de Hr. E. door *potio*; het zijn intusschen eene soort van groote pillen, zoo als men lezen kan

bij SCRIBONIUS LARGUS, cap. 87: *catapotium*, i.e. *medicamentum, quod non diluitur, sed ita ut est, devoratur*, en bij ACTUARIUS, *Meth. med.*, V, 1 (ex iis quae ingeruntur): *alia in exiguos globulos cogimus et a deglutiendo καταπότια appellamus*. LITTRÉ vertaalt zeker beter *pilules*, hoewel onze gewone pillen meer met de Grieksche κόκκια overeenkomen, καταπότιον eerder met hetgeen de Franschen *un bol* noemen.

Er blijft ons nu slechts weinig plaats over, om verslag te geven van de *Observationes criticas in* SORANUM *de arte obstetricia morbisque mulierum*, welke de Hr. E. achter het Boek *de Victus rat. in morb. ac.* gevoegd heeft; vooraf moeten wij even wel nog iets over SORANUS zelven zeggen, die dit Boek geschreven heeft. De Hr. E. werpt, even als DIETZ (*ad* SORANUM, *cap.* 8, pag. 23) en HAESER (*de* SORANO EPHESIO *programma*. Jenae, 1840), het gevoelen van SUIDAS ver weg, welke zegt, dat er twee SORANI EPHESII geweest zijn, en erkent slechts éénen man van dien naam, welke kort vóór GALENUS geleefd heeft, en dus natuurlijk dit, zoowel als al die andere Boeken, geschreven heeft, waarvan alleen de titel overgebleven is, met vermelding van SORANUS naam als dien van den Schrijver. Hetgeen de Hr. E. intusschen over dit geschilpunt zegt (pag. 372-376), heeft bij Rec. het vermoeden opgewekt, dat onze Uitgever SUIDAS[(1)] veroordeelt, zonder hem gelezen te hebben; immers hij had daar kunnen lezen, dat SORANUS, onder de regering van TRAJANUS en HADRIANUS, de Geneeskunde in *Rome* uitoefende, en had dus niet met zoo veel moeite plaatsen van GALENUS bijeen behoeven te zoeken, die hem ten slotte nog tot een veel minder naauwkeurig resultaat brengen; want hoewel men over het algemeen niet veel op SUIDAS vertrouwen kan, is hij toch de eenige oude Schrijver, die opzettelijk over de SORANI *medici* spreekt, en hij moest dus hier wel voor eene onzuivere, maar toch altijd voor de hoofdbron gehouden worden. Na al de redenen intusschen, die DIETZ, HAESER en onze Uitgever aanvoeren, kan men naauwelijks meer twijfelen, of SUIDAS heeft zich in zooverre vergist,

(1) Tot gemak der Lezers, zullen wij hier de bedoelde plaats van SUIDAS uitschrijven:
Σωρανὸς Μενάνδρου καὶ Φοίβης Ἐφέσιος ἰατρὸς διατρίψας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ῥώμῃ δὲ ἰατρεύσας ἐπὶ Τραιανου καὶ Ἀδριανοῦ τῶν βασιλέων, βιβλία τε συντάξας πλεῖστα καὶ κάλλιστα.

Σωρανὸς Ἐφέσιος ἰατρὸς νεώτερος Γυναικείων βιβλία δ᾽ Βίους ἰατρῶν καὶ αἱρέσεις καὶ συντάγματα βιβλία δέκα.

dat de γυναικείων βιβλία δ' (indien deze ten minste dezelfde zijn, als het door DIETZ uitgegevene Boek, waaraan het slot ontbreekt) geschreven zijn door SORANUS, die onder TRAJANUS en HADRIANUS leefde; of men daarentegen wel regt heeft, om hieruit dadelijk te besluiten, dat er nooit geen jongere SORANUS EPHESIUS geleefd heeft, die onder andere Βιόυς ἰατρῶν καὶ αἱρέσεις καὶ συντάγματα βιβλία ί zoude kunnen geschreven hebben, betwijfelt Rec. zeer. Daar men nu echter gedwongen wordt, om het door DIETZ en LOBECK uitgegevene Boek voor een voortbrengsel van den tijd van TRAJANUS te houden, moet men ook alle plaatsen als onecht afkeuren, welke met deze stelling in tegenspraak zijn; deze zijn intusschen veel talrijker, dan DIETZ, LOBECK of de Hr. E. schijnen vooropgesteld te hebben, en zij bepalen zich niet bij het eerste en grootste gedeelte van cap. 45 (dat klaarblijkelijk van eenen Christen-Schrijver afkomstig is), en de vier plaatsen, waar ORIBASIUS, PHILAGRIUS en GALENUS[1] aangehaald worden; want cap. 19, pag. 65, vinden wij het gewigt ἑξάγιον vermeld, terwijl ἑξάγιον of *solidus* was eene munt, ter zwaarte van 4 scrupels, die het eerst onder CONSTANTIJN *den Grooten* geslagen werd, en, even als oudtijds de meeste andere munten, veel tot wegen gebruikt werd (J.F. WURM, *De pond., numm., mensur. atque de anni ordin. rat. apud Romanos et Graecos*. Slutgardiae, 1821, pag. 36); ook rust er een zwaar vermoeden op cap. 125, want wij vinden hetzelfde weder bij AËTIUS, Lib. XVI, cap. 83, en aldaar wordt PHILUMENUS als de oorspronkelijke Schrijver opgegeven; nu wordt PHILUMENUS wel is waar door HECKER en SPRENGEL (in de chronologische tafels achter hunne bekende geschiedkundige Werken) omstreeks het jaar 80 na Chr. geb. aangeschreven, zonder dat zij evenwel eenige reden daarvoor opgeven, maar daar hij nergens door GALENUS, dikwijls daarentegen door ORIBASIUS aangehaald wordt, zoude Rec. het er liever voor houden, dat hij na GALENUS geleefd heeft; ook gelooft Rec.

(1) Pag. 236 vinden wij buitendien nog een verhaal (τεσσάρων γοῦν ἡμερῶν οἶσά ποτε διὰ μήτρας φερόμενον αἶ μα πρὸς οὐσενὸς τῶν βοηθημάυων κωλυόμενον, χυλῷ δε ἀρνογλώσσου χρησαμένων ἡμῶν, παντάπασιν ἐπαύσατο), hetwelk klaarblijkelijk uit GALENUS, *Meth. med.*, Lib. V, pag. 5 (Tom. X, pag. 328 en 329) afgeschreven is; want daar AËTIUS (Lib. XVI, cap. 64), bij wien men het geheele Hoofdstuk van SORANUS, waarin dit verhaal voorkomt, bijna met dezelfde woorden wederomvindt, GALENUS ook bij deze gelegenheid met name aanhaalt, is het niet waarschijnlijk, dat SORANUS door GALENUS gekopijëerd zij; maar men komt er hierdoor bijna eerder weder toe, om ook dit geheele Hoofdstuk voor onecht te houden.

niet, dat men bij eenen Griekschen Schrijver, uit den tijd van TRAJANUS, Latijnsche woorden, als σοῦρβον (pag. 52, l. 27), φασχία (pag. 56, l. 25) en φὰρ (pag. 185, l. 1) zoude verwachten. Doch keeren wij tot de kritische aanteekeningen van den Hr. E. terug, zoo vinden wij, dat hij vele plaatsen zeer vernuftig en eenvoudig met eene kleine verandering verbeterd heeft (b.v. pag. 25, l. 26, de verandering van ἠνέχθησαν in ἐνήχησαν, die van πάθους in βάθους, pag. 77, l. 17, en die van οἱ in ὡς, pag. 124, l. 20); andere plaatsen daarentegen, die gemakkelijk verbeterd konden worden, laat de Hr. E. onverbeterd; op sommige (b.v. pag. 4, l. 14) wordt er zoo veel in den tekst ingelascht, dat men zich waarlijk verwondert, wanneer men naderhand bemerkt, dat er ook nog plaatsen overgebleven zijn (b.v. pag. 168, l. 21), die de Hr. E. opgeeft; op andere worden er, onzes inziens, te groote of geheel onnoodige veranderingen gemaakt; eindelijk zijn sommige andere Schrijvers, vooral AËTIUS, niet zorgvuldig genoeg vergeleken; het doet zeker der scherpzinnigheid van den Hr. E. veel eer aan, wanneer hij uit zich zelven sommige verbeteringen vindt, die AËTIUS buitendien aan de hand doet (b.v. pag. 160, l. 1, en pag. 233, l. 12), maar weinigen zullen dit als eene vergoeding willen aannemen voor die vele andere, welke men gemakkelijk uit AËTIUS had kunnen vinden, en die nu met stilzwijgen voorbijgegaan worden. Doch laat ons liever het gezegde door enkele voorbeelden aantoonen:

Pag. 5, l. 7, was geene verandering noodig, indien men προχαταχτωμένην slechts in eenen *passiven* zin opvat, en hoewel zulk een gebruik van χτάομαι bij keurige Schrijvers onbekend is, gelooft Rec., dat men zich daaraan hier niet behoeft te storen.

Pag. 20, l. 6. Ook hier is de verbetering van den Hr. E. onnoodig; παραβεβηχὼς beteekent hier *voorbijgegaan, verloopen*; leest men daarentegen οροβεβηχότα, dan moet men ook χρόνος in den zin van *aetas* nemen, dat toch altijd eenigzins vreemd is.

Pag. 31, l. 11. De gissing van DIETZ is hier de eenige gepaste verbetering, want bij HIPPOCRATES, περὶ ἀφορῶν, pag. 677, lezen wij: Μώλυζαν σχορόδου περιχαθήραντα τὴν χεφαλὴν ἀποχνίσαντα προσθεῖναι πρὸς τὴν ὑστέρην, χαὶ ὁρῆν τῇ ὑστέρῃ, ἢν ὄζῃ διὰ στόματος, χαὶ ἢν ὄζῃ, χυήσει. ἢν δὲ μὴ, οἴ. Hetzelfde staat nog eenmaal te lezen, *de nat. mul.*, pag. 584, en verkort, *morb. mul.*, I, pag. 625. Dit doet, dunkt ons, veel meer af, dan de aangehaalde plaats van DIOSCORIDES (III, 115), waar Rec. niets ten voordeele van de door den Hr. E. opgeworpene gissing kan vinden, dan προστεθεῖσα δὲ ἔμμηνα χινεῖ.

Pag. 48, l. 10. Wij gelooven, dat de Hr. E. hier den Schrijver iets laat zeggen, waaraan hij nooit gedacht heeft; Rec. behoudt de lezing εἰ van Cod. P., maar zag dit nog liever achter φροντίδες geplaatst; voor ὡς δὲ las hij gaarne ὥστε of ὥσπερ; dan vindt hij daarin de vergelijking, dat, even als de zorgen des levens de ziel schokken en te gronde doen gaan, zoo ook de ligchamelijke bewegingen der moeder het jonge foetus; de lezing van den Hr. E. heeft daarentegen de zwarigheid, dat men bij περιαιρεῖν συμβαίνει en bij παραμυθεῖσθαι δεῖ τὸν ἰατρὸν moet denken.

Pag. 54, l. 11. De verandering, die hier in den tekst gemaakt wordt, is in tegenspraak met het onmiddellijk voorafgaande, waar de Schrijver voorschrijft, om het vurig gewenschte, hoewel schadelijke, eten te geven μὴ κατ᾽ ἰδίαν, μετὰ δὲ τῆς συμφερούσης τροφῆς, ἵνα τῇ παρὰ ταύτης εὐχυλίᾳ καταχρατηθῇ ἥγουν καταχερασθῇ κατ᾽ ὀλίγον. Rec. houdt dus μᾶλλον voor pleonastisch, behoorende bij περισσότερον, laat καὶ staan, en beschouwt dezen geheelen volzin tot aan τροφῆς als eene *parenthesis*, en brengt dan ἀλλὰ μήτε πρῶτον, even als daarna μήθ᾽ ὕστερον, nog in verband met λάβωσι (l. 7).

Pag. 55, l. 19. Rec. zoude hier liever lezen μή τινα σημεῖα παρέπεται.

Pag. 63, l. 5. De *accusativus* καταπλασσομένην behoort hier, even als alle andere voorafgaande ἐγχυματιζομένην (l. 2), καταπλασσομένην (l. 1) tot aan ἐγχυματιζομένην (pag. 62, l. 18), nog bij de verba κεχρῆσθαι (l. 15) en τὴν γαστέρα λαπάττειν καὶ κλύζειν (l. 16).

Pag. 70, l. 13. Voor τῇ δριμύτητι τοῦ ἐμβρύου γίνεσθαι leest Rec. τῇ βριθύτητι τοῦ ἐμβρύου τείνεσθαι, hoewel hij niet weet, of er wel een ander voorbeeld voor het woord βριθύτης bestaat.

Pag. 97, l. 20. Rec. begrijpt niet, wat de Hr. E. hier, na de verbetering van DIETZ, niet verstaat; de Schrijver geeft hier te kennen, dat de vastgegroeide χοιράδες eene uitzondering maken op den regel (ἀνιεμένης τῆς φλεγμονῆς ἀπολύεται τὸ ἀλλότριον), en dat men dus, bij het wegnemen van deze, geen stuk mag achterlaten, in de hoop, dat het door verrotting wel zal wegraken, ὡς (dat is ὡς εἰς of ὡς πρὸς) διαμύδησιν γενομένην.

Pag. 100, l. 4. Rec. zoude bijna denken, dat deze plaats niet zoo moeijelijk te begrijpen was; SORANUS drijft hier den spot met DIOCLES, en verdraait daartoe eenigzins den zin zijner woorden; ἐν τῇ κυοφορήσει μήτρας τὴν σίγκρισιν doelt hier op καθύγρους καὶ θερμάς; men moet natuurlijk de comma achter κυοφορήσει wegnemen.

Pag. 123, l. 7. Rec. gelooft, dat hier niets te veranderen valt, dan τήν in τόν, en dat men verder ἔξωθεν en ἔνδον hunne plaatsen moet doen verwisselen; dan blijft de constructie ongeregeld en slordig; maar zoo als de Hr. E. deze plaats verbetert, is zij in tegenspraak met de zaak zelve; zij toch, die meenden, dat de *prolapsus uteri* κατ᾽ ἐκτροπήν gebeurde (de *inversio uteri* in de hedendaagsche Verloskunde), moesten ook natuurlijk denken, dat de binnenste χιτών uitzakte.

Pag. 137, l. 1. Rec. ziet niet in, waarom παντός hier niet goed is; de comma achter θηριώδους moet natuurlijk weg; dan beteekent παντὸς ἰοῦ θηριώδους πονηροτέρους: *erger dan elk vergif van wilde dieren*.

Pag. 143, l. ult., leze men voor διαφρυγές, διφρυγές; pag. 146, l. 2, voor τῆς ἱπὸ τῶν ἰγιῶν ἐκτομῆς, τῆς ἀπὸ τ. ὐ. ἐ.; pag. 148, l. 10, voor ἀπόστασιν, ὑπόστασιν, en ibid., l. 19, zoude Rec. voor καὶ πυρί liever καὶ πυρῷ lezen, dan het geheel weg te werpen.

Pag. 149, l. 12. Hier vindt Rec. den oorspronkelijken tekst duidelijker, dan de verbetering van den Hr. E.; het ware echter beter τύπωσιν, *num. singul.*, te lezen; de verandering van δεῖ in δέ (l. 13) is daarentegen zeker goed.

Pag. 150, l. 19. Rec. zoude bijna vermoeden, dat hier niets bijgevoegd moet worden, en dat κατὰ χρόους hier beteekent *bij tijden*, d.i. *somtijds*

Pag. 151, l. 21. Het lijdt wel geenen twijfel, of er moet hier voor ἐπιτήδειον, ἀνεπιτήδειον gelezen worden.

Ibid., l. 24. Wanneer men het begin van dit cap. 70 met AËTIUS, Lib. XI, cap. 4, vergelijkt, zal men zien, dat er achter προβεβηκότων nog gevoegd moet worden ταῖς ἐν κύστει, hetwelk alles ook weder overeenstemt met GALENUS, *Comm.* III, in *Epid.*, Lib. VI (Tom. XVII b, pag. 44). Het blijft intusschen hoogstbevreemdend, dat SORANUS in zijn Boek: *Over Vroedkunde en Vrouwenziekten*, breedvoerig over eene ziekte van oude lieden spreekt, en wij voor ons houden dus cap. 70 (περὶ τῶν ἐν νεφροῖς λιθίασεων) en 71 (θεραπεία τῶν λιθιώντων νεφρῶν), als ook het aanhangsel (Δίαιτα προφυλακτικὴ πρὸς τὸ μὴ παλιγγενεσίαν λίθων γενέσθαι), voor onecht, te meer daar er naderhand nog een ander cap. 70 (πῶς ὀμφαλοτομητέον) en 71 (περὶ ἁλισμοῦ) voorkomen; dat gevoelen wordt voor het overige nog daardoor bevestigd, dat het juist in dit zelfde door ons voor onecht gehoudene gedeelte is, dat de namen van PHILAGRIUS en ORIBASIUS voorkomen.

Pag. 154, l. 15, leze men voor λευκίου, γλευκίνου. Zie DIOSCORIDES, I, 67.

Pag. 155. In de namen der talrijke, op deze bladzijde opgenoemde, geneesmiddelen had men weder bij AËTIUS (l.l.) vele verbeteringen kunnen vinden; wij halen alleen als voorbeelden aan, dat men voor βουβωνίας, βρυωνίας (l. 12), en voor πολυεύσπερμα (l. 19), παλιούρου απέρμα moet lezen.

Pag. 156, l. 12. Men ziet uit AËTIUS (l.l.) weder, dat hier wel drie regels uitgevallen zijn, dat μὴ πιεζόντων ὀδυνῶν echter onveranderd moet blijven staan, en met καὶ αἱ σικύαι cet. in verband gebragt worden.

Pag. 158, l. 7, zoude Rec. weder met AËTIUS (l.l.) het eerste κάτωθεν weglaten; l. 20, moet men ook met AËTIUS (ibid., cap. 6) ἐμεῖν voor ἡμῖν lezen. Ook pag. 159, l. 10, geeft dezelfde Schrijver ons aan de hand, dat men voor νίτρῳ ὑπτίῳ niet Αἰγυπτίῳ, maar ὀπτῷ moet lezen.

Pag. 159, l. 22. Van de hier door den Hr. E. verworpene uitdrukking vindt men talrijke voorbeelden in de Boeken van GALENUS, *De medic. comp. sec. gen. et sec. loc.*, evenzeer als van de beide andere, hier alleen als goed opgegevene. Men zie b.v. Tom. XIII, ed. KUHN, pag. 347, 825 en 843.

Pag. 166, l. 3. De verbetering van den Hr. E. doet ons bijna vermoeden, dat hij deze plaats niet begrepen heeft; hij geeft hier het *verbum* περιειλείτω twee *dativi*, τῷ θώρακι en τῷ πλατυτέρῳ τῶν τελαμώνων; want dat deze drie bij elkander behooren, blijkt duidelijk uit de vorige pag., waar de Schrijver zegt, dat men windsels van tweeërlei breedte moet hebben: τριῶν δὲ καὶ τεσσάρων δακτύλων, ἵνα μὲν οἱ μὲν ἐπὶ τῶν κώλων ἁρμόσωσιν, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ θώρακος. Rec. vindt dus, dat hier niets te veranderen valt, dan πιέζουν in πιέζουσα; men zoude ook voor τῶν πλατυτέρων διά kunnen inlasschen; doch dit kan welligt even goed *subauditum* blijven.

Pag. 168, l. 21. Rec. leest voor ἐπεριθέσης, ἐπερεθισμός, en vooronderstelt, dat de Schrijver met τὰ τῆς ψυχῆς ἄφθονα aanduidt *eene menigte vlinders*; οἱ is het pronomen *illi*; dan heeft deze volzin niets duisters meer voor hem.

Pag. 176, l. 25. Bij AËTIUS (IV, cap. 5) leest men: τὸ δέ γε μοχθηρὸν (γάλα) ἤτοι παχὺ καὶ τυρῶδες ἢ ὑγρὸν καὶ ὀρρῶδες, ἢ πελιδνὸν, ἢ διαφύσας ἔχον ἄνθας ἢ ἀφρῶδες ἢ βρομῶδες ἢ δυσῶδες, ἢ ταχέως ἀποξυνόμενον, ἢ γευομένῳ πικρότητος ἢ ἅλμης ἢ τινος ἑτέρας ἀλλοκότου ποιότητος ἔμφασιν παρέχον. Men zal hier dus ook wel voor τρυγῶδες, τυρῶδες moeten lezen.

Pag. 184, l. 1-3. Het is klaar, dat LOBECK deze plaats juist verkeerdom verbetert: men moet natuurlijk συνευτρέφει laten staan, en voor ἀτροφίαν, εὐτροφίαν lezen.

Pag. 191, l. 13. Het voorstel van den Hr. E. verwonderde Rec. hier ten hoogste; het strijdt, zijns inziens, geheel tegen den aard der Grieksche taal; πρὸς τὸ μὴ beteekent hier hetzelfde als de Latijnsche *conjunctio ne cum subjunctivo*; moet er volstrekt een μὴ weggelaten worden, dan is het het tweede voor παντότε, en hiertoe zoude Rec. wel overhellen; dan zoude men deze plaats moeten vertalen: *ne, solutis fasciis, ubique detentam dextram cura maneat otii*.

Pag. 193, l. 18. Wanneer de Hr. E. deze plaats met pag. 194, l. 11, vergelijkt, zal hij zien, dat πόσον in τόσον moet veranderd worden, en dat dus het eerste gedeelte van zijne verbetering niet in aanmerking kan komen.

Pag. 201, l. 12, zal men voor συνεργεῖν wel συνείργειν moeten lezen.

Pag. 202, l. 16. Hier behoeft niets veranderd te worden, indien het er ten minste door kan, dat onze Schrijver γάρ met eenen *genitivus absolutus* gebruikt; dan beteekent deze plaats: *want buiten dat de tandkassen met pijn verdraaid worden, trekt het kind onder het aanhalen* (*der spijzen*) *de vezels van het vet om de tanden henen*. Wil men dit echter niet toelaten, dan zal men σπαδονίζοντος τοῦ παιδίου in σπαδονίζει τὸ παιδίον (l. 15) moeten veranderen.

Pag. 204, l. 22. Bij AËTIUS (IV, cap. 21, welks titel is περὶ ἐξανθημάτων παιδίων) leest men: τὴν μὲν οὖν ἅλμην καὶ τὸ οὖρον καὶ τὰ ἕτερα, ἅ τινες προσάγουσι, παραιτούμεθα διὰ τὴν δριμύτητα, waaruit, onzes inziens, blijkt, dat men hier voor ἀκμὴν, ἅλμην moet lezen.

Pag. 209, l. 1. Rec. heeft er niet tegen, om ἐνθέντες en ἑνστάζοντες, hier *plur. num.*, te lezen, maar, zijns inziens, was het buitendien beter den *accusativus* te gebruiken.

Pag. 210, l. 5. Zoo het Rec. toeschijnt, hebben DIETZ en LOBECK op deze plaats ongeschikte veranderingen gemaakt; voor λεγέτω leze men λέγει το, en καθ᾽ ἕτερον (l. 6) late men staan, verandere alleen τὸ voor hetzelve in τοῦ, en vertale dan καὶ τοῦ καθ᾽ ἕτερον πάντως ὑπάρχοντος in: *ofschoon er allezins iets bij is, dat aan eenen anderen behoort; ἀδιαιρέτων* (l. 4) heeft natuurlijk op de bezittingen betrekking.

Pag. 211, l. 24. Hier, als ook pag. 212, l. 19, verandert de Hr. E. ἐνοτάσεως in ἐντάσεως; hij leze slechts COELIUS AURELIANUS, *Acut.*, l. 14; daar had hij kunnen zien, dat volgens ASCLEPIADES, den invoerder der Wijsbegeerte van EPICURUS in de Geneeskunde, het ligchaam bestond uit ὄγκοις en de daartusschen open-

geblevene πόροις, en dat eene der voornaamste ziekteoorzaken was de stilstand of de opstopping der ὄγκοι in de πόροι, en deze noemt men toch wel eerder ἔνστασις dan ἔντασις; l. 25 leest Rec. ook voor καθ᾽ ὧν liever παθῶν dan κακῶν.

Pag. 213, l. 8. De verandering van den Hr. E. vindt Rec. volstrekt overbodig; hij gelooft nooit, dat SORANUS de woorden οὕτως καὶ gebruikt heeft; de comma achter κατὰ μέρος, l. 7, moet echter weg.

Pag. 217, l. 16. Dezen volzin meent Rec. door eene kleine verandering duidelijk te kunnen maken, wanneer hij namelijk voor τῇ ἡλικίᾳ (l. 17) leest: τὴν ἡλικίαν, en voor γνωριζομένῃ, γνωριζομένην.

Pag. 225, l. 19. Indien men ἐχρῆν wil weglaten, moet men ook καθάπερ overslaan, en lezen: Ἀποδοκιμαστέον οὖν; laat men alleen ἐχρῆν weg, dan moet men aan καθάπερ eene gedwongene en ongewone beteekenis geven.

Pag. 228, l. 26. Hier zal men wel παροπτήσεσι moeten lezen. Men zie COELIUS AUREL., *Chron*, I, 1, pag. 281.

Pag. 238, l. 10. Uit de vergelijking met MOSCHION, *De mulier. passion*. ed. F.O. DEWEZ. Viennae, 1793 (van welk Boekje men nu zeker weet, dat het niets dan een uittreksel is uit het Boek van SORANUS, waarmede wij ons nu bezig houden), cap. 136, pag. 83, blijkt, dat men hier voor ψαλίου, ψυλλίου moet lezen.

Pag. 248, l. 1: βλέμμα ὑπολίπαρον. Bij AËTIUS (XVI, cap. 68) leest men hiervoor *tristis adspectus*; er zal hier dus voor ὑπολίπαρον ook wel ὑπολυπηρὸν moeten staan.

Pag. 249, l. 22. Buiten de verandering van καὶ κακουμένην in κεκακωμένην, zag Rec. nog gaarne ἐπὶ πολὺ in ἐπιπολῆς veranderd.

Pag. 260, l. 20. Uit AËTIUS, XVI, cap. 70, blijkt, dat men hier ἰρίνῳ moet lezen.

Pag. 268, l. 20 sqq. Daar de woorden ἐπισχεθέντος τοῦ καταμηνίου ταῖς γυναιξὶ bij AËTIUS (XVI, 77) het begin van een Hoofdstuk vormen, gelooven wij niet, dat de verbetering van den Hr. E. eenen tekst geeft, zoo als SORANUS dien geschreven heeft; wij weten intusschen geene betere op te geven.

Pag. 281, l. 5. Achter δριμυτέρων schijnt wel ἐρεθισμοὺς of een dergelijk woord te ontbreken, en l. 11, voor ἀφεψήματι, ἀφέψημό τε gelezen te moeten worden.

Pag. 286, l. 9, zoude Rec voor ἀρχῇ, ἀφῇ lezen.

Pag. 288, l. 21 sqq. De verplaatsing, die de Hr. E. de woorden van den tekst doet ondergaan, is onnoodig, wanneer men διαγνωσθήσονται ἐκ τοῦ ὡς ἐπὶ τοῦ πυρικαύτου ἀλγήδονας γίνεσθαι περὶ τοὺς γυναικείους τόπους eenvoudig als eene parenthesis beschouwt.

Achter de nu afgehandelde *observationes criticus* vindt men nog eene lijst der Schrijvers, die door SORANUS aangehaald worden, terwijl de Hr. E. dan bij sommige, waar dit mogelijk was, of noodig scheen te zijn, nog eenige berigten aangaande hunnen persoon en den tijd, waarin zij leefden, er bijvoegt; op dezen lijst misten wij alleen DIO, die p. 95, l. 8, en ELAEUSIUS ASCLEPIADEUS, die pag. 210, l. 20, uit zijn dertiende Boek over chronische ziekten aangehaald wordt; geen van beide namen was Rec. ooit vroeger voorgekomen; Ἐλαιούσιος schijnt intusschen eerder de geboorteplaats of woonplaats dan den eigennaam van den aldaar aangehaalden Schrijver aan te duiden (men zie STEPHANUS *Byzantinus* in Ἐλαιεὺς). En hiermede zouden wij van SORANUS afscheid nemen, indien wij het niet hoogstnoodwendig oordeelden, hier nog de vraag aangaande EURYPHO en de Cnidische Geneesheeren, die wij reeds bij §. 52 van het Boek *de vict. rat. in morb. acut.* aanroerden, eenigzins breedvoeriger te behandelen. FOËSIUS vermoedde reeds, dat onder de Hippocratische Verzameling, met name de Boeken *de morbis* en *de intern. affect.*, door Cnidische Geneesheeren geschreven waren, de eerste, '*quod auctor morbos ex nominum diversitate et accidentibus distinguat idque in Gnidiis reprehendit* HIPPOCRATES *initio Lib. de vict. rat. in morb. ac.*'[1], waarmede hij op §. 3, volgens den Hr. E., schijnt te doelen, het tweede, omdat op dit Boek schijnt toegepast te moeten worden, hetgeen men leest bij GALENUS (*Comment.*, I, in Lib. *de vict. rat. in morb. ac.*, pag. 427) over het tellen der verschillende ziekten, waaraan ieder deel van het ligchaam onderhevig was, bij de Cnidiërs[2] (deze plaats heeft de Hr. E. (pag. 69-111) verbeterd en met eene nog volledigere over dit punt (*Comment.*, III, in Lib. *de alim.*, pag. 363, Tom. XV) vergeleken); ook was het FOËSIUS niet ontgaan (N°. 179, in Lib. II, *de morbis*, pag. 696), dat GALENUS (*Comment.*, I, in Epid., Lib. VI, Tom. XVII a, pag. 888) eene plaats van EURYPHO aanhaalt, en dat men deze zelfde plaats bijna woordelijk wederomvindt, Lib. II, *de morbis*, pag. 485. Hierop waarschijnlijk voortbouwende, vermoedt de Hr. E., dat de woorden φάρμακα ἐλατήρι α διδόναι καὶ ὄρρον καὶ γάλα τὴν ὥρην πιπίσκειν, die wij §. 2 van het door hem uitgegevene Boek vinden, eigene woorden der Cnidische Geneesheeren uit hunne γνώμαις zijn (pag. 104-106), die HIPPOCRATES hier woordelijk aanhaalt, om met hen den spot

(1) In hos libros, pag. 690.
(2) In hune librum, pag. 701.

te drijven, en dat men dus met veel waarschijnlijkheid alle Boeken uit de Hippocratische Verzameling, waar wij deze of dergelijke voorschriften dikwijls met genoegzaam dezelfde woorden herhaalde malen uitgedrukt vinden, voor vruchten uit de Cnidische School kan houden, en het is hem bij onderzoek gebleken, dat men hieronder konde brengen: *Lib. de nat. mulieb., Libb. de morb. mul.* (waarbij hij het Boek περί ἀφόρων ook wel had kunnen voegen, daar dit klaarblijkelijk van denzelfden Schrijver is als die *de morb. mul.* (zie LITTRÉ, Tom. I, pag. 375)), *Lib. de intern. affect.*, Lib. II *de morbis* (Lib. III komt in vorm geheel met II overeen, en zoude men dus ook wel hierbij kunnen voegen). Verder vond hij bij SORANUS (pag. 124, l. 1) eene plaats, waar EURYPHO berispt wordt wegens zijne behandeling van den *prolapsus uteri*; en nu toont hij (pag. 368-370) duidelijk aan, dat men deze zelfde behandeling, tot in de kleinste bijzonderheden toe overeenstemmende, beschreven vindt in het Boek *De nat. mul.* (het schijnt hem ontgaan te zijn, dat men die ook vindt in Lib. II, *de morb. mul.*, pag. 655 en 656, en περὶ ἀφόρ., pag. 687 ed. FOËS.), waardoor hij zich op nieuw in zijne meening bevestigd vond. Rec. wil niet ontkennen, dat hem dit stelsel uitermate innam, en dat het hem dus bijna speet, bij dien zelfden SORANUS weder twee plaatsen te vinden, welke hetzelve geheel omverwerpen, of ten minste op zijne grondvesten doen schudden. Pag. 119, l. 1, lezen wij: τὸ δὲ ὠχυτόκια προσαναγράφειν, ὡς ἄλ λοι καὶ οἱ περὶ τὸν Ἱπποκράτην ἐποίησαν, σχεδιάζοντος ἐστίν. Οὔτε γὰρ δάφνης φίλλα ξηρὰ μετὰ θερμοῦ ὕδατος, οὔτε δίκταμνον ἢ ἀβρότονον καὶ κεδρία καὶ ἄνισον μετὰ γλυκέος καὶ παλαιοῦ ἐλαίου καὶ καρπὸ; ἀγρίου σικύου κηρωτῇ προσπλασσόμενος φοινικίνῳ, καὶ ὀσφύι περιαπτόμενος ὠκυτοκίαν παρασκευά ζει, hetwelk klaarblijkelijk doelt op Lib. I, *de morb. mul.*, pag. 623: Ὠκυτόκια δυστοκούσῃ. Δάφνης ῥίζην ξύσας ἢ τοὺς κόκκους ὅσον ἥμισυ ὀξυβάφου ἐφ᾽ ὕδατι δὸς πιεῖν θερμήνας, Ὠκυτόκιον. Δίκταμνον ὅσον δύο ὀβολοὺς τρίψας ἐν ὕδατι θερμῷ πινέτω. ἢ ἀβροτόνου δραχμὴν καὶ κεδρίδας καὶ ἄννησον ἐντρίψας ἐν γλυκέος οἴνου κυάθῳ, παραχεας ὕδατος παλαιοῦ κ ύαθον, δὸς πιεῖν, en een weinig verder: Ἕτερον ὠκυτόκιον. Τοῦ οικύου τοῦ ἀγρίου ὅστις ἄν ᾖ γευκὸς τὸν καρπὸν ἐμπλάσας κηρῷ, εἶτα εἰρίῳ ἐνελίξας φοινικίνῳ, περίαψον περί τὴν ὀσφὺν. Op eene andere plaats (pag. 257, l. 9) lezen wij: Ἔξωθεν δὲ τούτων Ἱπποκράτης τὰς μὲν ἀφέψηματι κράμβης ἐπότισε, τὰς δὲ ὀνείῳ γάλακτι καὶ ὡς εἰλεωδῶς στροφουμένης τῆς μήτρας (zoo gelooven wij, dat men lezen moet) καυλίσκον ἐνθεὶς χαλκευτικῆς φύσης εἰς τὸν γυναικειον κόλπον, ἐφύσα, διαστολὴν ἐπιτηδεύων. Wij gelooven, dat het laatste gedeelte dezer plaats ontstaan is

uit eene onoplettende vergelijking van *de morb. mul.*, Lib. II, pag. 647: ἢν αἱ μῆτραι εἰλέωσι σφέας ἐς τὸ μεσηγὺ τῶν ἰξύων, cet..... ὁκόταν ὧδε ἔχῃ, χρὴ προσδῆσαι τῇ κύστει αὐλίσκον· καὶ ἐγκύζειν ἔλαιον θερμὸν ἐς τὰς ὑστέρας (dezelfde plaats vindt men een weinig verkort, *de nat. mul.*, pag. 567), met *de morbis*, Lib. III, pag. 491, waar wij onder den titel Εἰλεοί lezen: κἢν μὲν οὕτως ὑπακούῃ, κλύζειν ἐπὶ τούτοισιν· ἢν δὲ μὴ, φύσην χαλκευτικὴν ἐσιέναι καὶ φυσᾷν ἐς τὴν κοιλίην, ἵνα διαστήσῃς τήν τε κοιλίην καὶ τὴν τοῦ ἐντέρου σύστασιν (eene plaats van genoegzaam denzelfden inhoud vindt men in *de affect.*, pag. 521). Men mag dus ten minste uit de plaats, die SORANUS uit het Boek *de nat. mul.* of *de morb. mul.*, II, of περὶ ἀφόρ., aanhaalt, haar aan EURYPHO toeschrijvende, niet besluiten, dat hij EURYPHO voor den Schrijver van een dezer Boeken hield, maar alleen, dat er thans in sommige Boeken uit de Hippocratische Verzameling plaatsen voorkomen, die volgens geloofwaardige getuigenissen, EURYPHO geschreven heeft.

Op het einde van het Boek van den Hr. E. vindt men nog eenen *Index auctorum in quibus correctio tentatur*, en eenen *Index rerum et verborum*; en met genoegen kunnen wij hier bijvoegen, dat de eerste bijna zonder uitzondering eene zekere leidster is, en dat de Hr. E. weinige gelegenheden laat voorbijgaan, om moeijelijke plaatsen van andere Schrijvers, door vergelijking met den door hem behandelden, in een helderer licht te plaatsen; wij willen slechts als eenige der beste voorbeelden aanhalen de uitlegging van ἀριθμός bij ARETAEUS (pag. 111), de verbetering van den aanvang van het Boek *de medico* (pag. 115), de verbetering van eene plaats der *prognostica* (pag. 142) en het weglaten van eene in den tekst ingeslopene glosse in het Boek *de aëre, aquis et locis* (pag. 228).

Ten slotte willen wij de Lezers nog opmerkzaam maken op eene plaats uit de Voorrede van den Hr. E., in de hoop van hun het genoegen te doen deelen, hetwelk ons deze plaats verwekt heeft; wij lezen namelijk, pag. VIII: *In votis est, ut aliquando* HIPPOCRATEM *et* ARETAEUM *edam; quod ut probabili ratione facere liceat, mihi quidem ejusmodi velitatione nunc opus esse sentio*. Waarlijk, indien de vorderingen van den Hr. E. zoo voortgaan, als de vergelijking van de *Anecdota medica* met het nu uitgegevene Boek ons deden zien, en indien, zoo als men uit de geringschattende wijze bijna zoude opmaken, waarop hij van zijn tegenwoordig Werk spreekt, de moetie, aan dit Werk besteed, bijna niets is bij die, welke hij aan het latere groote Werk denkt te besteden, dan heeft men met der tijd

eene hoogstvoortreffelijke uitgave der genoemde Schrijvers te wachten, die een onuitwischbaar sieraad onzer Vaderlandsche Litteratuur zal uitmaken, en waarin wij ons al bij voorraad verheugen. Het zoude voor Rec. zeker eene der streelendste belooningen voor zijne moeite zijn, indien hij door zijne somtijds misschien wat openhartig en zonder omwegen gemaakte aanmerkingen er iets toe bijgedragen had, om de oplettendheid van den Hr. E. te scherpen op punten, die hij anders welligt over het hoofd gezien had, en zóó iets had kunnen bijdragen tot de volmaaktheid van dit toekomstige groote Werk. Het is intusschen te hopen, dat SINIGLIANI nu maar niet al te lang op zijne beloofde, volgens eenen beteren Cod. bewerkte, uitgave van ARETAEUS doe wachten, en dat er te eeniger tijd nog iets uit de litterarische nalatenschap van DIETZ betreffende HIPPOCRATES moge aan het licht komen, opdat de Hr. E. ook de vruchten van het onderzoek dezer Geleerden, zoo het noodig is, na behoorlijke schifting, in zijn Werk moge opnemen.

De uitvoering van het Boek is over het algemeen weder goed; echter zijn er meer drukfouten in, dan in de *Anecdota*, en deze zijn vooral hinderlijk, wanneer zij in de getallen der citaten voorkomen, zoo als pag. 214, waar wij DIOSC. II, 110 en 111, in plaats van 109 en 110, pag. 284, waar wij *notam* 1 *ad* § 72, in plaats van § 71, pag. 290, waar wij PLINIUS XX. 80 in plaats van 19 lezen, enz.

U. CATS BUSSEMAKER.

Opmerkingen wegens de appel- en peerboomgaarden in Nederland, door Dr. *J. Wttewaall*. Zutphen, W.J. Thieme, 1841. VIII en 94 blz. 8°.

Zou er wel in eenig Land van het beschaafd *Europa*, naar evenredigheid, jaarlijks zoo veel geld door het Bestuur aan de *Landhuishoudkunde* besteed worden, als sedert dertig jaren en langer, in ons Vaderland? Wij berekenen zulks ten minste op ƒ 50,000 à ƒ 60,000, te weten: ƒ 20,000 voor de Veeartsenijschool, en de bezoldiging der Veeartsen. Deze gelden worden buiten twijfel zeer doelmatig besteed; - vervolgens komen er ƒ 20,000 voor de tien Commissiën van Landbouw; ook deze

instelling heeft eenige nuttige vruchten gedragen, doch op verre na niet naar gelang der daaraan besteed wordende onkosten. Eene voorname reden daarvan bestaat daarin, dat zich bij het Ministerie, onder hetwelk zij behooren, geen Hoofdambtenaar bevindt, in de Landhuishoudkunde bedreven, en die bij gevolg in staat is, om datgene, wat uit den boezem dier Commissiën voortkomt, grondig te beoordeelen en te verwerken, en aan die Commissiën kracht en leven bij te zetten, door van haar al die inlichtingen te vragen, waartoe plaatselijke kennis uit alle oorden des Lands vereischt wordt. Wij weten, dat in de Archieven van vele dier Commissiën een zeer groot aantal belangrijke Stukken schuilen, welke nimmer aan het publiek medegedeeld zijn en nimmer eenig nut gesticht hebben; zij zijn aan het Ministerie ingezonden, maar, bij gebrek aan kennis, aldaar ongebruikt gebleven, en hebben dus slechts de stapels beschreven papier vergroot. Is het wonder, dat ook bij de Commissiën de ijver hoe langer hoe meer verflaauwd is, daar zij wèl jaarlijks tweemaal het verhandelde in hare Vergaderingen inzenden, maar bijna nooit iets degelijks terugontvingen, en van nabij wisten, in welke ongeschikte handen datgene kwam, wat zij, als de vrucht harer overwegingen, vermeend hadden aan het Bestuur mede te deelen? - Wilde men beweren, dat de Staten van Landbouw, die jaarlijks gedrukt zijn geworden, iets voordeeligs bewerkt hadden, dan meent Rec. zulks volmondig te moeten tegenspreken, daar hem bekend is, uit welke bouwstoffen zulk een Boekje is zamengesteld. Elk Lid namelijk eener Commissie moet tweemaal in het jaar een voorgeschreven model invullen, bevattende den staat van elk gewas en andere voorwerpen; deze invulling nu wordt, om verschillende redenen, door vele Leden zeer gebrekkig verrigt, en de Secretaris der Commissie heeft vrij wat werk, om er een tamelijk geheel uit te vormen, al is hij zelf ook een Landhuishoudkundige, hetgeen niet met al die Heeren het geval is. Zoo komen dus van de tien Commissiën twee halfjarige Staten bij het Ministerie, van waar zij tot hier toe in handen zijn gesteld geworden van den voormaligen Commissaris van Landbouw bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, die buiten twijfel de bekwaamheid bezit, om uit twintig deugdelijke Stukken een goed geheel te vormen; doch hoe kan dit geheel, met hoeveel moeite ook bewerkt, eenige wezenlijke waarde bezitten, wanneer het uit zulke gebrekkige berigten heeft moeten zamengesteld worden! Dan komen er eenige duizenden guldens voor

het Kabinet van Landbouwwerktuigen, vroeger te *Amsterdam* en thans te *Utrecht* gevestigd, eene instelling, die zeer nuttig zijn konde, maar die thans als een dood ligchaam daar ligt. - Eindelijk zijn er nog wel ƒ 10,000, of meer, aan drie Hoogleeraren in dat vak, en aan verschillende behoeften, daaruit voortvloeijende, besteed. - Omtrent het nut van deze instelling is ééne stem. Niemand heeft kunnen begrijpen, hoe de geleerde mannen, die de verordeningen op het Hooger Onderwijs ontworpen hebben, op het denkbeeld gekomen zijn, om voor de Landhuishoudkunde akademische leerstoelen te stichten. Men moet bijna aan eene schrijffout denken; want indien zij een denkbeeld van Landhuishoudkunde gehad hadden, zouden zij dat vak onmogelijk onder de voorwerpen van het Hooger Onderwijs hebben kunnen brengen; toen hun echter dit woord eenmaal ontglipt was, moesten er ook Studenten worden gezocht, om de lessen daarover aan te hooren, en de arme Godgeleerden moesten daarvan de slagtoffers worden, even alsof de vakken van onderwijs, waarop zij zich toeleggen moesten, niet reeds veelvuldig genoeg waren, en even alsof een jong Predikant, aan wien het landleven dikwijls geheel en al vreemd was, de geschikte man ware, om de landlieden in hun eigen vak voor te lichten. Het ongerijmde hiervan is men dan ook allengs begonnen te gevoelen, en de Hoogleeraren in dat vak sterven uit.

Een niet onbelangrijk gedeelte der Landhuishoudkunde is buiten twijfel het aankweeken en vermeerderen van vruchtboomen, en het verkrijgen van betere soorten, dan tot hier toe het geval is. - Wij kwamen dus van zelve op bovenstaande beschouwing, toen wij in het Stukje van den Heer WTTEWAALL den wensch geuit vonden, dat er van wege het Bestuur iets voor de boomkweekerij mogt gedaan worden. Hoe gemakkelijk, dachten wij, had dit sedert vijf en twintig jaren uit het fonds voor den Landbouw kunnen geschieden, terwijl niemand er om schijnt gedacht te hebben! Dr. WTTEWAALL doet zich hier kennen als den zoon des overledenen Leidschen Hoogleeraars in de Landhuishoudkunde; denkelijk heeft dus deze in de nalatenschap van zijnen vader eene menigte Boeken, uittreksels en aanteekeningen in dat vak gevonden. Zijne eigene ondervinding schijnt zich te bepalen bij een gedeelte der Provincie *Utrecht*, waarin het buitenverblijf van zijnen vader gelegen was, en bij gevolg tot een zeer klein gedeelte van *Nederland*. - Wij geven dit op als eene blijkbare daadzaak, en geenszins als berisping van den Schrijver, aan wien wij volstrekt geene andere kennis

hebben dan uit dit Boekje zelf. In het Voorberigt vinden wij als aanleiding tot dit Geschrift opgegeven, dat de Heer W. in een Pruissisch Tijdschrift de opgave had gevonden van de opbrengst van zekeren boomgaard gedurende negen jaren, en wel ter somma van ƒ 74 per bunder, waarbij men dan nog konde rekenen de aardappelen, het koren en dergelijke, welke de ondergrond opleverde, alswanneer de geheele opbrengst op ƒ 105 per bunder zoude kunnen geschat worden. Wij moeten verklaren, dat deze berekening geen juist denkbeeld oplevert, zoolang men niet met veel meer omstandigheden bekend is. Immers om de opbrengst van eenen boomgaard te kunnen beoordeelen, is het niet voldoende, in het algemeen te vernemen, hoeveel die aan geldswaarde opgebragt heeft; maar men diende te weten, welke soorten van vruchten en welke hoeveelheid die opleverde, en tot welken prijs eene bekende maat daarvan is verkocht geworden - dan eerst kan men den prijs met dien van dezelfde maat in ons Land vergelijken en gegronde gevolgtrekkingen daaruit afleiden. Aan den Hr. W. gaf dit berigt, zoo als het daar lag, aanleiding, om, gelijk hij zegt, ook in ons Land de opbrengst der boomgaarden na te gaan, waartoe hij in zijne buurt eenige gelegenheid meende te vinden. Uit de opgaven, aan hem gedaan, nopens 9 boomgaarden, bedragende gezamenlijk 20 bunders, bleek hem, dat de opbrengst daarvan, gedurende 13 tot 23 jaren, gemiddeld bedragen had eene som van meestal boven de honderd, en van sommige zelfs over de twee honderd gulden per bunder - wel te verstaan, dat daaronder ook de opbrengst van den ondergrond begrepen was. Te regt kwam hem deze opbrengst zeer hoog voor, vooral wanneer hij in aanmerking nam, dat zij nog hooger had kunnen zijn, indien niet bij den aanleg der boomgaarden talrijke misslagen waren begaange worden. Hij besloot dus deze misslagen, voor zooverre zij hem bekend waren, mede te deelen, en alle verdere hinderpalen, welke dikwijls buiten het bereik van den grondbezitter gelegen zijn, uiteen te zetten, en aan te toonen, op welke wijze die, naar zijne gedachten, konden uit den weg geruimd worden. Tot dat einde behandelt hij in het eerste Hoofdstuk de voordeden, welke de boomgaarden in sommige streken van ons Land aanbrengen. Volgens kadastrale opgaven, zouden de boomgaarden in ons Rijk, buiten *Zeeland* en *Drenthe*, eene oppervlakte beslaan van nagenoeg 15,400 bunders. Boomgaarden, zegt de Schrijver, worden in ons Land meest op zware en diepe kleigronden gevonden, en zijn het meest algemeen in de *Over*- en

Neder-Betuwe, Maas en *Waal*, in de nabijheid van *Buren* en *Cuilenburg*, langs den geheelen kleikant der Provincie *Utrecht*, op het eiland *Zuid-Beveland*, en, ten aanzien van *Zuid-Holland*, de landen bij *Ridderkerk, Gorcum, Vianen* en *Naaldwijk*. Al deze boomgaarden bijna worden, eenigen tijd voordat de vruchten rijp zijn, openlijk of uit de hand aan dusgenoemde boomgaardlieden verpacht, die de vruchten plukken en in de groote steden ter markt brengen.

De grond dezer boomgaarden wordt bijna uitsluitend geweid. Voor zandgronden houdt men over het algemeen de cultuur minder geschikt; de Schrijver oordeelt echter, dat op sommige dezer gronden, bij eene goede behandeling, het aanleggen van boomgaarden allezins goede rekening kan geven. Om aan te toonen, welke groote voordeelen de boomgaarden kunnen opleveren, geeft hij ons eenige tabellen, bevattende de opbrengst van verscheidene boomgaarden gedurende een aantal jaren. Die van twee derzelve onder *Houten*, Provincie *Utrecht*, groot 11 bunders, gaven in den tijd van 14 achtereenvolgende jaren gemiddeld ƒ 63 à ƒ 64 per bunder in het jaar, waarbij dan nog moet gevoegd worden ƒ 24 voor de huur der weide. Drie andere, digt bij *Wijk bij Duurstede*, groot 5,39 bunders, gaven van 1817-1839 gemiddeld ƒ 63, ƒ 58 en ƒ 54, en daarenboven voor de huur der weide ƒ 30. Hoe groot deze opbrengst reeds moge genoemd worden, vinden wij dezelve echter nog veel hooger bij eenen anderen boomgaard, insgelijks bij *Wijk bij Duurstede* gelegen, groot 82 roeden, hebbende deze in 23 jaren gemiddeld ƒ 134 per bunder opgebragt, behalve nog ƒ 30 voor den ondergrond, en zulks onder zeer ongunstige omstandigheden gedurende de twaalf eerste jaren, daar de elf laatste jaren, met den ondergrond, gemiddeld ƒ 202 opgeleverd hebben. Hiervan moeten echter de onkosten voor het aanleggen en onderhoud der boomgaarden worden afgetrokken, welke de Schrijver berekent in de Provincie *Utrecht* te bedragen voor den aanleg, naar gelang van den afstand der boomen, op ƒ 60 tot ƒ 188, welke sommen echter verdubbelen door de rente over de eerste twintig jaren, terwijl het jaarlijksche onderhoud gedurende die twintig jaren ruim gedekt wordt door de opbrengst, welke men reeds in die jaren geniet. De Schrijver betoogt vervolgens, hoe gering deze onkosten moeten geacht worden, wanneer men dezelve over een tijdvak van honderd jaren slaat, daar de boomgaard zoo lang in stand kan blijven; doch wij houden het daarvoor, dat deze berekeningen, hoe juist ook in schijn, geenerlei

praktisch nut aanbrengen, daar eene vergoeding over 50 tot 100 jaren veel te laat komt, om den aanlegger schadeloos te stellen. Eene gelijksoortige aanmerking treft ook de hier medegedeelde tabellen, die, bij den schijn eener groote naauwkeurigheid, toch geene bepaalde resultaten opleveren, daar de cijfers voor ieder jaar wel zeer naauwkeurig kunnen zijn, maar men bovendien ook nog de omstandigheden kennen moet, waarom zij dikwijls van het eene jaar tot het andere zoo zeer verschillen. Zulke tabellen, die voor den Lezer nog al lastig zijn, brengen hem daarom weinig nut aan, en zijn slechts van waarde voor den eigenaar zelven, die, wanneer hij de cijfers aanschouwt, tevens aan de oorzaken denkt, waarom die cijfers in het eene jaar zoo veel van die in het andere verschillen. - Het tweede Hoofdstuk bevat een aantal misslagen, welke bij den aanleg en het onderhoud der boomgaarden begaan worden, als daar zijn het planten van boomen, die in eene andere soort van grond gekweekt zijn; het al te diep poten; het al te digt planten der boomen; de fouten, bij de veredeling begaan; de slechte soorten, tot de enting gebruikt; de verkeerde positie, waarin men de boomen somtijds plant; het aanplanten van te velerlei soorten in denzelfden boomgaard en het verkeerde snoeijen. Elk dezer punten vindt men hier zeer goed betoogd en opgehelderd. Het derde Hoofdstuk handelt over het verouderen der vruchtsoorten. De Schrijver beweert namelijk, dat alle planten, welke door kunst zijn daargesteld, en dus als spelingen der Natuur moeten aangemerkt worden, eene neiging hebben, om tot de oorspronkelijke soort terug te keeren; dat deze neiging door de verschillende wijze van vermenigvuldiging wel gewijzigd, maar niet geheel en al weggenomen kan worden; dat, bij het vermenigvuldigen door zaad, mits men eene goede keuze doe, de soort wel lang in stand kan gehouden worden, doch eindelijk weder eenen anderen vorm verkrijgt, en langzamerhand in eene andere soort overgaat, en dat, bij het enten, de soort door den tijd verschillende gebreken verkrijgt, en eindelijk zoodanig veroudert, dat zij ten laatste uit zich zelve zoude ophouden te bestaan. De nadere uitbreiding en verklaring van deze stelling, welke daarop volgt, is niet geschikt, om ons een duidelijker denkbeeld van de zaak te geven, dan ieder geoefend boomkweeker tot hier toe daarvan gehad heeft, en wij ontwaren dus niets van die nieuwe ontdekking, welke de Heer KNIGHT in *Engeland* te dien opzigte zoude gedaan hebben - maar slechts andere woorden, dan men tot hier toe gewoon was te bezigen. De waarnemingen

van den Heer VAN MONS in *België* zouden het gevoelen van den Heer KNIGHT volkomen bevestigen. De Heer VAN MONS namelijk toont, volgens den Schrijver, ten duidelijkste aan, dat de beste en fijnste ooftsoorten door den tijd ophouden moeten te bestaan. De beste tafelpeer, zegt hij, die thans dan alléén nog maar goede vruchten oplevert, wanneer dezelve op eenen *doorn* of eene *kwe* veredeld is, en als leiboom behandeld wordt, die zelfde tafelpeer had te voren eene dergelijke behandeling niet noodig; vroeger gaf zij dezelfde beste vruchten, op gewone wilde stammen gegriffeld, en als opgaande boomen gekweekt. Het laat zich dan ook aanzien, dat die soort eindelijk zoodanig verouderen zal, en dat alle pogingen, om haar te behouden, vruchteloos zullen wezen. Ook in ons Land beweert de Schrijver, dat men dit zelfde ondervindt, en noemt een aantal gebreken op, welke als gevolgen der veroudering zouden moeten aangemerkt worden.

Die zoogenaamde veroudering wil Rec. maar niet in het hoofd, daar al wat men ten betooge daarvan aanhaalt, zich zeer wel uit de verkeerde behandeling bij het enten, of uit eene verkeerde keuze der zaailingen laat verklaren, en terwijl men in sommige boomgaarden over de kennelijke veroudering der vruchtsoorten klaagt, men elders, waar de boomen in goeden staat zijn, geene verandering hoegenaamd in die zelfde vruchtsoorten opmerkt. De Schrijver laat hierop de namen van een aantal vruchtsoorten volgen, welke die veroudering reeds in eenen hoogen graad zouden ondergaan hebben, en eindigt met eene zinsnede, waaraan wij zeer gaarne ons zegel hechten, dat het namelijk zeer te wenschen waren, dat men nieuwe (wij zouden zeggen *goede*) soorten trachtte aan te kweeken, en de oude door goede behandeling tevens zooveel mogelijk zocht te behouden. In het vierde Hoofdstuk wordt betoogd, dat vele van onze appel- en peersoorten niet geheel tegen onze luchtstreek bestand zijn, en men zich dus vooral behoort toe te leggen op het verkrijgen van soorten, die dezelve beter kunnen verduren. Ten bewijze hiervan, volgt hier een staat, waaruit blijken zoude, welke nadeelen de weêrsgesteldheid, het ongedierte, enz., aan de Nederlandsche vruchtboomen gedurende de jaren 1805 tot 1840 toegebragt hebben; eene mededeeling, die allerbelangrijkst zijn zoude, indien men haar, als met genoegzame kennis van zaken opgemaakt, aanmerken konde; doch wij hebben ons reeds nopens de waarde der Staten van Landbouw, waaruit die voornamelijk getrokken is, verklaard, en kunnen aan de berigten der Maat-

schappij van Nijverheid, die daarbij gebruikt zijn, althans geene grootere waarde toekennen.

Wij lezen vervolgens, dat de Heer KNIGHT *Engeland* en *Noord-Amerika* (geene kleinigheid!) van nieuwe soorten voorzien, en de oude of minder goede door de beste soorten heeft doen vervangen, en dat de Heer VAN MONS, Hoogleeraar te *Leuven*, niet slechts *België*, maar ook *Frankrijk, Duitschland*, tot zelfs de afgelegenste oorden der wereld, van betere vruchtboomen voorzien heeft. Wie zoude dit niet voor grootspraak houden, al had hij ook geene gelegenheid gehad, om vroeger den Heer VAN MONS te leeren kennen? Rec., in 1817 te *Brussel* zijnde, en van dien Fruitkundige reeds veel vernomen hebbende, gaf aan dezen een bezoek, en werd door hem in zijn boomkweekerijtje geleid, hetwelk niet zeer geschikt was, om zijne verwachting nopens de uitgebreide ondervinding van den Heer VAN MONS in dat vak te bevestigen; alles toch was op eene zeer kleine schaal aangelegd, en het was blijkbaar, dat de jonge boompjes, die daar stonden, nog geenen genoegzamen grond konden opleveren, om aan het fruitkundige publiek zulke belangrijke mededeelingen te doen, als die Heer zich veroorloofd had. Wij ontkennen niet, dat hij op eenen goeden weg kan geweest zijn; doch hij had toen kennelijk het regt nog niet, om zich nopens de door hem verkregene uitkomsten zoo stellig uit te laten, als hij reeds sedert eenige jaren gedaan had. Als Hoogleeraar te *Leuven* moge hij vervolgens ruimere middelen verkregen hebben, om in dat vak werkzaam te zijn; doch ook na dien tijd eerst schijnt hij dat systema uitgedacht te hebben, waarvan straks nader, en hetgeen in den jare 1829, en dus na verloop van twaalf jaren, nog op geene langdurige ondervinding rusten konde, daar het toch bekend is, dat er vrij wat jaren vereischt worden, om over het geheel der boomkweekerij zoo beslissend te kunnen oordeelen. De betuigingen van den Heer VAN MONS hebben dus bij ons dat gewigt niet, hetwelk de Heer WTTEWAALL daaraan toekent, te minder, daar de Heer VAN MONS als Scheikundige ook weleens uitkomsten verkregen heeft, die zijne ambtgenooten in *Holland* deden verbaasd staan, omdat zij lijnregt tegen hunne eigene ondervinding streden. Hier gold het echter proefnemingen, welke dadelijk konden herhaald worden, en men antwoordde hem dus: *Hic Rhodus, hic salta*! De proeven moesten door hem herhaald worden, en gaven in geenen deele de uitkomsten, die de Heer VAN MONS voorgewend had, maar deden zijne gewaande ontdekkingen in rook verdwijnen. Bij de boomkwee-

kerij gaat dit niet zoo gemakkelijk, noch zoo spoedig. De boompjes en vruchten kunnen niet spreken, en wij kunnen ze wel zien; maar nopens de wijze, waarop zij verkregen zijn, en juist zóó moesten verkregen worden, kan men ons vrij wat vertellen, dat wij niet dan na jarenlange eigene ondervinding met grond beoordeelen kunnen. Wat dus ook enkele Duitsche Tijdschriften uit de Geschriften van den Heer VAN MONS mogen vertaald en overgenomen hebben, het zoude ons zeer verwonderen, zoo de Duitsche Pomologen veel nieuws van dien Belgischen Schrijver geleerd hadden, en de keurige boomvruchten, die men vooral in het zuidelijke gedeelte van *Duitschland* aantreft, heeft men aan geene ontdekkingen te danken, die pas in deze eeuw gedaan zijn.

Het vijfde Hoofdstuk handelt over het verkrijgen van nieuwe soorten. Terwijl hier erkend wordt, dat DIEL, in de helft der vorige eeuw, reeds 75 nieuwe ooftsoorten beschreven heeft, en dat later POITEAU 80 soorten heeft medegedeeld, welke voor de helft nog niet door DIEL waren opgenomen, zoo getuigen toch wel deze honderd nieuwe soorten, dat men den weg kende, om er hoe langer hoe meer te verkrijgen, voordat de theorie van den Heer VAN MONS bekend was. Deze Geleerde, lezen wij hier, heeft getracht soorten te verkrijgen, die, uit pitten opgekomen, niet alleen onderling, niet meer gelijk anders verschillen, maar die ook dezelfde soort nagenoeg voortbrengen zouden, van welke zij afkomstig waren. En dit doel had hij ook werkelijk bereikt. Hij zaaide namelijk pitten, en wanneer de daaruit voortgekomene boompjes weder vruchten voortbragten, dan zaaide hij de pitten van deze weder. Langs dien weg verkreeg hij achtereenvolgende generatiën, waarvan de vruchten telkens meer zijn doel nabij kwamen. De eerste uitzaaijingen leverden, als naar gewoonte (zoo zegt de Heer v.M.), bijna uitsluitend slechte vruchten; de pitten, hiervan gezaaid, gaven boomen, welker vruchten nog van geene goede hoedanigheid waren. Bij elke generatie echter verkreeg de boom meer en meer het uiterlijk aanzien van eenen veredelden stam, en nam de vrucht in goede hoedanigheid toe, zoodanig, dat VAN MONS thans, bij de 8ste generatie, bijna niet anders dan goede soorten bekomt.

Wij voor ons vinden in dat alles zoo veel grootspraak, zoo veel overdrijving, ja zoo veel onmogelijkheid, dat wij aan het gezag van den Heer VAN MONS geenerlei waarde toekennen. De 35 jaren, welke die Heer in den jare 1829 reeds aan die proefnemingen wil besteed hebben, zouden tot het jaar 1794 opklim-

men, en toch heeft Rec. 23 jaren later, bij het bezoek aan hem gegeven, niets van deze groote proefneming vernomen, en de toenmalige boomkweekerij van v.M. vrij onbeduidend gevonden. En welke ruimte, welke middelen, welke zorgvuldige boekhouderij worden er niet vereischt, om nopens acht generatiën vruchtboomen duidelijke en stellige uitkomsten te erlangen! Ook bij alle daartoe noodige vereischten, welke toch aan den Heer v.M. voor een groot gedeelte ontbroken hebben, is de tijd van 35 jaren veel te kort, om zulks mogelijk te maken, zoo als de Heer WTTEWAALL zelf kan narekenen, wanneer hij naleest, wat hij op bl. 74 zijner Verhandeling geschreven heeft. Maar de Heer v.M. had het voor het zeggen; want om hem te kunnen overtuigen, dat hij misleid heeft, zoude men de door hem opgegevene waarnemingen met acht generatiën moeten herhalen, waartoe eene halve eeuw naauwelijks genoegzaam is. Dat de Heer VAN MONS door zaaijing een groot aantal vruchtboomen van zeer goede soorten verkregen heeft, lijdt geenen twijfel; maar dat de entrijzen van goede soorten thans door de pitten zijner achtste generatie zouden overtroffen worden, meenen wij te moeten in twijfel trekken, totdat er proefnemingen dienaangaande door kundige en geloofwaardige personen zullen genomen zijn. Wat men voorts de theorie van VAN MONS gelieft te noemen, daaraan zouden wij den naam van praktijk of handelwijze toekennen; immers bij eene theorie verwachten wij, in de eerste plaats, een antwoord op de vraag: Welke is de ware oorzaak van de verbastering der vruchten door het uitzaaijen? en hierop de middelen aanwijzende, om die oorzaak weg te nemen, kunnen wij gezegd worden, eene theorie uitgevonden te hebben.

Wij kunnen hier niet wel in meer bijzonderheden treden, zonder zelve eene Verhandeling te schrijven, anders zouden wij op de redeneringen van den Hr. WTTEWAALL, ter staving van het gevoelen van v.M., nog al iets kunnen aanmerken. Slechts dit ééne: op bl. 72 lezen wij, dat de vruchtboomen bij elke generatie een meer gecultiveerd en een meer veredeld aanzien verkrijgen, terwijl het intusschen sedert lang bekend is, dat onveredelde zaailingen de schoonste boomen opleveren; men zie slechts het Fruitkundig Woordenboek, reeds vóór 36 jaren door den Heer SERRURIER uitgegeven, op het woord *zaailingen*. Ook op de stelling, dat salade en andere moeskruiden altijd onvervalscht zaad zouden opleveren, moeten wij aanmerken, hetgeen aan elken ervaren' hovenier bekend is, dat dit zaad wel degelijk

aan verbastering is blootgesteld, wanneer zich in de nabijheid andere zaaddragende gewassen bevinden; zie Fruitkundig Woordenboek, onder *Bloesem*; en zoude niet ook juist hierin de oorzaak gelegen zijn, waarom de pitten der vruchtboomen verbasteren, daar zij bijna altijd in de nabijheid staan van andere boomen, welke tot derzelver bevruchting kunnen bijdragen, en een mengsel veroorzaken, waardoor de nieuw te verkrijgen vrucht niet op die van den oorspronkelijken boom gelijkt? Om hierop eene proef te kunnen nemen, zoude een vruchtboom zoo geïsoleerd moeten staan, dat er voor geene inwerking van eenigen anderen boom iets te duchten ware; een geval, dat men niet ligt aantreffen zal. In het zesde en laatste Hoofdstuk handelt de Schrijver over de noodzakelijkheid, om eene inrigting daar te stellen ter verbetering en aanmoediging van onze vruchtboomteelt. Van bijzondere personen, zegt hij, kan men zulks niet verwachten, uit hoofde der groote opofferingen, welke zij zich zouden moeten getroosten, en nog veel minder van onze boomkweekers, wier belang medebrengt, niet zoozeer om boomen, welke zeer goede vruchten dragen, dan wel om spoedig volwassene boomen te kunnen afleveren. Eene dusdanige inrigting, die in allen deele aan het oogmerk beantwoordde, zoude dus alleen door de Regering kunnen daargesteld worden, gelijk ook reeds in andere Landen plaats heeft.

Wij hebben hiertegen niets in te brengen, indien het slechts te verwachten ware, dat zulk eene allermoeijelijkste onderneming aan de regte handen toevertrouwd wierde.

Intusschen kunnen wij niet nalaten, aan den Heer WTTEWAALL de lezing van die artikelen in het Fruitkundig Woordenboek aan te bevelen, welke tot het zaaijen en in het algemeen tot het behandelen der boomen betrekking hebben, zullende hij alsdan bevinden, dat daarin reeds het grootste gedeelte van datgene bevat is, wat in latere Geschriften als geheel nieuw voorkomt; hij zal daardoor ook bekend worden met de zoo belangrijke ontdekking van FORSYTH, om oude vruchboomen te verjongen, en denzelfden boom, die thans slechte en zoogenaamd verouderde vruchten draagt, tot het voortbrengen van meer volmaakte vruchten te noodzaken, waarvan de plaat VII een zigtbaar en treffend bewijs oplevert. Onze uitvoerige beschouwing dezer Verhandeling, zal, zoo wij hopen, aan den kundigen Schrijver bewijzen, met hoeveel belangstelling wij zijn Werkje gelezen hebben, en hij zal wel niet als berispingen willen aanmerken, wat slechts stoffe ter overweging voor hem moet opleveren. Er komt

zoo veel belangrijks in voor, dat de lezing daarvan aan elken liefhebber der Fruitkunde, ja aan elken Landhuishoudkundige, hoogstwelgevallig zijn zal, en wij hopen dan ook door den tijd iets meer volledigs in dat vak uit de pen van den Heer WTTEWAALL te mogen ontvangen.

Bij onze Lezers in het algemeen, die deze beoordeeling wat al te uitvoerig mogten vinden, meenen wij ons daarmede te kunnen verontschuldigen, dat er in ons Land in het vak der Landhuishoudkunde zoo zeldzaam iets oorspronkelijks in het licht verschijnt, wat de oplettendheid van het publiek waardig is.

Tante Pontypool. Een Roman, naar het Engelsch van *C. Richard*. Te Groningen, bij M. Smit. 1841. I^{ste} Deel, 352 bl. II^{de} Deel, 342 bl.

De meeste vertaalde Romans verschijnen gewoonlijk in het licht met eene aanprijzende Voorrede; het was ons echter aangenaam, dat de Vertaler van het ons ter beoordeeling toegezondene Werk in dit opzigt geheel van het algemeene gebruik is afgeweken, door zijn Werk zelfs zonder Voorrede in de wereld te zenden; aangenaam, zeggen wij, want wij gelooven, dat hij er ons de beoordeeling gemakkelijker door gemaakt heeft.

Indien Tante PONTYPOOL u even onbekend is als ons, toen wij voor het eerst den titel lazen, zoo zult gij zeker, even als wij na de lezing, reeds vermoeden, dat zij eene Engelsche Dame is, en dat wij hier eene Engelsche Geschiedenis aankondigen. De Roman verplaatst ons in het jaar 1815, en wel in *de honderd dagen*, en dit tijdvak der negentiende eeuw, zoo rijk aan gebeurtenissen, zoo gewigtig in zijne gevolgen, geeft den Schrijver, die zijne hoofdpersonen uit het leger kiest, op het einde van het eerste Deel, gelegenheid, om het tooneel, waarop zijn personeel zich beweegt, van *Engeland* naar *België* te verplaatsen; in de laatste helft van het tweede Deel bevinden wij ons echter weder in *Londen* terug.

Tante Pontypool is geen historische Roman, ofschoon de veldslag van *Waterloo* niet vergeten is, en meer dan een der handelende personen deel nemen aan den strijd. De Hertog VAN WELLINGTON wisselt op het slagveld wel eenige woorden met een'

hunner, die bij toeval als liefhebber aanschouwer is van de strijd, aan welken hij echter, gelukkig voor de Franschen, geen werkzaam aandeel neemt, te meer, daar wij op bl. 293 van het eerste Deel lezen, - dat een Engelschman het physisch met twee lieden van andere Natiën *opneemt*; - doch dit alles kan het Werk van RICHARD niet als eenen historischen Roman doen beschouwen. Geen geschiedkundig persoon wordt handelende ingevoerd, of oefent eenigen invloed uit op den afloop van het verhaal, en de hoofdpersonen van den Roman doen zulks evenmin op de geschiedkundige gebeurtenissen, die plaats hebben gehad, of beschreven worden.

Wij kunnen het Werk dus niet anders beschouwen dan als eenen gewonen Roman. De lotgevallen van eenige Engelschen uit den voornamen stand, de onterving van eenen bloedverwant, het verdonkeren van een testament en een schurkachtige zaakwaarnemer, zijn reeds zoo dikwijls in eenen Engelschen Roman beschreven, dat het moeijelijk valt iets nieuws te leveren. Er wordt veel bekwaamheid vereischt, om den Lezer eens te verrassen met een geheel nieuw stel *Ladys* en *Lords*; met eene nieuwe verwikkeling en eene onverwachte ontknooping aangaande familiegoederen, weleer door den armen stamvader van een oud adellijk geslacht aan de Saksers ontnomen, of betrekkelijk een Indisch vermogen, door den laatsten mannelijken afstammeling van dat geslacht op de arme Hindoes buit gemaakt; of met eene nieuwe type van de soort van zondebokken, in de Engelsche Romans onder den naam van zaakwaarnemers bekend. Moeten wij nu deze verrassing derven, zoo worden wij daarentegen ook verschoond van veel, dat ons in andere verhalen heeft verveeld.

Wij zouden nu moeten overgaan, om den Roman te ontleden; doch wij willen ons deze vervelende moeite besparen, ten einde hem, die na het lezen van hetgeen wij nog moeten zeggen, nog lust gevoelt het Boek tot zijne lectuur te verkiezen, niet te berooven van het genoegen zijne gissingen te maken omtrent den afloop van het verhaal. Het is een alledaagsche Roman, en dit maakt juist, dat er niet veel van te zeggen valt. Zijn er geene schoonheden, geene plaatsen in aan te wijzen, die van des Schrijvers genie getuigen, die den Lezer treffen en zijne bewondering afdwingen; evenmin, - en vooral gelooven wij, dat zulks in het oorspronkelijke het geval zal zijn; heeft men reden hem hard te vallen over grove fouten in zijn verhaal, over beschrijvingen, die om hare onjuistheid zijn af te

keuren, en die veeltijds het Werk van Schrijvers van meerdere bekwaamheid ontsieren.

Wanneer wij u zeggen, dat de Schrijver het zwak heeft, om zoo dikwijls mogelijk humoristische aanmerkingen en toespelingen te maken, of paradoxen bij te brengen, dan zult gij wel gelooven, dat zij door de vertaling niet duidelijker of meer van waarde geworden zijn; doch behalve dit ongeluk, waarvoor de Schrijver niet aansprakelijk is, moeten wij hem aanklagen over den valschen *humor*, dien hij ons opdischt; wilt gij een voorbeeld? Na gezegd te hebben, dat postiljons zelden gevoel hebben voor het schilderachtige, hetgeen zooveel zeggen wil, als gevoel voor de bekoorlijkheid van een landschap, en een betoog over dat gevoel, waarin over zenuwvochten en gezigtszenuwen gesproken wordt, want de Schrijver geeft nu en dan blijken van zijne op de *Physiologie* toegepaste *anatomische* kennis; na dit alles lezen wij op bl. 221, eerste Deel: ‘Kortom, waarin het gevoel voor het schilderachtige moge bestaan, of waar het zijn' zetel hebben moge, hetzij in het hoofd of in het hart, het kan niet betwijfeld worden, dat na verloop van zoo menig rid op harddravers, ongemakkelijke paarden, en vleeschelooze knollen, alle schoone gevoelens en gewaarwordingen naar beneden gestooten, en tot eene soort van hard, korrelig wezen verwerkt worden, dat bij een' postiljon, zoo als men hem gewoonlijk aantreft, ergens tusschen de achteroverbuiging van zijn bekken en den postzadel zijn' zetel heeft. Engelsche postiljons, die zich in de stijgbeugels opheffen, kunnen misschien toevallig nog overblijfsels van het gevoel op deszelfs oorspronkelijke plaats bewaren, maar Fransche, Italiaansche, Duitsche en andere postiljons, die hun geheel leven door immer maar sukkelen en sukkelen, kunnen geen spoor daarvan op de regte plaats behouden hebben.’ Wat blijft ons anders over, dan om den Schrijver te gelasten, door een onderzoek bij sukkelende en niet sukkelende postiljons, de zekere plaats te ontdekken, waar het wezen huisvest, in hetwelk, volgens hem, het gevoel voor het schilderachtige ontwijfelbaar schijnt over te gaan, doch met bevel, ons nimmer met den uitslag zijner waarnemingen bekend te maken, en ons gevoel voor schoone natuurtooneelen nimmer door zijne mededeeling te ontheiligen.

Alvorens nu over de vertaling te spreken, moeten wij nog eene aanmerking maken; het zoude ook den eerbied, aan eene vrouw van jaren verschuldigd, te kort doen, indien wij geen woord van Tante PONTYPOOL repten, en de goede Dame vergeve

het ons, dat wij uwe aandacht voor een oogenblik op haar vestigen; de Schrijver dwingt er ons toe, door, zoo wij gelooven, ten onpasse haren naam op den titel te plaatsen. Zoude de zetter het ook zoo begrepen, en daarom den titel aan het hoofd der bladzijden niet herhaald hebben? Of is dit eene bezuiniging?

Op bl. 69 van het eerste Deel maken wij voor het eerst kennis met de Vicomtesse PONTYPOOL; wij vinden haar in eene loge van - het oude, bruin geverwde, *baksteenen gebouw*, dat in die dagen de Opera genoemd werd, - maar durven juist niet verzekeren, dat zij behagen schept, om de dansers en danseressen te - zien grijnzen en op de tanden knarsen, - of dat hunne *verrekkingen* haar bevallen. Toen Tante P., na den dood van Lord PONTYPOOL, in de uiterste armoede achterbleef, toen zij den man verloren had, dien zij op haar drieëndertigste jaar huwde, omdat hij een bedelaar was, en dus eene vrouw noodig had, die hem door haar vermogen onderhoud verschaffen kon, toen vond zij in het huis van hare zuster een toevlugtsoord, erfde later van eenen bloedverwant eene lijfrente van eenige honderden ponden jaarlijks, bleef, na den dood van hare zuster, bij de dochter van deze inwonen, en - verschrompelde langzamerhand in Tante PONTYPOOL, - onder welken naam zij bij de - *talrijke menigte* van personen, - die hare nicht - beminden, *omgaven* en volgden, - het beste bekend was. Het bijna volslagen gebrek der oude Dame aan wereld- en menschenkennis was dikwijls lastig, te meer, daar zij uit goedheid en met de beste oogmerken de moeite nam, door hare voorspraak het geluk harer vrienden te bevorderen, maar door hare onhandige tusschenkomst meest altijd juist het tegendeel bewerkte. Daar Tante P. nu, volgens den Schrijver, - ‘de typus of het voorbeeld eener bijzondere klasse is,’ - en terwijl eene goede, oude, vriendelijke vrouw geene type kan zijn van oude Vicomtesses, die op lager wal zijn, gedeeltelijk het genadebrood eten en eene rijke Lady *omgeven*, zoo moet Tante P. de type zijn eener achtenswaardige oude vrouw, die, zoo zij al geschitterd heeft in de wereld, zonder gemelijkheid de dagen harer jeugd en grootheid herdenkt, niemand doet boeten voor den ondergeschikten staat, in welken zij moet leven, en die de bevallige, doch eigenzinnige nicht, aan welke zij door hare tegenwoordigheid gelegenheid moet geven zich vrij in de wereld te vertoonen, liefheeft en bewaakt, zoo als eene goede moeder het eene dochter zoude doen. Met deze laatste opvatting strookt hetgeen wij van Tante P. lezen; even-

wel heeft de Schrijver verzuimd zoo veel partij te trekken van de type, die hij zich verkozen had, als hem wel mogelijk zoude geweest zijn, en hierdoor is het verhaal reeds zeer ver gevorderd, alvorens wij de oude Dame een werkzaam aandeel zien nemen in de gebeurtenissen, ofschoon zij zich op het laatst met de borst toelegt, om hare vrienden gelukkig te maken; en zoo wij al kunnen toestemmen, dat zij eene ware type is, en dat haar karakter goed is volgehouden, zoo kunnen wij evenwel niet goedkeuren, dat haar naam op den titel prijkt; want hare tusschenkomst oefent slechts weinig, en dan nog maar tijdelijken invloed uit op het lot van hare begunstigden.

Hetgeen de Schrijver van de krijgsbedrijven in *België* vertelt, is, zonder in het omslagtige te vallen, vrij naauwkeurig, en in het oog gehouden, dat zijn doel is om verslag te doen van de lotgevallen der helden van zijn verhaal, zoo is het niet meer dan pligt, dat de Engelschen op den voorgrond staan. Hij geeft evenwel desniettemin aan elk, zelfs aan den vijand, den vereischten lof, stelt zich op die wijze op de hoogte van zijnen tijd, en vergeet niet, dat men na verloop van het vierde eener eeuw anders schrijven moet, dan in de dagen, toen NAPOLEON de vrijheid der Volken bedreigde.

Op bl. 73, Deel II, lezen wij eenvoudig, ‘dat na den hardnekkigen strijd bij *Ligny*, Maarschalk BLUCHER tot den terugtogt was genoodzaakt geworden;’ - het was ook van eenen Engelschman niet te vergen, dat hij ter liefde van eenen Pruis der waarheid zoude te kort doen; daardoor is hij nu ook in wederspraak met de Kronijken in onze Almanakken, die, ofschoon dan niet duidelijk, te kennen geven, dat de aanval der Franschen bij *Ligny* even als bij *Quatre-Bras* werd afgeslagen. Wij gelooven, dat Prins BLUCHER te goed overtuigd was van het dappere gedrag zijner soldaten, om niet te bekennen, dat het voordeel er niet aan zijne zijde geweest was. Evenzoo vergenoegt de Schrijver zich met op den 18^{den} Junij den veldslag bij *Waterloo* te leveren; de Kronijk is met zoo weinig niet tevreden, maar droomt nog altijd van eene bloedige batailje bij *Fleurus* op den 18^{den}. Was het na het verloop van het vierde van eene eeuw niet eens tijd, om de *Korte Kronijk* door het weglaten van overwinningen, die nog op BUONAPARTE moeten bevochten worden, *tot nut van het algemeen* op nieuw te bekorten?

Wat de vertaling betreft, waarvan wij nu moeten spreden, wij gelooven, dat er op den titel had moeten staan, *naar de Hoogduitsche vertaling, van het Engelsch van* C. RICHARD; indien

wij ons bedriegen, dan vragen wij verschooning voor onze dwaling, doch niet aan den Vertaler, want hij draagt de schuld van onze vergissing. De Vertaler schijnt geene andere soort van rijtuig te kennen, dan *wagens*; daaraan hebben wij ook op bl. 220, 1ste Deel, het *wagenvenster* te danken; eene reiskoets is eene witte raaf, en de *vierspannige* postchais, op bl. 245, is eene bijzonderheid; de aanzienlijkste Dames, zelfs Tante PONTYPOOL! rijden in wagens naar de Opera, of waarheen ook; hierdoor ontmoeten wij ook op bl. 80, eenen *wagentrein*, zonder dat wij ons behoeven te verwonderen in *Londen* en niet in het leger te zijn. De Engelsche Officieren van het jaar 1815 lieten, zoo als gij weet, indien gij u hunner nog herinnert, zoo op het oog weinig geschiktheid bespeuren, om *Arlequin* te evenaren in het verrigten van gevaarlijke luchtsprongen; en evenwel lezen wij op bl. 66, bij het afrijden van Kapitein LACY - 'CHARLES wierp zich *achterover* in den *wagen*, die hem naar de Opera *voeren* zou,' -; en tot uwe geruststelling kunnen wij zeggen, dat het waagstuk is gelukt. Alvorens van de wagens af te stappen, willen wij u nog het volgende van bl. 219 afschrijven: 'Eindelijk scheen het einde van den dag harer reis te naderen, de laatste pleisterplaatsen waren lang en de paarden schenen traag, dat zijn vrij zekere teekens van de vermoeidheid der ingezetenen dier zonderlinge rolbussen, die ons door de wereld dragen.' Wij bepalen ons slechts u te vragen, wat *lange* pleisterplaatsen zijn, en waarom zij met trage paarden vrij zekere teekens zijn van de vermoeidheid der reizigers? Zoo verstaat gij immers het woord *ingezetenen* met ons? Van de *rolbussen* spreken wij niet; het is eene geestige benaming voor rijtuigen, die wij aan den Schrijver of aan den Vertaler te danken hebben. Mogelijk is het aan onze ongevoeligheid voor waren humor te wijten, dat de zin ons vreemd scheen, en is hij even geestig als het woord: rolbussen; wij echter vertrouwen niet veel meer op onze scherpzinnigheid, sedert wij ons betrapt hebben, om, bij eene eerste lezing, de paarden voor rolbussen te houden; de groote afstand van *station* tot *station* was voor ons de oorzaak, de traagheid het gevolg en bewijs der vermoeidheid van de nuttige dieren, die ons door de wereld dragen, en ingezetenen! ja, - dat was, zoo wij dachten, een ons onbekende kunsterm voor het inwendige van het paard, of eene nieuwe geestige uitdrukking, die wij aan den schepper van het woord *rolbussen* te danken hadden.

De voorstander van *wagens* blijkt het niet te zijn van *wielen*; zoo verneemt men op bl. 4 *snel rappelend raderrollen*, en -twee

flikkerende lantarens aan eenen prachtigen groenen *wagen*, die door twee blaauwe schimmels getrokken werd, bevestigd, *vlogen* door den duisteren nacht *daarheen*. - Op bl. 52 vinden wij *radergerol*. Dichterlijk is de uitdrukking op bl. 37: - Ook de buitenwereld was rustig, want op het gewone *stormende donder-rollen* in de straten van *Londen* was oogenblikkelijke *windstilte* gevolgd. - Ook de volgende, op bl. 32: - De starrenmantel des nachts was *allezins aanwezig*, slechts eenigzins *gekreukeld* en *bezoedeld*, zoodat LACY, wanneer hij naar den hemel opzag, slechts geringen troost vond voor het slijk en de vuiligheid, die hij op zijn' terugtogt huiswaarts moest doorplassen. - Wij trekken geene partij voor de zindelijkheid van de straten in *Londen*, en willen gelooven, dat de arme Kapitein, ofschoon hij, volgens bl. 66, die gezegende gemoedsgesteldheid bezat, die men een *hooprijk temperament* kon noemen, slechts weinig troost vond voor dat doorplassen; maar die gekreukelde en bezoedelde starrenmantel, is het niet, alsof de mantel van de *Koningin des nachts*, uit de *garde-robe* van een reizend Operagezelschap werd beschreven? In het vertrouwen, dat gij een liefhebber van schilderijen zijt, schrijven wij de volgende beschrijving van een schilderstuk van STANLEY voor u uit, bl. 142. - Het verbeeldde eene stad in *Frankrijk*, welker oude gothische gebouwen *geheel en al, gelijk de rijke beeldhouwkunst hunner eigene vleugels*, de *lange verzigten* der straten vernaauwde; vervolgens zag men de *hupsche afbeelding* der Normandische vrouwen, met hare bonte schilderachtige kleeding, en over dat alles verspreidde zich eene *blaauwe luchtige zachtheid*, die weinigen zoo schoon daarstellen, als het penseel van dezen Schilder. - Wij gelooven het gaarne, en willen niets zeggen van de vergelijking tusschen eenige Schilders en een penseel; maar de beschrijving is boven onze bevatting. Op bl. 298 lezen wij, na de vraag: Of de stad *Gend* door JULIUS CAESAR gesticht, of door de Vandalen (*Wandalen*) gebouwd werd? - of zij allengs van *Voorwerk* tot dorp, van dorp tot stad aanwies, dan of zij, even als MINERVA, zoo maar opeens uit het hoofd eens mans in de Oudheid te voorschijn sprong, laten wij daar. - Hoe dikwijls het woord *gentleman* in het verhaal voorkomt, kunnen wij niet zeggen; uit vrees van te weinig te noemen, durven wij er niet naar raden, en wij hebben ons van de telling verschoond; reeds op bl. 1 ontmoeten wij twee *gentlemen*, die in de Oxfordstraat *draaijen*; op bl. 7 *draait* een hunner weder in eene andere straat; is het u niet, of men van rijtuigen spreekt?

Vergun ons, alvorens van het 1ste D. af te stappen, u nog op-

merkzaam te maken op het navolgende. Bl. 1: *lantaarnaardige glasbollen*; bl. 3: *domdrieste koolkop*; bl. 7: ging de straat *neêr*; bl. 13: *voorhuis, ongesnoten licht*, bl. 16: middelmatig *heenkomen*; bl, 19: *menschen kinderen*; bl. 31: *gedachtenzwanger*; bl. 38: gardedragonderregiment; bl. 53: *beduidend*; bl. 54 en 70: *persoonlijkheid*; bl. 57: *hondenbijterij*; bl. 73: *gelacht*; bl. 76: *eenvoudigheid*; bl. 80: *bevalligheid*; bl. 82: *gedrochtelijke mas baksteenen gebouwen*; bl. 84: eene fakkel, die *gedempt* wordt; bl. 87 en 88: een *biezenlicht*, hetwelk eener groene flesch tot kandelaar diende; bl. 92: *achtbare* landpachter, *achtbare* korenkooper; bl. 93: *rigtig*; bl. 96: eene stem, welke uit het *strottenhoofd* der oude vrouw kwam; bl. 106: een afgeleefde grootvader, die met *afscheidsrogchelen* den last zijns levens nederlegt; bl. 108: *aanzijnstoestand*; bl. 123: *stikte*; bl. 138: *eheman*; bl. 143: *uitkeek*; bl. 164 en 176: *omheen*; bl. 176: *boezemvriendschappelijke dingen*; bl. 215: *omhoogstekende* dorptoren; bl. 238: niemand *klopt* zich met zijn' zaakwaarnemer; bl. 255: harten *gebroken* te verlaten; bl. 269: *openbare nieuwigheden*; bl. 284: *erkende*; bl. 291: *landkar*; bl. 299: *rij en gelid*; bl. 304: *militaire ten toon stellingen*; bl. 309: *natrekkers, menschenzwermen, gereiden, eigendommelijke karren*; bl. 310: *voerwerk*; bl. 313: eene pijp te *dampen*; bl. 331: *stokte*; bl, 344: *verstelling*.

En wat zullen wij zeggen van het 11de Deel? - ‘FRANK! gij ziet zeer onvergenoegd uit,’ - op bl. 87, is dit Hollandsch? Op bl. 121 hooren wij den Hertog VAN WELLINGTON uitroepen: - ‘een braaf oud krijgsman, bij mijne ziel! Dat is een bloedverwant van u, de overste ADAIR, met het*** regiment. Ziet gij, den regter schouder hebben zij voorgezet en zuiveren het veld!’ - Het zoude vermetel zijn aanmerking te maken op hetgeen de Engelsche Veldheer goedvindt te zeggen; onze onkunde in het beoordeelen van alle *manoeuvres*, zelfs in de handgrepen van het geweer, zoude ons verbieden zelfs eenen korporaal op dit punt tegen te spreken; wij veroorloven ons slechts de vraag: Waarom dat *voorzetten des regterschouders*, nog niet bij ons leger is ingevoerd? Op bl. 146 vinden wij: ‘Daarop verzonk het gesprek tot die soort van droomachtige *vermoedende* afgebrokene zamenspraak, in welke de gesprokene woorden eigenlijk meer korte onzamenhangende *aanduidingen* bevatten van datgene, wat er in de gemoederen der sprekende personen omgaat, dan wel eene regelmatige verklaring van het onderwerp.’ -

Doch zoo voort te gaan, zoude u en ons *vermoeden*; wij wil-

len u dus slechts opmerkzaam maken op het volgende: Bl. 23: *werkzame maatregelen*; bl. 29: *dra*; bl. 53: *lijkt*, voor *gelijkt*; bl. 69: *dansmeesterlijke* Franschen; bl. 99: *moraal-philosophen*; bl. 109: *de man was achtbaar*, en: tolbediende! voegen wij er bij; bl. 118: *molshoopheuvelen*; bl. 123: *verwonde massen*, die uit den verloren' slag vloden; *heemhond*; bl. 127: een *onderbonden* been; bl. 133: een jongman verdraagt de wonden ligter dan een *oude*; bl. 137: Fransche *gardisten*; bl. 146: bruikbaar *voerwerk*; bl. 176: *gezigt*; bl. 224: *gewigtige deur*; - de *verdekte ruwe aangezigten* van groote in den wand gemetselde ijzeren kisten; bl. 261: *liefdesmachten*; bl. 286: *aansta*; bl. 310: *eigendommelijke Vetstem*; bl..... doch het is, als roept de Vertaler ons het geliefkoosde gezegde van den Adjudant GREEN toe: 'Indien gij een gentleman zijt, waarvoor ik u houd, gedraag u als zoodanig, en handel schappelijk!' en ofschoon wij nu niet kunnen zeggen, dat wij den Vertaler van *Tante Pontypool* beschouwen *als het voorbeeld eener soort van goed vertaalde Werken leverende Vertalers*, even als de Adjudant, op bl. 98, I^{ste} D., beschouwd wordt als *proefstuk eener klasse van levende jongen barende tweebeenen*, zoo willen wij echter met onze beoordeeling ten einde spoeden.

Men schrijft *Gend* en niet *Gent*. Waarom lezen wij nu eens *Downing-street, Vere-street*, enz., en op andere plaatsen *Oxfordstraat* of *Regent-straat*; best ware het geweest de oorspronkelijke namen niet te veranderen, en liever *Pays de Waes* of *Tête de Flandres* te vertalen; misschien is het aan den Schrijver te wijten, dat wij, min overeenkomstig het gewone gebruik, voor de hoogte van *Mont St. Jean* den berg *St. Jan* vinden.

Wat de correctie betreft, willen wij slechts verwijzen naar bl. 85, I^{ste} D., waar *Landons* voor *Londons* staat; bl. 164: *haar* geld, voor baar geld; bl. 223: *knapte*, voor klapte; en bl. 336: *genera lissimus*, voor generalissimus, hetgeen juist op die plaats eene hinderlijke misstelling is; ook is bl. 291 verkeerd genommerd. In het II^{de} Deel vinden wij op bl. 121: *Maar de stond vast*, hier ontbreekt dus iets. Bl. 246: patent-ijzeren-vuur-*vrijekisten*; op bl. 156 loopt een bediende *over de straat*, naar het huis van den goeden ouden monsieur de C....R; op bl. 183 vertelt de oude wondarts, monsieur de CL....X, dat wij dagelijks wonderen in de *wondartsenij* beleven, en op bl. 184 lezen wij, dat de oude Heer de C....X eene gelukkige gave van beantwoorden bezat. Eene gelukkige gaaf, die ons aan de gave van het duidelijk schrijven der namen doet denken.

Druk en papier zijn goed; de nommers der bladzijden zijn evenwel niet altijd even duidelijk, en de Hoofdstukken beginnen meest altijd veel te hoog.

Het Vignet op de titels zal de Steendrukkerij van H.J. BACKER niet veel lof doen inoogsten; de plaatsing der voeten van den Officier maakt het noodig, dat zijne regterhand op de tafel rust; jammer, dat deze hand, door eene onnaauwkeurigheid in het opwerken, zoo veel op eene linkerhand gelijkt.

De bouwkunst, Leerdicht door Mr. *J. van Lennep*.

> Nisi utile est, quod facimus, stulta est gloria.
> CICERO.

Te Amsterdam, bij P. Meijer Warnars. 1842. 59 bladz. 8°.

Boven de *Aeneis* van VIRGILIUS schreef eene latere hand:

> Ille ego, qui quondam, gracili modulatus avena
> Carmen et egressus silvis, vicina coegi
> Ut quamvis avido parerent arva colono,
> Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
> Arma virumque cano.

Van het Leerdicht kwam *Rome's* eerste Zanger tot het Heldendicht. Welligt vorderde het laatste diepere, veelzijdiger, aan zijne levensomstandigheden vreemdere studie; hier stonden hem voorbeelden voor oogen, welker verhevenheid hij wanhopen moest ooit te bereiken; of, zoo hij niet wanhoopte, het pogen zou langduriger oefening vereischen, en de inspanning eener gerijpte en zich zelve volkomen in al hare rigtingen bewust gewordene kracht. Maar zeker is het, dat de Romein het Leerdicht niet ongeschikter keurde, om door de uitstorting van jeugdiger zangdrift, van gloeijender verbeelding te worden bevrucht. Anders stelt ons de Voorzang des Heeren VAN LENNEP de zaak voor, en om den wille onzer kunsttheorie moeten wij aan de gedachten, daarin vervat, ons vasthechten. De Dichter roemt een verloopen tijdvak van zijn leven, als dat, waarin

> het brein, met poëzij doorvoed,
> Zich om hem heen een dichtrenwereld teelde.

toen hij de lier met *fiksche vuist klemde*, en ‘der helden daân en riddergrootheid roemde.’

Mishaagden

(dus vervolgt hij)

soms mijn kunstelooze toonen,
'k Bracht aan mijn land de hulde van mijn lied.

't Gevoelig hart, dat naar geen *tooisels* vraagt,
Wilde aan mijn zang een gunstige aandacht leenen.

Wij halen deze regels aan, omdat een Dichter als VAN LENNEP door overdrevene zedigheid geene welwillendheid mag bejagen, wanneer die de juistheid der gedachte benadeelt. Immers, wanneer mogt men meer *tooisels* in zijne poëzij verwachten, dan *toen zijn brein een dichtrenwereld teelde*? Wanneer had het *ongekunstelde* (wij gelooven, dat dit door het woord *kunsteloos* is bedoeld) meer regt te behagen, dan toen rijkdom van verbeelding en bezielende liefde voor het onderwerp den tragen gang der studie voorkwamen? Maar - zegt de Dichter -

Maar 't is voorbij: - verbeeldings frischheid vlood:
Reeds jaagt de pols met min versnelde slagen,
En 't is vergeefs aan 't geen nog overschoot,
Den gloed, de verw der jonkheid af te vragen.
Aan zwakker kracht betaamt ook stiller toon,
En hooger ernst aan rijper levensjaren.
De lente schenk' gebloemte *malsch* en schoon,
Het najaar 't ooft, dat nog de storm wou sparen;
Mijn leste kracht tot nutter doel gewijd:
Het leerdicht, ach! verwaarloosd en vergeten,
Weêr opgebeurd, den geest der eeuw ten spijt,
Die 't naauw den naam van Dichtstuk waard wil heeten.

Eene algemeene aanmerking ga vooraf, die wij niet in al hare kracht op den Heer VAN LENNEP willen toegepast hebben. Wij schatten zijne dichterlijke talenten te hoog, om zijne klagt naar de letter op te nemen, en daarin niet de navolging te zien van een groot voorbeeld, welks gezag het verkeerde zijner uitdrukking niet mag verontschuldigen. Dichten is geene verpligting; wie daartoe in zich zelven de roeping niet gevoelt, en niet erkent, dat zijne kracht aan zijne roeping beantwoordt, hange de lier ter zijde. Maar zoolang er Poëzij bestaat, heeft ieder het regt daarvan rijkdom van verbeelding, gloed en verw te vergen. Den jeugdigen Dichter werd door de Ouden het *nonum prematur in annum* voorgeschreven, opdat de gloed der jeugd, met de kracht en ernst van rijperen leeftijd toegerust, in het Werk die harmonij van schoonheid mogt te weeg brengen, zonder welke geen. Dichtstuk voortreffelijk heeten kan. Dichters,

wien, door het verval des ouderdoms, de kracht ontbrak der Muze waardig te dienen, riep dezelfde HORATIUS zijn: *solve senescentem mature sanus equum* toe. Het moge zijn, dat het dichtvermogen met de jaren kwijne, er zijn voorbeelden, die bijna het tegendeel bewijzen; er staan ons Voorzangen voor den geest van mannen, wier gezag VAN LENNEP evenzeer als wij vereert; die daarom betuigden de lier te grijpen, omdat, ondanks de vracht der jaren en den last der zorgen, een sprank van het jeugdige vuur in hunnen boezem scheen te ontwaken, en zich in Zangen lucht wenschte.

Dat was waar: dat was overeenkomstig met de heiligheid der Kunst, met den eisch der Poëzij. Want waar het onderwerp eenen *stilleren toon* eischt, daar willen wij dien niet aan de *zwakkere kracht* des Zangers, maar aan de magt, waarmede hij het onderwerp beheerscht, hebben toegeschreven, even als wij het gemis dier magt betreuren, waar jeugdige drift zijner eigene fantasie paal noch perk weet te stellen. Maar het gebrekkige der gedachte des Heeren VAN LENNEP verraadt zich zelf, wanneer hij van die zwakke kracht verwacht, dat zij, in strijd getreden met den geest der eeuw, eene door dezen verworpene dichtsoort weder zal opbeuren. Verdiende de geest der eeuw die berisping, dan moest, om bij het naaste voorbeeld te blijven, BILDERDIJK's *Ziekte der Geleerden* zijn vergeten en verwaarloosd, en er behoorde iets meer toe dan ‘een eenvoudig lied,’ waaraan ‘kracht en vuur’ ontbreekt, om de toejuiching van den tijd voor het gevallen genre te winnen. De blaam van het Leerdicht te versmaden, past althans op ons niet; want in naam der Kunst protesteren wij, ten gevalle van het Leerdicht, tegen ieder, die het als *pis-aller* beschouwt, wanneer andere dichtsoorten voor zijne krachten te zwaar zijn.

Maar het Leerdicht, zal iemand zeggen, heeft het voordeel, dat het een nuttig doel beoogt, en om den wille van het doel mag vergeven worden, wat er als kunstvorm aan ontbreekt. Wij zijn gereed die verontschuldiging te laten gelden voor het eerste Leerdicht, dat er ooit gemaakt werd, toen men zong, omdat er niet geschreven werd, en toen de metrische vorm het geheugen te hulp kwam van een brein, hetwelk voor aaneengeschakelde redenering te bekrompen was. In al de schoonheid der Kunst erkennen en huldigen wij het eerst dan, wanneer de zaak, die het behandelt, door al het licht van wetenschap en onderzoek bestraald, wanneer de Taal tot een gemakkelijk, lenig, werktuig in de hand der Schrijvers versmeed, de bescha-

ving met algemeene kennis en rijkdom van voorstelling gestoffeerd was. Of streefde VIRGILIUS er naar, de kennis van PALAEMON MELIBOEUS te verrijken, en niet om de ooren van den fijnbeschaafden MAECENAS te streelen, en CAESAR vleijerijen te laten hooren, als waaraan hem HORATIUS en VARIUS hadden gewend, toen hij zijne onsterfelijke *Georgica* schreef? Of zou POPE den Epicurischen St. JOHN hebben kunnen boeijen, wanneer hij zijne Lezers naar huis gezonden had met een:

> Stelt dan ('t moet zijn) met leering u tevreden?

Of zou BILDERDIJK....? Doch Recensent weet niet, hoe hij, zijns ondanks, zoo met den Heer VAN LENNEP aan het haspelen komt, ten zij dat deze in zijnen Voorzang óf niet waar gevoeld hebbe, hetgeen hij schreef, óf niet waar uitgedrukt hebbe, hetgeen hij gevoelde. En echter is het gehaspel hiermede niet ten einde. Want dezelfde grond, de redenering *ab utili*, waarop de Heer VAN LENNEP verschooning voor de dichterlijke onvolkomenheid van het Leerdicht eischt, strekt tot aanbeveling van zijn onderwerp: *De Bouwkunst*,

> - wie de eerrang voegt in aller kunsten rij,
> Als door God zelf den sterv'ling ingegeven.

Zoodanig eene lofspraak is gewoon in den mond van iederen Zanger, die eene schoone Kunst prijst; maar zoo zij in den mond van onzen Dichter (gelijk ik vermoede) iets meer beteekent, dan vrees ik voor zijn oordeel over eene der verhevenste en moeijelijkste Schoone Kunsten, de Kunst, allernaast met de Bouwkunst verwant, de Beeldhouwkunst, Intusschen de lofspraak over de Bouwkunst gaat voort; zij was het, die het eerst, door het vestigen van woningen, den mensch aan gezelligheid en orde verbond, die, door het bouwen van schepen, den ‘handel de hand reikte,’ ja, die kanalen groef en moerassen dempte, dijken en dammen opwierp, en de welvaart en veiligheid der Staten beschermde door het stichten van vestingwerken. Zie echter het vers zelf in, en gij zult zien, dat de Heer VAN LENNEP de twee laatstgemelde takken van Bouwkunst voor het oogenblik ter zijde liet, en dat hij, na den oorsprong der Bouwkunst uit de behoefte der menschen te hebben ontvouwd, terstond overging zijn onderwerp te beschouwen, als behoorende tot de eigenlijk gezegde Schoone Kunsten. Het is een triomf van den dichterlijken zin des Heeren VAN LENNEP over de noodzakelijke gevolgtrekkingen zijner redenering. En Schoone Kunst wordt de Bouw-

kunst eerst dan, wanneer de eigenlijk gezegde *Beeldende Kunst* zich met de behoefte en oogmerken des dagelijkschen levens vereenigt, ze wijzigt en beheerscht.

Wij stonden zoo uitvoerig bij den Voorzang stil, omdat zich daarin openbaart, hetgeen, naar onze meening, aan het plan van het geheele Dichtstuk ontbreekt. Na den oorsprong der Bouwkunst in haren drieledigen vorm te hebben bezongen, en hetgeen het Bijbelsche Geschiedverhaal omtrent KAIN, JABAL en TUBAL vermeldt, dichterlijk te hebben uitgebreid, neemt de Dichter op eene zonderlinge wijze van de Dichtkunst afscheid:

> Gij, Dichtkunst, die 't verleên, met nevelen omtogen,
> In middagklaarheid deed herrijzen voor onze oogen,
> Heb voor uw bijstand dank! Gij hebt uw taak volbracht;
> 't Is thands Geschiedenis, van wie ik hulp verwacht.
> Zij toon', hoe zich de Kunst, wier wording ik verhaalde,
> Allenks ontwikkelde en met grootscher luister praalde,
> En, biedt verdichting soms der zangdrift ruimer veld,
> Haar tooisels verg ik niet, waar 't zuivre waarheid geldt.

Eilieve! heeft ons de Dichter niet als wezenlijke Geschiedenis voorgedragen[(1)], hetgeen hij ons van den oorsprong van het rotsgewelf en de tent heeft verhaald? Hij heeft er ja sieraden bijgevoegd; hij heeft, hetgeen de overlevering kortelijk vermeldde, door plastische voorstelling der omstandigheden van het gebeurde, uitgebreid en tot een tafereel verwerkt; maar bij welke Geschiedenis zal het regt der Dichtkunst tot zulk eene omwerking ophouden? Of zweefden, gelijk de geheele Geschiedenis van KAIN en zijnen stam BILDERDIJK's *Ondergang der Eerste Wereld* herinnerde, ook hier de woorden des meesters hem voor den geest:

> Wien smeek ik, die mijn oog, ten hemel opgeheven,
> Die wereld weêr herbouw' en weêr herroep in 't leven,

(1) Dat het den Heer VAN LENNEP ernst is met de Geschiedenis, bewijst de aanteekening (bl. 45) over het woord ערד, Gen. IV: 17. Hij geeft ons de flaauwe en gewone uitlegging, dat hier *stad* op te vatten zij als *bepaalde woonstede*. Intusschen is hij genoeg Dichter en Oudheidkenner, om te weten, hoe zich overleveringen vormen, en op welke wijze zij in de eerste geschiedkundige Gedenkschriften overgaan. Het had hem duidelijk kunnen worden, hoe verscheidene stamtraditiën in het Boek Genesis tot één doel waren vereenigd, maar hoe, buiten dat doel, de Zamensteller zich trouw aan den oorspronkelijken vorm hield. Hij had dan tot het besluit kunnen komen, dat er eenige herinnering van eene *stad Hanoch* aanwezig was, welke de overlevering tot KAIN en diens zoon HANOCH terug bragt.

Die, wat der waatren stroom in 't denkbeeld achterliet,
In de eb der eeuwen met heur' afloop dreef in 't niet?
Wie voert haar uit die nacht van 't ondoordringbaar duister
Terug? - U roep ik aan, o Gy, wier hemelluister
Den afgrond doordringt, en den dag voert in 't gezicht
Waarheen gy d' opslag van uw Godlijk aanschijn richt!
Gij, Dichtkunst, -

Doch de groote man begreep te regt, dat, terwijl hij op historischen bodem stond (want wie zou minder dan hij de verhalen van Genesis *mythen* hebben durven noemen?), de tooisels der Dichtkunst noodig waren, zou de Epos, dien hij ontwierp, den naam van Poëzij verdienen.

De Dichtkunst heeft dan, ten gevalle der Geschiedenis, haar eervol ontslag ontvangen. Zonderling! terwijl de Verdichting, van bl. 9-22, aan het woord was, vindt zich de Historie, van bl. 23-27, beperkt. Zoo moest de Dichter gevoelen, dat hij zich op vreemd terrein bevond, en terwijl zijn stijl nog verre verwijderd is van het Proza der Historie, komt er echter niets dan ‘eene schets,’ wij mogen er bijvoegen eene flaauwe schets, teregt. En toch was de Schrijver hier op de hoogte van zijn onderwerp gekomen. Bij de Grieken toch werd het bouwen, ontstaan uit de behoefte aan dak en verblijf, vooral met de Beeldende Kunst verbonden, en daardoor eerst Bouwkunst als Schoone Kunst. Immers deze onze beschouwing der Bouwkunst is ook die des Heeren VAN LENNEP, wanneer hij onder de voorschriften opnoemt:

Dat steeds, aan welk gebouw gij 't aanzijn hebt gegeven,
't Zij klein of needrig, 't zij op grootsche schaal verheven,
Het rotsgewelf, de hut der wouden, of de tent
Tot voorbeeld strekke en in zijn lijnen zij herkend.

Of na het verhaal van de uitvinding van het Korinthische kapiteel, ons daarbij aanwijst, hoe de Grieken wisten

aan Natuur haar wonderen te ontleenen:
De kennis kwam bij hen aan Dichtgeest zich vereenen,
En 't onvolprezen schoon, dat in hun werken spreekt,
Was vrucht van 't rijk vernuft, door onderzoek gekweekt.

Zoo ik het wagen durfde hier in het plan des Dichters te grijpen, dan had ik van het Parthenon en al de wonderen van Grieksche Bouwkunst eene dichterlijke beschrijving verlangd, en die meesterstukken voorgesteld gewenscht als afbeelding van den verheven' zin, welke in de Hellenen leefde; dan had de Dichter, eenmaal op de hoogte van zijn onderwerp, niet bij

hunne Bouwkunst stilgestaan, maar de Christelijke Bouwkunst der Middeleeuwen met hare roos en haar kruis, met hare veelvuldig sprekende symbolen, had zijne hulde of zijne verdediging ontvangen.

Maar niets van de Christelijke, niets bijna van de Moorsche bouworde, treffen wij verder aan. Na de opnoeming van enkele gedeelten des Griekschen bouwtrants, breekt de Dichter af:

> - Dan vergt niet, bij de schets, die u mijn Zangster gaf,
> Dat zij van ieder deel u d' oorsprong af zou malen.
> 't Waar nutloos, heel 't gebouw angstvallig rond te dwalen,
> Te zien, hoe Tegelkop en Krans ontstond en Plint,
> En 't vorschend oog alom de boschhut wedervindt,
> Neen! met geen dorre lijst mag zij uw brein vermoeien.

Voorzeker niet! Maar juist hier had het Leerdicht zijn karakter behooren te handhaven. Meer dan aan eenige andere soort, is het haar eigenaardig, eenvoudige en gemeene dingen sierlijk en bevallig voor te dragen, en te regt schreef VIRGILIUS:

> In tenui labor: at tenuis non gloria; si quem
> Numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo.

Eene dergelijke poging waagt echter de Heer v. LENNEP niet:

> Voor hem, wiens reine ziel de waarheid stelt op prijs,
> Volge uit hetgeen ik zong thans nuttig onderwijs.

De Dichter vergeve het ons; maar eene dergelijke verdeeling heeft iets preekachtigs. De Leerdichters, wier voorbeeld ons voor den geest staat, wisten lessen en voorbeelden, geschiedenis van hun onderwerp en toepassing dier geschiedenis zoo dooreen te vlechten, dat het onaangename van den leervorm verdween, en er rijke gelegenheid voor die episoden overschoot, waardoor het geheel in aller herinnering bleef leven; slechts eene enkele vinden wij bij den Heer VAN LENNEP, den oorsprong van het Korinthische kapiteel, en deze zoo ter loops behandeld, dat eene aanteekening het ontbrekende moet aanvullen, of het duistere moet verduidelijken. De lessen, den jongen Bouwkunstenaars gegeven, komen hierop neder: Niet genoeg is het de Teekenkunst en Wiskunst te hebben beoefend, ook de verborgenheden der Natuur moeten doorvorscht, en de aard van hout, marmer, gronden, enz. gekend worden. Hier, waar de Schrijver tot de Hulpwetenschappen der Bouwkunst afdaalt, weten wij naauwelijks de grenzen te bepalen, en het verwonderde ons bovenal de Werktuigkunde niet te vinden aangeprezen. Spoedig komt de Dichter echter tot zijn eigenlijk onderwerp terug.

En bij dit alles

(liever: boven alles),

leer uw kunstzin zuivren: leer
Wat welstand vordert: bie den wansmaak tegenweer.
Zij schoonheid steeds het doel van wat gij moogt bedrijven,
En laat Natuur altijd uw gids, uw leidsvrouw blijven.

In eene aanteekening beklaagt zich VAN LENNEP, dat VOLTAIRE, bij de beschrijving van den Tempel van den Smaak, in zes regels alles heeft zamengevat, wat hij met moeite in een zevenhonderdtal had gepoogd aan te toonen. Wij stemmen voor een gedeelte in met zijne klagt. Want de Fransche Dichter bleef in algemeene bewoordingen uitdrukken, wat hij van zijn ideaalgebouw verlangde; de onze schijnt, hoeveel grooter het raam van zijn weefsel ook zij, alles wat meer individuëel is en in détails treedt, te schuwen. Vandaar, dat de laatste regel: ‘De Natuur strekke den Bouwkunstenaar tot voorbeeld,’ eenige malen met weinig verandering wordt herhaald:

Slechts 't geen Natuur vereischt, kan welbehagen wekken.

Geen vroeger voorbeeld, hoe geacht, hoe hoog gesteld,
Dat, waar Natuur 't weêrspreekt, u tot verschoening geldt.

Neen! nogmaals, laat Natuur uw leermeestresse zijn:

- zelf in 't kunstgareel groothartig voortgestreefd!
Den schat geplonderd, dien Natuur ten beste geeft!

- nimmer moog' 't vernuft, bij 't wild en spoorloos rennen,
De Wetten, die Natuur en Waarheid schonk, miskennen.

Wij willen het nut van deze les, evenmin als van de overige, die ons de Dichter geeft, ontkennen; maar spreukrijke kortheid, die zoo zeer aan den aard des Leerdichts past, schijnt niet onder het bereik van zijn talent te liggen. De beste regels, welke wij van dien aard aantroffen, als:

De Kunst blijft middel en zij schaamt zich bij 't ontdekken.

Of:

De Bouwheer vorm' zijn smaak bij Griekens wonderwerken,
Maar jaag' de glorie na op ongeleende vlerken.

zijn zelfs niet geheel zuiver van uitdrukking. Intusschen, langzamerhand dalen de raadgevingen des Dichters meer in bijzonderheden af, en de bladzijden 38 en 39, het betwistbare van des Dichters denkwijze daargelaten, zijn inderdaad fraai geschreven.

Matigheid in de versiering der gebouwen, overeenkomst dier versieringen met volksgeest, tijd en zeden, worden te regt aangeprezen; het ongepaste gebruik van Caryatiden afgekeurd:

> Alsof haar
> (der maagden)
> poezele arm, tot zachter werk geboren,
> Niet zou bezwijken bij het torschen van een last,
> Die zelfs geen mannekracht, dan die van Atlas past.

Doch op deze vergelijking volgt eene onaangename verrassing. De gedachte aan ATLAS doet VAN LENNEP het Gedicht afbreken.

> Ook ik ontwaarde
> (zegt hij)
> die te laat mijn zwakheid merk,
> Ik duizel onder 't wicht van 't opgenomen werk.
> Vergeef dan, heil'ge Kunst, mijn onbesuisd vermeten!
> Aan hem slechts waar 't vergund, uw Zanger zich te heeten.
> Die Vondels dichtgeest aan Palladioos genie
> Wist saam te voegen in verheven harmonie.

Zoo hoog den eisch van het Leerdicht aan te slaan, zou inderdaad met onze meening strooken. Doch de plotselijke aarzeling des Dichters op eene vergelijking, die hem uit de pen vloeit, verraadt Kunst, verraadt gezochte Kunst in het, zoo het heet, ongekunstelde Lied. Zij verraadt meer, zij verraadt, dat de Dichter naar het einde zocht, ofschoon de stof niet ten einde was. Zij verklaart, waaraan die sprongen, dat plotselijk afbreken der Geschiedenis, dat weinig uitvoerige van episodes, te midden van het toepasselijke gedeelte, te danken zijn. Zij roept ons toe, dat eene noodzakelijkheid aan den aard der Poëzij, aan den aard van het onderwerp vreemd, het plan des Dichters en zijne verdeeling hebben beheerscht; zij fluistert ons kortom toe, dat het vers voor eene *Voorlezing* bestemd was. Moge het als zoodanig de hoorders hebben bezig gehouden en vermaakt, moeijelijk viel het, door zoo zwak, door zoo weinig handelbaar een middel, het doel te bereiken, dat VAN LENNEP zich voorstelt, het Leerdicht te verheffen uit de verachting, waarin het gezonken lag; nog moeijelijker eene stof, zoo waardig en verheven, en die het breede voorportaal, waarmede de Dichter aanving, allezins verdiende, de Bouwkunst, bevredigend te behandelen. De regel, door VAN LENNEP den Bouwheer voorgeschreven:

> Dat, is men eens de poort, den voorhof ingetreden,
> Zich elke gaanderij, of woonvertrek of zaal
> Al fraaijer voordoe en met schooner luister praal,

is door den Dichter zelven niet betracht. In tegendeel, tijd en ruimte beperken hem de vleugels der Poëzij breed uit te slaan. Uit zijn Gedicht roept hij ons, zijns ondanks, de woorden van GOETHE toe:

> Nur weiss ich hier mich nicht bequem zu betten,
> Ich schneide sonst so gern aus ganzem Holze
> Und müsste nun doch auch mitunter leimen.

Nog eene algemeene aanmerking. Het Gedicht vertoont de stellige sporen van navolging, navolging van BILDERDIJK. Gelukkig is zij geslaagd, waar de Dichter de omzwerving van KAIN bezong; maar hier was de Meester in den ondergang der eerste wereld voet voor voet den leerling voorgegaan; minder gelukkig slaagde de laatste, waar hij alleen den epischen-klassieken vorm des eersten volgde in de raadsvergadering van LAMECH en zijne zonen; allerongelukkigst, waar hij zelf de individualiteit des voorgangers tot de zijne maakte. Want de Voorzang herinnert blijkbaar dien van BILDERDIJK voor zijne *Ziekte der Geleerden*. De klagten, door dezen over ‘slapgestemde snaren en kwijnende dichtader’ geslaakt, worden door de mannelijke gespierdheid des Gedichts wedersproken; zij mogen tot de tegenstrijdigheden van het karakter des buitengewonen mans hebben behoord, objectieve waarheid voor zijne Lezers hebben zij niet. Bovendien gaf hem zijn onderwerp de aanleiding, om over het lijden van ligchaam en geest dichterlijk te klagen. De overgang tot zijn Gedicht lag in die jammertoonen opgesloten. Ja, wij juichen den stouten Dichter toe, wanneer, te midden van die somberheid, de genius der Poëzij zijne lippen beroert. Of hoort gij zijne stem niet in deze regels:

> Apol doscht hier geen herderlijk gewaad,
> Maar 't stijve kleed der Péans en Galenen:
> Zijn cither spreekt de taal van Hippocraat,
> En zal met ons aan 't angstig ziekbed stenen.
> Hoe! is hy niet de God der artsenij?
> En zou zijn lier der kranken noodhulp schuwen?
> Mijn vrienden, neen. Rechtaarde Poëzy
> Weet dichtergeest aan schraler stof te huwen.
> Geen veld is dor, waar Dichtkunst zich vertreedt.
> Het bloemtjen wast, waar slechts haar voeten drukken!
> En, zoo de hand den echten toongreep weet,
> Ook wat verscheurt, kan streelen en verrukken.

Maar BILDERDIJK is gestorven, en met hem die soort van Poëzij, waardoor hij schitterde. Zoo de Heer VAN LENNEP haar en de voorstellingen, welke tot de individualiteit des grooten mans behooren, tracht te doen herleven, dan is dit eene schrede te-

rug van den weg, dien hij aanvankelijk insloeg, een teruggaan tot de dusgenaamde Klassische Poëzij, waartoe hij reeds meermalen als boeteling zijne toevlugt nam. Doch op dien weg lagen de lauweren niet, welke hij met zoo veel regt won; op hem, vroeger dan op iemand anders, maakte de romantieke beweging van den tijd indruk, en gaarne gelooven wij, dat hij in den Voorzang met eenig welbehagen op dat vroegere gedeelte van zijne letterkundige loopbaan terugzag. Hij behoort tot onze Letterkunde, zoo als zij tegenwoordig is, want tot hare ontwikkeling heeft hij medegewerkt; door zijne litterarische betrekkingen, neemt hij aan hare lotwisselingen aandeel. Het zaad, ook door hem gestrooid, heeft vruchten gedragen, en moge die vrucht anders zijn uitgevallen, dan hij had verwacht; moge er een gedeelte verdord zijn, om voor beteren oogst plaats te maken, waarom zou hij de hand van het begonnen werk terugtrekken? Waar hij zich op het terrein der zoogenaamde Klassieke Poëzij begaf, slaagde hij slechts zelden gelukkig, en onze *Gids* maakte er meermalen zijn werk van, aan te toonen, hoe het onbestaanbare dier poging met VAN LENNEP's oorspronkelijke rigting zich in menige feil verried. Technische vaardigheid heeft niemand ooit aan VAN LENNEP durven ontzeggen, en echter ook in dit Gedicht teekende Recensent menigen slordigen regel aan, waarvan uitdrukking of bouw den Dichter der Legenden beschamen. Maakte ook ditmaal het vreemde van het terrein zijnen voet wankel en onzeker, en waagde de Heer VAN LENNEP zijn talent aan eene proeve, om in alle soorten van Poëzij te slagen, - eene proeve, die mislukte?

BILDERDIJK is gestorven, en met hem die soort van Poëzij, waardoor hij schitterde. Zijn tijd was een tijd, waarin over Kunst en Schoonheid meer gedogmatiseerd, dan gekritiseerd werd, en zoo al zijne uitgebreide geleerdheid, zijn stout vernuft, minder met de School zijner voorgangers tevreden, uit de rijke bron der Ouden, en van al, wat zich onder de lateren naar hen had gevormd, had geput, de Poëzij bleef hem iets uitwendigs in wijze en doel, aan eenmaal vastgestelde regels gebonden; een krachtvolle tiran, wiens roede hij met huiverenden eerbied kuste. Krachtiger nog dan anderen had hij gedogmatiseerd, en wederkeerig boog hij voor den afgod, door hem op zijnen troon bevestigd, omdat de kracht van zijn eigen genie zich weerspiegelde in zijne schepping. Vandaar misschien die pijnlijke strijd, welke zich zoo vaak bij hem vertoont, wanneer zijn onderwerpelijk gevoel zwicht voor het gezag van zijn

ideaal; vandaar misschien die klagten over verzwakte vermogens, waar het ons niet vergund is eenig spoor van kwijning te zien. Maar vandaar tevens, dat het zijne roeping was, al wat de Klassieke Poëzij schoons bevat, de eigendom van onze taal te doen worden, het in duizenderlei vormen onzer Natie voor te stellen, aan te bevelen, aan te vleijen. Met welk gevolg? Dat hij door eenigen flaauw nagevolgd, door weinig meerderen goed begrepen werd. Het was zijn noodlot, dat hij al de schoonheid en kracht der Klassieke Poëzij in zich zou opnemen, uitdrukken en afbeelden, opdat de rei der Klassieke Dichters in onze Letterkunde met zijn: *nec plus ultra* zou worden gesloten.

BILDERDIJK is gestorven, en met hem die soort van Poëzij, waardoor hij schitterde. Eene andere Poëzij is geboren, die uit de toestanden, uit de bewegingen der wereld en des levens, zoo als zij zich op het oogenblik vertoonen, hare ingevingen ontleent. Die Poëzij wenscht de eigendom, wenscht het orgaan te worden van het thans levende geslacht, zoo als de vroegere het *niet* was van het vorige. Voor haar is de oude wereld met haren nasleep ook in de Kunst niet meer dan *propaedeutisch*, oefening van geest en gevoel, om het raadsel der werkelijkheid te helpen oplossen. Wat kan men van die nieuwere Kunst verwachten? Duizend mislukte pogingen tegen eene enkele, die wel niet volkomen slaagt; maar toch de hoop, de aanwijzing oplevert van eene betere toekomst. Somber doet ons de vraag aan: Wanneer ook zij haren BILDERDIJK, haren veelbeproefden mensch, haren veelgeoefenden geleerde, haren, in den volsten zin des woords, welsprekenden tolk zal opleveren? Nu reeds vertoont zich terughouding bij groote belofte; moedeloosheid bij warmen ijver; oneenigheid bij hetgeen vereenigd magt zou maken. Geene te harde blaam dus op VAN LENNEP, wanneer hij zich aan het verledene vastgrijpt, waar het tegenwoordige zucht onder de gisting en de wisselvalligheid eener onvoltooide ontwikkeling; maar tevens zij meer dan ooit aan onze jeugdige Dichters de vermaning op het hart gedrukt, om het beeld, dat in onduidelijke trekken, maar met betooverende overtuiging, voor hen is opgegaan, te verwezenlijken, en uit ernstige studie moed en kracht te ontleenen tot de vestiging van een nieuw tijdvak voor onze Hollandsche Poëzij!

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

De stipte en letterlijke vervulling der Bijbelsche Profetiën, opgehelderd door de Geschiedenis der Volken en de ontdekking van nieuwere reizigers, door Alexander Keith, *verkort. Te Amsterdam bij* J.F. Schleijer. 1841. (263 bl. kl. 8°.)

Een Werkje, uitmuntend in zijne soort; eene verkorting van een Werk, dat in *Engeland* reeds 12 drukken beleefde, dat in verschillende talen, ook in de onze, is overgebragt, dat blijken draagt van de belezenheid, het vernuft en den Godsdienstigen zin des Schrijvers, en waarop dan ook door de Beoordeelaars in ons Land slechts twee aanmerkingen van eenig belang zijn gemaakt, die beide den vorm betreffen, te weten dat het te uitvoerig is, en dat er eene juiste orde aan ontbreekt. Deze beide gebreken heeft de Schrijver van dit Werkje getracht te verhelpen, door, gelijk hij in de Voorrede zegt, *het geheele gebouw weder af te breken, de bouwstoffen naauwkeurig te schiften, en dan van dezelve een geregeld geheel zamen te stellen*. En hoe is hij daarin geslaagd? Zeer goed, naar het ons voorkomt. Men oordeele naar het getal bladzijden en den Inhoud, dien wij zullen opgeven. *Inleiding*. I. *Afdeeling*, De Geschiedenis der wereld; 1°. Algemeene blikken in de Wereldgeschiedenis; 2°. De opvolging van heerschende Volken en Staten; 3°. Christus en het Christendom. II. *Afdeeling*, Gods Volk; 1°. Het Joodsche Land; 2°. *Jeruzalem*; 3°. De Joden. III. *Afdeeling*, De Landen der Heidenen, 1°. Israëls naburen, *Ammon, Moab, Edom, de Filistynen, de Libanon, de Arabieren*; 2°. Israëls magtige vijanden, *Ninivé, Babylon, Tyrus, Egypte*; 3°. De afgelegene Landen, *de einden der aarde, en de eilanden der Heidenen, de zeven gemeenten van Azië*. Verder heeft de Schrijver er eenen

bladwijzer bijgevoegd, welke in het grootere Werk ontbrak, en zich in allen opzigte zoo wel van zijne taak gekweten, dat elk, die het Werk van KEITH op hoogen prijs stelt, hem dank schuldig is voor deze verkorte omwerking.

Wij voor ons echter deelen in die erkentelijkheid niet. Waarom niet? Omdat wij in het Werk van KEITH te veel missen van wat wij meenen, dat in elk goed Boek onmisbaar is, namelijk, *waarheid*. Wij gelooven gaarne, dat er in den Bijbel profetiën zijn, die vervuld zijn, en daaronder ook sommige, die *stipt* en *letterlijk* vervuld zijn. Maar dat *alle* profetiën, die hier worden aangehaald, zoo *stipt* en *letterlijk* vervuld zijn, als KEITH, wel met veel vernuft, maar ook vaak met valsch vernuft, zoekt aan te wijzen, dit hebben wij nooit geloofd, en het lezen van dit Boek heeft ons daarvan ook niet kunnen overtuigen. Ook twijfelen wij niet, of elk Godgeleerde, die eenigzins van zijnen tijd felen wij niet, of elk Godgeleerde, die eenigzins van zijnen tijd is, zal het hierin met ons ten volle eens zijn. Welk denkend Godgeleerde, die sedert den grooten HERDER begonnen is, den Bijbel *menschelijk* te lezen, die den voortgang der Godgeleerde Wetenschappen is gevolgd, en de aloude Gedenkschriften van het Volk Gods met een kritisch oog heeft leeren beschouwen, erkent niet, dat er in het O.V. profetiën zijn, die men te regt voor profetiën *post eventum* houdt, b.v. den vloek, over *Canaän*, en den zegen, over SEM en JAPHET uitgesproken (Gen. IX: 25-27), en de meeste zoogenaamde profetiën in het Boek van DANIEL? De Schrijver van het onderhavige Werk weet hiervan niets. Den vloek over *Canaän* vindt hij (bl. 16 en volg.) niet alleen vervuld in het lot der Canaänieten, ten tijde dat waarschijnlijk deze vloek aan NOACH werd in den mond gelegd; maar door eene willekeurige verklaring den vloek over het geheele geslacht van CHAM uitbreidende, ziet hij dien onder andere nog heden ten dage vervuld in de arme Negerslaven, die van *Afrika* naar *Amerika* worden overgevoerd. Evenzoo laat hij ook den zegen: *God breide* JAPHET *uit, en hij wone in* SEMS *tenten*, niet alleen slaan op de veroveringen en volkplantingen der Grieken en Romeinen in *Azië*, maar vooral ook op de hedendaagsche kolonisatie der Europeanen in dat werelddeel. Omtrent de profetiën van DANIEL willen wij slechts deze bijzonderheid tot eene proeve bijbrengen, dat de Schrijver het derde der vier Koningrijken (Dan. II: 31-35), het Koningrijk *van koper*, daarom vooral voor het Macedonisch-Grieksche houdt, omdat de Grieken reeds bij HOMERUS den bijnaam van *in koper gekleede* Grieken hadden.

Wat voorts de overige profetiën betreft, wie weet heden ten dage niet, dat de roeping der Profeten in *Israël* niet daarin bestond, om als waarzeggers en horoskooptrekkers de toekomst te voorspellen, maar om als Gezanten Gods het volk te vermanen of te vertroosten, naardat zij behoefden; te vermanen door bedreiging van ellende en rampspoed, te vertroosten door beloften van voorspoed en heil? Dit deden de Profeten naar het gebruik dier tijden. De eene overtrof den anderen in stoute en verhevene schilderingen van de te wachten ellende of van het te hopen heil. Daarbij werden dan natuurlijk de vijanden van *Israël* niet vergeten, en volgens het eenmaal ingewortelde denkbeeld, dat *Israël* ten laatste over alle Koningrijken der aarde zegevieren zou, met verschillende kleuren de aanstaande verwoesting of vernedering dier Koningrijken geschetst. Inderdaad zijn nu ook, in den loop der eeuwen, al die Koningrijken te gronde gegaan, en alzoo die voorspellingen vervuld, maar toch blijkbaar op eene geheel andere wijze, dan de Profeten zich zulks hadden voorgesteld. *Edom, Moab, Ammon* en de steden der Filistijnen b.v. zijn niet door *Israël* overheerd en verwoest, zoo als EZECHIËL (XXV. 14), ZEPHANJA (II. 9) en AMOS (I. 2) het voorstelden, maar door andere Volkeren. Hierop let de Schrijver van het onderhavige Werk niet; maar wanneer hij in de beschrijving van dezen of genen reiziger eene uitdrukking vindt, die eenigzins zweemt naar eenige uitdrukking, waarvan zich een Profeet in zijne poëtische schildering der verwoesting van het een of ander Land bediend heeft, dan heet zulks eene *letterlijke* vervulling der aloude profetie. Zoo is b.v., bl. 156, het gezegde van EZECHIËL (II: 2): *Ik zal Rabba tot eenen kemelstal maken, en de kinderen* AMMONS *tot eene schaapskooi* (in het Oosten, waar de zwervende stammen zich zoo vaak van oude bouwvallen bedienen, tot berging van hun vee, blijkbaar een gewoon beeld van verwoesting), *letterlijk vervuld*, omdat BUCKINGHAM (*Travels among the Arabian tribes*, p. 72, 73) *een gebouw beschrijft onder de bouwvallen van Ammon, dat zamengesteld was uit de bouwstoffen, opgezameld van de puinhoopen van andere en oudere gebouwen op dezelfde plaats, met slechts ééne enge opening, die juist groot genoeg was, om een' mensch en de geiten door te laten, die de Arabische herders nu en dan tot eene verblijfplaats voor den nacht daarbinnen drijven*. Dit is slechts één voorbeeld uit vele. De meeste *stipte* en *letterlijke* vervullingen, welke de Schrijver bijbrengt, zijn van soortgelijken aard. Zij pleiten voor zijne belezenheid, niet zelden

ook voor zijn vernuft, maar zij pleiten niet voor de juistheid van zijn oordeel. Geen wonder dan ook, dat, volgens hem (bl. 77), de *groote hoer Babylon, bekleed met purper en scharlaken, versierd met goud, enz.* (Openb. XVII) nog altijd is het Pauselijke *Rome* met deszelfs *gepurperde* Kardinalen en *gouden* kerksieraden, en dat hij nog altijd weder de willekeurige, afgesletene verklaringen van het getal van het beest (Openb. XIII: 18), *Romith, Lateinos* en *Apostates*, opwarmt, in plaats van te letten op de eenige ware verklaring, BILEAM *den zoon van* BEOR, als de type van den Antichristus.

Doch genoeg! De Lezer zal reeds bespeurd hebben, dat Schrijver en Beoordeelaar op een geheel verschillend standpunt staan, en het is hier de plaats niet, om over verschil van standpunt te twisten. Van des Schrijvers standpunt beschouwd, is het een uitmuntend Werkje, en het kan in den kring, voor welken het bestemd is, nut stichten. Of echter dit nut wel zoo groot zijn zal, als de Schrijver zich misschien heeft voorgesteld, hieraan meenen wij te mogen twijfelen, omdat Geschriften van dezen aard, waarin te veel bewezen wordt, nevens de waarlijk goede strekking, om het geloof te versterken, ook eene schadelijke strekking hebben, om namelijk bekrompene begrippen aan te kweeken en te verbreiden, met andere woorden, omdat, naar onze overtuiging, alleen wat *waar* is, ook *waar* en duurzaam nut stichten kan.

Ischora. Decebal. Het Suttin (?). *Drie verhalen van* J.A. Schütt *en* N. von Jósika. *Groningen, bij* R.J. Schierbeek, junior. 1841. 253 bl. 8°.

Gelukkig geene Voorrede! Den Vertaler zij dank. De Heer V. JÓSIKA kon anders hier voorgesteld zijn aan het Nederlandsche publiek, dat met den Hongaarschen Schrijver niet al te bekend is. SCHÜTT is ongetwijfeld een Duitscher.

En de verhalen? *Ischora*: niet anders dan eene nieuwe opdissching van AHASVERUS, den eeuwigen Jood, die tegenwoordig zeer en vogue schijnt te zijn. Althans, waar vindt men den zwerver niet, die nu gedoemd schijnt de geheele letterkundige wereld door te trekken. Of heeft niet de Heer V. REIFFENBERG te *Brussel* laatst even zeer een onsmakelijk Stuk over dien AHASVERUS in *België* in het licht gegeven? Het noemen van dezen hoofdpersoon is zeker toereikend, om den Lezer den inhoud te doen raden, wanneer wij er slechts bijvoegen, dat AHASVERUS hier

met de helden van den eersten kruistogt in aanraking komt. ISCHORA is de dochter des Joods. De situatie is klaar: voeg er de historie van de verovering van *Jeruzalem* bij; een Westersch Ridder, die op haar verlieft; een Mohammedaan, die haar behaagt, tot zij natuurlijk eindelijk vermoord wordt. AHASVERUS vergeeft, o verbazing! zijnen moordenaar, en, o wonder! eene stem van den Hemel verklaart, dat hij daardoor genade verdiend heeft. 'De poorten der eeuwigheid staan open, om u te ontvangen,' staat op de laatste pagina. Zoo komt de eeuwige Jood tot rust, zoo als men tegenwoordig ook al beproeft te doen.

Het tweede verhaal, *Decebal*, is veel rijker aan Poëzij; bij meer beschaving van zijn talent had VON JÓSIKA het verder kunnen brengen. Hij is Hongaar en wel Zevenberger; hij meent van de aloude Daciërs af te stammen, en gevoelt dus eene niet onnatuurlijke belangstelling voor den dapperen DECEBALUS, die vergeefs tegen Keizer TRAJANUS oorloogde en op de puinen zijner hoofdstad *Sarmisegethusa* sneuvelde. Er is veel gloed, maar wel eens een valsche, in dit verhaal; de beide vrouwelijke wezens zijn fantastisch en onwaarschijnlijk, doch desniettegenstaande laat zich dit verhaal zeer wel lezen.

Het Suttin (fraaije vertaling van *a Suttee*) is de vreemde naam voor de Bengaalsche Weduwe, die zich op het graf van haren echtgenoot, volgens Braminengebruik, moet opofferen. Dus veel verscheidenheid, lieve Lezer! in deze trits verhalen: AHASVERUS en de Kruisridders; Romeinen en Daciërs; Hindoes en Engelschen! De inhoud laat zich voorts begrijpen: een Britsch Officier redt natuurlijk de bekoorlijke, radelooze weduwe, en ontvoert haar aan de ijselijke plegtigheid.

Boekbeoordeelingen.

Tentamen criticum in constituendo et expoliendo poëmate Callimachi Catulliano de Coma Berenices. Scripsit *Petrus Bosscha*, Phil. theor. Mag. Lit. hum. et Juris Doct.; Litt. Hist. et Antiq. in ill. Daventr. Athenaeo Professor. Dordraci, Excuderunt van Houtrijve et Bredius. 1841. XVI en 56 pag.

Reeds dadelijk, toen wij de aankondiging van het bovenvermelde Werkje in de Dagbladen lazen, beving ons de vrees, dat zich hier wederom iemand aan de behandeling van de Schriften der Ouden gewaagd had, zonder voor die gewigtige taak genoegzaam berekend te zijn. Het mogt toch een zeldzaam toeval heeten, indien een Letterkundige, die reeds op den titel zijne onwetendheid ten toon spreidt, in de behandeling van zijn onderwerp zelf doorslaande blijken van kennis, grondige studie en schranderheid gaf. Hier deed ons de barbaarsche titel: *Tentamen in constituendo poëmate*, onwillekeurig aan de slaven denken, die door het brandmerk, dat zij op het voorhoofd dragen, den toeschouwer de moeite besparen naar hunnen aard en hun gedrag te onderzoeken[1]. Niettegenstaande dit, hebben wij het Boekje gekocht en gelezen, en ons bij eene herhaalde lezing gedurig verwonderd, hoe iemand 25 *jaren* noodig had, om zich op zulk eene wijze in de litterarische wereld ten toon te stellen.

(1) Dit staaltje moge tot eene proeve strekken van de Latinineit. Wij voegen er nog bij, pag. VI: ‘Nostra urbs Daventria - velut altera Boeotia putabatur.’ Pag. XIII: ‘Poëtam reddidit non poëtam.’ Not. ad vs. 77, p. 41: ‘Pro *dum* SCALIGER mutavit *quum*.’ Het belagchelijke ‘verba Delaclusii, viri doctissimi in Gallia,’ enz. enz.

Te weten, Prof. BOSSCHA was nu 25 jaren als Hoogleeraar aan het Athenaeum te *Deventer* geplaatst geweest. Eene schoone gelegenheid inderdaad, om door de uitgave van een Geschrift, dat tot de *litterae humaniores* betrekking had, een *monumentum perenne grati animi* te stichten, met het Boeksken aan de Curatoren van het Athenaeum op te dragen (p. VII).

Wij zijn te zeer doordrongen van het vertrouwen op den goeden smaak des geleerden publieks, om hier niet iets van dat weidsche *perenne* af te dingen. Wij zullen de Opdragt laten wat zij is, en ons vooreerst bij de Voorrede bepalen. Hier schittert de Hr. BOSSCHA; niet alleen zoekt hij ons aan het verstand te brengen, dat er tot nog toe niemand is geweest, die de *sales, facetiae* en *venustas dictionis poëticae* van CATULLUS heeft gevoeld; dat er nog geene uitgave van zijne Gedichten bestaat, welke aan de behoeften des tijds voldoet; - wat meer is, hij voegt er bij, p. VII: ‘Antiquarum litterarum studia - jam ita vulgo in Europa negligi coeperant, ut sapientia senectutis consilia recentior aetas respuere et suo solo ingenio confidere videatur.’ Wanneer de Schrijver de moeite neemt, om zich op de hoogte van zijnen tijd te plaatsen, te onderzoeken, hoe onze naburen alle krachten inspannen, om in die zelfde Letteren alverder en verder door te dringen, tot welke hoogte de kennis daarvan, en, met deze, kritiek en uitlegkunde bij hen gestegen zijn, dan zal hij wel gewaar worden, hoeveel hij uit de Schriften van deze had kunnen leeren. In tegendeel (en het is onbegrijpelijk), hij heeft nooit hooren spreken van de uitgaven, die in *Duitschland* zijn uitgekomen, noch van het geheele *liber Catulli*, inzonderheid zoo als de Handschriften het geven, door C.J. SILLIG (Götting., 1823), of van CARL LACHMANN (Berl., 1829), noch van de bijzondere uitgaven der *Coma Berenices*, door C. ORELLI, in zijne *Eclogae poëtarum Latinorum* (Turin., 1822, p. 111 - 126, ed. 1, want de tweede uitgave, ib. 1833, hebben wij niet kunnen gebruiken) en door J.C. BRUGGEMANN (Susati, 1830) bezorgd. Hierdoor gebeurt het zeer dikwijls, dat gegronde veranderingen door Prof. B. als nieuw voorgedragen worden, ofschoon deze vóór twintig jaren reeds algemeen waren aangenomen, zie vs. 56, 57, 70, 74, enz., zoo ook in vs. 35:

> Atque ibi me cunctis pro dulci conjuge divis
> Non sine taurino sanguine pollicita es
> Si reditum tetulisset. Is haud in tempore longo
> Captam Asiam Aegypti finibus addiderat.

heeft Prof. B. deze lezing als nieuw in den tekst geplaatst, of-

schoon lang te voren SILLIG en LACHMANN het reeds hadden gedaan, naar ons gevoelen echter ten onregte. BERENICE had toch de gelofte niet gedaan, indien haar echtgenoot terugkeerde, maar wel indien hij als overwinnaar terugkeerde. HYGINUS (P.A. II, 24) zegt: CALLIMACHUS *dicit - vovisse Berenicen, si victor Ptolemaeus rediisset, se detonsuram crinem*. Daarom schrijft MURETUS te regt:

> Si reditum tetulisset is haud in tempore longo et Captam Asiam Aegypti finibus addiderit.

Men zou, gelooven wij, den Uitgever valsch beschuldigen, indien men dit alles aan kwade trouw toeschreef. Noodzakelijk bepaalde zich dus de kritiek van het Dichtstuk geheel en al bij deze Uitleggers, inzonderheid bij VALCKENAER. Prof. BOSSCHA zegt daarenboven, pag. XIV: 'Non quidem utor ea felicitate, qua usus est Santenius, ut codicum novorum collationem adhibere possim, sed si vel maxime hic illic sint Codd. Mss. Catulli nondum satis excussi, vix exspectandum est, ut magnum sit inde oriturum emolumentum, siquidem omnes, qui hucusque collati sunt libri, ex uno fonte hodie deperdito fluxisse videntur.' Wij verzoeken Prof. B. zich de woorden te herinneren van WOLF, *Proleg. Hom.*, p. VII: 'Novitas codicum non majus vitium est, quam hominum adolescentia, etiam hic non semper aetas sapientiam affert, ut quisque antiquum et bonum auctorem sequitur, ita textus est bonus;' en wanneer hij eens weder iets mogt uitgeven, dat CATULLUS betreft, de Leidsche Handschriften te vergelijken, hetwelk hem, bij de bekende humaniteit des Hoogleeraars, aan wien de zorg voor de Bibliotheek aldaar is toevertrouwd, voorzeker niet moeijelijk zal vallen. Maar wat zijn Handschriften? welk gewigt hebben zij bij hem, die met eenen versmadenden blik op hen nederziet, alles, bedorven of niet bedorven, verandert, en zich alle moeite geeft, om CATULLUS uit CATULLUS weg te nemen, ofschoon hij hierover op eene wonderlijke wijze zelf zijn oordeel spreekt, p. XV: 'Si novam dare editionem voluissem, ea dedissem quae librorum fides praestat nec *temere admisissem* quae eruditorum vel meo ingenio debentur - at aliud fuit meum in recensendo et edendo hoc carmine Catulli consilium, ut scilicet quam minimo scrupulo offenderetur lector.' Hier wordt erkend, dat de gissingen der Geleerden *gewaagdelijk* (dit is de zachtste uitdrukking, maar welke terstond alle verbindtenis met scherpe, voorzigtige en gezonde kritiek uitsluit), in plaats van CATULLUS woorden, zijn gegeven, want wanneer hij eene nieuwe

uitgave had willen leveren, zou Prof. B. geheel anders gehandeld hebben. Maar nu vragen wij: Welk eenen Lezer stelt Prof. B. zich voor? Alleen toch zulk eenen, wien het om het even is, wat er staat, wanneer er slechts een Latijnsch woord staat, dat eenen dragelijken zin oplevert. Tot eene proeve, hoe meesterlijk de Uitgever de kunst verstaat, van alles op de ongeschiktste wijze te veranderen en te misvormen, diene het einde van het Gedicht, vs. 89 sqq.:

Tu vero, Regina, tuens quum sidera, Divam
Placabis festis luminibus Venerem.
Sanguinis expertem non vestris esse tuam me
Sed potius largis effice muneribus
Sidera cur iterent? utinam coma Regia fiam
Proximus Hydrochoi fulgor et Oarion.

Zoo luiden de Handschriften, behalve in het laatste vers, waar *fulgor et* geschreven is voor *fulgeret*, volgens FUSS, wiens verdiensten in het bearbeiden van CATULLUS wij straks nader zullen vermelden, en niemand zal ontkennen, dat dit alles eenen zeer goeden zin heeft, behalve dat *vestris*, hetwelk ons nog niet op eene voldoende wijze toeschijnt verbeterd te zijn; er moet een woord staan, dat *oblivisci* beteekent, zoodat de zin is: ‘Wanneer gij aan VENUS offert, vergeet dan niet, dat ik de uwe ben, maar bewerk door uwe plengoffers, dat de andere sterren herhaaldelijk wenschen mijne plaats te bekleeden.’ Hier wordt gewoonlijk, volgens BENTLEY, *Unguinis*, en volgens SCALIGER, *Siveris*, of, zoo als LACHMANN, *Siris* voor *vestris* geschreven. Wij gelooven evenwel niet, dat *non siveris me tuam, esse expertem unguinis* goed gezegd is, ten minste *me tuam, mij de uwe*, schijnt ons allerhardst toe. Nu volgt de tekst des Hrn. BOSSCHA:

Tu vero, Regina, tuens quum sidera, Divam
Placabis festis luminibus Venerem.
Unguinis expertem non siveris esse tuam me
Sed potius largis effice muneribus
Sidera cur retinent? iterum coma regia fiam
Proximus Arcturus fulgeat Erigonae.

Even onhandig zijn vs. 51 vg. behandeld:

Abjunctae paullo ante comae mea fata sorores
Lugebant, quum se Memnonis Aethiopis
Unigena, impellens nutantibus aëra pennis
Obtulit Arsinoës Locridos ales equus.

In vs. 57 schrijft Prof. B.: *Ah! junctae paulo ante mihi mea fata sorores*. Waarom? Omdat, zoo luidt de noot, de Latijn-

sche taal niet toelaat, dat men zegge: *Fata mea comae abjunctae*. Dit eens toegegeven zijnde, waarom schrijft hij dan niet:

> Abjunctae paullo ante comae mea fata sororis Lugebant;

Waarom geeft hij niet, in plaats van oude, door iedereen gebruikte, en in elke Grammatica te vindene voorbeelden, nieuwe, zoo als CALL. Fr. 97: Ὦ ᾽μαὶ τοῦ ᾽πιόντος ἀγχύραι. NONNI Paraphr. V, 98: πάντες ἀλεξιμόροιο ἐμῆς αἴοντες ἰωῆς Παιδὸς τηλυγετοιο φερεζώοιο τοχῆος. PHALAR. Ep. 69, p. 214, 87, Lenn.: τοῖς ἐμοῖς παραδείγμασιν ἀνεψιάδου πρὸς μητρὸς οὕτως χρήσϑω. J. GAZ., Ecphr. 152: ἡμετέρη δὲ ἔστιν ὀλισϑηρὴ μερόπων φίσις? Even slecht is voor *nutantibus* geschreven *humentibus*, en voor *Arsinoës Locridos, Arsinoa Chloridos*. Tot *Locridos* leiden alle Handschriften; de meening, dat *Arsinoë Zephyritis* in de stad van denzelfden naam vereerd werd, is eene dwaling, waarover wij straks nog iets zullen aanstippen. Vs. 77:

> Quicum ego, dum virgo quondam fuit, omnibus expers Unguentis, una millia multa bibi.

Hier schrijft de Uitgever: *Omnibus expers unguibus, unguenti millia multa bibi*. Eene plaats, over welker verbetering de Geleerden gedurende drie eeuwen de vreemdste en ongelukkigste gissingen geopperd hebben, is onlangs meesterlijk uitgelegd door den Luikschen Professor FUSS, in zijne *Epistola ad Lycocriticum* (pag. 48): ‘Quicum ego, omnibus (sc. nunc, in coelo posita) expers unguentis, una millia multa bibi, dum virgo quondam fuit’ quicum una, even als PLAUT. Most. IV, 3, 43, *mecum una*. TERENT. Adelph. IV, 3, 7, *ut una mecum ad matrem eas*. Aan denzelfden Geleerde en aan LACHMANN zijn wij in vs. 83 *quin* verschuldigd voor *quam*, hetwelk Prof. B. verdedigt.

Van grootere misvormingen tot kleinere afdalende, wijzen wij op vs. 7, waar voor *coelesti numine* hier *coelesti in culmine* staat; op vs. 41: *digna ferat, quodsi quis inaniter adjurarit*, waar eene vooral niet betere en door geen Handschrift bevestigde gissing aangenomen is; op vs. 85, waar *mala* ten onregte in *male* is veranderd; op vs. 59: *vario - limite coeli*, waar niemand de gissing van Prof. B.: *vacuo*, niet voor zeer mislukt zal houden. Ov. Met. II, 193: *sparsa quoque in vario passim miracula coelo. ποικιλείμων νύξ.*, AESCH. Prom. 24. αἰόλη νύξ., A.B.I, p. 359, 3. ποικιλόνωτος, NONN. Paraphr. VI, 68.

Verder wil Prof. B. in vs. 27, 28:

> Anne bonum oblita es facinus quo regium adepta es conjugium, quod non fortior ausit alis?

niet, gelijk gewoonlijk gedaan wordt, uit HYGIN. P.A. II, 24, verklaard hebben, maar uit JUSTIN. XXVI, 3, en laat daarom geene verandering in deze beide verzen toe. Ofschoon misschien de daad van BERENICE, welke JUSTINUS verhaalt, hier bedoeld wordt, kunnen wij toch niet gelooven, dat de aanwijzing er van zoo duidelijk in de woorden van CATULLUS lag; hoe zou HYGINUS, die duidelijk genoeg het Gedicht van dezen als voornaamste bron gebruikt heeft, zich zoo schromelijk hebben kunnen vergissen, met hier eene daad van eene geheel andere BERENICE te verhalen? Er moest dus in CATULLUS woorden eene dubbelzinnigheid, geene eigenlijke aanwijzing van dat feit, liggen. Maar, wat meer is, welke is dan de zin der woorden: *Quod non fortior ausit alis*? Prof. BOSSCHA zegt: 'Quod non fortior ausit alius, quod ne fortior quidem heros in se susciperet.' Dit schijnt ons eene *contradictio in adjectis* toe, en de verklaring is zeer gedrongen. Hierbij komt, dat voor *ausit* de Handschriften geven *aut sit*. LACHMANN en BRUGGEMANN schrijven hier: 'Quo non fortius ausit alis.' Wij gelooven, dat CATULLUS schreef:

> Anne bonum oblita es facinus quo, regium, adepta es conjugium, quod non fortior audit alis.

'Hebt gij die schoone daad vergeten, waardoor u, koninklijke bedgenoot! de naam van stoutmoedigste onder allen te beurt gevallen is?' Namelijk BERENICE *magnanima*, ἡ μεγάλη, want in Athen. XV, p. 689 a: ἐγένετο δὲ καὶ ἐν Κυρήνῃ ῥόδινον χρηστότατον καθ' ὃν χρόνον ἔζη Βερενίκη ἡ μεγάλη, heeft men zonder grond ἡ Μάγα willen schrijven.

Hier nu stellen wij onze meening nevens die van Prof. BOSSCHA; wij zullen het niemand euvel duiden, indien hij, na eene wederlegging der door ons opgeworpene zwarigheden, het gevoelen van den laatste voorstaat; maar louter onzin en onwaarheid is hetgeen in de Inleiding, pag. 8 volg., over *Venus Arsinoë Zephyritis* vermeld wordt. Wanneer wij dit nagaan, en de ziekelijke en waterzuchtige noten beschouwen, houden wij het voor zeker, dat de raadgeving, in het begin der Voorrede, pag. IX: 'Si quis rite cognoscere velit mores et ingenium, instituta et linguae naturam veterum Graecorum ac Romanorum, inprimis legat necesse est varios utriusque populi scriptores qui diverso tempore floruerunt, nec contentus sit particulam

aliquam duorum vel trium scriptorum ad nauseam usque tractasse,' uit eigene ondervinding is voortgesproten, dat Prof. BOSSCHA de nadeelen van zulk eene handelwijze aan zich zelven bespeurd heeft. Ter aangehaalde plaatse luidt het over *Arsinoë*: 'Hane quidem vulgo statuunt fuisse sororem et uxorem Ptolemaei Philadelphi sed nullo satis firmo argumento, nam ne verba quidem Plinii, H.N. 34, 42, diserte Philadelphum indicant.' Dat hier *firma argumenta* zijn, blijkt uit HESYCHIUS, Ἱππία, Ἀρσινόη· ἡ τοῦ Φιλαδέλφου γυνή· den *Schol.* THEOCR. XVII, 123, bij VALCKEN. ad THEOCR., *Adon.*, p. 352 a, POSIDIPP., *Ep. App. A.P.* c. 67, t. II, p. 781, Jac.:

> τοῦτο καὶ ἐν πόντῳ καὶ ἐπὶ χθονὶ τῆς Φιλαδέλφου
> Κύπριδος ἱλάσκεσθ ἱερὸν Ἀρσινόης.
> ἣν ἀναχοιρανέουσαν ἐπὶ Ζεφυρηΐδος ἀκτῆς sqq.

Nog ongegronder is het volgende: 'Zephyrium promontorium unde Zephyritidis nomen huic Veneri adhaesit et Arsinoë oppidum quod antea Tenchira appellabatur praecipua fuerunt loca ubi templa habuit et culta fuit illa Venus Arsinoë eaque sita sunt in Pentapoli sive Cyrenaïca.' Dat deze *Venus* in de stad *Arsinoë* vereerd werd, is eene onbewezene uitvinding des Uitgevers, ofschoon zij, gelijk vele andere steden (STEPH. BYZ. V. Ἀρσινόη), haren nieuwen naam aan de zuster en echtgenoote van PTOLEMAEUS PHILADELPHUS verschuldigd is; maar eene grove fout is het, dat Prof. BOSSCHA het voorgebergte *Zephyrium*, waar deze ARSINOË eenen tempel had, in *Pentapolis* of *Cyrenaïca* plaatst. Buiten *Alexandrië*, naar *Canopus* toe, lag dit voorgebergte. STRABO, XVII, D. 16: το Ζεφύριον, ἄκρα ναΐσκον ἔχουσα Ἀρσινόης Ἀφροδίτης. Ten aanzien van dezen tempel zegt HYGINUS (t.a.p.): 'Callimachus dicit Berenicen - voto damnatam crinem in Veneris Arsinoës Zephyritidos posuisse templo.' Maar waar zegt dit CALLIMACHUS, of zijn Vertaler CATULLUS? In het Gedicht, zoo als het tegenwoordig bestaat, nergens. Wij meenen evenwel de plaats te kunnen aanwijzen, waaruit HYGINUS dit getrokken heeft. Vs. 58, 59 luiden in de Handschriften:

> Uvidulum a fluctu cedentem ad templa Dionae Sidus in antiquis Diva
> novum posuit.

Voor *Dionae* hebben anderen *Dione, Dianae, decumae, de cumme*, de Uitgevers eenstemmig *Deum me*, behalve Prof. BOSSCHA, wien *Deorum* beter toescheen, en bovendien voor *a fluctu* wil lezen *a flatu*, gelijk lang te voren ORELL, waarover SILLIG met regt *inepte*! uitroept. Voor *uvidulum* heeft een

Handschrift *uvidula*, hetwelk wij voor de ware lezing houden, zoo ook *Dione*, zoodat wij schrijven:

> Uvidula a fluctu cedentem ad templa, Dione Sidus in antiquis diva novum posuit.

'*Dione* heeft mij, die van het hoofd mijner beminde Koningin naar den door het schuim der golven besprenkelden tempel' (den tempel van *Arsinoë*, die op het strand gebouwd was) 'moest wijken, onder de sterren geplaatst.' *Dione - diva*, zoo als *divam - Venerem*, vs. 89. *Dione*, eigenlijk de moeder van *Venus*, is *Venus* zelve, OVID., A.A. II, 593; THEOCR., VII, 116; BION., I, 93, SUIDAS: Διωναία, ἡ Ἀφροδίτη καὶ Διώνη ἡ αὐτή.

De Lezer oordeele, volgens hetgeen wij hebben aangeteekend, over de innerlijke waarde van het Boekje. Deze in aanmerking genomen, vreezen wij haast, dat iemand onze aankondiging te gerekt zal vinden. In het belang van den voorvaderlijken roem op het gebied der oude Letteren, doet het ons innig leed in de noodzakelijkheid te zijn van zoo veel te misprijzen en te berispen; hoe gaarne zouden wij aangemoedigd en geprezen hebben! Het zou ons nog meer leed doen, indien een of ander vreemdeling, dit onbeduidende Werkje in handen krijgende, hetzelve tot maatstaf zou nemen van de hoogte, op welke in ons Vaderland de studie der oude Letteren staat. Mogten evenwel Prof. BOSSCHA's vroeger uitgegevene *Vindiciae Horatianae*, waarvan dit *Tentamen Criticum* een waardig tegenhanger is, misschien buiten's-lands bekend geraakt zijn, dan zou de geringe waarde van laatstgenoemd Werkje gerekend worden van niets anders getuigenis te geven, dan enkel van de onbekwaamheid des Schrijvers. Ten slotte rekenen wij ons verpligt den Hr. BOSSCHA welmeenend den raad te geven, om bij eene volgende gelegenheid de vruchten zijner professorale geleerdheid en vijfentwintigjarige studie niet afzonderlijk aan het publiek mede te deelen, maar aan de Redactie der *Symbolae Litterariae* ter plaatsing toe te zenden. Dan moge deze beslissen, of de arbeid des Hoogleeraars al of niet in overeenstemming zij met hare eigene reeds zoo laag gestelde eischen.

S.R.

Tijdschrift voor algemeene munt- en penningkunde, uitgegeven door *P.O. van der Chijs*. Tweeden Deels, tweede Stuk (van bladz. 373 tot 668). Te Leiden, bij S. en J. Luchtmans, Academiedrukkers. 1841.

Op welke wijze een Werk van zoo veelvuldigen en veelsoortigen inhoud te beschouwen? De vraag eischte eenige overweging, daar de meesten van hen, die hetzelve niet bezitten, gerekend kunnen worden door vroegere aankondigingen(1) van het hoofdzakelijke kennis te dragen. Bloot aankondigen scheen dus overbodig, terwijl zich anderzijds de onmogelijkheid deed gevoelen, zoowel om een volledig verslag van den inhoud te geven, als om in gezette beoordeeling van alles in de bijzonderheden te treden. Wij besloten derhalve eenen middelweg in te slaan, die ons de gelegenheid aanbood, om nogmaals de aandacht der Penningkundigen op het Tijdschrift te vestigen, en te gelijker tijd eenige onzer bedenkingen mede te deelen.

Gelijk de vorige Afleveringen, splitst zich het 2de Stuk des 2den Deels in twee Hoofdafdeelingen. De laatste voert tot opschrift: *Wetenschappelijke berigten, in de laatste tijden uitgegevene Werken over Penning- en Muntkunde, benevens andere mededeelingen omtrent de oude, middeleeuwsche en hedendaagsche Munt- en Penningkunde, enz.* - De eerste, zonder bepaald opschrift, bevat stukken van grooteren omvang, insgelijks van verschillende strekking, doch alle met het doel van het Tijdschrift in verband staande.

Aan de bijdrage, getiteld: *Beredeneerde Naamlijst van al de Gedenk- en Legpenningen, Munten, Noodmunten, Belegeringsmunten, enz., welke gevonden worden in het Penningwerk van Mr.* GERARD VAN LOON, *tweede Deel*, 1603-1667, door G. VAN ORDEN, is de eerste plaats ingeruimd. Wegens hare uitgebreidheid, werd echter in deze Aflevering slechts een gedeelte opgenomen, behandelende de drie eerste Boeken van V. LOON's 2de Deel (1603-1648 gedeeltelijk).

In de vooronderstelling, dat het Penningkundig Tijdschrift aan het publiek, voor hetwelk de *Beredeneerde Naamlijst* vervaar-

(1) Zie *Alg. Konst- en Letterbode*, 1842, I, bl. 57-59; *Recensent ook der Recensenten*, 1842, *Boekbeoord.* bl. 271-275.

digd werd, niet geheel onbekend kan zijn, achten wij het doelloos over den geest van dezen arbeid des Heeren V. ORDEN uit te weiden. Het zij dus genoeg gezegd te hebben, dat de bewerking van dit gedeelte alleen daarin verschilt van die van het 1ste Deel van V. LOON, en der 3 Deelen van V. MIERIS, dat én de prijslijst én de korte beschrijving eenige uitbreiding heeft ondergaan. Omtrent ieder dezer beide punten houde de Heer v.O. ons eene enkele bedenking ten goede.

Zonder op de waardij van sommige mededeelingen, aanmerkingen en opgaven, in de *Naamlijst* voorkomende, het minst te willen afdingen, meenen wij te mogen verzekeren, dat vele Penningkundigen zich inzonderheid wegens de prijslijst aan den Schrijver verpligt rekenen. Want behalve dat daaruit het rijzen of dalen der verkoopswaarde blijken kan, verschaffen die opgaven eene soort van handleiding, ter beoordeeling van de betrekkelijke waarde der penningen, en bij gevolg van derzelver zeldzaamheid. Iedere uitbreiding, daaraan gegeven, is welkom, omdat meerdere volledigheid nader aan de waarheid brengt. Niet dat wij wenschen zouden elken verkoop, ook der veel voorkomende legpenningen, enz., te zien opgenomen, maar, wat de overige aangaat, meenen wij, in naam van een groot deel der Verzamelaars, den Heer v.O. te moeten verzoeken, het voornemen, in de Inleiding, bl. 374, uitgedrukt, te laten varen, en zich ook, bij de behandeling van het vervolg, *niet* bij uitsluiting tot groote collectiën te bepalen. In kleine, voor het overige volstrekt onbeduidende, Verzamelingen komen soms stukken voor van buitengewone zeldzaamheid, die men veelal elders te vergeefs zoeken zou.

De ruimte, door de uitbreiding in deze ingenomen, zou gemakkelijk gecompenseerd worden, indien de Heer v.O. kon goedvinden aan de volgende bedenking gehoor te verleenen. - Het oorspronkelijke hoofddoel der onderneming[1] vereischt geene beschrijving. Gelijkmatigheid in de aanduiding of benoeming der penningen kan, zonder haar, door eene korte bepaling van derzelver doel verkregen worden. Aanwijzing der varianten en opgave der Schrijvers, die den penning hebben afgebeeld of beschreven, en vermelding der verschillende meeningen, kan ter vergelijking van eenig belang zijn, en zouden wij ongaarne in de Naamlijst missen; min bekende bijzonderheden omtrent den behandelden penning of het feit, waarop

(1) Verg. het eerste Deel van het Tijdschrift, bl. 120 volgg.

hij doelt, zijn daar volkomen op hare plaats; mededeelingen aangaande de verschillende Penninggraveurs, onderzoek naar den maker des pennings en verklaring der initialen en monogrammen, kunnen niet anders dan welkom zijn aan al wie eenig belang stelt in de Geschiedenis der Stempelsnijkunst in *Nederland*, en de verdiensten onzer Graveurs, in vergelijking met vreemden, wil leeren kennen. - Voor het belangrijke, in deze opzigten door den Heer V. ORDEN geleverd, zij hem dank; maar tevens zij op beknoptheid aangedrongen. De korte beschrijving is en moet te onvolkomen zijn, om, in welk geval ook, de inzage der Werken van V. MIERIS en V. LOON overbodig te maken, in één woord, om zich daaruit eene genoegzaam duidelijke voorstelling van den penning te kunnen vormen. Zij kan dus, naar ons inzien, zeer wel gemist worden.

De aanwijzing van deze en gene onvolledigheid of onnaauwkeurigheid, bij de lezing van de *Naamlijst* ons in het oog gevallen - want men zal wel geene toetsing van iedere bijzonderheid verwachten - moge hier eene plaats vinden. Vooraf echter zij in het algemeen den Heer v.O. betere zorg voor geregelde constructie en interpunctie aanbevolen: zijn arbeid zal er door winnen in duidelijkheid.

V.L., bl. 55. De aanteekening over de Westfriesche munt en den Muntmeester WIJNTGES is, zoo al niet in overhaasting geschreven, dan toch niet met de vereischte naauwkeurigheid gesteld.

Uit de zinsnede: *Deze spreekt nu van* CHRISTIAAN WIJNTGES, *als Muntmeester van dien tijd*, bl. 511, in de noot, rijst 1°. de vraag: Wie door het woord *deze* bedoeld wordt? óf de even te voren genoemde S. CENTEN (*vervolg van* BRANDT's *Historie van Enkhuizen*), óf wel VELIUS (*Chronijk van Hoorn*), nog vroeger aangehaald? en 2°. het vermoeden, dat in een dier beide Werken CHRISTIAAN WIJNTGES vermeld wordt als Muntmeester der Westfriesche munt omstreeks het jaar 1673, welke opvatting onvermijdelijk moet voortspruiten uit het verband der boven aangehaalde zinsnede met het onmiddellijk voorafgaande en volgende.

De waarheid echter is deze. Volgens S. CENTEN, in zijne, met aanteekeningen vermeerderde, uitgave der *Chronijk van Hoorn*, door VELIUS (Hoorn, 1740), aant. 771, bl. 511, was in het jaar 1609 CASPER WIJNTGES Muntmeester. Indien dus VAN LOON's verklaring der initialen C.W. door CORNELIS WIJNTGES verwerpelijk is, dan zal men niet, gelijk de Schrijver wil, aan CHRISTIAAN, maar aan CASPER te denken hebben.

V.L., bl. 58: *Door bevel der Staten van Brussel vervaardigd*. Men leze: *op bevel der stad Brussel*.

V.L., bl. 70. De Heer v.O. wijkt hier af van de volgorde bij V. LOON.

V.L., bl. 71, N°. 3: CHRISTIAN MULER, *zoon van* VALENTIJN MULER. Men leze: MALER.

V.L., bl. 74. De prijsopgaven leveren, zoo hier als elders, door aanmerkelijke combinatiën. geenen maatstaf der waarde. - De koperen legpenning werd in 1773 verkocht met 3 zilveren, een van HENDRIK IV en twee van MATTHIAS; in 1827 gevoegd bij een zilveren en een koperen exemplaar van den legpenning, beschreven bij V. LOON, bl. 75. - In het eerste geval staat de prijs in geene de minste betrekking tot den penning, waarbij die wordt opgegeven; in het laatste ware dezelve beter bij v.L., bl. 75, vermeld. Immers de reden der combinatie ligt veelal in de omstandigheid, dat de eerste in volgorde niets gelden mogt. - Dit voorbeeld uit vele.

V.L., bl. 83. Zonderling luidt hier de vermelding, dat de twee geenszins zeldzame legpenningen, bij V. LOON, t.a.p., afgebeeld, ook op de Verkooping van RENESSE-BREIDBACH voorkwamen. Men behoeft zijn later aangehaald *Ouvrage posthume*(1) slechts te openen, om zich te overtuigen, dat zijne Verzameling, ten aanzien der Nederlandsche gedenk- en legpenningen, in volledigheid met de beste kan wedijveren, en op honderde plaatsen zou kunnen worden aangehaald, mits men zich de moeite geve een aantal verschillende rubrieken na te slaan, waaronder die penningen, ten gevolge der door den Verzamelaar aangenomene klassificatie, verspreid zijn.

V.L., bl. 99: *In het randschrift het lettermerk C.W., zijnde* CORNELIS WIJNTGES, enz. De Schrijver schijnt hier zijner vroeger geuite meening niet indachtig, dat de letters C.W. CHRISTIAAN en niet CORNELIS WIJNTGES aanduiden. Men verg. echter ook onze aanmerking hierboven.

Nog ter loops dit: De penning, bij V. LOON II, 46, N°. 5, onder meer andere hier als voorbeeld aangehaald, is niet het Werk van C. WIJNTGES (hij zij dan CORNELIS of CASPER), maar van M(ELCHIOR) WIJNTGES, van 1601 tot 1612 Muntmeester der Grafelijkheidsmunt in *Zeeland*.

V.L., bl. 102: *Een groote van* 1618, *bijna als bij* V. LOON,

(1) *Mes loisirs, amusemens numismatiques*. Anv., 1835, 1836, 3 Vol. Dit Werk bekleedde, gelijk bekend is, de plaats van Catalogus.

D. I, bl. 569. Zou deze wel kunnen gerekend worden tot de munten te behooren?

V.L., bl. 105. Van den penning op de Dordrechtsche Synode zijn ons slechts twee soorten bekend: de eene zonder het hondje en met de woorden *cum priv.*, de andere met het hondje, doch zonder die woorden. Eene derde soort, als de bij V. LOON afgebeelde, waarop het een en het ander voorkomt, zagen wij nimmer. Het verwondert ons, dat de Heer v.O. niet alleen omtrent de bedoelde afbeelding het stilzwijgen heeft bewaard, maar zelfs niet op de bijzonderheid heeft opmerkzaam gemaakt, dat er penningen op de Synode bestaan, waarop geen *privilegie* vermeld is.

V.L., bl. 112: C.W. (CORNELIS *of* CHRISTIAAN WIJNTGES). Wij verwijzen andermaal naar onze vroegere aanmerking.

V.L., bl. 182, N°. 1: *Alle zijne penningen* (van J. LOOFF) *zijn met randen van loofwerk, zinspelende op zijn naam*. De meeste, doch niet alle. Zie b.v. VAN LOON, II, 197, N°. 4 en 5.

V.L., bl. 213, N°. 1: A. VAN WATERLOOS. Lees A. WATERLOOS.

V.L., bl. 238, N°. 2: *Van deze bestaat er een tweede stempel met des Graveurs naam doch niet op een' steen en in plaats van* MIDDELBURG, *het burgtje*. Kunnen welligt de letters FE., op ons bekende exemplaren onder den (cursief geschreven') naam geplaatst, aanleiding tot vergissing hebben gegeven, of bestaan er van dezen kapitalen penning drie verschillende stempels?

V.L., bl. 258, N°. 2: *Van denzelfden vervaardiger* (J. BLUM), *doch zonder zijn naamcijfer*. Het *Numophil. Burckhard.*, 2 Th., N°. 1472, noemt DADLER.

V.L., bl. 264. Deze medaille is het werk van SEBASTIAN DADLER, wiens initialen, door den Graveur van V. LOON over het hoofd gezien, op de zuilen ter wederzijde van den ingang der omheining gevonden worden.

V.L., bl. 282. De familie ROETTIER, die in de zeventiende en achttiende eeuw bloeide, leverde Penninggraveurs aan *Frankrijk, Engeland* en *Spanje*. JAN, en zijne zonen JACOB en NORBERT, wijdden zich aan *Engeland*; de eerstgenoemde overleed te *Londen* in het jaar 1703. Van NORBERT komt een penning voor bij V. LOON, II, bl. 333; op bl. 529, N°. 1, een andere met de initialen J.R. - Wij houden met den Hr. v.O. PHILIPPUS ROETTIER niet voor den maker van den penning in quaestie, omdat hij elders werkzaam was; maar kan zich niet JAN ROETTIER op sommige zijner penningen geteekend hebben, als op

dezen: *Roti: f.*? Wij vermeten ons geene uitspraak, schoon ons het laatste zeer waarschijnlijk voorkomt. Men verg. omtrent de Stempelsnijders ROETTIER, het *Kunst- en Letterblad* (1840, bl. 78 volgg.), een uittreksel behelzende - voor zooveel de Belgische Graveurs betreft - uit *Bolzenthal's Skizzen zur Kunstgeschichte der modernen Medaille Arbeit*.

V.L., bl. 289. De ¼ stuiver bestaat; wij zagen daarvan een exemplaar, dat geenen twijfel overlaat. De stempel is gelijk aan dien van den ½ stuiver, doch kleiner.

V.L., bl. 312, N°. 4: *Tot voorzijde, de keerzijde van* N°. 3 *met Monasterij Westph.* Men leze: De voorzijde nagenoeg gelijk aan de keerz. van N°. 2, doch iets kleiner en met *Monasterij Westph.*

V.L., bl. 315, N°. 3. Deze is van SEBASTIAN DADLER, wiens initialen in de afsnede der voorz. voorkomen.

V.L., bl. 315, N°. 4. Op de Tafelen der Wet vindt men de initialen van den Stempelsnijder J. HÖHN.

Deze aanteekeningen, ofschoon slechts de vrucht eener vlugtige lezing van de *Naamlijst*, zouden overvloedige stof verschaffen ter uitbreiding van het bovenstaande, vooral indien wij voorbeelden van duistere of zonderlinge constructie, van kleine tegenstrijdigheden, enz. wilden bijbrengen. Hoewel niet onvoorwaardelijk met het plan ingenomen, wilden wij den Schrijver het bewijs leveren, dat wij niet zonder belangstelling zijnen arbeid hebben gadegeslagen, doch meenden ons daarbij binnen zekere grenzen te moeten beperken.

Op de *Naamlijst* volgt eene *geschiedkundige beschrijving van een' gedenkpenning van Prinses* MARIA LOUISA, *Wed. van Prins* JOHAN WILLEM FRISO, *Stadhouder van Friesland*, door den Heer W. EEKHOFF toegepast op het bezoek, in Junij, 1754, door de Prinses-Gouvernante ANNA en hare beide kinderen bij Prinses MARIA LOUISA in *Friesland* afgelegd; - waarbij gevoegd is de beschrijving eener tweede medaille, op last der stad *Sneek*, en vermoedelijk ter gelegenheid van hetzelfde bezoek, vervaardigd. De eerste penning, die ons voorkomt voldoende verklaard te zijn, vertoont de beeldtenis van MARIA LOUISA, de tweede die van ANNA.

Voorts leverde de Heer POELMAN eenige *aanteekeningen en berekeningen betrekkelijk tot de veranderingen, welke het muntstelsel der Vereenigde Staten van Noord-Amerika heeft ondergaan sedert het jaar* 1834;

en de Heer VAN ORDEN eene *beschrijving van twee gedenkpenningen, ter eere van* JACQUES DE BEAULIEUX, *Operateur of Steensnijder, alsmede iets over zijn leven*; zijnde twee keerzijden bij eene voorzijde, met het borstbeeld van DE BEAULIEUX.

Hierop merken wij alleen aan, dat de beschrijving het verkeerdelijk doet voorkomen, alsof de woorden *I. Goeree d.* een deel van het *omschrift* der voorz. uitmaken, en dat het ons niet volkomen duidelijk is, wat de Schr. meent, wanneer hij zegt, dat DE BEAULIEUX (tot aan het laatste zijns levens Steensnijder) *als homo pius* de *breukkunstbewerkingen* spoedig liet varen. - Eene der keerzijden heeft een Nederduitsch rijmpje tot opschrift; de andere is met *Keizerlijk privilegie* vervaardigd. Intusschen blijkt uit de levensschets, door den Heer v.O. medegedeeld, dat aan beide penningen gevoegelijk eene plaats in de Verzamelingen van Gedenkpenningen betrekkelijk *Nederland* kan worden ingeruimd.

Een steendrukplaatje verzelt deze bijdrage. De ondervinding der laatste tijden heeft de Penningkundigen ten onzent kunnen leeren geene afbeeldingen te verwachten, die eenige kunstwaarde bezitten. Men denke b.v. aan de *Nederl. Gedenkp., verkl.* door de Heeren DE VRIES en DE JONGE, de *Bijdr. tot de Numismat*. van den Heer VAN ORDEN, het *Muntboek* van den Hr. VERKADE, enz. Die in het Tijdschrift, en daaronder de in deze Aflevering voorkomende, maken in ons oog geene gunstige uitzondering[1].

Wij zijn genaderd tot de *wetenschappelijke berigten*. Het doel is om de Penningkundigen bekend te maken met hetgeen hun vak, zoo hier als elders, oplevert. Bij veel belangrijks, komt onder dit opschrift een en ander voor, dat ons minder opmerkenswaardig toeschijnt. Maar dit oordeel is uit den aard der zaak subjectief; de rigting van ieders studie laat niet na invloed op zijne meening uit te oefenen; wat den eenen onverschillig is, zal welligt den anderen belang inboezemen. Intusschen voorzien wij van geene zijde oppositie, wanneer wij op nog meerdere regelmaat aandringen. De hoofdverdeeling

(1) De Heer G.v.O. zegt daarentegen in den *Konst- en Letterbode*, t.a.p., bl. 58: *Het plaatje met de afbeeldingen is bij uitnemendheid fraai. De namen van* GOEREE, LUD. SMIDS *en* CHEVALLIER *komen op hetzelve voor*. In dit laatste ligt toch geene bijzondere verdienste? Doch genoeg; men zie en oordeele.

naar de verschillende Landen komt ons voor doelmatig te zijn; maar wij zouden bovendien in iedere der hoofdrubrieken ordelijke onderverdeeling wenschen, b.v. bijeenvoeging der titels van Boekwerken, der berigten aangaande opgravingen, der beschrijving van in het licht verschenen penningen naar chronologische orde, enz.

Omtrent de juistheid der berigten zou alleen door vergelijking kunnen blijken, en daartoe ontbreekt ons niet alleen de lust, maar tevens de mogelijkheid; zoo wij evenwel bij gevolgtrekking mogen redeneren uit datgene, wat wij in staat zijn te beoordeelen, dan meenen wij ons op de naauwkeurigheid der Redactie te mogen verlaten.

Wij zullen onze meening nopens sommige der *berigten*, even als ten aanzien van de *Naamlijst*, kortelijk opgeven.

285) De belangrijkheid dezer mededeeling (overgenomen uit de *Vrije Fries*, I, 3de St., bl. 257) staat, onzes inziens, in geene evenredigheid tot hare lengte.

322) Het berigt vangt aan met de opmerking, dat de 18de eeuw een aantal penningen opleverde, geslagen ter gedachtenis van bijzondere personen, vooral Predikanten, ofschoon zich aan hunne namen geene schitterende herinneringen hechten. Eene beschrijving van alle zou weinig belangstelling wekken; die van eenen enkelen nog minder; waarom, ten behoeve van dezen, eene uitzondering gemaakt?

323) *Gedenkpenning op Prins* HENDRIK KASIMIR *den Tweeden* (overgenomen uit de *Vrije Fries*, I, 3de St., bl. 260). De Heer DEKETH verklaart tot dusverre niet te hebben kunnen ontdekken, bij welke gelegenheid deze medaille geslagen is. - Het komt ons, onder verbetering, voor, dat men, eene hulde willende brengen aan den Frieschen Erfstadhouder, het oog heeft gehad op het gevecht bij *Leuze*, op den 19den September, 1691, nevens het vruchtelooze bombardement van *Luik* door de Franschen, het meest gewigtige wapenfeit in den veldtogt van dat jaar. De bijzonderheden van dien strijd(1), waarin de ruiterij der bondgenooten den vijand ten laatste deed afdeinzen, komen vrij wel met de keerz. van den penning overeen. - Bekend is het voor het overige, dat HENDRIK KASIMIR, als tweede Veldmaarschalk, onder den Graaf VAN WALDECK, over de legermagt der Staten-Generaal in de Spaansche *Nederlanden* bevel voerde, zich meermalen door heldenmoed onderscheidde en de genegen-

(1) Zie WAGENAAR, *Vad. Hist.*, XVI, 148, 149.

heid der Friezen in groote mate bezat. Een bewijs van dit laatste vindt men bij BOSSCHA, *Neêrl. Heldendaden te Land*, II, 258, in de noot.

326) Het 200jarig bestaan van het Amsterdamsche Stads-Schouwtooneel gaf aanleiding tot het slaan van eenen gedenkpenning, waarvoor de stempel door den Heer VAN DER KELLEN gesneden werd. Deze *fraaije gedenkpenning*, lezen wij hier, *onderscheidt* zich door *edele eenvoudigheid*. Wij kunnen dien hoogen lof niet beamen, en dachten, den penning ziende en de opschriften lezende, eerder aan armoede van denkbeelden. Waarom geene allegorie? De geroemde egelantiertakken, schoon goed genoeg behandeld, zijn geenszins vrij van stijfheid. Deze penning, onzes bedunkens slechts gewone vermelding waardig, geniet evenwel bijzondere protectie. Hooren wij den Heer v.O.: *Hun genoegen* (t.w. der verzamelaars) *zal daardoor verhoogd worden, dat de penning op de vaderlandsche munt en door* VAN DER KELLEN *is vervaardigd, welke zoo fraai als eenvoudig voorkomt op het* 200*jarig bestaan van het Schouwtooneel der Hoofdstad in* 1838; *daar sommigen in het denkbeeld verkeeren, dat dezelve elders was vervaardigd*[1]. Of wel de Hr. V.D. KELLEN zelf zoo veel waarde aan den penning toekent? Gelukkig voor hem, dat zich van tijd tot tijd de gelegenheid voordoet, om zijn talent op waardiger wijze te oefenen.

345) Het doet ons leed, dat het Tijdschrift geen meer uitvoerig verslag der *Bijdragen tot de Penningkunde* gegeven heeft. Niet in den handel zijnde, is derzelver inhoud aan velen onbekend gebleven. Wij verzoeken de Redactie er nader op terug te willen komen.

349) en 350) Het verslag der op den 15^{den} Dec., 1840, te *Amsterdam* en *'s Gravenhage* gehoudene verkoopingen verlevendigde bij ons den wensch, dat in iedere aflevering van het Tijdschrift de prijzen der meest aanmerkenswaardige penningen, sedert de uitgave der voorgaande aflevering verkocht, in chronologische orde wierden medegedeeld. Wij durven verzekeren, dat de Redacteur, zoo hij in de mogelijkheid is, om aan dien wensch te voldoen, daardoor eene bijdrage zou leveren, die velen welgevallig zijn, en met de prijsopgaven in de *beredeneerde Naamlijst* in verband gebragt, een vrij goed geheel vormen zou.

Het voorstel van den Heer DEKETH, ter opsporing en bewaring van Friesche penningen en munten, en het verslag der

(1) *Konst- en Letterbode*, t.a.p., bl. 59.

Commissie tot onderzoek van hetzelve (in hun geheel medegedeeld onder N°. 355 en 356), kunnen geen' Penningkundige onverschillig laten. De Redactie vleit zich te zullen worden in staat gesteld, om van de uitkomst verslag te doen; wij hopen, dat het Friesch Genootschap aan het voorstel gevolg geven, en de resultaten aan het penningkundig publiek niet onthouden zal. Zouden deszelfs statuten veroorloven, die in het *Tijdschrift* openbaar te maken? Want schoon ook het laatste, door overneming, aan de mindere verspreiding van de *Vrije Fries* in de andere Provinciën te gemoet moge komen, ons scheen het altijd verkieslijker toe, dat zooveel mogelijk, bij alle mededeeling de Numismatiek betreffende, aan het Tijdschrift de voorkeur mogt worden gegeven, ten einde de belangstelling der Penningkundigen meer uitsluitend dáárhenen te leiden.

358) en 359) Hier missen wij de vermelding der transitoire bepaling, dat voorloopig, zoolang de stempels met de beeldtenis van Z.M. WILLEM II niet in gereedheid zijn, alle munten, die van de Koninklijke beeldtenis moeten zijn voorzien, geslagen zullen worden met het jaartal 1840.

Voor het overige is onder de rubriek *Nederland* geen gewag gemaakt van de medailles, door Z.M. toegekend wordende aan hen, die Hoogstdenzelven eenig Boek- of Kunstwerk, als vrucht van hunnen arbeid, aanbieden, of eene menschlievende daad hebben verrigt, welke het kenmerk draagt van moed, beleid en zelfopoffering, ingesteld bij Koninkl. Besluiten van 24 Jan., 1841, en 1 Dec., 1841. Deze zullen voortaan slechts ééne grootte hebben, en op de voorz. 's Konings borstbeeld, op de keerz. een toepasselijk Latijnsch of Nederduitsch opschrift voeren.

Eindelijk ontbreekt nog de afscheiding tusschen *Nederland* en *België*

372)-378) Men denke hier niet aan strepen als onderdeel der decimale el, maar aan het onderdeel van den ouden Franschen voet. De benaming *strepen* kan ligtelijk tot verwarring aanleiding geven.

378) *Verder even als van* N°. 377. Lees: N°. 376.

437) Naar het ons voorkomt, had het overgenomen Prospectus, zonder nadeel, eenige bekorting kunnen ondergaan.

465) Het denkbeeld, om door middel van gangbare munt de herinnering van gedenkwaardige gebeurtenissen levendig te houden, hoewel niet geheel nieuw in *Duitschland*, werd door den Koning van *Beijeren* verwezenlijkt. Sedert 1825, deed hij met dat doel jaarlijks eene munt vervaardigen, en zoo al daardoor-

de toepassing niet van overdrijving is vrij te pleiten, het gegevene voorbeeld blijft niettemin navolgenswaardig, en verdient algemeen bekend te worden.

476) Aan de opgeblazene en zinledige *Inleiding* van het berigt der *Galerie numismatique des Rois de France* zouden wij geene plaats hebben ingeruimd. - Vrij belangrijk is daarentegen het overzigt van den tegenwoordigen toestand der stempelsnijkunst in *Frankrijk*, onder N°. 477.

Ten aanzien der Fransche penningen schijnt de Redacteur niet in de gelegenheid geweest te zijn, even volledig en uitvoerig verslag te doen, als van de medailles van verschillende andere Landen, - en wij vonden tot onze verwondering onder de wetenschappelijke berigten geene aanhaling van de *Revue de numismatique française, dirigée par* E. CARTIER *et* L. DE LA SAUSSAYE (bevorens onder N°. 394 der berigten aangekondigd, en ook voor de voormalige Zuidelijke *Nederlanden* belangrijk), - noch van het *Institut, Journal des sociétés et travaux scientifiques de la France et de l'Étranger, Section II, sciences historiques, archaeologiques et philosophiques*. Wij nemen deze gelegenheid te baat, om den Redacteur op beide opmerkzaam te maken, overtuigd, dat daaruit belangrijke bijdragen tot de *berigten* te putten zijn.

Het Tijdschrift bevat ditmaal geen opstel van wetenschappelijke waarde. Wien het verwijt treffen moet, kan niet twijfelachtig zijn; het zou weinig met de billijkheid strooken, de Redactie alleen verantwoordelijk te stellen voor eene schuld, die ook den Penningkundigen zelven behoort te worden toegerekend. Meer dan ééne penning- of muntverzameling is, het valt niet te ontkennen, een dood kapitaal; eerst dan brengt zij den bezitter vruchten op, wanneer hij uit dezelve aanleiding neemt tot geschiedkundig onderzoek, tot het nasporen van verouderde instellingen, gebruiken en gewoonten, enz. Dat die aanleiding voor de hand ligt, zal wel niemand ontkennen; dat zij, wel begrepen, tot iets goeds leidt, bewijzen, onder andere, de vroeger in dit Tijdschrift opgenomene *geschied- en penningkundige aanmerkingen, naar aanleiding van eenige hier te Lande gevondene munten*, door den Heer S.H. VAN DER NOORDAA. Wij aarzelen dan geenszins allen, wier doel iets meer is dan *verzamelen*, dringend uit te noodigen goede voorbeelden te volgen, en hun, ter verspreiding van de resultaten hunner studie, het Tijdschrift aan te bevelen. Zoo zou hetzelve in belangrijkheid toenemen;

zoo zouden de Penningkundigen de soms niet geheel ongegronde, doch weleens overdrevene persifflage, waaraan hun vak ten doel staat, zegevierend wederleggen.

Hiermede zij evenwel niet gezegd, dat eenvoudige beschrijving en bekendmaking van zeldzaam voorkomende penningen of munten, mededeeling van bijzonderheden aangaande deze of gene medaille, of het feit, dat zij herinnert, opgaven betreffende de Stempelsnijders en hunne kunstvoortbrengsels, en andere berigten van dien aard, niet zeer welkom zouden zijn. Bijeenverzameld in het Tijdschrift, wordt hetzelve - om ons alleen tot *Nederland* te bepalen - eene voorname bron ter kennis van den omvang onzer Numismatiek, en ter aanvulling der bestaande Werken over de Penningkunde, eene stapelplaats van bouwstoffen, onmisbaar voor den vervolger van V. LOON, onontbeerlijk voor den toekomstigen Geschiedschrijver der Stempelsnijkunst en harer beoefenaars in het Vaderland.

Zal het noodig zijn omtrent het Penningkundig Tijdschrift in het algemeen een bepaald oordeel te vellen? Men vergunne ons te vooronderstellen, dat genoeg gezegd is, om te doen gevoelen, dat wij het ongaarne zouden missen, al kan de inhoud niet immer den lof van wetenschappelijkheid wegdragen. Wij willen dus den wensch niet terughouden, dat de Penningkundigen hunne ondersteuning aan hetzelve niet onttrekken, of des noodig schenken, opdat niet te eeniger tijd de Redactie genoodzaakt zij de uitgave te staken. Zoo thans de prijs vrij hoog is, meer deelneming kan denzelven doen dalen; zoo men al het een en ander aantreft, dat weinig belang inboezemt, men zie het overige niet voorbij, en legge bovendien de bedenking in de weegschaal, dat met het Tijdschrift het eenige aanwezige vereenigingspunt onzer Penningkundigen vervallen zou, de eenige Verzameling zou ophouden te bestaan, waardoor men met het meest wetenswaardige betreffende de Numismatiek wordt bekend gemaakt, waarin men de berigten vindt bijeenvergaard, die, hier en ginds verspreid, later moeijelijk zijn op te sporen, zoo zij al ter ieders kennis komen mogten.

Hoewel nog eenige drukfouten zijn overgebleven, niet onder de *errata* vermeld, mag de correctie, over het geheel genomen, naauwkeurig genoemd worden. Wij moeten echter ten slotte opmerkzaam maken, dat twee achtereenvolgende bladen zijn gemerkt 389-404, terwijl de getallen 405-420 ten eenemale gemist worden.

De ware beginselen van het staatscrediet, bijzonder met betrekking tot Nederland, verdedigd tegen de valsche en gevaarlijke stellingen van het Hoofd en den regtsgeleerden aanhang van het Ministerie van Financiën, door *Louis Drucker*. Amsterdam, bij Ipenbuur en van Seldam. 1842. 327 bl. in 8°.

De aanleiding tot dit opmerkelijke Geschrift is bekend. De publieke overweging der in 1841 voorgestelde conversie was niet vrij van de verschijnselen, die zich bij de behandeling van praktische vragen of maatregelen van Regering, waarin veler belang is gemoeid, doorgaans voordoen. Men neemt tegenspraak kwalijk; hoe flaauwer inzigt men zelf in de zaak heeft, des te minder kan men begrijpen, dat een ander haar anders inziet. Men kiest partij, en aan vooroordeel is ieder zweem van reden welkom. In zulk eenen strijd wordt zelden met eerlijke wapens alleen gestreden. Wat men op de gronden niet kan winnen, zoekt men te verhalen op de personen. ‘If you have no other reason to doubt your opponent's goodness than the point in dispute, - let it be no reason at all.’ Een schoon, waar woord, dat men, wanneer het er op aankomt, niet behartigt.

Aldus wordt een groot deel van het licht, dat men *vóór* en tot de wettelijke beslissing van gewigtige vragen behoefde, verduisterd. Het schijnt vaak eerst bij het terugzien met de volle kracht der waarheid. Gelukkig, zoo eene praktische dwaling vruchtbaar wordt voor de theorie, en waarschuwt voor het vervolg. De Heer DRUCKER wilde daartoe medewerken in eene zaak, die een der grootste en moeijelijkste onderwerpen van publieke zorg, sterkte en ziekte tevens, is geworden.

Het zij genoeg, op die deelen van het Werk, welke mij toeschijnen de natuur en gevolgen van het Regt, dat uit geldopneming van Staatswege ontspringt, scherper, dan, zooveel mij bekend is, tot hier toe ergens geschiedde, te verklaren, de aandacht van den Lezer te vestigen.

Nadat de Schrijver, op bl. 1-22, over de voorwaarden, het gewigt en de uitwerkselen van een wèlgevestigd Staatscrediet in het algemeen heeft gehandeld, legt hij de redenen uit, om de pen op te vatten, in de wijze vooral, waarop de gedwon-

gene conversie werd verdedigd, te zoeken, bl. 22-32. Hij gaat vervolgens de oorzaken, waarvan de beursprijs der publieke effecten afhangt, bijzonderlijk ten aanzien van *Nederland*, na, om op bl. 85 te komen tot de vraag: ‘Naar de beginselen van *welk* Regt de betrekkingen tusschen den Staat en de personen, die denzelven in tijd van verlegenheid gelden hebben ter leen verstrekt, zijn te beoordeelen?’

Hij roept vooreerst de toepasselijkheid der algemeen erkende stelling in, dat de Staat, evenzeer als een bijzonder persoon, aangegane verbindtenissen gestand moet doen. Men hebbe tegen de Oppermagt niet de dwangmiddelen, als tegen den burger, het doet niets ter zake. Er volgt uit dat verschil enkel, dat schennis der goede trouw van Staatswege verderfelijker is, dan van wege den partikulier, die tot herstel kan worden genoodzaakt.

Waarop rust, vraagt de Schrijver (bl. 94), het beginsel, dat de Fransche Charte, in dit opzigt de stem van een algemeen Regt, dus uitdrukt: *Toute espèce d'engagement pris par l'état avec ses créanciers est inviolable*? De Oppermagt erkent zoo vele andere regten, zonder van de volkomene vrijheid tot verandering in het minst af te zien. Waarom die vrijheid in de betrekking met de publieke schuldeischers uitgesloten? Wanneer Staatsbelang of andere oorzaken bestaande regten doen wijzigen, op welken grond zijn die, welke uit eene schuldvordering tegen den Staat voortkomen, onaantastbaar?

Schuld maken is geene daad van souvereiniteit. Als schuldenaar heeft de Staat of Souverein niet te gebieden. Hij is, ten aanzien zijner schuldeischers, bijzonder persoon, in geene andere dan privaatregtelijke betrekking.

Ziedaar het hoofdbegrip, waaruit alle regels tot volledige beoordeeling van het Regt van den Staat-schuldenaar vloeijen.

Maar eene leening, bij eene Wet aangegaan, kan, zegt men, als elke Wet, door eene volgende Wet worden veranderd. De Heer DRUCKER antwoordt: ‘Eene Leeningswet heeft met andere Wetten, krachtens de Oppermagt uitgevaardigd, slechts den vorm gemeen. Zij is in het wezen eene overeenkomst tusschen den Staat als bijzonder persoon en andere bijzondere personen. De regel, dat de Wet door de Magt, die haar gaf, kan worden veranderd, is dus op eene Leeningswet slechts toepasselijk onder dezelfde voorwaarde, onder welke verandering eener overeenkomst kan geschieden. In de eerste plaats dus onder voorwaarde eener volkomene vrijheid aan de zijde

van den schuldeischer, om al dan niet in de verandering toe te stemmen,' bl. 94, 95. Inderdaad wordt de leening niet bij de Wet aangegaan. De Wet stelt slechts de voorwaarden, die, door geldschieters, terwijl zij er geld op geven, aangenomen, de kracht van een verdrag erlangen.

Eene gedwongene conversie is eenzijdige verandering der voorwaarden, waarop de bezitters van publieke schuldbrieven die van den Staat verkregen. Men onderscheidt, wat in die bepalingen enkel *formeel* is, om hierover althans aan de Wetgevende Magt vrije hand te laten. De Heer D. vraagt: Wie zal de grens tusschen vorm en wezen trekken? Gewis belet dezelfde reden, die eigenmagtige wijziging van den inhoud niet toelaat, eenzijdige verandering van den vorm.

Of is het noodzaak, die de Staatsmagt verpligt, aan de schuldeischers eene conversie op te leggen? Dergelijke gevallen deden zich meermalen voor. Stelt men het, men ziet er van af, het *regt* te betoogen. Gedwongen te zijn tot het nemen van eenen maatregel, is geen regtsgrond. Onvermogen *noodzaakt* den schuldenaar te failleren, hij *kan* aan zijne verbindtenissen *niet* voldoen. Is deze onmogelijkheid regt?

Doch de Oppermagt is bevoegd, tegen behoorlijke schadeloosstelling, te onteigenen. Met volkomene juistheid, meen ik, wordt de toepassing dier bevoegdheid op publieke schuld, bl. 110, eene regtsverwarring genoemd. 'Die het onteigeningsregt in de betrekking van den Staat tot zijne schuldeischers mengt, miskent den aard *en* van dat regt *en* van die betrekking geheel. Onteigening is een regt van de Oppermagt als zoodanig. Dan tegenover zijne schuldeischers verschijnt de Staat niet als magthebbende, maar als verpligt. De Staat komt, in deze betrekking, voor loco privati, gelijk in andere zaken, waarin hij, volgens Art. 177 der Grondwet, als gedaagde kan worden aangesproken. Of wil men, dat de Staat, vóór of na het verlies van zulk geding, als waarvan Art. 177 der Grondwet handelt, zijne hoedanigheid van gedaagde, van partij, van bijzonderen, aan het regtsgebied onderworpen', persoon verwissele met dien van oppersten Wetgever, om de vervolging of het arrest werkeloos te maken?'

Zoo onteigening van den schuldeischer door den schuldenaar uit den aard der zaak denkbaar ware, moest zij, om hier te pas te kunnen komen, door de onteigeningswet begrepen zijn onder de gevallen, waarvan Art. 162 der Grondwet spreekt; moest zij geschieden naar de vormen, bij eerstgenoemde Wet

bepaald, en moest de schadevergoeding bij regterlijk vonnis worden geregeld.

De Schrijver plaatst zich, in het laatste gedeelte van zijn leerrijk Werk, geheel op het terrein zijner tegenstanders, om hun betoog van de noodzakelijkheid der conversie en van het voldoende der schadeloosstelling, alsmede de voorbeelden, tot regtvaardiging aan de geschiedenis van andere Staten ontleend, uitvoerig te wederleggen.

Het Boek is een Oppositiegeschrift. Men zal dit niet onnatuurlijk vinden, wanneer men herdenkt, welk voornaam deel de Heer D. had in het betwisten der ontworpene conversie. De Heer D. koos den hedendaagschen, oorspronkelijk te *Londen* en *Parijs* geformeerden, oppositietoon, die, zoo ik mijn oor mag vertrouwen, niet behoort tot die tegenklanken of dissonanten, welke in den grondtoon oplossing vinden. Ook door een beschaafd en welmeenend man gebezigd, strekt hij om afkeer of minachting te wekken. Eene, zoo mij voorkomt, steeds betreurenswaardige stemming. Doch de aanleiding, welke de verdedigers van het Gouvernement, en het Gouvernement zelf, geven, mag niet worden voorbijgezien. Voor de eigenlijke bron van hetgeen men oppositie noemt sluit men de oogen. Blind vertrouwen ten aanzien van het beleid der Staatszaken is weg. Het week voor den eisch van onzen protestantschen tijd, die tot eigen onderzoek oproept, en geene dan *redelijke* onderwerping aan gezag, d.i. niet dan op gronden, duldt. Het baat niet, dit te beklagen; men moet er zich naar schikken. Men moet de kracht ontwikkelen, berekend om er aan te wederstaan. Er wordt met het scepticisme onzer eeuw grof misbruik gepleegd; en wat geschiedt van de zijde der Regering of harer voorvechters? Men schermutselt tegen dat misbruik, alsof men dus de wezenlijke, opregte kritiek, die eene verlichte volksmeening dagelijks oefent, ontwapende. Zoolang men achter elk afkeurend oordeel eenen vijand of mededinger vermoedt; zoolang men zijne zaak met andere middelen, dan door overwigt van kennis en verstand, zoekt te dekken, zal men voeden, wat men bestrijdt. De drukpers dient een' ieder, maar niemand zóó slecht als het Gouvernement. Heeft men daarom gelijk, omdat men de drijfveren of bedoelingen zijner tegenpartij in verdenking brengt? Wanneer de Schrijver in het perk, dat hij voor edele, vrije, ronde discussie geopend achtte, louter chicane ontmoet, het is eene zware verzoeking tot die persoonlijke veete, die eenigen den Heer D. zullen verwijten, anderen zullen toejuichen. Ik

erken, het betoog wint er leven, verscheidenheid en *effect* bij; zijne juistheid heeft er ook, zooveel ik zie, niet door geleden; doch het overzigt is moeijelijk geworden, en dat dergelijke oorlog den weg tot de nakomelingschap verzekere, durf ik niet beweren.

De Heer D. herinnert zich welligt, hoe de Stukken van den Heer OSIANDER over de Nederlandsche Financiën, het beste Werk over de stoffe, werden ontvangen. Wie had toen een helder begrip van den toestand onzer geldmiddelen? Intusschen, men haalde de schouders op, en schoof de inlichting ter zijde. Men was boos. Wat zou een vreemdeling ons in onze belangen kunnen leeren? Al weigert het oogenblik, wat men er voor bestemde, men heeft daarom niet vruchteloos geschreven. Doch de gewaarwordingen van den dag mogen een Geschrift niet beheerschen, dat waardig is te blijven.

Leyden, 25 Augustus, 1842.

THORBECKE.

Twee jaren voor den mast. Lotgevallen op eene Zeereis naar de Noord-Westkust van America. Uit het Engelsch. 1ste Deel, IV en 292 bladz. IIde Deel, 344 bladz. Te Deventer, bij M. Ballot. 1842.

> ‘En ik deed eene gelofte dat ik, zoo God er mij de middelen toe verleende, iets zou doen, tot herstel der grieven en vermindering van het lijden der arme klasse van wezens, waartoe ik thans behoorde.’
> I. Deel, bl. 168.

‘Philanthropie voor den Mast,’ zal de H e i b o e r zeggen, die het Eindje Touw, onzen dapperen LUCAS voor de voeten geworpen, zoo geestig uiteendraaide, ten einde er regts en links den flaauwerts dezes tijds mede om de ooren te slaan; ‘alweder philanthropie!’ roept hij uit, wanneer deze aankondiging, wanneer het motto, dat wij aan het Werk ontleenden, hem onder de oogen komt. En toch wenschten wij, dat de Redactie van de G i d s , in plaats van ons de vermelding dezer beide Deelen op te dragen, zich tot hem had gewend om eene be-

oordeeling des Boeks; wij zouden ons zeer in den man bedriegen, zoo hij dit woord ten voordeele van JANMAAT niet ondersteund had met al de gaven van zijn hoofd en hart; slechts overeenstemming tusschen deze geeft aan den stijl het flinke, dat wij in zijne *brochure* huldigen.

Welligt echter zal het oordeel van iemand, die nooit dan als passagier den voet op het dek heeft gezet, over dit Werk niet van alle waarde ontbloot zijn, daar het doel des Schrijvers verder reikt dan alleen de belangstelling op te wekken van hen, wier te huis in een' notendop op den oceaan bestaat. Van vermetelheid in het toekennen van lof valt onze schatting ten minste vrij te pleiten, daar de juistheid dezer teekening van het scheepsleven gewaarborgd wordt door den opgang, dien het Werk zoo in *Amerika* als in *Engeland* maakte. ‘De eene druk voor, de andere druk na,’ - zegt de *Knickerboeker* van Junij, 1841, - ‘werden met voorbeeldeloozen spoed uitverkocht. Zoowel de Schotsche als de Engelsche Critici prezen het Boek om het zeerst, en de Lords der Admiraliteit bevalen, dat een exemplaar voor iedere Bibliotheek der Britsche Zeemagt zou worden aangekocht.’

Twee jaren voor den Mast zijn de vruchten eener zeereize, door den zoon van den bekenden Amerikaanschen Dichter DANA als matroos aan boord van een koopvaardijschip ondernomen, toen eene allengs dreigender verzwakking van zijn gezigt den jongman verpligtte zijne studie aan *Harvard-College* op de Hoogeschool te *Cambridge* voor eenigen tijd te staken. Zoowel het kloeke des besluits, als de keuze van den togt, getuigen van de veêrkracht, eener jeugdige Natie eigen. Kabels te hanteren, in plaats van boeken door te snuffelen, - de ongenade van wind en weder te trotsen, in stede van te waken bij de lamp, die voortbrandt, al sloeg het middernacht, - het volkslogijs in te duiken, gewend aan al de geriefelijkheden van het studeervertrek, - welk eene verandering! Eene vertroetelde jonkheid ziet er niet verbaasder van op dan van het doel der reize: geen uitstapje naar het weelderig *Italië*, geene kustvaart in den Griekschen Archipel, neen, huiden halen van *Californië, - Californië*, het weinig bekende Land, dat voor het schip, 'twelk de haven van *Boston* uitstevent, niet te bereiken valt, dan door het omzeilen van dien uithoek der nieuwe wereld, welken JACOB LE MAIRE, volgens den *Spiegel der Australische Navigatie*, ‘den 29sten Januarij, 1616, ontdekte, en ter eere des Stadts van *Hoorn, Capo de Hoorn* noemde.’

Vergeef mij de onwillekeurige herinnering aan de glorierijke jeugd van ons Volk, - en keer met ons naar den *Yankee* terug.

Dezelfde degelijke zin, welke den jongen kweekeling der Muzen voor den dwazen trots bewaarde niet te willen arbeiden, wanneer vrije lucht, beweging, een ruimer verschiet vooral, hem genezing van zijne eigenaardige kwaal beloofden, - dezelfde degelijke zin, welke hem aanspoorde in de koopvaardijvaart van meet af te beginnen, wanneer het blijken mogt, dat hij eene andere loopbaan zou moeten kiezen dan die zijner geliefde Letteren, - dezelfde degelijke zin maakt de verdienste van den stijl des Boeks uit. In plaats van den poëtischen Student, dien gij verwacht, treft gij een praktisch Burger aan. Niemand misduide de uitdrukking, niemand vermoede een gebrek, den maatschappelijken toestand der Vereenigde Staten eigen, waar wij eene individuële deugd des Schrijvers wilden huldigen. R.H. DANA, JR. behoort niet tot diegenen van zijn volk, welke alles in cijfers willen brengen; - onlangs kwam ons een bundel Amerikaansche Predikatiën ter hand, waarin bijbelteksten tot motto's van vertoogen over den handel dienden! - R.H. DANA, JR. heeft open oog en oor voor de schoonheden der Natuur, - en de herinneringen, van de plaatsen, welke hij bezoekt, onafscheidelijk, vinden weêrklank in zijn hart. Maar sober in aanhalingen uit Grieksche en Latijnsche Schrijvers, waarmede gestudeerden anders zoo gaarne een onbeduidend verhaal opluisteren, plooit zich de jeugdige Akademieburger geheel naar zijnen nieuwen toestand, en geeft hij de indrukken, door dezen op hem gemaakt, weder met dezelfde trouw, welke zijne vorming in de School der Ouden hem leerde waarderen. Wij hebben in lang geen Boek gelezen, dat zoo eenvoudig, dat zoo mannelijk, dat zoo waar, - hooger nog! - dat zoo menschlievend geschreven is, - het legt eene voortreffelijke getuigenis van zijn gemoed af!

Wij zullen trachten dit door eenige proeven te staven; mogten deze, het hoofddoel des Schrijvers in het licht stellende, ook ten onzent sympathie opwekken voor eenen te zeer veronachtzaamden, te dikwijls miskenden stand, onze moeite zou nooit aangenamer vergolden zijn.

Eerst een bewijs - al zoudt gij ons daarom ook van inconsequentie beschuldigen, - dat onzen Schrijver het dichterlijke bloed zijns vaders door de aderen vloeit:

‘Een der Onderofficieren over de *Sandwich*-eilanders, - aan boord van het kleine vaartuig de *Loriotte*, - was het echtste

voorbeeld van een volmaakt Engelsch matroos, dat ik ooit aangetroffen heb. Hij was als jongen aan boord gekomen, had zeven jaren als leerling gediend, zoo als de Engelsche matrozen verpligt zijn, en was thans vier of vijf en twintig jaren oud. Hij was lang; maar dit bespeurde men eerst als hij nevens anderen stond, want zijne breede schouders en borst deden hem slechts weinig boven de middelmatige gestalte schijnen. Zijne borst was even gewelfd als breed; zijn arm als die van een H e r c u l e s ; en zijne hand - “de vuist van een' matroos - ieder hair een kabelgaren.” Met dat al had hij een zeer vriendelijk lagchend gelaat. Zijne wangen waren fraai bruin; zijne tanden schitterend wit; zijn gitzwart hair golfde in losse krullen om zijn hoofd en fraai gevormd open voorhoofd; en zijne oogen zouden voor eene hertogin den prijs van diamanten zijn waardig geweest, om hunnen glans. Wat de kleur betrof, deze was - even als (de borstels) van het varken van den Ier, dat niet staan bleef om ze te laten tellen - onbepaalbaar, daar elke verandering van stand en licht er eene andere tint aan gaf; maar de heerschende kleur was zwart, of althans bijna zwart. Zoo, met zijn wel vernisten zwarten zeildoekschen hoed, achter op het hoofd gezet; zijne lange, bijna tot de oogen nederhangende lokken; zijn wit hemd en broek, blaauw baaitje en los omgeslagen zwart zijden halsdoek, was hij een heerlijk model van mannelijke schoonheid. Op de breede borst had hij een “afscheidstooneel” geprikt; - een zeilreê liggend schip, eene sloep aan het strand en een meisje met haar beminden matroos, die elkander vaarwel zeiden. Daaronder stonden de voorletters van zijn' eigen naam, en nog twee letters van een' naam dien hij zeker beter zal hebben gekend dan ik. Dit was zeer goed gedaan, door iemand te *Havre*, die er zijn hoofdwerk van maakt. Op zijn' eenen zwaren arm had hij de kruisiging en op den anderen het “onklaar anker” geprikt.’

I. Deel, bl. 135 en 136.

‘Men zal het welligt vreemd vinden,’ voegt DANA er bij, nadat hij nog in vlugtige trekken heeft geschetst, hoe die borst, zoo bij goed als bij kwaad weder, aan boord zijn gewigt in goud waardig was; ‘men zal het welligt vreemd vinden, dat ik in zoo vele bijzonderheden treed bij de beschrijving van een onbekend zwervend zeeman, dien ik welligt nooit weder zal zien, en om wien zich niemand bekommert; maar het is zoo, men ziet soms menschen, onder alles behalve belangrijke

omstandigheden, maar die wij, om welke reden het ook zij, nooit weder vergeten.’ Wanneer iemand zoo goed omtrekt als onze Schrijver, dan is de verontschuldiging overbodig; maar over de oorzaak dier belangstelling veroorlove men ons eene gissing. Wij zouden haar veredelden schoonheidszin achten, wanneer ook hier, even als bij eigene ondervinding van dien aard, de figuur niet tevens de bevalligste type van zijnen stand opleverde, welke dichterlijke verbeelding zich scheppen kan. Hier is jeugd, - hier is kracht, - hier is liefde, - hier zien wij den matroos zoo als hij zijn moest; - helaas! dat het Boek van DANA voor ons ligt, om ons te overtuigen, hoe dikwerf en hoe droevig het werkelijke scheepsleven met het geïdealiseerde in strijd is!

Wij willen onzen Zeeman andermaal zelven laten spreken; het is de beschrijving eener dubbel gereefde marszeilskoelte, zoo als zij er van de breedte der *West-Indiën* tot binnen de *Bermudas* twee of drie hadden:

‘Een fraaije achtermiddag; allehands aan het werk, zoo in het tuig als op het dek; eene vlugge koelte, het schip scherp bij den wind en de klapmutsen met de geitouwen neêrgehaald. - Later in den namiddag: de koelte neemt toe, het schip haalt over en de lucht voorspelt wind. Het schuim begint over den bak te spatten, en besproeit de garens, welke de jongens bezig zijn te knoopen: - zij worden opgekluwd en beneden geborgen. - De stuurman doet vroeger dan gewoonlijk van het werk afbreken en het dek opredderen, en gelast een' man, die boven aan het werk is geweest, bij het afkomen den bovenbramreep te loefwaard over te nemen. De zijpardoens worden stijfgezet, en eene talie geslagen op het bakstag van den spaanschen ruiter - een der jongens maakt het bovengrietje vast - de kok begrijpt dat er “smerig werk” voor den boeg is, en heeft de schafting vroeg gereed - de stuurman gelast wacht om wacht te schaften, en niet als naar gewoonte allehands - onder het schaften hoort men het wachtsvolk de bovenbramzeilen bergen. - Op het dek gekomen bevindt men dat het harder waait, en er eene leelijke zee voorin is beginnen te loopen. - In plaats van, gedurende den platvoet, allehands op den bak, aan het rooken, zingen en sprookjes vertellen, gaat eene wacht naar beneden en in kooi, met de woorden dat het een vuile nacht wezen zal, en een paar uren slaaps niet te versmaden zijn. De lucht is zwart en wild; de wind zet op, en het schip werkt zwaar tegen de hooge zee

in, die over den bak breekt en langs het boord naar achter stroomt. Er wordt intusschen geen zeil meer geborgen; want de kapitein is een volhouder en staat, even als alle volhouders, vooral op zijne bramzeilen. Ook maakt het bramzeil het verschil uit tusschen eene koelte en een stoker. Als er een bramzeil bijstaat is het maar eene koelte, schoon ik ze bij ons heb zien staan boven een gereefd marszeil, als de boegspriet half onder water was, en het aan lij tegen boord knie hoog stond. Met de acht glazen wordt er van geen reven der marszeilen gesproken, en de wacht gaat beneden, met het bevel “op stootgarens te blijven.” Wij gaan naar kooi, al vloekend op “den oude,” omdat hij niet bij het verwisselen van de wacht liet reven, maar het heeft uitgesteld; zoodat er nu overal gemaakt en eene geheele wacht beneden afgebroken worden zal. Wij gaan dus naar kooi “met alles bij” en houden ons wakker, zeggende dat het de moeite niet waard is te gaan slapen om toch weder gepord te worden. - De wind fluit over het dek; het schip werkt zwaar, en kraakt en kreunt en stampt tegen de hooge zee, die tegen den boeg aanslaat als in eene klip. De flaauwe lamp in het logijs slingert heen en weder; al het goed “raakt driftig” en dwaalt naar lij. “Denkt die bobbekop van een tweede stuurman dan nooit zijne bramzeils te bergen! Hij zal er den boel gaauw uit hebben” zegt de oude WILLEM, die altoos pruttelt, en, even als de meeste oude matrozen, niet gaarne ziet dat een schip mishandeld wordt. - Een oogenblik later wordt echter het bevel gegeven, - “ay, ay, stuurman!” van den bak; - het tuig wordt op het dek neêrgesmeten, men hoort het fladderen van een zeil boven, en het korte, snelle opzingen van het volk aan de geitouwen. “Daar bergt hij zijn voorbramzeil” - Wij lagen allen volkomen wakker, en hoorden alles wat er omging, even goed als of wij op het dek waren. - Van top wordt eene welbekende stem gehoord, die den stuurman toeroept, de loefbras stijf te halen - “Halloo, daar is S** boven, om het zeil vast te maken.” - Hierop volgt het nedersmijten van touwwerk regt boven onze hoofden, en een lang uitgehaald gezang en het ratelen van ringen verkondigt het bergen van den buitenkluiver - De tweede stuurman houdt het groot bramzeil bij, tot er eene zware zee overkomt, en over den bak heen spoelt als of de geheele oceaan aan boord geslagen ware; toen een verder afgelegen rumoer bewees dat ook dat zeil geborgen werd. Dit gedaan zijnde ligt het schip gedurende eenigen tijd iets gemak-

kelijker; er worden twee glazen geslagen en wij pogen een weinig te slapen. Maar, daar hebben wij het - bang, bang, bang, op het luik - “Overal, overal daar!” wij springen uit de kooijen, voorzien ons van duffelsch baatje en zuidwester, en snellen den trap op - de stuurman is er voor ons en staat op den bak te schreeuwen als een loeijende stier; de kapitein schreeuwt op het halfdek, en de tweede stuurman staat middenscheeps te gillen als eene hyëna. Het schip ligt half overzijde, met het lijboord te water, den bak in een bed van schuim - al het loopend touwwerk is losgeworpen en spoelt over het dek heen en weder; de marszeilen worden op den rand gestreken, en slaan tegen de stengen aan; de stuurboordswacht is bezig met het uithalen van de riftalies van het grootmarszeil. Onze wacht haalt die van het voormarszeil uit, entert op om er twee reven in te nemen, en de fok te reven; en wedijvert met de stuurboordswacht, wie haar marszeil het eerst weder zal geheschen hebben. Allehands regelen zich aan den grooten hals; en terwijl eenigen den kluiver vastmaken en het voorstengestagzeil hijschen, steken wij kruiszeilsgasten twee reven in het kruiszeil en zetten bij. Alles vast zijnde, is het: “De wacht naar beneden!” en wij gaan naar kooi om de rest van den tijd, welligt nog anderhalf uur, door te slapen. Gedurende de geheele honden- en een gedeelte van de dagwacht, blijft het hard doorwaaijen; maar tegen het aanbreken van den dag begint de koelte aanmerkelijk te bedaren; wij steken een rif uit de marszeilen en zetten er de bramzeilen boven op; en, met de zeven glazen, als het volk opkomt voor het ochtendschaften, worden ook de andere reven uitgestoken; het volk wordt aan de vallen gezet, de kluiver geheschen, en alles weder in behoorlijke orde gebragt.’

II. Deel, bl. 283-287.

‘Werk, werk, werk!’ is hier het deel van JANMAAT, - een arbeid, die waarlijk scherp afsteekt bij de dichterlijke uitdrukkingen: zee en storm te verkeeren in dienaren van onzen wil, - doch men wane niet, dat DANA zich daarover uit naam der matrozen beklaagt. Vergelijkenderwijze gesproken, is hun lot in dit opzigt niet harder dan dat van den daglooner, of den handwerksman aan den wal, die slaven en slooven van den ochtend tot den avond, en echter ook niet verder komen, - JANMAAT heeft boven deze den onbekommerden kost vooruit! En wat de verveling betreft, - de plaag, welke vooral bij de uitreize en bij het heen en weder zeilen langs de kust van *Ca-*

lifornië over het volkslogijs van *de Pelgrim*' hangt, - 'een schip vooruit!' - en de daarmede ontvangene oude nieuwsbladen uit het Vaderland, - zie II. Deel, bl. 128, want wij mogen niet alles uitschrijven, - de kreet: 'Land! land!' - al is de kust nog zoo onherbergzaam en het verschiet nog zoo weinig aanlokkelijk, - zie II. Deel, bl. 249, eene regt fraaije passage, - die beide afwisselingen volstaan doorgaans, om het scheepsvolk weder dag aan dag, en weken lang, ja zelfs maanden, op nieuw denzelfden arbeid te doen verrigten; - er is een hemelsbreed onderscheid tusschen de eischen onzer verfijnde beschaving en die van den betrekkelijken natuurstaat van den matroos. Wij willen verder gaan. DANA heeft ons in dit Boek toestanden en tooneelen beschreven, voor welker genot wij een jaar onzes levens zouden veil hebben. Wilt gij eenige weinige voorbeelden? De albatros, sluimerende op de golven, - het verlies van den jongen Engelschman, wiens lijk zij in zee vergeefs zochten, - het eiland van *Robinson Crusoë, Juan Fernandez*, verheerlijkt door het genie van DE FOE, - het verblijf op de kust van *Californië* (hoe zwaar het inschepen der huiden ook vallen mogt), veraangenaamd door de afwisseling van Spaansche zeden, - de kennismaking met den trouwhartigen Sandwich-eilander HOOP, het beklagenswaardige slagtoffer der Europesche losbandigheid, - en wat wij het eerst van alles hadden moeten noemen: de stormen, die geheimzinnige magten der Natuur, altoos verscheiden, maar ook altijd verschrikkelijk, hetzij zij bij *Point Conception* (II, 63) uit eenen helderen hemel teisteren, hetzij zij u bij *Kaap Hoorn* (II, 239) uit den nacht der Pool aangrimmen!

Eene enkele proeve van de gezigten, welke de zee op de hoogte der laatste oplevert, - gij zult er al het schoone van genieten, zonder dat u, als de schepelingen, het schrikkelijke huiveren doet:

'Heden ging de zon helder op, maar hare baan aan den hemel was te laag om eenige warmte te geven, of onze zeilen en tuig te doen ontdooijen; intusschen was het ons ten hoogsten aangenaam haar weder te zien; en wij hadden eene doorstaande gereefde marszeilskoelte uit het westen. De dampkring, die vroeger helder en koud geweest was, begon de laatste uren vochtig te worden, en was onaangenaam nat en kil; en de man, die van het roer kwam zeide dat hij den kapitein tegen den "passagier" had hooren zeggen, dat de thermometer sedert den morgen verscheidene graden gedaald was, waarvan hij

geene andere verklaring wist te geven, dan door aan te nemen dat er ijs in onze nabijheid wezen moest; alhoewel dit, op deze breedte en in dezen tijd van het jaar, als iets ongehoords moest worden beschouwd. - Ten twaalf ure gingen wij naar beneden, en hadden juist gedaan met schaften, toen de kok zijn hoofd door het luik stak, en ons toeriep op het dek te komen, om het fraaiste gezigt te hebben dat wij ooit hadden gezien. “Waar ergens, kok?” vroeg de eerste die boven kwam. “Aan bakboord vooruit.” En daar zagen wij, op den afstand van verscheidene mijlen, eene zeer groote onregelmatige massa op den oceaan drijven, de top en spitsen met sneeuw bedekt, en het midden van eene donkere indigokleur. Dit was een ijsberg, en wel een van de grootste soort, naar het zeggen van één van het volk, die in den noordelijken oceaan geweest was. Zoo ver het oog reikte was de zee, in alle rigtingen, donkerblaauw; de zeeën liepen hoog en glinsterden in het licht; en in het midden daarvan lag het hooge, bergachtige eiland, met zijne holten en valleijen diep beschaduwd, en de punten en spitsen schitterende in de zon. Wij stonden weldra allen op het dek, het schouwspel aan te zien, en gaven op onderscheidene wijzen onze bewondering van het schoone en trotsche tooneel te kennen. Maar geene beschrijving is in staat een denkbeeld te geven van het vreemde, het schitterende en het waarlijk verhevene van dit gezigt. De grootte van het voorwerp - want het was tusschen de twee en drie mijlen in omvang en verscheidene honderde voeten hoog, - de langzame beweging, bij het rijzen en dalen van den grondslag in het water, en het slingerend wiegelen der hooge toppen tegen de wolken; het breken der zeeën op de zijden, die den voet in een bed van schuim hielden; en het donderende geluid en gekraak, waarmede de zware stukken afbraken en nederstortten; dit alles, te zamen met de nabijheid, welke een zeker gevoel van bezorgdheid opwekte, vereenigde zich om het een wezenlijk verheven karakter bij te zetten. Het ligchaam van het eiland was, zoo ver ik opgemerkt heb, donkerblaauw van kleur, het onderste deel omkorst met bevroren schuim; en, daar het tegen de kanten en toppen doorschijnend werd, ging de kleur langzamerhand van indigo tot sneeuwwit over. Het scheen langzaam naar het noorden te drijven; zoodat wij er een weinig voor uit onzen koers weken. Het bleef den geheelen namiddag in ons gezigt; en toen wij ons aan lij er van bevonden werd het stil, zoodat wij het grootste gedeelte van den nacht er zeer

digt onder bijgedraaid bleven liggen. Ongelukkig was er geene maan; maar het was een heldere nacht, en wij konden duidelijk de lange regelmatige beweging der verbazende massa onderscheiden, alzoo wij hare kanten langzaam over den sterrenhemel zagen rijzen en dalen. Gedurende onze wacht hoorden wij onderscheidene malen een zwaar gekraak, met een geluid alsof het de geheele lengte van den ijsberg doordrong; en er rolden met een donderend geluid verscheidene zware stukken af, en plompten dof in de zee. Tegen den morgen kwam er eene stijve koelte door, en wij brasten vol, lieten den ijsberg achteruit, en met het aanbreken van den dag was hij uit ons gezigt.'

II. Deel, bl. 208-211.

Voorzeker, de wereld buiten het schip biedt verscheidenheid te over aan, wanneer slechts de wereld binnen de houten wanden niet bijwijlen zoo ondragelijk was! DANA, wij haasten ons het te zeggen, om den HEIBOER en allen, die, als hij, op zee zijn geweest, gerust te stellen, DANA legt in het laatste Hoofdstuk van dit Boek, ten gevolge zijner scheepsondervinding, rondborstig de verklaring af, dat hij geen bevel over een vaartuig op zich zou willen nemen, indien hem de bevoegdheid niet toegekend was, des noods *ligchamelijke straffen* op te leggen! Of daarentegen bij ons de voorbeelden van misbruikt gezag ontbraken! - of zij zeldzaam waren! - of, bij eene andere regtspleging dan de Amerikaansche, de matrozen ten onzent grootere kans hadden op hunne billijke klagten te worden verhoord! Hoe gaarne zouden wij het verzekeren! Maar zooverre onze weinige ondervinding, zooverre ons hooren zeggen reikt, gelooven wij geen beter werk te kunnen doen, dan zijn welsprekend aandringen op humaniteit ter lezing aan te bevelen en van harte toe te juichen. Jong republikein als hij is, zou hij gaarne aan ieder boord het bewijs vinden, dat eene éénhoofdige regering tevens eene vaderlijke kan zijn; het is dit doel van het Boek, het is de deugd van den jongen Schrijver, welke er ons, doch wat zegt dit? welke er *Engeland* en *Amerika* zoo hoog mede doet ophebben! Wat hem het regt geeft tot de klagte, waarmede hij zijn Werk eindigt, tot de hartelijkste pleitrede voor de beschaving der matrozen, welke wij immer lazen, wat is het anders dan een gruwel, met welks mededeeling wij onze proeven willen besluiten?

Een der matrozen, SAM, moet de kwade luim des Kapiteins misgelden, die twist heeft gehad met den Stuurman, welke

hem verweet, dat hij het scheren van eenen Spaanschen takel geleerd had van iemand, *die zeeman was*; SAM wordt, in het ruim, geslagen, onder voorwendsel, dat hij den Kapitein heeft toegesnaauwd. De man ontkent, maar het baat hem niet. ‘Antwoord, of gij het ooit weêr zult doen,’ zegt kapitein T., ‘antwoord op mijne vraag, of ik zal u in het want laten binden! Ik zal u laten ranselen, bij G.d.’

‘“Ik ben geen negerslaaf” zeide SAM.

“Dan zal ik het u maken” riep de kapitein, die naar het luik kwam en op het dek sprong, zijn' rok uittrok, de hemdsmouwen opstroopte en den stuurman toeriep: - “Haal dien kerel naar boven, stuurman! Haal hem op! Sjor hem in het want! Ik zal u allen leeren wie meester aan boord is.”

“Het volk en de stuurlieden volgden den kapitein op het dek, en, na herhaalde bevelen, greep de stuurman SAM aan, die geen' tegenstand bood, en bragt hem naar den valreep.

Waarom zult gij dien man laten slaan, kapitein?” vroeg JAN, de Zweed.

“Op het hooren van deze vraag keerde de kapitein zich naar hem toe, maar, wetende dat hij driftig en vastberaden was, gelastte hij den stuurman de boeijen boven te brengen, riep RUSSELL om hem te helpen, en ging op JAN toe.

Laat mij met vrede” zeide JAN. “Ik zal mij gewillig in de boeijen laten zetten. Gij behoeft geen geweld te gebruiken.” “Hierop stak hij de handen uit, de kapitein legde er de boeijen aan, en zond hem naar het halfdek. Inmiddels was SAM in het want gesjord; dat is, tegen de hoofdtouwen gezet, met de polsen daar aan vast gebonden; het baaitje uitgetrokken en met ontblooten rug. De kapitein stond voor op het halfdek, eenige weinige voeten van hem verwijderd, en iets hooger, om een' goeden zwaai te hebben; hij hield de bogt van een dik, zwaar end touwwerk in de hand. De stuurlieden stonden om hem heen, en het volk schoolde voorop zamen. Al deze toebereidselen deden mij duizelig worden, en ik was, in mijn' toorn en opgewondenheid, op het punt van flaauw te vallen. Een man, een menschelijk wezen, naar Gods beeld geschapen. - Vastgebonden en geslagen als een beest! - Een man met wien ik maanden aaneen had geleefd en gegeten, en dien ik bijna zoo goed kende als mijn broeder. - Mijne eerste en bijna onwederstaanbare gewaarwording was tegenstand. Maar wat kon er worden gedaan? Daartoe was de tijd voorbij. De beide beste matrozen waren vastgebonden, en daar waren er,

behalve ik zelf, slechts twee, en een kleine jongen van tien of twaalf jaren. Aan de andere zijde stonden, behalve de kapitein, drie stuurlieden, de hofmeester, de agent en de klerk. Maar, de overmagt eens daargelaten, wat kunnen de matrozen doen? Zoo zij zich verzetten is het opstand; en behalen zij de overwinning en nemen het vaartuig in, dan is het zeeroof. Als zij zich ooit overgeven, hebben zij hunne straf te wachten; en doen zij het niet dan zijn zij voor hun geheele leven zeeroovers. - Als een zeeman zich tegen zijn' bevelhebber verzet, verzet hij zich tegen de wet; en de eenige keus die hem overblijft is die tusschen onderwerping of zeeroof. - Hoe erg het ook was, het moest worden gedragen: daarvoor komt een matroos aan boord. - De kapitein zwaaide het end over zijn hoofd, boog zich om er meer kracht aan mede te deelen, en liet het op den rug van den armen man nederkomen. Een-tweetot zes maal. “Zult gij mij ooit weder toesnaauwen?” De man kromp van pijn maar sprak geen woord. Nog drie maal. Dit was te veel, en hij murmelde iets dat ik niet verstaan kon; dit deed hem zoo veel krijgen als hij kon doorstaan, waarop de kapitein gelastte hem los te snijden een dat hij naar voren zou gaan.

“Nu het is uwe beurt” zeide de kapitein, zich naar JAN begevende, en hem de boeijen afnemende. - Zoodra deze los was liep hij vooruit, naar den bak. “Breng hem achteruit” riep de kapitein. De tweede stuurman, die een kameraad van JAN was geweest, bleef stil middenscheeps staan, en de opperstuurman stapte langzaam naar voren; maar onze derde stuurman, die zijn' ijver wilde ten toon spreiden, sprong vooruit, over het braadspil, en greep JAN aan; doch deze wierp hem van zich af. Op dit oogenblik had ik werelden willen geven, voor de mogelijkheid om den armen man bij te staan; maar het was vruchteloos. De kapitein stond voor op het halfdek, bloots hoofds, met van woede bliksemende oogen en een vuurrood gelaat, het end te zwaaijen, en riep den stuurlieden toe “sleept hem naar achter! - Grijpt hem aan. Ik zal hem wel *zoet* krijgen, enz. enz.” De stuurman begaf zich thans vooruit en zeide bedaard aan JAN, dat hij naar achter zou gaan; en deze, inziende dat geen tegenstand baten kon, wierp den schoftigen derden stuurman van zich af, met de woorden dat hij wel zelf naar achter zou gaan, en men hem niet behoefde te slepen. Hij ging naar den valreep en stak de handen uit; doch toen de kapitein hem begon vast te binden, was zijn bedaardheid ten einde, en hij begon tegenstand te bieden; maar daar

de stuurman en RUSSELL hem vasthielden, was hij weldra vastgesjord. Toen dit gedaan was, wendde hij zich naar den kapitein om, die, met opgestroopte mouwen, gereed stond om hem de slagen toe te brengen, en vroeg hem waarom hij moest geslagen worden. “Heb ik ooit geweigerd te werken, kapitein? Heb ik mij ooit achteraf gehouden, of brutaal geweest, of mijn werk niet gekend?”

“Neen” antwoordde de kapitein; “daarvoor sla ik u niet; ik sla u voor uwe bemoeijing, voor uw vragen.”

“Mag dan een man hier geene vraag doen, zonder geslagen te worden?”

“Neen” brulde de kapitein. “Niemand zal hier aan boord den mond open doen, dan ik,” en begon hierop de slagen toe te brengen, zich bij elken slag half omwendende, om er de volle kracht aan bij te zetten. Naar mate hij voortging werd zijne drift al heviger; hij danste op het dek, en riep uit, onder het zwaaijen van het end: “Wit ge weten waarom ik u sla? Ik zal het u zeggen. Het is omdat ik het wil doen! Omdat ik het wil doen! Het is mijn goedvinden zoo! Dat is de reden waarom ik het doe!”

“De man kromp van pijn, tot hij het niet langer kon uitstaan, en een kreet deed, bij buitenlanders meer algemeen dan bij ons: - O, JESUS CHRISTUS! O, JESUS CHRISTUS!”

“Roep niet om JESUS CHRISTUS” schreeuwde de kapitein: “*die kan u niet helpen; roep kapitein T - aan*. Hij is de man! Hij kan u helpen! JESUS CHRISTUS kan u nu niet helpen.”

Bij deze woorden, die ik nimmer zal vergeten, liep mij eene koude rilling door de aderen. Ik kon het niet langer aanzien. Misnoegd, duizelig en vol afschuw, keerde ik mij om, leunde over de regeling en keek in het water. Eenige snelle gedachten omtrent mijn' eigen toestand, en het vooruitzigt op toekomende wraak, vlogen mij door het hoofd; maar het vallen der slagen en het geschreeuw van den man bragten mij dadelijk weder tot het tegenwoordige terug. Eindelijk hielden zij op, en toen ik mij omkeerde zag ik dat de stuurman hem, op een' wenk van den kapitein, losgesneden had. Nagenoeg op het dek nedergebogen van pijn, ging de man langzaam naar voren en begaf zich naar het logijs. Al de overigen stonden stil op hunnen post, terwijl de kapitein, opgezwollen van woede en van het belang van hetgeen hij had gedaan, op het halfdek heen en weder stapte, en ons telkens als hij vooruit kwam, toeriep: “Gij hebt het gezien! Gij ziet

waar ik u thans heb, en weet wat u te wachten staat!” - “Gij hebt u in mij bedrogen. Gij wist niet wien gij voorhadt. Nu weet gij wie ik ben.” - “Ik zal u op uw voorman zetten, allen, zoo als gij daar zijt of ik zal u allen ranselen, voor en achter, van den jongen af.” - “Nu hebt gij een drijver over u! Ja, een *slaven-drijver*, een *neger-drijver*. Ik wil zien wie mij zeggen durft dat hij geen negerslaaf is!” Met deze en dergelijke uitdrukkingen, alle even zeer geschikt om ons tot bedaren te brengen, en alle vrees voor toekomende onaangenaamheden weg te nemen, hield hij ons tien minuten bezig en begaf zich toen naar beneden. Kort daarna kwam JAN achter uit, met zijn, in alle rigtingen gestriemden, vreesselijk gezwollen blooten rug, en vroeg den hofmeester om aan den kapitein zalf of balsem te vragen, om er op te leggen. “Neen” riep de kapitein, die hem beneden had gehoord; “zeg hem dat hij zijn hemd aan trekke; dat is het best voor hem; en mij met de sloep aan den wal brenge. Hier aan boord gaat er niemand ziek op in.” Daarop riep hij RUSSELL, en gelastte hem dat hij deze twee man met nog twee anderen in de sloep nemen zou, om hem aan land te brengen. Ik viel mede. De twee man konden naauwelijks hunne ruggen buigen, en de kapitein riep hun toe: “Haal op! haal op!” maar ziende dat zij hun best deden, liet hij hen verder met rust. De agent zat achter in; gedurende den geheelen togt - een goed uur gaans ver - werd er geen woord gesproken. Wij kwamen aan land; de kapitein, agent en stuurman begaven zich naar het huis, en lieten ons aan de sloep. Ik bleef er bij, met den anderen matroos, en JAN en SAM wandelden langzaam weg, en zetteden zich op de klippen neder. Zij spraken eenigen tijd te zamen, maar scheidden eindelijk van elkander, en gingen ieder op zich zelf zitten. Ik was bang voor JAN. Hij was een vreemdeling, van een hevig gestel, en leed zwaar. Hij had zijn mes bij zich, en de kapitein moest alleen naar de sloep komen. Maar er gebeurde niets, en wij gingen bedaard naar boord terug. De kapitein was waarschijnlijk gewapend; en had een hunner de hand tegen hem opgeheven, dan hadden zij geen ander uitzigt gehad dan de vlugt, om in de bosschen van *Californië* van gebrek om te komen, of gevangen te worden genomen door de soldaten en Indiaansche bloedhonden, welke de toezegging van eene belooning van twintig dollars op hen zou hebben afgezonden.’

I. Deel, bl. 161-167

Is het wonder, dat sedert, aan boord van *de Pelgrim*, de harmonie tusschen bevelhebber en scheepsvolk verbroken was; is het wonder, dat DANA zijne stem ten voordeele van deze zoo dikwijls verguisde menschenklasse ophief? Hoe rijst hij in onze schatting door de onpartijdigheid, waarmede hij voortgaat JANMAAT te teekenen, - lof en laster, - in zijn geduld, - in zijne volharding, - in zijne uitspattingen op de kust van *Californië*, in zijne moedeloosheid op de overlange tehuisreize, - in TOM HARRIS, en in GEORGE P. MARSH, - ja, tot in den ruwen oorlogsmatroos, die, met hem, in den nacht, op de *Alert*, onder den keerkringshemel uitgeënterd, terwijl hij het schip bewonderende gadesloeg, - eene meesterlijke beschrijving(1), - de marmeren zeilen beschouwende, half bij zich zelven zeide: 'Hoe stil doen zij hun werk!' - Hoe rijst hij in onze schatting, liever nog, hoe neemt de jonge DANA ons als een broeder voor hem in, wanneer hij, aan het einde van zijn Boek over de middelen ter verbetering van het lot der matrozen sprekende, dit in hunne beschaving aanwijst, maar den grondslag van deze niet in het verstand, maar in het harte zoekt! Amerikaan, *Yankee* als hij is, treft gij in hem geen' pleitbezorger aan dier Maatschappijen ter Verspreiding van Kennis, welke beweren, dat deze synoniem is met Deugd, geen' ijveraar voor die stelsels ter Verlichting, onlangs door een Engelsch Dichter geestig gehekeld in de regels:

> And some new patent-system will impart
> The noblest knowledge to the paltriest heart.

Het Woord Gods moet, volgens hem, het beginsel van alle wijsheid zijn!

'De ongebondenste matroos van ons schip vroeg eens, op een' zondagmorgen, aan een der jongens, hem zijn' bijbel te leenen. De jongen antwoordde dat hij dit wel wilde doen, maar bang was dat de andere er mede spotten zou.

"Neen!" was het antwoord van den matroos: "ik spot nietmet God-almagtig!" deze denkwijs is onder de matrozen zeer algemeen, en een zeer goede grondslag voor godsdienstige beschaving.'

II. Deel, bl. 340.

BRANDT schetst ons DE RUITER als 'beginnende nooit zeegevecht voor dat hy Godt eerst in zyn kajuit om Zyn hulp en zeegen hadt aangeroepen;' - heeft het voorbeeld, ons door den

(1) II^{de} Deel, bl. 263, 265.

eenige in onzen roemrijksten tijd gegeven, vrucht gedragen? is die geest heerschende gebleven op onze vloot? - Dichters! geen matrozenarbeid zonder zang; maar wanneer hebt gij er naar gestreefd, dien ruwen hoop te beschaven door de klanken uwer lier, - waar zijn de liedjes, vol kracht en kern als zij? Hoe, zoudt gij blind en doof wezen voor eenen stand, die ons Volk zoo eigenaardig schetst? - Letterkundigen! geene reize naar de Oost, zonder op de kist of op het dek doorwaakte nachten; maar welke verhalen uit onzen heldentijd hebt gij geschreven, burgerlijk, inheemsch genoeg, om door de wakkere gasten te worden begrepen? En echter vloeide de rolle onzer historie over van bewijzen van elken moed, van iedere deugd! - Leeraars van de Godsdienst! och, dat enkelen uwer ten minste, overtuigd van den al te flaauwen toon onzer traktaatjes, - een scheepsjongen eischt andere lectuur dan eene keukenmeid, - het niet beneden zich achtten bijwijlen het woord te rigten tot hen, wier gemoed, door hunne ervaring, ontvankelijker is dan het onze voor de vruchtbare waarheid, dat God dezelfde is in de Natuur als in de Openbaring, dat CHRISTUS, die de wateren van het Meer van *Galilea* stilde, het ook onze driften doet!

Mogt het Ministerie onzer Marine, mogten de Reederijen onzer koopvaardijvloot, bijdragen ter verspreiding van dit Boek; de uitmuntende vertaling, door eenen onzer verdienstelijkste Zeeöfficieren geleverd, geeft het er aanspraak op. Het heeft aan de talentvolle hand, die het overbragt, het dubbele voordeel te danken: ‘leesbaar te zijn op het volkslogys en in den bak,’ daar de eigenaardige termen bewaard bleven; en den letterkundige een verrassend blijk op te leveren, hoe onuitputtelijk rijk de Nederlandsche taal is, waar behoefte, waar ontwikkeling van leven, hare mijnen opdelft, hare ertsen loutert, haar metaal smeedt, het polijst en het munt.

Ware men zeker, dat g o e d e B o e k e n ten onzent den verdienden opgang maken, dan had de Uitgever, wiens papier en druk weinig te wenschen overlaten, ons waarschijnlijk, in plaats van eene steendrukplaat, eene gravure gegeven.

Johannes de Boetgezant, door *J. van den Vondel*. Met aanteekeningen van *J.M. Schrant*. Leyden, bij J.H. Gebhard en Comp. 1840.

De voortdurende belangstelling, welke VONDEL's Dichtwerken bij ons geletterd publiek ondervinden, spoorde reeds vroeger dezen en genen onzer Letterkundigen aan, die poëzij als die van eenen klassieken Schrijver te bestuderen, en op nieuws uit te geven, vergezeld van aanteekeningen, welke het duistere in taal en onderwerp moesten ophelderen. De *Johannes de Boetgezant* bekleedt onder VONDEL's Dichtstukken eene eervolle plaats, en dit noopte den Hoogleeraar SCHRANT daarvan eene zoodanige uitgave, *rijk voorzien van aanteekeningen*, te bearbeiden. De waarde dier uitgave is thans het onderwerp onzer beschouwing; die van het Dichtstuk zelf ligt buiten ons bestek.

Eene *Voorrede*, of liever Inleiding, is bestemd, om ons met den aard en inhoud van dit Gedicht, de schoonste plaatsen daarin voorhanden en de wijze van bewerking bekend te maken. Dit wordt gedaan, eenvoudig, duidelijk en naauwkeurig; en toch, wij hadden van den Heer SCHRANT iets meer verwacht; geene hoogdravende loftuiting op den Dichter of zijn Werk, neen, maar een onderzoek in hoeverre des Dichters subjectief gevoel in dit Dichtstuk uitgedrukt is; in welke omstandigheden en stemming van den geest hij dit onderwerp bearbeidde; of hij daarin zijnen eigenen weg ging, of den tijdgeest huldigde; of de vele Bijbeldichters, die onze Letterkunde bezit, hem nagevolgd hebben, dan of VONDEL, even als in andere zijner voortbrengselen, zijne fakkel aan die van vreemden ontstoken heeft. De Heer S. erkent, dat VONDEL, behalve van andere Dichters, ook van CAPECE en BUCHANAN, die vóór hem JOHANNES *den Dooper* bezongen, ontleend heeft; maar hij laat in het midden, of hij dezen heeft nagevolgd, of geheel oorspronkelijk eene nieuwe baan ingegaan is.

Over de kunstwaarde van het Dichtstuk deelt de Hoogleeraar met bescheidenheid zijne meening mede; hij erkent, dat er gebreken in te berispen zijn, ‘dat men op zwakke plaatsen, blijken van valsch vernuft, kleine onoplettendheden, herhalingen, platheden, hardheden, onnaauwkeurigheden en misvattingen stoot, dat men nu eens eene andere wending, dan weder eene uitweiding of uitbreiding, zou verlangen,’ doch meent, dat

dit Gedicht desniettegenstaande eene eervolle plaats onder des Dichters Werken bekleedt, en ten onregte door sommigen scherp veroordeeld is. Hij geeft op, welke schoonheden zijns oordeels daarin uitblinken, welke treffende plaatsen vooral opmerking verdienen, in hoeverre de Dichter aan de vereischten van zijn onderwerp voldaan heeft. Ofschoon hier in bijzonderheden tredende, schijnt ons de Uitgever niet scherp genoeg geteekend te hebben, en bij algemeene opmerkingen staan gebleven te zijn, b.v. wanneer hij opmerkt, dat het wonderbare niet ontbreekt, maar vrij is van het gedrogtelijke der oude Fabelleer, en met het waarschijnlijke gepaard. In hoeverre dit toepasselijk is op de beschrijving van den hemelraad, die door God zamengeroepen wordt (B. III), laten wij den Hoogleeraar zelven beslissen. Ons althans komt de voorstelling van het Opperwezen, op eenen troon van serafijnen gezeten, en bekleed met een gewaad, door den cherub met levendige zonnen geborduurd, terwijl de Hemelsche Geesten regenbogen op hunne kleederen dragen:

> ryck gewrocht van fenixschachten,
> Bezet met perlen, en bezaeit met puickgesteent.

ons, zeggen wij, komt zoodanige voorstelling gedrogtelijk genoeg voor, hoezeer wij erkennen, dat men in VONDEL's tijd daaromtrent inschikkelijker dacht. De Heer SCHRANT heeft het gewigt dezer bedenking zelf gevoeld, en die getracht te ontzenuwen, door zoowel op het voorbeeld der ongewijde, als inzonderheid der gewijde Dichters te wijzen, doch onzes inziens, die bezwaren niet weggenomen. De Bijbelsche Schrijvers verbeelden de Godheid als den oorsprong des lichts, en, om dit te personifiëren, schilderen zij het Opperwezen als gezeten op eenen troon van vuur, omringd van licht en stralengloed en de schitterendste voorwerpen, maar nergens als rustende op eenen zetel, van serafijnen gevormd, en met de wanstaltige sieraden, hier door VONDEL bijgebragt, zelfs niet in de plaatsen, door den HOOGLEERAAR, bl. 136, aangehaald; doch wij breken hier af, ten einde in geene beoordeeling van het Dichtstuk zelf te treden, en gaan over tot de beschouwing der aanteekeningen.

De Hoogleeraar heeft, bij het opstellen daarvan, een gemengd publiek op het oog gehad, en uit dien hoofde ophelderingen geleverd, welke anders als overtollig konden voorkomen (Voorrede, bl. XVIII). Zij zijn van taal-, oordeel-, oudheid-, geschieden uitlegkundigen aard, en dienen óf ter opheldering, óf ter bevestiging, óf ter wederlegging, óf ter aanvulling en volmaking.

Van elke dezer vindt men hier een groot aantal, en daaronder vele, die allezins belangrijk zijn, vooral waar het ophelderingen over Hebreeuwsche Oudheden, Geschiedenis en gevoelens betreft, en ook ter aanwijzing van hetgeen de Dichter uit anderen heeft overgenomen, of waar hij althans met hen vergeleken kan worden; vooral wijst de Hoogleeraar ons hier op TASSO en MILTON, en ook somtijds op BUCHANAN, DANTE, SANNASARIUS en sommige oude Schrijvers; b.v. B. III, vs. 187, B. IV, vs. 6, vs. 13, vs. 19, vs. 56, vs. 62, en elders; veilig had men B. I, vs. 80 volg., er kunnen bijvoegen, waar de zending van den Engel GABRIËL aan JOANNES kennelijk ontleend is aan TASSO, *Gerusal.*, C. I, St. 7 en 11-16, en geen wonder, dewijl VONDEL dit beroemde heldendicht óf zelf vertaalde, óf althans de vertaling zijner vriendin MARIA TESSELSCHADE nazag en verbeterde (zie WILLEMS, *Mengel.*, I, 65), ofschoon dit Werk ongedrukt bleef en thans verloren of verborgen is.

Men zal dus vele dezer aanteekeningen met nut en genoegen lezen, en menige min bekende bijzonderheid daarin aantreffen; met dat al hadden wij gewenscht, dat de Uitgever het *est modus in rebus* tevens in het oog gehouden hadde, en niets geleverd, dan hetgeen wezenlijk ophelderingen zijn, en alleen dan, wanneer er duisterheid bestaat. Ongelukkig is dit het geval niet; de Hoogleeraar heeft bijna geen vers onaangeroerd gelaten, overal verklaringen willen geven, en dus noodzakelijk veel overtolligs geleverd, b.v. telkens, wanneer de Dichter eene of andere gebeurtenis, een of ander leerstuk of gevoelen aanhaalt, of daarop zinspeelt, vindt men in de aanteekeningen de daarop betrekkelijke teksten niet alleen aangegeven, maar meestal in hun geheel medegedeeld, zelfs wanneer het de meest bekende onderwerpen betreft, b.v. B. I, vs. 5, '*Paradijs*, Gr. παράδεισος, van Persischen oorsprong, boomgaard, park, lusthof, alhier *Eden's* lusthof, waarin het eerste menschenpaar door God werd geplaatst (Gen. II: 8).' Vs. 52: '*Jerusalem*, de hoofdstad van JUDEA, voor het geheele Land.' Vs. 149: '*Jakobs Godt*, den God, door JACOB, den vader van de twaalf stammen Israëls, vereerd, ook den God van ABRAHAM en IZAK, dus der Joden God, den eenigen waren God.' - B. II, vs. 175: '*De broeder Aron*, MOSES broeder, AARON, Israëls eerste Hoogepriester, aan wiens huis het Hoogepriesterschap werd verbonden Ex. XXVIII: 1, Num. XVI: 40; Hebr. V: 4).' - Hetzelfde geldt van onderwerpen uit de Ongewijde Geschiedenis, b.v. de aanteekening over *Troje, Latium*, bl. 6 en 7; *Paris, Helena*, MENELAUS, HO-

MERUS, bl. 241, en meer van dien aard; ook omtrent geographische en taalkundige aanmerkingen. Hoe gemengd de Uitgever zich zijn publiek ook voorgesteld hebbe, hij kon toch wel niet verwachten, dat dit Werk door zoodanigen gelezen zou worden, die van alle bijbelkennis en van alle onderwijs in de Geschiedenis en Aardrijkskunde verstoken gebleven waren. Een Volksboek voor den zoogenoemden gemeenen man kon VONDEL's Dichtstuk nimmer wezen; waarom dan den tekst met zulk eene menigte van aanteekeningen overladen, die den Lezers slechts het bekende herhaalden, en hem dus vervelen, en van de lezing afschrikken moesten? Wij meenen niet te veel te zeggen met te beweren, dat gerust de helft der aanteekeningen zonder schade had kunnen wegblijven, alsdan zou de waarde der overblijvenden te beter in het oog vallen, want vele zijn inderdaad als voorbeelden aan te prijzen, en vereenigen in zich duidelijkheid, zuiverheid van taal en stijl, grondigheid en vermijding van nuttelooze geleerdheidspraal; zij toonen, dat de Schrijver zijn onderwerp grondig bearbeid had, maar zij dringen ons geene geleerde nasporingen op, waar wij alleen resultaten verlangen. Ondanks dit alles, zal er wel het een en ander op aan te merken zijn; *ubi plura nitent non ego paucis offendor maculis, quas aut incuria fudit aut humana parum cavit natura*.

De uitvoering van dit Werk is uitmuntend, en strekt den drukker tot eer; zoo voortgaande, zal de Nederlandsche drukpers haren ouden roem handhaven. De Titelplaat met het Vignet is mede verdienstelijk.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Mr. H.O. Feith, *Redevoering, uitgesproken op het feest, gevierd bij het vijftigjarig bestaan van het Instituut voor Doofstommen te Groningen, op den* 22sten *van Hooimaand* 1840. *Met aanteekeningen. Uitgegeven ten voordeele van het Instituut voor Doofstommen. Te Groningen, bij* W. Zuidema.

P.A. Dufau, *Proeve over den ligchamelijken, zedelijken en verstandelijken toestand van Blindgeborenen; met een nieuw plan tot verbetering van hun maatschappelijk bestaan. Te Parijs bekroond door het genootschap, bekend onder den naam La Société de la morale chrétienne. Uit het Fransch vertaald en met eenige aanmerkingen voorzien. Uitgegeven ten voordeele van het Instituut tot Onderwijs van Blinden te Amsterdam. Amsterdam*, P.N. van Kampen. 1841.

Het is eene netelige taak Werken te beoordeelen, die, zoo als de beide hier aangekondigde, tot menschlievende inrigtingen in een naauw verband staan. In een Tijdschrift als *de Gids*, hetwelk zich voornamelijk tot taak stelt, aan eene strenge kritiek de letterkundige voortbrengselen te toetsen, mag men het middelmatige of slechte niet verbloemen om den wille van het goede oogmerk, waarmede de Werken uitgegeven zijn. En toch komt de kritiek daardoor in eene onaangename verhouding; hare koele beschouwingen kunnen ten hoogste aan het verstand voldoen; wanneer zij overreed hebben, blijven de gemoedelijke Lezers met de noodige protestatiën overig, dat men onregtvaardig is door die groote strengheid, dat men de goede bedoelingen tegenwerkt, enz.

Men zal vermoeden, dat wij door deze inleiding eene ongunstige beoordeeling wenschen te verdedigen, dat wij voorloopig eene beschuldiging van de zijde der naauwgezetten, tegen ons trachten af te weren. Zeker, die gissing is niet onwaarschijnlijk, maar wel wat voorbarig. De gevolgtrekking, waartoe wij wilden komen, is veelmeer deze: daar de Lezers onwillekeurig ge-

neigd zijn, om met een gunstiger oog zoodanige Werken te beschouwen, mag ook de kritiek, dan, wanneer zij geenen nadeeligen invloed daarvan op Letterkunde of Wetenschap ducht, iets toegevender zijn; zij moet voornamelijk toezien, dat men zich door het loffelijke oogmerk niet late verschalken; zij moet het oog vooral op dat doel gerigt houden, en vragen, of de Schrijver daaraan voldaan heeft. Wij mogen aan den arbeid van den Heer FEITH en aan dien van den Vertaler van DUFAU gerust de getuigenis geven, dat zij met eene goede en edele bedoeling ondernomen zijn.

Hoezeer in den aard van het onderwerp naauwverwant, zijn deze twee geschriften in strekking zeer verschillend. Het eerste verdient vooral daarom belangstelling, omdat het ons doet zien, wat er hier te lande voor de opvoeding en het onderwijs der Doofstommen gedaan is. Het andere daarentegen bevat eene wetenschappelijke ontwikkeling van den ligchamelijken toestand der Blindgeborenen, benevens algemeene beschouwingen over hunne opvoeding.

De Heer FEITH, sedert 17 jaren Lid van het Hoofdbestuur, bekleedde reeds 12 jaren den post van Voorzitter, toen het vijftigjarig bestaan van het Instituut gevierd werd. De Spreker heeft tot thema zijner Redevoering genomen de woorden: ‘Hij plantte, Neêrland kweekte, God gaf den wasdom.’ Het is de spreuk welke rondom het borstbeeld van HENRI DANIËL GUYOT, den stichter van het Instituut, geplaatst was op den gedenkpenning, voor dien dag geslagen. De Heer FEITH doet zijnen hoorders vernemen, onder welke omstandigheden die verdienstelijke man het voornemen opvatte, om in *Nederland* eene School voor Doofstommen te openen; hoe hij daarin geslaagd is, en welke verandering en uitbreiding deze stichting later onderging. Met warmte schildert hij de weldaad, welke daardoor aan de Doofstommen bewezen werd, en de achting, die GUYOT zich in zijne betrekking verwierf. De woorden ‘Neêrland kweekte’ geven hem aanleiding om de algemeene ondersteuning, die het Instituut ondervonden heeft, en nog voortdurend ondervindt te doen kennen. Gelukkig behoefde de Spreker destijds nog niet te melden, dat de Regering de jaarlijksche toelage uit 's Rijks Schatkist aan deze Inrigting onttrokken had. Er zoude daardoor, bij het opsommen van zoo vele edelmoedige bijdragen, niet alleen door bijzondere personen of vereenigingen, maar ook door de Hooge Regering geschonken, eenen wanklank in de harmonij ontstaan zijn, die op de hoorders eenen onaangenamen indruk moest maken.

In het derde gedeelte toont de Redenaar, hoe, onder Gods zegen, de verschillende omstandigheden tot bloei van het Instituut zamenwerkten.

De geschiedenis van het Instituut is op deze wijze in de Redevoering geleidelijk ontwikkeld. Het ligt in den aard der zaak, dat de bijzonderheden, voor hen althans belangrijk, wien het te doen is, om eene juiste kennis der stichting te erlangen, niet in eene Verhandeling konden opgenomen worden. In de aanteekeningen, die voornamelijk den inhoud van het Boek uitmaken, daar zij van de 168 bladzijden 120 innemen, en met veel kleinere letter dan de Redevoering gedrukt zijn, vindt men de nadere inlichtingen, benevens eenige andere zaken, zoo als het leven van L'ÉPEE, SICARD, enz. Met belangstelling lazen wij de ontwikkeling der gronden, waarom de stichting van eene of meerdere Scholen voor Doofstommen, behalve die te *Groningen*, door den Schrijver afgekeurd wordt. Een ieder die bij ondervinding de nadeelen kent, voortspruitende uit versnippering onzer krachten ten dienste van meerdere inrigtingen, waar alles op eene enkele konde teruggebragt worden, zal zich gaarne met de meening van den Heer FEITH vereenigen.

Om den inhoud van deze aanteekeningen te doen kennen, bepalen wij ons tot de volgende opgave. Vooreerst komt er eene uitvoerige verzameling in voor van de Besluiten der Regering welke de ondersteuning, die het Instituut bij de eerste oprigting, en later onder de verschillende politieke omstandigheden, genoot, leert kennen; - wijders eene belangrijke statistieke opgave van het getal Doofstommen in ons Vaderland en elders; - breedvoerige aanteekeningen omtrent de middelen, die tot genezing of leniging der doofheid bij Doofstommen aangewend zijn, waaronder vooral het Galvanisme en de doorboring van het trommelvlies, verdienen genoemd te worden; - een overzigt over den gezondheidstoestand der Doofstommen in de School te *Groningen*; - eindelijk eene opgave van het getal der leerlingen uit iedere provincie; de verdeeling naar verschillende Godsdienstige gezindheden; het beroep, waartoe zij opgeleid zijn, en een overzigt van het aantal kweekelingen, die, hetzij geheel of gedeeltelijk op eigene kosten, hetzij gratis opgenomen zijn.

Ongetwijfeld is men den Schrijver dank schuldig voor de bijdrage tot de kennis van het Instituut voor Doofstommen te *Groningen*. Zoo ook is hetgeen omtrent de statistiek en het onderwijs der Doofstommen door hem medegedeeld wordt, zeer belangrijk. Het zijn intusschen slechts algemeene overzigten die

hier gegeven worden, en wij mogen daarbij niet verzwijgen, dat, althans na het lezen van dit Boek, de wensch levendig bij ons geworden is, dat de Schrijver, die getoond heeft daarmede zoo zeer vertrouwd te zijn, er toe besluiten konde, de taak op zich te nemen, om dit onderwerp meer uitvoerig en methodisch te behandelen.

De *Proeve over de Blindgeborenen* van DUFAU, werd reeds in 1836 uitgegeven, en is drie jaren later door KNIE in het Duitsch vertaald. Na zes jaren eerst een Werk te beoordeelen, zal men zeggen, is zeker niet voorbarig. Een Boek, hetwelk gedurende dien tijd den toets doorgestaan heeft, zoodat het nog waardig geoordeeld werd, om in het Hollandsch overgezet te worden, moet zeker veel goeds bevatten, en al ware dit niet het geval, dan is het billijk, dat men het rustig zijnen weg late vervolgen, daar men toch bij het geletterde publiek met de beoordeeling niet veel zal uitrigten, en de ongeletterden..... Doch wij willen billijk zijn; het Boek van DUFAU bevat werkelijk veel goeds; het is niet door eenen Theoreticus geschreven, maar door eenen man, die met liefde en ijver zijn leven aan het onderwijs van Blinden gewijd heeft, die, zoo als men in de Inleiding leest, twintig jaren besteedde tot de verzameling van bouwstoffen voor dit onderwerp. Van zulk eene hand kan men iets grondigs en degelijks verwachten, en de algemeene goedkeuring, die daaraan niet alleen in *Frankrijk*, maar ook in *Duitschland* en elders te beurt viel, pleit genoeg voor de waarde van het Werk.

Na eene Inleiding, waarin vooral het geschiedkundige omtrent den stand der Blinden in de maatschappij in vroegere tijden uiteengezet wordt, ontwikkelt de Schrijver in het eerste gedeelte zijne denkbeelden omtrent den ligchamelijken, zedelijken en verstandelijken toestand der blindgeborenen; vervolgt daarop het psychologische omtrent de vorming hunner denkbeelden, en het gebruik, dat zij van de andere zintuigen maken, om in het gemis van het gezigt te gemoet te komen. In het tweede gedeelte doet de Schrijver, in een breedvoerig onderzoek omtrent de opvoeding, de bijzonderheden kennen, die uit den toestand van blindheid ontstaan, en welke men tot een goed en doelmatig plan van opvoeding als grondslag moet nemen. Hij handelt hier dus achtervolgens over de ligchamelijke opvoeding; over het letterkundig en wetenschappelijk onderwijs; over het onderrigt in de Kunsten. Daarna beschrijft hij de voornaamste Inrigtingen in *Europa* en de Vereenigde Staten.

Met belangstelling lazen wij het plan van een nieuw stelsel voor de Inrigtingen ten dienste van Blinden in *Frankrijk*. Het voorstel bestaat daarin, om in eenige steden van *Frankrijk* lagere Scholen voor het Onderwijs van Blinden op te rigten, waar zij hunne eerste opleiding en vorming zouden genieten. Voor hen, die na een tijdsverloop van vier jaren eenen gunstigen natuurlijken aanleg aan den dag gelegd hadden, hetzij voor de Wetenschappen en de Letteren, hetzij voor de Muzijk, wenschte de S. eene Inrigting, en wel te *Parijs*, waarop zij, na een examen ondergaan te hebben, zouden toegelaten worden. De zaak wordt met ernst aangedrongen, en de voordeelen, die daaruit voor de Blinden zouden voortvloeijen, zijn ongetwijfeld zoo belangrijk, dat eene dergelijke Inrigting inderdaad eene weldaad voor de Blinden in alle oorden van *Europa* zoude worden.

Wat de behoefte aan Werkhuizen voor Blinden betreft, wij gelooven, dat deze algemeen genoeg erkend is. In Landen als *Frankrijk*, waar men deze op grootere schaal kon inrigten, moge het wenschelijk zijn deze als afzonderlijke stichtingen te doen bestaan; in kleinere Landen kan aan de bestaande Gestichten tot Onderwijs gevoegelijk zoodanige uitbreiding gegeven worden, dat zij den Blinden op verder gevorderden leeftijd de gelegenheid verschaffen, om door hunnen handenarbeid in de levensbehoefte te voorzien.

Nog een enkel woord over de vertaling. Zij is over het geheel goed gelukt. Slechts hier en daar hebben de zinnen eene zekere stroefheid, die verraadt, dat de Vertaler zich te zeer aan het oorspronkelijke heeft gehouden. De aanmerkingen zijn meestal betrekkelijk het Instituut tot Onderwijs van Blinden te *Amsterdam*. Zij voldoen niet aan het oogmerk, wanneer zij zullen dienen om eene juiste kennis van deze Inrigting te bekomen; het zijn enkele verstrooide *facta*. Wenschelijk ware het geweest, dat de Vertaler zich daaraan wat meer hadde laten gelegen zijn. Het onderwerp was gewigtig genoeg, en bij vergelijking van hetgeen ons in het Werk van den Heer FEITH gegeven wordt, moeten wij bekennen, dat het gemis aan dergelijke bescheiden, omtrent de eenige Inrigting tot Onderwijs van Blinden in Nederland, zich levendig doet gevoelen. Intusschen zij beiden, den Heer FEITH en den Vertaler van DUFAU, dáárvoor hulde gebragt, dat zij ieder op hunne wijze getracht hebben de belangstelling voor deze ongelukkigen levendig te houden.

***Proeve van den geest, die in de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen heerschende is, door* H.T. Roskes, *Predikant te Groningen. Te Groningen, bij* R.J. Schierbeek, Junior. 1842.**

Eene welgeschrevene Redevoering, uitgesproken bij gelegenheid van de laatste spreekbeurt in het Departement *Groningen*, voor de viering van deszelfs vijftigjarig bestaan. De Schr. bepaalt zich, wegens den omvang der stof, tot de laatste vijf en twintig jaren, en geeft, ter bereiking van zijn oogmerk, in zeer korte trekken een overzigt der Redevoeringen, bij het Departement gedurende dien tijd uitgesproken. Daaruit blijkt, dat de geest der Maatschappij strekt tot verspreiding van algemeene Christelijke grondbeginselen der praktische Philosophie, om de opvoeding voor te lichten tot bevordering der natuurkundige Wetenschappen, tot beoefening der Geschiedenis, om mede te werken ter verheerlijking van GOD, waartoe vooral de Vaderlandsche Geschiedenis, die der Provincie *Groningen* en de Levens- en Karakterbeschrijving van enkele personen gebragt worden; eindelijk om de beoefening van Letterkunde en Poëzij aan te dringen.

Hoe kort de Schr. ook zijn moge in de mededeeling van den inhoud van elke Redevoering in het bijzonder, zoo toont hij toch duidelijk aan, wat en hoe het Groningsche Departement heeft gedaan, om mede te werken tot bereiking van het oogmerk der Maatschappij; hij toont aan, wat men onder dat *Algemeene Nut* te verstaan hebbe, hoe het door de Leden van zijn Departement is begrepen. Hij besluit uit de werkzaamheden der laatste jaren tot de vroegere, van één Departement tot al de overige, wijst op de vruchten, om den boom te doen kennen, en eindigt met eene warme verdediging der Maatschappij tegen welligt nog omtrent haar bestaande vooroordeelen. Achteraan vindt men eene Chronologische Lijst der Redevoeringen, waarvan in de voorlezing melding wordt gemaakt.

Ėéne aanmerking hebben wij te maken; zij betreft hetgeen de Schr. meldt aangaande eene Redevoering van Mr. H. DE RANITZ, op bl. 13, waar wij lezen: ‘Zij (de praktische Philosophie) acht het volksgeluk gelegen te zijn in de bereiking van het staatsdoel, en wijst op deszelfs invloed op het geluk en de veredeling der enkele burgers.’ Wij gelooven niet, dat zoodanig de meening van den Heer DE RANITZ geweest is, maar wel, dat het staatsdoel gelegen is in de bevordering van het volksgeluk. Voor het overige wenschen wij den Schr. met zijnen arbeid geluk; wij gelooven, dat hij zijn doel bereikt en de Maatschappij in hare waarde gehandhaafd heeft.

***Schetsen uit de Regtszaal en den Kerker. Naar het leven geteekend. Eene nieuwe bijdrage tot de Geschiedenis der lijfstraffelijke Regtspleging in ons Vaderland. Door* W. Vriesaard. *Te Schoonhoven, bij* S.E. van Nooten. 1840. III en 266 bl. 8°.**
***De Mensch en de Misdaad. Belangrijke oorkonden* (?) *uit de Geschiedenis der lijfstraffelijke Regtspleging, bijeenverzameld uit de Werken van* Feuerbach, Bischoff en anderen. *Door* Steenbergen van Goor. (Zoo die dan meent te staan, zie toe dat hij niet valle! 1 Kor. X, vs. 12.) *Leeuwarden*, G.T.N. Suringar. I. Deel, 314 bl. II. Deel, 364 bl.**

Wie zal ontkennen, dat Werken van dergelijken inhoud eene onschatbare bijdrage tot de kennis van den mensch kunnen worden, zoo alles uit een psychologisch oogpunt beschouwd is, en de personen menschen zijn, genoeg ontwikkeld, om eenen strijd tusschen deugd en ondeugd te voeren, en door hunnen val belangwekkend te worden? Maar is het verhaal eene bloote gruwelgeschiedenis, walgelijk van gemeenheid, zonder dat de persoon het minste belang wekt, waartoe dan dergelijke vuilnis opgedischt?

Het eerste Stuk, van den Hr. VRIESAARD, is wel niet zoo afkeerwekkend, als de twee volgende Boeken, maar behelst toch niets, dat uit een zielkundig oogpunt merkwaardig is, of liever, de Schr. heeft zich niet verledigd de feiten op die wijze te ontleden. Het Boek bevat twee verhalen, beide naar het leven geteekend, zegt de Heer VR. De uitdrukking is een weinig onbepaald. Zijn stijl is dragelijk en zijn doel niet verwerpelijk. Echter twijfelen wij, of dergelijke lectuur wel eenig nut kan stichten; de personen zelve zijn van te gering belang. Het is niet genoeg, dat een misdadiger een mensch is, om hem daarom bij het publiek aan te bevelen.

Maar het tweede Werk is den naam van Uitgever en Vertaler geheel onwaardig. Eene afzigtelijke reeks van schurken uit den laagsten stand, en wel alle Duitschers, treedt hier voor den Lezer op, en doet hem bijna het hart in het lijf omkeeren. Gelukkig zijn het alle Duitschers, zoodat de titel eigenlijk had moeten zijn: *De Duitscher en de Misdaad*. Maar welke Duitschers? Het laagste gemeen, zoowel van rang als in zedelijke ontwikkeling, verveelt u hier: vrouw ZWANZINGER; JAKOB THALREUTER; de vadermoord in den zwarten molen en de onbekende moordenaar (*horrible, most horrible*!); VON OLLER en VAN ZAHS, *gnädige Schobbejakken*; Tartuffe als moordenaar; de familie VON UREGG (mede eene groote *horreur*); LODEWIJK STRINER

en HOLZINGER, de allergemeenste schurken uit dit armoedige gezelschap, komen hier ten tooneele. Allerslechtst is de stijl, waarin deze gruwelen zijn geschreven; het is ons onbegrijpelijk, hoe een vriend van smaak ze heeft kunnen vertalen en uitgeven. Hoe men ze lezen kan, is ons onverklaarbaar.

In ernst, welk motief kan er voor het uitgeven van dergelijke gruwelijke historiën zijn, zoo zij ons physiologisch noch ethisch nut aanbrengen? En die beide zoekt men te vergeefs. Althans Ref. vond het niet, ofschoon hij gaarne aan elk de vrijheid laat, om er de proef van te nemen. Druk en papier zijn mede vrij slecht.

Chronologische Verzameling der Wetten en Besluiten betrekkelijk het Openbaar Bestuur in de Nederlanden, sedert de herstelde orde van zaken in 1813, *door* G. Luttenberg. 1ste en 2de Stuk, 1813-1815. *Te Zwolle, bij* W.E.J. Tjeenk Willink. 1841, 1842.

De naam van den Heer LUTTENBERG is in de regtsgeleerde wereld genoeg bekend, om te doen gevoelen, dat die naam eene zeer voldoende aanbeveling is voor dergelijke Verzamelingen, als die, welke wij aankondigen. De Schrijver geeft ons alle belangrijke Stukken, welke sedert het herstel onzer onafhankelijkheid verschenen en nog van eenig belang zijn, in hun geheel; van de overige wordt de titel met eene korte aanteekening opgegeven. Eenige meerdere uitvoerigheid in de laatste zou ons welkom zijn. In plaats van eene beoordeeling, waarvoor dergelijke arbeid in dit Tijdschrift niet geschikt is, kondigen wij dien met de meeste ruimte aan. De Heer LUTTENBERG voldoet aan eene werkelijke behoefte door de mededeeling en bijeenzameling van zoo veel, hetgeen overal verspreid en dikwijls niet dan met de grootste moeite te vinden is. Wij wenschen hem tijd en lust, om zijne belangrijke en uitgebreide onderneming te voltooijen, en hopen, dat die mede zal bijdragen, om de kennis onzer, helaas! nog zoo verwarde Vaderlandsche Wetgeving meer algemeen te verspreiden.

Boekbeoordeelingen.

Handboek der land- en volkenkunde, Geschied-, Taal-, Aardrijks- en Staatkunde van Nederlandsch Indië, door *P.P. Roorda van Eysinga*, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Phil. Theor. Mag. et Lit. Hum. Doctor, Hoogleeraar in de Taal-, Land- en Volkenkunde der O.-I. Bezittingen, aan de Koninklijke Militaire Akademie, oud Kap.-Adjudant, Lid van Binnen- en Buitenlandsche Geleerde Genootschappen.

> Nederlandsch Indië *wordt te weinig gekend en gewaardeerd, maar is onze belangstelling en aandacht overwaardig*.
> Mr. VAN ALPHEN.

I. Boek. Amsterdam, bij L. van Bakkenes. 1841. .... en 357 bl. 8°. II. Boek, 1841, ... en 91 bl. III. Boek, I. Deel, 1841, ... en 560 bladz.

Zeer verheugden wij ons, toen, omtrent een jaar geleden, het bovenstaande Werk werd aangekondigd, en ons de vervulling deed verwachten eener behoefte, reeds lang en steeds dieper in ons Vaderland gevoeld. Terwijl Nederlandsch *Indië* voortdurend in belang toeneemt, de zenuw van den Staat, de voedende ader van ons volksbestaan is geworden, waarvan welvaart in rijken overvloed uitgaat, waarvan onze toekomstige stoffelijke voorspoed afhangt, het steeds milder den schat zijner voortbrengselen ons aanbiedt, overal nieuwe wegen voor handel en nijverheid opent, duizende landgenooten daar werkzaam, of in ons midden wedergekeerd, ons niet minder dan de herinnering onzer Vaderen aan die verre Gewesten verbinden; terwijl buiten'slands de belangstelling in al hetgeen het Oosten en de

vele daar verspreide Koloniën betreft, sedert lang hoog geklommen, zich in materiëlen niet minder dan in wetenschappelijken ijver en werkzaamheid openbaart; men niet meer alleen de vruchten van den grond, de schatten van bergen en zeeën, maar ook de kennis dier wereld in geheel haren omvang, der Natuur in al haren rijkdom, dier Volkeren in al hunne verscheidenheid, de geheimen hunner Geschiedenis en Godsdienst, Taal- en Letterkunde zoekt te peilen en te omvatten, en die verruimde kring van eindelooze ontdekkingen en nasporingen, de vrucht der Wetenschap, niet de eigendom van weinige Geleerden alleen blijft, maar onder de beschaafden is doorgedrongen, - was en is *Nederland* nog te weinig bekend met zijne Koloniën, bekommert men zich bij ons te weinig om andere schatten, dan die koophandel en industrie ons aanbrengen. Nog is de behoefte naar wetenschappelijke kennis en onderzoek van *Indië* bij onze landgenooten niet veelvuldig; nog is zelfs de overtuiging niet algemeen, dat van die nasporingen de meerdere welvaart, het grootere voordeel, het duurzame bezit onzer Koloniën alleen kan afhangen. Maar miskennen wij het niet, overal verschijnen teekenen, dat die belangstelling meer begint te ontwaken, die ijver voor kennis en wetenschap ook bij ons meer levendig en werkzaam wordt. Wij behoeven slechts te wijzen op de pogingen, door het Gouvernement niet slechts in *Indië*, maar ook hier te Lande daartoe aangewend, op de inrigting aan de Koninklijke Militaire Akademie te *Breda*, op de nieuwe verordening voor de Koninklijke Akademie voor Nijverheid en Handel te *Delft*, bovenal op de zoo lang verwachte vruchten der nasporingen onzer geleerde Natuuronderzoekers, waarvan de uitgave sedert het einde van 1839 op eene zoo uitstekende wijze is begonnen, op den afzonderlijken arbeid van zoo velen, in verschillende vakken in of voor *Indië* werkzaam, eindelijk op het hier aangekondigde Werk, dat daarom wel het eerst moest kunnen genoemd worden, omdat het al het wetenswaardige vereenigen, voor allen toegankelijk maken moest.

Schoon, maar moeijelijk is de taak, die de Hooggel. Schr. op zich heeft genomen. Sedert het reusachtige, maar te veel vergetene Werk van den voortreffelijken VALENTIJN - een sprekend bewijs van de ondankbaarheid des publieks voor de Wetenschap, of van de doodelijke laauwheid, die in het laatst der vorige eeuw ons Volk had bevangen - had niemand dien arbeid in dien omvang op zich genomen. En toch, was het niet schoon, den eindeloozen rijkdom onzer Bezittingen zelfs aan de meesten,

welke *Indië* bezochten, onbekend, voor ons Volk te ontdekken, den omvang van menschelijke kennis van alle zijden te vermeerderen, te louteren en uit te breiden, eene nieuwe, heerlijke, onuitputtelijke wereld te openen voor nasporing en onderzoek? was het niet gewigtig, daar den mensch te doen kennen in zijne grootste verscheidenheid, op alle trappen van voortgang, in de verborgenheden zijner ontwikkeling, eener ons geheel vreemde beschaving, in de geheimen van den oorsprong, de vermenging en zelfstandige ontwikkeling, in de Geschiedenis en Godsdienst, de Taal- en Letterkunde van zoo vele Volkeren door te dringen, de Natuur in haren grootsten rijkdom, in hare zonderlingste, krachtigste gewrochten, eene als ware het afzonderlijke schepping gade te slaan? was het niet edel, zoo velen als in ons Vaderland bestemd, in *Indië* geroepen worden tot verschillende werkzaamheid, de noodige kennis te doen verkrijgen niet alleen, maar hunnen lust en ijver op te wekken, hen te bezielen met die zucht voor waarheid en wetenschap, welke den mensch niet alleen tot zijne regte ontwikkeling, maar ook tot nuttige werkzaamheid voert, hen in staat te stellen niet slechts voor zich zelve, maar voor de Godsdienst, voor het menschdom, voor hun Vaderland, voor de Wetenschap zegenrijk te arbeiden, de stoffelijke, zoowel als de geestelijke en zedelijke belangen van *Indië* en *Nederland* beide te bevorderen? Waarlijk, tot die taak zich geroepen, den moed tot hare aanvaarding te gevoelen, verdient reeds hoogen lof; haar naar behooren te vervullen, ware een boven velen verdienstelijk werk. Maar ook hier voert een steile weg tot het hooge doel: zwaar is het aan de eischen dier onderneming te beantwoorden. Zien wij op het uitgebreide veld, dat gedeeltelijk onontgonnen, gedeeltelijk overladen is, op al het onzekere, duistere, onbekende, dat daar nog gevonden wordt, op de vele, moeijelijk te verkrijgen kundigheden, die daartoe vooraf gevorderd worden, op den omvang der daartoe onvermijdelijke nasporingen, en de bezwaren, om naar de hoogte, welke vele Wetenschappen thans hebben bereikt, dat alles na te gaan, of de vruchten van anderer onderzoekingen zich eigen te maken, op de zamenlezing en beoordeeling van al hetgeen sedert eenige eeuwen door zoo vele Schrijvers uit de meest verschillende Landen over Nederlandsch *Indië* is opeengestapeld, dan zeker zouden wij, al schijnt VALENTIJN voor zijnen tijd het tegendeel te bewijzen, moeten twijfelen, of die arbeid thans door éénen mensch, in éénen leeftijd, volbragt kan worden.

Van den Hooggel. Schr. mogten wij veel verwachten. Zelf verklaart hij zijne roeping en bevoegdheid in het *Prospectus*, waar hij getuigt, dat 'hij zich sinds twintig jaren met de vervaardiging van dit Handboek bezig gehouden, officiële en andere bronnen, zoowel in Oostersche als Westersche Talen, geraadpleegd, verschillende reizen in *Indië* gedaan, en meer dan honderd, zoo Militaire als Civiele Ambtenaren, in de Talen, Landen Volkenkunde van *Oost-Indië* onderwezen heeft.' Zijn langdurig verblijf, zijne gewigtige werkzaamheid en veelvuldige betrekkingen in Nederlandsch *Indië*, zijne daar verworvene uitgebreide kennis, de vele gewigtige Handschriften, elders meestal nog onbekend, door hem verzameld, de gelegenheid tot het raadplegen van zoo vele gedrukte Werken, als waartoe zijne tegenwoordige betrekking hem zeker in staat stelt, niet het minst de mededeelingen of oorspronkelijke bronnen, hem door onze Staatsmannen verstrekt (zie Voorrede van het I^{ste} Boek), dat alles moest meer dan iemand hem geschikt maken tot bereiking van het voorgestelde doel. Wat moest bij zoo vele hulpmiddelen, naar zijne getuigenis, een twintigjarige arbeid ons niet goeds doen verwachten! Hoe de Schrijver een gedeelte zijner taak volbragt, hebben de drie reeds verschenen Stukken ons geleerd, en wanneer wij op den omvang en de bezwaren van dien arbeid zien, dan schromen wij bijna, - maar zien wij op hetgeen de Schrijver had kunnen leveren, dan aarzelen wij niet te belijden, dat onze verwachtingen zeer zijn teleurgesteld.

Om den Heer R.v.E. geen onregt te doen, dienen wij zijn Werk te beschouwen uit het standpunt, waarvoor hij hetzelve heeft bestemd, en dit valt vrij moeijelijk, daar hetzelve nergens duidelijk is aangewezen. Uit de opgave in het Prospectus 'van meer dan honderd, zoo Militaire als Civiele Ambtenaren in de Talen, Land- en Volkenkunde van *Oost-Indië*, door den Schr. onderwezen;' uit de vermelding van dat onderrigt aan de Koninklijke Militaire Akademie in de Opdragt aan Zijne Exc. den Heer F.C. LIST, en op bl. 3 van het I^{ste} Boek, en uit de vele lessen, wenken en raadgevingen voor Militaire en Civiele Ambtenaren, hier en daar zelfs in groote uitvoerigheid verspreid, gelooven wij te moeten opmaken, dat de Schr. vooral de Ambtenaren en Officieren, voor *Oostindië* bestemd, bij de zamenstelling heeft op het oog gehad; ja, het Werk zelf heeft het vermoeden bij ons doen ontstaan, dat het aan dat onderrigt zijnen oorsprong, althans zijnen vorm, verschuldigd is, door den bijzonderen, meesterachtigen dictatentoon, die in een groot ge-

deelte heerscht. Zelfs schijnt de Schrijver uitsluitend aan die standen bevorderlijk te hebben willen zijn, daar wij weinig, den Handel en de Nijverheid, en nog minder de Zeevaartkunde van *Indië* betreffende, daarin gevonden hebben. Wil het dus meer dan een Leesboek, om de nieuwsgierigheid van het groote publiek te bevredigen, moet het een Leerboek zijn, dan missen wij daarin de zoo noodige grondigheid en volledigheid, die nuttige uitvoerigheid bij spaarzame juistheid, die heilzame onderscheiding van het bekende en min bekende, van het zekere en nog meer onzekere, waardoor niet alleen de grond tot ware kennis gelegd, maar ook de lust en ijver tot verder onderzoek en voortgezette studie opgewekt wordt, die onmisbare aanwijzing en beoordeeling der bronnen bovenal, waardoor de weg wordt gebakend en aangewezen tot zelfstandige nasporing en uitbreiding der Wetenschap. Het onderwijs, in welke Wetenschap ook, moet, om nuttig, opwekkend, vruchtbaar te worden, altoos bescheiden zijn; niet de stof der kennis mededeelen, als ware zij geheel omvat en verkregen, als ware zij reeds zekere eigendom, als lag niets meer daarbuiten; zij moet, bij de hoogst mogelijk volledige mededeeling van het verworvene, steeds het nog ontbrekende doen gevoelen, naar de verborgene schatten doen zoeken, door aanwijzing, hoe het bekende gewonnen is, den weg openen, om het nog onbekende magtig te worden. In het *Handboek* straalt hoogstzelden iets daarvan door, zoodat wij vreezen, dat het, zonder oordeel gebruikt, door de mededeeling van eenige kennis eenig nut, door den waan eener volledige en juiste kennis te voeden, welligt nog grootere schade zal aanbrengen. Dikwerf is in de behandeling eene oppervlakkigheid zigtbaar, die, bij spaarzame toemeting van hetgeen men bovenal mogt verlangen, in breede uitweidingen, in vaak overtollige beschouwingen, in geheel onbeduidende anecdoten of persoonlijke berigten, bovenal in het toevoegen van de meest vreemde en overbodige bijzaken, behagen schijnt te vinden. De geheele inrigting, reeds de opvolging der stoffen, in den titel vermeld: *Geschied-, Taal-, Aardrijks- en Staatkunde*, doet het gebrek aan logische opvatting en ontwikkeling der te behandelen stof gevoelen, en zoowel de uitwendige onevenredigheid der drie eerste Boeken, als de inwendige bontheid der opvolgende onderwerpen, die hier en daar het denkbeeld aan een Woordenboek doet ontstaan, geeft, bij den eersten aanblik, den indruk van ongerangschikte, in chaötische verwarring aangebodene, stof. Vruchteloos zou men naar grond en doel van ver-

deeling en opvolging zoeken, behalve het voorbeeld van VALENTIJN - wiens uitvoerig Werk, eene schatkamer, maar geen Leerboek, dit welligt verontschuldigt - is er geene reden te ontdekken, waarom de Schr. zijn Werk zoo verdeeld, in zulke wanorde behandeld heeft. Maar vandaar ook het gebrek aan duidelijkheid en overzigtelijkheid, dat vooral in een Leerboek zeer te bejammeren is; vandaar de uiteenwerping en verwijdering van hetgeen bij elkander behoorde, de vermenging van het ongelijksoortigste; vandaar de gedurige herhalingen, de lastige verwijzingen op hetgeen lang te voren behandeld is, of lang daarna volgen zal; vandaar zelfs de onnaauwkeurigheden en tegenstrijdigheden in de berigten. Hoe de Heer R.v.E., bij het vermoedelijke gebruik van zijn Werk, de onbruikbaarheid van deszelfs vorm en inrigting voor het onderwijs niet zelf heeft gevoeld, schijnt ons moeijelijk te verklaren. Minder willen wij ons stooten aan den zonderlingen stijl, die niet zoozeer van ongewoonte (eenmaal waren de inlandsche talen [van *Java*?] voor den Schr. veel gemakkelijker dan zijne moedertaal, III^{de} Boek, bladz. 184), als wel van overgroote gezochtheid, stroefheid en gezwollenheid getuigt, ofschoon wij het wenschelijk hadden geacht, dat het voorbeeld des Schr. niet tot verkeerde navolging en Oostersche nabootsingen aanleiding had gegeven. Verre zijn wij er van af, iets aan den ijver en de nasporingen van den Heer R.v.E. te kort te willen doen; hoevele en uitgebreid zij geweest zijn en moesten zijn, kan de omvang der behandelde onderwerpen zelve bewijzen, en gaarne willen wij erkennen, dat de Schr. zich veel moeite gegeven, veel bronnen geraadpleegd heeft; maar dit bovenal moeten wij bejammeren, dat hij nergens van die bronnen melding maakt. Voor een groot gedeelte zijn zij den deskundigen overal zigtbaar, maar dat de Schr. ze niet genoemd en aangewezen heeft, strekt tot overgroot nadeel van zijn Werk. Zoo weinig wenschelijk een pronken met citaten is - hier niet overal, blijkens aanhalingen uit HOMERUS, SOPHOCLES, OSSIAN, den Koran, enz. vermeden - zoo noodzakelijk is eene keuze en opgave der bronnen, eene beknopte litteratuur voor een Leerboek. Niet zoozeer, omdat het onregtvaardig zou kunnen schijnen het vreemde als eigen Werk op te disschen, of omdat de Lezer in staat dient gesteld te worden de eigene nasporingen en nieuwe ontdekkingen des Schrijvers van den arbeid van anderen te onderscheiden: maar op een veld, waar zoo veel gearbeid is, en niet elke arbeid evenveel gezag en waarde heeft, waar over

Aardrijks- en Natuurkunde, over Volkenkennis en Geschiedenis, over Godsdienst en Taalkunde zoo veel in verschillende tijden geschreven is, waar de Schrijvers elkander zoo vaak tegenspreken, deze met, gene zonder oordeel zijn te werk gegaan, sommige eigene nasporingen, andere losse geruchten en onzekere overleveringen hebben medegedeeld, eenige groote, andere weinig waarde hebben, is het zeker een der moeijelijkste, maar ook een der heiligste pligten van dengenen, die de slotsom, de vruchten van dat alles, in een Werk wil zamenvatten, zelf niet slechts den arbeid zijner voorgangers met oordeel te gebruiken, maar ook zijne Lezers door vermelding der bronnen, waaruit zijne berigten geput zijn, tot eigene beoordeeling en waardering der daadzaken in staat te stellen. Niet onverschillig is het b.v., of men bij onderwerpen, de Natuurkunde betreffende, VALENTIJN of REINWARDT, S. MÜLLER, BLUME, enz. als gidsen volgt, of men de reizigers der 16de en 17de eeuw of der laatste tijden raadpleegt, en het openbaart zich ook bij den Schr. meestal spoedig, van wiens onderzoekingen hij gebruik heeft gemaakt; maar hier de berigten van deze, daar van anderen te volgen, zonder daarvan melding, daarin onderscheid te maken, zou wantrouwen aan het oordeel des Schrijvers kunnen voortbrengen, voor den Lezer stootend of schadelijk zijn. Bij dit gebrek, dat wij voor een der grootste in dit Handboek houden en voor deszelfs doel het meest bejammeren, wenschten wij te kunnen zwijgen van eene handelwijze, die ons om den Schr. leed heeft gedaan. Enkele malen komen de namen der Schrijvers voor, aan welke de Heer R.v.E. het meest te danken heeft - maar alleen om hen te berispen, bespottelijk of hatelijk te maken! Zoo wordt de onvermoeide VALENTIJN (I^{ste} Boek, bl. 315), de verdienstelijke RAFFLES (III^{de} Boek, bl. 114), de geleerde CRAWFURD (III^{de} Boek, bl. 81), de ijverige HORSFIELD (III^{de} Boek, bl. 70), aangerand, waarlijk, eene handelwijze, die verre van edelmoedig, maar ook weinig geschikt is, om mannen, boven zulke aanvallen verheven, te leeren overtreffen.

Na deze algemeene opmerkingen zijn wij van een en ander het nadere bewijs schuldig, moeten wij onzen Lezers dit gewigtige Werk meer in bijzonderheden doen kennen, en daartoe willen wij het in de behandeling en opgave der stof beschouwen, en door de mededeeling van eenige aanmerkingen den Hooggel. Schr. een bewijs geven van de belangstelling, waarmede wij hem in zijnen zoo belangrijken arbeid gevolgd hebben.

De Schr. heeft zijn Werk in *Boeken* verdeeld, waarbij een

geographisch beginsel wel de uiterlijke scheiding, maar niet de verdeeling, opvolging en zamenstelling der stoffe bepaalt. Het *eerste* Boek handelt over *Amboina*, of de hoofdgroep der Molukken; het *tweede* over de *kleine Sunda-eilanden*, en het *derde*, waarvan nog slechts het eerste Deel is verschenen, zal *Java* omvatten, terwijl wij nergens vernemen, in welke orde het overige behandeld zal worden. Naar het schijnt, heeft de Schr. ieder Boek tot een op zich zelf staand geheel willen vormen, en daartoe het aardrijkskundig oogpunt volgende, al het overige daaraan toegevoegd. Welligt ware het voor het gebruik des Werks doelmatiger geweest, eene algemeene geographische beschrijving van geheel den Indischen Archipel op zich zelven te behandelen, of wel denzelven naar de bijzondere ligging dier eilanden, in groepen verdeeld, te beschrijven: b.v. de groep van *Sumatra*, van *Java*, den archipel van *Sumbawa-Timor*, den archipel der Molukken, de groep van *Celebes* en de groep van *Borneo*. Maar in de orde zijner beschrijving schijnt de Schr., althans aanvankelijk, ook de Geschiedenis te hebben willen volgen; omdat de O.I. Maatschappij hare eerste kantoren op de eigenlijke Moluksche eilanden heeft gehad, en omdat *Amboina* thans de zetel is van het Gouvernement der Molukken, wordt dit het eerst vermeld (bl. 23). Nog had de Schr. de overzigtelijkheid van zijn Werk zeer kunnen bevorderen, wanneer hij, zijne hoofdverdeeling volgende, ieder dier hoofdgedeelten in derzelver aardrijkskundige beschrijving had zamengevat, hetgeen, bij de kortheid dier berigten, gemakkelijk te doen ware geweest. Nu ligt alles verstrooid voor ons: Boek I, bl. 24-26, vinden wij b.v. de aardrijksbeschrijving der Amboinasche eilanden, bl. 53-60, de indeeling van het eiland Amboina, bl. 141 en volg., de beschrijving der Ambonsche eilanden, bl. 172 volg., van *Menado* (ook hier van het overige *Celebes* gescheiden, welligt administratief, maar niet wetenschappelijk goed te keuren), bl. 199, de Bandasche eilanden, bl. 216, Zuidooster- en Zuidwestereilanden, bl. 244, Aroe-eilanden, bl. 257, de eigenlijke Moluksche eilanden, in de zonderlingste wanorde, gelijk *Batjan* en *Makjan* eerst bl. 289 en volg., en *Tidore* eerst bl. 336 voorkomen. Wij kunnen ons niet verklaren, waarom ook *Mindanao* in deze beschrijving is opgenomen, daar de Nederlanders wel geenen voet gronds op dat belangrijke eiland bezitten; de opmerkingen tot uitroeijing der zeerooverij, bl. 288, kunnen wel niet tot grond daaraan verstrekken, en zoo veel ruimte, bl. 279-289, daaraan besteed, doen billijken. Mogten die

splitsingen, wanneer een naauwkeurig Register daartoe in staat stelde, en de uitvoerigheid der behandeling het der moeite waardig maakte, kunnen dienen, om als in een Woordenboek over deze of gene plaats te worden nageslagen, in een Leerboek gelooven wij, dat zij der duidelijkheid schaden. Bij de aanwijzing der tegenwoordige Bezittingen in *Oostindië* (bl. 3), heeft het ons bevreemd niets vermeld te vinden van de vestiging der Nederlanders in *Nieuw-Guinea* en van het aldaar in 1828 bij *Merkus-Oord* gebouwde fort *Du Bus*, waarvan, I^{ste} B., bl. 267, en II^{de} B., bl. 25, slechts even ter loops wordt gewaagd. Zou ook hier de traagheid die Bezitting, zoo gewigtig bij de krachtige ontwikkeling der Koloniën in *N.-Holland* en *N.-Zeeland*, die aldaar eene nieuwe wereld van beschaving, handel en industrie voorspellen, niet slechts tijdelijk verlaten, maar geheel hebben opgegeven? Op het oogenblik van meer gewigt dan *Mindanao*, ware het welligt noodig geweest, daarop bijzonder de opmerkzaamheid te vestigen. Bij de vermelding van het staatkundige en zedelijke van Neêrlands magt en invloed in *Indië*, bl. 2, had wel iets over het regtmatige gezegd moeten worden, gelijk ook het tijdstip, waarin dit Werk is uitgegeven, het noodzakelijk maakte, om, van Zijne Majesteit, Neêrlands beminden Koning, gewagende, bl. 3, de verklaring te geven, dat men reeds aan WILLEM I de instelling van eenen leercursus voor de dienst in *Oostindië* aan de Koninklijke Militaire Akademie verschuldigd is. Zoo algemeen bekend het is, van welke eilanden het Nederlandsche Gouvernement het geheele of gedeeltelijke bezit heeft, bl. 4 en 5, zoo wenschelijk ware het geweest, dat de Schr. den aard van dat bezit en de verschillende wijze van afhankelijkheid der inlandsche Vorsten had opgegeven. Op bl. 4 wordt *Palembang* verkeerdelijk vermeld, als op de Noordoostkust (Zuidoostkust) en de *Lampongs* op de Zuidoostkust (Zuidkust) van *Sumatra* gelegen. Na eene zeer korte en onvolledige vermelding van de oorzaken der Land- en Zeereizen naar *Oostindië*, waar wij lezen van de krijgstogten van HERCULES en BACCHUS, door JUSTINUS en CURTIUS *beschreven*, van de Phenicièrs (?) als *uitvinders* der Scheepvaart, van *Ophir* en *Tharsis*, als op den uithoek van *Vóór-Indië* of op *Ceylon* gelegen, van veel nadeel, door de *kruistogten* aan den handel aangebragt, enz, komt de Schr. tot de eerste Zeereizen om de Kaap *de Goede Hoop*. De ontdekker van *Congo* wordt hier, bl. 8, DIEGO CAM genoemd; beter heet hij JACOB CANUS of CANO. *Portugals* Koning gaf aan *Afrika's* uithoek wel niet den naam van *Cabo de Buena*

Esperanza, maar van *Cabo de Boa Esperança*. Met Portugesche namen vooral is het hier niet zeer naauw genomen; wij vinden b.v. *Diaz*, voor *Dias; Covillam*, voor *Covilham; Vasco de Gama*, voor *Vasco da Gama; D'Albuquerque*, voor *de Albuquerque; d'Almeida*, voor *de Almeida; Sequeira*, voor *Siqueira; Garsias de Noronho*, voor *Garcia de Noronha*; en elders lezen wij *Abreus*, voor *Abreu; Ferdinand Magaliaan*, voor *Fernâo de Magalhaēs*. Daarna wordt met een enkel woord de staatkundige gesteldheid van *Nederland* en *Oostindië* aan het einde der 16de eeuw en de beide eerste togten der Nederlanders, benevens de vestiging der O.I. Maatschappij, van welker verdere gewigtige geschiedenis wij evenmin, als van de in onzen tijd zoo belangrijke Handel-Maatschappij iets vernemen, zeer kort vermeld. Vreemd is daarbij de uitweiding over *Mauritius* of *Isle* (*Île*) *de France*. Dat het eenmaal in bezit was der Nederlanders, kan wel geen grond daarvan zijn, daar de Schr. nergens van de vroegere bezittingen in het Westelijk Indische schiereiland, op *Ceylon* en elders, gewaagt. De ruimte schijnt den Schr. niet vergund te hebben, meer dan deze twee eerste togten ter loops te vermelden; ongaarne echter zagen wij onzen JAN HUYGEN VAN LINSCHOTEN vergeten, die reeds in 1583, in dienst der Portugezen, *Indië* bezocht, en vele berigten daarvan in het Vaderland had verspreid. Ook hier vinden wij, bl. 15, de namen DIGMUNSZ, waarvoor VALENTIJN DIGNUMSZ en MAN, waarvoor dezelfde MAU heeft; terwijl wij vermoeden, dat REINIER VAN HEL, Kommies of Koopman op het schip *Hollandia*, bl. 15, later, bl. 18, bij vergissing de *matroos* VERHEL is geworden, daar het dezelfde persoon schijnt te zijn; ook VALENTIJN heeft hier niet altoos denzelfden naam. Wij twijfelen, of velen zullen instemmen met het oordeel, bl. 19, dat, volgens de berigten der 16de eeuw, destijds de Javanen, zoowel als de Madurezen, onbeschaafder, woester en trouweloozer dan thans waren; niet slechts om vele andere redenen, maar ook juist om hunnen tegenstand tegen vreemde overheerschers, zouden wij veeleer het tegendeel gelooven. Het IIde Hoofdstuk bevat, bij de Aardrijksbeschrijving, ook de berigten aangaande het Dieren-, Planten- en Delfstoffenrijk en de bevolking van *Amboina*. Bij het eerste, zoowel als bij het overige, missen wij hier en elders die kenmerkende opgaven, die beknopte volledigheid, welke alleen eene juiste voorstelling kan voortbrengen, en thans vooral door de Wetenschap gevorderd wordt, en wij gelooven, dat dit Werk gewonnen zou hebben, zoo de Schrijver de hulp van kundige Geographen, Zoölogen,

Botanisten, Geologen en Ethnographen ingeroepen, of althans hunne nieuwere nasporingen geraadpleegd had. Dan zouden wij b.v. hier geene dondersteenen vinden, die de gedaante van beitels en wiggen hebben, blaauw of koperkleurig zijn, en in de toppen der boomen dringen, bl. 25 en 201; eenige opheldering vernemen over de melkwitte kleur der zee, bl. 25; dan zouden wij niet van de *koeskoes* (welke soort?) als een weinig bekend dier, niet van den *krokodil*, ook *kaaiman* genoemd, niet van de *zeeslang*, die enkele malen in de zee der Molukkos is gezien, bl. 38 en derg., lezen. Schoon aan volledigheid hier geene volstrekte behoefte was, zou eene naauwkeurige, ordelijke beschrijving der merkwaardigste dieren wenschelijk zijn, terwijl de overtollige opmerkingen en vertellingen, zoowel als de vermelding van oude sprookjes, gerustelijk konden achterblijven. Uit het Plantenrijk worden de voortbrengselen opgenoemd, die van dadelijk nut voor den Europeaan zijn; hier misten wij de vermelding van den muskaatboom (*myristica moschata*), die eerst bij *Banda* voorkomt, bl. 203, omdat hij, hoe weinig ook op *Amboina* gekweekt, daar oorspronkelijk schijnt te huis te behooren; ook van den kanariboom (*canarium commune*), zoo nuttig tot beschaduwing der kruidnagel- en notenmuskaatboomen, en wiens vrucht zelve veel gebruikt wordt; van de kokos-, gamoeto- en pinangpalmen wordt mede eerst bij *Java* gesproken. Vreemd is het, op bl. 46, te lezen: ‘Het kenteeken van den nageloogst is dáár, zoodra de nagel rood geworden is en zijnen *bloesem* heeft laten vallen,’ - daar de kruidnagel slechts oneigenlijk *vrucht* wordt genoemd, maar eigenlijk de kelk is van den nog ongeopenden bloesem (zie *Verhand. over de Natuurl. Geschiedenis der Nederl. Overzeesche Bezittingen*. Leyden, 1840, 7de Aflev. *Land- en Volkenkunde*, N°. 2, bl. 102); de eigenlijke vrucht heet *moernagel*. Naar wij meenen, is het ongunstige jaar van den nageloogst (bl. 48) niet 1820, maar 1821 geweest. Hoe weinig zekerheid de opgaven der produkten hebben, zien wij ook hier: bl. 65, stelt de Schr. den gemiddelden nageloogst op 100,000 Ned. ponden; een ander hoogstnaauwkeurig Schrijver (zie de gen. *Verhand*. aldaar, bl. 65) meldt, dat men in 1828 berekende, jaarlijks gemiddeld tusschen de 4 en 500,000 oude ponden gedroogde kruidnagelen in de Gouvernements-pakhuizen te *Amboina* te ontvangen; ook schijnt de prijsberekening bij onzen Schr., bl. 48 en 65, niet overeen te komen. Bij de vermelding van de *Sagoe-Boernie*, bl. 51, moest opgemerkt zijn, dat deze in den handel op *Europa* zoo

gewone korrelige sago niet van den eigenlijken Sagopalm, maar van den Sagoweer- of Gamoetopalm gewonnen wordt. Zie RUMPHIUS, *Herb. Amb.*, II, 64, en *Ned. Bezitt.*, l.c., bl. 104. Bij den naam van *Kâjoe-Poetih*-boom (bl. 59), of *melaleuca leucodendron*, had de naauwkeurige mededeeling van S. MÜLLER (in *Nederl. Bezitt.*, l.c., bl. 103 volg.), of zoo de Schr. deze nog niet kende, de berigten, voorkomende in *Voyage de la Coquille*. Paris, 1826, Tome I, 2, pag. 368, geraadpleegd kunnen worden. Het delfstoffenrijk wordt hier in *drie* regels beschreven; meer kan men daarover vinden in het zoo even genoemde Werk: *Ned. Bezitt., Land- en Volkenk.*, bl. 98 volg. Wat van de bevolking wordt gemeld, staat zelfs nog niet geheel op de hoogte van VALENTIJN's berigten, en wij bejammeren het vooral, dat de beschouwing van het gewigtigste schepsel - den mensch - in zijne physiologische bijzonderheden, vermoēdelijken oorsprong, stamverdeeling en verspreiding, zoo geheel verwaarloosd is. Als proefje van Statistiek kan het volgende dienen, bl. 52: ‘De verschillende stammen op het kleinste gedeelte van *Amboina*, dat *Leytimor* heet, konden *vroeger* twee duizend vier honderd, en de verschillende stammen van *Hitoe* twee duizend vijf honderd strijdbare mannen leveren. Sedert ruim twee eeuwen is de bevolking zeer verminderd.’ Ziedaar alles, wat wij van de hoegrootheid der bevolking van een der langst bestuurde eilanden vernemen, inderdaad weinig voldoende, maar tevens een treurig bewijs van de gebrekkige kennis onzer meestbekende Bezittingen. Kende de Schr. geene middelen, om de tegenwoordige bevolking ten minste approximatief te berekenen? Na de indeeling van het eiland *Amboina*, wordt over Gouvernement, Inlandsche Hoofden en Handel gesproken, bij welk laatste punt vooral uitvoeriger opgaven te wenschen waren. Zonderling klinkt, bij de aanwijzing der functiën van den Gouverneur der Moluksche eilanden, de vermelding van hetgeen de bevelvoerende Officier, ingeval van *kapitulatie* en *overgave* der plaats, heeft in acht te nemen (bl. 61). Wij zouden wenschen, dat hier de regel van SOLON - de onmogelijkheid, dat zulks plaats kon hebben - tot weglating van zulke voorschriften ware toegepast geworden. Van meer belang nog zou het geweest zijn, om onder den invoer, van *opium* gewagende, bl. 65 (of in het III^{de} Boek, I^{ste} D., bl. 153, waar - elk Nederlander schame er zich over - eenvoudig wordt vermeld: ‘dat de uitsluitende handel in opium, als *eene der bronnen van het openbaar inkomen* gehandhaafd wordt, tot zoo lang [hoelang

nog!?] daaromtrent anders door den Koning zal zijn bevolen.'), niet slechts te zeggen, dat daaraan bij den eilander behoefte (?) bestaat, die toch wel alleen door verleiding voortgebragt is, maar de toelating en begunstiging van dien handel in geheel hare afschuwelijkheid en verderfelijkheid aan te wijzen, opdat de schandvlek en de vloek mogten worden afgewend, die Nederlanders, zoowel als Engelschen, tot verderf van millioenen medemenschen op zich laden. Is het woord van G.K. VAN HOGENDORP en andere edele mannen, vóór vele jaren reeds tegen dien gruwel uitgesproken, zoo spoorloos verdwenen? Of zouden wij thans geene behoefte hebben, dat ingewortelde verkeerdheden en schandelijke misbruiken bekend gemaakt en tegengegaan worden? Bij de vele voorzigtige wenken, die hier en daar in dit Werk voorkomen, mogten wij over deze gewigtige zaak vooral geen stilzwijgen verwachten. - Eerst, op bl. 66, komt de beschrijving der Stad *Amboina* en hare omstreken, waar wij onder andere de vermelding der om hare druipsteenformatie beroemde grot *Batoe-lobang* (*holle rots*) in het gebergte *Soja* en der hangende rots *Batoe-gantong* in de nabijheid van *Batoe-gadjah* misten. Ook het monument ter gedachtenis van den onvermoeiden RUMPHIUS verdiende wel evenzeer melding, als het gedenkteeken, voor den Majoor MEIJER opgerigt. Wat, bl. 70, van de Ambonezen voorkomt, is tamelijk onduidelijk - dat men er ook *kakkerlakken* onder vindt, - zullen velen niet verstaan. Weinig voldoende is hetgeen van hunne *tooverij* in 8 regels, van hunne *geaardheid* in 6 regels is aangestipt; duister, wat, bl. 73, met het begrip van zedelijkheid, ten opzigte van den ongehuwden staat der dochters, wordt bedoeld. Bij hunne *spijzen* vinden wij gedeeltelijk de berigten van bl. 50 weder, en lezen daar van *zekeren* visch, van *zekere* wormen, van *zeker* bitter hout. Dat de *tifa* met het Hebreeuwsche *toph* zou overeenkomen, bl. 76, wordt, gelijk het overige, dat hier voorkomt, volgens VALENTIJN vermeld, schoon die naam wel van het Arabische دُفٌّ , of van het daarvan afkomstige Spaansche en Portugesche woord *adufe* zal ontleend zijn. Op bl. 77 lezen wij van den Afgod: '*Boetoh olisiwa of* PRIAPUS (!?), *die nog heden in Hindostan in groote eer is*;' welligt heeft de Schr. hier een der gewone attributen van SIVÂ, de *ling-ga* of φαλλὸς op het oog, waarmede nog heden in *Indië* op het SIVA-feest (*Sivarâtri*) in Maart optogten worden gehouden; maar duister is ons de hier opgegeven naam, zoowel als hoe PRIAPUS (als ook bl. 87) daarbij behoort. Bij

de kleeding der vrouwen, bl. 78, is *oeti-oeti* nu eens een rok (?) over het onderkleed, dan hebben zij een *oeti-oeti* over den linkerschouder. Ten onregte wordt, bij de vermelding van voorhoofd- en armsieraden, bl. 79, op *Genes*. XXIV, vs. 22, 30 en 47, verwezen; uit dit laatste vers blijkt, dat daar een arm- en *neusring* wordt bedoeld. Een Gezang, welligt *twintig eeuwen* (?) over den Oceaan herhaald (bl. 83), verdiende wel de *aandacht* ook der Lezers te trekken, en gaarne hadden wij ergens eenig berigt vernomen van de oude Volksgezangen. Bij den *Hongitogt*, bl. 85, ware de mededeeling der voornaamste artikels van het gewigtige Staatsstuk van 15 April, 1824, dat zoo veel invloed heeft gehad en kan hebben op het lot der Molukken, noodzakelijk geweest. Zeer onbevredigend zijn de berigten aangaande het Heidendom, bl. 86 volg. Nog schijnt bij ons het besef niet algemeen ontwaakt te zijn, dat dit onderwerp iets meer beteekent, dan de voldoening eener ijdele nieuwsgierigheid, iets meer vordert, dan eene oppervlakkige beschouwing, dat daarin eene der beste bronnen tot kennis dier Volkeren, tot nasporing hunner oude Geschiedenis is opgesloten, dat die studie onmisbaar is bij de uitbreiding des Evangelies, welke daaraan voor een gedeelte hare beste vruchten zal te danken hebben. Buiten'slands zijn sedert lang de godsdienststelsels van *Azië* het voorwerp der veelzijdigste nasporingen, hebben zij reeds het belangrijkste licht verspreid; onze Bezittingen zijn ook te dien opzigte nog bijna geheel onbekend. Op bl. 89 spreekt de Schr. ook van de *Alfoeren*, schoon wij noch hier, noch bl. 143, nadere opheldering van dezen merkwaardigen menschenstam vinden. Bij het harde oordeel over de Bijbelvertaling in de Hoog-Maleische taal (bl. 94), verwijst de Schr. ter staving op de plaats, waar over *Taalkunde* zal gehandeld worden, en dat vermoedelijk in een der volgende Deelen zal komen, daar wij nog nergens dat gedeelte vonden. Dat nog nimmer uit *Nederland*, ten zij met *ééne enkele uitzondering*, een Predikant of Zendeling naar *Indië* gezonden werd, welke het Arabisch zoodanig verstond, dat hij den Koran in die taal met vrucht lezen, en de Mohammedaansche Priesters wederleggen kon, bl. 96, is niet alleen schier ongeloofbaar, maar, naar onze meening, ook volstrekt *onwaar*. Bij de volgende Geschiedenis van *Amboina* behoeven wij niet stil te staan; de bladzijden van VALENTIJN zijn hier tot regels ingekrompen, terwijl de eeuw na VALENTIJN naauwelijks ééne bladzijde vult; eerst van 1810 tot op 1837, waar die Geschiedenis eindigt, zijn de berigten iets uitvoeriger. In de volgende zeer

korte beschrijving der *Ambonsche eilanden* is eene andere behandeling gevolgd, daar de berigten, de Natuurlijke Historie, Geschiedenis, enz. betreffende, in het verslag zijn ingesmolten. Van daar komen wij op *Menado*, waar wij vooral naauwkeurige berigten aangaande de goudmijnen missen; het lastige der afgezonderde behandeling van dit gedeelte van *Celebes* doet zich meermalen, b.v. bl. 188, gevoelen. Het X^{de} Hoofdstuk bevat de beschrijving der Bandasche eilanden, waar ons het berigt aangaande den muskaatboom en de specerijperken het best heeft voldaan. Zonderling is, bl. 200, de opmerking, dat hier de zon ten 6 ure op- en ondergaat, en het berigt, dat onder de Bandanezen afstammelingen zijn van allerlei Natiën, die de oostkust van *Afrika*, enz. bewonen, bl. 205; vreesselijk de vermelding, dat het Bandasche Volk, van ouds als trouweloos, verraderlijk, balsturig en wederspannig (?) bekend, dien ten gevolge schier geheel is - *uitgeroeid*! Op bl. 207 hadden wij eenige vermelding gewenscht van den verdienstelijken Zendeling FINN, welke na meer dan twintigjarigen nuttigen arbeid op die eilanden in ons Vaderland is wedergekeerd; daar nergens het min gunstige aangaande de Zendelingen wordt verzwegen, mogt ook het goede en zegenrijke van hunnen arbeid niet worden voorbijgezien. Van zijne werkzaamheid schijnt de Schr., evenmin als van de komst van eenen Predikant op *Banda*, sedert het einde van 1840, iets te hebben geweten, bl. 256. Zoo schijnt het den Schr., naar hetgeen, bl. 225 en volg., medegedeeld wordt, geheel onbekend te zijn, dat niet alleen de Predikant KAM in 1825 de *Zuidwester*- en *Zuidoostereilanden* bezocht, maar dat ook op de eerste sedert vele jaren verscheidene Zendelingen met den grootsten moed en volharding werkzaam zijn. Wie weet, hoe zij, om maar iets te noemen, in den zoo dikwerf herhaalden hongersnood duizenden tot redders werden; hoe nog in 1840, nadat 237 menschen op *Kisser* van *honger* waren omgekomen, de Zendeling BÄR met een krank ligchaam, den dood trotserende, dat eiland voor geheelen ondergang behoedde, die zal onzeker zijn, of hij zich hier meer over de verzwijging der waarheid bedroeven, of aan ijdele declamatiën, zoo als op bl. 227 voorkomen, ergeren zal. Ook bij hetgeen van *Celebes*, b.v. bl. 186, te dien opzigte wordt gezegd, zou het schijnen, alsof aldaar, niets voor het Christendom werd gedaan, waarvan echter het tegendeel van elders genoegzaam bekend is. Op bl. 214 wordt gewaagd van de *khetsah* of beschrijving van *Hitoe's*kust, door RIDJALA (RIDJALI); dit zal een der القصّة (*verhaal*) of Hoofd-

stukken van het Werk *Hhikâjat tanah Hitoe*, of *Geschiedenis van het Land van Hitoe*, moeten beteekenen. Van dit Geschrift hopen wij, dat de Schr., zoo bekend met de Maleische Letterkunde, ons meer zal berigten, dan wij van VALENTIJN, die daarvan een HS. bezat, kunnen weten. In het XI^{de} Hoofdstuk, dat over de *Zuidooster-* en *Zuidwestereilanden* handelt, vinden wij eenig berigt over de taal der *Alfoeren*, waarvoor wij den Schr. grooten dank verschuldigd zijn. Dat die taal den Geleerden in *Europa* tot heden onbekend is gebleven, is niet geheel juist, en zal, wanneer J.C. ED. BUSCHMANN (zie de Voorrede, bl. XI, van W. VON HUMBOLDT's beroemd Werk: *Ueber die Kawi-Sprache auf der Insel Java*, II^{ter} Band) spoedig zijne belofte vervult, welligt treffend wederlegd worden, ofschoon het zeker beschamend is, dat wij nog de talen van onzen Archipel bij buitenlanders moeten gaan leeren. Groote waarde hechten wij daarom aan de berigten en schets eener Spraakkunst, door onzen Schr. geleverd. Wij weten niet, of dezelve de vrucht zijn van de uitnoodiging, die de beroemde en te regt betreurde Fransche Zeeöfficier DUMONT D'URVILLE aan den Gouverneur MERKUS heeft gedaan, om onderzoekingen aangaande die taal in het werk te doen stellen, dan of zij uit mededeelingen van Zendelingen zijn ontleend. Voor dit laatste, en wij dachten daarbij aan hetgeen van den arbeid van onzen Zendeling RIEDEL wordt gemeld in *Maandberigt van het Nederl. Zendelinggen.*, 1840, N°. 1, bl. 9 en elders, schijnt te pleiten de inhoud der Alfoersche Stukken, die alleen uit *vertalingen* van het gebed des Heeren, der tien Geboden en der twaalf Artikelen des Geloofs bestaan, zeker weinig geschikt, om den waren aard en het oorspronkelijke karakter eener vreemde taal, het minst om den geest en de uitdrukkingswijze van dat Volk te doen kennen. Eene andere keuze hadden wij van den Schr. verwacht, die zoo vreesselijk, bl. 239, tegen Maleische taalbedervers uitvaart. Ook het *Woordenregister* hadden wij rijker, althans vollediger in hoofdwoorden en namen van dagelijks voorkomende dingen, gewenscht, dan hadden wij eenigzins kunnen nagaan, of de gissing van genoemden Franschen reiziger, welke hen van denzelfden stam met de bewoners van *Tahiti, Tonga* en *Nieuw-Zeeland* hield, grond had, dan of zij, gelijk wij vermoeden, naauwer verwant zijn met de bewoners van *Nieuw-Guinea*, van welke wij eene belangrijke Woordenlijst in het bovengenoemde Werk: *Verhandd. over de Nat. Gesch. der Ned. Overz. Bezittingen*, hebben ontvangen. Eenige opheldering, van welke

Alfoeren de Schr. hier spreekt, of alleen op de *Zuidwestereilanden*, of dat hunne taal op de verschillende eilanden dezelfde is, ware niet overbodig geweest; met de in genoemd Werk opgegevene *Ceramsche* woorden komen zij althans niet geheel overeen. Opmerkelijk vonden wij het, dat de *Alfoeren* namen voor de getallen tot *tien* bezitten, terwijl enkele Volken van *Nieuw-Guinea* slechts tot *vijf* schijnen te tellen. Na een enkel woord over de *Aroe*-eilanden, behandelt het XII^{de} Hoofdst. de Geschiedenis van *Banda*; ook hier vinden wij de gaping van 1634 tot 1795 aangevuld met de verklaring, bl. 251: 'Dat de Bandasche eilanden schier geene belangrijk (e) geschiedkundige gebeurtenissen hebben opgeleverd.' Het XIII^{de} en XIV^{de} Hoofdst. handelt over de eigenlijk *Moluksche eilanden*, terwijl het XV^{de} en XVI^{de} de Geschiedenis van *Ternate* behelst, en het XVII^{de} met de Beschrijving en Geschiedenis van *Tidore* en - Taalkunde dit Boek besluit. De Geschiedenis, die uit VALENTIJN niet overal het belangrijkste mededeelt (b.v. de flaauwe anecdote, bl. 295), of somtijds min naauwkeurig overneemt (b.v. 'MARHHOEM was een zoo flaauw Mahomedaan, dat hij door de Priesters niet als *Islamiet vereerd werd*,' bl. 301. - 'Hij wierd van de Moorsche Paapen niet *onder de Moorsche Koningen gesteld*,' zegt VALENT., bl. 141), of de gruwelen van MENEZES niet vermeldt, omdat hij *die eer* niet verdient, bl. 304, is weder zeer arm na VALENTIJN - 'hetgeen er in de 18de eeuw op *Ternate* is voorgevallen, schijnt weinig belangrijks te hebben opgeleverd,' bl. 322, welk lot ook aan *Tidore* te beurt valt, bl. 344. Bevreemdend vonden wij den uitval over den onttroonden Sultan van *Palembang*, bl. 328. Het opschrift - *Maleische Taalkunde*, bl. 345, heeft ons zeer teleurgesteld; wij vinden daar niets dan drie uittreksels uit een Handschrift, 'dat de Schr. van RÂTOE BÂGOES NITI NAGÂRA, een vorstelijk persoon en Hoofdjaksa van *Bantam*, wien vrede zij! (?) *op den* 12^{den} *Augustus* 1829 tot een aandenken ontvangen heeft,' bl. 346, en die hier, in gewoon karakter overgeschreven, met eene niet zeer vloeijende vertaling worden medegedeeld. Het begin van het eerste Stuk, maar eenigzins afwijkend, kenden wij reeds uit des Schrijvers *Maleische Spraakkunst en Chrestomathie, Breda*, 1839, bl. 117. Waartoe deze Stukken hier dienen moeten, verklaren wij niet in te zien. Over de Maleische taal zelve, hare verspreiding in het hier behandelde gedeelte van den Indischen Archipel, hare Letterkunde, vinden wij niets. Dat de Schr. zijne belofte, om het ongunstig oordeel over de Maleische Bijbelvertaling te staven,

vergeten heeft, zagen wij reeds boven. Wij hopen, dat een later gedeelte van dit Werk ons voor het hier ontbrekende schadeloos zal stellen, en vooral, dat de Schr., die zeker daartoe boven velen in staat zal zijn, zich geroepen mogt gevoelen in dit Werk of elders den wensch te bevredigen, onlangs in *dit Tijdschrift* (1842, N°. 8, bl. 409 einde) uitgedrukt.

(*Het Vervolg en Slot in het volgende Nommer*.)

Over de hervorming van ons kiesstelsel. Door Mr. *J.R. Thorbecke*. Leyden, S.H. van den Heuvel. 1842. VII en 138 blz.

Weinige onderwerpen verdienen meer de algemeene belangstelling, dan die, welke de uitoefening der staatkundige regten betreffen.

Genieten zij echter die belangstelling? Ziedaar eene andere vraag, waarvan de ontkennende beantwoording aan geenen twijfel onderworpen schijnt. Tot ons leedwezen is het eene waarheid, dat noch de Natie hare verpligtingen gevoelt, noch de Regering aan hare roeping, om de publieke opinie te leiden, beantwoordt. Getuigen de aangebodene en teruggenomene, en weder aangebodene en weder teruggenomene ontwerpen, waarin de meest volslagene beginselloosheid zich overal op het duidelijkst vertoont!

Aan een goed en bruikbaar Kiesstelsel staan echter bij ons onoverkomelijke hinderpalen in den weg. In de eerste plaats de Grondwet - hier zeker niet beantwoordende aan de behoeften des tijds, en na de noodlottige verandering in 1839, in dit opzigt nog duisterder en nog meer met zich zelve in strijd. Wat derhalve veranderd, wat gewijzigd, wat verbeterd worden zal - dit alles moet geschieden overeenkomstig die verminkte bepalingen, waarvan alleen halve maatregelen en onvolkomene voorschriften het gevolg kunnen zijn. En echter zou dit bezwaar nog gedeeltelijk zijn te verhelpen, indien de laauwheid der Natie - ten minste van een groot gedeelte der Natie - hier niet alle hoop vernietigde. Half bruikbare instellingen kunnen voortreffelijk werken, waar de personen zelve uitstekend zijn; - de beste verordeningen daarentegen missen haar doel, indien de geest des volks er niet door wordt bezield.

En hoe is in dit opzigt onze toestand? Wilt gij een voorbeeld? Denk aan de laatste verkiezingen voor de Staten-Gene-

raal in sommige Provinciën, - denk aan de benoeming der Kiezers in de meeste steden, - en gerust vragen wij u, of ons Kiesstelsel, zoo als het wordt uitgeoefend, zich niet tot een slaperig beginselloos herkiezen bepaalt? Wij vragen het, of er eenig blijk van belangstelling, van kennis, van behartiging der openbare belangen in doorstraalt? En al moge onze Vaderstad in laauwheid en flaauwheid de hoofdstad zijn des Rijks, - al mogen andere Provinciën eenig meerder leven, eenigen meerderen publieken geest vertoonen, - wij vragen het of dergelijke voorbeelden niet doen zien, dat vele streken van *Nederland* even rijp zijn voor een ontwikkeld Kiesstelsel, als de bewoners van het Hemelsche Rijk?

De Heer THORBECKE, die zich zoo vaak, waar het de behandeling van belangrijke punten van ons Staatsregt gold, op den voorgrond plaatste, gevoelt het bezwaar, dat uit die gebrekkige herziening onzer Grondwet voortvloeit, in groote mate. Belangrijk zijn de woorden, waarmede hij zijne Voorrede aanvangt: ‘Het nadeel, dat de gebrekkige herziening der Grondwet ons toebragt, zal, geloof ik, hoe meer men de noodzakelijkheid eener hervorming van ons Kiesstelsel bedenkt, des te dieper worden gevoeld. Men deed iets, dat min goed was dan niets, omdat men herzag zonder verband. Men meende, met te nemen wat men kon krijgen, *praktisch* te zijn. Terwijl men zich naar omstandigheden schikte, behaagde men zich in het denkbeeld, als *Staatslieden* te handelen; een weidsche mantel voor zwakheid en allerlei zelfbedrog. Men verwarde de Grondwet, en kwelde den gewonen Wetgever met eene ondankbare taak. Zoodra hij er in treedt, struikelt hij over de Grondwet. Zijn wensch, om een niet al te gebrekkig Werk voort te brengen, wordt een strijd met de Grondwet, die ligt op onderhandeling uitkomt.’

Wij willen, na deze voorloopige aanmerkingen, het voortreffelijke Geschrift van naderbij beschouwen.

Het eerste gedeelte, blz. 1-70, behandelt *de keuze voor de Provinciale Staten*. Dit Hoofdstuk vangt aan met een belangrijk onderzoek naar de drie *Standen*, waarvan de Grondwet gewaagt. Het oorspronkelijke denkbeeld van een politisch Standregt der Edelen was de landeigendom, met het bezit van heerlijke regten verbonden. Dit denkbeeld zweefde HOGENDORP voor den geest; daarvan uitgaande, zou de Adel de representatie van het platteland hebben uitgemaakt, terwijl, zoo als bekend is volgens HOGENDORP's eerst opgevat gevoelen, de gewone

bewoners van het platteland van eene eigenlijke representatie - als daartoe nog niet genoeg ontwikkeld - zouden zijn uitgesloten. Bij de invoering der Grondwet verviel intusschen het beginsel, van waar HOGENDORP was uitgegaan. *Doch*, gelijk onze Schrijver zegt: *Men had de Ridderschappen op het papier, men moest ze in 't leven brengen*. Dit zou met eenigen grond geschied zijn, indien men de Ridderschappen als representanten der groote landbezitters had beschouwd. Maar ook dit beginsel werd door de Reglementen miskend. Inschrijving op het Grootboek werd met Grondbezit gelijkgesteld: *Men beleed*, daardoor, *dat de oorzaak van het Politische Standregt der Edelen onherstelbaar was*, blz. 8.

De Schrijver voert vervolgens aan, in welken zin de steden als een stand kunnen worden beschouwd, en ontwikkelt daarna zijn gevoelen, dat de keuzen *voor den landelijken stand* in *keuzen te platte landen*, door de Reglementen zijn ontaard.

Het hoofdbeginsel eener verkiezing door standen: *Dat men in de bevoegdheid van kiezen en te worden gekozen, het onderscheid der standen zie uitkomen* (blz. 10), ontbreekt dus geheel. Het stedelijke Kiesstelsel, schoon dit alleen eenen eigenaardigen grond bezit, is eene volslagene *anomalie*. Uit dit alles volgt, dat, hoezeer de naam van standen in de Grondwet voorkomt, wij echter een Kiesstelsel *naar*, of eene vertegenwoordiging *van* standen ten eenemale missen.

Wij hebben, om het belangrijke van dit gedeelte, lang daarbij stilgestaan. De Heer THORBECKE gaat vervolgens over tot de vraag, wat, onder de tegenwoordige Grondwet, tot hervorming van ons Kiesstelsel kan worden gedaan? Daarbij worden de volgende punten behandeld:

1°. Keuze der Ridderschappen.
2°. Keuze der Steden.
3°. Keuze van den Landelijken Stand.
4°. Bevoegdheid om te worden gekozen en toegelaten.
5°. Tijd, voor welken de benoemde wordt gekozen.
6°. Getal van de Leden der Provinciale Staten in het algemeen, en door iederen Stand in het bijzonder te kiezen.
7°. Keuze voor de Gedeputeerde Staten.

Het is ons doel niet van de belangrijke beschouwing des Hoogleeraars een doorloopend verslag te geven. Het Geschrift is daarenboven en behoort te zijn in ieders handen. Liever bepalen wij ons tot enkele opmerkingen.

Uitstekend is hetgeen, blz. 16, omtrent de keuzen van Le-

den der Provinciale Staten door de Steden voorkomt. Moet dit onderwerp door de Wet, of wel door de Plaatselijke Reglementen worden geregeld? Het veranderde Art. 6 verwijst naar de Wet; het niet veranderde Art. 130 naar de Stedelijke Reglementen! Ziehier dus volslagen gebrek aan harmonij, openbaren strijd! Intusschen Art. 130 bestaat, en nu kan aan Art. 6 wel geene andere beteekenis worden gegeven, dan die, welke het kiesregt aan de Wet onderwerpt, voor zooverre andere bepalingen hier geene uitzondering bevatten. De Wet kan dus regelen de wijze, waarop de Stemgeregtigden Kiezers, en de Kiezers weder Leden van den Raad benoemen; doch de keuzen voor de Provinciale Staten moeten, naar Art. 130, altijd ter regeling aan de Reglementen worden overgelaten. Eene andere uitlegging schijnt ons niet mogelijk. Daar echter de Kiezers-Kollegiën, mede volgens de Grondwet, voor de keuze van Raadsleden moeten blijven bestaan, en daar van onze oligarchische en aristocratische Raden geene poging tot verbetering te wachten is, zal het gevolg waarschijnlijk zijn, dat de verkiezing in vier trappen nog lang zal stand houden, - zoo lang ten minste, totdat eene nieuwe Grondwetherziening verbetering te weeg brengt, schoon ook deze (wij erkennen het), indien zij thans plaats vond, wel weder tot halve maatregelen zoude leiden.

Een belangrijk onderzoek vinden wij op pag. 56, omtrent de uitspraak over bezwaren, ten aanzien der Kiezerslijsten. De Schrijver wil eene praeadvijserende Commissie uit den Gemeenteraad instellen, en verder de beslissing aan den Gemeenteraad zelven opdragen. Reeds dadelijk ontstaat echter hier de bedenking, dat de keuzen voor den Landelijken Stand, waarover de Schrijver te dezer plaatse *uitsluitend* handelt, niet volgens Gemeenten, maar volgens Districten geschieden, zoodat eene opdragt der beslissing als Gemeenteraden met dit beginsel niet geheel in harmonij zou zijn. Doch aan wien het hooger beroep op te dragen? De Heer T. zegt *aan Gedeputeerde Staten*; deze schijnen, volgens hem, *de natuurlijke Regters*. Wij vragen waarom? Immers het geldt hier een *bijzonder* aan de Gemeenteraden op te dragen regt, waarin dus hunne grondwettige ondergeschiktheid aan de Provinciale Staten niet *van zelve* spreekt. Maar al neemt men het beginsel aan, dan nog zouden de Staten, dat is het Kollegie in zijn geheel, als natuurlijke Regters moeten worden beschouwd, niet de Gedeputeerden, die alleen bij delegatie regten uitoefenen, en daarenboven, naar den aard hunner instelling, geene bevoegdheid hebben, welke

het geheele Ligchaam der Staten niet bezit. Langzamerhand heeft het Kollegie van Gedeputeerde Staten, naar het ons voorkomt, tegen den geest der Grondwet, bijna alle provinciaal gezag aan zich getrokken, en is hoe langer hoe meer van de oorspronkelijke instelling afgeweken. Het verwonderde ons, door den Schrijver eenen maatregel aangeraden te zien, die dat gezag alweder vermeerderen zou. De Heer T. oppert verder een, naar het ons voorkomt, denkbeeldig bezwaar uit Art. 147 der Grondwet, volgens hetwelk de Koning de besluiten der Staten buiten effect kan stellen. Bedriegen wij ons niet, zoo slaat dit voornamelijk op die gevallen, waar de Staten als besturend (administratief) Kollegie handelen. Neemt men aan, dat de Grondwet niet verbiedt, aan de Staten in sommige gevallen regtsmagt toe te kennen, zoo is zeker eene beslissing van dien aard niet te beschouwen als een Besluit, waarvan de werking door den Koning kan worden geschorst. De bedoelde besluiten hebben altijd eene algemeene; - regterlijke beslissingen, ook van een administratief Kollegie, eene individuële strekking. Zoo zou, onzes inziens, zeker de Kroon onbevoegd zijn, om beslissingen te vernietigen, door de Staten omtrent reclames in belastingzaken genomen, omdat de kennisneming daarvan, als een speciaal regt, bij eene afzonderlijke Wet aan de Staten is opgedragen, buiten het gezag, hun bij de Grondwet toegekend, en waarop Art. 147 uitsluitend doelt. Wij erkennen de moeijelijkheid, om hier tot een vast systema te geraken, - doch zouden huiveren, een stelsel aan te nemen, volgens hetwelk de beslissing eerst aan een administratief, dan, in hooger beroep, aan een regterlijk Kollegie wordt opgedragen. Dit geeft aanleiding tot verwarring in de attributen der Staatsmagten. Men dient ook hier een vast beginsel te volgen.

Bevreemdend kwam het ons voor, dat de Heer THORBECKE eenen *census* van verkiesbaarheid voor de Leden der Provinciale Staten wil ingevoerd hebben, ten minste voor het geval, dat de Kiezers-Kollegiën te platten lande vervallen; zie blz. 55. Voor keuzen toch van menschen uit den minderen stand bestaat bij ons weinig gevaar, zoo als de Heer T., op eene andere plaats, dit zelf te kennen geeft (blz. 87); en de vrees, die men zou kunnen koesteren, wordt beter vermeden, door de uitoefening van het Stemregt aan eenen behoorlijken *census* te verbinden, dan door het invoeren van eenen maatregel, die ligtelijk geschikte keuzen zou kunnen verhinderen, en waarvan het noodzakelijke door de ondervinding niet is gebleken.

De Heer T. verdedigt dan ook de directe verkiezingen voor den landelijken stand. In beginsel zijn wij het met hem eens; - doch is die verandering hier raadzaam? Dit betwijfelen wij - omdat de Wet onmagtig is het beginsel ook in de steden te doen werken. Er zal dan nog grootere anomalie bestaan dan nu; - bij den landelijken stand slechts één, bij de steden drie trappen van verkiezing voor de Provinciale Staten, niettegenstaande, in den regel, de steden als de zetel van meerdere kennis en meerdere beschaving kunnen worden aangemerkt. Ook dit voorbeeld toont op nieuw, dat er, zonder wijziging der Grondwet, aan geen redelijk, geen billijk, geen consequent Kiesstelsel te denken valt.

Op blz. 57 worden de uitsluitingen behandeld. In het algemeen zijn wij het hier met den Hoogleeraar geheel eens; slechts een paar bedenkingen. Waarom wil de Schrijver de Burgemeesters alleen, in een bepaald geval, te platten lande uitsluiten? Het vermoeden van afhankelijkheid bestaat ook bij de stedelijke Burgemeesters, hoezeer welligt in mindere mate. Voor den landelijken stand is daarentegen de keuze van Burgemeesters nog te verdedigen, door het geringe getal geschikte en kiesbare personen, daar de Burgemeesters meestal tot de kundigsten en beschaafdsten van het district behooren. Bij de steden is dit anders. Daar is geene enkele reden, die de keuze van Burgemeesters wenschelijk of noodzakelijk maakt. Eene tweede bedenking is deze: Waarom zwijgt de Schrijver over de Provinciale Hoven? De Leden daarvan zijn volgens de Reglementen uitgesloten, even als die van den Hoogen Raad. Voor de uitsluiting der laatsten vindt de Hoogleeraar geene reden. Is er eene meer grondige, die de Leden der Provinciale Hoven zou weeren?

Deze korte bedenkingen mogen voldoende zijn. Wij staan thans nog een oogenblik stil bij het tweede gedeelte dezer Brochure, waarin over de *keuze voor de plaatselijke besturen*, blz. 75-122, gehandeld wordt.

Voortreffelijk is ook weder hier, hetgeen de Schrijver in de Inleiding zegt, over het dubbele karakter der Plaatselijke Gemeenten, als *burgerlijk persoon* en als *onderwerp van publiekregtelijke wetgeving*. Hier wordt tevens de vraag behandeld? wie regtens *gemeenten* maken, wie ze ontbinden kan, wie bevoegd is eene gemeente tot *stad* te maken, enz. De Heer T. is van oordeel, dat, bij het zwijgen der Grondwet, dit door de Wet moest zijn geregeld, en verzet zich tegen het toekennen van den naam van stad aan landgemeenten, zoo als dit, vooral

in *Overijssel*, meermalen heeft plaats gehad. Wij gelooven, dat deze bedenking juist is. Het geven van den *naam* van stad beteekent op zich zelf niets. Kiest de stad geene Leden tot de Provinciale Staten, zoo blijft zij tot het platte land behooren, onverschillig welken naam zij draagt; doch zoodra men met dien naam de bevoegdheid verbindt, om hare huishoudelijke belangen als stad te regelen, vervalt men in de grootste tegenstrijdigheid, en verkrijgt eene categorie van gemeenten, die, ten opzigte harer inwendige inrigting, tot de steden, ten opzigte harer vertegenwoordiging, tot het platteland behooren. Dit is ongrondwettig: - de huishoudelijke inrigting en het regt van vertegenwoordiging zijn onafscheidbaar.

Bij de behandeling der keuzen voor de steden, komt §. 1 het Stemregt, §. 2 de keuze voor den Raad, §. 3 de benoeming van Burgemeester en Wethouders in aanmerking. Ook hier vergunne men ons eenige weinige opmerkingen.

Al dadelijk vestigen wij in het bijzonder de aandacht op blz. 84 sqq., en de daar voorkomende bestrijding der Kiezerskollegiën. Slechts zeer weinige Landen behielden die. In *België*, in *Frankrijk*, - zelfs in het niet liberale *Pruissen*, bestaan zij niet. *Deze voorbeelden geven eenen maatstaf, hoe ver men, wanneer vertrouwen op de bevolking den wetgever vervult, met moed en beleid kan gaan*. Gemis van dit vertrouwen was juist te allen tijde het gebrek onzer Regering. Vandaar hersenschimmige vrees voor woelingen en kuiperijen, waar die bij onzen bezadigden landaard niet te verwachten waren. Vandaar de illiberale ontwikkeling onzer Grondwet, welke zeker in het stuk der Verkiezingen weinig aan de behoeften des tijds voldeed. Vandaar angstige bezorgdheid, ook voor de welmeenendste oppositie, waarin men te dikwijls slechts ontevredenheid en wederspannigheid meende te zien. Maar wij keeren tot ons onderwerp terug. Eene afschaffing der Kiezerskollegiën is, bij de nu bestaande Grondwet, onmogelijk. Men trachte ze dus zoo weinig *schadelijk* te maken als mogelijk is. *De Kiezerscollegien zijn* (wij gebruiken des Schrijvers woorden, blz. 86) *een, den gemeentegeest zóó verlammende, toestel, dat de Wet moet doen wat zij kan, om er het nadeel van te temperen*. Te regt wordt hier geijverd tegen eenen afzonderlijken *census* der Kiezers; doch de Heer T. zal hier weder het bezwaar te gemoet komen, door eenen hoogeren *census* voor den Raad. Wij herhalen onze vraag: Waartoe dit? Waarom hier eene tweede soort van burgerschap ingevoerd? De Schrijver erkent zelf, dat voor

keuzen uit den minderen stand niet te vreezen is. Ook hier worde men niet op eene andere wijze even illiberaal als de bestaande Reglementen, die voor de keuze van Raadsleden geenen hoogeren *census* vorderen. Wordt evenwel het beginsel van eenen hoogeren *census* aangenomen, dan zouden vele uitzonderingen noodig zijn ten behoeve van diegenen, welke door hunne maatschappelijke betrekking gerekend kunnen worden de geschiktheid te bezitten, om te worden gekozen, ook al wordt door hen geene belangrijke som in de belastingen opgebragt. Welligt is dergelijke uitzondering, ook reeds bij de vaststelling van den *census* voor het Stemregt, van belang.

De vraag, of de Kiezersvergaderingen in het openbaar zullen worden gehouden? wordt op blz. 96 even aangeroerd. Er is geene reden tegen, dan die door alle voorstanders van het oude tegen *alle* verbetering en *alle* publiciteit wordt aangevoerd, en waarvan wij ons tot voorbeeld de (zoo het heeten moest geestige) redevoering van zekeren Burgemeester in de Dubbele Kamer herinneren. Eene openbaarmaking van de stemming is slechts eene gedeeltelijke publiciteit, altijd echter beter dan de geheimhouding, waarin thans alles geschiedt. Hoogstnoodzakelijk is evenwel de voorzorg, dat, zoo bij het openen der stembriefjes voor Kiezers, als bij het doen van keuzen voor den Raad, de aftredenden of herkiesbaren niet tegenwoordig zijn. Het is toch voor de vrijheid van keuze van belang, dat een aftredend Kiezer of Raadslid niet wete, wie voor of tegen zijne herkiezing hebben gestemd. De Wet dient hiervoor te waken.

Het punt der periodieke aftreding der Raadsleden wordt op blz. 91-95 behandeld. Slechts kort staat de Schrijver stil bij de vraag of dit voor regeling bij de Wet vatbaar is? Hij helt over tot de ontkennende beantwoording. Eenige strijd is hier weder tusschen Art. 6 en Art. 130 niet te miskennen. Wij geven echter in bedenking, of de tijd, waarvoor iemand gekozen wordt, *uitsluitend* behoort tot de zamenstelling der Stedelijke Besturen, waarvan de regeling bij Art. 130 aan de Reglementen is overgelaten.

De *keuzen voor de Plaatselijke Besturen te platten lande* worden weder in 4 §.§. afgehandeld, waarvan §. 1 het Stemregt, §. 2 de Verkiesbaarheid, §. 3 de Benoeming van Burgemeester en Assessoren, en §. 4 het Heerlijke Regt bevat. Omtrent het laatste erkent de Heer T., dat ons tegenwoordig Staatsregt geene overheidsregten van bijzondere personen duldt. Hij erkent verder het beginsellooze der instelling, en houdt het voor

de taak der Wetgeving, *om de middelen tot opheffing daarvan in overleg te nemen*. Dit hangt zamen met des Hoogleeraars stelling, *dat het Heerlijk Regt, zoo als het tegenwoordig bestaat*, FORMEEL *wettig is verkregen*, ten minste *indien de Grondwet het Reglement van* 1825 *over 't algemeen niet verloochent*. Maar is deze stelling juist? Zij berust op de provisionele bepaling van het Besluit van 26 Maart, 1814, door den Souvereinen Vorst eerst drie dagen vóór de invoering der Grondwet genomen. Doch wij vragen vooreerst: Kon de Souvereine Vorst bij dat Besluit zich regten *reserveren*, om daarover te beschikken op een tijdstip, wanneer hij dat gezag - de onbeperkte Souvereiniteit - niet meer bezitten zou? met andere woorden, moeten de Reglementen van 1816 niet beoordeeld worden naar het *toen* vigerende Staatsregt? Ten tweede is het Besluit van 1814 *voor* de invoering der Grondwet van 1814 uitgevaardigd? Wij herinneren hier de belangrijke vonnissen, door de Arrondissements-Regtbank te 's Hertogenbosch geveld, waarbij aangenomen is, dat het bewuste Besluit eerst uitgevaardigd, en dus als wettig verbindende Verordening, eerst in werking getreden is *na* de invoering der Grondwet van 1814.

Ten slotte worden nog eenige bijlagen medegedeeld, waarbij eene belangrijke opgave voorkomt van het getal ingezetenen, welke in 1814 de thans gevorderde som in de belasting opbragten.

Wij moeten eindelijk nog eene opmerking maken. Het is deze: De Heer T. behandelt voornamelijk algemeene beginselen; vandaar, dat onderscheidene belangrijke punten niet, - of korter, dan men verwachten zou - worden aangeroerd. Hiertoe brengen wij de voorafgaande behoorlijke bekendmaking en jaarlijksche herziening van de Lijsten der stemgeregtigden en kiesbaren; - de noodzakelijkheid van ten minste twee vrije stemmingen; - de afschaffing der thans plaats vindende uitloting van een gedeelte der kiezers; - de onbevoegdheid, om tegelijk Lid van een Kiezerskollegie en van den Raad of van de Provinciale Staten te zijn, - en meerdere van dien aard, welke alle een breedvoeriger onderzoek zouden verdienen, dan in het tegenwoordige doel des Hoogleeraars lag.

De naam des Schrijvers maakt verdere aanprijzing overbodig. Wij eindigen met de verzekering, dat de aangekondigde Brochure het beste is, wat over deze belangrijke aangelegenheid is geschreven. Wij voegen den wensch er bij, dat zij moge medewerken, om, zoo veel onze Grondwet dit toelaat, stelselmatigheid en liberale beginselen over beginseloosheid en stilstand te doen zegepralen.

Geschiedenis van den oorlog der Munsterschen en Keulschen, in verbond met Frankrijk, tegen Holland, in de jaren 1672, 1673 en 1674. Naar authentieke berigten en gelijktijdige Schrijvers, door *G.B. Depping*, Ridder van het Legioen van Eer, Lid van onderscheiden geleerde Genootschappen (Met Portret). Te Arnhem, bij Is. An. Nijhoff. 1841.

Zullen vertalingen de letterkunde van een volk wezenlijk verrijken, hare bewerking schijnt zich naauwkeurig te moeten wijzigen naar het boek, dat overgebragt wordt. Is het werk een voortbrengsel van genie, zoo rijk aan gedachten als klassiek van stijl, getrouw, in even fraaijen vorm overgegoten, poge de vertaler 't oorspronkelijke weder te geven, gelijk de jonge schilder het werk van een groot meester kopijeert, trek voor trek, zonder zich, opzettelijk, eenige afwijking te veroorloven. Bij schriften van dien stempel staat de stof, de inhoud, niet op den voorgrond: de eigenaardige wijze, waarop de schrijver die opvatte en behandelde; het eigene merk, dat zijn geest er op afdrukte, bepaalt den hoogen prijs des boeks. Zoo de taal en de letterkunde van den vertaler zich, metderdaad, op het bezit van het overgebragte meesterstuk zullen kunnen beroemen, dan moeten zij, in de vertaling, den zuiveren afdruk van 't oorspronkelijke ontvangen; het onvermengde uitvloeisel van den geest des schrijvers, met de hem eigene deugden en gebreken. *De Mensch* van BILDERDIJK moge een voortreffelijk dichtstuk wezen; stel zelfs, beter dan POPE's *Essay on man*, zóó, als men wil: zeker blijft het, dat onze taal, ik BILDERDIJK's werk, geene vertaling bezit van POPE; die den *Engelschen* dichter wil kennen, moet 't oorspronkelijke ter hand nemen, of naar eene meer getrouwe overzetting omzien. Anders, dan met die enkele, is het met ver de meeste schriften, in zoover zij minder vruchten zijn van genie, dan van studie en wetenschap. Hier staat de inhoud boven den vorm; het bruikbare van 't werk boven 't eigenaardige van den schrijver. Beantwoordt de vertaling aan de behoefte, is zij op de hoogte der wetenschap, het is dan geen verwijt voor den vertaler, zoo hij dit, door meerdere of mindere afwijking van 't oorspron-

kelijke, heeft verkregen. Het tegendeel is waar. Hij heeft zich31y niet vergenoegd met hier en ginds, aan den voet der bladzijden, met eene losse hand, eenige noten heen te strooijen, die toeval en luim hem uit de pen deden vloeijen; maar, vertrouwd met de wetenschap, evenzeer als met de taal, heeft hij zijnen schrijver aan een naauwlettend onderzoek onderworpen, en, met liefde voor het vak, aangevuld, verbeterd, wat noodig was. Zoo is de vertaling beter geworden dan 't oorspronkelijke; die letterkunde nog meer verrijkt, welke de vertaling, dan die 't oorspronkelijke bezit; bij 't goede van vreemden bodem, zijn rijpe vruchten gekomen van den vaderlandschen grond. De vertaler heeft dank verdiend bij 't vaderland en bij de wetenschap. - Of er altijd zóó vertaald wordt, of het altijd zóó kan geschieden, is moeijelijk te bepalen, doch daarom niet minder wenschelijk; het is eene aangelegenheid van zedelijk en nationaal belang voor een klein taalgebied, waarin veel van elders moet worden overgebragt. Alle slavernij is de doodsteek voor het goede en groote in 's menschen natuur; de slavernij van den geest, die der denkvermogens, is de ergste onder alle. Maar is er grooter zielendruk denkbaar, dan wanneer bij een volk eigen nadenken, eigene geestkracht, versuft onder het overheerschende gezag van buitenlandsche schrijvers; wanneer er geen andere toon wordt volgehouden, dan die door vreemden is aangeslagen? Indien, meer en meer, de wetenschappelijke werken bij ons uit vertalingen bestonden, voetstoots met kinderlijk vertrouwen overgebragt; al wat naar vinding zweemt, van elders werd ontleend; langwijlige nasporingen bij voorkeur aan vreemden overgelaten: dunkt het u dan niet, dat alle zelfvertrouwen zou wegsterven, en dat geloof aan eigene kracht zou verloren gaan, waardoor alléén, ook in de intellectuële wereld, bergen verzet en in het hart der zee geplant kunnen worden?

De geachte Vertaler van dit Werk van DEPPING heeft het uit het *eerste* oogpunt beschouwd: hadden onze wenschen in dezen iets kunnen afdoen, hij had het *laatste* gekozen. Wie was daartoe meer bevoegd geweest, dan hij, of de geleerde Uitgever? *Nu* winnen wij bij de vertaling alleen, dat een boek, 'twelk in eene verzameling van schriften over ons Land behoort, niet uit *Duitschland* behoeft ontboden te worden: *dan* hadden wij, met het goede en nieuwe uit DEPPING's Werk, eene *monographie* kunnen ontvangen, geheel op de hoogte des tijds, over een belangrijk tijdperk van de Geschiedenis der oude Republiek, in

weêrwil dier donkere jaren, de schitterende en blijvende hoofdgroep in het tafereel van de historie dezer Landen. Want zoekt gij, met vromen zin, 't volksleven te wekken, hooger op te voeren: gij wendt het oog naar het oude Gemeenebest. Wilt gij alleen leven en handelen in de werkelijke wereld, u bepalen tot hetgeen *is*? Maar onze staatsinrigtingen, wat zijn 't anders, dan de overgepleisterde bouwvallen der oude Republiek; ons openbaar crediet, koloniën, handel en scheepvaart, wat anders, dan 't overschot harer eens zoo rijke nalatenschap?

In het krijgsarchief te *Parijs* wordt eene verzameling gevonden, 18 Deelen in folio, van rapporten en brieven over de jaren 1672-1674, betrekkelijk den oorlog met dezen Staat; hieronder veel over den Bisschop van *Munster*, C.B. VAN GALEN. Dit laatste schijnt DEPPING, een' geboren' *Munsterlander*, te *Parijs* gevestigd, opgewekt te hebben, om uittreksels uit die stukken te maken. Voor zooverre wij weten, zagen, tot hier toe, alleen het licht de dáár voorhandene brieven, enz. over het jaar 1672, niet die, welke de twee volgende betreffen. Gene werden reeds 1759 in *den Haag* uitgegeven, onder den titel: *Campagne de Hollande, en* 1672, *sous les ordres de M. le duc de Luxembourg, contenant les lettres*, etc. etc.; *recueil, copié sur les originaux au dépôt de la guerre de la cour de France*, in fol. De hier geleverde aanwinst bepaalt zich derhalve tot de medegedeelde uittreksels over 1673 en 1674. Alléén de gevondene stukken schijnen dan ook den Schrijver op het denkbeeld gebragt te hebben, deze Geschiedenis zamen te stellen, zonder dat, vroeger, dit tijdperk der historie, bijzonder en opzettelijk, door hem was beoefend. Ten minste, veel is onnaauwkeurig; niet weinig strijdend met een helder inzigt in den tijd en deszelfs gebeurtenissen.

Al aanstonds draagt de Inleiding blijken van het eene en andere.

‘Ofschoon,’ blz. 1, ‘het sluiten van den vrede te Aken, in 1668, den grooten twist geheel scheen vereffend te hebben, die ontstaan was tusschen Frankrijk en de Nederlanden, wegens de erfopvolging van Philips IV, koning van Spanje, en zijn wel nog levend maar zwak kind, Karel II, of liever wegens de aanspraak van Lodewijk XIV op hunne nalatenschap.’ Dit is, zoo niet geheel onjuist, zeker niet helder. Die twist, zoowel als de vrede van *Aken*, was *niet* tusschen *Frankrijk* en de *Nederlanden*, maar tusschen *Frankrijk* en *Spanje*. LODEWIJK XIV maakte, in 1665 en eerstvolgende jaren, geene aanspraak

op *hunne nalatenschap*, want Koning KAREL van *Spanje* stierf eerst Nov., 1700. LODEWIJK XIV maakte *geene* aanspraak op de *geheele* nalatenschap van PHILIPS IV, niet op alle staten en landschappen der *Spaansche* Monarchie, maar, bepaald, op de *Spaansche Nederlanden*, zich grondende op een regt, toen in sommige dier streken in 't burgerlijke geldende, het *jus devolutionis*, krachtens 'twelk de dochter uit het eerste bed, gelijk MARIA THERESIA, LODEWIJK's gemalin, naar 't versterfregt, vóór de zonen ging uit het tweede huwelijk, hetgeen met KAREL II het geval was.

Dezelfde blz..... 'Europa kon spoedig merken, dat.... Lodewijk XIV zich niet vergenoegen wilde met de verovering van [een gedeelte van] Spaansch Vlaanderen, hetgeen hem door dit vredestraktaat verzekerd was, en waardoor hij aan zijn Rijk eene vaste grens tegen het Noorden verschaft had, en dat hij het den Hollanders niet vergaf, dat zij hem gedwongen hadden.... *Franche-Comté*.... aan de Spanjaarden terug te geven.' Aan 'eene vaste grens tegen het *Noorden*' kon LODEWIJK XIV weinig gelegen wezen. Waartoe die? *Spanje* was niet meer *Frankrijks* mededinger. Ver van zelf te willen aanvallen, rekende het zich gelukkig, zoo het L.'s legers uit zijne *Nederlanden* kon houden. De grenzen uit te breiden, lag nooit in de staatkunde der Republiek. Het minst in het tijdperk van DE WITT; hij en die zijner school hadden zich, liever nog, van den last eeniger landprovinciën ontheven. *Noord-duitschland* kende geen' staat, die op zich zelven iets tegen *Frankrijk* vermogt; de vorsten dier landen, alle even arm, hunkerden niet naar *Fransche* wingewesten, maar naar *Fransch* goud; onderstandsgelden waren hunne leus. Geene vaste grens tegen het *Noorden*, noch bepaald alleen *Franche-Comté*, maar het bezit der *Spaansche Nederlanden*, in hun geheel, was L.'s doel. Hij was misnoegd, dat de Republiek, door de triple-alliance, zijne vaart had gestuit; zijn hoog gevoel was beleedigd, omdat een Staat van kooplieden *hem* de wet wilde stellen. Toen, gelijk later - gelijk nog? - streefde de *Fransche* staatkunde, om *België* bij *Frankrijk* te voegen. De wet van zelfbehoud schreef, daarentegen, aan de Republiek voor, die landstreek uit *Fransche* handen te houden. Nog vóór den dood van PHILIPS IV, in 1663, voorzag men reeds bij *Holland* (*Secrete Res.* II, 413), wat er bij zijnen dood kon voorvallen, en er 'werd goet-gevonden en verstaen, dat, om zoo veel doenlijk te verhoeden de periculen ende swarigheden, die de voor-

schreve Spaensche Nederlanden - - - - over 't hooft hangen, ende, bij gevolge, ook *metter tijdt dezen Staet door eene formidabele Nabuyrschap soude konnen drucken*, de saeke bij den Koning van Vrankrijk - - -, in de uytterste secretesse, daer henen sal werden beleydt, ten eynde hoogstgemelten Koning bewogen moge werden, sich, van nu af aen, in te laten tot eene mutuele verbintenisse - dat nochte sijne Majesteit, nochte haer Hoog Mog. den oorlog, ofte haere wapenen, sullen brengen in de gemelte Nederlanden - - - uit eenige reden ofte op eenig pretext - - - *soo lang den Koning ofte den Prince van Spaignen in levenden lijve sal seyn*.' Mogt L. XIV die gewesten bij opvolging verkrijgen, dan wilde men hem verzoeken 'de voorz. *Nederlanden* te doen cantonneren ende erigeren in eene vrije Republycke', onder bescherming van Frankrijk en de Republiek. Doch, in dit geval, zou men bijzonder waken tegen verplaatsing van koophandel en fabrijken, 'in specie tegen nieuwe canalen' in die landen; en *Brugge, Oostende*, enz. zouden in handen van dezen Staat komen. - De geslotene *Schelde* maakte *Antwerpen* van zelve onschadelijk, *zoolang* namelijk die stad onder *Spanje* bleef, of wanneer *België* 'gecantonneerd' werd. Hierom: om *Frankrijk* uit *België* te houden, en om dáár niet handel en nijverheid, ten koste van den Staat, te zien herleven, was het Drievoudige Verbond gesloten; *hierom* werd, later, de kostbare Successie-oorlog gevoerd, en, bij den vrede van *Utrecht*, de *Barrière* bedongen. De Republiek zeide met HAMLET:

Te zijn of niet te zijn, is hier de onzekre vraag.

Vergelijk de oude staatkunde van 't Gemeenebest met die van 't Weener Congres in 1815. - Te regt derhalve wordt in de noot, blz. 2, uit het dagverhaal van CHR. CONST. RUMPF aangeteekend, dat de Koning misnoegd was op den Staat, omdat men *Frankrijk* had belet, de *Spaansche Nederlanden geheel* in zijne magt te krijgen. Ten onregte, blijkens het aangehaalde, zegt die noot verder: 'Naar het gevoelen der beste staatkundigen, hadden H.H. Mog. de les van Prins Frederik Hendrik op zijn 'sterfbed behooren na te komen, om vooral met Frankrijk in goede verstandhouding te leven:' en alzoo, dit schijnt de meening, de *triple-alliance* niet moeten sluiten. Wanneer een volk òf moet oorlogen, òf moet ondergaan, is de kans van het eerste de voordeeligste, die keus de kloekste en ridderlijkste tevens. De, in de noot bedoelde, staatkundigen kennen wij niet: de

Staatsman W. TEMPLE zegt: ‘Na den magtigen aanwas der *Franschen* en 't verval van *Spanje*, waarvan de inval der *Franschen* van 1667 in de *Spaansche Nederlanden* een gevolg was, hadden de Staten een gevaarlijk spel. *Of* zij moesten de *Spaansche Nederlanden* geheel zien verloren gaan, en *Frankrijk* tot hunne grenzen uitgebreid (een' staat, dien zij als vriend op prijs stellen, als nabuur vreezen). *Of* zij moesten zich met *Frankrijk* verbinden, en de *Spaansche Nederlanden* onder elkander deelen: dan, zij wisten wat het was, te deelen met den leeuw. *Of* zij moesten met *Spanje* gemeene zaak maken, om de *Nederlanden* te verdedigen tegen *Frankrijk*, dat is: met hunnen ouden vijand tegen hunnen ouden vriend. *Of*, eindelijk, zij moesten zich, tot behoud der *Spaansche Nederlanden*, met *Engeland* verbinden, zonder met *Frankrijk* te breken, of zich aan *Spanje* aan te sluiten.’ Zij kozen het laatste, zegt hij: *and wisely, as all men thought* (TEMPLE's *Works* I, p. 199; *the causes* etc. etc. *Chapt*. VIII).

Blz. 2: ‘Vóór alles moest de Koning [L. XIV] zich van den bijstand van Engeland verzekeren, met hetwelk zijne zeemagt vroeger reeds tegen Holland gestreden had, wel is waar, meer in schijn dan inderdaad; want, ten gevolge van geheime bevelen, hadden de Fransche Admiralen het vermeden, hunne vloten al te zeer bloot te stellen, en getracht, dezelve zooveel mogelijk te verschoonen.’ Hierbij de noot: ‘De bewijzen daarvoor vindt men uitvoerig in de *Histoire de la Marine Franç*. van EUG. SUE, t.I.’ Hier is eene aanmerkelijke schrijffout; lees: vroeger, daarentegen, had zijne zeemagt *met Holland tegen Engeland* gestreden, wel is waar, meer, enz. enz. LODEWIJK zelf had de vereeniging der vloten niet gewild, volgens SUE, I, p. 108; en 366, *pièces relatives à la prétendue jonction des flottes française et hollandaise, avant les combats des* 11 *Juin* et 4 *Août* 1666; ook blz. 227. - WAGEN. (XIII, 203 en 4) heeft reeds.... ‘Zeker is 't, dat de vloot, die *Frankrijk* bij de zeemagt der Staten beloofde te voegen - - zich nimmer met dezelve vereenigde.’

Blz. 3. ‘In Engeland regeerde toen Karel II.... die de herinnering van.... het lot zijns vaders Karel I reeds scheen verloren te hebben, en zich om de ontevredenheid van het Parlement wegens zijne verkwistingen weinig bekommerde.’ Het lot van KAREL I en de ontevredenheid van het *Parlement* schijnen hier niet op hunne plaats. HUME zegt, op dit jaar: ‘*While these measures* (met Frankrijk) *were secretly in agitation*,

the parliament met.' De Koning liet aan het Parlement vertoonen, dat *Frankrijks* zeemagt, sedert den laatsten *Nederlandschen* oorlog, was verdubbeld; die van *Engeland* in verval, enz. enz. 'De kunstgreep gelukte:' *the house of commons, e n t i r e l y s a t i s f i e d with the king's measures, voted him considerable supplies..... the parliament had n e v e r before been in a m o r e l i b e r a l h u m o u r*. Wat de herinnering van KAREL I dood betreft, alles is er voor, om te doen gelooven, dat KAREL II zich, bij 't aanvangen van dezen oorlog, den dood zijns vaders maar al te wel herinnerde; zoowel als de kortstondige *Engelsche* Republiek, den oorsprong der *Nederlandsche*, de uitsluiting van zijnen neef WILLEM III; met één woord: de zaak der koningen en vorsten, in kamp met de omwentelingszucht zijner eeuw, en in verband met het protestantismus. Die herinnering alleen heiligde den oorlog met eene hoogere wijding: *il était en quelque sorte l'union du principe monarchique contre la pensée républicaine et calviniste de l'école hollandaise* (CAPEFIGUE, LOUIS XIV, I, *chap.* X). Een minder bekend schrijver, die van 't *Leven van* WILLEM I (Leyd. 1732, III, blz. 462), wijst reeds op dit verschil van beginsel, bij het vermelden der afzwering van PHILIPPUS II: eenige koningen, noch *Spaansch*-, noch *Pauschgezind*, werden toen afkeerig van de *Unie*, 'sorgende, dat de waepenen der onderdaenen tegen haer heeren mogten vorder kruypen.' Hier, over 't geheel in de Inleiding, vermist men, 'tgeen des Schrijvers landgenooten *eine welthistorische Ansicht* plegen te noemen.

Blz. 7 wordt gezegd, dat de *Staten Generaal* de steden *Keulen* en *Luik* tegen den Keurvorst en Bisschop, vóór den oorlog, ondersteund hadden. Wat de Staat voor beide steden deed, kan, met moeite, dien naam dragen (VALK. I, 179, WAG. XII, 49).

Van blz. 10 tot 14 wordt ons de Bisschop van *Munster* geteekend en zijne betrekking tot de Republiek. Schilderkunst en poëzij werken op 't *effect*, en stellen, door de zwartste karakters, het hoofdbeeld in een *piquant* en stralend licht. De geschiedenis mag dit niet, dewijl 't in strijd is met de menschelijke natuur, die betere en slechtere, veel betere en veel slechtere, maar geen geheel goede of booze karakters kent. VAN GALEN was geen sieraad zijner eeuwe: doch hier is hij met eene te zwarte kool geteekend. TEMPLE noemt hem: *a man of wit, and which is more, of sense* (I, 213). Hij was geen blind werktuig in de handen van LODEWIJK XIV: maar had meer wezenlijke grieven tegen den Staat, zoo als wij verder zullen zien, dan hier

blz. 13 en 14, worden opgenoemd. ‘Behalve... de hulp aan de burgers van Munster beloofd, had Christoph Bernard den Hollanders nog te verwijten’, enz. (blz. 14). Er was meer gedaan dan *beloven*. De Staten waren gereed geweest, met drie en vijftig compagniën voetvolk en zeven en veertig te paarde, ter gunste der Stad tegen den Bisschop, tusschen beide te komen; en hadden hem zóó gedwongen, zich met haar te verdragen (AITZEMA in't breede, op 't jaar 1657). Bij een' nieuwen twist, had men haar 10,000 rijksdaalders voorgeschoten.

Tot hiertoe de Inleiding. Het overige derzelve schetst den vroegeren oorlog met *Munster*, 1665-1666; 't geeft, over 't geheel, minder stof tot aanmerkingen.

De Geschiedenis zelve van den oorlog begint blz. 39. Doorgaande neemt DEPPING de gelijktijdige voortgangen der *Franschen* in zijn verhaal op, zoodat zijn boek, misschien, aanspraak kon maken op den titel: *Geschiedenis van den oorlog der Munsterschen, Keulschen en Franschen*. Op zich zelf, is dit geen gebrek: maar heeft, bij 't eenmaal bepaald gekozen onderwerp, het nadeel, dat de aandacht meer verdeeld wordt, en 't boek minder aan den titel voldoet.

Ook hier is veel onnaauwkeurigs. Blz. 41: ‘den 29 Maart verscheen de Engelsche oorlogsverklaring.’ Op *dien* dag werd zij in 's Konings Raad voorgelezen (VALK. I, 319). De afkondiging *verscheen*, zoowel van *Frankrijk* als van *Engeland*, op den 7^{den} April (VALKENIER l.l.; *Theatr. Europ.* XI, 115; V. KAMPEN, *Gesch. der Nederl.* II, 231). Op de volgende bladzijde wordt de *Fransche* oorlogsverklaring, even verkeerd derhalve, op den 10^{den} April gesteld. Ook in de *copiën* van den tijd is deze den 7^{den} April gedagteekend. Bij het snel opvolgen der gebeurtenissen, zijn juiste dagteekeningen niet zonder waarde.

Blz. 43. Nadat er gesproken is van 't weinig beteekenende der verklaring van *Munster*, van den 18^{den} Mei - een stuk, dat men gewoon is eene oorlogsverklaring te noemen, doch dat eigenlijk een verbod was voor *Munsterland*, zonder 's Vorsten voorkennis, eenige gemeenschap met of in de Republiek te onderhouden - gaat DEPPING voort: ‘Wel bevatte het den 28 Mei verschenen Munstersche manifest meer dan twintig andere bezwaren over allerlei verongelijkingen, welke Holland den Vorst-Bisschop zou toegevoegd hebben. *Maar zij waren van nog minder beduidenis, dan het hoofdpunt*.’ Namelijk het hoofdpunt was: dat men sluipmoordenaars tegen hem had afgezonden, brandstichters, enz.; dit, in het eerstgenoemde verbod, werd als beweeg-

reden voor 't zelve aangegeven. Deze laatste, door DEPPING bedoelde, bezwaren waren b.v. art. 6, dat men VAN GALEN's gezant, te *Deutichem* mishandeld, zelfs bijna dood had geslagen. Art. 7, dat men de vijf kinderen van ERNST WILLEM, Graaf van *Bentheim*, zijnen beschermeling, door hem tot de *Roomsche* godsdienst gebragt (met welke kinderen de *Gereformeerde* moeder naar de *Nederlanden* was gevlugt), niet had uitgeleverd aan hunnen vader. Art. 8 en 9. Twisten tusschen wederzijdsche grensbewoners, en het in brand steken van turf der *Munsterlanders* door de onzen. Art. 10. Het aanhouden van drie schepen met haver, zoo lang, tot dat schepen en lading waren bedorven. Kon DEPPING aantoonen, dat deze en de overige bezwaren uit de lucht zijn gegrepen, de zaak was afgedaan: doch, zoo zij wezenlijk bestaan hebben, dan kan het mishandelen van een' afgezant, enz. enz. geene zaak van weinig ‘beduidenis’, liever: beteekenis, worden genoemd. Het laatste feit, van de drie schepen, wordt elders bevestigd: WIARDA, *Ostfriesische Gesch.* VI, blz. 3.

Blz. 47: ‘... de Maarschalk was niet weinig verbaasd, toen hij zag, dat de Vorst-Bisschop van Munster aan geene andere manier, om zijne troepen te verzorgen, gedacht had, dan dat zij, overal, waar zij kwamen, zich hun levensonderhoud met geweld zouden verschaffen.’ Wij kunnen dit niet stellig ontkennen: maar de berigten der tijdgenooten er mede overeenbrengen, kunnen wij evenmin. Volgens deze, werden eenige duizend mudden tarwe voor hem opgekocht, alle uitvoer van levensmiddelen verboden, en door de *Munstersche* boeren 60,000 mudden rogge bijeengebragt (VALK. I, 282; *Theatr. Eur.* XI, 8).

Blz. 57. ‘Den 1 Junij had hij [VAN GALEN] de heerlijkheid Lingen in bezit genomen, terwijl zijne ruiterij in Twenthe rukte.’

Wij twijfelen aan 't in bezitnemen van *Lingen*: waarom, en hoe, zou de Bisschop zijne krachten verdeeld hebben, en, op den zelfden dag, *N. Oostelijk* tegen *Lingen, Duitschland* in, en *Westelijk* tegen *Twenthe* zijn gerukt? Het bezetten van *Lingen* kon geen doel hebben.

Blz. 58. Neemt VAN GALEN *Borculo* in, *Almelo*, enz. vóór de vereeniging zijns legers met de *Keulsche* en *Fransche* benden: in strijd met VALK. I, 358.

Blz. 59. ‘Hoewel de 2000 Munsterschen de vesting [Breevoort] niet eens hadden kunnen omsingelen.’ De bedoeling is hier niet duidelijk. De stad lag in eene moerassige streek met slechts ‘twee advenuen’, en had dus, door een grooter getal troepen, even zoo min kunnen omsingeld worden.

Blz. 60. ‘Het Wittezand, eene mijl van Deventer en drie vierde mijl van Zutphen.’ Twee groote uyren van Deventer, zegt VALK. en anderhalf uur van Zutphen.

Blz. 61. Wordt van MOMBAS gezegd, dat hij den vijand, bij den bekenden overtogt der *Franschen* over den *Rhijn*, ‘welligt had kunnen *vernietigen*’ - vernietigen: een leger van ruim 100,000 man! - De tijdgenooten, die wèl onderrigt waren, dachten anders. BEVERNINGK, Gedeputeerde te Velde, schreef al vroeger, 8 Junij: ‘Wat vier off vijff Regimenten, op 't bloote Velt, sonder eenig - retrenchement, zullen connen doen’, is zeer ligt te begrijpen. ‘Den Goeden Godt wil den Staet genadelijck bewaren!’

Blz. 63, in de vertaling uit VALK., staat zwarte voor witte; dit hindert het afsteken der kleuren, waarop het verzinsel blijkbaar berekend schijnt.

Blz. 62, 63 en 64. De orde, die DEPPING hier in het optellen der *Fransche* veroveringen volgt, is moeijelijk te begrijpen. Hij laat, op blz. 62 en 63, het ‘Fransche leger’ - 't was slechts ééne afdeeling, onder DE ROCHEFORT - tegen *Utrecht* trekken, die stad innemen, en den 17^{den} Junij *Arnhem* door TURENNE bemagtigen. Dan verhaalt hij, blz. 64, dat den 17^{den} (Junij) het Leger van *Emmerik* was opgebroken, en het hoofdkwartier zich voor *Doesburg* begeven had. Maar hoe kon hetzelfde leger, dat den 13^{den} (blz. 61) reeds over den *Rhijn* trok, eerst den 17^{den} van bij *Emmerik* opbreken? Hoe kan de overgave van *Utrecht*, die eerst den 26sten plaats had, *eerder* vermeld worden dan de bezetting van *Arnhem*, die *negen* dagen vroeger voorviel? Alles is hier onduidelijk, verward.

Blz. 65. ‘De Groot werd door de Staten-Generaal nogmaals naar het Fransche hoofdkwartier gezonden. De Koning verlangde, behalve Hollandsch Braband, de vestingen Orsooi, Rijnberk, Wezel, Rees en Emmerik te behouden.’ Het is intusschen bekend, dat de Koning *alles* verlangde, wat de Staat buiten de zeven Provinciën bezat; daarenboven: *Delfzijl* met 20 van de naaste kerspelen - gelijkstelling van de *Roomsche* met de heerschende Kerk - vierentwintig millioen *livres* - een jaarlijksch gezantschap..... Dan, men vindt de eischen in derzelver geheel WAG. XIV, 99, enz.

Blz. 66 wordt van *Deventer* gezegd: ‘DIEDERICK STECKE [de bevelhebber der Stad] had op den verwaarloosden toestand der vestingwerken opmerkzaam gemaakt: *maar niets uitgewerkt*.’ Hierbij VALK. I, blz. 541, als bron aangehaald. Aldaar lezen

wij echter: ‘hij [STECKE] en den Burgermeester L'ESPIERE wierde geauthoriseert, om alle defecten te suppleeren, en op alles noodige ordres te stellen.’

't Geen DEPPING verder van *Deventer* zegt: ‘zij had zelve verwaarloosd, dezen raad [aan de versterking te denken] te volgen’ is onwaar. Al in Maart was de Stadsregering begonnen voor *eigene* rekening - de vestingen waren voor rekening der *Generaliteit* - aan dat herstel te arbeiden, naar STECKE's aanwijzing. Zij had daartoe ‘huislieden van *Salland* en *Twenthe* in zeer grooten getale, ten deele met schuppen, ten deele met wagens, karren en paarden verboden, meestendeels door de Stad en de burgers met huisvestinge, kost en drank verpleegd: maar ook bijzonderlijk, tot den dag der belegeringe toe, en gedurende dezelve, de burgerij, zoo bij nachte als dage, zelfs op zon- en feestdagen niet verschoond.’ Het herstel moest geschied zijn ten koste van de *Generaliteit*: maar de begrooting was ƒ 75,000: en de *Raad van State* had *twaalf honderd Gulden* verschaft. (*Waerachtigh verhael van eenige der voornaemste saecken - oorsaecken ende motiven - van de overgevinge van Deventer - volgens last e□de ordre van Burgemeesteren* enz. enz. *Tot Dev.* bij *Jan Colomp*, 1672 en de extracten aldaar uit 't Stadsbrievenboek).

Hiermede meenen wij aan de uitnoodiging, om eenig verslag van het Werk van DEPPING te geven, genoegzaam te hebben voldaan.

Dr. H.J. NASSAU.

Niebuhriana. - Levensschets van *B.G. Niebuhr* en deszelfs Brief aan een Jongen Philoloog, - uitgegeven en opgehelderd door Dr. *K.G. Jacob*, Hoogleeraar te Pforta. Naar het Hoogduitsch. - Leeuwarden, G.T.N. Suringar. 1840. 219 bl. 8°.

Reeds lang was de aankondiging van dit Werk door Recensent vertraagd; misschien had het Boek nog langer bij hem blijven rusten, waren hem niet dezer dagen de *Nachgelassene Schriften* B.G. NIEBUHR'S *nichtphilologischen Inhalts* (Hamburg, bei F. PERTHES. 1842), ter hand gekomen. Met gretigheid doorbladerde hij daarin de *Circularbriefe aus Holland*, en de lezing

vervulde hem met nieuwe hoogachting voor de scherpe opmerkingsgave, de getrouwe liefde tot onderzoek, de billijkheid van oordeelen, den verheven' waarheidszin, welke de kenmerken waren van NIEBUHR's edelen geest. Zoo strekke de aankondiging van het vroeger uitgegevene Boek tevens tot aanprijzing der voorgenomene vertaling van NIEBUHR's Nagelatene Schriften.

Recensent moge hiermede boete doen, omdat hij zoo lang de vreugde verheeld heeft, die de verschijning der *Niebuhriana* hem aanvankelijk schonk. Want zij was een bewijs, dat NIEBUHR's verdiensten in *Nederland* erkend werden, en dat de Vertaler (de Hr. J.C.G. BOOT) de waardering dier verdiensten hooger en algemeener verbreid wenschte. Het was eene hulde, welke aan NIEBUHR toekomt bij iedere natie, die op de beoefening der Oude Geschiedenis en Letteren prijs stelt. Het was eene hulde, welke NIEBUHR bijzonder van onze natie verdient, om den eerbied, dien hij wederkeerig voor hare groote mannen en letterhelden betoond had; omdat hij zelf de verdiensten van onzen JAC. PERIZONIUS in het licht gesteld en een nader onderzoek omtrent dien grooten Geschiedkenner uitgelokt had. Maar NIEBUHR behoort niet slechts als geleerde den letterkundigen, als mensch behoort hij der menschheid dierbaar te zijn. Zijne studie der Ouden was niet enkel boeken- of kamerstudie; de inzigten van zijn leven, het doel zijner handelingen, waren daardoor bepaald. Even als onze DE GROOTS en HEINSIUSSEN, als Staatsman op een ruimer tooneel geplaatst, trachtte hij zijne eigene bewegingen, en de omstandigheden, waarop hij invloed kon oefenen, te regelen naar de beginselen, die hij uit de Schriften der Ouden had ingezogen. Zijne studie bepaalde zijn karakter, zoo als zijn karakter zijne studie. Vereenigd waren beide, de bron zoowel van den roem als van het leed zijns levens.

Eenen diepen blik in de rigting van NIEBUHR's geest vergunt ons de medegedeelde Brief aan eenen Jongen Philoloog. ‘Ik smeek u,’ schreef hij daar, bl. 153, ‘de genoemde Dichters (HOMERUS, AESCHYLUS, SOPHOCLES, PINDARUS), en onder de Prozaschrijvers HERODOTUS, THUCYDIDES, DEMOSTHENES, PLUTARCHUS, CICERO, LIVIUS, CAESAR, SALLUSTIUS, TACITUS te lezen, en u *uitsluitend* bij hen te bepalen. Lees niet om aesthetische aanmerkingen op dezelve te maken, maar om u in hen te verplaatsen, en uwe ziel met hunne gedachten te vervullen, om met de lezing uwe winst te doen, zoo als gij door het eerbiedig aanhooren van groote mannen zoudt winnen. Dat is de Philologie, die der ziele tot voordeel gedijt, en geleerde navorschingen, wan-

neer men zoo ver gekomen is, dezelve te kunnen maken, *blijven altijd het mindere* - al kunnen wij ook de schitterendste verbeteringen maken, en de moeijelijkste plaatsen voetstoots uitleggen, zoo is het niets dan eene bloote vaardigheid, wanneer wij ons de wijsheid en zielskracht der groote Ouden niet eigen maken, niet gevoelen en denken als zij.' Hoe hij zelf den raad, aan anderen gegeven, in beoefening bragt, daarvan levert de hier medegedeelde Levensschets herhaalde proeven op. Toen, na de nederlaag van *Oostenrijk, Frankrijks* magt *Duitschland* dreigde te verdeelen en te beheerschen, gaf hij eene vertaling van DEMOSTHENES eerste Philippische Rede, als voor die dagen bijzonder geschikt, in het licht. Tijdens zijne zending naar *Holland* in 1809, schreef hij: 'Mijne grondstellingen sedert den vrede van *Tilsit* waren die, welke PHOCION aan de Atheners zijner dagen predikte, en onder de declamatoren van de tegenpartij zag ik nergens eenen DEMOSTHENES of HYPERIDES, maar wel menigen DIAEUS.' Toen hij de vertaling van DEMOSTHENES *Philippica* in 1830 ten tweedemale uitgaf, schreef hij in de Voorrede: 'DEMOSTHENES heeft veel gesproken, wat een andere diep geschokte tijd op zich kan toepassen, waarmede men zich troosten en waaruit men leeren kan. Gebeurt zulks niet, dan hebben wij in onze eeuw de beoefening der oude Letterkunde nutteloos verbreid, en de vermenigvuldiging der klassieken in honderd duizenden exemplaren beschuldigt onzen tijd slechts, dat zijn werk alleen uiterlijk is.'

Het is bekend, met hoeveel ijver NIEBUHR in zijne Romeinsche Geschiedenis de zaak der Plebejers, tegen de blaam door Patricische overleveringen op hen geworpen, in bescherming nam. Maar het resultaat van zijn onderzoek begreep zijn geest in den omvang van al deszelfs gevolgtrekkingen; het resultaat van zijn onderzoek smolt in één met de overtuiging zijns gemoeds. Aanvankelijk was hij eene Verhandeling over het Romeinsche eigendomsregt en de Geschiedenis der *leges agrariae* begonnen. 'Ik zal dezelve afwerken (schreef hij aan VON MOLTKE, *Levenss.*, p. 18). - Zij zal door velen afgekeurd worden, en geen edelman en grondeigenaar zal dezelve, om zich gelijk te blijven, gaarne zien. Ook van u verwacht ik het niet. Maar ik zal schrijven met de kracht eener onwankelbare overtuiging, zoo als ik denk en spreek; zoo als de oude Romeinen, indien zij in ons midden leefden, het zouden goedkeuren, ja toejuichen.' Die zelfde Plebejische gezindheid (wij vatten dit woord in zijne gunstige beteekenis op) bezegelde hij door eenen

vrijwilligen afstand van ambtsbetrekkingen, waar hem de invloed des adels op het beheer der zaken te groot en te dreigend scheen; naar die zelfde gezindheid wijzigde zich zijn oordeel, waar hij zich in beschouwing van andere natiën, dan de zijne, of de oude verdiepte. Men vergunne Recensent uit de straks aangehaalde *Circularbriefe* eene plaats mede te deelen, die den Nederlander het allerminst onverschillig zijn kan, die het karakteristieke van NIEBUHR's beschouwing allerscherpst afteekent.

NIEBUHR had den Utrechtschen Dom bezocht; zijne leidsvrouw had hem de graven en zerken des adels aangewezen. 'Wat liggen hier al groote Heeren begraven (schrijft NIEBUHR, t.a.p., p. 60)! zeide de oude. Enkel aanzienlijke adelijke Heeren! maar de namen die ik las, waren mij uit de Geschiedenis onbekend. En hoe kon het anders. Indien ik de WASSENAARS uitzonder, heeft geen Edelman zich in de Geschiedenis der oude Republiek grooten roem verworven; zij waren het veeleer, die de buitensporigheden aanhitsten, waardoor drie Stadhouders, MAURITS, WILLEM II en WILLEM III, hunnen roem hebben bevlekt. Zeer opmerkelijk is het, dat de Provincie, waar de adel het meest te zeggen had, *Gelderland*, altoos de vrijheid verried, en het huis van Oranje tot de opperheerschappij niet alleen trachtte te bevorderen, maar wilde verleiden; zij was het, die zich altoos aan de lasten onttrok, en buiten verhouding met anderen in haar *quota* laag was aangeslagen. Alle groote mannen der Republiek (en waarlijk zij telde vele groote mannen!) waren Plebejers; slechts de Admiraal OBDAM maakt eene uitzondering; hij was een WASSENAAR en bijgevolg van Hollandschen adel; en in die Provincie had de ridderschap te zamen maar ééne, en achttien Steden ieder ééne stem. Een burgerman, DE RIJK, dwong in 1572 de adelijke bevelhebbers der Watergeuzen, naar den *Briel* te zeilen, en de verovering van den *Briel* legde den grondslag der vrijheid. In het jaar 1802 hoorde ik te *Kopenhagen* iemand tegen mij beweren, dat *Holland* den adel niet had kunnen missen, en dat uit deze onmisbaarheid de patricische familiën te *Amsterdam* waren ontstaan. Het is waar, dat deze zich bijna uitsluitend van het Burgerlijk Bestuur hadden meester gemaakt; maar wat was ook daarvan het gevolg? Verdooving van geest en verval; en evenwel hadden deze familiën nog geenszins de ondeugden des adels overgenomen. Integendeel, hun leven evenaarde dat der oude Romeinen in huisselijkheid en eenvoudigheid; hunne wenschen gingen niet verder dan hun Burgemeesterschap; zoo zuiver hielden zij het

Oud-Hollandsche karakter, dat een Democraat, - met alle partijën verkeer ik, zoodra er zich kundige mannen onder bevinden; *tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux*, - dat een Democraat mij bekennen moest, dat onregtvaardigheid en onzedelijkheid in deze oude Amsterdamsche huizen evenmin geduld werden, als begrepen en geloofd. Hun geest echter werd bij hunne erfelijke en geërfde waardigheden hoe langer hoe bekrompener. Maar hunne deur bleef voor alle vreemden gesloten, terwijl de adel overal de vreemde hoven afliep en vreemde zeden zich eigen maakte. - Vergeef mij deze uitweiding, waardste D...

Lass sie - schlafen im weichen Stuhl,
Vom Höfling rings umraüchert und unberühmt,
So jetzo, und im Marmorgrabe
Einst noch vergessener und unberühmter:

Lass denn und jetzt sie schlafen! -
- An diesen unbekränzten Gräbern
Mag der Heralde, sich wundernd, weilen!

Deze woorden van KLOPSTOCK vielen mij met alle kracht te binnen, te midden van het gewelf des tempels:

Waar 't marmer met een gouden tong ons onbekende namen noemt.

Met verdubbelde kracht trad voor mijne herinnering al wat ik gevoeld had, zoo vaak ik aan de plaatsen stond, waar Plebejische Helden, Dichters en Geschiedschrijvers rusten. Zoo als ik ook eens in pelgrimaadje mij naar *Leyden*, naar de graven mijner Philologen, hoop te begeven. Slechts één groot man en zijne kinderen zijn hier onsterfelijk. Het is WILLEM van Oranje!'

Diep heeft het NIEBUHR gegriefd, wanneer hij om dergelijke Plebejische gezindheid van revolutionnaire beginselen werd verdacht; want in hare zegepraal zag hij de terugkeering dier barbaarschheid, waartegen hij het gezag der Oude Letteren als een' onwinbaren schutsmuur opgetrokken wenschte. Toen het jaar 1830 door de Fransche, Poolsche en Belgische omwenteling werd beroerd, verhaastte de angst, dat die vrees zich zou verwezenlijken zijnen dood. Verzwijgen wij echter niet - want wij haasten ons van deze uitweiding terug te keeren, die alleen daaraan besteed werd, dat onze Lezers NIEBUHR's karakter zouden leeren hoogschatten - verzwijgen wij niet, dat het Boek des Hoogleeraars JACOB ons op vele punten niet de oplossing geeft, die wij zouden wenschen. Het nut van de studie der Ouden heeft zich bij NIEBUHR geregtvaardigd in ongekreukte regtschapenheid ten opzigte zijner openbare betrekkingen, in warmen en standvastigen ijver

voor hetgeen hij als ware en goede beginselen had erkend; misschien in onafhankelijkheid van oordeelen omtrent den toestand en de betrekkingen van anderen; maar hetgeen wij van de resultaten van zijne diplomatische werkzaamheid lezen, bevredigt het verlangen niet, dat NIEBUHR evenveel kracht als deugd, evenveel bekwaamheid als trouw, zou hebben aan den dag gelegd. Eene zending naar *Holland* slaagde kwalijk; - te *Rome* sleepten, onder zijne leiding, onderhandelingen lang, die door HARDENBERG in korten tijd werden geëindigd; - hij verkoos eene eervolle rust boven de bemoeijing met Pruissische Staatsaangelegenheden, omdat zijne misnoegdheid van het latere beheer weinig goeds voorspelde; en toch herwon dat zelfde beheer *Pruissen's* gezag in de Europesche aangelegenheden; dat zelfde beheer verhief den verzwakten Pruissischen Staat tot den hoogsten trap van orde, welvaart en beschaving; - NIEBUHR eindelijk, stierf met een schrikbeeld van ommekeer en verwarring voor oogen, dat zich, Gode zij dank! nog niet heeft verwezenlijkt. - Is het niet natuurlijk te vragen, of hier NIEBUHR's individuëel karakter, of eene al te eenzijdige vorming, zijn goed geluk in de diplomatie in den weg stond? Of zoo deze vraag reeds al te voorbarig is, mag men niet met alle regt nadere bijzonderheden omtrent 's mans diplomatische werkzaamheid verlangen, ten einde te beoordeelen, of eigene schuld, dan wel een ongunstige zamenloop van omstandigheden, den gehoopten uitslag hebbe afgekeerd?

De Levensschets, die wij voor ons hebben, beantwoordt deze vragen hoogstonvolledig. Eene enkele maal beklaagt zich de Schrijver, dat genoegzame bekendheid met de wereld en hoffelijkheid aan NIEBUHR ontbrak. Zijn oordeel over de Italianen is misschien niet onregtvaardig; maar de wijze, waarop hij dat oordeel uit, verraadt onverdraagzaamheid, onverdraagzaamheid, die zeker bij *Rome's* Geschiedschrijver te luider sprak, omdat, bij de heldere voorstelling van de grootheid des verledenen, de armelijkheid van het tegenwoordige hem dubbel ergeren moest[(1)]. Doorgaans echter houdt Professor JACOB zijne

(1) De Hollanders maakten in 1808 gunstiger indruk op NIEBUHR; vooral het zedelijke karakter van den burgerstand, hunne vlijt, hunne gehechtheid aan orde en wet, roemde hij hoog. Zijn oordeel over ons openbaar karakter is daarom te belangrijker. ‘Wanneer men,’ schrijft hij, ‘langer in het Land blijft, en naar gezellig verkeer omziet, zal een vreemdeling al spoedig ontdekken, dat de natie hem vreemd blijft, gelijk hij der natie, al sleet hij ook zijn leven in haar midden. Ik ben thans met vele en daaronder zeer achtenswaardige lieden bekend; maar nog nooit heb ik eene enkele belangrijke gedachte, eene enkele scherp gevatte opmerking, eenen enkelen waarlijk vernuftigen inval; naauwelijks eene enkele dragelijke scherts van iemand gelezen of gehoord. Inderdaad twijfel ik, of er in het gansche Land, *Friesland* uitgenomen, waar alles eene andere kleur heeft, thans een enkele originele kop leeft. Dat kan waarlijk geen invloed van het klimaat zijn; want in vroegere tijden was het klimaat hetzelfde, maar in de hoofden zag het er anders uit. Men kan zeggen, dat er een algemeen gebrek heerscht aan genie, aan vindingsgeest, aan weetgierigheid en aan smaak, en dat dit gebrek reeds meer dan eene eeuw heeft bestaan. Van de vroegste jeugd af sluipt hier zekere traagheid van geest binnen, eene armelijke tevredenheid met den hoogstbeperkten kring, waarin zich ieder beweegt, eene wederkeerige onverschilligheid van standen en individus onderling; en al die oorzaken verbreiden hier eenen geestelijken dood. Alle meeningen zijn vooroordeelen, en aan een scherp onderzoek dier meeningen, zij het door beschouwing of overweging, is niet te denken; een waar gesloten geheel van gedachten en gevoelens, zoo als ieder mensch het op grooter of kleiner schaal overeenkomstig zijne behoeften hebben kan, heb ik nog bij niemand aangetroffen; maar dikwijls stiet ik op allerwonderlijkste contrasten van oude, in den grond afgestorven partijmeeningen, met andere denkbeelden, die daarmede ten eenemale in tegenspraak zijn.’ - Recensent deelt deze woorden van NIEBUHR uit zijne *Circularbriefe*, S. 297, mede, zonder verdere commentaar. Men zal vlug genoeg zijn, om *Holland* in 1808 van *Holland* in 1842 te willen onderscheiden. Maar oordeelvellingen van mannen als NIEBUHR blijven, hoe hard zij ook klinken, voor onze Natie nuttiger ter zelfkennis en zelfbeproeving, dan de eentoonige vleijerijen, waarmede een DETHMAR ons insuikert.

pen terug, waar hij tot het schetsen van details uit NIEBUHR's openbaar leven zou vervallen; het laatste heeft voor hem geen ander belang, dan voor zooverre het met zijne ontwikkeling en werkzaamheid als Philoloog in verband staat.

Men ziet dus, wat men in dit Boek te wachten heeft. Het hier gemiste wordt in de uitvoerige Levensberigten en in de onderscheidene Geschriften, waarmede zijne Landgenooten de nagedachtenis des waardigen mans hebben vereerd, gevonden. Het Werk zou dus voorzeker de behoeften en wenschen ook onzer Landgenooten volledíger hebben bevredigd, indien de verdienstelijke Vertaler zich minder getrouw aan het oorspronkelijke had gehouden, maar zelf eene omwerking der rijkelijk voorhandene stof had beproefd, ten einde ons NIEBUHR als mensch, als Staatsman en als Geleerde te doen kennen. Immers behoorde hij niet tot het gewone slag van Vertalers, dat om den broode aangenomen Werk levert. In zijnen arbeid zien wij de vrucht der ingenomenheid met een waarlijk groot man, der zucht om, door verspreiding van de kennis zijner verdiensten, der Wetenschap in ons Vaderland nuttig te zijn. Wanneer wij de geschiktheid des Heeren BOOT voor die taak in het oog houden,

dan kunnen wij de mededeelingen, door hem in de aanteekeningen tusschen twee haakjes geplaatst, niet anders dan sober noemen; en hoe billijk onze wensch naar meer is, zal te duidelijker in het oog vallen, wanneer wij de Levensschets beschouwen naar haar oorspronkelijk doel, om ons NIEBUHR als Philoloog te leeren kennen.

Drie eigenschappen, drie deugden, zoo gij wilt, van NIEBUHR's karakter als Philoloog spreken luide tot ons, zoo uit de Levensschets als uit den Brief: zijn strenge waarheidszin; zijn afkeer van ijdelen roem; zijne gelukkige combinatiegave. Van de eerste deugd gaven wij reeds vroeger eene proeve, omdat zij naauw met zijn zedelijk karakter verbonden was. Wat hij vroeger aan VON MOLTKE schreef, bevestigde hij later, en de kracht zijner overtuiging moet ons eerbied inboezemen, waar zij zoo luide spreekt, als in deze woorden: ‘Niemand,’ schreef hij, ‘zal de waarheid en juistheid mijner (Romeinsche) Geschiedenis doen wankelen, al keerden haar ook allen den rug toe; indien een oud Romein uit den dood konde verrijzen, hij zou hare juistheid bezweren.’ Maar zulk eene overtuiging kon niet anders groeijen dan op den bodem dier heerlijke beginselen, welke hij zijnen jongen vriend trachtte in te prenten. ‘Vooral moeten wij in het wetenschappelijke onze waarheidsliefde zoo zuiver bewaren, dat wij volstrekt elken valschen schijn vermijden, dat wij ook niet het allergeringste als stellig opgeven, waarvan wij niet geheel overtuigd zijn, dat wij niet, waar wij een bloot vermoeden uiten, alles in het werk stellen om den graad van onze overtuiging te schetsen. Als wij zelven, waar het mogelijk is, erkende fouten, die een ander niet ligt ontdekt, niet aantoonen, als wij bij het nederleggen der pen voor het aangezigt van God niet kunnen zeggen: ik heb zooverre ik weet, en na rijp onderzoek, niets geschreven, wat onwaar is, en noch mij zelven, noch anderen in een verkeerd daglicht geplaatst, mijnen ergsten vijand niet anders voorgesteld, dan ik in mijn stervensuur kan volhouden, - als wij dat niet doen, dan maken kennis en letterkunde ons roekeloos en misdadig.’

Verwant met deze deugd was zijn afkeer van geleerde praalzucht. Hoe scherp hij ook vaak voor de eer zijner ontdekkingen streed; hoe weinig hem ook in zijnen bewonderden CICERO die ingenomenheid met zich zelven ergerde, welke voorzeker groote daden en edele bedoelingen tot grondslag had, aan NIEBUHR was het gebrek vreemd van geleerder te willen schijnen dan hij was. En toch is dat gebrek even algemeen als nadeelig voor de We-

tenschap zelve, die zij vaak in een strijdperk van eigenbelang herschiep. Of wij er konden bijvoegen, dat de instellingen en eischen der geleerde maatschappij dier gevaarlijke praalzucht in den weg stonden! maar hoevele Dissertatiën en Commentatiën, hoevele Dictaten zelfs, waren ons niet voor den geest, toen wij hier de woorden van NIEBUHR lazen: ‘Ik ga zoo streng te werk, dat ik de vrij algemeene gewoonte om aanhalingen over te nemen, wanneer men zich van derzelver juistheid overtuigd heeft, zonder te zeggen, waar wij ze gevonden hebben, volstrekt afkeur en er mij niet aan schuldig maak, hoe lastig ook de dubbele aanhaling zij. Als ik eene plaats maar zooweg aanhaal, dan heb ik ze zelf gevonden. Al wie anders handelt, geeft zich het aanzien van meer belezenheid, dan hem eigen is. Anderen mogen minder naauwgezet zijn, zonder dat ik hen wil berispen, als ik mag stellen, dat het hun geheel om het even is, of men hun eene grondigere kunde toeschrijve, dan zij bezitten; of ook als zij van de vooronderstelling uitgaan, dat de meeste aanhalingen van anderen ontleend zijn, zoo als sommigen doen. Maar van den jongeling eisch ik zonder uitzondering en zonder verzuim, al ware het alleen als deugdbeoefening, de stiptste waarheid zoowel in het letterkundige, als in ieder ander opzigt, opdat deze geheel tot eene tweede natuur worde, of liever, opdat de zucht naar waarheid, die God in 's menschen ziel gelegd heeft, haar bijblijve.’

Waar zich deze deugden in den letterkundige vereenigen, daar zijn zij bewijzen voor den rijkdom van zijn talent, gelijk haar tegendeel armoede laat vooronderstellen. In NIEBUHR bevestigt zich die opmerking, en daarom roemden wij, naar aanleiding der Levensschets, zijne gelukkige combinatiegave. Een eeuwig gedenkstuk daarvan zal zijne *Römische Geschichte* blijven. Hier worden ook bepaaldelijk zijne verdiensten in dit opzigt ten aanzien der uitgave van FRONTO en CICERO's *Oratio pro* SCAURO aangewezen. Maar belangrijk vooral is het hier van NIEBUHR zelven (bl. 38) de woorden te vernemen: ‘Ik ben geen Wiskunstenaar, maar een Geschiedkundige; want ik kan uit enkele trekken een geheel vormen en weet waar groepen ontbreken en hoe ze zijn aan te vullen. De oude Geschiedenis is onuitputtelijk, en niemand gelooft met welk een' hoogen graad van zekerheid men het ontbrekende kan herstellen.’ Vandaar het zelfvertrouwen, waarmede hij schreef: ‘De onderzoeker, voor wiens gedurige, steeds hernieuwde onafgebrokene beschouwing, het verhaal van niet wel bekende, misvormde, verdwenene voorvallen uit ne-

vels en duisternis vorm en leven verkregen heeft, zoo als de naauwelijks zigtbare gedaante der Nymf in het Slavische sprookje in een aardsch ligchaam verandert voor de smachtende blikken des verliefden: - de onderzoeker, voor wiens onvermoeid vorschen zij gedurig meer zamenhang en die onmiddelijke openbaring der wezenlijkheid verkregen, welke het gevolg is van derzelver bestaan' - (de vertaling had hier bevalliger behooren te zijn); - 'die mag ook vorderen, dat een ander, welke slechts in het voorbijgaan zijne blikken derwaarts slaat, waar hij leeft en woont, de juistheid zijner opmerkingen niet ontkenne, omdat hij ze niet ziet.'

Misschien verwondert zich iemand, dat Recensent geene vierde zijde van NIEBUHR's karakter als Philoloog roemde: zijne praktische rigting. Recensent deed het niet, omdat het hem voorkomt, dat hier juist de zwakke zijde van het Boek van JACOB gelegen is; dat juist op dit punt het nut, hetwelk de Heer BOOT zich van de vertaling voorstelde, schade zou kunnen lijden aan eenzijdigheid. Juist hier had Recensent eene meer zelfstandige omwerking van den bekwamen Vertaler verlangd. Eigenlijk gezegd, is de *Brief aan eenen Jongen Philoloog* van NIEBUHR zelven de hoofdzaak, de levensbeschrijving, het voertuig, waarmede die Brief tot het publiek was gebragt, de psychologische verklaring, waaruit de meeningen van NIEBUHR, dáár gesteld, verstaanbaar worden. JACOB is te regt de bewonderaar zijns geprezenen helds, maar ook de getrouwe leerling, de Apostel van de leerstellingen des Meesters. De Brief nu van NIEBUHR bevat vele belangrijke bijdragen tot de waardering zijns karakters; vele nuttige wenken, b.v. over het Latijnschrijven, waarmede ieder Philoloog zijn voordeel kan doen; maar tevens stieten wij op andere plaatsen, die ons de vraag afdwingen: Welke jaren of welken graad van vordering wij bij den jongen Philoloog moeten onderstellen? de vraag: Of de groote man niet te veel den aanstaanden mensch in de maatschappij, te weinig den aanstaanden Geleerde hebbe bedacht? Vandaar de eenzijdige aanprijzing van sommige Schrijvers, waarbij althans de karakteristieke rigting van den jongen Student had behooren in het oog te worden gehouden; de stilzwijgende uitsluiting van anderen, zoo als ARISTOPHANES, LUCIANUS, en zelfs PLATO, de scherpe veroordeeling en het bijna verbod der Hekeldichten van HORATIUS en JUVENALIS. Wel tracht JACOB het vonnis, door NIEBUHR over HORATIUS uitgesproken, te wijzigen, door de verdediging diens Dichters volgens den achtingwaardigen FR. JACOBS mede te dee-

len; maar deze verdedigt den zedelijken zin en het zedelijke karakter des Dichters, iets, dat bij JUVENALIS voorzeker nog minder te betwijfelen valt, en de reden niet oplost, waarom NIEBUHR althans den laatste op den *Index* geplaatst wenschte. De Hr. BOOT leunt zich eenigermate aan de verdediging van JACOBS, wanneer hij het getal der *Satiren*, dat door jongelingen (?) mag gelezen worden, tot *zes* van de *achttien* beperkt. Intusschen gelooven wij niet, dat de Apologie van JACOBS het ware standpunt getroffen hebbe, en de Romeinsche Lierzanger zelf met zulk eene bepleiting zijner zaak zou gediend zijn. Er was namelijk aan te wijzen geweest, hoe het fijner Epicurisme van HORATIUS zelf een produkt en vordering der beschaving was; hoe het aan welgezinde mannen en edele burgers behagelijk kon zijn, omdat het langs den weg van geestige redenering een consequent denkbeeld van hetgeen paste en geoorloofd was vaststelde; hoe eindelijk de Hekeldichter zelf de Kunst op het terrein der ondeugd wist te verplaatsen, niet om haar te verdedigen of behagelijk te maken, maar om hare dwaasheid nog meer dan hare afschuwelijkheid aan te wijzen, om de tegenspraak, waarin zij met zich zelve vervalt, in het daglicht te stellen. Die beschouwing van den tijd en van de ondeugd staat hooger en is onafhankelijker dan die schijnbaar meer zedelijke ijver van latere Hekeldichters, welke de ondeugden van hunne dagen alleen weten te straffen met hetgeen zij uit het verhaal en de oordeelvellingen van bakers en minnemoêrs over de deugd van het voorgeslacht hebben gehoord. Doch al durfde Recensent niet op grond van vroeger geschrevene Stukjes (zie, *si tanti est, Gids*, I^{ste} Jaarg., Meng. bl. 414, en V^{de} Jaarg., Meng. bl. 458) zijn: Leve HORATIUS en zijne Satiren! zoo luide laten hooren, dan geloof ik, dat de Heer BOOT zelf zal toestemmen, dat de aanstaande Geleerde nimmer tot het regt verstand van de oude Hekeldichters en Blijspeldichters zal kunnen geraken, wanneer hij ze, óf, zoo als NIEBUHR wil, ter zijde legt, óf, zoo als JACOBS het voorstelt, alleen zijne eigene oorspronkelijke of aangeleerde moraliteit bij hen wil terugvinden.

Doch NIEBUHR's woorden mogen als een *fait accompli* voor de nadere kennis van de rigting zijns geestes gelden. In de Levensschets echter vinden wij uitlatingen van JACOB, die de Heer BOOT, dunkt ons, niet onderschrijven zal, of waarvoor wij, zoo hij ze onderschrijft, het regt hebben, zijne bewijzen te vorderen. NIEBUHR stelde de strenge Grammatica weleens wat laag, en liet, gelijk hij zelf verklaarde, de fijnheden daarvan aan

zijne vrienden HEINDORF en BUTTMANN over. Geen van beide zoude voorzeker geworden zijn, wat zij waren, indien zij NIEBUHR's wenschen of zijne raadgevingen aan den jongen Philoloog al te stipt waren gevolgd. Doch op eene enkele plaats overdrijft JACOB nog verre de eenzijdigheid van NIEBUHR. Er is sprake over NIEBUHR's vermoedelijke belangstelling in het Sankrit. JACOB verwacht daarvan weinig. ‘Het komt ons voor,’ schrijft hij, bl. 29, ‘dat de aanwinst van het Sanskrit (Sankrit), de Zend en eenige Oostersche talen (?) voor den aard van zijn onderzoek, voor zijne denkbeelden aangaande de zedelijke schoonheid der Ouden en voor het beoefenen der klassieke Letterkunde op Duitschen bodem hem veel minder rijk in resultaten is toegeschenen, dan het de *hartstogtelijke bewonderaars dier talen gaarne aan ieder diets zouden maken, die nog niet heeft kunnen besluiten, om de onsterfelijke meesterstukken der Oudheid voor lettergroepen, woordvormen en klanken op te offeren*.’ Zulk een hartstogtelijke uitval verraadt óf onkunde, óf partijdigheid in de zaak, die men beoordeelt. Wij weten niet, of de Heer BOOT zich immer op het Sankrit hebbe toegelegd; - bij de oppervlakkigste beoefening toch, springt de overeenkomst in woordvorming tusschen Latijn althans en Sankrit in het oog, en de studie van het laatste mag te belangrijker heeten, sedert het onderzoek van het oude Latijn en der voor-Latijnsche talen ook, naar aanleiding van NIEBUHR's werkzaamheid, meer dan ooit is opgewekt; - maar wij weten, dat de Heer BOOT even als wij de met zoo veel overtuiging voorgedragene lezingen van den onvergetelijken HAMAKER hoorde, en wij durven daarom de gevolgtrekking maken, dat hij, zoo hij de Duitsche stoffe voor NIEBUHR's Levensschets zelfstandig had omgewerkt, zich verstandiger, gematigder, meer wetenschappelijk zou hebben uitgelaten.

Maar niet alleen nu en dan wederlegging, ook verklaring en uitlegging heeft het oorspronkelijke meermalen noodig. Geen wonder; want zoo ergens, dan bestaat en bestond er sinds lang in *Duitschland* leven en werkzaamheid in de studie der Oude Letteren. Dat leven vertoont zich in warmen strijd van gevoelens, in snelle afwisseling van meeningen. In dat leven deelde NIEBUHR en deelt zijn Levensbeschrijver. Voor zijne landgenooten, voor de talrijke klasse der Duitsche Philologen, is eene korte aanwijzing, het noemen van eenen enkelen naam, genoeg, om den ganschen omvang eener meening of rigting begrijpelijk te maken. Niet zoo voor ons Hollanders, van welke de minsten

naauwkeurig ingelicht zijn omtrent al hetgeen de Wetenschap bij onze naburen oplevert; allerminst zeker voor degenen, wie de Brief van NIEBUHR aan den jongen Philoloog het allernaast raakt. Genoeg bekend is zeker de Symboliek-twist tusschen vosz en CREUZER, doch ook slechts zeer kort is voor den oningewijde aangewezen, dat NIEBUHR de partij des eersten moest kiezen. Evenzoo beknopt is het verschil tusschen de rigting van NIEBUHR en WELCKER opgegeven (bl. 108), zonder nadere verklaring, waarin en waarom beider rigting uiteenliep. 'SCHLEIERMACHER,' lezen wij, bl. 48, 'bewandelde, volgens NIEBUHR's oordeel, in de voorlezingen over de Geschiedenis der Wijsbegeerte niet den goeden historischen weg.' Wij echter, die 's mans kritische Verhandelingen over HERACLITUS, over ANAXIMENES, over HIPPO, over DIOGENES van *Apollonia*, over de Nicomachesche ethiek en sommige zijner Inleidingen voor de vertaling van PLATO lazen, kunnen den grond van een dergelijk oordeel niet gissen, en zien althans niet, dat de weg, door BRANDIS, NIEBUHR's leerling, betreden, zoo veel korter en zekerder tot het doel leidt. Zoo wordt, bl. 108, NAEKE door NIEBUHR geprezen, 'omdat hij een te onregt geprezen Gedicht uit den omvang der klassieke Oudheid had verbannen,' zonder dat er opgegeven wordt, dat hiermede: *Lydia bella puella* bedoeld is. Regtmatig en billijk zijn de aanmerkingen, door JACOB op NIEBUHR's stijl gemaakt; maar des te gevaarlijker is het, zonder eenige poging tot verklaring zijne vaak duistere uitdrukkingen mede te deelen. Wel niet onbegrijpelijk, maar toch vrij duister, zijn de woorden, bl. 8: 'Niet lezen alleen en de beoordeeling van het gehoor is toereikend, om zich de woordvoeging eigen te maken, maar daartoe wordt het aanleeren en onderzoeken van eene menigte *duister voorgedragene* taalkundige regels gevorderd, *welke in weinig gelezene Boeken schuilen*.' Bijna onverstaanbaar is, na het berigt, dat NIEBUHR de Scholiasten, SERVIUS, enz. doorworstelde, om eene regt heldere voorstelling van het leven, enz. der oude Romeinen te verkrijgen (bl. 78), de aanhaling van NIEBUHR's woorden: 'Het hedendaagsche komt daarbij veel minder te pas, als bij de onderzoeking van hun politiek bestaan. Het meeste is bijeengebragt, maar het ligt daar onnut en de tijdperken zijn verward.' Over de Hollandsche Poëzij was NIEBUHR's oordeel hoogst ongunstig en onbillijk. VONDEL alleen mogt eenige genade bij hem vinden (zie *Circularbriefe*, S. 289). Hier wordt eene aanhaling uit eenen Brief van NIEBUHR van 1809 medegedeeld, waarin hij omtrent de Hollanders schrijft:

‘Er zijn hier nog ettelijke versenmakers, waaronder één voor eenen grooten Dichter doorgaat, maar VAN KOOTEN is de eenige Dichter onder hen.’ Uit de aanteekeningen blijkt, dat de Heer BOOT deze plaats in het bijzonder van de Latijnsche Dichters onder de Hollanders opvatte. Eene nadere lezing zal hem overtuigen, dat de Hollandsche Dichters in het algemeen bedoeld werden. Die e e n e , w e l k e v o o r e e n ' g r o o t e n D i c h t e r d o o r g i n g , was waarschijnlijk BILDERDIJK. Het oordeel, elders door NIEBUHR over dezen Dichter uitgesproken, bewijst tegen zijnen smaak. ‘Onlangs,’ schrijft hij (*Circularbriefe*, t.a.p.), ‘kwam het gesprek op BILDERDIJK, volgens het oordeel der Hollanders hun ANACREON, of liever een navolger van GLEIM en J.G. JACOBI. Een Hollandsche ANACREON is op zich zelven eene bespottelijkheid. In een zijner beste Stukken komt woordelijk het volgende vers voor:

> De bengel (Amor namelijk) ging ter kamer uit.

Ik erkende, dat zijne Gedichten weinig naar mijnen smaak waren, en ik niet begrijpen kon, hoe men hem den Dichter der Gratiën kon noemen en zijne verzen in een toiletvorm had uitgegeven: mij waren daarin twee stukken voorgekomen, zoo ergerlijk wulpsch, dat ik uit christelijke liefde moest hopen, dat geene Hollandsche vrouw ze zou lezen. - En toch kan ik u verzekeren, Mijnheer! antwoordde mij de oude bankier, dat Mijnheer BILDERDIJK een zeer godsdienstig en regtzinnig man is, zoodat ik niet kan gelooven, dat hij zoo iets geschreven heeft. Ongetwijfeld laast ge hem met vooroordeel. Onze Dames lezen zijne Gedichten wel degelijk.’

Wij hebben de redenen ontwikkeld, waarom wij gewenscht hadden, dat de Heer BOOT zijne krachten aan eene uitvoeriger en zelfstandiger beschouwing van NIEBUHR, aan eene omwerking der in *Duitschland* zoo rijk voorhandene stof, liever dan aan deze vertaling had toegewijd. Dat die vertaling naauwkeurig en getrouw is, behoeft geene verzekering. Wij stieten op zeer weinige germanismen. Het woord *geschiktheid*, bl. 14, was welligt niet anders over te brengen dan door het Fransche *savoir faire*; voor *nuchter*, p. 109, hadden wij liever: *onbekookt* gelezen. De stijl van JACOB is eenvoudig en duidelijk, zonder bijzondere kracht of sieraad, waarvan men echter, om het gewigt van den inhoud, het gemis minder gevoelt. Duister echter is de consequentie, bl. 14: ‘Zijne voortdurende ingenomenheid met Engelsche Letterkunde en met Engelsche instellingen vond toen veel voedsel

en maakte het bij hem meer en meer tot heerschenden karaktertrek zich aan beproefde Ouden vast te houden.'

Recensent dankt intusschen den Heer BOOT, omdat hij door de uitgave dezer *Niebuhriana* de aandacht onzer landgenooten voor den voortreffelijken man opgewekt of nader gevestigd heeft. Aangenaam was hem de gelegenheid over NIEBUHR te kunnen uitweiden. De beschouwing der Levensgeschiedenis van een groot man werkt weldadig op den zedelijken zin der Lezers. Het verheft hunnen geest tot edele voornemens, het loutert hun gemoed door zelfbeproeving, het bant de traagheid der onverschilligheid. Moge dat bij velen de vrucht der lezing zijn!

Een misschien onvruchtbare inval van Recensent besluite deze aankondiging. NIEBUHR wint voor ons in belangrijkheid, omdat hij in ons Vaderland werkzaam is geweest, en daar betrekkingen had aangeknoopt. Weinig tijd na hem ontviel een ander Geleerde der Wetenschap, der oude Letteren. Met minder genie dan NIEBUHR bedeeld, was zijn ijver voor de studiën niet minder. Tot een enger terrein beperkt, was de geest der Ouden toch evenzeer de beweegkracht zijner handelingen. Verre van zijn Vaderland, was hij met warme Vaderlandsliefde werkzaam, om, door de verbreiding van de kennis der Ouden, ook de geestkracht en de verhevenheid der Ouden bij hun gevallen nakroost, de nieuwe Hellenen, te doen herleven. Wij bedoelen ADAMANTIUS CORAY. Vóór meer dan eene halve eeuw kwam de jeugdige Griek herwaarts, om den handel te leeren; hij leefde hier, toen de groote lichten onzer Philologie, een VALCKENAER en RUHNKENIUS, nog schitterden. Het huis van eenen der toenmaals beroemdste Amsterdamsche Predikanten, ADR. BUURT, stond voor hem open, en welligt vond de belangwekkende jongeling bij den geleerden man en zijne wijsgeerige gade (Jonkvr. VAN LYNDEN) aansporing en aanleiding tot die studiën, welke later de lust en de roem zijns levens werden. Misschien leeft het verblijf van CORAY te *Amsterdam* nog bij iemand onzer Ouden van dagen in herinnering. Welkom zoude voorzeker de mededeeling dier herinneringen zijn, te meer, daar de Levensbeschrijvingen van den edelen Griek onzen weetlust nog onbevredigd lieten omtrent hetgeen hij hier in *Holland* leerde en hier in *Holland* vond.

V.D.B.

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

Predikt het Evangelium allen Creaturen! Iets omtrent het Zendelingswezen. Hoofdzakelijk getrokken uit de Christelijke bladen tot bevordering van het Godsrijk, uitgegeven door M.A. Amshoff. *Te Groningen, bij* R.J. Schierbeek, Jr.

De Predikant van *Osnabruck*, AUGUST WEIBEZAHN, gaf een soortgelijk Stukje, dat aldaar en elders in *Hannover* diepen indruk maakte. In eene goede vertaling overgenomen in den eersten Jaargang (1841) der *Christelijke bladen*, werd het ook hier met belangstelling gelezen, en deed blijkbare uitwerking. Voldoende reden voor de afzonderlijke uitgave. Maar het Stukje verschijnt nu verkort en omgewerkt. Wij gelooven, dat het hierbij verloren heeft. De kracht van het Opstel lag, naar ons oordeel, voor een groot gedeelte in de uitvoerige ware en treffende schets van *de ellende der Heidenen*, die het gaf. Vele bijzonderheden uit verspreide berigten, in één tafereel bijeengebragt, moesten indruk maken. Maar die bijzonderheden zijn bij de omwerking zoo bekort en ineengedrongen, dat wij, in de plaats van een levend tafereel, weinig meer dan deszelfs beschrijving bezitten. Nu vestigen wij vooral de aandacht op *de oplossing der bedenkingen tegen de zendelingszaak*, die bijna in haar geheel gebleven is, en voor den onpartijdige menige overtuigende opmerking bevat.

R.

T

Boekbeoordeelingen.

Handboek der land- en volkenkunde, Geschied-, Taal-, Aardrijks- en Staatkunde van Nederlandsch Indië, door *P.P. Roorda van Eysinga*, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Phil. Theor. Mag. et Lit. Hum. Doctor, Hoogleeraar in de Taal-, Land- en Volkenkunde der O.-I. Bezittingen, aan de Koninklijke Militaire Akademie, oud Kap.-Adjudant, Lid van Binnen- en Buitenlandsche Geleerde Genootschappen.

> Nederlandsch Indië *wordt te weinig gekend en gewaardeerd, maar is onze belangstelling en aandacht overwaardig*.
> Mr. VAN ALPHEN.

I. Boek. Amsterdam, bij L. van Bakkenes. 1841..... en 357 bl. 8°. II. Boek, 1841, ... en 91 bl. III. Boek, I. Deel, 1841, ... en 560 bladz.

(*Vervolg en slot van blz.* 580.)

Het *tweede Boek*, dat de *kleine Sunda-eilanden*, of de hoofdgroep van *Sumbawa* behandelt, is wel het magerste gedeelte van het geheele Werk, en toch behelst het niet het minst merkwaardige - *Bali*, noch het minst bekende - *Timor*. Alles, wat het eerste betreft, vinden wij op 30 bladz., het laatste op 25 bladz. behandeld. Op bl. 2 missen wij de vermelding van de haven van *Bali-Badong* op de zuidkust. Waarom hetgeen van den loop en de namen der rivieren door eenige Schrijvers wordt vermeld, onnaauwkeurig is, wordt niet verklaard. Op bl. 3 lezen wij, ‘dat de Balinees geen rund- of buffel-, maar wel zwijnenvleesch mag eten.’ CRAWFURD (in zijne belangrijke Verhandeling: *On the existence of the Hindu religion in the island of Bali*, As. Research, Vol. XIII. Calc., 1820, 4°) be-

weert (bl. 132) het tegendeel: ‘The ordinary ox of *Bali* is decidedly held in no respect; for the inferior classes eat beef without scruple;’ bl. 133: ‘The three inferior classes among the *Balinese* seemed to me to eat indiscriminately of every species of animal food, commonly deemed edible; among those, pork is evidently the favourite food.’ Over de *Taal* handelende, geeft de Schr. een tiental *Balinesische* woorden op, die verwant zouden zijn met andere talen van den grooten Indischen Archipel; ook elders vinden wij in dit Stuk zulke woordenlijstjes. Zoo veelvuldig zij reeds in talrijke Werken zijn opgegeven, zoo weinig waarde gelooven wij, dat daaraan in het algemeen te hechten is. Meestal toch zijn zij de vruchten van nog zeer gebrekkige taalkennis; dik werf bestaan die lijstjes alleen uit bastaardwoorden, slechts in de bedorvene taal met vreemdelingen gebruikelijk, meestal zonder zorg op het gehoor opgevangen; tot vergelijkende taalstudie zijn zij slechts bij veel kritiek van eenig nut, en zeker is er een geheel andere weg noodig, om met grond tot gevolgtrekkingen te komen, zoo als wij, bl. 7 volg. en 90 volg., lezen. Bij eenig onderzoek zou de Schr. zich zeker spoedig met ons overtuigen, dat de grond der *Balinesische* taal in het *Sanskrit* te zoeken en gemakkelijk te vinden is. Naauwkeuriger is hetgeen op bl. 4 over de afstamming der *Balinezen* wordt gezegd, dan hetgeen, bl. 10, voorkomt. Van de kasten of stammen (dit moet wel *standen* zijn) sprekende, waar wij *Kettries* of *Tsjatrias* voor het Sanskritsche *Kshatriya's*, en *Vaisijas* voor *Vis'as* of *Vaisya's* lezen, zegt de Schr., bl. 11: ‘Buiten deze Kasten is er op *Bali* eene klasse van *Tjandalas*,’ etc., waar het zou kunnen schijnen, alsof de *Tschandâla's* alleen op *Bali* gevonden worden, daar dit toch de in *Indië* gewone naam is van hen, die uit het huwelijk van eenen *Soedra* met eene *Brahmaansche* vrouw ontsproten zijn. Bij de berigten aangaande de Godsdienst der *Balinezen* schijnt CRAWFURD's genoemde Verhandeling en het onderzoek van STUHR (*Religions-Systeme des Orients*. Berlin, 1836, S. 303 ff.) niet geraadpleegd te zijn. Op bl. 12 wordt van de bekende gedaanteverwisseling van VISCHNU: ‘*Matsya Avatar* (beter *Matsyâvatâra*), dat in het Sanskrit *Vischvorm* (beter *vischwording*) beteekent,’ gesproken, schoon het niet blijkt, hoe die mythe, en nog wel in haren nieuweren vorm, gelijk zij in de *Bhâgavata* wordt gevonden, hier te pas komt. Bij de vermelding, dat de voornaamste Goden den naam van *Batara* dragen, had wel dienen opgemerkt te worden, dat die naam niets an-

ders is dan eene verbastering van het Sanskritwoord *avatâra*, hetwelk eigenlijk *nederdaling* beteekent, en gebruikt wordt, om den overgang der Goden in eenige gedaante aan te duiden. Duister is hetgeen de Schr., bl. 14, zegt: 'De jaren der *Balinezen* zijn saizoenen of moesons, ieder van zes maanden.' CRAWFURD zegt, l.c., p. 148: 'Their year is lunar, consisting of 360 days, which they divide into twelve unequal portions called *Masa* (in *Sanscrit* and in *Hindi* derivatives a *month*; the solar month is recognised in *Hindu* computation) or seasons.' Door vergelijking met het Sanskrit, hadden vele dier *Balinesische* namen hier en elders opheldering en verbetering kunnen vinden. Zoo b.v. is de eerste dag der week, hier *Ditit* genoemd, wel met het Sanskrit: *âditya-vâra* (Zondag), *Soma* met *Soma-vâra* (Maandag), *Agara* met *Mangalas* (*Mars*?), *Boedha* met *Budhavâra* (den dag van *Budhas*, Wodens-Woensdag, den bestuurder van de planeet *Mercurius*), *Raspati* met *Vrihaspatis* (den Heer der Goden, *Jupiter*), *Soekra* met *Sukra* (*Venus*), *Kamistjara* met *Sani* of *Sanaischara* (den langzame, *Saturnus*) te vergelijken. Ter aanvulling van hetgeen op bl. 14 van de feesten voorkomt, kan het berigt van CRAWFURD, l.c., p. 140, strekken. Wij begrijpen niet, wat, bij de vermelding der weduwenverbranding, het hoogstzeldzame woord *concrematio* moet beteekenen, daar dit barbaarsche gebruik bij de Romeinen nooit in zwang is geweest. Het ware te wenschen, dat de bescheidenheid den Schr. niet had teruggehouden, bl. 22, iets van de zeker merkwaardige correspondentie van den Vorst van *Badong* mede te deelen. Bij den blik op de toekomst van *Bali*, stelt de Schr. eenige belangrijke vragen voor, en deelt daarop zijne beantwoordingen mede, bl. 27, die eene gedwongene beschaving en verovering door zeeblokkade ten doel hebben, en die, hoe zonderling ook voorgedragen, allezins behartiging en nadere ontwikkeling verdienen. Onbeduidend is hetgeen van *Lombok* op twee bladzijden wordt vermeld; duister de opgave, dat het eenen vlakken inhoud heeft van 71° 20′ geographische mijlen! De inwoners, lezen wij, bl. 32: 'zijn eenvoudig en weinig beschaafd;' elders, in *Le Monde Maritime, par* Mr. w. (ALCKENAËR), Paris, 1818, een Werkje, dat doorgaans met oordeel is zamengesteld, lezen wij, Tome 4e, p. 4: 'Cette île est très-peuplée, et plus civilisée que la plupart des autres îles de la Sonde, qui sont à l'est.' Zonderling is de bepaling, dat het *eiland Sumbawa* ten N. *grenst* aan de groote Paternoster-Eilanden, bl. 33. Verward is de opgave, bl. 34: 'Op dit eiland (*Sumbawa*) worden driederlei talen

gesproken; op *Sumbawa* (dit zal moeten beteekenen *in het Rijk Sumbawa*) is de taal uit het Javaansch, Boegineesch en Bimaneesch, en op (in) *Bima* uit het Maleisch en Makassaarsch zamengesteld, terwijl in *Tambora* dezelve veel van beide afweek' (wanneer? vóór de uitbarsting van den vuurberg?). Wat eerst drie talen heeten, schijnt later eene vermenging, waarbij echter de nadere kennis dier taal of talen geheel onbekend blijft. Wanneer de Schr. onmiddellijk daarop verzekert: 'Eigen schrift hebben deze Volken niet,' dan blijkt niet, van welke Volken hij spreekt, maar kan dit ook, ten opzigte van een gedeelte des eilands, wel alleen van den tegenwoordigen tijd gelden. Duidelijker zijn de beknopte opgaven van den beroemden Dr. LEYDEN, in zijne nog altoos onmisbare Verhandeling: *On the Languages and Literature of the Indo-Chinese Nations* (As. Res., Vol. X, p. 198): 'The *Bima* language is used in the independent state of *Bima*, which includes the eastern part of *Sumbawa*, and the western part of the island *Endé*, which was childishly denominated *Flores*, by the early *Portugueze* navigators; and, after them, by succeeding voyagers and geographers. If my information is correct, the *Bima* language extends over the greater part of the island *Endé*. The *Bima* language is related in some respects to *Búgís* and *Javanese*, and on the coast is mixed with *Malayu*; but, nevertheless it has strong pretensions to originality in its pronouns, verbal auxiliaries, and simple names of objects. In those instances, in which it exhibits a relation to the *Búgís*, it seems to be more closely connected with the *Mungkásar* than the *Búgís* proper, etc.;' en wanneer ook hij daarbij voegt: 'Neither the *Bima* nor *Sumbawa* have any peculiar character, but use, indifferently, the *Búgís* or *Malayu*,' dan moeten wij tot zijne verschooning opmerken, dat eerst later een oud *Bimaneesch* schrift, een vrij sterk bewijs voor de oudheid en oorspronkelijkheid der taal van *Bima* (zie de afbeelding van dat Schrift bij RAFFLES, *History of Java*, 2 Vol., App. p. 187), bekend is geworden, als eene nieuwe proeve van dat eenige, hoogstmerkwaardige verschijnsel, hetwelk onzen Archipel kenmerkt: eene zoo groote verscheidenheid en rijkdom van schriftsoorten bij zoo naburige en schijnbaar verwante Volkeren. - Ook dit eiland is zeer oppervlakkig behandeld; de geheele geschiedenis van *Bima* bestaat uit eene anecdote van het begin der vorige eeuw. Bij *Dompo* misten wij de vermelding, dat ook aldaar stofgoud wordt gevonden. Het belangrijkste

schijnt ons het verhaal van de uitbarsting van den *Tambora*, niet op den 5^{den}, gelijk bl. 36 en 42, maar, gelijk bl. 48 staat, op den 1O^{den} April, 1815, waar de Schr., na eene zonderlinge, den Oosterschen stijl nabootsende schildering, waarbij de vergelijking met *Ninive* en *Jeruzalem* gevoegelijk had kunnen wegblijven, eene Maleische volksvertelling met bijgevoegde vertaling mededeelt. Onkiesch is de vermelding van de Javaansche scherts, bl. 43. Wat de Schr. heeft bedoeld, wanneer hij van den *Tambora*, dien hij als vuurberg den *eersten* rang toekent, verklaart: ‘dat hij het denkbeeld van *Siwa* aanschouwelijk maakt,’ bl. 48, zal voor velen welligt duister zijn. Lijnregt is de tegenspraak der berigten, wanneer van de Christenen van *Larantoeka* op *Floris* (waarom niet *Flores*), bl. 50, wordt gemeld: ‘dat zij noch van Portugesche voorouders afstammen, noch met *Portugal* in aanraking staan,’ terwijl op bl. 51 wordt berigt, ‘dat de afstammelingen der *Portugezen* er nog wonen - en de bevolking onder den Portugeschen Gouverneur van *Dilli* staat;’ het laatste zal thans wel meer in naam, dan inderdaad het geval zijn. Onnaauwkeurig is de verklaring, dat men eerst in *deze* eeuw den vulkaan *Lovotivo* heeft ontdekt, bl. 50, daar ten minste reeds de reis van ROBERT WILLIAM in 1797 daarvan gewaagt. Ook misten wij de vermelding van eene onafhankelijke volkplanting van Boeginezen, die zich, naar sommige berigten, op de zuidkust van *Flores* gevestigd moet hebben. De Godsdienst der bewoners van *Tjindana* wordt, bl. 52, met die der Aartsvaderen vergeleken, en verdiende dus, zoo dit geene poëtische fictie van dezen of genen reiziger is, vooral nadere opheldering. Wij vinden hier niets van hetgeen buitenlandsche Schrijvers vermelden, dat de hoofden van *Sandelhouteiland* zich sedert een dertigtal jaren aan de heerschappij der Hollanders zouden onttrokken hebben. Bij *Solor* verdiende het melding, dat aldaar de Kangaroe van Aroe wordt gevonden, die tot het geslacht der Kangaroes van *Nieuw-Holland* behoort, met welk gewest hij deze eilanden door eene zoölogische schakel schijnt te verbinden. Bij *Savo* zijn de beide andere eilandjes, *Nieuw-Savo* en *Benjoar*, door nieuwere reizigers vermeld, vergeten. Behalve door COOK, LA PEYROUSE en D'ENTRECASTEAUX (niet D'ENTRE-CASTEAUX, bl. 59), zijn zij ook door FREYCINET, PÉRON, LABILLARDIÈRE, PARKINSON, enz. bezocht, welke laatste zelfs, p. 163-170 zijner reis (Lond., 1784), eene lijst van woorden der inboorlingen van *Savo* mededeelt. In weêrwil der vele berigten dier reizigers, is ook hier

de behandeling zeer kort; ondenkbaar is hetgeen wij hier van de Godsdienst der *Savonezen* lezen, bl. 58: ‘Dat zij louter door overgang van den vader op de kinderen, en niet door onderrigt blijft bestaan.’ Gaarne hadden wij eenige bewijzen vernomen, dat het eiland, hetwelk bij PIGAFETTA (*Primo viaggio intorno al globo terracqueo*. Milano, 1800, 4°, p. 169) den naam van *Mallua* draagt, hetzelfde als *Ombay* is, daar dit uit zijn berigt niet zoo stellig blijkt, en een nog al betwist punt uitmaakt. Van de kusten van *Timor* gewagende, bl. 62, meent de Schr. de berigten van DAMPIER te moeten wederspreken, die echter juist het tegendeel, namelijk hetzelfde, wat de Schr. meldt, heeft berigt; het is COOK, op wiens getuigenis nog al te bouwen is, die de oostkust ter lengte van 45 mijlen had bevaren, en verklaart, dat zij volstrekt zonder gevaar is. Van het merkwaardige natuurverschijnsel, bl. 62 vermeld, vonden wij elders berigt, dat het slechts gedurende 6 à 7 maanden wordt waargenomen. Bij het Plantenrijk, bl. 64, misten wij het suikerriet, en de merkwaardige vergiftige plant *Mahé*, waarvan FREYCINET gewaagt. Op bl. 66 lezen wij van de *Timorezen*, ‘dat hun vel koperkleurig en doorschijnend is;’ bij DAMPIER zijn zij zeer zwart van vel; naauwkeuriger is het berigt van FLINDERS (*Voy. to Terra Australis*. Lond., 1813, Vol. II, p. 254): ‘The original inhabitants of Timor, who are black but whose hair is not woolly, inhabit the mountainous parts.’ Ook geven FREYCINET en LESCHENAULT ons eene veel behagelijker beschrijving van dat Volk, dan HOGENDORP, dien de Schr. alleen schijnt geraadpleegd te hebben. Geheel anders luiden ook de berigten van genoemde en andere nieuwere reizigers aangaande hunne woningen, dan de aardigheden, die wij hier, bl. 66, lezen. Evenzeer had ook, hetgeen van kleeding, voedsel, ziekten, enz. wordt vermeld, door raadpleging der latere reizigers veel kunnen winnen; hoe onbeduidend is hetgeen hier over zeevaart en vischvangst voorkomt, bij de merkwaardige bijzonderheden, door LESUEUR, DAMPIER en ANSON opgeteekend! Ongaarne misten wij de vermelding van eenige merkwaardige zeden en gebruiken, die wij aan de zorgvuldiger waarneming van nieuwere reizigers te danken hebben, en die zoo belangrijk zijn tot regte kennis van dat Volk en van hunne verwantschap met andere Volkeren. Op *Timor*, b.v., vindt men de *Schongui*, de begroeting door neusaanraking of ademvermenging der Nieuw-Zeelanders, zoo treffend door DUMONT D'URVILLE beschreven; de naamsverwisseling als vriendschapsverbond, reeds door

COOK in de *Stille Zuidzee* ontdekt (PÉRON, *Voy.*, I, 163); het zonderlinge godsdienstige gebruik der *Vriendeneilanders*, daar *Toudgi-toudgi*, bij de Timorezen *Toumbock* genoemd (COOK, *last Voy.*, I, 323; W. BLIGH, *Voyage to the South Sea*. Lond., 1792, p. 244); bijzondere bijgeloovigheden, amuletten (PÉRON, II, 262; LESCHENAULT, *Ann. des Voy.*, 16, 304); de genezing van jicht, door kneuzing of beuking van alle deelen des ligchaams, op *Otaheite, Roemi*, op *Timor, Ramas* genoemd (BLIGH, l.c.), enz. Weinig gunstigs vinden wij van het Christendom op een eiland vermeld, dat eenmaal in de Portugesche bezittingen alleen 50 Katholijke Kerken telde, terwijl, naar het berigt van DUPERREY, in 1808 nog slechts één Geestelijke te *Dilli* was. Welk een diep verval bij den tijd, dat de Bevelhebbers geene zwaardere straf aan de oproerige Rajah's konden opleggen, dan hun geene Zendelingen te zenden, om welke zij boven alles verzochten. Hier vinden wij, bij onkunde van hetgeen thans door onze Zendelingen wordt gedaan, eene te dezer plaatse zeker min gepaste beoordeeling van de Godsdienstige Gezangen, door den ijverigen LE BRUYN in het Maleisch vervaardigd. Dat het even ondoelmatig zou zijn den *Timorezen* het Evangelie in het Maleisch, als hetzelve den *Nederlanders* in het Engelsch te verkondigen, bl. 75, is zeker slechts voor een gedeelte waarheid, daar dit wel niet voor de *Maleijers*, en vooral te *Koepang*, kan gelden. Van *Dilli* sprekende, hadden wij gewenscht, dat de Schr. de geldigheid van de aanspraken der Portugezen onderzocht en het belang eener afwending van vreemde heerschappij in onze Bezittingen had aangewezen, daar die Koloniën, hoe verwaarloosd ook, eenmaal welligt moeijelijke botsingen kunnen aanbrengen, en altijd gevaarlijke processtukken in de hand van hen of anderen zijn; men vergelijke slechts, wat daarover reeds vroeger is voorgevallen bij FREYCINET, Vol. I, pag. 539 volgg. De begrooting der bevolking van *Timor* op 400,000 zielen acht de Schr. veel te hoog, bl. 65. FREYCINET, wiens berekeningen, wel niet boven allen twijfel verheven, toch eenigen grondslag hebben, stelde dezelve op 1,178,039 zielen, op 1548 vierkante mijlen (*Hist.*, p. 629, verg. hier bl. 62). De beschrijving van de verschillende gedeelten des eilands, vooral van het gewigtige *Koepang*, is, zoowel als de geschiedenis, waarvoor FREYCINET in zijn belangrijk *Essai historique sur l'île de Timor*, Vol. I, p. 521-546, zoo vele bouwstoffen had kunnen leveren, zeer karig behandeld. Bij den blik op *Timor's* toekomst, ware een onderzoek der beschuldigingen, gelijk door zoo vele buitenlan-

ders over vele onzer Bezittingen, zoo ook door LESCHENAULT (*Ann. des Voy.*, 16, p. 296) en anderen over *Timor* tegen de O.I. Compagnie en het latere Nederlandsche Bestuur zijn ingebragt, van eenig belang geweest. De aanmerkingen van vreemden verdienen niet altoos voorbijgezien te worden, en het is van te groot belang de oorzaken des kwaads te onderzoeken, ten einde den beteren weg aan te wijzen, dan dat wij niet meer gewigt moeten hechten aan gegronde berispingen, dan aan oppervlakkige loftuitingen. Wat een der nieuwere reizigers (Capt. P.P. KING, *Narrative of a Survey of the Coasts of Australia, between the years* 1818-22. Lond., 1827, 8°, Vol. I, p. 127) zegt: 'In fact Coepang is, to use the Resident's own words in describing it to me, "*a poor place*" and it seems to be the policy of the Dutch Government to keep it so, for no vessel is allowed to trade with Coepang without having first visited either Batavia or Amboyna, for the purpose of procuring permission,' en p. 133: 'The policy of the Dutch Government appears to be that of keeping the world in ignorance of the importance of the riches of Timor; their object is, in fact, to retain possession of it at as little expense as possible, merely to prevent any other country from occupying it,' wordt sedert lang door elken Engelschen of Franschen reiziger in de Nederlandsche Bezittingen herhaald, en de schraalheid in naauwkeurige en uitvoerige berigten van een Werk als het onderhavige, dat mede uit mededeelingen van Staatsmannen is geput, kan tot ons leedwezen niet strekken, om zulke hatelijke aantijgingen, als de laatste, te wederleggen. Kortelijk wordt ten slotte van *Samauw, Poeloe Kambing, Rotti* en *Daw* gewaagd. *Samauw* wordt, bl. 87, opgegeven 6 mijlen lang en 3 mijlen breed; elders vinden wij omtrent 25 mijlen lang en 2 breed. Ook vernemen wij niets van de zwavel, die daar op geringe diepte voorkomt. Op *Poeloe Kambing* worden, naar andere berigten, nog herten gevonden, en het ware van belang geweest iets te vernemen van de merkwaardige plant, die als hevig braakmiddel door de inboorlingen wordt gebruikt, en slechts ter loops door HOGENDORP is beschreven. *Rotti* staat hier als 9 mijlen lang en 2 breed; volgens FREYCINET, heeft het 42 vierkante zeemijlen of 65,6 middelbare vierkante mijlen oppervlakte, terwijl hij deszelfs bevolking op 48,450 zielen stelt (T. I, 557 en 629). Ook hier is overal van den tegenwoordigen, zoo belangrijken arbeid der Nederlandsche Zendelingen gezwegen. Geheel onbeduidend en onnaauwkeurig is het *Iets over de talen der kleine*

Sunda-eilanden, waarbij zelfs de berigten van Dr. LEYDEN (zie boven) niet schijnen geraadpleegd te zijn.

Het *derde Boek*, waarvan nog slechts het 1ste Deel is verschenen, handelt over *Java*, en is blijkbaar met veel meer voorliefde, naauwkeurigheid en zorg bewerkt, gelijk het ook onevenredig uitvoeriger zal worden dan de beide voorgaande Boeken; dit eerste gedeelte bevat reeds 560 bladzijden. Hier moeten wij korter zijn, zoo om de grootere uitgebreidheid, als omdat het slechts een gedeelte der voorgestelde taak bevat, en wij dus het geheel, dat de Schr. wilde leveren, nog niet kunnen overzien. Moesten wij vroeger overal over karigheid klagen, hier vinden wij eene weelde en overdaad, die ons verlegen maakt; het is meer eene ophooping, dan bewerking van bouwstoffen, en zonder de waarde van dit Boek te schaden, had, naar onze overtuiging, veel, wat te hoog wordt opgehaald, of wat hier volstrekt overtollig is, kunnen wegblijven. Slechts hier en daar willen wij iets aanstippen, om de belangstelling te bewijzen, waarmede wij den Schr. gevolgd zijn. Het eerste woord: '*Java*, het belangrijkste eiland - *van geheel de wereld*,' is eene *hyperbole*, die wij zouden wegwenschen. De Schr. had ons verpligt, zoo wij hadden vernomen, wie in *Duitschland* Javaansche Handschriften vertaalt; hoe groot de ijver ook is, aldaar door het bekende Werk van W. VON HUMBOLDT voor Javaansche taalstudie opgewekt, zoo ver is men, naar ons weten, daar te Lande nog niet gekomen. Bij het gewagen van hetgeen in *Parijs* wordt gedaan, had de vermelding van hetgeen door den Hoogleeraar T. ROORDA is tot stand gebragt, te minder mogen verzwegen worden, daar de Javaansche typographie te *Parijs* aan den reeds lang volbragten arbeid van dien Geleerde wel haar ontstaan zal te danken hebben. Het verdiende hier medegedeeld te worden, dat de verklaring van den naam van *Djawa*, als van eene aldaar groeijende *gerstsoort* ontleend, in het Sanskrit is gegrond, en reeds bij PTOLEMAEUS (VII, 2) 160 jaren na Chr. wordt gevonden: 'Ιαβαδίου (Sanskr. *Yava-dvîpa, gersten-eiland*) ὅ σημαίνει· χριθῆς νῆσος.' Wat de Schr. tegen WERNDLY aanvoert, bl. 2, dien wij niet bij de hand hebben, geldt nog meer van zijne verklaring: *het buitenland*, welke ons ook taalkundig weinig aannemelijk toeschijnt. Waarom *Java*, bl. 6, wordt gezegd, eene andere *klasse van hergen* te hebben, en het *eerste* der vuurbergeilanden te zijn, is ons duister, daar het zoo blijkbaar met *Sumatra* en zijne vulkanen zamenhangt. Ter loops komt, bl. 8 volgg., eene *Javaansche Kronijk over*

het ontstaan van bergen (?) *en plaatsen* voor, die ons weinig belangrijk, en door de onverstaanbare vertaling, waar de *Sengkolo's* eenvoudig als zinnen zijn overgebragt, voor de Lezers vrij nutteloos toeschijnt. De beschrijving der vlakte en bergstreken, bl. 18 volg., is door hare natuurlijkheid regt gelukkig te noemen, daar het de levendige uitdrukking is van hetgeen de Schr. heeft gezien en gevoeld. Het uitvoerige gedeelte, dat over het Planten- en Dierenrijk handelt, moeten wij aan de Botanici en Zoölogen overlaten; slechts hadden wij gewenscht, dat de Schr., van den Indischen Dichter BHARTRIHARIS en van de vertaling zijner spreuken, door P. VON BOHLEN, gewagende, onzen ABRAHAM ROGERIUS niet had vergeten, van wien reeds in 1651 twee honderdtallen dier spreuken, met behulp van eenen Indischen Geleerde vertaald, te *Leiden* in het licht zijn verschenen, te merkwaardiger, daar dit welligt het eerste Sanskritwerk is, dat in eenige Europesche taal is overgebragt. Zonderling is de verklaring, die de Schr. van den Javaanschen naam der lotusbloem, *Padhma* (*Padma*) *raga*, geeft, bl. 65; het Sanskrit schijnt ons dien naam zeer eenvoudig op te helderen: daar is *Padma-râga*, de *robijn*, eig. die de kleur van den lotus heeft, *lotuskleurig*, eene zoogenoemde *Bahuvrîhi*'sche zamenstelling van *Padma*, de lotusbloem, en *râga*, kleur. Bij het suikerriet, bl. 80, meenden wij ons het *kawi*woord *sarkoro*, suiker, te herinneren. De berisping van CRAWFURD, bl. 81, schijnt ons te meer onbillijk, daar wij zeer moeten twijfelen, dat het *kromo*woord *soto*, tabak, in het Sanskrit gevonden wordt. De lijst, die ons van bl. 117-132 het bestuur en de instellingen van Nederlandsch *Indië* doet kennen, zou, vooral in het laatste gedeelte, rijke stof geven tot vele beschouwingen; wij moeten ons daarvan onthouden, en slechts opmerken, dat wij eenige vermelding misten van het Instituut voor het onderwijs in de Javaansche taal, waaraan vroeger de ijverige GERICKE, en later de geleerde WINTER, werkzaam was; ook zouden zeker velen met ons wenschen meerdere opgaven omtrent het schoolwezen te vinden, dan hier voorkomen; op bl. 131 ware het misschien beter van Protestantsche, in plaats van Gereformeerde Predikanten te spreken, daar wij meenen, dat sedert ook de Evang. Luthersche Gemeente te *Batavia* (hier geheel vergeten) in de organisatie van 11 Dec., 1835, begrepen is, die naam aldaar is aangenomen. De voorzigtigheid des Schr., waar hij over Staatkunde handelt, is in een Werk als dit zeer te billijken, en terwijl wij ons verheugen, dat bij ook de woorden, op bl. 136

en volg., over de Godsdienst als den waren grondslag eener regte Staatkunde heeft uitgesproken, hadden wij zijne getuigenis niet slechts wat krachtiger en bepaalder gewenscht, maar bovenal, dat hij ernstig en dringend op de behoefte had gewezen, die Nederlandsch *Indië* heeft aan eene bedachtzame en ijverige bevordering des Christendoms. Zonder het Christendom toch, is de aldaar onvermijdelijk indringende Europesche beschaving slechts een vloek voor *Indië*: de zekerste weg, om die Bezittingen eenmaal te verliezen. Schoon wij omtrent de middelen tot uitbreiding des Evangelies, elders in dit Werk aange prezen, zeer van den Schr. meenen te moeten verschillen, mogen wij niet verzwijgen, dat zijne belangstelling voor die heilige zaak eene eervolle uitzondering maakt op de dwaze minachting, welke elders dikwerf daarvoor wordt aan den dag gelegd. - Bij de verdedigingsmiddelen heeft ons de bestrijding van vijanden door *arak*, bl. 162, zeer bevreemd. Onder de opgave van alles, wat troepen, naar *Indië* bestemd, moeten medenemen en aan boord behoeven, bl. 198, had toch - *de Bijbel* - niet vergeten moeten worden, dan zou den ongelukkige nog wel iets anders overschieten (bl. 200) dan *Wijsbegeerte* of *sterke drank*! Bij het oorlogvoeren acht de Schr. het noodig, formulén van brieven en publicatiën op te geven; hoe zij zonder taalkennis gebruikt kunnen worden, begrijpen wij niet, en bij taalkennis schijnen zij vrij overtollig. Voordat de Schr. over de tempelen van *Java* handelt, wordt een geheel Hoofdstuk aan de gedenkteekenen der Oudheid in *Hindostan* (waarom hier altijd *den Hindostan*?) gewijd; hoe uitvoerig ook voor dit Werk, kan het echter op verre na geene aanspraak maken op volledigheid. Zoo geeft het slechts een gedeeltelijk, gebrekkig overzigt, waarbij ook de laatste nasporingen niet schijnen geraadpleegd te zijn. Misschien ware het verkieslijker geweest eene opgave te doen der Werken, waaruit voldoende kennis geput kon worden. Aan *Indië* worden, bl. 221, 400 millioenen en aan *China* 360 millioenen inwoners toegekend, zeker te veel naar de schatting der beste Geographen. Het ware niet overbodig geweest, bl. 221, te herinneren, dat het Sanskrit ook vroeger door eenige onzer landgenooten is beoefend geworden, wier voetstappen niet zijn nagevolgd en wier arbeid schier geheel vergeten is. Op de naauwkeurigheid van NIEBUHR's afbeelding van den tempel op *Elephanta* valt, naar het oordeel van bevoegde Regters, zoomin te roemen als op die van ERSKINE (*Transact. of the Asiat. Society of Bombay*, Vol. I.

Lond., 1819); in tegenspraak echter met beide, en zeker ten onregte, wordt hier aan SIVA in het beeld der *trimoerti* ‘een grimmig, woest en afschuwelijk voorkomen’ toegeschreven, bl. 224. In de voorstellingen van den Schr. aangaande de hooge oudheid der Indische tempelen en de opvolging der drie klassen van gedenkteekenen, aan HEEREN ontleend, kunnen wij niet deelen; wij zijn overtuigd, dat zij van genoegzamen grond ontbloot zijn, maar moeten hier kortheidshalve slechts verwijzen op hetgeen A.W. VON SCHLEGEL voorlang heeft opgemerkt in zijne *Indische Bibliothek*, II^{ter} B., 4tes Heft, S. 484 ff., en op STUHR, l.c., S. 63 ff., terwijl wij gelooven den bloeitijd der Indische Bouwkunde veilig ongeveer van de vierde eeuw voor Chr. tot omtrent de 12de eeuw na Chr. te kunnen vaststellen. Dat SÂKYA-MUNI ruim 1000 jaren v. Chr. zou geleefd hebben, zal thans wel niemand meer verdedigen; reeds STUHR had berekend, en onlangs heeft J.J. SCHMIDT naar Singalesische bronnen het tot hooge waarschijnlijkheid gebragt, dat de *aera* der *Buddhisten* met het jaar 543 v. Chr. aanvangt. Wat, bl. 224 en 256, over de VEDA's voorkomt, zal vreemd klinken voor ieder, die met derzelver Litteratuur eenigzins bekend is; wij zullen slechts hare namen noemen, welke hier bijna onkenbaar zijn geworden; de drie oudste heeten: *Ritsch, Yadschus* en *Sâman*, de jongste *Atharvan*; deze laatste bedoelt de Schr., wanneer hij van de *Oethoervoe Veda* spreekt, maar slecht kon hij op eene overweging van haren *inhoud* aandringen, daar zij nog nimmer is uitgegeven. Op bl. 226 vermoeden wij eene drukfout, daar de bewoners van het *Tenger*gebergte op *Java* tot de sekte der Saiva-Brâhmanen moeten behooren. ‘Dat de karakters in de oude gedenkteekenen op *Elephanta* door niemand ontcijferd kunnen worden,’ bl. 227, is zeer natuurlijk - omdat zij er niet bestaan! Wat op bl. 228 voorkomt, is niet aan de VEDA's, maar eenigzins anders, aan de Wetten van MANU (waarvan de Schr. nergens gewaagt), ontleend. Ongelukkig is de vergelijking van *Hindu Coes* (zal wel moeten zijn *Hindoe Koeh*, in het Perzisch: *Indisch gebergte*) met het landschap *Cus*, Genes. II, vs. 13, waarbij wij ook moeten opmerken, dat *Gihon stroom* beteekent. Bij de gedenkteekenen van *Kabool* (*Kaboel*), in de nabijheid van *Baumian* (*Bamijan*), schijnt den Schr. het belangrijke Stuk van den Hoogl. JUYNBOLL (*Letterkundige Bijdragen*, 3de Stukje. Leiden, 1840) onbekend te zijn gebleven, waaruit hier een en ander kan verbeterd worden; ouder dan de derde eeuw v. Chr. schijnen die monumen-

ten wel niet te zijn. Dat de tempelen te *Ellora* niet uitsluitend aan *Brahma* waren toegewijd, heeft ERSKINE aangewezen. Op bl. 231 gewaagt de Schr. ‘van de *Ramajan* (Râmâyana) als een hoogstzeldzaam Werk, waarvan een exemplaar (is dit een HS.?) in zijn bezit is, en waarvan later gebruik zal worden gemaakt;’ welk gebruik hier wordt bedoeld, weten wij niet, maar het kon den Schr. wel niet onbekend zijn, dat dit Werk reeds gedeeltelijk in *Indië*, en nu ook sedert eenige jaren in *Duitschland* wordt uitgegeven. Zonderling is de uitdrukking van *secte van* CAMIS, bl. 234, voor de oude Godsdienst der Japanezen, die aan de vereering der *Sin* of *Kami's*, wereldscheppende geesten, gelijk het meestal wordt voorgesteld, was gewijd. *Miako* (*Miyako*) ligt, zooveel wij weten, niet in de Provincie *Jamata*, maar in *Yamasiro* of *San-sioe*; ook komt hier *Sijothija* (*Si-yo-thi-ya*) nog voor als hoofdstad van *Siam*. Dat al deze berigten over tempelen, grotten, pagoden, enz. zeer onvolledig zijn, is natuurlijk; maar gaarne hadden wij dit geheele Hoofdstuk willen missen voor uitvoeriger en naauwkeuriger berigten aangaande de nog zoo weinig bekende gedenkteekenen van *Java* zelf. Wat wij hier vinden, is weinig meer dan hetgeen anderen reeds voorlang hebben medegedeeld, en dit doet ons te meer leed, daar de Schr. welligt het best in staat was ons die gedenkteekenen te beschrijven, waaraan zoo vele gewigtige en duistere vragen zijn verbonden, en den lust tot derzelver onderzoek op te wekken. Reeds de behandeling der gewigtige vraag over de *Buddhisten* op *Java*, bl. 239, laat veel te wenschen over; een paar woorden van eenen titel helderen niet veel op, en de aanhaling van den *naam* van eenen *dag der week* (zie boven) is hier geheel verkeerd aangebragt. Hoe lang zal men nog droomen van overeenstemming tusschen WODAN en BUDDHA (niet *Boedha*, gelijk wij hier en ook elders in ons Vaderland nog zoo dikwerf lezen)? Wat SCHLEGEL in zijne *Ind. Bibliothek* voorlang daarover heeft gezegd, moest aan die spelingen een einde hebben gemaakt. Waarom heeft de Schr. niet liever uit zorgvuldig onderzoek der oudste letterkundige overblijfsels en geschiedkundige overleveringen, in verband met eene naauwlettende studie der monumenten, die belangrijke vraag tot meerdere zekerheid gebragt? Hij zou zich veler dank hebben verworven. Eenige bijdrage tot dit gewigtig en moeijelijk onderzoek mogten wij hier ten minste verwachten, en het doet ons leed, dat aan die behoefte, waarop thans vooral de in *Europa* en *Indië* opgewekte studie van het *Buddhaïsme* heenwijst, niet

is voldaan. Wat wij hier van Javaansche tempelen vinden, kan weinig bevredigen, en het is in het algemeen zeer te bejammeren, dat men in het belang der Wetenschap zoo weinig zorg draagt en studie besteedt aan de merkwaardigste gedenkteekenen van onzen Archipel, terwijl intusschen de hand des tijds en de welige plantengroei die langzaam, maar zeker sloopt. Op bl. 248 vinden wij het oude *opschrift*, maar uitvoeriger vertaald, weder, dat te *Brambanan* zou gevonden zijn, en vooral door de treffende teregtwijzing van Prof. T. ROORDA tegen Dr. SELBERG (zie *Het Instituut*. Amst., 1842, N°. 1) meer bekend is geworden. Ook hier vinden wij niets ter opheldering bijgevoegd, dan de zonderlinge aanmerking ten slotte van bl. 253. Zou de Schr. werkelijk gronden hebben, om te kunnen gelooven, dat het van het Jav. jaar 396 of 470 (474) na CHRISTUS dagteekent? - Boven alles zou een *waar fac-simile* van dat merkwaardige Schrift wenschelijk zijn geweest. Zeer kort wordt in 16 bladz. over de Godsdienst *der Hindoes* gehandeld. Het zal in onzen tijd wel niet meer noodig zijn, gelijk hier, bl. 255, geschiedt, te bewijzen, dat de Godsdienst der *Brâhmanen* ouder is dan die der *Buddhisten*. - COLEBROOKE, een bevoegd Regter, berekent, dat de VEDA's omtrent 1400 v.C. ontstaan zijn, bl. 255. Op bl. 256 lezen wij 'BRAHM (*en niet* BRAMA *of* BRAHMA, *zoo als vele Schrijvers verkeerdelijk melden*)' - het tegendeel echter is waar: in het Sanskrit is het thema BRAHMAN; in den Nomin. luidt het mannelijke, zonder sluit-*n*, maar met verlengde vokaal BRAHMÂ (de Wereldschepper, de Alvader); het onzijdige BRAHMA drukt het afgetrokkene *idee* der Godheid, geheel τὸ θεῖον uit. Op bl. 260 vinden wij een lijstje tot vergelijking der Goden van *Indië* met die der *Romeinen*; het schijnt van JONES ontleend te zijn, maar in onzen tijd achten wij zulke vergelijkingen niet aan te bevelen, daar zij spoedig het regt verstand der Indische mythologie verwarren. Het gewigtig onderwerp der *avatâra's* is zeer kort behandeld: de *derde* heet niet *Vahara - Beerenvorm*, bl. 266, maar *Varâha-avatâra, everwording*, daar het eerste woord een *wild zwijn* beteekent. Wat van BUDDHA wordt gezegd, is hier en daar minder juist; zijn eigenlijke naam schijnt GÔTAMA, uit het geslacht van SÂKYA, waarom hij SÂKYA-MUNI (*de heilige*, de *kluizenaar*) of BUDDHA, d.i. *de wijze*, heet; dat men de reden niet zou weten te geven, waarom hij met *kort, gekruld haar* wordt afgebeeld, bl. 266, is minder juist, daar dit verschijnsel, waarover zoo veel is gefabeld, zeker door hetgeen MACKENZIE (As. Res., VI, 249) en ABEL-RÉMUSAT (*Mel. Asiat.* Paris,

1825, T. I, p. 100, s. 378) daarover hebben opgemerkt, voldoende is verklaard geworden. Wat wij vroeger van de tempelen op *Java* moesten getuigen, geldt weder van hetgeen hier over de *oude Godsdienst der Javanen* voorkomt. Reeds lang is de *Tritresta* der Javaansche mythe, bl. 272, vergeleken met den Sanskritschen *Dritaraschtras*, den uit de *Mahâ-Bhârata* bekenden Vader der *Kuru's*. Te regt vertaalt de Schr., bl. 273, HARI, volgens *Kawi*-Handschriften, door VISCHNU, maar verklaart dien naam niet; in het Sanskrit is het een der meest gewone namen van VISCHNU, en beteekent eig. *groen*, onderscheiden van HARA, *roovende, grijpende*, een' bijnaam van SIVA. Tot opheldering der oude Javaansche Godenleer, deelt de Schr. een zeer uitvoerig Javaansch Geschrift, blijkbaar van astronomische en astrologische strekking, met de vertaling mede, die echter van dien aard is, dat zij wel voor alle Lezers onverstaanbaar zal zijn. Het blijkt niet, van wanneer dit Stuk dagteekent; toch wel niet, wat de Schr. ons wil doen gelooven, van het 140ste Jav. jaar of 218 n.C.!; de bijgevoegde *plaat*, welverre van tot kenmerk van oude ruwheid der kunst te strekken, bewijst veeleer het volslagen gebrek aan alle kunst, dat men te allen tijde in afbeeldingen, voor het volk bestemd, aantreft. - Dat ‘de voet van *Kala* den naam des eenigen Gods voor altijd op *Java* had vertreden,’ bl. 293, zullen zij niet verstaan, die niet weten, dat *Kâla* de *God des tijds* beteekent, die alles verslindt. De geschiedenis der invoering van het *Islamismus* op *Java*, welke hier een uitvoerig Stuk over het Islamismus *voorafgaat*, doet ons wederom het gemis aan kritiek gevoelen. Na RAFFLES hadden wij van onzen Schr. een beoordeelend onderzoek der Javaansche en Maleische Kronijken en een overzigt of liever nog eene ontwikkeling van het meest geschiedkundige verwacht. Hetgeen-over den toestand der Arabieren vóór MOHAMMED en den levensloop van Mekka's Profeet wordt medegedeeld, is met vrij veel zorg en naauwkeurigheid zamengesteld; maar allerondoelmatigst - een volstrekt *hors-d'oeuvre* - schijnt ons het onderwijs (?) in de *uitspraak* van het Arabisch en de *afdruk der twee eerste Soera's* met bijgevoegde vertaling. Dat dit van eenig nut kan zijn, is wel bij geene mogelijkheid in te zien. Hetgeen, bl. 315, over de Litteratuur van den Koran voorkomt, is niet zeer naauwkeurig; om van de eerste verdwenen uitgave (1509, 1518 of 1530) niet te gewagen, is die van HINCKELMANN in 1694 verschenen - ACOLUTHUS gaf slechts de eerste *Soera* uit - in *Rusland* zijn meerdere uitgaven verschenen; REDSLOB's uitgave is geene nieuwe *recensie*,

maar slechts herdruk van die van FLÜGEL, met verbetering van eenige drukfouten; wij missen de vermelding der eerste Hollandsche vertaling door SAL. SWIGGER, der Duitsche van G. WAHL (1828), gelijk mede der Latijnsche, Italiaansche, enz. Vooral bevreemdde het ons, wat hier bijzonder noodig was geweest, niets te vinden van de Javaansche en Maleische vertaling van den Koran, waarvan reeds RELAND (*De rel. Moh.*, p. 265), noch van de belangrijke Boeginesche, waarvan Dr. LEYDEN (l.c.p. 179, 191, 195) gewaagt. Het volgende XII^{de} Hoofdst. schijnt ons een der best bewerkte toe. Zeer kort wordt daarna in het XIV^{de} de Godsdienst der Chinezen voorgesteld; minder juist komt ons, bl. 444, de vergelijking van den *tao* met den λόγος der Grieken voor. Dat Roomsche Zendelingen om de uitwendige plegtigheden der Chinesche Buddhisten, met hunne kerkgebruiken overeenkomende, in ernst gemeend zouden hebben, dat de duivel die Heidenen daartoe had verleid, bl. 447, houden wij voor zeer onwaarschijnlijk; gelijk bekend is, vermoedden zij, dat Nestorianen en andere Syrische Christenen in vroegere eeuwen naar *China* waren doorgedrongen. Van het XIV^{de} tot het XIX^{de} Hoofdst. wordt over Javaansche Geschiedenis gehandeld. Bij de Kronijken, in het XIV^{de} Hoofdst. misten wij weder vele ophelderingen, daar zij, zonder deze, voor den Lezer duister (b.v. bl. 451 begin), en voor de geschiedenis van weinig nut zijn. Zelfs wordt geene tijdsbepaling van derzelver zamenstelling opgegeven, schoon uit enkele bijzonderheden blijkt, dat zij vrij nieuw en wel uit het midden der 17de eeuw zijn (bl. 455, 459-61). Bij de tijdsbepaling van ADJI SAKA, bl. 488, moet eene drukfout zijn ingeslopen. Het belangrijkste gedeelte van deze geschiedenis van *Java* is eene soort van historischen Roman, die den naam draagt van de lotgevallen van DAMAR WOELAN, reeds door RAFFLES bekend geworden, en waarvan wij het slot in het volgende Deel te wachten hebben.

De Schr. heeft versmaad, een enkel dezer drie Stukken met een onmisbaar toevoegsel, wat in weinig bij ons gedrukte Werken meer noodig was, met het bij de Hindoes zoogenaamde *reinigingsblad*, te voorzien. Niet slechts het Nederduitsch krielt van onjuiste uitdrukkingen, van schrijf- en drukfouten; maar ook in de vreemde, geographische en historische namen heerscht de grootste onnaauwkeurigheid. Aan derzelver vaste, gelijkvormige spelling schijnt niet gedacht te zijn, en zij is in zulk een Werk een volstrekt vereischte. Ook het hier gedrukte Arabisch is hoogstonnaauwkeurig. Dienstig ware het geweest, niet slechts bij vele eigennamen, vooral van personen en plaatsen, in Nederlandsch

Indië de oorspronkelijke schrijfwijze, maar ook eene verklaring te geven van vele in *Indië* als Nederduitsch gebruikelijke, maar hier te Lande weinig bekende woorden, b.v. schildpadseuvel, goemoetiedraden, sagoeweer tijferen, iemand krissen, amfioen schuiven, toewak, ronggings, kojan, kêpêng, enz. Eene groote lijst der ergste misslagen hebben wij al lezende aangeteekend; alle kunnen wij om de ruimte niet opgeven, slechts een aantal, vooral die dikwerf voorkomen, of bijzonder storend zijn, willen wij in het voorbijgaan aanstippen. I^{ste} Boek, Voorr., lezen wij *Sydon* voor *Sidon*; dit Werk, dat den stempel der waarheid *bevat*! een *postvattend* beginsel; bl. 22, r. 1, *en* voor *er*; bl. 25, r. 19, *ingang* voor *uitgang*; bl. 32, *schijven* voor *schrijven; lommerijken* voor *lommerrijken*; bl. 33, *kameloen* voor *kameleon*; bl. 36, r. 12, *kruist* voor *kruipt*; bl. 40, r. 2, *aan* tien voeten voor *van* t.v.; r. 3, doorsnede *van*, voor d. *aan*; bl. 46, *caryophulus*, voor *caryophyllus*; bl. 53 en 59, *Noesinavel*, voor *Noesanivel*; bl. 54, *nader*, voor *naderhand*; bl. 62, r. 18, *voorkomt*, voor *voortkomt*; bl. 70, r. 1, *verstaat men met*, voor *verstaat men*; bl. 72, *onkwestbaar*; bl. 73, r. 11, *huwbare dochter*, voor *bruid*; bl. 79, r. 4, *naauwelijks*? bl. 80, r. 5, *naauwelijks - echter*, bl. 89, enz., *Mahomed*, voor *Mohammed*; bl. 90, r. 77, *is vermeld*, voor *zal vermeld worden*; bl. 91, r. 24, 1515, voor 1512; bl. 110, r. 10, *menschkundig*, voor *natuurlijk*; bl. 112, enz., *in de wapen*, voor *in de wapenen*; bl. 122, r. 28, *nadenken*, voor *aandenken*; bl. 141, *Boero*, voor *Boeroe* (بجورو); bl. 146, r. 24, het noordelijkste deel - *Bonoa*; r. 26, het noordelijkste is *Loehoe*? bl. 149, r. 33, werpende - wie? bl. 152, r. 9 v.o., staat (zoo wij vermoeden door verkeerde woordschikking) eene zeer harde oordeelvelling, voor: '*door alle Ambtenaren niet begrepen en alzoo niet bevorderd*,' moeten wij misschien lezen: *niet door alle Ambtenaren begrepen en bevorderd*; bl. 156, *N. Lâut*, elders *N. Laut*; bl. 164, r. 2, *bedeelen*, voor *mededeelen*; bl. 183, r. 19, *bevat - uit*; bl. 274, *plaatste - aan*, voor *stelde*; bl. 275, r. 6, *bedorven*, voor *bedolven*; bl. 300, r. 29, *Gapi Boewana* II, voor *Gapi Bagoena* II; bl. 343, r. 9, *bezittingen*, misschien voor *bezettingen*; bl. 353, *onthoudendheid*, voor *onthouding*, of *ingetogenheid*; II^{de} Boek, bl. 10, *deyen, Bhramanen*; bl. 33, *uitbarsting van Tambora*, voor *van den T.*; bl. 40, enz., *toornde*; bl. 48, *rondslingerd*, voor *rondgeslingerd*; bl. 57, *batterijen*; bl. 64, *corallolendron*, voor *corallodendron; Maclot*, voor *Macklot*; bl. 65, 68, 70, *Tidorezen*, voor *Timorezen*; III^{de} Boek, Voorr., *gemagtigde*

vooruitgang, voor *gematigde v.*; bl. 2, r. 4, *Robbisson*, voor *W. Robinson*; bl. 56, *Etiophië*, voor *Aethiopië*; bl. 223, r. 3, 350, voor 330; *Nibuhr*, voor *Niebuhr*; bl. 230, *Langlês, Monuments de Hindostan*, voor *Langlès, Monumens de l'Hindoustan*; bl. 254, *beheerst*; bl. 255, *Boedhase Godsdienst*; bl. 256, *Itahasas*, voor *Itihâsa*; bl. 258, *Byas of Vyas*, voor *Vyâsa*; bl. 259, *Moehadev*, voor *Mahâdeva*; bl. 269, *Nivani*, voor *Nirvâna*; bl. 280, *rampberokking*; bl. 303, 1802, misschien voor 1402; bl. 308, 569, voor 571, en voor 633, op bl. 310, beter 632; *Jajama*, voor *Jemâmah*; bl. 413, *Cawsonia*, voor *Lawsonia*; bl. 442, *Choo-foo-tse*, voor *Khong-foe-tseu*; bl. 443, r. 2, *To*, voor *Fo*; bl. 487, l.r., *doorwreven*, voor *doorweven*, enz. enz. Wij hopen, dat de Schrijver zelf in die behoefte van zijn Werk zal voorzien. Ook een uitvoerig, goed bewerkt Register zal aan het einde des Werks van groot belang zijn. Over de *Kaartjes* willen wij liefst niets zeggen: zij zijn door onnaauwkeurigheid, onduidelijkheid zoowel als in uitvoering, beneden alle kritiek.

Met het *motto* van dit Werk: '*Nederlandsch Indië wordt te weinig gekend en gewaardeerd, maar is onze belangstelling en onze aandacht overwaardig*,' moeten wij, ons verslag besluitende, den indruk zamenvatten, dien ook dit Werk bij ons heeft achtergelaten. Ofschoon die onbekendheid gewoonlijk aan de geheimzinnigheid wordt toegeschreven, waarmede het Gouvernement de Nederlandsche Bezittingen omsluijert, zoo gelooven wij, dat zij vooral aan gebrek aan ijver, aan de geringe belangstelling voor wetenschappelijke nasporingen bij vele onzer landgenooten, die de gelegenheid en roeping daartoe, door hunnen werkkring in *Indië* hun aangeboden, verwaarloozen, te wijten is. Eervol en loffelijk is daarom de uitzondering, die ook de ijverige Heer ROORDA VAN EYSINGA door dit en zoo vele andere Werken daarop maakt, en hij verwerft zich allezins aanspraak op de dankbaarheid zijner landgenooten. Maar wanneer wij bij al het belang, dat dit Werk heeft, bij al den arbeid, daaraan besteed, ons toch onbevredigd moeten verklaren, veel te wenschen overig hebben, het is vooral, omdat wij veel, omdat wij geen alledaagsch werk, maar de vervulling eener behoefte dezes tijds, eenen arbeid, waarin zegenrijke kiemen voor de toekomst waren opgesloten, van den Schrijver meenden te mogen verwachten. En schoon de onpartijdigheid ons dringt te erkennen, dat het welligt aan één' mensch niet mogelijk is geheel de aanspraken van onzen tijd te dien opzigte te bevredigen, zoo hadden wij ons echter gevleid, dat zoo vele

bronnen, zoo vele gelegenheden en middelen, den Schr. aangeboden, dat een *twintigjarige* arbeid bovenal hem nader aan het doel zou hebben gebragt, hetwelk hij zich door dit Werk heeft voorgesteld. Mogt de overtuiging, dat iedere arbeid tot regte kennis en waardering onzer schoone Koloniën eene weldaad is, aan het Vaderland bewezen, eene verdienste, bij ons Volk verworven, den geachten Schr. tot aansporing strekken, om met onvermoeiden ijver daarin voort te gaan, en met zorgvuldige naauwkeurigheid dit gewigtige door hem begonnen Werk te voltooijen!

Haarlem, Aug., 1842.

H.C. MILLIES.

Disputatio juridica inauguralis, continens Annotationes ad Codicis civilis Belgici Libri secundi Sectiones duas priores, defend. *L.H. Buse*, a.d. 8 April. 1842. Lugd. Bat., apud Gebhard et socios. 52 pag. 8°.

De leer van het bezit behoort tot die onderwerpen van het Burgerlijk Regt, waaraan sedert de laatste helft der vorige eeuw tot op den huidigen dag de meest zorgvuldige wetenschappelijke bearbeiding en kritische beschouwingen zijn ten deele gevallen. Naauwelijks bestaat er een Regtsgeleerde van naam(1), die niet zijne meening heeft openbaar gemaakt over het zoo betwiste vraagpunt, of het bezit aan te merken zij als eene *daad*, waaraan wettelijke gevolgen en regten verbonden zijn, dan wel als een zakelijk regt, voortspruitende uit de onbeperkte magt, die men heeft op de zaak, gepaard aan den wil, om als eigenaar te bezitten. Doch wat hiervan ook zijn moge ten aanzien van het regtssysteem, zeker is het, dat het standpunt des Wetgevers geheel verschillend is van dat des Regtsgeleerden. Terwijl deze, in theoretische bespiegelingen zich verdiepende, tot den oorsprong van het regtsbeginsel opklimt, zijne wording opspoort en zijne verdere ontwikkeling en voortgang tot in de minste bijzonderheden vervolgt en verklaart, stelt deze een aangenomen beginsel, als ware het eene mathematische waarheid, op den voorgrond; deze onderzoekt, gene bepaalt; deze redekavelt, gene gebiedt; terwijl deze nog is dobberende en weifelende, wik-

(1) Zie het overzigt van de voornaamste meeningen aangaande den aard van het Bezitregt, in de laatste jaren in *Duitschland* geuit, door mijnen geachten ambtgenoot Mr. N. OLIVIER, in *de Themis*, D.I, bl. 353 en volgg.

kende en wegende de voor- en nadeelen, aan elk der tegenstrijdige gevoelens verbonden, heeft gene reeds gekozen, en verwerpt magtspreukig, zonder rekenschap te geven, elk stelsel, dat niet het zijne is; deze eindelijk altoos onderzoekende, immer vatbaar voor overreding, mag heden afkeuren, wat hij gisteren heeft goedgekeurd; gene is na gedane keuze doof voor overtuiging, en verandert, wil hij de regten zijner medeburgers niet aan de schromelijkste wisselvalligheden blootstellen, zijne besluiten niet, voor en aleer de ondervinding van eene reeks van jaren hem het ondoelmatige, het moeijelijke of liever het onmogelijke der uitvoering voldingend heeft aangetoond. In één woord, de taak des Wetgevers bepaalt zich hiertoe, om een vast stelsel te kiezen, naar aanleiding daarvan en overeenkomstig met hetzelve de meest onmiddellijke gevolgen in groote trekken te regelen en te bepalen, en door juistheid van uitdrukking en naauwkeurigheid van redactie een' ieder in de gelegenheid te stellen, zijne regten uit de Wet en uit de Wet alleen te leeren kennen, opdat het *nemini jus ignorare licet* niet ontaarde in eenen ijdelen klank, zonder kracht of beteekenis.

Heeft onze Wetgever, bij de behandeling van de leer van het bezit, aan deze zoo onmisbare en onmiskenbare vereischten naar behooren voldaan? Niemand voorwaar, die dezen titel met aandacht gelezen en bestudeerd heeft, zal die vraag toestemmend durven beantwoorden, en hij, die niet reeds vroeger overtuigd was, leze de kleine, maar niet onbelangrijke door ons aangekondigde Dissertatie, waarvan de vernuftige Schrijver ons als met den vinger aanwijst de menigvuldige onnaauwkeurigheden, dubbelzinnigheden, duisterheden en tegenstrijdigheden, die in eene reeks van 19 Artikelen worden aangetroffen, zoodat men ligt daaruit ontwaart, dat onze Wetgever voor zijne taak niet berekend, noch het onderwerp in zijne gevolgen heeft overzien, noch zijne taal genoeg is meester geweest, om datgene, wat hij zich misschien helder voor oogen stelde, naauwkeurig uit te drukken, en zulks, niettegenstaande de wetenschappelijke vorderingen, in lateren tijd ten aanzien van deze materie gemaakt, en ondanks de vele voortreffelijke wenken, gegeven door Mr. F.A. VAN HALL in zijne dertig vragen omtrent Bezit en Bezitregt, in de *Bijdragen tot Regtsgel. en Wetgeving*, D. III, bl. 118 en volgg.

De Dissertatie van den Heer BUSE kan derhalve met regt als eene *Annotatio Critica* op dit gedeelte van ons Burgerlijk Wetboek worden beschouwd, en wij bejammeren slechts, dat de

Schr. vooreerst de behandeling van de derde Afdeeling van dezen titel, de meest belangrijke en praktische (de possessoire actiën), heeft achterwege gelaten, en ten tweede, dat hij zich, een te onafhankelijk en geïsoleerd standpunt kiezende, noch om het Rom., noch om het Fr. Regt eenigzins bekreunt, als waren onze Wetboeken door eene tooverroede ontstaan, geheel de vrucht van eigene vinding en het scheppingsgenie van onzen Wetgever, noch gebruik heeft gemaakt van hetgeen door anderen nuttigs geschreven was, en daardoor onwillekeurig de verklaringen zijner voorgangers óf noodeloos herhaalt, óf ten koste van zijn onderwerp verwaarloost.

Doch wij zullen den Schrijver, die de Artikelen van het Wetboek geheel exegetisch behandelt, op den voet volgen, en hier en daar eene enkele opmerking inlasschen, waar wij meenen van hem in gevoelen te moeten verschillen.

Art. 585. Bij de behandeling van dit Artikel merken wij al dadelijk op, dat de Schr. zich niet geheel gelijk blijft, wanneer hij, na in zijne Inleiding gezegd te hebben: ‘Seposita omni cum iure Romano aut Franco Gallico collatione, ipsa legis verba argumentum nobis praebeant,’ de definitie van het bezit dadelijk met die van het Fr. Regt vergelijkt en in verband brengt.

In zijne magt heeft. Deze woorden verklaart de Schr.: ‘Quum de re statuere potest: De iis autem tantum statuere possumus, quae in potestate nostra sunt.’ Zoo dwaalt men, zonder een haarbreed verder te komen, in eenen eeuwigdurenden cirkel rond. Wij gelooven, dat *in zijne magt hebben* niet alleen beteekent de mogelijkheid, om op eene zaak invloed uit te oefenen, en daarover naar welgevallen te beschikken, maar ook de mogelijkheid, om elken anderen van het bezit uit te sluiten. Zoo leert DONELLUS, *Comment.*, L. 9, cap. 9: ‘*Jus de re libere statuendi* continet, - ut liceat, de ejus usu concedere aliis quantum videtur: si nihil videtur concedendum, etiam non utentibus ab usu ejus prohibere ceteros.’ Zoo ook SAVIGNY, in zijn beroemd Werk over het bezit, s. 1: ‘Alle denken sich unter dem Besitz einer Sache den Zustand, in welchem nicht nur die eigne Einwirkung auf die Sache möglich, sondern auch jede fremde Einwirkung unmöglich ist.’ De *uitsluitende* magt, die men op de zaak heeft en hebben wil, ziedaar wat het wezen van het bezit uitmaakt. Dat de Wetgever zich hier zeer duidelijk en verstaanbaar heeft uitgedrukt, zal wel niemand beweren. Maar nog verreweg ongelukkiger ge-

kozen in de definitie (welke de Heer ASSER, s. 337, zoo juist en met de ware beginselen overeenkomstig noemt, als had niet reeds vóór ruim twee eeuwen onze onsterfelijke DE GROOT, in zijne *Inleid. tot de Holl. Regtsg.*, Boek II, D. II, N°. 1[(1)], eene veel betere en meer regtskundige gegeven) is de uitdrukking: *alsof zij hem toebehoorde*, welke de Schr. min juist omschrijft door *quasi dominus esset*, waardoor men ligt tot het dwaalbegrip geraakt, als werd tot het bezit vereischt, hetzij de meening van anderen, hetzij die van den bezitter zelven, dat hij werkelijk eigenaar is. Zie VAN HALL, t.a.p., bl. 125. Overigens wordt te regt opgemerkt, dat de uitdrukking: *door bezit wordt verstaan*, eene zekere weifeling verraadt, als kon er ook iets anders door worden verstaan. Dit is de taal van de Catheder, niet van de Wet.

Waarom daarentegen de woorden: *of in persoon, of door een ander*, de grenzen eener bepaling zouden overschrijden, begrijpen wij niet. Eindelijk meent de Schr., dat de definitie van *bezit* te algemeen is, en dit woord in het Burg. Wetb. zelf in eene andere beteekenis voorkomt. Hij verdeelt het bezit in: I. *Detentio*; II. *Possessio Civilis*; III. *Possessio dominica*, welke laatste wij gewenscht hadden niet vermeld te zien. Wanneer de eigenaar het bezit heeft, zoo heeft hij zulks even als elk ander bezitter, omdat hij de zaak in zijne magt heeft, *animo domini*, niet krachtens zijn regt van eigendom, waarvan wel het *regt om te bezitten*, niet het bezit zelf, het gevolg is. Het bezit des eigenaars is dus het gewone civiele bezit[(2)]. Juist is dit denkbeeld uitgedrukt door DONELLUS, t.a.p.: ‘Primam partem dominii esse statuimus, *jus tenendi possidendive*. Non dico esse *possessionem*. Haec enim dominii pars non est ullo modo. At jus tenendae et possidendae rei id demum dominii pars est. Pars ita dominii propria, ut quisquis dominus est, consequi possit suo jure, ut rem teneat possideat, si tenet possessionem sibi tueri potest, si non possidet, potest persequi et recipere.’ Wat den Schr. bewogen heeft, eene afzonderlijke *possessio dominica* aan te nemen, is de redenering, dat men

(1) ‘Bezit,’ zegt hij, ‘is dadelijke behouding van eene zaak, met wille om die te behouden voor ons en niet voor een' ander'.’

(2) De vroegere Schrijvers noemen het bezit des eigenaars *possessio causalis*, waarvan SAVIGNY, t.a.p., bl. 109, not. 1: ‘Der Ausdruck is ganz passend, nur hüte man sich ein jus possessionis dabey zu denken, was von irgend einem anderen verschieden wäre. Practisch ist gar kein Unterschied.’

niet gezegd kan worden onbekend te zijn met de gebreken eener zaak, die geene gebreken heeft, en dus de eigenaar even zoo weinig bezitter te goeder trouw als te kwader trouw is; maar, vragen wij, is het ten aanzien van het *bezit* niet geheel onverschillig, of de zaak geene gebreken heeft, dan wel of zij den bezitter onbekend zijn gebleven? Ging des Schr. redenering op, dat de eigenaar geen bezitter te kwader noch te goeder trouw is, dan zou daaruit volgen, dat hij nimmer possessoire aktiën kan instellen, als welke alleen aan *bezitters quatales* worden toegekend. Wij zouden liever het *bezit* aldus verdeelen: I. *nuda detentio*; II. *possessio civilis quae prodest ad actiones possessorias et ad usucapionem*; of, op het voetspoor van SAVIGNY en anderen: I. *nuda detentio*, ook *possessio naturalis* genaamd; II. *possessio κατ' εξοχήν, ad actiones possessorias*, en III. *possessio civilis qaae prodest ad usucapionem*.

Art. 587: '*Lex utitur verbis, wijze van eigendomsverkrijging*: verosimiliter tamen titulum significare voluit.' Hier dwaalt de Schr.; men kan eigendom verkrijgen, zonder datgene te hebben, wat onze Wetgever(1) gewoon is *eenen titel* te noemen, Art. 639, 2000, *Burg. Wetb.*; of is hij, die een legaat verkrijgt uit kracht van een testament, dat eerst naderhand blijkt herroepen of valsch geweest te zijn, geen bezitter te goeder trouw? Verg. l. 4, en de l. 9, D. *pro leg.* Men merke daarenboven op, dat in Art. 630, Wetb. 1830, gelezen werd: *uit een' titel van eigendomsoverdragt*, en deze woorden, waarschijnlijk ten gevolge van eene opmerking van den Heer VAN HALL, t.a.p., bl. 133, zoodanig zijn veranderd geworden, als wij ze nu lezen. Aan den anderen kant echter is de wijze van eigendomsverkrijging in den zin van *modus acquirendi* te beperkt, en sluit het bezit ten gevolge van eenen titel uit. Zoude het niet beter geweest zijn, in navolging van het Romeinsche *causa*, waaronder men in het algemeen *den regtsgrond* verstaat, te zeggen: *ten gevolge van eene wettige oorzaak*? of had men niet kunnen volstaan met eenvoudig, zoo als DE GROOT, Inleid., t.a.p., §. 10, te zeggen: 'Bezit te goeder trouw is, wanneer de bezitter waarschijnlijk meent (eenigen) eigendom aan de bezetene zaak te hebben?'

(1) Ik zeg *onze Wetgever* - over het gebruik en de beteekenis van dit woord bij de Romeinen leze men het belangrijke opstel van HUGO, in zijn *Civilistisches Magazin*, D. IV, bl. 137-183.

Art. 588. Waartoe, vragen wij met den Schr., de bepaling van bezit te kwader trouw, nadat ons geleerd is, wat bezit te goeder trouw is? en kunnen beide definitiën nog wel gezegd worden lijnregt tegenover elkander te staan? Zie VAN HALL, t.a.p., bl. 133.

In de woorden *te dier zake* is de Schr. *nodum in scirpo quaerens*. Van het oogenblik, dat ter oorzake van het bezit de bezitter in regten betrokken wordt, is hij *eo ipso* te kwader trouw, omdat van dien tijd af de gebreken hem bekend zijn. In plaats van *te kwader trouw te zijn*, zouden ook wij liever lezen: *te kwader trouw geweest te zijn*.

Art. 592. Scherpzinnig is des Schr. opvatting van het woord *beginsel*; evenwel betwijfelen wij hare waarheid, wegens het Fr. *principe de la possession*, in Art. 2240, *C.C.* De woorden *voor zich zelven* (ook uit het aangeh. Fr. Artikel overgenomen), komen ons voor zonder beteekenis, en alleen eene te slaafsche vertaling te zijn van het *nemo s i b i causam possessionis mutare potest*.

Door enkel tijdsverloop zouden wij zoo verklaren, dat, welk tijdsverloop men ook moge hebben bezeten, de *causa possessionis*, de grond, waarop men heeft aangevangen te bezitten, steeds dezelfde is en blijft, met andere woorden, dat ten aanzien van de *causa possessionis* geene verjaring geldt.

Art. 593. Eenigzins onbegrijpelijk komt het den Schr. voor, dat de niet zigtbare en niet voortdurende dienstbaarheden geen voorwerp van bezit kunnen uitmaken. Ook wij erkennen gaarne de reden van deze bepaling niet in te zien. Wel zijn de vereischten tot verjaring niet aanwezig, omdat het genot noch voortdurend, noch openbaar is, maar zulks betreft niet het bezit, op zich zelf beschouwd. Daartoe is de *mogelijkheid*, om op de zaak invloed uit te oefenen[1], hier dus de mogelijkheid, om de dienstbaarheid te genieten, alleen voldoende. In het Rom. Regt waren dan ook wel degelijk *possessoire interdicten*, waarmede men *het bezit* van dusdanige dienstbaarheden beschermde, aanwezig. Verg. b.v. den titel der *Digesten, de itinere actuque privato*, en aldaar de woorden van den Praetor.

Voorts somt de Schr. hier naauwkeurig op de zakelijke regten, welke voor bezit vatbaar zijn, als: I. *Vruchtgebruik*;

(1) SAVIGNY drukt dit ergens uit: '*Wenn das Verhältniss* unserer Herrschaft, nach Willkühr *reproducirt* werden kann.'

II. *Dienstbaarheden*; III. *Opstal*, hetwelk de Schr. ten onregte ontkent, door verjaring te kunnen worden verkregen wegens Art. 760, *Burg. Wetb.* Heeft hij over het hoofd gezien, dat dezelfde bepaling ook bij de dienstbaarheden voorkomt (Art. 743), welke niettemin zoowel door verjaring als door titel worden verkregen? IV. *Erfpacht*, V. *Grondrenten*, VI. *Tienden*, ten aanzien van welke juist wordt opgemerkt, dat het regt daarop *een regt op eene roerende zaak* behoorde genoemd te zijn. Immers heeft de tiendheffer geen regt op den grond, gelijk de rentheffer, maar alleen eene regtsvordering tegen den tiendschuldige, wanneer de vruchten ingezameld zijn. Verg. LIPMAN, *Inleid. tot dien titel van het B.W.* Wat *privilegie* betreft, dit gelooven wij daarom onder de zakelijke regten te moeten rangschikken, omdat in de meeste gevallen de zaak, waarop het privilegie wordt uitgeoefend, in onmiddellijke betrekking komt tot den schuldeischer, die zijn regt tegen derden en boven alle andere schuldeischers kan doen gelden.

Art. 594. Hier worden door den Schr. de onderscheidene uitdrukkingen opgesomd, welke door den Wetgever gebezigd zijn, om het zoo eenvoudige denkbeeld van den *animus sibi habendi* uit te drukken (als gold het *varietas delectat* van de regtstaal), *alsof de zaak hem toebehoorde*, Art. 585; *met oogmerk om de zaak voor zich te behouden*, Art. 594; *als eigenaar*, Art. 1992. In het voorbijgaan worden wij opmerkzaam gemaakt op eene onnaauwkeurigheid in Art. 2015 (Art. 2243, *C.C.*), alwaar van eenen vorigen eigenaar gesproken wordt, als ware er ook sprake van eenen tegenwoordigen. Voor het overige hadden wij hier een en ander verwacht over de wijze, hoe het bezit (genot) van onligchamelijke zaken verkregen wordt. Zie VAN HALL, t.a.p., bl. 127.

Art. 595. Te regt wordt hier wederom gegispt de uitdrukking: ‘minderjarigen en gehuwde vrouwen kunnen *door de daad* het bezit verkrijgen.’ De bedoeling is zoo blijkbaar, als de woorden dubbelzinnig zijn. Immers kon men ligt in den waan komen, dat bij de voornoemde personen niet de *animus possidendi*, maar slechts het feitelijke bezit wordt vereischt. Wij vragen daarenboven: Waarom men niet, even als in Art. 637, Wetboek 1830, bij *minderjarigen* bijgevoegd heeft: *die hunne zinnen magtig zijn*? Dat toch hierover getwist kan worden, bewijst de l. I, §. 3, D. *de acq. vel. om. poss.*

Art, 596: *Door een ander, die in onzen naam heeft aangevangen te bezitten*. Juist verklaart de Schr. deze dubbelzinnige

bewoordingen van den lasthebber, terwijl door een' ander', zonder ons weten en willen, geen bezit kan worden verkregen. *Quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus*, l. 53, D. *de acq. rerum dom.* §. 5, Inst., *per quas pers. nob. acq.* Paul. Sent. V, 2, §. 1 et §. 2. Dat dit werkelijk de bedoeling des Wetgevers geweest is, bewijzen de woorden van den Heer NICOLAÏ bij VOORDUIN, D. III, bl. 357: 'Nous pouvons acquérir la possession par ceux qui la reçoivent en notre nom, parce que le mandat nous a en quelque sorte identifié avec la personne du mandataire.' Tot welke verwarring en verkeerde begrippen dergelijke duisterheden aanleiding geven, blijkt daaruit, dat de Heer DE PINTO, in zijne *Handl. tot het B.W.*, D. II, §. 339, stoutweg stelt, dat het, om voor een' ander' bezit te verkrijgen, niet noodig is, dat men lasthebber zij.

Art. 597. Bij gelegenheid van de *continuata possessio* der erfgenamen, wordt door den Schr. zeer fijn onderscheiden de van regtswege plaats vindende *inbezittreding* der erfgenamen, Art. 880 en 1002, *Burg. Wetb.*, en de *inbezitneming*, welke door den erflater aan de executeurs kan worden gegeven, Art. 1054, eene onderscheiding, waardoor vermeden is de dubbelzinnigheid van het Fransche *saisine*, dat bij beide gebruikt wordt. Jammer, dat de Wetgever zoo spoedig den goeden weg verlaat, en in Art. 1054 alin. 3, en 1055, 1060, reeds wederom van *bezit* en *bezit hebben* (waarom niet liever *in het bezit zijn*? men denke aan het *sunt quidem in possessione sed non possident*) spreekt.

Art. 599. Onjuist is het, wanneer de Schr. zegt: 'Alia est divisio ut amittamus vel corpore et animo *vel solo* corpore.' Solo corpore wordt het bezit niet verloren. 'In omnibus praediis, in quibus non hac mente recedimus, ut amisisse possessionem velimus, idem est,' l. I, §. 25, D. *de vi.* §. 5, Inst. de *Int.* Bekend is de verklaring, door SAVIGNY gegeven van het *in qua utrumque in contrarium actum est*, in de l. 8, D. *de poss.* en de l. 153, D. *de Reg. Iur.* Dergelijke onnaauwkeurigheid meenen wij ook bij den Heer DE PINTO bespeurd te hebben, wanneer hij in zijn aangehaald Werk, §. 341, zegt: '*Tot het verliezen van het bezit moet de daad en de wil te zamen komen*,' hetwelk alleen in zooverre waar is, dat door de daad, niet, dat door de wil alleen, het bezit niet verloren gaat.

Zoodra men hetzelve overdraagt. 'Articulus ita loquitur ac si ipsa possessio tradatur, articulus vero insequens, ac si res

tradatur. Posteriorem verum sensum credimus.' Wij gelooven het tegendeel. Door het overdragen van de zaak aan een' ander', gaat het bezit niet verloren, maar door het overdragen van het bezit, d.i. van de magt op de zaak; zoo zeggen ook de Romeinen *tradere possessionem*. Zie l. 17, §. 1, D. *de acq. vel. om. poss.* In het volgende Artikel daarentegen is sprake van het verlaten van de zaak zelve.

Art. 600. Het woord *kennelijk* (in het vroegere ontwerp *eenvoudiglijk*) voldoet den Schr. niet; ook wij twijfelen, of de *animus deserendi* daardoor verstaanbaar wordt te kennen gegeven. Zoude men niet beter gedaan hebben, het vrijwillige verlies in het algemeen, dus zoowel het geval van Art. 599 als dat van Art. 600, onder een algemeen begrip zamen te vatten, en eenvoudig te zeggen: *Men verliest het bezit door den wil van niet te bezitten*?

Art. 601. Hier wederom worden wij gewezen op de verscheidenheid des Wetgevers in het uitdrukken van hetzelfde denkbeeld. Tot aanduiding van ligchamelijke onroerende goederen bezigt hij: *Stuk land, erf of gebouw*, Art. 601; *stuk land, erf, huis of gebouw*, Art. 606; *erf of gebouw*, Art. 618. Verg. V. HALL, t.a.p., bl. 136. Zoo ook is het eene waarlijk voortreffelijke redactie, wanneer men leest: *Men verliest het bezit van een stuk lands, erf of gebouw*, wanneer *een erf* door een 'buitengewoon toeval verdronken is.' Min juist is het gevoelen des Schr., dat hij, die zich tegen wil van den bezitter in het bezit gesteld heeft van een onroerend goed, *geen possessor civilis* wordt, voordat bij een jaar gerustelijk het genot heeft gehad. Dit is in dadelijke wederspraak met de bepaling, door den Wetgever *van bezit* gegeven, en met hetgeen in het algemeen tot hetzelve vereischt wordt. Trouwens, het woord *genot* (in N°. 1 van dit Art.), waaraan de Schr. hecht, heeft hier voorzeker geene strenge beteekenis. Wij gelooven veeleer met den Heer V. HALL, t.a.p., bl. 130, dat de nieuwe bezitter, ten aanzien van derden, al de regten heeft, aan den *possessor civilis* bij Art. 605 toegekend, maar dat de vorige bezitter gedurende een jaar na de stoornis het *regt* heeft, om de in bezitherstelling te vorderen.

Art. 602. De Schr. wijst op het verschil tusschen roerende en onroerende zaken ten aanzien van het bezit, en merkt bij die gelegenheid als in het voorbijgaan op, dat Art. 2014 niet bij de *praescriptio exstinctiva*, maar bij de *praescriptio acquisitiva* had behooren geplaatst te zijn. Zou de reden van deze

plaatsing echter niet daarin kunnen gelegen zijn, dat in de tweede al. van dit zelfde Artikel de bezitter voorkomt als iemand, die zich op de *exceptio praescripti temporis*, of liever de *exceptio possessionis, als verweerder* beroept, en de regel *possession vaut titre* juist te weeg brengt, dat men van dezelve geen gebruik kan maken bij wijze van actie, maar altijd bij wijze van exceptie? Eindelijk hadden wij eene verklaring gewacht van hetgeen men te verstaan hebbe in dit Art. van het woord *weggenomen*, voor zooverre het verschilt van *gestolen*. Zie V. HALL, t.a.p., bl. 130. Door het eerste verstaan wij de *contrectatio violenta*, waar de bezitter weet of weten kan, op welke plaats zich zijne zaak bevindt; door het andere, de *contrectatio fraudulosa*, wanneer hij daarvan onkundig is. *Effectu* maakt het geen verschil, omdat wij in beide gevallen in de onmogelijkheid gesteld zijn, om onmiddellijken invloed op onze zaak uit te oefenen. In de l. 15, D. *de poss.*, lezen wij ook: 'Rem quae nobis *surrepta* est, perinde intelligimur desinere possidere, atque eam quae *vi* nobis *erepta* est.'

Wij hebben gemeend deze weinige opmerkingen niet te moeten achterwege laten. De Schrijver beschouwe ze als zoovele bewijzen van de aandacht en de belangstelling, waarmede wij dit zijn wèl geschreven Stukje hebben doorgelezen.

Leiden, Augustus, 1842. Mr. J.E. GOUDSMIT.

Disputatio historico-literaria de Franc. Petrarchae vita, moribus, in bonas literas meritis, quam - def. *C.H.G. Lamers*. Traj. ad Rh. 1842. XXIV et 142 pag.

Toen het Romeinsche Rijk, ondermijnd door het Despotisme, onder de slagen van woeste horden instortte, kon zich op deszelfs bouwvallen niet aanstonds een Rijk van vrede en regt vestigen. Een nacht van barbaarschheid moest het heldere daglicht der beschaving voorafgaan, en *Europa*, van zijn zwaartepunt beroofd, levert gedurende eeuwen het schouwspel op van verwarring en achteruitgang. Eerst door de Kruistogten werden de Volken van *Europa* uit hunnen slaap gewekt en brak eene ligte schemering aan. Toen begonnen de Volken de drukkende

banden van leenstelsel en hierarchie moede te worden, en met het begin der veertiende eeuw verrijst het morgenrood der vrijheid en der beschaving aan de kimmen van *Italië*. Dat Land werd de bakermat der nieuwere beschaving; dáár wedijverden Vorsten en onderdanen in het erkennen en beloonen van Geleerdheid; dáár wekten enkele groote mannen den lust op, om de schatten der Oudheid uit het stof der bibliotheken op te delven, en wierpen, met die hulpmiddelen toegerust, het juk der Scholastiek af; dáár verhief zich een kreet tot Godsdienstige en Staatkundige vrijheid, die, ware zij niet met geweld onderdrukt, den gewetensdwang verbannen en *Italië* groot gemaakt zou hebben.

De man, die, volgens HEEREN, onder al de groote mannen der veertiende eeuw, de grootste verdiensten had, zoowel jegens zijne tijdgenooten als jegens de nakomelingschap, is FR. PETRARCA, wiens groote en veelzijdige verdiensten de bewondering van tijdgenoot en nakomeling hebben opgewekt. PETRARCA heeft in zijne Brieven ons eene schets ontworpen van den toestand dier tijden, van zijn leven en werken, en groot is het getal dergenen, welke later die schets hebben aangevuld en uitgewerkt. Toen de Hoogl. MARSAND in 1826 te *Milaan* zijne *Biblioteca Petrarchesca* uitgaf, had hij negen honderd Boekdeelen over PETRARCA verzameld, welke Verzameling in 1830 door den Koning der Franschen is aangekocht. Zie VALERY, *Voyages en Italie*. Brux., 1835, p. 168.

Na al dat geschrijf verwachte men niets nieuws over dit onderwerp, dan alleen van hem, die gelukkig genoeg mogt zijn, om hier of daar nog onuitgegevene Brieven van PETRARCA of van zijne tijdgenooten te ontdekken; eene mogelijkheid, die na zoo vele vlijtige nasporingen weinig kans oplevert. Evenwel zal niemand ontkennen, dat het nuttig is de resultaten dier vroegere onderzoekingen mede te deelen, mits zulks geschiede door iemand, die, met de beste Werken over zijn onderwerp bekend, geene onbewezene stelling overneemt, en niet blindelings het gezag van anderen volgt. Laat ons zien, in hoeverre de Heer LAMERS aan die vereischten beantwoordt.

Op bl. 22 verklaart de Schrijver, dat hij overal de bronnen, waaruit hij geput heeft, zal opgeven. Daar wij nu buiten de Schriften van PETRARCA slechts TOMASINI, *Petrarcha redivivus* en de *Mémoires pour la vie de Pétrarque* van DE SADE aangehaald vinden, zoo mogen wij daaruit besluiten, dat van de op bl. 63 volg. opgegevene lijst van Schrijvers, die over PETR. *geraadpleegd*

kunnen worden, de meeste, aan den Schrijver slechts bij naam bekend, immers niet geraadpleegd zijn. Ook wordt het langdradige Werk van DE SADE niet onduidelijk als hoofdbron opgegeven, bl. 64, en het is ons voorgekomen, dat er slechts zelden van zijne berigten is afgeweken. Dit bejammeren wij, omdat DE SADE's Werk, volledige en beter dan dat zijner voorgangers, toch eene gevaarlijke bron is. Te regt zegt de Heer VICTOR COURTET, *Notice sur Pétrarque*. Paris, 1835, p. 11, na in sommige opzigten DE SADE boven DE LABASTIE gesteld te hebben: *Malheureusement M. de Sade semble n'avoir fait qu'un long panégyrique, dont il n'est permis qu'à un critique profondément érudit de poursuivre jusqu'au bout la lecture*. - TIRABOSCHI heeft in het vijfde Deel zijner *Storia d. letteratura Italiana* eene menigte fouten van DE SADE aangewezen, van wiens kritiek dankbaar gebruik is gemaakt door JAGEMANN, in zijne *Geschichte der freien Künste in Italien*, B. III, Th. II. De citatie van BALDELLI, op bl. 55, overtuigt ons niet, dat de lof, aan diens Werk op bl. 64 toegekend, op eigen onderzoek gegrond is, en het bevreemdde ons, nergens gebruik gemaakt te vinden van de bouwstoffen, geleverd door L. MEHUS, vooral in zijne *Vita Ambrosii Camaldulensis*. Florent., 1759. Onmisbaar zijn de *Bibl. Petrarchesca* van MARSAND en de uitgaaf der *Rime di Petrarca*, door denzelfden bezorgd te Padua, 1819, 2 vol., beide voorzien met kritische onderzoekingen, de vrucht van twintigjarige studie.

Na deze aanmerking zullen wij trachten aan te toonen, dat de Schrijver in de Levensschets van PETRARCA al te ligtvaardig DE SADE gevolgd is, en bij het opgeven van PETRARCA's verdiensten veel belangrijks onvermeld heeft gelaten.

PETRARCA's *leven*, bl. 23-65. - Op bl. 24 en 25 wordt gezegd, dat CONVENNOLE DA PRATO eerst te *Pisa*, later te *Carpentras*, de Leermeester van PETR. zou geweest zijn. Vgl. DE SADE, I, p. 19 en 30. Hoe weet men dit? PETRARCA, die, zonder hem te noemen, uitvoerig over dezen Leermeester spreekt, *Senil.*, XV, 1, geeft alleen te kennen, dat hij hem in *Frankrijk* gekend heeft, en VILLANI, de eenige, die hem noemt, bij DE SADE, *Pièces justific.*, p. 9, plaatst hem te *Avignon*. - Dat PETR. te *Montpellier* de lessen van BARTHOLOMEUS D'OSA zou hebben bijgewoond, wordt op goede gronden ontkend door JAGEMANN, t.a.p., 233 volg. CINO DA PISTOIA moet geheel uit het getal zijner Leermeesters wegvallen, daar deze slechts in zijne vaderstad, nooit te *Bologna*, lessen heeft gegeven. Zie JAGEMANN, bl. 186 volg. De Heer LA-

MERS zal zich toch wel niet beroepen op den Brief bij DE SADE, I, p. 138 volg., welks onechtheid aan geen' twijfel kan onderhevig zijn.

Bl. 29 (1). De Heer LAMERS schijnt aan het bestaan van den VIRGILIUS van PETRARCA te twijfelen, *codex etiam nunc adesse dicitur*. Wij kunnen verzekeren, dat dit beroemde Handschrift in de Ambrosiaansche Boekerij te *Milaan* gevonden wordt, en uitvoerig beschreven is door ANG. MAIO, in *Virgilii interpretes vett.* Mediol., 1818, *Praefatio*, p. XXV-XXIX.

Bl. 29 (3). DE SADE heeft gezocht te betoogen, dat LAURA uit het geslacht DE NOVES afstamde, met HUGO DE SADE gehuwd en moeder van elf kinderen geweest is. MARSAND heeft in zijne *Bibl. Petr.* dat gevoelen bestreden, en is tot het celibaat van LAURA teruggekeerd. Het spijt ons buiten staat te zijn de gronden dier stelling op te geven, daar de zaak ons alleen bekend is uit VALERY, t.a.p., L. VII, ch. 8.

Bl. 40. Dat PETR. op denzelfden dag, 23 Augustus, 1340, werd uitgenoodigd, om zich te *Rome* en te *Parijs* te laten kroonen, betuigt hij zelf in zijne *Epistola ad posteritatem*. Minder bekend is hetgeen aangaande de Parijsche uitnoodiging door MICHAUD is medegedeeld: '*C'est à tort*,' zijn zijne woorden, '*qu'on a fait honneur de cette démarche à l'Université de Paris. Les recherches les plus exactes faites dans les registres n'ont présenté aucune trace de la délibération qui aurait dû précéder cette lettre; et tout porte à croire que le chancelier Robert de Bardi, Florentin comme Pétrarque et son ami personnel, lui avait écrit sans l'aveu de ses collègues, bien sûr de leur faire partager son admiration, dès que le poète serait à Paris*.'

Bl. 47-50 wordt gehandeld over de onderneming van RIENZO en PETRARCA's deelneming in die gebeurtenis. Hierbij had de Schrijver kunnen opmerken, dat de geestdrift van den tribuun voor de Romeinsche Oudheid en zijne voor dien tijd buitengewone bedrevenheid in het ontcijferen van inscriptiën, den grond gelegd had tot die vriendschap. Ons dunkt, dat hier ook iets gezegd had moeten worden over het stoute Gedicht (*Canzone*, VI), waarmede PETRARCA zijnen vriend toejuichte en aanmoedigde.

Bl. 59. Uitvoeriger berigten over PETRARCA's Bibliotheek zijn te vinden bij JAGEMANN, p. 59-61. BLUME, *Iter. Ital.*, I, p. 213 sq., IV, 172.

Bl. 65. Niet al de genoemde uitgaven bevatten de La-

tijnsche Werken van PETRARCA. De Aldijnsche uitgaaf van 1501, waarvan slechts acht exemplaren bekend zijn, bevat alleen zijne *Cose volgari*, welke voor het eerst gedrukt zijn in 1470. BLUME, *Iter. Ital.*, IV, p. 53. De uitgaaf van 1501 is door BEMBO naar het eigen Handschrift van PETRARCA verbeterd. Zie RENOUARD, *Annales des Alde*, T. I, p. 67 suiv.

De karakterschets van PETRARCA, bl. 66-91, komt ons voor door den Schrijver *con amore* bewerkt te zijn. Wij houden het voor het beste gedeelte van zijne Verhandeling. Bij het gezegde over de liefde van LAURA had nog kunnen gevoegd worden, dat de sterke afkeuring van dien hartstogt in den derden Brief aan AUGUSTINUS, en in eenen Brief aan DIONISIO *di Borgo S. Sepolcro* (edit. Bas., 1581, p. 625 sq.), ten onregte onzuivere bedoelingen heeft doen vooronderstellen. PETRARCA betreurt slechts zijne liefde niet bepaald te hebben op het eenige ware, zekere en bestendige goed. Ook SISMONDI, welke niet dweept met PETR., en b.v. in het gispen zijner ijdelheid wat al te ver gaat, erkent de zuiverheid van die hartstogt. Zie *la littérature du midi de l'Europe*. Paris, 1829, I, p. 410 ss.

Minder gunstig is ons oordeel over het derde Stuk, waarin PETRARCA's verdiensten omtrent de Letterkunde geschetst worden, bl. 92-138. Hier had de Schrijver uit de Brieven van PETRARCA en uit andere bronnen meer kunnen en moeten geven. Wij missen hier verscheidene trekken, die aan het ontworpen beeld licht en diepte konden bijzetten. Zoo hadden wij gewenscht, PETRARCA's verdiensten omtrent de Italiaansche Letterkunde niet uitgesloten te zien; meer in bijzonderheden te vernemen, welke Werken der Oudheid door hem aan de vergetelheid ontrukt zijn; proeven te vinden van zijne studie der Geschiedenis, waarbij onder andere ook gesproken had kunnen worden over de *Commentarii de vita Caesaris*, welke vroeger aan JULIUS CELSUS zijn toegeschreven (zie *Fabric., Bibl. Lat.*, I, 255-259, en BAEHR, *Gesch. d. röm. Liter.*, 354 volg.); met meerdere voorbeelden zijne bevoegdheid, om over de echtheid van oude Schriften te oordeelen, gestaafd te zien; eindelijk iets te hooren over de Muntverzameling, welke PETRARCA in 1354 aan Keizer KAREL IV te *Mantua* ten geschenke gaf. Zie DE SADE, III, 381. - Voor het overige erkennen wij, dat de Schrijver voldoende gehandeld heeft over de moeijelijkheden, waarmede PETR. te worstelen had; de hulpmiddelen door hem te baat genomen; zijne blakende zucht voor al, wat uit de Oudheid was overgebleven; de wijze, waarop hij de Ouden las en daaruit voordeel trok; de pogingen,

door hem aangewend, om de ware Wijsbegeerte te doen herleven, waardoor hij als een voorlooper der Kerkhervorming verdient aangemerkt te worden.

De voorstelling is over het algemeen duidelijk, maar niet vrij van wijdloopigheid en een' omhaal van woorden, die de Lezers vermoeit. Het Latijn is klassieker dan dat van PETRARCA, ofschoon het hier en daar ontsierd wordt door fouten tegen de grammatica, en door het gebruik van woorden en wendingen, die afkeuring verdienen. *Haud parum nocere*, bl. 6, is even verkeerd als *parum abfuit quin. Abundare* met den genitivus, bl. 19, *non posse non quin*, bl. 21, en meermalen het gebruik van *quicum*, niet slechts voor *quacum* en *quocum*, maar zelfs voor *quibuscum*, bl. 28, 33, 67, enz.; het verkeerde gebruik van *non magis quam, aliquot temporis*, bl. 45, *remittere*, als intransitivum, bl. 46, zijn fouten, die wij ongaarne in eene Letterkundige Verhandeling aanwijzen. Op bl. 26 vinden wij *jus ediscere*, voor *jurisprudentiae operam dare; obversari*, voor *obniti* of *resistere*, en de woorden *animus scilicet unice literarum Studio intentus erat, quodque superesset tempus, omne illud literis dabat*, zijn logisch onjuist. Voor *decorum* staat, bl. 74, *pulcrum moralem*. Aan gevoel voor het schoone ontbrak het den Ouden niet; maar wij twijfelen, of zij daarvoor *sensus pulcri venustique* gezegd hebben. Zou men daarvoor niet *elegantia* kunnen gebruiken? Zie GOELLER *ad* CICER., *Orat.*, p. 92. Eindelijk begrijpen wij niet, waarom de Schrijver *Hetruria* schrijft, en *Avignio* voor *Avenio*.

En hiermede rekenen wij onze taak afgedaan. Toen de Heer LAMERS zijne Verhandeling aan de Redactie van *de Gids* ter beoordeeling zond, begeerde hij zeker geene ijdele lofspraak; welnu, wij hebben ons gevoelen geuit *sine ira et studio, quorum causas procul habeo*, en wenschen den Schrijver toe, dat hij op de baan der Letteren moedig, maar tevens omzigtig voortga.

L.J.B.

Nederlandsche muzen-almanak. Vijfentwintigste Jaargang. Amsterdam, J.H. Laarman.

Nooit heeft de Redactie van *de Gids* geaarzeld rekenschap van haar oordeel of van hare handelingen te geven. Die rekenschap was vaak hare regtvaardiging en haar triomf, ook waar het gehuldigde gezag van beroemde namen tegen haar overstond.

Maar om de eer onzer Vaderlandsche Letteren hadden wij zulk eenen triomf niet gewenscht, als de Muzenalmanak van dit jaar aan onze meening bereidt. Immers wij stonden alleen, toen wij den vorigen Redacteur toejuichten om zijn besluit, voortaan ook voor Proza zijne Verzameling te openen. Voorzeker deed de wensch van het publiek den Uitgever thans van het ingeslagene spoor terugtreden; want wie weet niet, dat ons publiek even traag is, om eene gevestigde gewoonte af te leggen, als om zijne eigene behoeften in den omvang van al hare eischen te doorgronden? ‘De Muzenalmanak heeft altoos uitsluitend Poëzij bevat!’ zeiden de liefhebbers; ‘De eenheid mijner Verzameling ware door Proza geschonden.’ - ‘De Muzenalmanak bevatte derhalve verzen, niet dan verzen!’ riepen de beoordeelaars; maar zij wachtten zich wel er bij te voegen: ‘Totdat er geene Poëzij meer bestaat!’

Die beoordeelaars hebben hunnen zin gehad, en het ware eene billijke wraak, indien wij met een: ‘Zietdaar uw Werk!’ hun de nietswaardige prul voor de voeten wierpen. Maar sedert wij in N°. 14 der *Letteroefeningen* van dit jaar eene zoogenaamde wederlegging van onze uitspraak over VAN LENNEP's *Bouwkunst* lazen, weten wij niet, waarover ons meer te verbazen: over de grofheid van verhemelte, over de verstoptheid van ooren, of over de onbeschaamdheid der kaken van zulke Kunstregters. Van het voorbeeld van den kieschen VIRGILIUS hadden wij gewaagd, en de vluggert, die te kwader ure zijne metakritiek schreef, beweerde, dat wij gruwelen, in den geest ik weet niet welker Romantische School, wenschten. Zoo er een nieuw tijdvak onzer Poëzij was aangevangen, het was nog verre, meenden wij, van die ontwikkeling, waarbij zich een BILDERDIJK liet verwachten; en onze partij trachtte zijnen Lezers wijs te maken, dat wij met verachting op de Dichters der vorige eeuw ter nederzagen. Van den Dichter der *Bouwkunst* hadden wij waarheid geëischt; waarheid, die geen gevoel veinsde, maar het gevoel, dat aanwezig was, natuurlijk en krachtig uitdrukte, - en, na een walgelijk gewawel over eene betrekkelijke dichterlijke waarheid, die toelaat iets anders te zeggen, dan men meent, vernemen wij, dat VAN LENNEP het voorschrift: *Laat Natuur uw leermeest'resse zijn*, ter onzer leering en tot onze spijt, vijf-, zesmaal herhaalde. Zulken beoordeelaars zouden wij hun onverstand kunnen vergeven, maar niet hun beleedigend gezwets, omdat zij daardoor ons, onzes ondanks, tot grofheid verleiden. Thans vooral zou die grofheid ongepast zijn, nu de zaak zelve onze meermalen voorgedragene

meening regtvaardigt, en hun conservatisme aan de kaak stelt; nu de vijfentwintigste Jaargang van den Muzenalmanak zelf zoo zeer hunne verwachtingen teleurstelt, dat geenerlei lofspraak dien bundel als klokspijs aan het publiek zal kunnen opdringen, en eene bedaarde, kalme, zelfs genadige beoordeeling van ons genoegzaam is, om ons uitgesproken Wee! met feiten te staven.

Reeds sedert eenige jaren had de rustige, stemmige, halfklassieke Muze, die het Vignet der vroegere Almanakken versierde, voor eene telken jare afwisselende zinnebeeldige voorstelling plaats gemaakt. Gesteld, al hadden wij, zoo als ons verweten werd, de Almanakken tot Modeboekjes willen vernederen, zoo verre ging onze vereering der grillige Godin niet. Wij wisten te zeer, dat de belangen der Kunst in ons Vaderland niet zoo levendig worden behandeld, dat daarin eene zoo bepaalde afwisseling te wachten ware, bepaald genoeg, om zich telken jare te laten symboliseren. Zoo zich daarnaar de geschiedenis onzer Poëzij in de laatste vier jaren moest laten beschrijven, geene zou meer met de waarheid in strijd zijn, maar geene zou tevens duidelijker toonen, hoe onzeker de rigting onzer Poëzij is, hoe zwak haar invloed, om den geest der menigte te beheerschen; hoe weinig eene bepaalde behoefte bestemd en bevredigd wordt. Thans zal de titelprent de leus moeten zijn voor de vereeniging der verschillende scholen. Want het halfnaakte beeld, dat links naast het altaar staat, is niet MUCIUS SCAEVOLA, in het roemruchtig oogenblik voor PORSENNA; het is een Grieksch Zanger, die zijne citer ter zijde laat hangen, en zijne hand in het vuur vergeet, denkelijk in verrukking over het lied van den Troubadour ter regterzijde. Maar wenden wij het oog van die jammerlijk mislukte voorstelling af. Het vers van den Heer VINKELES zegt ons, hoewel niet duidelijk, wat zij moet voorstellen. ‘Geene latere dichtschool mag den zang van vroegere Meesters verdooven. Aan oudere, zoowel als jongere Zangers, sta het vrij, hun lied te doen hooren, zoo als het hun uit het hart welt; verdraagzaamheid moet ook ten opzigte der Kunst het kenmerk onzer Natie zijn.’ Die gedachte is ingeweven in een aantal coupletten, waarin ons eerst de lotgevallen van den Muzenalmanak worden geschetst, eene schets, die eene uitbreiding schijnt te leveren der oude Grieksche spreuk: Alles was het vorige jaar beter. Want groote Dichters droegen vroeger tot instandhouding van den Bundel bij; vele van deze zijn door den dood weggenomen; andere onthouden hunne medewerking, zoo de Heer VINKELES schijnt te meenen, omdat ‘hun oorspronkelijk

lied zich niet met den toon kan vereenen, die eene latere dichtschool biedt.' Wij wenschten gaarne te weten, wat er van die latere dichtschool zij. Heeft zij eene valsche, eene bastaardkunst in de wereld geworpen, wij hebben althans van onze oudere Dichters zoo veel van de heiligheid der roeping des Zangers gehoord, dat zij verraad plegen aan den God, die hen bezielt, zoo zij den indringenden stroom van verkeerdheid niet met kracht te keer gaan. Ontbreekt hun daartoe de kracht? - Wij durven, wij willen het niet vooronderstellen; maar indien het zoo ware, geene lyrische opwekking tot instandhouding van eene Uitgevers-onderneming zou hun die kracht geven; het harde noodlot, waardoor op verzwakking versterving volgt, zou in hen en hunne Poëzij moeten worden vervuld. Of is wel hunne kracht in al hare oorspronkelijkheid bewaard gebleven, waar bij de menigte eerst de belangstelling in de Poëzij in het algemeen is geweken, en na de belangstelling de fijne zin, om te dien opzigte goed en kwaad te onderscheiden? Eilieve! verklaren wij het verschijnsel, eer wij het beschuldigen. Vooral waken wij, zoo die onverschilligheid werkelijk bestaat, dat geene middelmatigheid het terrein inneme en het opkomen van iets beters onderdrukke. Algemeenen teruggang van beschaving willen, mogen wij bij onze land- en tijdgenooten niet vooronderstellen. Zoo de kracht van den geest, die vroeger in Poëzij sprak, thans in ons Proza zich ontwikkelt, de plaats van middelmatige verzen zij ook in den Muzenalmanak aan goed Proza ingeruimd. Wij wenschten het vroeger, wij verheugden ons, toen de Heer BEETS in het vorige jaar aan onzen wensch voldeed. In dit jaar werd onze wensch veroordeeld; wij zullen zien met welk gevolg.

Nog eens: is die nieuwere dichtschool het gewrocht van wansmaak, dan is het lafhartig van onze oudere Dichters voor dien wansmaak te wijken, maar het is nog onmogelijker voor hen, met dien wansmaak hand aan hand te gaan. In dat geval hadden zij het regt, de verdraagzaamheid, die de Heer VINKELES hun aanbiedt, met versmading te verwerpen. Maar gesteld, zij voldeden aan die oproeping; zij gaven zangen, zoo als onze Dichter die eischt:

> Zangen aan een hart ontsprongen,
> Vol van rein en juist gevoel,
> Van het onderwerp doordrongen.

Zij bragten, volgens den Heer VINKELES, op het altaar der Muzen, wat hunner waardig was, ware dan niet hunne zaak bepleit? Want wie der nieuwere school zou de armelijke figuur

willen maken van in hunne schaduw te staan? Intusschen van eenen DA COSTA, eenen TOLLENS, eenen VAN HALL verwachten wij niet die overmoedige verwerping van al wat jongere Dichters leverden. Zoo zij iets berispen, het zal de zucht zijn, om liever veel, dan goed te willen dichten; het zal gebrek zijn van ook het weinig doordachte, het weinig beschaafde, het weinig oorspronkelijke, zoo het slechts eene behagelijke kleur hebbe, onder de oogen der wereld te brengen. Omdat zij overtuigd zijn, dat het goede slechts duurzaam blijven en bezielend kan voortwerken, houden zij hunne bijdragen terug, wanneer, om welke reden ook, hunne ader niet mild genoeg vloeit, om iets voort te brengen, wat hunner - bedacht de Heer VINKELES, hoeveel dit zeggen wil? - wat hunner waardig was. Om die zelfde reden doen zij strenge eischen aan zoo vele jonge Poëten, welke reeds iets goeds leverden, of ten minste groote beloften gaven. Om die zelfde reden zullen zij met ons eene theorie van verdraagzaamheid afkeuren, welke tot leuze voert: ‘Geef maar verzen, wij zullen niet al te naauw op de hoedanigheid kijken!’ Het is die theorie van middelmatigheid, veelmeer dan de vooronderstelde strijd van dichtscholen, welke den Muzenalmanak hoe langer hoe rijker aan namen, hoe langer hoe armer aan Dichters deed worden; die de belangstelling van het publiek met elken Jaargang deed verflaauwen; met elken Jaargang de medewerkers voor zich zelve toegeeflijker maakte, totdat het hun verveelde groot te schijnen, omdat zij naast pygmeën in het gelid stonden. Het is die theorie, welke ons eindelijk eenen Muzenalmanak heeft geschonken, waarbij de kritiek ten eenemale haren maatstaf moest verliezen.

Het portret van Mr. I. DA COSTA prijkt voor dezen Jaargang, te laat, zoo de volgorde der portretten een maatstaf moet zijn voor den rang onzer Dichters, en de gunst, die zij bij ons genieten; ten onregte, indien zij den bundel, waarvoor zij geplaatst staan, ter aanbeveling moeten strekken, of de harmonij moeten voorstellen, die er tusschen hunne rigting en den geest, welke in den bundel heerscht, bestaat. Wij zijn het echter dezer toevalligheid verschuldigd, dat DA COSTA, na jaren zwijgens, weder in den Muzenalmanak verschijnt. Hij, VAN LENNEP, BEETS zijn de beroemdste medewerkers. Maar zijn de gaven *hunner* waardig, zoo als de Heer VINKELES het verlangt; zijn hunne bijdragen zóó, dat zij den minderen Dichters tot spiegel, huns gelijken tot prikkel kunnen zijn, dat zij eene betere toekomst voor den Muzenalmanak openen? Wij aarzelen niet met een

ontkennend antwoord. De dood des Hertogs VAN ORLEANS was in allen nadruk zoo providentiëel, dat hij het ligtzinnigste gemoed tot ernst, het traagste denkvermogen tot hooger besef opriep. De Poëzij had eene zware taak, zoo zij al de gedachten, die de gebeurtenis opwekte, in haren omvang afbeelden, in hare vlugt omvangen wilde. Wie zou dus niet verwachten, dat al die gedachten bij een gemoed, zoo als dat van DA COSTA gestemd, zouden oprijzen? Maar wie zou tevens van eenen Kunstenaar, als hij, verwachten, dat zij zich daar letterlijk verdringen zouden? Ik noem het verdringen, wanneer zij, slechts met de eenvoudigste woorden aangegeven, niet in al hare breede omtrekken ontwikkeld, niet met al den gloed der Poëzij gekleurd worden; ik noem het verdringen, wanneer zij niet alle zoo keurig worden geschakeerd, dat ééne daarvan de hoofdgroep als ware het beheerscht, en zulken blijvenden indruk achterlaat, dat daaruit de zamenhang der overige indrukken in hun geheel kan worden herroepen; ik noem het verdringen, wanneer geene over de subjectieve eenzijdigheid des Dichters zegeviert, maar het ruime uitzigt, dat zij den onbelemmerden geest aanbiedt, door woorden, welke min of meer tot partijleus zijn geworden, en als zoodanig min of meer versleten van kracht, als door eenen onverwrikbaren slagboom, wordt gestuit. Rijkdom van gedachten is er genoeg in het vers; het onderwerp leverde dien op; maar de rijkdom is niet gestempeld, niet geordend, niet gebruikt tot alles, waaraan hij dienstbaar behoorde te zijn. De Kunst heeft eischen, die niet met eene enkele stichtelijke gedachte worden bevredigd. BEETS, helaas! schijnt eene dergelijke aesthetische ketterij te huldigen. Zoo wij zijn vers niet al te kritisch ontleden, het is, omdat er, volgens onze meening, eenige onbescheidenheid in ligt, uitstortingen van individuëel gevoel, door individuële omstandigheden gewekt, uit een objectief standpunt, waarvan alle sympathie buitengesloten blijft, te beoordeelen; maar is er ook ter andere zijde geene onbescheidenheid, geen gebrek aan kieschheid, geene ijdelheid in, voor dergelijke ontboezemingen de belangstelling des publieks te vergen, en zich met hare subjectieve waarheid te verontschuldigen, wanneer die belangstelling door geene wezenlijke kunstverdienste wordt gewonnen? Nogmaals, wij willen niet streng enkele uitdrukkingen berispen; wij willen niet het bijna onverstaanbare van bl. 103, uit de tweederlei beteekenis van het woord *Heer* voortgesproten, in het licht stellen, maar na regels als deze, zoo zij meer dan klanken zijn:

Al trilde mijn verschoven harpe
Een oogwenk van dees nieuwen klank,
Wat anders wilt gij van mijn dank,
Dan dat ik haar in 't stof verwerpe?
Mijn gade, neen! geen zang, geen kunst,
Geen harpakkoorden Hem ter eere!

alleen vragen, wat hij van *zijne*, wat hij van onze Poëzij maken wil? Eens, heette het, had BEETS de lier, die VAN LENNEP ter zijde had gelegd, opgegrepen; zijn' *Kuser*, zijn' *Guy de Vlaming*, zijne *Ada* hadden wij er aan te danken. Thans klinkt zij een oogenblik van eenen nieuwen galm, om in het stof te worden verworpen, - en VAN LENNEP! -

De zaak is te ernstig, om er mede te spotten, doch anders zouden wij zeggen, dat hij zich met eene lier behielp, die de zijne niet was, maar veel slechter. Want zoo ik u deze regels voorlas:

Zijns Konings gunst, hem lang betoond,
Had ook dit stout ontwerp bekroond,
En 's Vorsten vleiende gena
Tot Landvoogd van Veragua
Den jongeling *verheven, en*
Van 't rijke land van *Dariën*.

zoudt gij den bevalligen Rijmkunstenaar der Legenden, die de technische gebreken van andere Dichters vaak zoo geestig gispte, herkennen? Wij zouden onbillijk zijn, indien wij deze regels niet als eene uitzondering aanmerkten, en toegaven, dat over het geheel de woorden gemakkelijk gerangschikt en glad gerijmd waren. Maar waarom niet het leelijke gebrek ontweken en afgezworen, waarvoor een ander beoordeelaar (*Kunstkronijk*, p. 81) den Dichter te regt waarschuwde; het gebrek, aan het Israëlietische dialect eigenaardig, om den Infinitivus activus door een *staan te* en *komen te* te doen voorafgaan? Waarom vooral niet meer dan gladde woorden gegeven; maar welluidende, krachtige, schilderende uitdrukkingen gekozen, zoo als BOGAERS die tot vereischten van dit genre heeft gemaakt? Waarlijk, de woorden hadden die opkleeding dubbel noodig. Zoo u de dichterlijke figuur van den avontuurlijken en onversaagden OJEDA uit *Washington Irving* voor den geest staat, gij zult hem in dezen OCHEDA, die zoo weinig belangstelling inboezemt, die u even onverschillig blijft als DIEGO COLUMBUS en LA COSA, in een verhaal, waar feit noch intrigue u bezig houdt, niet herkennen. Het is een fragment, en daarom beoordeelen wij uit het fragment geenszins het geheel. De achting, welke wij den Dichter toedragen, vergt van ons te

gelooven, dat het overige, dat alles in zijnen zamenhang, oorspronkelijker, schooner, dichterlijker zal zijn; maar volgt daaruit niet, dat, toen de Heer VAN LENNEP met dit brokstuk den Muzenalmanak beschonk, hij dien der beste vruchten van zijn dichtgenie onwaardig keurde? Het woord is hard: Heeren Uitgever en Redacteur! niet wij, maar de eerste onzer Dichters hebben zelve, door hetgeen zij bijdroegen, die uitspraak gedaan. Hadt gij de eer uwer Verzameling door strengere eischen, des noods door terugzending van het aangebodene, gehandhaafd, zij zouden uwe onafhankelijkheid welligt hebben geëerbiedigd, de Vaderlandsche Poëzij ware er u dankbaarheid voor verschuldigd.

DA COSTA, VAN LENNEP, BEETS hebben niets geleverd, dan de verzen, welke wij noemden. Waar de eerste sterren verbleeken, vallen de mindere lichten in het gezigt; maar zoo zij de overige overschijnen, bewijst dit meer voor de flaauwheid van deze, dan voor hunne voortreffelijkheid. Wij herhalen het, bij al dien toevloed van het meer of min slechte verliest de kritiek haren maatstaf; maar wat men ook over de Poëzij van HEIJE en van TEN KATE oordeelen moge, zij zijn het zeker, die tot dezen Muzenalmanak de beste bijdragen hebben geleverd. De *Dageraad* van den eerste is eene krachtige poging, om taal en rythmus tot eene aanschouwelijke voorstelling der Natuur en der indrukken, die hare beschouwing in den boezem des Dichters opwekt, te dwingen. Die poging is wel geslaagd, de taal is dichterlijk, de uitdrukking beeldrijk en vaak schitterend; de gedachte - wij durven niet toestemmen, dat zij het weelderige harer inkleeding verdient. In drie verschillende afdeelingen schijnt ons de Dichter de wording van de behoefte aan licht, eerst in de Natuur, dan op het gebied van den geest, dan voor ons vaderland te willen schetsen: licht derhalve in zijne gewone beteekenis; licht, in de overdragtelijke beteekenis van verlichting; licht eindelijk, in die van de bron van voorspoed, werkzaamheid, vreugde, schijnt de Dichter in zijnen herhaalden uitroep: ‘Er worde licht!’ te wenschen. Ten lesten male zouden wij om eenen vierden Zang geroepen hebben, opdat er licht zoude worden over den zin van 's Dichters vers. Zoo wij de eenzijdigheid van sommige Dichters, die alles van den Hemel, niets van zich zelve of van de menschheid verwachten, laken, wij kunnen het niet ontkennen, ongaarne zien wij de gaven en weldaden der Voorzienigheid in de orde der wereld zoo miskend, dat eene dergelijke beschouwing van *Europa's* toestand gewettigd zou zijn, als die ons de Heer HEIJE geeft:

De stem des afgronds davert door den nacht
Als 't bruisen veler watren - en een kreet
Van wilde wanhoop dringt er door de lucht;
Een woeste gil van lang verbeten leed,
Een schrille lach en akelig gezucht,
Een angstig kreunen, dat om laafnis vraagt,
Een tandgekners van honger, die er knaagt
Aan 's volks gebeente, dringt de wereld door, -
Zich mengend in't geschater van den lust,
Dat opstijgt uit een duizendstemmig koor,
In 't razen van de dolheid, onbewust
Van d' afgrond aan wiens rand zij juichend dwaalt; -
En vreeslijk wordt de scherpe klank herhaald
  Van zee tot zee, van kust tot kust,
Zich heffend naar des Hemels kopren muur,
Die doof is voor den wanklank der Natuur:
En de Aarde siddert als een hulploos wicht,
Omwindseld door de banden van den nacht
En krimpt van wee en smeekt met droeve klagt:
  Het worde licht, het worde licht!

Inderdaad, waar het gevoel van zulk eenen *Erebus* tot bewustzijn komt, daar is geen ander antwoord dan wanhoop mogelijk; maar zulk een gevoel kan geen waarachtig bewustzijn worden, zonder dat men de oogen sluite voor het licht, dat de Godsdienst te midden van den ommekeer der wereld verspreidt. De hoofdgedachte van den Zang des Heeren HEIJE komt uit eene godsdienstige herinnering voort; maar zij wordt door geene godsdienstige gedachte ondersteund, en leidt tot geene godsdienstige verwachting. Er ligt over zijn vers eene onbestemdheid verspreid, waarachter het licht, dat hij wenscht, en over welks gemis hij klaagt, in nevelen ondergaat. Wanneer wij op een schilderstuk nu en dan de aanmerking hoorden maken, dat de verdeeling van licht en bruin onjuist en de schaduwen niet op hare plaats waren, hoorden wij die beschuldiging vaak afkeeren met de verzekering, dat het stuk in een algemeen licht geschilderd was. Misschien gaat het met het licht, dat uit den *Dageraad* des Heeren HEIJE moet oprijzen, als met het *algemeene* licht der Schilders.

Bij TEN KATE zijn wij minder diepte, mindere juistheid van gedachte gewoon; maar niemand heeft hem immer de verdienste ontzegd, in het technische zijner kunst de meeste onzer Dichters te overtreffen. Ook thans komt hem die lof toe. De profetie van NAHUM heeft hij ons in Hollandsche verzen wedergegeven, zoo verheven, zoo gespierd, zoo krachtvol, als zich een Oostersch Godsman in Westersch gewaad kan vertoonen. Wij

zeggen: kan vertoonen, omdat wij aan de volkomene mogelijkheid twijfelen. Hoe verheven ook de Oostersche Poëzij zijn moge, is de stoutheid harer uitdrukkingen voor onze ooren al te vaak overdrevenheid, hare beeldspraak al te vaak valsch vernuft. Onze Alexandrijnen vooronderstellen eenen logischen zamenhang van redenering, die, zoo niet aan de taal der Oosterlingen, althans aan hunne Poëzij vreemd is. Maar zoo deze bedenking in het algemeen alle dergelijke vertalingen treft, wij zijn den Heer TEN KATE de hulde verschuldigd, dat hij den stroom van Oostersche beelden en uitdrukkingen ten minste langs eene effene bedding heeft laten vloeijen, dat geene stootende zamenlassching de schakel van uitgezochte en fraaije woorden verbreekt.

En deze drie namen, deze twee bij vergelijking schoone verzen zijn het, waarop dit jaar zich de aanspraak van den Muzenalmanak moet gronden. Want de overige verzen zijn in geene andere categorie dan die van meer of minder slecht te brengen, ofschoon de Heeren A. BEELOO en S.J. VAN DEN BERGH iets beters deden verwachten, dan zij hier leverden. Wat vooral ons vonnis, over den Muzenalmanak uitgesproken, bevestigt, is de wijze, waarop de bijdragen der Belgische Dichters in het oog vallen. Men kent den toestand van de Letterkunde onzer naburen: hoe hartelijk wij de pogingen der Vlaamsche Dichters en Schrijvers ook mogen toejuichen, die Letterkunde is in hare opkomst; tot hare ontwikkeling heeft geen maatschappelijk leven, geene zorgvuldige opvoeding, geene reeks van klassieke Schrijvers, zoo als bij ons tot op VAN DER PALM en BILDERDIJK, bijgedragen. Bij zekere naïviteit van uitdrukking, eigen aan iedere weinig ontwikkelde taal, mist de hunne echter die lenigheid, die volledigheid, die ronding, welke haar tot een gemakkelijk voertuig van dichterlijke gedachten maken. Vestigen wij het oog op de werkzaamheid der Vlaamsche Dichters; zij is hoofdzakelijk op het huisselijke en burgerlijke leven gerigt, zoo als te verwachten is van hen, op wie het juk van het gezag van CATS nog met al zijne looden zwaarte drukt; of de geschiedenis des Lands, de geschiedenis hunner nationaliteit, levert hun zangstof, eene mijn, die bij hen met navolgenswaardigen ijver, ja wordt ontgonnen, maar die door vroegeren arbeid nog op verre na zoo toegankelijk niet is als de onze. Waarlijk, zoo bij dezen stand van zaken hunne Dichters niet nadeelig bij de onze afsteken, dan kan de verstgedrevene nationaliteit zulk eene nederlaag aan onze zijde niet verontschuldigen. En echter het vers van PRUDENS VAN DUYSE heeft groote gebreken; het waagt zich op het gebied der fantasie,

waarop alleen de meester zeker kan zijn van het zwaaijen zijner tooverroede; waar bijna iedere uitkomst den leerling beschaamt; wij zijn er verre van te durven verzekeren, dat VAN DUYSE gelukkig in zijne pogingen slaagde; maar leg hetgeen hij schreef naast de Romances van C. † N., die nog, bij uitzondering op den regel, als iets keurigs in den Almanak werden opgenomen, en vraag mij niet, wiens zang de minste afkeuring verdiende - het antwoord zou ons schaamrood doen worden. - LEDEGANCK's vers, *Menapie*, doet voor vroegere proeven van dien Dichter onder; bij hem, en het is een bewijs misschien voor zijne onderneming, is de worsteling duidelijk met de ongunstige omstandigheden zijner taal, zoo als wij die hierboven aanwezen, en echter de lezing van zijn vers verschaft u dien aangenamen indruk, welken ieder welgemeend, ieder oorspronkelijk, ieder onafhankelijk streven verdient te maken. Wij hebben hier Hollandsche Dichters, die beter verzen schrijven en fraaijer de taal hanteren, maar wier lied een nagalm is van de al te vaak herhaalde gedachten van oudere, beroemde Dichters, wier verdienste *niet* in hunne eenzijdige theologische meening gelegen was. Wij hebben het oog op u, Mijnheer GREB! waar gij over *genade* en *onmagt* de toonen nabaauwt van voorgangers, verre boven u in kunsttalent verheven. Wij zeggen het tot u, Mijnheer RUYL! ofschoon het vergrijp, aan ons gevoel als burgers, als Hollanders gepleegd, eene strengere veroordeeling verdiende. Wij gelooven aan geen Nederlandsch Israël en zijnen bijzonderen beschermgod; maar wij hebben nog te veel eerbied voor de brave mannen, aan die meening, hoe bekrompen en hardnekkig ook, verkleefd, om niet bijna heiligschennis te zien in de aanwending, daarvan door u gemaakt. Ja, de Dichter heeft het regt zijne meening verheven te houden boven die afwisseling, waarin voorbijgaande belangen het volksgevoelen wiegelen; gaarne gunnen wij hem VICTOR HUGO, uit zijn fraai *Sunt Lacrymae Rerum*, de woorden na te zeggen:

> Et moi je ne veux pas, harpe qu'il a connue,
> Qu'on mette mon roi mórt dans une bière nue!
> Tandis qu'au loin la foule emplit l'air de ses cris,
> L'auguste Piété, servante des proscrits,
> Qui les ensevelit dans sa plus blanche toile,
> N'aura pas, dans la nuit que son regard étoile
> Demandé vainement à ma pensée en deuil
> Un lambeau de velours pour couvrir ce cerceuil.

Maar hier kan de overdrijving des Heeren RUYL geen waarachtig gevoel uitdrukken; hier scheurt zijne onbezonnenheid eene

wonde open, die zonder zijn gekwakzalver zou geheeld zijn; hier zwaait het wierookvat den neus van den bewierookte te pletter. Het schrander doorzigt van onzen ouden Vorst kan niet gedoogen, dat WILLEM I, de grondlegger van onzen Staat, beneden WILLEM I, den grondlegger van ons Koningrijk, worde geplaatst.

Wat zullen wij zeggen van die kleine bijzaken, welke voor de uiterlijke waarde van een Jaarboekje het allerhoogste gewigt hebben? Er blijven, ten gevolge van typographische noodzakelijkheid, ledige ruimten over, rotsen der ergernisse voor den financiëlen Lezer, die letters voor zijn geld eischt. Aan zulke kleinigheden kent men, niet minder dan aan eene geschikte keuze der bijdragen, het talent van den Redacteur. BEETS bezat vernuft genoeg, om die met weinige regels, maar vaak even zoovele proeven van kernigen geest en dichterlijke vaardigheid, te vullen. De nieuwe Redacteur, de Heer V., mist die gave; zijne bladvullingen zijn *loci communes*, zwak uitgedrukt, zoo als deze:

Opgeruimdheid.

Een opgeruimd gemoed,
Nooit door 't geluk verblind
En nooit in tegenspoed
Kleinmoedig als een kind,
Dat, ongeveinsd en goed,
Vermaak in 't weldoen vindt,
En ieder pligt voldoet,
Heeft God en mensch tot vrind.

Eindelijk, het moeijelijkste struikelblok voor Verzamelaars zijn de plaatjes. Eene goede gravure verontschuldigt een minder gelukkig vers, en daarom zij aan WEISSMANN DE VILLEZ het zijne geschonken. Een goed vers bij een min geslaagd plaatje is echter nog verdienstelijker. Maar wie wendt de oogen niet ontevreden af van eene voorstelling der *Vlugt naar Egypte*, zoo als die hier naar VAN DER WERFF den Almanak ontsiert? Wie vraagt voor de schamelheid der afbeelding geene voldoening van het vers, en wie, wanneer hij daar, teleurgesteld, het naamcijfer des Redacteurs ontmoet, wanhoopt niet aan iederen volgenden Jaargang?

Wij doen het, wij doen het dubbel, omdat een straal van betere verwachting in het vorige jaar scheen opgegaan, en die straal thans in ergere duisternis onderging. Een zesentwintigste Jaargang..... Maar de genius onzer Letterkunde behoede ons voor jaarlijkschen teruggang! Ook op dat gebied geldt de spreuk: *Beter de dood dan de schande*!

Album.

Korte berigten over boekwerken, vlugschriften, enz., aankondigingen van vertalingen, letterkundig nieuws, enz.

De Nederlandsche Wetboeken met Aanteekeningen, door Mr. C.L. Schüller, *Advocaat te Utrecht. - Eerste Deel, Burgerlijk Wetboek. - Utrecht*, Schultze en Voermans, 1841. IV *en* 364 *blz. in groot* 8°.

Het was wel te wachten, dat, na de invoering der nieuwe Nederlandsche Wetboeken, de schrijflust zou worden opgewekt, om deze met aanteekeningen uit te geven. Reeds spoedig werd, wijd en zijd, met veelkleurige biljetten, groot en klein, overal op de hoeken der straten en op *alle mogelijke huisjes* aangeplakt, eene uitgave aangekondigd, die den *Bourguignon* bij ons zou moeten vervangen. Zij verscheen, en welke verdienste zij ook bezitten moge, die van goedkoop te zijn bezit zij zeker niet. De Heer SCHÜLLER wil de uitgave der Codes van ROGRON vervangen, en weldra zal men ons welligt een' anderen PAILLET opdisschen. - Referent maakte bevorens zeer veel gebruik van ROGRON, en het kon hem alzoo niet dan aangenaam zijn eene Hollandsche navolging te ontvangen. De Heer SCHÜLLER is echter verre beneden zijn model gebleven; veelal heeft hij dit model slechts gekopijëerd, maar op eene wijze, zoo als men de schilderijen van het Museum te *Amsterdam*, en misschien ook elders, slechts mag kopijëren, met eene kleine variatie en die het oorspronkelijke veelal niet beter teruggeeft. Wilt gij een voorbeeld, ik sla in mijnen ROGRON op Art. 1041 van den *Code Civil*; neem gij nu bij SCHÜLLER Art. 1046. Ik lees:

‘La condition qui, dans l'intention du testateur, ne fait *que suspendre l'exécution*, n'empêchera pas l'héritier institué, ou le légataire, d'avoir un droit acquis et transmissible à ses héritiers.’

> ‘*Que suspendre l'exécution*. Par exemple: Je lègue à Paul une somme de 3000 fr., qu'on lui paiera si son père vient à mourir. Comme il est certain, que son père mourra, Paul, dès l'instant de mon décès, a un droit qui lui

> est irrévocablement acquis sur le legs de 3000 fr. Mais l'exécution est suspendue jusqu'à la mort de son père; si Paul meurt avant cette époque, son droit passera à ses héritiers, qui pourront réclamer le legs lorsque le père de Paul sera décédé.'

Lees gij nu eens de plaats bij SCHÜLLER.

'Wanneer de voorwaarde, volgens de bedoeling van den erflater, alleen de uitvoering der beschikking *opschort*, belet zulks niet, dat de gestelde erfgenaam of legataris een verkregen regt hebbe, hetwelk hij aan zijne erfgenamen overdraagt.'

> '*Opschort*, b.v. ik legateer aan A. mijn huis, wanneer zijn vader komt te sterven. Wanneer nu A. vóór zijnen vader overlijdt, kunnen zijne erfgenamen, bij den dood van dezen, het huis vorderen. Zoodra de voorwaarde vervuld was, werkte zij achteruit, tot den dag van het overlijden van den erflater: het legaat was mitsdien zuiver en onvoorwaardelijk geworden en Art. 1005 toepasselijk: vergel. 1297.'

Dit is een voorbeeld uit honderde. Wij vinden dit nu wel zeer goed, want de aanteekeningen van ROGRON zijn veelal juist; maar de Heer SCHÜLLER had dan toch wel met een enkel woord op den titel, of in eene voorafspraak mogen opgeven, dat de meeste, immers zeer vele aanteekeningen, door hem van dien Schrijver zijn overgenomen. Het opkomende juridische geslacht, hetwelk ROGRON niet kent, en zich met de Fransche Codes niet veel meer bemoeit, houdt nu alles voor het werk van den Heer SCHÜLLER. Een Regtsgeleerde moet vooral het *suum cuique* niet vergeten.

Daar, waar de Heer SCHÜLLER ROGRON niet tot leidraad heeft, zijn zijne aanteekeningen veelal al zeer nietig; b.v. Art. 34 zegt: 'Wanneer een kind (verlaten) dadelijk in een *gesticht* is opgenomen, zal de verklaring aan den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand, in Art. 33 vermeld, gedaan moeten worden door het hoofd of een der *bedienden* van dat gesticht.' En nu ontvangt men op dit Artikel de beide volgende hoogstgewigtige (!) aanteekeningen.

> '*Gesticht*: b.v. in eene inrigting als het Parijsche vondelinghuis, met een' draaijenden bak. Zoodra het kind op eene andere wijze gevonden wordt, geldt het vorige Art. *Bedienden*: hiermede door het hoofd van het gesticht belast.'

Is het eerste voorbeeld in ons Land niet al zeer ongelukkig gekozen, en is het laatste ook wel zoo bepaald en uitsluitend waar? Zouden b.v. niet in een Vondelinghuis door het Bestuur, even goed als door het Hoofd van hetzelve, een of meer bedienden kunnen worden benoemd of aangesteld, om de ver-

klaringen *casu quo* bij den Burgerlijken Stand te gaan verrigten?

Sommige aanteekeningen zijn ook minder juist; b.v. Art. 35 luidt:

'Wanneer een kind gedurende eene *zeereis* geboren wordt, moet de akte van geboorte, enz.'

Nu teekent de Heer SCHÜLLER hier op aan:

> '*Zeereis*: Schepen en vaartuigen, welke de rivieren en binnenwateren bevaren, en tevens van buiten 's lands komen, of naar buiten 's lands bestemd zijn, worden als zeeschepen beschouwd: Art. 748, Kooph.'

Deze aanteekening zou te pas komen, indien in het Art. stond: 'Wanneer een kind op een *zeeschip* geboren wordt;' nu is zij hier zonder toepassing.

En waarlijk, er zijn in dit Werk eene menigte aanteekeningen, die nog minder om het lijf hebben. De Heer SCHÜLLER had, naar ons inzien, nog wel eenige jaren mogen wachten, eer hij een Wetboek met aanteekeningen uitgaf. Hij heeft zich echter veel moeite in het aanwijzen van regtsbronnen gegegeven; de achter het Werk gevoegde lijst der door hem aangehaalde Schrijvers bewijst zulks. Maar wat heeft hem toch bewogen, een zoo nietig Alphabetisch Register op dit Wetboek te doen drukken, ééne bladzijde groot, met nog geene twintig woorden? Iets schralers zagen wij nimmer; men vindt er noch het woord *huwelijk*, noch *hypotheek*, noch *testament*, noch *legaat*, noch honderde andere woorden, op. - Hij levere op de overige Wetboeken een beter, of anders geheel geen.

Druk en uitvoering zijn hoogstverdienstelijk; jammer dat het papier ongelijmd, en dus niet vatbaar is, om er op te schrijven.

Verzameling van Fransche woorden, uit de Noordsche talen afkomstig of door sommigen afgeleid, bijeengebragt door Mr. J.H. Hoefft. *Breda*, Broese en C^{o}. 1840.

Wij hebben reeds voorlang, in eenen der vroegere jaargangen van dit Tijdschrift[(1)], van het eerste gedeelte dezes Werks verslag gegeven, de belangrijkheid van vele daarin voorkomende artikelen in het licht gesteld, andere gelaakt of onze bedenkingen daartegen geopperd. Thans blijft ons dus alleen nog over, van het volgende gedeelte bescheid te geven, en dit aan de eischen

(1) Jaarg. 1837, N°. 9, bl. 440.

der Wetenschap op haar tegenwoordig standpunt te toetsen. Maar zonder te herhalen, wat wij vroeger tot lof van dit Werk gezegd hebben, zullen wij nu alleen eenige aanmerkingen mededeelen, die wij bij het lezen van sommige artikelen gemaakt hebben.

Fée. De Schrijver haalt hier weder, even als hij gewoon is, de meeningen van verschillende Geleerden over de afkomst van dit woord aan, maar beslist zelf niet. De best bewezene afleiding echter, die GRIMM in zijne *Deutsche Mythologie* gegeven heeft, zoekt men hier te vergeefs. Deze Schrijver leidt het woord af van het Latijnsche *Fatum*, dat in de tijden der Keizers van beteekenis veranderde, en dikwijls eene *Parce, Norne* of dergelijk wezen beteekende. Zoo was er een huis te Rome, dat εἰςτρία φατα heette, en de *Thesaurus Inscr. Antiq.* van GRONOVIUS behelst nog andere voorbeelden.

Fontaine: 'Niet onwaarschijnlijk van Keltischen oorsprong, zijnde in het Wallisch *ffynnon*.' Dat ongelukkige Keltisch, hetwelk de moeder van alle woorden zijn moet, welker oorsprong men niet dadelijk weet op te sporen! Waarom niet eenvoudig naar het Latijnsche *fons, fontis* gewezen, waarvan een adj. *fontanus* evenzoo afgeleid werd, als van *mons, montanus*?

Froid 'zegt WACHTER van Noordschen oorsprong te zijn. Zie denzelven op *Frost*.' - Met verlof, wat gaat ons WACHTER's meening aan, wanneer het duidelijk genoeg is, dat het Latijnsche *frigidus* door het Fransch slechts zamengetrokken is met verschillende uitspraak? Zoo heeft die taal van *Maginfridus, Mainfroid*, van *directus, droit*, van *credit, croit*, van *fides, foi*, van *rigidus, roide* of *raide* gemaakt.

Héritier: 'Du Celte *her* (maître) les Latins firent *heres*, héritier, ou jeune maître, maître futur. Justinien dit, qu'agir en *héritier*, c'est agir en maître, et que les anciens appeloient maîtres les *héritiers*.' ROUBAUD, *Nouv. Synon. Fr.* - Deze Heer ROUBAUD verstond waarschijnlijk geen Latijn, anders had hij *haeres* niet van *herus* afgeleid[1]; maar waarom haalt de Heer HOEUFFT hem aan, en geeft niet liever zelf eene juistere verklaring? Waartoe al dat onkruid in den hof behouden, dat de goede planten verstikt?

Heure. Hier wordt weder de ongerijmde afleiding van DE GRAVE aangehaald, die NB. het Gr. ὥρα van ons *huren* doet afstam-

(1) De afleidingen der Romeinsche Juristen beoogden een geheel ander doel, dan den waren oorsprong der woorden op te sporen.

men! en de Heer HOEUFFT dischte ons nu nog in 1840 zulken kost op, en voegt er de gissing bij, dat dit, en ons *uur*, van het Wallische *awr* zouden afkomen; waarom toch?

Honneur. ROUBAUD, die zeker nooit van het Latijnsche *honos* gehoord had, leidt dit weder af van het Oostersche (?) en Keltische *hon*, dat *élévation en tout genre* zal beteekenen. Onze Schr. voegt er niets bij. Het is hier toch niet: wie zwijgt, stemt toe?

Huis. De Schr. haalt, zonder afkeuring, DUCANGE's verklaring aan, die dit woord uit het Duitsche *huis* overgenomen acht, ofschoon het eerste alleen deur beteekent. Kan het ook met het Italiaansche *uscire, uitgaan*, verwant zijn?

Lapin wordt door den Heer H. afgeleid van het Gothische *hlauppan* (*hláupan*?), Angels. *hleapan*, Eng. *to leap, springen*, wegens den aard van dit dier. Ligt het Latijnsche *lepus, haas*, niet veel nader?

Malédiction: 'Lat. *Maledictio*. Waarschijnlijk uit het Keltisch. In het Wallisch heeft men *melltigs* en *melldithis*, hetwelk bij DAVIES en BOXHORN *maledicere* beteekent, en overeenkomt met ons, *maledyen*.' Hoe! het Latijnsche woord uit het Wallische gevormd? Even goed kon men het van ons verbasterde *maledyen* doen afstammen.

Nacelle leidt de Schr. van het Hoogd. *Nache* af, op het voetspoor van den beroemden DUCANGE; maar wijst de uitgang *elle* niet weder op het Latijn, even gelijk *castel* van *castellum*, en voorts *tourelle, dentelle, libelle, femelle*? Het oud-Fransch (*la langue Romane*) vormde vele woorden van Latijnsche diminutieven. Voorbeelden in RAYNOUARD's *Gramm. de la langue Rom.*; indien men het daarentegen uit het Duitsch afleidt, blijft de staart des woords onverklaard.

Doch reeds genoeg voorbeelden, om te doen zien, wat wij in dit Werk meenen te moeten afkeuren. Het is eene onaangename taak, den arbeid van eenen zoo verdienstelijken Geleerde, die in de beoefening der Wetenschap grijs geworden is, te moeten laken; maar de pligt der kritiek dwong ons onverholen ons gevoelen te uiten in het belang van de Wetenschap. Waren wij soms eenigzins scherp, het ging ons in dezen als HORATIUS: *Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus*, en wij wenschen van harte, dat de geleerde Schrijver, wien wij hooge achting toedragen, onze bedenkingen heuschelijk opneme; bovendien erkennen wij gaarne daarin vele geleerde en nuttige aanteekeningen aangetroffen te hebben, die men elders te vergeefs zoekt. Onze hoofdaanmerking op het geheel is: 1°. gebrek aan scherpe kritiek, en 2°. gemis van de beste bronnen. Wat het eerste aangaat, de Schrijver heeft, naar het ons voorkomt, geen vast plan gehad, en

niet juist genoeg bepaald, wat hij in zijn Werk zoude opnemen; vandaar, dat er Provençaalsche en Lotharingsche, verouderde en nieuwe woorden, eigennamen, en, wat erger is, vele twijfelachtige en waarschijnlijk onechte woorden opgenomen zijn; de titel spreekt enkel van woorden, uit de Noordsche talen afkomstig, en een aantal zijn uit de Zuidelijke, het Latijn en Grieksch, overgenomen; vele woorden worden uit de Keltische talen verklaard; deze laatste kennen wij bijna alleen in haren lateren verbasterden toestand; de oudere overblijfsels, b.v. de Iersche Bardenliederen, worden in het geheel niet aangehaald; bij twijfelachtige woorden beroept zich de Heer H. gewoonlijk slechts op een of ander Woordenboek, zonder op te geven in welke oude Schriften zoodanig woord voorkomt; maar de tijd van een blind geloof is in de Wetenschap voorbij: men eischt thans, en te regt, bewijs uit de oorspronkelijke bronnen; om die reden had de Schrijver oud-Fransche Schriften behooren te raadplegen, en had dan gerust het meerendeel der verklaringen van vroegere Grammatici, als overtollig en dikwijls klaarblijkelijk verkeerd, achterwege kunnen laten. Ook die verklaringen uit de Keltische talen willen ons niet bevallen. Behalve dat de meeste, bijzonder het Bretonsch, thans zeer bedorven zijn, zoo kennen wij ze bijna alleen uit latere Schriften, terwijl het Latijn en Grieksch vele eeuwen ouder zijn; men moet dus de woorden der laatste niet van de eerste afleiden, of men handelt tegen alle regelen eener goede kritiek. Maar eindelijk: Wat bedoelt men toch met het woord *afgeleid*? Gelooft men b.v., dat een Fransch woord, hetwelk men uit het Keltisch *afleidt*, vroeger niet bij de Franschen bekend was, voordat men het door den omgang met dat volk hoorde en overnam? gelijk b.v. de Franschen in onzen tijd de woorden *comfortable, fashionable, groom, redingotte* en andere van de Engelschen hebben overgenomen; of meent men, zoo als wijlen PELLOUTIER, dat alle talen en natiën van *Europa* van de Kelten afstammen? De latere kritiek gaat eenen anderen weg; zij onderzoekt, naar den leidraad der oorkonden, welke de oorspronkelijke vorm van elk gegeven woord geweest zij, klimt zoo hoog mogelijk in de Oudheid op, maar staaft elke opgave door bewijzen. Zoo verkrijgen wij de geschiedenis eens woords, zijner ontwikkeling en afslijting, en leeren kennen, hoe en waarom deze of gene taal of tongval een woord in dezen of genen vorm gebruikt. Op die wijze mede ten aanzien der verwante taaltakken handelende, ontstaat de volledige historische Genealogie eens woords, en dan eerst vesten wij het

taalgebouw op hechte grondslagen. Dat deze handelwijze moeijelijk is, langzaam vordert, en veel arbeids kost, is waar; maar hij, die de Wetenschap bemint en vooruit zoekt te brengen, behoort daarvoor niet terug te deinzen. - Van het gemis van de beste bronnen hebben wij reeds gesproken, in zooverre dit de oud-Fransche Werken geldt, die bijna nooit aangehaald worden; maar het geldt ook de Werken der beste nieuwere Taalkenners, die wij mede niet gebruikt vinden, met uitzondering van ROQUEFORT. Ons verslag is dus niet in alle opzigten gunstig; maar de Lezer oordeele zelf, en zie om het gebrekkige het goede niet voorbij. Wat ons betreft, wij zeggen met MONTAIGNE: *Je ne donne pas mon sentiment comme bon, mais comme mien*.
B.

***Feestelijke Toespraak aan zijne Voormalige Wapenbroeders, bij gelegenheid hunner vereeniging binnen Leyden, op den* 13^den^ *Augustus* 1841, *door* W.R. Veder, *Theol. Dr. en Predikant te Zutphen. Dordrecht*, Blusse en van Braam. 1841.**

Wanneer wij ons het standpunt voorstellen, waarop de Redenaar stond, aan wien wij de hierboven aangekondigde redevoering te danken hebben: als Spreker bij gelegenheid van het gedenkfeest van een der vrijwillige korpsen, die in 1830 de wapenen hebben opgevat, en daardoor van zelven tot de beschouwing niet alleen, maar ook beoordeeling van dat merkwaardige tijdvak geleid; als Feestredenaar op den tienden verjaardag dier gebeurtenis, dus in 1841, omstreeks één jaar na de aanvaarding der kroon door WILLEM II, en alzoo in de gelegenheid om eenen blik te werpen op al de teleurstellingen, die tusschen dit tijdstip en het voorgaande inliggen; als de Tolk van een achtbaar ligchaam van Geleerden, in onderscheidene hoogere en lagere betrekkingen door de maatschappij verspreid, en alzoo op de hoogte, om eenen stouten blik in het vergezigt der toekomst te wagen; eindelijk als Bedienaar van het waarachtig en profetisch Woord van den Overste der Koningen der aarde, en daardoor bij uitnemendheid geregtigd, ja geroepen, om, in navolging der BOSSUETS en FENELONS, op de hand van den Hemel te wijzen, die boven alle wereldgebeurtenissen zweeft: inderdaad, dan zou men in verzoeking komen, om aan zulk eenen Redenaar hooge en zware eischen te doen. Wij twijfelen geen oogenblik, of Dr. VEDER, wiens uitstekende kanselgaven bekend zijn, ware de man geweest, om aan die eischen te beantwoorden. Maar hij heeft niet gemeend zich zelven zulke vorderingen te moeten opleggen. Misschien was het de uiterlijke inrigting der feestviering, die,

tot het Akademisch oratorium beperkt, ook de Feestrede binnen de grenzen van een eenvoudig broederlijk woord scheen te beperken; misschien was het de vrees, om het feest van den dag door bittere herinneringen en donkere vooruitzigten te verduisteren; misschien was het overdrevene zedigheid, welke den Redenaar belette naar eene hoogere kroon dan die van eenen broeder, sprekende onder zijne broederen, te staan; misschien waren er andere redenen, welke hem weêrhielden eene hoogere vlugt te nemen; hoe het zij, de Spreker meende zich tot eene *Feestelijke Toespraak* te moeten bepalen. Het is dus alleen als zoodanig, dat wij het voor ons liggende Stuk te beoordeelen hebben. En dan aarzelen wij niet, het hoogen lof toe te zwaaijen. Het strekt tot eene aangename proeve van het talent des jeugdigen Kanselredenaars. Van het standpunt des Sprekers, die zich met eenen blik op het verledene, het tegenwoordige en de toekomst der jagercompagnie als zoodanig vergenoegt, is er van de voorhanden zijnde stof uitnemend gebruik gemaakt. De toon is eenvoudig, hartelijk, bij wijlen zelfs welsprekend. Met één woord, deze rede wekt den wensch op, dat de talentvolle Redenaar in de gelegenheid gesteld worde, om nieuwe proeven te geven van de schoone gave, die wij hier op iedere bladzijde zien schitteren!

De mensch bij zijne intrede in de wereld, of Geloof en Godsvrucht in beoefening gebragt, in een achttal oorspronkelijke Verhalen, door t. van spall. *Te Schoonhoven, bij* s.e. van nooten. 1841.

Deze Verhalen laten zich wel lezen. Zeker bezitten zij geene hooge kunstwaarde; maar zij worden met zooveel bescheidenheid aangeboden, dat het onheusch zou zijn, om hunne beoordeeling op een ander grondgebied over te brengen, dan dat, 't welk de eerwaardige Schrijver ze heeft aangewezen, door ze lessen van Geloof en Godsvrucht te noemen: een' titel evenwel, dit zij in het voorbijgaan gezegd, die ons, vooral van eenen Geestelijke, eene diepere opvatting van de innerlijke roerselen van des Christens geestelijk en huisselijk leven zou doen verwachten, dan wij gevonden hebben. De stijl verraadt hier en daar den toon, waaraan des Schrijvers ambt hem gewend heeft. Op andere plaatsen echter straalt de loffelijke poging door, om tot een' natuurlijker en losser schrijftrant te naderen. De uitvoering is net.

Mengelingen.

Keizer Karel V en 's Lands Staten.
door Mr. J.J. van Hees van Berkel.

Na den dood van PHILIPS *den Schoonen*, die slechts kortstondig over deze Landen had geregeerd, verviel de Grafelijke magt aan zijn' zoon KAREL V.

Deze Vorst, in het bezit der meeste *Nederlanden*, daarenboven Hertog van *Oostenrijk*, Koning van *Spanje*, en vervolgens Keizer van *Duitschland* en Heer der Nieuwe Wereld, scheen, reeds alleen door den schrik voor zijne uitgebreide magt, elk denkbeeld van tegenstand aan de vestiging zijner alleenheersching bij onze voorvaderen te zullen verbannen.

Bij den eersten overgang van het Graafschap in het Huis van *Oostenrijk* had men reeds ingezien, hoe de Vorsten uit dat Huis, nog vermogender dan de Bourgondische, naar die mate ook voor 's Lands vrijheid, door ondersteuning van buiten, gevaarlijker zouden worden; doch KAREL, Meester van half *Europa*, bedroog thans aller berekening, daar hij met eenen enkelen slag het werk zijner voorgangers, de vernietiging der vrijheid en zelfstandigheid van *Holland*, scheen te kunnen voltooijen.

Want wat toch zouden de ingezetenen van dit kleine Gewest, door vorige verdeeldheden en lasten nog uitgeput, en door MAXIMILIAAN zoodanig vernederd, dat zij met de grootste gedwee-

heid de vernietiging hunner dierbaarste regten hadden moeten aanschouwen, tegen dergelijk reusachtig gevaarte immer vermogen? Het was ook te vreezen, dat de Hollandsche adel, altijd zoo moedig in het veld, zoo ongedwee onder het juk eens heerschzuchtigen meesters, thans in den felsten der burgerkrijgen overwonnen(1), en van zijne aanzienlijkste goederen en zijn edelst bloed beroofd, door den drang der omstandigheden weggesleept, de medepligtige van eenen Vorst zoude worden, die hem bederven of verheffen kon. Het was te vreezen, dat thans, nu alle hoop op overwinning vervlogen scheen, de berekening van eigenbelang datgene zou uitwerken, wat de angst voor den dood op slagveld en schavot, nooit op het krijgshaftig gemoed dier Edelen had vermogt, namelijk, hen slaven van eenen alleenheerscher maken, - welker laagheid steeds door eeretitels wordt bedekt!

Het vermogen der steden scheen bovendien grootendeels verbroken.

Onzalige twisten, niet alleen het gevolg van Hoekschen en Kabeljaauwschen haat, maar tevens dáárvan, dat de burgers van de uitoefening hunner oude gemeenteregten, ten behoeve eener zeer kleine minderheid, werden verstoken(2), hadden, sedert PHILIPS *van Bourgondië*, de eendragt tusschen de gemeenten en

(1) Dien der Hoeken en Kabeljaauwen.

(2) De burgers hadden in den aanvang het grootste aandeel aan het Stedelijk bestuur, daar niet alleen bij de beraadslagingen over algemeene belangen, vooral over het opleggen van belastingen, maar ook bij de verkiezing der Stedelijke Magistraten hun gevoelen werd ingenomen en gevolgd. Weldra echter werd, door de kuiperijën der vermogenden, in de steden de bijeenroeping der poorters tot een zeker getal burgers (*vroeden* en *rijken*) beperkt, terwijl bijna ook gelijktijdig de Dekens of hoofden der Gilden de magt en het regt van *alle* leden der Gilden zich toeëigenden. Onder PHILIPS *van Bourgondië* vestigde zich echter eene volkomene Oligarchie in de steden. Zij namelijk, die tot nu toe als Vroeden of Dekens der Gilden, met verdringing van anderen, het Stemregt hadden uitgeoefend, werden door den heerschzuchtigen PHILIPS - in overeenstemming met de Magistraten der steden (welke hierdoor hun gezag dachten te vermeerderen) - gedwongen, om uit hun midden meestal 20 of 30 personen te kiezen, die een collegie zouden daarstellen, hetwelk, alle leden der gemeente vertegenwoordigende, het Stedelijk bestuur zoude verkiezen, en, in één woord, al datgene verrigten, wat te voren door de Vroedschap gedaan werd. Zie over deze veranderingen in het Stedelijk bestuur: *Beschrijving van Rotterdam* door LOIS, blz. 261 en 266; *Privilegiën van Dordrecht*, door VAN DE WALL, blz. 301, en het privilegie bij VAN LEEUWEN, *Batav. Ill.* Deel I. blz. 12, vermeld.

hare overheden doen wankelen. De Magistraten der steden, in de verdediging der Privilegiën daardoor meest alleen gelaten, en alzoo dikwijls eene prooi geworden van het Grafelijk geweld, schenen, evenmin als de Adel, in staat te zullen zijn, om krachtig voor hunne voorregten in de bres te springen, terwijl de massa der poorters, van allen invloed op de stedelijke belangen door eene heerschzuchtige Aristocratie beroofd, zich meer en meer in den strijd tusschen deze en 's Lands Vorsten onzijdig betoonde.

Daarenboven was door de invoering der staande legers hier te Lande sedert KAREL *den Stouten*, en door het gebruik der vuurwapenen, eene verandering in den maatschappelijken toestand te weeg gebragt, welke de uitbreiding van het vorstelijk vermogen gemakkelijker maakte. Die verandering, door vele Schrijvers, gelijk WAGENAAR enz., óf in het geheel niet behandeld, óf niet overeenkomstig het gewigt der zake (vooral in de gevolgen) beschreven en beoordeeld, verdient hier een bijzonder onderzoek, omdat zich daaruit al het gevaar voor 's Lands aloude vrijheid, onder de regering van KAREL V en zijn' zoon PHILIPS II, laat opmaken, terwijl zij ons tevens den verheven' moed onzer voorvaderen en de noodzakelijkheid van hunnen tegenstand tegen *Spanje* nog klaarder doet kennen.

In de middeleeuwen bevatte de massa der ingezetenen de grootste elementen van tegenstand in zich.

Elk was in die tijden soldaat. - De werkman, de landbouwer, in één woord, hij, die slechts in staat was om zwaard of spies te voeren, greep die, bij dreigend gevaar, voor vrijheid en onafhankelijkheid van den wand, en spoedde zich gewapend ten strijde. Het smeekende vaderland - de belaagde vrijheid, den landzaat voor oogen gesteld, maakten hem kwistiger met zijn bloed, dan immer de rijkste bezoldiging dit den huurling had kunnen maken.

De veldtogt duurde slechts een' korten tijd, na welken hellebaard en lans op nieuw in de huiselijke woning ter zijde werden gelegd. In den persoonlijken moed en het regt van wapenen te dragen was alzoo, in die tijden, de grootste waarborg voor de vrijheid gelegen, daar zij eenen opstand tegen een' weten regtschendenden Vorst gemakkelijk maakten.

De Grafelijke magt bedreigde dan ook in den aanvang geenszins de openbare vrijheid, maar had werks genoeg, om de wetten te doen naleven, en een' dijk op te werpen tegen de overweldigingen van een' moedigen en heerschzuchtigen adel.

Ondertusschen onderging de krijgskunst eene geheele verandering. De uitvinding van het buskruid maakte van den oorlog eene *kunst*, welke hare regels, hare pligten, hare studiën had.

Het krijgsmansberoep hield langzamerhand op, het beroep van elken burger te zijn.

Men zag eene nieuwe klasse van menschen zich verheffen, geheel afhankelijk van den Vorst, die haar bezoldigde, en geboren vijand van de regten des volks, afgezonderd van het ligchaam der natie, - vrij te midden van slaven, - slaaf te midden van vrijë menschen.

Door haar versterkte zich meer en meer het vorstelijk vermogen, terwijl dat des volks verzwakte.

Alle magt, gedurende de middeleeuwen, minder uit kracht van Charters en Privilegiën, dan wel ten gevolge van de maatschappelijke inrigting dier tijden, bij Edelen en Steden bezeten, dreigde weldra in handen eens enkelen over te gaan.

Dwingelandij stond voor de deur met al hare verschrikkingen.

De kracht der wapenen, eertijds het werktuig der vrijheid, werd thans eene borstwering voor overheersching en willekeur.

Had KAREL *de Stoute*, op het voetspoor van LODEWIJK XI, staande legers in zijn gebied opgerigt, en daardoor, even als na hem MAXIMILIAAN, hen, die zijnen wil weêrstonden, onderworpen, - KAREL V scheen thans, door dit stelsel nog verder uit te breiden en te volmaken, de eigenaardigste instellingen van het Leenmanschap te willen vernietigen, en alzoo eene geheele omwenteling te bewerken, ten voordeele van het Grafelijk gezag.

Wanneer wij dezen toestand van het geliefde Vaderland, bij de komst van KAREL V aan het Grafelijk bewind, overwegen (en die overweging is volstrekt noodzakelijk tot het juist waarderen der daarna voorgevallene gebeurtenissen), dan wordt nog heden het Hollandsche hart door angst en vrees benepen, en siddert het onwillekeurig bij de gedachte, welk eene toekomst van slavernij en vernedering toen den geboortegrond bedreigde.

Op het oogenblik echter, dat voor *Nederlands* vrijheid en zelfstandigheid het vraagstuk aanwezig was van *te zijn* of *niet te zijn*, verhieven onze voorouders zich eensklaps uit hunnen staat van afmatting en moedeloosheid.

De noodkreten eener geliefde moeder drongen dóór tot het oor harer kinderen, en gaven aan deze buitengewone krachten.

Wat geene menschelijke wijsheid nog kort te voren had kunnen voorzien, geschiedde alzoo.

Aan de verbazende magt van het Oostenrijksche Huis werd met het beste gevolg wederstand geboden.

De redenen van dit onverwacht verschijnsel, van achteren beschouwd, komen ons voor, de navolgende te zijn geweest:

Door het eindigen der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten waren de gemoederen meer dan te voren tot vereeniging geneigd.

Even als een onweder, dat de lucht van kwade dampen zuivert, zoo had deze oude veete het volk van vele kwalen genezen. Zij was eene leerschool geweest, waarin de nadeelige gevolgen der tweedragt gevoelig waren bewezen - waarin het ook voor den minst helderziende duidelijk was geworden, dat bij partijschap en daaruit voortvloeijende verzwakking alleen *derden* winnen.

De ondervinding en het algemeen gevaar voor het dierbaarste bragten dus op het onverwachtst eene toenadering tusschen de Poorters en hunne Magistraten te weeg; ja, het vertrouwen tusschen deze herleefde geheel, toen men, bij den opstand tegen *Spanje*, de burgerijën weder begon te hooren en te kennen in zaken van gewigt[1].

Hollands Adel, hoe ook verzwakt door eenen noodlottigen burgerkrijg, had echter, evenmin als de Poorters, daarbij zijne strijdbaarheid verloren.

Integendeel, door gedurige gevechten, helaas! meest op eigen' bodem, ten strijde gehard, gewoon den dood onder alle gedaanten onder de oogen te zien, toegerust met al het vuur en de geestdrift tot het ondernemen der hagchelijkste kansen, stond hij nog dáár, geschikt tot den wanhopigsten tegenstand.

De schitterende rol van gunstelingen en medepligtigen eens enkelen - tot welken de drang der omstandigheden hem scheen te zullen verlagen - werd eensklaps door dien Adel versmaad: Hollands Edelen gevoelden hunne roeping - die van voorgangers en leiders des volks, bij de verdediging der vrijheid en zelfstandigheid van den Vaderlandschen bodem.

Het voorgeven van *verschillende* belangen, zoo lang als twistappel door de Graven te midden van adel en gemeenten ge-

(1) De *Instructie* voor Gouverneurs en Raden in *Zeeland*, van 2 Maart 1574, werd door WILLEM I vastgesteld *op volkomen last van de Magistraat, Raed en de Schutterijën derzelver steden: Zieriksee, Vlissingen en Veere*. De Staten van *Holland* schreven in 1576 *aan de schutters en verdere burgers der stad Utrecht*, en aan *de schutterij* en *burgerij* te *Amsterdam. Utrechts Placaatboek*, Deel I. blz. 35, en BOR, Deel X. blz. 202.

worpen, had, na het eindigen der Hoeksche en Kabeljaauwsche veete, geenen invloed meer.

De oogen van den Adel waren, gelijk die der Gemeenten, open gegaan. Men zag, dat het beider onderwerping, beider slavernij gold, en dat de weg daartoe, door vorige verdeeling des volks, reeds grootendeels door de Graven was afgelegd geworden.

Elk oogenblik was alzoo kostbaar; - *Europa* had reeds gedeeltelijk, door de invoering van het stelsel der staande legers en de uitvinding van het buskruid, de omwenteling (straks door ons vermeld) ondergaan. - Het leenstelsel neigde ten val, terwijl de vorstelijke magt, na schending of vernietiging van de vrijheden des volks, zich zonder tegenwigt bevond. De omliggende volken, vooral de Franschen, kromden zich reeds onder het juk eens éénigen. Wat viel alzoo in zulk eene crisis te doen? Den vloed volgen en zich in de slavernij werpen? Den vrijën kop wagen voor privilegiën en regten, of lafhartig de knie buigen voor Vorstelijk geweld? Hollands Edelen begrepen hunnen toestand en dien der tijden, in welke zij leefden. Terwijl hunne sterke kasteelen, hunne ijzeren knechten, hunne grootere bekwaamheid in het voeren van lans en zwaard, hun moed eindelijk, door het stelsel der staande legers en het gebruik der vuurwapenen, alle overwigt hadden verloren en daarmede de nog overgeblevene magt des adels verdwenen was, zoo besloten zij zich met hunnen vroegeren vijand, de gemeenten (den derden staat), te vereenigen, om, als hoofden en verdedigers des volks, zich een' nieuwen, meer duurzamen, invloed te verschaffen.

Het gemeene belang van adel en gemeenten, aldus opgewekt bij het zien van den afgrond, waarin 's Lands vrijheid, te gelijk met eigen aanzien en vermogen, dreigde te zinken, ontving door eene omwenteling in de Godsdienstige begrippen der menigte, en door de dweepzuchtige vervolgingen daaruit geboren, eene vreeselijke aansporing.

Daardoor werd de wederstand tegen de Grafelijke magt tegelijk Staatkundig en Godsdienstig. Wereldlijke en geestelijke belangen reikten elkander onderling de hand, om, bij gemeene onderdrukking, zich te schragen en te ondersteunen.

Eene opregte Godsvrucht, die in gemoederen, door vrijheidsliefde reeds ontvlamd, al haren ijver, al haar vuur overstortte, deed belangelooze mannen opstaan, door geestdrift en dweepzucht in staat tot alles, wat hunne zaak slechts konde dienen.

Hevig in taal, woest, ja, dikwijls wreed in handelingen, maar moedig en onwankelbaar, ontoegankelijk voor veinzerij, begeerlijkheid of vrees, waren deze bijzonder geschikt, om, onder leiding van bekwame hoofden, eene omwenteling aan te vangen, uit te breiden en te bevestigen.

Met dezen leiddraad in handen, zal men de hardnekkige, tot een gelukkig einde gebragte worsteling onzer voorouders, op een oogenblik, dat alles voor de overmagt van het Oostenrijksche Huis scheen te bukken, eenigermate kunnen verklaren.

Wij gaan dan ook thans over tot de beschouwing der willekeurige handelingen van KAREL V.

In het geliefkoosd ontwerp van ineensmelting aller Nederlandsche gewesten tot één Rijk is, in de eerste plaats, de sleutel gelegen van het willekeurig gedrag van KAREL V.

Tot volmaking van het Staatkundige werk zijner voorgangers, was het noodzakelijk, zich boven de privilegiën[1] en voorregten van elk Graafschap, Bisdom of Heerlijkheid zijns gebieds te verheffen.

Daar nu het bezit eener volstrekte magt hem alléén van de zoo lastige banden der gewestelijke Charters konde ontslaan en zijnen wil boven de geschrevene letter van deze doen gelden, zoo besloot hij, met meerder geweld nog dan zijne voorgan-

(1) Er bestonden tweederlei soort van privilegiën, *Privilegia gratiosa* en *Privilegia pactitia* geheeten. - Wat de *Privilegia pactitia* betreft, welke voor geld waren gekocht, of bij eenigen anderen onereusen titel of verdrag *verkregen*, zij konden nimmer herroepen worden, daar zij als wederzijdsche verbindtenissen werden aangemerkt. - Ten aanzien der *Privilegia gratiosa* echter, welke, bij inhuldiging of eenige andere gelegenheid, als gunstbewijzen waren *geschonken*, volgden de Graven den door gewoonte gevestigden en daardoor in het openbare Duitsche regt opgenomen' regel: *Dat de Vorst de daden van zijnen naasten voorganger, indien hij iets verkeerds mogt hebben gedaan of geschonken, niet behoefde na te komen of te vervullen*. Zie PHEFFINGER ad VITRIARIUM, *Jur. Publ. Germ. Institut.*, Tom. III. p. 1244 en MOREAU, *Princ. de morale et de droit publ. de la France*, Tom. I. p. 133. Naar dezen regel handelden steeds de Hollandsche Graven. - Geen voorbeeld is bekend, dat zij die privilegiën, *welke reeds door hunnen voorganger waren bekrachtigd geworden*, hebben herroepen, - vele daarentegen, dat de door hunnen *naasten voorganger* verleende voorregten, stilzwijgend of uitdrukkelijk, door hen zijn vervallen verklaard. Bij de komst van elken Graaf aan de regering, zochten de ingezetenen hunne privilegiën te doen bekrachtigen; en bij de inhuldiging werden zij als voorwaarde aangemerkt, op welke de Vorst het gebied aanvaardde. Zie BOXHORN op REIGERSBERGH, *Chron. van Zeeland*, D. II. p. 495, SCHWARTSENBERG, *Charterboek van Vriesland*, D. II. p. 123, GROTIUS, *Annal.* Libr. II. p. 42 en 43 enz.,

gers, de reeds ondermijnde vrijheid der ingezetenen aan te tasten en te vernietigen.

In weêrwil van den plegtigen eed, bij zijne inhuldiging in het jaar 1515, tot onderhouding der privilegiën gedaan[1], ondernam KAREL weldra alom den stelregel in te voeren: *dat de privilegiën nadeelig voor het Land waren, en het beste privilegie dát was, er in het geheel geen te hebben*[2].

Om nog grooter kracht aan deze ongehoorde leer te geven, ja, die openlijk in toepassing te brengen, deed hij de bevelen van het Hof van *Holland*, op zijnen naam afgekondigd, met de slotrede eindigen: *Want ons alzoo belieft, niettegenstaande eenige ordonnantiën, restrictiën, geboden of verboden ter contrarie*.

Het bleef echter niet bij deze formulieren. - Men drukte er door daden het zegel op. - Het gedurig schenden en aanranden der privilegiën moest den landzaat meer en meer met het denkbeeld gemeenzaam maken, dat de Graaf boven alle wetten en regten, hoe plegtig ook bezworen, verheven was.

Het Hof begon alzoo, op uitdrukkelijk bevel van KAREL V, de privilegiën, op welke men zich *tegen* der Graven ordonnantiën beriep, weg te nemen en te vernietigen[3].

Het door vorige Graven geschonken privilegie *de non evocando* - een der voornaamste hinderpalen tegen de vereeniging aller Nederlandsche gewesten - werd schandelijk geschonden. Te vergeefs was daarbij bepaald, dat de Staten niet buiten hun gewest konden worden vergaderd. Met de stoute, ten Hove ingang vindende leer, *dat alle Nederlanden maar ééne provincie waren*, riep men deze, buiten hunne grenzen, met de afgevaardigden der overige gewesten te zamen[4].

Het regt, om volgens de wetten en door de regters zijner woonplaats gevonnisd te worden, evenzeer bij het privilegie *de non evocando* bevestigd, en door den landzaat, met reden, als eene der grondzuilen van 's Lands vrijheid aangemerkt, werd niet minder verkracht.

De vier gevallen, in welke men, volgens dat privilegie, al-

(1) Zie *Groot-Placaatb.* D. III. blz. 20.
(2) GRAMMAYE in *Gandavo*, p. 81: *A divo* CAROLO, *invictissimo monarcho, grande illud atque utile acceperunt privilegium, omnium privilegiorum abolitionem, quae quidem abolitio magnam quietem affert civitati ac salutem*.
(3) Zie *Groot-Placaatb.*, D. II. blz. 55.
(4) *Resolutiën van Holland*, 27 Febr. 1530.

leen van zijnen gewonen regter kon worden afgetrokken, werden zóó verre uitgestrekt, dat men niet slechts de ingezetenen van het eene gewest in het andere dagvaardde, maar ze ook, wat meer is, voor het Hof der Inquisitie en den geheimen Raad van Regering teregt durfde stellen, onder voorgeven: *dat het aan de Wethouders der steden en dorpen geenszins betaamt, kennis te nemen van de misdaad van geschondene goddelijke of wereldlijke Majesteit, noch van andere.... dan, zoo verre als Zijne Majesteit henlieden gedoogen en toelaten wilde*[1].

Even gelijke willekeur vervoerde ook KAREL, om met de aanzienlijkste ambten, tegen 's Lands privilegiën, vele vreemdelingen te begunstigen[2].

Men dacht door dit alles den gewestelijken geest in eenen algemeenen Nederlandschen te veranderen, en den slagboom, door eigenaardige regten en vooroordeelen tusschen elke provincie daargesteld, te verbreken.

Onder de verdere middelen, door KAREL, daartoe aangewend, behoorde ook de overeenkomst van *Augsburg*, bij welke de onafhankelijkheid der *Nederlanden* van het Duitsche Rijk - de leenroerigheid uitgezonderd - werd vastgesteld; de Pragmatieke Sanctie, waarbij de vereeniging der gewesten onder dezelfde opvolgingswet werd bepaald; en het vormen van een algemeen bestuur, bestaande in eenen Raad van State, eenen geheimen Raad en eenen Raad van Financiën, werd verordend.

Het brengen der Nederlandsche gewesten onder gelijke instellingen en wetten bleef niettemin, zoo lang de oorspronkelijke, plegtig bezworene Handvesten, van der Graven handteekening voorzien, aanwezig waren en tegen den Vorst getuigden, eene hoogstmoeijelijke en gevaarlijke zaak, daar, uit krachte daarvan, de gewestelijke regten, bij die *Handvesten* verleend - hoe dan ook overtreden en geschonden - elk oogenblik hunne oude werking konden hernemen.

KAREL V besloot dan ook geheel het masker af te werpen, en met vermetele hand aan 's Lands ingezetenen die oorspronkelijke stukken te ontrukken.

(1) Brief der Landvoogdes aan de Staten van *Holland*. - Zie *Notulen van Holland*, 4 Maart 1545.

(2) Onder de vele vreemdelingen, door KAREL V hier te Lande aangesteld, bevond zich ook een zekere KAREL VAN POITIERS, tot Super-Intendant der Hollandsche dijken benoemd, ofschoon hij geen' voet gronds in *Holland* bezat, hetgeen echter tot het bekleeden van dergelijken post volstrekt vereischt werd. Zie *Handvesten van Rhijnland*, p. 126.

Hij beval derhalve aan de steden van *Holland*, - onder voorwendsel van regeling, doch inderdaad met oogmerk om ze in te trekken, - hare privilegiën over te brengen, wordende zij, ingeval van tegenstand, gedagvaard voor den *Secreten Raad*.

Bij deze schreeuwende willekeur voegde KAREL nog andere daden van dwingelandij. - Zoo betwistte hij aan de Staten hun aloud regt van vrijë toestemming of weigering der belastingen[1].

In het vonnis, tegen de stad *Gend* geslagen, voerde hij, ten aanzien der beden, zulk eene ongehoorde, tegen het Staatsregt dier dagen geheel aandruischende, taal, dat zij met bangen schrik de harten der onderzaten - op deze wijze met lijf en goed den dwingeland overgeleverd - vervulde. *Geen privilegie*, sprak hij, *hoe breed of hoe geclausuleerd het zij, mag de onderzaten excuseeren van contributie*[2].

Nadat deze eerste stap tot ontwijking der moeijelijkheid van der Staten toestemming in het stuk van belasting gedaan, en, door de strenge tuchtiging der zich daartegen verzettende Gentenaars, behoorlijk bevestigd was, poogde KAREL deze zijne leer ook in *Holland* te doen eerbiedigen.

Wij vinden daarvan in het Register der Dagvaarten, zamengesteld door M^{rs}. AERT en ADRIAAN VAN DER GOES, in dien tijd Advocaten van de Staten van *Holland*, de duidelijkste bewijzen.

Toen Keizer KAREL in het jaar 1550 aan de Staten verzocht, om eene belasting op den haring te mogen leggen, zoo waren deze weinig hierover tevreden, omdat zij kort te voren tot

(1) Het regt van vrijë toestemming in de belasting was van de oude Akkerverdeeling der Germanen en Franken afkomstig, door welke elk krijgsman zijn aandeel in de veroverde landen, in vollen eigendom en van alle lasten bevrijd, had bekomen. (Zie TACITUS, *de moribus germanorum*, p.m. 446. Cap. 26). Dit regt behoorde zoo geheel aan het volk, dat de Graven zelve meermalen betuigden, dat de beden hun werden opgebragt *uit gunst*, niet *uit regt, - sine juris praejudicio ex merâ gratiâ*. Alleropmerkenswaardigst is te dien opzigte een *Handschrift* van JAN I, Hertog van *Braband*, waarin deze Vorst schrijft: *Es est a savoir que les disgraces et bontés n'eil nous ont faict de leur volontéi, et s'est aussi, nous ne povons ne voulons traine a nul usaige, car nous connissons ce nul droit nous ni avons, ne avoir devons, et connissons aussi ke de leur volontés et de pure grasce ils le nous ont donneit, com il ne fuissent ne nou sont tenus de nient et que nul droit nous n'avions, ne avons, ne jamais n'aurons a demander ne onkes n'eurent noe ancestre ains est pure grasce et pure volonteys, chouqu'il en ont fait.*

(2) Zie *Mémoires de* JEAN *d'Hollander, Analect.* Tom. III.

hetzelfde doeleinde - de uitrusting namelijk van eenige oorlogsschepen - eene belasting op de wijnen hadden toegestaan. Zij antwoordden derhalve eerbiedig aan den Graaf: *dat het effect van voorz. acte van concent* (te weten der belasting op de wijnen) *hen volgen mach, alsoo de arme visschers, die de naaste twee of drie jaren groote schaden geleden hadden, niet en behoorden meer belast te worden, dan andere, tot defensie van de welcken den voorz. impost geaccordeerd is*. Maar Keizer KAREL, over dit antwoord ten hoogste verstoord, liet door den Stadhouder VAN BEVEREN aan de Staten verklaren, of liever, op de wijze eens dwingelands, bevelen: *dat zij souden accordeeren, of bij gebreke van dien, dat die Majesteit de visschers van Hollandt voor dit jaar sou interdiceren de haringvangst*(1).

Het oudste en dierbaarste regt der ingezetenen - dat van de vrijë toestemming der beden - werd op deze wijze zoo krachteloos gemaakt, dat het vragen van der Staten goedkeuring eer eene openbare bespotting, dan wel eene erkenning van dat regt geleek.

Onder meer dergelijke voorbeelden van KAREL's dwingelandij, in het stuk van belasting(2), verdient hier nog bijzondere opmerking het navolgende:

Het was eene sedert onheugelijken tijd bestaande gewoonte, dat de Edelen en Steden, en daarna de Staten, meest slechts onder zekere voorwaarden, in de door den Graaf verzochte *beden* toestemden. Die gewoonte, op het regt der ingezetenen van weigering der belastingen gegrond, kon diensvolgens zonder dadelijke verkorting, ja, vernietiging van dit laatste, niet worden verhinderd of weggenomen. - De Staten oefenden haar dan ook altijd zoo vrijëlijk uit, dat zij aan den Graaf meermalen deden weten: *dat sy geen last hadden yet te consenteeren, ten ware dat de voorz. heure conditiën eerst ende alvoiren effect sorteerden*(3).

Keizer KAREL nu, terwijl hij, gelijk wij zagen, niets minder beoogde, dan alle banden te verbreken, welke zijne magt beperkten, en dus in het bijzonder die, welke hem verhinderden naar willekeur over de zenuw des Staats - het geld - te mogen beschikken, rekende het volstrekt noodig, deze voorwaardelijke wijze van toestemming, welke hem verpligtte met zijne onderdanen te onderhandelen, te doen ophouden.

(1) ADR. VAN DER GOES, *Register der Dagvaarten*, D. III. p. 94, *seq.*
(2) Zie ADR. V.D. GOES, D.V. p. 194.
(3) AERT V.D. GOES, D.I. p. 397.

Toen derhalve de Staten in hunne Vergadering van 18 en 19 Maart 1530, te *'s Hage* gehouden, waren overeengekomen, de door KAREL gevraagde ƒ 100,000, onder zekere voorwaarden van binnenlandsche aangelegenheid, toe te staan[1], en dit aan den Keizer te doen weten, zoo antwoordde deze: *Ik wil betrouwt syn sonder geconstringeerd te worden, of te comenschepen met mijne onderzaten*[2]; - hetwelk met andere woorden beteekende: 'Ik wil, dat gijl. mij het gevraagde geld dadelijk toestaat, daar ik op geenerlei wijze daarover met u denk te onderhandelen.'

Toen de Landvoogdes MARIA, gedurende den Gelderschen oorlog, in naam des Keizers, den honderdsten penning van alle uitgaande koopmanschappen, en den tienden van de inkomsten der vaste goederen, alsmede van de jaarlijksche winst der kooplieden, aan de Staten gevraagd had, daar (gelijk zij verzekerde) *geene beden, die bij de voorgaande wege en manieren geconsenteerd zijn, in dusdanighe oorloghe mogten helpen*[3], en de Staten daarin, zoo het schijnt, niet gaarne bewilligden, liet zij, *uithoofde van des Keizers absolute magt* (gelijk de Landvoogdes zich uitdrukte) *deze belasting heffen zonder toestemming der Staten*[4].

Het ligchaam der Staten, op deze wijze in zijn wettig vermogen aangetast, ondervond ook bij andere gelegenheden, dat KAREL deszelfs geheele vernedering en onderwerping bedoelde.

Werden namelijk de kleine steden, vóór de regering van KAREL V, altijd met de groote ter Staten Vergadering beschreven, thans liet men dit eensklaps na, - ja! de Landvoogdes zond ze in 1544 uit *Brussel* terug, met de smadende woorden: *dat sy daar niet te doen hadden*[5].

Hierbij voegde zich nog KAREL's willekeur en dwang in het Godsdienstige.

De Hervorming, zich uit *Duitschland* in de *Nederlanden* verspreid hebbende, telde aldaar duizende volgelingen. - De nieuwe leer, niet eene Godsdienst der verbeelding, maar des verstands, vond veel ligter ingang bij de volken van het Noor-

(1) AERT V.D. GOES, D.I. p. 156.
(2) AERT V.D. GOES, D.I. p. 158.
(3) AERT V.D. GOES, D.I. p. 348.
(4) ADR. V.D. GOES, op het jaar 1545.
(5) V.D. GOES, D.I. p. 334. De Advocaat VAN DER GOES bragt bij die gelegenheid te vergeefs de Landvoogdes onder het oog: *dat de kleine steden in alle beden altoos beschreven waren geweest, en nu ook gekomen, om, gelijk de groote, kwijtscheldingen te verzoeken.*

den, dan bij die van het Zuiden. Het karakter van onzen landaard scheen dien vooral geschikt te maken, om de zaden der Hervorming te ontvangen en welig te doen opschieten.

Het nieuwe belang ook, dat deze leer voor de regeerders en geregeerden deed ontstaan, gaf daaraan eenen ontzaggelijken werkkring. Immers het waren niet alleen de leerstellingen der heerschende Kerk, welke zij aanrandde, maar ook de Hiërarchie der Pausen, welke in onmiddellijk verband stond met de regeringsvormen en regeringen der meeste Staten van *Europa*. Uit een Staatkundig en Godsdienstig gezigtspunt was dan ook de Hervorming van het grootste gewigt.

Keizer KAREL, welke in zijne oorlogen in *Italië* den Paus zoo zeer behoefde, en, als beschermer der Kerk, van de Pauselijke Hiërarchie zulk een' grooten glans en zoo groot een vermogen ontleende, achtte het van zijn bijzonder belang, om den geest der Hervorming tegen te gaan en te onderdrukken.

De gebeurtenissen in *Duitschland*, waar men, na het Smalkaldische verbond, gewapend tegen hem over stond, gaven vooral aan zijne handelingen eene vaste rigting, daar dit hem een opstand toescheen, niet alleen gerigt tegen de heerschappij van den Paus, maar ook tegen het Keizerlijk gezag.

Door het afkondigen der wreedste plakkaten en het aanstellen van *Inquisiteurs*[1], poogde KAREL derhalve de uitbreiding der Hervorming in *Nederland* tegen te gaan, niet bedenkende, dat het onmogelijk is met geweld denkbeelden te bedwingen.

De invoering der Inquisitie, welke genoegzaam alle gewone, hier te Lande gebruikelijke regtspleging omver wierp, was, van welke zijde ook beschouwd, eene in hare gevolgen onberekenbare daad van willekeur. Roomschen en Onroomschen werden er door bedreigd, daar het minste vermoeden, of het getuigenis van den ellendigsten aanbrenger, ook den geloovigste het slagtoffer van nijd en haat konde maken. En daar men bekentenis - geene verdediging - van de zijde des beklaagden bij deze buiten alle verantwoordelijkheid gestelde regtbank vorderde, zoo werd bijna elk, die voor haar verscheen, door langdurige gevangenhouding, of pijniging, of listige verschalking, tot belijdenis gedwongen, en vervolgens ten brandstapel gedoemd.

(1) De benoemde Inquisiteurs veranderden in 1550, om de hatelijkheid des naams, den titel van *Inquisiteurs* tegen dien van *Kerkelijke Ministers* De zaak bleef echter dezelfde.

Werd hierdoor het privilegie *de non evocando*, hetwelk het aftrekken der ingezetenen van hunnen gewonen regter verbood, geschonden, - het verwaarloozen van alle gebruikelijke vormen van regtspleging, daargesteld tot bescherming der onschuld, streed niet minder met de voorregten der natie, door KAREL bij zijne inhuldiging zoo plegtig bezworen.

Hierbij voegden zich nog de aanzienlijkste verbeurdverklaringen der goederen van vele slagtoffers, waardoor, ten behoeve der Regering, de ingezetenen verarmd werden.

Bedreigde aldus de Inquisitie zeer velen in de vrijheid van hun geweten, zij tastte allen, zonder uitzondering, in hunne staatkundige vrijheid aan, en scheen - als een politieke steun door de Vorsten gebezigd - een tijdperk van schande en slavernij aan het Vaderland te voorspellen.

Wanneer men den drang der toenmalige gebeurtenissen overweegt, dan gevoelt men zich dubbel aan 's Lands Staten in dien tijd verpligt, daar zij zich langzamerhand op de hoogte der omstandigheden wisten te plaatsen.

Terwijl de maatschappelijke toestand (door het stelsel der staande legers en de uitvinding van het buskruid) op het punt was van eene geheele verandering te ondergaan, en daarbij de dierbaarste vrijheden in grooter gevaar verkeerden dan immer te voren, zoo werd er meer dan gewone geestkracht en wijsheid vereischt, om het oude staatkundige gebouw tegen de ontwerpen van eenen overmagtigen Vorst te beschermen.

Dit deden echter 's Lands Staten. - Hoe ongelukkig ook meermalen in hunne pogingen, hoe dikwijls ook gedwongen voor het Grafelijk geweld te bukken, bond echter geene ellendige vrees hunne tongen, wanneer het de verdediging gold van der ingezetenen privilegiën of regten. Hunne krachtige taal schonk als het ware een nieuw leven aan de verouderde instellingen des Lands, daar zij de belangstelling des volks meer dan ooit daarvoor deed ontwaken.

De Nederlandsche bevolking bezat sterk geteekende gewestelijke trekken en daarmede gepaard gaande vooroordeelen.

Sedert het ontstaan der erfelijke leenen (X^{de} Eeuw), in verschillende Graafschappen, Hertogdommen, Bisdommen, Heerlijkheden verdeeld, ging reeds vroeg de Germaansche volksgeest te loor, waardoor eertijds de bevolking onderling ten naauwste was verbonden. Thans strekte zich de Vaderlandsliefde slechts uit tot het Graafschap of Bisdom, waarin men geboren was. De Nationale herinneringen en overleveringen, welke de geschie-

denis eens volks vestigen, bepaalden zich weldra alleen tot die van het gewest, waartoe men behoorde.

Van daar de haat, welke onder de Graven de Nederlandsche gewesten onderling verdeelde, en zich meermalen in de schandelijkste schimpdichten en gezegden, zoowel als in de bloedigste gevechten, lucht gaf.

Geen wonder derhalve, dat de bedreiging, ja, aanranding der gewestelijke inrigtingen en voorregten, in verband met het doel van ineensmelting aller Nederlandsche gewesten tot één Rijk, bij eene op eigene privilegiën en regten zoo naijverige bevolking, den nadeeligsten indruk moest maken.

Aan de Edelen en Steden - aan de Staten - nu komt de eer toe, zich in dit opzigt als tolken der nationale meening te hebben gedragen.

De steden weigerden weldra, de plakkaten met de slotrede: *want ons alzoo belieft, niettegenstaande eenige ordonnantiën, restrictiën, geboden of verboden ter contrarie*(1), door welke dagelijks inbreuk gemaakt werd op de gewestelijke privilegiën en op de regten der ingezetenen, langer af te kondigen, dan onder voorwaarde: *van in haar geheel te zullen blijven in hare privilegiën, statuten, costumen en usantiën, welke sy niet verstaan, mits dezen eenigsints gederogeerd te syn*(2).

Ter vergadering van *Holland* werd besloten een naauwkeurig onderzoek te doen naar de oorspronkelijke *Handvesten*, om des te beter, met de Handteekening en het zegel der Graven gewapend, de aanslagen van KAREL op 's Lands regten te kunnen verijdelen(3).

De overbrenging der privilegiën, door Keizer KAREL, onder voorgeven van *regeling*, doch inderdaad met oogmerk van *intrekking*, bevolen, vond vooral bij 's Lands Staten eenen hevigen tegenstand. In de stoutmoedigste taal verklaarden zij: *dat het gevaarlijc was de privilegiën langs den Lande te slepen. Zij zouden daaromme de oorspronkelijke brieven blijven bewaren, alleen bereid, om aan den Procureur-Generaal van dezelve authentieke copiën te geven. - Wat het dagvaarden voor den Secreeten Raad betrof, ingeval van tegenstand tegen bovengem. overbrenging*, zoo verklaarden zij: *dat dit streed met het privilegie* de non evocando, *welke privilegie zij zouden voor-*

(1) Zie hierboven.
(2) BOR, D.I. p. 14.
(3) *Notulen van Holland*, 6 Aug. 1545.

staan, dewijl anders ook ligtelijk andere privilegiën litigeus en den Lande afhandig zoude kunnen worden gemaakt[1].

Wanneer men bedenkt, dat dezelfde KAREL, aan wien deze stoute en harde taal werd toegevoegd, nog kort te voren FLORIS OEM VAN WIJNGAERDEN, *Pensionaris van Dordrecht*, had durven bannen, om het eenvoudig gezegde: *dat een Advocaat of Pensionaris der Staten van Holland niet behoorde Raad des Graven te zijn*, dan zal men eenigzins den moed der Staten tegenover dien magtigsten Heer van geheel *Europa* kunnen waarderen.

Verder werd het begunstigen van vreemdelingen, buiten *Holland* en *Zeeland* geboren, met de aanzienlijkste ambten des Lands, evenmin door de Staten met stilzwijgen en onderwerping aangezien. De verontwaardiging legde ook te dien aanzien hun, bij verschillende gelegenheden, de krachtigste woorden in den mond. Zij drongen er bij voortduring op aan: *dat Zijne Majesteit voortaan niemand meer eenige officie in Holland zoude geven, dan geboren wezende in den lande van Holland, Zeeland en Westfriesland*[2], ja, maakten hiervan dik wijls hunne toestemming in de gevraagde beden afhankelijk[3].

In het stuk van belastingen, zien wij ook de Staten slechts voor dadelijken dwang van de zijde des Graafs onderdoen, en hun regt van weigering der beden tot het uiterste, tegen den wil des Vorsten en in weerwil van zijne bedreigingen, beschermen en verdedigen. Toen b.v. Keizer KAREL in het jaar 1526 eene bede van ƒ 80,000 verzocht had, werd die door de Staten geweigerd. - *De Gedeputeerden* (zoo lezen wij) *zijn eendrachtelyk geweest negatyf*[4]. Terwijl zij, op eenen anderen tijd, als reden der weigering eener bede, opgaven: *dat de steden arm, bijster ende neringloos zijn, zich behelpende met Staten, daar zij niet vaeren nog reysen en mogen, ende dagelycx gearresteerd worden, ook heeft een groote last gehad en dagelycx heeft, om de steden te fortificeren*[5]. En toen in het jaar 1530 insgelijks eene bede tot betaling van des Keizers schulden werd gevorderd,

(1) Bij verschillende andere gelegenheden werd dit privilegie *de non evocando* door den Graaf geschonden, b.v. ook door het trekken voor den Grooten Raad te *Mechelen* van vele zaken in *Holland* te huis behoorende; doch het werd altijd met moed door de Staten voorgestaan. Zie AERT V.D. GOES, l.c. pag. 49, 103, 204, 221, 227, 300, 312_1

(2) V.D. GOES, l.c. D. III. p. 364.

(3) V.D. GOES, l.c.

(4) V.D. GOES, D.I. p. 23.

(5) V.D. GOES, D.I. p. 54.

en de Landvoogdes, bij gelegenheid hunner weigering, hen bedreigde *van hen boven te doen ontbieden, waar hun zwaarder last, dan zij verwachten konden, zou worden opgelegd*, antwoordden de Staten, met regt over deze taal verstoord: *dat de Keizer Domeinen in Holland had; dat hij nog in geenen grooten nood was, zoo lang hij zijne Domeinen niet belasten wilde; dat men hen veel kon afeischen, doch dat daar redelijk weigeren tegenover stond; dat men, hen boven beschrijvende, niets vorderen, maar slechts groote onkosten veroorzaken zoude*[1].

Het is waar, meermalen zien wij de Staten gedwongen, tot vermijding van erger (gelijk wij boven aantoonden), hunne eerst gedane weigering in latere bewilliging te doen overgaan; doch hun zij de eer, niet dan voor geweld in dezen gevaarlijken strijd te hebben gebukt, en, door de telkens hernieuwde uitoefening van hun regt tot weigering der beden, dat regt levendig te hebben gehouden en bewaard.

Keizer KAREL, die, door te dreigen met zijn misnoegen en ongenade, en door aan te toonen, hoe vruchteloos de Staten zich tegen zijnen wil trachtten te verzetten, deze uit eigenbelang tot het laten slapen van dit hun aloud regt meende over te halen, zag zich alzoo bitter in zijne verwachting bedrogen.

Vonden KAREL's pogingen tot vernietiging der gewestelijke voorregten op deze wijze eenen krachtigen tegenstand, en werd daardoor het werk der vereeniging aller Nederlandsche gewesten tot één Rijk ten uiterste bemoeijelijkt, - in Godsdienstzaken volgden de Staten hetzelfde voetspoor, daar zij, voor den schijn van het heiligste, het wezenlijke en werkelijke niet vergaten.

De wreede plakkaten van KAREL, bij welke de ketters van hunnen gewonen regter afgetrokken, en meest in *Braband* of *Vlaanderen* gedagvaard werden[2], om daarna schuldig verklaard, - de mannen onthoofd, - de vrouwen levend onder de aarde bedolven of verdronken, - of wel, zoo zij hardnekkig en afvallig bleven ten vure gedoemd te worden, - werden, in zoo verre zij 's Lands vrijheden aantastten, niet minder door de Staten gedwarsboomd en tegengegaan.

Het gevaar, waaraan men zich blootstelde, om, bij afkeuring der ongehoordste en willekeurigste straffen, zelf van ketterij of begunstiging der ketters verdacht te worden - een gevaar,

(1) AERT V.D. GOES, p. 137.
(2) De reden daarvan was onder anderen ook deze, omdat *Braband* en *Vlaanderen* minder dan *Holland* van ketterij werden verdacht gehouden.

in dien rampzaligen tijd zóó groot, dat men, tot vermijding daarvan, de banden des bloeds meermalen zag miskennen en verloochenen - schrikte hier Hollands Edelen en Steden niet af.

Met moed riepen zij ook voor den van ketterij beschuldigden landzaat de privilegiën in.

De regtspleging der Hollandsche ketters - zoo beweerden zij - behoorde niet in *Braband* te huis, maar, volgens 's Lands voorregten, in het bijzonder volgens het privilegie *de non evocando*, in *Holland* zelf. De dagelijksche regter - geen buitengewone - moest over deze vonnissen[1].

De confiscatie der goederen daarenboven, welke het Land ten behoeve der Regering uitputte, was in Godsdienstzaken ongehoord.

Ofschoon nu de Staten (ten minste uiterlijk) zich nog geheel afkeerig betoonden van de nieuwe Godsdienstleer, en zij alleen de middelen, ter harer bestrijding aangewend, uit het oogpunt van 's Lands vrijheid afkeurden en gispten, zoo verraadt niettemin hun stout verzet tegen KAREL's plakkaten hunne zekerheid, van te dien aanzien weêrklank te vinden bij het grootste gedeelte des volks[2].

Zoo was de tijd, gedurende welken Keizer KAREL regeerde, een tijd van gestadige worsteling.

Van de eene zijde inbreuk op de privilegiën, - van de andere zijde moedige tegenstand. Noch het ontzaggelijk vermogen van den Graaf, noch zijne tyrannische handelingen en bedreigingen, schrikten de ingezetenen van de verdediging hunner voorregten en vrijheden af.

Het scheen, alsof de gewelddadige aanranding juist eene tegenovergestelde werking te weeg bragt, daar zij de waakzaamheid en veerkracht van den landzaat meer dan ooit opwekte.

Zoo waren de voorteekenen van den lateren opstand tegen *Spanje* reeds onder Keizer KAREL grootendeels aanwezig.

Immers de verandering, in den maatschappelijken toestand veroorzaakt door de uitvinding van het buskruid en het stelsel

(1) AERT V.D. GOES, p. 35, 49, 88, 103.

(2) Uit andere omstandigheden wordt ons dit nog nader bevestigd. Reeds in het jaar 1527 werd geheel *Holland*, ten Hove der Landvoogdes, van Lutheranij beschuldigd; waarschijnlijk, omdat de ingezetenen, de algemeene vrijheid (tot welke ook de *gewetensvrijheid* behoort) voor de vervolgde belijders der nieuwe leer inroepende, in dit opzigt ook de zaak dier belijders tot de hunne maakten. BRANDT, *Reform.*, D.I. blz. 97.

der staande legers, bragt onder zijne regering de lang voorziene crisis te weeg.

Het leenstelsel, met de maatschappelijke inrigtingen der middeleeuwen ten naauwste inééngevlochten, moest met de vernietiging van deze eene geheele omkeering ondergaan.

De gewigtige vraag, die zich nu hier opdeed, - de vraag, ten wiens voordeele die verandering of omkeering zoude geschieden, hetzij ten voordeele der nationale vrijheden, hetzij van het meer en meer aangroeijende vermogen der Vorsten, eischte onder KAREL's bestuur eenige oplossing.

Te dien aanzien zagen wij dan ook den hevigsten strijd geopend.

De pogingen tot vereeniging aller Nederlandsche gewesten onder gelijke instellingen en wetten, en die tot onderdrukking der hervorming aangewend, benevens de begunstiging van vreemdelingen ten koste des landzaats, hielden bovendien de krachtigste zaden van omwenteling en beroerte in. De gedurige oorlogen met *Frankrijk*, welke de aandacht eenigzins aftrokken, en 's Keizers wijsheid en zijne liefde voor de *Nederlanden*, wanneer zijne heerschzucht en staatkunde niet in het spel waren, voorkwamen, gedurende zijne regering, de uitbarsting van het misnoegen der in hunne nationaliteit en vrijheid aangetaste ingezetenen.

Het wekt teregt verbazing op, dat Schrijvers[1], wier groote geleerdheid hoogachting en bewondering eischt, en die zal blijven verwerven, zoo lang *Nederland* fier zal zijn op de verdiensten en talenten zijner zonen - aan de ééne zijde met bitteren spot of verachtend stilzwijgen het moedige verzet onzer vaderen tegen de alle banden verscheurende magt des Keizers beloonen[2], of wel, aan de andere zijde, KAREL's wreedheid in het stuk van Godsdienst (zij kostte aan 50,000 menschen in de *Nederlanden* het leven) en zijne aanranding van 's Lands vrijheden en regten, uit het oogpunt der noodzakelijkheid pogen te verdedigen[3].

(1) In het bijzonder BILDERDIJK, *Vaderlandsche Historie*, D.V.

(2) Zoo wordt het bij voortduring moedig uitoefenen der Staten van hun regt van weigering der beden - een regt, bij de minste zwakheid, de zekere prooi van eenen magtigen, reeds in *Vlaanderen* en daaromtrent gezegevierd hebbenden belager - *een eindeloos gehaspel* genoemd, *waarin Graaf* KAREL *zich altijd edelmoedig*!! en *de Pensionaris* VAN DER GOES, (of liever de Staten, op welker last hij handelde) *zich als een oude keutelaar gedroeg*. Zie BILDERDIJK *Vaderl. Historie*, D.V. blz. 79.

(3) De bloedige plakkaten van KAREL tegen de Hervormden worden door BILDERDIJK verdedigd, omdat, naar zijn denkbeeld, de lastering van het Hoofd der Kerk, - de vertreding van alle primatie en kerkelijke onderscheiding, - de ontheiliging van alle Sacramenten (zelfs dat des huwelijks) enz., die van het geweten van den Vorst afvorderden. BILDERDIJK, D.X. blz. 96 enz.

Als de lezer met onpartijdigheid den geheel bijzonderen toestand der Staten in dien tijd, en de boven door ons vermelde feiten beoordeelt, zal hij in staat zijn hier zelf het best regt te doen.

Wij willen alleen nog dit omtrent de Godsdienstige vervolgingen, door Keizer KAREL bevolen, aanmerken, dat, ofschoon het hem ook al geoorloofd ware, misdaden ten sterkste te straffen, hij echter onwettig handelde, door bij wetten van uitzondering, in strijd met 's Lands privilegiën, tegen begrippen en denkbeelden te woeden. Slechts de dweepers der nieuwe leer, welke zich oproerig betoonden, waren strafbaar. Zelfs het voorgeven, dat de Hervormde leer zijdelings den opstand predikte, verontschuldigt KAREL niet. Immers, ofschoon dit ook al waar moge geweest zijn (hetgeen wij ontkennen), zoo blijven echter altijd, naar ons inzien, strafwetten, welke slechts indirecte leerstellingen en handelingen, geene misdaden, treffen, en elken stand, elk geslacht en elken ouderdom daarom vervolgen, onregtvaardig en schandelijk.

Te vergeefs poogt men ook het gedrag van Keizer KAREL als noodzakelijk te verdedigen. Zijne wreede plakkaten, in plaats van de nieuwe leer uit te roeijen en te vernietigen en daardoor de rust te bewaren, deden integendeel het misnoegen en den haat toenemen, en gaven aanleiding tot den lateren opstand.

Daarenboven laten zich door dergelijk eene leer der noodzakelijkheid de grootste misdaden verschoonen en verdedigen.

De Romeinsche Keizers doodden en martelden alsdan met regt de eerste Christenen, als opstandelingen tegen de Goden en wetten des Rijks, ja! de Bartholomeusnacht zelfs wordt, uit dit oogpunt, een regtvaardig middel tot fnuiking van de partij der Hugenoten, welke *Frankrijk* in dien tijd ten sterkste beroerde en verdeelde.

Dat KAREL verder geene vergrooting van zijn gebied zoude hebben bedoeld, gelijk dezelfde Schrijvers beweren[1], maar slechts den togt van zijn' oud-overgrootvader, PHILIPS *den Goeden*, tegen de Ongeloovigen op het oog had, valt moeijelijk aan te nemen.

(1) Onder anderen BILDERDIJK, D.V. p. 174.

Door de aardrijkskundige ligging en den grooten omvang van zijn gebied (men denke slechts aan de plaats, welke *Spanje, Duitschland* en de *Nederlanden* op de wereldkaart beslaan), zag zich KAREL van zelf in alle aangelegenheden van *Europa* gemengd.

Het overwigt, dat hij tot beslissing daarvan in de schaal der staatkunde konde leggen, moest hem op deze zelfs onwillekeurig eenen overmagtigen invloed verschaffen, en in zijne heerschzuchtige ziel het denkbeeld van een opperbewind in *Europa* doen opkomen.

De vestiging eener algemeene Monarchie - zoo men slechts hieronder niet de onmiddellijke heerschappij van *Europa* verstaat - wordt dan ook geenszins ten onregte aan KAREL toegeschreven.

Zijne oorlogen in *Italië* - de pogingen, aangewend tot fnuiking of versnippering van *Frankrijk* door het komplot van KAREL VAN BOURBON, - en het zich, door list, koop of geweld, meester maken der nog onafhankelijke vorstendommen in *Nederland*, bewijzen zulks genoegzaam.

Wij willen hierdoor echter geenszins Keizer KAREL van den lof berooven, welke hem in andere opzigten zoo regtmatig toekomt. Integendeel hopen wij aan zijne verdiensten, bij eene andere gelegenheid, regt te doen wedervaren.

In verband met ons onderwerp, hebben wij slechts alleen dit nog hier bij te voegen, dat zijne willekeurige en dikwijls hoogst onregtvaardige daden meest een gevolg zijner staatkunde waren, welke beide - *Kerk* en *Staat* - omvattende, alle bijzondere regten en belangen aan het belang van deze meende te moeten opofferen.

Dáár, waar die staatkunde niet het tegendeel eischte, betoonde KAREL zich een groot en edelmoedig Vorst, die den Nederlander hartelijk beminde, en diens welvaart poogde te vermeerderen. Ja! zijn afscheid aan de Staten, bij de overdragt der Regering aan zijnen zoon PHILIPS, doet hem zelfs als mensch hoogschatten en beminnen[(1)].

Leiden, 8 October 1841.

(1) Het zedelijk gedrag van Keizer KAREL was echter niet te prijzen. Hij leefde in ergerlijke bloedschande, uit welke *Don* JOAN VAN OOSTENRIJK geboren werd.

Jan, Jannetje en hun jongste kind.

> En leer op nietwes staat te maken Als 't geen in eigen krachten is.
> O.Z. VAN HAREN.

Oudejaars-avond heeft in ons Vaderland het eigenaardige behouden, dat weleer alles wat Hollandsch was onderscheidde: hij is huiselijk en degelijk. Ik mag JAN en JANNETJE wèl, op den laatsten December, bij het invallen der schemering vóór een groot vuur gezeten, in een vertrek, welks voorkomen ietwat feestelijk is; - ik mag het paar, dat met een opgeruimd gelaat de komst van hunne kinderen en kleinkinderen verbeidt, ten einde te zamen uitgang en ingang te vieren. Het pleegt een vrolijk uur te zijn, maar dat een ernstig doel heeft. Laat vreemdelingen beweren, dat er slechts halve vreugde heerscht, waar de lach uit tranen schemert; als zij een beetje meer zin hadden voor onzen volksaard, zouden zij er verstandelijke levensbeschouwing in zien, die over de zwakheden des harten zegeviert. Om echter mijn doel te bereiken, om u eene schets van zulk eenen avond te geven, laat ik dien verdedigenden toon varen, hij strookt kwalijk met de stemming van het paar.

‘Wat brui ik er me om, wat ze van mij zeggen?’ zou mijn hoofdpersoon mij toeroepen; immers JAN is in den laatsten tijd voor lof en voor laster zoo onverschillig geworden, dat zij hem niet eens aan zijne koude kleêren meer raken, - laat staan aan zijne onderziel.

En geen wonder!

JAN is zoo dikwijls opgehemeld, en JAN is zoo dikwijls uitgescholden, dat hij eindelijk heeft leeren inzien, hoe hij barsten

zou als de kikvorsch, of de geelzucht krijgen als de nijd, indien hij eene hooge borst ging zetten bij ieder:

‘Aap, wat heb je mooije jongen!’

van zijne vrienden; of zich kwaad bloed wou maken, bij elk:

‘Fij, wat een goore paai is dat!’

van zijne vijanden.

Het is mij of ik JAN in deze ure hoor redeneren, zittende in zijnen leuningstoel, met de Courant van morgen, 1 Januarij 1842, vóór zich:

‘Mijne talenten en mijne vernuften, - en ik heb er eene zoô onder mijne jongens! - mijne verhandelaars en mijne dagbladschrijvers, - wie drommel van beide zou wel de knapste wezen? - allemaal prijzen ze mij om het zeerst, en dat hoort niet anders: - al lees ik ze niet, ik betaal ze toch!’

‘Wijfje!’ - laat hij er op volgen, - ‘reik mij vast een' schoonen Goudenaar uit die lâ, ik zal er den brand maar eens insteken. Wat komen de kinderen weêr laat, het is al over acht ure! Het is waar, de Synode van het jaar Zestien heeft ingevoerd, oudejaars-avond kerk te houden, - ge hebt immers wel gezorgd, dat er tabak in de doos is?’

JANNETJE knikt en reikt hem die toe, en hij stopt zijne pijp met eene pruik, - eene verkwisting, welke zij JAN nooit heeft kunnen afleeren, - en hij knort op de meid, die geen geglommen kooltje in het komfoor bragt - eene huishoudelijkheid, die JAN eere aandoet, - en de lof walmt weg als de damp, en laat als deze - n i e t s achter.

Maar hoe springt hij met den laster om?

‘Hm! JOHN BULL,’ zegt hij, ‘dien ik het minst vertrouw, als het zoo mooi tusschen ons lijkt - hm! hm! HANS MOFF,’ voegt hij er bij, (zou die Courant hem weêr hebben geërgerd?) HANS MOFF, die doorslaat, nu hij de bietekroten *idealisirt*! - hm! hm! hm! *Monsieur* ook al, wien het toch heugen moest, hoe goed hij het hier had; - tot JONATHAN toe, waratje! die nog op geen *New-York* zoude bluffen, als ik geen *Nieuw-Amsterdam* had aangelegd, allen geven ze mij steken onder en boven water, wat bliefje? maar dat hoort ook zoo, - het is beter benijd dan beklaagd!

‘Een boordevolletje, Mijne Heeren! maar, met uw verlof, - op mijn eigen welzijn!’

‘Wacht ge niet tot de kinders er zijn?’ vraagt JANNETJE.

‘Wacht even,’ roepen wij hem toe, ‘wij zullen gaarne medeklinken.’

Of zou er iemand onder de telgen JAN's wezen, die aarzelt hem bescheid te doen, dewijl het hem toeschijnt, dat het H o o f d van onzen V o l k s s t a m geen kleintje, neen, verduiveld veel eigenliefde heeft; dat de zelfzucht zoo ongeveer zijne tweede natuur is geworden? Hij zou JAN onregt aandoen. Hij zou toonen ons aller bet-over-grootvader niet te kennen. Hij zou mij in verzoeking brengen JAN's doopceel te ligten. Waarom zou ik het niet doen? Hij behoeft zich zijne afkomst niet te schamen, al overtreft hij zijne voorvaderen.

Niemand zette groote oogen op, wanneer ik hem vertel, dat JAN omstreeks den jare Vijftienhonderd in de luijers lag, en echter heden ten dage als een stevige zestiger nog fiksch op zijne koten staat. Hij is zoo kloek gebouwd; hij is zoo breed van schouders; zijne knoken zijn zoo forsch, dat tienmalen vijf jaren bij hem naauwelijks die verandering te weeg brengen, welke eenmaal vijf op ieder onzer pleegt uit te oefenen. Ik vrees zelfs, dat men hem zich ouder zal voorstellen dan hij inderdaad is, als ik van over de zestig spreke; schoon JAN de wereld heeft bekeken, JAN heeft zijne kuiten nog niet verloren; voor een *patertje langs den kant* zegt geen meisje ‘ba!’ van hem. En wat zijne zaken betreft, daarin geeft JAN het u en mij nog te doen; hij was de eerste en de laatste in den winkel en op het kantoor, en schoon hij nu de woeligheid over heeft gedaan aan zijne jongens, de rekening, waaronder hij ‘accoord’ gezet heeft, komt uit ‘tot eenen penning;’ zegt hij. Spreekwoorden aan centen ontleend, vallen nog niet in zijnen smaak. ‘Dat bewijst den ouden dag,’ hoor ik aanmerken; ik geef slechts toe, dat hij den leeftijd lang voorbij is, waarin men overbescheiden, overedelmoedig, overzelfverloochenend, pleegt te wezen. Ik zou schier durven beweren, dat JAN nooit zoo oud zou zijn geworden indien hij het ooit was geweest. Ik ga verder: ik geloof, dat JAN uit den aard zou zijn geslagen, zoo hij immer zin had aan den dag gelegd voor bleuheid, die zich zoo min weet te schatten als te doen gelden. JAN's Vader, JAN's Ooms, al de verwanten van JAN hadden zaken uitstaan met de Hertogen van *Bourgondië*, in wier wapen eer een leeuw dan een kruis had gepast, daar zij dol veel van grijpen hielden en weinig van genade wisten. En echter lieten de eenvoudige burgerluî van JAN's familie zich hunne kaas en brood door die

groote Heeren niet ontnemen, wat ijzervreters ze in hunne rammelende harnassen ook zijn mogten.

‘Zalig is hij, die zijn jok in zijne jeugd draagt!’ zegt de Schrift; er gaat geen kind op school, dat niet weet te vertellen, hoe zuur JAN het had onder de voogdijschap van den Koning van *Spanje*! Ik zou het hem ten goede houden, al was hij wat trotsch op de ontwikkeling van zijn karakter in dien tijd. Of ge potlood en papier ter hand hadt, ik schetste u hoe hij uit vrijën ging, in het schoone saizoen in een' boeijer, maar met een paar stukjes geschut aan boord; in den barren winter op schaatsen, maar met de geladen buks op zij; een flinke borst, die gaarne allerlei gevaar trotseerde, om een uurtje met zijn liefde te kouten. Een minder degelijk paar had, onder omstandigheden als de hunne, het huwelijk uitgesteld, tot beiden to oud waren geworden, om zich naar elkander te leeren schikken; maar welk een weêrga's wakker gezin was het zijne, onder ongehoorden wederspoed! Zoo ooit jongeluî verdienden te worden voortgeholpen, dan waren zij het - ik weet geen' grooter lof voor beiden, dan dat WILLEM VAN ORANJE er pleizier in vond dit te doen!

Een portret van JANNETJE te leveren, zou een lust wezen, zoo het geene meesterhand eischte. Om er echter niet schaakmat af te komen, moet men de gaven van REMBRANDT aan die van RUBBENS paren; ik wil wel gelooven, dat er zulke witte raven vliegen; maar ik vrees niet, dat iemand zal ontkennen, dat zij zeldzaam zijn. Immers, louter met het gloeijend koloriet, louter door de tot overdaad toe weelderige vormen van den Vlaamschen Meester, treft men JANNETJE niet. Als ze gelijkend zal worden voorgesteld, mag de nadenkende ernst van den Hollandschen Schilder bij uitnemendheid, mag de rustige zielskracht, waardoor zijne beelden de duisternis om hen heen verlichten, er niet aan ontbreken. Eene moeder wordt echter het liefst in hare kinderen geprezen, en die hadden de kloeke echtelingen bij de vleet; JAN genoot onder al zijne ellende den zegen van ROEMER VISSCHER:

> Een vrolijck wijf en eerbaer bij desen,
> Slapen dat de nacht schijnt kort te wesen.

En kijk hare dochteren maar eens aan, als gij weten wilt, hoe de deftige matrone er in den bloei van vrolijk- en jolijkheid uitzag. ‘Mijne kinders vallen tengerder dan ik plagt te wezen,’

moge zij klagen; smeltend noch smachtend hebben de oolijken niets van het teringzieke, dat uit vreemde poëzij in de onze is overgewaaid, maar dat wij toch niet mooi vinden dan in verzen! Wat goedronde gezigtjes, - blank als de sneeuw, welke ook de kleur der geestige kijkers moge zijn, - wat gulgaauwen lach, - als we regt kennis hebben gemaakt, en zij ons wild woelwater schelden, schoon zij stouten schalk meenen. Welke ronde, mollige armen - welk een *zeebarichen* boezem, zoo als een dichter harer jonkheid zeide; - een mooi woord, VENUS zelve rees immers uit het blanke schuim der golven op? - JANNETJE ziet wel eens zuur, het is waar, als zij al den vreemden opschik gâslaat, die harer dochteren om ‘de teêre leedjens bengelt;’ JANNETJE ziet nog zuurder als zij de piano hoort rammelen en haar oor uitheemsche klanken vangt, in plaats van de liedekens, welke zij plagt te kwelen; JANNETJE ziet allerzuurst, als zij in het huis van een harer kinderen vreemde drempelmeiden ontmoet, Brabandsche bonnes, Zwitsersche gouvernantes, Fransche floddermadammen; doch dat gebeurt maar enkel, doorgaans is zij over hare dochters nog al tevreden: hoe kan het anders? Orde, spaarzaamheid, liefhebberij in het kraak-zindelijke, huiselijkheid, deernis met armoede, vroomheid, zij heeft ze haar van kindsbeen af ingescherpt! Hoe zij verjongt als ze hare eigene liefelijkheid herboren ziet, in den schroom van eene aanvallige bruid! - bruidstranen zijn een eigenaardig zwak van JANNETJE! - in het geluk eener jeugdige echtelinge! - het te huis is de hemel eener Hollandsche vrouw, - in de dankbaarheid eener zalige moeder, - JANNETJE plagt in hare jeugd bij de wieg in den Bijbel te lezen! - Hoe zij verjongt, als eene wolk van gezondheid om hare knieën dartelt; eene wolk, waaruit zij allerlei zoete stemmetjes: ‘grootemoê! grootemoê!’ hoort roepen.

‘Vader!’ vraagt ze nu - gevalt u de trouwhartige uitdrukking niet? JAN heeft intusschen zijn glas geledigd, wèl bekome het hem! - ‘Vader!’ vraagt zij, ‘hebben we een goed jaar gehad?’

Zij heeft er alle regt toe, zij, die hem het huis hielp bouwen!

‘Als ik mijne koetjes niet vroeger op het drooge had gebragt,’ antwoordt hij, met een spreekwoord van zijne voorvaders, die kaasboeren waren, ‘het zou me zwaar zijn gevallen, ze in Een en Veertig uit het water te halen!’

‘Wel, Vader!’ herneemt de bezorgde huisvrouw.

‘Ik zeî immers *als*, Moeder!’ valt hij in, terwijl hij in de handen wrijft; ‘of hebt ge mij donker zien kijken toen ik straks

mijn grootboek eens doorliep? Rigt dus te avond maar vrolijk aan, al zal het klokke twaalf de oude wensch wezen: “Veel geld en weinig zonde!”’

‘“Veel geld,” JAN! we komen al op onze dagen - als ge het nog om den wil van onzen jongsten vroegt -’

‘Oud, wijfje! de drommel is oud, - en zoo wij het goed stellen kunnen, daar zijn er onder onze kinderen - die het meer verdienen dan -’

Eer hij er bij kan voegen wat hij er bij denkt komen eenige van deze de deur in, en aan hun hoofd een der oudste zijner zonen; - als gij opmerkt hoe hij naar den haard zwalkt, dan ziet ge, dat het hun eersteling, dat het JANMAAT is.

We hebben JANNETJE straks in hare dochters geprezen; hooger lof komt haar toe, dewijl ze in hare jeugd ook jongens flink wist op te fokken, en kloek wist groot te brengen, schoon JAN drie vierde van het jaar met den Prins te velde was. Echter moeten we er voor uit komen, dat zij met dezen knaap weinig moeite had - JANMAAT wiegde zich zelf. Zoodra hij in de broek was gestoken, werd hij den rapste te rap af; ‘weêrgasche dreumel!’ plagt zijne moeder te zeggen, als zij hem 's ochtends uit had zien gaan, en hem 's avonds weêrom zag komen, maar den ganschen dag niets van hem had gehoord, ‘waar loop je toch?’ En het antwoord was in het eerst: ‘op het duin,’ en werd allengs: ‘aan het strand, Moeder!’ - ik weet niet of JANNETJE het geloofde, want de borst bragt nooit iets meê, zoo als andere jongens van zijne jaren deden; hij plukte geene helmplanten, hij zocht geene schelpen - op ieder: ‘wat doe je er?’ waarmeê zij den zwerver plaagde, hernam hij: ‘ik kijk in zee!’ -

En wat zag hij, al starende?

Het is me soms gebeurd - op het land, bij eene kronkeling des wegs, aan den uitgang van een bosch, op den top van een' heuvel, een' opgeschoten' knaap te verrassen, de blonde haren in den wind wuivende; de groote oogen op het verschiet gevestigd; een' jongen, die niet gewaar werd dat ik naderde, wien geen enkel voorwerp in de verte bepaald boeide, wiens blikken dreven, zonder rust, zonder doel. ‘Hij ziet zijne toekomst voor zich,’ dacht ik dan in mij zelven, ‘hij wikt wat hij worden zal, zijn strijd begint.’ En noode weêrhield ik mij, bij iedere ontmoeting van dien aard, met den wild vreemde een gesprek aan te knoopen, niet om hem allerlei jammeren

des levens te voorspellen, niet om hem toe te roepen: ‘Vriendlief! wat ge ook in het verschiet moogt zien, de sirenen duiken nog niet op;’ neen, ik wenschte het, dewijl ik mij zoo gaarne verlustig in al den moed der jeugd, in al het grootsche harer ontwerpen, in al het koene, dat uit hare oogen schittert bij de denkbeeldige worsteling. Het is een dichterlijk oogenblik, die dageraad van het jongelingsleven - stel u JANMAAT voor, die den zijnen over de zee ziet aanlichten! Verbeeld u de kleine hulk, door hem bemand; verbeeld u het prachtig zeekasteel, dat in stede van deze voor hem oprijst; verbeeld u de visioenen van voorspoed en glorie, die hem over de spiegelende oppervlakte der baren toeschitteren! Hoor het dieper ademhalen van den breedgeschouderde, nu hij zich aan het hoofd waant van eene vloot, een heir van schepen, wier tallooze zeilen de wind, de noordooster, die allengs feller opsteekt, volblaast - hij tart den storm, - hij overwint den vijand, - hij verovert eene wereld, - welk een beeld, welk een droom! Hij verwezenlijkte dien! Toen onder de Spaansche tirannij de nood te huis hoog geklommen was, toen kuste hij het beangste JANNETJE goeden dag, met een: ‘ik ga van honk, moederlief! maar je ziet me weêr;’ en hij hield woord, woord als een man; hij voer uit in een' notendop, hij kwam te huis in een linieschip! En zoo de vrouw door hem leerde wat tranen met tuiten zijn, als zij hoorde, dat men hem geene haven in wou laten, om den storm, die hem beliep, te ontgaan; - ‘Heere!’ borst zij uit, ‘hoe Ge mij schreijen doet van vreugd,’ zoodra de dag was gekomen, dat hij den bezem op den mast voerde, daar hij de zee schoon had geveegd.

Hoe is hij veranderd!

Al teekenen gang, houding, manieren, gelaat en spraak nog altoos den zeerob, waar bleef de opgeruimdheid, die hem eigen plagt te zijn; wat werd er van het woelzieke, dat hem kenschetste; wie mist het onbezorgde niet, waarmeê zijne hand de laatste geeltjes uit den broekzak haalde? Het is alles verdwenen, - er zijn mooije meisjes met hem binnen gekomen, maar hij heeft er geene oogen meer voor, - JAN vraagt hem naar den wind, en toch praat hij van geene schepen op de kust; - het onverschillige verving het overdrokke - het moedelooze het mannelijke.....

Wij zouden hem onregt doen, - al hangt hij zoo neêrslagtig over dien stoel, of hij bij mistig weder in den mastkorf zat; zijn open aard spreekt luide uit zijne klagt:

‘Al weêr een jaar, dat ik als een landkrab sleet, - Vader! wanneer zult ge toch medelijden met mij hebben?’

‘Jongenlief!’ herneemt JAN, ‘als het aan mij alleen hing -’

‘Dat is een woord van vóór het jaar Dertig, Vader! toen heette het:

Holland
Bolland;
Zeeland
Geen land:
Ik hou het met den heikant!’

‘Als je wist, JANMAAT! -’

‘Ik weet, Vader! dat Moeder altijd plagt te zeggen: Beter op een' ouden wagen in de heide, dan met een nieuw schip op de zee. -’

‘Zeg ereis, JANMAAT! wil je óók een kopje slemp?’ roept eensklaps een pieperig stemmetje uit den versten hoek des vertreks, - en nu wenschte ik u een denkbeeld te kunnen geven der verslagenheid, waarmede JANMAAT voor zich zelven zucht:

‘De derde streng maakt den kabel!’

Welk een vreemd begin van een feest!

Helaas,

Ieder huis
Heeft zijn kruis!

En hoe ver JAN en JANNETJE het in de wereld brengen mogten, het hunne bleef er niet van verschoond; - gluur met mij dien hoek in, als ge weten wilt wat het is! - Oef! - de verzuchting, die aan JANMAAT bij het verzoek ontglipte, de verontwaardiging, waarmede hij hem, die het deed, nu den rug toekeert: zij hebben niets verbazends, als men den langen slungel aanziet, die ginder slemp schenkt, en ginder slemp lept: welke doffe oogen! - welk een meelgezigt! - welk eene houding van slierislari! - Welk eene ergernis vooral, als ik het u niet langer verhelen mag, dat dit ongeluk de jongste zoon is van JAN en JANNETJE; hij, de patroon aller slaapmutsen, aller soepjurken, aller sloffen ten onzent! hij, JAN SALIE!

Al had ik het u niet gezegd, ge zoudt zijne maagschap hebben gegist, als gij onder het korte gesprek tusschen den vader en den eerstgeborene het gelaat der moeder hadt gâgeslagen; als gij de aarzeling hadt opgemerkt, waarmede zij JAN SALIE's uitnoodiging bestraffen wilde, maar niet durfde! De pik-

broek zag het en schoof zijn' stoel om, en blies eene wolk uit zijn kort eindje, opdat niemand zien zou, hoe waterig zijne oogen werden, ruwe zeebonk, als hij is!

En JAN - JAN, die in zijne kracht de degelijkste man was, die er op twee beenen liep, die vroom en vroed zoo láng bewees, hoe diepen indruk het op hem maakte, dat er geschreven staat: 'BIDT EN WERKT!' een woord uit den Bijbel, dien hij zelf vertaalde; - eene vertaling, waardoor hij zijne taal schiep; - wat doet JAN? schudt hij zuchtende het hoofd, als iemand, die onder de pantoffel staat; als iemand, die zich op de flaauwe verontschuldiging beroept:

Bij wijlen heeft Mijnheer den naem, Mevrouw de daet?

Goddank, neen! - 'Houd moed, JANMAAT! er zal te avond een einde aan komen,' zegt hij, en reikt nu een paar andere gasten de hand; gasten, die JANNETJE te regt vriendelijk ontvangt; gasten, van welke de eene er alleropgeruimdst uitziet: wie zijn het, vraagt ge?

Terwijl zij de welkomstgroeten wisselen, terwijl zij hun eerste glas leêgen, hebben wij gelegenheid voor eene enkele opmerking - ik vlei mij, dat gij er hen te volkomener door kennen zult.

Onder de spreekwoorden van JAN's buren, onder die der groote Heeren, welke eenen belangrijken invloed op zijn vroeger leven hebben uitgeoefend, treffen wij er vele aan, die tot in hart en nieren toe monarchaal zijn. 'Hij, die de koe des Konings heeft gegeten,' plagt de Spanjaard te zeggen, 'hij zal nog over honderd jaar hare beenders moeten betalen!' Wie herinnert zich den Gallischen haan niet, zoo dikwijls hij van koning kraaijen hoort spreken? De Duitsche volksgeest wist geene volslagener armoede uit te denken, 'dan waar de Keizer zijn regt had verloren.' - '*Must is for the King*,' zeî de Engelschman, en de groote weg heet bij de Deenen den weg des Konings!

Hoe weinig zijn daarentegen de spreuken, door JAN, in de dagen van zijnen bloei, aan de Staatsmagten ontleend; hoe getrouw spiegelen ons de enkele, die hij soms nog bezigt, zijne republikeinsche huishouding af! Het Wilhelmuslied heeft de oudste brieven; maar tegen elke der zegswijzen, waarin het voortleeft, zou ik er eene over kunnen stellen, op het Admiraalsschip betrekkelijk; alsof de wedijver tusschen de Landmagt en Zeemagt tot in het rijk derspreekwoorden toe had geblaakt! Er is in geen van beide een

zweem van eigenlijke heerschappij; JAN's phlegma en JAN's spotzucht kwamen aan het licht, als hij zoowel van Stedelijke Regeringen als van Staten-Generaal zeide:

> Wat de Heeren wijzen
> Moeten de gekken prijzen!

Het vierigst Oranjedeuntje was niet meer dan een wensch voor de toekomst, dan de hoop, eens een bepaald gezag te mogen toekennen:

> Al is ons Prinsje nog zoo klein,
> Toch zal hij eens Stadhouder zijn!

(Een liederlijk rijm, volgens BILDERDIJK, het zij in het voorbijgaan opgemerkt!)

En echter was JAN daarom niet blind, voor de gebreken aan zijne staatshuishouding verknocht, voor de gevaren, waaraan zij blootstelde, - de bron van zoo vele rampen werd door zijn gezond verstand beschreven en gelaakt, in het kernachtig woord uit zijnen mond: ‘Daar dienen geene twee groote masten op één schip!’

Van waar dan, vraagt men misschien, van waar de onverschilligheid van JAN, van waar dat hij zoo lang den kamp duldde, schoon hij de ellende voorzag, die er uit zou worden geboren? Dewijl, antwoordde ik, - en moge dit mijne afwijking verontschuldigen! - dewijl twee andere dingen JAN naauwer aan het hart lagen, dan die regeringsvormen; dewijl de welvaart van twee andere personaadjes in zijne oogen van meer gewigt was, dan het oppergezag van de Staten of van den Prins, van den Prins of van de Staten, als ge wilt; dewijl twee zonen zijner lendenen de eigenaardige beheerschers van zijn handeldrijvend volk waren geworden: JAN CONTANT en JAN CREDRIET, de beide jonge luî, die straks binnenkwamen!

Waar schuilen ze nu in de menigte van gasten, onder onze beschrijving allengs om haard en disch gegroept? JAN houdt nog van eene zaal als eene kerk, als hij menschen ziet, al hebben zijne dagelijksche vertrekken dat luchtige, dat opene, dat ruime niet meer, waarop hij weleer gezet was. Een vrijë geest ademde u toen uit alles wat hem behoorde toe; hij wist van geenerlei engte, noch stoffelijke, noch verstandelijke. Dit feestvertrek voldoet nog aan die vereischten, uitgezonderd dat de hooge

schouw, en de brandstapel, van turfmuren en beukenblokken opgebouwd, verdwenen zijn. JAN! JAN! waarom deedt gij daar afstand van, ten behoeve van een schoorsteentje met marmeren mantel, eene spanne breed, waarom liet gij dien inkrimpen tot zijne schaduw, tot eene nis? Foei van Engelsche haarden, Duitsche kagchels, smakelooze Vierkanten van porselein, - hoe plagt de vlam u toe te lagchen, weêrspiegeld in de koperen zijplaten van den schoorsteen; hoe vrolijk dansten de vonken weleer den donkeren krater in! Hoe, - maar daar zien wij ons paar weder, zij zitten naast elkaêr als leden van eene firma, - zoo hoort het!

Die weltevredene, tonronde, overdrieste vent is JAN CONTANT; hij rigtte het huis van negotie op, dat JAN CREDIET uitbreidde. Wie dezen met een paar streken teekent, hij treft hem niet. De man heeft in zijn voorkomen iets van een' zaakwaarnemer van grooten huize, zoo deftig is hij, zoo bedaard, zoo fijn schier. Niemand verdenke mij, dat ik dit woord kwalijk meene; zou hij het zoo ver hebben gebragt als hij niet eerlijk van inborst was? Gij kunt het den stouten opslag zijner oogen aanzien, hoe ondernemingziek hij is; maar, even sterk als deze, spreekt uit de plooijen om zijn' mond eene bedachtzaamheid, die zich niet op één' nacht ijs waagt. Hij is er klaarblijkelijk de man naar, om, wat JAN CONTANT met al zijne voortvarendheid begint, vol te houden en op te trekken, en deze, daarentegen, het levend gezond verstand, dat JAN CREDIET bij den arm wakker schudt, als de laatste zich, al mijmerende, toegeeft in het bouwen van luchtkasteelen. Geen wonder, dat zulk eene associatie het verre bragt! Hunne firma is niet allen op iedere beurs van *Europa*, zij is in de beide *Indiën*, zij is tot in *China* toe zoo goed als de Bank; hunne naamteekening geldt meer dan die van Koningen en Keizers! Het zijn leepe vogels, die zich den dubbelen roem mogen toeëigenen, dat hunne wijsheid

> ‘Uitheemsche ballingen van have en huis berooft,
> Gelockt, gewelkomt *heeft en in hun* schoot gestooft.’

en bovendien:

> ‘Met kielen ingesleept den oogst dien 't Oosten las,
> Ja, daer de naelde zwijmt gestaen naer vrijen pas.’

‘Kinders!’ zegt JAN tot hen, ‘kinders! JANMAAT heeft zich

straks bitter beklaagd, dat ik in langen tijd niets voor hem over heb gehad dan een onnoozel kruistogtje, dan eene verdrietige non-activiteit! Mijn oudste heeft niet geheel ongelijk. Maar als ik wat aan hem zal doen, dan moet mijn jongste kind geplaatst wezen, dan moet die kwelgeest mijn huis uit. -'

JANNETJE! hoort gij het?

'Wie van jeluî wil nog eens beproeven wat er in hem steekt? JAN CONTANT en JAN CREDIET, wat dunkt je? er moet wel weêr eene plaats bij je open wezen, het wordt anders met den borst twaalf ambachten dertien ongelukken!'

Ik heb met JAN op, dewijl de naam JAN SALIE niet over zijne lippen wil!

'Probeeren, Vader! probeeren!' herneemt JAN CONTANT, 'ik heb hem acht dagen lang achter den lessenaar zien druilen, toen had ik er wèl van -'

'Acht dagen!' valt JANMAAT in, 'hij lag me van *Doggersbank* af al aan boord.'

'Mijn vennoot,' begint JAN CREDIET - de man heeft eene eigenaardige phraseologie - 'mijn vennoot joeg hem in de eerste week het magazijn uit, het kantoor af, de straat op; alles wat er in den knaap school, wou hij een, twee, drie aan den dag zien komen, even als de muntspeciën uit den geldzak; ik vleide mij, dat ik wist wat de tijd vermag! Maar schoon er geene betere school is dan de mijne, als men leeren wil, "van niets iets" te maken, zeggen mijne vijanden, - om weinig in veel te verkeeren, beweer ik, - toch moet ik bekennen, dat ik na al mijne proeven niet weet, waartoe ik hem gebruiken zal. Voor den goederen-handel, dat zag ik bij het eerste gezigt, voor den goederen-handel deugde hij niet - die eischt allerlei kennis van reederij - van uitreize en van tehuisvracht - van assurantie - van wissels - van artikelen - van markten - van talen - van zeden - van volken, - JAN SALIE zou overal te laat komen en zich overal beet laten nemen, - ik zal er maar niet meer van reppen, ge mogt anders denken, dat ik mij zelven prees. Ik dacht een baantje voor hem gevonden te hebben in de fondsen, wat dagbladen-lectuur, - een beursgangetje - een beetje cijferen - luttel werks en toch rente - een bedaard verbeiden van den verschijningsdag der coupons - en dan eene groote schaar om ze af te knippen - wat is gemakkelijker? Ik had hem een kapitaaltje toevertrouwd, om te beleggen in *Surinaamsche Obligatiën*; als hij het met verstand had gebruikt, was hij al een man in *bonis* geweest, maar

wat is er van teregt gekomen? Hij schoot voor op allerlei Plantaadjes; hij gaf voor de beste driemaal meer dan zij waard waren; wie weet niet hoe hij geplukt is, hij, die alles maar liet vlotten en drijven! - Sedert heb ik een oog meê in de boeken gehad en hem aandeel in betere leeningen gegeven, de Metallieken, de Russen, Onze papieren -' (JAN CREDIET blijft toch altoos JAN CREDIET!) - 'maar zoo vaak ik mijne handen met andere dingen volhad, en de zijne dus vrij waren, wat kocht hij anders in dan prullen? In den laatsten tijd *Ardoins* - niet nu ze voor een zuur gezigt te krijgen zijn, maar toen ze boven de zestig stonden, - *Griekjes* - minder omdat hij zoo veel tegen de Turken had, dan dewijl zijn beunhaas hem te fijn af was, - *Zuid-Amerikaantjes*. -'

'En Kansbilletten?' klinkt het uit den hoop.

'Stil, kwâ jongen!' roept JAN.

Wij willen niet vragen wie de vrager is, die JAN CREDIET zoo eensklaps zuur doet zien; wij willen hem niet opzoeken onder de JANTJES GODDOME en JANNEN CALABAS, die in een' hoek des vertreks zitten te klinken, dat hooren en zien vergaan! Er zijn spotters genoeg onder de snaken; waarom JAN de ploerten ontvangt, waarom hij er soms nog al meê opheeft, wie zal het zeggen? Valt die liefhebberij voor het gemeene welligt aan zijne burgerlijke afkomst toe te schrijven? Is het de overdrijving eener deugd, is het onwil een' der zijnen te verloochenen? Dat hij hen dan ten minste allengs aan strenger tucht gewende, dat hij hen dwong, leden van het M a t i g h e i d s - G e n o o t s c h a p te worden, waarmeê hij nu zijne misdeeldste kinderen, wien armoede toch al tot matigheid verpligt, waarmede hij nu JAN EN ALLEMAN kwelt! Waarlijk, ik begrijp zijne toegeeflijkheid jegens die heertjes van luttel verwachting, wier hoed op het linkeroor zit, wier neus van karbonkels schittert, wier gebaren zoo ruw zijn, ik begrijp haar niet half zoo goed als de genade, welke hij, allengs milder, aan JAN HAGEL en JAN RAP EN ZIJN' MAAT bewijst. Hij heeft zich te lang het vaderschap over die ellendigen geschaamd; hij heeft hen zoo dikwijls en zoo vruchteloos met galg en rad gestraft, dat hij eindelijk is beginnen te twijfelen, of geeselen en genezen wel één en hetzelfde was? 'Ik heb allerlei straffen beproefd,' zeide hij; 'als ik hen eindelijk eens verpligtte te werken?' En het pleit voor zijne vaderingewanden, dat hij tegenwoordig meer doet dan hun stichtelijke predikatiën te houden, als ze in de boeijen zitten, als ze naar het treurtooneel gaan; dat hij hunne

kinderen op school neemt, hoe haveloos, hoe havikkig ze er ook uitzien! JAN's goed hart vertrouwt te regt, dat er verband is tusschen verlichting en veredeling, - JAN zou een weêrgalooze vent zijn, als hij zijn' jongsten zoon maar niet had.

'Zoo als ik zeî, Vader!' - herneemt JAN CREDIET, 'ik heb de proef genomen, of er wat bruikbaars in JAN SALIE stak; de uitslag was ontmoedigend, ja, ontrustend zelfs; in de laatste jaren.... maar.... wie zijn' neus schendt, schendt zijn aangezigt, - Gij eischt niet, dat ik er ons huis weder aan wage. -'

Krachtig schudt JAN het hoofd!

'En dus heeft JAN SALIE voor goed zijn afscheid van ons. Het beste, wat gij met hem doen kunt -'

Hij zou geen JAN CREDIET zijn, als hij er niet altoos wat op wist! -

'Het beste is, dat gij hem -'

'Wat? mij weêr opdringt?' valt een schalk uit, - die de eer zal hebben zich zelven aan u voor te stellen, dewijl het u verdrieten zou, zoo ik voort bleef varen, al die gasten hoofd voor hoofd te beschrijven; te meer, daar de kring allengs grooter is geworden, - hoe heb ik er voor geboet, dat ik hem in zijne wieg een aardig wichtje vond, dat ik hem tot mijn c u p i d o o t j e maakte!

'*Cupidootje*! met zijn loddrige oogjes!'

Ik, die weleer JAN DE POËET heette en het waarachtig was; ik, die nu maar JAN DE RIJMER ben, schoon ik mij betere! ik zou de koorts krijgen van ergernis, als ik weêr naar zijne pijpen dansen moest; als ik weêr moest toeknikken bij zijn loflied:

Wat ben je lief,
Mijn hartedief!
Wat ben je goed,
Mijn simple bloed!

Eer ik hem mijne kunst weêr laat verknoeijen, geef ik een' Muzen-Almanak met louter prozastukken uit. Weet ge dan niet, hoe ik onder zijn' saaijen dwang heb geleden; weet ge dan niet, dat ik het CATS nog naauwelijks vergeven kan, dat hij het jongsken aan zijne knieën spelen liet? Ik had er HOOFT, ik had er VONDEL eens meê moeten aankomen! HOOFT en JAN SALIE! HOOFT, in wiens torentje allerlei nymphen stoeiden, Griek-

sche en Italiaansche, Latijnsche en Gooische nymphen; HOOFT, die van kusjens en knepen zong, maar ze nooit aan de poffertjes wangen van onzen sukkel zou hebben verkwist! En VONDEL - VONDEL, wiens oogen zouden gebliksemd hebben, als ik zijne reijën had gestoord door het salieroepen van ons broêrtje; VONDEL, wien onze westelijke luchtstreek maar half vernoegde; die naar het Oosten uitzag; die smachtte naar licht! O! dat ik had blijven voortroeijen op de adelaarsschachten mij door beide bedeeld; hoe hoog zou ik nu gesteigerd zijn! Maar ik wilde der menigte gevallen, ik hield me aan CATS, hij had op met het stille, huiselijke, bescheidene jongsken; hij maakte er versjes zonder tal voor! Toen hij stierf, was ik al half onder den invloed van JAN SALIE ingedommeld; ik zou anders de leerlingen hebben getuchtigd, die den meester in zijne gebreken navolgden, - altoos herhalende, - flaauw tot walgens toe. Ook werden wij uitgevraagd zoo vaak er wafelen werden gebakken, zoo vaak er slemp werd gelept; o, dagen mijner schande! Als ik soms - ook ik droeg in mijn geweten den wreker met mij om! - als ik bij wijle nog eens een stuk van de groote meesters wilde voordragen; als ik een fragment uit ANTONIDES aanhaalde, dan kneep JAN SALIE mij in den arm dan zette hij eene keel op, leelijke schreeuwer als hij is! ‘Broêrlief!’ zeî hij dan, ‘broer! wat liefhebberij heb je er toch in zoo hoog te vliegen, blijf bij den grond, en je zult meer pleizier doen!’ Och! we zijn bij den grond gebleven, totdat niemand meer dacht dat ik vliegen kon, totdat allen, wetende dat zij toch niet meer behoefden op te kijken, om mij te volgen, in slaap vielen, zoodra ik begon. Het heldendicht - o, wat eposjes! - het leerdicht - o, wat odetjes! - het minnedicht - o, wat klagtjes! - ieder genre was in predikatie's ontaard; ik wist in verzenbundels van alles wat te vertellen, maar den hartstogt werd ik vreemd; POËZIJ en JAN SALIE*geest*, hoe konden zij zamen gaan? Verlamlendigd en verlamzaligd had ik niet eens ooren meer voor VAN HAREN; BILDERDIJK moest me tot hem optrekken; BILDERDIJK schudde mij wakker. Van toen of scheidden wij; JAN DE POËET gaf JAN SALIE den schop; of al mijne zangers als ik beu van hem waren, of zij inzagen, dat hij onder het mom der rhetorica op nieuw binnen zoekt te dringen! Ik weer hen met vuist en voet van mijn' drempel, die minnelijmers, wier stukjes de botste kan invullen, als hij maar de eindrijmen kent, luister!

De *schroom* In den *droom*, Of de *klagt* In den *nacht*;
Het slordig gerijmel van *bloesem* op *boezem*;

Ik weer die nog ondragelijker spreekwoorden-berijmers, welke den volke eene les aanschouwelijk maken, die het reeds zelf in beelden heeft gebragt:

En liefst van alledaagsche zaken
Op hun versleten doedel kwaken!

Ik weer bovenal die venters van aardigheden, welke mij in een hanstworstenpak steken, als had ik geene andere roeping dan te goochelen met woorden en klanken -

'Waar drommel haalt de brui de woorden toch van daan!'

'Bedaar, jongen! bedaar,' roept JAN, - hij plagt van ouds van poëten te houden, - 'eer de vreemden ons weêr zouden uitlagchen, ligge mijn jongste voor een' doeniet t'huis.'

'Slechts aan hen,' herneemt JAN DE POËET, 'slechts aan de rhetorici, die mij handen vol werks geven, slechts aan deze heb ik het te wijten, dat JAN CREDIET mij ingewikkeld verwijt, dat mijne kunst eene nuttelooze weelde, dat haar tijd voorbij is.'

'Wie weet of ge niet juist ziet,' valt JAN CREDIET in; 'wij, de luî van de negotie, we hebben altijd zijn gehad voor iedere glorie, want we trokken van elke partij, als ge meer op de hoogte onzes tijds waart.....'

'Ik tracht er te komen, zelfs door de bokkensprongen mijner nieuwere school,' antwoordt JAN DE POËET, 'kwel me maar niet met JAN SALIE. -'

'Hij moet gedrild - hij moet soldaat worden! -' klinkt het.

'Wie zegt dat?' hooren wij van twee zijden vragen, eerst door eene zachte en aangedane stem, nu op forschen en geraakten toon - eene jammerklagt, eene uitdaging.

De eerste ontglipte aan JANNETJE - verre van de hoofdgroep verwijderd, ving zij echter het raauwe woord op, en de tevreden lach, waarmede zij straks de feestvreugde gadesloeg, is van haar gelaat verdwenen! Hoe is het mogelijk, dat eene zoo flinke vrouw, dat eene weleer zoo krasse moeder, zich zoo zwak betoonde voor eenen onwaardige? Het behoort tot de raadselen des harten, tot de onverklaarbare ongelijkheden van den geest!

Hoe, *alle ding zijn eisch*, was in hare jeugd haar woord; wilt gij er een voorbeeld van, uit honderd, die ik zou kunnen bijbrengen? wilt gij het eerste het beste, dat mij invalt, nu ik haar aanzie? Uit een koperen vlootje liet zij den arme het schrale water reiken; een houten nap was goed genoeg voor de groene wei; maar het poffe bier eischte tinnen flappers; maar de heldere wijn moest schijnen in een' doorlichtigen roemer; maar de gouden druif van den *Rhijn* vonkelde en tintelde in eene lange en fijne fluit. En nu - wat in dit opzigt veranderd zij - ginds is een ketel te vuur, zij heeft kandeel gebrouwen, en gulden stoopen ontvangen alreê den weelderigen drank. O, JANNETJE! JANNETJE! gij die der spreuk in uwe huishouding getrouw zijt gebleven, waarom wilt gij haar in de lotsbestemming uwer kinderen geweld aandoen? Gij, die in een' tijd, die ontwikkeling aller gaven eischte, die beurtelings dwong tot dulden, of riep tot durven, waarin have en hals vaak op het spel stonden, die vervreemd scheen van tucht en trouw, en waaruit toch beleid en beraad redde, die koen en kloek, die vroed en vroom maakte; gij, die in zulk een' tijd JAN waardig ter zijde stondt; gij, die hem onder dat alles gelukkig maaktet; gij spreekt nu JAN SALIE vóór; gij wilt hem elk zijner broeders opdringen! *Alle zin zijn wil*, was uw woord, toen de onderscheiden aard uwer kinderen aan het licht kwam, - gij temperdet slechts de overdrijving, die ten verderve zou leiden; maar dezen, dien gij niet kondt verbeteren, dien gij, zoo ge nog in uwe kracht waart, de wijde wereld zoudt hebben ingejaagd, - ‘vreemde oogen maken menschen,’ - dien acht gij nog te goed voor JAN CORDAAT, te goed om soldaat te worden; - wees gerust, zwakke, beklagenswaardige moeder! hij weigert hem!

‘Wie zegt dat?’ herhaalt onze oudste krijgsman, ‘wie zegt dat? een lafaard, die zijn woord niet staande durft houden!’

‘Ik zeg het,’ klinkt het eensklaps, ‘ik!’ en eene forsche hand slaat op de linkerheup, als was hij gewend er een' zwaardknop te vinden, ‘ik’ en de vrolijkste, de wèlgedaanste, de kloekmoedigste van JAN's kinderen strijkt de zwarte haren uit het gezigt.

‘JAN COMPAGNIE!’ herneemt JAN CORDAAT, ‘de scheldnaam, *lafaard*, past niet op u, hij heeft nooit op u gepast. -’

‘Verontschuldiging te over, brave borst! en toch houd ik mijn woord staande.’

‘Hoe!’ roept JAN CORDAAT, ‘hoe, waarmeê heb ik dien smaad verdiend? Waart gij ooit op *Java* de man geworden, die ge nu zijt, als ik er geene andere jongens had aangevoerd dan JAN SALIE's? Stel eens, dat ik tegen de list der inboorlingen niets anders had overgesteld dan zijne traagheid. -’

‘Ik wil hem niet eens tot koelie van mijn' palanquin,’ valt JAN COMPAGNIE in; ‘op een' mooijen dag zou hij mij halverwege een' berg neêrsmakken, al zuchtende: “Oei! - wat - eene - vracht!” Maar mij dunkt, zoo iets zijn' aard kan verkeeren, dan moeten de stok, de strafdivisie -’

‘O, die zuurdeesem uit de dagen der republiek!’ - barst JAN CORDAAT uit, - ‘toen men mij zoo noode in fatsoenlijk gezelschap ontving, toen ik bij het uitschot van vreemden werven moest, hij is nog niet uitgegist. Maar wie van allen hier heeft zich minder zijne herinneringen te schamen, dan ik, - help mij, JAN DE POËET! help mij, en getuig, hoe ik gestreden heb onder vijf Vorsten uit hetzelfde Huis -’

‘En ieder een doorluchtig man,’

vult JAN DE POËET aan.

‘Ik, die met den Prins over de *Maas* ben geweest -’

‘Een eenigh zwijgher weegt de werelt in een schaal -’

klinkt het er tusschen - waar vond de schalk den regel?

‘Die met MOURINGH, bij *Nieupoort*, de zege zoo gaarne bij de vleugels had gepakt, om ons verder te voeren, - met MOURINGH -’

‘Voor wien alle oorloghsman in zijnen tydt *zou* wijken,’

valt JAN DE POËET in.

‘Die met FREDRICK HENRICK zeven steden nam,’ vaart JAN CORDAAT voort.

‘Geen heilstar kende als 't licht dat op zijn helmtop *blonck*.’

zegt JAN DE POËET.

‘Die met WILLEM DEN TWEEDEN voor *Amsterdam* -’

‘Wat haper je?’ roept JAN uit, ‘Grootvaêr, Oom en Vader hadden de kroon verdiend, die hij nemen wou. -’

‘Die met WILLEM DEN DERDEN -’

Het is of JAN DE POËET het stilzwijgen straks door hem bewaard wil vergoêlijken, hij haalt VONDEL's meesterstukje aan:

‘Prins WILLEM draaft alle Aemstelridders voor!’

‘Dat was de profetie van hetgene er in den borst stak,’ herneemt JAN CORDAAT. ‘Hij, die ons Land voor den ondergang behoedde,’

‘Die 't Christenrijk beschermde en 't Recht van 't Algemeen.’

klinkt het zegevierende, alsof het LODEWIJK XIV nog in zijn graf tarten moest.

‘Of ik zoo mogt voortvaren,’ zucht JAN CORDAAT; ‘maar van den Utrechtschen Vrede af, totdat ik met NAPOLEON van de *Bidassoa* naar de *Berezina* zwerven moest, was ik aan JAN SALIE-geest ter prooi; we zijn er wreed voor gestraft, - wie wil er zich weêr aan blootstellen? Ik heb geene plaats voor den treuzel, zoo min bij het leger als bij de schutterij! *Waterloo! Hasselt! Leuven*! zeg mij, wat ik er zou hebben uitgevoerd, als hij meê was geweest! als hij geroepen had: “Langzaam, jongens! langzaam! - komen we er te avond niet dan morgen toch!” Plaats hem in mijne gelederen, als ge durft; waar de Koning hem aantreft, op de parade, of op schildwacht, in garnizoen of in het kamp, Hij zal hem zien, Hij zal hem wegjagen; ik heb zijn woord, dat hij Vader van het Leger zal wezen; al mijne jongens zijn tegenwoordig Landskinderen! -’

Arme Gastheer!

Hoe menigh vader lijdt in zijne zone alleen!

zegt VONDEL, indien gij JAN vóór u zaagt, zoo als ik het doe, gij zoudt het met hem uitroepen. Welke herinneringen verlevendigt het verlangen, zich van het huiskruis te ontslaan, - in welk een' tweestrijd brengen hem zijn verstand en zijn gevoel! Hij moge zich verheugen in de degelijkheid, die over het booze beginsel zegevierde, in de degelijkheid, welke den gevaarlijken invloed, dien het uitoefende, te keer ging en overwon; hoe springt deze hem des ondanks nog in de oogen; hoe anders plagt hij in zijne jongheid Oudejaars-avond te vieren! Dan heerschte de vreugde in aller hart; dan speelde de minne

haar spel; dan werd er gekust - en nu! Aan wien valt die ommekeer te wijten, aan wien anders dan aan het BENJAMINNETJE, dat nog altijd in den hoek staat, dat nog altijd slemp lept? Want JANNETJE moge klagen over den zin voor vreemde muzijk en vreemde pret, aria's en walzen; heeft zij zelve niet om het gezeur van JAN SALIE vedel en luite der vaderen weggeborgen, tot verveling gezelligheid verving; tot onze zeden zoo stijf werden, dat we niet bij elkaêr komen dan om te eten en te drinken? JAN's blik zwerft de feestzaal rond en het is hem droef te moede. O de dagen van weleer, de dagen zijner jeugd, toen het achttal kaarsen op den disch, het duister slechts aarzeling deed wijken in den hoek bij de schouw, waar de bank plagt te staan, die hem heugt! Wat zat hij er gaarne op, als het er zoo van passen donker bleek, voor zijne eerste, voor zijne éénige vrijaadje!

Of hij ons vertellen wilde, wat hij JANNETJE in dat tweelicht al toefluisterde, tot zij opsprong, tot zij eene vedel voor den dag haalde, tot zij hem die toereikte. ‘Stoutert!’ zeî hij dan, ‘je wil is mijn wet, maar boeten zul je er voor,’ - en ijlings greep hij den strijkstok en speelde den inheemschen volksdans, waarin de meisjes een kusje achter de ooren niet konden ontwijken. Hoe het schalke JANNETJE hem uitlachte, hem, dien zij verpligt had te vedelen; hem, die toe moest zien, dat een ander haar kuste! Eens zwierde zij hem voorbij en hij liet haar zwieren - ten tweedenmale stoof zij hem langs, en hij speelde in schijn geduldig door - maar daar kwam zij ten derdemale aan, en weg wierp hij de vedel, en flink greep hij haar om haar middel, en boeten moest zij - maar niet achter de ooren! Hoe kuste hij haar dan, dat het klapte, terwijl de overige dansers en danseressen als malloten stonden toe te kijken, en JANNETJE bloosde als eene roos!

JAN SALIE! wat kwaad stak daarin?

Of een andermaal plaagde hij JANNETJE hem hare zoete keel te laten hooren, en rustte niet vóór hij de luite had opgeschommeld; de luite, die hare blanke vingeren zoo zoet tokkelden. Lang wou ze en lang zou ze niet spelen; zij wist te wel, hoe zoet een jent neen zeggen is met een lachje daarbij; ondanks het bekende tafelregt, dat ieder voor het minst een liedeke kwelen moet, aarzelde zij voort. Eindelijk echter kwam het mopsje, het mopsje met de zilveren sloten uit de beugeltasch aan het licht, maar tegelijk rees de groote vraag, wat er gezongen zou worden: iets geestelijks of iets wereldlijks? ‘Een zoet deun-

tje,' mogt hij smeeken; andermaal schudde het lieve kopje 'neen!' en dan - dan had hij in een omzien het speeltuig van hare knie geschaakt, tot zij berouw gevoelde. Want het meesterstukje der zangster, die wel wat dartel zag, maar toch niet onbeschaamd was, het '*Heilige* VENUS!' klonk door de kamer, en JANNETJE wist niet, hoe gaauw zij de luit maar weêrom zou nemen, opdat zij niet te veel klappen mogt. -

JAN SALIE! hebt gij ooit lief gehad?

Streelende herinneringen! waarom wordt gij verbitterd door de vergelijking met het heden, dat getuigt, in hoe menig opzigt hij te kort is geschoten bij wat hij toen hoopte, bij wat hij toen had kunnen worden? Zie, zijne wenkbraauwen fronsen zich; zijn voorhoofd rimpelt! JAN is er geheel de man naar, om zich in zijne overpeinzingen zelf te verdedigen en te veroordeelen, zoo als het twee personaadjes het in een oud treurspel doen. JAN zegt zoowel:

'Van achter zien we dit met andere ooghen aan.'

als:

'Zoo staan ze u in den nek; zij plaghten voor te staan.'

'Vader!' valt JAN COMPAGNIE in, die deernis schijnt te hebben met de mijmerzieke vlaag van den anders opgeruimden oude, 'vader! wat suft gij? hebt ge mijne broeders, hebt gij mij niet? - Ééne slechte vrucht onder de honderd; ik zou den boom wel eens willen zien, die er geene had; schud hem af, en ge zijt weder de kroone des wouds! Ik weet wel, dat het ligter gezegd dan gedaan is; vooral dewijl ik JAN SALIE niet meê zou nemen, al schreeft gij hem drie hs. op den rug. Allerlei uitspatters weet ik te temmen, allerlei loshoofden tot nadenken te brengen - de zee, de luchtstreek, de eenzaamheid doen wonderen op zulk slag van jongens: maar voor zijns gelijke hoop ik, dat de Heere mij bewaren zal! Als hij ooit op *Java* voet aan wal zette, zou hij er honderd jaren worden, maar ik er geen tien meer baas zijn! Hoe hij zich bakeren zou in den glans van mijne weêrgalooze zon, hoe hij zich zou laten bewierooken en bewaaijen! Wat zou het anders zijn dan nederliggen en sluimeren, en slapen? schoon ik het ook bij wijle doe; schoon ik misschien maller ben met mijne danseressen, dan het ooit den slungel in zou vallen te zijn, ik leide geen louter Nabob'sleven; - de rijstbouw - de koffijpluk - de suikerteelt geven mij handen vol werks! Het is waar, ik dartel om in een paradijs als mijne geurige *Molukken* in bloei staan, maar de

maaijer, die hier tusschen zijne schoven en op zijn zeissen inslaapt, heeft nooit zwaarder gearbeid, dan ik het op den dag der inzameling van mijne nagelen en noten doe! Honderd-, neen duizendvoud geeft mijn Oost de korrelen weder er in den vruchtbaren grond geworpen, en weelderiger plantenrijk is er niet dan dat, wat mij nieuwe wonderen bloot legt, zoo dikwijls ik zijn' eeuwigen bloei gâ sla, en toch verrijk ik dien rijkdom nog - dat tuigen de indigo, de thee, de cochenille, die *Bengalen* en *China* en *Mexico* zullen beschamen! Eerst als mijne zorgen over dat alles zijn gegaan, eerst als eene wolk van schepen, met die weelde van het Oosten voor het handelshuis mijns vaders bevracht, uit mijn gezigt is verdwenen, waar het azuur mijns hemels in het goud van mijnen oceaan smelt, eerst dan luik ik mijne oogen, om in den droom de stemme te hooren, dat, “wie meester is van *Java*, beheerscher kan worden van *Indië*!”’

JAN COMPAGNIE heeft den waren toon aangeslagen, om JAN op te beuren; zijne oogen schitteren bij de grootsche toekomst hem voorgespiegeld; zijn gemoed schiet vol:

‘Jongen!’ - barst hij uit - ‘jongen! gij steekt mij een' riem onder het hart, - ik begon mij zelven te verwijten wat plannen ik al voor JAN SALIE heb gemaakt; JAN SALIE poëet, - JAN SALIE professor, - JAN SALIE diplomaat, - JAN SALIE lid van de tweede kamer, - JAN SALIE minister! - ik verbeeldde mij, waarachtig! dat hij het al was! ik meende overal zijn' geest te zien! Immers ik, die weleer een' vloed van vreemdelingen naar de werkplaatsen van mijne kunstenaars zag stroomen, om er de wonderen te huldigen door hun genie geschapen; ik teerde in de kunst tientallen van jaren op den roem van het voorgeslacht, - ik nam het middelmatige voor lief. Immers ik, die in geheel *Europa* vermaard plagt te zijn om de wijsheid, welke er van mijne hoogescholen uitging; ik meende eene halve eeuw lang een heel licht te zijn, als ik eindelijk te hooi en te gras vernam, wat in den vreemde al overbekend, al weder vergeten was, in allerlei vakken van studie! Heb ik er niet op gestoft, dat ik de kronkelwegen der staatkunde beu werd? ik, die de slimste diplomaat ter wereld plagt te zijn, die van alle voorvallen, van alle bewegingen ten gunste der Vrijheid partij trok; ik, die vrede en oorlog maakte voor Koningen en Keizers! Of weet ik mij op het punt van mijn geloof niet maar kwalijk naar mijne Grondwet te schikken; ik, die terugdeins van onderzoek mijner vroegere partijschappen; ik, die roestte in mijne

rust - jongens! laat mij uitspreken! - dáár hebt ge er mijne hand op, JAN COMPAGNIE! dat ge op *Java* nooit gekweld zult worden met JAN SALIE!'

Bravo, JAN!

'JAN CONTANT! JAN CREDIET! JAN DE POËET!' vaart hij voort, 'u zal ik evenmin met hem meer lastig vallen; JAN SALIE heeft geen verstand genoeg, om geld te verdienen; JAN SALIE heeft geen talent genoeg, om roem te verwerven; ik schaam mij, dat ik zijn vader ben.'

Hij houdt een oogenblik op, maar vermant zich, en herneemt:

'Priesters van de Kunst, van de Wetenschap, van de Godsdienst! waarom hebt ge mij niet vroeger op mijne zwakheid opmerkzaam gemaakt? Ik was *maar* een koopman; denkt niet, dat ik er mijn beroep om smade; er is geen nuttiger ter wereld! - een man, die verstand moet hebben van allerlei dingen en van allerlei menschen, - een man, die moed dient te hebben voor de veelsoortigste ondernemingen; moed ten oorlog, te water en te land, als zijne belangen gevaar loopen, - een man, die zin moet hebben voor alle wetenschap en voor alle kunst, om zijne mededingers op zijde, om op de hoogte van zijn' tijd te blijven, - een koopman als ik was in één woord, - *maar* een koopman, herhaal ik. Of stond ik, toen ik de hoogste ontwikkeling van mijn karakter had bereikt, niet aan de ergste ontaarding van mijn' aanleg bloot? - Weelde ontzenuwt, verslapt, ontmant, JAN SALIE is de zoon van mijn' overvloed! Wat klaag ik over hem, ik, die mij zelven moest aanklagen! in plaats van den verhevenen en edelmoedigen geest, die mij in de dagen mijner opkomst bezielde, werd ik de prooi van de bekrompenheid des verstands en van de onverschilligheid des harten van den nieuwelingsrijke! Ik ben verwaten en verwaand; ik ben trotsch en traag geworden, - jongens! het was geene liefde, dat ge mij niet teregt weest! Toen ik een geloof op mijne eigen hand had, toen ik er driest voor uitkwam, dat ik het mijne het beste van allen hield, toen was ik te gelijk voor andersdenkenden de verdraagzaamste man van mijn' tijd; toen beschermde ik alle vervolgden, die tot mij vloden; - waarom leert ge mij, nu ik allen gelijk heb gesteld, niet den waarachtig-verlichtste, niet den waarachtig-vroomste, niet den waarachtig-liefderijkste van allen te worden, - het beste bolwerk voor de Kerk, in het bloed van mijne vaderen gevest?'

Bravissimo, JAN!

'JANMAAT!' vervolgt hij, 'kom naast mij, jongen!' - en de

trouwe borst springt op; alsof hem het sein werd gegeven in zee te steken, zoo rap en zoo blij! - ‘JANMAAT! gij zijt altijd een man van daden geweest en niet van woorden, - vergeeft ge mij? ik zal me beteren!’ -

Het is veel van zulk een' vader - maar niet te veel voor zulk een' zoon! Zie, daar rijzen beide op, - JANNETJE geeft het teeken, dat de tafel is aangerigt, en JAN leunt met welgevallen op den arm van JANMAAT; zoo zij het, zoo blijve het, handel en zeevaart onafscheidelijk aan elkander verknocht! - Waartoe zou ik u den disch beschrijven? er is niemand, die niet weet, dat JAN van tafelvreugde houdt; er is niemand onder ons, die ze hem niet gunt! Al wat ik u nog te vertellen heb, - maar daar is JANNETJE JAN op zijde.

‘Vader! mag JAN SALIE meê aanzitten?’

‘Onder aan, vrouw! Het is van avond voor het laatst; morgen besteed ik hem op een hofje.’

Houdt het JANNETJE ten goede, dat zij met haar voorschoot langs hare oogen strijkt! - doch zij rept zich reeds hare plaats aan tafel in te nemen; - luister nog een oogenblik, bid ik u, naar een paar jongens, die het langst bij den haard blijven drentelen, die den woordwissel tusschen JAN en JANNETJE hebben gehoord.

‘Als JAN SALIE onder aan moet zitten,’ zegt een snaaksche bogchel - de meest verwaarloosde, de wreedst verstootene van JAN's kinderen, - en zijn lach is dus ook bitter, ‘dan wordt hij mijn buurman! - Wat spijt het mij, dat JAN GAT en JAN HEN hier geen' toegang hebben, ik zou er hem tusschen plakken, of de drommel zou mij halen! Broêrtje! wat eene flaauwe aardigheid was dat - ik zeî er beter in mijn' jeugd. Mijn' jeugd!’ - en hij slaat met het houten zwaard, dat hij op zijde heeft, tegen zijne spillebeentjes, - welk een andere jongen was ik toen; HUYGENS had plezier in me - HUYGENS, de taalgeleerde Hagenaar - HUYGENS, die de geheimen van drie Prinsen wist! Sinds hebben de poëten mij verstooten; allerlei vreemde snoeshanen stapten als paauwen over het tooneel; ik mogt er niet op; ik was te gemeen. Op straat met je ronzebons! - schreeuwden ze. - En hij schuift de muts uit zijne oogen: de wonderbaarlijke, graauwlederen muts; en zijn voorhoofd blijkt zoo heel eng niet. - ‘Maar had ik dan geen' aanleg,’ vaart hij voort, ‘school er dan geene geestigheid in mijne breinkas?’ - en hij tikt er tegen; - ‘was *Trijntje Cornelis* niet aardig, niet weêrgaas aardig? Als de latere jongens van de lier aan

mijne invallen de helft van de moeite hadden besteed, die ze voor uitheemsche prullen over hadden, ze zouden nu op een oorspronkelijk tooneel mogen stoffen, - ik ben gewroken! - maar ten koste van het volk! Is het niet jammer, broêr?' - De bogchel is al zóó gewend alleen voort te praten, dat hij niet eens antwoord afwacht: 'Als ze mij vrijheid hadden gegeven voort te hekelen, als ze vermoed hadden wat er in mij school, zie, het jongsken, dat moeder het laatste doldijnde, het zou nooit JAN SALIE zijn geworden; ik had hem zoo lang uitgelagchen, hem zoo lang gestriemd, tot hij zich had gebeterd; ik heb van mijn' HUYGENS geleerd:

"Ick spaer de roede niet, ik heb *het volck* te lief."'

'JAN CLAASSEN!' herneemt de andere zoon JAN's, tot wien onze vriend uit de poppenkast zijne ietwat paradoxe klagt rigtte, 'als *hadden* komt, is *hebben* te laat; maar een ding beloof ik je, wanneer JAN SALIE zich van zijn hofje waagt, dan zal ik het al wie hem opnemen loof maken; ik ben niet voor niemendal JAN KRITIEK.'

'Aan tafel, broêrtje! aan tafel,' herneemt JAN CLAASSEN, 'vader stelt den feestdronk al in.'

En hoe luidt hij?

'Oranje in 't hart, en niemands slaaf!'

Een luid 'hoezee!' beantwoordt den toast; JAN is met ORANJE gevallen; JAN rigtte zich met ORANJE weder op. 'ORANJE boven!' blijve zijn eigenaardige volkskreet!

En even weinig als dezen verloochene hij ooit den anderen karaktertrek, die uit den wensch spreekt, welken hij bij den twaalfden klokslag van middernacht slaakt, - de bede, die geloovig en vertrouwend over JAN's lippen rolt, terwijl hij zijne oogen ten hemel slaat; terwijl hij zijne armen zegenend uitbreidt, - de verklaring, dat hij bij alle ontwikkeling zijner krachten Hem niet vergeet, wien hij die heeft dank te weten; het kernige woord:

- 'God zegene ons, kinderen!'

God zegene u, JAN! u en de uwen!

W.D - s.

Amsterdam, December 1841.

De Sneeuw-Koningin.

(*Een volkssprookje, naar het Deensch van* H.C. Andersen.)

De sneeuw streek met den avond neêr,
De huisman kent zijn erf niet meer,
En echter valt een hut van veer'
   Nog te onderscheiden;
Soms breekt de flikkerende gloor
Der lamp haar vensterruiten door,
En dan weêr staat een meisje er voor: -
   Wien blijft ze beiden?

't Is ginder bij den molen stil,
Of 't scheprad vastvroor om de spil;
Daar wascht, met water uit de kil,
   Een knaap zijn lokken, -
De tooi is een, twee, drie, volbragt,
En 't ruwe weder schijnt hem zacht;
Hij tart om 't lieve kind den nacht,
   Nu zwart betrokken!

De storm steke op, de storm blaaz' fel,
Het is om 't hart hem warm en wèl:
Dies zingt hij luid, dies is hij snel
   Half weegs gesprongen;
Maar van haar sneeuwwolkkoets ontwaart
De Koningin, die boven de aard'
Op vleuglen van de winden vaart,
   Den flinken jongen!

‘Al schijnt geen maan, al licht geen ster,
Toch gaan mijne oogen her en der,
Toch sluit ik u,’ - roept zij van verr',
‘In fulpen boeijen;
Hoe zoet zal bij den schemerschijn,
Waarin ik op mijn leger kwijn,
Het blozen van uw wangen zijn!
Ik zie ze gloeijen! -’

Daar danst een telkens digter drom
Van vlokjens suizelend hem om,
En de eene als de andre roept: ‘ai kom,
Naar 't bruiloftsbedde!’
Een wijle sluit hij de ooren digt,
En weert hen af van 't aangezigt;
Maar fluks verbleekt het leidend licht,
Dat nog hem redde!

't Gaat uit, - en van den donkren trans
Daalt breeder rei tot wilder dans;
Een star verschiet met fellen glans,
Met vreemd geflonker;
En 't is hem bij dien rossen gloed
Als klinkt de lokstem dubbel zoet,
Als aarzelt voor het eerst zijn voet....
En nu is 't donker! -

En toch verzwindt allengs de nacht, -
De zon beschijnt de winterpracht;
Wat slaapt hij na zijn bruiloft zacht,
In sneeuw verscholen!
Maar wie beschrijft het wreed verdriet
Van 't meisje, dat haar hut verliet,
En zwijgend naar het scheprad ziet, -
Stil staat de molen!

E.J. POTGIETER.

Mengelingen.

Mevrouw Voller's Reisavonturen.
Het Jubilé te Mechelen.

(*Fragment uit een onuitgegeven Verhaal*)[1].

‘Met uwe permissie, Mevrouw! ik geraak anders in de war: MARY roepen, om de rekening vragen, postpaarden bestellen, tegen zeven ure, en nu ten vierde?....’ vroeg ROMAN.

‘Ten vierde....’ antwoordde Mevrouw VOLLER; ‘zie, nu ben ik het vergeten! - Ah ja, - wij gaan naar *Mechelen*. Het

(1) Een woord tot inlichting over den toestand van Mevrouw VOLLER werd bij deze proeve van geestige karikatuurteekening vereischt; de Auteur was heusch genoeg, ons de volgende omtrekken mede te deelen.
Mevrouw VOLLER, MARIA MAGDELENA TALK, Weduwe van den WelEdel-Geboren', Gestrengen Heer JURRIAAN VOLLER, in leven Planter, en Lid van het Hof van Civiele Justitie te *Paramaribo*, Mede-Administrateur van het groote Militaire- en Burgerlijke Hospitaal, aldaar, Lid van het Departement tot Nut van 't Algemeen, Bijbelgenootschap, enz. enz., heeft niet voor de eerste maal den rouw over eenen echtgenoot gedragen, - hij was haar derde man. En echter begaf zij zich, nadat zij twee jaren lang in de Kolonie het opdagen van een' vierde vruchteloos had verbeid, in bijna vijftigjarigen leeftijd weder naar *Europa*, om te beproeven, of het baten mogt, dáár op het vinkentouw te zitten. Ongeveer drie maanden lang verwijlt zij in *Londen*; maar - spijt haar inderdaad aanzienlijk vermogen, mislukken er hare pogingen; - het Moederland, waarin zij schier geene andere dan handelsrelatiën meer heeft, lokt haar aan; doch een kort verblijf te *Amsterdam*, in den *Voetboogs-grooten-garnalen-Doelen, Singel bij den Heiligen Weg*, N°. 30, overtuigt haar weldra, dat ook onze zeden niet toeschietelijk genoeg zijn, ter bereiking van haar doel. Wat is natuurlijker, dan dat *België* haar voor den geest komt, als het tooneel, dat het meeste met haar plan strookt? naar *Brussel*! besluit zij, en met hare West-Indische dienstmaagd, MARY, en met haar' factotum ALEXIS ROMAN, - dien zij te *Rotterdam* huurde, die alle vereischten van een' geslepen' knecht bezit, en bovendien nog de onwaardeerbare eigenschappen, dat hij Fransch spreekt, als een Brabander, Engelsch, als een Neger, Duitsch, als een Keulenaar, stapt zij in het *Hôtel de Flandre* af. Een diner aan de table d'hôte, in dat Logement, gevolgd door eene uitnoodiging van Mevrouw VOLLER, aan een twaalftal Heeren, om op hare kamer de koffij en *le pousse café* te gebruiken, leidt andermaal tot teleurstelling - zij wil *Brussel* verlaten, we zijn tot onze proeve gevorderd.
Mogt de afwisseling van toon, welke dit stukje aan onze *Mengelingen* geeft, den Lezers van dit Tijdschrift welgevallig zijn, dan twijfelen wij er niet aan, dat de verdienstelijke Auteur ons later zal mededeelen, of Mevrouw VOLLER al dan niet de groote fuik ten vierdenmale binnenraakte.
De Redactie van de Gids.

verveelt mij hier. En, over het geheel genomen, mijn wedervaren in *Brussel* stuit mij zoowel tegen de borst, zoo niet erger nog, dan dat te *Amsterdam*. - Eene vrouw alléén..... althans eene vrouw van stand, zoo als *ik*, kan niet door de wereld, dan onder het geleide van een' *chaperon*;... wel te verstaan, een' man, oogenschijnlijk van haar fatsoen, en dien oogenschijn geven de kleêren. Maak derhalve een bijzonder pakje van uw Amsterdamsch heerenkostuum, en leg dat onder het vóórbankje van de calèche. - Van hier vertrekkende, zit gij, zoo als gewoonlijk, in uw' achter-cabriolet; maar aan de eerste bierkroeg, hier buiten de barrière, maken wij halt, dáár verkleedt gij u, komt bij mij in de calèche zitten, en, al voortrijdende, maak ik u met al het verdere bekend. MARY zal ik nu terstond, onder het inpakken, wel bij voorraad inlichten.'

Wie zijne ooren bijna niet geloofde, dat was ROMAN. - In *Amsterdam* was zijne vermomming slechts voorbijgaande geweest, om Mevrouw als geleî-heer in eenige winkels te vergezellen, en haar een bezoek der komedie mogelijk te maken. - Op den avond van hun verblijf te *Antwerpen* zou hij haar op denzelfden voet naar den schouwburg hebben geconvoijeerd, ware het dáár niet juist *relâche au spectacle* geweest. - Te *Brussel* was de vermomming niet practicabel geworden, zoodra Mevrouw den eersten middag *à table d'hôte*, al aanstonds met verscheidene *individu's* in aanraking was gekomen, van welke er

sommigen, - waren zij een' der twee avonden van hun verblijf in de komedie verschenen - hem zouden hebben herkend. - Dat Mevrouw nu op de gedachte kwam, hem op reis, *permanent* tot Heer te verheffen, kwam hem zonderling voor. - De eerste *consequentie* van deze tweede *métamorphose* schoot hem dadelijk voor den geest, en hij gaf het haar vrijmoedig in dezer voege te kennen: ‘Ik kan toch onmogelijk van avond te *Mechelen*, met Mevrouw aan dezelfde tafel soupéren.’

Zij: ‘Wie zal het u beletten?’

Hij: ‘De eer is waarlijk al te groot.’

Zij: ‘Hou, hou wat, de maatregel geschiedt niet om uwentwil, maar om *mij*.’

Hij: ‘De aan Mevrouw verschuldigde eerbied zal mij *bévues* doen begaan.’

Zij: ‘Daar moet ge u voor wachten.’

Hij: ‘Eene komediegang, een wandeling te voet, of in het rijtuig, dat kan er nog door; maar in bijzijn van andere *domestiquen* meê aan tafel te zitten, bediend te worden, in plaats van te bedienen!.....’

Zij: ‘Juist! juist!.... de omgekeerde wereld, niet waar?.... maar nood breekt wetten.’

Hij: ‘Ik verzoek, Mevrouw! het nog eens te overwegen.’

Zij: ‘Alles is overwogen, tracht u zoo goed te houden als gij kunt.’

Hij: ‘Om de eer van Mevrouw op te houden, zal ik genoodzaakt zijn, wijn te drinken.’

Zij: ‘Welnu, dan zult gij dat wat matiger doen, dan gij het tot nu toe deedt.’

Hij: ‘O foei, Mevrouw!..... dat is nu..... als ik het zeggen mag.....’

Zij: ‘Ik weet, dat gij alle middagen uwe flesch drinkt, en 's avonds ook!’

Hij: ‘Eene flesch is eene flesch, Mevrouw! maar wat er *in* is maakt het onderscheid. Ik drink even als alle domestieken en voerlieden, hier in het *Hôtel*, eenvoudig tafelbier, zoogenaamd *Mechels-bruin*.’

Zij: ‘Best, geen woord meer! en maak u gereed, om voor mijn pleizier dan, dezen avond nog, *Mechels-rood* te drinken; of, wat hagel is dat! ik doe u vervangen door een' kamerdienaar, die wat minder snaps heeft, en.....’

‘Van mijn leven gebruik ik geen' *snaps*!’ borst ROMAN in hevige aandoening uit.

‘*Snaps heeft*, zeg ik, versta mij wèl, kerel! en maak mij niet driftig!.... Gij *raisonneert*, gij hebt *snaps, babbels, praats, tegenspraak, pruttelens, gewauwel, gezanik* en dergelijke; en geloof opregt, dat ik te *Paramaribo* de tiende part van dien *morgenpraat* niet zou hebben afgewacht! Scheer u voort!’

En nu ten slotte ROMAN nog, met gevouwen handen en hartstogtelijker: ‘Ik zal gehoorzamen. In Gods naam, Mevrouw! modéreer uwe hartgrondige gevoeligheid!’

En dadelijk ging hij zijn' weg; maar buiten 's kamers sprak hij binnen's monds: ‘Neem u in acht voor de vrouw, wier matrimoniële verwachtingen te leur gesteld worden. - Vooral, wanneer slechts een wèl geproponeerd verlangen van haren kant, maar geen zweem van aanzoek van elders, er den grondslag van uitmaakt. Dan is het om razend te worden!’

Met alle regt en reden meende hij dusdanige reflectie op rekening van zijne meesteres te mogen maken; voor zich, overtuigd zijnde, nu tot in de verborgenste schuilhoeken van haar hart te zijn dóórgedrongen.

Gaarne was ROMAN nog eenige dagen in *Brussel* gebleven: hij kon met dien *abstecher* - zoo als de Duitschers zeggen - naar *Mechelen* alleen dáárom niet wel ingenomen wezen, omdat hij in zijne jeugd, onder het voormalig *Fransch-Keizerlijk* bestuur, juist uit deze stad, als een andere deugdzame galeiroeijer, noodlottig naar *Brest* was getransporteerd. - Dáár zijn meer zulke gevallen: alle tuchtelingen, en die voor boeven doorgaan, zijn daarom geene oneerlijke menschen!..... Men denke slechts aan het overoude Tooneelspel *de Deugdzame Galei-roeijer*, in de dagen van nu wijlen Commissarissen van het Nederlandsch Nationaal Tooneel te *Amsterdam*, naar eene verjaarde vertaling, ter aanvulling van hun repertorium gebezigd; aan den *Aballino* van ZSCHOKKE, die nog onlangs de pijlers van denzelfden Schouwburg heeft gestut. Men denke, ja, aan wien niet al, van den *Bravo* van COOPER af, tot aan den laatsten held van BULWER toe: allemaal schoeljes in schijn, allemaal eerlijke luî! Of wij ook zóó voor onzen man borg konden zijn!

Hij bekommerde zich echter niet zwaar over de mogelijkheid eener herkenning. Het was zoo langen tijd geleden, - toen was hij een omzwervend jongman, in haveloozen toestand, - thans, een heer van middelbare jaren, van een deftig voorkomen; -

toen, onder zijnen waren doopnaam: CHRIEST DEN BOCK - thans: ALEXIS ROMAN geheeten. - Waarom hij juist dàt pseudonym had gekozen, mogen wij niet bepalen, schoon wij den lezer onze gissing willen voorslaan. De man had waarschijnlijk vele hedendaagsche romans gelezen, die overvloeijen van vondelingen, van bastaarden van aanzienlijken huize, van verstooten kinderen, die in hunne wettige regten worden hersteld! ALEXIS, het is een fatsoenlijke, zeldzame vóórnaam; ROMAN, hebt gij ooit een *van* gehoord, die der verbeelding vrijër spel laat? Allerlei *liaisons*, allerlei *amourettes*, allerlei *mésalliances* komen u onwillekeurig voor den geest; ge gist, ge stelt belang, ge wordt brandend nieuwsgierig; CHRIEST DEN BOCK was zoo dom niet, toen hij zich omdoopte!

Spoedig voldeed hij aan de hem opgedragene commissiën. - '*Allons*, Zwartje! toe, gaauw wat! Mevrouw wacht u, om koffers te pakken,' zeî hij, in het voorbijgaan, tot MARY, die er nog even den tijd van nam, om hare kous in het gelijk te breijen. - Van de paardenposterij teruggekeerd, pakte hij zijn' eigen' koffer, hield er zijne heerenkleêren uit, bezorgde die in het vóórkistje van de calèche en stelde zich toen weêr ter beschikking van zijne gebiedster, aan hare kamerdeur knokkeltikkende.

'*Entrez*!' werd er geroepen, en hij verscheen, met: 'Alles is bezorgd, Mevrouw!'

'Verre van dien, MARY is nog niet half klaar met inpakken,' gaf Mevrouw hem te verstaan, 'derhalve, help haar maar een handje, anders zal zij er niet komen!' -

'Met pleizier, Mevrouw!' en voortsprekende, ging hij oogenblikkelijk aan den gang. 'Ik heb het werkvolk reeds beneden aan den trap staan, om de *bagaadje* te laden,' en dit fraaije verhollandschte woord sprak hij *letterlijk* uit.

'*Wat* wilt gij opladen?'

'De *bagaadje*, Mevrouw!'

'Ik versta u niet, of gij moest meenen de *bagage*?..... ons goed?'

'Om u te dienen, Mevrouw! zoo als ik een' Hollandsch Heer gediend heb, die mij verzekerde, dat, alhoewel *bagage*, overgenomen, echt *Fransch* was, het noodzakelijk, als nieuw Hollandsch woord, *verminkt Fransch* moest worden; zoo als *paadje, boschaadje* en *ekwipaadje*, de *ages* in *aadjes*; met uitzondering van *courage, arbitrage, agiotage* en *carembolage*; terwijl *plantaadje, vrijaadje, fabrikaadje* en *foppaadje*, volgens hem,

goede oorspronkelijke, deels verouderde en *moderne* Nederduitsche woorden waren.'

'Zwijg, met uwe malligheden!..... ik heb wel wat anders aan het hoofd. - MARY is er van onderrigt, dat ge tot mijn meerder gemak voor geleî-heer zult doorgaan, en als zoodanig buiten de stad u verkleeden, en de reis binnen het rijtuig met ons voortzetten zult. - Hebt gij om de rekening gevraagd?'

'Men is bezig die uit te schrijven, Mevrouw! - Maar zal, onder uw welnemen, MARY wel tegen het achteruit rijden kunnen?' En nu tot MARY zelve: 'Zeg, meisje! kunt gij wel achteruit rijden?'

'Wie rijdt er nu achteruit?' gaf zij gemelijk ten antwoord, 'worden dezen keer de paarden dan achter den wagen gespannen?'

'De bloed begrijpt het niet,' zeî ROMAN, met een' zucht; en Mevrouw hervatte: 'MARY behoudt hare plaats naast mij, daarin komt geene verandering.'

En nu staakte ROMAN zijn werk, met zalving sprekende: 'Indien Mevrouw zich vernedert, om mij tot de hoogte van hare persoon te verheffen, kan zij, ten gevalle van eene dienstbode, onmogelijk mij de eereplaats ontnemen, die niemand anders dan mij toekomt, zonder aan zich zelve te kort te doen. - Had MARY, hoe zwart dan ook, slechts eenige overeenkomst met eene Dame.... in de kleeding, meen ik..... bij voorbeeld, die tipdoek van het kroeshoofd afgenomen, een paar agrementjes of kleine bouquets aan de slapen van het hoofd, anders gezegd: een *fraisetje*, of half mutsje, zoo als het ding heeten mag; een' stroohoed met veêren; een' collier, die wat rijker op dat vel afstak, en eene *mantille*; had zij dat alles voor dien enkelen tipdoek in de plaats; waarlijk, dan waren wij al ver gevorderd, en ik kon dan, zonder voor het oog van de wereld te behoeven te blozen, en tot genoegen van Mevrouw, met alle welvoegelijkheid en regt, de eereplaats aan haar *cédéren*.'

De zwarte MARY kon, bij het denkbeeld van dien opschik, zich niet onthouden van, op hare wijze, te juichen. Zij grinnikte, zoo als men het van een tevreden of vrolijk paard zeggen zou; liet er de witte tanden bij zien, klapte in de handen en maakte een paar luchtige sprongen. - Mevrouw VOLLER stond weêr een oogenblik diepdenkend, zoo als gewoonlijk, wanneer ROMAN's redenering indruk op haar maakte. 'Heeft

hij *gelijk*, dan heeft hij er bijzonder den slag van, om overtuigend te spreken,' zeide zij bij haar zelve, en toen tot hem:

'ROMAN!.... weêr moet ik u bewonderen! - Ja, wel zeker, ook MARY moet noodzakelijk van kleeding veranderen. Zij kan dan hare plaats in het rijtuig behouden, niet alleen, maar ook, - behalve aan de publieke tafels, die ik steeds de voorkeur zal blijven geven, - altijd met ons souperen en dineren, dáár, waar wij geene publieke tafels aantreffen; meêgaan naar de komedie, met ons wandelen, rijden en alles met ons meê doen. - En,' dacht zij er verder stilletjes bij, 'dit zal mij dan met één beschutten voor de opspraak, die ik al ligt met dat wonderlijke figuur van een' Heer alléén zou kunnen beloopen!'

MARY moest nu, op de voorschrevene of andere wijze, uit de plunje-collectie (garde-robe) van Mevrouw, zich dadelijk opknappen, dat in een oogenblik geschied was. - Het goede schepsel was opgetogen, om niet te zeggen uitgelaten. Zij had hare Mevrouw wel willen kussen, en ook keek zij ROMAN nu veel vriendelijker aan. Hij, daarentegen, haalde de schouders op en keerde haar den rug toe, want eigenlijk gezegd, had hij een' verbazenden hekel aan dat portret, zoo als hij haar, met minachting, gemeenlijk noemde. Echter, ROMAN was slim, en wist zeer goed, waarom hij het zóó bedisselde, dat MARY steeds in hunne tegenwoordigheid zou zijn. - *Enfin*, de rekening was ingeleverd, nagezien en voldaan; de koffers waren gepakt, gesloten en opgeladen, toen, precies met vóórslag van zeven ure, de postpaarden werden vóórgespannen. - Mevrouw VOLLER had de fraaije appartementen reeds verlaten en keerde zich nog éénmaal derwaarts, en, met een schouderophalen, het hoofd naar de linkerzijde nijgende, wierp zij eene spijtige kushand daarheen, willende daarmeê zoo veel te kennen geven, dat ook *hier* haren vlieger niet had willen opgaan. - Niettemin was zij toch tamelijk wèlgemoed, want weêr broeide hare rustelooze verbeelding een splinternieuw ontwerp, dat wel betere resultaten zou opleveren, dan de halve maatregel met die *Brabanders* genomen: - met zulke menschen ware buitendien niets aan te vangen geweest, dit begreep zij nu wel van achteren. - Ja, in stilte vestigde zij hare hoop weêr op *Holland*, en hoop doet toch altoos leven. - Hoop en vrees zijn de gezellen onzes levens, - waar hebt gij het *niet* gelezen, lezer?

Onze reizigers bestegen de calèche. Mevrouw VOLLER en de

opgeschikte MARY occupeerden - naar luid van reeds gedane aankondiging - de twee beste binnenplaatsen; ROMAN zijne gewone buitenplaats, achter. - Bij den eersten van zeven torenklokslagen, die nu langzaam volgden, zette de postillon den voet in den stijgbeugel; met den zesden slag begon het ongeduldige bijdehandsche paard van het voorste span den linkerpoot zevenmaal over de straatsteenen te strijken, en toen de klok had geslagen, had ook het paard afgestreken: alzoo stond de snelheid van 's paards kratsvoeten tot die der torenklokslagen als van zeven tot twee. - '*Postillon, marchez*!' riep ROMAN uit zijne cabriolet. - '*Laot ze maor gaon*, CHEF!' (JOZEF) zeî de postillon tot den stalknecht, die de beesten bij den kop had, en nu ging het er op los, loopen, loopen, als de wind!

Een vertrekkend rijtuig zoo hard te laten rijden, dat *hooren* en *zien* vergaan, dit vindt men in zekeren modernen Duitschen roman allerliefst geschilderd, op de navolgende wijze: 'De damp, die van de paarden afwasemde, de stof, die van de straatkeijen opsteeg, waren oogverblindend; het geklap van de zweep, het raderengeraas, oorverdoovende!' - Lieve hemel! waren dat dan paarden, die begonnen te zweeten, vóórdat zij hard geloopen hadden? - En lag er zoo veel zand op de keijen, dat er een dikke stofnevel van opsteeg; hoe konden de raderen dan zulk een verbazend leven maken? - Wel, omdat de wagen niet gesmeerd was, *Bediller*! - Ah, ja wel, *Vernuft*! - Neen, zóó ongerijmd vindt men het niet in dát, wat in onzen *Pleegzoon*, in *Dekama's Roos*, en wat in dergelijke oorspronkelijke romans *oorspronkelijk* mag genoemd worden.

Maar, laat ons Mevrouw VOLLER en haar avontuur niet uit het oog verliezen. De paarden dan, die haar heen voerden, liepen eene wijl tijds verbazend hard, en zonder nog zoo dadelijk te zweeten. Eensklaps stonden zij stil, en wel aan de eerste *Estaminet* of bierkroeg, buiten de barrière. Wat dáár gebeuren moest, kan niemand vergeten zijn, vermits het te kort geleden is, dat we vertelden, hoe ROMAN er van kleêren zou verwisselen. Dit geschiedde dan ook in een oogenblik, bij manier van spreken; in vijf minuten was het afgeloopen. - En nu, binnen de calèche tegenover de Dames plaats nemende, riep hij ten tweedenmale: '*Postillon, marchez*!' en *voort* rolde het rijtuig. - De voetenverplaatsing aan MARY geproponeerd hebbende, keerde hij zich eerbiedig tot de heldin van dit waarachtig verhaal, in dezer voege:

‘Mevrouw! nog ééns, en wel rijpelijk, heb ik nagedacht over den nieuwen toestand, waarin ik mij door uwe vrijë beschikking geplaatst zie; en waarlijk, een zeer essentiëel punt is mij daarbij voorgekomen; wel ernstig te overwegen, deugdelijk vooraf te bepalen en daarna goed te betrachten: immers zal ik mijne rol met eenigen schijn van waarheid kunnen souteneren, en dat dan toch het éénige *but* is, dat men zich bij dusdanige fictive standverwisseling kan hebben voorgesteld.....’

‘Maar wat meent gij dan toch?’ vroeg hem Mevrouw VOLLER. ‘Spreek duidelijker en vooral kort, ROMAN! bid ik u!’

En hij hervatte: ‘In vijf woorden ligt het mij op de lippen: Hoe moet ik Mevrouw tituleren?’

De goede MARY zette er zich eens ter deeg toe, om hierbij met alle aandacht te luisteren. Hare Meesteres nam het woord: ‘Dat zal ik u zeggen; ook *ik* heb er over nagedacht. Gij zult voor mijn' Neef doorgaan, verstaat gij? - Onder ons - dat is niet gezegd in *familiairen zin*, want ook hierin zullen wij noodwendig weêr de omgekeerde wereld dienen aan te nemen; in tegenwoordigheid van anderen verkeeren wij gemeenzaam, en *onder ons*, op den afstand, dien de natuur, neen, dien het eenmaal aangenomen gebruik in de wereld, tusschen ons daargesteld heeft: derhalve, *onder ons*, dat is: wanneer gij met mij alleen zijt, en in bijzijn van MARY, blijft gij mij geven wat mij toekomt, en.....’

‘Ik heb het wèl begrepen, Mevrouw! en in tegenwoordigheid van anderen geef ik Mevrouw, wat mij niet toekomt, baar onder ons te geven.’

‘Wat is dat nu weêr?.... Ah, ja wel, ik permitteer u mij dan *Nicht* te noemen.’

‘*Ma Cousine*, juist, Mevrouw!..... Evenwel, te dikwijls gerepeteerd, bij voorbeeld, aan tafel, wordt het, ten aanhooren van meerderen, wel wat stijf. Hoe is Mevrouws vóórnaam, als ik vragen mag?’

‘Mijn vóórnaam?..... wel, MARIA!’

‘Ja, daar zullen de ooren zich hier te Land moeijelijk aan gewennen!.... MARIA, MARIA. - In *Holland* zegt men MIETJE, tegen kinderen en kleine meisjes; *Mie*, tegen de paarden, en.... wacht eens.... dáár schiet het mij te binnen! MARIE! - Wil Mevrouw mij permitteren, *ma Cousine* tusschenbeide af te wisselen met MARIE?’

‘Waarom niet, als gij denkt, dat *Cousine* niet altijd goed is?’

‘En *ik* wil volstrekt niet afgewisseld wezen!’ riep MARY op vrij bitsen toon; de bewilliging harer meesteres, zoowel als ROMAN's voorstel, geheel schots en scheef opnemende.

Mevrouw VOLLER vroeg geene verklaring van dien weêrzin, maar bepaalde zich eenvoudig bij eene teregtwijzing. ‘Kind!’ zeî ze tot MARY, ‘gij verstaat niet wat er gesproken wordt. Ontzie u een beetje van zulke onaardige uitvallen, als wij onder menschen zijn, want ik zou mij dood schamen.’ - Waarop MARY nog wel een oogenblik pruttelde, maar, zich nu verder buiten het gesprek houdende, eindelijk bleef zitten pruilen.

‘Nu nog iets, Mevrouw!’ hervatte ROMAN; ‘wanneer ik van Mevrouw tot anderen spreek, hoe zal ik Mevrouw dan noemen: *Mademoiselle*, Mejufvrouw, of *Madame*, Mevrouw?’

‘Wel, *Madame*! Mevrouw. - Ik wil wel weten, dat ik getrouwd ben geweest. - Beter,’ (dacht zij er bij) ‘dan dat men mij aanziet, zoo lang ongehuwd te zijn gebleven!’ - Intusschen rolde de calèche gestadig voort en weldra kwam men te *Mechelen*.

Welk gewoel!.. Wat al beweging in die stad! - Alles scheen op de been; en dáár, waar de menigte in groote drommen, kort ineengedrongen, gelijken tred hield, zou men, zonder te struikelen, over de hoofden hebben kunnen wandelen; schoon het voor die hoofden minder aangenaam zou zijn geweest. - Eerepoorten versierden de ingangen der straten; de huisdeuren waren opgesmukt met bogen van geelgebloemde groene brem- en dennentakken, gestoffeerd met waaijertjes van chits- en goudpapier, linten en strikken, guirlandes en festons, uitgewaaide en nog brandende illumineerglazen. - Van verscheidene opgezette stellaadjes deden strijk- en blaas-toonkunstenaars hunne virtuositeit en *antimusicale* wanklanken in de lucht weergalmen!... - En nu, wat was er aan de hand? - Daar werd een *Jubilé* gevierd. Welk *Jubilé*, is ons ontschoten; maar het was er een, waarbij, den anderen dag, een Geestelijke en Ridderlijke optogt zou plaats hebben. - - Na alle propvolle hôtels te vergeefs te hebben aangedaan, scheen het een oogenblik twijfelachtig, of Mevrouw VOLLER zou afstijgen, in het rijtuig vernachten, of naar *Antwerpen* zou dóórrijden. - In het laatste dezer Etablissementen, waar het rijtuig nu bleef stil staan, was alles, tot in de hanebalken, bezet. In twee en dertig kamers waren honderd drie en twintig groote en kleine paveljoenen opgeslagen. In een gewoon ledekant van twee personen, zouden zes Dames

logeren; in een ander dito, twintig kinderen; tien, tegenover tien, met de hielen tegen elkander. Tachtig kermisbedden voor zoo veel paren Heeren moesten er nog gespreid worden in verscheidene eetzalen, zoodra het *Table d'hôte-soupé* na middernacht zou zijn afgeloopen! In het geheel logeerden er in dit huis vier honderd vijftien personen; terwijl er nog twee honderd vijftien buiten 's huis bij particulieren gebilletteerd waren. Behalve het, in gewone tijden, goed en ruim gesorteerde huisraad in dit hôtel, had de kastelein uit andere steden ontboden, en onder borgtogt verkregen, verscheidene wagens met matrassen, bedden en toebehooren; verscheidene dozijnen zilveren lepels en vorken, messen, karaffen, bier- en wijnglazen; platte- en soepborden, groote- en kleine-, ronde-, ovale- en ruitvormige schotels, met en zonder deksels; terrines, zoutvaten, peperbussen, mostaardpotten en lepeltjes, sauskommen, eijerdopjes, olie- en azijnstellen, zuurschaaltjes; vele stellen tafellakens en servetten; casserollen, potten en pannen; schragen en planken, voor noodeettafels; nog vijf en tachtig kleine en groote tafels; drie honderd stoelen; drie en vijftig hang- en twee en tachtig tafellampen; *bois de lits*, groot in aantal en verscheidenheid; nachttafeltjes, kamerpotten, lampetkannen en kommen, van elk, drie honderd stuks; het dubbelde van dat getal, of vijftig dozijn handdoeken; en vijf en zeventig toiletspiegels; eindelijk, honderd vijftig *bouloirs*, en even zoo veel koffij- en theeserviezen, ieder voor zes personen en minder; nog ten allerlaatste twee kisten met different Berger-, Fregger-, Blaauw-, Keulsch- en Stadlohner aardewerk; waarvan ééne, bij opening, ongelukkig bleek in te houden niets dan kwispedoors, die in *Braband* nimmer gebruikt worden. - Oef!

Dit alles kostte hem, hangende de festiviteiten, voor huur, transport en retour, alles onbeschadigd terug te leveren, niet minder dan vijf duizend, vijf honderd, vijf en vijftig *francs*!

De een door den anderen zouden de 630 gelogeerden bij akkoord, gedurende eene week, eene *dépense* van twaalf *francs* daags maken, dat eene *recette* van 52,920 *francs* opleverde; waarvan ten minste twee derde of ruim 35,000 *francs* winst!.. En zóó was het nog de moeite waard, om gedurende eene week kastelein te wezen.

Niettegenstaande de opgenoemde pierpotvolle bezetting, mogt het den snuggeren ROMAN toch nog gelukken, Mevrouw VOLLER in dit zelfde hôtel intrek te bezorgen. Hij ging met den eigenaar spreken. Deze was, zoo als allen, die in dusdanig geval

zich in Franschen zin, en in het Fransch uitdrukken, *au désespoir*, hem niet te kunnen herbergen. Ongerijmde, ja, driewerf bespottelijke manier van zich te verontschuldigen! - Een kastelein, wiens huis zoo overbezet is, dat hij in éénen dag meer ontvangt, dan gewoonlijk in ééne maand; in ééne week meer, dan anders in een half jaar... die man geraakt niet in wanhoop, drie menschen te moeten afwijzen, die hem dáárom volstrekt onverschillig moeten zijn, omdat die noodzaak ligt in zijnen gelukstoestand van het oogenblik. Een kastelein stelt geen belang, dan in den reiziger, van wien hij heden voordeel trekt; en deze Mechelsche aubergiste zou eerst *dan* regt *au désespoir* geweest zijn, wanneer zijne 600 gasten hem eensklaps hadden verlaten.

ROMAN was er de borst naar, die kasteleins-wanhoop op hare ware gehalte te schatten; hij poogde dus den man in zijne gefingeerde vertwijfeling te bemoedigen, door hem, onder andere, te verhalen, hoe hij op vele reizen had bijgewoond, dat bij gelegenheid van huldigingen en krooningen van Keizers en Koningen, en van andere roemruchte festiviteiten, *illustre* vreemdelingen werden opgenomen, tot zelfs in de woonvertrekken van de eerste magistraatspersonen en burgers, en natuurlijk ook van notabele logementhouders, die zich dan vergenoegden in hunne keukens, kelders, wasch- en koetshuizen, of zelfs op hunne droog-, hooi- en turfzolders te vertoeven; en hoe die personagiën dan ook altijd voor de hun bewezene *condescendence*, op eene *illustre* wijze, wisten te *défroyéren*. Dat hij onder anderen te *Rheims*, bij gelegenheid van....

'Wien heb ik dan de eer, hier in verlegenheid te zien?'... viel de kastelein hem vragende in de rede.

'Ik zelf ben de Graaf DE ROMAN, en de beide personnages, die ik de eer heb te geleiden, zijn: de ééne mijne Nicht Douairière, Hertogin DE VOLLER, en de andere, weder eene Nicht van deze, eene Indische Prinses. - Wel bewust, dat hier te *Mechelen* moeijelijk huisvesting te bekomen zou zijn, hebben wij onze Suite, uit dertien personen bestaande, in *Brussel* achtergelaten, om zoo veel te eerder voor ons drieën, in een respectabel huis als het uwe, intrek te verkrijgen. - Ziedaar, men heeft ons uw hôtel aanbevolen; maar wij konden niet weten, dat hier alles zoo bezet zou zijn! Waarschijnlijk blijven wij vier dagen. Getroost u gedurende dien korten tijd eenige *gêne*, en maak zelf de rekening! Mijn Hemel!.. zult gij dan Vorstelijke personen in uw huis hebben.... welnu, doe u Vorstelijk betalen!'

‘Mijnheer de Graaf! ik vrees, dat, wat ik u van mijne eigene woonvertrekken, met mijne talrijke familie, zou kunnen afstaan, nog niet zal mogen voldoen aan het uiterst noodzakelijke tot uwe behoefte!’

‘Waarlijk!.. dan zou het al heel erg moeten zijn!.. - Weet, Mijnheer! dat ik soldaat ben;.. en... *à la guerre comme à la guerre*... is mijne leus: ik kan mij behelpen. - Logeer mijne twee Dames convenabel in eene redelijke kamer, met twee slaapplaatsen wel te verstaan, en mij.... - ik tart u, mij een logies te geven, zoo slecht als ik het in vroegere tijden menigmaal gehad heb!’

‘Oh! voor Mijnheer den Graaf zal er ook nog wel een klein gemakkelijk kabinet in te ruimen zijn, en voor de Dames heb ik een spacieus vertrek, met een riant uitzigt. Ik had er de drie vensters van verhuurd voor den optogt van morgen; maar... ik zal die familie eene verdieping hooger plaatsen.’

‘Ja, ja, laat die goede lieden trappen klimmen.’

‘Ik had niet gedacht, Mijnheer de Graaf! dat uwe vordering zich tot zoo weinig zou bepaald hebben. Ik acht mij waarlijk gelukkig.’

‘Juist, dát is het woord! Gij, kasteleins! zijt altijd wanhopig of gelukkig, en *ik* ben regt in mijn' schik, onder dak te zijn. Maar *à propos*, tot hoe veel per dag *séjourneren* wij nu?’

‘Het is mij een streelend genoegen, dat Mijnheer de Graaf er van spreekt, opdat naderhand de rekening niet overdreven mogt schijnen. Ik had voor die drie vensters honderd *francs* gekregen voor een' halven dag, nog niet voluit een halve dag. Wanneer Mijnheer de Graaf mij voor de kamer en het kabinetje nu honderd *francs* daags gaf, zou dat te veel zijn?’

‘Volstrekt niet, gij zijt zeer redelijk. Waarschijnlijk komt het *Jubilé* over honderd jaar weêr terug, en ik mag lijden, dat uwe nazaten mijne afstammelingen alsdan even billijk behandelen mogen!... Nog iets: wij souperen *à table d'hôte*!’

‘Het zou mij niet mogelijk zijn, u *à part* te doen voordienen. Ik heb vier tafels, ieder van tusschen de 70 en 80 couverts, en dertien kleinere van 16 tot 24. - Ik spijs over de 600 monden!’

‘*Enfin*, als gij dan zorgt, dat ieder naar behooren het zijne krijgt, dan hebt gij waarlijk eene ridderorde verdiend! - Waar berg ik nu mijne Dames?’

‘In afwachting, dat de kamer in gereedheid gebragt wordt... bij mijne familie, wanneer mij die eer mogt toegekend worden.’

‘Wel zeker, waarom niet!...’ waren 's Graven DE ROMAN laatste woorden; en nu beijverde zich de complaisante kastelein, hem de hand te leenen, in het doen afstijgen zijner *illustre* Dames.

In weinig, of zoo veel woorden dan, als er toe noodig waren, maar die rad uitgesproken werden, onderrigtte ROMAN Mevrouw VOLLER, hoe het hem, na onnoemelijke moeite, en eindelijk door het opgeven van ontleende hooge titulaturen, gelukt was, intrek te bekomen, natuurlijk daarbij verzwijgende, dat zij dien nacht en de drie volgende telkens honderd *francs* zouden verslapen: ‘De kastelein, Mevrouw! - alléén om de eer, die hem gebeurt, - nam aan, ons vorstelijk te zullen onthalen, maar daarom niet duurder te laten betalen...’ - Zóó was zijne sluitrede.

Was Mevrouw VOLLER bij vorige gelegenheden verbaasd, verstomd;.. dezen keer was zij verrukt over ROMAN's *perspicaciteit*! -Voor eene Hertogin door te gaan, daarvoor zou zij haren kostbaarsten *collier* hebben veil gehad!.. - Hoe echter MARY, bij dien glans, zich zou goed houden, was hare grootste zwarigheid: ‘want Prinsessen verspreken zich nooit, en zij verspreekt zich gedurig!...’ meende Mevrouw VOLLER. - ‘Dan zal het beste zijn, dat zij haren mond houdt!...’ meende ROMAN, en Mevrouw begreep het *ook* zoo: ‘Wel zeker. Hoort gij, MARY? in bijzijn van menschen, spreekt gij geen woord. Naderhand, als wij alleen zijn, kunt gij uwe schade weêr inhalen.’

De kastelein, die inmiddels vooruit geloopen was, opende nu de deur van zijne huiskamer, en de hooge gasten namen er hunnen voorloopigen intrek. - Eene goede oude *Brabançonne*, die door twee kinderen *grand'-maman* genaamd werd, en een Heer, die door den kastelein werd aangesproken, met den verbasterden titel *Monfreer*, waren bij de tafel gezeten, en speelden lotto. Dadelijk stonden zij op, bogen en nijgden, namen alles in den lottozak mede, - en, even als zij, verliet de kastelein het vertrek.

‘*Ma cousine*! ik denk, dat een glas wijn u niet ondienstig zou zijn,’ zeide ROMAN, toen een bediende de wijnkaart op tafel was komen neêrleggen.

‘Wel, Graaf! mij dunkt, wij hebben van *Brussel* tot hier nog niets genoten.’

En nu ROMAN weêr haar de kaart vóórleggende: ‘Laat zien, MARIE! doe gij uwe eigen keus.’

Maar Mevrouw, die de *barocque* wijnnamen toch niet lezen kon, schoof de kaart weêr naar hem heen: ‘Gij weet, Graaf! dat ik mij bij uwe keus altijd wél bevind.’

‘Ah! weder een spoorslag, om mijne uiterste zorgen nog te verdubbelen!.. Mevrouw de Hertogin heeft veel goedheid!..’ En nu het oog op de kaart slaande: ‘*Garçon! tu nous donneras du vin.... voyons.... dont le bouchon soit un peu long*.’

‘*'K en verstao den Heir nie persies*[1],’ kreeg hij ten antwoord, en geraakte op deze klanken van zijne welluidende moedertaal regt op zijne dreef.

‘*Wae's daano! den garçon ien 'nen treflaaiken 'Otel, lek as 'ier,.. sprekt giën fraens*?’

‘*'K versuuk excuse: bin iek 'nen beein 'awers-gest oit Aentwerpe, eurst naor den noen 'ier garriveirt oem tassisteire, verstaode, bai occöge van den Ambras van den Jubilé. Ien ordineiren taait saain 'ier maor gedraai joung's; ien den ögenbliek saain 'r vaaif en veirtig; zaade det wel geleuven, Maaineerke?.. Allo; wet waain zal der a blieven?.. 'k en 'eb gieenen taait*?’

‘*Geif 'nen flacon,... vaan vaaif fraeng*[2].’

Terwijl nu de *Antwerpsche* slagtersknecht, *Mechelsche* logements-noodhulp, nog eene vraag in den zin had, was hij op *Brabandsche* knechtenmanier bezig, den vinger diep in het regter-neusgat te *introduceren*, denzelven ijverig om en wederom terugdraaijende, en zeide eindelijk: ‘*les det Bordeaux vaan vaaif fraeng*[3]?’

ROMAN sloeg hem hevig op de hand: ‘*G'en geneird u nie, laaik wel, Voilick da ge zaaid! - Be zeiker, Bordeaux! - 'nen flacon vaan vaaif fraeng! Allons, spoeidoe*[4]!’

Aldra werden zij nu voorzien van eene beste flesch, uitnemend naar den smaak van Mevrouw VOLLER, die, over het geheel genomen, in eene goede luim was geraakt door het gelukkige toeval, dat er te *Mechelen* juist zulk een groot feest gevierd werd. Dat gejoel en gekrioel van menschen, zoowel binnen als buiten

(1) ‘Jongen! geef ons.... laat zien.... wijn, die wat lang gekurkt is.’ - ‘Ik versta Mijnheer niet ter deeg.’

(2) ‘Wat is *dat*!.. de knecht in een voornaam logement, zoo als *hier*, spreekt geen Fransch?’ - ‘Ik vraag om vergeving: ik ben slagtersknecht uit *Antwerpen*, eerst dezen middag hier aangekomen, om behulpzaam te zijn, - verstaat gij? - bij gelegenheid van de drukte van het Jubelfeest. In gewonen tijd zijn hier slechts drie bedienden, en thans zijn er vijf en veertig: zoudt gij *dat* wel gelooven, Mijnheertje? - kom aan, welken wijn zult gij verkiezen? want ik heb geen' tijd!’ - ‘Geef eene flesch... van vijf *francs*.’

(3) ‘Is dat Bordeaux-wijn van vijf *francs*?’

(4) ‘Gij *geneert* u, schijnt wel, niet; vuilik, die gij zijt! - Wel zeker, is het Bordeaux-wijn! - Eene flesch van vijf *francs! allons*, maak voort!’

het hôtel, beviel haar. Ook ROMAN schiep er behagen in, - een *lumineus Idée* kwam in hem op, - het zal straks blijken welk, - hij insinuëerde als in het voorbijgaan:

'Vindt Mevrouw niet, dat die eenvoudige witte koralen de Prinsessen-illusie bij MARY niet weinig benemen?..... Te meer nog, daar haar overig toilet zoo wèl gekozen is..... zou het snoer paarlen er niet beter bij passen?... Wat dunkt u, Mevrouw?'

'Dat gij daar een' voortreffelijken inval hebt! - Wel zeker! wie beter dan eene Indische Prinses kunnen zulke paarlen voegen? - Geef hier de cassette! Toe gaauw, meisje! leg uwe kralen af!'

En ROMAN beijverde zich niet alleen het kistje, Mevrouw's kostbaarheden bevattende, dadelijk voor haar neêr te zetten; maar zelfs toen het snoer er uitgehaald was, ontnam hij haar die *gracieux*. 'Wil mij veroorloven?.... Mevrouw zou er voor moeten opstaan!' en MARY liet zich de verwisseling, door de hand van ROMAN, ten uiterste welgevallen.

Liefhebbers van den deugdzamen *Galei-roeijer* en van den overedelen *Aballino*! zaagt gij toe?

Daar werd buiten aan de kamerdeur geklopt, en 'binnen, *entrez*!' geroepen, - het was de kastelein. Hij kwam aankondigen, dat het vertrek voor de doorluchte Dames gereed was, dat de vaches, koffers en cartons er heen waren gebragt. Ook was het kabinet, voor Mijnheer den Graaf bestemd, in staat gesteld, om door hem betrokken te worden, en van beide gaf hij de sleutels. Tevens bood hij een kaartje aan, met de *inscriptie: Salon N°. XIII, première table à droite en entrant, trois couverts*, N°. 1, 2, 24, *au haut bout*; dat vrij, maar toch getrouw in het Nederduitsch overgebragt zijnde, beteekent: *Kamer* N°. XIII; *de eerste tafel ter regterzijde bij het inkomen. Drie plaatsen aan het hooger-eind*, N°. 1, 2, 24. Hij verwittigde, dat dit salon in de *proximiteit* was van de kamer der Dames; dat aan deze tafel het uitgelezenste gezelschap zoude aanzitten, en verder, dat binnen een half uur de bengel gedurende vijf minuten getrokken zou worden, om de gasten tot het soupé te inviteren.

'Kom, mijne waarde!' zeî Mevrouw VOLLER, MARY aanziende, en nu tot ROMAN: 'Graaf! wij zullen uwen arm van nooden hebben. Wij verlangen die eetzalen even door te wandelen, en dan,' (wederom tot MARY) 'slaan wij nog een oogenblik de hand aan ons toilet, niet waar?'

'Mevrouw had mij gezegd, geen woord te spreken,' gaf MARY ten antwoord.

‘Gij hebt wel gelijk, stomme Prinses!’ beet Mevrouw haar toe, en gelukkig, dat de kastelein het West-Indisch Nederduitsch accent niet goed verstond. Hij wees hun het corridor aan, dat naar de spijsvertrekken geleidde, terwijl hij eenen commissionnair toeriep, hen te convoyeren, en hen daarna aanwijzing te doen van de logeerkamer en het kabinet. - En zoo huppelde ROMAN met zijne beide Dames aan den arm voort, voorafgegaan door een' geleider, *chapeau-bas*.

Welk eene lucht, of liever geur, verspreidden de gekookte, gebraden, gestoofde, gerooste, gebakken spijzen, voor zóó vele eters! - Welk eene volte in de verscheidene kamers, die zij voorbijgingen! - Welk een geloop in de hoofd- en dwarsgangen en portalen! - Wat beduidde het echter, dat alle hoeken van gangen en portalen waren afgeschoten door gordijnen? Mevrouw VOLLER vroeg het den Graaf, hij deed of hij het niet hoorde. Mevrouw VOLLER wendde zich tot MARY, en de Indische Prinses was op het punt, een der beschutsels te naderen, toen er van achter dit een Heer te voorschijn kwam, en zij deinsde terug. Mevrouw VOLLER rigtte eindelijk het woord tot den commissionnair.

‘Uwe Doorluchtigheid!’ antwoordde deze, tot hare verbazing in zuiver Hollandsch, - de man was vroeger Corrector op eene Boekdrukkerij te *'s Hertogenbosch* geweest, - ‘het is eene vraag, die ik waarlijk niet durf beantwoorden.....’

‘Wel, man!’ viel de Hertogin in, ‘zijt ge bezeten? ik vraag waartoe die gordijnen dienen, steekt daar iets vreemds in?’

‘Neen, uwe Doorluchtigheid!’ hernam hij, ‘maar.....’

‘Wat maar?’

‘Uwe Doorluchtigheid begrijpt.....’

‘Ik begrijp niets, dan dat ik zelve zal gaan zien.’

‘Om Godswil, Mevrouw de Hertogin! - het zijn *cabinets d'aisance*.’

Hoe karakteristiek, dat de voormalige Corrector zijne toevlugt tot de Fransche taal nam, om iets onkieschs uit te drukken!

Mevrouw VOLLER zette een viesch gezigt; maar MARY, die eene wijle had gepruild over den graauw, haar door hare doorluchtige verwante toegeduwd, lachte, dat ook deze er was ingeloopen, doch sprak geen woord. Het was echter geene geraaktheid; eigenlijk bekreunde zij er zich weinig om, dat men haar het stilzwijgen had opgelegd. De onnoemelijke verscheidenheid van menschen en voorwerpen om haar heen, waar zij de oogen ook keeren mogt, was meer dan genoegzaam, om aan die

oogen rijkelijk den kost te geven. Haar eigen opschik, vermeerderd met het paarlsnoer van drie honderd ponden sterling, gaf aan haar gelaat den glans van dat genoegen, 't welk zich beschrijven, maar nog korter, ook gevoelen laat. - En hoe veel bekijks had zij niet! - Zij, de éénige zwarte onder zoo vele blanken! - Hoe streelend was haar dit, die arme hals! Zij had eens moeten weten, dat het die zeldzame paarlen waren, die, om hare grootte, der liefhebberen aandacht trokken! - Het scheen intusschen, dat Mevrouw de Hertogin weinig lust meer gevoelde, de bezigtiging van het hôtel voort te zetten; spoedig liet zij zich de logeerkamer wijzen, haar door den kastelein afgestaan. Bij den eersten blik viel het haar in het oog, dat deze niet zoo smaakvol was, als de Brusselsche appartementen, maar dat zij, in twee woorden gezegd, spatieus en gemakkelijk mogt heeten. Mevrouw VOLLER en MARY knapten er hare *boucles* en hoofdtooisels wat op; en weldra kwam ROMAN haar verwittigen, dat de bengel zoo dadelijk het uur van het *soupé* zou aankondigen.

Welligt zijn er onder onze lezers, die zich verbazen over de vaart, waarmede ons soms schijnbaar-traag verhaal nu eensklaps voortspoedt, - maar verbazing is eene minder onaangename gewaarwording dan verveling, en wij weten bij ervaring, hoe ligt een verteller gevaar loopt op die klip te stooten, als hij bij wijle het vaartuig, welks minste beweging in den storm hij met hoogsels en diepsels afschaduwde, niet binnen durft loodsen met een eenvoudig: ‘Het is er!’ - Men houde het ons daarom ten goede, dat wij, met zoo weinig woorden mogelijk, verzekeren, dat het drietal in N°. 13 een *délicieux* avondmaal genoot, zoowel wat de spijzen en wijnen betrof, als ten aanzien van het aangenaam gezelschap en de melodieuse kamerof tafelmuzijk. Eerst ten twee ure na middernacht begaf men zich ter ruste.

En men sliep kostelijk.

Immers, hoe veel ook wij ophebben met den *Deugdzamen Galeiroeijer* en den edelen FLODOARDO-ABALLINO, het mag ons niet van het hart te vertellen, dat ROMAN van een rooden hansop - broek met dito buis, en een groen kapje tot hoofddeksel, een ijzeren pols- en dito scheenbandje, met een kettingje aan elkander geklonken, dat hij van het *Bagno* te *Brest* droomde. MARY, daar geven wij ons woord op, MARY zag louter paarlen, paarlen omhoog en paarlen omlaag, en Mevrouw, ach! zij werd al vóór negen ure wakker van het gewoel en gejoel,

dat zich op straat reeds hooren deed, schoon de optogt, ter gelegenheid van het Mechelsche Jubelfeest, eerst om elf ure zou plaats hebben. Het allengs verflaauwde nachtlichtje werd nog meer verdoofd door de scherpe stralen van den dag, welke de lichtgaten der blinden dóórlieten.

'MARY! slaapt gij nog?' riep Mevrouw. 'MARY! MARY dan! toe, gaauw, wordt wakker! daar is op straat een leven, of alle menschen aan het verhuizen zijn!' - Geen antwoord. Nu, nog eens: 'MARY! MARY dan!' - Geen gehoor. - Zij gaat overeind zitten, ziet de gordijnen van MARY's paveljoen wagenwijd open, en zelfs eene slip van het bedlaken er haveloos uithangen, als van iemand, die opgestaan zijnde, het een eind wegs uit bed slordig meê heeft gesleept. Verder ontwaart haar oog, dat de kamerdeur op een' kier staat: 'God beware mij! Zij is de kamer uit! wat mag *dat* beteekenen?.....' was haar uitroep, in het weêr achterover vallen. - De verontrustendste gedachten bekropen haar bij beurten! - Van de eene sprong zij op de andere, als van den hak op den tak, zonder aan de waarschijnlijkste te denken, en gestadig op de verschrikkelijke gedachte terugkomende: dat bij het *soupé* onder dien drom verleiders, (want wat waren de meeste toch anders!) zoo velen MARY hadden aangekeken! en met oogen...!! - en *dat* had het zwakke schepsel het hoofd doen draaijen, en.... in het verderf doen loopen!.....

Inmiddels sloop MARY zoetjes de kamer weêr binnen, sloot de deur achter zich digt, en van zins weêr onder de dekens te kruipen, werd zij door Mevrouw op zachten, weemoedigen toon toegesproken: 'Wel zoo, MARY! is het *dat*, wat gij mij beloofd hebt? *Ik*, die u zoo moederlijk voor de verleiding van al die aankijkers heb gewaarschuwd!....' (*En nu hevig*) 'Waar zijt gij geweest, *ondeugende* meid?.... toe gaauw, spreek! -'

MARY antwoordde minder kiesch dan zij gedaan zou hebben, als zij gezegd had:

'Waar Zijne Majesteit te voet gaat, Mevrouw!'

'Op de.... Hemel! daar had ik niet aan gedacht!'

De begane overijling deed er haar niets meer van zeggen; van onderwerp wisselende, voegde zij er bij: 'Kom, doe het nachtlampje uit, de luiken open, en trek mij mijne kousen aan, ik wil opstaan.....'

'Wat of zij toch niet al van mij denkt! - *Zoo als de waard is vertrouwt hij zijne gasten*!' pruttelde MARY, van welker slag, om spreekwoorden goed te pas te brengen, wij tot dus verre

nog niet gewaagden; en toen een der blinden openende, ligtte zij even het gordijntje om op straat te zien, zonder erg, dat de kamer er nagenoeg gelijkvloers meê was, en evenmin, dat de heen en weêr stroomende voorbijgangers, op de *trottoirs* langs de vensterramen, zich als verdrongen. - Plotseling, - op het gezigt van die zwarte figuur, met achteloos openhangend wit nachtjak, en verschoven blaauwen tipdoek met witte moesjes op den krullebol, - stuift de menigte hals over kop uit elkander; sommigen raken met levensgevaar tusschen de karren en rijtuigen, anderen onder den voet, en één van deze schreeuwt het uit: '*Jezus Maraente*!..... *ien zwert beeïst, lek ene mens*!'[1]

Dat MARY dadelijk het gordijntje losliet, en zeer ontevreden over deze tweede *rencontre*, na haar ontwaken, zich van het vensterraam verwijderde; dat sommigen uit de ontstelde volksmenigte nog eenige oogenblikken voor dat gedeelte van het hôtel zamenschoolden, en allengskens door den opkomenden en afgaanden stroom werden meêgesleept; behoeven wij het te vermelden? Evenmin vertrouwen wij al de détails van Mevrouw VOLLER's opstaan en hoe zij werd uitgedost in een elegant ochtendgewaad, *demi-négligé*. - Deze situatie zou echter gelegenheid geven tot menige aanmerking. - Bij eene vijftigjarige behaagzieke weduwe gaat er nog al tijd meê heen met dat eerste toilet, om te bedekken wat niet gezien mag worden, en te voorschijn te brengen wat niet aanwezig is: kortom, eer dat alles goed op zijne plaats zit. Ook MARY, die gisteren avond meer dan voldoende had kunnen uitblinken door paarlen en kostbare edele gesteenten, diende nu wel eenige meerdere zorg aan hare kleeding te besteden. Mevrouw moest haar derhalve nog het een en ander uit hare garderobe bijzetten, en wat niet pas, wat te ruim of te lang was, eischte door innemen en opnaaisels pas gemaakt te worden. Bij geluk was MARY flink en rap met de naald. - Kwartier vóór elven waren Hertogin en Prinses *visible*, en geschikt te ontvangen, dit laatste alweêr in Franschen zin te verstaan: *gereed om bezoek af te wachten*.

Mevrouw had aan de schelkoord getrokken. De Antwerpsche slagtersknecht verscheen:

(1) *Jezus Maraente*! Eene niet wel over te brengen Brabandsche exclamatie. Of men moest *Maraente* willen afleiden van het Chaldeeuwsche *Maran atha: de Heer komt ten gerigte*! Het verdere van de uitboezeming zal in het Nederduitsch heeten: *Een zwart beest, gelijk eenen mensch*!

‘*Wa zal oe blieven, Madam*!’[1]

‘Zeg aan Mijnheer den Graaf, dat wij gereed zijn hem te ontvangen!’

‘*Wa zade geirn onvanghe, Madam*?’[2]

‘Roep Mijnheer den Graaf, om hier te komen..... *Mecheu le Konte*!’

‘*Oh!..... den Kont!..... aai ies 'n betteke leupen gegaon, e klaain proemenoad maoke*.’[3]

Verdrietig riep Mevrouw VOLLER nu uit: ‘Ik kan uit dien man niet wijs worden, en *hij* verstaat *mij* niet!’ - en nu weêr tot hem: ‘Roep dien man van gisteren avond, dien Commissaris of Commissionnair, dien kan ik verstaan, *vous pas comprend*.’

‘*Den commissionnair?..... den 'Ollender?.... Zal ick ick'm ruupe gaon, zal 'aai zoe seffens 'ier zaain, sulle*!’[4] en wip, was hij de kamer uit.

‘Ik hoop nu maar, dat de stoethaspel mij begrepen heeft, en mij dien anderen hier brengen zal,’ vervolgde Mevrouw VOLLER, en verder: ‘Het is wonder, al die Brabanders in *Brussel* kon ik zoo goed verstaan, en dezen man begrijp ik in het geheel niet.’ - Zou het dan waar zijn, dat moeijelijke woorden in eene ons vreemde taal verduidelijkt worden door den indruk van een begeleidend gebarenspel, met oogen en handen?

De Commissionnair verscheen met eenen brief in de hand.

‘Zoudt gij wel zoo goed willen wezen, Mijnheer den Graaf te gaan verwittigen, dat wij op hem wachten, om ons af te halen voor het ontbijt, dat wij in eene der algemeene kamers verlangen te gebruiken?’ voer Mevrouw hem te gemoet; en wie der bewonderaars van alle edele roovers, van den *bravo* van COOPER af tot den valschen munter van BULWER toe, vermoedt het antwoord, dat zij kreeg? Het was dit:

‘Mijnheer de Graaf is dezen ochtend ten acht ure vertrokken, en heeft mij dezen brief voor Uwe Doorluchtigheid ter hand gesteld.’

Mevrouw VOLLER kon niet verbleeken, - vermits zij geblanket was, maar zij verschrikte toch zigtbaar; de Commissionnair

(1) Wat is er van uwe dienst, Mevrouw?
(2) Wat zoudt gij gaarne ontvangen, Mevrouw?
(3) O!.. de Graaf!... hij is een beetje gaan loopen, hij maakt eene kleine wandeling.
(4) De Commissionnair?.... de Hollander?..... Ik zal hem gaan roepen. Zoo dadelijk zal hij hier zijn; verstaat gij?

deed er onmiddellijk op volgen: ‘Mijnheer de Graaf, zal na den middag weêr hier zijn, en heeft voor het *dîné* de couverts op N°. 13 weêr besproken.’

MARY, het natuurkind, dat ROMAN instinctmatig haatte, en van dat *weêr hier zijn* niets geloofde, kon, van blijdschap opgetogen, zich niet bedwingen uit te roepen: ‘Laat hij maar wegblijven, die Judas!’

‘Zwijg, Zottin!’ beet Mevrouw VOLLER haar toe, en de Commissionnair stond vreemd op te zien, dat eerst de Prinses op verachtelijken toon van Mijnheer den Graaf had gesproken, en haar nu door Mevrouw de Hertogin te hooren uitmaken voor eene zottin! - Hij wilde zich verwijderen.

‘Neen! blijf, bid ik u!’ zeî Mevrouw, terwijl zij den brief opende, ‘welligt dat deze brief mij nog niet al te duidelijk....’ en nu het oog er in slaande: ‘Mijn God! wie kan dat lezen!... Zoudt *gij* er bij geval uit wijs kunnen worden?....’ vervolgde zij, den Commissionnair het geschrift in handen gevende. - Deze, bij den eersten opslag, meenende den brief het onderste boven te houden, keert hem om, ziet scherp, haalt de schouders op en geeft bescheiden te kennen: ‘Neen, Mevrouw de Hertogin! dat schrift is mij onbekend! - Ik ben, vóórdat ik mij der correctuur toewijdde, zoo langen tijd letterzetter op de gerenommeerdste drukkerijën in *Holland* geweest, en heb bij gevolg allerhande slag van moeijelijk handschrift onder de oogen gehad, zoo als dat van Doctor STIPRIAAN LUISCIUS te *Delft*, dat van..... - om het even, Mevrouw de Hertogin! - alles schier onleesbare kopij; maar, *deze letters*, moet ik ronduit bekennen, gaan mijn verstand te boven.’

Mevrouw bedacht zich een oogenblik en vervolgde: ‘Dat brengt mij in eene ijsselijke verlegenheid! Ik moet noodzakelijk weten, wat deze brief behelst, want om u de waarheid te zeggen..... ja, ik dien het u wel te openbaren,..... ik geloof niet, dat de briefschrijver terug komen zal, en.....’

Mevrouw VOLLER had slechts te veel reden, om aan de eerlijkheid van ROMAN te twijfelen!

‘Zou het mogelijk zijn, Mevrouw de Hertogin!.... ja..... in *dat* geval!.... Daar is hier bij het Tribunaal een Translateur, die meteen *gezworen handschrift-onderzoeker*[1] is; indien Mevrouw de Hertogin het verkoos, zou ik kunnen beproeven, of hij er een Translaat van kan maken?’

(1) *Expert aux écritures.*

‘Wel, gij zult mij daarmeê verpligten; want waarlijk!..... maar houd intusschen nog voor u, dat de Graaf zich verwijderd heeft.’

‘Uwe Doorluchtigheid verlate zich op mijne bescheidenheid!’ en nu, gereed om met eene diepe buiging heen te gaan, bezon hij zich nogtans; en, allereerbiedigst iets naderbij tredende: ‘In Uwe Doorluchtigheids verlaten' toestand zal Uwe Doorluchtigheid welligt niet in eene der algemeene salons verkiezen te ontbijten, maar waarschijnlijk liever hier?’

‘Gij hebt wel gelijk, liever hier! - Maar.... *verlaten toestand*!... De Graaf is mijn echtgenoot niet!... Ik ben... *Douairière* en hij is mijn Neef.’

‘Ah, *Douairière*! ik verzoek nederig om verschooning! - Hoe zal Mevrouw de Hertogin verkiezen te ontbijten, met thee of met koffij?’

‘Met geen van beiden; als er geene Straszburger pastei of Terrine voorhanden is, dan iets anders, kouds..... gemarineerd vleesch..... hoen, kapoen of kalkoen, en in alle geval ook lamscoteletten; voorts eene flesch goeden *Bourgognewijn*.’

‘Dat een of ander, met de côteletten, zal Uwe Doorluchtigheid oogenblikkelijk geworden, en onverwijld spoed ik mij naar den Translateur.’

Toen de Commissionnair vertrokken was, kon MARY zich niet bedwingen, weder in de vernieuwing harer blijdschaps-explosiën te vervallen. Mevrouw daarentegen was verstoord, en bepeinsde wat dien kerel kon hebben gemoveerd, haar zóó *brusque* te verlaten! - -

‘Maar, wie weet wat hij meêgenomen heeft!’ liet MARY zich toch angstig ontvallen.

‘Ja, wie weet!....’ herhaalde Mevrouw, bedenkelijk en langzaam met het hoofd knikkende. ‘Wij zullen het terstond onderzoeken!.... God beware mij!.... daar schiet mij te binnen!.... Gisteren avond, vóór het soupé, gaf ik hem drie rolletjes, ieder van twintig tienguldenstukken, om, zoo als hij mij beduidde.... vertooning te maken.... geloof ik; onze rangen te ondersteunen, zeî hij, met het uithalen van zijne beurs, als er voor de tafelmuzijk rondgegaan werd! - Die zes honderd gulden ben ik vooreerst kwijt!’

‘En dan, zijne heerenkleêren, Mevrouw! de doekspeld, de ring en het horologie!’ voegde MARY er bij.

En toen Mevrouw weêr: ‘Ja! ja! met het linnengoed en het

livereipak, ook nog ten minste voor een zes honderd gulden!.... Allemagtig! die schavuit!'

'Mevrouw! Mevrouw!' vervolgde MARY weêr, 'ik ben niet gerust, voordat wij weten, of er niets van de kostbaarheden weg is!'

'Dat zal gaauw genoeg blijken, kind! - Toe, maak de kleine *vache* maar eens open; en.... wacht.... Hé!.. daar had ik mij haast vertild!.. Zet *gij* de cassette reis op de tafel, dat ding is zoo zwaar!.. - Het was daar net of er onder aan mijn' rug iets knapte.'

Terwijl nu Mevrouw pijnlijk de hand hield op het uiterste achterdeel haars ligchaams, gezegd de stuit, verrigtte MARY het een en ander, zoo als het haar gelast was.

'Goede hemel!' borst de gewaande Hertogin eensklaps uit, terwijl zij in haar zakboekje snuffelde, 'ik mis een bankbriefje van duizend gulden..... o, die schoelje!'

En nu wenschten wij, zoo als meer schrijvers vóór ons, dat wij slechts een enkel half uurtje de pen hadden van een groot talent - en wij wel met name die van GEORGE SAND! Welk eene gloeijende philippica zouden wij dan der maatschappij laten slikken! Hoe zouden wij uitvaren tegen de zeden onzes tijds, die meisjes, vrouwen en weduwen dwingen vervoogd te huis te zitten, zoo zij niet willen worden uitgelagchen en beet genomen. O, Emancipatie der Vrouwen! waarvan men ten onzent nog zoo weinig begrip heeft, dat de kinderen zelfs om het sprookje lagchen, dat de orde der natuur in een schrikkeljaar wordt omgekeerd, en de meisjes uit vrijën mogen gaan. O, Slavernij, waaronder het schoonste, het gevoeligste, het verhevenste deel des menschelijken geslachts nog zoo gewillig gebukt gaat! O -

Maar wij hebben die pen niet, en we moeten dus wel met de onze naar MARY terug keeren.

Alles naauwkeurig gadegeslagen en overzien, scheen er niets te zijn vervreemd.

En het is gelukkig, dat wij niet in den toon van Mad. DUDEVANT zijn gevallen; want *il y a mille manières de voir les choses*, en onze Hertogin zag anders.

Een *copieus* en *exquis déjeuné à la fourchette* werd binnengedragen. Mevrouw, van zins daaraan dadelijk eenige eer te gaan bewijzen, gevoelde bij het verzetten van den voet andermaal eene knagende pijn, terzelfde reeds genoemde plaats, zoodat het haar hevig en smartelijk deed uitroepen: 'Wel verduiveld!... - Vast heb ik mij verrekt!.. - Die smeerlap!.. - Dat heb ik er nu ook nog van!...'

Nog eens hare persoonlijke verplaatsing willende beproeven, dook zij plotseling in elkander, en niet zonder moeite mogt het MARY gelukken, haar den stoel te doen bereiken. De zittende positie strekte haar toch tot merkelijk soulaas, en toen zij er de etende positie aan had verbonden, was de pijn meer dan dragelijk, en eindelijk weldra vergeten.

Mevrouw VOLLER begon onder het genot van menige lekkere bete, en menigen gullen dronk *Bourgondiër*, op haar gemak over ROMAN's schelmachtig gedrag uit te varen: - ‘Met andermans kleêren, goed en geld weg te loopen!...’ heette het... ‘Ik was wél van hem gediend, en behandelde hem er naar!... - Het zal mij verduiveld onthanden, dat hij de plaat gepoetst heeft!... die schavuit!... die!.... - de spitsroede heeft hij verdiend, zoo niet, veel eer nog, - den strop!...’ enz. Maar tot wien rigtte zij al die uitvallen, tot wie, dan tot MARY? Helaas! het meeste ging voor het zwarte kind verloren, want driftig spreken en eten te gelijk, het eene zoowel als het andere, tamelijk geäccelereerd, - met vollen mond kaauwen en tevens nijdige taal uitbrengen.. - wie ter wereld bereikt daarmede zijn doel? Doch bekreunt eene verbolgene vrouw er zich over, denkt zij er aan? Neen, driewerf neen; en de heldin dezes waarachtigen verhaals vertrad op dit oogenblik te *Mechelen* jegens hare dienstmaagd zoowel hare waardigheid, als zij die vroeger jegens den logementhouder in den *Garnalen-Doelen* te Amsterdam uit het oog verloor.

- Dáár was zij aan de *Table d'Hôte* veronachtzaamd en uitgelagchen geworden, dáár beantwoordde ze zijne verontschuldigingen met een:

‘Heer kastelein! - ik zal dan wel verpligt wezen in mijne kamer te laten dekken; maar weet!.. - wáár men het bijzijn eener fatsoenlijke vrouw schuwt... - moeten er schandelijke redenen voor bestaan! - Overigens heb ik u begrepen. Die Heeren zijn gewoon onder elkander eene taal te voeren, waarover eene vrouw als *ik* zou moeten blozen! - Ik moet hen waarlijk wel *gegêneerd* hebben!.. - Maar *gij* hebt dan toch *aan mij* te danken, dat het ten minste één' middag aan uwe tafel *décent* is toegegaan!’

Zóó ver was alles wel. De logementhouder hervatte:

‘Mevrouw! ik hoop niet...’

En zij:

‘Morgen, ten vier ure, verwacht ik, dat men mij hier voordiene.’ - En dat bits afbreken ging vergezeld van een zeer

diep nijgen, - waarvan de kastelein *confus* werd, dat haar gansche spel bedierf. Het was eene dier flaters, welke vrouwen in hevige gemoedsbewegingen slechts te dikwijls begaan, - want het voegt niet, dat de Dame, die zich voor eene stand wil laten doorgaan, - boos wordende, - dienaresses maakt voor den kastelein van het grootste hôtel in Europa; dat de *Voetboog Groote-Garnalen Doelen, Singel bij den Heiligen weg*, N°. 30, niet is! -

- - En nu hier. - Er was niets strijdigs in met het karakter van Mevrouw VOLLER, met het karakter van iedere vrouw! dat zij verontwaardigd was, over het gedrag van ROMAN; er was niets strijdigs met het karakter van iemand van haar aanzienlijk vermogen in, zeggen wij, dat zij, ondanks het verlies, een keurig ontbijt met smaak gebruikte, het strookte zelfs volkomen met den titel van: Mevrouw de Hertogin! Doch dat zij te gelijk smulde en schold, dronk en naar den drommel wenschte, dat zij dit deed *vis-à-vis* eene Indische Prinses, neen, jegens hare zwarte meid, dat zijn zonden tegen tact en toon, welke een Romanschrijver, *dans le genre sublime*, bemantelt of verzwijgt; doch op welke onze waarheidlievende pen alle toekomstige Mevrouwen VOLLER's opmerkzaam maakt!

De Commissionnair had zijne commissie verrigt, en was door overmaat van *zèle*, zonder daartoe met den knokkel tegen de deur verlof te hebben verzocht, onder al dit gebulder reeds binnens kamers gekomen eer hij het wist. Hij bleef nu, het onwelvoegelijke van zijnen ijver inziende, aan de deur, en, *chapeau bas*, post houden, tot Mevrouw's bemoedigende toespraak hem het regt gaf, om naderbij te treden: ‘Wel! hebt gij den Translateur gevonden? zal hij komen? of is hij er misschien al?’

‘Nog niet, Mevrouw de Hertogin!... - Wil Uwe Doorluchtigheid mij veroorloven, haar de eigene woorden van den man over te brengen, zoo als hij mij zijn antwoord te verstaan gaf?’

Iemand van het mannelijk geslacht oefende op Mevrouw VOLLER althans den invloed uit, dien men aan olie op onstuimige golven toekent.

‘Spreek op, man!’ zeî ze, schier vriendelijk.

‘“Ik heb er den brui wel van,” - zeî hij, - “om ter gelegenheid van het Jubelfeest de pen in de hand te nemen!”’

‘Een niet zeer galant antwoord inderdaad! - Maar hebt gij hem wel gezegd, dat het eene Dame was, die zijne dienst verlangde?’

‘O! eene zeer voorname!’

‘Bekleedt hij eenige functie bij den optogt?’

‘Zoo veel ik weet, geenerlei, waarschijnlijk zal hij met anderen meê den trein volgen.’

‘Was de man dan niet wel bij zijne positiven, om niet te zeggen, dronken?’

‘Daartoe is het nog te vroeg, Mevrouw de Hertogin!.. - In den laten namiddag,.. zoo tegen den vóóravond... dan wil ik niet zeggen... en dat zal dan het geval wel wezen van duizenden met hem, want....’

‘Welnu, dat hij zich dan later te mijnen koste vrolijk make, maar, na mij eerst te hebben geholpen: zeg hem.... - mijn Hemel! de brief bevat slechts weinige regels!... - dat ik hem vier-, vijf-, zesvoudig wil betalen, en hem daarenboven zes flesschen van dezen voortreffelijken *Bourgogne* vereeren zal.’

‘Dan is er niet aan te twijfelen, Mevrouw de Hertogin!.. hadde ik dat vroeger geweten... want, wáár hem nu nog te vinden?..’ - en toen zich naar de straatzijde keerende, en zich op de teenen verheffende.... ‘zie, dáár van verre komt de optogt al aan!... Dus hebben zij de *St. Romboutskerk* reeds verlaten, en zullen weldra hier voorbij trekken.... (*op* MARY *wijzende*)... Wanneer Hare Hoogheid zich dan een weinig van het raam geliefde te verwijderen, om de zotte bevooroordeelde menigte niet weêr in opschudding te brengen, dan zoude ik aan eenige bedienden kunnen opdragen, nevens mij, scherp toe te zien, en hem in het oog krijgende, hierheen te wenken, of dès noods hem te beroepen.’

Zoo gezegd, zoo gedaan; hij bragt tegelijk, naar den hem door Mevrouw gegeven' last, nog eene flesch wijn en wat brood mede.

‘De optogt nadert langzaam,’ meende Mevrouw VOLLER te kunnen aanmerken.

‘Nu ik het wèl bezin,’ antwoordde de Commissionnair, ‘kan het ook nog wel eenige minuten duren, eer de trein tot hier genaderd zal zijn. Het Programma brengt mede, dat voor de woningen, waar de twee Mechelsche geleerden PALUDORPIUS en PASCARIUS het eerste daglicht zagen, *hymnen* zullen worden aangeheven, en geheel afgezongen; en het huis, waar PALUDORPIUS geboren werd, is dat dáár met dien houten gevel, waar nu nog beneden *Société Philomatique* gehouden wordt, en de bovenkamers zijn door kantenwerksters bewoond... derhalve, een weinigje langer geduld, Mevrouw de Hertogin!’

‘*Enfin*, men kan geen ijzer met handen breken!’ troostte zich Mevrouw VOLLER.

‘Eenige minuten vroeger of later... als hij ons maar niet ontsnapt!’

‘Heb daarvoor geene zorg, Mevrouw de Hertogin! - Wanneer men hem al met het oog niet waarnemen mogt, wordt uit tien halzen onophoudelijk zijn naam afgeroepen: “LOBOOR-LA BURGE!.. LOBOOR-LA BURGE!..” en dan moet hij wel te voorschijn komen!’

Mevrouw VOLLER weder eene kleine vermaning van pijn gevoelende, en dien overeenkomstig zich niet kunnende onthouden, even haar gelaat te vertrekken, werd dit door den Commissionnair voor ontevredenheid over de kortstondige teleurstelling gehouden, en hij meende haar verder geruststellend te kunnen toevoegen: ‘Inderdaad, Uwe Doorluchtigheid make geene de minste zwarigheid, de man kan ons niet mis loopen.’

‘Nu, nu, ik wil u gelooven; dat was het niet, wat mij... - die naam kwam mij zoo zonderling voor[1].... hoe is de uwe?.. hoe heet gij?’

‘KNOOPENDRAAIJER, om Mevrouw de Hertogin dienst te doen...’ - en zij, wederom pijnlijk:

‘Mijnheer KNOOPENDRAAIJER! zoudt gij niet wat nuttigen, en een glas wijn gebruiken?.. Gij hebt zoo geloopen!...’

‘Mevrouw de Hertogin!.. die eer!...’

‘Wordt u bewezen, omdat gij mij van dienst zijt, en ik u

(1) In sommige streken van *België* plagt het te voren meer dan heden ten dage nog gebruikelijk te zijn, dat de man, na voltrokken huwelijk, den familienaam zijner echtgenoote achter den zijnen bleef voeren, zoo als: SULLIVAN- DE GRAS. DE BIE-WITTEWRONGEL, en dergelijke. Dit was hetzelfde geval bij den Heer LOBOOR, gehuwd met Mlle LA BURGE. - Mevrouw VOLLER vond zijne zaamgevoegde namen zonderling; en inderdaad, zulke vreemd luidende, als de zijne, wekken meestal onze bevreemding, wanneer zij ons voor de eerste maal in de ooren klinken. Hoe vaak heet het niet in het gemeene leven: ‘Hé! dat is een rare naam!’ - Het zij nu ook dat dusdanige namen eene bekende beteekenis hebben of niet, of voor uitlegging vatbaar zijn, zij zullen toch altijd zonderling voorkomen. Zoo herinnert Steller dezes zich een' Ambtenaar te hebben hooren noemen, die den naam voerde van NIEMANDSVERDRIET. - Ook LOBOOR-LA BURGE heeft zijne beteekenis: *Loboor*, volgens WEILAND! Een hond of varken, met breede hangende ooren, en figuurl. een plompe jongen. - Volgens VAN MOOCK, nog daarenboven, een lobbes, een lompert. *La Burge* is afgeleid, of wel eene volksverbastering van *burgeage*, opwelling, opborreling van het gesmolten glas, veroorzaakt door versch ongeschild mandenmakers teenrijs, in stukjes, er in te werpen. - (*Dictionn, de l'Académ.*)

nu niet gaarne van mij zou afzonderen: kom, zonder complimenten, zet u hier neêr, misschien is de tijd kostbaar.'

Mijnheer KNOOPENDRAAIJER liet zich niet verder nooden, en, met eene gracieuse hoofdbuiging, nam hij plaats.

'Maar nu zal glas, vork en bord ontbreken...' vervolgde Mevrouw... 'of gij moest....'

'Alles is gevonden...' zeî Mijnheer KNOOPENDRAAIJER; een gebruikt mondspoelglas, hetzij van Mevrouw, of van MARY, van een nabijstaand waschtafeltje afnemende, en voorts van de drie schotels twee makende, door middel van een geëntameerd, of voor meer dan de helft geconsumeerd kapoen bij de overgeschotene koud geworden côteletten te leggen, en den geledigden ovalen schotel *en guise d'assiette* vóór zich te zetten. Ook nam hij een mes... 'En ziedaar!...' zeî Mevrouw VOLLER, hare vork bij hem neêrleggende.... 'van mij zult gij toch niet vies zijn.'

'In het allerminste niet,' grinnikte KNOOPENDRAAIJER tusschen de tanden, terwijl hij de vork zorgvuldig en langdurig aan het servet afwischte;... en nu,... met zeldzame graagte, voor iemand, die reeds goed ontbeten had,... ja, als hadde hij den hondshonger, viel hij aan op den gelardeerden ossenhaas, die, doorstoken met truffels, belegd met laurierbladen en citroenschijfjes, en omgeven van krachtige bouillon-gelei, met hertshoorn, Rijnschen wijn, aromatieke kruiden en specerijën was toebereid. - Al bij herhaling had hij aan den substantiëelen, maar fijnen schotel de overdadigste hulde bewezen, toen, tot zijn geluk.... - want de man zou zich werkelijk hebben overaasd.... - de optogt naderde, en te gelijktijdig uit veler monden het geroep: LOBOOR-LA BURGE, weêrgalmde.

Nu sprong KNOOPENDRAAIJER aan het raam, en terstond zag hij, dat zeven knechten den *Traducteur juré* bij de lurven hadden, te vergeefs trachtende hem te beduiden: *dat eene Dame van aanzien naar hem gevraagd had*. Ook de eigenaar van het hôtel voegde zich er bij, ten teeken der waarheid zich hevig op de borst slaande, en alle anderen overschreeuwende: '*Une personne de qualité vous demande*!'

'*Pas possible, farceur*!...' gaf LOBOOR ten antwoord; en toen de kastelein weêr tot zijne bedienden, - met een knipoogje aan KNOOPENDRAAIJER, dat hij het raam zou openen: - '*Amenezle sous la croisée*!...' en tot LOBOOR sprak hij nog even van zijn: *parole la plus sacrée*... - KNOOPENDRAAIJER had hem al bij den kraag, twee knechten gaven hem een gatje, en.... één, twee, wip!.. daar lag hij bij Mevrouw VOLLER in de kamer, gelukkig zonder zich beschadigd of bezeerd te hebben.

LOBOOR-LA-BURGE, die zoo menigmaal andermans kwelgeest was, en zelf veel hield van stoeijen, plagen en *tracasséren*, dacht niet anders, dan dat eenige zijner kornuiten, spotvogels zoo als hij, hem die poets speelden, om hem aan de festiviteiten te onttrekken - In zijne verontwaardiging,.. - terwijl KNOOPENDRAAIJER te vergeefs trachtte hem van achteren op te beuren, en derhalve nog op den grond zittende... - voer hij hevig uit tegen zulk eene verkrachting van de algemeene en openlijke liberteit!.. bewerende, dat de Traktaten, het nieuwe Charter, en de 24 Artikels, aan hem, zoowel als aan ieder ander, het behoud zijner vrijheid, voorregten en vrijdommen hadden gewaarborgd! En nu van den grond opspringende, draafde hij nog door over *Burgerregt, Regt der Volken*, en dergelijke; toen.. met den rug naar de tafel gekeerd, en derhalve Mevrouw VOLLER niet bemerkende, maar den Commissionnair KNOOPENDRAAIJER in het oog krijgende.... 'Wat duivel!...' zegt hij dezen:.. 'zijt *gij* het, die mij hier naar binnen hebt getrokken?...' Waarop KNOOPENDRAAIJER de schouders verhoogende, en met uitgestrekte hand naar Mevrouw wijzende, antwoordde: 'Ten gevalle van Mevrouw de Hertogin DE VOLLER... en...' - beet hij hem gezwind er bij in het oor: 'het zal u geene windeijeren leggen!'

Vreemd stond LOBOOR op te zien!... volstrekt niet te weten, hoe hij het had!... - nogtans maakte hij zijn kompliment, vragende: waaraan hij dat toeval te danken of dat voorval te wijten had? - Mevrouw repliceerde: 'Wil de zonderlinge wijze, waarop men u hier introduceerde, en waaraan ik trouwens part noch deel heb, ten goede houden. - Hebt gij u niet bezeerd?.. Gij zijt eenigzins ontsteld. Mag ik u uit *mijn* glas?...' - en gulhartig reikte zij hem het volle glas toe.

LOBOOR nam het aan, en sprak: 'Mevrouw! ik heb mij niet bezeerd, en wil gaarne een glas wijn met u drinken; maar, wat hebt gij met mij vóór? ik kan mijne Gildebroeders niet in den steek laten! Ik ben Opperkoorzanger bij de Broederschap van *Ste. Cécilia*, en moet zoo aanstonds vóór het huis van PASCARIUS meê aanheffen, of, zonder mij, zal het koraalgezang *niets* zijn! - Ik heb de eer u te saluëren!' en hij ledigde het glas.

'Hoe nu.. Mijnheer LOBOOR-LA-BURGE!..' wederlegde KNOOPENDRAAIJER.. 'gij zijt altijd vol verbeelding van uwe stem en zangkunst,.. juist anders, dan de meeste liefhebbers, die zich door nederigheid en verontschuldiging wegens hun klein talent doen kennen, en wier geblaat men daarom te inschikkelijker dulden kan; uwe Gildebroeders zullen het buiten u zeer goed bol-

werken. Het geldt hier niet minder dan zes Fransche kroonen, en even zoo veel bouteilles *côte-rôtie*, die gij daar geproefd hebt; ze zijn in een oogenblik te verdienen, voor een Translaat van slechts weinige regels!'

'Uit welke taal?.. die aankondiging verzoet de beleediging! Ik ben volkomen tot Mevrouw's orders. Waar is het stuk?'

Deze woorden werden in geestvervoering, en met ongeloofelijke snelheid, door den Translateur uitgesproken.

Mevrouw VOLLER gaf hem den brief in handen, dadelijk sloeg hij er het oog in.

MARY, die op KNOOPENDRAAIJER's vroegere aanbeveling zich van het raam verwijderd had gehouden, die op den kant van haar paveljoen zat te breijen, en van dáár niet veel van den voorbijtrekkenden optogt, maar alles van den venstersprong des Translateurs had waargenomen... - en *hij* had haar nog niet opgemerkt; - MARY, die het regte van de zaak niet begreep, maar meenende dat dien man geweld en mishandeling was aangedaan, innig met hem was bewogen; de goedhartige MARY verliet nu hare plaats, en Mevrouw naderende, om haar in te fluisteren: of men ook *hem* nu niet wat vleesch en brood zou toedienen, sloeg LOBOOR-LA BURGE juist de oogen weder op; en de plotselinge zwarte verschijning deed nu ook *hem* een ontzettend *Jezus Marante* uitroepen!

'*Baar*!...' schold hem MARY, vol *indignatie*, hare tong er bij uitstekende, en zij ging weêr naar hare breikous.

'Neem u een weinig in acht, Mijnheer LOBOOR!' zeî KNOOPENDRAAIJER; 'H. Hoogheid is niet meer of minder dan eene Indische Prinses!..'

'En dat is altijd zóó onverwacht eene verschijning, om er een oogenblik van te ontstellen!' wederlegde de andere; en zich nu eerbiedig tot Mevrouw VOLLER keerende, voegde hij er bij: 'Dit geschrift, Mevrouw! heeft het aanzien van een brief te zijn. Zoo veel ik zie, zal het Nederduitsch moeten beteekenen; maar, het is het regte niet, veeleer een mengelmoes van nog meer verbasterde bastaardwoorden uit verschillende levendige talen. Aan de ontcijfering er van wanhoop ik geenszins; en neem wel aan er een goed zamenhangend verstaanbaar iets van te maken. In welke taal verkiest Mevrouw, dat de overgieting zal plaats hebben: in het *Vlaamsch*, of liever in het *Nederduitsch*?'

'O, waarom juist in die talen? neen, in het *Hollandsch*, mits dat gij het mij in alle geval voorleest!'

'Charmant! Het zal wel een paar uurtjes kunnen aanloopen. Ik ga derhalve dadelijk te huis er mijn werk van maken.'

‘Liever had ik dat niet,’ objecteerde hem Mevrouw; ‘zoudt gij het niet hier kunnen doen?’

‘Wil dan gedoogen, dat ik al mijne hulpbronnen ga verzamelen, en hierheen voere. Ik dien verscheidene taalkundige boeken en geschriften te raadplegen; en bij gevolg’.....

‘Dan ga *ik* met u meê, Mijnheer LOBOOR!’ zeide hem KNOOPENDRAAYER. ‘Gij zijt kundig, maar verbazend ligtzinnig, en gemakkelijk om te praten. Wanneer gij onder weg een' uwer *Cecilianen* ontmoet, houdt men u aan het lijntje, en men weet wel, hoe het dan gaat.’

‘Gij zijt zot, KNOOPENDRAAYER!’ kreeg onze Commissionnair ten antwoord: ‘denkt gij dan, dat ik anderhalven *Louis d'Or* en zes flesschen overheerlijken Bourgognewijn in den steek zou laten? Dat gij mede gaat, daar ben ik zeer meê gediend; want gij kunt mij helpen dragen.’

Zij gingen, en bleven een' geruimen tijd weg; zoodat Mevrouw VOLLER zich waarlijk begon te verontrusten, of Mijnheer KNOOPENDRAAYER ook bijgeval door toedoen van Mijnheer LOBOOR-LA BURGE bij de broederschap van *Ste. Cécilia* was ingelijfd. Eindelijk echter kwamen beide, zwaar beladen met boeken en papieren, terug.

‘Lieve Hemel!’ riep Mevrouw VOLLER in hare verbazing uit, ‘zijn er zoo vele boeken van nooden, om mij dien brief verstaanbaar te maken?’

‘Ik hoop, Mevrouw!’ antwoordde LOBOOR, ‘dat ik daarmede zal kunnen volstaan, en niet genoodzaakt zal zijn, nog tot andere hulpbronnen mijne toevlugt te moeten nemen. Als het hier de eenvoudige vertaling van een' slecht gestelden, *vicieux* gespelden brief uit eene bekende taal gold, in dát geval zoude ik geene boeken behoeven om te halen; maar, in, uit en door mij zelven, als in, uit, en door een levend *Lexicon* mij genoeg weten te redden. Maar het betreft hier de *Etymologie*....’

‘*Economie*,’ viel Mevrouw VOLLER, ‘hij zal zich toch niet verstouten, mij de les te lezen?’

‘Om vergeving, Uwe Doorluchtigheid! ik wilde U slechts eenig begrip geven, waarom ik mij verpligt zag DE JAGER's *Taalkundig Magazijn*, MEIJER's *Woordenschat*, PIETERSON's *Geslachtlijst der zelfstandige naamwoorden* en beide WEILAND's *Kunstwoordenboeken* mede te brengen. Dit laatste Werk, wel is waar, is zeer gebrekkig, en daarom onvoldoende; op vele plaatsen regtstreeks van den weg afdwalend; en op lossen voet, om niet te zeggen, door gewaagde sprongen, naar een ijdel doel strevend; maar, gelukkig hij, die dan nog weet te roeijen met de riemen, die hij heeft, of

liever, met andere riemen, die hij zich zelven heeft weten te verschaffen: niet door aankoop, Mevrouw! maar *eigen maaksel*....'

'Of de man al roeide,' dacht Mevrouw VOLLER, en zeî, vrij natuurlijk: 'Maar, Mijnheer! ik wist niet, dat het Hollandsch zulk eene moeijelijke taal was; van kindsbeen af heb ik het gesproken.' -

'Ik ook, Uwe Doorluchtigheid!' antwoordde LOBOOR-LA BURGE; 'schoon ik er trotsch op ben een vrijë Belg te zijn, mijn vader was een vrijë Bataaf - omstandigheden, niet van zijnen wil afhankelijk, verpligtten hem....'

'O! als iemand regt heeft van vreemde omstandigheden te spreken,' brak Mevrouw VOLLER de historie af, 'dan ben *ik* het; maar dien brief, LOBJE, Mijnheer LOBOOR! wilde ik zeggen.'

'Zoo als ik de eer had, Uwe Doorluchtigheid uit te leggen; het Hollandsch is zoo verbazend moeijelijk, dewijl ieder taalkenner ten uwent eene authoriteit is, en niemands gezag echter groot genoeg, om den knoop door te hakken. Het mag eene volslagen republiek heeten: zoo veel hoofden, zoo veel zinnen! Bij de ouden COORNHERT, VISSCHER, SPIEGHEL, COSTER, BREDERO, HOOFT, CATS, HUYGENS, DE GROOT en VONDEL, bij de nieuweren TEN KATE, SIEGENBEEK, BILDERDIJK, WEILAND, LULOFS, HALBERTSMA, en een heir van jonge schrijvers, waarvan ieder eene spelling op zijne eigen hand heeft.'

'Maar mijn brief, Mijnheer! mijn brief,' viel Mevrouw VOLLER, ongeduldig in, en: *que de bruit pour une omelette*, lag haar op de lippen.

LOBOOR-LA BURGE verwaardig de zich eindelijk het stuk in te zien, en deelde er zijn gevoelen over mede: 'De Schrijver, Uwe Doorluchtigheid! is zeker een ongeletterde, die de wereld heeft gezien, en zich nu korter, dan weêr langer, in verschillende gewesten ophield; als mijn hoofd geen *Philologisch Bazar* was, ik zou er mij niet dóór kunnen slaan. Maar geene zwarigheid; ik zal mij wel redden met de middelen, die ik hier bij de hand heb; en voorzeker er goed van afkomen - ook. Bij eene eerste inzage, daar straks, moest het mij natuurlijk vreemder schijnen, dan bij deze herziening; en.... hoe meer ik nu sommige woorden al vrij goed meen te kunnen onderscheiden en begrijpen, komt het mij zelfs voor, dat hier sprake is van *hopelooze liefde*.'

'Hopelooze!.... Maar, Mijnheer!'....

'Inderdaad, het heeft er veel van, en van'....

'O, ik bid u! is het aan mij gerigt, laat dan ook alléén *mij* er kennis van dragen.'

'Mevrouw heeft gelijk: zoo zou, tegen beter weten aan, en ondanks mij zelven, mij kunnen ontglippen, wat geheim, of dan

onder ons, moet blijven! Een beëedigd Translateur moet getrouw vertolken, en bescheiden zijn.'

'Want, wie weet, wat die man kan geschreven hebben!'

'O, zeer veel, Mevrouw! - Mijnheer KNOOPENDRAAIJER! heb de goedheid mij deze tafel te helpen opruimen!'

En nu, hij aan het werk; en Mevrouw - na aan KNOOPENDRAAIJER te hebben opgedragen, om, het kostte wat het wilde, te gaan bewerken, dat zij dezen middag, niet *à table d'hôte*, maar in hare kamer zou *dinéren*, - Mevrouw verzonk in diepe gedachten, *en résumé* hierop neêrkomende: 'Heer! Heer!.... moest dan *van dien kant* de liefde in het spel komen! ROMAN! ROMAN! ziedaar zijn streven, om al die *Brusselaars* van mij te verwijderen! - IJverzuchtig! en zonder hoop!'

KNOOPENDRAAIJER had zich van den hem opgedragen' last gekweten: men zou de Dames *à part* voordienen; het uur, in hare keus, dat te gereeder geschieden kon, dewijl er dien dag, om de afwisselende festiviteits-vertooningen en verrigtingen, vroeg en laat, *à la carte* zou gedineerd worden. Pas had hij deze boodschap aan Mevrouw overgebragt, of hij had reden om te ontstellen; LOBOOR-LA BURGE, om van zijnen stoel op te springen; en MARY, om de breikous van zich af te werpen, en zich naar Mevrouw te spoeden; uithoofde van den verschrikkelijk gillenden uitroep van deze: 'O God!' (En nu, terwijl een *Soupir de Bacchus* haar ontglipte), 'foei!... dat was daar erg!... krijg ik er weêr zoo één', dan zal ik naar bed moeten.'

Daar nu Mevrouw haars wijsvingers onderknokkel van de gebalde regterhand in de lenden gedoken hield, en met de andere hand zich van achteren eene ligte *frictie* appliceerde, maakte LOBOOR-LA-BURGE de meêwarige, maar erroneuse gevolgtrekking: 'Ja, dat kan benaauwend zijn: ik weet er van te spreken! maar ik vind gewoonlijk toch altijd baat bij een' frisschen teug *Hollandsche anisette*, of eenig ander windbrekend middel.'

'Ga toch weêr zitten, Mijnheer! ik bid u!' wederlegde hem Mevrouw, beleefdelijk: 'mijn letsel zou daarnaar niet luisteren. Straks, met het optillen van die zware cassette, moet ik mij verrekt hebben; of, het is het spit in den rug, en in dat geval, MARY! zult gij mij noodzakelijk weêr moeten wrijven. In *Londen* heb ik het ook reis zoo erg gehad; weet gij nog wel?'

'Toen heb ik Mevrouw met zoo een fleschje gewreven.'

'Neen, ziel! met dat wat er *in* was; van dat sterke goed, dat zeker hier ook wel in eene apotheek te krijgen zal wezen. *Miss* CRAWFORD heeft mij het recept er van uitgeschreven;' en nu hare *Agenda* openende en lezende: '*Ligni amen tum volageli. Spie-*

retje salee amiaci(*). Och, Mijnheer KNOOPENDRAAIJER! gij moest het eens op een papiertje zetten, en een klein fleschje er van halen, want ik voel wel, het zal dien weg weêr heen moeten.... God allemantjes! jeetje crimineetje! ik kan mij niet even verzetten, of het is fout!'

De Commissionnair, de juistheid van het recept betwijfelende, maar er den inhoud toch van vermoedende, als hebbende meermalen van het middel gebruik gemaakt; vroeg, of het niet een dik, licht geelachtig, zeer krachtig riekend vocht was?

'Ja, net; het ziet er uit als gestolde rozenolie, en heeft eene *abominable* sterke lucht, dat er de oogen van overloopen; en voor iemand, die dun van vel is, zoo als *ik*!.... ik verzeker u, het doet zeer ook; het steekt als de weêrga! Wel satans! daar heb ik weêr een' scheut! vervlimde pijn!'

Deze en soortgelijke min kiesche uitdrukkingen werden der lijderesse door smart afgeperst. Immers, KNOOPENDRAAIJER, die een zeer gemoedelijk man was, en zulke onvertogene woorden nog niet uit harer Doorluchtigheids mond gehoord had; en ook LOBOOR-LA-BURGE, die wel wist dat pijn zeer deed, meenden het daarvoor te moeten houden. - Onverwachts opperde MARY het bezwaar: 'Als die Mijnheer, met al die boeken, hier blijft zitten lezen en schrijven, hoe zal ik Mevrouw dan wrijven?'

'Chut!' vermaande haar Mevrouw; en berhaalde haar verzoek aan *Mijnheer* KNOOPENDRAAIJER, dus zelve den misslag begaande, waarover zij MARY bestrafte. Immers dat Mevrouw de Hertogin H.H. de Prinses gemeenzaam bij haren vóórnaam toesprak, was in de *intime* betrekking, welke men tusschen haar beiden vooronderstelde, zeer aannemelijk; maar, dat de Prinses niet op dezelfde wijs insteinde, en H. Doorluchtigheid telkens eenvoudig *Mevrouw* bleef noemen, en in houding en spreken zekere ondergeschiktheid liet blijken, dit wekte zoowel LOBOOR-LA-BURGE's opmerkzaamheid, als die van KNOOPENDRAAIJER; en wel bij den laatsten, voor de tweede maal; want zeer goed, was hem bijgebleven, hoe straks de Hertogin de Prinses voor zottin had uitgescholden!

Was het vreemd, dat de gezworen Translateur, die vernomen had, hoe zij KNOOPENDRAAIJER, een' Commissionnair, den loonbediende van een hôtel, aan hare tafel deed schrokken, ja, zelfs aanbood, haar te wrijven, [dat ook van dezen alles behalve fatsoenlijk, althans niet *heerachtig* was,] er zich nog meer over verbaasde, dat zij dezen voortdurend *Mijnheer* bleef noemen?

(*) *Linimentum Volatile. Spiritus salis ammoniaci.*

Een oogenblik attentie, Mijnheer LOBOOR-LA-BURGE!

In hoe ver KNOOPENDRAAIJER regt op den *Heerentitel* kon hebben, uit hoofde van voormaligen stand of betrekkingen... verdient aandachtiger overweging. - Een *homme de lettres* is altijd *Monsieur*, zoowel in *Nederland* als overal; maar een Letterzetter is geen *homme de lettres*! - Nogtans zijn laatstvorig bedrijf: *Corrector*, schijnt toch wel eenige meer dan gewone Letterzetters-kennis te doen vooronderstellen, en uit dien hoofde dan zou men hem het *Heerschap* weêr dienen toe te kennen. - Evenwel in *Noord*- en *Zuidholland*, misschien ook in *Utrecht*, en nog elders, zijn bakkers, slagters, kleêrmakers, enz., juist geene letterkundigen... en toch *Mijnheeren*!.... - Het is klaarblijkelijk, dat tegenwoordig, zoo als overal in de wijde wereld, ook bij ons, in navolging van de *Franschen*, met het prérogatief van den Heerentitel de draak gestoken wordt!

Nogtans had de snuggere Vertaler het karakter van Mevrouw de Hertogin uit hare onhebbelijke *avances*, hem door het aanbod van het glas wijn gebleken, - uit hare overvrijë manier van spreken, - dat ‘dunne vel’ stuitte den man, - volkomen doorgrond. Hij kweet zich spoediger van zijne taak, dan hij het zich aanvankelijk had voorgesteld. Zoo, nu en dan, onder het naslaan in zijne woordenboeken, het doorbladeren zijner handschriften, en het neêrschrijven, fronste hij de wenkbraauwen, schudde het hoofd, en dan weêr vertrok zich zijn gelaat in lagchende plooijen.

Mevrouw VOLLER, die gestadig het oog op hem had, hield het eerste voor inspanning, diep nadenken, en de luchtiger gebaren voor tevredenheid met zijnen arbeid.

Eindelijk doet hij zijne boeken digt, legt die ter zijde, en de pen neêr, leest over, wrijft de handen, kucht, en zegt: ‘Mevrouw! ik ben gereed. Zal ik voorlezen?’

‘Een oogenblik!...’ zeî Mevrouw.... ‘MARY! zoudt gij uwe breikous niet weêr oprapen, en daar ginder in het gelijk gaan breijen?...’

MARY begreep wel, dat zij hier te veel was, en echter kon het trouwe schepsel zich niet weêrhouden, eer zij heenging te zeggen:

‘Mevrouw! ROMAN heeft zeker de echte paarlen voor valsche verruild. -’

‘Onmogelijk, kind!’

‘Of een juweelkistje meêgepakt.’

‘Foei, MARY!’

‘In alle geval immers het bankbriefje van duizend gulden!’

‘Ik zal het verlegd hebben.’

‘En het goud, Mevrouw! - zie, als Mevrouw willens blind wil zijn....’

‘Wel, schepsel!’ beet Mevrouw de Hertogin der Indische Prinses toe, ‘ge zoudt wel willen zeggen, dat ik blind, dat ik verliefd ben, - scheer u uit mijne oogen.’

En MARY verwijderde zich.

‘Als ge zoo goed wildet zijn te beginnen, Mijnheer LOB...!’

‘Ik heb...’ - zeide hij, zijnen stoel digter bij schuivende, en op vertrouwelijken toon, niet luid sprekende... - ‘Ik heb de gedeeltelijke overzetting... - want het ontbrak ook hier niet aan *Waalsch-Fransch, Straszburger-Fransch*, en ander *Fransch-Patois*; - en anderdeels de taalzuivering van het verdraaide, scheeve, kortom, van het slecht uitgedrukte Hollandsch, eerst zorgvuldig, woord voor woord, voorgenomen, zoo als ik dat ambtshalve verpligt was, maar waardoor nimmer de ware zin wordt uitgedrukt, en dat in mijn oog altijd eene onvoldoende vertolking is.’

‘Vertalen moet een zuur werk zijn!’ fluisterde Mevrouw.

‘Dit laat zich ook gemakkelijk begrijpen: eene woordelijke overgieting moet onduidelijk blijven, vermits iedere taal hare bijzondere woordvoeging heeft. Uit dien hoofde heb ik, na den eersten, den zwaarsten arbeid, het oorspronkelijke stuk niet meer ingezien, maar mij toegelegd, om een' aannemelijken duidelijken zin daar te stellen; en voor gemeene spreekwijzen heb ik betere gekozen, doch nagenoeg van dezelfde beteekenis. -’

Of al onze Vertalers zoo knap waren!

‘Zie hier, Mevrouw! de uitkomst van mijn' taalkundigen arbeid.’ - (*En nu aan het lezen*.)

‘“diep vereerde! vurig aangebedene! nooit te vergeten mevrouw!...”’

‘God! is het mogelijk?..’ riep Mevrouw zacht uit.

‘O! het is zeer *gepassionneerd*,’ vervolgde LOBOOR... ‘Hoor maar:’

‘“Wie, in nederigen stand geboren en opgevoed, zal zich vermeten, te verlieven op eene vrouw, hoog van aanzien, ten ware zij de eerste stappen doe? - Die pogingen, om mijn kalm gemoed in lichte laaije liefdevlam te doen overgaan, hebt gij, Mevrouw! met den te verwachten uitslag, aangewend!.. Wie kon u weêrstaan? *Ik* niet!.. Eeuwig blijf ik u voor die onderscheiding erkentelijk. -

De liefde is de koorts gelijk, even als deze komt zij op, gaat af, zonder dat onze wil er part noch deel aan heeft! - Die hartstogtelijke gewaarwording kiemde in uwen boezem!.. Zij is in den mijnen overgegaan! - Maar, ver van mij, om, er gehoor aan gevende, het ongeluk eener zoo voortreffelijke vrouw te berokkenen! - Neen, nimmer neen, huwen kan ik u nooit: te ver zijt gij boven mij verheven... O, Hooggeborene!.. en *ik*, van de wieg af, bestemd om te kruipen. - Laat ons het vereeren, dat maatschappelijk verdrag, en er niet tegen aandruischen! - De Natuur er van zou, door de hand uwer magtige bloedverwanten, hare regten hernemen! - Zij zouden ons scheiden; en,... hadden wij éénmaal het geluk gekend... ware ons ongeluk dan niet onafzienbaar? - Wees daarom, zoo als ik, onderworpen en gelaten..... bij het hartverscheurende denkbeeld, van nooit de mijne, even zoo min als ik ooit de uwe te kunnen worden. - Dat ik u min!.. u opregt min!.. dit zegt mij mijn hart. - Dat ik u niet minnen mag!... neen, minnen mag ik u niet!.. dit zegt mij mijn verstand. - Maar, wie zijn verstand behouden heeft, is niet regt verliefd, zegt de wereld. - *Ik wel*! - Zoo als in meer gevallen, laat ik ook hier de wereld praten, en behoud mijn verstand. Ik behoud alles, al wat in mijn vermogen is. Ik behoud de kleêren. Zoo lang die niet versleten zijn, zullen zij mij gestadig herinneren, hoe ik, in uwe dienst, afwisselend Heer en Knecht was! - Ik behoud het mij toebetrouwde geld. Altijd uwer daarbij gedenkende, zal ik het te mijnen gebruike aanwenden, dewijl geld, even zoo min als het *Corpus Delicti* in regten is, ook geen voorwerp van aandenken, om te bewaren, wezen kan! - Gedenk mijner van tijd tot tijd, onvergetelijke Mevrouw! zoo als steeds uw beeld *mij* voor den geest zal zweven. Ja, tot aan mijn' jongsten snik zult gij mijne allerlaatste gedachte zijn. En hiermede, vaar eeuwig wel."

"*Uw zeer getrouwe en vooral diep onderdanige, u bekend*."'

Na deze lectuur was Mevrouw VOLLER zóódanig van haar stuk, dat zij in de verlegenheid, met toe oogen, en de lippen zaâmgeknepen, LOBOOR de hand drukte. - Deze, niet wetende, of het een blijk van goedkeuring over zijnen arbeid, of, in de omstandigheid, welke haar diep scheen ter neêr te drukken,

een *inviet* tot medelijden en beklag beteekenen moest, verhief den brief in het algemeen als een meesterstuk van krachtig uitgedrukte gevoeligheid; en maakte in het bijzonder veel ophef van de aandoenlijke *passage*, waarbij de noodlottige minnaar zich, in *Amor*'s dienst, afwisselend als heer en knecht voorstelde; en Mevrouw berustte er bij, niet zonder veel genoegen ontwarende, dat de man het zoo verkeerd opnam, en hoegenaamd geen' argwaan scheen te koesteren omtrent de ontleende hooge titulaturen; en derhalve ook ver was van het er voor te houden, dat de briefschrijver werkelijk haar knecht was geweest.

Dat ROMAN zonder zijne schuld op haar had moeten verlieven, deed haar leed *om hem*; terwijl, schoon zij er niet zeer gevoelig aan was, - want een erg best man kon men hem niet noemen, - het haar toch inwendig streelde. De wetenschap er van bevredigde haar te eenenmale met zijne verwijdering; en in stilte was zij ROMAN erkentelijk omdat hij haar in zijnen brief, die onder andermans oogen had moeten komen, zoo als zij meende, volstrekt niet had gecompromitteerd. Over het geheel had haar het stuk uitnemend bevallen. Wat hij haar te laste legde van *liefde-avances*, daarvan had zij niets begrepen, en zou bezwaarlijk één' éénigen zin, van al wat hij geschreven had, zakelijk hebben kunnen oververtellen. Het was zulk een hartelijke, zulk een stichtelijke epistel! - stichtelijk, stichtelijk, wat is niet al stichtelijk?

Mevrouw salariëerde den Heer LOBOOR met twee stukken, ieder van tien gulden, en verzocht hem de beloofde zes flesschen Bourgognewijn, op hare rekening, in ontvang te gaan nemen.

'De *Côte-rôtie*, Mevrouw! geldt hier vijf francs,' observeerde de man beleefdelijk. 'Indien het Mevrouw onverschillig was, zou ik de dertig francs liever in *numérair* dan in *liquide* ontvangen; met nog één groot en één klein *Willempje* ware de rekening vereffend!'

'Waarom niet?' zeî Mevrouw VOLLER, 'wanneer u dat verkieslijker is?' en zij voldeed hem naar zijn verlangen.

Mijnheer LOBOOR genoot alzoo vijf en dertig gulden voor eenen zoo goed als gefingeerden brief, door hem zelven opgesteld, daar de oorspronkelijke van ROMAN niet dan in gemeene koeterwaalsche bewoording onbewimpeld behelsde: 'dat hij voorgenomen had, hare dienst en *Mechelen* te verlaten, omdat hare *agacerieën* hem walgden; dat hij tevreden zou zijn geweest, met eene goede behandeling als kamerdienaar, zoo als hij zich in *Rotterdam* aan haar had verbonden, maar zeer goed

begreep, dat zij, bij zijne herschepping als Heer, eene *intimiteit* op het oog had, waarvan hij te eenenmale afkeerig was; dat, daar de kleêren, indien hij die achterliet, niet dan van hare schande zoude getuigen, hij dezelve medevoerde, en vermits zijne noodzakelijke verwijdering alléén door haar toedoen veroorzaakt werd, en hij niet wist waarheen, en of het hem spoedig gelukken zou, eene andere conditie te verkrijgen, zij de billijkheid zou inzien, dat hij de wèlvoorziene heerenbeurs tegelijk met de *garderobe* behield. Overigens, onder een' vloed vuilaardige *épithètes* en scheldwoorden, haar, en het zwarte portret, naar alle duivels wenschende.'

Men ziet derhalve, welke wending de sluwe LOBOOR aan den waren inhoud des briefs had weten te geven, minder, om Mevrouw voor den onaangenamen indruk er van te sparen, dan wel, om eene *scène* en het daarbij beboorende gemoesjank te voorkomen, dat zijn verblijf bij haar waarschijnlijk zou hebben kunnen rekken; - en zijn hart hing er te zeer aan, om, met het verdiende *honorarium* op zak, hoe eer hoe beter, zijne feestgenooten weder te vergezellen!

De schalk had zich bovendien een' genoegelijken avond gemenageerd, door Mevrouw de permissie te vragen, een paar zijner kennissen te mogen introduceren; - wie zou gelooven, dat er zoo veel genie in een' Translateur schuilt?

Het was ook een vrijë Belg!

'Wel, wel, dat had ik achter dien ROMAN nu toch niet gezocht!' overpeinsde Mevrouw nog eens bedaardelijk, toen KNOOPENDRAAIJER het heilzame ammoniacalische wrijfmiddel had binnengebragt, en daarop met LOBOOR-LA-BURGE het vertrek verlaten. 'Zoo ziet men, de liefde laat zich even zoo min verbieden als gebieden. Die hartstogt neemt bij de mannen - plagt *Master* RICHMOND te zeggen - zijnen oorsprong uit de twee allergelouterdste zielsaandoeningen van bewondering en hoop, en daar hem de laatste ten eenenmale ontbreekt, heeft hij het, moet ik zeggen, op die wijze zeer delicaat behandeld; beter nog dan mij door eene mondelijke wanhopige verklaring te verontrusten. - Ware zijn uitzigt, zijn natuurlijk gestel en voorkomen wat meer..... *dan*, ja dán zou het mij zeker onaangenaam wezen; maar..... *enfin*, ik was goed van hem gediend, dat is al het aandenken, wat ik hem schenken kan. - Zóó veel goud had hij toch niet moeten meê nemen. - En dat bankbriefje! - Maar, wat is dat? - ik had het hem niet behooren op zak te geven! - ik had attenter op mijn portefeuille moeten zijn! - Prompt en

naauwgezet in zijne bediening, gevat en vlug om te overleggen en raad te schaffen, dat was hij,.... misschien wel niet extra zuiver; - maar de liefde!..... Och! wie weet waar het goed voor is, dat ik hem kwijt ben. - *Missen* zal ik hem altijd! - Nooit krijg ik weêr zoo'n... SATAN!! - daar dacht ik er niet om! - Even wil ik mij verzetten..... en die helsche pijn!..... - Kom, MARY! doe het blind van dat eene raam reis digt, schuif de tafel daar wat naar toe en help mij dan op de been.....'

MARY deed zoo als haar geheeten was. Ook deed zij de kamerdeur op nachtslot, en nu, voetje voor voetje, Mevrouw achter de blinden conduiseerende, nam deze dáár, met de handen vooroverleunende, eene convenable positie aan, om gewreven te worden. - 'Kijk, hier! op dit plekje.....' wees Mevrouw met de hand op de pijnlijke plaats, terwijl MARY bezig was het fleschje te ontkurken. - 'Hou, hou wat! gij smeert het mij op de vingers! - - Zoo! ja zoo!.... een weinig hooger. - Hè!..... dat doet in éénen goed! - Een klein beetje lager..... neen, dat is te veel!..... ja! dáár, zóó is het goed! - - - Ik kan waarlijk voelen, dat het mij goed doet!'

MARY, die onder het wrijven toch nieuwsgierig was om te weten, wat hoofdzakelijk de brief van haren *Antipathie* behelsde, opperde de vraag: 'Wel, Mevrouw! schrijft ROMAN ook van weêrom komen?'

'Neen, kind! hij blijft weg.'

'Goddank!' hervatte het Zwartje. 'Hij zou Mevrouw zeker nog bestolen hebben!'

'Ja, meisje! dat weten wij niet. - Als een dief weggeloopen, kan ik nu precies niet zeggen dat hij gedaan heeft. Daar bestond eene bijzondere reden, waarom hij het behandelde..... zoo als hij het behandelde..... en, het mij te voren in persoon zeggen, dat kon hij niet wèl. - Als zoodanig zou ik den man nog moeten beklagen. - Hij is ongelukkig, regt ongelukkig!... Maar, vraag er mij niet naar, want ik zou er u niet op antwoorden.'

Dat klonk MARY allervreemdst in de ooren! - Heen te gaan met zestig van die mooije gouden stukjes op zak, en dan nog door Mevrouw beklaagd te worden! - - - 'Dominé SCHOLTE, te *Paramaribo*,' hervatte zij, na een oogenblik bedenkens, 'zeî ons op de Catechisatie, dat een dief nooit gelukkig was, en dat, wie zijne gewoonte maakte van wegnemen.....'

'Nu, nu, het is goed!..... viel Mevrouw haar in de rede; neem gij nog maar wat uit het fleschje!.... Uwe hand is zoo droog als grut, en dat wrijft niet pleizierig. - Voorzigtig,

dan toch! gij laat de helft op den grond vallen! - Hé! nu begint het te steken!.... het doet zeer..... gij zijt daar zoo forsch aangevallen! - Hè! - Een beetje meer naar de straat toe...'

'Naar de straat?' vroeg MARY.

'Ja zeker, naar de straat; naar den kant van het raam, van de vensterbank, hoe zal ik het anders zeggen? - Gij weet tusschenbeide niet, wat regts of links is! - - Ja! dáár! - - Ik kan voelen, dat het verspringt..... het vliegt van de eene plaats naar de andere. - - Dat er zoo'n kracht in dat goed zit! - - wrijf nu weêr een beetje, daar gij het eerst begonnen zijt. - - Ja, dáár! - - - Het is net, of ik al beter overend kan staan. - - - Zie zoo, meisje! wordt gij niet moede? - - Wij moesten het er nu maar bij laten. - - Zie zoo, dat heeft mij goed gedaan. - Ik kan mij waarlijk veel beter roeren. - Zie!.... ik kan weêr goed loopen! - Ik voel nog wel wat, maar het is oneindig beter dan het geweest is.' - En nu, nadat MARY hare handen gewasschen, gedroogd, en Mevrouw verder bezorgd had, vervolgde de *convalescente*: 'Dat wrijven schijnt voor meer dingen goed te zijn. Ik geloof waarlijk..... dat ik ergens zal moeten wezen. - Kom, meisje! breng er mij eens, gij zijt er straks al geweest. - Maar, ik wil toch niet hopen, achter een gordijn, want dat zou mij onmogelijk wezen?' -

'Neen! neen, Mevrouw! daar is eene goede deur, en die van binnen op een haakje kan gezet worden.'

'Is het er wel zindelijk?'

'Dat schikt nog al, Mevrouw!'

'Wat noemt gij toch *schikken*?... daar is, in *dat* geval, maar één zindelijk, en één morsig!..... Is het niet brand schoon, dan schikt het niemendal!.... - *dat schikt nog al*.... - Gij lijkt wel mal! - - Ik heb het al gespannen: - wij zullen maar weêr, zoo als wij te *Brussel* deden,....' en nu in de openstaande lade van eene chiffonnière snuffelende, waarin MARY vroeger, op haren last, eenig ontpakt goed weggeborgen had: 'hier, dat Komedieboekje, dat ROMAN, te *Amsterdam*, uit het logement meêgenomen heeft, is er goed voor,.....' en met één sneed zij den draad stuk, waarmede de bladeren zamengehecht waren.

'Hé, Mevrouw! dat spijt mij,' gaf MARY te kennen: 'ik wilde juist uit dat boekje zoo gaarne Hollandsch-lezen geleerd hebben!'

'Uit *dat* boekje?..... dat kan niet!..... het is een uitgefloten stuk, waar anders zou het toe deugen?'

Don Juan.
Studies van Spoken.

Naar Washington-Irving.

> ‘Ik heb van geesten hooren gewagen, die in luchtgestalten omdoolden; wien ik het weêr verhaalde verwonderde er zich over; - maar ik verbaas mij voortaan slechts over mij zelven, want als zij niet allen krankzinnig zijn, dan ben ik hier gekomen, om mijne eigen begrafenis bij te wonen.’
>
> SHIRLEY.

Ieder weet, hoe droevig het met *Don* JUAN afliep, den beruchten losbol van *Sevilla*, die tot straf van al de zonden, door hem jegens het schoone geslacht gepleegd, en voor menig minderen gruwel bovendien, ‘een beetje te vroeg,’ zoo als BYRON zegt, ‘ter helle voer.’ Zijne historie heeft de stof geleverd voor tooneelstukken, pantomimes en kluchten, op elk tooneel ter wereld, tot zij eindelijk het thema werd van de opera der opera's, tot zij in de heerlijke muzijk van MOZART is gebalsemd! Hoe heugt mij de indruk nog, welken zijne geschiedenis in de dagen mijner jeugd op mij maakte, schoon de vertooning slechts in eene grotesque pantomime bestond: de vrees, waarmede ik het standbeeld te paard op het gedenkteeken van den vermaarden Commandeur aanstaarde, - het werd door het bleeke maanlicht op het kerkhof des kloosters slechts flaauw beschenen; - de huivering, die mij overviel, toen hij zijn marmeren hoofd hoog, en de goddelooze uitnoodiging van *Don* JUAN aannam! Het werd mij eng en enger om het hart, hoe meer ik het standbeeld, stap voor stap, die door den langen gang weêrgalmden, hoorde naderen; - o, ontzetting! als het eindelijk binnen

kwam, en een bewegend steenen beeld allengs ten avonddisch voortschreed! En echter, dit tooneel haalde niet in verschrikking bij het gewaande gastmaal in het beenderhuis, waar *Don* JUAN den Commandeur op zijne beurt een bezoek bragt, onthaald werd op een feest van doodskoppen en kruiselings gelegde beenders, en, op zijne weigering daartoe aan te zitten, opgeslokt werd door eene gapende klove, waaruit vlammen sloegen en waarboven het vuur regende! Voorzeker, het was eene opeenstapeling van meer gruwelen, dan er vereischt werden, om de zenuwen van eenigen schooljongen in de oude of de nieuwe wereld te schokken, al ware de knaap nog driemaal meer verzot geweest op pantomimes dan ik, die er een *furore* voor had.

Velen houden de historie van *Don* JUAN slechts voor eene fabel, ik zelf deed dat weleer ook; maar ‘zien doet gelooven.’ Ik heb in lateren leeftijd, dan dien, waarvan ik gewaagde, het tooneel waarop het feit plaats greep, zelf bezocht; en er nu nog langer aan te twijfelen, oordeel, of dit niet averegts wezen zou.

Het is jaren geleden, dat ik op een laat avonduur door de straten van *Sevilla* omdoolde, vergezeld van een' mijner vrienden, een' Spanjaard, een' rusteloos snuffelaar in en om alles wat tot het verledene behoorde, een' groot liefhebber van volksoverleveringen, die heusch genoeg was zich te verbeelden, dat ook mij voor die soort van dingen een open zin was bedeeld. Terwijl wij straat uit straat in slenterden, kwamen wij eene hooge, zwaargebouwde poort voorbij, die tot de vóórplaats van een klooster leidde; eensklaps legde mijn vriend zijne hand op mijnen arm.

‘Sta!’ zeî hij, ‘dit is het klooster van *San* FRANCISCO; er is eene overlevering aan verknocht, waarvan ge zeker wel eens hebt hooren spreken. Ge kent immers de historie van *Don* JUAN en het marmeren standbeeld?’

‘Zeker,’ hernam ik, ‘ik ken haar al uit mijne kindsche dagen.’

‘Welnu, op het kerkhof van dit zelfde klooster is de gebeurtenis voorgevallen.’

‘Maar gij houdt het er toch niet voor, dat die historie op een feit rust?’

‘Stellig doe ik dat. Men zegt, dat het voorval plaats greep, gedurende de regering van ALFONSO XI. *Don* JUAN was een telg van adellijken huize, hij behoorde tot een der doorluchtigste geslachten van *Andalusië*. Zijn vader, *Don* DIÉGO TENORIO, was

een gunsteling des Konings, en zijne verwanten werden onder de *veintecuatros*, of magistraten der stad, geteld. Overmoedig op zijne hooge afkomst en aanzienlijke betrekkingen, stelde *Don* JUAN zijner uitspattingen paal noch perk; geene vrouw, geen meisje, hoe edel van geboorte, hoe laag ook van stand, was voor zijne aanslagen veilig; hij werd weldra de steen des aanstoots, de ergernis van geheel *Sevilla*. Allengs baldadiger geworden in zijne gruwelen, waagde hij het eindelijk, des nachts het paleis van *Don* GONZALO DE ULLAO, Commandeur der Orde van *Calatrava*, in te dringen, met het gruwelijk opzet zijne dochter te schaken. Eenig rumoer schrikte de huisgenooten wakker, er greep in den duister een kort gevecht plaats. *Don* JUAN ontsnapte, maar men vond den ongelukkigen Commandeur wentelende in zijn bloed; hij gaf den geest, eer hij in staat was geweest, den naam zijns moordenaars uit te brengen. Echter viel aller vermoeden op *Don* JUAN, en hij achtte het niet geraden, het onderzoek der geregtigheid en de wraak van het magtig geslacht der ULLAO's te tarten, maar ontvlood *Sevilla*, en zocht eene wijkplaats bij zijnen oom, *Don* PEDRO TENORIO, die gezant was aan het hof van *Napels*. Hij bleef er tot de tijd den afschuw over den moord van *Don* GONZALO had doen bedaren; de opspraak, die zoowel voor het geslacht ULLAO als voor het geslacht TENORIO, van eene aanklagt der eerste tegen de laatste, viel te wachten, had beiden bewogen, de zaak te smoren. *Don* JUAN zette echter te *Napels* zijne lichtmisserij voort, tot zijne losbandigheid eindelijk verder ging, dan de bescherming van zijnen oom, den afgezant, reiken kon, en hij verpligt was ook van dáár te vlugten. Hij keerde daarop naar *Sevilla* terug, vertrouwende, dat zijne vorige misdrijven er zouden zijn vergeten, of liever, er niet aan twijfelende, dat zijn durvende duivelsmoed, dat de invloed van zijn geslacht bovendien, alle zwarigheden uit den weg zou ruimen.

Het geviel kort na zijne wederkomst, toen zijne aanmatiging alle grenzen overschreed, en hij het waagde, dit zelfde klooster van *San* FRANCISCO te bezoeken, dat hij op een gedenkteeken het equestrisch standbeeld des vermoorden Commandeurs gewaar werd, die binnen de muren van dit gewijde gebouw was begraven, dewijl het geslacht der ULLAO's er eene kapel had. Het was bij die gelegenheid, dat *Don* JUAN, in een' oogenblik van goddelooze ligtzinnigheid, het standbeeld tot het feest noodde, welks vreesselijke afloop zijne historie zoo befaamd heeft gemaakt.’

‘En, eilieve!’ antwoordde ik, ‘hoe veel daarvan gelooft men in *Sevilla* nog?’

‘Het volk slikt haar met huid en hair; die geschiedenis behoort sinds onheugelijke dagen tot zijne geliefdste overleveringen; het stroomt naar den schouwburg om haar te zien vertoonen, in tal van drama's, door TYRSO DE MOLINA en andere onzer volksschrijvers weleer gedicht. Maar ook in onze hoogere standen zijn er velen, die, van kindsbeen af gewend deze historie te hooren vertellen, er niet weinig over verontwaardigd zouden zijn, zoo men haar onder de sprookjes wilde rangschikken. Wel heeft men beproefd het wonderbaarlijke te verklaren, door te beweren, dat, om een einde te maken aan de uitspattingen van *Don* JUAN, en het geslacht der ULLAO's te bevredigen, zonder den schuldige aan de onteerende straffen der geregtigheid prijs te geven, men den losbol onder een valsch voorwendsel in het klooster lokte, en hem óf tot levenslangen kerkerstraf verwees, óf hem in stilte een' geweldigen dood deed sterven; terwijl de historie van het standbeeld door de monniken werd verbreid, opdat zijne plotselinge verdwijning niemand bevreemden mogt. Het volk laat zich echter door zulke flaauwe ophelderingen geene spookhistorie ontfutselen, en het marmeren standbeeld schrijdt nog altoos over het tooneel, en *Don* JUAN vaart nog altoos ter helle, ter ontzettende waarschuwing van alle vermetele lichtmissen, die, als hij, geenen God kennen dan hunnen lust.’

Terwijl mijn vriend deze anecdotes vertelde, waren wij de poort in- en de vóórplaats van het klooster overgegaan; wij kwamen alreeds op een' grooten binnenhof, ten deele omringd door slaapcellen en gaanderijën, ten deele door kapellen afgesloten, - eene groote fontein stond midden in den kring. Het was blijkbaar, dat het weleer een even grootsch als weidsch gebouw was geweest, schoon het nu al de blijken van verval vertoonde. Bij het licht der starren, en bij de flikkering der lampen, hier en daar in bedehuisjes en zijgewelven ontstoken, werd ik gewaar dat menige zuil geknakt, menige boog geschonden was; de muren waren op vele plaatsen geborsten en gespleten, terwijl half verbrande balken en sparren bewezen, hoe wild het vuur ook hier had gewoed. Het gansche gesticht had iets verlatens; de nachtwind suisde door allerlei onkruid, allerlei gras, nu eens uit de spleten der muren te voorschijn dringende, dan weêr afwuivende van een geschonden kapiteel; de vleêrmuis zwierf door de gewelfde gangen om, en de uil

krijschte van den bouwvalligen kloktoren. Ik zag in mijn leven geen tooneel, dat geschikter mogt heeten voor eene geestverschijning.

Terwijl ik mijne verbeelding botvierde in droomen, overeenstemmende met het eigenaardige der plek, verraste het zwaar gezang der monniken uit de kloosterkerk ons gehoor. ‘Het is de Vesperdienst,’ zeide mijn makker, ‘volg mij.’

Hij wees mij den weg langs een doolhof van cellen; hij ging mij vóór door een paar vervallen gangen; hij kwam eindelijk aan het afgelegen portaal der kerk, en toen hij eene klink had opgestooten (in de dubbele deuren vreemd genoeg) bevonden wij ons in den boogrijken voorhof van het gewijde gebouw. Aan onze linkerhand was het koor, dat het eene einde der kerk uitmaakte, en, door zijne lage gewelfde zoldering, het voorkomen had van eene grot. Langs den halven cirkel, dien het beschreef, hadden zich de monniken geschaard; zij waren op stoelen gezeten en zongen uit reusachtige boeken, op muzijk-lessenaars geplaatst; de noten waren op de breede bladen met zoo groote karakters geschreven, dat zij leesbaar waren uit elken hoek des koors. Eenige weinige kaarsen, terzijde dier muzijk-lessenaars geplaatst, verlichtten het maar flaauwelijk, maar gaven een' zweem van glimp aan de geschoren kruinen der monniken, en teekenden hunne schaduwen tegen de muren af. Het waren grofgebouwde, blaauwbaardige, rondkoppige mannen met basstemmen, wier diepe metaalklank, uit het holachtig koor, tot ons kaatste.

Aan onze regterhand breidde zich het schip der kerk uit. - Het was ruim en grootsch; eenige der zijkapellen prijkten met vergulde hekken, en waren versierd door beeldhouw- en schilderkunst, met tafereelen, aan het lijden des Zaligmakers ontleend. Tegen het gewelf verbreedde zich eene groote schilderij van MURILLO; maar het was aan die zijde der kerk zoo donker, dat ik haar nauwelijks onderscheiden kon. Het duister worstelde in het gansche heiligdom zegevierende met het licht door het koor weêrkaatst, en met den schemerschijn van eene hier en daar voor het altaar van eenen heilige aangestokene lamp.

Toen mijne blikken door het schaduwachtig gebouw omzwierven, werden zij geboeid door een flaauw te bespeuren beeld van een' man te paard, aan den ingang eener kapel geplaatst. Ik stiet mijnen vriend aan, ik wees er hem naar: ‘Het spokende standbeeld!’ zeide ik.

‘Neen,’ hernam hij, ‘het is het standbeeld van den geze-

genden *San* YAGO; dat des Commandeurs stond op het kerkhof van het klooster, en werd vernield bij den schrikkelijken brand, die het klooster teisterde. - Maar,' voegde hij er bij, 'dewijl ik zie, dat ge inderdaad belang stelt in deze soort van overleveringen, ga met mij naar het andere einde der kerk, waar ons gefluister deze heilige vaderen niet in hunne aandacht zal storen. Als gij lust hebt om toe te luisteren, zal ik u eene andere historie verhalen, die al van geslacht tot geslacht in onze stad is oververteld, en u bewijzen zal, dat *Don* JUAN niet de éénige lichtmis was, die in *Sevilla* bovennatuurlijk werd gefolterd.'

Ik volgde hem met stille schreden naar een' afgelegen' hoek van het bedehuis; wij zetteden ons op de trappen van een altaar, tegenover het standbeeld te paard, dat er bij den eersten oogopslag zoo verdacht uitzag, neder, en toen verhaalde hij mij, met zachte, geheimzinnige stem, de volgende gebeurtenis.

'Er was eens in *Sevilla* een vrolijke jonge borst, *Don* MANUEL DE MANARA geheeten, die, door den dood zijns vaders, in het bezit van een groot erfgoed gekomen, zijnen hartstogten den teugel vierde, en zich in allerlei weelde baadde. Even als *Don* JUAN, dien hij ten voorbeeld scheen te kiezen, werd hij vermaard om zijne aanslagen op het schoone geslacht, en was hij de oorzaak, dat vensters en deuren met meer dan gewone zorgvuldigheid werden getralied en gegrendeld. Het was echter alles te vergeefs. Geen balkon zoo hoog, dat hij niet wist te beklouteren; noch boom noch bout, die niet week, als hij het wilde; zijn naam zelf werd de schrik van alle ijverzuchtige echtgenooten, aller bezorgde huisvaders in *Sevilla*. Het tooneel zijner gruwelen beperkte zich niet eens tot de stad, neen, het strekte zich ook tot op het land uit; in het dorpje, waarover zijn kasteel de wacht hield, was naauwelijks een enkel aardig boerinnetje voor zijne treken en listen veilig.

Terwijl hij op zekeren dag met verscheiden losbandige gezellen door de straten van *Sevilla* rinkelrooide, ontmoette hij eene processie, die de poort eens kloosters binnentrok. In haar midden bevond zich een jong meisje, gedost in het gewaad eener bruid; het was eene nieuwelinge, die, daar zij haar proefjaar had volbragt, op het punt was den zwarten sluijer aan te nemen, en zich den Hemel toe te wijden. De gezellen van *Don* MANUEL deinsden aarzelend af, uit eerbied voor de heilige plegtigheid; maar hij drong, met zijne gewone onbesuisdheid, op den stoet in, om de nieuwelinge te beter te kun-

nen gadeslaan. Hij stiet haar schier tegen het lijf, toen zij het portaal der kerk dóórgingen; immers zij keerde het hoofd tot hem, en hij herkende in haar een mooi meisje uit zijn dorp, dat het voorwerp zijner vurigste vervolging was geweest, maar, door de zorg harer bloedverwanten, aan het bereik zijner pogingen was onttrokken. Zij herkende hem oogenblikkelijk, en viel flaauw; maar werd binnen het hek der kapel gedragen. Men onderstelde, dat de aandoening der plegtigheid en de drokte des gedrangs haar te sterk waren geweest. Na eene korte wijle werd de gordijn, die achter het hek hing, ter zijde geschoven; dáár stond de nieuwelinge, bleek en bevende, omringd door de abdis en de nonnen. De wijding voer intusschen vast voort; de bloemenkrans werd haar van het hoofd genomen; de lange, glanzige lokken hair afgeknipt, de zwarte sluijer omgehangen, - en lijdelijk zag zij toe, hoe elk volgend gebaar, elk somberder teeken, haar al meer en meer van de wereld scheidde.

Don MANUEL DE MANARA, daarentegen, werd in woede ontstoken, bij het zien dier offerande. Zijn hartstogt, die door de afwezigheid van haar voorwerp schier was uitgedoofd, herblaakte met verdubbelden gloed, en sloeg uit in lichtelaaije vlam, aangevuurd als zij werd door de zwarigheden, die hem hier in den weg stonden, door de middelen, welke men had beraamd, om hem zijne prooi te ontrukken. Nooit had het voorwerp zijner vervolging hem zoo beminnelijk, liever nog, zoo begeerlijk geschenen, als binnen het hek des kloosters; hij zwoer, dat zij de zijne zou worden, ten spijt van hemel en aarde. Het gelukte hem eene vrouwelijke dienstbode van het gesticht om te koopen, haar brieven van hem in handen te spelen; hij schilderde haar in deze zijnen hartstogt, allerwelsprekendst, allerverleidelijkst af. Welk een' indruk deze op haar maakten, valt slechts te gissen; zeker is het echter, dat hij weldra, omstreeks middernacht, beproefde, den muur des kloosters over te klimmen, hetzij om de non te schaken, hetzij om haar in hare cel te verrassen. Hij beproefde het, zeide ik; want juist toen hij bezig was tegen den muur op te klouteren, werd hij eensklaps achteruit getrokken, en een' onbekende, in een' mantel gewikkeld, stond vóór hem.

“Vermetele! laat af!” riep hij, “is het niet genoeg, dat gij alle menschelijke banden hebt verscheurd? Wilt ge ook den hemel zijne bruid ontstelen?”

Don MANUEL had oogenblikkelijk zijnen degen getrokken, en

woedende over dat oponthoud, stiet hij dien door de borst van den onbekende, - de man viel dood aan zijne voeten neêr. Maar de lichtmis meende in de verte het gedruisch van voetstappen te hooren, en vlood van de noodlottige plek; hij besteeg zijn ros, dat op weinig schreden afstands gezadeld stond, en nam de wijk naar zijn landgoed, hetgeen niet verre van *Sevilla* lag. Hij bleef den ganschen volgenden dag binnen de muren van zijn kasteel, gefolterd door wroeging en berouw; neen, vol vreeze, dat men in hem den moordenaar van den onbekende zou zien, dat te ieder oogenblik de dienaren der geregtigheid zouden opdagen.

De dag verstreek echter, zonder dat zij kwamen, en de avond viel in; maar hij, die niet langer in staat was die onzekerheid - de ergste aller folteringen - te trotseren, hij waagde het *Sevilla* weder binnen te gaan. Als door eene onweêrstaanbare magt gedreven, rigtte hij zijne schreden naar het klooster; maar stond op luttel afstands vóór de noodlottige plek stil, en wilde terug keeren, doch kon het niet, als werd hij zijns ondanks door het bloed aangetrokken. Er stond een hoop menschen om het tooneel van den gruwel heen; één hunner was ijverig bezig, iets tegen den muur des kloosters te spijkeren. Weldra echter gingen zij uit een, en een enkele liep *Don* MANUEL roer langs het lijf. De laatste sprak daarop met haperende stem den man aan.

"*Senor*!" vroeg hij, "waarom schoolde de menigte dáár zamen?"

"Er is een *caballero* vermoord," hernam de andere.

"Vermoord!" herhaalde *Don* MANUEL, "en weet men wie?"

"*Don* MANUEL DE MANARA," hervatte de man en ging zijns weegs.

Don MANUEL verschrikte, toen hij zijn' eigen' naam hoorde noemen; hij deed het dubbel, dewijl het gerucht dien aan den vermoorde gaf. Hij waagde het, toen allen uit zijn gezigt waren verdwenen, de noodlottige plek digter te naderen; hij betrad haar; eene huivering voer door het merg van zijn gebeente. Een klein kruis was tegen den muur gespijkerd, zoo als de gewoonte dit in *Spanje* medebrengt, om de plaats aan te duiden, waar een moord is gepleegd, en onder dat kruis las hij bij den flaauwen schijn eener lamp:

"Hier werd DON MANUEL DE MANARA vermoord. Bid God voor zijne ziel!"

Door dat opschrift nog meer verbijsterd en verslagen, doolde hij in de straten om tot de nacht verre gevorderd was, en zelfs in de anders levendigste wijken der stad ademlooze stilte heerschte. Toen hij echter de groote markt bereikte, flikkerde hem eensklaps een aantal toortsen tegen, en zag hij er eene prachtige lijkstaatsie over trekken. Een breede drom van priesters ging den statelijken stoet vooraf, die, in ouden Spaanschen kleedertooi uitgedost, de baar volgde, van wien echter wist hij niet. Eindelijk greep hij moed, een' der dienaren van de rouwklagers aan te spreken; hij vroeg hem naar den naam van den overledene.

"*Don* MANUEL DE MANARA," was het antwoord, en het werd hem koud om het hart. Hij staarde voort, en waarlijk, hij zag de wapens van zijn huis, door het om de schilden dier lijkbaar gestrikte floers, hem toeschitteren. Echter herkende hij in geen' enkelen der rouwklagers iemand van zijn geslacht. De vreeselijke geheimenis werd hoe langer hoe onbegrijpelijker.

Hij volgde de lijkstaatsie, die naar de hoofdkerk voortschreed. De baar werd nedergezet vóór het hoog-altaar, de lijkdienst begonnen, en de doffe toonen van het orgel weêrgalmden zwaar en lang door de gewelfde bogen van het huis Gods.

Andermaal waagde de jonkman te vragen, wat die schrikkelijke optogt beduidde. "Vader!" zeide hij, met bevende stem, tot een' der priesters, "wie is het, dien men hier gaat begraven?"

"*Don* MANUEL DE MANARA!" hernam de priester.

"Vader!" borst *Don* MANUEL ongeduldig uit, "men misleidt u. Er moet eenig bedrog onder schuilen. Weet, dat *Don* MANUEL DE MANARA zich nog in levenden lijve bevindt, dat hij wèl is, dat hij vóór u staat. *Ik* ben *Don* MANUEL DE MANARA!"

"Schaam u, ligtzinnige!" riep de priester; "weet, dat *Don* MANUEL DE MANARA dood is, - dood! - dood! - dood! - en dat wij allen zielen zijn uit het vagevuur, zijne overledene verwanten en voorvaders en bekenden, die door de missen van zijn geslacht onze pijniging zagen verkorten, en wien het vergund werd hier te komen, om voor de rust zijner ziel te bidden!"

Don MANUEL wierp een' verschrikten blik op de vergadering, merkte op, hoe veranderd hare Spaansche kleederdragt was, en herkende in de bleeke en droeve aangezigten de trekken van menigen voorvader, wiens beeldtenis in de galerij van familieportretten op zijn kasteel hing. Hij verloor nu alle bedwang

over zich zelven, drong onbesuisd op de baar toe, en werd zijn eigen evenbeeld gewaar, maar verstijfd en miskleurd, door het aanraken van de schrikkelijke hand des doods. Op hetzelfde oogenblik hief de stoet een: *Requiescat in pace* aan, dat de gewelven der hoofdkerk deed daveren.

Don MANUEL DE MANARA zonk bewusteloos op den grond neder.

Vroeg op den volgenden morgen vond de kerkbewaarder hem liggen, en bragt hem naar zijn huis. Toen hij genoegzaam tot zich zelven was gekomen, deed hij een' kloosterbroeder roepen, en biechtte hem alles, wat er gebeurd was.

Mijn zoon!' zeî de monnik, 'dit is een mirakel en eene mysterie, om uwe bekeering te bewerken en uwe ziel te redden. Het lijk, dat gij gezien hebt, was een teeken, dat gij der zonde en der wereld gestorven zijt; maak u de waarschuwing ten nutte, en leef voortaan voor de godzaligheid en voor den hemel!'

'*Don* MANUEL leende aan zijne stem het oor. Bestuurd door den raad van den waardigen kloosterbroeder, ontsloeg hij zich van alle zorg voor het tijdelijke, besteedde het grootste gedeelte van zijn vermogen tot bevordering van allerlei vrome inrigtingen, deed missen zonder tal lezen, voor de zielen zijner voorouders in het vagevuur, en werd, toen hij eindelijk in de Orde van *San* FRANCISCO was opgenomen, een der ijverigste en voorbeeldigste monniken van gansch *Sevilla*.'

Mijn vriend had zijn verhaal geëindigd.

'Eene stof een' anderen MOZART waard,' fluisterde ik hem toe, terwijl mijn blik gevestigd bleef op het tooneel, dat dezen onder zijne vertelling met korte tusschenpoozen was blijven boeijen: de schemerende, wegdeinzende kerk. Het was mij bij zijn verhaal te moede geweest, of de grove wèlgedane aangezigten der monniken in het afgelegen koor allengs eene vale, doodsche kleur aannamen, óf hunne zware, metalen stemmen uit een graf tot ons zuchtten. Even vóór hij zijne vertelling besloot, hadden zij hun gezang gestaakt, en hunne kaarsen uitdoovende, waren zij één voor één, als schaduwen, door eene kleine deur in den hoek des koors, verdwenen. Eene donkerder duisternis verzwaarde zich in de kerk; de gestalte, tegenover mij te paard gezeten, werd allengs spokiger; ik zag angstvallig het oogenblik te gemoet, waarin zij het hoofd buigen zou.

'Het is tijd heen te gaan,' zeî mijn makker, 'tenzij we met het standbeeld willen souperen.'

'Ik heb geen' zin in zulk een' disch noch in zulk gezelschap,'

hernam ik, en mijn' vriend volgende, tastten wij letterlijk onzen weg door den bouwval. Toen wij langs het kerkhof gingen, waarop de sporen van de verwoesting der vlammen in den maneschijn nog zigtbaar waren, knoopte ik ons kwijnend gesprek weder aan, louter om de akeligheid van het tooneel te verdrijven. Ik heb nooit zoo sterk als toen de waarheid der opmerking van een' onzer dichters gevoeld, die, als hij het koude en kille van graven en gedenkteekenen heeft geschilderd, als hij heeft uitgedrukt, met welke ijzing zij het hart bevangen, voortvaart uit te roepen: ‘Geef mij uwe hand en laat mij uwe stem hooren; ja, spreek, en doe uwe stem op, want de mijne verschrikt mij hier door haren wedergalm.’ Er ontbrak niets aan de voltooijing van het spokige tooneel, dan dat het standbeeld des Commandeurs nog op het kerkhof had wacht gehouden, dan dat zijn dof voortschrijden door iedere welving van boog en gang ware nagebaauwd!

Sinds dien tijd verzuim ik nooit naar den schouwburg te gaan, wanneer ook de historie van *Don* JUAN wordt vertoond, hetzij in pantomime of in opera. Ik voel mij zelfs volkomen te huis, als de Commandeur opkomt; en wanneer *Don* JUAN hem op het kerkhof bezoekt, dan groet ik hem als een' ouden bekende. Zoo dikwijls als dan het publiek toejuicht, zie ik het met een' medelijdenden blik aan; ‘stakkers!’ denk ik dan, ‘zij meenen al heel veel pret te hebben,’ - dat is in de pantomime, begrijpt ge! - ‘zij wanen het stuk te genieten’ - dat is in den opera-stijl, dunkt u niet? - ‘en echter houden zij het geheel voor een verdichtsel! Hoe veel meer zouden zij er van wegdragen’ - of - ‘hoe veel dieper indruk zou h e op hen maken, indien zij als ik wisten, dat het eene ware historie is - *als zij met eigen oogen de plek hadden gezien*!’

En altoos eindig ik met naar de verschijning van een muzikaal genie te verlangen, dat in de geschiedenis van *Don* MANUEL even volkomen regt zal weten te doen aan het godsdienstige beginsel, als MOZART het in die van *Don* JUAN aan het zinnelijke deed!

Water.

(*Bij den maaltijd van een Dijkscollegie.*)

Broeders! schenkt en klinkt!
't Dreunend iö schater'!
Plengt den wijn en drinkt!
Drinkt ter eer van 't water! -

Ziet toch, bid ik, niet zoo schamper
Om mijn referijn,
Of een zee van water amper
Waard was één glas wijn!
O het water, lieve Vrinden!
Is den Dichter zoet;
In de Hoefbron moet hij 't vinden,
Wat hij zingen moet.
Dáárom, dáárom (wilt gij 't weten?)
In ons waatrig Land
Zulk een talloos tal poëten,
Digt als 't oeverzand;
Die, wat zij van 't *vuur* vertellen,
Dat hun borst doorstroomt,
Toonen, dat hun hijgen, zwellen,
Slechts van 't *water* koomt.

Broeders! schenkt en klinkt!
't Dreunend iö schater'!
Plengt den wijn en drinkt!
Drinkt ter eer van 't water! -

Water! water! uwe gunsten
Zijn nooit regt geschat:
Wat al wetenschap en kunsten
Rijzen uit het nat!
Ons voor allen, ons, Batouwers,
Heeft uw deugd bekoord:
Waterwegers, waterbouwers
Komen uit u voort!
Denkt, wat schepen, sluizen, pompen,
Gij om 't water ziet! -
En - waar waart gij, Ruiters, Trompen!
Was er 't water niet!
Geen Marine of Admiralen
Zonder 't golvend zout; -
Zeebanket, noch zeekoralen!....
Zelfs geen Waterschout!....

Broeders! schenkt en klinkt!
't Dreunend iö schater'!
Plengt den wijn en drinkt!
Drinkt ter eer van 't water! -

Hoe vervelen mij die zangen
Eeuwig op den Wijn!
Moest *die* 't water eens vervangen,
Zegt, wat zou het zijn?....
Zou men dan ooit dijken bouwen;
Rees één dijkgestoelt'?....
Weldra, beemden en landsdouwen,
Waart gij overspoeld!
Ach! men liet heel 't Land verdelgen
Door 't verleidlijk vocht,
Zoo men slechts te meerder zwelgen,
Altijd zwelgen mogt!
Door geen' springvloed zelfs bevredigd,
Hoe men drinken moog',
Was dra de Oceaan geledigd,
En heel 't Land was droog! -

Broeders! schenkt en klinkt!
't Dreunend iö schater'!
Plengt den wijn en drinkt!
Drinkt ter eer van 't water! -

't Water is voor vele zaken
Onwaardeerbaar goed:
O wat vlammen somtijds blaken,
't Koelt den felsten gloed.
Waar geen medicijnen baten,
Schaft het water raad, -
Saffo, van haar' Lief verlaten,
Vindt in zee slechts baat.
Zouden wel onze opposanten
Ooit Ministers zijn,
Mengden niet die snuggre klanten
Water in hunn' wijn?....
O, bewaar', bij al 't gewemel,
Dat voor 't oog ooit rees,
Ons altijd de lieve Hemel
Voor de watervrees! -

Broeders, schenkt en klinkt,
't Dreunend iö schater'!
Plengt den wijn en drinkt,
Drinkt ter eer van 't water! -

A. BEELOO.

Mengelingen.

Orvarodd's Saga.
Een Oud - Noordsch avontuur.

(*Uit het Deensch van* Oehlenschlaeger.)

I. Odd's geboorte.

GRIM LODDENKIND, een vermogend man, die op *Rafnista* in *Halogaland* woonde, was getrouwd met LOFTHENA, eene dochter van HARALD, Voogd in *Vig*. Toen HARALD gestorven was, reisde GRIM met zijne vrouw, hoe zwaar zij ook tegen den togt opzag, naar *Vig*, om er de verdeeling der erfenis bij te wonen. Zij stuurden in hun vaartuig de kust langs; maar toen zij op de hoogte van de hoeve *Berurjoder* kwamen, kreeg LOFTHENA het te kwaad. Een rijke boer, die INGIALD heette, woonde met zijne vrouw, ALOF, op die hoeve. Zij hadden een zoontje, ASMUND genaamd. INGIALD ontving de vreemden vriendelijk, en LOFTHENA baarde een' frisschen, forschen knaap, over wien de vader wat waters hoosde, en hem ODD noemde. Binnen weinige dagen was LOFTHENA weêr op de been; maar noch zij, noch GRIM bekommerden zich veel over het kind. Zij spraken gedurig van de groote erfenis, welke hun in *Vig* verwachtte, en die hun misschien zou ontgaan, als zij hier te lang vertoefden. INGIALD en zijne vrouw waren hartelijke luî; het scheen hun, dat een mooi kindje meer waard was, dan alle goud; maar zij zwegen het, om de gastvrijheid niet te krenken.

Toen de vreemden zouden vertrekken en LOFTHENA er over klaagde, hoe zij het pasgeboren kind heen en weêrom van

Vig naar *Halogaland* zou krijgen, zeide INGIALD: ‘Voor mijne gastvrijheid hebt gij mij kostbaarheden en penningen geboden; maar de gastvrijheid zou niet langer vrij zijn, zoo zij veil was als een dienstboô. Echter bezit gij iets, dat ik hooger zou schatten dan geld of goed, als ik het krijgen kon.’ - ‘Wat is dat?’ vroeg LOFTHENA. - ‘Mijn kleine ASMUND loopt ginds over den vloer,’ antwoordde INGIALD, ‘en heeft geen' speelmakker. Laat mij het kind mogen behouden! ik zal ODD graag op mijne knie nemen, en hem groot brengen. Het zal echter niet lang duren, of hij heeft in wasdom en rapheid ASMUND ingehaald; want ik kan het hem aanzien, dat hij een krijgsman zal worden.’ LOFTHENA stemde van ganscher harte in dat aanbod; GRIM daarentegen draalde met zijn antwoord, dat hij altoos deed als hij een besluit zou nemen. Hij ging naar de wieg, en sloeg het kind gâ, terwijl hij in stilte al de uitgaven en moeite opsomde, waarvan hij vrij zou gaan, als INGIALD de opvoeding van het knaapje op zich nam. - ‘ODD! wat zegt ge er van?’ vroeg hij met een' onnoozelen lach, - ‘wilt ge bij den vreemden man blijven?’ - Het kind gaf, zoo als men vermoeden kan, geen antwoord, maar het zag zijn' vader aan, met een paar oogen, die GRIM in toorn ontstaken; want hij verbeeldde zich, dat hij er de diepste verachting in lezen kon. ‘Welaan, LOFTHENA!’ zeide hij, ‘laat ODD bij INGIALD blijven; ons *Rafnista*-volk ziet hij toch met geene goede oogen aan.’

Zoo trokken GRIM LODDENKIND en LOFTHENA verder, om hunne erfenis te halen, en keerden van dáár huiswaarts; maar ODD bleef bij zijn' voedstervader INGIALD en den kleinen ASMUND, op *Berurjoder*.

II. Odd's kindschheid.

ODD was nu zes jaren lang bij INGIALD geweest. In grootte en schoonheid was er geen knaap hem gelijk; ASMUND was tien jaren oud, en ook een lust om aan te zien; maar bij ODD mogt hij niet halen. Er heerschte tusschen de beide kinderen zoo groote genegenheid, dat zij altijd bij elkander waren. Des zomers was het hunne grootste pret, vogeleijeren uit de hooge

boomen te halen. Eens kwam ODD alleen te huis, met een' mooijen vogel in een kooitje, dat hij zelf van rijs had gevlochten. Toen zijn voedstervader hem vroeg waar ASMUND bleef, glimlachte hij en zeide: ‘Nooit had ik ASMUND voor zoo'n luijen jongen aangezien. Hij wilde naar het vogelnestje klauteren, en hij viel in het gras. Dáár ging hij liggen slapen, en het hielp niet of ik hem schudde dat het een' aard had. Ik kreeg den vogel beet, en toen hij niet meê wou gaan, en mij niet antwoordde, toen werd ik kwaad en ging alleen naar huis. Maar ik wil er weêr naar toe gaan, en hem te huis brengen.’

De vader maakte zich ongerust en volgde ODD. Er stonden in het berken- en dennenbosch eenige groote eikenboomen. In de lommer van een' van deze lag ASMUND bleek en levenloos. De vader, die zijn kind innig lief had, maakte luid misbaar: nog nooit had ODD hem zoo overstuur gezien; groote tranen biggelden er langs den baard van den oude. - ODD begon nu ook angstig te moede te worden, en vroeg, wat ASMUND scheelde? - ‘Hij is dood!’ antwoordde de vader. - ‘Wat is dat, dood wezen?’ - ‘Hij leeft hier niet meer bij ons. Hij is naar *Vanaheim* gevlogen, waar alle kleine kinderen zaâm komen.’ - ‘Zal ik hem hier dan nooit weêrzien?’ - ‘Neen!’ - ‘En als ik opgewassen zal zijn, als ik een held word, en in den slag val, en bij ODIN kom, is dan mijn voedsterbroeder ASMUND nog een klein kind in *Vanaheim*; en zal ik hem dáár mogen bezoeken?’ - ‘Dat hoop ik,’ antwoordde INGIALD. - ODD begon te schateren van lach; van kindsbeen af was het hem eigen, nooit te schreijen als hij bedroefd was, en nooit te lagchen als hij blijde was; maar als zijn hart verscheurd werd van rouw, dan lachte hij dat het klonk. - ‘Ik heb wel eens hooren vertellen,’ zeide hij, ‘dat volwassen voedsterbroeders dikwijls zamen naar *Valhal* gaan; dunkt het u niet, dat ik wèl zou doen, met ASMUND naar *Vanaheim* te gaan?’ - ‘Neen,’ antwoordde INGIALD. Maar hij had geen' lust meer naar ODD's kinderlijk gepraat te luisteren, want zijn gemoed was verslagen door den dood zijns zoons.

ASMUND werd naar huis gebragt, en toen de moeder het ongeluk vernam, kreet zij en jammerde. - ‘Dat gehuil houd ik niet uit,’ zeide ODD, en ging weêr naar het bosch. De moeder klaagde over zijne gevoelloosheid en ondankbaarheid; maar de vader zeî: ‘Laat hem gaan! Hij wilde met zijn' kleinen voedsterbroêr sterven. ODD zal ons het verlies van ASMUND vergoeden!’

Tegen den avond kwam ODD weder te huis; hij had eene kruik van klei gemaakt, kwalijk gebootseerd door zijne kleine handen; hij zette die vóór de moeder op tafel. ‘Waartoe zal die dienen?’ vroeg zij. - ‘Voor de asch van ASMUND,’ hernam hij; ‘onder den boom, waaruit hij viel, heb ik een' heelen hoop takken zaâmgesleept: dáár zullen wij hem verbranden.’ Toen drukte de moeder hem aan haar hart, schreide en riep uit: ‘Ge zijt een brave jongen! en zult mij in ASMUND's plaats wezen!’ - Maar ODD wriemelde op de knieën van de vrouw, om maar weêr op den grond te komen, en zeide: ‘Hoe kan één twee worden? In zijne plaats krijgt ge niemand, of ge moest een' anderen zoon krijgen. Maar dien zal ik niet kunnen uitstaan. Hij zal niet op ASMUND gelijken. Voortaan wil ik alleen spelen.’

III. Odd bezoekt zijne ouders.

Toen ODD twintig winters oud was, kreeg hij lust zijne ouders te bezoeken; hij wilde zijn' vader overhalen, een schip voor hem uit te rusten, om zijne Vikings-togten te beginnen. INGIALD zeide: ‘Dat zal zwaar gaan, want uw vader en geld scheiden noode. Om er hem toe te krijgen moet gij hem een voorstel doen, dat hem rijken buit belooft. Volg mijn' raad, jongen! vraag hem, dat hij een schip voor u uitruste, om naar *Biarmeland* te varen. Dáár zult ge met weinig moeite grooten buit maken; beloof uw' vader, dat gij dien met hem deelen zult. Van hetgeen gij overhoudt, kunt ge dan zelf vele schepen uitrusten, om roemrijke togten te doen.’

ODD nam afscheid van zijne pleegouders, en reisde naar *Halogaland*. Toen hij de hal intrad, groette hij zijn' vader en zijne moeder, zonder dat hij zich nog bekend maakte. INGIALD en ALOF hadden hem rijkelijk van alles voorzien. Hij had een' scharlaken rok aan, van onder welken men zijne lange kousen en zijne schoenen kon zien; een' band om de lange, gouden lokken, die hem tot over de schouders zwierden; een' pijlenkoker op den rug, een' boog in de hand. Want ODD was zoo groot een boogschutter geworden, dat hij zijns gelijke niet

had. De boeren zeiden: dat eene tooverkol hem eenige pijlen had gegeven, die altijd het wit troffen, als ze van de pees vlogen, en dan van zelve in zijnen koker terugkeerden. Daarom noemde men hem ORVAR-ODD, of ODD met de pijlen.

De ouders wisten in het eerst niet wie die vreemde man was; maar de moeder herkende hem aan zijne oogen, zij waren even groot en even blaauw als hare eigene. Zij was gewoon zich in het stille meir te spiegelen, en hoog ingenomen met hare eigene schoonheid. En het verheugde haar, dat zij haren zoon weder zag, als een knappe, koene borst, die op haar geleek. - 'Kent gij hem niet?' vroeg zij haren man. - 'Hoe zou ik een' mensch kennen, die nooit te voren onder mijne oogen kwam?' - 'Kent gij uw eigen kind niet? Ziet ge niet, dat hij mij gelijkt?' - Nu was het of GRIM de schellen van de oogen vielen, en hij omarmde zijnen zoon. - De moeder wilde ODD kussen; maar hij antwoordde norsch: 'Laat dat blijven, tot wij elkander nader kennen.' - 'Nu heeft hij in zijne oogen niets meer van u,' zeide GRIM. - 'Hij is boos,' antwoordde LOFTHENA, 'dewijl we ons tot nu toe zoo weinig over hem bekommerden; maar wij zullen het verzuimde spoedig weêr inhalen.' ODD hernam, dat hij gekomen was, om van zijn' vader de uitrusting van een schip naar *Biarmeland* te verzoeken. - Zoodra GRIM hoorde, dat hij den Biarmen goud en zilver wilde afhalen, werd hij blijde, en beloofde, hem met raad en daad bij te zullen staan. - 'Raad heb ik niet noodig,' viel ODD in; 'tot nog toe heb ik mij zelven weten te raden; en de daad zal ik ook zelf moeten uitvoeren, als de uitslag gelukken zal; maar een schip, maar keur van manschap, die behoef ik, als de togt voortgang zal hebben; en wilt ge mij die geven, dan beloof ik u de helft van den buit.'

GRIM beloofde hem die, als de Zieneresse HEID de onderneming een' gelukkigen uitslag voorspelde. - 'Wat is dat voor een wijf?' vroeg ODD. - Daarop vertelde GRIM aan zijn' zoon, dat het eene allerkloekste vrouw was, die het Land rond ging om waar te zeggen; zij werd denzelfden avond op zijne hoeve verwacht, met een' drom knapen en meisjes, die beurt hielden met de zangen, welke zij aanhief. Als zij den togt naar *Biarmeland* goedkeurde, dan zou hij voor ODD een schip uitrusten.

'Aldus hangt het van zulke oude-wijvenpraat af,' zeide ODD, 'of ik een held zal worden, al dan niet? Ik bid u, vader! leen toch uwe ooren niet aan zulke dwaasheden. Er loopen zoo vele bedriegsters langs het veld, om de boeren bij den neus

te hebben, om te hunnen koste te teren, en hen hun geld afhandig te maken. Ten loon van dat alles, vervullen die wijven het hart van den onnoozele met angst en vrees. Een van de beste gaven, ons door de rijke Goden bedeeld, is, dunkt mij, de onwetendheid van alle toekomst. Ik geloof volstrekt niet, dat ons lot vooruit is bepaald: anders waren wij immers maar poppen, op het schaakbord der Goden; en geluk en ongeluk zouden ongeveer op hetzelfde neêrkomen, daar wij er dan zelve geen werkzaam deel aan zouden nemen. Ik zeg u, dat ik niets van dat wijf weten wil; als ze mij met hare waarzeggerijën te lijf komt, zal het loon, dat ik haar toedenk, haar heugen.' - De vader antwoordde: 'Men kan het aan uwe woorden hooren, dat gij met uwen pleegvader hebt omgegaan; want hij gelooft zoo min aan goden als aan reuzen.' - ORVARODD hernam: 'Ik geloof aan Goden, maar niet aan oude wijven!'

IV. De waarzeggerij.

Terwijl zij nog spraken, ging de deur open, en de gasten en het huisvolk kwamen binnen, en zetteden zich in de hal op de banken neder. Eensklaps hoorde men een geluid van trommen en pijpen, en de oude vrouw verscheen met een' staf in de hand, en gevolgd door knapen en meisjes, van welke eenigen een' vreemden dans uitvoerden, terwijl anderen sloegen en bliezen, zoo hard zij konden. Spijs en drank werd rondgeboden, en toen allen verzadigd en verkwikt waren, begon de waarzeggerij, die aan de meesten beloofde, wat zij wenschten.

De éénige, die zich niet om de Zieneresse bekreunde, maar in een' hoek op de bank bleef zitten, en zich in een beerenvel wikkelde, zoodat men hem niet konde zien, was ORVARODD.

'Wie is het, die dáár bij den haard zoo onrustig heen en weêr wriemelt?' vroeg de waarzegster; 'is het een dier of een mensch?' - 'Het is mijn zoon ODD,' antwoordde de vader, 'die u niet uit kan staan, en niets weten wil van uwe voorspelling.' - Zoodra de vrouw begon te spreken, had ODD het beerenvel van zijn gezigt getrokken; zijne mannelijke schoon-

heid viel allen in het oog; de zware gouden lokken slingerden wild om zijn hoog voorhoofd, en zijne wangen gloeiden van toorn; hij vertrok den mond tot een' honenden glimlach. ‘Hij behoeft voor mij niet bevreesd te zijn,’ hernam de Zieneresse; ‘want naar hetgeen ik op zijn gelaat leze, heb ik hem niets te zeggen, dan hetgeen hij gaarne zal hooren.’ - ‘Zijt ge gek, wijf!’ riep ODD; ‘meent ge, dat ik bang ben voor eene tandelooze kol? Maar blijf me van het lijf met uwe waarzeggerij, anders zoudt gij het bezuren.’ - ‘Ik bekreun mij niet aan uw dreigen,’ antwoordde HEID, ‘en uw lot zal er niet geheim om blijven.’ Toen begon zij het volgende lied aan te heffen:

‘Jongling! vol van kracht en moed!
Asathor zal u bewaren
In de barning der gevaren,
In de zeeën rood van bloed;
En uw scherp gewette pijlen
Diep in 's vijands borst doen ijlen!’

‘Eene mooije voorspelling,’ zeide ODD, en gaf het wijf eene vuistslag, dat het bloed haar uit neus en mond sprong.

De waarzegster stoorde er zich niet aan, maar begon met de anderen te dansen, bij het geluid van pijpels en trommen. Daarop bleef zij voor ORVARODD stil staan en zong op nieuw:

‘Jongling! trots uw' schimp en smaad,
Vaar ik voort u heil te spellen:
't Eene land zal 't aêr vertellen,
Hoe de zege met u gaat;
Telken jare meer bewonderd
Wordt gij, Orvarodd! er honderd.

't Vreemde moede, grijs en groot,
Zal ten leste u 't keeren lusten
Naar de Berurjoder-kusten,
Vindt ge er door uw ros den dood;
Faxe, dien ge als knaap er voedde,
Wordt voor u de slaande roede!’

Met deze woorden danste de waarzegster de hal uit, vergezeld van haar gevolg; zij vreesde teregt voor nog duchtiger betaling, voor hare nieuwe voorspelling. - Allen waren voldaan en verheugd; het scheen den vader toe, dat ODD het ook had moeten zijn. ‘Als men honderd jaren oud kan worden,’ meende hij, ‘was het wel over te komen, dat men door een paard wierd doodgeslagen.’ - ‘Een eervolle dood,’ hernam ODD, ‘is meer waard dan een lang leven; maar ik heb het u gezegd, ik heb geene ooren voor dien oude-wijvenpraat.’

Daarop werd het feest voortgezet, en eenige dagen later reisde ODD terug om afscheid te nemen van zijne pleegouders, terwijl zijn vader een schip liet uitrusten, waarmede hij naar *Biarmeland* zou varen.

V. Het ros Faxe.

Toen ODD op *Berurjoder* aankwam, was hij verslagen van geest. Zijne pleegouders konden zich die stemming niet verklaren, daar alles hem naar wensch was gegaan. ODD had de voorspelling der waarzegster verzwegen. Het eerst dat hij deed, na INGIALD en ALOF te hebben gegroet, was, zich naar den stal te spoeden. Dáár stond *Faxe* aan zijne kribbe, het was een mooije groote schimmel. INGIALD had hem als veulen van *Jylland* gekregen, en aan ODD in zijne vroegste jeugd geschonken. *Faxe* wies nog sneller op dan ODD, en werd een ros van buitengemeene sterkte. Toen ODD zelf was opgewassen, bereed hij dit dier liever, dan de gewone, wel vlugge en sterke, maar toch kleine en onaanzienlijke Noordsche hitten. *Faxe* hield op zijne beurt veel van zijnen jongen meester; hij lekte zijne hand, als hij hem den teugel in den bek legde, en begreep alles, wat hij tot hem zeide.

Heden staarde ODD *Faxe* lang in de groote, lichte oogen; daarop kuste hij hem en sprak: ‘Die booze heks heeft kwaad tusschen ons willen stoken, *Faxe*! maar het zal haar niet gelukken, onze vriendschap te breken.’ Daarop zadelde hij het ros, en beval zijnen dienstman, hem op een' kleinen klepper te volgen.

ODD reed het bosch in, het was een schoone herfstavond, de volle maan scheen mild door het loover. ODD reed een heel eind weegs en hield op den terugtogt stil, onder den grooten eik; hij wipte van het ros en bond het aan een' boomtak vast. In diepe gedachten, zette hij zich op eenen steen neder. Eensklaps ontwaakte hij, als uit een' droom, en vroeg: ‘Is dit niet dezelfde boom, waaruit mijn kleine pleegbroeder dood is neêrgevallen?’ - ‘Ja,’ antwoordde zijn jongen. - Op hetzelfde oogenblik begon *Faxe* luid te wrenschen. ODD zag verbaasd op, en het ros, dat door het licht der volle maan beschenen werd, terwijl zware boomschaduwen het ter wederzijde omgaven, hinnikte op nieuw, staarde ODD aan en knikte hem met den kop, op eene verbazend vreemde wijze, toe. Als een bliksemstraal schoot ODD van den steen, waarop hij zat, naar het paard toe, trok zijn' dolk en stiet dien zoo diep in de borst van *Faxe*, dat het schoone dier eensklaps dood ter aarde stortte! ‘Wat doet gij, ODD?’ riep zijn jongen verschrikt uit; ‘slaat gij uwe beste vrienden dood? Dan zal de beurt ook weldra aan mij wezen!’

‘Dat komt van die vervloekte waarzeggerijën!’ kreet ODD. ‘Die oude kol heeft mij betooverd. Zij voorspelde, dat *Faxe* mij dood zou slaan. Die gedachte kon ik niet uitstaan. Ik had geene rust, vóór ik die voorspelling tot eene leugen had gemaakt.’ - ‘Maar dat zou immers eerst over honderd jaar gebeuren,’ zeide de jongen, tot wien ODD vertrouwelijk plagt te spreken, en die dus ook niet beschroomd was hem zijne meening te zeggen; ‘hoe kondt gij, die anders zoo snugger zijt, u aan zulk dwaas gerel bekreunen? Een mensch kan wel honderd jaren oud worden; maar hebt gij ooit gehoord, dat een paard half zoo lang leefde?’ - ‘Dat was,’ hernam ODD, ‘de betoovering van die kol; want ik pleeg anders noch van mijne zinnen, noch ondankbaar te wezen. Maar laat ons nu *Faxe* hier onder dezen boom begraven. Ik zal het trouwe dier nooit vergeten. Doch laat mij dit voorval uit mijn hoofd stellen, want het strekt mij tot schande.’ - Daarop begroeven zij *Faxe* en keerden huiswaarts.

Den ganschen avond sprak ODD geen woord, en wilde geene bete nuttigen van de spijze, welke zijne pleegmoeder hem voorzette. Toen zij er hem over vroegen en de oorzaak van hem wilden weten, borst hij eindelijk uit: ‘Ik heb geen' lust in eten, omdat ik een moordenaar ben. Ik heb een' van mijne beste vrienden verslagen, zonder dat hij er mij rede toe gaf,

zonder dat hij mij leed deed; ik heb het gedaan, ten loon van alle dienst, die hij mij jaren lang heeft bewezen.' De moeder sloeg verbaasd en bedroefd de handen zamen, en vroeg hem naar den naam van den verslagene; de vader beloofde, dat hij fluks de manslag-boete voor ODD betalen zou. Toen ODD *Faxe* noemde, lachte INGIALD, en ALOF was het, als viel haar een steen van het hart; zij zeide: 'FREI zij geloofd! het was toch maar een paard!' - ODD stiet, opspringende, den disch van zich, en riep: 'Ge spreekt naar ge verstand hebt! zulk een paard is beter dan vele slechte luî!'

Hij ging de hal uit en het bosch in, bleef den ganschen nacht weg, en kwam eerst over drie dagen weêr te huis, toen de oude luî meenden, dat hem een ongeluk was gebeurd, en zij de hoop hadden opgegeven hem weêr te zien. - Hij was nu vrolijk en opgeruimd. Hij verzocht zijne pleegmoeder hem spijze te geven, en at al wat zij hem vóórzette met buitengewone graagte op. - ALOF lachte en zeide: 'Men zou zeggen, dat gij drie dagen hadt gevast!' - 'Dat heb ik ook,' hernam ODD.

VI. De togt naar Biarmeland.

Toen het schip was uitgerust, ondernamen zij de reize naar *Biarmeland*. Een oud man, SIGURD, ging mede, om den jongen ODD, zoo als zijn vader zeide, behulpzaam te zijn met raad en daad. - 'Laat ons nu uw' raad eens hooren,' zeî ODD op zekeren dag, toen zij windstilte hadden, en rustig bij het roer zaten. 'Als ik wèl nadenk,' zeide SIGURD, terwijl hij het hoofd schudde, 'dan is het van u zoo kwaad niet bedacht, ODD! dat ge naar *Biarmeland* vaart, want er zijn markten genoeg, waarop men, tot een' spotprijs, de heerlijkste vellen kan koopen, om die later met groot voordeel weêr aan den man te brengen; doch uw vader had ons meer penningen meê moeten geven, want voor al wat wij rijk zijn, kunnen wij niets, dat naam mag hebben, inslaan.' - 'Hoe veel hebben wij dan?' vroeg ODD. 'Ik heb die dingen aan u overgelaten, onze raadgever moet ook onze schatmeester wezen.' - 'Gul

gesproken, gaf hij ons niets meê,' antwoordde de raadsman. 'SIGURD!' riep ODD uit, 'dat is hetzelfde! Ik ben geen koopman, en wil het ook niet wezen. Ik ben er zeker van, dat men mij met open oogen zou kunnen bedriegen, en ik zou voor een' dwaas worden aangezien, door luî, wier verstand toch niet verder reikt dan hunne el, en wier ziel en zin niet dieper gaan dan het goud in hunnen zak. Ik ben niet op reis gegaan, om vellen te koopen.' - 'En hoe zult gij dan geld krijgen?' - 'Het is juist dát, wat ik buit wil maken, SIGURD! een' buit, dien ik niet weêr behoef te verkoopen, om een wèlgesteld man te worden; geld is waar en betaling te gelijk. Een Viking heeft mij verteld, dat er in *Biarmeland* een hen vel is, waarop zoo vele penningen liggen als zand. Zij werpen er een goud- of zilverstuk op, zoo dikwijls er een mensch geboren wordt of sterft. Zóó besteden die ellendigen het edele metaal, dat zij voor hun bontwerk krijgen. Dien heuvel zullen wij bezoeken! Wat wedt gij, dat dit bergwerk rijken buit geeft, zonder groote moeite?'

Intusschen zeilden zij voort, en van hunne reize valt niets te vertellen, vóór zij aan *Biarmeland* kwamen, en met hun schip de *Vina-Aa* instevenden. Zoodra de Biarmen hen zagen, kwamen zij met hunne pelterijën op den oever. ODD hield zich, als was hij ruim van penningen voorzien, en maakte groote bestellingen tegen den volgenden dag. Toch bleef het de hoofdzaak te weten, waar de heuvel lag, in wier spleten het goud en zilver verborgen was. ODD konde met het volk niet spreken, en geen zijner manschappen verstond hunne taal. De bedachtzame vader had volslagen vergeten, hem een' tolk mede te geven, die toch ligt te krijgen was geweest, en het was ook der opmerkzaamheid van den raadsman ontgaan. Het kleine volk snaterde hun allerijverigst toe, terwijl het zijne waren aanbood; maar het was ODD of hij eene vlugt vogels hoorde tjilpen, terwijl zij onder elkander relden.

Gelukkig was er onder de Biarmen een enkele, die Noordsch verstond; tot hem zeide ODD, dat zij morgen met meer vellen moesten weêrkomen, dan zou hun handel beginnen. Toen zij weg waren, sprak ODD tot zijne manschappen: 'Er zit nu niets anders op, dan aan land te sluipen, zoodra de duisternis zal zijn gevallen. Ik zal zien, den kleinen man, die onze taal spreekt, te vangen; dan kan hij ons zeggen, waar die heuvel ligt.'

Wèlgewapend gingen zij aan land, en stieten in het bosch

op een afgelegen huis, waarin het lustig toeging. ODD gluurde door eene reet van de deur, en terwijl hij zich blijde tot zijne manschap wendde, zeide hij: ‘Het geluk is met ons! Daar zijn er niet meer, dan tienmaal zoo velen als wij. Die kunnen wij ligt om onze vingers winden. Ik zal fluks zien mijn' tolk te vangen, op eene wijze, die den Biarmen wat eerbied voor ons zal inboezemen; ze zijn even laf als klein.’

Al sprekende opende ODD de deur der woning, trad op den schenker toe, pakte hem, zonder één woord te spreken, beet en legde hem op zijn' schouder, zoo als een lastdrager zijn' zak. Toen maakte hij een handgebaar, dat de Biarmen uit den weg zouden gaan, om hem en zijne vracht door te laten. Maar deze hadden geenen lust hunnen schenker te verliezen, en wilden ODD den weg versperren; deze was dus wel gedwongen, als hij zijnen buit niet prijs wou geven, den schenker bij de beenen te nemen, hem tot een kolf te bezigen, en er regts en links meê rond te slaan, om weder bij zijne manschap te komen.

De Biarmen waagden het niet, den grooten, sterken man te vervolgen, die in hun midden den maaijer geleek, die hooi slaat. - Toen ODD met zijn' gevangene buiten de deur was gekomen, sloeg hij hem weêr over zijn' schouder en liep er meê naar het schip; want de Biarmen hadden zich van den eersten schrik hersteld. Zoodra hij voet aan boord had gezet, gaf hij den tolk wat warm bier, om zich te versterken, en verzocht hem zeer vriendelijk, hem de wijze niet euvel te duiden, waarop hij zijne kennis had gemaakt; eene ruwheid, waartoe hem de nood, die alle wet breekt, had gedwongen.

De man, die zelf een Noor was, bedankte ODD daarentegen, dat hij hem uit zijne gevangenschap bevrijd en de Biarmen met hem had geranseld, tot straf, dat zij hem hadden gedwongen, hun schaffer en schenker te worden. Hij vertelde ODD waar de penningen-heuvel lag, maar ried hem, vooreerst verder van land te gaan liggen, en over eenige nachten terug te komen, als de Biarmen hen niet zouden verwachten. ‘Anders,’ zeî hij, ‘zouden ze zijne manschap, door hunne tooverij en hunne vergiftigde pijlen, nog kwaads genoeg kunnen brouwen.’

Volgens die afspraak, keerde ODD drie nachten later terug, en ontmoette op het strand den tolk, die hem en zijne strijdmakkers door woud en veld een' langen weg liet afleggen, eer zij aan den heuvel kwamen, waarop het goud en zilver lagen. Zij

stonden verbaasd, toen zij in iedere krocht en spleet, ja, schier op iederen voet gronds, zoo vele penningen vonden als zand. ODD gebood zijn volk het geld van het zand te scheiden, en geene grooter pakken er van te maken, dan die ieder gemakkelijk dragen kon; voor zich zelven maakte hij er een driemaal zoo groot als die der anderen. Maar toen zij nu gereed waren, hunne vracht op den nek te nemen, was de schenker zoek. ODD ging op den heuvel zitten, begon luid te lagchen en zeide: ‘Het is niet de eerste maal, dat geldgierigheid iemand ten val heeft gebragt, nadat zij eerst zijne zinnen had verbijsterd. Hoe kon ik een' man vertrouwen, dien ik eerst zoo smadelijk had behandeld? Hij roept nu zeker zijne Biarmen bijéén, zij vallen ons onverhoeds op het lijf, en zoo min onze rijkdom als onze sterkte zal ons baten. Zoo als een edel strijdros door horzels fel wordt geteisterd, zullen wij onder de giftige pijlen dier dreumels bezwijken. Wij zullen sterven, zonder te hebben gevochten, zonder dat een *Skiald* ons bezingen zal. Onze vrienden zullen niet van ons spreken, of zij zullen ons vermetele dwazen schelden. Wij zullen verslagen worden op het goud, zoo als FOFNER; maar het zal geen SIGURD wezen, die ons vermorzelt.’

Terwijl hij dat zeide, legde hij eenen pijl op de boogpees, want hij zag den schenker in de verte opdagen, en naar hem toesluipen, en ODD schoot, roepende: ‘Ontvang uw loon, verrader!’ Maar de man wierp zich, zoo lang hij was, op den grond neder, zoodat de pijl over zijn hoofd heen vloog, en eer ODD een' tweeden kon afschieten, kreet hij van verre: ‘Gij vermoordt u zelven, zoo ge mij vermoordt. Ik ben mijne landslieden niet ontrouw; alles wat ik gedaan heb, deed ik om u te helpen.’

Nu vernam ODD, datSTEIN (zoo heette de tolk) hem slechts had verlaten, om de Biarmen op een dwaalspoor te brengen. Hij had hun verteld, dat hij ODD en zijne manschap in eene bergkrocht had gelokt, van waar zij in een' afgrond waren neêrgestort en omgekomen. ‘Maar,’ vroeg ODD, ‘zullen zij dan nu geene achterdocht opvatten en wachten uitzetten?’ - ‘Neen,’ antwoordde STEIN, ‘ze zijn even ligtzinnig als ligtgeloovig; zij hebben zich nu allen in hunne hutten al ter rust gelegd.’ ODD was zeer verheugd over dit berigt; hij en zijne manschap spoedden zich met hunne zakken naar het strand, - maar het schip was weg. - ‘Nu zijn we nog even ver,’ zeide ODD, en zag STEIN op nieuw wantrouwende aan. ‘Ik heb het volk, dat

ge op het schip hebt achtergelaten,' zeî STEIN, 'aangeraden, ver van land te gaan liggen, opdat de Biarmen gelooven zouden, dat zij weg waren gezeild. Maar nu zullen wij hun het afgesproken teeken geven.' Hij stak den brand in een' hoop drooge takken, die aan het strand lagen, en het schip keerde fluks terug.

Toen ODD met al zijne geldzakken veilig aan boord stond, riep hij uit: 'Het blijkt toch, dat het kleine ook goed kan zijn. Nooit heeft eenig krijger zijne kolf zoo lief gehad. -' Daar meende hij nu meê, dat hij STEIN tot kolf had gebruikt, om zich een' weg door de Biarmen te banen. 'Maar,' voegde hij er bij, 'hadt ge mij sedert niet vrijwillig den weg gebaand, door uw hoofd te gebruiken en de Biarmen uit den weg te ruimen, dan was ik met al mijn goud en zilver begraven.'

Toen zij diep in zee waren gekomen, stak de storm op en overviel hun een onweder. 'Ik heb wel hooren zeggen,' zeide STEIN, 'dat de ontmoeting van twee winden in de lucht een schor geknal geeft; ik vrees nu, dat de Biarmen onze vlugt hebben ontdekt, en ons met hunne tooverkunsten vervolgen.' - 'Neen,' antwoordde ODD, 'zóó ver gaat de magt dezer ellendigen niet, dat zij donder en weêrlicht te weeg kunnen brengen, die slechts vanAUKATHOR uitgaan, als hij op zijne kar door de wolken vaart. In THOR's weder ben ik nooit bevreesd; want ik ben overtuigd, dat THOR mij lijden mag en mij geen kwaad zal doen.' - 'Maar,' hernam STEIN, 'SKADE is met NIORD, den god des storms, getrouwd, en RAN met AEGIR, den god der zee. Beide die vrouwen zijn van het reuzengeslacht, en ofschoon in den kring der goden opgenomen, gunnen zij hunnen ouden stam nog alles goeds, en houden het met de Biarmen.'

'Echter stuwt NIORD ons de haven al in!' zeide ODD. -

En zóó was het, want de wolken werden verdeeld, de lucht blaauwde op nieuw, de zon kwam te voorschijn en in het verschiet doemde de kust op. Van toen af liep alles hen mede, en weldra bereikten zij met al hunne kostbaarheden den oever van *Halogaland*.

VII. Orvarodd's gesprek met zijnen vader.

Vader GRIM was niet weinig verheugd, dat zijn zoon hem zoo groote schatten te huis bragt, en toen ODD zijne moeder een prachtig gouden sieraad vereerde, wilde zij hem op nieuw kussen, maar wendde hij het hoofd om. Het was hem nog niet vergeten, hoe zij hem op *Berurjoder* hadden achtergelaten! - Sedert zijne terugkomst uit *Biarmeland*, droeg ODD zelf een' kunstig gewerkten gouden haarband, die aan het achterhoofd schier den nek raakte, maar op het voorhoofd eene kleine opening had, waardoor hij zich uit kon zetten, en van zelf weder zamenklemde. Hij gebruikte dien, opdat zijne lokken, welke hij weigerde af te knippen, hem niet in het gezigt zouden zwieren.

Nu werden er verscheiden schepen uitgerust, en toen deze bijna gereed waren, zeide de vader: ‘Ik hoop, dat ge nu weldra uwe Vikings-togten zult beginnen, mijn zoon! zoo als het gebruik meêbrengt, en u nog grooter rijkdommen verwerven.’ - ODD antwoordde: ‘Als ik verzadigd ben, eet ik voor het eerst niet meer, want dat is ongezond.’ - ‘Wat wilt ge daarmeê zeggen?’ vroeg de vader. - ‘Dat ik zeker mijn Vekingetogten zal beginnen, maar niet zoo als het gebruik meêbrengt,’ hernam de zoon. - ‘Er is iets vreemd in u,’ zeide GRIM, ‘gij streeft er in uw gansche gedrag naar, u van alle andere menschen te onderscheiden.’ - ‘Hoe zou men mij anders kunnen kennen?’ zeide ODD; ‘alledaagschen zijn er genoeg.’ - ‘Wat wilt gij dan op uwe Vikings-togten uitvoeren?’ - ‘Tegen Vikingen vechten!’ antwoordde ODD. - ‘Ik wil geen wouw zijn, die meeuwen eet, maar een arend, die wouwen verscheurt.’ - GRIM staarde hem aan en begreep hem niet. ODD zeide: ‘Misschien zult ge mij beter begrijpen, als ik zing, dan wanneer ik spreek.’ En hij zong:

‘Hoe vrolijk slaat Thor met zijn' hamer,
Streeft iemand naar roemrijken buit!
Het Viking-heir plondert den kramer,
Voortaan schudde ik Vikingen uit.

't Behaagt mij, op zee hen te zoeken,
Hunn' roof hun te ontnemen naar lust;
Geen weduw, geen wees zal mij vloeken,
Al riekt van hun lijken de kust.

Zelfs Odin zie neêr waar ik strijde,
Een schouwspel geregtigheid waard!
Want wis vliegt mijn pijl niet ter zijde,
Waar 'k fel word getart door het zwaard!'

Daarmede ging hij de deur uit. - 'Dat was koen en vroom,' zeî GRIM. - 'Laat ons niet op zijne vroomheid stoffen,' hernam LOFTHENA; 'het mogt hem gaan als -' - 'O BALDER is immers al lang dood,' viel de vader in, en telde de gouden en zilveren penningen over, welke ORVARODD te huis had gebragt.

VIII. Hialmar.

Terwijl ORVARODD zich tot den togt uitrustte, viel er iets voor, dat grooten invloed had op geheel zijn volgend leven. - Eens ging hij, 's morgens vroeg, op de vogeljagt; het was zijne grootste uitspanning, dewijl hij een buitengemeen goed boogschutter was. Hij had zijn' koker ruim van pijlen voorzien, en scheen in gedachten verdiept, terwijl hij op de zee staarde; dáár zag hij, verre in het verschiet, een schip het anker werpen; eene boot werd uitgezet, en met zijne valkenoogen werd hij duidelijk een' man gewaar, wiens armen achter op zijnen rug waren gebonden, en acht gewapende krijgers, buiten de beide mannen, die de boot roeiden. ODD verschool zich nieuwsgierig achter eene vooruitstekende rots, in de nabijheid van de plaats, waar hij vermoedde, dat zij zouden landen. Zij deden het, en stegen uit de boot, den jongen man in hun midden, wiens gestalte iets heldhaftigs had; toen leidden zij hem op het strand, naar een' dooden boom, van welken een dikke tak verre uitstak.

‘Hier heeft FRIGGA zelve eene galg voor u gebouwd, HIALMAR!’ zeide een der mannen, ‘zing nu uw' doodszang!’ - ‘Ik zou mijn' doodszang willen zingen,’ antwoordde de jonge krijger, ‘als ik een eervollen dood was gestorven, door de hand van een' held; maar nu verraders mij vermoorden, nu verscheide ik stil.’ - ‘Zoo sterf dan stil,’ zeide de andere; - ‘ook is het beter geduldig te zwijgen als het schaap, dan te krijschen als de adelaar, wanneer men naar de slagtbank wordt geleid.’ - ‘Slager en geen held!’ borst HIALMAR uit, ‘volbreng het schandelijk gebod van uwen heer, maar zwijg zelf! Uwe woorden stinken erger dan uwe daden!’

Intusschen had een der anderen een zwaar touw over den tak des booms geslagen; maar toen zij HIALMAR dien digter bij wilden sleuren, stortte een der beulen ter aarde. ‘Wat is dit?’ riep de aanvoerder. Doch hij had geen' tijd om het antwoord te hooren; want hij volgde den anderen: beiden lagen bloedende in het zand. De overigen werden vervaard, zij lieten den gevangene los, en wilden vlugten; maar suizende pijlen, die van het uitstekend rotsgevaarte kwamen, haalden hen spoedig in.

Nu trad ORVARODD in zijn' scharlaken rok te voorschijn; met den boog voor het gezigt, en een' pijl op de pees, liep hij naar het strand, mikte op een' der roeijers, en naauwelijks klonk de boog tweemaal, of de beide knechten vielen, de een voorover in de boot, de ander achterover in de zee.

‘Daar liggen zij allen!’ riep ORVARODD, ‘dat was eene aardige vogeljagt. Kom, mijn vriend! laat ik nu uwe banden los maken. Volg mij! Ik woon hier digt bij. En als ge verkwikt zult zijn, vertel mij dan uw avontuur, en waarom deze verraders u wilden doodslaan.’ - ‘Ik ben al verkwikt,’ zeide de vreemde; ‘ge hebt mij van een' schandelijken dood gered: wat zou mij meer kunnen verkwikken, dan zulk eene bevrijding? Ik heb geene woorden voor mijne dankbaarheid.’ Daarop omarmde hij ODD en kuste hem. - ODD kon anders niet goed velen, dat men hem kuste; maar den warmen kus van dien wakkeren vreemde liet hij vriendelijk toe, en zeide: ‘Wat ik deed, zoudt ge bij eene dergelijke gelegenheid zeker ook voor mij willen doen.’ - ‘Ik zou het wel laten,’ antwoordde de vreemde, ‘want ik zou even flink boogschutter moeten zijn als gij.’ - ‘Het heeft niets om het lijf, vogels te schieten,’ zeî ODD, ‘die niet hooger en verder vliegen dan deze. Volg mij naar de hal! Die is niet verre van hier. Wij zullen er zamen een'

beker aan den Alvader brengen, ten dank voor uwe bevrijding, en dan nader kennis maken.'

Toen zij zamen gespijsd en gedronken hadden, en ODD vernam, dat HIALMAR een Deen was, kon hij niet nalaten een weinig op het Vaderland van zijnen gastvriend te smalen, (dat nog in *Noorwegen* het gebruik is,) ofschoon hij *Denemarken* volstrekt niet kende. HIALMAR greep zijne hand en zeide: 'Bedroef mij niet, gij, die mijn leven hebt gered, door mijn hart of mijne eer te krenken. Ik heb mijn Vaderland lief als mijne ouders, en gij zoudt zeker geen kwaad van hen willen spreken, waar ik bij was. Ik ben u zoo veel verpligt; wees edelmoedig, en laat geene onbedachte woorden de vriendschap krenken, welke ik zoo gaarne tot in den dood zou zien voortduren.'

'Het zij verre van mij, op uw vaderland te smalen,' hernam ODD; 'maar het valt toch zeker niet te vergelijken met het mijne.' - 'Om ze te vergelijken, moet men eerst beide gezien hebben,' antwoordde HIALMAR. 'Ik ken niet slechts onze Landen, maar verscheidene andere bovendien. Maar ik zie, dat er ginds eene harp aan den wand hangt; zijt ge een *skiald*?' - 'Een beetje,' hernam ODD. - 'Dat ben ik ook,' betuigde HIALMAR. 'Laat mij u mijne meening mogen toezingen. Er zijn eenige dingen, waarover men nooit met elkander spreken moest, want daar komt men niet verder meê; maar de zang gaat ter harte, en dan is men het in een omzien ééns.' Daarop nam hij de harp van den wand, speelde er op en zong:

'Al is 't Land van de Deenen in omtrek niet groot,
Het verrijst als een bloem uit der wateren schoot.

Al telt niemand de klippen der Noorweegsche kust,
Loof noch lommer verlokt er den moede tot rust.

Echter heeft elk van beide zijne eigene pracht,
Onderscheiden als 't schoone van dag en van nacht.

't Is of maan en gestarnte zijn' ommegang staakt,
Als de Noorweegsche hemel van 't Noorderlicht blaakt.

't Is of sneller de zonne uit het oosten zich spoedt,
Als de leeuwrik den lusthof der Deenen begroet.

Uit het Noorweegsche rijk dondren stroomen naar zee,
Of het rotsbrok in 't schuim aan den ringmuur ontglee.

Slechts het wolkje, dat dwaalt langs den zonnigen boog,
Laaft het Deensche gebied met verkwikkende toog.

Maar wie land tegen land in den oogst vergelijkt,
Wordt gewaar, hoe voor Denemark' Noorwegen wijkt.

Door ons golvende graan, door ons lustwekkend ooft,
Schijnt de glans van zijn flikkerend weêrlicht verdoofd.

Doch als sneeuw alle Noorweegsche rotsen bekleedt,
Is heel 't landschap een halle voor de Asaas gereed.

Even stout als hun daên, even kalm als hun rust,
Houdt het renzige pijlertal wacht op de kust.

Echter zijn, hoe verscheiden, die Landen toch één:
Of is beiden 't heldhaftigste volk niet gemeen?

Als de Noorweegsche Skialdenharp voorvaders prijst,
Waant de Deen, dat zijn lof op den avondwind rijst.

Onze wieg toch is één, en ons graf is het meê!
't Is de woelige, grootsche, heldhaftige zee.

Dat ik fluks op uw helmkap het teeken dan zie
Van 't verbond, waar ik willig de hand u toe biê.

Is een twijg van de dennen des Noorwegers leus,
Er spreekt kracht, ook uit eikenloof Denemarks keus!

Sluit zich 't eilandkroost dus aan het kroost van 't gebergt':
Wie ter wereld, die langer ons straffeloos tergt?'

Van dat oogenblik af was het verbond hunner vriendschap gesloten, en ORVARODD had geene rust, vóór HIALMAR hem zijne geschiedenis vertelde.

(*Vervolg en Slot in een volgend Nommer.*)

Te laat; - te vroeg; - van pas?

(*Eene Vertelling, vrij gevolgd naar* M^rs. Clavers.)

I. Te laat.

> Het wee van onverwachte scheiding,
> Dat uit gesmoorde zuchten spreekt, -
> Waaronder 't jeugdig harte breekt,
> Dewijl 't, na menige misleiding,
> Geen hoop des wederziens meer kweekt!
> BYRON.

HENRY BECKWORTH, de oudste zoon van een' landbouwer in *Massachusetts*, wiens kleine oogst een groot gezin voeden moest, nam slechts te gaarne eene klerkplaats aan in het Magazijn van allerlei Goederen, van zijn' Neef ELLIS IRVING, die, in het naburig stadje *Langton*, voor een groot koopman doorging. Ongelukkig behoorde deze Neef echter tot die weinige, maar gevaarlijke lieden, van welke alle menschen goed spreken; eerst toen het schorsen zijner betalingen hem verpligtte zijn bedrijf te staken, merkte men op, dat ook *hij* gebreken had.

In de dagen van zijnen voorspoed, en eer de wereld wist dat ELLIS onvoorzigtig genoeg was geweest, zich in halsbrekende speculatiën te steken, had zich HENRY zelfs niet in zijne droomen durven bekennen, dat hij verliefd, dol verliefd was op zijn alleraardigst Nichtje AGNES IRVING. Maar toen de bankbreuk en eene daarop gevolgde beroerte zijn' neef ten grave hadden gesleept, en het der ziekelijke weduwe was gebleken, dat zij het overige harer dagen in volslagen armoede zou moeten doorbrengen, - voor voedsel en kleeding van den arbeid der vlugge naald harer dochter afhankelijk, - toen was het of HENRY eensklaps met de gave der welsprekendheid werd bedeeld, en maakte hij van deze zulk

een goed gebruik, dat AGNES weldra bekennen moest, dat zij innig veel van hem hield.

Het is, helàas! slechts te waar, dat jonge Dames, die school hebben gelegen, en bloemen en vruchten met waterverw leerden teekenen, en REBECCA bij d e n p u t met chenille en gouddraad borduren, simpel, ijverig, huismoederlijk naaiwerk een' tragen en zuren arbeid vinden, waarmeê naauwelijks het brood en het zout te verdienen is. Maar de zachtoogige AGNES was het voorwerp van al de zorg en van al den trots eener echte huismoeder van *Nieuw-Engeland* geweest, die zoowel harden als zachten koek kon bakken, en er op stofte, dat zij in staat was, tusschen Maandag-morgen en Zaturdag-avond al de steken te leggen tot zes fijne hemden vereischt. En daardoor slaagde het mooije meisje, hoe weelderig overigens ook opgevoed, er nu in, voor hare moeder en haar zelve, zonder zuchten of zuurzien, den kost te verdienen.

Weldra echter werd Jufvrouw IRVING zóó zwak, dat AGNES verpligt was haar op te passen, in plaats van de naald te reppen; en de nood liep zóó hoog, dat welwillende buren eindelijk in de behoeften van het droevig gezin voorzagen. HENRY BECKWORTH, die al wat hij had overgehouden van het salaris, hem in het Magazijn toegelegd, aan zijnen vader had overgemaakt, dewijl zijne vele kinderen allengs grooter uitgaven eischten; HENRY, die tot nog toe te vergeefs getracht had, weder te worden geplaatst; HENRY kon zijn Nichtje niet anders van dienst zijn, dan door haar in de ziekenkamer de behulpzame hand te bieden.

Hij werd schier krankzinnig onder den invloed dier bezorgde, dier zelfverwijtende liefde, welke de dochter der armoede is; en naauwelijks vertoonde de krankte van Jufvrouw IRVING eenige teekenen van beterschap, of hij gaf zijne AGNES een' langen en droevigen afscheidskus, en beloofde haar, dat zij weldra iets naders van hem hooren zou. Hij durfde haar niet zeggen, dat hij haar verliet om ter zee te gaan varen, ten einde hij dadelijk eene kleine som te harer beschikking zou kunnen stellen.

Hij begaf zich naar de digtstbijgelegen zeehaven, liet zich werven tot matroos van een schip, dat zeilreê lag voor de *Oost-Indiën*, en trachtte toen in een' brief al de hoop en al de vrees, al de bemoediging en al de ijverzucht, in één woord, al de opregte liefde uit te storten, ooit door drie zijdjes papier verkondigd; en droeg fluks de bezorging van dezen epistel op aan een' zijner kennissen uit *Langton*, die, volgens het zeggen

des mans, dadelijk terug zou reizen naar de plaats, waarin HENRY al wat hem dierbaar was had achtergelaten.

Onder andere berigten deelde deze brief aan AGNES mede, hoe en wanneer zij voor HENRY's gagie, welke hij geheel voor haar en hare moeder bestemde, op de Heeren WILLIAMSON *&* C^{o}. trekken moest, - en de minnaar ging naar zee, met een, wel is waar, bedrukt gemoed, maar dat ten minste den troost smaakte, dat hij alles, wat zijne armoede veroorloofde, voor de liefste zijns harten had gedaan.

Eene Oost-Indische reize pleegt lang te duren, en weinigen volbrengen die, zonder aan menigen wisselzin ter prooi te zijn, zonder veranderd weêr te keeren; maar het hart van HENRY BECKWORTH klopte onder zijn blaauw buis, of het bersten zou, toen hij weêr voet aan land zette, en zich voorstelde, welk eene ontmoeting hem in *Langton* verbeidde.

Hij liep even in het kantoor der Heeren WILLIAMSON *&* C^{o}. aan, om te vernemen, of er nog iets van zijne gagie instond, en hoorde tot zijne verbazing, dat er over geen' enkelen dollar was beschikt. In het eerst ergerde hem dit niet weinig, ‘want,’ redeneerde hij te regt, ‘als AGNES mij lief had, zoo als ik haar - maar dit zij zoo 't wil!’ Ik geloof waarlijk, dat het zijne éénige gedachte was, op de gansche tehuisreize. Al zijne gepeinzen - hoe onzamenhangend of overvlugtig ze ook waren - leidden tot hetzelfde besluit - dat AGNES hem liever, hoe arm hij wezen mogt, nemen zou, dan hem weêr naar zee te laten gaan.

Het was avond, en een zeer donkere, schier loodkleurige avond, toen de diligence, waarin onze minnaar zat, voor het éénige logement in *Langton* stil hield. De eer van *het echte blaauwe Hôtel* werd in die dagen, zoo als het ovale uithangbord, dat op de roestige hengsels kraakte, dit aan het publiek verkondigde, opgehouden door JOB JEPHSON, denzelfden man, aan wien HENRY de bezorging van zijn' afscheidsbrief toevertrouwde. Het portier der diligence werd weder digtgeslagen, en terwijl zij voortreed, stapte Mijnheer BECKWORTH, met groote schreden, den ingelegden vloer van JOB JEPHSON's gelagkamer op en neêr, totdat de overige gasten vertrokken waren, en hij zich *tête à tête* bevond met den waardigen hospes.

‘Wel, HENRY! jongenlief! ben jij het? Vertel me eens, hoe het je gegaan is? Zie, je hadt je hoed zóó diep in de oogen getrokken, dat ik je, warempel! niet herkende. Wel, man! van waar kom jij uit de lucht vallen?’

HENRY vroeg naar al zijne kennissen, en - laatst van allen! naar AGNES IRVING en hare moeder.

'AGNES IRVING!'

'Is zij dood?' riep HENRY in wilde ontzetting uit.

'Dood! neen, zij is getrouwd! voor eene maand of drie; en voor eene week werd hare moeder begraven.'

Het is inderdaad verbazend, hoe vlug ons bij sommige gelegenheden onze trots ter hulpe komt! De gedachte aan den dood der allerliefste, welke hem als een bliksemstraal door het hoofd voer, had hem gefolterd door ondragelijken, onbedwingbaren angst; de zekerheid van iets veel jammerlijkers, van haren echt, had geen ander gevolg, dan dat HENRY's wangen verbleekten, en dat hij zijne tanden vast op elkander zette, terwijl hij voortvoer met vragen, waarop de spraakzame Waard van het *echte blaauwe* hem geen antwoord schuldig bleef.

'De arme meid heeft bange dagen doorgebragt, sedert dat je vertrokt. Zij moest het huisje, waarin je haar gekend hebt, verlaten, en een kamertje huren bij Jufvrouw TRUESDELL. Het was dragelijk geweest, zoo Jufvrouw IRVING niet den ganschen dag had zitten klagen en kniezen over al de geriefelijkheden, die zij nu ontberen moest; het was of de sloof met haar' voorspoed haar verstand had verloren. En AGNES zag om naar een ander huis, waarin zij zou kunnen inwonen, dewijl hare moeder zulk een' weêrzin had in Jufvrouw TRUESDELL; maar er was niemand, die haar in wou nemen, dewijl de oude vrouw zoo eigenzinnig was. En daarom ging JOHN HARRINGTON - je kent JOHN immers? - er nog maar eens weêr op af, schoon AGNES hem tweemaal had bedankt, en vertelde haar, dat hij haar liever had dan ooit, en dat hij hare moeder bij zich in zou nemen, en dat hij haar behandelen zou, of ze zijn eigen was. Er kwam nog iets bij, moet je weten: de buren waren het mooi moê geworden, haar alles te sturen; "want," zeiden zij, "AGNES had geen regt haar' neus op te halen van JOHN," en het einde was, dat hij haar kreeg! Toch heeft de oude vrouw van hare nieuwe woning niet veel pleizier gehad; zij kwijnde er nog meer in, dan in hare vorige; zij zeî, dat ze wel zag, dat AGNES zich maar om harentwil had verkocht. Maar je begrijpt, dat was maar eene gril, zoo als oude wijven er meer hebben; want JOHN was eene mooije partij voor een arm - -'

'Hebt ge mijn Nichtje den brief bezorgd, dien ik u voor haar gaf?' viel HENRY hem in de rede.

‘Ik zal je dat alles haarklein vertellen,’ hernam Mijnheer JEPHSON, terwijl hij HENRY op zijn gemak eene stoel toeschoof, en hem uitnoodigde te gaan zitten, als had hij eene lange historie aan te hooren; ‘ik zal je vertellen hoe het daarmeê gegaan is. Toen wij elkaêr, even vóór je afreize, het laatste zagen, toen was ik, zoo als ik je zeî, op het punt weêr naar huis te trekken; maar een uur later deed zich de kans op, door eene speculatie, een aardig sommetje te verdienen, en ik maakte eene toer door het Zuiden; een' toer, man! waarop ik al mijne waren aan den man bragt. Doch dat is jou hetzelfde: genoeg, en om kort te gaan, de tijd, dien ik er door moest brengen, viel mij uit de gis; en toen ik weêr in *Langton* kwam was het koud, vinnig koud, en borg ik mijn' besten rok weg; want waartoe zou het dienen, een' goeden rok onder een' overjas te dragen, - dat doe je immers zelf niet, wèl? - Geduld! we zullen er gaauw genoeg wezen, en dus borg ik mijn' rok in de lade van mijne kleêrenkas, en je brief, die in den borstzak was blijven zitten, meê. Het jammerste is, hou je bedaard! dat ik hem niet weêr in handen kreeg, eer AGNES op het punt was te trouwen; en toen dacht ik in mij zelven: tien tegen één, dat het een minnebrief is, waardoor het huwelijk, als hij haar nu ter hand kwam, nog wel weêr kon afraken: meisjes zijn zulke zottinnen! en daarom sloot ik den brief weg en repte er tegen niemand één woord van; -’ maar, dáár lag Mijnheer JEPHSON, zoo lang als hij was, op den vloer van zijne gelagkamer.

HENRY wilde heengaan; het dolle plan zijne verloren geliefde op te zoeken en haar alles te vertellen kwam bij hem op; maar één oogenblik nadenkens was genoeg, om er hem van af te doen zien; hij zette zich dus weêr op den stoel en staarde JOB aan, die zich ophief en voortvoer te babbelen.

‘Wel, kerel! waarom ontsteek je in zulk eene razende drift? Ik heb alles uit bestwil gedaan; en wat het vergeten betreft, wie vergeet niet eens wat? De drommel hale je! jij hebt me zulk een' stomp in mijn' rug gegeven, dat ik morgen geene hand aan den ploeg zal kunnen slaan; kijk! mijne broek is er van gescheurd, en waarom, als het je belieft? Er zwemt nog even goede visch in de zee als ooit gevangen werd; - maar wat schort er nu weêr aan? je bent zoo bleek als een doek, en 't is geene malligheid,’ - en hij ving den armen jongen op, die van zijn' stoel dreigde te vallen.

‘Als dat niet alle hanengevechten te boven gaat,’ mompelde

JOB in zich zelven, terwijl hij zijn' nu bewusteloozen gast op den vloer legde, en naar het buffet liep, om wat ‘kamfer’ te halen, dien hij hem in aller ijl toediende; ‘wat gekheid, zich een meisje zonder één' cent zoo aan te trekken; maar de vent wil niet bijkomen, ik zal hem eene ader moeten laten,’ en dit zeggende, trok hij HENRY eene der mouwen van zijn buisje uit, en begon de operatie in goeden ernst.

‘Hij wil niet bloeden! De duivel hale den vent! zoo hij het besterft, zal men mij van manslag betigten. Kom, HENRY! kom, jongenlief!’ borst hij uit, en schudde hem duchtig en trok aan zijn' arm zoo hard hij kon. Eindelijk begon het bloed langzaam te vloeijen, en BECKWORTH werd zich andermaal zijner ellende bewust, terwijl de tong van Mijnheer JEPHSON voortrelde, of zij gesmeerd was, door de bevrijding van den angst, waarin hij voor zijne eigen veiligheid had verkeerd.

‘Maar, HENRY! stel je toch zoo gek niet aan! Je plagt altoos een jongen te wezen, die degelijk zijn verstand had. Wat niet te veranderen is, dat moet gedragen worden. -’

Allengs hernamen BECKWORTH's lippen hare gewone kleur, en rees hij van den grond op; het was koddig te zien, hoe Mijnheer JEPHSON's angstige voorzigtigheid hem telkens verder uit het bereik van den ongedeerden arm zijns patients deed deinzen. De vrees was echter ongegrond; want alles, waar HENRY nu behoefte aan had, wat was het? - om alléén te zijn, om te weenen als eene vrouw.

‘Beloof mij, dat ge er nooit tegen iemand één woord van zult reppen, dat ik van avond hier ben geweest,’ zeide hij ten laatste; ‘dit is alles wat ik van u eisch; sinds AGNES de vrouw van een' ander is, verhoede God, dat ik ooit verlangen zou, dat mijn naam in hare tegenwoordigheid wierd genoemd!’

‘Dat beloof ik je van ganscher harte, man! maar maak van eene peulschil toch geene boomschors; AGNES woont nu in het mooiste huis van de gansche stad en heeft een kippetjes leven, - hoe komt het bij je op, dat zij zou gaan zitten treuren om jou?’ En met die troostrijke verzekering maakte HENRY zich gereed te vertrekken.

‘Nog één woordje, BECKWORTH!’ zeî Mijnheer JEPHSON, terwijl zijn gast, met het valies onder den ongedeerden arm, de kamer verliet; ‘voor de lating zal ik je nooit één' cent in rekening brengen!’

II. Te vroeg.

> Voortaan zal ik aan éénhoorns zelfs gelooven,
> Wier woestheid zwicht voor maagdlijk schoon; - voortaan
> Gelooven, dat er phoenixen bestaan,
> Verjongd in 't vuur! - 't Ga mijn verstand te boven,
> 'k Bezweer voortaan, wat ongelooflijk schijnt!
> SHAKESPEARE.

We hebben verteld, dat HENRY BECKWORTH, op een' donkeren, schier loodkleurigen avond, ten huize van JOB JEPHSON was aangekomen; de lezer verbeeldt zich waarschijnlijk, dat wij, nu de teleurgestelde minnaar in den nacht het Logement verlaat, ten onzen believe, de sluizen des hemels zullen openen. ‘De regen droppele noch klettere, - hij stroome en gudse en zwalpe, en slechts het bij tusschenpoozen flikkerend weêrlicht stelle den ronddolende in staat het huis te vinden, dat hem als de woning van den rijken JOHN HARRINGTON heugt;’ dus hooren wij spotters, maar die beschaamd zullen worden, met ons eenvoudig verhaal den draak steken. Wij hebben te veel eerbied voor de natuur, om haar tot de onderdanige dienaresse van één' onzer, van den grootsten held zelfs, te verlagen; wij gelooven zoo min aan *le soleil de* NAPOLÉON, als aan de zon, die op alle afbeeldingen van den Veldslag van *Waterloo*, ten gevalle van de overwinning der Gealliëerden, door de wolken komt gluren!

Eene fiksche koelte was opgestoken, en de maan scheen. Dáár lag de woning van den benijden rijke, dáár lag zij voor HENRY in al de frischheid harer witte muren, afstekende tegen de donker geschaduwde lommerpartijën, - de ramen door kamperfoelie en egelantier omslingerd, - een allerliefst verblijf voor een gelukkig, pas vereenigd paar. De bovenste helft der zonneblinden (hij zag het, nu hij allengs digter naderde) was niet gesloten, en bij het helder brandend lamplicht kon hij het keurige behangsel der wanden, en de fraaije pendule, onder eene stolp op den schoorsteenmantel geplaatst, van de bank, waarop hij gesprongen was, duidelijk onderscheiden. Wat had

hij er niet voor willen geven, een' enkelen blik op de tafel te kunnen werpen, waaraan hij zich voorstelde dat AGNES zat! Allerlei verbijsterende gedachten liepen hem door het hoofd; zelfs het oude liedje viel hem in:

‘Wij stolen één' kus, en we ontvloden elkander!’

Hij vleide zich met de kans, dat het hoek venster, 't welk op een plein uitzag - in onze kleine steden ontbreekt het ons aan geene ruimte voor plantsoenen om de huizen, en breede pleinen bovendien! - niet zoo nijdig door blinden zou zijn gesloten, toen een man hem van het hoofd tot de voeten opnam. Twee Franschen zouden er om geduëlleerd hebben! BECKWORTH liet JOHN HARRINGTON - want hij was het - zijns weegs gaan. In het volgend oogenblik zag hij de gestalte, welke hem onwillekeurig bij haar staren eene huivering had aangejaagd, het hek openen, dat, tusschen de heesterstruiken aangebragt, toegang verleende tot het huis. En haar nu niet met verhaaste schreden te volgen; een oogenblik later, toen de groote deur der woning open ging, den gang, den vrolijk verlichten gang niet in te staren; geen' zwaren strijd in zijn binnenste te voelen; de hand niet naar de klink uit te steken: hadt gij het van HENRY BECKWORTH verwacht of gevergd?

Het zou zeer romantisch, ik meen zeer gruwelziek zijn geweest, zoo hij het huis in brand gestoken, en, tot JOB JEPHSON teruggekeerd, dien had vermoord; maar noch het eene noch het andere viel hem in, schoon hij bleef aarzelen en wijlen, - één oogenblik slechts. Het was of eene stem in zijn binnenste tot hem sprak: ‘Weêrsta den verzoeker, en hij zal van u vlieden!’ en niet in staat eenig bedaard besluit te nemen, deed hij het beste wat hij doen kon, en ging verder. Gaan is te flaauw, hij liep wat hij loopen kon, een menschelijk locomotief, met verdubbelden spoed, den eersten weg den besten naar eene naburige zeehaven op. Hoe rampzaliger men te moede is, hoe rapper men voortschrijdt, alsof het mogelijk ware de smart te ontvlieden; en HENRY BECKWORTH behoefde dan ook luttel tijds, om een naburig stadje te bereiken, uit 't welk eene diligence naar eene onzer talrijke havens afreed. Hij nam eene plaats, hij vertrok, hij besloot, en binnen weinige dagen was hij weder op zee, was hij al verre van het land, waarin hij zoo wreed werd teleurgesteld.

Zijne avonturen *d'outre-mer* zijn voor ons van geen belang; we hebben zulk een groot aantal touristen, dat voor ons plei-

zier boeken bij elkaêr loopt, een, twee, drie deelen, dat ik, te huis zittende vrouw, dood op mijn gemak allerlei variaties op dit thema zou kunnen maken. Maar mijn verhaal zal al ongeloofelijk genoeg schijnen, ook als ik geen duimbreed van de waarheid afwijke, en ik heb dus dubbel reden, het vertrouwen mijner lezers op geen' te zwaren toets te stellen. Ik vertel daarom niet eens in al zijne kleuren, hoe HENRY, toen hij met twee of drie jongens van zijn' bak, als een echt Yankee, te *Londen* naar den *Tower* stond te kijken, door eene bende pressers werd overvallen. Wij, Americanen! die schier geene herinneringen hebben, die niet, als de Europeërs, tusschen bouwvallen zijn opgegroeid, we loopen er meest altoos in, hetzij we die als onze wakkere held, staan aan te gapen, hetzij we die, als onze letterkundigen, weêr willen opbouwen, en er histories in laten voorvallen, die slechts bewijzen, door welk een' negentiende-eeuwschen bril JONATHAN de vorige toestanden van de oude wereld beziet. Zie, ik zou niet afdwalen, en echter doe ik het, terwijl HENRY en zijne makkers beet werden gepakt, terwijl men hen naar een vaartuig roeide, dat op de hoogte van *Traitor's Gate* lag; - schoon zij zwoeren, dat zij Amerikanen waren; de JOHN BULL's lachten hen uit; - aan boord van het oorlogsschip gekomen, lieten zij te vergeefs hun monsteringsbewijs zien; de Officier van Z. Ms. recrutering antwoordde slechts, dat hij in hunne zaak niets kon doen, eer het schip van zijnen kruistogt zou zijn te huis gekomen. Al wat ik den lezer, die onzen vriend met deze troostrijke verzekering in zee ziet steken, van het verder wedervaren van HENRY, aan boord van den *Man-of-war*, behoef mede te deelen, is, dat het schip niet terugkeerde, neen, na een jaar drie, vier kruisens, door een' Franschen driedekker genomen en in *Brest* werd opgebragt. HENRY scheen uit den regen in den drop gekomen; maar het gelukte hem toch eindelijk, door de tusschenkomst van den Americaanschen Consul, te worden ontslagen; naauwelijks op vrijë voeten gekomen, scheepte hij zich, wie vermoedt het niet? naar *New-York* in; het zeeleven verdroot hem.

De baai dier haven ingestevend, wipte hij in eene boot, stapte aan wal, hield den eersten stadgenoot den besten, dien hij op *Broadway* ontmoette, eene wijle aan den praat, en vernam van dezen, dat AGNES HARRINGTON sedert twee jaren weduwe was.

‘Is zij rijk?’ vroeg HENRY.

Eene vreemde vraag voor een' minnaar! - een' opregt minnaar, meenen wij.

‘Rijk! God betere het, man! JOHN HARRINGTON had zie dát niet in de wereld,’ en duim en vinger van den spreker maakten eene beweging, die elk verstaat. ‘Hij heeft op zijne eigendommen zóó veel opgenomen, dat, laat staan de interest, het kapitaal er niet uit zou komen, als morgen alles werd verkocht. Zijn vrouw en zijn kind zullen zie dát niet overhouden,’ en weder maakte de spreker de bekende beweging, ‘als de oude HORNER alles voor zijn schuldvordering zal hebben laten waarderen en overschrijven, zoo als hij nu bezig is te doen. Die arme Jufvrouw HARRINGTON, - zij is tegenwoordig zwak en ziekelijk; schoon ik vind dat zij er mooijer uitziet, dan ooit te voren: maar wat baat dat, als men zie dát niet in de wereld heeft!’

En zij scheidden.

HENRY's reize werd niet belemmerd door veel bagaadje; een enkele koffer was spoedig op de diligence gebragt, en het stadje *Langton* daagde andermaal aan den gezigteinder op. Weêr hield hij voor de deur van JOB JEPHSON stil; het was ditmaal licht genoeg, om buiten het uithangbord, waarvan we vroeger gewaagden, en dat jaar en dag den reiziger al goed logies voor man en paard had beloofd, boven de deur eene breede plank te onderscheiden, waarop in groote letters te lezen stond:

POSTKANTOOR.

‘Een mooi baantje voor JOB!’ dacht HENRY BECKWORTH in zich zelven, en lachte toen hij voor het eene venster een bordje gewaar werd, waarop geschilderd was: ‘*Medicijnen te koop*,’ en voor het andere een stuk papier zag geplakt, met de aankondiging: ‘*Hier maakt men kleêren*.’

HENRY vergenoegde zich even met het hoofd te knikken, toen de man, die zoo vele beroepen in zich vereenigde, als sommige gelukkigen het in *Europa* posten, alias sinecures, doen, maar die thans in het karakter van Post-Directeur voor hem optrad, hem bij het afwippen der trede ontving. Hij verzocht JOB, zoo spoedig mogelijk een paard voor hem te doen zadelen, daar hij dadelijk naar zijn' vader wilde rijden, en den volgenden morgen zijn' koffer wel zou laten afhalen.

Mijnheer JEPHSON betuigde, dat het hem speet; maar dat op dit oogenblik -

‘Ik moet een paard hebben,’ hernam HENRY, op den toon van iemand, wien langer weêrspraak slechts ongeduldiger zou maken.

‘Een kwartier uitstel,’ viel JOB in.

‘Voort,’ hernam HENRY, ‘voort,’ en JEPHSON gaf een' zijner onderhoorigen het vereischte bevel, terwijl hij BECKWORTH, die het gezigt van hem afwendde, bleef aanzien.

Inderdaad, deze haatte JOB met nog feller haat, dan hij verdiende, en wat het ergste was, hij bedroog zich in de hoop, dat hij hem door dien blijkbaren weêrzin zou doen gevoelen, hoe zeer het voorval, dat tusschen hen beiden in diezelfde gelagkamer plaats greep, hem nog heugde. JOB hield zich of het hem geheel ontdacht was, en begon ongevergd:

‘Hoe komt het, dat je in het geheel niet naar je oude vrienden vraagt, HENRY? Er is vrij wat veranderd, sedert ik je hier het laatst heb gezien. In dien tijd kwam je een beetje te laat: -’

HENRY zag den vent aan, alsof hij hem met den opslag zijner oogen had willen doodslaan; maar JOB ging zeer bedaard voort, als merkte hij het niet eens op.

‘Nu ben je, naar mijne meening, een beetje te vroeg gekomen.’

HENRY trachtte zich te weêrhouden, hem te vragen, wat hij bedoelde; maar al had er zijn leven aan gehangen, hij kon zich niet bedwingen.

‘Wel, ik bedoel, dat, wanneer JOHN HARRINGTON's weduwe niet meer verstand heeft dan ik haar toeschrijf, je juist in tijds bent teruggekomen, om een goed huwelijk te doen afbreken.’

‘Een huwelijk!’ was alles, wat HENRY kon uitbrengen.

‘Ja, een huwelijk! want Kolonel BOON kwam eergisteren van zijn landgoed hier, en liet den ouden HORNER bij zich komen, en nam de schuld, waarvoor HARRINGTON zijn' eigendom heeft verpand, over! Ieder weet, dat hij naar AGNES al een jaar heeft gevrijd, en haar aangeboden, als zij hem nemen wou, haar huis en erf onbezwaard ten huwelijk te geven, en voor haar kind te zorgen, of het zijne dochter was. En als er een braaf man op de wereld is, dan is het BOON, vraag dit aan wien gij wilt!’

En wat deed HENRY BECKWORTH na die inlichting?

Hij verzocht, dat men het voor hem gezadelde paard weder naar stal zou brengen, en begaf zich te bed.

III. Van pas?

De minne, geboren in dartel genot,
Verdwijnt, als een droom uit het wisselziek harte,
Maar liefde, gevoedsterd door weedom en smarte,
Braveert, in haar trouwe, den tijd en het lot!
MOORE.

Als mijn lezer op eene ijlende koorts heeft gerekend, waarin AGNES, aan de hand van JOB JEPHSON, bij de legerstede van den kranken HENRY zou verschijnen, - dan zal hij bitter worden teleurgesteld. BECKWORTH was een oogenblik verslagen; het is waar, maar door de natuur overvloedig bedeeld met die uitmuntende eigenschap, welke door geheel *Nieuw-Engeland* bekend is en gevierd wordt onder de karakteristieke uitdrukking: ‘een vent als een lont,’ rigtte hij zich uit eigen kracht weder op. Een man van degelijk gehalte, - dát toch is de meening der zonderlinge lofspraak, - een man van degelijk gehalte, koen van hart en rap ter daad als hij was, vermeidde hij zich, trots het onheilspellend ravengekras, in de gedachte, zich aan het voorwerp zijner standvaste trouw te vertoonen, haar alles, wat er sedert hunne scheiding gebeurd was, mede te deelen, en haar te vragen, het lief en leed, dat hem nog verbeiden mogt, met hem te deelen. Maar hij was niet langer de jongeling, die geene beletselen ziet of duldt, die struikelblokken voor laddersporten houdt: hij was man geworden, hij had vrij wat van de wereld gezien, en, wat meer waard is dan het rondzwerven in den vreemde, hij had menschenkennis opgedaan. En de voorstelling van zulk een tooneel, van den gelukkigsten afloop van dit, streelde hem naauwelijks, of eene andere, die van het verschiet, dat zich voor hem zou ontsluiten, als AGNES in zijne bede stemde, verving haar. Hij had de barmhartigheid van JOHN BULL ondervonden op het Britsch oorlogsschip; hij had de *agréments* gesmaakt, welke *Monsieur* in eene Fransche gevangenis *pour ses hôtes* over heeft, en het praktisch besluit, dat hij er uit had getrokken, en dat ook nu weder voor hem werd bevestigd, was - dat g e l d buiten allen twijfel eene der eerste voorwaarden van een gelukkig leven uitmaakt.

Er wilde hem maar geen middel, om spoedig rijk te worden,

invallen, wat hij in de eindelooze wake van dien nacht ook overwegen mogt. Hij bezat niets, letterlijk niets. Hij had noch huis, noch land; hij had niet eens een ambt; hij had zelfs geen briefje in de loterij. Als hij de kist aanzag, die naast zijn ledikant stond, wat hield zij anders in, dan wat kleêren? dan een journaal, het dagboek eens minnaars, dat hij zich vleide, dat eens in de handen zijner dierbare komen, waaruit zij zien zou, hoe droef hij zijn leven had doorgebragt? Helaas! het mogt voor hem waarde, groote waarde hebben, zij zelve mogt er het bewijs in vinden, hoe trouw hij haar was - maar, ijdele gedachte! wat baatte het hem? AGNES was arm, zoo zij BOON weigerde, - en hij had haar te lief om haar aan lijden bloot te stellen, al zou zij zich dit willen getroosten om zijnent wil!

Ik word trotsch op mijn' held - want de middelen eensklaps rijk te worden, dit te worden ten koste van anderen, wier vertrouwen men gewetenloos te leur stelt; - de middelen der *chevaliers d'industrie* ten onzent: plannen, eene bank op te rigten; plannen, eene vennootschap te bedenken; plannen, het ligtgeloovige publiek op de manieren onzes tijds beet te nemen; die middelen waren beneden hem. Hij was geen man van woorden, maar van daden. Hij droeg AGNES zelfverloochenende, waarachtige liefde genoeg toe, om, eer de uchtendzon zijn bleek gelaat bescheen, het besluit te nemen, het oord, waarin hij zijne jeugd had genoten, het tooneel zijner zóó ongelukkige en toch zaligende liefde, ‘vaarwel!’ te zeggen! Ver van de streek, die alles bevatte, wat zijn harte dierbaar was, wilde hij beproeven fortuin te maken; fortuin, bij gebreke van 't welk hij nu vertrekken m o e s t .

Zoodra hij hiervan overtuigd was, stond hij op, en maakte zich tot zijne droevige reis gereed; - ongeduldig verbeidde hij het uur, dat een van JOB JEPHSON's dienstbare geesten hem wekken zoude. Er werd eindelijk getikt, en de waardige Post-Directeur trad zelf binnen. De man had geene woorden genoeg, om in den lof van HENRY's verstandige voorzigtigheid uit te weiden; - ware het daarbij gebleven! Maar hij ried hem een' langer togt aan; hij raffelde, hij relde, het was of er geen einde aan zou komen.

‘Een lange togt, HENRY! die zal je goed doen; wie weet, welk een' naam je er door maakt? Warempel! was ik in jou geval, ik zou eene ontdekkingsreis doen; of er geen doortogt in het Noord-Westen is te vinden, er zijn in onze havens luî genoeg, die een schip over hebben, om den room van nieuwe markten

te scheppen! En anders, - als je daar geen' lust in hebt, dan moest je eens onderzoeken, of de spikspelder nieuwe theorie van Kapitein SYMMES steek houdt, het zou je van je dwaasheid genezen, en je tegelijk een' man *in bonis* maken.'

De minnaar was in geene stemming om JOB den oorveeg te geven, dien hij verdiende.

'En wanneer je dan over een jaar of zeven, - je weet, alle zeven jaren verandert een mensch! - als je dan schatrijk weêrom komt, dan zul je blij wezen, dat je niet vroeger getrouwd bent; dan zul je als een stevige veertiger kunnen kiezen uit de drie zesjes, hetzelfde wat ik denk te doen, tenzij er zich eene partij opdeed, die klonk als eene klok! Honderdduizend dollars, warempel! ik geloof, dat ik er een weeuwtje van vijftig voor zou nemen, en ik zou den man wel eens willen zien, die het niet deed.'

HENRY voldeed zwijgende zijne rekening.

'Adieu, JOB!'

'Tot weêrziens, HENRY!'

En HENRY BECKWORTH zwalkte op nieuw vijf jaren op zee om, vijf lange jaren, waarin hij ter walvischvangst voer, en al de ontberingen ter prooi was, daaraan verknocht. Wij zullen ons nu echter evenmin in eene schildering van deze verdiepen, als wij het vroeger in de ellenden van gedwongen krijgsdienst en gevangenis in den vreemde deden. Het is ditmaal eene zelfverloochening; want welke scherpe tegenstellingen zou zijn blakende liefde en de kille luchtstreek - zijne mijmeringen over AGNES, en de slag van den staart des monsters, - ons, als wij uitvoerig wilden zijn, niet opleveren! Welligt echter zou de lezer er nu met nog minder geduld naar luisteren, dan vroeger. Toen HENRY eindelijk weder in zijn Vaderland, in het oord zijner kindschheid, was teruggekeerd, - hij had zich door zijne herhaalde togten een aardig vermogen verworven - toen vernam hij, zoo als mijne lezeressen zeker alreeds vermoeden, dat AGNES BOON op nieuw vrij was; daar de Kolonel, eer zij twee jaren gehuwd waren geweest, van zijn paard stortte en aan de gevolgen van dien val bezweek.

Echter naderde onze phoenix aller minnaars het stadje, dat hij zoo dikwijls gevreesd had nooit weêr te zullen bezoeken, in grooter angst, dan hem bij eene der vorige gelegenheden had gefolterd. Hij was er van overtuigd, dat èn de jaren, èn het ruwe zeemansleven, èn het verdriet vooral, hem zeer hadden verouderd. Hij herinnerde zich AGNES, blank en bevallig als witte dorenbloesem, en hij vreesde, dat zijn vroeg

gerimpeld gezigt geene genade zou vinden in hare oogen. Toch had hij besloten zich ditmaal door niets ter wereld, zelfs niet door dien nachtuil, JOB JEPHSON, te laten weêrhouden, haar van aangezigt tot aangezigt te zien, en de uitspraak over zijn lot van hare eigen lippen te vernemen.

Hij naderde *Langton* langs eenen weg, die niet voorbij het, door hem geschuwde, *Echte Blaauwe Hôtel* voerde, en reed juist een digt boschje uit, dat de stad van die zijde omsloot, toen de vóórpooten van zijn ros schier op een' man stieten, die over den grond kroop, als zocht hij iets, en in zich zelven mompelde. Het gelaat, dat zich eensklaps omkeerde, dat hem aanzag, wien anders behoorde het toe, dan JOB JEPHSON?

'Drommels! dacht ik het niet? Immers, ik ben betooverd als dat niet HENRY BECKWORTH is, de uit den dood verrezen HARRY!' borst de vóór hem staande plaaggeest uit, terwijl hij zijn paard zoo duchtig bij den teugel greep, dat HENRY zich niet van zijn gezelschap kon ontslaan, zonder hem in goeden ernst eenige zweepslagen toe te deelen.

'Hier lag ik naar wat kruiden te zoeken, want je moet weten, dat ik tegenwoordig ook eene inrigting voor stoombaden in mijn hôtel heb,' zeî Mijnheer JEPHSON, 'en dacht aan geene ziel ter wereld - dat je nu ook juist komen moest, om mij te verschrikken als een geest! Echter geloof ik, man! dat je ditmaal ter gelegener ure komt. Je bent zeker nu al wel onderrigt, dat AGNES thans een rijk weeuwtje is, ben je niet? -'

HENRY verwaardigde zich niet te antwoorden, schoon het hem moeijelijk viel eene houding van meerderheid te bewaren, terwijl zich zoo vele vragen op zijne lippen verdrongen. Maar het was JOB alles hetzelfde, vragen of geen vragen, wederwoord of stilzwijgen, hij moest voortbabbelen, of hij zou geborsten zijn.

'Maar als ik je mijne meening rond uit zal zeggen,' voer hij voort, 'het zou mij niets verwonderen, als AGNES nu een beetje hooger toon aansloeg; want zij is thans eene partij den beste waard, en allemans gading. Ik zie, dat je vrij wat bent opgekomen; maar steek daarom den neus niet zoo hoog in den wind, man! Er zijn anderen, die haar met hare beide kinderen graag zouden nemen, - er zijn meer kapers op de kust, dan gij! Ik zelf heb er al eens over gedacht, of ze mij -'

Doch HENRY striemde bij die woorden zoo ongenadig over de knokkels van JOB JEPHSON, dat de man den toom losliet; het was of de gedachten des stoomdokters eensklaps eene andere rigting namen.

'Mijne lating zul je mij betalen, snoeshaan! met woeker be-

talen!' hoorde HENRY hem uitroepen, maar hield er zich niet om op; eer een half uur verloopen was, schelde hij bij Mevrouw BOON aan, en werd binnengelaten.

'Mijnheer BECKWORTH,' diende hem de kleine kamenier aan, terwijl zij de deur van het spreekvertrek opende.

AGNES, de welbeminde, stond van haren stoel op, - zette zich op nieuw neêr, trachtte te spreken en borst in tranen uit, - terwijl HENRY haar gelaat aanstaarde, dat ja veranderd was, maar, ondanks hare moederlijke waardigheid, nog beminnelijk mogt heeten; - hij staarde haar aan met inniger teederheid welligt, dan die zijner jeugdige liefde! Hij nam plaats naast haar, en begon met hetgene waarmeê hij had moeten eindigen; - eene vergissing, waaraan zich meer mannen hebben schuldig gemaakt, dan onze held - en hij praatte voort, als sprak het van zelf, dat zijne tweemalen verweeuwde lieve zijne vrouw moest worden.

'Weêr trouwen! neen, dát nooit!' - borst zij uit, daar kon geene sprake van zijn; en zij wischte hare oogen af, en vroeg haren Neef, of hij dien dag bij haar bleef eten. Doch eer HENRY op die gewigtige vraag een beslissend antwoord kon geven, moest hij de gansche web van zijn leven voor de schemerende oogen zijner nog altijd schoone lieve afspinnen; moest hij haar vertellen, hoe dierbaar zij hem was; - maar neen, dat kon hij nooit volkomen. Eenige bewijzen, ja! die kon hij er van bijbrengen, en dus kwam het eerst van alles de schrikkelijke vergeetziekte van JOB JEPHSON te berde. En toen hij dit voorval in al zijne kleuren had verhaald, zeî de weder schreijende AGNES wel nogmaals 'neen!' maar zeî het zoo veel flaauwer, dat Mijnheer BECKWORTH besloot, te blijven eten. En toen - maar waarom zou ik het overige vertellen? Elk, die dit opstel leest, ziet reeds Mevrouw BECKWORTH als eene heerlijke chineesche roos, schoon dan ook in vollen bloei, vóór zich, en schildert Mijnheer BECKWORTH, zoo als hij er inderdaad nu nog uitziet, jaren na dat oogenblik, eene veraanschouwelijking van rustige tevredenheid, - al is MARY JANE HARRINGTON een huwbaar meisje geworden, en GEORGE BOON een rappe borst van achttien jaren.

Ik wil mijnen lezer te hulp komen, om aan de groep onder de eikenlommer van eene der schoonste plekken in heel *Michigan* nog meer verscheidenheid te geven; ik zelf drink thee met den held en de heldin van mijn verhaal: hoe ik er op zijne schets uit zal zien, laat ik aan hem over.

Dirkszoon en Bossu op de Zuiderzee; in den ochtend van den 12^{den} october 1573.

Ik wenschte, dat ik mijnen lezer bewegen kon, eer hij de volgende regelen inziet, een paar bladzijden in het *Achtste Boek* der *Nederlandsche Historiën* over te lezen, en wel die, waarop HOOFT van ALVA's verblijf te *Amsterdam*, in Sept. 1573, gewaagt, en het uitloopen der Spaansche Vloot, onder den Admiraal BOSSU, beschrijft; (bl. 335). Bij het daarop volgend verhaal, van de voordeelen, door dezen aanvankelijk op de Noord-Hollanders behaald; - bij de schets van den terugtogt des Graven naar *Amsterdam*, ‘om zijn vloot te meerderen, en na de heerschappij der *Zuiderzee* te dingen;’ - bij de aanschouwelijke voorstelling van den strijd, den 12den October 1573, tusschen BOSSU en CORNELIS DIRKSZOON, ‘der onzen Admiraal,’ zoo als de Kronijkschrijvers trouwhartig zeggen, gestreden; - bij eene herlezing dier bladzijden, zal het hem duidelijk worden, waarom mijn onderwerp, waarom het einde van dien strijd in den volgenden ochtend, mij te gelijk boeide en afschrikte: het biedt zulk een' overvloed van poëtische situatiën aan, dat mijne poging daaraan regt te doen, niet dan gewaagd is te noemen. Drie kleine Noord-Hollandsche schepen hebben, sinds den vorigen middag, de *Inquisitie*, het schip van BOSSU, aan boord geklampt; de strijd duurt reeds zestien of zeventien uren, en nóg wankelt de zege, - het lot van *Water*- en *Westfriesland*, het lot der Vrijheid in de steden van het Noorderkwartier, hare schuilplaats, hangt aan den uitslag van dat gevecht - het is of de schemering zwanger gaat van de toekomst des Vaderlands; - doch genoeg om den lezer op de hoogte van het onderwerp te brengen: welligt te veel, om mijne vermetelheid in het behandelen van zulk eene stof verschooning te doen vinden.

aant. Het morgenkoeltje wekt de baren
Op 't huivrend vlak der Zuiderzee;
Hoe noode gaat de scheemring meê, -
Schoon feller glans het Oost doet klaren
Verzwaart zij nog van steê tot steê
Het nevelgraauw, dat we op zien varen
Langs Water- en Westfrieslands-reê;
Maar breekt allengs de late luister
Der najaarszon dien mistwalm door,
Toch stuit voor Wijdenes haar gloor,
Op breede zuilen tastbaar duister!

aant. De schoot der golven slaakt dien damp:
Wat rijst er uit zijn wervelkringen,
Die d'uithoek van het Land omringen,
- Een gordel zwaar van rouw en ramp, -
Doch ijlings nu hun vaart bedwingen,
Om zeewaarts achteruit te dringen?
Een monster, dat zich rust ten kamp!
Roeit aarzeling! - 't ontleent den kolken
Verhoogde krachten; - stuur ter zij!
Op vaêmen afstands, nog nabij
Omspat ons 't lillend schuim in wolken.
Terug, - onz' hulk gaat naauwlijks vrij;
Hoe schril, hoe schetterend vertolken
Thans kreet bij kreet zijn razernij:
Hoor - 't ratelt als de schorre donder,
Zie - 't bliksemt als het zwanger zwerk;
Den wind, der zonne stelt het perk,
Het duikt in eigen schaduw onder;
En echter - 't rijst, het komt aan 't licht.
Een vlag wuift schittrende in den hoogen, -
Herkent gij de Inquisitie-logen:
De moeder met het hemelsch wicht,
Zij, louter minne en mededoogen,
Hier schaamteloos in top getogen,
Ten bode van 't geloofsgerigt?

De geesel is 't van Hollands waatren,
Der Spaanschen trots, des IJ-strooms lust
Een kiel ten oorlog toegerust,
Wier zeilen van 't hoogmoedig klaatren

aant. Verbreedden, zich den schrik bewust,
Dien 't Schellingwouder zegeschaatren
Verspreidde in ieder dorp der kust!
Een kiel, wier tweetal boevennetten,
Wier zwaar geschut, wier dubble boom
Westfriesland huivren deed van schroom,
Toen ze over Pampus op kwam zetten;
Een kiel, met keur van volk bemand;
Een leger, in een schip verscholen,
Een heir vuuroogige Spanjolen,
Verwaten starende uit het want,
Waar 't visschersvolkjen om mogt dolen,
Ter slagting aan hun zwaard bevolen,
De laatste hoop van Waterland!
Het schip van d'Admiraal van Spanje,
Dat, bij der priestren zegening,
Zijn' vreeselijken naam ontving,
Toen op de prachtige kampanje,
Die te eng viel voor des adels kring,
BOSSU de plaats nam van ORANJE,
Versierd met 's Konings zegelring;
BOSSU, der vrijheid nagezonden,
Of hij haar smoren mogt in zee,
Tot iedre golfslag aan de reê
Slechts onderwerping zou verkonden;
De held, de hoop der dwinglandij,
Wiens spotzucht zich met zege vleide,
'Wijl hem geschilderd krijgstuig beidde
Bij 't uitschot van een burgerij,
Die vast haar overmoed beschreide -'
Neen, koen van huis en have scheidde,
Om 't al te wagen: 'dood of vrij!'
Een andre kreet klonk hem in de ooren,

aant. Hem, telg van grafelijken stam;
Hoe juichte en jubelde Amsterdam
Toen 't uitliep naar den Schreijerstoren, -
Zijn wimpelboot ten steiger kwam; -
Hem ALVA's groete was beschoren,
En hij schier duiz'lende afscheid nam!
Dáár lag, door 't zonnig IJ weêrspiegeld,
Zijne oorlogsvloot op d'effen' stroom,
Wat heirmagt! - In een' trotschen droom
Had hem des Veldheers lof gewiegeld:
Geen Brielsche erinnering beneep
Zijn hart - hij zou de muitelingen
Roemruchter dan op 't Meir bedwingen;
Hij zou, gestegen langs die reep,
- Als voerde zij tot hoofsche kringen, -
Naar geene gunst vergeefs meer dingen,
De Hertogskroon scheen in zijn greep!
Vermeet'le wenschen, die hem blaakten,
Wat stond hun kans tot gister schoon!
De Waterlandsche ketters vloôn
Zoodra zijn knechten d'oever naakten,
Zij, die het plondren van de doôn
Eerst in den gloed der vlammen staakten; -
Sinds gister straft hun moed zijn hoon!
't Geviel des noens, - een page meldde
Hem d'aangeregten disch, - hij ging
Ter scheepskajuit, - zijn hand omving
Den beker naauw, of schamper stelde
Hij in: - ‘Den vijand, die ons vliedt! -’
't Was of 't hem opriep! Donders stoorden
't Gelach weêrgalmend bij die woorden,
Alleen BOSSU verbleekte niet!
Hij stoof ten dek, wie 't huivrend hoorden,

aant. Vooruit, - en 't vuur van beide boorden
Omwolkt nog 't wederzijdsch verschiet.

Ontwaart ge allengs de kleene schepen
Van PIETER BAK, van JACOB TRIJN?
Hoe raauw hun slechte namen zijn,
Het paar hield d'Admiraal benepen
Van middaggloed tot uchtendschijn;
Al wist zijn stuurman duizend grepen,
Hun list was d'ouden vos te fijn!
Vergeefs zijn wenden als zijn zwieren,
Vergeefs zijn eensklapse ommekeer:
't Ging met hem op, 't ging met hem neêr,
Op zij, waar hij vooruit wou gieren;
In spijt der laaije zee van vuur,
Uit meer dan dertig koopren monden,
Hun veege wrakken toegezonden,
Hem rap te lijf tot in dit uur,
Dat Hollands magt ter zee zal gronden,
Of Hollands ondergang verkonden,
De nachtwaak strijdens stond hun duur!
Geen klagt! - 't geschut hebbe uitgeschenen,
Dewijl in 't leste vaatjen kruid
De schepper op den bodem stuit, -
Weêr gonst een hagelbui van steenen,
Een jagt van kalk hun marsen uit,
Waar zij die touwen overleenen,
Daar dreunt het van triomfgeluid!
De bliksemvaart, het nederploffen
Van 't ziedend vocht - der looden vracht -

aant. Verschrikt, verplettert 's vijands magt,
Hoe boet zij voor 't vermetel stoffen!
Haar strijd- hare overwinningsleus:
- SINT JACOB liet haar oorlogsteeken
Nog nooit den glans der zege ontbreken, -
Sterft weg in 't liedjen van den Geus,
Wiens trompen vast ter entring steken,
Wiens bijlen van hun bloed reeds leken,
- De boei of 't graf, - wat is haar keus? -

Omsing'le, klampe een trits van kielen,
- Het weêrlicht van de derde gloort
Ons tegen uit den nacht van 't Noord -
De Meesteresse van de zielen
In arren, oev'len moede aan boord,
Eer Spanje om lijfsgenaê zou knielen,
Stoof 't zeekasteel in spaanders voort!
't Gevaar is 't nijpendst aan den steven,
Waar DIRKSZOON 't eerst zijn dreggen sloeg
En 't anker schortte - van den boeg
Dien boeren-scheepsvoogd weggedreven!
Ten Waterlander 't vuur gerigt,
Tot hij den liebaart neêr zal halen, -
In flarden moet die leuze dalen
Eer 's Konings vloot komt in 't gezigt,
De vloot, die de avond af deed dwalen,
Maar wie haar vlag, door de uchtendstralen
Omschenen, oproept tot haar' pligt!

aant. CORNELIS DIRKSZOON! niet geboren
Uit overoud, vermaard geslacht,
Wien eigen moed, wien eigen kracht
Voor heugenis van vaadren schoren,
Die naar de burgerkroone tracht,
Hoe doet de drift uwe oogen gloren,
Nu u des vijands aanval wacht!
Uw arm, die menig pleit beslechtte,
Verteert van onrust in 't verband;
Laat af; - gij dient het vaderland,
Al blinkt geen krijgszwaard in uw regte!
Weêrstondt gij niet het trouwe wijf,
Wier aangezigt van tranen leekte,
Toen ze om der kinders-wille u smeekte:
'Denk om uw weezen, - Vader! blijf!'
Zoo gister Spanje's zon verbleekte,
Zoo huiden zich Westfriesland wreekte,
Aan u den roem van 't koen bedrijf!
Aan u, als de uitslag faalt, de schande!
Uw hand ontstrikte 't zijden koord
Des briefs, voor u geroeid aan boord
Van 's Prinsen Overste te Lande;
Gij laast hem, - peinzend traadt gij voort
Ten haard, - ge zaagt, dat hij verbrandde;
Toen gaaft gij tot den aanval 't woord.
Maar niet om eigen lijf te vrijden,
Boogt gij het hoofd eerbiedig neêr,
Noch vroegt verschooning van den Heer,
Zijn' feestdag door 't gevecht te ontwijden;
Uw voorhoofd kromp in plooi bij plooi,
Ook na het luidgesproken: 'Amen!'
Bij de opvaart als bij de entring zamen,
En wien de glans der blijdschap tooij',

aant. Sinds zij, die trotsch te moet u kwamen,
Vergeefs een' aftogtslist beramen,
U niet: - ‘geen slag!’ - gebood SONOY.
O koenheid! niet alleen het leven,
Maar wat den wreedsten dood verzoet,
Een' naam, met dankbren lof begroet
En tot de faam reeds opgeheven,
Den roem, des eed'len hoogste goed!
Der lukgodinne prijs te geven,
Hoe overtreft gij krijgsmansmoed!
Wat taak! den evenaar te stellen
Voor schalen, zwaar van zulk een kans;
Hij woog: noch buit, - noch wraak, - noch glans
Deed die des aanvals overhellen:
Noord-Holland stond in laaijen brand;
Hij zag, bij 't rooken der gehuchten,
De weerelooze huisliên vlugten,
De sterkste schansen overmand,
En Hoorn had Haarlems lot te duchten
Als de Inquisitie haar zou luchten,
Hij waagde 't al voor 't Vaderland!

En wind en weder neigden de ooren
Naar 't geen zijn zelfverloochning vroeg:
De ontwakende Zuid-Ooster sloeg
De wieken, trots het middaggloren,
Veêrkrachtig uit; veêrkrachtig droeg
Hij hen, tot hij den kreet deed hooren:
‘'t Is de Admiraal - hem voor den boeg!’
Het lot, de wil des Hemels, stemde,

aant. In 't overhagehelijk besluit:
Ontsteltenis zag de oogen uit
Des pekbroeks, die zijn roerpen klemde.
- ‘Op zij!’ riep dappere JAN FLOOR,
‘Vervaart hij u, laat mij hem 't leggen! -’
En vader van de daad was 't zeggen,
Terwijl de bloôman 't lijf verloor.
Daar wierp de manschap vast haar dreggen, -
Ach! schoon zij want en boord nog eggen,
De vijand stond hunn' doodsstrijd door!

Aandoenlijk schouwspel! Tal van mannen,
Van lijken zijn ter boot gegleên;
Daar zwerft de jammer landwaarts heen;
De dappre jeugd der Waterbannen,
De wakkre hoop der Noordersteên,
Wier arm nooit liefste zal omspannen
Voor wie 't ontwakend Oost niet scheen!
O rei van maagden en van vrouwen!
Wat staroogt gij van 't Hoornsche strand?
Gesneuveld voor het Vaderland,
Mogt ook hun offer 't niet behouën!
De wankle krijgskans vlot en keert, -
Zoo fluks des Konings schepen dagen,
Verhonderdvoudt zich 't heir van plagen,
Is Hollands waterleeuw onteerd,
En DIRSZOON heeft den vloek te dragen.....
Geschiê des Heeren welbehagen,
Hij kent geen vrees, wijl God regeert!
Hoe kalm zijn, trots 't gevaar, zijn blikken,

aant. Hoe blijkt hij meester van zijn ziel!
Wie uwer volgt mij op die kiel?
Hij moge ook over ons beschikken,
Waar zoo opregte vroomheid viel,
Dáár heeft het sterven geen verschrikken,
Heil hem, wiens arm meê 't Land behiel!
Op! - langs de reep, - ten boeg! - ons leide
RUIKHAVER voort in 't laaije vuur, -
Zijn moed stond vaak den Spaanschen duur;
Was 't weêr zijn koenheid, die hen scheidde?
'Gedenkt den Briel!' - daar stoof de drom,
Die overwinnen zou of sneven,
Door 't aanschijn van den geus verdreven,
Daar deinst hij naar BOSSU weêrom;
BOSSU, door eigen volk begeven,
Den blik ter verre kim begeven,
Als riep hij tot de vloote: 'Kom!'

Vergeefs die heirmagt met het dagen
Verbeid, - al blaauwde alom de lucht,
Geen wachter meldde een wimpelvlugt, -
En weder doet het steenend klagen,
Dat in des nachtwinds droef gezucht
Slechts hij vernam, zijn hart versagen,
Hij leende zich tot gruweltucht!
O hoogmoed! die een' staf begeerde,
Weleer door kloeker hand bestierd;
O hoogmoed! die misdadig wierd,
Toen deze in roê des volks verkeerde:
De luim eens dwinglands werd zijn wet?

En luid riep in de schrikbre wake
De stem van zijn geweten wrake,
   Voor hem geene aanspraak op ontzet;
Wat tal van banden de eerzucht slake,
Wat pligten ze ongestraft verzake,
   De vloek des Vaderlands verplet!
Te fier om straks 't gevaar te ontwijken,
   Waar 't bussenschootvrij harrenas
   Geen borstweer voor 't geschutvuur was,
Vind' nog zijn stoutheid naauw gelijken,
   Waar iedre wending der rondas
Een bui van steenen neêr doet strijken,
   Op dat hun wigt zijn' helm verrass';
De breede kling der scheede onttogen,
   Blink' flikkrende in zijn forsche vuist,
   De wroeging, die zijn boezem huist,
Ge leest haar in zijn starziende oogen!
   Verdonkerd is de gloed van 't paar,
Dat MARGARETHE, - op witte telle,
In 't woud, den rapsten jagtgezelle
   Vooruitgerend - in elk gevaar,
Hoe luttel haar een hert ontstelle,
Hoe driest haar hand een' ever velle,
   Waardeerde of hij haar schutgeest waar'!
Hem schrikt, hem gruwt van onze kreten,
   Hij waant, dat hij nog eens 't verraad
   Aan 't smeekend Rotterdam begaat,
Al werd de dagge op zij gesmeten
   Er wreed in burgerbloed gebaad,
't Onmenschlijk feit blijft onvergeten,
   't Vervolgt hem waar hij de oogen slaat!
Voorzeker kleven nog die vlekken
   Uw wapenrusting aan, BOSSU!

aant. Al sieren ordeketens u,
Geen blinkend vlies mag 't bloed bedekken!
Alleen opregt berouw wischt ze uit;
Slechts tranen, wijl ge uw landgenooten
Voor d'ijdlen hairband hebt verstooten
Die om eens Hertogs slapen sluit;
Slechts tranen, waard de faam der grooten,
Waaruit ge in Neêrland zijt gesproten,
Doch die uw dolende eerzucht stuit!

Aanschouw hem! drift bij drift vervangen
De grootsche schaamte, d'eedlen schroom, -
Het Spaansche krijgsvolk ried zijn' droom,
‘Verrader!’ klonk het langs de gangen,
‘Den brand in 't kruid, eer hij 't ontkoom'!’
En moog' hun lot aan 't zijne hangen,
Hij houdt hunn' argwaan naauw in toom.
‘Strijdt!’ krijscht hij, - en teruggeslagen
Verflaauwt de moed bij 't volk van TRIJN, -
Hij moet aan 't hoofd dier bende zijn,
Wat anders doet hen dus versagen? -
Hij is 't - zij waagt zich over 't boord! -
Vervloekt ons toezien - schaamt u 't wijlen!
Ter hulp met spietsen, zwaarden, bijlen,
Ter stuiting van dien broedermoord! -
Het waar' den dood in de armen ijlen, -
Weêr wierp hij keijen af voor pijlen,
Weêr jaagt hij uit zijn want hen voort!
Ons geldt het thans - ons waait zij tegen

Die donkre wolk, - der bussen gloed
Ziet geen' teruggedeinsden voet!
‘Voor de Inquisitie!’ dood is zegen
Bij zulk een foltring van 't gemoed!
‘Voor 't Vaderland!’ tot onze regen
Van kogels hen verstuiven doet!
Geen deernis met de raauwe kreten,
Die opgaan van des vijands boord.
Of heeft hij Naardens beê verhoord?
Of is u Haarlems lot vergeten?
‘Voor 't Vaderland!’ RUIKHAVER na;
Ik zie zijne enterbijle gloren,
Als waar' de zege haar beschoren,
‘Voor 't Vaderland! voor kroost en gâ!’
Leen nu dier heilige inspraak de ooren,
En de Inquisitie is verloren,
En 's Konings vloote komt te spâ!

Des Konings! Hoe PHILIPS zou schrikken,
Wanneer voor 't somber-grootsch onthaal,
Hem beidende in 't Escuriaal,
Dit schouwspel bloot lag voor zijn blikken:
De bloeddorst van het druipend staal,
De vloek, geslaakt in 't laatste snikken,
Hem gruwen deed van zegepraal.
Of hij, nu zich de blaauwe wolken
Verdunnen onder weegeklag,
Op de Admiralen nederzag,
Het sprekend beeld van beide volken!
BOSSU, vertwijflende aan zijn lot,

Schoon hij soldaten mag gebieden,
Voor wie de wereld plagt te vlieden;
   BOSSU mistrouwd, veracht, bespot!
En DIRKSZOON, die zijn burgerlieden,
Hoe de uitslag ook het feit zal dieden,
   In 't vroom gebed beveelt aan God!

Zoo hij 't aanschouwde, er heerschte vrede,
   Hij gaf in heel zijn heerschappij
   De martling op - de zielen vrij,
En de adel willigde in zijn bede,
   En lof zoug hem de burgerij!
Wanneer hij 't zag, hij kampte mede,
   Hun wanhoop eindt in razernij:
De trots dier Spaansche wapenknechten
   Duldt geen verdrag, - de Vlootvoogd kwijt
   Als krijgsman zich - nog klimt de strijd;
Geen slag, een moord gelijkt dit vechten;
   De Heer zij met ons arme Land!
Wij deinzen ruggelings, - wij zwichten, -
Houdt stand - de vlam zal gruwzaam lichten
   Der Noordersteden felle brand! -
Vooruit - ge hebt geen duurder pligten!
Vooruit! - de weeuwen, de arme wichten,
   Verzorgt wie keeren mag naar 't strand!
Goê nacht! tot weêrziens! - Maar wat kreten
   Gaan op, hoe wedergalmt de lucht!
   Verneemt gij 't jubelend gerucht?
Al is ze in droeven rouw gezeten,
   Al was haar nacht één lange zucht,

aant. Toch heeft zich Hoorne op nieuw gekweten,
Een boot roeit aan met vooglenvlugt;
Dáár is zij, - zinkens toe geladen, -
Hoe rap springt haar die manschap uit;
Wat vreemd geweer haar hand omsluit',
Het waarborgt nieuwe heldendaden! -
Ons wankle kans baart haar geen' schrik;
Ter nood was 't jammren aangeheven:
''s Lands braafste burgers zijn gebleven!'
Of ieder vroeg zich: 'wat deed ik?'
En vol liep, vol van roer tot steven
De boot, eer 't sein nog werd gegeven, -
Op, alles hangt aan 't oogenblik! -
De mare van hun komst verspreidde
Zich met de slagen van hun zwaard,
En 't rot deinsde af, - neen, onvervaard,
Nog sneller dan onze uitval 't scheidde,
Is 't weder bij den boeg geschaard, -
Verschijnt de vloot, die 't lang verbeidde,
Is met den dag hun vlag ontwaard?
De lucht zou van gejuich weêrklinken,
En toch is 't stil, - hoe houdt ten West
BOSSU den blik zoo strak gevest
Op 't schip van BAK? - Het dreigt te zinken!
Vergeefs weert hij de Spaanschen af,
Die van zijn dreggen zich bevrijden -
Die naauw zijn dappren meer bestrijden,
Uit angst, dat hij ook hun het graf,
Het reuzig, woelig graf zal wijden. -
Zie neder, Heere! op zoo veel lijden,
Uw hand viel nooit uw volk zoo straf!
't Vertrouwde op U in al zijn nooden,
't Vest nog zijn hoop op U alleen! -

aant. Wie breekt dáár door den vijand heen?
Hij is zijn' kogels reeds ontvloden,
Hoe wis in 't want zijn dood ook scheen,
Hij klimt, en niemand van uw blooden
Waagt zich hem na, BOSSU! niet één!
Hoezee! zijn waagstuk zal gelukken,
Hoezee! onze overstoute gast,
Hij rijt van d'Inquisitie-mast
De vloekbre vlag, - hij scheurt ze aan stukken!
De vrijheid overwint op zee!
Geen sein roept langer 's Konings kielen,
Geen dwang dreigt langer hier de zielen,
Het volk, BOSSU, het schip rilt meê!
En DIRKSZOON wenkt ons neêr te knielen, -
De Heer zag af, - de sterken vielen, -
Dáár smeekt de witte vaân den vreê!

Wie zou uw glorie niet vermelden,
Wie stort geen tranen om uw' dood?
U, wakkre! dien de wraak doorschoot,
Eer 't Land een trouwe u mogt vergelden,
Die schittrend blonk in elken nood,
JAN HARING! waard de faam der helden,
JAN HARING! martlaar onzer vloot!
Het zegelied zou luider rijzen,
En blijder stroomde ons Hoorn te moet,
Wanneer zij, bij den welkomstgroet,
U zonder jammerklagt mogt prijzen;
En 't zinnebeeld van dubb'len band,
De vlagge, die haar deed verbleeken,

aant. Veranderd in een zegeteeken,
Haar toegewijd werd door uw hand, -
Om, aan den kerktrans opgesteken,
In ieders hart de vonk te kweeken
Der liefde voor het Vaderland!
Of was 't om feller haar te ontgloeijen,
Dat ge er, verwinnaar! 't lijf voor liet?
Wie op haar baan de bloedvlek ziet,
Vervloekt den vreemde, die 't deed vloeijen,
Als de oude haar der jonkheid diedt,
Dan smeê de dwinglandij ons boeijen,
Wij, - 't nakroost, - Neêrland duldt ze niet!
Een profetie klinkt langs de baren,
Te midden van ons feestgedruisch,
Terwijl we, voor 't Bourgondisch kruis,
Des Prinsen wapen op zien varen:
'Triomf! de Liebaart van den Zeeuw,
Wiens welpen 't eerst *te water*! schreiden,
Die glansrijk uit de worstling scheidden,
Groet zijns gelijke in Hollands Leeuw!
Voortaan behoort de zee aan beiden,
En zal ze alom den roem verbreiden
Der ongelijkbre helden-eeuw!'
E.J. POTGIETER.

Toelichtingen.

Bl. 140.

Toch stuit voor Wijdenes haar gloor,

Een dorpje in *West-Friesland*; 'de Graaf' (BOSSU) zegt HOOFT, 'dreef al vechtende, met de drie andere needer,' tot hij, 'achter de *Nek*, bij *Wynes*, aan den grond klemde.' *Nederl. Historiën*, VIII Boek, bl. 336.

Bl. 141.

Herkent gij de Inquisitie-logen:
De moeder met het hemelsch wicht,

Op de plaat van dezen Zeestrijd, door T. VELIUS bij zijne *Chronyk van Hoorn* gevoegd, valt MARIA met het kindeke, ondanks den afstand, den aanschouwer zóó sterk in het oog, dat ik gaarne erken, daaraan de gedachte, die vlag den schepelingen in mijn bootje het eerst in het oog te doen vallen, verschuldigd te zijn.

Bl. 141.

De geesel is 't van Hollands waatren,
Der Spaanschen trots, des IJ-strooms lust: enz.

Onze Historieschrijvers zijn uitvoerig in de beschrijving van dit zeekasteel; DE GROOT getuigt er van, dat de Spanjaards het den naam van *Inquisitie* hadden gegeven, om den onzen hierdoor de oorzaak van den oorlog te verwijten; VAN METEREN beschrijft het hofgezin des Graven, 'en veel andere Heeren Edelen, met groote triumphe te *Amsterdam* scheep gaende.' VELIUS overtreft alleen, hij noemt het: 'een treftigh nieu schip, twee boevenetten hoog, dat alleen 32 metalen stukken op hadde, en behalve 150 bootsgesellen, noch twee Vaendelen knechten, daeronder 200 Spangiaerden, onder de Kapiteynen ALONSO DE CORQUERA en FERDINANDO LOPEZ. en was met alle ander krijgsrustinge, naer advenand voorsien. Het was ook gemaeckt met een dubbelden kiel en twee bodemen, opdat het niet in den grond geschoten konde worden, en was ook sonderlinge wel ter zeyl,' enz. *Chr. v. Hoorn*, bl. 390.

Bl 142.

den schrik bewust,
Dien 't Schellingwouder zegeschaatren
Verspreidde in ieder dorp der kust!

BOSSU 'tastte, voor 't eerste werk, de schans te *Schellinkewoudt* aen.'
Nederl. Historieën, bl. 335.

Bl. 142.

Het schip van d'Admiraal van Spanje,
Dat, bij der priestren zegening
Zijn vreeselijken naam ontving.

‘Deze Vloot voer met groote triumphen van de stad *Amsterdam*, en in 't gezigt van ALVA, en eene groote menigte van Papen en Monniken, die op den *Schreijershoek*, met grote pracht en praal, het afsteeken van dezelve aanschouwden, en met kruisen en zegeningen geluk wenschten.’ COMMELIN. *Beschrijving van Amsterdam*.

Bl. 143.

Wiens spotzucht zich met zege vleide,
Wijl hem geschilderd krijgstuig beidde.

‘Zij,’ (de Noord-Hollandsche schepen) ‘waren niet al te wèl voorsien van metalen stukken en noch minder van kruyt, dus de vijand haer na gaf, dat zij in plaetse van geschut, houte pompen voerden, en dreef vast zijn spot daermede.’ VELIUS, *Chron. van Hoorn.*

‘Het scheen dat den Grave den aenslagh aennam - uyt dwang van hoogmoet - om van den Hertogh en van de Spangiaerden voor geenen blooden Nederlander gescholden te wesen, alsoo die alle by haer geacht waren, daer toe seer hielp de ghenerale verachtinge, die tot *Amsterdam* was, over de Noort-Hollanders, seggende: dat sy meest houten gheschilderde geschut op hare schepen hadden.’ VAN METEREN, *Ned. Hist.*, fol. 93.

Bl. 143.

Geen Brielsche erinnering beneep
Zijn hart - hij zou de muitelingen
Roemruchter dan op 't Meir bedwingen.

O.z. VAN HAREN heeft in zijne *Geuzen* geschilderd, hoe BOSSU voor den *Briel* het hoofd stiet; - de toespeling op den scheepsstrijd op het *Haarlemmer-Meer* eischt geene opheldering.

Bl. 143.

't Geviel des noens, - een page meldde
Hem d'aangeregten disch, -

‘Het was nu op den middagh, “(12 Oct. 1573)” en gelijck men naderhant vernomen heeft, des Graven tafel was gedeckt, en hij gereet om aen te sitten, wanneer hy tot een andere gastery genoodight wiert, die hem in lange soo wel niet smaekte.’ Zie, *Tochten en Daden der Nederl. Zeevoogden*, bl. 37.

Bl. 144.

Ontwaart ge allengs de kleene schepen
Van PIETER BAK, van JACOB TRIJN?

‘'t Gevecht naulijks begonnen zijnde, quam PIETER BAK, een van de Kapiteynen van *Hoorn*, - - en leyd den vijand (de *Inquisitie*) aen d'eene zijd' aen boord, en na hem noch een Kapiteyn van *Enkhuysen*, JACOB TRIJNTGENS genaemd aen d'ander.’ *Chronyk van Hoorn*, bl. 396.

Bl. 144.

Geen klagt! - 't geschut hebbe uitgeschenen, enz.

VELIUS haalt GOUDHOEVEN en BOR aan: ‘De Noord-Hollanders wierpen uit hunne marssen, een menigte potten met ongebluschte kalk,’ enz.

Bl. 145.

't Gevaar is 't nijpendst aan den steven,
Waar DIRKSZOON 't eerst zijn dreggen sloeg
En 't anker schortte -

CORNELISZ DIRKSZ., van *Monnikendam*, op het schip de *Eendragt*. ‘Soo haest des vijands Admyrael sag dat onse Admyrael op hem aen quam, woud hy zijn anker vallen te laten, om te verhoeden, dat hy, aen boord geleyd zijnde niet naer de lager wal toedreef; maer d' onse quam hem soo kort voor den boeg, dat 't anker onderwege opgeschort wierd. - - Terstond werden de dreggen geworpen. -’ *Chronyk van Hoorn*, bl. 396.

Bl. 145.

Eer 's Konings-vloot komt in 't gezigt,

JAN SYMONSZ. ROL, der Spaanschen Vice-Admiraal, was met de overige Koningsschepen, bij het invallen van den avond, afgedeinsd naar *Pampus*.

Bl. 146.

CORNELIS DIRKSZOON! enz.

Al de bijzonderheden nopens dezen heldhaftigen Burgemeester van *Monnikendam*, in de vijftig volgende regelen vermeld, ben ik aan VELIUS verschuldigd; het karakter van CORNELIS DIRKSZOON behoort tot de schoonste, in den eersten tijd onzer worsteling met *Spanje* ontwikkeld. ‘Op dezen dag,’ (6 Oct. 1573, toen DIRKSZOON reeds te vergeefs had gepoogd, BOSSU aan boord te klampen,) ‘op desen dag bleef veel volks aen wederzijden, en van d'onsen werd gequetst de Admyrael CORNELIS DIRKSZOON, deur zijn rechterarm,’ bl. 393. - ‘En dewijl de Admyrael gequetst was, en dierhalven met eeren wel aen Land mogt blyven, wilde nochtans 't selve niet doen, maer self ook present wesen, meer daer in achtende de welvaert van 't Vaderland, als de seekerheyd van zyn eygen leven.’ bl. 395. - ‘Den 11 October, smorgens,

op eenen Sondag, kreeg de Admyrael eenen brief van den Oversten SONOY, inhoudende, dat hy noch eenige dagen wilde toeven, eer hy den vyand aen greep: maer de Admyrael anders geresolveert zijnde, werp den Brief in 't vyer, sonder den inhoud des selven yemand te laten weten,' - t.a.p.

Bl. 147.

't Is de Admiraal, - hem voor den boeg!

'Onse Admyrael quam met een ruymen wind naer des vyands Admyrael toe, en hiette terstont op den selven aen te leggen. De stierman deed soo, maer in 't naecken quam hem een schrik aen, en begon weder af te houden. Dit siende de Commissaris JAN FLOOR, stiet hem van 't Roer, en stierde self, en soo hy een seer hertig man was, legde 't den Admyrael van den vyand, recht voor zijnen boeg. De bloodheyd kond den stierman niet vryen, hy was naulyks drie treeden heen gegaen, of hy werd geschoten.' 'Daer JAN FLOOR die hem geen perykel ontsag, in den gantschen slag noyt geraeckt werd.' VELIUS.

'Gelyck het gemeenlyck gebeurt, dat Blooman wel de eerste Dooman is.'
Tochten en Daden der Nederlandsche Zeevoogden.

Bl. 148.

Aandoenlijk schouwspel! Tal van mannen,
Van lijken zijn ter boot gegleên;

'Eenige Waterschepen en Karviels voerden gestadig de dooden en gequetsten naer *Hoorn* af;' terwijl de burgers dier stad 'geduyrende desen slag kloek doende waren met den heelen Dijk met nieuwe borstweeringe te voorzien.'
Chronyk van Hoorn.

Bl. 149.

ons leide
RUIKHAVER voort in 't laaije vuur, -

'De Noort-Hollanders, die haer oock wel versien hadden, opnemende de twee Vendelen kryghsvolck, der Capiteynen JAN VAN DEN CORPUT ende NICOLAES RUYCHAVER, die verdeylende in' (hunne) 'schepen. In den Admirael trad RUYCHAVER.'
E. VAN METEREN, *Ned. Hist.*

Bl. 149.

O hoogmoed! die een' staf begeerde,
Weleer door kloeker hand bestierd;

Ik weet mijne beschouwing van het karakter van BOSSU niet beter te regtvaardigen, dan door de aanhaling van drie plaatsen uit de *Ned. Hist.* van HOOFT. ''s Daaghs naa den uitoght dezer knechten,' en dus den 7den Junij 1567 - 'vergaf de Hartoghin de Landtvooghdy van *Hollandt* aan den Grave VAN BOSSU, MAXIMILIAAN VAN HENIN, hoewel maar by maniere van voorraadt en om die gedurende 't afwezen des Prinsen' (VAN ORANJE) 'te bedienen,' bl. 149, is de eerste. 'Zoo liet men BOSSU in de ly, doch dezelve daerom niet zich ridderlyk te weeren, maar beide soldaat en hoofdmans plicht betrachtende, stond geplant by de mast, in vol en roerscheutvry harnas, met de rondas aan den arm, het zwaardt in de vuist.' - bl. 336; ziedaar de tweede. - MARGARETHA VAN PARMA's onvrouwelijke liefhebberij in de jagt. BOSSU's wreedheid te *Rotterdam* en *Delftshaven* zijn bekend, - 'door 't welke hy, die als een Nederlandsch Heer, te voren wel gewilt was, maghtigen haat laadde, en de harten, vooral in *Hollandt*, van zich afkeerde,' zegt HOOFT er van, het is mijne laatste aanhaling. - Hoe BOSSU later de zijde des Prinsen gekozen, en het Vaderland gediend heeft, 'hem luttel bedanckende van den Spangiaerden, "zegt VAN METEREN," die in zyn soo langhe ghevangenisse voor zynen dienst hem geenderhande respect gedragen hadden,' is bekend.

Bl. 151.

'Verrader!' klonk het langs de gangen,
'Den brand in 't kruid, eer hij 't ontkoom'!'

'Soo BOSSU nu sag, dat hy geen middel hadde van t'ontkomen, dat hy van zyn volck verlaten, en rondsom van zyn vyanden omsingeld was, en dat zyn schip oock aen den grond zat, heeft hy ten leste begonnen spraeck te houden, gesocht - - - op te geven, en scheen dat hy 't selve soud aengegaen hebbe sonder eenige conditie, alleen op genaed en ongenaed. Maer de

soldaten onder in zyn schip wilden daer niet toe verstaen, maer wilden versekertheyd hebben van haer lijf, of dreyghden te vechten tot den lesten Man, en dan den brand in het kruyt te steken.' VELIUS.

Bl. 154.

Een boot roeit aan met vooglenvlugt;

'En bragten te scheep' (van *Hoorn*, zegt de Chronyk,) 'alle noodelijke dingen, en oock versch volck aen. Men vond veel van onse Burgers, die uyt liefde heen trokken, desgelyks veel Land-lieden van *Sohellinkhout, Wydenes* en de Dorpen daeromtrent, soo groot was in dien tijd de courage en de yver voor 't Gemeenebest.' 'Ook zyn er vele vrywillige Burgers uit *Enkhuizen* getogen, onder DIRK BROUWER, om hun volck by te staen en te ververschen.' Zie, BOR en BRANDT.

Bl. 154.

Verschijnt de vloot, die 't lang verbeidde,

'Dese hadden wel voorgenomen met het aenbreken van den dagh sich weder nae den vyandt te begeven, maer door dwangh van het Spaensche Kryghsvolck wierdt de onder Admirael SYMONSZ ROLL gedrongen, het recht toe recht aen nae *Amsteldam* aen te setten; waer door al de rest, syn vlagge te volgen, genootsaeckt is geweest.'
Tochten en Daden der Nederlandsche Zeevoogden.

Bl. 154.

hoe houdt ten West
BOSSU den blik zoo strak gevest
Op 't schip van BAK? -

'Ook werden de schepen seer schadeloos gemaekt, namelyk de Vice-Admyrael, daer PIETER BAK Kapiteyn op was, die - al begon te sinken. -' VELIUS.

Bl. 155.

Wie breekt dáár door den vijand heen? enz.

VELIUS verhaalt, dat: 'den vyand zyn vlag al by tyds werd afgestreken,' doch BOR, COMMELIN en HOOFT stellen het feit in den ochtend van den 12den, men vergunne mij hier de schilderachtige plaats van den laatste af te schrijven: 'Hier staat niet te verzwyghen de rustighe koenheit van hunnen JAN HAARINK, die 's morgens met de tweelicht, by de takels van BOSSU's schip opklauterde, de vlagh van de stengh rukte, en daermeê nederdaalde, hoewel 't hem 't leeven kostte, mits hy door een luik in zyn' borst geschooten werd.' *Ned. Hist.* bl. 337.

Bl. 155.

Eer 't Land een trouwe u mogt vergelden,
Die schittrend blonk in elken nood,

‘Het Romainstuk’ door JAN HARING op den *Waterlandschen Dijk*, in Maart 1573 bedreven, vereischt geene aanteekening; VELIUS getuigt van het tweede heldenfeit, ‘dat een ander daerna den prijs kreeg, die hy deur zyn vroomheyd verdient hadde, maer deur zyn dood niet kond' eyschen.’ *Chr. van Hoorn*, bl. 397.

Bl. 156.

Een profetie klinkt langs de baren,

‘Deze zege was niet alleen van het hoogste gewigt voor het behoud van dat gedeelte des Vaderlands, maar het was tevens beslissend voor de gansche zaak der Vrijheid,’ zegt de Archivarius DE JONGE, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, bl. 179. ‘Sedert dat oogenblik bleven de Noord-Hollanders meester van de *Zuiderzee*, en het Zeewezen, hoewel nog meermalen met moeijelijkheden te kampen hebbende, groeide van dag tot dag in krachten aan.’ t.a.p. - Moge men het mij, om het belangrijke des onderwerps, ten goede houden, dat ik, den raad eens vriends volgende, ditmaal liever toelichtingen gaf, dan mij het verwijt te gestroosten, te veel bij mijnen lezer te hebben voorondersteld. Welk ook het oordeel over mijn werk zij, de stof behoort tot de rijkste, die de opkomst der Hollandsche Zeemagt heeft aan te bieden: - of een begaafder dichter mij voorgekomen ware, en den Waterlanders en Westfriezen hadde regt gedaan, zoo als VAN HAREN het den Zeeuwen deed!

Mengelingen.

Doctor Rimini.

Bij den aanvang van het jaar 1749 was het juist vijf jaren geleden, dat het wijnhuis *La ville de Beauvais*, in de *rue Dauphine* te *Parijs*, zich tot koffijhuis verheven had; en dat deze verandering niet onvoordeelig voor den eigenaar geweest was, bleek duidelijk, toen deze op het einde van het vorige jaar aan zijne begunstigers te kennen gaf, dat hij zijnen stand had overgedaan en voornemens was te *Cluni* in *Bourgogne*, de plaats zijner geboorte, te gaan wonen, ten einde er gerust zijne dagen te eindigen op eene landhoeve, die hij gekocht had, en met zekeren trots zijn klein kasteel noemde.

Het wekte geene verwondering, dat men iemand had gevonden, om *La ville de Beauvais* of liever het *Café Beauvais*, over te nemen, zonder dat er iets van de zaak was bekend geworden; en men benijdde den gelukkige, wien deze geldwinning was te beurt gevallen; men herinnerde zich, dat de man, die nu gereed stond als een edelman op zijn landgoed te gaan leven, voor vijf jaren diep in de schulden stak; en even zoo genegen als men was, om zich de boerenwoning in *Bourgogne* als een landgoed met wandeldreven en vijvers voor te stellen, even zeer twijfelde men niet, of de nieuwe eigenaar zoude binnen weinige jaren ook een rijk man zijn. Het *Café Beauvais* was eene goudmijn, dit was uitgemaakt, wat de oude Notaris, die sedert meer dan dertig jaren dagelijks het wijnhuis had bezocht, vóórdat het de gedaante van een koffijhuis had aangenomen, ook praten mogt van eene erfenis, en van een' ouden Pastoor, die voor een paar jaren te *Arnai-le-Duc* overleden was.

De verfraaijingen, welke het *Café Beauvais* ondergaan had, sedert het van eigenaar veranderd was, waren niet geschied, zonder dat elk er zijn gevoelen over gezegd had; maar nooit waren de stemmen meer verdeeld en de ontevredenheid van sommigen sterker geweest, dan toen het ruchtbaar werd, dat er verlof gevraagd was om eene biljart te houden; want waren de koffijhuizen niet zoo talrijk in *Parijs* als thans, de biljarts waren er nog veel schaarscher. Zoude het te lang zijn, de redenen op te geven, waarom sommigen meenden, dat de nieuwe koffijschenker dwaas deed met eene biljart te willen zetten, of waarom anderen zijn voornemen goedkeurden; geheel overtollig zoude het wezen, te zeggen, hoe velen betoogden, dat het verlof nimmer zoude worden verleend, want sedert den eersten dag der maand Maart was deze tafel des aanstoots reeds in de zaal geplaatst.

In de eerste dagen waren vele van de oudste bezoekers van het *Café Beauvais* weggebleven, met het voornemen, om voortaan elders den avond te gaan doorbrengen, doch-van tijd tot tijd zag men een' hunner terugkeeren; de gewoonte om des avonds naar de *rue Dauphine* te gaan, overwon den weêrzin tegen de biljart, en de eigenaar van het koffijhuis had weldra het genoegen te bespeuren, dat het hem gelukt was, zijne voorgenomene verbeteringen tot stand te brengen, zonder één' zijner vaste begunstigers verloren te hebben.

Het behoeft dus den lezer niet te verwonderen, dat er op een' guren avond van een' der laatste dagen der maand Maart op de biljart gespeeld kon worden, zonder dat eenige oude Heeren genoodzaakt werden de vlugt te nemen; slechts wanneer de Officier der Dragonders, die met een' Heer in burgerlijke kleeding speelde, met nadruk zijne ontevredenheid over zijn verlies te kennen gaf, of de twee jonge lieden, die het spel aanzagen, wat luidruchtig werden, dan bleek het, dat, zoo meest allen reeds gewoon waren aan het eentoonig tellen van den *Marqueur* en het geklots der ballen, menigeen evenwel nog niet genoeg was gewend aan de verwenschte biljart, om met even veel aandacht te lezen, met evenveel genoegen een gesprek te voeren, als vroeger; ja zelfs, dat het misschien niet ten onregte was, dat sommigen hun verlies met het kaartspel op rekening stelden van het duivelsche geweld der biljartspelers.

De Kapitein, die speelde, was de Markies DU COUDRAY; de blaauwe rok met witte opslagen, het roode vest, behoorden tot de montering van het regement *Dragons-du-Roi*. De jonge Edelman,

die zoo omstreeks twintig jaren oud scheen te zijn, droeg een' rooden rok naar den laatsten smaak en een vest van witte zijde, dat rijk met zilver geborduurd was; zijn naam was HENRI MASERS DE LATUDE, en hij bevond zich slechts sedert eenige dagen te *Parijs*. De Kapitein was eenige jaren ouder; maar de twee, die niet speelden, waren nog jonger dan DE LATUDE; de grootste, met den blaauwen rok, het roode vest, en opslagen, broek en kousen van dezelfde kleur, was LOUIS CHARLES DE VOGUE, luitenant der *Gardes Françaises*; de kleinste, en die ook het jongste scheen te zijn, droeg de rood scharlaken montering met goud der *Mousquetaires-gris*: het was FRÉDÉRIC DE VERAC.

Toen de *marqueur* voor de vijfde maal, sedert het spel begonnen was, aan elk, die het hooren wilde, bekend maakte, dat er weder eene partij ten einde was, lag de Kapitein de *queue* zoo onzacht op de groene tafel neder, dat de lezers allen opzagen, de kaartspelers hun spel vergaten en de vier oude Heeren, die de gewoonte hadden een gedeelte van den avond slapende bij den haard door te brengen, plotseling ontwaakten; slechts twee lieden, die schaak speelden, schenen niets gehoord te hebben, dat hunne aandacht af kon leiden; want terwijl er een stuk verzet werd, vernam men eene stem, die op deftigen toon te kennen gaf, in welk gevaar de Koning verkeerde.

‘Vijf, was de afspraak; maar daar D'AUTEUIL er nog niet is, zullen wij er tien spelen,’ zeide de Edelman in burgerkleeding, die aan de biljart was blijven staan, terwijl hij zijn' bal heen en weder rolde.

‘Neen!’ hernam de Markies.

‘Willen wij zien, of gij er tien verliezen zult of geen één? eene partij is spoedig afgespeeld,’ vroeg DE LATUDE; en zijn bal, die driemaal gehoorzaam naar de plaats was teruggekeerd, van waar hij was verdreven, verdween in eene der openingen van de biljarttafel, toen de Markies zich verwijderde, en zijne weigering om te spelen herhaalde. De twee jonge lieden, die zich tot nog toe vrolijk hadden gemaakt over de kwade luim van den verliezer, lachten nu over de mislukking der laatste poging, om den Kapitein over te halen, het spel voort te zetten.

‘Hoe kunt gij dat aanzien, mijn waarde?’ vroeg de Luitenant der *Gardes-Françaises*; ‘ziet gij niet, dat DE LATUDE slecht begint te spelen, en in de laatste partij hebt gij nog oogenblikken gehad, dat wij uw spel bewonderd hebben: is het niet zoo, FRÉDÉRIC?’

‘Zeer zeker, maar hij is er zelf wel van overtuigd. Kom,

DU COUDRAY! houd goeden moed! eene partij is spoedig gewonnen, en.....'

'Ik speel niet langer,' zeî de Markies gemelijk, 'en ofschoon ik met genoegen gezien heb, dat gij en DE VOGUE zoo veel vermaak gevonden hebt met mij te zien verliezen, zoo verzoek ik u, mijn' naam niet dikwijls en zoo luid in deze ellendige herberg te noemen, want ik zoude wel lust gevoelen, om die *queue* op de ruggen van die lieden stuk te slaan, die ons aangapen, als hadden zij nog nooit eene montering of een' edelman gezien.'

DE LATUDE had mede de biljart verlaten, en haalde eene snuifdoos uit de wijde zakken van zijn vest te voorschijn, terwijl DE VOGUE lagchende zeide: 'Dat zoude niet wèl gehandeld zijn; die goede lieden zijn hier op hun grondgebied, gij hebt hen wakker gemaakt en in hun spel gestoord; zoude het bovendien niet ondankbaar zijn, het arme stuk hout stuk te slaan, dat u zoo goed gediend heeft?'

De Kapitein antwoordde niet, en DE LATUDE, de snuif van zijne kanten das afschuddende, zeide beleefd, terwijl hij eene buiging maakte: 'Gij ziet, Markies! dat ik het ook op deze biljart van u gewonnen heb, even als op alle anderen, waarop wij tot nog toe gespeeld hebben; gij zult moeten bekennen, dat ik de sterkste ben.'

'Dat doet hij nimmer,' merkte de *Mousquetaire* aan, en DE LATUDE vervolgde: 'Gij zult ten minste toestemmen, mijn waarde DU COUDRAY! dat de wis- en meetkunde, waaraan ik een juist oog te danken heb, mij niet verhinderen, het van u te winnen!'

'Het ongeluk vervolgt mij,' riep de Markies, 'en ik moet mij de spotternij laten welgevallen, zelfs van die Heeren, die nog nooit eene partij met roem hebben gewonnen. Gij zijt gelukkiger dan ik, waarde vriend! laat dát genoeg zijn, en verschoon mij van de toepassing der meet- en wiskunde op het biljartspel, want gij maakt mij moeijelijk.'

De luidruchtige vrolijkheid zijner vrienden verhinderde hem te vervolgen, en DE LATUDE zeide lagchende: 'Op mijn woord van eer, indien Mijnheer de Markies de moeite wilde nemen, de boeken van EUCLIDES nog eens door te werken, dan geloof ik, dat hij spoedig een groot meester in het biljartspelen zoude worden.'

'Ik wenschte, dat gij in de *Bastille* waart, in gezelschap van uw' EUCLIDES, om den Heer MASERS DE LATUDE het vraagstuk te zien oplossen, hoe er uit te komen, zonder voorkennis van Mijnheer den Gouverneur.'

‘Waarlijk, gij zijt al te goed,’ hernam DE LATUDE vrolijk; ‘doch uw bal is meest altijd gemaakt geweest, en dit doet u aan gevangenissen denken; de arme biljart met haren voet herinnert u de *Bastille* met hare acht torens! Maar van mijn' vriend EUCLIDES gesproken, zijn de Heeren het niet met mij eens, dat ik het moeijelijkste vraagstuk opgelost heb, door vijf partijën te winnen van Mijnheer den Markies DU COUDRAY, die er op gerekend had, mij er vijf te doen verliezen?’

‘Welnu, Markies!’ vroeg DE VERAC lagchende, en deze, die zijn' degen opnam, welke met zijnen hoed op eenen stoel lag, zeide vrolijk: ‘Welnu, gij ziet, dat ik wèlgemoed ben; ik heb genoeg partijën gewonnen om er vijf te kunnen verliezen! Maar de Ridder komt niet, waar zullen wij den avond verder gaan doorbrengen?’

‘Waarheen zullen wij gaan?’ riepen de anderen, en DE VERAC zoowel als de luitenant stonden driftig op en grepen naar hunne hoeden. De Markies had wijsselijk ingezien, dat hij, door zijne gevoeligheid over zijn verlies te toonen, slechts voedsel gaf aan de spotzucht zijner vrienden, en dat er niets beter was, dan in omvraag te brengen, wat men doen zoude om den tijd door te brengen.

De stemmen waren verdeeld, en de woordenwisseling, die met half luide stem gevoerd werd, verhinderde de overige bezoekers van het koffijhuis niet langer, om met lezen of spelen voort te gaan. De uitgelatene vrolijkheid der twee jonge lieden, die opzettelijk verzocht waren om getuigen te zijn van de overwinning van den Markies en de geraaktheid van dezen over zijn verlies, had zich voor een oogenblik wat luidruchtig lucht gegeven; doch zij waren allen van te goeden huize, om zich niet te gedragen zoo als men van lieden van adel verwachten kon, ofschoon drie hunner de montering droegen, en zij zich op eene plaats bevonden, waar zij oordeelden te kunnen doen, wat hun goed dacht.

‘Indien wij niet tot een vast besluit kunnen komen, dan heb ik voor niet verlof gevraagd; bedenkt, Mijne Heeren! dat ik morgen in de *rue du Bac* moet zijn, en niet weet, wanneer ik weder zal kunnen uitgaan. Dat D'AUTEUIL er nu ook niet is! de avond gaat om, zonder dat wij ons vermaken.’

‘De Markies heeft toch al het mogelijke gedaan,’ hernam LOUIS DE VOGUE lagchende, toen de *Mousquetaire* zijne klaagredenen geuit had. ‘FRÉDÉRIC! gij handelt onregt, en vergeet, hoe wij gelagchen hebben.’

‘DU COUDRAY komt alleen de eer niet toe,’ merkte DE LATUDE met gemaakten ernst aan; ‘wees toch regtvaardig, en erken, dat gij u niet zoo vermaakt zoudt hebben, indien ik niet zoo goed gespeeld had!’

‘Loop naar den duivel met de vijf partijën, en zie het hem ook af te winnen!’ riep de Markies driftig. ‘Het is vervelend, altijd op hetzelfde punt terug te komen; indien Mijnheer DE VERAC zich niet vermaakt heeft, wiens schuld is het? Ik geloof, dat hij genoeg gelagchen heeft, en hij is meester om te gaan of te blijven; Mevrouw de Barones is welligt nog te huis, of....’

‘Of niet te huis, wilt gij zeggen?’ viel DE VOGUE hem in de rede; hij wist, hoe onaangenaam de wending, die het gesprek genomen had, voor zijnen vriend was. ‘FRÉDÉRIC heeft geen woord gezegd, waarde Markies! dat gij u behoeft aan te trekken; ik en DE LATUDE hebben schuld, maar.....’

‘Daar is de Ridder!’ riep de Officier der Dragonders, terwijl de glazen deur met drift werd toegehaald; en DE VOGUE zoowel als de twee anderen herhaalden met vreugde den uitroep van den Markies. De Officier, die binnen getreden was, droeg de montering van Kapitein van het regement *Gardes Françaises*. Het ordeteeken van ST. LOUIS, dat aan het knoopsgat van zijn' rok hing, was oorzaak, dat men hem den Ridder D'AUTEUIL noemde, ofschoon hij niet van adel was. Het gemis van deze aanspraak op bevordering was voor hem vergoed door de bescherming, die de Hertogin DE CHÂTEAUROUX hem bij haar leven verleend had, en het geluk, dat hem te beurt was gevallen, van in de Markiezin DE POMPADOUR eene nieuwe beschermster te vinden. Had de magtige invloed dezer twee vrouwen voor hem opgewogen tegen hetgeen er aan zijne geboorte ontbrak, elkeen was overtuigd, dat de rang, dien hij bekleedde, zoowel als de orde, die hij droeg, met eer op het slagveld verdiend waren, en deze overtuiging, gevoegd bij het genoegen, dat zijn gezelschap aanbood, veroorzaakte, dat elkeen hem gaarne onder zijne vrienden telde, vooral de jonge lieden, want de Ridder D'AUTEUIL had zijns gelijke niet in het in orde brengen of het ontwerpen eener vrolijke partij.

De Kapitein ging het voorste gedeelte der zaal door, zonder naar de lieden te zien, die hij door het driftig toehalen der deur gestoord had; doch op eenigen afstand van zijne vrienden gekomen, stond hij stil, maakte eenige bewegingen met zijn' wandelstok van Oost-Indisch riet, even alsof hij met den sponton groette, en bragt, bij het vierde tempo, de linkerhand aan

zijnen hoed, nam hem af en maakte eene buiging; toen verliet hij de stijve houding, trad nader bij en zeide lagchende, terwijl hij losweg groette: ‘Ik heb de eer, de Heeren een' goeden avond te wenschen!’

Toen de Ridder bleef staan, alsof hij zich voor het front van zijne kompagnie bevond, hadden zijne vrienden zijn' groet met deftigheid beantwoord; nu echter traden zij hem vrolijk te gemoet en riepen: ‘Goeden avond, Mijnheer de Ridder! waar zijt gij toch zoo lang geweest?’

‘Waar? Dat zal ik u op een' anderen tijd vertellen; ik dacht nog bij tijds te komen, maar ik zie, het is te laat. Ik bemerk, Markies! dat gij het mij kwalijk neemt; maar gij moet niet haatdragend wezen, indien ik te laat kom, om van uwe overwinning getuige te zijn; gij ziet, ik ben er wanhopig over, maar ik kom nog bij tijds om u geluk te wenschen!’

‘DU COUDRAY heeft verloren,’ zeide DE VOGUE, toen de Ridder hen vragend aanzag, want de Kapitein der Dragonders sprak geen woord, en neuriede de wijs van een' nieuwen marsch.

‘Verloren!’ riep de Ridder, ‘en ik, die een glas wijn dacht te drinken, om hem geluk te wenschen! Mijn waarde Markies! ik neem zeer veel deel in uw verlies; eindelijk zullen wij wel moeten gelooven, dat de wiskunde.....’

‘D'AUTEUIL!’ viel DE LATUDE hem in de rede. ‘De Kapitein heeft mij reeds naar de *Bastille* willen zenden om datgene, waarover gij wilt uitweiden; wees voorzigtig!’

‘Welnu! als de Markies eene *lettre de cachet* in zijn' zak heeft, dan zeg ik geen woord meer.’

‘Ik heb er reeds genoeg over gehoord,’ zeide de Markies, ‘maar wij waren juist gereed om heen te gaan, toen gij gekomen zijt; wees zoo goed ons den weg te wijzen, want onze goede DE VERAC beklaagt zich, dat hij zich niet vermaakt zoo als hij gedacht had.’

Op uitnoodiging van den Ridder D'AUTEUIL, die zeide vermoeid te zijn, nam men plaats, om bedaard te overleggen, wat er gedaan zoude worden; op zijn' last waren er twee flesschen van den besten wijn op tafel gezet, en toen het eerste glas gedronken was, zeide hij vrolijk: ‘Op mijn woord van eer, mijne Heeren! ik ben zeer gevoelig over hetgeen gij mij wegens uw leedwezen over mijne afwezendheid gezegd hebt, en ik zal al het mogelijke in het werk stellen, om een goed voorstel te doen, en’ vervolgde hij, terwijl hij de glazen vulde, ‘indien Mijnheer de Markies niet gehuwd ware, dan zoude ik niet weten, hetgeen

een' *Mousquetaire* den tijd aangenamer zou kunnen doen doorbrengen, dan.....'

'Mijn waarde D'AUTEUIL!' zeide de Markies haastig, 'ik geef u verlof om te vergeten, dat ik gehuwd ben; maar ik verzoek u niet te vergeten, dat Mevrouw de Barones het regt zoude hebben jaloersch te zijn.'

'Welnu, DE VERAC?' vroeg de Ridder.

'Ik zeg niets, dan dat Mevrouw de Markiezin geen regt ter wereld heeft om jaloersch te zijn!' antwoordde DE VERAC onverschillig.

'Mijne Heeren! ik stel de gezondheid in van Mevrouw de Markiezin; eene vrouw, die niet jaloersch *mag* zijn, is schatten waard, Markies!'

'Zeer verpligt, D'AUTEUIL! Gij zijt al te goed, mijne Heeren!' zeide de Kapitein der Dragonders, even vrolijk als zijne vrienden, en hij vervolgde, het glas nederzettende: 'Het is waarachtig of DE VERAC wat nieuws vertelt; waarlijk, hetgeen ik u honderdmaal gezegd heb, behoeft u niet te verwonderen: op mijne eer! ik had nooit gedacht, heden avond op de gezondheid van mijne vrouw te drinken!'

'Genoeg!' riep D'AUTEUIL lagchende, 'het is onmogelijk, dat een gehuwd man, zelf een Kolonel der Dragonders, er verstandiger over kan spreken; ik geloof, dat gij liever de Markiezin dan eene partij biljart zoudt verliezen. Maar het is waar, op dat punt denkt gij zoo wijsgeerig niet, en die *lettre de cachet*...! Om dan te vervolgen, mijne Heeren! DU COUDRAY heeft mij wel verlof gegeven om te vergeten, dat hij gehuwd is; maar DE VERAC heeft niet duidelijk geantwoord: het is waar, wij zouden met meerderheid van stemmen kunnen besluiten, maar ik wil liever een ander voorstel doen, en dat een' *Mousquetaire* zeker bevallen moet. Laat ons gaan spelen, mijne Heeren!'

'DU COUDRAY wil niet meer spelen,' zeide DE LATUDE.

'Maar ik spreek niet van de biljart. Willen wij naar Mevrouw TARVILLE of naar de Gravin DE L'ESPAC gaan? of.....'

'Vermoei u niet, mijn waarde!' riep de Markies; 'onze vriend DE LATUDE heeft gezegd, dat ik niet spelen wil, en hij, hij wil wel; maar hij wacht altijd nog geld van *Montagnac*, dus kan er niets van dat voorstel komen.'

'En waarom niet?' vroeg deze spijtig. 'Waarom zoude een Edelman niet kunnen spelen zonder geld? Mijnheer de Markies is Kapitein; maar mijn vader is Luitenant-Kolonel bij de Dragonders.....'

‘En Mijnheer zijn zoon is onze vriend!’ viel de Ridder hem in de rede, ‘en daarom kan hij niet spelen zonder geld; want onder goede vrienden mag de een nimmer naar geld wachten, zoo lang de andere er nog van voorzien zijn. Maar ik wil niet langer voorstellen om te spelen; DU COUDRAY draagt, zoo als ik hoor, een' steekbrief in den zak, en DE LATUDE is gereed om een' uitdagingsbrief te voorschijn te brengen; bovendien vergat ik, dat DE VOGUE geen liefhebber van het spel is, ik moet dus iets anders uitvinden,’ vervolgde hij vrolijk, waarna hij de hand aan zijn voorhoofd bragt en zich scheen te bedenken.

‘Ik geloof, dat mijn vriend FRÉDÉRIC niet gewonnen heeft bij de komst van den Kapitein,’ zeide DE VOGUE, toen deze nog met zijn nieuw voorstel achterwege bleef. ‘Mijnheer de Ridder is dezen avond niet vindingrijk, en....’

‘En,’ viel D'AUTEUIL hem in de rede, ‘om Mijnheer den Luitenant te logenstraffen, zal ik dadelijk een' nieuwen voorslag doen. Maar,’ vervolgde hij ernstig, ‘gij moet mij beloven, dat hetgeen ik u zeggen zal en hetgeen wij doen zullen, indien mijn voorstel u bevalt, altijd een geheim zal blijven.’

‘Wij geven ons woord, is het niet zoo, mijne Heeren?’ zeide de Markies. ‘Een geheim? maar zeer zeker!’ riepen de drie overigen, die met hunne stoelen nader bij de tafel schoven. ‘Spoedig! laat hooren, D'AUTEUIL!’ zeide DE VERAC ongeduldig.

De Kapitein der *Gardes Françaises* ligtte zijn' wandelstok dreigende op, terwijl hij den *marqueur*, die in hunne nabijheid stond, op eenen gebiedenden toon: ‘Voort!’ toeriep, en toen deze zich verwijderd had, zeide de Ridder op deftigen toon: ‘Mijne Heeren! wij kunnen morgen gaan spelen, of overmorgen, en *Parijs* zal altijd wel rijk blijven aan schoone en bevallige vrouwen; maar ik weet iets dat zeldzamer is. Wij hebben het geluk, een' vreemden Doctor in onze stad te bezitten die.....’

‘Een' Doctor!’ riep de Markies; ‘maar, beste D'AUTEUIL! gij vergeet, dat wij allen gezond zijn; wat zullen wij met een' Doc tor aanvangen?’

‘Mijnheer DU COUDRAY!’ riep de Ridder meesmuilende, ‘indien ik een' priesterrok droeg, in plaats van de montering, dan zoude ik u zeggen, dat er gezonden zijn naar het ligchaam, die ziek zijn naar de ziel. Maar ernstig gesproken,’ vervolgde hij deftig, ‘de man, van wien ik spreek, is meer dan Doctor!’

‘Maar zijn naam?’ zeide DE VERAC haastig.

‘Doctor RIMINI.’

‘Het is dus een vergiftmenger!’

‘Luitenant DE VOGUE! het is een Italiaan.’

‘Die erfenispoeder verkoopt,’ zeide de Markies lagchende. ‘Maar, waarde Ridder! hoe onvoorzigtig, indien de Markiezin u hoorde, dan behoefdet gij niet langer op hare bescherming te rekenen.’

‘Welke Markiezin?’ vroeg DE LATUDE.

‘DE POMPADOUR,’ antwoordde de Markies, en DE VOGUE, die zag, dat dit antwoord den jongen Edelman verwonderde, vroeg met eenige bevreemding: ‘Mijn hemel! DE LATUDE! hoort gij heden avond voor het eerst, dat Mevrouw DE POMPADOUR voor niets meer vreest, dan voor vergif?’

‘Laat de Markiezinnen in Godsnaam met rust, Heeren!’ riep D'AUTEUIL, met den knop van zijn' rotting op de tafel tikkende, ‘is het niet genoeg, dat wij reeds op de gezondheid van eene harer gedronken hebben?’ En hij vervolgde ernstig: ‘Indien de Italiaan het poeder verkoopt, waarvan de Markies gesproken heeft, hetgeen nog niet bewezen is, dan is het evenwel zeker, dat wij er hem niet naar vragen zullen. Ik wilde u slechts voorstellen een bezoek bij hem af te leggen, om reden men mij verzekerd heeft, dat hij de toekomst weet te voorzeggen; in één woord, hij roept geesten op, het is een waarzegger, een toovenaar, een bedrieger, alles wat gij wilt, maar het zal ons niet meer kosten dan één' *louis d'or*; wij, die nog ongehuwd zijn, zullen weten, of wij in den echtestaat gelukkig zullen zijn, en de Markies, die dit reeds weet, of hij DE LATUDE de meester zal worden op de biljart.’

Ditmaal had de Ridder D'AUTEUIL het genoegen, zijn voorstel te zien aannemen, en na eene korte afspraak omtrent de plaats, waar men elkander zoude vinden, verliet men het koffijhuis zoo spoedig mogelijk, om zich te gaan verkleeden.

De deur was naauwelijks digt gevallen, of een oud man met eene groote paruik zeide op bitsen toon, terwijl hij het laatste nommer van het *Journal des Savants* in zijnen regter rokzak stak: ‘Indien de Heeren Officieren hier voortaan goedvinden te komen, dan zal er voor ons niets overblijven, dan hun onze plaats af te staan, en niet weêr terug te keeren.’

‘Het is het éénige middel, mijn waarde Heer! indien men verstaan wil hetgeen men leest,’ merkte zijn buurman aan, die de *Gazette de France* nederlegde, om naar het antwoord van

den *marqueur* te luisteren, die, na zoo goed als mogelijk de namen der vijf rustverstoorders te hebben opgenoemd, vervolgde: ‘In alle geval geloof ik niet, Heeren! dat zij zullen wederkomen, en mijn Meester zoude het niet eens gaarne zien; de Kapitein der Dragonders heeft hier gisteren voor den regen geschuild, en toen gelukkig gespeeld; maar daar hij nu verloren heeft, denk ik niet, dat wij hem weder zullen zien.’

‘Eene nare buurt voor een' voornamen Doctor,’ merkte DE VOGUE aan, toen de Ridder hun verzocht, hem in de *rue de la Poterie* te volgen.

‘Gij vergeet, dat hij meer dan Doctor is!’ zeide de Markies lagchende, ‘zoo het mij voorkomt, is het eene geschikte woonplaats voor een' waarzegger.’

‘Nu regtsom!’ verzocht D'AUTEUIL, terwijl hij hen voorging, en zijne vrienden bevonden zich op een klein donker plein, dat niemand hunner zich herinnerde ooit bezocht te hebben; hij telde de huizen naauwkeuriglijk, sedert hij de straat verlaten had, en toen hij voor het tiende huis stil hield, zeide hij: ‘indien ik mij niet bedrieg, dan is het hier, en met uw goedvinden zal *ik* aankloppen en het woord doen.’

Op de vraag, of de Doctor te huis was, antwoordde de oude vrouw, die de deur geopend had, eerst: ‘Neen!’ Dat D'AUTEUIL door vier anderen vergezeld was, scheen haar te verschrikken; doch het was haar onmogelijk met dit antwoord te volstaan, want de Ridder had reeds den voet in het voorhuis gezet, en terwijl zij haar licht achterliet, zeide zij: ‘Ik geloof het ten minste niet, maar zal het gaan zien,’ en verwijderde zich. DE VERAC nam de lantaarn in de hand, en liet het licht beurtelings op een' zijner vrienden vallen; het was hun onmogelijk hunne lachlust over de vreemdheid hunner kleeding te bedwingen, en de Markies zeide: ‘Het verwondert mij niet, dat het oude wijf bevreesd was; onze aanvoerder gelijkt sprekend op een' Zendeling van den Heer BERRYER, en wij op zijn gevolg.’

‘Het is alsof ik rattenkruid ruik; wat zegt gij er van, DE LA....?’ hier verhinderde de Ridder den *Mousquetaire* om voort te gaan, want hij zeide: ‘Stil! welk eene dwaasheid; gij weet, wat de afspraak is, geene namen te noemen, en dáár hoor ik het geslof van onze boodschapster.’

‘De Doctor is wel te huis, Mijnheer!’ zeide de oude vrouw, ‘maar des avonds spreekt hij geene zieken; morgen, gedurende den ochtend.....’

‘Hebben wij geen' tijd om terug te komen,’ viel D'AUTEUIL haar in de rede; ‘zeg aan den Doctor, *Signor* RIMINI, zoo is zijn naam immers? dat vijf zieken ook vijfmaal betalen, en dat wij niet vertrekken vóórdat wij genezen zijn.’

De oude vrouw verwijderde zich weder, en D'AUTEUIL vervolgde: ‘Het kost moeite om gehoor te krijgen, maar ik zal niet los laten, en indien hij slechts één' te gelijk te woord wil staan, zal ik, zoo gij het goedvindt, mij het eerste in het vuur begeven en gaan zien, wat de Doctor te zeggen heeft.’

DE VOGUE, zoowel als DE LATUDE en DE VERAC, bragten er niets tegen in; doch de Markies hernam vrolijk: ‘Gij hebt wel eens hooren verhalen van den wolf in de schaapskooi; maar wij zijn vier schapen in de verblijfplaats van een' wolf: zullen wij nu een' wolf op verkenning uitzenden?’

‘Indien gij mij voor een' wolf houdt,’ zeide de Ridder lagchende, ‘dan bewijst gij mij te veel eer, en ik zal het laatste gaan, als gij het goedvindt. Mijne Heeren! ik stel dus voor, om dit schaap met de verkenning te belasten;’ dit zeggende, wees hij op den Markies, en toen deze te kennen gaf, dat hij met groot genoegen dezen last op zich nam, vervolgde D'AUTEUIL: ‘Wij kunnen ons geluk wenschen met onze keus, want onze vriend is een goed ram, en zoo de duivel horens heeft, *hij* is er niet kwalijk van voorzien, en kan aan Satan zelven het hoofd bieden.’

De oude vrouw kwam nu juist terug, met verzoek, of een der Heeren haar volgen wilde, en toen de Markies zich met haar verwijderde, liet hij zijne vrienden, nog lagchende over het gezegde van den Ridder, achter.

Zoodra DU COUDRAY teruggekeerd was, fluisterde hij zijnen vrienden toe: ‘Ofschoon ik geen' duivel gezien heb, ik heb evenwel een' duivelschen Doctor gezien; hij heeft geene horens, en evenwel... in één woord, hetgeen ik vernomen heb, was voor mij geen *louis d'or* waard, maar dat moet u niet verhinderen hem te te gaan raadplegen.’

Ditmaal was het de beurt van DE VOGUE, om den Doctor te bezoeken. Toen hij de gordijn liet vallen, die voor de deur van de kamer hing, waar men hem verwachtte, kwam hem eene sterke lucht van wierook te gemoet; aan het einde van het vertrek, dat vrij groot was, kwam een roodachtig licht uit eene soort van altaar te voorschijn, en op die plaats was de zolder het sterkst verlicht; voor het overige was er kaars noch lamp, en dit, gevoegd bij den damp, die er heerschte, en het zwarte laken, waarmede de muren behangen waren, ver-

oorzaakte, dat de luitenant een oogenblik bleef staan, en den Doctor niet gewaar werd, voordat deze hem verzocht naderbij te komen. *Signor* RIMINI zat aan eene groote tafel, midden in het vertrek, en ofschoon DE VOGUE, toen hij genaderd was, langzamerhand hetgeen er op de tafel stond of lag beter begon te kunnen onderscheiden, zoo was het hem onmogelijk om te zien, hoe oud de Doctor was, want hij zat met den rug naar het altaar gekeerd, en zijne zonderlinge zwarte muts teekende zich scherp tegen het roode licht, dat zich daaruit opwaarts verspreidde, en het onderste gedeelte van de kamer geheel in het duistere liet.

De Doctor sprak slecht Fransch met een' vreemden tongval, die het Land zijner geboorte verried; DE VOGUE was blijven staan, niettegenstaande de uitnoodiging, om op den éénigen stoel, dien hij gewaar werd, plaats te nemen, en hij antwoordde los weg op de vraag naar den dag en het uur zijner geboorte. De Markies had hem reeds eenigzins doen gevoelen, dat hij zich bedriegen zoude, indien hij iets van aanbelang dacht te zien of te hooren; en toen hij eens gewend was aan den vreemden dampkring, zag hij niets dat hem behoefde te verwonderen; het bevestigde hem in zijn gevoelen, dat *Signor* RIMINI niets meer was dan een gewoon bedrieger. De Italiaan scheen aandachtig te zien naar een aantal vreemde vurige figuren, die zich van tijd tot tijd voor hem op de tafel vertoonden, en door het licht, dat van deze zonderlinge teekens terugkaatste, ontwaarde DE VOGUE, dat zij te voorschijn kwamen, als de Doctor zijn' verzilverden tooverstok op de zwarte bladen van een groot boek drukte. Nu en dan was het alsof de oogen van den Doctor den vurigen gloed der tooverteekens terugkaatsten, en DE VOGUE, die meende te bespeuren, dat de vorschende blikken van den Italiaan gestadig op hem gerigt waren, had moeite, toen er aan de berekening en het teckenen van figuren geen einde kwam, zijnen lachlust te bedwingen over de nuttelooze pogingen, die de bedrieger aanwendde, om zijne vermomming te doorzien, en eene redelijke voorzegging uit te brengen.

Het scheen, dat de Doctor iets gewaar werd van het ongeduld, of iets vermoedde van de gedachte zijns bezoekers, want hij legde den stok neder en zeide ernstig: ‘Gij hebt daar vele teekens gezien, Mijnheer! elk van deze, heeft mij jaren met de grootste inspanning bezig gehouden, en nóg durf ik niet zeggen, dat ik er één volmaakt van begrijp.’

‘Ik geloof het wèl, geleerde Doctor!’ zeide DE VOGUE lagchende,

doch deze scheen noch verstoord noch verlegen over dit gezegde, maar vervolgde bedaard: ‘Maar ofschoon men alles niet weet, kan men veel weten, véél, dat ruim vergoedt hetgeen het gekost heeft, dat het werk van jaren dubbel beloont. Gij hebt vele teekens gezien, maar er is menig gelukkig of ongelukkig oogenblik in het leven van een' mensch, van zijne geboorte af tot aan het graf; en ofschoon de meeste welligt nimmer door mij zullen kunnen opgelost worden, zoo zoude ik er misschien veel kunnen begrijpen, doch heden.....’

‘Kunt gij het niet,’ zeide DE VOGUE lagchende; ‘gij zijt ten minste een waarzegger, die de waarheid spreekt; dat bevalt mij, maar die kunst versta ik ook: gij zult mij niet weder zien, geleerde Doctor! en ziedaar den éénigen *louis d'or*, dien gij aan mij verdienen zult.’ Hij wierp het goudstuk op de tafel en keerde zich om, ten einde heen te gaan.

‘Gij liegt!’ riep de Italiaan, en toen DE VOGUE bleef staan en naar hem omzag, vervolgde hij: ‘Zóó zoude ik het regt hebben tegen den oningewijde te spreken, die de openhartige bekentenis van een' grijsaard gelijkstelt met de kunstgreep van een' lagen bedrieger. Maar dit teeken zegt mij, dat gij in het vervolg regt zult doen aan mijne kunde, en aan den Officier des Konings moet ik zeggen, dat hij mij niet voor het laatst komt raad vragen, en dat dit stuk het laatste niet is, dat hij mij geven zal.’ Dit zeggende, raakte hij den *louis d'or* met den tooverstok aan, en het goudstuk scheen van vuur te zijn.

Het bevreemdde DE VOGUE niet, dat de Italiaan zijnen stand geraden had; doch hij verwonderde zich over de geslepenheid, waarmede deze hem door zijnen onbeschoften uitroep eerst had doen stilstaan, en vervolgens, door eene bedaarde verklaring, de ongepastheid van zijne uitdrukking trachtte te doen vergeten. De Doctor wachtte niet af, tot DE VOGUE zijn voornemen om heen te gaan ten uitvoer bragt, maar vervolgde schielijk: ‘Wees verzekerd, Mijnheer! dat indien de Edellieden, die mij bezoeken, zoo goed of zoo verstandig waren, mij door hunne openhartigheid van de moeite te ontslaan, om alles te berekenen en te overwegen, zij niet alleen veel spoediger zouden weten, wat ik hun te zeggen heb, maar ook veel meer; want elk teeken is een schalm van dezelfde keten, en het eene verklaart zich door het andere. Hier zie ik, bij voorbeeld, dat gij een' blaauwen rok moet dragen, en dat uwe kleeding voor het overige rood is. Zeer zelden is het mij vergund, een' naam te ontcijferen; doch ik zie, dat gij de eer geniet, een' magtig Vorst te

bewaken. Gij zult evenwel niet altijd dezelfde kleeding dragen; de kleuren zijn veranderd; in plaats van het weinige zilver, zie ik véél goud; uw vader was juist zoo gekleed, Mijnheer! toen hij stierf!

Ik bedrieg niet, ik zeg niets, of ik ben er zeker van,' vervolgde de Doctor, toen DE VOGUE met aandacht luisterde. 'Gij zijt op een gelukkig oogenblik geboren; rijkdom en aanzien is uw deel; maar gij bezit ook eene moeder, die u van harte lief heeft; het zal haar verheugen, als haar éénige zoon een gelukkig huwelijk doet, en Mevrouw, uwe moeder, Mijnheer! zal die vreugde genieten; gij zult gelukkig zijn in uwe liefde.....'

'Gelukkig!' zeide DE VOGUE onwillekeurig, ofschoon hij tot nog toe niets had laten bemerken van zijne verwondering over de woorden van den Italiaan, en deze vervolgde: 'Gij zult gelukkig zijn in uwe liefde; bestaan er beletselen, die voor eenigen tijd de volvoering van uwe wenschen in den weg staan, liefde en getrouwheid, en vooral goede raad, zijn alvermogend...'

'Zeker de raad van *Signor* RIMINI?' vroeg DE VOGUE lagchende, ontevreden op zich zelven over de inlichting, welke hij, door zijn' uitroep en verandering van houding, aan den Doctor gegeven had, en toen deze door eene beweging met het hoofd te kennen gaf, dat hij zich niet bedroog, vervolgde de Luitenant: 'geloof niet, dat ik zoo dwaas zal zijn; gij hebt het eene goudstuk niet eens verdiend, en gij zult er geen tweede hebben.'

'Mijnheer!' hernam de Italiaan haastig, 'heb ik niet gezegd, dat ik u nog ééns hier zoude zien, en dat ik dan niet voor één enkel goudstuk in de toekomst zoude lezen? Zie! daar verdwijnen de teekens, die ik voor u geschreven heb; maar dit ééne wil ik door mijne magt dwingen, om zigtbaar te blijven.' Dit zeggende, raakte hij de figuur met zijn' tooverstok aan, zij schitterde vurig, terwijl de anderen reeds allen verdwenen waren, en hij vervolgde ernstig: 'met dit teeken kan ik ééne vraag beantwoorden, en van dat antwoord hangt uw welzijn af; hebt gij nu het geluk juist die vraag te doen, dan heb ik eerder tien goudstukken verdiend dan dat ééne.'

'Het teeken begint te verdooven, haast u, of het is te laat!' zeide de Italiaan waarschuwend, toen de Luitenant besluiteloos heen en weder ging. DE VOGUE achtte het beneden zich, om aan den vreemden bedrieger eene vraag te doen; deze scheen hem evenwel te kennen, ofschoon hij zijn' naam niet genoemd had, en toen de Doctor naar het teeken wees, naderde hij

met drift de tafel en vroeg haastig: ‘Waarom werd zij vroeger TARSIA genoemd en nu niet meer?’

‘TARSIA?’ herhaalde de Italiaan, terwijl hij den tooverstok nederlegde, ‘TARSIA?’ en hij boog het hoofd voorover en scheen vergeefsche moeite te doen, om de oplossing van de vraag in het teeken te vinden, dat geheel onzigtbaar was geworden.

‘Ja, TARSIA!’ riep DE VOGUE, met zijne hand op de tafel slaande, om den Doctor, die in slaap gevallen scheen te zijn, wakker te doen worden, en hij vervolgde lagchende: ‘maar dit is de vraag niet, die door dat teeken kon opgelost worden; is het niet zoo, Doctor?’

‘Neen!’ hernam de Italiaan, juist toen de Luitenant wilde heengaan. ‘Zij werd vroeger TARSIA genoemd, omdat haar naam TARSIA is, en’ vervolgde hij ernstig, toen zijn ondervrager lagchende naar de deur trad, ‘zoodra Mijnheer LOUIS CHARLES DE VOGUE te middernacht hier zal teruggekomen zijn, dan zal ik hem zeggen, waarom PAULA TARSIA nu PAULA VALARASCO genoemd wordt!’

‘Zeg het mij nu!’ riep DE VOGUE snel terugkeerende, ‘zeg het mij nu! spreek!..... Daar!’ riep hij, en wierp zijne beurs op de tafel; doch de Italiaan schoof haar verachtelijk met zijn' stok van zich af en zeide koel: ‘Te middernacht; ik heb u immers gezegd, dat ik een tweede bezoek te wachten had, en vergeet niet, dat PAULA TARSIA zonder mijn' raad voor u verloren is!’

‘Gij kent D'AUTEUIL langer dan ik,’ zeide DE LATUDE, die met DE VOGUE en DE VERAC door de *rue St. Honoré* ging; de Ridder en de Markies waren op de *Place du Palais Royal* van hen afgegaan: ‘maar daar ik hem geen oogenblik uit het oog verloren heb, van het *Café Beauvais* af, totdat wij bij elkander gekomen zijn, zoo is het onmogelijk, dat hij *Signor* RIMINI van onze komst heeft kunnen verwittigen.’

‘Dat verandert de zaak,’ zeide DE VERAC, ‘of het moet eene voorbedachte fopperij zijn, en D'AUTEUIL is er wel toe in staat; hoe het zij, die Italiaan scheen ons te kennen; het is mogelijk, dat hij in *Rhodus* het huis bezocht heeft; dat een mijner voor ouders, die Ridder van de orde was, heeft laten bouwen, en dat hij er ons wapen op de muren gezien heeft, maar dat hij er vijftig jaar in gewoond heeft, zal wel gelogen zijn.’

‘En onze goede Markies!’ riep DE LATUDE vrolijk; ‘ik geloof, hij zoude er niets bij verloren hebben, al ware D'AUTEUIL het eerste gegaan. Maar weet gij wel, dat ik gelukkig geweest ben;

ik ben de eenige, aan wien hij iets goeds voorzegd heeft. - De alvermogende vrouw, die zoo veel invloed zal uitoefenen op mijn volgend lot, en dat ik het grootste gedeelte van mijn leven in koninklijke kasteelen zal doorbrengen: ziedaar twee voorzeggingen, die wel duister, maar evenwel niet verontrustend zijn.'

'Ik zie er niets duisters in,' hernam DE VERAC, en reken er op, dat gij binnen kort uwe woning op het *kasteel van Versailles* zult betrekken. Ik wenschte wel, dat aan DE VOGUE geene slimmer voorzegging was te beurt gevallen; maar aan de woorden van een' bedrieger moet men zoo veel gewigt niet hechten.

'Het is geene voorzegging,' zeide DE VOGUE ernstig, en DE LATUDE, die staan bleef, zeide opgeruimd: 'In één woord, ik zie wel, dat ik alleen eerlijk gebiecht heb, wat de Italiaan gezegd heeft; de Heeren zijn zoo openhartig niet geweest, zelfs de Markies niet, het belooft hem weinig geluk op de biljart. Morgen hoop ik het genoegen te hebben, DE VOGUE wat vrolijker te vinden, nu wensch ik u beide een' goeden nacht.'

'Tot wederziens, DE LATUDE!' riepen zijne vrienden, en terwijl hij naar de *Place Vendôme* ging, vervolgden zij te zamen hunnen weg door de *rue St. Honoré*.

De Luitenant had in den herfst van het vorige jaar, na het sluiten van den vrede, het leger verlaten en was naar *Parijs* teruggekeerd. FRÉDÉRIC DE VERAC, die gewoon was om het huis van Mevrouw DE VOGUE als de woning zijner ouders te beschouwen, en die er vernachtte, als hij niet verpligt was, in het Hôtel der *Mousquetaires* den nacht door te brengen, stond juist gereed om naar *Auvergne* te vertrekken, ten einde zijne ouders te gaan bezoeken, toen zijn vriend in *Parijs* kwam. Natuurlijk sloeg hij aan DE VOGUE voor om hem te vergezellen, en ofschoon Mevrouw DE VOGUE haren zoon in langen tijd niet gezien had, moedigde zij hem aan, om zich dit genoegen niet te ontzeggen. De reis werd twee dagen uitgesteld; de Minister van Oorlog, de Graaf D'ARGENSON, maakte geene zwarigheid den Luitenant verlof te verleenen, en den derden dag vertrokken de beide vrienden naar *Montfermy*.

De Graaf VALARASCO, die sedert een jaar een fraai kasteel in de nabuurschap bewoonde, werd juist met zijne dochter op het middagmaal gewacht, toen de twee officieren bij Mijnheer DE VERAC aankwamen. De Spanjaard, die, zoo men vermoedde, om staatkundige redenen zijn Vaderland verlaten had, scheen niet zeer

verheugd over de kennismaking met de twee jonge Edellieden, hetgeen niet te verwonderen was, daar hij zijne dochter nooit ergens bragt, waar zij gevaar liep jonge lieden te ontmoeten; dat hij een vreemdeling was, en elk oogenblik den Edelman verwachtte, die met zijne dochter in het huwelijk zoude treden, verklaarde deze zonderlinge handelwijs. PAULA was schooner dan DE VOGUE verwacht had, niettegenstaande hetgeen de ouders van DE VERAC hem gezegd hadden; het was hem onmogelijk haar te zien zonder haar te beminnen. Mijnheer DE VERAC had hem verzekerd, dat hij haar slechts éénmaal zoude zien, en de Luitenant der *Gardes Françaises* wist, ondanks den Graaf, gelegenheid te vinden, om PAULA te doen gevoelen, welken indruk zij op zijn hart gemaakt had; het kostte hem niet veel moeite, om te ontdekken, dat de echtgenoot, dien men verwachtte, hare liefde niet bezat. Den volgenden dag schreef DE VOGUE aan PAULA, want haar in het geheim te zien was onuitvoerbaar; zij antwoordde, en na het wisselen van eenige brieven, deed DE VOGUE vruchteloos aanzoek om hare hand bij den Graaf; de man, die de brieven bezorgd had, werd plotseling uit zijne dienst ontslagen, en DE VOGUE was ten laatste verpligt zijn voornemen, om PAULA met list of geweld uit de magt van haren vader te verlossen, op te geven en aan DE VERAC toe te stemmen, dat zij voor hem verloren was.

Doch om te weten, waarom DE VOGUE aan Doctor RIMINI de vraag had gedaan, waarvan de beantwoording hem zoo sterk getroffen had, zal het noodig zijn, dat wij vernemen, wat PAULA, ter voldoening aan het verzoek van DE VOGUE, in den laatsten brief geschreven had, dien hij van haar ontving: ‘Daar al wat mij betreft,’ schreef zij, u zoo veel belang inboezemt, zal ik u van mijne moeder verhalen; indien gij u niet bedriegt, LOUIS! dan was zij schoon, want ik gelijk sprekend op haar. Volgens mijne vroegste herinneringen, leefde ik alleen met mijne moeder; zij weende, als ik vroeg, waarom ik geen' vader had, zoo als andere kinderen, en zeide mij, dat ik hem verloren had. Doch op zekeren dag verzekerde men mij, dat ik spoedig zoo gelukkig zoude zijn, een' vader te bezitten; zijne komst werd feestelijk gevierd; hij liefkoosde mij en scheen mij lief te hebben; maar ik heb hem nooit die genegenheid toegedragen, die ik voor mijne moeder gevoelde. In later' tijd heeft mijn vader mij verklaard, waarom ik zoo lang geleefd heb, zonder hem te zien: hij had zich, uit liefde voor zijn Vaderland, met eenige Edellieden verbonden, om de magt van een' voornamen Staatsdienaar omver te werpen; doch zij werden ver-

raden; het gelukte hem zijn leven te redden, door zich op een schip te verbergen; en terwijl hij in de nieuwe wereld rondzwierf, dacht mijne moeder, dat ze hem verloren had. Ik herinner mij, dat ik den naam van TARSIA droeg, toen ik nog een kind was; doch mijn vader heeft mij bevolen, zulks geheim te houden; zijn leven hangt er van af; maar aan u kan ik alles zeggen. Het zal u verwonderen, LOUIS! maar zoo jong als ik toen was, bemerkte ik evenwel zeer goed, dat mijne moeder zich zoo gelukkig niet meer gevoelde, toen mijn vader eenigen tijd bij ons gewoond had, als vóór zijne terugkomst. Mijn vader had beloofd het kind van den vriend groot te brengen, die zijn leven gered had; en hij vond goed, om den kleinen MARCO, die van mijne jaren was, met mij te doen opvoeden; doch mijne moeder, die anders zoo goed was, had een' tegenzin tegen het kind opgevat, en dit is misschien de reden, waarom ik MARCO MARINO nooit heb kunnen liefhebben, niettegenstaande hij mijn echtgenoot worden moet. Na verloop van eenigen tijd bragt mijn vader den kleinen MARCO, echter uit eigene beweging of op verzoek van mijne moeder, ergens anders heen, en ik heb hem niet weder gezien dan na haren dood. Kort daarna begaven wij ons op reis; de gezondheid van mijne moeder liet veel te wenschen over, en verandering van lucht werd heilzaam voor haar geoordeeld. Nu woonden wij hier, dan dáár; dagelijks zag ik menschen en steden, die ik nooit gezien had, en ik gevoelde mij onbeschrijfelijk gelukkig; mijne moeder beterde niet veel, doch wij hadden het geluk, om, ik weet niet in welke stad, een' jongen geneesheer aan te treffen, die met den besten uitslag al het mogelijke deed, om haar hare gezondheid weder te geven; mijn vader haalde hem over ons op onze reis te volgen, en wij twijfelden niet, of wij zouden ons eerstdaags over hare geheele herstelling kunnen verheugen; helaas! ik dacht weinig, dat ik mijne goede moeder zoo spoedig zoude verliezen.

‘Nimmer zal ik vergeten, hoe een vreemdeling, die een wijd zwart kleed droeg, en die nog twee lieden bij zich had, mijne ouders kwam bezoeken, en mij verhinderen, in de kamer mijner moeder te spelen. Mijn vader heeft mij gezegd, dat het een Regtsgeleerde geweest is; ook weet ik zeer goed, dat ik den vreemdeling iets heb hooren voorlezen; doch zoo lang als ik een kind was, heb ik den zwarten man steeds als de oorzaak van den dood mijner moeder beschouwd; want van dat oogenblik af was zij droefgeestig, en hare krachten namen

van dag tot dag af; zij was ontevreden, en wees de zorgen, die men voor hare gezondheid nam, van de hand; zelfs tegen mijn' vader was zij onvriendelijk; doch mij betoonde zij evenveel liefde als in vroeger dagen. Op zekeren morgen, dat ik naast het bed mijner moeder zat, bragt hare kamenier drie vreemdelingen bij ons; ik verschrikte, want de oudste was even zoo gekleed, als de man, die mijne ouders eenigen tijd te voren bezocht had; doch mijne moeder stelde mij gerust. Toen wij weder alleen waren, bespeurde ik tot mijne vreugde, dat zij zoo droefgeestig niet meer was als vroeger, en het verheugde mij, dat het bezoek van die vreemdelingen ditmaal geene kwade gevolgen gehad had; helaas! ik bedroog mij. Mijn vader kwam in de kamer van mijne moeder; hij scheen onvergenoegd over het bezoek van die onbekenden, en hield eenen brief in de hand, dien zij aan hare kamenier gegeven had. Ik weet niet meer wat hij haar zeide, maar wel, dat zij verschrikte zoodra hij den brief vertoonde; hij scheen te verlangen, dat zij den zwarten man zoude terug roepen, maar zij weigerde het; toen legde hij den brief op den vuurpot, die in hare kamer stond, en verwijderde zich. Niettegenstaande den zwakken toestand van mijne moeder, verlieten wij de stad nog dienzelfden dag, en vervolgden onze reis, en twee dagen daarna verloor ik mijne moeder; zij stierf, zonder dat de Hemel haar den tijd gunde, om hare PAULA vóór haren dood te zegenen.'

In *Parijs* teruggekeerd zijnde, had DE VOGUE geene moeite gespaard, om iets meer van den Graaf te weten te komen. Men berigtte hem uit *Madrid*, dat er wel een adellijk geslacht was, dat den naam van VALARASCO droeg, doch dat men niet wist, of er nog iemand van in leven was; de TARSIA's behoorden in *Spanje* niet te huis, en men ried hem, om er in *Italië* onderzoek naar te doen; wat MARCO MARINO betreft, een edelman van dien naam was volstrekt onbekend; er bevond zich wel zekere MARINO in *Madrid*, die veel geld verteerde, en met eene vrouw leefde, op wier gedrag veel te zeggen viel; doch hij was geen edelman, maar de zoon van eene danseres uit *Venetië*. Het geslacht der TARSIA's was zeer bekend in *Italië*, en men berigtte DE VOGUE, dat zekere Graaf TARSIA, uithoofde van eene zamenzwering tegen den Staat, het Land had moeten verlaten: meer was er echter van hem niet bekend; en DE VOGUE twijfelde niet, of het was de vader van PAULA.

DE VOGUE hield zich overtuigd, dat DE VERAC aan niemand iets gezegd had van hetgeen er in *Auvergne* was voorgevallen, en hij

kon niet begrijpen, hoe het aan D'AUTEUIL, of aan wien ook, mogelijk geweest was, om den Italiaan het antwoord in te blazen, dat deze gegeven had. Ofschoon hij voorgenomen had, den geestenbezweerder niet weder te bezoeken, zoo veranderde hij van gedachte, toen hij zich alleen bevond. Hij schreef eenen brief, schelde zijnen kamerdienaar en zeide: ‘Ik ga uit en gij moet mij blijven wachten; indien ik te drie ure niet terug ben, dan wekt gij Mijnheer DE VERAC, en geeft hem dit briefje; waarschijnlijk zal hij u gelasten, om hem naar den Ridder D'AUTEUIL te volgen.’

‘Ik wachtte u,’ zeide de Italiaan, toen DE VOGUE de deurgordijn vallen liet.

‘Dat kan toch niet lang zijn, het is juist middernacht,’ hernam de Luitenant, terwijl hij de tafel naderde. Het altaar zoowel als het roodachtige licht was verdwenen; er stonden twee brandende waskaarsen op de tafel, doch behalve een blad papier, eenig schrijfgereedschap en een kistje van zwart hout, was er niets overgebleven van het aantal voorwerpen, dat DE VOGUE er vroeger op gezien had. Het licht, dat de kaarsen verspreidden, stelde den Luitenant in staat, om zich te overtuigen, dat de waarzegger reeds hoog bejaard was.

‘Ik zeg niet, dat gij te laat komt, Mijnheer!’ zeide de Doctor, ‘maar dat ik verzekerd was u te zullen zien, niettegenstaande uw voornemen was, niet terug te komen, toen gij mij verliet!’

DE VOGUE voelde zich geraakt door den spottenden toon van den Italiaan, en hij riep driftig: ‘*Signor* RIMINI! indien gij weet wat ik denk, dan behoeft het u niet te verwonderen, als ik even spoedig heenga als ik gekomen ben; zeg mij hetgeen gij mij beloofd hebt te zullen zeggen, en ik zal u betalen. Wat mij betreft.....’

‘Het is lang geleden dat gij PAULA TARSIA gezien hebt, Mijnheer?’ zeide de Doctor halfvragend, op een' beleefden en indringenden toon.

‘Lang geleden? Ja! ik heb haar slechts éénmaal gezien,’ riep DE VOGUE, zonder het te weten de sluwe vraag van den Doctor beantwoordende; ‘eenige uren slechts,’ vervolgde hij somber.

‘Ik weet het,’ zeide de Italiaan, terwijl hij opstond. ‘Zie, Mijnheer DE VOGUE!’ Dit zeggende, nam hij een' der kandelaars in de hand en sloeg het deksel van het kistje open. In het eerst zag DE VOGUE niets, dan een glas van eene donker grijze kleur; doch langzamerhand kwam de af beelding van eene vrouw, in een wijd wit ochtendkleed, te voorschijn; zij leunde met den regter elleboog op eene kaptafel; nu dreven ook de licht grijze wolken ter zijde, die het gelaat verborgen hadden ‘PAULA!!’ riep

DE VOGUE met drift, toen het hem voorkwam, dat de oogen van de afbeelding zich met eene smartelijke uitdrukking op hem vestigden.

‘Zij is het zelve,’ zeide de Italiaan, terwijl hij het deksel vallen liet en den kandelaar nederzettede.

‘Een oogenblik nog, laat mij haar nog een oogenblik zien!’ verzocht DE VOGUE, die vruchteloos getracht had het kistje weder te openen; maar de Doctor zeide ernstig: ‘Het is onmogelijk Mijnheer! wees tevreden met hetgeen gij gezien hebt.’

‘Verkoop mij dat portret, het is mij alles waard!’ zeide DE VOGUE haastig. De Italiaan grimlachte, terwijl hij zitten ging en zeide: ‘Het was niet geschilderd, evenmin als gij of ik; gij hebt PAULA TARSIA voor de tweede maal gezien, maar zij zelve weet het niet.’

‘Gij wilt mij dan doen gelooven, dat gij mij haar door uwe kunst hebt doen zien, ofschoon zij ver van hier is?’ vroeg DE VOGUE wantrouwig; want, ofschoon hij verbaasd was over de bekwaamheid van den Italiaan, weigerde zijn verstand evenwel aan de magt van den geestenbezweerder te gelooven.

Signor RIMINI boog toestemmend het hoofd en DE VOGUE vroeg: ‘Waarom was zij zoo treurig?’

‘Waarom! heeft Mijnheer DE VOGUE dien brief in hare linkerhand niet gezien? Het is een brief van MARCO MARINO!’

‘MARCO MARINO!’ riep DE VOGUE luid. De Italiaan sloeg hem oplettend gade en zeide eindelijk: ‘Gij zijt hier gekomen, Mijnheer! met voornemen, om eenige inlichtingen te ontvangen; indien gij plaats wilt nemen, dan zal ik u zeggen wat ik weet. Ik heb mijne berekeningen en vergelijkingen gemaakt; al wat mij heden vergund was te weten is mij bekend, alle voorteekens zijn gunstig, en de vervulling van uwe wenschen zoude door mijn' raad niet moeijelijk vallen, indien er niet één teeken was, dat u met ongeluk bedreigt.’

‘Een ongelukkig teeken?’ vroeg DE VOGUE, die op eenen stoel had plaats genomen, en hij vervolgde schamper: ‘*Signor* RIMINI is voorzigtig, en als zijne voorzeggingen niet uitkomen, dan zal dat kwade teeken er de schuld van dragen!’

‘Ongeloof is het verstand van de jeugd!’ zeide de Italiaan ernstig, ‘het kwade teeken kan mij niet dienen; want hetgeen ik voorzeg, is waarachtig: wil ik u zeggen, wie door dat teeken wordt aangewezen? het is MARCO MARINO!’

DE VOGUE zweeg; de woorden van den Doctor maakten een' sterken indruk op hem, en hij besloot te hooren, wat de man te zeggen had, die zóó veel, die alles scheen te weten. ‘Mijnheer!’ vervolgde de Doctor, ‘ik had beloofd u te zeggen, waar-

om PAULA TARSIA nu PAULA VALARASCO heet, en zonder moeite kan ik mijn woord houden; maar ik kan méér doen. Daar er dienaren van het altaar geweest zijn, die wonderwerken verzonnen hebben, om het geld der vromen te bemagtigen, zoo behoeft het u niet te verwonderen, Mijnheer! dat er onder hen, die zich beroemen in de toekomst te kunnen lezen, ook bedriegers gevonden worden. De ligtgeloovigen luisteren met even veel ontzag naar de magtspreuken van een' bedrieger, als naar mijne woorden; en de verstandigen, de opgeklaarden van geest? Behoef ik u te zeggen, Mijnheer! waaraan ik uw bezoek en dat van uwe vrienden te danken heb? Maar ik beklaag mij niet over de nachten, die ik wakend heb doorgebragt; mijne haren zijn niet voor niet vergrijsd; de kundigheden, die ik verkregen heb, beloonen mij mijne zorg en moeite ruim. Het oordeel der menschen is mij onverschillig.'

'Waarom verspilt gij dan die woorden, om mij aan uwe magt of geleerdheid te doen gelooven?' vroeg DE VOGUE.

'Ik behoef u niet over te halen, om aan mijne magt te gelooven, want gij gelooft er reeds aan!' riep de Italiaan en vervolgde grimlagchende: 'Zoude Mijnheer LOUIS CHARLES DE VOGUE hier anders gekomen zijn? Maar!' zeide hij ernstig, terwijl hij het papier nederlegde, dat hij in de hand genomen had, 'de tijd gaat om, en ik zal u zeggen, hetgeen ik u beloofd heb te ontdekken; doch liever bewaar ik over dit onderwerp het stilzwijgen, en.....'

'*Signor* RIMINI!' riep DE VOGUE opstaande; doch vóórdat hij vervolgen kon, zeide de Italiaan: 'En zeg u wat gij doen moet, om PAULA TARSIA te verkrijgen!'

'PAULA!' riep DE VOGUE, weder plaats nemende, 'en dat zult gij mij zeggen? Kan ik u gelooven, of zult gij uwe gelofte weder intrekken? *Signor* RIMINI!' vervolgde hij ernstig. 'Gij hebt eene goede keus gedaan, PAULA is mij alles waard, en gij zult geld, veel geld ontvangen; maar.... mij te misleiden zoude gevaarlijk kunnen zijn!'

'Luitenant DE VOGUE!' zeide de Doctor bedaard, 'wilt gij weten, wat gevaarlijk zoude kunnen zijn voor u en ook voor mij? Het is, indien gij zoo onvoorzigtig waart, om aan iemand te zeggen, wat gij hier gehoord hebt; daarom moet gij mij zweren, dat al wat ik u zeg geheim zal blijven.' DE VOGUE bewaarde het stilzwijgen; toen vervolgde de Doctor: 'Ik dacht, dat gij PAULA bemindet; het schoone meisje verdient meer liefde!'

‘Ik geef u mijn woord van eer!’ riep DE VOGUE, ‘zeg mij wat ik doen moet, om den Graaf te bewegen, mij zijne dochter ten huwelijk te geven!’

‘Gij zult het weten vóórdat gij mij verlaat,’ zeide de Italiaan ernstig, ‘doch vóórdat ik aan uw verlangen voldoe, moet ik u zeggen, dat hetgeen gij vernemen zult, mij vijftig duizend *livres* zal verschaffen!’

‘Vijftig duizend *livres*!’ riep DE VOGUE, verwonderd over den eisch en de onbeschaamdheid van den Italiaan; doch deze vervolgde bedaard: ‘Ja, vijftig duizend *livres*! is het te weinig voor PAULA TARSIA? LOUIS CHARLES DE VOGUE!’ zeide de Doctor grimlagchende; ‘PAULA brengt tienmaal honderd duizend *livres* mede ten huwelijk!.....’

‘Rimini!’ zeide DE VOGUE driftig, ‘ik zoude even laag zijn als gij, indien eenige duizend *livres* mij meer waard waren dan PAULA VALARASCO; doch geloof daarom niet, dat gij mijn geld zult hebben. Ik ben dwaas geweest, dat ik mij door u heb laten bewegen, een' uitleg te komen vragen, dien gij mij nu niet geven kunt; maar ik weet wat nu, wat gij in uw schild voert!’

‘MARCO MARINO zal dan de gelukkige zijn!.....’ mompelde de Italiaan, toen DE VOGUE opstond, met het voornemen om te vertrekken; hij bleef echter staan en wierp een' dreigenden blik op den Doctor, die bedaard vervolgde: ‘Dit is weder eene vernedering, die ik mij uit liefde voor mijne studiën getroost, en echter had ik haar van u niet verdiend noch verwacht. RIMINI is zoo laag niet als gij vermoedt; hij wil zelfs geen' enkelen penning van u aannemen, vóórdat gij overtuigd zijt, dat gij hem onregt gedaan hebt!’

‘Spreek duidelijk!’ zeide DE VOGUE, die weder zitten ging. De Doctor had door de bedaardheid en het gevoel van magt en eigenwaarde, waarmede hij de verdenking van den Luitenant had beantwoord, geheel zijn overwigt hernomen. Hij haalde een blad gezegeld papier uit de brieventasch te voorschijn, die onder den inktkoker lag, legde het voor DE VOGUE neder en zeide onverschillig: ‘Mijnheer! gij zult zoo goed zijn op dat papier de verklaring te stellen, dat gij aanneemt, aan toonder vijftig duizend *livres* te betalen, van het oogenblik af aan, dat PAULA TARSIA uwe vrouw zal zijn. Indien dit u niet bevalt,’ vervolgde hij koel, toen DE VOGUE het stilzwijgen bewaarde, ‘het is mij wèl; het zal u ten minste overtuigen , dat ik geen bedrieger ben, ofschoon ik vijftig duizend *livres* begeer voor een geheim,

dat u eene schoone vrouw en een millioen *livres* bezorgen kan. - Hebt gij vooruitzigt om de hand van PAULA te bekomen, zonder mij, en in weêrwil van MARCO MARINO! dan..... maar *mijn* raad alléén kan haar in uwe armen voeren,' eindigde hij, toen DE VOGUE met drift het papier naar zich toehaalde, en begon te schrijven.

'Zeer goed,' zeide de Italiaan, nadat hij het geschrift gelezen en DE VOGUE er zijn zegel op gezet had; toen vervolgde hij ernstig: 'Mijnheer! het is van het grootste belang, dat gij elk mijner woorden tracht te onthouden, indien gij wilt, dat mijn raad vrucht zal dragen. De Graaf heeft u zijne dochter geweigerd, en te vergeefs zult gij uw verzoek herhalen; doch hij zal genoodzaakt zijn, PAULA aan u af te staan, zoodra gij hem zegt: *dat gij een wettig afschrift der papieren van* JUAN PEGUERO *bezit*!'

'JUAN PEGUERO?' vroeg DE VOGUE verwonderd, 'nooit heb ik den naam gehoord; waar zal ik dien man vinden? hoe verkrijg ik die papieren?'

'Op dat alles moet ik het antwoord schuldig blijven,' hernam de Doctor; 'en evenwel zie ik hier duidelijk vóór mij staan, dat gij den Graaf kunt dwingen, om aan uw verlangen te voldoen, door hem te zeggen, dat gij een wettig afschrift der papieren van JUAN PEGUERO bezit. Indien gij het geluk hebt PAULA te verkrijgen, dan zal het u duidelijk worden, waarom zij vroeger TARSIA genoemd werd; doch vergeet niet, haar nimmer den naam van VALARASCO te geven, in tegenwoordigheid van den Graaf. Mijnheer DE VOGUE!' vervolgde de Italiaan ernstig, 'gij moet niet vergeten, dat gij mij geheimhouding beloofd hebt; maar ik moet u nog herinneren aan het kwade voorteeken: het kan mijnen raad zonder vrucht doen zijn, het bedreigt uw leven!'

'Mijn leven?' vroeg DE VOGUE, 'ik dacht, dat het dien MARCO MARINO.....'

'Juist!' zeide de Italiaan haastig, 'hij is reeds in *Frankrijk*, en indien de Graaf de hoop kan voeden, MARCO MARINO binnen vier en twintig uren na u te zien, dan zal hij u PAULA niet afstaan, al noemt gij ook den naam van JUAN PEGUERO; en uw leven hangt aan een' zijden draad!'

DE VOGUE trachtte vruchteloos te raden, wat er in het hart van den Italiaan omging; waarom deze hem trachtte vrees in boezemen voor zijn leven, ofschoon zijn belang medebragt, om hem niet af te schrikken, eene poging te wagen tot het ver-

krijgen van PAULA's hand. Een oogenblik vermoedde hij, dat RIMINI een werktuig was van den Graaf of van MARCO MARINO; doch hij verwierp die gedachte: hij zag er de onwaarschijnlijkheid van in.

'Mijnheer DE VOGUE!' zeide de Italiaan, 'ik heb het gevaar niet verzwegen, dat u boven het hoofd hangt, indien gij den Graaf in zijn huis gaat noodzaken uwen wil te gehoorzamen. Maar een Fransch Edelman, een Officier der *Gardes Françaises*, die opregt bemint, laat zich niet afschrikken, en wat ik gezegd heb, zal u in staat stellen, om, behoudens de geheimhouding, die gij mij beloofd hebt, voor uw leven te waken. Zoodra gij den Graaf gedwongen hebt, PAULA aan u af te staan, dan moet zij u volgen; want..... de Graaf zoude haar zeer zeker ergens heen voeren, waar het u onmogelijk zoude zijn haar terug te vinden. Wat het vermogen van PAULA TARSIA betreft, indien zij uwe vrouw wordt, dan zult gij ondervinden, dat ik de waarheid gezegd heb.' Dit zeggende, nam hij een papier uit de brieventasch, gaf het aan DE VOGUE en vervolgde: 'neem dit, en het zal u niet moeijelijk vallen, zorg te dragen, dat hare voornaamste bezittingen u niet ontgaan; het is echter noodzakelijk, dat gij de goederen in *Sicilië* aan den Graaf in eigendom afstaat.'

'Maar indien de Graaf er aan twijfelt, of ik die papieren bezit,' vroeg DE VOGUE, 'indien hij, hetzij hij mij gelooft of niet, evenwel zijne dochter blijft weigeren! wat dan? Zult gij mij dan een middel aanwijzen, om dien JUAN PEGUERO uit te vinden?..'

'Neen!' viel de Italiaan hem in de rede, terwijl hij opstond, 'heb ik u niet gezegd, dat zulks mij niet vergund is? bovendien ziet gij mij heden voor de laatste maal! De Graaf VALARASCO *zal*, hij *moet* u gelooven! en hij zal u zijne dochter geven, indien hij niet liever verkiest u te doen vermoorden!'

'Vermoorden!' riep DE VOGUE opstaande. '*Signor* RIMINI! de Spanjaard zal zich bedenken, alvorens de hand te slaan aan een' Officier der *Gardes Françaises*; in *Frankrijk* zoude de wet mijn' dood wreken, en buiten mijn Vaderland zouden mijne wapenbroeders den moordenaar weten te straffen!'

'Het is mogelijk, dat gij waarheid spreekt, Mijnheer!' zeide de Italiaan koel; 'maar de Graaf VALARASCO is tot alles in staat, om PAULA TARSIA aan MARCO MARINO uit te huwelijken.'

'Waarom heeft de Graaf PAULA aan mij geweigerd, en zoude hij mij naar het leven staan, terwijl MARCO MARINO zich niet om haar bekommert? Waarom wil hij PAULA dwingen, om MARCO MARINO te huwen, ofschoon zij hem niet bemint?' vroeg DE VOGUE.

‘Een vader heeft zijn kind lief, en tracht het gelukkig te maken; maar meest altijd wordt hij met ondankbaarheid beloond!’ zeide de Doctor bedaard.

‘Gelukkig!’ riep DE VOGUE verwonderd.

‘Ja, gelukkig!’ antwoordde de Doctor ernstig; toen vervolgde hij: ‘Gij ziet, Mijnheer DE VOGUE! dat de lichten verduisteren; het is tijd om mij te verlaten; men wacht u! Ik heb u niets meer te zeggen, en vergeet niet, dat gij mij geheimhouding beloofd hebt: één enkel woord kan u het leven kosten!’

Bij het flaauwe licht, dat de kaarsen nog om en bij de tafel verspreidden, zag DE VOGUE de lange zwarte gedaante van den Italiaan, die onbewegelijk achter de tafel stond, doch die voorgenomen scheen te hebben, den mond niet meer te openen; want te vergeefs sprak DE VOGUE hem aan, en er heerschte eene volstrekte duisternis in het vertrek, toen de Luitenant al tastende de deur bereikte, en zich haastte, om het verblijf van *Signor* RIMINI te verlaten.

Op een' schoonen morgen van de maand April volgden twee Officieren te paard den weg, die van *Montfermy* naar het landgoed van den Graaf VALARASCO leidde; twee bedienden reden op eenigen afstand. Vóórdat zij de laan bereikten, welke regt op het kasteel aanliep, hield een der Officieren zijn paard staande, en de ander zeide, terwijl hij dit voorbeeld volgde: ‘Vergeefs zoekt gij mij te doen gelooven, dat u geen gevaar bedreigt; de voorzorgen, die gij neemt, bewijzen het tegendeel; schenk mij uw vertrouwen, LOUIS!’

‘Onmogelijk!’ riep DE VOGUE, ‘gij weet, ik heb mijn woord van eer gegeven;’ toen vervolgde hij lagchende: ‘en bovendien, FRÉDÉRIC! zoude er zeer veel moed toe behooren, om alles te zeggen, zelfs aan u! Ik weet, dat ik mij aan het gevaar blootstel, van als een bedrieger, of, op zijn minst genomen, als een gek te worden teruggezonden, en gij kunt mij beklagen of uitlagchen, maar niet van besluit doen veranderen!’

‘Het doet mij leed,’ hernam DE VERAC ernstig, ‘in alle gevallen kunt gij op mij rekenen; indien gij niet terugkomt, dan zal LA BROSSE hier blijven. om op alles een wakend oog te houden, terwijl ik mij naar *Clermont* spoed, en de Spanjaard zal genoodzaakt zijn u te voorschijn te brengen.’

‘Is het niet levend, dan is het dood!’ zeide DE VOGUE zoo onverschillig mogelijk; doch hij vervolgde ernstig, terwijl hij zijn paard de sporen gaf: ‘Hoe het zij, gij hebt mijn' brief; vaarwel, FRÉDÉRIC!’

DE VERAC verliet den zadel en begaf zich met LA BROSSE naar het begin der breede laan, toen zijn vriend, gevolgd van zijnen kamerdienaar, naar het kasteel reed. Het zal onnoodig zijn te zeggen, hoe DE VOGUE, die zich in het eerst voorgenomen had, geen gebruik te maken van den raad van Doctor RIMINI, later van gedachten veranderd was; hetgeen hij gezegd had, was bewijs genoeg, dat hij, op geloof aan de woorden van den geestenbezweerder, eene tweede poging ging wagen, om de hand van PAULA te verkrijgen. De kamerdienaar bleef in den zadel zitten, toen zijn meester afsteeg en zich liet aandienen; zelfs verwijderde hij zich een weinig van het kasteel, om zeker van zijn' terugtogt te zijn. DE VOGUE bleef niet lang alleen in het vertrek, daar men hem verzocht had te wachten, en de Graaf, die hem uitnoodigde plaats te nemen, vroeg beleefd, waaraan hij het bezoek van den Luitenant te danken had. Behalve het verschil van jaren, bestond er een groot onderscheid tusschen den Graaf en DE VOGUE; de laatste was grooter en blank van gelaatskleur, terwijl de bruine kleur van den eerste bewees, dat hij aan de andere zijde der *Pyreneën* geboren was; hij was als naar gewoonte in het zwart fluweel gekleed; ofschoon hij zijn Vaderland verlaten had, scheen de Spaansche deftigheid hem terug te houden, om kleederen van levendiger kleur te dragen; de Luitenant droeg de montering van zijn regement.

Al hetgeen de Italiaan gezegd had, kwam DE VOGUE voor den geest, toen hij den Graaf vóór zich zag; hij bleef hierdoor een oogenblik het antwoord schuldig; toen zeide hij: ‘Mijnheer de Graaf! voor eenige maanden heb ik u verzocht mij de hand van uwe dochter te schenken; doch het heeft mij toen niet mogen gelukken u over te halen aan mijne bede gehoor te geven, de liefde, die ik voor haar gevoel, is echter te diep doorgedrongen in mijn hart, dan dat het mij mogelijk zoude geweest zijn haar te vergeten, en ik kom u mijn verzoek herhalen.’

‘Mijnheer DE VOGUE!’ hernam VALARASCO koel, terwijl zijn voorhoofd zich fronste, ‘ik heb u voor eenige maanden gezegd, wat mij verhinderde aan uw verlangen te voldoen, en gij hadt u zelven eene vergeefsche reis en dit herhaald verzoek, en mij eene nieuwe weigering kunnen besparen.’

‘Mijnheer!’ zeide DE VOGUE haastig, ‘de kracht van het gevoel, dat mij beheerscht, moet mij verontschuldigen. Mijne afkomst is bekend, ik ben rijk en mijne vooruitzigten op bevordering zijn zeer gunstig; doch al kon de man, om den wil van wien gij mijn verzoek geweigerd hebt, uwe dochter dezelfde voordee-

len aanbieden, de weinige prijs, dien hij schijnt te stellen op het geluk haar echtgenoot te worden, zoude hem die eer evenwel onwaardig maken!'

'Mijnheer!' zeide de Spanjaard trotsch, terwijl hij opstond, 'het is voldoende, dat zijn aanzoek mijne dochter en mij welgevallig geweest is; aan mij alléén komt het regt toe, de manier van handelen van een' Edelman te beoordeelen , dien gij de eer niet hebt te kennen, en die boven uwen lof of uwe blaam verheven is!'

De woorden en de toon van VALARASCO deden DE VOGUE het geduld verliezen en hij zeide driftig: 'Het is eene eer, naar welke ik niet verkies te dingen! Ook twijfel ik er geen oogenblik aan, dat niemand hem beter kent dan gij; maar juist dit moet u overtuigen, dat MARCO MARINO de echtgenoot niet kan worden van PAULA TARSIA!'

De Graaf wierp een' doordringenden blik op DE VOGUE, terwijl zijn gelaat betrok; doch hij bleef onbewegelijk staan, en scheen te willen raden, wat er in het gemoed van den Luitenant omging. DE VOGUE had reeds te veel gezegd, om niet eene proef te nemen, welk nut hij van den raad van Doctor RIMINI kon trekken, te meer, daar het noemen van den naam van TARSIA reeds eenigen indruk gemaakt had; daarom haastte hij zich er bij te voegen: 'En om den Graaf VALARASCO te bewijzen, dat ik al de bezittingen van PAULA TARSIA niet begeer, zoo geef ik de verzekering, dat ik genegen ben, om de goederen in *Sicilië* aan hem af te staan.'

De Graaf hoorde hem aan, zonder van houding te veranderen; haat en spijt lag op zijn gelaat te lezen; eindelijk opende hij den digtgeklemden mond en zeide schamper: 'Uw gedrag is een' Edelman onwaardig; met een woord, dat een kind u onvoorzigtig heeft prijs gegeven, komt gij den vader dwingen aan uwen wil te gehoorzamen! Ik heb u reeds gezegd, dat ik u niet voor schoonzoon begeer; doch nu moet ik nog zeggen, dat ik u veracht!'

'Graaf!' riep DE VOGUE, terwijl hij opstond; - doch hij vervolgde niet, de woorden van den Spanjaard troffen hem tot in de ziel; hij vreesde zelf, dat de liefde, die hij voor PAULA gevoelde, hem verachtelijk gemaakt had, door hem te verleiden, om misbruik te maken van het ongeluk, dat den Graaf vervolgde.

'Luitenant DE VOGUE!' vervolgde de Spanjaard spottend, 'gij begeert al hare bezittingen niet; het is eene grootmoedigheid, die ik van u niet verwachtte, die mij in u verwondert!'

DE VOGUE was op het punt om vergiffenis te vragen, doch het

gezegde van den Graaf stoorde hem in zijne overdenkingen; had hij zich onwaardig gedragen, het was om PAULA geschied, niet om hare bezittingen; de zegevierende houding van den Spanjaard bragt hem tot het wanhopig besluit, eene laatste poging te doen, om haar aan MARCO MARINO te ontrooven, en hij zeide ernstig: ‘Graaf VALARASCO! die grootmoedigheid zal u niet meer verwonderen, als ik u zeg: *dat ik een wettig afschrift der papieren van* JUAN PEGUERO *bezit*!’

De uitwerking, welke deze weinige woorden op den Graaf schenen te hebben, verbaasde DE VOGUE, vervulde zijn hart met blijde hoop, en ontsloeg het van een' last, die er loodzwaar op drukte; hij begon aan het vermogen van den raad van Doctor RIMINI te gelooven, en de wraakzucht, welke op het gelaat van den Graaf te lezen stond, kon den man van eer niet bezielen, die zijn geheim verraden ziet.

‘Mijnheer!’ zeide de Spanjaard eindelijk, ‘ik kan uw gedrag alleen verklaren, door u voor gek te houden; ik ken den man niet, dien gij goedvindt te noemen; ik weet niet, welke papieren gij bedoelt.’

‘Graaf!’ hernam DE VOGUE, op vasten toon; - het gezegde van den Spanjaard kon hem niet om den tuin leiden, - ‘een ander dan gij zoude zich niet ongestraft van de uitdrukkingen bedienen, die gij u vermeet te gebruiken. Te vergeefs veinst gij mij niet te begrijpen; JUAN PEGUERO is u beter bekend dan mij, en gij weet zeer goed, welke papieren ik bedoel!’

‘En gij!’ vroeg de Graaf somber, ‘denkt gij dan, dat ik mij door u ongestraft zal laten beleedigen?’ DE VOGUE zweeg en de Spanjaard vervolgde, na zich lang bedacht te hebben: ‘Ik ben ook jong geweest, en zoude kunnen vergeten, wat gij gezegd hebt; het is meer dan tijd om dit onderhoud te eindigen; maar wat is uw voornemen? Wilt gij mijne dochter dwingen, om uwe vrouw te worden, terwijl zij een' ander bemint?’

‘Neen!’ hernam DE VOGUE schielijk. ‘Indien zij een' ander bemint, dan kan hare hand mij niet gelukkig maken; maar ik moet haar zien; zij zelve moet mij zeggen, wat ik te hopen of te vreezen heb!’

‘Zij zelve?’ vroeg de Spanjaard, en hij vervolgde, terwijl zijn mond zich tot een' krampachtigen grimlach vertrok. ‘Het zij zoo! ik zal haar halen; binnen één oogenblik ben ik terug.’

‘Graaf VALARASCO!’ zeide DE VOGUE, ‘sta mij toe u te vergezellen, of laat haar roepen!’

‘Luitenant DE VOGUE!’ hernam de Graaf somber, terwijl hij

bleef staan, ‘het schijnt, dat gij het gebieden gewoon zijt. Maar ééne vraag nog, blijft gij volharden bij dat verzoek?’ DE VOGUE knikte toestemmend met het hoofd; toen vervolgde de Graaf: ‘Het is mij wèl, ik zal haar laten roepen!’ Hij trad naar de tafel, schelde, en toen de knecht binnen gekomen was, gaf hij hem zijne bevelen. De meeste bedienden van den Graaf waren vreemdelingen, en DE VOGUE, die geen Spaansch kende, kon niet verstaan, welke last aan den knecht werd opgedragen, ofschoon hij den naam van PAULA hoorde noemen. Vol ongeduld zag hij hare komst te gemoet; van haar zoude het dus afhangen, om hem het toppunt zijner wenschen te doen bereiken; want de magt, die *Signor* RIMINI hem in handen gegeven had, dwong den Graaf, zich naar zijnen wil te schikken; van PAULA hing thans alles af; en zij beminde hem! De Spanjaard zag met oogen, die van wraakgierigheid vonkelden, naar den jongeling, die hem geheel vergeten had.

Zoodra de deur geopend werd, deed DE VOGUE eene schrede voorwaarts; doch zijne blijde verwachting werd teleurgesteld; in stede van PAULA traden er twee bedienden in het vertrek en sloten de deur; vóórdat hij het woord tot den Graaf kon rigten, zeide deze met somberen ernst: ‘Indien gij zoo dwaas geweest zijt, om een oogenblik te gelooven, dat ik mij verlegen zoude laten maken en mij bedriegen door uwe woorden, of mijne dochter zoudt vernederen, door de verklaring van uwe liefde te moeten aanhooren, dan hebt gij u bedrogen, en ik zal u bewijzen, dat een Spaansch Edelman zich niet ongestraft laat beleedigen. Geef uw' degen over!’

‘Dat nimmer!’ riep DE VOGUE, en hij vervolgde met verontwaardiging: ‘Indien gij niet liegt, indien gij Edelman zijt, beproef dan zelf hem mij te ontnemen!’ De Graaf zeide iets in het Spaansch en vervolgde, kwaadaardig grimlagchende, terwijl de twee Spanjaarden elk eene lange pistool uit den zak van hunnen rok te voorschijn haalden: ‘Ik heb u gezegd, dat ik u veracht! Gehoorzaam, of.....’

‘Of de edele Graaf laat mij vermoorden!’ riep DE VOGUE schamper, en hij vervolgde dreigend, terwijl hij de hand aan het gevest van zijn' degen sloeg, toen de Graaf toestemmend met het hoofd knikte: ‘Vóórdat gij naar uwen meester luistert, moet ik u zeggen, dat een Fransch Officier zijn' degen nimmer overgeeft, en dat men in *Frankrijk* niemand straffeloos vermoorden kan.’

‘Zij zijn getrouw!’ zeide de Graaf somber, waarna hij weder een Spaansch woord uitte, en de knechts spanden de hanen van

hunne pistolen; toen vervolgde hij: ‘Voor de laatste maal, Luitenant DE VOGUE! of zij schieten u onder den voet!’

‘Zij zullen het niet doen!’ riep DE VOGUE, die zelfs in dit oogenblik zijne tegenwoordigheid van geest niet verloor, en aan de woorden van Doctor RIMINI dacht. ‘Zij zullen het niet doen; want ik ben hier even veilig, als in het midden mijner dappere grenadiers; van alle zijden slaat men het kasteel gade, en het uur der wraak zoude spoedig slaan!’

De Graaf hield het woord terug, dat hem op de tong lag, want er werd aan de deur geklopt; hij beval haar te openen, en de knecht, die binnen trad, zeide: ‘De kamerdienaar van Mijnheer den Luitenant, die heeft blijven weigeren den zadel te verlaten, verlangt nu zijn' meester te spreken!’ DE VOGUE trok zijn' linker handschoen uit, wierp hem naar de deur en zeide bedaard: ‘Geef hem dit, en zeg hem dat hij wacht!’ De twee Spanjaarden wisselden eenen blik, toen hun makker zich verwijderd had, en voordat de Graaf den mond opende, vervolgde DE VOGUE op koelen toon: ‘Gij ziet, dat ik u niet bedrieg! Ik heb nog iets aan den Graaf VALARASCO te zeggen; in zijn belang stel ik hem voor, om die twee lieden weg te zenden; indien hij dan nog bij het voornemen volhardt, om mij te doen vermoorden, dan kan hij hen weder terugroepen!’ De Graaf bedacht zich; hij wierp een' vorschenden blik op DE VOGUE; toen rigtte hij het woord tot zijne knechts, één hunner gaf zijne pistool aan zijn' meester over en zij verlieten het vertrek.

‘Graaf!’ zeide DE VOGUE ernstig, ‘gij ziet dat ik mijne voorzorgen genomen heb; maar ik moet u nog meer zeggen: de papieren van JUAN PEGUERO bevinden zich verzegeld in handen van een' man van vertrouwen en van veel invloed; indien ik niet op een bepaald uur in *Clermont* terug ben, dan breekt hij het zegel, en het geteekende stuk, dat ik bij de papieren gevoegd heb, zal hem aanwijzen, wat hij te doen heeft, en waar hij mij zoeken moet! Ik begeer niets meer, dan dat het PAULA TARSIA vergund worde, den echtgenoot te kiezen, dien zij verlangt, en dat zij zelve mijn lot beslisse.’

De Spanjaard gaf geen antwoord; hij scheen te willen raden, of de Luitenant waarheid zeide; toen bleef hij, in sombere gedachten verdiept, staan, en DE VOGUE begreep, dat zijn leven of dood van het besluit afhing, dat de Graaf nemen zoude; hij dacht aan zijne moeder, aan PAULA, en zijn hart klopte, ofschoon hij met gerustheid het gevolg zijner woorden scheen af te wachten. Eindelijk stak de Spanjaard de hand langzaam naar de schel

uit, de twee knechts traden binnen; weder bedacht hij zich; toen verlieten zij op last van hunnen meester het vertrek, en DE VOGUE bleef in de onzekerheid wat er gebeuren zoude, ofschoon hij den naam van PAULA had hooren noemen. Doch toen de deur eenige oogenblikken later geopend werd, zag hij zijne wenschen onverwacht vervuld; de dochter van den Graaf trad haastig in de kamer, doch zij bleef verwonderd staan, toen zij DE VOGUE vóór zich zag. Het wijde witte kleed, dat zij droeg, zoowel als gedeeltelijke voltooijing van haar kapsel, bewees, dat zij zich onder de handen van hare kamenier bevonden had, toen zij geroepen werd; en zij liet eene bloem vallen, terwijl zij de eerbiedige buiging van den Luitenant beantwoordde, en de slippen van den kanten doek over elkander sloeg, welke achteloos over hare schouders geworpen was. DE VOGUE, die te sterk aangedaan was om één woord te uiten, deed eene schrede voorwaarts, raapte de bloem op en bood haar aan PAULA aan; een bevallig lachje, dat zich op haar schoon en regelmatig gelaat vertoonde, beloonde hem voor deze beleefdheid, en de uitdrukking van hare groote zwarte oogen, zoowel als de lichte blos, die zich op hare bleeke wangen vertoonde, gaf genoeg te kennen wat zij gevoelde, toen de vingers van DE VOGUE hare hand even aanraakten. - ‘PAULA! uw vader heeft u laten roepen,’ zeide de Graaf onvergenoegd; toen vervolgde hij ernstig: ‘Gij weet, dat de vader van MARCO MARINO mij het leven gered heeft; uit dankbaarheid en verlangen om u gelukkig te zien, is mijn wensch steeds geweest, dat hij uw echtgenoot zoude worden; uwe moeder, gij hebt het zelve in haar testament gelezen, heeft dit huwelijk goedgekeurd; MARCO MARINO is met u groot gebragt, hij bemint u en gij hebt hem uwe hand beloofd. Dat alles heb ik aan Mijnheer DE VOGUE gezegd, die ons de eer aandoet, om u ten huwelijk te vragen; doch hij wenschte uit uw' eigen' mond de verzekering te ontvangen, dat zijn verzoek te laat komt, dat gij reeds een' echtgenoot gekozen en trouw beloofd hebt.’

PAULA was even wit geworden als haar kleed, toen haar vader haar aansprak; eerst toen sloeg zij acht op de uitdrukking van zijn gelaat en ten tweeden male liet zij de bloem vallen; haar oog viel op de pistool, die op de tafel lag. DE VOGUE zag met droefheid naar het meisje, dat hij zoo vurig beminde; zij was buiten staat om dadelijk te antwoorden, en hij zeide haastig, terwijl zijn toon geschikt was om haar moed en vertrouwen in te boezemen: ‘Mejufvrouw! Mijnheer de Graaf heeft de waarheid gezegd; voor de tweede maal kom ik verzoeken om uwe hand; zonder u heeft het leven al zijne bekoorlijkheid voor mij verloren; daarom heb ik verlangd, dat gij

zelve zoudt beslissen over mijn lot. Veroorloof mij u te zeggen, dat de erkentenis voor eene ontvangene dienst een' vader niet *mag*, het verlangen zijne dochter gelukkig te maken, hem nimmer *kan* doen besluiten, om haar een' echtgenoot op te dringen; indien de vrouw beroofd werd van het regt, de uitspraak van haar hart te volgen, welk geluk zoude haar het huwelijk dan aanbieden? het zoude een dwang zijn, in strijd met alle menschelijke en Goddelijke wetten. Maak dus van uw regt gebruik, nóg is het tijd. En uwe moeder! gij weet immers, hoe zeer zij u beminde; kunt gij twijfelen wat zij zoude zeggen, indien gij haar niet verloren hadt; zoude zij hare dochter willen berooven van het heilige regt, een' echtgenoot te kiezen!'

'Geef antwoord, PAULA!' riep de Graaf driftig. 'Kunt gij u nog bedenken? vergeet gij, dat uw vader borg is gebleven voor uwetrouw? Als het woord niet heilig meer is; indien de dankbaarheid voor het redden van het leven van een' vader en kinderlijke gehoorzaamheid geene pligten meer zijn, wat zal er dan langer heilig wezen? gij hebt het zelve gelezen, wat uwe moeder verlangt, wat zij u gelast; bedenk.....'

'Graaf!' viel DE VOGUE hem met ernst in de rede, terwijl hij hem twee schreden naderde. 'Ik heb verlangd, dat PAULA TARSIA zoude kunnen spreken, zoo als haar hart het haar ingeeft. Indien gij u op dat testament blijft beroepen, dan heb ik ook papieren, die voor mij spreken zullen.'

'Luitenant!' zeide de Graaf somber, en zijne hand strekte zich naar de pistool uit; toen vervolgde hij: 'PAULA! ik vrees, dat gij Mijnheer DE VOGUE tot uwen echtgenoot zult moeten nemen, en dat hij er u toe dwingen kan; want hij is in het bezit van een geheim, waarvan mijn leven afhangt. Indien gij mij verraden hebt, ik vergeef het u!'

'Mijnheer DE VOGUE!' riep PAULA met drift, terwijl zij trotsch het hoofd opligtte; hare oogen flonkerden, en ofschoon zij zoo mogelijk nog bleeker werd, trad zij fier naar de zijde van haren vader.

'PAULA!' riep DE VOGUE met vuur, 'ik heb den Graaf met gevaar van mijn leven genoodzaakt, mij het geluk te gunnen u te zien, u vrij te laten in uwe keuze. Heb ik misdaan? wil het mij vergeven, want ik kon niet leven zonder u. Volg gerust de inspraak van uw hart, voed geene vrees, hetzij gij mij tot uw' echtgenoot verkiest of niet; ik zweer u bij al wat heilig is, dat het leven en de goede naam van den Graaf mij even heilig zullen zijn, als ware hij mijn eigen vader!'

De verontwaardiging, die PAULA bezielde, had, toen DE VOGUE sprak,

voor onzekerheid plaats gemaakt; het wapen, dat op de tafel lag, bevestigde de woorden van den man, dien zij beminde. DE VOGUE zag den tweestrijd, waarin zij verkeerde, toen de Graaf schamper vroeg: ‘Kan de dochter van den Graaf nog aarzelen?’ en hij zeide vol gevoel: ‘Geloof niet, PAULA! dat het bezit van uwe hand eenige waarde voor mij zoude hebben, indien uw hart mij niet behoorde. Ik u dwingen? ik wil liever sterven!.....’

‘LOUIS!’ riep PAULA snel, terwijl zij hem hare hand toereikte; opgetogen van geluk, drukte DE VOGUE dezelve aan zijne lippen; toen keerde zij zich haastig tot den Graaf, en vervolgde met geestdrift: ‘Mijn vader! gij kunt u op hem verlaten, hij zal u niet verraden, ik blijf.....’

‘En MARCO MARINO?’ vroeg de Graaf somber, terwijl hij de pistool in de hand nam. - ‘Ik bemin hem niet, nooit....’ - ‘En wilt gij dan dat hij sterve?’ vroeg de Graaf, haar in de rede vallende, terwijl hij op DE VOGUE wees, ‘verlangt gij den dood van den dwaas, dien gij bemint?’

‘Vader!’ riep zij, den Graaf naderende, maar hij stiet haar terug; toen vatte DE VOGUE haar bij de hand, en zeide met geestdrift: ‘Vrees niets, PAULA! zoo lang gij mij bemint, kan ik niet ongelukkig zijn; en moet ik sterven, dan zal mijn dood u evenwel van MARCO MARINO verlossen!’

‘En wij sterven te zamen!’ riep PAULA, terwijl zij hem in hare armen klemde, toen de Graaf zijne pistool ophief. De Spanjaard liet zijn wapen zakken, en hij strekte juist de linkerhand naar de schel uit, toen men aan de deur klopte. ‘De kamerdienaar van Mijnheer DE VOGUE verlangt hem te spreken,’ zeide de knecht, die op de toestemming van zijn' meester was binnengetreden. DE VOGUE vatte het woord op, en toen de knecht zich voor een oogenblik verwijderd had, zeide DE VOGUE, nadat hij PAULA naar eenen stoel geleid had, op vastberaden' toon: ‘Graaf VALARASCO! het huwelijk, waarop gij gehoopt hebt, is onmogelijk geworden; vroeger heb ik u den tijd gelaten, om de bedienden te roepen, die mij vermoorden moesten; het geluk lacht mij op dit oogenblik te zeer toe, dan dat ik niet meer zorg zoude dragen voor mijn leven; ik heb eene moeder, die haar' zoon wacht; ik reken op het bezit eener vrouw, die mij bemint; roep uwe sluipmoordenaars binnen, maar reken er op, dat ik mij verdedigen zal! Onderwerpt gij u aan hetgeen de noodzakelijkheid van u vordert, staat gij PAULA TARSIA aan mij af, dan beloof ik u, op mijn woord van eer, dat de goederen in *Sicilië* uw eigendom zullen worden, en dat ik nimmer van de papieren van JUAN PEGUERO een woord zal spreken!’

De Graaf bedacht zich lang; de wraakzucht kampte met de overtuiging, dat de rede hem ried, zich aan het verlangen van DE VOGUE te onderwerpen; eindelijk zeide hij met eene doffe stem: ‘Gij zijt op dit oogenblik de magtigste, gij hebt slechts te zeggen, wat gij verlangt.’

Ditmaal ontving de kamerdienaar bevel, om Mijnheer DE VERAC te roepen; deze boog zich toen hij binnentrad voor PAULA en voor den Graaf, die deze beleefdheid vergat te beantwoorden, en DE VOGUE zeide, zonder zijne vreugde te laten blijken: ‘DE VERAC! Mijnheer de Graaf is zoo goed, mij de hand zijner dochter af te staan, en Mejufvrouw PAULA doet mij de eer aan, mij tot haren echtgenoot te verkiezen, en aangezien mijn verlof zoo spoedig ten einde loopt, en de Notaris van uwe ouders juist heden den dag bij hen doorbrengt, zoo zullen wij ons alle vier op weg begeven, om, in tegenwoordigheid van Mijnheer en Mevrouw DE VERAC, de huwelijks-voorwaarde op te maken.’

Op den eersten dag der maand Mei waren al de zalen van het Hôtel *de Vogue*, in de *rue St. Honoré* te *Parijs*, des avonds rijk verlicht; de koetsen bragten nog gestadig nieuwe gasten aan, ofschoon het aantal genoodigden, dat reeds was aangekomen, zeer groot was: men vierde bruiloft van LOUIS CHARLES DE VOGUE en PAULA TARSIA. De een zeide: dat de bruid geene ouders meer had, om reden er niemand van hare familie op het feest tegenwoordig was; de andere wist, dat dit huwelijk tegen den zin harer ouders was; doch men was het ééns, dat de bruid zeer schoon was; over haren rijkdom werd ook verschillend gesproken.

DE VOGUE, die, toen de avond reeds ver gevorderd was, zijne bruid voor een oogenblik verlaten had, om eene wandeling door de zalen te doen, trad naar DE VERAC, die met den Ridder D'AUTEUIL stond te praten, en vroeg: ‘Heeft een van u beiden, DE LATUDE ook gezien?’

‘Neen!’ zeide DE VERAC; ‘hij zoude met den Markies komen, maar zij zijn er nog niet.’ - ‘En onze bruidegom zal zich niet lang alleen verheugen over zijn bezoek bij Doctor RIMINI,’ zeide de Ridder lagchende, en hij vervolgde: ‘Of gij het wilt weten of niet, van dat oogenblik dagteekent uw geluk, en wat onze vriend DE LATUDE betreft, gisteren sprak ik hem te *Versailles*, hij was gekleed alsof hij de bruidegom was, en geen wonder, de Markiezin had hem gehoor verleend, en gij kunt u zijne vreugde voorstellen: zij heeft beloofd, voor zijn geluk te zullen zorg dragen.’

‘Is het mogelijk?’ zeide DE VOGUE verwonderd; doch DE VERAC riep: ‘Daar is DU COUDRAY, met den Ridder DE MEHEGAN!’ Van wederzijde naderde men elkander, en D'AUTEUIL zeide vrolijk: ‘Mijn God! Mijnheer de Markies, het is niet geoorloofd, om met zulk een

treurig gezigt op eene bruiloft te komen; indien gij op de biljart verloren hebt, waarom blijft gij niet te huis!'

'Gij weet, dat de Ridder onverbeterlijk is,' zeide DE VOGUE; 'maar waarom is DE LATUDE niet met u mede gekomen.' - 'Ja, waarom?' vroeg DE VERAC; daar DU COUDRAY niet antwoordde, zeide de Markies ernstig: 'Omdat hij in den verleden' nacht, in naam des Konings, is gevangen genomen!'

Doctor RIMINI had aan DE VOGUE gezegd, dat deze hem nimmer zoude wederzien, en hij had waarheid gesproken; de gelukkige echtgenoot van PAULA trachtte zelfs te vergeefs eenige berigten nopens den Italiaan in te winnen; het onverklaarbaarste was echter, dat de betaling der vijftig duizend *livres* nimmer werd gevorderd.

J.F. OLTMANS.

Orvarodd's saga.
Een Oud - Noordsch avontuur.
(*Uit het Deensch van* Oehlenschlaeger.)

(*Vervolg van Bladz.* 123).

IX. Hialmar vertelt.

'Ik ben geboren in *Denemarken*, mijn vader is een der Voogden van *Siaelland*, in *Leire*. Vijf hoeven komen hem toe, - als zijn éénige zoon, zal ik die eens erven. De Goden vergunden hem een lang leven; maar hij is oud, en toen ik onlangs in *Svithiod* vernam, dat hij ziek was geworden, heb ik dadelijk besloten naar huis te reizen; als ge mij straks niet gered hadt uit den strik, dien men mij spande, dan zou ik er nooit weêr zijn gekomen. - Ik had al vrij wat vreemde landen bezocht; want reizen was van jongs af mijn lust; eensklaps kwam het verlangen bij mij op *Sigtun* en *Upsala* te bezoeken, waar de hooge Goden hebben geleefd, toen zij nog op aarde omwandelden. Ik bezocht Koning YNGVE en ik zag zijne dochter INGEBORG, die toen nog maar een kind was. Hij voerde krijg met zijne onder-koningen; ik nam dienst bij hem; spoedig maakte hij mij Hoofdman; weldra was ik zijne andere hand. Zoo ver-

liep een jaar of vijf, in welke INGEBORG tot het mooiste meisje was opgewassen. Ik had met haar gespeeld, toen zij een kind was, en ik merkte niet, toen ik sedert in het vrouwenvertrek zag, hoe zij den ring leerde werpen, dat zij mij met denzelfden dunnen zijden draad bond, waarmede zij de beeldjes op het doek stikte. En toch was het zoo; want FREIA's magt is zoo groot als die van ODIN. Hebt gij het al ondervonden, ORVARODD?' - 'Neen!' antwoordde deze, 'en buitendien geloof ik naauwelijks, dat er een meisje leeft dat in staat zou zijn, mij met een' zijden draad te binden. Het zou voor het minst eene Valkyrie, eene Schildmaagd moeten zijn, die mij bekoorde door vlugheid en moed.' - 'Mis, ODD!' hernam HIALMAR, 'hier is het juist het onderscheid, dat treft; eene vrouw moet niets van den aard eens mans hebben, als ze zijn liefde verwerven zal. INGEBORG heeft mijn harte gewonnen door hare bloode beschroomdheid. Ik ben nog voor geen' man vervaard geweest; maar voor hare groote lichtbruine oogen was ik bang, vooral wanneer zij die neêrsloeg.' - 'Dat kan ik niet begrijpen,' zeî ORVARODD. - 'Als uw tijd komt zult gij het begrijpen,' hernam HIALMAR. 'Genoeg, ik had INGEBORG lief, zonder dat zij of ik zelf het wist.' - 'Hoe werdt gij het dan gewaar?' vroeg ODD. - 'Op eene vreemde wijze! Wij waren eens zamen op de jagt, en kwamen aan eene waadbare plaats in een' diepen stroom, dien ik haar over wilde dragen. Ik wankelde met haar op de steenen, die ik over moest springen, ik gleed uit, ik viel met haar in den stroom; wij zouden zeker zamen verdronken zijn, als ons gevolg ons niet had gered.' - 'Sedert had zij wis een' hekel aan u,' zeide ODD, 'dewijl gij u zoo onhandig gedroegt; en - neem het mij niet euvel - het schijnt me toe, dat dit een beetje laf van u was.' - 'Van dat oogenblik af,' antwoordde HIALMAR, 'verheelde INGEBORG mij hare liefde niet meer. Want zij begreep ligt, dat mij slechts uit liefde voor haar datgene onmogelijk was geworden, wat anders kinderspel zou geweest zijn voor een' man. Van mijn' moed had zij bewijzen genoeg gezien; nu streelde het haar, dat de moed week voor de liefde; want daaruit bleek het haar, dat deze de sterkste was.' - 'Geeft het pas, dat iets den moed te boven ga?' vroeg ORVARODD. - 'Ja, de liefde! niets anders.' - 'Het moet een raar ding zijn, die liefde,' zeide ODD, het hoofd schuddende. 'Ik heb andere dappere krijgers hetzelfde hooren zeggen; maar ik geloof niet, dat ze mij ooit zal doen buigen.'

'Ik hield nu bij Koning YNGVE om INGEBORG aan,' hernam

HIALMAR, ‘en zeker had hij ja gezegd, als er niet wat tusschen beide was gekomen. - Het geviel den laatsten Jul-avond, op *Bolm*-eiland, dat men, naar 's Lands wijze, bij den Bragi-beker geloften deed. HIORVARD, de zoon van ARNGRIM, zwoer, dat hij de dochter van Koning YNGVE zou trouwen. ANGANTYR, de oudste broeder van HIORVARD, die SVAFA, eene dochter van BIARTMAR, Graaf van *Aldeigeborg*, tot vrouw heeft, beloofde, dat hij zijn' broeder zou vergezellen; en wat hij deed, dat deden zijne overige tien broeders altijd mede. De dochter van ANGANTYR, HERVOR, eene buitengemeen schoone maagd, maar van mannelijken gemoedsaard, verzocht haren vader meê te mogen gaan. Die stoet bezocht Koning YNGVE juist in die dagen, toen ik om INGEBORG's hand gevraagd had. De Koning vroeg zijne dochter: van wien zij het meeste hield; zij antwoordde: dat zij liever hem wilde hebben, dien zij uit zijne goede daden kende, dan hem, die haar slechts door het kwade gerucht bekend was. Want allen wisten wel, dat ARNGRIM's zonen wild en ruw van aard waren. Toen HIORVARD haar besluit vernam, daagde hij mij uit ten *Holmgang*(tweegevecht), en ik zou hem fluks te wille zijn geweest, als er niet op denzelfden dag een bode van mijn' vader in *Siaelland* was gekomen, dat hij op sterven lag, en zijn' zoon nog eens verlangde te zien en te spreken. Ik scheepte mij, zoo spoedig ik kon, in, en verklaarde, dat HIORVARD ieders afschuw zou zijn, als hij INGEBORG huwde, eer ik terugkwam, en in eerlijken *Holmgang* om haar had gestreden. Ik nam afscheid van INGEBORG, die mij zwoer: HIORVARD nooit te zullen nemen, wat er ook gebeuren mogt. Daarop spoedde ik mij voort, om mijn' vader nog eens te zien en zijn' wensch te vervullen; gij zult u dit kunnen verklaren, want al kent gij de liefde niet, zoo kent gij toch de genegenheid, die ouders voor hunne kinderen hebben, en deze voor hen?’ - ‘Neen! die ken ik evenmin,’ antwoordde ODD; maar dit zeide hij zoo zacht, dat HIALMAR het naauwelijks hooren kon. Deze hernam:

De schipper was een schelm, en ik vermoed, dat hij door HIORVARD was omgekocht. In plaats van naar den *Isefiord* te zeilen, zetteden zij, zoodra wij door den *Sund* waren gekomen, koers naar *Noorwegen*. Ik had mij ter ruste gelegd, moê van verdriet. Toen ik wakker werd, was ik met koorden gebonden, en sleepten zij mij op deze kust; zonder uwe hulp zou ik den schandelijksten dood hebben ondergaan.

‘Ik hoop in staat te zijn u grooter hulp te bewijzen,’ zeide ODD; ‘want er steekt niet veel verdienste in, een' eerlijk man van de galg te redden, als dieven hem willen hangen. Gij

komt of gij geroepen waart; ik heb juist dezer dagen drie schepen uitgerust, en was besluiteloos, welk bedrijf ik zou beginnen. Bij gebrek van beter plan, wilde ik de kooplieden van de Vikingen bevrijden; maar een' held help ik liever. Ik breng u naar *Denemarken*, naar uw' vader, en dan zeilen wij naar *Svithiod*. Waarschijnlijk zal het tot een gevecht komen, tusschen u en de zonen van ARNGRIM. Twaalf tegen twee, dat zijn er waarlijk genoeg; maar als het zulke wreedaards zijn, dan zijn het zeker ook lafhartigen, want dat pleegt gaarne zamen te gaan.'

HIALMAR zag hem verbaasd aan, en zeide: 'Gij brengt mij schier in verzoeking, u voor een' der ASAAS te houden, ORVARODD! voor den schildknaap van ODIN, den rappen HERMOD, die op zijn bevel uit den hemel daalde, om mij te helpen. Ge zijt een hoofd grooter dan de meeste uwer Landgenooten, en lokken als de uwe zijn ook in het Noorden zeldzaam.' - 'Daarom heb ik er ook geen' lust in die af te knippen,' zeî ODD, 'maar houd die met dezen gouden band zamen; acht het niet ijdel van mij. Hij herinnert mij bovendien een' aardigen togt naar *Biarmeland*; ik heb er hem van den gouden heuvel gehaald.' - 'Ge zijt zeker zoo groot als een reus,' zeide HIALMAR. - 'Mijne moeder stamt van de oude Koningen af,' antwoordde ODD; 'men zegt, dat mijn gezigt veel van het hare heeft, en dus zal ik ook wel naar haar zweemen in het haar. Maar dáárnaar moet men geene honden beoordeelen, en menschen, dunkt mij, nog veel minder. Uwe bruine haren zijn even mooi en glanzig als de mijne, schoon zij niet volkomen zoo lang zijn. Ge ziet er in dien slechten blaauwen rok manhaftig uit; als gij in het harnas zult zijn uitgerust, zweemt gij zeker ook naar een' God.'

X. De Alf.

Den volgenden dag zeilden zij naar *Denemarken*; HIALMAR vond zijn' vader nog in leven; hij bleef bij hem en verpleegde hem zoo goed hij kon. - Intusschen ging ODD, eer de schemering inviel, in het bosch dolen, en verlustigde zich in de heerlijke beuken en eiken, en het weelderige gras, waarin tal van bloemen waren ontloken. Hij herinnerde zich HIALMAR's lied, en zag nu zelf in, dat het dwaasheid was, eene vergelijking te willen beproeven tusschen hetgeen de Natuur zoo ongelijk mogelijk heeft gemaakt.

‘Zulke vergelijkingen,’ zeide hij in zich zelven, ‘vallen niemand in, dan de lage, bekrompen zielen, die slechts voor ééne soort van schoon oogen hebben, die slechts éénerlei verrukking kennen. Zouden zij wel voor iets anders zin hebben, dan voor hunne eigen meening, al verbeelden zij zich, dat ze de Natuur in hare vrijë scheppingen begrijpen?’

Terwijl hij, in deze gedachten verdiept, onder een' grooten beukenboom bij eene bron zat, en zijne oogen opsloeg, werd hij eene schoone, vrouwelijke gestalte gewaar, die hem, op hare beurt, tusschen de twijgen door, lang gadesloeg. Haar blank lijf werd door een groen gewaad slechts half bedekt; de lange lokken, die eer zilveren dan gouden waren, fladderden in den wind; op het hoofd droeg zij eene kroon van kleine blaauwe lichtjes. Zij ging niet, maar zweefde langzaam, en terwijl zij zweefde, konde ORVARODD de heesters en boomen door haar half doorzigtig ligchaam heen flaauwelijk onderscheiden. - ODD, die nooit bevreesd werd, allerminst voor eene vrouw, wendde zich tot de bron, en zeide vragende: ‘Zeg mij toch eens, praatzieke wel! wat is dit voor eene vrouw? Want waarschijnlijk is zij van uw geslacht.’

De bron liet zich geen tweemaal noodigen, maar antwoordde fluks, zoo duidelijk ruischende, dat ODD ieder woord kon verstaan:

‘'k Prijze u, die zoo kloek zich wendde
Tot wie lang die vrouw al kende;
Sedert 's werelds uchtenstond
Zwierf zij door de bosschen rond! -
Toen uw voorvaêr werd begraven
Sierden haar der jonkheid gaven,
Van wier tal ze er geen nog derft
Als uw achterkleinkind sterft: -
Want, bij ieder lentekrieken
Krijgt zij als de vlinders wieken;
Schemert der violen kleur
Frisscher weêr hare oogen deur; -
Telkenmaal verjongd van lokken
Als het vlas wordt uitgetrokken,
Kust de wind, reeds eeuw bij eeuw,
's Avonds die voor vreemde sneeuw; -
Van het mosbed, van 't gebladert'
Dansend tot haar kruin genaderd,
Reit der lichtjes dwarrelschaar
Zich ten krans om 't bleeke haar; -
Uit het gras der frissche zode,

Waar de leeuwrik 't gaaike op noodde,
Uit het bloemenrijk tapeet,
Spint zij zich een luchtig kleed; -
Oogverlokkend zijn haar dansen
In der avondzonne glansen,
Ware ze een waarachtig wijf! -
Maar - doorzigtig is haar lijf; -
Vrucht van onbekend omhelzen
In den schemerschaâuw der elzen,
In der eiken lommernacht
Is zij niet van uw geslacht; -
Even of haar bleeke lippen
't Leste zuchtje lieten glippen,
Faalt haar 't leventuigend bloed, -
Echter zijn haar kussen zoet!'

Toen de bron hare verklaring had voleindigd, hield zij eensklaps op te ruischen. Dáár naderde de Alf en zong:

'Telg der naakte, steile rotsen!
'k Hoorde, spijt des waters klotsen,
Wat ge tot u zelven spraakt,
Waar ge 't zachte mos mogt kreuken
In de lommer van mijn beuken,
'k Weet, dat eedle zin u blaakt!
Wie ook in hun slaafsche boeijen
Slechts voor eigen schoon ontgloeijen,
Gij miskent om 't grootsch verschiet
Uwer hemelhooge bergen,
Die de zwangre wolken tergen,
't Lieflijk groen der wouden niet!
Weêrgâloos zal ik u loonen
Als ge hooger moed durft toonen,
Dan een vreemdling ooit bezat;
Als ge mij een' kus durft geven,
Schenk ik u, voor heel uw leven,
Fluks een' onwaardeerbren schat!'

Op zijne beurt kon ODD, die ook Skiald was, den lust tot rijmen geen' weêrstand bieden, en dies antwoordde hij:

‘Mij, wien nooit flikkrende zwaarden
Vervaarden,
Mij, wien geene overmagt huiveren doet,
Mij zal geen kus van uw lippen zien beven,
Schoon ik er schaars, ik er nooit heb gegeven,
Schoon ik er naauw heb geduld van mijn bloed, -
'k Walgde van 't zoet! -’

‘Wie er me op Noorwegen's bergen
Mogt vergen,
'k Weerde mijn dapperste landslieden af;
Nimmer gedoogde ik een' kus van mijn moeder,
Zelden vergunde ik 't mijn' speelzieken broeder,
En toen mij HIALMAR er dankbaar een' gaf,
Achtte ik hem laf! -’

‘Echter straalt zin voor den hoogen
Uw' oogen
Schittrender uit, dan ik 't ooit heb gezien;
Verr' van de vrees, dat een slang mij zou schaden
Onder die bleeke rooskleurige bladen,
Ver van den wensch, dat ge er me iets voor zoudt biên,
Gun ik u dien! -’

Daarop kwam de Alf nader en kuste hem, maar slechts éénmaal en allerbescheidenst. Trots al zijne koenheid, voer hem echter eene rilling door de leden, want hare lippen waren ijskoud, en hare oogen lichtten zoo vreeselijk, als de vuurslang in het duister. Maar ODD overwon zijne vrees, en was weldra weder opgeruimd te moede. De Alf zweefde eenige schreden aarzeling en zong:

‘Heil u, wiens weêrgalooze moed
Den kus der Alf niet duchtte;
Hoe overtreft gij heel den stoet,
Die bij mijn bede vlugtte!’

‘Al lokte ik zelf de koensten aan,
Door zweven, flikkren, wenken;
Geen hunner kon de vrees weèrstaan,
Dat hen mijn min zou krenken.’

‘Ter wrake van dien achterdocht,
Zocht hen mijn list te paaijen,
En menig stortte in kloof of krocht,
Tenzij de haan ging kraaijen.’

‘Dan boden olm of eik me een wijl
Een schuilplaats in hun blâren,
En 't bloode volkje noemde me ijl,
Wijl 't licht was opgevaren.’

‘Maar deed de haan den dag niet kond,
'k Wierp hen, die aarzlend zwierven,
In 't schemerduister op den grond,
Tot zij den slag bestierven.’

‘Jonge OLUF reed naar 't bruiloftsmaal,
Hij droeg mijn vreeslijk teeken;
Wel mogt te midden van de praal
Zijn bruid van schrik verbleeken.... ’

‘Doch gij hadt ooren voor mijn beê,
Mijn kus deed u niet ijzen;
Neem dus de kostbre gave meê,
Die u mijn gunst zal wijzen.’

‘Kom meê ter grot, - reeds zwijgt het lied
Der teedre nachtegalen, -
'k Verberg voor u de wondren niet,
Waarmeê haar wanden pralen.’

‘Al 't heil, dat ooit in 's levens lent'
De blijde jeugd mogt smaken,
Al wat zij zoets of zaligs kent,
Ziet ge er in stralen blaken.’

‘'t Is beeld bij beeld en groep bij groep,
Gemijmer en geschater,
Al wat ik voor mijn' geest herroep,
Als 't maanlicht beeft op 't water.’

‘De erinn'rings-beek vloeit naast mijn grot,
Zie, hoe haar golfjes dansen,
Als streelde hen het stil genot
Van gindscher starren glansen.’

‘Treê in - gij zult er d'Alfendrom
Aan zeldzaam werk verrassen;
Hoe snort de zij' den weefspoel om,
Hoe zal dat kleed u passen!’

‘Deins voor mijn spinsters niet terug,
Die rag en dauw nu weven;
Heur vingers reppen zich zoo vlug,
Om 't eerder 't u te geven.’

‘Hebt gij der maagden dans gehoord?
Zaagt gij haar eensklaps stijgen?
Geen muggenzwerm gonst vlugger voort,
Als de avondkoeltjes zwijgen.’

‘Hoog, hooger klieft de stoet de lucht;
Wat ziet haar FREIA geerne!
't Is der Godinne zelv' genucht',
Dat zij den draad u tweerne.’

‘Hoe vonkelt het gestarnde wiel,
Omstuwd van schalke reijen,
Daar valt het kleed, - terwijl het viel
Scheen 't glans en gloor te spreijen.’

‘Reeds vingt gij in uw' helm den schat,
Leen nog een wijl mij de ooren;
Want FREIA zelv' verkondt u, wat
Ge nu van mij zult hooren:’

‘U zal die luchte wapenrok
Voor 's vijands slagen hoeden;
Wie tegen u het zwaard ook trok,
Geen kling zal u doen bloeden.’

‘Mits - maar dat strookt niet met uw' geest,
Mits - maar uwe oogen blaken,
Mits gij voor geen gevaren vreest, -
De dood zon fluks u naken.’

‘Draag tweemaal 't kleed, en 't staat u vrij
Het weder uit te trekken;
Maar zoekt gij driemaal heul er bij,
Dan blijft het u bedekken!’

‘“Leen 't nooit een' ander!” - naar 't besluit
Van FREIA, zou hij sneven, -
En brengt ge mijn geheimen uit,
't Geluk zal u begeven!’

Zoodra de Alf dit lied had uitgezongen, verzwond zij. De bron ruischte op nieuw; ODD stond alleen in het digte geboomte, en de maan, schuilende achter onweêrswolken, waarvan de gansche hemel zwaar ging, schoot door eene van deze naauwelijks zoo veel licht, dat hij het voetpad weder kon vinden, waarvan hij al mijmerende was afgedwaald. Groote regendruppelen vielen telkens talrijker om hem heen, en verkondigden eenen zwaren plasregen; - ORVARODD repte zich naar het huis van HIALMAR's vader, dat gelukkig niet verre was.

XI. Hialmar en Orvarodd.

Een knecht boodschapte ORVARODD, zoodra hij den drempel der woning betrad, dat HIALMAR's vader gestorven was, en de zoon binnen bij het lijk zat. ODD trad de kamer in, en trof er twee bleeke stommen aan; de eene lag levenloos op het leger, de andere zat op eene bank in den hoek, en staarde den verscheidene aan, zonder ORVARODD te groeten. - 'Is uw vader dood, HIALMAR?' vroeg deze. - HIALMAR wees op het lijk. - 'Mogen de Goden hem in hunne vreugde opnemen! hij was oud. Heeft hij vele treffelijke feiten bestaan?' - HIALMAR toonde hem met een' trotschen blik het schild en het zwaard zijns vaders, dat naast het leger tegen den wand hing. 'Dan is hij ook bij ODIN. Want de bijgeloovige gewoonte, om zich dit door het toebrengen van een Geirsprik te waarborgen, is ook hier wel niet langer in zwang?' - HIALMAR wees ODD op eene kleine wonde, aan de slapen van den doode. - 'Dus heeft hij zich toch geteekend?' - HIALMAR knikte. - 'Kom, verlaat het lijk! Laat ons zamen het avondmaal gebruiken, en het begravenisbier drinken.' - HIALMAR schudde het hoofd. - 'Die borst is mij al te weekhartig,' dacht ORVARODD; 'het zal het best zijn, dat ik hem maar verlate.' - Op hetzelfde oogenblik schoot een bliksemstraal, door een' vreeselijken donderslag gevolgd, de kamer in, liep de hoeken van het vertrek rond, en sloeg voor HIALMAR's voeten in den grond, nadat zij eerst het gevest van zijn zwaard had doen smelten. - ODD week ter zijde; maar HIALMAR zat onbewegelijk, zijn gezigt vertrok zich niet; hij werd niet eens gewaar wat er voorviel. - 'Dus schuilt er dan toch kracht in de liefde?' dacht ODD. Hij staarde den bedroefde eerbiedig aan, trad achteruit, en liet HIALMAR met zijne stille smarte alléén. - 'Er is iets heiligs in zijn gelaat,' zeide hij tot zich zelven, terwijl hij over den drempel ging. - 'Het is niet zoo schoon als dat van de Alf, maar het is warmer.'

ORVARODD ging naar zijne eigene kamer, om zich te bed te begeven. Toen hij den helm afzette, viel er een klein ligt kluwen op den vloer. Hij nam het op; het zag er uit als eene opgerolde spinneweb. - 'Hoe nu,' dacht hij, 'zou het waarlijk een wapenrok zijn? Was het geen droom, was het niet louter verbeelding?' Hij begon daarop de knoopjes voorzigtig

los te wikkelen; hij vreesde, dat zijne knoestige vingers het weefsel scheuren zouden. Doch het bleek zeer sterk te zijn, want geen enkele draad brak. - ‘Maar het is niet mogelijk,’ dacht hij, ‘dat zulk een klein kluwen uitrekke tot een kleed voor mij.’ - Echter voer hij voort met los te rollen, en hoe meer hij het deed, hoe meer het weefsel zich verbreedde en verlengde; hij legde het op de tafel, en waarlijk, het was een hemd voor een' volwassen' man. - ‘Maar hoe zal ik het aan kunnen trekken?’ dacht hij; ‘eer ik er hoofd en armen door heb gestoken, is er geen draad meer heel aan.’ - Hij kleedde zich naakt uit, en begon met groote behoedzaamheid; maar toen hij het wat onhandig over zijn hoofd had geworpen, en het niet fluks nedergleed, werd hij ongeduldig en gram, en begon al heftiger en driftiger te trekken. - ‘Nu zal het scheuren als rag,’ dacht hij. Maar hij werd weldra gewaar, dat er tooverij in het spel was; want de spinnewebsdraden stonden zijn wringen en trekken door, als waren het stalen schalmen of maliën van eene ijzeren wapenrusting geweest. Toen hij het eindelijk had aangetogen, paste het hem zoo juist, en zat het hem zoo ligt om het lijf, dat hij naauwelijks voelde, dat hij het aan had. Hij kon er zijn ander best over velen, en daar het zeer laag aan den hals was uitgesneden, en op de borst opengelaten, kon men het schier niet zien. Hij begaf er zich, daar hij vakerig was, mede te bed, en viel fluks in slaap.

Den volgenden morgen geloofde hij op nieuw, dat hij had gedroomd; want hij zag niets dan zijn linnen hemd. Toen het echter allengs meer daagde, werd hij de spinnewebbe gewaar; zij was zóó doorzigtig, dat hij onder hare draden de vleeschkleur kon onderscheiden.

‘Hm!’ dacht ORVARODD, ‘het is mooi genoeg geweven; maar het is toch niet minder tooverij. Zij heeft mij wel niet tusschen de schouders geslagen, opdat ik aan eene bloedspuwing sterven mogt; maar zij zou mij willen schaden aan hetgeen mij liever is dan het leven: mijne eere als man! Want wat zou mijne dapperheid, wat zou mijn moed om het lijf hebben, als ik in het vervolg voor elken aanval zoo veilig was, dat ik er geen zier bij waagde? Neen! zóó zal ze mij in haar spinneweb niet vangen.’ - Hij trok den wapenrok weder uit, en verborg dien in zijn' helmkam; er was eene kleine ruimte in, die hij kon afsluiten.

(*Vervolg en Slot in een volgend Nommer.*)

Aan de poëzij.

(*Voorafspraak tot een Onuitgegeven Dichtstuk.*)

Wat komt gij me in mijn sluimring storen?
Wat wekt ge, o geest der Poëzij!
Mij uit de doffe mijmerij,
Waarin mijn ziel zich heeft verloren?
Gij roept vergeefs de zangdrift op.
Die 's levens zorgen lang versmoorden!.....
Ach! de adem van het ruwe Noorden
Verstikte 't roosjen in den knop.

Eéns koesterde ik vol zielsverrukken
Een sprank van uw' gewijden gloed;
Eens mogt ik aan Permessus vloed
Een' ras verwelkten lauwer plukken.
Omschitterd van een' stralenkrans,
Kwaamt ge uit uw hooger sfeer me omzweven,
En tooide d'uchtend van mijn leven
Met méér dan aardschen zonneglans.

En blijde lach en scherts en lustjens,
En beelden van genot en vreugd,
Omwemelden mijn prille jeugd.
Toen zong ik 't toovrend zoet der *Kusjens*;
Toen mogt ik (ach! in zaalger' tijd)
Mijn citer met gebloemt' omvlechten,
En *Roosjes* tot een tuiltje hechten,
Aan jeugd en schoonheid toegewijd.

En 't ruischen van mijn teedre zangen
Klonk in het oor der maagden schoon,
Al lokte een enkle dartle toon
Een blosjen soms op schuchtre wangen.
Toen, door uwe almagt, Poëzij!
Toen schoot de zon mij reiner stralen,
Toen was mij 't lied der nachtegalen
En heel de schepping melodij.

Maar, ach! het droombeeld is vervlogen,
Dat zich mijn jeugd geschapen had.
Gij weekt; mijn eenzaam levenspad
Werd met een donker floers omtogen.
Verdwenen was en vreugde en lust;
Des levens bange noodstorm loeide,
En 't vuur, dat eens mijn borst doorgloeide,
Werd onherroep'lijk uitgebluscht.

Thans keert gij; - maar geen stargeflonker
Omgeeft u als in 't schoon verleên;
Gij werpt geen' lichtstraal om mij heen,
Geen scheemring in het treurig donker.
Gij naakt in 't somber rouwgewaad,
Het aanschijn door de smart ontluisterd,
Den strakken blik aan de aard' gekluisterd,
Met wanhoops glimlach op 't gelaat.

Zóó zie ik u rondom mij waren;
Uw glans en schoon is weggevaagd;
Het gonzen van uw wieken jaagt
Een kille huivring door mijne àren.
Het bloempje, dat uw hand mij strooit,
Outbloot van geur en kleur en luister,
Is de Affodil, die 't nev'lig duister
Van 't zwijgend rijk der schimmen tooit.

En 'k zoek vergeefs de heldre beelden,
Die me uw nabijheid schiep weleer.
Zij keerden, ach! met u niet weêr,
Die eens mijn ziel zoo zalig streelden.
Tafreelen slechts van schrik en bloed;
De zielrustmoordende addrenbeten
Der wroeging, wanhoopsjammerkreten,
En wat de menschheid ijzen doet -

Die zijn het, die gij me aan komt bieden.
Gij daagt van uit der eeuwen nacht
De gruw'len op van 't voorgeslacht;
Het schendig bed der Labdaciden,
Thyestes en zijn bloedig feest,
Toen Phoebus stralen zich verborgen;
Of roept uit 's werelds vroegsten morgen
Den Paradijshof voor mijn' geest.

Doch niet de vreugd van 't zalig Eden
Herschept ge mij; maar 't feestgeschal
Des Afgronds bij den zondeval
De straf van 't schuldig overtreden;
De wanhoop van het oudrenpaar,
Toen ABEL's bloedstroom de aard' besproeide,
En de eerste vloek eens vaders loeide
In 't oor van d'eersten moordenaar.

Ik zie hem zwoegen, lijden, leven.
Op 't bleek en somber voorhoofd gloort
Het brandmerk van den broedermoord,
Door Englen hand daarin gedreven.
Ik zie hem, bukkende onder 't lot,
De aard' met zijn zweet en tranen drenken,
Dat zij hem 't schamel brood moog' schenken,
Zich zelv' vervloekend en zijn' God.

En hem, met eeuwgen vloek beladen,
   Die, magtelooze prooi der hel,
   Na 't ondoorgrond'lijk Godsbestel,
Zijn' Vriend en Heiland dorst verraden;
   Wien 't ijslijkst noodlot was bereid
Van 't al wat immer werd geboren;
Hem, onherroepelijk verloren,
   Verloren tot in eeuwigheid!

Hem voert gij en zijn gruwelplegen
   Terug voor mijn ontroerd gezigt,
   Met wat des Hemels wraakgerigt
Verzoende en vloek verkeerde in zegen.
   'k Aanvaard de citer van uw hand,
Maar voel, bij 't tokkelen der snaren,
Het bloed verstijven in mijne âren,
   En geest- en denkkracht overmand.

Wil dan niet langer mij omzweven:
   Uw heilige aandrift, Poëzij!
   Weleer zoo streelend, foltert mij,
En wordt de geesel van mijn leven!
   Zoo moge 's Afgronds wraakgetier
Bij 't zoenbloed van den Zoon des Vaders,
De wanhoopskreet des Aartsverraders
   De laatste toon zijn van mijn lier!

18 1/17 41. A.W. ENGELEN.

Mengelingen.

De hertog van Alba in Spanje.

De ceremonie van den handkus was afgeloopen, en nóg hield de Koning zijne granden en hovelingen bij zich terug, en er lag op het gelaat van al die blijvenden eene onrustige spanning, eene vorschende nieuwsgierigheid, die scheen aan te duiden, dat het belangrijkste oogenblik van deze hofscène nu eerst ging aanvangen. En zoo was het ook. Eene gestalte, sinds vele jaren niet in de hofzalen aanschouwd, zou er nu te bespieden zijn; een man, vreemdeling geworden aan het hof van *Madrid*, zou er nu zijne plaats innemen; de gewezen Stadhouder der Nederlanden kwam rekenschap afleggen van zijne voogdij aan zijnen Vorst. FILIPS II zou het eerste gehoor geven aan den Hertog van ALBA!

'De Hertog van ALBA!!'

En op deze trekken van den lezer mis ik op ééns de uitdrukking, die ik had willen leggen op die van de Spaansche Grooten; geene opgewektheid, geene belangstelling, niet eens nieuwsgierigheid. Het is ook geene nieuwe figuur de Hertog van ALBA, het is geene vrolijke, het is niet eens meer eene belangwekkende; alles met hem is afgesleten, tot den haat toe. 'Wat hebben wij nog noodig te weten van den man, met wien men ons heeft vervolgd van onze kindschheid af in de schoolboeken, tot op de jongelingsjaren in de romans, tot in den ouderdom met geschiedkundige redevoeringen? Sinds den allerlaatsten roman, en de allerlaatste verhandeling, waarin hem de tirannen-rol was toebedeeld,

hielden wij het er voor, dat wij nu met hem hadden afgedaan,' en toch wordt hij u nog weder voorgesteld door mij, en wel om eene reden, die ik voor eene goede houd.

Wij hebben hem veel gezien, dat is waar, maar wij hebben hem bijna nooit anders gezien dan als beul, meer zeldzaam als Veldheer, slechts enkele malen als Regent, en alleen maar van ééne zijde als Staatsman; en onder al die gedaanten wekt hij bij ons haat en afkeer: want als beul was het onzer vaderen bloed, dat hij stortte; als Veldheer stond hij tegenover hen als vijand; als Regent was hij de ruwe vertreder van regten en vrijheden, die zij inriepen; als Staatsman kon zijne staatkunde geen ander doel hebben dan hunne ten onderbrenging.

Maar wij hebben hem niet gezien als onderdaan, niet als mensch, niet als vader; wij hebben hem altijd zien heerschen en verdrukken; wij hebben hem nooit zien buigen, nooit zien lijden; wij hebben nooit met hem gevoeld!

Wij kennen hem alleen slechts uit zijne daden in Nederland, en die daden zijn voor ons altijd wandaden geweest; en toch, zou het wel zoo wanhopige taak zijn, ze in zachter licht te stellen? Maar wij willen dat niet; wij willen het bloed, dat aan zijne vingeren kleeft, en waaronder droppelen zijn van een dierbaar en kostelijk heldenbloed, niet beschimpen, door het als eene zalve der eere uit te storten op zijn voorhoofd, en de pijnlijke kramptrekkingen zijner slagtoffers niet bespotten door er lofgalmen van te maken voor hunnen moorder. Wij willen alleen maar een weinig regtvaardig zijn voor den man, wiens karakter, zoowel als dat van een' ander, eene mengeling is geweest van goed en kwaad; want het kan niet schaden, eene zaak of persoon van meer dan ééne zijde te bezien, zelfs niet voor Nederlanders, en zelfs niet al geldt het ALBA!

Tot het doel, dat wij wenschen te bereiken, hebben wij den Landvoogd en de Geschiedenis van Nederland niet noodig; wij volgen alleen FERDINAND ALVAREZ DE TOLEDO in *Spanje*, onder het oog van zijnen Monarch. Het was iets merkwaardigs te zien, hoe die grijze krijgsman, op eenen leeftijd, waarop een ander reeds levensmoê zou zijn geweest, en gebukt onder der jaren last, die gewoon was geworden aan de onafhankelijkheid eener vrijë Landvoogdij en van het Oppergebied eens legers, die een gansch Land had verpletterd onder den druk van zijnen arm, zich nu weêr ging krommen onder het juk van den hofdwang, en de moeijelijke taak op zich nemen, om zich te plooijen onder den wil van een' oppermagtig meester. De gang, dien hij

doen moest door de zaal, om tot dezen te naderen, kon wel de zwaarste togt zijn in geheel zijn leven, tot hiertoe. Hij wist niet, *hoe* hij ontvangen zoude worden; het is zoo, men had hem bij zijne aankomst in *Spanje* met eerbewijzingen omringd, maar dat kon de geestdrift zijn van het volk, dat voorbarig de bedoelingen des Konings vooruit liep; daar lagen vele jaren tusschen dat heengaan naar eene luisterrijke bestemming, die zelve het sprekendste bewijs was van koninklijk vertrouwen en hoogachting, toen hij ging met grootsche vooruitzigten, met een fier zelfvertrouwen in de borst, met eene moedige hoop in het hart, met welgevallen nageöogd door zijnen meester en begeleid door de wenschen van zijn volk, - en *deze* wederkomst, afgesmeekt uit moedeloozen onlust, nu menige trotsche hoop teleurstelling was geworden, en menig mislukt ontwerp zijn zelfvertrouwen beschaamde; vele jaren, waarin anderen het oog en het oor van den Monarch hadden gehad, en waarin veel gebeurd was, dat handige vijanden, zelfs zonder het gif van den laster te gebruiken, tot zijn nadeel konden uitleggen. Ja, FILIPS was een regtvaardig Vorst, maar hij *kon* ongeluk als schuld nemen en de overmagt der gebeurtenissen onhandigheid noemen, en van de kracht eens volks, in beweging gebragt door den magtigen hefboom der vrijheidszucht, niets zien, dan de zwakheid en den slappen ijver van den tegenstander. Zeker, de Vorst kon grieven hebben tegen den dienaar, die wederkeerde, zonder zijne taak te hebben volbragt, die het werk ordeloozer had laten liggen dan hij het gevonden had; tegen den Landvoogd, die wederkeerde uit een Land in vollen opstand, nadat hij was heengezonden, om ontevredenen tot rust te brengen. ALBA wist het, en de lieden, die den Koning omringden, wisten het ook; van daar die gloeijende nieuwsgierigheid, die hun de oogen uitschitterde, nu zij weldra weten zouden, of ze een' val te beschimpen zouden hebben, of eene gunst te benijden; en meerderen waren er, die hem het eerste toewenschten, dan die hem het laatste waardig keurden. Ook dit wist de Hertog. Daar is geene moeijelijker kunst voor een' hoveling, dan in 't midden zijner vijanden, onder het oog van den Vorst, voort te treden met gepaste waardigheid en gepaste zedigheid, bij de onzekerheid, of hij ongenade te gemoet gaat of gunst; sommigen zouden zich met linksche schuchterheid gebukt hebben of klein gemaakt, als konden zij zich onzigtbaar maken, als moesten zij vooruit het medelijden en den troost afbedelen; anderen hadden met bespottelijken trots het hoofd in den nek geworpen, en met vlammende blikken hunnen

kwaadgunners gespeld wat ze te wachten hadden, zoo de kans zich vóór hen verklaarde; maar ALBA hief het zijne zoo moedig op en toch zoo kalm; zulk een rustig zelfvertrouwen teekende zich op zijn voorhoofd, en zulk een zedige ernst straalde er uit zijne oogen, dat geen vijand het regt kon hebben tot een' glimlach of tot eene verwensching; en toch had hij aan de zijde des Konings een' man gezien, die zijn doodsvijand was, *Don* RUY GOMEZ DA SILVA, de laaghartigste onder den adel van *Spanje*; hij had hem den Koning zien toespreken, toen hij binnenkwam, terwijl zijn gelaat iets vreeselijkers uitdrukte dan haat: het teekende zelfvoldoening! en te vergeefs had de Hertog een' vorschenden blik geslagen op den Koning zelven; evenmin als voor de loerende blikken van de anderen, was er voor zijn onderzoekend oog iets te lezen op die onbewegelijk strakke trekken, ondoordringbaar als de geheimenissen van de toekomst. FILIPS had zich een masker van koninklijke waardigheid voorgedaan, waardoor het geen hovelingsoog gegeven was heen te boren, zelfs niet zij, welke van die oogen en spieren hunne dagelijksche studie maakten. Dat masker bewaarde hij, totdat de komende digt bij zijnen troon was genaderd en aan zijne voeten nederknielde; toen hief hij hem schielijk op, en reikte hem de hand met eene onuitsprekelijke uitdrukking van goedheid en welgevallen, en heette hem welkom met een hoofsch en vleijend woord, doch dat opregt genoeg klonk om welgemeend te kunnen zijn; en toen ALVA zich op nieuw gebogen had tot den handkus, rigtte FILIPS hem weder op, en de hand op zijnen schouder leggende, schoof hij hem zachtkens ter zijde af, zoodat de Hertog aan zijne regterhand kwam te staan; daarop sprak hij luid: ‘Ziedaar de plaats, mijn TOLEDO! die gij niet weder verlaten zult.’

Toen waren er onder de aanschouwers, die verbleekten van wangunst; *Don* RUY GOMEZ wendde het hoofd af van ergernis en verbeet de zaamgetrokkene lippen.

ALBA ontving het woord der vorstengunst met diepe aandoening; het was hem aan te zien, dat het hem van een' zwaren last onthief, zich gehandhaafd en geëerd te zien door zijnen Monarch, op een oogenblik, dat hem zulks het meest noodig was; maar toch antwoordde hij zonder vleijende overdrijving en met die rustige mannelijke dankbaarheid, die zich de weldaad waardig keurt, en die weet, hoe haar te vergelden.

‘Het is eene schoone plaats, Sire! zoo men haar dankt aan de genade van zijnen Vorst; het ware vermetel een ander woord te gebruiken; maar ik wil hopen, dat *Spanje*....’ doch de Ko-

ning liet hem niet uitspreken. ‘Wij *hopen*,’ viel hij in, ‘dat uwe ontvangst in het Vaderland, in onze hoofdstad, eene zoodanige is geweest, als waarop de eerste Veldheer van *Spanje* en onze *allertrouwste* dienaar regt kan hebben?’

Deze laatste phrase sprak FILIPS met zulk eene zonderlinge mengeling van ironie en ernst, dat GOMEZ het hoofd schichtig ophief, en ALBA zijnen meester twijfelend aanzag, terwijl hij antwoordde: ‘Men heeft mij verwelkomd met statelijke eerbewijzingen, Sire! meerdere en grootere zeker, dan waarop ik meende regt te hebben; ook hebben ze mij koel gelaten; alleen zoo ik had kunnen weten, dat mijn Koning zelf ze verordend had.....’

‘Wij zijn meester in *Spanje*, nu als voorheen, Hertog van ALBA! en ge kondt u herinnerd hebben, dat openlijke handelingen als deze niet plagten plaats te vinden zonder onze goedkeuring.’

‘Zoo dank ik uwe Majesteit dáárvoor, dat zij meer acht heeft willen geven op den goeden wil, dan op de veelheid der diensten, meer op het pogen, dan op het slagen.... de provinciën, Sire!....’

‘Niets daarvan, Heer Hertog! *wij* hebben uwe trouw en uwen ijver geroemd; gij hebt geene andere regtvaardiging noodig, en voor niemand,’ sprak de Koning, en hij zag schielijk daarbij de omringenden aan, als ware dit woord tot hen gerigt; zachter vervolgde hij tot den Hertog: ‘Bij SAN JAGO, TOLEDO! de zaken van *Vlaanderen* gaan niet voordeelig genoeg, om ten aanhoore van zoo vele getuigen behandeld te worden; deze Spanjaarden gissen nog niet, hoe men in Nederland tegen zijn' Vorst durft opstaan; uwe verantwoording later!’ - en weêr luid voegde hij er bij, een' jongen man wenkende, die met ALBA was binnengekomen en die zich eerbiedig op eenen afstand hield:

‘Het is goed, dat *Don* FREDERIK u gevolgd is; wij hebben van uwe daden gehoord, Senor! gij hebt veldheersdeugden ontwikkeld, die bewijzen, uit welk geslacht gij een zoon zijt.’

Ondertusschen was de jongeling genaderd, doch niet met de vrolijke drift van wie koninklijke gunst te gemoet gaat, maar veeleer met eene stroeve gedwongenheid, welke bijna de linkschheid scheen van den krijgsman, die den hoftoon in het veld heeft verleerd, en die zich niet wil verpijnen, om hem op nieuw te vatten.

Don FREDERIK DE TOLEDO, ALBA's zoon, was niet meer in de eerste vaag der jeugd; zijn forsche bouw en zijne gevormde trekken bewezen, dat hij den mannelijken leeftijd alreede had bereikt; maar er lag op zijn gelaat nog iets anders dan het kenmerk

zijner jaren. Niet enkel de moed, die in zijne daden had gesproken; het was eene zonderlinge mengeling van fierheid en schuchterheid, van schrander beleid en wilden hartstogt, van list en openhartigheid, die het tot een raadsel maakte, wat toch wel de ware uitdrukking der ziel konde zijn. En zeker toch was het, dat de norschheid, die thans die trekken zoo strak spande, ook wel somwijlen verhelderd kon worden door den fijnen glimlach, die om den mond speelde; die ernst en die terughouding kon eene reden hebben; de jonge TOLEDO had vroeger een' kring van vrienden aan dit hof gekend, dien hij niet vond; *Don* JUAN van *Oostenrijk*, die zich lauweren verwierf aan de kusten van *Afrika*; ALEXANDER FARNESE, naar *Italië* teruggeroepen; en *Don* CARLOS, den zoon van FILIPS, in zijn afwezen een' dood gestorven, waarover de sluijer des geheims rustte; dien CARLOS, die zijn vriend was geweest, in wiens droomerijën hij had gedeeld, wiens ontwerpen hij mede had opgebouwd; dien CARLOS, voor wien SCHILLER ons eene belangstelling heeft ingeboezemd, waarvan wij niemands verbeelding de illusie benemen willen; en het moest hem hinderlijk zijn, zich aan een hof terug te zien, waar de jongelingen niet van zijnen tijd waren en de mannen het niet meer konden worden. Hoe het zij, hij kuste de koninklijke hand, die hem werd toegereikt met koelen eerbied, en toen FILIPS hem met vleijende welwillendheid toesprak: ‘De verpligtingen, die wij hebben aan uwen vader, willen wij overbrengen op u; gij zult ons straks volgen naar de Koningin, en de gunst vernemen, die wij u toekennen,’ antwoordde hij slechts met eene diepe buiging: ‘Heer Hertog! wij willen u zelve voorstellen aan onze nieuwe Gemalin,’ vervolgde de Koning, ‘*Don* PIETRO DONATI! laat hare Majesteit gewaarschuwd zijn,’ en daarbij gaf hij het sein, dat de overigen ontsloeg.

Toen bleef FERDINAND VAN TOLEDO met FILIPS II alleen. Met welke gewaarwordingen voor beiden! Ze waren zamen opgegroeid, zamen grijs geworden, de een in de dienst des anderen, dat is zoo: ze stonden tegenover elkander als Vorst en Dienaar; maar de wijde afstand, die tusschen hen lag, was aangevuld geworden door de verdiensten des eenen en het vertrouwen van den anderen, en zóó alleen, door geen hovelingsoog bespied, legde de Vorst, zelfs de Vorst FILIPS, iets van de eischen zijner waardigheid ter zijde, en de onderdaan trad nader met minder ceremoniëel. Want ze verstonden elkander, en ze waren aan elkander verbonden door al wat de overeenstemming van hoofd

en hart voor hechte banden kunnen zamensmeden tusschen twee menschen. Ze hadden dezelfde belangen, dezelfde wenschen, dezelfde beginselen; hun geest had dezelfde rigting, en hunne handelingen hetzelfde doel; zoo die handelingen zelve niet éénerlei konden zijn, was dat alleen, omdat de een bevelen moest en de ander gehoorzamen; maar de bevelen van den een' waren altijd in den geest van den ander', die ze zou volbrengen; of het moest dáár zijn, waar de naijver des Dienaars op de waardigheid des meesters dezen de plooibaarheid deed missen, die gene in zijn eigenbelang ligter konde toonen; en waar hunne eigenschappen niet dezelfde waren, was dit alleen het onderscheid van hunnen rang. FILIPS ware een minder kundig, voortvarend Veldheer geweest; ALBA zeker geen zoo kundig Vorst; ook hadden zij elkander lief, zoo als beide lief hebben konden; zij achtten elkander, en het was niet alleen de angst voor de gewone ongenade van den hoveling geweest, die des Hertogs borst had beklemd bij het binnentreden in de hofzaal, het was de vreeze geweest van den vriend, die eene onverdiende hardheid duchtte van den vriend!

Maar nu waren ze zamen; de Hertog kon lezen in het oog van zijnen Vorst en laten lezen in het zijne; hij kon zich verantwoorden over daden, die dezen mishaagd konden hebben, en zou op zijne beurt zijne grieven kunnen klagen; want ook de Landvoogd had grieven..... Afgezonden met onbepaalde volmagten tot straffen en geweldig dwingen, had hij op krijgsmanswijze, met al de geestdrift van zijnen ijver, met het onbepaaldste vertrouwen op de wettigheid zijner zaak en op de goedkeuring van zijnen meester, gebroken wat niet boog, en vertrapt wat niet geëffend kon worden; en nu de dwang gebleken was eene staatkundige fout te zijn, maar die nog kon verholpen worden door te volharden; nu het tot een uiterste gekomen was, waarin terugtreden nog radeloozer dwaasheid kon heeten dan voortgaan; nu had men plotseling in *Madrid* den weg der zachtheid willen inslaan, dien weg, welken ALBA door duizend daden zich een' onbetreedbaren had gemaakt, en om er hem toe te dwingen, onthield men hem de middelen, die zijn meesterschap moesten schragen: *geld en manschap*. Sinds twee jaar had hij slappe ondersteuning uit *Spanje* ontvangen, en wijze vermaningen uit het Kabinet van *Madrid*, door zijne vijanden ingegeven, of ten minste door hen, die den staat der Vlaamsche beroerten niet kennen konden als hij. Sinds twee jaren was bij gedwongen geweest tot de wanhopigste kunstgrepen, die hem door het ver-

drukte volk zouden aangerekend worden als onvergeeflijke gruwelen, en aan het hof als roekelooze misslagen. En de Koning had toegelaten, dat er op zijn onbepaald vertrouwen zóó werd afgedongen, zijne ruime volmagt zóó verlamd; de oude vriend had geluisterd naar de sissende lastertongen zijner vijanden, naar de verdachte stemmen der oproerigen, die natuurlijk zijne haters moesten zijn; had aanvankelijk zoo veel door beiden laten uitwerken, dat de trouwe dienaar van zijn welbehagen, als éénige uitkomst uit zijne verlegene houding, een ontslag moest afsmeeken, dat na twee jaren eerst werd verhoord, en toen gegeven in den vorm eener vernederende terugroeping!

Maar nu had hij het oor van den Vorst, de onverdeelde aandacht van den vriend; geen afgunstig bespiedend oor zou de woorden der klagt vergiftigen als een morren van den gekrenkten trots, geen saterlach der boosheid zou eene vorstelijke vrage om opheldering tot eene vrage des wantrouwens verdubbelzinnigen, geene fluisterende toelichting het aantoonen van een misverstand opheldérend vergrooten tot een verwijt des toorns, en eene ontevredenheid vergallen tot eene ongenade.

En zóó moet het geweest zijn; ALBA scheen zich volkomen geregtvaardigd te hebben in dat onderhoud, dat zeer langen tijd duurde, en tevens volkomene genoegdoening verkregen te hebben; want toen beide het geheime Kabinet verlieten, dat ze waren binnengegaan, leunde FILIPS op zijnen Veldheer, met een zoo zigtbaar welgevallen en een zoo pralend vertrouwen, en op het gelaat van den Hertog blonk zulk eene trotsche vreugde en zulk eene onverholen zegepraal, toen zij de *Grandezza* voorbijgingen naar de vertrekken van de Koningin, dat wie van deze met kwade bedoeling aan TOLEDO's terugkomst hadden medegewerkt, hem met smartelijk naberouw op Brussels Landvoogdszetel terugwenschten; en anderen, die laaghartiger waren, of hem minder openlijk kwaad hadden gewild, zich plotseling herinnerden, dat zij zijnen zoon FREDERIK, die met hen was gebleven, nog niet hadden verwelkomd.

‘Die ontvangst zal den Vlamingen eene teleurstelling zijn,’ sprak de Hertog van FERIA tot den Biechtvader des Konings.

‘Wie weet!’ antwoordde deze met een ligt schouderophalen.

Toen *Don* FILIPS, gevolgd van de beide TOLEDO's, het vertrek der Koningin binnentrad, was deze alleen met de *Camarera-Major* en slechts ééne Hofdame; haar gewone stoet scheen met

eenig opzet voor ditmaal van haar verwijderd te zijn; die zweem van innigheid aan een hof, waar de vormen der etiquette met zulk eene kleingeestige vasthoudendheid werden nageleefd, bevreemdde ALBA meer, dan zij hem verblijdde. Niets gaf hem regt te denken, dat de genegenheid der Koningin hem die weinig ceremoniëele ontvangst had voorbereid; hij wist, dat zij tegen hem vooringenomen was.

Toen ANNA MARIA van *Oostenrijk* als eene fiere bruid uit haars vaders Staten naar haren vorstelijken bruidegom werd heengeleid, had zij de provinciën van ALBA's Landvoogdij moeten doortrekken. Hij zelf was haar te gemoet gekomen aan het hoofd van Vlaanderens eerste Edelen, en haar togt door de Nederlanden was eene aaneenschakeling geweest van prachtige feesten en eerbewijzingen, en niets van wat de vrouwelijke ijdelheid kon vleijen en den vorstelijken hoogmoed streelen, was door hem gespaard geworden, om zich aangenaam te maken bij de nieuwe Souvereine. Ook had er aanvankelijk tusschen hen de beste verstandhouding geheerscht; zij had de hulde aangenomen met den glimlach van het hoogste welgevallen; maar met hoe vrolijk een geleide de Hertog haar ook zijns meesters Staten doorvoeren mogt, hij had niet kunnen beletten, dat er niet somtijds klagten waren doorgedrongen, dat zij, midden door het volksgejuich heen, niet somtijds het volkslijden had opgemerkt; bij deze tooneeldecoratie van vreugde en gejuich, waarmeê hij haar omheinde, was somtijds een scherm weggevallen, dat een schavot verborg, en zij had wel eens eene fakkel zien zwaaijen, die aan eene houtmijt was opgestoken, en een aangeboden bloemruiker was wel eens door een' traan bevochtigd geweest. Zij had het lijden en de bange vooruitzigten van dit volk begrepen; zij was jong, vrolijk, gelukkig; zij kon goedig zijn; haar hart kon niet verstompt wezen voor het medelijden; in haar Duitsch Vaderland had ze noch de Spaansche staatkunde, noch het Spaansch despotisme leeren begrijpen; wat was natuurlijker, dan dat zij alleen de strengheid van den Landvoogd verdacht en beschuldigde? Hoe gaarne had zij genade en zachtheid, die schoone vorstelijke deugden, geoefend! maar zij kon daarvoor niets dan beloven.....

Zoodra toch het volk wist, dat zij *beloofde*, stroomde het klagten en smeekschriften tot haar, die alle als zoo vele beschuldigingen waren tegen den Regent; was het vreemd, dat zij een' afschuw kreeg van den man, die haar de schoonste dagen van haren jonkvrouwelijken viertijd door zulke tranen

bedierf, en die hare glansrijke droomen door zulk eene werkelijkheid vernietigde? Maar meer nog; een meer bepaald verzoek werd haren koninklijken invloed aanbevolen, en een zulk, dat niet onder de menigte kon verloren gaan. Dat gedeelte van den Vlaamschen adel, dat voor MONTIGNI partij trok, hetzij als vrienden, hetzij als verwanten, wist haar belang in te boezemen voor dezen Edelman, in *Spanje* gevangen onder zeer ongunstige vooruitzigten; de namen van EGMOND en HOORNE, toen reeds onder den ijzeren staf des Hertogs gevallen, werden met opzet bitter en klagend uitgesproken; men duchtte voor den Heer van MONTIGNI hetzelfde lot..... ANNA MARIA gaf haar woord, dat het eerste verzoek, door haar aan haren koninklijken bruidegom te doen, zijn leven zoude zijn en zijne vrijheid.

De eerste bede eener bruid, bevallig en jeugdig als deze, aan een' Gemaal, die reeds grijze haren droeg, en die dus in toegevendheid vergoeden moest wat hij in liefde te kort zou schieten!.... aan een' Vorst als FILIPS bovenal, die zoo gaarne het masker van zachtheid voor het oog der wereld bewaarde; dit eerste verzoek, waarvan Europa als getuige zou zijn, hij kon het niet weigeren, niet met eenigen schijn van gewone Vorsten heuschheid..... het kon niet mislukken..... de Vlaamsche adel was gerust! - en toch het mislukte! MONTIGNI was gestorven, een' verdachten dood gestorven, vóórdat de Koningin een' voet in *Spanje* zette; FILIPS had den aanslag op zijnen genadezin niet durven afwachten..... men hield het voor zeker, dat ANNA's woord zijnen dood had verhaast! - en de vijanden van ALBA fluisterden haar in, dat deze den Koning van haar voornemen had gewaarschuwd. Dat was het, wat zij hem niet zou kunnen vergeven. Der schoone vrouw de gelegenheid te benemen, om gansch Europa te toonen, wat hare schoonheid vermogt op den gevreesden Monarch van het Zuiden; der vorstelijke het voordeel, om zich voor altijd hare nieuwe onderdanen te winnen door een zoo indrukmakend blijk van goedertierenheid; der vrome het zoete zelfbewustzijn eener goede daad!

Zij weet niets aan den Koning, die toch de daad had bevolen; alles aan ALBA, die haar had veroorzaakt. Daarbij had des Hertogs trots op zijne verdiensten bij haren Gemaal, waarmede deze misschien met te weinig hovelingsvoorzigtigheid geschitterd had, haren vorstentrots gekwetst. Zij moest naijverig zijn op wie bij FILIPS zoo veel gelden kon, en een zigtbaar teeken, dat hij zelf zich had opgerigt, had hij haar durven toonen! de hoogmoedsdolheid is zoo blind, dat zij de klippen niet zien kan,

waarop zij te gronde moet gaan. Hoe het zij, de Koningin was nu twee jaren in *Spanje*, sedert twee jaren gehuwd aan FILIPS; zij had in dien echt teleurstellingen ondervonden, gelijk welligt iedere vrouw, die uitgehuwelijkt wordt als zij; als iedere Koningin zeker; maar zij had zich met lijdelijke berusting in hare droeve grootheid geschikt; zij had vele zaken anders leeren inzien; door eene hoofsche étiquette in elke handeling beperkt, zag ze misschien met een treurig oog op hare vrijëre jeugd terug; maar zoo het lot der *Nederlanden* nog altijd hare belangstelling bleef wekken, zij had geleerd, hoe zeer de vrouw van FILIPS II onmagtig was, het lijden harer onderdanen te verzachten; en, van stillen, weinig ondernemenden aard, worstelde zij niet tegen de overmagt der omstandigheden, maar besloot in het diepste van haar hart wenschen, die haar als misdaden konden worden aangerekend. Van Oostenrijksche Prinses was zij Koningin van *Spanje* geworden! - en de Koningin hield van haren gemaal bepaalde voorschriften, hoe zij den Hertog bij zijn eerste bezoek ontvangen moest, en zij bewees, hoe zeer zij zich reeds begon te oefenen in de groote hofkunst, om den afkeer te vermommen onder eenen welwillenden glimlach, en eene bittere nagedachte onder een zoet woord, toen zij TOLEDO met kalme hoffelijkheid de hand reikte tot de onvermijdelijke ceremonie, en toen zij er bijvoegde met eene gulheid, die volstrekt niets dubbelzinnigs had:

‘Wij achten ons gelukkig, Hertog! u thans op onze beurt welkom te heeten in *Madrid*; het is ons niet gegund, dat te doen met een deel van dien statelijken luister, waarmede gij ons de reize door *Vlaanderen* veraangenaamd hebt; maar welligt is het u niet minder wél in onzen huiselijken kring; gij zult mijn' oudsten zoon zien! - Mevrouw!’ en zij wendde zich tot de *Camerera-Major*: ‘geef last, dat men mij den Infant, *Don* DIEGO, brenge!’

Die moederlijke trots, waarmede de Vorstin te gelijk den gehaten onderdaan vernederde, door hem te zeggen, dat zij zijn nageslacht een' meester had gegeven, vond voor het oogenblik weinig wederklank bij den Hertog van *Toledo*, die minder gevatheid had dan beraden overleg, en die door het ongewone en vreemde van dit vorstelijk onthaal eenigzins in verwarring was geraakt; zijn antwoord ten minste was het ongelukkigste, dat er in deze omstandigheid gegeven kon worden.

‘Ik deed minder dan mijn pligt was, Mevrouw! schoon ik het beste bood wat ik konde; het bleef altijd eene krijgsmans-

hulde, te midden van een oproerig en woelziek volk, en Uwe Majesteit is wel goed, zich mijner te herinneren, om niets beters.....'

'Mij uwer herinneren, Heer Hertog!' viel de Koningin in de rede, met al de voorbarige levendigheid eener vrouw, op de kwetsbare plek aangetast, 'mij uwer herinneren? voorwaar! uwe gestalte is mij onvergetelijk, onvergetelijk als zij den Vlamingers is, zelfs al ware zij hun door geen metalen standbeeld in het geheugen geprent.....'

Dit woord was eene fout; ANNA MARIA van *Oostenrijk* had de Koningin van *Spanje* vergeten; ook zag FILIPS haar aan met één' van die blikken, die vernietigen, en waaronder zij wegkromp, terwijl hij haar het woord ontnam, met te zeggen: 'Uwe Majesteit heeft wèl gelijk; het geheugen der Vorsten *mag* niet zwak zijn voor hunne verdienstelijke onderdanen, en voor de drift, waarmede de Hertog haar de merkwaardigheden van *Antwerpen* toonde, mag zij hem dankbaar zijn; in de Citadel heeft hij zich een steenen gedenkteeken opgerigt, van *zijne* vinding, dat zijn' naam tot een' schrik zal maken voor muiters, zoo lang wettige Vorsten nog ongehoorzame onderdanen te straffen hebben! Maar wij hebben heden *getrouwen* te beloonen,' voegde hij er bij, zich vleijend tot ALBA wendende, 'en daarom..... *Don* FREDERIK! wij hebben u nog niet voorgesteld aan onze zeer lieve gemalin!'

Die voorstelling geschiedde, en ANNA MARIA, die haren toorn tegen den vader misschien niet tot den zoon uitstrekte, of wel zich met nieuwe zelfbeheersching gewapend had, sprak hem toe met heuschheid, en zonder inmenging van een scherp woord; maar de jongeling bleef altijd dat uiterlijk van koelen eerbied behouden, dat hij reeds in 's Konings vertrekken had aangenomen, totdat zij plotseling, de jonge Dame, die een weinig achterwaarts gestaan had, bij de hand nemende, tot hem zeide:

'*Senor*! deze verrassing hebt gij mijn' Koninklijken gemaal te danken. Zijne Majesteit wenschte, dat gij uit onze hand uwe verloofde ontvangen zoudt; de zalige *Donna* ELISABETH had haar u toegezegd. Wij haasten ons om u woord te houden.'

Toen rigtte de jonge man het hoofd op; een donkere blos vloog hem over het voorhoofd, zijne oogen flikkerden van hartstogt, en tusschen de tanden siste een: 'Dat is duivelsch!' dat gelukkig door niemand werd verstaan. De Koningin scheen in

die beweging niets te zien dan een natuurlijk gevolg der verrassing, want zij voegde er goedig bij:

‘Gij ziet uwe bevallige bruid even verrast als gij zelf, *Senor*! en toch, zoo de Jonkvrouwelijke schroom haar niet weêrhield, zou de jonge Gravin DE SAVEDRA u kunnen zeggen, dat zij niet minder dan wij allen naar uwe gewenschte wederkomst heeft verlangd.’

De Gravin MARGARITHA DE SAVEDRA zag er inderdaad uit als iemand, die *zeer* verrast is; eene zoo geweldige aandoening overstelpte haar, dat zij zich aan den zetel der Koningin moest leunen, om niet te wankelen; zij was doodsbleek geworden, en boog het hoofd op de borst neder, als wilde zij het lief gelaat wegschuilen tusschen de plooijen van den breeden kanten halskraag; de Koningin had niet te veel gedaan, met haar bevallig te noemen; al de weelderige schoonheid eener zuidelijke Europeane was de hare, en schoon het stijve en sombere hofgewaad van zwart satijn, slechts hier en daar door kant en zilver vervrolijkt, hare gestalte niet volkomen regt deed, schoon eene onbeschrijfelijke verwarring hare trekken ontstelde, schoon de glans dier gloeijend zwarte oogen niemand gevaarlijk kon zijn, dat zij ze nedersloeg, was het toch ligt te raden, hoeveel aantrekkelijks zij hebben moest boven duizende harer zusters, als een lach van opgeruimdheid of vreugde al die bekoorlijkheden in het regte licht zou stellen; maar *Don* FREDERIK zag haar niet aan; hij vatte niet eens de zachte hand, die men tot de zijne wilde maken; eene werktuigelijke buiging was al wat hij op zich zelven scheen te kunnen verkrijgen.

De Koning had zich sedert lang in eenen leuningstoel geworpen, en speelde met het zilverkant zijner manchetten; hij bespiedde zwijgend dit belangvol tooneel; zijn lichtblaauw oog flonkerde zonderling, en om zijnen mond speelde iets, dat naar een' glimlach zweemde. Zoodra ALBA, die, in de hoogste spanning van onrust en belangstelling, zijne vorschende blikken had verdeeld tusschen zijnen zoon en zijnen Vorst, dit had opgemerkt, was het of eene stuiptrekking zijne hooge gestalte doortrilde; men begrijpt, dat het slechts een tooneel was van seconden, maar die den belanghebbenden en den spelers onuitstaanbaar lang moeten zijn toegeschenen.

Er heerschte eene doodstilte, waarbij FREDERICO's ademhaling hoorbaar was.

De Koning maakte er een eind aan; hij wenkte den jongen TOLEDO tot zich:

‘*Senor*! in de verrukking van het wederzien, vergeet gij, dat de Hertog, uw vader, regt heeft op eene verklaring van dit raadsel. Mijn ALBA! laat ik het u duidelijk maken: uw FREDERICO heeft in uw afzijn de toezegging ontvangen van de schoone hand daar ginder; wij hebben ons belast met de huwelijksgift der bruid, die bestaat in twee Baronnijën en een' Vorstelijken uitzet, en wij wenschen alleen van hem te weten, op wanneer de dag van de ondertrouw kan bepaald worden; gij ziet, beide zijn verstomd van verrassing, ze waren zoo lang gescheiden;’ daarop geleidde hij zelf MARGARITHA, die sidderend, maar lijdelijk volgde, tot ALBA, met het woord: ‘Uw' zegen, mijn Hertog! voor uwe toekomstige schoondochter!’

De Hertog was op het punt om met een hoffelijk woord des Konings wensch te voldoen; doch *Don* FREDERIK zag hem aan met zulk een' angstig smeekenden blik, dat hij alleen met eene zwijgende buiging antwoordde. Maar de jongeling had ondertusschen zijn schuwe terughouding overwonnen; met eenen moed, grooter nog, dan hij in geheel zijn krijgsmansleven had kunnen toonen, wendde hij zich tot den Koning:

‘Sire! om Godswil, laat er niets onherroepelijks bepaald worden; daar ligt veel tijd tusschen onze eerste kennismaking en dezen dag; wij weten niet, of de Gravin heden denkt als toen; sta toe, dat wij ons vooraf te zamen beraden over eene zoo ernstige zaak; sta toe, dat ik met mijn' vader.....’

‘Niets is meer billijk,’ antwoordde de Koning koel, doch zonder toorn; ‘alleen herinner u, *Senor*! dat gij uw woord gegeven hebt aan onze overledene gemalin, en dat Koningin ANNA u deze bruid op nieuw heeft aangeboden, en dat het ons niet vrijstaat, onze Majesteit in twee onzer gemalinnen te laten honen, zelfs niet door een' TOLEDO.’

‘Als een TOLEDO zijn woord heeft gegeven, zal hij het houden, mijn Koning!’ sprak ALBA, somber beslissend.

‘Mijn vader!’ riep toen de jongeling, met iets in den toon, dat naar wanhoop zweemde, ‘ik zweer bij mijn' riddereed, een onderhoud, dat ik van de Gravin vraag, kan alleen hier beslissen! *Senora*!’ sprak hij zacht, maar ernstig tot deze, die half bewusteloos door zijnen vader werd ondersteund, ‘kan ik hopen op een afzonderlijk gesprek met u?’

Zij boog alleen het hoofd toestemmend; het scheen boven haar vermogen een woord uit te brengen.

De Hertog leidde haar terug naar den zetel der Koningin, die in sprakelooze verwondering bij de vreemde uitkomst harer ver-

rassing had toegezien; zij streelde MARGARITHA met een vriendelijk medelijden over de bleeke wang, en noodzaakte haar met zachten dwang, om plaats te nemen. Intusschen was de *Camerera-Major* teruggekomen met den Infant en zijne voedster. Het was voor allen eene gepaste afleiding, die zelfs de Koning zich ten nutte maakte, om weder den toon van welwillende goedheid te hervatten, waarvan hij een oogenblik was afgeweken. Hij zelf riep de aandacht der beide Edellieden op het Koninklijke kind, dat de erfgenaam had moeten zijn van zoo veel troonen en van zoo veel grootheid, zoo niet eene magtiger hand dan die van FILIPS hem daarvan had ontzet. De grijze vader heeft nog moeten rouw dragen over dien zuigeling.

De beide Spanjaarden bogen zich eerbiedig henen over den zoon van hunnen meester, en ALBA sprak tot FILIPS met eene deelneming, die kennelijk meer was dan hovelingsvleijerij: ‘Wees gezegend in *dezen* erfgenaam, mijn Koning! millioenen bidden dagelijks tot de Heiligen voor het heil van dit kind; maar geen hart kan meer waarachtig gehecht zijn aan wat de luister van uwen troon verhoogen kan en geluk brengen in uw huis, dan ik, maar toch..... Sire! ik heb uwe jaren, en mijne bede is..... dit kind geen' Koning te zien.’

‘En het is de mijne, dat altijd een TOLEDO uit uw geslacht, bekwaam als gij en trouw, mijn' opvolger moge ter zijde staan,’ hernam FILIPS, terwijl hij hem de hand drukte.

Tegelijk gaf hij hun het teeken, dat hen ontsloeg. Terwijl de Hertog zich boog voor de Koningin, die haren Infant met moederlijk welgevallen in den arm had genomen, hief hij eenen blik naar haar op, die kon worden uitgelegd, als smeekte hij haar, bij de liefde, die zij haren eigen' zoon toedroeg, den zijnen niet te verderven; maar zijner lippen ontgleed geen woord, dat eene klagt heeten kon of eene bede.

Toen verliet hij het kabinet. FREDERICO, die niet beter verlangd had, volgde hem snel.

‘Sire!’ sprak *Donna* ANNA tot haren gemaal, ‘gij hadt mij het geluk mijner MARGARITHA toegezegd; welk eene rol hebt gij mij laten spelen?’

‘Eene zulke, Mevrouw! als tot een doel leidt, dat gij vroeger zelve gewenscht hebt,’ antwoordde FILIPS.

Wij vinden FERDINAND ALVAREZ DE TOLEDO terug in den prachtigen tuin van zijn eigen paleis. Niet terstond bij zijne terug-

komst van het hof was het hem vergund geworden, zich die verlustiging toe te staan. Vreemden en vrienden, hovelingen en grooten van *Madrid*, krijgslieden en geestelijken, afgezondenen uit zijne eigene stad *Alba*, en dienaren van zijn huis, verdrongen zich in zijne voorzaal, om hem te verwelkomen. De meesten wisten reeds, hoe hij door FILIPS was ontvangen geworden; niemand had meer kunnen zien, dan wat deze had willen toonen, en niemand had kunnen weten, hoe veel alsem er was gemengd in den beker der vorstengunst, aan ALBA toegereikt. Van het tooneel in het vertrek der Koningin was niets bekend geworden, dan wat tot zijn voordeel kon worden uitgelegd. Toegelaten zonder vormelijke ontvangst, tot een afzonderlijk gehoor, dat zoo lang had geduurd! De vrouwen van den jongen Infant hadden niet nagelaten, de voorstelling van haar Koninklijk voedsterkind met vergrootende en versierende kleuren over te brengen, en de handdruk des Konings in het *Palazzo Reale*, reeds als een voorbeeldeloos zelfvergeten van dezen afgemaald, was in de voorzaal van het paleis *Toledo* reeds tot eene broederlijke omhelzing opgeklommen; daarbij wist men, dat de Infante ISABELLA CLARA EUGENIA, de geliefde dochter des Konings, haar verlangen had betuigd, den Hertog spoedig te zien; en men hield hem voor beter dan ooit gevestigd, want wat zijne vijanden niet hadden kunnen volbrengen in zijn afwezen, met zoo vele wapenen tegen hem in handen, zouden ze zekerlijk niet meer pogen in zijne tegenwoordigheid; nu de Landvoogd ALBA, FERDINAND DE TOLEDO niet had doen vallen, was FERDINAND DE TOLEDO niet meer weg te rukken van de benijde plaats. Bij gevolg was het raadzaam, zich zijn vriend te toonen of het bij tijds te worden, en hun lastige ijver ontnam den Hertog dat eerste oogenblik van rust en vrijheid, waar hij snakkend naar uitzag; en schoon hij zelfs zijne vrienden en getrouwen, die hij onder die menigte zag, liefst op een later uur had begroet; voor hen, wier opregtheid hij wantrouwde, moest hij nog weêr zijn gelaat in de plooi houden, die de omstandigheid vereischte; eindelijk toch had hij zich van hen weten te ontslaan, en was weggeijld in de vrijë lucht. In *Madrid*, in zijn huis vooral, kon de muur, die beschutte tegen een onbescheiden oog, tegelijk de schuilhoek zijn, waar zich de verspieder verschool; onder de plooijen van de satijnen behangsels zijns rustbeds kon een huurling van FILIPS de zuchten beluisteren, die hij slaken zou in den slaap; maar onder den helderen hemel, achter het doorschijnende loofdak der

boomen, waagt zich een verrader niet. Het zonlicht is te helder voor spionnen; in de dompige lucht der paleizen alleen kan het verraad ademhalen, want wat anderen leven geeft, doodt het! Zoo was dan ALBA alleen met de natuur en zijnen God; zeker was hij de eerste niet komen zoeken, schoon ze hier aan zijne voeten had gelegd, wat vier werelddeelen konden aanbrengen, en Spanje's milde lucht kweeken! Wat zeiden hem die bloemperken, die hij vertrad; die boomen, waartegen hij leunde, zonder ze te zien; die gouden vruchten, die hij vergat te plukken; die heesters, die hij vernielde, als hun welige bloei hem den weg versperde? hij kwam niets van hen vragen, dan hunne eenzaamheid, hunne rust, hun zwijgen, hun gemis aan zintuigen, die bespieden konden of overbrengen; en of het wel zijn God was, dien hij hoopte te vinden, vreezen wij evenzeer; met zulke blikken en met eene houding als de zijne nu was, en met de woorden, die hij nu uitsprak, gaat men niet tot God! daaruit spraken nog de onrust en de bejagingen, die verre zijn van God, de trots en de angst en de waan van den mensch, die niet één' zijner afgoden heeft durven omwerpen, en die nog zijne hoop en zijn heil wachten moet van menschen, gelijk hij er nog alles van kon vreezen! De God van ALBA was ook niet de God, dien men dienen kon in de vrijë natuur, maar dien men alleen aanbidden kan in de Cathedraalkerk; hij begreep dien niet anders dan in den gouden miskelk, op een altaar, omringd van gemijterde en gepurperde geestelijken, in een' dampkring van wierook, in eene schittering van waslicht. Hoe het zij, altijd liep hij met driftige schreden lanen en perken door; hij had zich niet eens den tijd gegeven, zijn hofgewaad af te leggen; alleen zijn' hoed had hij afgeworpen, en de korte rosse haren, door het zoele windje in de hoogte gewiegeld, schenen regtstandig op te rijzen. De hooge middagzon brandde hem op het krijgshaftige voorhoofd; maar het ging hem als zijn' meester bij eene zekere processie; hij voelde geene zon; de ontstemming, die nu op zijn gelaat lag, bewees, hoe zeer zijne rustige en kalme opgeruimdheid een masker was geweest; het was of zich meer rimpels plooiden in zijn vel en dieper groeven in zijne wang. Eene hevige gemoedsbeweging, of eene hevige overspanning brandde hem op de wangen, en zijne oogen gloeiden droog en dof in hunne holten; dan eens liep hij met gebogen hoofd, als in suffende mijmering; dan weder hief hij het fier en dreigend op, als wie een' vijand in 't aangezigt meent te zien; eens viel zijn oog op een vogeltje, dat, ver uit de lucht

heengevlogen, rusten kwam tusschen de bloesems der granaatboomen, dat beurtelings zong en zich de vederen ploos, en het kopje tierig en dartel heen en weêr wendde, als wilde het den eigenaar uitlokken tot deelneming in zijn lustig spel.

‘Dat beest is vrolijk!’ riep de Hertog met eene smartelijke bespotting van zich zelven; daarop verviel hij in een diep gepeins, onder den invloed waarvan hij zich werktuigelijk op eene marmeren bank nederwierp. ‘Het zou mij beter zijn, als ik dezen drukkenden last kon uitstorten in den boezem van een' ander; deelneming moet verligten; ik heb hier geleden zoo als de Koning lijdt; ik heb alleen gedragen; ik zou willen weten, hoe een ander dit alles had ingezien..... een ander!’ en hij scheen van zijn eigen woord op te schrikken. ‘Ik heb een' zoon,’ vervolgde hij meer bedaard, ‘een' zoon, dien ik lief heb....’ en hij wreef de hand peinzend over het voorhoofd - ‘hij moet met mij vallen of zich verheffen,’ ging hij aarzelend voort.

‘Ik weet, wat *ik* op *Don* FILIPS vooruit heb,’ riep hij eindelijk, plotseling tot een besluit gekomen; en snel eenige schreden voorwaarts gaande, bragt hij een sifflet aan den mond, dat schel en schetterend weêrklonk. Een bejaard man, zonder liverei, die een' degen droeg, als een bewijs van goede afkomst, kwam eenige oogenblikken later aanloopen; hij bleef in eene wachtende houding staan, en staarde met een' blik van diep medegevoel op den Hertog, die met den rug naar hem toegewend bleef, terwijl hij tot hem sprak: ‘*Senor* EVERARDO! laat mijn' zoon weten, dat ik eindelijk alleen ben.’

De oude man mompelde zuchtend: ‘O, heilige MARIA! zelfs voor mij verbergt hij zich.’

‘Ja zelfs voor u, trouwe man!’ hernam ALBA, toen hij vertrokken was; ‘op uwe trekken zou men lezen wat men op de mijne te vergeefs zal trachten uit te vorschen; als gij weten kondt, wat ik zelf mij nog verbied te denken.’

Terwijl TOLEDO zijnen zoon wachtte, trachtte hij weêr naar die heerschappij over zich zelven, waaronder hij vreugde en leed, twijfeling en voorspoed, beide zoo meesterlijk verborg, en zijne trekken waren verhelderd en zijn stap ernstiger, toen *Don* FREDERIK hem naderde. Hij reikte hem zwijgend de hand en nam plaats op de bank.

‘Vader!’ sprak de jongeling haastig, ziende dat hij zwijgen bleef, ‘het is niet zoo als het zijn moest,’ en hij staarde hem vragend aan.

‘De Koning is ondoorgrondelijk!’ antwoordde ALBA ontwijkend.

‘Niet voor u, Heer!’

‘Ook voor mij! Vroeger mogt ik gewoon zijn, op dat gelaat de stormen vooruit te zien, of helder weêr te voorspellen; ik ben het duistere boek ontwend, of er zijn regels in, die gansch nieuw zijn; Koning FILIPS alléén weet wat FILIPS bedoelt. Ik *weet* niets. Daarenboven, waarom zouden *wij alleen* niet gelooven wat het hof en de hoofdstad gezien hebben, en voor waar houden; waarom niet gelooven wat den Vlamingers tot in de ziel toe zal smarten; wat de verachtelijke GOMEZ en de zijnen nu reeds heeft doen verbleeken?’ voegde hij er meer opgeruimd bij; en daarop FREDERIK scherp aanziende, sprak hij ernstig:

‘Spreken wij van uwe belangen, gij hebt mij willen raadplegen.’

‘O, mijn vader!’ borst de jongeling toen uit, met lang bedwongen hartstogtelijkheid; ‘de Koning wil mijn verderf, dit huwelijk.....’

‘Biedt menig voordeel aan, *Senor*! Het heeft al den schijn eener hooge gunst; - de Koning belooft twee Markgraafschappen.....’

‘Al beloofde hij de beide *Indiën*, mijn Heer en vader! het huwelijk zal niet voltrokken worden.’

‘De Gravin is schoon!’

‘Zij *is* schoon.’

‘En jong.’

‘Ook jong.’

‘Van een edel geslacht.....’

‘Een geslacht, waaraan het eene eere moet zijn, zich te verbinden.’

‘*Don* LORENZO SUAREZ roemde mij zoo straks hare zachte geaardheid, hare goede opvoeding.’

‘Zij kan volmaakt zijn, mijn vader! Ik wil gelooven, dat zij het is, en toch..... en toch..... moet ik mijn woord terugnemen.’

‘Uw woord!..... gij hebt dan toch werkelijk beloofd?’ hernam ALBA hoofdschuddend.

‘Ik heb beloofd! ja, mijn vader! en... zoo als de Koning zeide, in het bijzijn der zalige ELISABETH, als eene heilige gestorven.’

ALBA fronsde het voorhoofd. ‘Een Spaansch Edelman geeft zijn woord niet loszinnig; maar *als* het gegeven is, moet hij het eeren,’ sprak hij somber.

‘Geene magt der aarde zal mij daartoe dwingen!’ riep de jongeling.

‘FREDERICO! zoo *ik* het u gebood?.....’ sprak de Hertog streng.

‘Het hoofd van het Huis TOLEDO *moet* gehoorzaamd worden,’ antwoordde deze met eene onontcijferbare mengeling van list en verslagenheid, ‘zoo *gij* mij *dat* gebiedt, dan heeft de Koning overwonnen!’ Hij zweeg eene wijle, maar daar de Hertog evenzeer bleef zwijgen en hem aanzien met een onverwrikt gelaat, wierp hij zich aan zijne voeten en ging voort: ‘Vader! o geloof mij, bij de waarheid van Gods heilige Kerk, bij de wondermagt van de *Madonna*! ik zweer u, het was niet ligtzinnig; het was geene onbedachtzaamheid, toen ik mijn woord gaf. Het is nog minder in onberadenheid, dat ik het terugeisch. Het is de vraag niet, of ik die vrouw zou kunnen beminnen; het is de vraag, of ik haar zal moeten huwen. En dit..... welnu! - zal mij de eer verbieden!..... Mijn Hertog! moge ik geen' priester vinden voor mijne laatste biecht, zoo ik logen spreke.’

‘Het is genoeg, mijn zoon!’ sprak nu de Hertog, en hief hem op. ‘Van nu aan zult gij aan mij alléén rekenschap geven van de uitkomst uwer verklaring met *Donna* MARGARITHA. - En zoo die is, wat gij vermoedt, ontsla ik u van uw woord. Het verdere gaat mij aan. Gij hebt wèl gezegd, het hoofd van het Huis TOLEDO moet gehoorzaamd worden in alles door de leden, maar daarvoor ook neemt het de verantwoording hunner daden voor zich!’

‘Ik dank u, vader! Gij waart de éénige, voor wiens dwang ik gebogen zou hebben. - Zij zal teleurgesteld zijn, de Koningin.....’

‘De Koningin!’ herhaalde ALBA, met eenen bitteren glimlach. Hij bleef eene wijle in gepeins zitten, daarop hief hij het oog op zijnen zoon en sprak weêr: ‘FREDERICO! ik wil mij niet verbergen voor u! één mensch op de wereld moet alles deelen met den Hertog van ALBA, en dat moet een TOLEDO zijn, zijn oudste zoon!’ En hij deed hem naast zich plaats nemen. ‘Neen, het is de Koning, die eene grieve heeft tegen mij, welke hij ontveinst; eene onhandigheid der Koningin heeft hem verraden..... Het standbeeld op de binnenplaats van de Antwerpsche Citadel heeft hem gekrenkt! De Vorsten willen niet, dat hunne onderdanen geheugen zullen houden van een' verdienstelijk dienaar, omdat hun de ondankbaarheid dan

te zwart zoude staan; wie zich vorstendank verdient, wint zich vorstenhaat, zoo hij niet weet te vergeten, en ik had de onvoorzigtigheid te toonen, dat ik mij herinnerde. - En toch, ik verbeeldde mij, dat het den Vlamingen goed zou zijn, de gestalte gedurig voor oogen te hebben van hem, die de schrik was hunner uitsporige muitzucht. - Ik verbeeldde mij, dat REQUESENS de schrik van mijn beeld nog kan noodig hebben, om 's Konings oproerige vassallen ten onder te brengen,' - voegde hij er bij, met een' bitteren lach. 'En toch, ziedaar wat mij bederft bij FILIPS. Ik weet het, de nadruk, dien hij op dat *allergetrouwste* legde, gaf mij reeds argwaan, en de bitterheid van ANNA verzekerde het mij. Niet de klagten der Nederlanders! hij weet wel, dat ze hem zelven treffen, dat ik nooit anders was, dan de hand, die uitvoerde, wat hij gebood; niet het verlies van zoo vele goede steden en provinciën, door geen' REQUESENS weêr te winnen; niet mijne gewaande fout in het veronachtzamen van de zeemagt: de ondervinding alléén heeft kunnen leeren, met welke wapenen deze vijanden bestreden moeten worden; niet het heffen van den tienden penning, een maatregel in den drang der tijden aangegrepen, en waarvan hij gansch den last mij op de schouders werpt, nu hij gebleken is een onuitvoerbare te zijn; en toch, FREDERICO! schreef hij mij eenen brief, vol lof en dankbaarheid, toen hij aanvankelijk eene goede uitkomst waarborgde. O! zoo ik hem wilde doen blozen voor gansch *Europa*! maar hij weet, dat mijne trouw sterker is dan zijn ondank, en daarom waagt hij alles met mij!' De Hertog zweeg; een oogenblik kruiste hij de armen over de borst, die onrustig jaagde, en hief de oogen met uitdrukkingsvolle verbittering ten hemel op.

FREDERICO vatte zijne handen met eerbiedige teederheid, en zijne stem verried beter zijn gevoel, dan zijne woorden, toen hij sprak:

'De Koning durft u niet laten vallen!'

'Niet om het bestuur der provinciën, dat kan waar zijn,' hernam ALBA, 'maar wie zegt ons, dat hij niet een voorwendsel zoekt! en dat hij het vinden zal, grieft mij minder, dan dat hij het vinden *wil*! Hij moest het niet willen, niet tegenover mij. Bij Gods heilige Moeder! hoe *Don* FILIPS mij dezen morgen geslingerd heeft! niet rusteloozer kwelt de wind gindschen weêrhaan; hoe hij met mij speelde..... de.... tijger!.... maar een Spaansche *grande* mag de gedachte niet uitspreken. Zie, *Senor*! hij heeft mij trapsgewijze alle gemoedsaan-

doeningen laten doorloopen; alle graden eener folterbank, smartelijker dan die, waarop men ketters tot bekentenis brengt, heeft hij beurtelings op mij toegepast. O! het was een gruwelijk spel! En FILIPS moest het met *mij* niet drijven, niet zóó. Eerst die onzekerheid, die mij banger viel dan een doodvonnis; daarop dat woord, dat *Don* RUY GOMEZ deed wegkrimpen van spijt; toen in het kabinet: gij hadt hem moeten zien, het was niet de Koning, die zijnen Stadhouder rekenschap afvroeg; het was het hoofd van het geslacht, dat een jonger lid over familiezaken raadpleegt: zóó zat hij tegenover mij, ernstig, maar gemeenzaam; zóó ondervroeg hij mij over *Vlaanderen*. Hij luisterde als FILIPS en berispte als Keizer KAREL! En zoo natuurlijk, met zoo veel verschooning voor wat mijne vijanden fouten noemen! Over het verlies van half *Nederland* sprak hij met de koelheid, als had ik hem eene nieuwe overwinning te melden gehad. Mijne bekwaamheden en mijn' ijver prees hij, als... ze verdienden! FREDERICO! ik zeg het met zelfbewustheid, want ik heb voor mijnen Koning gedaan, wat in menschenmagt stond! Dat God en Zijne Heiligen het niet altijd hebben gezegend, ter eere van de Kerk en van den Allercatholijksten Vorst, is buiten mij. Ook van u sprak hij, mijn zoon! en zoo als mij de meeste voldoening kon geven. Hij wilde uwe krijgsbedrijven kennen, in de kleinste bijzonderheden; hij wilde weten, “wat hij u later vertrouwen kon;” dat zijn des Konings eigene woorden; en toen ik van *Alkmaar* spreken moest, waar de terugtogt bijna eene nederlaag was, haalde hij de schouders op, en oordeelde het goed, dat gij aan de razende wanhoop van muiters, die altijd den dood te gemoet gingen, geene kostbare levens van zijne trouwe onderdanen hadt opgeofferd. Toen deelde hij mij mede, waarom dat ontslag, vroeger geweigerd, mij nu was gegeven, op een oogenblik, dat ik het niet verlangen kon; - waarom mij de tijd niet gegund was, de Provinciën in betere orde achter te laten; waarom ik het bewind moest overgeven aan REQUESENS; zóó moest overgeven! Hij zeide mij zoo veel, dat ik rust kreeg, bij alles wat mij ontrustte, en mij ontlast voelde van wat mij het zwaarst drukte. FREDERICO! FREDERICO! Hij was mij een weldoende Heilige, die balsem droppelde op de schrijnende wonde. En daarop, - mijn zoon! -’ en de kalmte, waarmede hij zich tot hiertoe op dezelfde plaats gehouden had, scheen den Hertog nu weêr gansch te verlaten; want hij verhief zich plotseling en stapte weêr met ongeregelde schreden langs den jongen man heen en weder.

‘O, *Monsenor*!’ sprak deze, ‘de Koning kan opregt zijn voor u..... Telkens als hij tot u sprak, lichtte er een andere gloed uit zijne oogen, dan die, waarmede hij mij te ontzetten trachtte. Maar ik begrijp het! Mijn aarzelen om een huwelijk te voltrekken, waaraan hij groote voordeelen verbonden had, heeft hem tegen mij vertoornd; hij heeft begrepen, dat ik het ontgaan wilde, en van toen aan was het bij hem beslist, dat het *zou* voltrokken worden. Hij wilde zich, als bij verrassing, van mijne gehoorzaamheid verzekeren; hij dacht, dat ik, overbluft door zijne tegenwoordigheid, door zijn' rasschen eisch, den moed noch de bezinning hebben zoude, hem in 't aangezigt te wederstaan; hij hield het onmogelijk, dat ik mij door eene uitvlugt zou weten te redden; misschien..... hij kon niet weten, *waarom* ik MARGARITHA's hand afslaan moet; misschien eischt hij alleen deze proef van mijne gehoorzaamheid, om mij werkelijk de gunst te schenken, waarop hij zinspeelde; ongelukkig was de proef te sterk voor een' onderdaan, die zijn' meester trouw is, maar die.....’

‘Gij gelooft *niet*, dat de Koning den hinderpaal weet, die u scheidt van *Donna* MARGARITHA?’ viel ALBA hem levendig in de rede.

‘Neen, Heer! dan zou hij het huwelijk niet bevelen.’

‘Mogen daarvoor de Heiligen gedankt zijn!’ hernam de Hertog, meer opgeruimd; ‘dan was die blik slechts de toorn van het oogenblik, en zoo wij een wettig bezwaar aanwijzen, zijn wij *nog* behouden; tot zóó lang willen wij onzen vijanden door een vrolijk gelaat schrik in het hart jagen, opdat zij, ons zoo zeker ziende, geene poging tot ons verderf wagen, en onze vrienden bemoedigen door onze rust.’

‘Ik hoop veel van de *Senora* zelve; zij is vrouw, zij zal te bewegen zijn tot edelmoedigheid, of zoo niet, ik heb meer dan één middel, om haar tot den schijn van die deugd te dwingen.’

‘Verklaar mij dit, *Senor*!’

‘Verschoon mij voor als nog daarvan, Heer! Ik ben Ridder! - en het is het geheim eener vrouw!’

Maar EVERARDO, die schielijk naderde, belette ALBA een antwoord.

‘Een page van 't hof, met eene boodschap aan Uwe Excellentie, die geen uitstel duldt,’ sprak de dienaar, zijn storend naderen verontschuldigend.

‘Ik volg terstond,’ sprak de Hertog, en zijnen zoon met innigheid de hand reikende, fluisterde hij hem toe: ‘Ik heb

een uur gehad, zoo als de Koning der beide *Indiën* in gansch zijn leven er geen heeft gekend.'

Toen FERDINAND VAN TOLEDO het verzegelde papier had ingezien, dat hem overhandigd was, riep hij met vrolijke zegepraal:

'De Koning roept mij terug in zijn' geheimen kabinetsraad; dus dacht hij niet op mijne verwijdering. St. JACOB! Patroon van *Spanje*! vergeef mij mijn wantrouwen, zoo het onbillijk geweest zij!'

(*Het Vervolg in een volgend Nommer*.)

Orvarodd's saga.
een Oud - Noordsch avontuur.

(*Uit het Deensch van* Oehlenschlaeger.)

(*Vervolg van Bladz.* 208).

XII. Arngrim's zonen en Hervor.

HIORVARD, die, zonder INGEBORG te kennen, bij den Bragibeker de gelofte had gedaan, hare hand te zullen verwerven, ontstak, zoodra hij haar had gezien, in hevige liefde. Het kon niet anders, of wild en wreed als hij was, moest hij HIALMAR een' fellen haat toedragen, en HIORVARD was dan ook inderdaad schuldig aan het gruwelijk opzet, waarvan HIALMAR hem verdacht. Hij had dezen niet door het scheepsvolk willen doen ombrengen, dewijl hij hem vreesde; neen, in die dagen moest zelfs de ellendigste dapper zijn, als hij niet algemeen wilde worden veracht; maar dewijl hij HIALMAR zelfs een' eerlijken dood misgunde, en hij niet genoeg geweten had om er van te gruwen, aldus zijn doel te bereiken en INGEBORG te winnen.

‘Er zouden altijd krijgers genoeg overblijven,’ - dacht hij, - ‘met welke hij later vechten kon, om bewijzen van zijnen moed te geven.’ Hij had er zich listig voor gewacht, zelfs van verre zijne hand in het spel te laten zien; maar den schipper door een' zijner wapenknechten doen omkoopen, en dien jongen, toen alles beraamd was, om een gering vergrijp doodgeslagen. - ‘Zoo hadden immers de hofgoden ook de dienstknechten in zee geworpen, nadat zij HERTHA's beeld hadden afgewasschen!’ zeide hij tot zich zelven. En zijn geheim had hij trouw bewaard, hij had er geen' zijner broeders van gesproken; want hoe woest en ruw zij ook waren, vreesde hij echter, dat zij het feit zouden afkeuren.

ANGANTYR, de oudste broeder, vergezelde HIORVARD uit eene geheel andere oorzaak dan louter lust zijn' broeder in een liefdeavontuur bij te staan. Hij wist, dat er lang reeds eene alles behalve vriendschappelijke stemming heerschte tusschen Koning YNGVE en zijn' broeder ALF. YNGVE was weduwenaar. ALF had eene schoone echtgenoote, BERA geheeten; YNGVE hield veel van haar, en bragt iederen avond in haar gezelschap in de hal door; dikwijls zaten zij zamen tot over middernacht te praten. Schoon hunne betrekking onberispelijk bleef, werd ALF toch jaloersch, en ANGANTYR hoopte den gloed dier smeulende ijverzucht, tot zóó lichte laaije vlam aan te blazen, dat zij de beide Koningen zou verteren. Zoodra zij elkander zouden hebben omgebragt, en oproer dien dubbelen broedermoord zijn gevolgd, wilde ANGANTYR zijne bloedverwantschap met den YNGLINGE-stam doen gelden, en zich op den Upsalaschen Koningsstoel plaatsen. Het was vooral zijne dochter HERVOR, welke hem hiertoe aanspoorde.

HERVOR, die haren vader op het uitstapje naar *Svithiod* volgde, was naauwelijks zeventien jaren, maar rank opgeschoten en schoon van gestalte. Van het weelderig liefelijke, dat INGEBORG onderscheidde, bezat zij niets; echter zag zij er daarom niet uit als een knaap in meisjeskleêren. Zij was eene leliebloem, - ter nood werd men op hare wangen een bleeke tint gewaar, die naar een' blos zweemde - hare borst was hoog gewelfd, maar had schier geen' boezem. Men kon het hare handen aanzien, dat zij tot meer dan vrouwelijken arbeid geschikt waren, schoon haar vorm niets te wenschen overliet, schoon zij sneeuwblank waren. Zij was vrij breed geschouderd; maar hare heupen en hare leest stonden daarmede in evenredigheid. Haar neus en haar voorhoofd smolten schier zamen; haar raafzwart haar droeg zij gladgekemd; zij zag op alle menschen met onuitsprekelijke

trotschheid en verachting neder. Bij wijle ergerde zij er zich aan, dat hare voeten te klein waren; maar zij liep er zoo vlug mede als eene hinde in het woud, zonder dat zij aêmechtig werd. Geen meisje had ooit mooijer mond, en toch stierf zij, vóór zij iemand een' kus had gegeven, zelfs haren vader niet. Deze, die haar innig beminde, liet haar door een' kunstigen wapensmid het schoonste harnas en een' helm smeden, die haar uitmuntend stonden. ANGANTYR wilde hare wapenen laten vergulden; maar HERVOR versmaadde dien pronk, en eischte er zwartglinsterende, als de schilden eener tor. Van haren helm woeijen blaauwe en gele vederen, op haar schild stonden de drie Valkyriën in roode wapenrokken, met vergulde helmen op het hoofd en lange spietsen in de handen. Zij waren hare godinnen, aan deze offerde zij; haar leven en streven bestond dáárin: haar te gelijken. Ook hadden zij haar, van hare kindsche dagen af, dikwijls bezocht; en ter gelegenheid van het laatste *Jul*-feest, toen de sneeuw hoog op het veld lag, en de rijm aan de boomtakken glinsterde, of zij met vonkelende starren waren bezaaid, waren zij het venster van het vertrek der Jonkvrouw genaderd, en terwijl de wolven in het bosch huilden, en de storm de oudste eiken zweepte, hadden zij haar toegezongen:

‘HERVOR! terwijl u de sneeuwwitte velden
Glinstrend de komst van den winter vermelden,
Prikk'len we uw' zin voor de glorie van helden!’

‘Tart der weekhartigen minneziek smalen;
Al het gebloemt' van de lent' mag niet halen
Bij een azuur, waar geen wolkjes langs dwalen!’

‘Wijs hun, die 't snerpen der winterkoù duchten,
Wijs hun 't geboomte, verstaald in zijn luchten,
Lansen en pijlen zijn blinkende vruchten.’

‘HERVOR! was op tot den roem dezer landen, -
Warm, zoo als wij, uw verstijvende handen
Niet dan bij burgten, die rooken en branden.’

‘Prijs slechts de rozen, waar wij meê verrassen:
't Bloed van verslagenen, purperen plassen,
Waar we onze melkwitte wieken in wasschen.’

‘Luister het liefst naar der strijdenden kreten,
Tot we u in 't godenrijk wellekoom heeten,
Dise met ons aan den feestdisch gezeten.’

‘Dorst gij kloekmoedig den bloeddoop gehengen,
Dra zoudt, als wij, gij de meê mogen plengen,
Schuimend den beker der heldenschaar brengen!’

‘'t Is een vermetel, een vruchteloos streven,
Hier reeds den zin te verklaren van 't leven,
Droomende reden van droomen te geven.’

‘Maar naar ge rapper uw boeijen durft slaken,
Zult gij ook vroeger in Valhal ontwaken; -
HERVOR! wat toeft gij zijn wondren te smaken?’

XIII. Ingeborg en Freia.

INGEBORG, YNGVE's dochter, was van geheel anderen aard. Zij was bloode en beschroomd als eene duif, weelderig en bloeijende. Hare aschkleurige lokken zwierden om haren hals en reikten, sierlijk zaâmgevlochten, bijna tot hare heupen. Zij had lichtbruine oogen, en was grooter dan HERVOR. Eer zij HIALMAR leerde kennen, leefde zij eenzaam in haar jonkvrouwelijk vertrek, en dat deed zij ook nu nog. Haar gezelschap bestond in kinderen, vogels en bloemen; van deze had zij altijd een' bonten kring om zich heen. Zij vlocht kooitjes voor de vogels, kweekte de bloemen in den hof en naaide kleederen voor arme kinderen, als zij niet borduurde.

Sedert HIALMAR vertrok, was zij dikwijls weemoedig en kwelde haar een somber voorgevoel. Op een' schoonen lentemorgen zat zij in haar prieël, verdiept in hare gewone droomen; dáár verscheen FREIA haar.

FREIA kliefde, als een groote vogel, in hare prachtige vederkoets de blaauwe lucht. Verre uit het gezigt waren hare wieken lang en breed, en klepte zij die stout, als een adelaar over het veld; maar naauwelijks stond zij in het rozenboschje bij INGEBORG, dáár vouwden hare vleugelen zich zamen, dáár krompen zij in, dáár werden zij niet grooter dan twee vlindervlerkjes, die hare mollige schouderen versierden. De veelkleurige vederkoets, nu in eene huik herschapen, bedekte ter helfte den golvenden boezem, en sloot zich als een lijfje om haar rank middel. Om hare heupen zwierde een kleed van zeldzame stof, het glinsterde en ruischte als bronwater, en reikte haar tot de enkels. De schoonste voetjes, ooit door menschenoogen gezien, waren klein en zoo fijn en teêr, als hadden zij nimmer de aarde betreden; ook hadden zij het nooit gedaan, want zij zweefde, zelfs als het scheen dat zij ging. Het was verbazend te zien, hoe zich, zoodra zij voor INGEBORG stil stond, hare lange gouden lokken, die straks in den wind hadden gewuifd of het wieken waren, nu in vlechten kronkelden en om haar hoofd zamenvielen ten zeldzaamsten tooi. Op haar voorhoofd droeg zij een kleinood, dat heller vonkelde dan de klaarste diamant, en dit was geen wonder, want het was de morgenster. Toen FREIA allengs digter tot haar kwam, werd INGEBORG gewaar, dat zij in iedere hand eene roos droeg, wier wedergade in schoonheid zij nooit had gezien. FREIA groette haar vriendelijk en zong:

‘Hoe gloeijen mijn rozen
Van uchtenroods pracht! -

Der minnenden kozen
Breekt af in een klagt;
Des dageraads luister
Verving reeds het duister;
De leeuwerik zwijgt;
De vurige stralen
Bereiken de dalen;
Verblindend is 't licht, dat ten middagtrans stijgt!’

‘Hoe gloeijen mijn rozen
Van avondroods pracht! -

Geneugten verpoozen
Der minnenden klagt;
Met reuzenarm reiken
De schaduws der eiken;
De nachtegaals slaan;
Weêr tint'len de transen
Van zilveren glansen;
De hoop lacht van verre uit de starren hen aan!’

‘Ik, FREIA, ik spinne
Op 't vonkelend wiel
Een' draad, voor de dubbele rozen der minne,
Een schalm voor de dubbele weelden der ziel;
Voor elk, die ze zaâmbindt ten heiligen krans,
Behouden die rozen haar' geur en haar' glans!’

Toen FREIA haar gezang had geëindigd, vloog zij als een vogel weder weg. INGEBORG zat in gedachten verdiept, en neuriede hare wijze dikwijls over, om die niet te vergeten.

XV. De dienstman Faste.

Van alle menschen, welke HIORVARD had gekrenkt en mishandeld, was niemand meer leeds wedervaren dan zijn' wapenjongen, met wien hij dagelijks omging, die hem nooit het minste verdriet had aangedaan; maar die hem daarentegen van 's ochtends tot 's avonds te wille was geweest, de trouwe FASTE. De oorzaak van den wrok, dien zijn meester tegen hem koesterde, school in afgunst. Als zij naast elkander stonden, dan was het alsof zij bij vergissing elkaêrs kleederen hadden aangetrokken; want HIORVARD scheen een knecht in heerenge-

waad en FASTE een heer in knechtsdragt. Hij had een paar malen met groote dapperheid HIORVARD's leven in den krijg gered, dat voor een' edelaardig held reden genoeg zou zijn geweest, om zijn' redder de vrijheid te geven; maar HIORVARD hield zich als had hij het naauwelijks opgemerkt, behandelde er FASTE te strenger om, en dreef den spot met zijne ingetogen zeden, als strookten die kwalijk met zijnen stand, waaruit toch niets ter wereld hem zou kunnen opheffen. In den laatsten tijd, en niet lang na HIALMAR's afreise, was FASTE koeler en stiller jegens zijn' heer geworden; ja, deze verbeeldde zich bij wijlen in de oogen van den knecht eene verachting te lezen, waardoor hij nog meer werd verbitterd. Hij ranselde hem als een' hond, en dreigde hem te zullen doodslaan. FASTE viel op zijne knieën, hief de handen ootmoedig tot hem op en smeekte hem met laffe woorden om deernis. Het streelde HIORVARD, dat hij hem zóó had vernederd. - ‘Aan dat lafhartig spreken herkent men uwe afkomst,’ zeide hij; ‘een vrij geboren man zou zich liever laten doodslaan, dan zich door zoo laffe beden willen onteeren.’ - ‘Gij hebt gelijk, Heer!’ zeide FASTE. ‘Ik voel nu eerst regt het onderscheid tusschen vrijgeboren en lijfeigen; maar als ge mij ditmaal laat leven, dan beloof ik u vast, dat, zoo ik een andermaal zoo ongelukkig mogt zijn u te mishagen, ik geduldig mijne straf zal ondergaan, zonder op nieuw uwe barmhartigheid lastig te vallen.’ - ‘Zoo blijf dan heden nog in het leven,’ zeî HIORVARD, met een' donkeren blik, die meer leeds voorspelde dan zijne tong.

FASTE ging naar zijne hut, in welke hij 's nachts met een' anderen knecht sliep. Zij waren goede vrienden, maar het scheen NARFE, dat FASTE in den laatsten tijd iets op het hart had, dat hij hem verborg. ‘NARFE!’ zeî FASTE echter dien nacht, ‘morgen ga ik naar THOR, hebt gij eene boodschap mede te geven?’ - ‘Wat beduidt dat?’ - ‘Ik wil zeggen, dat HIORVARD mij morgen zal dood ranselen.’ - ‘Ik kan geen raadselen gissen,’ zeî NARFE. - ‘Ik heb HIORVARD,’ hernam FASTE, ‘jaren lang trouw gediend, dat was dwaas van mij; maar het kwam, dewijl ik hem niet regt kende. Woest en wreed was hij, dat wist ik; dat hij niet edelaardig was, ervoer ik spoedig; maar ik wist nog niet, dat hij een volslagen verrader was.’ - ‘Dat zijn harde woorden!’ zeî NARFE. - ‘Hij, die morgen dood zal worden geslagen, moet heden vrij spreken hebben,’ antwoordde FASTE. ‘Maar ik wil uw geduld en uwe scherpzinnigheid niet op de proef stellen. Heugt u NEF nog, den

laatsten knecht, dien HIORVARD doodsloeg?' - 'NEF was een schelm, die den dood voor vele gruwelstukken had verdiend.' - 'Maar het was niet tot straf voor deze,' voer FASTE voort, 'dat HIORVARD hem dood sloeg.' - 'Nu geeft gij weêr raadselen uit,' zeî NARFE. - 'Dat is eene leelijke gewoonte van mij,' antwoordde FASTE; maar ik zal u dit oplossen.

'Gij weet, dat de wanden van de meeste hutten der dienstbaren zóó dun zijn, dat men buiten ieder woord kan hooren, dat er binnen gesproken wordt. Vóór eene week of wat, had ik mij in het bosch vermoeid te slapen gelegd, in de heesters, achter NEF's hut. Ik zag, dat HIORVARD die inging. Zij spraken heimelijk zamen. NEF kreeg een' grooten zak geld, dien hij den schipper brengen moest, opdat deze HIALMAR op de Noorweegsche kust aan wal zou zetten en ophangen. Toen NEF den last van zijnen Heer had vervuld, gaf deze hem zijn verdiend loon, door hem dood te slaan. HIORVARD geloofde, dat het geheim met den knecht was begraven; maar morgen zullen INGEBORG en Koning YNGVE het ook weten, en zal HIORVARD FASTE doodranselen.' - 'Dwaas!' zeî NARFE, 'hebt gij lust u te laten doodslaan? Wreek u en vlugt! dan zult ge uwe wraak smaken.' - 'Dat denk ik bij THOR te doen,' antwoordde FASTE. 'Ik heb een' afkeer van list, zij is eene zuster van verraad. Maar ik wil de vreugde genieten, rustig voor een' hooggeboren' schurk te staan, en hem zonder vrees te toonen, hoe diep ik hem veracht.'

FASTE ging naar Koning YNGVE en vertelde hem alles. YNGVE had lang een' heimelijken wrok gekoesterd tegen ANGANTYR en zijne broeders. Zij gedroegen zich zoo verwaten, dat YNGVE hen niet dulden kon, en hij was er van overtuigd, dat zij tusschen hem en zijn' broeder kwaad stookten. De gansche vertelling van FASTE droeg den stempel van opregtheid en goede trouw, en toen deze nu, zoodra hij haar besloot, zich gereed verklaarde, door HIORVARD's hand te sterven, zeî YNGVE: 'Dat zal niet geschieden. Hier zal strafoefening plaats hebben; maar niemand anders dan de schuldige zal worden gestraft. Blijf bij mij! Ik zal u niet verraden.' Dat liet FASTE zich geen tweemaal zeggen.

Toen de Koning HIORVARD dien middag aan zijnen disch zag, verzocht hij hem, FASTE aan hem over te doen; hij had lust dien knecht van hem te koopen. HIORVARD zag den Koning verbaasd aan, maar herstelde zich fluks en zeide: 'Heer! als gij eene zoo geringe gave niet zult versmaden, gij, die mij en mijnen broeders zoo groote gastvrijheid bewijst, dan is hij de uwe.'

- Nu was alzoo FASTE des Konings knecht geworden, en liep hij geen gevaar meer door HIORVARD te worden mishandeld.

Eenige dagen later, liet Koning YNGVE eene hooge galg oprigten en krijgsvolk zamenroepen, om de teregtstelling van een' grooten misdadiger bij te wonen. Niemand wist wie deze was; maar men vermoedde, dat het een aanzienlijk man zou zijn, dewijl de Koning het krijgsvolk in de wapens liet komen. YNGVE legde op den dag der teregtstelling een feest aan, waarop ook HIORVARD en zijne broeders waren genoodigd. Toen men had gegeten en gedronken, zette de Koning zich op zijnen hoogen zetel en zeide:

'Er is een gruwel ter mijner kennis gekomen, die straf eischt. Een man in deze hal heeft den Viking, die HIALMAR naar *Denemarken* zou brengen, omgekocht, om hem te grijpen, te knevelen en in *Noorwegen* aan wal te zetten, ten einde er hem op eene eenzame kust op te hangen. Wat dunkt u, dat zulk een ellendige verdient?' - Bij die woorden verbleekte HIORVARD; want het overviel hem geheel onverwacht. - 'Waarom wordt gij zoo bleek als een doode?' riep YNGVE. - 'Heer! ik hoop toch niet, dat ge mij verdenkt?' stamelde HIORVARD in zoo groote geestverwarring, dat zelfs zijne broeders hem begonnen te mistrouwen, en hem met grimmige blikken aan te zien. - 'Neen,' antwoordde YNGVE, 'nu verdenk ik u niet meer; nu ben ik er van overtuigd. Breng hem naar de galg!' - Naauwelijks had de Koning deze woorden uitgesproken, of daar traden honderd gewapende mannen van achter de tapijten behangsels te voorschijn, en dubbel zoo vele hielden buiten de wacht. ANGANTYR en zijne broeders zagen nu in, dat het hun niets baten zou, HIORVARD te verdedigen. Ook waren zij vertoornd over den gruwel, die eene vlek op hen allen wierp. ANGANTYR gaf den Koning gelijk, en zeide: 'dat zijn broeder den dood had verdiend, als hij werkelijk het vergrijp had begaan; hij verzocht den Koning slechts, hem te willen zeggen: welke bewijzen hij er voor had?' Toen liet de Koning FASTE voortreden. Niemand kende hem, want de Koning had hem de vrijheid geschonken; hij was gekleed als een krijgsheld, en zoo als hij daar stond, was er geen man in de hal, die in kloekheid bij hem halen mogt. FASTE zag met diepe verachting op HIORVARD neder, en zeide: 'Beloofde ik u niet, HIORVARD! dat ik u een andermaal geene deernis zou afsmeeken?' - 'En op de getuigenis van een' knecht, wilt gij een' wèlgeboren' man een' schandelijken dood laten sterven?' vroeg HIORVARD. - 'Als de dienst-

bare eerlijker is dan de wèlgeborene, - ja,' antwoordde de Koning bedaard. 'Zwijg nu, HIORVARD! Uw verbleeken en verschrikken van straks was eerlijker, dan uwe logens het nu zijn. Als een dief zich van de galg kon vrij praten, dan werd er geen opgehangen.' - 'Ben ik een dief?' riep HIORVARD, blozende van trots. - 'Gij hebt HIALMAR het leven willen rooven,' antwoordde de Koning, 'dat was een lafhartige diefstal. - Weg met hem!'

Zoo bragt men HIORVARD naar de galg, en zijne broeders volgden den stoet, om zijnen dood bij te wonen; het was een droevige optogt, schoon pijpen en trommen speelden. De Koning vroeg FASTE, of hij zelf HIORVARD wilde ophangen, hij zou het hem dan gaarne vergunnen. Maar FASTE verontschuldigde zich, zeggende, dat die taak hem kwalijk voegde, sedert de Koning hem vrij man had gemaakt; ofschoon hij er zich niet aan onttrekken zoude, als de Koning het verlangde.

Deze liet daarop drie zijner sterkste knechten uitzoeken, ten einde HIORVARD te knevelen, als hij zich niet goedwillig zou laten ophangen, waaraan men zeer twijfelde.

Toen HIORVARD de galg in het verschiet gewaar werd, riep hij uit: 'Is dat de jonkvrouw, die hare bleeke armen naar mij uitstrekt? - Zij gelijkt INGEBORG niet. Maar of INGEBORG haar weldra geleek! en of haar toekomstige bruidegom in hare armen den dood vond, zoo als hij mij in die van deze toeft.' - Toen zij bij de galg waren gekomen, deed de beul hem een' strik om den hals. Hij wilde afscheid nemen van zijne broeders; maar zij schaamden zich zijner, en weigerden hem de hand te reiken, dewijl hij den strik om den hals had.

Reeds stond HIORVARD op de ladder naar de andere wereld, die voor hem ter hel leidde, schoon de sport opwaarts scheen te voeren; daar deed zich een geschreeuw en een geroep hooren: - 'Hang hem niet! Hij is onschuldig! Daar komt HIALMAR aan!' - En in het verschiet zag men inderdaad HIALMAR te paard aanrennen, met een' anderen langen krijger; hij wuifde en wenkte, dat men HIORVARD niet zoude ophangen.

'Schaamtelooze logenaar!' riep nu de kring van toeschouwers, en getroffen door de werpspietsen der verbitterde menigte, zonk FASTE dood op den grond neder.

'Hang hem niet!' riep HIALMAR, toen hij zoo digt bij was gekomen, dat men hem konde verstaan. 'Ontroof mijne wraak mij niet. Ik zelf wil hem in eerlijken kamp doodslaan!'

YNGVE omarmde HIALMAR. 'Dank zij de goden!' zeide hij,

‘dat zij uw leven beschermden. Maar ik heb HIORVARD onregt gedaan, en moet dat weêr goedmaken.’ - ‘Neen, Heer!’ antwoordde HIALMAR, ‘onregt hebt gij hem niet gedaan; ik zou inderdaad als hij zijn gehangen; maar “bijna” helpt menigeen'; en een gelukkig toeval redde ons beide.’

XVI. Gefion's Tempel.

INGEBORG had vernomen, dat HIALMAR verscheiden was; maar het maakte op haar een' geheel anderen indruk, dan men zich had voorgesteld. Zij klaagde niet, zij schreide niet; maar de rozen verdwenen van hare wangen. ‘FREIA had gelijk,’ zeide zij in zich zelve: ‘“het kozen der minnenden breekt in eene klagte af,” maar “de hoop lacht hen uit de starren aan.” Men kan ook aan de galg heldhaftig sterven; dat heeft menig Koning bewezen. Nu zal ik een' korter' weg inslaan, om HIALMAR te ontmoeten. Ik ga ten oorlog! Ik zal de Valkyriën navolgen. - Ik wil HERVOR gelijken!’

Dus sprekende, trok zij een harnas van fraai, blinkend staal aan, dat haar vader haar had gegeven, en zette zij een' even glanzigen helm op het hoofd, waarin roode vederen praalden, - de Deensche kleur, die HIALMAR te dragen plagt. Een ligt schild bengelde aan haren arm, om hare lendenen knarste de ijzeren wapenrok. Hare maagden verwonderden er zich over; want sedert de Koning haar den krijgsdos had vereerd, was het haar nog nimmer ingevallen de proef te nemen, hoe hij haar paste, maar had deze altoos ten sieraad aan den wand gehangen. Daarom vroegen zij haar, waar zij heen wilde gaan. ‘De rots op,’ antwoordde zij, ‘naar HERVOR!’ Reeds was zij in de deur, daar vielen hare oogen op het schild; het was blank, het droeg geenerlei teeken. ‘Wacht even,’ zeide zij, ‘ik moet eerst een wapen hebben. Haal mij eene kool uit den oven.’ - ‘Neen!’ riep zij op nieuw, ‘geen roet, maar bloed!’ - IJlings bragt zij zich eene kleine wonde in den arm toe, doopte haren vinger in het bloed, en zeide: ‘Twee balken zullen mijn schildmerk zijn, een lange en een korte; zie zoo!’ - En dus sprekende, teekende zij met het bloed eene galg op het schild en zeide: ‘De galg is geadeld, sedert HIALMAR is opgehangen.’ Toen schreed zij met rassche

schreden den berg op. Verslagen volgden hare dienstmaagden haar, en vreesden, dat zij waanzinnig was geworden.

HERVOR had er zich, gedurende haar bezoek in *Svithiod*, mede verlustigd, met toestemming van YNGVE, een' kleinen tempel of hof voor GEFION te laten bouwen, op eene der rotshellingen in de buurt. De vorige tempel van GEFION was verbrand, maar haar beeld gelukkig gered. Dit beeld was, even als die der andere Goden in *Upsala*, fraai uit hout gesneden en vleeschkleurig geschilderd; het had haar op het hoofd en was prachtig gekleed. Wie die beelden gesneden had, wist men niet; maar niemand zou dit nu half zoo goed kunnen doen. Velen geloofden, dat VAULUNDER die had gemaakt; VAULUNDUR, die in den rang der Goden werd opgenomen, en hen naar hunne gelijkenis had gesneden. Daarom achtte men die beelden ook onschatbare heiligdommen, en aanbad die als de Goden zelve.

HERVOR had, daar de tempel gereed was, GEFION juist weder op het voetstuk geplaatst, toen INGEBORG den drempel overschreed. Verbaasd en grimmig staarde zij den vreemden krijger aan, die het waagde, GEFION's hof, waarin geen man den voet mogt zetten, te ontheiligen. Zij trok haren dolk, en met de woorden: ‘Tempelschenner!’ wilde zij INGEBORG dooden, toen zij deze gelukkig herkende. INGEBORG omarmde HERVOR en zeide: ‘Ik wil voortaan zóó leven als gij! Mijn minnaar is vermoord! ik kom hier, om in GEFION's handen de gelofte af te leggen, maagd te blijven, zoo als gij en zij.’ - ‘Dat is wèl gedaan!’ antwoordde HERVOR, en sloeg INGEBORG met spottenden lach gade; want, ofschoon haar mannelijk gewaad haar goed stond, stak het scherp af tegen hare vrouwelijke lieftaligheid, die des ondanks in het oog viel.

Maar juist toen INGEBORG naar het beeld der Godin ging, riep eene bekende stem haar door de openstaande deur toe: ‘INGEBORG! hier ben ik! Kom tot mij, want ik mag niet tot u komen.’ - INGEBORG wendde zich om, en zag HIALMAR met uitgestrekte armen in de deur staan. Nu dacht zij niet meer aan GEFION; reeds lagen zij in elkanders armen. ‘Laat ons eerst de deur sluiten,’ zeî HERVOR met een' smadelijken blik, ‘opdat GEFION niet ontheiligd worde, en zij zich niet ergere aan dat schouwspel.’

De deur des tempels sluitende, verliet zij zelve den hof. HIALMAR en INGEBORG waren alreeds in de bosschaadje verdwenen, en spraken met elkander arm in arm; maar zie, daar stond een lange, forsche krijger, in een' scharlaken wapenrok, ongemeen

breed geschouderd, met boog en pijlkoker op den rug, en staarde HERVOR aan. Terwijl hij het hoofd een weinig voorover boog, vielen de lange, gouden lokken hem in het gezigt over de roode wangen heen; doch hij streek die op zijde, en hechtte ze zamen onder een' blinkenden haarband, welken hij om het ongedekte hoofd droeg. Hij had den helm in de hand. - 'Behoort gij tot het gevolg van HIALMAR?' vroeg zij. - 'Ja.' - 'Wie zijt gij?' - 'HIALMAR's vriend!' - 'Waar komt gij van daan?' - 'Van de galg.' - 'Wie zou er worden opgehangen?' - 'Uw oom!' - HERVOR zag hem verbaasd aan. Zij was een paar dagen afwezig geweest, en wist niets van hetgeen er was voorgevallen. 'Waarom zou mijn oom gehangen worden?' vroeg zij, bedaarder dan men had kunnen verwachten.- 'Dewijl hij HIALMAR wilde laten ophangen!' - 'Wat is dat voor zotteklap?' riep HERVOR grimmig. - 'Ja, het is eene vreemde historie,' zeî ORVARODD; 'als gij ze niet gehoord hebt, zal ik u die vertellen.' - Daarop verhaalde hij haar alles, wat er was voorgevallen. - HERVOR zweeg en schudde het hoofd. - 'Nu heeft HIALMAR,' hernam ORVARODD, 'HIORVARD, ANGANTYR en al de overige broeders, over acht dagen op *Sams*-eiland ten kamp gedaagd.' - 'Wil hij tegen alle twaalf vechten?' - 'Neen! er is een krijger, die hem helpen zal.' - 'Wie is dat?' - 'Ik.'

HERVOR mat hem van de kruin tot de voetzolen; zij wilde verachting in hare blikken en in hare stem leggen; maar het was haar niet mogelijk; zij had nog nooit de weêrga van den jongeling gezien. - 'Ge zijt een vermetele borst,' zeide zij, met een' medelijdenden glimlach. - 'Ja, dat ben ik ook!' - 'En gelooft gij, dat uw zwaard die van mijn' vader en zijne elf broeders zal kunnen tarten?' - 'Ik strijd met geen zwaard.' - 'Waarmeê dan?' - 'Met boog en pijlen.' Hij rammelde met den koker, dien hij op den rug droeg, even als de ratelslang met haren staart. - 'Als ik hen maar in het gezigt kan krijgen, terwijl HIALMAR vecht, dan zullen zij er in twaalf schoten liggen.' - 'Zijt ge zulk een groot boogschutter?' - 'Ja.' - 'Bewijs het! Daar vliegt een adelaar over de rots, hoog in de lucht.' - 'Nu daalt hij.' - 'Ge troft?' - 'Dat doe ik altijd.' - 'Waar zijn HIALMAR en INGEBORG gebleven?' - 'Zij kussen elkaêr in de dennen lommer.' - 'Laffe liefde!' - 'Dat heb ik vroeger ook gezegd; maar nu begin ik te gelooven, dat zij sterker is, dan men haar acht.' - En bij die woorden zag hij haar aan met eenen blik, die haar, voor de eerste maal van haar leven, dwong hare oogen neêr te slaan.

‘Ik ga weêr in GEFION's tempel,’ zeide zij; ‘ga gij naar uwe vrienden! Wij zijn vijanden, en hebben niet meer met elkander te spreken.’ - ‘Vijanden kunnen vrienden worden!’ hernam ORVARODD; maar zij hoorde hem niet; zij was het huis der Godin alreeds weder ingegaan, en had de deur achter haar digtgesloten.

XVII. Faste's begrafenis.

Toen HIALMAR en INGEBORG met elkander hadden gekout, en met zoete woordekens elkaêr hunne wederzijdsche liefde en trouw hadden betuigd, trad HIALMAR de hal van Koning YNGVE in. Omringd van zijne krijgers, en van de zonen van ARNGRIM, die zich nu hielden als ware er niets opmerkelijks voorgevallen, ontving hem deze. HIALMAR groette den Koning, en zeide eerbiedig tot hem: ‘Met uw verlof, Heer Koning! zal ik en mijn wapenbroeder, ORVARODD, uit *Noorwegen*, over drie dagen met HIORVARD en zijne broeders strijden. Ter kampplaats sla ik *Sams-eiland* voor; maar eerst moet ik mij van eene taak kwijten, welke de dankbaarheid mij oplegt.’ - ‘Wat zal dat zijn?’ riep ANGANTYR spottende; ‘gij hebt toch wel niet meer vaders te begraven?’ - ‘Neen!’ antwoordde HIALMAR rustig; ‘maar een' vriend, die zijn leven voor mij prijs gaf; en ik verzoek u, o Koning! dat zijne uitvaart plaats moge hebben, met al de praal, waarop een dapper held regt heeft.’ - ‘Als hij een vrij man is,’ hernam de Koning, ‘waaraan ik niet twijfel, dan zal uwe bede worden vervuld.’ - ‘Dat hij een vrij man was,’ hernam HIALMAR, ‘weet niemand beter dan gij, die hem zelf ter belooning eener brave daad de vrijheid hebt geschonken. - Ik bedoel FASTE, die wel deze eer verdient, ten dank, dat hij het verraad van uwen vijand aan het licht bragt, en zijn leven voor den verloofde uwer dochter opofferde. Wij zijn hem deze vergoêlijking schuldig, daar hij als een logenaar moest sterven, op het oogenblik, toen hij moeds genoeg had, de waarheid te zeggen, waar die hem in gevaar kon brengen.’

Naauwelijks hoorden ARNGRIM's zonen dit, of zij sprongen alle twaalf van de banken op, en kreten en achreeuwden, tot ANGANTYR's stem boven die der overigen uitklonk: ‘Ik hoop toch, Koning! dat gij u niet zult onteeren, door zulk eene bede toe

te staan?' - De Koning wenkte, dat men zich bedaard zou houden, en toen zij weêr gezeten waren, zeide hij: 'dat het zou geschieden, zoo als HIALMAR verlangde.' En daarmede ging hij in zijn eigen vertrek.

Des Konings krijgers stemden in zijn besluit, om ARNGRIM's zonen te ergeren en te verootmoedigen. Allen waren zij op hen vertoornd, dewijl deze het, ondanks zijnen gruwel, met hunnen broeder HIORVARD hielden, en dewijl zij nog altoos gevaar liepen, dien gruwelpleger des Konings dochter te zien huwen. Maar daar HIALMAR en ORVARODD voor hunne eigene eer op den *Holmgang* aandrongen, moest men het gevecht laten plaats hebben.

Den volgenden dag gingen ARNGRIM's zonen op de jagt, om FASTE's begrafenis niet bij te wonen. - Hij werd verbrand op een' grooten houtstapel, terwijl men op de reuzige hoornen blies, die in FREIA's tempel hongen, en welke van de dagen der Goden af in *Upsala* werden bewaard. HIALMAR en ORVARODD strooiden eikenloover op zijn lijk, en de Offerpriester roerde zijne slapen aan met den heiligen ring, waarop men den eed plagt te doen op FREIA's bloedsteen. Het gansche hof van YNGVE zag het vergenoegd aan, - achter zijne hovelingen en zijne herders stonden de knechten; - groote tranen gleden langs hunne wangen neêr. Zij wisten zelve niet waarom zij schreiden; maar de Alvader wist het: het was een voorgevoel, dat de dag zou komen, waarop ook aan hun geslacht de waardigheid van menschen zou worden toegekend.

XVIII. Arngrim's zonen.

ARNGRIM's zonen, die uit eigenbelang en hoogmoed tegenover vreemden eensgezind waren, konden toch onder elkander de een den ander niet verdragen. Vooral was ANGANTYR in grimmigheid over het laatste gruwelstuk op HIORVARD ontstoken, hetgeen hij wel, om zijn' broeder te redden, veinsde, slechts eene kleinigheid te achten, maar dat hij toch in stilte verafschuwde. ANGANTYR was beter mensch dan HIORVARD, dat wel niet veel beduidde, maar toch iets. Hij had eene leermeesteresse, die, zonder dat hij het bemerkte, invloed op hem uitoefende; het was zijne eigen dochter, HERVOR. Louter dat hij haar lief had,

onderscheidde hem reeds van zijne broederen, die niemand beminden, zelfs niet zich zelve; want hunne botte eigenbaat en ongeteugelde begeerten verdienden den naam van liefde niet. ANGANTYR had HERVOR veel meer lief, dan zij hem. Haar lust was het bovenmenschelijke in heldenkracht en heldenfeiten, zonder eenig bijoogmerk. ANGANTYR konde haren geest, in zijne hooge vlugt, niet volgen; zelden slechts begreep hij haar. Als hij en zijne broeders door krijgslust (*Bersaerkergang*) werden overvallen; als zij schreeuwden van razernij; als het schuim hun op den mond stond; als zij de tanden zaâmknarsten, en op steenen en boomen aanvielen, om elkander niet te verslaan, dan waanden zij, dat THOR en TYR hen hadden bezocht; dat zij den invloed van deze ter prooi waren geweest. Maar HERVOR zeide smadelijk van zulke aanvallen: 'THOR heeft nooit *Bersaerkergang*, en TYR was bedaard, toen de wolf *Fenres* hem de hand afbeet.'

Van de tien andere broeders valt niets te vermelden; zij geleken elkaêr als droppelen waters, zoo als de groote hoop op elkander gelijkt, zonder eenig onderscheid, zonder eenig verschil van stempel. Al wat zij eigenaardigs hadden, was hun trots op de reuzengrootheid van hun geslacht; zij wilden zamen strijden en sterven, eten en drinken, waken en slapen; en even als de vogelen een' aanvoerder hebben als zij vliegen, en de herten als zij loopen, zoo hadden zij hunne oudste broeders, ANGANTYR en HIORVARD, en vooral den eerste. Voor HERVOR koesterden zij grooten eerbied, en beschouwden haar als eene soort van Asynie, die hen tevens volgde en niet volgde; want schoon HERVOR hen vergezelde, leefde zij toch niet gezellig met hen. Als zij ten krijg trokken, kampte zij aan hunne zijde; maar in den aanstaanden *Holmgang*, om den wille eener maagd, had zij geen' lust deel te nemen; in het tegendeel laakte zij het met smadelijke woorden, dat zij tegenover HIALMAR en ORVARODD zouden optreden, als zes tegen één'.

XIX. Angantyr's avontuur.

ANGANTYR verliet, op jagt in het bosch, zijne broeders, en doolde alleen rond, peinzende over hetgeen HERVOR hem van

ORVARODD had verteld. - ‘Mijne dochter verwijt ons,’ zeide hij in zich zelven, ‘dat wij zoo velen tegen twee zullen zijn; maar zouden HIALMAR en ORVARODD zoo kloek en zoo koen wezen, als zij geene onfeilbare toovermiddelen bezaten? Heeft zij zelve mij niet verteld, dat ORVARODD's pijlen nimmer hun doel missen? Op die wijze kan het hem niet zwaar vallen, de overwinning te behalen. Als ik een zoo goed zwaard bezat, als hij een' boog heeft, dan konden wij hem zonder onrust trotseren; maar het zou dan ook een zwaard moeten wezen, dat zijn' vijand velde, zoodra het gezwaaid werd.’

‘Het gerucht wil,’ - voer hij voort - ‘dat hier in deze bergengte de ingang tot het hol der dwergen schuilt. Soms, zegt men, komen zij er uit, en verrast men hen hier aan allerlei bezigheid; maar zoodra zij menschen gewaar worden, sluipen zij weêr naar het gebergte, dat zich fluks achter hen sluit. Menig vermetele borst heeft er met zijn leven voor geboet, dat hij hen vervolgde, of zich in hun rijk lokken liet. Zoo ging het den Upsala-Koning SVEGDIR, en kwalijk bekwam hem zijne nieuwsgierigheid, want de deur sloeg achter hem digt; en ofschoon sedert menig menschenleeftijd verstreken is, toch beweert men, dat men nog van tijd tot tijd SVEGDIR's stem hoort, als hij de voorbijgaande boeren aanroept, om er hem uit te laten; waarin zij maar geen' lust hebben.’

ANGANTYR tastte in zijnen zak, en haalde er eene kleine ijzeren staaf uit te voorschijn. - ‘Als de Fylgie,’ zeide hij, ‘die bij het bed van mijne moeder stond, toen ik geboren werd, niet gelogen heeft, dan zou ik de dwergen wel te leep kunnen zijn. Zij bestemde dit meetstokje met *Binderuner* ten gave voor mij. Ik kan er de dwergen, als zij zich laten zien, door dwingen, mij te wille te zijn, mits het mij gelukke, mij tusschen hen en de rotsopening te plaatsen. Want dan valt die deur digt, en gaat niet eer weder open, vóór ik met deze staaf op den bergwand kloppe. Als zij er dan weêr in willen, moeten de dwergen mij wel beloven, mijn verzoek te vervullen; en wat de dwergen beloven, dat houden zij. Maar het heeft mij nog nooit willen gelukken, tusschen hen en de rotsklove te komen, schoon ik het dikwijls heb beproefd. Rapper nog dan vliegen en muggen, wanneer men er met de hand naar grijpt, sluipen deze Svartalfen de opening weêr in, eer men hen op de hielen komt.’

In deze gedachten verdiept, zwierf hij door een digt boschje om, toen het hem toescheen, dat de rots zich bewoog; klet-

terende vielen eenige kleine steenen langs de berghelling neder. Een weinig verder het boschje ingegaan, hoorde ANGANTYR eene bron ruischen. - Maar hoe blijde was hij te moede, toen hij inderdaad twee mannetjes zag te voorschijn komen; zij gingen naar de bron. De ventjes waren niet grooter dan knapen van een jaar of acht, maar hadden hoofden en gerimpelde aangezigten, als grijsaards van tachtig jaren. - Krombeenig sukkelden zij voort naar de bron, zoo vlug als hunne kleine voeten het gedoogden; echter waren hunne handen en schouders zoo groot en zoo breed, als die van een' volwassen man. Hun haar, dat van koperdraad was, bedekte, kort afgesneden, slechts hunnen nek. Zij hadden roode mutsen op, waaruit bij wijle vlammen schoten. Hunne huid was blaauw en hunne oogen zweemden, licht geel als zij waren, naar die van groote honden. Zij waren gekleed in grijze kielen; maar om het lijf had ieder hunner een' kostbaren gouden gordel. Hunne beenen, waaraan naauwelijks kuiten te onderscheiden vielen, waren naakt; maar hunne voeten prijkten met dikgezoolde schoenen, waarop fraaije, groote zilveren gespen, in welke kostbare edelgesteenten waren gezet, flonkerden.

ANGANTYR twijfelde er geen oogenblik aan, dat zij dwergen waren; hij repte zich naar de rotsklove, sloeg op den rand, en de berg sloot zich digt. De dwergen wendden eensklaps het hoofd om; toen zij zagen, dat hun de terugtogt was afgesneden, verschrikten zij om het zeerste; - spoedig echter vermanden zij zich; één van hen trad op ANGANTYR toe, ligtte de muts van zijn hoofd, terwijl de koperdraden haren trilden, boog zich herhaalde malen, en zeide eindelijk met grove stem:

‘Goede Heer! sluit de deur onzer smidse niet toe. Wij hebben van avond nog veel te smeden, eer honderd duizend vâmen waters in den afgrond zullen zijn gestort.’ - ANGANTYR beantwoordde zijnen groet vriendelijk, en vroeg: met wie hij het genoegen had te spreken? - ‘We zijn smidsjongens!’ hernam het manneke, dat voortdurend bleef buigen. ‘Ik heet DURIN! en mijn makker, die ginder staat, DVALIN. Wij moeten zwaar werken, van den ochtend tot den avond, en van den avond tot den morgen; geen slaap, die ooit onze oogen luikt; wij krijgen niets anders te drinken dan water, en alles wat men ons te eten geeft, is steengruis en ijzervijlsel. Onze baas MODSOGNER is een streng, onredelijk meester. Bij het minste vergrijp doopt hij ons in den poel van het koelwater. Zie slechts, hoe wij toegetakeld zijn! Hoe is ons aangezigt besmeerd! Wij wilden naar de

bron gaan, om ons te wasschen en een weinig af te koelen; want men wordt zoo heet in het hoofd, als men den ganschen dag bij het vuur staat en smeedt. Duid het niet euvel, Heer! dat wij zoo vrij met u spreken! Het is u wel aan te zien, dat gij een aanzienlijk man zijt; maar geringe luidjes zijn toch ook niet altijd te verachten. Wij hebben het tamelijk ver gebragt voor schepselen van zoo lage afkomst. Want waarom zouden wij verbergen wat allen weten, dat wij maden zijn geweest, in het vleesch van den krijger YMER, eer wij iets werden? Maar de kunst heeft toch ook hare waardij! En vier der onzen hebben het nog verder weten te brengen; ze zijn aanzienlijke windblazers geworden; ze staan in de vier hoeken der wereld, en maken al den wind, dien de aarde behoeft.'

ANGANTYR antwoordde even beleefd: 'Ik heb veel van uwe groote begaafdheden voor uwe kunst hooren spreken, en zou u daarom gaarne verzoeken, mij een bij uitnemendheid goed zwaard te smeden, met gouden gevest en met goud beslagene scheede. Het zwaard, dat ik van u verlang, moet nooit breken, nooit roesten; het moet ijzer en steen klieven als wol; het moet in iederen strijd de overwinning verzekeren aan hem, die het voert. Als ge mij die kleine dienst bewijst - ik noem die gering voor uws gelijken - zoo zal ik u den berg weêr inlaten; want de eene gunst is de andere waard.'

Toen de dwergen zagen, dat hun geen ander middel restte, beloofden ze zijn verlangen te vervullen, en ANGANTYR volgde hen niet zonder schroom, of hij zich ook met zijne ijzeren staaf den rotswand weder zou kunnen ontsluiten. Om zeker van zijne zaak te zijn, liet hij de dwergen eerst bij VAULUNDUR zweren, dat hem geen leed zou weêrvaren, en zij hem op dezelfde plek weêr uit het gebergte zouden laten. Toen zij een eind wegs hadden afgelegd, volgde hij hen in het rotsgewelf.

ANGANTYR zag eensklaps eene groote menigte dwergen bezig met erts te houwen en erts te smelten, en goud, zilver, ijzer en koper, gemengd met tin, te pletten en te slaan, tot allerlei sieraden, wapens en werktuigen. Anderen bragten edelgesteenten aan, slepen die en zetteden ze in gouden koppen voor oogen, enz. Aan iedere zijde van het berggewelf waren groote openingen, door welke men in nog veel dieper holen kon afdalen. In het eene lagen rotsbrokken op en over elkander; zij zweemden naar versteende ligchamen van mannen. Het andere kon ANGANTYR niet naderen, dewijl er een afschuwelijke stank uit oprees. Maar plotseling hield die walging op, en zwichtte voor eenen geur

als die van rozen; uit het lijkhol verrees eene mannengestalte, in witte kleederen gehuld, met lange lichte haren, op het voorhoofd gescheiden, en van wiens bleek gelaat eene welwillendheid straalde, die allen schrik deed wijken. MODSOGNER, de Koning der dwergen, reikte hem een aantal helmen, kroonen, borstpantsers, ringen en bekers toe, in welke de vreemde verschijning schoone edelgesteenten zette. Daarop zuchtte deze, staarde, met eenen onbeschrijfelijken adel in zijnen vorstelijken blik, het gewelf der hal aan, en zonk weder in het lijkenhol neêr. ANGANTYR wilde hem nastaren, maar werd op nieuw verdreven door den stank. Toen zong MODSOGNER het volgende rijm:

‘Wanneer ge gaarne weten zoudt,
Wat ge in deze onderaardsche zaal
Ter regte en slinke hebt aanschouwd,
Zoo luister naar wat ik verhaal:’

‘Het hol, het eerst door u gezien,
Waarin, door donderhamerslag
Vergruisd, een aantal rotsen lag,
In vorm gelijk aan oorlogsliên,
Het is de stille sluimerkoets
Des overmoeds!
Daar slaapt de trotsche reuzenteelt,
Door ASATHOR, den koenen held,
(Toen THRYMER *Mjolner* had verheeld)
IN FREIA's bruidsgewaad, geveld:
Het breedgeschouderde geslacht
Ligt dáár, zoo als 't bezweem van schrik,
Toen 't in des Gods vergramden blik
Het teeken speurde van zijn kracht;
Het ligt er op en onder één
Verstijfd tot steen!’

‘Het andre hol, dat peststank kweekt,
Aanschouwt der geesten hellevaart;
Wèl u, dat gij 't zoo snel ontweekt,
Hij sneeft, die er te driest in staart.’

‘Nu vraagt ge, wie de jongling was,
Die 't hoofd van uit het duister hief?
Ge zult - uw weetlust is mij lief -
Ge zult het hooren op zijn pas;
Ik ben 't vertellen nog niet moê,
Dies luister toe:’

‘Ge ziet, wij maken bekers, ringen,
Versiersels, schilden, kroonen, klingen;
En trots den mist van erts en gruis,
Is bij den dwerg de schalkheid t'huis.
Wanneer we eens Konings haarband smeden,
En voor 't gesteent' het goud verbreeden,
Dan knijpt een plaaggeest uit den hoop
Den ring zoo eng, dat luttel dagen
Het flonkrend sieraad wordt gedragen,
Of 's mans verstand is op den loop. -
't Geviel wel, dat wij dappre helden
Zoo straf in 't blinkend pantser knelden,
Dat in hun breede, ruige borst
Weldra de lust ten leven faalde,
Alsof zij onder 't staal verstaalde,
Verteerd door louter gloriedorst. -
Waar onze zilvren bekers klinken,
Daar spelen we, onder 't gastvrij drinken,
Zoo looze treken aan de schaar,
Dat de een den ander grijpt in 't haar. -
Hebt ge onze ringen, - 't zigtbaar teeken
Der huwlijkstrouwe - nooit zien breken?
Wij mengden zwavel in het goud,
Waar man of wijf den eed niet houdt!
En honderd schalker guitenstukken,
Zij zouden daaglijks ons gelukken,
Blikte ASA BALDUR, telken stond,
Niet in de donkre smidse rond!’

‘Hij was het, dien gij luchten zaagt,
De schoone god - met haar als goud, -
Die hagelwitte kleedren draagt,
Die uit het duister opwaart schouwt!
Sinds blinde HODUR hem versloeg,

Zwerft ASA BALDUR in de hel;
Al trof des vijands zwaard hem fel,
't Had toch ten dood geen kracht genoeg!
Hij kan verrijzen als 't hem lust,
En dolen in dees bergspelonk: -
Hoe menigeen is onbewust,
Dat slechts zijn zorg hem 't leven schonk!'

'Niet enkel toch slaat BALDUR's blik,
Bij d'arbeid, ons met vromen schrik;
Maar hij kiest zelf de fraaije steenen,
Die aan ons werk hunn' luister leenen;
En elker kroone gulden rand,
Dien hij bezaait met diamant,
Ontsteekt, wie haar op 't hoofd mag zetten,
In eedlen lust voor wijze wetten; -
En ieder pantser, dat hij siert,
Tot star bij star door 't blaauwe zwiert,
Deelt helden moed ten oorlog mede,
Maar geeft hun tevens zin voor vrede; -
En alle bekers, die zijn vingren
Met blad en tros der druif omwingren, -
Smaragd ontbreekt hem noch robijn, -
Noemt vriendschap zelv' haar priesteressen,
Die aller dorst wel streelend lesschen,
Maar tweedragt weren van 't festijn,
En - doch laat de aschkruik u bewijzen,
Hoe BALDUR's ringen zijn te prijzen;
Vergeefsche rouw vertere 't hart,
Toch blijven zij na duizend jaren
Denzelfden flonkerglans bewaren,
Als toen het paar gewisseld werd!
Zoo dwingt hij ons tot goed; - maar lang,
Te lang reeds duurt mijn rijmelzang;
Ginds komen zij me 't zwaard al brengen,
Dat steeds uws vijands bloed zal plengen!'

'Hoor, ASKUR's zoon!
Den prijs, waartoe 't u wordt geboôn,
En zorg, dat gij dien trouw voldoet!
Trek *Tyrfing* nimmer uit de scheê,

Of dood voor 't minst een' man er meê,
   Zoo vaak het flikkert smake 't bloed!'

'En nu, gij hebt genoeg aanschouwd;
   Daar kraait de haan, vlugt, ANGANTYR!
Ziet gij daar ginds dier lansen woud?
   Ziet gij daar ginds dier zwaarden muur?'

      ''t Was ODIN zelf,
Die ze ons bestelde in dit gewelf;
   Weêr is een dappre krijgrendrom
Gesneuveld in den jongsten slag,
En bij 't Valhalla drinkgelag
   Zien zij alreê naar wapens om!
De welkomsthoorn, hoe vaak gevuld,
   Is even vaak geleêgd ten boôm;
Geen hunner, die de rust meer duldt.
   "Ten strijd! ten strijd! de wagen koom'!"
      Fluks hangt van veêr
   Zijn zware vracht van weêrszij neêr;
Gij zult, aan onze smidse ontvlugt, -
   Ga! roep ik andermaal u toe: -
   Hem zien, des aardrijks slaande roê;
Hem zien, den geesel van de lucht.'

'Ga!' roep ik voor de derde maal,
   'Verlaat het dreunende gebergt',
En keer nooit weêr in onze zaal,
   Want wee hem, die de dwergen tergt!'

ANGANTYR spoedde zich naar buiten; want door den grimmigen toon, waarop de Koning der dwergen de laatste woorden uitsprak, vergat hij zijne dapperheid. De rotswand sloot zich met groot gedruisch achter hem digt. Toen hij in het duister een eind weegs gegaan was, zag hij op en werd aan den hemel den vuurwagen gewaar, van welken, naar de beschrijving, hem door MODSOGNER gegeven, spietsen en zwaarden afhingen: eene vracht, die gloeijende uit de dwergsmidse kwam. Hij had eerst gevreesd, dat MODSOGNER den gek met hem had gestoken, toen hij van *Tyrfing* sprak; ja, het scheelde luttel, of hij had alles, wat hij aanschouwd

had, voor een spel zijner verbeelding gehouden; maar zoodra hij, bij den vurigen glans, het breede zwaard in een' prachtigen gordel aan zijne zijde zag hangen, troostte hij zich, en verborg het in eene afgelegen rotsklove, opdat niemand er zich over verbazen zou, hoe hij er aan kwam, of het hem zou ontstelen.

Toen hij in *Upsala* terug was gekomen, trad hij de hal van YNGVE in, en vond er den Koning en zijne mannen in gedachten verdiept en mismoedig. Zij hadden allen de staartstar aan de lucht gezien, en voorspelden er zich niets goeds van. Over de beteekenis en uitwerking zulker sterren liepen de meeningen zeer uiteen, al naardat die door de voorvaderen waren overgeleverd.

ANGANTYR glimlachte over al die droomen, en zeide eindelijk: ‘Het is bespottelijk, wat al bijgeloof en wanbegrip ingang vindt bij het volk. Ik kan u de waarheid verklaren: deze star is een vuurwagen, die uit de smidse der dwergen naar Valhalla rijdt, zoo dikwijls daar wapens ontbreken voor helden, die in den slag gevallen zijn, en *Einheriar* zullen worden.’ - ‘Dan is het vreemd, dat men den wagen zoo zeldzaam ziet,’ zeide Koning YNGVE glimlagchende. En allen schaterden het uit over ANGANTYR's vermeende ongerijmdheid; maar hij hernam: ‘Een jaar in Valhal is misschien een menschenleeftijd op aarde. Tijd en en ruimte worden dáár welligt evenzeer in het groote genomen, als maat en gewigt.’ - Dat scheen den krijgers een verstandige opmerking, en velen hielden het er voor, dat er waarheid school in de woorden van ANGANTYR.

XX. Hialmar's en Orvarodd's liefde.

De dag voor het gevecht werd bepaald, en HIALMAR en ORVARODD boden aan één tegen zes, met al de twaalf broeders te kampen. Het scheen den Koning en zijn' Raad een' ongelijken strijd, die volstrekt niet vereischt werd; maar HIALMAR zeide: - ‘Het zou onteerend voor ORVARODD en mij zijn, man tegen man, ANGANTYR en HIORVARD te bevechten; want ofschoon zij door hunne ruwheid en boosheid berucht zijn, zoo weet men toch weinig van hunnen mannelijken moed te vertellen. Ik zou mij schamen slechts met den booswicht te kampen, die mij van het leven wilde berooven. Laat hij zijne broeders meêbrengen, dan krijgt het gevecht iets ordentelijks.’

INGEBORG gaf HIALMAR gelijk, toen hij haar, ten afscheid, in hare jonkvrouwelijke vertrekken bezocht. ‘Als gij in dat gevecht overwint,’ zeide zij, ‘dan zult ge grooten roem verwerven, en mijn vader zal fluks in ons huwelijk stemmen, daar gij hem van zijne ergste vijanden zult hebben bevrijd. Als ge valt, dan volg ik u weldra.’ - ‘Vrees daar niet voor,’ zeide HIALMAR; ‘wij zijn beide zóó opgeruimd van zin, zóó jong en zóó sterk, dat ik het mij maar niet voor kan stellen, dat de dood ons zoo spoedig zal komen bezoeken. Ik hoop vele jaren met u te leven, INGEBORG! ge zult me door uwe liefelijkheid verheugen en verkwikken, als ik van roemrijke togten te huis kom. Dan smaakt de rust in het hoekje van den haard, en de eerbare liefkozingen der echte vrouw. Maar dewijl er niets onzekerder is dan eens menschen toekomst, zoo wil ik voor het minst, voor eene korte wijl met u het huiselijk heil genieten, dat wij, hoop ik, tot in den hoogen ouderdom zamen zullen smaken. Laat mij dan uwen hof, uwe bloemen, uwe vogels zien. En laat ook eenige van de kleine kinderen komen, die gij dagelijks onderwijst. Zóó zal ik eens, als uw man, uit een' hoek des vertreks toezien, als gij onze eigene kinderen onderwijst. Hoe zoet zal dan het luisteren wezen!’ - INGEBORG bloosde en liet bloemen én kinderen én vogels in menigte brengen. HIALMAR sleet een gelukkig uur in haar bijzijn, en droomde zich in de toekomst een lang, heerlijk leven. - Bij het afscheid zeide hij: - ‘Ik heb u nog nooit om een' kus gebeden, INGEBORG! en ik doe het ook nu niet; het zal vroeg genoeg zijn als ge mijne vrouw zult wezen. Maar ik kus u nu met den blik der oogen en den lach der lippen, - het is de afscheidskus der ziel.’ - ‘En ik kus u, zoo als eene zuster haren broeder kust,’ hernam INGEBORG; ‘het is een vrome kus, en dien zult gij smaken. Eene enkele roos zullen wij toch hier op aarde in den hof van FREIA plukken, niet die des verlangens en ook niet die des weemoeds, maar die des waarachtigen genots.’ - En zij kuste hem. - ‘En als ik val,’ vroeg HIALMAR, ‘zult ge dan mijner gedenken?’ - ‘Neen,’ antwoordde INGEBORG, en schudde vriendelijk het hoofd, ‘ik zal u naauwelijks g e d e n k e n , de dood zal mij van u niet scheiden.’ - ‘Ge zult u toch niet dooden, als ik geveld worde?’ hernam HIALMAR ontrust. - ‘Neen, dat beloof ik u bij FREIA!’ hernam INGEBORG, ‘ik zal blijven leven zoo lang zij het mij vergunt.’ Dus getroost, verliet HIALMAR haar.

Nu rustte men zich toe ten togt naar het eiland *Sams*; maar eer ORVARODD aan boord ging, trok hij heimelijk den wa-

penrok der Alf aan, en zeide in zich zelven: ‘Twee malen mag ik het geschenk gebruiken, zonder er voor heel mijn leven aan te zijn gebonden. Ik zal er mij de eerste maal van bedienen, om HIALMAR te redden, en niet tot mijn eigen voordeel. Twaalf tegen twee is eigenlijk moordenaarswerk; zulk een aanbod hadden ARNGRIM's zonen nooit moeten aannemen, als er een greintje eer in hen stak. Ik wilde HIALMAR niet afvallen. Nu vleijen zij zich ons te overweldigen, en THOR weet welke ranken zij nog zullen bedenken; maar HIALMAR zal INGEBORG bezitten; want zij zijn elkander waard. Hun éénig gebrek is, dat ze verliefd zijn; dat is dwaas van hen. Welk een bespottelijk ding is de liefde! Hoe zwaar zou het haar vallen mij in hare strikken te verwarren! Daar is HERVOR, bij voorbeeld, die, opregt gesproken, zonder dat HIALMAR het hoort, tienmaal mooijer en aardiger is dan INGEBORG; - maar haar beminnen? Neen! dat zou mij onmogelijk zijn. Ik geloof nog eer, dat ik haar zou kunnen haten, dewijl zij, willens of onwillens, mij heeft betooverd. - Altijd denk ik aan haar; waar ik ga of sta zie ik haar; - met de raafzwarte lange lokken, die van onder den helm, welken zij bijna nooit afzet, rondfladderen,- met de groote blaauwe oogen, zoo koud als de klare lucht van eene hoorbare wintervorst, - met het niet alleen fiere voorhoofd, maar met den neus, die er meê zamen loopt, en even vrij en vrank is, - met het spotziek lachje op de lippen, dat steekt als de angel eener bij, en dat iemand toch verlokken zou, er een' kus van te begeeren, zoo zoet als haar honig. - En toch wil ik haar gaarne behagen! - Zelfs deze *Holmgang* gevalt mij niet alleen, omdat ik mijn' vriend HIALMAR help; maar dewijl ik HERVOR's opmerkzaamheid wil trekken. - Zeker is het eene vreemde wijze, den bijval van een meisje te verwerven, door haren vader en elf ooms dood te slaan! Maar HERVOR is geen gewoon meisje; zij wil op hare eigen manier worden gewonnen! - Waarom kan ik het toch niet nalaten aan haar te denken? Zij is zeker eene heks. Ik heb het ongeluk mijn gansche leven lang door heksen te worden geplaagd. De eerste, die mij bezocht, was oud en leelijk; ik wilde haar zonder nadenken de tanden uit den mond slaan; schoon zij geene tanden meer had. De Alf achtte ik niet de moeite waard, er mijne hand om uit te steken; zij was immers maar louter maneschijn en schaduw, spinrag en dauw, loover en vogelgekweel. - HERVOR heeft een' mond vol fraaije tanden; maar het zou mij niet mogelijk zijn er een' enkelen uit te slaan, schoon zij er meê lacht als een

wolf, die bijten wil. En echter gelijkt zij geene wolvin! Zij gelijkt zich zelve; er is niemand, die haar gelijkt. Zelfs FREIA niet! - Misschien doen de Valkyriën het. Maar ik wil niet meer aan haar denken. Voort, naar *Sams*-eiland!'

XXI. De holmgang.

HIALMAR en ORVARODD landden op het eiland *Sams*, in de golf *Munar*. Zij schenen het eerst te zijn gekomen, en gingen het bosch in, om eene geschikte plaats op te sporen voor den strijd, die niet wel tweegevecht (*Holmgang*) heeten mogt. Maar ARNGRIM's zonen hadden hun vaartuig al zeilende weldra ingehaald; zij bragten eene talrijke manschap mede. Zoodra zij van verre HIALMAR's schip voor anker zagen liggen, begonnen zij te drinken, eer zij voet aan wal zetteden. Eensklaps overviel hen de dolle strijdwoede (*Bersaerkergang*), en daar er aan boord steenen noch boomen waren, waarop zij konden los houwen, en zij vreesden, elkander binnen boords te zullen slagten, enterden zij het schip van HIALMAR en sloegen al zijn volk dood. Na dien gruwel landden zij, en zetteden zich in een' kring om een' grooten boom, vermoeid van den *Bersaerkergang*, die nu had uitgeraasd; maar toch blijde in den waan, dat zij HIALMAR en ORVARODD met de overigen hadden gedood. Hoe verwonderd waren zij dus, toen deze helden in volle kracht en ongedeerd te voorschijn traden, en hen met fiere taal uitdaagden ten kamp!

'Gij hebt naar uwe gewoonte,' zeî HIALMAR, 'vreedzame lieden, die rustig neêrzaten en geen kwaad duchtten, overvallen en gedood. Nu ben ik en mijn wapenbroeder ORVARODD gekomen, om u voor deze en meerder euveldaden te straffen.'

ANGANTYR en zijne broeders waren bleek en vermoeid van den *Bersaerkergang*; HIALMAR en ORVARODD gloeiden van wraakzucht en geleken twee goden uit Valhalla. Ondanks dat ANGANTYR op *Tyrfing* vertrouwde, stelde zijn afgunstige aard hem de mogelijkheid voor, dat HIALMAR, als hij viel, bezitter van zijn zwaard zou worden. Het ging hem als den hond, die, wanneer hij verzadigd is, toch een' ander het been niet gunt, dat hij zelf niet langer kan afkluiven, en hij zeide: 'We zijn ten kamp gereed; maar laat ons afspreken, dat hij, die valt, door den overblijvende zal worden begraven, met al zijne wapens. OR-

VARODD zal zeker even noode van zijn' boog scheiden, als ik van mijn zwaard.'

Allen stemden in dien voorslag, en het gevecht werd nu zóó geregeld, dat het viermaal zou worden vernieuwd; telkenmale, namelijk, zouden drie van ARNGRIM's zonen tegen HIALMAR en ORVARODD vechten. De teerling zou bestemmen, wie der broeders het eerste den kamp zouden wagen.

In het begin ging alles toe, zoo als men had afgesproken. ORVARODD vocht aan HIALMAR's zijde als de overigen met een zwaard. Maar naauwelijks waren de drie eerste broeders gevallen, daar sprongen de andere acht op de beide vrienden toe, en het mogt ANGANTYR niet baten, al schreeuwde hij met luide stem: 'terug! terug!'

Naauwelijks zag ORVARODD, hoe zij beiden door de overmagt overrompeld werden, of hij riep HIALMAR toe: 'Houd hen met zwaard en schild van het lijf, en laat de rest aan mij over.' Daarop week hij uit het gedrang, ondanks dat hij wist, dat hij in het wijken kon worden getroffen; 'als ik maar op een schot afstands van hen ben,' - troostte hij zich; en zie, naauw had hij den boog gespannen, dáár trof hij den eene voor, den andere na; - HIALMAR had weldra slechts nog een paar van de broeders te bevechten, die hij in aller ijl velde.

Nu sprong ANGANTYR, met *Tyrfing* in de vuist, woedende op, en bragt HIALMAR eene doodelijke wonde toe; maar deze bezat, ofschoon zijn eigen zwaard hem uit de hand was geslagen, nog kracht genoeg, om ANGANTYR *Tyrfing* te ontwringen, en er hem mede te doorboren.

'Dáár liggen ze allen!' riep ORVARODD in schaterenden lach uit. - 'Maar gij, HIALMAR!' voegde hij er met gesmoorde stem bij, 'gij ligt er ook, en dat is het ergste; want uw leven was meer waard dan dat van twaalf malen twaalf zulke vijanden!'

'Leid mij naar de bron, en geef mij een' dronk waters in mijn' helm,' zeide HIALMAR, fluisterend; 'mij dorst.' - ORVARODD bragt hem er heen, zette hem op eenen steen neder, en nam hem den helm van het hoofd. De glanzige bruine lokken wuifden wild om het bleeke aangezigt; maar zijne oogen stonden nog helder en vurig. - 'Hoe INGEBORG schreijen zou, als zij u zag!' zeide ORVARODD. - Zoodra HIALMAR gedronken had, voelde hij zich verkwikt. Hij hield zijne handen op de wonde, ten einde het bloed er niet te snel uit zou vloeijen, en zong met krachtige stem zijnen doodzang:

‘Streelend verzachte
't INGEBORG's klagte,
   Dat ik, haar trouw,
't Aantal niet telde,
ANGANTYR velde,
   Sterf zonder rouw. -
Breng der verbleekte
   Troost in het woord:
“ORVARODD wreekte
   IJlings zijn' moord!”’

‘Wrekende dappre!
Zeeghaftig klapp're
   Koker en boog;
Weêrlicht snel ijlen
Immer uw pijlen,
   Dood schiet uw oog! -
Zoet is mij 't sneven,
   'Wijl me ORVARODD
Trouw is gebleven,
   Trouw als een God!’

‘'k Heb heel mijn leven
Nooit iets bedreven,
   Dat ik mij schaam;
't Woord, dat mijn lippen
't Laatst lieten glippen,
   Was 't niet haar naam? -
'k Weet van geen smarte,
   'k Weet van geen zorg,
Dan voor uw harte,
   Schoone INGEBORG!’

‘Als ik verscheide,
Roep geen geleide,
   Sla niet op 't schild;
Draag mij ter woning
Van Svea's Koning, -
   Heil u, die 't wilt!
Bij d'uchtendluister
   Worde het haar
Plotseling duister
   Rondom mijn baar!’

‘Maar als haar tranen
D'uitweg zich banen,
   Zeg haar, die weent:
Luttele dagen
't Leed nog gedragen,
   “FREIA hereent!” -
'k Weet van geen smarte,
   'k Weet van geen zorg,
Dan voor uw harte,
   Schoone INGEBORG!’

Toen HIALMAR zijn lied had uitgezongen, gaf hij, door het opheffen zijner handen, der wonde vrij spel, en zijn bloed vloot ras en ruischend als de bron; maar slechts een oogenblik. Hij zonk dood in ORVARODD's armen neder. ORVARODD staarde op het bleeke gelaat, kuste HIALMAR op het voorhoofd, en zeide: ‘De bron beschreit u, HIALMAR! ORVARODD kan niet schreijen.’

En met die woorden sloot hij de oogen van zijnen vriend digt, legde het lijk zacht op den grond neder, en bedekte het met takken en twijgen voor de heete middagzon.

XXII. De begravenis.

Nu werd ORVARODD er op bedacht, ARNGRIM's zonen te begraven, zoo als hij hun had beloofd, met harnas, helm en wapenen, zonder dat hun iets werd ontnomen. Maar hij had niemand om hem te helpen, want al zijn volk was doodgeslagen. Rondziende op het eiland, werd hij eenige veehoeders gewaar; deze zond hij naar het vijandelijk schip, om ANGANTYR's manschappen te roepen, dat zij hem bij het begraven hunner Heeren, de hand zouden leenen.

Naauwelijks vernamen deze de nederlaag, en hoorden zij er bij, dat hun die door twee helden was toegebragt, waarvan slechts de eene den strijd had overleefd, of zij spoedden zich aan land, om ODD dood te slaan. Toen zij hem zagen schoten zij hunne pijlen op hem af; maar schoon vele van deze hun doel troffen, bleven zij, zonder hem te deeren, in zijn' beheksten wapenrok hangen, zoodat ODD er weldra uitzag als een groot stekelvarken. Toen de manschap nader kwam, trok ODD de pijlen uit den wapenrok en wierp die met de hand den komenden toe, maar zóó forsch en zóó wis, dat drie hunner op de plek dood bleven. - ‘Zóó schiet men knechten,’ zei ORVARODD; ‘doch laat nu het gooijen blijven, kinderen! ge hebt er zelve het meeste hinder van. Ik zou gaarne nog eenige van u dood slaan, maar het schikt mij niet, dewijl ge mij helpen moet, om uw eigene Heeren te begraven, opdat er geene dieven komen om hunne harnassen en wapens te stelen, of de kraaijen en de raven hunne lijken verteren.’ - Het dienstvolk begreep, dat er verstand in ODD's woorden stak, en liet zich nu zonder morren door hem bevelen; en van zijne zijde deed hij dit, zoo rustig en zoo vertrouwelijk, als hadden zij hem, vele jaren lang, eerlijk en trouw gediend.

ORVARODD gebood hun, in het bosch eenige boomen te vellen, en bouwde van de stammen eene grafkamer, waarin de lijken, in volle wapenrusting, met hun zwaard in de hand, werden nedergelegd; ANGANTYR het laatst van allen, met *Tyrfing* naast hem. Daarop liet hij zand en aarde over de grafkamer werpen. Het was eene heele hoogte geworden. Eerst toen beval ODD hen, haar met graszoden te bekleeden, en deed eenen steen voor den ingang wentelen.

Toen zij hiermede gereed waren, zeide ODD: ‘Thans heb ik

uwe Heeren, naar mijne belofte, eerlijk begraven; er blijft nu slechts over het mijn vriend HIALMAR te doen, die daar ginder in de schaduw onder het groene loover ligt. Maar hij zal hier niet begraven worden. Hij heeft mij verzocht, hem naar zijne verloofde INGEBORG, in *Upsala*, te brengen. Het wordt alzoo noodzakelijk hem op ANGANTYR's schip weg te voeren; want zijn eigen heeft bij de entering anker en zeilen verloren. Dus zal ik mij bij den terugtogt ook van u moeten bedienen, en HIALMAR's schip hier vooreerst den visschers in bewaring geven.' Het volk gehoorzaamde ODD zonder tegenspraak, en zwoer hem gaarne gehoorzaamheid; want deels had hij hen tot vrienden gemaakt, door de edelaardige wijze, waarop hij zijne verslagen vijanden had behandeld, en deels heugde het hun nog, hoe hij de pijlen terug had geworpen, toen zij te vergeefs hadden beproefd hem dood te slaan.

XXIII. Ingeborg's uiteinde.

Het was vroeg in den morgen, toen ORVARODD weêr voor *Sigtun* het anker wierp. De minste lieden waren nog opgestaan; maar HERVOR was met hare dienstbare, SVANHVIDE, aan het strand gaan wandelen, om de schepen verre in zee te zien naderen; want zij had valkenoogen. Zoodra zij het schip haars vaders gewaar werd, zeide zij: 'Nu zijn de twaalf de twee toch meester geworden; het is wat fraais! Men zegt: vele honden zijn des hazen dood; maar ORVARODD en HIALMAR waren geene hazen.' - 'En uw vader en zijne broeders zijn geene honden,' hernam SVANHVIDE, die vrij met haar spreken mogt. - 'Rappe bloedhonden zijn geschikt ter jagt,' hernam HERVOR. 'Doch ik hoop, dat het wild met de hoorns heeft gestooten, eer het viel. Als ORVARODD geen praler was, toen hij op zijne groote schuttersbehendigheid stofte, dan zal HIORVARD INGEBORG wel niet langer kwellen met zijn gevrij.'

Daar was het anker uitgeworpen, er werd eene plank gelegd van het boord des schips tot de kust, en de eerste, die er overging, was ORVARODD, met het lijk van HIALMAR op zijne schouders. HERVOR herkende het lijk en zeide: 'Nu zal INGEBORG schreijen.' - 'En HERVOR!' antwoordde ORVARODD, terwijl hij den dooden held nederlegde. - 'HERVOR schreit niet! Waar is

mijn vader?' - 'HIALMAR nam hem mede, toen hij naar ODIN ging,' was het wederantwoord van ORVARODD. 'De meesten zijner broeders werden door mijne pijlen naar de hel gezonden, toen zij in grooteren getale twee mannen overvielen; en toch heb ik hen in een heldengraf, dat ik voor uwen vader oprigtte, begraven.' - 'Dat was grooter eer dan zij verdienden,' hernam HERVOR. - ORVARODD staarde bewonderend de schoone, moedige maagd aan, die het verlies haars vaders zoo rustig wist te dragen. - 'Haat gij HIALMAR, die uw' vader doorstiet?' vroeg hij haar. - 'Als men overvallen wordt, mag men zich verweren,' antwoordde HERVOR.

ORVARODD tilde nu het lijk op zijne schouders, om het naar INGEBORG's vertrekken te dragen. HERVOR volgde hem. 'Het zal aardig wezen,' zeide zij, 'den maneschijn in regenwolken te zien ondergaan. Naauwelijks zal HIALMAR meer bloed hebben gestort, dan INGEBORG het tranen zal doen, als zij hem gewaar wordt.'

INGEBORG zat in hare kamer, en borduurde een' wapenrok voor HIALMAR. ODD legde het lijk voor de deur, ging het vertrek binnen en zeide: 'Hier is een ring, dien HIALMAR u met zijne groete zendt.' - Zij nam den ring aan; zonder één woord te spreken, trad zij naar de deur, en zoodra zij HIALMAR's lijk zag, zeeg zij fluks dood naast hem neêr.

Daar schaterde ORVARODD het uit van lach, en riep: 'Wel mag men zich hierover verheugen! Nu zult gij elkander in den dood bezitten, schoon het lot u dit in het leven heeft ontzegd.' - Daarop nam hij eerst HIALMAR's en toen INGEBORG's lijk, en bragt beide in de halle, voor den troon des Konings. Koning YNGVE werd zeer bedroefd over het verlies zijner dochter; maar ORVARODD zeide: 'Mij dunkt, Heere! dat zulk een dood u moest troosten. INGEBORG heeft in haar verscheiden alle helden, ja zelfs de fiere HERVOR, voor zich ingenomen. Wij hadden verwacht, dat zij in zuchten en tranen zou uitbarsten; maar haar harte brak als eene edele vaas; het was eene overstelping van smarte. Daaraan herkende ik de kracht der liefde. Ik heb er in den laatsten tijd velerlei blijken van gezien. Waarschijnlijk is zij, in hare ware gestalte, van alle magten toch de sterkste.'

Die laatste woorden sprak hij, een' blik op HERVOR werpende; maar zij bemerkte dien niet; want zij staarde op INGEBORG's lijk.

(*Vervolg en Slot in een volgend Nommer.*)

In 't woud.
zang der liefde.

Als de uchtend de transen
Met purper bestrooit,
De hemel met glansen
En stralen zich tooit,
Dan snel ik in 't lieflijke loover,
En geef aan mijn droomen mij over.

Dan slaak ik er zuchtjens,
Zoo teêr en zoo blij,
En fladdrende luchtjens
Ontvoeren ze mij!
Zegt, zuchtjens! mijn' boezem ontstegen,
Klonk ooit een zoet antwoord u tegen?

Daar ginds in 't verborgen,
Daar weet ik een Maagd,
Die meer dan de morgen
Mijn zinnen behaagt;
Steeds zweeft er heur naam op mijn lippen,
Doch nimmer nog liet ik ze ontglippen.

Slechts de eenzame linde
Bewaart op zijn' stam
Den naam der Beminde,
't Geheim van mijn vlam;
Blijf, linde! getrouw het bewaren,
En laat het geen' stervling ervaren!

Doch zag eens, bij 't dolen,
De Maagd in het woud
Heur naam zoo verholen
Gegrift in het hout,
Dan wensch ik, dat ik het toch wiste,
Of zij ook terstond op mij giste!

Mengelingen.

De hertog van Alba in Spanje.

(*Vervolg van Bladz.* 237).

In hoe ver de Hertog eerst in zijne vreeze, en later in zijne hoop, juist had gegist, had hij met zekerheid kunnen weten, zoo hij getuige had mogen zijn van een gesprek, dat in de geheimkamer des Konings gehouden werd tusschen FILIPS zelven en zijnen gunsteling, *Don* RUY GOMEZ DA SILVA, die den Koning behulpzaam scheen te zijn in het schiften van staatsstukken.

‘Weêr eene neêrlaag van REQUESENS, die hij ontveinst onder den zachten naam eener omzigtige behoedzaamheid,’ sprak FILIPS met een' koelen glimlach, een der stukken inziende.

‘Al dat ongeluk werd door zijn' voorganger voorbereid,’ antwoordde GOMEZ, wiens gelaat eene sprekende verdrietelijkheid uitdrukte.

‘Nog weder smeekschriften, die meer vermetel klinken, dan eischen!’ ging de Koning voort, zonder op die aanmerking te letten; ‘wij zouden op deze wijze tot de gedachte kunnen komen, dat wij gedwaald hadden, met ALBA te zenden; maar dat wij in eene grootere dwaling zijn vervallen, met hem terug te roepen.’

‘De getrouwe onderdanen, die Uwe Majesteit in *Vlaanderen* heeft, zullen dit niet toestemmen,’ hernam GOMEZ.

‘En de Prins van *Oranje*?’ antwoordde FILIPS, hem sluw aanziende.

De hoveling antwoordde niet, maar begon met eenige verlegenheid op nieuw de papieren te doorzoeken.

‘Het wordt *u* niet geweten,’ voegde hij hem toe, hem aanziende met den blik, die het midden hield tusschen minachting en scherts; ‘er behoorde iets anders toe, dan de drangredenen van *Don* RUY GOMEZ, om ons tot dezen stap te doen besluiten. Wij hadden redenen voor dezen maatregel, van ernstiger gewigt, dan de nadeelen, die wij er van vreezen.’

‘Uit welke oorzaken Uwe Majesteit mijnen raad ook volgde, ik weet dien gegeven te hebben naar mijn beste doorzigt en met goede bedoeling,’ hernam deze met eene zachte stem, als wilde hij door de mildheid van den toon, wat er vermetels in die woorden lag, matigen; te gelijk legde hij den Koning andere geschriften voor.

‘Klagten tegen den gewezen' Landvoogd,’ sprak FILIPS; ‘*Don* GOMEZ! zoo daar meer van dien aard zijn mag, leg het ons heden niet voor; leg het ter zijde, bij het andere.’

‘Uwe Majesteit moet wel vast besloten zijn, dien man met gunst te bejegenen, dat zij vreest, deze goede stemming te verliezen, door het lezen van dit alles,’ sprak GOMEZ, met eene bitterheid, waarbij de vijand, links genoeg, den hoveling vergat.

‘Gij vergist u, Prins van *Eboli*! ik kan dit alles lezen en aanhooren, zonder in eenig voornemen te wankelen; zoo ik in de grieven en de vijandschap mijner hovelingen onderling partij wilde kiezen, of luisteren naar alle lasteringen, die men mij influistert, dan zoude ik heden den Hertog van *Alba* moeten verbannen, ter wille van *Don* RUY GOMEZ, en morgen *Don* RUY GOMEZ in den kerker werpen, om FERIA te vergenoegen!’

GOMEZ DA SILVA had den wenk begrepen; hij boog het hoofd, als had hij een onherroepelijk vonnis gehoord, en bleef neêrslagtig met zijne bezigheid voortvaren.

Na een pijnlijk zwijgen, scheen de Edelman evenwel weder moed te vatten:

‘Uwe Majesteit zou dan, ten gevalle van FERIA, mijne gemalin eene slechte dienst bewijzen,’ merkte hij aan en begluurde loerend zijnen meester.

‘Het kon mogelijk zijn, dat het ons alsdan inviel, haar met onze koninklijke weldaden te troosten!’ hernam FILIPS droogjes. ‘Maar wees gerust; morgen neemt ALBA zitting in den geheimen raad; en GOMEZ zal kunnen blijven waar hij is,’ voegde hij er bij, met iets ironieks in den toon.

‘De Hertog zal dus ook zijne stem hebben in de zaken van *Vlaanderen*?’

‘Zeer zeker! heeft hij niet de beste kennis van de hulpbronnen en behoeften mijner rebellen?’

‘Arme REQUESENS! dan zal men u de landvoogdij zwaar maken!’ zuchtte de Prins van *Eboli*.

‘*Don* RUY GOMEZ! ik moet u iets herinneren, dat gij somtijds vergeet,’ sprak de Koning. ‘De kunst van een' goed hoveling bestaat minder in onhandige aanmerkingen, dan wel in gepast zwijgen.’

De spanning, die weêr door dit antwoord ontstaan was, werd op nieuw door FILIPS afgebroken, terwijl hij den Edelman met meer goedheid aanzag: ‘Gij hebt mij nog niets gezegd van de Prinses van *Eboli*; zij is toch wèl?’

‘Niet vrolijk, Sire! zij schijnt lijdend.....’

‘Dat is niet goed; de schoonste *Donna* van ons Hof moet zich niet aan zwaarmoedigheid toegeven. Wij willen haar zelve tot opgeruimdheid manen; wij willen haar nog dezen avond zien!.....’

‘Uwe Majesteit zal zich herinneren, dat zij voor *Donna* MARGARITHA een onderhoud moet bemiddelen in haar paleis, met den TOLEDO..... Uwe Majesteit vond niet voegzaam, dat in de vertrekken der Koningin.....’

‘Juist, dat is waar; maar die zamenkomst heeft geene haast, volstrekt niet; wij wenschen integendeel dat zij vertraagd worde, nog vele maanden; zoo het kon..... de kleine SAVEDRA moet ziek worden..... haar toestand aan 't Hof is een weinig dubbelzinnig, zoo lang de ondertrouw niet heeft plaats gehad; zij moet bij *Donna* ANNA wonen, tot zij ALBA's zoon huwen kan. Als dat gesprek heden plaats vond, en de uitkomst had, die ik gis, zouden wij gedwongen zijn tot eene handeling, die nog niet met onze ontwerpen strookt. Hebt gij ooit opgemerkt, dat de Gravin iets tegen het huwelijk had? Ten tijde van de zalige Koningin ELISABETH wenschte zij het niet; nu heeft men haar naar zijne terugkomst met hartstogtelijkheid zien verlangen!’

‘Mijne vrouw, met wie zij vertrouwelijk omgaat, heeft nooit eenigen tegenzin tegen hem bij haar waargenomen; ook tegen de Koningin, die haar lief heeft, zou zij zich dus geuit hebben.’

‘En *Donna* MARIA meende haar eene blijde verrassing bespaard te hebben.....’ hernam FILIPS nadenkend. ‘Neen,

het kan niet anders: FREDERICO heeft een voorwendsel gezocht in die mannelijke galanterie, om de bruid niet bij overrompeling te nemen. Dat voorwendsel valt weg na hun gesprek..... en het is mijn oogmerk niet, zoo schielijk met de TOLEDO's te breken. ....'

'Uwe Majesteit stelt dus slechts uit?.....' vroeg GOMEZ verrast en verheugd.

'GOMEZ! ik heb u dezen ochtend verdriet gedaan; ik zal u iets zeggen, dat u vreugde geeft: het is wel eene vreugde, die gij met boete en gebed weêr moogt verzoenen; maar dat is uwe zaak... Gij begrijpt, dat een *dienaar*, die zich zelven den allergetrouwsten noemt, geenszins kan gezegd worden, getrouw te zijn, daar hij zich eene eere aanmatigt, die het zijn' Vorst alleen toekomt hem te geven; maar de Vorsten ook moeten zich van grieven als deze wreken, wanneer de gelegenheid gunstig is, en niet op oogenblikken, waarin de regtvaardigheid en de voegzaamheid eischen, dat ze belooningen en liefkozingen uitdeelen voor waarachtige diensten. Eene zoodanige gelegenheid wacht ik, heb ik alreede in 't oog; maar te schielijk, kan zij mij ongelegen zijn. *Spanje* en *Nederland* moeten weten, dat ik over ALBA voldaan ben, dat hunne klagten noch hun haat magtig waren, eenigen invloed uit te oefenen op ons besluit, en *Rome* moet weten, dat wie de ketters vervolgt, met den ijver van dezen man, veel waard is aan den Katholijken Koning! En nu, verlaat mij, GOMEZ! ik weet, dat ik u geen zwijgen heb aan te bevelen; wij hebben behoefte aan vrome overpeinzingen; laat de Infante ISABELLA gewaarschuwd zijn, dat wij met *haar* bidden willen.....'

Het gebeurde, gelijk de Koning gewild had: *Donna* MARGARITHA, die men, onder voorwendsel eener ligte ongesteldheid, van het Hof verwijderde, werd gehuisvest bij de Prinses van *Eboli*, en de zamenkomst, die haar lot beslissen zoude, vond niet plaats, ondanks den ernstigen wil der beide belanghebbenden, om die te zoeken; want ook *Don* FREDERIK werd belast met eene zending naar *Portugal*, die hem dáár maanden lang kon terughouden, en het scheen of de Koning het gansche huwelijksontwerp vergeten had, of wel, dat hij het had opgegeven. Ondertusschen genoot ALBA al de voordeelen eener besliste

hofgunst. In het openbaar gewierden hem liefkozingen en eere van zijnen meester, die zijne vrienden verrukten, en in het kabinet ging zijne meening bijna altijd door. FILIPS slaagde er in, den Hertog zelven in de volkomenste gerustheid te brengen op zijnen goeden wil; en deze hield het er voor, dat het des Konings opregte bedoeling was geweest, zijnen zoon bij eene bevallige vrouw een aanzienlijk huwelijksgoed toe te voegen, en dat alleen een oogenblik van kwade luim over het ongevallig gedrag van dezen hem een toornig woord op de lippen en een' vreeselijken gloed in de oogen had gebragt: men ziet, des Hertogs gissingen kwamen de waarheid nabij; maar zij betrapten haar niet. Zoo bleef, alles tot na het pinksterfeest, toen het Hof naar *Aranjuez* was verreisd: de Hertog van ALBA had zijnen meester derwaarts moeten vergezellen, en *Donna* ANNA ging zich verlustigen op het landhuis van PEREZ, den man, voor wien zij haren echtgenoot, en haren koninklijken geliefde, beiden verraadde. *Donna* MARGARITHA, die haar hier niet had behoeven te volgen, bevond zich dus onbewaakt te *Madrid*. Zij scheen willens, van die vrijheid gebruik te maken, om uit te gaan; digt in de mantille gewikkeld, en slechts van eene *Duenna* verzeld, daalde zij, schichtig als eene gejaagde ree, den marmeren trap van het paleis *Eboli* af, die naar de buitenpoort leidde. Tegelijk klom een man dien op, gevolgd van den *Majordomo* des huizes. Een bezoek, dat men haar kwam aandienen. Zij wilde haastig ter zijde wijken, maar het was te laat. De man naderde, vatte hare hand met eene drift, die naauwelijks wellevend konde heeten, en waaraan alléén zij *Don* FREDERIK kon hebben herkend. '*Senora*! ga niet uit, ik wensch eindelijk met u eene verklaring te hebben. Ik weet, dat gij thans zelve beschikken kunt over uwen tijd; offer het gebruik, dat gij er van maken wilt, voor heden op aan mij. Gun mij nu dat gesprek, zoo lang reeds toegezegd.'

Zij stamelde iets, tot antwoord; maar slechts dááraan, dat zij zich omwendde en hem voorging, begreep hij, dat zij zijnen wensch gehoor gaf. De *Duenna* opende het vertrek, dat zij zoo even scheen verlaten te hebben; haar vrouwelijk handwerk lag nog op een laag tafeltje, digt bij de sofa; een gebedenboek lag open er nevens. Het was eene prachtige zaal, door eene hangende lichtkroon vrij goed verlicht, en wel waardig, dat de smaakvolle en behaagzuchtige ANNA DE MENDOCA er hare gasten ontving. MARGARITHA zette zich zwijgende op de sofa. Maar hare trekken spraken van geweldige aandoening. Hetzij ze

dien man beminde of haatte; haar lot ging zich nu beslissen. Zij wees *Don* FREDERIK een' armstoel, dien hij niet nam. Toen zij de zwartzijden *Mezzaro* had afgeworpen; was zij in een bevallig, doch hoogst eenvoudig gewaad van fijn Florentijnsch weefsel, dat hare schoonheid beter regt deed dan de satijnen hofsleep.

'Een zonderlinge toestand is de mijne,' begon *Don* FREDERIK. 'Toen ik de toezegging van uwe hand verkreeg, Gravin! waart gij droevig en teruggetrokken; uw hart stemde niet in met de verbindtenis, die men voor u wilde sluiten..... Later schijnt gij u daarmede verzoend te hebben, en nu ben *ik* het, die.....'

'Uw woord terugneemt!' viel zij in met eene levendigheid, die zoo veel had van blijde verrassing, dat FREDERIK's argwaan er door werd opgewekt; ook vervolgde hij op gansch anderen toon: 'Integendeel, *Madonna*! alleen ik wil met zekerheid weten, wanneer gij opregt waart. Op dien dag, toen gij onder hartstogtelijke tranen aan mijne voeten nederzonkt, en mij badt niet aan te dringen op het voltrekken van een huwelijk, waarvan gij, met weinig toegevendheid voor mij, zoo veel afkeer hadt, of op dien anderen, toen gij de Koningin deelgenoote hebt gemaakt van uw verlangen naar mijne wederkomst.'

Donna MARGARITHA had toegeluisterd, met het hoofd leunende op de regterhand, terwijl hare groote zwarte oogen doordringend op den spreker rustten; nu antwoordde zij schielijk, terwijl zij zich een weinig ophief: 'Telkenmale was ik opregt, *Senor*! en in ernst, de laatste niet het minste.'

'En waaraan heb ik die *gelukkige* omwending te danken?' vroeg hij, terwijl hij haar een' vonkelenden blik toewierp.

'Ondersteld nu, dat het eene vrouwenluim ware, *Senor* DE TOLEDO?' antwoordde zij met nedergeslagen oogen.

'Het moge dus zijn, *Madonna*! maar ik moet u het volgende onder de aandacht brengen. Toen ik de eerste maal toegaf aan uw verzoek, was ik jong, vol vurige, ridderlijke galanterie; en bijna gelukkig eener dame een offer te brengen. Sinds dat uur sprak ik u niet weêr. De étiquette van ons Hof scheidt verloofden veel strenger dan vreemden. En alleen door de *Camerera-Major* vernam ik eenige dagen daarna, dat gij eene maand in het klooster van *Miranda* gingt doorbrengen, om uwe moeders zuster, de Groot-Priorin HELENA, te bezoeken. De wil van mijnen vader en Koning riepen mij te gelijk naar *Vlaanderen*. Vijf jaren liggen daartusschen, nu wij elkander

wederzien. Vijf jaren van een krijgsmansleven, dat voor tien gelden mag. Een leven, waarin een man beter leert op de kracht van zijn' arm te vertrouwen, dan zijn' wil te plooijen naar vrouwengrillen. Nu ontheft gij mij van eene belofte, vroeger met tranen afgebeden. Ik weet, dat verbindt mij op nieuw; maar weet dan ook gij, Gravin! dat ik niet ééne eigenschap heb, om een zacht echtgenoot te zijn voor u, en dat ik van nu aan niet ééne luim meer zal inwilligen; neem daarom uw besluit, dat onveranderlijk zijn moet. Wilt gij mij nog tot gemaal?'

Hoe hard ook *Don* FREDERIK die woorden uitsprak, er was iets gedwongens in zijne houding en zijnen toon, alsof hij zich moeite gaf om niets dan dit te zeggen; en het was opmerkelijk te zien, hoe MARGARITHA's gelaat verhelderde, naarmate de *Caballero* meer onhoffelijk werd.

Toch had ze meer opregten ernst dan losse schalkheid in den blik, toen zij antwoordde:

'Ik leg met vertrouwen mijne toekomst in de hand van *Don* FREDERIK.'

De jonge man trad terug, of hij een Vlaamsch musket op zijne borst had zien rigten; maar zoo als een man van moed zich, na die eerste beweging van verrassing, snel hervat, werd ook hij zich weêr meester tot zelf beheersching, en met een' blik van doodende verachting en haat op de beeldschoone vrouw, zeide hij met bijna schimpende koelheid: 'Zoo zijn wij het eens!'

En daarop bleef hij zwijgend op den grond staren, als overdacht hij, hoe op nieuw aan te vangen, na dit woord.

'Hebt gij meer gestreden met zulke wapenen, *Senor*?' vroeg eensklaps de jonge Dame, met een' ironieken glimlach.

'Ik verdedig mij met dezelfde, waarmede gij mij aanvalt.'

'Zeker niet, *Monsenor*! Want *ik* was waar bij ieder mijner woorden, en *gij* meent niets, van alles wat gij zegt.'

'Leerlinge van *Mendoca*! wie u ook op dit spel heeft afgerigt, *die* erkentenis zult gij niet aan mijne lippen ontwringen!' riep de zoon van ALBA, uitbarstende in den toorn, die zoo lang reeds binnen in hem kookte.

'Mij dunkt, gij hebt mij nu bitterheden genoeg gezegd, om het eindelijk met de rondborstigheid te durven wagen,' sprak, zij eenigzins scherp.

'Rondborstigheid!' herhaalde hij. 'Ik begrijp de nieuwe woorden niet, die men in mijn afzijn aan 't Hof heeft uitgevonden!'.

Toen bleef hij een oogenblik nadenken, met de armen over den leunstoel heengebogen. ‘Eigenlijk kunt gij gelijk hebben,’ sprak hij daarna, terwijl hij de oogen uitvorschend naar haar ophief; ‘daarbij, wij zijn alleen. Het is niet waarschijnlijk, dat men eenig spion eenen wenk heeft gegeven; en zelve.....’

Maar zij zag hem aan met een' blik, vol van zulk een onbeschrijfelijk verwijt, dat hij bloosde en de verdenking niet verder uitte.

Tot hiertoe had hij zich op verren afstand gehouden van de sofa der Gravin; nu plaatste hij zich regt vóór haar, en sprak hard en schielijk: Welnu dan, Mevrouw! om met de opregtheid te beginnen; ik *wil* u niet meer tot mijne gemalin, en ik zal u zeggen waarom, al ware het ook dat mijn verhaal noch nieuw voor u zijn mogt, noch vermakelijk:

‘Twee dagen nadat de Koningin ons te zamen verloofd had, in den nacht van MARIA Hemelvaart, heb ik eene zonderlinge dienst moeten bewijzen aan een' der Prinsen, die toenmaals aan het Hof leefden. Waarom ik mij liet overhalen om voor hem te doen, wat ik een' broeder zou geweigerd hebben, is u van geen nut te weten, Gravin! Alleen ik bewees haar! Het viel mij ligt, want ik was ter dier dage *Capitan* der *Guardias* van Z.M.; ik had de wacht in het binnenste van het paleis, en het was alleen de vraag, eene Dame uit te leiden uit de groote galerij, die toegang geeft tot de vertrekken der vrouwen van de Koningin; haar heimelijk en veilig het paleis uit te voeren, en daarin terug te brengen, als zij van dien heimelijken togt zou teruggekeerd zijn. Het was de zaak der Dame zelve, van uit hare kamer de galerij te bereiken, en zij moest daarin goed geslaagd zijn; want toen ik op het afgesproken uur daarbinnen kwam, stond zij reeds vóór mij, digt gesluijerd, en met eene houding, die scheen te weifelen tusschen vreeze en vreugde. Al had ik tusschen de plooijen van haar *Mezzaro* kunnen heenzien, ik had het niet gewild. Zij trok alleen mijne belangstelling, in zoo ver ik een' vriend te verpligten had, en ik was hem verschuldigd, zijne geliefde door geene onbescheidenheid te doen blozen. Zwijgend bood ik haar mijn' arm, en met geen woord ook brak zij dit zwijgen af; toch was het een lange weg, de onderaardsche gang van de *Palazzo Reale*, die naar de buitenpoort leidt. De Prins wachtte ons dáár; hij was gemaskerd en droeg, ter vermommimg, de kleuren van het Huis *Toledo*, niet anders, dan of hij een mijner edelknapen ware geweest. Toen ik de schoone

in zijne handen gaf, klemde zij zich zoo angstig, of met zoo veel liefde aan hem vast, dat ze zich als wegborg tusschen het fluweel van zijnen ruimen mantel. Gij ziet, dat mijn geheugen goed is, Gravin! De *Caballero* droeg zijne Dame voort, meer dan zij ging. Den tijd, die verloopen moest eer zij keerden, gebruikte ik om mij te verzekeren, dat alle toegangen, waarbij wij belang konden hebben, door geene andere wachten bezet waren, dan die uit mijn vaandel. Daarna bleef ik met onrust hunne terugkomst verbeiden; want de dag begon reeds aan te breken, en met ieder kwartier nam het gevaar toe om bespied te worden door sommige bewoners van het paleis, wien het inviel om zich ter vroegmis te begeven. Eindelijk keerde mijne beschermelinge, vergezeld door een' man in priesterkleeding, zeker eene nieuwe vermomming van den schalken Prins. De Dame kuste zijne hand, toen zij mij zag naderen, en hij leidde die daarna zegenend op haar voorhoofd, eene mommerij, die mij ergerde. De gesluijerde vrouw trad aan mijne zijde vast en haastig voort; eene haast, die haar noodlottig werd, tot mijn geluk! want daarbij ontviel haar een gordel, dien ik opnam, opdat hij haar niet verraden zoude; dien ik vergat terug te geven bij haar schichtig wegsluipen, toen wij de galerij weder bereikt hadden, en waarop ik een' naam ontdekte en een wapen, die het noodig hebben gemaakt, dat ik dus tot u spreek. Want, *Madonna*! de vrouw, die afdaalt tot dergelijke avontuurlijke togten, mag de liefde van een' Prins kunnen boeijen voor een' tijd; op de achting, die een goed Edelman wenscht te schenken aan zijne gade, heeft zij nimmermeer regt - en dit voorval, dat geene anderen bekend is, dan wie er deel in namen, is voor u niet nieuw, want gij zelve waart die vrouw!'

Donna MARGARITHA had toegeluisterd zonder een' zweem van onrust of de minste verontwaardiging te laten blijken, en slechts met het zacht en weemoedig toeknikken van wie tusschen smartelijke en zoete herinneringen heen en weder wankelt; slechts toen hij van den gordel gewaagde, had zij eene ligte beweging van verwondering niet kunnen weêrhouden; en toen hij eindigde, getuigde haar gelaat van eene kalmte, welke tergend terugwerken moest op den man, die al zijne woorden er op berekend had om haar te schokken en te ontzetten.

'In waarheid, *Don* FREDERIK!' sprak zij, 'in uw verhaal is voor mij meer nieuws, dan gij gemeend hebt. Dat *gij* dien gordel vondt, ontheft mij van een' grooten angst; ik meende al-

tijd nog, dat hij in onveilige handen kon zijn; dat welligt de Koning..... En zoudt gij gelooven, dat ik nu voor het eerst hoor, *wie* mij die gewigtige dienst heeft bewezen? De Prins had van een' *Capitan* der *Guardias* gesproken, zonder een' naam te noemen, en in de ontroering van die oogenblikken had *Don* FILIP zelf mijne hand kunnen vatten, zonder dat ik hem had herkend. Nu ontheft het mij van de moeijelijke taak, u deze bijzonderheden mede te deelen, iets, waar eene vrouw toch altijd tegen huivert; maar nu begrijp ik ook te beter, hoe de Prins mij kon aanbevelen, om mij gansch aan uwe edelmoedigheid te vertrouwen.'

Don FREDERIK bleef als verstijfd van verwondering; hij begreep niet, wat die vrouw zijn kon; zoo veel vermetelheid, zoo veel schaamtelooze kalmte onder een' toestand, als de hare tegenover hem, en toch die rustige ernst, die geene ligtzinnigheid scheen! hij werd verlegen met zijne houding; want hij had al zijne wapens op haar afgestompt, en niet één scheen haar ook slechts geschrampt te hebben; ook antwoordde hij op een' toon, die weifelde tusschen bitterheid en scherts:

'De Prins zal van die edelmoedigheid toch wel niet wachten, dat ik u tot gemalin zal nemen?'

'Neen, *Senor*! ik geloof niet, dat hij die eere voor mij zou wenschen,' sprak zij met een trotsch glimlachje.

'Maar in 't eind dan, Mevrouw! *wat* wil men van mij?' riep hij, stampvoetend van ongeduld en toorn; 'want ik verklaar mij overwonnen en verward in dit weefsel van vrouwelijke.....'

'Behoedzaamheid,' viel zij in; 'gij moet mij vergeven! eene bede als die, welke ik u te doen heb, waagt men niet, dan na zich verzekerd te hebben van den goeden wil des mans, aan wien men haar rigt. Van u weet ik nu, dat gij niets liever wenscht, dan te doen wat ik wil; want ik vraag alleen eene openlijke herhaling bij den Koning van datgene, wat gij eerst ontwijkend, en later met duidelijke woorden hebt verklaard: "dat gij mijne hand niet meer wilt, dat gij mij vrij laat," slechts dat gij verzwijgen zult uit welke oorzaak! slechts dat gij mij toestaan wilt - mijne rol van een' onbeantwoorden hartstogt voor u vol te houden - tot dat' - zij zuchtte diep - 'er te eeniger tijd voor mij uitredding daagt.'

'Daar is eene goedheid, die lafheid wordt, *Madonna*! onnoozelheid zou ik haar moeten heeten, zoo ik vrijwillig dus de gevolgen op mij nam, van - van - ik wil het onberaden'

hartstogt noemen. Gij weet het, dat, wat gij mij vraagt, gaat niet met een klein gevaar verbonden; gij weet, hoe FILIPS zijne gehoonde Majesteit wreken zal, en zijne bevelen, die ongehoorzaamd blijven. Ik kan niet terugtreden, Gravin! gij weet het, en misschien zelfs daarom eischt men het van mij; ik zou het kunnen, zoo ik gansch op mij zelven stond; de Koning zou mij kunnen verbannen; het zij zoo! mijn zwaard zou mij overal een Vaderland geven, of, zoo zijn toorn het ergste bestond, een krijgsman heeft altijd zijn leven veil voor zijne eer! maar de Hertog van ALBA neemt de verantwoordelijkheid op zich van mijne weigering; ik mag *hem* niet roekeloos blootstellen; hij heeft te verliezen, wat niets hem kan hergeven: daarom, Mevrouw! wacht geene ridderlijke dolheid van mij; ik, die veel meer regt heb, het woord te vragen, dat mij de vrijheid teruggeeft. Dat wacht ik; niet van uwe edelmoedigheid, maar van uwe eer, van uwe billijkheid, Gravin! Dat was het, wat ik van u eischen kwam, toen ik dit gesprek wenschte. En daarbij, hoe weinig waagt gij? Wie zal het u als misdaad aanrekenen, zoo gij weigert den man te huwen, dien anderen voor u kozen? Gij hebt duizend voorwendsels. Wat kan het ergste zijn, dat men u oplegt? Een klooster? Welaan! Hoe jong ook en hoe schoon; welke uitzigten kunt gij nog hebben in de wereld, die u de stille vergetelheid van het klooster niet vergoeden kon?'

'Het noviciaat zou vooreerst eene uitredding zijn,' sprak zij nadenkend; 'maar - mijn..... zoon.....'

'Beklagenswaardige!' riep *Don* FREDERIK, 'ook dat!'

'Daarom heb ik dubbele voorzorg noodig, en gij ziet wel, *Senor*! dat *ik* dus het beslissende woord niet kan uitspreken; de Koning zou mijnen tegenzin dieper zoeken, dan in eene plotseling veranderde luim, en als FILIPS II zoekt, gij weet, hij zou vinden; wij allen waren verloren. Om Gods wil dus, edele TOLEDO! wees grootmoedig en mannelijk. Uw mannelijke moed mag geene lasten werpen op de schouders van eene vrouw, die hij zelf ligter zou kunnen dragen!'

'Ik beklaag u diep,' antwoordde hij koel; 'maar dit offer kan ik u niet brengen! en dring er niet op aan; want ik zeg u, dat beden en eischen ijdel zullen zijn: waag evenmin den kamp met mijnen wil; want, zoo waar God leeft! ik ben vast besloten u niet te sparen, en ik heb de middelen in de hand om u te verpletteren. Het zal op het uiterste zijn; maar *het zal zijn*, als het moet. En ik heb u gewaarschuwd.'

‘O! gij goede Heiligen! is dan de riddergeest zoo gansch geweken uit de zonen van den Cid, dat een hunner edelsten geene hand wil uitsteken, om het bloed van zijne Vorsten te beschermen? Ik zeg hem, dat ik een' zoon heb; de Infant DIEGO is ter dezer dage een stervend kind, en hij begrijpt niet, dat hij in mijn' zoon een' Koning te redden heeft!’

‘Gravin! Gravin! gij drijft uwe aanspraken hoog; indien diergelijke verbindtenissen regt gaven op de Koninklijke vermaagschapping! voorwaar.....’

‘Diergelijke verbindtenissen! Heilige des Hemels! *Senor*! moet ik u dan nog meer duidelijk zeggen, dat gij tot de zuster uws Konings spreekt!’ riep MARGARITHA.

‘*Madonna*!’ riep *Don* FREDERIK, weifelend tusschen spot en verbazing.

‘Hoe, *Senor*!’ sprak nu de jonge vrouw met waardigheid, ‘wat ik voor afkeer hield, was dan werkelijk verachting! Kondt gij dan waarlijk meenen, dat de Gravin SAVEDRA door uwe tusschenkomst hare vertrekken kon verlaten, om er anders in terug te komen, dan als de *echtgenoot* van *Don* JUAN van *Oostenrijk*!’

‘Wien wilt gij misleiden, *Madonna*! u zelve of mij?’

‘O! dat *Don* JUAN hier ware, om mij te wreken van dit wantrouwen! Zult gij nog twijfelen, *Senor*! als ik u zeg, dat onze echt priesterlijk werd ingezegend in de kapel van *la Trinidad*; dat de Groot-Priorin HELENA, mijne moei en *Don* BASILIO, Edelman van den Prins, er getuigen van zijn geweest, en dat de Priester, die mij terugleidde, dezelfde was, die onze trouwringen had gezegend! Het is waar, de geheimhouding van dit huwelijk berooft mij eene wijle van den rang en den naam, dien de Prins mij schonk, en het heeft mij tot hiertoe meer groote en zware zorgen gegeven, dan onbeneveld geluk; maar eens toch zal het beter worden, - en dan ook..... ’

‘*Don* BASILIO hebt gij genoemd! was BASILIO daarbij tegenwoordig?’ riep nu *Don* FREDERIK, terwijl hij met medelijden op haar zag. ‘Helaas! arme Gravin! wel zeker zijt gij het slagtoffer eener gruwzame misleiding; *Don* JUAN heeft u niet gehuwd, en zal dat niet doen, u zoo min als eene van de anderen, die hij heeft doen vallen door list of door verleiding. Zijne vrienden, - ik zelf - hadden te veel toegevendheid voor zijne hartstogten; *Don* BASILIO vooral is de gedienstigste en behendigste in het bevredigen van al zijne ongeoorloofde wenschen. Ik verpand de eer van het Huis *Toledo* er onder, dat de priester geen gees-

telijke is geweest, en dat de Groot-Priorin zoowel is misleid geworden als gij zelve. En wilt gij zekerheid? Nog onlangs schreef mij BASILIO uit *Candia*, dat hij op dit eiland eene beeldschoone burgerdochter voor zijn' meester had gewonnen door een diergelijk middel!'

Donna MARGARITHA had den spreker eerst aangezien met een trotsch ongeloof; maar toen hij voortging, werd haar blik strak, en alle trekken van haar schoon gelaat vreeselijk gespannen; en toen hij het laatste woord had uitgesproken, wierp zij zich voorover, met een' kreet zóó wanhopig en zóó schel, als men van eene menschenstem bijna niet kon gewacht hebben, en die *Don* FREDERIK deed verbleeken, - *Don* FREDERIK, wiens ooren, in de schrikbare moordtooneelen van den Nederlandschen oorlog, tegen jammerkreten en wanhoopsgillen moesten zijn verhard geworden, *Don* FREDERIK, die zich verbeeldde, met meêdoogende omzigtigheid den slag te hebben voorbereid.

De jonge man wist niet regt, hoe hij het zou aanvangen, om haar hulp toe te brengen. Hare vrouwen roepen, - maar dat gaf haar in dezen toestand bloot aan eene gevaarlijke nieuwsgierigheid - de *Duenna* was misschien eene vertrouwde; hij deed eenige schreden naar de deur, om deze te zoeken; doch MARGARITHA was niet bewusteloos; - toen zij den Edelman zag gaan, sleepte zij zich met hartstogtelijke haast op de knieën voort, tot waar hij stond, strekte beide handen naar hem uit, en riep gillend: 'Dood mij! uit barmhartigheid, dood mij!'

En zij bukte het schoone gelaat diep naar den grond, als wachtte zij in waarheid van zijne hand den moordenden slag.

Maar TOLEDO zag haar aan met ernst en met mededoogen, en sprak alleen: 'MARGARITHA! gij zijt moeder!'

'En eene moeder.... moet leven..... ' kreet de Gravin, en bij dát woord eerst gewierd haar de verligting der tranen; een luid, een hartstogtelijk weenen herstelde de radelooze tot een juister besef van haren toestand.

'Leven voor mijne pligten en voor mijne wraak!' sprak zij, en alsof zij zich nu eerst bezon, niet alleen te zijn, hief zij het hoofd naar FREDERIK op, scheidde de lokken, die verward over het voorhoofd hingen, en zeide hem gebiedend en smeekend tevens: 'Tot de wraak voor 't minst zult gij mij bijstaan.'

'De wraak, ja, Mevrouw! zoo zij mogelijk is! Geloof mij, ik zie helder genoeg, om te weten, dat ik niet u alleen, maar ook mij zelven zou te wreken hebben. Maar het eerst vraag ik haar van de geregtigheid des Konings. FILIPS is billijk; hij

zal de regtvaardigheid niet verzaken, zelfs niet ter wille van een' bloedverwant; uwe onschuld, uwe edele geboorte, zijn bedrog, hij zal u genadig zijn, en *Don* JUAN zal zijne straf.....'

'O God! o God! neen, lever hem niet in de handen van den Koning!' riep MARGARITHA met schrik, terwijl zij opstond; 'gij weet niet, wie FILIPS is; gij weet niet, wie hij zijn kan voor die van zijn bloed. Denk aan *Don* CARLOS! O, edele TOLEDO! ik vraag geene hulpe voor mij, geen medelijden, maar genade voor *Don* JUAN! Verraad hem niet aan den Koning. Waar was ik, toen ik dat dwaze woord *wraak* op de lippen nam? Ik, die mijn bloed zou willen geven, om hem het leven ligt te maken. En daarbij, weet ik dan zeker, dát hij schuldig is?' vervolgde zij, terwijl weêr een blosje zigtbaar werd op hare bleeke wang. 'Is de brief dan zoo oud, waarin hij mij spreekt van zijn koningrijk *Tunis*, van zijne schoone hoop op een' troon? Een troon, dien hij zich wint voor mijne kinderen, als ik mij zwijgend en gelaten schik naar de eischen van het oogenblik, als.....'

'Een koningrijk van *Tunis, Madonna*?' vroeg FREDERIK, in hooge verbazing; 'hoe, die hersenschim komt in den Prins op? en hij is vermetel, hij is onhandig genoeg, die in geschreven woorden het aanzijn te geven?'

'Ongelukkige! ik geef zijne ontwerpen prijs,' schreide MARGARITHA. Toen vatte zij op nieuw de handen van den Edelman: 'O! beloof mij - zweer mij: geen woord van dit alles aan den Koning, aan niemand; vergeet wat ik zeide! Wist ik, wat ik sprak?'

'Neen! in waarheid, *Madonna*! gij waart in verbijstering dit gansche onderhoud door; gij zijt het nog; gij zijt niet in staat, voor u zelve te denken, te oordeelen, te handelen. Ik had vroeger het *regt* moeten hebben, uw beschermer te zijn; nu aanvaard ik het als een' pligt; ook *ik* heb eene schuldige hand geleend tot uw verderf; ik zal vergoeden, MARGARITHA! gij zijt hulpeloos, verlaten, misleid; maar de overmaat van uw ongeluk heeft u een' vriend gewonnen. Verlaat u veilig op mij; ik zal alles voor u zijn, wat een broeder wezen kan voor zijne zuster. En bid God en de Heiligen, om uwentwil, dat zij mij bijstaan in dát, wat ik ondernemen ga.'

En daarop, zonder haar antwoord af te wachten, schelde hij de *Duenna*, en verwijderde zich snel.

Als jongeling, als vriend, als Vorst, had *Don* JUAN van *Oostenrijk* zich zóó schuldig gemaakt tegen den zoon van ALBA, dat wij noodig hebben, ons geheel in zijn' toestand aan het Spaansche hof te verplaatsen, om een woord te kunnen spreken ter vergoêlijking van zijne schuld. Voor zijn gedrag tegenover eene vrouw weten wij niets ter verschooning te zeggen, of het moest te vinden zijn in de ijdelheid van MARGARITHA zelve, die haar oordeel zoo ver verleidde en verzwakte, tot ze in vollen ernst geloofde, dat een koninklijke Prins van *Spanje*, zóó trotsch en zóó eerzuchtig als deze, den wil en de vermetelheid konde hebben, om op zijn achttiende jaar zijn lot voor eeuwig te verbinden aan dat van de dochter eens gewonen Edelmans. En in waarheid, de zoon van KAREL den Vijfden en van ELIONORA DE PLOMBES was nog niet genoeg bevestigd in den rang van koninklijken bloedverwant, om dien, ter wille van den eersten hartstogt den besten, te kunnen op het spel zetten. Nog nieuwelings, en als door tooverslag, uit de vergetelheid van een eenzaam landhuis aan het hof overgeplaatst, met den titel van broeder des Konings, had hij zich beter kunnen gewennen aan de voorregten van dien nieuwen stand, dan aan de pligten, die hij opleidde. Reeds zijn besliste afkeer tegen den geestelijken stand, waarvoor men hem de roeping wilde opdringen, ware genoegzaam geweest, om hem zijn geluk duur te doen schijnen; maar meer nog. Geplaatst aan de zijde van den erfgenaam der kroon, was hij, niet minder dan deze, het voorwerp der koninklijke achterdocht en bespieding. Belemmerd en beperkt in de onbeduidendste handelingen des levens, op den voet gevolgd en bij de hand voortgeleid door de kleingeestigste étiquette, die als eerbewijzing moest gelden, waren nooit gevangenen vaster geketend in ruimer kerker, door meer blinkende ketens, dan deze vorstelijke jongelingen het waren; hetzij ze aan *Alkala's* Hoogeschool voortgestuwd werden op een pad, dat vooruit voor hunne voetstappen was afgebakend, hetzij ze in de *Palazzo Reale* door marmer of tapijtwerk waren bemuurd. En mogt *Don* CARLOS die ketens dragen, als de leeuwenwelp, in gevangenschap geboren; *Don* JUAN werden ze aangelegd in het vuur der jeugd, bij het ontluiken der eerste levenskracht, en bij het ontwaken van alle driften, nadat ongedwongenheid en vrijheid hem behoeften des levens waren geworden. Was het wonder, dat hij hijgend snakte naar lucht, dat hij stampvoette en knersetandde tegen de ongewone breidels; dat hij ze soms afwierp met eene

roekelooze vermetelheid, die de toeschouwers sidderen deed? Het was niet altijd een edel gebruik, dat hij maakte van de vrijheid, dus als bij verovering verkregen; om eene luim bot te vieren, zich in eene dwaasheid toe te geven, eenen hartstogt van het oogenblik in te willigen, stortte hij zich in gevaren, waarvoor een moedig krijgsman zou hebben teruggebeefd; en als hij ze als door wondermagt, of door overmaat van stoutmoedigheid, was ontkomen, dan waren het meestal zijne volgelingen of zijne vorstelijke bloedverwanten, die er in naauwer beperking de straf van droegen: - het beste middel welligt, waardoor de Koning hem op nieuw onder het juk ter neder boog, want dan zegevierde de edelmoedigheid voor eene poos over de vrijheidszucht. Eene goedhartigheid als deze, bij eene beminnelijkheid, die zwakheden en fouten niet slechts vergeven deed, maar tot aantrekkelijke eigenaardigheden wist om te tooveren, namen de stugste gemoederen voor hem in, zonder dat hij het wist of wilde. Zoo vond hij bij zijne uitspattingen aan de ééne zijde hinderpalen, die hem prikkelden ter overkoming, en aan de andere eene zwakke toegeeflijkheid, die hem het breede pad der lusten opensloeg zoo vaak hij wilde, en die hem met vaardige hand over de smalle grens hielp, die loszinnigheid scheidt van zonde. Zonder bepaald zóó schuldig te zijn, was *Don* FREDERIK toch voor den jongen Prins een zwak vriend geweest, zonder dat deze meenen kon, hem er meer voor verpligt te zijn. De zoon van ALBA, de zoon van den vertrouwdsten gunsteling des Konings FILIPS II, moest natuurlijk uitgesloten zijn van die vereeniging van jonge edellieden, die zich gegroept hadden rondom de drie Prinsen: *Don* CARLOS, *Don* JUAN van *Oostenrijk* en ALEXANDER FARNESE, die, naar den wil des Konings, gezamenlijk werden opgevoed, in de hoop, dat de beminnelijke hoedanigheden, de schitterende eigenschappen van de laatsten, verzachtend en veredelend mogten werken op de vorming van zijnen zoon. Maar, helaas! als voorbeelden waren ze dezen zóó onbereikbaar, dat hij de eerste schreden daartoe niet eens beproefde, te stomp zelfs om hunne meerderheid te begrijpen of te erkennen, en de Infant strekte meestal slechts tot eene schaduw, die de verdiensten en de voorregten van zijne schitterende bloedverwanten in het licht stelde. Was het voorzigtige terughouding van dezen, was het *zijne* volstrekte onbeduidendheid - zijne behoefte aan vrienden van zijnen rang, van zijne jaren: wij kunnen het hier niet uitwijzen; maar zeker is het, dat er eene goede verstandhouding heerschte

tusschen hen drieën, in de dagen, toen de politiek des Hertogs van ALBA zijnen zoon aan het Hof bragt, terwijl de wil van FILIPS hem in hunne nabijheid plaatste, in de hoop, hun een' bewaker meer te geven, of, erger welligt, een' bespieder. Maar de jonge TOLEDO, geleid door de inzigten van zijnen vader, begreep het anders. *Don* CARLOS haatte den Hertog: dat was reeds genoeg, dat was zelfs te veel voor een' erfgenaam van de kroon, die Koning worden kon; *Don* FREDERIK moest zich een paar stralen voorbehouden van die opkomende zon, die door twee zoo schitterende sterren werd overschenen. Zonder zich dus openlijk aan te sluiten aan eenen kring, waarvan het wantrouwen der jonge Vorsten zelve hem het naderen hinderde, toonde zich FREDERIK hun vriend door geheime ongevergde diensten, zoodat de Prinsen zich minder bewaakt voelden, als de jonge TOLEDO zijnen diensttijd had; zeker konden zijn, dat eenig gebruik, lastig voor hen, uit den weg was geruimd, als deze gehoor had gehad bij den Koning, en gerust naauwgezette palen konden overschrijden, als deze geroepen werd om ze af te schutten, zoodat zij ten laatste begrepen, dat zij als den hunnen op hem rekenen konden, zonder dat hij het hun had gezegd. *Don* CARLOS, zoo ligtgeloovig als hij wantrouwend was, wierp zich met geslotene oogen in de armen van den zoon zijns vijands; maar de anderen waren voorzigtiger; FARNESE had tot sluiksche gangen zijne diensten niet noodig, en *Don* JUAN gebruikte ze, zoo als hij meende dat ze werden aangeboden, met eigenbatig doel en zonder vriendschap. Dáár lag de vergissing, die hem schuldig maakte, tegenover ALBA's zoon; want *Don* FREDERIK, die FARNESE hoogachtte, die *Don* CARLOS beklaagde, had onwillekeurig *Don* JUAN lief gekregen en tot den afgod van zijn hart gemaakt, als tot den held van zijne verbeelding. Toen deze dus hem zelven gebruikte, om eene bruid te rooven, die plegtig verklaard had, nimmer de zijne te willen worden, verschoonde hij nog den vriend, en bewaarde diens geheim met heilige trouw, terwijl de andere zich zelfs van de dankbaarheid vrij meende, omdat hij zich gediend waande door vèrziende kuiperij. Zonder eenige bekommering over de gevolgen, ijlde dan ook de jonge Prins naar een landgoed van zijnen opvoeder QUEXADA, waar MARGARITHA, onder de hoede der Groot-Priorin, hem weldra volgde, en zoo ontgingen beide voor het oogenblik eene verklaring, die *Don* FREDERIK zeker zoude gevraagd hebben. ALBA's zoon werd intusschen geroepen naar het leger van zijnen vader in *Nederland*; en daar hij de ver-

bindtenis met de Gravin SAVEDRA natuurlijk als eene onmogelijke had opgegeven, en geen woord uit *Spanje* hem daaraan herinnerde, in de vijf jaren, die hij er doorbragt, was hem in de woelige en bloedige dagen, welke hij doorleefde, zijne verloving aan haar als eene ongebeurde zaak geworden, en had hij gemeend, dat zij bij anderen niets meerder zoude zijn, daar de Koningin, die haar had voorgesteld, overleden was, en het ook MARGARITHA's belang moest zijn, die te helpen vergeten, toen zij hem plotseling (wij weten op welk eene verpletterend wreede wijze) werd herinnerd. *Don* JUAN, die in dien tijd van overwinning tot overwinning was heengevlogen, even als hij van hartstogt tot hartstogt was weggedarteld, vergat zijn misleid slagtoffer alleen daarom niet, omdat zij zich zelve telkens onder zijne aandacht stelde, met de ernstige aanspraken eener gemalin, die hem vader had gemaakt; omdat zij voornamer was dan zijne andere bedrogenen, en, beter dan eenige andere, hem gevaarlijk kon zijn bij den Koning. Toen zij hem dus deelgenoot had gemaakt van TOLEDO's wederkomst, van de bevelen des Konings omtrent hare vereeniging met dezen, van al hare angsten en al hare zorgen, dacht hij zich dezen nog altijd als den listigen jongeling, die niets liever wenschte, dan zich onontbeerlijk te maken bij de jonge Prinsen; misschien wel om dus onafhankelijk te worden van zijnen vader den Hertog; en had hij haar gerust gesteld met de verzekering, dat *Don* FREDERIK zich leenen zou tot iedere handeling, die zij noodig zou achten, als zij hem de vriendschap en de bescherming toezeide van *Don* JUAN van *Oostenrijk*. Intusschen nam hij zijne maatregelen, die ons uit de gevolgen zullen kenbaar worden.

'Is *Donna* MARGARITHA schuldig?' vroeg de Hertog van ALBA, toen zijn zoon hem, als bepaalde uitkomst van zijn onderhoud met deze, de bekentenis deed, dat hij haar niet zoude huwen.

'Beklagenswaardig, maar voorzeker schuldig in de oogen van den Koning,' antwoordde deze.

'Meer hebben wij niet noodig,' hernam de Hertog met verhelderden blik.

'*Monsenor*! eene ongelukkige op te offeren - eene vrouw...'

'Eene vrouw, of de belangen van het Huis TOLEDO: meent gij, dat ik hier zal aarzelen?'

'Ik weet het tegendeel, mijn vader! en daarom moet gij *al*-

les hooren, opdat gij de arme redden kunt, of ten minste wreken, terwijl gij mij verdedigt. De Gravin, door hartstogten geslingerd, door pligten gebonden, zou haren beleediger willen sparen en een lijdzaam slagtoffer blijven; dát mag ik niet toestaan, daar ik weet, hoe zeer zij onschuldig in den afgrond is gevallen, waar anderen haar hebben heengeleid. Ik moet haar verweren tegen haar zelve en tegen den man, die haar bedriegt.' En hierop deelde *Don* FREDERIK den Hertog geheel het duistere feit mede, waarin hij bestemd was geweest, zoo noodlottig eene rol te spelen, en waarvan de last nu zoo zwaar op zijn hoofd nederkwam.

ALBA luisterde onbewegelijk en zonder eene aanmerking te maken; toen de jonge man geëindigd had, bleef hij eene wijle nadenken, en sprak toen:

'Hier is voor u slechts één weg: eene openlijke weigering van de hand der Gravin. Zoo de Koning daarin niet berust, zult gij even openlijk rekenschap moeten geven van die weigering. Maar hij *zal* berusten. Want terstond na uwe verklaring, zal hij door mij *alles* weten, en als ik FILIPS wèl ken, vreest hij boven alles de ergernis, die dit voorval zal geven aan een Hof, waar men de vormen zoo preutsch bewaart; ik weet te goed, met welke banden hij zich zelven kluistert, om zijne achtbaarheid te bewaren voor den adel en het volk; hij zal *Don* JUAN, dien hij meer bemint dan een' zoon, niet prijs geven aan de schande van zijne onridderlijke daad. Hij zal ons stilzwijgen koopen, al moet het zijn door het offer van zijn' wil!'

'Of ons dat opleggen door eenig geheim en duister middel, dat hij alleen kent, *Monsenor*!' hernam FREDERIK somber.

ALBA glimlachte. 'Neen, mijn zoon! door duistere middelen ontdoet men zich niet van hinderpalen, als wij zijn; het *requiescat in pace* wordt niet voor een' ALVA uitgesproken. Sinds mijn' terugkeer in *Spanje*, voel ik mij weêr geheel in mijns konings gunst en vertrouwen bevestigd, en het was geen valstrik, waarin hij u te wikkelen zocht, toen hij aandrong op de verbindtenis met de Gravin; het was verwondering, het was toorn: wat was natuurlijker, toen hij u zag weigeren, wat gij eerst hadt gewenscht? De Koning durft geene laagheid eischen van de zonen zijner eerste *grandezza*, niet van mijn' zoon ten minste!' voegde hij er bij, met eenen fieren blik, - 'om hem echter zeker te voorkomen, - neen! om u eindelijk een' echt te doen aangaan, die volkomen passend is met de eer van ons geslacht en met uwe verdiensten; een' echt, waarvoor

ik u altijd bestemde, en waarin gij reeds gelukkig zoudt zijn, zonder uwen zonderlingen inval, om Koningin ELISABETH voor u te laten kiezen,....' er was iets van bitterheid in den toon, waarop de Hertog dit laatste zeide.

'*Monsenor*!' viel FREDERICO in.

'Neen! ik zeg het niet als verwijt, ik vergeef het u, dat gij dezelfde vrijheid naamt, die ik mij zelf nam, eene vrouw te kiezen naar eigen' wensch; de herinnering aan uwe moeder zou u hier bij mij vrijspreken; maar luister: Zoodra gij den Koning uw laatste woord hebt gezegd, reist gij naar *Alba*; ik heb onderhandelingen aangeknoopt met *Don* GARCIA DE TOLEDO. Z. Heiligheid heeft ons de dispensatie gegeven, gij zult uwe Nicht *Donna* MARIA DE TOLEDO huwen, als gij het wilt!'.

FREDERICO hief het donkere oog met sprekende verrukking naar zijnen vader op, en vroeg snel, met eene mengeling van onrust en levendigheid:

'En MARIA?'

'Is bereid te gehoorzamen, wat haar vader heeft beschikt; maar ik beveel u spoed, want het is niet te berekenen, hoeveel tijd FILIPS ons zoude overlaten, indien hij het ergste wilde; men moet op alles gewapend zijn!'

'En wat wordt er van MARGARITHA?'

De Hertog haalde even de schouders op. 'Haar zal geworden, wat zij het meeste wenschen moet: rust en vergetelheid,' sprak hij koel.

'*Don* JUAN blijft ongestraft: ik blijve ongewroken! Neen! dat zal niet zijn, al moest ik mijne wraak gaan opzoeken aan de uiterste kusten van *Afrika*, of op de golven der *Middellandsche Zee*!'

'De broeder des Konings is onschendbaar!' sprak ALBA plegtig.

'Hoe? om haar te beter te misleiden, vleit hij de arme MARGARITHA met mijne edelmoedigheid - bespotting voor mij, dat woord en dát vertrouwen!..... Ziet hij dan niet, dat hij noch van haar, noch van mij, meer geheimhouding kan wachten; dat eene vreeselijke uitbarsting volgen moest, als wij zamen kwamen, de roekelooze!.... en hij is gerust?'

'Hij rekent op den Koning!' hernam ALBA, 'de Koning, die de teêrste verschooning voor hem heeft, sinds den dood van *Don* CARLOS!...'

'Sinds hij den zoon verried aan den vader, om zich vrij te maken van zijne bestemming voor den geestelijken stand,' hernam FREDERICO bitter. 'O! wij waren in *Vlaanderen* niet

ver genoeg van *Spanje*, om onwetend te blijven van zoo laaghartig eene daad, als *Don* JUAN zich toen heeft veroorloofd uit eigenbaat.'

'Neen, *Senor*! laat ons billijk zijn; hij deed zijn' pligt; de half krankzinnige knaap zou in zijne razernij altijd vernieuwde aanslagen gesmeed hebben tegen het leven van een' vader en tegen de rust van het koningrijk, zoo men de eerste zachtkens hadde afgeleid. Het ware broedermoord geweest, zoo hij *Don* CARLOS gespaard had.'

'Hij bragt den Koning tot kindermoord,' hernam de jonge TOLEDO hevig.

'De Koning strafte een' misdadigen zoon; ik zou hetzelfde hebben gedaan,' hernam ALBA streng.

Een donker rood vloog over FREDERIK's voorhoofd.

'Hertog!' riep hij opvliegend; - de Hertog zag hem aan met een' blik, die den jongen TOLEDO dwong tot een' kalmer toon, waarmede hij vervolgde: 'Ik ken mijn' vader!'

'En ik mijn' zoon!' hernam ALBA, terwijl plotseling de gansche uitdrukking van zijn gelaat veranderde. Hij zag met onuitsprekelijk welgevallen op *Don* FREDERIK; hij scheen in gedachten die gansche gestalte te meten, en de magt van dien kloeken arm te berekenen; een glimp van vergenoegen speelde rondom zijnen mond, toen hij den gloed waarnam, die flonkerde uit dat oog, en de gezondheid en de kracht, die schitterden op die trekken, en den moed, die zetelde op dat voorhoofd.

'FREDERICO!' sprak hij eindelijk, en zijne stem klonk zacht, 'ik ben trotsch op u,' en hij nam zijne hand en bleef eene wijl zwijgend in die houding. En toen hij het hoofd weder ophief, was er iets duisters en straks in zijne trekken, dat van een' somberen inval getuigde. - 'Om uwentwil wenschte ik dat *Don* CARLOS leefde,' hernam hij met gedempte stem. 'De Koning moet den vader benijden in mij. Hij heeft zijn' zoon moeten opofferen; zal hij mij toestaan den mijnen te behouden?'

'Men moet op alles gewapend zijn,' had ALBA gezegd, en hij was de eerste mensch niet, die zóó gesproken had; maar zeker zou hij de eerste geweest zijn, zoo hij had kunnen uitvoeren wat hij voornam. ALBA, minder dan een ander, had dit zelfvertrouwen moeten hebben. De Koning was sneller geweest in zijne bewegingen, dan de TOLEDO's in hunnen aanval.

Toen *Don* FREDERIK de beslissende verklaring had afgelegd, op de wijze zoo als de Hertog het had voorgeschreven, werd hem de tijd niet meer gelaten om een paard te bestijgen tot de reis naar *Alba*, noch tot eene mededeeling aan zijnen vader. Uit des Konings vertrekken werd hij als gevangene weggevoerd naar *Tordesillas*. De Hertog, die in geweldige spanning de uitkomst zat af te wachten, vernam haar weldra door gedienstige vrienden. In ijlende haast snelt hij naar *Aranjuez*; het Hof trok naar *Madrid* terug, toen hij er aankwam; het zou niet mogelijk zijn den Koning te spreken voor den volgenden dag. In diepe bekommering doorwaakte hij den nacht, en wachtte het uur van den morgen af, waarop hij zich naar het koninklijk paleis kon begeven. Zijn rang opende er hem de poorten en de binnenzalen; maar tot het kabinet des Konings vond hij zich den toegang afgesneden. Door bemiddeling eener staatsdame liet hij gehoor vragen bij de Koningin. Hij kreeg ten antwoord, dat de Infant ongesteld was, en dat ANNA MARIA in afzondering hare gebeden stortte voor zijn behoud. Alleen vaderlijke liefde overwon in den grijzen veldheer den trots van den Spaanschen *grande*, en den afkeer, om eene derde weigering te gemoet te gaan. De Infante ISABELLA CLARA EUGENIA, de lievelinge haars vaders, en vaak genoeg in zijne bedoelingen ingewijd, was den Hertog genegen. Zoo hij slechts *haar* konde zien. Vergeefs: de Prinses deed hem door een' vertrouwd persoon weten, dat zij bevel had hem niet te ontvangen. Dit gaf ten minste die opheldering, dat de Hertog zeker was, dien dag noch van den Koning, noch van iemand der zijnen, een bijzonder gesprek te zullen verkrijgen. Maar toch gaf hij de hoop niet op, FILIPS, in het bijzijn van anderen, een paar woorden toe te lispelen, die hem tot onderhoud zouden uitlokken. Nevens de overige *granden*, ging hij zijne opwachting maken bij den Koning, die hem niet toesprak, en op hem zag met eene overdrijving van toorn, waaronder het scherpe oog des Hertogs iets van eene gemaakte gramschap meende te ontdekken. Dit gaf hem genoeg verligting, om de hatelijke blikken zijner vijanden met kalmte en gelatenheid te trotseren, tot op het oogenblik, waarop FILIPS de hovelingen ontsloeg, om met zijne raadslieden zijn kabinet binnen te gaan. ALBA had hier regt op den voorrang, zelfs boven RUY GOMEZ, en de Koning ook wenkte hem om te volgen. Maar de Staatssecretaris en een paar andere grooten werden doorgaand teruggehouden. Geen woord, geene toespeling op het gebeurde, ontviel den slimmen monarch, en de Hertog was de man niet,

om zich voor deze getuigen aan een schaakmat bloot te stellen. FILIPS en ALBA kenden elkander te wèl, om niet te weten, de eerste, dat de ander een volstrekt stilzwijgen zou bewaren, onder omstandigheden als deze; de tweede, om zeker te zijn, dat de Vorst besloten had, hem de gelegenheid tot spreken te benemen. Intusschen werden er vele en gewigtige zaken behandeld, ALBA's raad gevraagd, met blijkbaar ongeduld aangehoord, en toch gevolgd; terwijl de Hertog de hoogste menschelijke zelfoverwinning noodig had, om niet een verstrooid antwoord te geven, of een zulk, dat verwarring van denkbeelden of beneveling van doorzigt verraadde. De marteling werd hem ten laatste zoo onuitstaanbaar, dat de Hertog van *Santa Croce*, die een koud zweet zag op dat hooge voorhoofd, dat zich nooit onder eenige zware taak had gerimpeld, hem overluid en meêwarig vroeg, of hij zich vermoeid gevoelde.

FILIPS sneed een antwoord af, met het koele woord:

'Wij zullen den Hertog rust geven ter onzer tijd....'

Toen greep ALBA den moed der vertwijfeling, en hij sprak: 'Ik begeer geene andere rust, Sire! dan die na afgedane bezigheden - en daarom bid ik, laat ons overgaan tot de aangelegenheden van den Afrikaanschen oorlog; ik heb gewigtige mededeelingen omtrent den Prins GIOVANNI van *Oostenrijk*, en alleen voor Uwe Majesteit...'

Maar FILIPS zag hem strak en scherp aan: 'Wij hebben berigten uit *Candia*, die nieuwer zijn dan de uwe, Hertog!' antwoordde hij hard en met koelheid, en van toen af gaf ALBA het op. Ook de Koning scheen den strijd moede; want spoedig daarna sprak hij het woord, dat hem bevrijdde.

Met de bedaardheid, waarmede hij van een' verloren' veldslag de gevolgen zou hebben berekend, maar met meer grievende smarten in de ziel, overwoog de Hertog van ALBA de kansen, die hem nog overbleven. Zijn doordringende geest had uit het laatste woord van FILIPS twee zaken begrepen: de Koning wist, en de Koning had besloten, te willen ontveinzen wat hij wist. Door welke bewijzen dus ook de Hertog de onschuld van zijnen zoon zou kunnen staven, ze zouden alleen strekken om hem schuldiger te maken; hoe beter hij gelijk had, hoe meer men hem in het ongelijk zou stellen; de Koning wilde smoren, geheimhouden, en *Don* FREDERIK had misschien te weinig verschooning voor die bedoelingen laten doorschemeren.

Van daar die toorn des meesters, die geheimzinnige gevangenschap, waarvan men den vader zelfs niet veroorloofde een woord te spreken. Buiten dat ééne, was voor ALVA zelven alles hetzelfde gebleven; om den schijn te bewaren, had FILIPS zijne ontevredenheid getoond over eene weigering, die hij moest goedkeuren in het binnenste van zijn hart, en eene korte gevangenschap in een Koninklijk slot zou welligt het ergste zijn, dat *Don* FREDERIK te wachten had. Eene onregtvaardigheid zeker tegenover een' Edelman, omdat hij vrij wilde beschikken over zijn hart; maar niet eene al te harde boete, en zeker eene verdiende les, voor den trouweloozen *Capitan* der *Guardias*, die jonge Prinsen in hunne liefdesavonturen voorthielp. De kalme overweging van dit alles had den Hertog gerustheid kunnen geven; maar een onzeker gevoel, door niets gewettigd, en dat zich toch telkens aan hem opdrong, scheen hem te waarschuwen, dat er meer was, dan hij zien kon; dat hij omwikkeld was door eenen nevel van intrigues, waardoor zijn oog, hoe scherpziend ook, niet kon heenboren; dat hij omkronkeld was van zoo vele listen; dat de verwarring zelve eindigen zou met hem te verstikken, en dat hij geene beweging kon doen, die er hem niet naauwer in verwikkelde, en dat hij van het doel, waarop de Koning afging, toch altijd maar de halve waarheid konde raden. Die onbestemde gewaarwordingen van vreeze, te midden van alles, wat hij had nagespoord tot zijne geruststelling, bewoog den Hertog tot voorzorgen, die den Vorst beletten zouden het ergste te ondernemen tegen *Don* FREDERIK. Zoodra zijne wezenlijke grieven tegen dezen bekend waren aan anderen dan hem zelven; zoodra het woord gesproken was, dat *Don* JUAN aanklaagde, wie het dan ook mogt hebben geuit, zou FILIPS II regtvaardig moeten zijn; hij kende zijne aanspraken op het uiterlijke van die vorstendeugd te wèl, om er niet zeker van te zijn. PEREZ, de minnaar der schoone MENDOCA, haatte den Koning en was veil voor goud. Hij zou, door bemiddeling van dezen, een onderhoud vragen met MARGARITHA, en haar door hoop of door vreeze, door smeekingen of door dreigen, dwingen zich te verklaren aan de Koningin, of aan de Infante ISABELLA. FREDERIK zou dan gered zijn! ALVA verspeelde met dien stap welligt den laatsten glimp van vriendschap van den Koning; maar hij geloofde zich onmisbaar en zijn zoon zou gered zijn! Dan ook hier zag hij zich vóórkomen. PEREZ had niets liever gewenscht dan hem dienst te doen. Maar de Gravin MARGARITHA was uit het huis der Prinses EBOLI weggevoerd,

in het midden van den nacht, op bevel van den Koning, men wist niet waarheen.

‘De maatregel was noodig,’ voegde PEREZ er bij. ‘De arme jonge dame vervulde ANNA's paleis van hare kreten en klagten; de ongelukkige hartstogt voor *Don* FREDERIK heeft haar krankzinnig gemaakt. Ik heb het regt niet, de daden van eenen TOLEDO te beoordeelen; maar de edelsten en besten van het hof en de stad misprijzen den *Senor*, dat hij, na de schoone Gravin zulk eene liefde te hebben ingeboezemd, weigert die te bekroonen.’

‘In waarheid,’ antwoordde ALBA droogjes.

‘En het is wel te zien, in hoe hooge gunst de Heeren van ALBA staan bij den Koning, dat slechts eene gevangenschap op *Tordesillas*.....’

‘Zeker, de Koning is hoog genadig,’ hernam de Hertog, terwijl hij den kamerdienaar van zich zond. Tegenover dien man de eer van zijnen zoon te redden, en de onbillijkheid des Konings bloot te geven, zou gevaarlijk geweest zijn, even als nutteloos. Toch scheen de hoveling ter goeder trouw te dwalen, en dat kon niet anders. De Koning zweeg als de kerkers zijner inquisitie, zelfs tegenover *Donna* ANNA DE MENDOCA, zijne minnares. Hij ondervroeg niemand; anders had men uit zijne vragen zijne twijfeling kunnen opmaken. Hij handelde slechts, en liet wie om hem waren de redenen van zijne handelingen uitleggen naar hun eigen doorzigt, of liever, hij verbood hen over zijne handelingen na te denken.

Na haar gesprek met *Don* FREDERIK, had ook de arme MARGARITHA in eenen toestand verkeerd, die tot de gissing van waanzin verleiden moest. Beurtelings in de dofste verslagenheid weggezonken, of zich opwindende tot vlagen van hartstogt, waarin ze *Don* FREDERIK's naam noemde met verwijt, zich zelve verwenschte, en somwijlen een' naam ontsnappen liet, dien ze spoedig met gillende smart op de lippen verbeet. Dat bleef zoo tot op den terugkeer van *Donna* ANNA uit *Aranjuez*, gelijktijdig met het hof, waardoor het groote nieuws tot haar kwam: de gevangenneming van ALBA's zoon. Toen bedacht zij, dat hij zich voor haar had opgeofferd, dat hij gezwegen had, en dat zij spreken moest en zich zelve aanklagen. In haar geschokt verstand warde zij alles dooreen, de belangen van haar kind en de fortuin van *Don* JUAN, de opoffering van den versmaden verloofde en hare eigene onschuld; waar ze vroeger het meest voor beefde scheen haar nu het noodigste toe: de Koning moest

alles weten. Den Koning te spreken was als het vaste punt geworden, waarop al hare gedachten heenliepen, al hare beraadslagingen heenleidden, al hare bedoelingen uitkwamen. Bedaard en kalm was ze begonnen der Prinses van EBOLI die bede voor te dragen. En ANNA DE MENDOCA had niet ééne reden, om haar niet te ondersteunen. Wij begrijpen, hoe weinig FILIPS gezind was, er zich toe te leenen. Ook sloeg hij haar af, op die eigene wijze, die tot geen' tweeden aanval de vrijheid geeft. Zij bad hem te mogen schrijven. Hij deed haar schrijfgereedschap ontnemen. Zij riep onder hartstogtelijke tranen, om zich te mogen uitstorten aan de Koningin. Zij werd opgesloten in haar vertrek. Hare smart, haren angst, hare klagten, gilde ze uit in de eenzaamheid, nam de beelden van het tapijtbehangsel tot getuigen harer ellende, en liet de Prinses van EBOLI smeeken, haar aan te hooren.

Maar FILIPS verklaarde haar krankzinnig, gebood ANNA, zich niet tot haar te begeven, onder belofte, haar nog in dien eigen' nacht van zoo lastig eene gast te ontslaan. De lieden, die gebruikt waren om de arme Gravin te vervoeren, had men nooit aan het hof gezien, zelfs niet onder de lagere bedienden. Toch kwamen zij uit naam van den Koning.

Van *Donna* MARGARITHA DE SAVEDRA heeft daarna niemand meer gehoord; nooit zelfs is haar naam meer genoemd geworden aan het Hof van FILIPS II.

Maar langen tijd na deze gebeurtenissen werd er aan het Hof van MARGARETHA van *Oostenrijk* een knaapje opgevoed, dat GIOVANNI heette, in welks onderhoud door den Koning van *Spanje* werd voorzien, en dat, na den dood van *Don* JUAN, door FARNESE met zachte welwillendheid in bescherming werd genomen. ALEXANDER FARNESE heeft aan het sterfbed gestaan van zijnen Koninklijken Neef van *Oostenrijk*, en was de uitvoerder van diens laatsten wil.

(*Het Vervolg in een volgend Nommer*.)

Orvarodd's saga.
Een Oud - Noordsch avontuur.

(*Uit het Deensch van* Oehlenschlaeger.)

(*Vervolg van Bladz.* 267).

XXIV. Hervor.

Den nacht, die op het vertelde volgde, bragt HERVOR slapeloos en smartelijk door. Maar ORVARODD sliep als een steen; want hij had zijne krachten moeten inspannen, om het lijk zijns vriends, dat hij geen' ander toevertrouwde, voort te slepen; en ofschoon hij, zonder het te weten, HERVOR beminde, zijne liefde was gezond, als zijne smarte, en verstoorde zijne nachtrust niet.

HERVOR was, ondanks haren mannelijken gemoedsaard, eene vrouw, en moest dus, hoe noode zij het wilde, der Natuur haar regt gunnen. Zij was in dezen nacht verslagen, moedeloos en bedroefd van geest. Het schortte niet aan den dood haars vaders; want iemand, die altijd van strijdlust blaakt, schat het verlies des levens niet hooger, dan de speler de penningen, welke hij inboet; maar hare gansche toekomst was bedorven.

Toen HERVOR geboren werd, stierf hare moeder; zij had nooit broeders of zusters gehad; door haren vader was ze, in zijn gezelschap en in dat zijner broeders, op eene zonderlinge wijze opgevoed. Nog eer zij volwassen was, beheerschte zij hem reeds. Hij had op haren raad, zoo als we vroeger al zeiden, HIORVARD vergezeld, in de hoop, Koning van *Svea* te worden, zoodra de YNGLINGE-stam zou zijn uitgeroeid. Nu stond HERVOR alleen, zonder hulp of vrienden; zelfs de weinige manschap, door haren vader achtergelaten, gehoorzaamde nu immers ORVARODD?

Het was een stormige nacht, en de regen plaste in stroomen neder. In dat slechte weder sloeg HERVOR eenen mantel om, nam eene lantaarn in de hand en ging, zonder SVANHVIDE mede te nemen (het éénige schepsel ter wereld, waarop zij nog geloofde zich te kunnen verlaten), alleen den langen weg naar den tempel van GEFION, op de rots. Bij deze hare liefste *Disa* hoopte zij troost en raad te vinden.

Trots regen en wind, bereikte HERVOR den hof. Zij sloot de deur des tempels open en trad binnen. Maar de hal had in dien valen nacht volstrekt niets hoogtijdelijks noch opbeurends. GEFION stond als een spook op den offersteen en staarde. HERVOR trad haar ras te gemoet, en hield haar de lantaarn in het gezigt; nu scheen het beeld haar eene opgeschikte pop toe. De blaauwe glazen oogen blikten HERVOR ziel- en levenloos aan; zij kon duidelijk de steken van den draad onderscheiden, waarmeê het haar aan het blok, dat een hoofd verbeeldde, was zaâmgehecht.

Ongetroost wendde HERVOR hare oogen van het uitgehouwen stuk hout af; daar viel haar blik op het schild van INGEBORG, dat zij in den tempel had laten liggen, toen deze dien het laatste bezocht en HIALMAR haar verraste. De galg stond er nog op, zoo als INGEBORG die met haar bloed had geschilderd; het was nu niet langer rood als scharlaken, maar donkerbruin en verstijfd.

Eene zonderlinge verbijstering greep HERVOR aan. Haar gansche leven scheen haar op dat oogenblik een ijdel guichelspel. De lust overviel haar, er een einde aan te maken; zij trok den dolk uit haren gordel, liet dien in het licht der lantaarn flonkeren, en staarde GEFION andermaal aan, als vroeg zij haar: wat zij van dit opzet dacht? - Daar viel een van de blaauwe steenen uit de oogholten van het beeld, rolde over den vloer, en bleef voor HERVOR's voeten liggen.

‘Een stom beeld!’ riep zij uit, ‘eene groote pop voor volwassen kinderen; een bespottelijk speelgoed, zoo als het gansche bonte, duistere leven. Ik wil niet langer met mij laten rondspringen. Ik ben het moede, in dezen schommelstoel van den dood heen en weêr te slingeren; ik wil zelve slapen!’

Eensklaps klaarde het buiten op. De hemel werd helder, de maan scheen en wierp haar licht door de deur op HERVOR's dolk. Een levendig geklank van hoornen en schilden deed zich in de lucht hooren. HERVOR trad den tempel uit, en zag nu, dat het niet de maan was, maar zes schoone maagden, op eene

lichtende wolk, omgeven van hoornblazers. Terwijl de hoornen hunne toonen over dal en veld verspreidden, sloegen de maagden de schilden welluidend tegen elkaêr. Toen zij de aarde naderden bleef de wolk hangen, en de maagden zweefden drie aan drie neder. Met zwaarden, schilden en groote zwanenwieken op hare gouden helmen, genaakten zij HERVOR allengs digter en zongen bij het hoorngeschal:

‘Wij, Valkyriën, we dalen
Weêr om u in 't aardsch gewest;
HERVOR! uit des hemels zalen
Bleef ons oog op u gevest; -
Eens verheven tot onze orden
Zult gij ons gelijke worden,
Zult ge u baden in den glans,
Afgevloeid van Vala's trans!’

‘*Tyrfing*, dien MOSOGNER smeedde
In zijne onderaardsche smids;
Tyrfing, vlammende uit de scheede,
Als uit zwangre wolk de flits;
Tyrfing, dien der dwergen Koning
Thans terugroept in zijn woning;
Tyrfing worde uit donkren nacht
Weêr door u aan 't licht gebragt!’

‘Zuchten zouden wij en stenen,
't Ware ons harte droef en bang,
Bleeft ge, o HERVOR! 't oor niet leenen
Aan Valkyrie-strijdgezang.
Maar geen onzer denkt aan klagen,
Daar gij moedig u zult dragen,
En zijn' onuitbluschbren gloed
Temperen in rookend bloed.’

‘*Tyrfing* slechts geeft smaak aan 't leven,
Als de deesem aan het brood;
Tyrfing zal in Saga's leven,
Vlijmend-scherp en vonklend-rood;

Tyrfing zal de droomers wekken,
Die zich laf ter ruste strekken;
Tyrfing waarborgt heldenkracht,
Bij 't ontluikende geslacht.'

'Laat de vlam des oorlogs blinken, -
Of des vredes rook benaauwt;
Laat der helden wapens klinken, -
Of der dieven hand vergaauwt.
Luide doe het schild zich hooren, -
Of de dappren gaan verloren;
Alles veil voor moed en eer, -
Of der dwergen tijd keert weêr!'

'*Tyrfing* weegt alle aardsche weelde,
Tyrfing alle schatten op;
HERVOR! wie het hooge streelde,
HERVOR! stijg ten hoogsten top!
Waar uw vader ligt begraven,
Schuilt die kostbaarste aller gaven,
Meerder waard dan goud en vreê:
HERVOR! neem gij *Tyrfing* meê!'

XXV. De nornen spreken met Hervor, en Gefion licht haar naar huis.

Toen de Valkyriën haar gezang hadden besloten, vroeg HERVOR haar eenig nader bescheid over *Tyrfing*. ROTA, de oudste Valkyrie, hernam: 'Spreek met de Nornen, die ons volgen! Al wat gij weten moogt, kunnen zij u zeggen.' - Nu traden de Nornen te voorschijn; zij hadden een rustig en ernstig voorkomen. De oudste, URD, in een donker, plooijenrijk gewaad gedost, dat naauwelijks toeliet hare gestalte te onderscheiden, vertelde haar, hoe ANGANTYR het zwaard had gekregen, een avontuur, dat hij zijner dochter had verzwegen. VARANDI, in haren

bonten tooi, trachtte haar op te beuren, en bestrafte haar schertsende, dat zij den moed zinken liet. - ‘De afgunstige dwergen,’ zeide URD, ‘hebben slechts noode uwen vader dit zwaard afgestaan. Een dergelijk, maar grooter wapen, bragt alles in rep en roer, toen de goden de reuzen bestreden.’ - VARANDI zeide: ‘Er is een stuk van het oude zwaard van TYR in *Tyrfing* gesmeed.’ - SKULD, de derde Valkyrie, merkte aan: ‘Als gij dit zwaard weder aan het licht brengt, zal alles krachtiger worden. Er zullen wel gansche volksstammen worden uitgeroeid, maar wat zegt dit, als moed en dapperheid er hun toppunt door bereiken? Het zal een storm zijn, die de lucht zuivert. Al het ongedierte, dat in een' te langen vrede wordt uitgebroeid: baatzucht, afgunst, laster, wellust, treken en grepen, slaapzucht, ijdelheid, angst, vreeze en al het bloode; - geen van die stinkende paddestoelen kan op de groote kampplaats groeijen, die geurt van de schoonste rozen ooit op aarde gekweekt: van menschenbloed, heldhaftig vergoten voor eene zaak, wier heugenis nooit te loor zal gaan.’ - VARANDI zeide: ‘Er kleeft gif aan het zwaard; maar het is tegengif.’ - ‘Echter,’ hernam SKULD, ‘moet ge voorzigtig zijn met *Tyrfing*, en dat staal niet ontblooten, tenzij er een vijand tegen u over sta, dien gij er mede kunt dooden; want het eischt voor het minst één menschenoffer, zoo dikwijls het uit de scheede wordt getrokken.’

Toen SKULD dit gezegd had, verzwond zij, en de overigen met haar. De wolk graauwde en verdween. HERVOR stond op nieuw in het duister, en zag niets anders, dan GEFION, die in den tempel zat, en, bij het bleeke licht der lantaarn, haar met het eene oog aanstaarde. - ‘Gij zult uw oog weêr hebben,’ riep HERVOR, terwijl zij den blaauwen edelsteen van den grond opnam, en dien in haren zak stak. ‘Ik zal het morgen weêr in laten zetten.’ Daarop keerde zij huiswaarts. Onder weg, op eene gevaarlijke plek, waar de wind altoos tusschen de rotsen togtte, ging hare lantaarn uit. Bij iederen schred, dien zij nu in het duister verder deed, liep zij gevaar in een' afgrond neêr te storten. Maar HERVOR verbleekte niet. ‘GEFION zal zeker een wakend oog over mij houden,’ zeide zij, terwijl ze den oogsteen uit haren zak haalde, en dien in hare holle hand hield. En zoo was het, want hij schitterde met blaauwen glans, even als een dwaallicht, maar zonder haar van het spoor af te leiden; want HERVOR kwam ongedeerd bij SVANHVIDE te huis, die ongerust en bedroefd was over haar lang uitblijven.

Den volgenden morgen was het hare eerste gedachte, GEFION haar oog weder te geven. Zij had den edelsteen op tafel gelegd, toen zij ter ruste ging, en deze had het vertrek als eene flaauwe nachtlamp verlicht, tot zij was ingesluimerd. Maar nu was hij nergens te vinden. Er was niemand in de kamer geweest, buiten SVANHVIDE, en van hare trouw was HERVOR overtuigd. ‘Als een dief het gewaagd heeft,’ dacht zij, ‘GEFION's oog te stelen, dan zal het spoedig worden ontdekt; want waar zou hij den goddelijken luister kunnen verbergen? Maar ik wil hoe eer hoe liever naar GEFION gaan, en haar, voor mijne achteloosheid, om vergiffenis smeeken. Eene *Disa* is alwetende, en zij kan dus niet twijfelen aan mijne onschuld.’

HERVOR spoedde zich met SVANHVIDE naar GEFION's tempel; maar daar zat de Godin met hare beide oogen, zoo als zij altijd had gezeten. INGEBORG's schild hing nog wel tegen den muur; maar het was blank en klaar, en van de bloedgalg viel geen zweem meer te bespeuren. - ‘Ik heb het zeker gedroomd,’ zeide HERVOR; ‘maar dat zij zoo! mijn droom was opmerkelijk en leerzaam. - We moeten de zeilen tot de ra hijschen, SVANHVIDE! om het graf mijns vaders te bezoeken. Wilt ge meê gaan?’ SVANHVIDE antwoordde: ‘Ik volg u tot het graf en in het graf!’

XXVI. Het gesprek van Hervor en Orvarodd.

ORVARODD was in het bezit geraakt van het schip en de manschap haars vaders, en HERVOR begreep, dat er voor haar niets anders overschoot, dan hem alles goedrond te zeggen; immers als zij haren togt naar het *Sams*-eiland wilde volvoeren. HERVOR aarzelde in dit opzigt te minder, daar zij reeds lang had gemerkt, dat ORVARODD haar wèl mogt lijden. Het leed geen twijfel, dat zij hem door die vertrouwelijkheid de hoop benam, haar ooit tot vrouw te zullen krijgen; maar zij had ook opgemerkt, dat ORVARODD's zin en ziel iets eigenaardigs hadden, en daarom bedacht zij zich niet lang.

Toen zij hem alles verteld had, besloot zij met deze woorden: ‘Ik zal nooit een' man huwen, en als ik u raden mag, ORVARODD! dan neemt ook gij nooit eene vrouw! Laat ons een' bete-

ren echt sluiten! Laat ons als held en heldin de wereld doortrekken, en feiten uitvoeren, waarvan de Saga nog nooit gelijken heeft gehoord. Men heeft mij verteld, dat gij met uw' boog en uwe pijlen hetzelfde vermoogt, dat ik door *Tyrfing* in staat zal zijn te bedrijven! Voor zulk een zwaard en voor zulke pijlen zullen alle menschen moeten wijken of vallen. En wij zullen aldus meesters van de gansche aarde worden.'

ORVARODD schudde het hoofd en antwoordde: 'Ik denk in dit opzigt anders dan gij. Wat mijn' boog en mijne pijlen betreft, zoo wijt ik hunne weêrgaloosheid aan niemand, en aan niets dank, dan aan mijn' forschen arm, mijn' scherpen blik en mijn koel bloed. In vollen ernst raad ik u af, hulp te zoeken bij Valkyriën en Nornen. Voor al hetgene wij menschen moeten begrijpen en verrigten, daartoe hebben ons de rijke Goden reeds bij de geboorte de gaven bedeeld; die gaven moeten wij waarderen; maar er grooter te eischen, dat is dwaasheid. Want al leenden ons bovennatuurlijke wezens een gedeelte hunner magt, welke eer, wat waar voordeel, welke vreugde zou er dan nog in steken, slechts werktuigen in hunne hand te zijn? Dapperheid moet, even als regtschapenheid, uit den mensch zelven komen.'

'De eene vertrouwelijkheid is de andere waard,' voegde hij er na eene korte poos stilzwijgens bij. 'Ik heb ook iets van eene Alf gekregen, waarvan ik mij weldra denk te bevrijden. *Tyrfing* is het werktuig des krijgs; het werd in het hart van het gebergte, aan gloeijende ovens, uit den hardsten rotsenerts, door afschuwelijke dwergen gesmeed, om in de poelen des afgronds te worden afgekoeld. Mij daarentegen heeft eene kleine, blanke Alfenmaagd, in *Siaelland*, het beschermend gewaad des vredes, in den maneschijn, uit bloemengeur en avonddauw, doen weven, fijn of het rag was. Maar ondanks hare zoete woordekens, zie ik haar kwaad opzet volkomen door. Ik heb mij in hare magt gesteld, door een' onbedachten kus, in plaats van haar den rug toe te keeren, eer de haan kraaide. Zij heeft mij wel niet van het leven beroofd; maar wat erger was, zij wilde mij de waarde des levens ontstelen in mijne eer. Zij wilde een' tragen, wèlgedanen tehuiszitter van mij maken, die den dood op zijn leger van stroo bedaard afwacht. Maar het zal haar niet gelukken! Zij heeft mij verlof gegeven, het weefsel tweemaal te gebruiken, zonder daarom verpligt te wezen, het mijn leven lang te dragen, - eerst de derde maal zou het niet meer in mijne magt staan, het weêr uit te trekken. De

eerste maal heb ik het gebruikt, om den wil van mijn' vriend HIALMAR, schoon het hem luttel baten mogt; de tweede maal zal ik het voor u doen, op uw' togt om *Tyrfing* te halen, als gij er niet van wilt afzien. Maar ik blijf u nog raden, de rust uws vaders in zijn graf niet te storen. Laat *Tyrfing* met hem begraven blijven! Ik zal het Alfenweefsel verbranden. Word mijne huisvrouw, en trek met mij! Ik zal heldenfeiten genoeg uitvoeren; en wilt ge mij in den strijd vergezellen? Des te beter. Dan scheidt ons zoo min leven als dood!'

'Stel het u nooit vóór!' antwoordde HERVOR. 'Als ge mij niet naar het *Sams*-eiland vergezelt, dan ga ik alleen. De Nornen en Valkyriën hebben mij *Tyrfing* beloofd; het is eene gave, die van de Goden zelve komt, in het uur der geboorte, of later, dat maakt geen verschil.'

Toen ORVARODD zag, dat er niets aan te doen viel, en zijne liefde tot HERVOR echter toenam, besloot hij haar te volgen. - 'Het geldt hier een' togt tegen Draugen en Svartalfen,' dacht hij. 'Ik trek het Alfenweefsel andermaal aan, nu om HERVOR's wille en dan nooit weêr.'

XXVII. Hervor eischt Tyrfing.

Een gelukkige overtogt bragt hen naar *Sams*-eiland; tegen den avond wierpen zij er het anker uit. ORVARODD drong er op aan, dat HERVOR tot den volgenden ochtend zoude marren, daar hij vermoedde, dat zij het zwaard wilde doen opgraven; maar zij antwoordde: 'Men roept des daags geene geesten op. Wilt ge mij niet vergezellen, zoo blijf hier. Dan ga ik alleen met mijne dienstmaagd. Maar tot aan het graf zal niemand mij volgen; derwaarts ga ik alleen.' - ORVARODD zeide: 'Ik volg u. En al ging de weg naar de hel, - ik geloof, dat ik u volgen zoude, schoon gij het mij niet meer dank weet, als een jager het zijn' getrouwen hond doet, die achter hem loopt.' - HERVOR antwoordde: 'Ik waardeer uwe vriendschap; maar het is hier noch de plaats, noch de tijd, voor een' langen omhaal van woorden en fraaije betuigingen.'

Het woud lag vóór hen. - ANGANTYR en zijne broederen waren aan de tegenovergestelde zijde der kust begraven. ORVARODD

had met opzet aan dezen uithoek des strands, toen de avond begon te vallen, het anker uitgeworpen, ten einde HERVOR het gevaarlijk bedrijf tot morgen te doen uitstellen. Dáár ontmoetten zij een' veehoeder, en HERVOR vroeg: ‘Waar loopt hier de weg naar ANGANTYR's graf?’ - De herder antwoordde: ‘Het is niet wel van u gedaan, dien grafheuvel in den nacht te bezoeken. Hij staat in slechten reuk. Het valt zwaar genoeg er des daags ongedeerd langs te komen; maar 's nachts ziet men er vurige vlammen uitslaan.’ - ‘Daar bekreun ik mij niet aan,’ hernam HERVOR; ‘dat vuur zal mij niet zengen.’ - De veehoeder antwoordde: ‘Ik zie dat ge koen zijt, tot halsbrekens toe. Ga dus uw' weg maar dwars door het bosch. Aan de andere zijde van het eiland, niet ver van de kust, zult gij het graf, digt bij den oever, reeds van verre op de vlakte onderscheiden; - maar ge waagt veel!’

Ondanks die waarschuwing, zette HERVOR den togt voort, gevolgd door ORVARODD en SVANHVIDE. Een vreeselijk onweder broeide aan de lucht; de toppen der boomen suisden en wuifden, terwijl de stammen kraakten, of zij splijten zouden. - ‘ANGANTYR noodt ons niet vriendelijk in zijne hal!’ zeide ORVARODD. - ‘Niemand mist gaarne het dierbaarste,’ antwoordde HERVOR; ‘maar men moet met geweld nemen, wat men niet met goedheid krijgen kan.’ - ‘Waarmede wilt gij den doode dwingen?’ - ‘Met den moed des levens! De dood is laf,’ antwoordde HERVOR.

Nu traden zij het bosch uit, en zagen verre in het verschiet de grafhoogte over het veld lichten. Het was of zij op vier vurige zuilen omhoog rees, die kronkelden als slangen. Eene wijle starens, en ze daalde neder, en andermaal eene wijle toeziens, en ze verhief zich op nieuw; en dit spel duurde een' tijd lang voort, terwijl de storm loeide, de wolven in het bosch huilden, en de boomen kraakten, of zij neder zouden storten. Een plasregen viel. ‘Het is hier niet prettig,’ zeî ORVARODD. - ‘Wie wat teêr is uitgevallen, kan er zich ligt eene verkoudheid door op den hals halen,’ antwoordde HERVOR; ‘keer daarom naar het schip terug, en drink warm bier, terwijl ik en mijne maagd het feit plegen.’

ORVARODD werd rood van gramschap, en schudde het hoofd. - ‘Een man zoude mij zóó niet ongestraft beleedigen,’ dacht hij, maar durfde dit niet luid zeggen. ‘Zij wordt reeds genoeg gekweld,’ voegde hij er in zich zelven bij, ‘door haar eigen wild ontwerp. Eene vrouw kan mij niet beleedigen, al ware zij ook

eene Valkyrie! En zij, die zich aan haren vader niet meer bekreunt, zoude die het zich aan mij doen?' - Maar in dat oogenblik was het hem ook te moede, als ware zijne liefde uitgebluscht. Zij stond vóór hem als eene Alf van den nacht. Hij besloot, naar haren wensch, op eenigen afstand, den uitslag te verbeiden, maar haar toch fluks te hulp te ijlen, als zij dit zou behoeven. -

Nu begaf HERVOR zich alleen naar het graf; SVANHVIDE kreeg verlof haar slechts een eindweegs te volgen. Bij den grafheuvel kookte zij een' tooverdrank, *Seid*, dien zij in hare jeugd van eene Zieneres had leeren bereiden, om geesten op te roepen. Het was een wonderbaar mengsel van bloed, plantensap en steenzuur. Zij sloeg vuur, onder het uitspreken van den naam der Nornen; naauwelijks had zij het gedaan, of de regen hield op; maar de storm duurde voort. Toen HERVOR eenige rijstakken, die fluks droog werden, had ontstoken, goot zij het mengsel in haren helm, en zette den helm te vuur; terwijl het kookte roerde zij met haren dolk in het vocht. Naauwelijks begon dit te zieden en te schuimen, of HERVOR riep:

'Dappre! die in 't wapen
Rustig hier moogt slapen,
  Luister, wie u wekt:
HERVOR, thans een weeze,
Weet van vlugt noch vreeze,
  Schoon u 't hooge dekt!
't Zwaard, dat u de dwergen
  Smeedden in hun krocht,
Durft zij van u vergen:
  Tyrfing geldt haar togt!'

Een diep gedreun klonk door de grafhoogte; de steen voor den ingang bewoog zich, en HERVOR hoorde duidelijk haars vaders stemme uit het graf.

'Waanzin moet u sporen,
Die uw' kreet doet hooren
  In het stille graf, -
Waag u niet vermetel
Voor der dooden zetel,
  HERVOR! laat nog af;

Maak op deze kuste
  Niet ons huis te schand';
Heilig zij de ruste,
  Die ons stof er vand!'

Nu roerde HERVOR het mengsel in den helm zoo hevig met den dolk om, dat alle hanen in de verre dorpen kraaiden. De wolken spleten plotseling door een hevig windgesuis van één; door de opening schemerde de vuurwagen, met afhangende zwaarden en spietsen; een vreeselijk schouwspel, dat ANGANTYR in zijn leven gezien had, toen hij uit het gebergte kwam. HERVOR zong:

'Hoort gij, hoe de hanen
U tot opstaan manen?
  Allen kraaijen 't uit;
Want de tooversterre
Schittert heinde en verre,
  Beide Noord en Zuid.
IJdel is uw smeeken,
  Opstaan uit uw graf
Zult gij door dat teeken;
  'k Eisch u *Tyrfing* af!'

Daarop verhief de steen, die vóór het graf lag, zich zoo ligt als eene wolk in de lucht, en als eene zuil van ijs, stond ANGANTYR's geest in de koolzwarte opening, gedost, als hij was, in stalen harnas en met een' koperen helm op het hoofd, van hetwelk de zwarte lokken tot over de schouders afhingen. Zijn aangezigt was krijtwit, zijne oogen waren gebroken en bloedrood; hun uitgedoofde blik trachtte angstig het flaauwe licht, dat het vuur verspreidde, en de zwakke schemering der aanbrekende morgenster te ontvlieden. Met holle stem hernam de geest:

'Vlugt, verdwaasde vrouwe!
Anders eindt in rouwe
  Wis uw razernij;
Schonk ik u die gave,
Gij gingt fluks ten grave,
  Tyrfing doodde mij

Wist gij, hoe mijn lippen
   Huivren bij den klank,
Dien zij laten glippen,
   'k Zeî voor ruste u dank!'

HERVOR.

'Vreeze noch verschrikken
Voel ik bij uw blikken,
   Deernis is mij vremd;
Maar ik gun u vrede,
Mits gij in mijn bede,
   In mijn regten stemt;
Van uw hand aanvaarde
   Ik mijne erfenis;
Tyrfing heeft slechts waarde
   Voor wie schildmaagd is.'

ANGANTYR'S *geest*.

'HERVOR! staak dat streven! -
Jong nog, lagche 't leven
   In genot u aan:
Of ik bij der vrouwen
Vlugge weefgetouwen
   't Uwe hadt zien staan;
Of ik ooit uw vingren,
   Langs der kleedren zoom,
Bloemen had zien slingren
   In verliefden droom!
Of ik u zag duchten
Voor de krijgsgeruchten,
   Voor het strijdgedruisch;
Wars van overwinnen,
Vurig zag beminnen,
   Zalig in uw huis!
Smaak dien zoetsten zegen,
   Nu hij u nog gloort;
Op uw vroeger wegen,
   HERVOR! beidt u moord!'

HERVOR.
‘Wie gij dus moogt paaijen,
Hoor, de hanen kraaijen,
   Zie, de starre blinkt!
Uit den nacht der graven
Zal uw ros niet draven,
   Eer mijn danklied klinkt.
Vader! u geen beker
   Van Valhalle-meê,
Of ik trek den wreker
   Luchtende uit de scheê!’

ANGANTYR'S *geest*.
‘Stil ligt aan mijn zijde
't Zwaard, waarmeê ten strijde
   Ik zoo moedig toog,
't Zwaard, dat HIALMAR's leven
Prijs mij heeft gegeven,
   En mij toch bedroog;
Laat het moordtuig slapen
   Naast zijne offerand',
LOKE zou het wapen
   Stieren in uw hand!’

HERVOR.
‘'t Bloed, dat door uwe aêren
Vlug plagt om te varen,
   Is verstijfd van koû;
Uwer oogen vonken
Schijnen weggezonken
   In een' nacht van rouw; -
Dat ú de angst doe beven,
   Spooksel! als ge zijt;
Mij bezielt het leven,
   Nog met moed ten strijd!
Wie zich, bij het huilen
Van den storm, verschuilen
   Als een siddrend riet,
Waar de schilden klinken,
Waar de wapens blinken,

Roept mij 't zegelied! -
Vader! ik bezwere
U dies andermaal,
Geef wat ik begeere,
Geef mij 't heldenstaal.'

De geestverschijning verzwond voor een oogenblik, maar stond weldra weder aan den ingang des grafs, met *Tyrfing* in de dorre hand, en hernam:

'HERVOR! die geen ruste,
Op deez' stille kuste,
Gundet aan mijne asch;
HERVOR! wie de ellende,
Waar mijn zege in endde,
Niet ten afschrik was;
HERVOR! op uw bede
Sta ik *Tyrfing* af;
Spoedig wordt de wreede
't Werktuig uwer straf!'

Hij reikte haar het zwaard toe, en HERVOR zong in woeste vreugde:

'Eer die dag zal dagen,
Zullen door de slagen
Van deze oorlogskling
Tallelooze tallen
Dappre krijgers vallen,
Telkens breeder kring
Die voor mij zal buigen,
Tot van mijnen moed
Heel *Heimskringla* tuigen,
Rooken zal van bloed.
O! hoe schoon zal 't wezen!
Stervende geprezen,
Door 't Valkyrielied;
Met haar opgevaren,
't Strijdgewoel te ontwaren,
Waarop ODIN ziet!'

ANGANTYR'S *geest*.

‘Zoet was in deze aarde
Voor uw komst de rust,
Weldra, Onvervaarde!
Verft uw bloed de kust!’

Deze laatste woorden sprak hij zoo zacht, dat HERVOR die niet konde hooren; daarop verzwond hij, en liet haar in tastbare duisternis achter. Het vuur was onder den helm uitgegaan, slechts de wonderbare sterre schemerde nog aan den hemel, en schoot hare vurige schichten op de aarde; maar zij werden onder weegs uitgedoofd. HERVOR had moeite haren helm weder te vinden, en nog zwaarder viel het haar, SVANHVIDE op te sporen, die in het stormgehuil haar geroep niet kon verstaan. Gelukkig had de maagd een' vuurslag en een' lantaarn medegenomen; toen HERVOR zoo lang wegbleef sloeg zij vuur, en zette zich onder eenen boom, die midden op de vlakte stond.

XXVIII. Hervor's dood.

Naauwelijks werd HERVOR SVANHVIDE gewaar, of zij reikte haar *Tyrfing*, in de prachtige scheede gestoken, toe. - ‘Hebt gij het zwaard gekregen?’ vroeg de vertrouwde, onverschrokkene dienstmaagd; ‘laat het mij zien!’ - En met die woorden sloeg zij de handen aan het gevest; maar HERVOR, die, om haar te hoeden, *Tyrfing* wilde terug trekken, haalde het zwaard uit, zoodat SVANHVIDE de scheede in de hand hield, en zij zelve het getogen zwaard. Dus vonkelde *Tyrfing* in het schijnsel der lantaarn; dáár voelde HERVOR een' onverwinnelijke aandrift een' moord te begaan, en dewijl er niemand anders aanwezig was, stiet zij, zonder zich te bedenken, het staal in de borst van SVANHVIDE.

Toen zij het er weêr uithaalde, sprong het bloed der verslagene haar te gemoet; maar de bloeddroppelen trilden van het lemmet zoo zwaar en zoo dik, als kwikzilver, zonder het staal te bevochtigen. HERVOR spoedde zich, *Tyrfing* weder in de

scheede te steken, en zeide, terwijl zij medelijdende op het lijk van SVANHVIDE staarde: ‘Hier zou ik kunnen schreijën, als ik tranen had.’

Verre in het verschiet werd zij ORVARODD gewaar; want de maan, die op was gegaan, scheen helder en de storm was bedaard. In den scharlaken rok, met den gouden band om de lokken, en met den boog en den koker op den rug, naderde hij haar langzaam. - ‘Was hij het niet, die meê mijn' vader en zijne broeders versloeg?’ dacht HERVOR, in wraakgierigen lust ontstoken. ‘Is hij het niet, de drieste Noorweger, die mij van heldenfeiten tot jammerlijk vrouwenwerk wilde verlagen? Hij zal boeten voor zijne vermetelheid.’

ORVARODD, die zag, dat zij op het punt was *Tyrfing* weder te trekken, riep haar toe: ‘Neem u in acht, HERVOR! Denk aan mijn' wapenrok! Het komt op u zelven neêr.’ - Maar zij hoorde hem niet; razende viel zij met het zwaard op hem aan. ORVARODD stond stil en liet haar razen. Met houwen en steken wilde zij hem te lijf; maar het stiet af, zoo als hagel van het dak. Toen zij aldus onderscheidene malen beproefd had hem dood te slaan, riep zij woedende: ‘Bloed! bloed! waar blijft ge?’ - en met deze woorden duwde zij zich *Tyrfing* in het hart.

Daar schaterde ORVARODD van lach en sprak: ‘Welk een armzalig avontuur is het leven! Louter droomen, eer de lange, diepe slaap komt, die het harte rust schenkt! Dáár ligt HERVOR nu, de schoonste maagd door de zon beschenen; - weldra zullen wormen en maden dit heerlijke schepsel in het stinkende duister verteren! Zóó stierven ook HIALMAR en INGEBORG in de lente des levens. Liefde en haat, beide zijn even wreed, beide dooden hunne aanbidders. THOR en FREI volgen den éénoogigen ODIN; den ouden blinde, wiens raadsels niemand kan oplossen. - Daarom wil ik mij ook het hoofd niet breken, om die te verklaren, maar rap voort droomen, en er naar streven, mij den droom zoo bont en zoo vrolijk mogelijk te maken.’

‘Eerst moet ik echter mijne dooden begraven! ORVARODD is op *Sams*-eiland doodgraver geworden! - Arme HERVOR! Het schijnt, dat mijne liefde voor u, na uwen dood, weder ontwaakt. Er wordt met u iets groots begraven. - Gij geloofdet, dat gij eene Valkyrie waart? Kan men Valkyriën begraven? Waarom komen zij u niet halen? In het woud onder den grooten beuk zal ik u begraven. Niemand van mijn volk zal mij helpen, het behaagt mij dit alleen te doen. Ik was gedurende uw leven zoo gaarne in uw gezelschap; maar gij kondt mij niet uitstaan.

Ik staarde u zoo gaarne in de schoone oogen. Ze zijn nog schoon, al zijn ze gebroken; uwe wangen nog aanvallig, hoezeer bleeker dan te voren; uw mond lokt nog aan, schoon hij naar een blaauw viooltje gelijkt. Mij dunkt, gij zweemt naar de Alfenmaagd in *Herthadal*! Ik ben er ook niet bang voor, u te kussen.' - Hij kuste haar en zeide: 'Het zijn koude kussen, die ORVARODD van maagdenlippen krijgt.'

Daarop droeg hij haar en SVANHVIDE voort, tot onder den grooten beuk, en zeide: 'Hier zal ze liggen, met hare trouwe dienstmaagd; zij scheidden toch nooit van elkaêr zoo lang zij leefden. Maar geene hoogte zal het graf aanwijzen. Ik zal graszoden over beide leggen, opdat de jonge herders hier met hunne verloofden neêrzitten, op de rietfluit spelen en gelukkig zijn op HERVOR's graf, zonder voor haar lijk te schrikken. Ik heb opgemerkt, dat zulke menschen meer levensvreugde smaken in hunne bescheidene tevredenheid, dan wij, die zoo trotsch zijn, die zoo veel eischen en zoo weinig uitvoeren. - Dus zal de nachtegaal in iedere lente, HERVOR! uw Skiald zijn. En als gij in den duisteren, stormigen nacht mogt spoken, en uw geest en die van uw' vader elkander op gindsche heide bezoeken, zoo zal toch niemand er iets van gewaar worden.'

XXIX. Tyrfing.

Toen ORVARODD de beide jonge maagden had begraven, en graszoden over het graf had gelegd, zeide hij: 'Als ik er nu nog één begraven heb, dan keer ik naar mijn schip en mijn volk terug. Het is geen lijk, maar een werktuig, dat lijken maakt. - Kom, prachtige, maar verraderlijke *Tyrfing*! gij zult geen' eerlijk held meer in verzoeking brengen, u te gebruiken. Ik zal u begraven, waar niemand u ooit vinden zal; in de kolk van het kreupelhout zult gij rusten.'

Daarop ging hij met *Tyrfing*, nadat hij die in de scheede had gestoken, naar een' schier grondeloozen poel in een heesterboschje, en wierp het zwaard er in. Het was hem ligter om het harte, toen hij het diep in het water hoorde ploffen.

ORVARODD had een heel eind wegs naar het schip door het bosch afgelegd, toen eene hand hem forsch op den schouder

sloeg. Daar hij zeer rap voortging, begreep hij niet, wie hem zoo vlug op de hielen volgde. Hij verwonderde zich nog meer, toen hij, zoodra hij zich omkeerde, een' oud afgeleefd man vóór zich zag staan, die op een' staf leunde, of de wind hem anders mede zou voeren.

'Vergeef mij, jonge Heer!' zeide de grijsaard, hijgende, 'dat ik u een oogenblik ophoude. Gij loopt zoo vlug, dat het mij moeijelijk viel u te volgen.' - 'Het verbaast mij, dat gij het kondt,' zeide ORVARODD; 'want gij ziet er niet uit, of uw schip met het mijne koers kon houden, en minder nog mij voorbij zeilen.' - 'Men moet alle zeilen bijzetten, als het spant,' zeî de grijsaard. - 'Wat wilt ge dan van mij?' vroeg ORVARODD. - 'Ik wou u maar zeggen, goede Heer! hoe innig het mij verheugd heeft, te zien, dat gij, uit louter menschlievendheid, het vreeselijke, onheilspellende zwaard diep in den rietpoel hebt begraven,' antwoordde de oude. 'Geene moedersziel weet het, buiten wij beiden, en ik zweer u, dat het een geheim tusschen ons zal blijven.' - 'Hoe! wie zijt ge?' riep ORVARODD, 'die hier komt om mij te bespotten en te verraden?' - 'Dat zij verre!' antwoordde de grijsaard glimlagchende, 'dat ik zoo dom driest zou zijn. Ik ben een arm veehoeder. Mijne gansche magt en staat steekt in den prachtigen naam, dien mijn vader mij gaf, toen hij wat waters over mij wierp. Hij noemde mij LOKE. Maar LOKE is een aanzienlijk god, weet ge, en ik, oude stakker! ik ben louter vel en been. Zie maar eens!'

Met die woorden wierp de oude zijn versleten gewaad af, en ASA LOKE stond vóór ORVARODD, trotsch en bleek, met de groote, bruine, valsche oogen, met de lange, zwarte, wuivende haren, met *Tyrfing* in de vuist. - ORVARODD wilde naar het zwaard grijpen; maar het gezigt verzwond, en zwaarmoedig en neêrslagtig ging ORVARODD naar het schip. - 'Er is geen kruid voor den dood gewassen,' dacht hij; 'en er is geen baat voor ongelukken. Het menschelijk geslacht moet zijn eigen vaarwater zeilen, en ieder zich redden zoo goed hij kan.'

XXX. Orvarodd reist weder naar Upsala.

ORVARODD had Koning YNGVE beloofd, hem berigt van HERVOR te brengen, als zij zelve niet met hem terugkeerde; want de

Koning mogt haar wel lijden, ofschoon hij wist, in welk eene vijandelijke stemming zij tegen hem verkeerde. Het ging hem als alle anderen, hij hield van HERVOR, schoon zij zelve van niemand hield. Ook ORVARODD droeg den Koning, die zich jegens hem zoo gastvrij had betoond, vriendschap toe; vooral had hij, door het vrijgeven van FASTE, en door de vergunning, HIALMAR verleend, den vrijgelatene als een' eerlijk held te begraven, zijn hart gewonnen. ORVARODD zeilde dus naar *Zweden* terug, ofschoon hij plan maakte, - ten einde zich de grillen uit het hoofd te zetten, - fluks zijne Vikingstogten te beginnen, zoodra hij zijne schepen en de penningen, welke hij den Koning in bewaring had gegeven, zou hebben afgehaald. Maar hij had tegenwind en de terugtogt duurde dus lang.

Toen ORVARODD in *Sigtuna* de hal eindelijk weêr binnentrad, vreesde hij schier, dat hij zich in den weg had vergist, en aan een vreemd koningshof was gekomen; want hij herkende geen' mensch. Den jongen Koning, die op den troon zat, had hij nooit te voren gezien, en zijn' hofstoet evenmin.

ORVARODD, die aan wonderbare dingen gewoon was geworden, verontschuldigde zich, en wilde weder heengaan, toen men hem tot zijne verrassing in het Zweedsch aansprak. Hij zag nog éénmaal de zaal rond, en zie, het was toch dezelfde koningshalle, waarin hij vroeger gast was geweest.

De jonge Koning HUGLEIK groette hem vriendelijk en zeide: ‘Welkom, ORVARODD! het is natuurlijk, dat ge mij en mijne mannen niet kent, daar wij op een' Vikingstogt waren, toen gij laatst Koning YNGVE, mijn' oom, bezocht. Thans zoekt gij hem en mijn' vader, Koning ALF, hier te vergeefs. Zij hebben elkander van het leven beroofd, en al de krijgers, welke gij hier weleer hebt gekend, hebben in hun lot gedeeld. Mijn vader was lang ijverzuchtig op YNGVE; na ANGANTYR's afreize was het, of zij weder zouden worden verzoend; maar het vuur smeulde in de asch en brak voor eenige dagen in lichtelaaije vlam uit; aangeblazen als het werd door een zonderling voorval.

Een stokoude grijze, gekleed in een' versleten' herdersrok, maar wiens aangezigt een aanzienlijk man verried, die vermomd wilde blijven, bezocht mijn' vader, laat in den avond, voor ongeveer eene week. Hij verzekerde ALF, dat zijn wantrouwen tegen YNGVE en BERA gegrond was, en schonk hem, toen hij heen ging, een kostbaar zwaard, met gouden gevest. - Naauwelijks had mijn vader dit zwaard in handen gekregen,

of hij ontstak op nieuw in hevige woede op YNGVE en BERA, mijne moeder, die, naar gewoonte, in alle onschuld, zamen zaten te kouten. Mijn vader viel op YNGVE aan en bragt hem eene doodelijke wonde toe; maar YNGVE wrong hem het zwaard uit de hand en versloeg hem op zijne beurt. Nu sprongen de krijgers toe, en toen ging het zoo wonderbaarlijk, dat allen elkander met het zwaard versloegen, even als ALF en YNGVE, tot het een' der laatste inviel, het zwaard weder in de scheede te steken, waardoor het bloedbad ophield.

Daar ik nu de eigenschap van dit zwaard ken, heb ik er niet van willen scheiden; want, waarlijk! het is een kostbaar kleinood. Het verschaft hem, die het bezit, de zege; slechts moet hij het niet zonder oorzaak trekken, en zorg dragen, dat niemand het hem uit de hand rukke. Het zwaard heeft geene schuld aan de gruwelen, die het aanrigt; of kan het helpen, dat het doodt? Het heeft geene andere bestemming; zijne voortreffelijkheid bestaat immers dáárin, dat het scherp is en den vijand het leven ontneemt. Het is het verstand des mans, dat het zwaard besturen moet, even als het schip en het paard; ook deze kunnen het zich zelven niet doen. - Nu zal ik u de heerlijke kling laten zien, ORVARODD! want gij zijt een held, die het verdient, en zult mijn vertrouwen niet misbruiken.'

Met die woorden haalde de jonge Koning eenen sleutel uit zijn' zak en opende zelf een ijzeren koffertje, dat bij den troon in den vloer was vastgeschroefd. Naauwelijks had ORVARODD er een oog in geslagen, of hij herkende *Tyrfing*.

Na al hetgeen de Koning gezegd had, begreep hij wel, dat alle waarschuwingen hier ijdel zouden zijn; ook had ORVARODD geen' lust zijn avontuur te vertellen; hij hield nooit veel van een' vloed van woorden, en bovenal stiet het hem tegen de borst, van HERVOR's dood op te halen. Hij antwoordde slechts: 'Ik wensch, dat het u met dit zwaard, o Koning! wèl moge gaan, en dat het geene rampen over u brengen moge; het zou buitendien weinig helpen, het in eene rotsklove of in de diepte der zee te werpen: de oude veehoeder zou het spoedig weêrvinden en u misschien nog meer leeds brouwen, door het u op nieuw te schenken. Ik vind het voorzigtig van u, dat gij het zwaard wèl bewaart; gij hebt de ondervinding, hoe men er mede moet omgaan, duur gekocht. Wat mij betreft, ik neem nu fluks afscheid van u. Het is bedroevend op eene plaats te zijn, waar al onze oude vrienden zijn gestorven, en men louter nieuwe aangezigten ziet. Ik ga de wijde wereld in, om onder

vreemden rond te zwerven. Waar men nooit vroeger iemand gekend heeft, daar mist men niemand. Mijne schepen liggen in eene van uwe havens, en gij zult mij die niet onthouden. Bovendien heb ik aan Koning YNGVE een' bundel met goud en penningen in bewaring gegeven, waarop mijn teeken staat: een pijl en een boog. Als ge in het bezit van deze mogt gekomen zijt, dan verzoek ik die terug; zijt ge dat niet, dan zullen pijl en boog mij wel zoo veel penningen, als ik behoef, weêr verschaffen.' - De Koning antwoordde: 'Zulk een' buidel heb ik bij de kostbaarheden van mijn' voorganger gevonden; ik wist niet aan wien hij behoorde; het is mij lief u uw' eigendom weêr te kunnen geven.'

ORVARODD spoedde zich nu naar den inham in *Schonen*, waar zijne schepen lagen. Hij bragt er eenige dagen door met die op te takelen; toen hem het berigt gewierd, dat een andere telg van den YNGLINGE-stam, Koning HAKE, plotseling HUGLEIK had overvallen, zich meester had gemaakt van het ijzeren koffertje, den Koning en zijne dapperen met *Tyrfing* had gedood, en zich te *Upsala* tot Koning laten uitroepen. - ORVARODD wilde niet langer in *Zweden* blijven, 'in dat bloedbad,' als hij zeide, 'waarin men geen waren heldenmoed aan den dag kan leggen.' Hij besloot, hoe eer hoe liever af te reizen.

XXXI. De Alf verschijnt weer.

De kleine boerenwoning aan het strand, welke ORVARODD gehuurd had, toen hij zich ten Vikingstogt rustte, werd schier geheel door een' fraaijen hof omheind. *Schonen* gelijkt zeer op *Siaelland*, en ORVARODD vond er in de weelderige lommer, in de vruchtboomen en in de heesterstruiken, het *Herthadal* weder. Vooral verlustigden hem de vele bloemen, die op een perk vóór het venster zijner slaapkamer stonden; hij had over deze het uitzigt op den kleinen hof. Bloemen waren dáár te Lande eene zeldzaamheid.

Den avond vóór zijn vertrek wilde hij het tooverweefsel, dat de Alf hem gegeven had, uittrekken. Hij sloot zich op; het was maneschijn, maar hij had toch vuur aan den haard

ontstoken, ten einde het wonderbaarlijke hemd, zoodra hij het zou hebben uitgetogen, te verbranden.

Maar het was ORVARODD, welke moeite hij ook aanwendde, niet mogelijk, er zich van te bevrijden. Hij trok aan het dunne, schier onzigtbare spinrag, met zoo groote inspanning van krachten, dat het zweet hem van het voorhoofd droppelde; doch vergeefs. - ‘Ha, gruwzame tooverheks!’ riep hij uit; ‘hebt ge mij bedrogen? Stondt ge mij niet toe, uw weefsel tweemaal te gebruiken, eer ik verpligt zou zijn het mijn leven lang te dragen?’

Op dat oogenblik begon er op een' der boomen van het boschje eene lijster te zingen; een zachte wind bewoog de vlierheesters, van welke tal van bladeren neêr ruischten, terwijl hunne bloesems een' zoeten geur verspreidden, die tot ORVARODD dóórdrong, daar hij het venster had geopend, om een weinig frissche lucht in het warme vertrek te hebben. Plotseling stond er eene gestalte in het raam. Het was de schoone Alfenmaagd uit *Herthadal*. ORVARODD herkende haar, terwijl een koeltje de lange, lichtgouden lokken in den maneschijn bewoog. Zij zong:

1
‘’t Afscheid nemen
Moog' bevreemen,
Van mijn lieven
Scheide ik noô;
Die geen klagte,
Van u wachtte, -
Al uw grieven
Duide ik zoo:’

2
‘Tweemaal schaarden
's Vijands zwaarden
Op 't geweven
Hemd zich bot;
Sinds 't u dekte
Toen 'k u wekte, -
Voor uw leven
Is 't uw lot!’

3
‘Waar ooit klingen
U omringen,
Al het scherpe
Keert het af;
Maar gij klapte
Wat ik snapte,
HERVOR's terpe
Werd uw straf!’

4
‘’t Zuid verzoete
U die boete,
Hier bedierft ge
Zelve uw vreugd;
Als mijn wenschen
Baatte aan menschen,
Dan verwierft ge
't Hoogst geneugt'!’

‘Zij weet zich goed vrij te praten,’ zeî ORVARODD, toen de Alf verzwonden was; ‘dat ik er ééns in sliep rekent dus meê. En nu zal ik op den koop toe ook nog schuldig zijn aan HERVOR's dood, dewijl ik haar waarschuwde, dat zij mij niet zou aanvallen, mij, dien zij toch met het zwaard niet vellen kon. Maar woordenstrijd is nutteloos, vooral met vrouwen, die alle van den tongriem gesneden zijn. Ik ben dan nu betooverd om gelukkig te wezen, zonder gevaar, onzekerheid, inspanning of moed; en moet dus trachten het verdoemde geluk zoo goed te dragen als ik kan.’

XXXII. Orvarodd redt zijn leven door een vervelend lied.

ORVARODD rustte nu eene vloot van tien schepen uit, waarmede hij in zee stak, en weldra een' Viking ontmoette, die er vijf en vijftig aanvoerde. ODD greep hem des ondanks aan, en daar het verschil zoo groot was, werd de uitslag, dat vóór den avond al zijne schepen overwonnen waren, zoodat hij alleen van alle zijne manschappen over bleef. Hij sprong over boord, toen het bijna duister was geworden, en zwom van de schepen af. Maar het werd opgemerkt door een' der vijanden, die hem eene spiets nawierp, welke hem in het been wondde. ODD herinnerde zich nu, dat hij slechts vlugtende kon worden gewond, keerde daarom terug en begaf zich in de magt des vijands. Er werd eene keten aan zijne voeten gelegd en met eene boogpees bond men hem de handen op den rug vast. SAEVID, de Viking, liet ODD door eene wacht van driemaal twaalf mannen bewaken, en besloot hem, den volgenden morgen, bij den opgang der zon, te doen ophangen.

Toen zij nu 's nachts bij elkander zaten, en de wacht hielden over ODD, dacht hij: ‘Ik had niet zoo rap moeten zijn, met mijn geluk te vervloeken; het ziet er thans erg genoeg uit. Maar als ik me nu ditmaal, nu ik in werkelijk gevaar verkeer, niet door mijn eigen vernuft uit het gevaar redde, dan zal ik in het vervolg nooit meer op de Alf schimpen, of het goede, dat mij wordt aangeboden, weigeren. - Maar hoe zal ik aan deze zes en dertig man ontsnappen? Als ik hen in slaap kon wiegen! Maar waar krijg ik zulk een toovermiddel?’

Eensklaps werd hij zoo blijde, als hij in lang niet geweest was, en dacht in zich zelven: ‘Nu heb ik het: ik zal hun voorslaan, een lied voor hen te zingen, en daarin het vervelendste tuig zamenflansen, dat ik maar bedenken kan. Ik geloof niet, dat eenige slaapdrank sterker werkt, dan lange, slechte rijmen. Het zal zonder twijfel gelukken.’

Toen hij hen alreede zag gapen, want zij waren slaperig van de nachtwake na het gevecht, vroeg hij hun: of hij geen wijsje voor hen mogt zingen, om hen een weinig op te monteren? - Het volk schiep behagen in den moed, dien ORVARODD aan den dag legde, door hen te willen opmonteren, schoon hij zelf den volgenden morgen zou worden opgehangen, en stond hem het zingen toe. ODD deed wat hij kon, om zijn lied zoo vervelend mogelijk te maken, dat hem zwaar genoeg viel, daar hij van natuur een tamelijk goed Skiald was; maar wat doet men niet om zijn leven te redden? En het gelukte hem. Zij gaapten hoe langer hoe erger, en hierdoor meer aangevuurd, dan ooit de eerzuchtigste dichter door den luidsten bijval, zong hij zoo lang, tot allen snurkten.

Toen schoof hij zich zoo goed hij kon een eind wegs voort, naar een' hoek, waar hij eene bijl zag leggen, en wreef den rug op het scherpe staal, tot hij de boogpees had stuk gesneden. Zoodra hij zijne handen vrij had, schoof hij de boeijen van zijne voeten, en vond weldra zijnen boog en zijne pijlen weder. Nu had hij allen ligt kunnen doodschieten, maar hij zou zich geschaamd hebben, slapend volk te kelen; en schoon hij er zich door bloot stelde op de vlugt te worden gevat, sprong hij echter over boord, en zwom naar het digt bijgelegen land. En terwijl hij zwom, bezielde hem de gedachte, dat hij meer moed toonde, door de vlugt te nemen, dan door op het schip te blijven.

(*Vervolg en Slot in een volgend Nommer*.)

Heimwee.
Geertruide's mijmering.

Java, *Residentie - Augustus* 184.

Zoo AELBRECHT's oogen dus mij zagen -
Het voorhoofd in de hand gelegd,
De blikken naar den grond geslagen, -
Zijn liefde ontrustte zich te regt.

Ik blijf verdiept in sombre droomen,
Al doet het Oostersch dun azuur
Zijn weêrgalooze glansen stroomen,
Op de overweeldrige natuur!

Ben ik dezelfde, die haar minde,
En zoo veel luisters tegenloeg,
Toen 'k uit de schaâuw dier tamarinde
Haar vreemde wondren gadesloeg?

Helaas! zij zou mij nog bekoren,
Was niet mijn droef verslagen geest,
Sinds wij ons éénig kind verloren,
Der wreedste kwaal ter prooi geweest!

Wen zich de schaduwen verlengen,
   Dan is het uur der rust nabij; -
Maar wat de scheemring moog' gehengen,
   Geen' kalmen vrede gunt ze mij!

Och! ware 't, wijl de logge zoelte
   Van een' Javaanschen zomernacht
Vergeefs naar 't streelen van een koelte,
   Zoo als er 't West doorsuiz'len, smacht.

Doch als des avonds acht slavinnen
   Mijn draagkoets brengen naar het strand,
Dan laten ze iedren togt haar binnen,
   Die laafnis wuift aan 't hijgend land;

En echter groet ik uit de lommer
   Van 't hooge rietbosch naauw de zee,
Of dubbel drukt mijn stille kommer,
   En dubbel vlijmt mijn knagend wee!

Als hier, ter deinzing van de kimmen,
   Waar aarde en hemel zamenvloeit,
Na d'ondergang nog vlammen klimmen,
   Of in de diepte een krater gloeit;

Dan denk ik aan den zachten luister,
   Die om de heuvlen wijlen bleef,
Waar, achter 't naauw doorzigtig duister,
   Het dorp reeds uit mijne oogen dreef!

Lief kerkje! half in 't groen verscholen,
   Hoe strekte uw weêrhaan dan ten gids
Der zwaluws, nestlende in de holen
   Van uw bemoste torenspits.

Dáár vlogen ze aan uit alle hoeken,
   Op ééns van verre en digtebij,
Om in uw spleten rust te zoeken, -
   Och! dat ik vleugels hadde als zij!

Stil! - was daar iemand, die mij hoorde?
   Stil! - was daar iemand, die vernam
Wat wensch mijn harte maanden smoorde,
   En die toch op mijn lippen kwam?

Er ruischt geen voetstap door de twijgen,
   Er zwerft geen schaduw langs het veld. -
Vloeit, eer de stofwolk ginds zal stijgen,
   Vloeit, tranen! eindlijk opgeweld!

O deinzend blaauw van Gelders bergen!
   O vonklend goud van Gelders Rhijn!
Hoe lang zult ge in den droom mij tergen
   En wakend mijn gezigte zijn!

Te nacht zag ik mijn moeder stromplen
   Door onzen kleenen bloemengaard;
En straks hoorde ik haar zuchtend momplen
   Van wederzien, maar niet op aard'!

Wat klonk daar, als de slag van hoeven?
   Alleen mijn AELBRECHT rijdt zoo snel, -
Weg, tranen! die hem zoudt bedroeven,
   Wat zocht hij anders, dan ons wèl?

Al is 't mij of mijn hart zal breken,
   Wanneer ik hem van 't blij verschiet,
Dat voorspoed ons belooft, hoor spreken,
   Hij gisse mijn vermoeden niet!

Hoe noodt ons lief onnoozel wichtje,
   Dat wegteerde op deez' verre kust,
Mij, met zijn englen aangezigtje,
   Ginds, onder 't banamloof, ter rust!

Wen morgen onze zeilen zwollen,
   Wen 't bootje ons voerde van de reê,
Het bloed zou in mijne aadren stollen,
   Alsof zijn geest mij blijven deê!

O aarz'ling in dat vreeslijk kiezen!
   Waardoor mijn hart geen ruste vindt:
Het ware 't andermaal verliezen,
   Van 't graf te scheiden van mijn kind!

En echter, hoe mij moeders schrijven,
Om leste dienst voor lange trouw,
Van hier, ter zee, naar huis zou drijven,
Of zij mij stervend zeegnen wou!

Wat strijd van onvereenbre pligten,
Waarin de zucht naar overvloed,
Die de inspraak der Natuur deed zwichten,
Zoo lang, zoo gruwzaam wordt geboet!

Een oceaan ligt tusschen beiden,
Eens sluimrende onder 't zelfde dak,
Om 't onverzaadlijk meer gescheiden,
Ofschoon 't genoeg hun niet ontbrak!

Mijn AELBRECHT! - 'k hoor van verr' zijn schreden,
Hoe maakt de moed die vlug en ligt -
Hij had zoo graag de wolk verbeden,
Die drijven blijft voor mijn gezigt!

Of ik hem heel mijn hart ontvouwde?
Of ik voor hem den sluijer hief?
Wie weet wat smart de waan hem brouwde:
Niet als weleer heeft zij mij lief!

Maar, zoete beê! welluidend fluistren! -
Ter zijde van den espenboom,
Die met mij bevend scheen te luistren, -
Zoo vaak beantwoord in mijn' droom;

Maar, hooger weelde! die mij blaakte
Toen aan mijn borst mijn jongsken gleed,
Zoo ik in Gelders hof u smaakte,
Wie vergt mij, dat ik dien vergeet?

Tot U den starren blik verheven,
Tot U gevloôn om hulp en troost,
Gij, die dezelfde ons zijt gebleven,
Al ruilden wij het West voor 't Oost.

Bij U is balsem voor mijn smarte,
Bij U is deernis met mijn leed,
Gij, die gebrokenen van harte
Uw broeders en uw zusters heet!

Wat zegt het, dat ik dra zal rusten
Naast moederlief in 't vaderland,
Of bij mijn kind op Java's kusten?
Door U verbreekt de dood geen' band:

Ge ontsluit een' hemel, die hereenigt,
Hoe groot, hoe lang de scheiding zij;
O Hoop! die alle lijden lenigt,
Of ge al aanschouwen waart voor mij!
W.D - s.

Mengelingen.

De hertog van Alba in Spanje.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 294).

In de stad van *Alba*, de stad, waar het hoofd van zijn geslacht meester was, woonde *Don* GARCIA DE TOLEDO, Vlootvoogd van *Spanje*, zoo vaak hij niet geroepen werd op den oceaan, ten dienste van zijn Land. In zijn oud en deftig paleis werden de aanstalten gemaakt tot een feest, tot eene groote, ernstige plegtigheid: het huwelijk zijner dochter. Maar het waren geene toebereidsels zoo als ze plegen, wanneer eene der hertogelijke jonkvrouwen van TOLEDO zich aan een' zoon van edelen huize verbinden ging. Niet in de Kathedraalkerk van de stad *Alba* glansden pilaarzware waskaarsen op het versierde altaar, en de aartsdeken stond dáár niet in vol pleeggewaad, om den kerkelijken zegen uit te spreken over de heilige verbindtenis, ten aanzien van het toegestroomde volk der stad en der omstreken. Maar in de enge kapel, die nooit bij hoogtijden plagt gebruikt te worden, stond de huiskapellaan, verdrietelijk en gebogen, geleund tegen een bidgestoelte, en verbood den misdieners de lichten aan te steken, waarvan men nog niet wist, of ze wel heden dienen moesten, en alleen de huisgenooten van den Admiraal zouden bij de plegtigheid toeschouwers zijn. In de groote feestzaal, ja, waren bloemfestoenen opgehangen; maar geene andere oogen zagen ter neder op de schoone bruid, dan die koud en onbewegelijk glansden uit de lijsten der over-

oude beeldtenissen van al de overledene TOLEDO's; en geene andere gasten ook werden er gewacht, dan één eenige, onmisbare, die nog altijd niet kwam: de bruidegom. De eenzame bruid was toch liefelijk boven velen, zoo als ze daar zat in den hoogen zetel, met gebogen hoofd en zwaarmoedigen blik, schoon het ernstig zwart fluweelen gewaad, hoe ook met goud en gesteenten versierd, zeker te statig eene kleeding was voor zoo aanminnig en lief een gelaat, en schoon de ebbenzwarte lokken nog betere tooi waren geweest voor dien ivoren hals en dat zuivere voorhoofd, dan die vele rijën van zilverkant en gloeijende robijnen, die er tusschen heen gevlochten waren; witter, levendiger handje speelde er nooit met een' paarlen rozekrans, dan toen zij in droeve verstrooijing er het hare over heen liet glijden, en geene jonkvrouw van *Spanje* had fijner voetje te verbergen gehad onder het lange kleed, dan het hare bleek te zijn, zoo men naar de punten der geborduurde satijnen schoentjes mogt afgaan. Jammer dat ze niet, in de basquine eener Andalusische landschoone, voor de oogen haars bruidegoms mogt dartelen; zeker zou het geweest zijn als met ALICE: '*Pour fleur une abeille l'eût prise*.'

Ze zou niet lang dus alleen zijn.

De grijze *Don* GARCIA trad binnen in groot pleeggewaad, omhangen met al zijne ridderorden; hij leunde op een' zijner Neven, die onder zijne leiding het scheepsbevel leerde; het was een klein man, met levendige gebaren, echt zuidelijk coloriet, en kleine, gitzwarte oogen; maar die oogen tintelden van iets anders, dan van vaderlijke teederheid, toen hij zijne bevallige dochter een' kus op het voorhoofd drukte.

Zij zuchtte en zweeg: had ze gehoopt, dat een ander met hem zou zijn binnengekomen?

''t Is het achtste uur van den dag!' sprak *Don* GARCIA, 'ik had gedacht, dat *Don* FREDERICO beter op zijn' tijd zou hebben gelet; 't is een slecht zeeman, die dus het getij laat verloopen, dat hem tot zulk eene schoone bestemming zal voeren.'

'De vraag is, of zij hem eene zoodanige toeschijnt,' antwoordde MARIA, en zij verbleekte, terwijl zij het sprak.

'En mijn broeder van ALBA schrijft mij, dat zijn zoon met vreugde toestemt in onze beschikking; dat hij hier heen vliegt met de drift van een', die zijn hoogste geluk tegengaat - dat hij ons bidt gereed te zijn bij zijne aankomst, opdat geenerlei noodlottige vertraging zich plaatse tusschen onze plannen...'

'Indien zulk een noodlottig voorval niet reeds dit verwijl

heeft veroorzaakt,’ viel het meisje in, en zij barstte in een' stroom van tranen uit.

‘Inbeelding, dwaze vrees, mijn kind!’ riep de zeeman, ‘hoe zou een forsch en dapper Edelman niet veilig en onverlet van *Madrid* kunnen reizen tot hiertoe, zelfs al is hij zonder gevolg of in klein geleide? De Hertog is ook de man niet, om zoo overvoorbarig te seinen. Het is spijtig, dat zijne voorzigtigheid, die ik kleingeestig zou noemen, wanneer een goed veldheer, als hij is, haar niet noodig had geacht, mij niet heeft kunnen melden, welk gevaar er eigenlijk dreigde; wij hadden beter op verhinderingen als deze verdacht kunnen zijn; maar bij St. NEPOMUK, den goeden patroon der zeelieden! zoo het verzuim van den *Senor* FREDERICO zelven komt, heb ik meer lust mijn' staf tegen zijn' degen te stooten, dan hem de hand te reiken tot blijde welkomst. Eene bruid als deze! en geene betere haast! Is 't niet reeds genoeg, dat wij, om de hooge belangen, die ALBA zegt er mede gemoeid te zijn, dit huwelijk vieren met eene stilte, of mijn kind geschaakt zoude worden door een' moorschen zeeroover; maar nu nog te laat!.... ’

‘Dat geve God van niet!’ riep eene stem aan den ingang der zaal, en de verwachte stortte binnen. Hij droeg een rijk gewaad, eene prachtige hofkleeding, maar gehavend, onordelijk, met slijk en stof bespat. Zijn voorhoofd en zijne wangen gloeiden van eene geweldige inspanning; zijne haren hingen verward en waren vochtig van een klam zweet; hij hijgde van vermoeijenis, en schoon zijne oogen even opglinsterden, toen hij zijne schoone bruid getooid vóór zich zag, werden ze toch weder dof en mat, toen hij de aangebodene hand van *Don* GARCIA in de zijne vatte, en hij scheen haar niet meer te zien, toen hij, verbleekt als een doode, op het voetkussen voor haren zetel nederzonk.

De jonkvrouw stak de beide armen naar hem uit, maar zij zeide niets: de schrik belemmerde haar de spraak.

‘FREDERICO! mijn vriend! mijn schoone Neef!’ riep de oude GARCIA bezorgd, ‘wat kan er gebeurd zijn? hoe komt gij tot ons in zulk een' toestand? zijt gij dat gevaar, waarvan uw vader schreef, ontkomen, of - heeft het getroffen? Wil toch spreken, wat is er gebeurd?’

‘Ik ben hier, om het te ontgaan,’ hernam de jonge man, en te gelijk het hoofd opheffende, zag hij den roerenden zielangst op de trekken zijner bruid. Toen vermande hij zich en hief zich overeind met een' glimlach. - ‘Die onrust op dit schoone

gelaat, en om mij!' sprak hij, 'beloont mij duizendvoud mijn roekeloos ondernemen. Heb geene vrees, beminnelijke MARIA! ik ben ongedeerd en gelukkig, gij bemint mij! Ontrust u niet, mijn edele Oom! nu ik hier ben, nu ik u bereid zie tot onze vereeniging, is alle zorg voorbij te komen; slechts kostte het mij moeite: ik heb tien mijlen moeten afleggen, zonder rust of verpoozing; ik heb mijn paard doodgereden en dat van mijn' page; ik heb sloten moeten verkrachten en wachters moeten omkoopen: ik kom uit den kerker van *Tordesillas*.'

'OCTAVIO! laat den Hofmeester komen met wijn en verkwikkingen; mijn schoonzoon moet daaraan behoefte hebben, na zulk een' togt,' viel *Don* GARCIA in. En toen FREDERIK's hand nemende, en die schielijk in die van MARIA leggende, voegde hij er bij tot dezen: 'Bij de eer van 's Konings vlag! gij hebt haar verdiend! Eene dolle daad als deze, MARIA! om uwentwil, moet u meer waard zijn, dan het plegtigste bruidsfeest!'

'En dan de gevolgen..... het gevaar,' voegde MARIA er teeder bij.

'Er kon geen grooter zijn, dan u te verliezen,' sprak FREDERICO hoffelijk, 'en daarom, dierbaarste! als het waarheid is wat ik hoop en zie, dat gij willig stemt in de beschikkingen van onze vaders, laat er dan geen uur meer voorbij gaan, vóórdat deze hand de mijne is. Ik draag een onvoegzaam feestkleed; maar den tijd, waarin ik mij een' spiegel kon laten voorhouden, heb ik moeten gebruiken om mijne ketens te breken.'

'Gij moet eerst uitrusten en u verfrisschen, en intusschen vertellen; bedenk dan toch, jonge man! wij weten nog niets, en wij gloeijen van verlangen om alles te weten,' hernam de Admiraal.

'Een half uur rust en dan den priesterlijken zegen; ik heb regt het te vragen, mijn edele Oom! ik smeek het u, MARIA!' en plotseling zwijgende, scheen hij met schrik te luisteren. 'O! het was niets,' hervatte hij, 'een verward gerucht op den trap..... men kon mij gevolgd zijn - en ik *wil niet* achterhaald worden.'

'Bij *San* JAGO! dat geloof ik, een gevangene, die zijn' kerker pas is ontsnapt.....' hernam *Don* GARCIA opgeruimd.

'Maar het is omdat....' en de jonge man fluisterde den grijsaard iets in het oor, met eenen blik op MARIA.

De Admiraal schudde het hoofd met gefronste wenkbraauwen, en sprak overluid: 'Gij hebt gelijk, en toch wenschte ik, dat ik u beiden op mijn eigen galjas had, in plaats van hier

tusschen deze steenen muren. Dan zou het zijn: alle zeilen in top! de opperstuurman het roer in de hand en gewend naar de wateren van *Venetië* - en in de haven der schoone Republiek afgewacht, tot het weêr kalm zou geworden zijn in *Spanje*!'

De hofmeester trad nu binnen met overvloedige ververschingen, vulde eenen grooten zilveren beker, en bood dien FREDERIK aan, op ééne knie gebogen naar den eisch van de welkomstteug voor een' gewenschten of een' hoogen gast.

Toen de jonge TOLEDO zich een weinig had hersteld, vroeg *Don* GARCIA, wiens levendig karakter zich naauwelijks zoo lang had kunnen bedwingen:

'Maar hoe kwaamt ge toch in de staatsgevangenis van onzen Koning?'

'Ik zal u veeleer vertellen, hoe ik er uit kwam, mijn edele Oom!' hernam *Don* FREDERIK, die gewoon was, tegenover dezen eenen losseren toon aan te nemen, dan tot zijnen vader, wiens koude waardigheid doorgaans meer ontzag gebood, dan tot vrijheden uitlokte. 'De wijze, hoe men een' Edelman zijnen degen afvraagt, in naam des Konings, en hem dan verder heenleidt waar men goed vindt, kan u niet nieuw zijn.'

'Is het eerlijk van u, mij niet te willen begrijpen? ik vraag het waarom, de reden; een tweegevecht in 's Konings paleis? een onvoorzigtige uitval? er kunnen er duizende zijn in dit vrijë koningrijk!'

Men wilde mij eene gemalin opdringen, en ik wist, dat ik hoop had op de hand mijner beminnelijke Nicht; moge dit voor 't oogenblik u genoeg zijn, want het verhaal is te lang voor heden, en niet waardig de aandacht mijner *Senora*! Ik wil den Koning niet beschuldigen; maar zijn toorn was onregtmatig, en de wijze, waarop hij zich wreekt, niet koninklijk. Het zij zoo! Toen men mij wegvoerde, zwoer ik bij mij zelven, waarheen men mij ook brengen mogt, mij noch door een koninklijk bevel, noch door een' koninklijken muur te laten afhouden van de voorgenomene reis naar *Alba*, die mijn Hertog mij had geboden, en waartoe mijn hart mij nog sterker maande. *Tordesillas* werd mij tot kerker gegeven. Mijn kleine page IVONNEAU mogt mij volgen. Het bijzijn van dat kind heeft mij veel goed gedaan. Niet slechts dat hij mij zijn' ponjaard leende tot het ontwrikken van het slot der zaal, waar men mij had gekerkerd, maar zijn scherp oog had, bij het binnengaan, aan de vóórpoort soldeniers ontdekt, die onder mij in *Nederland* hadden gediend, en, rank als hij was, liet hij zich

heenglijden door de tralies van mijne gevangenis, eene gelijkvloersche, en ik liet door hem die wachten afvragen, wat ze voor hunnen vroegeren bevelhebber zouden durven ondernemen. Alles wat ik van hen wenschte, kwam hij mij toeroepen; ik moest haast maken, zoo ik een' goeden uitslag hoopte, de burgvoogd was een uitstapje gaan doen in den omtrek; zoodra hij kennis had gekregen van zijn' nieuwen gevangene, zou hij terugkeeren, de bewaking strenger worden, en zij beiden moesten ook weldra worden afgelost van een' post, waar ze mij zoo nuttig konden zijn. Ik verlangde niet beter. Ik wilde niet opgesloten zijn, en evenmin heimelijk uit mijn' kerker wegsluipen. Ik wilde op helderen dag openlijk de grendels verbreken, die zoo onregtvaardig over mij gesloten waren, om mijn' pligt te doen. En alzoo deed ik. Ik wierp IVONNEAU mijne beurs toe; hij moest mij paarden gereed houden in het naaste dorp; de wachten stelden hem natuurlijk geen' hinderpaal. Daarop maakte ik opzettelijk eenig gerucht, dat den bevelhebber tot mij deed komen.

‘Heer Hoofdman!’ sprak ik, ‘weet gij, wie ik ben?’

‘Hij antwoordde mij, zoo als ik gehoopt had.

Gelooft gij, dat *ik* aan eene misdaad kan schuldig zijn tegen den Koning?’

‘Het is niet aan ons, dit te beoordeelen, *Monsenor*!’ antwoordde hij eenigzins verlegen; ‘maar gij zoudt niet de éénige onschuldige zijn, die hier....’

‘Ik ben niet schuldig; niettemin zou ik den wil des Konings eerbiedigen, zoo ik niet eene noodzakelijke bezigheid te verrigten had, waarin deze gevangenneming mij verhindert. Nu ben ik gedwongen van hier te gaan.’

‘Hij glimlachte.

Als *Monsenor* daarop rekent! gij zijt hier niet in uwe veldtent.’

‘Neen! maar gij - en deze ponjaard zullen mij helpen,’ riep ik, snel opstaande, en hem plotseling bij den arm vattende, waaraan ik het veelbeduidende sleuteltuig zag hangen.

Hij was overrompeld, verrast en in mijne magt. Het onverhoedsche van den aanval, de schrik van mijn' naam, deden wat mijne kracht welligt niet had kunnen uitwerken; hij viel aan mijne voeten, en vroeg, wat ik van hem begeerde.

‘Het is uw pligt te waken tegen datgene, wat ik ondernemen wil,’ zeide ik, ‘en opdat gij niet schuldig wordt, ben ik genoodzaakt u te dwingen,’ - en ik nam zijn' arm met

kracht in den mijnen; het zou hem niet mogelijk geweest zijn, zich los te wringen. - ‘Zoo gij eenig gerucht maakt, moet ik u dooden,’ ging ik voort, den opgeheven' ponjaard tegen zijne keel gerigt; maar de bedreiging was onnoodig: hij was als verlamd en ging lijdelijk voort; met mijn wapen deed ik het eerste slot springen; tot het tweede, dat eene lange galerij opende, moest hij mij den sleutel aanwijzen.

‘Gij maakt misbruik van mijne zwakheid en van mijne achting voor uwen roem,’ riep hij.

‘Niet te veel! want, geloof mij, ik kom terug, en gij zult u daarna wreken zoo als gij best kunt.’ In 't eind kwamen wij aan het vóórplein.

‘En de wachten aan de poort?’ vroeg hij.

‘Met hen zal ik mij helpen als met u. Dit eene: vervolg mij niet, zoo lang uw bevelhebber niet terug is; want, zoo waar ik een Ridder en Edelman ben, ik kom terug.’ - Toen liet ik hem los, snelde de vóórpoort uit, die de wachten openden met een luid: *vivat*! en ontmoette IVONNEAU spoedig met de paarden. Ziedaar alles! mijn rid was alleen wat lang en wat vermoeijend.

De oude GARCIA had somtijds luidkeels gelagchen en goedkeurend toegeknikt.

MARIA had gesidderd en met angst naar den fieren geliefde opgezien, die zulke gewelddadige handelingen, en die zoo gevaarlijk konden worden, als spelend had verrigt. Maar één woord had haar getroffen. ‘Terugkeeren! En dat hebt ge beloofd bij uwe riddereer,’ sprak zij met tranen in het zachte oog.

‘Zeer zeker, edele MARIA! want ik ben onderdaan des Konings, maar ik keer niet dan als uw gemaal, en daarom mag ik?.....’ toen opstaande, vatte hij met hoffelijkheid hare hand; de oude GARCIA riep zijnen Neef - en zij gingen naar de kapel.

Twee uren daarna stonden er krachtige paarden gezadeld op het vóórplein; de jonge page IVONNEAU, die zijnen meester langzaam was gevolgd, wachtte dezen nu weder op, en *Don* FREDERIK zelf hield zijne jonge vrouw in de armen, en trachtte haar moed en vertrouwen in te spreken bij dit afscheid.

‘Zoo spoedig had ik dit terugkeeren niet begrepen,’ snikte zij.

‘Ik moest er u langzaam op voorbereiden, mijne MARIA!’ sprak ALBA's zoon, voor het eerst van zijn leven stem en gelaat plooijende tot eene zachtheid, die hij zelf niet wist in zijne magt te hebben.

‘Droever bruidspaar is er in *Spanje* nooit geweest, zoo lang

Kastilië en *Arragon* koningrijken waren; van mijne liefste en gemalin te moeten scheiden, niet om een eerlijk heldenfeit te ondernemen, niet om in 's Konings dienst eene uitnemende daad te gaan verrigten, noch, als eens krijgsmans beste hoop zoude zijn, op te trekken, den vijand te gemoet, aan het hoofd mijner dapperen, maar om mij levend te gaan begraven tusschen de muren van eene onedele gevangenis, om zelf de boeijen te gaan terugvragen, die men met zoo forsche hand had verbroken. Maar het moet zoo zijn, volschoone! Welk eene oneere zou het wezen voor een' Edelman van mijn' naam, zoo gevangenleiders hem moesten wegrukken uit u w e armen, zoo hij niet vrijwillig en ongedwongen zijn gegeven woord kwam inlossen, en zijn' Koning ongehoorzaam bleef, nadat hij hem reeds had vertoornd.'

'Meent gij dat ik zoude toestaan, dat de Alguazils hier binnen traden?' vroeg *Don* GARCIA driftig; 'zijt gij hier niet veilig, zoo lang gij wilt?'

'Konden wij niet zamen vlugten, een ander vaderland opzoeken? het zou overal beter zijn, dan in die gevangenis, waar ik u niet volgen mag,' sprak MARIA.

'En mijn vader, die de verantwoording mijner handelingen in dezen heeft op zich genomen, mag ik hem wagen aan den last van zulk een vergrijp? Hij heeft mij bevolen u te huwen, en, God zij geloofd! niets ter wereld, geene koningsmagt zelfs kan ons voor dit leven scheiden; maar nu zou hij zelf mij gebieden heen te gaan, en te berusten in den wil des Konings. Zelfs de trouwe wapenbroeders, die zich voor mij blootstelden; zelfs de onderbevelhebber, het lijdelijke slagtoffer mijner gewelddadigheid, mag ik hen opofferen aan de uren van geluk, die ik hier had kunnen hopen? Wilt gij dat, MARIA?'

Zij schudde ontkennend; maar het harde woord wilde haar niet van de tong.

'Daarbij, het kan niet voor langen tijd zijn; FILIPS II zal spoedig zijne onregtvaardigheid inzien, en zich schikken in het onveranderlijke. In eer en vrijheid hersteld, voer ik u weldra naar het paleis der Hertogen van *Alba*, om u niet weêr te verlaten, dan tot eenigen roemrijken krijgstogt! Daarom wees eene moedige krijgsmansgade, en bereid u nu reeds op de wisselingen van keeren en scheiden; o! wees gij sterk, want gij zoudt *mij* zwak maken.'

En in waarheid, ALBA's zoon sprak dit alles met eene toon-

looze stem en zonder zijne gade aan te zien. Hij kon niet staren op hare schoonheid, op hare tranen, op de getuigenis van zoo veel liefde, en zich zoo meester blijven, om te spreken en te handelen als zijn pligt was. Maar de jonge vrouw scheen plotseling eene gedachte te krijgen, die haar nog beter sterkte dan zijne woorden.

'Ja!' sprak zij, 'gij hebt gelijk; gij *moet* gaan, gij moet des Konings gramschap niet tergen. Hij zal bevredigd zijn door dit bewijs uwer trouw. Hij zal niet onverzoenlijk zijn, en bewogen worden door mijne tranen. Want, ziet gij, de gemalin heeft regt om te spreken voor haren echtgenoot. En ik zal niet wijken van zijne voeten, voordat hij ons heeft hereenigd.'

Hoe weinig *Don* FREDERIK ook de hoop deelde, die zijne gemalin hier scheen op te vatten, zag hij in, dat het de éénige wijze was, om haar met kalmte te doen berusten in de onvermijdelijke scheiding. Hij weêrsprak haar dus niet, en haastte zich weg te komen, terwijl zij nog moed schepte uit die hoop.

En wie hem later had gezien, voortrennende zonder opzien noch ruste, zou hem veeleer gehouden hebben voor den gelukkige, die eenigen dierbaren wensch stond te bereiken, dan voor den liefhebbenden gemaal, die eene jonge gade ontvlugtte voor eenen kerker!

Van dit alles echter was de Hertog van ALBA nog onbewust. *Don* FREDERIK had hem niet kunnen schrijven; GARCIA DE TOLEDO had zijnen schoonzoon beloofd, dit in zijne plaats te doen; - dan die tijding was nog niet tot hem gekomen, hoewel naar hem afgezonden. Nadat zijne poging op MARGARITHA's bijstand was mislukt, wist hij zijn laatste hulpmiddel uitgeput, de beklagenswaardige vader, en met de bitterste gewaarwordingen in de ziel, voelde hij zich gedwongen, lijdelijk af te wachten, wat de Koning doen zoude. Zijn laatste hulpmiddel uitgeput! En met één woord, openlijk tot FILIPS gezegd, met één enkel vertrouwen aan twee of drie van Spanje's hoogste en waardigste Edellieden, kon hij den Koning beschamen en zijnen zoon de eere teruggeven, zoo niet de vrijheid. Neen, dat kon hij niet, dat kon ALBA *niet* tegenover FILIPS! Hij wilde zijnen Vorst wel door eenig bedekt middel dwingen, regtvaardig te zijn; maar hij wilde hem niet onteeren in de oogen van zijn volk, niet kwetsen op eene zoo gevoelige plek; de trouw van den onderdaan moest luider spreken dan de stem

van het bloed, al zou het hem het merg uit het gebeente kosten, om haar te doen zwijgen. En zoo was het ook; niet om zich te waarborgen tegen de verzoeking tot eenige onbescheidenheid, dat hij zijn paleis niet meer verliet, en zich ontoegankelijk stelde voor iederen bezoeker; maar omdat hij rust wilde hebben van bespieding en vermomming; maar omdat hij zich sterk wilde houden, en alle krachten van zijnen geest bijeen zamelen tot het groote oogenblik, dat de Koning hem eens zoude schenken: want ééns toch zou FILIPS hem moeten hooren. En dat groote oogenblik kwam ook: de tweede dag na dien van de ontsnapping en het huwelijk zijns zoons, werd hij uit zijne *siesta* opgeschrikt door een bevelschrift des Konings, dat hem opontbood.

Hij ging; maar het was niet meer zoo als hij had gewenscht te komen. Hij werd geroepen: - hij had uit zich zelven willen gaan; hij moest antwoorden: - hij had willen vragen; hij kwam als beschuldigde: - hij had aanklager willen zijn. Hij gevoelde al het nadeel van zijne veranderde stelling, toen hij bij FILIPS binnentrad, en zijne houding was dan ook niet die vaste en kalme, die wij hem in menig hagchelijk oogenblik hebben zien aannemen. Van den aanval tot de verdediging neêrgedaald, had hij geen vast besluit kunnen nemen, was hij van zijne wapens beroofd, had hij niets dan het schild der voorzigtigheid.

Bij zijn binnentreden vond hij den Koning aan eene schrijftafel gezeten, gekleed als voor een openlijk gehoor, met den hoed op, die zijnen naam heeft gekregen, en die bij deze gelegenheid, misschien met voordacht, diep op het hoofd getrokken, door rand en vederen hem ten deele het gelaat beschaduwde, ten minste de oogen voor een' onbescheiden' blik beschermde. Als *grande* van *Spanje*, bleef ook ALBA gedekt staan voor zijnen monarch, die hem groette met eenen ligten hoofdknik, en terstond daarop sprak:

‘Hertog van ALBA! wij zijn zeer misnoegd op u. Uw zoon heeft, met verachting van onzen wil en bevel, en van alle goede trouw, eene hand versmaad, die hij reeds had aangenomen en die twee mijner gemalinnen hem achtereenvolgens hebben aangeboden. Het was uw pligt geweest, als onderdaan, hier uw gezag als vader te laten gelden.’

Na dit gezegd te hebben, zag de Koning glurend naar ALBA op, die, inwendig gloeijend en sidderend van verontwaardiging, toch de beradenheid had, om alleen te antwoorden op eene

wijze, die niets besliste, en die hem daarna vrij zou laten een ander standpunt te kiezen.

‘Sire! *Don* FREDERIK is dertig jaar; hij heeft legers aangevoerd en steden veroverd; is het een zulken, dat een vader kan bevelen, eene vrouw zijn' naam te schenken tegen zijnen wil?’

‘Wij weten, dat *gij* uw vaderlijk gezag weet te doen eerbiedigen, als gij het wilt. Dan, gij hebt hier niet noodig geacht tusschenbeide te komen; gij hebt uw' zoon laten handelen naar eigen oordeel en wil. Het zij zoo! Hij was daarvoor rijp en wijs genoeg, en dus heeft zich de Koning zelf moeten handhaven; de Koning heeft moeten straffen, waar de vaderhand had kunnen leiden. Gij hebt het dus gewild. Mij is het wèl - maar er is meer; *Don* FREDERIK is schuldig aan Majesteitsschennis. De plaats, die wij hem tot kerker aanwezen, heeft hij verlaten, met woest geweld, grendels verbrekende en zijne bewaarders dwingende - of verleidende - hem doortogt te geven; trotserende dus onzen hoogsten toorn en uitgedrukt bevel, heeft hij gehandeld als iemand, die zijn' Vorst openlijk de gehoorzaamheid opzegt; hier is dan rebellie, hier is gekwetste Majesteit!’

‘*Mijn zoon*, Sire!’ sprak ALBA verbleekend, en vouwde krampachtig de handen.

‘Er is meer!’ vervolgde FILIPS, een' scherpen en kouden blik vestigend op den Hertog. ‘*Don* FREDERIK is heengevlugt naar *Alba*, en daar heeft hij zich priesterlijk verbonden met *Donna* MARIA DE TOLEDO, zijne *volle* Nicht. De inquisitie.....’

‘Neen, Heer!’ riep ALBA, die begreep, dat nu het oogenblik dáár was, om zijnen zoon woord te houden; en hij hief zich op uit de gebogene houding, die hij had aangehouden. ‘Neen! niet tot dáártoe, Sire! Er is pauselijke dispensatie door mij beschikt; dat huwelijk is geschied met mijn voorweten en toestemming, op mijn bevel, als ik zeggen kon, en het is geweest om *mij* te gehoorzamen, zijn' vader, het hoofd van zijn geslacht, dat hij uw' kerker heeft verbroken! zoo daar schuld is in die daad, komt die schuld alleen op mij, die haar aanried, die er de verantwoording van op zich nam; het was een huiselijk belang, Sire! dat een vader zijn' zoon beval af te doen, *ondanks elken hinderpaal*: uwe inkerkering was er eene, mijn Koning! - ik had hem gevloekt, zoo hij rustig had kunnen blijven!’

‘Uwe woorden zijn zeer beslissend, Hertog! als ze zijn, wat ze schijnen,’ hernam FILIPS snel.

‘Ze bedoelen niet anders, dan wat ze beduiden, Majesteit!’ antwoordde ALBA vast en fier. ‘Maar mijn zoon zou mijn zoon niet zijn, of hij zal wederkeeren naar zijn' kerker; ik verpand er mijn hoofd onder, mijne eer.’

‘Hij *is* teruggekeerd,’ hervatte de Koning altijd koel.

‘Ik wist het!’ riep ALBA met zegepraal in den blik.

‘Dat verandert de zaak in geen opzigt.’

‘Toch geeft het ons de eer terug! en ook Uwe Majesteit moest met deze proef voldaan zijn,’ sprak nu ALBA, besloten zich eindelijk lucht te geven, zich te doen aanhooren, nu zijnen vijand te bestormen en den strijd niet op te geven, vóór hij had overwonnen, - ‘mijn Koning zelf is overtuigd, dat *Don* FREDERIK geene schuld heeft, dan die van anderen, dat dezen kerker.....’

‘Hertog van ALBA! weet gij ook *waarom Don* FREDERICO de Gravin MARGARITHA als echtgenoot heeft versmaad?’ viel FILIPS plotseling in.

Hoe vertrouwd de Hertog was met het karakter van den Spaanschen monarch, hij was ontzet over de verregaande schaamteloosheid van die vraag, en hij antwoordde met eene verontwaardiging, die zelfs door zijn voorzigtig woord heen schemerde:

‘Ik was er zeker van, dat Uwe Majesteit *wist*!’

‘Gij zoudt nooit geraden hebben, hoe lang reeds,’ antwoordde FILIPS, met den gruwelijksten grimlach, dien een vorstelijk tiran ooit om den mond speelde, en opstaande, voerde hij ALBA bij de hand naar eene andere zijde van de tafel, voor een memorie-boekje, in fluweel en goud gebonden. Hij sloeg vele bladen om; in 't begin eerst vond hij het bedoelde, dat hij ALBA voorleide.

‘Mijn God! van den eigen' dag af?’ riep deze, na het ingezien te hebben, en hij kromp als in één, onder eene lange huivering.

‘Hebt gij begrepen, Hertog van ALBA?’ vroeg de Koning.

‘Volkomen, Sire!’ hernam TOLEDO, met fierheid zich opheffend uit zijnen eersten schrik.

‘Eene verrassing als die aan de Gravin van *Egmond*,’ sprak FILIPS, altijd met zijnen glimlach.

‘Maar die *ik* van *u* niet had verdiend,’ antwoordde ALBA, met eene onuitsprekelijke uitdrukking van smart en zelfbewustheid.

‘Wie weet?’ hernam de Koning, ‘een trotsch onderdaan,

die in zijn' overmoed zijne diensten beter telt dan zijne pligten, heeft zich ligt schuldig gemaakt tegen zijn' meester, eer hij het gist.'

'Noem mij dan mijne schuld, Sire!' hernam ALBA weêr ootmoedig. 'Noem mij dan uwe grieven! opdat ik ze kan uitwisschen, boeten! Het is nog niet te laat voor eene opregte verzoening. God in den Hemel, die mij hoort, weet, dat ik nooit iets gewild of gewerkt heb, dan ter eere Zijner Kerk, en van uwe heerschappij. Ik heb achttien duizend menschenlevens opgeofferd door het zwaard der wet, alleen aan uw meesterschap in *Vlaanderen*. Wat kon ALBA meer doen voor FILIPS, geplaatst als hij was tusschen een volk en een' Vorst? Ik heb den haat en de vervloeking van millioenen niet geacht, om de vriendschap van éénen, en die enkele.....'

'Hertog van ALBA!' viel FILIPS in, 'wij hooren den hoogen Landvoogd der *Nederlanden*, die tot zijn' broeder spreekt. Wij hooren dat niet gaarne - en voor twee Souvereinen is dit kabinet te klein.' En met koude hoogheid rigtte hij den blik naar de deur.

Zonder één woord te spreken, wendde zich ALBA daarheen; maar zijn voorhoofd en zijne wangen gloeiden, en in zijne oogen schitterde een zonderling vuur. Toch hield een wenk van FILIPS hem staande, aan den uitgang van het vertrek. De Koning was hem met de oogen gevolgd, en het was of zijne stem zachter klonk, toen hij zeide:

'Eens zullen wij u vrijheid geven ter verantwoording; hoop daarop, TOLEDO!'

'*Nu*, Sire! om 's Hemels naam! in dit eigen oogenblik! waartoe uitstel? Ik ben meer dan zeventig jaar! God mogt mij eerder oproepen dan gij,' hernam de veldheer, op nieuw den Koning genaderd, en zich neêrwerpende aan zijne voeten.

'Niet nu, *Monsenor*! niet op uw uur, maar op het onze,' antwoordde FILIPS onbewegelijk. 'En tot zóó lang verbannen wij u uit *Madrid*.'

Toen stond ALBA op, zich verhardende tegen de krenking, en met waardige fierheid vroeg hij alleen:

'Ook uit *Spanje*, Heer?'

Hij had met den Cid kunnen vragen: 'Uit de Landen, die ik voor u heb bewaard, of uit die, welke ik voor u heb gewonnen?'

'Wij geven u den burg *Uzeda* tot gevangenis.'

'Zoo ik gevangene zijn moet, neme de Koning mijn' de-

gen!' sprak ALBA, den zijnen aanbiedende. 'Geen' ander zou ik dien kunnen geven!'

'Dat is al te vermetel, Hertog! Gij zijt geen Prins van den bloede, om aanspraak te hebben op die onderscheiding; en *Spanje* heeft nog hooggeboren mannen genoeg, om uwen degen te ontvangen. Als het ons goeddunkt, zullen wij u dien laten afvragen.'

ALBA boog het hoofd met de fierste lijdzaamheid, die ooit eenig sterveling den nek had doen krommen. Het was hem aan te zien, dat hij zich aan zijn' monarch onderwierp - maar ook alleen, *omdat* het zijn monarch was, zonder ééne klagt of één verwijt; schoon zijn oog eene wereld van pijnlijke denkbeelden verraadde, vroeg hij kalm:

'Is dit mijn afscheid, Sire?'

'Ik heb geen ander voor u!' hernam FILIPS, zonder hem aan te zien.

De Hertog van ALBA deed eenige schreden naar de deur; maar toen zijne hand het tapijtbehangsel zou opligten, wendde hij zich plotseling om, liep op den Koning toe, knielde neder en drukte de lippen op de hand, die FILIPS achteloos had laten nederglijden. 'God behoede Uwe Majesteit!' sprak hij, en zijne stem klonk dof en diep, of ze opkwam uit de holte van eene bergmijn.

Daarop haastte hij zich voort; maar zijne schreden waren zóó onvast, dat hij in de aangrenzende zaal rusten moest, eer hij het paleis verliet.

Zoodra FILIPS alleen was, liet hij het hoofd eene wijle rusten in de beide handpalmen.

'Neen, mijn TOLEDO! ik kon u geen ander afscheid geven; ik kon u dit niet sparen,' sprak hij binnensmonds, 'zoo wij ooit weêr voor elkander worden zouden, wat wij geweest zijn. Ik moest weten, dat gij geboet hebt en geleden! Mijne Hoogheid moest zich gewroken weten in uwe vernedering, of gij waart voor mij verloren; gij zoudt voor mij geworden zijn, wat al de overigen blijven. Gij meent nu, dat gij mij haat; maar ik ken u beter, dan gij u zelven en mij.'

Wij hebben zeker volkomen begrepen, wat de Spaansche monarch wist; maar wij zijn verpligt te zeggen, hoe een feit tot zijne kennis was gekomen, waarmede ALBA hem had kunnen overwinnen, zoo *hij* het had mogen mededeelen, en waarmeê de Koning hem nu zelf versloeg. Neen, MARGARITHA en FREDERIK mogten op dat noodlottigste en beslissende tijdstip huns levens

het koninklijk paleis hebben doorgetrokken in het nachtduister en in de ochtendschemering, terwijl er om hen niets waren dan slapende en toegenegene wachters; ze mogten onder de fondamenten van het trotsche gebouw zijn doorgeslopen, - ze waren toch bespied geworden door een menschelijk oog, dat er belang bij had, hunne bewegingen gade te slaan. Was er een verrader onder FREDERIK's krijgslieden? had een schijnbaar sluimerende hunnen zachten tred beluisterd, of was een onbescheiden voet de schoone gevolgd, toen zij met den vermomden Prins door de straten van *Madrid* voorttrad? Wie telt de duizende oogen, ooren, voeten, die der Koninklijke achterdocht ten dienste stonden, dáár, waar zij het noodig vond te waken? wie de onzigtbare middelen en ontastbare werktuigen, waardoor FILIPS II zich liet onderrigten, als hij weten wilde? - maar zeker is het, dat de Koning bij zijn ontbijt een juist verslag vond van hunne gangen, en dat opteekende in zijn dagboek, toen nog zonder bepaald doel.

Maar de Koning wist toen niet alles. *Don* JUAN in de liverei van den jongen TOLEDO had men voor FREDERIK zelven gehouden, of wel had de berigtgever den Prins gespaard. En de Koning had niet naar dezen gevraagd. Sinds eenigen tijd was ALBA's zoon hem verdacht geworden; hij had zijne toegeeflijkheid voor *Don* CARLOS gegist en mistrouwd. En van toen af had hij hem doen bespieden. Hij was bijna met den jongeling verzoend, toen hij meende te vinden, dat alleen een liefdesavontuur hem had bezig gehouden, terwijl hij hem met hoog verraad bezig waande; toch vond hij het geraden aan zijne verhouding tot de Prinsen, welke die dan ook zijn mogt, een einde te maken, door ALBA's wenschen toe te staan, en hem heen te zenden naar *Nederland*. De naam der dame was FILIPS onbekend gebleven; maar daar haar misstap voor zijn eigenbelang volstrekt zonder beteekenis scheen, vorschte hij er niet naar, en zag slechts somwijlen met een' zweem van medelijden op de schoone gravin MARGARITHA; in zijn oog reeds als verloofde bedrogen..... Maar *Don* JUAN zelf had den moed der onbeschaamdheid, om hem zijne dwaling op te helderen. Door MARGARITHA verwittigd van FREDERIK's terugkomst, en overtuigd, dat eene vreeselijke uitbarsting zou volgen, zoo de jonge dame, door den Koning of door den verloofde tot huwen gedwongen, zoude spreken, deed hij zijn' broeder, op wiens goedertierenheid hij wist te kunnen rekenen na zijne overwinningen in *Afrika*, een getrouw verslag van wat hij noemde ‘eene

dwaasheid, begaan in een' onbezonnen' hartstogt van zijne eerste jeugd, waarvoor hij gaarne elke boete zou doen, die de Koning wilde opleggen, zoo hij diens misnoegen daarmede kon matigen.' De sluwe jongeling wist wel, dat FILIPS, dus in 't vertrouwen genomen, te ligter vergeven zou, naarmate hij de eer van zijnen broeder zou moeten prijs geven om te straffen. De Gouverneur QUEXEDA kreeg den last de overbrenger van deze biecht te zijn, en een' beteren voorspraak in de slechte zaak kon de Prins niet gekozen hebben, dan dezen, die den slag had, om duizend beminnelijke hoedanigheden van zijnen kweekeling op te tellen, terwijl hij ééne fout aanwees. Het geviel te gelijk in dien tijd, toen de gekroonde zoon van KAREL V zijnen broeder eene kroon moest weigeren, die hij niet door erfregt, maar door het regt van het zwaard, voor zich meende verworven te hebben, en wien men den hoogen eisch van een' troon moest ontzeggen om staatsbelang, dien mogt men wel eene onedele daad verschoonen ter vergoeding: zóó ten minste handelde FILIPS. Een kort woord van vermaning, dat met niet veel stichting werd aangehoord, eene bedreiging voor het vervolg, daar niet veel op werd geacht, was alles, wat den vorstelijken zondaar tot straf werd opgelegd voor het gebroken hart, voor de vertrapte eer, voor de diepe rampzaligheid, waartoe hij een onschuldig schepsel had gedoemd, dat geene fout had, dan vertrouwd te hebben op het woord van eenen Vorst en van eenen geliefde.

Te eer vond *Don* JUAN de verschooning, die hij wenschte, omdat hij zijnen koninklijken broeder in handen gaf wat deze te dier tijde juist zocht: een middel, om zich op ALBA te wreken, zonder den Landvoogd der *Nederlanden* te straffen; een feit, waarmede hij zijne voorgaande en toekomende staatkunde zou verloochend hebben, dat eene wederspraak zou geweest zijn van zijne eigene beginselen, eene herroeping van zijne uitgedrukte gevoelens, een gelijk geven aan de Nederlanders tegen zich zelven!

En de Koning van *Spanje* was te trotsch en te halsstarrig, om oproerigen onderdanen gelijk te geven, ten aanzien van gansch Europa, ware het ook, dat hij aan hun regt had kunnen gelooven, of er belang bij gevonden, hun dit te toonen. In tegendeel, de Landvoogd der *Nederlanden* moest beloond worden, en

met eere en vriendschap ontvangen, zoo als wij gezien hebben dat de Koning deed - zijn' wrok terughoudende, tot hij er beter vormen aan wist te geven. Bij de voorstelling der TOLEDO's aan de Koningin, was FILIPS evenwel nog niet door *Don* JUAN ingelicht, en hij meende alleen *Don* FREDERIK tot den echt te dwingen, waartegen hij zich verbeeldde dat deze zich verzetten zou, òf om eenigen geheimen hartstogt, òf om de voortduring der aangeknoopte verbindtenis met de onbekende staatsjuffer; verzekerd, dat bij dat alles de Hertog van ALBA niet onzijdig zou kunnen blijven.

Zijn toorn tegen den jongman, die een gegeven woord verbrak om eenen misdadigen hartstogt, verminderde natuurlijk na de ophelderingen van zijn' jongeren broeder - maar vooreerst moest deze gered worden en FILIPS zelven eene beschaming gespaard; daarbij, het wapen was nu eenmaal gevat, en bleek een zulk te zijn, waarmede hij zéker zou kunnen treffen. En van toen aan handelde de Koning als wij gezien hebben; te midden van alles, wat hij tegen hem wrocht, nog zóó zeker van de trouwe Koningsliefde van zijnen grijzen onderdaan, dat hij het uiterste tegen hem waagde, zonder een oogenblik vreeze voor onedelmoedige onbescheidenheid. Eene eere voor ALBA! eene schande te meer voor FILIPS, die zulk eene trouw zóó durfde misbruiken!

Twee uren na zijn laatste gesprek met den Hertog, sprak de Koning tot zijne verzamelde *granden*:

‘Wien uwer moet ik de eere geven, om den Hertog van ALBA uitgeleide te doen van *Madrid* naar den burg *Uzeda*?’

En hij koos twee van de edelsten en waardigsten onder hen.

‘Mijn oude veldheer behoudt zijn' degen,’ voegde FILIPS er luide bij, toen hij hen, meer binnensmonds, hunne onderrigtingen had gegeven.

Een woord, dat *Don* RUY GOMEZ benijdend deed uitroepen:

‘Bij het bloed der SILVA's! die man ontvangt meer eere bij eene gevangenneming, dan een van ons allen in dagen van de hoogste gunst!’

Twee volle jaren waren er nu verloopen - en nog altijd liet FILIPS II zijnen grooten Veldheer smachten in ongenade en gevangenschap. De dekmantels van zijne waarachtige grieve

waren nu toch allen weggevallen. MARGARITHA was lang vergeten; *Don* JUAN was opgeroepen voor een' Hoogeren Regter dan zijnen Koning, voor een' meer onpartijdigen; en *Don* FREDERIK zelf was voor lang uit zijnen kerker ontslagen, en vergat, aan de zijde van zijne lieftallige echtgenoot, verloren hofgunst, koninklijke onregtvaardigheid en de gedwongene rust, waarin hij moest voortleven, zoo veel zijn karakter grieven als deze vergeten kon. Slechts voor ALBA zelven was de Koning onverzoenlijk, zoo het scheen, en ondanks het woord, dat wij hem hebben hooren spreken, en dat op eene toekomende herstelling scheen te doelen, was er nog niets gebeurd, dat zachte, dat billijke bedoelingen voorspelde.

Billijke zeker! want mogt het zijn, dat de Hertog in den overmoed van zijne zelfbewustheid zijns vorsten trots had gewond, de wijze, waarop hij den vorstentoorn droeg, moest tot vergeving neigen, moest de fout uitwisschen in een hart, zelfs al ware het dat van FILIPS II.

Hoe diep gekrenkt, hoe ondankbaar bejegend en hoe onregtvaardig zelfs, had de Hertog zich, na zijne verwijdering uit het Koninklijk kabinet, geen woord laten ontvallen van klagt of van beschuldiging tegen dezen. Met de lijdelijke onderwerping, die hij zelf altijd had geëischt van zijne onderhoorigen, had hij zich nu gevoegd naar iederen last, naar iedere vernedering, die hem bij de beperking zijner vrijheid werd opgelegd, met dat waardig en gelaten zwijgen, dat het bitterste verwijt moest zijn voor eenen meester, die een leven als het zijne door zulk eene uitkomst benevelde. Hij had nog vrienden van invloed aan het Hof en door gansch *Spanje*; maar nooit heeft hij van hen eenigen stap gevergd, noch te zijner bevrijding, noch tot eenige verandering in zijn lot, noch zelfs te zijner herinnering aan den monarch, die handelde alsof hij hem vergat. Tegenover zijne bewakers bewaarde hij, altijd door, de houding van eenen gevangen' Vorst, nooit eenigen wensch uitende, die hij wist dat geweigerd kon worden of met moeite toegestemd; geene vrijheid nemende, dan die hem door des Konings wil was bewezen, en ieder voorregt versmadend, dat zij hem tegen hunne voorschriften, als bij oogluiking, wilden toestaan. Daar zijne gevangenschap meer was eene berooving van vrijheid, dan wel kerkerlijke opsluiting, stond het aan hem in den burgtuin en over het slotplein te wandelen, zoo vaak hij wilde; maar in geheel die twee jaren kwam hij niet verder, dan op het terras van een zijner vertrekken, en alleen

dan, wanneer de bezetting van *Uzeda* zich op het plein in den wapenhandel oefende, dat zijnen krijgsmansgeest eenige afleiding scheen te geven; doch zoo vaak een der krijgslieden, zijnen vorigen aanvoerder herkennende, een gebaar maakte van eerbied, of een' kreet van deelneming aanhief, trok de Hertog zich terug met zoo kouden en strengen ernst, dat die trouwe lieden spoedig zijne begeerte kenden, om niet te worden opgemerkt. Zoo weinig behoefte scheen hij te hebben, om zich meê te deelen, of zoo veel voorzigtigheid, dat de zeer enkele brieven, die hij aan zijne zonen rigtte, over niets handelden, dan de regeling van huiselijke familiezaken, en een kort woord over zijne gezondheid, die doorgaans ongekrenkt bleef, niet anders, dan of hij hun schreef uit zijn paleis te *Madrid*. En geheel dat gedrag was niet de slaafsche onderworpenheid van den hoveling, die een onregt verkropt om verloren gunst te herwinnen; het was niet ALBA, die zich dus eene herstelling wilde gewonnen hebben. Het vervolg zal het leeren; maar de ingeboren trouw aan den Koning gaf hem kracht, de bitterheid van gekrenkte vriendschap in de ziel te besluiten. Maar wat hij in die twee jaren moet gedacht hebben, die man, die nooit sprak, dan om een kort bevel te geven aan wie hem omringden; het moet meer zijn geweest, dan onze zwakke pen te beschrijven weet. Welke beelden er in die werkelooze eenzaamheid voor zijne verbeelding voorbijtogen; hoe hij in zijnen kerker aan gekerkerden herdacht, door zijnen wenk van de vrijheid beroofd; hoe hij, bij het zamenkrimpen onder zedelijke folteringen, als de eigene martelingen doorleefde, aan anderen ligchamelijk volbragt naar zijn bevel! Als verweesde kinderen en verweduwde vrouwen; vaders, die zich de grijze haren uitrukten om een' eeniggeboren zoon, door beulsarmen aan de vaderborst ontscheurd; maagden, in 's levens eersten bloei vergrijsd om broeders of vrienden, die God had bestemd haar tot beschermers te zijn, en die zijn strafzwaard haar ontnam! - als gansch *Nederland* daar vóór hem lag, als eene groote, bloedige landkaart, waarvan iedere grensscheiding door zijnen vinger was geteekend - dan toch moet zijne eenzaamheid bevolkt zijn geweest, en angstwekkend vervuld; - ja! naar de berekening van eene gewone menschelijke zielsstemming; maar zoo ALBA dit alles herdacht, was het *niet* met gewetensknaging, *niet* met huivering over zijne eigene daden; veeleer met een trotsch bewustzijn van volbragten pligt, die hem het hoofd kon doen opheffen, om den Hemel aan te roepen,

ter getuigenis van den ondank, waarmede zoo krachtige ijver voor Kerk en Vaderland werd geloond. En zoo er zich wroeging mengde in de herinneringen zijner ziel, was het veeleer het belegerde Rome, hongerend en hijgend aan zijne voeten, en het opperhoofd der Christenheid, met gebogen hoofd en gevouwene handen het woord wachtende, dat vrede gaf en uitredding, en toch te diep verontwaardigd, om dat van zijne hand te smeeken, totdat de tusschenkomst van FILIPS zelven noodig werd om de hoofdstad der Christenheid te redden; want wat toen den jongen, vurigen krijgsman, in de hitte van den oorlog, eene zwakheid scheen van den Koning, veranderde zich nu voor den grijzen gevangene tot eene misdaad tegen het heilige. Maar toch die schuld was geboet, verzoend, vergeven. Het kettersch *Nederland* had voor de schennis aan het gewijde *Rome* voldaan. De citadel van *Antwerpen* had het kasteel van *St. Angelo* genoegdoening gegeven. En daarenboven, hij had immers in zijns Konings naam krijg gevoerd tegen den wereldlijken heer van eenen Staat in *Italië*, niet tegen den geestelijken opvolger van PETRUS, en de hoed, die aan de uitgelezene dienaren der Kerk werd gezonden, prijkte immers korte jaren daarna niet minder op zijn hoofd! Maar wat het meest hem pijn moet gegeven hebben, dat was het terugzien op vrolijker tooneelen, waarbij hij altijd eene schitterende rol had gespeeld, en altijd ten behoeve van FILIPS, hetzij hij, nog in dienst van Keizer KAREL, veldslagen won, die de erfenis moesten vergrooten van den opvolger der kroon, hetzij hij vredesverdragen hielp teekenen, die de overwinningen moesten bevestigen; - hetzij hij de eerste schoone bruid naar *Spanje* leidde, de zestienjarige Infante van *Portugal* in de armen voerde van den verrukten zestienjarigen Prins, en als gevader stond bij dit hooge huwelijk, hetzij hij des Konings regten handhaafde als Stadhouder van *Napels*, en waarbij zijn trots zich zelfs tot listen had vernederd, in 't belang van zijnen meester; van dien meester, die ééne enkele fout, zoo klein, dat hij hem niet eens durfde uitspreken aan zulk eenen dienaar, strafte met zulk eene hardheid! Neen, meer! de jongeling, met wien hij was opgegroeid, voor wien hij de kracht van zijne mannelijke jaren, van zijnen heldengeest had gespild, voor wiens grootheid hij duizende malen zijne rust had geofferd, en duizende malen zijn leven had gewaagd, en duizende malen zijn geweten had bevlekt, totdat ze beide als grijze mannen naast elkander stonden, had hem voor dat alles en voor de warme trouw, die geheel zijn le-

ven bezield had, niet eens zóó veel genegenheid teruggeschonken, dat hij hem één enkel vergrijp wist te vergeven! Wat zeiden hem gunsten, die hij hem voormaals had toegestaan, en hooge waardigheden, waartoe hij hem verheven had, sinds hij hem in eeuwige twijfeling hield over dat ééne, wat hij slechts van hem wenschte: vriendschap. Die had zijn trots gevorderd, zoowel als zijn hart, en dat het mistrouwen en de vorstenhoogmoed van den Koning hem die weigerde, en dit bewees door de vernederende hardheid van deze gevangenschap; dat hij hem tot dit doel had kunnen brengen door voorbedachte list, met sluwheid uitgevonden, en met gevoellooze koelheid uitgevoerd, dát was het, wat hem krenkte, zoo als nooit een ander onderdaan door eenen monarch was gekrenkt geworden. En de fiere *hidalgo* herinnerde zich dán, hoe onder Spanje's edele geslachten er geen was, dat zoo vele groote veldheeren had aangebragt, als juist dat der ALBA's; hoe FEDERIGO zijn voorvader een' anderen FEDERIGO tot opvolger had in zijnen oudsten zoon, en hoe hij zelf, meer dan voorgangers of nakomelingen, groot was geweest voor zijn Vaderland, en zijn naam genoemd werd als de gelijke, de meerdere van Europa's eerste veldheeren, - hetzij hij gestreden had in *Duitschland* of in *Hongarijë*, in *Vlaanderen* of in *Afrika*, in *Italië* of tusschen *Piemonts* dalen; - hetzij hij verwinnaar was of overwonnene - een' stouten aanval deed of een' behendigen aftogt uitvoerde, - een vijandelijk land doorkruiste, zonder levensmiddelen, zonder geld, met eene manschap, bezwijkend van koude, vermoeijenis en honger, op korten afstand, en als onder het oog van een vijandelijk leger; hetzij hij bevriende landschappen doortrok, met eene krijgsbende, tot iedere uitspatting vaardig, en zóó woest, en zóó ongelijksoortig, en zóó talrijk, dat het niet mogelijk scheen, de oorden, waar zij verschenen, van overlast en schennis bevrijd te houden, terwijl toch ééne enkele daad van loszinnigheid of moedwil de onrustige en waakzame vrienden in felle en gevaarlijke vijanden zou veranderd hebben - en toch vrede en vriendschap bleef heerschen; de laatste man van de achterhoede trok de grenspalen over, zonder dat één enkel lam van eenige kudde was vermist, één enkel landman zijn' oogst zag vertreden, één hutbewoner van zijn' eigendom was ontzet, ééne enkele vrouw door ruwe hand beleedigd. En den somberen gevangene kwam een glimlach van billijken trots op de lippen, zoo vaak hij aan dit meesterstuk eener forsche en fiksche krijgstucht terugdacht.

Het was dus zeker niet dáárop, dat hij peinsde op eenen dag, dat de namiddagzon hare brandende stralen door het fijne net van tralies heenwierp, dat in de vensters zijner kamer de glasruiten vergoedde. Want hij zag met stille bitterheid op zijnen degen, die zonder scheede voor hem lag, en waar eene kleine roestvlek op zigtbaar was. Zijn kamerdienaar stond in eerbiedige houding tegenover hem en scheen het eind van die bespiegeling af te wachten, om eenig bevel te ontvangen of eene vraag te doen. Zij moest lang geduurd hebben, die spanning, zóó lang, dat des trouwen dienaars geduld te kort schoot; want hij vroeg ootmoedig en met den zachten toon der beschroomdheid, die zich aan iets gevaarlijks waagt: ‘Uwe Genade heeft mij geroepen.....’

Het hoofd des Hertogs hief zich met een' ligten schok van de borst op, als van een' droomende, die plotseling wordt gewekt, en het onbewegelijk gelaat en de twee scherpe oogen rigtten zich naar den dienaar, wien reeds in 't geheim zijne vermetelheid berouwde.

‘*Senor* EVERARDO!....’ en ALBA's vinger wees op de vlek. - ‘Gij zijt onvergeeflijk achteloos! in deze dagen is het uw pligt dàt te weren. Neem den degen weg, en laat ik niet weêr zien wat mij hindert.’

EVERARDO nam het wapen met eene buiging; hij wist, dat eene verontschuldiging zijnen meester verbitterde.

Toen hij ging, wenkte ALBA hem tot zich: ‘Waart gij lang hier?’ vroeg hij zachter.

‘Zoo omtrent een half uur, *Monsenor*!’

‘En hebt gij verstaan wat ik in mij zelven zeide?’

‘Uwe Excellentie *heeft* niet gesproken.’

‘Meent men hier, dat ik mijne vrijheid betreur?’

‘Men kan het gissen; men ziet het niet, mijn edele Heer!’ antwoordde de trouwe man, met een sprekend gevoel op hem ziende.

‘Het is genoeg, ga!’

Niet lang zou de Hertog meer alleen zijn; de kamerdienaar keerde na eenige minuten terug, met triomf en blijdschap op het gelaat, den Hertog, uit naam van den burgvoogd, het bezoek van *Don* EMANUEL ENRIQUEZ van wege den Koning aankondigende.

‘Eerst nu!’ sprak ALBA; doch schielijk liet hij er op volgen; ‘ik wacht den man, die van mijn' Vorst gezonden is!’

Met eene deftig kalme houding ontving de Hertog den jon-

gen hoveling, die hem eerbiedig groette, en zich staande hield, hoewel de Hertog bleef zitten.

Welke vurige begeerte ook in ALBA mogt gloeijen, om te weten wat ENRIQUEZ komst hem bragt, hij ontveinsde die begeerte door eene mededeeling eer af te leiden dan uit te lokken, met te zeggen: ‘Gij bezoekt een' kluizenaar, *Senor*! Nieuws uit de hoofdstad is in lang niet tot mij gekomen; wat zegt men te *Madrid*?’

‘Men verwondert zich, dat een man, dien men reeds zoo groot kende in tegenspoed, het geheim heeft gevonden van nog grooter te zijn in het ongeluk. *Spanje* vergelijkt u bij den palmboom, *Monsenor*! wiens kruin zich te meer verheft, naarmate de stormen hem teisteren,’ antwoordde EMANUEL, minder uit vleizucht dan met opregtheid; want het aanschouwen van den Hertog, die daar nederzat, in dezen kerker, met dezelfde rustige hoogheid, als ware hij nog eerste staatsman in het kabinet des Konings, bezielde hem met eenen eerbied, dien het hem goed deed te kunnen uitspreken.

‘Ik zie wel, ik had het eerst naar uwen last moeten vragen, *Don* EMANUEL!’ hernam ALBA, met eenen glimlach; maar er was toch iets in den toon zijner stem, dat een fijner menschenkenner of een meer hatelijke opmerker als overspanning zoude uitgelegd hebben; de jongeling antwoordde alleen met het overreiken van den openen brief, dien hij met zich bragt.

ALBA had er naauwelijks de oogen in geworpen, of hij haalde diep adem; maar toen hij ten einde had gelezen, sprak hij alleen met eene onbeschrijfelijke uitdrukking van trots en zelfbewustheid:

‘Heeft dan de Koning een' geketend veldheer noodig, om zich een nieuw Koningrijk te winnen?’

Een antwoord, waarin een deel van wat hij gevoeld had en geleden, werd uitgedrukt, beter dan door tien lange alleenspraken; een antwoord, dat te gelijk bewijst, hoe weinig er slaafsche laagheid gelegen had in zijn lijdzaam dulden, daar zijn eerste woord een zulk was, dat hem als een nieuw vergrijp kon worden aangerekend.

‘Dat woord is niet voor onzen meester bestemd, naar ik meen?’ vroeg EMANUEL, verwonderd en ontzet.

‘Gij kunt het overbrengen, *Senor*!’

‘Dit alleen, *Excellenza*?’

‘Ik zal aan den Koning schrijven, *Senor* ENRIQUEZ! nog heden!’

Om te weten, wat ALBA regt gaf tot de verwondering, die

zich ook eenigzins mengde in zijn antwoord, moeten wij den inhoud van den brief mededeelen, die hem werd overhandigd. Hij was niets minder dan eene aanstelling tot opperveldheer over al de troepen, die zich zouden vereenigen op de grenzen van *Portugal*, om de aanspraken van FILIPS op dat koningrijk te steunen, door vreeze of door geweld van wapenen, als het zijn moest, nadat hij te vergeefs alles had gedaan, om het volk door milde woorden en door aannemelijke voorslagen tot zich te neigen.

Maar de Portugezen wantrouwden de Spaansche verbroedering, en hadden zich voorgenomen de regten te steunen van *Don* SEBASTIAAN, den Prior van *Crate*, natuurlijken zoon uit hun vorstenhuis. De adel schaarde zich, trouw als moedig, rondom de Hertogin van *Braganza*, wier regten door eenen kleinmoedigen echtgenoot later zoo lafhartig werden opgegeven; en FILIPS, na de uitspraken van geestelijke en wereldlijke scheidsregters te hebben ingeroepen, na zich tot den raad van *Venetië* en tot dien van 't Vaticaan gewend te hebben, zonder dat één enkele Portugees hem te meer als Koning erkende, of dat hij er ééne spanne lands over zijne westergrenzen mede had gewonnen, begon nu eindelijk naar meer zekere hulp om te zien. Met zijne eigene legermagt zou hij zijn regt op de erfopvolging bewijzen; maar ALBA's zwaard vertrouwde hij nog meer dan deze; zonder dat ten minste rekende hij niet op eene overwinning, en al ware in zijn hoofd de tijd al nog niet dáár geweest, waarop hij dezen de vrijheid meende te geven, het was ten minste het tijdstip, waarop hij hem ontslaan kon op eene waardige wijze, en zonder voor zich zelven of voor den Hertog stof te geven tot vreemde uitleggingen, of tot dezulken, die dieper gingen dan de Koning het wilde; het was de natuurlijkste en eenvoudigste wijze, om aan de langdurige spanning en aan het vorstelijk onregt een einde te maken, een' zulken veldheer in rang en vrijheid te herstellen, ten dage van eenen nieuwen oorlog, al ware hij ook om zware misdaden van beiden beroofd geweest; nu kon men nog blijven twijfelen, of hij voor een groot of klein vergrijp vergiffenis kreeg, bij eene gelegenheid als deze!

Nog in den eigen' namiddag schreef ALBA aan FILIPS, dat hij de nieuwe taak op zich nam, maar dat hij bad, zich eerst te mogen verantwoorden van wat men hem te laste leide, van wat zijne gevangenschap kon hebben veroorzaakt. Het was niet voegzaam, oordeelde hij, dat een man, wien zulke hooge

belangen werden toevertrouwd, gedrukt zou blijven onder de verdenking van eenige grove fout; en dat hij met geenerlei rust voor zijn Land zoude strijden, vóór hij eene verklaring had gehad met zijnen Koning.

Die brief werd door *Don* EMANUEL naar *Madrid* overgebragt, zoowel als ALBA's stout antwoord. - Maar hetzij de Koning ditmaal zijnen veldheer te noodig had, om zich te willen vertoornen, hetzij hij de billijkheid voelde van eene verontwaardiging, die zich eindelijk lucht gaf, hetzij hij zoo volkomen had vergeven, dat hij ook de nieuwe vermetelheid verschoonde... het werd den Hertog niet euvel genomen; evenmin echter werd zijn verzoek, om zich te mogen verantwoorden, verhoord.

FILIPS herhaalde hem, lakoniek weg, het bevel, om zonder nader uitstel zijnen post te aanvaarden, met de bijvoeging, dat hij zich in *Portugal* het best zuiveren zoude. En welke hardheid er ook lag in die volstandige weigering, om den Hertog te hooren, er lag een grootsch vertrouwen in, dat in waarheid de beste vergoeding moest zijn voor het geledene, en eene hoogere vrijspraak, dan die, welke een koninklijke zegelbrief had kunnen geven. Het was de éénige, welke FILIPS aan ALBA kon geven, na dàt, wat er tusschen hen beiden was voorgevallen; voor eene geheime grieve, die niet kon geopenbaard worden, en die toch openlijk werd gewroken; eene vergoeding, die als eene bekentenis van ongelijk was, zonder aldus te worden genoemd, en die tevens eene openlijke en schitterende was.

Maar hoe ook moet men eenen Koning roemen, die zulk een vertrouwen durfde stellen op de trouw van een' man, zóó gekrenkt, zóó ondankbaar bejegend, zóó verongelijkt, na weêrgalooze diensten, dat hij een gansch leger in zijne handen durfde geven, de vervulling van een' brandenden wensch geheel alleen van hem afhankelijk kon maken, en hem van onder zijn oog verwijderen, die misschien alleen uit onmagt berusting kon geveinsd hebben! Het is zoo, de Hertog had zich nooit bevriend gemaakt bij het volk; maar FILIPS zelf was het evenmin. En de Hertog was dapper en hoog geëerd bij het krijgsvolk; des Konings moed was meermalen verdacht, en naar die mate zijn aanzien bij de dapperen gezonken; de Hertog was gevreesd bij het leger, en wist zich onbepaald te doen gehoorzamen door allen; de Koning had spionnen en beulen, ALBA soldaten; wie had hem kunnen beletten, zoo hij het gewild had, als een' anderen WALLENSTEIN, de vertrouwde le-

germagt tegen den meester zelven te keeren, met den vijand te onderhandelen of voor zich zelven een koningrijk te veroveren! Met een weinig toegevendheid voor *Rome*, dat zich fier partij had gesteld tegen FILIPS, ware ook van de geestelijke zijde zijne onderneming gewaarborgd, en FILIPS, met eenen oorlog tegen *Engeland* op handen, met een' anderen in *Frankrijk* gemoeid, met *Italië* tegen zich, met het Vlaamsche oproer, dat hem het merg van zijn rijk kostte; FILIPS had naauwelijks iets kunnen doen, dan zich in magtelooze woede verbijten, en op zelfverdediging bedacht zijn. En hij, die wist, wat die man *voor* hem gedaan had, kon ook weten, wat hij *tegen* hem zou kunnen doen; maar hij wist, wie de man was, dien hij in zoo groote verzoeking bragt, zonder hem door één woord van zachtheid of vriendschap op nieuw aan zich en zijne belangen te verbinden, en FILIPS was de wantrouwendste, de achterdochtigste en de meest naijverige monarch der Christenheid, maar te gelijk die, welke zijne lieden het best wist te kiezen. Moet er een ander woord gebruikt worden, om ALBA's lof uit te drukken?

En hij heeft dat groote vertrouwen grootsch beantwoord. Van dat hij *Portugal* binnentrok, totdat hij uit *Lissabon* aan FILIPS schreef, om hem geluk te wenschen met de aanwinst van een koningrijk, was zijn togt niets geweest, dan een doorgaand zegevieren, en zijn gedrag geen ander, dan dat der sprekendste trouw aan FILIPS en de voorzienigste waakzaamheid voor zijne belangen; toen de Koning onder de vreugde van dit nieuwe geluk bijna bezweek, was ALBA dáár, om te zorgen, dat hem voorloopig door *Portugal's* aanzienlijksten eene trouw gezworen werd, die, bij een mogelijk overlijden, de opvolging verzekerde aan zijn' erfgenaam; maar toch de Heer van het groote schiereiland verrees, en de Hertog kon zijne trotsche profetie bewaarheid noemen, toen hij te *Tomar* de krooning verordende van den nieuwen Koning van *Portugal*, toen hij zijn' meester omhangen zag met den gouden Portugeschen koningsmantel; de karakterlooze BRAGANZA, het allereerst zijne eigene plundering zag bevestigen door een' eed, dien adel en grooten herhaalden, en dien het volk toejuichte.

Toen zeker had hij zich bij FILIPS volkomen verantwoord, schoon er tusschen hen nooit eene andere opheldering heeft plaats gehad. En de trotsche vreugde, die daarbij uit ALBA's trotsche blikken schitterde, bewees den Koning, dat ook hij zijne voldoening genoegzaam had gevonden.

Kort was daarna nog slechts zijn leven, maar vervuld en werkzaam dat ééne jaar, gelijk de twee voorgaande ledig en werkeloos geweest waren. *Portugal* was wel veroverd, maar niet gansch onderworpen; niet alle partijën ten minste gesmoord; niet alle mededingers geheel zonder krachten; niet alle aanspraken opgegeven, en de houders daarvan ontmoedigd. En ALBA was altijd zich zelven gelijk, de onverbiddelijke, die niets ontzag wat tegenstond; die geene regten erkende, dan die van FILIPS II. *Portugal* gevoelde het vreeselijk, dat de Stadhouder der *Nederlanden* meester geworden was van zijn lot.

En toen het wintermaand was geworden van het jaar 1580, werd er in het koninklijk paleis van *Lissabon*(*) een ziekbed gespreid, dat een doodleger zou worden voor den man, die vier en zeventig jaar lang de bewondering en de schrik van *Europa* was geweest, voor FERDINAND ALVAREZ DE TOLEDO, Hertog van *Alba*, wien het niet had mogen gebeuren, in een der vele gevaren, die hij op het slagveld had getrotseerd, roemrijk als een veldheer te vallen, maar die voor de ondermijning der koortsen bezwijken moest. Eerst toen, eerst bij zijn sterven, werd hij verkwikt met dien gloed van zijns meesters vriendschap, dien hij zijn gansche leven door had nagejaagd, en nooit zeker geweest was te bezitten, en waarvan de blijken altijd waren tot hem gekomen met zoo veel duistere vermenging, dat ze hem altijd aarzeling hadden verwekt en schroom. - Maar dikwijls bezocht hem nu de Koning, en zonderling, altijd met dat ceremoniëel, dat hen verhinderde alleen te zijn, en tot andere, dan uitdrukkingen van opregte genegenheid en dankbare rouwe, gelegenheid te laten. Het scheen, dat FILIPS nu de grootte van het verlies, dat hij lijden ging, met ieder zamenzijn dieper besefte; - ééns toch kwam de Koning vergeefs bij zijn' grooten onderdaan; ééns hief deze het hoofd niet meer op bij zijne toespraak; ééns zweeg zijn mond op de belangstellende vraag naar zijn' welstand. Het lijk van ALBA luisterde niet meer!

En toen..... FILIPS II had zijne vierde gemalin overleefd, de jeugdige ANNA van *Oostenrijk*, gestorven aan de pest of aan de kroon van *Spanje*, naar men 't nemen wil, de tweede bruid van *Don* CARLOS, die hij zich ter vrouwe had genomen; hij had niet lange daarna zijn' tweeden zoon door den dood getroffen gezien; het kind zijner grijsheid, dat hij tot den erfgenaam van al zijne troonen had bestemd. Bij den dood der Koningin,

(*) Anderen zeggen te *Tomar*.

had de Koning rouw bevolen door geheel het Koningrijk, en bij den dood van den Infant had hij geen enkel uiterlijk teeken van rouw van zijne onderdanen gewild, en zijne eigene smart in zijn' boezem gesmoord; - maar bij den dood van den Hertog van ALBA - schreide hij met ‘zigtbare tranen,’ ten aanzien van zijne hovelingen.

Wij moeten nog even opmerkzaam maken op de bijzonderheid, dat ALBA, bij zijne onderneming op *Portugal, Don* FERNANDO, zijn' tweeden zoon, aan het hoofd stelde der ruiterij, terwijl hij zijn' oudsten, *Don* FREDERICO DE TOLEDO, die met hem, en voor wien hij, geleden had, geen deel schijnt gegeven te hebben aan den roem, die er te winnen moest zijn bij zulk eenen krijgstogt! Wat mag dat geweest zijn? Eene kieschheid welligt tegenover den Koning, die hem hierin zeker zal hebben vrijgelaten, en dat verklaart ons nog meer dezen zeldzamen man, die mensche]ijk voelde, zoo vaak het denkbeeld ‘pligt’ hem niet tot onmenschelijkheid opriep; die hoveling was, meer uit trots, tegenover de omringenden, dan om hofgunst te winnen van den Vorst; die vader was bij wijlen, en als eenige schokkende omstandigheid zijn vaderhart wakker schudde; die vroom was, als hij de vroomheid vereenigen kon met zijns Konings belangen; maar die alles, wat hij was en zijn kon, al de vermogens van zijnen geest, al de warmte van zijn hart, al de krachten van zijne vuist, al de berekeningen van zijn hoofd, alleen had gewijd, om de *allertrouwste dienaar* dienaar te zijn van FILIPS II, een' naam, dien hij zich zelven gegeven heeft, waarvan de Koning en de *Nederlanden* hem eene fout hebben gemaakt, en die toch zijn regte titel was, als zijne waarachtige karakterschets, - om welke te verdienen hij de rust des ligchaams noch die der ziele niets heeft geacht; waarvoor hij iedere stem van zijn hart heeft overwonnen, en de kreten van wrok en haat in zijne ziel heeft gesmoord, en waarvoor hij van zich zelven zóó veel bovenmenschelijke zelfbeheersching heeft geeischt, en van anderen zóó veel bloeds - dat de beklemming der doodsangsten hem tegen den biechtvader GRENATAE DOMINGO de klagte afperste: ‘Zóó sterven zij, die, om hunne vorsten te voldoen, het Christenbloed niet hebben gespaard!’ En de bange doodstrijd, die dat woord ingaf, was als eene boetedoening voor dat harde vonnis, uitgesproken en bijna uitgevoerd over het Huis van *Braganza*, welks gansche verdelging hij aanried, om de kroon van *Portugal* aan de Spaansche monarchij te verzekeren.

Alkmaar, 30 Mei 1842.

A.L.G. TOUSSAINT.

Orvarodd's saga.
Een Oud - Noordsch avontuur.

(*Uit het Deensch van* Oehlenschlaeger.)

Vervolg en Slot van Bladz. 318).

XXXIII. Odd komt in een' wonderbaren tempel.

ORVARODD voerde vele dappere feiten uit, en kweet zich als een kloek held, beide ter zee en te land, eer hij alles had herwonnen, wat hij bij zijn' eersten Vikingstogt inboette. Toen hij nu in het Noorden beroemd was geworden, beving hem op een' zijner togten de lust, wat meer van de wereld te zien. Hij zeilde dus naar het Zuiden, en wel naar *Sikilei* (*Sicilië*), en wierp het anker digt bij een klooster, waarin Abt HUGO hem vriendelijk te gast noodde.

Het was juist een heilige dag, en ODD kwam aan een groot mooi huis, welks weêrga hij nog nooit had gezien. De hooge, roode muren hieven zich met hunne smalle, lange vensters, hoog ten hemel op, en de toren rees nog hooger dan deze, als wilde hij in de wolken dringen; de vogelen, die zich niet in acht namen, stieten in hunne vlugt tegen de spits. Maar wat het allerverbazendste was: het Huis zong! Duidelijk hoorde ODD eene zware stem er hem uit tegen galmen; menschenlongen konden zulk een geluid niet voortbrengen, daar werden vreemde groote blaaspijpen toe vereischt. - En toch was het een gansch ander geluid, dan dat van hoorns, fluiten, trommen of vedels.

ODD trad het binnen, met vele andere lieden, die krank en dwaas schenen te zijn; want zij zuchtten en steenden, eenigen schreiden zelfs, en allen besprenkelden zij zich met koud water uit een vat, dat aan den ingang stond, om niet te bezwijmen.

ODD vond het dáár allerheerlijkst. Zulk een tempel was heel iets anders, dan de kleine houten huizen in zijn Vaderland, in welke de Goden, opgeschikt als poppen, op naakte banken zaten. Hier hingen de fraaiste schilderijën. Hij aanschouwde ODIN in de wolken, als een oud, krachtvol man, met langen, zilveren baard. BALDUR stond voor den offersteen, met een gouden krans om het hoofd, even als ORVARODD; maar die niet aan zijne lokken raakte, die om zijnen schedel zweefde. Ook FREIA werd hij gewaar, zittende met een klein kind op den schoot; vele vlugge, gewiekte Lichtalfen stoeiden om haar henen. De kerk zong gedurig, en hij kon niet ontdekken van waar het geluid kwam. De vensters waren vol bloemen; maar het waren wonderbaarlijke bloemen en wonderbaarlijke vensters; want ofschoon ORVARODD zich eerst verbeeldde, dat zij openstonden, waren zij toch gesloten, en de bloemen hadden iets zoo duns en zoo ijls, als waren zij gesmolten in eene onzigtbare plaat, die in lood was gevat. - ODD verbaasde er zich over, dat alle menschen op de knieën vielen, als er met eene kleine schel werd geklingeld, en jammerden en smeekten met gevouwen handen en erbarmelijke gebaren, als had iemand hen van het leven willen berooven, hoewel er niemand was, die hun eenig leed deed.

Het paste niet, dat de groote ODD, tot aller verwondering, staan bleef tusschen de knielende menigte; hij bemerkte spoedig, dat zij gram werden, dewijl ook hij zich niet boog; maar knielen, neen! dat had ODD nog voor niemand gedaan. Hij ging daarom ter zij en zette zich in eenen hoek neder; waar het heerlijk gezang van eenige in het zwart gekleede mannen, hem zoo verteederde en verhief, dat er in zijne ziel gewaarwordingen ontwaakten, die hij nog nooit had gevoeld. Maar toen een andere ook in het zwart gekleede man een hoog gestoelte beklom, en eene lange rede hield, van welke ODD geen woord verstond, ging het hem als de wacht van den Viking op het schip, toen hij voor hen zijn lied zong; hij viel in een' diepen slaap en ontwaakte eerst, toen de Abt, die alleen in den tempel was overgebleven, hem wekte.

XXXIV. De abt verklaart alles en odd blijft bij hem.

Er stak niets vreemds in, dat ODD dadelijk de uitnoodiging van den Abt had aangenomen, en dat zij fluks zoo goede

vrienden werden, want HUGO was een Noorweger, die in zijne jeugd met eene bende krijgers naar *Sikilei* was gekomen, er klerk geworden en allengs opgeklommen, eindelijk tot Abt van het klooster werd benoemd. ODD moest hem allerlei nieuws uit *Noorwegen* vertellen, en zeide hem hartelijk dank, dat hij hem in dien schoonen tempel had gebragt, in welken ODIN en FREIA op den muur hingen afgebeeld, en waarin BALDUR vóór den offersteen stond.

HUGO kruiste zich over deze grove vergissing, en zeide: ‘Weet gij dan nog niet, dat gij in eene Christenkerk zijt geweest? Hoe kondt gij zoo onbehouwen zijn, God den Vader, JEZUS CHRISTUS en de Heilige Maagd MARIA voor afgoden en het heilige altaar voor een' offersteen aan te zien?’ - ‘Ik ken niemand beter, waarvoor ik hen zou aanzien,’ zeide ODD; ‘kent gij er betere, zoo is het goed voor u, en als ge mij die wilt leeren kennen, ook voor mij. Ik heb lang genoeg verlangd iets van den witten CHRISTUS te leeren, wiens naam alle zuidelijke volken met zoo grooten eerbied noemen. Als het u goed dunkt, dan zal ik een paar maanden bij u blijven, want ik behoef, of liever, ik verlang rust, na al deze Vikingstogten.’ - ‘Gij zijt welkom!’ zeide HUGO, en nam hem mede in het klooster.

De Abt spijsde met twaalf monniken in het refectorium, en deze verbaasden zich niet weinig over den schoonen, grooten Heiden, die geen woord verstond van hetgeen zij zeiden; maar, terwijl hij met den Abt in de Deensche taal sprak, zonder het te merken - want het gesprek was zeer ijverig - bijna al hunne spijze opat.

‘Het is hier goed te zijn!’ zeide ODD; ‘het is heerlijk koel in deze hallen; de zon brandt al te sterk daar buiten; het is in dit Land, in de vrijë lucht, omstreeks den middag, als in een' bakkersoven. Hebt gij het hier altijd zoo heet?’ - ‘Hier in *Italië* is geen winter; slechts op de bergen ligt sneeuw en ijs.’ - ‘Uwe bergen spuwen immers ook vuur?’ zeide ODD. ‘Dat wenschte ik wel eens te zien; het moet een aardig schouwspel zijn.’ - ‘Blijf eenigen tijd bij mij,’ zeide de Abt, ‘dan zult gij het wel eens te zien krijgen.’ - ‘Gij leeft hier goed,’ zeide ODD. ‘Eet en drinkt gij altijd zoo lekker?’ - ‘Slechts Vrijdag en Zaturdag niet, dan vasten wij.’ - ‘Gebruikt ge dan volstrekt niets?’ vroeg ODD, ‘dat kan ik niet uithouden.’ - ‘Ja,’ antwoordde de Abt, ‘dan eten wij visch, eijeren, brood, wijn, salade en meelkost.’ - ‘Ik kan het met de helft stellen,’ zeide ODD. ‘Visch, eijeren en wittebrood zouden voor de meeste

Noorwegers een *Jul*-feestmaal zijn. Maar uwe olie en salade moogt gij voor u zelven houden. Met de olie mogen uwe oude wijven, voor mijn deel, hun spinrokken smeren, en ik ben geen paard, dat gras vreet.'

De Abt lachte, en moest ODD's uitval voor de monniken vertalen. Ook zij verlustigden er zich in, en kregen hem lief als een groot reuzenkind, dat wel met ongewone krachten was bedeeld, maar van meet af moest worden opgevoed, als er iets anders uit zou opwassen dan een groot kampvechter.

XXXV. Odd gaat school en wordt christen.

Om de taal te kunnen leeren, moest ODD beginnen met de letters te kennen. Een oude monnik, die eene school had opgerigt voor de kleine kinderen uit de buurt, liet ODD vragen, of ook hij bij hem wilde leeren lezen? waartoe deze fluks bereid was. De Abt vereerde hem een *A.b.c.*-boek, zeer fraai geschreven, en waarin vóóraan een haan stond, dat beduiden moest, dat hij, die iets in den grond wilde leeren, met het hanengekraai moest opstaan. - 'Het is HEIMDAL's haan,' zeide ODD; 'hij staat op den regenboog en slaat alles gade; hij zal ook zien, hoe ODD lezen leert.'

De Abt had aan ODD verteld, dat hij schoolmakkers zou krijgen; maar hij had er nog niets van gehoord, hoe oud deze zouden zijn, of hoe ze er zouden uitzien. ODD kwam den volgenden dag het eerste van allen in de school, de Abt bragt er hem. Er stond eene lange tafel, met banken aan weêrszijden en aan het einde zat de schoolmeester met eene gard vóór zich. ODD vroeg, wat er met dien bundel twijgen zou worden uitgevoerd? er waren immers bladen noch bloemen aan, en hij geloofde niet dat hij lekker rook. De Abt lichtte hem in, dat, daar zijne schoolmakkers kleine kinderen waren, die vroeg begonnen te leeren lezen, zij slaag kregen als ze nalatig of weêrspannig waren geweest; 'maar daarvan loopt gij geen gevaar,' zeide HUGO glimlagchende. ODD was zoo ernstig voor zijne taak gestemd, dat hij in deze ordening volstrekt niets lachwekkends vond; integendeel achtte hij het zeer gepast, dat men kinde-

ren tuchtigde, die verzuimden zich van hunnen pligt te kwijten, of opstonden tegen hunnen meester; en vond het even natuurlijk, dat men voor hem eene uitzondering maakte.

ODD was een groot vriend van kinderen. Hij werd het niet moede, de kleine, aardige jongens en meisjes te streelen en op schoot te nemen. In het eerst waren zij bang voor den langen, breed gebouwden man, met dikken, gouden baard; maar weldra werden zij regt vertrouwelijk zamen. Hij plagt gewoonlijk met een jongsken en een meisje op iedere knie te zitten. Onder dit alles ging het onderwijs zijn' gang; als hij het een of ander niet regt wist, dan fluisterden de guitjes op zijne knieën het hem in.

Aldus leerde hij spoedig letters, woorden en taal. Hij verlangde er naar de fraaije boeken, met heerlijke teekeningen op gouden grond, te kunnen lezen. De Abt wilde hem fluks doopen, maar ODD zeide: ‘Ge wilt toch niet, dat het mij zal gaan, zoo als velen onzer landslieden, die zich slechts laten doopen, om een mooi wit linnen kleed te krijgen? Laat ik eerst regt geleerd hebben wie CHRISTUS is, eer ik hem aanbidde.’ De Abt moest erkennen, dat ODD verstandig had gesproken. Echter leerde hij het Christendom meer door mondeling onderrigt, dan uit het lezen van boeken kennen. De legende, die hem het beste van allen beviel, was die van den Heiligen CHRISTOFFEL. - ‘Dat is mijn man!’ zeide ODD, ‘ik dien ook den sterkste, en ik merk duidelijk genoeg, dat de witte CHRISTUS dat is. Nu moogt ge mij doopen!’ - Dit geschiedde kort daarna met groote plegtigheid.

ODD knoopte in het klooster met nog een' anderen ouden monnik eene vriendschappelijke betrekking aan; hij mogt dien zelfs liever lijden dan den schoolmeester. De grijsaard geleek meer een krijger dan een monnik, en stak met zijn bijna donkerbruin aangezigt en zijn' zwaren baard, die nog zwart was, scherp af, bij de bleeke, witharige monniken. Want de Abt hield strenge wacht, dat geene jonge menschen in zijn klooster wierden opgenomen.

De oude zwartbaard heette OSSANTRIX, en speelde schaak met ODD, die zich in acht moest nemen niet gram te worden, als OSSANTRIX hem mat zette; hetgeen bijna altoos gebeurde, dewijl hij een meester in dat spel was. Eens, terwijl ze zoo bij elkander zaten, liep het gesprek over vechten en oorlogen. ODD vertelde OSSANTRIX zijne wapenfeiten, en zeide, dat hij zijn handwerk schier moede was; er stak immers voor een' dapper man

geene aardigheid in, eenigen dood te slaan en de anderen te overwinnen?

Terwijl zij hierover zaten te kouten, gingen eenige timmerlieden in den kloosterhof aan den arbeid, om een zijgebouw op te rigten. Een vlugge en sterke timmermansknecht werkte vlak voor het venster, en hieuw met zijne bijl een' balk af. - ‘Men klimt in alle dingen van den eenen trap tot den anderen op,’ zeide OSSANTRIX. ‘Zie dien timmermansknecht daar buiten! Gelooft ge dat hij altijd knecht is geweest? Neen! hij was eerst jongen, en kan met der tijd baas worden. En als hij er gaven toe heeft, dan behoeft het daar niet bij te blijven, dan kan hij het tot bouwmeester brengen.’ - ‘Alles wel mogelijk,’ zeide *odd*. - ‘Maar het verbaast mij,’ hernam de oude monnik, ‘waarom ORVARODD het in zijn handwerk niet verder wil brengen dan tot knecht.’ - ‘Heb ik u niet gezegd,’ hernam ODD, trotsch, ‘dat ik van mijne jeugd af hoofdman van dappere Vikingen ben geweest?’ - ‘Dat is toch niet meer dan meesterknecht,’ zeide de oude monnik. - ‘Wat wilt ge daarmeê zeggen?’ - ‘Dat gij een dapper krijger zijt, ODD! maar nog de kunst van krijgvoeren niet kent. Ge zijt het moede, slecht en regt met allerlei krijgers te kampen; maar groote scharen te rangschikken, zoodat zij door bunne stelling en hunne bewegingen dubbele sterkte winnen, even als de stukken op het schaakbord, daar weet gij niets af. En het is die kunst, welke, zoo lang de wereld heeft bestaan, den uitslag heeft bepaald in alle groote oorlogen; want de tweekamp, ja zelfs het heldenfeit, dat één enkel man velen weêrstond en overwon, is maar kinderspel.’

‘Dat zijn harde woorden!’ zeide ODD, en zijn voorhoofd rimpelde zich. - ‘Ik zeide het niet om u te smaden,’ hernam de monnik vriendelijk, ‘slechts een dwaas voedt minachting voor gezonde vlugge kinderen. In hen schuilt het zaad van alles wat groot is; maar bij de meesten komt het nooit tot rijpheid. Hij, die in zijne kinderspelen geene kracht aan den dag legt, onderscheidt zich als man zelden door groote daden. Maar gij zijt immers zelf uw vorig bedrijf moede, en dit bewijst, dat ge roeping gevoelt iets grooters te worden. Het leven is een vermakelijk boek, gij hebt een goed stuk er in gelezen; maar wat men dikwijls heeft gelezen, leest men niet gaarne weder over. Welaan! lees dan verder, opdat de dood u niet verrasse, eer gij het boek hebt uitgelezen, dat den meesten gebeurt.’

Na deze inleiding begon de oude monnik ORVARODD de krijgskunst te leeren, waarin hij zelf een groot meester was geweest, als veldheer van den Oostgothischen Koning. Er ging licht voor ODD op; hij werd nu gewaar, dat er zich voor hem eene groote loopbaan opende, waarop hij zich krachtig en vrij zou kunnen bewegen, zonder dat hij het tooverweefsel der Alf de zege of de eere behoefde dank te weten. - ‘Maar zeg mij toch eens,’ zeide hij op zekeren dag tot zijn' ouden leermeester, ‘hoe het u mogelijk geweest is, van die schoone krijgsdienst te scheiden? Want ik zie nu klaar genoeg in, dat de krijg iets anders kan zijn, dan louter een handwerk.’

‘Zie eens, mijn zoon!’ zeide OSSANTRIX, terwijl hij ODD andermaal op het arbeidsvolk in den hof wees; - ‘heden is de bouwmeester zelf gekomen, om zich te overtuigen, of het werk wel voortgaat. Maar ziet ge den grijsaard wel, die, op zijn' staf leunende, hem volgt? Dat is zijn vader; hij is vroeger ook bouwmeester geweest; maar nu laat hij het bestuur aan zijn' zoon over, zit in zijn' leuningstoel, en verlustigt er zich in, bijwijle toe te zien, hoe de jongeren zich reppen en vooruitkomen. Hij heeft de hoofdstukken in het levensboek gelezen, die ik ook reeds las, maar welke gij en zijn zoon nog met genoegen kunt doorbladeren.’

De oude OSSANTRIX moest ODD beloven, hem zijne levensgeschiedenis te vertellen; maar daar hij dien dag niet volkomen wèl was, werd dit verschoven tot den volgenden.

Toen ODD den anderen morgen de eel van zijnen ouden vriend, waarin het anders zoo stil plagt te zijn, binnentrad, klonk hem een heerlijk, vierstemmig gezang tegen. Hij opende zachtkens de deur en zag monniken, die zielmissen zongen, rondom het lijk van den grijsaard staan. Hij was plotseling gestorven, storven, of liever, zonder smarte ingesluimerd.

‘OSSANTRIX! gij hebt mij gefopt!’ dacht ODD. ‘Gij wildet dat ik zelf het boek des levens lezen zoude? Het zij zoo! Hier is een der hoofdstukken uit. Als ik u meê heb helpen begraven, verlaat ik het klooster. Hoe onderscheiden is toch uw dood en uwe begrafenis van die der wilde kampioenen op *Sams*eiland! Men beleeft toch allerlei dingen in deze wereld.’

XXXVI. Koning Herrod en zijn raadsman Siolf.

ODD toog nu naar *Jorsul*, om de steden te bezoeken, waarin de Zaligmaker leefde en leed. In den tempel te *Jeruzalem* werd zijne aandacht gestoord door eene knielende maagd, die zich, zoowel door hare schoonheid als door hare blooheid, van de menigte onderscheidde. Hij had nooit iemand zoo vele tranen zien storten als haar, en toch leden hare oogen er niet onder; zij waren bruiner dan die van INGEBORG weleer, en nog milder. ODD vernam, dat zij eene dochter van Koning HERROD van *Hunaland* was, die ook dáár was gekomen met zijn' raadsman SIOLF. Deze had zulk een gluipend en listig gezigt, dat ODD hem, van hunne eerste ontmoeting af, niet kon uitstaan.

ODD maakte kennis met den Koning; zij verstonden elkanders taal niet, maar gebruikten de Latijnsche, die ODD bij de monniken op *Sikilei* regt goed had geleerd. ODD maakte zich niet onder zijnen waren naam bekend, maar zeide, dat hij VIDFOERLE heette. Toen de Koning hem vroeg, of hij met hem naar *Hunaland* wilde reizen? antwoordde hij: ‘Waarom niet? Het strookt immers met mijn beroep en met mijn' naam, door de wereld te zwerven.’

Eens gingen de Koning, SIOLF en ODD zamen uit naar de *Jordaan*, om zich te baden en te zwemmen in den vloed, waarin JEZUS gedoopt werd. Maar toen zij buiten waren gekomen, bedacht ODD zich. Hij wilde den Koning en SIOLF het hemd van spinrag, dat hij niet kon uittrekken, tot geen' prijs laten zien, en - wat nog zwaarder bij hem woog - hij vreesde zich te bezondigen, door in den heiligen vloed te zwemmen met een' tooverrok, dien hij van eene Heidensche Alf had gekregen, welke hij - naar zijne tegenwoordige overtuiging - voor eene duivelin moest houden.

De Koning vroeg: waarom hij hen niet in het water vergezelde? SIOLF zeide: ‘Het is eene dolle streek, *Jeruzalem* te bezoeken, zonder zich in de *Jordaan* te baden, vooral, als men naar den vloed is gegaan om het te doen.’ - ODD antwoordde: ‘Narren moeten iets hebben om zich over te verwonderen.’ - Daarentegen verontschuldigde hij zich hoffelijk bij den Koning, en verzocht dezen op geene verklaring aan te dringen. -

‘Ge zijt misschien bang, er u eene verkoudheid door op den hals te halen?’ vroeg SIOLF. - ‘Wel mogelijk!’ antwoordde ODD, ‘maar wacht gij u voor te groote hitte, want ge zoudt er u aan kunnen branden.’

Op de terugreize naar *Hunaland* kon SIOLF niet nalaten ODD te beschimpen en te bespotten, dewijl hij zich niet in de *Jordaan* had willen baden. ‘Ge kunt zeker niet zwemmen?’ vroeg hij. - Zij waren juist in eene herberg, langs welke een breede vloed stroomde. - ‘Met uw verlof, Heer Koning!’ zeide ODD, ‘laat ik SIOLF hier mogen toonen, dat ik zwemmen kan.’

Ondanks dat SIOLF een leepe vogel was, begreep hij VIDFOERLE volstrekt niet. Hij hield hem voor een plomp beest, zoo als de bewoners van het Zuiden het nog dikwijls de Nooren doen; het ergerde hem, dat HERROD hoe langer hoe meer van ODD hield, en hij vleide zich, hem, door zijn smalen, in de oogen des Konings verachtelijk te maken. Maar hij wist niet, dat volstrekt het tegenovergestelde waar was, en dat ODD, door een gelukkig toeval, van een' Noordschen pelgrim, die juist uit *Hunaland* kwam, berigt had ontvangen van het verraad van SIOLF, en van zijne heimelijke verstandhouding met de vijanden des Konings.

Er werd nu eene weddingschap aangegaan, wie van beide het best kon zwemmen, en de Koning volgde hen naar den stroom. SIOLF kleedde zich naakt uit; maar ODD bleef zijne kleêren aan het lijf houden. SIOLF, die klappertandde door den ruwen wind, riep ODD toe, zich te haasten, om gereed te zijn. - ‘Ik ben al gereed,’ zeide ODD, ‘weet gij nog niet, dat de ijsbeer in zijn' pels zwemt?’

En met die woorden sprong hij met SIOLF in den vloed. Zij zwommen naar eene rots, die zich midden in den vloed verhief, en de Koning stond op het strand, om getuige te zijn, wie haar het eerst bereikte. Maar eer SIOLF halverwege was gekomen, had VIDFOERLE de rots omgezwommen, en keerde naar den Koning terug, roepende: ‘SIOLF verzoekt mij te zeggen, Heer Koning! dat hij nu weldra het doel zal hebben bereikt. Maar ik ben er, zoo als gij ziet, verre af.’ - Daarop zouden zij de proef nemen, wie van beiden het langst onder water zou kunnen blijven. Eerst dook ieder op zijne beurt, en VIDFOERLE hield het drie malen zoo lang uit als SIOLF. - ‘Nu eens zamen!’ riep VIDFOERLE, greep SIOLF in den nek, en deed hem met geweld tot zóó lang duiken, dat SIOLF zich door krampige bewegingen en schier in doodsangst vrij maakte;

dat hoog tijd was, want het bloed sprong hem uit den neus, toen hij boven kwam.

‘Ziet gij wel! nu hebt ge mij zwemmen geleerd,’ zeide ODD, ‘heden avond moet ge mij leeren drinken, want ge hebt mij immers vroeger beschuldigd, dat ik slechts uit den beker lepte. Inderdaad heb ik beter slag van bier en meê te drinken dan wijn; want te onzent drinkt slechts ODIN dien kostelijken drank; maar bij de monniken op *Sikilei* ben ik in eene goede school geweest, zoowel voor het eene als voor het andere, en ik hoop u bescheid te kunnen doen.’

SIOLF zag evenmin kans, zich aan die weddingschap te onttrekken; hij hoopte er echter, gelijk een oud ervaren hoveling, als verwinnaar af te komen. Toen zij ieder drie tamelijk groote hoornen hadden geledigd, vleide SIOLF zich, dat de zaak afgedaan was; maar ODD zeide: ‘Wij hebben beide nog iets tegen elkander op het hart, dat zullen wij afspoelen; een reine mond gaat voor alles.’ - En fluks liet hij den grootsten drinkhoorn vullen. SIOLF wilde niet meer met hem drinken; maar ODD leêgde den zijnen: - ‘Met uw verlof, Heer Koning! nu een liedje ten besluite. Wij noemen zulke wijsjes in mijn Vaderland schimpliedjes; zij worden dikwijls misbruikt, maar kunnen toch ter regter tijd en ter regter plaatse nut doen. Vergeef de taalfeilen! Ik heb het in mijne moedertaal gedicht, en het daarna overgezet, opdat gij en SIOLF het zoudt kunnen verstaan.’ - Daarop zong hij, zonder het verlof af te wachten, het wijsje, dat wij hier mededeelen:

‘De spinnekop vang' vliegen,
Geen vogel deert haar web';
Te midden van 't bedriegen,
Pakt hij haar in zijn neb:
Roer, SIOLF! roer loos uw' snater,
Toch weet ge wat u schort;
Hoe schoot in wijn en water
Uw moed en kracht te kort!’

‘VIDFOERLE tart uw treken,
Uw laster wekt zijn' lach,
't Is hem te vaak gebleken,
Hoe luttel list vermag;
Verneem het, goede Koning!

Die luistert naar zijn' raad,
Hij huichelt trouwbetooning,
Hij brouwt u 't ergste kwaad!'

'Uw broeder strekt vermetel
Naar uwe kroon zijn hand,
En zit al op uw' zetel
In 't verre *Hunaland*.
Gij zult, door SIOLF verraden,
Uw hal niet binnengaan,
Dan om in bloed te baden,
Hij zelf wil u verslaan!'

'Toch is een schaar van helden
Nog d'ouden Koning trouw,
Laat mij uwe aankomst melden;
En vreugd vervangt hunn' rouw:
Slechts enklen te bestrijden,
Behaagt mijn' moed niet meer;
Als veldheer me u te wijden,
Acht ik nog wenschlijke eer!'

'Een edel meester leerde
Het groote schaakspel mij,
Hoe zich de vijand weerde,
Hij ging zijn' zet niet vrij.
Doe me uw banier ontvouwen,
En 'k stel in *Hunaland*,
Aan 't hoofd van uw getrouwen,
Den schepter u ter hand!'

Ondanks dat de vertaling overvloeide van taalfouten, welke SIOLF bij eene andere gelegenheid zeker bitter en smadelijk zou hebben gehekeld, daar hij zelf een geleerd man was, die zuiver Latijn schreef, zoo scheen hem toch ditmaal de aanklagt zóó zwaar toe, dat hij de uitspraak er over niet afwachtte. Onder het gezang sloop hij weg, ging naar den zolder en hing zich op. De zaak werd er kort en klaar door; want hij be-

vestigde door zijn' zelfmoord de waarheid van ODD's verwijt, en spaarde den Koning den last hem te straffen.

XXXVII. Orvarodd's huwelijk.

Er gebeuren bij wijle in de wereld dingen van zoo bijzonderen aard, dat één enkele dag stof genoeg oplevert voor eene lange, vermakelijke vertelling; en daarentegen beleeft men soms in vele jaren belangrijke gebeurtenissen, die volstrekt niet geschikt zijn tot onderwerp van een verhaal. Van dien aard waren de oorlogen, welke ORVARODD in *Hunaland* tegen de oproerigen voerde, en de wijze maatregelen, die hij, als raadsman des Konings, ten beste des Lands nam. Dit alles ligt buiten de grenzen van het gebied des Skialden; slechts ODD's huwelijk met SILKESIF, de dochter des Konings, valt hiervan uit te zonderen. -

SILKESIF beminde ODD heimelijk met hevigen hartstogt; maar daar hij dien volstrekt niet opmerkte, dierf zij allengs hare bloeijende schoonheid; dagelijks werd zij bleeker en magerder, en de Koning begon te vreezen, dat hij zijn éénig kind zoude verliezen. - ‘Mijn vriend!’ zeide hij op zekeren dag tot ORVARODD, ‘gij wordt de steun mijns ouderdoms; ik ben u mijn rijk, mijne welvaart, den vrede, de liefde en het geluk mijner onderdanen verschuldigd; maar ik heb geene zonen, en als ik kom te sterven, vervalt het rijk aan mijn' gevlugten, oproerigen broeder, of aan zijne kinderen - het zou mij ergeren in mijn graf. Daarom wil ik u tot mijn' zoon aannemen. Huw mijne dochter! Uw beider kinderen worden dan de mijne, en mijn stam sterft niet uit. Wat zegt ge daarvan? Wat dunkt u van SILKESIF?’ - ‘Van haar?’ zeî ODD, ‘ik vind dat zij te regt haren naam draagt; zij is zoo fijn en teêr als de dunste zijde. Slechts in den laatsten tijd vond ik, dat zij er niet zoo goed uitzag als zij plagt.’ - De Koning antwoordde: ‘Als gij niet weet waar dat van komt, dan zal ik het u zeggen: SILKESIF teert weg van verlangen. Zij bemint u! Steekt er iets vreemds in, dat het onschuldige kind in dit opzigt hetzelfde doet, wat zij het gansche Land, wat zij haren vader ziet

doen? Het is haar misschien zelve niet regt helder; maar ik zie het, en ik acht het mijn pligt u opmerkzaam te maken op een gevaar, dat haar jonge leven bedreigt.' - 'En ik houde het voor mijn' pligt, haar fluks te huwen, als gij het verlangt, Heer!' zeide ORVARODD. 'Ga naar SILKESIF, en bid haar, dat zij zich niet langer bedroeve! Zij zal een' goed man aan mij hebben.' - De Koning verheugde zich hartelijk en ging naar zijne dochter.

ORVARODD bleef alleen zitten, en peinsde en glimlachte; maar er mengde zich in dien glimlach iets weemoedigs en bitters. - 'Aldus,' dacht hij in zich zelven, 'aldus waren alles, waar ik mij te voren op verhoovaardigde, of waarin ik mij verheugde, slechts droomen der jeugd: dapperheid, avonturen, liefde, haat - alles louter droomen! Nu ben ik dan ontwaakt. De heidensche Wilde is getemd tot een' Christelijk man! Laat het zoo zijn! Ik ben ontwaakt! Als die wakkerheid maar niet te veel zweemt naar een' diepen, rustigen, droomloozen middagslaap. - Ik kan niet anders handelen. Ik heb SILKESIF niet lief; maar de liefde is slechts eene kinderachtige dweeperij, zegt de Abt op *Sikilei*. Ik ben haar vader dit offer verschuldigd. Zij is buitendien zóó goed, zóó vroom, zóó zacht; zij bedeelt de armen, zij heelt en verpleegt de ouden en de zieken van den morgen tot den avond. - Het is om er van te walgen. - HERVOR was geene ziekenoppaster. Hare blaauwe oogen schitterden als de hemel van het Zuiden; maar bij SILKESIF regent het dag aan dag. - Doch HERVOR was eene wilde en wreede moordenares, eene razende Heidin. SILKESIF gaat driemaal daags ter kerke, en prevelt tot alle Heiligen. - HERVOR bad GEFION aan. Zij slaapt nu op *Sams*-eiland, onder de graszoden. - Maar ik wil die lang verleden dagen vergeten! Ik ben een ander mensch, ik ben een Christen geworden. Ik moet, zelf ongelukkig, anderen gelukkig maken; weleer was ik gelukkig ten koste van anderen. Grijp moed, ORVARODD! Het zal het beste zijn dat ik veinze, - dat ik haar in den waan brenge, dat ik haar weêr bemin. - Veinzerij! bedrog! die weleer mijne ziel zoo vreemd waren; - nu zal ik u huldigen, of gij deugden waart. Het ontbreekt mij aan wijsheid, om dit raadsel op te lossen. Ten slotte zal het mij weêr gaan, zoo als het me vroeger ging: dat ik naar mijn beste weten handele en de rest aan God overlate!'

Op den bruiloftsdag was ODD, voor de eerste maal van zijn leven, regt ongelukkig. Hij was te moede, als werd hij voor

al zijne volgende dagen in zware knechtsboeijen gesmeed; maar hij hield zich dapper, en niemand, die het merken kon. SILKESIF was hoogst gelukkig; zij was van natuur zoo weinig scherpzinnig en zij sloeg zoo luttel acht op het werkelijke, dat zij zich in den hemel waande. Zij was gewoon, hare eigene wenschen en gewaarwordingen voor uitspraken der waarheid te houden; zij wenschte niets vuriger, dan dat ORVARODD haar innig mogt liefhebben; dus beeldde zij zich dat ook in, en werd niets gewaar, dat haar in dien droom konde storen.

Onder de inzegening viel het ODD echter allermoeijelijkst zich te bedwingen. Hij en SILKESIF knielden in de kerk voor een MARIA-beeld; maar onder de gansche heilige plegtigheid was het, of in deze HERVOR levend vóór hem stond. Zij hield *Tyrfing* in de hand, die van roest verteerd scheen, en er uitzag als eene streep gele oker. Toen de priester hen zegende, blies HERVOR langs de kling, zoodat de roest ORVARODD als stof in de oogen vloog. Daar borst hij uit in een schaterend gelach, dat door de gewelven der kerk weêrgalmde, even als de hengst wrenscht, wanneer een onverwacht voorwerp hem schuw maakt. Maar zoo min de Priester als de Koning, of de bruid, of iemand der aanwezigen, verwonderden zich daarover; want allen wisten, dat het tot ORVARODD's eigenaardigheden behoorde, te schateren, als hij bij buitengewone gelegenheden waarlijk aangedaan was.

Maar met die uitbarsting had ORVARODD's wanhoop haar toppunt bereikt; hij herstelde zich, werd bedaard, vergezelde zijne bruid vrolijk naar huis, en nam van harte deel aan het groote feest, dat de Koning had doen aanrigten. Van dien dag af leefde hij met zijne vrouw SILKESIF op een' goeden voet, zij bloeide weldra weder op en was zoo praatziek, dat ORVARODD, die bovendien niet spraakzaam viel, in haar bijzijn schier nooit aan het woord kon komen. Echter was hem dit, opregt gesproken, aangenaam, dewijl zij er hem den last door bespaarde. Hij luisterde er zelden naar wat zij zeide, en dit werd ook volstrekt niet vereischt; want SILKESIFF antwoordde zich zelve. Hij beschouwde haar als een' fraaijen, grooten vogel, die op den grond omsprong, en had leeren praten. Hij streelde haar met de hand, hij nam van tijd tot tijd het een of ander gebak, brak het stuk en stak het haar in den mond; en zij vond dit aardig, want zij hield van lekkere beetjes, en kuste, zoo dikwijls hij het deed, zijne hand. Voor het overige oogstte zij, door hare hulpvaardigheid en weldadigheid, den zegen des

volks in, terwijl ORVARODD verscheiden oorlogen gelukkig ten einde bragt, vele oproerige naburen schatpligtig maakte en het Land met mildheid en wijsheid bestuurde.

XXXVIII. Orvarodd wordt honderd jaren oud en krijgt het heimwee.

De oude Koning was reeds lang gestorven. SILKESIF baarde haren man telken jare eenen zoon, en deed dit twaalf jaren lang, tot hij dus twaalf zonen had, even als JACOB. ODD had gaarne, ter afwisseling, een dochtertje gehad; maar daar kwam niet van. Hij leerde al de kleine jongens den Deenschen tongslag; maar zij vergaten dien weder als zij groot werden, en ten laatste vergat ORVARODD bijna zelf zijne moedertaal, en - wat hem het meest bedroefde, - al de oude herinneringen weken zóó zeer op den achtergrond van zijn geheugen, dat het hem niet baatte, welke moeite hij ook deed, die weder te voorschijn te roepen. Hij pijnde zich af, om zich te herinneren, hoe HERVOR, HIALMAR en INGEBORG er hadden uitgezien, - maar het wilde hem niet gelukken. De tijd had hunne trekken in zijne gedachtenis uitgewischt.

Zóó ging zulks het eene jaar vóór het andere jaar na. De zonen werden groot, trouwden en kregen kinderen. SILKESIF was niet langer mooi, maar nog praatzieker dan te voren; eindelijk zweeg zij; want zij stierf in tamelijk hoogen ouderdom. Maar ORVARODD overleefde haar en de meesten zijner zonen lang; hij zou spoedig honderd jaar worden, en zag er nog uit als een kloek grijsaard van zeventig.

In den nacht van de honderdste verjaring van zijnen geboortedag had hij een' schoonen droom. In zijn' waan was hij weder in *Noorwegen*, in *Denemarken*, in *Zweden*, en al de oude herinneringen traden duidelijk weder te voorschijn, als schoone schilderijën, die lang in eene kast hadden gestaan, maar nu weder aan het licht waren gebragt, en, nadat er het stof was afgewischt, in de hal aan den muur werden opgehangen. Ook kon hij weêr vloeijend Noordsch spreken. Maar - wat hem het allerliefst was: - HERVOR bezocht hem. Zij boog zich vriendelijk over zijne

hoofdpeluw, en zeide: '*Tyrfing* is verroest, - maar oude liefde roest niet. Ik had u toch op m i j n e wijze lief, want gij waart de éénige man, dien ik achtte. Gij hebt treffelijke feiten uitgevoerd! ODIN verlangt naar u; stijg met mij naar *Valhalla* op. De Valkyriën zullen u den beker vullenen.' - ORVARODD schudde in den slaap, weemoedig glimlagchende, het hoofd, en wees op het kruisifiks, dat in zijne slaapkamer op den tafel stond. Toen verdween HERVOR.

XXXIX. Orvarodd reist naar zijn vaderland en sterft.

Toen ODD's gansche geslacht den volgenden morgen zijne slaapkamer binnenstoof, om den dierbaren stamvader geluk te wenschen, konden de meesten hem niet verstaan, want hij sprak Noorsch. Slechts zijne twee jongste kleinkinderen begrepen er iets van; want zij hadden nog de spraak niet vergeten, die hij hun in hunne kindschheid had geleerd. ORVARODD bleef voortvaren in den Deenschen tongval te spreken, daar hij - vreemd genoeg! - de landtaal geheel had vergeten, of voor het minst de gril botvierde, die niet meer te willen spreken.

Hij droeg den oudsten zijner zonen kroon en staf over, en besloot, zoo oud als hij was, nog éénmaal zijn Vaderland te bezoeken. Men beschouwde hem als een oud man, die kindsch was geworden; de meesten waren blijde, dat zij van hem ontslagen raakten; maar HIALMAR en ASMUND - zóó had hij zijne beide jongste kleinkinderen naar de beste vrienden zijner jongheid laten noemen, - wilden den grootvader naar *Noorwegen* vergezellen, met hem zijn Vaderland zien, en hem in *Hunaland* terugbrengen, als de dood hem niet onder weg verraste. Zij reisden met hem naar eene zuidelijke haven, scheepten zich in, en de togt ging zonder oponthoud en gelukkig verder.

Op weg naar *Noorwegen* liet ORVARODD eerst onder *Sams*- eiland stil liggen, ankerde in *Munarviig* en ging met zijne kleinzonen aan land. Hij wees hun ANGANTYR's grafheuvel, die er ongeveer uitzag, zoo als hij dien had achtergelaten; slechts was er voor den steen des ingangs een groot boschje gewassen. Daarop gingen zij dwars door het bosch, naar de

andere zijde van het eiland, waar ORVARODD hun den grooten beuk wilde wijzen, waaronder hij HERVOR had begraven.

Toen zij de plek naderden, hoorden zij het geluid van pijpen en trommen. Er werd een feest gevierd; een jong herder van het eiland hield bruiloft, en de avonddans had juist onder dien boom plaats, waaronder HERVOR lag begraven, dat niemand dan ORVARODD wist. - ‘Dat treft gelukkig,’ zeide hij, ‘zoo wordt immers mijne voorspelling vervuld. Laat ons deel nemen aan het feest!’

De herders zagen hen voor Vikingen aan, die een' strooptogt op het strand kwamen doen, hen misschien zouden doodslaan, of hen als knechten meêvoeren. Zij wilden vlugten zoodra zij den grooten krijger met boog en pijlkoker gewaar werden. Want ORVARODD kwam terug in het Noorden, zoo als hij er uit was afgereisd. Ook den scharlaken wapenrok, dien hij al den tijd, dat hij Koning in *Hunaland* was geweest, zorgvuldig had bewaard, had hij aangetrokken, en de gouden haarband schitterde om de lokken, die slechts van kleur waren veranderd, maar, nu witte in plaats van blonde, nog schier even lang en zwaar om zijne schouders golfden.

ORVARODD riep hun toe, dat zij niet behoefden bevreesd te zijn, dat hij als vriend kwam, en zij hunnen dans zouden voortzetten, en hem hun bier laten proeven. - ‘Ach, Heer!’ zeî de bruidegom, ‘het is dun bier; maar toch eene lekkernij voor ons, die gewoon zijn dagelijks slechts water te drinken.’ - ‘Ik ben oud,’ antwoordde ORVARODD, ‘en sterke dranken vleijen mij niet meer. Reik mij den ossenhoorn! Ik wil op uwe gezondheid drinken, en op de gedachtenis van oude vrienden.’

Hij nam den hoorn, drank dien uit en liet er een' gouden penning invallen, ter huwelijksgave voor het jonge paar. Daarop zeide hij: ‘Zet uwen dans voort. Die groote beuk staat hier goed; hij keert zich met de breede twijgen naar die opene plek, waar gij ruimte genoeg hebt om rond te draaijen; aan de andere zijde sluit hij zich de lommer der andere boomen aan. Daar staat een heele hoop viooltjes, zie ik, in het frissche gras; dáár wil ik een weinig uitrusten!’ - ‘Vergun ons, Heer!’ antwoordde de herder, ‘eerst eenige vellen op den grond uit te spreiden, opdat de vochtigheid der kruiden u niet schade.’ - ‘Neen,’ zeide ORVARODD, ‘die zal mij niet hinderen; FREIA zelve heeft dáár haren blaauwen mantel gelegd, daar wil ik mij op neêrvlijën, en den ouden tijd gedenken, terwijl mijne kinderen met u dansen.’

Met deze woorden legde hij zich op de viooltjes, met den rug tegen den boom geleund, juist op de plek, waar hij, voor zulk eene lange reeks van jaren, HERVOR had begraven.

Een paar dagen later kregen zij *Berurjoder*, in *Noorwegen*, in het gezigt. ORVARODD ging aan land. Het strand en de omstreken herkende hij fluks; maar er waren slechts weinig overblijfsels, die aanduidden, waar de woning zijns pleegvaders had gestaan. De eigendom was in vreemde handen overgegaan, en de eigenaar had zich op geschikter plek een huis gebouwd.

'Ziet, kinderen!' zeî ORVARODD tot zijne kleinzonen, 'op dit verlaten erf heb ik gespeeld. In gindschen hoek, waar die kleine hoogte is, stond mijne wieg en mijne legersteê. Ik hoop, dat dáár ook mijn graf zal zijn.' - 'Dat hopen wij niet, grootvader!' riep HIALMAR; 'wij wenschen u frisch en gezond uit dit arme Land te huis te brengen.' - 'Ach, mijne lieve kinderen!' antwoordde ORVARODD, 'de ware rijkdom bestaat niet in goud en zilver, ook niet in een' vruchtbaren grond en overvloedigen oogst, of in een' langen zomer, maar in 's menschen eigen kracht en lust; en - in waarheid zeg ik u, er is koorn en daar zijn bloemen, die beter op deze rotsen gedijën, dan in vele zuidelijke weiden en lusthoven.'

Hij zette zich nu op een' grooten steen neder, en zeide, terwijl zijn oog vergeefs rondstaarde, of hij ergens eenig teeken van vroeger dagen mogt bespeuren: 'Ik heb eene lange reize ondernomen, om mijne eigene herinneringen te aanschouwen; ik had mij dit, het is waar, even goed te huis kunnen verbeelden; maar toch streelt het mij, eer mijne oogen breken; nog eens het lieve Vaderland weêr te zien. Zeg mij, vriend!' vroeg hij een' voorbijgaanden boer, 'weet ge mij eenig narigt te geven van menschen, die hier vóór honderd jaren hebben gewoond?'

'Zou ik niet?' hernam de jonge boer, 'ik kan u vertellen wat hier geschied is, van den tijd der ASA's af. Het is 's winters avonds onze grootste uitspanning, elkander de feiten der voorvaderen te vertellen.'

ORVARODD werd nu alles gewaar, wat hij verlangde te weten. INGIALD's geslacht was uitgestorven, en *Rafnista* was thans de eigendom geworden van en werd bewoond door een gezin, welks hoofd afstamde van een' jongeren broeder van ODD, dien hij nooit had gezien of gekend.

Toen de jonge boer ORVARODD's naam hoorde, trad hij eerbiedig achteruit, legde zijne handen op de borst en boog zich

schier voor hem als voor een' God. ‘Heer!’ zeide hij, ‘uw roem is groot in *Noorwegen*; maar wij geloofden, dat gij reeds lang den heldendood waart gesneuveld. Wij hebben wel van uwe avonturen en van uwe verheffing buiten 's Lands hooren spreken.’ - ORVARODD sloeg den jongen man met milden blik gade. - ‘Waarom staart gij zoo strak op mijn' boog en mijn' pijlkoker?’ vroeg hij hem. - ‘Ik heb vernomen, Heer!’ zeî de Noorweger, ‘dat ge een weêrgaloos boogschutter zijt geweest. Ik heb mij, naar mijne geringe gaven, in dat opzigt ook een weinig onderscheiden, schoon niet in vergelijking met u. Wilt ge mij eene gunst bewijzen? Wilt ge mij een' der pijlen uit uwen koker vereeren? Ik zal hem in mijn beste vertrek hangen, en hij zal in erf van zoon op zoon overgaan.’ - ‘Ik wil u den boog met al de pijlen vereeren,’ antwoordde ORVARODD glimlagchende; ‘want ik kan ze niet meer gebruiken, mijne oogen worden duister; maar mijn hart klopt nog frisch en warm.’ Hij reikte hem den boog en den koker toe. De jonge boer kuste hem de hand en kon niet spreken, zóó schreide hij van dankbaarheid.

‘Hier is niets, waarmeê ik mijne kennis kan vernieuwen,’ zeide ORVARODD, ‘uitgezonderd mijne oude rotsen. De trekken van hun aangezigt zijn onveranderd; hunne breede schouders zijn nog even zoo sterk, als toen ik nog een kind was; zij houden het hoofd even regt op; maar zij hebben frissche dennetwijgen in hunne helmen gekregen. - Ja, dat is waar!’ riep hij plotseling uit. ‘Mijn oude eik in het bosch. Eikenboomen zijn hier in het Land eene zeldzaamheid, zij worden ouder dan ik. Hij staat er zeker nog. Voort, jonge luî! voort, om het graf van mijn' kleinen pleegbroeder, ASMUND, onder den eik te bezoeken.’

‘Wilt ge het niet tot morgen uitstellen, grootvader!’ vroeg ASMUND, ‘mij het graf van mijn naamgenoot te wijzen? De nacht valt in.’ - ‘Maar de maan schijnt helder,’ antwoordde ORVARODD, ‘en zij is eene goede wegwijster naar een graf. - Voort.’

De grijsaard, wien de jonge boer den weg wees, ging zoo rap, dat zijne kleinzonen hem schier niet konden volgen. Hij was weldra in het bosch. ASMUND's graf kon hij niet vinden; maar den eik vond hij spoedig. Toen hij echter op den boom wilde toetreden, opende de stam zich, en de Zieneres HEID, die hem in zijne jeugd zijne toekomst had voorspeld, stond in den boom vóór hem, met opgeheven', gerimpelden vinger, in eene drei-

gende houding, terwijl het bloed haar uit den mond sprong, even als het vroeger deed, toen ORVARODD haar een' vuistslag gaf, dewijl ze hem had waargezegd.

Bij die verschijning huiverde ORVARODD, borst weder in een schaterend lagchen uit, en deinsde eenige schreden achteruit. Daardoor stiet hij met den voet tegen iets hards, dat uit den grond stak, struikelde en viel op zij.

Daar riep de kol uit den boom:

‘Telken jare meer bewonderd,
Wordt gij, ORVARODD! er honderd.’

‘‘t Vreemde moede, grijs en groot,’
Zal ten leste u 't keeren lusten
Naar de Berurjoder-kusten,
Vindt ge er door uw' ros den dood!
Faxe, dien ge als knaap er voedde,
Wordt voor u de slaande roede!

Toen zij die woorden had gezongen, sloot de eik zich weder om haar digt. Men delfde de aarde, waar ORVARODD gevallen was, op, en vond het geraamte van een paard. Hij had zich aan den slaap van het voorhoofd bezeerd, en men bragt hem bewusteloos uit het bosch. Toen hij weder tot zich zelven kwam, fluisterde hij: ‘Waar mijne wieg stond!’ - en men bragt hem naar het erf van het afgebroken huis.

Dáár lag hij lang, stil en sprakeloos, zoodat zij geloofden, dat hij reeds dood was. Eindelijk begon hij met de handen om zich te tasten: ‘Wat wilt gij, grootvader?’ vroeg HIALMAR. - ‘Mijne pijlen!’ - ‘Wat wilt gij daarmeê doen?’ - ‘Mij een' *geirs*-prik geven, de dood komt.’ - ‘Maar, grootvader!’ zeî ASMUND, ‘ge zijt immers een Christen!’ - ‘Ach! dat is waar!’ zuchtte ORVARODD. ‘De Hemel zij geloofd!’ - Hij vouwde zijne handen en stierf. -

Hiermede eindigt ORVARODD's Saga.

E.J. POTGIETER.

Meester Jochem.

Statig, trots zijn schrale kuiten,
Stapte door de lindenlaan
Meester JOCHEM zwoegende aan; -
Smaakte hij het zoet van buiten,
Soms verrukt en steeds voldaan?
Hoorde hij de vogels fluiten,
Scheen hij 't wieglend spel der blaên
Ga te slaan?
Schoon de wildzang overvloeide
Hagen uit en dreven in;
Wien zij streelde, wien zij boeide,
Voor geen melodij der min
Had hij zin:
't Was hem of zijn aanschijn gloeide,
En hoe droop het langs zijn kin!
IJlings uit den zak getogen,
Zwaaide een groote, witte doek
Links en regts, naar elken hoek,
Om die gudsing af te droogen;
Onder 't pogen
Waren mees en muschje zoek,
Vink en sijsjen weggevlogen;
Slechts bij wijl' klonk uit den hoogen
't Onheilspellende: koek-koek! -
Schoon de gouden zonnestralen
Dartelden door 't loofgordijn,

Om, in zoeten schemerschijn,
Rond te sluipen, af te dwalen
En bij knop of kelk te dralen,
Bloemenkozers als ze zijn;
Meester JOCHEM, die wat rustte
Van de fiksche wandeling,
Had geen oog voor 't schalke ding,
Dat een poosjen zich verlustte
In der veldviooltjes kring,
't Geurigste van allen kuste,
En op 't mosbed sluimren ging!
Waar' hij niet in toorn ontsteken,
Als ge dus dat zwervend licht
Wil en wensch hadt toegedicht;
Bijster had hij opgekeken, -
Of u over 't stralenbreken
Met een lange les verpligt;
Wars toch was de man van spreken,
Werd er niet door onderrigt
Nut gesticht!

‘- 't Vierde pad - ge kunt niet dwalen,
- 't Vierde loopt op *Veldwijk* uit.’ -
‘- Moge hem de drommel halen,
- Regts of links? dat zweeg de guit;
- Wel verbruid!
- Vinnig blijft het zonlicht stralen,
- Loof noch lommer, die het stuit,
- Maar een kort, een goed besluit! -’
En de Meester, - met die woorden
Omgezwenkt ter kronkeling,
Die door 't kreupelboschje ging,

Nu ten Zuiden - dan ten Noorden, -
   Eindelooze slingering! -
Beende, of plak en roe hem spoorden,
   Voort, of er zijn lijf aan hing!
Hoe hij naar de schaduw smachtte, -
   Hoe hem dorstte naar de thee, -
   't Was of uit de verte alreê
Hem de gastvrouw tegenlachte, -
   Of hij op een stoeltje gleê, -
   '- Melk en suiker, Meester! hé?' -
Breeder werden vast de twijgen
   Van het jeugdige plantsoen, -
   Als hij nog dat eind bleef spoên,
Zou hij poozen van het hijgen
   Ginder in het sombre groen, -
   Wat bedriegelijk visioen!
Eindlijk in de schaâuw gekomen,
   Eindlijk door de luwt' verkwikt,
Kaatst de helderste aller stroomen
Er de lommer van de boomen,
   Donker weder waar hij blikt -
      Hoe hem schrikt!
Eensklaps golft en bruist het water,
   Schuimt en wolkt het blanke vocht,
   Of het ziedde in gindsche bogt;
Wat gemurmel! - Wat geklater! -
   't Schijnt beroerd door vreemden togt!
Tot een zorgeloos geschater
   Opgaat uit die duistre krocht,
Tot de baren dartel stuiven,
   Paarlende in een streep van licht,
Tot hem armpjes tegenwuiven.
   Minnewicht bij minnewicht -
Dat de deinzing blijft omhuiven -
   Schildrig 't kroeze kopje rigt
   Naar zijn dol verbaasd gezigt!

Welk een vrijheid, welk een weelde,
   Had een kunstenaar begroet
   In de jongskens, die de vloed
Beurtlings bloot gaf en verheelde:
   Levenslustige overmoed,
Die uit blijde schalkte speelde
   Fluks door bloode schaamt' geboet! -

Meester JOCHEM vond het naakte
   - Als zoo vele kiesche liên, -
   Ergerlijk om aan te zien;
Zoo hij 't bad der jeugd niet wraakte,
   Zoo hij aarzelde te vliên,
't Was dewijl de vrees hem blaakte,
   Dat geen gids zich aan zou biên.
‘ - Jongen!’ - riep hij, - kwade jongen!
   Hield hij in, al viel 't hem zwaar -
   ‘ - Zeg, ligt *Veldwijk* hier - of dáár? - ’
Halverlijfs den vloed ontsprongen,
   't Bleeke, goudgelijke haar
   Kronkelend om 't schouderpaar,
   Of hij jeugdig stroomgod waar',
Galmde 't uit de frissche longen,
   Wees hem 't glinstrend handgebaar:
   ‘ - Regtsomkeert, en voort dan maar! -’
Ach! de zuchten op te tellen,
   Die de Meester slaakte op 't pad,
   Dat hij andermaal betrad,
Ware om 't zeerst ons beiden kwellen;
   Liever zult ge, rap en rad,
Hem een eind vooruit gaan snellen,
   Of gij nu verbeelding hadt!

Onder 't loofdak van die beuken
   Ruischte u met de melodij
   Menig lieflijk kind voorbij,
Zouden u de hielen jeuken,
   Om te hupplen zoo als zij,
Die er 't spichtig gras niet krenken,
   Rondgevoerd, zoo vlug, zoo vrij,
   Onschuld, - vreugde, - harmonij!
Schoon ge uw deugd niet prijs woudt geven
   Aan de weelden van een bal:
   Lichtgeflikker, - klankgeschal, -
Voetjes dartel opgeheven, -
Boezems, die van hartstogt beven, -
   Blikken, lokkende ten val; -
Schoon ge wijsgeer zijt gebleven
   In den vensterboog der hal, -
Hier verlustigt u het zweven,
   Hoe melodisch zwiert het all'!
Blijdschap schiet een zee van stralen
   De oogen uit van heel dien stoet,
   Wieglende op der toonen vloed,
Zoo als 't lelietjen der dalen
   't Zich op d'aêm van 't windje doet; -
   Meester JOCHEM! arme bloed!
      Wend den voet!

't Is te laat! - De luchte reijen
   Dartelen van weêrszijde aan
   Tot ze een' bloemkrans om hem slaan:
‘ - Op, melieven! laat ons meijen,
   - Pater! gij moet knielen gaan! -’
Hoort hij de allerliefste vleijen:

‘ - Ik uw nonnetje, blijf staan,
- Ruimt de baan! -’
En de lieve meisjes zingen
D'ouden deun met luide stem,
En de vlugge beentjes springen,
Of zij naar den hemel gingen.
Meester JOCHEM in de klem,
Laat zich tot een zoentje dwingen.....
Neen, de stoute weigert hem!
‘ - Liever bleef ik eenzaam treuren,
- In mijn stille kloostercel,
- Dan dat ik mij op liet beuren
- Door zoo droevig een' gezel;
- Tronies zuur als edik steuren
- Al het prettige van 't spel, -
- Pater Ernst! het ga je wèl! -’
Blonde en bruine lokken stoven
Eensklaps, suizlende, uit elkaêr;
Verder toog de blijde schaar
Verder door de groene hoven,
Lustig als de jeugd van 't jaar; -
Meester JOCHEM zuchtte zwaar:
‘ - Wie zou 't van een kind gelooven?
- Of ik al op *Veldwijk* waar'! -’
't Was niet ver meer! - Lieflijk blaauwde.
Waar het popelboschje dook,
Naar de huizing, die 't beschaâuwde,
Niet des steenkools vuile smook, -
Die zoo menig oord benaauwde,
Sedert de industrie ontlook, -
Neen, der turven ijle rook!
En des Meesters stap vergaauwde,
Maar zijne ergernis wies ook!
Langs een' kersenboomgaard rigtte
Hij de laatste, zwaarste schreên,
En de sneeuw der hagen zwichtte

Voor den wind, die ze opwaart ligtte;
   Door een togtgleuf keek hij heen:
Hoe de boosheid hem ontstichtte!
   TRIJNTJE in ARENT's arm gegleên,
   Moederziel met hem alleen!

Uit den kamperfoelieregen,
   Uit der winde bloesempracht
   Schaterde, eer hij 't had verwacht,
't Welkom Meester JOCHEM tegen; -
   Was de zure togt volbragt?
Op een' veldstoel neêrgezegen,
   Neen, gevallen en onzacht,
   Had hij naauwlijks aêm ter klagt:
      ‘ - Hoe ik smacht! -’
China's frissche laafdrank vloeide
   Langs zijn dorre lippen neêr, -
Of het vocht slechts zand besproeide,
Of zijn gorgel blaakte en gloeide,
   Gaf hij 't kopje - keer op keer
   IJlings leêg, - der gastvrouw weêr:
‘ - 't Schijnt, dat u de zon verschroeide,
   - Ook is 't waarlijk warm, Mijnheer! -’
‘ - Warm, Mevrouw! 't is heet! Maar 't loopen
   - Ware een beuzeling geweest,
   - Voelde ik niet altijd mijn' geest
- Op het land tot gramschap nopen:
- Wat valt van een jeugd te hopen
   - Die niet leert, niet schrijft, niet leest?
   - Foei! zij tiert hier als een beest! -’
En het zondenboek ging open,
   Dans or bad, wat schold hij 't meest?

't Is om 't even! - 't Was de klagte
Aller censors van de jeugd,
Of de schooltucht kroost verwachtte,
Wars van vrijheid, wars van vreugd,
En 't haar hoogste taak niet achtte,
Kracht te louteren tot deugd
Door vereedling van geneugt'!
Welk een preek! - de gastvrouw lachte,
Hoe haar schalke zet mij heugt!
Spelend met haar jongste wichtje,
Dat zijn handjes dartel sloeg
Aan het tuiltje, 't geen zij droeg,
Gaf zij 't minlijk aangezigtje
Al de kusjes, die het vroeg:
Voor wie oor had les genoeg!
- 't Rusten in 't priëel beloonde
- Meester JOCHEM 't wandlen niet, -
Dacht zij, starende in 't verschiet,
Dat een drom dier wachters kroonde,
Waar de zon zich blind op ziet,
Schoon als slechts onze erfgrond biedt! -
- Als ik schop en wip hem toonde
- Die 'k mijn jongens maken liet,
- Ligt dat weêr zijn ernst zich stiet!
- Of ik hem den weg ging wijzen,
- Waar hij, na zoo veel bedils,
- Stoffe vinden zal tot prijzen?
- Pijp en wijn, en keur van spijzen! -
‘ - Volg mij,’ - sprak zij, onder 't rijzen,
‘ - t'Huis zal 't klaar zijn: e l k w a t w i l s ! - ’

Huize W - t.

Op een' zoelen zomerdag, naar de Natuur.

V.v.R.V.

Mengelingen.

Een tweegevecht.

Op zekeren avond vermaakten zich twee Studenten, in een koffijhuis te *Leiden*, met het edel biljartspel. Een derde zat er bij, als een levende *contrôle* op de arithmetica des geeuwenden *marqueurs*, dien hij, bij elke mistelling, een' vloed van *épithètes* naar den kop wierp, weinig geschikt om den armen jongen een verheven denkbeeld van zich zelven te geven.

- ‘Als ik dezen *coup de cinq* maak, LOUIS!’ zeî degene, wiens spel het minst voordeelig stond, ‘kun je uwe vier en tachtig punten wel op sterk water zetten.’

- ‘Ja!’ zeî de ander, ‘als je dien *coup de cinq* maakt, en dan nog een' *coup de sept*, en een dozijn ballen er bij..... Maar doe het eens, mannetje!’

- ‘Bah! zou die *coup de cinq* zoo razend zwaar zijn?’

- ‘Zwaar genoeg, om hem u in drieën te zetten, als je er drie honderd oesters aan wagen wilt.’

- ‘Een heerlijke inval!’ riep de contrôlerende toekijker. ‘Zeg daar top op, JAN! de weddingschap is te mooi, om ze niet aan te nemen.’

- ‘Top!’ zeî JAN, met zoo veel zelfvertrouwen, als verkeerde schaamte geven kan. ‘Kastelein! bestel drie honderd..... neen, vier honderd oesters! Je doet immers meê, ADOLF?’

- ‘Als ze versch zijn, waarom niet?’ antwoordde een op dat oogenblik binnentredend student, den armen *marqueur* met zijne almaviva bijna omversmijtende, ten teeken, dat hij het akademisch trio tot een quartet verhief.

De *coup de cinq*-ondernemer kwam er slecht af. Eerst maakte hij enkel den bal, toen enkel de *carambole*, en voor de derde maal geen van beide, waarna hij, onder den vrij overbodigen uitroep: 'Verloren!' de onschuldige *queue* over het laken wierp, en uit zijn onbepaald crediet bij den kastelein de vereischte zielskracht putte, om met het vrolijk gejuich in te stemmen, waarmeê de kort daarop aanrukkende oesters begroet werden.

- 'Dáár heb je nu die lieve diertjes!' sprak numero drie, wiens keel, door het vinnig contrôleren, droog geworden was. 'Ik heet ze welkom! maar we mogen niet vergeten, jongens! dat het zeeluî zijn, die zwemmen moeten. Wat dunkt je, ADOLF! als wij nu nog eens een honderdje om den wijn maakten?'

- ''t Is nu geen tijd van spelen!'

declameerde deze, terwijl men de citroenen opensneed. 'Even of oneven, TOBIE!'

- 'Daar pas ik voor!' zeî TOBIE. 'Ik ben te onzeker, wat ik raden moet, om niet te verliezen. Laten we dan ook liever eens wedden. Wat wed je?'

- 'Denk je dat ik een Engelschman ben, die even knap eene weddingschap improviseert, als de Franschman eene galanterie?'

- 'Wed maar, TOBIE!' zeî JAN, 'dat, met den tijd, al zijne cliënten uwe patiënten worden.'

- 'Om den genadeslag te krijgen?' schertste LOUIS.

- 'Ik wil hem eene betere kans geven,' sprak ADOLF. 'Ik wed, dat ik morgen bij Jufvrouw DUNNELEE koffij drink.'

- 'Bij Jufvrouw DUNNELEE koffij drinken?' riepen allen.

- 'Sla toe, TOBIE!' zeî JAN op zijne beurt. 'De weddingschap is te mooi, om ze niet aan te nemen.'

- 'Dat is ze waarachtig!' riep numero drie, toeslaande; en zij was het inderdaad. Indien JAN, of zevenmaal erger kruk dan hij, aangenomen had, zevenmaal achtereen den moeijelijksten zevenstoot te maken, zou men hem nog zevenmaal meer kans hebben mogen toeschrijven, dan den vermetelen student, die zich de mogelijkheid durfde voorstellen, van, tenzij met de pistool in de hand, bij de eerzame Jufvrouw MARGARETHA DUNNELEE toegang te verkrijgen.

Er zijn vrouwen, wier ijdelheid liefde wil inboezemen, terwijl haar hart zich voor de liefde sluit; die slechts behagen willen om te wonden, te dooden; wier schoonheid het werktuig van een' boozen geest schijnt. Hare zege duurt kort, nog korter dan hare schoonheid. Niet miskend..... veracht, vernederd en verlaten, staan zij dáár, vergeten en eenzaam, rampzalige slagtoffers van eigen schuld! toonbeelden van vruchteloos berouw en harde boete! treurige ornamenten van den jammer dezes tranendals!..... Eene losse opmerking, waarde Lezer! die ik mij wel gewacht zou hebben u mede te deelen, indien gij eene Lezeres waart. Lieve, gevoelige meisjes hebben het hart te wèl geplaatst, om aan zulke akeligheden te kunnen gelooven, althans om die opmerking als waarschuwing te behoeven. Houd ze dus zorgvuldig voor u, en pas ze ook vooral niet te voorbarig toe op de waardige Dame, met wie ik u nu bekend ga maken.

Jufvrouw DUNNELEE was, *plus minus*, acht en veertig jaren oud, *plus* op het Stadhuis en bij genoegzaam iedereen, *minus* bij die weinigen, wier belang het meêbragt, haar op haar woord te gelooven. Op dien leeftijd zijn *coquetterie* en volslagen zotheid te zeer synoniem, dan dat ik het van mij verkrijgen kan, haar eene eigenschap ten laste te leggen, die slechts bij lieve, jonge meisjes van smaak en studie als eene verdienste geldt. Evenwel mag ik niet verzwijgen, dat het haar eenigzins hinderde ouder te zijn, dan zij dacht te schijnen, als ze, voor haren spiegel gezeten, het betooverend lachje nabootste, waarmede zij in hare jeugd zoo menig hart verwon, terwijl het hare onverwinnelijk bleef. Nu was de schoone, sterke vesting eene deftige, rijke stad geworden; nu was het dappere, ondernemende krijgsvolk, dat haar vroeger belegerde, afgetrokken, en kwam haar nog slechts, van tijd tot tijd, een veteraan-trompetter met een vredevlaggetje opeischen. Men kan ligt denken, hoe zoodanige opeisching beantwoord werd. De vermetele sukkelaar mogt zich gelukkig achten, als hij er niets meer dan zijn vlaggetje bij inschoot, en de fiere maagd, die in de afnemende gehalte harer pretendenten al hare illusiën zag wegzinken, troostte zich dan met het denkbeeld harer gehandhaafde onverwinnelijkheid, terwijl zij den naam des afgedropen' trompetters op de lijst der versmaden aanteekende.

Aan welke grievende overdenkingen zij zich ook in hare eenzaamheid mogt overgeven, - op de gewone oudvrijsterlijke knorrigheid na, kon men niets aan haar bespeuren, dat naar berouw zweemde. Nimmer loosde zij den stilsten zucht, als er

over engagementen en huwelijken gesproken werd. Of dit zelfbeheersching of onverschilligheid was, zal ik, die nooit in haar binnenste mogt zien, niet beslissen.

Zij bezat een liefdevol hart; maar al deszelfs teederheid vestigde zich op een' kleinen schoothond, van wien ik ook iets meer dien te zeggen, dan dat hij *Bibi* heette, omdat hij zulk eene voorname rol in dit verhaal speelt, dat hij er de held van had moeten zijn, indien hij slechts iets menschelijkers dan een hond, slechts een aap ware geweest, en het zou mij dan zeer weinig gekost hebben, om de energie, waarmede hij, waar het pas had, zijne tanden liet zien, zoo treffend te doen uitkomen, dat zelfs HAZLITT, die de romanhelden meestal *flaauwerts* noemt, achting voor hem had gekregen. Het was ontegenzeggelijk een leeuwtje. Afgunstige lieden, opgestookt door zeker gepensioneerd Rijks Ontvanger (een' der gerebuteerde trompetters), ontzagen zich niet, hem van een' gemeenen poedel en bastaardmops te doen afstammen. Gemoedelijke onpartijdigen behoefden echter slechts zijn' sierlijken staart en het pluimpje van dien met eenige aandacht te beschouwen, om van het gruwelijke dier lastertaal overtuigd te zijn. Zijne kleur (die zijne meesteres voor *lilas* aanzag) helde, wel is waar, een weinig naar het onaanzienlijk grijsbruin over, maar de bevallig neêrhangende oortjes mogten fraai heeten; de fijne pootjes waren teekenachtig getijgerd; de gitzwarte oogjes vol gloed en uitdrukking; de tandjes, waarvoor Jufvrouw DUNNELEE niet minder zorg droeg, dan voor hare eigene, witter dan sneeuw. Jammer slechts, dat de regelmatigheid van het gebit, door het vele kluiven en knabbelen, eenigzins geleden had. Alles zaamgenomen, was het een mooi beestje, dat alleen dáárom niet algemeen als zoodanig erkend werd, omdat zijne meesteres zelve zoo weinig in den smaak viel. Een nieuw bewijs van de onbillijkheid der menschen!

Ik zeide zoo even, dat al de teederheid der waardige oude vrijster zich op dezen lieveling zamentrok. Men moet dit evenwel niet zoo letterlijk opnemen, en daaruit vooral niet afleiden, dat zij, omdat ze een beest als een' mensch behandelde, de menschen als beesten zoude behandeld hebben. De dienstboden hadden het goed bij haar. Aan het onophoudelijk brommen en knorren van de Jufvrouw en *Bibi* gewenden zij zich ten laatste, als de stille burger aan het klokgebengel van een' nabijstaanden kerktoren, terwijl de wèlvoorziene kelder en provisie-kamer hun overvloedige middelen verschaften, om, tegen

alle huiselijk verdriet in, dik en vet te worden. Jufvrouw DUNNELEE zag dit met welgevallen. Even als de *bourgeois gentilhomme* proza sprak, *sans s'en douter*, volgde zij het stelsel der Oostenrijksche Regering, die slechts voor materiëele welvaart zorgt. Hiermede in verband, bezat zij die soort van algemeene menschenliefde, die, zonder in den omgang met menschen voedsel te zoeken, zich door trekken van weldadigheid kenmerkt. Wijders schonk zij al de liefde, die er van haren hartstogt voor *Bibi* overschoot, aan hare zuster, de weduwe WESTERGLANS, en dier éénige dochter CECILIA, een engel van een meisje, bijna even mooi en lief, als tante beweerde eenmaal geweest te zijn. De Heer WESTERGLANS was een man, die de algemeene achting genoot, omdat hij Wethouder was en brillante partijën gaf. Jammer dat, naarmate hij in die achting steeg, zijne financiën naar de laagte gingen, zoodat hij, onder het voorsnijden eener *poularde*, aan eene *foudroyante* beroerte dood blijvende, den zijnen niet veel meer naliet, dan herinneringen van weelde en een verwijderd uitzigt op het testament zijner schatrijke schoonzuster.

De ongelukkige weduwe retireerde zich met hare dochter naar een buitenverblijfje onder *Alphen*, maar beide logeerden gewoonlijk den ganschen Hollandschen winter, dat is: de winter van den Almanak, met de helft van den herfst en drie vierden van de lente er bij, bij Jufvrouw DUNNELEE, wier caprices en luimen het liefhebbend zusterlijk hart niet alleen, maar zelfs de inschikkelijkheid der afhankelijke armoede, soms op eene zware proef stelden. Meestal was het *Bibi*, die aanleiding tot ergerlijke twisten gaf. Men zegt, dat CECILIA eens vier dagen lang met hare tante gebrouilleerd is geweest, omdat zij zich durfde beklagen, dat de lieveling haar in den vinger gebeten had, en dat tante al hare zusterlijke liefde te hulp moest roepen, om het Mevrouw WESTERGLANS te kunnen vergeven, dat deze haar viervoetig kleinood minder mooi had durven vinden, dan het hazewindje van den Burgemeester. *Enfin*, er viel tusschen die Dames, nu en dan, vrij wat geharrewar voor; maar als het te erg liep, zond de Hemel haar eenen verzoenenden engel in den persoon van Doctor JOACHIM BLAASOP, een' man, die het talent bezat van al de ziekten te raden, waarmeê het gezond gestel van Jufvrouw DUNNELEE bedreigd werd, en ze voor te komen door het verstandig toedienen van middelen, welke bovendien de eigenschap hadden van geene andere ziekten te veroorzaken. Met zijn' eigen' persoon was hij minder gelukkig in

het voorkomen van indigestiën; een afdoend bewijs tegen het onbillijk beweren van sommige profanen, dat geneesheeren meer voor hunne eigene gezondheid dan voor die hunner patiënten zorgen. Wien is het onbekend, dat de waardige man de zelfopoffering zóó ver dreef, van zich *à corps perdu* op lekkernijën te werpen, waarvoor hij zich in gemoede verpligt achtte anderen te waarschuwen! en daar hij dan evenmin tegen de quantiteit als tegen de qualiteit opzag, bekwam zijn ligchaam, in weinige jaren, eene ontzagwekkende circumferentie, die hem door het gemeen (dat zelden menschelijke grootheid eert) de *sobriquets* deed geven van *Baas Runderlap*, de *wandelende Rolpens*, enz., terwijl de aanzienlijken (die van alles partij trekken) hem, onder den titel van Gastronomisch Professor, als een' onfeilbaren proefsteen voor hunne koks en keukenmeiden gebruikten. In eene slepende gastrische ongesteldheid, gedurende welke men hem voor de wetenschap dood waande, schreef hij *Commentariën* op VATEL, en eene Zedekundige Verhandeling, waarin onder anderen betoogd werd, dat men, met een inkomen van twintig duizend gulden en eene maag, die alles verteren kan, onmogelijk ongelukkig kon zijn.

Zijne fortuin was minder dan middelmatig; zijne praktijk van even genoeg belang, om het houden van een elegant rijspulletje zoo al niet geheel te kunnen bekostigen, dan toch eenigermate te kunnen verantwoorden. Zijn Gastronomisch Professoraat, eigenlijk zijne hoofdzaak, verschafte hem eene weelde, die voor hem behoefte was geworden. Voor het overige was hij goedhartig en amusant, en hoewel tot die jaren gekomen, waarop men van de Schoonen slechts achting en eerbied inzamelt, droeg hij zijn celibaat met eene stoïcijnsche kordaatheid, die menig oud vrijër ten voorbeeld mogt strekken.

Zijne regten op de welwillendheid van Jufvrouw DUNNELEE waren onomstootbaar geworden, sedert hij het geluk had mogen hebben, *Bibi* van de hondenziekte te genezen; en hij was hoveling genoeg, om, door zijne aanhoudende attenties voor den lieveling, die welwillendheid levendig te houden. Men beweert (er voor instaan durf ik niet), dat hij eens, van tafel opstaande, in eene vlaag van teederheid, met *Bibi* onder den arm, de maagdelijke Juffer naderde, en haar met de smachtendste blikken onderrigtte, dat hij, behalve eene maag, ook nog een hart had, en dat hem bij die gelegenheid het veelbeteekenend woord *klaverblaadje* ontviel; maar dat, hoezeer *Bibi* daarop een goedkeurend gejank deed volgen, de Juffer hem vrij snib-

big te kennen gaf, dat daarvan niets zou inkomen, en zij aan hem als Doctor en huisvriend genoeg had.

Buiten de beide Dames en den Esculaap, wilde Jufvrouw DUNNELEE niemand zien. Het leven ten harent zou dan ook de eentoonigheid zelve geweest zijn, indien haar onbestendig en korzel humeur niet voor gedurige variatie zorgde. In het publiek vertoonde zij zich slechts, als er een concert voor de armen of eene aandoenlijke komedie gegeven werd, en dan ergerde het haar steeds, dat de menschen (met wie zij niets te doen wilde hebben) zoo weinig notitie van haar namen. Nergens kon zij zich ook regt goed amuseren, omdat er overal studenten waren. Haar afkeer van deze, die zij de *aînés* der Parijsche *gamins* noemde, was onbeschrijfelijk. Meermalen hoorde men haar uitroepen: ‘óf de Akademie van hier, óf ik!’ Nu, de lieve jongens hadden het er, op zijn' TIJL UILENSPIEGEL's, ook wel een beetje naar gemaakt, en nog bleef zij het permanent mikpunt van hunne plagerijën. Geen week ging er om, dat zij zich niet de moeite moest geven, over de eene of andere guitenstreek verontwaardigd te zijn. Nog geene acht dagen geleden, zij met haar Nichtje de vertooning van het echt nationale stuk, *Aballino*, bijwoonde, had een student zich uitsluitend met CECILIA en eenige andere jonge meisjes bezig gehouden, en aan Tante alleen het woord gerigt, om haar alleronbescheidenst af te vragen, of zij dezelfde Jufvrouw DUNNELEE was, met wie zijne Grootmoeder te *Arnhem* had school gelegen? Natuurlijk volgde hier geen antwoord op; en toen de diep gekrenkte Dame zich ontvallen liet, dat die Mijnheer een hoogst onbeschaafde jongen was, die volstrekt niet wist met vrouwen om te gaan, ontzag de vermetele zich niet, de jonge meisjes, door de allerzoetste galanteriën, van het tegendeel te overtuigen. O, er zijn monsters!..... en dit monster, die student, was niemand anders dan ADOLF VLUG, die gewed had, den volgenden morgen bij haar te zullen koffij drinken!

- ‘Jongens!’ riep TOBIE. ‘De vent, die de eerste Oesterbank ontdekte, was toch een ferme vent! Weet een van jullie zijn' naam ook?.....’

- ‘TRISTRAM SHANDY,’ antwoordde ADOLF.

- ‘Fop je me nou? Dat was immers die Engelsche poëet, die de avonturen van LEFÈVRE beschreef?’

- ‘LOUIS! kijk eens met je scherpe oogen naar dat hoektafeltje, of KLIKSPAAN daar niet zit?’

- ‘Ben je bl.....s gek? die vleeschklomp, KLIKSPAAN? Hé! ik geloof waarachtig, dat het Oom ALEXANDRIJN is. Holla, mannetje!’

- ‘In 's duivels naam, laat den vent zitten!’ zeî TOBIE, ‘je weet immers, dat ik het land aan hem heb?’

- ‘Omdat we je noodzaakten hem zijn' spiksplinternieuwen rok te vergoeden, dien je in de olie had gedoopt.....’

- ‘En die spiksplinternieuw van jou bast kwam, nadat je hem vier jaar gedragen hadt.....’

- ‘Dat raakt je niet, kerel!’

- ‘Ha, ha!’ grijnsde TOBIE. ‘De vent wordt nou al kregel over de weddingschap, die hij morgen verliezen zal. Maar, *à propos*! wanneer zulje ons het resultaat van die *fameuse* koffijpartij doen weten?’

- ‘Morgen avond, hier.’

De klok sloeg elf. TOBIE sprong op, en knoopte zijn' jas digt.

- ‘Wat? Ga je nu al heen?’ vroeg ADOLF.

- ‘Ik moet mijne zusters van haar kransje afhalen,’ antwoordde TOBIE.

- ‘Haal maar af, jongen! Het haalt je dan ook den wijn uit, dien je zelf nog drinken zoudt, schoon we er ons best toe zullen doen, dat je rekening er niet te minder om is.’

- ‘*Mes respects à Mademoiselle* DUNNELEE!’ riep TOBIE, heengaande.

- ‘Ik hoop het waar te nemen!’ schreeuwde ADOLF hem na. ‘Nu aan de pooi, kerels!’ vervolgde hij, met stoel en al lustig opspringende. ‘Hij betaalt, al was het maar omdat hij niet meê drinkt. Wat dunkt je, zou *Cantamerle* goed genoeg voor ons zijn? Hé, *Marqueur*! FRITS!..... Satansche jongen! slaap dan toch niet vóór je op je nest ligt!’

- ‘Ik heb er in geen twee nachten op gelegen!...’ klaagde de jongen.

- ‘In geen twee nachten?’ riep ADOLF. ‘Arm kind! Wat een leventje!’

De jongen, aangemoedigd door des students vriendelijke toespraak, geeuwde driemaal achtereen.

- ‘Hoe oud ben je?’

- ‘Ik ga met April in mijn vijftiende.’

- ‘Heb je nog ouders?’

- ‘Nog twee, Mijnheer!’

- ‘Hoeveel heb je er dan wel gehad?’ vroeg LOUIS.

Maar ADOLF kon niet schertsen. ‘Arm kind!’ herhaalde hij, en keek hem met weemoedige deernis in de slaperige oogen. ‘Wat hebben je ouders je laten leeren?’

- ‘Op mijn zevende jaar zonden ze mij naar de fabriek; maar ik was er te zwak voor. Toen lieten ze mij een maand school gaan, waar ik leerde lezen, om de kranten te kunnen aangeven, en cijferen, om bij het biljart te tellen.’

ADOLF voelde zich innig bewogen met den armen knaap, in wien, gelijk in zoo velen, een mensch verloren ging. ‘Hou goeden moed, FRITS!’ voegde hij hem toe. ‘De fortuin zal misschien meer voor je doen, dan je ouders, die je niet eens leerden hen lief te hebben.’

- ‘Kom, kom!’ zeî JAN, ‘je bederft dat apenkind, door hem zoo te beklagen. Hij heeft meer pleizier in zijn leven, dan je wel denkt. Niet waar, FRITS?’

- ‘Ik heb geen geld, geen' tijd, en ook geen' lust om pleizier te hebben.’ antwoordde de jongen, bitter.

- ‘Daar heb je dan een' gulden!’ zeî ADOLF, ‘om ten minste eens pleizierig te droomen; en scheer je nu naar je nest!’

- ‘Mogt ik!’ zuchtte de jongen, wiens levensgeesten zelfs door den verkregen' schat niet waren op te winden. ‘De baas gaat naar bed. Ik moet weêr opblijven!’

- ‘Daar weet ik raad voor!’ zeî ADOLF. ‘Ga hem eens zeggen, dat hij terstond hier kome!’

Een paar minuten daarna, verscheen de kastelein, in een bloemige kabaai gewikkeld, met zijne slaapmuts in de hand.

- ‘Zeg eens, mannetje!’ sprak ADOLF, ‘zou het je niet magtig veel pleizier doen, als we nog een paar uurtjes bleven, om het *facit* van je eerlijke rekening met een paar *Willempjes* te verhoogen?’

- ‘Natuurlijk, zeer veel pleizier!’ antwoordde de kastelein, zijn onpleizierig gezigt tot een vriendelijk lachje verdraaijende.

- ‘Welnu, ons ook!’ verzekerde ADOLF, ‘maar dan moeten we er het pleizier van je aangenaam gezelschap bij hebben. Blijf dus hier, en zend den jongen naar bed.’

- ‘Ik deed het gaarne,’ sprak de kastelein; ‘maar mijne vrouw is..... met verlof van de Heeren..... niet al te wèl....’

- ‘Juist eene reden om haar wat rust te gunnen.’

- ‘Ik zelf ben ook niet.....’

- ‘Één woord zoo goed als duizend: jij blijft, of wij gaan.’

- ‘Maar, Mijnheer!....’

- ‘Doe je 't, of doe je 't niet?’

- ‘Als de Heeren mij de eer bewijzen van zoo geweldig op mij gesteld te zijn, zal ik ze wel dienen te contenteeren,’ prevelde de teleurgestelde luiaard, terwijl hij den jongen, met een' *geste* van Sultanisch gezag, naar zijn vlieringje zond.

- ‘Merk je dan niet, onbarmhartige rekel!’ beet ADOLF hem toe, ‘dat je 't kind kapot maakt? Maar dat raakt je niet, hè? als jij maar geld verdienen en luilakken kunt! Bij den God van alle Kasteleins! de vent is een levend uithangbord voor een slaaphuis! Toe, schud je dan toch eens wakker, eeuwig mormeldier! om ons drie flesschen van je zuren *Cantamerle* te halen, en hang dan wat decenter plunje om je lamme lenden, en smijt die vaderlief maar bij je vrouw op bed, dan zal ze jou niet eens missen!’

De onbekrompen bestelling van het edel vocht electriseerde niet slechts den droomerigen kastelein, die vrolijk kelderwaarts ijlde, maar scheen ook een bezielend vermogen uit te oefenen op den aan het uiterst hoektafeltje gezeten' vleeschklomp, die den ganschen avond, als een slapende vulkaan, slechts door het aanhoudend opschieten van rookwolken, teekenen van inwendig leven had gegeven. De klomp bewoog zich, ontrolde zich, rekte zich, stak een paar voeten, toen een paar beenen uit, ging er op staan, en vertoonde eindelijk den persoon van CAJETANUS ZEEMBLAD, een' man, dien het niet raadzaam zou wezen, met nog zoo een' er bij, op een bovenkamertje te brengen, welks zoldering niet zeer solide is. Ofschoon hij niet gezegd kon worden er slordig uit te zien, droeg zijne kleeding echter de duidelijkste kenmerken van groote behoefte of groote zuinigheid. Zijn rok scheen het kunstig zamengeflanst product van vier afgelegde *dito*; aan zijn' *troisième* waren meer lappen dan knoopen; kortom, er was zoo veel verscheidenheid en zoo weinig overeenstemming in zijnen uiterlijken tooi, dat hij dien óf aan een' oudkleêrenjood, óf aan de edelmoedigheid van verschillende menschenvrienden verschuldigd moest wezen. Zijn vader, een Notariszoon, werd Leidsch student op zijn negentiende jaar, en stierf Leidsch student op zijn negen en dertigste. Onder al dat studeren, had hij de kennis met MIE, de meid zijner hospita, zoo opgewonden gecultiveerd, dat hij zich in gemoede verpligt zag, wilde hij door haren vader, een' vierkanten kruijer, niet lam geranseld worden, met haar een wettig huwelijk aan te gaan, waarvan de geboorte van een' zoon het on-

middellijk gevolg was. Dat huwelijk leverde den braven man geen ander pleizier op, dan dat, van als weduwnaar den laatsten adem uit te blazen. Zijn zoontje, de toen dertienjarige CAJETANUS, werd, uit aanmerking van de, door papa zaliger, aan de akademie bewezene diensten, door de studenten als *enfant du régiment* geadopteerd, en bij een' opperman in den kost besteed. Dáár reeds ontwikkelde zich zijn grootsche aanleg voor de verhevenste der kunsten, in het bezingen der verjaardagen van het talrijk gezin. Dáár reeds ving hij aan te worden, wat hij later werd..... de grootste zeldzaamheid in *Nederland*..... een poëet, die met zijne werken den kost won!

Het saldo van den vaderlijken boedel, dat hem bij zijne meerderjarigheid werd ter hand gesteld, was even toereikend, om zijne voogden, uit erkentelijkheid voor hunne langdurige administratie, op een bittertje te onthalen. Menig ander zou de toekomst met huivering zijn ingegaan; maar CAJETANUS wist, dat hij in iederen student een' vriend had, en dat hem talenten eigen waren, waarmede hij de veelvuldige blijken der algemeene welwillendheid waardiglijk vergelden kon. De diensten, welke hij zich door die talenten in staat zag der studerende jeugd te bewijzen, en ook werkelijk bewees, bestonden in het aanknoopen van liefdesonderhandelingen, waarbij hij (schoon dat vak hem zwaar begon te vallen) nog steeds als *postillon d'amour* ageerde; in het verrigten van allerlei *scabreuse* en *épineuse* commissies, waar een ander niet aan wou; in het opvrolijken van jonge luî, die het *land* hadden; in het trouw compareren op feesten en zwelgpartijën, waar men (mits, zoo lang hij geen' tik aankreeg, zijne waarde als mensch en dichter respecterende) zoo veel met hem sollen mogt als men goed vond; en eindelijk in het onophoudelijk doen vloeijen van zijne rijk gezegende dichtader, met permissie aan elken akademischen uil, om met zijne veêren te pronken. Zoo werd hij, in den Almanak en elders, het voetstuk van den roem van menig student-auteur, en had hij de satisfactie van menig mooi meisje, ten behoeve van anderen, het lieve kopje op hol te brengen.

Hij gevoelde te diep, wat hij aan de Akademie en aan zijne eigene waardigheid verschuldigd was, om zich voor dergelijke diensten te laten betalen; maar gretig en dankbaar nam hij elke belooning aan, die het kiesch gevoel der jonge luî hem geliefde aan te bieden. Zoo kreeg hij jaarlijks zulk eene massa afgelegde jassen, rokken, broeken en vesten, dat men hem wel vergunnen moest, om die, welke hij zelf niet gebruiken kon

te gelde te maken, hetgeen hem gelegenheid gaf, om eene oude boezemvriendin zijner moeder, TRIJNTJE KWIK, in de *Bauwelaauwesteeg*, aan een bestaantje te helpen, door haar, onder de firma van KWIK EN COMP., in eene oud-kleêrenaffaire te zetten. Die affaire bragt hem en haar een aardig stuivertje op. Bovendien werd hem, van tijd tot tijd, een Zeeuw of Driegulden, in een half dozijn papiertjes gewikkeld (kiescher kon het toch niet), in de hand gestopt. Zijne rondheid bewees, dat het hem aan geene gelegenheden ontbrak om zich te goed te doen, en wijn en jenever kon hij van zijne gulle vrienden zoo volop krijgen, dat het slechts van hem zelven afhing om alle dagen dronken te zijn, van welk onschatbaar voorregt hij echter niet meer dan drie- of viermaal in de week gebruik maakte.

Zulk leventje had hij al jaren volgehouden. Hij was nu zijn vijftigste ingetreden. In de wandeling heette hij Oom ALEXANDRIJN, eene vernuftig uitgedachte benaming, die zijne intieme verwantschap met de *studiosi* aanduidde, terwijl zij tevens aan zijne dichterlijke verdiensten deed denken. Daar echter deze laatsten boven alle onbekendheid verheven waren, werd hij veelal kortweg Oom of CAJETANUS genoemd.

Het kon niet anders, of zulk een gelukskind moest, zoo al geene vijanden, dan toch benijders hebben. De Student-klaplooper, wien hij het gras voor de voeten maaide, was zijn onverbiddelijkste Antagonist; en geen wonder! Een enkele CAJETANUS meer, en het ras ware uitgeroeid. Even weinig opgeld deed hij bij het Leidsch gepeupel, hetwelk hem, onder het *frivole* voorwendsel, dat hij met die ‘voile, gemeine spoelhonden’ heulde, nu en dan een standje schopte, waarbij hij, ondanks al zijne talenten, zelden den boventoon behield. Gelukkig bezat hij, in eene hooge mate, die philosophische onverschilligheid, waarmeê groote mannen zich boven de miskenning van het *vulgus* verheffen, terwijl de rottingen zijner talrijke begunstigers steeds opgeheven waren, om hem, zoo al niet te beschermen, dan toch te wreken.

Vriendelijk buigende, naderde hij de vrolijke jongens, en vroeg, met het innemendst grimlachje, of de oestertjes goed gesmaakt hadden?

- ‘Dat hadt je niet hoeven te vragen, Oom!’ antwoordde ADOLF, ‘als je wat vroeger waart aangerukt, in plaats van in dien muffen hoek de figuur van een' hoop steenkolen te vertoonen.’

- ‘Hm, ja!’ zuchtte de dichter, met innig zelfverwijt over zijne angstvallige *délicatesse*. ‘Maar ik mogt mij zoo ongenoo-

digd niet indringen, en dan werd ik teruggehouden door de tegenwoordigheid van Mijnheer VLOSBLOM, die mij, zoo als de Heeren weten, sedert onze laatste *bisbille*, geen goed hart toedraagt.'

- 'Denk je er zóó over?' riep LOUIS. 'Als ik je eens zeî, dat hij u juist in ons midden verlangde, om de kwestie af te drinken? Weet je wat, Oom! de eerste reis als je hem weêr ontmoet, val hem dan maar zóó brutaal om den hals, dat zijn hart er van breekt, en jullie wordt vrienden als olifanten.'

- 'Kom, kom!' zeî ADOLF, 'dreun je *impromptu* op, CAJETANUS! en toon dan, dat je den tijd beter weet door te brengen, dan met het aanhooren van zulke malligheden.'

Het was bij de studenten gedecreteerd, dat CAJETANUS de eer van bij eene zwelgpartij te worden toegelaten, telkens met een *impromptu* betalen moest. Niets was gemakkelijker voor den man, die er altijd een dozijn in voorraad had. Met veel *emphase* declameerde hij:

'Was deze wijn
Azijn,
Was hij zoo zuur
Als duur,
Zoo me er een vriend
Van dient,
Vind ik hem zoet
En goed,
En drink er van
Een kan.
Maak dat 'k begin;
Schenk in!'

- 'Flaauw! beroerd flaauw, Oom!' zeî LOUIS. 'En dat je onzen *Cantamerle* voor wijnazijn uitscheldt!....'

'Heilige superlatief!' riep CAJETANUS. 'Hoe kon uwé mij zoo verkeerd begrijpen!'

- 'En dan meen ik datzelfde ding meer van je gehoord te hebben,' gaf JAN te kennen.

- 'Onmogelijk! physiek en moreel onmogelijk!' verzekerde de poëet. 'Het was, zoo waar ik leef, de vrucht van het laatste oogenblik. Maar zoo de Heeren er een ander, tien andere verlangen..... De dichter zal niet verlegen staan.'

- 'Nu moet hij drinken,' zeî ADOLF. 'Daar is je glas, Oom! Sla het naar binnen, en nog honderdduizend na dit.'

- ‘Ik hoop, dat uwé ze mij vóór mag tellen, Mijnheer VLUG!’ meesmuilde CAJETANUS, blijkbaar voldaan over zijn snedig bescheid; en, als wilde hij hem gelegenheid geven, om al dadelijk met die telling aan te vangen, salueerde hij ieder der presente vrienden met een vol glas, hetgeen LOUIS schertsend deed opmerken, dat de azijn nog al smaakte.

- ‘Maar, mijn beste Heer VAN MIERENHART!’ viel CAJETANUS daarop in, met al den deftigen ernst, dien het gewigt der uitlegging vereischte, ‘vergun mij, u nogmaals te mogen zeggen, dat uwé mij niet regt begreep. Het was ver van mij te willen beweren, dat deze overheerlijke *Cantamerle*, waarvoor de Goden hunnen nectar hadden versmaad, azijn is. Ik poogde slechts, in de nederige taal des dichters, het denkbeeld uit te drukken, dat de wrangste azijn, door de vriendschap geschonken, als de beste wijn smaakt.’

- ‘Dat vleit bijzonder!’ hernam LOUIS. ‘We zullen dan voor u maar eene flesch azijn laten aanrukken.’

- ‘Beware!’ riep CAJETANUS, met kille huivering. ‘Zóó was het niet gemeend! Poëtische fictiën,’ voegde hij er angstig grimlagchende bij, ‘mag men wel bewonderen, maar niet zoo naauw uitpluizen. Daar heb je den koning onzer Vaderlandsche poëten, op wiens onsterfelijkheid ik dezen *rouge bord* ledig... Mijne Heeren! de onsterfelijkheid van den grooten BILDERDIJK!..... Welnu, heeft die Phoenix niet eene menigte dichterlijke vertoogen geschreven, die kant noch wal raken? bij name tegen den wijn en tegen de aardappels? De laatsten geef ik hem prijs; maar den wijn! Kan een wèl geconditionneerd dichter zich zóó vergeten, van, tenzij bij wijze van zelfverloochening, in eene Ode aan de Matigheid, het edel druivenbloed te verachten? BILDERDIJK deed dit, zult ge zeggen; maar weet ge ook wat zijne vrienden, zijne grootste bewonderaars deden? Zij juichten hem toe, en dronken dapper op zijne gezondheid. Eene fijne critiek, hè?’

- ‘Daar wil je zoo veel meê te kennen geven,’ zeî LOUIS, ‘als dat we nu ook wel eens op de uwe mogten drinken. *A vous* dan, Oom ALEXANDRIJN! Het ga je wèl! Mogen uwe poëtische fictiën al uw levenszuur in zoet veranderen!’

- ‘Verpligt, Mijnheer VAN MIERENHART!’ sprak CAJETANUS, met de stille opgetogenheid van iemand, ten wiens eer een toast werd ingesteld. ‘Er ligt,’ vervolgde hij, ‘evenveel poëzij als hartelijkheid in dien schoonen wensch; maar veroorloof mij daarop te antwoorden, dat ik van de degelijkheid uwer hooggeschatte vriendschap oneindig meer heil verwacht, dan van

al de fictiën, die mijn arm brein nog zal mogen uitbroeijen. En gun mij nu de eer, dat ik u met dit volle glas bescheid doe, en er een tweede en derde vul, om op het welzijn te drinken van de waardige Heeren VLUG en SPILGLAS, die zoo *con amore* met de door u mij toegebragte hulde instemden.'

- 'Bravo, Oom!' riep JAN, 'je *oreert* als DEMOSTHENES! Maar, *à propos* van uitbroeijen, heb je niet weêr het een of ander op touw? Ik meen gehoord te hebben, dat je aan een *Epos* zat te blokken.'

- 'Een *Epos* is het eigenlijk niet,' antwoordde CAJETANUS, wien de wijn in die zoete stemming van vertrouwelijkheid bragt, waarin het zoo moeijelijk valt een geheim te bewaren. 'Het is..... ik zal het de Heeren maar *sub rosa* vertellen..... een treurspel!'

- 'Ei, ei!'

- 'Zoo, zoo!'

- 'Waratje!'

- 'Een oorspronkelijk treurspel,' vervolgde onze dichter. '*De dood van* OROSMANUS *den Barbaar*. Vijf bedrijven. Drie duizend, negen honderd, acht en tachtig Alexandrijnen. Vier en dertig sprekende personen. Twee duizend zwijgende, als men ze vinden en plaatsen kan. Het tooneel in *Babylon*!'

- 'Waarom niet in *den Haag*?' vroeg JAN.

- 'Omdat dáár slechts stof voor het *tragi-comique* te vinden zou zijn,' antwoordde LOUIS. 'Buitendien vind ik, dat Oom wèl doet, het spoor te volgen van onze nationale dichters, die steeds naar *Griekenland* en *Syrië* ter markt gingen, om treurigheid op te doen.'

- 'Regt zoo, Mijnheer VAN MIERENHART!' sprak CAJETANUS. 'Het Oosten is de bakermat van den schrik en het medelijden, het Vaderland der echt tragische tranen! Weg met het nieuwmodisch romantisch genre, dat zijne helden en dramatische situatiën uit de buurt, en dan nog wel uit kroegen en bordeelen, haalt. Leve het klassieke, Mijne Heeren! het klassieke, welks voortreffelijkheid reeds dáárdoor bewezen wordt, dat 't... het ware is.'

- 'Dus heb je een klassiek Treurspel geschreven?' vroeg ADOLF.

- 'Om uwé te dienen, Mijnheer VLUG!' antwoordde de dichter, 'en, zonder mij te flatteren..... het zal mijn meesterstuk zijn. Al het genie, dat mij gegeven is, heb ik er in uitgestort.'

- 'Wel drommels!' riep JAN. 'Je hadt toch wel eene hand-

vol mogen overhouden! Komt het dáárvan misschien, dat je *impromptu* zoo flaauw was?'

- 'Anderhalf jaar heb ik er aan gewerkt,' verzekerde CAJETANUS.

- 'Aan dat *impromptu*?' vroeg JAN.

- 'Wel neen! Foei! hoe kan uwé, met verlof gezegd, weêr zoo mal wezen! Ik meen aan mijn' OROSMANUS! Over drie maanden hoop ik hem te zien opvoeren.'

- 'Dan gaan we allegaâr kijken,' beloofde JAN.

- 'Laten we vast eens drinken op je aanstaanden triumf!' stelde LOUIS voor.

- 'Met al mijn hart, beste jongen!' riep CAJETANUS, hem met levendigheid de hand drukkende, 'en ook met het volste vertrouwen, dat de uitslag dien dronk niet tot schande zal zijn; want,' ging hij voort, 'de Heeren mogen het een beetje pedant vinden..... maar ik durf zeggen, dat het een stuk is, dat van treffende tirades en éclatante situatiën wemelt. Om er ééne van de duizend op te noemen: BLINIUS, een Abyssinisch Vorst, heeft de grootmoedigheid van uit OROSMANUS' *serail* vijf honderd beeldschoone Circassische vrouwen te ontvoeren, die door den Barbaar zouden omgebragt worden.....'

- 'Een ferme vent, die BLINIUS!' riep JAN. 'Zijne gezondheid, jongens!'

- 'Met alle pleizier!' zeî Oom ALEXANDRIJN. 'Maar vergun mij, Mijnheer SPILGLAS! u te doen opmerken, dat hij al drie duizend jaar dood is!'

- 'Dat doet er niets toe!' antwoordde JAN. 'Wij hebben wel op BILDERDIJK gedronken, die ook dood is.'

- 'Zoo als ik dan de eer had te vertellen,' hernam CAJETANUS, hij ontvoert die beeldschoone vrouwen, vlugt met dezelve naar de Perzische grenzen, wordt nagezet, achterhaald en geketend voor den tiran gebragt. Deze vaart, zoo als de Heeren ligt kunnen denken, allergeweldigst tegen hem uit. Onder anderen dondert hij hem toe:

> 'Ja, Snoode! Gij verdient aan mij wel duizend doôn!
> En daarenboven nog de helsche wraak der Goôn!
> Ook dat ontuchtig vee.....'

De Circassische Schoonen namelijk.

> 'Ook dat ontuchtig vee zal geen genaê verwerven.
> Gij zult haar, één voor één, op het schavot zien sterven!'

IJselijk, niet waar? Maar BLINIUS, zijne onschuldige blikken ten Hemel wendende, blijft bedaard, en vraagt met mannelijke vastheid:

> ‘Wat is het toch, Mijnheer! dat u zoo razen doet?
> Wat wilt gij dan van mij?’

Daarop repliceert de vreeselijke OROSMANUS:

> ‘Uw bloed! uw bloed! uw bloed!’

Begrepen, Mijne Heeren?

- ‘Ik begrijp,’ zeî LOUIS, ‘dat die *Monsieur* MANUS den ander den hals wil afdraaijen.’
- ‘Nu ja!’ hernam de dichter; ‘maar het hoogtragische van den zet is u ontglipt. Vergeef mij.... Menigeen ook zal in die driemalige herhaling van de woordjes *uw bloed*! niets bijzonders, zelfs iets overbodigs vinden; *mais le* toon *faite le musique*, zegt de Franschman; en als nu de Acteur, die den OROSMANUS speelt, het ontzettend verhevene van dat treffend oogenblik begrijpend en gevoelend, al de energie, al het vermogen van den climax behoorlijk aanwendt; als hij het eerste *Uw bloed*! somber uitspreekt, het tweede hartstogtelijk uitgalmt, het derde als een razende uitgilt. Bij voorbeeld zóó:

(*Op de door hem voorgestelde wijze declamerende*)

> “Uw bloed! uw bloed! uw bloed!”

Hé, mijne Heeren?’

- ‘Nu begrijp ik het,’ zeî LOUIS. ‘Ja, dat zal effect doen.’
- ‘Niet waar, Mijnheer VAN MIERENHART? Het komt er slechts op aan eene stem voor mijn' OROSMANUS te vinden.’
- ‘Wees daar niet bezorgd voor,’ stelde ADOLF hem gerust. ‘Er zijn er maar al te veel, zoo als je die verlangt. Maar, wat ik vragen wou, ben je voornemens, Oom! het stuk te laten drukken?’
- ‘Zeer zeker!’ antwoordde deze. ‘Ik heb al een' boekverkooper over de uitgave gesproken. Die menschen zijn schrikkelijk onhandelbaar. Hij doorbladerde mijn handschrift, alsof het een wetenschappelijk Werk was. Voorname lieden toonen meer belangstelling in mijn nederig talent. Het schijnt, dat ze mijn Treurspel al in den neus hebben. Elken dag ontvang

ik zijdelingsche aanzoeken betreffende de opdragt. Een zeker Minister zou er zeer meê gestreeld zijn; maar wat geeft de dichter om Ministers en Koningen! Slechts voor den man van kunst en smaak voelt hij sympathie. Slechts aan zulk een' man..... aan een' man als uwé, Mijnheer VLUG! wil ik mijn Stuk opdragen.'

- 'Aan een' man als ik, daar heb ik niets tegen,' zeî ADOLF. 'Als ik het zelf maar niet ben.'

- 'Hoe? Wat bliefje?' riep CAJETANUS, ten hoogste verwonderd, dat het in een' mensch kon opkomen, zulk eene eer af te wijzen. 'Laat ik u tot betere gedachten mogen brengen, mijn beste Heer!' vervolgde hij, terwijl hij, om zijn overredingsvermogen meer kracht bij te zetten, zijn' jeugdigen vriend driemaal achtereen met een boordevolletje salueerde, welk hoffelijk dwangmiddel echter stuiten moest op ADOLF's stellige verklaring, dat hij een' onverwinnelijken afkeer van opdragten had.

- 'Mag ik dan,' vroeg de teleurgestelde dichter, 'den Heer VAN MIERENHART, wiens blikken zoo diep in de geheimen der tragische kunst doordringen, ootmoedig verzoeken?.....'

- 'Dank je, Oom! Die tragische kunst is me wat al te treurig. Zoo goed alsof ik het genoten had.'

- 'Zou dan Mijnheer SPILGLAS welligt inclineren?....'

- 'Ik, vent? Waar zijn je zinnen! Bekijk me eens ter deeg! Heb ik er eene figuur naar, om mij een Treurspel te laten opdragen? Maar wilje op de gezondheid van uw' OROSMANUS drinken?.....'

- 'Nooit!' riep CAJETANUS. 'Een barbaar! Een monster! Een onmensch!'

- 'De *Cantamerle* zal er niet te minder om smaken. Jongens! een *rouge bord* voor OROSMANUS!'

- 'Geen halve, geen kwart, geen achtste *rouge bord*!' schreeuwde de dichter, met innige verontwaardiging. 'Maar,' voegde hij er bedaarder bij, 'willen de Heeren die eer bewijzen aan BLINIUS' boezemvriend, een' achtenswaardigen Perziaan, met name ARTAXERXES?'

- 'Neen, neen! Weg met hem!' riep JAN. 'Laten we dan liever op die vijf honderd beeldschoone Circassischen drinken!'

- 'Eerst op onze Leidsche meisjes!' vorderde ADOLF.

- 'Bravo! Onze Leidsche meisjes!' stemde LOUIS toe. 'Maar de leelijken sluit ik uit.'

- 'En ik de nuffen,' zeî JAN. 'Hoeveel zouden er nu nog overblijven?'

- ‘Altijd genoeg voor ons vieren,’ antwoordde LOUIS; ‘ik wil zeggen voor ons drieën; want Oom is tegenwoordig te tragisch om met meisjes te stoeijen.’

- ‘Geene personaliteiten, Meneeren!’ riep deze, met zijn vol glas eene leêge flesch omver zwaaijende. ‘Geene personaliteiten, bid ik u! Ik zal u van mijn' kant niet tegenspreken..... U in 't minste niet, zoo als men zegt, tegenspreken... en gij mij... dit verwacht ik van uwees heuschheid, ook niet in eene.... aangelegenheid, waarin het verhevene, het goddelijke van het schoone geslacht zoo doorschijnend doorblinkt; daar het de vrouw is, Meneeren!..... en hierop verzoek ik uwe bijzondere aandacht..... daar het, herzegge ik, de vrouw is, dat sieraad van het geschapene, de vrouw, Meneeren! die..... gelijk wij dichters zeggen, gelijk eene bevallige *Zephir*, van de oppervlakte der aarde, tot het hemelsch gestarnte opstijgt, om van dáár..... gelijk eene bezielende zon, op het menschdom te schijnen..... gelijk de schoone, deugdzame, engelachtige ROXELANE, Meneeren! wier blanke ziel de helderste spiegel was van reine kuischheid..... en onomkoopbare aanminnigheden!..... en daaruit wil ik..... zonder mij uwe personaliteiten verder aan te trekken, slechts beweren, dat de Perziaan ARTAXERXES, haar edele minnaar, niet zoo onwaardig zijn zou.....’

- ‘Naar den duivel met je Perzianen!’ viel JAN in. ‘De mooije meisjes, jongens!’

- ‘Vivant de mooije meisjes!’ schreeuwden alle drie.

- ‘Het zij dan zoo!’ zuchtte CAJETANUS, zijn glas ledigende.

Het gezelschap werd nu luidruchtig vrolijk, en de een al pleizieriger dan de ander. Gaarne zou ik den lezer op eenige der geestige kwinkslagen onthalen, welke bij die gelegenheid geïmproviseerd werden; maar om er regt genot van te hebben, zou hij zich in denzelfden staat van opgewondenheid dienen te brengen, waarin het vrolijke viertal geraakt was, en men mag zijnen Lezer niet te veel vergen. ADOLF alléén had zich spaarzamer ingeschonken, en, doch te vergeefs, gepoogd het stelsel van matigheid, dat hij voor zich zelven aannam, ook op CAJETANUS toe te passen. ‘*Bonsoir*, jongens!’ riep hij, eensklaps opstaande. ‘Mijn zegen op je verdere verrigtingen! Ik poets 'em.’

- ‘Ben je mal!’ riep LOUIS. ‘Hem poetsen? en de avond begint eerst! Kom, nog een uurtje, ADOLF! We beloven je, dat het geen nachtwerk zal worden.’

- ‘Omdat het al JAN DAG is? Als jullie onder je lang-

halzen zit, hebje, even als de Turken, eene aparte tijdrekening. Sta op, Oom! ik zal je t'huis brengen.'

- 'Nu al scheiden, Mijnheer VLUG?' vroeg deze, hem met de twee mooiste kabeljaauwsoogen aanstarende, waarop een dronkaard trotsch kon zijn. 'Nu al? Moet ik nu... in 't schoonste oogenblik mijns levens, toegewijd aan de warmste vriendschap?.....'

- 'Laat Oom maar zitten,' zeî JAN. 'Wij zullen hem wel bezorgen.'

- 'Precies, Mijnheer SPILGLAS!' stotterde CAJETANUS. Je herhaalt daar, woord voor woord, wat ik zeggen wilde..... Al personaliteiten genoeg..... en wat mijn karakter als dichter betreft, ik hou mij aan het liedje:

> '"Waar kan men beter zijn
> Dan bij zijn beste vrienden!"'

- 'Hou je maar aan mijn' arm, Oom!' sprak ADOLF, terwijl hij den poeët, die te ver heen was, om er zich anders dan met een' diepen zucht tegen te verzetten, van zijn' stoel ligtte en naar buiten trok, aan zijne twee vrienden het slagveld overlatende, waarop deze den volgenden ochtend ontwaakten, zeer verwonderd, dat hun eerste blik op een biljart viel, in plaats van op hun nachttafeltje.

ADOLF zette CAJETANUS op het bankje van zijne stoep neder, en vroeg hem toen, of hij nog genoeg bij zijne positieven was, om hem even aan te hooren.

- 'Weg met OROSMANUS!' antwoordde de dichter. 'Geen' wijn meer!'

- 'Goed; maar kun je morgen ochtend bij mij komen ontbijten?'

- 'Dadelijk!' prevelde CAJETANUS, en wilde opstaan, doch viel voorover op de stoep neder. Nadat het ADOLF met ongeloofelijke inspanning gelukt was, hem weêr op de been te helpen, schelde hij aan.

- 'Lekker kind!' sprak hij tot de meid, die open deed. 'Hier breng ik je je braven Heer, een weinigje bevangen en beslijkt, anders mankeert er niets aan.'

- 'Lieve hemel!' riep de meid. 'Wat staat hij daar te zwaaijen! Ik zal hem waarentig zelve weêr naar bed moeten brengen!'

- 'Ben je zoo hoffelijk, ANTJE?' vroeg ADOLF, haar onder

de kin streelende. ‘Zoo'n nobele meid! Als je bij ons diende, zou ik zorgen, dat ik alle avonden zwaaide! Maar hoor nu eens, mijn snoetje! Wees jij zoo vriendelijk, hem morgen bij tijds te wekken, en zeg hem dan, dat hij ten negen ure bij mij ontbijten moet, hoorje? precies ten negen ure. De rust van zijn leven hangt er van af. Hier zijn twee *mafjes* voor je moeite. Je weet immers wien je vóór hebt?’

- ‘Wel zeker! zou ik Mijnheer VLUG niet kennen!’

- ‘*Juris utriusque studiosus*!’ voegde deze er bij, haar een' zoen gevende, waarna hij huiswaarts stapte.

De beleediging, die Jufvrouw DUNNELEE zich op den bewusten Comedie-avond jegens ADOLF veroorloofd had, was van een' al te teederen aard om vergeten te worden, om ongestraft te blijven. Hij, *l'enfant chéri des dames*, ‘een hoogst onbeschaafde jongen, die niet wist met vrouwen om te gaan!...’ Zóó betwist men GOETHE's dichterlijk genie, NAPOLEON's grootheid!.... Wraakzuchtig was hij niet. Jegens de Schoonen vooral betoonde hij zich doorgaans voorbeeldig lijdzaam, zelfs jegens dezulken, die zich met evenveel regt onder de Schoonen rangschikken, als het bouwvallig *Montfoort* zich met onze bloeijende steden gelijk stelt. Maar te veel is te veel, en de ruimste vaas loopt eindelijk over. Hij wilde, hij moest dus met de onbedachtzame beleedigster afrekenen! Hoe zou hij dat aanleggen? Elke donkere nacht gaf hem gelegenheid, om bij haar de glazen in te slaan; doch, behalve dat hij zich niet tot de baldadigheden van het gepeupel verlagen wilde, oordeelde hij, dat Jufvrouw MARGRIET er met een paar stuivers voor een schrikpoeder en een paar gulden aan den glazenmaker veel te goedkoop zou afkomen. Maar wat dan? Hij peinsde en zocht, en kon niets vinden. Eindelijk diende hem het toeval.

Een groot half uur vóór de lustige *scène*, waarmede dit verhaal aanvangt, liep hij, in zijn' wijden *almaviva* gewikkeld, zoo als men zegt met zijne ziel onder den arm, langs 's Heeren straten. Hij had geweldig het *land*, en besloot derhalve zich wat te gaan opvrolijken bij zijn' Professor, die een paar allerliefste dochters had, toen hij, het welbekende huis van Jufvrouw DUNNELEE op het *Rapenburg* naderende, eensklaps *Bibi* er uit zag huppelen, met een' lang zijden koord aan zijn' zilveren

collier, welks einde door de derde-meid, die zoo veel als *bonne* over hem was, werd vastgehouden. Als een bliksemstraal schoot in hem het even stoute als wreede denkbeeld op, om zijne vijandin in het teederste voorwerp harer affectie te treffen. De gelegenheid was zóó schoon! De verzoeking zóó onwederstaanbaar! Hij haalde zijn knipmes uit, sneed het koord door midden, pakte het bevend kleinood op, en zette het toen met zulk eene vaart op een loopen, dat het scheen, alsof de vier pootjes van *Bibi* meêliepen.

De meid gaf een' allervreeselijksten gil. Jufvrouw DUNNELEE kwam aan het hoofd van al hare huisgenooten toeschieten. Zij zag *Bibi* verdwenen en BETJE in katzwijm! Ontzettend schouwspel!..... BETJE werd bijgebragt en gaf opheldering.

Toen zij de deur had geopend en *Bibi* vooruit gesprongen was, om, als naar gewoonte, zijn gevoeg te doen, (het arme dier!) had ‘een leelijke bertale kerel, eene soort van schooijer of landlooper, met zwaren baard en bakkebaarden,’ het koord stuk gesneden en *Bibi* opgepakt. Zij had eene wanhopige poging willen doen om het beestje te ontzetten, maar werd daarin verhinderd door een ontzaggelijk groot slagtersmes, waarmeê de moordenaar haar dreigde de keel af te snijden. Op het gezigt van dat mes was zij van zich zelve gevallen, en wat er verder gebeurd was, wist ze niet. Alleen meende zij het er voor te mogen houden, dat de hondendief met *Bibi* weggeloopen was.

Jufvrouw DUNNELEE, die dit relaas met eene vreeselijke bedaardheid had aangehoord, bezat nog even genoeg zelfbeheersching, om niet op hare beurt flaauw te vallen, en zich slechts de haren uit het hoofd te trekken, onder welke bezigheid zij hartbrekend jammerde. Daar zij echter begreep, dat zij met dat jammeren niets winnen kon, gaf zij bevel om naar de policie, naar den omroeper en Doktor BLAASOP te zenden, en liet zich toen door hare zuster en haar nichtje naar binnen dragen, tot groote spijt van een paar dozijn straatjongens, die van opinie waren, dat de pret veel te kort had geduurd.

Op hetzelfde oogenblik dat men Jufvrouw DUNNELEE, half dood, op haar canapé neêrzette, leî ADOLF den haar ontroofden lieveling in een mandje vol hooi, waarin hij daags te voren zes flesschen *Champagne* ontvangen had, zette er een schoteltje met water en een dito met harde beschuit naast, sloot zijne kamerdeur op nachtslot, en betrad vervolgens 's Heeren straten weder, met zoo moedig opgeheven hoofd, als hadde hij geene mis-

daad begaan, die hem in de termen van Artikel zóó veel van het lijfstraffelijke Wetboek deed vallen.

Toen hij de koffijkamer binnentrad, had hij nog geen ander voornemen, dan om, na eerst de toezegging van eene genereuse belooning uit den mond des Omroepers te hebben aangehoord, door tusschenkomst van den een' of anderen armen drommel, die er niet te bandietachtig voor een' eerlijken vinder uitzag, *Bibi* op den schoot zijner bedrukte meesteres terug te voeren, en daarmêe de grap te laten afloopen. ‘Laf! Beroerd!’ dacht hij. ‘Zóó zou zich een schooljongen wreken!’ TOBIE's voorslag om te wedden gaf aan zijn plan de eerste extensie. Hij besloot, om zelf zich als eerlijken vinder, met *Bibi* onder den arm, op het gewone koffijuur aan te melden. Men zou dan toch niet minder kunnen doen, dan hem een' stoel en een kopje van het edel vocht aan te bieden. Zes tegen één, dat hij de weddingschap won, en eene piquante *scène* op den koop toe. Bravo! Maar toen CAJETANUS zich bij de lustige broeders aansloot, kreeg onze schalk een' nieuwen inval. Hij zag in den poeët een heerlijk werktuig om zijn plannetje nog meer op te schroeven, om de grap te idealiseren. Bravissimo! De wraak zou volkomen, zou zijner waardig zijn.

Den volgenden morgen zette hij zich vroegtijdig aan de ontbijttafel, en wachtte met ongeduld. De *pendule* sloeg negen, en CAJETANUS tikte aan de kamerdeur. Arme CAJETANUS! Wie had den lustigen studentenvriend in dien staat van volslagene afgewondenheid herkend! Het was geen poëet, het was bijna geen mensch meer, die op den stoel, welken ADOLF hem toeschoof, eêr neêrviel dan plaats nam. Het was naauwelijks een schepsel! en toch was het CAJETANUS! Met een gezigt, alsof hij te gelijk geeuwen en niezen moest, wenschte hij zijnen jeugdigen vriend een' frisschen morgen.

- ‘Wensch dien je zelven toe!’ antwoordde ADOLF. ‘God allem.....! een turf ziet er frisscher uit dan jij! Toe, drink gaauw een' kop thee, en vertel me dan eens wat nieuws, al is het maar wat je van nacht gedroomd hebt.’

- ‘Ik weet zoo heusch niets, volstrekt niets,’ verzekerde CAJETANUS, ‘daar ik sint gister avond niemand sprak dan ANTJE, die mij al vóór achten kwam wekken, om mij te zeggen, dat uwé mij over verzen wilde raadplegen.’

- ‘Precies; zij heeft woord gehouden. Eene knappe meid, dat ANTJE!’

- ‘En zoo bra.....af ook, Mijnheer VLUG! Ik zou haar gerust aan iedereen durven recommanderen.’

- ‘Omdat ze zoo braaf is? Nu, met zulk eene recommandatie en haar lief bakkesje er bij, kan zij het ver brengen. Nog een kopje, Oom! en een broodje?’

- ‘Dank voor het broodje, maar een kopje gaarn. Ik weet zoo heusch niet, hoe ik aan dien schrikkelijken dorst kom.’

- ‘Weet je dan niet, kerel! dat je altijd dorst hebt?’

- ‘Altijd dorst! Ha! ha! ha! Dat ik juist zoo slaperig moet zijn, nu uwé weêr zoo geestig wordt! Vast heb ik gister avond een half glaasje te veel gedronken. Hoe ongelukkig, dat een mensch zoo weinig verdragen kan!’

- ‘Wat? Klaag jij daarover, spons die je bent? Jij, in wiens branderig, zwelgziek keelgat het eeuwig stroomen moet? Jij, die oorzaak zijt, dat onze wijnrekeningen onbetaalbaar worden? Jij, voor wien elke kroeghouder, als voor het stevigst bolwerk tegen den ijver der matigheidpredikers, den hoed afneemt? Jij, wien men te *Bordeaux* en te *Schiedam* standbeelden moest oprigten? Jij weinig verdragen? Zoo je me dat nog eens durft voorliegen, zweer ik je, bij je eigen' god BACCHUS, dat men je voortaan enkel thee zal schenken! Nog een kopje, Oom? Nu, nu, niet boos worden! Maar daar komt onze Omroeper aanstappen. Laten we eens hooren, wat hij den volke te verkondigen heeft!’

De beide vrienden plaatsten zich aan het raam, waarvoor de deftige Stadsbeambte stil hield, om, zoo ernstig en plegtig, als verkondigde hij eene ukase des Russischen Monarchs, den goeden lieden bekend te maken, dat er een hondje verloren was, zijnde een leeuwtje van het mannelijk geslacht, kleur *lilas* enz., (volgde hier het signalement van *Bibi*, veel uitvoeriger, doch daarom niet naauwkeuriger, dan onze vroegere beschrijving,) en dat degene, die dat hondje bij de eigenares, Mejufvrouw DUNNELEE op het *Rapenburg*, of bij hem, Omroeper, teregt bragt, dertig gulden tot belooning zou genieten.

- ‘Heilige superlatief!’ riep CAJETANUS, wien dat denkbeeld plotseling electriseerde. ‘Dat ik zoo gelukkig mogt zijn dat hondje te vinden! Mijne fortuin ware gemaakt!’

- ‘Daar hou ik het ook voor,’ stemde ADOLF toe; ‘maar die vinden wil, moet zoeken. Zoek dan, CAJETANUS!’

- ‘Een mooi zoeken, Mijnheer VLUG! Mogelijk hebben

ze 't gister avond reeds in de Amsterdamsche nachtschuit gepakt.'

- 'Dat zullen ze wel gelaten hebben,' zeî ADOLF, de achterkamerdeur openende, waaruit *Bibi* hen te gemoet sprong, zijnen roover met de tanden dreigende, terwijl hij den goeden CAJETANUS, in wien hij, misschien uit hoofde der treffende gelijkenis tusschen beider buiken, Doctor BLAASOP, en derhalve een' verlosser meende te zien, alle vriendelijkheid bewees. Hetzij hij echter zijne dwaling bemerkte, of kregel werd, dat de dichter, stokstijf van verbazing, zijne *caresses* onbeantwoord liet, hij kroop, onder het aanheffen van een akelig gehuil, naar zijn mandje terug, en ADOLF sloot de deur weder.

- 'Ja, Oom! ik ben de vinder,' hernam de schalk. 'Ik, en niemand anders. Dat hadt je niet verwacht, hé? en wat zou je zeggen, als ik je nu eens al de voordeelen van dien kostelijken vond afstond?'

- 'Wat ik zeggen zou, beste, nobele jongen? Wat ik zeggen zou?.... Ik zou zeggen.... ik zou zeggen....'

- 'Zeg het maar, Oom! ik doe het.'

CAJETANUS zeî niets, maar sprong derdehalven duim van den vloer, en klapte zich blâren in de handen.

- 'Het verheugt me,' vervolgde ADOLF, op ernstigen toon, 'u deze vriendschapsdienst te kunnen bewijzen, die, hoe gering ook, voor u zulke hoogstgewigtige gevolgen kan hebben; want gelijk je daar even te regt opmerkte, CAJETANUS! als je 't verstandig aanlegt, is je fortuin gemaakt.'

- 'Of die!' schreeuwde CAJETANUS, met dolle vreugd. 'Of die gemaakt is! Drie *Willempjes*! Zes maanden kamerhuur!'

- 'Wat?' bulderde ADOLF hem toe. 'Wat *Willempjes*! Wat kamerhuur! Schaam u, beroerde geldwolf! wiens lage ziel aan zoo luttel goud blijft hangen, waarmeê een kever zou wegvliegen! Armzalig, bekrompen schepsel, dat niet verder ziet dan zijn leelijke karbonkelneus lang is! Kleingeestige ellendeling, die zich met een' boerenbloemtuin wil vergenoegen, terwijl het bekoorlijkste *Arcadie* voor hem open ligt! Kortzigtige, onnoozele bloed, die in de glansrijkste, schitterendste toekomst, vol zalige heerlijkheden, niets meer dan drie goudstukken ziet!'

- 'Als uwé denken mogt..... dat er nog meer van te halen zou zijn....' stotterde de poëet.

- 'Meer van te halen? hals, die je bent! Meer van te halen? Hoe diep een mensch toch zinken kan! Hoor, kerel! ik heb je nog maar ééne vraag, ééne simpele vraag te doen: Ben

je CAJETANUS ZEEMBLAD? Ben je de zoon van je vader, ja of neen?'

- 'Ik geloof.... ja!' antwoordde de onthutste CAJETANUS.

- 'Heer in den Hemel! Hij gelooft het nog maar, het uilskuiken! Hij is er niet eens zeker van!'

- 'Maar, mijn beste Heer!' smeekte de ongelukkige, 'als ik maar eens weten mogt, wat uwees bedoeling is..... wat ik doen moet?'

- 'Wat je doen moet, miserabele vent? Wat je doen moet? Vodden rapen, potten schuren, netjes breijen, kousen stoppen, pap roeren, de oudjes in het Invalidenhuis sprookjes vertellen, Comedies voor ons tooneelpubliek schrijven: dát moet je doen! en scheer je nu weg, en kom me nooit weêr onder de oogen!'

Dat was te veel. De kwabbige onderkin des fel geschokten Muzenzoons zonk hem op de zwoegende borst, terwijl een luid snikken en overvloedige tranen het hevige zijner aandoening verrieden.

ADOLF voelde medelijden. 'Nu, nu, Oom!' sprak hij op zachter toon, 'zoo heel boos was het niet gemeend. Geef me de hand maar. Jij kunt het ook niet helpen, dat je zoo bitter onnoozel bent. Maar het is toch wat erg. Terwijl gansch *Leiden* er den mond vol van heeft....'

- 'Waarvan, Mijnheer VLUG?'

- 'Terwijl de menschen elkander dagelijks afvragen: Wanneer of ze dan nu toch eindelijk trouwen gaan?'

- 'Trouwen? Wie trouwen?'

- 'Wel jij! Begrijp je 't nu nog niet?'

- 'Ik trouwen?' riep de dichter, ten hoogste verbaasd. 'En met wie? als ik vragen mag.'

- 'Met wie anders dan met Jufvrouw DUNNELEE, de bekoorlijke eigenares van het hondje!'

- 'Van het hondje!' herhaalde de van verbaasdheid schier bewustelooze poëet.

- 'Hoe? zou je dan inderdaad niet weten, niet eens vermoeden, wat iedereen weet, dat ze smoorlijk verliefd op je is?'

- 'Heilige superlatief! Smoorlijk verliefd! En dat op mij!... Kan zoo iets mogelijk zijn, mijn beste, brave Heer?'

- 'De liefde heeft wel grooter wonderen gedaan.'

- 'Maar zij heeft me, bij mijn weten, nooit gezien?'

- 'Welk Leidenaar kan u nooit gezien hebben! van wege uwe in het oogvallende corpulentie.'

- 'Ja, dat is zeker.....'

- ‘Gezwegen nog van het aantrekkelijke uwer physionomie, van het imposante uwer edele houding.....’

CAJETANUS boog voor het compliment, schoon het geval hem even duister bleef.

- ‘Van uwe formidabele kuiten, waarvoor de Dames zoo veel respect hebben.....’

De dichter meesmuilde, terwijl hij een' blik van welgevallen op die vleezige deelen zijns ligchaams rusten liet.

- ‘Van uw verheven dichterlijk talent, dat u tot den Apollo der Schoonen maakt.....’

- ‘Het is waar,’ erkende de nederige man, ‘dat ik in vele opzigten mijne minderen heb, en het bevreemdt me nu zelven, dat ik er vroeger niets van merkte.’

- ‘Het grenst aan het wonderbare,’ hernam ADOLF.

- ‘Maar het geval zelf is toch ook wel wat heel wonderbaar, Mijnheer VLUG! zóó wonderbaar zelfs, dat ik, al moest uwé mij op nieuw uitlagchen, of op nieuw boos worden, het zoo heusch nog niet gelooven kan.’

- ‘Nog niet gelooven, eenvoudige ziel? Wil je dan een alles afdoend bewijs? Je hebt toch zeker het wereldberoemd Werk van den geleerden TREIZEMAGANDUS, over de sympathie tusschen honden en menschen, gelezen?’

- ‘Hier en daar eens ingezien,’ antwoordde de dichter, die niet bekennen wilde, dat een wereldberoemd Werk hem ten eenemale vreemd was.

- ‘Welnu, neem het dan nog eens in handen. Herlees met aandacht het veertiende Kapittel van het dertiende Boek, en breng hetgeen je daarin vinden zult, in verband met de liefkozingen, die het hondje u zoo even bewees, terwijl het mij de tanden liet zien.’

- ‘Dat was zeker opmerkelijk.’

- ‘Hij rook aan u, dat je de geliefde zijner meesteres waart.’

- ‘Inderdaad..... hij moet althans iets bijzonders aan mij geroken hebben..... Kijk, Mijnheer VLUG! uwé kan niet gelooven, hoe zeer ik gefrappeerd ben van hetgeen uwé mij daar verteld heeft!’

- ‘Was ik maar eer op het denkbeeld gekomen, om het je te vertellen! Die arme Juffer zit nu reeds een half jaar naar je declaratie te smachten.’

- ‘Te smachten? zoo'n rijke, voorname Dame!’

- ‘Of ze rijk is! Zeven à acht tonnen gouds, naar men zegt.’

- ‘Hemelsche goedheid!’ riep CAJETANUS, ‘wat zal ik met al dat geld uitvoeren?’

- ‘Daar kun je eens aan denken tegen dat je 't hebt. De zaak is nu maar om het te krijgen.’

- ‘Precies, Mijnheer VLUG! daar zit de knoop.’

- ‘Dien je als een tweede ALEXANDER moet doorhakken, dat wil zeggen, dat je op Jufvrouw DUNNELEE moet inhakken.’

- ‘Inhakken? zou uwé denken?.....’

- ‘Het is een allergemakkelijkste *coup de main*, of *coup de coeur*, zoo je wilt. Je hebt niet eens een voorwendsel, slechts eene aanleiding noodig, en die heb ik je verschaft. Je brengt haar het hondje terug, en als ze van belooning spreekt, versmaad je het geld, en zegt haar, dat je hart.... dat je ziel.... dat je wellust.... dat je zaligheid..... kortom, zulke dingen, die ik den dichterlijken minnaar niet behoef voor te zeggen.’

- ‘Begrepen!’ zeî CAJETANUS, een oogje knippende. ‘Dien aardappel zal ik wel gaar koken.’

- ‘Vervolgens deponeer je het hondje op haar' schoot, en uw' persoon aan hare voeten. Welk een tafereel! Ik twijfel, of je er zoo een in je gansche treurspel hebt.’

- ‘Mijn treurspel?.....’ riep CAJETANUS. ‘Weet uwé daar ook al van?’

- ‘Ik ben zoo onnoozel niet, Oom! Wat iedereen weet, weet ik ook. Maar daar zie ik WILLEM VAN HECHT de steeg insnijën. Vast komt hij oploopen. Pak nu gaauw het hondje onder je jas, breng het op je kamer, en prepareer je inmiddels voor de declaratie. Vergeet vooral niet je beste plunje aan te doen. Deftig en élegant, hoor je! Denk maar, dat je op eene bruiloft moet. Vóór half twaalf kom ik je nog eenige onderrigting geven.’

CAJETANUS nam *Bibi* op, die uit erkentelijkheid zijne sneeuwwitte tandjes in zijne vleezige vingers zette, reikte ADOLF de hand en vertrok. Midden op den trap ontmoette hem WILLEM VAN HECHT; eene ontmoeting, als die van een' zwaar beladen' hooiwagen en een' ligten phaëton op een' smallen dijk. De slanke jongeling zag er niets anders op dan terug te keeren, of tusschen de kolossale beenen des waardigen dichters door te kruipen. Hij deed dit laatste, en zoo kwam de een boven en de ander beneden.

ADOLF ontving zijnen vriend met de hartelijkste gemeenzaamheid. ‘Je hebt zeker al ontbeten, beste jongen!’ voegde hij hem toe, ‘en voor het borrelen is het nog wat vroeg. Ik zal je dus niets presenteren. Neem zelf een' stoel, mits je er niet te lang op zitten blijft.’

- ‘Ik begrijp,’ zeî WILLEM, ‘dat je weinig tijd hebt. Je moet nog *toilet* maken, om bij Jufvrouw DUNNELEE koffij te gaan drinken. In ernst, ADOLF! denk je die rare weddingschap te winnen?’
- ‘Zou ik die anders hebben voorgeslagen?’
- ‘Hoe ben je zoo in hare gunst geraakt?’
- ‘Dat zou ik zelf wel eens willen weten, indien ik er in geraakt was.’
- ‘Je schijnt dan toch toegang tot haar te hebben?’
- ‘Voor als nog evenmin als jij.’
- ‘Dus niets meer dan eene grap!’ zuchtte WILLEM. ‘Dat is spijtig! Verduiveld spijtig! Ik had me al zoo gevleid.....’
- ‘Waarmeê?’
- ‘Je hadt me zoo'n allemagtige dienst kunnen bewijzen! Maar misschien kun je 't nog. Het betreft een geheim, dat ik u ook niet langer verzwijgen mag.....’
- ‘Een geheim? Laat hooren!’
- ‘Ik ken een lief meisje, ADOLF!’
- ‘Ik ken er wel honderd, WILLEM!’
- ‘Maar geen zoo lief als CECILIA!’
- ‘Hm, zoo!..... Derhalve *uwe* CECILIA! Nu begrijp ik het. Arme jongen, ben je ook al verliefd! En wat heeft die allerliefste met de koffijkan van Jufvrouw DUNNELEE gemeen?’
- ‘Het is haar Nichtje.’
- ‘Jufvrouw WESTERGLANS? Dan maak ik je mijn kompliment. Die is wezenlijk allerliefst.’
- ‘Niet waar, beste ADOLF? en zoo bekoorlijk, zoo beminnelijk, zoo engelachtig! Heb je ooit mooijer, aanvalliger gezigtje ontmoet? en welke hemelsche oogen, niet waar? en je moest haar eens in het hart kunnen zien, haar slechts een oogenblik hooren spreken, als ze, uit de volheid van haar gevoel, met de betooverendste.....’
- ‘Verder maar! Al bewijs genoeg, dat je doodelijk verliefd bent.’
- ‘O, ADOLF! zoo als ik haar bemin, kan niemand haar beminnen!’
- ‘Waarachtig! Ben je zoo'n kunstenaar?’

- ‘Spot niet! De zaak is ernstig. Het geldt het geluk mijns levens; mijn leven zelf!..... O! zoo innig gevoel ik, dat zij de mijne worden of dat ik sterven moet! Zoo overtuigend zegt mij mijn hart.....’

- ‘Het hart zegt op onze jaren zoo menige dwaasheid! Als ik het mijne altijd gelooven wou, zou ik Turksch moeten worden..... maar dat is bij u natuurlijk geheel anders, en ik wensch er u geluk meê. Dweep dan maar voort, gelukkige dweeper! Eenmaal, als *één* lief meisje mij *al* de lieve meisjes minder lief doet vinden, hoop ik het je na te doen. Maar, om verder te gaan, ik behoef niet te vragen, of de adoratie wederkeerig is.....’

- ‘CECILIA bemint mij.’

- ‘Dat hoort ook zoo; en hare moeder?’

- ‘Heeft er niets tegen.’

- ‘Spant dan de zeilen, en steekt in zee!’

- ‘Maar er doet zich een vervloekte tegenwind op.’

- ‘Tante GRIET?’

- ‘Precies. Mevrouw WESTERGLANS is eene verstandige vrouw en eene zorgende moeder. Zij heeft volstrekt geen vermogen. Mijne ouders zijn niet onbemiddeld; maar daar we met ons achten zijn, zoo begrijp je.....’

- ‘Of ik het begrijp! Wij zijn slechts met ons vieren, en de spoeling is me al dun genoeg.’

- ‘Nadat ik het met CECILIA ééns geworden was,’ ging WILLEM voort, ‘sprak ik hare moeder, die mij zeide, dat zij onze liefde volkomen goedkeurde, maar zich verpligt voelde hare toestemming geheel afhankelijk van die harer zuster te maken, en dat zij er derhalve deze over onderhouden moest, alvorens mijne ouders de formeele aanvraag deden.’

- ‘Zeer verstandig inderdaad; maar wat kon Jufvrouw DUNNELEE er tegen hebben?’

- ‘Ik was vol hoop, ADOLF! Slechts nog eenige kleine formaliteiten, dacht ik, en - *sublimi feriam*!.... Hoe bedroog ik mij! Eergister avond ontving ik dezen brief van CECILIA.’

ADOLF las:

‘“BESTE WILLEM!”

“Het is met toestemming van mijne moeder, dat ik u schrijf. Ik voel er bijna den moed niet toe. De mededeeling scheen Tante eerst genoegen te doen, maar naau-

welijks had zij uwen naam gehoord, of zij verklaarde, dat mijne moeder en ik voor altijd hare vriendschap zouden verliezen, indien ik niet onherroepelijk van u afzag. Begrijp eens, van u afzien! Hoe kon eene vrouw zóó iets eischen! Hoe kon zij zich verbeelden, dat hare vriendschap, dat hare schatten zulk een offer waard zijn! Mijne goede moeder heeft al het mogelijke beproefd, om haar in ons geluk te doen toestemmen. Noch haar dringend smeeken, noch mijne tranen hebben de ongevoelige bewogen. Ik geloof zelfs, dat ik haar te voet viel!..... Alles vruchteloos! Toen heb ik mijne moeder bezworen, het geluk van haar kind niet aan de luimen eener zuster op te offeren. “Gij vergeet haar groot vermogen,” voegde zij mij toe. “Liefde behoeft geen' rijkdom!” riep ik uit. “Maar verdraagt ook geene armoede!” hernam zij met een' diepen zucht. Verdenk de brave vrouw niet van geldzucht, beste WILLEM! Hare zorgvolle liefde wil mij slechts voor de rampen behoeden, die zij zelve zoo smartelijk ondervond. Zij dwaalt, want welke andere ramp dan de dood zou ons geheel ongelukkig kunnen maken! maar haar dwalen is zoo natuurlijk, zoo moederlijk!

Die onverwachte hinderpaal heeft mij diep getroffen, mij geheel ter neêrgeslagen. U eeuwige trouw zweren is alles, wat het zwakke meisje er tegen vermag. Gij moet dien hinderpaal als man het hoofd bieden. Tracht de redenen te kennen, waarom Tante u zoo vijandig is, dan zal het u misschien gemakkelijk vallen, die weg te nemen. Mijne moeder blijft u hartelijk genegen. Blijf haar achten en lief hebben, en wijt het alleen aan hare overdrevene bezorgdheid, dat zij zich tegen ons geluk verzet. Zij bemint mij zoo innig! Eenmaal zal zij u ook zoo beminnen, als we beiden hare kinderen zijn. Vertrouwen wij op God en op haar! Wanhopen zou sterven zijn! Ach, beste WILLEM! als ik mij die zalige oogenblikken herinner, die wij nog zoo kort geleden.....’

- ‘*Et cetera, et cetera*,’ brak ADOLF af. ‘De rest laat zich raden, en ik heb nu ook geen' tijd, om die negen pagina's ten einde te lezen.’

- ‘Vinje niet, dat ze eene beelderige hand schrijft, en welk een stijl, hè?’

- ‘Allerliefst, allerbeelderigst! maar de inhoud is er juist niet te pleizieriger om.’

- ‘O, die is allerontzettendst, allerrampzaligst!.....’
- ‘*Termes d'amant*! Ik vind het nog al troostrijk, dat CECILIA u getrouw blijft.’
- ‘Als dat ook zoo niet ware.....’
- ‘Dan gingje u verdrinken of opknoopen, natuurlijk! maar kunje niet nagaan, waarom Jufvrouw DUNNELEE zoo'n schrikkelijke mier aan je heeft?’
- ‘Onmogelijk! Ik heb er mij al half gek over gedacht. Nooit heb ik haar in den weg gestaan, zelfs nooit gesproken. Al duizendmaal heb ik mij afgevraagd.....’
- ‘Indien je 't haar zelf eens gingt vragen?’
- ‘Dat was ik juist voornemens; maar toen TOBIE VLOSBLOM mij van die zonderlinge weddingschap sprak, dacht ik, dat jij misschien.... gelegenheid zoudt kunnen vinden....’
- ‘Om u, onder het koffijdrinken, dien tegenwind gunstig te maken?’
- ‘Je bent zoo'n beste, goeije jongen!’
- ‘Nu ja, en jij ook....’
- ‘En goeije jongens helpen malkaêr....’
- ‘Als ze kunnen. God weet, hoe gaarne ik u zou helpen! maar daar slaat het al elf. Pak je biezen nu, en kom vóór half één terug. Ben ik er dan nog niet, zoo wacht mij. Ik zal zien of er iets aan te doen is. Reken intusschen minder op mijn vermogen dan op mijn' goeden wil; want eene heks laat zich niet ligt betooveren, en het kon zijn, dat ik aan de deur werd afgezet.’

ADOLF's hart voelde den handdruk, waarmede zijn vriend hem verliet. ‘Het schijnt ernst!’ sprak hij tot zich zelven, terwijl hij zich kleedde. ‘Waarachtig! dat is toch meer dan eene studentenliefde, het is bijna eene mannenliefde!.... Die booze Tante, die anderen geen genot gunt, omdat zij zelve niet meer genieten kan!.... Maar indien CAJETANUS eens verhoord werd? Indien vrouwelijke malheid de onnoozele studentengrap tot een meesterstuk verhief?..... Gekheid!..... Ik zou in staat zijn, haar mijne eigen hand voor het hart van haar Nichtje te bieden..... ja, en dan ware zij in staat die hand zoo vast aan haar hart te spijkeren, dat ze zonder openlijk schandaal niet meer los kon! Allemaal gekheid! Arme WILLEM! Zonder hem iets te beloven, heb ik hem reeds alles doen hopen! Nu rekent hij op mij..... en met beschaamde kaken zal ik hem moeten teleurstellen, hem moeten zeggen: Jongenlief! het spijt me, maar ik zie er geene kans toe!..... Neen, dat zal ik niet! Ik wil er kans toe zien! Ik wil

die oude vrijster.... word ik maar eerst bij haar toegelaten, dan.... welnu, wat dan?.... Zou het geen zaak wezen het plannetje een paar duim in te krimpen, er althans CAJETANUS buiten te laten?.... Hoe gaarne gaf ik er de weddingschap, de wraak, de heele grap aan! Derhalve..... indien ik het hondje zelf eens terugbragt?.... Goed, dan had ik toegang..... ja, nog voor eens, om den volgenden dag te komen vernemen, hoe het beest den nacht had doorgebragt. Om voor de derde maal terug te keeren, zou ik immers een nieuw pretext behoeven?..... Naar den duivel met alle pretexten! Ik moet er wat anders op vinden.... Als ik eens.... Wacht, daar schiet mij iets in!... He!... Ja, dat kon!.... Waarom niet?..... Een onweêr moet de lucht zuiveren... Ik ben er!' riep hij vrolijk uit, terwijl hij zijn tweede laars aantrok. 'Zóó moet het, en niet anders!' Daarop greep hij een stuk papier, scheurde het in twee, schreef op het eene: *Pâté de foie gras*, op het andere: *Een flesch madera, eerste qualiteit*, vloog naar beneden, gelastte de dienstmaagd, om de opgeschrevene artikelen onverwijld door zijn Kok en Wijnkooper te doen bezorgen, en ze vervolgens in zijne broodkas te sluiten, en begaf zich toen met snelle schreden naar het nederig achterkamertje van zijnen dichterlijken vriend.

CAJETANUS ZEEMBLAD had zich in zijn toilet wezenlijk geïllustreerd. Zijn zwarte rok en dito korte broek waren zóó uitnemend *valide*, dat ze, na drie jaren dragens, nog eene aanwinst voor de *Bauwelaauwesteeg* konden wezen. Een keurig vergulde horlogieketting slingerde hem over den deftigen hangbuik. Phantastisch gespikkelde kousen spiegelden zich in den glans zijner glimpende schoenen, waarin hij, zich een weinig voorover buigende, den luister van zijnen halven persoon zag afgebeeld. De kolossale strik aan zijne spiksplinter nieuwe paarse das stond in de volkomenste evenredigheid met het kolossale zijner gestalte, terwijl op zijn net geplooid overhemd, welks spierwitheid waardiglijk geëvenaard werd door die van het neus en ooren opwaarts dringende halsboordje, een *diamantmonstre* prijkte, die slechts echt had behoeven te wezen, om millioenen waard te zijn.

- 'Bravo, Oom!' riep ADOLF, binnentredende. 'Bij MINERVA! je lijkt het ideaaltje van een' Parijschen dandy. Alles staat u toch even goed!'

- ‘Vindt uwé, Mijnheer VLUG?’

- ‘Behalve dat bloedig lapje om uw' vinger, dat de schoone harmonie van het geheel zoo wanstaltig verbreekt. Heb je u gesneden, Oom?’

- ‘Integendeel, Mijnheer!..... het was het hondje, dat me beet, toen ik het uit zijn mandje nam. Is dat ook al te met een kwaad voorteeken? Ik wou wel eens weten, welke consequentie die geleerde daaruit trekken zou.’

- ‘Stel u volkomen gerust. Honden bijten soms hunne eigen meesters, degenen, die zij het meest lief hebben.’

- ‘Mijn hart klopt geweldig,’ betuigde CAJETANUS.

- ‘Dat moet het ook,’ zeî de student. ‘Het is het gewone verschijnsel bij alle minnaars, die voor het eerst met hunne liefsten in aanraking staan te komen. Als je vijf minuten in het vuur bent geweest, is het voorbij. Maar smijt dat lapje weg, of trek er een' handschoen over. Minnaars mogen alleen in het hart gewond zijn. Waar heb je het beest gelaten?’

- ‘Hier, Mijnheer VLUG! in den turfbak. Het zit er zoo stil als eene muis. Tot meerder securiteit heb ik er het manuscript van mijn treurspel over heen gelegd.’

- ‘Ei, is dat je treurspel!.... OROSMANUS *de barbaar*!.... Je hadt hem wel *de dikke* mogen noemen. Hij is bijna even lijvig als jij zelf.’

- ‘Toe, ga eens zitten, mijn beste Heer!’ verzocht de poëet. ‘Dat ik er u, voor de aardigheid, een paar tooneeltjes uit voorlees.....’

- ‘We hebben nu geen' tijd voor aardigheden,’ antwoordde ADOLF. ‘Je hebt aan heel wat anders te denken, behalve dat we nog het een en ander dienan af te spreken.’

Daarop gaf hij den dichter eenige wenken en instructiën, hoe deze zich jegens zijne minnares gedragen moest, beval hem, om zich, een half kwartier na hem, bij haar aan te melden, sprak hem nogmaals moed in, en vloog toen, daar het juist twaalf sloeg, haastig de deur uit.

Vijf minuten later, schelde hij bij Jufvrouw DUNNELEE aan. Daar hij begreep, dat zijn naam alléén geene genoegzame aanbeveling was, om toegelaten te worden, voegde hij er wijsselijk de kwaliteit van vinder van het hondje achter, en de drift,

waarmeê de oude meid hem ging aandienen, waarborgde hem, dat hij welkom zou wezen. Op het oogenblik, dat deze in de kamer trad, zag hij CECILIA den trap afkomen. Snel naderde hij de aanvallige schoone. ‘Twee woorden!’ fluisterde hij haar toe. ‘Ik ben de boezemvriend, de vertrouwde van WILLEM VAN HECHT, en voor uw beider geluk werkzaam. Van daag of morgen zul je misschien iets verschrikkelijks vernemen, dat u evenwel niet verschrikken moet, daar het slechts eene list is. Geheimhouding, bid ik u, zelfs voor uwe moeder. Één enkel woord zou alles bederven!’

Alvorens de onthutste CECILIA hier iets op zeggen kon, kwam de meid ADOLF verzoeken, binnen te treden. Met eene gracieuse buiging, gaf hij den pas aan het lieve meisje, en voor de eerste maal werd de deftige huishoudkamer der maagdelijke Tante door de voetstappen eens students ontheiligd!

De jongeling groette de beide zusters met groote eerbiedigheid, terwijl hij de gereed staande koffijkan en aangesneden amandeltaart steelswijze toeknikte. Jufvrouw DUNNELEE scheen lijdend en afgemat. ‘Waar is hij! Waar is hij!’ riep ze op den toon van het smachtendst verlangen.

- ‘Hier ben ik, Jufvrouw! om u te dienen,’ antwoordde de schalk.

- ‘Vergeef mij, Mijnheer!..... ik bedoelde eigenlijk..... *Bibi*!’

- ‘Die zal binnen vijf minuten hier zijn,’ verzekerde de eerlijke vinder. ‘Gelief mij intusschen te vergunnen, dat ik even plaats neem.... Ik ben zoo vermoeid.... zoo dood af... Verbeeldt u, Dames! dat ik het hondje tot bij *Endegeest* heb moeten naloopen!’

- ‘Tot bij *Endegeest*!’ zuchtte Jufvrouw DUNNELEE. ‘Arme *Bibi*!’

- ‘Dan zal Mijnheer wel een' kop koffij willen accepteren?’ vroeg Mevrouw WESTERGLANS.

- ‘Met het grootst genoegen!’ betuigde ADOLF. ‘*Autant de pris*,’ dacht hij, terwijl hij het kopje aannam, en CECILIA den boezemvriend haars minnaars een dik stuk van de taart sneed.

- ‘Maar waar is hij dan nu?’ vroeg Jufvrouw DUNNELEE, die haar ongeduld kwalijk beteugelen kon.

- ‘Ik zal de eer hebben u alles te verhalen,’ antwoordde de jongeling. ‘Daar het van morgen nog al redelijk weêr was, besloot ik een singeltje om te wandelen. Buiten de *Rijnsburgsche* poort gekomen, zag ik een' allergemeensten kerel

voor mij uitloopen, met een hondje onder den arm, dat ik terstond voor uw' *Bibi* herkende. ‘Sta, vent!’ riep ik hem toe; maar hij stoorde er zich niet aan, en liep door. ‘Sta, hondendief!’ schreeuwde ik, dat de boomen er van daverden, en smeet hem een' grooten kei langs de ooren, maar met geen ander gevolg, dan dat hij nog harder liep. Toen bleef mij niets anders over, dan hem te laten loopen of hem na te loopen. Het eerste achtte ik raadzamer. De kerel zag er zoo forsch en grimmig uit, dat, ware hij met mijn' eigen' hond (schoon ik er geen' heb) aan den haal gegaan, ik er dien denkelijk aan gegeven zou hebben; maar ik herinnerde mij, hoe zeer u aan uw hondje gehecht is, en besloot derhalve het u dood of levend terug te brengen. Een goed kwartier duurde het, eer ik hem inhaalde. Toen had ik nog niets. Hij hield onbeschaamd vol, dat hij het beest eerlijk gekocht en betaald had, en weigerde het af te geven. Ik moest dus geweld gebruiken; maar de verwenschte kerel was driemaal sterker dan ik, zoodat mijne krachtdadigste pogingen niets anders opleverden, dan eene massa slagen en stompen, waarmede hij de weinige vergold, die ik zoo gelukkig was hem te mogen toebrengen.’

- ‘Die arme *Bibi*!’ herhaalde Jufvrouw DUNNELEE.

- ‘Eindelijk, toen ik op het punt stond van het op te geven, kwam er onverwacht hulp. Kent u Mijnheer ZEEMBLAD, Jufvrouw DUNNELEE?’

- ‘Ik vraag excuus, Mijnheer!....’

- ‘Hoe? CAJETANUS ZEEMBLAD? den dikken ZEEMBLAD? Oom ALEXANDRIJN bijgenaamd?..... Jufvrouw WESTERGLANS’ vervolgde hij, met een' schalken blik op CECILIA, ‘zal hem althans wel bij reputatie kennen, dien dichterlijken studentenvriend....’

- ‘Ik vraag nogmaals excuus!’ zeî Jufvrouw DUNNELEE eenigzins stroef. ‘Mijn nicht houdt weinig omgang met studenten of dichters.’

ADOLF boog zich met een stemmig gelaat, als wilde hij zeggen: dat zij daar zeer wijs aan deed. ‘Welnu dan,’ ging hij voort, ‘die Mijnheer ZEEMBLAD, die gezondheidshalve, van wege zijne zorgbarende corpulentie, zeer matineus en mobiel is, kwam daar juist van *Oestgeest* aanstappen, en wilde doorstappen, daar hij de loffelijke gewoonte heeft van zich nooit te bemoeijen met zaken, die hem niet aangaan; maar toen ik, op den toon der vertwijfeling, zijn' bijstand inriep, scheen hij te gevoelen, dat hij zelfs niet aarzelen mogt. Zijn aanval op den ellendeling had iets van eene kurassierscharge, en deed dezen

bijna omver vallen; doch spoedig herstelde hij zich, en het gevecht werd met vernieuwde woede hervat, aanvankelijk met geen ander resultaat, dan dat de goeije, dikke CAJETANUS nu rijkelijk zijn part ontving van de slagen en stompen, die de kwistige arm van den hondendief onvermoeid bleef uitdeelen.'

- 'Die arme *Bibi*!' zuchtte Jufvrouw DUNNELEE nogmaals. 'Maar ik bid u, Mijnheer! zeg mij toch....'

- 'Ten laatste gelukte het ons, den aartsschelm meester te worden en *Bibi* te ontzetten, die onze vreugdekreten met een kennelijk vreugdegeblaf beantwoordde. Het was aandoenlijk om te zien, hoe dankbaar het lieve diertje zich betoonde. Van een' mensch hadden wij niet meer hartelijkheid kunnen verwachten. De roover was het intusschen ontvlugt. Wij spoedden ons stadwaarts. Eerst was ik voornemens u zelf den verlorene terug te brengen; maar, onder ons gezegd, Mijnheer ZEEMBLAD..... hij is te kiesch om het te willen weten.... verkeert in zeer benarde omstandigheden. Ik begreep dus, dat ik wèl zou doen, mij met de eer te vergenoegen, en hem het voordeel te laten. Ik bedoel de toegezegde belooning.... Die geringe som, voor u geheel onverschillig.... zou voor hem....'

- 'Dat spreekt van zelf,' zeî Jufvrouw DUNNELEE. 'Met het grootste genoegen, met den innigsten dank, zal ik hem die kleinigheid en meer vereeren. Maar waar blijft hij! Die vijf minuten duren schrikkelijk lang. Indien *Bibi* of hem eens iets overkomen ware! Wie weet!.... Dikke menschen zijn onderhevig aan beroerten, en.... Goede Hemel! wat zou het arme dier dan aanvangen!....'

- 'Men zou hem aderlaten,' zeî ADOLF.

- 'Aderlaten? *Bibi* aderlaten?' vroeg Jufvrouw DUNNELEE, met eene ligte huivering.

- 'Pardonneer mij; ik bedoel....'

- 'Stel u gerust, Tante!' sprak CECILIA, 'daar komt de dikke Heer met *Bibi* de stoep op.'

Jufvrouw DUNNELEE, hoe ongesteld zij ook was, vloog naar het raam. Aandoenlijk was de pantomime, die er tusschen haar en den lieveling plaats greep. Vóór men de huisdeur opende, opende zij de kamerdeur. Het ceremoniëel van het aandienen mogt haar vreugdegevoel niet profaneren. CAJETANUS stapte parmantig binnen; een paar bommen *bitter* hadden hem toon gegeven. Het lag in zijn plan, om de plegtige overgifte door eene gepaste aanspraak te doen voorafgaan; doch eer hij zijn' regterarm tot eenen preparatoiren *geste* kon opheffen, was *Bibi* den

linker ontsparteld, en rustte, of liever dartelde hij reeds aan den kloppenden boezem zijner overgelukkige meesteres.

De dichterlijke minnaar wischte zich een' traan af. ‘Als ze een beest reeds zóó bemint,’ dacht hij, ‘hoe zal ze *mij* dan beminnen!’

- ‘Vergeef mij, Mijnheer!’ sprak Jufvrouw DUNNELEE, vermoeid, maar niet verzadigd van het liefkozen, ‘vergeef mij, dat ik mij zóó lang, zóó uitsluitend met mijn hondje bezig hield; maar u begrijpt, hoe gelukkig ik mij moet gevoelen, na zoo veel doorgestane angsten.... Het lievertje is ook mijn éénige troost en vreugd.... Het is alles, wat ik op de wereld heb!’

Niet zeer vleijend voor Zuster en Nichtje, die elkander eens aankeken en, gelukkig, slechts glimlachten.

- ‘En nu, Mijne Heeren!’ ging Jufvrouw DUNNELEE voort, ‘betuig ik u mijn' allerhartelijksten dank voor hetgeen ik u verschuldigd ben. Mogt ik u ooit wederkeerig van dienst kunnen zijn, zoo gelieft op mij te rekenen. Mijnheer ZEE... ZEEL... ZEEMTAK, geloof ik?....’

- ‘ZEEMBLAD, om u te dienen,’ antwoordde CAJETANUS, eenigzins verwonderd, dat zijne minnares zich zóó in zijnen naam vergiste.

- ‘Juist, ZEEMBLAD!’ hernam deze. ‘Het is u misschien onbekend, Mijnheer ZEEMBLAD! dat ik voor het terugbrengen van het hondje eene kleine belooning heb uitgeloofd. Schoon ik niet onderstel,’ voegde zij er kieschheidshalve bij, ‘dat u dat geld zelf zou kunnen behoeven, vermeen ik echter het u te moeten aanbieden, ten einde u er mede naar welgevallen....’

Onder dit zeggen, tastte zij in eenen zak, die aan hare linkerzijde hing.

- ‘Laat af, Mejuffer!’ declameerde CAJETANUS. ‘Al het goud van *Peru, Chili* en *Mexico* opééngestapeld, zou mij, in dit hoogstzalige oogenblik, minder bekoren, dan de afzigtelijkste mesthoop.’

- ‘Mijnheer! uwe onbaatzuchtigheid....’

- ‘Is opregt. Wil uwé mijne nietswaardige dienst waardiglijk beloonen, dan, edele vrouw! moet uwé..... eenige duimen hooger tasten!’

- ‘Eenige duimen hooger tasten?’ vroeg Jufvrouw DUNNELEE, niet zonder bevreemding, doch nog geheel zonder erg. ‘Wat bedoelt u? Zeg maar ronduit, wat u van mij verlangt.’

De dichter, die dit voor eene provocatie hield, om zich *franchement* te verklaren, gevoelde, dat het wreed zou zijn, de tee-

dere maagd nog langer te laten smachten. ‘Uw hart, aanbiddelijke Juffer!’ riep hij allerhartstogtelijkst uit, en plofte voor haar neêr, dat de vloer er van dreunde.

Jufvrouw DUNNELEE zette een paar oogen op.

- ‘Ja, ik aanbid en bemin u!’ ging CAJETANUS declamerende voort. ‘Aanbid en bemin mij weder, dan aanbidden en beminnen wij elkander! en nimmer zal de gloed- en glansrijke zon hare vurige stralen op vuriger en gelukkiger harten hebben afgeschoten, dan de onze!’

- ‘Onbeschaamde!’ borst Jufvrouw DUNNELEE uit, zoo geheel buiten zich zelve, dat zij vergat, dat de redder van *Bibi* aan hare voeten lag.

Nu was het des dichters beurt, een paar oogen op te zetten. ‘Pardonneer me!’ stotterde hij, ‘indien ik van wege de magt van uweés schoonheid en beminnelijkheid, mij zoo heusch niet bedwingen kon....’

- ‘Verwijder u, Mijnheer!’ schreeuwde de diep verontwaardigde maagd. ‘Hier is uw geld! Verwijder u oogenblikkelijk, of het zal u....’

- ‘Dat geld?’ zuchtte CAJETANUS, die nog eene laatste poging wilde aanwenden. ‘Wat geeft AMOR om al de diamantmijnen van *Golkonda*?’

- ‘Nog eens! Oogenblikkelijk van hier! Wat durf je u vermeten!... Zuster! CECILIA! helpt me dan toch! roept de dienstboden! dat ze dien onverlaat het huis uit zetten!’

- ‘Ze zullen hem dan eerst op de been dienen te helpen,’ merkte ADOLF aan, zijn laatste stuk taart aan den mond brengende.

- ‘En gij, Mijnheer VLUG!’ sprak Jufvrouw DUNNELEE, ‘kunt gij het koelbloedig aanzien, dat eene fatsoenlijke vrouw, door zulk een onbeschaafd schepsel, zoo verregaand beleedigd wordt?’

- ‘Vergeef mij!’ antwoordde deze, ‘dat ik mij geheel onbevoegd acht, om over dergelijke zaken te oordeelen, daar ik zelf een onbeschaafd schepsel ben, *die niet weet met vrouwen om te gaan*. Evenwel, daar de tegenwoordigheid van Mijnheer ZEEMBLAD u ongevallig schijnt, zoo zal ik beproeven hem in staat te stellen, om aan uw bevel te gehoorzamen. - Op, CAJETANUS!’ vervolgde hij, al zijne krachten inspannende, om het logge gevaarte op te rigten. ‘Zie zoo! daar sta je nu weêr. Je hebt het zeker begrepen, dat de Jufvrouw niet van je gediend wil? Ik zou je dus maar raden, de *Willempjes* op te strijken, en dan den aftogt te blazen!’

- ‘Het zij zoo!’ sprak de teleurgestelde minnaar, zijn' *aplomb* en *contenance* hernemende. ‘Uit achting voor u, Mijnheer VLUG! en ten respecte voor deze Dame, wier reine, onbevlekte onschuld mij meer waard is, dan al de schatten der Oude en Nieuwe Wereld, zal ik mij verwijderen, en dit geld meênemen tot een eeuwig aandenken aan het heillooze van dit onzalig oogenblik. Bij elke cent, die ik er van uitgeef, zal ik mij de bekoorlijkheden, maar ook de wreedheid dezer Schoone herinneren. Vaarwel, Mejufvrouw! wij zien elkander voor het laatst! Moogt uwé zoo gelukkig worden, als uwé het zonder mij wezen kunt!’

Hij had gesproken, loosde een' diepen zucht, streek de *Willempjes* op, bragt zijn' zakdoek aan de oogen, snikte nog een allerlaatst vaarwel, hief zijn' regterarm zolderwaarts, en verliet toen met afgemeten passen, de kamer en het huis, waar de schoonste hoop zijns levens vernietigd werd.

- ‘Die ZEEMBLAD! die ZEEMBLAD!’ riep ADOLF met geveinsde bevreemding, nadat CAJETANUS de voordeur achter zich had toegeslagen. ‘Wie had zóó iets kunnen verwachten! Het moet eene eerste liefde wezen! Nimmer hoorde ik, dat de brave man vroeger ooit zulke toevallen had. Herstel u, Jufvrouw DUNNELEE! U is veel te verstandig, om u zulk eene malligheid aan te trekken. Men moet er om lagchen. Ha! ha! ha!... Mag ik zoo vrij zijn, Mevrouw! u nog een half kopje te verzoeken?.... Die Mijnheer ZEEMBLAD is, trouwens, bij een' ieder voor een origineel bekend. Sommigen beweren zelfs, dat er nu en dan eene streep doorloopt. Verpligt, Mevrouw!... En het is nu ook juist in den tijd, dat de bladen van de boomen vallen. Och ja!... Wat die lieve, kleine *Bibi* er gevoel van heeft, dat hij zich weêr in zijn' huiselijken kring bevindt!.... Om de Dames te bedanken voor haar gul onthaal! Jufvrouw DUNNELEE! ik beveel mij ten sterkste in uw vriendschappelijk aandenken! Mevrouw WESTERGLANS! ik wensch u voortdurend welzijn! en u, Jufvrouw CECILIA! zoo veel geluk als schoonheid. *Vertrouw en hoop*!’ fluisterde hij deze in het voorbijgaan toe. ‘Uw dienaar, Dames!’

Weldra had hij den dichter ingehaald. ‘Jongetje! jongetje!’ sprak hij hem toe, ‘wat is dat avontuur lamzalig uitgevallen! Ik ben er waarachtig kapot van!’

- ‘En ik, Mijnheer VLUG! Dat ik op mijn negen en veertigste jaar nog een blaauwtje moest loopen!’

- ‘Dáár zit het hem juist. Was je slechts een twintig jaar vroeger gekomen!.... *Enfin*! het is nu zoo en niet anders. Je

moet je maar met de *Willempjes* troosten, en denken, dat er meer mooije meisjes op de wereld zijn.'

- 'Zij had mij zoo bijzonder geconveniëerd!' zuchtte CAJETANUS.

- 'Dat beken ik, en jij haar ook,' zeî de student. 'Ik permitteer je er eene week lang het *land* over te hebben. Het ergste is, dat iedereen nu met jou en mij, die uwe liefde de eerste impulsie gaf, den draak zal steken. Wat zullen we geplaagd worden!'

- 'Maar niemand zal het, hoop ik, te weten komen, Mijnheer VLUG!'

- 'Dan zou jij geen' wijn meer moeten drinken. Gekheid! het zal er meê gaan als met je treurspel, en dan moog je sidderen en beven; want je moet weten, Oom! dat me aan mijne reputatie en zelfs aan de reputatie van Jufvrouw DUNNELEE, die, al heeft ze u wat onfatsoenlijk behandeld, toch eene fatsoenlijke vrouw is, vrij wat meer gelegen ligt, dan aan honderd OROSMANUSSEN! en dát, zoo je er dus, dronken of nuchter, één enkel woord van rept, ik je onbarmhartigste vijand word, de heele Academie tegen je opzet, en je voor de Leidsche ploerten vogelvrij verklaar. Begrepen, Oom? Ga dan nu op je kamertje over het wisselvallige van het aardsche nadenken. Ik zal je in tijds waarschuwen, tegen dat er weêr eens eene knappe meid op je verlieft.'

CAJETANUS beantwoordde ADOLF's *vale* met een allerweemoedigst *helaas*! waarna deze den bedrukten dichter aan zijn noodlot overliet, tamelijk verzekerd, dat hij, althans in de eerste veertien dagen, van diens tong niets te vreezen had.

(*Het Vervolg in een volgend Nommer*.)

Corneille's Cinna.

Bij de vervaardiging van een dichterlijk kunstwerk komt alles aan op de bron, waaruit het voortbrengsel vloeit. Put de dichter uit de regte bron, en ontbreekt het hem overigens niet aan de formeele bedrevenheid in taal en stijl, welke wij bij hem vooronderstellen moeten, zoo zal het werk, door hem geleverd, aan de regtmatige eischen van den beoordeelaar voldoen.

Verscheidene dichters hebben eenen grooten roem verworven, zonder dat zij, uit het hier aangegeven standpunt beoordeeld, op dien roem aanspraak maken mogten. Welligt zal de ontleding eener tragédie van CORNEILLE, welke ik voornemens ben thans te ondernemen, ons tot de overtuiging brengen, dat ook deze Fransche dichter, van wien gezegd is, dat hij *de groote* CORNEILLE genoemd werd, niet om hem van zijnen broeder THOMAS, maar van alle overige gewone menschen te onderscheiden, de regte Muze niet altijd huldigde.

De kunststukken der oude treurspeldichters, want wij willen onzen blik bij de dramatische dichters bepalen, waren de vrucht hunner diepste gedachten over de belangrijkste voorwerpen, aan den mensch en den burger aangeboden; zij waren het resultaat hunner grondigste zelfvolmaking. Den strijd, welke zich in den mensch zelve gevoelen doet, en welken ook de Staat in deszelfs geschiedenis vertoont, hadden een AESCHYLUS en SOPHOCLES in zich zelve volstreden; zij waren omtrent de waarde van dat alles, wat gezag uitoefent op het menschelijk gemoed aan den eenen, en omtrent de regten der menschelijke rede aan den anderen kant, tot het volste bewustzijn gekomen, en hun verworven inzigt drukten zij uit in treurspelen, aan welke, hoezeer zij door weinigen geheel worden begrepen, door niemand, zonder onbeschaamdheid, de roem der voortreffelijkheid kan ontzegd worden.

Vestigen wij, na de Ouden, ons oog op het moderne drama, en wel bepaaldelijk op SHAKESPEARE en GOETHE, zoo bespeuren

wij, dat de stukken van den eersten gevloeid moeten zijn uit de levendigste persoonlijke ondervinding, uit eenen schat van menschen- en wereldkennis, welke zijne Werken, hoezeer spelend neêrgeschreven, om aan de behoeften van zijn theater te voldoen, met de kostbaarste resultaten zijns eigenen inwendigen levens en zijner scherpste waarneming van de groote en de kleine wereld vervulde. - Ook GOETHE's tooneelspelen zijn, als het ware, gedenksteenen op den weg zijner eigene ontwikkeling. Bij de handeling, welke hij voorstelt, heeft hij een persoonlijk belang; de helden, die hij doet optreden, zijn van hem zelven losgemaakte en tot zelfstandige wezens gevormde beschouwingen en levensrigtingen; zij verdedigen of bestrijden zijne gewaarwordingen of gevoelens; de hartszaak des dichters, de hem dierbaarste grondbeginsels worden in het lot dier helden en heldinnen beslecht. GOETHE zelf zegt, dat al, wat hij dichterlijk voortgebragt heeft, eene groote confessie uitmaakt. ORESTES, in het treurspel *Iphigenia*, is GOETHE zelf, voor wien, na den zwarten tijd des strijds tegen alles, wat den strevenden, vaak in het grenzenlooze strevenden, jongeling als eene vijandige hoogere magt wederstaat, na de worsteling met de grievende beschuldiging van het niet rein gebleven geweten, de heldere verzoenende glans eener ideale levensbeschouwing opgaat. TASSO, in het tooneelspel van dien naam, is GOETHE zelf, GOETHE de dichter, in de beteekenis des woords, in welke wij dezen met de werkelijke en burgerlijke wereld in tegenspraak denken. - Ook in MOLIÈRE's blijspelen erkennen wij den gevoelenden, den lijdenden, den zich boven zich zelven verheffenden, en altijd den fijn waarnemenden mensch: in zijne jaloersche en bedrogene mannen bespot hij zich zelven, en zit de ongelukkige gade van eene veel jongere coquette ter biecht. Zijn *Misanthrope* dagteekent van den tijd der afzondering van den moeden en kranken tooneelspeler, en zijne *petits marquis* en geletterde dames kenschetsen den man, die, ingewijd in het leven der hoogere kringen ten tijde van LOUIS XIV, in hetgeen hij hier zag en hoorde, een levendig deel nam. - Maar CORNEILLE plaatst ons in eene wereld van belangen, die de onze niet zijn, van helden, ontleend aan eenen tijd, die de onze niet is. Dit laatste ware geen bezwaar, had slechts de dichter zijne ziel in die figuren ingeblazen, zoodat wij sympathetisch bewogen konden worden, wanneer wij ze hooren redeneren, ze zien handelen of lijden. Maar, zoo als het nu geschapen staat, zijn zijne personaadjen te veel helden en te weinig menschen, hooren wij te veel decla-

meren en te zelden de taal van den wezenlijk in de zaak of het beginsel betrokken' individu. Het is waarlijk, alsof CORNEILLE zoo weinig inspiratie kende, als de schooljongen, die eene stijloefening vervaardigen moet, en tot onderwerp een blinkend feit, bij voorkeur uit de Romeinsche geschiedenis, kiest. CORNEILLE beweegt zich in eene bloot uitwendige en den persoon des dichters vreemd blijvende wereld van voorstellingen en meeningen, waarin eene hersenschim van onbesproken zedelijkheid, burgerdeugd, heldenmoed en (blijkens den *Polyeucte*) van kerkelijke vroomheid als het hoogste geldt. Ware het anders, hij zou niet in de gebreken vervallen zijn, welke wij in den *Cinna* bespeuren, een stuk, op hetwelk wij doorgaans gewezen worden, wanneer wij CORNEILLE's voortreffelijkheid op het woord der kunstregters moeten aannemen, en waarover zich CORNEILLE zelf in zijn *Examen* met bijzonder welgevallen uitlaat. ‘De groote en algemeene goedkeuring,’ zegt de dichter dáár ter plaatse, ‘welke mijnen *Cinna* wedervaren is, komt zonder twijfel van dáár, dat de waarschijnlijkheid in het stuk zoo gelukkig ook dáár bewaard blijft, waar de historische bodem den dichter begaf. Niets in hetzelve wederspreekt de Geschiedenis, hoewel er veel bij de overgeleverde feiten bijgedicht wordt; de éénheid van tijd en plaats dwong mij nergens der handeling geweld aan te doen.’ Is het niet, wanneer wij CORNEILLE zoo hooren spreken, alsof de dichter zich geen hooger doel behoorde te stellen, dan getrouwheid aan de Geschiedenis en uitwendige waarschijnlijkheid? en werkelijk zegt CORNEILLE, in zijne opdragt aan den Heer DE MONTORON, niets meer, dan dat hij een tafereel van eene der schoonste daden van AUGUSTUS heeft willen leveren. - Een geschiedkundig feit, als zoodanig, blijft ons eeuwig vreemd; het gaat buiten ons om, wanneer wij er niet de uitdrukking eener hoogere waarheid in bespeuren: deze is het, om welke het bepaaldelijk den dichter te doen moet wezen; haar moet hij willen openbaren, en in haar zijnen innigsten persoon, de vrucht zijner inwendige ontwikkeling, zijnen geest, willen uitdrukken. Dus is het hem hoofdzaak, alles zóó te schikken, dat zijne idée in het helderste licht gesteld worde. De Geschiedenis is voor hem slechts vorm; en moet van dezelve worden afgeweken, zijn dichtstuk zal er niet minder waarde om hebben; integendeel, de poëtische waarheid zal er bij winnen: een drama kan zuiver historisch zijn, en toch, in hoogeren zin, onwaar wezen, omdat in hetzelve de belangen van den dichter en van het met hem levend geslacht hunne uit-

drukking niet gevonden hebben. - En dan die laffe roem op de de inachtneming der éénheid van tijd en plaats! Deze éénheden zijn door ARISTOTELES, den bevoegdsten beoordeelaar van de voortreffelijkste tooneelstukken, voorgeschreven, en dit voorschrift verdient met eerbied vermeld te worden; maar alleen omdat inachtneming er van bewijzen kan, dat de dichter, volgens zijn regt en zijne verpligting, de werkelijke Geschiedenis, welke beduidende feiten doorgaans binnen ruimere grenzen van tijd en plaats doet voorvallen, heeft verlaten, om, gehoorzaam aan den eisch der voorstelling zijner éénvoudige idée, het toevallige gebeurde in één sprekend tafereel zamen te dringen. Zoo is de éénheid van tijd en plaats een noodwendig gevolg der ideale natuur van het gedicht; waar zij een band is geworden, welks knelling met allerlei kunstgrepen moet worden vermeden, dáár is de dichter van de Poëzij zelve afvallig geworden, en heeft de roem, dat hij den lastigen dwang gelukkig te boven gekomen is, weinig waarde. In waarheid, waar de dichter zich dus uitlaat, als wij dit dáár van CORNEILLE hoorden, hebben wij weinig regt, veel van het dichtstuk te verwachten. - Doch het wordt tijd, dat wij tot de beschouwing van den *Cinna* zelven overgaan.

Het stuk draagt den titel van CINNA *of de goedertierenheid van* AUGUSTUS. Deze dubbele titel wekt reeds dadelijk vermoedens op, welke blijken zullen maar al te gegrond geweest te zijn. - Hij, naar wien het treurspel in de eerste plaats genoemd wordt, is CN. CORN. CINNA, kleinzoon van dien CINNA, welke in den burgeroorlog tusschen MARIUS en SYLLA eene groote rol speelde, en zoon van dengenen, die zich reeds als knaap met den Consul M. LEPIDUS, in het jaar 78 vóór onze jaartelling, tegen de door SYLLA ingevoerde staatsregeling verbond, en in het jaar 44, met toelating van C. JUL. CAESAR, Praetor werd, hoezeer hij der tegenpartij van den Dictator toegedaan bleef, en deswege in dit zelfde jaar naauwelijks aan de woede van het volk ontsnapte. Uit eene dochter van den grooten POMPEJUS won hij onzen CINNA. Deze streed, waarschijnlijk bij *Actium* (want slechts het feit, niet de plaats wáár, wordt opgegeven), in de rijën der vijanden van CAESAR OCTAVIANUS AUGUSTUS. Desniettemin werd hij door dezen niet alleen in genade aangenomen, maar ondervond zelfs van zijnen vorigen vijand eene vleijende onderscheiding boven anderen, toen hij zich door den alles vermogenden invloed van den Imperator eene priesterlijke bediening zag opgedragen. En toch smeedde hij, in het vierde jaar van onze

jaartelling, eene zamenzwering tegen zijnen weldoener. Zijn toeleg werd verraden; doch AUGUSTUS, in aanmerking nemende, dat zijne gestrengheid tegen vroegere zamenzweerders weinig gebaat had, en door LIVIA, zijne gemalin, geraden, om van nu aan den weg der zachtheid te beproeven, en door de teregtstelling van den hoogadellijken misdadiger niet nog meer onwil en tegenstand uit te lokken, schonk hem vergiffenis, en bekleedde hem zelfs in het volgende jaar, te gelijk met VALERIUS MESSALA, met het consulaat. Deze laatste bijzonderheden steunen alleen op de niet zonder een zedelijk of rhetorisch doel medegedeelde verhalen van SENECA, in zijn boek *de Clementia*, door hem aan NERO opgedragen, en die van DIO CASSIUS, in zijne Romeinsche Geschiedenissen(1).

CORNEILLE geeft aan de zamenzwering, nevens CINNA, een tweede opperhoofd in den door hem opgevoerden persoon van MAXIMUS(2), die door de geschiedschrijvers in deze zaak niet genoemd wordt, maar aan wien in ons stuk de ontwikkeling der intrigue verbonden is; want de zoogenaamde intrigue is ook hier niet vergeten, dat is: ligt verzonnen toevalligheden, wier werking te voren berekend is, treden hier in de plaats van het zuivere belang der voorstelling van handelende en lijdende, zich in overeenstemming of in strijd met eene noodwendige beschikking bevindende menschen.

Voorts voert onze dichter eene AEMILIA op, welke hij tot de dochter maakt van C. TORANIUS, die de voogd van AUGUSTUS zou geweest zijn. De door CORNEILLE bedoelde TORANIUS wordt door CICERO, ergens in zijne Brieven, genoemd als een in ballingschap verkeerende aanhanger van POMPEJUS; en VALERIUS MAXIMUS(3) meldt van hem, dat hij door de ongehoorde misdaad zijns eigenen zoons aan de Driemannen, ANTONIUS, LEPIDUS en OCTAVIUS, is verraden. Doch dat hij de voogd van den laatsten zou geweest zijn, is door CORNEILLE verdicht, om OCTAVIUS handelwijze te zijnen aanzien des te onverschoonlijker te maken, en dat hij eene dochter zou gehad hebben, blijkt evenmin. Eene zonderlinge onnaauwkeurigheid begaat de Fransche dichter echter hierin, dat hij aan de gefingeerde dochter van TORANIUS den naam van AEMILIA geeft: dezen naam kon niemand dragen, die niet tot het geslacht der AEMILIUSSEN behoorde, zoodat te bewij-

(1) LV. 14-22.
(2) Een FABIUS MAXIMUS komt voor in het door TACITUS, *Ann.* I, 5, verhaalde.
(3) IX, 11.

zen zou gestaan hebben, dat de naam TORANIUS geen geslachtsnaam was, en dat TORANIUS tot het geslacht der AEMILIUSSEN behoorde. Doch hieraan heeft CORNEILLE niet gedacht, en hij heeft slechts den naam AEMILIA gekozen wegens het gemak, door dezen aan de versificatie aangeboden, daar hij het voordeel bezit, van, naar omstandigheden, vier, drie of twee lettergrepen te tellen. Verder zien wij in de personen van FULVIA, vertrouwde van AEMILIA, van POLYCLETUS, vrijgelatene van AUGUSTUS, van EVANDER en EUPHORBUS, vrijgelatenen van CINNA en MAXIMUS, den noodzakelijken nasleep der helden van een Fransch treurspel optreden.

Het gordijn wordt opgehaald, en AEMILIA vertoont zich aan onze oogen. Hare woorden doen ons blijken, dat haar hart vervuld is van de begeerte om wraak te nemen op AUGUSTUS, een' der Driemannen, als wier slagtoffer haar vader viel. Maar deze hartstogt bezielt haar niet onverdeeld: zij bemint CINNA, en dezen heeft zij aangezet, om tegen AUGUSTUS zamen te spannen, ten einde haren wraaklust te bevredigen. Doch men kan niet trachten het magtige opperhoofd van den Staat om het leven te brengen, zonder zijn eigen leven aan het grootste gevaar bloot te stellen. Daarom strijden liefde en wraak in den boezem onzer AEMILIA; maar voor als nog zegepraalt de laatste boven de eerste, hoe onvrouwelijk deze triomf ook zijn moge. Ja, wel onvrouwelijk! Wij verwachten bij eene vrouw smart over het wreede uiteinde eens vaders; wij verwachten, dat zij den bewerker van hare droefheid niet zonder verwarring, ja, edele verontwaardiging, zal kunnen aanschouwen, dat zij hem daarom zal vermijden, en zelfs geene goedheden van hem zal kunnen verdragen, veelmin gunsten van hem zal willen aannemen; maar haat, door eene vrouw gekoesterd, ontstelt haar in ons oog, en, indien deze haat haar zich doet mengen in staatkundige belangen; indien zij van den moordenaar haars vaders geschenken en het hoogste aanzien aanneemt, alleen ten einde listig en, zonder ooit eenigen wrok tegen haren misleiden begunstiger te doen blijken, den zoo verkregen' invloed aan te wenden, om tegenstand tegen dezen te verwekken en veile moordenaars tegen hem om te koopen; indien zij zelfs hare liefde tot dat gruwelijk doel weet te onderdrukken - want AEMILIA bemint CINNA waarlijk, hoezeer zij ons regt geeft haar te verdenken en te meenen, dat, gelijk zij lagere moordenaars met geld betaalt, zij hem, het hoofd der bende, met hare bekoorlijkheden omkoopt; - indien eene vrouw werkelijk tot zóó

iets kan komen, dan verdient zij onzen afkeer, onze verachting; - en voor zulk eene vrouw eischt CORNEILLE belangstelling, ja, bewondering! Maar bedenk, zult gij zeggen, dat AEMILIA eene Romeinsche vrouw is. Doch bedenk zelve, dat de Romeinsche vrouw hare kinderen lief heeft, als CORNELIA, de moeder der Gracchen; en haren man, als ARRIA, de gemalin van PAETUS CAECINA; dat de minnares van een' der CURIATIUSSEN, het tegenbeeld van onze AEMILIA, bij de zegepraal van haar vaderland en bij den roem van haren eigenen broeder tranen schreide om haren geliefde, die toch als vijand van *Rome* gesneuveld was. Dit verhaal moge de vereischte historische waarborgen missen; het is door Romeinen verdicht en bewijst dus, hoe deze zich de vrouw dachten. Maar wat dan toch heeft CORNEILLE verleid, die vrouw op te voeren? De reden is duidelijk. Een stuk, in dien tijd en later, in Parijs opgevoerd, kon niet rekenen genade te vinden, zoo de liefde er geene hoofdrol in speelde. Men liet aldaar toen ter tijd de ernstige belangen van den Staat te gereedelijk aan den Koning en diens Koning, den Kardinaal en eersten Minister DE RICHELIEU, over, en in de kleinere belangen, aan het hof behartigd, vervulden de vrouwen eene al te beduidende rol, dan dat deze in de tooneelstukken, welke in de eerste plaats voor het hof werden voorgesteld, niet insgelijks eene hoofdrol zouden hebben moeten spelen; want men wilde, en te regt, ten minste eenigermate in de opgevoerde stukken eenen spiegel der toenmalige zamenleving aanschouwen en personen zien optreden, met welke men eenige sympathie kon gevoelen. Zoo moesten dan alle helden der Oudheid, hoe krijgshaftig en koelzinnig, hoe weinig plaats de liefde tot de vrouw ook in hun leven besloeg, en hoe luttel invloeds deze drift op hunne daden uitoefende, alle moesten zij teedere woorden en zelfs tranen gereed hebben voor eene schoone: de schuwe HIPPOLYTUS, in RACINE's *Phèdre*, moest eene minne in het harte koesteren, en PHILOKTETES, in VOLTAIRE's *Oedipus*, moest verliefd geschilderd worden op JOKASTE. CORNEILLE, de stroeve CORNEILLE, was bij de vervaardiging van den *Cinna* reeds onder den invloed van het Fransche hof en onder de tirannij van de gunst van RICHELIEU geraakt: daarom moest eene AEMILIA worden opgeschommeld, en deze moest de dochter zijn van een' gewezen' voogd van AUGUSTUS, op last van dezen omgebragt, omdat zij een voorwendsel zou hebben, om tegen AUGUSTUS, die meer dan haar voogd geworden was, zamen te spannen, en CINNA moest op haar verliefd, door haar tot zijnen aanslag tegen den Keizer

opgezet zijn. Maar bespeurde CORNEILLE dan niet, dat hij dus, gelijk hij van de vrouw een hatelijk manwijf maakte, omgekeerd, CINNA tot eene vrouw verlaagde, en hem mede onze minachting waardig deed zijn? CINNA moge een zwakhoofdig mensch zijn geweest, hoezeer wij in aanmerking moeten nemen, dat SENECA hem dus noemt, SENECA, die aan NERO, AUGUSTUS nazaat en opvolger, schreef; CINNA moge geweest zijn, wat wij van hem denken willen, de dichter had regt hem voor te stellen als den Romein, wien de overgeërfde haat van zijn geslacht den opvolger van SYLLA en afstammeling van CAESAR als het voorwerp van *zijnen* haat aanwees, als den romantischen dweeper met eene denkbeeldige voormalige vrijheid der Republiek, die, blind voor de beslissing der Goden en de eischen van zijnen tijd, met geweld eenen vroegeren toestand wilde terugvoeren: familiehaat, adeltrots, staatkundige dweeperij zouden zich in hem hebben kunnen vereenigen, om de stem der gezonde rede en der dankbaarheid voor zijnen weldoener te smoren; een inwendige strijd zou in hem hebben kunnen ontstaan, en dit zou zijn' persoon eerst regt tragisch, en het stuk tot het pleit van altijd, ook in CORNEILLE's tijd, bestaande belangen en vraagstukken hebben kunnen maken. - Dit alles had de dichter van CINNA kunnen maken; doch CORNEILLE doet het niet; hij maakt hem daarentegen tot een' verliefden idioot, die al zijne bijzondere grieven tegen AUGUSTUS vergeten heeft, om zich tot een opgedrongen gevoel van burgerpligt op te winden, alleen slechts, om het voorschrift zijner beminde te volgen en hare hand te verdienen. De man mag en moet zijne liefde over het hoofd kunnen zien, zijn hart, des gevorderd, uit den boezem kunnen rukken; maar wie om de liefde alleen zich tot eene staatkundige misdaad laat verleiden, en zich wijs kan maken, dat ook burgerdeugd hem aanblaast, is een lafhartige, een huichelaar, een onman.

In het volgende tooneel is FULVIA bij AEMILIA gekomen. Deze, hare vertrouwde, houdt haar voor oogen, dat AUGUSTUS weldaden en het aanzien, haar door hem verleend, de misdaad, aan haren vader gepleegd, eenigermate vergoeden kunnen, en haar zachtzinniger te zijnen aanzien moeten stemmen. Hier heeft dan de heldin de gelegenheid te verkondigen, dat zij die weldaden slechts als middelen tegen zijnen Staat en zijn leven aanneemt. FULVIA wil, dat zij aan anderen de zorg overlate zich op AUGUSTUS te wreken; maar AEMILIA verlangt, dat de eer van zijnen val *haar* toekome, dat hij als een wraakoffer bepaaldelijk voor haren vader geslagt worde. Op deze wijze gaat zij voort, en met on-

matige grootspraak verklaart zij, dat zij, op den koop toe, nog als bevrijdster van *Rome* door *Italië* wenscht begroet te worden. Eindelijk wijst hare vriendin, een' laatsten grond bezigende om haar dien aanslag te ontraden, op het gevaar, waaraan zij daardoor haren minnaar blootstelt. Dit heeft eenigen invloed; doch ook nu zegeviert AEMILIA's besluit: CINNA moge vrij omkomen, mits zij door hem uitvoere, wat zij haren pligt noemt, en, eerst na dien moord begaan te hebben, zal hij harer waardig zijn. Bovendien, het is reeds te laat, om het voornemen op te geven: heden komen de zamengezworenen bijeen, en wordt uur en plaats van den moord bepaald en de persoon aangewezen, door wiens hand die zal worden uitgevoerd; daar komt CINNA reeds aan, om haar verslag te geven van hetgeen in die vergadering besloten is: dus, al mogt het ergste gebeuren en CINNA omkomen, zoo kan zij immers zich zelve na hem van het leven berooven, wanneer dit haar te hard mogt zijn na haars minnaars dood. Uit deze woorden blijkt, dat het haar geen ernst kan zijn, waar zij zegt, dat zij het als haren duren pligt beschouwt, haars vaders dood te wreken. Diegene is niet tot de erkentenis der pligtmatigheid eener handeling gekomen, die niet vertrouwt, dat, wanneer al de ongunstige kansen, welke de uitoefening van dien pligt medebrengt, zamentreffen, zijne zelfvoldoening hem de noodige sterkte zal verschaffen. CORNEILLE meent, door AEMILIA het besluit te doen koesteren, om, wanneer CINNA het met den dood bekoopen mogt, zich zelve te dooden, de ongerijmdheid der opoffering harer liefde aan hare wraakzucht aannemelijker te maken; doch, ik vraag u, zou eene in waarheid beminnende vrouw zich getroosten, over het geliefde voorwerp dood en verderf te brengen, door de gedachte, dat zij dat verderf eigenwillig zal deelen? AEMILIA dan vraagt CINNA rekenschap van de gehoudene vergadering, en dit woord heeft CINNA slechts noodig, om een uitgebreid en rijkelijk gekleurd tafereel op te hangen van de geestdrift der zamengezworenen, en hoe hij zelf hen had aangesproken, hun AUGUSTUS gruwelen had opgehaald, en eindelijk had voorgesteld, dat de dwingeland morgen op het kapitool, waar hij zich heen zou begeven om te offeren, zou vallen (hier volgt CORNEILLE het berigt van SENECA), en wel door de hand van hem, CINNA, zelven. Ten slotte verklaart hij aan de schoone AEMILIA, dat hij voor haar tot alles bereid is, en zich, bij het onverhoopt mislukken van den aanslag, den dood zal getroosten. - Het is niet onbelangrijk, het verontschuldigend oordeel van

CORNEILLE zelven over de lange rede, welke hij CINNA hier in den mond legt, te vernemen: ‘Het berigt,’ zegt hij, ‘door CINNA aan AEMILIA gegeven omtrent de zamenzwering, moet op nieuw bewijzen, dat, om een versierd verhaal in een drama dragelijk te maken, hij, die het doet, en hij, die het aanhoort, kalm genoeg gestemd moeten zijn, om daarbij het vereischte geduld te voegen. AEMILIA schept er vermaak in, uit den mond van haren minnaar te vernemen, met welk een' ijver deze aan hare plannen dienstbaar is geweest, en CINNA is niet minder voldaan, dat hij haar zoo veel goeds van den uitslag kan doen hopen: daarom, hoe lang dit verhaal, zonder ergens afgebroken te worden, ook zijn moge, verveelt het niet. De rhetorische sieraden, welke ik daarin heb aangebragt, gaan de maat niet te buiten, en de verscheidenheid der daarin voorkomende redekunstige figuren maakt, dat men er zich niet over beklaagt, dat de voordragt zoo veel tijd kost.’ Tot dus verre CORNEILLE. De waarheid is, dat hij, bewust, waar eigenlijk zijn talent lag, een rhetorisch stuk heeft ingelascht, hetwelk, hoe veel verdiensten het overigens ook hebben moge, in een drama misplaatst is. - Nadat AEMILIA alles van CINNA vernomen heeft, komt EVANDER, CINNA's vrijgelatene, den laatsten aankondigen, dat hij bij CESAR ontboden is, en wel met MAXIMUS. Dit baart opzien en schrik, want MAXIMUS is met hem hoofd der zamenzwering: zou dan de aanslag verraden zijn? AEMILIA is geheel uit het veld geslagen: zij stelt vast, dat alles ontdekt is, en, daar CINNA nu toch buiten staat is, hun plan ten uitvoer te brengen, zoo wenscht zij, dat hij vlugte in plaats van zich naar AUGUSTUS te begeven: zóó toch, meende zij, zou zij haren minnaar vruchteloos verliezen. Hier spreekt in haar de vrouw, en dit blijft niet zonder gevolg, want beide, AEMILIA en CINNA, wisselen thans voor een oogenblik de rollen. Wij hooren, namelijk, ook CINNA eenmaal mannentaal spreken: ‘Wat!’ zegt hij, ‘zou ik wegens een schrikbeeld, dat wij ons welligt zonder grond vormen, door niet voor AUGUSTUS te verschijnen, mij zelven verraden, en de medezamengezworenen aan hun lot overlaten?’ en daarop verklaart hij - slechts met al te hoogklinkende woorden, - dat hij, in het ergste geval, de doodstraf moedig zal doorstaan; en AEMILIA grijpt weder moed, en wordt weder geheel de oude; thans bedenkt zij, dat, indien AUGUSTUS van den moorddadigen toeleg onderrigt is, de weg om te ontvlugten toch reeds zou zijn afgesneden. Dus vuurt zij zijnen ijver aan; maar, wordt hij als misdadiger gestraft, zoo

zal zij, dit deelt zij hem thans als haar voornemen mede, hem niet overleven en zich vrijwillig den dood geven. CINNA tracht haar van zulk een plan af te schrikken, op hare hem bekende wraakgierigheid te werken; gaf zij zich zelve den dood, zoo zou zij *hem*, evenmin als haren vader, kunnen wreken: niemand wist, dat zij van het komplot medebewust was; opdat het geheim hunner liefde niet ruchtbaar worden mogt, had hij voor zijne eedgenooten verzwegen, dat hij door haar was aangezet. Zoo zal dan AEMILIA naar 's Keizers gemalin LIVIA gaan, om, des vereischt, den invloed dezer vrouw tot CINNA's redding te gebruiken, - terwijl zij natuurlijk bij haar plan blijft, en, wanneer deze poging mislukken mogt, de handen aan zich zelve zal slaan.

In het tweede bedrijf vernemen wij, om welke reden AUGUSTUS CINNA en MAXIMUS bij zich heeft ontboden. Zij dienen hem, na het afsterven van AGRIPPA en MAECENAS, tot raadslieden in de belangrijkste zaken: thans wil hij zijne beslissing in een vraagstuk van den teedersten aard van hun oordeel afhankelijk stellen. De zucht, namelijk, om zich van het oppergezag te ontdoen, is bij hem levendig geworden, en deze stap beveelt zich aan hem eenigermate als raadzaam aan. Zoo zal dan CINNA slechts het besluit, dat AUGUSTUS gaarne nemen zal, behoeven aan te raden, om aan *Rome* de vrijheid te hergeven, en eene der beweegredenen, om welke hij voorgeeft den Keizer naar het leven te staan, te doen vervallen. Als eerlijk man is hij dit verpligt, al ware het ook, dat hij het voornemen behield, om in AUGUSTUS bloed, nog na deszelfs afstand, wraak voor den moord van AEMILIA's vader te nemen. Maar zoo zou zijne gewelddaad het politisch karakter missen, dat haar moest versieren, en mitsdien den schoonen schijn van voor het vaderland ondernomen te zijn, verliezen; zoo zou het te bezien staan, of zijne AEMILIA in de rol van sluikmoordenares zoo veel aanlokkelijks zou vinden, dat zij haren handlanger hare trouw ten loon zou willen schenken. Evenwel behoort CINNA in te zien, dat de uitvoering van den beraamden aanslag, na AUGUSTUS aanbod om van den troon af te staan, eene onmogelijkheid is geworden, AEMILIA moge hem, wanneer AUGUSTUS ongestraft zal blijven, ten deel worden of niet. Slaat CINNA nu den weg in van eerlijkheid en pligt? Neen! hij wil, ten koste van alle goede trouw, de zaken tot den staat, waarin zij zich vóór de mededeeling van AUGUSTUS tegenwoordig voornemen bevonden, terugbrengen, opdat hij een' glansrijken moord aan eenen thans, gedeeltelijk ten minste,

onschuldige, en door zijne list slechts schijnbaar schuldige, in staat zij te volvoeren, en daarmede de hand eener tot wreedaardigheid toe ijdele schoone te verdienen. Op gronden van het uiterste gewigt en van het verhevenste gezond verstand, doch die alle tegen hem zelven en zijn voornemen, om AUGUSTUS bloedend van den troon te doen storten, getuigen, raadt hij denzelfden man aan, ja, dwingt hem als het ware het gezag, dat hij thans zelfs regtmatig verkregen noemt, te behouden. *Rome's* wèlbegrepen belang, zegt hij, AUGUSTUS eer zelve vorderde het. - Zóó schandelijk onteert CINNA zich voor de oogen der toeschouwers, en - waartoe behandelt de dichter hem zoo ongunstig? De historische trouw verpligtte er hem niet toe, al begreep hij ook deze te moeten doen gelden; want geen der geschiedschrijvers, die vermelden, dat AUGUSTUS dat plan gekoesterd heeft, brengt het in eenig verband tot het gebeurde met CINNA. Waartoe dan heeft de dichter deze episode in zijn stuk ingelascht? Alleenlijk om, wanneer CINNA zich aan zulk eene nieuwe trouweloosheid zal hebben schuldig gemaakt, en de Keizer hem toch zal vergeven, den roem van AUGUSTUS goedertierenheid des te grooter te maken. De dichter, namelijk, hinkt op twee gedachten: het belang, dat CINNA moet inboezemen, hoe weinig hij het ook verdient; de werkzame rol, die hij vervult, de gewigtige uitkomst, welke hem bepaaldelijk over het hoofd hangt, dit alles maakt van hem den hoofdpersoon; en toch legt CORNEILLE zoo veel gewigt op de daad van AUGUSTUS goedertierenheid, zonder te bedenken, dat, vermits deze deugd slechts in het vergevend opnemen eener tegen ons gepleegde schuld bestaat, zij alle handeling uitsluit, en dus ongeschikt is, om den held eens tooneelstuks op te leveren, ten minste, zoo op den zelfstrijd, welke aan de verleende vergiffenis voorafgaat, geen invloed wordt uitgeoefend door belangrijke uitwendige omstandigheden, welke den hoofdpersoon eindelijk tot eene vrijë beslissing leiden. Dit niet inziende, wordt de dichter, om AUGUSTUS daad in het licht te stellen, meer dan onbillijk tegen zijnen eigenlijken hoofdpersoon, en brengt hij een heilloos gebrek aan éénheid in de handeling, zoo als de dubbele titel van het stuk ons reeds deed vermoeden. AUGUSTUS had geheel achter de schermen behooren te blijven; de onzekerheid zijner beslissing had, als een onzigtbaar noodlot, over het hoofd van AEMILIA en CINNA moeten zweven, en eindelijk had zijne vergeving als de weldaad eens ongezienen Gods moeten treffen. Maar de verleiding, die voor den dichter bestond in de schoone woorden, door SENECA aan AUGUSTUS bij deze gele-

genheid in den mond gelegd, en welke ook hij zoo goed kon te pas brengen, was te groot. Daarom moest AUGUSTUS uit zijne hoogte nederdalen en nu, als het ware, op gelijken grond met de handelende personen wandelen; daartoe moest CINNA nog meer mishandeld worden, alsof hij niet reeds laag genoeg in onze schatting stond. Om een bloot uitwendig motief, om schoone woorden aan te brengen, zeker ook om aan het stuk, dat anders te spoedig zou afgeloopen zijn, den vereischten omvang te geven, heeft CORNEILLE zijn gedicht nog meer bedorven. Neemt, bij voorbeeld, GOETHE's *Tasso* ter hand, en onderzoekt, of er één bedrijf, ééne scène, één woord in voorkomt, hetwelk niet door den intiemsten aard van 's dichters doel gemotiveerd wordt, en bewondert met mij de beminnelijke voortreffelijkheid van den Duitschen dichter in den spiegel van CORNEILLE's blinkende armzaligheid.

MAXIMUS, door geene bijoogmerken, als CINNA, bezield, wil het aanbod van AUGUSTUS, om de vrijheid aan *Rome* te hergeven, dankbaar aangenomen hebben, en zou zich gelukkig achten aldus van den bloedigen pligt, hem als eedgenoot opgelegd, ontslagen te zijn. De gronden, door beiden zoo vóór als tegen aangevoerd, vormen, op zich zelve beschouwd, een welsprekend staatkundig pleitgeding, aan hetwelk ik alle mogelijke verdiensten geenszins ontnemen wil; doch in een dramatisch gedicht mag niets op zich zelf beschouwd worden; alle bijzonderheden moeten een voldoend motief vinden in het geheel, en noodwendig medewerken tot het geheel; dáárnaar moeten derzelver vorm en omvang afgemeten zijn, anders kunnen zij niet schoon gevonden worden, en doen zelfs eene storende uitwerking. - Na beiden, CINNA en MAXIMUS, gehoord te hebben, laat AUGUSTUS zich door de gronden en de beden van den eersten overhalen; hij zal de teugels van het bewind in handen houden, en wil beiden beloonen voor hunnen, zoo hij oordeelt, gelijkelijk uit ongeveinsde vaderlandsliefde en genegenheid tot hem, voortgevloeiden, hoezeer uiteenloopenden raad. MAXIMUS maakt hij tot Pro-Consul van het rijke *Sicilië*, en aan CINNA schenkt hij AEMILIA, die hij, na de verdiende gestrengheid, aan JULIA betoond, als zijne dochter beschouwt, ten huwelijk, zoo zij den door AUGUSTUS begunstigden en ook buitendien geenszins verwerpelijken minnaar niet zal afslaan. Aldus verkrijgt hij dan ook, in zoo verre AUGUSTUS in deze zaak beschikken kon, door dezen zelven den prijs, om welken hij hem om het leven zou brengen. Hoeveel verstoktheid, hoeveel berekening is er noo-

dig, om nu nog vol te houden! AUGUSTUS verlaat hen; maar MAXIMUS geeft zijne verwondering te kennen, CINNA de noodzakelijkheid, dat AUGUSTUS alleenheerscher blijve, te hebben hooren betoogen. CINNA verschuilt zich achter de schoonschijnende en wreedklinkende reden, dat *Rome* de vrijheid niet mogt aannemen als een geschenk van een' tiran, die moede was, het te onderdrukken; dat AUGUSTUS, door af te treden, zich niet aan de verdiende straf mogt onttrekken; dat hem geraden moest worden schuldig te blijven, opdat hij het loon der schuld niet ontgaan mogt. Maar mogt dan een moord, aan AUGUSTUS gepleegd, eene regtmatige straf, tegen hem als staatsmisdadiger uitgeoefend, heeten? eene staatkundige schuld mag noch kan door eene burgerlijke misdaad gestraft worden, en men mag den schuldige de gelegenheid om van zijn vergrijp terug te komen niet benemen. - Ook AEMILIA's hand, voegt CINNA er bij, wij hij niet anders, dan bespat met AUGUSTUS bloed ontvangen. - Al die woorden hebben de beide eedgenooten nog in het vertrek van AUGUSTUS gesproken, en het komt den dichter zelven zoo onwaarschijnlijk voor, dat men zoo onvoorzigtig zijn zou, om in het paleis eens Vorsten zulke gevaarlijke geheimen te verhandelen, dat hij zich als het ware verontschuldigt, door CINNA te laten zeggen: ‘Vriend! kiezen wij eene veiliger plaats voor onze onderlinge mededeelingen.’ Doch dat moest hij voor het bewaren der éénheid van plaats over hebben.

In het begin van het derde bedrijf openbaart zich MAXIMUS in een gesprek, met zijnen listigen vrijgelatene EUPHORBUS gehouden, als CINNA's mededinger naar AEMILIA's liefde. Geen wonder! want AEMILIA is bovenmate schoon: de dichter zegt dit herhaaldelijk door den mond van verschillende personen, ook door haren eigenen mond; en evenwel maakt hare taal geenszins den indruk, alsof dat de woorden waren eener schoone vrouw: daartoe is het karakter van AEMILIA te weinig harmonisch en zijn hare gevoelens te weinig zacht. Ik denk hier aan de *Eleonora* in GOETHE's *Tasso*: ook zonder dat de dichter het ons behoeft te herinneren, kunnen wij ons deze niet anders dan even schoon in haar voorkomen denken, als zij liefelijk is in hare woorden en handelingen. - Bij MAXIMUS, die zoo even door CINNA zelven in het geheim van deszelfs betrekking tot AEMILIA is ingewijd, en vernomen heeft, wat dus CINNA's eigenlijke beweegreden was tot zamenspanning tegen AUGUSTUS, moest jaloezij de verontwaardiging te grooter maken over den man, die, om den wensch zijner liefde te bereiken, hem en zoo vele

edele Romeinen onder den schijn van een vaderlandsch doel misbruikte. Aan deze stemming tegen CINNA wordt voet gegeven door den vrijgelatene. Zoo komt het besluit tot rijpheid, hoe noode MAXIMUS het ook beaamt, dat men CINNA aan AUGUSTUS verraden, en op de eene of andere wijze aemilia voor MAXIMUS winnen zal; en zoo ook ontstaat eene verwikkeling, ter welker daarstelling alleen de dichter MAXIMUS liefde voor AEMILIA verzonnen heeft, terwijl de Geschiedenis slechts zegt, dat CINNA door een' der eedgenooten is aangebragt, zonder opgave eener beweegreden van dit verraad, - eene verwikkeling, waarbij EUPHORBUS volkomen de rol speelt en zelfs de uitdrukkingen bezigt van de geslepen slaven in de latere Grieksche en de Latijnsche Komedie. - EUPHORBUS verwijdert zich, en CINNA treedt op, in gepeinzen verzonken. Zijn geweten is wakker geworden en heeft hem zijne snoodheid tegen AUGUSTUS doen beseffen; doch zijne liefde en de eed, door hem, AEMILIA's wraakzucht ten gevalle, gezworen, beletten, dat zijn opgewekt gevoel tot een mannelijk besluit rijpe, en brengen te weeg, dat hij ons slechts zijne zwakheid vertoont. Alles is voor hem van AEMILIA's beslissing afhankelijk, en voor zijnen wensch, om AUGUSTUS te sparen, bestaat er geene hoop op vervulling, zoo *zij* dien niet goedkeurt. Dit is geen tragische zelfstrijd: deze vooronderstelt, dat de held krachtig partij gekozen hebbe: CINNA is bloot lijdend en lijdelijk, verre van het toonbeeld te zijn eener handeling, waarbij de individu tegen zich zelven optreedt, en die dus de hoogste krachtsontwikkeling vordert. - MAXIMUS verkondigt hem harde waarheden, en doet hem gevoelen, dat, nu zijn raad AUGUSTUS verhinderd heeft, aan *Rome* de vrijheid te hergeven, ook op hem de zedelijke verpligting rust, om door bloed *Rome's* vrijheid te koopen. - Welhaast heeft CINNA de gelegenheid, om in een mondgesprek met AEMILIA te beproeven, of zij geneigd is, AUGUSTUS het leven te laten. De schoone begrijpt aanvankelijk zelfs niet eens de mogelijkheid, dat AUGUSTUS weldaden bij CINNA het plan, om hem om het leven te brengen, aan het wankelen kunnen hebben gebragt. Zoo vormt hare hardvochtigheid een scherp kontrast met CINNA's meerdere weekheid. Meende CORNEILLE, dat AEMILIA aldus de deugd eener waardige Romeinsche vrouw ten toon spreidde (en waarlijk, zij spreekt stoute woorden), waarom liet hij in CINNA die deugd dan niet uitblinken, in plaats van hem thans uit vrijë beweging de stellingen te laten verdedigen, die hij, zoo het heeten moet, gedwongen gebezigd heeft, toen het er op aankwam om AUGUSTUS te beletten, van de regering afstand

te doen; of wist CORNEILLE, dat zulk eene onbuigzaamheid goddelooze ongevoeligheid heeten moet, waarom dan AEMILIA zoo afschuwelijk geschilderd? - Eindelijk begrijpt de onvermurwbare CINNA's wensch, en nu dreigt zij dadelijk met de straf: CINNA zal haar nimmer bezitten, zoo hij de aanvankelijk bepaalde voorwaarde niet vervult. AUGUSTUS moge alles vermogen; over hare hand, over haren eigen' zin beschikken, kan bij niet. - Welke vrouw verlangt eene andere voorwaarde, dan liefde, van den man, aan wien zij zich wegschenkt, en hoort naar eene andere stem, dan die van hare liefde, om hem toe te behooren; welke vrouw zou niet rekenen, dat zij zich voor prijs verkocht, indien zij de vervulling eener andere voorwaarde vergde? - en onze AEMILIA meet het gedurig uit, dat zij slechts op voorwaarde der bloedige bevrediging harer wraak te krijgen is; ook verklaart zij thans haren minnaar, dat zij, nu hij zoo zwak is, zich zelve wil gaan opofferen, terwijl zij met eigene hand trachten zal CAESAR te dooden; en dit verklaart zij in bewoordingen, in welke de uitdrukking harer liefde voor CINNA zoo vreemd dooréén gemengd is met de vermelding van haar doel, dat men waarlijk aan hare opregtheid zou kunnen twijfelen. Hoe het zij, CINNA verliest op die taal zijn hoofd geheel, en als een waanzinnige stuift hij, na aan AEMILIA eenige bitterzoete komplimenten toegevoegd te hebben, henen, om AUGUSTUS te gaan doorsteken, maar onmiddellijk daarop zich zelven, als ten zoen voor dien gruwel, het hart te doorboren. Wederom heeft AEMILIA, op het vernemen van dit dolle plan haars minnaars, een vrouwelijk oogenblik, doch niet meer dan een oogenblik; want welhaast bevredigt zij zich in het zelfvertrouwend denkbeeld, dat, wanneer CINNA AUGUSTUS vermoord zal hebben, hij zich nog wel eens zal bedenken, vóórdat hij, door zich zelven te doorsteken, ook haar verlieze, en versterkt zij zich met deze inblazing van haar egoïsme, dat, zoo hij, door vrijwillig te sterven, op haar bezit geen' prijs zou blijken te stellen, hij hare voorkomendheden niet waard was. Oordeelt zelve, M.H.! over zulk een' karaktertrek, of liever, bejammert met mij, dat CORNEILLE zich in zulk eenen doolhof van psychologische ongerijmdheden begeven heeft, omdat hij eene valsche Muze volgde.

Het vierde bedrijf brengt EUPHORBUS, den vrijgelatene van MAXIMUS, bij AUGUSTUS, om, met het ons bekende doel, CINNA te verraden. De indruk van het berigt op den Keizer is verbazing over zulk eene ondankbaarheid; doch MAXIMUS wil hij, uit aanmerking van zijn berouw, uit de aangifte gebleken, vergiffenis

schenken. EUPHORBUS echter deelt hem een verdichtsel mede, volgens hetwelk MAXIMUS door de wanhoop, uit het gevoel zijner schuld geboren, zou gedreven zijn geworden, in de golven van den *Tiber* den dood te zoeken. Na dit onderhoud blijft AUGUSTUS alleen: zijne woorden getuigen van de grootste ontmoediging: hij zag zich gaarne van het oppergezag ontslagen, daar het hem, zoo als thans op nieuw bleek, zoo veel haat en tegenstand, zelfs van hen, die hij zijne vrienden achtte, op den hals haalt. Hij keert tot zich zelven in, en belijdt, dat hij alles, wat hem bejegent, verdiend heeft, hij, die bloed bij stroomen vergoten, en zelfs geene vrienden gespaard heeft. Doch welhaast ontsteekt weder zijn toorn tegen de zwarte ondankbaarheid en onopregtheid van CINNA, die hem gedwongen had het gezag te blijven bekleeden. Zou hij zóó iets kunnen dulden? CINNA moet gestraft worden. Maar op nieuw wankelt hij: zal hij dan altijd bloed doen vloeijen? al die gestrengheid verbittert slechts. Zoo zal hij dan liever vrijwillig sterven, dan den doodsteek van een' nieuwen BRUTUS afwachten, - maar met glans, en terwijl hij den ondankbare in zijnen val medesleept. - Wij zouden ons vergissen, zoo wij meenden, dat dit AUGUSTUS laatste woord was; neen! nogmaals verandert zijn besluit: thans wil hij weder in het leven blijven, en in CINNA's straf zijne zegepraal zoeken, zich boven den algemeenen haat verheffende. Maar nog is hij tot geen vast voornemen gekomen, en aan de Goden laat hij de eindbeslissing over. Wat dunkt u, M.H.! beantwoordt deze alleenspraak aan het denkbeeld, dat wij geregtigd zijn ons van AUGUSTUS te vormen, van AUGUSTUS, die moed had, niet alleen om, zonder acht te slaan op de middelen, die hem tot zijn doel moesten voeren, zich van de alleenheerschappij meester te maken; maar ook om, hiertoe eenmaal geraakt zijnde, tot den einde toe met kalmte en beradenheid zijne zegepraal te gebruiken? Ik zeg niet, dat AUGUSTUS niet zulk eene moedeloosheid kan gewaar geworden zijn; maar vraag, of de dramatische dichter niet zondigt tegen het historisch karakter eens helds, wanneer hij hem voorstelt in een zwak oogenblik, waarin hij, ontrouw aan zijn eigen karakter, als het ware zich zelf niet was? Hoe het zij, CORNEILLE steunt hier geheel op SENECA's voorstelling. Deze meldt ons, dat AUGUSTUS, die eerst besloten had, zich op CINNA te wreken, en daartoe reeds maatregelen had getroffen, daarop eenen onrustigen nacht doorbragt, bedenkende, dat hij hier een' aanzienlijk' en overigens eerlijk jongman zou moeten veroordeelen, en dat

de doodstraf zich bij dezen alleen niet zou kunnen bepalen. Weeklagend, dit voegt SENECA er bij, uitte AUGUSTUS tegenstrijdige woorden: dan eens was hij verontwaardigd op het denkbeeld, dat iemand vrij zou loopen, die hem naar kroon en leven stond, hem, wien de gevaren van zoo vele burgeroorlogen, van zoo vele zee- en veldslagen over het hoofd waren getrokken, zonder dat zij hem getroffen hadden, en dat wel thans, nu de wereld, ten gevolge der oorlogen, vrede en rust genoot; - let op, dat SENECA hier echter krachtiger dan CORNEILLE AUGUSTUS zelfgevoel laat spreken; - maar dan was hij weder meer tegen zich zelven, dan tegen CINNA verstoord en ingenomen: zou hij willen blijven leven, terwijl zoo velen zijnen dood wenschten? Waar zou het einde zijner bloedige gestrengheid zijn? hij was het doelwit der zwaarden van de aanzienlijkste Romeinen. Was er zoo veel aan zijn leven gelegen, dat hij dit, ten koste van den ondergang van die allen, moest trachten te behouden? - Gij ziet, dat CORNEILLE SENECA op den voet gevolgd heeft; doch SENECA is een in rhetorischen vorm moraliserend filozoof. - LIVIA bezoekt AUGUSTUS in die treurige stemming. Zij raadt hem thans de uitwerking der goedertierenheid te beproeven, nadat door zoo vele herhaalde zamenzweringen, alle door de doodstraf geboet, de weg der gestrengheid gebleken was tot geen goed einde te leiden. AUGUSTUS beantwoordt haar bits genoeg: hij meent de aanleiding tot elken aanslag op zijn leven uit den weg te moeten ruimen, en wel door zijn' rang op te offeren, en hij wijt LIVIA's raadgevingen aan eene ijdele ingenomenheid met den glans der heerschappij. Doch op nieuw verklaart hij, dat de Goden hem zullen ingeven, welke partij hij in deze zaak te kiezen heeft. - Ook de tusschenkomst van LIVIA is van SENECA ontleend: hare taal bij dezen Schrijver is hier en daar door CORNEILLE woordelijk overgenomen; doch dat AUGUSTUS, nog nadat LIVIA haren invloed beproefd heeft, besluiteloos blijft, en zijne gemalin zoo norsch bejegent, komt voor rekening van den Franschen dichter. Maar aldus is hare verschijning, die niet het minste uitwerkt, volstrekt onnoodig voor den gang der handeling, en bij gevolg eene zonde tegen de wet der soberheid, welke den dichter is voorgeschreven. De éénige reden, die CORNEILLE tot dezen nieuwen misstap kan verleid hebben, is de noodwendigheid, waarin hij zich bevond, om het stuk te rekken. Zoo rekt hij het dan, om, gelijk wij zien zullen, het eindelijk tot een ongeschikt einde te brengen.

Wij vernemen hierop, uit een gesprek van AEMILIA met FULVIA,

dat deze van CINNA, toen hij met dat dolzinnig plan was heengestoven, zóó veel verkregen had, dat hij zich niet van het leven zou berooven, maar nog eene poging wagen wilde, om AEMILIA tot zachtaardiger gezindheden ten aanzien van AUGUSTUS te bewegen. Doch hij was bij AUGUSTUS ontboden, men wist niet waarom; dit echter wist men, dat twee onbekenden zich van EVANDER hadden meester gemaakt; dat EUPHORBUS in verzekerde bewaring gehouden werd, en dat er vreemde geruchten omtrent MAXIMUS liepen, alsof deze zich zelven om het leven had gebragt. AEMILIA verwondert zich over zich zelve, dat zij, bij zoo veel reden tot ongerustheid, kalm blijft en zelfs eene zekere opgeruimdheid gewaar wordt. Haar minnaar wenschte van haar genade voor AUGUSTUS: door deze te weigeren laadde zij de verantwoordelijkheid voor CINNA's ondankbaarheid tegen zijnen weldoener, en voor het gevaar, waarin hij zich begaf, zoo hij dezen ombragt, bij vernieuwing op zich. Nu heeft waarschijnlijk het lot beslist, en zal zij met haren minnaar omkomen, maar zonder het plan, om haars vaders dood te wreken, vrijwillig te hebben opgegeven. Dit is het, meent zij, wat haar hart, van kwelling ontheven, gerust doet kloppen bij het gevaar, waarin haar minnaar, en zij zelve met hem, verkeert. - MAXIMUS treedt op, tot AEMILIA's verwondering, daar zij hem dood waande. Hij komt er voor uit, dat EUPHORBUS het berigt van zijnen dood slechts heeft uitgestrooid, om hem aan AUGUSTUS vervolging te doen ontgaan, daar de gansche zamenzwering ontdekt was. Verder verhaalt hij, dat EVANDER, om CINNA, zijnen meester, minder schuldig te doen voorkomen, haar, AEMILIA, had aangeklaagd, en dat zij thans op AUGUSTUS bevel werd aangehouden: de met deze taak belaste persoon bevond zich te zijnent, maar gelukkig was het eene der eedgenooten, die met hem en met haar, in plaats van haar in AUGUSTUS handen te leveren, gereed was de vlugt te nemen; zij had slechts met hem, MAXIMUS, mede te gaan, om zich welhaast buiten gevaar van vervolging te bevinden. Dit plan lacht AEMILIA in geenen deele toe: zij wil met CINNA sterven, in weêrwil van de gronden, door MAXIMUS aangevoerd, en ten spijt van zijne verklaring, dat hij CINNA's plaats bij haar wil vervullen. ‘Gij durft mij beminnen,’ is AEMILIA's antwoord, ‘en gij zijt lafhartig genoeg om te willen vlugten; trotseer het gevaar, en ik zal, zoo ik u al geene liefde schenken kan, uwen ondergang ten minste eenig medegevoel schenken.’ Daar MAXIMUS dringender wordt, geeft AEMILIA ronduit te kennen, dat zij hem verdenkt en eenen toeleg vermoedt om haar te ont-

voeren. En zij heeft juist geoordeeld; had zij aan MAXIMUS gehoor gegeven, zij ware in de strikken gevallen, door EUPHORBUS geweven: haar naam was voor AUGUSTUS nog niet als medepligtige genoemd. Dus laat zij MAXIMUS beschaamd achter. - De houding van AEMILIA in dit tooneel is waardig, schoon zij wat te veel van MAXIMUS vergt, waar zij verlangt, dat hij zich zelven aan den beleedigden Monarch zal gaan uitleveren: de vlugt kon in de door hem voorgegevene omstandigheden niet schandelijk zijn. - MAXIMUS beschuldigt nu zich zelven, maar vooral EUPHORBUS, op wiens raad hij dus gehandeld had: ook hij wil in zijn eigen bloed zijn leed verdrinken, maar vooraf den snooden vrijgelatene aan de twee gelieven offeren.

Het laatste bedrijf vertoont ons CINNA bij AUGUSTUS. Deze noodigt den eersten uit, plaats te nemen en hem aan te hooren zonder hem in de rede te vallen: wanneer hij uitgesproken zou hebben, stond het CINNA vrij te spreken. Nu herinnert hem AUGUSTUS, in breede bewoordingen, hoe hij hem, niettegenstaande de vijandschap, die CINNA, getrouw aan de beginselen van zijn geslacht, vóór den uitslag van den slag bij *Actium*, hem had toegedragen, vergiffenis had geschonken, hem zijn erfgoed teruggegeven en met geschenken en waardigheden overladen had, boven de mannen, die zijner partij immer waren toegedaan geweest; hoe hij hem tot zijn' raadsman verkoren, en nog heden in de gewigtigste zaak zijnen raad ingewonnen had en dien was gevolgd; hoe hij hem eindelijk AEMILIA, de hoog begunstigde en door allen begeerde, had toegezegd, en, in weêrwil van dit alles, zegt hij, wilt gij mij dooden! CINNA wil ontkennen; doch AUGUSTUS herinnert hem zijne belofte van hem niet in de rede te vallen. Dus gaat hij voort, en toont, dat hij, tot in de bijzonderheden, onderrigt is van de namen en plannen der zamenzweerders en van de wijze, waarop zij die wilden uitvoeren. Wilde CINNA aan *Rome* de vrijheid schenken, had hij hem dan niet de alleenheerschappij welsprekend hooren verdedigen? ook had hij, om dat doel te bereiken, hem zoo even slechts behoeven aan te raden, afstand te doen van zijnen troon. ‘Wildet gij dan in mijne plaats regeren?’ zegt AUGUSTUS verder, ‘waardiger Romeinen dan gij kunnen na mij op den troon aanspraak maken. Al wat *gij* zijt, zijt gij door mij.’ - In dit alles is CORNEILLE SENECA weder op den voet gevolgd, tot op den trek toe, dat AUGUSTUS CINNA plaats doet nemen, en vordert, dat deze hem niet in de rede valle, noch spreke, vóórdat hij zelf zal uitgesproken hebben; verder gebruikt CORNEILLE meestal de woor-

den, die SENECA AUGUSTUS doet spreken, slechts meer uitgebreid; en zeker maakt hij AUGUSTUS met eenig regt wat uitvoerig, wijl SENECA verklaart, slechts den korten inhoud van 's Keizers rede op te geven, daar deze meer dan twee uren lang zou gesproken hebben. Alleenlijk houdt onze dichter terug, - om CINNA ten minste eenigzins te sparen, - hetgeen AUGUSTUS hem bij SENECA te laste legt, dat hij, die in zijne plaats de wereld wenschte te beheerschen, gebleken was zijn eigen huis niet eens te kunnen besturen. - Nu is het CINNA's beurt om te spreken, nadat de toeschouwers wèl gehoord hebben, hoe onwaardig en laag de hoofdpersoon is, wien zij hunne belangstelling moeten schenken. Hij toont zich verstokt; hij erkent zich door AUGUSTUS, wien het lot gunstiger is, dan hem, verwonnen, daar hij hem, uit wraak voor het leed, zijn geslacht door de JULIUSSEN aangedaan, had willen ombrengen. - De sprekers worden afgebroken door LIVIA, die komt mededeelen, dat ook AEMILIA tot de zamengezworenen behoort. AUGUSTUS, dit hoorende, zegt: ‘ook gij, mijne dochter!’ Hier zinspeelt de dichter kennelijk op het beroemde woord, door CAESAR gesproken, toen deze, in den Senaat door moordenaars overvallen, ook BRUTUS onder hen bemerkte. Doch hoe ongepast wordt hetzelfde woord hier door onzen dichter AUGUSTUS in den mond gelegd! CAESAR zag feiten vóór zich; hij kon aan BRUTUS doel niet twijfelen, waar hem deze met opgeheven' dolk naderde; maar AUGUSTUS had hier eerst moeten onderzoeken, om zekerheid van AEMILIA's deelgenootschap aan het komplot te erlangen. Op een enkel woord van LIVIA kon hij, waar geene daden spraken, dit feit niet aannemen. Zijn eerste woord had moeten te kennen geven, dat hij iets naders van dat bevreemdende nieuws verlangde te weten. Doch dit heeft de dichter niet in aanmerking genomen: hij wilde eene geleerde herinnering te pas brengen, en daarmede zijnen hoorderen eene soort van genoegen bereiden. - AEMILIA, die zich zelve aan LIVIA verraden heeft, om met CINNA te mogen sterven, bekent niet alleen hare medepligtigheid, maar verklaart zelfs, dat CINNA, slechts om haar te verkrijgen, zich aan het hoofd eener zamenzwering geplaatst had. AUGUSTUS voegt haar hierop toe: ‘hoe! vervoert de liefde, die ik eerst heden in u heb doen ontstaan, toen ik u aan CINNA schonk, u reeds zóó zeer, dat gij voor hem wilt sterven?’ Deze woorden moeten door AUGUSTUS schertsend zijn uitgesproken, of hij laat zich al uiterst naïf uit: in beide gevallen verdient de dichter onze berisping. - AEMILIA blijft AUGUSTUS tarten: stond zij hem, haren weldoener, naar het

leven, hij had haren vader, zijnen voogd, doen ombrengen. Doch zij spreekt dus slechts om AUGUSTUS te dwingen, dat hij haar straffe, want zij wil haar ongeluk, het mislukken van haar plan, en haren minnaar niet overleven. CINNA, die dadelijk over AEMILIA's komst hier ter plaatse ontsteld was geworden, zwijgt hierop niet: om, zoo mogelijk, haar leven te redden, geeft hij voor, dat hij reeds vóór zijne betrekking tot haar het voornemen, om den overweldiger te doen boeten, had opgevat, en, om haar hart te winnen, haar het voorstel gedaan had, haars vaders dood te wreken. - Dus ontstaat er een strijd van edelmoedigheid tusschen de beide gelieven. Eindelijk vereenigen zij zich in den wensch, dat CAESAR hen beiden doe sneven, en zij dus in den dood verbonden blijven. Aan dezen tergenden wensch wil AUGUSTUS, in toorn ontstoken, gehoor geven. Doch MAXIMUS treedt op, dien ook hij gestorven rekende. Deze, door het gevoel zijner schuld tegen CINNA en AEMILIA gedrukt, bekent alles: dat zijne jaloezij hem verleid had, de zamenzwering en derzelver hoofd te verraden; dat hij, na CINNA uit den weg geruimd te hebben, AEMILIA had willen ontvoeren. Thans verlangt hij, dat EUPHORBUS, welke hem die gruwelen had ingegeven, sterve, en hij zelf, CINNA en AEMILIA ten zoen, gedood worde. - In het volle gevoel, dat allen, op wier trouw hij had meenen te mogen rekenen, tegen hem zamenspannen, ontwaakt bij AUGUSTUS het grootsche denkbeeld: ‘zoo ik mij boven de regtmatige zucht om mijne vijanden te straffen, zoo ik mij boven mij zelven verhief: en hun allen vergaf!’ - Dit doet hij, CINNA aansprekende met de woorden, die hij, volgens SENECA, bij deze gelegenheid sprak. Hij zegt hem het Consulaat toe voor het volgend jaar, en bevestigt op nieuw den band tusschen hem en AEMILIA. - Maar op deze wijze schijnt de vergiffenis, door AUGUSTUS verleend, het gevolg te wezen van een' inval, hoe verheven ook, maar toch van een' inval. Zulk eene ontknooping heeft het aanzien van door een' *Deus ex machina* bewerkt te zijn; en dat CORNEILLE niet ongenegen was, om haar als zoodanig te doen beschouwen, bewijst de boven tot tweemaal toe door AUGUSTUS gebezigde uitdrukking, dat hij de beslissing van de ingeving der Goden wacht. Zoo moeten wij dan dezen afloop toetsen aan den regel van HORATIUS, die gebiedt, slechts dáár eene dergelijke ontknooping aan te wenden, waar de knoop op geene andere wijze kan opgelost worden. Was werkelijk eene andere oplossing moeijelijk, zoo was dit aan de willekeurigheid der door den dichter dus geleide handeling, niet aan den aard des onderwerps, te wijten. - Door dat hoogste

gunstbewijs van den Keizer wordt AEMILIA's hart gebroken. Zij zegt, thans hare schuld in te zien en berouw te hebben. Het was over *Rome* bestemd, dat AUGUSTUS het steeds beheerschen zou, getuige haar hart, dat slechts door den uitdrukkelijken invloed der Goden kon omgezet zijn. - Dus wijkt ook zij voor hoogere ingeving: de dichter zelf lost niets op. Intusschen is de taal van AEMILIA's vroegeren burgerzin en tirannenhaat te sterk; het gevoel daartoe uitgedrukt is te diep, dan dat de toeschouwer bevredigd zou kunnen zijn, nu hij al die woorden als onbezonnen declamatie, dat gevoel als onwaar verloochend ziet. - Zóó weinig was 's dichters hart bij de schoone phrases, die hij AEMILIA, door het gansche stuk heen, in den mond legde. Had hij in waarheid twee beginsels tegen elkander overgesteld, de drager van het overwonnen beginsel zou met hetzelve zedelijk te gronde zijn gegaan, maar geenszins met de zegepraal van het vijandige stelsel, dat haar in hare hartader had aangetast, zonder veel omslag genoegen hebben genomen. Doch het was den dichter slechts om schoone, geestrijke woorden, om het theatraal effekt en om eene romaneske uitkomst te doen. - Gelijk het in het blijspel gaat, gaat het ook hier: niemand mag daar onbevredigd heengaan. Zoo wordt dan ook MAXIMUS in zijne eer hersteld, alsof dit, na zijne lage handelwijze, door een magtwoord van AUGUSTUS mogelijk was, en zelfs EUPHORBUS mag er heelshuids afkomen. Op morgen zal, om het spel volmaakt te doen zijn, de voltrekking des huwelijks der twee gelieven alles bekroonen. Nu komt ook CINNA voor den dag met eene belofte van onkreukbare trouw: maar, eilieve! welke waarde kunnen wij aan zijne woorden hechten, eensdeels, zoo wij ons herinneren, welke rol wij hem hebben zien spelen; anderdeels, zoo wij bedenken, dat hij thans niet meer in de verzoeking kan zijn om zijne trouw te schenden? Eindelijk vat LIVIA het woord op: de Godheid laat zich ook haar niet onbetuigd, een prophetische geest verlicht haar, en zij voorspelt, dat deze daad van goedertierenheid het heilrijk gevolg zal hebben, dat geene zamenzwering meer tegen AUGUSTUS kroon en leven zal gesmeed worden, maar aller genegenheid hem voortaan volgaarne het oppergebied zal gunnen; terwijl hem op aarde altaren opgerigt zouden worden, was hem na zijn' dood eene plaats in den hemel beschoren.

Zoo hebben wij dan de beschouwing van het tooneelstuk ten einde gebragt. Wegens de weinige verdiensten of liever vele gebreken, die wij daarin moesten aanwijzen, verdient de taak, die wij voleindigen, een niet zeer genoegelijk werk genoemd te wor-

den, te ongenoegelijker, omdat de spreker, die zijne hoorders in het opsporen van onvolkomenheden voorgaat, en hen niet met aangename en verheffende voorstellingen bezig houdt, veel tegen zich heeft, ja zelfs, evenmin voor zich zelven, als voor het voorwerp zijner berisping inneemt. Doch het is vruchteloos, om door latere aanmerkingen en verontschuldigingen den indruk weg te willen nemen, door het geleverde werk gemaakt. Alleenlijk moet ik mijn eigen geweten zuiveren. Ik heb den dichter streng beoordeeld, en bijna ben ik verschuldigd, der schim van den grooten CORNEILLE verschooning te vragen. Doch waartoe zouden wij, aan de waarheid haren roem en haar regt onthoudende, den dichter eenen hoogeren roem toekennen, dan waarvan hij zelf het denkbeeld heeft gehad, of waarnaar hij zelf gestaan heeft? En de roem, op welken hij aanspraak maakte, gewordt hem tot op den huidigen dag ten volle: of spreidt de beroemde tooneelspeelster RACHEL, ook in de rol van AEMILIA, op het Fransche tooneel niet alles ten toon, wat de taal en de situaties, geschapen door den dichter, dien zij *den vader* noemt *van haar talent*, schitterends hebben? CORNEILLE is bij uitnemendheid rhetorisch en théatraal. Deze hulde breng ik hem volgaarne toe.

Nog één enkel woord. Ik heb een dichtstuk ontleed van een' uitlandschen dichter en die twee eeuwen geleden gebloeid heeft. Maar de toepassing op onze letterkunde en ook op onzen tijd is niet moeijelijk te maken. Indien zulke voorbeelden invloed op onze litteratuur gehad hebben, en dit valt niet in twijfel te trekken, wat moet men dan van de navolgers denken, zoo hun voorganger dus moet beoordeeld worden? Indien bij verscheidene tegenwoordige dichters gebrek aan diepte van inzigt in goddelijke en menschelijke zaken, gebrek aan persoonlijke vorming en ondervinding, door onverstandige verstandelijke berekening, door vormen zonder beteekenis, vervangen, niet vergoed wordt, kan men denzulken dan wel iets anders nageven, dan wat wij CORNEILLE te laste moesten leggen?

W.G. BRILL.

Zangen der liefde.

I.

't Zwerfziek windje, hupplens moê,
Sloeg de gazen wiekjens toe,
En verschool zich in het groen
Van het frissche Mayplantsoen.

Luistergraag als maagden zijn,
Kwam daar een lief maagdelijn
Luistren in 't gewelfd priëel
Naar 't gezang van Filomeel.

't Nachtegaaltjen, moê gekust,
Zong zijn gaaiken in de rust;
't Prees de zaligheid der min
Voor zijn teedre hartsvriendin.

't Meisjen ving dat zoet akkoord, -
't Minnelied voor 't eerst gehoord, -
En des zoeten mijmrens moê,
Sloeg 't de zijden wimpers toe.

't Windjen, - stoutert, die 't verried! -
Had de teedre maagd bespied,
En, zijn' schuilhoek weêr ontvlucht,
Bragt het flusjens my - een' zucht.

II.

't Was uchtend en de kim van 't Oost
Met tintlend goud gezoomd,
De wolk met purpergloed omboord;
Verzilverd leek 't geboomt.

Daar rees zy van heur leger op
En zweefde, ligt geschoeid,
Naar 't perkjen in haar' bloementuin
Waar roos en lelie bloeit.

Zij breekt er een van 't steeltjen af
En weêr een en nog een.
Schakeert het wit en 't rood, en windt
Er groen - de hoop? - doorheen.

En wie nog sluimren in den knop
Begluurt zij lang en stil,
Alsof zij met haar vriendlijk oog
Ze doen ontluiken wil.

Toen ging zy heen; - en ik ter vlucht
Bespiedde bloem en blaân,
En op een naauw ontloken roos
Glom parelend - een traan.

III.

'k Heb haar' naam met kunstig schrift
In den lindeboom gegrift,
Waar zy 's avonds zich laat vinden,
Als de maan het zwerk beklimt,
En door 't lommer van de linden
't Zilvren licht der starren glimt.

Las zy op den gladden stam
Ook 't geheim der minnevlam,
Die mij 't binnenst heeft ontsteken?
Ried zij, wie dien naam daar sneed? -
Lieve linde! geef me een teeken,
Zoo ge gist, dat zij het weet.

Maar - ik heb haar zelf bespied.
Was zij zelve, onwetend, 't niet,
Die 't geheim mij heeft verraden?
Ja, toen zij heur' naam daar zag,
- 'k Gluurde door de dichte bladen, -
Speelde er om heur' mond - een lach.

IV.

Het duifjen, moê van 't vliegen,
Streek op haar' schouder neêr,
En vleide van haar lippen
Om kusjens, keer op keer.

En zie, haar mondjen weigert
Die dienst der liefde niet;
Maar kust en neemt de kusjens,
Die 't schalke dier haar biedt.

Daar klapwiekt weêr de vogel,
Den blanken hals ontvlucht,
En drijft op matte vlerken
In 't deinend blaauw der lucht.

En eensklaps neêrgestreken,
O! wie bestelde 't dus? -
Zet hij zich op mijn' schouder
En biedt my - kus op kus.
AO.

Mengelingen.

Een tweegevecht.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 421).

Met het ongeduld der onzekerheid verbeidde WILLEM VAN HECHT ADOLF's terugkomst. Het hart klopte hem als een hamer. Eensklaps juichte het; want zijn boezemvriend vloog, schaterend van lach, den trap op, en men lacht niet, als men eene kwade tijding heeft mede te deelen.

- 'Zoo, WILLEM! ben je daar al!' riep ADOLF, op de canapé neêrvallende. 'Ha, ha, ha! Daar hadt je bij moeten wezen! Dat heet ik pleizier hebben!'
- 'Goed nieuws?' vroeg WILLEM.
- 'Zeer zeker, jongenlief!' antwoordde ADOLF. 'Je bedoelt de weddingschap?..... Met vlag en wimpel gewonnen..... een stuk taart toe.... en dan nog een blijspel, eene klucht, een drama..... Onbetaalbaar, WILLEM! Onbetaalbaar!'
- 'Maar vertel mij eens.....'
- 'Eerst uitlagchen, ha, ha, ha! Waarachtig onbetaalbaar! Ik had er geen jaar lang vrijën toegang in de komedie voor willen hebben..... Nu vertellen! Je weet, dat Tante GRIET voor ons, studenten, al voor lang eene booze GRIET was; dat ik vooral menige onaardigheid van haar moest slikken?.... Ik besloot mij te wreken.... Zij verloor haar hondje!.....'
- 'Ware het in den hondenhemel!' bromde WILLEM.
- 'Dat ik zoo gelukkig was te vinden,' hernam ADOLF, '*entre nous*, ten naasten bij zoo als Harlekijn eens een paard

vond. Hetzelfde. Ik ontbood CAJETANUS. Hier, vóór het raam, hoorde hij den Omroeper drie gouden *Willempjes* uitloven, en hier, uit mijne slaapkamer, huppelde hem het beminnelijk voorwerp te gemoet, hem verstaanbaar smeekende, om die premie toch hoe eer hoe beter te verdienen. De poëet watertandde.'

-'Maar.....'

- 'Edelmoedig stond ik hem mijne regten als eerlijke vinder af. De vent was gek van blijdschap, maar nog niet gek genoeg. Ik maakte hem wijs, dat Jufvrouw DUNNELEE dol verliefd op hem was, en het slechts van hem zelven afhing, er eene Mevrouw ZEEMBLAD van te maken.'

- 'In 's hemels naam!....'

- 'Nu was hij in de wolken! Hij zwoer bij kris en kras, bij AMOR en HYMEN, dat hij het doen zou, en pakte *Bibi* meê. Ik vooruit, om hen aan te kondigen. Of ik welkom was! *Bibi* zelf had men, op de ligchamelijke *caresses* na, niet vriendelijker kunnen ontvangen; en overheerlijke koffij, WILLEM! Je kunt TOBIE condoleren. Ik debiteerde de verrukte Tante een keurig romannetje, waarvan haar lieveling natuurlijk de held was. CECILIA zat er bij, en diende mij van de taart..... Nu, niet jaloersch worden! *Enfin*, daar verschijnt CAJETANUS, opgeschikt als.... als hij zelf was, want dat laat zich niet vergelijken. De *ouverture* had ik gespeeld. Het gordijn ging op, en nu werd ik aanschouwer, en begon de pret. Ha, ha, ha! Eerst de treffende *scène* des wederziens tusschen Tante en *Bibi*, waarbij vrouwen- en hondentranen alleraandoenlijkst inéénsmolten; toen de zielroerende declaratie met den potsierlijksten voetval, dien je van drie honderd pond vleesch verwachten kunt; daarop de verontwaardiging der vergramde, grimmige maagd; de teleurstelling des teederen, fel geschokten minnaars; zijne droeve klagt, wanhoop en aftogt, en eindelijk nog een naspelletje tot besluit. Bij de *thés dansants* der Goden! ik heb voor zes jaar pleizier gehad!'

- 'Dat is zeker koddig.....'

- 'Koddig? Koddig?..... Nu ja, ongetwijfeld is het koddig; maar dat *jij* het koddig kunt vinden, vind ik allerkoddigst!'

- 'Loop heen!'

- 'Of liever alleronbetamelijkst, allerstuitendst. Hoe? Je hoort dat alles koelbloedig aan? scheldt me niet voor al wat leelijk is? pakt me niet bij de lurven? daagt me niet

uit op het eerste het beste moordtuig, dat je in de gedachte schiet?'

- 'Laat toch die malligheid.'

- 'Je hebt gelijk. We moeten ernstig worden. Derhalve vraag ik u, WILLEM VAN HECHT! of uw eergevoel het kan en mag verduwen, dat men met de Tante van je liefje zoo onbarmhartig den draak stak?'

- 'Wat gaat mij dat ouwe, nijdige vel aan!'

- '*Chut*! Onder dat ouwe, nijdige vel steekt het vleesch van een vrouwelijk wezen, waarvoor jij eerbied dient te hebben. Ergo ben je een beroerde kerel, als je me niet op staanden voet satisfactie vraagt.'

- 'Wat moet dat beteekenen, ADOLF?'

- 'Dat moet zóó veel beteekenen, Mijnheer VAN HECHT! als dat we vechten moeten, *à la minute*, zonder resumtie!'

- 'Waarachtig, het scheelt je.....'

- 'En dat één van ons beiden gewond moet worden, en die één ben ik niet. Begrijp je 't nu? *Courage* dus! Bij overgroot fortuin heb ik hier juist nog een dozijn degens van de laatste maskerade. Kies er een' en trek!'

- 'Aspireer je naar het dolhuis, bij geval?'

- 'Naar het dolhuis? terwijl ik mij in het zweet werk om er u buiten te houden!.... maar het wordt tijd tot handelen. Wat zou je zeggen, jongenlief! als ik je eens zeî, dat ik kans zie, om u, eer we eene week verder zijn, in de gunst van Jufvrouw DUNNELEE te brengen?'

- 'Ik zou je om den hals vliegen, ADOLF!'

- 'Goed. Zoodra we dus gevochten hebben, vlieg je mij om den hals. Pak nu een' degen!'

- 'Begin je alweêr?'

- 'Binnen een uur moet Jufvrouw DUNNELEE van haren huisvriend, Doctor BLAASOP, vernemen, dat we geduëlleerd hebben en ik je gewond heb. Daar ik er echter niet zoo fel op sta, om u met eigen hand *le coup fatal* of liever *le coup heureux* toe te brengen, wil ik dat aan u zelven overlaten. Neem dus kloekmoedig een rapier en steek er op los..... Slechts eene onbeduidende vleeschwond, hoorje? evenwel niet al te onbeduidend. De doctor moet onze *dupe* zijn, of het spel is verloren. Zorg vooral, dat er veel bloed komt. Je bent *medicus* en weet derhalve waar je raken moet.'

- 'Maar....'

- 'Negen kansen tegen ééne, dat CECILIA dan de uwe wordt.'

- ‘ADOLF!.....’

- ‘*Courage*, WILLEM! het geldt je allerliefste!’

- ‘Is het waarachtig ernst?

- Zou ik met het geluk eens vriends badineren? nutteloos zijn bloed doen stroomen? Stel vertrouwen in mij, en aarzel niet langer, want daar rijdt BLAASOP reeds voorbij, om zijn één uurs côteletje te gaan genieten. Het zal ditmaal mis zijn; maar ik heb iets beters voor hem gereed. *Allons*, WILLEM! toon nu, dat je voor de engelachtige CECILIA iets doen durft!’

- ‘Iets doen? Ik zou mij voor haar den doodsteek geven!’

- ‘Dat hoeft niet; eene kleine wond slechts, in den arm bij voorbeeld. Kom, trek uw jasje uit.... stroop de hemdsmouw op.... Zoo! Daar heb je een' degen... maar voorzigtig, beste jongen!... de punt is nog al scherp.... Bedaard aan!.... Wacht eens! Nu! Een, twee.... drie! Ai!’

WILLEM had zich cordaat een' duchtigen por in den linkerarm gegeven. Het bloed stroomde met kracht uit de vrij breede wond. ‘God in den Hemel!’ riep zijn verschrikte vriend. ‘Het ging er te diep in!’

- ‘Geen nood!’ sprak WILLEM. ‘Het wondje maakt genoeg boha, maar beduidt minder dan eene lating. Geef wat oud linnen, ADOLF!’

- ‘Daar heb je een hemd, arme jongen!..... gelukkige jongen! wil ik zeggen. Scheur het maar stuk. Daar heb je er nog twee, nog drie bij..... Sakkerloot, wat bloedt het! De medicaster is zoo zeker ingepakt als hij een pedante kwast is.’

- ‘Dat denk ik ook,’ zeî de student-medicus.

- ‘Er is geen twijfel aan,’ verzekerde ADOLF. ‘Nu nog een porretje door uw jasje en hemdsmouw gegeven, en den bebloeden degen weggestopt.... Zoo!.... BLOFFING! BLOFFING!’ riep hij toen, half gillend, aan den trap.

ADOLF's hospes kwam boven.

- ‘Zend terstond JASPER of HANSJE naar Doctor BLAASOP! Hij moet op staanden voet komen!.... Mijnheer VAN HECHT heeft dáár, zoo als je ziet, een vreeselijk toeval gekregen, eene bloedstorting, eene ader gesprongen, weet *ik* het!’

- ‘Hemelsche vader!’ riep de verschrikte hospes.

- ‘Spoed u, BLOFFING! er is geene minuut te verliezen.’

BLOFFING vloog naar beneden. ADOLF bragt WILLEM in zijne slaapkamer, onderrigtte hem, hoe hij zich jegens den Esculaap

te gedragen had, en ging toen in de voorkamer diens komst afwachten.

Doctor BLAASOP wilde zich juist aan zijn tafeltje zetten, waarop eene koude kip hem aanlokkend toelachte, toen BLOFFING hem ADOLF's boodschap bragt. De gastronoom was mensch, en aarzelde niet. In plaats van mes en vork, greep hij hoed en rotting, en in weinige minuten bevond hij zich op ADOLF's kamer, waar hij dezen, in eene houding van volslagene moedeloosheid, op de *canapé* zag liggen. De student vloog op.

- 'God loone er u voor, beste, brave man!' riep hij met veel *emphase*, 'dat gij zoo terstond gekomen zijt. In welk een' toestand moet ge mij aantreffen!'

- 'Wat is er gaande, Mijnheer VLUG?' vroeg de Esculaap.

- 'Iets allerijselijkst, Doctor! Mijn vriend VAN HECHT! mijn beste vriend! mijn boezemvriend!..... Goede Hemel! het is mij nog of ik droom!.... Hij bezocht mij, de brave jongen!.... Wij badineerden een weinig..... de badinage werd ernst.... het kwam tot hooge woorden..... Ons jeugdig bloed raakte aan het gisten.... We grepen elk een' degen, en....'

- 'Een *duël*!' riep BLAASOP.

- 'En ik doorstak hem!' vervolgde ADOLF. 'Hier zie je nog het bloedig werktuig mijner heillooze drift, mijner eeuwige schande! O, ik ben een afschuwelijk monster! Volg mij, Mijnheer! en aanschouw de ellende, die ik te weeg bragt!'

Dit zeggende trok hij den ontstelden Doctor naar zijne slaapkamer. WILLEM VAN HECHT had zich te bed gelegd, en er vooral voor gezorgd, dat alles aan en om hem bloed was. Bij het binnentreden der beide Heeren sloeg hij een oog op, zoo perfect een stervend oog imiterende, dat ADOLF zelf er van schrikte.

BLAASOP onderzocht de kwetsuur. 'Het had erger kunnen uitvallen,' zeide hij. 'Eene *letale* wond is het, Goddank! niet, slechts een *vulnus musculare* of spierwond, waaraan het *profanum vulgus* de zeer oneigenaardige benaming van vleeschwond geeft. Evenwel vermeen ik haar onder de *vulnera periculosa* te moeten rangschikken, zoo uithoofde van de *febris traumatica*, die volgen zal, als van honderd andere min of meer bedenkelijke toevallen, die volgen kunnen. Maar ik her-

haal het, Mijnheer VLUG! het is nog zeer gelukkig uitgevallen. Ware de punt van uw' degen slechts een paar lijnen meer naar dien kant ingedrongen, dan hadt ge de *arteria brachialis* gekwetst, en uw vriend ware hoogst denkelijk aan eene hevige *hemorrhagie* bezweken. Ontbied nu terstond een' Chirurgijn, met wien ik over de aanwending der doeltreffendste *medicamina vulneraria* in consult kan treden.'

- 'Wien verkiest ge, Doctor?'

- 'Wien de Heeren verkiezen; het is mij hetzelfde, MALING of GRAMMER....'

- 'Ik zal terstond om MALING zenden,' zeî ADOLF, zich snel verwijderend. 'Hoe gelukkig maakt mij uwe geruststellende verzekering!' hernam hij, toen hij weder binnentrad. 'Ik was reeds zoo geheel wanhoop!'

- 'En niet zonder reden, jongeling!' sprak de doctor op ernstigen toon, terwijl hij op de wond een voorloopig verband leide. 'Vergun me nu eene kleine exhortatie, die ik mij, als vriend van meer jaren en ondervinding, aan u verschuldigd reken, deze namelijk, dat de herinnering van uwe onbezonnenheid voor u steeds een krachtig wapen zij tegen elke noodlottige vervoering van jeugdige drift, die slechts tot dwaze streken en onheilen leidt, gezwegen van de stoornis, die zij aan de gezondheid veroorzaakt. Ook de uwe schijnt min of meer geschokt. Geen wonder! Mag ik u even den pols voelen?.... Eene zeer verklaarbare irritatie. Ik beveel u rust aan, en de *calmans*, die ik u zal voorschrijven. Voelt ge pijn, Mijnheer VAN HECHT? Blijf toch stil liggen, bid ik u. De minste agitatie kon de koorts provoceren, en die zal toch spoedig genoeg dáár zijn. De pols slaat nog al krachtig na zoo veel bloedverlies. Goeden moed gehouden! Zonder de opinie van den Heer MALING te willen vooruitloopen, meen ik te mogen verzekeren, dat wij het gevaar spoedig zullen te boven zijn, schoon' vervolgde hij zacht tot ADOLF 'die nu en dan opkomende *tussis convulsiva* juist geen gunstig verschijnsel is.'

Die *tussis convulsiva* was eigenlijk niets anders dan een kunstmiddeltje, om het niet uit te schateren. BLAASOP, die geheel en al *dupe* was, wilde ADOLF het bedenkelijke van dat verschijnsel gaan verklaren, toen de meid kwam zeggen, dat Mijnheer MALING niet te huis was, en eerst over een half uurtje komen kon.

- 'Goed,' zeî de Esculaap, die juist aan zijne koude kip

dacht, ‘dan kan ik nog even een' patient waarnemen, en tijdig terug zijn.’

Maar ADOLF besloot, dat die patient wachten zou. Met een verscheurd hart, zoo het scheen, knielde hij bij het bed neder. ‘Beste WILLEM!’ smeekte hij, met eene stem, die van aandoening trilde, terwijl hij de hand zijns vriends wilde grijpen. ‘Kunt ge het mij vergeven?’

- ‘Nooit!’ antwoordde deze, zijne hand met drift terugtrekkende. ‘Zoo min als de achtenswaardige Jufvrouw DUNNELEE zelve het u vergeven kan!’

- ‘Jufvrouw DUNNELEE?’ vroeg BLAASOP, met bevreemding.

- ‘Wees genadig, beste jongen!’ riep de student-comediant hartbrekend uit. ‘O! dat ge kondt voelen, hoe rampzalig ik mij gevoel! dat ge wist, hoe ik wenschte, dat *mijn* bloed gestroomd, dat *gij* mij gewond, gedood hadt!....’

- ‘Laat mij met rust, Mijnheer!’ verzocht de gewonde. ‘Verwijder u! Uw aanblik alléén doet mij pijn.’

- ‘Ik bid u, Mijnheer VAN HECHT!’ vermaande de Doctor. ‘Wacht u voor elke gemoedsbeweging. Ik zou anders voor de gevolgen niet kunnen instaan; en gij, Mijnheer VLUG! geef toch, om 's Hemels wil, geene aanleiding....’

- ‘Ik ongelukkige!’ zuchtte ADOLF, de beweging makende, als wischte hij zijne tranen af. ‘Dat hij mij slechts zeggen wilde, wat ik doen moet, om hem tevreden te stellen, om zijne vriendschap te herwinnen!’

- ‘Mijne vriendschap?’ borst WILLEM uit. ‘Hoe kan ik uw vriend zijn, laaghartige! maar’ ging hij bedaarder voort, ‘ik wil mij herinneren, dat wij vrienden waren. Nog wil ik onzen vriendschapsband niet als geheel verbroken beschouwen. Ga in persoon bij Jufvrouw DUNNELEE, verwerf hare edelmoedige vergiffenis, en ik reik u de hand weder!’

- ‘Jufvrouw DUNNELEE?’ herhaalde BLAASOP.

- ‘Ik zal het doen, beste jongen! Dat beloof, dat zweer ik u!’ riep ADOLF, als uitgelaten van vreugd.

- ‘Zoo! Goddank, dat die aandoenlijke *scène* ten einde is!’ sprak de Doctor. ‘De pols is weêr veel meer geagiteerd. Houd u nu rustig, Mijnheer VAN HECHT! Denk zoo min mogelijk aan het fatale geschil, dat tusschen u en Mijnheer schijnt gerezen te zijn, en dat, hoop ik, weldra tot beider genoegen geschikt zal worden. Zoo gij dorst mogt krijgen, drink dan wat slappe limonade of bessennat. Binnen twintig minuten ben ik weêr bij u. - Mijnheer VLUG! een woordje!’ verzocht hij, terwijl hij

zich met dezen naar de voorkamer begaf. ‘Eilieve, verklaar mij eens ter loops, hoe Jufvrouw DUNNELEE in uwen twist betrokken komt. Het zal u niet onbekend wezen, dat ik de eer heb haar vriend te zijn....’

- ‘Haar vriend?’ riep ADOLF. ‘Inderdaad?.... Hoe bijzonder gelukkig! Dan zou u mij welligt eene hoogst belangrijke dienst kunnen bewijzen. Ik zal u alles verhalen, waarde Doctor! Neem even plaats. Mag ik zoo vrij zijn u een glas ouden echten Madera aan te bieden? Refuseer mij niet! Hij komt nog uit den kelder van mijn' overgrootvader.’

- ‘Waarachtig?’ riep de Doctor. ‘Dan moet het iets ongemeen delicaats zijn. Als ik u verzoeken mag, een enkel glaasje.’

ADOLF trok de flesch open, en haalde daarop de *pâté de foie gras* (waarvan hij wist, dat de Esculaap een aartsliefhebber was) te voorschijn.

- ‘Houdt ge hiervan, Doctor? Gelief dan zonder complimenten toe te tasten. Hier is brood.’

- ‘Al te vriendelijk!’ zeî BLAASOP, aan de heerlijké lekkernij zijne koude kip zoo gelaten opofferend, alsof het eene oude kraai was. ‘Al te vriendelijk, Mijnheer VLUG! Ik bespeur met genoegen, dat ook de Heeren *studiosi* schijnen te weten wat goed is. Een product, dat *Frankrijk* tot lof strekt. Jammer, dat de arme ganzen er zoo om gemarteld worden! maar daarvoor hebben zij ook de satisfactie en den roem, van ons eene der fijnste *délicatesses* te mogen schenken, die het dierenrijk oplevert.’

- ‘Het doet me pleizier, dat het u zoo smaakt, Doctor!’

- ‘Zoo smaakt, Mijnheer VLUG? Met uw verlof, smaken is hier het woord niet; men geniet, men savoureert.... Ook uw Madera is alleruitmuntendst. Hij doet de nagedachtenis van Mijnheer uw' overgrootvader en van Zijn Eds. kelder de meeste eer aan. Nog een half glaasje, als 't u belieft. Ik dank u!.... Wees nu zoo goed mij eens te vertellen, wat mijne vriendin DUNNELEE met u beiden uitstaande heeft.’

- ‘Gaarne. Weet u, Mijnheer BLAASOP! dat men haar gisteravond haar hondje ontstal?’

- ‘Of ik het weet!’ antwoordde deze. ‘Ik werd er om negen ure ontboden. Welk een toestand! De schrik was haar, zoo als men zegt, door al hare leden geslagen. Het was *tremor, trismus* en *tetanus*! Ik stond op het punt haar den *opium*, den *moschus*, de *belladonna* toe te dienen, haar zelfs de *moxa* op

den rug te zetten. Gelukkig is zij, na eene duchtige aderlating, beter geworden.’

- ‘Eene aderlating?’ riep ADOLF, met innig zelfverwijt, dat de grap ook aan dien kant bloed had gekost. ‘Dat spijt me!.... ik wil zeggen dat het mij verheugt, dat zij nu hersteld is. Kent u een' zekeren Mijnheer ZEEMBLAD, Doctor?’

- ‘Den poëet? Zou ik dien niet kennen! Mijn lastigste patient. Eene beroerde maag. Hij drinkt veel te veel, eet veel te weinig, en betaalt in 't geheel niet.’

- ‘Welnu, die Mijnheer ZEEMBLAD en ik hadden het geluk den hondendief te ontmoeten en te dwingen, ons het diertje af te geven. Dezen morgen bragten wij het bij Jufvrouw DUNNELEE terug. Ik behoef u niet te zeggen, dat uw lastigste patient ook al een mensch is, die niet weet met vrouwen om te gaan. Hij gedroeg zich eerst allerzonderlingst, eindelijk alleronbetamelijkst, hetgeen ik vooral dááraan toeschrijf, dat hij blijkbaar een stuk inhad. Hoe het zij, het was mijn pligt geweest den vent bij den kraag te pakken, en de deur uit te smijten; maar ik had de laaghartigheid, ja, de laaghartigheid.... met een gemoed vol schaamte en berouw gevoel en erken ik dit nu.... om mij met die walgelijke *scène* te amuseren, en ZEEMBLAD zijn' gang te laten gaan. Schaterend van lach, (zóó diep was ik, in dat noodlottig oogenblik, zedelijk gezonken) schaterend van lach keerde ik naar mijne kamer terug, waar ik, tot mijn overgroot ongeluk, mijn' vriend VAN HECHT moest aantreffen. Ware hij slechts tien minuten later gekomen, dan had ik tijd gehad het schandelijke van mijn gedrag in te zien, en er over te blozen. Ik verhaalde hem het voorgevallene en verstoutte mij met Juffer DUNNELEE op eene allerongepastste wijze den spot te drijven. Dit ergerde mijn' vriend. “Schoon ik,” sprak hij, “de eer niet heb deze dame persoonlijk te kennen, mag ik niet dulden, dat ge u zoo onbetamelijk over haar uitlaat. Zwijg dus, ADOLF! en eerbiedig wat eerbiedwaardig is!” Deze ernstige vermaning had mij tot inkeer moeten brengen; maar verstoord over den meesterachtig gebiedenden toon, dien zich mijn vriend te regt veroorloofde, draafde ik door, en verbitterde hem meer en meer. Het kwam tusschen ons tot hooge woorden, en eindelijk tot daden. Ongelukkig had ik nog eene menigte degens van de laatste maskerade in bewaring. Daar staan ze, Doctor! In felle woede ontstoken, grepen we er elk een'... Het rampzalig gevolg onzer jeugdige drift is u bekend!’

- ‘Ei, ei! Is dát het geval?’ zeî Doctor BLAASOP. ‘Hm!

hm! Het was zeker niet mooi van u, Mijnheer VLUG! dat je eene respectabele Dame zoo liet insulteren. Die *Monsieur* ZEEMBLAD toont nu, dat hij een door en door gemeene vent is, hetgeen ten overvloede ook dááruit blijkt, dat hij mij, sedert jaren, meer dan honderd daalders schuldig is, zonder aan betaling te denken. *Enfin*, de betalingen gaan over het algemeen miserabel. Wat u betreft, uwe jeugdige jaren mogen u tot verontschuldiging strekken, nu een opregt berouw u met u zelven verzoend heeft.... Ik zal zoo vrij zijn nog een klein stukje te nemen.... Wees slechts in het vervolg wat bedachtzamer in uwe handelingen. Laat ik u, als vriend, als vader.... Nog een half glaasje dan, vooral niet meer. Genoeg, ik dank u.... Jammer, dat je juist die leelijke degens dáár hadt staan. Intusschen moetje u over den toestand van uw' vriend niet te zeer bekommeren. Ik zou u bijna durven beloven, dat hij, binnen vier weken, radicaal hersteld zal zijn, en daar Jufvrouw DUNNELEE er toch niets van weet, en er ook niets van behoeft te weten....'

- 'U vergeet, Doctor! dat ik, om aan de uitdrukkelijke begeerte mijns vriends te voldoen, verpligt zal zijn in persoon tot haar te gaan, en haar alles mede te deelen.'
- 'Nu ja, maar....'
- 'Vóór ik dat gedaan, vóór ik hare volkomen vergiffenis verworven heb, zal hij geene rust hebben.'
- 'Dat zou erg wezen.'
- 'Niet eêr zal hij mij de hand van verzoening reiken; niet eêr weder mijn vriend worden! En ach! het verlies van zulk eene vriendschap zou mij het leven kosten!'
- 'Weet je wat, Mijnheer VLUG! Ik zou hem van avond maar zeggen dat je er geweest waart, en zij u alles vergeven had. Een leugentje om bestwil is geen zonde.'
- 'Mijn' vriend bedriegen, Mijnheer?' riep ADOLF als verontwaardigd uit; 'en buitendien,' liet hij er bedaarder op volgen, 'zou WILLEM zich met mijne eenvoudige verklaring niet vergenoegen. Hij zal mijn woord van een eischen.'
- 'Dan is de zaak niet zonder bezwaar,' merkte BLAASOP aan.
- 'Vooral,' voegde ADOLF er bij, 'door de moeijelijkheid om toegang tot Jufvrouw DUNNELEE te verkrijgen.'
- '*Concedo*!' zeî de Doctor.
- 'Het voorgevallene van dezen morgen,' vervolgde de Student, 'zal haar zoo geïndisponeerd hebben, dat zij mij niet eens zal willen ontvangen.'

- ‘Daar vrees ik ook voor, Mijnheer VLUG!’

- ‘Ware zij slechts dáártoe te bewegen, Doctor! Kon dit door uwe veelvermogende tusschenkomst, door uwen invloed.....’

- ‘Mijn' invloed, jongenlief? Als *Bibi* een goed woord voor u kon doen, zou dat oneindig meer ingang vinden. Ik heb, wel is waar, de eer haar vriend te zijn, doch slechts als geneesheer invloed op haar.’

- ‘Welnu dan, als geneesheer. Is zij thans juist niet ongesteld? Zal die ongesteldheid niet zorgbarend verergeren door de pijnlijke aandoeningen, welke haar het smartelijk herdenken dier schandelijke *scène* veroorzaakt? Zal, daarentegen, nadat ze mij heeft aangehoord en vergiffenis geschonken, de vrede in haar gemoed niet wederkeeren, en daardoor welligt eene doodelijke ziekte voorgekomen worden?’

- ‘Dat is wat ver getrokken; evenwel....’

- ‘En dan uw nieuwe patiënt, die in staat is, zich door eene heete koorts naar het graf te laten slepen, als ik zijne voorwaarde niet stiptelijk en met een' gewenschten uitslag vervul!’

- ‘Dat zou schrikkelijk wezen!’ zeî BLAASOP. ‘Hoor, Mijnheer VLUG! ik wil, ter afwending van verder onheil, al het mogelijke beproeven.’

- ‘Bravo, Doctor! Alles, wat ik van u verlang, is: dat u Jufvrouw DUNNELEE beweegt, om mij, op een te bepalen uur, slechts voor een oogenblikje te ontvangen. Als geneeskundige heeft u zich kunnen overtuigen, dat de wond ernst is, en er dus geene questie van eene studentengrap kan zijn. Wijders is u getuige geweest van de opgewondenheid mijns armen vriends, van zijne stellige begeerte, dat ik uwe respectabele vriendin, wie hij, als fatsoenlijke vrouw, de hoogste achting toedraagt, in persoon om verschooning ga vragen. Beter dan eenig ander, kan u de schromelijke gevolgen berekenen, welke er uit het niet voldoen aan deze begeerte zouden voortvloeijen. Eindelijk is u te menschkundig, om niet op mijn gelaat het bitter berouw te lezen, dat mijn hart foltert, dat hare grootmoedige vergiffenis tot eene allernoodzakelijkste behoefte voor de rust mijns levens maakt. Het komt er dus slechts op aan, haar, door uwe welsprekendheid, in uwe overtuiging te doen deelen.’

- ‘Bezat ik de uwe, Mijnheer VLUG! dan zou mij dat minder moeijelijk vallen.’

- ‘Een compliment, Doctor! waarin meer beleefdheid dan waarheid ligt, en dat mij niet beletten kan het volst vertrouwen in uwe diplomatische behendigheid te stellen.’

- ‘Moge het mij gelukken, jongenlief!’ riep BLAASOP, die geheel *enthousiasme* voor zijne *ambassade* werd. ‘Dadelijk na het consult ga ik er heen, en zal u dan, zonder verwijl, den uitslag komen berigten.’

Op dat oogenblik trad de heelmeester binnen. ADOLF bragt de heeren bij den patiënt. Zij kibbelden een duo van barbaarsche techniek, en werden het spoedig ééns, daar MALING mede geene zwarigheid maakte, de wond onder de zeer *periculosa* te rangschikken. Hij leî er een *emplastrum adhaesivum* en een nieuw verband op, hetgeen ADOLF weder een hemd kostte. Vervolgens schreven de geleerden ieder twee recepten, verklaarden uitdrukkelijk, dat er aan het transporteren van den patiënt vooreerst nog niet te denken was, en namen toen afscheid, na ADOLF, op hun woord, beloofd te hebben, dat zij het *duël* zorgvuldig geheim houden, en van het ongeval slechts als van eene gewone *hemorrhagie* zouden gewagen.

De vrienden verheugden en vermaakten zich niet weinig met het aanvankelijk wèlslagen hunner list. ‘Als het BLAASOP slechts gelukt, haar te bepraten,’ zeî ADOLF, ‘dan mogen wij triumph roepen!’

Een half uur daarna kwam deze berigt brengen. Het was gunstig. Jufvrouw DUNNELEE was zeer getroffen geweest, en had, na eenig aarzelen, gezegd, dat zij Mijnheer VLUG tegen zes ure af zou wachten. Overgrootvaders Madera werd nog even aangesproken. BLAASOP en ADOLF zwoeren elkander eeuwige vriendschap, en de opgewonden Esculaap dacht eerst aan scheiden, toen de overblijfsels der *pâté* hem herinnerden, dat hij uit dineren moest.

- ‘Triumph!’ riep ADOLF WILLEM toe. ‘BLAASOP is een TALLEYRAND, en CECILIA de uwe! Binnen acht dagen dwing ik Tante GRIET en de beide medicasters u te permitteren, haar in de armen te vliegen.’

- ‘Zulk een geluk, ADOLF!..... Ik durf er mij niet meê vleijen.’

- ‘Vlei u dan maar niet, dan zal de verrassing te blijder zijn. Intusschen had ik niet durven hopen, dat de Doctor zoo spoedig slagen zou. Ten zes ure zal Tante mij afwachten. Welligt streelt haar het denkbeeld, dat een veel teederder gevoel dan hoogachting haar tot het onderwerp van ons *duël* maakte.’

- ‘Wat zal de lieve CECILIA schrikken, als zij van dat *duël* hoort!’
- ‘Zij zal niet schrikken, want ik heb haar gewaarschuwd.’
- ‘Dank voor uwe zorg, beste jongen! maar vindje niet dat ik mijne rol met den Doctor voortreffelijk gespeeld heb?’
- ‘Allervoortreffelijkst, WILLEM! Indien je geen *medicus* waart, mogtje wenschen comediant te zijn!’

Met neêrgeslagen oogen, met den blos van schaamte, dien het hem gelukt was zich op de wangen te persen, in de demoedige houding eens berouwvollen zondaars, vertoonde zich ADOLF aan Jufvrouw DUNNELEE, als geheel vernietigd door zijn schuldgevoel. Langzaam hief hij de oogen op. Zij ontmoetten de hare.... en hij *moest* ze weder neêrslaan.

Want nooit was een verwijtende blik zoo diep in des jongelings hart gedrongen, als nu die der oude vrijster. Nooit was het lijden der ziel hem zoo aanschouwelijk geweest, als nu op haar weemoedig gelaat. Nooit hadden tranen hem zoo innig getroffen, als die nu langs hare wangen vloeiden. Zóó iets had hij niet verwacht. Zóó had hij zich Jufvrouw DUNNELEE niet kunnen voorstellen, en dezelfde vrouw, met wie hij, eene minuut te voren, den spot had willen drijven, werd nu eensklaps een voorwerp van eerbied en meêwarigheid.

- ‘Doctor BLAASOP,’ sprak zij met eene ontroerde stem, ‘heeft mij het noodlottig voorval verhaald, waartoe ik, hoewel onschuldig, aanleiding gaf....’
- ‘Vergeef mij,’ viel ADOLF in, ‘het was alleen mijne schuldige onbezonnenheid.....’
- ‘Dat voorval,’ hernam zij, ‘heeft mij diep getroffen, meer, veel meer dan ik zeggen kan. Intusschen voel ik mij onuitsprekelijk gelukkig, dat het geene al te noodlottige gevolgen zal hebben. Uw gedrag jegens mij vergeef ik u van ganscher harte, omdat het u zelven leed schijnt te doen, en mijne vergiffenis, volgens des Doctors verzekering, het middel kan zijn, om u met uwen vriend te verzoenen, en daardoor zijne genezing te bevorderen. Zeg hem, Mijnheer VLUG! dat ik zeer gevoelig ben voor de achting, voor de be-

langstelling, die hij mij betoonde..... en dat, zoo ik hem, in zijn' lijdenden toestand, van eenige dienst mogt kunnen wezen, hij, als ware hij mijn zoon, over mij beschikken moet.'

Met de levendigste vreugde over het boven verwachting slagen zijner list, voelde ADOLF een pijnlijk verwijt, dat hij de vrouw, die zich nu geheel als vrouw, als edel, beminnelijk wezen, voordeed, zóó had kunnen miskennen en misleiden. Met vervoering kuste hij de hand, die zij hem toereikte. Had zijn eigen geluk op het spel gestaan, het zwijgen ware hem onmogelijk geweest. Nu bezat hij zich zelven nog genoeg, om het geluk zijns vriends niet door eene edelmoedige, doch hoogstgewaagde bekentenis in gevaar te brengen, terwijl hij te verstandig was om niet in te zien, dat het even onraadzaam zou wezen, om nu reeds, haar liefderijk aanbod in den ruimsten zin opnemende, hare goede diensten voor den lijdenden toestand van WILLEM's hart in te roepen.

Hij verzocht en verkreeg vergunning, om over een paar dagen in persoon tijding van den patiënt te komen brengen, verzekerde ten stelligste, dat niemand van het *duël* iets wist of weten zou, behalve Doctor BLAASOP en den Chirurgijn MALING, welken laatsten hij zelfs met de aanleidende oorzaak geheel onbekend had gelaten, en verwijderde zich toen in eene geheel andere stemming, dan waarin hij was binnengetreden.

Of WILLEM in den hoogsten hemel was, toen ADOLF hem zijn onderhoud met Jufvrouw DUNNELEE mededeelde! Een warme handdruk beloonde diens werkzame vriendschap. ADOLF was geroerd. 'Uw geluk kost mij veel,' sprak hij. 'Maak gij eenmaal goed wat ik om uwentwil misdeed, door haar als eene tweede moeder te beminnen.'

- 'Als eene derde, meent ge, ADOLF?'

- 'Geene scherts! Bij God! zij verdient uwe hoogste achting! Ik zou het mij eeuwig verwijten, haar miskend te hebben, indien gij haar bleeft miskennen.'

- 'Zal ik haar mijn hoogst geluk niet verschuldigd zijn?' riep WILLEM uit.

ADOLF drukte hem op zijne beurt de hand, en begaf zich toen

naar het koffijhuis, waar hij, op CAJETANUS ZEEMBLAD na, zijne vrolijke vrienden van den vorigen avond aantrof.

- 'De Poëet niet hier?' vroeg hij.

- 'De Poëet?' antwoordde LOUIS. 'Ha, ha, ha! Stel je eens even zijn' hangbuik en vollemaansgezigt, in verband met een gebroken hart en eene hopelooze liefde, voor!'

- 'Hoe bedoel je dat?'

- 'Verbeeld je, ADOLF! een uur geleden, beklom ik zijn uilennest, om hem een kwart el *poësie* voor mijn Grootjes verjaardag te bestellen, en daar zat hij, huilend en jankend, bij drie langhalzen en een' vervaarlijken schotel met poffertjes, laborerend, zoo als hij zeî, aan eene zielewond, die hem beletten zou, in de eerste acht dagen in het publiek te verschijnen. De naam der wreede DULCINEA wou er niet uit.'

- 'Ha, ha, ha!' lachte ADOLF, over die *demi-confidence* des dichters weinig gesticht. 'Het is die zwarte MIE uit de *Brandewijnsteeg*, die niets van hem weten wil. Veel geluk, TOBIE! met het verlies van de weddingschap!'

- 'Hoe! Heb je waarachtig?.....'

- 'Bij Jufvrouw DUNNELEE koffij gedronken. Je verlangt toch niet dat ik er op zweer?'

- 'Neen, maar ik gaf er nog eene fijne flesch op toe, om te mogen weten, door welk kunstmiddel u dat gelukte.'

- 'Zeer eenvoudig, jongenlief! Ik had haar eigenhandig een pakje over te geven van eene harer Amsterdamsche vriendinnen, die tevens eene boezemvriendin mijner moeder is. Daartoe koos ik haar koffijuur. Dit is alles.'

- 'Had ik dát geweten!' riep TOBIE. 'Wel, wel! Ik verbeeldde mij al, dat je 't zonder hulp van Joost niet klaren zoudt.'

- 'Hoe beviel u het meubel?' vroeg LOUIS.

- 'Tegen alle verwachting, bijzonder!' antwoordde ADOLF. 'Ik hou haar voor eene respectabele vrouw. Zij moge wat zonderling schijnen, maar ze is waarachtig zoo mal en ook zoo boos niet, als men voorgeeft. Dat ze de jonge luî een kwaad hart toedraagt, is eene infame leugen; en daar ze bovendien in naauwe betrekking staat tot intieme vrienden van mijne ouders, zoo zou het mij niet alleen razend spijten, maar ook in ongelegenheid kunnen brengen, indien die zotte weddingschap tot een relletje werd. Belooft me dus op uw woord, als fidéle jongens, dat je er van zwijgen zult!'

Allen beloofden dit.

- ‘*Marqueur*!’ riep ADOLF. ‘Zoo, je ziet er wat frisscher uit dan gisteren. Toonje er u nu eens vigilant bij, en breng ons, in drie vloeken, twee flesschen *Cantamerle*!’

- ‘Moet er alweêr gewed worden?’ vroeg JAN.

- ‘Slechts gedronken!’ zeî ADOLF. ‘Heden tracteer ik; maar neem den tijd goed waar, jongens! want mijne gulheid zal ditmaal kort duren, daar ik vóór tienen t'huis moet zijn. Weetje nog niet, dat WILLEM VAN HECHT van morgen, op mijne kamer, een toeval heeft gekregen?’

- ‘Een toeval? Welk toeval?’ vroegen allen met deelneming.

- ‘Eene ader gesprongen,’ antwoordde ADOLF. ‘BLAASOP en MALING zijn er bij. Gelukkig ducht men geene ernstige gevolgen, en is er alle hoop op zijn spoedig herstel. Hij moet intusschen een paar dagen te mijnent blijven, daar hij te zwak is om getransporteerd te worden. Spreekt er, bid ik u, niemand van; want indien het ruchtbaar werd, en naar *Amsterdam* overwoei, zou het, onder zijne familie, eene heele opschudding veroorzaken.’

- ‘Je lijkt van avond wel een zendeling van HARPOCRATES,’ schertste LOUIS. ‘Echter geefje ons zulke goede redenen, dat we er niets tegen kunnen inbrengen. Die arme WILLEM! Is er reeds een Professor bij? Ik denk ook nog al, dat het zich spoedig schikken zal, daar hij zelf medicus is, en de Doctors altijd eerlijk spel spelen, als de patiënt hun in de kaart kan zien.’

Onder vrolijke gesprekken was het reeds elf ure geworden. ADOLF keerde opgeruimd huiswaarts. Hij had zijn doel bereikt, alles, wat met de weddingschap in verband stond, zóó voorgesteld, dat er niets *piquants* aan bleef, hetwelk de eer verdiende tot een relletje te worden; daardoor had hij voor WILLEM een dreigend gevaar afgewend, en tevens getracht de oude vrijster in de opinie der jonge luî te rehabiliteren. Wijders had hij van WILLEM's ongesteldheid, die toch kwalijk verholen kon blijven, datgene gezegd, wat hij wilde, dat men er van denken zou, en er voor gezorgd, dat er over een en ander niet verder, althans weinig, gesproken werd. Eindelijk was het hem gelukt, het nieuwsgierig onderzoek zijner vrienden geheel van het ware voorwerp van CAJETANUS hopelooze liefde af te leiden. Hij nam zich intusschen voor, dezen over zijne *demi-confidence* ernstig te kapittelen, en hem op eene afdoende wijze het zwijgen op te leggen. Te huis komende, vond hij WILLEM in zulk eene opgewonden stemming, dat er vooreerst aan geen slapen gaan te denken

was. Zij bleven dus nog een uurtje praten over CECILIA, en over..... CECILIA. Ten laatste gaf ADOLF hem in bedenking, om nu eens van haar te gaan droomen, en wierp zich op de *canapé* in de voorkamer, welke hij, zoo goed mogelijk, tot eene slaapplaats had doen inrigten.

Den derden morgen, welke op dien avond volgde, zaten Jufvrouw DUNNELEE, Mevrouw WESTERGLANS en CECILIA allergenoegelijkst zamen te ontbijten. In hare houding en gesprekken lag iets zeer ongewoons, eene ongedwongene hartelijkheid. Reeds sedert twee dagen was Jufvrouw DUNNELEE jegens hare bloedverwanten geheel anders geworden. Zij, die vroeger niet den minsten twijfel aan hetgeen zij zeide, niet het ligtste hoofdschudden over hetgeen zij wilde, dulden kon, duldde nu tegenspraak, grimlachte met hetgeen haar vroeger boos maakte, en toonde, tot in de minste kleinigheden, eene voorkomende toegeeflijkheid en welwillendheid. Tot tweemaal toe had zij het gelaten aangezien, dat *Bibi* door haar Nichtje ernstig beknord werd, en reeds driemaal had zij haar zusters goudvischjes, die zij vroeger tot eene waterzoo bestemde, op broodkruimels onthaald. In één woord, de brandnetel scheen in eene roos zonder doornen herschapen. Nu en dan glinsterde er een traan in haar oog, en dan teekende haar gelaat zachten weemoed. Mevrouw WESTERGLANS was opgetogen over dien gezegenden ommekeer, waarvan zij zoo veel heils voorspelde, zonder er de oorzaak van te kunnen gissen. CECILIA dacht aan haren minnaar en aan de woorden, die ADOLF haar toefluisterde Zij had, helaas! nog niets *verschrikkelijks* vernomen, duchtte mitsdien, dat de list mislukt was, en stelde nu hare laatste hoop op Tante's onverklaarbare liefheid, waarvan zij besloot de meest mogelijke partij te trekken.

Terwijl zij daar zaten, werd BLAASOP aangediend. Ook dit was iets ongewoons, daar den Esculaap al voor lang het regt was toegekend, om onaangediend binnen te komen. Jufvrouw DUNNELEE beval de oude meid, hem in de tuinkamer te brengen, en begaf zich zelve derwaarts.

Na een onderhoud van tien minuten, nam BLAASOP afscheid. Nog een paar minuten bleef de oude vrijster alleen. Zij was zigtbaar ontroerd. Haar hart had haar hart verwonnen, en nu mogt zij juichen over eene zelfoverwinning, die haar met de

wereld verzoende en haar vergunde twee gelukkigen te maken, wier geluk ook het hare zou worden. Wel glinsterde er nog een traan in haar oog, wel lag er nog weemoed in hare trekken; maar een zalig vreugdegevoel heerschte in haar hart, terwijl de blijde uitroep: '*Ik zal zijn' zoon gelukkig maken*!' haren laatsten droeven zucht smoorde. Toen schelde zij en liet Mevrouw WESTERGLANS verzoeken bij haar te komen.

- 'SOPHIE!' sprak zij tot deze, 'zet u hier bij mij neêr, wat digter, opdat ik uwe hand kunne drukken, terwijl ik tot u spreek. Lieve, beste SOPHIE! gij hebt mij veel te vergeven!'

- 'U te vergeven?' vroeg Mevrouw WESTERGLANS, zonderling verrast.

- 'Zoo waarlijk als uw goed hart mij reeds vergeven heeft,' ging Jufvrouw DUNNELEE voort, 'heb ik u dikwijls schandelijk, geheel onzusterlijk behandeld. Ik was hard, onbillijk jegens u beiden. Het moet u toegeschenen zijn, alsof niet de liefhebbende, slechts de rijke zuster u in uw ongeluk de hand reikte.'

- 'Foei! Waar doet ge mij aan denken!' zeî Mevrouw WESTERGLANS.

- 'En toch is God mijn getuige, dat ik u altijd in den grond mijner ziel lief had. Van nu af wil ik het u toonen, en van nu af wil ik ook geen geheim meer voor u hebben. Luister, SOPHIE! en leer uwe grillige, luimzieke zuster geheel kennen. Ik ben tien jaar ouder dan gij! Op onzen tegenwoordigen leeftijd scheelt dat weinig; eens scheelde het veel. Ik was meisje toen gij nog kind waart, maar ik was nog kind met u. O! het was een gelukkige tijd, toen ik nog zoo, met geheel mijn hart, aan uwe kinderlijke spelen deel nam! het was de gelukkigste mijns levens! Hij duurde kort! Heugt het u, hoe ge mij soms zaagt weenen? Het waren reeds tranen des lijdens! Gij wildet die weglagchen! Gij, die nog geen ander verdriet kendet dan dat over eene gebroken pop, kondt het jammeren van een gebroken hart niet begrijpen!'

- 'Lieve zuster!' riep Mevrouw WESTERGLANS, met niet minder ontroering dan bevreemding.

- 'Onze ouders!' hernam Jufvrouw DUNNELEE, zagen, zoo als ge u herinneren zult, vele menschen en gaven luisterrijke partijën. In mij was schoonheid en rijkdom te huldigen. Geen wonder dus, dat de jonge lieden elkander verdrongen, om een gunstig blikje, een vriendelijk lachje van mij op te vangen. Al hunne *galanteriën* werden aan mij verspild. Men hield mij ten laatste voor koel en onverschillig; ik zelve hield mij daarvoor,

toen een jong student, met wiens vader de onze in betrekking stond, ons bezoeken kwam. Zijn eerste blik op mij was de volkomenste wraak der liefde op mijn arm hart. Het was eene vreeselijke wraak, SOPHIE! maar toen voelde ik er enkel de zaligheid van. Ik beminde, en de schoone droom mijns levens begon!

'Kort daarop,' ging Jufvrouw DUNNELEE voort, gaven onze ouders een bal. Ook hij werd genoodigd. Eerst toen hij binnentrad, werd het feest voor mij. Hij was weldra aan mijne zijde, en verliet mij niet meer. Met niemand anders danste hij, met niemand anders sprak hij. Hij scheen daar geheel voor mij en met mij alleen. Al dieper drongen zijne gloeijende blikken in mijne ziel, al teederder werd zijn handdruk. Tintelend van genot beantwoordde ik dien. Ik was de zijne!

'Na dien onvergetelijken avond kwam hij ons wekelijks, soms tweemaal in de week bezoeken. Dán was het telkens feest voor mij. Dan plaatste ik mij aan de piano en accompagneerde, met bevende vingeren, zijne fraaije basstem, of hing ik aan zijne lippen als hij aan de gesprekken in den huiselijk en kring gloed en leven bijzette. Hoe trotsch was ik dan op het schitteren van zijnen geest, op de degelijkheid van zijn verstand! en hoe bloosde en trilde ik van blij gevoel, als hij, soms op eene onbepaalde wijze, van zijne wenschen, verwachtingen en uitzigten sprak, en zijn oog dan op mij rusten bleef! Zoo betrad ik reikhalzend en argeloos het rozenpad der liefde, dat mij eene nieuwe, schoone wereld moest binnenleiden!'

- 'Arme!' zuchtte Mevrouw WESTERGLANS, die ook hare eigen herinneringen had.

- 'In plaats van die schoone wereld,' vervolgde Jufvrouw DUNNELEE met eene doffe stem, 'zag ik eensklaps eenen vreeselijken afgrond. Ik stortte mij er in, en heb er sedert in geleefd!'

- 'Verleidde hij u?' vroeg Mevrouw WESTERGLANS, ontroerd van verbazing en verontwaardiging.

- 'Verleiden, SOPHIE? Hij deed erger; hij versmaadde, vergat mij! Verleiden? Omdat ik van een' afgrond sprak? Alsof de liefde er slechts éénen kende! Was het dan geen afgrond, waarin ik mij van wereld en menschen losscheurde, mijn hart zich voor elk genot sloot, mijn leven een langzaam sterven werd?'

- 'Bah!' dacht Mevrouw WESTERGLANS, en roept gij welligt uit, waarde Lezer! die vermeent eene aanleiding gevonden te hebben, om mij van inconsequentie te beschuldigen, en alle

geloof te weigeren. Hoe kan deze Jufvrouw DUNNELEE, zoo als zij zich nu vóórdoet, met mogelijkheid dezelfde zijn, die in den aanvang van dit verhaal, zelfs op gevorderden leeftijd, als eene soort van *coquette* werd afgeschetst? die, hoewel zij, voor elken pretendent, een' noodlottigen blaauwen kwast gereed hield, zich echter verwaardigde, om van al die ongelukkigen naauwkeurige aanteekening te houden, getuige de, in eene verborgen lade harer schrijftafel berustende lange naamlijst, waarvan haar eerste minnaar, de student in kwestie, de kop, en CAJETANUS ZEEMBLAD, tot nu toe, de staart is? Was dat eene gepaste bezigheid in eenen afgrond?..... Ik wil, ik moet u deze schijnbare tegenstrijdigheid ophelderen, door, zonder aanzien des persoons (en het zegt voor een' verhaalschrijver nog al wat, zijne heldin op te offeren), waarheid en daadzaken aan te voeren.

Dat Jufvrouw DUNNELEE er op haar twintigste jaar vrij beminnelijk uitzag, weet zich nog menigeen te herinneren; maar men herinnert zich tevens, dat die beminnelijkheid slechts een bedriegelijk uithangbord en weinig in harmonie was met eene kribbigheid van humeur, die haar voor degenen, met wie zij dagelijks omging, alleronverdragelijkst maakte. De jonge student had inderdaad *vues* op haar gehad, en dit (schoon hij met zijne gloeijende blikken en handdrukken vrij wat kariger was geweest dan Jufvrouw DUNNELEE geliefde voor te wenden) ook niet onduidelijk te kennen gegeven. Gelukkig echter had hij goed toegezien, en bij zijne verliefdheid nog verstand genoeg behouden, om in zijn huiselijk leven geen SOCRATES te willen zijn. Dit tot zijne verontschuldiging.

De beminnelijke MARGRIET, wier eigenliefde zich, door zijne vermeende ontrouw, nog erger gekrenkt voelde dan haar hart, MARGRIET, *excentrisch, vehement* als zij was, spoog er (zeer onvrouwelijk) vuur en vlammen over, en leî er zich, van dien tijd af, in stilte op toe, om, voor het oog der wereld, eene onverzoenlijke mannenhaatster te schijnen. Het was eene mooije rol, dacht zij, die zij zoo lang kon volhouden als het haar beviel.... want dat zij komedie ging spelen, kon zij voor zich zelve niet ontveinzen; maar tevens speelde zij, in haren afgrond, zoo wat op zien komen, gelijk ondeugende kinderen den schijn aannemen alsof zij zich willen doodhongeren, in afwachting, dat men hun een lekker stuk taart vóórzet. Zeer onvoorzigtig echter had zij het spel wat lang gerekt. Haar taartentijd was weldra voorbij, en oudbakken roggebrood..... wie lust dat?

Arme MARGRIET!

Ik heb haar hard beoordeeld, te hard misschien. Niemand gevoelt meer, dan ik, het onaangename van de waarheid te moeten bloot leggen, als deze een offer eischt. Maar mijne reputatie, als consequent en geloofwaardig schrijver, hing er van af. Of had ik liever die, dan Jufvrouw DUNNELEE moeten opofferen? Gij knikt *ja*, lieve Lezeres! Het spijt me; maar men heeft het galant zijn niet altijd in zijne magt. Hadt gij slechts over mij gezeten toen ik deze *horreurs* ging schrijven, dan had ik niet kunnen nalaten u te portretteren; Jufvrouw MARGRIET ware een engel geworden als gij zelve zijt, de student had aan geene ontrouw kunnen denken, en in plaats van een' afgrond, ware er een bruidsbed uit mijne pen gevloeid! Gij ziet, dat ik niet geheel zonder aanleg ben.

De oude vrijster had evenwel ook hare goede zijde. Hare onbeminnelijke hoedanigheden waren niet zoo zeer gebreken van het hart, dan gevolgen eener verwaarloosde opvoeding. Zij was het troetelkind, het bedorven kind van hare ouders geweest. Later, altijd en overal door deze op den voorgrond geplaatst, moest zij, op alle partijën en feesten, de Koningin zijn, die men huldigen, de bruid, waarom men dansen moest. Niemand werd *dupe* van hare meest negatieve bevalligheden; maar menigeen berekende het aanzienlijk vermogen, dat haar eenmaal ten deel moest vallen. Zoo deden zich vijftig pretendenten op voor hare hand, maar geen enkele voor haar hart; zoo scheen zij veel minder een lief meisje, omgeven van vurige minnaars, dan eene magtige vorstin, omstuwd van vleijende hovelingen. Geen wonder dus, dat de ijdelheid haar hart bedierf, en zij haar toekomstig geluk op illusiën bouwde. Na eene reeks van bittere teleurstellingen, verwaardigde zij zich, in eene vlaag van sentimenteele teederheid, hare blikken op den jongen student te slaan. Geene zoete liefde deed haar hart dweepen. Slechts hare verbeelding dweepte met het *idée* een' minnaar, een' man te krijgen. De teleurstelling, die daarop volgde, was de bitterste van allen. Zij had die verdiend, en toch verdiende zij medelijden, want smartelijk boette haar hart de dwalingen van haar verstand, en in dat hart was nog veel goeds, veel edels overgebleven. Weldadig, meer nog uit behoefte dan uit pligt, vond zij er, zelfs bij het diepst gevoel van eigen leed, genot in, het leed van anderen te verzachten, zich in hun geluk te verheugen. Hadden de jaren haar humeur al niet verbeterd, werd het al moeijelijker zich aan hare luimen en grillen te onderwerpen, moesten Mevrouw WESTERGLANS en CECILIA de soort van

vrijën kost en inwoning, die zij een goed gedeelte van het jaar bij haar genoten, al duurder en duurder betalen, er kwamen ook oogenblikken, waarin de natuurlijke goedhartigheid der oude vrijster die luimen en grillen geheel verdreef en zij zich eene waarachtig liefhebbende zuster toonde. In zulk eene stemming, die anders slechts weinige uren aanhield, was zij nu, o wonder! al sedert twee dagen. Iets zeer ongewoons moest daartoe aanleiding gegeven hebben. Mijne lezers begrijpen er vermoedelijk reeds iets, maar nog het fijne niet van. Het vervolg van het gesprek der zusters zal hun alles ophelderen. Ook bij dat gesprek, bij hare vertrouwelijke mededeeling, liet Jufvrouw DUNNELEE zich minder wegslepen door haar wezenlijk gevoel, dan door een sentimenteel dweepen met herinneringen, door wier ontzettend vergrootglas zij nu en dan, met den wellust des weemoeds, op het verledene terugzag. Ook nu was zij comediante; maar erkennen wij, dat haar spel ditmaal niet minder eer deed aan haar hart dan aan haar talent.

'Blijmoedig,' vervolgde zij, 'wandelde ik op het pad der liefde voort, zoo zeker van de zijne, dat ik eene declaratie voor overbodig hield. Had zijn oog mij niet honderdmaal gezegd, dat hij mij beminde? en mogt ik aan zijn hart twijfelen? Neen, het was geen zelfbedrog, het was *zijn* bedrog, dat mij met een' zoeten, ijdelen waan streelde, om mij diep ellendig te maken. Weldra werden zijne bezoeken zeldzamer, werd zijn toon meer beleefd dan hartelijk. Toen zaagt ge mijne eerste tranen; maar nog vertrouwde ik, nog kon ik niet twijfelen, niet wanhopen. Op zekeren morgen kwam hij ons zijne Dissertatie aanbieden en afscheid nemen. Drie dagen daarna verliet hij de stad, een half jaar later vernam ik zijn huwelijk. Die vreeselijke tijding vernietigde mij. Wat ik sedert geleden heb, werd door niemand geleden; maar nu is het voorbij. Ik ben gewroken, SOPHIE! door zijn' zoon gewroken!.. De zoon heeft goed gemaakt, wat de vader misdeed, en die zoon is CECILIA's minnaar!'

- 'Hoe?' riep Mevrouw WESTERGLANS.

- 'Ja, de jonge VAN HECHT!' ging Jufvrouw DUNNELEE voort. 'Het bevreemdde u, dat ik die liefde niet kon goedkeuren. De naam alleen stuitte mij. Zijn vader was de Daemon..... maar ik heb nu alles vergeven, alles!... Heeft zijne ontrouw mij het hart verbrijzeld, zijn huwelijk schonk hem een' edelen zoon, die uwe dochter gelukkig zal maken!'

- 'Zuster!' riep Mevrouw WESTERGLANS, in het vol gevoel harer moederlijke vreugd.

Jufvrouw DUNNELEE verhaalde haar daarop de geheele geschiedenis van het *duël*, zoo als haar die door BLAASOP was verhaald, maar met zulke levendige kleuren, dat Mevrouw WESTERGLANS haren aanstaanden schoonzoon al voor vrij romanesk begon te houden: een zwak, dat trouwens den meesten verliefden eigen is en waar juist geen groot kwaad in steekt. ‘Je begrijpt, lieve zuster!’ vervolgde de oude vrijster, ‘hoe zeer ik door zijne edelmoedigheid getroffen werd! Ik gevoelde, dat ik THEOBALD's zoon als moeder beminnen moest, en zoo hardnekkig als ik mij vroeger tegen zijne liefde verzet had, zoo vurig verlangde ik nu die te begunstigen. Vooraf echter wilde ik mij verzekeren, dat hij de lieve CECILIA, in alle opzigten, waardig was. Met dat onderzoek belastte ik BLAASOP, die mij zoo even een allergunstigst verslag kwam brengen. VAN HECHT is een brave jongen en een vlijtig student. Wat dunkt u, SOPHIE! als wij nu ook eens een' gelukkig minnaar van hem maakten?’

- ‘CECILIA! CECILIA!’ riep Mevrouw WESTERGLANS, met drift de deur openend, waarvan deze niet ver verwijderd moet zijn geweest, daar zij terstond kwam binnenhuppelen. ‘Hier, lieve meid! Omhels uwe beste Tante! Zij stemt toe! Je zult gelukkig zijn!’

- ‘Ja, dat zulje, lief kind!’ zeî Jufvrouw DUNNELEE, haar met aandoening aan haar hart drukkende. ‘Kon je ernstig gelooven dat ik het niet wilde? dat het iets meer dan..... eene beproeving was?’

- ‘Dank, goede Tante! Dank, lieve, beste moeder! Dank God!’ riep CECILIA, door haar gevoel overweldigd. ‘O, ik moet het hem schrijven! Mag ik, moeder? Mag hij terstond hier komen?’

- ‘Later,’ zeî Mevrouw WESTERGLANS.

- ‘Neen, lieve moeder! nu. Ik bid u, vergun het! Vóór hij het weet, kan ik mij niet geheel gelukkig voelen.’

- ‘Je zult een paar dagen geduld moeten hebben!’ sprak Jufvrouw DUNNELEE.

Geduld hebben!.... Wat dunkt u, lieve Lezeres?

- ‘Hij is,’ vervolgde zij, ‘nu juist een weinig onpasselijk, en verpligt zijne kamer te houden.’

CECILIA schrikte.

- ‘Het beduidt niets, lieve meid!’ ging Tante geruststellend voort. ‘Er is echter iets voorgevallen, dat noodlottige gevolgen had kunnen hebben. Wij zullen het u maar zeggen. Je mogt het eens van anderen vernemen. Hij heeft een klein, een zeer klein duëlletje gehad met zijn' besten vriend, den jongen VLUG.

Zijne zaak was regtvaardig en edel. Het is allergelukkigst afgeloopen..... een prikje in den arm..... een speldeprik, meer niet.....'

CECILIA voelde zich volkomen gerust Dat moest het *iets schrikkelijks* zijn, waarvoor ADOLF haar had gewaarschuwd. Zij drong er op aan haren minnaar te mogen schrijven, waartegen moeder en tante niets anders wisten in te brengen, dan dat elke gemoedsbeweging hem nadeel zou kunnen doen. Deze vrees praatte zij weg door te beloven, dat zij zijn gevoel zoo veel mogelijk sparen zou. De zusters glimlachten; dat was toestemmen. CECILIA vloog beiden om den hals en huppelde toen naar hare kamer.

Een paar uren daarna zaten de Dames aan de koffijtafel. CECILIA had haren brief vóór haar liggen. Mijnheer VLUG werd aangediend. Binnentredend, wisselde hij een' blik van verstandhouding met het lieve meisje. Hij verhaalde Jufvrouw DUNNELEE, dat de lijder zich veel beter bevond, dat de koorts reeds geheel geweken was, dat men hem den vorigen avond naar zijne eigen kamers had kunnen overbrengen, en het zich derhalve liet aanzien, dat hij spoedig radicaal hersteld zou zijn. De Dames toonden zich zeer verheugd over dat gunstig berigt. Jufvrouw DUNNELEE zeî er hem vriendelijk dank voor. Mevrouw WESTERGLANS presenteerde hem weder een' kop koffij, en CECILIA sneed hem weder een stuk taart, tot bevreemding van de beide zusters, die het al zeer zonderling vonden, dat zij zoo weinig antipathie toonde tegen dengeen', die het op het leven haars minnaars had toegelegd. Nog meer bevreemdde het haar, dat zij hem beleefdelijk verzocht, om zich met haren brief te willen belasten.

- 'Dien brief?... Een' brief?' riep ADOLF opspringend. 'Mag ik....' vroeg hij, met blijde aandoening hare hand vattende. 'O! zeg mij..... mag ik, vóór ik dien overgeef, hem geluk wenschen?'

CECILIA sloeg blozend de oogen neder.

- 'Dan wensch ik u ook geluk!' vervolgde hij, en drukte een' kus op de lieve, kleine hand. 'God weet, hoe opregt ik het meen!.... Mevrouw WESTERGLANS! Jufvrouw DUNNELEE! ontvangt mijn' hartelijken dank..... den dank mijns vriends!.....

Het is goed! Zeer goed!... Die beste, brave, die gelukkige WILLEM!..... Op mijn woord, Mevrouw! het zal u nooit berouwen! Waarachtig niet! Uwe engelachtige dochter zal een' hemel op aarde hebben; daar verpand ik mijne eer, mijn leven op!'

- 'Mijnheer is zeker ook reeds geëngageerd?' vroeg Jufvrouw DUNNELEE, met een' fijnen glimlach.

- 'Ik, Jufvrouw? Pardonneer me; nog niet. Ware ik zoo gelukkig! Maar het zal komen, het moet komen! Er is liefde genoeg in mij. Vind ik eenmaal een meisje als uwe bekoorlijke Nicht, dat wel niet waarschijnlijk, maar toch ook niet geheel onmogelijk is..... maar ik mag nu niet langer blijven. Het brandt mij, mijn' besten WILLEM gelukkig te zien! Vaart wel, Dames!'

Dit zeggende, vloog hij, koffij en taart onaangeroerd latende, de deur uit.

WILLEM's vreugd kende geene palen. 'Ik zal nog gek worden, ADOLF!' riep hij uit.

- 'Wat is verliefd zijn anders!' schertste deze, terwijl hem tranen in de oogen stonden.

De gelukkige jongeling wilde dadelijk eene koets bestellen en naar zijne geliefde ijlen. ADOLF weêrhield hem. 'De wond,' zeide hij, 'hoe onbeduidend ook, blijft u nog pijn doen. Te veel gemoedsbeweging zou u stellig nadeelig zijn, misschien eene nieuwe, heviger koorts veroorzaken, en als je dan eens weken lang, met een ziek ligchaam en smachtend hart, in je bed moest blijven? Bovendien kon je al te spoedig herstel argwaan geven en je nog menig struikelblok voor de voeten doen werpen, terwijl uw liefdepad thans (vergeef mij de koude comparatie!) zoo effen is als eene ijsbaan.'

WILLEM voelde het gewigt der laatste bedenking, en vatte de pen op, om zijne allerliefste te antwoorden. In zijn' brief was al zoo weinig zamenhang als in den haren, en dat behoorde ook zoo. Logica in een' minnebrief is als klompen ijs in een rozenbed. Vervolgens schreef hij aan zijne ouders. De oude Heer VAN HECHT was met de familiebetrekkingen van Mevrouw WESTERGLANS volkomen bekend; zelfs had hij CECILIA eens ontmoet, en haar ééns ontmoet te hebben was voor ieder man genoeg, om, indien hij niet meer in de termen viel van haar voor zich zelven te mo-

gen verlangen, haar zijnen zoon of besten vriend toe te wenschen. Toen WILLEM hem derhalve, eenige weken te voren, zijne liefde kenbaar maakte, riep hij, *bravo*! en knikte hem aanmoedigend toe. Dit gaf dezen vrijheid, om hem dringend te verzoeken, hem een' brief aan Mevrouw WESTERGLANS, de formeele aanvraag behelzende, per omgaanden post, te willen toezenden.

De Heer VAN HECHT deed beter; hij kwam in persoon, en schrikte niet weinig, toen hij zijn' eerstgeborene *le bras en écharpe* aantrof. WILLEM verhaalde hem alles zonder eenige terughouding. VAN HECHT schudde het hoofd, maar moest toch lagchen. Hij schudde het andermaal, toen zijne herinneringen hem de aanvankelijke onverzettelijkheid der oude vrijster verklaarden, en wenschte zich dubbel geluk, dat hij geen weduwnaar geworden was. Hij verlangde ADOLF te zien, met wien hij weldra zeer was ingenomen. Den volgenden morgen deed hij, voor zich en zijn' zoon, bij de Dames belet vragen.

Jufvrouw DUNNELEE wilde niet slechts toonen alles vergeven, maar ook schijnen alles vergeten te hebben. Toen de Heer VAN HECHT binnentrad, en, met eene eenigzins deftige buiging, de beide zusters naderde, trad zij, hoe innig geschokt ook, hem met een vriendelijk lachje te gemoet, en reikte hem de hand. ‘Oude vrienden kennen geene pligtplegingen,’ zeide zij.

- ‘Jonge verliefden, naar het schijnt, ook niet,’ antwoordde de Heer VAN HECHT, op WILLEM en CECILIA wijzende, die reeds, in elkanders armen, hun geluk genoten. ‘Zij maken het ons onmogelijk, Mevrouw!’ vervolgde hij tot CECILIA's moeder, ‘de zaak met de vereischte plegtigheid te behandelen. Zeg mij dus slechts.... gevoelt gij u even tevreden als ik mij gelukkig gevoel?’

- ‘Even gelukkig!’ antwoordde Mevrouw WESTERGLANS, met blijde opgetogenheid.

- ‘Het zij dan eene afgedane zaak!’ sprak Jufvrouw DUNNELEE.

Vrolijk vierden zij het feest der liefde, het hoogste feest der zoete jeugd. Moogt gij het allen ook eenmaal vieren, jonge Lezers en Lezeressen! in de schoone lente uws levens, waarop een gelukkige zomer volge!

WILLEM VAN HECHT moest zijne aanstaande Tante beloven, dat hij zich te *Leiden* zou neêrzetten. Mevrouw WESTERGLANS werd met weinig moeite overgehaald, om haar buitenverblijfje op te zeggen, en voor goed bij hare zuster te gaan inwonen. Zij zou dan niet van CECILIA behoeven te scheiden, haar dagelijks kunnen zien, en welke opoffering kon in het moederlijk hart zulk een geluk opwegen! Het humeur van Jufvrouw DUNNELEE verbeterde merkbaar. Wel bleven hare kwade buijen niet geheel weg, maar de goede werden ook minder zeldzaam. Hare passie voor *Bibi* bleef onverflaauwd, en deze steeds het afgodje, waarvoor een ieder knielen moest. ‘Wacht maar!’ fluisterde WILLEM zijne CECILIA toe, ‘onze eerste lieveling zal haar dien lieveling wel doen vergeten!’ en een vurige kus verhoogde dan het blosje, dat deze voorspelling haar op de wangen joeg.

Gelukkig voor *Bibi*, dat hij zoo iets niet beleefde. Weinige weken na het evenement zijner ontvoering, werd hij ziek en kwijnend. Noch de teederste zorgen zijner meesteres, noch het talent van BLAASOP konden hem behouden. Met weduwlijke smart betreurde Jufvrouw DUNNELEE haren gunsteling, dien zij, met bijna menschelijke eer, in haar tuintje ter aarde bestelde. Een zwart bord wijst er nog de plek aan, waar het dierbaar overblijfsel eene prooi der wormen werd. In groote, witte letters, waaronder drie keurig geschilderde hondendoodskopjes met toebehooren, leest men er op:

> ‘Hier ligt *Bibi*! Deelt, vrienden! in mijn' rouw!
> Hij was zoo goedig, dankbaar, trouw!.....
> O, 't lieve beest
> Ware een voortreflijk mensch geweest!’

Geen minder dichter dan de groote CAJETANUS was de auteur van dit roerend grafschrift. De milddadigheid van Jufvrouw DUNNELEE schatte zijn poëtisch genie nog boven dat van BYRON, indien het waar is, dat deze slechts eene guinje voor elken regel ontving. ADOLF had hem dat buitenkansje bezorgd, en bezorgde hem later een' Commissaris-post bij een schuitenveer. Eene zeer prozaïsche betrekking voor zulk een poëtisch element; maar CAJETANUS was ontmoedigd. Met zijn treurspel was het allertreurigst afgeloopen! Was het uitgefloten? Duizendmaal erger. Geen boekverkooper had het willen uitgeven, geene tooneeldirectie het willen opvoeren! Onbegrijpelijk! Een krachtig bewijs voor het diep verval der tragedie in ons Vaderland, waar

men trouwens *te vrij en te blij leeft*, om met het treurige veel op te hebben. Dat was goed voor de Grieken, die al die voortreffelijke Instellers en Instellingen misten, welke ons zoo volop gelukkig en bij wijle zoo vrolijk maken. CAJETANUS nam zijn postje ijverig waar. Wij hopen, dat hij het nóg doet. Het kostte hem, in den aanvang, wel eenige moeite, om zijne vrachtlijsten etc. niet in rijm te schrijven; maar een groot man weet elke moeijelijkheid te overwinnen. Op ADOLF's raad heeft hij zich nu geheel en al aan de zwelgpartijën der jonge lieden onttrokken; echter rookt hij, nu en dan, nog wel eens een pijpje met hen. De compagnieschap in de *Bauwelaauwesteeg* is ontbonden. Men zegt, dat de expoëet niet ongenegen zou zijn, op eene voorzigtige manier, den huwelijkssprong te wagen; maar het blaauwtje bij Jufvrouw DUNNELEE heeft hem trotsch gemaakt, en zijne eischen misschien wat al te hoog opgevoerd. Voor eene *mésalliance* met zwarte MIE is althans geene vrees meer. Mogt eene fatsoenlijke jonge maagd of weduwe van onbesproken zeden, zachtzinnig humeur, aangenaam uiterlijk, en vooral niet ontbloot van tijdelijke middelen, lust gevoelen, om hem Jufvrouw DUNNELEE te doen vergeten, hij zou volgaarne zijn best doen (en meer kan men niet), om haar hare vorige minnaars of mannen te doen vergeten.

Doctor BLAASOP poogde de in het hart der oude vrijster ontstane ledigheid vol te stoppen, door haar successivelijk zeven hondjes, het een al fraaijer dan het ander, aan te bieden. Zij weigerde die allen. Ten laatste bood hij zich zelven aan, maar met even weinig gevolg, misschien wel omdat hij toen juist aan het pootje lag. Gelukkig had hij te veel pleizier van zijne goede maag, om veel hinder van zijn gebroken hart te hebben, en was hij filozoof genoeg, om met de Wreede zelve over zijn blaauwtje te schertsen, en haar Doctor en huisvriend te blijven.

Binnen weinige dagen had Jufvrouw DUNNELEE haren *Bibi* in zóó ver vergeten, dat zij zich de moeite niet meer gaf, om, vier- of vijfmaal daags, op zijn grafje tranen te gaan plengen. Er viel trouwens voor haar ook vrij wat anders te doen. Zij had een fraai dubbel huis op de *Breestraat* gekocht, hetwelk van het dak tot de fondamenten verbouwd moest worden, schoon er niets aan te verbeteren was. Dagelijks bragt zij er, met hare Zuster en haar Nichtje, uren in door, om de werklieden aan te sporen, tot groot genoegen van de bazen, die, daar hare tegenwoordigheid slechts verwarring en oponthoud veroor-

zaakte, aan de karrewei geen eind zagen. Gelukkig werd haar ijver, nog in tijds, naar haar eigen huis afgeleid, dat, in een' tempel van FLORA herschapen, zijne eigen sombere vertrekken niet meer herkende. De pracht van duizend bloemen verduisterde er den glans van het rijke huisraad, en in de anders doodstille zaal, nu tot eene schitterende feestzaal uitgedost, stroomde het weldra heilwenschen en hippocras. Eindelijk brak de schoone dag aan, waarop WILLEM VAN HECHT, die nu tot *medicinae-Doctor* gepromoveerd was, de gelukkige echtgenoot der niet minder gelukkige CECILIA werd. Na de plegtigheid was er een prachtig *déjeuner* bij de oude vrijster, waarvan deze de *honneurs* met de meeste gratie waarnam. Behalve Mijnheer en Mevrouw VAN HECHT met hunne oudste kinderen en Mevrouw WESTERGLANS, was er een aantal bloedverwanten tegenwoordig. Eigenlijke vreemden waren er niet. BLAASOP achtte zich zulk een onmisbaar ingrediënt bij al het ongewone, dat er ten huize zijner vriendin plaats greep, dat hij, ook zonder uitnoodiging, zoude zijn verschenen. Zijne hartelijkheid bewees, dat het hem ditmaal niet enkel om de fijne schotels te doen was, schoon hij die geenszins veronachtzaamde, en de opgewondenheid, waarmede ADOLF, op WILLEM's uitdrukkelijk verlangen genoodigd, in het geluk zijns vriends deel nam, maakte hem den titel van broeder waardig. Na den afloop van het *déjeuner*, begaven zich de jonggehuwden op reis, keerden ook Mijnheer en Mevrouw VAN HECHT, alsmede de verdere bloedverwanten naar hunne respectieve woonplaatsen terug, ging Mevrouw WESTERGLANS in stilte God danken, en Zijnen zegen voor hare kinderen afsmeeken, spoedde zich Jufvrouw DUNNELEE naar het nieuwe huis, waar zij eene nieuwe revolutie te weeg bragt, en zette ADOLF zich aan zijne Dissertatie.

- ‘Gelukkige WILLEM!’ riep hij wel honderdmaal, en smeet telkens de pen op zij. Het vlotte niet. Dacht hij misschien met te veel geestdrift aan WILLEM's zuster, die lieve, beeldschoone *blondine*, naast welke hij gezeten had?

- ‘Ik wil ernstig aan haar denken,’ zeide hij, en het vlotte beter.

Het is, terwijl ik dit schrijf, nog geene week geleden, dat WILLEM en CECILIA, na een afwezen van ruim twee maanden, terugkeerden. Zij hadden *Parijs* en een goed gedeelte van *Frankrijk* bezocht, en werden door Mevrouw WESTERGLANS, Jufvrouw DUNNELEE, ADOLF, (die inmiddels zijn' doctoralen graad met roem verworven had) en BLAASOP allerhartelijkst ver-

welkomd. Het spreekt van zelf, dat CECILIA hare moeder en Tante oneindig veel te verhalen had; maar de laatste snakte naar een nog grooter genot, dan dat van haar aan te hooren. Allen moesten haar naar het nieuwe huis vergezellen, dat nu geheel in orde en allerfraaist gemeubeleerd was. Dáár genoot zij de verrassing der jonge lieden, die geene woorden konden vinden, om hunne opgetogenheid, en vooral hun dankgevoel jegens de waardige Tante uit te drukken. Zij schepte er het grootst genoegen in, hun alles, tot in de minste bijzonderheden, aan te wijzen. Niets ontbrak er. Zelfs voor dienstboden en keukengereedschap had zij gezorgd, en in het koetshuis en den stal stonden drie élegante rijtuigen en een span paarden, dat eene plaats in de koninklijke stallen verdiende. Te midden der algemeene bewondering, trok zij haren Neef op zij, en stelde hem, benevens het eigendoms-bewijs van het huis, een vrij dik pakket ter hand, welks inhoud hem, zoo als zij zeide, in staat zou stellen, de eerste magere jaren zijner praktijk met glans door te worstelen.

WILLEM en CECILIA vestigden zich nog dienzelfden dag in hunne woning. ADOLF kwam er den volgenden bij hen dineren en afscheid nemen. Hij had zijn vertrek naar *Amsterdam*, waar hij zich als Advokaat ging nederzetten, tot de terugkomst zijner vrienden uitgesteld, en mogt zich nu niet langer te *Leiden* ophouden. Stellig moest hij echter beloven hen weldra, en vervolgens ten minste tweemaal 's jaars, te komen bezoeken.

- ‘En de eerste maal als je komt,’ sprak WILLEM, hem met warmte de hand drukkende, ‘kom je met uw meisje, hoorje? Mijn lot mag voor mijn' besten vriend niet benijdenswaardig blijven, en dat zal het ook niet! Ontken eens, dat er reeds eene gezegende adstrictie in uw hart plaats grijpt! Als er geduëlleerd moet worden, verzoek ik, schoon het een' getrouwd man minder voegt, de preferentie. Ik weet nog zeer goed waar de *arteria brachialis* ligt, en mijn lief wijfje zal het mij niet durven verbieden, voor zulk eene zaak den degen te trekken.’

- ‘Het zal denkelijk niet noodig zijn,’ zeî ADOLF.

- ‘Dus geene Tante? Dat zou jammer wezen! Ik wenschte, dat Mama WESTERGLANS nog eene dochter had, dan..... en dan konden wij wezenlijk broeders worden. Kleur je, dwaze jongen? Zij heeft er immers slechts ééne? deze lieve engel, die mijn' schoonsten geluksdroom verwezenlijkt! Zoek er ook zoo

eene, ADOLF! en moge dan niemand, behalve jij en ik, kunnen beslissen, wie van beide de allerliefste is!'

- 'Een even stoute, als schoone wensch, beste WILLEM!'

- 'Hij worde vervuld, ADOLF! Slechts uw geluk ontbreekt nog aan het mijne. Wil ik u helpen zoeken? schoon dat een' getrouwd man ook al minder voegen zou; maar CECILIA is toegeeflijk. Niet waar, lieve?'

- 'Ik hoop zoo gelukkig te zijn, er te *Amsterdam* eene te vinden.....' zeî ADOLF, zich bijna verradende.

- 'Waarachtig? Voort dan naar de diligence! Hier hebje een' brief voor mijne ouders, breng hun dien in persoon. Dring er mondeling op aan, dat zij ons spoedig komen zien. Vertel hun, hoe vorstelijk wij gehuisd, en vooral hoe gelukkig wij zijn. Groet ook mijne broêrs en zusters van ons, en vergeet, zoo u dat niet te veel gevergd is, de lieve, blonde EMMA niet!'

CECILIA had ADOLF doorgrond. Zij lachte hem zoo schalk, en toch zoo vriendelijk toe. WILLEM drukte hem nogmaals zoo broederlijk de hand. Een blij voorgevoel maakte zich van ADOLF meester. 'God geve het!' riep hij in vervoering uit, vloog WILLEM om den hals, drukte een' kus op CECILIA's voorhoofd en verwijderde zich.

Moge ik er in geslaagd zijn, mijne Lezers en Lezeressen voor den beminnelijken jongeling zoo veel belang in te boezemen, dat zij hem, met WILLEM en CECILIA, een hartelijk: 'Wees gelukkig!' naroepen!

Zwanenburg. - 't Huis ter Hart.

In mijne Aanteekeningen op het *Haarlemmermeer-Boek* van J. ASZ. LEEGHWATER[1] heb ik gewag gemaakt van het gevoelen van G. SCHOEMAKER,[2] dat *het Gemeenlandshuis van Rijnland*, op halfweg tusschen *Haarlem* en *Amsterdam*, waarschijnlijk eerst den naam van *Zwanenburg* zal hebben bekomen, *ná* de vertimmering in 1660, als ontleend van de *zwanen*, die alstoen boven ieder der stijlen van den ingang werden geplaatst. Naauwelijks was mijne uitgave van het *Haarlemmermeer-Boek* in het licht verschenen, of een mijner geestigste vrienden, even ervaren in de geschiedenis van ons Vaderland, als beroemd als dichter, voerde mij lagchende de woorden, door VONDEL aan GIJSBRECHT VAN AMSTEL in den mond gelegd, te gemoet:

> ''k Heb 's Graven vangenis wel zeven jaren lang
> Bezuurt, en *Swanenburg* nog afgestaan door dwang.'[3]

Dit schreef VONDEL in of vóór 1637. Hij sprak dus van *Swanenburg* reeds lang vóór 1660. Waar bleef nu vriend SCHOEMAKER met zijn gevoelen? Waar bleef ik, die hetzelve, zonder het te weêrspreken, had overgenomen, en het alzoo als tot het mijne had gemaakt? - Het was een *dooddoener*. Ik deed wat men het best op zulke *dooddoeners* kan doen. Ik lachte en zweeg. Maar ik vergat het verwijt niet: '*alta mente repostum*.'

Was dan *Swanenburg*, door VONDEL bedoeld, het *Zwanenburg* op *Halfweg-Haarlem*? Dit was de eerste vraag, die ik mij zelven deed.

(1) *Amsterdam*, bij G.J.A. BEIJERINCK, 1838. - Blz. 69.
(2) Aanteekeningen op de *Noord-Hollandsche Arcadia* van CL. BRUIN, blz. 481.
(3) Eerste Bedrijf, eerste tooneel.

De geleerde M^{r}. J.D. MEIJER heeft in zijne uitmuntende Verhandeling over den *worstelstrijd tusschen Franken en Friesen*, uitgesproken in de Openbare Vergadering van de Tweede Klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut, gehouden op den 13^{den} November des jaars 1828, beweerd, dat VONDEL in zijn beroemd treurspel, behalve dichterlijke verdiensten, geene geringe kennis der Geschiedenis heeft aan den dag gelegd. En te regt: VONDEL heeft in dit *Dramatisch Dichtstuk*, maar vooral in de alleenspraak van GIJSBRECHT, getoond, dat hij de geschiedenis van het door hem behandelde tijdvak goed had beoefend, en hij is dier geschiedenis, met uitzondering der plaatsen, waar hij over *Amsterdam* en hare gebouwen spreekt, veelal zeer getrouw gebleven.

> ''k Heb 's Graven vangenis wel zeven jaren lang
> Bezuurt,'

dit toch strookt met het verwijt, dat HERMAN VAN WOERDEN, bij VELTHEIM(1), aan Graaf FLORIS doet:

> '**Her Grave! (seit hi) gedinct u iet**(a)
> **Wat hier vormaels es gesciet**?
> **VII Jaer hildi gevaen**.(b)
> **Den Here van Aemstel**.'

Daar nu VONDEL GIJSBRECHT er in éénen adem laat bij zeggen:

> '- - en Swanenburg nog afgestaan door dwang.'

is het te vermoeden, dat de dichter, zoo hij hierin al niet der Geschiedenis getrouw is gebleven, echter aan een slot of eene sterkte van dien naam heeft gedacht, hetwelk ten tijde van den held van zijn gedicht bestond. Maar al ware dit zoo niet, dán nog staat het jaartal 1637 ons in den weg. In dit jaar kende VONDEL een slot van dien naam; het bestond dus destijds, of had vroeger bestaan.

Had onze dichter het oog op het Gemeenlands-huis van *Rijnland* op halfweg *Haarlem*, in de gemeente *Houtrijk* en *Polanen* gelegen, thans algemeen onder den naam van *Zwanenburg* bekend? - Ik betwijfel het.

(1) III^{de} Boek, *Spiegel-Histor.*, cap. 45.
(a) 'Heugt u nog wel?'
(b) 'Hieldt gij gevangen.'

Eertijds stond op halfweg *Haarlem* bet *Huis ter Hart*. H. SOETEBOOM, die in 1658 zijne *Nederlandsche Beroerten en Oorlogen omtrent het Ye en aan de Zaan* uitgaf, noemt het zoo[1], en spreekt van geen *Zwanenburg*.

De zoo naauwkeurige SIMON VAN LEEUWEN, in zijne *Korte Beschrijving van Leyden*, door hem in 1672 uitgegeven, op blz. 156, over halfweg *Haarlem* en *Amsterdam* sprekende, zegt: ‘daar nu het *Huys ter Hart* staat.’

Op de kaarten van *Noord-Holland* van BEELDSNIJDER (1575) en van G. en J. BLAEU, en op die van het *Haarlemmermeer* van LEEGHWATER (1644) en van JACOB BARTELSE VERIS (1644), komt het *Huis ter Hart*, geenszins *Zwanenburg*, voor.

Maar wat meer is, op de zoo hoogstzeldzame en naauwkeurige kaart, in 22 bladen, van *Rijnland*, in 1610 door FLORIS BALTHAZAR (VAN BERCKENRODE), gezworen' Landmeter, begonnen, en in 1615 door denzelven, met behulp van zijnen zoon BALTHAZAR FLORISSEN, voleind, eene kaart, op last der Hoogheemraden vervaardigd[2], is geen spoor van *Zwanenburg* te vinden, hoezeer *'t Huys ter Hart* en *Pelonen* er op voorkomen.[3]

Op de kaarten der provincie *Holland* en *Westfriesland*, van NICOLAAS PISCATOR, in 1651, bij C.J. VISSCHER, vindt men (blz. 9), op halfweg *Haarlem*, zoowel *'t Huys ter Hart* en *Pelonen*, als *'t Gemeenlants Huys* en *Houttrick* aangeteekend. Het *Gemeenlants Huys* was dus in 1651 reeds als zoodanig aanwezig; maar PISCATOR geeft het nog niet den naam van *Zwanenburg*. Voeg hierbij, dat SOETEBOOM in zijne *Saanlandsche Arcadia*,[4] in 1658 uitgekomen, sprekende van de uitwateringen op halfweg *Haarlem*, zegt: ‘bij welcke de E.H. van *Rynlandt* (ick denck op de grondt van de *Polaners*, uit den huyse van Polanen in *Zuydt-Hollandt*) een voortreffelijke stenen stolp timmeren’ - en men mag, naar ik meen, met zekerheid stellen, dat het Gemeenlandshuis van *Rijnland*, (de *stenen stolp* van SOETEBOOM) eerst ná de volbouwing in 1660, den naam *Zwanenburg* heeft gekregen, en waarschijnlijk naar de vier zwanen, die alstoen boven de stijlen van den ingang werden

(1) Blz. 92.

(2) Deze kaart berust in de rijke verzameling van kaarten van den Heer Mr. I.T. BODEL NEIJENHUIS, te *Leiden*.

(3) Thans *Polanen*. SAM. VAN LEEUWEN noemt het ter a.pl. *Pelonen*; zoo ook SOETEBOOM in zijne *Saanlandsche Arcadia*.

(4) III^{de} Boek, blz. 176 van de uitgave van 1658 en blz. 151 van die van 1720.

geplaatst. Dit is ook het gevoelen van den tegenwoordigen bewoner van dat huis, den Heer P. DE LEEUW, Burgemeester der gemeente *Houtrijk* en *Polanen* en Opziener van *Rijnland*, die mij meldde, dat het aan hem, zoowel als aan den vroegeren bewoner, wijlen den kundigen C. BRUNINGS, was voorgekomen, ‘dat de naam van den Huize *Zwanenburg* daaraan gegeven is bij den herbouw van hetzelve, ten jare 1655, (jaartal van herbouw, blijkens een schoorsteenstuk op de groote zaal).’ - Of echter in 1655 de herbouw reeds geheel voleind was, zou men uit het zeggen van SOETEBOOM (in 1658) mogen betwijfelen.

Zoo zouden wij dan het pleit, dat het Huis *Zwanenburg* ten minste niet vóór de helft der XVII^{de} eeuw dien naam heeft gedragen, als voldongen kunnen beschouwen. Maar zie, daar ligt de kaart van het *Hoogheemraadschap van Rijnland*, met het jaartal 1647, en daar lees ik: *'t Gemeenlants Huys, genaemt Swanenburch*. Ik beken, de tegenwerping is gewigtig; werd dat Huis reeds in 1647 *Swanenburch* genaamd, dan droeg het dien naam vóór den herbouw, en dus welligt ook ten tijde van VONDEL. Maar wie zegt u, dat die kaart reeds in 1647 is uitgekomen? Het is waar, de Staten-Generaal gaven, op den 17^{den} Junij van dat jaar, aan Dijkgraaf en Heemraden van *Rijnland*, voor den tijd van 25 jaren, octrooi tot het vervaardigen en uitgeven dier kaart. Maar maakte zij dadelijk van hetzelve gebruik, en zag die kaart in dat jaar het licht? Is het niet veeleer mogelijk, dat het vervaardigen en in koper brengen dier 25 bladen eenige jaren heeft aangehouden, en dat dezelve niet vóór 1660 is uitgekomen, en men er de inmiddels plaats gehad hebbende veranderingen in de namen hebbe bijgevoegd?

Die kaart is eene navolging der oude kaart van FLORIS BALTHAZAR VAN BERCKENRODE: ‘afgetekent’ zoo als er op vermeld staat, ‘door JOHANNES DOUW en STEVEN VAN BROECKHUYSEN, gezworen Lantmeters.’ Het jaartal doet weinig ter zake: de kaart werd in 1687 herdrukt, en die druk heeft toch ook het jaartal 1647.

Het is waar, wijlen A. LOOSJES, PSZ., maakt in zijne *Hollands Arcadie* (blz. 452) gewag van eene kaart van FLORIS VAN BERKENRODE, van den jare 1635, waarop het Gemeenlandshuis reeds zou zijn genoemd: ‘Het Huis te Zwanenborch, anders het Huis ter Hart.’ Maar ik vermoed, dat dit jaartal eene vergissing is, en LOOSJES het oog hier had op de kaart van 1647, welke, gelijk wij zeiden, eene navolging van de hierboven vermelde kaart van FLORIS BALTHAZAR (VAN BERCKENRODE) van 1615 is.

Het komt mij dus voor, dat toen VONDEL zijnen GIJSBRECHT

dichtte, het Huis op halfweg niet *Zwanenburg*, maar *Huis ter Hart* werd genoemd. - Of dit Huis ter Hart op de bouwvallen van het voormalig Slot *Polanen*, (*Polenen, Pelanen*), was gebouwd dan wel of dit laatste een weinig verder naar de zijde van *Amsterdam*, zoo als sommigen beweren, heeft gestaan, is mij tot dus verre niet voldoende gebleken. In *die Cronycke van Holland, Zeelandt en Vrieslant*, onder den naam van *divisie Cronyk* bekend, (*Leiden* 1517) wordt gezegd: 'Die Gheldersen zyn (in 1517) na dat si in Alcmer gelegen hadden acht dagen mit horen roef (hunne roof) en gevangen getogen, na die Beverwijc dat si branden ende voert tot Sparendamme dat si mede an brant staken ende reysden so voirt na het blochuys dat omtrent het *Hert* stond, welc si wonnen ende passeerden so voert doer die venen brandende ende veel scaden doende tot int Sticht van Utrecht.'

De naam van het *Huis ter Hart* is nu bijna geheel verdwenen, en heeft voor *Zwanenburg* plaats gemaakt. Op dat Huis leefde eens de beroemde bouwkundige C. BRUNINGS. Eene vrij goede afbeelding van hetzelve vindt men in het *Hollandsch Penning-Magazijn voor de Jeugd*, 2^{den} Jaarg. (1836) blz. 353.

Maar had, ja kon VONDEL het oog op dit *Zwanenburg* niet hebben gehad, toen hij zijn beroemd treurspel dichtte; waar lag dan het Slot van dien naam, hetwelk GIJSBRECHT VAN AMSTEL, volgens hem, door dwang heeft afgestaan?

De ligging van verscheidene Sloten, uit de tijden der Hollandsche Graven, is met geene zekerheid te bepalen. Zelfs omtrent die van het Slot der Heeren van AMSTEL verkeert men in het onzekere. Lag het, zoo als sommigen beweren, niet verre van het *Damrak*, tusschen de *Oude-* en *Papenbrug*-stegen op den *Nieuwendijk*, ter plaatse, of niet verre van de plaatse, waar thans de *Dirk van Hasselts*-steeg wordt gevonden?[(1)] Of moet men deszelfs ligging, met Jonkhr. MATTHIJS VAN DER HOUVEN[(2)], te *Ouderkerk* aan den *Amstel* zoeken? Is niet in onze dagen een Slot *Teilingen* voor den dag gebragt, - ik zou haast zeggen uit de lucht gevallen, - op eene plaats, waar niemand vóór dezen het zou hebben gezocht[(3)]? en, om van andere niet te spreken, over de

(1) WAGENAAR, 1ste Stuk, blz. 14 en 15, in 8°., blz. 5, in f^{o}.

(2) Hantvest of Chartre Chronyk, (1636) blz. 134. Verg. D. WILLINK, *Amsterd. Buitensingel*, blz. 169.

(3) Aan de *Leidsche Vaart* bij *Woestduin*.

ligging der *Poelgeesten* zou meer licht kunnen worden verspreid, dan tot dus verre is geschied.

Maar *Zwanenburg*? - Wij kennen een *Zwanenburg* in het Graafschap *Zutphen*, in de nabijheid van *Genderingen*, in 1425 door Hertog AERNOUD VAN GELDER ingenomen; en een ander slot van dien naam, op de *Veluwe*, niet verre van den *IJssel*, een groot uur ten zuiden van *Hattem*,(1) gedurende vele jaren eene bezitting van het geslacht *van* ESSEN.

Ook in *Zeeland*, op het eiland *Walcheren*, tusschen *Oudvlissingen* en *Coudekercke*, is een huis te *Swanenburg*, in het midden der XVII^{de} eeuw gebouwd; van hetzelve vindt men melding en eene afbeelding bij M. SMALLEGANGE, *Nieuwe Cronyck van Zeeland*, blz. 671.

JUNGIUS verhaalt in zijne geschiedenis van het Graafschap *Bentheim*(2), dat het Slot *Swanenburg*, gedurende den oorlog van den Bisschop van *Munster* en LODEWIJK VAN STEINFORT, in 1343 werd verwoest en afgebrand. Doch dit Kasteel lag waarschijnlijk in voormeld Graafschap.

In de eerste helft der XVII^{de} eeuw, en dus gedurende den leeftijd van VONDEL, huwde MACHTELD VAN HASSELT TOT SWANENBURG met JAN VAN DOORN VAN VOORDE; zij was eene dochter van JACOB VAN HASSELT VAN SWANENBURG en van MARIE VAN BROEKHUIZEN. Dit *Swanenburg* of *Zwanenburg* lag, naar ik vermoed, in de Provincie *Utrecht*. Maar waar lag het Huis van dien naam waarnaar gedurende gezegde eeuw een tak der familie *van den* KERKHOVE in het land van *Waes* zich noemde(3). Ik meende dit laatste gevonden te hebben een uur van *Gent*, alwaar de Schrijver van het historisch-romantisch verhaal *Elvire van Swanenburgh* het kasteel van dien naam plaatst. Maar die Schrijver meldde mij, dat dit kasteel en die ligging alleen in zijne verbeelding bestonden en geenen historischen grond bezitten.

Hoezeer nu GIJSBRECHT VAN AMSTEL goederen in *Gelderland* schijnt te hebben bezeten(4), komt het mij echter niet waarschijnlijk voor, dat VONDEL hier het oog heeft gehad op een Slot, verre van *Amstelland* gelegen.

Wenden wij ons oog dus derwaarts!

Er lag weleer een *Zwanenburg* in *Rhijnland*, niet verre van *Zwammerdam*, ook wel *Zwadenburgerdam* genaamd. Dit huis

(1) Tegenwoordige Staat van *Gelderland*, blz. 406 en 502.
(2) *Hist. Antiq. Comitatus Benthem, p.* 294.
(3) *Mémoire historique en généalogique sur la très-ancienne noble maison de* KERCKHOVE, (Anvers 1839) *articl. seigneurs de Swaenenborch*, p. 119 en 120, en *Généalogies de quelques familles des Pays-Bas*. (Amst. 1774) p. 202.
(4) Zie VAN SPAEN, *Historie der Heeren* VAN AMSTEL. *enz.*, blz. 79.

zou het stamhuis zijn geweest van het geslacht der edelen VAN SWANENBURG[1], uit welk stamde VINCENT VAN SWANENBURG, een der Hoeksche Edelen, die in 1481 *Vianen* veroverde, en wiens afstammelingen gedurende vele jaren regeringsplaatsen te *Leiden* hebben bekleed, en waartoe behoorde de Hoogleeraar CORNELIS VAN ZWAANENBURG, en welligt ook de meer beruchte dan beroemde dichter van dien naam.

Dit *Zwanenburg* lag nu wel niet verre van het land van *Woerden*, en GIJSBRECHT VAN AMSTEL kon op hetzelve, door zijne maagschap met *Woerden*, betrekking tot hetzelve hebben gehad; maar toch vermeen ik, dat ook dit Slot niet door VONDEL is bedoeld, maar dat wij het nog nader bij *Amstelland* moeten zoeken.

De Heeren PERSIJN van *Waterland* schijnen gezworen vijanden van die VAN AMSTEL te zijn geweest; gedurig waren zij met elkander in oorlog en geene aangename buren. De Waterlanders waren geene rustige lieden, en stonden meermalen tegen hunne Heeren op. De Heeren van PERSYN, om hen te bedwingen, bouwden op de grenzen, welligt aan de overzijde van *Amstelland*, 'een goed, vast Slot,' zegt SOETEBOOM,[2] hetwelk *Zwanenburg* werd genoemd. Bekend is de strooptogt, dien de *Kenmers, Waterlanders* en *Westfriezen* in den jare 1268 ondernamen, waarin zij verscheidene Sloten innamen en verwoestten. Ook het *Zwanenburg* der PERSIJNS moest dit lot ondergaan; het werd ingenomen en vernield. Bekend is het, dat deze woeste hoop GIJSBRECHT VAN AMSTEL tot hun hoofd koos, en dat hij met haar *Vreeland* belegerde. - In eene Handvest van den jare 1273 *op onser vrouwen nativitatis*, voorkomende in de *Handvesten en Privilegiën van Monnickendam, Waterland, met den aen-cleven van dien* (1624), blz. 26 en 27, 'verbied JOHAN VAN PERSIJN, *Ridder en Heer van Waterland*, de luyden van *Waterland*, om immer weder uit hun land, zonder zijn bevel, hetzij tegen de Vriesen, hetzij tegen eenige andere lieden, *die onder den hemel leven*, ten strijd te zullen trekken,' en voegt er bij: 'Voort Swaensborch loven wij nimmermeer weder van steen te maecken, of weder te timmeren. En de waert dat wijt deden, dat veer van ons moet wesen, soo waer die vrede ende geleyde van ons en den Vrieschen wt (uit.)' Welk verdrag onder ande-

(1) *Historie van Waterland*, blz. 52 of *Soetstemmende Zwane van Waterland*, blz. 41 en volg.
(2) Zie S. VAN LEEUWEN, *Costumen en keuren van Rijnland*, blz. 51 der Inleiding, en *Batav. Illustr.* blz. 1268.

deren ook werd bezegeld door Graaf FLORIS van *Holland*, door SIMON Ridder van *Haerlem* en door Heer GERRIT (zou dit ook GIJSBRECHT moeten zijn?) VAN AEMSTEL.[1]

Zijn wij nu niet eenen stap nader? GIJSBRECHT VAN AMSTEL had, als hoofd der *Waterlanders*, het Slot *Zwanenburg*, dien eigendom van zijnen vijand, in handen gekregen; gaarne zou hij het, en ook *Vreeland*, hebben behouden. Maar bij den zoen, die zeker niet tot zijn genoegen was, moest hij het weder afstaan, en VONDEL mogt dus als dichter, zonder der historische waarheid te veel te kort te doen, GIJSBRECHT laten zeggen:

> '- - 'k Heb Swanenburg nog afgestaan door dwang.'

met hetzelfde regt als hij zich eenige regels vroeger beklaagt, dat men hem het *Vreêlandsslot* had ontweldigd, hoezeer hij er naar waarheid bijvoegt:

> ''k Beken het Slot was my met voorwaarde opgedragen.'

hij toch had het slechts in pand[2].

Wij meenen dus het *Zwanenburg*, voorkomende in de aangehaalde regels van de alleenspraak van GIJSBRECHT VAN AMSTEL, in *Waterland* te hebben gevonden.

Maar wij vinden ook een *Zwanenburg* in *Amsterdam* zelve. -

Vergun mij, Lezer! nog eene kleine uitweiding.

In de vergrooting der stad, van het jaar 1593, werden ook begrepen de *Zwanenburgwal* en de *Zwanenburgerstraat*[3]. Van waar die namen?

Oudtijds hield de stad *Amsterdam*, even als zoo vele andere steden, een zeker getal *zwanen*, waarover het oppertoezigt aan een' *Pluimgraaf*, welk ambt gemeenlijk door eenen der Burgemeesteren werd waargenomen, was opgedragen[4]. Hij had een' *bewaarder* onder zich. WAGENAAR deelt ons in de *Bijlagen* op het I^{ste} Boek van het derde Deel zijner *Geschiedenis van Amsterdam*[5] eene *ordonnantie* van Burgemeesteren, van den jare 1549, mede, voor WILLEM HUYSMAN, *Bewaarder van der stede zwaanen*.

Het *pluimgraafschap* werd in November 1672 opgeheven, en de

(1) SOETEBOOM van deze Handvest sprekende, noemt deze twee Zegelaren, WILLEM VAN HAERLEM en GIJSBRECHT VAN AMSTEL.

(2) Zie VAN SPAEN, t.a.p., blz. 37, 45 en 48.

(3) WAGENAAR, *Beschr. van Amsterd.*, I^{ste} Stuk, blz. 195 en 196 in 8°, blz. 58 en 59 in folio.

(4) WAGENAAR, V^{de} St., blz. 408 in 8°., I^{ste} St., blz. 647 in fol.

(5) VII^{de} St., blz. 290 in 8°, II^{de} Stuk, blz. 87 in fol.

zwanen, die toen bestonden, gesteld ter beschikking van Heeren Thesaurieren der stad[1].

Uit de bovengenoemde ordonnantie van 1549 blijkt, dat de *stede-zwanen* in den winter moesten bewaard worden in de nabijheid van de *Regulierspoort* (thans de *Munt*) en bij de portiers gedurende dat saizoen gevoederd worden.

SIX VAN CHANDELIER, die in de eerste helft der XVII^{de} eeuw bloeide, zingt:

> 'De trotse haagelblanke swaan,
> Najaade in Amstelswaterlaan,
> Die aan de lindewortels lekt,
> Is van de poortwacht dicht omhekt[2].

Zij hadden hier tegen de Stadsmuren in den *Amstel* een hok[3], hetwelk' zegt WAGENAAR[4], 'indien ik mij niet bedriege, met het vergrooten der stad, naderhand hooger op in den *Amstel* verplaatst is, en den naam aan den *Zwaanenburgwal* en *Zwaanenburgstraat* gegeven heeft.'

Volgens deze meening zouden de Amsterdammers der XVI^{de} eeuw de nieuwe gracht en straat liever *Zwanenburg-wal* en *Zwanenburg-straat*, dan *Zwanenhok-wal* en *Zwanenhok-straat* hebben genoemd. Het eerste klinkt dan ook zeker beter, en zij handelden hierdoor alsdan taalkundiger, dan de wetgevers van onzen leeftijd, die van elken *Meyer, Schult* en *Dorpsschout* een' *Burgemeester* hebben gemaakt, en hierdoor van elken opgezetene ten platten lande een' *burger*, zoodat elk dorp een *burch* is geworden. Een *zwanenhok* is toch eene bergplaats *voor zwanen*, eene plaats, waar zij voor weêr en wind veilig zijn, een *borg*.

Het is echter opmerkelijk, dat in de uitlegging van en na 1593

(1) WAGENAAR, V St., blz. 408 in 8°., I^{ste} St., blz. 647 in folio.

(2) *Amsterdams Winter*, blz. 60.

(3) DOMSELAER, *Beschrijv. van Amsterdam*, III^{de} Boek, blz. 60.

(4) T.a.p. (VII^{de} Stuk, blz. 172 in 8°., II^{de} Stuk, blz. 523, in folio). In de jongensschool op de 2de verdieping van het *Diaconie-Weeshuis*, op den hoek van den *Amstel* en de *Zwanenburgstraat*, is een klein vierkant vertrek, hetwelk, volgens WAGENAAR, (VIII^{ste} Stuk, blz. 481 in 8°., II^{de} Stuk, blz. 322 in folio), diende en welligt nóg dient, om baldadige of ongehoorzame jongens eenige uren stof tot overdenking te geven, en het *Zwanenhok* wordt genoemd. Welken naam, volgens dien Schrijver, hetzelve zou hebben bekomen, omdat het gelegen is boven de plaats, waar vóór 1672 de Stadszwanen werden bewaard.

zoo vele plaatsen zijn begrepen, die den naam van *burg* dragen; behalve den *Zwanenburgwal, Blaauwburgwal, Montelbaansburgwal* (thans *Oude Schans*), *Groenenburgwal*, ook *Verwersgracht* genaamd, en *Huiszitten-* of *Leprozenburgwal*, ook onder den naam van *Turfgracht* bekend, vindt men in die vergrooting *Rapenburg, Uilenburg* en *Vlooijenburg*, met de grachten, straten en stegen van die namen[1]. Veroorloof mij eene gissing.

Langs de bolwerken in de muren der stad stonden eertijds zeer vele kleine torens en rondeelen. Zie slechts de kaart van 1482. Tusschen de *Regulierspoort* (thans de *Munt*) en de *Jan-Rodenpoort* telde men er vijf. Die torens, burgen, *πυργοί*, hadden, even als later de bolwerken, verschillende namen; zoo had men den *Leeuwenburg*[2], den *Uilenburg*, en waarschijnlijk ook den *Vlooijenburg*, den *Rapenburg*, den *Zwanenburg*, enz. Toen bij de uitlegging der stad, vooral in den jare 1600 tot 1613, die torens, die burgen, werden gesloopt, is het niet te verwonderen, dat de grachten, straten en stegen, welke in de nabijheid werden aangelegd, hare namen van de gebouwen, die aldaar gestaan hadden, ontleenden. De *Cloveniersburg*, veelal *Zwyg-Utrecht* genaamd, die aan den *Cloveniersburgwal* zijnen naam heeft gegeven, op den hoek van den *Amstel* en de *Doelenstraat*, is nog een van die menigvuldige torens of burgen, die eertijds rondom de stad stonden. Zoo ook de *Schreijerstoren*.

De *Zwanenburgwal* en de *Zwanenburgstraat* hebben dan niet, zoo als WAGENAAR beweert, hunne namen van een *zwanenhok*, maar van den toren, den burg, die eertijds op den stadsmuur langs den *Amstel* heeft gestaan, en de *Zwanenburg* werd genaamd, ontvangen, hoezeer het wel mogelijk, ja hoogst waarschijnlijk is, dat deze burg dien naam ontleende van de Stads-zwanen, die aldaar haar hok hadden. Maar die naam kan ook eene herinnering zijn geweest van het oude kasteel *Swanenburg*, eens, even als *Amstelland* zelf, in het bezit van eenen der Heeren VAN AMSTEL.

Dat gedeelte der *Straalstraat*, hetwelk tusschen de *Verwerstraat* en den *Zwanenburgwal* is gelegen, bestaat uit slechts drie huizen,

(1) In de oude stad is de *Grimburgwal*, later vindt men er de *Oude-* en *Nieuwezijds Voor-* en *Achterburgwallen*, (daaronder de *Fluweelenburgwal*) en de *Vreedenburgsteeg*, eertijds het *Rottenest*; nog later, bij de vergrooting van het jaar 1480, den *Kloveniersburgwal*; terwijl eindelijk, bij de vergrooting van het jaar 1658, behalve de *Nieuwe Rapenburgergracht* en de *Roeterburgwal*, er nog *Kattenburg, Wittenburg* en *Oostenburg* bijkwamen.

(2) WAGENAAR, I^{ste} St., blz. 63 in 8°., blz. 18 in folio, en VII^{de} St., blz. 166 in 8°., II^{de} Stuk, blz. 51 in folio.

alle onder één dak, en kennelijk uit ééne hand gebouwd. Het middelste huis (N°. 21) heeft in den gevel een' steen, waarvan gij hier eene getrouwe afteekening ontvangt:

Aan weêrszijde van dien steen is een andere; op de regter staat ANNO, op de linker 1640. - Het *Zwanenburg*, dat die steen u vertoont, is geen *zwanenhok*, het is welligt een *burg*, een *toren*, zoo als er weleer op de stadsmuren stonden: of het is een burg, een kasteel, een slot, met torens en transen. - Welk *Zwanenburg* moet het voorstellen? Wat had het met de in de nabijheid gelegene gracht (wal) en straat van dien naam te maken?

Nu dertig à veertig jaren geleden, hadden nog zeer vele huizen dezer stad een' steen in den gevel, waarop het een of ander stond uitgehouwen. In de nieuwe uitlegging, na 1658, was dit wel niet zoo algemeen, maar echter, vooral in de straten, nog zeer gebruikelijk. In de oude stad was elk huis van zoodanig eenen steen in den gevel voorzien. Die steenen dienden om de huizen te onderscheiden, en daar de nommers van later dagteekening zijn, werden die huizen in de overdragt-brieven door de afbeeldingen op die steenen aangeduid; vele geslachten hebben hunne namen aan die steenen te danken. Onder die steenen waren er verscheidene, die met veel zorg waren bewerkt, en naauwkeurig het afgebeelde

voorwerp voorstelden. Wilt ge een voorbeeld? In een huis op den *Oudezijds Voorburgwal* bij de *Oudezijds Armsteeg*, N°. 142, zult ge op eenen steen eene der beste afbeeldingen van het *Slot van Egmond* vinden. Zoo ook vindt men op de *Leprozengracht*[1] een' steen, waarop een Slot, onder den naam *Rustenburg*, zeer goed is uitgehouwen. - Waar lag dit *Rustenburg*? - had het betrekking tot het *Rustenburgerpad*, buiten de *Utrechtschepoort* aan den *Amsteldijk*?[2]

Maar van welk Slot *Zwanenburg* levert nu de steen in de *Staalstraat* eene afbeelding? Welligt geeft de een of ander verzamelaar van teekeningen of afbeeldingen van kasteelen en sloten in ons Land hierop een antwoord.

Gij, lezer! vergeef mij dit lang vertoog, uit liefde voor den *Gijsbrecht van Amstel* van onzen JOOST VAN DEN VONDEL, welk treurspel uit een historisch en dichterlijk oogpunt u en mij dierbaar is.

W.J.C. VAN HASSELT.

Amsterdam, Augustus 1842.

De ezelinnen.

(*Eene schets uit mijn venster.*)

Een korenveld, eene weide, een bosch leveren zeker streelender verschiet op, dan eene straat of eene gracht in stad; maar hoeveel afwisselender en veelzijdiger poëzij schuilt er in de menigte, welke ik binnen de muren dagelijks mijn venster langs zie gaan, dan in het gelaat van hemel en aarde, buiten!

Liever loop ik de kans, door het bijbrengen van een enkel bewijs, mijne stelling niet geheel te voldingen, dan aan te vangen met het bekende: ‘Waar zal ik beginnen?’ vervolgens holder de bolder naar tegenstellingen rond te grijpen, om eindelijk te besluiten met het verjaarde: ‘Waar zou ik eindigen?’ Ook deze behoort tot de rhetorische kunstgrepen, welke versleten zijn, en waarmede men voortaan niemand meer beet heeft dan zich zelven.

(1) *Leprozenburgwal, Huiszittenburgwal* of *Turfgracht*.
(2) Tusschen de *Leidsche-* en *Raampoorten* heeft men nog het *Schapenburgerpad*.

Een voorbeeld dus.

Het was in den nazomer van het verleden jaar, dat mijne opmerkzaamheid, uit het venster de straat op en afdolende, vóór het invallen der schemering, geboeid werd door een schouwspel, dat mij dikwijls somber stemde. En echter leverde de groep een vrolijk tooneel op, dat bij wijlen zelfs dartel werd - het waren vijf, zes, zeven ezelinnen met haren drijver.

Vrees niet voor alweder eene beschrijving eener tering; onder de studie, welke de krankte eischt, zou ik mij welligt verbeelden haar ter prooi te zijn! - Integendeel, toen ik de graauwtjes vóór de deur van mijnen overbuurman zag stilhouden, - òverburen, die ik wat meer kende, dan men het gewoonlijk zijne nààste doet - toen kwam de gedachte: ‘Wie zou er krank zijn, HIJ of ZIJ?’ naauwelijks bij mij op, of ik zeide in mij zelven:

‘Geen van beide.’

Oordeel, of gij een' dier jeugdige echtelingen zoo erg zoudt hebben geacht, dat zij reeds tot de ezelinnemelk hunne toevlugt moesten nemen; beslis, dit zeg ik, als gij de volgende bijzonderheden zult hebben gelezen.

HIJ? hm! - Wie, als ik, de drie kruisen achter den rug heeft, smaakt de twijfelachtige vreugde, allengs de kennissen zijner jeugd gevestigd te zien. Twijfelachtige vreugde, voorwaar! want bij die herschepping verkeeren velen, helaas! van vrienden, dat men hen waande, in kennissen, als ik ze noemde. Een andere familiekring - hoe vervreemdt die! - Een vertrek naar elders - hoe kwijnt weldra de briefwissel, welke na verloop van het eerste jaar geheel ophoudt! - En toch behooren deze nog tot de minst smartelijke wijzen, waarop men de begoochelingen zijner jonkheid ziet vervliegen; sommige banden worden niet langzaam door den tijd los gestrikt, gebrek aan sympathie in de beschouwing van het werkelijk leven breekt die wel eens plotseling en voor altijd af, schoon men elkander blijft zien, schoon men de kennis aanhoudt! Welk eene andere toekomst achtte ik mijn' overbuurman, achtte ik PIETER beschoren, toen ik, verscheidene jaren geleden, met hem de duinen opwandelde, en wij, op den top van dezen of genen blinkert, het dubbele lied hoorden, dat nog wedergalm vindt in mijn hart, - welk eene andere toekomst, dan zich voor hem verwezenlijkte? Toen luisterden wij, opgewonden jongeluî als we waren, beurtelings naar het landschap aan onze slinke, dat ons I J v e r toesuisde, en naar de zee naar onze regte, die G l o r i e zong - toen spraken wij van het verleden, van degelijkheid, - toen beloofden wij, - ja, wat niet al!

Vóór drie, drie en een half jaar misschien, kwam PIETER mijne woning binnen, stoof zou het woord zijn geweest, als hij mij geruimen tijd vroeger iets dergelijks had mogen mededeelen, als hij mij op *dat* oogenblik wilde aankondigen. Lot en leven hadden hem, voor een half *lustrum*, het is waar, op eene zware proef gesteld; hij had hopeloos, hij had vergeefs bemind; maar de jongeling, die, na eene teleurstelling van dien aard, niet strenger vasthoudt aan al wat hij vroeger hoog en heilig achtte, heeft hij waarachtig lief gehad?

'Ik wou je toch eens komen vertellen, dat ik geëngageerd ben,' zeî hij, dood bedaard.

En wij waren elkaêr reeds zóó vreemd geworden, dat ik verpligt was te vragen:

'En met -?'

'De dochter van -' en eenige kwaliteiten volgden.

Ik was niet genoeg vriend meer, - vergun mij te zeggen: ik heb te strenge begrippen van vriendschap, om in te houden, wat mij uit het hart op de tong kwam:

'Dat is anders dan met ELISE -'

'Och - wat - ja!' hernam hij, eene phraséologie, waartoe hij reeds dikwijls zijne toevlugt had genomen, als ik hem sedert zijn blaauwtje, zijn wankelen, zijn hinken op twee gedachten verweet. Hij was nog niet zóó ver gekomen, om te beweren: 'dat men transigeren moet, om in het practische leven nuttig te zijn;' enz., enz. Hij begreep, dat hij toch iets ter gunste van zijn meisje zeggen moest, en liet er zich verstandiger over uit, dan hij gedaan zou hebben, - ware hij verliefd geweest.

En voor PIETER, die, een half jaar na zijn engagement getrouwd, mijn overbuurman was geworden; voor hem zou de drijver daar het balsturigst paar ezelinnen uit den hoop, ongezeggelijk en zaâmgekoppeld als het was, aan die ijzeren leuning vastbinden? Hij zou krank zijn, hij, wien de aanstaande schoonpapa eene geschikte partij had gevonden, al dreef hij een beetje oppositie, 'oppositie was immers tegenwoordig de weg om er te komen?' PIETER, wiens grieven tegen onzen tijd de valkenblik van den oude teregt niet zoo zwaar had geacht, dat eene lucrative betrekking die niet zou kunnen genezen; PIETER de tering? bah!

Was ZIJ dan welligt lijdende? wie het geloofde, niet ik. Het toeval, - waarom het verheeld? - het toeval, dat door mijne nieuwsgierigheid niet zoo heel toevallig was, had mij spoedig zijne LOUISE leeren kennen; alles wat zijne vroegere en latere geliefde gemeens hadden, was de uitgang van den naam *en* ISE. Twee

meer verscheiden meisjes zijn naauwelijks denkbaar, - of het onderscheid louter dáárin had bestaan, dat de eerste eene brunette, de laatste eene blondine was. Maar ELISE, levenslust, plaagzieke dartelheid, - liefde - innige, vurige liefde! - Maar LOUISE! onberispelijke vormen bij volslagen vrijheid van hart, om niet te zeggen afwezigheid van gevoel! Ik zag haar bij het stilstaan der graauwtjes vóór mij, zoo als ik haar had gezien den dag, waarop hun huwelijk werd voltrokken, - den dag, sedert welken ik weinig meer van haar hield; PIETER had mij verzocht zijn getuige te willen zijn, - zóó iets weigert men niet.

Er was echter veel, dat haar verontschuldigde, bij de plegtigheid niet overaangedaan te zijn geweest. - Het ware onbillijk van mij, zoo ik het verzweeg.

Vóór alles, zij was moederloos; de weeze had de zoetste betrekking weinig of niet gekend! Op een paar vermaarde pensionnats was zij door haar koel temperament beveiligd voor - het woord b e s m e t t i n g is wat hard; en toch geve God, dat wij nooit een zachter leeren gebruiken voor die ontreiniging der gedachten, welke het gevolg is van overprikkelde, onmaagdelijke nieuwsgierigheid. Arm kind! dat zij voor die strenge kuischheid van zin, welke haar van de geheimen harer gespelen afkeerig maakte, niet in een ander opzigt, niet door de verzuimde ontwikkeling van haar hart had geboet! Wien konde zij lief hebben, wien leerde zij beminnen! Een' vader, dien zij zelden zag; die haar, toen zij de school had verlaten, verzocht bij zijne gastmalen als vrouw des huizes te ontvangen, en die haar uithuwelijkte - om zelf weêr te trouwen?

En de ceremonie!

Het was eene dubbele, zoo als er bij alle fatsoenlijke huwelijks voltrekkingen ten onzent plaats grijpen, sedert de invoering van den Burgerlijken Stand, - die eene voortreffelijke inrigting zoude zijn, als wij haar niet zoo *mir nichts, dir nichts*, met huid en haar hadden geslikt; als wij haar gewijzigd hadden naar onze zeden. Een huwelijk is in *Holland* nog niet louter *un contrat civil*, de Hemel zij er voor geloofd! ‘Dan sukkele de Kerk den Staat achterna!’ schijnt het stelsel; maar hoe die verdeeling den indruk verzwakt, - God, in CHRISTUS onze Vader, volgende op dat Heidensche Opperwezen, 't welk eigenlijk niemands God is!

Het formulier naar de Wet had echter op LOUISE, op ons eenigen indruk kunnen maken, ware het voorgelezen, zoo als onze moedertaal bij hoogtijden spreekt, kernig, met nadruk, uit het gemoed. Maar al had een afstammeling van Oud-Hollandschen

Huize de voordragt op zich genomen, het was geen Hollandsch wat wij hoorden! Spreek mij niet van Gallicismen, de Gallomanie deed de toppen der vingers tintelen van ergernis, het was of zij ons trok bij de haren.

En de Griffier raffelde de acte over - als wenschte hij dat niemand meer trouwen mogt, - om hem de moeite te besparen.

De inzegening had in de Wale-kerk plaats; - daar bruidegom noch bruid nazaten van *réfugiés* waren, vergoedden geene familieherinneringen het onhartelijke der vreemde taal. Noem dit niet bekrompen, bid ik u; de mindere innigheid van het Fransch komt doorslaande uit, als gij de huwelijksformulieren der Hervormde Gemeenten in beide talen vergelijkt.

Zie, ik vergaf het LOUISE, dat er ook dáár geene tranen in hare oogen kwamen; maar dat zij, na den afloop van het feest, zóó hartstogteloos, zóó kalm, in het reisrijtuig stapte, als ware zij nogmaals naar het pensionnat gereden, hadt gij het haar ten goede gehouden? Ik wil uwe beslissing niet vooruitloopen; maar ik vermoed, dat gij het er met mij voor hadt gehouden, dat niet te haren behoeve het graauwtje haren uijer aan de vingers des drijvers prijs gaf; het graauwtje, welks veulen intusschen zijn' ruigharigen kop achteloos op haren schouder neêrvlijde.

En toch bleef ik met ongeveinsde belangstelling voortstaren; en toch wenschte ik het glas melk, dat de dienstbode weldra naar binnen bragt, al de heilzame, al de genezende kracht toe, welke het bleeke vocht der ezelinnen ooit op een' kranke uitoefende; want, nog altijd uit het venster ziende, greep mij eene vrees aan, welke mij huiveren deed!

Ik had PIETER en LOUISE, sedert zij mijne buren waren geworden, tweemaal bezocht, - hoe anders had ik hen de eerstedan de laatste maal aangetroffen!

Luttel weken na hunne tehuiskomst van hun speelreisje was ik het paar gaan zien; de indruk, dien het bezoek bij mij achterliet, was verwant aan dien, welken de schilderijën van een' negentiende-eeuwschen TER BURG zouden maken. Het behangsel der kamer, waarin ze mij ontvingen, wedijverde in helderheid van kleur, met de rosetten van het plafond, - het lichtbruine mahonyhout der huisraden schitterde mij tegen; - de fijngeslepen kelken kaatsten den vonkelenden morgenwijn in het kristallen blad weder; - LOUISE droeg een zijden kleed. Maar de glans der vreugde, die mij uit hare oogen had moeten toeblinken; maar de blijdschap, welke PIETER had moeten gevoelen, dús gevestigd, zóó gelukkig te zijn; maar de geestigheid, die kruiderij des ge-

spreks; maar de lach, dat zout der zamenleving, ik zag er ten hunnen huize even vergeefs naar om; ik hoorde er die even weinig, ik smaakte ze er zoo min, als gij het op de stukken van onzen eersten satijnschilder doet. De overeenkomst ging verder: LOUISE was niet minder statelijk dan zijne slanke jonkvrouwen; maar gij hadt dat deftige evenzeer bewonderd, zoo gij slechts haren rug, en niet haar gelaat, hadt gezien. PIETER staarde in den wijnkelk, met denzelfden ernst, dien zijne gemusqueerde allongeparuiken onderscheidt, en van welken ge toch, hoe lang gij naar de meening gist achter zulke oogen verscholen, niet meer begrijpt, niet wijzer wordt, dan dat zij den wijn bekijken.

'De mensch en sal by broodt alleen niet leven,' zegt de Schrift, - hoe mij die woorden invielen bij de leêgte van al de pracht, voor welker verzoeking PIETER was bezweken!

Er waren maanden verloopen, zes, acht maanden welligt: daar verraste mij eene heugelijke tijding, daar volgde eene uitnoodiging, - ik trad andermaal de woning van het paar in. Hoe was alles verkeerd! LOUISE zat in eene weelderige *chaise longue*; een DOU onzer dagen zou zich vermeid hebben in de schildering der niet al te breede kant, welke haar bleek kopje en hare bleeker handen, welke haar mutsje en haar kleed omgolfde; hij zou regt hebben gedaan aan de stille weelde, waarin hare oogen dreven, zwommen, zoo gij wilt. Voor het eerst was zij bezield; behoef ik te zeggen, dat zij voor het eerst schoon was? En ook PIETER leverde eene figuur op, het penseel van den Schilder der *Kraamkamer* waardig. Er was niets uitgelatens in zijne verrukking; de zon der vreugde had meer gedooid dan gezengd - ook de groote GERARD hield van eene waardigheid, die de grenzen van het stijve naderde. Onder het roeren van den kandeelstok werd de eerstgeborene binnengebragt; het mogt mij niet van het hart er voor uit te komen, hoe dikwijls ik den dollen wensch voedde, dat kinderen zóó ontwikkeld geboren werden, of zij drie jaren oud waren. Hoe gelukkig was LOUISE met haren zoon - hoe hechtte zijne hulpeloosheid haar aan het wicht! Wijze Natuur! Ik zag beide trots en schroom in de zijdelingsche ontblooting haars boezems, toen zij het kind de borst gaf; hare oogen gingen heen en weder tusschen PIETER en den kleine - en haar gade knikte haar toe - zij hadden nog kans op geluk!

Ik weet niet, of het u als mij in het scheppingsverhaal van MOZES heeft getroffen; maar ik las nooit zonder aandoening, hoe de oudervreugde de uitdrijving uit het paradijs verzoette, - ik dacht er dat uur aan!

Helaas! was het voor hun kind, dat de graauwtjes aan de overzijde stil stonden?

Den volgenden morgen was ik er zeker van; - het jongsken scheen, sedert zijne spening, geloof ik, in eene kwijning te vervallen, tegen welke de Arts het gebruik van ezelinnenmelk had aanbevolen.

Maar, zoo mijn blik den volgenden avond, en dagen daarna, en weken lang op ongeveer hetzelfde uur getrouw het venster uitzwierf, om den drijver met zijn zes- of zevental langs te zien komen, getrouwer nog ligtte LOUISE in hare zijkamer het gordijntje op, de graauwtjes nu eens ongeduldig te gemoet starende, dan weder door hunne niet zoo vroeg gehoopte komst verrast. Hoe wettigde, helaas! de voortdurende onzekerheid over den toestand haars kinds dien angst en die hoop!

En zie hier de gedachten, door de komst dier ezelinnen opgewekt; de mijmering, waartoe zij uitlokten: -

Een kind! - is er iets ter wereld, waarin meer poëzij schuilt, dan in het van allerlei zorg afhankelijke schepseltje in die wieg, - dat welligt bestemd is de luister van ons geslacht te worden! Het weet naauwelijks zijne handjes te gebruiken, - handen, die later misschien het zwaard des krijgs of de veder des vredes zullen zwaaijen of stieren, met tijdgenoot en nakomeling verbazende kracht! - Het invallend zonnelicht doet zijne oogjes zeer, - oogen, die ontwikkeld den afgrond zullen peilen of den starrenhemel meten; oogen, die de duisternis noch de schittering van de wonderen der Natuur zal verbijsteren of verblinden! - Het eenvoudigst begrip schijnt te hoog voor die trage hersenen, het instinkt des diers leidt sneller en wisser dan de zoo hoog geroemde rede; maar wacht! en de wetenschap zal haren stralenkrans werpen en de kunst haren lauwer vlechten om dien nu nog naakten, schier nog weeken schedel! Een kind! - het begin van een leven, door vreugde en smarte bont geschakeerd, - dat beurtelings zoo groot en zoo klein schijnt, - dat der laagste togten en der edelste driften om strijd ter prooi zal wezen, - maar dat niet eindigt in het graf, waaraan de onsterfelijkheid is gewaarborgd, liever nog het Eeuwige Leven; opdat onze zwakheid door de negatieve uitdrukkiug niet heenschemere, waar het onze zoetste hope geldt! Een kind! - laat ons dalen, of rijzen misschien, want de moeder buigt zich over het wiegje heen, en er is niets verheveners in de gedachten, welke ons de toekomst van den jeugdigen mensch straks inboezemde, dan wat wij in deze groep aanschouwen: liefde, liefde, het uitgedrukte beeld Gods! Zie, er was zelfzucht in de bekommering, waarmede

LOUISE dat schrale aangezigtje gadesloeg, - de kleine handjes drukte, haar trager dan vroeger te gemoet gestoken; - de lipjes kuste, bleeker dan weleer; - zij gevoelde, dat met dien band, - als hij scheuren moest! - de éénige, die haar innig aan PIETER hechtte, zou lossspringen, - zij had hem nooit bemind, zoo als dat vleesch van haar vleesch, zoo als dat leven van haar leven! Maar - wordt de opmerking voor eene mijner lezeressen wel vereischt? - hoe die zelfzucht vergoed werd en opgewogen door de toewijding van den dag en den nacht, van de vreugde der openbare vermaken en der gezellige geneugten; door de volslagen ontzegging van rust, zelfs na weken lange oppassing! Hoe verloochende zij die zelfzucht geheel door de verzuchting, eindelijk aan haren boezem ontglipt:

‘Heere! neem mijn leven in plaats van het zijne!’

Op eenen schoonen herfstmiddag - het heugt mij nog of ik 't straks had gezien - was het gordijntje ter zijde geschoven - de kleine lijder zat in zijn' stoel vóór het raam. Daar kwamen de graauwtjes - hoe hij gierde en sprong, of hij hen te gemoet wou! Eene der ezelinnen, die er met hare bleek-zilverige huid en fijne ooren, - zij stak die op, - waarlijk niet uitzag of wij regt hadden den naam der dierensoort tot een schimpwoord te verlagen, - eene der ezelinnen werd een zonnig plekje op de straat gewaar, wierp er zich neder, rolde er zich om en nog eens om, - het plaveisel was pas gemaakt, en het zand nog droog. Het jongsken zag van achter de spiegelruit de speelsche groep, want een veulen had zich bij het moederdier gevoegd; de kleine werd rusteloos; naar buiten reikten zijne armpjes, en LOUISE gaf dien wensch gehoor. Op de stoep verschenen, daalde zij met haar kind de weinige trappen af, en liet hem zijn' wil in het streelen der vaalbruine haren van het beest, dat voor hem gemolken werd, en plaatste hem voor een oogenblik op den rug des diers. O, dat ik de weelde schilderen kon, waarmede zij hem aan haar harte sloot, toen hij, een omzien aan zich zelven overgelaten, weder in de beschermende armen wipte, die boven en beneden hem hadden gewaakt; de weelde, zeide ik, de huivering had ik moeten zeggen, die haar rank lijf trillen deed! Of waren hare oogen niet afgedwaald naar de schalke vreugde van ezelinne en veulen, die zich nog altijd omkantelden in het warme zand; die, aan hunne weide, liever aan hun distelveld ontrukt, dien zweem van natuur smaakten in de steedsche ballingschap, gezond als zij waren?

De moeder benijdde, in den schoot der weelde, het graauwtje,

dat eene wolk van stof deed opgaan; toen deze was weggewaaid, zag ik vergeefs naar de overzijde: LOUISE en haar kind waren verdwenen; zij was met hare smarte haar prachtig huis weder ingetreden.

De ezelinnen kwamen den volgenden, kwamen nog menigen avond terug; maar eer de winter inviel, hadden de plagerijen tusschen den drijver en het dienstmeisje uit, - want de gordijnen der zijkamer waren opgehaald, de luiken gesloten: - PIETER en LOUISE beweenden hun éénig kind!

Verg mij niet, dat ik u schetse, hoe het paar me bij het rouwbeklag ontving - LOUISE, die luttel maanden het leven des harten had gekend, scheen versteend; slechts van tijd tot tijd gaf zij teeken van bewustzijn - door op te zien!

En PIETER? Het geviel dit voorjaar, dat hij mij van eene reize naar *Zwitserland* sprak; de toestand zijner gade, verzekerde hij mij, eischte die.

‘Ook ik zelf, jongen!’ zeide hij, ‘ben niet gelukkig, - de Hemel heeft mij gestraft in mijn kind!’

Ik zou hier uitweiden in alles, wat zich tot zulk een' verslagene zeggen laat, - hoe het mij heugde uit den mond eener waardige oude vrouw te hebben gehoord: ‘Toen ik mijn' man nam, had ik hem niet lief, maar dat kwam later door zijn gedrag,’ - met andere woorden, dat PIETER de liefde van LOUISE, welke hij had leeren achten, die hij thans schier beminde, nog verdienen kon! - Ik zou er bijvoegen, dat het voor niemand te laat is zijn levensgeluk te zoeken en te vinden in de betrachting van zijnen pligt; dat ieder, die wil, een degelijk mensch kan worden, degelijk als de vaderen het waren in onzen roemrijksten tijd, - ik zou dit alles doen, als mij plotseling geene vreeze bekroop, welke mij letterlijk doet aarzelen voort te gaan.

Welke?

Dat gij mij een' onheusch vriend zult noemen, die vroegere, innige betrekking, - later aangehouden kennis, - eindelijk weder toegehaalde banden prijs geeft, die.... vaar niet voort met uwe beschuldiging, bid ik. Ge zoudt gelijk hebben, ware het zoo; doch als ik u gul uit bekenne, dat ezelinnen, PIETER, LOUISE, het kind nergens zóó bestonden als ik die schetste, dat ik zelfs geene overburen heb: o! beweer dan toch op uwe beurt niet, dat de gebreken in onzen maatschappelijken en huiselijken toestand door mij gegispt, dat de verspreide trekken, welke ik zocht te vereenigen, dat deze niets anders zijn dan b o o s h e d e n i n d e l u c h t, waarvan niemand ten onzent hinder heeft!

Wieken en kluisters.

O! hoe nog de wensch mij heugt,
Dien ik in mijn prille jeugd
  Iedren uchtend slaakte,
Als een zweem van groenen dos
Speuren liet aan beemd en bosch,
  Dat de Mei ontwaakte!
Wen de stroom dan zeewaart zong,
Ja, de rotsklip oversprong,
  Die hem dacht te teuglen,
En aan de andre zij van 't meer
't Blaauw gebergte rees van veer',
  Vroeg mijn jonkheid vleuglen:
Slechts een tweetal, was mijn beê,
Mits 't mij luchtig stijgen deê,
  Mits 't mij ver zou dragen
In den heldren zonneschijn, -
Vliegen, dat moest weelde zijn,
  Vliegen al mijn dagen!

Wel gelijkt mijn lot er naar!
Studie eischt het gansche jaar,
  Studie eischt het leven!
Raak ik ooit den doolhof uit,
Waar ik telkenmale in stuit,
  Op nog vreemde dreven?
Weken, maanden zelfs, gaan om,
Zonder dat ik ergens kom,
  't Wordt mijn' oogen duister
Van 't getuur in boek bij boek,
Nagebreeuw en onderzoek
  Slaan me in dubble kluister;
En hoe mild de voorjaarszon
Beemd en bosch en berg en bron
  Ieder Mei beschijne;
Mij ontlokt die lentepracht
Voortaan slechts de droeve klagt:
  ‘Ach! waar bleef de mijne?’

Naar E.G. GEIJER. P.

Mengelingen.

Wigwam contra Almack's.

(*Eene Vertelling naar* Willis.)

I.

Het is eenige jaren geleden, lieve Lezer! dat ik eene heerlijke Amerikaansche Junij-maand genoot, zoo als DUCROW, de voltigeur, het zijne flesch wijn doet - op een lievelingsros gezeten. Om eene schilderachtige uitdrukking aan de houtvlotluî van het Westen te ontleenen, ik ‘volgde’ den *Chemung*, - dat wil zeggen, de kronkelingen van eenen stroom, wiens, ruwe maar eigenaardige, schoonheden bestemd zijn, om in onsterfelijke zangen te worden verheerlijkt, zoodra *Amerika* den tijd zal hebben, haren dichters het oor te leenen. Als ik het u niet verzekerde, zou het u ooit ingevallen zijn, te vermoeden, dat er in onze reislustige eeuw nog tooneelen als die, welke hij aanbiedt, onbezocht en ongeprezen bleven: rots bij rots, die hare steile grondslagen in den klaren stroom baden, - hellende oevers, wier bloemrijke beemd door de golfjes wordt gekust, - weiden zonder tal, door den vloed omarmd, letterlijk smaragd in zilver gekast; - eene Nataur, die u tot ernst stemt, in welke de stilte zetelt, tusschen rotsen, door den bliksem gespleten en gescheurd; eene Natuur, die u aanlacht, waar de zon der dalen aan uwen voet een' gouden glans leent?

Niet verre van den bouwval van een fort, - een overblijfsel, naar men beweert, uit de dagen der Spanjaarden, en dus gebouwd, eer de Engelschen zich in *Nieuw-Engeland* vestigden, - krimpt

de weg langs den *Chemung* aan den voet eener loodregte rots in tot een half overstroomd pad, naauwelijks breed genoeg voor een karrenspoor, terwijl de rivier zelve in de rots verdwijnt, of liever, naast deze in eene diepe en zwarte draaikolk verkeert. Maar op de hoogte van eens mans lippen, vlak boven het enge pad, stroomt er uit de rots eene bron, wier water u onwillekeurig aan eene doorzigtige tooverroede doet denken: zóó helder is de breede straal, zóó regt daalt deze neder; het schijnt een glazen staf, dubbel glinsterend door den bladerkrans van geurige kruizemunt, die haar omstrikt, en welke, gewassen in de holte, die de bron zich groef, aan deze eene eeuwige frischheid heeft dank te weten. Geen reiziger, geen bode zelfs, tenzij aan den spoed van dezen leven of dood hing, die hier niet een oogenblik stil houdt; terwijl zijn paard tot over de dijën toe in het water staat, buigt ieder Americaan er de bedauwde twijgen van een, en drinkt ten minste eene enkele maal in zijn leven, zoo als fairies en poëten hunnen dorst lesschen. Het is eene dier weêrgalooze plekken, wier afbeelding zich, zonder dat wij het weten, in ons geheugen prent - eene soort van Daguerréotypes der Natuur - en van welke wij ons jaren later, tot onze verbazing, ieder blad, iederen steen herinneren, ja zelfs het lied der vogelen, dat zich op dat oogenblik hooren deed. Immers, mij heugt nu nog de wildzang, die mij uit de pijnboomen toeklonk, terwijl ik de bogt van de *Wel-sprong* gadesloeg. Zoo als ik zeide, die plek zal bezongen en geprezen worden, zoodra *Amerika* zich neêr zal zetten, hare eerste honderd jaren sloovens moede; zoodra zij den meistreelen het oor zal leenen, die nu met haar op den akker de hand aan den ploeg slaan.

Op ongeveer eene mijl afstands van de bron, eer ik de plek bereikte, naar welke ik reeds uren lang begeerig had uitgezien, haalde ik eenen ruiter in. Vóór ik hem op zijde kwam, bleef er geen twijfel bij mij over, dat hij een Indiaan was. Zijne buigzame leden, elke beweging van zijn paard volgende, even bevallig, even ligt en vlug, als een wolkje rooks dit den wind doet; zijn hals en zijne schouders, rank en vrij, als die der meeste kinderen der Natuur, en bovenal eene zekere waakzaamheid zijner ooren, welke ik niet weet te beschrijven, maar die ge zeker wel eens in een vurig ros hebt opgemerkt; die alle waren zóó vele onbedriegelijke teekenen, dat hij van het geslacht dergenen was, welke wij uit have en erf hebben verdreven. Hij bereed een klein, zwart paard - van het ras, dat men Indiaansche hitten pleegt te noemen, en die in de kustlanden der

Atlantische zee allengs zeldzamer worden - hij bereed het met gevierden teugel, en zijne houding, dacht mij, scheen eer moedeloosheid dan onverschilligheid aan te duiden.

De soort van ochtend, welken ik wenschte dat mijn Lezer zich voorstelde, moet iets zóó liefelijks hebben, dat hij onwillekeurig tot gezelligheid uitlokt, dat men zich naauwelijks voor kan stellen, hoe twee drijvende vogelen elkander in hunne vlugt zouden kunnen ontmoeten, zonder eene poos zamen te kwelen. Onwillekeurig trok ik, na een oogenblik bestuderens van den reiziger vóór mij, den teugel op, en een korte galop bragt mij hem op zijde. Het geluid der hoeven van mijn paard deed echter het gansche uiterlijk van den man eensklaps verkeeren; hij zat regt op in den zadel, en nam de ijverige houding eens Americaans aan, die nooit reist dan voor zaken of met een bepaald doel. De onberispelijke tongval, waarmeê hij mijn: ‘Goeden morgen!’ herhaalde, bragt mijn vermoeden over de afkomst van den jonkman - ik zag eerst toen zijn gezigt, - aan het wankelen. Zijne gelaatskleur was bruin, maar niet bruiner dan die eens Spanjaards, - zijne trekken waren buitengemeen regelmatig en fraai, - aan zijne kleeding viel niets bijzonders op te merken, uitgezonderd dat hij eene muts van ottervel droeg, wier glanzig en goudkleurig pelswerk in het oog moest vallen, als een blijk, dat de kooper zoowel smaak als geld had. Eene kleine scheiding in het zwarte haar, dat er aan ontsnapte en langs zijne slapen afwoei, versterkte mij in de overtuiging, dat hij van Europeeschen bloede was.

Onder een onbeduidend gesprek reden wij zamen voort, totdat wij de *Wel-sprong*, die ik straks beschreef, waren genaderd; mijn makker wipte zijn regter been over den hals van zijnen hit, sprong vlug op den grond, en dronk, met de lippen naar de wèl buigende, eene frissche teug. Zijn paard scheen de plek te kennen; met de teugels om den hals stapte het naar eene ondiepe plek der rivier, en zag toen, tot de knieën in het water staande, met een' zweem van tevredenheid in de vlugge oogen, naar zijnen meester om.

‘Ge zijt meer hier geweest,’ zeide ik, terwijl ik mijn minder getroost ros aan den tak van een' overhangenden heester bond.

‘Ja, - dikwijls!’ was zijn antwoord, op zoo radden en ruwen toon, dat, was het niet zulk zoel, zachtstemmend weder geweest, ik van alle verdere kennismaking den brui zou hebben gegeven.

Ik maakte een klein valies van mijn' zadelknop los, en terwijl

mijn reismakker van de rotszijde straf in de rivier staarde, haalde ik eene flesch wijn en een' lederen beker te voorschijn; - eene gebraden duif in een koel koolblad gewikkeld, eene homp lang brood en zoo veel zouts, als meê te nemen viel in den kelk van eene groote waterlelie, volgden - het was een stel proviand, waarvan de eer toekwam aan de zindelijke handen van haar, die den vorigen nacht mijne waardin was geweest.

Waarschijnlijk had de eerst opgemerkte gelijkenis tusschen den vreemdeling en een' Indiaan aan mijne gedachten eene bepaalde rigting gegeven; want, terwijl ik hem een' beker wijn toereikte, zeide ik: ‘Ik wenschte, dat het Opperhoofd der *Shawanee*, aan wiens stam dit dal behoorde, hier ware, om een' beker wijn met ons te drinken.’

De jonkman sprong eensklaps op, het was of zijne oogen vlammen schoten; en terwijl hij mij aanzag, scheen hij mij grooter toe, dan ik hem, na mijn' vroegeren blik op zijne gestalte, had gedacht. Verbaasd, als ik was, over den indruk, door mijnen wensch te weeg gebragt, trok ik echter den beker niet terug; nadat hij mij een oogenblik uitvorschend had aangezien, veranderde zijne houding; hij stamelde verward eene verontschuldiging uit, en terwijl hij den beker ledigde, zeide hij met een' flaauwen glimlach:

‘Het Opperhoofd der *Shawanee* dankt u!’

‘Weet gij, hoeveel de roede lands in de vallei geldt?’ vroeg ik, hem eene snede broods, waarop ik de halve duif had gelegd, aanbiedende; - het scheen mij toe, dat ik niet beter kon doen, dan mij met dezen togtgenoot tot alledaagsche onderwerpen te bepalen.

‘Ja!’ hernam hij, terwijl zijn voorhoofd op nieuw betrok. ‘Zij werd van het Opperhoofd der *Shawanee*, van welke gij spreekt, voor eene streng kralen de roede gekocht. De stam had zijne begrafenisplaats bij de *Susquehannah*, ruim twintig mijlen van hier, en bekreunde zich weinig om eene streep dals, welke ik nu liever tot erfenis zou hebben, dan het vermogen van eenigen Blanke in al de Staten.’

‘Voeg er de dochter van den waard uit het gindsche dorpje bij,’ zeide ik, ‘en ik zou het de voorkeur geven boven een half dozijn Duitsche Vorstendommen. Hebt gij het groote nieuws harer erfenis gehoord?’

Weêr een zwaarmoedige blik en een vrij bits: ‘Ja!’ doofden bij mij allen lust voor pogingen tot nadere kennismaking met mijn' reismakker uit. Ik pakte daarom zwijgende mijne dui-

venkluifjes bijeen, legde die boven op een' rotsbrok, waar zij den eersten voorbijkomenden hond den besten in het oog zouden vallen, wierp mijne ledige waterlelie in de rivier en besteeg, nadat ik flesch en beker weêr in mijn valies geborgen had, op nieuw mijn paard. Een droog: ‘Goeden morgen!’ was mijn' makker spoedig toegeroepen, en in galop reed ik verder, de rivier langs.

Mijne laatste, zigtbaar kwalijk genomene toespeling was, in den tijd, waarvan ik gewaag, het onderwerp aller gesprekken, in de buurt van het dorpje, werwaarts ik reisde. De meest ouderwetsche en meest geriefelijke herberg, aan den oever der *Susquehannah*, of aan dien van den *Chemung*, werd, in het jaar van mijn verhaal, op het punt, waar deze twee heerlijke stroomen zamenvloeijen, door zekeren ROBERT PLYMTON gehouden, een' man, die ‘eene mooije dochter en niets meer’ had. Hij was een eenvoudig pachter uit *Connecticut*, die het kleinkind van een' Engelsch uitgewekene getrouwd, en met dat meisje eene kist oude papieren had ten huwelijk gekregen, welke hij geloofde niet beter te kunnen besteden, dan door er eene gebroken ruit meê te stoppen, of er peperhuisjes voor zijne bloemzaden van te maken; maar van welke zijne vrouw hem op haar sterfbed zeide: ‘dat zij nog wel eens wat waard konden blijken.’ De flaauwe verwachting, er door opgewekt, had volstaan, om hem de kist onder zijn bed te doen plaatsen; hij dacht er misschien ééns in het jaar aan, als zijn dochtertje hem plaagde met de vraag: wat er toch in was, en hij haar hoofdschuddende antwoordde: ‘grillen van uwe arme moeder!’ Het kind werd er slechts te nieuwsgieriger door; maar het ontbrak den vader aan geene middelen om haar af te leiden. Zij had slechts op de huishouding te passen; - de spreekkamer had er in lang zoo niet uitgezien; - enz., enz. RUTH PLYMTON begreep weldra, dat haar vader er haar niet gaarne in zou zien snuffelen; zij was achttien jaren geworden, en had meer verstand, dan er ter betrachting harer velerlei pligten vereischt werd. Van haar twaalfde jaar af (de leeftijd, waarin hare moeder haar ontviel) had zij, met allengs beter gevolg, den dubbelen post van herbergsmeid en waardsdochter, in de drukst bezochte kroeg van het gansche dorp, waargenomen; het gansche bestuur rustte nu blijkbaar op hare schouderen, daar de oude man gewoonlijk met het volk op de akkers was, of zijne granen in eene ark scheepte, om van de eerste overstrooming ter verzending gebruik te maken. Zij was beleefd jegens alle gasten; maar hare manieren gaven,

zoowel den ruwsten houtvlotvaarder als den wildsten jager, duidelijk te verstaan, dat de hoogste eerbied, welken zij eener vrouw wisten te bewijzen, haar toekwam. Zij was bij de meisjes van het dorp weinig gezien; de deernen beschuldigden haar van trots; zij zeiden, dat zij zich het liefste met haar zelve bezig hield. Hoe bedrogen zij zich! RUTH nam van de zwervende boekenventers, voor het aan hen verleende logies, gaarne, in plaats van geld, de goedkoope uitgaven van romans in betaling - en deze vermaakten haar meer, dan het gezelschap der jeugd uit de buurt. De lange zomervoormiddagen en de winteravondstonden, ja beider nacht zelf, vielen der bedrijvige jonge waardin kort, te kort schier, als zij, op haar bed gezeten, verhaal bij verhaal las van lieden van aanzienlijken stand, waarin een duister voorgevoel haar grooter belang deed stellen dan met hare omstandigheden strookte.

Ik was tweemaal in *Athene* geweest (het dorpje, waarvan ik spreek, draagt dien klassieken naam,) en had telkens mijn verblijf in PLYMTON's herberg een' dag langer gerekt, dan mijn paard of mijne vermoeijenis eigenlijk eischte. Het landschap, waarin de stroomen zamenvloeijen, is weêrgaloos, - maar ook dááraan lag het niet. En ik kan toch ook niet zeggen, dat louter bewondering van de dochter mijns waards er de oorzaak van was. Want, schoon ik laat ontbeet, om een gestoft vertrek te hebben, als ik mijn gekookt hoen zou nuttigen; en *Miss* PLYMTON, die wist, dat ik in *Italië* was geweest, me gaarne thee schonk, om met mij over de *St. Pieterskerk* en den *Vasten-avond* te praten; echter was er gedurende ons onderhoud in hare manieren die blijkbare terughouding, die koele beradenheid zelfs, welke mij te moede deden zijn, te moede als een schooljongen, die van een kwaad voornemen is beschuldigd. En hoe groot en hoe zwart ook hare oogen, en hoe luchtig en hoe sierlijk ook hare bewegingen waren, er mengde zich in mijne neiging voor haar gezelschap eene soort van weêrzin. In één woord, ik hield nooit innig van eene vrouw, welke het zoo ligt viel de vorstin te spelen, en ik zette altijd mijne reis met een ongedeerd harte voort, al nam mijn eerbied voor RUTH PLYMTON telkens toe, en al herinnerde ik mij levendig, hoe aardig zij koutte.

Het nieuws, dat ik veel hooger op langs de rivier had hooren vertellen, was in weinige woorden, dat er in *Athene* een Engelschman was aangekomen, die in *Miss* RUTH PLYMTON de laatste levende afstammelinge had gevonden van het geslacht ha-

rer moeder; dat zij de erfgenaam zou worden van een alleraanzienlijkst vermogen, zoo de bewijzen van haar geslachtsregister volkomen waren, en dat de papieren in het kistje eene week lang, van den morgen tot den avond, ja, tot in den nacht toe, waren doorgesnuffeld door dien vreemdeling, welke eindelijk vertrokken was, nadat hij vergeefs had getracht, den ouden PLYMTON over te halen, hem met zijne dochter naar *Engeland* te vergezellen. Dit was het gerucht, waarop ik eene toespeling had gewaagd, die door mijn' donkerkleurigen reisgenoot, aan de *Wel-sprong*, met zulk eene terugstootende koelheid was beantwoord.

America is zoo zeer het toevlugtsoord van wanhopige jongerzonen, van de hoogmoedige en hongerende afstammelingen van aanzienlijke geslachten, dat de ontdekking van erfgenamen van groote fortuinen in het Moederland, in lieden van zeer geringen stand ten onzent, niets verbazends heeft. Het is eene soort van roman in het werkelijk leven, waaraan wij echter, op louter hooren zeggen, geen geloof slaan, en ik reed voort naar het dorpje, terwijl ik de gewone ontvangst bij de schoone dochter des waards te gemoet zag. Het verweerde uithangbord hing, toen ik naderde, nog altoos scheef; de pijlers van de oude houten stoep of luifel stonden zoo min loodregt als te voren; en mijne voorspelling kwam uit, toen de hoefslag van mijn paard mijne aardige kennis voor de deur deed komen; zij riep REUBEN, den stalknecht, zij heette mij welkom als weleer. De oude man was in het veld, de sleutels van het buffet hingen aan den ring op het voorschoot van zijne dochter, en bij die teekenen der tijden verdween mijn geloof aan het wonderbaarlijk verhaal als een ijle rook in de lucht.

‘Dus zijt ge niet naar *Engeland* vertrokken, om er bezit te nemen?’ zeide ik.

Haar ernstig: ‘Neen,’ door geenerlei andere opmerking getemperd, brak op nieuw het gesprek over het onderwerp af; en mij zelven boete opleggende, dewijl ik den ganschen dag niets anders had gedaan, dan over *mal-à-propos* te struikelen, verzocht ik, dat men mij mijne kamer zou wijzen, en bragt ik een uur of twee vóór den eten door met de kiekens uit mijn venster gade te slaan, en bij wijle te peinzen, waar mijn vriend met de muts van ottervel zijn mogt.

De avond van dien dag was buitengemeen zoel, en ik doolde naar den oever der *Susquehannah* af, om mij te baden. De maan was bijna vol, en door het aan de kimmen verwijlend avond-

rood en den helderen glans der nachtvorstin, vergat het duister der schemering in te vallen, en bleef de nacht schier even helder als de dag. Ik zwom den stroom over, mij verlustigende in de gouden randen van het schuim, dat voor mijne borst opstoof, en was, terugkeerende, slechts een paar vamen van het strand meer verwijderd, toen eene vrouwenstem mij verraste; zij scheen, in een ernstig gesprek verdiept, te naderen. Ik schoot digter naar den oever, en dook onder een zwaren groep elzenboomen, en het hoofd slechts uit het water, lag ik verborgen en stil als eene muis.

'Ge zijt niet billijk, SHAHATHAN!' deze waren de eerste woorden, welke ik vernam; maar zij lieten reeds geen' twijfel bij mij over, dat het de schoone dochter van mijn' waard was, die ze sprak; 'ge zijt niet billijk. Voor zoo ver ik mij zelve ken, dan heb ik u liever dan allen, die ik ooit gezien heb; - maar - -'

Terwijl zij aarzelde, stiet de zware basstem van mijn' makker bij de *Wel-sprong* in half bedwongene en echter ongeduldige keelklanken de vraag uit: 'Maar wat?'

Hij bleef met zijnen rug naar de maan staan, en terwijl het licht van deze haar gelaat geheel bestraalde, trok zij haren arm uit den zijnen, en voer voort:

'Ik wilde zeggen, dat ik noch mij zelve, noch de wereld genoegzaam ken, om te beloven, dat ik u altoos zal liefhebben. Ik zou mij, in eene zaak van zoo veel gewigt, niet gaarne overijlen, SHAHATAN! Wij hebben er vroeger reeds over gesproken, en daarom mag ik u zeggen, dat het vooroordeel van mijn' vader en van al mijne vrienden er tegen is.'

'Mijn bloed -' viel de jonkman in, met hevig gebaar.

Zij legde haren arm op zijnen arm. 'Stil, het is geene bedenking, die *ik* maak. Buitendien, men kan én uw uitzigt én uwer trekken eer uwe Spaansche moeder, dan het bloed uws vaders aanzien. Maar men zou er niet minder om zeggen, dat ik een' Indiaan huwde; en schoon ik er mij luttel aan bekreunen zoude, wat men in het dorp zeide, toch moet ik er zeker van zijn, dat ik u met al mijn hart en tot in den dood toe zal beminnen, eer ik met u de tallooze vooroordeelen van iederen blanken man en iedere blanke vrouw in mijn geboorteland wil trotseren. Gij hebt me mijn geheim afgedwongen. Nu weet gij het; mijn hart is ligter sedert ik het u heb medegedeeld.'

'Dat geheim is naauwelijks een zomer oud,' zeide hij, half op zijne hielen draaijende, en het hoofd van haar afwendende, om het flikkeren van den maneschijn op de rivier gade te slaan.

‘Schaam u!’ zeide zij, ‘gij weet, hoe ik, lang vóór wij dit nieuws hoorden, met u gedurig over vreemde Landen sprak, en hoe ik verteerd werd van een onwederstaanbaar verlangen, om de bewoners van groote steden te leeren kennen, en mij zelve te overtuigen, of ik hun gelijk was. Die nieuwsgierigheid, SHAHATAN! is, vrees ik, sterker dan mijne liefde, of, ten minste, ongeduldiger; en nu mij de gelegenheid wordt aangeboden, zoo onverwacht, of er eene star van den hemel was gevallen, nu zou ik niet gaan? Ik moet het doen, inderdaad, ik moet!’

De minnaar gevoelde, dat alles gezegd was, of zijn trots belette hem te antwoorden; want zij sloegen, naast elkander gaande, het voetpad weêr in, en waren, hoe langzaam zij ook gingen, weldra uit mijne ooren en uit mijn oog. Wijzer dan ik geweest was, kwam ik uit mijne gedwongen schuilplaats weêr boven, kleedde mij aan en keerde naar het dorp terug. Toen ik zag, dat mijn oude waard op de stoep zijne pijp rookte, stak ik eene cigaar aan, en zette mij bij hem op de bank neder, om de weinige bijzonderheden uit zijn hoofd te pompen, die ik ter aanvulling mijner historie behoefde.

Ik nam den volgenden morgen afscheid van *Athene* en voldeed mijne rekening aan *Miss* PLYMTON, die ik om eene geschreven kwitantie verzocht; want ik voorzag, zonder mij daarom de gave van scherpzinnige wigchelarij toe te kennen, neen, louter om hetgeen de oude mij had verhaald, dat het eens een aardig document zou worden. Uit het vervolg moogt gij beoordeelen, lieve Lezer! of gij er in uwe verzameling van handschriften prijs op zoudt stellen.

II.

Luttel tijds na het avontuur, in mijn vorig hoofdstuk beschreven, scheepte ik mij in voor een uitstapje naar *Europa*. Onder de Dagbladen, welke in de kajuit der Paket op tafel lagen, was er één, dat het volgende artikel inhield, aan de *New-Orleans Gazette* ontleend. De Amerikaansche Lezer zal het zich, zoodra hij het inziet, herinneren:

‘*Zeldzame gehechtheid aan het leven in den Natuurstaat*.’

‘De Officieren van het Fort - (een der afgelegenste voor-

posten in het verre Westen) hadden onlangs een der *Protégés* van het Gouvernement - een jong Opperhoofd der *Shawanee*, die ten koste van het Bestuur was opgevoed, om later in de beschaving van zijnen stam behulpzaam te zijn, - allergastvrijst opgenomen. De jongeling, wiens vader een Spaansch meisje had gehuwd, was in een klein dorpje, aan den oever der *Susquehannah*, in eene voorbereidende school geplaatst geweest, en had zich vervolgens in - College eene graad verworven, en wel met den hoogsten lof. Hij was inderdaad een fatsoenlijk mensch geworden, scheen behagen te vinden in gezellig verkeer, en verried, eene naauwelijks bemerkbare tint van koperkleur in zijne huid uitgezonderd, schier in geen opzigt zijne afkomst van de Wilden meer. Hoe vreemd het luide, is hij echter eensklaps uit het Fort verdwenen, de kleederen, waarmeê hij was aangekomen, en eenige voorwerpen tot een Heeren-toilet behoorende, achterlatende; - daar de schildwacht, bij het krieken des dags, een' Indiaan, in de gewone kleeding der Wilden, heeft zien uitrijden, en deze hem, der poort genaderd, het wachtwoord hoorde geven, vermoedt men, dat dit niemand anders geweest is, dan de jonge SHAHATAN, en dat hij naar zijn' stam is teruggekeerd, die eenige jaren geleden al over den *Mississippi* trok. -’

De Lezer zal mij toestemmen, dat ik den sleutel van dit geheim bezat.

Niemand denkt waar de draad blijft, die in een ingewikkeld borduurwerk verdwijnt, vóór hij weêr op de oppervlakte in het oog valt, en ik had het te druk met de webbe mijner eigene min belangrijke avonturen, om in de twee volgende jaren mij zelfs een oogenblik SHAHATAN en zijner liefde te herinneren. In een' zomernacht van 183- echter zat ik op eene *banquette* van een *Almack's Bal*, naast eene vriendin, die, sedert wij elkander het laatst ontmoetten, de witte roos, dat zinnebeeld van een jong meisje, voor de diamanten, dat sieraad eener getrouwde vrouw, had verwisseld. Zij had nog meer verruild: blosjes en beschroomdheid voor zelfbewustzijn en kalme liefelijkheid; zij had afscheid genomen van den dans, om zich het gesprek te wijden, en de beloften van den schoonen en bewonderden leeftijd van naauwelijks zeventien jaren waren vervuld door de volmaaktheid der nog beminnens- en aanbiddenswaardiger twee en twintig. Zij was op het bal gekomen als *Chaperon* eener jongere zuster, en het was allerprettigst in die draaikolk van hoofdbedwelmende beweging, naar een bedaard, geluk-

kig gemoed te luisteren, en met haar over alles, wat er voorviel, te praten, zonder dat dit eenige inspanning kostte, of eeniger onrust ter prooi gaf.

‘Waarin,’ vroeg zij, ‘waarin bestaat toch aristocratische schoonheid? - Ik heb dikwijls gehoord, dat men die nergens zoo volmaakt aantreft, als op *Almack's*; en echter heb ik nu reeds een half uur lang, onder al die mooije gezigtjes, vergeefs naar een regelmatig profil, ja zelfs naar eene volkomen buste gezocht. Het is dus stellig, dat zoo min evenredigheid als regelmatigheid van trekken het bewijs van aanzienlijke geboorte en fatsoenlijke opvoeding leveren.’

‘Zoo gij u de moeite wilt getroosten, het dagboek van een' reiziger in te zien,’ hernam ik, ‘dan zullen wij ten minste het voordeel hebben, onze opmerkingen te kunnen vergelijken. Het heugt mij, dat ik op mijne reize in het *Oosten* aanteekende, hoe ik in eene reeks van maanden op geen vrouwelijk gezigt een' onregelmatigen neus of een onregelmatig voorhoofd had aangetroffen; en het is bekend, dat de mond en de kin der Oosterlingen over het algemeen, even als de overige trekken des gezigts, iets klassiek-volkomens hebben. En echter, in welk beschaafd Land zien de vrouwen er verlaagder en meer laaggeboren uit?’

‘Dus schuilt het aristocratische niet in de trekken,’ zeide mijne vriendin.

‘En, strikt genomen, evenmin in de gestalte,’ voer ik voort; ‘want de Fransche en Italiaansche vrouwen (ik beroep mij alweder op hetzelfde dagboek) trokken over het algemeen mijne opmerkzaamheid, door den fraaijen vorm harer leden. De *Françaises* zijn, het is bekend, (gij vergeeft het mij immers) veel bevalliger in hare manieren, dan de vrouwen van alle andere natiën; het is of zij voor den dans geboren zijn. En toch, wat is zeldzamer dan eene Fransche vrouw, op wie de eigenaardig Engelsche uitdrukking: “*thorough-bred*” valt toe te passen?’

‘Wij komen al digter tot de oplossing der vraag,’ zeide zij glimlagchende. ‘Misschien schuilt het groote geheim in de tint der huid, in dat keurig verschil van kleur.....’

‘Voorzigtig,’ viel ik in; ‘want dan zoudt gij moeten toegeven, dat *Broadway*, in *New York*, de *prato fiorito* van aristocratische schoonheid is, - immers, nergens elders ter wereld ziet gij aangezigtjes, welke te gelijk zóó lief en zóó frisch zijn. - Echter, de billijkheid eischt het, echter hellen mijne schoone landgenooten te veel voorover, en tooijen zij zich te zeer op,

om algemeen den indruk van hooge geboorte te weeg te brengen.'

'Pas op! -' riep op hare beurt mijne schoone buurvrouw, terwijl zij hare hand op mijnen arm legde, met een' blik, waarin meer school dan ik begreep - 'en sla, eer gij u bezondigt, het ranke meisje eens gade, dat ginder aan komt zweven, en biecht mij, wat gij van haar zegt, *à propos*! van ons onderwerp.'

'Wat ik van haar zeg? dat zij de volkomen afschaduwing is van edelen bloede,' hernam ik, 'in gang, houding, gestalte - in alle opzigten. Maar ik heb dat gezigt meer gezien.'

'Het is *Miss* TREVANION, die gij zeidet nooit te hebben ontmoet. Toch is zij eene Amerikaansche, en al ware het alleen om den wille van haar vermogen, het verbaast mij, dat gij nooit van haar hebt hooren spreken!'

'*Miss* TREVANION! Ik ben er zeker van nooit iemand, die dezen naam draagt, te hebben aangetroffen; en echter heb ik dat gelaat meer gezien, en zou ik er mijn leven onder willen verpanden, dat ik de jonkvrouw gekend heb, en meer dan van hooren zeggen.'

Mijne oogen waren geboeid aan het schoone meisje, dat nu langs ons heen zweefde, met eene bevalligheid en statelijkheid, die het voorwerp der algemeene bewondering waren; ik beijverde mij haren blik tot mij te trekken; maar een der gevierdste praters van den dag was haar op zijde; en de menigte zou mij belet hebben, haar te naderen, al was het raadsel mij in zóó verre begonnen te schemeren, dat ik geweten had, hoe ik haar aan moest spreken. En toch bleef het mij verbazen, dat ik ooit zoo schoon een gelaat had gezien, en mij, des ondanks, het waar en wanneer was vergeten, of dat zulke fraaije en buitengemeen schitterende oogen mij hadden bestraald, zonder dat ik in mijn geheugen hare historie had aangeteekend.

'Welnu,' zeide mijne vriendin, 'begint uwe theorie u helder te worden, of heeft de eerste indruk uw hart getroffen, zoo als ze dat van zoo menig anderen danser van nacht reeds deed?'

'Vergeef mij, - het zal mij dadelijk te binnen schieten, wie *Miss* TREVANION is - maar, intusschen, *revenons à nos moutons*. Ik geloof, dat ik gevonden heb, waarin het geheim der aristocratische schoonheid van *Engeland* schuilt. Het ligt in de edele houding van hoofd en buste: zie den trotschen gang dier vrouwen eens aan, - het hoofd achter-, de borst

vóóruit, merkt gij den indruk van zelfbewuste meerderheid op, dien zij onwillekeurig op u maken. Verlies niet uit het oog, dat zulk een voorkomen, schoon het gevolg van eigenschappen des karakters, niet in korten tijd valt aan te nemen, neen, noode het werk van één geslacht zijn kan. Het gevolg dier verbreeding, liever nog dier ruimer welving van den boezem, gepaard aan eene onberispelijk regte leest, wat is het anders dan de bloeijende gezondheid, en die ten gevolge ontwikkelde schoonheid dezer deelen van de menschelijke gestalte? Deze physieke voordeelen, met den trots, die haar te weeg bragt, van de moeder op het kind overgeërfd, en het ras, vergun mij het woord! is in dit opzigt volmaakt; want de trotsche blik, de hoogmoedige houding zijn haar gemakkelijk, natuurlijk, onbewust eigen geworden. Staar rond, en ge zult zien, dat er niet ééne gebrekkige buste, dat er naauwelijks één links op de schouders geplaatst hoofd in de gansche zaal is. Het is even moeijelijk op een feest, in eenig ander deel der wereld, ééne volmaakte buste en één bevallig gedragen hoofd te vinden, als hier eene enkele uitzondering aan te wijzen.'

'Welk een trotsch volk maakt ge van ons!' zeide mijne buurvrouw, het hoofd schuddende.

'En zijt ge niet bij uitstek en in nadruk trotsch?' hernam ik. 'Welke Engelsche familie heeft geen' weêrzin van een huwelijks-aanzoek eens vreemdelings? Een Engelsch meisje, dat een' Franschman, een' Italiaan, een' Duitscher, een' Rus, Griek, Turk of Spanjaard huwt, verliest er altijd iets bij in de publieke opinie, al doet zij de schitterendste partij van het Vaste Land. Men vindt het, dit is altoos de eerste indruk, niet kiesch van het meisje. En deze ingenomenheid met het inheemsche strekt zich tot al het overige uit. Uwe krijgslieden, uwe zeeluî, uwe kooplieden, uwe fatsoenlijke luî, uw gemeen volk en uw adel zijn allen (wie twijfelt er ooit aan? vraagt gij in u zelve) onvergelijkelijk beter en knapper, dan dezelfde standen en beroepen in eenig ander Land. JOHN BULL is letterlijk verbaasd, zoo iemand daaraan twijfelt; neen, hij gelooft niet, dat die twijfel bij iemand opkomt. En echter scheldt gij de Americanen voor bespottelijk ijdel, dewijl zij hunne instellingen beter achten, dan de uwe, - dewijl zij gelooven, dat hunne schepen even goed ten oorlog deugen, dat hunne vrouwen even schoon, dat hunne mannen even fatsoenlijk zijn als eenige ter wereld. De ijdelheid der Franschen, die zich zelve bewonderen, even als de Engelschen, maar op lang na zoo verre

niet gevorderd zijn in v o l s l a g e n e zelfverheerlijking, die ijdelheid is eene onuitputtelijke stof ter beschimping voor alle Engelsche nieuwspapieren, en Franschen en Amerikanen worden dagelijks, voor geen twintigste deel der onverdraagzaamheid en zelfopvijzeling, den Engelschen eigen, door de Britten aan de kaak gesteld, als de twee ijdelste volken ter wereld.'

'Een oogenblik,' zeide mijne schoone luisterende, die over mijne afdwaling van vrouwelijke schoonheid tot nationalen trots begon te glimlagchen, 'eene kleine onderscheiding, bid ik u! Daar de Engelschen en Franschen zich in dit opzigt volstrekt niet aan het gevoelen van andere volken bekreunen, en in hunne zelfbewondering niet het minste door het ongeloof van vreemden worden geschokt, verdient hunne dwaasheid te worden geadeld door den naam van *trots*. Maar wat wilt gij, dat ik van de Americanen zegge, wie de vrees voor den schimp der Engelsche dagbladen in een' koortsigen toestand doet verkeeren, bij wie den minsten zet in een onzer tijdschriften, naar ik hoor, eene algemeene stuiptrekking te weeg brengt, die een toeval krijgen van eene *Tory-Courant*? Dit is geen trots, maar dit is ijdelheid.'

'Ik heb hem beet, ik stem het u toe, - hij is zóó raak, dat ik hem niet kan afweren. Maar daar komt *Miss* TREVANION weêr aan - ik moet weten wie zij is, of sterven van nieuwsgierigheid. Ik verlaat u, maar overwonnen.'

De koord, op *Almack's* ten behoeve der dansers gespannen, verengt zóó zeer de ruimte, den rondwandelaars gelaten, dat het mij ligt viel mij zóó te plaatsen, dat *Miss* TREVANION niet voorbij kon gaan, zonder mij gewaar te worden. Den rug naar een' der dunne pijlers van het orchest gekeerd, zag ik naar haar op, terwijl zij weêr langs kwam, - en toen zij mij op ongeveer een paar schreden afstands genaderd was, ontmoette mijn blik, schoon er nog verscheiden balgasten tusschen ons waren, voor het eerst den haren. Een plotseling blozen, een zweem van verlegene, maar oogenblikkelijke nieuwsgierigheid, en de schoone gelaatstrekken verhelderden zich, en ik zag, met geraakte teleurstelling, dat zij meer wist dan ik, dat haar de herinnering onzer vroegere ontmoeting streelde. In het volgend oogenblik strekte zij hare hand naar mij uit, en het was haar aan te zien, dat ze zich met mijne linksche figuur vermaakte; doch de lippen schalkplaagziek op elkander gedrukt, boog zij zich voorover, en zeide met eene stem, die slechts *ik* moest verstaan:

'REUBEN! zorg voor Mijnheers paard!'

Zoo ik ooit in den toestand van den Ier verkeerde, die, bij donkeren avond in een hol gevallen, in zijnen angst een' uitstekenden wortel vastgreep, en er met ongeloofelijke krachtsinspanning aan hangen bleef, tot het hem des ochtends bleek, dat juist een duim beneden de teenen zijner voeten het perk van den afgrond lag, het was toen. Hoe gemakkelijk scheen de oplossing - nadat zij gegeven was!

Miss TREVANION (*ci-devant* PLYMTON) nam mijnen arm; haar *cavalier* was voor den dans geëngageerd. Dat wij elkander op *Almack's* zouden wederzien, was zeker het alleronwaarschijnlijkste, dat wij bij ons jongste afscheid hadden kunnen droomen; - maar *Almack's* is de plaats niet, om aan hevige gemoedsbewegingen lucht te geven. Wij wandelden zeer bedaard langs de quadrilles naar de theekamer, en terwijl zij hare vrienden groette en voor hare kennissen boog, bragt ze mij *au courant* van hetgeen in de twee laatste jaren met haar was gebeurd. *Miss* TREVANION was de naam, dien zij met het vermogen van het geslacht harer moeder had geërfd, en de aanzienlijke, maar verre betrekkingen van deze hadden haar in *Engeland* erkend en de hoogere cirkels ingeleid. Zij was overgekomen met het gezin van den vertegenwoordiger van haar Graafschap, die zich de moeite had getroost, haar in hare regten te zien erkennen, en die haar slechts onlangs, toen hij weder naar *Amerika* vertrok, had verlaten. Een huis in *May-Fair* en een *Chaperon*, in de gedaante eener kaartspelende en aristocratische Tante, waren de verdere hoofdbijzonderheden van haar dikwijls afgebroken verhaal. Het was op zich zelf reeds allerliefst, dat zij het mij deed; maar ik ben slechts billijk, wanneer ik er bijvoeg: dat haar aard verzacht scheen, dat hare manieren al het scherpe en hoekige, dat weleer *Miss* PLYMTON onderscheidde, hadden verloren. Zelfs hare stem had bij den voorspoed gewonnen.

Terwijl zij zich in de vóórzaal naar haren theekop boog, kon ik niet nalaten op te merken, hoeveel schooner zij was geworden door de verandering, welke het vochtige der Engelsche lucht gewoonlijk te weeg brengt bij lieden, die uit een droog klimaat komen, en bij Amerikanen inzonderheid. De aanvulling en afronding der gelaatstrekken, de vernieuwing of verfrissching der huid, waarbij allen winnen, waren voor haar een ander bad van JUNO geweest. En wie heeft nooit de herschepping opgemerkt, door eene smaakvolle kleeding te weeg gebragt? - Een hoofdsieraad van diamanten, wier ‘water licht geleek,’ scheen om de fijne welving harer slapen gesmeed; op de

scheiding des haars werden de tallooze steentjes door een' enkelen smaragd vereenigd. En van welken hals, tot van dien des ouderdoms toe, lokt een snoer vonkelende juweelen niet aan? *Miss* TREVANION zag er heerlijk uit.

III.

Wel heugde mij het huis, waaraan ik den volgenden morgen in *Grosvenor-Place* klopte, als een der prachtigste en smaakvolste in *Londen. Lady* L- had er haar vermogen aan verkwist, die woning te voltooijen en te stoffeeren, en de partijën, welke zij ‘in mijn' tijd,’ gaf, werden zelfs door de meest apathetische *blasés* voor allerprettigst gehouden.

‘Ik kocht dit huis van *Lady* L-.,’ zeî *Miss* TREVANION, terwijl wij ons aan het ontbijt zetteden; ‘ik kocht het met al de meubelen, schilderijën, boeken, sieraden en beuzelingen, tot de paarden in den stal, en den koetsier en zijne pruik toe; want ik had te veel dingen te leeren, om nog bovendien huisraad en dienstboden tot mijne studie te nemen - wij verkwisten ons leven toch al genoeg aan de eerste beginselen. De meeste tijd gaat voorbij in het maken van toebereidselen om te genieten; - *als dat alles in orde is, dán eerst zullen wij leven*! Wat dunkt u, is dit niet in ieder opzigt waar?’

‘Stellig niet in dat der liefde!’

‘Ach! dat is waar!’ En zij werd eensklaps ernstig, en lepte eenige oogenblikken in stilte hare koffij. Ik brak dat zwijgen niet af, want ik dacht aan SHAHATAN, en waarschijnlijk legden ons beider gedachten denzelfden langen weg af.

Eindelijk zou het toch onbeleefd van mij geweest zijn, nog langer te mijmeren.

‘Ge hebt volkomen gelijk,’ zeide ik, het keurig gestoffeerd vertrek, waarin wij aanzaten, rondziende; ‘ge hebt deze dingen tot hunnen waren prijs gekocht, en den smaak, de zorg, de moeite, er door *Lady* L-., gedurende twintig jaren van haar leven, aan besteed, op den koop toe gekregen. Er worden vele jaren toe vereischt, om een huis als dit volkomen in orde te brengen, en juist als alles voltooid is, trekt *Lady* L-., eene oude vrouw geworden, zich uit de groote wereld terug, en gij komt uit eene verre dorpsherberg, aan de boorden der *Susquehannah*;

gij komt over om het te genieten. In welk eene grillige wereld leven wij!'

'Ja,' hernam zij, op eenen toon, die veel naar eene alleenspraak zweemde, 'ja, ik geniet het. Het is eene streelende gewaarwording, eensklaps een' reuzenschred te doen in de kunst des levens - jaren lang te hebben doorgebragt in de overtuiging, dat de behoeften, welke men gevoelde, slechts in een tooverland konden worden bevredigd; en plotseling van kring te wisselen en te ervaren, dat niet alleen deze eischen, maar ook duizend andere, nog onredelijker, nog ingebeelder, zoo lang het voorwerp zijn geweest der studie van menschelijk vernuft en talent, tot zij, die in weelde leven, *geene behoeften meer hebben* - dat wetenschap en scheikunde, en werktuig bij werktuig, geene zenuw in het menschelijk zamenstel, geen' schuilhoek des menschelijken zins ondoorzocht hebben gelaten, om alle eischen te bevredigen en alle begeerten te vervullen! Welke verkeerde begrippen koesteren de meeste menschen van weelde! Zij verbeelden zich, dat de zintuigen der rijken overprikkeld en oververzadigd zijn; dat hun lust in genot door overvoldoening is verflaauwd; dat hunne gezondheid door allerlei buitensporigheden is geknakt; dat hun gemoed verstokt is door overgedienstigheid, die voor hen in het stof kruipt. Het is eene schilderij, ons door dichters geleverd, in de tijden, toen geld niet anders te besteden viel, dan in uitspattingen; toen de kwistzieken niets anders konden zijn dan onmatigen in iederen zin! Ook was het bovendien noodig, der armoede een' dichterlijken glans te leenen, en de middelmaat te idealiseren. Daarom is de gansche wereld overtuigd van het weêrgaloos geluk van een' man, die in het zweet zijns aanschijns zijn' akker ploegt, - van de volslagen noodwendigheid vroeg op te staan en gemeen voedsel te nuttigen, om gezond te zijn, - van den trots aan het ruischen van zijde en satijn, *onafscheidelijk* verknocht.'

Ik kon mij niet weêrhouden te glimlagchen, en hare fraaije vingeren aan te zien, welke het stelsel eener wijsbegeerte, eeuwen lang door schrijvers en dichters gehuldigd, omver wierpen, of het een kaartenhuisje was.

'Ge lacht,' voer zij voort; 'maar is het niet waar, dat op dit oogenblik, in *Engeland*, weelde veeleer bestaat in de kunst de zinnen prikkelbaar te houden, dan in die, deze over te verzadigen - dat de kinderen der vermogenden de gezondste en de schoonste zijn, - dat de zonen des adels tot de kloekst ge-

bouwde en verstandelijkst ontwikkelde behooren, zoowel als tot de zorgvuldigst en kostbaarst opgevoede aller standen, - dat de prachtigste dîners de ligtst verteerbare zijn, de duurste wijnen de minst schadelijke, de weelderigste woningen de luchtigste en gezondste tevens, - dat de meest aristocratische geriefelijkheden des levens bijdragen tot het behoud der gezondheid en dus tot het bereiken van een hoogen, opgeruimden ouderdom? Er zijn natuurlijk op alles uitzonderingen; maar eenige buitensporigheden voorbij gezien, is dit dan niet over het algemeen waar?'

'Het verbaast mij, dat een leven, zoo prettig als het uwe, tot zulke ernstige bespiegelingen leidt!'

'Phoe! ik ben er juist het meisje naar, zulke dingen op te merken. Mijne Tante (die, het zij in het voorbijgaan gezegd! nooit vóór vier ure des namiddags opstaat) heeft altoos in dien hoogen kring verkeerd, en acht al deze geriefelijkheden even natuurlijk als ik ze wonderbaarlijk vind. Zij houdt een' goeden toon evenzeer voor eene gegeven zaak als een' mooijen boom, en zou er niet minder over verbaasd en verontwaardigd wezen, wanneer zij geene waskaarsen had, dan dat 's avonds de starren niet schenen. Wanneer men haar hoort praten, dan is het of zij de Natuur evenzeer verpligt acht ons goede tandmeesters, vlugge modemaaksters, operazangers, parfumeurs *et caetera*, te bezorgen, als de bloemen door zon en dauw te verkwikken. Mijne verbazing en verrukking vermaken haar, zoo als het verwonderd opstaren des zuigelings naar de maan het der baker doet.'

'En echter acht gij die flaauwe onbewustheid, de volmaking des beschaafden levens?'

'Ik houd het er ten minste voor, dat mijne Tante er geen slecht *specimen* van is, - gij hebt haar zeker vroeger wel ontmoet?'

'Dikwijls.'

'Welnu, dan zult ge mij toestemmen, dat zij nog altoos eene knappe vrouw is. Zij is over de vijftig, maar heeft alle gaven nog volkomen; eene fraaije leest, dezelfde keurigheid en levendigheid van zin en smaak, welke haar vroeger onderscheidden; zij is nog een sieraad der gezellige kringen, en in hare kamer, en in gesprek, eene boeijende, beminnenswaardige vrouw. Stel haar (zij is slechts eene enkele van eene gansche klasse) stel haar eens over tegen de vrouwen, die aan de kwade zijde van vijftig zijn, in de middelbare en in de lagere standen van ons vaderland. Dan zijn bij de Amerikaansche vrouwen de tanden óf verdwenen, óf gebrekkig, dewijl er geene zorg

aan werd besteed; dan is het gelaat gerimpeld, de rug gekromd, dan zijn de voeten uitgezet, dan is de stem geborsten, dan zijn de zinnen verstompt, dan is alle sympathie voor de geneugten der jonkheid verdwenen. Van waar dit verschil? Dewijl mijne Tante *geene kosten* gespaard heeft, om voor hare gezondheid te waken. Haar doctor heeft er zorg voor gedragen, *moyennant* een guinje de visite. De dentist is hare tanden komen zien, tegen twintig *guinies* per jaar. Kostbare uitstapjes naar de zeebaden hebben ieder zomer haar vel verfrischt en vernieuwd. De rustelooze handen harer kamenier hebben al wrijvende de zwelling harer voeten voorkomen, en deze hunnen keurigen vorm doen behouden. Toertjes, hetzij in een prachtig, open rijtuig, hetzij in eene gemakkelijke geslotene koets, hebben haar dagelijks beweging verschaft, eene beweging, bij welke zij voor de koele vochtigheid van den dampkring was beschermd, of door de frissche buitenlucht werd verkwikt. Een goede kok heeft nooit te veel van hare maag gevergd, en fijne wijnen hebben haar gestel versterkt, zonder haar te vergeven.'

'Echter moet ge bekennen, dat men zelden zóó groote zorg voor zich zelve draagt.'

'Volstrekt niet,' hernam *Miss* TREVANION. 'Mijne Tante bekommert zich over dat alles niet meer dan over het aantrekken harer handschoenen. Buitendien is het nog een voordeel der weelde, dat uw doctor en uw dentist vermaarde lieden zijn, welke gij in gezelschap ontmoet, die bezoeken bij u komen afleggen als goede kennissen, welke opmerken wanneer gij hunne hulp zult behoeven en die het naderen der krankte bespeuren, eer gij zelf haar vermoedt. Mijne Tante is, hoe zwak haar gestel ook zij, nooit ziek geweest. In hare jeugd werd zij met groote kosten en moeite opgevoed, en, zonder nu zelve meer zorg voor hare gezondheid te dragen, dan ieder gewoonlijk pleegt te doen, wordt zij door hare dienstboden en haren doctor zóó zorgvuldig opgepast, dat zij schier niet krank kan worden dan door eenig noodlottig toeval.'

'Volgens uwe redenering dus: "Zalig zijn de rijken!"'

'Foei - maar de zaligsprekingen werden niet in onzen tijd uitgesproken. Doch wanneer een vrolijk leven, verlengde jeugd en schoonheid, en schier altoosdurende gezondheid, als dat zegeningen zijn, dan zeg ik in onzen tijd: Ja, zalig zijn de rijken!'

'Maar, valt er niets op dit alles af te dingen, niets in de

andere schaal te werpen? Worden menschen, die zich zoo vele kostbare geriefelijkheden onontbeerlijk hebben gemaakt, worden zij niet zelfzuchtig, louter uit belangstelling in hun eigen welzijn? Zoude eenige afgevergde gastvrijheid, b.v., uwe Tante kunnen bewegen, haar bed en de gemakken harer kamer aan eene vreemde af te staan?'

'Tot geen' prijs!'

'Zou zij zich een koud middagmaal getroosten, om der armoede het oor te leenen, om dezen of genen stakker wèl te doen?'

'Hoe kunt gij het u voorstellen!'

'Zou zij eene arme en natte, maar doodkranke bedelares in haar rijtuig opnemen, als zij naar een dîner reed? B.v., zou zij het doen, al wist zij, dat ze er de vrouw door bewaarde, om op den grooten weg van honger om te komen?'

'Hm! - ik vrees, dat zij zeer bijziende zou zijn, tot zij eene halve mijl verder was gereden.'

'Echter zijn dit alles slechts liefdediensten, die geene groote zelfverloochening eischen van hen, wier kamers minder kostelijk zijn gestoffeerd, wier magen minder zorgvuldig worden gevoed, en wier rijtuigen en kleedingen meer alledaagsch zijn!'

'Het is waar!'

'In zóó verre dus: Z a l i g z i j n d e a r m e n ! Maar is het hart der rijken niet trager in al zijne sympathiën? Plegen zij geene vriendschappen aan te knoopen en af te breken, naarmate die vrienden hun passen, of omgekeerd? Zijn vele brave lieden hun geene 'lastige' kennissen, vele naauwe bloedverwanten geene onwelkome gasten, dewijl zij kwalijk strooken met hunnen luisterrijken toestand, of tot eenige opoffering van persoonlijke geriefelijkheden verpligten? Zien menschen, welke hunnen gezelschapskring tot elken prijs uitgelezen en aristocratisch willen houden, zich niet gedwongen, menig fijngevoelig gemoed te krenken, te beleedigen, te verloochenen, te veronachtzamen, zich in een dubbelzinnig licht van hardvochtigheid en ondankbaarheid te plaatsen, terwijl zij terzelfder tijd aan hunne meerderen dikwijls hunne waardigheid moeten opofferen, ja, zich naar deze schikken, hen vleijen en hen bedriegen, en dat alles om de tooverbezwering niet te breken, van een leven, door u als zoo aanlokkend en benijdenswaardig geschilderd?'

'Oef! oef! het is eene booze wereld, vrees ik,' zeî *Miss* TREVANION, terwijl een zucht verried, dat zij, zelfs onder het schet-

sen van de lichtzijde der hoogere kringen, niet blind was geweest voor de schaduwpartijën van dat leven.

‘En, eene belangrijker vraag, voorzeker! voor eene jonge, schoone erfgename, maakt zulk een vertrouwde kennis met die weelderige behoeften, maakt vooral de gewoonte de vervulling van deze voor iets onontbeerlijks te houden, niet alle minnaars van dien stand verzot op geld, en wordt dus, waar een aanzienlijk vermogen aan de partij verknocht is, zelfs hunne hulde niet teregt een voorwerp van onderzoek en achterdocht?’

Een plotselinge blos kleurde de wangen van *Miss* TREVANION schier karmozijn, en zij vestte hare oogen zoo uitvorschend op de mijne, dat ik begon te vermoeden, onvoorzigtiglijk eene teedere snaar te hebben aangeraakt. Verlegen geworden door haren vragenden blik, en in hetzelfde oogenblik beseffende, dat ik haar niet zou kunnen vertellen, dat geenerlei toespeling mijn doel was geweest, zeide ik haastelijk:

‘Ik dacht er daar juist aan, hoe ik eens bij maanlicht in de *Susquehannah* zwom.’

‘- *Puck* staat voor de deur, als het u belieft, *Miss*!’ - zeide de hofmeester, die juist binnenkwam.

‘Misschien gelukt het mij, terwijl ik mijn rijkleed aantrekke,’ zeî *Miss* TREVANION, schalk, ‘het verband te ontdekken tusschen uwe beide laatste opmerkingen. Tot nog toe is het mij niet zeer helder.’

Ik nam mijn' hoed op.

‘Blijf - ge moet met mij uitrijden. Ge zult het paard van den *groom* hebben, en wij zullen zonder hem gaan. Ik heb er een' afkeer van in het park te worden nagejaagd door een' vliegenden knecht - het is ten minste ééne Engelsche gewoonte, die mij niet bevalt. Dat schikt men beter waar ik leerde rijden,’ voegde zij er lagchende bij.

‘Ja, waarlijk! Ik weet niet wie in de wouden van het West het eerst zou worden gesteenigd - de meester, die aanmatigend genoeg was om te eischen, dat zijn dienaar hem volgen zou, of de dienaar, die slaaf genoeg zou zijn, om zulk een' meester te gehoorzamen!’

Het heugt mij niet ooit een fraaijer dier te hebben gezien dan de volbloed merrie, waarop mijne *ci-devant* waardin, in de Herberg der PLYMTON's, thans de hekken van het park inreed, en in vrijën galop het kronkelpad opdraafde. Ook mijn ros was zóó goed als ik er ooit een bereed, en verheugd ten

minste ééns in zijn leven niet verpligt te zijn, honderd ellen achter te blijven, was het of de pooten des diers waren bevleugeld.

‘Wie bereed ooit een paard als dit,’ zeide mijne schoone gezellinne, ‘zonder toe te stemmen, dat het prettig is rijk te zijn? Het is eene der weelden van mijn' nieuwen toestand, wier ontbering ik mij kwalijk zou kunnen getroosten. Zie eens, hoe vurig het de ooren opsteekt. Zie eens, hoe rap zijne leden zijn, als het voortsnelt. Welke neusgaten! Welke glanzige schouders! Welk eene zwevende ligtheid van vlugt! Heerlijke *Puck*! Ik zou zonder u niet kunnen leven! Welk eene schande voor de Natuur, dat er in de wildernis niet zulke paarden zijn!’

‘Ik herinner mij een' Indiaanschen hit te hebben gezien,’ zeide ik, terwijl ik op mijne beurt haar gelaat gadesloeg, om op te merken, welken indruk mijne toespeling maakte, ‘die bijna even zeldzame eigenschappen bezat, schoon van eene andere soort - welke ten minste uitkwamen, als zijn meester hem bereed.’

Zij zag mij vragende aan.

‘Waarlijk,’ voegde ik er bij, ‘ik zag het dier ten uwent aan de *Susquehannah*, - gij moet u den hit herinneren, hij was zwart, raafzwart -.’

‘Ja, ja, - ik weet wel, - ik herinner mij hem; doch wij zullen onzen draf moeten versnellen. Ik hoor, dat iemand ons inhaalt, en voorbij te worden gereden op paarden als de onze, dat zou inderdaad schande zijn.’

Wij vierden onze teugels en ijlden voort als de wind; maar een heldere traan stoof van hare donkere wimpers en viel glinsterend op den geappelden schouder van haar ros. ‘Haar hart behoort nog aan SHAHATAN,’ dacht ik; ‘hoe veel gevaar er ook zij, dat de vrolijke *Honourable*, die ons op de hielen is, hare oogen zal verblinden, tot zij hem hare hand reikt.’

Op een prachtig jagtros gezeten, welks sterke en strak vooruitgerigte sprongen zich weldra tegen de fraaijer en forscher bewegingen onzer meer opzigtige paarden gelden deed, was de *Honourable* CHARLES - (de *cavalier*, die, den avond te voren, *Miss* TREVANION's aandacht op *Almack's* tot zich had getrokken,) haar op zijde, en zich over zijn' zadel buigende, trachtte hij met haar een gesprek aan te knoopen, niet voor mijne ooren bestemd. Daar de Jonkvrouw met blijkbare voorkeur haar pad koos aan zijne zijde des wegs, reed ik natuurlijk met vrijën teugel aan de andere, ietwat onvergenoegd - waarom het verheeld? - met de mij opgedrongen rol van *Monsieur* DE TROP. De

Hon. CHARLES, ik wist dit slechts te wèl, genoot eene wijle rust van zijne *dringendste* kennissen, door het vooruitzigt, dat hij eene rijke erfgename zou trouwen; en in twee jaren vrolijk levens in *Londen*, had ik te dikwijls zijn pad gekruist, om nog te gelooven, dat hij een hart bezat, in staat uit de strikken der ligtzinnigheid te worden gered, of eene ziel, welke de deugden eener edelaardige vrouw zou kunnen waardeeren. Ik was bovendien, zonder het zelf te willen, onwillekeurig de pleitbezorger van SHAHATAN geworden.

Opmerkende, dat ik boudeerde, wendde *Miss* TREVANION, bij den eersten keer des wegs, den kop van het paard naar de brug aan onze linkerhand en we huppelden *Kensington-Gardens* in. De muzijk speelde aan den anderen kant van het *Ha-ha*, en Londens *fashionable world* was verdeeld tusschen de paardrijders op den grooten weg en de voetgangers op het frissche gras. Wij reden voort tot in het digtst der menigte; en daar ik vermoedde, dat het doel van *Miss* TREVANION's taktiek geen ander was, dan mij in den drom dezen of genen bekende te doen vinden, om meê te praten, terwijl onze rossen eene wijle poosden, spoorde ik het mijne eenige schreden verder, en zat stil in den zadel, met veertig of vijftig ruiters tusschen mij en haar. Haar andere beschermer had zijn paard zóó digt naast *Puck* gedrongen als mogelijk was; maar er waren meer dansers op *Almack's* geweest, die het oog geworpen hadden op de erfgename; en hun *tête à tête* werd dus oogenblikkelijk afgebroken door de ‘hoe vaarje's’ en andere pligtplegingen van een half dozijn vrolijke jonge luî. Na hen eene poos norsch te hebben aangezien, haalde CHARLES den teugel aan, en, zelfs ietwat onbeleefd, aarzeling uit het gedrang stappende, bleef hij een eindweegs verder naast eene dame staan, die ook te paard was gestegen, en wier rijknecht te viervoet achter haar stond. De groep was slechts door een' heerlijken lindeboom van mij gescheiden; - ik scheen bestemd om al de raderen der lotsbestemming van *Miss* TREVANION te zien werken.

‘Ge ziet, wat ik om uwentwille uitsta!’ zeide hij, terwijl een blos zijn bleek gelaat tintte, en even plotseling weder verdween.

‘Huichel niet,’ was het antwoord. ‘Ik zag u binnenrijden - uwe oogen aan de hare geboeid - uwe lippen geopend om hare woorden op te vangen - uw paard met schuim bedekt, door uw angstvallig en zenuwachtig rijden. Noem haar nooit weder eene giraffe, noch drijf den spot met haar, CHARLES!

Zij is mooi genoeg om haar om haar zelve lief te hebben, en gij bemint haar!'

'Neen, bij den hemel!'

De *Lady* maakte een ongeduldig gebaar en spoorde haren stijgbeugel zoo driftig door de plooijen van haar rijkleed, dat het geluid zelfs boven den tingelenden trianger der muzikanten werd gehoord.

'Neen!' vervolgde hij, - 'en ge zijt minder snugger dan ge u zelve acht, zoo ge mijne aandoening aan liefde toeschrijft. Ik ben vurig, allervurigst - in mijne jagt op die vrouw. - *Gij weet wel waarom*. Maar wat haar zelve betreft, goede hemel! doch gij hebt haar nooit hooren spreken. Hare verbazing over zilveren vorken neemt geen einde; zij is altoos in den derden hemel over onze lorgnetten en onze pastilles; zij is eene ware plage - en ge zijt dwaas, overdwaas, als gij u zelve met haar vergelijkt.'

Het voorhoofd der *Lady* ontwolkte, en zij gaf hem hare rijzweep in bewaring, terwijl zij eene afgedwaalde haarlok weder onder den hoed bragt.

'Houd een oog op haar, terwijl ik met u spreek,' voer hij voort; 'want ik moet haar vergezellen als hare schaduw! Zij is vol wantrouwen; en als ik haar, door één enkel uur gebrek aan oplettendheid, verlies, dat uur zal mij u kosten, u! - het dierste, het hoogste, het aangelegenste van alles, - het zal mij *Engeland* of mijne vrijheid kosten - want als dit mij mislukt, heb ik geene kans meer.'

'Ga, ga,' zeî de *Lady*, op een' nieuwen en nu bezorgden toon, terwijl zij op hetzelfde oogenblik zijn paard aanraakte met de zweep, die hij haar juist had terug gegeven; 'ze rijdt weg! Adieu!'

En met een half dozijn aanbidders galoppeerde *Miss* TREVANION den weg op, terwijl hare voldane medeminnares haar op een' peinzenden draf volgde, schijnbaar tevreden, hoe dan ook den tijd te dooden, tot het etensuur zou zijn geslagen. De aardige gelukzoeker sloeg de eerste gelegenheid de beste gade en hernam zijne plaats naast *Miss* TREVANION, terwijl ik met een' bekende, die tot hare opgeworpen gunstelingen behoorde, in de achterhoede bleef, pratende over de opera en mij verlustigende in de ongedwongenste en bewonderenswaardigste bewegingen, die ik ooit bij een paard opmerkte, en welke mijn bloed als het ware bezielden. Vergeeft mij, poëten!

Ik werd, als *cavalier seul*, bij *Hydepark Gate* weder in mijne regten hersteld.

'Kent gij de Baronnesse -?' vroeg ik *Miss* TREVANION, terwijl wij onze paarden naar *Grosvenor-Place* bedaard lieten uitstappen.

'Niet persoonlijk,' hernam zij, 'maar ik heb mijne Tante van haar hooren spreken; en ik weet, dat zij eene vrouw van allerinnemendste manieren is, schoon men zegt, dat hare zeden veel te wenschen overlaten. Maar naar hetgeen Mr. CHARLES - mij van haar vertelt, verbeeld ik mij, dat haar hoog spel hare éénige ondeugd is - intusschen wordt zij overal ontvangen.'

'Ik verbeeld mij,' zeide ik, 'dat de *Hon.* CHARLES - eene goede authoriteit is voor het aantal harer ondeugden; en terwijl ik u tot afscheidsbede verzoek, die opmerking ten sleutel te bezigen van alles, wat gij in de volgende maand zult hebben aan te teekenen, heb ik de eer u dit fraaije paard terug te geven en u vaarwel te zeggen.'

'Maar ge zult bij ons komen eten, niet waar? En zie, ge hebt nog verzuimd mij uit te leggen, wat gij heden morgen aan het ontbijt bedoeldet met uw zwemmen in de *Susquehannah*?'

Terwijl *Miss* TREVANION haar lang gewaad opnam, ten einde de trappen der huizing op te stijgen, verhaalde ik haar de historie, welke de Lezer reeds weet, hoe ik, vóór den maneschijn onder het geboomte verborgen, onwillekeurig SHAHATAN's bekentenis van zijnen ongelukkigen hartstogt had gehoord. Hevig aangedaan door de weinige woorden, in welke ik haar het tooneel herinnerde, drong zij er op aan, dat ik binnen zou komen, en blijven, tot zij genoegzaam zou zijn bedaard, om met mij over het onderwerp te spreken. Maar ik gevoelde weinig lust om een huwelijk aan of af te raden. Ik herhaalde slechts mijne waarschuwing tegen den vertrouwelijken voet, waarop haar *fashionable* aanbidder met de Barones verkeerde; zeide een woord tot lof van den edelen Wilde, die haar beminde, en hare nu van den handschoen ontdane hand kussende, riep ik haar nogmaals vaarwel toe.

Ik verliet *Londen* den volgenden dag om naar *Parijs* te reizen, en zeilde luttel tijds later naar *Amerika*, terwijl ik, gedurende mijn verblijf op het Vaste Land in *Galignani's Messenger*, vergeefs naar eene aankondiging van *Miss* TREVANION's huwelijk had uitgezien. De bijzonderheden van het volgende hoofdstuk werden mij door hare Tante, *Mrs.* MELICENT, medegedeeld, gedurende een ontbijt *en tête à tête*, geene drie weken geleden.

Zij vullen aan, wat anders, schoon ik den afloop wist, in deze vertelling eene noodlottige gaping zou zijn gebleven.

IV.

Ge zoudt kunnen beweren, dat er den volgenden dag aan *Miss* TREVANION's etenstafel *une partie carrée* was; want hare Tante, *Mrs.* MELICENT en zij zelve zat aan; en daar de spiegel, die tot vuurscherm diende, de vierde plaats bekleedde, en den *Hon.* CHARLES - weêrkaatste, die aan de regterhand van *Mrs.* MELICENT zat, zoo waren er op zijn minst vier *hoofden* aan tafel; - van de twee, die zenuwachtig aan de *moustaches* bleven trekken, valt het moeijelijk te bepalen, wie van beiden het minste was wat het scheen.

'Het spijt mij, dat ik het zeggen moet, CHARLES!' zeî *Mrs.* MELICENT; 'maar uwe schaduw is even uitsluitend in hare oplettendheden jegens de andere zijde der tafel als gij zelf; wilt gij zoo min als die schaduw uw hoofd herwaarts keeren en mijne vraag beantwoorden?'

'Wat toch?' vroeg de minnaar.

'Iets over de muzikanten, die in den laatsten nacht op *Almack's* een *quadrille zongen* - ik weet niet eens meer wat, het maakt ook niet uit. Ik vroeg het maar om u te herinneren, dat ik hier ben. Ge hebt zelfs vergeten te vragen, een glas wijn met mij te drinken.'

De minnaar schonk het hem toegereikte violetkleurige glas in en hervatte zijne *attitude empressée* en zijn gesprek.

'*A propos*! van *Almack's*,' zeî *Miss* TREVANION, 'ge weet niet hoe het mij verheugt, dat een bekrompen inkomen geen beletsel is om daar een toegangskaartje te krijgen. Ik ben verzot op die bal's *Mr.* - ! *Almack's* vertegenwoordigt mij *Engeland*. Het is de éénige plaats, waarin het volkomen geluk van heerlijke muzijk en uitgelezen gezelschap gegeven schijnt - men geniet het, alsof het zoo zijn moest, alsof dat gansche bekoorlijke tooverspel slechts de bedaarde gewone loop des dagelijkschen levens was. Op welken voet zou men in een klein huis van vier honderd pond per jaar kunnen leven, *Mr.* -?'

'*A propos*! van wat?' zeî de minnaar, en zijn blik verheelde kwalijk, hoe zijne nieuwsgierigheid bij die vreemde wending des gespreks ontwaakte.

‘Dewijl ik het gaarne wilde weten, daarom alleen. Kan ik daarvan een *Psyché* hebben in mijne kleedkamer? Kan ik er een rijpaard van houden? Kan ik er het gansche jaar door een *bouquet* van bekostigen? Zeg mij toch, *Mr.* -! wat men voor vier honderd pond per jaar doen kan, buiten naar *Almack's* te gaan?’

‘Niet veel, tenzij ge naar het bal zoudt willen gaan in een' *Piccadilly*-omnibus, met uwe schoenen in den zak; niet veel, tenzij ge een schoothondje in plaats van een rijpaard zoudt willen houden, en u met een breimandje in plaats van met een *Psyché* vergenoegen. Als ge zoo huishoudelijk waart, zoudt gij tweemaal in het jaar menschen op thee bij u kunnen zien, en nu en dan een *penny* geven aan den bedelaar, die de straat veegt.’

Mr. - gaf dit antwoord met de houding eens mans, die doorziet, dat men hem beet neemt, maar zich voor een oogenblik houdt, als deed hij het niet. Hij staarde *Mrs.* MELICENT aan, die in eene deftige mijmering eene walnoot zat te pellen, en keerde zich toen met een altoosdurend glimlachje naar *Miss* TREVANION, en staarde die zoo uitvorschend aan, als hij durfde.

‘Misschien, Tante! -’

Miss TREVANION aarzelde en zag verlegen vóór zich, als wilde zij iets zeggen, dat zij naauwelijks wist uit te drukken.

‘Nu, liefste!’ zeî haar *chaperon*, ‘wat wildet gij zeggen?’

‘Ik! - ik dacht dat u - aan *Mr.* - reeds de - de omstandigheden hadt medegedeeld - waarin - deedt gij het niet, Tante MELICENT?’

‘Liefste! wat bekreunt zich *Mr.* - om onze familiegeheimen? Het zou mij even spoedig invallen hem die te vertellen, als dat wij onze mutsen anders hadden laten opmaken. Bovendien, liefste! wat behoeft de wereld te weten, wie van ons beiden de erfgename is? Uw huisje zal voor eene gril doorgaan, daar ge zoo dikwijls bij mij zult logeren als u lief zal zijn.’

De aardige gelukzoeker staarde op zijn bord, en het veelbeteekenend glimlachje, dat om zijne lippen had gespeeld, zoo lang hij deze inlichtingen voor een' schalken zet van *Miss* TREVANION hield, bestierf om zijnen mond in eene duurzame houding van verlegene verslagenheid. *Mrs.* MELICENT en hare Nicht wisselden blikken. *Mrs.* MELICENT bragt hare hand aan den voet van haren wijnkelk. Als ware hij door den electrieken draad aangeraakt, sprong *Mr.* - op, en voor de eerste maal na de soep voorkwam hij haar verzoek om *claret*. Zij zeide hem met een buitenge-

meen zoet glimlachje dank voor zijne oplettendheid, en hij begon met haar over de opera - (haar hartstogt) - op een' toon van groote belangstelling te praten. *Mr.* - was te wereldwijs, om zijne beleefdheden van de jonge Dame op de andere over te dragen, met eene snelheid, welke slechts op het tooneel effect zou doen. Hij keerde zich nog altoos, schoon allengs koeler, bij ieder zijner opmerkingen tot *Miss* TREVANION, als stelde hij grooten prijs op hare goedkeuring. Hij veronachtzaamde haar niet zoo klaarblijkelijk, dat hij zijne stelling niet had kunnen hernemen, door eene vlug bedachte verontschuldiging en *une petite pénitence*. Zijne stem, die in het eerst echter, als hij zich regts wendde, fluisterend en naauw hoorbaar was geweest, werd nu zóó luide, als had hij tot den hofmeester gesproken, en vrij handig verplaatste hij zijne drie glazen naar de linkerzijde van zijn bord, alsof, sinds dát de kant was, waartoe hij meest overhelde, zij hem dáár beter handden.

'Wilt ge zoo goed zijn te schellen, CHARLES?' vroeg *Mrs.* MELICENT, zoodra de pendule acht ure sloeg. 'Ik moet aan de opera denken.'

Mrs. MELICENT nam de gelegenheid waar hare Nicht een' ondeugenden blik toe te werpen, en *Miss* TREVANION maakte van deze gebruik, om iets door te slikken, dat in hare keel scheen te zijn blijven steken.

'Koffij!' beval *Mrs.* MELICENT, toen de hofmeester haar vroeg wat zij verlangde.

'Liefste!' voer zij voort, zich tot *Miss* TREVANION wendende, 'wij zullen onze koffij in mijne kleedkamer gebruiken, en *Mr.* - voor een kwartier uur ontslaan. Ge zijt hier genoeg te huis, CHARLES! om te schellen om uw *chasse caffé*, als BELSON het vergeten mogt.'

'O, BELSON vergeet mij nooit,' hernam de *dandy*, terwijl die zwartrokkige functionaris het blad van den lijfknecht nam, en met eigen hand den gast zijner meesteres de koffij aanbood.

De lijfknecht vertrok met de Dames en BELSON hield zich onledig met de zware deuren van een klein hoekbuffet te openen. Hij kende zijne les.

Mr. - schonk zich een glas Curaçao in, terwijl hij terzelfder tijd een goudstuk liet glijden in den palm van de hand, die hem het schenkblad andermaal aanbood.

'Bravo, BELSON! gij blijft *Grosvenor-Place* trouw,' zeide hij. 'Nu en dan eens eene verandering van meesteres; maar hieraan bekreunt gij u ter nood, hè?'

‘Waarom zou ik het doen, Mijnheer? Het blijft immers in de familie, mag men wel zeggen; - het blijft alles hetzelfde.’

‘Hm! Laat zien - ik heb de historie gehoord, maar het is mij vergeten hoe zij verteld werd. Er had een verzuim met het testament plaats; had er niet, BEL?’

‘Neen, Mijnheer! er was volstrekt geen testament. Daardoor kreeg *Miss* TREVANION het vermogen. Maar zij hebben nu een testament gevonden, Mijnheer! De laatste erfgename wist niet eens, dat er een *Miss* TREVANION in de wereld was, Mijnheer! en hij liet het gansche fortuin aan *Mrs.* MELICENT na, met vier honderd pond 's jaars, als er eene nader afstammelinge mogt worden gevonden, Mijnheer! Het was hier of daar verlegd, Mijnheer! en daarom gingen de Regtsgeleerden in *Amerika* de erfgename opsporen, Mijnheer!’

‘Ja, ja, ik herinner het mij. - Zóó luidt de vertelling. - Hoe gaat het met de jicht, BELSON?’

‘O beter, Mijnheer! beter, sedert dat ik -’

‘Dat verheugt mij, BELSON! dat verheugt mij. - Maar wacht een oogenblik; gaat *Mrs.* MELICENT alleen naar de opera?’

‘Ik kan het u waarlijk niet zeggen, Mijnheer! Maar de *vis à vis* is zoowel besteld als de *coupé*, en dus denk ik, dat *Miss* TREVANION ergens elders heen gaat. Zal ik het vragen, Mijnheer?’

‘Neen, neen! dat is voldoende! Als mijn knecht dáár is, zend hem dan weg, BELSON! Wacht, - zeg hem, dat hij mij te twaalf ure uit de opera komt halen. *Mrs.* MELICENT zal me wel in haar rijtuig willen meê nemen.’

Dadelijk daarop traden de Dames weêr binnen. *Mrs.* MELICENT uitgedost met een' nieuwen en prachtigen tulband, door een' grooten diamant zaâmgehecht, en over het geheel kostbaar gekleed. Het toilet van *Miss* TREVANION daarentegen was allereenvoudigst; maar, schoon zij geen enkel juweel of sieraad droeg, zij had er nooit beminnenswaardiger uitgezien, dan in de ruime plooijen van het wit gewaad, dat hare ranke leest omgolfde. Haar ernst had haren oogen en haar gelaat alle *fierté* ontnomen; en er was eene droefgeestige liefelijkheid in haren blik, welke haar alles verleende, wat ooit harer schoonheid ontbrak.

‘Ik heb mijn *vis à vis* besteld, om *Miss* TREVANION naar het bal te brengen,’ zeî *Mrs.* MELICENT. ‘Gij zult haar derwaarts in uw *cab*, vertrouw ik, vergezellen. Was dat uw plan niet? Ik zelve ga naar de opera.’

‘Dat treft allerongelukkigst!’ zeî *Mr.* -. ‘Ik heb juist mijn *cab* weggezonden.’

‘Dan zal ik het voor een enkel maal wagen u meê te nemen,’ zeî *Miss* TREVANION, zacht kleurende; ‘schoon de Londensche étiquette dit verbiedt. Mijn *chaperon* verbeidt mij in de shwalkamer, en ik durf zeggen -’

‘Om rond te zijn - vergeef mij, - maar is er ruimte genoeg voor mij in uw *coupé, Mrs.* MELICENT? Ik ben in die stemming - ik weet naauwelijks te verklaren waardoor - maar ik heb behoefte aan muzijk.’

‘STRAUSS is met zijn' troep musici voor het bal geëngageerd,’ zeî *Mrs.* MELICENT, haren vinger opheffende.

‘Ja - maar de hitte, de beweging - als ge zoo goed wildet zijn, mij meê naar de Opera te nemen - dewijl mijn *cab* me dáár wacht - dan zou ik even binnengaan, en *Suoni la tromba* hooren en naar huis rijden en mij te bed begeven. Ik zal echter *Mis* TREVANION eerst in haar rijtuig helpen. Ik vrees, dat ik niet regt wèl ben.’

Miss TREVANION's gelaat had al zijne hooghartigheid hernomen, terwijl CHARLES haar den shwal hielp omdoen, en zij ging den ronden wenteltrap af, met de houding van *Lady* MACBETH. *Mrs.* MELICENT volgde, glimlagchende, den tooneelkijker in de eene hand, het bouquet in de andere. De *vis à vis* reed eerst af; maar op den hoek van *Belgrave-Square* werd er aan de koord getrokken, en *Miss* TREVANION keerde huiswaarts, waar zij zich zelve vermaakte met een' brief naar *Amerika* te schrijven, tot *Mrs.* MELICENT uit de Opera terugkwam.

De inlichtingen, haar door de geestige Tante aan den avonddisch medegedeeld, verbaasden *Miss* TREVANION niet, schoon het er verre af was, dat zij zich dit alles had voorspeld, eer de *Hon.* CHARLES - aan het dîner den toets niet konde doorstaan. *Mrs.* MELICENT maakte onder het leêgen van haar glas Champagne eene aardige vertelling, van hetgeen voor hare Nicht ten minste eene bittere teleurstelling, eene harde les mogt heeten. De trek den *dandy* gespeeld, was slechts te zeer geslaagd; *Miss* TREVANION's hartstogtelijke minnaar had, gedurende het laatste bedrijf van *I'Puritani*, zijne hand en zijn hart *Mrs.* MELICENT aangeboden.

‘Nietswaardige ellendige!’ borst *Miss* TREVANION hevig uit, terwijl hare Tante de historie met een' hartelijken lach besloot.

‘Kindlief! hoe sterk drukt gij u uit!’ bestrafte haar *Mrs.* MELICENT. ‘Een jonkman is geen ellendige, dewijl hem twintig duizend pond jaarlijks aanlagchen! Ik vermaak mij met het gebrek aan doorzigt van CHARLES, die zich zoo onnoozel liet

beet nemen, - ik heb er slechts minder opinie door van zijn verstand.'

'Gij zult hem toch zeker niet weêr willen zien, Tante MELICENT!'

'Ik zal hem, zoo dikwijls hij komt, met het grootste genoegen ontvangen, Beste! - Waarlijk, nadat ik het aanbod van zijne hand en zijn hart heb aangenomen, kan ik hem naauwelijks de *entrée* weigeren, dunkt mij.'

'Goede hemel! Wat bedoelt gij?'

'Stellig niet hem te trouwen - want hij zou zich eer doodschieten, zoodra hij gewaar wordt, dat hij zich in de erfgename vergiste; maar het zal aardig zijn, toe te zien, hoe hij zich uit de verlegenheid redden zal. Bovendien, ik heb in langen tijd geen' minnaar gehad, Lieve! en het zal mij amuseren een weinig gefêteerd te worden. En dus zal ik, met uw verlof, twintig duizend pond per jaar blijven behouden, tot ik den slag van kirren en kozen weêr beet heb. Ha, ha! het zal alleraardigst zijn. Goeden nacht, Liefste! Ik dank u hartelijk voor het leenen van een' minnaar!'

Miss TREVANION's zacht en naauwelijks hoorbaar: goeden nacht! viel geheel uit den toon van de schalke vreugde harer Tante; stil en bleek begaf zij zich naar hare kamer; maar haar voorkomen was meer gekrenkt dan bedroefd, meer beschaamd dan verslagen van hart.

V.

In den herfst van hetzelfde jaar, waarin het tooneel was voorgevallen, door mij in het voorgaande hoofdstuk beschreven, ontving ik in mijne woning, aan de boorden der *Susquehannah*, het bezoek eens vriends, dien ik nooit te voren op eene mijl afstand van *St. Jamesstreet* had ontmoet - een *May fair man of fashion*, - die mij verraste op zijne tehuisreize van *Santa-Fé*. Hij bleef eenige dagen ten mijnent, om de spinnewebben van eene hengelroede en een jagtgeweer af te slaan, welke hij in lamzalige rust in de prullenkamer van mijn huis vond liggen; en onder ons middagmaal, verrijkt door de forellen, die hij ving, en de houtsnippen, die hij schoot, was het verhaal zijner avonturen (bij uitsluiting van het Londensche standpunt gezien) voor mij even vermakelijk als de vertellingen van SCHEHEREZADE het den *Caliph* waren.

‘Ik heb *pour la bonne bouche*,’ zeide hij, den avond vóór zijn vertrek, terwijl hij mij de flesch toeschoof, ‘ik heb voor het laatst een' kleinen roman bewaard, dien ik in de *prairie* heb zien spelen, en waarover ik zeker ben, dat gij u evenzeer zult verbazen, als ik het mij deed; want ik geloof, dat het ook u nog wel heugen zal, dat gij de heldin op *Almack's* hebt gezien.’

‘Op *Almack's*!’

‘Wel moogt ge vreemd opzien! Ik heb geaarzeld u de historie te vertellen, uit vrees, dat gij mij het Spaansche spreekwoord zoudt toeroepen: “Van lange reizen lange -” In *Londen* zou ik zeker niet geloofd worden.’

‘Maar vertel dan toch.’

‘Ik verhaalde u, hoe ik van *St. Louis* met een' drom kooplieden op reis ging naar *Santa-Fé*. Onze aanvoerder was een ruwe klant: grof van beenen, schoon kwalijk gebouwd, doch verzot op vechten, en nooit tevreden, vóór hij met een vreempje kennis had gemaakt door zijne vuisten, en dus wist, wie de sterkste was. Hij weigerde in het eerst, mij in zijn' troep op te nemen, beweerde, dat zijne diensten en die zijner onderhoorigen, tot hoogen prijs door een' anderen reiziger, en wel voor dien alléén, waren in beslag genomen. Doch door kracht van zamen “*julep*” te drinken, en vooral uit kracht van molentje op zijn rug te spelen, (want hij wist, schoon een kerel als een rhinoceros, niets van de boxkunst) verwaardigde hij zich eindelijk, mij met zijne vriendschap te vereeren, en nam mij als een' der zijnen in zijne bende op.

Ik kocht een sterk paard, en op een' heerlijken Meimorgen zette de gansche karavaan, maar zonder kameelen, zich met pak en zak in beweging; onze aanvoerder was ons echter al een' dag reizens vooruit op weg gegaan met den man, die hem ten gids aannam. Zoo als ik u zeide, het was in het eerst magtig prettig, over de *prairie* voort te galopperen, zonder door hek of dijk te worden gestuit; maar weldra echter verdroot mij zoowel de trage stap, waartoe wij moesten overgaan, indien onze paarden in staat zouden zijn den togt uit te houden, als de vervelende eenzelvigheid des tooneels. Ik begon mij te verbazen, waarom onze aanvoerder zich zoo zorgvuldig uit ons gezigt hield; want in drie dagen reizens had ik hem maar ééns gezien, en dat was nog maar voor eene korte wijl geweest, bij het wachtvuur van den avond van den tweeden dag. De overige reizigers wisten er geene reden van te geven, of wilden mij die

niet mededeelen; al wat ik van hen gewaar kon worden, was dat hij een man en een pakpaard mede had, en dat de “Mijnheer” en hij een eindweegs vooruit kampeerden. Ik had den aanvoerder onder handslag beloofd, dat ik mij houden zou, als ware ik een van de togtgenooten, voor de vrachtgoederen gehuurd; ge begrijpt, dat ik anders wel eens op verkenning vooruit zou zijn gereden, om achter het geheim van “Mijnheer” te komen.

Ik geloof, dat het op den tienden dag onzer reize was, dat het volk begon te praten van een' Indiaanschen Volksstam, wiens jagtgrond wij naderden, - eenige der Wilden zouden wij zeker te zien krijgen, daar de karavaan zich gewoonlijk in hun dorpje, aan den oever van ik weet niet welken stroom, van visch en buffelvleesch plagt te voorzien, - lekkernijën, die u in de *prairie* niet in den mond vliegen, *comme dans le pays de Cocagne*. Wij sloegen, naar gewoonte, bij zonnenondergang onze tent neder; en nadat ik mijn paard had bezorgd, slenterde ik een' heuvel op, niet verre van ons wachtvuur, en zette mij op zijn' top neder, om de maan te zien opkomen. Het Oosten verhelderde zich, en de avondlucht was streelend na de vermoeijenis van den dag.

Daar kwam de maan op, schitterende als een der gouden schotelen van den Hertog van *Devonshire*, (houd mij het dichterlijke mijner vergelijking ten goede!) en nog altoos wijlden de rozige tinten in het West. Eerst toen ik mijne oogen herhaalde malen van de eene hemelstreek naar de andere, had gekeerd, werd ik aan den zuidwestelijken gezigteinder een' langzaam oprijzenden mist gewaar, die den loop eener rivier aanduidde. Zij lag juist in onzen weg, en de lust bekroop mij, mijn paard te zadelen en uit te rijden, ter ontdekking van het Indiaansche dorpje, dat, naar de beschrijving mijner makkers, aan haren oever moest liggen.

De mannen gebruikten al zingende hun avondmaal; en met eene flesch brandewijn in mijn' zak, vertrok ik onopgemerkt en reed weldra in lustigen galop over de wilde *prairie*, zonder gids of kompas. Het was eene dolle grap, en had in een alleronpleizierigst avontuur kunnen eindigen. Reik mij de flesch eens aan, en schrik niet; ge ziet, ik ben er heelshuids afgekomen.

Ongeveer een uur lang streelde mij mijne onafhankelijkheid niet weinig, en ook mijn paard scheen er zich in te verlustigen, niet langer verpligt te zijn, den tragen stap der karavaan

te houden. Het was licht als ware het dag geweest, zoo verbazend helder was de dampkring, zoo glansrijk de volle maan; en de koelte der avondlucht verfrischte mij als een bad en maakte de beweging pleizierig. Ik reed voort, van tijd tot tijd uitziende naar den mist, die veel verder achteruit deinsde dan ik dacht te zullen moeten rijden, om den stroom te bereiken; hij week weder en nogmaals; eindelijk werd ik ongerust te moede, en vroeg mij zelven: of ik geene dollemansstreek had begaan? Daar ik onze eigen wachtvuren uit het oog had verloren, en groote kans liep te verdolen, als ik beproefde terug te keeren, besloot ik maar voort te rijden.

Mijn ros was van den galop in den draf geraakt, en ik verviel in eene vlaag van alles behalve prettig zelfverwijt, toen het beest zijne ooren opstak en luid hinnikte. Ik ging in mijne stijgbeugels staan, maar staarde vergeefs rond, om de oorzaak te ontdekken, die zoo eensklaps zijn' moed verlevendigde, tot ik bij een' tweeden blik iets gewaar werd, dat naar het flaauwe licht zweemde, door een rookend vuur verspreid. Het ros volgde zijne eigen aandrift en spoedde zich in versnelden galop naar de plek; binnen weinige oogenblikken bragt het mij in het gezigt van een wachtvuur, half in eene groep heesters verscholen; ik onderscheidde allengs een wit voorwerp; tot mijne verbazing bleek het mij, toen ik naderde, eene tent te zijn. Twee paarden waren er bij aan een' paal gebonden, en een man, wiens handen zich voor zijne scheenen kruisten en wiens kin op zijne knieën rustte, voltooide het alleraardigst schilderij.

“Wie daar?” borst de knevel uit, zijn geweer grijpende, toen hij de hoeven van mijn paard door het gras hoorde glijden.

Ik antwoordde met den naam van den aanvoerder, dadelijk begrijpende, dat deze groep tot de voorhoede onzer bende behoorde; maar schoon de vent zijn geweer afzette, heette hij mij alles behalve welkom, en wees hij mij, dat ik er mij voor te wachten had, het vuur aan de zijde der tent te naderen. Het gaat echter midden in de *prairie* niet aan, iemand de deur uit te zetten; en, zonder eenige pligtpleging mijn paard aan zijn' paal bindende, haalde ik mijn gedroogd vleesch en mijn' brandewijn te voorschijn, en deed een even hartig tweede avondmaal, alsof ik aan het eerste volstrekt geene eer had bewezen.

Mijne brandewijnsflesch opende eindelijk de lippen van mijn' norschen vriend, schoon hij zijn log ligchaam hardnekkig tus-

schen mij en den ingang der tent post liet vatten. Hij vertelde mij, dat onze aanvoerder (die ROLF heette, of zeide ik u dat al?) naar het Indiaansche dorpje was gereden, en dat de “Mijnheer,” bij mijn naderen, de gordijn zijner tent had laten vallen en waarschijnlijk nu reeds sliep. Mijn woord van eer, dat ik ROLF te pand had gegeven, toen hij eischte, dat ik hem beloven zou, “geene bokkensprongen te zullen maken,” - het waren letterlijk zijne woorden, - hield mijne nieuwsgierigheid in bedwang, en belette mij natuurlijk den man naast mij uit te pompen, schoon ik het met een weinig meer vochts uit mijne flesch gemakkelijk had kunnen doen.

De maan stond schier boven ons hoofd, toen ROLF terugkeerde, en mij bij het vuur in slaap vond. Ik ontwaakte door het getrappel en gehinnik van paarden, en, opspringende, zag ik een' Indiaan van het ros springen en ROLF en den vuurboeter zamen praten, terwijl zij hunne paarden vastbonden. De Indiaan had eene groote pluim op zijne muts, en allerlei snuisterijën op de borst hangen, welke in het maanlicht glinsterden; maar voor het overige was hij gekleed als een blanke, in een' jagersjas en zeer wijden pantalon. Echter droeg hij *moccasins* en een *wampum* gordel; het was een wèlgeschapen, weêrgaa's vlugge duivel, met oogen als kolen vuurs.

“Gij hebt onze overeenkomst geschonden, Mijnheer!” zeî ROLF, terwijl hij naar mij toekwam; “maar blijf dáár staan en spreek geen woord.”

Daarop ging hij naar de tent, kuchte een paar malen in plaats van te tikken, en trad toen binnen.

“Het is een mooije nacht!” zeî de Indiaan, terwijl hij bij het vuur kwam, en een stuk hout met de teenen zijner *moccasins* aanraakte.

Ik was zoo verbaasd over de zuiverheid zijner uitspraak van het Engelsch, dat ik hem aanstaarde zonder hem te antwoorden.

“Spreekt gij Engelsch?” vroeg hij.

“Zoo tamelijk,” antwoordde ik; “maar ik vraag u vergeving! uw accent verbaasde mij zóó zeer, dat ik vergat u te antwoorden. Nu ik u meer van nabij beschouw, zie ik, dat gij meer van een' Spanjaard dan van een' Indiaan hebt.”

“Mijne moeder was eene Spaansche,” antwoordde hij mij koel; “maar mijn vader was een Indiaan, en ik ben Opperhoofd van mijn' stam.”

“Welaan, ROLF!” voer hij voort, zich het volgend oogen-

blik tot den gids wendende, die naar ons toekwam: “wie is hij, die SHAHATAN wenschte te spreken?”

ROLF wees naar de tent. De gordijn was ter zijde geschoven en een tengere borst in een' blaauwen mantel gewikkeld, en met eene blaauwe muts op het hoofd, stapte er uit en ging de *prairie* in, het Opperhoofd wenkende, hem te volgen.

“Ga meê, hij zal u niet opeten,” zeî ROLF, toen de Indiaan, aarzelende, hetzij uit trotschheid, hetzij uit wantrouwen, de hand op zijn *tomahawk* legde.

Ik wenschte, dat ik u vertellen kon, wat er in die zamenspraak werd gekout; want mijne nieuwsgierigheid was nooit zóó sterk gespannen. ROLF scheeen besloten, zoowel mijne tusschenkomst te beletten, als mijne opmerkzaamheid af te leiden. Hij begon met luide en grove stem te zingen, en zijn avondmaal toe te bereiden; en mij overhalende, hem ten minste al drinkende bescheid te doen, luisterde ik naar zijn verhalen, en roostte mijne scheenen, tot ik te slaperig was, om meer een' zweem van nieuwsgierigheid te gevoelen, om langer in eenigen roman belang te stellen. Ik liet de maan haren glans aan de woestijn verkwisten; ik liet het geheimzinnige tweetal zijne zamenspraak voortzetten, zoo lang het hun lustte, en - mij in mijn buffelvel wikkelende, sliep ik in.

Den volgenden morgen wreef ik mijne oogen uit, om mij te overtuigen, dat alles, wat ik u heb verhaald, niet een droom was geweest; want de tent en de jonkvrouw - gij hebt lang reeds geraden, dat de geheimzinnige “Mijnheer,” dat de tengere borst niets anders was, dan eene verkleede schoone - want jonkvrouw en tent waren verdwenen en ik lag met de voeten naar het smeulende vuur gekeerd, - de gansche drom van kooplieden en kramers omringden mij, - ten ontbijt neêrgevlijd. Ontrust over mijne afwezigheid, hadden zij hun bivouac, vóór den opgang der zon, opgebroken, om ROLF in te halen, en waren aangekomen, terwijl ik nog sliep. De aanvoerder gaf mij een uur of wat later een briefje van het Indiaansche Opperhoofd, waarin deze mij verzekerde, dat hij zich gelukkig zou achten, mij een blijk van Indiaansche gastvrijheid in het dorpje der Shawanee te geven, als ik van *Santa Fé* zou terugkeeren - een beleefde wenk, dat het hem aangenaam zou zijn, zoo ik hem niet fluks lastig viel.’

‘- En gij volgdet dien op? -’

‘Hij had het misschien met duidelijker woorden aan ROLF gezegd, daar deze ons allen verpligtte hem na te komen. Het

volk morde er luid over, dat wij het dorpje langs trokken zonder er ons één' dag op te houden, om visch te koopen; maar de aanvoerder was onverbiddelijk en wij lieten het regts liggen, en baanden ons dwars door de *prairie* een spoor naar ons doel. Twee dagen later verrasten wij een' *buffalo*.'

'- Dien gij schoot. Ge hebt mij die historie gisteren avond verteld. Keer tot de Shawanee weder, als gij wilt! Gij deedt het dorpje aan op uw' terugtogt? -'

'Ja, en een vreemd plaatsje was het. Wij kwamen er uit het Westen op aan, daar ROLF op onze weêromreize zijn' koers westwaarts had genomen. Wij waren den ganschen dag voortgetogen over eene onafzienbare vlakte, digt met groepen heesters en boomen bezaaid, en die er dus uitzag als een onmetelijk park. Ik begon het er voor te houden, dat de aanvoerder mij het vergunde bezoek wilde doen derven, want hij zeide, dat wij dien dag bij de Shawanee ons avondeten zouden gebruiken, en echter herkende ik het voorkomen van het oord niet. Wij kwamen eensklaps aan het bed eener smalle, maar schilderachtige rivier, en nadat wij haar door een bosch, ongeveer eene mijl ver, waren gevolgd, bevonden wij ons aan een' scherpen uithoek, waar de stroom plotseling tot eene vlakte afdaalde, ten minste twee honderd voeten lager gelegen dan de street, waardoor wij tot nog toe waren gereisd. Het land aan onzen voet zag er uit als ware het de bedding van een onmetelijk meir geweest, en wij stonden op zijn' oever.

Ik zat op mijn paard in mijne verbeelding te geologiseren over die zonderlinge formatie van gronden, tot ik, een' kreet hoorende, zag, dat onze bende was vooruit gereden en ROLF mij toeriep hem te volgen. Toen ik trachtte hem door het geboomte gewaar te worden, reed eensklaps mijn oude kennis, SHAHATAN, de buks op zijde, mij te gemoet, en heette mij allerhartelijkst welkom. Daarop liet hij zijn ros vooruitdraven, om mij den weg te wijzen. Wij verlieten de rivier, die in eenige fraaije watervallen neêrbruiste, en daalden langs een zigzag zijpad halverwege tot de vlakte af, waar wij een rotsgevaarte omreden en toen eensklaps in het dorpje der Shawanee stonden. Gij kunt u niets schilderachtigers voorstellen. Aan onze linkerzijde breidde zich, ruim een vierde mijls ver, eene *steppe* of natuurlijk *terras* uit, een honderd ellen breed, en in het zuiden naar eene halve maan zweemende. De rivier stroomde het, aan onze regterhand, in een' prachtigen waterval binnen en, duidelijk van de gansche hoogte van dien rotstop te onderscheiden, lagen tegen

den hellenden rug van dezen en om zijn' zoom, die het uitzigt had op de vlakte, de *wigwams* en houten hutten van den stam, voor wier deuren mannen, vrouwen en kinderen de koelte van den zomeravond genoten. Niet verre van den voet des heuvels kwam de rivier weder uit het geboomte te voorschijn, en ik merkte aan zijn' oever eenige velden op, met allerlei graan bebouwd, en zag paarden en hoornvee grazen en rusten. Deels door het liefelijk geruisch van den waterval, deels door de weêrgalooze schoonheid van het gansche tooneel, verwezenlijkte het iets, dat mijne oogen nooit hebben gezien: het aartsvaderlijk *Arcadia* onzer droomen.

Welnu, - ROLF en zijne bende bereikten spoedig het dorpje; want het Opperhoofd had mij een' korter weg doen rijden, en in een oogenblik omringde ons de gansche Stam, en was het blijkbaar, dat onze aanvoerder zich onder oude kennissen bevond. Het Opperhoofd zond een' jongske met mijn paard dieper de vlakte in, om er aan een' paal te worden gelegd, waar het beste gras groeide, en voerde mij in eene kleine hut, waarin ik mij een weinig meer toiletteerde, dan ik den laatsten tijd gewoon was geweest: eene pligtpleging, die gij natuurlijk zult vinden, dewijl mij de zeldzaamheid van een *souper* met eene *Lady* verbeidde. De hut was bekleed met boomschors, en scheen door het Opperhoofd tot hetzelfde doel te worden gebruikt, dewijl verscheidene kleedingstukken en andere voorwerpen, die van de geriefelijkheden des beschaafden levens getuigden, er deels langs den wand waren opgehangen, en deels eene ruwe tafel in den hoek bedekten.

Verbeeld u mijne verwondering, toen ik, buiten komende, het Opperhoofd ontmoette, die zijn *prairie*-strand op en neêr wandelde, niet met eene enkele dame, maar met een half dozijn - toen ik een' deftig zwart heer - (ik meen zijn' rok) en een' stoet van alleraardigste meisjes, met onze *Almack's*-kennis in haar midden, gewaar werd! Het gansche gezelschap, het Opperhoofd uitgenomen, was zóó gekleed, dat zij der élegantste Schoonen van de meeste Engelsche dorpjes de loef zouden hebben afgestoken. SHAHATAN droeg het opperkleed der Indianen; maar in plaats van uit een' deken, bestond het bij hem uit een' grooten mantel van fijn, blaauw laken, die zich over zijne breede naakte borst kruiste, ongeveer in den stijl van een' *Highland-tartar*. Ik zag nooit wèlgevormder man, schoon ik er niet zeker van ben, of wij allen niet bij zijne tevens gemakkelijke en schilderachtige kleeding zouden winnen.

Het viel mij dadelijk in, dat ROLF mij het een en ander had verhaald van Missionarissen, tot de Shawanee gezonden, en ik was dus niet verbaasd te vernemen, dat de Heer in den zwarten rok een WèlEerwaarde was, en de Dames, de Zusterschap der missie. *Miss* TREVANION scheen er prijs op te stellen, mij dadelijk van de tegenwoordigheid des geestelijken te onderrigten, en gaf mij door hare volgende verklaring gelegenheid, haar met haar huwelijk geluk te wenschen. Zij was ongeveer twee maanden lang de gade van het Opperhoofd geweest.

Wij wandelden het grassige terras op en neêr, beurtelings den zonneondergang in de *prairie* en de toebereidselen tot ons avondmaal gâslaande; de zee van goud, waarin de zee van smaragd zich baadde, en de in fakkels verkeerde pijntakken, die de rotskanten verlichtten. Een dozijn Indiaansche meisjes, die bij de onderscheiden haard- neen veldvuren bezig waren, en de flikkerende glans, afstralende op den donkeren rotswand, de rusteloos-bewegende figuren, de *wigwam's* enz., deze gaven het geheel het voorkomen eener schilderij van SALVATOR ROSA. De gemalin van het Opperhoofd, welke bij wijle die schemering, met zoo ligten stap als hare statelijke gestalte toeliet, ingleed, was niet de minst schoone figuur van het tooneel. Welk een heerlijk schepsel lieten wij ons ontnemen, beste maat?'

'- Daar schuilt een gansche roman achter, en ik zou er u de hoofdbijzonderheden van kunnen opgeven; maar zoo als het negerliedje luidt, vertel mij liever wat zij aten, en hoe -'

'Wij hadden alles, wat de wildernis kon opleveren, eetlust ingesloten. Daar het dorpje door schier elke handeldrijvende karavaan werd aangedaan, kon SHAHATAN natuurlijk zoo vele geneugten der beschaving bij die van den Indiaanschen natuurstaat voegen, als hij maar lust had; en uitgezonderd dat onze tafel uit een vervaarlijk buffelvel bestond, over schragen en palen uitgestrekt, had het *souper* voor een reizigers-avondmaal bij de Turken of de Arabieren kunnen doorgaan. Ik moet echter opmerken, dat waarschijnlijk noch Turk, noch Arabier ooit zulk een beminnelijk schepsel zag, als de zuster van het Opperhoofd, die op het feest naast mij aanzat.'

'- Alweêr een roman! -'

'Neen, waarlijk niet! Want schoon hare oogen welsprekend genoeg waren, om iemand te overreden de wereld af te zweren en Shawanee te worden; haar tongslag was geen aanloksel voor een' vreemdeling. Zij was te bloode, om van het weinige Engelsch, dat zij van de Zendelingen geleerd had, gebruik te

maken, en onze vrijërij was dus eene zeer onvoldoende pantomime. Ik scheidde dien avond van haar in den grooten *wigwam*, zonder dat ik een oogenblik buiten het bereik des gehoors van het Opperhoofd was geweest; en daar ROLF onverbiddelijk bleef in zijn besluit, den volgenden ochtend bij het aanbreken des dags te vertrekken, zag ik de kleine hinde sedert niet weder. Maar als ik opregt zal zijn, dan moet ik u bekennen, dat ik sedert tusschen dat dorpje en *Saint Louis* wel veertig malen in beraad heb gestaan weêrom te keeren, en haar nog eens te gaan zien.

Die groote wigwam - ik heb nog vergeten het u te zeggen, - had den omtrek eener gewone ontbijtzaal in *Londen*. Zij was gebouwd van kunstig zaâmgevlochten boomschors, en van binnen bekleed met de kostbaarste pelterijën. Zelfs op den vloer waren zorgvuldig bereide beerenvellen uitgespreid. Nadat wij ons avondmaal in de open lucht hadden gebruikt, werd het breede gordijn voor de deur, dat uit het prachtigste goudkleurige otterbont bestond, opgeheven, ten einde het licht, door de toortsen van pijntakken langs de rots tegen ons over verspreid, binnen te laten; en daar de avond koel begon te worden, volgden wij de gemalin van het Opperhoofd in hare vreemsoortige gezelschapszaal, dronken er koffij en bleven tot laat in den nacht zamen kouten, op de ruwe, maar met pelterijën bekleede banken uitgestrekt. Ik had volstrekt geene gelegenheid veel met onze oude vriendin te praten; maar ik begreep uit het weinige, dat zij zeide, dat het gebrek aan hart, den Londenschen hoogeren kringen eigen, haar had gegriefd, en zij de wildernis, aan de hand van iemand met adel der natuur versierd, boven al de pracht van een' echt in de hoogste *côterie* der beschaafde maatschappij, de voorkeur had gegeven. Zij verzekerde mij echter, dat zij trachten zoude SHAHATAN over te halen een paar jaren in den vreemde te gaan reizen, en dat zij zich voorstelde daarna haar leven prettig door te brengen in zulk eene mengeling van natuurstaat en beschaving, als het aanzienlijk vermogen, dat zij bezat, en het gezag, dat hij over zijn' stam uitoefende, hun zou vergunnen.’

Toen mijn vriend zijn verhaal had besloten, deelde ik hem de vereischte inlichtingen mede over de oorzaken van *Miss* TREVANION's zeldzaam gedrag, welke de Lezer reeds in de vroegere hoofdstukken ontving, en wij eindigden ons philosopheren over het onderwerp met het besluit, te avond of morgen de Shawanee zamen eens te zullen bezoeken. Sedert wij elkander echter in

Londen hebben weêrgezien, en van *Mrs.* MELICENT de verklaring van het afbreken harer betrekking met den *Hon.* CHARLES vernamen, ja, bovendien nog later door deze werden verwittigd, dat SHAHATAN en zijne gemalin, volgens de jongste berigten, in het Oosten reisden, hebben wij ons programma ingekrompen, tot den wensch hen in *Engeland* aan te treffen. Het zal ons niet weinig benieuwen, dan met eigen oogen op te merken, of de jonge Wilde, even als zijne vrouw, vonnis wijst in de zaak van '*Wigwam contra Almack's*.'

De Folio-Bijbel.

Eene Letterkundige Bijzonderheid.

WALTER SCOTT heeft ergens gezegd, dat de uitgevers van boeken de éénige handelaars ter wereld zijn, die eene kat in den zak koopen.

ARNOLD WILLIS, 'wonende in de *Hooftsteeg*, over den *Rijstuin*,' te *Rotterdam*, leverde in den jare 1716 een aardig staaltje van dat slag op; voor de Werken, door hem in het licht gezonden, had ook hij geen' anderen toetssteen, dan 'den aftrek.' We zouden beproeven, den man door louter tegenstellingen te schetsen, - b.v.: hij was meer verwaand dan verstandig, hij was minder wèllevend dan wèlgedaan, enz.; - we zouden dat doen, als de toestand, waarin wij hem aantreffen, als vooral de rol, welke hij spelen zal, het niet overbodig maakte. Het was een zoele zomerachtermiddag: wie duidt het hem euvel, dat hij, den ruimen huisjapon om de leden, en gedoken in zijn' leuningstoel, een uiltje knapte, al lag er eene drukproeve verzen vóór hem? Gij, zoo min als wij, hopen we, - welligt hadden wij beiden, Lezer! hem laten voortslapen, - als geen derde zijn dutje had bedreigd.

De knop der deur, die winkel en woonkamer scheidde, bewoog zich; een jonkman trad binnen, liever, wilde binnentreden: waarom aarzelde hij? Raad eens! Hij was niet in ondergeschikte betrekking bij WILLIS geplaatst; - men zag bij den eersten oogopslag zijner kleeding, en meer nog zijner ge-

stalte, den landbouwer aan: zóó bruine kleur, zóó frisschen blos, zóó kloeke leden geeft de stadslucht niet, al blaast de wind van de *Maas Rotterdam* in tal van havens rond. Ook was het geene boersche beschroomdheid, die hem deed weifelen; want zoodra hij de boek verkoopersjongens achter zijn' rug hoorde ginnegappen over de houding, waarin hij den meester verraste, zag hij om, en zij zwegen en scholen weg onder de toonbank; er sprak ernst uit de licht bruine oogen, wier bestraffenden blik op hen viel. ‘Hm!’ kuchte hij, en sloot de deur achter zich toe; maar naar het oude privilegie van romanschrijvers, blijven wij door het sleutelgat voortgluren: ARNOLD WILLIS dommelde nog; was de proef, waarop hij getuurd had, dan zoo slaapwekkende geweest? Het scheen, dat de jonkman, die zachtkens de tafel naderde, er zich, eer hij andermaal hemde, van overtuigen woû; gist ge bij die belangstelling nog niet, dat hij auteur was, poëet misschien, en dan stellig een minnedichter? want hij zelf mogt voor een modèl van mannelijke schoonheid gelden: want zijne zwarte haren krulden weelderig; want uit zijne kijkers tintelde vernuft!

Hij naderde - hij boog zich - en hij zuchtte! Helaas! het waren *zijne* gedichten!

Hoe gelukkig was het voor de eigenliefde van HUIBERT CORNELISZOON POOT - immers geen ander trad de kamer binnen - dat er op een *guéridon*, waartegen de gebroken Goudenaar van ARNOLD WILLIS had geleund, twee voorwerpen stonden: eene ledige wijnflesch, en een ledig glas.

‘Hm, *Sinjeur* WILLIS!’ begon POOT.... doch laat ons het gegeeuw en gerek van den ontwakende en de verontschuldigingen des bezoekers overspringen; - schoon de stoornis den eerste allerongelegenst kwam, het viel den laatste, die van *Abtswoude* naar *Rotterdam* was gereden, op een ploegpaard zijns vaders, het viel hem niet te vergen onverrigter zake weêr heen te gaan. En echter, welk een oogenblik, om met een' uitgever te spreken over een honorarium, - over een honorarium voor een' eersteling!

POOT haperde driewerf eer hij het onderwerp op het tapijt durfde brengen; - al achtte hij WILLIS niet in staat zijne verzen te waarderen, eene weigering zou hem zeer doen, - de botste heeft het in zijne magt het genie te grieven!

Eindelijk was het hooge woord er uit - ik wil zeggen, de dichter had opgemerkt, ‘dat zij er zamen - toch eens over - moesten spreken.’

‘Spreken, man! wat valt er over te spreken?’ antwoordde WILLIS; ‘ge weet, dat ik bij een paar verzen, die ik voor u uitgaf, mijne rekening niet al te wèl vond; op de lijst der Nederlandsche Dichteren staat uw naam nog niet!’

Al hoopte POOT er eene eervolle plaats op te beslaan, al bedriegt eene hoop als de zijne nooit; kon hij het zeggen?

‘Ik,’ ving hij aan, en slikte het woordeke ‘eisch’ in; want e i s c h e n , dat mogt hij voor zijn' oogst en voor zijn' stal, voor zijne granen en zijn vee; maar voor zijne verzen! - handenarbeid heeft altijd meer gegolden, dan arbeid des hoofds! - ‘ik verlang,’ hernam hij, ‘ik verlang ook niet veel!’

‘Vriend! ik ben niet gewoon eenig geld voor kopijën te geven,’ antwoordde WILLIS, stroef weg, - en het nageslacht herneemt er op: ‘Daarom gaaft ge meest prullen uit!’ - maar POOT was bescheidener.

‘*Sinjeur* WILLIS! al wat ik wensch, dat ge er mij voor zult toestaan, is....’

‘Eenige exemplaren,’ sprak de man in den huisjapon, ‘die zijn tot uwe dienst, een half dozijn b.v., ja, als ge er meer noodig hebt, tot vijf en twintig toe; ge ziet, dat ik weinig verwachting heb van uw werk.’

Dat was grievende gunst!

‘Ik heb aan een enkel genoeg,’ hernam POOT; ‘wie mijne verzen lezen wil, koope ze,’ voegde hij er met passend zelfgevoel bij; ‘maar wat ik gaarne van u ontving, is een folio bijbel[1], van de grootste soort - de oogen van mijn' vader worden zwak; een kleine druk vermoeit hem, - toe, - *Sinjeur* WILLIS! - zeg ja! -’

‘Ik heb zoo'n winkeldochter niet,’ hernam de uitgever hardvochtig, terwijl hij de stukken van zijne pijp opraapte. En het trof goed voor POOT, dat de bullebak hem, dus doende, niet in het gezigt zag; want ik vrees, dat dan aan dezen den moed had gefaald, om te hernemen, zoo als hij nu deed:

‘Maar ik weet een mooi exemplaar te koop voor vier dukaten, geef mij die.....’

De *guéridon* waggelde op zijnen voet.

‘Vier dukaten!’ borst *Sinjeur* WILLIS uit, ‘een - twee - drie - vier dukaten!’ vervolgde hij, eene rust tusschen iedere lettergreep, of hij de gouden stukken met duim en wijsvinger telde, of hij die in de palm van zijne hand om en nog eens

(1) Historisch.

omkeerde, of hij ze glinsteren zag. ‘Vier dukaten! - vier mooije gerande geeltjes, - HUIBERT-baas! hoe komt gij er aan? -’

‘Al uw gout is root van schaamte
Mits het zulke meesters heeft!’

mompelde POOT zijne eigen verzen over, maar zag vóór zich.

En beiden zwegen eene wijle, wat ging er in hun gemoed om?

Men vergunne ons, het eerst een' blik te werpen in dat des jonkmans. Daar lagen zij vóór POOT op tafel, zijne verzen, die hem meer waren geweest dan uitspanningen; die hem vergezeld hadden, des daags op den akker en des nachts op de sponde; om welker wil hij zich gespeend had aan de vermaken der jeugd! Een Duitsch Dichter heeft meesterlijk gezongen, hoe geen der goden hem ooit alleen bezocht, hoe BACCHUS hem de schaal niet reikte, of AMOR stoeide ook om hem heen, of PHOEBUS daalde reeds; - POOT was als jongsken te waarachtig poëet, dan dat ook Toon- en Teekenkunst hem niet zouden hebben aangelokt. Maar noch de veêl, noch het stift, mogten lang de mededinging uithouden met de lier - de lier, welk een woord voor een' boerenknaap zijner eeuw! - Het gerucht gewaagde van rederijkers in de buurt van *Abtswou*, die al de grepen kenden, tot de kunst vereischt; hoe had hij zijner natuurlijke beschroomdheid van geest geweld aangedaan, om hunne opmerkzaamheid tot zich te trekken, om met hen in aanraking te komen, om lid te worden hunner bent! Pijnlijke vorming! Een, twee, drie Koning, werd hij naauwelijks door de broeders van den gilde toegejuicht, of zijn eigen werk verdroot hem, - die gezwollen stijl, die gekunstelde voordragt, hoe weinig strookten zij met zijn' open' zin voor de Natuur, met wat hij op het veld aanschouwde, opmerkte, gevoelde, met wat hij droomde en dacht! ANTONIDES, de éénige dichter, wiens werken hem ter hand waren gekomen; ANTONIDES was zulk een gevaarlijk voorbeeld, - ANTONIDES, zoo rijk aan allerlei kennis, vooral in de oogen van hem, die slechts lezen en schrijven had geleerd. ‘Boeken, boeken!’ vroeg de ontwaakte weetlust van den zeventien- of achttienjarige; maar *Lier* noch *Dorp*, maar *Schipluiden* noch *Zouteveen* leverden er op; zelfs in *Ketel* zocht hij die te vergeefs! Welke pen beschrijft den tweestrijd, waarin de dorst naar kennis hoofd en hart bij hem bragt! Het is mij, als zie ik hem te *Delft* in een' kashouders-winkel een' ring van zijne vingers trekken, eene lieve gedachtenis! - als hoor ik den goudsmid, die onzen jonkman verdenkt, om de beteuterde hou-

ding, welke hij bij het waarderen aanneemt, hem uitvragen, hoe hij er aan kwam; - als spring ik met hem, het geld in den zak, de eene gracht af, de andere gracht op, om boeken te koopen: de vruchtbare schat, waarin de nuttelooze ring fluks verkeert, - als genieten wij zamen, - ondanks dat de blik soms weemoedig op den jokenden vinger staart, - als genieten wij zamen, niet dien loggen foliant, waaruit hij leert, waar '*Kolchis*' en waar '*Lethe*' lag, - en waar 'MEMNON' en 'KREZUS' leefden, - en wat men van 'ERATO' en wat men van 'AURORE' vertelt; maar dat gulden boeksken, de *Minnedichten* van PIETER CORNELISZOON HOOFT! - Pijnlijke vorming! - herhaal ik, en zal u fluks zeggen waarom; - want, schoon dit alles POOT door het hoofd was gegaan, sneller dan wij kwam hij tot de sombere klagte:

'En voor al die inspanning zal ik mijn' vader met geen' folio-bijbel mogen verrassen! O, dat ik nooit gedichten had geschreven! -'

De wensch was naauw geuit, of hij voelde dat deze hem geen meenens was! Daar lagen zij vóór POOT op tafel, zijne verzen, die, ja, roemzucht hem had aangespoord uit te geven, maar van welke hij zich iets meer beloofde, dan ijdele vermaardheid: kennissen, zijnen geest verwant, vrienden, in wier kring van denkbeelden hij zich te huis zoude gevoelen! Een Fransch Lierzanger heeft heerlijk uitgedrukt, welk een genot er in steekt, door ons genie een' lichtglans over ons leven te werpen; hetzij de kracht van onzen arm ons eene koninklijke kroon doe veroveren, hetzij we op de wieken van onzen geest steigeren tot in den kring der goden; - en onze Abtwoudsche landman had, in een oogenblik van verrukking, dat vermogen vóórgevoeld! Maar, helaas! tot nog toe was het genot der herschepping, welke de kunst bij hem te weeg bragt, luttel geweest; neen, had hij die integendeel duur geboet! Wat al droomen van onafhankelijkheid, van huwelijksheil, van studie, hadden den nu reeds zevenentwintigjarige voor den geest gespeeld! weelderige droomen met bittere teleurstelling betaald! Er heerschte welvaart in de woning van zijnen grijzen vader; maar het was de welvaart eens landbouwers, in het zweet zijns aanschijns zaâmgegaard en telken jare door noeste vlijt weêr aangevoed, - niet de rijkdom des koopmans, door onderneming op onderneming, met den tooverstaf des handels verhonderd- of verduizendvoud. O zijn heimelijke wensch! Zie, het was geen verlangen, de stad te ruilen voor het veld, - verre van zijn' zestigjarigen vader, van zijne drie zusters, eene weelde te leeren kennen, hunnen eenvoud ontzegd; - de folio-bijbel getuigt, welk

een zoon hij was, en zijn gedicht op zijne vroeg verscheidene moeder staat ons borg voor zijne trouw aan hare dochteren, al begreep slechts ééne van deze, wat er in hem school. Maar hij had ANTONIDES gelezen en bestudeerd; hij had met al de liefde eens leerlings naar de bijzonderheden zijns levens onderzocht, - arme POOT! Een beschermer had dezen de Utrechtsche Hoogeschool ontsloten, de onafhankelijkheid scheen hem gewaarborgd door zijne kunst! ‘En echter stierf hij eer hij haar genoot;’ onze landman was te zeer dichter, om het niet mijmerende te zeggen, toen er jaar aan jaar zijner gulden twintig verliep, vóór hij het wagen durfde uit te geven! - Sinds weinige maanden echter verlangde hij vuriger dan ooit, dat er een flink vrijër voor eene zijner zusters mogt opdagen, dat een braaf schoonzoon zijnen vader zijn vertrek vergoeden mogt; dat hij - wist hij zelf wat hij wenschte? - minnedichter als hij was, had hij menig boersche deerne de wangen gestreeld, menig lieven mond gekust, eer MACHTELD VAN ELZEN, - die op zijne knie plagt paard te rijden, terwijl hij naar de vermaningen van haren vromen vader luisterde, - die onder zijne oogen ontwikkeld was, veel belovende knop en heerlijk bloeijende rooseer zij, de zeventien- of achttienjarige weeze des leeraars van een naburig dorpje, hem een gevoel inboezemde, dat niet tot schalk gekoos uitlokte, - dat iets van eerbied had - dat ware liefde was! - O, zijn heimelijke wensch! - zeg ik andermaal, en zou er u meer van vertellen, als ge niet reeds genoeg wist, om te begrijpen, dat zijne lange mijmering eindigde met het besluit:

‘En al weigert hij den folio-bijbel, uitgeven moet ik toch! Geen boerenslungel zou zij hare hand reiken! -’

Wat deed ARNOLD WILLIS al dien tijd?

‘- Vier dukaten!’ - peinsde hij, - ‘welk een onredelijke eisch! Al wat ik hem geef is een lekker nietmetalletje! -’

Eene pauze in 's mans gedachten.

‘- Maar er loopen verscheiden verzen onder,’ - hernam hij in zich zelven - ‘die niet “onsmakelijk” zijn; wie weet wat vette melkkoe ik van stal jage. -’

Weêr eene pauze.

‘Het werkje was juist van “geen groot beslag” en ik had de titelplaat van BURG voor een avondje vrij gelag in *het Zwijnshoofd*, te geef.’

De derde rust.

‘Maar vier dukaten, neen, dat zijn leven niet! Deze of gene mijner schuldenaars heeft zeker wel -’

Weg was de man! hij hoorde, dat er volk in den winkel was; - POOT zat nog voort te mijmeren, toen hij terugkeerde, maar niet alleen, maar met twee heeren, voor welke beleefdelijk stoelen werden gezet, en die ARNOLD WILLIS naauwelijks gezeten zag, of hij begon hun, na eene herhaalde verzekering, dat hun oordeel hem ten hoogste zou verpligten, voor te lezen - uit de proef, - die vóór hem op tafel lag, - het eerste stukje het beste: - '*De Maen bij* ENDYMION.'

Het ging rapper toe, dan ik het vertellen kon; maar verbaasder heeft zeker nooit een Dichter opgezien dan POOT het deed: wie waren de beide mannen, welke eensklaps geroepen schenen een oordeel over zijn Werk uit te brengen? Hunne kleeding liet geen' twijfel over aan hunnen aanzienlijken stand; - de eene was in den bloei des mannelijken levens, de andere vertegenwoordigde een' krachtvollen ouderdom. Het waren twee opmerkelijke figuren, niet alleen door de golvende krullen hunner paruiken, in die dagen zoo zeldzaam niet; - maar hoe de jongste in gelaat en gebaren naar een wassenbeeld zweemde, - hoe vervaarlijk ernstig zag de oudste er uit! Aanvankelijk trok de laatste schier alleen de opmerkzaamheid van onzen Dichter, want hij had bij een' zeventig-, bij een' tachtigjarige misschien, - 's mans breede wenkbraauwen waren wit als sneeuw, - nooit zoo heldere oogen aangetroffen, en wat nog zeldzamer was dan deze, de handen van den grijsaard hadden iets bewegelijks, iets lenigs, iets vlugs behouden, dat op zijnen leeftijd weêrgaloos heeten mogt.

Doch daar zwierf POOT's blik af naar de breedgeschouderde gestalte des jongeren mans, die met een' rotting speelde, op welks knop niets minder prijkte dan een gekroond hoofd van massief goud, - die eene ridderlijke keten droeg, - die aandachtig luisterde naar het eerste couplet van zijn vers, hoezeer de voordragt van WILLIS het ook mishandelen mogt.

POOT huiverde voor het vonnis.

'Fraai!' riepen beide, - de tegenstelling in de drie laatste regels had hen getroffen, - de Dichter greep moed.

'Als hier gelezen moet worden, *Sinjeur* WILLIS!' vroeg hij heuschelijk, 'zoo sta mij toe....'

De vrienden zagen elkander aan.

'O zoo!' zeî ARNOLD WILLIS en gaf hem het blad over.

Het beefde in de handen van POOT!

Arme eerzucht!

Maar de beurt der verbazing was ditmaal aan de beide heeren; want de landman, dien zij, bij hun binnentreden in een'

hoek gedoken, naauwelijks hadden opgemerkt, nam de vrijheid zijn eigen werk regt te doen, - hoe de fraaije handen van den deftigen oude de maat sloegen bij de zangerige voordragt; al de stroefheid van zijn gezigt smolt weg. Verrast zag hij zijnen medegast aan - was deze te hoofsch om zich te verwonderen? De grijsaard wendde zich met een' vragenden blik tot WILLIS; maar eer de man in den huisjapon hem had ingelicht, hoorden zij reeds de weêrgaloos-meesterlijke beschrijving der stilte op *Latmos*. Weêrgaloos-meesterlijke? Wij, het nageslacht, mogen die epithetons, vleijend als ze zijn, der regelen toekennen; POOT was onder de lectuur niet te moede, of zij deze verdienden; hoe hemelsbreed verschilde de indruk, dien zij op zijne beide toehoorders maakte, - vergeef hem, dat hij WILLIS niet mede telde! De eerwaardige grijsaard knikte verrukt - de voorname man fronste het voorhoofd! - En, zonderling genoeg, vertoonde zich dit opmerkelijk onderscheid andermaal bij het derde en vierde couplet, - de nederdaling van DIANE, de boogscheut van CUPIDO vermaakten den laatste, terwijl zij den eerste koel lieten. Doch, daar kwam de beurt aan de vijfde strophe, wij willen niemand beleedigen door haar hier af te schrijven; wie kent ze niet van buiten, de regelen, die het alvermogen der Liefde, die de door haar bezielde Natuur schilderen? - POOT zegepraalde, - de beide gasten twijfelden niet langer; zoowel de blikken van de getabbaarde grijsheid als die van het ridderlijk wassenbeeld huldigden den Dichter in hem, - wat zeide de weigering van ARNOLD WILLIS nu? En echter, hij dacht aan zijnen vader, die toch geen' folio-bijbel hebben zoude! - hij dacht aan MACHTELD, - dat mogten bittere droppelen heeten in den eersten beker des lofs! Maar was hunne bewondering dan geen voorsmaak van die des algemeens, welke hem beidde? het waren gedachten, die hem door het hoofd gingen met de vaart van weêrlichtstralen; zijne eigene schepping sleepte hem mede; voort las hij: ‘Hier slaept mijn zaligheidt!’ Hoe men het hem bij dien uitroep aan kon hooren, dat hij verliefd was! - doch, alweder hetzelfde verschijnsel! de grijsaard, wiens arendsneus, wiens stijf op elkander gedrukte lippen hem eerst schrik hadden ingeboezemd, juichte den laatsten regel van het zevende vers toe, terwijl de kieskeurige gast, - POOT hield er hem vast voor! - terwijl deze zich ergerde aan den eenvoud van het boersch-zinnelijke der gedachte. Er volgden weder twee coupletten vol waarheid, immers zoo als de Abtwoudsche landman zich de liefde dacht; maar ik ben het moede altoos hetzelfde verschil van gevoelen aan te wijzen, - al

wat ik er van zeggen wil, is u opmerkzaam maken op den open' zin, waarmede de ouderdom zich verkneukelde aan de aardige bekommering, of een zoentje den slaper wekken zou aan de mildheid, waarmede DIANE belooft hem voor het gestolene schadeloos te stellen. Het was of de satyrs, die in de laatste strophes uit ruigte en wildernis te voorschijn springen, het was of zij genade vonden in de oogen van den man van middelbaren leeftijd; hij knikte WILLIS eens toe; - maar hoe genoot de andere gast, wiens gevoel al zijne frischheid scheen te hebben behouden - eene zeldzame bloem in den winter! - hoe genoot hij bij het traag opvaren der godin, bij de drie éénige regelen, welke het meesterstukje besluiten!

‘Geluk er meê, jonkman!’ riep de flinke grijsaard, van zijn' stoel opgesprongen en POOT de hand drukkende, ‘mijn groene tijd is lang voorbij, maar gij hebt er de heugenis van vernieuwd!’ -

En de andere? O dat hij, in plaats van vóór zich te zien, en met zijn' gouden ketting te spelen, en onzen Dichter onbarmhartig op de pijnbank te houden, dat hij hem gul en goed had aangewezen, waar de Abtwoudsche landman uit den toon der Grieksche Godenwereld was gevallen, waar ENDYMION zijn karakter verloor, waar DIANE niet langer DIANE bleef; - er leefden in die dagen weinigen ten onzent, welke er meer toe bevoegd waren dan hij! En wie zou hem die handhaving van de regten der Kunst euvel hebben geduid, mits hij na die gisping ook grootmoedig regt had gedaan aan het streven naar objectiviteit in het stukje zigtbaar, - zoo iemand, zijn talent begreep die. Eenmaal aan het eischen, gaan wij voort: dat hij zich volkomen Kunstenaar hadde getoond door in POOT te waarderen, wat POOT verdienstelijkst had: zijn' open' zin voor Hollandsche natuur, Hollandsch veldschoon, Hollandsche liefde! O zoo het hem ingevallen ware den jonkman aan te raden, al zijne bestoven boeken te laten rusten, om slechts in dat te lezen, 'twelk zich, iederen morgen nieuw, voor zijne gretige blikken van zelf ontsloot; - zoo hij POOT verzekerd had: ‘er zijn grepen in uw stukje, HOOFT waardig, en VONDEL zelf is nergens grooter Dichter dan gij het bleekt in de verjeugdiging der natuur, in de herboren lente van *Latmos*, als de twee gelieven elkander omarmen, - maar laat rusten én VONDEL én HOOFT, - pijnig u niet om hen in te halen, waar de eerste den Latijnen nastreeft, de laatste de Italianen op zijde dringt; o n t w i k k e l u z e l v e n !’ - o zoo hij dit gedaan had, welk een' anderen oogst golfde ons thans van den

Abtwoudschen akker tegen! Laat ons billijk zijn; wij vergen vast meer van den man, dan van zijne eeuw was! Riekt het in de onze nog niet naar den mutsaard, zoo gij al de kleingeestige bewonderaars van Grieken en Romeinen op den Bloksberg wenscht, - met meer eerbied voor de Ouden uitgedrukt, en overeenkomstiger met onze liefde voor de Kunst, - zoo gij de verknutseling van het inheemsche naar uitheemsche vormen afkeurt, - zoo gij nationaliteit, individualiteit eischt in het Minnedicht? Een voorbeeld wekt op, een leiband belemmert! - wat geeft den meesterstukken der Oudheid hunne waarde, wat anders dan dat zij de volkomen uitdrukking waren van hare eigene begrippen, van hare eigene gewaarwordingen, dan dat zij ons den toestand veraanschouwelijken in het schoonste en daarom treffendste licht? - O Liefde onzes Volks, onzes Tijds, waar zijn uwe zangers? - Doch terug tot den man, van wien wij zoo veel vergden, en die echter zoo volslagen doordrongen was van de gladde gemanierdheid zijner eeuw ten onzent, dat al zijn waarachtig talent ons nooit met hem verzoenen kon, - tot den gevierden, geadelden, geprezenen Kunstschilder ADRIAEN VAN DER WERF, eene karakteristieke verschijning, als gij hem in de *Nederlanden* ontmoet als den vertegenwoordiger eener Kunst, die er, nog geene honderd jaren vroeger, bogen mogt op RUBBENS en REMBRANDT!

‘Welk eene aangename verrassing hebt gij ons bezorgd, WILLIS!’ - begon eindelijk *de Ridder*, aan den hove van *Dusseldorp* de onberispelijke vormen gewoon, en na zijne terugkomst te *Rotterdam*, steeds zoo statelijk, als ware hij altijd in de tegenwoordigheid geweest van dien JOHAN WILHELM, Keurvorst van *de Paltz*, welke hem de waardigheid verleende tot vervelens toe in onze Catalogussen vermeld; - ‘het lijdt wel geen' twijfel, dat Mijnheer de maker is....’

POOT boog zich uit aangeborene beleefdheid.

‘Ik heb zelden fraaijer minnedichtje gehoord,’ hervatte de schilder-hoveling, en liet er genadig op volgen: ‘als u lust heeft mijn kabinet eens te zien -’

Huivert ge niet bij dit aanbod? Ik wil u niet herinneren aan 's mans beeldtenissen van Keurvorsten en Keurvorstinnen, door engeltjes opgehangen en door de godsvrucht gekroond, noch van zijne vijftien Verborgenheden der Roomsche Kerke gewagen; - maar, wat dunkt u, de peerlemoeren Madonna (van het Rijks-Museum te *Amsterdam*) met het Kindeken, dat naar beziën grijpt, de aanstaande studie van een' jonkman, die zijne verzen veil had

voor een' folio-bijbel ter dienst zijns vaders! O gekunsteldheid! welk eenen oorspronkelijken aanleg zult gij hier doen te loor gaan!

‘Mag ik weten,’ vroeg POOT, ‘wien ik de eer heb vóór mij te zien?’

De goelijke grijsaard, wiens hooge gestalte onder den last der jaren nog niet gebogen ging, lichtte den jongeling heuschelijk in, wie hem met die gunst verwaardigde, en zoo hij bij de voorstelling van VAN DER WERF te kort schoot in vleijende bewoordingen, POOT's verrassing, POOT's vraag waren een' minder ijdel man de zoetste hulde geweest.

‘Zoo ge u de moeite getroosten wildet,’ smeekte de boersche Dichter, ‘mij opmerkzaam te maken op mijne feilen, welk een goed werk zoudt gij doen! Ik heb u bij het voordragen van mijn Stukje soms, dikwijls, het voorhoofd zien fronsen; er ontbreekt stellig veel aan: die Grieksche wereld is mij zoo *vremd*! -’

‘Een andermaal - in mijn kabinet - u faalt studie - doch onvermoeide arbeid komt alles te boven. Als ge bij mij komt, zal ik u herders en herderinnen en goden en godessen laten zien, een beetje meer Antiek, en vooral niet zoo Abtwoudsch als de uwe -’

‘Ge zult er vreemd van opkijken, jonkman!’ viel de degelijke grijsaard in; ‘maar wilt gij van mij een' raad: pas op, dat gij uw fiksch oog voor de natuur niet verliest; - een bril is altoos maar een behulp! - VAN DER WERF! het ontviel mij zonder erg! - En als gij te *Amsterdam* mogt komen, jonkman! en ook mijn kabinet willen zien, - lang zoo mooije dingen niet als die van Mijnheer, - vraag dan den eersten flinken bol den beste maar, waar Professor RUYSCH woont, FREDERIK RUYSCH, hoort gij, hij zal u teregt helpen.’

‘Ten uwent zal hij gelegenheid hebben tweeërlei wonderen te zien, de kunst van den vader en de kunst van de dochter,’ hernam VAN DER WERF.

‘O! hij schildert met breeder trekken dan mijne RACHEL, doch haar vak is ook eene vrouwelijke liefhebberij, - maar vriend WILDS! of WILLENS! of hoe gij heeten moogt, de jongen zal nu het pamflet toch wel gevonden hebben, - *De Maen bij* ENDYMION had het mij haast doen vergeten.’

En de groote Ontleedkundige, - een geschenk van de Zeventiende Eeuw aan hare opvolgster, - de groote Ontleedkundige, die partij had getrokken van de vorderingen zijner voorgangers, maar zelf een eigen pad was opgegaan, om verder te komen, hij wenschte POOT naar oud landsgebruik ‘wel te varen,’ - en

nam in den winkel een dier schotschriften op zijne uitvindingen aan, welke hij zelden anders beantwoordde dan met: ‘Kom en zie!’ VAN DER WERF volgde hem, - ‘tot weêrziens!’ sprak hij, het was Dusseldorpsch, het was hoofsch!

‘Wijf! wijf!’ schreeuwde ARNOLD WILLIS, zoodra de heeren de hielen hadden geligt, ‘wijn en pijpen -’

‘Ik dank u,’ zeî POOT, ‘mijn paard is gezadeld op stal blijven staan.’

‘Wijf! hoor toch’, herhaalde de man in den huisjapon, toen zijne egade uit de keuken opstommelde, ‘de Ridder VAN DER WERFF heeft POOT's minnedichten mooi gevonden; ja, een van de dingen, die mij zoo weinig aanstonden, geprezen!’

‘Ik heb altijd gezegd, dat er vuur in stak,’ hernam Jufvrouw WILLIS met een' schalken blik.

‘Maar de folio-bijbel,’ brak POOT de dringende uitnoodigingen van het paar ‘toch iets te gebruiken’ af.

‘Een' folio heb ik waarachtig niet, maar een' grootmediaan[1] zult gij hebben.’

Afhaler, tot den einde toe!

‘Het zij zoo!’ hernam HUIBERT CORNELISZOON, en luisterde niet naar den aandrang van ARNOLD WILLIS, om voortaan al wat hij schrijven zou slechts bij hem uit te geven enz. enz. - of de man het verdiende, bewijze der liefhebbers van twisten van dien aard de aantijging van WILLIS en de verdediging van POOT in alle oude bibliotheken te vinden. Voor ons, wij slaan den Dichter onder het naar huis rijden nog een oogenblik gade.

> ‘De roozen van de werelt groeijen
> Aan dorens van verdriet!’

peinsde hij in zich zelven, en glimlachte over de omgekeerde toepassing van zijn eigen vers, en bepaalde den dag al, waarop hij zijn eerste bezoek bij VAN DER WERF zou afleggen! Wat al vragen had hij te doen, welk een licht zou hem opgaan! Maar zijn paard was uit den draf in den stap gekomen, en eer hij het wist, vergat hij WILLIS en zijne gasten starende op het landschap, dat, beurtelings boomrijk en bebouwd, alleraangenaamst afwisselde, 't geen hij honderdmalen had gezien, en hem echter bij dien onverwachten ommekeer van licht in schaduw nieuw scheen. Hij zag op, welk eene lucht! aan twee hemelstreken broeide een onweder - langzaam, statelijk trok-

(1) Historisch.

ken de wolkenlegers tegen elkander op, - hoe kon het anders, of hij moest zich de woorden van RUYSCH herinneren, toen hij, uit de beschouwing weder tot zich zelven gekomen, verbaasd opmerkte, dat zijne trouwe merrie stil stond, roerloos stil. - Gij hebt zijne Werken slechts op te slaan, als gij u overtuigen wilt, hoe juist hem de grijsaard in dit opzigt had beoordeeld, - wie onzer oude of nieuwere Dichters, die in waarheid van natuurschildering halen mag bij POOT?

Helaas! dat zij u tevens overtuigen, welk een' invloed de kunsttheoriën van VAN DER WERF, van zijne eeuw op hem uitoefenden! Wat al nymphen en satyrs, - welk een vervelend herdersleven, - in plaats van inheemsche natuur! Wat zou het mij baten, zoo ik u vertelde, dat hij, al regende het reeds groote droppels, MACHTELD's vensterken slechts stapvoets langs reed, en op hare bede afsteeg, om de bui over te laten drijven, en onder kozen en kussen haar vertelde, welk eene toekomst hen beidde, hem, den bewonderden Dichter, haar, de bezongen Bruid! - ge bewijst mij uit zijne verzen, dat hij met NEELTJE 'T HART in den echt trad! En ik leg den vinger op den mond, nadat gij mij vergund hebt aan te merken, dat het niet geviel voor zestien jaren na het tijdstip, waarvan ik gewaagde, - arme POOT! hij was toen al drie of vier en veertig jaar!

Toch leverde de achttiende eeuw, in *Europa*, en bij een volk, het onze in geen opzigt vooruit, een' dichter op, die met landleven en liefde dweepte, zoo als ik het van HUIBERT CORNELISZOON POOT had verlangd, eigenaardig en oorspronkelijk: ik bedoel ROBERT BURNS!

Zwanenburg. - 't Huis ter Hart.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 491).

Dadelijk na het uitkomen van het vorig N^{o}. van dit Tijdschrift maakte men mij van verschillende kanten opmerkzaam op nog twee plaatsen in den *Gijsbrecht*, waar van *Swaanenburgh* wordt gesproken, die over de ligging van hetzelve eenig licht zouden kunnen verspreiden, en die, ik beken het, mij zijn ontgaan.

De eerste dier plaatsen komt voor in het 1ste Tooneel van het 2de Bedrijf, alwaar VAN EGMOND aan zijne Hoplieden het plan der verrassing van *Amsterdam* bekend maakt, en zijne mededeeling besluit met de woorden:

- - zo dat er niets en faalt
Dan nu te nacht, zo ras zy(1) poort en sloten breken,
En *Swaanenburregh* viert, te letten op dat teeken,
En voort met alle macht te volgen op het licht
Des schrikkelijken brands, van Vosmeers toors gestigt.

De tweede plaats vindt men in het laatste Tooneel van het 5de Bedrijf. - GYSBRECHT verlangt van zijne gade, dat zij zich met hunne kinderen, en met

- - het onnut gezin, en die geen nootweêr bien,

te scheep zal begeven en *trekken naar een wijk, waar niemand hen kan hinderen*. Zij antwoordt:

'Helaas! wat ga ik aan? wat komt my weder over?
Waar zentge my, myn lief, *Persyn* den grooten roover
Uw vyant in den mont, die op ons vlamt en loert
Uit *Swanenburg*, daar hy des Graven vlagge voert?
't Verdriet hem zulk een slot, en vasten burg te derven,
Die ongerechte gift. -'

Beide plaatsen bevestigen mijn vermoeden, dat het *Zwanenburg*, door VONDEL genoemd, in de nabijheid der stad was gelegen en *Zwanenburg* op *half weg Haarlem* niet bedoeld kan zijn, zoo als sommigen, onder welke A. LOOSJES PSZ., vermoeden(2).

EGMOND stond met zijn leger bij het *Karthuizer-Klooster*, even buiten de stad; hij had *Amsterdam* oostwaarts vóór zich, *Polanen* of *half weg Haarlem* westwaarts in den rug; hij beveelt zijnen hoplieden tegen de stad op te rukken, zoodra *het vuur op Swanenburg zal zijn onstoken*;

'*En Swanenburregh viert*'

Deze Burg of dit Slot lag dus in de rigting van *Amsterdam*, niet in die van *Haarlem*.

Bij het *Karthuizer Klooster* zich bevindende, kon men, toen de Stad aan die zijde nog niet was bebouwd, gemakkelijk bij

(1) Te weten zij, die, in het schip verborgen, de stad waren ingehaald.
(2) *Holl. Arcadia*, blz. 452.

nacht, een vuur tot teeken op eene hoogte aan den overkant van het *Y*, in *Waterland* ontstoken, ontwaren.

En nu de tweede plaats: BADELOCH vreest, dat, indien zij te scheep mogt gaan, zij in handen van den Heer VAN PERSYN mogt vallen, die uit *Swanenburg* hen bespiedde. De vlugt moest geschieden langs het *Y*, maar zeker Zuiderzeewaarts, en niet in de rigting van *Spaarendam*, waar zij hunne vijanden in den mond zouden loopen en waar het goed van den Heer *van Haerlem* lag, den hevigen vijand van GIJSBRECHT, van wien hij in de alleenspraak zegt:

> ‘Dog Haarlem draagt met regt de grootste schult van alle,
> Die om zyn voordeel wrokt, en wenst myn sterke walle
> Te slechten tot den gront, in schyn van 's Graven zaak.’

Het *Swanenburg*, waaruit PERSYN *loerde en op hen vlamde*, lag dus óf vlak bij *Amsterdam*, óf wel langs den weg, dien men vlugtende voorbij moest, en dit bekrachtigt mijne vooronderstelling, dat VONDEL met het *Swanenburg*, door hem in zijnen *Gijsbrecht* vermeld, geene andere sterkte heeft bedoeld, dan óf het Slot van dien naam, hetwelk de PERSYNS in *Waterland* eenmaal bezaten, en welk Slot, zoo ik vermoed, zal hebben gelegen aan de overzijde van het Y, regt tegenover *Amstelland*, óf de verdedigingspoort of burg op de wallen der stad zelve. Voor dit laatste is in de aangehaalde plaatsen veel grond. Op die poort, burg, konden zij, die met het schip binnengeslopen waren, een vuur, tot teeken voor de belegeraars, ontsteken. Op dezen burg had PERSYN 's Graven vlag geplant; want het smartte hem zulk een' vasten burg te derven, *die ongeregte gift*. Na den moord van FLORIS V toch, zegt men, dat de goederen van den Heer VAN AMSTEL aan PERSYN werden geschonken; in 't oog van BADELOCH eene onregtmatige gift.

Maar de woorden van GIJSBRECHT:

> 'k Heb - Swanenburg noch afgestaan door dwang,

doen aan een afzonderlijk kasteel of slot denken, en niet aan een gedeelte van eenen walmuur, ten ware VONDEL hier een gedeelte voor het geheel name (*pars pro toto*), en dus met *Swaanenburg* gansch *Amsterdam* hebbe willen uitdrukken; doch dit laatste is onwaarschijnlijk. Hoe dit zij, in beide gevallen begaat VONDEL een *anachronisme*. Het Slot der PERSYNEN in *Waterland* was reeds vóór 1273 verwoest. Wij zagen, dat JAN VAN PERSYN in dat jaar, of in 1275,[1] beloofde het niet weder van hout of steen te

(1) De Handvest, van welke ik op blz. 486 en 487 heb gesproken, komt ook voor in het 1ste Deel van het *Groot Charterboek der Graven nan Holland*, van F. VAN MIERIS, blz. 380; doch de dagteekening van dezelve is aldaar, even als bij SOETEBOOM, 30 December 1275. Ook bij VAN MIERIS worden de door mij vermelde twee Zegelaren *Heer* WILLEM *Ridder*, VAN HAERLEM en *Heer* GIJSBRECHT VAN AMSTERLANDT genoemd.

zullen opbouwen. De handeling, in den *Gysbrecht* voorgesteld, valt echter na den dood van Graaf FLORIS (dus na 1296) voor. En hoezeer BEKA, die op het einde der XIV^{de} eeuw bloeide, (in zijne *chronijk* op het leven van Bisschop WILLEM II) verhaalt: ‘dat GIJSBRECHT VAN AMSTEL na den dood van Graaf JAN zijne stad rondom met houten bruggen en *torenburgten* (*turritis propugnaculis*) bevestigde,’ twijfel ik er toch aan, of het *Zwanenburg* op de wallen der stad toen reeds zal hebben bestaan. - Maar soortgelijke *anachronismen* moet men in den *Gijsbrecht* meer over het hoofd zien. Men denke aan de *beurs te water uitgebouwd*, en aan zoo vele grachten, straten en gebouwen in dat treurspel opgenoemd, welke zeker, ten tijde dat de held van het stuk leefde, niet hebben bestaan. Maar dit is niet alles, wat men in den *Gysbrecht* over het hoofd moet zien: ook in de voorstelling der karakters van de personen zondigt VONDEL, indien het in zijne kraam te pas komt, geweldig; doch niemand is zeker door hem onbillijker en onregtvaardiger behandeld dan WITTE VAN HAEMSTEDE,

> ‘Hij, de Zoon van dien FLORIS zoo goedig,
> Hij, het beeld van dien Vader in houding en oog,
> En niet min dan zijn Vader kloekmoedig.’

Maar ook de vader komt er bij VONDEL niet gunstig af. Doch het lag in den geest van 's dichters leeftijd, om laag op de vroegere Graven te vallen, en wie is in alles zijnen tijd vooruit? Als dichter was VONDEL het ongetwijfeld.

BILDERDIJK stelde, in het Treurspel *Floris V*, den Graaf van dien naam meer naar waarheid en zeker beminnelijker voor, en Mr. J. VAN LENNEP heeft, in *de strijd met Vlaanderen*, de door VONDEL geschondene eer van WITTE waardig gewroken.

Vraagt gij nu als slotsom van dit geschrijf mijne meening omtrent de ligging van het *Zwanenburg*, door VONDEL driemalen in den *Gijsbrecht* vermeld? Zij is deze: VONDEL had het oog op het voormalig Slot van dien naam, in *Waterland*, aldaar door een' der Heeren VAN PERSIJN gesticht. - Het wapen van *Waterland* is eene *Zwaan*.

Gezegd Slot kwam in handen van GIJSBRECHT VAN AMSTEL, als hoofd der oproerige *Waterlanders*, maar werd later door hem *weêr afgestaan door dwang*. Dit Slot lag aan de overzijde van

het *Y*, welligt niet verre van *Buiksloot*. Hier was, tijdens de verovering van *Amsterdam*, volgens VONDEL, JAN PERSIJN gelegerd, en gaf van dáár aan de belegeraars, door het ontsteken van nachtelijk vuur, het teeken tot den aanval. Want hij, de *Admiraal*, had volgens den Heer VAN VOORN (V^{de} Bedr. 3de tooneel)

> Wat riemen voert of zeil - - - - - -
> Beslagen in zyn dienst by Vries en Waterlanderen,

en kon alzoo, zoodra de toorts van VOSMEER, volgens afspraak, den brand in *het hollen Zeepaard* had gestoken[1], met *schepen zonder tal* oversteken, en de Stad aan den *Ykant* belegeren, terwijl EGMOND, met de zijnen, haar van de landzijde bestormde. Uit dit Slot lette PERSYN op alles, wat *Amsterdam*, of het Slot van *Amstel*, langs het *Y* verliet. Dáár voerde hij *'s Graven vlagge* of *standaard*, want de Graaf van *Holland* had *Waterland* bedwongen; deze was aldaar Heer en de PERSIJNS bezaten het slechts als leen. Van dáár hoopte JAN PERSIJN *Amsterdam* en het Slot van GIJSBRECHT, welke goederen hij, zoo als sommigen willen, als verbeurd verklaard van den Graaf ten geschenke had ontvangen en eenigen tijd had bezeten, op nieuw te zullen bemagtigen, want

> ''t Verdroot hem zulk een slot en vasten burg te derven
> Die ongeregte gift. - -'

en BADELOCH voegt daarom nog bij de aangehaalde woorden:

> '- - - U zaat, u wettige erven
> Te blusschen in haer bloet, is al zyn wensch en wit
> Opdat hy onverlet *volharde in 't nieuw bezit*.'

Op die wijze is, dunkt mij, alles duidelijk, en loopt geregeld af. Maar ik geef deze meening om beter.

Het Gemeenelandshuis van *Rijnland*, op *Halfweg*, heeft niet slechts op elk der vier stijlen van de ingangen een *Zwaan*, maar die zwanen zijn op burgten voorgesteld, zoodat de benaming van *Zwanenburg* zeer eigenaardig is.

Het Huis, in welks gevel de steen met het *Slot van Egmond* wordt gevonden, staat niet op den *Achterburgwal*, zoo als op blz. 491 is vermeld, maar op den *Oudezijds Voorburgwal*. Dit is eene schrijffout. Eene *drukfout* is de benaming van *Houwick* op blz. 482, (reg. 23) dit moet *Houtrick* zijn.

Amsterdam, Sept. 1842.

W.J.C. VAN HASSELT.

(1) III^{de} Bedr. 3de tooneel.

Kusjens.

I.

Waarom ik de oogjens sluit in menig zaalge stond,
Als, van uw blanken arm omsloten,
Door my de zoetste kus van uw fluweelen mond,
Mijn schoone Dafné! wordt genoten,
En 'k aan uw zachte lipjens kleef,
Als 't bietjen by het uchtendblozen
Aan 't bladsatijn der Lenterozen,
- En ik van zoet genot schier aan uw boezem sneef?
't Is wijl ik vrees, dat my de schittring van uwe oogen,
By 't smaken van die nektartogen,
Verblinden zal, gelijk de gulden zonnegloed
Den wandlaar, als hy staart naar 's hemels effen bogen,
't Gezicht op eenmaal derven doet.
En ik, die enkel wensch te leven,
Opdat mijn oog zich staâg verlustige in uw schoon,
En 'k uw bekoorlijkheên in zangen eer zou geven,
Hoe vond ik dan één' enklen toon,
Om uw aanvalligheid, o zuster van Dioon!
Waarmeê 'k nu, dag aan dag, u telkens meer zie pralen,
En die in mijn ontvlamd gemoed
Met onweêrstaaubre macht de liefdevlammen voedt,
Dan uwer waardig en naar waarheid af te malen?.....

II.

't Was tweemaal, dat ik u, mijns harten uitverkoorne!
Een teeder kusjen op uw elpen boezem gaf,
En tweemaal stiet gy, zonder toorne,
My zachtkens met uw handjen af,
Terwijl gy bloosde toen ik 't kusjen durfde wagen.
Spreek, bloost ge alleen, Melieve! als men u mocht mishagen?...
Maar wie, wie is als ik zoo onuitspreeklijk rijk?....
Ik zie, 'k lees in uw oog, o een'ge vreugd mijns levens!
Mijn overwinning, ja, en uw verwarring tevens;
Een sterfling aan uw kniên, ben ik den Goôn gelijk!
Maar laat ik me aan uw' arm ontrukken!
Nog is de tijd niet daar, die al mijn wenschen kroont.
Te vroeg vereenigd, rijt ons hart, waar liefde in throont,
Welligt zijn banden nog aan stukken.
Maak dat mijn liefde gloort zoo lang ik ademhaal;
Laat my door trouwe dienst uw wederliefde koopen;
Hoor naar mijn zuchten, noch mijn tranen, noch mijn taal;
Weêrstreef mijn bidden en mijn hopen,
Betaal mijn wanhoop zelfs met koelheid t'elken maal:
De lange winters doen de lente duurzaam bloeien;
De zwarte mist schenkt eerst een schoonen, heldren dag.
En o! den minnaar, die gekneld ligt in uw boeien,
Moet langen tijd de hoop zijn binnenst' doen ontgloeien,
Opdat hij onverdeeld u eeuwig minnen mag!

III.

‘O welk een ambergeur omwadent thands uw lippen!
Verleen my spoedig van uw' karmozijnen mond,
Melieve! een kusjen in dees stond,
Want 'k voel my d'adem schier van minnedorst ontglippen!’
‘“O Neem, Bathyllus! neem er twintig als 't u lust,
En 't u gelukkig maakt in 't leven,
Ja dertig, - 'k wil er honderd geven....
Welnu, hebt gy genoeg gekust -?”’
‘Neen,’ - ‘“'k doe er u nog twintig smaken;
Zijt gy tevreden?”’ - ‘Ach, ik blaak in laaier gloed!’ -
‘“Welaan, verklaar my dan met wat getal ik 't blaken
Van uw verliefde vlam, ondankbre! blusschen moet?” -
Met zooveel, leven van myn leven!’ -
Hernam ik - ‘als in Gelders dreven
De Mayzon kersen rijpen doet;
Met zooveel, als er korenairen
Ontspruiten op het vruchtbaarst land;
Of als in 't hart der Noorderbaren
De saamgevatte korrels zand;
Zooveel als, voor ons oog, by nacht aan 's hemels transen
Er starren, warelden en tallen zonnen glansen:
Ja, al schonkt gy me ze ook, zoodra het morgenrood
Aan de Oosterkim begint te dagen,
Totdat de zon zich baadt in Thetys zilvren schoot,
'k Zou 's avonds, meer ontgloeid, mijn eenigst welbehagen!
U nog om meerder kusjens vragen!’ -

S.J. VAN DEN BERGH.

Mengelingen.

't Is maar een pennelikker!
Door den schrijver van:
Als een visch op het drooge.

Steets was hy op 't Kantoor en met de neus in 't boeck;
Sijn mutsjen op sijn hooft, sijn mouwen an voor 't wrijven;
Want hy was besich staegh met dit of dat te schrijven:
Dan sloot hy sijn ballans, dan sagh hy nae de kas,
Ja wel, hy had soo veel te doen, dattet wonder was!
Wat het hy in sijn hooft winckeltjes, en kassen,
En hockels en laedjes, dosynen van Lyassen,
Vol Assingnatie, vol Oblygatie, vol Boomery,
Vol Wissel-brieven, vol Retour, en vol Factory
Vol Konnossementen, en vol Konvoy-biljetten,
En Kamers vol Journaels, Schuldt-boeken, Alphabetten,
En Riemen kladt papiers, van loopende uyt-gift,
En Tafels vol Chijffers, en Schalien vol schrift!

Te regt zou men er zich over beklagen, dat de geestige BREÊRO, welke ons, in deze weinige regelen de stoffaadje van een Koopmanskantoor zijner dagen heeft geschilderd, er geene teekening van de Klerken zijns tijds bijvoegde, als het minder waarschijnlijk was, dat men het beroep, waarvoor thans een patent van Kantoorbediende wordt vereischt, toen ter nood kende. Immers, het valt ligt zich een' Zeehandelaar der Zeventiende Eeuw voor te stellen, die slechts een factotum voor het loopende werk nahield, en misschien een' boekhouder bezoldigde, welke, wekelijks eenige uren, de zaken kwam bijschrijven, - tenzij de zucht voor geheimhouding, onzen handel eigen, den man aanspoorde, geen derde toe te vertrouwen, wat niemand behoefde te weten, dan hij en zijne vrouw. Er zou harmonie zijn geweest tusschen dat vele zelfdoen en de overlevering,

die ons vertelt, dat JAN DE WITT maar één' dienaar had. - Ik tart u echter uit, u de paruik van den kleinzoon diens koopmans voor den geest te brengen, zonder dat zich, in uwe verbeelding, rondom dat hoofdtooisel met eene krulbatterij, een aantal jeugdige oude mannetjes groepeert, op het kantoor te voorschijn geroepen, door eene driedubbele behoefte: de zeden waren weelderiger geworden, - de gemeenschap had allerwegen toegenomen, - de mededinging was bij de naburen ontwaakt. Men kwam er niet, tenzij men alle zeilen bijzette. Weder valt mij eene historische bijzonderheid in, welke deze wijze van zien staaft. In de dagen van WILLEM IV plagt de handel op ieder slempmaal gedacht te worden, onder den toast van: ‘De zieke Bruid!’ - Voeg nu bij de eigenaardige verschijnselen der Negentiende Eeuw: het verdwijnen van allen afstand, dat wij aan den stoom te water en te land hebben dank te weten, en de liefhebberij onzes tijds voor bespiegelingen en voorspellingen, op statistische tafelen gegrond; voeg bij deze den uit beide geboren' wedijver, wie den vreemde het eerst, het uitvoerigst, het drokst berigten zal geven; en gij verbaast er u niet langer over, dat de meeste kantoren van drie tot zes, ja tot tien en twaalf klerken hebben. Alleen de veilingen der *Nederlandsche Handel-Maatschappij* veroorzaken iederen Duitschen Commissionnair grooter uitgaven aan papier, drukloon en porto, dan een Zeehandelaar weleer in een geheel jaar betaalde, en eischen handen in evenredigheid.

Waartoe zoude ik, na dezen vlugtigen blik op de hoofdoorzaken der vermenigvuldiging van het personeel eens kantoors, ook van de minder algemeene gewagen? Het groote publiek stelt zóó weinig belang in den handel, dat men het mij welligt naauwelijks ten goede zal houden, zoo ik er naar streef, zijne aandacht bij den paria dier wereld te bepalen. En echter is het verre van mij, verschooning in te roepen voor de keuze van mijn onderwerp. Als het mij gelukken mag, de vragen: Waarom wordt men klerk? Wat is het lot van een' kantoorbediende? te beantwoorden, zonder dat ik gaande weg mijne lezers verlies, dan vertrouw ik, dat het doel, 't welk mij bij opstellen van dezen aard bezielt, sympathie zal vinden, hoe luttel mijne middelen ook berekend zijn, het volkomen te bereiken.

Gij hebt zeker wel eens eene school zien uitgaan, - eene burgerschool, meen ik, eene armenschool zelfs, en u vermeid in het weêrgaloos schouwspel, dat die jeugd aanbood? Welk eene gelijkheid, en welk eene verscheidenheid tevens! Eene

wereld in het klein! Houd er oogen op, als gij kunt. Soldaatje spelen, - de eerste stok de beste is een generaalsstaf, voor dien flinken borst; - paardenmennen, - wie denkt gij dat het spoedigst moê zal zijn, de koetsier of de rossen? - scheepje zeilen, - de klomp gaat te water, als zij maar een touwtje vinden om hem aan te vieren, - wij hebben het naauwelijks opgemerkt, of de woeligsten zijn al uit ons gezigt, er schuilen matrozen, voerlieden, krijgsluî in. Dáár plaagt een krullebol een aardig meisje, - maar dat zullen zij eens allen doen, dat is het algemeen menschelijke, - ik wilde u tot den bijzonderen aard, blijkbaar uit de keuze van het een of ander beroep, bepalen. - Welnu, we zien arbeids- en handwerkslieden in menigte: - toekomstige metselaars, die naar dat half voltooide gebouw kijken, of zij de evenredigheid der zwaarte tusschen balken en muren berekenden; - toekomstige hoveniers, die gadeslaan of de lentezon de knoppen van het geboomte sedert gisteren verder heeft doen uitbotten; - toekomstige kastenmakers, die een voorbijgedragen meubel begluren, of het open moest springen voor hunnen nieuwsgierigen blik; - maar, er zou geen einde aan zijn, zoo wij alles wilden bespieden, wat hier in den dop te zien valt. - En echter, het is aardig naar het gindsche groepje te kijken: een der jongens heeft een stuk krijt gevonden, en zie eens, hoe hij teekent, hoe hij karikatureert! Hij hinkt aan hetzelfde euvel, waaraan wij allen lijden: hij overdrijft! die neus van den meester steekt den draak met alle proportie. Doch, geen nood, er zijn critici om hem heen, recensenten voor ieder, die zijn werk der beschouwing van het algemeen prijs geeft; wat is billijker? - Indien gij uw' aanstaanden timmerman vindt in de drie voet hooge wijsheid, die dáár eene stroowisch tot passer bezigt, vergun mij op te hebben met den vluggert, welke een weinig verder een' vlinder naloopt: hij zal blaken van lust om te ondernemen; hij zal koopman worden; hij zal wagen en winnen. Winkeliersgeest, die te huis blijft zitten en verbeidt, ik zie hem te over, bij dien knikkerenden hoop. ‘Valsch doen!’ hoor ik roepen: arme jongen! die u zoo boos maakt over het gepleegde onregt; die den kleinen bedrogene de hand boven het hoofd houdt; die, nu gij hem hebt gewroken, zoo ernstig naar den blaauwen hemel opziet, toekomstige dichter! wat deedt ge bij het spel? Hij geeft geen antwoord, verloren als hij is, in de beschouwing eener bloem, die aan den weg groeit; liefde voor het schoone bij zin voor het edele, ik mag dien

jongen. - Toch verlies ik hem uit het oog, om den wil van gindschen manke; gebrekkige jeugd is zulk een deerniswaardig schouwspel! - Maar, ge hebt gelijk, hij kan kleêrenmaker of schoenenflik worden, en als hij geld en geest heeft, zoo goed een' graad in eene der drie faculteiten verwerven, als een van deze regtsgeleerden, geneesheeren of leeraars *in spe*. - Doch, zeg mij, hebt gij in die bonte wemeling van standen, in die wereld in het klein, ergens een' toekomstigen kantoorbediende gezien?

Helaas, neen! Er ligt te weinig poëzij in dien toestand, dan dat hij den onbevangen' blik der jeugd zou kunnen aanlokken. Stel u de jonkheid vóór, zoo als ge wilt, onder den invloed van begrippen, aan den natuurstaat verwant, of alreeds beheerscht door den zin, die onze beschaving kenschetst: het werktuigelijk beroep belooft zoo min geluk als genot; het waarborgt even weinig vrijheid, als de schadeloosstellingen voor deze: weelde, gezag, roem! Denk niet, dat ik der volksjeugd zoo groote wijsbegeerte toeschrijf, dat zij zich van die oorzaak bewust is, dat zij er zich reden van geeft. Verre van daar. Maar des ondanks moet gij als ik dikwijls hebben opgemerkt, dat zij slechts sympathie over heeft voor alles, waarin kracht schuilt, dat de populairste beelden tevens de onafhankelijkste zijn. Het is of in den boezem des volks het bewustzijn der oorspronkelijke bestemming van het mannelijk karakter wordt omgedragen: ontwikkeling aller krachten, aller gaven! - Knecht - klerk - hofmeester - hoveling - hebt gij ooit een' jongen ontmoet, die u zeide, dat hij één dier vier dingen worden wilde? Allen leeren spoedig genoeg - in de laagste kringen het spoedigst, - dat er iets, dat er veel van de vrijheid moet worden opgeofferd, om den wille van het geld - maar er geheel afstand van te doen, maar zich zelfverloochening ter taak te stellen, en dat wel een gansch leven lang, dit is eerst in lateren leeftijd het gevolg óf van nooddwang, óf van dweeperij, óf, in exceptionneele toestanden, van deugd!

Als de school echter voor ons niet te vergeefs zal zijn uitgegaan, dan moet ge mij vergunnen, nog eens naar de jongens terug te keeren: er waren toekomstige klerken in den hoop, tweëerlei soort zelfs, al was er niets in hun uiterlijk dat het aanduidde, al wisten zij het zelve nog niet. De tros des heers, de bedaarde naslenteraars, de bezadigde jongeluî, zullen die waarschijnlijk opleveren. Het zijn óf kinderen van gemeene lieden, die zich de nering hunner ouders zullen schamen, en,

ten gevolge van het verbeterd onderwijs, ééne sport hooger zullen klimmen op de ladder des maatschappelijken levens, die klerken zullen worden in plaats van bazen! - óf het zijn zonen eener weduwe, van goeden, maar armen huize, telgen, die voor de misslagen hunner ouderen boeten: een onberaden huwelijk, de oorzaak van achteruitgang en armoede. Ik vrees, dat het te fijn gesponnen zou zijn, de eersten op school te willen herkennen aan hun uitmuntend gedrag, dat hen soms tot den twijfelachtigen rang van kweekelingen verheft; maar ik ben er zeker van, dat zij de bollen van de bent zijn, in fraai schrijven en vlug rekenen. En wat de laatsten betreft, wij hebben geene verontschuldiging in te brengen, dan dat er zóó veel te zien was; maar anders, wij hadden hunne bestemming moeten gissen uit armen en beenen, die zegevierend door mouwen en pijpen, van hun oud, maar fijn pak staken; uit aangezigten, die niets beloofden, waarop geene wolk van sluimerend talent rustte, waaruit geenerlei zielskracht blonk. Het beginsel, dat de ouders van beiden dit beroep voor hen zal doen kiezen, is hetzelfde: dolende eerzucht, die er krampachtig naar streeft *Heer* te blijven; dolende eerzucht, die er krampachtig op uit is, *Heer* te worden. Al het onderscheid tusschen dit groene koren des kantoors bestaat dáárin, dat de eene soort het voor een' meelmolen houdt, waarin het heel veel eer is fijn te worden gemalen, terwijl de andere het niet hooger schat dan een' pelmolen, waarin zij slechts van den bolster zal worden ontdaan. Eene verschillende wijze van zien, welke niet belet, dat PIET, die, na een jaar twee, drie sloovens, zijne eigen zaken dacht te beginnen, zijn leven lang achter den lessenaar van zijn' patroon blijft zitten, terwijl CLAES, die al overtevreden zou zijn geweest, zoo het hem vergund ware geworden voort te blijven kruipen, vliegt, vliegt, wat ben je me! Geen wonder, - de geblinddoekte fortuin drijft in alle standen hetzelfde spel, met voornemens en wenschen!

Er is een tijd geweest, waarin men geloofde, dat er, ter voorbereiding om op een koopmanskantoor te worden geplaatst, niets geschikter was, dan eenige jaren op dat van een' practizijn door te brengen, des noods bij een' Advocaat, maar liefst bij een' Notaris! Soms verdwijnen kleine eigenaardigheden van het volksleven slechts ten gevolge van groote omwentelingen. Welligt zoude men, als het de moeite van het onderzoek beloonde, doorgaans tot dezelfde uitkomst komen, waartoe de navorsching dezer bijzonderheid leidt, namelijk: dat elk be-

grip, iedere gewoonte eene schakel is in de groote keten, en dat de schijnbaar onbeduidendste niet wijken, niet te verwrikken zijn, dan door eene volslagen omsmeding, die het verroeste herblaakt, en louterende vernieuwt. ‘Bij een' practizijn leert men stellen,’ heette het. O genius van ons Proza! waartoe was het met u gekomen? De protocollen van JAN BORLIUT, de school voor de eenvoudigste uitdrukking ter wereld, de school ter afsluiting eener rekening, de school voor koopmans-briefstijl; - Hollandsche Taal! wie het kernige en korte scheen aangeboren, hoe hieldt gij het uit? HOOFT had ons proza de toga der Romeinen omgehangen, en statig en sierlijk bewoog het zich in de breede plooijen; maar als hij had kunnen voorzien, dat men, het spoor bijster geworden in de bewondering van het Latijn, alle eigenaardigheid zou doen verstikken in het stof van processtukken en inventarissen, hoe zou hij den ongebonden' stijl van de schoolsche banden hebben bevrijd, - had hij het Proza niet vergund langs straat te slenteren, even als hij zijner schalker Muze in het Gooi bij wijle vrij spel liet? Helaas! zijn aandringen op de ontwikkeling aller inheemsche gaven en krachten was v e r g e e f s c h geweest, - hij voorzag slechts te juist, dat er een tijdperk van weelde, van traagheid, van stilzitten, op het woelige, krachtvolle, roemrijke, dat hij beleefde, volgen zou, - al waarschuwde hij er tegen, wat baatte het? Maar eene verslapping, die onze gedachten, onze letterkunde, onze volksbeschaving prijs gaf aan het voortdommelen in de éénige slavernij, uit welke onze Vaderen zich niet wisten vrij te maken, de kwalijk begrepen navolging der Ouden; - maar eene verslapping, die eerst alles wat naar het Latijnsche zweemde, fraai vond, en, weldra in aperij ontaardende, aan iedere windvlaag, die ons uit den Vreemde bastaardklanken overwoei, het oor leende, - wie zou deze hebben durven voorspellen? Het was of de woorden allengs hun gehalte verloren, - vervalschte, vermengde munt werden er drie geldstukken vereischt, waar weleer één had kunnen volstaan, - en woog het bekende: ‘*puur* z u i v e r en *innocent*,’ nog het goed oud-Hollandsche o n s c h u l d i g niet op! Wat wonder, dat VAN EFFEN, die den Genius van ons Proza als portier van JAN BORLIUT aantrof, hem onhandelbaar en onhebbelijk vond; stroef van toon als hij heusch van geest wilde zijn, verlamd van tong en vereelt van oor, hem, die geschapen scheen, om voor alles wat kloek en groot, wat lief en schoon is, uitdrukkingen te smeden, louter nabootsenden klank, louter beeld!

Slechts één schuilhoek was den armen jongen overgebleven, waarin hij de armen vrij had; slechts één publiek, waartoe het hem vergund was te spreken, in den schilderigen tongval onzer oude kluchtspelen: zoo *de Spectator* nog leeft, hij wijt het dank aan het beluisteren van de lippen des volks. Het volk, het gemeene volk, dat zijne taal niet met Latijnsche en Fransche bestaardklanken had doorspekt, dat Hollandsch was blijven praten, kernig als het merg van zijn gebeente, - ruig als zijne breede borst, - waar als zijn aard! Lees d e A n g e n i e t j e s , en verbaas er u met mij over, dat men de burgervrijaadje zoo lang las en prees, zonder te beproeven, in schrift en stijl der Natuur meer op zijde te streven. Of werd er een minder geweldige schok dan die der Fransche Omwenteling vereischt, om onze geleerden uit de overpeinzing hunner Ciceroniaansche phrases wakker te schudden? te schrikken ware juister woord geweest! Immers, het was deze, welke hen dwong het oor te leenen aan raauwe kreten, ja, maar die ondanks hun volslagen gebrek aan *numerus* en *cadans* ter harte gingen, die hen verpligtte dragelijk Hollandsch te leeren schrijven, als zij tot Hollanders het woord wilden rigten! Dragelijk Hollandsch! Eere twee vrouwen, eere AGATHA DEKEN en ELISABETH BEKKER, die de behoeften des tijds begrepen en bevredigden, toen Hooggeleerden nog een poespas zamenflansten, welks spelling huiveren doet! Eere den kansel, wiens leeraars eindelijk oor hadden voor den eisch der beschaving, die invloed zochten door het éénige middel, dat dien op den duur en eervol verzekert, een' natuurlijken, een' levendigen stijl, welke het ware verzusterd acht met het schoone! Eere aan VAN DER PALM, die bij ons Proza iederen zin, maar vooral dien voor het eenvoudige, ontwikkelde! Sedert hem heerscht het, want in zijne school valt alles te leeren, - sedert hem oefent het uitgebreider heerschappij uit dan de Poëzij, - die eene wedergeboorte behoeft, om zich op de hoogte der maatschappij onzer dagen te kunnen handhaven!

Als er ketterij in deze onwillekeurige uitweiding steekt, zoo wijt haar aan het boeksken van Professor GEEL, over: '*Het Proza*!' en vlei u met mij, dat hij de gedachten, er in aangegeven, uitvoeriger ontwikkelen zal. Ik loop, tot dien prijs, gaarne de kans zijner heusche teregtwijzing.

JAN BORLIUT - het wordt tijd tot ons onderwerp terug te keeren, - JAN BORLIUT houdt geene kweekschool van kantoorbedienden meer; hij heeft, in den geest des tijds, een' knecht

om de deur open te doen, of een' jongen, die aspireert tot eene klerksplaats. De knecht, het spreekt van zelf, blijft knecht, - en de aspirant-klerk ziet met blijdschap den Nieuwjaarsdag te gemoet, waarop een weêr jonger knaap hem zal vervangen, en hij bevrijd zijn van het verdrietelijk baantje, kagchelstoken, boodschappen doen, uitlaten, enz. Hij beklimt op zijne beurt eindelijk de lang gewenschte kruk, hij schrijft concepten uit het klad in het net, en dat duurt zóó eenige jaren, in welker loop hij van kruk tot kruk, van die het digtst bij de deur tot die het digtst bij het venster wordt bevorderd. ‘Het is een schrale climax,’ zegt gij, een oogenblik geduld, bid ik u! Hij heeft intusschen allengs grooter aandeel in de fooitjes, alias *cadeaux* gekregen, die soms aanzienlijk zijn, wanneer de fraai geschreven acte de opmerkzaamheid van den een' of anderen cliënt tot zich trekt, - als het onverwachte eener testamentaire dispositie de mildheid van verraste erfgenamen uitlokt, om de arme drommels te bedenken, - als het kantoor weken lang geheim heeft gehouden, dat er eene nieuwe naamlooze vennootschap zou worden opgerigt, - die kostbare liefhebberij onzer dagen! - Waar zijn intusschen de klerken gebleven, welke vóór hem op die krukjes zaten, en die niet allen jonge heeren waren, rijk genoeg aan geld en geduld, om eene benoeming tot Notaris te huis af te wachten, - nadat zij ongeveer alles van de praktijk hadden geleerd, uitgezonderd de beste praktijk van alle, die - om met menschen om te gaan! Waar ze gebleven zijn? JAN BORLIUT heeft voor hen gezorgd; hij onderscheidt weldra, wie hunner het tot eersten bediende, wie tot Notaris op een dorp al dan niet brengen kan, - en wat zou hij er tegen hebben, dat de stakkers, welke dit niet kunnen, dat zij vrijën en trouwen, mits men hem maar niet met de zorg voor hun onderhoud en dat hunner kinderen belaste? Door zijne velerlei relatiën valt er ligt een baantje op te sporen; niet heel voordeelig, niet weêrgaloos vet, maar toch mooi genoeg voor een' jongen, die al heel blij was, dat hij op eene kruk zat, - hoe dan ook, hij plaatst ze. En, schoone evenredigheid tusschen middel en doel! de burgerknaap, die aan hem verpligt is, dat hij zijn MAARTJE of zijn GRIETJE heeft kunnen huwen, dat hij een klein ambtje, een' post bij den Gouverneur of op het Stadhuis heeft gekregen, hij is hem zijn leven lang dankbaar en vereert hem niet zelden als een' vader. We kennen een' Notaris, die niet weet hoe dikwijls hij gezegend wordt, door menig' ‘sukkel van een' vent,’ dien zijn

invloed aan de *Nederlandsche Bank* of aan het *Grootboek der Nationale Schuld* heeft geholpen. Hij is schalk genoeg, om ‘wanneer er weêr een geborgen is,’ zoo dikwijls hij een' der Directeuren of Ambtenaren dier inrigtingen ontmoet, deze te plagen met de klagt: ‘dat zij hem ook al zijne ezels afnemen!’ Waarom zouden wij hem die scherts niet gunnen, gepaard als zij gaat met waarachtige humaniteit des harten, die bovendien vóórkomt, dat uit zijne school de bent der zaakwaarnemers gerecruteerd wordt? Stil, - we zijn reeds te uitvoerig geweest over eene wereld zoo wél afgerond als deze, en welke ons onderwerp eigenlijk vreemd is, sedert het Proza ontslagen werd van den boei van JAN BORLIUT.

Tot onze eigenlijke kantoorbedienden, als gij wilt. Ziet ge dat paar in de binnenkamer, van den tweedehands koopman? STAAF, de jongste, is een burgermanskind, in de hedendaagsche beteekenis van het woord, nu Fruitvrouwen en Schoorsteenvegers ook al burgerluî zijn, och ja! RIVERS - de tweede - is een ordentelijke jongen, wiens ouders ‘aangeziene menschen’ zouden zijn, - hoe waar is die uitdrukking! - wanneer het niet zoo moeijelijk viel, zijn fatsoen op te houden met eene schrale beurs. RIVERS is eenige jaren ouder dan STAAF, die pas van het *Nut van 't Algemeen* komt, en S i e g e n b e e k t dat het een' aard heeft, als RIVERS zich aan de twijfelaarsgeslachten bezondigt, of *Kassa* met eene *C* schrijft, of de tweede lettergreep van *Ontvangst* met eene *f* begint. En RIVERS zou der menschelijke natuur niet deelachtig moeten zijn, als hij den jongen voor ‘al die malligheden’ niet strafte, zoo dikwijls het in zijne magt staat. Of hij het kan! - ‘Overschrijven,’ - ‘overrekenen,’ - heet het om een haverklap, - zie, ik zou de partij van STAAF kiezen, daar mij geen spel zóó ergert, als dat van dwingelandje, indien RIVERS niet beklagelijker ware dan STAAFJE, - hij is op zijne beurt het slagtoffer van de luimen zijns patroons. Een tweedehands koopman, - geloof het op mijn woord! want er zou geen einde aan mijne schets zijn, als ik u al de waaroms moest verklaren - een tweedehands koopman is, bij de rigting, die de handel in onze dagen neemt, in meer dan de helft aller vakken, een schipper, die tegen wind en stroom roeit. - ‘Als het getij verloopen is, moeten de bakens worden verzet.’ - En zoo dikwijls deze overtuiging zich den man zijns ondanks opdringt, wordt hij boos, en het eerste voorwerp het beste, dat hem in het oog valt, moet het ontgelden. Het is doorgaans de arme RIVERS, die tegen

mijn' Koffijkooper overzit; heden waait de storm uit dat onnoozel stukje papier, waarop gij een binnenlandsch postmerk onderscheidt.

'Die verduivelde Makelaars-knoeijerijën! Eene kwart ceel, - en dat koopt ook al in de Veiling! - RIVERS! het is toch alleronpleizirigst, dat -'

Hetzelfde wat, de jongen heeft den graauw beet. Het is hard, want kan hij het helpen, dat de tijdgeest er naar streeft, alles zoo spoedig mogelijk van den producent tot den consument te voeren? - Het is hard, voor drie honderd gulden 's jaars - met het uitzigt het tot vier, vijf, en mogelijk zes, na nog eenige jaren verduwens, te zullen brengen! Toch zwijgt RIVERS, toch verkropt hij den onbillijken uitval, te onbarmhartiger, dewijl hij weêrloos is, - maar o, hoe hij STAAFJE benijdt, die met wissels wordt uitgezonden, en er een vrij half uur van nemen zal! Neen, hoe hij den jongen duivel haat, die hem in zijn vuistje uitlacht!

- Eene verdrietige pauze.

'Manlief!' breekt eensklaps eene vrouwenstem de stilte af, 'manlief!' eene ochtendmuts gluurt even om de deur, 'als er nu een handje kon worden geholpen?' En de aarzeling, waarmede de patroon, - nadat hij, op het verzoek zijner beminnelijke wederhelft, 'ja! ja!' heeft geantwoord - de twee overgebleven kantoorbedienden aanziet, verraadt - verpligt mij, eer ik verder ga, te bekennen, dat ik tot nog toe verzuimd heb, den vierden persoon op te voeren. Waarom? Hij is *volontair*, - in rang, op het kantoor altoos, tusschen STAAFJE en RIVERS in, hij zal hoogstens nog een paar jaren 'bij den baas' blijven, om er de kennis dier artikelen op te doen, in welke hij later handel denkt te drijven. En nu tot den patroon terug, wiens schroom verried, hoe zeer hij met de zaak verlegen was, en die toch eindelijk een besluit neemt, dat weinig tweedehands kooplieden zouden genomen hebben zoo als hij.

'Hm! - hm! -' zegt hij, 'och, VAN DEN BERGH! ge moest eens even een handje helpen.'

En VAN DEN BERGH - ik gebruik dien naam, dewijl ik geen' tijd heb, om in VAN LEEUWEN's *Batavia Illustrata* eene uitgestorven familie op te zoeken, - VAN DEN BERGH staat op, of hij oorlog voerde, met zijn stoeltje, dat bonkt tegen den snipperbak, maar slaat de deur van het kantoor niet ruw achter zich digt, 'dat doen de dienstbaren,' zou hij zeggen.

Ik bid u, gis nu, waaraan hij verzocht werd een handje te

helpen. Wat kan Mevrouw te doen hebben, waartoe zijn bijstand wordt vereischt? Welke dienst - maar ge zoudt u vruchteloos het hoofd breken, - het kantoor is aan eene binnenplaats, heb ik gezegd. Naar Amsterdamsche huisverdeeling hebt ge dus tegenover het raam, waardoor de kamer haar liefelijk muurlicht ontvangt, twee vensters, die van de onontbeerlijke zaal, daar boven eene opkamer, dáár weêr boven een' zolder, en beneden, diep in de diepte, de keuken; en nu, zie, of liever luister toe:

Roetsch! - daar vliegt een mand met turf het zolderraam uit, opkamer en zaal langs, snel als een pijl naar omlaag.

Piep - piep - piep - en de leêge mand is weêr boven; maar zou VAN DEN BERGH, - zou hij waarachtig - turf aflaten....

Kling, kling, er is geen twijfel aan, kling, kling, kling, de tweede mand, blijkbaar opzettelijk heen en weêr geschommeld, levert den ruiten van de zaal slag, die achteruit deinzen als hazen, terwijl de turven de bres instormen, of het de verovering eener belegerde stad gold.

‘Mijn God!’ roept de patroon, ‘die rakker van een' jongen!’

En RIVERS?

Ach, houdt het hem ten goede, dat het hem, spijt de gebroken glazen, spijt de drift van Mijnheer, spijt den angst van Mevrouw, spijt de Babylonische verwarring in het gansche huishouden, te weeg gebragt door eenige schreeuwende kinders en de meid, die, bleek als een doek, de trap opvliegt, dat hij, spijt dat alles, zich niet weêrhouden kan te denken:

‘Jongens! die zich kon doen gelden als VAN DEN BERGH, die mony had als hij!’

De wraak is hem al op de hielen.

‘RIVERS! in het vervolg laat jij turf af, je bent bedaarder,’ zegt de patroon, die VAN DEN BERGH naauwelijks heeft durven bestraffen; hij zou hem geantwoord hebben, dat het k n e c h t s w e r k was. En STAAF, STAAFJE, die met de overigen weêr binnen is gekomen, STAAFJE hoort het, STAAFJE, die ‘er vinger en duim naar zou likken’ om drie honderd guldens 's jaars te trekken, - de mededinger in den dop!

Als RIVERS weigerde, - er loopen oudere STAAFS in menigte langs de straat! - Maar het komt niet bij hem op - hij lachte straks niet bij het rumoer der gebroken vensterschijven, - hij verkropt nu!

Gelukkige *Van den Berghs*, gelukkige volontaires! had ik moeten zeggen, die u zelve niet om den wille eener kleine toe-

lage behoeft te verloochenen, die den handel als eene wetenschap studeert, wat zijn voor u C o p i j b o e k , R e k e n i n g - C o u r a n t , J o u r n a a l , G r o o t b o e k , wat zijn ze voor u andere voorwerpen, dan voor den eigenlijk gezegden bediende! Of verkeeeren in uwe oogen de cijfers niet in zoo vele tooverteekenen, welke gij magtig moet zijn, om den staf te zwaaijen, die alle geneugten des levens, alle weelden van den geest ter beschikking van zijnen gelukkigen eigenaar stelt! ‘Phoe!’ hoor ik uitroepen, ‘alsof er poëzij in den handel school, alsof hij iets van philosophie wist!’ En men is zeer beleefd, als men het daarbij laat; want het spook der slinksche streken, der knevelarijën, der volslagene oneerlijkheid, het staat aan de deur en het klopt! Laat binnen, Mijne Heeren! er zijn schelmen onder de kooplieden; - maar eilieve, vergunt mij eene enkele vraag: is in uwe kringen, in die der wetenschap en in die der kunst - voor de balie, bij het ziekbed, op den kansel, - in den Raad en aan het Hof, is daar alles goud wat blinkt? Ik eisch niet, dat ge mij de gruwelen biecht, welke allerlei ijverzucht, van lagen broodnijd af, tot geniale jaloezij toe, ook onder u aanrigt; ik wenschte slechts, dat gij erkendet, dat menschen menschen blijven, waar gij die ook aantreft! Ik vleide mij, dat uwe studie u ten minste tot de overtuiging zou hebben geleid, dat een gezin, eene maatschappij, een staat, dat onze handeldrijvende burgerij, zoo zij door geene andere dan onedele, oneerlijke, onzedelijke beginselen werd bezield, niet zoo lang zou hebben bestaan, in de orde der dingen niet denkbaar is! - Poëzij, philosophie, het ligt gelukkig in den aard der menschelijke natuur, die overal meê te dragen, die onder allerlei omstandigheden aan te kweeken: wie oogen heeft om te zien, merkt beide alom op!

Volontaires vallen eigenaardig in twee klassen te verdeelen, i n h e e m s c h e en u i t h e e m s c h e ; de kantoorbediende haat beide met een' fellen haat. ‘Het zijn heertjes, die voor een' beenen knoop werken!’ Wat wonder, dat hij de binnenlandsche nog minder kan uitstaan dan de buitenlandsche? Om de laatste van de hoogte, waarop zij zich boven hem plaatsen, neêr te trekken, geeft onze volkstrots hem honderd middelen aan de hand. Ten eerste ‘zijn het meestal maar Moffen’ - ten tweede ‘vreemde vogels, vreemde veren; wie weet, hoe het er in hun nest uitziet?’ - ten derde.... maar er is geene aardigheid aan de teekening dier magtelooze woede en even magtelooze wraak. Ook treffen wij bij den tweedehands koopman slechts den in-

boorling, slechts een' vrijwilliger van goeden Hollandschen huize aan. Grooter kwelling dan de trekvogels, die hier hunnen zomer doorbrengen, en in het volgend saizoen naar *Havre* of naar *Liverpool*, naar *Hamburg* of naar *Londen* vliegen, blijft de inheemsche vrijwilliger onzen klerk eene rots der ergernis, die geenszins uit den weg wordt geruimd, al stoot hij er telken morgen op het kantoor zijne scheenen niet meer aan. Immers, ofschoon de heuschheid des chefs veelal tegenstellingen als die, welke wij straks omtrokken voorkomt - de turfhistorie is exceptionneel, maar schildert er niet minder om! - toch vallen er op de grenzen gedurig schermutselingen voor; neem eens beider uitspanningen! Wat de openbare betreft, het verschil is gering, dewijl we er schier geene hebben: dank zij de ligging onzer koopsteden, dank zij onzen huiselijken aard! Immers, - wandelingen? geniet de Natuur als gij kunt in den omtrek van *Amsterdam* of *Rotterdam*! Gezellige genoegens in den winter, in ruimeren kring dan die van vertrouwde vrienden? de laatste stad biedt er weinige aan, tenzij ge het koffijhuis, het biljart, enz. daaronder betrekt. Concerten? ze zijn in de Hoofdstad wat duur voor kantoorbedienden; maar deze heeft Schouwburgen, het is waar, in het gebouw op het Leijdsche Plein, - met acteurs, die om eene longtering wedijveren, zoo schreeuwen zij, - voor de vrijwilligers; en voor de anderen de *Variétés* in de Nes, - de Kunst en nog iets, eene pijp en een glaasje. - En toch zult ge mij van geene overdrevene kieskeurigheid beschuldigen, als ik deze en andere pleizieren, onzer jeugd uit den middelstand aangeboden, maar overspring, om van het onderscheid tusschen beider huiselijke geneugten te gewagen? Stel u VAN DEN BERGH voor, als hij des zomers, 's zaturdagmiddags, na de beurs, in een' omnibus wipt, om naar het buiten zijner ouders te sporen, of uit het portier eener Diligence, de gansche Kalverstraat door en de Utrechtsche op den koop toe, op de t'huis blijvende sukkels, RIVERS en consorten, nederziet, hij, die naar de *Vecht* of naar *Zeist* moet! En de winter is niet liefelijker voor den misdeelde dan het schoone saizoen zich jegens hem betoonde; de vrijwilliger woont in die barre maanden allerlei partijtjes bij, met wier beschrijving hij misschien den klerk kwelt, - dewijl het hem, in de prettige stemming, eener onbezorgde jeugd eigen, niet invalt te vermoeden, hoe zeer het verhaal dier geneugten den ontberende ergert en grieft! VAN DEN BERGH spreekt van zich te vestigen, VAN DEN BERGH is geëngageerd, als RIVERS nog aan geen huwelijk, zelfs met een allerburgerlijkst meisje, denken durft, -

welk een hatelijk buurman wordt hij; wat al afgunst wekt hij op! Confraters achter den lessenaar, herneemt de hoogere stand zijn regt, liever gaapt de maatschappelijke klove op nieuw tusschen hen, zoodra zij de deur des kantoors achter zich hebben digtgetrokken. De eene heeft eene toekomst, de andere geen verschiet, dan dezelfde dienstbaarheid! Als de balling van het maatschappelijk leven er zich niet dood over zal kniezen, rest hem maar één middel om gelukkig te zijn: het zich te wanen. Andere Kapitein JACKSON, die zich in zijne armoede rijk dacht, moet hij zich verbeelden, dat hij er in zijne bekrompenheid wonder wel aan toe is! Of het bij allen, als bij den vriend van LAMB, ontstond uit eene speling der Natuur, die de oogen des mans, voor het weinigje genot hem vergund, de eigenschap van vergrootglazen bedeelde. Maar bij geen enkele van honderd heb ik de opgeruimdheid van geest aangetroffen, welke dien sanguinen Brit onderscheidde; het is meestal een ziekelijk zelfbedrog, dat kwalijk de innerlijke ontevredenheid vermomt. Als men herwaarts en derwaarts heeft uitgezien en van deze noch van gene zijde hulp, licht, troost ziet opdagen, dan zet men zich moedeloos ter zijde van den grooten weg neder, dan legt men de handen in den schoot, en verzekert den eersten voorbijganger den beste, die ons vraagt: ‘waarom wij dáár blijven mokken?’

‘Wel, ik mok niet, - ik zit hier heel goed!’

Al is de glimlach, waarmeê wij het zeggen, ook zuur als edik!

De billijkheid eischt, dat wij er bijvoegen, dat de middelen, om uit dien toestand te geraken, soms erger kwalen te weeg brengen.

Het is zomer - het is zondag-ochtend - het is zeer vol in het Park (in de Plantaadje te *Amsterdam*). Een gesprek over de groote voeten der Hollandsche vrouwen, in een poespas van allerlei talen, aan een met zes of zeven jongeluî en even zoo vele glaasjes bitter bezet tafeltje luidruchtig gevoerd, ergert al wie in de buurt zit: den Heeren, dewijl zij het ongeveer verstaan; der Dames, dewijl ze er meer van begrijpen dan haar lief is. Eensklaps rijst de drokste babbelaar van allen op: ‘*Himmelkreuzelement*!’ roept hij, ‘een oude kennis!’ en stuift naar een' jonkman, die, in een' hoek, tegen het logement aan, bij een' kop koffij zit te mijmeren.

‘Wel, VREESE! hoe maak jij het? - het is *opvallend*, zoo weinig als jij veranderd bent, 't is *fameux*!’

De aangesprokene neemt den vreemden snoeshaan van het hoofd tot de voeten op. ‘Ik weet waarlijk niet, wien ik de eer heb te zien,’ zegt hij, schoon de eer gering is; want, trots de elegante kleeding, trots den gouden horologieketting, trots den baard *à la jeune France*, en een' *glacé*-handschoen, die om de lange linkervingers schijnt gegoten, terwijl de VREESE toegestoken regterhand met een' ring, wat ben je me! praalt, brengt de oude kennis noch den aanbevelingsbrief van een fatsoenlijk voorkomen, noch het hooger te waarderen getuigenis van een zedelijk gedrag mede.

‘Hoe heb ik het met je, *stupéfait*, VREESE! kenje dan waarachtig BRAEUWTJE niet meer? DE BRAEUW, man!’

VREESE herinnert zich, ja! het is zeven jaren geleden, en toch heugt het hem, dat er, op een' mooijen Meidag, een flinke borst aan het kantoor kwam, die er maar een half jaar bleef, en aan wien hij echter dikwijls heeft gedacht; de jongen had raafzwart haar, en oogen als vuur. Het eerste is er nog, - maar de laatste! Als VREESE dichter was geweest, hij had er uitgebrande vulkanen in gezien! Herkenning, - herinnering, - herschepping, - de daad, de gedachte, de opmerking, was het werk van een oogenblik, - eenige onbeduidende vragen en antwoorden volgden, - DE BRAEUW was al begonnen aan eene vertelling van zijne historie.

‘En ben je nog altoos bij den Oude? Hij was mijne gading niet. Dat had ik gaauw *gewaarmerkt*, en daarom poetste ik de plaat. Ik heb lang gezocht, en zal blijven zoeken, tot ik vind wat mij lijkt. “*Toujours content et sans souci, c'est l'ordre du grand Bamboury*!” als een oude likkebroêr zeî. Laat zien hoe dikwijls ik al *omzadelde. Fameux*! Van EFFENS EN ZOON, waar ik je leerde kennen, naar SCHNACK *&* C^{o}., maar dat weet je, toen zagen wij *ons* nog; - van SCHNACK *&* C^{o}. naar G e b r o e d e r s TER SOL, te *Rotterdam*; van die, naar AUF DEM ACKER WITTWE *&* S^{n}., in *Crefeld*, en uit dat aardig stadje naar DU BOIS, LA RIVIÈRE *&* C^{e}., te *Parijs*; ik zou er eerst bij een grooter huis zijn gekomen, maar die *onderbraken* hunne betalingen: *c'est jouer de malheur, ma foi*!’

‘Maar me dunkt,’ zegt VREESE, om toch iets te zeggen, ‘ge hebt geene reden van klagen, - zoo dikwijls buiten betrekking, en toch telkens weêr geplaatst.....’

‘O dat is het minste, jongenlief! als men zich presenteert, zoo als ik..... *fameux*! En bovendien, er zijn huizen genoeg in *Parijs*, die zich vleijen met de exploitatie van eene goudmijn,

dans le pays de canaux, canards et canaille, als ze maar een Hollandschen reiziger hebben. Foei! wat zie je zuur om die aardigheid van den Heilige van *Ferney*! Het is een woord, waarin veel waars steekt, schoon het mij hier zelden *ontsnapt*. Drommels, neen! men moet in dit Land zeer voorzigtig wezen, en toch knijpen ze hier de kat in den donker! Maar wie zijn leven genieten wil - *fameux*!' -

'Die moet naar *Parys*!' valt VREESE, met veelbeteekenenden blik, in.

'"*J'ai longtems parcouru le monde*," - neuriet DE BRAEUW, - "*Statt Reuter bin ich nur noch Pferd*," dat is waar! maar toch heb ik andere dagen beleefd, dan gij ooit bij den oude zien zult. SCHNACK's reiziger gaf mij eens een kijkje op zijn leven, en schoon hij maar een apenkind was, en zijne pret niet de geraffineerdste, dat moet ik van de *gezinningen* van den man zeggen, hij was van de ware leer: *Le jour aux affaires, le soir au plaisir - fameux*! Er is overal goede wijn, en er zijn overal mooije meiden, - of ben je misschien getrouwd?'

'*Excuseer*!' zegt VREESE - een mal antwoord op zulk eene vraag!

'*Pas d'offense*; aan een huwelijk valt in onze betrekking niet te denken, en ook: "*Que diable allait-il faire dans cette galère*?" Er zijn zoo weinig vrouwen, die niet wel eens - *fameux*! Maar je ziet al weêr zuur, heb je zusters?'

'Wij hadden eene moeder, DE BRAEUW!'

'*C'est du sérieux, vraiment*!' maar VREESE lachte niet. 'Wat ik maar zeggen wil,' vaart BRAEUWJTE voort, 'dat ik een prettig leven heb geleid; dat zit er achter den houten bak niet op. "Poot an speulen," zeî SCHNACK, "dat ist Hollandsch!" - het was al wat hij in dertig jaren hier had geleerd; maar wien hij er toe kreeg, mij niet. Als ik er langer gebleven was, dan zou het tusschen mij en den grompot tot *daadwerkelijkheden* zijn gekomen, *bei meiner Seele*, dat zou het - *fameux*! Maar ik kreeg de reizigersplaats te *Rotterdam* in het oog, in Verfwaren, weet je; - in *Crefeld* pakte ik de Linten beet; - nu heb ik eene heele Galanteriekraam bij me. Kom eens kijken, als je lust hebt: in *de Star*, N°. 15, *à votre service*, mits dat ge mij niet alleen laat babbelen. *Adieu*, VREESE! *au plaisir*!'

VREESE oogt hem half verbaasd, half verontwaardigd na, - en wèl mag hij het doen! Verbastering van taal en verbaste-

ring van zeden, niets degelijks, niets Hollandsch meer! - ‘Alleen babbelen!’ - wat zou hij hem hebben toe te vertrouwen! Hoe arm aan gebeurtenissen, aan geneugten vooral, is zijn leven in die jaren geweest! Wat heugt er hem van dan ellende? tweeërlei jaloezij! De eene is hij te boven, - maar de andere?

Opdat ik niet langer in raadsels spreke, hij heeft bij EFFENS EN ZOON een' confrater gehad, die het veel verder in de wereld zal brengen dan hij - het was ook een Oost-Fries. Als gij rondziet, hoe velen van die natie, neen, van die inboorlingen van *Embden, Leer*, en meer stadjes van smokkelige vermaardheid hier wortel hebben geschoten, dan zult ge het met mij eens zijn, dat òf ons volk eene predilectie voor hen heeft, òf dat zij met het genie der intrigue zijn begaafd. Gaarne vergun ik u eenigen van dit dilemma uit te zonderen; ook ik ken er heusche menschen onder, enkele zelfs reken ik tot mijne vrienden. Maar de lessenaarmakker van VREESE vertegenwoordigde al de gebreken, welke de soort kenschetsen; hij wist ‘ieder schoenen naar de voeten te geven,’ dat wil zeggen, beurtelings onbeschaamd en laagzielig, was het hem om het even, of hij trapte, of dat hij getrapt werd, - mits hij maar vooruit kon komen, vooruitkruipen is het ware woord. EFFENS EN ZOON, - brave koopluî in granen - waren in het eerst zeer met hem gediend, - niets natuurlijker. Zij eischten slechts het redelijke van hem, maar hij zou zich zelfs het onredelijke hebben getroost, - het was zijn belang hunne relatiën zoo spoedig mogelijk te leeren kennen, - en het scheen, dat hunne zaak hem ter harte ging, als ware ze zijne eigene geweest. Hoe verschilde het oordeel, over hem, uitgebragt, naar het doel dat men hem toeschreef: VREESE sprak van afneuzen en flikflooijen, terwijl de patroons hem voorkomend en ijverig prezen. Weldra walgde de eerste van den gluiper, en werd onaardig, norsch, bar tegen hem; de Oost-Fries trachtte den steen, dien hij niet uit den weg konde schoppen, op zijde te schuiven. Hij lasterde VREESE, maar de in het duister afgeschoten pijl stiet op den schutter terug, en - hij kreeg zijn afscheid. Hoe EFFENS EN ZOON er voor boetten, dat hun open aard hun niet had vergund hem te verhelen, hoe zeer zijn karakter hen tegen de borst stiet - naauwelijks was hij bij een' hunner niet overkiesche concurrenten geplaatst, of deze schoten met het kruid, hun door den Oost-Fries verstrekt, onder hunne duiven. Hij had een hoog salaris bedongen - want hij kon relatiën aanbrengen van zijne vo-

rige patroons! - ‘Dat gaat zoo!’ - zeide deze en gene, maar wie het zeide, VREESE niet; trots al het geld, dat zijn voormalige confrater nu verdient, zou hij niet in zijne plaats willen zijn. Vier of vijf soorten van beroepen in zich vereenigende, en partij trekkende van elk, bij wie het hem gelukt zich in te dringen, zal het niet bij den *tilbury* blijven, waarin hij straks VREESE voorbij reed, een leelijk gedrogtje, maar dat geld heeft, aan zijne zijde! VREESE, die zich niet weêrhouden kon haar op te nemen, beantwoordde het knikje niet, waarmeê hij hem groette, - zulke Oost-Friezen worden nooit kwaad, weet ge.

Welligt zou BRAEUWTJE, ondanks zijne wilde haren: ‘amen!’ zeggen op de voorkeur, die VREESE aan ‘een' goeden naam boven olie’ geeft; maar zijne tweede confidentie, neen, het viel dezen niet te vergen *hem* die te doen. Stel u voor, welke oogen de losbol op zou zetten, bij het verhaal eener hopelooze liefde! - ‘*Peut-on être si bête*!’ zou hij uitroepen, ‘voor deze eene andere!’ - Maar VREESE heeft BETSY al drie jaren gekend, en nog is *the awful question* niet over zijne lippen gekomen, al is hij zeker, dat zij hem geen ‘neen!’ zal geven. Hij zou haar vragen - als hij maar geen kantoorbediende was!

Eenige weken vóór zijn bezoek van het Park zaten zij zamen aan de piano, hij speelde, zij zong. Ik weet niet, welk teeder liedeke van HEIJE haar deed haperen, - genoeg, schroom beving haar, zij aarzelde, - o hoe gaarne had VREESE haar door een' kus gezegd, wat zij niet durfde uitbrengen. Onwillekeurig hief zijne hand zich van de toetsen op, - de verzoeking was hem te sterk, - hij wilde zijnen arm om haar midden slaan.

Helaas!

BETSY begreep en verijdelde het gevaar, waarin zij verkeerde; ze zong den tekst, smeltend als hij was. ‘Maar een kantoorbediende!’ zuchtte VREESE, op wien hare zelfoverwinning den invloed uitoefende van een koud bad; en een derde kwam binnen en de piano ging digt, - BETSY ontving hem sedert niet weêr alleen.

Ongaarne zou zij hem bedroeven, en echter, een blaauwtje moest zijn lot zijn; want wat zou zij, als ze hem nam, harer kennissen, harer vriendinnen antwoorden, als zij haar vroegen: ‘En wat doet Mijnheer?’

Ge zult als ik met VREESE ophebben, wanneer ik u verzeker, dat het hem nog nooit was ingevallen te wenschen: - ‘Dat BETSY rijk ware!’ - dat de gedachte aan een' *mariage de raison* hem nog een gruwel was! Het is waar, hij telde naauwelijks

zeven en twintig jaren, maar: ‘liever naar de Oost, dan door eene rijke vrouw de man te worden!’ Hoe zich de zeden afspiegelen in de onderscheidene beteekenis in verschillende eeuwen aan de woorden gehecht! ‘De man!’ dat was weleer, in hoogen en lagen kring, de verpersoonlijking van moed en van kracht, dat was hij, bij uitnemendheid, die de lans het rapste velde, die de bijl het zwaarste neêr deed vallen, - dat is in onze dagen hij vooral, neen, hij alleen, die het hoogste woord mag voeren, dewijl hij g e l d heeft! En echter, gij zult als ik VREESE beklagen, wanneer ik er bijvoeg, dat hij - er zijn jaren verloopen sedert het oogenblik, 't welk ik schetste, - na vaak, maar altijd vergeefsch naar eene betere betrekking te hebben gestaan, zich thans te oud acht om naar *Nederland's Indië* te vertrekken, en die meening voedsel geeft door de theorie ten onzent aan de orde van den dag: ‘Één vogel in de hand is beter dan drie in de lucht!’ Van den bedompten kantoor-dampkring schier geheel doortrokken, is hij allengs meer der onderdanigheid gewoon geworden, verbaast hij er zich zelfs niet langer over, dat hij dag aan dag mede aan de beurs figureert, de nul, die de eenheid vertienvoudt, maar op zich zelve slechts eene nul is. Conservatief *quand même* gruwt hij van alle nieuwigheidzoekers in alle vakken; zoo de veranderingen, welke die ‘afbrekers’ wenschen, tot stand kwamen, ze konden hem zijne betrekking kosten! zijne betrekking, die zijn alles is, - sedert BETSY huwde! - Hij leeft immers nu t e v r e d e n - behalve wanneer hij haar ontmoet, een jongske van een jaar drie vier, aan de hand! -

Het deert mij, dat mijn onderwerp er me toe verpligt zoo veel geloof van u te eischen, en toch zult gij weder op mijn woord moeten aannemen, dat het nergens moeijelijker valt met een klein fonds zaken te beginnen, dan in eene der koopsteden van ons Vaderland, - dat men aan geene beurs, om een' technieken term te bezigen, ‘meer op de tand wordt gevoeld,’ dan aan de Amsterdamsche! Ware dit zoo niet, welligt had ik nooit uw geduld door dit opstel op de proef gesteld; welligt kende onze taal den smadelijken uitroep niet, aan het hoofd dezer bladen geplaatst. ‘'t Is maar een pennelikker!’ geldt minder den veertien-, vijftienjarigen borst, die zich te goed doet op de zaken van zijn' patroon, dan den kantoorbediende van dertig of vijf en dertig jaren, die, trots zijn' rooden hoed en kalen jas, aanspraak maakt door de heffe des volks, ‘Mijnheer!’ te worden genoemd. ‘Foei, van den ziekelijken trots!’ wilt gij uitroepen; of ik u bewegen kon te zeggen: ‘De arme

afhankelijke!’ Vergun mij den toestand andermaal in beelden te brengen, het zal de scherpste toets van de billijkheid mijns verlangens zijn! Mogt die schets mijner voorstelling tevens vrijwaren voor al te eenzijdige opvatting! VREESE en DE BRAEUW kunnen misduid worden tot een beweren, dat kantoorbedienden zelden trouwen, dat reizen in den vreemde onze jongeluî bederft. Behoef ik te verzekeren, dat ik noch het eene noch het andere bedoelde, dat ik slechts wilde afschaduwen, hoe de verloochening van zelfgevoel, waaraan wij in RIVERS eene proeve zagen, maar de eerste stap is tot nog zwaarder ontberingen - VREESE - tenzij de Natuur zich door uitspattingen wreke, als in den verbasterden DE BRAEUW?

Onze schilders bezitten een eigenaardig talent voor het huiselijke, ik heb het hun zelden zoo zeer benijd als in dit oogenblik, want ik moet u een klein vertrek binnen leiden, zoo klein, dat gij het met een' enkelen oogopslag kunt overzien. Gelukkig dat het avond is, dat er een tinnen kapje werd gezet op de kleine lamp, die in het midden der kamer op tafel staat, - anders gaf ik dadelijk den wedijver met hen op. Maar schort het geheel aan mijn gebrek aan talent? Staar eens een oogenblik in die graauwe schemering, buiten den kring des lichts, rond, en ge zult begrijpen, waarom de heeren van het penseel zoo ongaarne hedendaagsche binnenhuizen schilderen, waarom zij bij voorkeur de stoffaadje der Zeventiende Eeuw kiezen. Of zou het u invallen den weêrzin, welken hun dit vertrek zeker inboezemde, toe te schrijven aan de menigte der voorwerpen, welke gij allengs ontdekt? Neen, er is geen enkel onder deze, dat zich opdringt, dat uitsteekt, dat schreeuwt. Er heerscht zelfs meer orde in hunne plaatsing, - lof zij der huisvrouw! - dan een schilder verlangen, dulden zoude. Maar de lijnen dier meubelen, maar de vermenging van allerlei stijl, in den vorm dier sieraden; maar het volslagen ontbreken van een' harmonischen indruk des geheels, ziedaar zwarigheden, welke moeijelijker zijn over te komen, dan dat de kamer tevens tot huizen en tot slapen dient. Nog eenmaal zij de moeder des gezins geprezen, er komt des ondanks in het vertrek niets aan het licht, dat der keurigste kieschheid ergeren kan. Doch orde in de schikking, en zindelijkheid in het gebruik, het zijn wel voorwaarden van schoonheid, maar zij reiken niet toe om haar dáár te stellen. Ik zou dan ook geen woord reppen van dien vierkanten klomp houts, eene *chiffonnière* geheeten, - zijn beslag is nog glanzig of het pas uit den winkel kwam - als er naast de kleine,

heel kleine pendule, op deze geplaatst, niet een paar jannen van kastanjevazen hadden gestaan. Ik zou mij, bij gebreke der golvende lijnen van een ouderwetsch spiegelkabinet, wel wachten, u een aanregtje, alias *trumeau*, te wijzen, dat ons leelijk schoeisel aan het licht brengt, als zich daarop niet een hooge pijpenstandaard had verheven, wiens krullende koperen slang verwaten neêrzag op een paar herders en herderinnetjes van porselein. Ik zou, - maar ge schenkt mij de verdere beschrijving, dewijl ik niet als de schilders stoffeeren mag, *à fantaisie*, en ik maak dankbaar van uw verlof gebruik, na der vrouw des huizes met een enkel woord te hebben verontschuldigd over de plaatsing dier kastanjevazen, over die liefhebberij in gebakken beeldjes, na u tevens te hebben verduidelijkt, waarom ik er van ophaalde. Beide waren *cadeaux*, der jongeluî bij hun huwelijk vereerd. De eerste werden hun te huis gezonden, door een' Oom, die het hart te hoog droeg om iets nuttigs te geven, en de jeugdige echtgenoote, welke hem ontzag, wist hare dankbaarheid niet beter te bewijzen, dan door een geschenk, waarvan zij wel nooit gebruik zou maken - te pronk te zetten. De tweede zijn haar vereerd door eene oude Nicht, ‘die eindelijk iets had gevonden, waarbij men haar dagelijks gedenken kon,’ - en of men het deed, bij de porseleinen *sta in den weg's*!

Te over welligt, om u eene burgerlijke bovenvoorkamer voor den geest te roepen; nu binnen het schijnsel der lamp gezien! Welk eene groep! Eene moeder met twee kinderen: een jongetje van vijf, een meisje van drie jaren, - het laatste zit stil op haren schoot, terwijl het eerste aan hare knieën zijne avondbede opzegt.

‘Amen!’ fluistert de moeder haar zoontje na.

Maar hoe lief is die kleine in haar wolkje van wit nachtgoed; hoe koost en streelt ze met hare mollige armpjes de wangen der moeder: zóó iets laat zich niet beschrijven, het is te zeer Natuur.

Geloof mij, dat ik het verder zou brengen in het schetsen van het jongske, dat niet afgunstig, maar toch benijdend aan hare knie staat, en -

Dáár legt zij de hand op zijn' krullebol.

‘Ge zult woord houden, WIM?’ vraagt zij.

‘Het eene versje kan ik nu al, moederlief!’ en waarlijk, daar rolt een dier gedichtjes van zijne lippen, welke VAN ALPHEN een' onsterfelijken roem waarborgen - die hem bij de zaligen streelen mag! -

‘Braaf, WIM!’ zegt de moeder, ‘morgen het andere,’ en zij brengt CHRISJE naar hare wieg; doch eer zij ter tafel terugkeert, loopt het jongske haar half ontkleed te gemoet.

‘Nu nog een zoentje, voor vader, - komt hij haast weêr?’

Het knaapje vermoedde weinig, hoe zeer het den wensch zijner bekommerde moeder ried - haar man was voor het kantoor zijner patroons reeds eenige weken op reis. Zie, zij zit weder in haren leuningstoel; de weinige toestel, voor het avondmaal der kinderen vereischt, is al weggeborgen. IJverig vat zij de naald op, en echter, het is of het werk niet vlotten wil. ‘Dat hij weêrom ware!’ denkt zij. En ze haalt een klein beursje uit den zak, en zij telt de weinige guldens, welke er nog in zijn, over; en zij werpt een' blik op de pendule: al digt bij half negen ure! Wis zou zij nog eenmaal in den Almanak kijken, de hoeveelste van de maand het is, als ze niet reeds lang *November* had te gemoet gezien, als ze er niet zeker van was, dat het eergister al de eerste is geweest. ‘O, als hij t'huis ware!’ dan zou ze reeds toen het vierendeeljarig salaris hebben ontvangen, en echter, hij had haar zóó stellig verzekerd, dat de Heeren het zouden zenden!

De Heeren! -

Honderde gedachten gingen haar door het hoofd; maar geene enkele, die krenkend was voor haren man - honderde gedachten, in haren toestand, zij zou eerlang weder moeder worden, dubbel pijnlijk. Wat was waarschijnlijker, dan dat het op het kantoor vergeten was het haar te brengen; maar, zou zij dan morgen, overmorgen, in de volgende week - zóó lang zouden hare guldens niet strekken! - er om gaan vragen? - Slechts met loode schoenen zou zij den trap opklimmen, - het wijf van een' daglooner eischt, bij ontstentenis van dezen, zonder omweg, de penningen, die haren man toekomen; maar zij, die Jufvrouw heet, die - - En echter, de kinderen hadden kleine behoeften voor den winter, in welke zij nog vóór hare bevalling voorzien moest, maar niet voorzien kon, als zij geen geld had..... O! indien zij zich dit alles had vóórgesteld! indien zij had begrepen, hoe zij toch altoos niets anders zou zijn, dan te groot voor een servet en te klein voor een tafellaken, indien zij dat geweten had, eer zij trouwde - foei! zij had haren GERRIT immers nog lief, als toen zij hem nam? En hare kinderen! Zie, al verzwaarde de ongeborene reeds nu hare zorgen, als zij aan het derde zoo veel genoegen zou mogen beleven als aan de beide eersten, dan had zij er

dit, dan had zij er alles voor over! Maar - als het GERRIT gegaan ware, zoo als hij zich vleide dat het hem gaan zou, toen zij huwden, zoo hij een aandeel had gekregen, neen, dan zou er nu geene glinstering van angstzweet op die fijne, vermagerde slapen zijn geweest!

Negen ure!

O rijkdom van Poëzij, die er in het hart eener moeder schuilt. Wat zij haar zoontje ook zou laten worden, zeî zij in zich zelve, geen kantoorbediende! en toen dat afgepraat was, liep ze eene reeks van beroepen door, en hare verbeelding schoot wieken aan, als hij eens een man *in bonis* wierd, als Oom! Ja, die zou in staat zijn, als hij wilde, het jongske voort te helpen: was hij niet een oud vrijër, was WIM niet zijn petekind! Doch, als het hem dan eens goed ging in de wereld, heel goed, zou hij haar dan nog liefhebben als nu, haar, CHRISJE, den ongeborene, zou hij dan óók smadelijk neêrzien op zijnen vader, den kantoorbediende? God beware hem voor zulk een' rijkdom! Maar neen, WIM stond haar voor den geest. WIM, wiens oogjes - het waren sprekend die van haren GERRIT! - de verdenking logenstraften; WIM, die zoo veel van zijn zusje, zoo veel van haar hield. Eer zij het wist, waren hare handen gevouwen, - zij bad voor haar gezin, zij bad tot voor het ongeboren kind toe.

Het sloeg half tien ure!

Helaas! de vraag: ‘wie weet waarom het geld uitblijft?’ kwam weder bij haar op. GERRIT's laatste brief moest uit de plooijen van haar huiskleed te voorschijn gehaald worden. Rijkdom bewaart ter nood minnebrieven, - armoede draagt die van den echtgenoot op het hart! Wat had zij hem dikwijls gelezen, en telkens met dezelfde belangstelling! Liefde is de ware lezeres! Dáár stond het immers, dat zijne patroons reden hadden over zijne reize tevreden te zijn, dáár stond het: ‘Wijfjelief! het valt mij hoe langer hoe zuurder van huis te zijn,’ dat was geluk! al hadden zij geen geld - de vrouw zegevierde op de huishoudster.

Maar de moeder zag weder naar de klok.

Bij tienen!

Daar werd gescheld.

Het was een jongman van het kantoor, en hij bragt geld! maar met welk eene boodschap! Zij blijke uit den volgenden brief, dien GERRIT's vrouw hem nog denzelfden avond schreef, met tranen in de oogen:

‘LIEVE MAN!

Schrik niet, dewijl ge dezen van mij krijgt, en wel buiten het kantoor om. De kinderen zijn wèl, en ik, Goddank! ook, alles gaat zoo verre goed. Maar straks is WOLF hier geweest, met een' kwade tijding. In plaats van ƒ 250, lieten de Heeren weten, zoudt gij in het vervolg maar ƒ 200 krijgen, de zaken gingen zoo slecht. En WOLF zeî: dat er gemakkelijk eerste bedienden voor ƒ 800 waren te krijgen. Ook liet hij zich ontvallen, dat de Heeren al eens gedacht hadden over een' volontair! Als het niet anders kan, dan zullen wij de tering naar de nering moeten zetten; maar het is hard met twee kinderen, en het derde voor de deur! Ik zeg het niet om het je te verwijten, GERRIT! lief en leed heb ik beloofd met je te deelen, en ik zou het nog doen! Minder wonen, dat zal niet gaan, het is nu al zoo eng; maar een geringer baker, ik zal er er morgen naar hooren. Ook kan ik het zijden kleedje, dat ge mij na mijne eerste kraam hebt gegeven, wel weêr vermaken, - jongens! wat waren we toen rijkelijk! Maar, WIM zal toch naar school moeten, - het is een slag, en dat zoo onverwacht! Als gij iets anders vinden kondt, al was het buiten de stad, - ik zou er wel niet graag uit willen, - wat zouden onze kennissen zeggen? - maar rondkomen is de eerste pligt. En het overige laat ik aan God over! Ik had geen rust, GERRIT! vóór ik het je had geschreven, - het is mij nu of er een pak van mijn hart is. Want ik weet, manlief! dat gij, zelfs in nood en dood, alles voor mij en de kinderen doen zult! En daarmeê, goeden nacht! Nog eens, WIM en CHRISJE zijn wèl, en ik zal mij opbeuren, tot je weêr komt, wees daar gerust op. Het zal immers niet lang meer duren?

Uwe liefhebbende vrouw AAGJE. -’

‘*P.S.* Wie weet hoe rijk wij nog eens worden - want Nicht SAARTJE heeft ons zeker goed bedacht! Maar foei! ik doe doodslag in mijn hart, - o, dat leelijke geld!’

Het lijdt geen' twijfel, dat het den Heeren - vrijstond, het salaris van hunnen bediende te verminderen; maar dit zijner vrouw, zijner zwangere vrouw te doen aankondigen, op een oogenblik, dat zij van zijne afwezigheid bewust waren, is eene wreedheid, welke ik zelf niet gelooven zou, indien ik haar verdicht had,

indien het geen feit was! - Het lijdt geen' twijfel, dat het niet enkel inhumaniteit, maar ook onverstand in de Heeren - verried; want waartoe zou ik het zedelijk gevoel mijner lezers op de pijnbank brengen, door hun te verhelen, dat GERRIT op den brief van AAGJE ijlings te huis kwam, en eene betere betrekking vond, bij lieden, die zijn' ijver en zijne kennis wisten te schatten? O hoe wenschte ik er bij te mogen voegen, dat het ook geen' twijfel lijdt, dat allen, die, op deze of dergelijke wijze, den zwaren strijd tusschen verdiensten en behoeften zagen beginnen, gered werden zoo als hij!

(*Het Vervolg en Slot in een volgend Nommer*.)

Iets over Calderon.

> Och dikten är icke som blommornas doft
> som färgade bågen i skyar,
> Det sköna du bildar är mera än stoft
> och åldren dess anlet förnyar.
> Det sköna är evigt: med fiken håg
> vi fiska dess gullsand ur tidens våg.
> TEGNÈR.

Spanje levert, gedurende de zestiende eeuw en de eerste helft der zeventiende, een allermerkwaardigst tafereel op eener geheel eigenaardige ontwikkeling van het volksleven, vooral in een staatkundig, godsdienstig en letterkundig opzigt, die den gewigtigsten invloed op den ganschen maatschappelijken toestand der natie oefende, en haar van de toenmalige Europesche volken merkelijk onderscheidde. Moesten wij eenen bijzonderen naam aan deze zelfstandig Spaansche beschaving geven, dan zouden wij niet aarzelen, haar eene Roomsch-Katholijke bij uitnemendheid te noemen. Want hoe krachtig het Katholicismus ook in andere Landen moge gewerkt hebben, nergens is het zoo zeer geslaagd, in alle bestanddeelen van de maatschappij met zijnen geest door te dringen en als het levensbeginsel te worden, waarvan alle kracht uitging. De Kerk mogt in *Spanje* het middelpunt heeten, rondom hetwelk zich alles bewoog. De binnen en buitenlandsche

staatkunde van het bewind, de beoefening van kunsten en wetenschappen, de ondernemingstogten naar vreemde werelddeelen, de zeden en levenswijze van den hoogsten adel af tot op den geringsten muildrijver, alles was met den stempel van Katholicismus als geijkt! De geheele werkzaamheid van den menschelijken geest bleef binnen de grenzen, toen door de geestelijkheid voorgeschreven, en zóó alvermogend was de heerschappij door de Kerk gevoerd, dat bij den waren Spanjaard, van welken rang of stand, van welke talenten ook, niet eens de mogelijkheid van eenen anderen toestand, het gevoel van onvolkomenheid, de wensch naar verbetering opkwam.

De redenen van dit in de Geschiedenis éénig verschijnsel liggen dieper, dan de Paus misschien mogt denken, en de roem of verdienste van deze beschaving tot stand gebragt te hebben valt geenszins *Rome* ten deel. Reeds de tijd der Visigothische Koningen strooide de eerste kiemen uit van hetgeen later rijpte; reeds toen sloot de geestelijkheid zich als een vast ligchaam inéén, en schreef den Vorsten, die zich voor den bisschopsstaf kromden, op hoogen toon de wet voor; reeds sedert die dagen kenden adel en volk geen eerwaardiger gezag, dan dat der Kerkvoogden. En de Pausen wisten op eene allezins staatkundige wijze deze kracht aan zich dienstbaar te maken, zoodat zij deze fiere prelaten, die op de Spaansche beheerschers eene zoo onbeperkte magt oefenden, tot hunne gehoorzaamste dienaars verkregen.

Dáár verscheen de Arabier op het schiereiland, en de worstel strijd tusschen de banier der Halve Maan en de Kruisvaân vormden het Spaansche karakter geheel; kerk, koning, geliefde, ziedaar de drie leuzen, die het volk met geestdrift bezielden. En om de eigenaardigheid nog te vergrooten, nam *Spanje* volstrekt geen deel in de kruistogten, welke ons geheele werelddeel schokten, en de volken van *Europa* en *Azië*, op eene naderhand hoogst weldadig werkende wijze, in bloedige aanraking bragten. Voeg hierbij de afgezonderde ligging van het rijkgezegende Land, hetwelk bijna geene hulp van vreemden behoefde, en de vereeniging van alle Spaansche Koningrijken tot één groot gebied, van de smet des Islams eindelijk gereinigd, en het kon niet anders, of eene geheel bijzondere rigting moest *Spanje's* ontwikkeling kenmerken.

Dit was nog niet genoeg. Naauwelijks stond de Spaansche natie als één geheel, voor zoo verre zulks mogelijk was, dáár, en ontwaakte de bewustheid van eigen kracht, of *Amerika* ont-

sloot een' geheel nieuwen werkkring, en de fiere Castiljaan zwaaide den heerschersstaf over onmetelijke Landen, in het bezit van rijkdommen, die, hoe slecht ook later besteed, toch aanvankelijk eenen grooten glans en niet geringen steun aan de wereldmonarchie van Koning KAREL I (Keizer KAREL V) verleenden. Nu plaatste *Spanje* zich onbetwistbaar aan het hoofd van *Europa*, en gaf in bijna alles, wat eene beschaafde maatschappij kenmerkt, den toon. PHILIPS II, de Spanjaard bij uitnemendheid, voltooide, wat onder zijnen vader begonnen was, en gedurende de regering van de drie volgende Koningen, bleef *Spanje's* toestand in het algemeen dezelfde, bij alle ontaarding en verval.

De verheffing der Bourbons op den troon van *Spanje* maakte aan die eigenaardige ontwikkeling een einde; medege sleept in den maalstroom der Europesche politiek, moest zelfs de trotsche Castiljaan Frankrijks alvermogenden invloed huldigen, en werd meer en meer aan de andere natiën van ons werelddeel gelijkvormig.

Spanje, ook met *Portugal* vereenigd, (hetwelk overigens eenen geheel anderen weg insloeg, en geenszins in den lof van den nabuur deelt) schitterde in al den glans zijner grootheid, en verhoovaardigde zich niet zonder reden op zijne wereldbeheerschende magt, toen de kampstrijd der Nederlanden losbarstte. Scherper tegenstelling bestond er wel nooit tusschen twee volken, dan toen *Europa* verbaasde. Eene Kerk en een Staat als op rotsen gegrond, een gevestigd volkskarakter, grootheid, rijkdom, verfijning, geleerdheid en smaak, tegenover kleine, verdeelde gewesten, zonder éénheid in godsdienstig geloof, zonder vastheid van bestuur, geringheid, armoede, eenvoud van zeden en onkunde, in vergelijking met den vijand althans! Voorwaar, al wat Spaansch dacht, moest zich op het grievendst geërgerd gevoelen; want hetgeen onze vaderen deden, druischte in alle opzigten zóó zeer tegen ieders overtuiging in, dat het bijna onmogelijk voor eenen Spanjaard mogt geacht worden, de handelingen en de denkbeelden der Nederlanders te begrijpen. En omgekeerd, viel het onzen vaderen moeijelijk een juist standpunt bij het beoordeelen van *Spanje* te kiezen; ofschoon ook de mindere bekrompenheid van het Nederlandsch karakter niet zoo uitsluitend op gezag het vonnis streek. Zelfs nog heden ten dage zijn wij, als Protestanten en Nederlanders, nog niet onpartijdig genoeg, om, bij allen regtmatigen afkeer van Spaansche dwingelandij, aan Spaansche deugden regt te laten wedervaren. Naauwelijks toch hooren wij in onze jeugd van *Spanje* gewagen, of eene bloed-

kleur verwt alle voorstellingen, welke de verbeelding zich van dien vijand maakt; martelvuren en oorlogsgruwelen verschrikken ons overal; PIZARRO en ALVA, Inquisitie en Jezuïten, ontnemen ons alle geloof aan opregten Spaanschen heldenmoed en godsdienstijver. Waarom ontbreekt er nog eene goede, uitvoerige schets van *Spanje* in al zijne grootheid, maar tevens in al zijne schande, in de Werken, welke onze Vaderlandsche geschiedenis behandelen? Waarlijk, de nadere kennismaking met den dikwerf miskenden vijand zoude slechts kunnen strekken, om den roem van ons voorgeslacht te verhoogen, hetwelk niet schroomde tegen zulk eene overmagt te strijden, en de voordeelen beter in het licht stellen, welke eene Protestantsche beschaving boven eene Roomsch-Katholijke, hoe goed en schitterend ook, in vele opzigten oplevert! Het voorbeeld, door eene onzer Vaderlandsche Schrijfsters, bij het schilderen van ALVA, gegeven, moge ook in dit opzigt iets goeds uitwerken!

De Spaansche letterkunde, gedurende het boven vermelde tijdvak, is de getrouwe spiegel der maatschappelijke toestanden, welke zich, ten gevolge der kortelijk aangewezen rigting, in het staatkundige en godsdienstige op het schiereiland ontwikkelden. Wel is waar kan men niet elken invloed van buiten, inzonderheid van *Italië*, en van de Ouden loochenen, maar deze bepaalde zich meer bij stof en vorm, terwijl de geest op alle onderwerpen terstond het eigenaardig Spaansche merk drukte. En op het gebied der letterkunde is geen vak, waarin al de trekken van het Spaansche karakter duidelijker uitkomen en sterker spreken, dan de tooneelpoëzij, de meest geliefkoosde dichtsoort bij alle rangen en standen dezes volks. De rijkdom van dramatische stukken, hoe onderscheiden van aard, welke de Spaansche litteratuur bezit, is inderdaad verbazend, en hun getal gaat het gezamenlijk bedrag van alle tooneelspelen der overige Europesche volken misschien te boven. Weinige dichters toch onder de honderden, die *Spanje* telt, welke niet het tooneel door bijdragen verrijkten, en de vruchtbaarheid van de schrijvers, welke hunne gaven den Schouwburg opzettelijk wijdden, doet althans over de hoeveelheid verstomd staan, al laat de hoedanigheid niet weinig te wenschen over. Geen hunner verdient meer de aandacht van eenen beoefenaar der letteren te boeijen, dan PEDRO CALDERON DE LA BARCA, wiens tooneelpoëzij de meest juiste uitdrukking van alles is, wat de Spanjaard dier dagen dacht, gevoelde en geloofde, en de hoogste ontwikkeling aantoont, tot welke een dichterlijke geest, als hij, onder

de Spanjaarden konde geraken, althans naar het historische standpunt te oordeelen. De onuitputtelijke rijkdom der stof veroorlooft mij echter geenszins, den dichter van alle kanten en in al zijne voortbrengsels te beschouwen, hetgeen dan ook, tot regte waardering van zijne verdiensten, minder noodzakelijk mag geacht worden. Immers, de merkwaardigste stukken van CALDERON zijn ongetwijfeld die, waarin de Katholijk, de Spanjaard en de Romantische dichter, bij het behandelen van ernstige onderwerpen, even krachtig spreken, en als tot één' persoon vol oorspronkelijkheid zamensmelten, welke de denkwijze van een geheel volk in eene bepaalde eeuw en in toestanden uitdrukt, die nimmer terugkeeren zullen. Het aantal van dergelijke stukken, wier ontleding daarvoor noodig zal zijn, is niet zeer groot.

Eenige aanmerkingen over de geschiedenis van het tooneel in *Europa*, bij de herleving der letteren, en iets over CALDERON's leven en schriften in het algemeen, moge voorafgaan.

Wezenlijke oorspronkelijkheid in alle vakken van wetenschap en kunst kenmerkt de Grieken alleen onder alle Europesche volken; stof, vorm, geest zijn echt nationaal, en blijven het ook, totdat de menschelijke geest de hoogste ontwikkeling verkregen had, welke de toenmalige tijden vergunden. De Grieken alléén slaagden in het vinden van de schoonste harmonie tusschen de telkens verder gaande ontwikkeling van hun maatschappelijk leven en de kunstvormen, welke zij tot uitdrukking hunner denkbeelden en voorstellingen kozen. Het heldendicht stemde volmaakt overeen met de behoeften des tijds, waarin het bloeide; het lierdicht volgt daarop geheel den gang van den voorwaarts strevenden volksgeest. HOMERUS en PINDARUS staan als bij uitstek nationale dichters voor het gansche Hellenen-volk, in hoe vele stammen ook gesplitst, alleen, en beide spreken in keuze van onderwerp, in wijze van behandeling, volkomen als de tolken van den geest hunner tijdgenooten. Daarop scheidden de Grieken zich scherper in Staten af, en *Athene* matigde zich bij uitsluiting aan, Grieksch te zijn. Welken vorm nu te kiezen? Niet lang draalde het vernuft, en de tooneelpoëzij werd geboren, gesproten uit het heldendicht en uit den lierzang, en overeenkomstig de behoeften des tijds, gewijzigd. Het juist gevoel en de fijne smaak der Atheners zonderden weldra het ernstige treurspel scherp van het vrolijke blijspel af, en het laatste, vooreerst tot staatkundige *farce* (om het zoo te noemen, hoe oneindig meer vindingrijk en poëtischer het

ook is) bepaald, moest nog eene eeuw wachten, vóór het zijnen behoorlijken kunstvorm ontving. SOPHOCLES volmaakte het treurspel, maar niemand vermogt ooit onder de Grieken zijne schepping te verbeteren. Alle verandering, hoe dikwerf beproefd, ontaardde in bastaardvormen, en het Grieksche treurspel was, even als vroeger het heldendicht en de lierzang, tot zijne hoogste ontwikkeling gekomen.

Het Grieksche blijspel is, helaas! voor ons verloren, en de navolgingen der Romeinsche dichters geven ons slechts een' flaauwen weêrklank van de welluidende verzen der Attische vernuften, welke het stroeve Latijn en de stroeve Romein slechts ten halve wisten op te vangen. Over het algemeen verrijkte de Latijnsche letterkunde den schat der Grieken slechts met éénen kunstvorm, die nog daarenboven in het ongedwongen, natuurlijke leven der Grieken onnoodig en misschien onmogelijk was, maar eerst in groote wereldsteden en bedorvene maatschappijën ontstond, namelijk: het hekeldicht, waaraan voorzeker niemand aan den Romein den hem toekomenden lof zal weigeren.

De tooneelpoëzij, voor zoo verre zij nog bleef bestaan, kwam, gedurende het geheele tijdvak der Oudheid, tot geene verdere ontwikkeling. De eeuwen der jammeren verschenen; de Grieksch-Romeinsche beschaving verging; Christendom en Barbaren traden in een schijnbaar gedrogtelijk verbond, om de gansche maatschappij onderstboven te werpen, zonder eene geregelde orde van zaken te kunnen in plaats stellen. (Waarom dit moest geschieden, en hoe ook hierin, bij verder onderzoek, de wijsheid van het Godsbestuur, zelfs in des menschen kortzigtig oog, heerlijk uitblinkt, nader te onderzoeken, ligt thans buiten ons bestek.) Bijna elf eeuwen vervlogen, eer het geschokte *Europa* tot genoegzame rust kwam, en weder aan geestbeschaving en smaakvolle beoefening der letteren kon denken.

Het kon niet anders, of de tooneelpoëzij moest terstond de aandacht trekken, daar men zelfs in de middeleeuwen den lust voor dramatische voorstellingen niet zoo geheel verloren had, of men trachtte door het opvoeren van zoogenaamde mysteriën, of zinnebeeldig godsdienstige voorstellingen, uit de Heilige Schrift en de Levens der Heiligen ontleend, hoe ruw en gebrekkig dan ook in uitvoering en vorm, zich te vermaken. *Italië*, geheel met bewondering voor de Romeinen vervuld, aarzelde niet lang, de antieke of nu klassiek geheeten vormen over te nemen, met slechts zoo veel wijziging, als volstrekt onmisbaar was. Éénheid

van handeling en plaats, vijf acten, kortom, de regels van ARISTOTELES, zoo als HORATIUS deze verder had toegelicht, werden algemeen als hoofdvereischten voor een treur- of blijspel beschouwd, en het nationaal tooneel voegde zich naar de voorschriften der Ouden, totdat de muzijk hare stem krachtig verhief, de opera andere dramatische vormen als verdrong, en eindelijk alle kracht in de weeke toonen van METASTASIO wegsmolt. Dit is de hoofdtrek, die het Italiaansch tooneel onderscheidt, hoe vele wijzigingen het voor het overige mogt aannemen.

Geheel anders was de rigting in *Spanje*. Wel is waar, ook hier drongen sommigen op klassieke vormen aan, en beproefde zelfs JUAN DE LA CUEVA het regelmatig treur- en blijspel in te voeren; maar de smaak des volks weigerde dezen vreemden dwang te volgen. De natie was arm aan herinneringen uit de Oudheid, door Gothen en Arabieren uitgewischt; maar des te rijker in eigen heldendaden en krachtig zelfstandig ontwikkeld. De oude mysteriën waren zelfs reeds tot *Autos Sacramentales* (hierover straks nader) verbeterd, en het kostte LOPÉ DE RUEDA, CASTILLEJO, TORRES NAHARRO en CERVANTES weinig moeite, eenen meer bepaalden vorm voor het Spaansche tooneel, vooral in het blijspel, vast te stellen, terwijl de Portugees GIL VICENTE tevens medewerkte, door zijn voorbeeld, reeds vroeger gegeven. De wijdvermaarde LOPE DE VEGA deed nog eenen stap verder, en smolt blijspel en treurspel, dat tot op zijnen tijd nog gescheiden was, te zamen, en eindelijk volmaakte CALDERON DE LA BARCA het nationaal tooneel, voor zoo verre zulks in die eeuw en onder de vermelde omstandigheden mogelijk was.

CALDERON kan dus met SOPHOCLES vergeleken worden; beiden volmaakten het werk van voorgangers, en beiden zijn in hunne soort onovertroffen, hoe hemelsbreed overigens de afstand moge zijn, die beide genieën scheidt. En op het groote gebied der tooneelpoëzij is er slechts één geest, die in dat opzigt naast hen mag staan, SHAKESPEARE, ofschoon deze misschien nog minder aan voorgangers verpligt is, en meer in eene wereld zweeft, die zijne eigene schepping mag heeten. Zoude men geen regt hebben, om, bij het overlaten van den klassieken krans der verdienste aan SOPHOCLES, aan CALDERON den palm toe te reiken, als den eersten dichter in de Katholijk-Zuidelijke Romantische poëzij, en aan SHAKESPEARE den eersten prijs toe te kennen, in de Protestantsch-Noordelijke Romantische dichtkunst? Doch op eene nadere vergelijking tusschen den Spanjaard en den Engelschman, in eenige opzigten, kunnen wij eerst later terugkomen.

De drie groote mannen hebben ook nog deze overeenkomst, dat hun leven de zekerste wederlegging is van de stelling, dat een genie eerst verdrukking moet ondergaan, om zich regt van zijne kracht bewust te worden. Gelukkiger sterveling kent de Oudheid niet dan SOPHOCLES, wien het lot geboorte, rijkdom, alle gaven van ligchaam en geest, bij lengte van dagen, in het schoonste tijdperk van *Athene's* bloei, verleende; hij vierde als knaap de feesten mede over de zege op de Perzen behaald, en zonk als grijsaard ten grave, vóórdat de overmoed van *Sparta* de vrijheid zijner vaderstad knotte. Zelfs de nijd zweeg voor hem, en de scherpe hekel der blijspeldichters wondde hem bijna nimmer. En SHAKESPEARE genoot de gunst van de grooten der aarde, bij minder schitterend aanzien, dan de Athener, en leefde, na zijn eerste ongeval, in de meest gewenschte ruimte van omstandigheden, geëerd en bemind. CALDERON, de jongste van het drietal, genoot gedurende een tijdperk van zes en tachtig jaren (1601-1687) de genoegens van een leven, door weinig bijzonders gekenmerkt. Hij was van aanzienlijken huize, zorgvuldig opgevoed, door vele studiën gevormd, door eene tienjarige krijgsdienst, (ook in de Nederlanden) nog meer ontwikkeld, en stond aan het hof van PHILIPS IV in blakende gunst, daar hij op diens bevel al de stukken vervaardigde, welke deze praalzieke en verfijnde monarch bij zijne feesten verlangde. Geene verandering van gunstelingen aan het hof, geene nieuwe regering, deerde CALDERON, die onder KAREL II evenzeer in aanzien bleef, als hij onder het voorgaande bestuur geweest was. Als hoveling, als krijgsman en dichter met eere gekroond, met schatten overladen, begaf hij zich eindelijk, verzadigd van het genot der wereld, in den priesterstand, en bragt de laatste twintig jaren van zijn roemrijk leven in godsdienstige afzondering door. Ook hij mogt sterven, vóórdat de grootheid van zijn geliefd Vaderland, voor eeuwen, misschien voor altijd, verdween, en een vreemdeling den schepter op den troon van *Castilië* zou zwaaijen.

Misschien had de ontwikkeling van zijn dichterlijk talent eene andere rigting genomen, zoo niet het bevel van PHILIPS IV hem uit het leger aan het hof had geroepen, daar hij anders geen' afkeer van de krijgsdienst betoonde. Dichter, en wel tooneeldichter, zoude hij ook buiten die gebeurtenis gebleven zijn, want de aanleg liet zich niet onderdrukken.

Het getal der Werken van CALDERON is zeer groot, ofschoon hij daarin nog verre voor LOPE DE VEGA onderdoet. Ruim hon-

derd geregelde Spaansche tooneelstukken, altijd *comedias* geheeten, hoe tragisch soms hun inhoud wezen moge; iets minder dan even zoo vele *Autos Sacramentales* (allegorisch godsdienstige voorstellingen, ter viering van de mysteriën der Katholijke Kerk, inzonderheid bij het feest van het *Corpus Christi*, eene verbeterde navolging (naar men zegt, wij zagen ze nooit) van de ruwe mysteriën der middeleeuwen, maar zonder dramatische kunstwaarde en thans vergeten) een driehonderd tal kleinere stukjes, welke de Spanjaarden *Loa's* en *Saynetes* (voorspelen en divertissementen) noemen, getuigen van zijne dichterlijke scheppingskracht, rijkdom van verbeelding, vlugheid van ontwerp en uitvoering, en heerschappij over de taal, zoo als zeker weinigen zijner landgenooten bezeten hebben.

Het is te bejammeren, dat er geene mogelijkheid meer bestaat, om de stukken van CALDERON tijdrekenkundig te rangschikken, en daardoor eene duidelijke voorstelling te erlangen, hoe de geest des dichters zich heeft ontwikkeld. Thans liggen alle *comedias* in de uitgaven ordeloos dooreen, en slechts van het eerste stuk, waarmede hij, in zijne prille jeugd, zijne loopbaan begon, en van de laatste proeve van zijn verzwakkend talent, in hoogen ouderdom, is het jaar der opvoering bekend. Eenige opmerkingen over de stof, en den uitwendigen vorm der dramatische voortbrengsels in het algemeen, moge de beschouwing van enkele hunner in het bijzonder voorafgaan.

CALDERON kiest de onderwerpen ter behandeling uit het gansche gebied van het verledene en tegenwoordige. De fabelkunde der Ouden lokt hem evenzeer als de geschiedenis der vroegere volken; ongewijde historie levert hem even welkome stof als de gewijde bladen des Bijbels; de middeleeuwsche verdichtsels en romantische poëzij der Arabieren, de Spaansche geschiedenis, zedekundige waarheden, toestanden van het dagelijksche leven: kortom, er is niets bijna van de menschelijke zaken, wat aan zijn dichterlijk vernuft geen voedsel verschaft. APOLLO en CLYMENE, PHAËTHON, ECHO en NARCISSUS, ANDROMEDA en PERSEUS, zijn aan de Grieksche Mythologie ontleend. De Grieksche Roman *Theagenes* en *Chariclea* van HELIODORUS gaat bij CALDERON over in een stuk, getiteld: *De kinderen van het geluk*. JUDAS MACABAEUS, MARIAMNE, ABSALON, SALOMO, komen uit de Israëlietische geschiedenis voor; SCIPIO AFRICANUS, ZENOBIA schenen hem uit de Romeinsche historie waardige onderwerpen toe; *El Gran Principe de Fez* schildert eenen Arabier, of liever, Mahomedaan; *La Aurora en Copacabana* verplaatst ons in *Peru*,

in de dagen der *Incas*. Zelfs de nieuwste gebeurtenissen schrikken hem niet af; Keizer KAREL V, PHILIPS II zelf, HENDRIK VIII, treden als personen in sommige stukken op, en eens zelfs waagde hij zich aan het behandelen van eene gebeurtenis, waarbij hij waarschijnlijk in persoon tegenwoordig was, in *het Beleg van Breda*. In de overige voorstellingen kiest hij zijne personen, onverschillig van waar ook; Russen en Polen, Italianen en Grieken, dienen hem evenzeer als zijne eigene landgenooten. Zulk eene verscheidenheid in keus zoude voorzeker de taak van CALDERON bij uitstek moeijelijk gemaakt hebben, bijaldien hij op historische waarheid veel gewigts legde. Maar zelfs de zweem van het streven naar zulk eene getrouwheid ontbreekt in alle opzigten. Ter naauwernood vergunt hij KAREL V en PHLIPS II hun karakter te bewaren. Allen zonder onderscheid, en uit welk volk of uit welke eeuw ook, moeten zich laten welgevallen, Spanjaarden van CALDERON's tijd te worden. Bij het nemen van zulk eene vrijheid, komt het er eigenlijk volstrekt niet op aan, uit welken tijd of land men zijne personen kiest, en men mag zonder overdrijving zeggen, dat de dichter blootelijk Spanjaarden afmaalt. Zoo ontbreekt er bijna nooit een tweegevecht, overeenkomstig de Spaansche begrippen van eer, in eenig stuk; alle personen hebben den diepsten eerbied voor het vrouwelijk geslacht; een minnehandel is volstrekt onmisbaar; galanterie, coquetterie, in één woord, al wat den volmaakten Spaanschen Caballero of de Castilische schoone kenschetst, ligt in ieder uitgedrukt, die in CALDERON's stukken ten tooneele verschijnt, gelijk alle personen meestal in deftigen Spaanschen dos steken, als zij eenigzins door fatsoenlijke afkomst en beschaafde opvoeding, boven de personen van minderen rang uitblinken. Van daar onderscheiden de Spanjaarden de *comedias*, naarmate zij van vrolijken inhoud zijn en meer als blijspel gelden, wel eens van de meer deftige stukken, die *comedias de capa y espada* (van mantel en degen) getiteld worden. Op den geest van het stuk heeft dit verschil van vorm verder weinig betrekking. Voorts ook ontmoet men bovennatuurlijke wezens, zoo als engelen, en vooral de booze (*El Demonio*); zinnebeeldige personen, bij voorbeeld, de Afgoderij, de Faam, enz., moeten dikwerf eene rol vervullen. Reuzen, spoken, toovenaars, worden almede geenszins versmaad, als hunne verschijning eenige uitwerking kan te weeg brengen.

Maar welke personaadjes ook spreken, hetzij vorsten en grooten der aarde, hetzij gegoede burgers, menschen van den

laagsten stand en dienaars, in aller toon ligt iets hoffelijks, iets Spaansch deftigs, hetwelk aan uitheemsche lezers wel eens stijf en onnatuurlijk voorkomt, al vergunt men den dichter alle ruimte, om zijne karakters boven het dagelijksche leven te plaatsen, zoo als de wezenlijke dichter altijd idealiseren moet. Deze gekunsteldheid is meer aan de eeuw, het volk en den stand van CALDERON te wijten, dan aan gezwollenheid en wansmaak. In geen stuk ontbreekt voorts een zoogenaamde *gracioso*, welken men met de *clowns* van het Engelsch tooneel kan vergelijken, ofschoon hij, bij minder plompheid, tevens veel minder oorspronkelijkheid bezit.

De uitwendige vorm van een Spaansch drama is altijd dezelfde. Drie groote Acten, *Jornadas* geheeten, (bij sommigen ook *Actos*) worden vereischt, om de handeling te ontwikkelen; doch het opkomen of optreden van eenen persoon is het éénige blijk, dat er een nieuw tooneel begint, dat nooit, zoo als in onze drama's, opgegeven wordt. Slechts bij LOPÉ DE VEGA herinner ik mij, van *Actos* en *Escenas* te hebben gelezen. In zóó verre nadert CALDERON meer de Grieksche gewoonte, welke hoegenaamd geene verdeeling in bedrijven of tooneelen kent. Eenheid van handeling, tijd en plaats, volgen de regels van ARISTOTELES, en de Fransche klassiek zijn CALDERON even vreemd als SHAKESPEARE. Ééne hoofdgedachte maakt bij den Spanjaard het middelpunt uit, waarin alle deelen van het stuk, hoe onzamenhangend soms ook, onderling, toch bijeen komen, en welke gedachte somtijds zeer aardig door den titel van het stuk wordt uitgedrukt, b.v. *Muger, Llora y venceras, Vrouw! ween en gij zult overwinnen. - La Vida es Sueño, het leven is een droom. - Basta Callar, zwijgen best. - Peor està que estaba, van kwaad tot erger*, enz. Zelden geeft ééne handeling stof voor twee stukken, ofschoon dit somtijds gebeurt, gelijk bij SHAKESPEARE in zijne historische drama's. Bij het opvoeren schijnt men toenmaals in *Spanje* zeer op gedruischmaken gesteld geweest te zijn; althans trompetgeschal, krijgsrumoer, storm, donder en dergelijke luidruchtigheden weêrgalmen in bijna ieder stuk van CALDERON. Wat den inwendigen vorm betreft, het plan, de uitwerking, de karakterschildering, de ontknooping, dat alles kan het best blijken uit de beschouwing van de afzonderlijke stukken.

Nog iets over de maat, het poëtisch gewaad van CALDERON's gedachten. Hierin is hij voorzeker een der grootste meesters. Gelijk de musicus alle toonen uit zijn speeltuig lokt, welke hij

zelf verkiest, en de geluiden dwingt, om zijnen vingerdruk of strijkstok te gehoorzamen, zoo gebiedt ook CALDERON over zijne bij uitstek schoon, krachtig, en toch zoetklinkend Castiljaansch, dat, even ver van Italiaansche verwijfdheid als van het maaten klanklooze Fransche woordgewip verwijderd, Latijnsche waardigheid met Arabischen gloed heeft weten te paren, en alle Europesche talen, voor zoo verre zulks schijnt, evenzeer te boven gaat, als het zelf weder voor de harmonie en den onuitputtelijken rijkdom van het Grieksch moet wijken.

De gewone maat, die ons de aloude Romance herinnert, is een Trochaeisch vers, van acht lettergrepen, hetwelk evenzeer rijm toelaat als rijmeloos voortglijdt, met afwisselend mannelijke en vrouwelijke eindklanken. Daar de grondslag een Trochaëus is, onderscheidt de Spaansche tooneelpoëzij zich geheel van de dramatische voetmaten der overige volken, welke meest alle Jambisch zijn. Bij stijgenden hartstogt, gaat de voetmaat van CALDERON in heerlijk vloeijende, langere regels over, welke geheel den Lyrischen toon hebben, en bij het nog hooger rijzen van het tragisch moment, of bij indrukwekkende beschrijvingen, voldoen de schoone *ottave rime* bij uitstek. En zelfs de *sonnet*, en de ligtere verzen der Spaansche poëzij, zijn geenszins vreemd aan den toon van het blij- of treurspel, waardoor eene alleraangenaamste afwisseling ontstaat, die der Fransche klassiek geheel vreemd is, maar bij de Grieken een hoofdvereischte van een goed stuk uitmaakt, zoodat CALDERON van dien kant echt klassisch mag heeten. En wanneer het nuchter oordeel, de gekuischte smaak, de Noordsche koelheid, wel eens den dichter zou willen berispen, als hij vergelijking op vergelijking stapelt, aan valsch vernuft botviert, of verhevenheid met hoogdravendheid verwisselt, dan ontneemt de heerlijke gang der verzen vol harmonie ons dikwerf den regtersstaf en wij laten ons als wiegelen op den stroom van welluidende woordmuzijk, welke zoo effen en breed voor ons wordt uitgegoten.

Bij het beschouwen der stukken, geloof ik, dat het genoeg zal zijn, ons te bepalen bij *La Vida es Sueño, El Mayor Monstruo los Zelos, El Magico Prodigioso* en *El Purgatorio de San Patricio*, omdat deze stofs genoeg opleveren tot het schatten van CALDERON, als Katholijk, Zuidelijk en Romantisch too neelspeldichter.

I. *La Vida es Sueño, het leven is een droom*. De hoofdgedachte, welke dit schoone tooneelspel bezielt, is in den titel

nagenoeg uitgedrukt, zoo men er bijvoegt: een droom, waaruit wij na den dood ontwaken; zal dat ontwaken niet vreeselijk zijn, zoo doe gedurende de dagen uws levens het goede. De dichter heeft er dit laatste denkbeeld slechts even laten door schemeren, zonder er in de handeling verder gebruik van te maken, of aan het stuk eene godsdienstig stichtelijke strekking te geven. CALDERON schreef evenmin als SOPHOCLES meesterstukken, om een zedelijk nut te prediken. De geschiedenis, welke ons voorgesteld wordt, is van den volgenden inhoud. BASILIO, de Koning van *Polen*, een achtingswaardig grijsaard en groot beoefenaar der sterrewigchelarij, (men denke aan de eeuw van CALDERON!) had in het 'vlammenschrift der hemellichten' gelezen, dat zijne echtgenoote, VIOLANTE, eenen zoon zou baren, die een zedelijk monster zou wezen, door vadermoord en burgerbloed bezoedeld. Naauwelijks kwam de knaap ter wereld, ten koste van zijns moeders leven, of BASILIO besloot, om den wil des noodlots tegen te werken, door den jongen SIGISMUND op eenen afgelegen' toren, van allen menschelijken omgang verwijderd, op te sluiten, terwijl slechts één edelman, CLOTALDO, met het toevoorzigt van den Prins belast is. Jaren snellen voorbij, en de grijze Vorst ziet de noodzakelijkheid in, aan zijn rijk een' opvolger te geven, daar ouderdom en de naderende dood hem den schepter te zwaar maken. ASTOLFO, Prins van *Moscovië*, verloofd met de nicht van BASILIO, ESTRELLA, zijn de naaste erven, zoo SIGISMUND niet in aanmerking komt. De Koning verklaart hun, dat het rijk hunner zal worden, maar dat hij eerst eene proef zal nemen, in hoe verre SIGISMUND de voorspelling des noodlots vervullen zal. Zoo gezegd, zoo gedaan. De Prins, die in zijne gevangenis wel de noodzakelijkste kundigheden had geleerd, maar nimmer menschen zag noch hartstogten leerde bedwingen, is naauwelijks ontslagen, van zijne verbazing bekomen en van het onregt bewust, hem aangedaan, door die lange afzondering, of hij viert nu zijner teugellooze driften bot, ontziet dienaar, vrouw noch vader, en dreigt in alles de zwarte schildering, door het lot van hem opgehangen, te regtvaardigen. BASILIO had dit voorzien, en laat, overeenkomstig eene afspraak, den Prins eenen bedwelmenden drank toedienen, en hem daarop in zijne vorige gevangenis terugbrengen. SIGISMUND ontwaakt, en ziet, al zijne heerlijkheid was een droom! Deze schrikkelijke overgang brengt zijn opgeruid gemoed tot bedaren; als verpletterd verzinkt hij in nadenken, en weet zich slechts

de gruwelen te binnen te brengen, welke hij had willen plegen. In het midden dezer overpeinzingen, haalt het Poolsche volk, eindelijk van het bestaan des Kroonprinsen overtuigd, en wars van alle vreemde heerschappij, in weêrwil van BASILIO, SIGISMUND uit zijnen schuilhoek, en roept hem tot Koning uit. Aarzelend neemt hij de kroon aan, nog twijfelend, of het weder een droom mogt zijn; de lust tot wraak komt bij hem op; de driften ontvlammen op nieuw; maar naauwelijks ziet hij zijnen grijzen vader overwonnen aan zijne voeten, en alle vijanden in zijne magt, of de gedachte: alles is een droom! vernieuwt zich met alle kracht in zijn gemoed, en de fiere jongeling vergeet hartstogt en wraak, vergeeft het geleden kwaad, herstelt BASILIO, en vergenoegt zich met den titel van Kroonprins voortaan te dragen. Tot nadere ontwikkeling van zijn karakter, en tot het invlechten der onmisbare intrigue, strekt ROSAURA, dochter van CLOTALDO, en vroeger aan ASTOLFO verloofd. Maar CLOTALDO had reeds in hare prille jeugd haar en hare ontrouwe moeder verstooten, en zij moest in *Moscovië*, en later in den vreemde, eene schuilplaats zoeken, daar ASTOLFO zijn gegeven woord brak. Het fiere meisje zweert wraak en keert naar *Polen* terug, juist op het tijdstip, dat de trouwelooze ASTOLFO de hand van ESTRELLA heeft verworven. SIGISMUND ziet ROSAURA, en ontgloeit in vollen hartstogt; zij wijst den woestaard af gedurende zijnen eersten toestand. Bij zijne tweede verheffing schaart zij zich desniettegenstaande aan zijne zijde, alleen om aan haren haat tegen ASTOLFO te kunnen voldoen. SIGISMUND bedwingt weder zijnen lust, en verneemt hare lotgevallen. Naauwelijks is de zege behaald en BASILIO en de zijnen met SIGISMUND weder verzoend, of de Prins geeft ROSAURA voldoening, door ASTOLFO te noodzaken, haar ten huwelijk te nemen, hetgeen des te gemakkelijker ging, omdat de Russische Hertog nog altijd eene sprank der oude liefde in zijnen boezem voelde gloeijen, ofschoon de ondertrouw met ESTRELLA hem thans verhinderde, zijne vorige fout goed te maken. SIGISMUND, hoewel eigenlijk op ROSAURA smoorlijk verliefd, overwint zich zelven, staat haar af, en reikt daarop zijne hand aan ESTRELLA, die zich in dezen ruil van minnaars zeer wel wist te schikken. - '*All is well, that ends well*!' zeide SHAKESPEARE.

Letten wij, na deze ruwe omtrekken, op de karakters. CALDERON heeft er slechts twee geheel ontwikkeld: SIGISMUND, de eigenlijke hoofdpersoon en ROSAURA. Koning BASILIO en zijn ho-

veling CLOTALDO, de bewaker van SIGISMUND en vader van ROSAURA, ofschoon minder uitvoerig geschilderd, boezemen na hen het meeste belang in; ASTOLFO en ESTRELLA dienen slechts tot aanvulsel, en de *gracioso* CLARIN, *la personne de rigueur*, maakt nergens eene droeviger figuur, met zijne ongepaste aardigheden, dan in dit zoo hoog ernstige dichtstuk.

SIGISMUND is forsch geteekend. De sombere toren, de ketting, waarmede hij is geboeid, de ruwe huiden, waarin hij is gewikkeld, zijn geheele toestand, ten gevolge van zijns vaders wil, zonder eigene schuld en zonder het zelf te weten, wekt reeds medelijden. Hij kom te voorschijn. De bewustheid zijner onschuld, de onzekerheid wie hij is; de niet verkropte gramschap over deze behandeling, geeft zich in deze overheerlijke alleenspraak lucht, die de eerste *jornada* nagenoeg opent. ‘Helaas! is het geboren worden dan reeds eene misdaad voor den mensch? Waarom moet ik alleen dan deze smarten dulden? Zijn niet alle menschen geboren? De vogel wordt geboren, door vederpronk en kleurenpracht een gevleugelde bloemenruiker, en snelt in onbedwongen vaart door het luchtruim daarheen, door nest noch zorgen opgehouden. En ik, die meer ziel bezit, geniet toch minder vrijheid? Het wouddier wordt geboren, met bontgevlekte huid getooid, een evenbeeld des sterrenhemels, en waagt zich stout in woestenijën, tuk op roof, voor niets vervaard; en ik, die veel meer zielskracht heb, geniet toch minder vrijheid? De visch wordt geboren, het kroost van wier en golfgebruisch, en doorsnijdt, als een schip van schubben, de onbegrensde watervlakte, ongestoord daarheen gezwommen, en ik, die meerder zielskracht heb, geniet toch minder vrijheid? De stroom wordt geboren, de zilverslang, die tusschen bloemen daarheen glijdt, en zich door het groen slingert, met welluidend gemurmel, aarde en bloemen lof toebrengend; en ik, die meer leven heb, geniet toch minder vrijheid? Hoe kan de mensch verstoken blijven van een voorregt zóó groot, dat de Godheid het zelfs aan eene beek, een' visch, een wouddier, een' vogel verleend heeft?’ - Het teedere waas van poëzij, dat CALDERON over deze gedachten door maat en rijm heeft geworpen, gaat ongetwijfeld, bij elke overzetting, in eene Noordsche taal te loor, en men vergenoege zich met de losse opgave der hoofddenkbeelden. Zij moge tevens ter proeve strekken van de wijze, waarop CALDERON zich uitdrukt, bloemrijk en sierlijk als hij is, daar hij niet voor ons, maar voor het Zuiden, voor Spanjaarden schreef. En is

SHAKESPEARE minder opgeschikt, of heerscht er zelfs bij onze Vaderlandsche dichters dier dagen niet wel eens een dergelijke toon, die bij ons geheel onnatuurlijk wordt?

Dezelfde SIGISMUND vergeet bij het zien van ROSAURA al zijne woede; de schoonheid zet zijn gemoed in vlammen, en hij put zich in Spaansche liefdesbetuigingen uit, die onze Noordsche koelheid vreemd in de ooren klinken. Doch dit in het voorbijgaan. Naauwelijks ziet SIGISMUND zich ten troon verheven, of het gevoel, dat het eerste bij hem oprijst, is wraak over het aangedane onregt en botvieren van alle lusten. CLOTALDO, zijn wachter, ondervindt het eerst zijne woede, doch ontsnapt nog even.

Een dienaar, die hem tegenspreekt, wordt ten venster uitgeworpen, (in zee, men ziet hoe zeer *Polen* slechts een naam is). Zelfs ASTOLFO, hoewel *grande*, verduurt een' smadelijken hoon; ROSAURA staat op het punt een offer zijner barbaarschheid te worden, en juist ter regter tijd schiet ASTOLFO toe om CLOTALDO en haar te redden, door SIGISMUND met den degen in een tweegevecht aan te vallen. BASILIO komt, ziet de gevolgen zijuer proef, en zegt op vasten toon: ‘Gij droomt, rampzalige!’

De toegediende drank doet zijne uitwerking. Toren, ketting, gewaad van vellen, keeren terug. SIGISMUND ontwaakt. Krachtig is de schildering van dit vreeselijk oogenblik, waarbij de Koning vermomd als getuige tegenwoordig is, en de Prins, na eene vruchtelooze uitbarsting van woede, komt tot overtuiging, dat hij werkelijk slechts heeft gedroomd! - ‘Maar ik zag immers alles, ik was mij bewust, ik handelde door niets gehinderd? Dan is ons leven slechts een droom en niets meer; dan droomt de Koning, dat hij Vorst en gebieder is; de dood leent hem slechts die toejuichingen, en weldra wordt vleijerij en praal in asch veranderd. De rijke droomt in zijn zorgenvol schatgenot; de arme droomt bij zijn ontberend lijden. Wat is het leven? Eene koorts, eene verbeelding, eene schaduw, een verdichtsel. De grootste voorspoed is gering: want alles is een droom; zelfs het droomen is slechts een droom.’

Deze overtuiging is het beginsel van het gansche gedrag, door SIGISMUND in de derde *jornada* gehouden. Voor de tweede maal, en nu wezenlijk verheven, komt eerst de begeerte naar wraak weder op, en wekt het zien van ROSAURA, die hem veracht, vernieuwde driften; maar de gedachte: alles is een droom! vliegt eensklaps door zijne ziel, en alle hartstogt is ontwapend. De feilen van zijne gewaande verheffing, weleer, beschutten hem voor misslagen in zijne wezenlijke grootheid!

En zoo is zijne vergevensgezindheid jegens BASILIO en CLOTALDO, zijne edelmoedigheid jegens ROSAURA, zijn gedrag jegens de onderdanen, die tegen BASILIO opgestaan waren, om zijnentwil, en daardoor de Koninklijke Majesteit, eene onvergeeflijke misdaad voor den Spanjaard, geschonden had, zeer juist gemotiveerd. ‘Een droom heeft mij geleerd, hoe alle menschelijke voorspoed als een droom voorbijgaat, en daarom wil ik den tijd des aanzijns gebruiken, door vergeving te vragen en vergeving te schenken.’

Het tweede karakter is ROSAURA, de fiere beleedigde maagd, die nooit de schending van hare eer vergeet, en dood noch gevaren ontziet, zoo zij slechts aan hare wraakzucht kan voldoen. Te paard, in mannengewaad vermomd, komt zij in *Polen*, verdwaalt bij den toren, waar SIGISMUND gekerkerd is, en wordt door den wachter CLOTALDO gegrepen, om deze stoutheid met den dood te boeten. Want niemand mogt in die streek gezien worden, die niet zijn leven verbeurt. ROSAURA geeft haren degen af, maar beklaagt zich, dat de dood haar plan van wraak verijdelt. CLOTALDO luistert; herkent het wapen voor het zijne, en ontdekt dat zij zijn kind is, en wel zijn zoon, naar hij meent. Een hevige strijd schokt zijn gemoed; het bevel des Konings eischt de uitvoering der doodstraf; vaderliefde wenscht redding. Hij besluit eerst den Koning te raadplegen, en zich niet eer aan ROSAURA bekend te maken.

ROSAURA ontvangt van den Koning genade. CLOTALDO, edelman als hij is, wil nu eerst wachten, tot hij weet, hoe zij aan hare wraakzucht voldoen zal. Want een leven, waarop de vlek eener beleediging kleeft, is geen leven, en een lafaard, die zich niet wreekt, verdient niet zijn kind te zijn. Hij blijft nog al in het vermoeden dat zij een jongeling is. Wie is uw vijand? vraagthij - ASTOLFO. - Hoe? - ROSAURA verklaart wie zij is. CLOTALDO, zonder zich te openbaren, gevoelt, dat thans wraakneming ook zijn pligt wordt, want de hoon, zijner dochter aangedaan, moet ook door hem afgewischt worden. Maarhoe? ROSAURA wordt nu staatsdame van ESTRELLA. ASTOLFO herkent haar en kan niet nalaten de oude liefde te herdenken; maar zij wijst hem met verachting af. Hoe hem te straffen? - ROSAURA weet hem een portretje van haar zelve, dat ASTOLFO bij zich droeg, en aan ESTRELLA als haar portret had voorgedragen, uit zijne handen te lokken in een zeer levendig geschreven tooneel, waarin ten duidelijkst doorblinkt, hoezeer de Russische Hertog nog aan haar hangt, ofschoon hij zulks voor ESTRELLA ontveinst. ESTRELLA verneemt dat er gevaar is, en begint, niet zonder reden, haren aanstaan-

den gemaal van trouweloosheid te beschuldigen; haar toon wordt merkelijk koeler. Maar CALDERON, hoofdzakelijk op SIGISMUND en ROSAURA bedacht, laat hen varen, en brengt de wraakgierige maagd op nieuw in aanraking met SIGISMUND, ofschoon zij voorzeker nog grooter reden had, om op den Prins vergramd te zijn als op ASTOLFO. Namelijk CLOTALDO, haar vader, hoe beleedigd ook, wil van geen wraak hooren, toen het zeker wordt, dat ASTOLFO de opvolger van BASILIO zal worden; want een Koning kan niet beleedigen. ROSAURA wordt daarover woedend, en de begeerte naar wraak doet haar alles voorbij zien. Zij kiest SIGISMUND's zijde, strijdt voor hem, en het komt niet eens bij haar op, dat de zegevierende Prins een begeerig oog op haar slaat. Wij hebben gezien, hoe SIGISMUND zich bedwong en het ongelijk in alle opzigten herstelde, door ASTOLFO met ROSAURA te verbinden en zelf door zijne hand ESTRELLA te troosten. De Dichter heeft voorts in ASTOLFO noch ESTRELLA een eigenaardig karakter geschetst; beide leven slechts door aanraking met ROSAURA. Dat het in deze tooneelen aan geen Spaansche galanterie, overdreven uitboezemingen en dergelijke, ontbreekt - is natuurlijk. De Koning en CLOTALDO boezemen voorts geen verder belang in; BASILIO blijft een achtingswaardige grijsaard, die bij al zijne kennis en inzigt, gaarne dwalingen bekent, en niet weigert zelf de schuld op zich te nemen van al wat er is misdreven. CLOTALDO is een volmaakt Spaansch hoveling, die geen hooger pligt kent, dan den Koning te dienen en die daarin stipt gehoorzaam is. Zelfs zijn eigen kind zoude hij vrijwillig en zwijgend ten offer brengen, zoo de Koning zulks eischte. Hoe Spaansch! De minstgelukte figuur in het Drama is CLARIN, *de gracioso*. Dwaze woordspelingen, gemaakte lafhartigheid, aapachtig gedrag bij alle omstandigheden, kenmerken hem, zonder dat hem een enkele aardige zet ontsnapt. Zijne linkschheid gaat zóó verre, dat hij in het gevecht tusschen BASILIO's en SIGISMUND's troepen, zich zelven aan gevaar blootstelt en noodeloos omkomt.

Als ik mij niet bedrieg is CALDERON met deze CLARIN-figuur meermalen verlegen geweest, en daarom ontdoet hij zich er dikwijls van.

SIGISMUND is de ziel van het stuk. De droom knoopt alles te zamen. ROSAURA en de overige dienen slechts om hem van alle kanten in het licht te stellen, en daarom gelooven wij niet te dwalen, wanneer wij *La Vida es Sueño* voor een der meest geregelde drama's, hoewel niet in Fransch klassieken zin, noemen, terwijl het door gloed van taal en bevalligheid van poëzij onder allen uitblinkt.

(*Het Vervolg en Slot in een volgend Nommer*.)

Afrid ter valkenjagt.

Minnaarsmijmering uit het einde der zeventiende eeuw[1].

Morgen jaag' wie nimmer jaagde,
Morgen jaag' wie dikwerf joeg;
Of de dageraad reeds daagde,
Of mijn hand den valk al droeg'!

Huiden viel het goud der halmen
Aan het staal der zicht ten buit,
En de dankbre landliên galmen

(1) Een der meesterstukken onzer oude schilderschool, op het Rijks-Museum, te *Amsterdam*, een Afrid ter Valkenjagt, van J. HACKAERT en A. VAN DE VELDE (N°. 106), gaf aanleiding tot deze proeve van beschrijvende poëzij. De auteur zal zich gelukkig rekenen, zoo men oordeelen mogt, dat hij geslaagd is, niet in het evenaren hunner schoonheden, - want zulk eene voorstelling der Natuur is boven zijn bereik - maar in het treffen van den toon des tijds. Hem zweefde de even krijgshaftige als dichterlijke figuur van JOAN VAN BROEKHUIZEN voor den geest, de laatste Minnedichter der Zeventiende Eeuw ten onzent; wiens luit hem echter wel het minst boeide, door het nagalmen van Grieksche en Latijnsche klanken, welke hij in dit vers met zijn voorbeeld verontschuldigt. Doch welligt reeds te veel over een dichtstukje, dat al het belang, 't welk het in kan boezemen, zal hebben dank te weten, aan de zucht van een' onzer Prinsen voor eene uitspanning, waarmede zijn laatste groote Voorzaat, uit het Huis van WILLEM I, de zorgen voor het lot van *Europa* verpoosde.

't Loflied aan *Sint* JACOB uit;[1] -
Huiden zwierden blanke sikkels
Door de blanker boekweitzee,
Morgen voeren andre prikkels
Hoog en laag ten boschkrijg meê!
Morgen jaagt de schelle horen,
In de ruigte van de blaên,
't Schuwe wild den schrik in de ooren,
En *Sint* HUIBERT's[2] feest vangt aan!
Maar hoe luid hij hoogtijd viere,
Waar hij *hair met hair*[3] bevecht,
Maar wat pronk zijn heup versiere
Eer hij 't jagttuig nederlegt;
Noch den hertshoorn, slaafs gebogen,
Noch den zwijnstand, geel van schuim,
Grijpt hij aan met vlammende oogen
Als de bonte reigerspluim:
Strijd op heuvlen, strijd in dalen,
Strijd in 't woud, noch strijd op 't meer,
Mag bij heide en heuvel halen,
Voert hij oorlog *veêr met veêr*![4]

Morgen jaag' wie nimmer jaagde,
Morgen jaag' wie dikwerf joeg;
Of de dageraad reeds daagde,
Of mijn hand den valk al droeg'!

Ginder, waar het espenloover
Trilt in 't schijnsel van de maan,
Leunt de dorpsjeugd 't hekjen over,
Hoort ze een' flinken grijskop aan;
Luister, zoo ge als zij wilt weten,
Hoe P r i n s WILLEM[5], menig dag,

(1) Volgens oude Plakkaten, was het den dag na het feest van dien Heillige geoorloofd te jagen.
(2) Patroon der jagt.
(3) Termen van de Edeljagt; hazen met honden b.v., en vogels met vogels.
(4) Termen van de Edeljagt; hazen met honden b.v., en vogels met vogels.
(5) WILLEM III.

Haegh en hofzorg heeft vergeten
Als hij *Dieren*(1) wederzag:

‘Jongens!’ zegt hij, ‘dat was rijden,
Vlug en ligt gelijk een veêr,
Stoof het schuim ook van weêrszijden
Langs den hengst des Vorsten neêr;
Jongens!’ zegt hij, ‘dat was rennen,
Al de heeren uit het oog;
Hoe zijn valk hem scheen te kennen,
'k Zag er nooit, die stouter vloog,
Wat een puikjen! - Als hij daalde
Was 't geen sperwer, die zijn' klaauw
Uit de blaauwe diepte haalde,
Om een' wouw zelfs streed hij naauw:
't Moest al meer zijn! - Voor mijne oogen
Heb ik 't overmoedig dier
Eens zien worstlen in den hoogen
Met een' zesmaal grooter gier;
En nog heugt mij, hoe ik schrikte
Van Zijn Hoogheids bleek gelaat,
Toen hij naar den Hemel blikte,
Voor zijn' gunstling buiten raad! -
Wat bevreesd! - 's Mans heldenharte
Kent geen vrees! - 't Was opwaart zien,
Of hij wraak riep uit zijn smarte,
Wijl de roover scheen te ontvliên.
IJlings had zijn valk - verwonnen!
'k Heb er dikwijls aan gedacht:
Sinds hij d'oorlog heeft begonnen
En den Franschman te onder bragt!
't Past ons wis den Heer te loven,
Die hem 't schild maakte onzer Kerk,
- Houdt zij 't hoofd nog glansrijk boven,
Onder G o d is 't WILLEM's werk! -
Maar wat Slot op vreemde stranden
Hem in halle en hof nu noô:
Liever hem zijn Zeven Landen,

(1) Een Jagtslot der Prinsen van *Oranje*, op de *Veluwe*.

Liever hem zijn eigen Loo![1]
Jongens! schoon thans op zijn haren
Englands kroone straalt van goud,
Gaarne keert hij alle jaren
Waar men 't gulste Geldersch kout!
Jongens! schoon mijn knieën beven
Liet de jicht me een poosjen' vrij,
'k Liep naar de Apeldoornsche dreven
Eens nog meê ter vooglarij!' -

En geen enkle knaap uit honderd,
De ooren leenende aan zijn klagt,
Die verbaasd is of verwonderd
Over zulk een' lof der jagt;
Want eens konings weidsche luister,
Want de glansen van een troon
Worden bij de weelde duister,
Ons door 't gloeijend zwerk geboôn!

Morgen jaag' wie nimmer jaagde,
Morgen jaag' wie dikwerf joeg;
Of de dageraad reeds daagde,
Of mijn hand den valk al droeg'!

Hoe die hooge vensters stralen!
Hoe de vreugde heerscht op 't huis!
't Woelt en wemelt in die zalen
Van der gasten feestgedruisch.
Wat al blijde kreten stijgen!
Welk een schalk gestoei gaat om!
Hoort ge 't? Maar de droksten zwijgen;
Ziet ge 't? Maar wat beidt de drom?
Starend schittren aller oogen,
Nu elks hand den beker tilt;
Welk een tooverzoet vermogen
Heeft die woeste zee gestild?

(1) Door WILLEM III tot jagtslot herbouwd en verfraaid.

Leeuwen teuglen, tijgers temmen,
   Mogt van ouds de Poëzij;
Wilt gij 't hart tot vreugde stemmen,
   Wek haar op door melodij!
Of het gouden lokken waren,
   Aan APOLLO zelv' ontroofd,
Zwiert de pracht der blonde haren
   Ginder om eens jonglings hoofd:
Hij dorst rijzen, hij dorst wenken,
   Knaap bij knaap vloog af en aan,
Om de roemers vol te schenken, -
   Zonneglans in wingerdblaên! -
En terwijl zijn blikken gloeijen,
   Louter vier van moed en min,
Schijnt zijn lied als room te vloeijen,
   Stelt hij dus den feestdronk in:

‘De Oudheid schiep in stoute droomen
   FEBUS broeder van DIAAN,
Voer' hij fluks, met luchte toomen,
   Weêr het vierspan langs de baan!
Laten van zijn' gulden wagen,
   Waar hij blinkend nederzie,
Vonken, stralen, vlammen jagen,
   Tot én nacht én nevel vliê'!
Weide en waatren, beemd en bosschen
   Doss' hij uit in levend goud,
Onder 't steigren met de rossen,
   Die zijn blik in teugel houdt;
En getuige 's hemels blaken,
   In den zuiver gulden gloor:
FEBUS wil den dag volmaken,
   Dien DIANE zich verkoor!’

Hoe de dunne glazen klinken!
   Hoe de dank hem wordt gebragt!
Onder 't vrolijk afscheiddrinken
   Voor den korten zomernacht.
Wat al weeldrig rijpe kerssen,
   Lipjes, meen ik, frisch als zij,

Lagchen om zijn dartel schertsen,
   Lokken uit tot kozerij!
'k Gun hem 't zoet der muskadellen,
   'k Gun hem lof, die vleijend luidt,
'k Gun hem wat hij zich durft spellen,
   Maar een kusje sluit ik uit!
Zoo op 't liefste kind van allen,
   Zoo op 's Landheers oogelijn,
Hij zijn stoute keus liet vallen,
   Wat toch zou haar antwoord zijn?
Schooner blos dan 't rood der rozen
   Tintte wis hare eerbre wang, -
Maar zou ze ook een zuchtje lozen
   Om haars vaders wreeden dwang?
Toorne zou hem tegenstralen
   Uit dien anders milden blik, -
Maar zou deze ook rond gaan dwalen,
   Of ze aan mij dacht in haar' schrik?
Och! dat dan een traantje welde,
   Wijl ik falen moest aan 't feest,
En ze morgen mij vertelde:
   ‘U slechts zag, u riep mijn geest!’

Morgen jaag' wie nimmer jaagde,
   Morgen jaag' wie dikwerf joeg;
Of de dageraad reeds daagde,
   Of mijn hand den valk al droeg'!

Laat de nacht haar' sluijer spreiden
   Over dorpjen en kasteel,
Iedre legerstede in beiden
   Croet hetzelfde droomgespeel; -
Laat de slaap den maankop kwisten,
   Mild in 't stulpje, mild op 't huis,
Jagerstreken, jagerslisten
   Raamt de koets en raamt de kluis; -
Laat de morgenstarre toeven
   Op te zweven aan den trans,
Lust ontwaakt in hof en hoeven
   Voor de scheemring van haar' glans:

Alles voorgevoelt de prikkling,
   Alles reikhalst naar 't genucht,
Eigen aan de krachtontwikkling,
   Bij de vrije vogelvlugt!

Wakkre stalknechts! werpt de strikken
   Om der rossen gladden hals,
Eer de zonne neêr zal blikken
   Op de zilverzee des dals!
Zoo gij toefdet tot zij luchtte
   Over gindschen heuveltop,
'k Wed het paar uw boei ontvlugtte,
   Hengst noch telle vingt gij op:
Onder 't rennen, onder 't klaavren
   Langs de helling, bij den stroom,
Zou zijn hoef den grond doen daavren,
   Scheurde hij als rag uw toom;
Onder 't hupplen, onder 't springen,
   In den flikkerenden schijn,
Zou zij 't koeltje op zijde dringen,
   En uw greep te gaauw af zijn!
Eer de weelde van het dagen
   't Bloed in vier zet, hen verrast,
Om hun lende 't been geslagen,
   Zonder zadel zadelvast;
Dan naar stal gejaagd, gevlogen
   Over 't hek, of uit het wed,
En, met meer dan honderd oogen,
   Ze er geroskamd, ze er genet;
Wie uw handwerk laag moog' wanen
   Schoonheid dost gij schooner uit,
Door de golving van de manen,
   Door de glinstring van de huid!
Thans die al te stoute sprongen,
   Thans die al te speelschen lust,
Door de kleene staaf bedwongen,
   Waar ons hoog gezag op rust!
Forsch de riemen aangetrokken,
   Flink dat kussen opgelegd,
Laten heide en heuvel schokken,
   Maar HAAR zetel blijke hecht!

Op, doet op, de breede deuren,
   Door wier reten 't licht al speelt!
'k Zie het paar de halzen beuren,
   Of hun weidsche tooi hen streelt:
't Schijnt hij trotsch is op den zadel,
   Die van kittelsteenen gloort,
Als op d'echten Frieschen adel,
   Dien ge in 't stugge wrenschen hoort!
Is, bij 't staatlijk voorwaarts treden,
   Zij op 't blaauw schabrak niet fier,
Schoon natuur haar slanke leden
   Hulde in de Isabelle-sier?
Maar het jagtsein wordt vernomen,
   Vlugge palfrenieren! leidt
Hen die laan uit bij de toomen,
   Rapper nog! - uw heerschap beidt?
Hoort gij langs de marmren trappen
   Van het bloemenrijk bordes,
't Ongeduld de zweep niet klappen?
   En kasteel en kerk sloeg zes!
Ziet gij dáár aan 's Landheers zijde,
   In haar' breed geplooiden dos,
Niet de Jonkvrouw, die zoo blijde
   Afzweeft naar haar lievlingsros?
Hij, *Sint* HUIBERT onzer dagen,
   Grijs van haar, maar groen van zin;
Zij, - wie durft het oordeel wagen, -
   M i n g o d e s of J a g t g o d i n?

Wat ik willig al zou geven,
   Wierd' zoo groot een gunst gekocht,
Rang en roem, den lust van 't leven,
   Zoo 'k haar' beugel houden mogt!
Wen mijn hand de zachte drukking
   Van haar voetje zich verbeeldt,
Overstroomt mij een verrukking
   Als geen wulpsche min bedeelt;
Onder 't huiverend beroeren,
   Om den allerliefsten last
Hooger nog in 't zaêl te voeren,
   Grijp ik naauw haar middel vast,

Of ik zie, bij 't goud der boogjes,
Om haar slapen schalk gekruld,
Ook den hemel van hare oogjes,
Die slechts reine liefde duldt!

Morgen jaag' wie nimmer jaagde,
Morgen jaag' wie dikwerf joeg;
Of de dageraad reeds daagde,
Of mijn hand den valk al droeg'!

Wondre gaaf! voor 't minnend harte
Beurtlings mild en beurtlings wreed,
Nu eens zalfster van zijn smarte,
Dan weêr prikkel van zijn leed,
Gij, die met mij toogt ten strijde,
Gij, die met mij keerdet t'huis,
O Verbeelding, aan mijn zijde
Hoorbaar door uw wiekgeruisch!
Doe nog eens de dreef me aanschouwen,
Waar ik op zoo menig stam
Haren naam heb uitgehouwen,
Wijl ze er 't eerst te moet mij kwam!

Lieflijk smelten stilte en weelde
Zamen in dier beuken schaaûw;
Als de zon op 't loof niet speelde,
Aêmde 't vredig landschap naauw;
Maar nu enkle vlugge stralen
Dringen door het groen gewelf,
Om langs tak en twijg te dwalen,
Streelt zijn roereloosheid zelv':
Steelsgewijze neêrgezegen
Op der wortels donker mos,
Lacht de hemel de aarde tegen,
Tot in 't schemerzieke bosch;
En het murmelend geklater
Van den straks nog effen vloed,
Kondt de blijdschap aan van 't water,
Dat het rijzend licht begroet;

Uit heeft duisternis en kilte!
   Uit heeft sluimering en rouw!
Waar in weelderiger stilte
   't Zwanenpaar zich baden zou?
Op den kristallijnen spiegel
   Drijft naar 't zonnigst vak het toe,
Nimmer 't kronklend halsgewiegel,
   Nooit het dartlend duiken moê, -
Zie, de vloeibre paarlen stuiven
   Langs de hagelwitte leên,
Zie, de breede wieken wuiven,
   Wolkjes scheppende om zich heen.
Hoe voltooijen, hoe volmaken
   's Waters kalmte en 's oevers rust,
't Hooger leven, dat zij smaken
   In bewegings zoeten lust!
Och! dat thans de hofpoort kraakte,
   Of zij zachtkens opengleed, -
Och! dat thans JACOBA naakte,
   Of ik 't ruischen ving' van 't kleed, -
Schittrend mogt het vlak dan schuimen,
   Fluks gekreukt in vouw bij vouw,
Daar, met schellen roep om kruimen,
   't Paar ten oever ijlen zou;
'k Zag zoo min de gunstelingen,
   Uit haar' teenen korf gevoed,
Als de honderdduizend kringen
   Staêg verwijdende op den vloed:
Aan mijn' schuilhoek zacht ontslopen,
   Wond mijn arm zich om haar leest,
Legde ik heel mijn hart haar open,
   't Is slechts haar gewijd geweest
Sinds ik zonder hope scheidde!.....
   Zonder hoop? -

      Wat ommekeer!
Eensklaps stormt het jagtgeleide
   Op de schemerstilte neêr!
Uit de hofpoort schalt de horen,
   En gebas, geschreeuw, gefluit
Dreunt der nimf des strooms in de ooren,

Waar haar groene grot het stuit!
Honden, valken, knechten reppen
Zich om 't zeerst ten verren loop,
Onder 't aanslaan, onder 't kleppen,
Zwoegt en zweet de dienstbre hoop;
Wat al brakken, wat al winden
Roept die jager op bij naam!
Schoon ze noô zich laten binden,
Koppelt knaap bij knaap hen zaam;
En de vlugge linkers gissen,
Onder 't gâslaan van den stoet,
Wie de zege zal beslissen,
Scherpst van reuk en rapst van voet; -
Trots de kappen over de oogen,
Keert de valkenvlugt den bek,
In haar ongeduldig pogen,
Naar de koord, die boeit aan 't rek;
En bij 't stoffen op de klaauwen
Van der Jonkvrouw edel dier,
Schijnt de reiger reeds te blaauwen
Voor dien rappen valkenier!
Stok en buks ter hand genomen,
Tasch en hoorn gestrikt ten rug,
En de heerschap moge komen!
En de voeten worden vlug!
Maar geen weiman onder allen,
Die het keffertje bedwingt,
Dat de zwanen aan wil vallen,
Dat het nest al digter springt.....
Doch wat eische ik mededoogen,
Nu die stolfwolk in 't verschiet
Allen boeit? -

De knie gebogen,
Waar JACOBA om zich ziet!
Overbodig is 't bevelen,
Daar de drom haar witte pluim
Door den ochtendwind ziet streelen,
Maakt hij fluks eerbiedig ruim; -
Spijt de driewerf koener sprongen
Van dien hengst, den wind te snel,

Staren ouden, staren jongen
   Slechts het zweven aan der tel;
En nog naauw heeft de Amazone
   Met haar handje heusch gegroet,
Of het lachje van de schoone
   Zet het kilste hart in gloed!
Mutsen wuiven, hoeden zwieren,
   Luid en lang gejuich gaat op,
Ja, de redelooze dieren
   Voeren schoonheids lof ten top!
Hoe het ros des Landheers steigert,
   En zijns meesters kunst en kracht
De afgevergde hulde weigert,
   Daar het spoor en zweep veracht;
Trots der knieën nijpend drukken,
   Trots der teugels straffer klem,
Wil de stugge hals niet bukken,
   Wederstaat, braveert het hem!
Prijs des ruiters kloeke grepen,
   Prijs de koenheid van zijn rust,
In die slagen, in die nepen,
   Zich de zege vast bewust, -
Schoon het luid gebriesch verstomme,
   Schoon ten overwinningsblijk
Thans der manen pracht zich kromme,
   't Worstlen zag partij gelijk!
Anders oefent ze op haar telle
   De onbetwiste heerschappij:
Geef dier stilstaande Isabelle,
   Geef haar toom en teugel vrij,
Rustig zal zij blijven beiden,
   Als de schoone 't haar beveelt,
Lam-gelijk zich laten leiden,
   Door zoo lief een hand gestreeld; -
Mogt ze straks het spoor verslinden
   In den vliegenden galop,
Uit dien wedloop met de winden
   Hield een enkel woord haar op;
Want zij leende willige ooren
   Aan den tooverzoeten klank,
Die volstaat haar aan te sporen:
   Dat heet heerschen zonder dwank!

Schoon zij wachters heeft noch wapen,
   Hooger hoede is haar bedeeld,
Haar, het pronkstuk van 't geschapen,
   Haar, der schoonheid zigtbaar beeld!
Voor geen pijnlijk overwinnen
   Schiep Natuur de zwakke vrouw:
Haar aanschouwen is haar minnen,
   Teêrheid boezemt ze in en trouw!
En de dus gereikte kroone,
   En de dus gewekte vlam
Staven, dat ze, als al het schoone,
   Uit den hemel oorsprong nam!

Morgen jaag', wie nimmer jaagde,
   Morgen jaag' wie dikwerf joeg;
Of de dageraad reeds daagde,
   Of mijn hand den valk al droeg'!

Droomen, die ten dans u reidet,
   Om JACOBA's ledekant,
Die haar boeidet, die haar vleidet,
   Luchtig-zwierend hand aan hand;
Die haar zege dorst voorspellen
   Bij den oprid uit het bosch,
Tot haar boezem scheen te zwellen,
   Tot ze ontwaakte met een' blos!
Droomen, die haar op deedt schrikken,
   Om te zorgen voor haar' tooi,
Om het blaauw gewaad te schikken
   In de rijkstgegolfde plooi,
Tot zij de ijdelheid zich schaamde,
   Tot zij u gebood te vliên,
En haars ondanks toch beaamde,
   Bij het lest ten spiegel zien;
Droomen, weeldrig wilde droomen!
   Die haar te ontijd thans ontvlugt,
Daar zij, in 't angstvallig schromen,
   Tal van mededingsters ducht;

Lieflijk voorgevoel van weelde!
Vluggewiekte, speelsche schaar!
Streel haar, als gij 't uchtend streelde,
Word tot vreugd der bloode waar! -
Wasem, nu de neevlen scheuren,
Wasem, nu de hemel blaakt,
Wasem uit uw mildste geuren,
Woudgebloemt zoo blijde ontwaakt!
Zwaai haar heinde, zwaai haar veere,
Zwaai alom haar 't wierookvat,
Tot het gansche bosch verkeere
In 't welriekendst Oostersch bad! -
Minziek koeltje! dat hier dartelt
Langs de golfjes van de beek,
Waar het vischjen opwaart spartelt,
Goudig rood of zilvrig bleek,
Hef uw wieken, - doch haar wangen
Worden reeds door u gekust;
Liet wel ooit uw schalk verlangen
Zulken lieven kuiltjes rust? -
Zomerzon! wier zee van glansen
't Open plekje luchten doet,
Stroom nog milder van de transen,
Als de jagt haar komst begroet;
En de heuvel brenge 't over
Aan het luistergrage dal,
Dat een kreet weêrgalmde in 't loover:
‘Welkom, schoone! 't schoonst van al!’

Mogt zij onder 't zegepralen,
Als haar allen hulde biên,
De oogen laag genoeg doen dalen,
Om mij niet voorbij te zien!
Moog' ze, trots het ruwer wezen,
Dat het krijgsgewoel mij schonk,
Er dezelfde liefde in lezen,
Die uit zachter trekken blouk!

Hoe hij haar op zij durft jagen,
Die den dronk heeft ingesteld,

Die zijn wichlarij ziet slagen:
  FEBUS blaakt het bruine veld!
De eigen glans bestraalt de heide,
  Die op 't land der Perzen gleê',
Toen hij uit de groeve u beidde,
  U, zijn lief, LEUKOTHOË![1]
Toen de gloed een' scheut deed rijzen
  Uit des aardrijks harde korst -
Maar zij schijnt hem af te wijzen,
  Adem ruimer, enge borst!

'-*Rap als 't licht*!-'[2] ontrolt haar lippen,
  En de valkenier brengt hem,
Die ter lieve hand wou wippen,
  Op het hooren van haar stem;
Rap als 't licht, ontschaakt aan 't Noorden,
  Maar een telg, het waard in kracht,
Stout als de onherbergzame oorden,
  Wild gelijk hun vlokkenjagt.
Voort! - JACOBA ziet ten hemel, -
  Vruchteloos! - in 't gulden blaauw
Is geen scheemring van gewemel,
  't Oog verdraagt zijn glansen naauw!
Voort! - een bloode wolk patrijzen
  Stuift het hondgebas vooruit;
Laten minder valken rijzen,
  Rap als 't licht eischt hooger buit!
Voort! - maar neen, houdt in de toomen,
  Waar dat donker stipje draalt,
Dat ons nader schijnt te komen,
  Dat het diep weêr tot zich haalt,
Daar braveert op breede pennen -
  Hooger dan gij staren kost -
Daar der wouden schrik ons rennen,
  Rap als 't licht is reeds gelost![3]
O wie met hem op mogt zweven,
  Wie hem volgen mogt in 't ruim,

(1) OVIDIUS, *Herscheppingen*, IV Boek.
(2) De naam van den valk.
(3) *Lossen*, jagtterm voor het oplaten van den valk.

Neêrziende op 't gewoel van 't leven
   Als op ijdel golfgeschuim!
Zoo de wereld waar' te ontvlieden
   In het schittrend luchtpaleis,
Dat die kleine wolkjes bieden,
   Wie steeg fluks niet op ter reis?
Ach, JACOBA! vloogt gij mede,
   Wat ik gaarne rees met u!
's Hemels wachters, vreugde en vrede,
   Waren nooit van liefde schuw!
Wilt gij, Diêrste? - doch ten zuiden
   Is de jagtstoet afgedwaald,
Die den roover tracht te duiden,
   Die zijn vlugt meet nu hij daalt;
't Is een reiger - zie de hoeken,
   Die zijn wiekenpaar beschrijft, -
Zou hij *Rap als 't licht* verkloeken
   Nu hij pijlsnel boschwaart drijft?
Den gewetten klaauw ontdoken,
   In den weerlicht snellen val
Dreigend naar hem uitgestoken,
   Spot hij met ons wraakgeschal,
Stijgt hij op de breede schachten,
   Andermaal uit aller oog, -
Hoe met onverzwakte krachten
   Rap als 't licht weêr opwaart vloog!
Tot de deinzing 't paar omwikkelt -
   't Roofdier, dat van vrees nu hijgt
Als de valk, wien weêrstand prikkelt, -
   Tot wat ademt aêmloos zwijgt!
Tot gelijk twee bliksemstralen,
   Worstlend in der wolken schoot,
Zij op ééns een' hemel dalen
   Beide vierig, beide rood:
Tot ons daavrend zegejuichen
   Rap als 't licht begroet in 't zwerk,
Daar hij 's reigers hals doet buigen
   Voor zijne uitgeslagen vlerk;
Tot zijn donkere oogen branden
   Van der woede laaijen gloed,
En zijn neb in de ingewanden
   Van het spartlend offer wroet!

Maar het luid geschal der hoornen
Roept ons zaam ter wijle in 't woud;
Laat mijn beê DIAAN vertoornen,
Thans of nooit van min gekout!
Heeft zij zelv' haar blanke rossen
Aan den trans niet stil doen staan,
Om in *Latmos* luwe bosschen
's Herders sluimring ga te slaan?
Hoe dan 't licht den berg omvloeide,
Hoe 't een bed van bloemen schiep,
Wijl haar hart van liefde gloeide,
Wijl haar kus hem wakker riep!

Op de koets van mos gedoken,
In de schaêuw van eikenblaên,
De oogjes weeldrig half geloken,
Tref ik ginds JACOBA aan;
En mijn valk beweegt zijn pennen,
Daar ik huivrend nader treê,
Uit de wouden der Ardennen
Bragt ik *Grippe-Agile*(1) meê!

'Jonkvrouw! neem mijn kleene gave!
Waar' de gift als 't hart zoo groot,(2)
Veel te klein viel 's Konings have,
Veel te klein de wereldkloot!
Jonkvrouw! laat ze een blijk u strekken,
Dat mijn ziel aan u slechts dacht,
Waar me 't veldgeschrei mogt wekken,
Waar 't me in 't wapen vond op wacht!'
Hoe ik onder 't aarzlend poozen,
Bij het drukken van haar hand,
En gelaat en hals zie blozen,
Tot des jagtkraags hoogen rand!
Op het wellustvolle luistren,
Naar het haapren van haar stem,

(1) Valkennaam.
(2) HOOFT.

Grijp ik moed om voort te fluistren,
Geeft mijn blik mijn' woorden klem:
‘O Melieve! zoo ik streefde
Naar een' glorierijken naam,
En voor geen gevaren beefde,
Om de gunsten van de faam,
't Was dewijl in hachlijke uren,
In de vlam en in den vloed,
Mij uw stem scheen aan te vuren:
“Liefde!” spraakt gij, “loont den moed!”
Hoe de glans dier hemelsche oogen,
Blaauw en blinkend als ze zijn,
Met een' mist wordt overtogen,
Liever mij dan heldren schijn;
Hoe de tweelinggolven jagen
Onder d'Amazonen dos;
't Waar' de stond een' kus te wagen,
Scholen wij alleen in 't bosch!
Spreek, JACOBA! - o mijn lippen
Lieten, in mijn' stoutsten droom,
Zich te vaak uw' naam ontglippen,
Dan dat ik die thans betoom.
Spreek, JACOBA! - 's Konings[1] blikken
Onderscheidden me in den strijd, -
Laat mij zoeter gunst verkwikken,
Duldt ge dat ik 't al u wijd'?’
Hemel! schoon de jagtgodesse
Gram de horens schettren doet,
Bloost en bleekt haar priesteresse,
Lacht ze door haar tranen zoet!
En terwijl de wouden dreunen
Van 't verdoovende geluid,
Voel ik op mijn borst haar leunen,
Haar, mijn schuwe, schoone bruid!

Morgen jaag' wie nimmer jaagde,
Morgen jaag' wie dikwerf joeg;
Of de dageraad reeds daagde,
Of mijn hand den valk al droeg'!

W. D - s.

(1) WILLEM III.

Mengelingen.

't Is maar een pennelikker!
Door den schrijver van: Als een visch op het drooge.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 585)

Hebt gij er geene onder uwe kennissen, die wegkwijnen in den bloei des mannelijken levens, - bij wie het uiterlijke verarmelijking verraadt, bij wie het verstandelijke den kreeftengang schijnt te gaan, - eene vereeniging van moedeloosheid des harten met verstomping des hoofds? kantoorbedienden, welke beginnen in te zien, dat het hun leven lang sukkelen zal blijven? Het schort niet aan den aard hunner bezigheden, al zijn deze waarachtig geene prettige. De eene zou er zich over heen zetten, dat hij het gansche jaar niets anders te doen heeft, dan een' onaangenamen briefwissel te voeren; - een Correspondent wordt onwillekeurig een Casuïst, of hij bezwijkt onder de chicanes der Duitschers. De andere zou het zich getroosten, dat hij van primo Januarij tot ultimo December, van den ochtend tot den avond, geen ander werk heeft, dan te ontvangen en te betalen, - bij een' Kashouder ontwikkelt zich de zucht voor Numismatiek; immers, hoe houdt men het anders uit, geld te tellen, dat ons niet behoort? Maar liefhebberij in het stellen van vinnige brieven; maar liefhebberij in het nazien van allerlei speciën, - hoe verflaauwen zij, wanneer men het hoofd vol heeft van de ellenden van een berooid gezin! Om ernstig

te spreken, hoe zwaar wordt de taak en hoe hard valt de pligt voor de zijnen te zorgen, als het vooruitzigt op eene verbetering van ons lot met de droomen der jeugd verdwenen is, als zelfs de flaauwste hoop ons niet meer prikkelt, schraagt, troost! Het is of de geneugten van den echt, de weelden van het vaderschap in banden en boeijen verkeeren - wanneer men niet dus gekluisterd ware; ‘wanneer ik nog alleen in de wereld stond!’ -

Eer ik u den toestand veraanschouwelijke, moet ik eene dubbele bedenking weêrleggen, die stellig bij u opkomt, al heb ik u straks met een woord verzekerd, dat het allermoeijelijkst is ten onzent met een klein fonds zaken te beginnen, en ondoenlijk zonder. ‘Waarom,’ hoor ik vragen, nu wij genaderd zijn tot den leeftijd, waarin dit beroep, waarin dat te huis om strijd stuiten, ‘waarom klerk geworden op een koopmanskantoor, en niet op dat van eenen makelaar? die kan zonder fonds vooruitkomen!’ - en -: ‘Als kennis in handel nog iets waard is, waarom dan geen' *associé* gezocht, die geld heeft? wanneer de eene hand de andere wascht, dan worden beide schoon!’

Dat zij juist ware!

Makelaarsklerken - de tegenwerping verpligt ons, eenige jaren terug te gaan - makelaarsklerken zijn doorgaans vrijwilligers, zonen, neven, vrienden, en dus jonge luî, die vermogen genoeg hebben, om uit eigen beurs niet alleen de leerjaren goed te maken, maar ook de teleurstellingen te bestrijden, aan het beginnen van elk beroep verknocht. Of wanneer ‘de vijanden van het liegen,’ zoo als NIEUWLAND de makelaars aardig noemde, ‘dewijl het in geen duizend jaren gebeurt, dat zij iemand willens en wetens bij den neus nemen,’ wanneer zij salariëren, dan kiezen zij jonge luî, arm genoeg om afhankelijk te blijven. De eersten nemen zij slechts, wanneer zij ter uitbreiding hunner zaken, om het klimmen hunner jaren, of uit welken hoofde dan ook, een' hulp verlangen, of naar een' opvolger omzien; - de laatsten moeten jonge menschen zijn, die hun nooit in de wielen kunnen rijden! die tot altoosdurende slavernij zijn gedoemd! Ik wil niet beweren, dat de kring der aspiranten, ten gevolge dier inlichting, voor uwen blik inkrimpt; maar ge zult mij toestemmen, dat het getal dergenen, die kans hebben, zich zonder vermogen in deze loopbaan eene eervolle onafhankelijkheid te verwerven, klein, bitter klein wordt. Bovendien, - er is in de onderstelling, van

welke wij uitgingen, ‘dat een makelaar geen fonds behoeft,’ iets zoo overonnoozels, dat de broeders van den gilde ons zouden uitlagchen, als wij haar één oogenblik voor goede munt aannamen. Wie niet durft, wie niet wil, wie niet kan inkoopen ‘Voor zijn' Meester,’ dat is, eer hij een' kooper heeft, - wie niet *lipt* luidt de technieke term, - wat heeft de sukkel te doen? Hij verliest zijne eerstehandshuizen, die heden aan hunne buitenlandsche vrienden berigt willen zenden, dat de partij afgedaan is; - hij moge wroeten en slooven, van den ochtend tot den avond, hij krijgt geene patroons; - want wat kan hij der tweede hand, den commissionnair aanbieden, dat ieder zijner mededingers niet evenzeer en met hetzelfde regt veilt? De verbastering der zeden ging in *Rome* soms zóó verre, dat de wijsste wetten krachteloos werden, dewijl men door hare toepassing allen schuldig zou hebben verklaard; ik vrees, dat, met luttele (doch eervolle) uitzonderingen, de algemeenheid des kwaads de makelaars onzer dagen zal moeten vrijpleiten van het transigeren met hunnen eed. Het zij verre van mij, het daarom te willen vergoêlijken; integendeel, het sticht, als alles wat den standaard der zedelijkheid verlaagt, onberekenbaar veel jammers, en brengt, zoowel voor den handel in het algemeen, als voor kooplieden en makelaars in het bijzonder, dikwijls, ik zou schier durven zeggen altijd, zijne straf met zich. De voorbeelden zouden ligt zijn bij te brengen.

De tweede bedenking heeft meer schijns, en wie zal ontkennen, dat enkelen hare juistheid door den gelukkigen uitslag hunner pogingen hebben gestaafd; maar heeft een mijner lezers de verantwoordelijkheid gewogen, welke de jonkman op zich neemt, die de kans trotseert verliezen te ondergaan, welke voor hem in persoonlijke schulden aan zijn' deelgenoot verkeeren? Het is last genoeg om van terug te deinzen, eer men zich dien op de schouders laadt, zelfs om den wil van een huwelijk. Ik heb straks van de poëzij van den Handel gewaagd, en zeker, het is streelend, door eigen vlijt, door eigen kracht, een' onbekenden naam bij zijne medeburgers in aanzien te brengen, - door zijne kennis van zaken en menschen, het vertrouwen van stad- en landgenooten te verwerven en te verdienen, - aan zijne allengs uitgebreider betrekkingen een te huis te hebben dank te weten, dat voor de zorgen, welke van zaken onafscheidelijk zijn, schadeloos stelt! - Een te huis lief en waard, dewijl die woning, ten gevolge van overleg en werkzaamheid, van eene gehuurde in eene eigene is

verkeerd, - een te huis liever en waarder nog, dewijl de telkens in grooter mate genoten geriefelijkheden des levens de blosjes lang op de wangen der gade doen wijlen, en er dikwijls, in den lach der vreugde, een' zweem van jeugdige aanvalligheid op terug roepen - een te huis, liefst en waardst bovenal, om het gekeuvel der kleinen, voor welke zich, hoe rap zij ook opgroeijen, nog sneller uitzigten openen, daar tien, vijftien, twintig jaren stipte eerlijkheid, in allengs toegenomen zaken, honderdvoude belooning met zich brengen. Immers, de tijd is zoowel een woekeraar ten goede als ten kwade! Aan de achting van het algemeen, aan het vertrouwen, dat de naam des handelaars van beurs tot beurs wint, paart zich het bewustzijn van een wèlbesteed leven; het besef, in zijnen kring geluk te hebben verspreid, in zijnen stand bij te hebben gedragen tot den vooruitgang van zijn Volk, van zijne Eeuw misschien! Want, wie onzer acht het mogelijk, dat men het zóó verre zou brengen, zonder degelijkheid van hart en hoofd, zonder zin voor wetenschap of kunst, zonder liefde voor alles wat goed en groot is? Of wat is natuurlijker, dan dat de man, ten gevolge van de inspanning der helft zijns levens, met een groot vermogen gezegend, naar eene burgerlijke waardigheid staat - geen ridderlint, bid ik u! - maar eene plaats in den Raad der stad, tot wier welvaart hij bijdroeg - die hij lief heeft gekregen, als de getuige van zijnen voorspoed - die hem aan het harte ligt, als de bakermat van zijn kroost?

Er is veel uitlokkends in, - maar de penning heeft toch ook zijne keerzijde.

Een jaar twee, drie, waren BECKER en HAEFTEN geassociëerd geweest, - de eerste bragt de kennis, de laatste bragt het geld aan, en, zoo er compagnons zijn, die broederlijke vrienden mogen heeten, deze waren het. Overmoed en overzorg, de gewone vloek van vennootschappen, uit zoo ongelijke bestanddeelen zaamgesteld, bleven hun vreemd. Als gij hun karakter hadt gade geslagen, dan zoudt gij hebben opgemerkt, dat BECKER de vreesachtigste, HAEFTEN de onbezorgdste was, in het geven van crediet. Beide gehuwd, moet ik mij zelven geweld aandoen, in geene schets van hun gezellig verkeer uit te weiden; het was een schoone droom van geluk! Want, verre van den waan, dat de goede verstandhouding tusschen compagnons het langst duurt als zij elkander nergens elders zien dan op het kantoor, - er heerschte tusschen hen noch die ongelijkheid van stand, noch die ongelijkheid van jaren, welke

het opzettelijk vreemd blijven van de gezinnen van associé's, van beider vrouwen vooral, soms raadzaam maken - waren zij, zoo als ik zeide, van vennooten vrienden geworden; geen huiselijk lief of leed van den een', dat den ander niet ter harte ging. Het was eene dier zeldzame betrekkingen, waarin het bevorderen van ons eigen belang veredeld wordt, dewijl wij er tevens tot het geluk van vrienden door bijdragen! - De avonden na het afsluiten eener voordeelige balance, beurtelings in den schoot van het een of ander gezin doorgebragt, verkeerden in huiselijke feesten, op welke de vrouw van BECKER zich niet had geërgerd aan de meerdere pracht in de woning van HAEFTEN, en die van den laatste er zich in verlustigde, dat alles bij den eerste van welvaart getuigde, schoon zij er, en te regt, niet tot weelde oversloeg!

Het was in het derde jaar hunner associatie, en de looper reikte op een' vrijdagmorgen den patroons de brieven over. HAEFTEN opende er eenen, die hun eene aanzienlijke order opdroeg. BECKER liep een' anderen door, het schrift danste hem voor het gezigt! O! als de bankbreukige wist, welk leed hij aanrigt, als hij het bedacht, eer hij, den achteruitgang zijner zaken onder telkens uitgebreider ondernemingen bemantelende, vermetel de rust van een tien of twintigtal huisgezinnen meer op het spel zet, - hij zou van alle gevoel vervreemd moeten zijn, eer hij *quitte ou double* waagde, eer hij zich zelven diets maakte, dat het hem *onder nul* nog vrij stond te beproeven, of de fortuin voor hem keeren wilde! Het was de aankondiging van het faillissement van een' hunner grootste debiteuren. Een huis, dat langer dan eene halve eeuw bestond - een huis, dat, tot op den dag dat het zijne betalingen schorste, algemeen vertrouwen genoot, - een, huis dat, reeds sedert jaren, zijn crediet in den vreemde allerhandigst exploiteerde. Wie begrijpt niet, waarom BECKER, die aankondiging inziende, verbleekte? Wie vermoedt niet te gelijk, dat in het volgende oogenblik g r o o t h o u d e n , des ondanks, zijne leuze was? De klerken zaten om hen heen, en er waren onder deze, die zijne ontsteltenis al hadden opgemerkt.

'Het had erger kunnen zijn!' zeî HAEFTEN, toen hij op zijne beurt de Jobsmare had doorgeloopen!

- Het had erger kunnen zijn! - voor iemand van BECKER's gestel, van BECKER's geweten? oordeel zelf! Er kwamen geprotesteerde traittes voor, door hen op het buitenlandsche huis getrokken, die natuurlijk dadelijk gerembourseerd wer-

den, - maar wier bedrag BECKER voor oogen stond, toen hij zijne arme vrouw en kinderen aanzag, door wier pas verworven vermogen eene streep was gehaald, die er nu erger aan toe waren dan het gezin van menig kantoorbediende - hij was HAEFTEN schuldig! - Er moest naar de beurs worden gegaan, en het gerucht had hun verlies reeds verbreid, vergroot, vertienvoud; want de nijd had lang naar eene gelegenheid uitgezien, het opkomend huis te benadeelen; want de laster had vrij spel, dewijl zij er inderdaad eene aanzienlijke som bij verloren! BECKER las wantrouwen in de blikken, van wie hen groetten, in de deelneming van wie hen beklaagden. Hij bespeurde het in de opmerking, welke hun kassier aarzelend maakte, dat hij geloofde voor hen in voorschot te zijn, - in de traagheid, waarmede hunne makelaars inkoopen voor hunne firma schenen te behartigen, eene traagheid, die week, zoodra zij 1 pCt. contant aanboden, - in de klagte der wisseljoden, dat er schier gene nemers waren voor papier, zoo min voor kort als op tijd. - Er school, ondanks zijne ziekelijke kwetsbaarheid, het gevolg van zijnen toestand, van zijne hoogere vlugt dan zijne vlerken reikten, waarheid genoeg in zijn vermoeden, om tot dubbele voorzigtigheid te verpligten in de keuze der maatregelen, om de belemmering te doen ophouden. BECKER bragt nachten door, welke slechts de eerzuchtige, neen, de gemoedelijke, zich voor kan stellen; want zijn gezin had heiliger regten op hem, dan wij onzen trots, onzer liefde voor den roem, op ons mogen toekennen. - Er volgde stilte op den storm, - toen zij aan al hunne verpligtingen bleven voldoen, toen zij menige proef, welke de zaakkennis van oudere huizen nam, zegevierend hadden doorgestaan, toen keerde het vertrouwen terug, en vergat men het verlies, dat zij hadden geleden, ja, veranderde het schier te hunner gunste, in een blijk, ‘dat zij toch goed moesten staan.’ Maar wie het vergat, BECKER niet - wie het voor een bewijs hunner soliditeit liet gelden, BECKER wist, dat er slechts vijf ten honderd van hunne aanzienlijke vordering te wachten viel; werken - werken - werken! werd zijn pligt! Er bood zich eene gelegenheid aan, hun verlies te herstellen, - het leed geen' twijfel, dat er nieuwe, voordeelige betrekkingen vielen aan te knoopen, als men anderen vooruit wist te zijn in ijver, in schikken naar den geest des tijds, in groote omzettingen voor geringe winsten misschien! Eene verre reize moest met grooten spoed worden ondernomen; als zij slagen

zoude, dan diende een der chefs van het huis die zelf te doen. BECKER ontwierp het plan, BECKER ondernam haar, BECKER voerde haar uit, - hij was terug eer het algemeen wist, dat hij weg was geweest; - hij had orders, groote, solide orders, zij wonnen veel gelds, zij waren het verlies bijna te boven. -

'Het had erger kunnen zijn,' zeî HAEFTEN.

En de vrouw van BECKER zeide het hem na; maar eens, - het was in den nawinter, ontwaakte zij midden in den nacht: 'Wie kucht daar? BECKER! BECKER!' - Hij schonk een glas water in, en leêgde het in een paar teugen. 'Wat scheelt er aan?' en, daar zij geen antwoord kreeg, werd zij eensklaps wakker of het uchtend was; 'waarom frommelt gij dien zakdoek weg?' Helaas! niemand dan hij wist, dat hij reeds meermalen bloed had opgegeven, ten gevolge van de vermoeijenissen der reize, dacht hij, - ten gevolge van den angst, dien hij maanden lang leed, van de onrust over het lot van vrouw en kinderen, die hij nog niet te boven was. 'Het had erger kunnen zijn,' zeî de arts, die des morgens voor zijne legerstede stond, en rust aanbeval, en veel van de naderende lente en van eenige weken verblijfs op het land hoopte; BECKER moest zich aan alle beslommeringen onttrekken; BECKER moest de zaken uit het hoofd zetten. Och, die goede artsen! hoe redelijk eischen zij soms het onredelijke! Maar waarlijk, het scheen dat het inderdaad erger had kunnen zijn! Eer de lente kwam werkte BECKER reeds weder in zijne kamer, en toen hij veertien dagen buiten was geweest, en zich - 'beter, o veel beter,' - gevoelde, hijgde hij naar het kantoor, en de zomer zag hem tot tien ure des avonds op zijne kruk voor den lessenaar zitten, - want hunne zaken stonden gunstiger dan ooit.....

Echter liep de herfst niet ten einde, of zijne vrouw lag bij zijn hoofdkussen op de knieën, en hij kuste zijne kinderen goeden nacht! HAEFTEN beloofde hem, voor deze te zullen zorgen, - en eene diepe stilte verkondigde, dat het zijne laatste woorden waren geweest:

'SUZE! ik had u zoo gaarne rijk achtergelaten!'

Was het niet erg genoeg?

Ik heb de voorkeur gegeven aan eene schets naar het leven, boven eene schepping der fantaisie; maar geloof niet dat ik tot de verdichting mijne toevlugt zou behoeven te nemen, om u somberder tafereel op te hangen, hoe menig klerk de vermetelheid koopman te spelen heeft geboet. Waarom zoude ik het verzwijgen,

dat de figuur van HAEFTEN mij, om het harmonische, dat zij den indruk des geheels geeft, beviel? Er is, in de bescherming, welke hij den kinderen toezegt, iets, dat ons met het lot des vaders verzoent. En echter, hoe zeldzaam is de afloop van verbindtenissen van dien aard zoo weemoedig-bevredigend! Hoe vele heb ik er niet gekend, die mij het oude spreekwoord: ‘alle compagnieschappen beginnen in den naam des Heeren, maar eindigen in den naam des Duivels,’ voor den geest herriepen! Het was altijd de vennoot, die luttel had ingebragt, aan wien de kwade afloop geweten werd; hij was *te dit* of *te dat*; genoeg, een man, die geen geld heeft, en wat dan ook *te* is, wat is hij anders dan een verloren man? *Le succès justifie tout*, zegt de wereld; maar ik beschuldig den armen kantoorbediende niet van gebrek aan moed, als hij zich laat terughouden van eigen zaken, door een grijnzend gebouw, dat het verschiet verdonkert, - door de g i j z e l i n g !

Voor haar huivert de klerk van middelbaren leeftijd, wanneer de gedachte aan een établissement bij hem opkomt, zoo dikwerf hij zich ergert aan het vrolijke leven der buitenlandsche *volontaires*, welke zijn chef, - commissionnair - zeehandelaar - bankier - bijna als zijns gelijken, als zonen van den huize behandelt. Inderdaad, uitheemsche vrijwilligers hebben zich slechts fatsoenlijk te gedragen, om in de gezelschapszaal des patroons als gasten te worden ontvangen; noch in het Fransch, noch in het Duitsch, noch in het Engelsch, heeten de jonge lieden, die op het kantoor werkzaam zijn, b e d i e n d e n ! Onze patenten zijn in dit opzigt waar, tot krenkens toe! - Als er iets aardigs of geestigs in die vreempjes schuilt, zijn zij overal welkom, - als ze vlugge beenen hebben, introduceert men hen alom, tot op het *Cassino* toe, - en waarom zou men niet? Eens zullen zij zelve een huis van negotie oprigten, en de herinneringen uit de jeugd geven aan de handelsbetrekkingen, ten gevolge van deze aangeknoopt, iets duurzaams, dat latere mededinging tart. Voor de g i j z e l i n g , voor den kerker, waarin hij misschien zijnen ondernemingslust boeten zou, huivert de gesalariëerde kantoorbediende terug, als hij de uitspanningen zijner kinderen vergelijkt met het geld stuk slaan der onbezorgde trekvogels! O! geloof niet, dat de schaal effen hangt, wanneer hij hen voor ‘een' bok op een' ezel’ uitscheldt, als zij hem te paard voorbij rijden en hem noode groeten; - geloof het niet, als hij u verzekert, dat zij er in hunne nieuwe kleêren uitzien, ‘als apen dat ze zijn,’ terwijl hij zijn' kaal geschui-

jerden jas humoristisch digt heeft geknoopt, om zijn vuil linnen te verbergen! Hoe pijnlijk gaan hem zijne aardigheden tegen Fransche Comedie en Italiaansche Opera af, - als hij niet te zeer verstompt is om eenigerlei malligheden te bedenken, om zijn' nijd achter schimp te verbergen, om spijtig te zijn! Immers, uitvallen van dien aard onderstellen nog een besef van vatbaarheid voor genot, - hoe dikwijls gevoelen de ongelukkigen niets dan het wigt des juks, dat hunne schouders neêrkromt!

'Zoo ik nog vrij man warè!' zeiden wij, 'wanneer ik nog alleen in de wereld stond!' Inderdaad, wie zou dan de afhankelijkheid willen dulden, in een' leeftijd, die zoo weinig plooibaars meer heeft; wie zou zich op veertigjarigen ouderdom willen voegen naar de begrippen van nieuw aankomende chefs, naar de grillen van jongere patroons! En echter - het gezin, dat zich reeds zoo armelijk behelpen moet, het zou tot den bedelstaf vervallen - zoo de plaats werd opgezegd! Verwondert het u, dat de bedaagde bediende slaafscher kruipt dan een dienstbode, dat het jammer met elk jaar ergerlijker wordt! O graauwende hairen, gebogen om den wille van een karig loon! De meiden van het huis voeren hooger toon dan hij. Op het bekende: 'er is geene hand vol, maar een land vol,' die naïve verklaring van het beginsel, waarop de wisselzin der vrouwen steunt, antwoorden de deernen luchtig weg: 'Er zijn meer diensten dan kerken!' Hoe anders ontrust zich de bejaarde klerk over een onwillekeurig verzuim, over eene vergeeflijke vergissing, dan zij het zich over het grofste vergrijp doen. Het heugt mij, een' vijftigjarigen Correspondent te hebben zien beven van verkropte gramschap, toen een lafbek van een' Associé de pen haalde door een' vier zijdjes langen brief, - en echter ging de man naar zijnen lessenaar terug en schreef eenen anderen. Nooit zal ik de dankbaarheid vergeten, waarmede een Kashouder den eerlijken borst de hand drukte, die hem het geld weêrom bragt, dat de laatste te veel had ontvangen, dat de eerste hem te veel had betaald. De tranen stonden den grijskop in de oogen, en toch waren het maar - vijf en twintig gulden. De volgende morgen zag beide, zoowel na het eene voorval als na het andere, weder op het kantoor, weder aan den arbeid, briefschrijvende en geldtellende; maar wat moet er in die harten zijn omgegaan, toen zij, den avond te voren, in den schoot der hunnen, ieder het zijne, hun gezin gadesloegen! 'Dat leed ik om u,'dacht de Correspondent; en welligt

relde zijne vrouw hem aan de ooren over een' uitgang voor de kinderen, om het zien van een spel op de Botermarkt, - de bloeden waren nog nergens geweest! ‘Wanneer er dat eens bij was gekomen,’ zeî de andere, terwijl hij, misschien zuchtende, de rekening van den schoolmeester wegborg; verg hem niet, dat hij zijn kroost op die der armen zende: zijn buurman, de blikslager, doet het niet eens!

‘Als de armoede de deur inkomt, dan vliegt de liefde het venster uit,’ zeiden onze vaderen; maar men went niet aan den ruwer toon, dien zij invoert; maar men komt niet tot de onverschilligheid, die haar dragelijk maakt; maar men leert het leven niet dulden, ondanks dat het lijden is geworden, dan door ongevoeligheid, door versteening! DIRK, de kashouder, of DAAN, de correspondent, zijn zoo min dezelfde DAAN of DIRK meer, welke zij vóór twintig jaren zijn geweest, welke zij, behoudens de natuurlijke overgangen van den leeftijd, beloofden te zullen blijven, als het paard, dat altoos een paard wordt geheeten, hetzelfde dier is, wanneer het in jeugdigen overmoed de lucht van gehinnik doet daveren en heiningen overspringt en stroomen klieft, en als het in een tuig gespannen, dat het voor jaren zou hebben gescheurd als rag, den molen rondstrompelt, blind en lam, met den vilder in het verschiet! Het is even zeldzaam voor een van beide, deernis aan te treffen; maar hoe verdienstelijk het zijn mag dierenapostel te wezen, menschen hebben hooger aanspraak op ons mededoogen! En zoo lang ik niet geloof, dat iemand tot dergelijke bestemming geboren wordt, zoo lang ik niet wankel in de overtuiging, dat de wijsheid des Scheppers, welke in de Natuur aller behoeften bevrediging waarborgt, zich af moest spiegelen in onze beschaafde maatschappij, zoo lang zal ik de ziekelijke verschijnselen van dezen aard bewijzen eener krankte achten, die genezing eischt!

‘Gierige feeks!’ mompelde DOORNE, in zich zelven, terwijl hij, op een' zondag-avond in den laten herfst, den trap van zijn bovenhuis opstommelde, ‘gierige feeks! het is hier zoo donker, dat men hals en beenen breken kan!’

Deze liefelijke toespraak gold niemand anders dan zijne vrouw, die toch eens de liefste zijner jeugd, zijn mooi KAATJE was geweest, - die met hare drie kinderen had zitten voortschemeren, terwijl hij door een' zijner confraters van het kantoor - den expediteur - was vrijgehouden op een heeren-diner; - de man was zoo aardig - buiten 's huis. Ik geloof niet,

dat het zijn doel was haar het verwijt toe te duwen, en echter hoorde zij het. Op het portaal staande, had zij zelve, door een' ruk aan het smerige touw, de deur opengetrokken, en zag, trots het duister, waarover hij zich beklaagde, aan zijn struikelend klimmen slechts te duidelijk, dat hij meer dan ontnuchterd was. Verwacht dus niet, dat zij hem verbeidde, dat er eene ontmoeting plaats greep, zoo als herderszangers er schilderen, bij de tehuiskomst van eenen daglooner, een vriendelijk welkom, een kus als eene klok. In stilte hare smart verkroppende, dat wrevel, louter wrevel in zijn gemoed alle vroegere, zachtere, edelaardiger aandoeningen had vervangen, trad zij de kamer binnenn en had licht ontstoken, eer hij over den drempel was gezwaaid.

‘Al weêr roode oogen,’ gromde hij, haar opgewonden aanziende, ‘al weêr roode oogen; als je meent dat het grienen je mooi maakt, KAATJE! dan heb jij het mis, danig mis, kind!’

De vrouw antwoordde niet op den uitval; de beide meisjes, en hun zoontje, zagen vader vreemd aan.

‘Huilen en pruilen,’ voer hij voort, ‘men zou waarachtig voor zijn pleizier t'huis komen. Was ik maar met de jongens meê gegaan - maar me dacht, dat gaf voor een' getrouwd man geen pas! Hm, een getrouwd man! Wie een fatsoenlijk meisje neemt, is er toch maar ongelukkig aan toe, dat moet ik zeggen! Als het hem niet meêloopt in de wereld, als ze een beetje de handen uit de mouw moet steken, dan zucht zij, dan steent ze -’

Het verwijt was onbillijk, want het gansche vertrek getuigde, hoe veel netheid vermag om behoefte te verbergen; en KAATJE - brave vrouw als zij was! - beproefde te verhelen, hoe diep de smadelijke woorden haar griefden, - zij deed het om der kinderen wil.

‘Maar, het is waar,’ voer hij voort, als tergde hem haar stilzwijgen, - en toch zou het haar onmogelijk zijn geweest, iets uit te brengen, al had haar leven er aan gehangen, - ‘het is waar, je was het anders gewend. Als jonge jufvrouw, hadt je een meid om je aan te kleeden, en schoon er zie dát niet bij je oude luî is overgebleven, toch was het Mijnheer en Mevrouw, ja wel! -’

Hij moest veel gedronken - hij moest, zoo als het gemeen zegt, een' kwaden dronk hebben, om dien toon aan te slaan; om KAATJE in hare omstandigheden, in zulk een' oogenblik, aan hare jonkheid te herinneren, toen betrekkelijke weelde haar

deel was geweest, toen zij de poëzij des levens genoot: - achting, vriendschap, liefde! - zij, die nu tot zulk laag proza was gedaald: - vergetelheid, armoede, smaad! -

‘Gaat naar bed, kinderen!’ sprak zij tot de kleinen, zoo bedaard ze zijn konde, - zij had de oogen eene wijle ten hemel geslagen.

‘Nacht, Paatje!’ mogten de meisjes zeggen; ‘Paatje!’ grinnikte hij, ‘wel zeker, Paatje! het was immers ook Groot-Papa *von Habernichts*!’ KAATJES lippen sloten zich krampig, - de jongen was aan de beurt, een borst van een jaar of tien.

‘Goeden nacht! -’

‘Haal me eerst mijn pijp, BRAM!’

‘Ze is stuk, Pa!’ zeî de knaap.

‘Stuk!’ was het antwoord, ‘mijn meerschuimen pijp stuk! haal me mijn pijp, zeg ik, of ik sla je de ribben stuk.’

‘DOORNE!’ - viel de moeder in - ‘de kinderen hebben van middag achter gespeeld, en het roer gebroken. -’

‘Dat komt er van, dewijl jij ze altoos t'huis houdt, - mijn pijp, jongen! zeg ik.’

‘Als wij het ruimer hadden, als we ze konden kleeden -’ het was olie in het vuur, - die laatste hoogmoed van KAATJE, de hoogmoed van eene moeder op haar kroost!

‘Wat ruimer! andere vrouwen kunnen er meer van doen dan jij, maar die zijn groot gebragt om den pot te koken, om - -’

BRAM was van de achterkamer weêrgekomen, met het *corpus delicti* in de hand; het viel den jongen aan te zien, dat niet hij zich aan den afgod had vergrepen. De drift, waarmede DOORNE de zenuwachtig trillende hand naar het gebroken roer uitstrekte, onttrok KAATJE aan zijne opmerkzaamheid; het laatste verwijt was haar te zwaar gevallen.

‘O God!’ zuchtte zij, terwijl hij bulderde:

‘En wie heeft dat gedaan?’

BRAM zweeg.

‘Spreek op, jongen!’

BRAM bleef zwijgen.

‘Als je niet antwoordt, dan houd ik het er voor, dat jij de deugniet bent. -’

‘Houd het er voor, Papa!’

Het was zóó ver gekomen in het huiselijk verkeer, dat het kind den vader trotseerde; - schoon de knaap het uit een edel beginsel deed, dat vergoêlijkt het niet.

‘DOORNE!’ borst KAATJE uit, terwijl zij hem de hand zag opheffen, om zijn kind te slaan, ‘DOORNE! ge zijt u zelven niet, - straf MIETJE, die ze gebroken heeft, - maar doe het morgen, niet nu! -’

De laatste woorden voegde zij er bij, dewijl DOORNE opwaggelde, om naar de achterkamer te gaan.

‘Er is nog een Goudsche pijp in den bak,’ zeî BRAM, instinktmatig naar een' afleider zoekende.

Toen het kind andermaal uit de kamer was, sprak KAATJE, met tranen in de oogen, en smeekend zaamgevouwen handen: ‘DOORNE! er was een tijd dat ge mij lief hadt - toen waart ge nooit beschonken, - moeten wij nog ongelukkiger worden?’

Het werkte.

‘Er was een tijd dat ge mij lief hadt!’ O grootheid der vrouw! die alles geduldig had gedragen, bekrimping, ontbering, vernedering, - behoefte, armoede, gebrek, - zoo lang zij aan zijne liefde gelooven mogt, - die ook thans nog niet bezweek, al kon zij zich noode langer diets maken, dat er nog eene vonk van het heilig vuur in de asch gloeide. - ‘Toen waart ge nooit beschonken!’ Er werd zedelijk verval, verstomping, versteening toe vereischt, om op zijnen leeftijd de gezochte makker te worden van een' hoop losse jonge lieden, om genoegen te vinden in het zwelgen met deze, terwijl vrouw en kinderen te huis zaten, en treurden en teerden op de herinnering van blijder dagen. - ‘Moeten wij nog ongelukkiger worden?’ KAATJE voorzag slechts te duidelijk, hoe weinig er in eene stemming, als die van dezen avond, na tooneelen als het geschetste, toe vereischt zou worden, om hem mede te slepen naar die plaatsen, waarop, ter beschaming onzer hooggeroemde zeden, niet enkel de weelderige wulpschheid der jeugd hare gezondheid, en in deze haar geluk: de kracht des ligchaams en de krachten der ziel aan den wellust offert!

Helaas! versteening des harten is zoo naauw verwant met verdierlijking in genot!

Het werkte, zeide ik; maar of het op den duur zou hebben gebaat, als DOORNE denzelfden slentergang was blijven gaan, aan een kantoor, waarop hij automaat was geworden, naar een te huis, waarin hem slechts toenemende ellende verbeidde, wie weet het? Welligt ware hij, ‘om zich wat op te beuren,’ al dieper gezonken; doch grooter onheil, dan hij zich ooit had voorgesteld, trof hem: de Firma, in wier dienst hij arbeidde, failleerde! Verslagen kwam hij op zekeren ochtend bij KAATJE,

vroeger dan gewoonlijk, te huis, en deelde haar mede, dat het met hem gedaan was! Op zijnen leeftijd scheen hem het vinden eener andere betrekking iets onmogelijks; hij was letterlijk wanhopig!

‘Een Christenmensch wanhoopt nooit,’ hernam zijne vrouw, in haren aandoenlijken eenvoud; ‘en allerminst onder rampen, die ons buiten onze schuld overkomen.’

‘Wacht maar tot de raven het u brengen!’

‘Foei, DOORNE! er valt geen muschje op aarde, zonder den wil van onzen Hemelschen Vader, - als wij de handen aan den ploeg slaan.....’

‘Maar ik ben te oud voor de expeditie; maar ik schrijf niet mooi genoeg voor de boeken; maar -’

‘Ik zal toch doen, wat mijne hand vindt om te doen, - niet waar, man?’ vroeg KAATJE.

‘Zou het mijn pligt niet zijn?’

‘Daar hoor ik mijn' ouden DOORNE weêr,’ begon zijne vrouw, bemoedigd; ijlings viel hij haar in de rede:

‘Maar het kwartaal is al eenige dagen verstreken - de patroons betaalden nooit, tenzij men er om vroeg - wie weet hoe lang het duren zal eer wij het krijgen? Daarbij, in deze kleêren zie ik er zoo schooijerig uit, dat niemand me nemen zal; en een' hoed en een vest te koopen - crediet heb ik niet, vrienden die leenen, nog minder, - neen, met mij is het afgedaan. - Ik kan bakker noch slager betalen.....’

‘Als het dáár slechts aan hapert,’ hernam KAATJE, ‘dan weet ik raad, geld zult ge hebben,’ en zij riep BRAM, die op de achterkamer zijn zusje schrijven leerde. ‘Jongen!’ sprak zij, en met bevende handen sloot zij eene latafel open, waarin een Bijbeltje lag, in vloei gewikkeld, - dat vloei had dertien jaren dienst gedaan, het was een Bijbel met een gouden slot! O! de traan, die er opviel toen zij het nog eens bezag, eer zij het haar zoontje overreikte! ‘BRAMMETJE!’ zeî zij, ‘op de - gracht, - het - huis van de - straat, is eene *Bank van Leening*. -’

Zij had die toevlugt zeker menigmalen van verre en in het voorbijgaan aangestaard, daar zij zoo juist de ligging, daar zij schier het nommer van het huis wist, - en was er echter tot op dezen dag altoos nog gekomen, zonder haren Bijbel te verpanden.

‘Het zal niet gebeuren, KAATJE!’ viel DOORNE in, ‘het is het laatste aandenken aan uwe moeder. -’

‘Dank voor het woord,’ zeide zij en reikte hem hare magere hand; ‘maar zij zou me niet anders geleerd hebben, als zij er man en kinderen meê had kunnen redden. Gij hebt eene ordentelijke plunje noodig en wij allen moeten e t e n ! BRAM! die groene deur ga je in - en - dan zal iemand je vragen, wat je hebt -’

KAATJE, die van buiten was, zoo als de Amsterdammers zeggen; KAATJE, die in het hoofdstadje van eene onzer Landprovinciën was geboren en opgevoed; KAATJE wist niet, hoe alles dáár stil toegaat, het handuitsteken naar het voorwerp, - het overreiken van het pand, - het beschouwen - het waarderen - heet het, geloof ik, stil, als ware de Bank van Leening het graf der Bedrogen Hoop! Slechts de som, die men eischt, slechts de naam van den verpander wordt gefluisterd, of het eene misdaad was.

‘Dan vraag je zeventig gulden op het slot, het heeft honderd en vijf gekost; doch als ze maar zestig of vijftig geven willen, dan neem jij ze ook. -’

DOORNE hield de hand voor het gezigt, - beschaamde hem de moed zijner vrouw, - kwam hij tot inkeer? Het knaapje zag zijne moeder aan, of het zijne ooren niet geloofde.

‘En als ze vragen van wie je komt, dan zeg je van eene oude Jufvrouw.....’

‘Een leugen, Maatje!’

‘Om best-wil, kind! Van Jufvrouw EFFEN. -’

‘Toe, jongen! ga dan toch,’ voer zij voort, - het kind was blijven staan, vader en moeder beurtelings verbaasd aanziende.

BRAM ging met looden schoenen - niet dewijl het kind al wist, welk eene droeve ervaring er in het woord der behoeftigen schuilt: ‘het gaat er heen als eene veêr, het komt weêrom als een steen,’ neen, dewijl ook hij een' instinktmatigen afkeer had van de schuine deur, die men niet binnengaat, maar insluipt!

‘O DOORNE!’ zeî KAATJE, toen de borst de trappen af was, - zoo lang ze zijne voetjes hoorden, hadden beide gezwegen, - ‘o DOORNE! al kwam het ook nooit weêr in mijne handen, zoo noode als ik het zou missen, zoo graag heb ik het veil, als gij weêr de oude wierdt, als ge mij lief hadt als weleer, als ge begreept, dat ik maar zuinig was om bestwil! -’

DOORNE ware een onmensch geweest, als hij het niet had beloofd, - hij deed meer, hij hield woord! Zoodra het jongske was teruggekeerd - met geld; - zoodra de angst voor dade-

lijk gebrek, - tot welken prijs dan ook! - geweken was; zoodra hij zich de vereischte kleinigheden had aangeschaft, om als sollicitant uit te kunnen gaan - de kleederen maken ook van den smeekende den man! - trok hij de stoute schoenen aan. Hij beriep zich op zijn ongeluk, - hij sprak van de familie zijner vrouw, de familie, waarop hij gesmaald had, die, schoon geene rijke, echter fatsoenlijke, eerlijke, brave luî waren geweest, - en hij slaagde! Eer eene halve maand verstreken was, zag hij zich weder geplaatst, en wel beter dan te voren, bij den echtgenoot eener vroegere, jongere vriendin van KAATJE. Als deze haar bij wijlen des zondags uit de kerk een bezoek brengt, - de vriendschapsbetrekking is door de heusche rijkergehuwde weder aangeknoopt, - als KAATJE ten harent komt, het geloste Bijbeltje in de hand, en AMALIA dan het slot beziet, waarop zij weleer, aan de knie van KAATJE staande, MOZES en AÄRON leerde kennen, en haar verzekert, hoe haar dat alles nog heugt, dan denkt de vrouw van DOORNE, en wel mag zij:

‘Als gij eens wist, wat er sedert met dat boek gebeurd is, en hoe veel ik er aan ben verpligt!’

Gelukkig loopt het geen gevaar, andermaal in den Lombard te komen, - de betere mensch, de mensch, die hoopt, die verwacht, die uitzigt heeft, en, daardoor geprikkeld, werkt, streeft en zich beijvert, is in DOORNE weder ontwaakt! -

Wat BRAMMETJE in zijn volgend leven vergete, nooit doet hij het de Jufvrouw met mooije linten op de muts, die binnen chocolade zat te drinken, en hem geene zeventig gulden op het Bijbeltje van zijne moeder wou geven; ‘- maar vijftig, het is zoo dun! -’

Wie is er die eischt, dat ik nog dieper afdale, dan ik het in het schetsen van DOORNE deed, eer de val van het huis, waaraan hij zijn lot verbonden waande, het middel tot zijne oprigting werd? Een verwaarloosd huishouden, - een schot kinderen - als de term is - voor wier verstandelijke vorming even weinig zorg wordt gedragen als voor hunne zedelijke; - eene ellende, die overgaat van geslacht op geslacht? Men zou mij beschuldigen van overdrijving, van zwarte toetsen naar willekeur aangebragt. Ik zal er mij voor hoeden, hoe dikwijls dat alles ook het lot is der ongelukkigen, van welke ik vermogende lieden, die aanspraak maakten op humaniteit, en wie het in andere opzigten niet ontbrak aan menschenkennis

heb hooren beweren: ‘Zulke luî zijn er aan gewend, zich te behelpen, - zij weten niet anders of het hoort zoo!’ O jammer voor deze wijsgeeren, dat zij van tijd tot tijd uit hunnen zoeten waan worden wakker geschrikt door het nieuws, dat een kantoorbediende zich aan het goed zijns meesters heeft vergrepen, dat een kashouder op de vlugt is gegaan, dat de verzoeking dezen of genen klerk te zwaar is geweest! Dagelijks zagen zij weelde, en dagelijks leden zij ellende; geene heuschheid beurde hen op, geen uitzigt bevredigde hen - en zij vielen! - Veroordeel, - de maatschappij eischt het, de wet geeft er u het regt toe, - maar beklaag tevens. Gelukkig zoo gij u zelven bevredigend kunt antwoorden, als ge u gemoedelijk afvraagt: ‘Schoot ik niet te kort in belangstelling in het lot van dien huisvader? - heb ik door het vertrouwen, dat ik dien a r m e schonk, hem niet op te zware proef gesteld, zijne omstandigheden in aanmerking genomen?’

Wie het er op waagde, dat hij in zijn' heer en meester zulk eene witte raaf schieten zoude, HAMMINK wachtte zich wel voor een onberaden huwelijk, HAMMINK, de vertegenwoordiger van eene talrijke soort kantoorbedienden, oud-vrijër per systhema, en egoïst bij gevolg. Maar de mensch moge eene bijdrage tot de natuurlijke historie leveren, zelfs een klerkenslag laat zich niet generaliseren als eene vogelensoort b.v., laat zich niet afschepen met enkele trekken, zoo als: zulk een kop, zulke veêren, zulke pooten en zulk eene vlugt. HAMMINK behoorde, om dadelijk een bewijs te leveren, in hoe vele *specii* ook dit *genus* moet worden verdeeld, HAMMINK behoorde even weinig tot de overgroote klasse van hen, die in hunne vrijheid - vergeef mij het woord, het feit verdient geen beter, - verliederlijken, als tot de zeer kleintallige, welke in hun eentje vergierigaarden - ik vind de uitdrukking eer juist dan mooi. Ook was hij geen *sentimental bachelor*, in onze tijden meer in de wereld der verdichting, dan in die der wezenlijkheid aan de orde van den dag, maar waarvan toch enkele voorbeelden zijn op te duiken. Ge hadt jaren lang groot gevaar geloopen, hem evenzeer voor den gelukkigste, als voor den wèlgedaanste van den gilde te houden. Hij was rond als eene ton, want hij hield veel van een goed maal en een gullen dronk. Alle *table-d'hôte*-houders wisten, dat hij geene lijst voor een' maaltijd, ter viering van wat het zijn mogt, ongeteekend terugzond. Hij wilde voor eene geboorte, voor een' veldslag, voor een vijfentwintigjarigje; hij woû voor alles meê eten, al

had hij geen plan ooit te trouwen - geen plan, voor zijn vaderland ooit eene vin te verroeren, - geen plan voor eenige maatschappij ooit een' driegulden af te schuiven. Ge stemt mij toe, dat de man in geen' gelukkiger leeftijd dan in den uwen en den mijnen kon zijn geboren, wat het aantal *dîners* betreft, meen ik. Behoef ik er bij te voegen, dat hij *habitué* van elk koffijhuis was, en nergens minder te huis dan op zijne kamer? Het was er dan ook eene kamer naar! Doch wat maakte het uit? Vrienden zag hij niet, om de doodeenvoudige reden, dat ‘een jonge heer zich met al dat gesnor niet kan ophouden!’ En bovendien, man! hij was het zoo veel beter gewend, dan zijne meeste gehuwde kennissen opdischten! Welk een poespas! Dan at hij anders in de - en bij - en aan -; allemaal middelmatige logementen, op mijn woord!

Laat mij voorzigtig zijn - ik ga den man in een scheef licht voorstellen; hij was niet ontbloot van gevoel; hij had eene plaats in den bak van den (toenmaligen) Stads-Schouwburg te *Amsterdam*!

Vijf en twintig jaren lang was hij er elken Zaturdag-avond, zóó trouw met den klokslag, als de *souffleur* in zijn hok; vijf en twintig jaren, in de eerste tien van welke het parterre-publiek, geregeld ééns in de week, - en wel op zijn' avond - in tranen zwom, bij de vertooning van een treurspel. Al zijne meêwarigheid, al het vrouwelijke in zijn gemoed, al de verteedering, waarvoor hij vatbaar was, plagt zich dáár des winters lucht te geven; het was eene soort van veiligsheidspijp voor aandoeningen, welke hem anders duurder zouden zijn te staan gekomen. DRIES, JANS of TRUI - (de Heer SNOEK en Mevrouwen WATTIER-ZIESENIS en GREVELINK) - ontlokten hem tranen; waarachtig, iets dat naar tranen zweemde; - hij had er de gansche week geen' last meer van, - vooral wanneer hij in de pauze een stevig glas punch had gedronken bij CASJE, en daarna een ballet gezien, dan waren alle sporen van verweekelijking weêr glad uitgewischt!

Probatum est!

Als een arme drommel van een' confrater, met een zwaar huishouden belast, hem in de volgende week tien gulden ter leen vroeg, dan antwoordde hij: ‘Jongen! je weet, dat ik het nooit doe!’ en herinnerde zich te gelijk, hoe het hem, eergisteravond, bij het tooneel tusschen NINUS en SEMIRAMIS, op nieuw gebleken was, dat zijn hart wel op de regte plaats zat. Zoo iemand, hij trok partij van zijne lief hebberij voor de kunst! - Als hij in den zomer, op zijn gewoon Zondagstogtje naar

Haarlem, eens bij toeval van PIEPENBRINK was afgedwaald, - hij zag er het bekende *Uitstapje* zoo gaarne *in natura* - en hem eene arme vrouw in de *Spanjaardslaan* verraste, dan zou hij misschien in den zak hebben gegrepen, als hij er niet juist aan gedacht had, hoe PHEDRA wenschte in de lommer van het bosch te zitten, om een' wagen na te oogen, in wolken stofs gehuld! ‘Loop naar den drommel!’ riep hij der vrouw toe, zij stoorde zijne illusie. - Één bewijs nog, en gij schenkt mij de overigen. Wanneer zijn patroon hem eens wat hard viel - het moest erg zijn eer hij het voelde, - dan troostte hij er zich mede, hoe diep de man, trots al zijne schatten, toch nog beneden AUGUSTUS stond; AUGUSTUS, die tot CINNA zeide: - wie weet niet wat? - Verwondert het u nog, dat het klassieke Treurspel op zoo vele ongeroepen aansprekers bogen mogt? -

Ik heb de éénige poëtische zijde van zijn karakter in het licht gesteld, men vergunne mij te zeggen, de éénige plek aangewezen, waarop eenige soort van Poëzij vat op hem had - behalve het Epicurisch genot der tafel - ge begrijpt wat hij leed, toen het Treurspel uit de mode raakte! Houd het er echter voor, dat hij het zou zijn overgekomen, als hij niet, langzamerhand, een dagje ouder geworden, eene kwaal had gekregen, die hem van tijd tot tijd hulp, toespraak, gezelschap, onontbeerlijk maakte. O *Obstructies*! o *hemorrhoïdes*! HAMMINK, - het motief was het vreemdste, het ongehoordste niet - HAMMINK dacht inderdaad aan een huwelijk, hij zat zoo alleen - hij was zoo vlug niet meer - ter been altoos. - Vrienden? hij had er geene. - Kennissen? die komen naar geen' grommert omzien. - Een huwelijk dus, - maar wie zoude hij vragen? wie kende hij?

Deze - die - dat - vul al de fraaije benamingen, waarmede een oud vrijër vrouwen en meisjes bestempelt, zelf in, - neen, het ging niet, de dagen om er eene speculatie van te maken waren voorbij! Voorbij? had hij er dan ooit plan op gehad? Kwade tongen relden wel, dat hij in zijne jeugd - vroeg - heel vroeg - naar een weêuw had gevrijd, die rijk, zeer rijk was, - maar dat hij er met eene blaauwe scheen af was gekomen, hoe konden de menschen het zeggen? O logen! Had hij dan niet op hare bruiloft gedanst, ik meen, gegeten voor zes? En dan te verspreiden, dat hij verliefd was geweest, - verliefd - de kwaal, waarvan men bleek ziet, als is men zwart als OROSMAN; - verliefd, - dat ding, waarvan de helden den mond vol hadden, tot TITUS, den zoon van BRUTUS toe,

maar waarvan hij, ondanks al hunne tirades, nooit het verhevene had begrepen, het was laster! schandelijke, zwarte laster! Doch, dat mogt zijn zoo het wilde, hij had nu behoefte aan oppassing, - hoe dit den kring beperkte, waaruit hij kiezen kon! Van eischer was hij er waarlijk toe gebragt te overleggen, welk voordeel een huwelijk met hem, zelfs een burgerzelfs een minder meisje aanbood! Een meisje? - ja! - want wat hij over het hoofd mogt zien, op twee voorwaarden moest hij aandringen, slechts om deze huwde hij: zij moest jong, zij moest vlug wezen! Het was ligter die beide vereischten te vinden dan den steen der wijzen; maar hij had toch in geen zijner treurspelen ooit iets gezien, ooit iets gehoord, dat naar een' echt zweemde, als dien, welken hij zat te beramen! Het was iets ongehoords in de zoogenaamde klassiek, en ook de romantiek leverde er maar weinige voorbeelden van op; zelfs de historie van *het Spaansche Heidinnetje* maakte beter figuur dan de zijne zou doen!

Goden en menschen! - hij trouwde de meid van zijne commensales!

Arme stakker! op zijn vijfenvijftigste jaar heeft hij het pleizier aan het wiegentouw te trekken, - en bitter weinig oppassing op den koop toe; - zelfs de meid vindt niet, dat zij fortuin heeft gemaakt met een' kantoorbediende!

Het valt moeijelijk ernstig te blijven bij eene figuur, bespottelijk als deze, - en echter was het mijn doel niet, uwen lachlust op te wekken, echter zijn HAMMINK's gelijken beklagenswaardiger dan gij gelooft! Van alle gewaagde echtverbindtenissen schijnt mij die van ongelijke standen - een jammer, waartoe meer klerken vervallen dan onze tooneelkijker - de meeste kwade kansen op te leveren: het strijdige der begrippen van beide echtgenooten over allerlei menschen en allerlei dingen kweekt een eindeloos verschil van meening; wat vertrouwelijks, wat innigs is denkbaar, waar sympathie in wijze van zien faalt? Stel u een paar voor, bij hetwelk zoo min verstand als gevoel ongeveer in dezelfde mate zijn ontwikkeld en beschaafd, en zeg mij, of de band niet los zal springen, zoodra verzadiging op genot volgt? Hebt ge ooit huiselijk heil benijd of bewonderd, waar de echtgenoot in eene geheel andere wereld van gedachten en gevoelens leefde, dan de gade, of omgekeerd? Het is veel, als het bij louter koelheid, louter vervreemding blijft, als de ongelijkheid geene walging, geen' weêrzin opwekt! Verscheidenheid moge tot éénheid voeren,

van elkander afkeerige elementen kampen tot het sterkste overwint. Enkele malen, het is waar, trekt de man zijne vrouw tot zich op, of haalt de vrouw haren man tot zich neêr; maar gewoonte, die ons van kindsbeen af bootseerde, is eene onhandige herschepster, zij doet het volwassenen slechts pijnlijk, stuksgewijze, en niet zonder herhaalde wederinstorting. Liefde is almagtig! - doch is de liefde van een' klerk voor eene meid, is dat de hartstogt, die, veredeld, het onmogelijke mogelijk maakt? Helaas! neen, hoe weinig is zij in harmonie met zijne jeugd, zijne opvoeding, zijne herinneringen, - hoe wreken deze zich, als hij zijn kroost aanziet! Kinderen uit zulk eenen echt zijn geene strikken, welke het paar naauwer aan een sluiten, het zijn struikelblokken, die den dagelijkschen omgang verzwaren; hoe verscheiden is het oordeel van zulke ouders over hunne vorming niet? Wie schetst de ergernis eens vaders, die in zijne dochters dezelfde onbehouwen stukken vleesch ziet opgroeijen, als waaraan hij zich verslingerde; wie het leed eener moeder, die zoo gaarne uit hare jongens iets aêrs zag opwassen, dan het evenbeeld des timmermans, wien zij in een zwak oogenblik hare hand gaf? Ziedaar de wroeging naar het ligchamelijke; dat het naar den geest beter ginge! Maar hetzij de man of de vrouw ophebbe met een weinig meer beschaving, met ietwat opener zin voor het welvoegelijke, het bevallige, het edelaardige, het verhevene! - het zijn alle zusters van het schoone! - hoe dikwijls grieft het hem of haar, bij melieve, of bij mijnlief, in plaats van eene ijverige hulpe in de ontwikkeling, onverschilligheid of wederstand aan te treffen! Men begrijpt elkander niet, - men voelt verschillend, - men doet zeer zonder het op te merken, - men kwetst eer men het weet, - men ergert elkander, - men kwijnt weg, - men geeft het op; - arme kinderen! wat wordt er van u?

Vernedering in de jeugd, als bij RIVERS; verloochening in de jongelingsjaren, als bij VREESE; afhankelijkheid in den middelbaren leeftijd, als bij GERRIT en AAGJE; verval naar ligchaam en geest in den vóórherfst, als bij DOORNE; vervreemding van den kring, waarin men geboren, voor wien men gevormd werd, als bij de beteren uit de klasse van HAMMINK, - of de avond van het leven van een' kantoorbediende, de ellende van ochtend en middag opwoog! Vlei er u niet mede, tenzij de klerk reeds vroeger getracht hebbe Boekhouder te worden, - bij een' komenijsman, bij een' winkelier, bij een tweedehands huis, bij wie hem nemen wil, in één woord, - de wijssten

doen dit het vroegst. Het geeft aanleiding, met meer menschen in betrekking te komen; het bewaart voor den vloek, van een' enkele af te hangen. Ik ken er, die zes, zeven pezen van die soort op hunnen boog hebben, en er hun wit meê beschoten: eenige huisjes, een effect of wat, en kroost, des noods in minderen, maar toch degelijken stand geplaatst! Zóó behoort het - genadebrood is altijd hard, maar hardst uit de handen van jongeren van dagen! Waan daarom niet, dat allen zóó gelukkig zijn. Al ziet gij zeldzaam een man, die al grootvader is - en toch nog kantoorbediende! - des middags naar de beurs strompelen, om dezen of genen jongen mensch in een' anderen hoek, dan dien van het huis, op te sporen, en hem te verzoeken, eens bij den patroon te komen, - daar zijn er, voor wie de schaduwen zich verlengen, zonder dat zij hun ruste aankondigen. Daar zijn er, die 's ochtends naar het kantoor sukkelen, traag van voet en stijf van leden, - die binnenkomen, met het hoedje in de hand, schoon kaal of grijs van schedel, - die den rok aan den kapstok hangen, schoon de hand hem naauwelijks meer beuren kan, - die de pen versnijden met bevende vingers! Aan uwe taak, oude stumper! of gij en uw besje hebt gebrek! O, hooggeroemde vrijheid onzer instellingen! wat wist de oude vassal van zulke ellende? Plagt hij niet voor de deur zijner hut, in de lommer der eiken gezeten, rustig toe te zien, hoe zijne kinderen en kleinkinderen feest vierden op het groene gras; had hij geene bete broods en geen glas melk over voor den moeden pelgrim, dien zijne oogen in het verschiet niet meer konden onderscheiden, maar die den grijze met een: ‘de Heilige Maagd zegene u!’ genaderd, door dezen ‘welkom!’ werd geheeten, onbekommerd welkom? Het is waar, als de trompet werd gestoken, als het strijdros op het vóórplein van den burg trappelde, als de ridder, de heer zich het harnas om de leden gespte, dan moest zijn zoon, zijn kleinzoon, den ploeg den ploeg laten, om de morgenster of den strijdakst op te nemen, om te velde te trekken, voor, neen! met zijnen meester; want voor wat anders vochten deze, dan voor het stuk gronds, dat hunnen oogst droeg, dan voor de kleine woning, wier dak de grijsheid en de jeugd, het verledene en de toekomst, hunne ouders en hunne telgen herbergde? De dagen der Grafelijkheid leverden geene wedergade op van het jammer onzer Handel-Eeuw!

Eene vergèlijking uit onzen tijd! -

Er gaat in den ganschen Lande maar ééne stem op over de

Bureaucratie, welke ons uitmergelt; doch schoon de jongste Wet op de Pensioenen werd verworpen, hoe luttel Leden der Tweede Kamer loochenden de billijkheid van het beginsel, dat dertig of veertig jaren trouwe dienst aanspraak geven op een' onbezorgden ouden dag! Eere den Minister, die menschenkennis genoeg had, den Staat noch eerlijke, noch ijverige dienaren te durven beloonen, als alle uitzigt op pensioen den ziekelijken of bedaagden werd ontnomen! Maar wie waarborgt dit den kantoorbediende, den klerk, die meer van zijnen patroon inschikt, dan de ambtenaar van zijnen superieur; den pennelikker, die niet, als de geëmploijeerde, gegronde hoop koesteren mogt op bevordering? Waarlijk, de laatste valt naauwelijks onder de automaten betrekken, want er was een prikkel, die hem aanvuurde; want, vergelijkender wijze gesproken, had hij veel vrijën tijd; want er blijft voor hem eene rust over, als de Heer zijne dagen rekt! In den toestand, dien wij beschouwen, schemert geenerlei licht den donkeren nacht door, dan de bleeke toorts des medelijdens van een jonger geslacht; bouw daar uwe hoop eens op! Het is hartverscheurend, dat ik er bij moet voegen, dat eene kleinigheid, ‘te veel om van te sterven, te weinig om van te leven,’ slechts zelden wordt toegestaan, zeldzamer nog met die genegenheid, waarop de dienst van een gansch leven regt geeft!

Er is iets verschoonlijks in de aarzeling, waarmede men er toe komt, eenen ouden klerk van zijne werkzaamheden op het kantoor te ontslaan, schoon men hem zijne bezoldiging blijft uitbetalen. ‘Wie weet hoe lang het met den ouden man nog duren zal?’ heet het soms, ‘in de laatste jaren hadden wij toch reeds zoo weinig dienst van hem!’ En echter, och! dat ge liever bedacht, dat zijne beenen verstramd zijn, door het opklimmen van uwe trappen, - dat zijne oogen verglaasd zijn, bij het licht van uwe lamp, - dat zijn hoofd suf is geworden, door het optellen van uw vermogen! - uw vermogen! - Hij heeft stellig dat uws vaders, misschien dat van uwen grootvader gekend - hij heeft geweten, hoe deze begon - overlegde - groote winsten had! Al die jaren bleef hij de oude knecht; of was uw voorganger milder dan gij, zijne kleine douceurs werden wel vereischt, om zes of zeven kinderen groot te brengen! Hij heeft meer voor u gedaan, dan al die dagen en maanden en jaren der zaken uws vaders te wijden, - niet meer dan hij schuldig was, als ge wilt, maar dat u niet minder aan hem verpligt: - hij heeft gezwegen, gezwegen met

voorbeeldige trouw, toen een onderneming van uwen grootvader faalde, toen zijn crediet hem staande hield, terwijl de schaal van zijn vermogen wankelde. Als gij, die toen welligt nog in de wieg laagt, of zorgeloos speeldet en stoeidet, getroeteld kind als gij waart, rijke jongeheer als gij heettet, wanneer gij er toen begrip van hadt kunnen hebben, hoe uwe toekomst, hoe de middelen van herstel afhingen van de stilzwijgendheid van dien eenvoudigen burgerlijken man, dan hadt gij hem gaarne een' onbekommerden ouden dag beloofd, ten prijs zijner geheimhouding! Die oude getrouwe! Als hij voor zich en de zijnen bad, dan bad hij ook voor u, want het huis uws vaders was schier zijne Voorzienigheid, en hij, wiens naam gij draagt, wiens vermogen gij erfdet, wien gij uwen rang in de maatschappij verschuldigd zijt, hij had dien eenvoudigen, burgerlijken man lief!

'Waar blijft LOMAN toch?' vraagt de nog jeugdige patroon, eene plaats aan den lessenaar ledig ziende.

En het antwoord is niet: 'LOMAN is ongesteld,' want het is ongeveer eene halve eeuw geleden, dat de man in den leeftijd was, waarin deze of gene uitspatting op kermis of partij met een' dag te huisblijvens wordt geboet, - ook is het hem tusschen de twintig en dertig misschien geene drie malen gebeurd. En het antwoord is nog minder: 'LOMAN heeft verlof gevraagd, om naar buiten te gaan;' want noch zijne betrekking, noch zijn salaris, hebben het hem ooit vergund boven *Utrecht* te komen, en sedert hij getrouwd is, heeft hij, even als de aartsvaders naar het Paradijs, dikwijls maar vergeefs, naar *Haarlem* uitgezien; de *Slatuintjes* en *de Amstelveensche Weg*, - ziedaar al de schoone Natuur, welke hij in twintig jaren genoot, *Sloten* of *Ouderkerk* is zijn *Ultima Thule* geworden. En het antwoord is allerminst: 'LOMAN viert de bruiloft van een zijner kinders,' want dat feest zou de man op zondag hebben geschikt, als er van zijne vier dochters meer dan ééne enkele gehuwd was; - stel u gerust, de overigen winnen zelve den kost, door mutsen opmaken, door kleedjes verstellen, enz. enz. - de middelen, waardoor eene oude vrijster er ten minste voor bewaard wordt, van honger om te komen!

Het antwoord is:

'LOMAN heeft de jicht!'

De jicht! - vreeselijke kwaal voor een' geest, die nooit had geleerd in lectuur afleiding te vinden, door nadenken; - die, in het huiselijk tooneel om hem heen, niets opbeurends aan-

schouwde, - die maar wenschte, dat hij zich op het kantoor weêr van zijn' pligt kwijten kon, - die de ziekte verergerde door het ongeduld.

‘Het is lastig,’ zegt de patroon, - de man meent voor hem, aan den zieke denkt hij niet.

Er verloopt eene week, en de Chef herhaalt de vraag, en het antwoord is hetzelfde. JAN, (de knecht) is in het voorbijgaan bij den oude aangeweest, - de boodschap blijft, ‘p i j n l i j k !’ - Voor twintig, voor tien jaren nog, toen de man, zoo al niet meer in zijn' fleur, echter nog vrij kras mogt heeten, zou de patroon zelf eens hebben gaan zien, hoe hij het maakte, deels uit belangstelling, deels uit belang. Maar nu! De oude zaak, die LOMAN zou napluizen, moet dan maar weêr een veertien dagen rusten; - de jicht, wat is daartegen te doen? Weleer, - ja, toen zond Mevrouw eene flesch wijn voor den herstellende, nadat zij een potje gelei had gestuurd, om op de bittere medicijnen toe te nemen, - doch thans, er is voor den ouderdom geen kruid gewassen, het einde is toch de dood!

- Duid het menschen van jaren eens ten kwade, dat zij gierig zijn, als ge zoo vaak ziet, wat grijsheid is zonder geld! -

Het eindje was bij LOMAN niet de dood; op een' maandag morgen, later dan anders, maar toch niet over kwartier over tien, kwam LOMAN, vermagerd en aêmechtig, zijne plaats achter den lessenaar hernemen, eene schaduw van hetgeen hij nog voor een jaar was geweest! De jicht heette geweken voor het zoele weder, voor het roode flanel, dat de knie nog omzwachtelde, voor - waarom het verzwegen? - voor den ijzeren dwang der behoefte; de man steende bij iedere beweging, en zijne borst ‘was niet vrij.’ Als gij er aan getwijfeld hadt, dan had zijn kuch er u van overtuigd.

Het werk ging drie dagen lang zoo als het kon.

Den vierden ontmoette Mevrouw hem toevallig bij den trap - hij zou haar voorgaan - ik spaar u het overige.

Den vijfden zeî de patroon:

‘Je kunt in 't vervolg wel t'huis blijven, LOMAN! we hebben toch weinig meer an je.’

Het ging mij door de ziel - want de chef liet een paar minuten verloopen, eer hij er bijvoegde:

‘Je salaris blijf je trekken!’

O die oogenblikken, eer dat woord het afscheid verzoette, wie schetst ze? De oude voelt niet vlug meer; het trage bloed

sluipt slechts door de aderen; de verdroogde, gerimpelde huid schijnt aan te kondigen, dat het tijdvak der gewaarwordingen met dat der driften voorbij is; - maar wegzinking van oogen en waggeling van knieën; maar beving der handen en trilling der lippen; vergete haar wie het kan, mij heugt de ergernis, of ze mij heden eerst tegen de borst stiet. De ergernis, zeide ik, het ergerlijkste volgde eerst. Naauwelijks was de toezegging gegeven, of de stumper drukte de handen van den patroon, die zich dezer gemeenzaamheid schaamde. Het was een tooneel, om aan de woorden van PIUS VII te denken, toen ligtzinnige jeugd de handenoplegging weigerde van den naar *Parijs* gevoerden Vorst der Kerke, toen smaad en spot hem ballingschap en kerker verzwaarde. ‘Jonkman!’ zeide de Paus, dat oogenblik grooter dan zijne voorgangers het mij schijnen, toen Keizers hunne muilen kusten, ‘jonkman! de zegen eens grijsaards heeft nog niemand geschaad!’

LOMAN niet aldus; hij bemerkte ter nood den gruwel, hij ging heen, schreijende heen van het kantoor, waarop hij jeugd, middelbaren leeftijd, bedaagde jaren en ouderdom ten offer had gebragt voor weinig loons en veel ondanks!

Welk een leven!

Welligt zal ik, die u in deze schets den ruwen omtrek van het laatste bedrijf des treurspels leverde, de beschuldiging niet ontgaan, dat ik eene satyre op den handel heb geschreven, dat ik de klerken idealiseerde, ten koste der koopluî. Het eene was zoo verre van mijn doel als het andere, - ik haast mij, dien verkeerden indruk vóór te komen.

Ik zou mij kunnen beroepen op de voorgaande bladen; ik heb het regt te vragen, of ik éénigen patroon met eene zwarte kool heb geteekend, dan dien van AAGJE's echtgenoot: liever breng ik uit mijne weinige ondervinding eenige voorbeelden bij, hoe onbillijk de voorstelling zou zijn a l l e n in zulk een donker daglicht te stellen. Ik ken huizen - het zijn meest Oud-Hollandsche - waarin alles nog iets burgerlijks ademt; waaruit de vroomheid der Vaderen - eene praktikale - nog niet geweken is; - in welke een band van vertrouwelijkheid den meester en de leerlingen omsluit! Er wordt den laatsten in deze nog deel gegund aan een huiselijk feest des patroons. De verjaring van een' der Chefs blijft er geen geheim, dat zij slechts uit den toestel voor een' maaltijd - uit den geur der spijzen in den hoogen en langen gang - uit de komst der gasten, gissen! En hetzij gij al of niet gelooft, dat een glas

water, aan een' dorstige gereikt, den prijs van het eeuwige leven kan zijn, ik ben er zeker van, dat ge u als ik zoudt verlustigen, wanneer ge bij dezen of genen eene verrassende versnapering op het bord van het twaalfuurtje zaagt, wanneer gij de koffij ietwat sterker rookt dan gewoonlijk! Het zijn kleine teekenen van groote deugden. Die aanvullingen slechten de maatschappelijke klove niet, het is waar; doch wie eischt dit? er heersche onderscheid, afstand, zoo ge wilt, mits men elkander, mits vooral de mindere den meerdere kunne beroepen, als hij in nood is! Welnu, die onbeduidendheden waren schier overal zoo vele waarborgen eener echt menschelijke betrekking. Het was of het hoofd des huizes, dat zóó zijn' feestdag vierde, de jongeluî van het kantoor tot zijn gezin betrok, niet alleen als zijne hand den beker der vreugde ophief, maar ook en vooral wanneer zij den kelk der smarte ledigden. Er waren er onder, die toezagen, die voorkwamen, die bijstonden, als de jongheid van het pad afdwaalde, als de middelbare leeftijd onder onverwachte slagen schier bezweek, als de ouderdom den last des gezins verdubbelde. Wie het mij euvel duiden, dat ik er goedrond voor uitkwam, dat het niet algemeen zoo is, dat te dikwijls louter de band des belangs partijën verbindt, dat geen inmengsel van heuschheid het straffe der bevelen tempert, zeker doen zij het niet, - alleen op hun oordeel stel ik prijs!

Het verwijt, dat ik af wilde keeren, was tweeledig; ‘idealisatie der klerken!’ hoorde ik mij van verre toeroepen. Eilieve! welke dan de natuurlijkste en meest alledaagsche wenschen heb ik hun toegekend, - eene niet al te drukkende afhankelijkheid - een huiselijk geluk, zoo matig in zijne eischen, dat het ten prijs van de eerste behoeften des levens te smaken valt - een' ouden dag, door geen schrikbeeld van hofje of gebrek bedreigd? Wat wilt ge redelijkers? Wie is er onder de zes of zeven klerken, welke ik opvoerde, die geblaakt werd door een' overgrooten zin voor eenige wetenschap of kunst? Heb ik één' hunner een' zweem van aanleg bedeeld, waardoor hun toestand - de bekrompene, de gesmade, de vergetene - dubbel pijnlijk werd? Schetste ik eene liefde voor natuurschoon, sterk genoeg om iemand achter den lessenaar en *vis à vis* brievendekkers en loketkasjes te verteren, iets gelijkende naar de foltering van een' landschapschilder in den dop, achter de toonbank of bij de ijzeren kist? Zaagt gij een' der zeven ter prooi aan kennisdorst, die, door geene studie beurtelings te leur gesteld en geprikkeld, in den blinde om

zich grijpt naar boeken, en slechts te feller martelt, hoe duidelijker het den arme wordt, dat al zijne lectuur tijdverlies is, tijdverlies, dewijl hem opleiding ontbreekt? Ten derde en ten laatste: schilderde ik u een' TOLLENS, verzen schrijvende in het hatelijke boek, dwars door de dwarrelende cijfers heen - een' VONDEL eindelijk in de Bank van Leening? Het zou onedelmoedig ten opzigte der koopluî, het zou onwaar jegens de maatschappij zijn geweest. GENIE komt aan het licht! - óf schitterende als de zon, - óf kwijnende als de maan, - óf schemerende als eene ster, - óf, - wanneer lot, leven, omstandigheden, gebeurtenissen, wanneer alles zich vereenigt om het te omhullen, te verbergen, te verstikken, - onverwacht en bij vlagen als de bliksem uit de zwangere wolk! Dat het in den laatsten toestand even voorbijgaande, even vlugtig is als deze, behoort thans niet tot mijn onderwerp, - genoeg, - het was er, en het blonk! Zie, ik ben slechts bij gewone menschen gebleven, wier bete te vaak bitter, wier dronk te dikwijls wrang is - of behoeft men tot de milder bedeelden te behooren, om als knaap uitdooving, om als man vernedering, om als grijze gebrek hard te vinden, om een leven ondragelijk te achten, doorgebragt onder de dubbele bedreiging van donkere wolken, een: ‘ik kan niet helpen dat je op straat staat!’ bij de bankbreuk van het huis; - een: ‘ga henen en word warm!’ als de patroon er zijne zaken aan geeft! -

Ge zoudt ondanks deze verdediging regt hebben, u te verbazen, dat ik u zoo lang bij den heloot der handelswereld liet stilstaan, als ik ten slotte niet anders had te doen, dan voor hem een weinig menschelijkheid in te roepen. Al geef ik er me door bloot aan den schijn, als twijfelde ik aan den indruk, dien mijne schetsen en groepen op u hebben gemaakt, ik doe het en van harte (waarom het verheeld?) voor hen, die zich in deze betrekking gelukkig zouden achten, als zij allengs een weinig wierden opgebeurd in de schatting des publieks. Daar zijn menschen, door de natuur tot bedienden bestemd, bekrompen hoofden, koele harten, ‘medeklinkers, niet allen kunnen vokalen zijn,’ beweert een mijner goede vrienden. Het zij zoo! - men gebruike er zoo vele men behoeft, ‘slechts neme men liever de Italiaansche dan de Russische spelling tot voorbeeld,’ is mijn antwoord. En waar ik vooral op zou willen aandringen, - men sluite toch niet onbarmhartig in eene kooi, wie in staat zou zijn eigen wieken te kleppen. Ik moet oppassen, of de eene leenspreuk volgt de andere op, zoo als ISAäC ABRA-

HAM en JACOB ISAäC; en mijn onderwerp eischt alles behalve Oostersche weelderigheid: het geldt eene handelskwestie, eene geldzaak! ‘Voedsel en deksel - huis en hof - vrouw en kroost - genoegen en geneugten voor allen -’ zou ik JAN willen toeroepen, ‘maar voor wie in staat zouden zijn, zich zelven meer te verschaffen, wanneer allerlei kleingeestige belemmeringen hen niet verpligtten t'huis te blijven en stil te zitten, voor hen gelegenheid ter ontwikkeling van wat er goeds en groots in hen schuilt!’ - Immers ons volk is er niet te beter aan toe, dewijl we er thans onder ons zoo velen hebben, die geduldig den schimp: ‘'t Is maar een pennelikker!’ verduwen, - die zich hun leven lang bekrimpen, omdat men geen: ‘Oude sloffen mag weggooijen eer men nieuwe schoenen heeft,’ - uithoofde dat een groot gedeelte onzer vermogende lieden zweert bij het woord: ‘Ver van je goed, digt bij je schade!’ - louter dewijl wij, eer we ooit den neus buiten de deur staken, al leerden napraten: ‘Oost West, t'Huis Best!’ -

Één voorbeeld schildert treffender dan tien vertoogen! We hebben op met den vermogenden handelaar, die voor een vijftiental jaren al zijne bedienden met de tijding verraste: ‘Ik schei er uit mijne zaken; maar jullie, jonge luî! blijft je jaarwedde behouden tot je dood!’

Een *rara avis* in onze streken, - het zij in het voorbijgaan opgemerkt! - waar een jaar vooruit opzeggens, gepaard aan de waarschuwing: iets anders te zoeken, in zulk een geval al eene zeldzaamheid is - de man leeft nog! Welligt heeft hij van al zijne schatten - al zijne weelde - al zijnen glans, nooit weêr zóó groote voldoening gesmaakt, als op dat oogenblik, in den zoeten waan, dat hij gelukkigen maakte!

Ik vermeet mij niet te beslissen, of wij regt hebben er ons zóó onvoorwaardelijk op te goed te doen, dat afkeer van zaken, uit overdreven mededinging geboren, ten onzent meer aan de orde van den dag is dan halsbrekerij ten gevolge van gewaagde ondernemingen - het is eene keuze tusschen tweeërlei kwaad, welke eene prijsvraag onzer geleerde of geletterde maatschappijën verdient uit te lokken: ‘wat is beter, l u s t e l o o s h e i d of o v e r m o e d?’ - Maar het acht- of tiental klerken, dat zich, volgens de overlevering, boog, en verblijdde en heenging, zonder een' patroon, die zoo groote welwillendheid aan den dag legde, te verzoeken, hun de behulpzame hand te bieden tot het beginnen van een eerlijk beroep, liever dan

hen door dit genadeblijk te verpligten, die jongeluî zijn verre van mij levendige sympathie in te boezemen. Waarschijnlijk waren er eenige bedaagden onder, - maar zij, wier schouders zich nog niet kromden, wier knieën nog niet knikten, maar de overigen, die zulk eene gelegenheid niet aangrepen om zich zelve onafhankelijk te maken, hoe duidelijk bewezen zij het verval van den volksgeest, die JAN weleer van zijne naburen onderscheidde!

Wij zijn met eene plaats uit een' der Dichters van de gulden eeuw onzer Letterkunde begonnen, eene vraag, die ons reeds bij den aanvang van dit opstel voor den geest zweefde, besluite dit opstel. Onze voorouders schiepen hunnen handel onder veel ongunstiger omstandigheden, dan die, waarin wij verkeeren; waarom blijven wij met onze meerdere middelen zoo verre onder hen? Terwijl het krijgsvuur binnenslands nog niet had uitgeblaakt, terwijl men den vijand met moeite van de grenzen des jongen Staats keerde, ontwierpen de broeders en de zonen der verdedigers van het Vaderland het plan voor togten door de Noordelijke Zeeën; in spijt der Natuur, bereidden zij de verovering van een ander Werelddeel voor en voerden die uit! Niemand heeft minder lust dan ik, de gruwelen te verdedigen, ter oprigting eener factory - ter aanlegging eener stad, - ter verwerving van een gebied, onder de mildst bedeelde hemelstreken, door onze Voorzaten gepleegd. Maar wien het voegt, uit dien hoofde den staf over hen te breken, ons, hunne erfgenamen, wel het minst van allen; gezwegen, wat er ter verschooning dier onmenschelijkheid zou zijn in te brengen, de begrippen der eeuw, de gewoonten hunner mededingers in aanmerking genomen. Wij willen het niet, - verre van hen te verheffen ten koste van het *Engeland* onzer dagen, dat in *Affghanistan* boete doet voor toomelooze uitbreidingszucht, gewagen wij er slechts van, ten einde, na dit blijk, dat wij niet blind zijn voor de schaduwzijde van het tafereel, ons in het licht, dat er ons van toestraalt, te verlustigen, meent ge, te schamen, zeggen wij.

Wat is er geworden van de zucht tot reizen, die weleer een eigenaardig Hollandsche karaktertrek plagt te zijn? Lust ter koopvaardij te varen, bij den minderen stand - lust ontdekkingstogten te ondernemen, bij onze rijke kooplieden, - lust, het land der zon te bezoeken, bij de zonen der kunst, - lust, eenigen tijd aan de beroemdste hoogescholen in den vreemde te verwijlen, bij onze geleerden, - lust, tusschen de bouw-

vallen van Oud-*Rome* om te dolen, bij onze patriciërs! - lust, in één woord, andere landen te zien, andere volken te leeren kennen, anderen tongval te hooren, andere zeden gade te slaan, - lust, den kring zijner denkbeelden te verruimen, de som zijner kennis te vermeerderen, het gevoel te verfijnen, den smaak te vormen, - lust, door wrijving te streven naar licht, hoe is die uitgedoofd en verflaauwd! Roem zoo hoog gij wilt, de versnelde gemeenschap tusschen, de snel verbreide berigten van de afgelegenste deelen der aarde; - ‘met eigen oogen zien,’ zeiden onze Vaderen, ‘gaat voor alles!’ - en beweerden het te regt. Wat hebben wij bij het stilzitten van lateren tijd gewonnen, dan eenzijdige lofspraken op ons volk, onze instellingen, onze deugden, - zonderling afstekende bij de onpartijdigheid, waarmede men in de Zeventiende Eeuw in *Nederland* de verdiensten van vreemdelingen erkende en huldigde! Beweer, dat de algemeene studie van talen, dat de onvermoeibare drukpers, alles, wat wetenschap of kunst, bij de afgelegenste volken merkwaardigs opleveren, tot u brengt, zoodra het in het Oosten of Westen het licht ziet: ‘Vreemde oogen maken menschen,’ zeiden onze Vaderen, en de uitslag bewees, hoe juist zij hadden gezien! Het is of men schroomt, onze jongelingen den toets te doen doorstaan, waarop het verkeer met verre vreemden hunne zeden stellen zoude. Waarlijk, de moed van het voorgeslacht, de jeugd aan die vuur- en waterproef te onderwerpen, pleit voor de beginselen, welke zij deze inscherpte!

Eene uitweiding over de levensbeschouwing die het vroede en het kloeke in haar karakter zoo vroeg had ontwikkeld, dat men geene teleurstellingen duchtte, het gevolg van eigenliefde of zelfbewondering - eene uitweiding van dien aard zoude hier misplaatst zijn - tot den handel terug, als gij wilt. Wie er voor vreeze, ik ducht geen oogenblik, dat onze jeugd ontaard zoude blijken, als haar de middelen ter ontwikkeling niet faalden, zonder hare schuld en tegen haren wensch. Waardoor ontbreken deze? Welligt zal eene wedervraag het kortst tot beantwoording leiden: Wat geeft Engelands handel het overwigt op dien van alle overige volken? - Koloniën? - we hebben even rijke, zoo niet in evenredigheid nog rijkere dan *Albion*. - Industrie? - de gevaarlijke boom droeg ten onzent reeds meer vruchten dan wij behoeven. - Landbouw, veeteelt? - wie weigert Hollandsch zuivel den welverdienden lof? - Vermogen? - we zijn houders van schuldbrieven van schier alle natiën, en van die der onze niet het minst. - Hoof-

den en handen? - we zouden niet klagen, als wij er geene te over hadden. - Een kreet gaat op tegen de Nederlandsche Handel-Maatschappij, dewijl zij schier de éénige groote Zeehandelaar mag heeten onzer beide koopsteden; doch bedenk, eer gij er mede instemt, wat er van *Java* zou geworden zijn, bij de slaperigheid van vóór het jaar 1830, als Koning WILLEM I, den interest der actiën bij de oprigting niet had geguarandeerd, en jaren lang voorgeschoten! Ik huiver te beslissen, maar ge zult mij vergunnen de vreeze te opperen, dat het Effectenspel den Goederenhandel verstikt, even als de schuldenlast der nieuwere Staten het krijgszwaard de Koningen onzer dagen in de scheede houdt: zoo gaan goed en kwaad in deze wereld hand aan hand! *Sir* ROBERT PEEL's *Income Tax* bedreigt, treft alreeds de bezittingen *en portefeuille*; - de hooggeroemde papieren, welke rente geven, al sluimerende en al nederliggende, die uitvinding van den nieuweren Tijd, welke Staatsschuld synoniem acht met volksrijkdom! - *Sir* ROBERT PEEL's *Income Tax* zal navolging vinden op het Vaste Land, en wij zullen zien - doch ik mag niet weêr afdwalen, ik herhaal liever mijne vraag: wat geeft Engelands handel het overwigt op dien aller Volken, wat heeft hij zigtbaar boven den onzen vooruit? - Wijs mij eene koopstad in de vijf werelddeelen, zou ik u willen antwoorden, waarin geene Engelsche Huizen gevestigd zijn, jonger zonen, die den vreemde bestudeerden en doorsnuffelden, en zich de dubbele kennis ten nutte maken!

Er is nog iets.

Engelands handel heeft een tooverwoord, dat al zijne betrekkingen regelt, *fair* heet het, vertaal het met ‘billijk’ of met ‘gepast,’ met ‘eerlijk’ of met ‘te regt,’ het drukt al die gedachten uit, het is eene lofspraak, het is eene wet. Waar men haar toepast, waar men haar nakomt, waar zij beginsel is geworden, dáár heerscht verband tusschen het werk, dat men doet, en het loon, dat men geniet, bij inkoop en verkoop, in commissie en courtage, in handel en wandel; tusschen de kennis, welke men zich verwierf en de onderscheiding, waarop zij aanspraak geeft, het vertrouwen, dat men bewijst waardig te zijn, en de aangelegenheden, wier behartiging men ons opdraagt! Ik wil JAN niet in de school brengen bij JOHN BULL; maar hij heeft eenige reminiscentiën van de dagen, toen hij monopolist was, - factors aan de graanmarkt, overdreven makelaars-loon in aantal van artikelen, rafactie-meesters in de tabak b.v. - die

hij wèl zou doen te vergeten; want als men een' mededinger heeft gekregen, is het wijsheid toe te zien, eer het te laat is!

Zonen van goeden huize, vermogende jongeluî! die klaagt over gebrek aan zaken ten onzent, leert den vreemde kennen, vergelijkt, spoort op, wat belet u? Lokken oude en nieuwe wereld niet om strijd uwe blikken aan? - het uitstapje, de togt zal u goed doen. Er ligt nog zoo menig veld braak, er schuilt nog zoo menige mijn onder den grond, er vloeit nog zoo menige bron vergeefs, ontdek ze en honderdvoudige renten zullen uw loon zijn. Ge wilt u niet alleen in den vreemde vestigen! welaan, uws gelijken in aanleg, maar niet in vermogen, vloeijen over in het moederland, verstikken en kwijnen weg in de bedompte kantoorlucht; waarom zoudt gij hun aan uwe zijde het spoor niet ontsluiten? Hoeveel edeler zou het zijn, zoo ge, dus strevende voor *Holland* nieuwe betrekkingen aan te knoopen, den overvloed van levensgeesten, der jeugd eigen, ten nutte van u zelve en anderen besteeddet, dan die te wijden aan dubbelzinnig genot, aan spel en aan min, - hoeveel edeler dus een flink burger te worden, dan een vroeg-oude couponnen-knipper! Of beschamen *Hamburg* en *Bremen* ons niet reeds in het uitbreiden harer betrekkingen met veel geringer middelen? - Hoe ons volkskarakter winnen zoude bij dergelijke pogingen, alle sluimerende krachten op te wekken, vroegere degelijkheid te doen herleven, nieuwe bronnen van welvaart en glorie te openen voor tijdgenoot en voor nageslacht! Hoort gij de stemme niet, die er u toe aanmaant, zoo dikwijls gij u, op de hofsteden uwer ouderen, in het schoon der Natuur hebt verlustigd, en, de duinen opgestegen, de Zee vóór u ziet, de Zee, waaraan ons Voorgeslacht alles verschuldigd was, zijne vrijheid, zijn' voorspoed, zijne vroomheid misschien, - want niet te onregt zegt een oud spreekwoord: Wie wil leeren bidden, die vare ter zee!

Het is in den handel als in alle standen, wie zich de kunst te bevelen eigen wil maken, die oefene zich eerst in het gehoorzamen! Zoo rampzalig als het is, altijd op den laagsten trap te blijven staan, zoo goed is het van de eerste sport op te klimmen. Het vormt - het prikkelt - het brengt alle gaven aan het licht! - Maar de leerjaren moeten eens een einde nemen; hij moet het vooruitzigt hebben meester te kunnen worden, die zich deze ten nutte zal maken. Altijd de oude knecht blijven is een ondragelijke vloek! - Aldus begrepen het onze Vaderen, die hunne jonge lieden uitzonden in Oost

en West en in Noord en Zuid, maar hun na volbragten togt ook de behulpzame hand boden om zich te vestigen, ten einde van de verkregen kennis partij te trekken. Aldus begrijpen het nog de degelijksten onder ons. Waarom mag ik hier geen loffelijk voorbeeld aanhalen, dat allen, die in de Hoofdstad Beurs en Raad kennen, voor den geest komt; waarom den Man niet noemen, die, op zee voor zijn beroep gevormd, thans een hooger roer heeft aanvaard?

Laat HOOFT uitdrukken hoe ik wenschte, dat al onze aanzienlijken ons vóórgingen, zoo als hij: - de Dichter ziet zijne Vaderstad ten top van voorspoed gestegen, ter prooi aan de duizeling, der weelde eigen, en waarschuwt haar: ach! dat zijne poëzij geene profetie ware geweest:

> Want nergens is zoo veil
> De niet verwachte val, als op de toppen steil;
> Zoo slibbrigh staan, als op de kruin; zoo te bedinken
> Het gypen, als voor wind, en zoo gereedt het zinken.
> Gelijk ik zie, uit wenst tot weelde, te gemoet
> Al wat verbasterings der oude zeeden goedt;
> En, om het snood gewin, in last de goede wetten.
> Doch zullen daar de best' hun voorgang tegens zetten,
> Uitblinkendt als in goudt het heldere gesteent.

Iets over Calderon

(*Vervolg en Slot van blz.* 602.)

II. *El Mayor Monstruo los Zelos, Jaloezij is het grootste monster*. Een echt Spaansche titel. Dit drama, misschien het beste stuk uit CALDERON's pen gevloeid, maakt in den eersten oogopslag den lezer eene *Schicksal* Tragedie, in den smaak van MÜLLNER, indachtig, ofschoon het onderscheid tusschen den ouden Spanjaard en den modernen Duitscher weldra duidelijk wordt en geene verdere vergelijking toelaat. De inhoud komt kortelijk hierop neder. MARIENE (MARIAMNE), echtgenoot van HERODES, Viervorst van *Judea* (zoo noemt hem CALDERON altijd), laat zich het genot van een allergelukkigst huwelijk door eene

voorspelling verbitteren, volgens welke zij eene prooi van het grootste monster moet worden, en de schitterende dolk, het schoonste sieraad van HERODES wapenrusting, aan het voorwerp zijner grootste liefde den dood zal toebrengen. Zij openbaart de reden van haren angst aan den Viervorst, en deze, om haar gerust te stellen, werpt den dolk voor hare oogen in de golven der zee, ten einde daardoor de uitkomst der voorspelling onmogelijk te maken. Maar het noodlottig wapentuig, in zee geslingerd, treft juist eenen ongelukkigen schipbreukeling, die door zwemmen aan de woede der baren trachtte te ontkomen. Men schiet hem ter hulpe en bevindt, dat die rampzalige niemand anders is, dan PTOLEMEUS, een hoveling en vertrouwde van den Viervorst, die, gered, de tijding brengt, hoe ANTONIUS door OCTAVIANUS is overwonnen, en hoe de laatstgenoemde reeds in *Egypte* heerscht. HERODES, de partij van ANTONIUS toegedaan, en daarenboven door de zonderlinge wijze verontrust, waarop hij den dolk terug ontvangt, bekommert zich vooral over het lot van MARIENE, doch besluit, om vooreerst aan de dreigende onheilen het hoofd te bieden. Onderwijl neemt OCTAVIANUS, den broeder van MARIENE, ARISTOBULUS, in *Egypte* gevangen; maar daar hij dezen persoonlijk niet kent, laat zijn dienaar de *gracioso* POLIDORO zich welgevallen, kleeding en naam van ARISTOBULUS aan te nemen, om hem aldus van eene gevangenis te bevrijden. OCTAVIANUS bemerkt uit de bevelschriften, bij ARISTOBULUS gevonden, dat HERODES niet alleen een verklaarde vijand van hem is, maar bovendien plannen smeedt, om zelf de heerschappij der wereld te bemagtigen, en hij vindt daar benevens een portret, waarop de schoonste vrouwelijke gedaante is afgemaald. ‘Wie is het origineel?’ vraagt OCTAVIANUS. ARISTOBULUS (thans slaaf en als POLIDORO verkleed) vreest voor erger gevolgen, bijaldien hij zijne zuster MARIENE noemt, en zegt stout weg: ‘het portret is slechts eene gedachtenis van eene sinds lang verscheidene.’ OCTAVIANUS neemt genoegen in deze verklaring, doch verzekert tevens met vurige woorden, dat hij alles zou opofferen, om eene zoodanige vrouw te verwerven, wier afbeelding alleen hem reeds in liefde ontsteekt.

HERODES verzoekt aan MARIENE, om zelve den noodlottigen ponjaard in bewaring te nemen, opdat hij althans de bewerker van het dreigend onheil niet zijn moge; maar zijne gade weet hem te overreden, om vooreerst het wapen te behouden. Immers, daar hij het gevaar kent, zal niemand beter in staat zijn, het af te weren, dan hij zelf. In het midden van dat gesprek overvalt hem de legermagt van OCTAVIANUS, en HERODES

weet niets beters om zich te redden, dan eene oogenblikkelijke overgave. Misschien ware hij gunstiger door den Romein ontvangen, zoo niet deze juist het portret van MARIENE naast zich had, en HERODES, in de hevigste jaloezij ontvlamd, zich niet zoo verre had vergeten, dat hij zijnen dolk trekt, en OCTAVIANUS onverhoeds dreigt neder te stooten. De Romein keert zich van het portret, en een blik van hem is genoeg, om HERODES te doen verstommen, wiens dolk ondertusschen in het portret is blijven steken. 'Weg met hem,' beveelt de overwinnaar, 'in de gevangenis!' Maar wie kan toch de schoone zijn, wier afbeeldsel reeds tot zoo vele zonderlinge tooneelen aanleiding geeft? Hij maakt zich gereed naar *Jeruzalem* op te trekken, terwijl de Viervorst in de gevangenis van jaloezij en spijt meent te vergaan, en aan eenen zijner getrouwen, FILIPPUS, den last opdraagt, om, zoodra men hem mogt ombrengen, ook MARIENE te vermoorden, opdat zij niet in de magt van den Romein gerake. De dienaar neemt zulks op zich en vertrekt.

FILIPPUS deelt het geheim van zijnen last en het bevelschrift aan PTOLEMEUS mede, die in het begin uit zee was gered en nu van zijne dolkwonde hersteld is; maar PTOLEMEUS kan zich niet onthouden met den brief bij zijne beminde, LIVIA, te gaan, vóórdat hij gereed is den last te volbrengen. LIVIA ziet den brief bij hem en wil weten, wat die behelst; PTOLEMEUS weigert; kwade vermoedens rijzen bij zijne schoone op; zij beschuldigt hem van trouweloosheid, en het komt tot eenen twist, waarin zij hem het papier uit de hand rukt. Op hetzelfde oogenblik treedt MARIENE in het vertrek; beide kijvenden staan met beschaamde kaken; de Vorstin doet onderzoek en komt in het bezit van den lastbrief, waarin HERODES haren dood beveelt, zonder dat zij de reden van een zoo wreed gedrag kan bevroeden. Vreeselijke tijding voor haar, die juist met alle plannen zwanger ging, om haren gemaal van den dreigenden dood te redden! En dát was de belooning voor zóó veel liefde!

Toch besluit zij, den schijnbaar trouwelooze van de straf te bevrijden. Naauwelijks verschijnt OCTAVIANUS zegevierend voor *Jeruzalems* poorten, of zij trekt, door haren hofstoet omstuwd, den overwinnaar te gemoet, en verwerft ligtelijk voor allen vergiffenis, terwijl de Romein zijne verrassing over het vinden van het origineel der bewonderde schilderij niet ontveinst. HERODES, niet alleen begenadigd, maar in zijn gebied bevestigd, verlaat de gevangenis, om het paleis weder als Vorst te bewonen; maar nu weigert ook MARIENE verder hem als gemaal te erken-

nen. Zij kiest een' afzonderlijken vleugel tot haar verblijf en verbiedt hem allen toegang, om hem op die wijze voor zijn wreedaardig bevel gevoelig te straffen. HERODES begrijpt dit gedrag eerst niet, en laat haar begaan, in de hoop, dat deze vlaag van toorn, welke hem zelfs geene verdediging vergunde, mogt uitwoeden. Doch OCTAVIANUS verneemt dit huiselijk geschil, en wel door personen, die hem in den waan brengen, dat jaloerschheid alléén HERODES heeft bewogen, om zijne gemalin zelf te verbannen en op te sluiten, alsof zij alzoo een slagtoffer zijner achterdocht ware, en niet uit vrijën wil had gehandeld. OCTAVIANUS vindt goed, zich in eigen' persoon van de toedragt der zaak te vergewissen, en begeeft zich, slechts door één' persoon vergezeld en gemaskerd, des nachts naar het gedeelte van het koninklijk verblijf, waar MARIENE zich ophield. Ter zelfder tijd komt ook HERODES aldaar, niets vermoedende. Beide Vorsten ontmoeten elkander in het vertrek der verschrikte MARIENE, en HERODES kan nu niet anders denken, of er steekt iets verfoeijelijks achter dat bezoek van OCTAVIANUS. Woedend trekt hij den noodlottigen dolk; er ontstaat eene groote opschudding; het licht gaat uit, en terwijl hij met dolle drift zijnen gewaanden vijand zoekt, treft hij MARIENE, welke te vergeefs het misverstand wil wegnemen.

De voorspelling is vervuld. MARIENE is eene prooi van het grootste monster, de jaloezij, geworden, en de dolk van HERODES heeft het voorwerp zijner innigste liefde ontzield. De wanhopige Vorst vlugt het paleis uit, om zich zelven van kant te helpen, en OCTAVIANUS blijft alleen door de toegeschoten hovelingen omringd, om den rampzaligen afloop met verbazing te beklagen. Drie karakters eischen in dit stuk eene nadere beschouwing: MARIENE, HERODES en OCTAVIANUS; want de overige personen dienen slechts tot werktuigen.

Bij uitstek schoon is de voorstelling in het begin der eerste *jornada*. Het is een heerlijke morgenstond; al de poëzij der Natuur stemt te zamen, om het gemoed der menschen tot genieten op te wekken; voor de eerste maal is MARIENE ongevoelig voor die zachte uitnoodiging. Neêrslagtig houdt zij het lokkige hoofd ter aarde gebogen, en de kommer wischt de frissche rozentint van hare verbleekte wangen. ‘Wat deert u, mijne overschoone MARIENE!’ vraagt de Viervorst, met teedere belangstelling; ‘zijn niet al uwe wenschen vervuld, of twijfelt gij in iets aan mijne liefde? Openbaar eindelijk de reden van uwen angst, die mij sedert lang verontrust!’ - Openhartig en vertrouwelijk deelt nu MA-

RIENE de reden van hare vrees, de noodlottige voorspelling, mede. ‘Helaas! ons geluk zoude volmaakt zijn, zoo slechts deze sombere wolk niet den hemel van ons leven bedekte.’ HERODES bemoedigt haar, en werpt, zoo als gezegd is, het werktuig des onheils, om zijne gade gerust te stellen, in de golven. De zonderlinge afloop van deze opoffering en het terugkrijgen van den ponjaard maakt hem zelven een weinig bekommerd, en hij verzoekt MARIENE, zelve het wapen te bewaren, dat voor haar verderfelijk moest worden. Dit tweede blijk van opregte liefde overtuigt de Vorstin zóó zeer van de alles te boven gaande zorg van haren gemaal, dat zij alle achterdocht, alle vrees laat varen en moedig de toekomst afwacht. ‘Neen, mijn gemaal! behoud gij uwen dolk; wees gij de beslisser van den duur mijner levensdagen, want ik weet nu zeker, dat, zoo lang dit wapen in uwe hand is, mijn leven veiliger is dan ooit. Nu begrijp ik de bedoeling der voorspelling; misschien een ander dan gij, zal, als meester van den dolk, mij waarschijnlijk ten verderve brengen! Gij *wilt* mij niet dooden, zoo lang ik uwe liefde behoud; gij *kunt* mij niet dooden, zoo ik ongelukkig genoeg mogt wezen, uwe min te verbeuren. Weg dan, zwarte zorg! wijk uit mijne gedachten, sterrenwigchelaar! met uw kwaadvoorspellend teekens lezen!’

MARIENE, nu voor goed van hare bijgeloovige vrees ontslagen, verhoogt, door het hernemen van echt vrouwelijken moed, de waardigheid van haar karakter, hetwelk CALDERON ons verder schildert door de wijze, waarop hij hare onderhoorigen, hare bloedverwanten, inboorlingen en vreemden over haar laat spreken, gelijk hij hare ligchamelijke bekoorlijkheden ook niet anders afmaalt, dan door den éénigen trek, dat OCTAVIANUS, alleen door het zien van haar portret, in liefde voor zulk een origineel ontgloeit.

De tijd des gevaars komt. HERODES is gevangen genomen; maar de moedige MARIENE, ondersteund door haren broeder ARISTOBULUS, wil nog eerst eene proef nemen, of het gelukken mogt met de wapenen de vrijheid van haren gemaal te bewerken, vóór zij de genade van OCTAVIANUS inroept. Als vrouw duide men haar niet ten kwade, dat zij de kansen slecht berekent; moet zij zwichten, zij wil ten minste als Vorstin bezwijken; HERODES moet ondervinden, dat hij geene zijner onwaardige gemalin vereert. Te midden dezer toerustingen komt het bevelschrift van HERODES, tot haren dood, zoo als vermeld is, in hare handen. Vreeselijker schok, dan zulk eene miskenning

in zulk eenen toestand, kan haar niet treffen: ‘Helaas! waarin, o mijn gemaal! heb ik u beleedigd, dat gij zulk een lot voor mij bestemdet? Terwijl ik op uwe redding denk, vloot en legers afzend, en onwillekeurig de armen uitbreid, om uw beeld, dat mij steeds omzweeft, te omhelzen, overdenkt gij in uwe gevangenis mijnen dood? Ben ik nu reeds vergeten? Als iets verachtelijks weggeworpen! O, monster! moge de u gezonden scheepsmagt in den schoot der golven verzinken; moge..... Maar wat vloekt mijne tong! O uitersten! waartoe wij vrouwen vervallen! - Neen! ik heb andere pligten te betrachten: ik ben Vorstin, zoowel als gade! twee tegenstrijdige belangen houden mij verdeeld; maar ik zal weten als gebiedster de eer des troons te handhaven, om dan mijn regt als gade te doen gelden!’ - MARIENE houdt woord. Hare krijgsmagt verstuift wel, als nietig kaf, voor de legerbenden van OCTAVIANUS, en niets houdt den Heer der wereld van *Jeruzalem* af; maar zij trekt hem te gemoet, vreedzaam doch fier, en spreekt op eenen verzoekenden, maar geenszins smeekenden toon, tot den overwinnaar, om genade voor HERODES. De heerlijke verzen missen hunne uitwerking geenszins, en de verraste Romein schenkt door zijne vergeving meer, dan verdienste had kunnen eischen.

‘Zóó handelde ik als Vorstin!’ duwt MARIENE den verbaasden HERODES toe, als zij zich alleen in het paleis weêr bevinden, en vaart daarop in eene allerhevigste smaadrede tegen hem uit, die op nieuws de waarheid bevestigt, dat een zuidelijk vrouwenkarakter louter hartstogt is. Liefde en haat geven zich in uitdrukking lucht, welke wij, Noord-Europeanen, niet naar onze koelheid moeten afmeten. De verontwaardigde MARIENE dreigt HERODES, dat een zelfmoord het oogenblikkelijk gevolg zal zijn van eene poging van zijnen kant om ooit weder haar te genaken. En vóór hij iets kan inbrengen tegen den stortvloed van woorden, die hem overstelpt, vliegt zij de kamer uit, werpt de deur achter zich toe en verdwijnt. De verstomde Viervorst keert eerst na eenige oogenblikken tot zich zelven, maar is Spanjaard genoeg, om den wil zijner vrouw vooreerst genoegen te geven.

De handelwijze van MARIENE blijkt weldra overspanning te zijn. Liefde en haat strijden in haar binnenste, en onrustïg brengt zij hare dagen in afzondering door. Maar toen OCTAVIANUS het waagt, heimelijk en met een ander doel, in hare vertrekken te dringen, herneemt zij al hare kracht; met fier-

heid wijst zij den Romein af; zij verklaart, dat hij verkeerdelijk van eenig misverstand tusschen haar en haren gemaal onderrigt is, en hij, overtuigd door hare redenen, maakt zich reeds gereed heen te gaan, toen de ongelukkige komst van HERODES zelven de treurige ontknooping te weeg brengt, en de voorspelling letterlijk vervuld wordt.

Zoo verrijst het beeld van MARIENE weder in dezelfde zuiverheid voor ons bij haar sterven als bij haar eerste optreden. Wij gevoelen medelijden met de belangwekkende vrouw, die op eene zoo onverdiende wijze haar einde vindt. Regt *tragisch* heeft CALDERON haren dood niet blootelijk door de voorspelling gemotiveerd, want dan was zij een hulpeloos slagtoffer van eene magt geworden, waartegen zij niets vermogt, maar tevens door haar eigen hevig karakter! Immers, wie noodzaakte haar, zoo zonder onderzoek het doodsbevel van haren gemaal te veroordeelen? Wie gelastte haar, geen enkel woord tot verontschuldiging van HERODES aan te hooren, en eensklaps in voortvarende drift een vonnis over hem te vellen, dat haar noodlottig einde met zich sleepte? Eigen schuld werkt dus, even als in het Grieksche treurspel, het besluit der hoogere Magt in de hand.

Even oordeelkundig heeft CALDERON HERODES voorgesteld, en voorzeker wekt de beruchte Vorst in de eigenlijke geschiedenis op verre na dat belang niet, als in dit stuk, al moet hij zich een Spaansch kleed laten welgevallen. Heerschzucht en liefde voor zijne MARIENE zijn de drijfveêren, die hem doen handelen. Hij droomt van overwinningen, ja hoopt zelfs, dat OCTAVIANUS en ANTONIUS elkander mogten vernielen, opdat het hem eens mogt gelukken, zijne aangebedene gemalin op den troon van *Rome* naast zich te plaatsen, en zegevierend de wereldbeheerschende stad tot zijnen rijkszetel te kiezen. Hij heeft alles voor MARIENE over; tot tweemalen toe voegt hij zich naar hare bekrompenheid, ofschoon hij zelf betuigt eenen afkeer van alle geloof aan dergelijke wigchelkunsten te hebben. Gaarne verdraagt hij de zwakheid van zijne gemalin, en wil veel liever zich zelven benadeelen, dan haar wederleggen. Maar een gevolg van deze groote liefde is ook de ijverzucht, waarmede hij haar gadeslaat. De gedachte: OCTAVIANUS komt, en wel door haar afbeeldsel reeds in gloed ontstoken, is hem onverdragelijk! En wat zou de Heer der wereld niet vermogen? Zou MARIENE, overtuigd, dat zij van HERODES geene verheffing op eenen schitterenden troon te wachten had, voor verleidende aanzoeken bestand blijven? En als hij eens smadelijk was om-

gebragt, en niets der weduwe verhinderde, eenen anderen liefde toe te dragen? HERODES verzwart zich de toekomst meer en meer, en vat eindelijk het besluit, MARIENE te laten ombrengen, opdat zij althans geenen anderen tot buit worde, als hij zich niet langer in haar bezit mag verblijden.

Wie dwong HERODES tot dezen gruwel? Zijne ijverzucht, en daaraan heeft ook hij het gevolg te wijten, dat de voorspelling bewaarheid wordt. Hij pleegt de daad onwillig en zijn zelfmoord verzoent ons ook met hem, die even als MARIENE ons medelijden en onze belangstelling in hooge mate opwekt.

Het voorbeeld van SOPHOCLES in zijn' onvergelijkelijken, en men mag zeggen, volmaakten Koning *Oedipus* schijnt CALDERON hier voor den geest gezweefd te hebben, en waarlijk, zijne navolging verraadt den meester.

Het karakter aan OCTAVIANUS toegekend, stemt in vele opzigten met het beeld overeen, dat de Geschiedenis van hem voorstelt. De geslepene staatsman, die alles aan zijn doel ondergeschikt maakt, zich zelven beheerscht, den grootmoedige speelt, als het inwilligen der hartstogten hem zelven slechts schade zou berokkenen, en de vertooning van deugd daarentegen aller lof bereidt, verloochent zich ook hier niet. Hij blijft overal de koele *Egoïst*, de Romein, die, eenmaal ten top van magt verheven, de menschen te wèl kent, om niet te begrijpen, dat het beter is, hunnen goeden dunk door bewijzen van gunst, die hem niets kosten, te winnen, dan noodeloos wreedheden te plegen, daar zich toch niemand tegen hem durft verzetten. Zijne gramschap tegen HERODES behoudt zelfs iets bedaards, iets phlegmatisch, om het zoo te noemen, waardoor het hem dan ook geenszins zoo moeijelijk is, jegens de beminde en jegens den beleediger grootmoedig te zijn. Er is iets grootsch in de wijze, waarop hij den aanval van HERODES, op zijnen persoon, tot twee malen toe als met verachting ontwijkt, en het niet eens de moeite waardig acht, er toornig over te worden. Vrees voor zulk eenen vijand is beneden hem. Het zelfgevoel van den Romein wordt hier nog door de koele majesteit van eenen PHILIPS II verhoogd. Slechts ééns laat hij zich ontglippen: ‘Waarlijk, ik was een dwaas, toen ik ANTONIUS beschuldigde over zijnen hartstogt voor CLEOPATRA; zoude het mij niet even zoo kunnen gaan, als reeds een portret zóó veel indruk op mij maakt?’ Maar dat is dan ook alles; naauwelijks verschijnt MARIENE vóór hem, om het verzoek van vergiffenis uit te spreken, of hij verhoort oogenblikkelijk haren

wensch, en ofschoon hij in haar het origineel van het afbeeldsel herkent, denkt hij er ter naauwernood aan, om de gemalin van HERODES met eenig aanzoek lastig te vallen. Echter niet het edel gedrag van MARIENE, maar slechts hare schoonheid en de toevallige bescherming, welke haar portret hem bij den eersten aanval van HERODES verleend had, bewegen hem tot het schenken van deze vergiffenis. Het nachtelijk bezoek bij MARIENE kenschetst geheel de Spaansche zeden van CALDERON's tijd; het onwelvoegelijke, dat een OCTAVIANUS, op deze wijze vermomd, zijne schoone gaat bezoeken, al is het ook om eene andere reden, kon geenen Spanjaard hinderen, die bij zijne Vorsten en Prinsen een dergelijk gedrag dikwerf opmerken moest. De treurige afloop brengt voorts bij den Romein geene andere uitwerking te weeg, dan het koele: ‘Men bewijze de laatste eer aan dezen puinhoop van eene hemelsche schoonheid, het slagtoffer van onverdiende jaloezij!’

De overige personen van het stuk, de getrouwe FILIPPUS, HERODES vriend, de ligtzinnige PTOLOMEUS, die het geheime bevel, door zijn onverstandig gesprek met zijne beminde LIVIA, aan MARIENE verraadt, boezemen geen verder belang in. ARISTOBULUS en de *Gracioso* POLIDORO konden zonder schade gemist worden, ofschoon men ook kan aanmerken, dat ARISTOBULUS dient om HERODES en MARIENE nog meer te doen uitkomen, en POLIDORO, door zich in het gewaad van ARISTOBULUS te steken, hem uit de gevangenis bevrijdt. Van welken aard de geestigheid van dezen *Gracioso* is, mete men uit dit enkele staaltje af. Hij ontvangt met HERODES genade, maar is daarover zeer ontevreden: immers, het geeft volstrekt geen pas, een eerzaam publiek te leur te stellen, dat zich op het schouwspel van eene doodstraf heeft gespitst; en het is zeer beleedigend voor een' mensch, op het eene oogenblik te hooren: ‘Kom, naar de galg!’ en op het andere: ‘Kom, ga maar heen!’ Alleen zijne laatste woorden, waar hij uit naam des Dichters de echtheid van dit stuk verklaart, bevatten iets merkwaardigs. Want uit de uitdrukkingen schijnt te blijken, dat het toenmaals in *Spanje* geene zeldzaamheid was, Werken van beroemde Schrijvers, stout weg, zonder voorkennis van den Auteur, uit te geven, door het afschrijven van het Stuk, dat meestal naar het handschrift gespeeld werd, vóór men het ter perse gaf, of door het misbruik maken van de drukproeven. CALDERON klaagt ten minste over deze vreemde soort van *escroquerie*, welke den naam en het Werk van de Schrijvers niet weinig moest bena-

deelen. En hoe verre de onbescheidenheid hierin ging, weet men immers ook uit het valsche tweede deel van *Don Quijote*, hetwelk men waagde uit te geven, terwijl CERVANTES zelf nog met het schrijven bezig was. De voorname oorzaak van dit verschijnsel lag in de weinige haast, waarmede de beste Spaansche Schrijvers hunne Werken ter perse gaven, zoodat afschriften reeds heinde en verre verspreid waren, vóórdat het Werk in het licht kwam. Zeer velen bepaalden zelfs uitdrukkelijk, dat hun arbeid eerst ná hunnen dood mogt uitgegeven worden. Doch wij kunnen ons met deze bijzonderheid, en de gevolgtrekkingen daaruit, aangaande de letterkunde, af te leiden, niet verder inlaten.

De beide behandelde stukken zijn voorzeker allezins geschikt, om ons CALDERON als Spanjaard en Zuidelijk Romantisch Dichter te kenschetsen, maar behelzen niet veel wat strekken kan om zijne Katholijke rigting in het licht te stellen. In *La Vida es Sueño* merkt men slechts uit eenige woorden van BASILIO, dat hij Christen is; maar HERODES, MARIENE en OCTAVIANUS hebben ter naauwernood eenige godsdienst. Geheel anders verhouden zich de twee stukken, welker beschouwing wij ons nu ter taak stellen; want het Katholicismus staat in beide op den voorgrond.

III. *El Magico Prodigioso, de Verbazingwekkende Toovenaar*. De hoofdgedachte van dit zonderling stuk is: Magteloosheid des duivels in zijnen strijd tegen het Christelijk geloof. Te vergeefs spreidt de Booze zijne magt ten toon, en werpt een net van verzoekingen uit; het geloof wederstaat zijnen aanval, en eene tijdige bekeering rukt hem de reeds gegrepen prooi uit de handen, al weet hij ook het ligchaam te dooden. Het tooneel verplaatst ons in *Antiochië*, tijdens de regering van den Romeinschen Keizer DECIUS; LISANDRO, een achtingswaardig grijsaard, en in het geheim Christen, is aldaar sedert jaren het hoofd eener kleine gemeente, over welke Paus ALEXANDER hem heeft aangesteld. Bij zijnen togt naar deze stad, had hij eene stervende vrouw ontmoet, welke hem, in haren uitersten nood, haar kind ter opvoeding aanbeval. LISANDRO voldoet aan het verzoek en JUSTINA groeit tot eene beeldschoone maagd op, door ieder voor zijne dochter gehouden, gelijk zij hem ook als haren wezenlijken vader eert. Twee jonge lieden, LELIO en FLORO, uit de aanzienlijkste geslachten van *Antiochië*, verlieven te gelijker tijd op haar, en komen daarover in hevigen stijd, tot een tweegevecht toe, vóórdat nog één hunner zich

aan JUSTINA heeft verklaard. Hun vriend, de hoofdpersoon van het stuk, CYPRIANO, komt tusschen beide, en belooft voor hen de zaak te zullen schikken; doch reeds zijn eerste bezoek bij de maagd dient slechts, om hem zelven in den hevigsten liefdegloed te doen ontbranden. Zij wijst hem af; CYPRIANO roept den Booze te hulp, en verkoopt hem bij handteekening zijne ziel, mits hij hem in het bezit van JUSTINA stelle. De Duivel neemt dit aan; maar toovermagt, verleiding, alle kunstgrepen, stuiten af op het Christelijk geloof der maagd, die zich door niets laat verlokken. De Duivel, hierin te leur gesteld, besluit haren dood, en weet door de beide vermelde jonge lieden, die vergramd zijn over het afwijzen hunner aanzoeken, haar in kwaden naam te brengen, en tevens als Christin te doen vatten. CYPRIANO merkt, dat hij bedrogen wordt, leert zijnen Verleider kennen, neemt vol berouw het Christendom aan en wordt gelijk met JUSTINA in hechtenis genomen, om den marteldood, volgens het bevel van DECIUS, te ondergaan. Beiden bezegelden, door blijmoedig ter dood te treden, de opregtheid van hun geloof, en de Duivel zelf moet zijne onmagt tegen het Christendom, zijns ondanks, belijden.

CYPRIANO, de Duivel en JUSTINA zijn de drie hoofdpersonen, rondom welke de overige zich scharen. Twee *Gracioso's* dienen om de twee minnaars van JUSTINA te parodiëren, daar zij beiden op hare dienstmaagd verliefd worden. Gelijk LELIO en FLORO de zaak als Spaansche *Caballero's* behandelen, en JUSTINA zich wederkeerig met alle Castilische deftigheid gedraagt, zoo maken de beide dwaashoofden, dienaars van CYPRIANO, bij LIVIA, dienstbode van JUSTINA, vrij ongelukkig hun hof. Er is dus eene soort van parallelismus van tragedie en komedie in dit drama, hetwelk eene meer zonderlinge, dan aangename uitwerking te weeg brengt. De drie hoofdpersonen en LISANDRO zijn boven deze werktuigen verre verheven.

CYPRIANO is een jong wijsgeer van uitstekenden aanleg en uitgebreide kundigheden. Zijne liefde voor de wetenschappen gaat zóó verre, dat hij, van het gewoel der stad verwijderd, op het land zijn verblijf houdt, en, in plaats van feesten bij te wonen, zich telkens meer in het onderzoek omtrent het wezen der Godheid verdiept. Terwijl hij bezig is over eene bespiegeling van eenen wijsgeer na te denken, komt de Booze, als edelman gekleed, bij hem, geeft zich voor eenen verdwaalden vreemdeling uit en zet zich, zonder veel omslag, naast CYPRIANO neder, die, overeenkomstig de wetten der gastvrijheid,

er allezins genoegen in neemt, en den zonderlingen bezoeker welkom heet. - ‘Gij schijnt mij toe, een vriend van studie te zijn,’ merkte de Booze luchtig aan; ‘dan zijt gij een man naar mijn hart, want, ik weet niet hoe, voor studerende Heeren gevoel ik eene bijzondere belangstelling.’ - ‘Gij hebt dus ook gestudeerd?’ - ‘Dat juist wel niet, maar ik ben toch niet geheel van kunde verstoken.’ - ‘Ei, en wat is uw vak?’ - ‘Och, zoo wat alles.’ - ‘Dat is sterk, mij dacht, één ding was al wèl!’ - ‘Ja, maar in mijn Land leert men alles zonder studie.’ - ‘Waarlijk? ware ik ook aldaar! want hoe meer men hier leert, des te minder weet men.’ - ‘Eens had ik zelfs kans om den hoogsten leerstoel in te nemen: vele stemmen vereenigden zich op mij; maar, wat kan men er aan doen? Ik delfde het onderspit. Doch ter zake, laat ons redetwisten.’ - ‘Gaarne. Verklaar mij deze plaats over het wezen der Godheid.’ - Nu volgt er een echt scholastiek dispuut, zoowel in onderwerp als in bewijsvoering. CYPRIANO ontkent de mogelijkheid van het bestaan der Heidensche goden, en beweert, dat er slechts één God kan zijn. - ‘Wel zeker,’ zegt de Booze, ‘dat is zonneklaar.’- ‘Maar leg mij dan het wezen der Godheid nader uit.’ - De Duivel blijft in gebreke, verontschuldigt zich met gebrek aan tijd en neemt zijn afscheid. ‘Ik zal u de studie doen vergeten,’ mompelt hij bij zich zelven, ‘en u voor die waanwijsheid straffen.’

CYPRIANO, zeer over zich zelven voldaan, gaat weder zitten lezen, doch wordt door het gekletter der degens afgetrokken, waarmede LELIO en FLORO, als twee echte *lions*, elkander hunne liefde voor *justina* bewijzen. Onze wijsgeer komt tusschen beide, vraagt op vrij gebiedenden toon, wat dat storen zijner rust beteekent, en verzekert, toen hij nader ingelicht is: ‘Nu, ik zal die zaak wel voor ulieden in orde brengen; iemand van mijnen invloed vermag nog al iets. Weest maar bedaard; op het oogenblik zal ik mij naar uwe schoone begeven, en haar verzoeken, zich voor één' van u beiden te verklaren: de teleurgestelde houde zich dan tevreden!’

JUSTINA is in alle opzigte eene Heilige; al wat aardsch is, maakt op haar geenen indruk; haar eerste woord, bij het optreden, is reeds eene sterke afkeuring over de goddeloosheid der Antiochiërs; haar pleegvader, LISANDRO, ontdekt haar het geheim harer geboorte; zij geeft er ter naauwernood acht op; schuldeischers van LISANDRO, die het ongeluk had arm te wezen, treden binnen met het Geregt; zij bekommert er zich niet

om. CYPRIANO had dus een zeer ongeschikt tijdstip gekozen, om zijn verzoek voor te dragen; zijn hooge toon wordt merkelijk zachter; de verblindende schoonheid van JUSTINA treft hem zóó sterk, dat hij naauwelijks voor LELIO en FLORO gesproken heeft, of hij komt met zijne eigene liefde voor haar te berde. Natuurlijk is een koel, verachtelijk afwijzen het loon van zulk eene plompheid. De wijsgeer druipt met beschaamde kaken af, terwijl LELIO en FLORO, in verliefde gedachten, om het huis van JUSTINA omzerven, bij het invallen van den nacht, om CYPRIANO af te wachten. De Duivel maakt hiervan gebruik, om, in de gedaante van eenen man, uit het balcon van JUSTINA's vertrek neder te klimmen en door den tuin te vlugten. FLORO en LELIO zien zulks en beschuldigen elkander; de degen blijft niet lang in de scheede, zoodat CYPRIANO juist op het regte oogenblik komt, om hen voor de tweede maal te scheiden.

De wijsgeer begrijpt de dwaasheid van zijn gedrag, en beproeft daarop ten tweedemaal, op eene meer welvoegelijke wijze, toegang tot JUSTINA te verkrijgen. Hoe hoffelijk zijn toon, hoe beschaafd zijne manieren, hoe nederig zijne woorden zijn, het mag niet baten. De fiere maagd verlaat hem oogenblikkelijk. Dit vuurt zijnen hartstogt nog meer aan, en in zijne drift roept hij uit: ‘Mijne ziel zij des Duivels eigendom, zoo ik slechts haar kan doen bukken!’

Daar klinkt eene stem: ‘Aangenomen!’ Een ontzettend onweder barst los; de golven der zee (het tooneel is aan de kust, niet verre van *Antiochië*,) verheffen zich hemelhoog; een schip vergaat op de kust, en de Duivel, als schipbreukeling, ontzwemt het gevaar en wordt vriendelijk door CYPRIANO, die hem nog niet kent, ontvangen. Het verhaal zijner lotgevallen is aardig, daar hij zijn onheil bij den opstand tegen zijnen Meester op eenen aardschen Vorst overbrengt, en, fier als de Satan van MILTON, zijnen onbuigzamen trots en afkeer van een schandelijk berouw ronduit bekent. Voorts geeft hij hoog op van zijne bedrevenheid in tooverkunsten, en stelt zijne begaafdheden in zulk een bekoorlijk licht, dat CYPRIANO, reeds buitendien weetgierig, en thans nog door liefde geprikkeld, hem smeekt, om hem de tooverij (*Magie*) te onderwijzen. ‘Volgaarne,’ spreekt de Booze, verblijd over zijne prooi; en zonder verder onderzoek, vertrouwt CYPRIANO zich aan den vreemdeling, ofschoon zijne beide knechten, de *gracioso's*, niet kunnen nalaten, van zwavellucht en ongunstige teekens te spreken.

Onderwijl waagt LELIO, door het nachtelijk bezoek, zoo hij meende, overtuigd van JUSTINE's valschheid, haar van huichelarij te beschuldigen. Terwijl zij dergelijke taal met verontwaardiging van zich afwijst, verschijnt de Booze weder in de gedaante van eenen man in het vertrek, en brengt LELIO tot zekerheid in zijn vermoeden. Juist treedt LISANDRO binnen, om JUSTINA kennis te geven van het wreede bevel, door DECIUS tot vervolging der Christenen uitgevaardigd; het meisje verkeert in duizend angsten, dat LELIO, die, bij het naderen van den grijsaard, achter het behangsel was geweken, dat mogt hooren, en beide aan de overheid verraden. FLORO verschijnt nu ook en laat zich jegens JUSTINA even ongunstig uit als LELIO. Beide medeminnaars, door de onverwachte zamenkomst vergramd, beschuldigen daarop elkander den persoon te zijn, dien beiden des nachts op het balcon gezien hadden. Weder komen de degens te pas, en LISANDRO, die onderwijl door den Gouverneur der stad was ontboden, komt met dezen terug, om verder schandaal te verhinderen. De Gouverneur, hoewel de vader van LELIO, laat terstond beide onruststokers, zonder verder verhoor, in boeijen werpen, en vaart daarop hevig tegen JUSTINA uit, als de éénige oorzaak van zoo veel ergernis. Zelfs LISANDRO, door zoo vele schijnbaar zekere blijken overtuigd, begint de maagd te verdenken, en zij blijft alléén, door niemand geloofd en door allen miskend, achter. Haar toestand is vreeselijk; maar haar geloof doet haar alle kalmte behouden.

CYPRIANO, smoorlijk verliefd, openbaart aan zijnen gast, dien hij nog niet kent, zijn verlangen, en deze belooft aan zijn' wensch te zullen voldoen, mits hij met zijn eigen bloed een handschrift onderteekent, waarbij hij zijne ziel aan hem verkoopt. ‘Wie zijt gij dan, vreemdeling?’ - De Booze ontdekt zich, maar geeft tevens een bewijs zijner magt, door aan eene rots te bevelen, zich van hare plaats te begeven, zich te openen, en het beeld van JUSTINA slapende aan den verrukten CYPRIANO voor te stellen. ‘Genoeg, genoeg!’ uit hij, ‘ik zie uwe magt, ziedaar mijne handteekening!’ Hij neemt een stuk parkement, grijpt zijn' degen en schrijft met eigen hand de verschrikkelijke schuldbekentenis. ‘Leer mij nu de *Magie*!’ - ‘Na verloop van een jaar zult gij ze verstaan.’

De derde *jornada* zal het beloofde tot stand brengen. CYPRIANO is een meester in de tooverkunst geworden; het gewelf des hemels, de wolken en de winden, de rotsen en de boomen, ja, de gansche Natuur staat hem ter dienst, en de Duivel zelf moet zijnen leerling als zijns gelijken erkennen. - ‘Het jaar is ver-

streken,' zegt hij, 'vervul nu uwe belofte!' - 'Juist,' zegt de Booze, 'ik zal u JUSTINA overleveren.' Hij gaat; JUSTINA is al leen in haar vertrek. Eensklaps omsuizen haar verliefde toonen; weelderige beelden dartelen rond, en de stem der verleiding fluistert zachter dan ooit. Liefdegezangen klinken verlokkend, en alles ruischt haar toe: 'Wees, JUSTINA! ons te wille, dan is uw heil volmaakt.' Onrustig klopt haar hart; zij vergelijkt haren toestand met den voorgespiegelden; CYPRIANO is immers zoo vermaard, zoo... Maar JUSTINA voelt deze gedachten naauwelijks bij zich opstijgen, of zij onderdrukt ze terstond. Te vergeefs verschijnt de Duivel zelf, in de gedaante van eenen man, die haar vleit, streelt, en eindelijk met geweld wil wegvoeren. - 'In God is mijne sterkte!' roept zij, en de Booze verdwijnt. JUSTINA is gered. 'Gij hebt gezegevierd, vrouw!' brult hij, 'door u niet te laten overwinnen.' De maagd, geschokt door dezen harden strijd, roept hare huisgenooten te hulp, en begeeft zich, om nieuwe kracht te vernemen, naar de kerk, de heilige toevlugtsplaats.

Dit tooneel is een der schoonste uit de stukken van CALDERON, hoe vreemd voor onze denkbeelden de toestand moge wezen. Kracht en teederheid, met de hoogste reinheid in voorstellingen en uitdrukkingen, (hetwelk trouwens bij CALDERON altoos eene lofwaardige deugd is, waarin hij de overige Zuidelijke Dichters verre overtreft) vereenigen zich hier, bij het bevestigen der Christelijke waarheid: wedersta den Booze en hij zal van u vlieden!

CYPRIANO roept door tooverkracht zijne aangebedene op; maar eene hoogere magt, dan de zijne, vergunt hem slechts eene schijngestalte van JUSTINA te bezweren, welke, bij de eerste omhelzing, in een geraamte verandert, 'ijdelheid, ijdelheid!' roept en daarop verdwijnt! Naauwelijks van zijne verbazing bekomen, klaagt de bedrogen toovenaar tegen zijnen leermeester over het schenden van het verdrag, en eischt zijne handteekening terug. Maar daartoe laat zich de Duivel niet bewegen, en belooft hem andere middelen in het werk te zullen stellen. 'Maar wie is dan de magtigere dan gij,' vraagt CYPRIANO, 'die u hierin verhinderde?' De Booze geest kon niet anders dan voor de waarheid uitkomen, en zegt bevende: 'Een God.' - 'Welke?' Bij nader vragen bevindt CYPRIANO, dat deze Godheid dán juist beantwoordt aan het ideaal, hetwelk hij in zijne wijsgeerige studiën zich had voorgesteld. 'Wie is hij dan?' - 'De God der Christenen!'

schreeuwt de Duivel woedend. - ‘Dus is die ook de mijne,’ betuigt CYPRIANO. - ‘Te laat!’ buldert de Booze. - ‘Hoe?’ - ‘Gij zijt mijn slaaf volgens eigen handteekening.’ - ‘Geenszins, mijn degen zal u overtuigen!’ - Nu bemerkt CYPRIANO eerst met verbazing, dat hij met een bovennatuurlijk wezen te doen heeft, en herkent, in zijnen geleerden gast en meester, den Duivel. - ‘De God der Christenen zij mij genadig! Ik misdreef gruwzaam; maar de volmaakte God zal mij mijne dwaling vergeven.’ In het kort, er ontstaat eene worsteling, waarin de Booze het onderspit delft en verdwijnt.

Zonder vertoef vervoegt zich CYPRIANO bij den Gouverneur, die met het vervolgen der Christenen belast is, om zich zelven als zoodanig aan te klagen, en door eenen marteldood de opregtheid van zijn berouw te staven. Reeds zijn JUSTINA, LISANDRO en alle leden der Christelijke gemeente gevat, en LELIO en FLORO, ten gevolge van de ontdekking, dat JUSTINA eene Christin en alzoo schuldig was, ontslagen, terwijl CYPRIANO zich door het volk eenen weg baant, en met luider stemme zijn wedervaren vertelt, zijne vroegere geleerdheid voor dwaasheid verklaart en den God der Christenen voor den zijnen erkent. Hij wordt in boeijen geworpen, en wel in dezelfde gevangenis, waarin ook JUSTINA zich bevindt. De wederzijdsche herkenning in zulk eenen toestand perst beiden eenen kreet van verbazing af. JUSTINA, verrukt van blijdschap, dat hij bekeerd is, wekt hem tot een standvastig doorstaan der martelingen op, en gaat zelve als een engel ter strafplaats. Natuurlijk gebeurt dit, even als andere gruwelijkheden, achter de schermen. Maar naauwelijks is de doodstraf voltrokken, of een geweldig onweder barst los; het volk vliegt verschrikt uit elkander; men ziet het schavot met de lijken in de verte, en gezeten op eene slang rijdt de Booze door de lucht, met luider stem uitroepende: ‘JUSTINA was onschuldig aan het misdrijf haar te laste gelegd; want ik ben het, die haren goeden naam zocht te bezwalken. Thans is zij met CYPRIANO in de gewesten der zaligheid opgenomen, en ik word door den Allerhoogste gedwongen, mijn bedrijf voor allen te bekennen. Thans eerst zeg ik de waarheid, hoe vreemd mij zulks anders moge zijn.’

Hij verzinkt in den afgrond. ‘Tooverij,’ zegt de Gouverneur, ‘en anders niet.’ - ‘Ik weet niet, wat ik gelooven moet,’ uit een ander. ‘Ik vat er niets van,’ spreekt een derde. Alleen de beide *gracioso's* zien de waarheid in, en vereeren de nagedachtenis van hunnen meester, den verbazingwekkenden Toovenaar.

Den Katholijken Dichter zal men in deze voorstelling niet kunnen miskennen. De grove denkbeelden omtrent het wezen en de werking van den Duivel; de argumentatiën vóór en tegen het bestaan der Godheid, en het spoedig geloof van den Toovenaar; de nonnenheiligheid van JUSTINA: kortom, het geheele stuk staat in volkomen harmonie met de Spaansche volksdenkbeelden dier dagen. De levendige handeling, de schoone poëzij, de schitterende opvoering, vermeerderen nog den indruk, en wij bekennen, ons niet te verwonderen, zoo *El Magico Prodigioso*, eens op het tooneel te *Madrid, furore* maakte.

IV. *El Purgatorio de San Patricio, het Vagevuur van St.* PATRICK, den Patroon van *Ierland*. Dit zonderlinge stuk, vol poëzij, is geheel eene verheerlijking van het Katholicismus, en dient eigenlijk om de waarheid in het licht te stellen, dat de grootste zondaar vergiffenis kan ontvangen, door zich vrijwillig aan de meest afgrijselijke kastijdingen te onderwerpen, terwijl de ongeloovige, die noch door wonderteekenen, noch door de zekerste bewijzen zich bekeert, een gewis verderf te gemoet snelt. EGERIO, Koning van *Ierland*, (hier ook den algemeenen naam van de Britannische Eilanden) een woestaard, zwerft langs de oevers der zee, door eenen droom verontrust, dat eene vlam, uit den mond eens jongelings voortgekomen, zijne beide dochters verbrandt, zonder dat hij in staat is haar eenige hulp te bieden, of zonder zelf gedeerd te worden. Terwijl hij razend heen en weder dwaalt, steekt er een hevige storm op, een schip vergaat, en twee menschen, met moeite gered, worden voor den Koning gebragt. - ‘Wie zijt gij?’ vraagt EGERIO norsch, bij hun verzoek om hulp, ‘medelijden is een woord, dat ik niet ken.’ PATRICIO, want deze is de een der beide schipbreukelingen, openbaart zich als Christen, en laat bij het vertellen zijner levensgeschiedenis niet na, op te noemen, hoe hij, reeds als kind van vijf jaren, door de genade Gods wonderen had gedaan, en, in de studie van de levens der Heiligen verdiept, een vroom leven leidde, totdat de Zeeroover FILIPO, des Konings bevelhebber, bij een' strooptogt langs de kusten van *Ierland*, hen met vele anderen had gevangen genomen, medegesleept en nu op de kust met zijn volk schipbreuk geleden had. - ‘Verfoeide Christen!’ vloekt EGERIO, ‘ik begrijp nu mijn' droom; maar wee u en uw geloof! Laat mij echter eerst uwen reisgenoot aanhooren.’ - Deze, LUDOVICO ENIO geheeten, begint daarop een tafereel van zijn leven en van zijne daden op te hangen, hetwelk iemand de haren te berge zou doen rijzen, en eene opeenstapeling van gruwelen bevat, die hij met de

meest mogelijke onbeschaamdheid en innig welgevallen voordraagt. Er is bijna geene misdaad, of LUDOVICO beroemt zich die gepleegd te hebben, ofschoon hij zegt: ‘Maar ik ben toch een Christen, en ik zou voor mijn geloof sterven.’ - ‘De dood aan de Christenen!’ schreeuwt EGERIO; ‘maar gij, LUDOVICO! bevalt mij, in weêrwil van deze smet, en ik ontvang u in mijne dienst. Wat dien PATRICIO belangt, ik vertrap hem onder mijne voeten, en laat hem mijne zwijnen hoeden; de dood is voor hem nog te goed!’ ‘Vóór wij scheiden,’ verzoekt PATRICIO, ‘zoo beloof mij, LUDOVICO! dat wij elkander in deze wereld nog ééns zullen zien, hetzij levend, hetzij dood.’ - ‘Met alle liefde,’ zegt LUDOVICO haastig.

Onderwijl heeft FILIPO, de bevelhebber van het schip, waarop PATRICIO en zijne lotgenoot voeren, zich mede gered, en geniet in de zindelijke woning van een' Ierschen boer, PAULIN, gastvrijheid, waarvan hij weldra misbruik maakt, door zich als meester over het huis te gedragen en niets te ontzien. PAULIN moet de *gracioso* voorstellen, en hoe stuitend ook het gesprek met zijne vrouw LLOCIA moge wezen, zoo is hem toch deze rol beter toevertrouwd dan anders aan CLARIN. Juist bij dezen boer werd PATRICIO gebragt, om de zwijnen te hoeden. Hij sticht door zijne vroomheid allen, die hem omringen, en brengt zijnen tijd met lofzangen, ter eere van God, door. Eensklaps verschijnt er een engel, en roept: ‘PATRICIO! zie hier uwen lastbrief; op uwe prediking van het Evangelie wacht het rampzalige volk van IERLAND. Ik ben gelast, u eerst naar *Rome* te geleiden, opdat gij den zegen des heiligen Vaders moogt deelachtig worden, den vromen Bisschoppen er kennis van geven en het kleed van Monnik om uwe schouders hangen kunt.’

Een bevel des Hemels moet dus eerst door den Paus bekrachtigd worden! De Engel vat daarop PATRICIO bij de hand en verheft zich met hem in het luchtruim, om hem naar *Rome* over te doen vliegen.

LUDOVICO ENIO, in dienst des Konings genomen, verloochent geenszins zijn karakter, maar staaft door de grootste gewelddadigheden de waarheid van zijne levensgeschiedenis. Hij troggelt POLONIA, de dochter des Konings, van FILIPO, haren verloofde, af, trekt den degen bij elke gelegenheid, en gedraagt zich zóó teugelloos, dat Vorst EGERIO hem in boeijen laat werpen. ‘Ook dit nog,’ zucht de Koning; ‘bij het verdriet, dat mij PATRICIO door zijne prediking berokkent; die ontvlugte slaaf! Zet hij niet mijn volk tot oproer aan, en toovert hij zich niet zoo zeer

van alle straffen vrij, dat hij zelfs, naar men zegt, aan eene galg gehangen, door eene aardbeving en zonsverduistering zich zelven heeft bevrijd? Sterven zal hij, de gezant des Pausen, die van eenen God liegt, alsof er iets waarheid kon zijn, dan slechts één ding, het geboren worden en het sterven! Dat zijn de éénige geloofsartikelen.'

De gelegenheid om PATRICIO op de proef te stellen, blijft niet lang achterwege. De woeste LUDOVICO, uit de gevangenis door POLONIA verlost, beloont zijne weldoenster, door haar om te brengen en te vlugten. Het gansche Hof zoekt de ongelukkige Prinses, en EGERIO vindt met verbazing het lijk zijner dochter in de meest woeste streek van het gebergte. PATRICIO, als boetgezant door *Ierland* getogen, ontmoet den wanhopigen Vorst, die hem tergend uitnoodigt om nu een bewijs zijner wondermagt te geven, opdat hij de gewaande kracht van het Evangelie ondervinde. Een gebed van den Heiligen man is voldoende, en POLONIA verrijst in het leven; maar haar gemoed is geschokt door de verschrikkingen des doods, waarvan zij getuige was geweest, en al de vorige hardvochtigheid, hoogmoed en ongeloovigheid maakten voor eene droefgeestige stemming plaats, die haar, zonder zich om het hof te bekommeren, tot kluizenares dier woestijn vormt, om in tranen, boete en gebeden den overigen tijd des levens door te brengen. - 'Tooverij,' vloekt EGERIO nogmaals, en volhardt in zijn ongeloof, terwijl hij den Heilige tot eenen redetwist over het bestaan der ziel uitlokt, welke door zijne scholastieke redekavelingen een' glimlach bij ons opwekt. 'Waar was dan de ziel mijner dochter?' vraagt EGERIO, 'in den tijd tusschen haren laatsten snik en hare opwekking?' - 'In het Vagevuur, in de plaats der zuivering, het tusschenverblijf dergenen, wien het oordeel wacht.' - 'Toon mij dat Vagevuur,' verstout zich EGERIO te eischen, 'en wel binnen een uur, of een smadelijke dood straft uwe logentaal en tooverkluchten.' - Met eenen honenden blik vertrekt EGERIO, terwijl PATRICIO, in heiligen ijver ontstoken, als weleer ELIA bij de Baalspriesters, den Hemelheer smeekt, om zijne waarheid te staven, en den verstokten booswicht te verpletteren.

Niet vruchteloos stijgt de zucht omhoog. Een engel daalt neder, en wijst PATRICIO eene afgrijselijke spelonk in het ruwe gebergte. 'Laat elk zondaar, die berouw koestert, en de verschrikkingen des Vagevuurs niet vreest, daar nog bij zijn leven ingaan, en zoo zijne boete waarachtig is, en zijne standvastigheid niet voor de kastijdingen terugdeinst, zoo zal hij op aarde wederkee-

ren en vergeving van zonden erlangen. Wee echter den snoodaard, die uit bloote nieuwsgierigheid in de geheimen der onder wereld zou willen doordringen; eeuwig verderf, is zijne geregte straf!'

Na een uur keert EGERIO terug. - 'Uwe wonderen!' vraagt hij verachtelijk. PATRICIO wijst op de ijzingwekkende spelonk; alle hovelingen verbleeken van angst: wie toch had ooit dat hol durven genaken? - 'Lafaards! ik zal mij daarin begeven, wat deert mij die tooverij?' zegt EGERIO, en doet een' stap voorwaarts. Maar zijne dochter, POLONIA, staat onverwachts vóór hem. - 'Waag het niet, vermetel sterveling!' gilt zij, en geeft in de heerlijkste *ottave rime* eene beschrijving van die plaats, die wel geschikt is het bloed in de aderen te doen stollen. Toch volhardt EGERIO, en zet zijnen vermetelen voet in den ontzettenden afgrond, onder verwenschingen en godslasteringen. De onverlaat! de aarde opent zich en hij verzinkt gillend in den gapenden poel, terwijl PATRICIO ten hemel opstijgt. De tweede *jornada* is krachtig gesloten.

Als de ongeloovige Koning zóó te gronde gaat, welk lot hee t dan LUDOVICO, zoo zeer met misdaden bezoedeld, als een tijger met vlakken getooid is, te duchten? Geene vrees, de man is Christen. In den vreemde omgezworven, pleegt hij misdrijf op misdrijf, vergezeld door den armen boer PAULIN, die, als de SANCHO PANZA, zijnen *Don* QUIJOTE volgen moet; (eene verdere tegenoverstelling ware misdaad tegen CERVANTES!) Daar ontmoet hem des nachts, bij het dolen over de straat, eene geheimzinnige gedaante, die hem steeds omzweeft. LUDOVICO ergert zich over dit omringen en spreekt, doch ontvangt geen antwoord. Het verschijnsel herhaalt zich telkens; de ongeduldige booswicht trekt zijn' degen, om zich van den lastigen begeleider te ontslaan. Vergeefs! de gedaante is onwondbaar; zij keert zich naar hem, en met ontzetting herkent LUDOVICO in deze schim zijn eigen ik, den persoon, die hij welhaast bij het sterven zijn zal! Hij valt in zwijm, en gewaarschuwd door deze les, komt hij tot inkeer, vernedert zich diep, verkondigt luide zijne schuld, bij de priesters in het heiligdom gebiecht, en smeekt om genade. - 'Begeef u naar het Vagevuur van PATRICIO!' fluistert eene stem. Zonder dralen begeeft de zondaar zich op weg; als een volmaakte tegenhanger van zich zelven in vroegeren tijd. Bij den ingang der gevreesde spelonk ontmoet hij plotseling POLONIA; zij herkent hem. Eén oogenblik weifelen beiden, daar de maagd den lust tot wraak voelt opstijgen, en LUDOVICO het

ontgloeijen der aloude liefdevlam bespeurt. Het gesprek tusschen beiden, die zich vreemd van elkander veinzen, is een meesterstuk van uitdrukking; POLONIA onderrigt hem omtrent den weg, dien hij moet nemen; hij bedwingt zich en overwint. De herkenning geschiedt zonder gevaar en LUDOVICO stapt het hol in, waar hij eerst op een klooster stuit, de woning van Kanoniken, belast met het zorgen voor de pelgrims, die hier inkomen, en den gevaarlijken togt naar het Vagevuur ondernemen mogten. Een donker meer scheidt hun verblijf van den eigenlijken ingang af, en de boeteling moet geheel alleen in eene boot de afgrijselijke reis aanvaarden, na afloop der noodige gebeden en ceremoniën.

Na eenigen tijd, waarin de toeschouwers buiten het hol angstig beiden, komt LUDOVICO behouden uit de krocht terug, gereinigd van zijne zonden, en besteedt een lang verhaal aan het vermelden der ijselijkheden en verzoekingen, waaraan hij was blootgesteld, maar gelukkig doorgestaan heeft, met behulp van CHRISTUS. (Het is vreemd, dat MARIA hier geene rol speelt, en zelfs ter naauwernood genoemd wordt). De beschrijving herinnert op vele plaatsen DANTE, gelijk deze VIRGILIUS. Slechts heeft CALDERON van de Arabieren de haarfijne brug overgenomen, welke, in ontzettende hoogte over eenen sulferpoel gespannen, en door winden geslingerd, den éénigen toegang tot het Paradijs ontsluit, waar LUDOVICO behouden overkomt, PATRICIO in het gewest der zaligen spreekt, en, door hem gezegend, naar de bovenwereld terugkeert, om de overige dagen in vrome oefeningen te slijten.

Noch de gloed der verbeeldingskracht, noch de schoonheid der poëzij, welke dit tooneelstuk op vele plaatsen siert, kan ons met de gebreken verzoenen, welke het aankleven, ook als men CALDERON zich zelven tot maatstaf en voorbeeld geeft. Immers, geen der optredende personen is behoorlijk gemotiveerd, en eenige zouden zelfs zeer geschiktelijk gemist kunnen worden. Maar kan het Katholicismus sterker voorgesteld worden? Legt het niet alleen een getuigenis van den Dichter af; maar pleit het ook niet voor de begrippen van het publiek, hetwelk de opvoering van dergelijke stukken met gejuich en handgeklap bijwoonde? En dit publiek? Het bestond misschien uit het minst verlichte gedeelte van Spanje's bevolking, uit onkundige landlieden, weinig ontwikkelde luisteraars? Geenszins. Al wat de hoofdstad van het uitgestrekte rijk aanzienlijkst bezat, in geboorte, talenten, rang en beschaving, de Koning zelf, de Prelaten, de veldoversten, Castilie's maagdenstoet, schitterden

in den Schouwburg, als de Muze van CALDERON hunne ooren streelde. Bevredigde zij ook de hoogere eischen van aller verstand en hart? Al mogten ook bij sommigen de denkbeelden omtrent godsdienst minder grof, wij zeiden bijna Heidensch, zinnelijk ingekleed zijn, hier gelooven wij toch, dat men op deze vraag ja kan antwoorden. De Spanjaard der Zeventiende Eeuw kende geene hoogere behoefte, zoo als uit de schriften van CALDERON's tijdgenooten ligtelijk te staven valt. (Natuurlijk is hier geene sprake van eenen LLORENTE of MELENDEZ VALDES, die de Negentiende Eeuw in *Spanje* tot sieraad verstrekten!)

Wij stelden ons bij het beschouwen van CALDERON drie punten voor: hem als Katholijk, als Spanjaard en als Zuidelijk Romantisch Dichter te kenschetsen, en meenen, uit de vier behandelde stukken, de juistheid dezer waardering aangetoond te hebben. Twee vragen blijven nog overig: staat hij misschien ook alleen onder zijne tijdgenooten, in deze rigting? Moet men zijne poëzij als de volledigste uitdrukking van Spaansche geestbeschaving, in die eeuw, beschouwen? Kon CALDERON zich niet vrijër bewegen, dan hij heeft gedaan, even als SHAKESPEARE, even als SOPHOCLES zulks vermogten?

Wat de eerste vraag betreft, zoo ga men na, welke denkbeelden van het Katholicisme, niet alléén de Dichters, maar ook de Geschiedschrijvers (Wijsgeeren heeft *Spanje* nooit gehad) koesteren. Wat zien zij alleen en het eerst in *Amerika*? De afgoderij, de schandelijke offeranden, de gruwelijke *Teocalli's* der Mexicanen, de bijgeloovige verfoeiselen van de zonnedienst der *Incas! Wij*, Protestanten, zien aldaar het eerst de wreedheden door den Spanjaard gepleegd. LOPEZ DE VEGA en CALDERON, hoe verschillend ook, denken over de doodschuld der Indianen gelijk; *El Nuevo Mundo* van den eerstgenoemden, hoe oneindig verre beneden *La Aurora en Copacabana* van den tweeden, en een monster van wansmaak en belagchelijkheid, komt in geest daarmede geheel overeen. De geschiedschrijver DE SOLIS verschilt van de beide Dichters volstrekt niet in het beoordeelen der afgodendienaars. Welk een eerbied voor priesters, bij elken schrijver! Hoe zelden voeren de dichters kerkelijke personen ten tooneele, en dan nog altijd zóó, als CALDERON in *El Purgatorio*, als voorbeelden van volmaaktheid, als bijna hoogere wezens. PHILIPS II verbood eens, in eene kwade luim, het ten tooneele voeren van Koningen; maar hij had niet noodig het voorstellen van geestelijken door een bevel te verhinderen. Hoe, als zelfs CERVANTES, de meest onafhankelijke Spaansche schrijver, (die wij hopen, dat door de allezins voortreffelijke rede-

voering des Heeren Mr. SCHULL, onlangs uitgegeven, bij ons uit de vergetelheid geraken of hooger dan een bloot kluchtig verteller geschat moge worden!) noodig heeft, om de dood-onschuldige boert van *Don* ANTONIO MORENO met *Don* QUIJOTE bij de Heilige Vaders der Inquisitie te verklaren? Deze trek is uit het leven genomen, en toont, hoe zeer de geestelijkheid alles in *Spanje* beheerschte!

En hoedanig denken alle Spaansche Schrijvers over de Hervorming? Welk een jubel in CALDERON's stuk: *de Belegering van Breda*, dat de hoofdkerk nu van den gruwel der ketterij is gereinigd! (Dit stuk zoude voor ons, Nederlanders, van eenig belang kunnen zijn, zoo het iets meer dan eene smakelooze rodomontade en gedramatiseerde lofrede op SPINOLA en de overige legerhoofden naar hunnen rang ware! Wij kunnen er slechts uit opmerken, hoe weinig belang het eigenlijke Spaansche volk in onzen oorlog stelde, en hoe diep onkundig men in *Castilië* zelfs van ons land, van ons volk en van onze daden moest wezen.) Bij CALDERON moge dit gaan; maar wat zal men van den spottenden QUEVEDO zeggen, den Spaanschen LUCIANUS, als hij in zijne *Zahurdas de Pluton*, in allen ernst, LUTHER als afgrijselijk gedrogt, in de klaauwen eens duivels geklemd, voorstelt, en eenen hartigen vloek tegen de ketterij uitstoot? Wat getroost zich niet de edele Staatsman en Afgezant bij de onderhandelingen over den Munsterschen Vrede, DE SAAVEDRA FAJARDO, in zijne *Republica Literaria*, om den wille der geestelijkheid? Waarlijk, wanneer wij zien, hoe algemeen en hoe onwederstaanbaar de invloed der Katholijke leer en geestelijkheid op de helderste en verlichtste hoofden van *Spanje* werkte, dan kan ons de beantwoording der tweede vraag niet zeer moeijelijk vallen.

Kon CALDERON zich buiten de perken begeven, door de geestelijkheid aan al wat Spaansch was gezet, als niemand zijner landgenooten zulks vermogt of zelfs wenschte? Verkeering met vreemden vormt en verruimt den geest, pleegt men te zeggen; wie zwierven meer de wereld door, in verschillende betrekkingen, dan de beste Spaansche Schrijvers dier dagen? Het doodsgevaar bij den ondergang der *Armada* ter naauwernood ontsnapt, verkreeg LOPEZ DE VEGA toch geene andere inzigten in de oorzaken der gebeurtenissen. CERVANTES zuchtte in slavenboei, en streed bij *Lepanto*; maar had dit op zijne Godsdienstige denkwijze merkbaren invloed? CALDERON bezocht *Italië*, diende in de *Nederlanden*; bleef hij toch geen Spanjaard als al de overigen? Waarlijk, de Spanjaarden der Zestiende en Zeventiende

eeuwen hadden in deze onveranderlijkheid iets van de hedendaagsche Engelschen! Hoe het zij, door bij uitsluiting Spaansch in alles te blijven, door nationaliteit, is CALDERON geworden, die hij was, de eerste onder de dramatische Dichters zijner landgenooten, de vertegenwoordiger van de Spaansche beschaving zijner dagen voor alle eeuwen. Hij, benevens DE SOLIS, sluiten waardiglijk den schitterenden kring van Spaansche Vernuften, die van Keizer KAREL V, tot op de regering van Koning KAREL II, elkander opvolgden.

En toen CALDERON het bloeijendste tijdperk zijns levens vol hoop intrad, daalde een ander, nog grooter Dichter, SHAKESPEARE, ten grave! Hoe veel overeenkomst, bij hoe veel verschil! Beide romantisch, beide dramatisch; maar SHAKESPEARE, door geenen geestelijken dwang in denken, in onderzoek, in uitdrukking gehinderd, was de vrijë zoon van een volk, dat reeds in jeugdige kracht begon te toonen, wat het eens in mannelijke jaren zou worden! De mensch, niet zoo zeer de *Engelschman*, boeide zijne opmerkzaamheid, en zijne gewrochten dragen overal de blijken, hoe diep zijn blik in het menschelijke karakter is doorgedrongen! SHAKESPEARE behoort der menschheid toe, en staat in dat opzigt boven CALDERON. Want deze kent geene andere menschen, dan zijn *Spanje*, zijne eeuw, zijn cirkel hem aanbiedt; hij peilt de hartstogten niet; eene oppervlakkige, levendige schildering is hem toereikend. Met hem eindigt eene beschaving; met SHAKESPEARE neemt eene andere eenen aanvang; CALDERON voltooit een gebouw; de Engelschman legt slechts den grond tot een ander, tot hetwelk, trouwens, zijne bouwstoffen nog niet eens zonder keuze bruikbaar waren. De eerste is bepaald Roomsch-Katholijk; de tweede uit zich nergens zoo sterk. Ook ten opzigte van hunne kunst, als tooneeldichters, laten zij zich vergelijken; hunne vormen hebben overeenkomst: had men slechts goede regels, naar welke het Romantische drama moest beoordeeld worden! Hoe dikwerf heeft men reeds gedwaald, door het Fransch Klassieke meetsnoer om SHAKESPEARE, of wie ook anders, te spannen, als gold dit voor den éénigen maatstaf! (Wij spreken natuurlijk niet van de Romantiek in onze Negentiende Eeuw). Laat ons daarmede wachten, tot er ook voor de Romantische poëten een ARISTOTELES, door HORATIUS en Fransche kritici omstuwd, opstaat! Wij vergenoegen ons met te doen opmerken, dat SHAKESPEARE meer dialogiserend, meer ruw, meer wijsgeerig, CALDERON daarentegen meer lyrisch, meer beschaafd en meer schitterend is.

Als CALDERON in krijgsmansdos de vlakten van *Noord-Braband* doortrok, of de vervelende wachturen voor *Breda* in mijmeringen verdroomde, het ligchaam hier, maar het hart in *Spanje*, bij zijne geliefde, dan wandelde een ander Dichter, weinig minder dan hij, de grachten der Amstelstad langs, in de vragen des Tijds, in den roem der Tijdgenooten verdiept, JOOST VAN DEN VONDEL! Hadden zij elkander mogen kennen, Spanje's laatste Poeët, Nederlands eerste Zanger! Misschien had de laatstgenoemde zijnen SENECA, zijnen vertaalden EURIPIDES ter zijde geschoven! Misschien ware er dan meer grond geweest, om den invloed der Spaansche letterkunde op de onze zeer hoog te schatten. Maar in het rijk der mogelijkheden om te dolen, leidt tot niets. Zeker is het vreemd en beklagenswaardig te noemen, dat SHAKESPEARE, CALDERON, eenigzins ook VONDEL, te vergeefs eenen weg voor het overige *Europa* aanwezen, terwijl Fransche kritiek hen afkeurde, de Ouden verminkte, en zich, met een tyrannisch gezag, den oordeelsstaf op het gebied der letteren aanmatigde! Anderhalve eeuw zuchtte *Europa* daarover!

Daar ik meende, CALDERON hoofdzakelijk uit zijne stukken te moeten doen kennen, heb ik met opzet vermeden, de, voorwaar niet groote, litteratuur over dezen Spanjaard aan te halen, vooral, dewijl zij mij ook bijna niet anders dan bij name bekend is. Eenige Duitschers en een paar Engelschen hebben hem behandeld. Zij, wien het Spaansch niet toegankelijk is, zullen zich uit SCHLEGEL's bewerking een denkbeeld van CALDERON kunnen vormen, maar geene vergoeding voor het gemis van het Spaansch ontvangen. Welke schoonheden men in CALDERON prijze, of welke gebreken men in hem gispe, altoos zullen de woorden van den Zweedschen zanger, TEGNÉR, ook bij hem van toepassing wezen: ‘Een dichtstuk is niet als de geurige wasem der bloemen, niet als de ijdele pracht van den regenboog, die spoedig verdwijnt. Meer dan stof is het schoone, door genieën gewrocht, en de ouderdom verleent het zelfs eene nieuwe bekoorlijkheid. Het schoone is eeuwig, en met blijvend welgevallen visschen wij deszelfs goudzand uit den stroom der tijden op.’

H. POL.

Elegie op een landelijk kerkhof, waarop zich een toren, het overblijfsel eener voormalige kerk, bevindt.

Zijt mij gegroet, o gij stilte der graven! gij akker des vredes,
Die van de dooden des dorps 't rustend gebeente bewaart!
Daal er mij plegtig en stil, o gij schemerende avond! Verneem hier
Zacht en verstervend, van ver, 's ploegenden landmans gezang!
Eenzame toren! gij loktet mij aan uit verwijderden omkreits:
Fier nog verheft ge de spits over het groenend geboomt'.
Ja, ik versta ze, uwe taal, o gij grijze getuige der eeuwen!
Plegtig weêrgalmt ze in mijn ziel, hier op den akker des Doods!
Statig en diep, als de slag, dien uw dreunende klok nog doet hooren,
Tot hij, herhaald en verpoosd, over de velden versterft.
Oude getuige des Tijds! 'k wil thans uwe bogen doorzwerven,
Ook waar 't verbrokkeld gewelf schier mij den schedel bedreigt.
Scharen van krijschend gevogelt' omzwieren uwe eenzame transen:
Schuw, door mijn nadring gewekt, fladdert, al kermende, de uil.
Stil! wat wil dit gebons?..... 't Is eentoonig getik van den slinger:
Hoor, een sekonde!.... nog één!.... Dooden! weêr nader tot u!
O, gij spreekt op dit veld tot den mensch met verdubbelde roepstem:
Hier - uit schedels en gruis: dáár - uit dat dompig gedreun!
Maar - overdekt u dan niets als de groenende, eenvoudige zode?
'k Zoek te vergeefs naar een' steen, jaartal, of naam, of geslacht.

Doch Die daar mij kent en U, - Hij, der dooden en levenden Regter, -
Hem is de steen niet bespraakt: Hem is de zode niet stom!
Arme, geringe, verachte welligt, - o gij nedrige dorpling, -
Uw en der grooten gebeent' ziet des Almagtigen oog;
Veilig bewaakt Hij 't, tot hier - ja ook hier - Hij de velden doet ruischen,
Als Zijn doorluchtige dag 't einde der eeuwen verkondt.
Prachtige zuilen! verheven paleizen! eerwaardige tempels!
Zal hij u vinden, die dag? Kent uwe plaats u dan nog? -
Ligt zijt gij allen dan woest, en vernield, als 't eenvoudige Godshuis,
Waar mij deze eenzame plek naauw meer de sporen van toont.
Landlijke tempel! verhaal mij van onder uw puinen uw noodlot:
Velde u de woede des Tijds? Sloopte u der menschen geweld?.....
Landlijke tempel! hoe menig een hart, dat verdrukt en verslagen
Hier in uw' kreits heeft geklopt, vond er niet balsem en troost!
Immers de knagende zorg, zij bewoont niet alleen de paleizen:
Ach! haar bedekt ook zoo vaak 't rietene dak van de stulp!
Eenmaal bekommerde harten! 'k wil thans in uw rust mij verblijden:
Ligt is de stonde nabij, die ook aan 't mijne ze brengt!
Stille, bekoorlijke plek! Vaarwel nu, en blijf mij gezegend,
Dan ook, als mij op nieuw 't woelen der stad weêr omruischt:
Storte 't herdenken aan u dan weemoedig genot me in den boezem:
Smachtend verlangen naar 't land, waar geene graven meer zijn! -

Heeze, 1842.
B. PH. DE KANTER.

Antwoord op de ‘Antikritiek van de in *De Gids*, 1841, N°. 9, voorkomende beoordeeling van: *Levensschets van* Frans Antoni Bosse,’ enz., geplaatst in *De Recensent ook der Recensenten*, voor 1842, N°. 2, blz. 49-66.

De Heer BERGMAN, Schrijver der Levensschets en der Antikritiek, vindt, dat mijne ‘voorgewende zoo *gestrenge kritiek* bij nader inzien zoo veel niet beteekent, als zulks bij den eersten opslag wel schijnt’ (Ant., bl. 57); dat ik ‘in het voorgestelde *model* hoogstens eenige kleinigheden, die weinig of niet ter zake doen, ten deele vrij onhandig uit de Levensschets te zamen geraapt, te gispen en af te keuren’ heb (Ant., bl. 53).

Ik geloof niet, dat de Heer BERGMAN een zoo levendig gevoel heeft van het onvolledige mijner *Recensie*, als ik ontwaarde, toen ik haar, in *De Gids* afgedrukt, doorlas. Het was niet wel van mij gedaan, na gezegd te hebben, dat de Schrijver zich op een standpunt plaatst, hetwelk de *gestrengste kritiek* uitlokt, enz., zoo weinig slechts te gispen en af te keuren in een Boek, dat zoo ruime gelegenheid daartoe aanbiedt. Dat komt er van, dacht ik, wanneer men den eerbied voor het Publiek uit het oog verliest, en zich houdt aan zijn voornemen, om op een' bepaalden tijd zijn Werk, hoe gebrekkig ook, naar de pers te zenden. Ik had in mijne *vacantie* des vorigen jaars het voornemen opgevat, deze Levensschets, op eene min of meer uitgebreide schaal, te beoordeelen, daar zij vraagpunten behandelt, met welke ik mij niet ongaarne bezig houd. Dat werk werd afgebroken. Het einde mijner *vacantie* naderde: nog bleef de *Recensie* liggen; het was dáár, en met hetzelve al de volheid mijner bezigheden. Steelswijze moest nu de beoordeeling ten einde gebragt worden, den laatsten avond voordat zij verzonden werd, en het eerste, ruwe, niet zeer duidelijke M.S., dat den zetter voorgelegd is geworden, is gewis de eenige oorzaak der vele fouten, welke

deze mijne beoordeeling op sommige plaatsen zelfs onverstaanbaar maken.

Ik kan niet denken, dat de Heer BERGMAN zich over het ‘niet zoo veel beteekenen’ van mijne kritiek met eenig ander oogmerk beklaagt, dan om mij uit te lokken zijne Levensschets nog eens nader te bezien. Tot mijn leedwezen komt mij dit ongelegen, daar ik thans andere bezigheden heb; evenwel wil ik de onbeleefdheid niet begaan, de uitnoodiging niet gedeeltelijk, dat is, voor zooverre de tijd mij zulks zal toelaten, aan te nemen.

Eerst echter eene voorwaarde vastgesteld, zonder welke ik mij nooit met iemand wensch in te laten! Geene uitvallen, den wélopgevoeden man onwaardig! Geen, met een hatelijk of lasterend halfwoord, te verstaan geven! Geen ongegrond, en als zoodanig bekend, vermoeden als zekere waarheid opgedischt! Daar zijn in de Antikritiek schampschoten. Ik acht het beneden mij die op te vangen. Zij vernederen den Schrijver. Zij zijn gelijk het pistoolschot van achter gindschen boom, tegen hetwelk geen wandelaar zich beveiligen kan.

Ik voor mij wil open en rond voor den dag komen, en *op grond van de voor mij liggende Levensschets en Antikritiek, en op dien grond alleen*, trachten aan te toonen:

> 1°. Dat het Model, in de Levensschets voorgesteld, ontoereikend is, om te dienen tot het doel, waartoe de Schrijver het bestemd heeft, namelijk: als Model van een goed Latijnsche-Schoolonderwijzer, ter dienste van het Latijnsche Schoolwezen in ons Vaderland, ten jare 1841;
>
> 2°. Dat de Heer BERGMAN niet op het standpunt staat, hetwelk regt geeft, over schoolzaken te oordeelen. In deze uitspraak is niets beleedigends voor den Schrijver der Levensschets. Men kan voortreffelijk Literator zijn, zonder te bezitten hetgeen noodig is, om een Model voor ons Latijnsche Schoolwezen op te stellen.

Het spreekt van zelf, dat beide argumenten hier niet systematisch, één voor één, besproken zullen worden, en zulks te minder, daar ik den weg, door den Heer BERGMAN verlangd, volgen zal. Mijn dubbel gestelde moet, behalve uit mijne *Recensie*, aan welke ik mij houd, ook nog uit het volgende, als van zelf, blijken.

Na eene ongevergde zelfverdediging tegen de verdenking van ondankbaarheid, onder welke de Heer BERGMAN zich verbeeldt door mij gebragt te zijn, tracht hij mij naar een gebied heen

te voeren, van hetwelk ik mij in de Recensie zoo ver mogelijk verwijderd heb gehouden, en dat ik in mijn tegenwoordig Antwoord niet betreden zal. Hij verlangt namelijk, dat ik de getrouwheid der schets, als afbeeldsel van BOSSE, beoordeele (Ant., blz. 53). Bovendien schijnt hij van de vooronderstelling uit te gaan, dat zijn Recensent BOSSE zelven had moeten beoordeelen, wanneer hij zegt: ‘Zoo plaatst Recensent zich op een standpunt, dat vrij wat kunde en doorzigt onderstelt, om namelijk zulk een Model te beoordeelen, en om *bijgevolg* uitspraak te doen over een man,’ enz. Doch dit ‘bijgevolg,’ hetwelk geen logisch bijgevolg is, geeft eene wending aan de redenering, die ik liefst niet met den regten naam bestempel, maar die in allen gevalle reeds bij den aanvang toont, dat ik met behoedzaamheid 's mans woorden zal moeten nagaan. Er is toch een wezenlijk verschil tusschen de beschouwing en beoordeeling: 1°. van de ‘Levensschets’ als Afbeeldsel; 2°. van de ‘Levensschets’ als Model; 3°. van het Origineel zelf, als Onderwijzer en Rector. Die drie zaken wensch ik niet met elkander te verwarren, en terwijl ik mij uitsluitend houd aan het tweede, blijve BOSSE's nagedachtenis in haar geheel, en geene mijner uitdrukkingen worde ten nadeele van haar opgenomen. Of de ‘Levensschets’ getrouw zij dan niet; of BOSSE waarlijk de Rector bij uitnemendheid geweest zij: een ander, die den man gekend heeft, moge dit beoordeelen. Nooit in eenige aanraking met hem geweest zijnde, zou ik dit niet kunnen doen, al wilde ik zulks, en alleen de onbeschaamdheid van het onverstand kan spreken van ‘te betwijfelen mijne bevoegdheid om over een' *Literator* en *Onderwijzer*, als BOSSE te oordeelen’ (Ant., bl. 65), wanneer het mij *eensdeels* onmogelijk was, bewijzen van die bevoegdheid te geven, daar die *Literator* ‘zich als Geleerde en Letterkundige weinig of niet door uitgegevene Schriften heeft bekend gemaakt’ (Levenss., bl. 8), en die *Onderwijzer* mij, in den volsten zin des woords, slechts bij name bekend geweest is, en het *anderdeels* de plaats daartoe niet is in de beoordeeling van het *Model van een goed Latijnsche-Schoolonderwijzer*. Doch tot eenen anderen arbeid gevoel ik mij in staat en acht ik mij bevoegd, de beoordeeling namelijk van het Model als zoodanig. Sedert meer dan twintig jaren leef ik in de school; zoek ik mij in geenen anderen kring, dan in dien van opvoeding en onderwijs, te bewegen; zijn schoolzaken in het algemeen mijne geliefkoosde voorwerpen van onderzoek en nadenken, en streef ik onafgebroken, om, waar het slechts mogelijk is, iets bij te dragen tot bevordering van het goede of be-

tere. Is het dan te verwonderen, dat ik mijnen naam (worde er ook slechts dat voortdurend streven door uitgedrukt) plaats onder eene *Recensie*, die mij afgeperst is geworden door het gevoel van schaamte over zulk een produkt, onder den titel van *Model*? Bij eene verschijning van dezen aard kan ik niet zwijgen. Al behoor ik niet, naar de uitwendige betrekking, tot het Latijnsche Schoolwezen; toch gaat mij dit Schoolwezen, als den Vaderlande hoogstbelangrijk, zeer innig ter harte, en, bij de opregte wenschen, die ik doe voor deszelfs herstel en bloei, alsmede bij het werkzame deel, dat ik neem aan het onderwijs in de oude talen, kan ik niet dulden, dat een onbevoegde, een vreemdeling in de school, ons, Onderwijzers, een *Model* voorhoude, hetwelk als zoodanig ver beneden de eischen blijft van den tegenwoordigen tijd.

En hiermede aanvaard ik de taak, door den Heer BERGMAN (Ant., bl. 54) van mij verlangd: ‘Het eigenlijke *Model* van den *Latijnsche-Schoolonderwijzer*, en dat wel *Rector*, bepaalt zich van bl. 13 boven aan, tot bl. 20 omstreeks het midden. Dit is, als het ware, de kern en het middelpunt van alles; dit had Rec., des verkiezende, van stuk tot stuk, van volzin tot volzin, ja bijkans van woord tot woord, met de uiterste naauwgezetheid en gestrengheid behooren te toetsen, en beurtelings naar bevind van zaken, te prijzen of te hekelen: maar daar stapt hij luchtig over heen, zegt er weinig of niet van, en maakt er zich, bl. 434, kort af, met een: “*Dit gedeelte leest men met genoegen*.”’

Ik ga dien wensch vervullen, tekst en noten als een geheel beschouwende. Het ‘bijkans van woord tot woord’ schrikt mij wel wat af; doch, in gemoede! zóó speciaal is het ook niet noodig. Ik geloof mij zelven eenige meerdere ruimte te kunnen laten, en toch den Heer BERGMAN genoegen te geven. B.v. op bl. 13, om daarmede te beginnen, worden slechts twee zaken verhaald. De *eerste* is, dat, ‘al wie ooit BOSSE's onderwijs met vrucht genoten heeft’ (wie denkt hier niet onwillekeurig aan den dankbaren leerling, Schrijver der Levensschets?), ‘bij eigen ondervinding weet, hoe wél voorbereid hij op de Academie kwam.’ Zoo iemand lust had tot vitten, zou hij kunnen lagchen om het quasi bondige dezer redenering, en vragen: Welk bewijs levert mij, Lezer! de verwaandheid van BOSSE's leerlingen, die zich overtuigd hielden, dat zij wél voorbereid waren (indien het al waar zij, dat meer dan één er zich aan schuldig gemaakt hebbe), voor de grondigheid van diens onderwijs? De *tweede is*,

dat BOSSE ‘de schooljeugd met dat alles bekend maakte, wat tot eene *taal*- en *oordeelkundige* lezing, tot de *letterlijke*, zoowel als de *zakelijke* verklaring der Ouden behoort.’ Ik denk, dat er geen Onderwijzer in ons Vaderland is, voor wien dit nieuw zij; en Rec. heeft hier wel niet anders te doen, dan den Heer BERGMAN volmondig toe te stemmen, dat zulks ‘de pligt is van elk' Latijnsche-Schoolonderwijzer, die zijne zaak wél verstaat en behartigt’ (de vitter zou zeggen: Het toevoegsel *die*, enz. is overtollig; het is *de pligt* van elk *zonder uitzondering*; en elk, die zijne zaak verstaat en behartigt, *doet* het). Onder aan de bladzijde wordt ons aan WIJTTENBACH's verdeeling der Grieksche en Latijnsche Letteren in vier hoofdvakken herinnerd; waarbij eene noot, de 23ste, eene opgave bevat van Werken over dat onderwerp, die men gewis van den geleerden Boekenkenner met erkentelijkheid aanneemt.

Bladz. 14 bevat eene uitbreiding van de vorige. ‘Geen Schrijver werd door BOSSE behandeld, of hij maakte vooraf zijne jeugdige Lezers bekend met deszelfs leeftijd, omstandigheden en schriften, ook met aanwijzing van de beste hulpmiddelen daartoe voorhanden.’ Wat anders dan toejuiching kan op dezen volzin verwacht worden? De Hoogleeraar VAN ASSEN zegt in zijne Verhandeling: *Over de beste leerwijze op de Latijnsche Scholen* (Haarl., 1818), blz. 26: ‘De leerling, wien nu eene taak uit NEPOS is opgegeven, moet vooraf eenigzins bekend worden gemaakt met den Schrijver zelven, met zijnen leeftijd en zijne betrekkingen. - De leerling leert op deze wijze den persoon des Schrijvers kennen, dien hij zal lezen, en krijgt vroegtijdige begrippen van de onmisbare, doch geheel verwaarloosde studie der letterkundige geschiedenis.’ De overledene Rector TERPSTRA geeft in de zijne (bl. 117) een voorbeeld, hoe hij AESOPUS zou doen kennen, alvorens de fabelen aan te vangen. De Heer BAKKER zegt (bl. 175): ‘Bij eene regtmatige behandeling der oude Schrijvers, sta men afzonderlijk stil, leere hen in de betrekkingen, waarin zij verkeerden, en de bijzondere bedrijven, waarin zij uitmunteden, in het belang der zaken, welke zij behandelden, en waarin zij geacht werden anderen te overtreffen, kennen.’ Kortom, ik twijfel zeer, of men eenig' Rector zal aantreffen, die zal durven belijden, dat op zijne school anders onderwezen wordt. Van ganscher harte is Rec. het in dezen met den Schrijver eens.

In het voorbijgaan moet ik mijne verwondering te kennen geven, dat de 26ste noot, naar welke wij hier verwezen worden, niet volledíger uitgewerkt is. Ik zelf blijf steeds, even als

BOSSE en BERGMAN, veel ophebben met MIDDLETON, die door mijne leerlingen druk gelezen wordt, omdat ik die lectuur zeer dienstig acht tot het opwekken van bewondering voor CICERO. Doch op dezen oogenblik mogen wij toch bij MIDDLETON niet blijven staan. Met een woord had hier gesproken kunnen worden van BAKE, *De temperanda admiratione eloquentiae Tullianae*, in het eerste Deel der *Scholica hypomnemata*. En indien al de Schrijver dit oogpunt minder dienstig tot zijn doel geacht had, mogt toch in geen geval het uitgebreide Werk van DRUMANN, *Geschichte Rom's in seinem Uebergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung, oder* POMPEJUS, CAESAR, CICERO *und ihre Zeitgenossen*, enz., 4 Deelen. Königsb., 1834-1838, ontbreken. Ook, wanneer het *Onomasticon Tullianum* van OREL toch bij de hand is, waarom niet almede aangehaald: *Memorabilia vitae Ciceronis per annos digesta*, van SCHÜTZ en MATTHIAE. Bern, 1828. Misschien, indien ik zoeken wilde, waren er ook op andere noten soortgelijke aanmerkingen te maken. Zoo b.v. worden in de 39ste nog al CICERONIS *Epistolae selectae cur.* C.F. NAGEL en de *Orationes selectae cum notis ed. a* ZURCK, aangeprezen, die, wel is waar, de verdienste hebben van, in 1834 en 1836, door den Heer BERGMAN herzien te zijn, maar die toch MATTHIAE's *Ciceronis epist. sel. ac temporum ordine dispositae*. Lips., 1829, en de *Orationes sel.* van ANTON MÖBIUS. Hannover, 1833, niet zoo zeer overschaduwen mogen, dat deze in het geheel niet genoemd zouden worden. NAGEL, ik zal gul zijn in mijne confessie, heeft mij nooit voldaan; met MATTHIAE heb ik, sedert hij op Noortheij gebruikt wordt, veel op. *Cic. epist. sel.* van BLOCK. Hanau, 1818, en die van POPPE, Berlin, 1804, en B. WEISKE, *Auswahl der besten Briefe Cicero's*. Brunswijk, 1824, had de Schrijver er ook al bij kunnen voegen. Dat hij, in de 41ste noot, van JENISCH, *Aesthet. crit. Parallele der beiden grössten Redner des Alterthums*, DEMOSTHENES *und* CICERO. Berlin, 1801, geene melding maakt, is bijna onbegrijpelijk. Doch deze soort van nazoekingen past thans niet voor mijn plan, daar ik het Model aan paedagogische beschouwingen alleen wensch te onderwerpen. Ik zet dus mijn Verslag van de aangewezene zeven bladzijden voort, met welke ik tot de veertiende gekomen ben.

Op dezelfde 14de bladz. lezen wij nog: ‘Van de opgenoemde wetenschappen achtte hij (BOSSE) de Aardrijksbeschrijving - - verre de gewigtigste; en maakte, steeds in vergelijking met de *nieuwe*, bijzonder veel werks van de *oude*,’ enz. Voorts, en dit is voorzeker voor hen, die nimmer iets dergelijks hoorden,

hoogstbelangrijk, dat de geachte man de *Aardrijksbeschrijving* en de *Tijdrekenkunde* voor de twee *oogen* van de Geschiedenis hield.

Indien de Heer BERGMAN eenvoudig verhaald en verzekerd had, dat BOSSE *bijzonder veel werks* van de oude *Geographie* maakte, zoude ik hem even eenvoudig geloofd hebben; maar nu hij, door eene aanhaling van BOSSE's eigene woorden (27ste noot), den Lezer regt geeft tot vergelijken, moet ik zeggen, dat ik er het *veel werks* maken niet zoo sterk uit proef als de Heer BERGMAN. 'Grondige oefening,' zoo schreef BOSSE, 'in de *Grieksche en Latijnsche Talen* is verre te verkiezen boven het leeren van *Geographie, Antiquiteiten* en *Algemeene Historie*, welke laatste zeer goed voor de Academie bewaard kan blijven. Van dit alles is de *Geographie* nog verre te verkiezen boven de *Antiquiteiten, Historie*, enz., omdat men aan onze Academie nog geene lessen in de *Geographie* hooren kan.' Deze woorden geven niet te kennen, dat BOSSE *veel werks* maakte van de *Geographie*, maar wel dat hij, hoewel aan het onderwijs in deze Wetenschap minder tijd gevende, dan aan dat der Talen (iets, waarover hij lof verdient), haar echter minder verwaarloosde dan de overige Wetenschappen. Op den hoogsten trap stonden in zijne school de Talen; verre van daar, op den tweeden, de Aardrijksbeschrijving, en nog veel lager, op den derden, de *Antiquiteiten* en *Historie*.

Wanneer ik nu verder bij BERGMAN (blz. 14) lees, dat de man, die der Algemeene Historie op de scholen eenen zoo lagen stand, in betrekking tot de Talen, aanwees, ja, des noods, haar uit dezelve gebannen en voor de Akademie bewaard wilde zien; dat dezelfde man 'de *Geschiedenis*, in vereeniging met de beginselen van *Aardrijksbeschrijving* en *Tijdrekenkunde*, behandelde in hare hoofdverdeeling van *oude, middeneeuwsche* en *nieuwere*, zoodat hij van het geheel een algemeen en goed overzigt gaf, zich verder meer opzettelijk tot de *oude*, en inzonderheid tot die van de beide hoofdstaten der oudheid, *Athene* en *Rome*, bepalende, tevens in verband met de *Grieksche* en de *Romeinsche Oudheden*, benevens de *Mythologie*, of de *Fabel-* en *Godenleer* van beide volkeren: dat alles, met behulp van de noodige kaarten, tabellen en afteekeningen, hoedanige hij de jonge lieden aanraadde, zooveel mogelijk zich zelven te vervaardigen. Ja, niet alleen dit, maar dat ook de *Geschiedenis der Oude Grieksche* en *Romeinsche Letteren*, benevens die der *Oude Wijsbegeerte*, een geheel bijzonder deel van zijn onderwijs uit-

maakte; dat hij, naar aanleiding van Tabellen, zeer geschikt om van buiten te leeren, meer of min uitvoerig voordroeg;' - wanneer ik dit lees, en over de ongunstige proportie nadenk van dit onderwijs tot dat der *Geographie*, en vooral tot dat der *Talen*, dan word ik het spoor bijster, en eindig met niet te kunnen berekenen, op welke verbazend uitgebreide schaal dit laatste is gegeven geworden.

Ik heb mij voorgenomen, de 'Levensschets' niet als *afbeeldsel*, maar alleen als *model* te beoordeelen, en meen hieraan getrouw te blijven, al word ik ook te dezer plaatse gedrongen BOSSE's woorden tegen BERGMAN's woorden in de waagschaal te leggen. Ik moet den Heer BERGMAN, die mij zoo gaarne dit gedeelte 'van woord tot woord' zag nagaan, daar het, naar zijne meening, 'de kern en het middelpunt' van alles uitmaakt, verzoeken, zijne aandacht hierop te willen vestigen, omdat de getrouwheid zijner teekening hier mede in het spel komt. Ik beweer namelijk, op grond van het aangehaalde, dat *of* BOSSE inconsequent was aan zich zelven (iets, hetwelk zelfs de autoriteit van zijnen dankbaren leerling en levensbeschrijver mij niet kan doen aannemen), *of* BERGMAN te veel zegt en meer ophef maakt van BOSSE's geschiedkundig onderwijs dan het verdiende. Ik ga bij deze onbewimpelde en - ik erken het - zware beschuldiging uit van de verhouding, door BOSSE zelven aangewezen, en ik beweer, dat het eene volstrekte onmogelijkheid is, in zes halve jaren tijds de Geschiedenis, de Aardrijksbeschrijving en de Talen op de aangewezene en verder proportioneel te berekenen wijze af te handelen. En wat zal men dan, den ongeloofelijken omvang van de drie genoemde vakken wel in het oog houdende, zeggen van het volgende?

Op de eerste helft namelijk der 15de bladz. leest men van CICERO's wijsgeerige Schriften, 'o n d e r a n d e r e n' *over de pligten, de vriendschap* en *de ouderdom*; alsmede van de eerste beginselen der *oude Wijsbegeerte* zelve, naar aanleiding van ERNESTI's *Initia Doctrinae solidioris* en van WIJTTENBACH's *Praecepta Philosophiae Logicae*.

Ik meen te weten, wat het zeggen wil, CICERO's wijsgeerige Schriften met jonge lieden te lezen, wanneer men het doet met die mate van zorgvuldigheid in de methode en volledigheid in de zaken, welke alleen die Schriften tot waarachtige middelen van geestontwikkeling en tot voertuigen naar de oude Wijsbegeerte maken; men doet zoo weinig in een halfjaar tijdsverloop! En van WIJTTENBACH's *Logica* heb ik eenmaal eene proef genomen.

Eene bijzondere rigting, op welke ik nog zal terugkomen, die twee uitstekende jongelingen namen, bragt mij tot het besluit, hen dat Boek te doen bestuderen. Ook hier dus komt mijne ondervinding mij te stade. Ik meen beter te weten, dan hij, die nooit in eene school gedoceerd, nooit de studiën van scholieren bestuurd heeft, wat het zegt WIJTTENBACH's *Logica* te behandelen!

Het is waar, de Heer BERGMAN spreekt van de *initia* en de *praecepta* alleen onder de formule: ‘naar aanleiding van;’ doch deze *reservatio* moet eene bepaalde beteekenis hebben, en deze kan geene andere zijn, dan: *of* BOSSE gaf die Werken zijnen leerlingen in handen, en dan kon hij als goed *docent* niet anders dan hen dezelve zóó grondig doen bestuderen, dat hun weten geen stukwerk, maar iets volledigs opleverde, in welk geval het niet ontkend zou kunnen worden, dat er zeer veel tijds toe vereischt werd; *of* BOSSE onderwees de oude Wijsbegeerte, met de *Logica*, niet stelselmatig, maar alleen mondeling, en naar mate de gelegenheid zich daartoe aanbood, en dan beteekenen de woorden: ‘naar aanleiding van,’ louter en alleen, dat hij de *initia* en de *praecepta* zoo wel bestudeerd had, dat zij hem, overal waar hij er bij het onderwijs gebruik van kon maken, dadelijk en helder voor den geest kwamen. In dezen zin echter beteekenen zij letterlijk niets, en zijn zij overtollig, want wie onzer zal er aan twijfelen, dat BOSSE met de oude Wijsbegeerte en de *Logica* grondig bekend was?

Welnu, in dezen nietsbeteekenenden, overtolligen zin moeten zij opgenomen worden. Immers zegt de 29ste noot: ‘*Logica*, stelselmatig, onderwees BOSSE op school niet’ (eene wonderlijke constructie!). ‘Dit achtte hij tijd, verspillen, anders nuttiger te besteden en voor de Akademie bewaard te moeten blijven’ (nog eens, welke vreemde taal!), ‘en zelfs dan nog dwaas genoeg, dat studenten terstond met *Logica* beginnen’ (dit ben ik met BOSSE niet eens). Evenwel verzekert onze Schrijver, ‘dat BOSSE's scholieren, al dadelijk bij hunne intrede in de akademische gehoorzalen, reeds eenigermate in dat alles t'huis waren’ (bladz. 15). In één woord, het eene past, in dit gansche Stuk, slecht in het andere; doch indien alles volkomen waar is, wat de Heer BERGMAN schrijft, kan ik als Rec. niet anders zeggen, dan dat men dit gedeelte, algemeen genomen, met genoegen leest.

De tweede helft der 15de bladz. loopt, met de 16de en de helft der 17de, over BOSSE's manier van de leerlingen in het Latijnschrijven te oefenen, en bevat aanwijzingen, met welke ik mij volgaarne vereenig. Ik zou, wel is waar, kunnen vragen: of

het tweetal Latijnsche opstellen in de week toch niet te weinig is; of de *verkortingen* van de beste Stukken der Ouden, voorondersteld Stukken van zekere uitgebreidheid, niet beter zijn dan de *uitbreidingen*; of het van buiten leeren van de *Elementa Rhetorica* van VOSSIUS, hoewel niet af te keuren, toch wel regtstreekschen invloed heeft op de kunst van schrijven; of SCHELLER's *Aanleiding* voortdurend als zoo onontbeerlijk te beschouwen is, enz.? Doch dit zijn van die aanmerkingen, welke uit personele opiniën ontstaan, en omtrent welke het dikwijls moeijelijk en niet altijd noodig is, elkander volkomen te verstaan. Dit geldt ook van het volgende.

Dat men geen' leerling noodzaken moet tot het maken van Latijnsche verzen, laat ik voor het oogenblik dáár; maar of men hem, die daartoe lust en aanleg toont te bezitten, er niet soms van moet terughouden, dat is nog eene andere vraag. Ik weet, velen zullen hierin een *paradoxon* zien, daar het immers algemeen is aangenomen, dat, wanneer men het geluk heeft, onder zijne leerlingen eenen te tellen, die aanleg bezit tot verzen maken, men hem deze gave moet doen cultiveren. Ik herhaal, dat ik geen' lust gevoel, noch noodig acht, hierover te twisten; doch ik verberg daarom niet, dat het doeltreffende van zulk zoogenoemd cultiveren mij nog niet is gebleken. Mijne redenering loopt als volgt: De hemelsche gave, die den waren Dichter maakt, kan niet gefnuikt worden: waar zij aanwezig is, zal zij ook zonder hulp vleugelen bekomen. Daarentegen, die aardsche verwaandheid, welke den poëtaster oplevert, zal, ook met de meest koesterende zorg, nooit iets van het dichterlijke verkrijgen. Er is dus geen geval denkbaar, dat de Onderwijzer noodig hebbe, verzen maken aan te moedigen, anders dan voor zooveel noodig is, om het werktuigelijke er van te leeren kennen. Ook hiervan heb ik eens ondervinding gehad, en, wanneer ik deze doe dienen tot grond van mijn gestelde, zal ik tevens de aanleiding doen kennen, die mij noopte de *Logica* van WIJTENBACH te behandelen.

Gelijk ik mij verbeeld, dat het op elke school gebeurt, zoo ook op *Noorthey*: van tijd tot tijd vertoonen zich onder de leerlingen verzenmakers. Eens echter - vele jaren is het reeds geleden - hadden wij er twee, zeer vlugge en vlijtige jongelingen, bij wie het zoogenoemde dichten eene *passie*, eene *manie* werd. Fransche, Engelsche, Hollandsche, maar ook Latijnsche verzen werden bij alle gelegenheden gemaakt, en, ik moet zeggen, er kwam eene gemakkelijkheid, iets vloeijends in, dat verleidelijk werd. De ziekte

nam toe, en ik begreep tusschenbeide te moeten treden, zouden de solide studiën niet benadeeld worden. Mijn' schroom, dat ik welligt een kostbaar plantje zou verstikken, overwon ik met den bovenstaanden syllogismus, en zeker oud vriend fluisterde mij in: Wees niet bang, *naturam expellas furca, tamen usque recurret*. Ik kwam er toe, dien zelfden ouden vriend niet in kennis te brengen met de bewuste jonge lieden. Toen de tijd daar was, dat HORATIUS moest gelezen worden, gaf ik, in plaats van dezen Dichter, de *Praecepta Philosophiae Logicae*, zeggende: Laat ons eerst de wetten van ons denkvermogen leeren kennen, alvorens ons aan de spelingen der verbeelding te wagen.

Doch op die wijze, zegt gij welligt, leerden de vriendjes HORATIUS niet kennen! Het is waar, die taak moest ik nu aan de Hoogeschool overlaten. Evenwel, ik heb alleen het *naturam expellas furca* verhaald, het *usque recurret* moet nog komen. Op eenen mooijen zomerdag ontmoette ik eenen der bedoelde jongelingen, wandelende in onze bosschen, en vroeg: ‘Wat leest gij daar?’ ‘HORATIUS,’ was het antwoord. - Ik. Hoe zoo? HORATIUS lezen zonder *Lexicon*, zonder *Commentarius*, op de wandeling? Daar is hij geen Schrijver naar, en vooral, daar ge hem niet in de les leest. Ik heb er niets tegen, dat ge den Dichter bij uitnemendheid in uwe vrije uren bestudeert; het doet uw' smaak eer aan, en, hoewel ik verlang, dat ge van de *Logica* eene goede studie maakt, zie ik toch met groot genoegen, dat ge verlangend zijt naar HORATIUS; maar, wat ik verzoeken mag: eerbied voor den Dichter, en niet op de wandeling, als ware hij een *Walter Scottje*. - Hij ‘Mijnheer! ik leer eene Ode van buiten,’ enz. In één woord, het bleek, dat hij de twee eerste boeken der Oden zoo vast in het hoofd had, dat ik slechts den eersten regel behoefde uit te spreken, van welke ook, om haar geheel te hooren reciteren. Toen zag ik, dat de lezing van de *Praecepta* voor mijn' lieven jeugdigen vriend kon gezegd worden eene zuivere winst op te leveren, daar HORATIUS er weinig of niet bij leed.

Indien ik de opvoedkundige grondbeginselen, die hierbij verdienen overwogen en in aanmerking genomen te worden, wilde ontvouwen, zoude er eene meer uitgebreide Verhandeling ontstaan, dan de Schrijver der *Levensschets* vermoedt. Een denkbeeld kan soms de geheele ziel van den Opvoedkundige in beweging brengen, terwijl de louter Literator er koud bij blijft. Omgekeerd heeft hetzelfde plaats. Hier echter kan ik niet verder gaan, maar moet tot de ‘Levensschets’ en de ‘Antikritiek’ terugkee-

ren, zonder nader reden te kunnen geven van mijne handelwijze in dezen. Ondertusschen is de aanmerking niet overtollig, dat ik hierbij wel degelijk onderscheid maak tusschen de School en de Universiteit (een onderscheid, op hetwelk ik verpligt zal zijn terug te komen, daar het in de 'Levensschets' geheel en al uit het oog verloren wordt), en dat, ten gevolge van gemeld onderscheid, mijne denk wijze in dezen niet aandruischt tegen de meening van RUHNKENIUS, medegedeeld door WIJTTENBACH, en te vinden in de 31ste noot. De groote man wilde *impetum regere ratione, studium praeceptis juvare*; maar bij welken leerling? *ejus qui poëtarum lectione mentem ad pulcri rectique sensum formasset, indeque Musarum ex fonte repletus* - dus niet bij Scholieren, maar bij Studenten, die al heel wat gelezen, en met meer dan kinderlijk verstand en gevoel gelezen, hadden. Wel beschouwd, is het met deze aanhaling, zoo als met vele andere, dat zij, hoe belangrijk ook op zich zelve, als ter zake minder dienstig, zeer geschikt achterwege had kunnen blijven.

De laatste helft van de 17de en de eerste van de 18de bladz. moeten BOSSE's denkbeelden aangaande het onderwijs in het Grieksch doen kennen! Waarlijk, zoo ergens, hier is mij het refereren moeijelijk. Wilde ik het onbeduidende dezer plaats doen zien, ik zoude haar moeten afschrijven. Laat mij liever een beroep doen op het gezond verstand, en vragen: wat men in een zoo kort bestek kan verwachten van een zoo veelomvattend onderwerp? Wat hier voorkomt, als losse gedachten beschouwd, is niet kwaad. Doch men noeme het niet een' Rector als Onderwijzer in het Grieksch kenschetsen en als model voorstellen. Dit is niet veel beter dan spotten met ons, Onderwijzers, voor wie het Boekske geschreven is. Maar met deze, met zijn Publiek, neemt de Schrijver het, op meer dan ééne plaats, zoo naauw niet. Zoo zien wij, b.v., ook hier ons Model Anthologiën gebruiken, hoewel dat *Model* 'anders niet zeer voor het gebruik van Anthologiën was.' Is het niet meer dan onzin, zulke inconsequentiën op te disschen, en voor te geven, daarmede dienst te doen aan het Latijnsche Schoolwezen in ons Vaderland?

Ik moet deze inconsequentie, door de 39ste noot toegelicht, nader doen beschouwen, niet om den Heer BERGMAN belagchelijk te maken, maar om te doen zien, hoe loszinnig de geleerde Schrijver schoolzaken behandelt, en hoe weinig achting hij toont te hebben voor ons Latijnsche Schoolwezen, hetwelk - mogt het hem toch duidelijk aan het verstand gebragt worden! -

met elkander tegensprekende volzinnen en elkander vernietigende verzekeringen, zoo als de volgende zijn, in het minst niet gediend is. Ik bepaal mij tot letterlijk afschrijven: ‘Voor het overige bediende hij zich, voor de *Poëzij* - van HARLES *Anthologia Graeca poëtica*, en voor het *Prosa* van WIJTTENBACH's *Selecta*’ (*Levenss.*, blz. 18). ‘Anders was hij niet zeer voor het gebruik van Anthologiën en Chrestomathiën, maar gaf hij zijnen leerlingen de schriften der Ouden liever in hun geheel in handen. Het hinderde hem, wanneer jonge lieden, in plaats van uit HOMERUS of HERODOTUS, zeiden, dat zij uit GEDIKE of JACOBS gewerkt hadden’ (Aldaar). ‘Evenmin als - was BOSSE in het algemeen, tegen het gebruik van goede leesboeken of Chrestomathiën: in tegendeel, hij achtte die noodzakelijk en nuttig voor eerstbeginnenden, zoowel als ook voor meergevorderden. Maar hij was er tegen, dat men de jonge lieden, van het begin af ten einde toe, aanhoudend en uitsluitend uit Chrestomathiën liet werken.’ Men wordt hier teruggewezen op de 21ste noot, die dus luidt: ‘Men heeft ook zulke dolle *Literatores* gehad, die op de scholen altijd *heele* (!!) *schrijvers* wilden doorlezen, omdat dan, zoo als zij droomden, de leerling *in den geest des Schrijvers drong*’ (Rec. is niet geheel vrij van die dolheid en die droomen). ‘Dit klinkt zeker heel fraai, doch dit oogmerk kan men bereiken, door *weinige bladzijden goed* te lezen’ (Rec. betwijfelt dit ten aanzien van de meeste leerlingen). - ‘Daarom is het gebruik van Chrestomathiën zoo heilzaam bevonden, dan leert men vele Schrijvers kennen, en daarbij *variatio delectat* in den jeugdigen leeftijd.’ - Zietdaar woorden van BOSSE. Maakt de Heer BERGMAN het toch niet wat al te erg met zijne Lezers?

In de schrale regeltjes over het Grieksche onderwijs, van welke ik mij ook nu kort afmaak, met een: *Dit gedeelte leest men met genoegen*, komen vier noten voor; drie moet ik er nog behandelen. De 36ste, van niet minder dan *vier* digt ineengedrukte bladzijden, loopt over de vraag: ‘Of het *Latijn vóór het Grieksch*, of omgekeerd, of beide zooveel mogelijk gelijktijdig, op de *Gymnasia* te onderwijzen zijn?’ Ik ontveins niet, dat het een zeer belangrijk onderwerp is. Reeds vóór eene halve eeuw hield het de Geleerden bezig, en maakte zoo veel beweging in Europa, als vóór een paar jaren het Oostersche vraagstuk. Toen ik Student was, had ik er veel pleizier in. NIEMEIJER liet er ons opstellen over maken; in zijn *Paedagogisch Seminarium* heb ik er druk over gedisputeerd, en ik stel er niet wei-

nig eer in, dat de toenmalige Student DE RAADT de zaak van dezelfde zijde beschouwde en defendeerde, als zulks thans de geleerde BERGMAN doet. Als Rec. gevoel ik echter weinig lust de zaak weder op te vatten. De Schrijver had haar gevoegelijk, en zonder eenig nadeel voor ons Latijnsche Schoolwezen, kunnen laten rusten. Of, zoo hij er al eene noot van vier bladz. aan had willen geven, had deze den *tegenwoordigen* stand van zaken moeten leeren kennen. Dan ware zij nuttig, doch, het is waar, minder streelend voor des Schrijvers ijdelheid geweest. Gelijk zij nu voor mij ligt, heeft zij slechts eene voordeelige zijde voor onze Latijnsche-Schoolonderwijzers, van wie het immers, zonder beleediging, niet te vermoeden is, dat hun de gevoelens van GESNER, VALCKENAER, HEMSTERHUIS, RUHNKENIUS, WIJTTENBACH, ERNESTI, tot op de verschijning van de 'Levensschets,' onbekend gebleven zijn. Die voordeelige zijde bestaat daarin, dat zij ons het gevoelen van BERGMAN leert kennen. Deze toch is de eenige der latere Schrijvers, die in de geheele noot als hoofdpersoon voorkomt. Want VAN HEUSDE, de eenige, die met BOSSE en BERGMAN genoemd wordt, verschijnt alleen als aangehaald in een Werk van laatstgemelden.

De 37ste noot bevat vlijtig bijeengebragte uittreksels over het al dan niet noodzakelijke van Grieksche stijloefeningen, en is waardig gelezen te worden. De Schrijver schijnt er zelf mede op te hebben, en doet ons opmerken, dat nu eindelijk voldaan is aan den wensch van eenen Rec., die reeds in 1825 hoopte, 'dat iemand WIJTTENBACH's groote verdienste in de herstelling van het maken van Grieksche opstellen tegen het misbruikte gezag van ERNESTI opzettelijk aantoonde.'

De 38ste gaat de verschillende uitgaven na van WIJTTENBACH's *Selecta*, en schijnt eigenlijk te moeten dienen, om ons te onderrigten, wie de beide laatste uitgaven bezorgd heeft. 'Dat de beide laatste uitgaven,' dus lezen wij daar, 'die van 1820 en die van 1829, door mij bezorgd zijn, staat niet op den titel, maar mogen zij wel weten, die er belang in stellen.' En zij, die er geen belang in stellen? Wanneer Rec. zijn' pligt gedaan had, zoude hij dezulken gewaarschuwd hebben tegen het lezen van de 38ste noot.

En nu het laatste gedeelte van den mij opgelegden arbeid. Ik kan daarbij kort zijn. Bladz. 19 en 20 zeggen, dat BOSSE zijne leerlingen in de Kritiek oefende. Ik weet niet, dat Rec., die BOSSE's doen volstrekt niet wil beoordeelen, dan voor zooverre het van zelf betrokken wordt in de Recensie van

BERGMAN's voorstelling, hier iets meer behoeft te doen dan verslag geven.

Zoo heb ik dan in opregtheid en letterlijk verrigt, wat de Heer BERGMAN van zijnen Recensent verlangde, zoo letterlijk namelijk, als het mij mogelijk was; want om het nog al meer, dan ik gedaan heb, ‘van stuk tot stuk, van volzin tot volzin, ja bijkans van woord tot woord,’ te toetsen, dat zou inderdaad van mijn geduld te veel gevergd zijn. Ik heb, louter ten genoege van den Heer BERGMAN, eenige muggen uitgezogen; maar wanneer daarin de taak van den Rec. bestaat, laat ik voortaan dat werk aan anderen over.

Immers, zijn wij nu veel gevorderd? Heeft de aandachtige overweging van die belangrijke zeven bladzijden, ‘tot welke zich het eigenlijke *model* van den *Latijnsche-Schoolonderwijzer*, en dat wel *Rector*, bepaalt, en in welke de kern en het middelpunt van alles opgesloten liggen,’ heeft die overweging ons het beeld van BOSSE, als *Rector* eener *Latijnsche School*, in de ziel geprent? Ik voor mij zie er niets meer in, dan den Onderwijzer der hoogste klasse eener school; te vergeefs zoek ik den *Rector*. De Heer BERGMAN houdt denkelijk die woorden voor gelijkbeteekenend; maar hij kan zijnen Rec. niet dwingen hem daarin, op goed geloof aan, te volgen. *Rector* komt (ik schaam mij bijna, zoo bekende dingen te schrijven, maar ik zal later plaatsen bijbrengen uit de ‘Levensschets,’ in welke de Schrijver in zijne Lezers ook niet meer dan scholieren ziet) van *regere*, en *regere* en *docere* zijn verschillend. Bij *regere* komt natuurlijk *scholas*, en bij *docere discipulos*, en zoo hebben wij al dadelijk twee denkbeelden, die ons overtuigend doen zien, dat de *Rector*, die ja wel ook *Doctor* zijn moet, desniettemin als *Rector* iets anders is dan als *Doctor*; dat hij twee afzonderlijke betrekkingen in zich vereenigt. Daar nu de Heer BERGMAN voorgeeft, den geachten overledene, in de behandelde bladzijden, juist als *Rector* te doen kennen, en hij echter niet eene enkele letter, daartoe dienstig, schrijft, meen ik te mogen concluderen, dat hij geen het minste idee heeft van een' *Rector*. En dit moet hem onbewimpeld gezegd worden, omdat, aan de eene zijde, die onbekendheid hem, als buiten de school levende, zeer geoorloofd is, en dat zij, aan de andere, hem tot eenen uitroep verleid heeft, die waarlijk den toets van het gezond oordeel niet kan doorstaan.

Ik heb namelijk in mijne *Recensie* willen begrijpelijk maken, dat eene schoolinrigting, die den *Rector* met zes *ordines* tege-

lijk belastte, niet deugde; dat geen mensch in staat is, een aantal leerlingen, die op *zes* verschillende trappen van vordering staan, tegelijk, doeltreffend en, nu zal ik er bijvoegen, op de wijze, die van blz. 13-20 der *Levensschets* aangewezen is, te *doceren*. En daar de *Rector* dan nog bovendien de scholen zijner beide ambtgenooten bezoeken moest, eindigde ik met de vraag: Wat werd er in dien tijd van zijne zes *ordines*? Mij dacht, het in het oogloopend verkeerde van de schoolinrigting (BOSSE wilde immers zelf de *zes* ordines in *drie* veranderd hebben?) gaf mij het volste regt tot die vraag, en ik zie ook geene reden, om haar nu nog terug te nemen. Laat mij nu eenvoudig de woorden van den Heer BERGMAN afschrijven, om te doen zien, op welke wijze hij in eene zaak, die ik meen van het uiterste gewigt te zijn voor eene school, indringt: ‘En hoe belagchelijk is niet die vraag: “Wat werd er in dien tijd”’ (terwijl B. de scholen zijner beide ambtgenooten bezocht) ‘“van zijne zes *ordines*? Werden deze naar huis gezonden, of bleven zij zonder opzigt?”’ - ‘Begrijpt de goede man dan niet, dat eenmaal 's weeks de *Rector* zijne school een goed kwartier uurs, of een klein half uur, vroeger liet uitgaan, en zich dien tijd ten nutte maakte, om de beide andere scholen, die van den *Conrector* en den *Praeceptor*, te bezoeken (?). Daarbij konden *zijne* leerlingen toch niet veel nadeel lijden.’

Ik mag mij niet verledigen den Heer BERGMAN op deze wedervraag onder het oog te brengen: Eene schoolinrigting moet aldus gemaakt worden, dat de man, die aan haar hoofd staat, zijne dubbele betrekking waarnemen kunne, zonder de eene door de andere schade te doen lijden; dat hij als *Rector* moet handelen, zonder als *Docent* zijne pligten te kort te doen; dat zijne leerlingen op het laatste halfuur een gelijk regt hebben als op het eerste; dat het laatste halfuur het minst geschikt is van den geheelen dag, om eene school te bezoeken; dat ‘een goed kwartier of een klein halfuur,’ in de week volstrekt ontoereikend is tot het bezoeken van eene school, veelmin van *twee* scholen, met name door den *Rector*, die niet als nieuwsgierige komt, enz. Deze soort van aanmerkingen zou ik met alle geduld bespreken met een jong mensch, die zich tot het vak wilde bekwaam maken; ik mag het echter niet doen tegenover iemand, die de grenzenlooze verwaandheid heeft van met volzinnen van zulk gehalte over paedagogische zaken mede te praten. De beleediging, mij door den toon personeel toegedacht, ben ik bereid te vergeven; maar die, welke door den bovenstaanden volzin

wordt aangedaan aan het Latijnsche Schoolwezen in ons Vaderland, in welks belang de ‘Levensschets’ gezegd wordt geschreven te zijn: die beleediging te vergeven, zulks staat niet aan mij.

Wel is waar, de *Rectoren* onzer Latijnsche Scholen hebben een ander standpunt, dan de *Directoren* van groote Inrigtingen in *Duitschland*. Toch kan ik der verzoeking niet weêrstaan van een paar regels over te nemen uit een der laatste Nommers van een Duitsch Maandwerk, dat nog op mijne tafel ligt. Zoo sterk is het contrast van hetgeen ons, Hollanders, als *model* wordt voorgehouden, met de schilderij, die voor Duitschers opgehangen wordt:

‘SPILLEKE,’ zegt DIESTERWEG, ‘war ein *wirklicher* Director; er dirigirte nicht nur seine Schüler, sondern auch seine Lehrer. Täglich besuchte er die Classen, er ging aus einer Anstalt in die andere, er wohnte besonders dem Unterricht der jüngeren Lehrer fleissig bei, er hatte ein merkwürdig scharfes Auge für die Vorzüge und Schwächen der Lehrer, er unterliess es nicht, ihnen seine Bemerkungen zu machen und sie zu leiten, er hat darin Ausserordentliches geleistet. Denn ich weiss, dass er gut begabte Lehrer, die nur Anfangs aus Mangel an Erfahrung und Uebung mit der Disciplin nicht fertig werden konnten, oder noch wenig didactische Kraft zeigten, in kurzer Zeit zu tüchtigen Lehrern umschuf. Durch seinen praktischen Fleiss wirkte er ausserordentlich belebend auf alle seine Lehrer ein. - - Dann wirkte er auf seine Lehrer dadurch erregend, corrigirend und leitend ein, dass er aller Schüler Persönlichkeit kannte. - - Er kannte jeden Schüler, jede Schülerinn beim Namen, er verschaffte sich durch die Aufnahme-Prüfung - eine erste Auffassung der Persönlichkeit der Einzelnen, und er ergänzte sie durch den fortwährenden Besuch der Classen. Er konnte also in den Conferenzen und bei mündlicher Besprechung mit den Lehrern auf deren Bemerkungen eingehen,’ enz. (*Paedagogische Revue von* Dr. MAGER, *Octoberheft* 1841).

Hier zien wij in SPILLEKE geheel iets anders dan den Onderwijzer, en van hetgeen met zoo veel warmte in hem geprezen wordt, lezen wij in de ‘Levensschets’ geen woord. Wie weet, of SPILLEKE wel Onderwijzer was? Zou hij ook van die ‘*veelbedrijvige*’ menschen geweest zijn, die, onder den schijn van *dirigeren*, niets doen dan omloopen, het hoofd hier in eene klasse steken, en dan ginds weder een woordje gaan spreken, en zich met hun *schoolwerk* slechts ter loops afgeven? Wij lezen van den man: ‘Nach der Versicherung derer, welche bei ihm selbst Unterricht

genossen (zuletzt gab er wöchentlich noch 8 Lectionen), besass er eine vielseitig anregende Kraft, und es gelang ihm, seine Schüler mit Liebe zur Wissenschaft zu durchdringen. Wo er ein Zeichen davon sah, erfüllte es ihn mit Freude. Mit strahlendem Auge erzählte er mir eines Tages, dass seine Primaner aus eigenem Antrieb den Geburts- und Todestag des Horaz mit Gesängen und Reden gefeiert' (aldaar, blz. 374).

Eene derde plaats moet ik nog aanhalen als tegenhanger van eene (in mijn oog) schaduwzijde van het model, over welke ik mij in de *Recensie* duidelijk genoeg meen uitgelaten te hebben, om mijne bedoeling met deze aanhaling, ook zonder verdere aanwijzing, te doen vatten.

'Bis über das sechzigste Jahr hinaus, bis zum letzten Tage seines Lebens, wusste er sich eine jugendliche Frische zu erhalten. An allen Bewegungen in der Schulwelt nahm er den lebhaftesten Antheil. Die Fragen der Zeit überlegte und besprach er mit Vorliebe. Nichts Neues entging seiner Aufmerksamkeit, ja er ergriff es mit überschneller Begierde und liess es versuchen. So probirte er die durch BECKER eingeleiteten Veränderungen in dem deutschen Unterricht in seiner Realschule, und er war der erste, bei dem man den geographischen Unterricht nach AGREN sehen konnte. Er liebte das Selbstsehen und Selbsterfahren, und bei einem entfernten Armen-Schullehrer kehrte er, trotz eines theilweise gelähmten Beincs, ein, weil er gehört, dass derselbe eine kleine Verbesserung des ersten Unterrichts im Lesen eingeführt habe. Alles was in der "Paedagogischen Gesellschaft" zur Sprache kam, fesselte seine Aufmerksamkeit und bestimmte ihn zur Theilnahme.'

Zietdaar eenige trekken van het beeld, dat mij van eenen *Rector*, in het algemeen, voor den geest staat, tegenover hetwelk de 'Levensschets' zoo ijskoud, zoo schraal en mager zich vertoont, dat zij niet als *Model* mogt opgehangen blijven, zonder ten minste openlijke afkeuring te ondervinden.

Inderdaad, afgezien van de hoedanigheden en pligten van den Rector, van welke men geene enkele in de 'Levensschets' ontmoet, en bij welke ik mij dus niet kan ophouden, wat zien wij er van den Onderwijzer? Ik beroep mij op de thans uitvoerig behandelde zeven bladzijden. Kost het geene moeite zich eene voorstelling van den *Docent* BOSSE te maken? De Schrijver verheft zich nergens boven het objectieve, en dan komt er dit zoo verward uit, dat men er begin, noch einde, noch zamenhang in ziet. Van SPILLEKE lees ik: 'Gründlichen, anregenden,

formal bildenden Elementarunterricht schätzte er nach seinem hohen Werth, und wenn man von seinem Gymnasium sagen konnte, dass in den obern Classen der regste Sinn herrschte, und er den Gymnasiasten die gleichmässigste Ausbildung zu geben wusste, so verdankte er, nach seiner eigenen Aussage, dieses Resultat zum Theil in seiner Begründung der Anstellung ausgesuchter elementarisch kräftiger Lehrer in den unteren Classen.' Hoe staat het daarmede in BERGMAN's modelschool? Het kan niet anders, of wij ontvangen hierop een bitter bekrompen antwoord, b.v.: Ik beschouw BOSSE niet als Opziener, *Director*, over de scholen zijner *Collega's*, daar dit onder ons niet te pas komt (de *Conrector* en *Praeceptoren* zijn, 'behoudens opvolging der bestaande schoolverordeningen, volkomen heer en meester elk op zijne klasse); ik heb hem alleen willen voorstellen als *Rector*, dat is, als Onderwijzer der hoogste klasse' (Antikritiek, bl. 64). - Het zij zoo; ik wil over de betrekking van uwen *Rector* tot zijne *Collega's* in het geheel niet strijden; maar zijn onderwijs! en dit vooreerst nog slechts van de objectieve zijde bekeken, leer er mij ten minste den gang van kennen. Uw Rector heeft drie klassen, dat is zes *ordines*, onder zich; met deze moet hij den geheelen dag door werken; hoe doet hij dat? Hier moet gij niet over henenloopen; hier geene onbeschaamde, luchtige wedervraag; hier wil ik weten, wat hij in iedere orde verrigt; zijn alle drie de klassen *Rectors*-klassen, of is de onderste der drie welligt de *Conrectors*-klasse, en heeft de *Conrector* ook weder eene *Praeceptors*-klasse; of noemt men op uwe model-school de klassen niet naar den trap van vordering, maar naar den man, onder wien eene slechte schoolinrigting haar, *faute de mieux*, geplaatst heeft? BOSSE behandelde 'dezulken zijner leerlingen, wie het niet aan lust noch aanleg haperde, veel meer als half-studenten, dan als Latijnsche schoolknapen' (*Levensschets*, blz. 13). Is dit te verstaan van de behandeling in het algemeen, of alleen ten opzigte van de voorwerpen van onderwijs? De zamenhang doet het laatste vermoeden; ik voor mij kan hieraan geen duidelijk denkbeeld hechten; dat doet er echter niets toe: er zijn meer dingen in dit Boekske, die ik niet begrijp. Hoe dit ook zij, ik vraag slechts: In welke der zes *ordines* begon die behandeling? Reeds bij de laagste, bij leerlingen, die 's mans onderwijs nog zes halve jaren moesten genieten; of later, bij de vijfde, vierde, enz.? In dit laatste geval eindelijk, en dan vraag ik niet meer: Was uw *Model-Rector* een *Deus*, die in hetzelfde vertrek, en op het-

zelfde oogenblik, leerlingen als half-studenten, en andere leerlingen als schoolknapen kon behandelen, en wel zoodanig, dat deze dubbele wijze van doen, jaar uit, jaar in, goed ging en slaagde? Men ziet in welk een Babel van verwarring de man geraakt, die, zonder de elementen eener schoolinrigting te kennen, over schoolzaken schrijft.

Des Schrijvers onwetendheid op dit punt is zoo volkomen, dat hij in zijne Antikritiek (blz. 56) verlangt, dat Rec. aanmerkingen gemaakt hadde op een klein dertigtal van regels, die hij zegt de verdeeling van school en onderwijs, naar de denkbeelden van BOSSE, te bevatten, en op welke hij het woord *ideaal* (kent de Schrijver de *portée* van dit woord? mag men het zoo verkwisten als het hier geschiedt? kan men zeggen: *ideaal* eener *goede* schoolverordening? *ideaal* van eenen *perfecten* Latijnsche-Schoolonderwijzer?) wil toegepast hebben. In plaats van zulke beuzelpraat te beantwoorden, neem ik de vrijheid den Heer EKKER, die getoond heeft te weten, wat er toe noodig is, verslag van eene School te geven, te verzoeken, den Schrijver bij gelegenheid te doen begrijpen, dat geen Rec. iets kan zeggen van het *ideaal eener schoolverordening*, vervat in 25 regels.

Nog een woord over de behandeling *als half-studenten*. De Schrijver spreekt in de 'Levensschets' niet bepaald over de *methode*. Ik ga enkele woorden aanstippen, die ons eenige inlichtingen zullen geven ten aanzien van het: *als half-studenten*, voor zooverre dit eenigermate tot de *methode* zou kunnen gebragt worden: 'hij *raadde* de jongelieden *aan*, kaarten, enz. te maken' (blz. 14); 'oude Wijsbegeerte *droeg* hij *voor*' (blz. 15); 'hij *prees* zijnen leerlingen de *Initia Rhetorica* van ERNESTI *aan*' (blz. 16); hij *wees op* de Lofrede van HEMSTERHUIS en het Leven 'van RUHNKENIUS' (blz. 20). *Aanraden, voordragen, aanprijzen, wijzen op*, zijn uitdrukkingen, toepasselijk op den Catheder van den Hoogleeraar, doch niet op eene Latijnsche School. Zij doen denken aan dicteren; aan eenen lessenaar, van welken de Onderwijzer tot zijne *toehoorders* spreekt; aan zeker deftig opzien tegen de voor hem zittende schaar. Zoo het mij voorkomt, is dit zeer verkeerd. De Latijnsche schooljeugd moet zich niet in dien zin als half-student leeren beschouwen, en de Latijnsche School moet, vooral met betrekking tot de leerwijze, niet overgebragt worden op het grondgebied der Hoogeschool. Indien de bewering, dat de Latijnsche School, als de eerste trap voor het Hooger Onderwijs (*Levensschets*, blz. 21), die ik voor het overige hier niet in overweging neem, daarop uitloopen moest, zoude ik er gewis mijne

stem niet aan geven. De leerlingen moeten zich blijven beschouwen als leerlingen van eene voorbereidende school, dat wil zeggen: Zij moeten niet kunnen in den wind slaan, wat de Rector aanraadt en aanprijst, niet kunnen niet opvangen, wat hij voordraagt, niet kunnen den blik afwenden van hetgeen, waarop hij wijst. Al dat negatieve (en niets minder dan dat is in de aangehaalde woorden opgesloten) moet aan de Hoogeschool overgelaten blijven, indien het, helaas! ook van daar door geene middelen te verbannen is. Op de *Rectors*-school moeten de jonge lieden voorzeker niet als de kinderen der *Praeceptors*-school behandeld worden; hun worde eene betamelijke mate van vrijheid gelaten, maar geenszins de aangewezene; neen, alleen de vrijheid tot arbeiden, tot eigene oefening. De opklimming, die in des Rectors methode bestaat, ontaarde niet in *aanraden* en *voordragen*: zij doe zich kennen in de wijze, op welke hij de leerlingen noodzaakt, en wel zonder dat zij den dwang gevoelen, te werken. B.v. aan de jonge lieden, die er toe in staat zijn, mag de lezing van het *Elogium* en het *Vita* niet louter aangeprezen worden. Zij moeten volstrekt die beide onschatbare werken lezen, en wanneer de *Rector* (maar met *zes ordines* is dit onmogelijk), in plaats van zijne leerlingen tusschenbeide te vroeg naar huis te zenden, het gewone onderwijs afbreekt, of, om blijken te geven van zijnen ijver, soms den tijd er van verlengt, om hen verslag van het gelezene te doen geven; wanneer hij hen aldus ongevoelig dwingt tot die zoo hoogstvormende en krachtig voedende privaatlectuur, dan handelt hij naar de methode, die zijne school van de andere scholen moet onderscheiden, iets, dat nog voor groote, doch hier ongelegene, uitbreiding vatbaar was.

Het verwondert mij, dat de Heer BERGMAN zijne misgreep omtrent de *lectio cursoria* en de *repetitio* volhoudt (Ant., bl. 56), daar ik overtuigd ben, dat hij het onderscheid tusschen die beide zeer goed kent. Het woordeken *ook* helpt hem niets, en het door hem gekozene voorbeeld pleit tegen hem. Doch, wat ik bidden mag, geene wijziging onder de hand! In de plaats, door mij bestreden (*Levensschets*, blz. 13) lees ik zuiverweg van eene *lectio cursoria*, ‘die ook tot *repetitie*, van het te voren bewerkte, diende.’ In de Antikritiek wordt gesproken van een stuk nog eenmaal b i j w i j z e v a n *lectio cursoria* over te lezen. Gewis, men kan, om mij aan het voorbeeld te houden, de *Ars Poëtica* eerst naauwkeurig op schrift behandelen, en haar vervolgens, met weglating van lange verklaringen en uitbreidingen,

als zonder stilstaan geregeld doorlezen. Van deze laatste lezing kan men zeggen, dat zij geschiedt b i j w i j z e v a n *lectio cursoria*; zoo ver geef ik alles toe; doch wanneer de Heer BERGMAN deze laatste lectuur eene *lectio cursoria* genoemd had, zou ik genoodzaakt zijn hem te blijven tegenspreken.

Nam dit Antwoord niet reeds eene zoo ruime plaats in, ik zou moeten stilstaan bij het, ‘om des te beter zich op het halfjaars-examen voor te bereiden’ (Ant., bl. 57). Doch wat zou, na al het voorgaande, nog gezegd kunnen worden van een zoo onopvoedkundig denkbeeld, hetwelk, zoo ik hoop, geheel verjaard en versleten is? Het bewijst de volstrekte ongevoeligheid des Schrijvers voor de hoogere roeping der school. En niet minder doet zulks die ongelukkige klompenhistorie (*Levenss.*, blz. 102). De Heer BERGMAN meent, zij strekke ten bewijze, dat BOSSE zich wist te doen gelden. o Schande, wanneer een *Rector* - eenen jeugdigen *Praeceptor* ware het naauwelijks te vergeven - zich op die wijze moet doen gelden! Neen, het aanhalen van dit geval toont des Schrijvers onwetendheid ten aanzien van het kenschetsende van des *Rectors* betrekking tot de leerlingen, want het voorval zelf bewijst, dat de *Rector* met hen niet op eenen goeden voet was; dat zij hem niet naar de oogen omzagen, hem niet eerden en beminden. In plaats daarvan, trachten zij hem te bedriegen, en spotten zij met hem door hun voorgeven, dat het was, ‘om geene natte voeten te krijgen,’ en complotteerden zij tegen hem, ‘om braaf op den houten voet te stampen.’ Het verwondert mij niet, dat hij zich beklagen moest: ‘*Periit etiam - adversus praeceptores reverentia atque obedientia*.’ Maar alwie het Model van eenen *Rector* wil leveren, wete ten minste dit: Een *Rector*, tegen wien op die manier gecomplotteerd wordt, kan niet beter doen, dan zich onbekwaam te verklaren voor zijnen post. Was de grond der oproerigheid ook gelegen in de half-studentsche behandeling?

Hier komt mij weder het onderscheid tusschen Latijnsche School en Instituut voor den geest; doch om de aangevoerde reden, zal ik mijn gevoelen over de zaken, op de 65ste bladz. der Antikr. anngestipt, voor het tegenwoordige terughouden.

Het blad omslaande, vindt men eene zonderlinge bekentenis van den Schrijver: ‘Ik aarzel niet ronduit te bekennen, dat mij onder het schrijven alles nagenoeg evenzoo uit de pen gevloeid is, als het daar staat’ (Ant., blz. 58). Een ander zal welligt, beter dan ik, het verband inzien, waarin deze woorden staan tot de voorgaande. Is het bij wijze van *gradatio*, om te zeggen: Zoo

knap ben ik! gelijk BEETS van VAN DER PALM getuigt, dat hij nooit iets overschreef, zelfs niet voor de pers, en dat een knap Letterzetter een blad druks van hem kon afzetten, waarvan geene revisie noodig was (blz. 102)? Of moet het opgenomen worden als eene verontschuldiging voor den 'wel wat puntigen en scherpen toon,' gelijk ik b.v. (indien het mij geoorloofd is *parvis componere magna*) gedaan heb bij den aanvang van dit antwoord, toen ik het onvolledige mijner *Recensie* aan de haast toeschreef, met welke ik haar afgewerkt had?

Ik neem het laatste aan, omdat de taal en de stijl, de geheele 'Levensschets' door, zoo uitnemend slecht zijn, dat het niemand in de gedachte kan komen: De Schrijver heeft zijn MS. slechts eenen enkelen keer overgelezen. De Heer BERGMAN moet het met buitengewone overijling geschreven, 'et d'un pied dédaigneux le lançant dans l'espace,' het kind, dadelijk na de geboorte, naar den Drukker gezonden hebben. Ik heb reeds een paar malen op verkeerde constructiën opmerkzaam gemaakt, en ik zou eene reeks van bewijzen, zoo ik die wilde leveren, niet beter kunnen openen dan met den volzin, die ons thans bezig houdt; immers, wat uit de pen vloeit, vloeit er *onder het schrijven* uit? Doch dit is slechts eene kleinigheid. Van meer belang is het voor den Heer BERGMAN te weten, dat hij, aan het einde zijner Voorrede, door het *voormaals hooggeschatten*, te verstaan geeft, dat hij BOSSE thans niet meer hoogschat (*Levensschets*, Voorber., blz. IV). Zoo drukt hij ook het tegendeel uit van hetgeen hij gelooft, door zijne: *schaars uitgezochte* vrienden (*Levenss.*, blz. 24). Op de eerste bladzijde der *Levenss.* is: *juist op den regten tijd en plaats* een latinismus. En wat beteekent op de laatste: 'In zijn vak, *naar vermogen*, bekwaam te zijn' (blz. 25)? Het daarbij behoorende: 'En getrouw zijn post waar te nemen, zijn hoogste doel,' mist het *verbum*. Hoe moet men het, op dezelfde bladz., opnemen, dat BOSSE niet alleen leefde, maar ook *stierf* 'matig en ingetogen.' Op blz. 15 geeft de volzin: 'En dit bewerkte hij in de eerste plaats - welke in het Latijn geschreven waren,' meer dan éénen grond tot berisping. Vooreerst heeft het woordje *dit* (aan het hoofd van den volzin) geen antecedent; voorts is: 'Benevens de Prosodie,' buiten de constructie; ten derde, zou 'beide' moeten slaan op twee voorafgaande woorden; dit is echter de bedoeling niet, die uitgedrukt zoude zijn, wanneer *beide* achter *Grieksch* geplaatst was; 'met behulp van de naar zijn oordeel daartoe best geschikte leerboeken,' is onder de Germanismen een uit-

stekend. Zoo is het ook met *nieuwere*, dat overal, ja reeds op den titel voorkomt, en met: *van de in de* aan het hoofd der Antikritiek. Of het ook aan die overhaasting moet toegeschreven worden, dat het waas der verwaandheid, hetwelk zoo ligt op onbestudeerde volzinnen blijft hechten, niet overal weggevaagd is, weet ik niet. Het: 'Zoo schetste weleer RUHNKENIUS,' enz. (*Levenss.*, blz. 53) maakt, in verband tot het vorige, een komiek effect, vooral indien het oog er nog eens op valt, nadat men de 'Levensschets' gelezen heeft. Evenwel de Schrijver haast zich uwen grimlach te ontwapenen met een: 'Het zij verre, dat ik mijn geschrijf met die beide meesterstukken op ééne lijn zoude stellen.'

Bij het staaltje mijner 'logische bedrevenheid' (Ant., blz. 59) vraag ik alleen, of de Heer BERGMAN niet inziet, dat hij eenstemmig kan denken met BOSSE, voor zooverre diens denkbeelden in de 'Levensschets' voorkomen, en bovendien nog eigene denkbeelden hebben, welke, uit den aard der zaak, nimmer van BOSSE kunnen geweest zijn? Wanneer ik de eerste onder A, B, C, en de laatste onder D, E voorstel, meen ik de zaak duidelijk te maken. Ik stel daartoe, onder andere, *de Bijlage over het onderwijs van Nieuwere Talen en Wetenschappen op de Latijnsche Scholen*, die zestien bladzijden (de 'Levensschets' telt er vijf en twintig) beslaat, en tot niets dient, dan om de volgende slotsom bekend te maken: 'Wij (BERGMAN) laten en gunnen een' ieder voor zich de vrijheid, om er over te denken zoo als hij wil; maar wij voor ons kunnen, evenmin als BOSSE dit kon, ons vereenigen met zulk eene *zamenstelling* of *zamensmelting* van *Latijnsche* en *Fransche* scholen, van *Hooger* en *Middelbaar Onderwijs*' (blz. 49). In dit proportioneel zeer uitgebreide Stuk komt de naam van BOSSE bijna niet voor. Het is altijd: *wij*, BERGMAN. Reeds de aanhef doet ons BOSSE vergeten. Of wordt deze niet op den achtergrond geplaatst, wanneer de Schrijver zijn Stuk opent met de woorden: 'Met opzet schreven wij - voorbijgezien wordt.' Wel is waar, te dezer plaatse wordt gezegd, dat BOSSE er zoo over dacht als de Schrijver; doch dat neemt niet weg, dat deze zich niet tevreden stelt, met die meening als die van BOSSE te doen kennen, maar dat hij, als hoofdzaak, op den voorgrond plaatst, dat ook hij, BERGMAN, zoo over de zaak oordeelt. Hij verliest dus in deze *Bijlage*, gelijk de Recensie inhoudt, 'het doel van zijn Werkje, dat, volgens den titel, geen ander scheen te zijn, dan BOSSE te doen kennen, uit het oog, om zijne eigene meening op den voor-

grond te plaatsen.' Het is voor het overige duidelijk, dat de Antikritiek in deze woorden meer ziet, dan er in gelegen is; de zin is eenvoudig deze: *Het schijnt den Schrijver minder te doen om het oordeel, dat in de Levensschets geveld wordt, als dat van* BOSSE, *dan wel als dat van* BERGMAN, *voor te dragen, zoodat men eigenlijk dezen, ondersteund door genen, het vonnis hoort vellen*. En waarlijk, men leze het geheele Boek, en men zal, aan het einde gekomen, den Schrijver, buiten alle verhouding, meer dan BOSSE ontmoet hebben. De Voorrede komt mij hier te stade: 'Heb ik,' zegt de Schrijver aldaar, 'vooral in mijne Aanteekeningen, een en ander in het midden gebragt, dat even goed elders, als bij eene Levensschets van BOSSE, zijne plaats kon vinden.' - Het Boek heeft honderd acht en dertig bladzijden, en elk Lezer zal mij moeten toestemmen, dat, met uitzondering der eerste twee en dertig, de Schrijver meer den Heer BERGMAN en diens verbazende geleerdheid en boekenkennis, dan het beeld van BOSSE heeft voor oogen gehad. Geene gelegenheid wordt ongebruikt gelaten, om den titel van een Boek aan te geven; b.v. de Schrijver ijvert tegen het geven van meer dan éénen prijs; hij neemt zijn' aanloop wat ver, en betoogt, dat wij prijzen moeten geven en geene lintjes of papiertjes. 'De Latijnsche jongens,' zegt hij, 'willen iets wezenlijks, en men moet er geene *porteurs de grelots* van maken.' Hier wordt de Lezer verzocht in te zien: *Hist. de ma petite chienne Hermione*, par Mad. WIJTTENBACH, p. 79. Nu is hij op de hoogte, en noemt het geven van meer dan éénen prijs gevaarlijk; ten bewijze moet NEPOS zijne *honores rari et tenues ob eamque causam gloriosi* leveren; en 'de geestige beschrijving van het gewone prijzen door JOUY in zijn' *Hermite de la Chaussée d'Antin*,' sluit het niet onaardig bijeengebragte Driemanschap (Levenssch., blz. 122).

Tegen deze aanzienlijke plaats, door den Schrijver eenigzins eigenmagtig in de 'Levensschets' ingenomen, steekt die, op welke hij zijne Lezers voor zich meent te zien, aanmerkelijk af. Ik moet haar doen kennen.

Uit het Voorberigt blijkt, dat het Boek bestemd is niet voor leerlingen, maar voor onderwijzers; de Schrijver meent er mede dienst te doen aan 'het Latijnsche Schoolwezen in ons Vaderland.' Wat zal men dan zeggen, wanneer men eene menigte aanteekeningen vindt, die voor eenen Literator en Docent kinderachtig zijn? Wat van den Schrijver, die 'het korte en krachtige, waardoor *veel in weinig woorden* gezegd wordt,' bemint en

niet houdt van dat ‘waterachtige en zoetsappige’ (Ant., bl. 58), en die, tot Latijnsche-Schoolonderwijzers sprekende, hun geen enkel Latijnsch of Grieksch woordje voorlegt, zonder er de vertaling bij te voegen, en ook hierin *ab ovo* beginnende, op blz. 5 het *honoris causa*, en den gewonen legalen titel *Philosophioe Theoreticoe Magister et Literarum Humaniorum Doctor* vertaalt? Op bladz. 10 is het erg: ‘Iedere klasse bestond uit twee *ordines*, een *superior* en een *inferior*, een *hooger* en *lager*, of een *boven*- en *onder*-orde, benevens nog eene *Ordo Novitiorum*, voor de *eerstbeginnenden*.’ Bladz. 11 staat met zoovele woorden: ‘Het zoogenaamde *partes*- en *constructie*-maken (dat is, het ontleden van de deelen der rede, en het zamenstellen van volzinnen naar de regelen der spraakkunst).’ Die geheele bladz. is vol van zulke verklaringen, en de volgende niet minder, of laat mij liever de geheele Levensschets noemen; het is op enkele plaatsen door het gekke heen! Ook in de noten zou een *glaneur* eenen rijken oogst vinden, als b.v. in de 9de, bladzijde 55: ‘*De wetenschap, ἐπιςήμη, scientia, doctrina, is theorie; de kunst, τέχνη, ars, is praktijk*.’ In de 48ste noot, bladz. 89, ‘*Kritiek of Oordeelkunde*. Naar het Grieksch *χριτιχή*, versta *τέχνη*, *ars critica*, i.e. *judicandi*, van *χρίνω, judico*, eigenlijk *cerno, secerno, afscheiden*,’ enz.

Voor wien toch is het bovenstaande geschreven? Voor menschen, die geen Latijn of Grieksch verstaan? Voor schoolleerlingen? Neen, het Boek is bestemd voor de Latijnsche-Schoolon-derwijzers in ons Vaderland. Hebben deze niet alle regt zich beleedigd te gevoelen?

Ja, beleedigend is het Boek van wege soortgelijke nietigheden, ‘die niet uit gebrek aan schrijvensstof, om eenige bladzijden meer te vullen (!), die van heinde en verre bijeengehaald zijn, maar die de Schrijver veeleer uit als van zelf rijkelijk toevloeijenden voorraad slechts zoo veel uitgelezen heeft, als hij *gepast en noodig* oordeelde’ (Levensschets, Voorberigt).

Of zal ik het bekrompenheid noemen? Zachtere uitlegging kan er niet aan gegeven worden; en op deze geheele schrijverij rust iets onbehagelijks, dat met geen geschikter woord aan te wijzen is. Slechts één staaltje: Wie, die den Hr. BERGMAN eenigermate kent, zal betwijfelen, dat hij in staat zij in weinige uren de voor ons liggende Antikritiek te schrijven? En toch acht de man zich verpligt de Redactie van zijn Maandwerk in den arm te nemen, om te doen weten, dat de Antikritiek reeds in Oct. 11. gereed was. Hij ziet niet eens, dat hij daarbij eene won-

derlijke figuur maakt, daar hij, in den aanhef zijner Antikritiek, naar die noot der Red. verwijst, en zich aldus blootgeeft aan de spottende aanmerking (die ik echter niet geacht wil worden te maken), dat hij zich reeds in October, 1841, beroepen heeft op eene verontschuldiging, die de Red. in Februarij, 1842, zoude aanbieden.

Inderdaad, kan men het anders dan bekrompen noemen, den overleden' Leidschen Rector, een' man, voor het overige hoogstverdienstelijk, maar die zich levenslang tegen alle verandering in scholen en onderwijs aangekant heeft; die zijnen post aanvaardde met eene oorlogsverklaring, in zijne *Oratio de Gymnasiorum nostrorum ratione non ad seculi genium accommodanda*; die, met eenen haat, aan dien van HANNIBAL gelijk, acht en twintig jaren lang alles bestrijdt, wat niet overeenstemt met het van ouds bestaande; die aan het blijvende zoo hartelijk de hand biedt, dat hij zelfs berust, en onafgebroken blijft berusten in eene door hem zelven te regt veroordeelde schoolinrigting, en zich deze voortdurend laat welgevallen (immers uit de Levensschets blijkt niet, dat hij er naderhand op teruggekomen is), niettegenstaande hij eene, in zijn oog, betere aangeboden had; die dus, in den volstrekten zin des woords, wetens en willens, acht en twintig jaren lang doodstil is blijven staan; is het geene bekrompenheid, zulk een' man tot Model aan het Latijnsche Schoolwezen voor te stellen? Hoe zou een der zake kundige dit ons Schoolwezen nog in 1841 voor zulk een Model geschikt kunnen achten? Onze naburen noemen ons achterlijk(1), omdat wij niet tot die luchtspringers behooren, die al wat nieuw is, zonder nadenken en berekening aanpakken, om het even spoedig en onberedeneerd, voor iets nog nieuwer, weder te laten varen. Wij willen in *dezen* zin niet vooruitgaan, maar, op het paedagogische grondgebied onbewegelijk blijven staan, dat willen - wij evenmin! Zouden, sedert WIJTTENBACH, onze schoolstudiën geene verbetering ondergaan hebben? Zou hij zelf nu nog zeggen: ‘Adferetis cognitionem Declinationum et Conjugationum ediscendis Rudimentis comparatam: accesserit etiam nonnullus usus construendae orationis ejusdemque Latine reddendae. Nil ultra requiro.’ En indien ons schoolonderwijs,

(1) De Heer BERGMAN neemt dit woord, als tot het denkbeeld *tijd* behoorende, daar hij zegt, dat ‘de Vriend des Vaderlands in sommiger oogen zoo achterlijk is’ (Antikr., bladz. 49). Ik geloof echter, dat men het meer in den zin neemt, dien ik er hier aan geef.

ten aanzien van de stoffe, vermeerdering en uitbreiding verkregen heeft, zou onze leerwijze niet ook tevens verbeterd zijn? Ziet de groote bemoeijingen ten aanzien van het Schoolwezen in Duitschland; ziet, hoe men zich daar beweegt, voortdringt, overdrijft, terugkeert, het ware zoekt, en waarom ook niet eindelijk vindt? Zie de groote, nog steeds onoverzienbare omwenteling in de studie der talen, die niet zonder invloed zijn kan op het Schoolwezen. Sedert dertig jaren is alles bezig, onderzoekend, beproevend; overal schrijven, overal wrijving van denkbeelden! Moeten wij, arme Hollanders, uit vrees van te verre medegesleept te worden, ons vastklampen aan een standbeeld zonder leven of beweging, vóór dertig of meer jaren opgerigt, dat alleen als geschiedkundige verschijning van eenig belang kan zijn?

Ons Latijnsche Schoolwezen heeft ander, beter voedsel noodig. Het is ziek; het kwijnt; maar het zal niet hersteld en weder opgerigt worden door alle *Rectoren* in BOSSE's te herscheppen, ook niet door te bewijzen, dat de Latijnsche School tot Hooger Onderwijs behoort, en zich dus verlaagt, wanneer zij eene nieuwe gedaante aanneemt, ontleend aan de Instituten; ook niet door haar in Gymnasiën te veranderen. Dat alles is ontoereikend dáár, waar eene geheele verandering in het wezen en het inwendige der school vereischt wordt. Deze is de eenige zaak, die ter sprake moet gebragt worden. Wanneer zij in orde, wanneer de school waarachtig school is, geef haar dan den naam, die u best bevalt. Laat den bekrompen' strijd tusschen Latijnsche Scholen, Gymnasiën en Instituten op een hooger gebied worden overgebragt, dat der Opvoedkunde. Wil, of kan men zoo hoog niet opklimmen, dat der Onderwijskunde te betreden, mag men niet weigeren. Dan zal het strijden over vormen en namen wijken voor het onderzoeken van zaken, en de hoop onder ons geboren worden, dat ook de Latijnsche Scholen een beter tijdvak te gemoet gaan.

Maar van dien wetenschappelijk-opvoedkundigen strijd moeten allen verwijderd blijven, welke, paedagogische kennis, roeping, ondervinding ten eenemale missende, hun leven aan andere onderzoekingen toewijden. Droevig, en voor ons Land beschamend, is het, dat alle menschen zich geroepen achten over schoolzaken hun gevoelen te uiten. Het is, als ware hiertoe geene bijzondere opleiding of studie noodig. Ik weet daarom niet, waarin dat ‘meer algemeene nut bestaat,’ hetwelk de Schrijver, ‘met zich van onze moedertaal te bedienen, meent te kun-

nen stichten, ook bij hen, die, ofschoon zij het Latijn en Grieksch in het geheel niet, of slechts ten halve verstaan, echter over Latijnsche scholen en onderwijs hunne stem gaarne wenschten te doen hooren en gelden.' Men kan ons Schoolwezen in het algemeen geene grootere dienst bewijzen, dan met allen, die er geene kennis van hebben, dringend te bidden, er zich niet over uit te laten, opdat ons Publiek zich gewenne, de school, ook de Latijnsche, te beschouwen als eene zaak, tot welker beoordeeling eene bepaalde voorbereiding vereischt wordt, even als men dit algemeen erkent, b.v. ten aanzien van een oorlogsschip of van eene vesting. Maar tot die voorbereiding behoort, behalve de beoefening der oude talen, ten aanzien van welke ik de verdiensten van den Heer BERGMAN gaarne erken, nog zeer veel, waarvan hij geen begrip schijnt te hebben. Ik heb mij de moeite gegeven, zoo in de Recensie als in het Antwoord, hem zulks onder het oog te brengen. Mogt dit, gelijk ik hartelijk wensch, niet vruchteloos blijven, en het zwijgen van onbevoegden er het gevolg van zijn, ik zoude mij vleijen aan het Latijnsche Schoolwezen in ons Vaderland in dezen van eenig nut te zijn geweest.

Noorthey, 3 Maart, 1842.

P. DE RAADT.